ENQUÊTECOMMISSIE REGERINGSBELEID 1940–1945

VERSLAG HOUDENDE DE UITKOMSTEN

VAN HET ONDERZOEK

DEEL 8A EN B

MILITAIR BELEID 1940—1945

TERUGKEER NAAR NEDERLANDSCH-INDIË

(PUNT P VAN HET ENQUÊTEBESLUIT)

VERSLAG EN BIJLAGEN

STAATSDRUKKERIJ- EN UITGEVERIJBEDRIJF / 'S-GRAVENHAGE 1956

INHOUD

Inleiding 9

I. Het uitwijken van landmachtonderdelen naar Engeland 13
§ 1. Terugtocht 13
§ 2. Contact met Nederlandse autoriteiten op het continent 18
§ 3. Contact met Nederlandse autoriteiten te Londen 19
§ 4. Conclusies 21

II. Het uitwijken van de marine naar Engeland 23
§ 1. Leiding 23
§ 2. Uitvoering 28
§ 3. Bemoeienissen te Londen 45
§ 4. Conclusies 46

III. Recrutering in het buitenland 48
§ 1. Algemene opmerkingen 48
§ 2. Verenigd Koninkrijk en Ierland 51
§ 3. Canada 52
a. Leiding en organisatie 52
b. Keuring 58
c. Opleiding 59
d. Standpunt der Canadese Regering 59
e. Houding van de Nederlanders in Canada 61
f. Kostwinnersvergoeding 62
g. Behuizing 63
h. Contact met Londen 63
i. Resultaten 64
§ 4. Verenigde Staten van Amerika 65
a. Leiding en organisatie 65
b. Wijze van werken 68
c. Resultaten 72
§ 5. Zuid-Afrika 73
a. Organisatie en werkwijze 73
b. Resultaten 79
§ 6. Andere landen 80
§ 7. Conclusies 81

IV. Verrichtingen en organisatie van de marine 85
§ 1. Kruisers en diverse andere bovenwaterschepen 85
a. Hr Ms „Sumatra” 85
b. Hr Ms „Tromp” 86
c. Hr Ms „Jacob van Heemskerck” 89
d. Hr Ms „Isaäc Sweers” 91
e. Hr Ms „Flores” 92
f. Hr Ms „Johan Maurits van Nassau” 93
g. Hr Ms „Soemba” 94
h. Hr Ms „Jan van Brakel” 95

i. Hr Ms „Abraham Crijnssen" 95
j. Hr Ms „van Kinsbergen" 96
k. Hr Ms „Gruno" 96
l. Hr Ms „van Meerlant" 97
m. Hr Ms „Mok I" 97
n. Hr Ms „Willem van der Zaan" 97
o. „Bouclier" 98
p. „Campbelltown" 98
§ 2. Mijnenveegdienst 98
§ 3. Motortorpedobootdienst 99
§ 4. Onderzeedienst 101
a. „O"-boten 101
b. „K"-boten 106
c. Het onderzeeboot-moederschip Hr Ms „Colombia" 108
d. Leiding 109
§ 5. Samenwerking met de Britse marine 112
§ 6. Personeel en materieel 113
§ 7. Maritiem commando op de Nederlandse Antillen 120
§ 8. Maritiem commando in Suriname 125
§ 9. Bevelhebber der strijdkrachten in het Verre Oosten 128
§ 10. Bestuur te Londen 141
§ 11. Organisatie der havens 152
§ 12. Commandement Zeemacht Nederland na de bevrijding 155
§ 13. Conclusies 157

V. Organisatie en verrichtingen van de landmacht 161
§ 1. Aankomst in Engeland 161
§ 2. Prinses Irene-Brigade 164
a. Doel en organisatie 164
b. Leiding en moreel 172
c. Bouw van het kamp Wolverhampton 181
§ 3. Inspecteur Nederlandse troepen 182
§ 4. Bijzondere onderdelen 184
a. Indië-detachement 184
b. Commando's 188
c. Parachutisten 190
d. Vrouwenhulpkorps 190
e. Koninklijke Marechaussee 191
f. Bewaking voor de veiligheid van H.M. de Koningin 194
§ 5. Nederlandse militaire missie 196
§ 6. Krijgsverrichtingen van de Prinses Irene-Brigade 198
§ 7. Conclusies 201

VI. Verrichtingen en organisatie van de luchtmacht 209
§ 1. Inleiding 209
§ 2. Algemene opmerkingen 210
a. Europa 210
b. Buiten Europa 216
§ 3. Krijgsverrichtingen 221
a. 320ste squadron 221

b. 322ste squadron 224
c. 321ste squadron 225
d. 18de squadron 228
e. Nederlandse vliegers in Engelse squadrons 232
§ 4. Conclusies 232

VII. Erewoord der beroepsofficieren 236
§ 1. Feitelijke gang van zaken 236
§ 2. Positie van de officieren van het K.N.I.L. hier te lande 250
§ 3. Enige algemene juridische aspecten 253
§ 4. Toelaatbaarheid van het gegeven erewoord in verband met de officierseed 264
§ 5. Breken van het erewoord 271
§ 6. Standpunt van de Regering te Londen 274
§ 7. Standpunt van de Regering na de bevrijding 278
§ 8. Nadere gegevens betreffende de feitelijke gang van zaken 288
§ 9. Conclusies 290

VIII. Voorbereiding van de militaire terugkeer 301
§ 1. Bureau bijzondere aangelegenheden 301
§ 2. Bureau militaire voorbereiding terugkeer (M.V.T.) 302
§ 3. Bureau organisatie generale staf (O.G.S.) 305
§ 4. Het beleid ten aanzien van de officieren van de generale staf 309
§ 5. De stafcommissie 313
§ 6. Conclusies 320

IX. Positie van de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff 324
§ 1. Verklaringen en documenten 324
§ 2. Conclusies 335

X. Legerkorps-plan 337
§ 1. Verklaringen en documenten 337
§ 2. Conclusies 363

XI. Expeditionnaire Macht 366
§ 1. Voorbereidingen 366
§ 2. Uitvoering der plannen 369
§ 3. Conclusies 377

XII. Vlootplan 379
§ 1. Stukken 379
§ 2. Verklaringen 385
§ 3. Conclusies 387

XIII. Mariniersbrigade 389
§ 1. Verklaringen 389
§ 2. Conclusies 394

XIV. Recrutering na de bevrijding 396
§ 1. Oorlogsvrijwilligers 396
§ 2. Het Centrale Indelingsbureau Koninklijke Landmacht 404
§ 3. Centraal Vrijwilligerskamp 408
§ 4. Werving van Marinepersoneel 410

§ 5. Werving voor Nederlandsch-Indië 413
§ 6. Nederlandse militairen voor S.H.A.E.F. 414
§ 7. Conclusies 423

XV. Herstel Koninklijke Landmacht 427
§ 1. Formatie van eenheden der Koninklijke landmacht uit de Binnenlandse Strijdkrachten . . 427
§ 2. Gezags- en grenscompagnieën 434
§ 3. Hogere bevelvoering 434
§ 4. Conclusies 436

XVI. Bataljons voor Nederlandsch-Indië 438
§ 1. Overleg met Amerikaanse en Britse autoriteiten 438
a. Stukken 438
b. Verklaringen 450
§ 2. Onderhandelingen in Australië 458
a. Stukken 458
b. Verklaringen 465
§ 3. Formatie en uitzending der gezags- en lichte infanteriebataljons 470
§ 4. Poging van Minister-President Schermerhorn om door Truman en Churchill te Potsdam gehoord te worden 475
§ 5. Conclusies 478

XVII. De wijziging van de grenzen der commandogebieden (theatergrenzen) in het Verre Oosten in 1945 484
§ 1. Conferenties te Quebec en de instelling van het Zuid-Oost-Azië Commando (S.E.A.C.) . 484
§ 2. De Nederlandse houding t.o.v. het verleggen der grenzen 502
§ 3. Conclusies 520

XVIII. Verbindingen met het bezette Nederlandsch-Indië 524
§ 1. Australië 524
§ 2. Ceylon 541
§ 3. Kennis der Nederlandse autoriteiten van de toestand op Java in Augustus/September 1945 563
§ 4. Conclusies 569

XIX. De militaire en bestuurlijke situatie in Nederlandsch-Indië 1944/1945 573
§ 1. Nieuw-Guinea 573
§ 2. Borneo en de Grote Oost 576
§ 3. Sumatra 584
§ 4. Java 594
a. Soerabaja 594
b. Batavia 606
§ 5. Het niet-toelaten van Nederlandse troepen op Java 613
§ 6. Algemene vraagstukken van Bestuur 632
a. De overeenkomsten met de geallieerden betreffende het bestuur en de rechtspraak in Nederlandsch-Indië na de bevrijding 632
b. Opperbevel en landvoogdij 639
c. De ontwikkeling van de algemene situatie 648
I. Stukken 648
II. Verklaringen 669
§ 7. Conclusies 709

INLEIDING

Ingevolge het Enquêtebesluit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal d.d. 6 November 1947 is aan de commissie onder meer opgedragen een onderzoek in te stellen naar het beleid van de Nederlandse Regering te Londen ten aanzien van de organisatie der Nederlandse en Binnenlandse Strijdkrachten (punt *i* van het Enquêtebesluit). De commissie heeft gemeend daarbij het algemene militaire beleid der Nederlandse Regering gedurende de tweede wereldoorlog te moeten betrekken. Het behoeft immers geen betoog, dat een onderzoek naar het onder punt *i* genoemde weinig vruchtbaar zou zijn, wanneer dit niet zou rusten op kennis van het algemene militaire beleid der Regering te Londen. De commissie heeft hiervoor een nieuw punt, het militaire beleid na de Meidagen van 1940, (punt *p*) aan de reeds in het Enquêtebesluit genoemde punten toegevoegd. Daarin is punt *i* geïncorporeerd, met dien verstande, dat een bespreking van het beleid ten aanzien van de organisatie der Binnenlandse Strijdkrachten in dit deel het beleid omvat over de periode in 1944 en 1945, toen de verschillende delen van Nederland waren bevrijd. Het daaraan voorafgaande tijdperk werd reeds behandeld in deel 7 van het verslag.

Zoals algemeen bekend is ook Z.K.H. Prins Bernhard door zijn hoge militaire functies bij het militaire beleid na de Mei-dagen van 1940 betrokken geweest. Gelijk de commissie reeds in haar inleiding op deel 7 van haar verslag heeft gesteld, heeft zij gemeend Z.K.H. Prins Bernhard niet als getuige te moeten horen, omdat de constitutionele verhoudingen in ons land niet gedogen, dat getuigenverklaringen van een lid van het Koninklijk Huis onderwerp van openbare discussie kunnen worden. Zij wil evenwel ook te dezer plaatse uitdrukking geven aan haar gevoelen, dat het Nederlandse volk aan Prins Bernhard grote dank verschuldigd is voor zijn onvermoeid medestrijden voor de bevrijding van het Koninkrijk.

Ofschoon de gebeurtenissen, waarnaar de commissie een onderzoek heeft ingesteld, inmiddels reeds 10 tot 15 jaar geleden zijn, heeft zij toch de meeste personen, die bij het militaire beleid na de Mei-dagen van 1940 een rol hebben gespeeld, kunnen horen. Een aantal van hen, zoals de heer *H. van Boeyen*, die van 12 Juni 1941 tot 15 September 1942 Minister van Oorlog is geweest, is overleden voordat zij getuigenis konden afleggen; anderen zijn door oorlogshandelingen om het leven gekomen. Weer anderen heeft de commissie niet kunnen horen omdat zij permanent in andere werelddelen verblijven. Voorts blijkt steeds meer, dat bij velen de herinnering aan het gebeurde vervaagt.

De commissie heeft in dit deel de voorbereidingen tot en de strijd in en om Nederlandsch-Indië in de jaren vóór de bezetting door Japan niet behandeld. Zij heeft dit niet gedaan, omdat gebeurtenissen, als b.v. de slag in de Javazee, niet beoordeeld kunnen worden zonder

een onderzoek naar het algemene defensiebeleid in Nederlandsch-Indië in de aan de strijd voorafgegane periode. Bovendien vormen die gebeurtenissen een afgesloten geheel, welke tot de in dit deel behandelde onderwerpen in meer verwijderd verband staan.

Na de capitulatie van Nederlandsch-Indië in 1942 werden de geëvacueerde delen van de Indische krijgsmacht rechtstreeks van Londen uit gedirigeerd, hetgeen voordien niet het geval was. Het beleid sedert de capitulatie heeft de commissie dan ook wel in dit verslag behandeld.

Het verslag bestaat uit vijf gedeelten. In de eerste hoofdstukken wordt behandeld het uitwijken in 1940 van marine- en landmachtonderdelen uit Nederland naar Engeland, en de recrutering in het buitenland. Daaruit is gebleken, hoeveel strijdkrachten en van welke aard de Regering te Londen ter beschikking kwamen.

Voorts wordt een beeld gegeven van de krijgsverrichtingen van de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht. Evenals in deel 1 van haar verslag wijst de commissie erop, dat de krijgsgeschiedenis in engere zin door de daarvoor bestemde afdelingen van het departement van Marine en dat van Oorlog wordt bestudeerd.

De Nederlandse strijdkrachten hebben gedurende de oorlog bijna altijd onder operationeel bevel van geallieerde commandanten gevochten. Dezen stonden op hun beurt weer onder opperbevelhebbers, die hun directieven kregen van de te Washington zetelende Combined Chiefs of Staff. Dit lichaam kreeg zijn aanwijzingen van de Amerikaanse President en de Engelse Eerste Minister. De Nederlandse invloed op de beslissingen van de hogere leiding is, zoals uit dit deel zal blijken, zeer miniem geweest.

Zeer veel aandacht heeft de commissie besteed aan het probleem van de toelaatbaarheid van het in 1940 door de beroepsofficieren aan de Duitsers gegeven erewoord en aan de daarmede verband houdende vraag of dit erewoord gebroken mocht worden. Behalve de vele getuigenverklaringen vindt men hierover ook de verklaringen van een aantal juridische deskundigen. De commissie meent, dat de resultaten van haar onderzoek over deze vraagstukken ook voor de toekomst van belang kunnen zijn.

De volgende hoofdstukken zijn gewijd aan de voorbereiding van de militaire terugkeer naar Nederland en aan de plannen, door het Kabinet-Gerbrandy ontworpen en bij de hoogste geallieerde militaire en politieke leiding voorgebracht, teneinde de Nederlandse strijdkrachten na de bevrijding van het grondgebied in Europa opnieuw op te bouwen, vooral met het oog op de bevrijding van Nederlandsch-Indië. Achtereenvolgens worden behandeld de positie van de Nederlandse regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff en de plannen betreffende het leger, de expeditionnaire macht, de vloot en de mariniersbrigade.

Daarna wordt een schets gegeven van de wijze, waarop de Nederlandse Regering heeft getracht mankracht bijeen te brengen na de gedeeltelijke en later de gehele bevrijding van ons land. De ondergrondse strijdmacht wordt dan reguliere landmacht.

De laatste vier hoofdstukken van het verslag staan geheel in het teken van de strijd om de bevrijding van Nederlandsch-Indië. Dit gedeelte begint met een bespreking van de diplomatieke werkzaamheden, gericht op het verkrijgen van geallieerde medewerking voor de formatie van bataljons voor Nederlandsch-Indië. Het blijkt, hoe de pogingen om bij de geallieerden interesse voor dit vraagstuk te wekken, afstuitten op gebrek aan belangstelling en aan medewerking.

Reeds vrij spoedig na de capitulatie van Nederlandsch-Indië in 1942 heeft men op Ceylon en in Australië van Nederlandse zijde getracht contact te verkrijgen met het door de Japanners bezette gebied. Na aanvankelijke moeilijkheden, vooral in Australië, kwamen geheime diensten tot stand, welke tot taak hadden deze verbindingen te leggen.

Ook heeft de commissie een uitvoerige beschouwing gewijd aan de gebeurtenissen rond de wijziging van de grenzen der commandogebieden in het Verre Oosten. Ofschoon hierbij voor Nederland grote belangen op het spel stonden, vond deze plaats, zonder dat Nederland door de geallieerden te gereder tijd zelfs maar ingelicht was.

Een laatste en uitgebreid hoofdstuk heeft de commissie gewijd aan de gebeurtenissen in Nederlandsch-Indië in 1945. Zij heeft daarbij haar aandacht vooral moeten richten op de militaire aspecten, doch daar deze zeer nauw verweven waren met de politieke, heeft zij deze laatste in dit verslag enerzijds niet buiten beschouwing kunnen laten, doch anderzijds ook niet aan een uitputtende beschouwing onderworpen.

De commissie wil tenslotte op deze plaats hulde brengen aan die Nederlanders, die, bij welk onderdeel van de strijdkrachten ook, alles, tot zelfs hun leven, hebben gegeven in het belang van het Koninkrijk.

Met eerbied gedenkt zij het offer van hen, die, waar ook ter wereld, voor de Nederlandse zaak zijn gevallen.

I. HET UITWIJKEN VAN LANDMACHTONDERDELEN NAAR ENGELAND

§ 1. Terugtocht

Nadat in 1940 de Duitsers ons land waren binnengevallen, is een deel van de Nederlandse krijgsmacht via België en Frankrijk teruggetrokken en overgestoken naar Engeland. Door de Nederlandse
38184 *(Dijxhoorn)* Regering waren volgens mededeling van de toenmalige Minister van Defensie, de heer *A. Q. H. Dijxhoorn,* tevoren geen bepaalde maatregelen genomen in verband met de mogelijkheid, dat na het uitbreken van de oorlog een deel van het Nederlandse leger naar Engeland zou moeten oversteken.

80606 *(van der Stad)* Schout bij nacht *H. J. van der Stad* was op 14 Mei 1940 com-
80608 *(van der Stad)* mandant van Zeeland. Hij trad na de capitulatie van Nederland (met
80621 *(van der Stad)* uitzondering van Zeeland) op die dag op als opperbevelhebber van
80616 *(van der Stad)* land- en zeemacht.

Onmiddellijk na de capitulatie is er contact geweest met het Algemeen Hoofdkwartier te 's-Gravenhage, dat mededeelde, dat Zeeland zou doorvechten. Het grootste gedeelte van de troepen op
80618 *(van der Stad)* Zuid-Beveland en Walcheren bestond uit Fransen. De 14e Mei
80638 *(van der Stad)* 's avonds zijn de Duitsers de eigenlijke aanval op Zeeland begonnen. De aanwezige Nederlandse troepen zijn weggevloeid uit het Noordelijke deel van de Zanddijkstelling. Deze troepen zijn daarna verzameld met behulp van militaire politie. De Fransen hebben die troepen later naar het Zuiden gestuurd. Dezen waren altijd verschrikkelijk bang, dat zij door de vorm van de helmen en door de kleur van de uniformen Nederlandse troepen voor Duitsers zouden aanzien. Geleidelijk aan zijn de Fransen teruggedrongen naar de Sloedam. Er is nog geprobeerd wat Nederlandse troepen bij elkaar te krijgen en deze ook naar de Sloedam te sturen om de Fransen te helpen bij de verdediging. Op een gegeven ogenblik — naar de heer *van der Stad* meent de 16e of de 17e Mei 1940 — kreeg hij opdracht uit Londen, dat hij er in ieder geval voor moest zorgen, dat de Duitsers hem persoonlijk niet gevangen namen.

86836 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* wilde niet ontkennen, dat schout bij nacht *van*
86837 *(Dijxhoorn)* *der Stad* order heeft gekregen, dat hij zich niet persoonlijk gevangen mocht laten nemen door de Duitsers, doch deze order is dan buiten hem om gegeven. Hij hoorde dit bij zijn verhoor voor de commissie
86838 *(Dijxhoorn)* voor het eerst. Hij achtte het niet logisch een dergelijke order te geven. Het zich niet gevangen laten nemen in een oorlog prevaleert niet. Iets anders zou het zijn, wanneer men zo'n order geeft, omdat men van de betrokkene in een latere phase van de oorlog nog partij wil trekken. Dit is echter heel iets anders.

80653 *(van der Stad)* De heer *van der Stad* kon zelf, aldus zijn verklaring voor de commissie, van Vlissingen uit niet rechtstreeks naar Engeland gaan. Ten eerste had hij daar zelf geen schip voor en ten tweede kon hij
80655 *(van der Stad)* de troepen van de landmacht zijns inziens toch niet in de steek laten.
80659 *(van der Stad)* De landmachttroepen, welke hij in Zeeuwsch-Vlaanderen aantrof,
80660 *(van der Stad)* waren eigenlijk allemaal troepen, die uit Brabant waren afgevloeid. Deze terugtrekkende troepen stonden onder zijn bevel. Hij heeft order gegeven, aangezien er met deze troepen niets meer te beginnen was, dat alle troepen van de landmacht zich in Duinkerken moesten verzamelen. Zij waren niet in prima conditie en zij waren grotendeels ontwapend. Hij wilde hen eerst verzamelen en dan naar het Zuiden achter het front sturen om daar te proberen een Nederlands legioen te vormen.

80665 *(van der Stad)* Aanvankelijk wilde hij de in Zeeuwsch-Vlaanderen aanwezige troepen daar houden onder leiding van majoor *de Heer,* omdat hij het wenselijk vond, dat op Nederlands gebied ook nog Nederlandse troepen waren. De Franse generaal heeft er bij de heer *van der Stad* voortdurend op aangedrongen, dat hij die troepen ook weg zou nemen, omdat er steeds vergissingen werden gemaakt door de Franse troepen, die de Nederlanders voor Duitsers aanzagen. De heer *van der Stadt* heeft zich tenslotte op het standpunt gesteld, dat militaire overwegingen hier de doorslag moesten geven en zwaarder moesten wegen dan politieke. Hij heeft daarna opdracht gegeven om alle troepen te verzamelen en weg te sturen naar Duinkerken.

80674 *(van der Stad)* De heer *van der Stad* is zelf niet met de troep meegegaan, daar er geen vaste troep was. Hij is later heen en weer gereden tussen Duin-

80679 *(van der Stad)*

kerken en Oostburg. Voorzover er van enig verband sprake was, stond de gehele terugtocht echter wel onder zijn leiding. Had hii kunnen voorzien, dat het met Frankrijk zo zou gaan als het gegaan is, dan had hij van de landmacht ook zoveel mogelijk mensen naar Engeland gestuurd. De heer *van der Stad* had echter aldoor nog het idee, dat het anders zou lopen; dat had hij ook met Franse generaals besproken.

De manschappen zouden naar een punt in Frankrijk worden gebracht; zij zouden daar behoorlijk geëncadreerd en geschift worden, waarna ze misschien een troep konden vormen. Hij had nog altijd het idee, dat de Nederlandse legeronderdelen voor de landoorlog gebruikt konden worden. Niemand verwachtte toen, dat zij in Duinkerken ineens afgesneden zouden worden.

47882 *(Galle)*

De toenmalige reserve-kapitein der artillerie *D. J. Galle* was commandant van de middelste afdeling van 20 R.A., één van de nieuwopgerichte regimenten, die in April 1940 naar Brabant zijn gegaan om daar een afdeling 7 cm veld te vervangen. Regimentscommandant was luitenant-kolonel *Granpré Molière*. Het regiment bestond uit drie afdelingen, welke over een heel grote sector waren verspreid; de heer *Galle* was voor rechtstreekse steun aan I-13 R.I., een infanteriebataljon, toegevoegd aan een infanterie-commandant, de vakcommandant van het vak Erp. De heer *Galle* is met zijn troep via Breda, Antwerpen en Terneuzen naar Aardenburg teruggetrokken.

47883 *(Galle)*

47884 *(Galle)*

Om halfnegen 's avonds 10 Mei 1940 kreeg de heer *Galle* opdracht van de vakcommandant na twaalf uur 's avonds terug te trekken tot achter de Zuid-Willemsvaart. Om halftien kreeg hij een telefoontje, dat hij onmiddellijk moest terugtrekken. Zijn afdeling had zich ingeschoten en klaargemaakt voor de ontvangst van de vijand, maar er is geen vijand gekomen. Na het terugtrekken heeft de heer *Galle* in de buurt van Koevering contact gehad met de vakcommandant, luitenant-kolonel *Snoek*. De heer *Galle* heeft zich bij hem gemeld en deze heeft opdracht gegeven nog in stelling te komen op een bepaald punt, hetgeen echter, omdat de infanterie reeds verder teruggetrokken was dan dit punt, niet meer mogelijk was.

Daarop is de heer *Galle* van zijn opdracht, rechtstreekse steun te verlenen, ontslagen. Hij heeft de afdeling nabij Best achtergelaten en contact opgenomen met zijn eigen commandant, luitenant-kolonel *Granpré Molière*. De heer *Galle* heeft hem te Tilburg kort gesproken en heeft opdracht gekregen terug te trekken op Breda. De afdeling is intussen onder bevel van de oudste batterijcommandant opgerukt in de richting van Breda. Onderweg zijn de stukken onklaar gemaakt en achtergelaten. Zijn afdeling bestond toen dus alleen nog uit personeel plus munitieauto's, waarvan men later veel plezier heeft gehad. De heer *Galle* zelf heeft de afdeling bij Moergestel weer aangetroffen en is doorgetrokken naar Breda. Op Pinkster-Zondag heeft hij besloten — er was vrij veel luchtactie — de auto's achter te laten in het Mastbos en te voet België in te trekken. 's Nachts zijn de auto's teruggehaald. De situatie was zodanig, dat er voortdurend vijandelijke vliegtuigen in de lucht waren en dat de Nederlandse militairen practisch niet buiten bedekt terrein konden komen. Daarna is op Antwerpen teruggetrokken. Er is enige keren rust gehouden om de chauffeurs te laten slapen en daarna heeft de heer *Galle* alle auto's naar Zeeuwsch-Vlaanderen gestuurd. Aangezien er nog zeer veel activiteit in de lucht was, zijn de auto's met een tussenruimte van tien minuten vertrokken. Het merendeel is in Terneuzen terechtgekomen. Daar kreeg de heer *Galle* de mededeling, dat zijn troepen niet in het oostelijk deel van de stelling mochten blijven, omdat de Fransen daar een lijn aan het vormen waren. De afdeling kwam dus op Pinkstermaandag in westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen terecht waar zij in contact kwam met haar eigen commandant. De heer *Galle* kreeg de opdracht zich naar Aardenburg te begeven met alles wat artillerist was, met de bedoeling een soort van compagnie te vormen als reserve-compagnie bij de op te richten anti-parachutistencompagnieën der infanterie. Hier is feitelijk niets van terecht gekomen.

47885 *(Galle)*

Toen de capitulatie van het Noorden kwam, zat de afdeling in Zeeuwsch-Vlaanderen. Op zeker moment kreeg de heer *Galle* — de toestand was toen nogal verward — een zeer merkwaardig bericht. De dokter kwam nl. met de mededeling, dat de commandant van de heer *Galle*, overste *Granpré Molière*, was verdwenen en dat een infanterie-majoor, majoor *de Heer* te Oostburg, zijn onmiddellijke chef was geworden. De heer *Galle* heeft met deze contact opgenomen om te vragen wat er gedaan moest worden, daar de afdeling moeilijkheden kreeg met de ravitaillering, omdat de Fransen alles opkochten. Vóór diens verdwijning had de heer *Galle* nog telefonisch advies gekregen van zijn eigenlijke commandant, overste *Granpré Molière*, om contact op te nemen met de Belgische generaal *Glory* te Brugge.

Aanvankelijk verbood majoor *de Heer* hem echter de grens over te gaan. De heer *Galle* evenwel had het idee aan de verkeerde kant

te zitten. Het kwam hem voor, dat ergens een verdedigingslijn zou worden gevormd en hij wilde achter die lijn zien te komen. Het denkbeeld van een vertrek naar Engeland was toen nog niet bij hem opgekomen.

De heer *Galle* kwam dus tijdens een tweede bezoek bij zijn nieuwe commandant, majoor *de Heer,* met de vraag, of deze het goed vond, dat hij met zijn troepen de grens overging. Deze wilde echter geen toestemming geven, want het commando-Zeeland had verboden het land te verlaten. De heer *Galle* heeft toen gezegd, dat hij gaarne zou zien, dat, als majoor *de Heer* hem dit verbood, deze wat voor hem deed om aan eten te komen. De heer *Galle* heeft hem tenslotte zover gekregen, dat hij de vage order kreeg om naar bevind van zaken te handelen.

Eerder had de heer *Galle* op een wenk van overste *Granpré Molière,* tijdens bovenbedoeld telefoongesprek gegeven, een paar officieren naar Brugge gestuurd om contact op te nemen. Er gingen geruchten, dat Nederlandse troepen, die in België kwamen, door de Belgen werden ontwapend. Dat was de bedoeling van zijn troep niet, al hadden zij dan ook alleen maar geweren bij zich. Het bleek, dat dit gerucht niet waar was, dat zij er welkom waren en dat zij zich achter Brugge konden hergroeperen. Op grond van de mededelingen van de Belgen heeft de heer *Galle* besloten met zijn mensen België in te trekken, waarbij hij de bedoeling had, ergens achter een bepaalde lijn te hergroeperen. Hij had toen het idee, dat hetzelfde wel door vele Nederlandse infanteristen zou worden gedaan en dat, als er een lijn ontstond ergens achter de IJser of de Somme, enkele tienduizenden mannen, die ergens waren terechtgekomen, in België of Frankrijk op de een of andere manier wellicht een of ander onderdeel konden vormen.

47886 *(Galle)*

De groep van de heer *Galle* was maar ruim honderd man groot; het was een heel kleine afdeling, d.w.z. kleiner dan een normale afdeling van 7 cm veld. Zijn afdeling bestond overwegend uit recruten, die half afgericht en snel klaargemaakt waren voor 8 staal en hals over kop naar Brabant waren gestuurd.

Toen zij te Brugge waren, kregen zij van een of andere Belgische instantie het advies verderop te gaan. De heer *Galle* is bij Abbeville door de opening heengekropen, een kleine 24 uur vóórdat de Duitsers daar de zak van Duinkerken sloten. Het was min of meer puur geluk, dat het lukte; het kwam, doordat hij over behoorlijke wagens beschikte. Het enige goede, waarover hij beschikte, waren munitiewagens (de munitie is in Breda achtergelaten) en chauffeurs, die allen jonge kerels waren en zich uitstekend hebben gedragen.

De heer *Galle* heeft aan de troep niet de vraag gesteld: wil je mee naar de overkant of België in? Er is geen sprake van geweest. Er is ook geen sprake van verzet geweest. Hij heeft doodgewoon gezegd: „Wij gaan België in en ik raad jullie aan, zo dicht mogelijk bij mij te blijven; alleen wanneer wij in groepsverband zijn — wij komen in een streek waar jullie de taal niet verstaat — kan ik iets voor jullie doen; wanneer je als eenling rondloopt, ben je straks hulpeloos". Bij alle mogelijke vragen, welke de heer *Galle* heeft gehoord: „Mag het wel? Kun je de grens over met troepen?, enz.", heeft hij geen seconde stilgestaan; hij heeft ook van de kant van de troep nooit de opmerking gehoord: ik vind het welletjes. (De heer *Galle* wil niet beweren, dat er geen enkele geweest is, die het gedacht heeft.) Een enkele auto is onderweg verongelukt. De heer *Galle* heeft de opdracht gegeven: Als er een auto stuk is (van repareren was geen sprake; zij waren langzamerhand in een grote chaos van terugtrekkende burgers terechtgekomen), laat je die staan en probeer je zelf mee te komen; dus eerst de mensen en dan het materiaal overladen en als dat niet kan, laat je de zaak achter. Er zijn een paar auto's gesneuveld.

Zo heeft de troep Abbeville bereikt. Het stond in brand; het was gebombardeerd; het waren wellicht preliminaire bombardementen van de Duitsers, die langs het dal van de Somme oprukten, waarvan hij op dat moment echter niets wist. Er werd even gebombardeerd, terwijl zij er waren, maar daarvan hebben zij geen schade ondervonden. Van dat ogenblik af hebben zij geen Duitsers meer in de lucht gezien en zaten zij midden tussen de stroom vluchtelingen.

Ingevolge mededeling van de zijde van ons gezantschap te Parijs zijn zij in tegenstelling tot de meeste Nederlandse troepen rechtsaf geslagen, Normandië in, in de richting van Cherbourg; de heer *Galle* zegt: in tegenstelling met anderen, omdat er hier en daar marechaussees stonden die naar het Zuiden verwezen. De heer *Galle* is er nooit achter gekomen, hoe die regeling ontstaan is. Blijkbaar was er een order, dat de terugtrekkende troepen aanwijzingen moesten krijgen om naar het Zuiden van Frankrijk te gaan. Dit heeft tot gevolg gehad, dat velen zuidelijker gestrand zijn en later naar Engeland gekomen zijn of Engeland niet meer hebben bereikt.

De heer *Galle* is te Cherbourg gekomen. Daar lag een boot klaar, die Engelse reservetroepen had overgebracht en die de heer *Galle* met zijn troep de volgende morgen heeft medegenomen. Op 24 Mei 1940 zijn zij te Southampton aangekomen.

47905 *(Galle)* De marechaussees uit Brabant zijn — aldus de heer *Galle* — model naar Engeland verhuisd. Zij hebben geen contact met de vijand gehad, zij hebben alles in hun auto's geladen, zelfs hun archieven en rijwielen hebben zij meegenomen. Onderweg naar de kust hebben zij geweigerd soldaten, die in dezelfde richting marcheerden, mee te nemen. Als motief hiervoor gaven de marechaussees op, dat zij zich niet met de troepen mochten bemoeien. Naar de mening van de heer *Galle* hadden zij hun archieven en hun fietsen in de modder moeten gooien en zoveel mogelijk soldaten moeten meenemen. Dit hebben de marechaussees niet gedaan en dat heeft veel kwaad bloed gezet.

47888 *(Galle)* Het enige contact met andere onderdelen van het Nederlandse leger, behalve met de marechaussee, is met een colonne onder leiding van de officier van gezondheid *Koch* geweest. Deze heeft de heer *Galle* om benzine gevraagd. Van hun schaarse voorraad hebben zij enige benzine gegeven. Benzine is altijd het grote probleem geweest.

44383 *(Koch)* De toenmalige reserve dirigerend officier van gezondheid dr *C. F. Koch* heeft de Nederlandse troepen in Frankrijk zonder enige aanvoering zien rondlopen. Hij heeft daar troepenofficieren op eigen gelegenheid zien aankomen. Hij heeft tijdelijk de leiding van een troep op zich genomen, omdat er geen troepenofficieren waren, die daartoe capabel waren of er zin in hadden.

51259 *(Sisselaar)* In Frankrijk heeft de toenmalige vaandrig *C. Sisselaar* meegemaakt, dat de marechaussees in trucks reden, terwijl zij de infanteristen lieten staan. Zij hadden hun trucks beladen met hun fietsen, hun volledige uitrusting, een tweede stel blauw, nestels en zelfs damborden hadden zij bij zich. In plaats van al deze goederen hadden zij de gewone soldaten moeten meenemen op hun tocht naar de kust.

45888 *(Jongbloed)* Mr. *G. F. J. Jongbloed,* toentertijd reserve-officier, verklaarde, dat de marechaussees zich bij de andere militairen buitengewoon onpopulair hebben gemaakt, omdat zij zich op de tocht van Nederland naar Engeland niet hebben ingelaten met de gewone militairen. Terwijl velen van dezen gedurende dagen zonder eten of drinken waren geweest, hadden de marechaussees, toen zij in het kamp in Engeland aankwamen, nog voor b.v. 14 dagen koffie bij zich. Er was geen sprake van dat zij iemand onderweg behulpzaam zouden zijn.

45438 *(den Beer Poortugael)* De toenmalige majoor der Koninklijke marechaussee jhr *D. J. H. N. den Beer Poortugael* is met zijn troep de terugtocht naar Roosendaal van 11 op 12 Mei begonnen. Hij heeft toen van Hoogerheide uit getracht, via Antwerpen, in Zeeland te komen, wat hem na enige moeilijkheden is gelukt. De Belgen hielden de Nederlandse

45440 *(den Beer Poortugael)* troepen eerst voor franctireurs en dachten, dat zij verklede Duitsers waren. De marechaussees zijn 's nachts van Antwerpen door de tunnel naar Hulst gereden, waar zij weer contact hebben opgenomen met de Fransen. In overleg met een Franse generaal zijn de diensten van de marechaussee aangeboden aan de Franse troepen, die daar waren. Later hebben zij opdracht gekregen van de opperbevelhebber, de schout bij nacht *van der Stad,* om zich te begeven naar het vliegveld Nantes, waar een oefenschool van Nederlandse vliegers was.

45445 *(den Beer Poortugael)* Zij zijn toen gemarcheerd naar Grevelingen en vandaar naar Abbeville, via Montreuil. In de tussentijd was de Nederlandse opleiding verplaatst, zodat hun komst geen zin meer had. Zij zijn er enige tijd geweest, hebben dienst gedaan met de Franse gendarmerie en kregen daarop opdracht terug te gaan naar een klein plaatsje in de buurt van Caen, Délivrande. Hier zijn zij vrij lang geweest; zij hadden er eigenlijk niets te doen en lagen te wachten om naar Engeland te gaan.

De heer *den Beer Poortugael* heeft te Cherbourg enige pogingen gedaan de Engelsen te bewegen hen over te zetten naar Engeland. Dat is niet gelukt. De marechaussees zijn nog een keer gevangen genomen door de Fransen in Carentan. De Fransen hadden eerst order uitgegeven, dat de officieren vrije beweging hadden in dat gedeelte van Normandië tot Cherbourg, maar achter de rug van de heer *den Beer Poortugael* om hebben ze die order veranderd en kleinere bewegingsvrijheid gegeven; maar toen de troep te Carentan kwam zijn zij, hoewel de Fransen wisten, dat zij zouden komen, er een dag vastgehouden. Later heeft de heer *den Beer Poortugael* bij de commandant in Caen ernstig geprotesteerd, dat zij zo behandeld zijn.

In Nantes had de heer *den Beer Poortugael* dr *Koch* ontmoet, die een gedeelte van de Nederlandse troepen bij zich had. De heer *den Beer Poortugael* kon hem helpen, omdat hij nogal veel geld bij zich had. Hij heeft met de heer *Koch* afgesproken samen te reizen.

45455 *(den Beer Poortugael)* De heer *den Beer Poortugael* heeft te Délivrande een telegram gekregen van generaal-majoor *van Oorschot* namens de Minister, dat er te Brest een boot voor hen klaar lag. Intussen kreeg de heer *den Beer Poortugael* van de Franse autoriteiten bevel de wagens in te

leveren; hij kon dan de volgende dag per trein naar Brest gaan. Hij heeft toen gezegd, dat hij zijn wagens wilde houden. De toestand was zodanig, dat hij heel goed kon aannemen, dat er de volgende morgen in het geheel geen trein zou lopen. Men heeft er in toegestemd, dat hij zijn spullen hield. De marechaussees zijn met de wagens naar Brest gegaan. Daar zijn zij ingescheept. Vervolgens zijn zij naar Plymouth gegaan.

45452 *(den Beer Poortugael)* De heer *den Beer Poortugael* heeft bij de overtocht geen verliezen geleden. Hij meent, dat hij met ongeveer 350 man in Engeland, te Plymouth, is gearriveerd; er waren ook burgerchauffeurs bij.

91845 e.v. *(de Jong)* De marine-officier *S. L. de Jong* heeft met de „Prinses Beatrix" Nederlandse troepen uit Brest gehaald en die naar Engeland overgebracht. Dit waren de troepen van de heer *den Beer Poortugael,* dr *Koch* en kolonel *Beckman.* Bij elkaar was dat ongeveer 800 man.

46654 *(Kist)* De toenmalige kapitein der Koninklijke marechaussee *W. Kist* is met de 1e divisie der marechaussee meegegaan, via België en Frankrijk, naar Engeland. Om de 1e divisie niet in de handen van de vijand te doen vallen, had de commandant Zeeland opdracht gegeven hen naar Nantes te zenden.

57717 *(Suylen)* De toenmalige kapitein der Koninklijke marechaussee *E. M. A. Suylen,* in 1940 districtscommandant van de Koninklijke marechaussee te Nijmegen, heeft onprettige momenten beleefd op zijn tocht door Frankrijk met betrekking tot andere militairen die op de terugtocht waren. De marechaussee kon nl., aldus de heer *Suylen,* deze militairen niet meenemen op haar auto's; die mensen stonden aan de kant van de weg en bij de marechaussees zaten de wagens stampvol. Zij beschikten over weinig benzine.

57717 *(Suylen)* De heer *Suylen* heeft het weleens pijnlijk gevonden militairen langs de kant van de weg te laten staan. Wanneer hij zich immers in dezelfde positie had bevonden, en Nederlandse militairen had zien langs rijden zonder mee te kunnen, dan zou hij daarover ook ontstemd zijn geweest.

57718 *(Suylen)* In die tijd was het van het grootste belang niet door de Duitsers van de kust afgesneden te worden. Daarom was er toen zeer veel haast. Hij wist zeker, wanneer er niet gestopt is, dat dit dan gebeurd is, omdat het ondoenlijk was een lange colonne voor een paar lifters te laten stoppen.

40726 *(Niterink)* Met betrekking tot het feit, dat de naar het Zuiden terugtrekkende Nederlandse troepen door de geallieerden werden gewantrouwd, heeft de toenmalige reserve-kapitein der infanterie *M. B. Niterink* verklaard, dat dit wantrouwen reeds in Zeeuwsch-Vlaanderen begon. Er was daar een Franse kolonel, die hem zonder meer gevangen wilde nemen. Dit speelde zich af in Sas van Gent. In Frankrijk is het over het algemeen ook zo gegaan; in sommige plaatsen was het niet zo erg. In België ging het heel goed. In Antwerpen is hij korte tijd vastgehouden, maar de heer *Niterink* had een bewijs gekregen van een Franse majoor uit Rijckevorsel bij Hoogstraten, dat hij door mocht. De plaatselijke commandant te Antwerpen heeft toen de Franse majoor opgebeld en deze heeft toen gezegd, dat alles in orde was. Overal waar zijn troepen zijn geweest, Ostende, Duinkerken enz., is het goed gegaan.

De heer *Niterink* meende, dat zijn troep opdracht van de ambassade heeft gekregen naar Nantes te gaan. Hij is daar met zijn troep geweest, maar de mensen waren daar al veel minder vriendelijk. De commandant te Nantes zei, dat zij direct terug moesten. Zij kwamen daar Zaterdagavond aan en zij hadden niet veel zin direct terug te gaan. Zij hebben toen gezegd, dat zij er bezwaar tegen hadden op Zondag te reizen en toen hebben zij toestemming gekregen, tot Maandagmorgen zes uur te blijven. Zij zijn toen naar Normandië doorgestuurd. Tot ongeveer 5 Juni zijn zij daar geweest. Het ging daar heel goed, hoewel de gendarmerie betrekkelijk lastig was. De heer *Niterink* heeft enige keren een lijst moeten opmaken met de namen en woonplaatsen van de mensen; hij had hiertegen bezwaar, maar hij had geen keus en moest het wel doen. Hij werd gewantrouwd, omdat er een algemene vrees voor parachutisten, vijfde colonne en dergelijke was.

Behalve de in het voorgaande behandelde troepen, zijn, naar de commissie is gebleken, nog verschillende andere detachementen uit Nederland in zuidelijke richting teruggetrokken. De sectie krijgsgeschiedenis van de generale staf heeft de commissie hierover een kort overzicht ter beschikking gesteld, waarin een algemeen beeld wordt gegeven van de hierboven behandelde en de verschillende andere detachementen.

80426 *(van Hilten)* Het hoofd van genoemde sectie heeft voor de commissie hierover een overzicht gegeven, dat hij — aldus zijn verklaring — in beginsel juist acht, doch dat misschien in de toekomst met betrekking tot enkele data en detailpunten een kleine wijziging zou moeten ondergaan.

Over het detachement van majoor *de Heer,* de bataljonscommandant van het 2e bataljon van het 40e regiment infanterie, heeft de heer *D. A. van Hilten,* hoofd van de krijgsgeschiedkundige sectie van de generale staf, het volgende medegedeeld. Het detachement is in de nacht van 15 op 16 Mei uit Walcheren op Zuid-Beveland aangekomen. Op de 16e schijnt er reeds een algemeen plan geweest te zijn voor het afvoeren van alle Nederlandse troepen, die daar nog aanwezig waren, naar België. De 17e Mei heeft de commandant een bespreking gehad met Prins *Bernhard* te Sluis, waar de Prins nog even is geweest. Op 18 Mei was overeengekomen, dat deze troepen nog met de Fransen zouden meevechten, maar de 19e kwam het bevel van de Franse generaal *Beaufrère,* dat alle Nederlandse troepen Zeeuwsch-Vlaanderen moesten verlaten, en dit detachement — het was het laatste — kreeg de opdracht om via Brugge naar Ostende te gaan. Als een markant feit is precies aangegeven, dat te 23.30 uur op de 19e Mei majoor *de Heer* de laatste was, die het Nederlandse grondgebied verliet, waarmede het moment is bepaald, waarop alle weerstand van de Nederlandse georganiseerde strijdmacht op het grondgebied in Europa was geëindigd.

Op 20 Mei waren er ongeveer 1250 Nederlandse soldaten in Ostende bijeen en in een kazerne ondergebracht. Er zijn verschillende regelingen getroffen om enige orde te brengen onder deze troep. Aanvankelijk was het de bedoeling, dat zij naar Engeland zouden worden overgebracht. Daarvan is echter niets gekomen. Op 27 Mei werd bepaaldelijk nog gewacht op scheepsgelegenheid naar Engeland, maar op 28 Mei kregen zij bericht, dat de Belgische troepen hadden gecapituleerd. Er werden toen bevelen gegeven voor een terugmars naar Zeeuwsch-Vlaanderen. De sterkte was toen ongeveer 1300 man. Op 29 Mei zijn zij weer in Oostburg aangekomen. De volgende dagen werden zij op last van de Duitsers ontbonden en op 1 Juni is het bataljon met groot verlof gezonden.

Een ander detachement onder leiding van de reserve-kapitein *Galle* heeft Engeland bereikt. Het was een detachement artilleristen, zonder materiaal, afkomstig uit de Peel; personeel van de z.g. 8 cm. staalkanonnen, ongeveer ter sterkte van 300 man. Zij zijn op 13 Mei uit Noord-Brabant te Antwerpen aangekomen. Dat was II-20 R.A. Van Antwerpen uit zijn zij weer in Zeeuwsch-Vlaanderen terechtgekomen in IJzendijke en daarna in Biervliet; later zijn zij naar het Zuiden vertrokken, over Brugge naar La Panne, ten noordoosten van Duinkerken. Dat detachement is daarna gemarcheerd over Montreux, Abbeville, Caen en verder naar Cherbourg, waar het op 21 Mei is aangekomen. Op 23 Mei is het overgestoken naar Southampton.

80432 *(van Hilten)*

Het detachement marechaussee met majoor *den Beer Poortugael* en kapitein *van der Kroon* bestond uit drie afdelingen, die onder bevel stonden van kapitein *Kist,* kapitein *Ellens* en kapitein *Suylen.* Op 11 Mei waren zij verzameld te Hoogerheide (N.B.) en op 12 Mei zijn zij over België via Antwerpen naar Zeeuwsch-Vlaanderen gegaan. Op 18 Mei zijn zij gegaan via Sluis, Brugge, Dixmuiden, Duinkerken, Gravelines en van 19 Mei af hebben zij te Caen gewacht op scheepsgelegenheid. Begin Juni hoorden zij, dat de inscheping voor Engeland te Brest zou geschieden. Op 11 Juni zijn zij in Plymouth aangekomen. Het detachement bestond toen uit ongeveer 30 man marechaussee, 32 man politietroepen en 77 man militairen van andere wapens.

Het detachement onder dr *Koch* beschouwt de heer *van Hilten* als een onderdeel van het totale detachement van majoor *den Beer Poortugael;* het bestond aanvankelijk uit een geneeskundige afdeling uit Zeeuwsch-Vlaanderen. Dat detachement is van Oostburg in Zeeuwsch-Vlaanderen naar Brugge verplaatst. Op 10 Juni is het van Brest naar Engeland overgestoken.

Het detachement van de officier van administratie der eerste klasse der Koninklijke marine *Langeveld* is van Duinkerken uit op 20 Mei rechtstreeks naar Engeland overgestoken. Dat bestond uit marineofficieren uit de staf van de commandant Zeeland.

De andere detachementen hebben zwerftochten door België gemaakt, maar zijn niet verder gekomen en hebben tenslotte de terugtocht naar Nederland weer aanvaard, waar zij voor en na later ook zijn terechtgekomen.

§ 2. Contact met Nederlandse autoriteiten op het continent

61305 *(van Voorst Evekink)*

Luitenant-generaal b.d. *D. van Voorst Evekink,* destijds militair attaché te Parijs, heeft verklaard, dat hij de terugtrekkende troepen orders en geld heeft gegeven, vóórdat zij naar Engeland zijn overgestoken. Hij heeft ook voor de passage gezorgd. Het ging alles in overleg met de Fransen. De heer *van Voorst Evekink* moest wachten op initiatief van anderen. De troepencommandanten moesten hem opbellen. Hij kon moeilijk zelf contact zoeken, daar hij niet kon weten waar zij zaten. De heer *van Voorst Evekink* zeide in het algemeen

deze zaak wel volkomen in de hand te hebben gehouden. De troepen hadden aanvankelijk in het geheel geen geld. Het is echter na aanvraag zijnerzijds vlot gegaan van Londen uit. Zij hebben onmiddellijk een ruim crediet gekregen.

Er is een detachement marechaussees aangekomen; zij moesten onmiddellijk 100 000 francs hebben. De heer *van Voorst Evekink* herinnerde zich niet, dat uit Londen een telegram is gekomen betreffende de marechaussee, waarin stond, dat zij naar Brest moesten gaan, waar een schip gereed zou liggen om hen over te brengen. Hij herinnerde zich ook niet, dat zij over deze dingen bevelen uit Londen hebben gevraagd.

61315 *(van Voorst Evekink)*

Het ontbrak de manschappen van de heren *Koch* en *den Beer Poortugael* aan niets. Zij overvroegen wel eens. De heren kregen alles, geld, enz. Er zijn ook geen klachten over geweest. Wat het overvragen betreft: dat detachement marechaussees vroeg b.v. Hollandse couranten en Franse taalles. De heren *den Beer Poortugael* en dr *Koch* wisten de telefoon zeer goed te vinden. De heer *van Voorst Evekink* weet niet veel af van klachten over het optreden van de marechaussees. Dat zij graag aan zich zelf dachten, wil hij echter gaarne aannemen.

61316 *(van Voorst Evekink)*

61310 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* vond, dat hij deze aangelegenheid best aan kon. Men heeft in die dagen herhaaldelijk telefonisch contact met Londen gehad, maar er zal met Londen wel geen verschil van mening over zijn geweest, dat de Nederlandse militairen zo snel mogelijk naar Engeland moesten komen.

45450 *(den Beer Poortugael)*

De heer *den Beer Poortugael* telefoneerde met de militair attaché te Parijs, de heer *van Voorst Evekink,* als hij de kans kreeg. Deze neeft hem niet direct opdracht gegeven naar Engeland te gaan. Hij heeft wel gezegd, dat hij het moest proberen en dat heeft hij ook geprobeerd te Cherbourg.

47886 *(Galle)*

De oorzaak van het feit, dat de afdeling onder leiding van kapitein *Galle* snel in Engeland is terechtgekomen is hierin gelegen, dat een van de officieren op het idee gekomen is het gezantschap te Parijs op te bellen. Van de zijde van het gezantschap kreeg men de mededeling, dat men moest trachten via Le Havre of Cherbourg Engeland te bereiken.

80683 *(van der Stad)*
80686 *(van der Stad)*

De heer *van der Stad* is bij een poging Parijs te bereiken op de 21e of 22e Mei 1940 gevangen genomen. Hij meende naar Parijs te moeten gaan, omdat het in Duinkerken heel goed merkbaar was, dat de Fransen de Nederlandse troepen daar liever niet dan wèl zagen. Dit was volkomen begrijpelijk; tenslotte hadden de Fransen niets aan deze troepen, want zij liepen in de weg. De heer *van der Stad* kon dus niet naar Engeland oversteken zo lang hij niet wist waar die troepen heen moesten. De Nederlandse gezant te Parijs kon dat misschien bespreken met de Franse Regering, zodat de knoop zou worden doorgehakt, waar de heer *van der Stad* met de troepen heen zou gaan. Hij is echter niet te Parijs aangekomen. Ook met de militair attaché heeft hij geen contact gehad, hoewel hij wel heeft geprobeerd met Parijs te telefoneren.

80687 *(van der Stad)*

80689 *(van der Stad)*

§ 3. Contact met Nederlandse autoriteiten te Londen

86826 *(Dijxhoorn)*

Oud-Minister *Dijxhoorn* heeft bij zijn bezoek aan Parijs met de Minister van Koloniën, de heer *Ch. J. I. M. Welter,* vlak na het uitbreken van de oorlog, de militair attaché opgedragen alles te doen wat in zijn macht was om de Nederlandse troepen te verzamelen en naar Engeland over te krijgen. Een rechtstreekse verbinding van deze troepen met de militair attaché of met de Regering te Londen bestond niet. Men wist niet, wat er terugtrok, waar men terugtrok en waarheen men terugtrok, zodat het geven van richtlijnen, speciaal voor de Regering, die te Londen zat, uiterst moeilijk werd.

86827 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* herinnerde zich niets van de benoeming van schout bij nacht *van der Stad* tot opperbevelhebber van Land- en Zeemacht nadat generaal *Winkelman* was uitgevallen. Dat is dus waarschijnlijk een initiatief van de marinestaf geweest zonder toestemming van de Minister. De marinestaf heeft nagelaten hem er in te kennen. Later heeft de heer *Dijxhoorn* er wel van gehoord, maar deze gang van zaken leek hem, ook zonder nader bevel, logisch, daar de bevelhebber in Zeeland de enige was, die nog doorvocht.

86832 *(Dijxhoorn)*

86841 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* heeft persoonlijk geen bemoeienis gehad met het beschikbaar stellen van schepen voor terugtrekkende troepen. Hij heeft niet aan de Engelsen gevraagd het zenden van schepen naar de kust van Frankrijk te organiseren om onze troepen over te halen. Daar de Engelsen zelf met hun scheepsruimte verschrikkelijk omhoog zaten, kon hij niet vragen: zendt dan en dan een schip daar en daar heen. Hij wist immers niet, waar de Nederlandse troepen zich aan de Kanaalkust zouden verzamelen en op welk tijdstip. De gehele terugtocht moest eigenlijk incidenteel geïmproviseerd worden. Het is mogelijk,

86844 *(Dijxhoorn)*

86845 *(Dijxhoorn)*

dat de militair attaché contact heeft opgenomen met de militaire missie

86848 *(Dijxhoorn)*

en heeft gezegd: daar zijn zoveel troepen, hoe krijgen we die over? Het hoofd van de militaire missie was in dit geval zeer zeker gerechtigd om namens de Minister een bevel te geven. De bemoeiingen van de Minister van Defensie zijn dus begonnen toen de troepen in Engeland aankwamen.

59864 *(van Oorschot)*

Het hoofd van de Nederlandse militaire missie te Londen, generaalmajoor *J. W. van Oorschot,* heeft in zoverre enige bemoeienis gehad met de troepen, die na de capitulatie van Nederland via België en Frankrijk zijn teruggevloeid naar Engeland, dat zijn missie in het begin vooral haar best moest doen om na aankomst van deze troepen in Engeland alle belangen van hen met betrekking tot wapens en logies te behartigen.

59866 *(van Oorschot)*
59867 *(van Oorschot)*

Toen deze troepen nog op het vasteland waren had de missie ook contact met hen. De heer *van Oorschot* wist niet hoe de bewegingen van die troepen waren. De Nederlandse Regering heeft niet door middel van de militaire missie ingegrepen in de bewegingen van die troepen. Ook heeft de heer *van Oorschot* niet gehoord, dat ze opdracht hadden gekregen om naar Engeland te gaan.

59868 *(van Oorschot)*

59870 *(van Oorschot)*

Het enige is geweest een telegram van 8 Juni 1940, dat is gericht aan de heer *den Beer Poortugael* en de reserve dirigerend officier van gezondheid *Koch* te Délivrande. Dit is namens de Minister van Defensie door de heer *van Oorschot* ondertekend en behelst een opdracht naar Brest te gaan en daar een Nederlands schip af te wachten, dat daar voor hen gereed zou liggen. Daar was, aldus de heer *van Oorschot,* blijkbaar een groep onder commando van dr *Koch* en de heer *den Beer Poortugael.* De heer *Koch* behandelde altijd de correspondentie, hij was blijkbaar de oudste. Hij trad in de ogen van de heer *van Oorschot* op als commandant. De heer *van Oorschot* kreeg van hem voortdurend telegrammen. Hij kwam uit Zeeuwsch-Vlaanderen en was met een troep, die hij had weten te formeren, aan de kust van Frankrijk gekomen, hopende naar Engeland te gaan. De heer *van Oorschot* kreeg bericht, of hij kon zorgen, dat hij overkwam. Dat had heel wat voeten in de aarde; naar aanleiding daarvan heeft de heer *van Oorschot* o.m. genoemd telegram gestuurd.

59874—59877 *(van Oorschot)*

De Regering deed op dat ogenblik nog niet veel. Misschien is de gedachte opgekomen om iets voor de troepen, die terugtrokken te doen nl. deze zo spoedig mogelijk naar Engeland te halen om de mogelijkheid te hebben, dat ze nog gebruikt konden worden; de heer *van Oorschot* heeft er echter nooit iets van gemerkt. Hij heeft het altijd zelf maar gedaan: er zijn geen besprekingen over geweest. In dit verband wijst hij er voorts op, dat het wel is te begrijpen, dat het niet zo eenvoudig is in een vreemd land een Ministerie op te richten. Men kan daar wel Minister van Oorlog zijn en men kan daar wel vergaderingen en Ministerraad houden — in het hotel geschiedde dat dan — maar veel actie kon daar natuurlijk nog niet van uitgaan. Voor zover de heer *van Oorschot* weet, heeft de Nederlandse Regering, al of niet door bemiddeling van de Nederlandse militaire missie, geen contact opgenomen met de Engelse Regering en daarbij gezegd: „Onze militairen moeten naar onze mening zo vlug mogelijk naar Engeland worden gebracht. Kunt u daarvoor medewerking verlenen?" Het kan natuurlijk wel gebeurd zijn, maar zonder dat de heer *van Oorschot* het wist.

61298 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* geloofde niet, dat er over het wegbrengen van de troepen veel discussie met de Regering te Londen is geweest. Dat wegvoeren lag voor de hand. Toen de Ministers *van Kleffens* en *Dijxhoorn* op de dag van de capitulatie te Parijs waren, hebben zij opdracht gegeven alle dienstplichtige Nederlanders in Frankrijk te registreren met het doel deze mensen op te roepen. Engeland kwam nog niet ter sprake.

93488 *(van Kleffens)*

Mr *E. N. van Kleffens,* oud-Minister van Buitenlandse Zaken, kon zich niet herinneren, dat de overgang van delen onzer land- en zeemacht naar Engeland te Londen besproken is in de eerste paar dagen, toen men nog geen duidelijke indruk had van het snel verloop van de strijd.

Wat de laatste dagen betreft, waarop in Nederland nog gevochten werd, meent hij zich te herinneren — hier moet de heer *van Kleffens* echter afgaan op het geheugen, dat op dit punt een beetje begint te vervagen —, dat in een der besprekingen, die hij in die dagen met de Britse militaire leiders heeft gehad, de moeilijkheid en het gevaar ter sprake is gekomen, verbonden aan een poging om in enigszins aanzienlijke mate troepen overzee af te voeren uit een gebied, waar de Duitsers toen de onbeperkte heerschappij in de lucht hadden.

De heer *van Kleffens* stond in voortdurend telefonisch contact met Den Haag. Dit komt overeen met hetgeen wordt vermeld in Hoofdpunten van Regeringsbeleid in Londen, blz. 5 onderaan, van de heer *Gerbrandy.* Door Den Haag is de heer *van Kleffens* nooit verzocht maatregelen te nemen met het oog op het overgaan van delen der zee- en landmacht naar Engeland. Geen militair zijnde, en op dit

gebied ondeskundig, lag het nemen van zodanige maatregelen op eigen initiatief niet op zijn weg.

Men kon niet vertrouwen, dat bij Hoek van Holland of zelfs in Vlissingen grote aantallen van zee- of landmacht zouden kunnen worden afgevoerd, omdat de Duitsers de heerschappij in de lucht hadden en het eenvoudig ware uitgelopen op een slachting op grote schaal. De heer *van Kleffens* heeft nog inlichtingen ingewonnen bij de heer *A. de Booy,* destijds marine-attaché te Londen, omdat hij wilde weten, wat deze hierover nog wist. Hij heeft de heer *van Kleffens* op 19 Juni 1951 het volgende geschreven:

> „Voor zover ik mij herinner was tot omstreeks 13 Mei 1940 de activiteit der Nederlandse organen te Londen er voornamelijk op gericht geallieerde troepen of luchtmachtonderdelen *naar* Nederland gedirigeerd te krijgen."

Dat is volkomen juist. Toen de heer *van Kleffens* dit las, herinnerde hij zich inderdaad, dat wij de Engelsen herhaaldelijk hebben gevraagd wat zij nog konden sturen. In Frankrijk gebeurde dit door de heer *van Voorst Evekink* en zijn helpers; zeemacht, landmacht of luchtmacht, wat dan ook, alles was nodig.

> „Zoals U weet" — citeerde de heer *van Kleffens* verder uit de brief van de heer *de Booy* — „kwam op 12 Mei 's avonds de Militaire Missie onder generaal-majoor *van Oorschot* in Londen aan, waarna de luchtmacht- en landmachtaangelegenheden verder door deze missie werden behartigd."

Dit was met het oog op het feit, dat er destijds geen militair attaché te Londen was. De heer *de Booy* was er voor alles. De heer *van Kleffens* citeerde verder:

> „Op 13 Mei ten 19 h. 15 verzond de militaire missie een uitvoerig telegram aan de Generale Staf in Den Haag. De inhoud hiervan kwam neer op een verzoek om gegevens ten aanzien van categorieën luchtvarend en technisch personeel, dat naar Engeland zou kunnen worden gezonden. Ik heb nimmer een antwoord op dit telegram zien binnenkomen.
>
> Op 14 Mei ten 10 h. 15 werd een telegram verzonden aan de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, vermoedelijk eveneens door de militaire missie, luidende als volgt:
>
> „Admiralty bestudeert geval evacueeren valide Nederlandsche troepen stop ligt het in Uw plan eventueel troepen uit Holland terugtrekken, zoo ja, welke havens komen voor inschepen in aanmerking stop waarheen moeten geëvacueerde troepen dan worden gebracht stop op welk maximum sterkte moet in deze havens worden gerekend?" "

Dit was dus een vraag, naar het idee van de heer *van Kleffens,* naar het onmogelijke, omdat de evacuatie bij voorbaat reeds gedoemd was — tenzij het slechts om heel kleine aantallen ging — te mislukken wegens de Duitse superioriteit in de lucht. De heer *van Kleffens* denkt, dat de Admiralty zich ook wel zal hebben willen dekken tegen het verwijt, dat zij volkomen passief zou zijn gebleven. Het was toen niet een tijd, waarin veel gestudeerd kon worden, want toen de Admiraliteit aan het studeren was, kon iedereen wel zien, dat het gauw zou aflopen.

> „Ook op dit telegram", aldus wordt verder in de brief van de toenmalige marine-attaché gezegd, „werd taal noch teken vernomen. Ik herinner mij niet, dat er verder door Britse instanties op dit eventuele evacueren van troepen nog is teruggekomen. Bovendien volgde de capitulatie zeer spoedig en ik geloof persoonlijk, dat dit spoedige capituleren een nog grotere belemmering voor evacuatie zou zijn geweest dan de Duitse luchtsuperioriteit."

De heer *van Kleffens* heeft deze brief aangehaald om aan te tonen, dat over deze zaken wel degelijk ernstig werd gedacht in de Meidagen in Engeland. Waarschijnlijk heeft hij er ook wel het nodige van gehoord, want de heer *de Booy* zat in de kamer naast die van de heer *van Kleffens* en liep daar in en uit. Zelf had de heer *van Kleffens* de bijzonderheden niet en juist daarom heeft hij de zaak met gegevens van iemand, die er nog dichter bij stond, willen trachten te reconstrueren.

§ 4. Conclusies

In het bovenstaande heeft de commissie in het kort een overzicht gegeven van de verschillende verklaringen, welke een beeld geven van de terugtocht van een gedeelte der Koninklijke landmacht door België en Frankrijk.

De Nederlandse troepen, welke zich in het Zuiden en Zuid-Westen van Nederland bevonden, zijn gedeeltelijk naar België en Frankrijk getrokken. Hoewel er in België en Frankrijk enige moeilijkheden zijn geweest, welke haar oorzaak vonden in de vrees van onze Zuidelijke

buren voor een vijfde colonne, kan toch in het algemeen gezegd worden, dat onze troepen op hun terugtocht hierdoor niet in ernstige mate zijn gehinderd. De commissie heeft de indruk, dat de moeilijkheden in ons eigen land en in het bijzonder in Zeeland groter zijn geweest. De daar aanwezige Franse troepen zagen de Nederlanders, als gevolg van het door hen gedragen uniform, in vele gevallen aan voor Duitsers. Mede om deze reden heeft de Commandant Zeeland, na overleg met de Franse bevelhebber, de troepen opdracht gegeven zich op Duinkerken terug te trekken.

Deze terugtocht stond formeel onder leiding van de Commandant Zeeland, doch de commissie heeft niet de indruk, dat deze effectief leiding heeft gegeven aan de troepen. Toen hem bleek, dat men in Duinkerken de Nederlandse troepen liever niet dan wel zag, heeft hij gepoogd Parijs te bereiken om met hulp van de Nederlandse gezant aldaar een beslissing uit te lokken over de vraag, waar de Nederlandse troepen heen zouden gaan. Hij werd echter door de Duitsers gevangen genomen. Aparte Nederlandse afdelingen hebben evenwel telefonisch contact kunnen krijgen met het gezantschap te Parijs. Door bemiddeling van de militaire attaché aldaar, die contact met Londen had opgenomen, is het een aantal militairen gelukt naar Engeland over te steken. Anderen is het gelukt op eigen gelegenheid naar Engeland te komen. Ook is nog een groep militairen, na een zwerftocht door België en Frankrijk, naar Nederland teruggekeerd. Van een inschakeling van de Nederlandse troepen bij de geallieerde oorlogvoering op het continent is toen geen sprake geweest.

Het is duidelijk, dat de terugtocht van de Nederlandse troepen naar Frankrijk en later het oversteken naar Engeland geheel zijn geïmproviseerd. De Nederlandse Regering, met name Minister *Dijxhoorn,* had tevoren geen bepaalde maatregelen voorbereid in verband met de mogelijkheid, dat na het uitbreken van de oorlog een deel van het Nederlandse leger naar het buitenland zou moeten uitwijken. Hoewel de commissie zich kan indenken, dat de Nederlandse Regering, gezien haar neutraliteitspolitiek, hieromtrent geen contact met andere Regeringen had opgenomen, had zij het beter geacht, wanneer deze mogelijkheid althans intern onder ogen was gezien.

Gezien de gedachte, waarvan men uitging, namelijk dat zo lang mogelijk in het eigen land stand moest worden gehouden, is het begrijpelijk, dat ook de Nederlandse bevelhebber in Zeeland niet aanstonds de daar aanwezige troepen van de Koninklijke landmacht bevel heeft gegeven naar het Zuiden uit te wijken; hij heeft dit aanvankelijk zelfs terecht verboden, ook al omdat door de Fransen nog in Zeeland werd gevochten. Eerst na herhaald aandringen van de Franse bevelhebber heeft hij de troepen naar het Zuiden, in de richting Duinkerken, gedirigeerd. Zijn bedoeling was de Nederlandse troepen in Frankrijk te hergroeperen. Op het moment, dat hij gevangen genomen werd, was een bevel tot uitwijken naar Engeland nog niet op zijn plaats geweest, omdat niet verwacht kon worden, dat de Belgische en Franse legers zo spoedig zouden capituleren.

Ofschoon de commissie de toenmalige chaotische omstandigheden en de moeilijkheden, waaronder de Nederlandse groepen militairen terugtrokken op Franse havens, niet onderschat, meent zij een woord van critiek te moeten uiten over het optreden van de terugtrekkende groepen van de Koninklijke marechaussee. Uit de verhoren is haar gebleken, dat deze groep tijdens de terugtocht te weinig acht heeft geslagen op de noden van andere groepen Nederlandse militairen. De commissie keurt deze houding af.

De commissie is van oordeel, dat de Minister van Defensie, de heer *Dijxhoorn,* te Londen weinig activiteit heeft ontplooid om de resterende Nederlandse troepen uit Frankrijk naar Engeland te doen oversteken. Het hoofd van de Nederlandse militaire missie te Londen, de heer *van Oorschot,* heeft hierin op eigen gelegenheid gehandeld, nadat de heer *van Voorst Evekink,* militair attaché te Parijs, zijn hulp had ingeroepen. Dat een klein aantal Nederlandse militairen in Engeland is aangekomen, is, naar het oordeel der commissie, voor het grootste deel te danken aan het initiatief van de commandanten der verspreide Nederlandse afdelingen en de activiteit van de militaire attaché te Parijs en de Nederlandse militaire missie te Londen.

Hoe weinig de Nederlandse Regering na de capitulatie door generaal *Winkelman* op de hoogte was van de toestand hier te lande kan worden afgeleid uit de verklaring van de toenmalige Minister van Defensie voor de commissie, dat hij zich niets herinnerde van de aanwijzing van schout bij nacht *van der Stad,* de bevelhebber van Zeeland, tot opperbevelhebber van het nog strijdende gedeelte van land- en zeemacht.

II. HET UITWIJKEN VAN DE MARINE NAAR ENGELAND

§ 1. Leiding

6702 *(Furstner)*

De toenmalige vice-admiraal *J. Th. Furstner,* destijds chef van de marinestaf en tegelijkertijd bevelhebber der zeestrijdkrachten, gehoord over het vertrek van de marine naar Engeland, heeft opgemerkt, dat, alhoewel hij zelf na de gebeurtenissen van 1939 niet zo veel vredesillusies meer koesterde, de Regeringspolitiek van neutraliteit z.i. dwong tot het nalaten van al die handelingen, die zouden kunnen doen veronderstellen, dat de Nederlandse militaire autoriteiten in de mogelijkheid van een oorlog met Duitsland geloofden. Er was dus, toen de oorlog uitbrak, niets voorbereid voor een verplaatsing van marine-eenheden.

9069 e.v. *(Furstner)*

Van de eerste dag af was de marine reeds begonnen met het evacueren van de „Sumatra", de „Heemskerck", de „Isaäc Sweers", de onderzeeboten en de grote mijnenlegger „Van der Zaan". Kortom, alles, wat niet dadelijk dienen kon voor hulp aan de landmacht aan de Oostzijde van de vesting Holland, was toen reeds weggestuurd.

9074 e.v. *(Furstner)*

De officieren van materieel, die mee zouden gaan naar Engeland, zijn Zaterdag 11 Mei aangewezen en op Dinsdag 14 Mei, nadat de heer *Furstner* 's morgens om 8 uur de beslissing om te vertrekken had genomen, is hij om 13.30 uur met hen op de „Scheveningen I", een botter met motorvermogen van schipper *Hoefnagel,* geëmbarkeerd en via Duinkerken naar Engeland vertrokken.

Bij haar voorbereidende werkzaamheden had de commissie met betrekking tot het wegzenden van de oorlogsvloot naar Engeland kennis kunnen nemen van de opvatting van professor *Verzijl* [1]), welke hierop neerkomt, dat de toenmalige schout bij nacht *Heeris* na het vertrek van de heer *Furstner* naar Engeland, zodra hij kennis had genomen van het besluit van de opperbevelhebber om te capituleren, order had gegeven alle vaarklare oorlogsschepen onmiddellijk te doen vertrekken met bestemming Engeland.

1) Vgl. mr. *J. H. W. Verzijl* in „Onderdrukking en Verzet", deel I, blz. 264.

8962 e.v. *(Heeris)*

De heer *F. J. Heeris,* daarover door de commissie gehoord, verklaarde, dat vice-admiraal *Furstner* gedurende de oorlogsdagen de kruiser „Sumatra" en enige onderzeeboten, die voor de verdediging van Nederland bestemd waren, naar Engeland had gezonden.

De „Heemskerck" was nog geen oorlogsschip; dit schip was pas van de werf in Amsterdam gekomen en klaar voor proeftochten. De „Isaäc Sweers" bestond helemaal niet, zegt de heer *Heeris;* dat was de romp van een torpedobootjager, welke later de naam „Isaäc Sweers" zou krijgen en welke romp met een sleepboot naar Engeland is gesleept. Ook de vier onderzeeboten, die gedeeltelijk te Vlissingen en gedeeltelijk te Rotterdam in aanbouw waren, waren nog niet door de marine overgenomen. Dit waren derhalve allemaal schepen, die niet onder de bevelhebber der zeestrijdkrachten, de heer *Furstner,* stonden. De voorbereidingen voor het wegbrengen van deze schepen waren dan ook alle geschied door de chef van de afdeling materieel marine van het Departement van Defensie, schout bij nacht *Doorman.*

8964 e.v. *(Heeris)*

Van de eigenlijke oorlogsvloot was toen dus alleen de „Sumatra" weggestuurd, omdat deze hier te kwetsbaar was en niets kon uitrichten, alsmede drie kleine onderzeeboten.

In dit verband legde de commissie aan de heer *Heeris* een beschouwing [2]) voor, van de hand van de heer *Furstner* over het in veiligheid brengen van de oorlogsschepen, waarin deze vermeldt, dat hij, behalve de „Sumatra", de „Heemskerck" en de „Isaäc Sweers", de onderzeeboten O 9, O 10, O 13, O 21, O 22, O 23 en O 24 de vaderlandse wateren heeft doen verlaten.

2) Vgl. *J. Th. Furstner* in „Onderdrukking en Verzet", deel I, blz. 259.

8964 *(Heeris)*

De heer *Heeris* stelt daartegenover, dat de O 21, O 22, O 23 en O 24 boten in aanbouw waren en dus nog niet behoorden onder het commando van de heer *Furstner,* terwijl de onderzeeboten O 9, O 11 en O 13 kleine boten waren, in Nederland in dienst. De feitelijke toedracht van hetgeen er gebeurd is op 11, 12 en 13 Mei, zoals die is weergegeven in het artikel van de heer *Furstner,* acht de heer *Heeris* overigens juist. Met betrekking tot de gebeurtenissen op de avond van 13 Mei gaf de heer *Heeris* verder verslag van een soort marineraad, waarin, voornamelijk op initiatief van de kapitein ter zee *van Tijen,* de mogelijkheid besproken werd, dat de chef van de

marinestaf, die tevens bevelhebber der zeestrijdkrachten was, weg zou gaan om in Engeland aan het Nederlandse materieel leiding te geven en er voor te zorgen, dat de nog niet voor de dienst gereed zijnde schepen daar werden afgebouwd. Er viel geen beslissing. Daarna heeft de heer *Heeris* de heer *Furstner* in een gesprek nogmaals gewezen op de noodzaak hiervan, waarop deze naar de opperbevelhebber is gegaan teneinde deze zaak ook met zijn hoogste chef te bespreken. Hierna is de heer *Furstner* op het bureau teruggekomen, met de mededeling, dat hij weg zou gaan. En zo is hij weggegaan, zonder orders achter te laten, ook niet over het wegsturen van de oorlogsschepen.

Erkende de heer *Heeris* derhalve de feitelijke toedracht van hetgeen er gebeurd is in de eerste oorlogsdagen, zoals weergegeven in het meer vermelde artikel [1]) van de heer *Furstner,* als juist, de beschrijving van de gebeurtenissen na het heengaan van de heer *Furstner,* acht hij onaanvaardbaar. In dit artikel staat: „Enkele uren vóór de onvermijdelijke capitulatie van het Nederlandse leger van kracht werd, verlieten ook de kleinere marine-vaartuigen, die tot het laatst aan het leger steun waren blijven verlenen, de vaderlandse wateren. Bij deze evacuatie trachtten bij herhaling Duitse bommenwerpers onze schepen tot zinken te brengen, hetgeen helaas ten aanzien van de kanonneerboot „Johan Maurits van Nassau" gelukte". En iets verderop heet het: „Zo kon gezegd worden, dat de evacuatie der Marine, op 11 Mei begonnen, op 19 Mei was voltooid".

[1]) Vgl. *J. Th. Furstner* in „Onderdrukking en Verzet", deel I, blz. 261 e.v.

8978 *(Heeris)*

Men zou hieruit volgens de heer *Heeris* de indruk verkrijgen, dat deze vaartuigen uit eigen initiatief de Nederlandse wateren verlieten. Doordat er nog op volgt: „Door een op het juiste ogenblik door de wd. chef van de marinestaf verzonden telegram, kon nog een gedeelte der in opleiding zijnde marinemannen uit Nieuwediep over zee en op last van de Commandant van Zeeland de opleiding lichtmatrozen van Vlissingen over land via België worden geëvacueerd", wekt dit artikel de suggestie alsof hier een volledig te voren opgemaakt plan op 19 Mei voltooid was.

In „Onderdrukking en Verzet", [2]) schrijft de heer *Verzijl* evenwel het volgende:

[2]) Vgl. mr. *J. H. W. Verzijl* in „Onderdrukking en Verzet", deel I, blz. 264.

> „In zijn oorspronkelijke hoedanigheid van opperste militaire bevelhebber moest Generaal *Winkelman* reeds in de loop van de 14de Mei 1940 het bittere besluit nemen, de capitulatie der Nederlandse strijdmacht in het niet meer te redden gebied aan de overweldiger aan te bieden.
>
> Zodra dit hem bekend was geworden, heeft schout-bij-nacht (thans gepensionneerd vice-admiraal) *Heeris,* die de vice-admiraal *Furstner,* na diens vertrek naar Engeland in de morgen van 14 Mei, als Hoofd van de afdeling Zeemacht en Chef van de Marinestaf was opgevolgd, na bespreking met de Opperbevelhebber aan de commandanten te Hoek van Holland, IJmuiden en Den Helder order gegeven, alle vaarklare oorlogsschepen onmiddellijk te doen vertrekken, met bestemming naar Engeland; het nodige personeel voor bewaking en handhaving van de orde moest worden achtergelaten, maar overigens moest zoveel mogelijk personeel worden afgevoerd; in het bijzonder het technische personeel moest met de vaarklare schepen worden medegestuurd. Hieraan is onmiddellijk voldaan, met het resultaat, dat geen enkel tot varen in staat zijnd oorlogsschip in handen van de vijand is gevallen. De op het IJsselmeer aanwezige Nederlandse oorlogsschepen zijn door de bemanningen tot zinken gebracht. Het aantal destijds vertrokken schepen bedroeg ongeveer twintig; ongeveer de helft van het totale in Nederland aanwezige marinepersoneel is op deze wijze aan gevangenneming ontkomen".

8979 e.v. *(Heeris)*

In deze passage wordt uitdrukkelijk melding gemaakt van een initiatief, dat men tevergeefs zoekt in het artikel van de heer *Furstner.*

De toelichting van de heer *Heeris* komt hierop neer: nadat hij van de opperbevelhebber in de namiddag van de 14de Mei vernomen had, dat deze bezig was te capituleren, is hij naar zijn hoofdkwartier gegaan en heeft hij per telex de order voor de verschillende onder-commando's doen verzenden.

De heer *Heeris* is daarmede doorgegaan tot des avonds 9 uur. Toen zijn de laatste adelborsten en telegrafisten, die nog op het hoofdkwartier werkzaam waren, van Scheveningen uit vertrokken. Diezelfde nacht kwamen omstreeks 1 uur de twee Duitse marineattaché's, die hier in Den Haag waren, informeren naar de marine. Vernemende, dat deze weg was, hebben zij de heer *Heeris* daarvoor verantwoordelijk gesteld. Zelf kon hij niet vertrekken, daar iemand moest blijven om de capitulatie, voor wat de marine betreft, te regelen. Het is de heer *Heeris* niet bekend, of er van tevoren een plan is vastgesteld met betrekking tot de evacuatie van de marine. Hem was daar in ieder geval geen mededeling van gedaan, noch vóór noch in de Meidagen van 1940.

8985 *(Heeris)*

Het wegzenden van schepen op 11, 12 en 13 Mei berust naar zijn mening dan ook op incidentele beslissingen, die overigens niet in overleg met hem genomen zijn, maar waarvan hij later gehoord heeft.

Niet alleen had de heer *Furstner* geen opdracht achtergelaten, wat er met de achterblijvende schepen moest gebeuren, maar hij heeft ook zijn bevoegdheden niet overgedragen. De overgang van zijn bevoegdheden heeft eigenlijk automatisch plaats gevonden.

Het bevel, dat de heer *Heeris* op 14 Mei gegeven heeft tot het wegzenden van de resterende schepen, vloeide derhalve vanzelf uit zijn nieuwe functie voort. Hetgeen er vóór 14 Mei geschied is, is door vice-admiraal *Furstner* gedaan en hetgeen er na diens vertrek plaats vond, is geschied op initiatief van de heer *Heeris*. De voorstelling in het artikel van de heer *Furstner*, waaruit men de indruk zou krijgen, dat een grote serie oorlogsschepen reeds weggezonden was en er tenslotte nog een paar achteraan gestuurd zijn en dat dit laatste eigenlijk de slotuitvoeringshandeling is geweest van een plan, dat men als één geheel moet zien, acht de heer *Heeris* gewrongen. Hij wijst er nog eens uitdrukkelijk op, dat dit onjuist is, daar de door de heer *Furstner* weggestuurde schepen geen oorlogsschepen waren, doch schepen in aanbouw en als zodanig onder het bevel van schout bij nacht *Doorman* staande.

Op bevel van de heer *Heeris* is ongeveer een 20-tal schepen vertrokken met een gezamenlijke bemanning van ongeveer 2500 koppen. Het waren betrekkelijk kleine schepen met een tonnage van misschien 5000 ton in totaal. Deze schepen waren alle tot op het laatst op enigerlei wijze bij de oorlogvoering hier te lande betrokken geweest.

Verder zijn op het IJsselmeer enkele schepen, een oude pantserboot en een mijnenveger, tot zinken gebracht. Deze stonden onder bevel van schout bij nacht *Vreede*. De bemanningen zelf hebben die schepen tot zinken gebracht.

Tenslotte wijst de heer *Heeris* op eenzelfde foutieve voorstelling van zaken inzake het vertrek van de marine in het in 1944 te Londen verschenen boek „Neerland's Zeemacht in Oorlog".[1]) Letterlijk staat daar:

> „Toen het hem duidelijk werd, dat de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht het moeilijke besluit tot capituleeren zou moeten nemen, trof de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, vice-admiraal *J. Th. Furstner*, maatregelen om te voorkomen, dat de overgebleven schepen en vliegtuigen van de Koninklijke Marine in dezen val werden meegesleept".

[1]) Vgl. „Neerland's Zeemacht in Oorlog", door *A. Kroese*, Londen 1944, blz. 22.

Het heeft de heer *Heeris* gegriefd, dat hier met geen enkel woord gerept wordt over het feit, dat iemand anders na het vertrek van de heer *Furstner* de achtergelaten schepen van de marine op eigen initiatief heeft weggestuurd en dat de indruk wordt gewekt, dat de heer *Furstner* zelf er voor gezorgd heeft, dat de gehele vloot wegkwam.

Voor deze voorstelling van zaken draagt de heer *Furstner* mede verantwoordelijkheid, daar hij dit boek met een voorwoord heeft ingeleid. De heer *Heeris* heeft een en ander nogal hoog opgenomen, omdat hij voor deze daad ook tegenover de Duitsers de verantwoordelijkheid heeft gedragen. Bovendien stelt hij deze zaak aldus, dat, als hij het niet gedaan had, hij nu in de gevangenis gezeten zou hebben wegens plichtsverzuim, en nu hij het wel gedaan heeft, zo betoogt hij, heeft een ander het gedaan.

9004 e.v. *(Heeris)*

Nadat de commissie kennis genomen had van het standpunt en de grieven van de heer *Heeris*, stelde zij de heer *Furstner* in de gelegenheid zijn mening daarover te geven. Inzake de overdracht van zijn commando, verklaarde de heer *Furstner*, dat dit gebeurd is in de ochtend van de 14de Mei, omstreeks 9 uur, nadat hij in een telefonisch onderhoud met de opperbevelhebber had vernomen, dat de toestand heel slecht was. Hij heeft geen bepaalde instructies gegeven. Er was al enkele dagen over gepraat, zodat iedereen wist wat er moest gebeuren.

9083 *(Furstner)*

Het aandeel van de toenmalige schout bij nacht *Heeris* in het wegzenden van de marine ligt naar zijn mening hierin, dat hij het telegram tot evacuatie van de laatste scheepjes op het juiste ogenblik verzonden heeft.

Indien de heer *Heeris* dit niet zelf gedaan zou hebben, zou het zeker geschied zijn door één van de andere stafofficieren. De toenmalige luitenant ter zee *Nuboer*, aldus de heer *Furstner*, zegt zelfs, dat hij de overtuiging had, dat dit telegram reeds klaar lag vóór zij weggingen.

9084 e.v. *(Furstner)*

De heer *Furstner* weet niet, of hij aan de heer *Heeris* pertinent order gegeven heeft, dat de schepen nog weggestuurd moesten worden. Het was zo vanzelfsprekend, dat hij gaarne wil aannemen, dat hij geen pertinente order gegeven heeft.

Overigens is de heer *Furstner* het eens met de voorstelling van zaken, zoals zij door professor *Verzijl* gegeven is in „Onderdrukking en Verzet" en bevestigd is door de heer *Heeris* in zijn verhoor. Met deze beperking evenwel, dat alles reeds weggestuurd was, vóórdat de capitulatie inging, dus vóór 5 uur. Ook de heer *Furstner* heeft

9090 e.v. *(Furstner)*

echter wel eens gehoord, dat er aan uitvoering van dit bevel van de heer *Heeris* nog gewerkt is na de capitulatie. Van Vrijdagavond af, toen de „Sumatra" werd weggestuurd, tot het wegzenden van de „Van der Zaan", die op de 13de des morgens is uitgegaan, is echter duidelijk van één doorgezette handeling sprake. De verdienste van de heer *Heeris* ligt volgens hem hierin, dat hij bij de uitvoering er om gedacht heeft, het jonge personeel, dat nog losliep, met de kleine scheepjes weg te sturen.

Met betrekking tot de passage uit het artikel in „Onderdrukking en Verzet" van zijn hand, waarin het heengaan van de kleinere marinevaartuigen wordt voorgesteld als te zijn geschied op eigen initiatief en als een voortzetting van hetgeen er tevoren reeds was gebeurd, verklaart de heer *Furstner,* dat een en ander is geschied enkele uren vóór de onvermijdelijke capitulatie, met welk tijdstip hij niet bedoelt dat der formele ondertekening van de capitulatie op 15 Mei te Rijsoord, maar dat van het besluit van de opperbevelhebber in de loop van de middag van de 14de Mei omstreeks 17 uur. De bedoeling was: wachten tot het werkelijk absoluut mis is en dan weg vóór de capitulatie ingaat.

Ten aanzien van de passage in het boek van de heer *Kroese* is de heer *Furstner* van mening, dat het misschien wat summier is uitgedrukt, maar de gang van zaken wel weergeeft. Men gaat toch niet allerlei uitvoeringsdetails naar voren brengen in een dergelijk boek, dat te Londen is uitgekomen.

In verband met de op het IJsselmeer aanwezige Nederlandse oorlogsschepen, die door de bemanningen tot zinken zijn gebracht, vermeldt de heer *Furstner,* dat de Engelse motorgunboats, die ter versterking naar het IJsselmeer waren gekomen, tijdig hebben kunnen ontkomen, daar zij zeer grote snelheid bezaten.

Tenslotte terugkomende op de kwestie van het vertrek der schepen van de Koninklijke Nederlandse Marine naar Engeland, wijst de heer

9104 e.v. *(Furstner)*

Furstner nog op de operatie, die op de staf van de marine was uitgewerkt, om een grote mijnenversperring te leggen met onze laatste mijnen tussen het lichtschip „Haaks" en de vaste wal teneinde te beletten, dat daar op een gegeven moment Duitse oorlogsschepen voor onze kust zouden komen. In de operatiebevelen voor de mijnenleggers stond o.m. dat zij na het leggen van de mijnen bij het lichtschip „Haaks" zouden oversteken naar Engeland. Ook dit kleine feit is volgens de heer *Furstner* een bewijs van het algemene plan, dat er bestond. Weliswaar is er formeel geen algemeen bevel gegeven; dit zou met het oog op het moreel ook niet goed zijn geweest, doch er is op de achtereenvolgende Meidagen een aantal incidentele bevelen gegeven.

Omtrent de in aanbouw zijnde schepen bevestigt ook de heer *Furstner* uitdrukkelijk, dat deze niet rechtstreeks onder zijn commando vielen.

Als laatste punt werd de vraag ter sprake gebracht, of het niet zo georganiseerd had kunnen worden, dat de chef van de marinestaf op het moment van de capitulatie met een van de laatste twintig schepen zelf had kunnen vertrekken. De heer *Furstner* heeft dit niet

9116 *(Furstner)*

overwogen. Er was werk te doen in Engeland, er moest gereorganiseerd worden. Het was geen tijd voor vlaghijserij en show. Aanvankelijk was de overtocht beraamd met de Z. 5, een torpedoboot, doch deze lag in Nieuwediep.

58297 *(Moolenburgh)*

De toenmalige luitenant ter zee der eerste klasse *C. Moolenburgh* is naar Engeland gegaan met de „Scheveningen I". Dit schip is uit de haven van Scheveningen vertrokken met aan boord de chef van de marinestaf en een aantal officieren. De 15de Mei, de volgende morgen — zij waren de 14de 's middags vertrokken —, hebben zij, aldus de heer *Moolenburgh,* Duinkerken aangedaan, hebben daar door de zorgen van admiraal *Abrial* overnacht en zijn de volgende dag met twee Franse torpedobootjagers van Duinkerken naar Dover gebracht. Van Dover zijn zij, de middag van hun aankomst, per auto naar Londen gegaan.

67271 *(Boreel)*

67272 *(Boreel)*

De toenmalige kapitein luitenant ter zee jhr. *W. Boreel* was bij het begin van de oorlog sous-chef van de marinestaf in Den Haag. Tijdens de oorlogsdagen heeft de heer *Boreel* verschillende besprekingen bij de chef van de marinestaf meegemaakt. Deze besprekingen betroffen o.m. het vertrek van de chef staf en enige officieren.

De marine was niet geprepareerd om over te gaan naar Engeland om vandaar uit de strijd voort te zetten. Men had dit, aldus de heer *Boreel,* wel steeds in gedachten gehad. De marineleiding zag in de oorlogsdagen geen kans om de marine en de nodige voorraden naar

Engeland over te krijgen. Er zijn nog enige conferenties geweest over het vertrekken naar Engeland; er is de laatste keer beslist, dat men zou gaan. Op de 14de Mei is de marinestaf van Scheveningen uit met een vissersman naar Ostende vertrokken met de bedoeling naar

67274 *(Boreel)*

Zeeuwsch-Vlaanderen te gaan. Er waren o.a. bij: de hoofdofficier van administratie der eerste klasse *Verschuur,* de officier van administratie *van Houten* — de latere secretaris-generaal van het departement van Marine — en de officier van administratie *Oosterhuis.* Bovendien waren er bij kapitein ter zee *Feteris* en luitenant ter zee *Nuboer.*

Het gezelschap is te Duinkerken terechtgekomen. Toen zij daar aankwamen, aldus de heer *Boreel,* was de aftocht uit Zeeland in volle gang. Te Duinkerken begonnen de Belgen naar het Zuiden te trekken. Er is toen besloten naar Engeland over te steken. De Franse admiraal heeft hiervoor twee torpedobootjagers ter beschikking gesteld, waarmee men naar Dover is overgestoken.

Op 16 Mei 1940 is de staf om 9 uur uit Duinkerken gegaan en om halféén in Engeland aangekomen, waarna men rechtstreeks per auto naar Londen is gegaan. Door de zorgen van de marine-attaché en enige helpers kon de 5de verdieping van C & A naast Hereford House worden betrokken. De 18de Mei is het werk begonnen.

62224 *(Nuboer)*

Volgens de toenmalige luitenant ter zee der eerste klasse *J. F. W. Nuboer,* destijds werkzaam bij de afdeling operaties van de marinestaf is alles, wat van de marinestrijdkrachten van Nederland varende was, naar Engeland overgekomen. De orders zijn een paar uur vóór de capitulatie gegeven. Het was in de morgen van de 14de Mei eerst duidelijk, dat het misliep. Vóór die tijd kon men niet weggaan. Zo snel mogelijk zijn weggestuurd: in de eerste plaats de kruiser „Sumatra", want die kon niet bij de defensie van het land worden gebruikt, de „Johan Maurits", die onderweg is gezonken, de „Flores", de „Gruno", de torpedoboten Z 5, Z 6, Z 7 en Z 8, de G-boten 13 en 15, de mijnenleggers „Jan van Brakel", „Nautilus", „van der Zaan", „Medusa", „Douwe Aukes" en „van Meerlant", de „Hydra", die gezonken is, en de mijnenveger „Jan van Gelder". Wij hadden, aldus de heer *Nuboer,* twee mijnenvegers op het IJsselmeer, maar die zijn er niet uitgekomen. De torpedomotorboot T.M. 51 en de onderzeeboten O 9, O 10, O 13, O 21, O 22, O 23 en O 24 zijn eveneens weggestuurd. De nieuwe „Heemskerck", die in aanbouw was, is dadelijk uit Amsterdam weggestuurd; de „Sweers" is uit Vlissingen overgesleept. Een deel van de vloot was buitengaats. In de West waren de O 14, O 15 en de „van Kinsbergen".

62225 *(Nuboer)*

In Nederlandsch-Indië lag het grootste gedeelte van de vloot. Er is naar schatting stellig niet veel van de vloot in Nederland achtergebleven. Achtergebleven zijn de schepen, die op het IJsselmeer lagen: de torpedoboot Z 3 en twee mijnenvegers, de „Pieter Florisz" en de

62226 *(Nuboer)*

„van der Hulst", die tot zinken zijn gebracht. Verder zijn op het IJsselmeer gezonken de „Friso" en de „Brinio"; dit waren oude schepen, die niet meer weg konden komen. Verder zijn achtergebleven de O 12 en O 11, die in reparatie waren. De O 8 was te oud en is tot zinken gebracht. Ook de „Jan van Galen" is te Rotterdam gezonken. Hiermede is de zaak, naar de heer *Nuboer* geloofde, wel compleet. De kustverdedigingsschepen, „Gelderland", „Hertog Hendrik" en de oude „Heemskerck" lagen op verschillende plaatsen, maar die konden nauwelijks varen.

De marine-vliegtuigen, 24 in totaal, welke over de verschillende meren lagen verspreid, zijn ook gedurende de laatste uren weggekomen.

91222 e.v. *(Koudijs)*

De toenmalige luitenant ter zee der 1e klasse *G. Koudijs* was bij het uitbreken van de oorlog met Duitsland in Mei 1940 geplaatst bij het bureau operaties van de marinestaf in Den Haag.

De 13e Mei heeft hij van admiraal *Furstner* de opdracht gekregen een van de twee onderzeeboten van Rotterdam over te brengen naar Engeland. De O 23 was een van de schepen, die nog in aanbouw waren. Hij heeft die opdracht van admiraal *Furstner* persoonlijk gekregen.

Wanneer vice-admiraal *Heeris* erop wijst, dat het onjuist is, dat de door de heer *Furstner* weggestuurde schepen geen oorlogsschepen waren, doch schepen in aanbouw, die als zodanig onder het bevel van schout bij nacht *Doorman* stonden, is zulks niet juist. De schepen waren in aanbouw voor de marine. Gedurende de proeftochten was een schip nog geen eigendom van de marine, maar er werd toch wel bevel gevoerd door een zee-officier en een gedeelte van de bemanning bestond uit marinemensen. De verzekering was nog in handen van de werf. Het zijn vrij moeilijke dingen, waarvan de heer *Koudijs* niet direct een duidelijke figuur zou kunnen geven. De boten stonden zeker niet onder commando van schout bij nacht *Doorman,* die toch hoofd materieel was. De schepen lagen toen op de werf van de Rotterdamse Droogdokmaatschappij, die vrij snel in handen van de Duitsers viel; de rest van Rotterdam trouwens ook. Het was dus

kiezen of delen en over het eigendomsrecht werd toen niet erg gedelibereerd.

91625 *(Harmsen)*

Kapitein ter zee b. d. *W. Harmsen* was sous-chef personeel op het Departement van Marine. Hij woonde in 1940 in de Ruychrocklaan, in Den Haag, dus in de buurt van de Badhuisweg; in de eerste oorlogsdagen is hij naar vice-admiraal *Furstner* gegaan om te vragen, wat hij moest doen. Deze zei, dat hij niet naar het departement moest gaan, maar bij hem moest komen. De heer *Harmsen* werd toen belast met de verdediging van het gebouw en moest tevens zo'n beetje de adjudant van de admiraal zijn.

91626 *(Harmsen)*

's Maandags wist men in Den Haag reeds dat Nederland zou capituleren.

Met een hoofdofficier — die ook met de overgave van Nederland bekend was — en twee subalterne officieren is de heer *Harmsen* naar Den Helder gezonden om schout bij nacht *Jolles* hun diensten aan te bieden. Zij wisten, dat de bedoeling was, dat iedereen, die geen dringende bezigheid had, naar Engeland moest. Zij mochten onder geen voorwaarde in Den Helder zeggen, dat Nederland zou capituleren.

Maandagavond kwamen in Den Helder enige officieren van de afdeling materieel uit Den Haag om naar Engeland te vertrekken. Toen hebben zij gezegd, dat het de bedoeling was, dat zij ook naar Engeland overstaken, daar de hun opgedragen functies eigenlijk niets omvatten.

91629 *(Harmsen)*

De heer *Harmsen* heeft, toen hij in Den Haag was, niets bemerkt van bepaalde opdrachten, gegeven door admiraal *Furstner* in verband met het vertrek van bepaalde vlooteenheden naar Engeland. Hij is er wel bij geweest, toen de order voor de „van Galen" werd gegeven om naar Rotterdam te gaan.

91750—91760 (*O. de Booy*)

De toenmalige luitenant ter zee der 1e klasse *O. de Booy* is op Tweede Pinksterdag 1940 naar Engeland uitgeweken, waar hij de volgende ochtend is aangekomen. Hij was geplaatst bij de staf van de afdeling materieel onder de toenmalige schout bij nacht *L. A. C. M. Doorman*. Hij heeft in die kwaliteit ook de voorbereiding van het wegzenden van schepen naar Engeland gezien, dat in korte tijd zo goed mogelijk is uitgevoerd. Er waren onderzeeboten en torpedobootjagers en er was ook, als hij het wel heeft, de „Heemskerck".

De heer *de Booy* heeft van de heer *Doorman* het bevel gekregen naar Engeland uit te wijken. De heer *de Booy* heeft zelf een reisorder van hem gekregen. De heer *Doorman* heeft hem en verschillende collega's overgeplaatst om ten spoedigste hun bestemming aan boord van Hr. Ms. „Sumatra" te volgen.

Het bevel om uit te wijken voor de onderzeeboten is van de heer *Furstner* afkomstig geweest. Aan de commandanten, die bij de afbouw waren geplaatst, heeft de heer *Doorman*, voor zover aan de heer *Booy* bekend, deze order gegeven.

De heer *Doorman* heeft overleg gepleegd met de heer *Furstner*; de heer *de Booy* weet dat zeker, want de heer *Doorman* kwam terug van een conferentie. De mogelijkheid bestaat, dat de heer *Heeris* de opdracht heeft gegeven en niet de heer *Furstner*, maar eerlijk gezegd zou de heer *de Booy* er geen oordeel over willen vellen, wie i.c. deze order heeft gegeven. De heer *Doorman* kwam terug na overleg met de marinestaf — meer wil de heer *de Booy* niet zeggen, want dan zou hij onjuistheden vertellen — en het was de bedoeling, zo enigszins mogelijk, de onderzeeboten te evacueren.

Het begon er op de afdeling materieel naar uit te zien, dat zij zich binnen zeer korte tijd zouden bevinden in de onaangename positie van krijgsgevangenen. De heer *Doorman* zag dit aankomen en heeft een opdracht gegeven, waarin woordelijk stond: uw bestemming aan boord Hr Ms „Sumatra" met de grootst mogelijke spoed te volgen. Dit schip lag onder de Engelse kust. Deze opdracht hebben zij uitgevoerd. Er stonden verder geen richtlijnen bij.

§ 2. Uitvoering

91511 *(Jolles)*

Schout bij nacht b.d. *H. Jolles* was in de Meidagen 1940 commandant van de stelling Den Helder. Hij heeft via de telex een bericht gekregen van de waarnemend chef marinestaf, schout bij nacht *Heeris*, ongeveer luidende: Dit is het laatste bericht, dat gij krijgt. Wij verbreken de telex, alle vernielingen uitvoeren, schepen naar Engeland met zoveel mogelijk personeel. Dat zal 14 Mei, ongeveer 's middags om drie uur, zijn geweest. De heer *Jolles* is onmiddellijk naar de telexkamer gegaan, waar een rechtstreekse telefoonverbinding was met de marinestaf in Den Haag; hij heeft de waarnemend chef marinestaf opgebeld, maar de verbinding was reeds verbroken; de heer *Jolles* belde om nadere inlichtingen, want hij wilde weten wat er gebeurd was. Hij wist niets; hij wist niets van Rotterdam, noch van de Grebbe. Hij zat in het Noorden en hij wist niets. Zij vochten en plompverloren kregen zij dit bericht. De heer *Jolles* moest toch weten wat er gebeurde. Toen hij geen verbinding met de marinestaf kreeg, is hij on-

91514 *(Jolles)*

91520 *(Jolles)*

middellijk naar de telex van de landmacht gegaan en heeft hij de opperbevelhebber aan de telefoon gekregen. De opperbevelhebber was op dat ogenblik zeer geëmotioneerd en hij deelde mede, dat hij

91522 *(Jolles)* genoodzaakt was te capituleren. De heer *Jolles* heeft gezegd, dat hij het niet deed, omdat hij er geen reden voor had; zijn stelling was intact. Hij was er binnen en de vijand was er buiten. De opperbevelhebber heeft toen gezegd, dat de heer *Jolles* het wel moest doen en dat hij bevel daartoe gaf. De heer *Jolles* heeft gezegd, dat hij eerst eens moest overwegen, in hoeverre hij daaraan gehoorzamen moest. Het ging hem te ver. De opperbevelhebber zei hem te doen wat er gecommandeerd werd; na een uur zou hij de schriftelijke bevelen krijgen. Dit is voor hem aanleiding geworden onmiddellijk de schepen weg te zenden vóór de schriftelijke bevelen er waren. Men stelle zich voor, dat de schriftelijke bevelen zouden inhouden, dat de schepen niet weg mochten. De heer *Jolles* wist niet wat de opperbevelhebber in Den Haag met de Duitse opperbevelhebber besprak; dat ging buiten hem om. Daarop is het bericht rondgegaan, dat alle schepen weg moesten langs de Fairy Bank naar Engeland; dit was de veilige route.

91523 *(Jolles)* Toen de heer *Jolles* na afloop van het telefoongesprek met de opperbevelhebber in de kamer kwam en zijn twee chefs van de staven — de heer *Jolles* had een chef staf zeemacht, kapitein ter zee *van den Berg,* en een chef staf landmacht, kapitein van de generale staf *Uyterschout* — zei wat hij van de opperbevelhebber had gehoord, sprongen zij beiden van de stoel op en zeiden, dat zij het niet deden.

91524 *(Jolles)* Het was een volkomen logische reactie. Onmiddellijk daarna heeft de chef van de staf opdracht gegeven de schepen naar Engeland te laten vertrekken. Stuk voor stuk zijn er verschillende radiografische boodschappen aan de verschillende schepen gezonden, zodat er wel

91528 *(Jolles)* een half uurtje mee gemoeid zal zijn geweest. Dit is vóór 5 uur geweest; het bericht moet naar alle schepen zijn gegaan. Van Terschelling naar Engeland is gegaan: de Z 8; van Den Helder uit: de „Douwe Aukes", „Nautilus", „Van Brakel", Z 6, Z 7, G 13, „Johan Maurits van Nassau" en de „Medusa"; van het IJsselmeer: de „Gruno". Deze schepen zijn het geweest.

91529 *(Jolles)* De G 13 was nabij, toen de „Johan Maurits van Nassau", door bommen getroffen, is gezonken; zij heeft een aantal schepelingen van deze boot aan boord genomen, o.a. ook de commandant. De heer *Jolles* heeft van de commandant van de G 13 een telegram ontvangen, dat hij vele gewonden van de „Johan Maurits van Nassau" aan boord had; deze vroeg, wat hij er mee moest doen. De heer *Jolles* heeft toen overwogen, daar de G 13 een betrekkelijk oud en waardeloos schip was, het binnen te laten komen, zodat de gewonden in het hospitaal konden worden gebracht. Intussen was de reddingboot uitgegaan, die de G 13 ter hoogte van het Schulpengat heeft ontmoet. De G 13 heeft de gewonden overgegeven en is zelf doorgegaan naar

91531 *(Jolles)* Engeland. Toen de commandant van de G 13 de heer *Jolles* vroeg wat hij doen moest met de gewonden aan boord, heeft hij gezegd, dat dit een ellendige vraag was. Dit moest niet worden gevraagd; men moest handelen.

91535 *(Jolles)* De heer *Wessels,* commandant van de G 13, is teruggegaan naar Den Helder om gewonden af te geven; hij heeft ze aan een reddingboot overgegeven. Het is hetzelfde, of hij ze nu bracht dan wel de reddingboot; de heer *Jolles* moest de gewonden in het hospitaal hebben. De heer *Jolles* is van mening, dat de heer *Wessels,* nadat hij de gewonden had overgegeven, een volkomen vrij man was om naar Engeland te gaan. Hij moest zijn eerste opdracht, om naar Engeland te gaan, uitvoeren.

91538 *(Jolles)* De heer *Jolles* heeft weggestuurd wat hij uit Den Helder kon wegsturen; hij heeft zoveel mogelijk technisch personeel, dat hij kon bereiken, weggezonden, omdat hij van mening was, dat Engeland daaraan grote behoefte had. De heer *Jolles* heeft overal gelezen en gehoord, dat het wegzenden van speciaal technisch personeel naar Engeland een opdracht zou zijn geweest van schout bij nacht *Heeris.* Dat is niet waar. Toen de heer *Jolles* het telexbericht kreeg, heeft hij on-

91539 *(Jolles)* middellijk zijn chef personeel geroepen. De heer *Jolles* heeft hem gezegd onmiddellijk al het technisch personeel, dat hij kon bereiken, te verzamelen, zoals machinisten, monteurs, vliegtuigmakers en torpedomakers. Engeland had op dat ogenblik behoefte aan mensen achter de draaibank om munitie en motoren te maken; matrozen waren er genoeg. Het technische personeel moest dus in de eerste plaats op de schepen en weg naar Engeland. Zo is het gegaan. De mensen zijn dan ook aan boord van de schepen gekomen en weggegaan. Er zijn natuurlijk nog meer mensen aan boord gegaan.

Toen de heer *Jolles* werd gezegd, dat het vaandel van de adelborsten weg moest, heeft hij onmiddellijk luitenant ter zee *Hos,* die officier van politie op het instituut was, bij zich laten komen. De heer *Jolles* heeft hem gezegd vier flinke adelborsten uit te zoeken, het vaandel uit het instituut te halen, het aan boord van de Z 7 te brengen, met

het schip mee naar Engeland te gaan en het vaandel aan het gezantschap te Londen af te geven. Al deze maatregelen zijn genomen en toen de schepen klaar waren, zijn zij weggegaan. Het weggaan van de schepen is gebeurd, voordat de schriftelijke bevelen van de opperbevelhebber kwamen.

91540 *(Jolles)* Op de vraag, of naar zijn oordeel de oorspronkelijke opdracht van schout bij nacht *Heeris* uitsluitend inhield, bevel te geven de schepen naar Engeland weg te zenden met wat er toevallig aan boord was, antwoordt de heer *Jolles,* dat er van het meezenden van ander personeel niets in stond; dat heeft de heer *Jolles* gedaan. Alleen het in

91544 *(Jolles)* de eerste plaats wegzenden van het technisch personeel heeft de heer *Jolles* bevolen. Dit kon niet opgevat worden als te zijn begrepen in de opdracht van de heer *Heeris.* De heer *Jolles* had evengoed alle adelborsten aan boord kunnen plaatsen; het spijt hem nog, dat er niet meer zijn meegegaan. Hij had evengoed matrozen, officieren of onderofficieren weg kunnen zenden; hij had van alles kunnen doen; er was niets geregeld. Op dit kritieke ogenblik heeft de heer *Jolles* de beslissing genomen het zo te doen.

91546 *(Jolles)* Op de vraag, of er voor de heer *Jolles* zelf geen aanleiding was mee te gaan, antwoordt deze, dat hij aan het hoofd van een kleine 15 000 man stond, die op dat moment allen naar hem keken en van hem verwachtten, dat hij zou zeggen wat er moest gebeuren. Onder die

91547 *(Jolles)* omstandigheden heeft de heer *Jolles* gezegd: ik blijf. Ook de chefs van de afdelingen en de grote commando's bleven; de jongere officieren konden weggaan.

66456 *(C. van Asbeck)* Er zijn, aldus vice-admiraal b.d. *C. J.* baron *van Asbeck,* geen adelborsten en corps naar Engeland gegaan. Zij zijn met alle mogelijke schepen overgestoken. Hij meent, dat ongeveer de helft van de adelborsten is overgekomen, althans wat de jongstejaars betreft. Van de tweedejaars adelborsten zijn er ook velen overgekomen, omdat dezen op de schepen waren ingedeeld, die naar Engeland gingen.

91548 *(Jolles)* De heer *Jolles* had in zijn functie twee collega's, nl. de heer *van Leeuwen* te Hoek van Holland en de heer *Hellingman* te IJmuiden. Zij zijn meegegaan. De situatie was bij hen niet anders. De heer *Jolles* heeft het weggaan van deze twee heren nooit begrepen. Hij heeft een officieel rapport ingediend bij de Minister van Marine, maar hij heeft er nooit antwoord op gekregen. De heer *Jolles* heeft nooit begrepen, hoe het mogelijk was, dat deze heren, die een commando hadden over een gecombineerde strijdmacht van land- en zeemacht, eenvoudig de gehele boel in de steek hebben gelaten en al-

91549 *(Jolles)* leen zijn weggegaan. De heer *Jolles* heeft bij degenen, die een bevel hadden kunnen geven, i.c. schout bij nacht *Heeris* of kapitein ter zee *van Tijen* geïnformeerd, of beide heren een opdracht hebben gehad. Beiden hebben de heer *Jolles* echter verzekerd, dat zij deze opdracht niet hebben gegeven.

De heer *Jolles* kan begrijpen, dat vice-admiraal *Furstner* voor een ongelooflijk dilemma heeft gestaan en dat de aandrang, op hem uitgeoefend door kapitein ter zee *van Tijen,* groot is geweest. Niettemin is er in het weggaan van vice-admiraal *Furstner* naar Engeland iets, dat de heer *Jolles* nooit heeft bevredigd. De heer *Furstner* immers was chef van de staf zeemacht bij de opperbevelhebber. De heer *Jolles* heeft nooit begrepen, dat de chef staf zeemacht niet in de nabijheid van de opperbevelhebber was, althans een bureau had. Als hij daar persoonlijk niet altijd aanwezig behoefde te zijn, dan zou er toch zeker een verantwoordelijk officier moeten zijn, die hem op de hoogte hield van hetgeen er in het hoofdkwartier gebeurde. De situatie in Den Haag was zo, dat er moeilijkheden waren met de telefoon en moeilijkheden om zich per auto te verplaatsen. Dit zou voor de heer *Jolles* een reden te meer zijn om te zeggen niet te ver weg te gaan, maar op het hoofdkwartier te blijven. De heer *Jolles* spreekt nu dus louter van de heer *Furstner* als chef van de staf bij de opperbevelhebber. Toen de opperbevelhebber in grote nood verkeerde, de zaken slecht gingen en capitulatie overwogen werd, was volgens de mening van de heer *Jolles* de plaats van de chef van de staf bij de opperbevelhebber geweest. Uit dit oogpunt kan de heer *Jolles* niet begrijpen, waarom de heer *Furstner* is weggegaan. Anderszins is de positie, die vice-admiraal *Furstner* innam uit hoofde van zijn commando van de zeestrijdkrachten, waarbij hij rechtstreeks was geplaatst onder de Re-

91550 *(Jolles)* gering, een punt, dat alleen maar aanleiding tot moeilijkheden kon geven. Nu stond hij voor een conflict wat te doen, chef van de staf blijven of als commandant zeestrijdkrachten weggaan. Voor de heer *Jolles* zijn dit allemaal onbegrijpelijke zaken. Hij was in het Noorden en wist van al deze dingen niets. Het gaan naar Engeland van de heer *Furstner* is zo abrupt en plotseling gebeurd, dat deze niet eens tijd heeft gevonden om de heer *Jolles,* die na de heer *Furstner* de oudste vlagofficier was, te waarschuwen. De heer *Jolles* begreep er niets van. Toen hij Dinsdag, de 14de Mei, 's morgens opbelde, om

enige nadere inlichtingen te vragen, daar hij voortdurend met de heer *Furstner* in nauwe verbinding stond, was deze weg naar Engeland. Uit alles blijkt, dat de heer *Furstner* zo maar is weggegaan; de achtergeblevenen knapten het wel op.

91623; 91635 *(Harmsen)*

De heer *Harmsen* is met een aantal officieren in een motortorpedoboot in Engeland aangekomen; hij is niet met de admiraal meegegaan. Zij zijn in Yarmouth aangekomen. De heer *Harmsen* was de oudste van het gezelschap. Door de politie zijn zij toen in een hotel gezet en de heer *Harmsen* heeft zich gemeld bij de oudst aanwezige zeeofficier van de Engelsen. De heer *Harmsen* meent, dat hij toen naar de ambassade te Londen heeft opgebeld om te zeggen, dat zij er waren. De volgende dag zijn zij met de trein naar Londen doorgegaan. Met hun allen zijn zij naar het Cumberland Hotel gegaan. Met hun twaalven zijn zij met die motortorpedoboot gekomen; er waren — naar de heer *Harmsen* meent — nog een paar mensen bijgekomen. Vice-admiraal *Furstner* is daarna ook in het Cumberland Hotel gekomen.

68709 *(Hellingman)*
68711 *(Hellingman)*

De toenmalige kapitein luitenant ter zee *C. Hellingman* was in Mei 1940 positiecommandant te IJmuiden. Op 14 Mei, omstreeks drie uur, kreeg hij een telefonische order van vice-admiraal *Furstner,* die toen nog in Den Haag was, om met alles, wat hij bij elkaar kon krijgen aan marinemanschappen en schepen, naar Engeland over te steken. De heer *Hellingman* heeft al die schepen naar Engeland gedirigeerd. Dit moest 's nachts gebeuren, omdat de schepen zich overdag niet bloot konden stellen aan de Duitse luchtmacht. Hij heeft dus mensen verzameld en tevens heeft hij getracht de havens voor de Duitsers onbruikbaar te maken. Hij heeft o.m. de „Jan Pietersz. Coen" opgevraagd, omdat hij wist, dat dit schip zou worden gesloopt. Dit was het enige lange schip, dat als zinkschip voor de haven in aanmerking kwam. Met sleepboten van Wijsmuller is dit schip de heer *Hellingman* op de ochtend van de 14de Mei toegestuurd. Hij is te Dover aangekomen met de Engelse officier, die aan hem was toegevoegd in IJmuiden.

68712 *(Hellingman)*
68713 *(Hellingman)*

68720 *(Hellingman)*

92621 e.v. *(van Leeuwen)*

De heer *J. van Leeuwen,* toentertijd luitenant ter zee, was in Mei 1940 commandant van de positie Hoek van Holland. Hij was commandant maritieme middelen en als zodanig stond hij onder de chef staf zeemacht, terwijl hij als positie-commandant Hoek van Holland onder de commandant Westfront van de Vesting-Holland stond.

Hij heeft op de dag van de capitulatie des namiddags een telex gekregen van de marinestaf, waarvan de strekking was, dat er zoveel mogelijk personeel en materieel naar Engeland zou uitwijken. Hij is na de capitulatie naar Engeland gegaan. De zojuist weergegeven opdracht gold niet hem persoonlijk.

Naar aanleiding van een rapport, dat door schout bij nacht *Jolles* in 1945 is opgemaakt, waarin stond, dat de heren *Hellingman* en *van Leeuwen* respectievelijk commandant van de posities IJmuiden en Hoek van Holland bij de capitulatie hun post met achterlating van de troepen onder hun bevel verlieten, merkte de heer *van Leeuwen* het volgende op. Het vreemde van het geval is, dat de heer *Jolles* zelf die telex niet heeft gehad. De telexen stonden parallel. Bedoelde order van de marinestaf ging tegelijk naar Hoek van Holland, IJmuiden, Amsterdam en Den Helder. Nu heeft het de heer *van Leeuwen* altijd zeer merkwaardig getroffen, dat de jongste commandanten die order wel hebben gekregen, terwijl de twee oudsten, de heren *Jolles* en *van Hengel,* die order niet hebben gekregen. De heer *van Leeuwen* heeft nog nooit een dergelijke partijdigheid van een dom apparaat meegemaakt.

Op de vraag in hoeverre het de heer *van Leeuwen* is gelukt om het personeel naar Engeland te doen overbrengen, heeft hij geantwoord, dat dat heel onaangenaam is verlopen. Heel kort na het telexbericht is de capitulatie gekomen. Hij heeft toen bericht gekregen van de Vesting Holland, dat Nederland had gecapituleerd. Op zo'n moment vliegt natuurlijk van alles door je hoofd. Eerst heeft hij een moment gehad, dat hij door wilde gaan. Dit had hij kunnen doen, want de mensen wilden het wel. Het was natuurlijk hoogst onverstandig geweest. Dit heeft hij onmiddellijk gezien. Bovendien had de vijand dat kunnen opvatten als een schending van het neerleggen van de wapens en, gezien hetgeen deze in Rotterdam had gepresteerd, kon men alles verwachten. Doorgaan was dus volkomen onverantwoord geweest. Toen kwam de terugslag, dat wil zeggen: Het was in Hoek van Holland tijdens de oorlogsdagen heel aardig gegaan. Er waren nogal wat parachutisten in de omtrek geweest, die allen waren opgeruimd. De heer *van Leeuwen* had een dikke honderd twintig man parachutisten in het fort zitten. De terugslag konden de mensen eigenlijk niet verwerken. Bovendien had hij tijdens die dagen luchtafweerbatterijen gekregen. De mensen waren slecht gedisciplineerd. De terugslag van de capitulatie was, dat er een neiging tot muiterij begon te komen. De mensen waren natuurlijk over hun toeren. Het resultaat daarvan is het volgende geweest. De heer *van Leeuwen* heeft een heel onaan-

genaam voorval meegemaakt met één van de mensen van de luchtafweerbatterijen, die hem zo half en half begon uit te schelden. De heer *van Leeuwen* heeft hem gezegd, dat hij hem altijd nog even kon neerleggen. Daar de order van generaal *Winkelman* was om de orde te handhaven, achtte de heer *van Leeuwen* het niet verantwoord om het marinedetachement, waar ook mariniers bij waren, die zeer goed gedisciplineerd waren, weg te halen. De heer *van Leeuwen* heeft er toen met de oudste commandant van de landmacht, overste *Snouck*, over gesproken; hij heeft deze dat detachement gelaten om de orde te handhaven en verder gezegd, dat de landmacht alle wapens moest inleveren, hetgeen ook is gebeurd. Aangezien ook in de order van generaal *Winkelman* stond, dat de wapens zoveel mogelijk onbruikbaar moesten worden gemaakt, zijn de wapens in de rivier gegooid; de batterijen zijn opgeblazen. Daarna is de heer *van Leeuwen* met een gedeelte van zijn officieren weggegaan. Hij is met een motortorpedoboot, welke van Rotterdam afkwam en onder commando van de heer *van Hecking Colenbrander* stond, naar Engeland gegaan, waar hij in Portsmouth aankwam.

97210 (*Thomson*)

Luitenant-kolonel b.d. *W. Thomson,* in de Meidagen van 1940 chef-staf van het commando Vesting Holland verklaarde, dat de commandanten van Hoek van Holland en IJmuiden tevens positiecommandanten waren en derhalve een dubbele functie hadden. Het vertrek van deze commandanten naar Engeland had voor de Vesting Holland zelf weinig betekenis. De positiecommandanten waren immers geen troepencommandanten; wel hadden zij troepencommandanten onder zich.

97213 (*Thomson*)

De beide commandanten hebben voor hun vertrek geen contact opgenomen met het commando van de Vesting Holland, waaronder zij ressorteerden. Toen men daar van hun vertrek vernam, was men wel enigszins verbaasd, ofschoon men op de Vesting Holland kon begrijpen, dat, waar deze commandanten in de gelegenheid waren bijtijds over te steken, zij die gelegenheid hadden aangegrepen. Van betekenis voor de verdere afwikkeling van zaken is het niet geweest; de troepencommandanten kregen na de capitulatie hun opdrachten rechtstreeks van de Duitsers. De heer *Thomson* noch de andere heren van zijn commando hebben hun vertrek in 1940 dan ook bezwaarlijk geacht, hoewel het formeel juister zou zijn geweest, indien beide heren voor hun vertrek ook de bewilliging hiervoor van hun commandant, zijnde de commandant van dc Vesting Holland, hadden gevraagd.

97072—97079 (*Furstner*)

Betreffende het vertrek in Mei 1940 van de positiecommandanten te IJmuiden en te Hoek van Holland, de heren *Hellingman* en *van Leeuwen,* deelde de heer *Furstner* mede, dat, nadat met de opperbevelhebber in orde was gebracht, dat de marine in het algemeen zou evacueren, er naar de verschillende commandanten telegrammen en telexberichten zijn gezonden, houdende het bevel tot evacuatie. De stellingcommandant van Den Helder moest blijven. Den Helder werd toen nog verdedigd; een gedeelte van de mensen van deze commandant vocht toen nog bij Kornwerderzand. Er was daar dus veel te regelen en te doen. De commandant in Den Helder heeft telegrammen en telexberichten gehad met de opdracht personeel van verschillende dienstvakken te verzamelen en naar Engeland te zenden. Toen is ook speciaal de aandacht gevestigd op het wegzenden van de opleiding. Er werd wel geëvacueerd, doch de verdediging van de stelling Den Helder moest in tact blijven.

De heren *Hellingman* en *van Leeuwen* stonden rechtstreeks onder het commando van de commandant Vesting Holland. Formeel zou het juister zijn geweest, waneer zij zich vóór hun vertrek in verbinding hadden gesteld met dit commando, doch de heer *Furstner* wil dit formeel verzuim deze heren niet aanrekenen. Het was immers oorlogstijd en de order was uitgegaan: zoveel mogelijk embarkeren en opgeleide mensen meenemen naar Engeland.

58234 (*Kuyck*)
58235 (*Kuyck*)

De heer *A. C. H. Kuyck,* reserve-officier bij de Koninklijke marine, bevond zich bij het uitbreken van de oorlog in Mei 1940 te IJmuiden. In September 1939 was de heer *Kuyck* opgeroepen. Hij kreeg het commando van het batterijschip IJmuiden, de oude „Heemskerck". Na de overgave in Nederland op 14 Mei 1940 is de heer *Kuyck* 's avonds met de mijnenleggers, die nog vaarbaar waren, met de rest van zijn bemanning, welke hij nog bij zich had, naar Engeland uitgeweken. Zij hebben eerst te IJmuiden de haven versperd; hij heeft zelf, aldus de heer *Kuyck,* nog geholpen schepen te doen zinken, ook zijn eigen schip. 's Avonds om ongeveer tien uur heeft hij IJmuiden verlaten. Hij is in Engeland aangekomen aan boord van de „Dirkje", een mijnenlegger. Van Harwich uit zijn zij via een Engelse marine-basis doorgezonden naar Falmouth, waar de „Westernland", een schip van de Red Star, lag. Hierop werden alle mensen van de Koninklijke marine verzameld, die niet meer behoorden tot de bemanning van een schip. Daar werd eerst uitgezocht wie men was en werden weer bemanningen samengesteld o.m. voor

Franse schepen, die door de Nederlandse marine werden bemand. Aangezien er in de baai van Falmouth ook de „Batavier II" lag met pl.m. 60 adelborsten uit Den Helder, werd de heer *Kuyck* belast met het klaarmaken van een instituut om door te gaan met de opleiding van deze jongelui, die nog maar zeer kort in dienst waren.

90762—90764 *(C. Brouwer)*

Schout bij nacht b.d. *C. H. Brouwer* was gedurende de oorlogsdagen van Mei 1940 commandant van Hr. Ms. kruiser „Sumatra", die patrouilleerde op de Nederlandse kust om de territoriale wateren te beschermen. Hij was in de nacht voor 10 Mei op de rede van Vlissingen met de opdracht de rede te bewaken en te verdedigen en de koopvaardij te beveiligen. Zij lagen dus op de rede en 's morgens bemerkten zij, dat de oorlog was begonnen, doordat zij een magnetische mijn aan een parachute zagen neerdalen. Zij zagen de Duitse vliegtuigen ook over Zeeuwsch-Vlaanderen vliegen en deze deden ook aanvallen op zijn schip. Omgekeerd deed de „Sumatra" aanvallen op de vliegtuigen; hij heeft de hele dag strijd met vliegtuigen geleverd.

In de loop van de ochtend van de 11de Mei kwam luitenant ter zee *Bauduin* aan boord, die de heer *Brouwer* een gesloten enveloppe bracht met de opdracht van de commandant maritieme middelen Vlissingen, die deze waarschijnlijk van de marinestaf in Den Haag had ontvangen, 's ochtends vroeg de Schelde te verlaten en naar Engeland te gaan, met name naar de rivier de Humber.

90768 *(C. Brouwer)*

De motieven, die daartoe hebben geleid, weet de heer *Brouwer* niet. Hij zou zich kunnen voorstellen, dat het was om deze waardevolle eenheid, die door de Duitsers op de rede van Vlissingen was verkend en daar was opgebotteld, weg te krijgen om ergens anders beter dienst te doen. In ieder geval is het hem niet medegedeeld, maar dit dacht hij er van. Die dag zijn de koopvaardijschepen in groten getale de Schelde afgekomen; de „Sumatra" heeft de rede verlaten en zee gekozen. De volgende dag is de heer *Brouwer* er met de „Sumatra" uitgekomen, vlak langs de dijk en de hoofden van de Zeeuwsch-Vlaamse wal, en naar Engeland overgestoken. Zij waren niet op de hoogte van de mijnenvelden, behalve de algemeen bekende. De heer *Brouwer* is naar Yarmouth gegaan en vandaar wilde hij doorstomen naar de Humber. Hij werd echter aangehouden door een kleine Engelse speedboat van de R.A.F., die hem seinde, dat hij onveilig in een mijnenveld koerste. Toen hij stopte, wilde de commandant van het scheepje niet eens bij hem op de brug blijven, omdat hij het zo onveilig vond. Deze is hem met zijn motorbootje voorgestoomd en heeft de heer *Brouwer* teruggebracht naar Yarmouth, waar hij is binnengelopen.

In zijn opdracht stond niet, dat hij speciaal naar die plaats moest gaan. In Engeland was een netwerk van posten langs de kust, die vielen onder naval control. Deze gaven van post tot post een zgn. routing-instruction, wat wij noemen een zeilaanwijzing, naar de volgende plaats. Zo werd hij aangetrokken naar Yarmouth om daar de laatste berichten en aanwijzingen te ontvangen. Hij heeft zich gemeld bij de vlagofficier, die deze basis commandeerde en deze gaf hem instructies om de volgende dag naar de Humber te gaan. Deze instructies heeft hij opgevolgd en zo is hij op de rivier de Humber aangekomen. Deze rivier is hij opgestoomd; daar lag een eskader kruisers en torpedobootjagers onder de Engelse admiraal *Layton,* die later bevelhebber was te Singapore. Men heeft de „Sumatra" op een bepaalde plaats verankerd; zij zijn zeer gastvrij ontvangen. Er ontstond een levendig contact tussen Engelsen en Nederlanders van alle rangen.

91295 *(Wessels)*
91296—91300 *(Wessels)*

Luitenant ter zee der 1e klasse b.d. *E. C. Wessels* was tijdens de Meidagen van 1940 commandant van Hr. Ms. torpedoboot G 13. De boot was tot het uitbreken van de oorlog o.m. belast met de handhaving van de neutraliteit in de Nederlandse wateren. De heer *Wessels* is naar Engeland uitgeweken. Hij herinnert zich niet een opdracht gekregen te hebben, maar wel — naar hij meent op 14 Mei — een bericht, dat inhield, dat wanneer er schepen naar Engeland zouden overvaren, men dan volgens een bepaalde route moest varen. Dat bericht — het was een telegram — heeft hij gekregen van de commandant hoofdkwartier Marine in Den Helder. Of de heer *Wessels* daarna geen enkel positief bericht meer heeft ontvangen, durft hij niet met zekerheid te zeggen. Hij is nog wel op het hoofdkwartier geweest om over enkele zaken en over de algemene toestand te spreken, maar hij herinnert zich niet, of er toen een definitief bericht is gekomen. Achteraf echter herinnert hij zich zulks vaag, aldus verklaart hij in een noot, aan zijn verhoor toegevoegd, in welk geval hij derhalve wel opdracht van de marineleiding te Den Helder zou hebben gekregen om naar Engeland te vertrekken.

91304—91306 *(Wessels)*

De heer *Wessels* is het Schulpengat uitgevaren. Daar kreeg hij bericht, dat de „Johan Maurits van Nassau" door vliegtuigen was aangevallen en S.O.S.-seinen gaf. Hij is er toen met hoge vaart heengegaan, doch zag geen „Johan Maurits van Nassau" meer, alleen een hoop wrakhout en mensen in reddingsboeien en op vlotten. De heer *Wessels* is met zijn boot tussen de verschillende reddingsvlotten doorge-

stoomd en heeft de mensen aan boord genomen. Er waren zwaar gewonden bij. Dezen werden in een motorvlet naar Hr. Ms. „Nautilus" gezonden, omdat er aan boord van de G 13 zelfs geen ziekenverpleger was en op de „Nautilus" een dokter aan boord was. De G 13 moest echter deze gewonden weer aan boord nemen en op order van de commandant „Nautilus" terugvaren naar Nieuwediep om alle opgepikten af te zetten. Op dat ogenblik echter meldde de radio het neerleggen van de wapenen en de heer *Wessels* schat dus, dat het ongeveer 7 uur 's avonds moet zijn geweest. Hij stoomde toen naar de „Nautilus" toe en riep door de scheepsroeper: ik kan niet meer terug want Nederland heeft de wapens neergelegd. De commandant van de „Nautilus" was de oudste marinecommandant in de omgeving. Dat was de toenmalige overste *Gauw*. Deze riep terug, dat hij toch moest gaan en de mensen aan wal zetten. De heer *Wessels* heeft teruggeroepen: moet ik mij dan aan de Duitsers overgeven? Ondanks dat zei de heer *Gauw*, dat de heer *Wessels* terug moest naar Nieuwediep. De heer *Wessels* was daarover hevig verontwaardigd en hij seinde aan de marinecommandant te Willemsoord — dat was toen schout bij nacht *Jolles* — dat hij terug moest naar Nieuwediep. Diens antwoord hierop echter luidde: accoord. De heer *Wessels* heeft de oudste officier opdracht gegeven met 18-mijlsvaart naar Nieuwediep terug te keren. De heer *Wessels* heeft zich op de hoogte gesteld van de toestand van de gewonden en de andere opgepikten. Het was een vreselijke toestand aan dek. Er lagen daar allerlei mensen, die geheel en al onder de olie zaten en drijfnat waren. Verschillende mensen waren zwaar gewond, anderen hadden een ontzettende shock gekregen. De bemanning van de G 13 heeft, zo goed en zo kwaad als het ging, getracht deze mensen te verzorgen. De zwaar gewonden hebben zij veel sterke drank gegeven, zodat zij daardoor hun pijnen zouden vergeten.

In het Schulpengat ontmoette de heer *Wessels* de naar buiten komende reddingboot „Dorus Rijkers". Hij vermoedt, dat die ook uitgevaren was op het S.O.S.-sein van de „Johan Maurits van Nassau". Hij heeft de „Dorus Rijkers" langszij gepraaid en het personeel van de „Johan Maurits van Nassau", dat, na van droge kleren en dekens te zijn voorzien aan dek was verzameld, op deze reddingboot laten overgaan, met de bedoeling zelf terug te keren, omdat de heer *Wessels* niet van plan was zijn boot over te geven. Er werd zeer haastig gewerkt om zo spoedig mogelijk weg te komen. Dit moest in verband met het feit, dat de schemering reeds begon te vallen, het kompas van zijn schip onbruikbaar was en de schipper van de reddingboot hem mededeelde, dat de eerste Duitse pantserauto's reeds in Den Helder waren aangekomen.

De commandant van de „Johan Maurits van Nassau", overste *Kronenberg*, vroeg de heer *Wessels*, of hij niet mee mocht naar Engeland. Hij was ook bij de heer *Wessels* aan boord. De heer *Wessels* had een groot gedeelte van de bemanning aan boord; het andere gedeelte was door een sloep van de „Jan van Brakel" opgepikt. Op de vraag van de commandant van de „Johan Maurits van Nassau" heeft de heer *Wessels* geantwoord: wat mij betreft wel, maar ik heb opdracht van overste *Gauw* U allen weg te brengen. Vier officieren van de „Johan Maurits van Nassau" zeiden echter, dat zij bij de heer *Wessels* aan boord bleven. Overste *Kronenberg* stapte over op de reddingboot. Door iemand werd toen de opmerking gemaakt: de zaak is nu toch afgelopen; het is gekkenwerk om nog naar Engeland te gaan; wij kunnen beter allemaal teruggaan. Daarop heeft de heer *Wessels* de aan dek aanwezige leden van de bemanning bij elkaar geroepen en hen toegesproken. De heer *Wessels* heeft tegen de mannen gezegd: ik ga nu naar Engeland; als er zijn, die zich liever willen overgeven aan de moffen, dan kunnen die oplazeren; daar stel ik geen prijs op.

Toen de reddingboot weg was, werd geconstateerd, dat niemand van de bemanning mankeerde.

91310—91311 ***(Wessels)***

Zij zijn aangekomen op de Downs en de volgende dag zijn zij opgestoomd naar Portsmouth. Daar hebben zij een week gelegen. De bemanning mocht niet aan de wal. Verschillende mensen werden geregeld ondervraagd. De Engelsen hadden blijkbaar een „black list", waarop overeenkomstige namen nagekeken moesten worden. Daarom werden verschillende mensen ter ondervraging van boord gehaald.

Later zijn zij nog wel een paar keer aan de wal geweest, maar dat is niet veel voorgekomen. De officieren hebben een algemene samenkomst gehad met admiraal *Furstner*, die hun heeft medegedeeld, wat hij van de toestand dacht: wij moesten hard zijn; hard, hard en nog eens hard.

De Koningin is ook in Portsmouth aan boord geweest. Zij heeft de heer *Wessels* bedankt voor het overbrengen van Haar schip.

91468 ***(van Broekhuysen)***

Kapitein ter zee *J. G. van Broekhuysen* was in de Meidagen van 1940 commandant van Hr Ms „Flores". De „Flores" had diverse opdrachten in de Zeeuwse wateren. De heer *van Broekhuysen* is op eigen initiatief naar Zeebrugge gegaan en daar met averij aangekomen. De

heer *van Broekhuysen* is daar na de capitulatie binnengevaren, toen er in Zeeland nog gevochten werd. Vóór de capitulatie heeft hij geen opdracht ontvangen om naar Engeland te gaan; hij had ook geen kaarten en er was ook geen enveloppe aan boord, waarin zou moeten staan langs welke route de heer *van Broekhuysen* naar Engeland moest gaan.

In Zeebrugge kon men een ton, die in de schroef was geraakt, er niet uit halen. De heer *van Broekhuysen* heeft getracht het met een eigen duiker te doen, maar dat is ook niet gelukt. In Zeebrugge wilde men hen zo spoedig mogelijk weg hebben; men was bang, dat het schip luchtaanvallen zou aantrekken, althans die indruk kreeg de heer *van Broekhuysen*. Op advies van de Britse naval officer in charge is de

91476 *(van Broekhuysen)*

heer *van Broekhuysen* naar Duinkerken gegaan. Deze deelde hem mede, dat hij te Duinkerken wel kon worden geholpen. De Engelse naval officer zou de commandant in Zeeland waarschuwen, dat de heer *van Broekhuysen* averij had en naar Duinkerken ging. Hij zou dit telefonisch doen. De heer *van Broekhuysen* is te Duinkerken aangekomen, waar ongeveer op hetzelfde ogenblik admiraal *Furstner* aankwam. Hij heeft admiraal *Furstner* de situatie uitgelegd en gezegd, dat hij niet meer van de radio gebruik had gemaakt, omdat hij zeer sterke vermoedens had, dat de code was gecompromitteerd. Toen Hr Ms „Flores" nog op de rede lag, heeft hij admiraal *Furstner* gesproken, die direct daarna naar Engeland is vertrokken. Die zelfde ochtend is de heer *van Broekhuysen* met het schip naar binnengegaan en hij heeft toen zelf Zeeland opgebeld om de situatie uit te leggen. Voorzover hij het zich weet te herinneren, heeft hij met de chef staf

91478 *(van Broekhuysen)*

contact gehad. Met behulp van de Franse marine is de ton uit de schroef gekomen. Intussen was Hr Ms „van Meerlant" ook aangekomen. Prins *Bernhard,* teruggekomen uit Engeland, is toen aan boord gekomen en heeft de heer *van Broekhuysen* de opdracht van admiraal *Furstner* medegedeeld zo spoedig mogelijk naar Engeland te gaan. Dit is niet onmiddellijk gebeurd, omdat de heer *van Broekhuysen* eerst heeft getracht de degaussing-installatie te repareren. Bij aankomst te Duinkerken was gebleken, dat het schip met de degaussing-installatie, welke provisorisch was aangebracht op de rede van Vlissingen, gevaarlijker was dan zonder deze installatie.

91480 *(van Broekhuysen)*

De heer *van Broekhuysen* is toen zonder kaarten, welke hij ook niet kon krijgen, naar Engeland gegaan. Dit heeft nog enig oponthoud veroorzaakt en uiteindelijk heeft de heer *van Broekhuysen* op een stukje papier van een Franse jager een kaart overgetekend van de betonning en de mijnversperringen.

91481 *(van Broekhuysen)*

Bij de overtocht hebben zij geen moeilijkheden ondervonden. Hr Ms „Flores" en Hr Ms „van Meerlant" zijn samen gegaan. De heer *van Asbeck* was oudste commandant, maar hij had de heer *van Broekhuysen* gevraagd de leiding te nemen in dit geval, omdat Hr Ms „van Meerlant" ook een hulp-degaussing-installatie had en daardoor niet op haar kompas kon vertrouwen. De heer *van Broekhuysen* had een giro-kompas aan boord en hij heeft de leiding genomen; hij had ook het getekende kaartje. Voorzover de heer *van Broekhuysen* zich weet te herinneren, heeft Hr Ms „van Meerlant" nog op een Duits vliegtuig geschoten.

91482 *(van Broekhuysen)*

Zij zijn te Dover aangekomen, waar zij kaarten kregen; de Engelsen verzochten hen naar Portsmouth op te stomen. Dat hebben zij de volgende dag gedaan.

90837—90843 *(Hogendoorn)*

Kapitein ter zee *J. J. Hogendoorn* was tot kort voor het uitbreken van de oorlog eerste officier van het vliegkamp de M.O.K. op Texel. Een dag of drie vóór de oorlog uitbrak moest hij invallen voor de commandant van de „Jan van Brakel". Hij is als commandant aan boord gebleven en zo naar Engeland overgestoken.

Hij heeft een telegram ontvangen, maar hij zou niet meer kunnen zeggen van wie het afkomstig was. Op een gegeven ogenblik is het bericht gekomen, — naar de heer *Hogendoorn* meent per seinlamp, maar het kan ook een telegram zijn geweest — om naar Engeland over te steken. De route was in een enveloppe aan boord. Toen de heer *Hogendoorn* aan boord kwam, was de enveloppe er reeds. Hij heeft geen contact meer met de wal gehad. De enveloppe is niet tijdens de oorlogsdagen gekomen, maar vóór die tijd. Hoeveel tijd dat vóór de oorlog is geweest, weet de heer *Hogendoorn* echter niet. Hij is zelf drie dagen vóórdat de oorlog begon aan boord gestapt, zonder iets bij zich en met de opdracht een half uur later uit te varen.

Eerst zijn zij de Downs langs gegaan en daarna zijn zij naar Portsmouth opgestoomd. De heer *Hogendoorn* meent, dat zij daar twee dagen hebben gelegen en vandaar zijn zij naar Falmouth gegaan om een degaussing-installatie aan boord te krijgen. Daarna is hij met een konvooi naar New Castle gegaan, waar hij werd gestationneerd.

90869—90878 *(Lindner)*

De heer *H. D. Lindner* was in de Meidagen van 1940 commandant van Hr Ms „Willem van der Zaan", die zich toen in het Mastdiep bevond. Hij is naar Engeland gegaan, niet op eigen initiatief, doch hij heeft daartoe een order ontvangen van de commandant Marine

Willemsoord. De heer *Lindner* kan niet meer zeggen, van wie hij die order heeft ontvangen, maar het was vlak voor de capitulatie, want onderweg heeft hij draadloos opgevangen, dat er was gecapituleerd. Er was een enveloppe, die in een bepaald geval moest worden geopend. De heer *Lindner* herinnerde zich niet meer, dat hij een order heeft gekregen om die enveloppe te openen, waarin zou staan wat hij doen moest. Volgens de heer *Lindner* stond daarin niet de route opgegeven, waarlangs hij moest gaan. De order om naar Engeland te gaan heeft hij in elk geval nog een keer mondeling ontvangen, omdat hij onderdelen moest meenemen voor de „Sumatra", die reeds weg was en zijn reparatie niet had kunnen beëindigen. De tocht naar Engeland heeft geen moeilijkheden opgeleverd. De enige moeilijkheid was, dat zij niet zo'n goede kaart hadden, maar dat was niet zo onoverkomelijk; het was mooi weer.

Zij zijn in de Downs aangekomen, waar zij een nacht hebben gelegen, waarna zij naar Portsmouth werden gedirigeerd. Daar waren meer Nederlandse schepen aangekomen.

91159—91160 *(Th. van Asbeck)*

Schout bij nacht *Th. K.* baron *van Asbeck* was in de Meidagen van 1940 commandant van Hr Ms „van Meerlant", die zich op dat ogenblik in de Zeeuwse wateren bevond.

91164 *(Th. van Asbeck)*
91166 *(Th. van Asbeck)*

Hij heeft vóór de capitulatie van Nederland geen opdracht ontvangen om naar Engeland te gaan. Op 15 Mei moest hij 's avonds kolen laden; daar had hij opdracht toe. Hij meent, dat zij die avond omstreeks acht uur, halfnegen, in Vlissingen zijn aangekomen. Hij is niet naar binnen gestoomd; er is geseind. Er is toen een aanval van Duitse vliegtuigen gekomen en hij heeft gezien, dat deze magnetische mijnen in de haven van Vlissingen lieten vallen. Door de Wielingen is hij naar Cadzand afgezakt. Daar kwam nog bij — zij hadden een hele tijd geen ketelonderhoud gehad — dat de vlammen uit de schoorsteen sloegen; dat was niet zo leuk. De 16e Mei 's morgens om drie uur heeft de heer *van Asbeck* het anker gelicht en omdat er geen kwestie was van kolen laden in Vlissingen, daar er magnetische mijnen lagen, is hij naar Ostende gegaan, dat ongeveer op twee uur stomens afstand lag. Voor Ostende is een loods aan boord gekomen om te zeggen, dat zij niet binnen konden gaan wegens magnetische mijnen. Toen hij onderweg was naar Ostende, dus tussen 's morgens drie en vijf uur, is er een telegram gekomen met de mededeling, dat er magnetische mijnen lagen in de haven van Vlissingen en dat zij niet naar binnen moesten gaan. Daarna is er een telegram gekomen met

91167 *(Th. van Asbeck)*

het bericht op te stomen naar Veere. Dat telegram was afkomstig van de commandant Zeeland, schout bij nacht *van der Stad.* De route werd aangegeven Oostgat—Westgat. Van het Oostgat was bekend, dat er magnetische mijnen lagen. Binnen twintig minuten kwam er een tweede telegram; zij waren toen vlak bij Ostende. Dat wist de commandant Zeeland niet. De loods van Ostende zei, dat zij niet naar binnen konden gaan en aangezien het van Ostende naar Veere een geweldig eind was, is hij doorgegaan naar Duinkerken. Prins *Bernhard* was teruggekomen uit Engeland en deze zei, dat zij naar Engeland moesten gaan en hij heeft gezegd te zullen zorgen, dat zij die dag orders zouden krijgen om over te steken. De orders zijn toen ook gekomen, niet uit Londen maar uit Zeeland; ze zijn bij de heer *van Asbeck* gebracht door de commandant van de „Flores". Deze heeft een telefoonbericht uit Zeeland aangenomen, dat de „Flores" en de „van Meerlant" naar Engeland moesten oversteken. Dat moet geweest zijn 16 Mei 's middags.

91170 *(Th. van Asbeck)*
91172 *(Th. van Asbeck)*

De heer *van Asbeck* heeft te Duinkerken niet de staf van admiraal *Furstner* aangetroffen; hij weet niet eens, dat die er is geweest. De heer *van Asbeck* meent, dat zij de 18e Mei zijn overgestoken. Hij is in Dover aangekomen en heeft onderweg geen moeilijkheden gehad. De Duitsers waren steeds voor Duinkerken bezig. De „van Meerlant" had geen kaart; zij hebben toen een kaart van een Engelse jager overgetekend; zo zijn zij naar de overkant gekomen.

91173 *(Th. van Asbeck)*
91174—91179 *(Th. van Asbeck)*

De heer *van Asbeck* had geen geheime opdracht, waarin eventueel een route stond aangegeven, waarlangs men moest uitwijken naar Engeland. Van een enveloppe met een geheime opdracht staat de heer *van Asbeck* niets bij. De „van Meerlant" is na aankomst in Engeland naar Portsmouth gedirigeerd, daarna naar Falmouth.

90678—90679 *(P. de Boer)*

De toenmalige luitenant ter zee der eerste klasse *P. A. de Boer,* was in de Meidagen 1940 commandant van Hr Ms Z 8. Hij was gestationneerd op Terschelling. De 14e Mei 's morgens om halfacht is de heer *de Boer* naar het positiebureau gegaan en heeft hij kolonel *van Aller* gevraagd, of hij toestemming kon krijgen de Noordzee op te gaan. Hij voelde zich, waar hij was, volkomen doelloos en zag wel kans weg te komen. Kolonel *van Aller* heeft opgebeld en kreeg aan de telefoon de chef staf in Den Helder, kolonel *van den Berg.* Deze vond het goed, dat de heer *de Boer* wegging, maar hij wilde het nog even aan schout bij nacht *Jolles* vragen, die juist binnenkwam. De

90680—90681 *(P. de Boer)*

laatste vond het niet goed en de heer *de Boer* moest wachten. Om halfvijf 's avonds was hij toevallig weer op het positiebureau, toen

kolonel *van Aller* weer uit Den Helder werd opgebeld. Deze kreeg de mededeling, dat de Z 8 en eventueel andere vaartuigen onmiddellijk moesten oversteken naar Engeland. De heer *de Boer* is aan boord gegaan; het schip lag practisch stoomklaar, zodat zij direct konden varen. De heer *de Boer* heeft nog een bespreking gehad met luitenant ter zee der 2e klasse *S. L. de Jong* van de M.O.K. I. Aan boord van diens schip bevonden zich nog een officier en twee gewonde onderofficieren van een neergekomen Duits vliegtuig. De heer *de Boer* heeft toen gezegd, dat de M.O.K. I hem zo dicht mogelijk onder de wal moest volgen. Kolonel *van Asbeck* is bij hem aan boord gekomen. Deze was uit Den Helder gezonden om kolonel *van Aller* te vervangen, omdat deze ziek was geworden. Meer mensen mocht de heer *de Boer* niet meenemen helaas, want hij had het hele garnizoen en de bezetting van de marine mee kunnen nemen, zowel van Terschelling als van Vlieland.

De heer *de Boer* heeft kolonel *van Aller* gevraagd, of hij nog mensen kon meenemen. Hij is er nog bij geweest, dat kolonel *van Aller* telefoneerde. Deze zei toen, dat hij zeker niet mee kon, waarop werd geantwoord, dat hij niet mee mocht, maar wel kolonel *van Asbeck*. Verder is er over de telefoon niet over gesproken, maar kolonel *van Aller* heeft helemaal geen order gegeven om mensen mee te nemen en de heer *de Boer* had niet het gezag er verder op aan te dringen. Om vijf uur is hij de haven uitgegaan en met de twee schepen heeft hij op de Vliestroom rondgevaren tot het zeven uur was om stil water af te wachten. Als hij er meteen was uitgegaan, had hij ebstroom achter zich en wanneer men dan vlak onder de wal moet varen en even stoot op ondiep water, zit men zo vast; dat leek hem te gevaarlijk. Hij heeft dus gewacht op stil water en is er op een veilige manier uitgekomen. 's Avonds om 9 uur was hij op zee.

Daarna is hij een eind de Noordzee opgestoomd, eigenlijk om uit de stroom van overkomende Duitse bommenwerpers weg te komen. Tot een uur of twee 's nachts heeft hij ongeveer West-Zuidwest gestoomd en toen is hij om de Zuid gegaan op de Thorntonbank aan. 's Morgens om zes uur kreeg een Duitse bommenwerper hen in het oog. Zij zijn gaan cirkelen om steeds de brede zijde te tonen. Na ongeveer tien minuten had de heer *de Boer* daar genoeg van en toen zijn zij koers gaan sturen om het vliegtuig te dwingen een aanval te doen, hetgeen ook gelukte. De heer *de Boer* had order gegeven om verschervend te varen; d.w.z., dat de M.O.K. I en hij naast elkaar voeren met een behoorlijke afstand er tussen. De bommenwerper kwam ook onmiddellijk achter hem in de duik en zodra deze dat deed, heeft de heer *de Boer* roer aan boord gegooid en de bommenwerper onder vuur genomen. Deze is toen dusdanig geraakt, dat hij halverwege zijn duikvlucht afzwenkte en toen onmiddellijk naar de Nederlandse kust vloog. Zij zijn toen bij de Thorntonbank aangekomen en om vier uur 's middags kwamen zij in de Downs. De heer *de Boer* heeft daar een wachtschip gepraaid om te vragen, hoe zij door de Downs moesten komen; hij kreeg ten antwoord ten anker te gaan en te wachten, tot er een loods zou komen, omdat de Downs vol met magnetische mijnen lagen. De heer *de Boer* is toen door de Downs geloodst naar de Small Downs, waar hij de rest van de Nederlandse vloot vond, zoals de „Van Brakel", de mijnenleggers en andere; de „Nautilus" en de G 16 waren er ook. De volgende dag zijn zij met zeven schepen naar Portsmouth gegaan.

90721—90733 *(van Lier)*

Kapitein ter zee b.d. *W. van Lier* was in de Meidagen van 1940 commandant van Hr Ms Z 5. Er waren routes en kaarten verstrekt om eventueel, wanneer de order daartoe afkwam, naar Engeland uit te wijken. Dat gold voor alle schepen. Volgens de heer *van Lier* moet men aannemen, dat er een algemeen evacuatieplan is geweest om de vloot naar Engeland te doen uitwijken in zoverre, dat er gedurende de oorlogsdagen aanwijzingen toe zijn gegeven. Wanneer er eventueel order kwam om naar Engeland uit te wijken, moest men die routes volgen. Het is hem niet bekend, of die orders van te voren zijn klaargemaakt. De order is waarschijnlijk van de marinestaf in Den Haag afgekomen, maar hij heeft deze gekregen van het stafbureau in Den Helder, toen hij daar was; niet de order wat hij moest doen. Hij moest alleen een geheime opdracht halen in Scheveningen. Later bleek dat de opdracht te zijn om admiraal *Furstner* en zijn staf op te pikken. Hij heeft die opdracht dus uitgevoerd en is gaan zoeken naar de Scheveningse reddingboot, die hij echter niet heeft kunnen vinden. Hij is doorgegaan. Inmiddels ving hij niet voor hem bestemde seinen aan andere schepen op om volgens de aangegeven route naar Engeland uit te wijken. Omdat die route voor een deel samenviel met de route, die hij had opgekregen als die, waar de staf onderweg heen zou zijn, is hij die afgevaren. De heer *van Lier* heeft zelf nooit de opdracht gekregen om naar Engeland te gaan. Toen hij echter concludeerde, dat uitvoering was gegeven aan de algemene order, was hij volgens die route varende buitengaats; 's avonds kwam toen het capitulatiebericht.

De boot van de heer *van Lier* was vrij zwaar beschadigd. Hij had te Rotterdam nogal enige schade opgelopen. Zij hebben te lijden gehad van bomaanvallen. Het oude beestje had een zeer ernstige reparatie nodig. Het kon toen nog een mijl of 7, 8 lopen, terwijl het eigenlijk 20 had moeten lopen. Later is de heer *van Lier* met de andere schepen naar Portsmouth gegaan. Eerst zijn zij op de ree van Deal aangekomen en van daaruit de volgende dag in konvooien naar Portsmouth gegaan. Gedurende ongeveer 6 weken is hij daar blijven liggen in verband met de reparatie. Hr Ms Z 5 is toen in Dundee gedetacheerd bij 9th submarines division. Daar waren ook meerdere Nederlandse onderzeeboten ingedeeld.

91081 *(Witte)*

De heer *H. Witte* was bij het uitbreken van de oorlog in Mei 1940 commandant van de Z 7, die zich in Den Helder bevond.

91082 *(Witte)*

Hij heeft opdracht ontvangen naar Engeland te vertrekken. Die

91083—91090 *(Witte)*

opdracht kwam uit Den Haag; naar de heer *Witte* vermoedt, van de staf. Dat weet hij echter niet zeker. Hij heeft die opdracht gekregen door bemiddeling van een ander, maar wie het is geweest, weet hij niet meer. Het bericht zal wel telegrafisch zijn gekomen en waarschijnlijk zal hij het hebben gekregen van de chef staf in Den Helder.

De heer *Witte* heeft op 14 Mei, 's morgens vroeg, een telegram ontvangen, dat was gericht aan alle commandanten, waarin een route naar Engeland werd uitgestippeld. Dat was 's morgens half-negen. Dit was voor hem voldoende om te begrijpen, dat daarop waarschijnlijk een mededeling of telegram zou volgen, dat zij moesten vertrekken.

De eerste mededeling hield dus geen bevel tot vertrek in. De heer *Witte* had geen enveloppe aan boord, die moest worden geopend,

91092—91093 *(Witte)*

wanneer een bepaald bericht werd ontvangen. De mededeling, dat hij moest vertrekken, heeft hij 's avonds om halfzeven ontvangen. De heer *Witte* herinnert zich niet, van wie die mededeling afkomstig was; evenmin of deze mondeling is gekomen.

91098—91101 *(Witte)*

Zij zijn in de vaargeul van het Schulpengat aangevallen door een Duitse bommenwerper, die twee bommen van vijftig kilo heeft gegooid, welke allebei mis waren. Later bleek toch, dat een van de machines was beschadigd. Zij zijn toen om de Zuid-West gegaan, om het mijnenveld, dat 30 mijl buiten Callantsoog lag; daar werden zij weer aangevallen. De aanval is nog twee maal herhaald en zij hebben het vliegtuig beschoten. Hij meent gezien te hebben, dat het toestel in brand stond, in ieder geval verdween het met een grote rookpluim achter zich aan in de richting van Den Helder. Verder hebben zij geen aanvallen meer gehad. Zij zijn in de Downs aangekomen en zijn vandaar direct doorgestoomd naar Dover. In de Downs waren zij opgevangen door een Engelse jager; hij had deze geseind, dat hij machine-averij had en dat hij direct Dover, althans een haven, moest binnenlopen om zo spoedig mogelijk te repareren. 's Morgens om halfzes zijn zij Dover binnengelopen. Zij hebben de schade gerepareerd. Er waren twee leeggelopen lagers, die zijn vervangen. Daarna hebben zij kolen geladen en de volgende dag zijn zij opgestoomd naar Portsmouth. Daarvoor had hij opdracht gekregen. Zij werden door de Engelsen gedirigeerd. In Portsmouth hebben zij eerst op een boei gelegen en later zijn zij aan de kant gekomen; toen zijn zij gaan repareren. Het bleek, dat de machine beschadigd was.

69113 *(Valkenburg)*

De O 22 behoorde, aldus luitenant ter zee *A. M. Valkenburg*, commandant van deze te Vlissingen in aanbouw zijnde boot, tot een groep onderzeeboten van O 21 tot O 27, die in aanbouw waren. De O 22 was in April en Mei 1940 aan de proeftochten bezig. Deze proeftochten werden onderbroken — men moest nog 2 à 3 dagen varen —, omdat de verwachting was, dat er op 7 Mei iets zou gebeuren. Op alle posten en militaire schepen en inrichtingen bleef men extra waakzaam. Door die verhoogde activiteit en versterkte bewaking konden geen proeftochten meer worden gedaan. De hoofdproeven waren gedaan, ook het torpedo- en kanonschieten was reeds gebeurd; de geruispeilproeven en dergelijke moesten nog gedaan worden. In de nacht van 9 op 10 Mei zijn de heren *van Dulm* en *Valkenburg* gewaarschuwd, dat de boten vaarklaar moesten worden gemaakt. Zij hebben toen dadelijk het alarm in werking gesteld. Hun mensen zijn opgehaald en iedereen is gekomen. 's Morgens om vier uur hadden zij de bemanning en de proeftochtbemanning aan boord. Op eigen initiatief had de heer *Valkenburg* voor alle zekerheid brandstof geladen, toen hij in Den Helder was, want hij verwachtte wel, dat, wanneer de oorlog zou uitbreken, hij niet in Nederland zou kunnen afbouwen, omdat de havens op de een of andere manier zouden worden versperd en er wel een order zou komen, dat zij naar de overkant moesten gaan om zich daar verder klaar te maken. Op ongeveer 8 Mei toen hij in Den Helder was, heeft hij nog gevraagd, of hij torpedo's en munitie moest laden, omdat hij toch in Den Helder was en dus had kùnnen laden. De heer *Valkenburg* heeft daartoe aan de afdeling materieel in Den Haag orders gevraagd; alle verloven

waren ingetrokken en er werd een verscherpte toestand voor de gehele marine ingesteld. Door de telefoon kon men daar niet zeggen, wat er aan de hand was, maar, wanneer er de volgende morgen niets was gebeurd, moest de heer *Valkenburg* naar Vlissingen gaan om af te bouwen. De volgende morgen was er niets gebeurd. Hij ging dus naar Vlissingen terug. Hij had dus geen torpedo's en geen munitie aan boord.

69116 *(Valkenburg)* Op 10 Mei, om even vóór 6 uur, kreeg hij een telegram, dat de oorlog met Duitsland was uitgebroken en dat Engeland en Frankrijk bondgenoten waren. Als commandant van een onderzeeboot-in-aanbouw stond hij onder de chef materieel in Den Haag. De commandant Zeeland was dus in dit opzicht niet direct zijn militaire chef. Zijn operatieve orders kreeg de heer *Valkenburg* echter van de commandant-Zeeland of van de bevelhebber der zeestrijdkrachten.

69117 *(Valkenburg)* De heer *Valkenburg* had met de commandant van een andere boot — de heer *van Dulm* —, die niet in de buitenhaven van Vlissingen lag, maar op de werf binnen de sluizen, afgesproken, dat deze er aan zou denken, dat hij aan de buitenkant lag. Deze zou er voor zorgen, dat, wanneer hij naar buiten zou gaan, er allerlei dingen, zoals kooien, enz. aan boord zouden worden gebracht, omdat er van dit alles

69118 *(Valkenburg)* nog niets aan boord was. De heer *van Erkel*, die de leiding had van de aanbouw van onderzeeboten te Rotterdam, heeft hen 's nachts opgebeld. De afdeling materieel heeft dus aan hen gedacht. De heer

69119 *(Valkenburg)* *Valkenburg* heeft op dat moment geen positieve orders gekregen. De heer *van Dulm* heeft er voor gezorgd, dat, toen zij buiten lagen, de werfmensen met sleepbootjes alle mogelijke spullen, die zij aan boord nodig hadden, overbrachten. Mensen van de werf hebben de kooien aan boord opgesteld en zodoende het schip bewoonbaar gemaakt. Dit heeft de gehele dag geduurd, terwijl er voortdurend bomaanvallen op de rede waren. De rede werd steeds voller met schepen, o.m. koopvaardijschepen uit Antwerpen en andere plaatsen. Bij ieder bombardement ging de duikboot van de heer *Valkenburg* onder water; dit werkte natuurlijk stagnerend op het aan boord brengen van kooien en dergelijke. Tegen de avond had hij nog niets gemerkt van handelingen van de Duitsers te Vlissingen. Hij had geen sein of order ontvangen. Hij is langs Vlissingen gevaren en zag daar Franse schepen liggen. Het was hem toen duidelijk, dat er dan zeker geen Duitsers waren. Om ongeveer vijf uur 's middags is hij binnengelopen. Daar vernam hij van de heer *van Dulm* of van iemand namens hem, dat zij orders hadden gekregen om naar Engeland te gaan.

In de nacht van 10 op 11 Mei zouden zij vertrekken. Hij heeft de mensen even naar huis laten gaan om goedendag te zeggen en kleren te halen, die natuurlijk niemand bij zich had. Zelf is hij het langste aan boord gebleven, omdat hij toen nog niet getrouwd was en omdat hij zelf van de heer *van Dulm* wilde horen, wat eigenlijk de orders waren. Hij vernam toen, dat het de bedoeling was na het invallen van de duisternis naar Engeland te gaan. De O 21 was inmiddels door de sluizen naar buiten gekomen. Aangezien zij geen zeekaarten hadden, omdat zij die hadden moeten afgeven voor een Franse divisie mijnenvegers, zouden zij worden geëscorteerd door een bewakingsvaartuig. Toen de heer *Valkenburg* dit alles wist, is hij ook even naar huis gegaan, omdat zij toch moesten wachten tot het donker was. Zij dachten allemaal, dat het voor een paar weken zou zijn en daarom hebben zij niet veel meegenomen. Nadat de bemanning van beide schepen volledig was teruggekomen, is zijn boot 's avonds onder het walletje van Zeeuwsch-Vlaanderen door uitgelopen. De zeegaten waren — naar een door de heer *Valkenburg* ontvangen telegrafisch bericht — dichtgelegd met magnetische mijnen. Alleen vlak onder de kust van Zeeuwsch-Vlaanderen was nog een geultje open.

Toen zij buiten kwamen, vloog er een vliegtuig over met navigatielichten aan, dat niet direct als Duitser kon worden geïdentificeerd. Het leek vreemd, dat een Duits vliegtuig met lichten aan zou vliegen. Op een gegeven ogenblik echter, draaide het zijn lichten uit en liet een serie van 4 magnetische mijnen vallen, vlak achter de boot van de heer *Valkenburg*, welke de achterste was van de drie. De bemanning kon niet anders dan kwaad kijken. Zij hebben zich zelf gelukgewenst, dat de mijnen niet op hen, maar achter hen zijn gevallen. Die nacht zijn er verder geen belangrijke gebeurtenissen geweest. De boten kwamen verschillende schepen tegen.

De volgende morgen zijn ze in de Downs aangekomen, waar zij een dag hebben gelegen. In konvooi zijn zij naar Portsmouth gevaren, waar zij bij de Engelse onderzeedienst terechtkwamen. Daar werden hun boten klaargemaakt voor het oorlogsbedrijf. Er moesten enkele technische veranderingen worden aangebracht, zoals het op rubber opstellen van motoren en apparaten en dergelijke. Dat was een Engelse oorlogservaring, die de Nederlanders nog niet hadden.

91231 e.v. *(Koudijs)* De O 23 en O 24 lagen te Rotterdam, aldus de heer *Koudijs*. De heer *Koudijs* heeft geen instructies gekregen ten aanzien van de te volgen route, in zoverre, dat hij bij het bureau operaties was en

dus wist welke de route was. Hij had dus geen instructies nodig. De verbinding met Rotterdam was in die dagen zo slecht, dat de admiraal zei: Je komt er wel. De heer *Koudijs* had kaarten bij zich, waarop ongeveer de gegevens stonden, welke hij nodig had, zowel voor de O 24 als voor hemzelf; die heeft hij meegenomen. Aan de hand van de gegevens, waarover hij uit hoofde van zijn functie beschikte, is hij aan de overkant gekomen. De heer *Koudijs* heeft bij de overtocht geen moeilijkheden gehad. Het uitvaren van de Waterweg was een beetje riskant, maar moeilijkheden kan men het niet noemen. Het lukt of het lukt niet; in dit geval lukte het. De O 24 heeft wel moeilijkheden gehad, in zoverre, dat zij niet onder water kon blijven. De commandant daarvan was de tegenwoordige kapitein ter zee *van Erkel*. De boot kon niet onder water blijven, omdat zij te hard lekte. De avond van de 13e Mei zijn zij uit Rotterdam vertrokken. De volgende dag, bij dag worden, waren zij buiten de Waterweg. Het varen moest erg langzaam gebeuren met het oog op de mijnen. Zij wilden de daglichtperiode onder water doorbrengen in verband met vliegtuiggevaar. De 14e 's avonds zijn zij weer boven water gekomen en overgestoken naar de Downs, waar zij de 15e 's morgens aankwamen. De O 24 is ook onder water gegaan, maar kon niet onder water blijven. Zij is op de ochtend van de 14e Mei spoedig weer bovengekomen en bij vol daglicht doorgestoomd naar de Downs, zonder verdere wederwaardigheden.

De O 24 moest, zoals de heer *Koudijs* later van de commandant hoorde, kiezen of delen; òf onder water blijven, maar dan kwam men er nooit meer uit, òf boven water komen; men is er uit gekomen. De boten waren nog niet oorlogsgereed. Zij hadden geen torpedo's aan boord, zodat zij niets konden doen tegen vijandelijke schepen; er waren geen kanonnen aan boord om het aanvallende vliegtuigen onprettig te maken en daarom hebben ze maar „koppen weg" gehouden. De O 23 en O 24 zijn in Southampton afgebouwd. Het heeft niet zo lang geduurd, omdat men reeds vrij ver was. De heer *Koudijs* meent, dat de boten ongeveer Juni, Juli 1940 weer zijn gaan varen.

91331 *(van Erkel)*

De heer *G. B. M. van Erkel,* destijds luitenant ter zee der 1e klasse, was in de Meidagen van 1940 belast met het toezicht op de in aanbouw zijnde onderzeeboten O 23 en O 24. Dit waren de enige boten, die zover gereed waren, dat zij op eigen kracht naar buiten konden komen. De O 23 had reeds een proeftocht gemaakt; de O 24 nog niet. Op 10 Mei is er 's morgens een telefonische opdracht van het hoofd van de 4e afdeling A, schout bij nacht *L. Doorman,* gekomen om 's avonds na het donker worden te vertrekken naar het United Kingdom. Tevens had de heer *van Erkel* opdracht om even vóór zijn vertrek contact op te nemen met de commandant maritieme middelen Hoek van Holland, die voor een escorte naar Engeland zou zorgen. Dat heeft de heer *van Erkel* gedaan. Hem bleek, dat die opdracht was ingetrokken door de chef marinestaf in verband met de aanwezigheid van mijnen in de Waterweg. Op 13 Mei, de dag, waarop men uiteindelijk is vertrokken, is er 's morgens om tien uur weer een telefonische order gekomen van schout bij nacht *L. Doorman* om onmiddellijk naar het United Kingdom te vertrekken. Die order was niet uitvoerbaar, want de Waterweg lag vol magnetische mijnen. De heer *van Erkel* heeft de heer *Doorman* later teruggebeld, omdat hij er niet helemaal zeker van was, dat die order van hem kwam. De heer *van Erkel* heeft hem toen de moeilijkheden verteld. De heer *Doorman* heeft zijn opdracht toen gewijzigd in die zin, dat de heer *van Erkel* in ieder geval moest voorkomen, dat de boot onbeschadigd in vijandelijke handen zou

91332 *(van Erkel)*

vallen. De heer *van Erkel* heeft toen aan de schout bij nacht gevraagd om 's nachts weg te mogen gaan. Deze was bang, dat dit te laat zou zijn, maar de heer *van Erkel* heeft de nodige inlichtingen ingewonnen, waaruit bleek, dat hij wel degelijk 's nachts weg zou kunnen komen, daar het niet waarschijnlijk was, dat de Waterweg vóór de volgende morgen in vijandelijke handen zou vallen. Hij is dus des nachts vertrokken, hetgeen in overeenstemming was met zijn gewijzigde opdracht.

Kort vóór zijn vertrek is luitenant ter zee der 1ste klasse *Koudijs* bij hem aan boord gekomen. Deze heeft het commando over de O 23 en de heer *van Erkel* zelf over de O 24 op zich genomen. Om een uur of negen was het donker en toen zijn zij vertrokken. Zij hebben ook nog een paar loodsen aan boord gekregen, die door het ministerie, de afdeling staf, waren gestuurd, en zo zijn zij, varende op het echolood en zo dicht mogelijk de Noordkant van de rivier

91334 *(van Erkel)*

houdende, naar buiten gekomen. Zij waren om ongeveer 1 uur buitengaats; het was vrij vroeg licht. Het plan was om gedurende de dagperiode onder water te blijven in verband met vijandelijke vliegtuigen. De O 24 was nog niet aan de proeftocht toe geweest; wel had iedereen de laatste dagen zijn uiterste best gedaan om nog zoveel mogelijk voorzieningen aan te brengen, maar dit was niet het nauwkeurige werk, dat bij een normale bouw wordt geleverd. Het gevolg was, dat men veel last van lekkage had. Toen zij onder water waren,

ontdekten zij drie lekken, die zij niet dicht konden krijgen; bovendien was de lenspompinstallatie niet in orde. Zij zijn daarom boven water verder gegaan. Van vijandelijke vliegtuigen hebben zij geen last gehad; deze waren meer geïnteresseerd in doelwitten te land. Zij zijn verder zonder ongelukken in de Downs aangekomen en vrijwel direct naar South Downs gestuurd. Daar lagen o.m. de „Willem van der Zaan", de O 9, O 10 en enkele andere schepen. Daar aangekomen, heeft de heer *van Erkel* zich gemeld bij de oudste commandant en de volgende dag is hij in konvooi naar Southampton vertrokken, waar het schip in het onderzeestation is opgenomen. De O 23 heeft zich niet bij het konvooi gevoegd. Deze was onder water gebleven, 's nachts pas boven gekomen en had boven water haar reis volbracht. Ongeveer 1 Juni zijn zij met beide boten naar Southampton gegaan om ze daar te laten afbouwen.

90915 *(Quint)* De heer *G. Quint,* reserve-officier, is in Augustus 1939 gemobiliseerd en toen eerst commandant van Hr Ms O 8 en daarna commandant van Hr Ms O 10 geworden, hetgeen hij ook was in de Meidagen van 1940.

90919 *(Quint)* Hij en de commandant van de O 9, de heer *Metz,* kregen op 12 Mei 1940 een telegram van de commandant marine in Den Helder bezorgd, dat zij 's avonds om 9 uur naar Engeland konden vertrekken, samen met de sleepboot „Witte Zee" als escorte. 's Nachts zijn zij langs de Nederlandse kust gevaren en de volgende ochtend waren zij bij Hoek van Holland. Daar hebben zij even moeilijkheden gehad met een Duitse bommenwerper, maar deze werden opgelost door twee Engelse jagers,

90920 *(Quint)* waarna zij verder zonder enig avontuur met de „Witte Zee" naar de Downs zijn gevaren. Er was voor hen een bepaalde route voorgeschreven. Die nacht, 14 Mei, hebben zij in de Downs voor anker gelegen en daar kregen zij het bericht, dat het grootste deel van de Nederlandse strijdkrachten had gecapituleerd. De heer *Quint* heeft het de bemanning medegedeeld, die het nogal kalmpjes opvatte. De volgende dag kwamen de mijnenlegger „Willem van der Zaan", de O 21 en O 23.

De dag daarop zijn zij naar Portsmouth doorgevaren en ondergebracht in de Engelse submarine base. De eerste dagen in Portsmouth hebben zij besteed om de zaak een beetje uit te zoeken en de bemanningen te verdelen. De O 21 en O 23, die juist van de werf kwamen, waren zwaar onderbemand; zij hadden alleen een aanbouwbemanning aan boord. Voorts moesten diverse voorzieningen aan boord getroffen worden in verband met de oorlogservaring van de Engelsen.

91034 *(Metz)* De toenmalige luitenant ter zee der 1e klasse *J. Metz* was bij het
91035 *(Metz)* uitbreken van de oorlog in Mei 1940 commandant van Hr Ms O 9,

91038 *(Metz)* welke zich op dat ogenblik buitengaats in de territoriale wateren vlak voor Bergen bevond. De O 9, de O 10 en de O 13 zijn op order van de commandant zeemacht Nederland, indien hij zich althans niet vergist, teruggekeerd naar de rede van Den Helder. Op Zaterdagavond

91039 *(Metz)* omstreeks 9 uur liep de O 9 de haven van Nieuwediep binnen; de tijden van de andere onderzeeboten zullen wel iets verschillen. De commandanten hebben zich gemeld bij de commandant van de onderzeedienst, de toenmalige luitenant ter zee der 1ste klasse *Callenfels*; zij hebben de order gekregen stoomklaar te blijven in de buitenhaven van Den Helder en daarbij het afweergeschut bemand te houden. In de loop van Zondag is er een paar maal luchtalarm geweest. De O 10 heeft nog getracht op Duitse vliegtuigen te schieten; de O 9 heeft het niet gedaan. Het had ook weinig zin. Het vliegtuig moet recht op je af komen wil je enige kans van slagen hebben. Tegen donker worden hebben zij van de commandant zeemacht Nederland order gekregen om, gekonvooieerd door de „Witte Zee" als escorte vaartuig, over te steken naar Engeland.

91040 *(Metz)* De heer *Metz* weet niet meer precies, of deze order rechtstreeks van de commandant zeemacht is gekomen. De praktijk was, dat wanneer er in de mobilisatietijd spanning was — zij zijn in het geheel ongeveer zeven en twintig keer uitgegaan met de opdracht: kans op oorlog, waarvan vijfmaal in Mei en waarvan de 10de Mei raak was — de oudste van de drie commandanten, wijlen luitenant ter zee *Vorster,* die bij Noorwegen is gesneuveld, naar de staf ging en dan orders kreeg uit naam van de commandant zeemacht. Hij bracht de orders

91041—91042 *(Metz)* over aan de andere commandanten. Hij kwam dus terug van de marinecommandant Den Helder, schout bij nacht *Jolles.* De chef van de staf was de toenmalige kapitein ter zee *van den Berg.* De laatste Zondag, toen zij Nederland verlieten, zijn zij met twee man, nl. de commandant van de O 10 en de heer *Metz,* op de staf geroepen. Daarna zijn zij overgestoken. De O 13 is niet meer in Den Helder binnen geweest. Dat is zo gegaan. Toen zij die nacht in linie lagen, is er zonder contrasein te vragen om de positie niet te verraden, geseind om rechtstreeks over te steken. Die order hebben zij niet ontvangen en daarom zijn de O 9 en de O 10 naar Den Helder gegaan. Later zijn zij samen met de „Witte Zee" overgestoken naar Engeland.

91044—91048 *(Metz)* De heer *Metz* heeft wel de indruk, dat hij de opdracht van de

heer *Jolles* heeft ontvangen. Hij had ook een enveloppe aan boord, die op een bepaald moment moest worden geopend. Op de enveloppe stond: te openen na het sein TX, of iets dergelijks. Het sein TX heeft hij nooit ontvangen. Pas later in Engeland, toen deze zaak als tijdelijk afgedaan werd beschouwd, heeft hij de enveloppe geopend en de inhoud vernietigd. De heer *Metz* herinnert zich niet meer precies, wat er in stond. Het hield wel verband met een eventueel herkenningssein van de Britse zeemacht. De heer *Metz* heeft die enveloppe ontvangen halverwege de mobilisatietijd, ruim vóór Mei 1940. Hij meent, dat hij volgens een bepaalde route naar Engeland moest gaan. Als hij zich goed herinnert, liep de route een mijl of tien uit de Nederlandse kust om de Zuid, vanaf Hoek van Holland recht op Ostende aan en daarna ruim uit de wal blijvend om de West naar de rede van Deal.

De O 9 was op dat moment niet helemaal zeewaardig; zij had motorpech; één machine was helemaal vrij van dienst en aan de andere machine was ook iets kapot, zodat het schip heel weinig vaart had. De heer *Metz* weet ook niet precies meer, wanneer hij in Deal is aangekomen, maar het zal niet vóór Maandagavond zijn geweest. Hij heeft zich gemeld bij de oudst-aanwezend zeeofficier aldaar. Hij had ruwweg de situatie even overzien en hij zag o.m. Hr Ms „Willem van der Zaan" liggen en daar hij kon aannemen, dat aan boord wel de oudst-aanwezend zeeofficier zou zijn, heeft hij met een seintje gevraagd hem te komen halen, omdat hij zelf geen communicatiemiddelen had. De heer *Metz* is met de motorsloep gehaald en heeft zich gemeld bij kapitein luitenant ter zee *H. D. Lindner,* commandant van de „Willem van der Zaan". Deze heeft hem medegedeeld, dat zij de volgende dag in formatie zouden doorstomen naar Portsmouth. Terwijl hij op de rede van Deal was en voordat hij naar de „Willem van der Zaan" vertrok, is er een Britse verbindingsofficier bij hem aan boord gekomen, een luitenant, die hem mededeelde, dat H.M. de Koningin naar Engeland was overgestoken en zich op het Buckingham Palace bevond. Direct na zijn bezoek aan de „Willem van der Zaan" heeft de heer *Metz* alle hens voor de boeg gehouden en de bemanning medegedeeld, dat de Koningin in Engeland was en dat alle orders, die hun van de Regering uit Londen zouden bereiken, naar hun beste vermogen zouden worden opgevolgd.

Inderdaad zijn zij de volgende morgen doorgestoomd. De heer *Metz* herinnert zich, dat de „Willem van der Zaan" vooropstoomde; daarachter de O 9, daarna de O 10; inmiddels was de O 24 aangekomen; later in Portsmouth kwam er nog bij de O 23 met luitenant ter zee *Koudijs*; de „Witte Zee" was er ook. 's Avonds zijn zij buiten Portsmouth voor anker gegaan en de volgende morgen naar binnen gestoomd. Aan boord kwam toen luitenant ter zee *Vorster,* die reeds eerder met de O 13 in Portsmouth was aangekomen. Ook kwam aan boord een Engelse zeeofficier, die tevens als verbindingsofficier en loods fungeerde om hen naar de onderzeebootbasis Dolphin in Gosport, de overkant van Portsmouth, te brengen. De heer *Metz* heeft zich aldaar gemeld bij de oudstaanwezend Britse zee-officier. Hij meent, dat dezelfde dag of misschien enige dagen later, kapitein luitenant ter zee *Hellingman* is aangekomen, die mededeelde, dat hij blanco volmacht had van admiraal *Furstner* te Londen om de onderzeedienst te commanderen, zoals hem dat in eerste instantie goeddacht.

69027 *(Gauw)*

69028 *(Gauw)*

69030 *(Gauw)*

Schout bij nacht b.d. *J. A. Gauw* bevond zich bij het uitbreken van de oorlog als commandant van de hulpmijnenlegger „Nautilus" op de rede van Nieuwediep. Hij heeft de opdracht om naar Engeland te gaan op 14 Mei 1940 ontvangen van de commandant marine Den Helder Tijdens het verlaten van de rede van Nieuwediep werden de uitvarende oorlogsschepen zwaar gebombardeerd door duikbommenwerpers. Er voeren o.m. uit: de „van Meerlant", de „Johan Maurits van Nassau", de „Jan van Brakel", de G 13. De heer *Gauw* heeft aan alle schepen rondgeseind: verspreiden, zodat de aanvaller geen twee trefkansen zou hebben, doordat de schepen te dicht op elkaar lagen. Zo is het hun allen gelukt om heelhuids buiten te komen. Toen herhaalden zich de aanvallen door duikbommenwerpers met vernieuwde kracht. De „Johan Maurits van Nassau" is bij Callantsoog getroffen. Dit schip voer 600 meter vóór de „Nautilus" uit en werd door 4 bommen (tweemaal 2) getroffen. Daarna werden de aanvallen op Hr Ms „Nautilus" geconcentreerd. Door voortdurend het ogenblik, dat de bommen werden losgelaten, te observeren en door koersverandering is het gelukt deze bommen te ontgaan. Er zijn wel veel bommen in de buurt gevallen, zodat ijzeren vloerplaten door de machinekamer heen vlogen en het schip een indeuking kreeg van de druk. Na de tweede grote aanval zijn de bommenwerpers niet meer teruggekomen. De overlevenden van de „Johan Maurits van Nassau" zijn toen opgepikt en grotendeels afgegeven aan de „Dorus Rijkers", welke was uitgevaren. De schepen zijn daarna eigenlijk zonder bepaald verband volgens een opgegeven route overgevaren.

Bij aankomst in Engeland vroeg een Engelse verbindingsofficier, wie de oudste was van de commandanten der Nederlandse oorlogs-

schepen. Dat was de heer *Gauw;* daarom werd hij met de leiding belast om deze schepen in een flottielje te verenigen en naar Portsmouth te varen. Daar waren reeds oorlogsschepen, die blijkbaar eerder waren overgevaren, o.m. de „Heemskerck", die in afbouw was. Langzamerhand kwamen de experts van de Engelse marine aan boord om de schepen te keuren, of deze geschikt waren voor de algemene oorlogvoering.

69034 *(Gauw)*

Van de mijnenleggers zijn in Engeland de „van Meerlant", een echte mijnenlegger, de „Hydra", de „Jan van Brakel" en de „Nautilus" (deze laatste twee zijn hulpmijnenleggers) aangekomen. De „van der Zaan" was reeds vóór hen met een lading wapens van de Rijkswerf naar Engeland overgestuurd.

91863 *(van Straelen)*

Kapitein ter zee *F. H. M. van Straelen* zat, toen de oorlog begon in Mei 1940, op het wachtschip „Noord-Brabant". Gedurende de oorlog nog is hij commandant geworden van de havenverdediging Vlissingen. Na de capitulatie is hij overgestoken via Breskens en Ostende. Hij is

91866—91874 *(van Straelen)*

niet in opdracht van Vlissingen uit naar Engeland gegaan. Er werd gezegd: wie naar Engeland wil om door te gaan, kan gaan; wie niet wil, kan achterblijven. Door wie dat werd gezegd, zou de heer *van Straelen* echter niet kunnen mededelen. Hij meent, dat het geen officiële algemeen bekende order is geweest; dat idee heeft hij niet. Het heeft hem bereikt als telefonische boodschap. In ieder geval is het niet in die zin rechtstreeks aan hem medegedeeld, maar zo was het bekend in Vlissingen. Het was dan ook een grote bende. De heer *van Straelen* heeft dus geen order op papier ontvangen. Hij heeft dus ook geen persoonlijke order gekregen. Wel is er op een gegeven ogenblik een Franse admiraal overgestoken uit Breskens; deze heeft op een goed ogenblik gezegd: de Nederlandse marine gaat weg; het leger blijft.

91876 *(van Straelen)*

De heer *van Straelen* gelooft zelfs, dat het goedgekeurd is, dat die Fransman daar het bevel zou voeren. In ieder geval heeft deze de bevelvoering genomen. De facto was hij daar bevelhebber. De heer *van Straelen* is van Vlissingen uit vertrokken met het stellige voor-

91877—91882 *(van Straelen)*

nemen om naar Engeland te gaan. Hij is in groepsverband gegaan met de groep van *Langeveld,* bestaande uit de opleiding, die op de „Noord-Brabant" zat met nog de vaste bemanning van de havenbescherming en havenverdediging. Men is echter niet als groep bij elkaar gebleven; er viel geregeld wat van af. Zij marcheerden naar

91884—91889 *(van Straelen)*

Ostende. Zij zijn in Ostende terechtgekomen op de „Svava", die zij toen konden krijgen van de Belgische havenautoriteiten, een Deens schip, dat in handen van de Duitsers zou vallen; de Belgen hebben toen gezegd: wanneer jullie het stoomklaar kunnen krijgen, gaan jullie je gang maar; dan is het voor jullie. Zij hebben het stoomklaar gekregen en de sluizen en alles opengedraaid; niemand was er meer. Met de ongeveer 20 man zijn zij toen weggegaan. Er waren alleen Nederlanders aan boord, geen Denen. Het schip lag daar volkomen verlaten. De bemanning was, naar de heer *van Straelen* meent, naar Denemarken gegaan. Het schip werd door de Belgen vastgehouden. Hij heeft dat schip met die 20 man overgebracht. Onderweg heeft hij nog bombardementen meegemaakt. Er was een groot gat in het schip boven de waterlijn. Zij zijn getroffen door de Duitsers. Toen zij de Engelse kust naderden, kwamen er twee Engelse jagers, welke hevig aan het seinen waren. De Nederlanders konden niet antwoorden en toen begonnen de Engelsen maar te schieten. Toen zij echter niet terugschoten, begrepen dezen toch wel, dat er iets loos was met dat schip. Zij zijn tenslotte in Sheerness aangekomen; eerst in de Downs waar alle schepen werden verzameld. De Engelsen hebben hen toen van het schip afgehaald. Die dachten natuurlijk: Dat schip is goed voor ons. Zij zijn toen naar Londen gegaan en vandaar naar Portsmouth en verder naar Holyhead.

91975—91982 *(van Hecking Colenbrander)*

Ir. P. A. van Hecking Colenbrander, destijds werkzaam bij de N.V. Gusto te Schiedam, heeft medegewerkt aan het overbrengen van M.T.B. (motor torpedo boot) materiaal naar Engeland. Dit is grotendeels ook gelukt.

80714 *(van den Donker)*

De toenmalige luitenant ter zee der 1e klasse *W. van den Donker,* in Mei 1940 chef staf van de zeemacht in Zeeland, en schout bij nacht *van der Stad,* destijds commandant Zeeland, zijn op een gegeven ogenblik met de marinetroepen en een gedeelte van de landmacht naar Duinkerken vertrokken. Men had toen reeds het vooropgesteld idee om de marine naar Engeland te brengen.

80606 *(van der Stad)*

De toenmalige schout bij nacht *H. J. van der Stad,* in de Meidagen van 1940 commandant in Zeeland en na de capitulatie van generaal *Winkelman* opperbevelhebber van de resterende strijdkrachten, had

80644 *(van der Stad)*

een gedeelte van de marine reeds vóór de algemene capitulatie weggestuurd naar Engeland. Het waren o.m. enige onderzeeboten. Uit Duinkerken heeft hij marine-personeel naar Engeland gestuurd. In verband met de marinetroepen is hij naar de Franse admiraal *Abrial* gegaan. Hij heeft deze gezegd, dat hij over 250 man beschikte. Het was een behoorlijke troep. Hij heeft gevraagd, of admiraal *Abrial*

80648 *(van der Stad)*

80654 *(van der Stad)*
80689 *(van der Stad)*

80715 *(van den Donker)*

80717 *(van den Donker)*

80718 *(van den Donker)*

80719 *(van den Donker)*

80720 *(van den Donker)*

80722 *(van den Donker)*

80723 *(van den Donker)*

daar werk voor had. Deze kon ze niet gebruiken, daar de troep te klein was om een groot stuk van het front te gaan bezetten. De heer *van der Stad* vroeg de admiraal toen, of er misschien kleine schepen waren, die met deze marinetroepen konden worden bemand. Dat was echter ook niet mogelijk. Daarna heeft de heer *van der Stad* een schip gevraagd om de mensen naar Engeland te vervoeren. Dit kon admiraal *Abrial* hem ook niet afstaan. Toevallig kregen enige Nederlandse marinemensen contact met een boot, welke hen wel mee naar Engeland wilde nemen. De heer *van der Stad* werd gewaarschuwd, waarna hij ook direct de gehele marine heeft overgestuurd naar Engeland.

Voordat Zeeland viel, aldus de heer *van den Donker,* heeft het commando in Zeeland een telegram gehad, misschien ook een mededeling, om zoveel mogelijk materieel naar Engeland te doen gaan. Het twistpunt is, of daarbij personeel is bedoeld. Hij heeft het er toch wel uit begrepen. De heer *van den Donker* heeft bemoeienis gehad met het zenden van onderzeeboten naar Engeland; die orders heeft hij natuurlijk allemaal eerst uit Den Haag gekregen. Hij gelooft, dat er twee jagers op de werf „de Schelde" in aanbouw waren. Die orders zijn dus niet van het commando Zeeland uitgegaan. De schepen, die zij gedurende de eerste dagen hebben uitgestuurd, waren schepen in aanbouw en de schepen in aanbouw stonden allemaal onder de chef materieel in Den Haag. Deze moest daar dus ook de orders voor geven. Het grootste gedeelte van de marine, dat van Frankrijk naar Engeland is overgegaan, was het wachtschip met de opleiding. Verder enige officieren van de staf, die nog bijtijds uit Middelburg zijn weggekomen. Van het havendetachement is gegaan wat gemist kon worden. De mariniers zaten allemaal bij de verdediging te land, dus daar is niets van overgekomen. Het ging in hoofdzaak om degenen, die vlak bij de haven in Vlissingen zaten. Voor de anderen is er volgens de heer *van den Donker* helemaal geen tijd geweest.

Aan de heer *van den Donker* is verweten, dat uit Zeeland de marine niet zou zijn geëvacueerd. Het is het enige deel van Nederland, waar een behoorlijk gedeelte van de marine is uitgekomen. Daarom begrijpt de heer *van den Donker* niet, waarom hij dit verwijt heeft gekregen. Het grootste gedeelte van de marine in Zeeland is er uitgekomen. Dan gaat men hem verwijten: Je hebt geen leiding gegeven bij het evacueren van de marine.

De heer *van den Donker* is meegegaan naar Engeland via Duinkerken. Er waren een paar vrachtauto's meegekomen. Hij is van Duinkerken met die auto's naar Boulogne gereden. Dat kon op één dag. 's Avonds zijn zij te Boulogne gekomen en daar heeft hij de mensen verzameld en aan boord van de „Batavier II" gebracht. Hij had een briefje van de Franse admiraal, dat hij verantwoordelijk was voor de overtocht. De heer *van den Donker* heeft allen laten embarkeren, behalve — naar hij meent — een stuk of drie mensen, die in een truck waren uitgestuurd om anderen te zoeken, maar niet tijdig meer terugkwamen. Zij moesten weg, aangezien hij bang was voor een luchtaanval 's avonds. Die luchtaanval is later ook inderdaad gekomen. De heer *van den Donker* wilde zo ver mogelijk uit de kust zijn, vóórdat de vliegtuigen boven Boulogne kwamen. Hij is dus ingevolge de orders om ongeveer zeven uur uitgevaren. Hij heeft in overeenstemming met de gezagvoerder van het schip enige maatregelen genomen voor eventuele verdediging, hetgeen niet veel om het lijf had. Zij hadden enige mitrailleurs bij de hand en die hebben zij aan dek zodanig opgesteld, dat zij tenminste — wanneer het nodig was — op vliegtuigen konden schieten. De gezagvoerder moest natuurlijk zelf zorgen voor de beveiliging tegen onderzeeboten. Het enige, dat deze kon doen, was zig-zag varen. De volgende morgen zijn zij in Engeland aangekomen, naar de heer *van den Donker* meent, op de rede van Portsmouth. In Portsmouth is een Engelse autoriteit aan boord gekomen. Het was een Engels marine-officier, die tegen de gezagvoerder zei: „Ga hier voorlopig maar ten anker; de orders zullen volgen. Waarschijnlijk moet het schip morgen door in Westelijke richting; ik denk Plymouth". De heer *van den Donker* kreeg dezelfde avond een telegram uit Londen, dat hij van boord af moest komen; kapitein *Langeveld* moest verder het commando over de marine-eenheden op zich nemen, als het schip eventueel door moest gaan. De heer *van den Donker* is naar de wal gegaan en hij heeft die nacht bij de onderzeedienst geslapen. De volgende morgen is hij naar Londen doorgegaan.

§ 3. Bemoeienissen te Londen

67126 (*A. de Booy*)

De toenmalige luitenant ter zee der eerste klasse *A. de Booy*, destijds marine-attaché te Londen, is indirect ingeschakeld bij de werkzaamheden in verband met overgang van de vloot naar Engeland. Doordat hij dadelijk naar de Britse admiraliteit is gegaan, waar men onmiddellijk vroeg, of hij daar wilde blijven, heeft de heer *de Booy* er een adviserende rol gespeeld bij de poging zoveel mogelijk

67127 (*A. de Booy*)

schepen naar Engeland te krijgen. Zijn ambt bracht mee, dat hij zoveel mogelijk op de hoogte moest zijn van alles, wat het marinebeleid betrof. Van te voren mocht het overgaan van de marine naar

67128 (*A. de Booy*)

Engeland uit utiliteitsoverwegingen niet zijn georganiseerd. De schepen zijn *individueel*, natuurlijk op bevel van vice-admiraal *Furstner*, naar Engeland overgestoken, toen zij in Nederland geen taak meer hadden en de havens in Duitse handen vielen. Bij aankomst in Engeland werden ze door de Engelsen opgevangen en met de Engelsen werd overlegd ze weer aan de oorlogvoering te laten deelnemen.

67130 (*A. de Booy*)

Toen op 14 Mei werd gecapituleerd, kwam de stroom schepen aanzetten. De heer *de Booy* heeft wel met Minister *van Kleffens* en Minister *Welter* overlegd, dat het het beste zou zijn, wanneer de jongens, die in opleiding waren, zouden wegkomen. Er is toen, naar hij meent, een telegram van de heer *van Kleffens* naar Nederland uitgegaan om zoveel mogelijk adelborsten van Den Helder naar Engeland te krijgen. Toen dit in orde is gekomen, heeft de heer *de Booy* de Britse admiraliteit gevraagd de overkomende Nederlandse schepen zo goed mogelijk te dirigeren. Zijn taak hierin is dus zuiver adviserend geweest.

90598 e.v. *(Logger)*

Kapitein ter zee b.d. *J. J. Logger* had als ondergeschikte van de marine-attaché te Londen telefonische verbinding met Middelburg, o.a. met de heer *van den Donker*. Hij kan niet precies zeggen van wie hij opdrachten om te telefoneren kreeg. Hij kan zich niet meer een instructie voor de heer *van der Stad* herinneren, inhoudende, dat deze zich niet mocht laten gevangennemen. Mischien is er wel zo iets gezegd, maar hij kan thans niet zeggen van wie hij een dergelijke opdracht heeft gekregen. De mogelijkheid is er, dat de Minister met de gezant heeft getelefoneerd en dat deze de heer *Logger* opdracht heeft gegeven aan Middelburg de benoeming van schout bij nacht *van der Stad* tot opperbevelhebber door te geven. De heer *Logger* is echter zelf niet rechtstreeks in aanraking met de Minister geweest. Met het hoofd van de militaire missie had de heer *Logger* verschillende keren contact; het is mogelijk, dat bedoelde orders voor Zeeland zijn gegeven. Met betrekking tot de bewegingen van de troepen of van de marine heeft de heer *Logger* in geen enkel opzicht directieven gegeven. Er was toen organisatorisch nog niets te Londen.

63133 *(Krediet)*

De toenmalige luitenant ter zee *K. J. F. Krediet*, gedurende de eerste oorlogsdagen werkzaam bij de marine-attaché te Londen, kreeg alle berichten uit Nederland. Die berichten betroffen voornamelijk verzoeken om hulp: vliegtuigen en ammunitie; men had aan alles

63139 *(Krediet)*

te kort. Met betrekking tot de komst van marine-eenheden uit Nederland gaf de Britse admiraliteit orders en zei, dat schepen van een bepaalde klasse zich in Portsmouth moesten melden en die van een andere klasse in Plymouth of Falmouth. De „operational control" van alle eenheden, die de Nederlanders beschikbaar stelden, werd door de Engelsen overgenomen.

93488 *(van Kleffens)*

> „Op 10 Mei werd" — aldus citeerde de heer *van Kleffens* een brief van 19 Juni 1951 van de toenmalige marine-attaché te Londen aan hem — gevraagd aan de Chef Marine Staf de onderzeeboten naar de Downs te dirigeren, begeleid door een bovenwaterschip; op 11 Mei eveneens aan de Chef Marine Staf, de Nederlandse onderzeeboten O 9 en O 10, die op weg waren naar Den Helder, deze haven niet te doen binnenlopen, doch naar Portsmouth te dirigeren. Op 11 Mei werd nogmaals gevraagd alle resterende onderzeeboten, zodra deze gemist konden worden, naar de Downs te dirigeren.
>
> De evacuatie der marineschepen en marine-vliegdienst verliep grotendeels bevredigend en de nodige stappen werden bij de Britse Admiraliteit genomen om de schepen te concentreren en geschikt te maken voor het zo snel mogelijk inzetten in de strijd."

Dit was, aldus de heer *van Kleffens*, typisch werk voor de marine-attaché in die dagen —in samenwerking met onze marineleiding, die toen nog telefonisch bereikbaar was — en de Britse Admiraliteit, bij wie de marine-attaché was geaccrediteerd.

64236 *(Feteris)*

Met betrekking tot de materiële toestand van de vloot, heeft de toenmalige kapitein ter zee *P. J. Feteris*, hoofd van de afdeling materieel van de marine te Londen, opgemerkt, dat er zowel schepen waren, die zich in een uitstekende toestand bevonden, als schepen, die zware dienst hadden gedaan in de eerste dagen van de oorlog en een goede opfrisser nodig hadden. Over het algemeen was het materieel zodanig, dat het in betrekkelijk korte tijd ingezet kon worden voor oorlogsdoeleinden, samenwerkende met de Britse vloot.

§ 4. Conclusies

Bij haar conclusies over het in dit hoofdstuk behandelde kan de commissie aansluiten bij die, welke zij heeft gegeven in hoofdstuk XXI van deel 2 A van haar verslag. Daarin is de controverse behandeld tussen de heren *Furstner* en *Heeris* met betrekking tot hun optreden ten aanzien van het vertrek van de marine. Gebleken is, dat dit vertrek in de Meidagen van 1940 is geschied op last van drie marine-autoriteiten. Voorzover het zeewaardige oorlogsschepen betrof, welke niet ter ondersteuning van de strijd te land konden worden ingezet, zijn deze op last van de heer *Furstner* naar Engeland gedirigeerd. De schepen, welke ressorteerden onder de afdeling Materieel Marine van het Departement van Defensie — dat waren derhalve schepen in aanbouw — zijn door het hoofd van deze afdeling, de toenmalige schout bij nacht *Doorman,* naar Engeland gezonden. Het overblijvende gedeelte, ongeveer 20 schepen met een gezamenlijke tonnage van ± 5000 ton, waarop ook nog ± 2500 man zijn ingescheept, is na het vertrek van de heer *Furstner* door de toenmalige schout bij nacht *Heeris* naar Engeland gezonden.

In deel 2 A heeft de commissie o.m. reeds opgemerkt, dat deze gezamenlijke beslissingen tenslotte 's lands belang hebben gediend. Ten aanzien van de wijze van uitvoering en de coördinatie had de commissie wel enige bedenkingen. Zij wees er toen reeds op, dat de overdracht van de werkzaamheden van de heer *Furstner* als chef van de marinestaf aan zijn opvolger, de heer *Heeris,* op de laatste oorlogsdag, de indruk maakt gebrekkig geweest te zijn. Gebleken is, dat er bij deze overdracht — voorzover er al van een overdracht sprake is geweest — weinig overleg over de nog te volgen gedragslijn heeft plaats gehad.

De heer *Furstner* zegt, dat hij geen bepaalde instructies heeft gegeven, maar dat er op het Hoofdkwartier reeds enkele dagen over een uitwijken van de marine was gepraat, zodat iedereen wist wat er moest gebeuren. De commissie is van mening, dat het enige dagen praten over uitwijken niet voldoende geacht kan worden, daar het immers juist aankomt op de conclusies, welke uit zulk overleg worden getrokken en welke in instructies moeten resulteren.

Gebleken is, dat toen de oorlog uitbrak, er niets was voorbereid voor een algehele verplaatsing van marine-eenheden. De Regeringspolitiek van neutraliteit impliceerde evenwel niet, dat de marineleiding harerzijds niet zoveel mogelijk maatregelen zou hebben kunnen nemen om een dergelijke actie voor te bereiden. Uitgaande van de stelling, dat zolang mogelijk stand moest worden gehouden, moesten uiteraard die marine-eenheden, welke dienden ter ondersteuning van de landmacht, aan de strijd blijven deelnemen. Van de andere kant had de marine echter ook een taak ter bescherming van de koopvaardij en ter beveiliging van de Overzeese Rijksdelen. Bovendien leende dit krijgsmachtsonderdeel zich uiteraard veel meer voor een verplaatsing dan landmachteenheden.

Behalve de marinestaf had echter ook de Minister van Defensie aandacht moeten schenken aan een mogelijke evacuatie van dit krijgsmachtsonderdeel.

Wanneer niettemin toch een groot deel van de Nederlandse schepen kans heeft gezien naar Engeland over te steken, wil de commissie dit evenwel niet alleen schrijven op het credit van de genoemde drie marine-autoriteiten, maar ook op dat van de plaatselijke marinecommandanten, benevens van de commandanten en het personeel van de varende vloot.

Dezen hebben een zeer lofwaardige activiteit ontwikkeld; zij hebben vrijwel allen hun pogingen met succes bekroond gezien.

Het standpunt van de heer *van der Stad,* tevens commandant van de landmacht in Zeeland, dat hij deze nog strijdende troepen niet in de steek kon laten, acht de commissie juist.

De stellingcommandant in Den Helder en de positiecommandanten te Hoek van Holland en IJmuiden hadden eveneens een commando over een gecombineerde strijdmacht van zee- en landmacht. De commandanten van Hoek van Holland en IJmuiden zijn ter uitvoering van de order door de telex van 14 mei 1940 van omstreeks 15 uur: „alle vernielingen uitvoeren, schepen naar Engeland met zoveel mogelijk personeel", naar Engeland vertrokken.

De commissie acht hun vertrek onder de gegeven omstandigheden vlak voor de capitulatie juist. Wel meent zij, dat deze commandanten zich vóór hun vertrek tot de Commandant West-Front van de vesting Holland — onder wie zij, voor wat de landmacht betreft, ressorteerden — hadden moeten wenden.

De positie van de heer *Jolles* in Den Helder was enigszins anders dan die van de beide positiecommandanten, omdat hij een groter gedeelte van de landmacht onder zich had, dat op 14 Mei 1940 nog in feitelijke krijgsverrichtingen was gewikkeld. Daarom was het voor de heer *Jolles* persoonlijk moeilijker om weg te gaan na de order

per telex op die dag, temeer omdat de heer *Jolles* tijdens zijn telefoongesprek met de Opperbevelhebber van deze geen order heeft gekregen om over te steken en de heer *Furstner* — naar de mening van de commissie ten onrechte — geen nader contact met de heer *Jolles* heeft opgenomen teneinde deze nader over de situatie in te lichten.

De commissie heeft waardering voor de maatregelen en stappen, welke de marine-attaché te Londen, de heer *A. de Booy,* heeft genomen om de goede ontvangst van de Nederlandse oorlogsvloot in de Engelse havens te verzekeren.

III. RECRUTERING IN HET BUITENLAND

§ 1. Algemene opmerkingen

38209 *(Dijxhoorn)*

De toenmalige Minister van Defensie, de heer *A. Q. H. Dijxhoorn,* verwachtte niets, althans heel weinig, van een vrijwillige dienstneming van Nederlanders in Groot-Brittannië, Noord-Ierland en de Verenigde Staten van Noord-Amerika en Canada. Dit risico wenste hij niet te nemen. Hij is in Engeland begonnen met het samenstellen van een overzicht — voor zover dit daar mogelijk was — van het aantal mannen van dienstplichtige leeftijd, dat zich over de gehele wereld bevond. Tenslotte heeft hij de landen uitgekozen, waar zich de meeste mannen van dienstplichtige leeftijd bevonden. De andere landen heeft hij laten schieten; dit waren ook landen, welke het verst van Engeland verwijderd waren. Het doen overkomen van de daar woonachtigen zou grote financiële offers hebben gevergd; het ging om aantallen van twee of drie mensen. De meeste Nederlanders woonden in Engeland, Amerika en Canada en voor hen is de dienstplicht ingevoerd, althans dit wilde de Regering gaarne. De moeilijkheid was echter, dat de Nederlandse Regering moest trachten de verschillende landen gunstig te stemmen, opdat zij toestemming zouden geven in hun land te recruteren.

38214 *(Dijxhoorn)*

Minister *Dijxhoorn* wilde zo weinig mogelijk afwijken van de bestaande wetgeving; hij voelde er niets voor onder het motto van „staatsnoodrecht" geheel nieuwe wetten te maken. Het was ook niet nodig; de Dienstplichtwet was vrij goed en er was veel van te gebruiken; hij heeft dus voorgesteld alles zoveel mogelijk te doen zoals in Nederland. Er werd een ruime kostwinnersvergoeding verstrekt.

38215 *(Dijxhoorn)*
38420 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* vond het noodzakelijk, dat hij bij de bevrijding van Nederland een zo groot mogelijk aantal troepen zou hebben. Daarnaast vond hij het ontoelaatbaar, dat er vrije Nederlanders buiten het bezette gebied zouden zijn, die niet daadwerkelijk aan de bevrijding van het moederland zouden deelnemen. Tegenover de bewoners van het bezette gebied vond hij het niet verantwoord deze mensen te laten lopen alsof er geen oorlog was. Deze mensen hadden het voorrecht niet in het bezette gebied te wonen; zij waren dus verplicht een aandeel te leveren in de bevrijding van het moederland.

38428 *(Dijxhoorn)*

De klacht, dat men recruten onder een voorwendsel naar consulaten heeft gelokt, wanneer een Nederlands schip in de nabijheid lag, noemde de heer *Dijxhoorn* onjuist.

38493 *(Dijxhoorn)*

Volgens een rapport, getiteld: „Overzicht van de recruteering in Canada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gedurende de jaren 1940—1945" [1]), overgelegd door de heer *W. Th. Carp,* is het eindresultaat geweest, dat er 1093 dienstplichtigen en vrijwilligers onder de wapenen zijn gekomen. Hiervan kwamen 337 uit Canada, 420 uit de Verenigde Staten en 150 uit Zuid-Amerika. Tegenover het buitenland, aldus de heer *Dijxhoorn,* was dit goed; men zag, dat Nederland actief was en probeerde zijn troepensterkte op te voeren.

[1]) Bijlage 1, punt 33.

38421 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* had het idee, dat men de sterkte van het legioen zou kunnen opvoeren tot zeker 3 à 5000 man. Deze illusie had hij zich gevormd als Minister van Defensie. Hij heeft er nooit aan gedacht divisies te kunnen vormen, maar wel dat het legioen belangrijk zou kunnen worden uitgebreid, zodat het een troepenafdeling van enige betekenis zou worden. De Regering is dus zeer zeker in haar verwachtingen teleurgesteld. Dit gold zowel voor Canada als voor de Verenigde Staten en ook voor de andere landen, waar de recrutering heeft plaats gehad.

38422 *(Dijxhoorn)*
38423 *(Dijxhoorn)*

97086 *(Furstner)*

De heer *Furstner* verklaarde, dat, indien men niet het stelsel van de dienstplicht had ingevoerd, doch op basis van vrijwilligheid Nederlanders in het buitenland had gerecruteerd voor de militaire dienst, het resultaat ook niet groot geweest zou zijn. De heer *Furstner* verwees in dit verband naar de vrijwillige belasting, welke ook niet geslaagd is. Het is naar zijn mening een illusie te geloven, dat men meer militairen gekregen zou hebben op basis van vrijwilligheid. Bovendien is de dienstplicht voor de mensen zelf ook beter, want degene, die in betrekking is, kan beter tot zijn werkgever zeggen, dat hij wettelijk verplicht is in dienst te komen dan dat hij moet verklaren vrijwillig te gaan vechten.

De mensen, die zijn gekomen, hebben in het algemeen goed voldaan. De marine heeft in verhouding tot het geheel weinig voordeel gehad van de recrutering in het buitenland. Einde 1943 is luitenant ter zee der 1e klasse *K. M. R. Middendorp* naar Stockholm gezonden om die mensen aan te nemen, die van de schepen, varende uit bezet gebied, waren weggelopen en door de Zweden in een kamp waren gebracht. Deze mensen waren allen zeevarenden. De heer *Middendorp* heeft toen nogal wat mensen aangenomen voor de marine. Uit Canada en Amerika is heel weinig voor de marine gekomen. In Amerika zijn daarentegen wel veel mensen van de koopvaardij gedrost. Dit bracht voor de personeelsvoorziening van de koopvaardij grote moeilijkheden met zich. In Amerika drosten de mensen, omdat hun daar ogenschijnlijk prachtige betrekkingen werden aangeboden.

96991—96996 (*Kruls*)

Generaal b.d. Mr. *H. J. Kruls* verklaarde zich te herinneren, dat er over de kwestie of er al dan niet tot dienstplicht moest worden overgegaan zeer veel is gepraat. Een argument „contra" was de twijfel, of de Nederlandse Regering de bevoegdheid bezat om tot oproeping van dienstplichtigen in het buitenland over te gaan; het voornaamste argument „pro" was de overweging, dat de vrijwilligheid zeker niet zo groot zou zijn, dat daardoor de resultaten van de dienstplicht overtroffen zouden worden. Deze verwachtingen zijn achteraf ook juist gebleken, mede gezien de ervaringen, welke men in Amerika opdeed; daar was een groot reservoir van Nederlanders en is de recrutering feitelijk op vrijwillige basis geschied.

Het resultaat van de recrutering is erg tegengevallen. De heer *Kruls* herinnert zich, dat men op het Departement van Oorlog herhaaldelijk de aantallen Nederlanders, aanwezig in de verschillende landen, geplaatst heeft tegenover de aantallen van hen, die waren opgekomen, hetzij als dienstplichtigen, hetzij als vrijwilligers; de uitkomst was uitermate droevig. Dit geringe resultaat is in de eerste plaats te wijten aan het feit, dat Nederlanders in den vreemde zich weinig aangetrokken voelden dienst te nemen bij de Nederlandse strijdkrachten; die Nederlanders, die in het belang van de oorlogvoering iets wilden doen, gaven er de voorkeur aan dit te doen in een omgeving, waar zij ingeleefd waren. Ook was het vooruitzicht, om misschien gedurende lange jaren in een kamp in Engeland te wachten, totdat men aan de strijd kon deelnemen niet aanlokkelijk voor die goede Nederlandse elementen, die bereid waren te vechten. Het geringe resultaat kan in elk geval niet geweten worden aan fouten, gemaakt door degenen, die met de werving belast zijn geweest.

98304 (*Gerbrandy*)

De heer *Gerbrandy* is niet direct bij de recrutering betrokken geweest. Hij meent, dat de heer *Dijxhoorn* in de Ministerraad een opstelling maakte van hetgeen hierdoor bereikt zou kunnen worden. Aanvankelijk klonk dit nogal fleurig, doch het uiteindelijke resultaat is niet erg groot geweest.

40641 *(van Riemsdijk)*

De heer *A. W. G. van Riemsdijk,* destijds als reserve-officier werkzaam bij de recrutering in de Amerikaanse landen, is van oordeel, dat de uitkomst zonder recrutering, b.v. wanneer zij geschied was op basis van vrijwilligheid, niet gunstiger zou zijn geweest. De manier van oproepen is juist geweest. Men moet de mensen verplichten om, wanneer het land in nood is, in militaire dienst te komen; conscriptie dus. Het enige nadeel van het gevolgde systeem was, dat men in feite — behalve in Zuid-Afrika, waar het wel kon — geen sancties kon uitoefenen tegen mensen, die niet opkwamen; de Nederlandse militaire missie in Canada heeft altijd geprobeerd gedaan te krijgen, dat sancties op dienstweigeraars konden worden toegepast. Uit een vertrouwelijk stuk van 3 December 1941 [1]), bevattende „Aanwijzingen ten behoeve van met de recruteering belaste diplomatieke en consulaire ambtenaren en officieren" blijkt, dat de Regering besloten had aan dienstweigeraars diplomatieke en consulaire bijstand te weigeren. In het algemeen werd het in dit stuk geraden geacht daarop niet te zeer de nadruk te leggen.

40662 *(van Riemsdijk)*

[1]) Bijlage 2.

De toenmalige reserve-kapitein *A. Kerkhoven,* destijds lid van de Nederlandse militaire missie in Canada, achtte de resultaten der recrutering zeker teleurstellend. Vermoedelijk is de zaak niet altijd op de juiste wijze aangepakt. Waarom is de recrutering in Zuid-Afrika zoveel gemakkelijker gegaan dan in Canada? Omdat men daar een stok achter de deur had, omdat de Zuid-Afrikaanse Regering zei: wanneer ge niet opkomt, dan zijt ge blijkbaar tegen onze war-effort. In Canada echter werd ondanks pogingen van Nederlandse zijde een zodanige stok achter de deur steeds geweigerd. Dat komt, omdat het een immigrantenland is.

40558 *(Kerkhoven)*

Wanneer men iets niet kan afdwingen, moet men het niet verplicht stellen. Dan moet men het op een basis van vrijwilligheid doen. Men heeft dan de kans, dat het een groot succes zal worden. De heer *Kerkhoven* heeft de indruk, dat dit meer resultaat zou hebben opgeleverd, maar dat is natuurlijk een indruk. Hij kan het niet bewijzen, maar wanneer mensen, die daar jarenlang wonen, een Nederlands formulier ontvangen, waarop staat: „Ik verzoek u op die en die

40559 *(Kerkhoven)*

datum zich daar en daar te melden", dan zegt men: wat heb ik daarmede te maken?

50912 *(Fack)* De reserve-officier *R. Fack,* destijds ingedeeld bij de brigadestaf van de Prinses Irene-Brigade, heeft wel eens de indruk gekregen, dat de keuring misschien niet streng genoeg is geweest; maar daar kwam natuurlijk ook wel bij, dat sommigen van deze mensen, die vrijwillig waren gegaan, later eigenlijk niet bestand bleken te zijn tegen de nogal zware eisen.

47824 *(de Bruyne)* De toenmalige kolonel der mariniers *M. R. de Bruyne,* destijds inspecteur der Nederlandse troepen in Engeland, weet niet, of de recrutering altijd wel op de meest tactvolle wijze is gedaan, maar het moet ongetwijfeld als een goede manier worden gezien om van overal Nederlanders bij elkaar te brengen teneinde bij de strijd te helpen.

40760 *(Boon)* *Mr. G. A. Boon,* destijds voorzitter van de commissie kostwinnersvergoeding in Canada, achtte het juist, dat de Regering ertoe is overgegaan om zoveel mogelijk mensen te krijgen om beschikbaar te zijn in Engeland. Hij heeft er in een artikel in een blad te New York op aangedrongen, dat er een aantal mensen beschikbaar zou worden gesteld om opgeleid te worden in Amerika en Australië, aangezien hij meende, dat het dringend noodzakelijk was, dat Nederland een divisie beschikbaar had zowel in Amerika als in Australië om direct bij de bevrijding van Indië aanwezig te zijn, omdat er anders moeilijkheden konden ontstaan en omdat het noodzakelijk was, dat Indië niet alleen bevrijd werd door geallieerden, maar dat de Nederlanders daarbij aanwezig waren in verband met de indruk op de Indonesische bevolking.

45965 *(Schotte)* De heer *J. W. Schotte,* destijds werkzaam bij het recruteringsbureau te New York, had gehoord, dat de Nederlandse Regering er zeer op gesteld was, dat men uit de rest van de wereld een zo groot mogelijk aantal recruten kreeg in het Nederlandse leger als demonstratie tegenover de geallieerden, dat het Nederlandse volk vol enthousiasme meedeed. Dit achtte hij juist.

45909 *(Jongbloed)* Mr. *G. F. J. Jongbloed,* reserve-officier, destijds werkzaam bij de afdeling juridische zaken van het Departement van Defensie, heeft zich bemoeid met de recrutering van de buiten het bezette gebied aanwezige Nederlanders. Op een gegeven moment is er een Koninklijk besluit uitgevaardigd, waarbij alle Nederlanders zouden worden gemobiliseerd. Dit Koninklijk besluit is op Buitenlandse Zaken zeer geruime tijd blijven liggen en niet doorgegeven aan onze consulaire vertegenwoordigers. De heer *Jongbloed* gelooft, dat dit een oponthoud van twee of drie maanden is geweest. Ter verdediging moet hij aanvoeren, dat men een hele verzameling amateurs had, met hier en daar een deskundige ambtenaar er tussen.

45222 *(Winkel)* De toenmalige reserve-kapitein mr. *H. Winkel,* destijds hoofd van het bureau dienstplicht en juridische zaken van het Departement van Defensie, acht de moeilijkheid van de recrutering in het buitenland in het algemeen eigenlijk een gebrek aan nationaal besef. Zodra de Nederlandse Regering na de Duitse invasie in Engeland aankwam, kwamen er vreselijk veel aanbiedingen van mensen uit de gehele wereld. Dat eerste enthousiasme heeft men niet kunnen opvangen. Als men dat had kunnen opvangen, was de brigade zeker drie, vier keer zo groot geweest. In 1940 was er echter in Engeland nauwelijks uitrusting voor de eigen troepen, laat staan dat er een uitrusting was voor vrijwilligers uit geallieerde landen. Dat was volkomen uitgesloten. Al die aanbiedingen konden alleen worden genoteerd. Later is dat enthousiasme verdwenen en zei men natuurlijk: „Jullie hebben nooit iets laten horen en wij hebben nu gedacht, dat er nooit meer iets van zou komen." Maar wanneer men het eerste enthousiasme had kunnen opvangen, wat natuurlijk niet aan de Nederlandse Regering lag, maar aan de gehele oorlogssituatie, dan hadden wij inderdaad veel meer mensen kunnen krijgen. De eerste recruteringsbesluiten zijn van Augustus 1940.

45223 *(Winkel)*

45224 *(Winkel)*

45225 *(Winkel)*

45750 *(van de Plassche)* De toenmalige luitenant-kolonel *J. G. M. van de Plassche* is tot 1 September 1941 hoofd van de IVde afdeling van het Departement van Defensie geweest. De heer *van de Plassche* hield zich voornamelijk bezig met de recrutering; hij zat er erg achterheen, omdat hij deze van groot belang achtte. Hij heeft daarbij nooit enige moeilijkheden gehad, noch ooit een verwijt gehoord van de heer *Dijxhoorn* of van de heer *van Boeyen.* De recrutering had wel de belangstelling van Minister *Dijxhoorn,* maar deze moest zich in die tijd bezighouden met dingen, waarvoor onmiddellijk maatregelen genomen moesten worden.

45760 *(van de Plassche)*

45764 *(van de Plassche)*

50958 e.v. *(Fack)* Volgens de heer *Fack* had al het personeel, dat bij de Prinses Irene-Brigade diende, recht op demobilisatie binnen 6 maanden na het beëindigen van de vijandelijkheden in Europa. Het was waarschijnlijk gegeven met het oog op de recruteringen in vreemde landen, maar het gold ook voor de Nederlandse soldaten, die dus al in Nederland waren opgekomen en van daar naar Engeland waren overgestoken. Daar is de hand aan gehouden.

38223 *(Dijxhoorn)*

[1]) Vgl. hierover:
Mr. *F. J. H. Snijders* „De bevoegdheid van de Regeering op het gebied van uitvoering en wetgeving" in „Nederlandsch recht in oorlogstijd", 1945, uitgave van de Netherland Publishing Company Limited, blz. 16 e.v.;
dr. *H. Winkel* „Aperçu des faits internationaux d'ordre juridique" in „Grotius", international yearbook 1940—1946, blz. 103 e.v.;
mr. *W. G. Belinfante* „Het staatsnoodrecht in de Londense practijk" in het „Advocatenblad", 1949, blz. 91 e.v.

38230 *(Dijxhoorn)*
38224 *(Dijxhoorn)*

45191 *(Winkel)*

45192 *(Winkel)*

45193 *(Winkel)*

§ 2. Verenigd Koninkrijk en Ierland

De heer *Dijxhoorn* heeft in verband met de moeilijkheden van de recrutering in Engeland gewezen op het proces-*Amand* [1]). *Amand* beriep zich op de Habeas Corpus Act toen hij, niet van verlof teruggekeerd zijnde, door de Britse politie werd gearresteerd op grond van het bepaalde in de Allied Forces Act. *Amand* werd — naar de heer *Dijxhoorn* werd medegedeeld — gesteund door raddraaiers van andere geallieerden, zodat over een behoorlijke kas werd beschikt om dit proces te bekostigen. Dit proces is hoog gelopen. Mr. *Snijders* en mr. *Winkel* hebben zich daar zeer veel moeite voor gegeven. De heer *Dijxhoorn* was de mening toegedaan, dat de Nederlandse Regering rustig door moest gaan en zo nodig de uiteindelijke beslissing van het House of Lords moest afwachten. Het House of Lords heeft zich inderdaad met dit proces bemoeid. Het is gewonnen, waarna *Amand* aan de Nederlandse autoriteiten is uitgeleverd.

De heer *Dijxhoorn* meent, dat *Amand* door de krijgsraad te velde is veroordeeld. Het proces-*Amand* heeft waarschijnlijk wel een nadelige invloed gehad op de recrutering, inzoverre, dat er aanvankelijk wel een aantal van hen, die moesten opkomen, zullen zijn weggebleven, maar dat is moeilijk te contrôleren.

Volgens internationaal recht — aldus mr *H. Winkel* — is een vreemd leger, dat zich met toestemming van de souverein op eens anders gebied bevindt, autonoom en het kan dus zijn eigen krijgsrecht toepassen. De Nederlandse Regering had daarbij de toestemming van de Engelsen eigenlijk niet nodig, maar de Engelsen hebben desondanks de z.g. Allied Forces Act 1940 gemaakt, waarin zij de bevoegdheden van alle tijdelijk overgeplaatste Regeringen met haar legertjes vastlegden. Op grond van de uitvoeringsbepalingen van deze wet kon men deserteurs arresteren door middel van de Engelse militaire politie. Volgens de Dienstplichtwet is het zo, dat men eigenlijk al deserteur is wanneer men niet voldoet aan de oproeping in werkelijke dienst. Dus formeel maakten degenen, die in Engeland opgeroepen zijn — er zijn in Engeland dienstplichtbesluiten gemaakt — en niet aan die oproepingen voldeden, zich aan een Nederlands militair-rechtelijk strafbaar feit schuldig. Op grond daarvan heeft men, toen *Amand* — dat was één van de mensen, die op grond van een van de eerste dienstplichtbesluiten was opgeroepen — niet kwam, deze door middel van de Engelse militaire politie laten arresteren. Toen heeft deze zich beroepen op de Habeas Corpus Act. Dit is een procedure, waarbij men de Engelse rechter kan vragen om te onderzoeken, of men terecht in arrest is gesteld. Op grond daarvan is *Amand* een proces begonnen, waarbij eigenlijk het kernpunt was: is het dienstplichtbesluit, waarbij in Engeland verblijvende Nederlanders van een zekere leeftijdsklasse dienstplichtig werden en aan oproepingen in werkelijke dienst gevolg moesten geven, terecht gegeven? De Nederlandse Regering moest dat niet alleen met het oog op de recrutering natuurlijk met kracht bevestigen, maar ook met het oog op allerlei andere besluiten, met name de bekende besluiten A 1 en A 6, waarbij het vermogen van alle Nederlanders in het buitenland, ter bescherming tegen maatregelen in het buitenland jegens vijandelijk vermogen, tijdelijk was overgegaan op de Nederlandse Regering. Er was toen juist in Amerika een proces aanhangig over A 1; de Nederlandse Regering had er dus groot belang bij om dat proces — ten aanzien dus van de vraag, of de Nederlandse Regering wetgevende macht bleef behouden en, hoewel ze buiten haar territoir was en hoewel ze geen contact had met de Staten-Generaal, toch rechtsgeldig wetten kon maken — te winnen. Zulks is in de twee processen-*Amand* bevestigd. Het is een heel lang proces geweest; het is beide keren in drie instanties gevoerd. In Engeland was een groep van Nederlandse bloembollenhandelaren in Spalding (Holland). *Amand* werd gesteund door die bloembollenhandelaren en daardoor heeft hij het geld voor het proces kunnen opbrengen, want dat was bijzonder kostbaar. De bloembollenhandelaren hadden er belang bij, omdat al die mensen op dezelfde manier op het punt stonden opgeroepen te worden.

Volgens de heer *Winkel* had het proces-*Amand* geen politieke kant. Wel was er bij de Engelsen een politieke kant, want zij waren altijd vreselijk gereserveerd, omdat men weliswaar autonomie aan de strijdkrachten gaf van de kleine geallieerden, maar men vooral zat met Tsjecho-Slowakije en Polen. Men wilde daarom eigenlijk slechts aarzelend die kleine geallieerden in staat stellen om al hun dienstplichtigen op te roepen; het gehele proces-*Amand* is eigenlijk min of meer door een vergissing van de Engelse militaire politie begonnen; toen het eenmaal zo ver was en het proces begonnen was, kon de Engelse Regering niet anders doen dan de Nederlandse Regering helpen. Dat heeft zij ook gedaan. De Engelse Regering bij monde van de attorney general (volgens getuige te vergelijken met de landsadvocaat) heeft zich in dat proces als partij gevoegd en hij

heeft namens de Engelse Regering een verklaring afgelegd, waarbij deze ons erkende als Mogendheid en ook als hebbende wetgevende bevoegdheid.

45195 *(Winkel)*

Advocaat van *Amand* was mr. *Roosegaarde Bisschop.* Deze heeft *Amand* met alle kracht en macht goed verdedigd. Hij is zelfs zo ver gegaan — de Nederlandse kolonie nam het hem erg kwalijk — dat hij een verklaring heeft gekregen van de attorney general, (deze is tegelijkertijd — heel curieus — deken van, wat wij zouden noemen, de orde van advocaten), dat het volkomen in overeenstemming was met de ereregels van de Engelse advocaten, dat mr. *Roosegaarde Bisschop* dat standpunt ten gunste van *Amand* innam, met andere woorden, dat hij de wetgevende bevoegdheid van de Nederlandse Regering ontkende.

45196 *(Winkel)*

Er was natuurlijk ook een juridische afdeling bij het Britse Ministerie van Oorlog, waar de heer *Winkel* verschillende malen is geweest. Daar zei men ook ronduit: „Wij kunnen jullie, kleine geallieerden, die wij volkomen vertrouwen (daarbij doelende op de Belgen en Nederlanders) niet volledig helpen, omdat wij met de politieke quaesties zitten van andere kleine geallieerden" (o.a. de Polen, die drie of vier keer van land verwisseld zijn en de Tsjechen, die intern allerlei moeilijkheden hadden met de communisten).

Als men de uitvoeringsregels leest van de Allied Forces Act, dan kon men er uit opmaken, dat de Engelsen alleen maar bedoelden een regeling te treffen voor diegenen, die reeds lid waren van de geallieerde strijdkrachten. Want de Nederlanders konden eenvoudig op grond van hun wetten zeggen: die man maakt zich schuldig aan een militairrechtelijk vergrijp, dus die valt onder de nieuwe uitvoeringsbepalingen.

45197 *(Winkel)*

De Nederlanders hebben het nooit te ver doorgedreven. Toen het proces-*Amand* nog niet was beslist, heeft de Nederlandse Regering de recrutering in Engeland laten rusten. Het proces heeft wel een slechte invloed gehad op de resultaten van de recrutering.

De moeilijkheid was deze: de Nederlanders in het buitenland waren eigenlijk steeds bekwame mensen, terwijl de mensen, die van andere landen emigreerden, zoals Polen e.d., juist veel minder maatschappelijk vooruit waren gekomen. Wanneer de Nederlandse Regering mensen opriep, waren het allemaal mensen, die in de oorlogsindustrie zaten of die een belangrijke positie hadden bij Philips of de Shell of een andere grote maatschappij of ook wel bij Engelse maatschappijen in dienst waren. De Nederlandse Regering had een afspraak met de Engelsen, dat zij in beginsel het advies van een door de Engelsen aangewezen bureau zou volgen. Dit heette „the International Labour Branch". Door dat bureau waren algemene criteria opgesteld voor mensen, die vrijstelling konden krijgen.

45203 *(Winkel)*

Volgens de heer *Winkel* is het met de recrutering in Engeland niet goed gegaan; het is beneden de verwachting gebleven. Twee factoren speelden een grote rol; in de eerste plaats het proces-*Amand,* dat twee jaar heeft geduurd naar hij meent en in de tweede plaats het feit, dat het departement zich moest houden aan de International Labour Branch. Bij alle grote maatschappijen had de heer *Winkel* eigenlijk zo'n beetje de naam van boeman. Al die mensen van de Shell en van Philips kwamen zeuren om vrijstelling voor hun mensen. Hij kon meestal niet anders doen dan op grond van de adviezen van „the International Labour Branch" de mensen vrijstelling geven.

45204 *(Winkel)*
45225 *(Winkel)*

De heer *Winkel* kan niet aangeven, hoeveel er opgekomen zijn, maar het was vrij droevig. Hij denkt, dat van de mensen, die volgens de opgaven van de consuls in aanmerking kwamen, zeker niet een derde is opgekomen.

45206 *(Winkel)*

Naar mr. *Winkel* mededeelt, heeft de recrutering in Ierland niet veel resultaat opgeleverd, waarschijnlijk omdat er betrekkelijk weinig Nederlanders waren. Er was de Maatschappij voor Havenwerken; daarbij waren nogal wat Nederlanders in dienst. Uit de Vrijstaat zijn alleen vrijwilligers gekomen.

§ 3. Canada

a. Leiding en organisatie

[1]) Bijlage 13.

De officiële missie voor Canada bestond volgens een schrijven van 6 September 1940 van de Minister van Defensie [1]) uit: luitenant kolonel *G. J. Sas,* vergezeld door mevrouw *M. J. Sas—van der Minne* en de heer *G. J. Sas*; majoor *W. H. Snijders*; kapitein *W. T. Carp*; kapitein *S. van den Bergh*, vergezeld door mevrouw *S. J. van den Bergh—Meyers;* kapitein *A. Kerkhoven;* kapitein jhr. *H. P. J. Bosch van Drakestein;* officier van gezondheid *W. Calten;* 2de luitenant *A. du Bois* en de heer *T. Taconis.*

38411 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* heeft voor de recrutering in Canada aanvankelijk luitenant kolonel *Sas* aangesteld, met als toegevoegd officier majoor *Carp,* terwijl het Departement van Buitenlandse Zaken de heer *Bosch van Drakestein* aan deze missie toevoegde, omdat het gewenst was iemand, die in de diplomatieke dienst thuis was, er bij te

38412 *(Dijxhoorn)*

38413 *(Dijxhoorn)*

38416 *(Dijxhoorn)*

hebben in verband met de onderhandelingen, welke op Regeringsniveau moesten worden gevoerd. De heer *Dijxhoorn* meende zich te herinneren, dat de heer *Bosch van Drakestein* bij die gelegenheid benoemd is tot reserve-officier. Hij was daar dus niet speciaal als vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken, maar als officier, die ook in diplomatieke dienst was geweest; hij had geen aparte status, hij hoorde tot de missie.

Het hoofd van de militaire missie was tevens commandant van de troepen in Canada. Tot het commando over de troepen behoorden de heer *Sas* en de compagniescommandanten met hun officieren, die het bevel over de troep voerden. Daarnaast stond de militaire missie, die als zodanig geen werk verrichtte op het gebied van de troepen, maar de recrutering moest stimuleren en uitvoeren.

Op 9 Januari 1941 kwam de eerste ploeg onder de wapenen, waarvan de sterkte [1]) was:

1) Bijlage 1, punt 7.

1 kapitein;
5 eerste luitenants;
14 sergeants;
10 korporaals;
124 soldaten.

Deze ploeg bestond uit dienstplichtigen afkomstig uit Canada en de U.S.A., in welk laatste land inmiddels te New York een recruteringsbureau was opgericht. De betrekkelijk geringe sterkte dezer ploeg was o.m. toe te schrijven aan het feit, dat de opgeroepenen betrekkelijk weinig tijd was gelaten voor het verkopen van hun boerderij en vee, hetgeen voor velen in het midden van de winter niet goed doenlijk bleek. De Minister van Oorlog was echter niet bereid om deze oproep later te stellen.

38444 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* verklaarde, dat reeds een paar maal uitstel had plaats gehad; hij heeft toen gezegd, dat het nu niet meer kon. De heer *Dijxhoorn* moest ook oppassen, dat de zaak niet aan de lijn werd gehouden, waardoor de indruk zou kunnen worden gevestigd, dat het de Nederlanders met het oproepen geen ernst was.

38446 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* verklaarde kolonel *Sas* geenszins van laksheid te verdenken maar zich te kunnen indenken, dat hij liever wachtte tot er b.v. 300 waren, die ineens konden worden opgeleid. De heer *Dijxhoorn* zelf echter redeneerde zo, dat men — ook uit een oogpunt van prestige — nu moest beginnen met de mensen op te roepen die men had en deze naar Engeland te zenden. Dat was een kwestie van beleid.

38462 *(Dijxhoorn)*

In begin 1942 is de heer *Sas* uit bezuinigingsoverwegingen teruggeroepen en ontheven van zijn functie. Er waren bij de missie twee hoofdofficieren van de generale staf en de heer *Dijxhoorn* kwam er, na zijn aftreden als Minister van Defensie, in de rang van generaalmajoor nog als Regeringsgemachtigde voor de recrutering in Amerika bij. Een consul-generaal, die disponibel was, de heer *van Schreven* zou een recruteringsbureau te New York krijgen; de heer *Dijxhoorn* vond het daarom overbodig, dat er twee hoofdofficieren van de generale staf in Canada waren, terwijl er te Londen grote behoefte

38463 *(Dijxhoorn)*

was aan iemand met de capaciteiten van de heer *Sas*. De rest van het werk kon de heer *Carp* overnemen. In het opleidingscentrum te Stratford waren er wel perioden, waarin er maar 100 man aanwezig waren; het was dan enigszins topzwaar wanneer er een kolonel en een overste waren. De heer *Sas* heeft de heer *Dijxhoorn* eerst helemaal ingewerkt, voordat hij wegging; daarna heeft de heer *Dijxhoorn* besprekingen gevoerd met de heer *van Schreven* en de Amerikaanse autoriteiten.

38470 *(Dijxhoorn)*

Nadat overste *Sas* weg was, moest majoor *Carp* alles doen; hij was commandant van de troepen, hoofd van de militaire missie en leidde de recrutering; als recruteringsofficieren had hij de heren *de Kuyper, van den Bergh* en *van Riemsdijk* onder zich. Ieder had een gedeelte van Amerika en Canada.

Op 20 Mei 1942 heeft de Minister van Oorlog ad interim, de heer *van Boeyen,* een brief [2]) aan de heer *Dijxhoorn* gezonden, waarin hij als zijn mening kenbaar maakte, dat de organisatie in Canada onnodig kostbaar was en waarin hij twijfel uitsprak over de noodzakelijkheid en wenselijkheid om de militaire missie en het recruteringsbureau in

2) Bijlage 24.

38469 *(Dijxhoorn)*

Canada gescheiden te houden. De Minister heeft toen aangedrongen op bezuiniging op de organisatie.

38471 *(Dijxhoorn)*

De bedoeling van het hier volgende gedeelte van de genoemde brief van de Minister begrijpt de heer *Dijxhoorn* nog steeds niet.

„Ik vraag mij af, of het wel noodzakelijk en wenschelijk is een scheiding te maken tusschen de Militaire Missie in Canada en het recruteeringsbureau daar te lande. Naar mijn oordeel zou daartoe slechts aanleiding bestaan, wanneer het hoofd van het recruteeringsbureau niet ten volle geschikt is te achten alle aan de recruteering in Canada verbonden werkzaamheden te verrichten. Waar dit geen kwestie is van *militaire* bekwaamheid, is de kapitein

S. van den Bergh, voor zoover ik in staat ben dit te beoordeelen, zeer geschikt om den recruteeringsarbeid in zijn vollen omvang te verrichten en ik kan dan ook moeilijk inzien, waartoe het noodzakelijk is een gedeelte van diens arbeid op te dragen aan een in de Vereenigde Staten gevestigd hoofd der Militaire Missie, waaraan hij ondergeschikt is. Ook de functie van verbindingsofficier te Stratford zou, naar mijn oordeel, zeer wel kunnen vervallen. Mocht gij het noodig achten, dat de leider der recruteering in Canada een hoogeren rang heeft, dan ben ik bereid den kapitein *van den Bergh* voor te dragen voor een tijdelijke bevordering tot majoor".

38495 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* had niet de leiding over de recrutering in Amerika en Canada; hij was slechts gemachtigde van de Nederlandse Regering in de Verenigde Staten van Amerika en Canada. Wanneer er in deze staten beslissingen waren te nemen, moest hij dit doen; de leiding had echter de Minister.

Op 27 Januari 1942 gaf de heer *Dijxhoorn* de volgende instructie uit, aangevuld op 12 Maart 1942, gericht aan de commandant der Nederlandse troepen te Stratford en het hoofd van het registratiebureau te New York:

„1. Generaal-Majoor *A. Q. H. Dijxhoorn* heeft de opperste leiding van de recruteering voor het Nederlandsche Legioen in de Vereenigde Staten en Canada.

2. Daarbij zijn drie instanties betrokken:

A. de Nederlandsche Troepen in Canada,

B. de recruteering-organisatie in de Vereenigde Staten,

C. de recruteering-organisatie in Canada.

De onder A. bedoelde Nederlandsche Troepen staan onder commando van Majoor *W. Th. Carp,* hieronder verder aangeduid als Commandant.

De onder B. genoemde organisatie staat onder leiding van den Consul-Generaal in Buitengewonen Dienst *M. J. van Schreven.*

De onder C. genoemde organisatie staat onder leiding van Majoor *W. Th. Carp.*

3. Generaal-Majoor *Dijxhoorn* neemt de principieele beslissingen, welke in het belang van den goeden gang van zaken noodig zijn.

4. Eventueele instructies van den Minister van Oorlog betreffende het beleid ten aanzien van de recruteering, worden rechtstreeks uit Londen aan den Generaal-Majoor *Dijxhoorn* gezonden.

5. Het contact met de autoriteiten in de Vereenigde Staten, resp. in Canada, berust bij den Generaal-Majoor *Dijxhoorn,* die al naar gelang der omstandigheden de betreffende bevoegdheid *kan* delegeeren aan het Hoofd der Registratie in de Vereenigde Staten, resp. aan den Commandant in Canada.

6. De routine-aangelegenheden de recruteering betreffende, worden door het Hoofd der Registratie in de V.S. en den Commandant zelfstandig behandeld, terwijl de terzake noodige correspondentie rechtstreeks tusschen hen beiden wordt gevoerd.

7. Overeenkomstig het bovenstaande zijn het Hoofd der Registratie in de V.S. en de Commandant mitsdien terzake van de betrokken recruteeringsaangelegenheden, ieder voor zoover hem betreft, rechtstreeks verantwoording verschuldigd aan Generaal-Majoor *Dijxhoorn.*

8. Wanneer zich bij de aanneming van recruten in de Vereenigde Staten gevallen voordoen, waarbij aan de wenschelijkheid van opkomst in werkelijken dienst twijfel rijst, legt het Hoofd van het Registratiebureau te New York zulke gevallen den Commandant te Stratford voor, die beslist of de recruten al of niet worden aangenomen. In alle andere gevallen beslist het Hoofd van het Registratiebureau te New York over de al of niet aanneming, zonder voornoemden Commandant daarin te kennen.

9. Omtrent het verleenen van vrijstelling en uitstel van opkomst in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika beslist het Hoofd van het Registratiebureau te New York met dien verstande, dat, alvorens te beslissen in afwijking van een door de „Commissie Vrijstellingen" te New York uitgebracht advies, mijn machtiging daartoe moet zijn verkregen.

Van de door bedoeld Hoofd genomen beslissing wordt door hem met opgave van redenen, die tot die beslissing hebben geleid, mededeeling gedaan aan den Commandant der Nederlandsche Troepen in Canada.

10. Omtrent het verleenen van vrijstelling en uitstel van opkomst in Canada beslist de Commandant der Nederlandsche Troepen te Stratford.

11. Het vaststellen van de kostwinnersvergoeding ten behoeve van dienstplichtigen, opgekomen in de Vereenigde Staten en in

Canada, geschiedt door den Commandant der Nederlandsche Troepen in Canada, uiteraard daarbij rekening houdende met de adviezen van de Commissies van Advies inzake kostwinnersvergoeding te New York, respectievelijk in Canada."

38451 *(Dijxhoorn)*

Volgens de heer *Dijxhoorn* was de staf bij de missie in Canada niet overdreven groot; hiervoor verwees hij naar een verslag van de president van de Buitengewone Rekenkamer, de heer *van Rhijn*. Deze heeft er een alleszins gunstig rapport over uitgebracht en hij heeft de heer *Dijxhoorn* persoonlijk gezegd, dat hij in Canada alles voortreffelijk in orde vond. Er was echter vrij veel te doen; de mensen moesten worden gekleed en gevoed, de mannen van dienstplichtige leeftijd moesten worden geregistreerd, de mensen moesten worden opgeroepen, het transport naar Engeland moest worden geregeld en tenslotte waren er de betalingen. Er was veel te doen, al was het aantal mensen klein. Voor het behandelen van geldzaken moet men nu eenmaal een administrateur hebben; dit kan niet iemand doen, die niet op de hoogte is van de militaire administratie. Voor de voeding en de kleding heeft men een verplegingsofficier nodig. Zo heeft men al spoedig een zeker aantal mensen in de staf, die — afgescheiden ervan of het aantal recruten groot of klein is — niet gemist kunnen worden.

38459 *(Dijxhoorn)*

Majoor *Carp* en kapitein *Kerkhoven* hebben Canada en het Westen van Amerika rondgereisd om daar, in overleg met de consuls ter plaatse, voordrachten te houden en propaganda voor de zaak te maken. Dit alles kwam niet uitsluitend ten goede aan de recrutering; het bijkomstige voordeel was — hoewel het hiervoor niet was opgezet —, dat ook reclame werd gemaakt voor de Nederlandse zaak. Dit middel heeft echter ook gefaald.

40461 *(Carp)*

De heer *W. Th. Carp* is in September 1940 — hij was toen kapitein — met een missie onder luitenant-kolonel *Sas* in de functie van chef-staf van de missie naar Canada vertrokken. Enige maanden, tot Januari 1941, is hij te Ottawa gebleven, waar alle regelingen getroffen werden om zo spoedig mogelijk te kunnen beginnen met een eigen kampement, dat na verkenning gevonden is te Stratford. Daar is de heer *Carp* merendeels opgetreden als waarnemend commandant, omdat luitenant-kolonel *Sas* het grootste gedeelte van de tijd in de Verenigde Staten was voor de recrutering. Toen generaal-majoor *Dijxhoorn* als vertegenwoordiger van de Minister belast was met het oppertoezicht over de recrutering in Canada en de Verenigde Staten, is de heer *Carp,* doordat luitenant-kolonel *Sas* naar Londen werd teruggeroepen, commandant geworden van de Nederlandse troepen in Canada en korte tijd daarna heeft hij tevens het recruteringsbureau New York onder zijn bevelen gekregen.

De heer *Carp* is tot October 1943 in Canada gebleven en vervolgens overgeplaatst naar de Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff te Washington. Van daar heeft hij nog een reis naar Hawaï gemaakt in verband met de trainingskampen aldaar, omdat er eerst sprake van was, dat de Nederlandse soldaten, behalve de mariniers, in Amerika zouden worden opgeleid, hetgeen later niet doorgegaan is. In September 1945 is de heer *Carp* naar Nederland teruggeroepen.

40485 *(Carp)*

De heer *Carp* geloofde wel, dat het in het begin nodig was een vrij grote staf te Stratford te hebben. De eerste opzet heeft onder auspiciën van overste *Sas* plaats gehad. In het begin liet het geheel zich nog niet dadelijk overzien. De Nederlandse militaire missie heeft een vrij groot aantal onderofficieren uit Engeland gekregen; dezen zijn successievelijk afgevloeid. Er zijn niet veel officieren overgekomen.

40486 *(Carp)*

De oorspronkelijke missie was niet groot. Men heeft dadelijk de beschikking gekregen over reserve-officieren uit Canada en Amerika, die gedeeltelijk gedurende een tijd zijn blijven hangen, maar daarna zijn doorgezonden. Er is doorlopend wisseling geweest. De heer *Carp* heeft 76 officieren gehad; het grootste aantal, dat er gelijktijdig is geweest, zal misschien 18 of 20 zijn geweest.

40487 *(Carp)*

De heer *Carp* heeft ook een staat gemaakt van datgene, wat ieder te doen had. De correspondentie was zeer groot; er waren per dag gemiddeld 60 binnenkomende en 60 uitgaande brieven. Het was een vrij groot bedrijf.

De staf van de heer *Carp,* zoals die het laatste jaar onder zijn bevel heeft gewerkt, bestond uit een luitenant-adjudant, die behalve zijn werk als adjudant, het reisbureau vormde en de aangelegenheden betreffende de mensen uit Zuid-Amerika regelde, een officier van gezondheid en een kwartiermeester, bij wie de verantwoording der gelden berustte en die als zodanig meer dan een dagtaak had, omdat er vrij veel verandering en beweging was. Dan had de heer *Carp,* de kostwinnersvergoedingen en het recruteringsbureau Canada en Zuid-Amerika, welke later samengevoegd zijn; verder het troependetachement met aan het hoofd een kapitein, die naar behoefte van het aantal mensen een aantal officieren had, meestal niet groter dan twee.

De missie heeft te Guelph, toen zij een onderkomen kon leveren voor 80 man, er op een gegeven moment door allerlei oorzaken ineens 150 gehad.

In een rapport van reserve-eerste luitenant *Pot* [1]), op diens verzoek uitgebracht aan majoor mr. *H. J. Kruls*, wordt gesproken over de drie officieren, die in 1942 voor de troep beschikbaar waren, kapitein *Niterink*, luitenant *ten Doesschate* en luitenant *Elink Schuurman*. In dit rapport staat vermeld:

> „Dezen hadden absoluut niets te doen, omdat voor de africhting, voor zoover deze nog mogelijk was in verband met het niet kunnen uitrukken door sneeuw gedurende den geheelen winter, een groot aantal onderofficieren beschikbaar was. *Elink Schuurman* (een Shell-collega van mij) klaagde steen en been, dat hij niet wist, hoe hij den tijd moest „doorhangen".".

1) Bijlage 5.

40501 *(Carp)*

De heer *Carp* verklaarde, dat er massa's van dergelijke rapporten zijn geweest. Hij betreurt het nog steeds, dat er nooit iemand van de zijde van het Departement van Oorlog is komen kijken.

Hij heeft de overtuiging, dat er eigenlijk op de houding van de officieren, behoudens een zeer kleine uitzondering, niets te zeggen is geweest, dat de geest van de troep uitstekend was, behoudens die van een enkeling en dat de indruk naar buiten, zoals de Minister van Oorlog van Canada hem heeft gezegd, bijzonder goed is geweest. Deze heeft de heer *Carp* er bij gezegd, dat dit voor hem aanleiding was bij de Canadese Regering voorstellen te doen in die zin, dat bij de immigratie de Nederlanders zeer grote prioriteit zouden krijgen.

40503 *(Carp)*

Naar het oordeel van de heer *Carp* is er dus weinig reden tot critiek op de samenstelling van de staf. Er was genoeg werk.

40476 *(Carp)*

De heer *Carp* wees er op, dat er in de Angelsaksische landen geen burgerlijke stand was en dat de Nederlandse Regering nooit opdracht heeft gegeven, zoals andere Regeringen deden, dat elke Nederlander in het buitenland zich bij de consul moest melden, zodat men geen gegevens had over de Nederlanders en de naturalisatie van Nederlanders in de betrokken landen. De Nederlandse militaire missie heeft een lijst kunnen krijgen van de consul-generaal te Montreal, maar die was verre van volledig.

De missie heeft zich gewend tot het registratiebureau, dat in 1940 in Canada een volkstelling had gehouden. Van die gegevens is men uitgegaan en heeft men afschriften gemaakt. Doch de gegevens, die men nodig had, zaten tussen elf millioen namen in; dit is een enorm werk geweest, waarbij men van Canadese zijde volledig medewerking heeft gehad. Successievelijk heeft men alle namen opgezocht en de mensen aangeschreven. Dan kwam het heel dikwijls voor, dat de betrokkene verhuisd was; men behoefde in Canada geen verhuisbiljet aan te vragen. De missie wist deze mensen te vinden door de „postmasters" aan te schrijven, omdat de mensen bij verhuizing bij dezen hun adres opgaven. Het gevolg was, dat het dikwijls zeer lang duurde, voordat een man werd gevonden.

40477 *(Carp)*

Voordat men de mensen, die niet aan een oproeping voldeden op de deserteurslijst plaatste, heeft men hen zoveel mogelijk laten bezoeken. Er is een reis door Canada gemaakt door een drietal onderofficieren, die de recruten thuis hebben bezocht tot een getal van 179, waarvan er tenslotte 13 genegen waren direct op te komen. [2]) Dat is een gering resultaat.

40479 *(Carp)*

2) Bijlage 1, punt 11.

De a.s. recruten kregen eerst een formulier om in te vullen of men inderdaad degene was, die als Nederlander door de missie werd gezocht. Na keuring kreeg de man zes weken de tijd om op te komen. Hij moest dan meestal zijn boerderij verkopen; sommigen verkochten hun vee. Aangezien de mensen ver van de gemeenschap afzaten, brachten zij hun vrouw in een of ander bewoond oord onder, waardoor het noodzakelijk was, dat zij hun bezittingen van de hand deden. Vervolgens kwamen zij naar Stratford, waarna zij na ongeveer een maand of zes weken overzee werden gestuurd.

40529 *(Carp)*

Degenen, die gerecruteerd waren in andere landen en voor opleiding naar Canada kwamen, werden later naar Engeland doorgezonden. Enkelen zijn rechtstreeks gegaan. De heer *Carp* heeft Engelandvaarders gehad, die op Curaçao terecht waren gekomen. Die zijn ook via Canada gegaan.

59029 *(v. d. Bergh)*

De toenmalige reserve-kapitein der intendance *S. van den Bergh* is in September 1940 met de militaire missie onder leiding van de heer *Sas* naar Canada gegaan.

59031 *(v. d. Bergh)*

Hij zorgde voor de opleiding en de uitrusting en hij was verantwoordelijk voor de voeding, de verwarming, enz. Gedurende de laatste tijd is hij met recrutering belast geweest.

59034 *(v. d. Bergh)*

Er heeft in de loop van de tijd, vooral nadat de heer *van den Bergh* weg was naar de Verenigde Staten, een vrij belangrijke afvloeiing plaats gehad. In het begin had men niet de indruk, dat er bij de missie te veel officieren waren. Het ging af en aan. Er waren tijden, dat er een paar honderd militairen waren. Als de troep vertrokken

59035 *(v. d. Bergh)*

was, waren er 30 of 40 over. Daarna wist men echter, dat er een tijd zou komen, waarin er weer mensen nodig waren.

40542 *(Kerkhoven)*

De toenmalige reserve-kapitein *A. Kerkhoven* was de functie toegekend van militair liaison-officier; naast hem was er ook een diplomatiek liaison-officier.

Luitenant kolonel *Sas* is na enige tijd vervangen door majoor *Carp,* aan wie de heer *Kerkhoven* werd toegevoegd. De heer *Kerkhoven* werd belast met verschillende werkzaamheden, de correspondentie, de pers, de propaganda, kortom met administratieve werkzaamheden, omdat hij administratief officier was en geen opleiding voor troepenofficier had ontvangen.

40544 *(Kerkhoven)*

De heer *Kerkhoven* heeft bij zijn opgesomde werkzaamheden nog tegen de honderd lezingen gegeven. Hij reisde daarbij van Noord naar Zuid, van West naar Oost, om contacten te leggen met de Nederlandse kolonies en tevens propaganda voor de Nederlandse zaak te maken.

40588 *(Kerkhoven)*

De heer *Kerkhoven* ziet niet in, dat de missie de recrutering op kleinere schaal zou hebben kunnen doen, want als men te Stratford op het eten en de legering nog had bezuinigd zou het zeker met de recrutering niet gegaan zijn.

40737 *(Niterink)*

Reserve-kapitein *M. B. Niterink* meende, dat, toen hij en de instructeurs in Januari 1941 van Engeland naar Canada overstaken, men in totaal met 35 man was. Dit waren niet allen instructeurs, er waren ook administrateurs bij. In Canada was niemand, die de administratie van een onderdeel kon voeren. Er was ook geen fourier, er was helemaal geen deskundig personeel. Van degenen, die daar zijn aangekomen, zijn er enkelen betrekkelijk kort daarna weer weggegaan. Toen de heer *Niterink* er aankwam, waren er reeds wat recruten opgekomen. Er waren toen ongeveer 150 man en enkele officieren onder de wapenen gekomen; toen had men de handen vol.

40740 *(Niterink)*

Het zou kunnen zijn, dat, achteraf bezien, het apparaat van de militaire missie wel wat groot was opgezet; wat men aan instructeurs had was niet zoveel. Men heeft het natuurlijk niet altijd even druk gehad, want als er een schip was vertrokken, was de kazerne voor ongeveer driekwart leeg en moest men wachten, tot er weer nieuwe mensen opkwamen. Hieraan was niets te doen.

40601 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* — die behoorde bij het eerste contingent, dat op 9 Januari 1941 onder de wapenen kwam en eerst een tijd als instructeur bij de troep heeft gediend — achtte de opzet van de gehele zaak veel te groot. Men is uit Londen gekomen met veel te grote verwachtingen. Het aantal recruten was einde 1943 zeer miniem. De recruteringsdienst had lijsten van de in Canada wonende Nederlanders en wanneer dan een bepaalde lichting aan de beurt was, bleek uit die lijsten wie in aamerking kwamen. Zij werden dan opgeroepen. Zo kamde men nog een laatste 5, 6 man per maand uit degenen, die 18 jaar werden. Het apparaat is in het begin niet, maar in de tweede helft wel rijkelijk groot geweest.

40632 *(van Riemsdijk)*

40612 *(van Riemsdijk)*

40611 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* heeft de leiding gehad van de lichamelijke opvoeding en in het algemeen van wat men noemde „welfare". Hij is belast geweest met de intendance, waaronder eveneens de cantines ressorteerden. De officieren van de missie hebben dikwijls vele functies gehad. „Public relations" heeft de heer *van Riemsdijk* ook een tijd waargenomen. Hij had verschillende bijzondere functies.

40628 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* heeft het kamp te Guelph einde 1943 geliquideerd. [1]) Hij was de laatste man, die is weggegaan. Hij heeft alle uitrustingsstukken, enz. naar de Canadezen teruggebracht. Vóór de liquidatie had de heer *van Riemsdijk* reeds gevraagd overgeplaatst te worden naar Europa. Hij is toen nog bijna een jaar werkzaam geweest als hoofd van het militair bureau van het consulaat-generaal en als wnd consul-generaal te Montreal. Op die oplossing had hij al eerder aangedrongen. Hij had daar een klein bureau en het komende en gaande militaire personeel kon worden ondergebracht bij de Canadese militairen.

[1]) De commissie tekent hierbij aan, dat de opleiding in Canada van 1940 tot 1942 te Stratford en later te Guelph is geweest.

40629 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* deed ook recruteringswerkzaamheden. Hij had een sergeant-majoor en een schrijver ter beschikking. Het was goed, dat dit bureau er was, want het heeft naderhand de werkzaamheden, verbonden aan de demobilisatie, verricht. Die werkzaamheden begonnen niet eerst na de oorlog, maar die waren er ook al in 1943 en 1944. Volgens de richtlijnen uit Londen mochten bij het uitbreken van de oorlog tot zijn grote verbazing vrijwilligers tot 55 jaar geaccepteerd worden. Aangezien er in Canada een niet onaanzienlijk aantal Nederlandse mannen van die leeftijd rondliep en er lichte keuringseisen waren gesteld, gingen velen op 52-, 53- of 54-jarige leeftijd over zee. In de Engelse Midlands, waar het klimaat nat is, kregen velen bronchitis, kwamen terug en kregen een invaliditeitsvergoeding.

40709 *(Calten)*

Naar de mening van de reserve-officier van gezondheid *W. Calten* was het apparaat niet te groot opgezet. Achteraf bezien had het kleiner

gekund, maar van tevoren was dit niet te voorzien. De kans bestond, dat te zijner tijd de dienstplicht overzee in Canada zou worden ingevoerd; ook verwachtte men, dat, wanneer Amerika in oorlog zou komen, er velen van daar uit naar Canada zouden komen.

40780 *(Boon)* Mr. *G. A. Boon,* voorzitter van de kostwinnersvergoedingencommissie in Canada, heeft — aldus zijn verklaring — de indruk, dat het aantal officieren te groot was voor het betrekkelijk kleine aantal

40781 *(Boon)* mensen, dat er gewoonlijk was. De Regering had natuurlijk veel meer mensen verwacht. Later had men het aantal officieren kunnen verminderen; maar hoe gaat dat gewoonlijk, zij blijven hangen.

b. Keuring

40477 *(Carp)* De betrokkenen — aldus de heer *Carp* — werden gekeurd bij de Canadese Medical Boards, waarvan de missie de gegevens kreeg, waarna de Nederlandse officier van gezondheid uitmaakte of ze geschikt of ongeschikt waren.

40482 *(Carp)* De heer *Carp* mocht geen mensen nemen, die niet voor 100 pct. voor de velddienst geschikt waren. Hij heeft daarover meermalen geschreven. De heer *Carp* ging er van uit, dat de Nederlandse keuringseisen gelijk moesten zijn aan die van het betrokken land, om niet de Nederlanders, die wel in ons leger wilden dienen, te verplichten dat te doen in een ander leger. De heer *Carp* heeft nog geschreven over de mogelijkheid om eventueel voor koks, oppassers, chauffeurs, bedienden, enz. mindere krachten aan te nemen; daarop is nooit gereageerd. Hij heeft later enige mensen achtergehouden, die C-gekeurd waren (dat is de derde graad van keuring) en die heeft hij gebruikt in de kazernes,

40484 *(Carp)* waardoor hij 45 man corveeërs kon laten afvloeien. De achtergehouden mensen deden het op vrijwillige basis; ze konden elke dag naar huis. Het waren oudere mensen.

40760 *(Boon)* Volgens de heer *Boon* werden er te veel personen gerecruteerd. Er werden mannen aangenomen, die feitelijk afgekeurd hadden moeten worden. Het gevolg daarvan was, dat een aantal mannen, toen ze in Engeland kwamen, teruggestuurd werden, wat natuurlijk ontzettend hoge en onnodige kosten met zich bracht. De mensen werden uit hun gezinnen gehaald, het gezin moest ondersteund worden, de reis moest betaald worden, alsmede de reis terug. Het was soms vooruit te voorspellen; de heer *Boon* herinnert zich, dat er o.a. een landbouwer bij was, een man met 8 kinderen beneden de 21 jaar, wiens handen volkomen verkeerd stonden. Het was te voorzien, dat men in het leger aan zo iemand in het geheel niets zou hebben. Het is een fout geweest, dat men er te veel op heeft gewerkt om iedereen maar te krijgen, die er maar even voor in aanmerking kwam.

40566 *(Kerkhoven)* Doordat men in het begin een tekort aan manpower had, zijn, aldus de heer *Kerkhoven,* er wel eens te veel mensen opgeroepen van leeftijden, waarover men in Nederland niet zou hebben gedacht. Die C- gekeurden heeft men speciaal overzee gestuurd voor hulp, die er zijn moet om sterke mensen te sparen en de gevechtskracht zo op te voeren. Dat heeft men later minder gedaan, omdat men zoveel te horen kreeg over hen, die in Engeland tot weinig tevredenheid dienst deden. Hoe langer men heeft gekeurd, des te strenger is de keuring gemaakt. Nu kan het zijn, dat iemand die A- of B- gekeurd is, tijdens de dienst gebreken blijkt te hebben, welke bij de keuring niet aan de dag traden. Bij herkeuring kon hij dan C-gekeurde worden.

40686 *(Calten)* De heer *Calten* was de enige officier van gezondheid in de militaire missie; hij was belast met het medische gedeelte. In Engeland had hij een keuringsformulier samengesteld, volgens welk formulier de Nederlandse troepen toen werden gekeurd. Met deze gegevens is hij naar Canada gegaan en heeft hij met de staf van de Canadese geneeskundige dienst contact gezocht voor het regelen van de keuring van Nederlanders in Canada. Later heeft de heer *Calten* leiding gegeven aan en de contrôle uitgeoefend op de keuringen, die in de Verenigde Staten en Zuid-Amerika gebeurden.

40687 *(Calten)* In Canada heeft de heer *Calten* contact gezocht met de Canadese geneeskundige dienst en hij heeft verzocht of de Nederlanders, die de missie vond, door de Canadese keuringscommissie mochten worden gekeurd. Dit verzoek is ingewilligd. De Canadezen stuurden de formulieren dan naar de heer *Calten* en daarnaar beoordeelde hij dan of deze mensen zouden worden geaccepteerd of niet en ot eventuele herkeuringen moesten worden aangevraagd.

40703 *(Calten)* Het is de heer *Calten* ook verweten, dat hij te veel heeft goedgekeurd. Toen de missie naar Canada ging, had men opdracht de mensen tot 54 jaar goed te keuren, omdat het toen de bedoeling was een goed getraind politiekorps te vormen om b.v. met „bijltjesdag" de orde in Nederland te kunnen handhaven. Toen de missie echter in Canada was, moest zij allerlei mensen afstaan voor Curaçao, de marine, de koopvaardij en alle mogelijke andere instanties. Aan de andere kant wilde men in Engeland een macht vormen, die later de „Brigade" is genoemd. Toen heeft men geklaagd, dat er te veel waren goedgekeurd; men kon niets beginnen met deze oude mensen.

Het aantal afkeuringen in Canada was niet groot. Natuurlijk heeft de heer *Calten* streng gekeurd; hij liet altijd een röntgenfoto maken en een Wasserman-onderzoek doen. Wanneer deze mensen in Engeland niet geschikt bleken te zijn, waren de gemaakte onkosten natuurlijk zeer hoog.

40704 *(Calten)* De heer *Calten* had altijd last met de keuringen; aan de ene kant werd hem verweten, dat hij er te veel afkeurde en aan de andere kant, dat hij er te veel goedkeurde. Het is echter absoluut een feit, dat de sociale omstandigheden van de mensen, die opkwamen dikwijls niet bijzonder goed waren. De gezondheidstoestand in Canada is niet bijzonder goed; het klimaat eist veel meer van de mensen; het leven is veel harder dan in Nederland.

40715 *(Calten)* Er was nog betrekkelijk veel werk door de correspondentie over al deze gevallen. Er moesten mensen worden herkeurd en dan waren er langzamerhand een stel chronische zieken gekomen, die in de sanatoria bezocht moesten worden. Voorts moest er ook nog gezorgd worden voor de vliegkeuringen; er was altijd een aantal mensen, die naar de luchtvaart over wilden. Er was natuurlijk geen uitgebreide dienst; de heer *Calten* had zelf drie mensen opgeleid tot eerstehulp mensen. Men moest dus ongeveer alles zelf doen.

c. Opleiding

38433 *(Dijxhoorn)* De Nederlandse instructeurs in Canada waren voor het grootste deel mensen, die afkomstig waren van de militaire politie.

38449 *(Dijxhoorn)* De opleiding in Canada was zeer summier en duurde niet lang. Wanneer de troep in Engeland kwam, had deze juist de eerste

38450 *(Dijxhoorn)* elementaire zaken van de opleiding achter de rug. De tijd, dat de mannen in Canada waren, moest natuurlijk nuttig worden besteed. Wanneer de recruten b.v. veertien dagen op de boot moesten wachten, konden zij die tijd niet ledig doorbrengen.

40736 *(Niterink)* De heer *Niterink* heeft niet anders gedaan dan de mensen, die

40739 *(Niterink)* aankwamen, africhten. Hij heeft in het begin in Canada niet veel werk gehad, want toen had hij geen commando; hij was alleen aangewezen als hoofdinstructeur. Een eerste-luitenant was commandant van de troep. Later is dit veranderd; deze is toen weggegaan en de heer *Niterink* is commandant van de troep geworden. In de eerste tijd had men de moeilijkheid, dat men niet precies wist wat men moest doen.

40740 *(Niterink)* Er was voor de opleiding niet genoeg personeel; men moest het aanvullen uit het personeel, dat onder de wapenen kwam. Er waren er enkelen bij, die nogal goed waren; men kon hen dan een tijdje overhouden en desnoods gingen zij dan met een later schip weg.

Het hokte natuurlijk wel eens, want als de recrutering niet vlot ging, was het een tijdje wat slap en dan ineens was het weer druk. Het vertrek van de schepen was ook niet geregeld. Er werd angstvallig voor gewaakt, dat er niet een vaste periode was, dat de schepen vertrokken; dit was gevaarlijk in verband met de duikboten.

40760 *(Boon)* De heer *Boon* vond de opleiding in Canada uitermate slecht. Hij kan niet zeggen, waaraan dat te wijten was, maar er waren slechts enkele bruikbare moderne geweren en verder was er geen één machinegeweer. Dus het werd een beetje marcheren, een beetje loopgraafjes maken en dergelijke meer. Maar van een serieuze opleiding was natuurlijk geen sprake en er was later ook geen geestdrift om naar Engeland te gaan, omdat de gerecruteerden hoorden, dat ze daar in Engeland in Wolverhampton weinig emplooi hadden. Wanneer mensen met enthousiasme gekomen zijn, willen zij ook ingezet worden en wanneer zij enkele jaren maar zo'n beetje rond moeten lopen, dan is dat voor het moreel van de troep verkeerd.

d. Standpunt der Canadese Regering

38424 *(Dijxhoorn)* Er was de heer *Dijxhoorn* niets van bekend, dat verscheidene gerecruteerde militairen zich er later over hebben beklaagd, dat zij valselijk waren voorgelicht over wat hun te doen stond na de inlijving bij de Nederlandse strijdkrachten en dat er zelfs bepaalde autoritaire methodes waren toegepast om hen te pakken te krijgen.

38425 *(Dijxhoorn)* In een brief van 23 Mei 1941 van de Nederlandse gezant in Canada aan de Minister van Buitenlandse Zaken staat het volgende: [1])

> „De Eerste Minister gaf te kennen, dat hij in zijn beantwoording van de vragen van het lid van het Parlement *Coldwell,* zoo beslist categorisch was geweest om elk debat over de Canadeesche politie bij voorbaat af te snijden. Er bestaan hier en daar gevoelens van geprikkeldheid tegen de politie; verwijten van autoritaire methodes ten einde gegadigden er toe te brengen soldaat te worden, hetzij in buitenlandsche legioenen, hetzij in het Canadeesche legioen overzee".

De heer *Dijxhoorn* geloofde niet, dat dit zou kunnen slaan op Nederlandse recruteringsofficieren; hoe zouden dezen pressie kunnen uitoefenen om onder de wapenen te komen? De Nederlanders

[1]) Bijlage 6.

38426 *(Dijxhoorn)*

38434 *(Dijxhoorn)*

38455 *(Dijxhoorn)*

[1]) Bijlage 1, punt 11.

40465 *(Carp)*

40466 *(Carp)*

40467 *(Carp)*

40468 *(Carp)*
40469 *(Carp)*

[2]) Bijlage 1, punt 17.

genoten gastvrijheid in die landen en konden niet anders doen dan langs reglementaire weg de mensen oproepen. Ieder dreigement of pressie zou onlogisch zijn geweest, omdat er geen enkel middel was om pressie uit te oefenen. Het kan gebeurd zijn, dat men wel eens heeft gezegd: „Denk er om, wanneer je weigert onder de wapenen te komen, moet je naderhand niet naar de consul of de gezant gaan om voorrechten als Nederlander te vragen, b.v. door het aanvragen van een paspoort of reisfaciliteiten, enz.". De heer *Dijxhoorn* herinnerde zich wel, dat er zoiets wel eens is gezegd.

In feite was het niet mogelijk, dat een Mogendheid (i.c. Nederland) in een vreemd land mensen onder de wapenen ging roepen. Het was dus in de eerste plaats de taak van de militaire missie om dit op Regeringsniveau in orde te brengen. Dit was niet altijd even gemakkelijk; men verzette er zich tegen, dan wel stelde veel eisen en restricties. De diplomatieke onderhandelingen zijn echter tenslotte min of meer met succes bekroond.

Men heeft getracht van de Canadese Regering de toezegging te krijgen om op diegenen, die weigerden op te komen, de verklaring toe te passen „disloyal to the Allied cause". Wanneer de Canadezen de man „disloyal" verklaarden, kon de Canadese Regering sancties op hem toepassen. De Nederlandse Regering kon dit niet; wanneer de Canadese Regering dit deed, werd men wel gedwongen onder de wapenen te komen.

In het door de heer *Carp* overgelegde rapport [1]) staat het feit vermeld, dat begin Mei 1941 de Canadese Eerste Minister *Mackenzie King* in het Parlement, naar aanleiding van de vraag van de leider van de C.C.F., de arbeiderspartij, of het juist was, dat buitenlandse Mogendheden met behulp van de politie recruteerden, onmiddellijk heeft gezegd, dat men volkomen vrij was te gaan of niet te gaan, met als gevolg, dat de volgende dag, toen dit in de krant werd gepubliceerd, 6 mensen uit de kazerne van de heer *Carp* deserteerden en van de ploeg, die zou opkomen, 56 of 57 pct. weigerde op te komen.

Volgens de heer *Carp* waren de opgeroepen Nederlanders in Canada volgens de Nederlandse wetgeving verplicht op te komen. De heer *Carp* kon die mensen wel schrijven, dat zij als deserteurs werden beschouwd, maar dat had geen invloed, want er stond niets tegenover. Het enige, dat hij kon gebruiken, was de Foreign Forces Act. Deze gold echter alleen voor mensen, die in de kazerne in uniform soldij hadden genoten. In dat geval konden zij met behulp van de politie worden teruggehaald. De eerste man, met wie de heer *Carp* dat heeft gedaan, zat te Vancouver en deze beriep zich op de Habeas Corpus Act, met als gevolg, dat er eerst een proces moest worden gevoerd. Canada stoorde zich helemaal niet aan de Engelse jurisprudentie in deze. De heer *Carp* gelooft, dat, wanneer wij een proces tegen de Canadese Regering waren begonnen, dit proces misschien was gewonnen, maar dan zouden wij de kans hebben gelopen, dat wij — bij wijze van spreken — het land hadden moeten verlaten. De samenwerking was gebaseerd op goodwill.

De Nederlanders zijn gewend aan conscriptie, maar in Canada werkte het woord conscriptie gelijk een rode lap op een stier.

Er is van Nederlandse zijde geprotesteerd tegen de boven weergegeven uitlating van *Mackenzie King*. Er is een vrij scherpe nota ingediend door de heer *Groenman*, de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiger. De heer *Mackenzie King* heeft toen zijn spijt betuigd en aangevoerd, dat hij dacht, dat het een aanval betrof op de Canadian Mounted Police, die de heer *Carp* indertijd had bezocht om te vragen, of zij Nederlandse deserteurs konden beschouwen als mensen, die weigerden op te komen uit hoofde van hun pro-Duitse gevoelens. Dat was ook een zeer netelige kwestie. Men heeft toen gezegd, dat men de politie er alleen heen kon sturen om informaties te nemen en dit zou als voldoende moeten worden beschouwd om de mensen er toe te bewegen op te komen. In de practijk kwam er niets van terecht. De Canadese politie heeft wel eens geprobeerd de recruten te bezoeken, maar van de resultaten heeft de heer *Carp* niets bemerkt. De Nederlanders hebben aan de Canadezen gevraagd, degenen, die weigerachtig waren om op te komen, te beschouwen als: „disloyal to the Allied cause". De heer *Carp* gelooft niet, dat dit door de Canadese Regering is gedaan.

De Canadese Regering heeft zich op 11 Maart 1942 met een nota [2]) tot de Nederlandse gezant te Ottawa gewend, met het verzoek goed te vinden, dat Nederlandse onderdanen verplicht zouden kunnen worden tot dienstneming in het Canadese leger voor dienst in Canada. Bij hun oproeping zou dan aan de Nederlandse autoriteiten naam en adres worden opgegeven, opdat deze autoriteiten nog een kans zouden hebben de opgeroepenen voor Nederlandse krijgsdienst te winnen. De Nederlandse autoriteiten zouden echter, wanneer de opgeroepene toch in het Canadese leger dienst nam, deze man niet als weigerachtig of als deserteur mogen beschouwen. Het antwoord op bovengenoemde nota aan het Canadese Gouvernement werd op 12 Mei 1942 inge-

diend en was afwijzend. Daarenboven werd nogmaals sterk aangedrongen op meer steun bij het oproepen van de in Canada verblijf houdende Nederlandse onderdanen.

38484 *(Dijxhoorn)* Wanneer wij in dit verzoek van de Canadese Regering hadden toegestemd, was, naar het oordeel van de heer *Dijxhoorn,* de recrutering helemaal op losse schroeven komen te staan. De Canadezen zouden dan dwang op deze mensen hebben kunnen uitoefenen en dan hadden wij niemand meer gekregen.

40749 *(Niterink)* De heer *Niterink* heeft van de Canadezen altijd alle mogelijke medewerking ondervonden. Het is vaak fantastisch geweest zoals de Canadezen de Nederlanders hebben geholpen. Zij rekenden er ook op, dat wij hen hielpen.

40542 *(Kerkhoven)* De heer *Kerkhoven* heeft zich beziggehouden met de verbinding met de militaire Canadese autoriteiten, met het Ministerie van Defensie te Ottawa.

40567 *(Kerkhoven)* Het contact met de Canadese militairen is van het begin af aan zeer goed geweest. De leden van de missie zijn naar Ottawa gegaan en hebben een bezoek gebracht aan de Minister van Defensie. De Nederlanders hebben het probleem uitgelegd en de volle medewerking op elk gebied gekregen. Het was zo, dat de heer *Kerkhoven* op het Departement van Defensie bij iedereen kon binnenlopen, bij wijze van spreken zelfs bij de Minister. Het Dominion Bureau of Statistics had toezegging gegeven, dat dit ons de adressen van alle Nederlanders zou geven. Dit was een kardinaal punt: men kan willen recruteren en een missie opdragen dit te gaan doen, maar als men in een vreemd werelddeel zit en niet weet, waar Nederlanders wonen, is het zoeken naar die mensen het zoeken van spelden in een hooiberg.

40568 *(Kerkhoven)*

40570 *(Kerkhoven)*

e. Houding van de Nederlanders in Canada

38438 *(Dijxhoorn)* Volgens de heer *Dijxhoorn* waren er ook Nederlanders in Canada, die weigerden dienst te nemen in het Nederlandse leger, maar zich wel hebben opgegeven bij het Canadese leger. Zij zullen dit waarschijnlijk wel hebben gedaan, om later weer een re-entry permit te krijgen voor Canada. Zij dachten natuurlijk, dat zij, wanneer zij in het Canadese leger gingen, prioriteit zouden hebben. Zij wisten veelal niet, dat de Amerikanen en Canadezen bereid waren weer een re-entry permit te verlenen. Hier kwam ook nog bij, dat het Canadese leger niet zonder wet buiten Canada mocht worden gebruikt. Toen de recrutering in Canada begon, was deze wet nog niet aangenomen. De Nederlandse Canadezen wilden nog eerst even de kat uit de boom kijken, want als de wet niet afkwam, dan konden zij veel beter in het Canadese leger gaan, dat in het land bleef. Bij de Nederlanders werden zij op de boot gezet en naar Engeland gezonden. Dit was natuurlijk ook een drawback voor de recrutering.

38439 *(Dijxhoorn)*

38448 *(Dijxhoorn)*

38454 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* vond, dat de stemming bij de recruten in Canada erg meeviel. Natuurlijk vonden de mensen het niet prettig, dat zij uit hun omgeving waren weggehaald; maar onder de mensen, die have en goed in de steek hadden gelaten om te gaan dienen, was de stemming zeker niet slecht. Ook onder de officieren was de stemming goed. De heer *Dijxhoorn* is ongeveer driemaal in Canada geweest om daar de toestand op te nemen; de stemming onder de officieren was uitstekend. De heer *Carp* had er slag van om met de officieren om te gaan; wanneer er een officier was, die onaangenaam optrad, werd hij met de eerstvolgende boot weggezonden om de stemming niet te bederven.

40474 *(Carp)* De heer *Carp* was van oordeel, dat veel Nederlanders in Canada liever bij het Canadese leger wilden dienen dan bij het Nederlandse.

40475 *(Carp)* Ze zeiden: dan kan ik in Canada blijven. Het Canadese leger bestond toen zuiver uit vrijwilligers. Pas tegen het einde van de oorlog is de dienstplicht ingesteld, maar ook toen was het overzee gaan nog niet gedwongen. Men had in Canada niet te maken met Nederlanders, zoals zij in Nederland zijn, maar met mensen, die indertijd uit Nederland waren weggegaan, omdat zij daar geen bestaan konden vinden. Zij moesten nu alles opgeven, wat zij hadden opgebouwd.

40480 *(Carp)*

40636 *(van Riemsdijk)* De heer *van Riemsdijk* vond door de bank genomen, dat het enthousiasme niet de spuigaten uitliep. De meesten van deze mensen waren hun contacten met Nederland kwijt en zeiden: „Het is heel beroerd, dat Nederland in de oorlog is, maar dat is voor ons geen reden om onder de wapenen te gaan". Sommigen beweerden, dat zij Canadees waren; zij zaten daar al zo lang op hun boerderijen en dachten, dat zij het vanzelf waren geworden. Er waren mensen, die hun nationaliteit hadden verloren, doordat zij zich in geen tien jaar bij de consul hadden gemeld. De band met Nederland was er niet meer; er is ook nooit iets tot behoud ervan gedaan.

40637 *(van Riemsdijk)*

40691 *(Calten)* Naar aanleiding van het feit, dat er tenslotte uit Canada slechts 337 recruten zijn opgekomen, merkte de heer *Calten* op, dat, voorzover hem bekend is, het percentage niet-opgekomenen in Canada niet zo groot is geweest. De meesten zijn wel gekomen en vooral de

ouderen; de jongeren waren als kind uit Nederland gegaan en voelden er niet veel meer voor. Wanneer de mensen niet kwamen, bleek, dat zij waren genaturaliseerd of bezig waren genaturaliseerd te worden, enz. De Noren en de Polen blijven veel langer hun eigen nationaliteit behouden dan de Nederlanders. Wanneer het de Nederlanders in een vreemd land goed gaat, trouwen zij met een meisje van het land en zij spreken de taal vlot en vercanadezen of veramerikaniseren veel sneller. De mensen, die na een aantal jaren nog Nederlander waren, waren dikwijls degenen, die het niet zo best was gegaan en die er om de een of andere duistere reden gebleven waren. Voor hen was het dikwijls een uitkomst, dat zij onder de wapenen werden geroepen; zij hadden nu een gelegenheid er uit te komen. Veel boeren waren in 1928 in Canada gekomen, vlak voor de „Krach"; zij zaten daar op een kleine boerderij met een grote hypotheek en leden armoede. Doordat zij onder de wapenen gingen, werd de boerderij door de Staat overgenomen en waren zij uit de narigheid.

40735 *(Niterink)* De ervaringen van de heer *Niterink* in Canada zijn over het algemeen heel prettig geweest. Hij heeft daar natuurlijk weinig anders gezien dan de troep en de burgers, met wie hij in aanraking kwam. De troep was zeer ijverig; over het algemeen waren het mensen, die vrijwillig opkwamen. Ze werden natuurlijk wel opgeroepen, maar men kon geen sancties toepassen, wanneer ze niet kwamen. De mensen, die kwamen, waren over het algemeen van goede wil en dit hebben zij ook getoond. De stemming was heel goed.

40753 *(Niterink)*
40775 *(Boon)* De heer *Boon* kon moeilijk zeggen, dat er door alle chefs met de meeste tact werd gehandeld. Er waren bij de manschappen tal van ontevredenen, omdat ze, naar hun oordeel, te veel uit de hoogte werden behandeld in het bijzonder door mensen, die uit Nederland kwamen. De heer *Boon* herinnert zich zekere jongelui, die uit Nederland waren gevlucht om te dienen, *Krediet, Pos* en *Brero*; kranige jongens, die uit Delfzijl waren gegaan, waar ze op een bootje dienst hadden genomen, de een als kok en de anderen als scheepsgezel. Zij waren gedrost, wat met de kapitein al zo'n beetje was afgesproken, al mocht het natuurlijk niet bekend zijn, dat ze zouden drossen. Ze gingen via Helsinki, Moskou, over Japan en zijn daarna te San Francisco terechtgekomen. Ze waren daar in de Nederlandse kolonie gekomen en de consul gaf hun opdracht dadelijk naar Stratford te gaan. Maar zij zijn daar vier dagen blijven feesten, wat nu niet zo verwonderlijk is voor Leidse studenten, die zo'n reis achter de rug hadden en die natuurlijk door de Nederlanders werden gefêteerd. In Stratford werden ze ontvangen met de mededeling, dat ze eigenlijk een week in de cel zouden moeten, omdat ze deserteurs waren, daar ze niet onmiddellijk waren doorgegaan naar Stratford. Het was volkomen begrijpelijk, dat die jongelui vier dagen weggebleven waren. Ze waren niet verplicht geweest om uit Nederland weg te gaan om hun land te dienen. Ze hadden het gedaan onder de grootst mogelijke gevaren en ze hadden over de gehele wereld al genoeg ellende gehad, eerst te Helsinki, waar ze onvoldoende geholpen waren door de consul, waarna ze het beroerd hebben gehad in Moskou en Tokio, tot ze in San Francisco enthousiast werden ontvangen bij de

40777 *(Boon)* Nederlandse kolonie. De heer *Boon* geeft nu alleen maar een voorbeeld. Er was een aantal luitenants, die inderdaad zeer bemind waren. Maar er was veelal te weinig belangstelling en medeleven.

f. Kostwinnersvergoeding

40618 *(van Riemsdijk)* De heer *van Riemsdijk* vond de vaststelling der kostwinnersvergoeding een vrij ingewikkelde zaak. Voor men een man onder de wapenen had, was er reeds een dik dossier. Er was heel veel

40637 *(van Riemsdijk)* administratief werk aan te doen. Een gedeelte van de recruten heeft men gekregen, doordat men een kostwinnersvergoedingsregeling had, die misschien iets gunstiger was dan die van de Canadezen, althans voor grotere gezinnen.

40477 *(Carp)* Een recruut had, aldus de heer *Carp,* zes weken de tijd om op te komen. Vervolgens kwam hij naar Stratford, waarna hij na ongeveer een maand of zes weken overzee werd gestuurd. Dan moest eerst nog de kostwinnersvergoeding worden geregeld. Daarvoor had men een „bureau of investigation" ingeschakeld, waarbij de gehele status van de man door een particuliere maatschappij werd nagegaan en aan de missie opgegeven. Vervolgens moest de zaak behandeld worden door de commissie-kostwinnersvergoeding in Canada, die te Toronto zetelde en die met een uiteindelijk voorstel kwam, waarna de heer *Carp* namens de Minister het bedrag toekende. Dit alles moest gebeuren, vóórdat de man overzee kon gaan.

40760 *(Boon)* De heer *Boon* was voorzitter van de commissie-kostwinnersvergoeding in Canada met o.a. consul-generaal *Luden,* pater *van den Bosch* en de heer *Hartog* als leden, terwijl mevrouw *Boon* honorair secretaresse was. Als de mensen zich aangaven, werd de kostwinnersvergoeding vastgesteld in verhouding tot de grootte der gezinnen die ze hadden, de lonen die ze verdienden, enz.

40770 *(Boon)*

De kostwinnersvergoeding werd vastgesteld naargelang het aantal kinderen en de verdiensten, die het gezin had, met een maximum van 5 dollar per dag. In zeer bijzondere gevallen, b.v. bij een gezin van

40771 *(Boon)*

10 kinderen, kon het iets hoger worden. Men hield ook rekening met de levensstandaard in het land, waar de recruten vandaan kwamen.

40772 *(Boon)*

De Regering is destijds van plan geweest om de regeling van de kostwinnersvergoeding af te nemen van de commissie en te geven aan de consuls. De commissie was er tegen; dat heeft zij ook aan Londen medegedeeld; Londen ging tenslotte met de commissie accoord. Ook overste *Sas* heeft in die geest geadviseerd.

Canada is een land met 12 millioen inwoners, maar met een enorme oppervlakte en heel verschillende delen. Er werd gevraagd, zowel aan de consul als aan de plaatselijke autoriteiten, de politie-

40773 *(Boon)*

autoriteiten en aan de werkgever, om gegevens, teneinde te komen tot de kostwinnersvergoeding. Dat kon binnen enkele weken gebeuren door een centrale commissie en als de consuls dat zouden doen, zouden zij verschillende maatstaven aanleggen. Daarom was het veel beter om het centraal te houden, terwijl toch altijd ook de consuls ingeschakeld werden.

g. Behuizing

40506 *(Carp)*

De heer *Carp* oordeelde de kazerne te Stratford voor het eigen-

40507 *(Carp)*

lijke doel minder geschikt. Het is echter gedecideerd niet juist, dat die kazerne klimatologisch ongunstig was gelegen en dat daarom

40508 *(Carp)*

de Canadezen er hun troepen hebben uitgehaald. Naderhand, in 1942, is er een andere kazerne gekomen. Toen het ging spannen met de hoge kosten bij het geringe aantal recruten, heeft men alles bekeken. Stratford wilde de Nederlanders gaarne houden. Er is toen van militaire zijde Guelph aangeboden. Voor de legering was het veel minder geschikt. De heer *Carp* betaalde 100 dollar huur per maand en kon er 180 mensen bergen. Als hij er meer had lagen zij boven elkaar. Dat gaf 's zomers klachten, dat het te warm was. In het algemeen heeft Guelph echter wel voldaan.

59030 *(van den Bergh)*

De heer *van den Bergh* vond het zeer moeilijk een goede kazernering te vinden. Canada was zelf in oorlog en er werd gemobiliseerd, zodat alles, wat op dit gebied beschikbaar was, reeds was ingenomen. Men heeft tenslotte een kazerne gekregen. Men dacht, dat meer mensen onder de wapenen zouden komen dan tenslotte gekomen zijn, maar er zijn toch tijden geweest, dat die kazerne vrij behoorlijk gevuld was. Wanneer er juist nieuwe mensen waren bijgekomen en de oude troepen nog niet waren vertrokken, was de kazerne vrij aardig bezet. Het was een oude meubelfabriek met grote zalen. Wanneer daarvan een zaal vrij stond, zal dat de kosten niet belangrijk hebben verhoogd.

40589 *(Kerkhoven)*

Dank zij herhaalde pogingen en grote pressie op de Canadezen, aldus de heer *Kerkhoven,* is men er tenslotte in geslaagd de kazerne te krijgen. Toen men in 1940 de zaak moest opzetten was het ook voor de Canadezen het begin van de oorlog; ook zij riepen hun mensen op. Al hun kazerneruimte en accommodatie waren volkomen bezet. De Nederlanders zijn toen in deze oude meubelfabriek terecht gekomen, waarvan men één vleugel helemaal heeft gebruikt en een gedeelte van een andere. De bovenste verdieping was niet te gebruiken; deze was zo wankel, dat gevreesd werd, dat zij, als de jongens er op zouden hossen, ineen zou storten. Men heeft de fabriek voor niet veel geld gekregen; tenminste het leek niet zoveel in die tijd, nl. $ 500.— per maand. Toen men begon, was er niets te krijgen; men heeft moeten nemen wat het beste leek van wat er over was. Toen men zag, dat de zaak te groot was opgezet, heeft men onmiddellijk uitgezien naar andere kwartieren, die in 1942 gemakkelijker te krijgen

40590 *(Kerkhoven)*

waren; in dat jaar is men naar Guelph gegaan. Dat ging onder aandrang van de Regering te Londen.

40509 *(Carp)*

Volgens de heer *Carp* heeft de Minister nooit enige reden opgegeven waarom het stationnement te Guelph is opgeheven. Het laatste telegram was: ik hef het op in verband met de duurte. De kwestie van de duurte was echter zeer betrekkelijk. Men ging toen over tot twee missies, een bureau te New York en een te Montreal, waar de bureaux per vierkante meter werden betaald. De recrutering is overgegaan naar de resp. consuls-generaal, doch kon niet meer op dezelfde basis worden voortgezet. De heer *Carp* was zelf aan voorstellen aan de Minister toe om deze zaak sterk in te krimpen. Zijn advies hieromtrent is echter nooit gevraagd.

h. Contact met Londen

40472 *(Carp)*

De heer *Carp* was van mening, dat men te Londen niet inzag, dat er zoveel werk verricht moest worden voordat een recruut overgestuurd

40488 *(Carp)*

kon worden. De heer *Carp* heeft van de zijde van het Departement van Oorlog nooit iemand gezien. Hij had gaarne contact gehad — dit was een van zijn bezwaren —, omdat er dikwijls misverstanden rezen en ook om het feit, dat er te Londen gedecideerd onwelwillend over de

40501 *(Carp)*

Canadese zaak werd gesproken. De heer *Carp* betreurt het nog steeds, dat er nooit iemand van de zijde van het departement is komen kijken. Hij heeft generaal majoor *Dijxhoorn* tweemaal bij zich gehad.

40646 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* heeft verklaard, dat het in het begin uiterst lastig is geweest enig contact met Londen te krijgen en daar beslissingen vandaan te krijgen. Men heeft in het begin veel op eigen kompas moeten varen om de eenvoudige reden, dat de instructies niet kwamen, daar te Londen de departementen zonder bezetting waren. De heer *van Riemsdijk* herinnert zich, dat er een nieuw Koninklijk besluit voor het oproepen van een nieuwe jaarklasse moest zijn, doch dat bleek dan te Londen vergeten te zijn en kwam eerst na

40647 *(van Riemsdijk)*

verzoek uit Canada. Het is niet beter geworden, toen generaal majoor *Dijxhoorn* in Amerika kwam. Tenslotte is deze alleen aangesteld voor de supervisie van de recrutering.

40583 *(Kerkhoven)*
40584 *(Kerkhoven)*

Volgens de heer *Kerkhoven* was er een zeer intensief contact tussen de Regering te Londen en de recruteringsinstanties in Canada. Er kwam geregeld bezoek om de zaak na te gaan; om de zoveel tijd kwam er iemand te Guelph.

40695 *(Calten)*

De heer *Calten* had gewild, dat er eens iemand kwam om alles te bekijken; dan eerst kon men alles begrijpen. Wanneer er eens

40696 *(Calten)*

iemand van de missie naar Londen ging was het merkbaar; dan was het contact iets beter. In 1943 is generaal majoor *Phaff* geweest. Volgens de heer *Calten* was het echter zo, dat men van te voren al wist, dat hij alleen maar kwam om te bewijzen, dat het een wanorde was. Men vond het prettig, dat er nu eens iemand kwam aan wie men de zaak kon uitleggen; dit was echter niet nodig; de heer *Phaff* wist al precies hoe alles in zijn werk ging. Ook generaal majoor *Dijxhoorn* was in 1942 gekomen als gevolmachtigde van de Regering. Men dacht, dat men de beslissingen toen direct aan hem kon overlaten; het bleek echter, dat hij een schakel meer was. Wanneer er iets was, vroeg hij het toch weer eerst aan Londen. Bovendien was er toen juist de kwestie van Indië, zodat hij het daarmede veel drukker had dan met de recrutering in Canada.

57589 *(van Lidth de Jeude)*

Oud-Minister jhr ir *O. C. A. van Lidth de Jeude* heeft verklaard,

57592 *(van Lidth de Jeude)*

dat het departement voortdurend voeling had, maar het was in het

57593 *(van Lidth de Jeude)*

algemeen een contrôle van verre. Zeer zeker heeft de Regering wel eens iemand naar Guelph gestuurd om na te gaan, hoe de situatie eigenlijk was. Generaal majoor *Dijxhoorn*, zijn gemachtigde, was toen in Amerika, maar er is ook iemand van het departement uitgezonden om volledig verslag uit te brengen. Mede op grond van dit rapport is besloten het recruteringsbureau op te heffen.

i. Resultaten

Uit het rapport getiteld: „Overzicht van de recruteering in Canada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gedurende de jaren 1940—1945" van de heer *Carp* [1]) moge het volgende worden aangehaald: „Van het Bureau of Statistics te Ottawa waren 1219 namen verkregen die echter niet allen van dienstplichtige personen waren.

Uit Canada opgekomen	337
afgekeurd	261
vrijgesteld	36
weigerachtig	515
Totaal behandeld	1149,

waarvan dus opgekomen 30 %, afgekeurd 20 % en weigerachtig 50 %.

[1]) Bijlage 1, punt 33.

45213 *(Winkel)*

Achteraf bezien had — aldus de heer *Winkel* — overste *Sas* misschien eerder moeten zeggen, dat de recrutering een mislukking was. De heer *Sas* is daar niet zo heel lang geweest. De heer *Carp* is hem opgevolgd. De opmerking van de heer *Winkel* heeft dan ook mede betrekking op het beleid van de heer *Carp*, die aanvankelijk de tweede man van de heer *Sas* was.

45220 *(Winkel)*

De heer *Winkel* kan in het algemeen zeggen, dat men niet tevreden was en dat men de indruk had, dat het niet goed ging.

45910 *(Jongbloed)*

De heer *Jongbloed* heeft soms goede en soms minder goede indrukken gehad en dit bleek ook wel uit de resultaten. Hij gelooft, dat in

45911 *(Jongbloed)*

Zuid-Afrika de zaak aanzienlijk beter was dan in Canada. De heer *Jongbloed* meent, dat er meer te bereiken zou zijn geweest met een krachtiger representatie. Het is altijd heel moeilijk in deze een oordeel te vellen. De heer *Jongbloed* had een zeer slechte indruk van de toenmalige kapitein *Carp*. Hij is er van overtuigd, dat deze zeer gaarne bereid was deze taak in Canada op zich te nemen, omdat dit o.m. vrij ver weg was. De heer *Jongbloed* herinnert zich uitlatingen in de zin van: „Het is hier ook mis", voordat de heer *Carp* wegging. Natuurlijk is zo iemand niet de ideale man om te beginnen met de recrutering. Toen het na een jaar niet mis bleek te zijn, zal de ijver wel toegenomen zijn.

38435 *(Dijxhoorn)*

Op de vraag, aan oud-Minister *Dijxhoorn* gesteld, of het geringe aantal van 1219 ter beschikking gekomen namen niet de aanleiding had kunnen zijn om de recrutering te staken, daar de verwachtingen veel hoger waren geweest, antwoordde deze, dat de missie nu eenmaal werkte en wanneer men er mee ophield, zou dit onbillijk zijn geweest tegenover de mensen, die reeds waren opgeroepen. Voor de heer *Dijxhoorn* was het ook een principekwestie, nl. dat het onduldbaar was vrije Nederlanders maar te laten rondlopen.

40621 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* acht het resultaat van de totale recrutering teleurstellend, maar de grote fout zit hierin, dat het aantal Nederlanders in Canada veel kleiner was dan volgens de cijfers, die men te Londen tot zijn beschikking had. Het was een volkomen verkeerde berekening. Er werd gesproken van 200 000; doch er was geen kwestie van. Canada heeft naar verhouding nog vrij aardige resultaten opgebracht.

40464 *(Carp)*

Volgens de mening van de heer *Carp* is de reden, dat in Canada de recrutering zulk een teleurstellend resultaat heeft opgeleverd, gelegen in het feit, dat Canada geen dienstplicht had. In Canada kon men niet spreken van een dienstplicht, doch is het gehele leger uit vrijwilligers opgebouwd geweest. Dat is vrijwel gedurende de gehele oorlog zo gebleven, waardoor men de Nederlandse recrutering, die verplicht was, eigenlijk niet erkende. De Nederlandse missie riep de mensen op, maar die mensen, die al jaren in Canada woonden, zagen, dat hun Canadese vrienden volkomen vrij waren in hun keuze om onder de wapenen te komen. Dat is op het laatste ogenblik in Canada veranderd, doch ook toen was men nog niet verplicht overzee te dienen. De missie kreeg alle medewerking van de militaire autoriteiten, doch het feit, dat deze zaak in de politiek kwam, werkte remmend op het oproepen van onze mensen.

47823 *(de Bruyne)*

De toenmalige kolonel *M. R. de Bruyne* heeft als inspecteur der Nederlandse troepen in Engeland niets te doen gehad met de recrutering in Canada en de Verenigde Staten. Deze ressorteerde direct onder de Minister. De heer *de Bruyne* heeft er alleen zoveel mee te maken gehad, dat hij er sterk op heeft aangedrongen die zo snel mogelijk op te heffen. Zij leverde per jaar anderhalve man en een paardekop op en er zaten 129 man in een kazerne. Die 129 man heeft hij willen aantrekken naar Londen.

57585 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude,* sinds September 1942 Minister van Oorlog, heeft verklaard, dat de recrutering in het buitenland zich in hoofdzaak heeft afgespeeld voordat hij Minister werd. Het slot van wat er in Canada is gebeurd heeft onder zijn Ministerschap plaats gevonden. Zeer tot teleurstelling van de mensen, die te Guelph zaten, is dit recruteringsbureau opgeheven, omdat het aantal recruten, dat dit bureau voortbracht, zo miniem was. Men had zich hiervan heel wat voorgesteld, maar het leverde weinig op. Het was een duur apparaat en er was geen behoefte meer aan. Het was de indruk van de heer *van Lidth de Jeude,* dat degenen, die te Guelph de leiding hadden, een te optimistisch beeld gaven van de mogelijkheden om recruten te vinden. Als men vroeg, hoeveel recruten daar vandaan konden komen, was het altijd een zeer bevredigend cijfer, doch het resultaat was, dat er slechts een paar vandaan kwamen. De heer *van Lidth de Jeude* wilde niet aannemen, dat het hun bedoeling was hun eigen bestaan daar veilig te stellen, dat is altijd moeilijk te beoordelen. De motieven, waarop men de instandhouding van Guelph bepleitte, achtte de heer *van Lidth de Jeude* in allen gevalle te enenmale onvoldoende. De naakte feiten waren van die aard, dat het geen zin meer had het bureau te laten voortbestaan.

57588 *(van Lidth de Jeude)*

In het bovengenoemde overzicht [1]) berekent de heer *Carp* de kosten gedurende de gehele duur van het verblijf in Canada op U.S.A. $ 323.027.01, waarbij de kosten met betrekking tot de soldijen, jaarwedden enz. buiten beschouwing zijn gelaten. Hetzelfde geldt voor de kostwinnersvergoedingen, kleding en uitrusting, voeding, verpleging, genees- en tandheelkundige hulp, begrafeniskosten en wachtgelden, pensioen en onderstanden.

1) Bijlage 1, punt 33.

§ 4. Verenigde Staten van Amerika

a. Leiding en organisatie

38465 *(Dijxhoorn)*

Aanvankelijk wilden de autoriteiten in de Verenigde Staten, aldus de heer *Dijxhoorn,* niets weten van de recrutering; het heeft moeizame besprekingen gekost voordat men tenslotte gedaan kreeg, dat de Nederlandse Regering mocht oproepen. Zo goed en zo kwaad als het ging is aan de door de Amerikanen gestelde voorwaarden voldaan en de recrutering opgezet.

38462 *(Dijxhoorn)*

38463 *(Dijxhoorn)*

In begin 1942 is de heer *Sas* uit Canada teruggeroepen en ontheven van zijn functie als commandant van de Nederlandse troepen aldaar. De heer *Sas* heeft de heer *Dijxhoorn* eerst helemaal ingewerkt voor hij wegging; daarna heeft de heer *Dijxhoorn* de besprekingen ge-

voerd met de heer *van Schreven* — die de dagelijkse leiding had van het recruteringsbureau te New York — en met de Amerikaanse autoriteiten.

38476 *(Dijxhoorn)* In Augustus van dat jaar vond ook de wisseling plaats in de leiding van het bureau New York, de vervanging van de heer *van Schreven* door reserve-kapitein *van den Bergh.* In de eerste plaats was dit om te bezuinigen en in de tweede plaats had de heer *van Schreven* de wens

38477 *(Dijxhoorn)* te kennen gegeven weer naar zijn oorspronkelijke werkkring te gaan. Er behoeft dus aan zijn vervanging geen bijzondere betekenis te worden toegekend.

De heer *M. J. van Schreven* heeft op 14 Maart 1949 aan de commissie geschreven, dat hij van einde November 1940 tot einde Juli 1942 bij de recrutering werkzaam is geweest, waarna zijn functie op zijn eigen initiatief en aanbeveling werd opgeheven, nadat hij tot de overtuiging was gekomen, dat er na laatstbedoeld tijdstip weinig of geen dienstplichtigen of vrijwilligers in zijn ambtsgebied meer waren te recruteren, dat de enkele gevallen, welke zich nog mochten voordoen, zonder bezwaar door de consulaten konden worden behandeld (welke zich daartoe hadden bereid verklaard) en dat het mitsdien in 's Lands belang niet langer verantwoord was uitgaven voor een afzonderlijke recruteringsdienst te bestendigen.

Voor de recrutering onder militaire leiding, welke na het zojuist aangegeven tijdstip plaats vond, draagt hij dan ook geen verantwoordelijkheid. Gedurende zijn ambtsperiode is de heer *J. W. Schotte* in dienst der recrutering als zijn hoofdassistent opgetreden, die zijn functie vrijwillig en buiten bezwaar van 's Lands schatkist heeft vervuld. Deze is geheel en al op de hoogte van de gang van zaken van de recrutering gedurende de tijd, dat deze onder de leiding van de heer *van Schreven* heeft plaatsgevonden.

46023 *(Schotte)* De heer *J. W. Schotte,* directeur voor Europa van de Amerikaanse firma „International Business Machines Corp.", die belast was met de recrutering in Amerika onder supervisie van de heer *Dijxhoorn,* die in Januari 1942 in Amerika was aangekomen, had geen grote indruk van generaal-majoor *Dijxhoorn,* om het zo op zijn zachtst te zeggen. In het begin ging het wel goed, maar een ding, dat de heer *Schotte* voortdurend ergerde was dit: de heer *Dijxhoorn* werd „the next man is right-general" genoemd; hij was het b.v. met de heer *Schotte* over een zeker punt eens, maar draaide deze zich om, dan was hij het met de volgende man eens, hoewel diens opinie soms lijnrecht stond tegenover die van de heer *Schotte.*

De taak van de recrutering was natuurlijk helemaal geen aangename baan; het was voor de heer *Schotte* zeer vreemd werk en verder behandelde hij alleen de onaangename gevallen, want de aangename werden in het voorkantoor behandeld. De enige personen, die de heer *Schotte* ooit een woord van appreciatie hebben gegeven, zijn Prins *Bernhard* en overste *Sas* geweest. Iets inspirerends, iets aanmoedigends is van de Londense Regering niet uitgegaan; dat dit de goede gang van zaken geschaad heeft, gelooft de heer *Schotte* weliswaar niet; men heeft zich daardoor niet laten beïnvloeden, maar hij ziet dit toch als een fout.

45926 *(Schotte)*
45928 *(Schotte)* De heer *Schotte* is in het recruteringsbureau werkzaam geweest van begin 1941 tot ongeveer einde 1942. Toen op 1 Augustus 1942 de heer *van Schreven* is vervangen door de heer *van den Bergh,* was de heer *Schotte* er nog. Hij heeft niet onder de heer *van den Bergh* gewerkt; de heer *Schotte* was er eigenlijk alleen nog toen de heer *van den Bergh* de dienst overnam.

45963 *(Schotte)* Men is te Los Angeles, Chicago en San Francisco niet heel gelukkig geweest met de personen, die voor de Nederlandse recrutering werden

45967 *(Schotte)*
45964 *(Schotte)*
45966 *(Schotte)* aangesteld. De drie bureaux te Los Angeles, Chicago en San Francisco stonden organisatorisch onder New York en ook onder leiding van de heer *Schotte.* Naar het oordeel van de heer *Schotte* was het allemaal een beetje duur. Na ongeveer een jaar begon de recrutering sterk te verflauwen. De heer *Schotte* meende, dat het toen langzamerhand niet meer gerechtvaardigd was die grote onkosten te maken voor de enkele mensen, die nog kwamen, mensen, die physiek en moreel niet meer tot de beste elementen behoorden. Dat is dan ook één van de redenen geweest, dat de heer *Schotte* er uit ging; hij vond dat het afgelopen was.

45993 *(Schotte)* Het is juist, dat de functie van de heer *van Schreven,* zoals deze schrijft, op zijn eigen initiatief en aanbeveling werd opgeheven, omdat hij tot de overtuiging was gekomen, dat na een bepaald tijdstip weinig of geen dienstplichtigen of vrijwilligers in zijn ambtsgebied meer zouden zijn te recruteren en dat de enkele gevallen, die er waren, door de consultaten konden worden ter hand genomen.

45990 *(Schotte)* Er is wel zeer sterke druk op de heren *van Schreven* en *Schotte*

45991 *(Schotte)*
45992 *(Schotte)* uitgeoefend om er uit te gaan. Niet door de Regering, maar om persoonlijke redenen door officieren, die in Canada zaten. De recrutering in Canada was afgelopen; dus voor die heren was de zaak daar uit. Dat betekende, dat zij naar Engeland terug moesten dan

wel iets anders moesten vinden. Zij hadden reeds lang het oog op het recruteringsbureau te New York geslagen.

45973 *(Schotte)* De heer *Schotte* acht het een feit, dat, toen kapitein *van den Bergh* het bureau overnam onder majoor *Carp,* er niets meer te recruteren viel. Zij hebben toen hun tijd gevuld met het recruteren van mensen, die b.v. de heer *Schotte* c.s. afgekeurd hadden of die men ongeschikt bevonden had. Dat was alleen maar om werk te hebben.

45974 *(Schotte)*
45975 *(Schotte)* De heer *Schotte* had de administratie van het recruteringsbureau gereorganiseerd. Toen hij daar kwam, was er een administratie nog uit de tijd van Napoleon. Toen het bureau uit Canada de zaak overnam werd de gehele administratie weer teruggedraaid. Daarmede zijn zij lang bezig geweest; het was een enorme uitzoekerij.

40491 *(Carp)* De heer *Carp* had niet de indruk, dat met de aanstelling van de heer *van Schreven* te New York door overste *Sas* een gelukkige keuze was gedaan. De heer *van Schreven* heeft het werk onder overste *Sas* gedaan en daar stond de heer *Carp* buiten. Toen generaal majoor *Dijxhoorn* te Washington aankwam, was er reeds sprake van een reorganisatie, waarbij het troependetachement zou worden opgeheven en met commissies zou worden gewerkt. De heer *Carp* zou dan de commissie in de Verenigde Staten hebben gekregen. Dat is toen niet doorgegaan en het recruteringsbureau, dat als zodanig onder overste *Sas* stond, werd bij de eerste reorganisatie van generaal majoor *Dijxhoorn* onder deze zelf geplaatst. De heer *Carp* trad in Canada in de functie van overste *Sas;* hij voelde het als een groot bezwaar, dat hij geen enkele zeggingsmacht had in de oproeping van de mensen in de Verenigde Staten, want hij moest tegenover de Canadese Regering verantwoordelijk blijven voor de mensen, die Canada binnenkwamen; dit was heel moeilijk, indien de mensen, wanneer zij bij de heer *Carp* niet zouden voldoen, niet naar de Verenigde Staten konden terugkeren, wanneer zij niet de goede papieren hadden, hetgeen dikwijls het geval was. De heer *Carp* heeft er toen bij generaal majoor *Dijxhoorn* op aangedrongen, dat de toestand zou worden gehandhaafd, zoals deze vroeger was, nl. dat het recruteringsbureau te New York zou blijven onder de commandant van de Nederlandse troepen. Dit is later gebeurd. In die tussentijd is er voor de heer *van Schreven* aanleiding geweest onwelwillende brieven te schrijven, waarop de heer *Carp* steeds vormelijk heeft geantwoord. De heer *van Schreven* heeft aan de heer *Dijxhoorn* bericht, dat er in heel Amerika niets meer te recruteren viel, terwijl de aantallen, die er daarna uitgehaald zijn, groter waren dan vroeger. De heer *van Schreven* is officieel weggegaan, omdat het aantal recruten het niet noodzakelijk maakte, dat hij als consul-generaal langer aan de buitenlandse dienst werd onttrokken.

40492 *(Carp)*

40499 *(Carp)*

40516 *(Carp)*
40517 *(Carp)* Het recruteringsbureau te New York is in Augustus 1942 onder leiding van de heer *Carp* gekomen. De heer *Carp* heeft toen de heer *van den Bergh* aan het hoofd gesteld. De heer *Carp* ging eens in de zes weken naar het bureau te New York; voor de rest had men telefonisch contact, soms om de andere dag. De heer *Carp* heeft de indruk gekregen, dat de heer *van den Bergh* de recrutering met grote voortvarendheid heeft opgezet en dat hij verschillende bronnen heeft aangeboord, die tot dusverre niet waren bekeken. De heer *Carp* stond toen, wat de recrutering betreft, onder generaal majoor *Dijxhoorn* en wat het troependetachement betreft onder de Minister van Oorlog. De verhouding met generaal majoor *Dijxhoorn* was uitstekend. Met hem heeft de heer *Carp* nooit moeilijkheden gehad.

40518 *(Carp)*

40519 *(Carp)*

59040 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* is door zijn commandant naar New York gestuurd, omdat men daar de recrutering nieuw leven wilde inblazen.

59042 *(van den Bergh)*
59043 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* gelooft, dat er moeilijkheden tussen de heer *van Schreven* en majoor *Carp* waren, maar hij kent deze moeilijkheden niet.

59049 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* moest trachten met de Amerikaanse autoriteiten in contact te komen. Hij heeft een zeer nauw contact gehad, zowel met het hoofd van de Amerikaanse recrutering als met de verschillende recruteringsbureaux in de verschillende Staten. In Amerika ging het volgens de Staten: een bureau te New York had de provincie New York onder zich. Men moest er nauw contact mee houden, omdat men van deze mensen toestemming moest krijgen om de Nederlanders, die bekend waren, onder de wapenen te roepen.

59054 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* kwam voor de moeilijkheid te staan, dat op het bureau het personeel, op de jongste bediende na, weg was.

59057 *(van den Bergh)* Wel waren er dossiers. De heer *Schotte* is nog wel enkele keren teruggekomen voor het geven van advies, maar hij had de vaste dienst van het bureau verlaten toen de heer *van den Bergh* er

59059 *(van den Bergh)* kwam. De toenmalige luitenant *de Kuyper* is ongeveer 14 dagen vóór de heer *van den Bergh* te New York gekomen en heeft

59062 *(van den Bergh)* misschien iets meer van het oude personeel gezien, maar hij beklaagde zich er ook over, dat hij niet voldoende wist. In de eerste plaats heeft men de dossiers, die aanwezig waren, doorgewerkt en men heeft de mensen, die daarin voorkwamen, aangeschreven of bezocht. In de tweede plaats heeft de heer *van den Bergh* getracht een betere

voeling te krijgen met de verschillende Amerikaanse recruteringsboards. Inderdaad is het gelukt van die boards in de Staten, waar de meeste Nederlanders woonden — er waren eigenlijk maar enkele Staten, die voor de recrutering van belang waren — de namen te krijgen van de Nederlanders, die in aanmerking kwamen voor de Amerikaanse dienstplicht. Als die mensen bereid waren in plaats van bij het Amerikaanse leger bij het Nederlandse leger te gaan, konden zij ook bij het laatste komen. Men heeft een zeer nauw contact gehad. Als de recruteringsdienst iemand wilde oproepen, die in aanmerking kwam voor de Amerikaanse dienstplicht, moest deze daarvoor de toestemming van deze boards hebben. Een goede verhouding tot die boards was voor de Nederlanders dus onontbeerlijk.

59094 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* is in October 1943 weggegaan. De recrutering was toen practisch afgelopen. Het werk draaide toen meer om de kostwinnersvergoedingen, de repatriëring van mensen, die afgekeurd waren e.d.

59068 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* weet niet precies, hoeveel mensen de heer *van Schreven* op zijn bureau had. De heer *van den Bergh* had betrekkelijk weinig mensen. Hij kan niet beoordelen, of het meer was

59069 *(van den Bergh)* dan ten tijde, dat de heer *van Schreven* de leiding had. Men had 4 of 5, in de beste tijd 6 of 7 mensen. Naar het oordeel van de heer

59070 *(van den Bergh)* *van den Bergh* was het niet te veel. Men stuurde nogal veel mensen uit om Nederlanders aan huis op te zoeken; het was werk, dat wel degelijk zijn rendement opbracht.

40547 *(Kerkhoven)* De heer *Kerkhoven* kreeg in 1943 de opdracht zich naar New York te begeven teneinde hoofd te worden van het recruteringsbureau aldaar. Dit bureau stond aanvankelijk onder de supervisie van generaal-majoor *Dijxhoorn,* maar toen de heer *Kerkhoven* het

40548 *(Kerkhoven)* overnam, is het een afdeling van het consulaat geworden. De heer *van Schreven* was er toen niet meer. De heer *Kerkhoven* heeft het bureau overgenomen van de heer *S. van den Bergh.* Hij is daar gebleven van einde 1943 tot 9 Februari 1946.

40784 *(Boon)* De heer *Boon* heeft verklaard, dat de heer *van Schreven* een tijdlang in Amerika de recrutering leidde. Er is toen later een wrijving geweest met de heren te Stratford in Canada. De heer *van Schreven* klaagde, dat hij er uitgewerkt werd en toen is kapitein *van den Bergh* naar New York gegaan en hij is daar een tijdlang hoofd van de recrutering geweest. De heer *Boon* gelooft, dat er wel een beetje jalouzie achter zat. De heer *van den Bergh* wilde graag naar New York om

40785 *(Boon)* daar de recrutering te leiden en er werd beweerd, dat de heer *van Schreven* er niet genoeg werk van maakte. De heer *Boon* kan er geen oordeel over vellen, wie van de twee gelijk had: wèl weet hij, dat de heer *van Schreven* het met weinig hulp deed, terwijl het personeel van de heer *van den Bergh* veel groter was.

b. Wijze van werken

38434 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* heeft verklaard, dat men in Amerika gehandicapt was door de bepaling, dat het mensen, die z.g. „first papers" hadden — dat zijn zij, die voor naturalisatie in aanmerking kwamen — verboden werd in Nederlandse dienst te treden. In de tweede plaats was het ook zeer moeilijk de woonplaats te weten te komen van de in Amerika woonachtige Nederlanders. Men heeft toen pogingen aangewend inzage te krijgen van de z.g. „Alien Registration". Hierin zijn alle in Amerika woonachtige vreemdelingen opgenomen. Deze pogingen zijn op niets uitgelopen. Men heeft toen getracht bevriend te geraken met de „local draft boards". Dit zijn de recruteringsbureaux in Amerika. Indien men die goed kende, mocht men wel eens inzage hebben van hun registers en kon men er de Nederlanders uithalen. Dit was echter zuiver een vriendendienst. Zo heeft men heel prettig gewerkt met een „local draft board" te New York.

38465 *(Dijxhoorn)* De Nederlandse recruteringsdienst heeft verschillende recruteringsbureaux geopend, nl. te New York, Chicago, San Francisco en Los Angeles. Zo goed en zo kwaad als het ging heeft men aan de door de Amerikanen gestelde voorwaarden voldaan en de recrutering opgezet; hierbij moest natuurlijk ook rekening worden gehouden met de belangen van de gerecruteerden. Men moest b.v. zorgen, dat dezen, wanneer de oorlog was afgelopen, weer in Amerika konden terugkomen; daarvoor moesten zij een re-entry permit hebben.

Er waren mensen, die al jaren in Amerika woonden en nooit door de Amerikaanse autoriteiten waren achterhaald; dezen voelden er niet veel voor om zich op te geven. Wanneer zij echter kwamen en het bleek, dat zij geen papieren hadden, was het voor de recruteringsdienst een puzzle te zorgen, dat zij later weer konden terugkomen.

38468 *(Dijxhoorn)* Toen de heer *Dijxhoorn* in Amerika kwam, was daar nog geen sprake van een recrutering; die moest nog worden opgezet. Er waren wel inleidende besprekingen geweest, maar men was niet tot een resultaat gekomen. De heer *Dijxhoorn* is toen begonnen met contact op te nemen met de Amerikaanse Minister van Oorlog, *Stimpson* en

zijn Assistent Secretary of War *McCloy;* dit heeft wel resultaat gehad. Wat de uitvoering betreft kwam de heer *Dijxhoorn* in contact met generaal *Hershey,* directeur van het Amerikaanse recruteringssysteem.

45939 *(Schotte)* Toen de heer *Schotte* begin 1941 bij de recrutering in Amerika kwam was men reeds met iets aan de gang. De heer *Sas* is een uitstekend chef geweest, die voor een goed idee enthousiast kon worden en daaraan zijn volle medewerking gaf. In de tweede plaats heeft men ook altijd een uitstekende medewerking van de ambassade gehad, die vooral in de tijd, vóórdat Amerika in de oorlog was, zeer nodig was. Gerecruteerd mocht er niet worden en het State Department zelf — dat was vóór de tijd van de heer *Schotte,* dat heeft hij van de heer *Sas* gehoord — heeft het idee aan de hand gedaan een Koninklijk besluit uit te vaardigen, waarbij werd bepaald, dat alle jonge mannen, geboren tussen die en die data, al in het leger zaten en dus alleen nog maar geregistreerd en gekeurd moesten worden, zodat men niet recruteerde, maar registreerde. Daarvan heeft het State Department wel enige last gehad, omdat van dienstweigeraars, die meenden, dat zij de hulp van de Amerikanen moesten inroepen, wel enige klachten bij het State Department kwamen, maar die werden altijd op heel vriendelijke wijze met het recruteringsbureau behandeld. De moeilijkheden bij de recrutering waren de volgende.

De Nederlanders in Amerika waren niet geregistreerd; er bestonden geen lijsten; men moest dus de hulp inroepen van verenigingen van Nederlanders (van welke verenigingen sommige niet medewerkten), van de consulaten en van de mensen, die in de loop van de tijd op de consulaten verschenen om hun pas te laten verlengen en die, als zij de dienstplichtige leeftijd hadden, eerst naar de recruteringsdienst werden gestuurd, vóór zij faciliteiten van de

46000 *(Schotte)* consulaten kregen. De Amerikanen zullen wel lijsten hebben gehad van personen, die naar Amerika verhuisden, maar niet meer met adressen, want in Amerika bestaat geen burgerlijke registratie. Een

46001 *(Schotte)* vreemdeling, die aan wal komt, verdwijnt in de menigte. De heer *Schotte* acht het op grond van zijn ervaringen wenselijk, dat Nederland er toe overgaat in het buitenland, ook nu, een registratie aan te houden van de Nederlanders, die in het buitenland vertoeven of wonen. Dat kunnen de consulaten doen, want iedere Nederlander, of liever gezegd, 95 pct. van de Nederlanders, die Amerika binnenkomen, komen toch wel vroeger of later met een consulaat in aanraking.

45939 *(Schotte)* In de tweede plaats was er het feit, dat men op geen enkele manier dwang kon uitoefenen; men kon niet dreigen. De Nederlandse recruteringsdienst had graag willen doen, wat zij de Belgen zag doen, die verklaarden, dat na de oorlog de goederen van de dienstweigeraars in België verbeurd zouden worden verklaard enz. De Nederlanders die weigerden, werden alleen tot dienstweigeraars verklaard.

45953 *(Schotte)* De heer *Schotte* stelde zich op het standpunt, dat die „eerste papieren" alleen het voornemen te kennen gaven om Amerikaans burger te worden, maar daarmee is men nog geen burger. Met die gevallen heeft men moeilijkheden gehad. Men heeft verschillenden van die mensen wel in het leger gekregen, maar er zijn ook gevallen geweest, waarin de mensen het met de Amerikaanse autoriteiten hebben opgenomen en men zo'n beetje de vingers van het geval moest aftrekken.

45954 *(Schotte)* Er is een poging gedaan om degenen, die in het bezit waren van „first papers", vrij te krijgen van de Amerikaanse dienstplicht, maar, indien de heer *Schotte* het zich goed herinnert, was het toch uiteindelijk zo, dat men die mensen vrij moest laten in hun keuze. Hij meent zelfs, dat het op het laatst zo was, dat die mensen verplicht waren in het Amerikaanse leger te gaan, tenzij zij vóór die tijd over de grens waren. De heer *Schotte* is daarvan niet geheel zeker, maar hij gelooft, dat dit de ontwikkeling was. Het is ook zo, dat er vele Nederlanders zijn geweest, die, toen in 1939 de oorlog in Europa

45955 *(Schotte)* uitbrak, getracht hebben zich te redden door zo gauw mogelijk „first
45956 *(Schotte)* papers" aan te vragen. Dit werd zeker niet als een fraaie houding beschouwd en men keek ook wel degelijk de datum van de „first papers" na.

45987 *(Schotte)* Zij die dienst hadden genomen en naar Europa waren gegaan met de bedoeling terug te komen, kregen, aldus de heer *Schotte,* een re-entry permit. Er kwam een algemene bepaling af van de Amerikanen, dat degenen, die in Amerika verblijf hadden gehouden en in een geallieerd

45988 *(Schotte)* leger dienden, weer in het land terug mochten komen. Dat was niet
45989 *(Schotte)* zo in de aanvang. Men moest er dus ook voor vechten om het zover te krijgen. Die mensen konden een re-entry permit krijgen, als zij „resident" waren en als zij maar niet vertelden, dat zij in een vreemd leger gingen dienen.

45950 *(Schotte)* De heer *Schotte* vond, dat de publieke opinie niet sympathiek stond tegenover de oorlogvoering in Europa. Die slappe en enigszins vijandelijke houding tegenover de oorlog in Europa had grote invloed op onze landgenoten. Er was, voordat Amerika in de oorlog kwam, een heel lauwe stemming; men heeft dan ook een hele portie dienst-

45952 *(Schotte)* weigeraars gehad. Men kan dus wel zeggen, dat er een duidelijk onderscheid was tussen de tijd, vóórdat en die, nadat Amerika in oorlog kwam. Daarna liet men de Nederlandse recruteringsbureaux vrijer opereren, maar toen was tegelijkertijd ook de goede tijd voor de recrutering voorbij, doordat het Amerikaanse leger begon op te nemen.

45940 *(Schotte)* De heer *Schotte* heeft de recrutering voldoende gepropageerd. Wanneer b.v. personen in het openbaar als spreker optraden, wezen zij op de recrutering. Men heeft er ook de pers bij gehaald. In de loop van de kleine twee jaar, dat de heer *Schotte* er bij is geweest, heeft men, gelooft hij — het is moeilijk te taxeren — wel bereikt, dat 90 à 95 pct van de Nederlanders, die in Amerika waren, op de een of andere manier hiervan af wisten.

45968 *(Schotte)* De heer *Schotte* zat dikwijls voor het gehele bureau, omdat de heer *van Schreven* vrij veel afwezig was — hij was vaak ziek en verder is hij b.v. naar Zuid-Amerika gestuurd om een gezant te vervangen —; langzamerhand dreef de zaak op de heer *Schotte;* voor de rest waren het jonge mensen. Voorts zag hij tegen de kosten op en speciaal toen hij er zich eigenlijk van bewust werd, dat het toch niet liep, achtte hij de tijd gekomen om te zeggen: laten wij het maar sluiten. De verhoudingen, waaronder men in de Verenigde Staten leefde, vormden een zeer ongunstige factor.

45975 *(Schotte)* Er werden, aldus de heer *Schotte,* geruchten verspreid, dat na zijn aftreden nog zoveel mensen zijn gerecruteerd, maar dat was geen recrutering. Het is de vraag: hoeveel mensen zijn er nagekomen, die naar Engeland zijn gestuurd en de grote uitgaven rechtvaardigden?

45985 *(Schotte)* Als men de algemene indruk van de heer *Schotte* vraagt, dan waren het de kleine man en de middenstand, die, veel meer dan de intellectuelen of aristocaten, toonden het hart op de goede plaats te hebben.

45210 *(Winkel)* Volgens de heer *Winkel* was in het begin de moeilijkheid deze, dat men in Amerika een ander soort besluit om te recruteren moest nemen, want Amerika was toen nog neutraal; daarom konden de mensen over de grote afstanden niet als militair reizen. Zij konden niet op de gewone wijze gerecruteerd worden, maar moesten — hetgeen de Dienstplichtwet ook mogelijk maakt — ingelijfd worden buiten hun tegenwoordigheid. Dat was een van de moeilijkheden, waar overste *Sas* mee te kampen had.

59062 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh,* de opvolger van de heer *van Schreven,*

59063 *(van den Bergh)* heeft getracht een betere voeling te krijgen met de verschillende Amerikaanse recruteringsboards. De mensen, die Amerikaanse „first papers" hadden, mochten niet door de Nederlandse recruteringsdienst worden opgeroepen. Aan die bepaling werd echter niet voor de volle 100 pct. vastgehouden. Het is soms gelukt mensen met „first papers"

59064 *(van den Bergh)* onder de wapenen te roepen. Er is zeker overleg met de Amerikaanse Regering gepleegd. Het officiële standpunt van de Amerikaanse Regering was, dat dergelijke Nederlanders niet voor Nederlandse dienstplicht in aanmerking kwamen, maar ondergeschikte autoriteiten weken daarvan wel af en stonden toch toe deze mensen op te roepen.

59065 *(van den Bergh)* De medewerking van de Amerikaanse boards in de voornaamste Staten was zeer groot. De heer *van den Bergh* kreeg vrijwel iedere dag een lijst van namen van mensen, die weer opgeroepen waren.

59066 *(van den Bergh)* Men heeft waarschijnlijk wel geprobeerd te bereiken, dat de weigerachtigen door Amerika met de sterke arm zouden kunnen worden gedwongen aan de oproeping gevolg te geven, maar dat is niet gelukt. De stok achter de deur was, dat, als zij niet bij de Nederlanders kwamen, zij door Amerika werden opgeroepen.

59100 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* heeft de overtuiging, dat met betrekking tot het t.z.t. geven van een re-entry permit aan de gerecruteerden alles is gedaan wat mogelijk was.

59102 *(van den Bergh)* De mensen in de Verenigde Staten, voorzover zij in Amerikaanse dienst werden opgeroepen, werden bij de keuring op lijsten geplaatst en zij moesten hun nationaliteit opgeven; de namen der Nederlanders werden aan de Nederlandse recruteringsbureaux doorgezonden. De Amerikanen hebben echter geweigerd de resultaten van de volkstelling te geven. Men heeft al het mogelijke gedaan om ze te krijgen. Generaal majoor *Dijxhoorn* is nog naar de attorney general gegaan, maar kreeg te horen: „neen, bij die volkstelling bestond een zekere geheimhouding"; men gevoelde zich niet gerechtigd de namen aan de Nederlandse recruteringsdienst te geven. Aan de andere kant is men tegemoet gekomen door toe te staan, dat de Selected Service Boards de

59103 *(van den Bergh)* namen van de Nederlanders gaven.

40581 *(Kerkhoven)* De heer *Kerkhoven* heeft met de heer *Carp* een propagandareis door de Verenigde Staten gemaakt, naar Seattle, Portland, San Francisco en Los Angeles, om daar de Nederlandse kolonies te bezoeken en propaganda te maken. In het algemeen heeft men meer gesproken over de positie van Nederland in het wereldconflict.

40582 *(Kerkhoven)* Te New York was er slechts weinig sprake van propaganda. Daarvoor was het reeds te laat. Het was meer een kwestie van de algemene leiding, van de recrutering, de verzorging van de contingenten, die uit

West-Indië in koloniale uniform kwamen en in battle dress gestoken moesten worden, financiële bijstand, geneeskundige verzorging, enz.

57589 *(van Lidth de Jeude)* Oud-Minister *van Lidth de Jeude* had voortdurend voeling met hetgeen in de Verenigde Staten gebeurde, maar het was in het algemeen een contrôle van verre. Hierbij kwam nog, dat de Nederlanders in Amerika, die volgens de wet de keuze kregen om dienst te doen in het Amerikaanse leger of in het Nederlandse, als regel het Amerikaanse leger kozen, zodat de opbrengst van recruten voor het Nederlandse leger in Amerika uiterst gering was.

40656 *(van Riemsdijk)* Volgens de heer *van Riemsdijk* heerste er voor een gedeelte ontevredenheid bij de recruten, die uit de Verenigde Staten in Canada kwamen. Met moet niet vergeten, dat de meeste mensen daar een zeer lucratieve betrekking hadden. Er was een zeker antagonisme tussen hen, die wel naar Engeland overgingen en de vulpenbrigade, bestaande uit mensen, die men alleen onder de wapenen heeft gehad om hen te militariseren. Daarna gingen deze laatsten terug naar New York, waar zij dan vrij van Amerikaanse militaire dienst bleven. Op deze manier kon men allerlei mensen in sleutelposities te New York handhaven. Ze bleven in uniform, maar ontvingen geen geld; zij zaten o.a. bij de Scheepvaartmissie, enz. Daarmede is heel goed werk gedaan. Maar er ontstond daardoor ook wrevel, want de een ging naar Engeland en de ander zat, in zijn uniform, met zijn vulpen te schrijven.

46009 *(Schotte)* De heer *Schotte* heeft in zijn tijd wel gevallen gehad — maar dit is op zeer kleine schaal gebeurd —, waarin men geadviseerd heeft tot uitstel, dat telkens verleend kon worden, omdat men vond, dat de persoon in kwestie in de war effort in Amerika belangrijker werk deed dan als soldaat in het Nederlandse leger. De heer *Schotte* kan zich niet herinneren, hoeveel er van dergelijke gevallen zijn geweest; het kunnen er echter niet veel zijn geweest; de commissie voor de vrijstellingen was in dit opzicht niet zeer scheutig.

59071 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* herinnerde er aan, dat er te New York verschillende Nederlandse scheepvaartmaatschappijen waren gevestigd. Het was van zeer groot belang, dat op die kantoren Nederlanders aanwezig waren, althans mensen die behoorlijk Nederlands spraken, zodat zij met de kapiteins en de bemanningen van de schepen in hun eigen taal konden spreken. Deze mensen dreigden door Amerika te worden opgeroepen. Er is toen dus besloten, dat deze mensen door het recruteringsbureau zouden worden opgeroepen, dat zij zouden worden gemilitairiseerd en dat zij als militair op die bureaux zouden gaan werken. Er is gevormd een compagnie van Nederlandse troepen in New York, waarvan eerst luitenant *de Kuyper* en later de heer *van den Bergh* commandant is geworden. Deze mensen kwamen nu en dan eens samen om iets te horen over militaire onderwerpen. In het algemeen zaten deze mensen in uniform op hun gewone plaatsen op de bureaux; hierdoor is vermeden, dat zij werden opgeroepen voor de Amerikaanse dienstplicht.

59080 *(van den Bergh)* De bedoeling was deze mensen althans enig idee te geven van hun verplichtingen als militair. Zij liepen in uniform rond en moesten dus weten, wie hun meerdere was, hoe zij moesten salueren en hoe zij zich in het algemeen gesproken in het openbaar hadden te gedragen. Daarvoor werden zij 14 dagen naar Canada gestuurd. Het was de bedoeling van de heer *Dijxhoorn* deze mensen zoveel mogelijk in militair verband te brengen om ook tegenover de Amerikanen de zaak zo echt mogelijk te laten lijken.

59084 *(van den Bergh)*

59074 *(van den Bergh)* Er is wel eens verschil van mening geweest over de vraag of een bepaalde man al of niet onmisbaar was, maar dan ging het niet over de militaire dienst in Amerika, maar in Engeland. Dat was een dagelijkse bron van discussie, ook met de scheepvaartcommissie, die trachtte de mensen voor de zeevaart te winnen. De scheepvaartmaatschappijen zeiden: wij hebben die man nodig voor het vitale werk. De heer *Dijxhoorn* besliste dan of de man al of niet in onontbeerlijk werk zat.

Het was de taak van de recruteringsbureaux de man op te roepen; het was de taak van de Nederlandse Aankoopcommissie of van de betrokken scheepvaartmaatschappijen duidelijk te maken, dat deze man onmisbaar was.

59079 *(van den Bergh)* De heer *van den Bergh* weet het niet zeker, maar hij neemt aan, dat men personeel van de Nederlandse Aankoopcommissie niet in militaire dienst behoefde op te roepen om hen te vrijwaren tegen dienstneming in het Amerikaanse leger.

57601 *(van Lidth de Jeude)* Oud-Minister *van Lidth de Jeude* herinnerde zich, dat er ook een kwestie is geweest met Nederlanders, die werkzaam waren bij een erkend vitaal bedrijf op het gebied van de scheepvaart. Deze mensen liepen kans door de Amerikanen te worden opgeroepen. Men heeft toen maatregelen genomen, dat zij zouden worden gemilitairiseerd.

57602 *(van Lidth de Jeude)* Een van de bezwaren was wel, dat men het niet fair vond tegenover de Amerikanen, doch ook overigens moest men enigszins voorzichtig zijn met militariseren, hetgeen toch al op vrij grote schaal plaats

vond. In het algemeen is het niet gewenst, dat burger-elementen, als het niet zeer nodig is, worden gemilitairiseerd. Of de heer *van Lidth de Jeude* lang of kort heeft geaarzeld, herinnerde hij zich niet precies, doch tenslotte is toch de conclusie geweest, dat het behoud van deze mensen het zwaarste woog.

45931 *(Schotte)*
45932 *(Schotte)*

Naar de heer *Schotte* verklaarde, is de commissie voor de vrijstellingen en bloc afgetreden. Het ging om twee gevallen, waarin de commissie adviseerde om op te roepen. Het ene geval was dat van een knaap van 21 jaar, die onmisbaar was verklaard; het andere betrof een jongeman van 29 jaar, die al in dienst was en er uit gehaald werd. Het laatste geval was niet zo belangrijk, maar wat het eerste betreft was de commissie het er direct over eens, dat dit niet ging; direct oproepen was het advies aan de commandant; daarop is toen afwijzend beschikt. De commissie heeft dit niet geaccepteerd en heeft geprotesteerd bij de heer *Dijxhoorn*. Deze heeft de commissie en bloc naar Washington laten komen en haar medegedeeld, dat hij bleef bij zijn mening: die jongen mocht niet worden opgeroepen. Dat was *van Stolk*. Toen is de commissie afgetreden en de heer *Schotte* heeft zijn ontslag ingediend bij het recruteringsbureau. Het was een commissie van advies. Men meende, dat dit geval te frappant was en dat de commissie van advies daardoor in discrediet zou komen.

45933 *(Schotte)*
45934 *(Schotte)*

Ieder was het er direct mee eens, dat die jongen moest worden opgeroepen; hij zou misschien enig uitstel kunnen krijgen, zodat zijn vader intussen voor een opvolger kon zorgen. Toen de heer *Dijxhoorn* zijn beslissing niet veranderde heeft de commissie het geval daarna aan de Minister te Londen voorgelegd om te weten, dat haar houding op de juiste wijze belicht zou worden, waarop de Minister schreef, dat hij meende niet op een reeds genomen beslissing van de heer *Dijxhoorn* te kunnen terugkomen, zonder verdere argumentatie.

45937 *(Schotte)*

Het is heel moeilijk te zeggen, dat hier bepaalde invloeden werkten, want er zijn van die toestanden ten aanzien waarvan men direct aanvoelt en ziet: zo ligt de zaak, zonder dat men daarvoor directe bewijzen heeft. De heer *Schotte* acht de Enquêtecommissie niet de plaats om met vermoedens aan te komen.

45938 *(Schotte)*

Aan het geval-*van Stolk* zit nog iets meer vast. De Amerikanen gaven nooit afstel; zij gaven in geval van „onontbeerlijkheid" tot een maximum van zes maanden uitstel, maar nimmer afstel. Met andere woorden, zij verklaarden, dat niemand ooit onontbeerlijk is.

38491 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* had, naar hij mededeelde, een commissie van advies voor vrijstellingen omdat hij van achter zijn bureau niet kon beoordelen, wie voor vrijstelling in aanmerking kwamen. Als regel hield hij zich aan deze adviezen. Op een gegeven moment is hij — op goede gronden — van dat advies afgeweken en toen waren de heren dermate boos, dat zij ontslag vroegen. De heer *Dijxhoorn* heeft het geval-*van Stolk* nauwkeurig bestudeerd. De heer *van Stolk* was onder mr. *Steenberghe* belast met het aankopen van allerlei voorraden, zoals granen, leer, enz. Hiervoor moest hij reizen maken. Hij had echter slechts een klein bureau, waar hij zelf was, een ander en zijn zoon. Wanneer deze zoon nu ook in dienst moest, was de heer *van Stolk* daardoor zeer onthand. Na ampele overwegingen en na de heer *Steenberghe* te hebben gehoord, vond de heer *Dijxhoorn* het billijk, dat de zoon voorlopig bij de heer *van Stolk* kon blijven, te meer daar zijn andere zoon reeds bij de marine was. Naderhand is *van Stolk* toch in dienst gegaan.

38492 *(Dijxhoorn)*

c. Resultaten

Ten aanzien van de resultaten welke in de Verenigde Staten met de recrutering zijn bereikt blijkt uit het „Overzicht van de recruteering in Canada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gedurende de jaren 1940—1945" [1]) van de heer *Carp* het volgende:

„In de U.S.A. was tijdens de recrutering volgens de laatste Amerikaanse statistieken het aantal Nederlandse ingezetenen (mannen, vrouwen en kinderen) pl.m. 32 000. Indien men aanneemt, dat hiervan 10 pct. dienstplichtig is, komt dit overeen met het getal van de op het Registratie Bureau te New York bekende namen van Nederlandse dienstplichtigen. (3000 à 4000).

Uit de U.S.A. opgekomen	420
afgekeurd	475
vrijgesteld	53
weigerachtig	640
Totaal behandeld	1588,

waarvan dus opgekomen 27 %, afgekeurd 30 %, vrijgesteld 3 % en weigerachtig 40 %.

[1]) Bijlage 1, punt 33.

§ 5. Zuid-Afrika

a. Organisatie en werkwijze.

92661 *(Bosma)*

92663 *(Bosma)*

92664 *(Bosma)*

92666 *(Bosma)*

92669 *(Bosma)*

92671 *(Bosma)*

92673 *(Bosma)*

92679 *(Bosma)*

92690 *(Bosma)*

92694 *(Bosma)*

92695 *(Bosma)*
92696 *(Bosma)*
92711 *(Bosma)*

92714 *(Bosma)*

92715 *(Bosma)*

44393 *(Koch)*

Schout bij nacht b.d. *J. Bosma* is de 20ste Maart 1941 van Tandjong Priok vertrokken met de opdracht in Zuid-Afrika vrijwilligers te werven voor de Nederlandse marine in Engeland. Intussen was er in Engeland ook sprake van, dat een commissie van de landmacht naar Zuid-Afrika zou gaan. Deze commissie ging met de bedoeling de oproeping van dienstplichtigen uit te voeren. Aan de heer *Bosma* is per telegram medegedeeld, dat overste *Koch* uit Engeland zou komen, wiens aankomst de heer *Bosma* moest afwachten, want deze zou nadere instructies hebben. De heer *Bosma* meende, dat overste *Koch* in de eerste helft van Juni met een luitenant is gekomen. Overste *Koch* had instructies bij zich. Op dat moment was de dienstplicht voor Zuid-Afrika nog niet officieel afgekondigd. Het gezantschap was vreselijk bang, dat hiervan iets zou uitlekken — natuurlijk wist iedereen het wel, deze dingen weet men altijd — zodat zij aanvankelijk niet veel hebben gedaan. De opdracht van de heer *Bosma* was met de commissie samen te werken. De heer *Bosma* maakte geen deel uit van de commissie; zij stonden naast elkander. Er was tussen leger en marine, zoals gewoonlijk, ook in Engeland wrijving. Verder mocht de commissie aanvankelijk helemaal niet militaire missie heten; dit was een hatelijk woord. Er waren dus een paar officieren, die wat moesten doen. Een van de tekenen, waaruit bleek, dat de heer *Koch* zelfstandig was, was, dat hij de kas in handen had. Het was een enigszins vreemde, scheve toestand; dit is het ook gebleven. De heer *Bosma* was degene, die vrijwilligers moest werven. De heer *Koch* en de heer *Bosma* hebben nooit anders dan naast elkaar gestaan. Toen in Engeland was uitgemaakt, dat er militaire dienstplicht zou zijn, waren er begrijpelijkerwijs nagenoeg geen Nederlanders meer, die als vrijwilliger konden dienst nemen, daar zij reeds dienstplichtig waren. Het werk van de heer *Bosma* is zeer onvruchtbaar geweest. De verhouding tussen hem en de heer *Koch* was helemaal niet geregeld. Zijn indruk was van het begin af aan, dat er tussen de twee departementen iets niet goed was. Wanneer die verhouding wel goed zou zijn geweest, had men de zaak anders opgezet en dan had men de heer *Bosma* misschien niet meer weggestuurd, toen de dienstplicht zo goed als zeker was.

De heer *Bosma* kreeg de volledige medewerking van de gezant. Hij herinnerde zich nog speciaal, dat de gezant de kwestie om ook Zuid-Afrikaners te mogen aannemen, bij generaal *Smuts* in orde heeft gemaakt.

Met ingang van 1 Mei 1942 heeft de heer *Bosma* ontheffing van zijn functie gekregen. Hij heeft ontslag gevraagd, omdat er voor hem niets meer te doen was. Het initiatief hiertoe is eigenlijk van Londen gekomen. Op het moment, dat het te Londen vaststond, dat er dienstplicht zou zijn, was het niet meer het juiste ogenblik iemand te sturen om uit hetzelfde personeel vrijwilligers te halen. De heer *Bosma* heeft dit eerst goed begrepen toen hij in Zuid-Afrika was aangekomen. Men had een van de twee moeten doen; men had niet het een en het ander moeten doen. De heer *Bosma* betwijfelde, of er, wanneer er geen dienstplicht was geweest, noemenswaardig veel vrijwilligers te krijgen zouden zijn geweest.

Ongeveer in Februari 1941 is de toenmalige kapitein *Kruls* bij dr. *C. F. Koch* gekomen; hij heeft deze gevraagd, of hij zin had naar Zuid-Afrika te gaan om daar de recrutering van de Nederlandse dienstplichtigen te organiseren, hetgeen zeker noodzakelijk was, omdat men alle dienstplichtigen in Canada en in de Verenigde Staten had opgeroepen en omdat kort daarna ook een besluit in de Ministerraad was gevallen, waarbij de Nederlandse dienstplichtigen over de gehele wereld zouden worden opgeroepen. De heer *Koch* heeft gevraagd hem slechts één persoon toe te wijzen, luitenant *Reuhl,* die op de terugtocht is omgekomen, een buitengewoon sympathiek, eerlijk en getrouw man. Men is per schip, in konvooi, op 10 Mei 1941 vertrokken. De heer *Koch* had bij zijn vertrek aan de toenmalige Minister *Dijxhoorn* verzocht het zo te regelen, dat hij het werk zelfstandig zou kunnen doen. Men had hem eerst gevraagd mee te gaan naar Canada, maar toen hij hoorde, dat het een grote missie was en welke plannen die had, heeft de heer *Koch* verzocht daarvan te worden ontheven, omdat het toch niet veel resultaat zou hebben. Toen de heer *Koch* in Zuid-Afrika aankwam, was er echter inmiddels een telegram gekomen, dat hij stond onder de gezant en niet onder de Minister van Oorlog. Bovendien had men daarheen laten komen de heer *Bosma,* een gepensionneerde schout bij nacht. Dat maakte voor de heer *Koch* de zaak heel moeilijk. Hij was in rang lager dan de heer *Bosma,* hij was niet meer zelfstandig en zijn eerste opwelling was: ik ga terug. Hij heeft het niet gedaan, omdat de gezant gezegd heeft: de heer *Bosma* kan geen hoofd van de missie zijn.

44395 *(Koch)*

Men heeft toen de Zuid-Afrikaanse Regering gevraagd inzage te krijgen van de lijsten van de in Zuid-Afrika wonende Nederlanders. Er was echter niemand geregistreerd. Men had in Zuid-Afrika geen burgerlijke stand. Men is er echter toch achter gekomen en men heeft 2000 dienstplichtigen gevonden.

44396 *(Koch)*

Toen is — aldus de heer *Koch* — een tegenactie van de groep-*Malan,* de Ossewa Brandwag en *Pirow* begonnen. De heer *Pirow* heeft in het Parlement over de Nederlandse recrutering vragen gesteld; hij hoopte, dat de Duitsers zouden winnen. Die groepen zijn toen een proces begonnen. Verantwoordelijk werden gesteld generaal *Smuts,* de gezant en de heer *Koch,* in deze geest, dat men zich schuldig zou maken aan het voornemen tot een soort mensenroof. Dat proces is gevoerd, doch heeft geen succes gehad voor de aanleggers er van. Maar inmiddels was er een organisatie ontstaan, waarin een vrij groot aantal Nederlanders werkzaam was, om processen te laten voeren tegen de Nederlandse recruteringsdienst naar aanleiding van bepaalde gevallen van oproepen van dienstplichtigen. Aan één proces is 3000 pond besteed om twee mensen buiten de dienst te houden, hetgeen echter niet is gelukt. De tegenpartij was zo brutaal geworden, dat zij openlijk aanstookte tot dienstweigering en toen werd die campagne als het ware gekoppeld aan een actie tegen de Zuid-Afrikaanse Regering van generaal *Smuts;* men zei: het is de schuld van *Smuts,* dat hier dergelijke schandelijke dingen gebeuren. De heer *Koch* heeft er generaal *Smuts* opmerkzaam op gemaakt, dat die actie tegen de recrutering op diens hoofd terecht zou komen. Deze heeft toen een besluit uitgevaardigd, waarbij dienstweigeraars zouden worden gearresteerd en gedeporteerd. Men kon ze natuurlijk niet deporteren naar Nederland, maar ze zouden op een Nederlands schip worden gezet, dat naar Suriname zou varen. Er is samenwerking verkregen met de Zuid-Afrikaanse staatspolitie en op een goede nacht zouden 200 dienstweigeraars gearresteerd worden, die openlijk provoceerden; een aantal is opgepakt, naar Kaapstad vervoerd en daar opgesloten. De heer *Koch* moest hen toen bezoeken en nog proberen hen te overtuigen, dat het stom was, enz. In plaats van 200 heeft men er tenslotte maar 80 te pakken gekregen, aangezien velen door de Zuid-Afrikaanse politie waren gewaarschuwd. Die anderen zijn letterlijk de wildernis ingetrokken, waar ze het toen ook niet erg plezierig hebben gehad, want ze konden zich nergens vertonen.

44398 *(Koch)*

Toen de dienstweigeraars opgepakt werden, schrokken de vrouwen zich een ongeluk. Zij hebben te Pretoria het gezantschap belegerd en zijn er gaan kamperen in de tuin van het gezantschap. Dat is een buitengewoon onverkwikkelijke geschiedenis geworden. In plaats dat de gezant de mensen er uit heeft laten zetten, heeft hij dit niet gedaan,

44399 *(Koch)*

doch pas na één of twee dagen. Dat heeft onze naam niet veel

44396 *(Koch)*

goed gedaan. Te Kaapstad hebben zij hetzelfde geprobeerd te doen. Daar zat als consul de heer *van Swinderen.* Daar zijn zij direct het consulaat uitgezet. Het is toen rustig geworden en men heeft geen last meer gehad van officiële tegenwerking.

Onder leiding van de heer *Looringh van Beeck,* die een buitengewoon goed vaderlander was en tegelijk een goed Zuid-Afrikaander, een zeer krachtige figuur, is — aldus de heer *Koch* — het eerste transport overgebracht; dat is de kern geworden van de Prinses Irene-Brigade. Zij zijn begin 1942 in Engeland aangekomen, een goede 100 man, allen uitgezochte mensen. Later zijn andere contingenten gekomen, zodat er tenslotte 600 of 700 man uit Zuid-Afrika zijn overgekomen. Toen de taak van de heer *Koch* naar zijn oordeel was afgelopen, is hij teruggegaan.

Er was een geneeskundige keuring ingesteld, waarbij het Zuid-Afrikaanse leger keurde. De heer *Koch* kreeg van het Zuid-Afrikaanse leger een klein kamp te Kaapstad, dat als doorgangskamp werd gebruikt. Dan gingen er telkens kleinere groepen over per schip, omdat de heer *Koch* dacht, dat het in het algemeen wegens het torpederingsgevaar beter was met een kleinere groep te gaan.

44422 *(Koch)*

De stemming was bij een bepaalde categorie anti-Nederlands; de Nederlanders waren in Zuid-Afrika als werklozen gekomen. Zij hadden daar hun bestaansmogelijkheid gevonden en zagen zich er ineens voor geplaatst, dat zij dat bestaan moesten opgeven en moesten gaan vechten voor een land, waarvoor zij niets meer over hadden. Zij kwamen met het bezwaar: Nederland is niet in staat geweest ons eten te geven, waarom zouden wij voor Nederland vechten? Dat die mensen zo zijn geworden, is ook hieruit te verklaren: het ware vrije mensen, veel timmerlieden, handwerksmensen, enz., die naar Zuid-Afrika waren gekomen, die geen Engels kenden; de enige personen, met wie zij konden spreken, waren de Afrikaans sprekende elementen; dat deel was anti-Engels en anti-*Smuts,* die waren dus tegen de Regering. Het werd een nauwe band. Toen de mensen zich tegenover dezelfde vijand geplaatst zagen, steunden zij elkaar als geen ander. Vele Nederlanders waren ook zeer goed, vnl. de kinderen van degenen, die vroeger, in de tijd van *Kruger,* gekomen waren. Er waren ook mensen, die na de vorige oorlog gekomen zijn en een prachtige carrière hebben gemaakt.

44415 *(Koch)* Het is juist, dat verschillende personen, die voor recrutering in aanmerking kwamen, liever in het Zuid-Afrikaanse leger wilden dienen.

De heer *Koch* ging één keer in de week spreken met de „director general of manpower", die besliste of de mensen weg moesten. Dat was een heel prettige discussie omtrent de vraag of het van belang was dat zo iemand in Zuid-Afrika bleef. Daarbij ondervond de heer *Koch* de grootst mogelijke medewerking.

44440 *(Koch)* Men had slechts de beschikking over een klein kampje, dat men eigenlijk voor niets kreeg van Zuid-Afrika, in tegenstelling tot wat in Canada gebeurde, waar de opleiding in een kazerne plaats vond, hetgeen ontzaglijk duur was. De heer *Koch* heeft gezegd: de gehele opleiding moet in Engeland gebeuren. De recruten konden in Kaapstad bijeenkomen, daar drie, vier dagen of een week blijven en dan vertrekken. Dat liep heel goed. De heer *Koch* had daar een paar instructeurs, die de recruten zover brachten, dat dezen konden salueren en wat rondstappen en marcheren. Een dag tevoren was er des avonds een feestje of een bijeenkomst met de familie en des middags een soort parade van ongeveer een man of 60. Zij waren dan erg trots als ze heel mooi konden marcheren. Velen waren vroeger ook reeds in dienst geweest. Wanneer men die mensen zo wilde opleiden, dat zij wat waard waren, moest men zulke geweldige uitgaven gaan doen, dat dit waanzin was.

44448 *(Koch)* Er was een militaire commandant van de recruten; deze was altijd degene, die met het volgende transport zou weggaan. Het bureau bestond uit een chef en zijn adjudant, luitenant *Reuhl*. Degene, die met het volgende transport zou weggaan, wist drie maanden van tevoren welke mensen er waren. Hij voerde alle correspondentie met hen. Als de mensen in Kaapstad kwamen, kende hij hen goed. Intussen zat de man voor het volgende transport alweer bij de heer *Koch* en bereidde dit voor.

44460 *(Koch)* Na het vertrek van de heer *Koch* heeft de toenmalige majoor *de Boer* de leiding gehad. Deze kon heel goed met de gezant *van*

44464 *(Koch)* *Lennep* opschieten. De heer *Koch* is 30 Augustus 1942 vertrokken. Einde September is hij in Engeland aangekomen.

94744 *(Daubenton)* Dr. *F. Daubenton* is op 20 Mei 1940 uit Zuid-West-Afrika teruggekomen te Pretoria. Hij was daar consul-generaal. Hij is toen door het gezantschap vastgehouden als sociaal attaché. De heer *Daubenton* wilde naar Indië, maar hij kon niet weg. Ongeveer Juni of Juli 1940 — de data weet de heer *Daubenton* niet meer precies — kwam er bericht over de recrutering voor Nederland en Nederlandsch-Indië. Van einde Mei 1940 tot Januari 1941 is de heer *Daubenton* aan het gezantschap te Pretoria werkzaam geweest. Als enige medicus en oud-reserveofficier van gezondheid is de heer *Daubenton* begonnen met regelingen te treffen met de Zuid-Afrikaanse autoriteiten voor het keuren van Nederlanders, die òf vrijwillig òf — ongeveer een jaar later — na oproep over zee werden gestuurd. In het begin van de recrutering werden de keuringen verricht door de medische dienst van het Zuid-Afrikaanse leger. Dit heeft geduurd tot ongeveer September 1941, toen de Regering te Londen overste *Koch* en luitenant *Reuhl* naar Zuid-Afrika heeft gezonden.

94745 *(Daubenton)* Met de keuringen voor de vrijwillige dienstneming in het Zuid-Afrikaanse leger had de heer *Daubenton* niets te maken. Wanneer Nederlanders in het Zuid-Afrikaanse leger wilden gaan, werd dat in het begin toegestaan; de Nederlandse autoriteiten zouden hen er dan later niet uithalen. Dit gold niet alleen voor hen, die in het Zuid-Afrikaanse leger gingen, maar ook voor hen, die in belangrijke fabrieken werkzaam waren. Degenen, die vóór de oorlog volgens de Zuid-Afrikaanse Regering essentieel en nuttig werk deden in Zuid-Afrika, zijn toen en ook later door de Nederlandse autoriteiten niet opgeroepen; zij kregen vrijstelling.

94747 *(Daubenton)* De 21e Mei 1940 zijn er reeds 120 Nederlanders vrijwillig naar Indonesië gegaan. Van de keuring van deze mensen weet de heer *Daubenton* niets af. Hij gelooft, dat die mensen met een briefje van hun eigen dokter moesten komen.

94749 *(Daubenton)* Overste *Koch* is uitgekomen op 22 Juni 1941, de dag van de invasie in Rusland. Hij is in Zuid-Afrika gebleven tot begin September 1942; toen is het werk, wat de medische kant ervan betreft, aan de heer *Daubenton* overgedragen.

Overste *Koch* en vooral luitenant *Reuhl* hebben te Pretoria heel veel werk gehad met het keuren van deze mensen. Gedeeltelijk werd de keuring nog verricht door de locale militaire diensten.

Nadat de heer *Daubenton* het werk van de heer *Koch*, wat de keuringen betreft had overgenomen, waren er drie keuringen; eerst de medische keuring; wanneer men medisch werd afgekeurd, waren er verder geen moeilijkheden. Degenen, die werden goedgekeurd, werden dan politiek gekeurd en voorts werd nagegaan, wat voor soort werk de mensen deden. Aan generaal *Smuts* moest gevraagd worden of de mensen al dan niet onmisbaar waren. Waren zij onmisbaar, dan werden zij niet aangenomen. Een kleine groep is

wegens politieke redenen niet aangenomen. De derde keuring was de sociale keuring; de moeilijkste. Van iedereen werd nagegaan, wat zijn verplichtingen waren. Als de heer *Daubenton* zich goed herinnert, waren aanvankelijk zes, later vijf kinderen een reden om niet te worden opgeroepen. De financiële toestand werd ook nagegaan, evenals de plaats waar de recruten woonden. Bovendien werd nagegaan, of de vrouw alleen kon achterblijven. Er waren er b.v. verschillende, die heel hoge lasten hadden en op dat ogenblik alles zouden hebben verloren, als zij werden aangenomen. De heer *Daubenton* had geen geld om de mensen een schadeloosstelling te geven. Om verschillende redenen zijn sommige mensen dan ook vrijgesteld, soms tijdelijk, omdat men de familie niet kon achterlaten zonder broodwinner. In totaal zijn er 600 mensen naar Engeland gegaan. Van één van de konvooien is er van één groep van 52 man niemand terecht gekomen. De boot, waarop deze mensen zaten, is getorpedeerd.

94753 *(Daubenton)* Het is de heer *Daubenton* persoonlijk nog meegevallen, dat men er nog 600 bij elkaar heeft gekregen. Hij gelooft niet, dat vrijwillig dienst nemen meer succes zou hebben gehad dan dienstplicht. Er waren ongeveer 200 vrijwilligers; daar zou het dan bij zijn gebleven. Later, vooral na het omkomen van het zevende contingent, was de animo werkelijk niet groot meer.

94755 *(Daubenton)* Op de vraag, of de recruteringsautoriteiten of anderen dienstplichtigen onder voorwendsel naar het consulaat hebben gelokt en daar hebben vastgehouden en doorgestuurd, zegt de heer *Daubenton* dat hij te Johannesburg zat; dat is honderden mijlen van Kaapstad en Durban af. Er gaan wel geruchten, — maar daar staat de heer *Daubenton* niet voor in — dat er 50 of 60 op een dergelijke manier naar Suriname en Curaçao zijn gestuurd. Ook gaan er heel onplezierige verhalen over de manier, waarop die mensen op een schip zijn gezet. De heer *Daubenton* is er niet bij geweest en kan er niet over oordelen.

94756 *(Daubenton)* Over de kwestie van de onwilligen is lang gesproken. Als de heer *Daubenton* zich goed herinnert, heeft generaal *Smuts* tenslotte toegestaan, dat personen, die in het land verdwenen, door de Zuid-Afrikaanse politie zouden worden opgespoord en weggestuurd. Dit is echter eerst veel later gebeurd. De heer *Daubenton* weet, dat de politie daarvoor is gebruikt. Het hielp echter niet veel.

94760 *(Daubenton)* De Nederlandse autoriteiten zijn vooral door de Ossewa Brandwag ontzettend tegengewerkt. De Nederlandse recrutering werd van die kant tegengewerkt, omdat de Nederlanders samen met de Engelsen zouden vechten. Dit was genoeg reden om moeilijkheden te maken.

94763 *(Daubenton)* De heer *Daubenton* heeft van de Ossewa Brandwag veel last gehad. De mensen kregen gratis advies van nationalistische advocaten op het bureau van het dagblad „Die Transvaler" te Johannesburg. Er zijn, als de heer *Daubenton* zich goed herinnert een of twee processen geweest. Hoe de heer *Pirow* daar persoonlijk tegenover stond, weet de heer *Daubenton* niet. Hij weet alleen, dat deze een rasechte nationalist was. Daar waren onder anderen ook de heren *Meyer* en *Verwoerd;* de laatste een oud-Nederlander, die daar hoofdredacteur was. Zij verzamelden geld, dat zogenaamd voor de Nederlanders bestemd was. De heer *Daubenton* heeft de grootste moeite gehad om dat geld uit hun handen te krijgen. Zij verzamelden dat geld voor de Nederlandse zaak; het werd echter gebruikt voor steun aan onderduikers, namelijk voor mensen, die niet waren opgekomen en van wie de vrouwen en kinderen in moeilijkheden verkeerden. Er zijn ook demonstraties geweest.

94765 *(Daubenton)* De heer *Daubenton* heeft persoonlijk meegemaakt, dat de tuin van de Nederlandse gezant te Pretoria door vrouwen en kinderen werd belegerd. Die mensen waren heel kalm; er is dus nooit iets van een opstand geweest. Zij hebben minstens een nacht, misschien ook wel twee dagen of langer, in die tuin doorgebracht. Als de heer *Daubenton* zich goed herinnert, hebben zij hen toch met een zoet lijntje

94788 *(Daubenton)* weggekregen. De gezant heeft die mensen toegesproken. Het spijt de heer *Daubenton* echter, dat hij het moet zeggen, maar de gezant was niet populair onder de Nederlanders. Er zijn door hem in het begin heel eigenaardige fouten gemaakt. Hij had b.v. gesproken over zijn schilderijen in Nederland. Men had het geloei moeten horen van de bouwvakarbeiders: „Denk je, dat we voor je schilderijen gaan vechten, die je in je buiten in Overijssel hebt hangen? We hebben wel wat anders te doen!" Dat kon men die mensen ook niet kwalijk nemen. Dergelijke dingen zijn er gebeurd.

94775 *(Daubenton)* Op de mededeling, dat de heer *Koch* in zijn verhoor niet erg gunstig over de heer *van Lennep* heeft geoordeeld, zegt de heer *Daubenton,* dat hij, toen hij tijdens de oorlog eens naar Londen was geroepen, door de heer *van Kleffens* is gehoord. Dit was ongeveer in 1944. Deze heeft hem over de heer *van Lennep* ondervraagd; de heer *Daubenton* heeft hem ronduit verteld, wat hij van de toestand dacht. Hij heeft de Minister gezegd, dat z. i. de regering een fout had gemaakt.

De toestand was namelijk voor de heer *van Lennep* buitengewoon moeilijk, omdat hij lichamelijk en geestelijk geen krachtig man was. Hij bedoelde het goed, maar hij kon er niet tegen op. De heer *van Swinderen*, de heer *Daubenton* en nog een paar andere heren hebben hem dikwijls moeten aanporren om een positief standpunt in te nemen. Toen de heer *van Lennep* werd uitgezonden is hem de opdracht gegeven vooral onze rasverwantschap met de Afrikaanders niet te verwaarlozen. Hij is in die tijd veel te ver gegaan, niet begrijpende wat de Ossewa Brandwag wilde, niet inziende wat het nationalistische streven was. Daardoor heeft hij de Nederlanders tegen zich gekregen. Hij vroeg op avonden bij hem thuis speciaal zeer nationalistische Afrikaanders. Na deze periode kwam de oorlogsverklaring in 1939 en het Nederlandse gezantschap kreeg de ongelukkige opdracht de Duitse belangen te beschermen. De heer *Daubenton* heeft zich dikwijls zeer sterk verzet tegen de uitgesproken pro-Duitse houding van de heer *van Lennep*. Diens houding had tot gevolg, dat toen is gezegd door het Zuid-Afrikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken: hij is pro-Duits. Deze behartiging van Duitse zaken heeft geduurd tot 10 Mei 1940. Nadien moest de heer *van Lennep* speeches gaan maken en plotseling pro-Engels worden. Toen zeiden de autoriteiten, waarmede de heer *Daubenton* te maken had en met wie hij één lijn had getrokken: „Wij vertrouwen de Nederlandse gezant niet". De positie van de heer *van Lennep* was hierdoor buitengewoon moeilijk; gezien de Afrikaanse, Duitse en Engelse periode had hij echter door de Regering moeten worden teruggeroepen. Dit is evenwel niet gebeurd. Daarom is er tot het einde toe frictie geweest. Waarom de heer *van Lennep* niet is teruggeroepen, durft de heer *Daubenton* niet te zeggen. Het was toen ook ontzettend moeilijk met reizen enz. De heer *van Lennep* is wel in 1943 naar Londen geweest. Waarom er toen geen verandering in is gekomen, weet de heer *Daubenton* niet. Tegen het einde van de oorlog is hij tenslotte vervangen.

94776 *(Daubenton)*

94777 *(Daubenton)*

94782 *(Daubenton)*

Wat de recrutering betreft, was het een zeer grote moeilijkheid, dat de financiële kant van de zaak niet goed was geregeld. Men heeft heel veel moeite gehad met de Regering te Londen over de kwestie van de schadeloosstelling. Die zaak was volkomen ongeregeld. De Pensioenwet was in die tijd in herziening. Men wist niet eens, wat de pensioenen zouden zijn. Herhaalde malen heeft men hierover getelegrafeerd en geschreven: „Wat moeten wij de weduwen geven, als er iets gebeurt?" Toen zij hierop eindelijk een definitief antwoord kregen, was de oorlog praktisch bijna beëindigd.

94783 *(Daubenton)*

De heer *Daubenton* is dan ook van mening, dat er ten aanzien van de uitkeringen aan de vrouwen en weduwen sprake is van verzuim, een verzuim namelijk om dit op tijd te behandelen. Men zat te Londen met andere ellende en niet met de ellende, dat men 22 vrouwen op zijn bureau had zitten, zoals de heer *Daubenton*. Men moet begrijpen, dat toen dat schip was vergaan, Johannesburg 22 weduwen had, die op zijn bureau kwamen. Zij stonden midden in de nacht bij de heer *Daubenton* voor de deur. Dit is heel iets anders dan op een bureau te Londen zitten! Men voelde toen heel sterk, dat er hier sprake was van een verzuim. Er was hierover voortdurend aan Londen gevraagd. Er was steeds op aangedrongen, dat er een regeling zou worden getroffen. Altijd werd er gezegd: „Die Pensioenwet wordt herzien; daarop kunnen wij niet vooruitlopen."

94784 *(Daubenton)*

De heer *Daubenton* weet niet over welke minister dit ging. De heer *van Lennep* correspondeerde altijd over Buitenlandse Zaken; vandaar werd het weer doorgezonden naar Financiën, zo meent de heer *Daubenton*.

Dit punt heeft inderdaad zeer veel moeite gegeven. Toen een man, die te Ceres woonde, sneuvelde, ging er als een lopend vuurtje door het land, dat die vrouw misschien maar 8 Pond per maand kreeg, twee Pond meer dan het bedrag, dat de heer *Daubenton* aan zijn inlandse kok gaf. Dit verhoogde nu niet bepaald de animo van de mensen, die nog werden opgeroepen, wat ook zeer menselijk is.

98009 *(van Swinderen)*

Jhr. mr. *G. R. G. van Swinderen* was in Mei 1940 gezantschapssecretaris, belast met de leiding van het consulaat in Kaapstad. Hij is in deze functie gebleven tot 15 Januari 1944.

98012 *(van Swinderen)*

Na de inval in Nederland heeft hij op Maandag 13 Mei 1940 in de City Hall te Kaapstad een bijeenkomst belegd, waar besproken werd hetgeen Nederland was overkomen. Hij is daar ingeleid door de burgemeester van Kaapstad en heeft daarna zelf een rede gehouden. Na afloop kreeg hij van de aanwezige Nederlanders van dienstplichtige leeftijd de toezegging, dat hij op hen kon rekenen.

Op dezelfde dag had generaal *Smuts* hem te lunchen gevraagd. Toen hebben zij al vrijwel tot in details de mogelijkheid besproken om de Nederlanders, die daartoe bereid waren, mee te laten doen met het Zuid-Afrikaanse leger. Deze details zijn doorgegeven aan het gezantschap in Pretoria, dat de suggesties, naar de heer *van Swinderen* aanneemt, heeft doorgezonden aan Londen. Hierop is echter nooit enige reactie gekomen.

98014 *(van Swinderen)*

De heer *van Swinderen* had van de vrijwillige dienstneming veel meer verwacht dan van de dienstplicht. Van het eerste enthousiasme is echter geen gebruik gemaakt. Toen later het dienstplichtbesluit afgekomen is, zeiden de mensen: wij hebben ons eerst min of meer vrijwillig aangeboden; u hebt toen niets gedaan of niets kunnen doen; nu moeten wij en nu vertikken wij het! Velen waren inmiddels ook met anti-oorlogselementen in aanraking geweest.

98018 *(van Swinderen)*

In 1941 zijn de heren *Koch* en *Bosma* gekomen voor de recrutering en het was de taak van de heer *van Swinderen* om de mensen op hun plicht te wijzen om aan de oproep tot dienstplicht te voldoen.

98020 *(van Swinderen)*

Toen men merkte, dat men op tegenstand ging stuiten, heeft generaal *Smuts* een noodwet gemaakt, waarbij werd bepaald, dat dienstweigeraars van geallieerde mogendheden in de Unie van Zuid-Afrika door de Zuid-Afrikaanse Regering zouden worden opgepakt op verzoek van de diplomatieke vertegenwoordiger van het desbetreffende land om vervolgens op een schip van dat land naar een, door dat land aan te wijzen plaats gedeporteerd te worden. De heer *van Swinderen* heeft toen aan de Nederlandse gezant het verzoek gericht om niet aan de Zuid-Afrikaanse autoriteiten te vragen de mensen te arresteren, alvorens er een schip was. De gezant heeft aan dat verzoek, om welke reden dan ook, geen gevolg gegeven en het resultaat is geweest, dat er op een gegeven moment 58 dienstweigeraars in de gevangenis te Kaapstad zaten, terwijl de heer *van Swinderen* niet wist hoe hij hen weg kon werken. Na een dag of veertien kwamen de vrouwen en kinderen van de gevangenen en dit is op een soortgelijke demonstratie uitgelopen als welke te Pretoria heeft plaats gevonden, doch van geringere omvang. Het is de enige moeilijkheid op het consulaat geweest. Tenslotte zijn 50 mensen met de „Tarakan" en later nog eens 8 met de „Baarn" vertrokken. Wanneer de order tot arrestatie was afgegeven op het moment, dat er een schip in Kaapstad beschikbaar was, dan was die moeilijkheid er niet geweest.

98021 *(van Swinderen)*

Eigenlijk moest er een aantal van iets meer dan 200 gearresteerd worden, doch er zijn er maar 58 opgepakt, omdat de Zuid-Afrikaanse politie voor driekwart niet meewerkte. Het contingent dienstplichtigen bedroeg 1100 man.

45195 *(Winkel)*

De heer *Winkel* heeft verklaard, dat er naar aanleiding van de recrutering in Zuid-Afrika processen zijn geweest. Deze aangelegenheid heeft aldaar een politiek karakter gehad. De meeste regeringen gingen met betrekking tot de recrutering niet verder dan dat men negatief zei: Gij hebt autonomie. De Zuid-Afrikaanse Regering is verder gegaan en heeft gezegd: degenen, die niet voldoen aan een oproep van een geallieerde mogendheid (zij kon natuurlijk niet alleen Nederland noemen, maar het gold eigenlijk practisch alleen Nederland), krijgen geen verblijfsvergunningen meer. De mensen dus, die Nederlander waren en nog geen permanente verblijfsvergunning in Zuid-Afrika hadden, zijn, toen zij weigerden op te komen, naar Suriname gevoerd. Van die mensen heeft het Departement van Oorlog enorm veel requesten gehad.

40558 *(Kerkhoven)*

De heer *Kerkhoven* is van oordeel, dat de recrutering in Zuid-Afrika zoveel gemakkelijker is gegaan dan b.v. in Canada, omdat men daar een stok achter de deur had, omdat de Zuid-Afrikaanse Regering zei, wanneer ge niet opkomt, dan zijt ge blijkbaar tegen onze war-effort.

[1]) Bijlage 7.

De Minister van Buitenlandse Zaken deelde op 27 Mei 1942 [1]) aan de Minister van Oorlog a.i. mede, dat Hr Ms gezant te Pretoria hem op 22 Mei o.m. seinde:

> „Heden is in hoogste instantie appel dienstweigeraars afgewezen."

„Dit beteekent dus", aldus wordt in de brief gezegd, „dat thans met de deportatie van de dienstweigeraars een aanvang kan worden gemaakt." Verder wordt daarin gezegd: „Het is voor het Nederlandsche prestige in Zuid-Afrika van veel belang, dat thans zoo spoedig mogelijk wordt overgegaan tot de deportatie der dienstweigeraars. Daar voor hun transport naar de West een gewapend geleide onontbeerlijk is, ware hun vervoer te combineeren met dat van het voor Curaçao bestemde marinepersoneel, dat thans in Zuid-Afrika een scheepsgelegenheid afwacht. Dit marinepersoneel bestaat uit 87 man.".

56305 *(van der Moer)*

De toenmalige luitenant ter zee der 2de klasse K.M.R. *A. van der Moer* heeft omstreeks Augustus 1942 als marine-officier te maken gehad met gerecruteerden uit Zuid-Afrika. Het detachement bestond uit ongeveer 80 man. Het is in zijn geheel naar Kaapstad gegaan, want toen had de commandant van het detachement inmiddels van de gezant gehoord, dat de bedoeling was, dat de heer *van der Moer* op zijn tocht naar West-Indië een aantal dienstweigeraars zou meenemen. Er is — de heer *van der Moer* gelooft eigenlijk door gebrek aan ruimte aan boord van het schip, waarmee het detachement zou gaan — een splitsing in tweeën gekomen. De heer *van der Moer*

heeft een detachement (het andere onder leiding van de heer *Smit* bestond uit 50 militairen en 50 dienstweigeraars) gekregen, dat slechts

56306 *(van der Moer)*

uit 30 militairen en 8 dienstweigeraars bestond. Hij is terechtgekomen op de „Baarn" van de K.N.S.M. en daarmee is men van Kaapstad uit vertrokken. De dienstweigeraars waren mensen, die in Zuid-Afrika waren opgeroepen om hun dienstplicht te vervullen en daaraan geen gehoor hadden gegeven. Zij zijn toen blijkbaar op verzoek van de Nederlandse Regering door de Zuid-Afrikaanders gearresteerd

56307 *(van der Moer)*

en overgeleverd aan de kapitein van het schip. Het contact, dat de heer *van der Moer* met de dienstweigeraars had, was zeer beperkt. Er werd gezorgd, dat ze niet konden ontsnappen. De heer *van der Moer* kan alleen maar oordelen over hetgeen is geschied op de

56308 *(van der Moer)*

„Baarn". Daar had de kapitein een verblijf voor hofmeesters laten ontruimen; dat was zodanig gelegen, dat het gemakkelijk te bewaken was. Daarbinnen was een verblijfje met een slaapvertrek, waar de mensen zich vrij konden bewegen. Bovendien werden ze een paar keer per dag gelucht, natuurlijk steeds onder toezicht van een schildwacht.

Er was veel sympathie voor de Duitsers in Zuid-Afrika en dat was ook nogal verbreid onder de Nederlanders, die daar in de dertiger jaren heen zijn gegaan. Het was dus wel zaak om op zijn qui vive te zijn. De mensen van het schip waren dan ook helemaal niet enthousiast over het aan boord zijn van deze lieden; ze werden dus behoorlijk gesepareerd gehouden en er werd voor gezorgd, dat ze niet konden ontsnappen. Dat is dan ook niet gebeurd.

38496 *(Dijxhoorn)*
38497 *(Dijxhoorn)*

Het benoemen van de commissie, die naar Zuid-Afrika is gegaan, heeft plaats gevonden tijdens het ministerschap van de heer *Dijxhoorn*. Deze wist echter niets omtrent de resultaten van de recrutering in Zuid-Afrika. Toen hij als Minister aftrad was dr. *Koch* met zijn missie eerst kort tevoren vertrokken.

98306 *(Gerbrandy)*

De heer *Gerbrandy* wil niet ontkennen, dat er bij een aantal groepen Nederlanders in Zuid-Afrika wel enthousiasme geweest is en dat het best mogelijk is, dat men het psychologisch juiste ogenblik heeft laten voorbijgaan.

98307 *(Gerbrandy)*

Volgens de heer *Gerbrandy* moet men niet vergeten, dat Zuid-Afrika zeer moeizaam ten oorlog is getrokken. In bepaalde kringen heerste daar zeer sterk een pro-Duitse geest. Op verzoek van *Churchill* heeft de heer *Gerbrandy* zich via de radio tot Zuid-Afrika gericht. Gezien de boerenoorlog had hij een soort van kinderlijke overtuiging, dat men de mensen mee zou krijgen, indien gewezen zou worden op het ontzettende gevaar van het nationaal-socialisme en de Duitse agressie. Later werden hem echter reacties uit de Zuid-Afrikaanse pers toegezonden, welke meer dan verschrikkelijk waren.

57603 *(van Lidth de Jeude)*

De recrutering in Zuid-Afrika is vóór het ministerschap van de heer *van Lidth de Jeude* geweest. Deze wist wel, dat er enige narigheden waren, maar in het algemeen was het nogal meegevallen. De gevallen, welke zich voordeden, waren niet ernstig. Er is wel eens een betoging geweest tegen de gezant in Zuid-Afrika, maar dit ging minder over het dienst nemen dan over de kwestie van de verzorging van de gezinnen en dergelijke.

57607 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* had wel bemoeienis gehad met de vraag, waarheen de Nederlandse dienstweigeraars uit Zuid-Afrika zouden worden gebracht. Dezen zijn naar Suriname gegaan. Het was een netelige zaak. Men wist niet wat met deze mensen aan te vangen. De heer *van Lidth de Jeude* wist niet, of deze oplossing wel zo buitengewoon gelukkig is geweest. Men zat er een beetje mee.

Een aantal Nederlanders in Zuid-Afrika was min of meer van Nederland vervreemd en vond het hoogst bezwaarlijk, dat ze werden weggeroepen. Er werd wel eens gevraagd of de Regering de Prinses Irene-Brigade niet zou opheffen. Dit was echter niet mogelijk. Men kon de dienstplichtigen niet van heinde en verre laten komen, omdat het landsbelang dit nodig maakte en hun dan na een jaar vertellen, dat men geen behoefte meer aan hen had. De Regering had een open oog voor de moeilijkheden van de Nederlanders in Zuid-Afrika en is hun dan ook zeer ter wille geweest. Zij werden tezamen ingedeeld onder een kapitein uit Zuid-Afrika, dus een landgenoot van hen, die zeer geschikt was en goed met hen wist om te springen. Toen ze eenmaal in Engeland waren, hebben ze voor 100 pct. hun plicht gedaan. Het waren uitstekende jongens.

b. Resultaten.

44425 ***(Koch)***

De heer *Koch* heeft 600 à 700 man in het leger gebracht. Dat is niet slecht als men er rekening mee houdt, dat er duizend van de twee duizend moesten worden afgekeurd in verband met de eisen van de moderne oorlogvoering en dat men er vierhonderd moest afstaan, die men in de industrie niet kon missen.

94750 *(Daubenton)*

Er waren in 1941 — aldus de heer *Daubenton* — ongeveer 2000 dienstplichtigen. Als de heer *Daubenton* zich goed herinnert, zijn er daarvan 600 à 700 in 12 of 13 verschillende contingenten naar Enge-

land gestuurd, plus een zeker aantal — de heer *Daubenton* meent 30 families — die met een 5-jaars-contract naar het marine-etablissement te Soerabaja zijn gestuurd.

§ 6. Andere landen

40522 *(Carp)*

De heer *Carp* heeft ook bemoeienis gehad met de troepen in Curaçao en Suriname. Er staat in het door de heer *Carp* overgelegde rapport [1]) wel iets over Suriname, nl. dat zich daar 400 gekleurde gegadigden hebben aangemeld, maar dat de Minister van Oorlog weigerde die te accepteren; dat was Minister *van Boeyen*. Het is de heer *Carp* niet bekend, waarom de Minister dezen heeft geweigerd. De heer *Carp* heeft telegrafisch gevraagd, of men die mensen kon nemen. Deze zaak heeft zich als volgt toegedragen: een officier ging tijdens zijn verlof zijn familie bezoeken en bij zijn aankomst met de boot vroeg iemand hem: Kom je hier om te recruteren? Hij heeft daar toen gesproken, er ontstond een geweldig enthousiasme, met het gevolg, dat zich 400 mensen aanmeldden. De officier kwam met dat verhaal bij de heer *Carp*. Het was een dubieuze aangelegenheid, want Suriname was uitgeschakeld bij de recrutering krachtens verschillende Koninklijke besluiten. De heer *Carp* heeft dat toen aan de Minister gevraagd en een weigerend antwoord gekregen.

[1]) Bijlage 1, punt 12.

45434 *(Welter)*

Het was oud-Minister *Ch. J. I. M. Welter* niet bekend, waarom dit door Minister *van Boeyen* is geweigerd.

40601 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* is na het weggaan van de toenmalige overste *Sas* door de toenmalige commandant, majoor *Carp,* belast met de supervisie over de recrutering in die gebieden, die lagen buiten Canada en de Verenigde Staten, meer speciaal Zuid- en Midden-Amerika en het toezicht op die groepen, die via die gebieden naar Canada kwamen. Dit was derhalve de administratieve kant van de zaak. De eigenlijke recrutering in die gebieden geschiedde door de plaatselijke diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers. Zij riepen ter plaatse op en stuurden de keuringsgegevens naar de Nederlandse troepen in Canada. Die gegevens, op speciale formulieren, werden gecontrôleerd door de arts en kwamen daarna bij de heer *van Riemsdijk* terug. Deze deed de verdere correspondentie, bepaalde de datum van oproeping, zorgde voor het vervoer, enz.

40606 *(van Riemsdijk)*

De heer *van Riemsdijk* gelooft niet, dat hij in Zuid-Amerika zoveel moeilijkheden heeft gehad als in de Verenigde Staten, omdat het aantal Nederlanders, dat daar zat, veel kleiner was. In Argentinië was het misschien het grootst, dan kwam Brazilië, maar daar was het zeer klein. Alleen Brazilië was in de oorlog.

40607 *(van Riemsdijk)*

Wat Zuid-Amerika betreft begonnen de bemoeienissen van de heer *van Riemsdijk* eigenlijk pas na het moment, waarop hij in Canada een opgave had ontvangen van de recruten, die konden worden opgeroepen. De heer *van Riemsdijk* deed wel wat niet voorzien was in de richtlijnen, maar de officier van gezondheid heeft geëntameerd, dat de keuringsformulieren naar Canada werden gezonden om door hem te worden gecontrôleerd. De keuring had in Zuid-Amerika plaats, dat kon niet anders. In de richtlijnen stond, dat de beslissing, wie onder de wapenen werden geroepen, in handen van de diplomatieke vertegenwoordigers werd gelegd, maar er werd niet in details bij gezegd, wie tenslotte een beslissing omtrent de geschiktheid voor de militaire dienst moest nemen. Er waren zekere directieven, maar die waren onvoldoende voor een gezant om met behulp daarvan te kunnen oordelen over de physieke geschiktheid.

40608 *(van Riemsdijk)*

Toen men wist, dat er een Koninklijk besluit was getekend met betrekking tot de dienstplicht in zekere landen, heeft men onmiddellijk van Canada uit geschreven: op deze manier moet het gebeuren, d.w.z. men heeft de keuringsformulieren gezonden. Die waren op dezelfde manier opgemaakt als de Canadese; zij werden bij de beoordeling niet teruggestuurd aan de diplomatieke vertegenwoordiger, want het was ja of neen. Als het „ja" was, moest de gezant de opgeroepene verschepen, de kostwinnersvergoeding vaststellen, enz.

40609 *(van Riemsdijk)*

Naar het oordeel van de heer *van Riemsdijk* had er misschien uit Zuid-Amerika, als het helemaal uitgekamd was geworden, het dubbele kunnen uitkomen van de 150 man, die er tenslotte zijn uitgekomen, maar meer ook niet.

40528 *(Carp)*

De heer *Carp* heeft ook bemoeienis gehad met de recrutering in andere delen van Amerika behalve Canada en de Verenigde Staten. Uit Midden-Amerika is niet veel gehaald. De heer *Carp* heeft mensen gehad uit Cuba, Chili en Argentinië. Die mensen waren rechtstreeks ter plaatse door de gezanten gerecruteerd en doorgezonden naar Canada. De heer *Carp* had niets te zeggen over de recrutering in andere staten van Amerika; daarvoor was de ambassadeur verantwoordelijk.

40529 *(Carp)*

48113 *(Meyer)*
48114 *(Meyer)*

De heer *J. G. Meyer* was in Brits-Indië op een suikerfabriek werkzaam. De Nederlanders werden opgeroepen in Brits-Indië en ingevolge

48115 *(Meyer)*

48116 *(Meyer)*

48118 *(Meyer)*

de recrutering in Brits-Indië werd hij in dienst geroepen. Hij is in Mei 1942 onder dienst gekomen. De heer *Meyer* kreeg zijn oproep via de Nederlandse consul te Bombay. Er zijn niet veel Nederlanders in Brits-Indië gerecruteerd. Er zijn er wel enkelen, die zijn opgeroepen en die zich op de een of andere manier onttrokken hebben aan de dienst, door b.v. uitstel te vragen. Zover de heer *Meyer* weet zijn er maar enkelen opgekomen. Hij kan geen getal noemen, het waren er in ieder geval niet veel.

Na zijn oproep heeft de heer *Meyer* een dag of veertien gewacht en is toen naar het hoofdkwartier gestuurd van vice admiraal *Helfrich* te Colombo.

§ 7. Conclusies

Na haar aankomst te Londen kwam de Regering voor het probleem te staan op welke wijze de Nederlandse strijdkrachten konden worden versterkt. Zij heeft beslist, dat de dienstplicht zou worden opgelegd aan hen, die buiten Nederland hun woonplaats hadden en die zich buiten het door de vijand bezette gebied bevonden. Zij ging derhalve over tot extra-territoriale recrutering. Tevens werden zij in werkelijke dienst opgeroepen, die reeds dienstplichtig of reservist bij zee- of landmacht waren en behoorden tot de jaarklassen, die de Dienstplichtwet aangaf. Het eerste van de hiervoor uitgevaardigde serie wetsbesluiten was dat van 8 Augustus 1940 (A 10), waarbij alle mannelijke Nederlanders, die woonden in Groot-Brittannië en Ierland, Canada en de Verenigde Staten, en tot de jaarklassen van 1 Januari 1904 tot 1 Januari 1922 behoorden, verplicht werden zich voor de dienst te doen inschrijven.

De Minister van Defensie, de heer *Dijxhoorn,* verwachtte niets van vrijwillige dienstneming. Het is de commissie wel gebleken, dat aanvankelijk na Mei 1940 bij vele Nederlanders in den vreemde het verlangen bestond vrijwillig in militaire dienst te gaan. De Nederlandse Regering was er echter niet voldoende op ingesteld dit eerste enthousiasme op te vangen, zodat degenen, die zich vrijwillig hadden opgegeven, geruime tijd niets hoorden.

De commissie kan er begrip voor hebben, dat de administratie te Londen gedurende de eerste maanden niet voldoende was geoutilleerd. Voorts wil zij er rekening mee houden, dat de Regering de vrijwilligers niet zou hebben kunnen kleden of bewapenen, ook al omdat van de Engelse Regering toen niet veel hulp verwacht kon worden. Evenwel is haar niet gebleken, dat al het mogelijke is gedaan om hen, die zich vrijwillig hadden opgegeven, op enigerlei wijze te binden. Toen men later dienstplichtigen begon op te roepen, was dan ook het enthousiasme aanzienlijk verminderd.

In de voornaamste landen waar zou worden gerecruteerd, met name in de Verenigde Staten, Canada en Zuid-Afrika bestond aanvankelijk geen dienstplicht voor de eigen burgers. Door het instellen van de dienstplicht door de Nederlandse Regering ontstond dus de situatie, dat Nederlanders in die landen verplicht werden op te komen, terwijl de burgers van deze landen zelf ten opzichte van hun eigen land die verplichting niet hadden. Dit maakte een recrutering van dienstplichtigen tot een hachelijke zaak. Toch meent de commissie, dat het door de Regering gekozen systeem het juiste is geweest. De dienstplicht immers bood de Regering het meest zekere middel de personele bijdrage zo groot mogelijk te doen zijn. Daarbij kwam, dat het opleggen van dienstplicht aan de geallieerden duidelijk toonde, dat de Regering op dit gebied al het mogelijke deed.

Uit de getuigenverklaringen is gebleken, dat de recrutering in Groot-Brittannië en Noord-Ierland niet veel resultaat heeft opgeleverd. Als een van de oorzaken daarvan ziet de commissie het bekende proces-*Amand,* dat zeer geruime tijd heeft geduurd, doch tenslotte door de Nederlandse Regering is gewonnen. (vgl. noot blz. 51).

De commissie heeft er begrip voor, dat, hangende dit proces, de recrutering niet met grote voortvarendheid is voortgezet.

Hoewel de Britse autoriteiten de Nederlanders bij de recrutering zoveel mogelijk hebben geholpen, moesten zij in verband met mogelijke politieke consequenties ten aanzien van representanten van andere bezette landen te Londen zich bij de hulp aan de Nederlanders immer beperkingen opleggen; de juridische noch de politieke status van sommige van die representanten was aanvankelijk immers duidelijk. Een groot gedeelte van de Nederlanders, die in Engeland werkten, was voorts verbonden aan bedrijven, welke van dusdanig belang waren voor de oorlogvoering, dat de betrokkenen vrijstelling van militaire dienst moest worden gegeven op advies van de daartoe in Engeland bestaande instantie. Zo was het uiteindelijke resultaat van de recrutering in Engeland dan ook uitermate sober.

In Noord-Ierland zijn enkele Nederlanders gerecruteerd; daar waren er echter ook weinig. Uit Eire zijn enige vrijwilligers gekomen.

In September 1940 heeft de toenmalige Minister van Defensie een militaire missie naar Canada gezonden teneinde de oproeping van de zich aldaar bevindende dienstplichtige Nederlanders voor te bereiden, hen onder de wapenen te roepen en hen na een korte oefentijd van ongeveer twee maanden naar Engeland over te zenden. Behoudens de recrutering kreeg deze missie eenzelfde opdracht ten aanzien van de dienstplichtigen, die zich in de Verenigde Staten van Amerika bevonden.

De missie naar Canada bestond uit een hoofdofficier en een achttal subalterne officieren. Twee leden waren — aldus is de commissie opgevallen — vergezeld door hun echtgenoten; een van hen bovendien van zijn zoon. Enige tijd later zijn voor de opleiding nog een zevental officieren, negen onderofficieren en 28 korporaals naar Canada gezonden. Het hoofd van de missie, aanvankelijk de toenmalige luitenant kolonel *Sas,* was tevens commandant van de troepen in Canada. Deze had derhalve twee diensten onder zich: de recrutering in Canada en de opleiding. In de Verenigde Staten geschiedde de recrutering tot Juli 1942 door de consulaire ambtenaren. Deze stonden, wat dit deel van hun werk betreft, eveneens onder het hoofd van de militaire missie.

1 Januari 1942 werd generaal majoor *Dijxhoorn* met „de opperste leiding" belast.

Het is de commissie niet duidelijk geworden, waarom het noodzakelijk was in Canada een opleiding op te zetten van twee maanden. Deze opleiding heeft, zoals uit het bovenstaande is gebleken, veel personeel gevraagd, terwijl de resultaten toch niet anders dan uitermate gering konden zijn. De training, welke de gerecruteerden in Canada kregen, had, gezien de bestaande faciliteiten in Engeland, veel beter aldaar kunnen geschieden.

Een voorbeeld, hoe een goed rendement kon worden verkregen met een gering aantal mensen, vormt het in Zuid-Afrika toegepaste systeem. Daar immers werd een met de recrutering opgekomen reserve-officier met de eerste militaire vorming belast, die daarbij steun ontving van de officier, toegevoegd aan het hoofd van de missie, die de lopende zaken behandelde.

Dit systeem getuigde, naar de commissie meent, van meer werkelijkheidszin dan het in Canada toegepaste. Voorzover in Canada een opleiding nodig was om de recruten althans enigszins wegwijs te maken in het militaire leven — immers zij gingen geuniformeerd op de boot naar Engeland — had met een aanmerkelijk bescheidener opzet overeenkomstig aan die in Zuid-Afrika, volstaan kunnen worden. Het heeft de commissie verwonderd, dat de Minister van Defensie voor Amerika een ander systeem heeft gevolgd dan voor Afrika en dit ongewijzigd heeft gelaten, toen bleek, dat het systeem in Afrika beter werkte.

De commissie kan zich indenken, dat, toen de missie naar Canada vertrok, meer en betere resultaten van de recrutering en de opleiding verwacht werden, en dat deswege de gekozen opzet kon worden verdedigd. Toen echter al heel spoedig bleek, dat noch de recrutering noch de opleiding veel vruchten konden afwerpen, had, zowel van de zijde van de Minister als van de missie aangedrongen moeten worden op belangrijke inkrimping daarvan. Hoewel uiteraard de Minister er verantwoordelijk voor is, dat het inkrimpen van de militaire missie te lang is uitgebleven, acht de commissie toch ook de leiding van de missie, die zich ter plaatse een goed beeld kon vormen van wat nodig was, op dit punt ernstig in gebreke. De commissie kan zich dan ook niet aan de indruk onttrekken, dat de betrokken officieren zich teveel door persoonlijke motieven hebben laten leiden. Zij keurt de houding van deze officieren dan ook ernstig af.

Wanneer men nagaat, dat in Canada in totaal 337 man zijn gerecruteerd, terwijl voorts van de 420 man uit de Verenigde Staten en de 150 man uit de Zuid-Amerikaanse landen nog een belangrijk deel via de consuls is opgeroepen, dan is het zonder meer duidelijk, dat het apparaat veel te groot en te kostbaar is geweest. Aangezien bovendien is gebleken, dat bij aankomst in Engeland nog een aanzienlijk percentage niet geschikt bleek — velen waren te oud voor de dienst te velde — was het resultaat wel zeer ongunstig.

De commissie wil voorts niet nalaten te wijzen op het feit, dat er bij de missie in Canada een liaison-officier was voor diplomatieke zaken en een voor militaire aangelegenheden. De commissie acht dit wel zeer overdreven.

Hetzelfde oordeel heeft de commissie over de reizen met een algemeen propagandistisch karakter door officieren der missie. Het maken van propaganda behoorde immers niet tot de opdracht van deze missie. De commissie kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat naar aangenaam werk gezocht werd.

De recrutering heeft bij sommige Nederlanders in Canada en de Verenigde Staten nogal weerstand opgewekt. Dit is wel te begrijpen. Immers het grootste gedeelte van deze Nederlanders woonde reeds

jaren lang aldaar en, hoewel nog niet genaturaliseerd, beschouwden die Nederlanders zich als burgers van het land. Bovendien wisten zij, zo is gebleken, aanvankelijk niet of de Amerikaanse en Canadese Regeringen bereid zouden zijn hun na afloop van de oorlog weer toestemming tot terugkeer te geven. Zij moesten alles wat zij daar hadden opgebouwd achterlaten. Te meer heeft de commissie waardering voor de vrijwilligers en voor de dienstplichtigen, die ondanks alle moeilijkheden toch gevolg hebben gegeven aan de oproep in militaire dienst door de Nederlandse Regering, die aan die oproep de facto geen sancties kon verbinden.

De Canadese Regering heeft, hoewel conscriptie de Canadezen niet welgevallig was, een loyale houding aangenomen; zij is de Nederlandse recrutering zoveel mogelijk ter wille geweest.

In de Verenigde Staten was het recruteren aanvankelijk moeilijker dan in Canada. Immers, de Verenigde Staten waren in de eerste jaren van de oorlog nog neutraal. Nadat zij in de oorlog waren betrokken, mochten de aldaar wonende Nederlanders, die in het bezit waren van „first papers", door de Nederlandse Regering niet worden opgeroepen, hoewel hiermede, blijkens de verklaringen, wel eens de hand werd gelicht. De Nederlanders voelden er voorts veelal meer voor in het Amerikaanse leger te gaan, hetgeen begrijpelijk was, aangezien zij er dan zeker van waren het Amerikaanse burgerschap en andere voordelen te verwerven.

Bij de recruteringsdienst te New York hebben zich ook enige moeilijkheden voorgedaan. Oorspronkelijk had de heer *van Schreven,* die in consulaire dienst was, hier de dagelijkse leiding, eerst onder toezicht van het hoofd van de militaire missie in Canada, later, na aftreden van de heer *Sas* als zodanig, onder supervisie van de heer *Dijxhoorn*. De heer *van Schreven* heeft medegedeeld te zijn weggegaan, omdat er na Juli 1942 weinig of niets meer te recruteren viel en de consulaten dit werk konden overnemen.

De heer *Carp* heeft er toen bij de heer *Dijxhoorn* op aangedrongen, dat de toestand weer zou worden, zoals deze was, toen de heer *Sas* nog aan het hoofd van de militaire missie stond, zodat het recruteringsbureau te New York opnieuw zou ressorteren onder de commandant van de Nederlandse troepen in Canada. Dit is na het vertrek van de heer *van Schreven* geschied. Een officier uit Canada heeft de dagelijkse leiding van de recruteringsdienst overgenomen; ook de heer *Schotte,* de rechterhand van de heer *van Schreven,* bleef niet langer aan deze dienst te New York verbonden. De commissie meent hier niet te moeten treden in de vraag in hoeverre persoonlijke belangen en naijver de zakelijke verhouding tussen de recruteringsinstanties in Amerika en Canada hebben vertroebeld. Zij meent wel te moeten betwijfelen, of deze verhouding goed was.

De commissie acht de gang van zaken met betrekking tot het geval-*van Stolk* niet bevredigend. Het argument, dat de vader van de onder de wapenen geroepen heer *van Stolk* belast was met het aankopen van velerlei goederen [1]), waarvoor hij reizen moest maken, terwijl zijn zoon dan met een ander de werkzaamheden verrichtte op zijn bureau, acht de commissie geen overtuigende reden om aan *van Stolk jr.* vrijstelling te verlenen. Zij kan begrijpen, dat de commissie van advies voor de vrijstellingen toen en bloc is afgetreden. De commissie acht het juist, dat de heer *van Stolk* later toch in dienst is gekomen.

Een uitzonderlijke toestand werd geschapen door het onder de wapenen roepen van Nederlanders, die verbonden waren aan belangrijke handelslichamen in Amerika. Dezen werden veertien dagen naar Canada gezonden, kregen daar een summiere militaire opleiding en werden daarna in uniform in hun oude posities herplaatst. Militarisering van deze mensen geschiedde, omdat men wilde voorkomen, dat de Amerikaanse Regering hen onder de wapenen zou roepen, waardoor de Nederlandse zakelijke belangen zouden kunnen worden geschaad. Deze gang van zaken heeft tot het ontstaan van de z.g. vulpen-brigade te New York geleid. Het verwondert de commissie, dat de Nederlandse militaire autoriteiten geen kans hebben gezien de opleiding van deze mensen te New York of omgeving te doen plaats hebben.

De recrutering in de andere Amerikaanse landen liep via de betrokken consuls, die de recruten doorzonden naar Canada. Gezien het aantal opgekomenen in de Verenigde Staten en in Canada — aldaar 757 tegen 150 in de andere Amerikaanse landen — meent de commissie de conclusie te kunnen trekken, dat dit systeem voldoende heeft gewerkt.

De recrutering in Zuid-Afrika is, zoals de commissie reeds heeft opgemerkt op een betere en meer efficiente wijze opgezet, dan in Canada. Wel heeft zij kritiek op het zenden van de heer *Bosma,* aan

[1]) Vgl. deel 3A blz. 281 van het verslag der commissie.

wie werd opgedragen vrijwilligers te werven, hetgeen geschiedde op het moment, dat het te Londen nagenoeg vaststond, dat de dienstplicht zou worden ingevoerd. Het was toen niet meer het juiste ogenblik een recruteringsofficier naar Zuid-Afrika te zenden, teneinde uit de groep zich daar bevindende Nederlanders vrijwilligers te halen, zoals de heer *Bosma* zelf terecht heeft betoogd.

De recrutering van de dienstplichtigen in Zuid-Afrika geschiedde door een dirigerend officier van gezondheid, aan wie een luitenant was toegevoegd. Bovendien werd de recrutering geholpen door de zich in dit land bevindende Nederlandse diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers.

De recrutering in Zuid-Afrika, waardoor 600 à 700 man in het leger zijn gebracht, kan geslaagd genoemd worden. Er waren daar in 1941 ongeveer 2000 dienstplichtigen, waarvan de helft voor de militaire dienst werd goedgekeurd. Ongeveer vierhonderd dienstplichtigen konden niet worden opgeroepen, omdat men hen in het bedrijfsleven niet kon missen.

Dit resultaat van de recrutering is behaald ondanks grote politieke moeilijkheden. De commissie meent, dat het niet op haar weg ligt een oordeel over deze moeilijkheden uit te spreken. Als algemeen bekend kan worden beschouwd, dat er vooral bij de Nederlands sprekende groep in Zuid-Afrika een invloedrijke stroming was, welke de geallieerden niet gunstig gezind was. Het is duidelijk, dat dit een grote belemmering voor de recrutering moest zijn.

Daarbij kwam, dat de Nederlandse gezant, de heer *van Lennep,* bij velen aldaar niet populair was, omdat men hem als pro-Duits beschouwde. De commissie is van mening, dat het handhaven als gezant van de heer *van Lennep* na de Meidagen van 1940 niet gelukkig is geweest.

Tegenover deze belemmerende factoren staat het feit, dat de Zuid-Afrikaanse Regering haar volle medewerking aan de recrutering gaf; zij was zelfs bereid haar sterke arm aan de Nederlandse recruteringsofficieren ter beschikking te stellen door hen, die geen gevolg aan de oproep in militaire dienst gaven, op te sporen en over te dragen aan Nederlandse autoriteiten. Een aantal dienstweigeraars is, als gevolg daarvan door de Nederlandse Regering naar Suriname gezonden, alwaar zij zijn geïnterneerd.

Zuid-Afrika heeft derhalve een zeer gewaardeerd en belangrijk contingent militairen geleverd. De commissie betreurt het, dat de Regering met niet meer voortvarendheid een financiële regeling heeft getroffen in verband met het in dienst treden van deze Nederlanders en dat zij veel te laat gehoor heeft gegeven aan het verzoek om een redelijke voorziening voor oorlogsweduwen en -wezen.

IV. VERRICHTINGEN EN ORGANISATIE VAN DE MARINE

De commisie wil dit hoofdstuk aanvangen met een beeld te geven van de krijgsverrichtingen van een aantal oorlogsschepen, welke in geallieerd verband aan de oorlog hebben deelgenomen. Buiten beschouwing zijn gelaten de maritieme krijgsverrichtingen in en om Nederlands-Indië (1940—1942) tot aan de bezetting door Japan. Deze zullen aan de orde komen in dat deel van het verslag, waarin punt *n* van het Enquêtebesluit zal worden behandeld. Voorts zijn de maritieme verrichtingen, welke in de Meidagen van 1940 hebben plaats gevonden ter ondersteuning van de strijd te land, in een eerder deel van het verslag (deel 1 A) reeds vermeld.

Gezien de opzet van het verslag acht de commissie het niet noodzakelijk dat over ieder schip, dat in geallieerd verband aan de strijd heeft deelgenomen, noch ook dat over elke krijgsverrichting van ieder schip afzonderlijk gesproken wordt. Daarmede zou zij te veel treden op het pad der krijgsgeschiedenis. Wel heeft zij gemeend, in grote lijnen een beeld te moeten schetsen van de verrichtingen der Koninklijke marine als achtergrond voor het marinebeleid.

§ 1. Kruisers en diverse andere bovenwaterschepen

a. Hr Ms „Sumatra"

90762 *(C. Brouwer)* Schout bij nacht *C. H. Brouwer* was gedurende de oorlogsdagen van Mei 1940 commandant van Hr Ms kruiser „Sumatra".

90769 *(C. Brouwer)* Enige tijd na aankomst in Engeland, einde Mei 1940, kreeg de heer *Brouwer* opdracht de rivier de Humber te verlaten, benoorden Schotland om Engeland heen te gaan en aan te lopen in Falmouth op de Zuidkust. Deze opdracht was van admiraal *Furstner* en zij werd de heer *Brouwer* medegedeeld door de chef staf, kapitein ter zee *Boreel.*

90770 *(C. Brouwer)* De Engelse vlagofficier te Falmouth overhandigde de heer *Brouwer* een enveloppe met een opdracht van admiraal *Furstner,* welke inhield dat H.K.H. de Prinses met klein gevolg naar Canada moest worden overgebracht. De heer *Brouwer* heeft in de baai brandstof geladen en hij heeft gewacht op de komst van Hr Ms kruiser „Jacob van Heemskerck", die aan hem werd toegevoegd.

90771 *(C. Brouwer)* Voor deze onderneming werd een z.g. Atlantisch smaldeel ingesteld, bestaande uit genoemde twee kruisers. H.K.H. de Prinses en de twee kleine prinsesjes hebben de reis gemaakt aan boord van de „Sumatra".

Negen dagen hebben de „Sumatra" en de „Heemskerck" gevaren. Toen zij de 11de Juni 1940 in Halifax aankwamen, stond daar een trein gereed, welke de Prinses door de Canadese Regering ter beschikking was gesteld. De Prinses wilde echter nog een dag op de schepen blijven, die haar hadden overgebracht. Zij is toen ook op de „Heemskerck" geweest, waar zij alles heeft bezichtigd. De 12de is de Prinses van boord gegaan. Vrijwel de gehele bemanning is, toen zij wegreed, de kade opgerend naar de trein en heeft haar hartelijk ten afscheid toegezwaaid en „goede reis" toegeroepen. De Prinses was daardoor diep bewogen.

De 13de Juni 1940 heeft de heer *Brouwer* zich gesteld onder de orders van de Engelse vice admiraal, die toen commandant was van de Engelse vloot in de North Atlantic, sir *Charles Kennedy Purvis.* Onder zijn commando heeft de heer *Brouwer* bij de Antillen en in de Caraïbische Zee gekruist en 14 dagen in Curaçao gelegen om zijn ketels, die 100 pct. meer uren hadden gebrand dan was toegestaan volgens de veiligheidsvoorschriften, grondig te laten schoonmaken. Daarna kreeg de heer *Brouwer* van de chef marinestaf opdracht zich te verplaatsen naar West-Afrika en vervolgens naar Nederlandsch-Indië.

Te Soerabaja bleek, dat het schip minstens een jaar moest repareren. De kruiser viel dus uit. Het was niet nodig, dat de heer *Brouwer* aan boord bleef; hij is toen geplaatst in de staf van admiraal *Helfrich* voor de nieuwe functie van hoofd van de handelsbescherming. Dit was wat de Engelsen naval control noemen.

88324 *(Willinge)* Op 8 Maart 1942 is vice admiraal b.d. *J. J. L. Willinge* commandant van Hr Ms „Sumatra" geworden. Sedert de terugkomst in Nederlandsch-Indië was het schip in reparatie genomen. Deze

reparatie te Soerabaja duurde vrij lang, omdat uiteraard het marine-etablissement het druk had, het steeds drukker kreeg en het werk aan het schip hoe langer hoe meer werd uitgesteld. Toen de oorlog met Japan uitbrak, was er nog veel aan te doen. Op het laatste moment is het schip weggestuurd. Er was een bemanning bij elkaar geraapt, ongeveer de helft van een normale bemanning, en daarmee kreeg de heer *Willinge* als commandant opdracht weg te gaan, eerst naar Australië, doch later naar Ceylon.

88325 *(Willinge)* Het schip is op Ceylon bemand met mensen, die inmiddels uit Indië waren gekomen en op alle mogelijke manieren daar arriveerden. Met dit schip, dat met Nederlandse en ook met Britse hulp weer min of meer in bedrijf was gebracht en op de duur zelfs vrij behoorlijk, zijn zij naar Engeland gegaan.

88329 *(Willinge)* De heer *Willinge* is van Trincomali via Kaapstad naar Engeland gevaren. Zij hebben onderweg in de Zuid-Atlantische Oceaan nog enige konvooidiensten verricht, maar niet veel. Daarbij hebben zich geen incidenten voorgedaan. Het was wel de opzet, dat de „Sumatra" dienst zou doen in de Europese wateren, maar om verschillende redenen is daar tenslotte niets van gekomen. De bemanning was elders nodig; er was een groot personeelsgebrek. Dit was eigenlijk de voornaamste reden, dat men bij aankomst in Engeland het schip buiten dienst heeft willen stellen. Geleidelijk aan is de bemanning verminderd en het schip is buiten dienst gesteld. De „Sumatra" heeft men later voor de kust van Frankrijk laten zinken teneinde te dienen als bescherming voor de toen gebouwde noodhaven.

b. Hr Ms „Tromp"

88838 *(de Meester)* Schout bij nacht b.d. *J. B. de Meester* heeft op 19 Juli 1941 het commando over Hr Ms „Tromp" overgenomen. In de nacht van 19 op 20 Februari 1942 heeft hij het nachtgevecht in Straat Badoeng meegemaakt. Gedurende dat nachtgevecht is Hr Ms „Tromp" ernstig beschadigd; het schip kreeg elf treffers en er waren 10 doden en ongeveer 30 gewonden. De heer *de Meester* is toen naar Soerabaja gegaan, maar omdat Soerabaja iedere dag door Japanse vliegtuigen werd aangevallen achtte men het niet gewenst Hr Ms „Tromp" op het marine-etablissement te laten liggen. Vrijdag kwam hij in Soerabaja en Zondagochtend kreeg hij opdracht zo spoedig mogelijk naar Australië te vertrekken om daar te repareren. Op het marine-etablissement zijn toen enkele beschadigingen — het schip had er o.m. een onder de waterlijn en enige vlak boven de waterlijn — voorlopig gerepareerd. Maandag 23 Februari was het 's middags gereed om naar Australië te vertrekken. De heer *de Meester* is vertrokken op een zodanig uur, dat hij na ondergang van de maan Straat Bali zou passeren, en zo is hij naar Fremantle gegaan. Daar heeft hij olie bijgeladen en toen is hij doorgegaan naar Sydney om te repareren. Deze reparatie heeft tot ongeveer Mei geduurd; toen is de heer *de Meester* belast met het konvooieren van verschillende schepen om de Noord van Sydney uit. De heer *de Meester* herinnert zich, dat hij o.m. een Australische mijnenlegger heeft moeten escorteren naar Nieuw-Caledonië.

Na deze opdracht is de heer *de Meester* met zijn schip gedirigeerd naar Fremantle, waar hij verder het grootste deel van de tijd heeft doorgebracht en van waaruit hij verschillende konvooien heeft geescorteerd.

In die tijd is hij nog een keer terug geweest in Sydney en van daaruit heeft hij de „Mauretania" naar Nieuw-Zeeland moeten escorteren. Daarna is hij weer naar Fremantle teruggekeerd, waar hij verder verschillende escorte-opdrachten heeft gekregen.

88839 *(de Meester)* Hr Ms „Tromp" was ingedeeld bij een z.g. task force, eerst onder bevel van de rear admiral *Lockwood,* die is opgevolgd door de rear admiral *Christie,* onder Amerikaans commando. De heer *de Meester* had geen rechtstreekse bemoeienis met admiraal *Helfrich.* De admiraal heeft wel eens een bezoek gebracht te Fremantle. Hr Ms „Heemskerck" lag daar toen ook, evenals twee jagers; zij hebben toen een oefentocht buiten Fremantle gemaakt. Wanneer er iets was, zou de heer *de Meester* misschien te maken hebben gehad met de marine-commandant Australië; eerst was dat schout bij nacht *Coster* en daarna schout bij nacht *Koenraad.* Heel veel contact was er niet. Zij waren immers uitgeleend aan de task force.

88439 *(Stam)* De latere vice-admiraal *F. Stam* is in September 1943 van Colombo uit naar Australië vertrokken en op 8 October 1943 heeft hij het commando van Hr Ms „Tromp" van de heer *de Meester* overgenomen;

88464 *(Stam)* dit heeft hij tot 1945 behouden. In October 1943 is het schip eerst naar Melbourne gegaan voor zijn dokkingen, die regelmatig moeten gebeuren, omdat anders de vaart te veel verloren gaat. Toen zij vandaar terugkwamen, kreeg de heer *Stam* bericht, dat Hr Ms „Tromp" was overgegaan van de Amerikaanse bevelvoering naar de Britse.

Op 1 Januari 1944 is de heer *Stam* vertrokken naar Trincomali en daar is Hr Ms „Tromp" in de Britse Eastern Fleet gevoegd, welke

toen een beetje op het keerpunt kwam door versterkingen uit de Middellandse Zee. Admiraal *Somerville* was in 1942 met de gehele Eastern Fleet teruggetrokken uit de Indische Oceaan naar de kust van Afrika. Dit was gebeurd naar aanleiding van de aanvallen, die de Japanners met Pasen 1942 op Ceylon hebben gedaan, waarbij een aircraft carrier, twee kruisers en een groot aantal kleine schepen zijn vernietigd. Deze aanvallen gebeurden met ongeveer 110 à 120 vliegtuigen; admiraal *Somerville* is toen teruggetrokken, omdat hij zijn kracht niet groot genoeg achtte om zich daar te handhaven. Toen deze admiraal begin 1943 meer steun kreeg uit de Middellandse Zee, waar schepen konden worden vrijgemaakt, is hij teruggekomen en toen is ook Hr Ms „Tromp" er bij gevoegd. Ongeveer Januari 1944 begon men met het formeren van de Eastern Fleet in de baai van Trincomali; Hr Ms „Tromp" werd ingedeeld bij het vierde kruisereskader onder admiraal *Reed*. Eerst begon men met oefenen en al spoedig volgden offensieve acties in de Golf van Bengalen. De gehele vloot bestond toen uit 4 slagschepen, ongeveer 6 carriers, 6 kruisers en ongeveer 24 torpedobootjagers.

88469 *(Stam)* Zij hebben eerst een aanval gedaan op Sabang; de heer *Stam* meende, dat dit 19 April 1944 is geweest. Dit was voornamelijk een luchtaanval, waarbij de vloot optrad als bescherming voor de carriers. Daarna zijn er nog enige offensieve acties geweest, voornamelijk tegen onderzeeboten. De heer *Stam* meende, dat zij daarna een actie hadden ondernomen tegen Padang, om daar de enige cementfabrieken van Zuid-Oost-Azië te bombarderen. Ook is er een actie tegen Soerabaja geweest. Deze actie is gevoerd door de gehele Eastern Fleet, waarvoor de vloot eerst van Colombo naar Exmouth Gulf, een weinig

88470 *(Stam)* in kaart gebrachte baai op de Noord-West-kust van Australië, is gestoomd. Tevoren waren er tankers heen gezonden om de vloot van brandstof te voorzien. Van Exmouth Gulf uit is een oversteek gemaakt naar de Zuidkust van Java; daar zijn de vliegtuigen gestart, die een aanval op Soerabaja hebben gedaan, speciaal op het haven-etablissement. De vliegtuigen zijn weer aan boord genomen en via Exmouth Gulf is men weer naar Trincomali teruggegaan.

De volgende actie is de tweede actie tegen Sabang geweest, waar Hr Ms „Tromp" met drie Engelse jagers de baai van Sabang is binnengestoomd om daar de walinstallaties van binnenuit te beschieten, gelijktijdig met een beschieting door de slagschepen van buitenuit. Deze beschieting werd onderbroken gedurende de tijd, dat Hr Ms „Tromp" en de jagers binnen waren. Admiraal *Somerville*

88471 *(Stam)* had het idee Sabang iets zwaarder aan te pakken, aangezien Sabang werd gebruikt als vlootbasis voor de Japanse onderzeeboten, die ageerden in de golf van Bengalen en in de Indische Oceaan. De eerste aanval met vliegtuigen had wel aangetoond, dat de verdediging van Sabang niet zo heel zwaar was en daarom durfde admiraal *Somerville* het wel te riskeren Hr Ms „Tromp" en enige jagers de baai in te sturen om met pin point vuur de installaties onder vuur te nemen, die van speciaal belang waren voor het onderhoud van de onderzeeboten. Men wist, waar deze installaties stonden door luchtfoto's, gemaakt bij de eerste luchtaanval en men heeft ze voortdurend onder vuur gehouden. Toen stond er nog één batterij van 13 cm, die niet ontdekt was, omdat het een batterij was, die alleen horizontaal vuurde en bij de vliegtuigaanvallen niet tot vuren was gekomen. Toen men bij een landhoek vrijkwam, opende deze batterij ineens het vuur op de jagers en de kruisers. Een van de Engelse jagers is toen nogal in de verdrukking gekomen; er sloeg een granaat op de brug, welke 11 of 13 mensen heeft gedood. Toen hebben de geallieerden hun vuur verlegd naar die batterij; deze is tot zwijgen gebracht.

Toen zij later terugkwamen en Sabang konden bezichtigen, bleek, dat zij de batterij niet vernietigd hadden; blijkbaar waren de Japanners aan de haal gegaan; zij hebben althans niet meer geschoten. Deze batterij heeft de „Tromp" geraakt, maar daarvan heeft zij slechts geringe schade opgelopen. Van de overige vijf voltreffers, die de „Tromp" kreeg, is er geen geëxplodeerd. De granaten waren van niet zo erg goede kwaliteit. Een is er terecht gekomen in de oploop van de schoorsteen, waarin pantserroosters liggen. Deze granaat was niet ontploft en lag daar heen en weer te rollen in een temperatuur van, naar de heer Stam schatte, zestig à zeventig graden. Majoor machinist *Steenaart* heeft zijn kleren uitgegooid, natte gonjezakken omgeslagen, is er ingedoken, heeft de granaat er uitgehaald en deze over boord gezet. De eerste officier, die chef van de herstellingsdienst was — de heer *Stam* was zelf op de brug — heeft de heer *Steenaart* bijgelicht met een flashlight; om de minuut moest deze van hand verwisselen omdat hij zijn hand niet in de opening kon houden,

88472 *(Stam)* doordat zijn huid schroeide. De majoor-machinist heeft de granaat er uitgehaald; zo'n ding weegt al gauw een dertig kilo. Hij heeft de Bronzen Leeuw gekregen. Hij was trouwens een onderofficier, die huizenhoog boven de anderen uitstak. Gedurende de oorlogsjaren is hij eerst buitengewoon bevorderd tot sergeant-majoor, daarna heeft

hij de Bronzen Leeuw gekregen, toen de gouden eremedaille van Oranje-Nassau; voorts is hij weer buitengewoon bevorderd en hij is tenslotte luitenant ter zee van vakdiensten geworden.

De vijf treffers, die de „Tromp" heeft gehad, hebben wel enige schade aangericht. De onaangenaamste schade werd veroorzaakt door een treffer in de kombuis, waarvan het resultaat was, dat men geen warm eten meer kon krijgen; bij de matrozen is dit altijd een heel kwaad geval. Er kon nog wel gekookt worden, maar het braden en bakken was afgelopen. De granaat had enige schotten doorboord en was tot stilstand gekomen in de kombuis. Toen de koks terugkwamen om het eten te bereiden, lag in het rijstvergiet een granaat van 7½ cm.

Deze aanval op Sabang is wel een succes geweest. Hierna is de activiteit van de Japanse onderzeeboten in de Golf van Bengalen belangrijk verminderd. Het is niet met zekerheid te zeggen, of dit nu een gevolg was van deze actie of van een combinatie van diverse oorzaken, omdat de Japanners langzamerhand van verschillende plaatsen terugtrokken.

De aanval op Soerabaja was door de Eastern Fleet opgezet in overleg met het hoofdkwartier van generaal *MacArthur;* deze heeft plaats gevonden één dag vóór de aanval van *MacArthur* op Hollandia. De bedoeling is geweest met deze luchtaanval zoveel mogelijk vliegtuigen voor de verdediging van Java te binden, zodat de Japanners niet de volgende dag, wanneer zij bericht kregen van de aanval op Hollandia, alle vliegtuigen van Java daarheen konden sturen om de landing te helpen keren. Even tevoren kregen zij de aanwijzing, dat de aanvallen van de andere kant uit de lucht zouden komen.

88475 *(Stam)*

Na de aanvallen op Padang, Sabang en Soerabaja en nog eens Sabang is er een rustiger periode geweest. Daarna zijn de acties tegen Rangoon losgekomen. De heer *Stam* is nog naar Sydney geweest voor onderhoud en wijziging aan de brug. In deze tijd is er door de Eastern Fleet eigenlijk niet veel gedaan. Er waren wel patrouilles in de Golf van Bengalen, maar geen rechtstreekse acties. Toen de acties weer losbarstten, was de „Tromp" gelukkig net weer terug. De eerste actie vond plaats tegen Rangoon in Maart en April 1945. De troepen rukten toen door Birma op naar de Zuid en van Brits-Indië uit heeft toen een landing op de Zuidkust van Birma plaats gevonden, even bewesten Rangoon. De Eastern Fleet was daarbij ingedeeld ter bescherming van de landingen, welke zouden plaats vinden. Een klein gedeelte was bestemd voor de onmiddellijke bescherming en een groter deel voor bescherming op afstand, omdat men niet wist, of eventuele schepen uit Straat Soenda zouden opstomen om aan te vallen in de rug. Hr Ms „Tromp" heeft toen nog een aparte opdracht gehad: deze heeft twee Britse aircrafts carriers onder zijn bevel gekregen om daarmede een afzonderlijke actie te voeren tegen de Andamanen en Nicobaren om de daar aanwezige vliegvelden onder bombardement te houden en daardoor te beletten, dat de landingen bij Rangoon werden verstoord door luchtaanvallen van deze eilanden uit. Dit is gelukt. Achteraf is de landing niet noodzakelijk geweest, want toen de gelande troepen oprukten, bleek er te Rangoon geen Japanner meer aanwezig te zijn. De heer *Stam* heeft dus Engelse schepen onder zijn commando gehad. Dit is in Engeland ook wel gebeurd met de motortorpedoboten. Luitenant ter zee *Larive* heeft ook Engelse boten onder zijn bevel gehad.

88476 *(Stam)*
88477 *(Stam)*

Daarna is er nog een poging geweest van een Japanse zware kruiser om uit Straat Soenda uit te breken. Met de gehele Eastern Fleet is er een scherm om heen gelegd en tenslotte is het schip te pakken genomen door een divisie Engelse torpedobootjagers, 's nachts om twaalf uur dwars van Penang. Er is een torpedo-aanval op gedaan en het schip is tot zinken gebracht.

Daarna is, voorzover de heer *Stam* bekend was, weer op verzoek van de Nederlandse Regering, Hr Ms „Tromp" overgebracht naar de 7th Fleet, want toen kwamen de aanvallen om de Noord op de Nederlandsch-Indische Archipel los, eerst op Tarakan en daarna Balikpapan. Om daarbij de Nederlandse vloot vertegenwoordigd te hebben, is Hr Ms „Tromp" overgeplaatst van de Eastern Fleet naar de 7th Fleet en toegevoegd aan de amphibious forces onder admiraal *Noble,* die toen Tarakan reeds had genomen en bezig was met Balikpapan.

88478 *(Stam)*

Op 1 Juli 1945 zijn daar de landingen verricht. Zij zijn er toen nog een dag of vijf, zes, gebleven om de troepen, die naar het binnenland oprukten, van zee uit vuursteun te geven en de diverse in het binnenland opgestelde batterijen te vernietigen. Eenmaal is dit heel mooi gelukt. Er was een batterij, die zij niet konden zien; geleid door een Amerikaans vliegtuig, dat er boven was gaan hangen, hebben zij op 12 000 meter afstand één voor één alle drie kanonnen getroffen en buiten gevecht gesteld. Dat was een aardig succes. De heer *Stam*

mocht ook wel zeggen, dat hij een uitnemend officier van artillerie aan boord had, namelijk luitenant ter zee der 1ste klasse *Koppen*.

Na de actie in Balikpapan zijn al vrij spoedig de berichten gekomen over de overgave van Japan en heeft de „Tromp" pogingen aangewend om naar Java te komen, maar dat mocht niet lukken. Onder het motto, dat men niet wist, hoe de toestand op Java was, werd de heer *Stam* naar Australië teruggestuurd om eerst zijn munitie aan te vullen.

c. Hr Ms „Jacob van Heemskerck"

88753 *(van Holthe)*

88755 *(van Holthe)*

Jhr. *E. J. van Holthe,* vice-admiraal b.d., is van Mei 1940 tot Mei 1943 belast geweest met het bevel over Hr Ms „Jacob van Heemskerck".

Toen het schip in Engeland aankwam, was het nog lang niet gereed als gevechtseenheid; o.m. ontbrak de vuurleiding voor de hoofdbatterij. Niettemin werd het schip toch belast met het escorteren van Hr Ms „Sumatra", die Prinses *Juliana* met haar beide kinderen naar Canada moest brengen. Dit gebeurde in Juni 1940. Na aankomst in Halifax kregen zij order terug te gaan naar Engeland, waar het schip toen werd verbouwd tot luchtverdedigingskruiser. Dit vond plaats op de marinewerf te Portsmouth en het heeft ongeveer zeven maanden in beslag genomen, dus van Juli 1940 tot Februari 1941. In Februari 1941 is het schip uit Portsmouth weggekomen. Het werd hoog tijd, want Portsmouth werd voortdurend door de Duitsers gebombardeerd. Zij hebben echter veel geluk gehad, doordat zij niet al te erg zijn geraakt, alleen door een paar brandbommen.

Toen zijn zij naar het Noorden gezonden, naar Scapa Flow, de grote basis van de Britse marine, waar zij gedurende een week of vijf hebben geoefend om zich gereed te maken voor de daaropvolgende taak, die hoofdzakelijk bestond uit het escorteren van konvooien en het beschermen van die konvooien tegen Duitse luchtaanvallen. Deze taak hebben zij verricht in de periode van Maart 1941 tot Januari 1942, hoofdzakelijk in de Ierse Zee; ook zijn er enkele reizen gemaakt op de Atlantische Oceaan en naar IJsland.

88757 *(van Holthe)*

Nadat zij order hadden gekregen zich gereed te maken voor vertrek naar Java, zijn zij ongeveer 10 Januari 1942 in konvooi vertrokken rond Kaap de Goede Hoop. Na aankomst te Freetown mochten zij alleen verder, aangezien het de bedoeling was een spoedreis naar Java te maken om de marine in Indië te versterken. Zij hebben in Kaapstad nog enig oponthoud gehad voor herstelling van enige dekbalken, die bij zwaar stormweer scheurtjes vertoonden, en aangezien het beter werd geoordeeld dit te doen vóór aankomst op Java, waar hiertoe weinig gelegenheid zou zijn, hebben zij dit in Kaapstad gedaan. Dit heeft een dag of vier, vijf geduurd en toen zijn zij met een gemiddelde snelheid van ongeveer twee en twintig mijl doorgevaren via Straat Mozambique en de Seychellen naar Colombo, waar de heer *van Holthe* zich moest melden bij de daar bevelvoerende Britse admiraal, van wie hij verdere orders zou krijgen om door te varen.

88760 *(van Holthe)*

Van Colombo zijn zij via Trincomali, waar zij munitie aan boord moesten nemen voor Britse jagers, die in de Java Zee ageerden, met zeer hoge vaart naar Java gegaan. Toen de heer *van Holthe* bezuiden Java was, op een halve dag stomen van zijn bestemmingshaven Tjilatjap, kreeg hij orders van admiraal *Helfrich,* die toen in Indië het marinebevel voerde, om terug te keren in verband met het feit, dat de slag in de Java Zee juist had plaats gevonden en de Japanners reeds op Java waren geland. De admiraal achtte het nutteloos er nog meer schepen aan te wagen. In de avond van 1 Maart 1942 zijn zij teruggekeerd. Er deed zich nog een moeilijkheid voor, aangezien de brandstof, die zij hadden, nauwelijks toereikend was om Colombo te halen. Bovendien kregen zij de volgende morgen, toen zij ongeveer honderd mijl Zuid van Straat Soenda waren, een zware bomaanval van Japanse bommenwerpers. Dit was niet zo aardig, omdat het gehele dek van Hr Ms „Heemskerck" overdekt lag met de munitie. Er zijn zes en dertig lichte bommen afgegooid, maar door manoeuvreren en schieten, waardoor zij de formatie bommenwerpers uit elkaar hebben geschoten, heeft geen enkele bom hen getroffen. Ondanks het brandstoftekort hebben zij Colombo kunnen halen, zij het dan ook met 3 pct. restant olie, hetgeen, daar men in de oorlog niet onder de 50 pct. mag komen, wel een beetje heel weinig is. Hiermee was deze periode afgelopen.

88762 *(van Holthe)*

Einde Maart 1942 zijn zij ingedeeld bij de Eastern Fleet onder commando van admiraal *Somerville,* onder wie zij de rest van het jaar hebben geageerd. Zij werden bij zijn vloot ingedeeld, die af en toe in onderdelen werd gesplitst. De voornaamste taak van Hr Ms „Heemskerck" als luchtverdedigingskruiser was in de buurt te blijven van de Britse aircraft carriers om de artilleriebatterij van deze schepen te versterken bij een luchtaanval. In de tijd dat zij er bij waren, heeft een luchtaanval op die carriers echter nimmer plaats gehad.

88763 *(van Holthe)*

Deze schepen opereerden in de Indische Oceaan. Af en toe hebben zij een actie ondernomen in de Golf van Bengalen. In het begin hadden zij hun basis te Colombo, maar toen de Japanners langzamerhand naar het Westen oprukten, achtte admiraal *Somerville* het daar onvoldoende veilig en heeft hij zijn basis verlegd naar Kilindini bij Mombasa op de Oostkust van Afrika. Voordien hebben zij nog getracht onder admiraal *Somerville* een actie uit te lokken nl. in de tijd, dat de Japanners een luchtaanval op Colombo hadden uitgevoerd. Met de gehele vloot lagen zij in het z.g. Addu-atol, een geheime schuilplaats, ongeveer vijfhonderd mijl van Colombo verwijderd. Toen zij er de lucht van kregen, dat de Japanners kwamen, zijn zij zo gauw mogelijk uitgelopen, maar zij zijn te laat gekomen om slag te leveren. Zij waren zeer teleurgesteld, maar achteraf is het goed gebleken, want de Japanners waren veel sterker. De heer *van Holthe* gelooft wel, dat dit de hoofdoorzaak is geweest voor admiraal *Somerville* om zijn basis te verleggen; daarna hebben zij steeds van Kilindini uit moeten ageren. Het was wel een heel eind weg; een operatie van Kilindini uit naar de Golf van Bengalen was een kwestie van een drie of vier weken. Later is de basis weer naar Colombo verlegd.

In die periode hebben ook nog de geallieerde aanvallen op Madagaskar plaats gehad. Dit is in twee phasen gebeurd. Aan de eerste aanval op Diego Suarez in het Noorden hadden zij moeten meedoen, maar toen demonstreerde zich een roerdefect, vermoedelijk een gevolg van „nearmisses" bij de aanval bij Straat Soenda. Daarvoor werden zij naar een dok gedirigeerd; de bedoeling was, dat zij naar Durban zouden gaan, maar daar was het dok bezet en toen moesten zij naar Kaapstad. Het waren alle zeer grote afstanden en dientengevolge vergde dat nogal wat tijd. Ongeveer Juni en Juli 1942 zijn zij dus in Kaapstad geweest en daarna heeft de heer *van Holthe* zich weer bij de vloot in Mombasa gevoegd. Van daaruit hebben zij nog verschillende operaties meegemaakt. Dit heeft geduurd tot October van dat jaar, waarna zij naar Australië werden gedirigeerd.

88778 *(van Holthe)*

Met de beide andere Nederlandse schepen, Hr Ms „van Galen" en Hr Ms „Tjerk Hiddes", zijn zij van Mombasa naar Fremantle gezonden. Het was een reis van veertien dagen, dwars de Indische Oceaan over. Later heeft de heer *van Holthe* van admiraal *Helfrich* gehoord, dat de beslissing te Washington is genomen. De Eastern Fleet werd tijdelijk van een aantal strijdkrachten beroofd. De Britse strijdkrachten gingen voor een groot deel naar de Middellandse Zee, waar verschillende acties aan de gang waren en waar men versterking hoog nodig had. Men heeft toen gezegd het in de Indische Oceaan een beetje kalm aan te doen en de Nederlandse schepen zijn toen naar Australië gezonden. Men had hen ook naar de Middellandse zee kunnen zenden. De reden, waarom zij toen speciaal naar Australië zijn gestuurd, is de heer *van Holthe* niet bekend.

88781 *(van Holthe)*

Van de tijd in Australië kan de heer *van Holthe* alleen vermelden, dat zij bij een van de konvooireizen een ontmoeting hebben gehad met een Duitse blokkadebreker, die zich zelf, toen hij zag, dat hij niet meer kon ontkomen, heeft laten zinken. Zij hebben het schip wel beschoten, maar het was te laat. Het tot zinken brengen speelde zich af in tien minuten. Het was een heel onbloedig gevecht, want het schip schoot niet terug, maar dat wisten zij van tevoren ook niet. Dit is de enige actie, die zij in Australië hebben meegemaakt; het is geweest in November 1942.

De heer *van Holthe* is in Mei 1943 als commandant afgelost; hij had toen drie jaar als commandant gevaren, hetgeen uitzonderlijk lang is voor de marine en de marineleiding oordeelde het beter een nieuwe figuur aan het hoofd te zetten.

91693 *(Harmsen)*

Kapitein ter zee b.d. *W. Harmsen* heeft te Perth het commando over Hr Ms „Jacob van Heemskerck" van de heer *van Holthe* overgenomen. Hij is begonnen met konvooieren. Zij haalden de schepen op van Addu-atol, ± 3200 mijl van Fremantle af. Daar lagen een Engels voorraadschip en ook enige jagers. De konvooien werden door Engelse schepen van Afrika overgebracht en dan nam de heer *Harmsen* ze over en bracht ze naar Australië.

91696 *(Harmsen)*

De heer *Harmsen* is in Australië gebleven tot half December 1943 en toen is men zgn. naar Engeland gezonden. De Amerikaanse admiraal kwam aan boord en hield een toespraak, waarin hij zei, dat zij naar Engeland gingen om te repareren en hij wenste hun verder veel geluk. Ook admiraal *Helfrich* kwam aan boord, die hetzelfde vertelde. De heer *Harmsen* heeft de mensen toen gezegd, dat zij wel naar Engeland zouden gaan, maar zij moesten via de Middellandse Zee varen en omdat daar altijd gebrek aan schepen was, zouden zij vast niet verder komen; men zou hen daar wel houden. Zij zijn er ook gebleven. Een paar dagen vóór Suez kreeg de heer *Harmsen* een telegram, dat er geen werf beschikbaar was in Engeland.

Van Januari tot Juni 1944 is de „Heemkerck" daar dus gebleven, ook voor konvooidiensten. De konvooien van de Amerikanen kwamen in Gibraltar binnen en dan kwam er een luchtdoelkruiser bij. Er

91697 *(Harmsen)* waren drie Engelse kruisers en Hr Ms „Heemskerck"; een er van ging altijd mee met de konvooien. Verder hebben zij troepen gebracht van Oran naar Napels. In Juni 1944 is de heer *Harmsen* afgelost. Na een vrij lange tijd van reparatie in Engeland is de „Heemskerck" in September 1945 naar Nederlandsch-Indië gezonden.

d. Hr Ms „Isaäc Sweers"

91666 *(Harmsen)* Kapitein ter zee b.d. *W. Harmsen* heeft omstreeks Kerstmis 1941 het commando over Hr Ms torpedobootjager „Isaäc Sweers", die toen
91671 *(Harmsen)* in de Middellandse Zee opereerde, overgenomen. De taak van de
91672 *(Harmsen)* „Isaäc Sweers" was konvooien brengen naar Malta. Dit was geen gemakkelijke taak. Zij hadden altijd één of twee schepen bij zich. De heer *Harmsen* meent, dat zij nooit twee schepen overgebracht hebben. Zij verloren altijd door aanvallen van vliegtuigen en onderzeeboten.

Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat waren er aanvallen. Als de zon opging begon het feest en het eindigde niet vóór de zon onderging.

91675 *(Harmsen)* De heer *Harmsen* heeft zelf geen enkel succes geboekt. Hij moet eerlijk zeggen, dat hij gedurende de gehele oorlogstijd niet één vliegtuig heeft zien neerschieten. Zij voeren vaak in een groep met een slagschip, twaalf à veertien jagers en een paar kruisers.

De heer *Harmsen* had een pracht van een jager. Overdag was hij wingdestroyer, omdat hij veel luchtdoelgeschut aan boord had.
91676 *(Harmsen)* 's Avonds kwam altijd de order, dat de heer *Harmsen* vóór moest gaan varen, omdat hij de meeste torpedo's had. Hr Ms „Isaäc Sweers" was de beste jager en de heer *Harmsen* had ook een beste bemanning. Het was: „adeldom verplicht". Persoonlijk vond de heer *Harmsen* het best, maar voor de mensen vond hij het wel moeilijk. Het aardige is echter, dat er nooit één van de bemanning is achtergebleven.

91678 *(Harmsen)* In Februari 1941 is de heer *Harmsen* door de Nederlandse admiraliteit in overleg met de Engelse uitgezonden naar Indië. Met de „Sweers" is hij door het Suezkanaal naar Colombo gevaren. Het schip moest daar worden schoon gemaakt, anders kon de heer *Harmsen* het niet halen. Dit duurde nogal lang, omdat alle dokken vol lagen met kapotte schepen. De heer *Harmsen* schat, dat hij er twee à drie weken heeft gelegen. Toen is hij uitgezonden met Royal Air Force-mensen aan boord naar Sumatra. Toen hij Padang wilde binnen gaan om olie te laden, kreeg hij een sein het niet te doen, omdat Padang reeds was bezet. Nog een halve dag later kreeg de heer *Harmsen* order terug te gaan naar Colombo.

91679 *(Harmsen)* Te Colombo werd hij ingedeeld bij de Eastern Fleet van admiraal *Somerville*. Daarbij heeft hij een tijd gevaren. De heer *Harmsen* voer in het verband van deze vloot; deze bestond uit vier slagschepen en kruisers — ook Hr Ms „Heemskerck" was er bij — en de heer *Harmsen* was er met de jager. Mombasa werd de haven. Zij zijn toen uit Trincomali weggegaan. De Engelse admiraal seinde toen, dat men de bemanning moest zeggen, dat men wegging voor de vijand, maar dat men zou terugkeren. De heer *Harmsen* dacht toen nog, dat als een Nederlandse admiraal dit ooit zou zeggen, hij meteen zijn ontslag zou krijgen. Zij zijn een hele tijd te Mombasa geweest en daarna is de jager voor reparatie teruggestuurd rond de Kaap naar Engeland.

Het schip is gedurende een hele tijd in reparatie geweest en toen is de heer *Harmsen* in September of October naar Scapa Flow gegaan voor oefeningen. Begin November moest de heer *Harmsen* als commandant van zijn eigen jager en van drie Engelse jagers het vliegdekschip „Furious" wegbrengen naar Gibraltar. De heer *Harmsen* is daar aangekomen, maar toen mocht hij niet door. Met de „Porcupine" moest hij blijven bij een van de slagschepen, de „Nelson". De „Nelson" was daar als vervanger van de „Rodney". Als de „Rodney" binnenkwam voor olie of om te repareren, dan ging de „Nelson" uit.

Zij lagen daar en op een middag kreeg de heer *Harmsen* bericht de bemanning te redden van de „Nieuw Zeeland" van de K.P.M., die was gezonken. Met een paar jagers zijn zij er heen gegaan en zij hebben nog een hele hoop mensen er uit gehaald.

Ook heeft de heer *Harmsen* nog geholpen het grote konvooi voor Oran en Algiers binnen te brengen; o.m. was daar de „Dempo". Het is prachtig gegaan; er is helemaal geen narigheid bij geweest. Dit gebeurde voordat de heer *Harmsen* die mensen had gered. 's Avonds kwam de Engelse admiraal aan boord om te zeggen, dat de heer *Harmsen* direct weg moest naar Force „H" van admiraal *Cunningham*. De „Porcupine" en de „Sweers" zijn er heengegaan.

De heer *Harmsen* wilde eerst nog olie laden in Gibraltar — de slangen waren reeds aan boord — maar dat mocht niet. Met zonsondergang kwam de heer *Harmsen* bij een oliekonvooi, maar terwijl zij lagen te laden, begonnen zij rondom hen te schieten. Er waren inmiddels Duitse onderzeeboten zeer nabij gekomen. Het werd de heer *Harmsen* een beetje te gevaarlijk en hij heeft de tanker ge-

zegd los te gooien en te helpen de zaak die nacht te verdedigen; de volgende ochtend moest de heer *Harmsen* zich melden. Het

91680 *(Harmsen)*

hoefde echter niet meer; om kwart over vijf werd de „Sweers" getorpedeerd benoorden Algiers. Om halfvijf was de heer *Harmsen* nog op de brug en de heer *Laman Trip* had de wacht. Deze had hem geroepen, omdat hij dacht, dat er iets was, maar het was een geallieerd schip. De heer *Harmsen* ging weer even liggen en toen hoorde hij een reuzeklap. Hij heeft zijn zwemvest opgezocht en is naar boven gegaan, maar er was niemand meer op de brug. Een heel stel mensen had gebroken armen en benen en deze heeft men overboord gegooid met een zwemvest; deze zijn allemaal nog goed terecht gekomen. Meer dan de helft van de bemanning was echter gesneuveld.

91681 *(Harmsen)*

Van de negen officieren waren er nog maar drie. Er was een torpedo achterin gekomen en één voorin; achterin sliepen de offi-

91682 *(Harmsen)*

cieren, die niet op wacht stonden. Het waren allen Nederlanders. De Engelse officier stond toevallig op de brug. Er stonden altijd drie officieren op de brug. Eén onderzeeboot heeft op de „Sweers" geschoten; de torpedo's kwamen even na elkaar. De heer *Harmsen* heeft daarbij brandwonden opgelopen en is opgenomen in een hospitaal te Gibraltar, waar hij twee maanden heeft gelegen. Toen is hij nog een paar dagen in Plymouth geweest en daarna was hij klaar. De heer *Harmsen* had zich door de dokter een papiertje laten geven, dat hij geschikt was voor de dienst op jagers, anders zou men hem misschien te Londen aan de wal houden en daarin had hij helemaal geen zin.

e. Hr Ms „Flores"

91483 *(van Broekhuysen)*

Kapitein ter zee *J. G. van Broekhuysen* was in de Meidagen van 1940 commandant van Hr Ms fregat „Flores". Na aankomst in Engeland moesten zij de eerste dagen meer naar binnen op de Theems blijven. Er was een soort „boom" opgericht, welke moest worden beveiligd. Later voer men verder naar buiten en werd het schip ook voor konvooibescherming gebruikt. Deze opdracht heeft vrij lang geduurd; de heer *van Broekhuysen* is echter, hij meent begin Januari 1941, het hospitaal ingegaan.

91898 *(van Straelen)*

Kapitein ter zee *F. H. M. van Straelen* is in begin 1941 commandant geworden van Hr Ms „Flores". De „Flores" heeft eerst 8 maanden op de Theems gevaren als onderdeel van de Thames-Defense-Flotilla, dat eigenlijk uit Nederlandse schepen bestond. Zij brachten konvooien binnen. De andere schepen van deze flottielje waren de „Douwes Aukes", „Jan van Brakel", „Gruno" en „van Meerlant". Dit laatste schip is later aan de Engelsen overgegeven. De flottielje bestond uit een stuk of zes, zeven Nederlandse schepen; zij diende voor bescherming van de Theemsmonding tegen vliegtuigen.

91900 *(van Straelen)*

Deze Nederlandse schepen stonden als losse schepen onder de Engelsen; als zij gezamenlijke oefeningen hadden, zoals schieten en dergelijke, werden er altijd Engelse schepen aan toegevoegd. Dat heeft zo acht maanden geduurd. Daarna is de „Flores" naar de Oostkust vertrokken met als haven Newcastle. Zij hebben daar op de Oostkust gekonvooieerd tussen Newcastle en Flambury Head. Dat hebben zij ongeveer gedurende een jaar en vier maanden gedaan. Er zijn in die periode geen verliezen geleden. De heer *van Straelen* is twee jaar commandant van Hr Ms „Flores" geweest.

91727 *(Bax)*

Toen kapitein ter zee *J. S. Bax* in Maart 1943 aan boord van Hr Ms „Flores" werd geplaatst, voer dit schip nog als konvooivaartuig op de Engelse Oostkust. Het was voornamelijk ter bescherming van kolenschepen, die kolen brachten van Newcastle en Schotland naar Londen. In die tijd heeft de heer *Bax,* behalve dat er gedurende een konvooi enkele vijandelijke mijnenlegacties hebben plaats gehad. geen vijandelijke tegenwerking ondervonden.

In Maart 1943 kreeg de heer *Bax* order binnen te komen om het schip gereed te maken voor een buitenlandse reis. De heer *Bax* meent, dat het 1 April was. Zij zijn gaan „opwerken" in Scapa Flow. Zij moesten bombardementsoefeningen doen en de heer *Bax* begreep toen wel, dat zij bestemd waren voor een of andere actie. Dat zij naar de Middellandse Zee zouden gaan, heeft de heer *Bax* eigenlijk eerst geweten op het moment, dat zij Gibraltar binnenvoeren. In de loop van April waren zij klaar met opwerken en zijn zij van Greenock uit vertrokken met een heel groot konvooi, onder bescherming van jagers en kruisers. Het was een konvooi van zeker honderd schepen.

Malta is hun basis geworden en op een grote conferentie daar hoorde de heer *Bax* wat zij gingen doen, nl. dat zij zouden deelnemen aan de verovering van Sicilië. Zij hebben eerst op de Zuidoostpunt van Sicilië gewerkt en daarna op de Oostkust. Met het leger trokken zij op de zeeflank op en als er vuursteun nodig was werden zij gebruikt. Zij hebben even Augusta als basis gehad en daarna Syracuse. Deze plaatsen waren onder bereik van Duitse en Italiaanse bommenwerpers zodat het liggen daar vrij enerverend was.

In die tussentijd was Hr Ms „Soemba" uit Colombo naar de Middellandse Zee gekomen en bij dezelfde gevechtseenheid ingedeeld als de „Flores". Zij wisselden elkaar af: de ene dag ging de „Flores" op de flank schieten en de volgende dag de „Soemba". Eén van die dagen is de „Soemba" op de brug getroffen, waarbij overste *Sterkenburg* is gesneuveld.

Zij hebben daarna verschillende „leap frog-landingen" meegemaakt — d.w.z. sprongen van de troepen om de flank heen, in de rug van de vijand — en zo werkten zij op naar de Noordpunt van Sicilië. Einde Augustus 1943 was het voor hen op Sicilië afgelopen. Via Malta zijn zij toen naar Bizerta gedirigeerd, waar zij onder Amerikaans bevel kwamen. Het bleek reeds spoedig, dat een actie bij Salerno werd voorbereid. De gehele maand September zijn zij in Bizerta geweest.

91739 *(Bax)* Onder Amerikaans bevel zijn zij naar Salerno gegaan. Inmiddels was de Zuidpunt van Italië veroverd; daar zijn zij niet bij geweest. Bij de landing in Salerno hebben zij het wel zwaar te verduren gehad van de vliegtuigen. De derde nacht hebben zij zestien vliegtuigen over gehad, die hun bommenlast op het schip gegooid hebben. Er was toen eigenlijk niets meer aan het schip heel en zij dachten allemaal, dat het afgelopen was.

Bij het bevrijde stuk van de kust van Salerno hebben zij van een Amerikaans bergingsvaartuig de eerste hulp gekregen en toen moesten zij naar Palermo. Vandaar is de „Flores" naar Bizerta gegaan, vanwaar zij werd opgeroepen voor Napels. Van Napels uit zijn zij met het geallieerde leger opgetrokken om de Noord en zij hebben landingen meegemaakt bij Anzio en Gaeta en nog enkele andere kleinere acties, die niet van zo grote betekenis waren. Het waren ook weer van die sprong-landingen in de rug van de vijand, welke zij steunden.

91741 *(Bax)* Tot Maart 1944 zijn zij in de Middellandse Zee op de kust van Italië gebleven; toen zijn zij teruggeroepen naar Engeland. Daar werd de invasie van Europa voorbereid, waarbij ook de „Flores" zou worden ingezet. Er is toen een andere commandant gekomen.

91282 *(Koudijs)* Kapitein luitenant ter zee *G. Koudijs* is begin Mei 1944 commandant geworden op Hr Ms „Flores", die was teruggekomen uit de Middellandse Zee. Na een korte reparatieperiode zou zij weer gaan varen. De „Flores" heeft toen deelgenomen aan de invasie in Normandië. Bijzondere dingen zijn er niet gebeurd.

91286 *(Koudijs)* Ongeveer een week of drie vóór de invasie kregen zij de orders en toen wisten zij wat er ging gebeuren. D-dag en H-uur waren echter nog niet zeker. Daarop moesten zij wachten. In die tijd verrichtten zij de nodige seinoefeningen en bombardementsoefeningen in samenwerking met vliegtuigen en wat er allemaal bijhoort. Een week of drie tevoren moesten de commandanten de betrokken officieren gaan vertellen wat er gebeuren ging. Met het oog op de geheimhouding was het een enigszins precaire zaak. Voorzover de heer *Koudijs* weet, is er nooit iets uitgelekt. Op 7 November 1944 is de heer *Koudijs* als commandant van Hr Ms „Flores" vervangen. De „Flores" heeft daarna een rustperiode gehad tot na de bevrijding van Nederland.

f. Hr Ms „Johan Maurits van Nassau"

67159 *(A. de Booy)* Vice-admiraal *A. de Booy* is in Maart 1943 op eigen verzoek commandant van Hr Ms „Johan Maurits van Nassau" geworden. Hij had aan de wal geen voldoende emplooi meer. Hij heeft één of twee reizen op de Atlantische Oceaan gemaakt. Zij zijn bijna altijd bij de konvooien geweest. Een paar keer hebben zij van Liverpool naar Freetown gevaren, op de Westkust van Afrika, en daarna hebben zij een jaar lang van Gibraltar naar Port Said gevaren. Zij hebben daarbij niet zo heel veel meegemaakt. De Middellandse Zee was weer open voor de koopvaardij, omdat de grote oorlog daar was afgelopen. Zij werden eens per reis aangevallen door een aantal Duitse vliegtuigen. Af en toe waren er eens onderzeeërs in de buurt. Zij kregen een bepaald konvooi in de Straat van Gibraltar, dat zij moesten binnenbrengen in Port Said. Het was min of meer een defensieve rol. Behalve de aanvallen van de Duitse vliegtuigen heeft de heer *de Booy* eigenlijk geen bepaalde krijgsverrichtingen meegemaakt. De Italianen waren reeds min of meer omgedraaid. Hun bovenwaterstrijdkrachten waren er eigenlijk niet meer.

67167 *(A. de Booy)* De heer *de Booy* is niet lang commandant van Hr Ms „Johan Maurits van Nassau" gebleven om de volgende reden. In September 1944 dacht men, dat de Duitsers wel uit Nederland zouden wegtrekken. Men heeft hem toen weggehaald uit de Middellandse Zee, omdat men hem nodig had om bij de bevrijding van Nederland te helpen. Dit is helaas misgelopen. Het schip moest de bemanning toen afstaan voor de z.g. havenploegen. Hiervan maakte de heer *de Booy* ook indirect deel uit, doordat hij te Antwerpen te werk werd gesteld.

67176 *(A. de Booy)*

Ten tijde dat de heer *de Booy* commandant was van de „Johan Maurits van Nassau" is hij eveneens groepscommandant van de 37ste flottielje geweest.

In September 1943 viel de Engelse commandant van deze flottielje uit, waardoor een ander moest worden aangesteld. De heer *de Booy* werd toen benoemd tot flottieljecommandant. Hij was commandant van zijn eigen schip, maar hij had bovendien Engelse schepen onder zijn commando. Dat er Engelse schepen onder Nederlands commando voeren, is ook wel eens gebeurd bij de motortorpedoboten; de heer *de Booy* meent, dat bij de mijnenvegers iets dergelijks ook wel het geval is geweest. Het was natuurlijk een uitzondering op de regel.

g. Hr Ms „Soemba"

89109 *(Dobbenga)*

Kapitein ter zee b.d. *S. Dobbenga* is van 1940 tot einde 1942 eerste officier op Hr Ms „Soemba" geweest. Zij was op 10 Mei 1940 in de wateren rondom de Riouw Archipel en was belast met de handhaving van de neutraliteit; tevens moest het schip er voor zorgen, dat de Japanse vissers niet binnen de drie mijls territoriale zeegrens visten. Nadien werd Hr Ms „Soemba" aangetrokken voor het opleiden van kanonniers te Soerabaja, omdat daarvoor geen torpedobootjagers beschikbaar waren. De jagers hadden andere operationele taken en de „Soemba" met haar batterij werd geschikt geacht om te fungeren als opleidingsschip voor de kanonniers. Er is zeer goed werk gedaan en er zijn vier opleidingen afgewerkt. Door het wegvallen van Nederland was het ter hand nemen van een kanonniersopleiding in Indië zeer noodzakelijk. Door het uitvallen op een zeker moment van Hr Ms

89110 *(Dobbenga)*

„Krakatau", die toen in de Riouw Archipel was belast met het patrouilleren in deze wateren, is Hr Ms „Soemba" daar weer voor een

89113 *(Dobbenga)*

korte periode heengegaan om de bewakingsdiensten op zich te nemen.

Na de capitulatie van Java is Hr Ms „Soemba" door bijzonder fortuinlijke omstandigheden ontkomen. Men had toen de keus tussen Australië en Colombo. Uit de gegevens bleek, dat zich een sterk Japans eskader ophield ten Zuiden van Java en men heeft daarom Colombo gekozen. Er waren bovendien meer redenen om naar Colombo te gaan. In de Veeckensbaai lag een marinetanker, waar de schepen konden bijbunkeren, wanneer zij de kans kregen te ontsnappen.

89114 *(Dobbenga)*

Hr Ms „Soemba" heeft daar gebruik van gemaakt en daardoor was het ook mogelijk de tocht naar Colombo te volbrengen.

Toen Hr Ms „Soemba" te Colombo aankwam, was het schip min of meer beschadigd door een zware bomaanval ter hoogte van Merak. De dokfaciliteiten waren zeer gering en de flag officer Ceylon achtte het beter Hr Ms „Soemba" door te zenden naar Bombay. In het voorjaar van 1942 is het schip daar gerepareerd en uitgerust voor de Perzische Golf, nl. voor de drempelbewaking van deze binnenzee, om te beletten, dat Japanse en ook Duitse onderzeeboten dit gebied zouden infiltreren.

89655 *(Huijer)*

Kapitein ter zee b.d. *P. J. G. Huijer* is in Januari 1941 commandant van Hr Ms „Soemba" geworden. Op 8 Maart 1942 had de capitulatie van Java plaats; de heer *Huijer* bevond zich toen ten Zuiden van Java op de „Soemba".

89656 *(Huijer)*

Hij was 8 Maart 1942 belast met het opvangen van onderzeeboten en de bewaking van een tanker in de Veeckensbaai. Hij heeft op 9 of 12 Maart het bevel gekregen om op te stomen naar Colombo, welk bevel hij heeft uitgevoerd. Hij heeft, naar hij meent, drie weken bij Colombo gelegen. Voor reparatie is hij naar Bombay gegaan, waar hij werd belast met het bevel over de marinebasis van Bahrein van de Engelse marine. Toen de heer *Huijer* daar kwam, heeft hij als enige order van de admiraliteit gekregen: „You're responsible for the virginity of the Persian Gulf". Het belang van de Perzische Golf was de olietoevoer van Brits-Indië. Men was, speciaal van Engelse zijde, als de dood, dat men zo'n olieschip in de mond van de Sjat-el-Arab zou torpederen. Het was een modderveld; wanneer zo'n schip daarin zou komen te zitten, was de olietoevoer naar Brits-Indië pertinent afgesneden.

De Perzische Golf was slecht in kaart gebracht. Behalve de scheepvaartroutes was het daar één pak riffen en stenen, en een onderzeeboot, die daar binnenslipte, was naar de mening van de heer *Huijer* practisch onvangbaar geweest. Toen hij er kwam, waren er twee kleine scheepjes, een jacht van de oud-gouverneur van Singapore en nog een hulpvrachtscheepje, gelooft hij, met Britse bemanning. Daar moesten zij het mee bolzwemmen. Het waren specifiek asdic schepen, die daar werden ingezet; later had de heer *Huijer* twaalf van dergelijke schepen onder zijn commando.

89664 *(Huijer)*

Na December 1942 heeft de heer *Huijer* eerst een konvooi gebracht rond Brits-Indië naar Trincomali, toen weer van Trincomali naar Bombay terug. De heer *Huijer* moest toen repareren en verbouwen voor de Middellandse Zee. Daarna is hij vijf dagen vóór zijn vertrek door geelzucht tot rusten gedwongen. Dat heeft hem

helaas de „Soemba" gekost. Toen hij in Juni 1943 te Colombo kwam, werd hij belast met de functie van chef personeel in de staf van admiraal *Helfrich*.

89804 *(van Miert)* Kapitein luitenant ter zee *A. van Miert* is op 1 Mei 1943 als eerste officier aan boord van Hr Ms „Soemba" van Bombay uit vertrokken naar de Middellandse Zee.

Zij hebben oefeningen gedaan met de Engelsen en Amerikanen in de Golf van Suez en de Middellandse Zee. Zij hebben konvooireizen gemaakt tussen Port Said en Gibraltar en terug, en zij zijn geweest bij

89808 *(van Miert)* de eerste landing op Sicilië en op de Zuidwest-punt van de voet van Italië.

89810 *(van Miert)* Overste *Huijer* was commandant in de Perzische Golf. Vlak voordat het schip naar de Middellandse Zee moest gaan, is hij ziek geworden; toen is overste *Sterkenburg* aan boord geplaatst; de heer *van Miert* gelooft zelfs maar vier of vijf dagen, voordat het schip zou vertrekken. Overste *Sterkenburg* is gesneuveld op 6 Augustus bij Syracuse.

Na hem is luitenant ter zee der 1ste klasse *P. A. de Boer* als commandant gekomen. Deze is na heel korte tijd afgelost door de toenmalige luitenant ter zee *Pröpper*. Met die commandant is het schip in Maart 1944 naar Engeland teruggevaren. De heer *van Miert* is toen overgeplaatst.

91841 *(S. de Jong)* Luitenant ter zee der 1ste klasse *S. L. de Jong* is 5 October 1944 commandant van Hr Ms „Soemba" geworden. Het schip lag stil in Shadwell Basin te Londen. Op de dag van de capitulatie van Duitsland is hij met het schip uit Londen gevaren naar Grangemouth ter reparatie. De „Soemba" heeft in de tijd, dat de heer *de Jong* daarvan commandant was, niet meer aan de krijgsverrichtingen deelgenomen.

h. Hr Ms „Jan van Brakel"

90844 *(Hogendoorn)* Kapitein ter zee *J. J. Hogendoorn* was in 1940 commandant van Hr Ms „Jan van Brakel". In zijn tijd was de „Jan van Brakel" met mijnen aan boord gestationneerd te Newcastle, waar het schip eigenlijk lag te wachten tot er eens een gelegenheid zou zijn het te gebruiken. In de tussentijd is men een paar keer uit geweest voor een oefentochtje in de omgeving van Newcastle. Verder werd de „Jan van Brakel" nog wel eens een enkele maal ingezet voor een escorte van de haven van North Shields uit naar de grote konvooiroute. Ook bleven zij wel eens een tijd buiten, b.v. wanneer er schepen een nacht op een konvooi moesten wachten; zij bleven er dan omheen cirkelen.

91191 *(Th. van Asbeck)* Schout bij nacht *Th. K.* baron *van Asbeck* is van 18 Maart 1941 tot 13 November 1943 commandant geweest van Hr Ms „Jan van Brakel". De heer *van Asbeck* meent, dat de „van Brakel" ongeveer acht maanden aan de boeien had gelegen. Dat beviel hem niet erg. Hij is naar de Britse admiraal te Newcastle gegaan en deze heeft contact opgenomen met de commander in chief te Rosyth; toen is besloten het schip te gebruiken voor konvooidiensten op de Oostkust van Engeland. Twee of drie dagen later is de „van Brakel'" naar Rosyth gestuurd; daar is het schip dadelijk op de werf gekomen; er is luchtafweergeschut aan boord geplaatst. Zij zijn ingedeeld bij de Engelse konvooidiensten op Cape Wrath in het Noordwesten van Schotland tot aan de Theemsmonding. Op deze route hebben zij gevaren tot ongeveer Maart, April 1942.

De „van Brakel" is daarna klaargemaakt voor de West. Zij is toen als escorte meegegaan met een konvooi naar de Azoren; het konvooi is doorgegaan naar Zuid-Afrika. Zij zijn losgelaten, hebben olie geladen in Ponta Delgada en zijn daarop overgestoken naar Bermuda. Daar hebben zij een korte reparatie gehad en vandaar zijn zij overgestoken naar Curaçao. Vandaar uit hebben zij veel konvooiwerk gedaan.

i. Hr Ms „Abraham Crijnssen"

89798 *(van Miert)* De heer *A. van Miert* was in October 1941 commandant geworden van Hr Ms „Abraham Crijnssen", die toen in Nederlandsch-Indië was. Hij is 6 Maart 1942 met de „Crijnssen" naar Australië gegaan, waar hij een dag of tien of twaalf later is aangekomen. De „Crijnssen" is daar gerepareerd, hetgeen maanden heeft geduurd. Begin Augustus is de heer *van Miert* met de „Crijnssen" naar Melbourne gevaren, waar het schip is opgelegd.

89121 *(Dobbenga)* In Maart 1945 is de heer *S. Dobbenga* commandant geworden van Hr Ms „Abraham Crijnssen". Door het succes van *MacArthur's* operaties waren in de verschillende gebieden Indonesiërs vrijgekomen; daarbij waren Batakkers, Sumatranen, Javanen van Oost- en West Java, Alfoeren, mensen uit de Molukken, enz. Deze mensen werden naar Australië gezonden. Te Melbourne werd toen een marineopleiding gevestigd. De „Crijnssen" was uitgezocht als varend opleidingsschip. Hieraan kwam een einde in het voorjaar van 1945. De

89122 *(Dobbenga)* Nefis had geregeld parties uitgezet in het Zuidoostelijke deel van de

Archipel; dit gebeurde met onderzeeboten en ook met vliegtuigen. Men achtte in 1945 het bovenwatergevaar van de Japanners zo miniem, dat het mogelijk was met bovenwaterschepen de parties af te zetten. Hiervoor had men de „Crijnssen" nodig en nog twee voor dit doel gewijzigde torpedomotorboten. De „Crijnssen" is vervolgens losgemaakt van Melbourne om te Port Darwin aan deze operaties te kunnen deelnemen.

j. Hr Ms „van Kinsbergen"

88334 *(Willinge)*

Vice-Admiraal b.d. *J. J. L. Willinge* is in April 1943 commandant van Hr Ms „van Kinsbergen" geworden. Het schip moest onder Amerikaans commando konvooieren in de Caraïbische Zee. In de tijd, dat de heer *Willinge* daar heeft gevaren, was het gebied tussen Cuba en Trinidad hun gebied. Daar voeren de z.g. G.A.T.- en T.A.G.-konvooien.

88336 *(Willinge)*

De Amerikanen hadden, nadat in de Caraïbische Zee en op de Oostkust van Amerika duikbootaanvallen waren geweest, de schepen verenigd in konvooien. Dit geheel werkte volgens vaste tijdschema's. Om de vijf of zes dagen ging er b.v. een konvooi van Trinidad in de richting van Guantanamo. Er waren vijf escortegroepen, ieder bestaande uit drie à vijf schepen. De „van Kinsbergen" was bij één van deze vijf groepen ingedeeld, de „van Brakel" bij een andere groep en de „Queen Wilhelmina" weer bij een andere groep of soms ook bij die van de „van Kinsbergen." De commandant van Hr Ms „van Kinsbergen" was de oudste commandant en was daarom de escortecommandant. Meestal voeren zij met drie of in betere tijden met vijf escorteurs en dan maakten zij een tocht van zes dagen heen en vijf dagen terug; in de tussentijd lagen zij dan een dag of drie à vier op hun basis.

88345 *(Willinge)*

Ongeveer Augustus 1943 is de heer *Willinge* vervangen. Hij kreeg bericht, dat hij bestemd was voor een belangrijke opdracht in het Oosten; daarom is hij afgelost. Hij is toen chef staf geworden bij admiraal *Helfrich*.

69026 *(Gauw)*

In Augustus 1943 is schout bij nacht b.d. *J. A. Gauw* commandant van Hr Ms „van Kinsbergen" geworden. De heer *Gauw* is eerst in de Caraïbische Zee commandant geweest van de konvooien tussen Trinidad en Cuba; in Augustus 1944 is hij naar New York gedirigeerd om van daar uit konvooien te begeleiden.

69067 *(Gauw)*

In de Caraïbische Zee was de heer *Gauw* eigenlijk flottielje-commandant van zes schepen, waarvan vijf Amerikaanse. Zij vormden een escortegroep voor konvooien, die orders van hem, als de escortecommandant, moesten uitvoeren. Zijn konvooi is nooit aangevallen. Einde 1943 werd het aantal onderzeeboten steeds minder. Het meest typische konvooi, dat de heer *Gauw* heeft gehad, was dat van vier duikbootjagers, die Amerika aan Rusland had overgedaan. De heer *Gauw* heeft deze begeleid over de Atlantische Oceaan naar St. John's, waar de Canadezen de begeleiding zouden overnemen. Er waren toen een Russische verbindings-officier en Russische seiners bij.

69094 *(Gauw)*

In September 1945 is Hr Ms „van Kinsbergen" naar Rotterdam gegaan. Zij had de gehele oorlog door gevaren zonder een bepaalde grote reparatie en werd daarom te Rotterdam nagezien. De heer *Gauw* heeft het commando overgegeven aan kapitein luitenant ter zee *Nuboer*.

k. Hr Ms „Gruno"

90848 *(Hogendoorn)*

Kapitein ter zee *J. J. Hogendoorn* is in 1941 commandant geweest van Hr Ms „Gruno". De „Gruno" was ingelast in het Thames local defense flotilla. Het was een flottielje van 16 schepen, waarbij de „Flores" en de „Gruno" als enige Nederlandse schepen waren ingedeeld. De rest was Engels. Later is de „van Meerlant" nog gekomen, maar deze was toen reeds onder Engels commando en had een Engelse bemanning. De taak hield in, dat zij iedere nacht naar buiten gingen. De Theemsmonding was verdeeld in bepaalde vakken en elk schip kreeg een vak aangewezen. Iedere nacht veranderde dit. 's Nachts gingen zij daar voor anker met de opdracht uit te kijken naar een eventuele indringer in de Theemsmonding, naar vliegtuigen,

90849 *(Hogendoorn)*

die mijnen lieten vallen, enz. Af en toe moesten zij met een konvooi mee om schepen buiten de Theemsmonding te brengen in aansluiting op konvooien, die langs de Engelse Oostkust liepen. Er zijn daarbij geen verliezen geleden.

91141—91145 *(Witte)*

Kapitein ter zee b. d. *H. Witte* is commandant geworden van Hr Ms „Gruno" op 20 April 1943. De „Gruno" had toen tot taak het konvooieren van schepen van Tynemouth naar ongeveer ter hoogte van Hull. Oorspronkelijk waren er nog twee schepen bij, een Engels schip en een Noorse torpedoboot, die echter al spoedig in elkaar vielen. De „Gruno" was een kanonneerboot. De „Gruno" heeft geen

91147 *(Witte)*

moeilijkheden ondervonden; er zijn geen aanvallen op gedaan. Er was wel wat personeel aan boord; er was twaalf man meer dan de normale bemanning. Men wilde deze vaarpraktijk laten opdoen.

l. Hr Ms „van Meerlant"

91188 *(Th. van Asbeck)*

Schout bij nacht *Th. K.* baron *van Asbeck* was in Mei 1940 commandant van Hr Ms „van Meerlant". In Engeland aangekomen werd deze gebruikt voor de bewaking van de Theemsmonding, ondat er geen Schnellboote naar binnen kwamen; zij moesten luchtafweervuur afgeven, enz. Daarna is de „van Meerlant" overgegaan naar de Engelsen, maar toen was de heer *van Asbeck* juist van boord af. Hij was overgeplaatst naar de „van Brakel". Nadat de „van Meerlant" veertien dagen in dienst was bij de Engelsen, is zij op een mijn gelopen en gezonken. De heer *van Asbeck* gelooft, dat er maar één of twee mensen af zijn gekomen. Gedurende de nacht waren er magnetische mijnen gelegd en men had strikte orders 's morgens niet onder stoom te gaan vóórdat de mijnenveegploeg er was geweest; soms was dat wel eens wat laat. Toen de Engelsen aan boord zijn gekomen zijn die op een gegeven ogenblik toch te vroeg gaan varen.

91199 *(Th. van Asbeck)*

De gehele bemanning was Engels. De heer *van Asbeck* meent, dat de „van Meerlant" in ruil voor iets anders is afgestaan. Hij meent, dat de Nederlanders een jager of een mijnenveger kregen.

m. Hr Ms „Mok I"

89548 *(W. de Vries)*

Luitenant ter zee der 1ste klasse *W. J. de Vries* was in Mei 1940 commandant van de „Mok I".

Op order van de Britse admiraliteit is hij uit Blockhouse opgeroepen voor de evacuatie van Duinkerken. Zij zijn naar Dover gezonden en vandaar uit heeft de heer *de Vries* geopereerd; toen de toestand gedurende de daguren onhoudbaar werd, zijn zij alleen nachtelijke tochten gaan maken. Bij die gelegenheid werd het schip overgeplaatst naar Margate, zodat de heer *de Vries* dus niet meer de doorsteek binnen de Downs behoefde te maken. Nog twee nachten heeft hij aan de evacuatie deelgenomen; de laatste nacht is het schip verloren gegaan in de haven van Duinkerken. Met een Engelse trawler, het laatste schip, dat uit Duinkerken vertrok, is hij toen weer overgestoken en in Ramsgate geland.

De „Mok I" was oorspronkelijk een communicatieschip tussen Den Helder en de Mok. Het was een nieuw schip; kort vóór de oorlog was het gereed gekomen. Het was uitsluitend een communicatieschip, maar er stond toch nog bewapening op. Voor het evacuatiewerk was het zeer geschikt, want er kon een vierhonderd man op.

n. Hr Ms „Willem van der Zaan"

90879 *(Lindner)*

De toenmalige luitenant ter zee *H. D. Lindner* was in 1940 commandant van Hr Ms „Willem van der Zaan". Hij werd ingedeeld bij de Engelse mijnenlegdivisie in de Humber. Hij stond onder Engels bevel; de heer *Lindner* commandeerde de enige Nederlandse mijnenlegger. Toen hij bij de divisie kwam, bestond deze uit een grote mijnenlegger, een kleinere mijnenlegger en vier Engelse jagers, die als bescherming meegingen, maar zelf ook veertig mijnen aan dek konden nemen, die eventueel konden worden gelegd; daarmede gingen zij de Noordzee op.

90880 *(Lindner)*

Eerst moesten zij eens kijken hoe de Engelsen het deden, want de heer *Lindner* had nog nooit in groot verband mijnen gelegd. Met de commandant van de divisie, een Engelse kapitein ter zee, *Jack Bickford,* kon hij niet alleen goed opschieten, maar deze was ook zeer te spreken over hetgeen de „Willem van der Zaan" deed. De heer *Lindner* had dan ook een goed geoefende bemanning.

Buiten dit verband moesten er mijnen worden gelegd onder de Vlaamse kust, omdat de Duitsers misschien zouden proberen naar de overkant te gaan. Het was dus gewenst een versperring te leggen onder de kust. Ook dit is goed gegaan. Hiervoor werd een telegram van de Engelse admiraliteit ontvangen: well done van der Zaan. Bij de Engelse marine is dit een vrij groot compliment. Er zijn toen ook verschillende mensen van de „Willem van de Zaan" door H. M. de Koningin onderscheiden.

Na verloop van tijd werden de verliezen zo groot, dat de mijnenlegdivisie werd ontbonden. De Engelsen raakten in de knel met hun jagers en toen er ook enige Nederlandse waren verdwenen, kregen zij geen nieuwe, zodat de divisie moest worden ontbonden. Er was voor de „van der Zaan" dus geen verdere mogelijkheid in divisieverband verder te gaan en toen werd zij daar bedankt. Admiraal *Furstner* heeft toen bepaald, dat zij naar de Oost zouden gaan. Het schip is dus klaargemaakt voor Indië, waarna zij zijn vertrokken. In Indië aangekomen is de heer *Lindner* afgelost als commandant. Het schip is einde Februari 1942 naar Colombo vertrokken, van waaruit het vele konvooidiensten heeft verricht. In October 1944 is het weer naar Engeland vertrokken.

89823 *(van Miert)*

Kapitein luitenant ter zee *A. van Miert* is einde December 1944 of begin Januari 1945 commandant geworden van Hr Ms „Willem van der Zaan".

89825 *(van Miert)* Zij hebben vrij veel mijnen gelegd; de heer *van Miert* meent, van Februari 1945 tot het einde van de oorlog in Europa zo iets van 1600 à 1800 mijnen; steeds samen met de Engelse marine. Het was vrij druk werk, dat moet de heer *van Miert* zeggen, maar het beviel hem allemaal erg goed. Hij is naar Nederland gevaren met de „van der Zaan" in de tweede helft van Mei 1945. Hij heeft daar, naar hij meent, gelegen van einde Mei tot begin Augustus 1945. De bedoeling was toen, dat de „van der Zaan" visserij-inspectie op de Noordzee zou doen. De heer *van Miert* is toen met zijn schip naar Engeland gegaan om proviand in te slaan, om daarna terug te komen ter visserij-inspectie. Toen hij in Engeland was, werd er gezegd: je moet over 14 dagen naar Indië.

89829 *(van Miert)* De heer *van Miert* is dus met spoed naar Indië gestuurd. Als hij zich goed herinnert, is hij begin October 1945 te Batavia gearriveerd.

o. „Bouclier"

91893 *(van Straelen)* Kapitein ter zee *F. H. M. van Straelen* is in 1940 commandant van de „Bouclier" geweest. Nadat Frankrijk wapenstilstand had aangevraagd, hebben de Engelsen alle bemanningen van alle Franse schepen, die in Engeland lagen, van boord gehaald, verzameld en gevraagd: wie wil er verder met òns meedoen? Wie niet wilde, mocht teruggaan naar Frankrijk. Op een gegeven ogenblik hadden de Fransen daardoor meer schepen dan bemanningen. De Nederlandse marine heeft toen de „Bouclier" gekregen. Het was een Franse torpedobootjager. Met deze heeft de heer *van Straelen* aan de krijgsverrichtingen deelgenomen, in de vorm van konvooieren op de Zuidkust van Engeland. Dit is zonder incidenten verlopen. Einde 1940 is het schip weer aan de Fransen teruggegeven.

p. „Campbelltown"

91651 *(Harmsen)*
91661 *(Harmsen)* Kapitein ter zee b. d. *W. Harmsen* is op 17 Januari 1941 commandant geworden van H.M.S. „Campbelltown", die later buiten dienst is gesteld en door de Engelsen is gebruikt als sperschip bij St. Nazaire. De taak van de „Campbelltown" was konvooien beschermen. Het was een van de oude Amerikaanse jagers. Gekonvooieerd heeft de heer *Harmsen* het meest van Liverpool en Glasgow uit. Ook is hij een tijd op IJsland gedetacheerd geweest. De Canadezen brachten dan de schepen naar IJsland; de heer *Harmsen* c.s. haalden ze daar op en brachten ze tot halfweg Schotland en dan gingen zij weer terug naar IJsland. Van Liverpool uit brachten zij de schepen tot halfweg IJsland. Op één nacht hebben zij eens 18 schepen verloren. Het was een konvooi van 72

91663 *(Harmsen)* schepen en zij zaten er omheen met ongeveer 10 jagers. De vijandelijke onderzeeërs waren toen waarachtig binnen het konvooi, zodat men ze niet kon beschieten zonder eigen schepen te raken. Dit is wel het ergste geweest; er zijn natuurlijk nog vele andere dingen gebeurd. Van de bemanning van de „Campbelltown" is niet één man verloren gegaan. Het was een volledig Nederlandse bemanning. Zij hadden aan boord wel altijd twee Engelse seiners en een Engelse verbindingsofficier.

§ 2. Mijnenveegdienst

90653 *(Logger)* De toenmalige kapitein-luitenant ter zee *J. J. Logger* verklaarde, dat kort na zijn overkomst naar Engeland, op 13 Mei 1940, de toenmalige luitenant ter zee der 1ste klasse *A. de Booy* het bericht van de admiraliteit bracht, dat er een groot aantal Nederlandse trawlers in verschillende havens in Engeland was aangekomen. De Engelsen wilden daarvan mijnenvegers maken. De heer *Logger* heeft toen gezegd: kunnen wij dat zelf niet doen? Hij moest daar dan maar eens over gaan praten op de admiraliteit. De heer *Logger* heeft dat gedaan en heeft gezegd: kijk eens eventjes, die trawlers kunnen wij waarschijnlijk zelf ook wel bemannen en er zelf mijnen mee gaan vegen. Men vond dat daar een goed idee.

De heer *Logger* is naar Falmouth gegaan, waar verschillende van die trawlers waren en waar langzamerhand een Nederlands marinecentrum was ontstaan. Dit was een dag of acht, nadat hij in Engeland was aangekomen. Zij hebben toen de trawlers gekeurd; sommige er van, die niet zo goed waren, hebben zij laten vissen en andere zijn verbouwd tot mijnenvegers. Dit is eigenlijk het begin geweest. De heer *Logger* is later commandant van de mijnenveegdienst geworden. Hij is dat de gehele oorlog door gebleven.

90654 *(Logger)* De Nederlanders hebben 20 of 22 van die trawlers bemand. Zij hebben daarvoor het personeel, dat er op was, genomen; die mensen zijn gemilitariseerd, hetgeen daarin bestond, dat zij een militair uniform aankregen, maar dat was in den beginne het enige. De heer *Logger* heeft er wat officieren en reserve-officieren bijgekregen, met wie de trawlers verder zijn bemand. Door de Engelsen zijn die schepen uitgerust met mijnenveegtuig. Eerst zijn zij er mee gaan oefenen in de

buurt van Falmouth. Toen zij een week of zes in Falmouth waren ging de vijand daar bomoarderen. Zij zijn toen weggegaan naar Wales. Op een werf in Wales is de rest van de trawlers verbouwd en uitgerust met mijnenveegtuig.

De heer *Logger* is twee jaar te Holyhead geweest; zij hadden daar 20 trawlers, die waren uitgerust voor het vegen van gewone verankerde mijnen, onderwetse mijnen nog, totdat men bij de Engelse marine houten mijnenvegers kreeg, speciaal geschikt voor het vegen van magnetische en acoustische mijnen. De heer *Logger* heeft toen aan de admiraliteit te Londen het voorstel gedaan om enkele van die mijnenvegers over te nemen. Zij hebben er eerst vier gekregen. Er zijn trawlers buiten dienst gesteld en deze zijn naar de Engelsen overgegaan. Langzamerhand zijn 16 houten mijnenvegers overgenomen van de Engelsen, waardoor de Nederlanders twee volledige divisies hadden, die zijn gestationneerd te Harwich en Great Yarmouth. De laatste twee jaar van de oorlog is de heer *Logger* te Harwich geplaatst geweest. Later zijn er vier motorbarkassen bijgekomen, die ook voor mijnenvegen waren ingericht.

Langs de Oostkust van Engeland hebben de Nederlandse en de Engelse mijnenvegers samen de vaarroutes langs de kust voortdurend van mijnen vrijgehouden. Tot goed gegrip diene, dat de heer *Logger* en ook de andere marinemensen nooit operationeel werkzaam zijn geweest. Het marinebestuur was eigenlijk alleen een administratief bestuur. Ten eerste was men in alles afhankelijk van de Engelsen en bovendien kon er maar één operationeel optreden en niet twee. De heer *Logger* was in Engeland dus commandant van die 20 mijnenvegers, ging over het personeel en het materieel, maar de operaties — waar ze veegden dus — werden bepaald door een Engelse captain.

In Januari 1945 werd de heer *Logger* afgelost en naar Brussel gezonden, waar hij werd toegevoegd aan de staf van de Engelse admiraal *Dickens*, die vlagofficier Holland is geweest. Zij hebben daar gewacht tot de bevrijding hier een feit was. Van Mei 1945 tot Januari 1947 is de heer *Logger* operationeel chef geweest bij het mijnenvegen op de Nederlandse kust. De heer *Logger* was toen geen commandant meer van de mijnenveegdienst; dat was een ander, maar hij gaf bevelen uit, waar en hoe geveegd moest worden, in het begin namens admiraal *Dickens*. Deze is in October 1945 weggegaan. Toen stond deze dienst onder de Commandant Zeemacht Nederland.

90658 *(Logger)* Bij de mijnenveegdienst is één trawler verloren gegaan, die op een mijn is gelopen en met man en muis is vergaan. Er waren ongeveer 15 à 16 man op. Bij Harwich is een houten mijnenveger ook op een mijn gelopen, terwijl ongeveer 18 man aan boord waren. Daar is één man van gered. Die trawler is niet vervangen, maar de houten mijnenveger is door de Engelsen direct geremplaceerd. De Engelsen hadden ongeveer 200 schepen van hetzelfde type en de Nederlanders hebben er 8 van overgenomen. Er zijn er meer dan 100 van een iets groter type gebouwd en daarvan hebben de Nederlanders er weer 8 gekregen.

§ 3. Motortorpedobootdienst

92753 *(de Looze)* Luitenant ter zee der 1ste klasse *W. A. de Looze* verklaarde over de organisatie en de verrichtingen van de motortorpedobootdienst het volgende. De operatieve organisatie was geheel Engels; de Nederlanders waren met hun boten ingedeeld bij de Royal Navy. De boten waren Nederlands, maar daar hield het ook mee op.

92754 *(de Looze)*

92755 *(de Looze)* In 1941 was er één Nederlandse boot, de „M.T.B. 51", die oorspronkelijk uit Nederland was overgekomen. Deze boot was ingedeeld bij een Engelse flottielje, welke gemiddeld uit acht boten bestond, waarbij ook enkele Poolse waren. Later is het aantal boten uitgebreid en hebben de Nederlanders in een nieuwe Engelse flottielje vier motortorpedobooten gekregen. In 1943 zijn de andere boten van de flottielje overgenomen en was er één Nederlandse flottielje motortorpedoboten en één Nederlandse motorkanonneerboot. De Engelse flottielje, waarbij de Nederlandse motorkanonneerboot was ingedeeld, is in 1944 overgenomen. Tenslotte hadden de Nederlanders dus twee flottieljes; de motorkanonneerboot-flottielje is echter nooit volledig geweest; zij bestond slechts uit vier à vijf boten door een tekort aan

92756 *(de Looze)* materieel. De boten hadden elk een eigen Nederlandse commandant; verder hadden de motortorpedoboten een eigen flottieljecommandant, evenals de motorkannonneerboten. Van de motortorpedoboten was dat luitenant ter zee *Larive;* de heer *de Looze* was het van de motorkanonneerboten.

92758 *(de Looze)* Het eerste optreden van de „M.T.B. 51" begon in Mei 1940 te Rotterdam. Herdoopt in „M.G.B. 46" opereerde de boot van Cornwall uit. Veel actie is daar niet geweest. Bij een oefening is de boot op een mijn gelopen en het heeft toen een hele tijd geduurd, voordat zij weer gereed was. Toen de heer *de Looze* aan boord werd geplaatst, was de boot nog in reparatie. In Juli 1941 vertrokken zij voor een speciale

operatie van Cornwall naar Dover; na afloop keerden zij terug naar Fowey in Cornwall, waar verder werd gerepareerd. Geopereerd werd er praktisch niet, omdat de Franse kust zeer ver weg was.

In Augustus 1941 werd de flottielje overgeplaatst naar Ramsgate en van daaruit werd geregeld geopereerd op de Franse en Belgische kust, totdat de „M.G.B. 46" dermate kapot was en zoveel reparaties nodig had, dat zij in reparatie moest bij de werf, waar zij oorspronkelijk was gebouwd. De boot heeft toen ongeveer een maand of zes te Hythe bij Southampton gelegen. In die tijd besloot de marine-leiding, daar de aandacht enigszins op deze dienst gevestigd was, vier motortorpedoboten over te nemen.

92759 *(de Looze)*

Deze boten werden op verschillende plaatsen in Engeland gebouwd, b.v. op jachtwerfjes, waar zij volgens een bepaald ontwerp in elkaar werden gezet. In de eerste helft van 1942 werden de vier motortorpedoboten overgenomen en ondergebracht in de motortorpedoboot-flottielje. De motorkanonneerboot ging weer terug naar de oude flottielje in Ramsgate en de motortorpedoboot-flottielje bestaande uit vier Nederlandse en vier Engelse boten ging naar Dartmouth, van waaruit werd geopereerd. In 1943 zijn de vier boten, die Engels waren, ook Nederlands geworden, evenals later de motorkanonneerboten, zodat tegen D-day in Juni 1944 alle boten Nederlands waren. Het waren 8 motortorpedoboten en 5 motorkanonneerboten. Kort vóór D-day is de motorkanonneerboot-flottielje overgeplaatst van Ramsgate naar Dover en zij heeft van daaruit geopereerd.

Tegen September 1944 was de algemene indruk, dat de oorlog wel spoedig afgelopen zou zijn. Omdat al het personeel nodig was voor haven-parties, werden de boten tegen de kant gelegd. Achteraf bezien, hadden zij waarschijnlijk nog wel een halfjaar kunnen doorgaan. In

92760 *(de Looze)*

September, October 1944 was de kust bij Calais in geallieerde handen en het ging zo vlug, dat men de indruk had, dat Nederland zó vrij zou zijn en dat zij er gauw bij moesten zijn om niet volkomen onvoorbereid in Nederland terug te keren. Er was o.m. een Canadese flottielje, die oorspronkelijk haar basis in Ramsgate had, die toen van Ostende uit opereerde. Deze flottielje heeft veel op de Schelde gewerkt en vooral toen Antwerpen vrij was, om de Schelde open te houden. De Nederlanders hadden veel nuttiger werk kunnen doen dan het aan de wal zitten in Brussel, Sluiskil, enz.

92763 *(de Looze)*

Omdat de motorkanonneerboot een geheel andere bewapening heeft dan de motortorpedoboot, doet zij natuurlijk ook verschillend werk. De motorkanonneerboten waren voornamelijk voor het beschermen van de eigen konvooiroutes en het dekken van de motortorpedoboten, die aanvallen deden op Duitse konvooien. Zij konden eventueel kleinere konvooien zelf aanvallen, omdat zij artilleriebewapening hadden. Om echter grotere schepen tot zinken te brengen waren torpedo's nodig. De konvooien aan Engelse zijde waren zeer groot; er gingen zo een zestig schepen door het Kanaal met één jager er bij en een paar motorbarkassen en trawlers en verder niets, terwijl het aan Duitse zijde juist andersom was. Daar ging één koopvaardijschip door het Kanaal en er waren zestig anderen om heen om het te beschermen. Het was daarom niet eenvoudig voor de motortorpedoboten om zo'n schip aan te vallen. Elke maal moest er weer iets nieuws bedacht worden om door het scherm om het schip heen te breken. De inlichtingendienst van de Engelsen was op dit gebied uitstekend in orde. Men wist in Dover altijd precies, dat er b.v. 's avonds een schip uit Boulogne zou weggaan. Vijandelijke konvooien door het Kanaal kwamen n.l. niet dagelijks voor. Een enkele maal ging er eens een groot schip door. Ruim van tevoren was altijd bekend, wat er door zou gaan, wat de bescherming ervan was, enz. De motortorpedoboten werden er dan op af gestuurd om te trachten het konvooi aan te vallen en het schip, waar het om ging, tot zinken te brengen.

Verder zijn de motortorpedoboten ook gebruikt voor patrouillewerk, waarvoor zij eigenlijk minder geschikt waren; dit was speciaal werk voor de motorkanonneerboten. Wanneer er een konvooi werd verwacht, ging in het algemeen een formatie van drie motorkanonneerboten en drie motortorpedoboten naar de overkant. De bewegingen van het konvooi werden door de radar-opstelling in Dover opgevangen, die elke twee minuten de positie doorgaf. Dit maakte de aanval, als de eigen navigatie goed werd bijgehouden, betrekkelijk eenvoudig. De motortorpedoboten trachtten dan door het scherm om het konvooi heen te dringen en het schip te torpederen. De motorkanonneerboten probeerden de bescherming af te leiden en de motortorpedoboten te dekken, wanneer zij haar aanval hadden gedaan. Deze laatste vuurden haar torpedo's af en moesten dan zo hard mogelijk wegvaren. Dit was eigenlijk de belangrijkste taak.

Een tweede activiteit, minder gevaarlijk maar zeer vermoeiend, was het patrouilleren. Voor D-day waren er vrij veel mijnen gelegd in het Kanaal, zodat het praktisch onmogelijk was nog ergens over te steken, zeker voor grotere schepen. Er moest dus geveegd worden

en toen er eenmaal een paar gangen geveegd waren, moesten deze ook worden vrijgehouden en moest ervoor worden gezorgd, dat ze niet meer werden volgegooid met mijnen. De motorkanonneerboten werden dus gebruikt om 's nachts patrouille te varen. Als het enigszins kon, had eens in de drie nachten een boot vrijaf; anders was het op de duur niet vol te houden. Zo was het dus elke nacht; vooral 's winters waren het vrij lange nachten; zij gingen 's middags om vijf uur uit en de volgende ochtend om tien uur kwamen zij binnen. Overdag sliep men en de volgende nacht ging men weer uit.

92764 *(de Looze)* Aan raids op de Franse kust bij Dieppe hebben de Nederlandse motortorpedoboten niet deelgenomen. Zij hebben toen wel dienst gedaan als „air sea rescue"-boot, maar Dieppe lag buiten haar operatieterrein. Zij hebben wel dikwijls mensen afgezet, commando's e.d., die mijnen gingen opgraven of lodingen doen op het strand van Boulogne. Hoewel daar niet het eigenlijke invasieterrein was, werden deze operaties uitgevoerd als een soort afleidingsmanoeuvre. Zij bleven dan ongeveer een mijl uit de kust en de commando's gingen met een kano naar het strand; zij hoopten dan maar, dat zij na een bepaalde tijd zouden terugkomen, hetgeen ook meestal gebeurde.

92766 *(de Looze)* Bij de operaties met de motortorpedoboten en de motorkanonneerboten zijn in totaal vijf man gesneuveld. Er is een Nederlandse boot

92767 *(de Looze)* verloren gegaan; deze is nl. onder de Franse kust op een mijn gelopen en daarbij is één man omgekomen. Hij zat bekneld in de machinekamer en is er niet uit kunnen komen; de rest van de bemanning is er af gekomen. Zelf heeft de heer *de Looze* één gesneuvelde en één zwaar gewonde aan boord gehad, terwijl één van de boten in zijn flottielje twee gesneuvelden heeft gehad. Zij hadden

92768 *(de Looze)* geregeld rechtstreeks contact met de vijand. Wat zij — de geallieerden — bij de Duitsers deden, deden dezen bij hen. De geallieerden hadden echter het voordeel, dat de radar-installatie van Dover uitstekend werkte; verrast werd men daar maar zelden. Als het maanlicht was, was het zicht meestal te goed, zodat dan van contact maken niet veel kwam. De radar-berichten gaven wel bericht als er iets was en ook wat het ongeveer was, maar niet altijd goed. De heer *de Looze* herinnert zich, dat hij op een nacht, toen het volle maan was en prachtig weer, bericht kreeg, dat twee R-boten ergens in de buurt van Boulogne voeren. Hij is gaan kijken en kon ze duidelijk zien, maar het bleken er niet twee, maar tien te zijn. De Duitsers werkten nl. altijd met veel grotere aantallen en hadden ook een geheel andere organisatie. De geallieerden hadden op elke boot ten minste twee officieren, terwijl de Duitsers op de leidende boot meestal één officier hadden en onderofficieren op de andere boten, die er maar achteraan behoefden te varen. Als er een aanval werd gedaan en een van de boten was zijn voorganger kwijt, dan werd de aanval ook nooit doorgezet. De instructie was kennelijk, dat, als men zijn voorganger kwijt was, men maar moest zien zo vlug mogelijk thuis te komen. Of de vijand nog verliezen toegebracht werden was veelal moeilijk na te gaan, want de acties waren altijd 's nachts. Toen de

92770 *(de Looze)* heer *de Looze* nog bij de motortorpedoboten was, heeft hij eens gedacht, dat hij een schip getorpedeerd had, maar zekerheid kon hij daar niet over krijgen. Verder weet hij van verschillende acties zeker, dat er treffers zijn geweest, maar wat er dan precies is gebeurd, is moeilijk na te gaan. Hij weet niet, of hierover Duitse gegevens bestaan; hij gelooft niet, dat de wederzijdse acties ooit vergeleken zijn, althans niet in Nederland.

92771 *(de Looze)* Administratief was de heer *de Looze* geheel bij de Nederlandse marine ingedeeld. Admiraal *Furstner* kwam zich nooit op de hoogte stellen van de verrichtingen. Admiraal *Termijtelen* is éénmaal op bezoek geweest, Prins *Bernhard* verscheidene malen.

92776 *(de Looze)* De officieren waren allen betrekkelijk jong. In verhouding tot hun anciënniteit hadden zij een geweldig verantwoordelijke baan. Zij vonden het heel mooi en waren blij, als iedereen maar zoveel mogelijk wegbleef en er zich niet mee bemoeide. De heer *de Looze* heeft zeker nooit de indruk gekregen, dat men het jammer vond, dat men admiraal *Furstner* nooit zag.

§ 4. Onderzeedienst

a. „O" boten

68709 *(Hellingman)* Kapitein ter zee b.d. *C. Hellingman* werd onmiddellijk na aankomst in Engeland in Mei 1940 commandant van de onderzeedienst aldaar.

68721 *(Hellingman)* De onderzeeboten waren toen verzameld in Portsmouth. Het commando van de heer *Hellingman* was een administratief commando; operationeel waren de onderzeeboten onder Engelse bevelvoering.

In Portsmouth waren toen geconcentreerd de „O 9" en de „O 10" welke echter geen oorlogswaarde meer hadden. Deze beide boten en de „O 13" waren afkomstig uit Den Helder. De „O 14" is later uit de West aangetrokken, evenals nadien de „O 15". De „O 21", „O 22",

„O 23" en de „O 24" moesten nog afgebouwd worden. Het verst gevorderd was de „O 21". De „O 24" is als laatste in September 1940 gereed gekomen.

De „O 13" was de enige boot, die oorlogsgereed was in Mei 1940. Binnen vier dagen na aankomst in Engeland werd dit schip naar het Kanaal gestuurd om aldaar te patrouilleren.

In het begin van het najaar is de onderzeedienst overgeplaatst naar Dundee. Van daaruit is de „O 13" op patrouille gegaan op de Noordzee en daarvan nooit teruggekomen. In November is de „O 22" op patrouille gegaan naar de Noorse kust en eveneens verloren gegaan. Van beide boten is niet bekend geworden op welke wijze zij ten gronde zijn gegaan.

68727 *(Hellingman)*

De „O 9" en de „O 10" waren, zoals gezegd, niet meer oorlogsgereed en hebben als „haas" gefungeerd bij asdic-oefeningen. Deze twee boten werden daarvoor gestationneerd aan de Westkust van Engeland. In Februari 1941 zijn de „O 21", de „O 23" en de „O 24" ingedeeld bij een eskader in Gibraltar.

Begin 1942 zijn de boten voor hun eerste groot onderhoud weer naar Engeland teruggekomen.

90922 *(Quint)*

Luitenant ter zee der 1ste klasse K.M.R. *G. Quint* was in de Meidagen 1940 commandant van Hr Ms „O 10".

Einde Mei hebben de „O 9" en de „O 10" een eerste korte patrouille gemaakt in het Engelse Kanaal tijdens de evacuaties uit Duinkerken en Bordeaux, om deze te dekken tegen eventuele Duitse strijdkrachten, die over de Atlantische Oceaan binnen konden komen.

Deze boten waren echter reeds zeer oud en het lang onder water blijven ging ze eigenlijk niet goed af, zodat alras werd besloten er niet anders dan in noodzaak operationeel mee op te treden. Ze zijn gedurende het verdere deel van de oorlog tot einde 1944 van Rothesay uit als doelschip voor anti-onderzeebootoefeningen van de Engelse vloot gebruikt.

90924 *(Quint)*

Van einde 1940 tot Februari 1942 heeft de heer *Quint* met de „O 14" gevaren voor anti-onderzeebootoefeningen bij Scapa Flow, afgewisseld met patrouilles op de Noorse kust. De patrouilleorders waren, dat zij zich moesten bezighouden met „cruisers and above" — zij stonden onder Engels operationeel bevel —, maar er voer daar geen enkele kruiser; wel voeren er zeer veel koopvaardijschepen, maar daar moesten zij van afblijven. Het was wel eens moeilijk dit de bemanning aan het verstand te brengen; het was niet zo inspirerend, maar het moest gebeuren. Zij hebben nog één of tweemaal een gecombineerde aanval uitgevoerd met de Engelse marine en onder Engels commando op fabriekjes en ankerplaatsen op de Noorse kust. Zij traden dan op als radiobaken om voor de anderen het aanlopen te vergemakkelijken.

In 1942 heeft de heer *Quint* het commando van de „O 14" overgegeven aan luitenant ter zee *Goossens*.

„Hoofdzakelijk werd gepatrouilleerd", aldus wordt in het boek Veertig jaren onderzeedienst, 1906—1946 vermeld [1]), „nabij de Trondheim Fjord, waar de Tirpitz zich schuil hield, terwijl ook asdic-werk werd verricht.

De ouderdom der machines maakte het noodzakelijk deze boot in Mei 1943 uit dienst te nemen en de onderdeelen te benutten als reserve voor Hr Ms „O 15".

Hr Ms „O 15" keerde Augustus 1942 terug naar het Vereenigd Koninkrijk, waar zij eveneens bij de 9e Flottille te Dundee werd gebaseerd. De voorafgaande periode had zij doorgebracht resp. in West-Indië, Bermuda, Canada en Philadelphia, waar zij asdic-werk had moeten verrichten en een onderhoudsperiode had gehad.

Onder commando van luitenant ter zee der 1ste klasse K.M.R. *G. Quint* werd in October—November 1942 een patrouille gemaakt nabij Spitsbergen voor bescherming en het oppikken van drenkelingen van een arctisch konvooi.

Nadat het commando in December 1942 was overgenomen door den luitenant ter zee der 2de klasse *A. J. Schouwenaar* werd het patrouilleterrein verlegd naar de Noorsche kust, buiten de fjorden, afgewisseld met anti-onderzeebootpatrouilles tusschen de Shetlands en IJsland.

De inmiddels opgetreden Captain *L. M. Shadwell* R.N., commandant van de 9e Flottille te Dundee, wist van de Admiralty gedaan te krijgen, dat wederom in de fjorden geopereerd mocht worden. Dit had een groot aantal successen van deze internationale flottille tengevolge, zij het dan ook ten koste van eenige verliezen bij de geallieerden. De Nederlanders bleven niet achter. Op 26 December 1943 drong Hr Ms „O 15" (luitenant ter zee der 2de klasse *A. J. Schouwenaar*) voor de derde maal op haar patrouille de Skudeness Fjord bij Stavanger binnen. Zij wist, in deze nauwe ruimte, hoewel vroegtijdig ontdekt, 3 treffers op een vijandelijk konvooi te behalen.

[1]) Vgl. „Veertig jaren onderzeedienst, 1906—1946", Amsterdam 1947, blz. 126/127.

Nadat het commando was overgenomen door den luitenant ter zee der 1ste klasse *J. B. M. J. Maas* maakte zij in Januari nog een patrouille, waarna zij wegens ouderdom der machines nog slechts als asdic-boot bij de 7e Flottille te Rothesay werd gebruikt.

Op 1 September 1945 werd zij te Rotterdam voor goed uit dienst gesteld.".

92349 *(S. de Boer)*

Luitenant ter zee der 1ste klasse *S. H. de Boer* diende in 1942/1943 als oudste officier aan boord van Hr Ms „O 15". De „O 15" heeft in die tijd enige patrouilles gemaakt op de Noorse kust, waarvan er een succesvol is geweest. In de Stavanger Fjord hebben zij een konvooi, bestaande uit zes schepen, aangevallen; zij zijn er weer veilig uitgekomen. Waarschijnlijk hebben zij twee schepen getorpedeerd en één beschadigd, maar de heer *de Boer* heeft later verhalen gehoord, dat er maar één schip beschadigd was. De „O 15" was daar toen maar alleen; zij had haar eigen patrouilleterrein in en vóór de Baai van Stavanger.

92351 *(S. de Boer)*

92353 *(S. de Boer)*

De patrouilledienst op de Noorse kust hebben bijzonder weinig resultaat opgeleverd. Eigenlijk eerst later, toen zij binnen de mijnenvelden gingen, hetgeen in het begin van de oorlog verboden was, zijn de resultaten iets beter geworden, want toen vielen zij de konvooien, die op een gegeven moment naar buiten moesten, onder de kust aan. De „O 15" werkte in samenwerking met Engelse boten.

Het moreel bij de onderzeedienst was bijzonder goed. Over het Nederlandse hoofdkwartier dacht de bemanning niet veel. Zij zeiden: we kunnen het met onze commandanten erg goed vinden en wat kan ons nu dat andere partijtje eigenlijk schelen. Een typisch voorbeeld hiervan is het volgende: admiraal *Furstner* is een keer in Dundee geweest, waar hij een toespraak heeft gehouden, die nogal hoogdravend was; hij zei, dat, wanneer alles achter de rug was, de namen van de mensen van de onderzeedienst zouden worden gebeiteld in de stenen van de op te richten monumenten, enfin, iets in die geest. Enigen waren daarna op een patrouille en toen kregen zij nogal wat dieptebommen op hun hoofd. Op een gegeven ogenblik was het doodstil en toen zei een korporaal machinist, die ergens in een hoekje zat: „Hai Kais, hoor je ze beitele?"

„Hr Ms „O 19" nam", aldus het hiernevens genoemde boek [1]), „deel aan de evacuatie van Soerabaja en wist via Straat Sapeh naar Colombo te ontkomen.

Hr Ms „O 19" (luitenant ter zee der 1ste klasse K.M.R. *H. F. Bach Kolling*) maakte een patrouille in Straat Malakka en vervolgens een in het Tien Graads Kanaal. In Juli 1942 vertrok zij voor onderhoud naar het Vereenigd Koninkrijk, doch vertoefde eenigen tijd in Bombay en Kilindini voor asdic-werk. In Kaapstad werd een vulcan-koppeling afgegeven aan Hr Ms „O 21". Februari 1943 arriveerde zij op één machine te Grangemouth."

[1]) Vgl. „Veertig jaren onderzeedienst, 1906—1946", Amsterdam 1947, blz. 119 e.v.

91399 *(van Karnebeek)*

Kapitein luitenant ter zee *A. van Karnebeek* is op 6 Juni 1944 als commandant van Hr Ms „O 19" naar het Verre Oosten vertrokken. Het eerste stuk werd in konvooi gevaren met nog een Engelse onderzeeboot. In de Middellandse Zee heeft de „O 19" een oorlogspatrouille gemaakt, gericht tegen vijandelijke onderzeeboten. Zij is verder op eigen gelegenheid via Suez door de Rode Zee naar Colombo gevaren. Te Colombo heeft zij even stil gelegen, ongeveer een week of twee, daarna is zij gevaren naar Trincomali, de marinebasis. Van daaruit heeft zij eerst nog wat geoefend met de Eastern Fleet.

De eerste patrouille is gemaakt naar Padang, waar een week of drie is gepatrouilleerd. In die drie weken is jammer genoeg niets aan grote schepen voorbij gekomen. De heer *van Karnebeek* is tweemaal op de rede van Padang geweest — onder water varende —, maar er is geen enkel schip binnengekomen.

Op speciaal verzoek werd de daaropvolgende patrouille uitgezet in de Java-Zee waar zij thuis waren. Deze patrouille volgde op die van de „Zwaardvisch", waarvan luitenant ter zee *Goossens* commandant was. De heer *van Karnebeek* heeft de heer *Goossens* nog in volle zee gepasseerd. Deze had het terrein afgeroomd; hij heeft in de Java-zee bijzonder fraaie successen behaald en de Japanners waren blijkbaar zo geschrokken, dat zij ongeveer een maand lang niet hebben laten varen. Voor de „O 19" was dit erg jammer. De heer *van Karnebeek* heeft nog een slag gemaakt benoorden Bali en tenslotte zijn zij door Straat Lombok naar Fremantle gegaan.

91401 *(van Karnebeek)*

Verdere tochten heeft hij van Fremantle uit niet gemaakt.

Tot zijn spijt is later de „O 19" verloren gegaan. Commandant was toen de heer *Drijfhout van Hooff*; deze was de tijdelijke aflosser. Het verloren gaan van de „O 19" moet begin 1945 zijn geweest, misschien Maart of begin April.

92433 *(Drijfhout van Hooff)*

Luitenant ter zee der 1ste klasse *J. F. Drijfhout van Hooff* is 16 December 1944 commandant van Hr Ms „O 19" geworden, omdat de voormalige commandant, de heer *van Karnebeek*, ziek werd. De heer

92435 *(Drijfhout van Hooff)*

Drijfhout van Hooff heeft met dit schip twee patrouilles gemaakt. De eerste is begonnen even vóór Kerstmis 1944. Zij zijn toen naar de Javazee gegaan via Port Darwin, omdat Straat Lombok was afgesloten voor boten zonder oppervlaktewaarschuwingsradar. Dit was natuurlijk een hele omweg. Zij hadden mijnen meegenomen om die ten Westen van Batavia, bezuiden het eiland Bali te leggen. Om die mijnen daar te kunnen leggen en om hun komst daar geheim te houden, heeft de heer *Drijfhout van Hooff* een onbeschermd schip ongemoeid gelaten. Zij hebben de mijnen gelegd bewesten de Duizendeilanden en daar vervolgens gepatrouilleerd.

Het patrouilleterrein is daarna verlegd naar de Javazee zelf. De dag, waarop zij daar aankwamen, kregen zij 's morgens vroeg inlichtingen, dat er een konvooi op weg was, dat de Zuidkust van Borneo zou houden en door Straat Banka naar Singapore zou gaan. Enkele dagen later kregen zij het konvooi in zicht. Het bleek achteraf maar een schip te zijn met een escorteur; dit schip hebben zij getorpedeerd. De „O 19" is toen zelf ook getroffen. Zij zijn naar Fremantle gevaren. De boot moest natuurlijk een grote reparatie ondergaan.

92438 *(Drijfhout van Hooff)*
92442 *(Drijfhout van Hooff)*

Daarna heeft de „O 19" nog een patrouille gemaakt, weer naar hetzelfde gebied ten Westen van de Duizendeilanden. Eerst zijn weer mijnen gelegd. Dit gebeurde op Vrijdag 13 April 1945 aan de ingang van Straat Banka.

92449 *(Drijfhout van Hooff)*

De „O 19" is in de zomer van 1945 helaas verloren gegaan. Zij is op een rif gelopen in de Zuid-Chinese Zee. Zij waren met dummy mijnen op weg naar de Philippijnen. Het schip is niet van het rif afgekomen. De bemanning is er af gehaald door een Amerikaanse onderzeeboot, die hard haar best heeft gedaan om het schip er af te trekken, maar dat is niet gelukt. De heer *Drijfhout van Hooff* had een navigatiefout gemaakt en is daardoor op dat rif terechtgekomen.

91343 *(van Erkel)*

Kapitein ter zee *G. B. M. van Erkel* is 1 Juli 1940 commandant geworden van Hr Ms „O 23". Ongeveer 1 Juni 1940 was dit schip afgebouwd. Na een korte proeftocht zijn zij door de Ierse Zee naar de Noordzee gevaren. Daar hebben zij nog 12 dagen op de boot gewerkt. Intussen was de bemanning aangevuld tot volledige sterkte. Zij zijn toen naar Dundee gegaan, van waaruit patrouilletochten zijn gemaakt op de Noorse kust.

91344 *(van Erkel)*

91347 *(van Erkel)*

In Februari 1941 zijn de „O 21" en de „O 23" naar Gibraltar vertrokken. De bedoeling was om met een aantal Engelse boten konvooien te gaan beschermen. Een van de konvooien, op weg naar Gibraltar, is toen in zijn geheel opgeruimd door een sterke Duitse kruiser, de „Hipper", die 20-cm-kanons aan boord had. Daarom was het belangrijk, dat de geallieerde strijdkrachten een voldoend sterke bescherming aan de konvooien konden bieden. Hierna zijn vrijwel alle konvooien in het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan door onderzeeboten beschermd. Met elk konvooi ging één onderzeeboot mee. Zo hebben zij drie reizen gemaakt; daarna is hun operatiegebied naar de Middellandse Zee verlegd, waar zij twee patrouilletochten hebben gemaakt.

69139 *(Valkenburg)*

Op 30 of 31 December 1941 werd kapitein luitenant ter zee *A. M. Valkenburg* commandant van Hr Ms „O 23". Half Februari 1942 kwam de boot uit de revisie en maakte zij enige proeftochten en in Maart 1942 ging zij van de Westkust naar het Verre Oosten, via Gibraltar door de Middellandse Zee, Suezkanaal, enz.

In Juli 1942 zijn zij met patrouilles begonnen. De eerste patrouille is nogal rumoerig geweest. Deze patrouilles maakten zij van Colombo uit naar Malakka, samen met twee Engelse boten.

69147 *(Valkenburg)*

In September 1943 is de heer *Valkenburg* naar Engeland teruggegaan, na beëindiging van een moeilijke patrouille, waarbij zij een olielekkage hebben opgedaan, waardoor de „O 23" in tijdnood en zelfs in brandstofnood kwam te zitten. Dit is allemaal nog goed afgelopen; de mensen zijn goed beland. Inmiddels had Italië gecapituleerd en de Middellandse Zee was weer vrij. De heer *Valkenburg* had het voorrecht om weer als eerste met een Nederlandse onderzeeboot door de Middellandse Zee te varen. Als hij zich goed herinnert, kwam hij in November 1943 in Engeland terug. De boot moest in onderhoud. Tot Februari 1944 is de heer *Valkenburg* commandant gebleven, waarna hij werd afgelost en op het hoofdkwartier te Londen kwam.

91764—91771 *(O. de Booy)*

Kapitein ter zee *O. de Booy* is ongeveer 15 Juli 1940 commandant geworden van Hr Ms „O 24". De boot is opgewerkt in Schotland bij Rothesay. Daarna zijn zij naar Dundee gegaan, waar zij bij een onderzeebootflottielje kwamen, die op de Noorse kust opereerde. Van October tot half December 1940 zijn zij daar geweest. Zij gingen op patrouille naar de Westkust van Noorwegen met het oogmerk daar schepen te torpederen. Helaas heeft het weinig opgeleverd. De bedoeling was de scheepvaart zoveel mogelijk te belemmeren. De Nederlandse boten waren technisch echter niet zo goed uitgerust. Hadden zij over betere middelen beschikt, bijvoorbeeld geruispeilers, dan was er wel meer resultaat geweest. Als zij een schip zagen, dan was het op een zodanige afstand, dat een torpedo het niet meer in-

haalde. De heer *de Booy* moest ook de z.g. schildwachtpositie innemen. Men moest proberen zich zoveel mogelijk stil te houden; bij de Noorse kust was het niet zo plezierig. De vijand zat hen graag achterna. De Nederlanders hebben de „O 22" verloren, de heer *de Booy* is op hetzelfde terrein geweest in het Skagerak. De onderzeebootafweer was daar zodanig, dat dit een zeker respect afdwong.

Vóór het vertrek naar de Middellandse Zee is er nog een periode geweest, waarin te Grangemouth de dekbuizen zijn veranderd. Dit heeft, ruwweg geschat, geduurd van 20 December 1940 tot Maart 1941.

In de Middellandse Zee is de „O 24" in April 1941 begonnen met het beschermen van konvooien. Daarna is geopereerd op de handelslijnen van Genua en de Noord-Afrikaanse kust, waar zij schepen in de grond hebben gehoord. Zij hebben o.m. het rammen toegepast, want de heer *de Booy* vond het zonde te veel torpedo's te gebruiken en wilde te veel lawaai van kanons voorkomen.

91773—91779 *(O. de Booy)*

Op de mededeling, dat hij volgens een opgave op 20 Juni 1941 een Italiaanse koopvaarder en een Italiaanse schoener tot zinken zou hebben gebracht, op 13 Augustus d.a.v. eveneens een Italiaanse koopvaarder en een schoener en op 6 en 7 September weer een schoener en een koopvaarder, zei de heer *de Booy*, dat hem dit vrij juist leek, de data kan hij zich niet meer precies herinneren. Hij heeft de schepen tot zinken gebracht door ze te rammen of door middel van torpedo's. Speciaal de schoeners zijn geramd. Deze tactiek is later nagevolgd. Toen hij er mee begon, was het nog nieuw. Iedereen vroeg zich natuurlijk af, hoe hij het gedaan kreeg.

Zij zijn in de Middellandse Zee geweest van Maart 1941 tot Januari 1942. In het algemeen was het operationeel werk. Het konvooieringswerk heeft maar even geduurd, nl. toen er een tekort was aan escorte-vaartuigen bij de konvooien. Zij hebben dit een maand of zes weken gedaan; het werd beëindigd toen de nieuwbouw in Engeland het weer kon bijhouden. De onderzeeboten zijn toen weer gebruikt voor werk, waarvoor zij bestemd waren, nl. het operationele werk. Men kreeg dan een zeker terrein toegewezen, waar men moest trachten de communicatie van de vijand zoveel mogelijk schade toe te brengen. Het konvooieringswerk is voor onderzeeboten bepaald een neventaak.

91791 *(O. de Booy)*
89552 *(W. de Vries)*

De „O 24" is voor reparatie in Maart 1942 naar Dundee gegaan.

Op 3 Maart 1942 heeft de luitenant ter zee der 1ste klasse *W. J. de Vries* het commando over Hr Ms „O 24" overgenomen van de heer *O. de Booy*. Hij is met deze boot naar het Oosten gegaan. In verband met de ongunstige toestand in de Middellandse Zee — de aanval van *Rommel* in de richting van Caïro was in een dergelijk stadium, dat men vreesde, dat het Suezkanaal verloren zou gaan — zijn zij rond de Kaap gezonden en via Mauritius zijn zij naar Indië gevaren. Op Mauritius hebben zij nog een kort oponthoud gehad, want daar was juist een onderzeebootloop neergelegd; zij zijn er een dag of drie gebleven om er proeven mee te nemen. Vervolgens is de heer *de Vries* te Colombo aangekomen en daar is eigenlijk zijn operationele taak begonnen.

89554 *(W. de Vries)*
89557 *(W. de Vries)*

De heer *de Vries* stond onder commando van captain *Gambier*. In die tijd was het met de onderzeebootflottielje op Colombo bijzonder slecht gesteld. Zij was een gecombineerde Nederlands-Engelse flottielje. Op dat ogenblik was de „O 23" in reparatie; de „O 21" moest wegens machineschade maandenlang te Kaapstad liggen ter reparatie; verder waren er nog twee Engelse boten. Eén daarvan is kort na aankomst door een koopvaardijschip aangevaren, waardoor deze ook uitviel; toen waren er nog maar twee boten over: de „O 24", die gedurende de gehele periode maar een korte uitvaltijd heeft gehad, omdat zij machineschade had, en de „Truant", die later naar Engeland is teruggekeerd. De heer *de Vries* heeft dus een hele tijd alleen met zijn schip geopereerd. De toestand van de onderzeeboten op dat moment was zeer ongunstig door de grote verliezen, die in 1942 waren geleden.

89561 *(W. de Vries)*

Op de eerste twee patrouilles is er niet veel gebeurd.

Daarna is de heer *de Vries* met zijn schip ingezet voor de eerste voorbereiding van de operaties op de Andamanen en Nicobaren, speciaal op de Andamanen. Hij heeft daar een tweetal agenten afgezet. Er werden toen voorbereidingen gemaakt voor een eventuele landing op de Andamanen, teneinde de randgebieden van Achter-Indië te pakken te krijgen. Men was van plan daartoe vliegvelden en havenwerken, die door de Japanners waren aangelegd, geheel te vernietigen.

Vervolgens heeft de heer *de Vries* een aantal patrouilles gemaakt, die zeer gunstig zijn verlopen. Zij hebben een ondergrondse beweging georganiseerd in Achter-Indië. Deze stond onder leiding van twee Engelsen *Davis* en *Broom*.

Intussen is er nog een operatie geweest, waarbij zij een aantal mensen van het Korps Insulinde voor enige uren op Sumatra aan de wal hebben gezet.

Daarna heeft de heer *de Vries* een verkenningspatrouille naar Sabang gemaakt.

89567 *(W. de Vries)*

Bij een volgende gelegenheid heeft de heer *de Vries* een schip bij Yunk Ceylon ontmoet. Dit schip voer uit het haventje van Yunk Ceylon naar buiten. Zij hebben op het schip geschoten. Bij het derde schot was het raak. Het schip draaide toen bij om terug te schieten, maar het schot dat raak was, was terechtgekomen op de bak, waar het kanon stond, zodat dit niet meer werkte. De „O 24" schoot zo snel als zij kon zoveel mogelijk granaten in haar richting. Het was wel een enigszins sterk verbruik van granaten, maar aan de andere kant was het de enige kans om het schip te krijgen. Het vijfde of zesde schot raakte weer het kanon en meteen werd de munitiekist in brand geschoten. Het voorschip begon te branden als een fakkel en even daarna volgde een explosie in de machinekamer, waarschijnlijk als gevolg van een treffer in de ketel. Het schip heeft nog geprobeerd de wal te halen, maar dat is mislukt; het voorschip brak af en het schip, een koopvaarder van 3500 ton, is vlak onder de wal gezonken.

Voor de operaties van *Broom* en *Davis* heeft de „O 24" ettelijke patrouilles moeten maken. Het was een onverzadigbare groep. Even benoorden Port Swettenham zijn zes man aan wal gezet. Zij hadden een aantal rendez-vous en nood-rendez-vous afgesproken, welke geregeld zijn gebruikt. Deze mensen hebben daar veel succes gehad. Zij zijn met hun vieren begonnen. Zij hebben kans gezien — zij hebben nog Engelsen uit de jungle gehaald, die zich daar verscholen hadden gehouden — een groep op te werken tot ongeveer 1000 man, bewapend met karabijnen en mitrailleurs. Dit alles moest er door onderzeeboten worden gebracht.

89572 *(W. de Vries)*

Toen is er een patrouille geweest, waarbij de heer *de Vries* tegen een troepentransportschip is opgelopen bij Penang. Dit is ook gunstig verlopen. Dit is op 3 Augustus 1943 gebeurd. Het was een 5000-tons schip. Later is gebleken, dat het een schip was, geladen met afgeloste troepen en paarden uit Rangoon. De mensen zijn er nog gedeeltelijk afgehaald, maar de paarden zijn verdronken.

Op zijn voorlaatste patrouille heeft de heer *de Vries* door een zeer ongelukkige samenloop van omstandigheden een kruiser van de Kuma-klasse gemist.

Toen zat zijn oorlogsperiode er eigenlijk op. Kort daarna is de „O 24" naar Amerika vertrokken voor reparaties in Philadelphia.

92240 *(P. de Jong)*

In October 1944 heeft luitenant ter zee der 1ste klasse *P. J. S. de Jong* het commando overgenomen van Hr Ms „O 24", waarmee hij naar Trincomali is gegaan; daarna heeft hij gepatrouilleerd op de kust van Sumatra. Vervolgens is hij naar Australië gezonden, met Fremantle als basis. Zij hoorden in Fremantle onder een Engelse flottielje, welke deel uitmaakte van een Amerikaanse. Van Fremantle uit heeft de heer *de Jong* eigenlijk maar twee patrouilles gemaakt; maar hij heeft er geen bijzondere opdrachten uitgevoerd.

92267 *(P. de Jong)*

92270 *(P. de Jong)*

92274 *(P. de Jong)*

Toen de vrede kwam, is de heer *de Jong* naar Batavia gestuurd. Zij waren met hun drieën: de „K 15" met luitenant ter zee *van Boetzelaer*, de „O 23" en de „O 24". Voor zover de heer *de Jong* kan nagaan, is hij 29 September 1945 òf uit Australië vertrokken òf te Batavia aangekomen.

92277 *(P. de Jong)*

b. „K"-boten

62617 *(Mulock van der Vlies Bik)*

Kapitein luitenant ter zee *P. A. Mulock van der Vlies Bik* was tijdens de oorlog in Indië commandant van de 3e divisie onderzeeboten, bestaande uit Hr Ms „K 14", „K 15" en „K 16". Van deze divisie zijn de „K 14" en de „K 15" in Colombo aangekomen.

62634 *(Mulock van der Vlies Bik)*

Van de andere onderzeeboten zijn in Australië aangekomen de „K 8", de „K 9" en de „K 12".

„ „Hr Ms „K 11" [1]) (luitenant ter zee der 1ste klasse *A. H. Deketh*) maakte een patrouille nabij Ceylon en werd daarna asdic-boot. Toen zij in April 1945 naar Fremantle werd gedirigeerd om te worden verkocht, maakte deze verouderde boot nog een patrouille ter reede van Padang, voorwaar een fraaie prestatie. Het commando werd overgenomen door luitenant ter zee der 1ste klasse *P. G. de Back*.

Hr Ms „K 14" (luitenant ter zee der 1ste klasse *J. H. Geijs*) werd voorloopig gerepareerd te Bombay en vertrok in Juli 1942 naar Philadelphia voor onderhoud. Onderweg maakte zij nog een patrouille nabij de Kaap Verdische Eilanden vanuit Freetown, tijdens de invasie van Noord-Afrika. Zij arriveerde in December in de U.S.A.".

„Na den val [2]) van Nederlandsch-Indië bevonden zich te Fremantle de volgende boten:

Hr Ms „K 8" (luit. t/z 1e kl. *M. A. J. Derksema*)
Hr Ms „K 9" (luit. t/z 1e kl. *Th. Brunsting*)
Hr Ms „K 12" (luit. t/z 1e kl. *H. C. J. Coumou*).

[1]) Vgl. „Veertig jaren onderzeedienst 1906—1946", Amsterdam 1947, pag. 121.

[2]) Vgl. „Veertig jaren onderzeedienst 1906—1946", Amsterdam 1947, pag. 130.

De eerste twee booten werden in Australië uit dienst gesteld, Hr Ms „K 9" na beschadigd te zijn door een aanval van een Japansche twee-mansonderzeeboot in de haven van Sydney. Hr Ms „K 8" werd door de Royal Australian Navy overgenomen voor asdic-werk met een gemengd Australisch-Nederlandsche bemanning. Een batterij-explosie maakte een einde aan haar leven.

Hr Ms „K 12" werd in dienst gehouden voor het doen van geheime operaties vanuit Fremantle. Deze operaties werden opgesteld of gecoördineerd door de „Netherlands Forces Intelligence Service" (Nefis), een instantie, die in de eerste plaats voor het Amerikaansche leger werkte, (generaal *MacArthur*). Dit was oorzaak, dat de U.S. Navy minder coulant was met het geven van onderhoud aan onze z.g. „Nefis"booten, daar zij bij de door haar verrichte patrouilles geen direct belang had. Hr Ms „K 14" en „K 15" zouden daar later ernstig den terugslag van ondervinden.

Door Hr Ms „K 12" werden, onder commando van den luitenant ter zee der 1ste klasse *Th. Brunsting*, 4 Nefis-patrouilles uitgevoerd in de Javazee en Straat Bali, in de periode van Augustus 1942 tot Juni 1943, waarna de boot wegens ouderdom tot Januari 1944 werd opgevaren als asdic-boot. Zij werd in Mei 1944 te Sydney uit dienst gesteld.".

92403 *(Drijfhout van Hooff)*

Luitenant ter zee der 1ste klasse *J. F. Drijfhout van Hooff* is als commandant van Hr Ms „K 14" op 27 December 1943 via Gibraltar, Port Said en Colombo naar Australië vertrokken. Onderweg hebben zij — van Colombo uit — een patrouille gemaakt op de Westkust van Sumatra, bij Nias.

Zij hebben daarna met de „K 14" twee tochten van Port Darwin uit gemaakt; dit waren verkenningstochten voor de Nefis.

92408 *(Drijfhout van Hooff)*

De heer *Drijfhout van Hooff* heeft ook parties meegenomen. Hij heeft o.m. een Australische party bij de ingang van Straat Sagewin afgezet. Er kwam toen echter juist een Japanse mijnenlegger langs. De heer *Drijfhout van Hooff* heeft toen aan de aanval op dit schip de voorkeur gegeven; het is door een torpedo getroffen. Het schip is helaas toen niet gezonken. Een Amerikaans oorlogsschip heeft het wat later tot zinken gebracht.

92413 *(Drijfhout van Hooff)*

92418 *(Drijfhout van Hooff)*

De Australische party is drie maanden later gehaald door Amerikaanse M.T.B.'s. De party, welke de „K 14" er uit heeft gehaald, was drie maanden eerder door de heer *van Boetzelaer* met de „K 15" vlakbij Sorong geland. De heer *van Boetzelaer* had periscoopfoto's genomen van de achtergrond. De „K 14" kon de party zodoende precies localiseren.

92429 *(Drijfhout van Hooff)*

De „K 14" heeft na deze acties batterij-moeilijkheden gekregen. Hiervoor moesten zij helemaal naar Melbourne om te dokken. Toen de „K 14" te Melbourne was aangekomen, werd de heer *Drijfhout van Hooff* overgeplaatst naar de „O 19".

„Onder commando [1]) van den luitenant ter zee der 1ste klasse K.M.R. O.V. *J. Smith* maakte de „K 14" pas weer in Februari 1945 een patrouille, doch moest wegens stormschade aan de batterij terugkeeren. Na langdurige herstelwerkzaamheden volbracht zij in Mei en Juni 1945 twee Nefis-patrouilles, eveneens vanuit Port Darwin.

Na het einde der vijandelijkheden keerde zij in Nederlandsch-Indië terug.".

[1]) Vgl. „Veertig jaren onderzeedienst 1906—1946", Amsterdam 1947, pag. 131.

90955 *(van Boetzelaer)*

91016 *(van Boetzelaer)*

Kapitein luitenant ter zee *C. W. Th.* baron *van Boetzelaer*, commandant van Hr Ms „K 15", bevond zich op het moment van de capitulatie van Java op zee; hij was op weg naar Colombo. Toen de oorlog 7 December 1941 uitbrak lag de „K 15" bij Tarakan. Zij lag daar voor het geval de Japanners daar olie zouden willen laden. Zij zijn naar Soerabaja teruggeroepen en naar Serawak gegaan met de „K 14" en de „K 16". De „K 14" is daar in actie geweest; de heer *van Boetzelaer* is ook nog bezig geweest, maar het heeft geen succes gehad. De „K 16" is verloren gegaan. De „K 15" is daarna teruggegaan en de heer *van Boetzelaer* is toen gezonden naar de Natoenaeilanden. Eerst heeft hij nog even binnen gelegen, omdat hij moeilijkheden had met de batterij. Bij Natoena hadden zij ook niet veel succes; zij zijn toen weer teruggekomen. Dit waren de laatste dagen vóór de val van Java. De laatste avond heeft de heer *van Boetzelaer* te Tandjongpriok olie geladen en hij weet ook nog, dat de „Houston" en de „Perth" uitgingen. De volgende dag heeft de „K 15" nog een tanker tot zinken gebracht en dit was eigenlijk het laatste.

90957 *(van Boetzelaer)*

De heer *van Boetzelaer* is vijf jaar lang commandant van Hr Ms „K 15" geweest.

90958 *(van Boetzelaer)*
90961 *(van Boetzelaer)*

Na aankomst te Colombo kreeg de „K 15" tot taak het landen van mensen op Sumatra. Zij was ingedeeld bij de Eastern Fleet. De eerste opdracht was guerilla's te landen bij Padang. Het idee was, dat daar

nog Nederlandse troepen aanwezig waren, die verschillende dingen nodig hadden en waarmee contact moest worden gemaakt. Zij hebben er één man gebracht en deze moest verbinding zoeken. Hij is niet teruggekomen.

90965 *(van Boetzelaer)* Toen de heer *van Boetzelaer* terugkwam, moest hij gaan repareren te Philadelphia. De boot had in de Javazee nogal veel geleden en was niet zo goed meer. Er waren voor onderzeeboten geen andere plaatsen om te repareren. Australië kon hen niet hebben en Engeland was vol. Zij hebben er met de kreupele boot drie maanden over gedaan, voordat zij er waren en de reparatie heeft een maand of

90969 *(van Boetzelaer)* vijf, zes geduurd. Nadat de „K 15" was gerepareerd, werd zij naar Engeland opgeroepen. Zij moest nog worden uitgerust met radar en dergelijke instrumenten.

De „K 15" is naar Colombo teruggevaren en vandaar naar Australië, waar zij tot het einde van de oorlog is gebleven. De „K 15" moest

90970 *(van Boetzelaer)* in die tijd hoofdzakelijk werk voor de Nefis doen. Zij heeft ook wel wat gewone patrouilles gemaakt; het werd zo'n beetje gecom-

90975 *(van Boetzelaer)* bineerd. Zij kregen eerst een opdracht voor het landen van mensen op Nieuw-Guinea. Zij hebben een groep gebracht, die in de buurt van Sorong moest zijn, waar een vrij belangrijke oorlogshaven van de

90978 *(van Boetzelaer)* Japanners was. De groep bestond uit een man of vijf, zes. Deze moesten inlichtingen verkrijgen en ook scheepsbewegingen rapporteren. 's Nachts bracht de heer *van Boetzelaer* de mensen aan land. Eerst werd verkend, waar dit het beste kon gebeuren; de volgende avond ging dan dikwijls een verkenningsgroep de wal op om te zien, hoe de zaak het beste kon worden geborgen, want de mensen namen altijd veel voedsel mede. De nacht daarop werd de rest aan land gezet.

90979 *(van Boetzelaer)* De heer *van Boetzelaer* meent, dat hij tien tochten in het geheel heeft gemaakt. Zij combineerden het wel eens. Zij gingen dan terug

90980 *(van Boetzelaer)* naar Port Darwin en dan haalden zij weer nieuwe mensen op. Met één rit konden dan drie of vier groepen worden geland. Alles bij elkaar zijn het wel meer dan tien tochten geweest. De laatste tocht is niet zo goed gegaan, niet zozeer voor de bemanning als wel voor de mensen, die aan wal waren gegaan. Dat was in Augustus 1945 op Java; er is een schietpartij geweest.

91003 *(van Boetzelaer)* Na de capitulatie zijn alle onderzeeboten uit Australië naar Batavia gegaan. Dit gebeurde op verzoek van admiraal *Helfrich,* als de heer *van Boetzelaer* zich niet vergist. De Engelsen gingen weg uit Fre-

91004 *(van Boetzelaer)* mantle en toen werd de hele zaak opgebroken.

De „K 15" is in Indië eigenlijk binnengehouden; om de mensen wat te doen te geven hebben zij een zwembad in orde gemaakt; voorts hebben zij de tandheelkundige kliniek van het Rode Kruis

91005 *(van Boetzelaer)* weer overeind gezet en de röntgenologische afdeling weer aan het draaien gebracht. Later is de „K 15" weer gaan patrouilleren tegen de smokkelarij in Straat Soenda.

c. Het onderzeeboot-moederschip Hr Ms „Colombia"

91052 *(Metz)* De toenmalige luitenant ter zee der 1ste klasse *J. Metz* is in 1940 te Dundee gekomen om voor het restant personeel, dat daar was, dus de mensen, die niet aan boord van onderzeeboten of Z-boten waren, een varend emplooi te vinden. Kerstmis 1940 is de „Colombia", toebehorende aan de K.N.S.M., te Dundee aangekomen. Dit schip is verbouwd tot onderzeeboot-moederschip. De eerste commandant was kapitein ter zee *C. Hellingman.* Deze is, voordat het schip vertrok, maar wel reeds in dienst was gesteld, afgelost door kapitein ter zee *Hoeke.*

91053 *(Metz)* De bedoeling was — als de heer *Metz* het zich goed herinnert — om naar Indië te varen teneinde naast Soerabaja een soort van mobiele onderzeebootbasis te hebben. Voor het geval Soerabaja zou vallen, zou men eventueel om de Oost kunnen gaan, b.v. naar Ambon, waar dan de zaak zou kunnen worden voortgezet. Dit doel is niet gehaald.

91055 *(Metz)* Op de vraag, of het een algemene Nederlandse wens was een dergelijk onderzeeboot-moederschip te bezitten, zeide de heer *Metz,* dat de opinies op dit punt niet alle overeenstemden. Wel bestond de mening om te komen tot een flottielje onder Nederlands bevel. Dit zou een zelfstandig Nederlands commando zijn, groter dan dat over een enkel schip. Uiteindelijk is dit alleen maar bereikt met een escadrille vliegtuigen en met de motortorpedoboten. Om verschillende redenen is dit zelfstandig commando er niet gekomen.

Anderen — de heer *Metz* gelooft wel, dat hij zelf tot de tweede groep behoorde — waren er meer voor om tot een grotere differentiatie over te gaan. Als er b.v. negen onderzeeboot-flottieljes waren, wilden zij elke flottielje een Nederlandse onderzeeboot geven en per divisie de mensen een soort competitie met de buitenlandse collega's laten vormen. Vanzelfsprekend werd aangenomen, dat de flottieljecommandant een geallieerde zou worden.

De heer *Metz* gelooft, dat de „Colombia" 13 Januari 1942 met een konvooi grote schepen uit Glasgow is vertrokken. Zij hadden vliegend stormweer op de Atlantische Oceaan, hetgeen heel goed uitkwam in verband met onderzeebootaanvallen.

91058 *(Metz)* De „Colombia" had het Indische detachement van het Nederlandse Legioen aan boord. Het detachement was gedeeltelijk te Dundee geembarkeerd. De bedoeling van het uitzenden van het detachement en ook van de „Colombia" is achterhaald door de val van Java. De mensen van het detachement zijn tenslotte te Colombo terecht gekomen en de marine-mannen zelf ook. Het kwam heel mooi uit, dat, toen de „Colombia" daar één, of twee dagen was, de restanten uit Nederlandsch-Indië bij haar langszij konden komen. Met opzet had men het niet beter kunnen organiseren. Er kwamen langszij de „K 11", onder bevel van luitenant ter zee *Deketh*, de „K 14" onder luitenant ter zee *Mulock van der Vlies Bik*, de „K 15" onder luitenant ter zee *van Boetzelaer* en de „O 19" onder, de heer *Metz* meent, luitenant ter zee *Bach Kolling*. De „Colombia" heeft een tijdje te Colombo gelegen om de andere schepen, voorzover mogelijk, voor de oorlogstaak bij te spijkeren, en voorzover dit niet mogelijk was, deze zoveel bij te spijkeren, dat de boten naar de Europese wateren konden gaan om weer oorlogsklaar gemaakt te worden. De „K 11" is naar Bombay gegaan en de „Colombia" is daar ook ongeveer een maand geweest.

Tenslotte heeft de Britse marineleiding besloten de „Colombia" te stationneren in Zuid-Afrika om als depotschip te dienen voor boten, die uit Groot-Brittannië naar het Verre Oosten kwamen om te vechten, en om de boten, die teruggingen, van materiaal te voorzien. Toen het schip een tijdje weg was, was het nodig om te dokken. Dit dokken zou plaats vinden in Simonsstad; terwijl de „Colombia" daarheen voer, is zij getorpedeerd. Op het moment, dat zij de haven uitgingen, werd er al met een lamp geseind, dat er onderzeeboten waren en werd er een bepaald bestek opgegeven.

91061 *(Metz)* De heer *Hoeke* heeft een scheepsraad gehouden, bestaande uit drie man, de heer *Hoeke* zelf, de heer *Lokman* en de heer *Metz*. Zij hebben op de kaart staan passen en intussen kwam er over dezelfde onderzeeboot nog een verkenningsbericht van een vliegtuig. Het schip was nog te ver weg. De berichten werden natuurlijk ook doorgegeven naar de marinestaf te Kaapstad, omdat daar het hoofdkwartier was van de vice-admiraal in het Zuidelijke deel van de Atlantische Oceaan, die operatieve bevelhebber was. De bevelen om op te stomen van Oost-Londen naar Kaapstad waren gegeven door dezelfde vice-admiraal. De heer *Hoeke* heeft toen overwogen om direct om te draaien. Er was een gevaarcirkel om de gerapporteerde post aangegeven. Een andere overweging was om een uur voordat de cirkel werd bereikt, om te draaien; in eerste instantie wilde men nog even doorvaren. De staf beschikte over dezelfde gegevens als zij zelf, zij mochten aannemen zelfs over meer. Onverwachts is het schip om halftwaalf getorpedeerd en gezonken. De heer *Metz* heeft de indruk gekregen, dat er meer dan één onderzeeboot was, hetgeen ook vaak voorkwam. Er zijn acht schepelingen bij omgekomen. De rest van de bemanning is door een korvet gered.

91063 *(Metz)* Het verloren gaan van de „Colombia" was een groot verlies voor de Nederlandse vloot; het was het enige onderzeeboot-moederschip. Er waren natuurlijk wel Engelse onderzeeboot-moederschepen. De heer *Metz* gelooft niet, dat het goed is de „Colombia" specifiek als een onderdeel van de Nederlandse kant te zien. Vooral na de val van Indië werd de „Colombia" beschouwd als een onderdeel van de geallieerde vlootmacht en alleen als onderdeel daarvan had het zin een bepaald aantal moederschepen te hebben. Er zijn er wel meer tot zinken gebracht. De „Lucia" heeft een bom gekregen in de haven van Colombo en de „Medway" is getorpedeerd bij de evacuatie van Alexandrië. Van het totaal van ongeveer acht onderzeeboot-moederschepen waren er toen nog vier of vijf.

d. Leiding

68725 *(Hellingman)* De heer *C. Hellingman* was als commandant van de Nederlandse onderzeedienst belast met de zorg voor het materieel, tezamen met de Engelse instanties, en met de zorg voor het personeel, waarvoor hij alleen stond. De orders voor patrouilles werden door het hoofdkwartier gegeven, door de vice-admiral submarines te Londen.

68723 *(Hellingman)* In het begin van de oorlog was het aantal Nederlandse onderzeeboten in het kader van het geheel niet onbelangrijk. De Nederlandse boten waren bovendien nieuw, hadden weinig reparatie nodig

68724 *(Hellingman)* en konden geregeld op patrouille gaan. De heer *Hellingman* heeft herhaaldelijk brieven ontvangen van collega's van andere onderzeediensten, waarin zij er steeds op terugkwamen, dat de Nederlanders zo'n mooie bijdrage aan onderzeeboten leverden.

68727 *(Hellingman)* De „O 9" en de „O 10" waren volgens de Engelsen niet meer bruikbaar voor de moderne oorlogvoering en konden toen een uitstekende taak verrichten door als haas te fungeren voor oefeningen

met asdic. Deze twee boten zijn naar de Westkust van Engeland gedirigeerd en hebben dus operatief gestaan onder de captain, die daar was belast met de onderzeedienst. Zo nu en dan ging de heer *Hellingman* daar op bezoek voor personele en materiële zaken.

Daarna is de onderzeedienst gesplitst. De vier grote boten zijn ingedeeld bij een eskader in Gibraltar; zeer naar de zin van de officieren, want daar was veel meer kans, dat zij zich konden onderscheiden. Nauwelijks waren zij daar, of ze behaalden successen, hetgeen hun op de Noorse kust nooit was gelukt.

68728 *(Hellingman)* Er waren twee onderzeeboten in de West, de „O 14" en „O 15". De heer *Hellingman* heeft zijn best gedaan deze boten naar Engeland te doen komen, omdat hij er wel iets in zag, hoewel deze boten niet meer modern waren. De „O 14" is vrij snel gekomen. De „O 15"

68729 *(Hellingman)* moest eerst worden gerepareerd. Het was zeker verantwoord om deze onderzeeboten aan de dienst in de West te onttrekken.

68742 *(Hellingman)* Van het begin af heeft de heer *Hellingman* er op gewezen, dat het Nederlandse aandeel in de oorlog niet beter kon worden gediend dan door een concentratie van de Nederlandse onderzeedienst. Hij verwachtte daarvan niet alleen, dat de zoeklichten beter op de Nederlandse onderzeedienst zouden worden gericht, maar hij verwachtte een veel grotere efficiency door beter materieelonderhoud, betere voorzieningen voor het personeel en een moderner leiding. Het streven van de heer *Hellingman* is geweest een Nederlands moederschip te krijgen en alles, wat Nederlandse onderzeedienst was, daarop te concentreren.

Het tweede punt was, dat hij de admiraal had aanbevolen het Europese terrein te verlaten en, toen Japan dreigend werd, tijdig in de Oost te trachten te concentreren. Hij heeft de „Colombia" ter beschikking gekregen. Zeer tot zijn teleurstelling zijn de plannen om dat schip in orde te maken in handen van de Engelsen gegeven, die het toen weer veel te mooi wilden maken. Ze hebben dat schip, dat nooit een behoorlijk oorlogsschip kon worden, negen maanden lang verbouwd, terwijl met een verbouwing van drie maanden de nodige resultaten zouden zijn bereikt. De heer *Hellingman* had eigenlijk een beetje overdreven geschreven, dat dit schip bij de eerste stoot zou zinken en bij de eerste bom in brand zou vliegen. Het schip moest toch altijd op een veilige plaats worden gehouden. Als moederschip, hotelschip, reparatieschip was het ideaal. Vóórdat dit schip was afgebouwd, is de heer *Hellingman* afgelost; hij heeft geruild met zijn collega, die op de „van Kinsbergen" was.

68743 *(Hellingman)* De heer *Hellingman* is op de meest eervolle wijze afgelost, maar hij heeft wel het gevoel gehad, dat de heren *Furstner* en *Termijtelen* hem toch langzamerhand een beetje lastig begonnen te vinden, en men vond het daarom wel prettig, wanneer hij een beetje verder weg zat. Luitenant-admiraal *Furstner* raakte liever niet met de Engelsen in onmin. Er was geen verschil van inzicht: de heer *Furstner* was de modernere inzichten geheel toegedaan. Hij zag natuurlijk ook de moeilijkheden, waarvoor de Engelsen stonden. Over het algemeen voelde de admiraal voor het plan met de „Colombia"; ook voor de doelstelling om met de „Colombia" te geraken tot een Nederlandse eenheid.

68749 *(Hellingman)*
68750 *(Hellingman)*

68745 *(Hellingman)* Met de voorganger van de heer *Termijtelen,* de kapitein luitenant ter zee *Boreel,* heeft de heer *Hellingman* op de meest uitstekende wijze samengewerkt.

68747 *(Hellingman)* Er hebben zich moeilijkheden voorgedaan, toen de heer *Hellingman* zich verzette tegen het weghalen van de „O 21" tot en met de „O 24" naar Gibraltar, vóórdat de „Colombia" klaar was. Hij voelde er echter niet voor deze boten te plaatsen in een of ander squadron van Engelse boten in de Middellandse Zee.

69119 *(Valkenburg)* Naar de luitenant ter zee der 1ste klasse *A. M. Valkenburg,* plaatsvervanger van de heer *Hellingman* mededeelde, werden op de bases van de Engelse onderzeedienst de Nederlandse boten klaargemaakt voor het oorlogsbedrijf. Er moesten enkele technische veranderingen worden aangebracht, zoals het op rubber stellen van motoren, apparaten en dergelijke.

69120 *(Valkenburg)* Het Nederlandse torpedokaliber was niet afwijkend van dat van de Engelsen; de torpedo's en het munitiekaliber waren wel afwijkend. Na een paar dagen bleek, dat er 300 granaten voor de Nederlandse kanons waren gevonden en bovendien een voorraad torpedo's, welke afkomstig waren van naar Engeland overgekomen vracht- en transportschepen. Deze 300 granaten zijn de beginvoorraad geweest voor de vier onderzeeboten „O 21" tot en met „O 24". Naderhand is er munitie bijgemaakt in Engeland en Amerika. In 1941 is er van Indië uit een partij munitie naar Gibraltar opgezonden. De Nederlanders hebben hun torpedo's geheel verbruikt, waarna zij Engelse torpedo's hebben gehad.

62247 *(Nuboer)* In 1940—1941 kwam, aldus de heer *Nuboer,* van de zijde van de Engelsen de wenselijkheid naar voren om de onderzeeboten in de Middellandse Zee te versterken. Zij vroegen Nederlandse boten

over te brengen naar Gibraltar. Het betrof drie grote, nieuwe boten met een soort grondploeg, die op een Engels moederschip zou worden ondergebracht.

De Nederlanders hebben pogingen gedaan om een eigen moederschip te krijgen; hiervoor is de „Colombia" ingericht. Dit is met

62248 *(Nuboer)*

Engelse tegenstand gebeurd. Zij vonden het beter, dat de Nederlandse boten in Engelse flottieljes bleven, opdat zij de operaties met zekerheid in de hand hielden. Dit is enigszins begrijpelijk. De boten werken alle op zichzelf en moeten van een bepaald punt uit centraal geleid worden. In verband met de neiging om eigen operaties op te zetten, waren de Engelsen niet erg voor het inrichten van eigen

62249 *(Nuboer)*

moederschepen. De commandant van de Nederlandse onderzeedienst, de heer *Hellingman,* had wel de bedoeling zelfstandig operaties uit te voeren.

92200 *(Slot)*

Vice-admiraal *Ch. W. Slot* is in 1942 commandant van de Nederlandse onderzeedienst te Dundee geworden. Dundee was een geallieerde onderzeebootbasis voor Engelsen, Fransen, Nederlanders, Noren en Polen. De boten, die in het Verre Oosten ageerden, kwamen

92202 *(Slot)*

nogal eens naar Dundee toe voor groot periodiek onderhoud. Er waren wel eens perioden, dat er een extra-boot bij was, zoals de K-boten met een bemanning van een man of 60. Het is al wel een tijd geleden, maar de heer *Slot* zou zeggen, dat de gemiddelde bezetting van Dundee om en nabij de 200 man was. Het aantal boten varieerde ook nogal; die waren ook niet altijd in Dundee zelf. Zij deden het normale frontwerk in Noorwegen. Een gedeelte deed oefeningen aan de Westkust van Schotland; dat waren stationsboten.

Over de frontoperaties had de heer *Slot* geen leiding. Die berustte in geallieerde handen; in dit geval ging hierover een Engelse captain.

92204 *(Slot)*
92209 *(Slot)*

De heer *Slot* hield natuurlijk wel contact; hij bleef op de hoogte van de gang van zaken.

De Nederlandse boten te Dundee ondervonden geen moeilijkheden met de reparaties in die zin, dat zij in enig opzicht werden achtergesteld bij de Engelsen. Het reparatiebedrijf was over het algemeen niet in alle opzichten van die kwaliteit, welke de Nederlanders gewend waren. Gedeeltelijk deden de marinemannen de reparaties zelf. Zij hadden bijvoorbeeld een accuwerkplaats en een eigen torpedowerkplaats. Het eigenlijke werfwerk, de machinebouw en het scheepsbouwwerk geschiedde over het algemeen toch door de grote werf.

92215 *(Slot)*

De heer *Slot* heeft daar gedurende ruim twee jaar gezeten. In die tijd is admiraal *Furstner* er niet geweest. De heer *Slot* meent, dat ad-

92217 *(Slot)*

miraal *Termijtelen* eenmaal een bezoek heeft gebracht. De heer *Slot* kan niet zeggen, dat men het gevoel had, dat er te weinig belangstelling was. Voor admiraal *Furstner* zou de heer *Slot* een uitzondering willen maken; van hem zouden zij het hebben kunnen zeggen.

92220 *(Slot)*

De vlootpredikant, ds. *Sillevis Smitt,* kwam geregeld. Ook kwam er geregeld een aalmoezenier. De frequentie zou de heer *Slot* niet graag precies willen noemen, maar het was misschien zo eens in de twee maanden of iets dergelijks.

In de periode, dat de heer *Slot* daar kwam, in 1942 dus, zaten de mensen er reeds enige tijd. De heer *Slot* moet zeggen, dat hij het moreel en de stemming in het algemeen goed vond, om niet te zeggen zéér goed. De marine-autoriteiten deden natuurlijk zoveel mogelijk in overleg met de geallieerden om de jongelui op nuttige manier bezig te houden. Het geheel was heel prettig. Bepaalde nationale gebeurtenissen, zoals de verjaardag van de Koningin, werden gevierd met een gezamenlijke lunch van officieren, onderofficieren en manschappen, een avondfeest en dat soort dingen, waarbij zij met hun kennissen konden komen.

92222 *(Slot)*

Personeelsgebrek kwam natuurlijk geregeld voor. De boten kregen de eerste prioriteit. Als zij uitgingen, hadden zij altijd wel hun

92223 *(Slot)*

bemanningen. Bij het walbedrijf zaten ze nog wel eens knijp, maar het was toch niet zo, dat het ernstig stagneerde. De heer *Slot* suppleerde zoveel hij kon uit het gehele walbedrijf. Het is echter heel dikwijls voorgekomen, dat hij aan Londen moest vragen om bepaalde categorieën van het personeel aan te vullen of er een paar onderofficieren of officieren bij te plaatsen. Dit is altijd een van de belangrijkste onderwerpen van bespreking geweest wanneer de heer *Slot* naar Londen ging.

62636 *(Mulock van der Vlies Bik)*

De heer *Mulock van der Vlies Bik* vormde na 29 Juni 1942 tot aan het einde van de oorlog hoofdzakelijk het contact tussen de Koninklijke marine en de Britse admiraliteit voor het herstel en het onder-

62637 *(Mulock van der Vlies Bik)*

houd van de Nederlandse onderzeeboten en voor het overnemen van nieuwe onderzeeboten. Zij hebben er vier van de Engelsen gehad, nl. de „Dolfijn", de „Zwaardvisch", de „Zeehond" en de „Tijgerhaai".

62638 *(Mulock van der Vlies Bik)*

Wanneer er reparaties moesten worden verricht, werd de heer *Bik* vlot door de Engelsen geholpen. Er was zeer goed persoonlijk contact; de kwesties moesten veelal mondeling worden behandeld.

§ 5. Samenwerking met de Britse marine

62243 *(Nuboer)*

De bevelhebber der zeestrijdkrachten, aldus de heer *Nuboer,* bleef administratief bevelhebber van de vloot. Administratief bleef de zaak in Nederlandse handen, zowel de schepen als de vliegtuigen. De schepen werden ter beschikking gesteld van de Britse admiraliteit; onderdelen van de Nederlandse marine kwamen bij verschillende delen van de Engelse vloot. De bevelen kreeg men van de admiraliteit. Alleen indien het bijzondere taken betrof, werd er van te voren met de Nederlandse marineleiding overleg gepleegd. Ook werd er altijd overleg gepleegd over de indeling van de schepen. Tot dat overleg

62244 *(Nuboer)*

werd niet alleen van de Engelse kant het initiatief genomen; ook de Nederlanders namen dit wel, indien zij bepaalde wensen hadden. Dit

62250 *(Nuboer)*

is b.v. gebeurd bij het overbrengen van Prinses *Juliana* en haar kinderen naar Canada. Het operationeel bevel was geheel Engels. De

62251 *(Nuboer)*

heer *Nuboer* heeft het later wel medegemaakt, dat als het een kwestie was van het overbrengen van schepen naar het Zuid-Westelijke deel van de Stille Oceaan, de gehele Regering op de hoogte werd gehouden.

58311 *(Moolenburgh)*
58312 *(Moolenburgh)*

Op de admiraliteit was, aldus de toenmalige marine-attaché de heer *C. Moolenburgh,* de heer *A. de Booy* Dutch Naval Liaison Officer.

58319 *(Moolenburgh)*

Deze ving al het werk op, dat voor de dagelijkse contacten tussen de Nederlandse en de Britse marine nodig was. Het contact van de heer *Moolenburgh* met de admiraliteit beperkte zich in hoofdzaak, zoals voor een marine-attaché gebruikelijk is, tot de Naval Intelligence Division, waar men een aparte verbindingsofficier had aangewezen als contactpersoon. Als men een vraag heeft te richten tot een dergelijk orgaan, dan zoekt men eerst contact met de verbindingsofficier en deze regelt dan de nodig geachte bezoeken. Alle contacten — in oorlogstijd werd daar nauwgezet de hand aan gehouden — van de dienst van de marine-attaché met de admiraliteit liepen over de aan-

58324 *(Moolenburgh)*

gewezen Engelse verbindingsofficier. De marine-attaché zelf werd weinig ingeschakeld, omdat de Nederlandse verbindingsofficier er reeds was. Laatstgenoemde deed het werk.

67119 *(A. de Booy)*

De heer *A. de Booy* is eerst verbindingsofficier geworden toen Nederland in oorlog kwam met Duitsland. Vóór die tijd was hij uitsluitend marine-attaché, dus adviseur van de gezant te Londen, die hij op de hoogte moest houden van de ontwikkeling van de Engelse zeemacht, de luchtmacht en het leger; er was op dat ogenblik geen militair attaché en evenmin een luchtmacht-attaché te Londen.

67133 *(A. de Booy)*
67134 *(A. de Booy)*

Na Mei 1940 is de marine zoveel mogelijk daar ingepast, waar het scheepstype kon worden gebruikt. De Nederlanders vroegen aan de Engelsen, waar dezen de schepen het best konden gebruiken. De

67135 *(A. de Booy)*

Engelsen deden nooit iets met onze schepen zonder vooraf te vragen. Alles ging altijd in prettig overleg met hen. Voorzover de heer *de Booy* zich herinnert, is het eigenlijk nooit voorgekomen, dat het overleg niet tot overeenstemming leidde. Hij gelooft, dat de marinestaf nooit ernstig bezwaar heeft gehad tegen een voorstel van de Engelsen. Dit had altijd de vorm van een verzoek.

67143 *(A. de Booy)*

De samenwerking met de Engelsen was in het algemeen bijzonder goed. De heer *de Booy* had eigenlijk verwacht, dat deze samenwerking meer aanleiding zou hebben gegeven tot moeilijkheden, het Engelse en het Nederlandse karakter kennende. De Nederlanders zijn vrij spoedig van mening, dat ze het beter doen dan anderen. Er waren zo weinig conflicten, dat, toen Indië bezet was, een verbindingsman

67144 *(A. de Booy)*

feitelijk overbodig was. De afdelingen in het Nederlandse hoofdkwartier stonden rechtstreeks in contact met de onderafdelingen van de admiraliteit. Intendance, materieelaanschaffing, enz. hadden haar tegenspelers in de Engelse admiraliteit, waarmee ze nauw contact

67145 *(A. de Booy)*

hadden. De Engelsen waren er nogal op gesteld een verbindingsofficier te hebben. De heer *de Booy* kan dus niet zeggen, dat het helemaal overbodig was. Zij waren ook belast met de codering van telegrammen. Wanneer admiraal *Furstner* een telegram wilde sturen naar admiraal *Helfrich,* dat buiten de Engelsen om moest gaan, hadden de Nederlanders hun eigen codes. Zij codeerden dan op hun eigen manier en lieten de telegrammen door de Engelsen verzenden. Zij hadden dus volkomen geheimhouding voor de eigen problemen.

63143 *(Krediet)*

De toenmalige luitenant ter zee der eerste klasse *K. J. F. Krediet* werkte bij de Nederlandse verbindingsofficier voor de marine. Daar waren vijf officieren werkzaam. De heer *Krediet* meent, dat de heer *de Booy* van tijd tot tijd aan de Engelse admiraliteit inlichtingen gaf over de Nederlandse marine. De heer *de Booy* is gebleven tot 1943 en in zijn plaats is gekomen kapitein ter zee *van Holthe.* Deze is in deze functie gebleven totdat hij te Londen commandant marine werd, bij het vertrek van de Nederlandse Regering naar Nederland. Toen heeft de heer *Krediet* zijn functie overgenomen.

63148 *(Krediet)*

De Nederlanders zijn gedurende de gehele oorlog aangewezen geweest op de Engelsen, alsmede een geruime tijd daarna voor de opleiding van personeel, dat na de bevrijding werd gerecruteerd. De

taak van de verbindingsofficier betrof verzoeken om materieel, personeelsopleiding, enz.

63152 *(Krediet)* Aan het werk van de verbindingsofficieren bestond ook daarom behoefte, omdat de Nederlanders, voor de telegrafische verbinding met West-Indië, Amerika en Oost-Indië — zij hadden er zelf geen radiostation voor —, gebruik moesten maken van de Engelse verbinding, die van de admiraliteit uit geregeld werd.

In 1945, toen de Regering naar Nederland terugkeerde is het bureau van de verbindingsofficier een commandement van de marine geworden. Zoals men een commandement van de marine te Amsterdam had, bestond er ook een te Londen. In 1947 zijn alle te Londen nog aanwezige diensten van de marine onder leiding geplaatst van de marineattaché, terwijl de opdracht werd gegeven het bureau zo spoedig mogelijk tot de normale sterkte terug te brengen, hetgeen is geschied.

63156 *(Krediet)*
63157 *(Krediet)*
63159 *(Krediet)* Bij de andere geallieerde marines was een B.N.L.-officer (British Naval Liaison Officer) aangesteld. De Engelsen vonden de Nederlanders belangrijker dan de anderen. De heer *Krediet* meent, dat de Engelsen ook een z.g. P.N.L.-officer to the Allied Navies (Principal Naval Liaison Officer) hadden. Deze was een admiraal, die handelde ten aanzien van alle zaken, die met de geallieerde marines te maken hadden. Hij had zijn bureau in de admiraliteit. Alle zaken, die de geallieerde marines te behandelen hadden, liepen over dit bureau. De Nederlandse marine maakte daarop een uitzondering, omdat zij haar eigen verbindingsbureau in de admiraliteit had, hetgeen een gevolg was van het feit, dat in 1940 bij het uitbreken van de oorlog het grootste deel van de Nederlandse vloot nog bestond. Men vond deze partner nogal belangrijk. Ook omdat de Nederlanders hun eigen telegrammen en codes hadden vonden de Engelsen het beter, dat wij een eigen bureau in de admiraliteit hadden. Het is gedurende de gehele oorlog blijven bestaan, maar de P.N.L.-officer heeft wel eens pogingen in het werk gesteld het bureau van onze verbindingsofficier op te heffen.

63154 *(Krediet)* De dislocatie van de schepen was geheel in handen van de Britse admiraliteit. De Nederlandse marineleiding had de schepen en zorgde er voor dat ze bemand en gevechtsklaar waren. Het was de Nederlanders bekend waar de schepen zich bevonden; zij hielden daarvan de dislocatielijst bij, hetgeen niet wil zeggen, dat zij precies wisten in welke havens de schepen waren. Aan welke acties de schepen deelnamen wisten zij vaak in het geheel niet; het was de bevelhebber ter plaatse, die dit wist.

63155 *(Krediet)*

64683 *(Furstner)* De Nederlandse marine, aldus de heer *Furstner,* moest er voor zorgen, dat haar schepen overal meededen onder operationeel bevel van de Britse Admiraliteit met de eigen Nederlandse verantwoordelijkheid voor de bemanning, judiciair en materieel. In alle mogelijke opzichten was de Nederlandse marine afhankelijk van de admiraliteit. Voor het Westelijke halfrond kan men zeggen, dat de Nederlandse marine operationeel volkomen onder Engelse leiding stond, maar administratief onder de Nederlandse Regering. De regeling van de operationele leiding heeft naar het gevoel van de heer *Furstner* buitengewoon goed gewerkt, al is er wel eens tegen gemopperd. Het centrale bevelsapparaat van de admiraliteit had enorme communicatiemiddelen. De Nederlanders hadden zelf helemaal niets op dit gebied.

64641 *(Furstner)*

In het staatstuk, waarbij de operationele leiding vastgelegd werd, stond uitdrukkelijk, dat de Nederlandse marine in het Europese oorlogsterrein slechts opereerde onder de Britse admiraliteit, terwijl in Oost-Azië, waar Batavia een operationeel centrum was, de Britse oorlogsschepen zouden kunnen staan onder de Nederlandse opperbevelhebber, hetgeen tenslotte onder admiraal *Helfrich* ook is gebeurd. De verhouding was die van volkomen gelijkwaardigen.

Er wordt wel eens gezegd, dat de Nederlandse marine veel te klein was om invloed te kunnen laten gelden. Natuurlijk had zij meer invloed kunnen bieden, wanneer zij groter was geweest.

§ 6. Personeel en materieel

62258 *(Nuboer)* Het was, aldus de heer *Nuboer,* zeer moeilijk om het personeel op de schepen behoorlijk aan te vullen. De reserve aan personeel, welke de marine in 1940 had, teerde langzamerhand in. Er werden mensen uit Indië gevraagd. Aan degenen, die als vluchtelingen uit Nederland naar Engeland overkwamen, werd gevraagd bij welk onderdeel van de krijgsmacht zij wilden dienen. Degenen, die bij de marine wilden komen en daartoe geschikt waren, werden in de marine opgenomen. Dit was echter weldra niet genoeg om het verloop bij te houden. Daarom zijn verschillende schepen bij gebrek aan personeel aan de Engelsen overgedragen. Hr Ms „Douwe Aukes", Hr Ms „van Meerlant", de S. 13, 16, 25, 26 en 28 zijn overgedragen, terwijl Hr Ms „Jan van Gelder" is geruild tegen een korvet. Een tijdlang hebben de Nederlanders een van de 50 oude torpedo-

bootjagers, die de Engelsen van de Amerikanen gekregen hadden, bemand. Die bemanning is later overgegaan op Hr Ms „van Galen". Tenslotte heeft de marine Hr Ms „Sumatra" buiten dienst moeten stellen. Dit schip is later gebruikt als zinkschip bij de landing in Normandië. In het bijzonder het oude materieel werd langzamerhand overgedragen of opgelegd bij gebrek aan mensen. Er waren geen schepen met een gemengde bemanning; Engelsen en Nederlanders bleven gescheiden. Later heeft de marine de z.g. Mac-schepen gekregen; dit waren verbouwde tankers van de Shell, elk met een groep vliegtuigen er op.

62259 *(Nuboer)*

62267 *(Nuboer)*

De Nederlanders hadden goede bemanningen, meest beroepspersoneel, dat goed met moderne schepen kon omgaan. Daaraan hadden de Engelsen een tekort. De torpedoboten, die gebruikt werden voor vreselijk stom werk, het begeleiden van onderzeeboten, werden door goed personeel bemand. Daarin is geleidelijk verandering gekomen. De marine heeft een paar jagers gekregen, alsmede de „Johan Maurits van Nassau", die met dit personeel werden bemand.

62268 *(Nuboer)*

63164 *(Krediet)*

Naar de heer *Krediet* mededeelde, berustte de administratie van de vloot bij het Ministerie van Marine. Als er schepen van de Engelsen werden overgenomen, moest het personeel worden opgeleid in allerlei nieuwigheden, zoals radar en asdic. De instructie van het personeel geschiedde door Nederlanders met Engelse voorlichting. Het Ministerie van Marine regelde de opleiding van het personeel; als het schip klaar was, werd de opgeleide bemanning naar de werf van aanbouw gestuurd. Dit waren mensen, die met de oorlogsschepen uit Nederland waren gekomen en nog enkelen, die met vissersschepen waren overgekomen. Verder werd, als de heer *Krediet* zich niet vergist, iedere Nederlander, die voor militaire dienst in aanmerking kwam, door de Nederlandse Regering in werkelijke dienst opgeroepen. De heer *Krediet* gelooft, dat dezen, wanneer zij iets te maken hadden met de scheepvaart, als regel bij de marine werden ingedeeld. Het betrof geen grote aantallen. Het was voor de marine moeilijk nieuwe schepen te bemannen zonder oude schepen buiten dienst te stellen. Men heeft zelfs aan Nederlandsch-Indië personeel moeten vragen, teneinde de schepen te kunnen bemannen.

63170 *(Krediet)*

63171 *(Krediet)*

63172 *(Krediet)*

63173 *(Krediet)*

66482 *(C. van Asbeck)*

De Nederlandse marine had, zo verklaarde vice-admiraal b.d. *C. J.* baron *van Asbeck,* een kanonniersopleiding. De Nederlanders leverden kanonniers voor hun eigen kanons. De opleiding geschiedde in Engelse centra, o.m. te Liverpool. Aanvankelijk vond de instructie plaats door de Engelsen en op de duur door de Nederlandse instructeurs. Er werden mensen van de landmacht gedetacheerd op de schepen. Zo is het gebeurd, dat luchtdoelartilleristen van de Prinses Irene-Brigade op schepen zijn geplaatst. Het is vrij aardig gelukt om er te komen met eigen krachten. Op sommige schepen echter heeft de marine Engels personeel gehad. Er zijn veel Engelse gunners aan boord geweest; verschillende van hen hebben daarbij het leven gelaten.

66483 *(C. van Asbeck)*
66484 *(C. van Asbeck)*
66485 *(C. van Asbeck)*

66486 *(C. van Asbeck)*
66487 *(C. van Asbeck)*
66488 *(C. van Asbeck)*

67136 *(A. de Booy)*

In het begin zat de marine, aldus de heer *A. de Booy,* vrij goed in het personeel. Men kreeg echter spoedig tekort door ziekte en andere omstandigheden; aanvulling had niet plaats. Het is eerst iets beter geworden toen Indië verloren ging en er een behoorlijk aantal mensen uit Indië naar Engeland kwam. Het is een heel groot probleem geweest. De Nederlanders hebben royale aanbiedingen gehad van de Engelsen voor nieuwe schepen, die zij zo zouden kunnen krijgen, maar zij hadden geen personeel om deze te bemannen; dit was altijd het grote struikelblok.

67137 *(A. de Booy)*
67138 *(A. de Booy)*

67141 *(A. de Booy)*

De heer *de Booy* is eenmaal bij de chef materieel van de Engelse marine op bezoek geweest voor het verkrijgen van schepen. Hij heeft toen dadelijk voor de Nederlandse marine twee nieuwe torpedobootjagers gekregen. Wanneer de Nederlanders daarom verzochten, was men altijd direct bereid schepen af te staan. Zij hebben ook nieuwe mijnenvegers gekregen. Eigenlijk hebben de Nederlanders hun gehele vloot in de oorlog gemoderniseerd.

67130 *(A. de Booy)*

Er is in Mei 1940 naar de heer *A. de Booy* meent, een telegram naar Nederland uitgegaan, om zoveel mogelijk het Adelborsteninstituut van Den Helder naar Engeland te krijgen. De heer *de Booy* heeft de admiraliteit gevraagd het zo goed mogelijk te dirigeren. De taak van de heer *de Booy* hierin is dus zuiver adviserend geweest.

58235 *(Kuyck)*

In de baai van Falmouth lag de Batavier II met pl.m. 60 adelborsten uit Den Helder; de heer *Kuyk* werd belast met het oprichten van een instituut om door te gaan met de opleiding van deze jongelui, die nog maar zeer kort in dienst waren. Hij heeft dat instituut ingericht, een mijl of vier buiten Falmouth, te Ennys, een grote buitenplaats, die toevallig leeg kwam. Hij is daar als eerste officier werkzaam geweest; met de leiding werd een beroepsofficier belast. Hij is er anderhalf jaar geweest.

66472 *(C. van Asbeck)*

Naar de heer *van Asbeck* mededeelde heeft de adelborstenopleiding tot April of Mei 1946 bestaan. In Juni d.a.v. is deze aan het Koninк-

66553 *(C. van Asbeck)*

lijk Instituut voor het eerst weer geopend met de installatie der adelborsten door luitenant-admiraal *Helfrich.*

67274 *(Boreel)*

De toenmalige kapitein luitenant ter zee jhr *W. Boreel* is na aankomst van de marine in Engeland chef van de marinestaf geworden. De heer *Boreel* stond er niet speciaal op — overste zijnde — om chef van de staf te worden, maar hij achtte het zijn plicht, aangezien hij in Nederland sous-chef van de staf was geweest. De kwestie van de functie van chef van de staf is voor hem een zeer belangrijke geweest. Nadat hij anderhalf jaar deze functie had bekleed, heeft de leiding van de marine te Londen een ander benoemd. Toen de bevelhebber der zeestrijdkrachten Minister werd, was het naar de mening van de heer *Boreel* ook nodig, dat er een chef van de staf kwam met voldoende strepen.

In de functie van chef van de staf heeft de heer *Boreel* zich ook doen gelden, hetgeen soms zeer lastig was tegenover afdelingshoofden, die een hogere rang hadden dan hij. De heer *Furstner* had de heer *Boreel* in de loop van de tijd tweemaal gezegd, dat hij overwoog om hem als chef staf de tijdelijke rang van kapitein ter zee te geven. De heer *Boreel* heeft dit de admiraal afgeraden, omdat oudere officieren dan hij aan boord van de schepen dienden als commandant, die niet konden worden bevorderd, omdat zij ondergeschikt in een Engelse flottielje voeren. In de marine zou anders het praatje rondgaan, dat men achter de schrijftafel werd bevorderd, terwijl men geen kans op bevordering had wanneer men de kastanjes uit het vuur haalde. Nadat de heer *Furstner,* toen hij Minister was geworden, had besloten, dat er een chef van de staf van hogere rang zou komen, heeft de heer *Boreel* zelf aangeraden hiertoe kapitein ter zee *Termijtelen,* die toen in Indië diende, te benoemen. Hij heeft aan de admiraal verzocht hem naar zee te laten gaan. In die anderhalf jaar heeft de heer *Boreel* veel officieren naar zee en naar de vliegtuigen gestuurd en hij heeft alle bewondering voor hun plichtsbetrachting. Het was weliswaar moeilijk om van een rustige baan op kantoor — men was daar overigens ook niet veilig, omdat men iedere dag bombardementen kon verwachten — over te gaan naar de oorlogsdienst op zee. Maar zij gingen. De heer *Boreel* heeft daarover geen klachten. Men moest daarbij dikwijls hard zijn, maar hij heeft het gedaan, omdat hij wist, dat, wanneer het zijn tijd was, hij ook zou gaan. Hij vond die tijd na anderhalf jaar wel gekomen en daarom heeft hij gevraagd naar zee te mogen. Dit werd geweigerd, omdat hij de functie zou krijgen van sous-chef van de staf. De heer *Boreel* heeft de admiraal in behoorlijke bewoordingen gezegd, dat dit geen methode was.

Hij heeft gewacht op de heer *Termijtelen,* die na drie maanden arriveerde. De heer *Boreel* heeft met deze en met de admiraal nog eens en nog eens hierover gesproken. Hij heeft uitgelegd, dat hij dit als een klap in zijn gezicht voelde en dat hij het bovendien een vreemde verhouding vond tegenover de andere eigen officieren en tegenover de Engelse officieren van de admiraliteit, met wie de heer *Boreel* veel te maken had. Er werd echter anders beslist en hij werd teruggesteld in functie. Hij heeft in deze functie gewoon stafofficierswerk moeten doen. Het was een minderwaardige bejegening. Hij kon niet weg bij de marine — een officier vraagt geen ontslag in oorlogstijd —; hij was aan handen en voeten gebonden, want het klachtrecht was afgeschaft. Er waren geen hogere officieren, bij wie men zich kon beklagen. De opvattingen, de ere-code, van de heren *Furstner* en *Termijtelen* zijn anders dan die van de heer *Boreel.* Hij heeft echter gedaan wat hij moest doen, zij het onder protest.

67278 *(Boreel)*

Officieren zijn verplicht de belangen van hun ondergeschikten voor te brengen bij hogergeplaatsten. Toen de heer *Boreel* zich op een gegeven moment bij de heer *Termijtelen* beklaagde, geschiedde dit met de bedoeling, dat deze zijn klacht zou voorbrengen bij de admiraal. De heren *Furstner* en *Termijtelen* waren het echter samen zo eens, dat men er niet tussen kwam.

67298 *(Boreel)*

Na tien maanden is de heer *Boreel* eindelijk naar de vloot gestuurd en wel op een Brits vliegkampschip. Daar heeft hij een taak gehad tot half Februari 1943. In Augustus 1942 was hij kapitein ter zee geworden en in September is hij naar de „Furious" gegaan. Hij moest daar het een en ander leren, omdat een vliegkampschip iets nieuws voor hem was; eerst oefende het schip in Engelse wateren en daarna is het ook in actie geweest. Men kan deze tewerkstelling beschouwen

67300 *(Boreel)*

als een studie-opdracht. De heer *Boreel* heeft in 1943 een rapport over zijn detachering ingediend. In 1946 heeft de marine een vlieg-

67302 *(Boreel)*

kampschip gekregen. De heer *Boreel* neemt aan, dat de benoeming tot commandant van de „Karel Doorman" wel zal zijn geschied met in-

67303 *(Boreel)*

achtneming van het feit, dat hij die speciale studie heeft gemaakt. Toen de heer *Boreel* van het vliegkampschip terugkwam, had de heer *Termijtelen* intussen steeds hogere rangen doorlopen, hoewel deze als kapitein ter zee in Engeland was aangekomen. Hij vroeg de heer *Boreel* toen, of hij zijn oude plaats als stafofficier wilde innemen.

Deze heeft hierop natuurlijk ontkennend geantwoord.

6738 *(Furstner)* Toen de heer *Furstner* Minister van Marine werd, heeft hij gezegd: „Kijk eens, ik wil met genoegen Minister van Marine worden, maar aan de andere kant kan ik als Bevelhebber van de Zeestrijdkrachten dit allemaal niet bij elkaar doen, zonder dat ik mensen aantrek uit Indië, die daar ook moeilijk gemist kunnen worden in zekere zin, maar die ik dan toch zal moeten hebben". Dezen zijn geweest schout bij nacht *Termijtelen* en luitenant kolonel der mariniers *de Bruyne*. Hierdoor kreeg men echter op het hoofdkwartier een beetje moeilijkheden. Tot op dat moment was daar de chef van het bureau staf — men had chef marinestaf en chef van het bureau staf — waarnemend chef van de marinestaf geweest. De zenuwen van deze hoofdofficier hielden het, naar de mening van de heer *Furstner*, niet. Hij vond dit zelf natuurlijk helemaal niet. Toen dus schout bij nacht *Termijtelen* kwam, die boven hem kwam te staan en de werkelijke chef marinestaf werd, zijn daarover nogal moeilijkheden gekomen. De heer *Furstner* gelooft, dat de Nederlandse marine in het algemeen nu eenmaal niet de gemakkelijkheid heeft, waarmede de Britse zee-officier op een gegeven moment in een lagere capaciteit met een lagere rang dóórdient en zijn beste krachten geeft, als dit om de een of andere reden nodig geworden is. Om een voorbeeld te noemen: vice-admiraal sir *Charles Dickens*, die eerst marineattaché in Nederland was en in de eerste tijd te Londen verbindingsofficier, werd daar tot full-admiral benoemd. Toch ging deze op een gegeven moment als schout bij nacht naar Tunis, toen men daar iemand van die rang nodig had om daar de leiding op zich te nemen. Hij haalde twee van zijn strepen er af en ging dienen onder een veel jongere vice-admiraal. Daartoe hebben de Nederlandse officieren zich nooit kunnen opwerken. Het gaf altijd grote moeilijkheden als een oudere in de dienst onder een jongere gesteld werd. Zelfs in dit geval, waarbij die reden helemaal niet aanwezig was, omdat de chef van het bureau staf tenslotte drie jaar jonger was dan de heer *Termijtelen*, gaf het moeten terugtreden uit een eenmaal verkregen positie moeilijkheden.

91074 *(Metz)* Over de geestelijke verzorging verklaarde de heer *J. Metz*, dat het de bedoeling was een aantal vlootgeestelijken, zowel van protestantse als van katholieke richting te recruteren, zodra Nederland bevrijd zou zijn. Daarvoor is o.a. een katholieke geestelijke naar Nederland gegaan toen het Zuiden bevrijd was en de heer *Metz* gelooft ook de latere hoofdvlootpredikant, ds *Sillevis Smitt*, die omstreeks einde 1943, begin 1944 ds *van Dorp* heeft afgelost.

De heer *Metz* is te Londen gekomen in Juni of Juli 1943 als personeelsofficier, toen men bezig was met voorbereidingen voor de landing in Normandië. Uit die tijd herinnert hij zich nog, dat ds *Sillevis Smitt* met de „O 10" is meegevaren op een operatieve tocht. Of er voldoende predikanten en katholieke geestelijken beschikbaar waren, kan hij moeilijk zeggen. Ze waren er in ieder geval wel; de geestelijke verzorging vond plaats in combinatie met de landmacht.

De heer *Metz* heeft te Dundee enige malen een vlootpredikant gezien en ook een aalmoezenier en verder is het een kwestie van persoonlijke appreciatie om te zeggen of het nu genoeg was of niet. De heer *Metz* kan zich voorstellen, dat bij een commando aan de wal van ongeveer driehonderd man en met degenen, die zich op de bijbehorende schepen bevonden b.v. een kleine zeshonderd man, er reden is voor een blijvende plaatsing, zoals het thans ook zou zijn, voor geestelijken van beide richtingen. Dit was zeker niet het geval en uit dien hoofde zou men naar de maatstaven van thans moeten zeggen, dat het onvoldoende was. Er werd wel voldoende aandacht

91077 *(Metz)* aan dit vraagstuk besteed. Ook de mensen, die misschien zelf geen godsdienstige overtuiging hadden, waren voorzichtiger met deze dingen dan in volle vredestijd in Nederland, omdat de mensen van verschillende geloofsrichtingen op ieder moment in levensgevaar konden geraken. De heer *Metz* gelooft, dat men heeft gedaan wat mogelijk was.

91078 *(Metz)* Overigens kan hij niet beoordelen, hoeveel geestelijke verzorgers beschikbaar waren. De mensen, die met de leiding belast zijn geweest, wisten in eerste instantie niet, of het een vijfjarige of een tachtigjarige oorlog zou zijn; dit heeft vele beslissingen en ook de mentaliteit van de mensen zeer sterk beïnvloed.

Als men tevoren zou hebben geweten, dat het een periode van vijf jaar zou zijn geweest, zouden sommigen — vroeger maakte men ook normaal termen van drie jaar in Indië door —, die misschien een beetje wild hebben geleefd, het wat kalmer aan hebben gedaan. De heer *Metz* heeft hier in Nederland, althans in eigen kring, er vaak kritiek op horen oefenen, waarbij men uitging van de periode van vijf jaar. Dit is niet juist. Verschillende officieren en manschappen hebben, wat men bij de marine zou noemen „brokken gemaakt" op huwelijksgebied, enz. Het is niet zijn bedoeling dit te vergoelijken, maar hij wil graag naar voren brengen, dat de mensen voor onbe-

paalde tijd zijn vertrokken en niet voor een bepaalde tijd. Men had vlagen van pessimisme, vooral de vliegers; dit heeft de heer *Metz* op het bureau personeel gemerkt. Bij mensen, die b.v. over drie uur of de volgende dag op een operationele opdracht moeten, is een bepaald percentage dat tot een geestelijke inkeer komt, maar bij de meerderheid is het niet zo. Er is ook een percentage, dat een drang heeft naar alcohol en sexuele bevrediging, enz. Dit is de zeer wrange praktijk van de oorlogvoering. Waarschijnlijk zou dit anders zijn geweest wanneer de kans op terugkeer reëler was geweest dan toen soms wel leek.

9121 *(Furstner)*

9122 *(Furstner)*

Van het begin af aan, aldus de heer *Furstner,* kon en mocht men in Engeland alle radio-uitzendingen opvangen. Hij wil daarmee niet zeggen, dat dit een zekere invloed uitoefende, waar hij moeilijkheden mee heeft gehad, maar men moest er voorzichtig mee zijn. Men kan gerust zeggen, dat, wat dit betreft, de Nederlanders in vele opzichten geluk hebben gehad. De Grieken hebben een volledige muiterij gehad. De Engelsen hebben met de „Queen Elizabeth" in Ceylon grote personeelsmoeilijkheden gehad. Dit schip heeft men moeten wegsturen. Altijd komen personeelsmoeilijkheden in die omstandigheden voor; dit is een historisch verschijnsel; langdurige zee-oorlogen eisen ontzaglijk veel van het personeel en het is per slot van rekening eentonig werk. De zee-oorlog betekent helemaal niet voortdurend vechten, maar het is maanden varen, onderzeebootafweerpatrouille, konvooieren, mijnenlegoperaties en dergelijke acties. Maanden, waarin er practisch niets gebeurt en dan ineens een aanval; dan is het er op of er onder! Zo'n toestand vreet natuurlijk aan het moreel van de mensen.

9123 *(Furstner)*

De heer *Furstner* heeft nooit bepaalde incidenten gehad. Wat daarbij ook nog een rol gespeeld heeft, tenminste het lijkt niet onmogelijk: de marineleiding heeft van het begin af de marinemannen geld laten sparen onder het motto: er zijn gezinnen achtergebleven, die natuurlijk worden geholpen; als zij niet door de Regering worden geholpen dan worden zij door vrienden en kennissen of familie geholpen, aan wie toch ook terugbetaald moet worden; dus mensen, denk er om: je moet sparen. Maar men kan de mensen niet laten sparen zonder dat men er enige druk achter zet. Van het begin af heeft de marine een betrekkelijk groot gedeelte van de eigenlijke inkomsten, behalve de toelagen, ingehouden. Er kwam dus hoe langer hoe meer spaargeld; de mannen werden kleine bezitters, die er helemaal niet op gebrand waren om op een gegeven moment door eigen toedoen alles kwijt te raken.

6757 *(Furstner)*

De heer *Furstner* voelde er niet voor de gehele organisatie topzwaar te maken. Hij voelde er niets voor om dadeliik te bevorderen en straks te zitten met enige kolonels of vlagofficieren, die hij eigenlijk niet kon gebruiken. De heer *Furstner* vond de gehele gang van zaken bij de landmacht vaak vreemd; men zag daar soms mensen de eerste dag als eerste luitenant, over drie weken als overste en nog vier weken later als kolonel. Dit is eenvoudig tegen iedere militaire gang van zaken in. Het brengt altijd de grootste moeilijkheden met zich, ook al, omdat het dan geen hoofdofficieren zijn, die werkelijk enige leiding kunnen geven. De marineleiding heeft precies hetzelfde gehad met de marva's. De heer *Furstner* heeft altijd gezegd: wij moeten bij de marva's maar twee of drie officieren hebben. Nu zijn er al weer veel en veel meer, maar geen goede officieren, want die meisjes hebben nooit geleerd om zelf ondergeschikt te zijn; die kunnen dus ook aan anderen geen leiding geven. Maar dat is nu eenmaal de moderne tijd geweest, de „Brave New World".

64642 *(Furstner)*

Een van de grootste handicaps was, dat de marine geen mensen kreeg. De Noren hebben maanden gehad, waarin er duizend jongens uit Noorwegen overkwamen voor de Noorse marine en luchtmacht. Bij de Nederlanders kwamen er twee of drie Engelandvaarders. Het kon natuurlijk niet anders. In Noorwegen had men fjorden, met goede mogelijkheden om uit te varen. Aan de andere zijde lag Zweden als neutrale mogendheid, waar men goede gelegenheid had de grens over te komen. Van Nederland uit moest men over de Pyreneeën,

64644 *(Furstner)*

toen het kustgebied afgesloten was. In Engeland werd er tussen de marine, het leger en de koopvaardij om deze mensen gevochten. De koopvaardij had ook moeilijkheden met personeel en ook zij was belangrijk. De marine kreeg echter practisch niets.

63122 *(Krediet)*

Bij het uitbreken van de oorlog tussen Engeland en Duitsland was de heer *Krediet* geplaatst te Weymouth bij de Whitehead Torpedo Company ten behoeve van het toezicht op de afbouw van torpedo's.

63170 *(Krediet)*

De Engelse Regering gaf toestemming hiermede door te gaan. Gedurende de oorlog heeft de marine o.m. twee torpedobootjagers, die in aanbouw waren voor de Engelse marine, in het aanbouwstadium gekocht. Deze zijn toen met de Nederlanders bemand. Van Nederlands standpunt bekeken was het belangrijkste het aanschaffen van

63176 *(Krediet)*

nieuw materieel. Men is begonnen met het kopen van die twee torpedo-

bootjagers. De heer *Krediet* gelooft, dat de marine zestien motormijnenvegers, een twaalftal motortorpedoboten en drie of vier onderzeeboten heeft gekocht en een paar ter leen heeft gehad.

63178 *(Krediet)* Na de oorlog zijn de meeste schepen, o.m. de torpedobootjagers, naar Nederlandsch-Indië gegaan; de mijnenvegers zijn naar Nederland gegaan. Na de oorlog heeft Nederland een zestal torpedobootjagers van de Engelsen overgenomen. Alvorens deze naar Nederlandsch-Indië vertrokken, gingen zij even naar Nederland om het personeel in de gelegenheid te stellen de familie te bezoeken.

De materieelvoorziening was dikwijls erg moeilijk, omdat de Nederlandse schepen geheel van de Engelse afweken. Daardoor duurden de reparaties van de Nederlandse schepen enigszins langer dan die van de Engelse; veel onderdelen moesten speciaal worden aangemaakt. Wanneer een reparatie voor vierjaarlijks onderhoud normaal vier maanden in beslag zou nemen, dan was het nu zes maanden. Dit was een gevolg van het feit, dat vóór de oorlog het Nederlandse en het Engelse marinemateriaal niet waren gestandaardiseerd.

63194 *(Krediet)* Wat de munitie betreft, waren er geen moeilijkheden. De kanons, die in Zweden besteld waren, weken natuurlijk weliswaar af van de Engelse, maar er kon wel Engelse munitie mee worden verschoten.

67146 *(A. de Booy)* De Nederlanders hadden, zo verklaarde de heer *A. de Booy,* met dezelfde moeilijkheden te kampen als de Engelse marine. In oorlogstijd is er een enorm tekort aan alle mogelijke dingen, welke men voor reparaties nodig heeft. Men komt dan op een prioriteitslijst te staan; alleen het urgente werk wordt uitgevoerd. Voorzover de heer *de Booy* zich herinnert hadden de Nederlanders dezelfde voorrechten als de Engelsen. Ze stonden op hetzelfde niveau als de Engelse marine. Wanneer men een schip liet repareren, werd gevraagd naar de taak van dit schip.

64229 *(Feteris)* De toenmalige kapitein ter zee *P. J. Feteris* heeft in Engeland de functie bekleed van hoofd van de afdeling materieel; in den beginne, voor zeer korte tijd, had hij ook de leiding van het personeel.

64232 *(Feteris)* De aanschaffing van het materieel voor de marine had op verschillende wijzen plaats. In de eerste plaats is er onmiddellijk na aankomst in Engeland contact gezocht en verkregen met de Britse admiraliteit. In het begin kon in verschillende materiële behoeften van de marineschepen voorzien worden door bemiddeling van de admiraliteit. Hiervoor is destijds met de Britse admiraliteit een overeenkomst gesloten. Voor de onderdelen en de behoeften, die de admiraliteit niet uit eigen voorraad kon leveren, omdat verschillende onderdelen waarmede de Nederlandse oorlogsschepen uitgerust waren van afwijkend model en afwijkende origine waren, is direct door de afdeling materieel Londen rechtstreeks contact opgenomen met de Britse industrie en langs deze weg is getracht in de behoefte van de marine te voorzien. Dit ging dikwijls niet eenvoudig, omdat de fabrieken een vol programma hadden, dat zo uitgebreid was, dat zij daarmede voldoende bezet waren. Maar vooral in het begin zijn de Engelsen de Nederlanders zeer ter wille geweest onder de indruk waarschijnlijk van de overval op Nederland en van de moeilijke omstandigheden, waarin de Nederlandse marine zich bevond. Zodoende is men er redelijk in geslaagd — de heer *Feteris* moet zeggen: over het algemeen boven verwachting — om in de behoeften van de vloot te voorzien. De kleine bewapening, zoals geweren, mitrailleurs e.d. stond onder het beheer van de afdeling materieel. De Nederlanders hadden de kleine bewapening in voldoende mate aan boord en voorzover het niet voldoende was, werd zij geleverd door de Britse admiraliteit, zowel wat betreft de geweren e.d. als de verdere artillerie plus munitie. Uiteraard bestond daar geen vrije handel in; trouwens alles was onder contrôle van het Britse gouvernement. Ook als er besteld werd bij fabrieken moest daarvoor de goedkeuring komen van de Britse admiraliteit. Dan moest eerst de leverancier duidelijk maken, dat hij voldoende gelegenheid had om deze orders uit te voeren. Na verkregen goedkeuring konden de goederen in bestelling worden gegeven. Ook de keuring van de goederen was in handen van Britse inspecteurs bij de fabrieken en bij de werven. Alles werd geregeld in nauw contact met de Britse admiraliteit en de organen daarvan. Alle herstellingen ressorteerden ook onder verantwoordelijkheid van de heer *Feteris.*

64233 *(Feteris)*

64234 *(Feteris)*
64235 *(Feteris)* De aanschaffing van nieuwe schepen was een heel andere zaak. Wanneer een schip in zijn geheel werd overgedragen aan de Koninklijke marine ging dat in overleg met en onder leiding van de Britse marine. De afdeling materieel droeg zorg voor de uitvoering van wijzigingen, o.m. in verband met de aanpassing aan de bemanningslijst; zij hield tevens toezicht bij het gereedmaken van het schip, waarbij gewezen werd op hetgeen niet in orde was. Het waren dikwijls geen nieuwe schepen. De Nederlanders hebben wel enkele nieuwe onderzeeboten, jagers en mijnenvegers gehad. Amerikaanse jagers werden in hun geheel, zoals ze door de Amerikanen waren afgeleverd, van de Britse admiraliteit overgenomen. Het feit, dat de

64238 *(Feteris)* reparatie van schepen soms ontzaglijk lang duurde, is de heer *Feteris* bekend. Dit vond ook wel zijn reden hierin, dat b.v. de zojuist genoemde schepen afweken van de Britse. De plannen moesten eerst nauwkeurig in tekening gebracht worden. Men moest eerst zien, wat er aan gedaan moest worden en hoe het uitvoeren zou geschieden. Inderdaad is het ook wel voorgekomen, dat schepen lang in normaal onderhoud zijn geweest. Dit lag gedeeltelijk hieraan, dat de Engelsen

64239 *(Feteris)* ander materieel hadden dan de Nederlanders. Het lag ook wel aan de werf, welke werd toegewezen. De heer *Feteris* herinnert zich een werf in Grangemouth, waar o.m. Nederlandse onderzeeboten in reparatie kwamen, een werf van niet bijzonder grote capaciteit. Deze werf kreeg daar tussendoor nog wel eens spoedopdrachten van de admiraliteit, b.v. voor reparatie van een jager. Er was dan weer ergens een gevechtsactie geweest en er waren schepen beschadigd, die in korte tijd weer gereed gemaakt moesten worden. Dan werd een gedeelte van het personeel wel eens aan deze spoedopdrachten gezet; de Nederlandse marine heeft zich uit de aard van de zaak altijd hiertegen verzet en steeds getracht het werk vlot voortgang te doen vinden. De

64241 *(Feteris)* beslissing daarover lag op een hoger plan, nl. bij de speciale instantie op de admiraliteit, die de scheepsherstellingen regelde. Het kwam ook wel voor, dat het werk door de vele bombardementen en de vele uren, welke verloren gingen door de waarschuwingen voor luchtaanvallen, werd geremd en niet normaal verliep.

9113 *(Furstner)* Volgens de heer *Furstner* is de materieelvoorziening in Engeland een geweldig moeilijke taak geweest, omdat in Nederland de materieelpolitiek altijd was: goed en goedkoop, hetgeen natuurlijk heel begrijpelijk is, maar betekende, dat de Nederlandse schepen Zweedse ankerspillen hadden met Zwitserse motoren en Duitse vuurleiding, allerlei verschillende dingen, waar de Engelsen van zeiden: ja hoor eens hier, wij kunnen onze oorlogsindustrie niet om gaan zetten om de Nederlandse marine te helpen aan een enkel van dat bepaalde soort dingen. Verder was er de olie. Bepaalde mechanische inrichtingen hadden speciale soorten smeerolie nodig. Dat was allemaal in vredestijd best en de Nederlandse schepen waren inderdaad uitstekend, dat wil de heer *Furstner* hierbij op de voorgrond stellen. Ook het personeel, dat er mee opgeleid is en dat er mee gewerkt heeft, stond in Engeland goed bekend. De Nederlandse tor-

64654 *(Furstner)* pedomakers waren bepaald beter dan de Engelse torpedomakers. De
64655 *(Furstner)* Nederlandse vuurleidingstoestellen waren eveneens uitstekend. Zij waren van Hazemeyer uit Hengelo. De optische instrumenten kwamen uit Venlo, van een fabriek, die een dochteronderneming van Zeiss was. De Engelsen hebben verschillende goede dingen van de Nederlanders overgenomen.

6702 *(Furstner)* Volgens de heer *Furstner* zouden de vlotte voorzieningen in de behoeften van de vloot niet mogelijk geweest zijn, als de verschillende afdelingen van de Britse admiraliteit niet zo welwillend en efficiënt hadden medegewerkt; die verschillende afdelingen moesten altijd bijtijds gewaarschuwd worden. Het administratieve apparaat moest in werking gebracht worden, teneinde de te verstrekken goederen aan de speciale eisen te laten voldoen. Daardoor moest zeer veel werk verricht worden, dat vermeden zal kunnen worden in een onverhoopte nieuwe oorlog, indien de Nederlandse leiding zich zal hebben ingesteld op de industrie van het land, met welks apparaat de Nederlandse strijdkrachten zullen moeten samenwerken.

Het is, voorzover de heer *Furstner* weet, maar eens gebeurd, dat een schip — de „O 10" — in de haven van Falmouth kwam om brandstof te laden op een tijdstip, dat daar geen olie van de juiste kwaliteit aanwezig was. Niet alleen, dat zulk een oponthoud de operatie schaadt — het ging toen om het helpen onderscheppen van de Duitse schepen „Scharnhorst" en „Gneisenau" in Brest —, maar het gaat ook om de schade, die toegebracht wordt aan het moreel van de bemanning, die het vertrouwen verliest in de efficiënte werking van de leiding en van de gehele organisatie, waarvan zij deel uitmaakt. De heer *Furstner* heeft de afdeling materieel van zijn hoofdkwartier er toen ernstig over onderhouden. In oorlogstijd kan men zich zulke fouten niet veroorloven en, al zou er een excuus zijn voor de betrokken officieren, omdat er te Londen een „Blitz" geweest was, het màg eenvoudig niet voorkomen.

64652 *(Furstner)* De Nederlandse marine nam, aldus de heer *Furstner,* steeds modern materieel over van de Engelse werven. De marine had ook twee nieuwe jagers, Hr Ms „van Galen" en Hr Ms „Tjerk Hiddes". De „van Galen", die in Mei 1940 in Rotterdam was gezonken, is heel spoedig door een nieuwe vervangen. Daarna heeft de marine nog twee nieuwe jagers overgenomen. Bij de „van Galen" en de „Tjerk Hiddes" werden geen voorwaarden gemaakt, maar bij de volgende jagers, welke men kreeg, moest schriftelijk worden vastgelegd, dat zij zonder toestemming van de Britse admiraliteit niet naar Nederlandsch-Indië mochten worden gezonden. Dit was een van de bezwaren van de nieuwe schepen. Wanneer de Engelsen voor de Nederlandse marine

jagers afstonden, moesten deze in beginsel ook in Europa vechten. De Engelsen hadden hun schepen zelf nodig; hun industrie kon natuurlijk maar een zeker aantal schepen afleveren. Op een gegeven moment kon de heer *Furstner* een grote kruiser van 10.000 ton, de „Belfast", krijgen, welke echter niet bemand kon worden; om deze reden is de overname dan ook niet doorgegaan. De Nederlandse marine heeft zeer zeker meegedaan en, naar het gevoel van de heer *Furstner,* zelfs met ere, maar in verhouding tot de enorme machten, welke men later had — hij gelooft, dat de Amerikaanse marine in die laatste periode 5 à 6000 schepen bemand had — betekende zij maar weinig.

64655 *(Furstner)*

Toen de heer *Furstner* in 1942 in Amerika was, is hij langs verschillende havens gevlogen en heeft in Charleston de „Pringle" gezien, een moderne Amerikaanse jager, die juist van stapel was gelopen. Het eerste, dat de captain tegen hem zei, was: We have a Dutch fire control. Deze kwam overeen met die van Hazemeyer en is dus blijkbaar dadelijk door de Amerikanen overgenomen. De heer *Furstner* dacht in oorlogstijd niet over geheim of niet-geheim. Alle tekeningen, welke de Nederlanders aan boord hadden, konden de bondgenoten krijgen. De Nederlandse anti-lucht-kanons waren ook uitstekend. Zo hadden de Nederlanders verschillende dingen, die bijzonder goed waren.

64786 *(Furstner)*

In 1942 heeft de heer *Furstner* besprekingen gevoerd te Washington op het Departement van Marine. Het was de bedoeling iets van de Amerikaanse plannen te vernemen en het Nederlandse deel van de oorlogsproductie toegewezen te krijgen. Admiraal *King* was de man, die daar de leiding had. De Amerikaanse Marine had een ontzaglijk sterke positie in die tijd. Er was een toewijzingscommissie voor de verstrekking van alle oorlogsmaterieel voor de luchtmacht en voor het leger, maar de marine had zich hier buiten weten te houden. De Amerikaanse Marine plaatste zelf haar bestellingen van vliegtuigen: Mitchells en Bostons. De heer *Furstner* hoopte door middel van de Amerikaanse Marine meer kans te hebben om toewijzingen te ontvangen voor allerlei oorlogsbehoeften. Hij herinnert zich, dat hij een hele middag bij admiraal *King* is geweest, die een enorme kaart aan de wand had, waarop alle geallieerden getekend waren met hun mankracht en het stadium van de oefening, waarop de Nederlanders met weinig mensen heel klein voorkwamen, terwijl b.v. China een enorm grote macht was. Het resultaat was, dat de Nederlanders wel iets kregen, o.m. de „Queen Wilhelmina", die aan H.M. de Koningin cadeau gedaan werd door President *Roosevelt.* De Nederlanders hebben wel hulp gekregen, maar niet, zoals zij hadden gehoopt, een flinke toezegging van vliegtuigen voor de volgende jaren.

§ 7. Maritiem commando op de Nederlandse Antillen

80724 *(van den Donker)*

80726 *(van den Donker)*

Kapitein ter zee *W. van den Donker* heeft vrij spoedig na zijn aankomst in Engeland de opdracht gekregen als algemeen militair commandant naar Curaçao te vertrekken, hetgeen hij einde Mei 1940 gedaan heeft. Er waren daar toen nog Franse en Engelse troepen en ook de marine was er. Verder was er het Vrijwilligers Korps Curaçao (V.K.C.). De schutterij moest nog komen. De Fransen stonden allen onder de heer *van den Donker;* dit ging aanvankelijk heel goed, tot de dag, waarop Frankrijk viel. Toen kwam bij de Fransen de vraag naar voren, of men aan de kant van de Vichy-regering stond of niet.

De soldaten kwamen uit Martinique en daar lag het Franse eskader. De Franse admiraal was voor de Vichy-regering. Martinique zelf eigenlijk niet, maar de admiraal lag er met zijn schepen en had de macht in handen. De Franse troepen op Curaçao waren meest anti-Vichy. De commandant van de Fransen zei: „Ik wil wel op Curaçao blijven en voor jullie blijven vechten.". Dit ging echter moeilijk, want de vraag was, onder welke vlag hij wilde vechten. De commandant wilde onder de tricolore vechten. Dit kon natuurlijk niet, want deze vlag was op dat ogenblik de vlag van de Vichy-regering. Hij wilde toen toch maar liever weg.

Er was ook een Frans marineschip, een soort van hulpkruiser, met vier kanons. De bemanning wilde eigenlijk niet weg; zij wilde het schip aan Nederland overdragen. Daar kwam weer dezelfde moeilijkheid, dat zij onder de Franse vlag wilde vechten. De commandant van het schip wist trouwens niet precies of al zijn mensen wilden meevechten. Hij zou hen er wel toe dwingen. Dit ging natuurlijk ook niet. Het moeilijkste was, dat zij zouden worden afgelost door Engelsen. Zij hebben gezegd: „Laat geen Engelsman hier in de buurt komen, want daar schieten wij op.".

De moeilijkheid was dus, dat de Nederlanders moesten zorgen, dat de Fransen weg waren voordat de Engelsen kwamen. Dit is met veel moeite gelukt.

80731 *(van den Donker)*

Met de Gouverneur heeft de heer *van den Donker* eigenlijk nooit grote, ernstige moeilijkheden gehad. Het waren eigenlijk altijd kleinigheden, dikwijls vervelende kleinigheden, kwesties voortvloeiende uit de niet altijd duidelijke regeling van de staat van oorlog en beleg.

Volgens de staatsregeling was de Gouverneur opperbevelhebber. Over dit opperbevel had deze een andere mening dan de heer *van den Donker,* hetgeen uit het volgende moge blijken.

De Gouverneur heeft hem eens gezegd: „Mijnheer *van den Donker,* u ziet dat verkeerd, als er daar aan Westpunt iets gebeurt, dan ga ik voorop". De heer *van den Donker* zei: „Gouverneur, dat is helemaal fout. U moet daar in Westpunt niet sneuvelen. Het is beroerd, maar daar ben ik voor. U moet hier in Willemstad zitten. U moet regeren. U bent net zo opperbevelhebber als de Koningin. De Koningin gaat in Holland toch ook niet mee naar het front. Toch is Zij opperbevelhebber van land- en zeemacht volgens de Grondwet. U bent plaatsvervanger van de Koningin en daarom moet u het mij uit laten voeren.".

Er zijn verder ook persoonlijke onaangenaamheden geweest, waar de heer *van den Donker* niet eens op in wil gaan. Dat is allemaal al zo lang geleden. De Gouverneur vond ze misschien belangrijk, misschien vond de heer *van den Donker* ze toen ook belangrijk.

80742 *(van den Donker)*

Toen de heer *van den Donker* op Curaçao aankwam, lagen daar tweemaal drie kanonnen van 19 cm voor een batterij op Curaçao en voor een op Aruba. Men was bezig deze op te stellen, maar vrijwel al het stalen materieel, dat daarbij nodig was, lag in Nederland bij Wilton Feijenoord. Afgezien van de Engelse troepen op Curaçao en ook op Aruba, waar zij in de eerste plaats de olie moesten beschermen, waren er te weinig mensen. Daarom werd de schutterij opgericht, een soort van dienstplicht. Het desbetreffende Gouvernementsbesluit was vrijwel geheel uit de Dienstplichtwet overgenomen. Volgens de Staatsregeling voor Curaçao moest het echter schutterij heten. De heer *van den Donker* heeft de gehele regeling zelf ontworpen. De schutters zijn opgeroepen en van wapens voorzien.

Voor de onderzeebootbestrijding was in Curaçao alleen Hr Ms „Van Kinsbergen". Deze was onder Amerikaans commando gesteld. Na veel aandringen zijn toen voor Curaçao drie Noorse walvisvaarders verkregen. De Engelse Regering had deze schepen overgenomen. Deze schepen hebben de Nederlanders bemand en zij hebben gezorgd, dat daar enige dieptebommen op konden worden geplaatst. Zij hebben er tevens een kanon op gezet en een regeling getroffen om de Noren tegen een zekere betaling in dienst te nemen. Het leek erg eenvoudig, maar het was niet zo gemakkelijk. Noren zijn niet gemakkelijk, zeker geen varende Noren en zeker geen walvisvarende Noren. Zij verdienen veel te veel als zij op walvissen jagen. Zij waren wel erg gelukkig, dat zij met de oorlog goed opgeborgen zaten. Het waren maar kleine schepen met weinig accommodatie. Later zijn nog de „Klaasje" en de „Dirkje" gestuurd, twee Nederlandse trawlers. Daarmede werd zoveel mogelijk buiten Curaçao gepatrouilleerd voor beveiliging en ook, als het eventueel voorkwam, voor onderzeebootbestrijding. Deze vaartuigen hadden eigenlijk voor een behoorlijke onderzeebootbestrijding te weinig snelheid. Zolang de heer *van den Donker* er is geweest, had geen van die boten asdic. Zolang er geen asdic is, betekent het eigenlijk niets. Men kan net zo goed een blinde uitsturen om een auto te gaan zoeken uit een autopark.

Men heeft zelfs havenbootjes ingeschakeld. Als de onderzeeboten vlak voor de haven kwamen, waren die soms zo brutaal boven water te verschijnen. Er is op de havenbootjes een dieptebom geplaatst. Er zijn altijd wel moedige kerels, die naar zo'n onderzeeboot toe willen varen om de dieptebom er naast te laten vallen. Dit waren dus de maatregelen voor de onderzeebootbestrijding.

Men had een vliegtuig, naar de heer *van den Donker* meent de „Snip", overgenomen van de K.L.M. Daarin is een luik gezaagd en een inrichting gefabriceerd, waardoor men met een handle een dieptebom kon laten vallen. Dat ging goed; de dieptebom ontplofte prachtig. Het was allemaal enigszins speelgoedachtig, maar men moest toch iets doen.

De batterij was vrij goed, de bemanning echter matig. Men heeft later nog 20 man van het Indische leger gekregen, waardoor het iets beter werd.

80746 *(van den Donker)*

Hoe groot de Nederlandse krijgsmacht op Curaçao was, is moeilijk te zeggen, aangezien het een allegaartje was. Naar de heer *van den Donker* meent, waren er bij zijn aankomst ongeveer 350 man, alles bij elkaar: mariniers en militieplichtigen. Dan was er een gedeelte V.K.C., ongeveer 150 man. Later is dat 300 manschappen geworden. Er waren op Curaçao ongeveer 700 à 750 Engelsen en op Aruba

iets minder, 600 à 650 man; op beide eilanden een bataljon. Op Curaçao was het aantal wat groter, omdat daar de staf was gevestigd. De schutterij heeft zich ook uitgebreid. Men begon met ongeveer 200 man, maar de tweede lichting bestond reeds uit ongeveer 800 man. Dus dat was 1000 man bij elkaar.

80735 *(van den Donker)*

Ongeveer 14 Februari 1942 hebben de Duitsers met onderzeeboten een aanval gedaan. 's Nachts om halféén is Aruba aangevallen. De Duitsers hadden het blijkbaar niet goed afgesproken. Zij hebben natuurlijk opdracht gehad om het tegelijkertijd te doen. Zij zijn tussen de twee eilanden doorgekomen; een boot ging naar stuurboord, dus die was zo voor Aruba; de andere boot moest aan bakboord nog een heel stuk naar Curaçao varen. De heer *van den Donker* kreeg een telegram, dat Aruba door onderzeeboten aangevallen en beschoten was en dat er tankers in de grond waren geboord. Er waren toen tien of twaalf tankers van Venezuela uit onderweg. Dat wisten de Nederlanders en daarom hebben zij meteen de brug open laten zetten, zodat de tankers ogenblikkelijk naar binnen konden varen.

80751 *(van den Donker)*

De heer *van den Donker* is op 2 Maart 1942 uit Curaçao vertrokken.

47318 *(Wouters)*
47319 *(Wouters)*

De heer *G. J. J. Wouters* is van 13 Juni 1936 tot 15 Juni 1942 Gouverneur van Curaçao geweest. Van het begin af aan heeft hij er op getamboereerd, dat de verdediging van Curaçao veel te

47320 *(Wouters)*

wensen liet. Er waren daar een 160 man militaire politietroepen en een 150 man mariniers. Daarmede moesten worden verdedigd: Curaçao met zijn raffinaderij om de haven en Aruba met de raffinaderijen van de Eagle en de Lago Oil. De andere eilanden moest men aan hun lot overlaten, want er was niets anders dan politie. Toen de heer *Wouters* op Curaçao aankwam, voelde hij aankomen, dat er oorlog met Duitsland zou komen. Toen heeft hij verschillende zaken voorbereid, zodat iedereen, ook de militairen, nauwkeurig wist, wat hij te doen en te laten had, maar de heer *Wouters* had het gevoel: als wij worden aangevallen, kunnen wij maar een kort ogenblik vechten en dan roemrijk ten onder gaan.

47321 *(Wouters)*

Er was ook een vrijwilligerskorps van ± 100 man. De Gouverneur had het recht de schutterij in het leven te roepen. Eigenlijk waren het dienstplichtigen. De heer *Wouters* had, toen hij wegging,

47324 *(Wouters)*

reeds enige lichtingen onder de wapenen. Zij zijn afgericht door

47325 *(Wouters)*

mariniers en dienstplichtig kader. Er was toestemming verkregen om dienstplichtigen op Curaçao onder de wapenen te houden. Dezen werden uit alle bevolkingsgroepen gerecruteerd. Die mensen hebben het heel goed gedaan.

47330 *(Wouters)*

In de eerste nacht van de oorlog zijn ongeveer een kleine 300 Duitsers geïnterneerd. Die wisten toen eerst, dat er oorlog was met Nederland. Om 12 uur van de 10de Mei ging de boot met deze Duitsers al naar Bonaire. Later is daar een vast kamp gekomen, De N.S.B.-ers waren er ook bij.

47344 *(Wouters)*
47346 *(Wouters)*

Op 10 Mei 1940 zijn er Engelse troepen gekomen; die zijn er twee jaar geweest. Over de Fransen was de heer *Wouters* helemaal niet te spreken. Dit was een samenraapsel van mensen van de eilanden in de buurt. Toen Frankrijk gevallen was, was hij blij, dat zij weggingen. De Engelsen waren uitstekend.

47347 *(Wouters)*

Ook van de vreemde militairen was de Gouverneur opperbevelhebber. Later, de heer *Wouters* meent, toen de Amerikanen kwamen,

47348 *(Wouters)*

is daarin verandering gekomen. Het kwam erop neer, dat de Gouverneur toen in naam nog opperbevelhebber was, maar in wezen was het bevel feitelijk in handen van de oudste commandant; deze was, meent de heer *Wouters,* een Engelsman of een Amerikaan. De Nederlandse oudstaanwezend zeeofficier, de heer *van den Donker,* kwam hem regelmatig vertellen wat er gebeurde. De heer *Wouters* begreep wel, dat het niet kwaad was, gezien de positie van die troepen, het doel waarvoor zij er waren en de rol, die zij zouden moeten spelen, dat er één bevelhebber was; dan was het opperbevelhebberschap beter in handen van een actief militair dan van de Gouverneur van Curaçao. De heer *Wouters* had eigenlijk gewild, dat men gezegd had: je bent geen opperbevelhebber meer; òf het een òf het ander.

47364 *(Wouters)*

De heer *Wouters* heeft met de Engelsen buitengewoon prettig samengewerkt. De samenwerking met de Amerikanen heeft maar

47365 *(Wouters)*

kort geduurd, want de heer *Wouters* is in 1942 afgetreden.

66495 *(C. van Asbeck)*

Vice admiraal b.d. *C. J.* baron *van Asbeck* was sedert Januari 1942 oudstaanwezend zeeofficier Curaçao. Hij had daar drie bazen. Volgens de Staatsregeling stond hij als algemeen militair commandant onder de Gouverneur, die opperbevelhebber van land- en zeemacht was. Verder had hij als oudstaanwezend zeeofficier de admiraal te Londen als rechtstreekse chef; zijn derde chef was de Amerikaanse admiraal, de Cafac, Commander all forces Aruba-Curaçao. Aan deze laatste was de heer *van Asbeck* toegevoegd als chef van de staf. Zijn functie van chef staf was dus zuiver om de

verhouding aan te geven, die er bestond tussen de Nederlandse en de Amerikaanse bevelhebber, hetgeen heel nuttig was, want op alle eilanden moesten de Amerikanen tenslotte het opperbevel hebben. Dit werd weer gecoördineerd door de Amerikaanse admiraal in Portorico. Ieder steunpunt — op Engels, Amerikaans of Nederlands grondgebied — stond onder Portorico. Het was dus één team, dat in de Caraïbische Zee werkte. Als uitvoerder van de bevelen van de Amerikaanse admiraal heeft de heer *van Asbeck* nooit enige moeilijkheid gehad. Het ging altijd in een prettige vorm.

Wel heeft hij moeilijkheden gehad met de andere chefs. Deze ontstonden als gevolg van het feit, dat de Gouverneur volgens de Staatsregeling opperbevelhebber was van land- en zeemacht. In oorlogstijd met een gezagsverhouding, zoals deze in de Caraïbische Zee moest werken, was het haast niet door te voeren, dat de Gouverneur zich

66502 *(C. van Asbeck)*

als zodanig liet gelden, hetgeen hij soms deed. Tenslotte is alles echter

66506 *(C. van Asbeck)*

zonder moeilijkheden verlopen. De heer *van Asbeck* vindt, dat de macht van degene, die zijn bevelen over de gehele wereldzee geeft, zich ook over Curaçao zou moeten uitstrekken voorzover dat nodig is, en dat medewerking daarbij wordt gevraagd van de Gouverneur, die maar niet zelf zou moeten kunnen beschikken over de onderdelen.

66509 *(C. van Asbeck)*

Er waren op Curaçao destijds ongeveer 150 mariniers, die voornamelijk landmachtdienst deden. Toen de heer *van Asbeck* de functie van kapitein luitenant ter zee *van den Donker* overnam, waren er drie gemilitariseerde Noorse walvisjagers, die na bewapening gekregen te hebben konvooidiensten deden op de kust. Verder was er Hr Ms „van Kinsbergen", waarmee hij alleen had te maken, wanneer dit schip in de haven lag. Hr Ms „Jan van Brakel" is in Mei 1942 gekomen. In Augustus 1942 kwam Hr Ms „Queen Wilhelmina". Verder kwamen er voortdurend motortorpedoboten binnen uit Amerika en Indië. Dit was ongeveer de marine-uitrusting.

66510 *(C. van Asbeck)*

In verband met de maatregelen, welke de vijand heeft genomen, zijn de defensiemiddelen op Curaçao voldoende gebleken; dit wil zeggen de middelen op de wal. Zeegevechten zijn er praktisch niet geweest. Vlak voordat de heer *van Asbeck* aankwam, zijn er torpederingen geweest. Daarna — de heer *van Asbeck* meent op 20 April 1942 — is er een onderzeeboot geweest, welke Curaçao heeft beschoten. Er zijn ongeveer 6 schoten gelost op de petroleuminstallaties bij de Bullenbaai. Er is toen door een Surinaamse marinier teruggeschoten — deze marinier werd „Sneeuwwitje" genoemd, omdat hij zo donker was — en deze man is toen tot korporaal bevorderd. In Augustus 1942 is er op een tanker, welke de haven binnenliep, tweemaal een torpedo afgeschoten, welke schoten echter achterlangs zijn gegaan en op het rif zijn ontploft, hetgeen een enorm geluk was; wanneer de haven zou zijn geblokkeerd, zou dat een groot ongeluk zijn geweest. In November d.a.v. is er een Amerikaanse kanonneerboot, „Eri" geheten, uit een konvooi, dat tussen Trinidad en Guantanamo (Cuba) onderweg was, buiten Curaçao getorpedeerd.

66522 *(C. van Asbeck)*

De mariniers zijn later naar de mariniersbrigade in Amerika gegaan, toen deze in opkomst was. Men moest zoveel mogelijk meehelpen aan de algemene oorlogvoering en niet alleen naar Curaçao kijken. Het gevaar nam daar intussen ook af. De heer *van Asbeck* achtte deze maatregelen in het licht van de tijd dan ook wel verantwoord. De bevelen uit Londen lieten in dit opzicht niet de minste twijfel; ze moesten worden opgevolgd. Op dat ogenblik was het ook inderdaad mogelijk. Gouverneur *Kasteel* was er tegen; deze heeft het tenslotte toch zoveel mogelijk laten doorgaan, maar het strookte niet

66526 *(C. van Asbeck)*

met zijn inzichten. Zijn bezwaren waren van militaire aard, o.m. voor de veiligheid van het eiland, dus van zijn gebiedsdeel.

66531 *(C. van Asbeck)*

Er was voor de troepen nog voldoende te doen toen het gevaar afnam. De Amerikanen gingen in 1944 weg. De Nederlanders moesten toen hun diensten overnemen. De Amerikanen hadden gedurende twee jaar de gehele Isla, het emplacement der Curaçaose Petroleum Industrie Maatschappij, beveiligd met dag- en nachtbewaking. Toen de Amerikanen hun troepen terugtrokken, moesten wij deze taak overnemen. Het was heel wat passen en meten om het voor elkaar te krijgen. De Amerikaanse troepen zijn vervangen door inheemse troepen uit Portorico. De Amerikanen moesten hun zeggenschap op de eilanden houden en daarom zorgden zij voor de verdediging; daarom stuurden zij deze troepen, ofschoon de Nederlanders het zelf ook wel konden. Aruba werd op dezelfde manier door de Amerikanen beschermd. De Nederlanders hadden op Aruba ook een kamp, Savoneta, van de schutterij. Verder was daar de batterij van 19 cm. De motortorpedoboten lagen alle op Curaçao. Op St. Nicolaasbaai en Paardenbaai hadden de Nederlanders geen echte steunpunten.

66538 *(C. van Asbeck)*

De schutterij deed de gehele dag dienst. De schutterij is geheel iets anders dan de burgerwacht, die reeds in 1942 bestond uit burgers, die wacht liepen. Hoe meer de schutterij toenam in aantal en kwaliteit, hoe meer de burgerwacht afnam. Langzamerhand is er aan de

burgerwacht een einde gekomen. Kapitein ter zee jhr. *W. Boreel*, die de heer *van Asbeck* reeds in Januari, Februari en Maart 1944 had vervangen, toen de heer *van Asbeck* was opgeroepen naar Engeland, is zijn opvolger geworden. Deze was toen in Suriname oudstaanwezend zeeofficier. Omdat Curaçao eigenlijk een belangrijker gebiedsdeel was, is de heer *Boreel* van Suriname naar Curaçao gestuurd.

66541 *(C. van Asbeck)*

Toen de heer *van Asbeck* wegging, was de sterkte van de militaire macht, naar hij meent, tien lichtingen van de militie, ongeveer 3000 tot 3500 man. Dan had men bovendien het Vrijwilligers Korps Curaçao met ongeveer 500 man en verder was er het restant van de mariniers, 30 of 40 man. De heer *van Asbeck* is op 14 Mei 1945 vertrokken. De demobilisatie heeft hij niet meer meegemaakt. Hij is in 1946 nog teruggeweest voor de liquidatie van de marine.

67332 *(Boreel)*

Jhr. *W. Boreel* is tijdelijk oudstaanwezend zeeofficier Curaçao geweest, toen schout bij nacht *van Asbeck* voor drie maanden naar Engeland was geroepen. De heer *Boreel* moest hem vervangen. De grote kracht van de Duitse onderzeeboten was toen sterk verminderd. Langzamerhand werden de troepen dan ook van Curaçao afgevoerd. De heer *Boreel* heeft zich er tegen verzet, dat op een gegeven ogenblik de mariniers zouden weggaan. Vroeger werd bij de marine altijd beweerd, dat deze eilanden door mariniers moesten worden bewaakt. Daarom was hier een grotere sterkte van het korps mariniers aanwezig. De schutterij was opgeleid volgens marinemethoden. In de tijd toen de heer *Boreel* de heer *van Asbeck* verving, kwam er een telegram, dat de mariniers moesten vertrekken. De heer *Boreel* hield toen een handjevol officieren van de landmacht over, die de inwendige dienst van de marine niet kenden. De troepen moesten toen op een andere manier worden gedrild en in oorlogstijd is dit niet bepaald bevorderlijk voor de goede gang van zaken. De heer *Boreel* heeft er zijn bezwaren tegen ingediend. Wanneer er iets zou zijn gebeurd op Curaçao, zou dat onprettige gevolgen gehad kunnen hebben. De kans, dat er iets zou gebeuren, was echter gering en misschien is dat de reden geweest waarom men de mariniers heeft weggenomen. Het ergste was, dat de heer *Boreel* geen landmachtpersoneel terugkreeg om de zaak over te nemen.

67341 *(Boreel)*

Einde Mei 1945 is de heer *Boreel* definitief militair commandant van Curaçao geworden. Kort nadat hij kwam, verminderden de Amerikaanse marine en landmacht haar strijdkrachten. De Nederlanders namen de gebouwen en de voorraden zoveel mogelijk over. Het meeste werd echter meegenomen naar Amerika.

67343 *(Boreel)*

Aan de schutterij werd ook steeds geplukt. De heer *Boreel* heeft de demobilisatie van de schutterij geregeld. De lichtingen werden geleidelijk naar huis gestuurd. De heer *Boreel* meent, dat de politietroepen zijn versterkt. Toen de heer *Boreel* wegging, waren er nog enige lichtingen onder de wapenen. Verder had hij plannen gemaakt voor een in te stellen dienstplicht. Hij zou niet durven zeggen, dat dit is doorgegaan. Van de marine is het grootste deel naar Nederland teruggestuurd. Ook is er geleidelijk enig personeel uit Nederland naar Curaçao uitgezonden.

98209 *(Kasteel)*

Dr *P. A. Kasteel* is in Juni 1942 Gouverneur van Curaçao geworden. In die tijd was er nog een gering aantal Engelse officieren o.m. voor de censuur van brieven. Daarnaast waren er de Noord-Amerikaanse strijdkrachten, geplaatst onder een Amerikaanse schout bij nacht, en daaraan ondergeschikt was in die tijd ook kolonel *van Asbeck*, die mede de verbinding vormde tussen de Gouverneur en de Amerikaanse commandant. De heer *Kasteel* gelooft niet, dat er moeilijkheden waren om de eenvoudige reden, dat hij met de Amerikaanse commandant ongeveer op de volgende wijze had gesproken. „Er is oorlog, wij zijn hier bondgenootschappelijk bij elkaar en moeten dit gebied verdedigen. De wet draagt mij op het bestuur en daarmede ook het opperbevel. Ik ben geen technicus. Ik draag de uiteindelijke verantwoordelijkheid hier op dit grondgebied. Aan de andere kant begrijp ik ook, dat u uw verantwoordelijkheden hebt tegenover uw autoriteiten, uw militaire superieuren, en het beste is, dat wij proberen een en ander samen rustig en in kalmte te doen verlopen."

In de tijd, dat er vrij veel torpedoaanvallen in de Caraïbische Zee plaats vonden, is er onder voorzitterschap van de heer *Kasteel* in het paleis op Curaçao een bijeenkomst gehouden, waaraan admiraal *Furstner* en Amerikaanse en Engelse autoriteiten hebben deelgenomen. Daarna zijn er verschillende maatregelen gevolgd.

Alles wat militair was, was ondergeschikt aan de Amerikaanse bevelhebber. Waren er bijzondere dingen, dan pleegde hij overleg met de Gouverneur.

Er waren een Nederlandse en een Amerikaanse marinebasis aangelegd, verder moesten er kazernes gebouwd worden en er moesten op de verschillende eilanden vliegvelden worden aangelegd of uitgebreid.

98211 *(Kasteel)*

De Amerikanen zijn, volgens de heer *Kasteel*, altijd buitengewoon

correct geweest wat betreft het erkennen van de souvereiniteit van het Nederlandse gezag en de positie van de Gouverneur.

98212 *(Kasteel)* De Amerikaanse bevelhebber kon niet ingrijpen in Nederlandse militaire verhoudingen, maar hij kon tegenover de Gouverneur wel zijn oordeel uitspreken over de mensen, die onder hem werkten.

§ 8. Maritiem commando in Suriname

56310 *(van der Moer)* Luitenant ter zee *A. van der Moer* is van einde Augustus 1942 tot Juli 1946 in Suriname geweest. Hij heeft later een overzicht geschreven van hetgeen de Koninklijke marine in Suriname in de afgelopen

56314 *(van der Moer)* oorlog heeft verricht. Hij heeft in dat artikel laten uitkomen te menen, dat de marine in Suriname een taak had en ook heeft, zeker in oorlogstijd. De marine was daar weggegaan — de heer *van der Moer* gelooft in 1899, althans in het einde van de vorige eeuw of in het begin van deze eeuw, — waarna er nooit meer een marinestation is geweest. Er zijn wel geregeld bezoeken van oorlogsschepen geweest, maar van een basis of het daar vast stationneren van een schip is geen sprake geweest. Wel was er altijd een schip bij Curaçao, maar de beide gebiedsdelen liggen 1000 mijl van elkaar en daar had Suriname dus weinig of niets aan.

Dat er van de marine niets in Suriname was, is ons wel opgebroken, hoewel niet zo lelijk als het had kunnen zijn. De Duitsers hebben de „Goslar" — een Duits schip dat daar toevlucht had gezocht in 1939, toen de oorlog met Engeland uitbrak — tot zinken gebracht. Het lag vrijwel dwars in de rivier, maar gelukkig kon de bauxietverscheping doorgang vinden. Dat tot zinken brengen had plaats, omdat er geen marine was, althans geen deskundigen waren, die konden zorgen, dat dit niet gebeurde; het is ook over het algemeen met dergelijke schepen in Indië en op Curaçao niet gebeurd.

56323 *(van der Moer)* In het begin was er weinig sprake van activiteit ter zee voor de kust van Suriname, maar nadat de onderzeeboten zich blijkbaar om de Zuid verplaatsten en in het Noorden de afweermaatregelen begonnen toe te nemen, was er wel veel activiteit. Er zijn dan ook tientallen schepen op de bauxietroute getorpedeerd. Vóór de kust van Suriname is dat ook verschillende malen gebeurd; dit blijkt wel uit het feit, dat men verscheidene keren drenkelingen heeft moeten oppikken. Dus de bedreiging bestond; niet in de eerste plaats voor Suriname zelf, maar wèl voor het product, dat eigenlijk de waarde van Suriname voor de oorlogvoering bepaalde, namelijk de bauxiet.

Er bestond altijd de mogelijkheid, dat er kleine detachementen sabotageploegen aan de wal werden gezet, of dat er eventueel kleinere schepen, waartoe ook onderzeeboten konden behoren, de rivieren op zouden varen en ergens in het binnenland schade zouden aanrichten, bijvoorbeeld een aantal ten anker liggende schepen torpederen. Tenslotte was ook mijnengevaar denkbaar.

56324 *(van der Moer)* Wat betreft de landmacht kan de heer *van der Moer* weinig over de verdediging zeggen, alleen dit, dat men is begonnen een paar kustbatterijen op te richten, die de monding van de Surinamerivier bestreken en het binnenvaren van schepen moesten verhinderen. Verder heeft men getracht de verbinding met het lichtschip te verbeteren, waardoor het mogelijk zou zijn de schepen, die op een loods wachtten, niet zo lang buiten te laten. Dit ging nogal primitief; omdat het lichtschip die schepen ver zag aankomen, kon het een seintje naar de radiodienst sturen en de loods en de onderzoekingsofficieren konden dan gewaarschuwd worden, zodat de vertraging minder zou worden. Men heeft getracht de vliegvelden te beveiligen, evenals de bauxietbedrijven. Dat was allemaal landmacht, soms Amerikaanse landmacht. Ook zijn er detachementen aan boord van koopvaardijschepen, welke de rivier opvoeren, geplaatst om eventuele sabotage te voorkomen. Men wilde hiermee verhinderen, dat een schip midden in de nauwe rivier tot zinken zou worden gebracht en daardoor de route geblokkeerd zou worden. De Amerikanen hebben verder vliegtuigen op Zanderij, het vliegveld van Suriname, gestationneerd om te patrouilleren, ook speciaal tegen onderzeeboten. Er is een „blimp" gekomen, een kleine zeppelin, om eveneens tegen de onderzeeboten gebruikt te worden. Dan is er de marine gekomen met kleine patrouillebootjes en enige tijd met twee mijnenvegers.

56325 *(van der Moer)* De marine heeft zich speciaal toegelegd — omdat men geen materieel had, dat meer gedoogde — op de verdediging van het zeegat van de Surinamerivier, waarbij zij dan elke nacht zorgde, dat er een boot in het zeegat aanwezig was, die dat bewaakte. De boot voer rond of lag ten anker, maar in ieder geval werd het zeegat bewaakt, zodat er geen ongewenste gasten ongemerkt naar binnen konden komen.

Suriname is in zeker opzicht een eiland, omdat wegverbindingen door het land niet bestaan. De grenzen zijn grote rivieren, de Noordelijke grens is de zee en de Zuidelijke grens is het oerwoud en berg-

land, waar men niet doorheen kan komen. Dus alle verkeer van Suriname met de buitenwereld en voor een groot gedeelte ook intern gebeurt over water. Het was dus wel logisch, dat de landmachtautoriteiten tot de conclusie kwamen, dat zij ook iets moesten hebben om te water te kunnen optreden. Toen heeft, zo meent de heer *van der Moer*, majoor *Vink* aan de Gouverneur voorgesteld twee snelle motorboten aan te kopen. De keuze is gevallen op bootjes, welke later S 1 en S 2 zouden worden genoemd. Inmiddels was er een oudstaanwezend zeeofficier gekomen. Deze werd toen door de Gouverneur gevraagd of hij de bootjes door de marine zou kunnen laten exploiteren, omdat de Gouverneur wel inzag, dat ondeskundigen daarmee niet zo veel effect zouden bereiken. Het waren mooie motorsloepen, meer niet.

56330 *(van der Moer)* De eerste oudstaanwezende zeeofficier was kapitein luitenant ter zee *Kuyck*. Zijn opvolger is kapitein ter zee *Boreel* geweest; toen kwam luitenant ter zee der 1ste klasse *van Vreeswijk* en daarna kapitein luitenant ter zee *Derksema*.

56332 *(van der Moer)* De marinebasis bestond uit een steiger met een aantal ligplaatsen voor kleine vaartuigen, een aantal woonbarakken en de nodige werkplaatsen om de onderdelen van de boten te onderhouden en te revideren. Bovendien waren er o.m. een radiostation, een cantine, een kombuis, een benzinelaadstation.

56334 *(van der Moer)* De marine-patrouilledienst omvatte het grootste gedeelte van de marine in Suriname. Dat waren de boten, die elke nacht patrouilleerden en andere opdrachten uitvoerden, wanneer dat te pas kwam. Het aantal is tenslotte zes boten geworden. De eerste twee waren eigenlijk van het begin af weinig geschikt; daarom werd ook direct gestreefd naar vervanging van die boten door een beter soort. Het bleek, dat de Nederlandse Aankoop Commissie in New York de hand

56337 *(van der Moer)* kon leggen op grotere motorboten, die S 3 en S 4 genoemd zijn. De S 5 en de S 6 waren precies gelijk aan de S 3 en S 4, alleen beschikten zij over radar. Men had toen evenwel nog geen voldoende materieel voor de verdedigingstaak. De vier boten beschikten, afgezien van dieptebommen, niet over apparatuur om onderzeeboten te bestrijden, welke daar eigenlijk de voornaamste dreiging vormden. Het lag ook het meest op de weg van de Nederlanders om de scheepvaart in de buurt van Suriname te beschermen. Asdic-apparatuur hadden de boten niet; daar waren zij te klein voor.

Er zijn nimmer bepaalde successen tegen de vijand bereikt. Dit komt ook, omdat de kans geringer werd. Toen de marine eenmaal klaar was — of althans toen zij eindelijk wat had —, was de onderzeebootdreiging in dit gedeelte van de oceaan veel minder geworden. Tegelijkertijd of eigenlijk daarvóór waren de Amerikanen in dit gebied veel meer op stoot gekomen.

56340 *(van der Moer)* In Suriname was de Gouverneur tevens opperbevelhebber. De territoriaal commandant had het bevel te land; de oudstaanwezend zeeofficier stond rechtstreeks onder de Gouverneur. Hoe het verder precies in elkaar zat, weet de heer *van der Moer* niet. Het kwam wel hier op neer, dat de territoriaal commandant ook had te maken met de instructie van de bootcommandanten, die in de monding van de Surinamerivier lagen. Zij lagen binnen de territoriale wateren, die ook tot zijn bemoeienis behoorden. Bovendien stonden in de instructie ook richtlijnen over eventueel alarmeren van de landmacht. Er waren daar in de buurt kustbatterijen, die moesten worden gewaarschuwd als er iets was.

Verder waren er het militair havencommando en de onderzoekingsdienst. Het detachement mariniers was nog tijdens de oorlog naar Amerika gegaan.

56353 *(van der Moer)* De marine is na de oorlog in haar geheel weggetrokken. De basis is aan het Gouvernement te leen gegeven, dat daar zijn haven- en burgerloodsdiensten heeft gevestigd. Het personeel is overgeplaatst en de boten zijn naar Curaçao gegaan; het materieel is gedeeltelijk plaatselijk verkocht en gedeeltelijk òf naar Nederland òf naar Curaçao gezonden.

58235 *(Kuyck)* De heer *A. C. H. Kuyck* kreeg in Maart 1942 een oproep om van Ennyshouse in Falmouth naar Londen te komen, waar hij werd benoemd tot oudstaanwezend zeeofficier in Suriname. Te Londen vernam de heer *Kuyck*, dat het de bedoeling was, dat hij werd toegevoegd aan Gouverneur *Kielstra* te Paramaribo om deze te adviseren inzake de veiligheid van Suriname, mede in verband met van Engelse en Amerikaanse zijde gerezen klachten. De heer *Kuyck* heeft prof. *Kielstra* zeer geapprecieerd, hoewel er dingen waren, waarin hij het absoluut niet met hem eens was en waarover hij dikwijls met hem heeft gesproken.

58239 *(Kuyck)* De territoriaal commandant in Suriname stond onder de bevelen van de Gouverneur. De heer *Kuyck* begreep wel, dat Gouverneur *Kielstra* er zeer ontstemd over was, dat de Nederlandse Regering in Engeland medegewerkt had aan het zenden van Amerikaanse troepen, zonder hem daarin te kennen. De heer *Kuyck* kon hem daarin schoon gelijk geven. De Gouverneur vertelde, dat hij plotseling bericht had

gekregen, dat er Amerikaanse troepen naar Suriname kwamen om de bauxietbedrijven te bewaken. Hij kreeg generlei instructie, moest voor de troepen legering zoeken, waarvoor hij terreinen moest laten afzetten. De verhouding tot de Amerikaanse troepen was hem helemaal niet duidelijk.

58240 *(Kuyck)* De Amerikaanse troepen waren reeds in Suriname, toen de heer *Kuyck* in April 1942 kwam. Zij hadden daar een vrij groot kamp. Het was voor de Amerikanen van enorm groot belang, dat zij de bauxiet uit dit land veilig naar het Zuiden van Noord-Amerika konden krijgen. Er waren heel weinig Nederlandse troepen. Er was een klein beetje schutterij en er was een kleine afdeling K.N.I.L. onder bevel van majoor *Vink*. Er is dan ook een deel van de Prinses Irene-Brigade gekomen, doch dit was maar een heel kleine groep en lang niet voldoende om over het enorme terrein deze bedrijven afdoende te beschermen. De Amerikanen kwamen met ongeveer duizend man, die verdeeld werden over twee grote bedrijven. De geregelde aflossing van de Nederlanders was verre van voldoende. Majoor *Vink* was de militaire gezaghebber; later was dit kolonel *Meijer*.

58244 *(Kuyck)* Er was een afdeling mariniers onder commando van de toenmalige luitenant *Arends*. Deze mensen waren toevallig in West-Indië gekomen als bewakingstroepen van een groep N.S.B.-ers uit Indië. Men had die overgebracht naar Suriname en tijdens dit transport werden zij door ongeveer 40 à 50 man mariniers bewaakt. Gouverneur *Kielstra* heeft deze laatsten daarna voor bewaking aangehouden, waarvoor hij erg heeft moeten vechten.

58249 *(Kuyck)* De heer *Kuyck* was aangesteld als „maritiem adviseur", maar behandelde meer zaken de veiligheid van Suriname betreffende, censuur, spionnage, zuivere inlichtingen-aangelegenheden en dergelijke.

58250 *(Kuyck)* Toen de heer *Kuyck* er kwam, was er aan marine helemaal niets. Er is als gevolg daarvan ook menig conflict geweest met de bemanningen van de schepen, die de bauxiet kwamen halen. Op het traject van Suriname naar Trinidad was er nl. niet de minste bescherming voor de konvooien. Noch de Engelsen, noch de Amerikanen gaven enige bescherming. De bemanningen, die zagen, dat veel schepen werden getorpedeerd, kwamen in opstand. Wanneer zij met de schepen de rivier afkwamen en het konvooi werd geformeerd, is het enige malen voorgekomen, dat zij de rivier niet wilden verlaten.

Tot zijn spijt moet de heer *Kuyck* zeggen, dat deze moeilijkheden zich hoofdzakelijk met de Nederlandse bemanningen hebben voorgedaan. Noorse en Amerikaanse bemanningen veroorzaakten geen moeilijkheden. De bemanningen van de K.N.S.M. waren in dit opzicht wel buitengewoon lastig. Dit gaf dan veel aanleiding tot redeneren met die mensen. De Amerikanen stelden zich op het standpunt, dat zij wèl bescherming gaven en wel door vliegtuigen. De bemanningen echter vonden, dat ze niets hadden aan vliegtuigen in de lucht, wanneer het schip, dat zwaarbeladen was met bauxiet, werd getorpedeerd, waarna het binnen vijf minuten zonk. De landvliegtuigen konden de bemanningen toch niet uit het water halen. Hierin hadden zij natuurlijk wel gelijk. Zij vroegen om een klein vaartuig, dat mee zou varen met het konvooi en dat in geval van nood de mensen uit het water zou kunnen oppikken, of de sloepen op sleeptouw kon nemen, waardoor zij aan land konden komen.

Dikwijls heeft de heer *Kuyck* hierover met de Gouverneur gesproken; hij heeft van Londen uit steun gekregen om, nu de Engelsen en Amerikanen hierin niets deden, de Nederlandse marine iets te laten doen. De heer *Kuyck* is dan ook begonnen een Nederlandse marinebasis op te richten. Dit was in dat land allemaal erg moeilijk. Hout was slecht te krijgen en het was ook niet erg gemakkelijk om in de modder van de rivier iets op te bouwen, maar het is toch gelukt.

Toen de heer *Kuyck* wegging, was er een vrij grote basis, die bebeschikte over twee kleine, snelle motorboten en verder waren er vier motorboten besteld, welke juist werden gehaald, toen hij vertrok. Ook Hr Ms „Dirkje" en Hr Ms „Klaasje" zijn daar later aangekomen. De bauxietschepen konden toen gekonvooieerd worden en er kon voor worden gezorgd, dat de monding van de rivier veilig was, voordat een konvooi wegvoer. De Duitsers wisten heel goed, dat de diepgeladen bauxietschepen alleen bij hoog water bij het lichtschip konden komen. De Duitsers wachtten daarom natuurlijk op hoog water. Er waren aanvankelijk geen verdedigingsmiddelen aan de monding van de rivier. Wel heeft de territoriaal commandant daar twee battterijen opgericht, maar toen de heer *Kuyck* er kwam, was er niets. Later zijn meer marineofficieren in Suriname gekomen.

58252 *(Kuyck)*

58260 *(Kuyck)* Toen de heer *Kuyck* in 1943 wegging, heeft hij aan kapitein ter zee *Boreel* een marinebasis kunnen overgeven met materieel; in 1945 werd de zaak geliquideerd.

67314 *(Boreel)* Jhr *W. Boreel* is in Juli 1943 in Suriname gekomen als oudstaanwezend zeeofficier. Hij heeft 15 maanden in Suriname doorgebracht.

67317 *(Boreel)* Toen de heer *Boreel* er kwam, lagen er 7 à 8000 man Amerikaanse troepen en ongeveer 4000 Nederlandse. De heer *Boreel* meent, dat er

slechts 100 matrozen waren. De Amerikaanse kolonel werkte zeer nauw samen met de Nederlandse militaire commandant. Deze had echter over de Amerikanen niets te zeggen. Voor zover de heer *Boreel* zich herinnert, moest de Gouverneur, indien hij wensen op militair gebied had, tot de Amerikanen verzoeken richten.

De militaire commandant had de zorg voor de verdediging van het land en de heer *Boreel* was daarvoor aan hem volkomen ondergeschikt. Als eerstaanwezend zeeofficier heeft hij zich rechtstreeks onder de Gouverneur gesteld en deze positie heeft hij steeds zo weten te handhaven. Verder was hij belast met de veiligheid van dit gebiedsdeel en met de censuur, welke ressorteerden onder de opperbevelhebber. Hierbij zijn nooit moeilijkheden opgetreden; de verhouding was zeer goed.

§ 9. Bevelhebber der strijdkrachten in het Verre Oosten

68870 *(van der Kun)*

De „Colombia" en de „Heemskerck", beide op weg naar Indië, zijn, aldus schout bij nacht b.d. *L. G. L. van der Kun,* als gevolg van de gebeurtenissen in Colombo terecht gekomen. Voorts zijn er enige onderzeeboten uit Indië geëvacueerd, twee naar Australië — drie misschien —, evenals een paar kleine mijnenvegers, een mijnenlegger en enige vliegtuigen. Deze laatste hebben het 321ste squadron op Ceylon gevormd. Admiraal *Helfrich* was bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten in het Verre Oosten; zijn bevel omvatte ook de landmacht. De heer *van der Kun* is van Maart 1942 tot November 1943 chef staf geweest. Hij heeft van het bevelhebberschap over de landmacht nooit veel gemerkt, waarschijnlijk omdat deze eigenlijk in hoofdzaak in Australië zat. In Australië had admiraal *Helfrich* de Onder-Bevelhebber Strijdkrachten Oosten O.B.S.O. Onder deze ressorteerden de instanties in Australië. De heer *van der Kun* had als chef staf daar practisch niets mee te maken, hij hoorde er nimmer iets over. Toen hij chef staf was hebben bovendien de legeraangelegenheden in Australië nooit veel te betekenen gehad. Ook de luchtmacht was toen nog niet veel, die is geleidelijk geformeerd. Het enige belangrijke, dat er in die tijd gebeurde, is de stichting van de Nefis geweest, een inlichtingenorgaan, dat aanvankelijk heeft gestaan onder een kapitein ter zee of een overste van de marine. Deze is naderhand vervangen door de latere generaal *Spoor*. De werkzaamheden van de heer *van der Kun* bestonden uit wat hij de „huishouding" noemde, de dagelijkse gang van zaken.

68873 *(van der Kun)*

Te Colombo waren een paar onderzeeboten onder Engels operationeel bevel. Deze hebben daar verschillende operaties uitgevoerd tegen Japanse schepen. De Nederlanders hebben ze ook kunnen gebruiken voor een paar kleine ondernemingen tot het afzetten van mensen op Sumatra. Voorts is er de organisatie geweest van het korps Insulinde, bestaande uit mensen van de Prinses-Irene-Brigade, die waren aangekomen met kolonel *van Voorst Evekink* en overste *van den Berge*.

Toen de marine te Colombo kwam, vond zij daar bij wijze van spreken haar bedje gespreid, omdat de Engelsen van de evacuatie uit Indië op de hoogte waren. Zij hadden reeds een kantoor voor de Nederlanders klaar; in betrekkelijk korte tijd rolde de zaak daar weer en men begon de touwtjes aan elkaar te knopen. Men kan zeggen, dat binnen een maand het geheel weer normaal draaide. Toen hebben de Engelsen daar geleidelijk ook onderzeeboten heen gebracht; Nederlandse onderzeeboten kregen als basis een Engels moederschip. Dit ging heel goed. Het was een voordeel, dat zij daar meer reparaties konden uitvoeren dan op het eigen moederschip; dit laatste is later naar Afrika gegaan; het was de „Colombia". In het najaar van 1943 is zij verloren gegaan, getorpedeerd op de Zuid-Afrikaanse Oostkust.

Een bepaald succes is het marinesquadron in China Bay geweest. Men heeft daar werkelijk van niets een compleet squadron opgebouwd. Nu zijn de Nederlanders, wat dat betreft, natuurlijk bevoorrecht geweest door het M.L.D.-personeel, dat was overgekomen. Dit bestond uit beroepsmensen; er waren mensen bij met een ervaring van 20 jaar en langer in de vliegtechniek en het vliegbedrijf, terwijl de Royal Air Force toen al misschien wel voor 70 pct. bestond uit oorlogspersoneel waarvan de technici het werk wel verstonden, maar in ieder geval niet zoveel ervaring hadden als ons personeel.

68888 *(van der Kun)*

Over de beslissing, dat men zich op Ceylon zou vestigen en niet in Australië, zegt de heer *van der Kun* niet te geloven, dat Australië in dit verband ooit ter spake is gekomen. Hij meent, dat de aanvankelijke opzet was in Colombo een nieuwe vloot voor het Verre Oosten te formeren; daarvan zou admiraal *Layton* de leiding krijgen. Van Ceylon uit zou worden geopereerd om Malakka, Birma en Nederlandsch-Indië te heroveren. Er bestond in het begin t.a.v. Australië een zeer positieve bedreiging. Australië is dan ook een gehele tijd geprepareerd geweest op een Japanse inval. Men weet nu positief, dat die nooit in de Japanse bedoeling heeft gelegen.

Te Colombo zijn er ook nog drie bombardementen van de Japanners geweest. Die hadden het kwalijke gevolg, dat het werkvolk wegliep. Daar hebben de Engelsen toen een praktisch middel op gevonden. Zij hebben werkbataljons georganiseerd, die hebben zij een heel klein beetje militaire opleiding gegeven met kazernement, kleren en regelmatig eten. Dit werkte als een tovermiddel. Een heel klein beetje discipline was maar nodig om hen aan het werk te houden. Het werk in de overvolle haven leed daarna niet meer zo afschuwelijk van de bombardementen, echte of dreigende.

De Nederlanders troffen bij de Engelsen velen van dezelfde mensen, met wie zij in Singapore en op Java te maken hadden gehad, o.a. de bevelhebbers generaal *Pownall* en admiraal *Layton* en de chef staf generaal *Flayfair*. Dit maakte het werk ook gemakkelijker. De B.S.O. is meermalen voor langere duur op reis geweest. Hij is in het late najaar van 1942 voor het eerst naar Londen geroepen. Dus toen heeft de heer *van der Kun* hem vervangen. De B.S.O. is nog een keer te Londen geweest, naar Australië een paar keer.

88440 *(Stam)* De heer *F. Stam* was te Colombo chef materieel. Deze functie hield in het verzorgen van alle materiële noden van de schepen, het plaatsen van de daarvoor benodigde bestellingen, het regelen van het dokken, het onderhoud, de bevoorrading en alles wat er verder voor het materieel van de marine moet gebeuren. Bij tijden was deze taak zeer veelomvattend, vooral wat betreft het verzorgen van de onderzeeboten, die op patrouille gingen. Dikwijls was het door de schaarste aan materialen zeer ingewikkeld de diverse reparaties behoorlijk uitgevoerd te krijgen. De schepen waren in de oorlogsperiode in Indië behoorlijk opgevaren; zij hadden zeer zware dienst moeten doen. Van diverse schepen moesten de ketelpijpen of de condensorpijpen worden vernieuwd; deze dingen waren nergens te krijgen en zeker niet in Zuid-Oost-Azië in de speciale maten en kwaliteiten, welke men nodig had. Er is heel wat werk voor nodig geweest, ook in overleg met het Britse hoofdkwartier te Colombo, om al de benodigde materialen, gereedschappen en onderdelen zo vlug mogelijk geleverd te krijgen.

88441 *(Stam)* De reparaties gebeurden voor een groot deel in samenwerking met de Engelsen. Zodra de reparaties niet meer door het eigen personeel aan boord konden worden uitgevoerd, moesten de Nederlanders altijd terugvallen op de Engelse en Brits-Indische werven.

Een tweede taak, welke de heer *Stam* toen heeft gehad, was het opsporen van marine-voorraden in Brits-Indië. Een groot aantal schepen, dat Nederlandsch-Indië niet meer had kunnen bereiken, had de ladingen opgeslagen in diverse havens in Brits-Indië. Admiraal *Helfrich* heeft toen een Catalina te zijner beschikking gesteld en daarmee is de heer *Stam* de diverse havens afgegaan tot aan Karachi toe, om na te gaan welke goederen van de Nederlandse marine daar lagen. In overleg met de toen reeds ingestelde Nederlandse commissie voor Brits-Indië en Ceylon moest hij de diverse voorraden requireren. Van de Brits-Indische Regering heeft hij zeer veel medewerking gehad, want de artikelen, waarvan hij kon aantonen dat zij voor de Nederlandse marine in Indië bestemd waren, kon hij voetstoots loskrijgen. Voor het grootste deel zijn deze verscheept naar Colombo; daar is een schip van de K.P.M. ingericht tot voorraadschip, nl. de Plancius. Dit schip werd ingericht tot magazijnschip voor alle specifiek Nederlandse artikelen, welke de Nederlanders niet van de Engelsen konden betrekken, omdat die dikwijls met andere stelsels en maten werken. De voorraden zijn in de loop der tijden door de aanvoer van deze artikelen vrij aardig opgelopen.

88442 *(Stam)* Wanneer de nood aan de man kwam en de Engelsen op een gegeven moment gebrek aan een bepaald artikel hadden, dan leverden de Nederlanders ook aan de Engelsen. In het begin zijn er o.m. vrij grote reparaties geweest aan Hr Ms „K 13" en Hr Ms „K 14" die nogal wat schade hadden opgelopen en op hun reis om te worden gerepareerd nog meer schade kregen door zwaar weer.

88444 *(Stam)* Aan Hr Ms „Sumatra" is te Colombo en te Trincomali niet veel gerepareerd. De voornaamste reparatie betrof het inzetten van nieuwe ketelpijpen in de ketels en deze pijpen waren te Colombo niet voorhanden. Er zijn toen nog wel maatregelen genomen om de ketelpijpen uit Engeland naar Kaapstad verscheept te krijgen; de heer *Stam* meende ook, dat er daar nog het een en ander aan het schip is gebeurd. Het schip stond toen echter rechtstreeks onder Londen en viel buiten de bevelssfeer van admiraal *Helfrich,* zodat de heer *Stam* er geen bemoeienis mee had. De samenwerking met de Engelsen was goed, niet overdreven goed, maar goed. De heer *Stam* heeft bij de reparaties gedecideerd geen moeilijkheden gehad van zodanige aard, dat bij grote reparaties de Engelsen de eigen reparaties voorrang gaven en eerst daarna de Nederlanders aan de beurt kwamen. De rangorde werd geregeld naar gelang de operationele opdracht, welke de schepen hadden.

88449 *(Stam)* Het marinehoofdkwartier was gevestigd op de zolder van de Hong-

kong and Shanghai Bank; dit was nu niet direct een admiraalshoofdkwartier.

88460 *(Stam)* Er is veel en goed werk gedaan door Hr Ms „Willem van der Zaan" met het konvooieren van de koopvaardijschepen in de Indische Oceaan. Dan waren er de onderzeeboten, die regelmatig op patrouille gingen in de Golf van Bengalen en naar Straat Malakka; bovendien maakten zij tochten naar Sumatra. De heer *Stam* meende zelfs, dat zij ook naar Java zijn geweest, maar hij achtte het ook mogelijk, dat dit is gedaan door onderzeeboten van Fremantle uit. Hr Ms „Tromp" opereerde van Fremantle uit.

Eén van de kanonneerboten, Hr Ms „Soemba", was in de Perzische Golf om te patrouilleren tegen Duitse onderzeeboten, die daar waren gesignaleerd; voorts was daar nog wat kleiner materieel. Hr Ms „Sumatra" is op doorreis enige dagen in Colombo geweest en ook in Trincomali en is daarna doorgegaan naar Kaapstad. Hr Ms „Heemskerck" heeft een tijd lang onder het commando van de B.S.O. gestaan; zij werkte voornamelijk op de Oostkust van Afrika, onder de toenmalige overste *van Holthe*. Deze schepen hadden alle diverse bases van waaruit zij opereerden. In het begin opereerde Hr Ms „Tromp" voornamelijk onder het commando van de Amerikanen van Fremantle uit; de kleine reparaties werden te Fremantle gedaan; voor de grote ging het schip naar Sydney of Melbourne. De reparatiemogelijkheden op Ceylon zelf waren minimaal; later is dit iets verbeterd, doordat een dok en een aantal werkschepen naar Trincomali zijn uitgestuurd en daar gebaseerd.

88461 *(Stam)* Als er belangrijke reparaties waren, welke op Engelse werven werden uitgevoerd, nam een reserve-officier, ir *Goedkoop* van het marine-etablissement, deze onder zijn persoonlijk toezicht. De kleinere reparaties konden door de staf van het schip zelf worden geleid.

88346 *(Willinge)* Vice admiraal b.d. *J. J. L. Willinge* is in 1943 chef staf van de B.S.O. geworden. De B.S.O. had het bevel over de strijdkrachten in het Oosten, zoals de naam aangeeft. Dit was geen operatief bevel, want de schepen waren ingedeeld bij de Engelsen. Het bevel bestond eigenlijk uit het op peil houden van het personeel en uit het geven van directie bij de reparaties. Het hoofdkwartier bestond uit een afdeling staf, een afdeling materieel, een afdeling personeel en ook een administratieve afdeling. Ook behoorde er toe een afdeling inlichtingen en daarmee in verband stond het korps Insulinde. Dit korps stond rechtstreeks onder het hoofdkwartier van admiraal *Helfrich*.

88349 *(Willinge)* Aanvankelijk is het Indische detachement van de Irene-Brigade op Ceylon geweest; daarvan is een aantal mensen achtergebleven, die het korps Insulinde hebben gevormd. Daarbij zijn ook nog enige marinemensen gekomen en nog enige mensen uit Engeland. Dit korps stond onder een eigenaardig tweehoofdig directoraat, van een Engelsman *Mackenzie* en admiraal *Helfrich*. *Mackenzie* was een vertegenwoordiger van de „Force 136"; dit was een schuilnaam voor de organisatie, welke onder het Ministry of Economic Warfare viel. De opdrachten, dus Special Operations en Special Intelligence, vielen onder

88351 *(Willinge)* dat Ministerie. De heer *Willinge* weet er niet veel van, omdat in zijn tijd er juist weinig gebeurde. Er waren wel bijzondere operaties op de kust van Sumatra, maar dit werd voornamelijk door Engelse groepen gedaan.

88352 *(Willinge)* Het aantal schepen wisselde voortdurend. De „Tromp" de „van
88354 *(Willinge)* Galen", en de „Tjerk Hiddes" zijn altijd onder het commando van de B.S.O. geweest. Van de onderzeeboten waren er de „K 14", „K 15", „O 21", „O 23", „O 24", de „Zwaardvisch" en later de „Tijgerhaai", maar deze zijn er nooit alle tegelijk geweest. Een stuk of drie, vier, vijf tegelijk was wel het maximum. Later zijn zij alle naar Fremantle gegaan. De heer *Willinge* moet hierbij zeggen, dat Australië uit de aard der zaak onder de B.S.O. viel. De marine daar werd gecommandeerd door de marine-commandant Australië (M.C.A.), schout bij nacht *Koenraad*. Deze stond rechtstreeks onder admiraal *Helfrich*. Als chef staf van admiraal *Helfrich* had de heer *Willinge* natuurlijk ook met hem te maken, maar niet rechtstreeks. De orders van de admiraal gingen via de heer *Willinge* naar Australië wanneer de admiraal te Colombo was, hetgeen dikwijls niet het geval was. Was de admiraal daar niet, dan ging het commando over op de onder-B.S.O. (O.B.S.O.); deze was in Australië. De algemene directie van het personeel bleef

88356 *(Willinge)* te Colombo. De heer *Willinge* was dus geen chef staf van de O.B.S.O. De afstanden waren enorm groot; een direct bevel was niet mogelijk. Er was wel een directe radioverbinding, maar wanneer er 3600 mijl tussen zit, kan men de omstandigheden moeilijk beoordelen.

88366 *(Willinge)* De heer *Willinge* kan wel zeggen, dat de admiraal er altijd bijzonder hard voor gewerkt heeft Nederlandse schepen bij operaties te betrekken, welke op Nederlands gebied plaats vonden. Uit de aard der zaak waren de grote plannen hem ook niet bekend; men kon er wel naar gissen, maar meer ook niet. Men leest tegenwoordig veel verhalen van mensen, die allen geweten hebben, hoe het gebeuren

zou, maar de heer *Willinge* moet zeggen, dat hij daar zeer sceptisch tegenover staat, want een goede bevelhebber laat niets los omtrent zijn plannen. Om bijvoorbeeld een schip tijdig bij een operatie te hebben, moet men maanden vooruit werken. Dat was voor de Nederlanders nooit mogelijk. Het is gebeurd met de „Tromp", toen Balikpapan werd bevrijd. Inderdaad is het schip er bij geweest, maar het heeft maanden gekost, gedurende welke het schip was onttrokken aan operaties in het Westen, hetgeen men van Engelse zijde helemaal niet prettig vond. Men moet op een schip kunnen rekenen. Het wordt ingedeeld bij een bepaald eskader voor een bepaalde tijd en wanneer men dan plannen gaat maken, dan moet niet plotseling, wanneer men deze gaat uitvoeren, het schip worden weggehaald. Dit krijgt men, wanneer men probeert overal bij te zijn, terwijl men niet van tevoren van de plannen op de hoogte is.

88367 *(Willinge)* De heer *Willinge* gelooft zeker niet, dat het in het algemeen beter was geweest wanneer de Nederlandse schepen waren ingedeeld bij de South West Pacific Area, in plaats van bij de Eastern Fleet. Er zijn vele dossiers over de kwestie, waar het hoofdkwartier van de B.S.O. beter kon zijn: op Ceylon dan wel in Australië. Iedereen heeft er over zitten gissen, maar niemand heeft het ooit geweten. Ook bij admiraal *Helfrich* en de heer *Willinge* zelf hebben de inzichten nogal eens gewisseld. Het ene ogenblik dachten zij, dat het hoofdkwartier verkeerd lag en in Australië had moeten zijn; het volgende ogenblik prefereerden zij Ceylon. Ook achteraf kan men nog niet zeggen welke kant beter zou zijn geweest.

88371 *(Willinge)* Vlak na de conferentie van Quebec is de heer *Willinge* naar Colombo gegaan. Op die conferentie is besloten van het Westen uit een grote aanval op Japan te beginnen. Later is dit om allerlei redenen niet doorgegaan. Maar de heer *Willinge* gelooft, dat men er met de opzet te Colombo reeds rekening mede had gehouden. Admiraal *Mountbatten* is toen opperbevelhebber geworden. Hij vestigde zijn hoofdkwartier op Ceylon omdat men van die kant een groot offensief wilde uitvoeren o.m. op het Birma-front.

68420 *(Coster)* Vice-admiraal K.M.R. b.d. *F. W. Coster,* die onderbevelhebber strijdkrachten Oosten (O.B.S.O.) is geweest, is op 1 Februari 1942 in Australië aangekomen. Hij was toen voorzitter van een inkoopcommissie.

Australië was in die tijd een vrij behoorlijke markt voor allerlei dingen, die na de val van Nederland niet meer te krijgen waren. Daar kwam juist voor de Indische strijdmacht vrij veel vandaan.

68425 *(Coster)* De heer *Coster* is voorts belast geweest met het ontvangen en reorganiseren van die onderdelen van de marine, die naar Australië zijn uitgeweken. Er zijn ook vliegtuigen gekomen.

Van de onderzeeboten zijn naar Australië gekomen: de „K 8", „K 9", „K 11", en misschien nog een enkele andere. De oudere onderzeeboten, zoals de „K 8" en „K 9", brachten voornamelijk personeel over.

De „Tromp" was bij de val van Java in Australië in reparatie. De mijnenveger „Crijnssen" is naar Australië gekomen. Er is ook nog een divisie mijnenvegers gekomen; dit waren betrekkelijk kleine motorboten.

68428 *(Coster)* De „Sumatra" en de „Heemskerck" zijn beide naar Engeland gegaan. De „Sumatra" is reeds vóór de val van Java naar Engeland gedirigeerd. De „Heemskerck" is naar Colombo gevaren en eerst veel later in Australië gekomen, misschien in 1944. De torpedobootjagers „van Galen" en „Sweers" zijn aanvankelijk via Colombo naar Engeland gedirigeerd en later zijn de „van Galen" en de „Tjerk Hiddes" in Australië gekomen.

68429 *(Coster)* De reorganisatie was uiterst moeilijk. De heer *Coster* was toen wel commandant van de marine in Australië, maar hij stond practisch alleen. Er was geen plaats om de mensen onder te brengen. Er was geen organisatie, die voor voedsel of voor kleren zorgde. Alles moest worden geïmproviseerd. De heer *Coster* heeft daarbij veel hulp gehad van de Australische marine. Met die hulp heeft hij mensen opgevangen, die nagenoeg zonder kleren aankwamen. Er moest deze mensen meer militaire geest bijgebracht worden. Door alles, wat zij hadden meegemaakt, was hun moreel aanvankelijk niet bepaald hoog te noemen.

68430 *(Coster)* De meesten zijn aangekomen in de haven van Fremantle, een kleiner deel in Adelaïde en de rest in Melbourne. De afstand van Fremantle naar Melbourne is 2000 Eng. mijl.

Melbourne werd het hoofdstation. Reeds dadelijk kwam uit Londen het verzoek zoveel mogelijk alle valide mensen naar Engeland te sturen om hen van daaruit aan de oorlogvoering op zee te doen deelnemen. Het grootste deel werd per schip van Melbourne naar Engeland overgebracht. De schepen, die in Australië achterbleven, werden bemand en daarmede is de oorlog verder gevoerd. Deze schepen

hebben voornamelijk geopereerd van Perth uit, later ook van Port Darwin uit.

Deze schepen stonden onder Amerikaans operationeel commando. De heer *Coster* had van de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten telegrafisch opdracht ontvangen om hetgeen van de marine over was te stellen onder operationeel bevel van generaal *MacArthur*. Ook de Australische marine stond operationeel onder Amerikaans commando.

68433 *(Coster)* De titel van de heer *Coster* was Onderbevelhebber Strijdkrachten Oosten; hij stond dus onder de Bevelhebber Strijdkrachten Oosten, admiraal *Helfrich* te Colombo. De heer *Coster* kreeg deze functie, nadat generaal *van Oyen* naar Amerika gegaan was.

Bij de Amerikanen was het zo, dat generaal *MacArthur* het commando had, hetwelk hij, wat de marine betreft, had overgedragen aan zijn vlootvoogd, in die tijd admiraal *Leary*.

Deze had dus onder *MacArthur* de operationele leiding ter zee. De heer *Coster* had met generaal *MacArthur* en daarnaast ook met *Leary* en de Australische vlootvoogd *Royle* te maken. De Nederlandse schepen waren ingedeeld bij de verschillende Amerikaanse onderbevelhebbers. De heer *Coster* behoefde dus voor contact met generaal *MacArthur* niet via admiraal *Helfrich* te handelen.

68438 *(Coster)* De scheiding, die heeft plaats gehad tussen de strijdkrachten op Ceylon en in Australië, was oorspronkelijk vrij willekeurig geweest; naderhand werd dit geregeld. De heer *Coster* meent, dat het oorspronkelijk de bedoeling van admiraal *Helfrich* is geweest om alles naar Ceylon te evacueren. Dit bevel is echter òf niet goed uitgevoerd òf niet goed doorgekomen. Er is een aanzienlijk deel in Australië terechtgekomen. Later is bestudeerd, waar de verschillende onderdelen het best konden worden gebruikt. Van de marinevliegdienst in Australië is toen een aanzienlijk deel naar Ceylon gegaan. De Bevelhebber der Zeestrijdkrachten te Londen heeft een deel, dat hij nodig had, naar Engeland gehaald.

68439 *(Coster)* Aanvankelijk was men op Ceylon zowel als in Australië in een defensieve positie. Toen de heer *Coster* in Australië kwam, heerste daar grote angst voor een Japanse invasie. De positie op Ceylon was ook defensief. Later ging van Australië offensieve actie uit, welke door de Amerikanen werd geleid, terwijl er meer strijdkrachten van Ceylon en Engeland uit naar Australië zijn gebracht om aan deze actie deel te nemen.

68440 *(Coster)* Het zou aanbeveling verdiend hebben zoveel mogelijk strijdkrachten naar Australië te brengen, omdat bijna het gehele gebied van Nederlandsch-Indië, behalve Sumatra, onder de Amerikaanse area viel. Over Sumatra had admiraal *Mountbatten* het commando. Het was dus de kwestie, waar de hulp het best gebruikt kon worden. De

68442 *(Coster)* verdeling van het Nederlandse gebied over de verschillende theaters is geschied door het geallieerde opperbevel.

De „Tromp" werd voornamelijk gebruikt voor het beschermen van konvooien ten Westen van Australië. De divisie mijnenvegers werd gebruikt voor het openhouden van de toegangen tot de haven van Perth. De „Crijnssen" werd meer gebruikt op de Oostkust en enkele

68449 *(Coster)* onderzeeboten gingen naar Indië voor offensieve operaties.

Er was in Australië nagenoeg niets van de landmacht. Voorzover de heer *Coster* zich herinnert, was er één compagnie marechaussee, die met kleine scheepjes uit Nieuw-Guinea naar Australië was gevlucht.

Alle vliegers in opleiding waren vóór de val van Java van Indië naar Australië gebracht. De vliegopleiding was dus reeds in Australië ondergebracht toen Java viel, omdat Bandoeng niet meer voor opleiding kon worden gebruikt. In Januari 1942 is de gehele opleiding met vliegtuigen en al naar Adelaïde overgebracht. Daar was een kern van de luchtmacht van marine en leger samen.

68452 *(Coster)* De landmacht is later versterkt met troepen, die hadden stand gehouden op Timor. Deze mensen hebben zich betrekkelijk vrijwillig teruggetrokken. Eerst is de commandant, overste *van Straten*, teruggekeerd. De heer *Coster* wilde zich op de hoogte stellen, hoe de situatie op Timor was, vooral wat de bevoorrading betrof, en ook hoe de verhouding tot de Australische troepen op dat eiland was, omdat er ook Australiërs meevochten. Er waren nl. een Australisch en een Nederlands contingent. Dit laatste stond onder bevel van overste *van Straten*. Op een zeker ogenblik heeft de heer *Coster* een schip naar Timor gestuurd om iemand af te halen, die inlichtingen zou geven. De heer *Coster* had een of andere ondergeschikte officier verwacht. Overste *van Straten* is toen zelf echter meegekomen, omdat hij vond, dat hij persoonlijk het beste inlichtingen kon geven. Dat is eigenlijk het begin van het einde geweest. Naarmate de Japanners opdrongen, heeft men de Nederlandse troepen niet meer voldoende kunnen bevoorraden. De bevoorrading hing grotendeels van de Australiërs af, van wie de Nederlanders schepen en voorraden moesten krijgen. Het was altijd een zeer riskante tocht, omdat men zich binnen

een gebied moest begeven, waar Japan de heerschappij ter zee en in de lucht had. Een van de laatste versterkingsploegen, die zijn uitgestuurd, is op een paar man na verdronken, omdat het schip door vliegtuigen werd vernietigd.

68468 *(Coster)* Op Nieuw-Guinea is altijd een troepenmacht gebleven, echter alleen op een gedeelte. Op de Vogelkop was niets nadat de compag-

68471 *(Coster)* nie-*Edwards van Muyen* naar Australië gevlucht was. De landmacht heeft geprobeerd van deze compagnie een bataljon te formeren en dit langzamerhand te completeren. Nederlanders in Australië zijn hiervoor als dienstplichtigen opgeroepen.

68474 *(Coster)* Aanvankelijk hebben deze mensen in een kamp bij Melbourne gelegen. Later zijn zij naar Sydney gegaan en nog later naar het Noorden. Zij werden geoefend en herbewapend.

Van de luchtmacht was er alleen de opleiding met opleidingstoestellen, die niet voor oorlogsgebruik geschikt waren. Later is de luchtmacht naar de Verenigde Staten gegaan waar de opleiding werd voltooid te Jackson. Men heeft van deze mensen in Australië einde 1942, begin 1943 een squadron opgericht met Mitchell-bommenwerpers. Zij waren tijdens de opleiding in de buurt van Canberra gestationneerd; later zijn zij ingezet van Port Darwin uit.

68497 *(Coster)* De heer *Coster* is in Mei 1943 op order van de Bevelhebber der

68500 *(Coster)* Zeestrijdkrachten vervangen. Er was een te veel aan hogere officieren, waartoe o.a. de toenmalige schout bij nacht *Koenraad* behoorde. Deze is met een onderzeeboot uit Indië naar Australië uitgeweken en heeft zich daar bij de heer *Coster* gemeld. Op verzoek van Londen is hij naar Engeland gegaan. Uit verhalen van derden weet de heer *Coster,* dat er te Londen betrekkelijk veel oudere officieren zaten, voor wie geen emplooi was, ook niet voor schout bij nacht *Koenraad.* De heer *Coster* denkt, dat dit invloed heeft gehad op zijn vervanging door de heer *Koenraad.*

68512 *(Coster)* Men moet in oorlogstijd niet iemand, die in den vreemde een leidende functie heeft, die weet, hoe het land ligt en die zijn connecties gemaakt heeft, zonder overwegende redenen vervangen.

68516 *(Coster)* De gehele zaak is op zeer vreemde manier gegaan. De heer *Coster* heeft een telegram gekregen, waarin hem werd gezegd, dat het in de bedoeling lag om het commando-Ceylon over te brengen naar Australië. Indien dit zou geschieden, zou zijn functie overbodig worden; hij zou dan buiten dienst worden gesteld. Hij is niet overbodig geworden, want men heeft iemand uit Londen gestuurd. Schout bij nacht *Koenraad* heeft nl. volledig zijn functie overgenomen op 1 Mei 1943.

De heer *Coster* zat toen te Melbourne en heeft zich ter beschikking gesteld van het Rode Kruis. Hij is daarvan te Melbourne vertegenwoordiger geweest.

87974 *(Koenraad)* Vice-admiraal b.d. *P. Koenraad* was in 1942 commandant van de marine te Soerabaja. Hij is uitgeweken naar Australië, waar hij heel kort is gebleven, en vervolgens is hij naar Engeland vertrokken. Daar had men echter geen bepaalde functie voor hem. Hij is wel eens op reis geweest om besprekingen te voeren met marine-offieren in de verschillende plaatsen waar onze schepen lagen; de heer *Koenraad* was ook lid van de Commissie Militaire Onderscheidingen. Gedurende 9 maanden is hij in Engeland geweest en in Februari 1943 is hij via Amerika weer naar Australië gegaan, waar hij marinecommandant Australië is geworden. Daar was de heer *Koenraad* eerst O.B.S.O. (Onder-Bevelhebber Strijdkrachten Oosten), tot generaal *van Oyen* kwam. De heer *Koenraad* stond — aldus verklaarde hij — met één been in de marine en met één been in de Indische Regering. Hij is Marine Commandant Australië gebleven tot October 1945.

87983 *(Koenraad)* In die functie had de heer *Koenraad* een hoofdkwartier te Melbourne met Nederlands marinepersoneel, aangevuld met Australiërs. Zij hadden daar een hotel, dat eigenlijk een depot, een doorgangshuis was. In Melbourne lag de „Crijnssen", een mijnenveger, die was ontsnapt uit Soerabaja. Onze schepen waren te Fremantle; daar waren o.m. de „Tromp", de „Heemskerck", enige oude onderzeeboten, die uit Indië waren ontsnapt, en bovendien kwamen er twee of drie van de nieuwe boten. Ook zijn er een tijd lang twee jagers geweest. De heer *Koenraad* had daar geen operationeel bevel over. Dit had generaal *MacArthur.* Te Fremantle stonden onze boten onder de Amerikaanse admiraal *Christie.*

87985 *(Koenraad)* De taak van de heer *Koenraad* was dus louter van administratieve aard, maar hij sprak wel met de Amerikaanse admiraal; wanneer de Amerikanen een stunt uit wilden halen, waarmee de heer *Koenraad* zich niet kon verenigen, hielden zij met zijn oordeel wel rekening.

87987 *(Koenraad)* Als O.B.S.O. had de heer *Koenraad* het 18de squadron onder zich. Dit squadron was dicht bij Port Darwin (Batchelor) gestationneerd. Het groeide voortdurend aan door nieuwe aankomsten uit Amerika. Verder had de heer *Koenraad* een klein legertje dat in Melbourne in een kamp zat, maar dat legertje was niet van grote

betekenis. De mensen werden geoefend om te helpen bij de terugkeer van ons gezag in Nederlandsch-Indië. In de tijd, waarin de heer *Koenraad* O.B.S.O. was, waren er enige honderden in dat kamp, die niet veel deden en trouwens niet veel konden doen. De mensen zaten daar maar in dat kamp en hielden schietoefeningen etc.

88014 *(Koenraad)*

De Nederlandse schepen stonden in beginsel eigenlijk onder Brits commando. Zij waren toegevoegd aan de Engelse vloot te Colombo, later Mombassa. Zij waren echter aan *MacArthur* uitgeleend en werden toen gebruikt voor het konvooieren in de Indische Oceaan van Fremantle uit. Dat konvooieren was een vrij geestdodend werk. De heer *Koenraad* weet, dat admiraal *Helfrich* er bij *MacArthur* sterk op heeft aangedrongen onze schepen ook eens deel te laten nemen aan de acties in de Stille Oceaan, doch *MacArthur* wilde dat niet. Hij zei: „I don't like to make it more complicated". Hij had reeds genoeg te stellen met Amerikaanse en Australische schepen en om de Nederlandse schepen er nog eens bij te nemen vond hij een beetje te gecompliceerd.

88016 *(Koenraad)*

De heer *Koenraad* is bij *MacArthur* geweest om hem de Nederlandse vlag te overhandigen, dat was na de landing bij Hollandia. *MacArthur* behandelde iemand altijd zo'n beetje als lucht. Hij ging een heel eind weg zitten en had op zijn hemd zijn naam „*MacArthur*" gedrukt, zodat men altijd dadelijk wist met wie men te doen had. Hij mocht de Nederlanders wel, maar hij had de gewoonte zo'n eind van je vandaan te gaan zitten en men kon nooit eens wat in het midden brengen. Op een goed ogenblik wilde de heer *van Mook* hem de Nederlandse vlag aanbieden, samen met de heer *van der Plas*. Toevallig was de heer *Koenraad* ook te Brisbane. Hij is ook meegegaan en de heer *Blom* was er ook bij, evenals de heer *van Oyen*. De heer *Blom* had nog nooit een ontvangst bij *MacArthur* meegemaakt. Op zeker ogenblik wilde hij ook wat zeggen, maar *MacArthur* had in die tijd een diepe minachting voor burgers. Als je geen uniform aan had, betekende je niets. Toen de heer *Blom* begon te praten, werd dat volkomen genegeerd. *MacArthur* keek ineens naar de heer *Koenraad*; deze zat op de linkervleugel en hij viel tegen hem uit en zeide: „dat het a very unpleasant feeling voor hem was, dat de „Tromp" had deelgenomen in een actie tegen Soerabaja met de Engelse vloot in his theatre". Soerabaja was gebombardeerd en *MacArthur* was hier zeer ontstemd over. De heen *Koenraad* weet niet meer precies, welke woorden *MacArthur* heeft gebruikt; hij kon er eigenlijk ook weinig op zeggen, omdat hij het eigenlijk wel met *MacArthur* eens was, want hij vond ook, dat die schepen bij *MacArthur* moesten zijn. De heer *Koenraad* heeft hem toen gezegd, dat hij de opmerkingen van *Mac Arthur* aan zijn chef zou rapporteren, wat hij ook heeft gedaan. De heer *Koenraad* vond het echter zeer vervelend, dat hij was aangevallen over het beleid van de marine in tegenwoordigheid van de heren *Blom*, *van der Plas* en de legercommandant en dan op die manier.

88018 *(Koenraad)*

88021 *(Koenraad)*

MacArthur stond op het standpunt, dat de Nederlandse schepen niet in de Middellandse Zee moesten worden gebruikt; die schepen moesten bij hem komen, want hij had toen nog een tekort. Hij klaagde ook over de geringe actie in Trincomali; de Engelsen waren nog niet klaar. De heer *Koenraad* heeft daarover meermalen aan admiraal *Helfrich* geschreven en deze gevraagd, of hij te Londen naar voren wilde brengen, dat de schepen, die aanvankelijk in Australië waren, maar kort voordat Hollandia werd aangevallen waren teruggehaald, weer onder bevel van *MacArthur* zouden terugkomen. Admiraal *Helfrich* had de schepen teruggehaald omdat *MacArthur* die niet wilde hebben toen de gevechten bij de eilanden in de Stille Oceaan plaats hadden. *MacArthur* heeft altijd gezegd: wanneer ik Nederlands gebied aanval, moeten er Nederlandse schepen bij zijn. Hij had veel gevoel voor deze dingen; wanneer de Nederlandse kust werd aangevallen, konden de schepen op de Noordzee zijn, maar anders moesten zij bij hem zijn. Er was bij de aanval op Hollandia geen enkel Nederlands schip en de heer *Koenraad* heeft daarom aan admiraal *Kinkaid* gevraagd of hij zelf met een kruiser mee mocht. De heer *Koenraad* meende, dat het enige, wat hij nu kon uitrichten, was, zelf mee te gaan. Dit plan is echter mislukt, want de heer *Koenraad* heeft door allerlei omstandigheden die kruiser gemist. Alleen zijn stafofficier is nog meegegaan als enige Nederlander. Deze heeft de gehele operatie gezien en er bij de heer *Koenraad* verslag over uitgebracht. Het hoofdkwartier te Melbourne is in October 1945 overgeplaatst naar Batavia, waar de heer *Koenraad* wnd. commandant zeemacht is geworden.

97320 *(van der Plas)*

De heer *C. O. van der Plas* achtte de vervanging van de heer *Coster* door de heer *Koenraad* een vooruitgang, omdat het optreden van de laatste tegenover de marinemensen aanzienlijk beter was. Op de heer *Koenraad* was ook wel critiek, maar hij heeft aan allerlei ernstige en noodzakelijke zaken zijn medewerking gegeven. Eén van die zaken was de vermindering van de salarissen. De heer *Koenraad* had bij zijn mensen veel goodwill, omdat hij moedig was. Hij heeft een landing

op de Wisselmeren meegemaakt en hij is ook meegegaan toen de Nederlandse vliegtuigen voor het eerst meededen aan een aanval op Soerabaja.

90458 *(Helfrich)* Luitenant admiraal b.d. *C. E. L. Helfrich* verklaarde, dat er tegen het einde van de oorlog in Indië — het kan geweest zijn einde Januari of Februari 1942 — een telegram werd ontvangen van de B.D.Z., admiraal *Furstner* te Londen, inhoudende, dat de Britse Admiraliteit bij een eventuele evacuatie van de schepen uit de Nederlandsch-Indische wateren prijs stelde op toevoeging van de resterende marine bij de Eastern Fleet, basis Ceylon. Dit is besproken met de Gouverneur-Generaal, die hiermede akkoord ging. Toen is dus beslist, dat de marine naar Colombo zou evacueren. Daarop zijn alle maatregelen gebaseerd, ook de orders voor de schepen. De heer *Helfrich* moest niettemin de schepen enige vrijheid laten; de hoofdzaak was, dat zij er uit kwamen en dat zij een plaats bereikten, afhankelijk van omstandigheden en eigen actieradius. Het gevolg is geweest, dat verschillende schepen naar Australië zijn gevaren. De meeste zijn echter naar Colombo uitgeweken. De heer *Helfrich* heeft zich daar gemeld bij de Commander in Chief Eastern Fleet, admiraal *Layton*, die met alles zeer behulpzaam was. Van hem heeft de marine de derde verdieping van de Hongkong and Shanghai Bank als hoofdkwartier gekregen. De volgende dagen kwam de rest van de staf, die met Catalina's uit Tjilatjap was geëvacueerd.

90459 *(Helfrich)* Er waren verschillende officieren aangewezen, die tegelijk met de heer *Helfrich*, of zo spoedig mogelijk na hem, zouden evacueren. De voornaamste daarvan waren: kapitein ter zee *van der Kun*, die te Colombo is benoemd tot chef staf, kapitein luitenant ter zee jhr. *van Foreest*, chef personeel, kapitein luitenant ter zee *Stam*, chef materieel, officier van administratie der 1ste klasse *Dekker*, chef administratie en intendance. De persoonlijke staf van admiraal *Helfrich* bestond uit luitenant ter zee der 1ste klasse *von Freytag Drabbe* (adjudant) en een secretaresse, mejuffrouw *Hes*. Voorts moet de heer *Helfrich* noemen de hoofdofficier van de marine stoomvaartdienst *Poldermans*, die de marine stoomvaartdienst onder zich kreeg en de commandant van de vier uitgeweken vliegboten, de officier vlieger der 1ste klasse *van Prooijen*. Het ging niet alleen om de opzet van het hoofdkwartier zelf, maar ook om de verzorging van de gaandeweg binnenkomende schepen, de accommodatie van het personeel, de aanvulling van de uitrusting, enz., zodat de schepen zo spoedig mogelijk voor operatieve doeleinden konden worden gebruikt. De schepen, die naar Australië waren uitgeweken, werden ingedeeld bij het commando van *MacArthur*, overeenkomstig de bevelsverdeling. Oorspronkelijk zou alles bij de Eastern Fleet komen.

90462 *(Helfrich)* De verdeling heeft dus min of meer een toevallig karakter gedragen. Er waren slechts weinig schepen in Australië, hoofdzakelijk enige onderzeeboten. De „Tromp" was al vóór de capitulatie van Indië naar Australië gegaan om gerepareerd te worden na de actie in Straat Badoeng. De „Sumatra" was reeds tevoren naar Colombo gezonden De „Heemskerck en „Isaäc Sweers", die uit Engeland kwamen, waren te laat en kwamen eveneens in Colombo. Van de onderzeeboten kwamen de „K 11", „K 14", „K 15" en „O 19", terwijl de „K 8", „K 9" en „K 12" naar Australië gingen. Dan waren er de kanonneerboot „Soemba", de mijnenlegger „Willem van der Zaan", de tanker „Petronella" en het voorraadschip „Zuiderkruis". Naar Australië zijn dus alleen gegaan de „Tromp", drie onderzeeboten, nl. „K 8", „K 9" en „K 12", een voorraadschip, dat uit Tjilitjap was vertrokken, de „Jansen", de mijnenveger „Abraham Crijnssen" en de drie hulpmijnenvegers, de „Rindjani", „Merbaboe" en „Smeroe". De schepen moesten dus worden opgevangen, bevoorraad en voor de verdere operaties gereed gemaakt.

90464 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* is in Maart 1942 B.S.O. geworden. Hij werd daardoor bevelhebber van alle Nederlandse strijdkrachten in het Oosten. In Australië werd een marinecommando ingesteld. Schout bij nacht *Coster*, die eigenlijk reeds gepensionneerd was, is door Londen tot commandant van de marine in Australië benoemd. De heer *Helfrich* had daarvoor aanvankelijk schout bij nacht *Koenraad* bestemd, die in Soerabaja was geweest en met de „K 12" naar Australië was geëvacueerd.

90467 *(Helfrich)* Het was geen gewoonte, dat benoemingen buiten de heer *Helfrich* om geschiedden. Dit was echter een bijzonder geval. Na de capitulatie en de evacuatie was hij formeel niet meer „commandant zeemacht in Indië". Bovendien is de heer *Koenraad* het jaar daarop toch teruggekomen. De heer *Coster* is vervangen, omdat de verhouding tussen hem en de heer *van Hoogstraten* te wensen liet. Er was nogal eens wrijving. De toenmalige gezant, de heer *van Aerssen Beyeren van Voshol*, was ook geporteerd voor vervanging van de heer *Coster*. De heer *Helfrich* van zijn kant hoorde, dat schout bij nacht *Koenraad* in Engeland overcompleet was. Om deze redenen heeft hij daarna voorgesteld hem terug te laten komen.

90476 *(Helfrich)* De organisatie der strijdkrachten is bemoeilijkt, omdat de heer

90477 *(Helfrich)*

90478 *(Helfrich)*

Helfrich pas later vernam, dat er ook mensen naar Australië waren geëvacueerd op last van de Gouverneur-Generaal. Het was beter geweest — het is echter achteraf-gepraat —, indien deze zaak op Java was besproken. Nu zaten de Nederlanders verdeeld tussen Australië en Ceylon. Van de mensen, die in Australië zijn gekomen, wist de heer *Helfrich,* toen hij van Java vertrok, niet, dat het de bedoeling was hen te evacueren. Het is mogelijk, dat dit besluit pas is genomen tussen 2 Maart, de datum van zijn vertrek, en 8 Maart, de datum van de capitulatie. Eerst toen de heer *Helfrich* te Colombo was, hoorde hij, dat de heer *van Mook* en anderen, o.a. generaal *van Oyen* met enige stafofficieren, de heren *Buurman van Vreeden* en *Spoor,* naar Australië waren geëvacueerd.

De heer *Helfrich* heeft getracht dadelijk een verbinding met Australië te organiseren, maar na de capitulatie van Indië was dit heel moeilijk. De heer *Helfrich* heeft zich op het standpunt gesteld, dat hij het bevel voerde over de drie delen van de weermacht. De eerste complicatie kwam doordat hij niet het operatief bevel kon hebben over de weermachtsdelen, omdat die onder geallieerde bevelhebbers werden geplaatst. Wat het beheer betreft, stond de heer *Helfrich* voor het feit, dat de delen van het leger en van de legerluchtmacht, welke uit Indië waren geëvacueerd, tot het K.N.I.L. behoorden en dat het beheer daarover berustte bij de voormalige legercommandant, die weer stond onder de Gouverneur-Generaal en onder de Minister van Koloniën. Deze zaak werd verduidelijkt, maar niet opgelost door het *Staatsblad* van 6 Mei 1942, C 39. [1])

[1]) Bijlage 8.

Uit het *Staatsblad* bleek in grote lijnen, dat de waarnemend Gouverneur-Generaal, die later tevens Minister van Koloniën werd, naast de heer *Helfrich* stond. Dit was natuurlijk een enigszins vreemde figuur. Ingevolge artikel 3 van het *Staatsblad* waren de artikelen 31 en 32 van de Indische Staatsregeling, welke het opperbevel in Nederlandsch-Indië regelden, feitelijk buiten werking gesteld. In artikel 3, punt 3, stond:

> „Het opperbevel, bedoeld in dit artikel, omvat uitsluitend de beschikking over de schepen, vaartuigen en luchtvaartuigen, benevens de eenheden en manschappen van zee- en landmacht in verband met de krijgsverrichtingen.".

De heer *Helfrich* had evenwel niet de beschikking over die strijdmacht, want de beschikking omvat het gebruik en dit gebruik was operationeel onder geallieerde bevelhebbers gesteld. Het kwam dus neer op het beheer. Het beheer over de marine was duidelijk, maar ten aanzien van de landmacht, die altijd door een zuiver Indische instantie was beheerd, bracht dit moeilijkheden met zich. Administratief bleef het beheer onder het Ministerie van Koloniën. Het kon ook niet anders; het was een Indisch leger. De heer *Helfrich* heeft niet begrepen, waarom er een bijzondere regeling voor het bestuur in Nederlandsch-Indië nodig was, want het had gecapituleerd en het enige gebied, dat over was, was Merauke met omgeving. Dr. *van Mook* werd op 26 Mei 1942 Minister van Koloniën. Volgens het *Staatsblad* was hij belast met het algemeen bestuur over Nederlandsch-Indië. Het *Staatsblad* vermeldde niet, bij wie het opperbevel in Nederlandsch-Indië berustte. Er stond „door Ons daartoe aangewezen". De heer *Helfrich* verwachtte dus bij Koninklijk besluit te worden benoemd, maar dat Koninklijk besluit heeft hij nooit ontvangen. In het tweede lid van artikel 3, sub 3, stond wel welke delen der tevoren in Nederlandsch-Indië aanwezige landmacht dit omvatte, maar er werd niet omschreven, wat precies de betekenis was van de slotzin:

> „behoudens de ter zake bestaande verhoudingen tot andere gezaghebbenden".

Met de „ter zake bestaande verhoudingen tot andere gezaghebbenden" kon, wat het leger betreft, niet anders worden bedoeld, dan dat de bestaande verhoudingen van het K.N.I.L. tot de Gouverneur-Generaal, c.q. de Minister van Koloniën, bleven bestaan. Het beheer daarvan werd dus aan de heer *Helfrich* onttrokken. Verder waren er andere gezaghebbenden, zoals de Minister van Scheepvaart ten aanzien van de koopvaardij. Het werd echter wel ingewikkelder toen een deel van de Prinses Irene-Brigade aankwam onder bevel van kolonel *van Voorst Evekink,* welke brigade werd beheerd door het Ministerie van Oorlog. Dit was Koninklijke landmacht.

De heer *Helfrich* wil niet zeggen, dat dit alles in details omschreven had moeten worden, maar het resultaat was, dat hij eigenlijk over het K.N.I.L. bitter weinig te zeggen had. De practijk is ook geweest — het was ook voornamelijk in Australië —, dat er zoveel mogelijk overleg werd gepleegd ten aanzien van onderwerpen, welke beide delen van de krijgsmacht raakten, en dat de heer *Helfrich* bepaalde delen van de krijgsmacht ter beschikking stelde van het geallieerde operationele bevel of dat hij bepaalde vragen deed op dat gebied, b.v. ten aanzien van het behouden van de beschikking over personeel, troepenonderdelen en schepen.

90480 *(Helfrich)*

Er was geen enkele aanleiding om na de capitulatie van Nederlandsch-Indië nog iemand te benoemen voor de uitoefening van het algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië. Nederlandsch-Indië was bezet. De geallieerden voerden toch ook geen algemeen bestuur over hun door de Japanners bezette gebieden, zoals Hongkong, Singapore, Birma en Malakka? De Amerikanen hebben er niet over gedacht bijzondere maatregelen te treffen voor het algemeen bestuur in de Philippijnen. De heer *Helfrich* moet wel aannemen, dat de Nederlandse Regering om politieke redenen de Indische Staatsregeling als zodanig wenste te handhaven. Er waren echter enige wijzigingen nodig, omdat de omstandigheden anders waren. Inderdaad is dit de oorzaak, dat de versnippering is ontstaan. In bezet gebied echter bestond geen algemeen bestuur. Het was heel eenvoudig geweest om b.v. Merauke, dat niet bezet was, onder militair gezag te laten, want de staat van beleg was in Nederlandsch-Indië ingesteld en is nooit opgeheven. Die bestond dus nog in Merauke, zelfs nog bij de terugkeer. Er is echter nooit rekening mee gehouden. De heer *Helfrich* gelooft, dat deze versnippering in de bevelvoering had kunnen worden opgeheven, als men de restanten van het Koninkrijk had samengevoegd onder één centrale Regering, welke zich reeds te Londen bevond. De belangen van Nederlandsch-Indië, voorzover die nog te behartigen waren, hadden automatisch kunnen worden behartigd door het Ministerie van Koloniën, dat in die Regering een plaats had. Men had dan de restanten van het Koninkrijk onder één Regering kunnen brengen met tijdelijke buitenwerkingstelling van de Indische Staatsregeling; men had de restanten van de krijgsmacht in één hand moeten brengen onder één Ministerie van Defensie. Wanneer anderen zeggen, dat het liever onder één Ministerie van Marine had moeten komen, dan is de heer *Helfrich* dat hetzelfde; er was voornamelijk marine. Dit doet er echter in beginsel niet veel toe. Er waren restanten, welke zo efficient mogelijk beheerd moesten worden. Daarvoor waren één Minister en één bevelhebber voldoende geweest; deze laatste had in geallieerde gebieden, waar Nederlandse strijdkrachten aanwezig waren, zijn onderbevelhebbers moeten hebben: de B.S.O. in het Verre Oosten. Aangezien er alleen een militaire bijdrage kon worden geleverd, was het logisch, dat al die strijdkrachten onder één chef werden gebracht, die te maken had met de geallieerde bevelhebber, die ook militair was. Deze geallieerde bevelhebbers hebben ook bij terugkeer in door de Japanners bezet gebied nooit anders gekend dan het militaire gezag. Zij hadden, om dit militaire gezag behoorlijk te kunnen uitoefenen, in hun hoofdkwartier de beschikking over een afdeling „civil affairs", waarin alle aangelegenheden aangaande het burgerlijke bestuur behandeld werden. Al deze mensen waren echter eveneens „militair", stonden onder de krijgstucht en waren ondergeschikt aan de militaire bevelhebber. Deze was dan ook de hoogste verantwoordelijke persoon. Indien men dit voorbeeld ook in de Nederlandse organisatie had gevolgd, dan had de heer *Helfrich* in zijn hoofdkwartier een Nederlandse afdeling „civil affairs" gekregen. Door tussenkomst van die afdelingen had het hoofdkwartier het nodige contact kunnen houden met het Ministerie van Koloniën te Londen in de centrale Koninklijke Regering; niet de Nederlandse Regering, ook niet de Nederlandsch-Indische Regering, maar de Koninklijke Regering. Al deze versnippering en al deze wrijvingen waren er dan naar de overtuiging van de heer *Helfrich* niet geweest.

90481 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* heeft zijn opvatting niet in een officiële brief kenbaar gemaakt aan de Regering, maar hij heeft er wel over gesproken tijdens zijn verblijf te Londen. Uit latere voorvallen en besprekingen in de ministeriële commissie voor de oorlogvoering is voldoende gebleken, dat de door hem gevoelde bezwaren bestonden en dat deze alle te wijten waren aan het feit, dat er twee kapiteins op één schip waren. Dat is geweest, toen er in 1943 pogingen zijn gedaan het bevel van de B.S.O. op te heffen, èn het is gebleken in 1944, toen er een bespreking werd gehouden over de eenhoofdige verantwoordelijkheid over al de verschillende organisaties, zoals geheime diensten, bijzondere operaties, die zowel in Australië als in Ceylon aanleiding gaven tot wrijving en onnodige complicaties. Men is te Londen wel degelijk op de hoogte geweest van de gaandeweg blijkende bezwaren.

In 1943 is de heer *Helfrich* in de gelegenheid geweest het hoofdkwartier van *MacArthur* te bestuderen. Deze had geen eigenlijke afdeling „civil affairs", maar wel was hij de verantwoordelijke man voor alles, en wel had hij met uitsluiting van ieder ander het militair gezag in heroverd gebied. Toen het South East Asia Command einde 1943 werd ingesteld onder admiraal *Mountbatten* — vóór die tijd was er geen eenhoofdig commando —, is de heer *Helfrich* een week in New Delhi bij hem geweest. De heer *Helfrich* heeft het hoofdkwartier bestudeerd, dat in beginsel op dezelfde leest was geschoeid als dat van *MacArthur*. In het hoofdkwartier van *Mountbatten* was echter wel een speciale afdeling „civil affairs", welke alles deed op be-

stuursgebied, zoals de Indische Commissie in Australië dit deed. *Mountbatten* bleef echter de verantwoordelijke man. Later, bij de herovering, heeft men kunnen zien, in Nieuw-Guinea en in de Philippijnen onder *MacArthur,* en in Birma, Malakka en Hongkong onder de Britten, dat er eerst een militaire verantwoordelijke opperbevelhebber was, die eerst na herstel van geregelde toestanden de zaak overdroeg aan het burgerlijke bestuur. De heer *Helfrich* gelooft, dat, als de Nederlanders dit ook hadden gedaan, de zaak soepeler had gelopen.

90482 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* meent, dat hierdoor schade is ontstaan want de geallieerde bevelhebbers en ook zij, die aan de top zaten, kregen bezoek van de Luitenant-Gouverneur-Generaal of van de Minister van Koloniën en van de heer *Helfrich;* zij konden er niet uit wijs worden. Uit gesprekken is het de heer *Helfrich* herhaaldelijk gebleken, dat men het wonderlijk vond, dat er steeds twee mensen kwamen praten, een civiele man en een militair, die naast elkaar stonden. Bovendien kon men niet begrijpen, waarom er nog een civiele Regering bestond over het bezette gebied. Dan zijn er bezwaren geweest over de vraag, wat prioriteit moest hebben. Dit hing in beginsel niet helemaal af van de organisatie, maar van de personen en hun instelling. De heer *van Mook* dacht voornamelijk aan de civiele rehabilitatie van Nederlandsch-Indië en het principe van de heer *Helfrich* was, dat de militaire bijdrage van het Koninkrijk aan de oorlog prioriteit moest hebben. Deze dingen kwamen scherp naar voren, omdat er twee mensen waren, die hierover een oordeel hadden.

93955 *(Helfrich)* Tegen het einde van 1942 zijn de „Tromp", de „Heemskerck" en twee torpedobootjagers gedetacheerd in Fremantle. De schepen kwamen onder Amerikaans bevel en moesten konvooidiensten doen op de aanvoerroutes over de Indische Oceaan naar Fremantle. Toen is bij de heer *Helfrich* de vraag opgekomen of het niet wenselijk zou zijn het gehele hoofdkwartier van de B.S.O. over te brengen van Ceylon naar Australië. Hiervoor was te meer aanleiding, daar hij van mening was, dat het hoofdkwartier van de B.S.O. in hetzelfde land moest zijn als de Indische Commissie. In de tweede plaats had de heer *Helfrich* sterk de indruk, dat de operaties in het gebied van *MacArthur* zouden beginnen, terwijl er op Ceylon onder het Britse bevel nog niets gebeurde. De heer *Helfrich* heeft dit bij zijn eerste bezoek aan Londen in November 1942 ter sprake gebracht. Toen werd beslist, dat hij via Amerika naar Australië zou reizen om dit zelf met de autoriteiten in Washington en met *MacArthur* te bespreken, daar de strategie op dat ogenblik nog helemaal niet vaststond. In Washington heeft admiraal *King,* de opperbevelhebber van de Amerikaanse vloot, hem gezegd, dat het beschouwd moest worden als een tijdelijke detachering van de schepen onder bevel van *MacArthur* en dat het de bedoeling was, dat ze te zijner tijd terug zouden gaan naar de Eastern Fleet onder Brits bevel. In Australië gekomen, kreeg de heer *Helfrich* de indruk, dat *MacArthur* deze schepen graag onder zijn bevel wilde hebben en persoonlijk drong hij sterk aan op het overbrengen van het hoofdkwartier naar Australië. De heer *Helfrich* heeft zich bij dit voorstel aangesloten en dit in een rapport aan Londen medegedeeld. Wanneer hij zijn hoofdkwartier naar Australië overplaatste zouden de onder zijn bevel staande strijdkrachten eveneens naar Australië gaan. In beginsel is de heer *Helfrich* altijd een voorstander geweest van verplaatsing van het hoofdkwartier naar Australië.

93956 *(Helfrich)* Tegen het einde van het jaar 1943 gingen de Nederlandse oorlogsschepen op bevel van de Combined Chiefs of Staff terug naar de Eastern Fleet. Wanneer de heer *Helfrich* had geweten, dat er sprake was van een wijziging van de theatergrenzen, waardoor de verantwoordelijkheid voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië in Engelse handen zou komen, dan had hij het beter gevonden, dat wij met alle strijdkrachten bij de Engelsen waren gebleven en dan was het naar zijn mening eveneens beter geweest, dat de Nederlandsch-Indische Regering bij *Mountbatten* was geweest en niet bij *MacArthur.*

93957 *(Helfrich)* De Nederlandse Regering heeft het voorstel van de heer *Helfrich* niet goedgekeurd. Zij heeft gezegd, dat er zo weinig mogelijk verandering in de eenmaal bestaande situatie moest worden gebracht.

60256 *(van Mook)* Dr *H. J. van Mook* is voor het eerst in het militaire beleid van de Nederlandse Regering betrokken geraakt op het moment, dat hij Minister werd. In Indië heeft hij er niet rechtstreeks mede te maken gehad, vóórdat hij naar Amerika werd gezonden om na te gaan of er nog hulp te verwachten was.

De heer *van Mook* meent op 25 Mei 1942, maar hij weet het niet zeker, Minister van Koloniën te zijn geworden. De bemoeienis, die hij met het militaire beleid had, berustte formeel in de eerste plaats natuurlijk op het feit, dat hij lid was van de Regering, in de tweede plaats op het feit, dat de Minister van Koloniën tegelijk was belast met het algemeen bestuur, voorzover daarvan geen gedeelte aan anderen werd opgedragen. Een van

die overdrachten betrof het z.g. opperbevel over de strijdkrachten. Dit was voor het Verre Oosten overgedragen aan een Bevelhebber Strijdkrachten Oosten (B.S.O.), waartoe de toenmalige vice-admiraal *Helfrich* is benoemd, die weer stond onder de bevelen van de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, admiraal *Furstner,* tevens Minister van Marine; deze werd als algemeen bevelhebber gekenschetst, zonder dat daar verder eigenlijk enig formeel besluit over bestond.

De instelling van de functie van B.S.O. had de bedoeling, als de heer *van Mook* het wel begrepen heeft, om de strijdkrachten in het Verre Oosten, voorzover die nog aanwezig waren (de verschillende wapens), bij elkaar te brengen onder één leiding. Daarbij waren derhalve delen van de marine, delen van de landmacht en delen van het Koninklijk Nederlandsch-Indische leger, die ontkomen waren uit Indië of die daar nog in het niet bezette deel, dat alleen uit Merauke bestond, aanwezig waren; deze heeft men onder één algemeen bevel willen brengen. Op zich zelf leek de gedachte niet onlogisch, alleen de uitvoering heeft toch wel tot zeer grote moeilijkheden geleid. In de eerste plaats bleef bestaan — en dat was noodzakelijk — het administratieve verband tussen de Minister van Koloniën in zijn functie van drager van het algemeen bestuur en het Koninklijk Nederlandsch-Indische leger. Dit was noodzakelijk, omdat tenslotte het Koninklijk Nederlandsch-Indische leger een afzonderlijke organisatie was, die onder de Indische Regering stond en die ook werd betaald uit de Indische middelen. De samenwerking tussen de Minister van Koloniën in die functie en de B.S.O. liep over zeer veel schakels, over de B.D.Z., tevens Minister van Marine, de ministeriële commissie voor oorlogvoering, de Minister van Koloniën en dan weer terug naar de B.S.O. Het spreekt vanzelf, dat een dergelijke organisatie niet eenvoudig was, maar zij was tot op zekere hoogte mede gevolg van het feit, dat de Regering te Londen besloten had de functie van waarnemend Landvoogd als zodanig niet te continueren en deze om te smelten tot de functie van Minister van Koloniën. Een verdere grote moeilijkheid was, dat de opstelling zeer verspreid raakte. De B.S.O. kwam te Colombo terecht; de meeste delen van het Koninklijk Nederlandsch-Indische leger plus een niet onbelangrijk deel van de marine plus de gehele Indische militaire luchtvaart waren of kwamen bijeen in Australië. Er waren detachementen en gedetacheerde militairen van het Indische leger in Suriname en Curaçao, waarvan eigenlijk niemand wist onder wie ze stonden. Deze stonden in de eerste plaats rechtstreeks onder de Gouverneurs daar, die krachtens de Staatsregeling opperbevelhebber waren. Deze versnippering maakte het buitengewoon moeilijk tot organisatorische besluiten en tot een regelmatige samenwerking te geraken. De heer *van Mook* heeft getracht — zodra deze vraagstukken aan de orde kwamen, het was ongeveer begin 1943 — om daarin althans enige verbetering te brengen.

De vliegopleiding in Jackson was toen voltooid en de vliegers, de squadrons, die daaruit werden gevormd, vertrokken naar Australië en de commandant van de vliegopleiding, generaal-majoor *van Oyen,* kon dus weer terug naar Australië. De heer *van Mook* stelde aan de Regering voor — en dat is tenslotte ook gebeurd — opnieuw een, zij het waarnemende, Indische legercommandant te benoemen, met de bedoeling, om in de eerste plaats alles, wat tot de landmacht in het Verre Oosten, in hoofdzaak dus tot het K.N.I.L. behoorde, onder één enigszins georganiseerd gezag te brengen, en in de tweede plaats — en dat was belangrijker — om van die kant alle voorbereidingen te treffen, die mogelijk en noodzakelijk waren voor een latere vergroting van de strijdkrachten in verband met een mogelijk gewapende bevrijding van Nederlandsch-Indië of met hetgeen gebeuren moest wanneer door een capitulatie van Japan Nederlandsch-Indië vrijkwam. Dit is gebeurd; men heeft echter de opstelling van functies gehandhaafd; men heeft generaal *van Oyen* toen benoemd tot Onderbevelhebber Strijdkrachten Oosten, een functie, die reeds bestond en die tot dusverre vervuld werd door een marine-officier uit Australië, onder vice-admiraal *Helfrich* te Colombo en onder de B.D.Z. te Londen.

De heer *van Mook* gelooft, dat deze ingewikkelde constructie niet ten goede is gekomen aan de algemene voorbereiding; dat met name de zaak aanzienlijk verbeterd had kunnen zijn, wanneer men alles in Australië had kunnen bijeentrekken en dus ook de B.S.O. zich in Australië had kunnen vestigen en men daardoor het weinige op de meest nuttige wijze had kunnen aanwenden. Zoals de zaken nu gingen, raakte alles verspreid; een paar schepen voeren mede met de Eastern Fleet van Ceylon uit. Er waren groepjes, die helemaal afzonderlijk werkten voor een soort inlichtingenwerk, soms goed, soms slecht. Er waren groepen ingedeeld bij het commando van *MacArthur* en er waren ook nog groepen in Suriname en Curaçao, welke maar zeer moeizaam konden worden bruikbaar gemaakt voor indeling bij hetgeen men aan het front nodig had. Later is dat practisch gesproken zo gebleven, tot vlak vóór de capitulatie van Japan, toen

eindelijk op voorstel van de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen — inmiddels was als zodanig de heer *Logemann* opgetreden — althans bij terugkeer in Nederlandsch-Indië de verhoudingen van vroeger min of meer zouden worden hersteld in die zin, dat de B.S.O., en dus ook de O.B.S.O. gehouden zouden zijn de aanwijzingen van de waarnemend Landvoogd op te volgen; daardoor werd de moeilijke positie van twee onafhankelijk van elkaar agerende autoriteiten, die hun verbinding aanvankelijk slechts hadden te Londen en later in Nederland, opgeheven. Zo lagen, kort gezegd, de hoogste bevelsverhoudingen. Hierbij moet men ook voortdurend bedenken, dat er bepaald geen sprake was van een operationeel opperbevel, omdat onze troepen alleen ageerden in geallieerd verband en dus alleen opereerden onder het operationele bevel van hun eigen compagnies- en scheepscommandanten en daarboven van de geallieerde opperbevelhebbers, maar niet van de B.S.O. of O.B.S.O.

60531 *(van Mook)* De heer *van Mook* verklaarde niet te weten, waarom admiraal *Helfrich* te Colombo is gebleven. De heer *van Mook* is een maand in Australië geweest en heeft het overdruk gehad met het regelen van alles, wat daar aanspoelde aan mensen en ladingen en met het opzetten van een kleine organisatie om dat op te vangen. Hij is toen naar Londen gegaan. Het hoofdkwartier van de Britse vloot in het Verre Oosten was te Colombo. Er is spoedig een vrij nauw contact ontstaan tussen de resten van de Koninklijke marine en de Britse Eastern Fleet. O.m. de Nederlandse duikboten zijn daarbij ingedeeld. Het ligt wel enigszins voor de hand, dat admiraal *Helfrich* daar is gebleven. Er is later wel herhaaldelijk sprake geweest, of het niet beter was, dat hij naar Australië kwam, omdat dat door de loop der gebeurtenissen voor Nederland het allerbelangrijkste punt bleef, totdat het commando van *Mountbatten* betekenis kreeg. Australië is echter de plaats geweest van waaruit nog dingen gebeurden en konden gebeuren. De heer *van Mook* meent, dat admiraal *Helfrich* er ook veel voor voelde om alles bij elkaar te brengen in Australië, maar dat dit te Londen niet is goedgekeurd door de heer *Furstner,* zodat admiraal *Helfrich* geïsoleerd in Colombo bleef zitten en men geen gebruik van hem maakte.

64769 *(Furstner)* De heer *J. Th. Furstner* meende, dat admiraal *Helfrich* na de capitulatie van Indië op zijn order de basis van de marine op Ceylon heeft gevestigd. Er waren twee mogelijkheden: Australië of Ceylon. De heer *Furstner* denkt, dat hij admiraal *Helfrich* heeft aangeraden naar Ceylon te gaan in verband met de Britse Eastern Fleet, welke daar haar basis had. Er was in Australië van de kant van Amerika helemaal niets. Bovendien was de accommodatie voor schepen in Australië allerslechtst. Later hebben de Nederlanders ook ondervonden, dat het herhaaldelijk moeilijkheden gaf: wanneer b.v. de onderzeeboten moesten worden gerepareerd, gingen de Amerikaanse altijd vóór. Er was in die periode veel minder samenwerking met de Amerikanen dan met de Engelsen; deze was gegroeid van 1940 tot 1942. Het was wel van belang ook in Australië een vinger in de pap te hebben, maar Colombo moest hoofdzaak zijn. Admiraal *Helfrich* is toen als Bevelhebber der Strijdkrachten Oosten in Colombo gekomen; schout bij nacht *Coster,* die reeds was gepensionneerd, is teruggeroepen en benoemd tot Onderbevelhebber Strijdkrachten Oosten (O.B.S.O.) te Melbourne. Er zijn enkele schepen uit de Oostelijke helft van de Archipel naar Australië uitgeweken in plaats van naar Ceylon; deze kwamen onder het beheer van de heer *Coster.* Hieronder vielen enkele hulpschepen en de „Oranje" als hospitaalschip. De

64770 *(Furstner)*

64772 *(Furstner)* marine wilde in Australië een vlagofficier hebben. Deze heeft daar ook wel iets bereikt: de Nefis, de inlichtingendienst, heeft niet alleen goed werk gedaan, maar had ook een zekere standing in het hoofdkwartier van *MacArthur,* waardoor de Nederlanders veel eerder in vertrouwen werden genomen, wanneer er plaatselijke acties zouden plaats vinden.

97102 *(Furstner)* Volgens de heer *Furstner* heeft er wel een gedachtenwisseling plaats gehad over de kwestie of Australië dan wel Ceylon als plaats voor het hoofdkwartier het meest geschikt zou zijn. De vraag was echter, of de Amerikanen in Australië vlooteenheden van betekenis zouden concentreren om op een gegeven moment naar het Oostelijke deel van Nederlandsch-Indië door te stoten, òf dat de geallieerde aanval van Ceylon af zou komen. Om dit te onderzoeken is admiraal *Helfrich* in die jaren herhaaldelijk heen en weer gevlogen, maar hij kwam vaak terug met het teleurstellende bericht: er gebeurt nog niets.

97104 *(Furstner)* Op de vraag waarom er in Australië behalve een marine-commando ook nog een legercommando gevestigd was, heeft de heer *Furstner* geantwoord, dat de moeilijkheid lag in de verhouding tussen het Nederlandsch-Indische leger en de Koninklijke marine. Hiermede hielden ook de meningsverschillen met de heer *van Mook* verband. De heer *Furstner* stond op het standpunt, dat er één imperiale strijdmacht moest komen, waarin ook het overgebleven deel van het

K.N.I.L. moest worden opgenomen. De opvatting van de andere zijde was, dat de zeggingsmacht naar het hoofdkwartier van de heer *van Mook* in Australië moest.

98310 *(Gerbrandy)*

De voormalige Minister-President, de heer *Gerbrandy,* verklaarde, dat de Regering het in 1942 als een zeer natuurlijke zaak beschouwde, dat het Hoofdkwartier van de B.S.O., de heer *Helfrich,* te Colombo werd gevestigd. Het aantal Nederlandse schepen, dat toen in het Verre Oosten was gebaseerd, was minimaal. Wanneer men het dus uit een oogpunt van vlootcommando beschouwt, was „die jas veel te groot". Hierbij moet echter niet uit het oog worden verloren de invloed, welke een man als admiraal *Helfrich* bij de Engelsen had. Hij was bij de Amerikanen niet bepaald in de pas, maar in Engeland had hij de naam van de man, die het er zo goed mogelijk had afgebracht. Dat de heer *Furstner* de heer *Helfrich* op Ceylon heeft gestationneerd, heeft de heer *Gerbrandy* dan ook nooit abnormaal gevonden. De heer *Helfrich* zat daar op de goede plaats.

98391 *(Gerbrandy)*

Admiraal *Helfrich* heeft in 1943 de kwestie naar voren gebracht of het de voorkeur zou verdienen dat hij gestationneerd werd in Australië. Voor zover is na te gaan is dit punt niet behandeld in een zodanige vorm, dat daarover een bepaalde beslissing moest worden genomen. Voor zover de heer *Gerbrandy* zich herinnerde, werd het destijds als bijkomstig beschouwd, waar de heer *Helfrich* verbleef. Hij had zijn mensen in Australië en kon er naar toe gaan, hij is er ook naar toe gegaan, doch van een acuut verzoek hem naar Australië te dirigeren is de heer *Gerbrandy* niets bekend. Er kan wel bij de heer *Helfrich* een ogenblik de idee bestaan hebben, dat hij misschien wel beter in Australië zijn hoofdkwartier kon hebben en hij kan dit ook wel gezegd hebben, doch de heer *Gerbrandy* herinnert zich niet, dat dit punt aan de Regering is voorgelegd. Wel heeft de heer *Gerbrandy* deze aangelegenheid nog aan de heer *Furstner* voorgelegd. De Regering heeft uit zich zelf de vestiging van het hoofdkwartier van de B.S.O. niet gesteld als een probleem, waarover zij een beslissing had te nemen.

§ 10. Bestuur te Londen

67274 *(Boreel)*

De heer *Boreel* heeft aan boord van de „Cyclone", een van de jagers, waarmee de marineleiding uit Nederland naar Engeland overstak, met de heer *Furstner,* de chef van de staf, besproken, hoe de verdere indeling zou worden. De chef van de staf werd uit de aard van de zaak bevelhebber. Er is toen besloten, dat overste *Harmsen* de afdeling personeel onder zich zou krijgen, kolonel *Feteris* zou de afdeling materieel beheren en de heer *Boreel* zou chef van de staf zijn, totdat een oudere officier de zaak kon overnemen.

67288 *(Boreel)*

De vloot moest zo spoedig mogelijk zeeklaar worden gemaakt. De schepen moesten worden bevoorraad en bemand. Hierover moesten vele besprekingen worden gevoerd met de admiraliteit. Na ongeveer drie à vier weken waren de marineschepen weer in de strijd betrokken.

67290 *(Boreel)*

De marinestaf heeft in Engeland geen operationele taak gehad. De operaties geschiedden door de Engelsen. De Nederlanders konden wel van advies dienen; zij konden hun mening naar voren brengen, maar een operationele afdeling is er in Engeland bij de staf niet geweest.

67291 *(Boreel)*

Het werk beperkte zich dus tot administratie, organisatie en verzamelen van de gegevens betreffende datgene, wat de marine in Nederland had beleefd. Iedereen had in de oorlogsdagen een klein gedeelte van het land in oorlogsomstandigheden bekeken en daarover moest een rapport worden opgemaakt, waaruit men conclusies kon trekken omtrent hetgeen er gebeurd was.

Toen de heer *Boreel* chef van de staf was, heeft hij het departement zo klein mogelijk gehouden. Zij huisden op één verdieping. Alle officieren, die niet nodig waren, gingen naar de vloot of naar een basis, om daar te helpen bij de uitrusting van de schepen. Dadelijk nadat de heer *Boreel* als chef staf was vervangen, heeft een uitbreiding van personeel plaats gehad, die naar de mening van de heer *Boreel* te groot was. Het was toen einde 1941 en men dacht misschien, dat de oorlog kort zou duren. Men heeft toen allerlei bureaux gesticht, die naar zijn idee niet nodig waren. Men had officieren, die

67350 *(Boreel)*

waren aangewezen voor bepaalde taken. Hij denkt, dat dit allemaal

67351 *(Boreel)*

hoorde onder de organisatie van de voorbereiding van de terugkeer naar Nederland. De heer *Boreel* begrijpt ook volkomen, dat officieren, die ouder worden en een hogere rang bereiken, niet meer aan boord kunnen worden opgeborgen. Hij vindt het echter jammer, dat het gedeelte van het personeel aan de wal, speciaal te Londen, zo groot werd.

De heer *Boreel* is van oordeel, dat de Nederlanders te weinig van zich hebben afgebeten tegenover de Engelsen. Door de gastvrijheid en vriendelijkheid van de Engelsen konden zij vaak geen standpunt innemen in hun eigen belang. Toen Indië gevallen was, heeft de heer

Boreel voorgesteld naar Suriname te gaan, waar zij tenminste op eigen grond waren. Deze gedachte vond geen bijval.

67353 *(Boreel)*
67344 *(Boreel)*

De heer *Boreel* heeft bepaalde bezwaren gehad tegen het gevoerde marinebeleid. In het algemeen is hij van oordeel, dat te weinig waarde werd gehecht aan de zeedienst zelf. Het tien en meer jaren achtereen aan de wal dienen mag voor officieren, naar de mening van de heer *Boreel,* niet voorkomen. Hem is tegengeworpen, dat het veel moeilijker is officieren te vinden, die achter de schrijftafel voldoen dan die aan boord voldoen. Hij spreekt dit absoluut tegen. Dit is een argument voor degenen, die achter een schrijftafel zitten en er willen blijven zitten. Wanneer de zeedienst met vaak heel veel moeilijkheden te weinig zwaar gaat wegen, dan is men, naar de mening van de heer *Boreel,* op de verkeerde weg. Hij ziet daarbij niet over het hoofd, dat bij een kleine marine met weinig officieren het vaak moeilijk is een en ander te regelen. Hij wil wèl zeggen, dat bij de Engelse marine de stemming heel anders is. Men wordt daar niet bevorderd, wanneer men niet een bepaalde tijd op zee heeft doorgebracht.

65279 *(Termijtelen)*

Bij het uitbreken van de oorlog in Mei 1940 was de toenmalige kapitein ter zee *J. W. Termijtelen* commandant van Hr Ms „Tromp" in Nederlandsch-Indië en hij heeft daar gevaren tot Augustus 1941. Op de 1ste van die maand is hij naar Engeland vertrokken, omdat hij was bestemd voor de functie van chef van de marinestaf te Londen. Hij is medio October in Engeland aangekomen en daar werd hij toen belast met de functie van chef van de marinestaf en van commandant der marine in het Verenigd Koninkrijk. Behalve deze functies, waartoe hij officieel was benoemd, had hij op het Departement van Marine een functie, die kan worden vergeleken met die van secretaris-generaal. Alle stukken van enig belang, welke de Minister zag, moest de heer *Termijtelen* eerst paraferen. Later, na de instelling van het Directoraat Luchtstrijdkrachten, is hij benoemd tot directeur luchtstrijdkrachten, met behoud van de andere functies.

65343 *(Termijtelen)*

De heer *Termijtelen* heeft altijd de nadruk gelegd op het bondgenootschappelijke karakter van de strijd. De marine heeft dit ook van het begin af aan gedaan. Wat voor de marine beschikbaar werd gesteld verdween uit de Nederlandse gezichtskring, omdat de geallieerde oorlogsleiding er mee kon doen wat zij wilde. De Nederlandse eenheden werden over het algemeen ingedeeld bij de Engelsen en slechts een heel enkele maal bij de Amerikanen. Het laatste gebeurde maar heel weinig; alleen met de schepen, die in Australië zijn geweest. De Amerikanen wilden liever geen buitenlandse schepen bij hun vloot hebben. De Engelsen stonden er anders voor en dachten er ook anders over.

65348 *(Termijtelen)*

De marine heeft geregeld nieuwe boten gekregen, als er personeel beschikbaar was. De Engelsen waren op dit punt buitengewoon prettig. De heer *Termijtelen* sprak heel dikwijls met de chef van de Britse onderzeedienst, admiraal *Berry,* die in de buurt van Londen verbleef. De Nederlandse marineleiding heeft o.m. een bemanning uit Australië laten komen en kreeg daarvoor dadelijk een boot toegewezen. De marine heeft ook verschillende jagers en mijnenvegers gekregen.

64613 *(Furstner)*

Bij het uitbreken van de oorlog was luitenant-admiraal b. d. *J. Th. Furstner* chef van de marinestaf en tegelijkertijd Bevelhebber der Zeestrijdkrachten. Het bevelhebberschap der zeestrijdkrachten is bij de mobilisatie van 1939 ingesteld, omdat er behalve een aantal oorlogsschepen, dat aan de opperbevelhebber der land- en zeemacht werd toegevoegd voor de verdediging te land, ook een aantal buitengaats was, o.m. de „Sumatra", die met jong personeel in de Noordzee voer. Deze laatste schepen werden toen aan de opperbevelhebber der land- en zeemacht onttrokken; zij kwamen onder de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, die verantwoordelijk gesteld werd aan de gehele Regering, dus met dezelfde verantwoordelijkheidsregeling als de Opperbevelhebber. De heer *Furstner* ging dus als Bevelhebber der Zeestrijdkrachten naar Engeland. Aan de Minister van Defensie, Minister *Dijxhoorn,* was hij als Bevelhebber der Zeestrijdkrachten ondergeschikt. In het Koninklijk besluit nr 2 van 19 Mei 1940 staat:

64620 *(Furstner)*

> „Wij Wilhelmina, enz.
> Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:
> 1. dat als bevelhebber der Nederlandsche Zee- en Marineluchtstrijdkrachten, welke zich in geallieerd gebied bevinden, die in de uitoefening van zijn taak als zoodanig verantwoording is verschuldigd aan de Regeering, wordt benoemd:
> de Vice-Admiraal *J. Th. Furstner,*
> 2. dat de onder 1. bedoelde bevelhebber gemachtigd is om namens de Nederlandsche Regeering met de bevelvoerende organen der geallieerde zee- en luchtstrijdkrachten te onderhandelen, de voor een goede samenwerking benoodigde maatregelen te treffen en uitvoering te geven aan de taak van de onder 1. ge-

noemde Nederlandsche strijdkrachten ten aanzien van al hetgeen noodig is om daarmede in het huidige conflict te ageeren. De Minister van Defensie zal worden belast met de uitvoering van dit besluit.

Afschrift zal worden gezonden aan den Raad van Ministers."

Hiermede werd de positie van de heer *Furstner* belangrijk versterkt. Hij kreeg dus de machtiging om namens de Nederlandse Regering met de geallieerde leiders op militair gebied de maatregelen te treffen, die nodig waren voor de goede samenwerking. Minister *Dijxhoorn* heeft daarna niet veel meer aan marine gedaan en kon zich meer

64632 *(Furstner)* concentreren op de landmacht, hetgeen wel nodig was. De verhouding tussen de Regering en de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, zoals deze toen is geworden, was ongeveer dezelfde als die tussen Regering en O.L.Z. van vóór de oorlog. De heer *Furstner* had

64633 *(Furstner)* echter met de legerstrijdkrachten natuurlijk niets te maken. Hij stond

64634 *(Furstner)* dus formeel niet onder de Minister van Defensie, maar onder de Regering. Deze verhouding heeft helemaal geen moeilijkheden opgeleverd.

64641 *(Furstner)* Toen de heer *Furstner* op 16 Mei 1940 te Dover aan wal stapte, zei de vice-admiraal, Commander in Chief Dover: „It is grand of you to come over, to leave your family behind, to help us to fight that tremendous German warmachine". Hieruit kan men een soort medeleven met de Nederlanders opmaken, maar bovendien waardering en misschien — op dat ogenblik — zelfs dankbaarheid van de Engelsen, dat zij niet meer helemaal alleen stonden. De Engelsen kregen nu de steun van Nederland.

De enige mogelijkheid voor de Nederlandse marine was alles te doen om in het kader van het krijgsbeleid van de admiraliteit daar aan te vullen, waar iets aan te vullen was en te vechten op de opengevallen plaatsen. De getallen, welke men in die eerste tijd te horen kreeg, maakten iemand wanhopig. De vaart over de oceaan moest worden beveiligd met misschien een tiende van het aantal oorlogsschepen, dat daarvoor nodig was. Wat Amerika betreft, was het, toen het in de oorlog kwam, al niet veel beter. In 1942 zei admiraal *King* tot de heer *Furstner*: „We are fighting a two-ocean war with an one-ocean-navy".

64684 *(Furstner)* De eerste taak van de heer *Furstner* in Mei 1940 was te zorgen, dat de wel enigszins gedemoraliseerde bemanningen, die in alle mogelijke havens van het Verenigd Koninkrijk waren aangekomen, weer in het gareel kwamen. De heer *Furstner* heeft dus eerst alle havens afgereisd om toespraken te houden voor de bemanningen, waarbij werd gewezen op de vaderlandsliefde, op de feiten, die achter de rug waren en op de noodzakelijke reorganisatie.

De marine heeft tijdelijke plaatsruimte te Falmouth gekregen. Daar was nog gedurende enige tijd een stationsschip, de „Westernland"; vandaar uit zijn de bemanningen der verschillende onderdelen op oorlogssterkte gebracht. Op 16 Mei 1940 kwam de marinestaf in Engeland aan wal; op 22 Mei namen de „Flores" en de „Gruno" haar posten in de verdedigingsgordel van de Theems tegen eventuele invasiepogingen in; op 1 Juni kwam de M.L.D. in actie met zijn oude Fokkers voor de anti-onderzeebootpatrouilles in het Kanaal van Bristol en de Zuidelijke ingang van de Ierse Zee; op 11 Juni ging de eerste Nederlandse onderzeeboot naar de Noorse kust om het ertsvervoer van Narvik naar Emden te onderscheppen; dit was een van de belangrijkste trajecten waarlangs de aanvoer plaats had voor de Duitse oorlogsindustrie.

De Engelsen hebben de hulp van de marine zeer geapprecieerd. Herhaaldelijk is dit gezegd en het bleek ook in alle opzichten. Men vond, dat de reorganisatie zeer snel in haar werk was gegaan en dat de mensen volkomen betrouwbaar en efficiënt bleken.

In het begin waren er onder het personeel moeilijkheden met de Engelsen. Er was een soort wantrouwen. De verhalen van de vijfde colonne werden, aldus de heer *Furstner*, in Engeland rondgebazuind. Er waren herhaaldelijk strubbelingen en vechtpartijtjes. Er was eens een bericht dat een Nederlandse matroos met een pistool in zijn achterzak rondliep; dit bleek later zijn tabaksdoos te zijn geweest. In de eerste periode hebben de mensen het niet leuk gehad. Toen de zaak georganiseerd was en men geregeld aan de Engelse oorlogspatrouilles deelnam, werd de verhouding belangrijk beter. De marine heeft in die tijd ook moeten zorgen voor de toekomst. De opleiding voor adelborsten was in Ennys House ondergebracht.

Na de aanval op Pearl Harbour zijn Hr Ms „Jacob van Heemskerck" en „Isaäc Sweers" dadelijk naar Indië gedirigeerd, evenals de „Colombia", een schip van de K.N.S.M., dat ingericht was voor onderzeeboot-moederschip.

Te Dundee was een station voor onderzeeboten gevestigd, waar de Nederlanders onder kapitein luitenant ter zee *Hellingman* gestationneerd waren. De geweldige moeilijkheid was, aldus de heer *Furstner*,

dat de onderzeeboten in goede staat moesten worden gehouden, hetgeen allerlei reparaties met zich bracht zonder dat de marine de faciliteiten had van een onderzeebootbedrijf als dat te Nieuwediep. Hiervoor heeft men een schip moeten nemen waarop allerlei werktuigen zijn opgesteld. Het heeft eerst in Engeland dienst gedaan en daarna is het naar Indie geweest. Het is met vice-admiraal *Helfrich* meegegaan naar Colombo, waar het door de Engelsen werd gebruikt als moederschip. De „Colombia" is tenslotte in Zuid-Afrika terecht gekomen en vlak voor Port Elizabeth door een Duitse onderzeeboot getorpedeerd.

De „van Kinsbergen" was in West-Indië voor het onderscheppen van Duitse schepen, welke een neutrale haven trachtten te bereiken. Dit schip kwam onder commando van de opperbevelhebber op Bermuda, een Engelse admiraal, die later deputy first sealord is geworden; deze heeft altijd met de hoogste lof over de „van Kinsbergen" gesproken.

De „O 21", „O 23" en „O 24" zijn naar Indië gedirigeerd voor versterking van de onderzeebootmacht aldaar.

De „Willem van der Zaan" heeft in de eerste periode met een Engelse mijnenlegger van hetzelfde formaat op de Franse kust geopereerd; zij hebben daar offensieve mijnversperringen gelegd voor Cherbourg, Brest en Le Havre om te trachten deze havens af te sluiten.

Verder was er in Engeland een hele reeks van trawlers, die als bewakingsvaartuigen hadden dienst gedaan bij de zeegaten in Nederland: de „Texel", de „Vlieland", de „Ameland", de „Marken", de „Andijk", enz.

De „Dirkje" en de „Klaasje", twee grote trawlers, bestemd voor de visvangst in de Noordelijke IJszee, zijn met asdictoestellen en bewapening voor West-Indië uitgerust, waar in het geheel geen onderzeebootafweer was buiten de „van Kinsbergen", die steeds achter Duitse schepen aan was en daardoor niet doorlopend in de buurt van Curaçao kon blijven. Bovendien hebben de Nederlanders drie Noorse walvisvaarders overgenomen en uitgerust voor de olieroute Curaçao—Maracaïbo, waarop gelukkig nooit ernstige aanvallen zijn gedaan.

Een andere belangrijke scheepvaartweg was die van het bauxietvervoer van Paramaribo naar de Golf van Mexico. De verspreiding van de bewakende marine-onderdelen veranderde natuurlijk met de veranderingen in strategie van de vijand. Het uitzenden van schepen

64685 *(Furstner)*

als de „Dirkje" en de „Klaasje" naar de West ging op eigen initia-

64686 *(Furstner)*

tief met kennisgeving aan de Engelse admiraliteit, waarbij werd verzocht om de nodige faciliteiten in de havens. Deze kwamen dan tenslotte weer onder operationeel bevel van de Britse admiraal van de Bermuda's.

Nadat Amerika in de oorlog was gekomen, had de Amerikaanse admiraal in Portorico een schout bij nacht op Curaçao zitten, die met de schout bij nacht *van Asbeck* daar een eigenaardige positie had, in naam ondergeschikt aan de Gouverneur, in werkelijkheid volkomen onafhankelijk. Daarmee waren echter geen moeilijkheden; het ging allemaal vanzelf. De toenmalige schout bij nacht *van Asbeck* zorgde voor de schepen, die in Curaçao waren, wat personeel en materieel betreft.

64688 *(Furstner)*

De Nederlandse marine kon niet op peil blijven. De grote moeilijkheid was, dat de mensen ouder werden. De marine had al vrij oud personeel, toen zij in Engeland kwam. Enerzijds had dit het voordeel, dat de Engelsen veel bewondering hadden voor de uitstekende onderofficieren; reparaties konden door eigen personeel worden uitgevoerd, voorzover dit mogelijk was. Aan de andere kant was het wel een bezwaar, dat er voor de eigenlijke oorlogsdienst langzamerhand vrij veel mensen uitvielen. Het was soms beter die oudere mensen aan de wal bij een of ander onderhoudswerk te plaatsen. In bepaalde onderdelen, bij de radar in Glasgow b.v., was de instructie absoluut in Nederlandse handen. Een aantal onderofficieren onder leiding van overste ***Bussemaker*** gaf instructie aan vreemd marinepersoneel: Noren, Russen en Engelsen; de Engelse commandant in Glasgow heeft de heer *Furstner* persoonlijk gezegd, dat, wanneer overste ***Bussemaker*** met zijn onderofficieren zou weggaan, er van de radar-opleiding niets meer terecht zou komen. Daar was ouder personeel, dat niet meer kon worden gebruikt op onderzeeboten, maar daar nog uiterst nuttig werk deed.

64689 *(Furstner)*

Het zelfstandige beleid van de Nederlandse Minister van Marine was beperkt tot personeels- en materieel-zaken. In die periode hebben traktementsregelingen, welfare-regelingen en dergelijke zaken enorm veel werk gegeven. Over het algemeen waren er gelukkig geen onoverkomelijke moeilijkheden. De krijgsgeschiedenis leert, dat in een langdurige oorlog zich allerei onaangenaamheden plegen voor te doen op het gebied van personeel. De mensen hebben veel tijd om met elkaar te praten, terwijl zij weten, dat er ieder ogenblik een torpedo in het schip kan ontploffen. Zo'n toestand van zenuwspanning geeft

aanleiding tot allerlei gekanker. Dit verschijnsel kwam ook naar voren bij andere marines. De Nederlandse marine heeft gelukkig op dit punt geen ernstige moeilijkheden gehad. Hiervoor is het natuurlijk nodig, dat voortdurend het oor te luisteren wordt gelegd, zodat men tijdig maatregelen kan treffen. Het personeel moet zich van een redelijke en billijke behandeling verzekerd blijven voelen. De betaling was op zich zelf een heel moeilijke zaak. Van het begin af aan is een gedeelte van het traktement gereserveerd voor de families in Nederland.

De marine beschikte over een aalmoezenier en een vlootpredikant. Het was niet eenvoudig daarvoor goede mensen te krijgen. Ds. *van Dorp* te Londen is tot vlootpredikant benoemd; de aalmoezenier kwam uit een klooster aan de Middellandse Zee. Bovendien was er een Anglicaanse predikant, die te Amsterdam vijf jaar bij het Home for Sailors was geweest. Deze sprak en verstond Nederlands en had er buitengewoon slag van de mensen, als zij van zee kwamen, op te vangen en met verlof mee te gaan en daarbij initiatief te tonen. Hij heeft dit naar het gevoel van de heer *Furstner* meesterlijk gedaan.

Wat het materieel betreft, was er de zorg voor het toezicht op de aanbouw, maar vooral waren er de moeilijkheden, welke zich voordeden als gevolg van de verschillende modellen wapenen, die helemaal niet in de Engelse productieschema's pasten.

Het departement is uiteindelijk vrij uitgebreid geworden. Vroeger is er in de marine wel eens met de ambtenaren, die op het departement zaten, gespot, maar het was te Londen, waar men geroutineerde ambtenaren miste, een moeilijk geval de administratie zodanig gaande te houden, dat later de geschiedenis van een beslissing kon worden teruggevonden. Het departement was gevestigd in het gebouw van C. & A. Brenninkmeyer, die een zaak te Londen had, waar — boven de magazijnen — een prachtige kantoorruimte was, voorzien van z.g. sprinklers, zodat men, wanneer dit nodig was, de zaak dadelijk automatisch onder water kon zetten. Bovendien waren de kantoren voorzien van ruiten van gepantserd glas. De marine heeft, aldus de heer *Furstner,* deze kantoorruimte gehuurd à raison van £ 1.-.- per jaar, aanvankelijk één verdieping. Later heeft de marine er nog een tweede verdieping bij gekregen. Ieder jaar werd door de heer *Furstner* op de 10de Mei een lunch aan de heren *Brenninkmeyer* aangeboden, waarbij een gouden pondje, in een voorzittershamer of iets dergelijks aangebracht, werd overhandigd. Ieder jaar werd iets anders op dit gebied verzonnen om „schuld" te voldoen.

64656 *(Furstner)*

Van 1940 tot 1942 liep het oorlogsdoel, dat de Nederlandse Regering nastreefde, geheel samen met het Engelse, nl.: zorgen, dat *Hitler* niet het Verenigd Koninkrijk op de knieën kreeg. De invasie en de „Battle of the Atlantic", de grote strijd om de zeewegen zodanig te beveiligen, dat de Engelse industrie op volle toeren kon blijven draaien, waren de grote zorgen. Tot 1942 was er voor de Nederlanders eigenlijk maar één gedachte: optreden, waar de Engelse admiraliteit dit nodig acht. De Nederlanders hebben een tijdlang een eigen plaatselijk commando gehad onder de toenmalige kapitein luitenant ter zee *A. de Booy,* die hoofdzakelijk met Engelsen onder zich werkte, maar over het algemeen was het de bedoeling, dat zij inschoven in een of ander torpedobootjager-flottielje, een konvooiescorte, een luchtpatrouille, enz. In 1942 was de eerste spanning voorbij en kwamen de eigen Nederlandse belangen meer ter sprake.

De heer *Furstner* maakte in dit verband melding van een memorandum van 6 October 1942, dat op zijn instigatie op de marinestaf is opgemaakt. Het is getekend door de chef van de marinestaf, de toenmalige schout bij nacht *Termijtelen.* Hierin komt sterk naar voren, wat de Nederlandse oorlogsdoeleinden na die datum zouden zijn. Het is getiteld: „Memorandum betreffende het algemeen oorlogsbeleid".[1]). Het houdt o.m. in:

> „1. Nu de strategische toestand en daarmede de strategische vooruitzichten zich scherper afteekenen, zijn wij in staat en is het onze plicht onverwijld een plan op te maken voor de Nederlandsche deelneming in de herovering van ons grondgebied in Europa en Azië. Zoodanig plan moet zoo volledig mogelijk worden geformuleerd, teneinde de daaraan verbonden maatregelen tijdig te kunnen uitvoeren of althans voorbereiden.
>
> 2. Als uitgangspunt moet dienen het op logische gronden genomen besluit van de geallieerde Mogendheden om eerst Duitschland te verslaan en daarna Japan aan te vallen.
>
> Dit besluit blijkt o.a. uit een discussie in den Pacific War Council te Washington. Het standpunt van den President der Vereenigde Staten wordt door onzen Ambassadeur in een telegram als volgt weergegeven:
>
> „Nederlaag Japan vrijwel onmogelijk, zoolang Duitschland niet verslagen". Tegen dit standpunt, dat uiteraard ge-

[1]) Vgl. het verhoor van 31 Augustus 1949 van de heer *Furstner* (64656), waarin dit memorandum geheel is opgenomen.

heel in de lijn der Engelsche opvattingen ligt, kunnen afwijkende meeningen van Australië en Nieuw-Zeeland geen gewicht in de schaal leggen. Bovendien blijkt, dat alle partijen het er over eens zijn, dat de herovering van Nederlandsch-Indië in het Verre Oosten pas op de tweede plaats komt (Zie ook telegram van *Hoogstraten*)".

3. Als gevolg van het vorenstaande moet worden rekening gehouden — althans voor de naaste toekomst — met een algemeen offensieve strategie in Europa en een algemeen defensieve strategie in het Verre Oosten.

4. Het behoeft geen betoog, dat in het bijzonder bij de strategisch offensieve acties, waarbij Nederlandsch grondgebied in Europa en later in Azië wordt heroverd, de Nederlandsche strijdkrachten een zoo belangrijk mogelijke rol moeten spelen.

5. Het vraagstuk, waarvoor wij in de eerste plaats zijn gesteld, kan als volgt worden geformuleerd: „Welke maatregelen moeten worden genomen en hoe moeten onze strijdmiddelen worden georganiseerd en over de verschillende oorlogstooneelen worden verdeeld teneinde bij de hierboven genoemde offensieve acties zoo nuttig mogelijk aan de oorlogvoering te kunnen deelnemen, terwijl zij tevens op het juiste oogenblik en op de juiste plaats ook daar, waar tijdelijk een defensieve strategie wordt gevoerd zoo effectief mogelijk de specifiek Nederlandsche belangen zullen dienen en onze positie tegenover onze bondgenooten zooveel mogelijk versterken?"

6. De algemeene richtlijnen, die gevolgd moeten worden, luiden:

a) In Engeland een uit Marine- en Legerstrijdkrachten bestaande Weermacht opbouwen, met een tweeledige doelstelling, t.w.:

1e bij de herovering van Nederland bepaalde nader te omschrijven taken te vervullen;

2e na terugkeer in Nederland de kern te vormen van een expeditionnaire macht, welke bij de herovering van Nederlandsch-Indië een belangrijk aandeel heeft.

b) In het Oosten met alle daarvoor beschikbare middelen deelnemen aan de voorbereiding van een offensief tegen Japan en steun verleenen bij de strategisch defensieve acties in de South West Pacific en het Indian Theatre.

De in de Pacific Area aanwezige legerstrijdkrachten moeten zoodanig worden georganiseerd en gevormd, dat zij te zijner tijd kunnen worden gebruikt om het Nederlandsche gezag in de heroverde gebieden te herstellen, al of niet in samenwerking met de in Nederland op te bouwen expeditionnaire macht en met de vloot.

7. Het onder 6 vermelde impliceert, dat wij moeten zorgen door bekwame deskundigen vertegenwoordigd te zijn bij alle instanties, councils, staven en dergelijke, welke een leidende rol spelen bij de krijgsverrichtingen, omdat het alleen mogelijk is onze gedragslijn op de juiste wijze te bepalen, c.q. te wijzigen, indien wij goed worden voorgelicht t.a.v. alle plannen, die worden opgesteld.

Bovendien is het van het grootste belang, dat wij, door het leveren van deskundige adviezen en voorlichting, onze positie bij onze bondgenooten versterken.

De vraag, welke maatregelen in dit verband noodig zijn, zal door de Regeering terstond moeten worden behandeld. Hierbij dient te worden nagegaan, hoeverre in de huidige bezetting der verschillende posten verbetering moet en kan worden gebracht. Gemakshalve wordt een lijst der als vertegenwoordigers aangewezen officieren als bijlage bij dit Memorandum gevoegd.

8. De taken bedoeld onder *6a*, 1*e*, gerangschikt naar de te verwachten volgorde van de mogelijkheid hunner uitvoering zijn:

a) het bombardeeren van vijandelijke doelen in Nederland;

b) het bestrijden van de vijandelijke vliegtuigen boven Nederland al of niet ter bescherming van de bommenwerpers, belast met de taak sub *a*);

c) het opruimen van vijandelijke mijnversperringen op de Nederlandsche kust en in de Nederlandsche zeegaten voorzoover dit in verband met de te ondernemen offensieve actie noodig is;

d) het optreden ter zee, op de Nederlandsche kust en in de Nederlandsche zeegaten ten behoeve van de eerdergenoemde offensieve actie;

e) het deelnemen te land aan de herbezetting van Nederlandsch grondgebied;

f) het herstellen van het Nederlandsch gezag na de herovering van ons Vaderland.

9. Voor de uitvoering van de sub *8a* genoemde taak wordt beschikt over het 320ste squadron van den M.L.D.

Momenteel is dit squadron uitgerust met Hudsonbommenwerpers, die voor deze opdracht minder geschikt zijn. Er mag echter op worden gerekend, dat gedurende de eerste maanden van 1943 de herbewapening met Bostons zal plaats vinden, hetgeen beteekent, dat dit squadron dan op de best denkbare wijze voor zijn taak zal zijn uitgerust.

Met de R.A.F. zullen spoedig besprekingen worden geopend teneinde zekerheid te verkrijgen, dat het 320ste squadron op het door ons gewenschte tijdstip tegen Nederland wordt ingezet.

10. Wat het vermelde onder *8b* betreft hiervoor moeten worden bestemd de bij de R.A.F. ingedeelde Nederlandsche legerjachtvliegtuigen, eventueel aangevuld met jachtvliegers van den M.L.D. Ook hier zal het noodig zijn tijdig in overleg met de R.A.F. te treden.

11. Voor de taak sub *8c* dient beschikt te worden over de in het U.K. aanwezige Nederlandsche mijnenvegers en hulpmijnenvegers resp. 4 en 15 in aantal.

Aan de Britsche Admiraliteit zal moeten worden kenbaar gemaakt, dat het onze wensch is, deze vaartuigen bij een actie tegen Nederland in te zetten.

Aan den Commandant Mijnenveegdienst zal worden opgedragen de noodige voorbereidingen tot in details uit te werken.

12. Voor optreden ter zee op de Nederlandsche kust en in zeegaten (*8e*) zijn in de naaste toekomst de volgende vaartuigen beschikbaar:

Hr Ms Flores;
Hr Ms Gruno;
Hr Ms Jan van Gelder;
Hr Ms O 9, O 10, O 14, O 15;
Hr Ms Dolfijn;
Hr Ms M.T.B. 203, 204, 235 en 240;
Hr Ms M.G.B. 46;

alsmede eenige hulpschepen w.o. het Depôtschip Oranje Nassau.

Ook ten aanzien van deze vaartuigen zal tijdig met de Britsche Admiraliteit moeten worden afgesproken, dat zij bij de hoofdactie tegen de Nederlandsche kust worden gebruikt.

Het is te betreuren, dat in het bijzonder de bovenwatervaartuigen zoo weinig krachtig zijn. Daarom zal moeten worden overwogen of niet uit den Indischen Oceaan en West-Indië schepen moeten worden aangetrokken, terwijl het wellicht aanbeveling verdient, Hr Ms Isaäc Sweers, die i.v.m. nog uit te voeren voorzieningen voorloopig in de Europeesche wateren zal blijven, alhier aan te houden i.p.v. het schip na uitvoering der genoemde voorzieningen naar den Indischen Oceaan te dirigeren.

.....

21. Om onze gedragslijn in het Oosten te bepalen is het noodig een inzicht te krijgen in de ter beschikking staande middelen. Helaas zijn deze zeer gering. In het algemeen gesproken bevindt zich de vloot in Engelsche sfeer, het Indian Theatre met Colombo als centrum, de legeronderdeelen in de South West Pacific Area.

De vlootindeeling is als volgt:

Hr Ms Heemskerck;
Hr Ms Soemba;
Hr Ms Willem van der Zaan;
Hr Ms Jan van Galen;
Hr Ms Tjerk Hiddes;
Hr Ms Isaäc Sweers;
Hr Ms O 19, O 21, O 23 en O24;
Hr Ms K 11, K 14 en K 15;
Hr Ms Colombia,

alsmede eenige hulpschepen;

in het Indian Theatre:

Hr Ms Tromp;

Hr Ms Crijnssen (tijdelijk overgenomen door Australië) in de South West Pacific Area.

Binnenkort worden Hr Ms Heemskerck, Jan van Galen en Tjerk Hiddes naar de S.W.P.-Area gedirigeerd voor het verrichten van konvooidiensten.

Bovendien is het 321ste squadron (Catalina's) van den M.L.D. op Ceylon gebaseerd.

Opgemerkt wordt, dat steeds een deel der schepen en booten tijdelijk voor reparatie in Amerika of Engeland verblijft.

De totale sterkte van het KNIL in en om Australië bedraagt rond 400 man, waarbij het personeel van de Militaire Luchtvaart niet is inbegrepen. De M.L. is bezig een bombersquadron te vormen, dat evenwel nog niet aan de operaties deelneemt. Zoodra de opleiding in Jackson zal zijn afgeloopen, wordt de M.L.

in Australië vermoedelijk met 1 bombersquadron en 2 fightersquadrons versterkt (medio 1943)

Behalve bovengenoemde KNIL-onderdeelen is nog aanwezig een uit 66 man bestaand deel van de Irene Brigade dat voor bijzondere diensten in Colombo wordt opgeleid, doch dat in de toekomst waarschijnlijk naar Australië zal worden overgebracht.

22. De in het Indian Theatre gestationneerde vlooteenheden zijn ingedeeld bij de Eastern Fleet en vervullen waardevolle diensten in den Indischen Oceaan. Daar zij volledig in de Britsche organisatie zijn opgenomen, kunnen zij er niet zonder meer uit worden losgemaakt. Het zal dus noodzakelijk zijn reeds thans aan de Britsche Admiraliteit mede te deelen, dat wij verwachten, dat zoodra een offensief in de richting van Nederlandsch-Indië zal worden geopend, om het even of dit uit het Westen of uit het Oosten mocht zijn, onze schepen daaraan zullen deelnemen.

Hetzelfde geldt voor de in Australië gestationneerde schepen ten aanzien waarvan wij met de Amerikanen (en Australiërs) een afspraak zullen moeten maken.

23. In het bijzonder omdat de troepen zoo uiterst gering in aantal zijn, ligt het voor de hand dat wij er zeer spaarzaam mee moeten omgaan, — speciaal landtroepen —. Elke actie hoe beperkt ook, kan menschen kosten en de kans dat een aanzienlijk deel verloren zal zijn gegaan, voordat de werkelijke herovering van Nederlandsch-Indië plaats vindt, lijkt groot. Om dit te voorkomen zullen onze menschen niet ingezet behooren te worden, indien het oorlogshandelingen buiten Nederlandsch-Indië betreft. De B.S.O. en de O.B.S.O. zullen op dit punt worden geïnstrueerd.

Intusschen zou het onjuist zijn uit zuinigheid het KNIL-personeel in het huidige strategische defensieve stadium niet te laten deelnemen aan door generaal *MacArthur* noodig geoordeelde ondernemingen in den Indischen Archipel. Daarom zal nog op verliezen moeten worden gerekend.

24. Onzerzijds moet bij de voorbereiding van een offensief in de richting van Nederlandsch-Indië in de eerste plaats worden meegewerkt door deskundige voorlichting en door actief deelnemen aan het tot stand brengen van de verbindingen met dat land. Deze aangelegenheid heeft reeds de volle aandacht der Regeering en wordt daarom niet nader besproken."

64661 *(Furstner)*

Dit memorandum is in eerste instantie tot de heer *Furstner* gericht en aan het Ministerie voor Algemene Oorlogvoering overgebracht. Met betrekkelijk veel van deze punten is begonnen en er zijn er ook ten uitvoer gebracht.

64690 *(Furstner)*

Operationeel stond dus de vloot geheel onder Engelse of Amerikaanse leiding. Met betrekking tot de vraag inzake de mate van invloed, die door de Minister van Marine op het operationele gedeelte is geoefend, merkt de heer *Furstner* het volgende op. De Nederlandse marineleiding werd in het algemeen op de hoogte gehouden door de Allied Admirals Meetings. De besprekingen op de Britse Admiraliteit hadden betrekking op de vraag of de Nederlandse schepen aan een bepaalde actie zouden meedoen, de bezwaren, die hieraan zouden zijn verbonden en dergelijke. De Nederlandse marine wilde gaarne zoveel mogelijk overal meedoen. Dit was de algemene lijn. Vlagvertoon dus, overal waar gevochten werd. Het is achteraf beschouwd uitstekend gelukt. De Nederlanders hebben in Noord-Afrika meegedaan en ook in Salerno bij de landing op Sicilië. De „Flores" en de „Soemba" zijn bij de landing op de Zuid-Franse kust geweest. Er zijn bij veel belangrijke acties Nederlandse oorlogsschepen geweest.

97122 *(Furstner)*

De heer *Furstner* heeft steeds op het standpunt gestaan, dat de Nederlanders moesten zijn en blijven bona fide bondgenoot, die voor alle opdrachten klaar stond en ze goed uitvoerde. Op deze wijze hoopte hij later ook op politiek terrein en voor het verkrijgen van nieuwe schepen medewerking te vinden. Men dacht toen, dat de oorlog tegen Japan nog minstens twee jaar na de Duitse ineenstorting zou voortduren.

60316 *(van Mook)*

Volgens dr *H. J. van Mook* bestond er een controverse tussen verschillende Ministers over de aanwending der strijdmiddelen. Sommigen stonden op het standpunt, dat de strijdmiddelen zo veel mogelijk op alle terreinen moesten worden ingezet, anderen wilden dit niet. De heer *van Mook* noemt de „Soemba", de „Flores" en de „Isaäc Sweers". De „Soemba" en de „Flores" zijn opgevaren in de Middellandse Zee. De „Isaäc Sweers" is in de Middellandse Zee uit de lucht in de grond geboord. Zo hebben de Nederlanders dus vrij wat verloren. De heer *van Mook* noemt nu deze drie voorbeelden op voor Nederland niet belangrijke oorlogsterreinen, waar, naar zijn gevoel, de hoofdzaak voor Nederland dus niet lag. De heer *van Mook* had gewild, dat men die schepen naar het Verre Oosten had gestuurd en daar ook had gebruikt. Men heeft daar aldoor schepen nodig gehad. De motortorpedo-

boten hebben lange tijd in Curaçao gelegen, waar zij betrekkelijk weinig te doen hadden, terwijl men in Nieuw-Guinea voortdurend van Amerikaanse motortorpedoboten gebruik moest maken.

60318 *(van Mook)* Naar zijn oordeel heeft de Regering te veel materiaal aangewend voor de strijd op terreinen buiten het directe belang van Nederland of het directe belang van Nederlandsch-Indië. Wat men aanwendde bij en voor Nederland, laat de heer *van Mook* helemaal buiten

60319 *(van Mook)* beschouwing. Wel stonden die onderdelen operationeel onder geallieerd opperbevel, maar de heer *van Mook* gelooft toch altijd, dat de Nederlanders een grote invloed hadden kunnen uitoefenen op de plaats, waar de schepen ter beschikking werden gesteld. Een feit was, dat men in de tijd, toen men punten op Nieuw-Guinea en Morotai bezette, daar geen enkel schip had. Dit viel niet alleen de buitenwereld voortdurend op, maar dit bracht ook bepaalde moeilijkheden mee. De operaties, welke plaatselijk konden worden uitgevoerd en waarvoor men schepen nodig had, konden niet plaats hebben, aangezien men geen schepen had. Naar het oordeel van de heer *van Mook* heeft de Regering er te weinig bij de geallieerde oorlogsleiding op aangedrongen de zaak te mogen concentreren op Indië.

Het feit, dat men zo goed als nooit één van de eigen onderzeeërs heeft kunnen krijgen voor de verbinding met Indonesië, voor de verbinding van de geheime dienst, is, naar zijn gevoel, ook iets, dat had kunnen worden voorkomen als men eenvoudig had gezegd: „Ja, dit moeten wij hebben".

97365 *(van der Plas)* Het oud-lid van de Raad van Nederlandsch-Indië, de heer *Ch. O. van der Plas,* gedurende de oorlog in Australië lid van de Nederlandsch-Indische Commissie, verklaarde, dat de schepen, die begin 1944 uit Australië zijn weggehaald, aan het konvooieren gezet zijn in de Indische Oceaan en in het zuidelijke deel van de Atlantische Oceaan, waar toen niet veel meer gebeurde.

MacArthur heeft zich aan het wegtrekken van de Nederlandse schepen zeer gestoten. Medio 1944 kwam *MacArthur* hier steeds scherper op terug en in een gesprek, dat de heer *van der Plas* op 14 Juli 1944 met hem had, zeide hij:

> „De Japanners hebben eigenlijk niets meer, geen onderzeeërs, geen vliegtuigen. Het is volkomen veilig, behoudens mijnengevaar, om in de Archipel te gaan varen. Wij weten, ook uit Uw eigen inlichtingen, dat er talrijke plaatsen zijn, waar practisch geen Japanse militairen meer zijn (In Banda bijvoorbeeld waren 14 Japanners). U kunt die zó overweldigen, als U maar schepen hebt. Als U daar heen gaat, kunt U misschien in de eerste plaats krijgsgevangenen bevrijden, die zeer nuttig kunnen zijn, want dan hebt U weer mensen; bovendien kunt U dan Indonesiërs opleiden.".

MacArthur heeft de heer *van der Plas* bij dat gesprek beloofd, dat, wanneer onze schepen terug zouden komen, hij daar een apart smaldeel van zou vormen onder Nederlands commando. Deze schepen zouden dan voornamelijk ingezet worden om die gebieden te bevrijden, die onder Nederlandse vlag bevrijd zouden kunnen worden.

Toen de heer *van der Plas* in September 1944 voor een bespreking over de wijziging der theatergrenzen te Londen was, heeft hij over deze zaak contact opgenomen met de admiraals *Furstner* en *Termijtelen*; ook de heer *Helfrich* was daar toen. Aan de heer *van der Plas* is toen gebleken, dat de Nederlandse marine geen schepen beschikbaar kon stellen, in de eerste plaats, omdat sommige nog in de vaart waren en bepaalde taken moesten verrichten, maar vooral omdat de Engelsen aan de Nederlanders twee zware kruisers en een vliegdekschip hadden toegezegd, welke zware schepen bemand zouden moeten worden door personeel, dat in de oorlog had gevaren. Dit personeel zou dan de kern worden en zou de aan te werven recruten opleiden.

De heer *van der Plas* heeft daartegen aangevoerd, dat dit heel aantrekkelijk leek, maar dat men er zich wel rekenschap van moest geven, dat zelfs vóór de oorlog reeds twee/derde van de marinebegroting door Indië werd betaald en dat, wanneer men voor die kapitale schepen en wat er bij kwam geld wilde hebben, de marine zeker moest hebben deelgenomen aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië. Het prestige van de marine was aanvankelijk in het Oosten zeer hoog, maar dit heeft veel geleden toen alle schepen daar waren weggehaald en de Japanse omroep voortdurend spottend vroeg: „Waar is nu de Hollandse marine?".

97366 *(van der Plas)* Admiraal *Helfrich* heeft de heer *van der Plas* in zijn pleidooi krachtig gesteund. Ook admiraal *Furstner* begreep, dat er toch wel iets gedaan moest worden en zegde toe het te beproeven. Teleurstellend was echter, dat de „Soemba" en de „Flores" niet ter beschikking werden gesteld, want de Nederlanders hadden geen enkel transportschip meer in het Verre Oosten. Admiraal *Furstner* zegde toe in November ter beschikking te zullen stellen: twee lichte krui-

sers, drie jagers en ongeveer tien onderzeeboten. Dit leek mooi, maar de heer *van der Plas* werd een beetje angstig toen admiraal *Termijtelen* zei: „Ja, admiraal, dat zegt U nu wel, maar zullen de Engelsen dit goedvinden?". Toch is de heer *van der Plas* hoopvol teruggegaan en hij heeft, hetgeen admiraal *Furstner* had gevraagd, een poging gedaan van *MacArthur* een bevestiging van zijn toezegging te krijgen.

De heer *van der Plas* heeft aan *MacArthur* op 9 October 1944, ter bevestiging van een gesprek op 8 October 1944, als volgt geseind:

> „Before telegraphing to our Navy Department your decisions during our conversation yesterday, I should like to submit for your approval the contents of the draft-telegram. I intend to cable as follows:
>
> „If the Netherlands warships are made available for the s.w.p.a. general *macarthur* intends to integrate these into his navy as a special section under a dutch admiral (or would it be better to say: dutch officer of appropriate rank?) stop.
>
> Moreover general *macarthur* intends to also use these ships whose officers know every corner of the archipelago for such special missions as will appear desirable to him stop examples of possible missions are colon f.i. since six weeks 700 javanese awaiting evacuation from ransiki but cannot be transported for lack of appropriate warship though they are threatened by starvation and would be an important addition to netherlands indies forces stop.
>
> Also possible use of ships for such minor operations as the liberation of territories weakly occupied by the enemy important from the point of view of manpower or other considerations but outside the main tactical line of action.".
>
> I thought, that it would expedite affairs if some examples of possible special operations could be given and followed our conversation as closely as possible.
>
> Please change text as you would consider advisable.
>
> I shall ask our Navy to specify what ships will be available and when.".

MacArthur antwoordde:

> „Thank you for the opportunity of seeing your suggested cable before dispatch. I believe that the alternative phrasing of „Dutch officer of appropriate rank" would be preferable to specifying an admiral. I enjoyed our recent conference. *Douglas MacArthur.*".

De heer *van der Plas* heeft daarop aan de Nederlandse Regering geseind:

> „Vroeg *MacArthur* bevestiging van zijn toezeggingen nopens gebruik Nederlandsche oorlogsschepen in s.w.p.a. als met U besproken. Stop. *MacArthur* hechtte schriftelijk goedkeuring aan Engelsche paraphrase van volgende weergave zijner toezeggingen. Quote. Wanneer de Nederlandsche oorlogsschepen voor s.w.p.a. worden beschikbaar gesteld zal *MacArthur* deze indeelen in zijn vloot als een bijzonder smaldeel onder bevel van een Nederlandschen zee-officier van passenden rang. Bovendien is *MacArthur* van plan deze schepen, wier officieren iederen hoek van den Archipel kennen, ook te gebruiken voor zoodanige speciale opdrachten als wenschelijk voorkomen. Voorbeelden van mogelijke opdrachten zijn bijvoorbeeld: sedert zes weken wachten 700 Javanen evacuatie van Ransiki, maar kunnen niet afgevoerd worden wegens ontbreken oorlogsvaartuigen voor dergelijke doelen, ofschoon deze Nederlandsche onderdanen bedreigd door verhongering en bovendien zij belangrijke versterking Nederlandsche strijdkrachten zouden vormen. Eveneens mogelijk is gebruik onzer schepen voor operaties als de bevrijding van zwak door vijand bezette gebieden, welke van belang zijn bijvoorbeeld uit een oogpunt van mankracht of uit andere overwegingen, doch die zijn gelegen buiten het hoofd tactische operatielijn. Unquote. Verzoeke seinen welke schepen eventueel beschikbaar komen en ongeveer op welk tijdstip, teneinde afhandeling door M.C.A. mogelijk maken.".

De heer *van der Plas* heeft op dit telegram geen antwoord gekregen en de schepen bleven weg. Hij heeft daarop nog vele malen geseind en is in deze zaak krachtig gesteund door de heer *van Mook*.

97376 *(van der Plas)*

Op 27 Februari 1945 is vervolgens opnieuw een telegram, dat een noodkreet inhield, door de Nederlandsch-Indische Regering naar Londen gezonden.

Eerst op 4 April 1945 heeft de toenmalige Minister van Overzeese Gebiedsdelen, de heer *Schmutzer*, geantwoord:

„Verwijs Uw ongenummerd telegram van 27 Februari. Door BDZ werd eind December 1944 de indeeling van de Nederlandsche oorlogsschepen voorgelegd aan CCS en aan admirality, waarop CCS besliste op grond van logistical and technical reasons dat de Nederlandsche oorlogsschepen in de Britsche East Indies Fleet zullen worden ingedeeld. De Nederlandsche wensch om onze schepen te doen deelnemen aan bevrijdingsactie van Nederlandsch-Indië wordt door CCS gewaardeerd. Hun meening is dat dit het beste zou kunnen geschieden als onderdeel van de East Indies Fleet. Hoewel admirality mededeelde zich niet in dit vraagstuk te zullen mengen, zullen zij ieder verzoek van U.S.A. admiral *Kinkaid* om tijdelijke beschikbaarstelling van Nederlandsche schepen uit vloot van admiral *Power* steunen. Daar gebleken is dat admiral *Kinkaid* niet genegen is een dergelijk verzoek te doen, zien wij thans uit naar een andere oplossing. Zal U hierover nader telegrafeeren.

Ter versterking van de vloot wordt nieuw personeel zoo snel mogelijk in opleiding genomen. Hiervoor werd al het beschikbare kader aan de schepen onttrokken, waardoor de meeste thans opgelegd of in onderhoud zijn. De schepen zullen wederom in dienst komen en naar Indië worden uitgezonden naarmate nieuw personeel beschikbaar komt. *Helfrich* is hierover ingelicht. De opleiding zal ten deele worden gestaakt en de rest van de vloot volbemand kunnen worden uitgezonden, indien er redelijke zekerheid mocht komen, dat de geallieerde plannen een snelleren afloop van de operaties in Nederlandsch-Indië voorzien, dan waarop in opleidingsschema van de marine wordt gerekend. Aan uiteindelijke bevrijdingsactie deelnemen met eenigszins belangrijke strijdkrachten is uitgesloten.

Regeering tracht thans meer licht aangaande geallieerde operatieplannen te verkrijgen.".

Uit dit telegram blijkt — aldus de heer *van der Plas* —, dat admiraal *Furstner* dus eerst einde December 1944 deze aangelegenheid met de C.C.O.S. en de Engelsche admiraliteit heeft opgenomen en anderzijds, dat het plan de schepen op te leggen om personeel voor kapitale schepen op te leiden, weer triomfeerde.

97364 *(van der Plas)*

Ook blijkt hieruit, dat de Nederlandse Regering volkomen het hoofd boog, wanneer de Engelse Regering beslissingen ten aanzien van onze schepen nam.

99557 *(Blom)*

Op de vraag, welke stappen de Nederlandsch-Indische autoriteiten ondernomen hebben om zoveel mogelijk Nederlandse strijdkrachten in het Oosten te krijgen, deelde mr. *N. S. Blom,* destijds directeur van het Departement van Justitie, mede, dat in Australië een landstormcompagnie was. Voorts waren er in Australië een aantal officieren, die zich op het laatste moment, met toestemming, onttrokken hebben aan krijgsgevangenschap en de vliegopleiding, die Januari/Februari 1942 geëvacueerd was. Verder waren er de marineschepen, die na de slag in de Javazee heelhuids geëvacueerd konden worden. Voorts was het detachement van de Prinses Irene-Brigade uit Engeland onderweg naar Colombo.

99558 *(Blom)*

Veel was het niet. De oorlogsschepen werden alle bij de Britse marine ingedeeld.

MacArthur heeft nog wel eens gevraagd, waarom de schepen, die er waren, niet aan hem werden toegevoegd, in welk geval zij onder een Nederlands operationeel commando konden worden samengevoegd, teneinde bepaalde taken te verrichten in de Indische wateren.

99559 *(Blom)*

Naar de heer *Blom* zich herinnerde, heeft admiraal *Helfrich* op een gegeven ogenblik de opdracht gekregen om daarover zijn oordeel te geven. Hij heeft voorgesteld om in verband hiermede zijn hoofdkwartier van Colombo naar Australië te verplaatsen, maar dit is door de Regering afgewezen. Troepen waren er voor de operaties langs de Noordkust van Nieuw-Guinea niet nodig. De Amerikaanse legerleiding stelde in het algemeen helemaal geen prijs op vreemde troepen. Dit heeft zich b.v. duidelijk geuit toen het over Australische troepen ging. Australië had enige volwaardige divisies, maar toen eenmaal het Amerikaanse leger sterk genoeg was de operaties zelf uit te voeren, voelde men er aan Amerikaanse zijde niet veel voor om daar Australische divisies bij in te delen, met haar andere voorschriften en methoden en met andere verbindingen. Vandaar dan ook, dat later Australische troepen zijn aangewezen voor de operaties tegen Balikpapan. De wensen van *MacArthur* gingen uit naar de Nederlandse oorlogsschepen, niet naar de Nederlandse troepen.

90510 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* verklaarde op het standpunt te hebben gestaan, hetwelk ook de heer *Furstner* huldigde, dat alles in geallieerd verband geconcentreerd moest worden op Japan. Wij zouden dan Nederlandsch-Indië vanzelf weer terugkrijgen. De heer *van Mook* heeft altijd voornamelijk de vrijmaking van Indië in zijn hoofd gehad.

Wel heeft de heer *Helfrich* altijd getracht meer Nederlandse schepen onder zijn bevel te krijgen.

97233 *(J. de Booy)*

De heer *J. M. de Booy,* van 23 Februari 1945 tot 3 Juli 1946 Minister van Marine, gaf als zijn oordeel over de materiële en personele positie van de Koninklijke marine bij zijn optreden als Minister, dat deze gekenmerkt werd door een grote schaarste. Aan het einde van de oorlog waren er slechts weinig schepen overgebleven. De vloot is wel gedurende de oorlog versterkt door het overnemen van Engelse schepen. In het algemeen gesproken werden meer schepen gevraagd dan inderdaad zijn verkregen. Ook waren er wellicht meer aanvragen voor schepen dan het aantal, dat door de marine bemand kon worden. Wanneer er schepen werden overgenomen, bleek vaak, dat er nog moeilijkheden waren met de personeelsvoorziening in die zin, dat, al was het totale aantal personen wel aanwezig, de aantallen officieren, onderofficieren en specialisten niet in de juiste verhouding stonden tot de bemanning.

Toen de heer *de Booy* Minister werd, had hij geen enkele critiek op het beleid van zijn voorganger. Hij constateerde toen, dat de marinestaf zeer goed ingevoerd was; deze had zeer goede contacten met de Britse staf en kreeg van de Britten, naar zijn vaste overtuiging, al het mogelijke.

De heer *de Booy* achtte het niet mogelijk en zelfs onverstandig, wanneer de marineleiding een politiek gevoerd zou hebben, als gevolg waarvan meer schepen zouden zijn gespaard voor de taak, welke Nederland later in het Verre Oosten nog wachtte. Een dergelijke politiek zou er toe hebben geleid, dat men van Engelse zijde veel minder gewillig zou zijn geweest met het overdragen van schepen aan de Nederlandse marine. Geen enkele oorlogvoerende mogendheid zou er in geïnteresseerd zijn geweest schepen af te staan aan een marine, welke deze niet direct gebruikte voor de oorlogvoering.

97281 *(J. de Booy)*

Na de oorlog heeft de Nederlandse marine voorts nog een aantal torpedobootjagers van de Engelsen gekregen, alsmede het vliegtuigmoederschip „Karel Doorman". Deze schepen zijn toen naar Indië gestuurd.

98314 *(Gerbrandy)*

Wat de controverse over de aanwending der strijdkrachten betreft, deelde de heer *Gerbrandy* volledig de mening van de heer *Furstner,* dat overal waar de geallieerden dit wensten de Nederlandse strijdkrachten zouden worden ingezet, ook al was dit op terreinen, waar Nederland zelf geen directe belangen had.

De Nederlandse Regering had zich in de Pacific War Council volkomen verenigd met de opzet van de geallieerden, volgens welke de strategie direct op Tokio gericht was. De heer *van Mook* was een man, voor wie alleen maar Nederlandsch-Indië bestond, niets anders. Hij was ook niet een man, om zich bij de strategie van de geallieerden zo aan te passen, dat hij, in het kader blijvende, trachtte te bereiken, wat noodzakelijk was voor Nederland.

98316 *(Gerbrandy)*

De heer *Gerbrandy* was van oordeel, dat men zedelijk verplicht was alles voor de oorlogvoering in te zetten. De geallieerden hadden alle middelen in de strijd geworpen en in zo'n situatie kan men geen „appeltje voor de dorst-politiek" voeren. Wel moest alles in het werk gesteld worden om in het kader van de te volgen strategie het belang van Nederlandsch-Indië zoveel mogelijk te dienen. Zo is er bij voorbeeld op diplomatiek terrein veel voor gedaan om Java tot springplank van een offensief te maken.

§ 11. Organisatie der havens

58267 *(Kuyck)*

De heer *A. C. H. Kuyck* kwam op 25 Augustus 1943 te Londen aan en werd onmiddellijk op een cursus geplaatst voor zeetransport en handelsbescherming. Hij heeft toen bij de Engelse marine diverse cursussen gevolgd, waarna hij is toegevoegd aan de seatransport officer, met bestemming Rotterdam. Toen de heer *Kuyck* deze cursussen had afgelopen is hij in Engeland werkzaam geweest als seatransport officer. Een paar maanden na de aanval op Normandië is hij daarheen overgestoken, waar hij de Engelse kolonel, captain *Thomson,* vond, die bestemd was voor Rotterdam en aan wie hij werd toegevoegd. Met deze en een paar Nederlandse officieren, allen koopvaardijmensen, die de cursussen hadden gevolgd en bestemd waren voor diverse Nederlandse havens, is hij door Frankrijk naar Antwerpen gegaan. Toen hij te Brussel was, had de aanval op Arnhem plaats. Bij Arnhem verstarde het front. Hij is toen teruggegaan naar Engeland. Hij is weer teruggekomen te Brussel in de staf van admiraal *Stöve,* waar hij nog enige tijd heeft gewerkt tot het front in het Noorden weer in beweging kwam. Met het konvooi van captain *Thomson* is de heer *Kuyck* eerst tot Apeldoorn gekomen, waar zij een paar dagen hebben gewacht op de onderhandelingen, die toen plaats hadden te Wageningen. Zij zijn daarna onmiddellijk met het konvooi doorgegaan tot Rotterdam.

58268 *(Kuyck)*

58269 *(Kuyck)*

De heer *Kuyck* had een bepaalde taak met betrekking tot de havens. Men had hem daarvoor gekozen, omdat hij, toen hij in 1939

onder de wapenen kwam, chef van het stuwadoorsbedrijf Müller & Co. te Rotterdam was, waardoor hij niet alleen bekend was met de havens, maar ook met de installaties. Zeetransport is een dienst speciaal belast met het laden en lossen van schepen. Hij was dus eigenlijk militair stuwadoor. Hij heeft captain *Thomson* geassisteerd. In het allereerste begin, toen zij aankwamen, ging het er om kantoorruimte te vinden, telefoon, een mess voor de officieren, enz., enz.

92654 *(van Leeuwen)*

De heer *J. van Leeuwen* is te Londen bij het Bureau Voorbereiding Terugkeer geweest. Hij heeft de cursus voor Militair Gezag gevolgd.

Oorspronkelijk zou de heer *van Leeuwen* marinecommandant te Rotterdam worden en zijn collega *Hoeke* zou aldaar Militair Gezag krijgen. Deze is plotseling overleden en omdat de heer *van Leeuwen* de enige was, die de genoemde cursus had gevolgd, heeft kolonel *Harmsen* het marinecommando gekregen en is de heer *van Leeuwen* naar het Militair Gezag gegaan.

67167 *(A. de Booy)*

In September 1944 dacht men, aldus de heer *A. de Booy*, dat de Duitsers hier wel zouden wegtrekken. Men heeft uit de Middellandse Zee Hr Ms „Johan Maurits van Nassau", welk schip de heer *de Booy* toen commandeerde, laten komen, omdat men de bemanning bij de bevrijding van Nederland nodig had voor de z.g. havenploegen.

67168 *(A. de Booy)*

Hiervan maakte de heer *de Booy* ook deel uit en hij werd te Antwerpen te werk gesteld. De marine had de taak om de vernielde havens zo spoedig mogelijk weer in goede staat te brengen om deze aan de civiele autoriteiten te kunnen overdragen. Men had hiervoor alles over en was bereid daarvoor schepen op te offeren. De Nederlanders hebben, aldus de heer *de Booy*, getracht de havens zo spoedig mogelijk in orde te krijgen om in dit opzicht niet van de Engelsen afhankelijk te moeten zijn.

67173 *(A. de Booy)*

De Nederlandse loodsdienst was lam gelegd. Er moest voor gezorgd worden, dat de loodsvaartuigen weer begonnen te functionneren, de verlichting en dergelijke weer in orde werd gemaakt. Men moest trachten weer de loodsenkorpsen te krijgen, zodat men in de Schelde weer een rol kon spelen. Dit was zeer zeker een Nederlands belang.

Verder was er de kwestie van de mijnenuitkijkdienst. Men verwachtte, dat de Duitsers wellicht mijnen zouden uitwerpen in de Schelde, hetgeen niet is gebeurd. In Zeeuwsch-Vlaanderen moesten korpsen worden opgericht van een paar duizend man om de mijnenwacht te organiseren. Dit moest op zeer korte termijn gebeuren, want wanneer de Nederlanders het niet deden, zouden de Engelsen of de Belgen dit hebben verzorgd. In eerste instantie zouden het waarschijnlijk de Belgen zijn geweest, die dit ter hand zouden hebben genomen. De Nederlanders vonden het uit nationaal oogpunt zeer belangrijk, dat zij dit zelf zouden doen. Dit is dan ook gebeurd, zij het in bescheiden mate, want het neemt natuurlijk altijd enige tijd, voordat de zaak behoorlijk functionneert. In ieder geval kon men zeggen, dat de Nederlanders de mensen er voor hadden. Er zijn hiervoor onmiddellijk liefhebbers gevonden. De organisatie kon niet perfect zijn bij gebrek aan materiaal, maar tegenover de Engelsen en de Belgen konden wij zeggen, dat wij het in eigen hand hadden.

67175 *(A. de Booy)*

Om Antwerpen draaide het gehele tegenoffensief van de geallieerden. De marine heeft in Antwerpen met haar duikploegen geholpen de haven op mijnen te onderzoeken. De Nederlandse mijnenvegers hebben er in een later stadium ook geveegd. Toen de heer *de Booy* naar Tilburg overging, was Antwerpen zover, dat alles weer draaide.

67178 *(A. de Booy)*

De vlagofficier van de Engelsen, admiraal *Dickens*, die later in Nederland is gekomen, was toen te Brussel; hij had naast zich admiraal *Stöve*. Men had toen een Nederlandse en een Engelse organisatie, terwijl uiteraard op dat moment de Engelse organisatie nog domineerde. De Engelse admiraal voelde veel behoefte om te horen, welke van de Nederlandse havens het eerst bevrijd zou zijn. Dit kon deze van de Engelse generaal te Tilburg niet te weten komen; de verhouding tussen de beide Engelsen had wel iets beter kunnen zijn. De heer *Dickens* heeft de heer *de Booy* gevraagd om als tussenpersoon te dienen tussen de Engelse generaal en hem zelf. De heer *de Booy* is er toen heengestuurd met een z.g. verbindingsgroep, waarvan hij de oudste was, met een Amerikaanse kapitein ter zee en een Engelse kapitein luitenant ter zee. Zij moesten toen admiraal *Dickens* op de hoogte houden van wat er in Nederland gebeurde, wat de Canadezen hadden bevrijd en dergelijke, enfin alles, wat admiraal *Dickens* moest weten met betrekking tot de havens.

88122 *(van Waning)*

Kapitein ter zee b.d. *Ch. J. W. van Waning* werd begin 1944 onder schout bij nacht *Stöve* geplaatst. Medio 1944 is er een conferentie geweest en toen is eigenlijk de marine in tweeën gehakt. Schout bij nacht *Stöve*, kapiteins ter zee *de Ronde*, *Reijnierse* en *Bensink*, kapitein luitenant ter zee K.M.R. *J. H. Hoogendijk* en nog enige andere officieren, onder wie de heer *van Waning*, moesten alles regelen voor

de voorbereiding van het in orde maken van de Nederlandse havens en het zo spoedig mogelijk overnemen van de andere geallieerde marinetaken. Zij heetten in de wandeling „terugkeer-marine". De andere organisatie, de z.g. „wederopbouw-marine", moest zien zo spoedig mogelijk personeel te krijgen en alles voor te bereiden voor de wederopbouw van de vloot.

88124 *(van Waning)* De besprekingen, die over de terugkeer zijn gevoerd, zijn in concrete plannen geresulteerd. Er werden voortdurend plannen gemaakt. Men vroeg zich af, welke havens, wanneer er een invasie zou plaats hebben, het eerst zouden kunnen vrijkomen, Brest, later Antwerpen, Vlissingen, Rotterdam. Het was ook mogelijk, dat de Duitser plotseling uit Nederland zou wegtrekken, als hij het soms benauwd kreeg. Het was dan zaak er zo vlug mogelijk bij te zijn, de havens te bezetten en te trachten de aanvoer te regelen.

Volgens de heer *van Waning* waren deze plannen vaak „brain waves" en men vroeg zich soms af, hoe men op het idee kwam. Er waren commissies, waar al deze plannen in detail werden uitgewerkt en daarna goedgekeurd. Daarna werd het plan z.g. pigeonholed, d.w.z. dan ging het in een vakje. Wanneer het geval zich voordeed, kon het te voorschijn worden gehaald.

88126 *(van Waning)* De heer *van Waning* weet, dat de regelingen, die voor de havens zijn gemaakt en de indelingen van het personeel in grote lijnen zijn uitgevoerd. Men kan het niet altijd zo krijgen als men het graag wil hebben; men krijgt b.v. wel eens te weinig mensen. De heer *van Waning* zou niet weten, hoe men het had willen doen, zonder dat dit kleine bureau bestond.

88128 *(van Waning)* Dit alles stond onder leiding van schout bij nacht *Stöve;* deze is begin 1944 uit Washington gekomen en werd de aangewezen Commandant Zeemacht Nederland. Langzamerhand werden mensen aangetrokken, die werden aangewezen voor bepaalde functies. De heer *Bensink* b.v. als Rotterdammer, die de havens door en door kende, werd aangetrokken voor de functie van districtshavencommissaris van Rotterdam. Kapitein luitenant ter zee K.M.R. *J. H. Hoogendijk* was een overeenkomstige deskundige van de haven van Amsterdam.

88129 *(van Waning)* De phase van plannen maken was in September 1944 voorbij. Eerst kwam Terneuzen vrij, direct daarna Vlissingen. Zij begrepen toen, vooral ook omdat Gent als geallieerde haven een rol ging spelen, dat er een havendetachement naar Terneuzen moest. Zij moesten op Zeeuwsch-Vlaanderen letten. Het was een Nederlands belang, dat als Zeeuwsch-Vlaanderen werd bevrijd, er Nederlanders heen zouden gaan en geen Belgen.

88131 *(van Waning)* Met de beperkte middelen, waarover de Nederlanders beschikten, was gerekend op een havendetachement voor Vlissingen, maar niet was voorzien dat Terneuzen als haven van zoveel belang zou worden, dat er een detachement heen moest. Dit is een direct gevolg geweest van het verloop der operatie tegen Antwerpen.

88134 *(van Waning)* De heer *van Waning* heeft deze ontwikkeling meegemaakt tot Mei 1945; toen is hij samen met admiraal *Dickens* naar Den Haag gegaan. Deze is in Nederland gebleven tot December 1945.

78436 *(Stöve)* Oorspronkelijk had de marine, aldus vice-admiraal b.d. *G. W. Stöve,* bij het Militair Gezag vier marine-officieren gedetacheerd, met de bedoeling, dat deze marine-officieren commissaris van het Militair Gezag zouden zijn. Zij waren geplaatst in Zeeland, Rotterdam, Amsterdam en Den Helder. Te Rotterdam en Amsterdam zou hun gezag beperkt zijn tot het watergebied, zodat de kade een grens vormde tussen het gezagsgebied van de militaire en de maritieme commandanten. In Den Helder en Vlissingen zou het Militair Gezag geheel ressorteren onder de marine-commissaris en, voorzover de heer *Stöve* bekend, was de reden daarvoor, dat dit specifieke marineplaatsen waren. Verder kwam de marine, aldus de heer *Stöve,* uiteraard regelmatig in aanraking met het Militair Gezag door haar bemoeienis met het inventariseren en veilig stellen van de gehele Duitse kustverdediging, bij het opruimen van munitie en het onschadelijk maken van mijnen aan het strand. Het contact, dat zij op deze wijze hadden, heeft de heer *Stöve* nooit aanleiding gegeven tot moeilijkheden; het is altijd soepel verlopen. Als de heer *Stöve* met het Militair Gezag in aanraking kwam omtrent marine-aangelegenheden, was het rechtstreeks met de heer *Kruls.* De heer *Stöve* weet niet precies, of er een bepaalde sectie was, die belast was met de marine-aangelegenheden. In Den Helder was kapitein ter zee *Bueninck,* te Amsterdam de toenmalige kapitein ter zee *Reijnierse,* in Zeeland kapitein luitenant ter zee *Slot* en te Rotterdam kapitein ter zee *van Leeuwen* maritiem commissaris. Hun taak omvatte alles, wat behoorde tot de werkzaamheden van een commissaris van het Militair Gezag, dus ook civiele aangelegenheden. Zij waren in deze functie verantwoordelijk aan generaal *Kruls.*

78437 *(Stöve)*

78438 *(Stöve)*
78439 *(Stöve)*
78440 *(Stöve)*

78441 *(Stöve)*

78442 *(Stöve)*
78443 *(Stöve)*
64827 *(Furstner)* De heer *Furstner* deelde mede, dat de na de bevrijding ingestelde havendistricten in de Commissie Terugkeer zijn voorbereid; hij meent in Augustus 1944. Hij was er erg voor, ook in verband met Britse militaire eisen, na de bevrijding het herstel van de havens

zoveel mogelijk in algemeen verband te laten uitvoeren onder een algemeen havencommissaris, die verschillende districtshavencommissarissen onder zich zou hebben. Het is tenslotte op een plaatselijke havencommissie uitgedraaid, waarin de militaire havencommandant zitting had, die overlegde met alle mogelijke instanties o.m. de oude havenautoriteiten, zowel te Rotterdam en Amsterdam als te Delfzijl. De marine had in elke haven een hoofdofficier geplaatst, wiens taak het was om in overleg met de civiele instanties de beste manier uit te denken om zo snel mogelijk de havens gereed te hebben voor bepaalde doeleinden, welke werden aangewezen door de Minister van Marine.

§ 12. Commandement Zeemacht Nederland na de bevrijding

78421 *(Stöve)* Zijn aanstelling als Commandant Zeemacht Nederland heeft de heer *Stöve* in Engeland gekregen, maar hij zou de datum niet meer kunnen noemen. Oorspronkelijk was hij „aangewezen" commandant zeemacht Nederland; de 11e Mei 1945 was hij in Den Haag terug en heeft hij een hoofdkwartier ingericht in het flatgebouw „Duinwijck".

78422 *(Stöve)* Hij was echter nog de jongere broer bij de Engelse commandant, die tenslotte de verantwoordelijke man was tegenover het geallieerde opperbevel; dit heeft geduurd tot begin September.

78424 *(Stöve)* De Nederlandse marine werd na het beëindigen van de vijandelijkheden nog niet zelfstandig. De opperbevelhebber van de geallieerde expeditionnaire macht, generaal *Eisenhower,* had als marinecommandant een Engelse admiraal, oorspronkelijk admiraal *Ramsay,* die bij een van zijn tochten tussen Engeland en het vasteland bij een vliegtuigongeluk is omgekomen; daarna is het admiraal *Burrough* geworden. De Engelsen hadden in Frankrijk, België, Nederland en Duitsland vlagofficieren aangewezen, die rechtstreeks onder de Engelse admiraal verantwoordelijk waren voor de gang van zaken in de havens.

78426 *(Stöve)* Na de beëindiging van de vijandelijkheden was er dus een overgangstoestand, waarbij er operationeel wel een Engelse leiding was, doch via een Nederlands bevel. Oorspronkelijk bleef de toestand, zoals die was. Operatiën waren er niet veel meer, maar één van de operatiën, welke bleef doorgaan en misschien nog urgenter werd dan te voren, was het mijnenvegen. Tot begin September gingen de orders aan de mijnenveegdienst uit van de Britse vlagofficier, admiraal *Dickens,* die daarvoor in zijn staf de Nederlandse chef van de mijnenveegdienst had. De orders kwamen tenslotte van admiraal *Dickens,* zij het dan ook in volledig overleg met een Nederlandse officier en na bespreking met de heer *Stöve.* Dit is veranderd in September 1945, toen de Engelse schakel is verdwenen en de heer *Stöve* rechtstreeks

78427 *(Stöve)* contact kreeg met de geallieerde opperbevelhebber. In menig opzicht was dat nog nodig, o.m. ten opzichte van de mijnenveegdienst. Dit contact is ook heel vruchtbaar geweest, want op deze wijze hebben de Nederlanders hetgeen zij nodig hadden, altijd vlot gekregen.

78419 *(Stöve)*
78420 *(Stöve)* Bij het vertrek in 1945 van de Engelse marine commandant moest de Nederlandse marine dus zelfstandig in Nederland verder werken. Op dat ogenblik zat de heer *Stöve* nog midden in de taak, welke hij had gekregen, nl. het vrijmaken van de Nederlandse havens, het opruimen van mijnen, het overnemen van de Duitse batterijen langs de kust en het opruimen van de schadelijke ammunitie, die voor Nederland niet bruikbaar was en die bovendien, doordat het oorlogsmunitie was, niet houdbaar was en daarom moest worden vernietigd. Met dit werk is men nog geruime tijd bezig geweest. De taak van de heer *Stöve* als Commandant Zeemacht Nederland was eigenlijk niet vergelijkbaar met dit commando onder normale omstandigheden.

In Augustus 1945 was ook in Oost-Azië door de capitulatie van Japan de oorlog geëindigd, waarmede de opzet, dat de Nederlandse schepen zouden deelnemen aan de oorlog in de Stille Oceaan, was komen te vervallen. Daarentegen was er dadelijk een nieuwe taak voor de Koninklijke marine weggelegd, en wel zoveel mogelijk schepen naar Indië te zenden om daar het wettige gezag te herstellen en de capitulatie van Japan te aanvaarden op de verschillende eilanden in de Grote Oost. Met deze taak had de heer *Stöve* als Commandant Zeemacht Nederland niet te maken. Het was de taak van de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, toentertijd admiraal *Helfrich,* terwijl de uitzending van deze schepen rechtstreeks door het in Den Haag herlevende Ministerie van Marine werd geleid.

Een gedeelte van de taak van de heer *Stöve* lag ook in het orde scheppen in de min of meer chaotische toestand op personeelsgebied. Tijdens de oorlog was er het normale beroepspersoneel, waarbij was gekomen dienstplichtig personeel, dat opgeroepen was uit verschillende gedeelten van de wereld, zomede een deel van de Nederlandse vissers, die in Engeland waren terechtgekomen en in de mijnenveegdienst waren ingepast. Later had men in het bevrijde Nederland, speciaal in

Noord-Brabant en Limburg, en naarmate Nederland verder werd bevrijd ook in de Oostelijke en Noordelijke provinciën, personeel met een kort dienstverband aangenomen, dat was bedoeld om deel uit te maken van de verschillende havendetachementen. Bovendien was na de capitulatie van Duitsland al het personeel, dat in krijgsgevangenschap was geweest, teruggekeerd. Zo had de marine veel personeel — ten dele oud, ten dele niet helemaal valide door de krijgsgevangenschap, ten dele zeer kort opgeleid — dat bepaald ongeschikt was voor de scheepsdienst. In dit conglomeraat, dat te groot was voor de dienst in Nederland, moest orde worden gebracht. Dit ressorteerde onder het commandement van de heer *Stöve,* maar aangezien zijn commandement daarvoor niet ten volle het apparaat bezat, is, zo spoedig als dat mogelijk was, het Ministerie van Marine daarbij ingeschakeld. De heer *Stöve* bleef de uitvoerder.

Er waren marinecommandanten te Vlissingen, Rotterdam, Amsterdam, Den Helder en Delfzijl. Deze havens waren daarvoor uitgekozen, omdat zij, zolang de oorlog duurde, alle van belang hadden kunnen zijn voor de militaire aanvoeren naar het gevechtsfront. De Engelse organisatie was overgenomen, waarbij de marine ook in de havens verantwoordelijk was voor de gehele scheepvaart en dus moest zorgen, dat de schepen veilig binnenkwamen, een veilige ligplaats kregen, zo snel mogelijk werden gelost en weer veilig naar zee gingen. Doordat de oorlogstoestand was geëindigd, hadden verschillende van deze organisaties na korte tijd geen zin meer. De heer *Stöve* kreeg daarom spoedig de opdracht deze organisatie zoveel mogelijk in te krimpen. Veel personeel moest afvloeien en een gedeelte daarvan kwam ter beschikking van de Minister van Marine en werd uitgezonden naar het Oosten.

Het geheel was een periode van overgang van oorlogstoestand naar vredestoestand, waarbij zeer sterk de nadruk viel op de Nederlandse belangen in het Oosten, terwijl de belangen in Nederland zelf gering waren. De taak van de marine in Nederland was en bleef te zorgen, dat de vaarwaters naar de Nederlandse havens en langs de kust vrij van mijnen werden gemaakt. Verder behoorde tot de bemoeienissen van de marine het doen herleven van de visserij, waarvoor een politiekruiser beschikbaar gesteld werd; voorts behoorde er toe een min of meer regelmatige transportdienst tussen Hoek van Holland en Engeland om marinegoederen en marinepersoneel uit dat land hierheen te vervoeren.

78431 *(Stöve)*

De marine bezat, overgebleven uit de oorlog, twee torpedobootjagers, Hr Ms „van Galen" en Hr Ms „Tjerk Hiddes", twee kleine kruisers, Hr Ms „Tromp" en Hr Ms „Heemskerck", een kanonneerboot, Hr Ms „van Kinsbergen", een mijnenlegger, Hr Ms „Willem van der Zaan"; voorts waren er Hr Ms „Soemba" en Hr Ms „Flores", die echter als oorlogsschepen niet meer bruikbaar waren, doordat de kanons waren uitgeschoten in de talrijke bombardementen in de Middellandse Zee en bij Normandië. Verder waren er vier of vijf onderzeeboten, een patrouillevaartuig, Hr Ms „Queen Wilhelmina", zomede enkele flottieljes mijnenvegers, die werkten op de Nederlandse kust. Kort na de oorlog zijn er van de Britse marine torpedobootjagers overgenomen, welke naar Indië zijn gezonden en de namen hebben gekregen van „Evertsen", „Piet Hein", „Kortenaer" en „Banckert". De heer *Stöve* heeft zijn functie tot 16 April 1946 vervuld.

78432 *(Stöve)*
78433 *(Stöve)*

78434 *(Stöve)*

78435 *(Stöve)*

Op twee zaken, verband houdende met de koopvaardij, wil de heer *Stöve* nog wijzen. Het routeren van de schepen, nl. het geven van aanwijzingen voor de veilige vaarwaters, ging uit van zijn commandement; mede in verband met de veiligheid van de Nederlandse scheepvaart had hij te Rotterdam een degaussing-installatie in de Waalhaven, waar schepen konden worden beveiligd tegen magnetische mijnen.

88135 *(van Waning)*

Kapitein ter zee b.d. *Ch. J. W. van Waning* verklaarde, dat, toen de staf van admiraal *Dickens* en die van de heer *Stöve* in Den Haag in één groot gebouw waren ondergebracht en er dus direct dagelijks contact was, zijn functie als verbindingsofficier tussen deze staven geen zin meer had; hij heeft toen om een andere werkkring gevraagd. Hij had gehoord, dat er een naval disarmament controlstaff zou komen. De control-staff had tot taak het controleren van de goede naleving van de „terms of surrender" door de Duitsers. De uitvoering van deze taak betekende, dat alles wat tevoren door de Duitse marine was behandeld nu onder beheer van de „naval disarmament control-staff" kwam. Aanvankelijk bestond deze controlstaff slechts uit een Britse control-commander, een Britse luitenant en de heer *van Waning.* Later werden geleidelijk andere Nederlandse marine-officieren, veelal ex-krijgsgevangenen, aangetrokken. Oorspronkelijk was het niet de bedoeling geweest zo'n organisatie in Nederland op te richten, maar later bleek het toch noodzakelijk. In Augustus is de heer *van Waning* de Britse control-commander, wiens „deputy" hij aanvankelijk was, opgevolgd.

Volgens de beginselen, die *Eisenhower* in zijn voorschriften had gesteld, kwam alles, wat in Duits marinebeheer was geweest, onder het

beheer van de naval disarmament control-staff en — tot zijn grote ontzetting mag de heer *van Waning* wel zeggen — bleek volgens deze opvatting van SHAEFF de gehele kustverdediging hieronder te vallen. Wat in normale tijden een legerzaak was, werd aldus een marinezaak. Dit betekende, dat de bewaking van de duinen, met duizenden tonnen munitievoorraden en materialen van waarde — naarmate de Canadezen daaruit terugtrokken — moest worden overgenomen door de control-staff, die over geen mens beschikte, terwijl er ook geen Nederlands marine- of legerpersoneel beschikbaar was. De heer *van Waning* stond derhalve niets anders te doen dan de B.S. te vragen, of deze hem kon helpen. Om de legervorming niet dwars te zitten, werd tevoren overeengekomen, dat de heer *van Waning* alleen adspirant-oorlogvrijwilligers voor de marine zou nemen. Op deze wijze heeft hij 1200 B.S.-ers gekregen en dezen hebben zo goed en zo kwaad als het ging de duinen bewaakt. Om brokken te voorkomen hebben zij de munitie en wat daar verder aan oorlogsbuit lag, bij elkaar gehaald.

Flag-officer Holland was tevens de plaatsvervanger van general *Clark*, het hoofd van de SHAEFF-mission to the Netherlands, de militaire missie van SHAEFF bij de Nederlandse Regering. Het feit, dat de heer *van Waning* in deze missie de enige Nederlander was en bovendien als Nederlander een geallieerde functie bekleedde, maakte het hem gemakkelijker bepaalde resultaten te bereiken. Zo kon de heer *van Waning* o.m. bereiken, dat het gestolen materiaal van scheepswerven tijdig werd achterhaald door deskundigen van die werven. Op deze wijze heeft hij ook meegewerkt om 600 visserschepen en 300 coasters terug te halen uit Duitsland.

§ 13. Conclusies

Ofschoon het in dit hoofdstuk gegeven beeld van de verrichtingen der Koninklijke marine niet volledig is, is toch wel duidelijk naar voren gekomen, dat officieren, onderofficieren en manschappen zich voortdurend hebben ingespannen om de Nederlandse vlag op de wereldzeeën hoog te houden. De commissie wil gaarne hulde brengen aan al diegenen, die door onafgebroken plichtsbetrachting en moed Koningin en vaderland, alsmede de geallieerde zaak, trouw hebben gediend. In het bijzonder aan boord van Hr Ms schepen zijn prestaties verricht, waarvoor de commissie grote waardering heeft.

De Nederlandse schepen in de Europese wateren zijn onmiddellijk na aankomst in Engeland onder het operationele commando van de Britse admiraliteit gesteld. De commissie acht dit juist; slechts onder operationeel bevel van de Engelsen kon de Nederlandse vloot op verantwoorde wijze aan de krijgsverrichtingen deelnemen.

De vraag, hoe groot de Nederlandse eenheden moesten zijn, die onder Brits operationeel bevel kwamen, is in het algemeen aldus beantwoord, dat ieder schip als een eenheid werd beschouwd; alleen bij de motor-torpedobootdienst bestond zulk een eenheid uit twee of meer schepen. Ook is overwogen een Nederlandse onderzeebootflottielje te formeren, bestaande uit een aantal onderzeeboten met een onderzeebootmoederschip. Deze plannen zijn evenwel niet tot uitvoering gekomen. Wel is Hr Ms „Colombia" ingericht als onderzeebootmoederschip, maar de beoogde grotere eenheid is nimmer tot stand gekomen; de Engelse marineleiding kon zich met deze plannen niet verenigen.

Het is de commissie gebleken, dat de samenwerking met de Britse marine goed was. De heer *Furstner* onderhield contact met de hoogste marineleiding. Op een lager niveau werden de zaken door de marine-attaché en de verbindingsofficieren behandeld. Het is de commissie gebleken, dat de heer *Furstner* een zeer goede verstandhouding met de Engelse autoriteiten heeft geschapen en daardoor veel gedaan heeft weten te krijgen.

Een bron van voortdurende moeilijkheden is de personeelsvoorziening geweest; als gevolg van oorlogshandelingen ontstond er reeds vrij spoedig een tekort aan manschappen. Voorts werd de gemiddelde leeftijd van het personeel, welke in 1940 reeds hoog was, steeds hoger; de aanvullingen daarentegen waren minimaal. Dat dit de marineleiding veel moeilijkheden baarde is duidelijk. De commissie heeft waardering voor de wijze, waarop zij deze moeilijkheden heeft opgevangen.

Ook het materieel eiste de voortdurende aandacht. Dat de marineleiding te Londen er in geslaagd is gedurende de oorlog een zeer groot deel van de vloot te doen vernieuwen, getuigt van een krachtig beleid op dit gebied. De commissie apprecieert dit te meer, daar de heer *Furstner* slechts een klein aantal mensen voor de afdeling materieel ter beschikking had.

Op Curaçao bestond er bij het uitbreken van de oorlog nagenoeg geen krijgsmacht; er waren daar toen slechts ongeveer 300 militairen. In 1940 is de defensie van dit gebiedsdeel krachtig ter hand genomen en in Mei 1945 waren er 3000 tot 3500 man van de militie onder de wapenen, alsmede 500 man van het Vrijwilligers Korps Curaçao; voorts waren er enige tientallen mariniers. Wat de vloot betreft waren er drie gemilitariseerde walvisvaarders, welke konvooieerden langs de kust, terwijl voorts Hr Ms „van Kinsbergen", Hr Ms „van Brakel", Hr Ms „Queen Wilhelmina" en enige motortorpedoboten, hoewel niet alle te zamen en tegelijk, voor de veiligheid van de Nederlandse Antillen zorg hebben gedragen. Er is derhalve een grote groei geweest van het militaire apparaat in dit gebiedsdeel.

Ook op Suriname was bij de aanvang van de oorlog slechts een minimale krijgsmacht aanwezig. Aan het einde van de oorlog evenwel bestond de krijgsmacht aldaar uit ongeveer 4000 man Nederlandse troepen en 7 à 8000 man Amerikaanse troepen, terwijl voorts een zestal kleine schepen konvooidiensten verrichtte langs de kust.

Dat in beide gebiedsdelen de defensieve kracht zozeer is toegenomen ondanks de moeilijke omstandigheden, waarin men verkeerde, stemt tot verheugenis. De commissie wil evenwel niet nalaten erop te wijzen, dat deze toeneming ook wel nodig was, omdat de defensie in beide gebiedsdelen in 1940 niet voldoende was. Dit bracht de noodzaak met zich, dat na de capitulatie van Nederland zowel Engeland als Frankrijk en later Engeland en Amerika troepen hebben gezonden ter bescherming.

De commissie wil ook nog wijzen op de bevelsverhoudingen in Suriname en Curaçao. Volgens de daar geldende staatsregelingen berustte het opperbevel bij de Gouverneur.

Zowel de Nederlandse als de vreemde troepen in beide gebiedsdelen stonden evenwel operationeel onder een hoge geallieerde militaire autoriteit, die elders zijn hoofdkwartier had. Dit eiste zowel van de Gouverneur als van de militaire autoriteiten ter plaatse, die dus zowel onder de Gouverneur als onder de geallieerde opperbevelhebber stonden, veel takt. Wrijvingen zijn in beide gebiedsdelen dan ook niet uitgebleven. Op Curaçao zijn deze niet van ernstige aard geweest. Op die in Suriname kan de commissie niet ingaan, omdat het haar niet mogelijk is geweest bijvoorbeeld de hoofdpersoon, de toenmalige Gouverneur van Suriname, de heer *Kielstra,* te horen; deze is kort na de oorlog overleden.

Nadat de marine bij de capitulatie in 1942 Nederlandsch-Indië moest verlaten, is een gedeelte naar Colombo vertrokken en een ander gedeelte naar Australië. Tegen het einde van de strijd in Indië kwam er een telegram van admiraal *Furstner,* dat de Britse admiraliteit er prijs op stelde, indien bij een eventuele evacuatie van de schepen uit de Nederlandsch-Indische wateren, deze schepen zouden worden toegevoegd aan de Eastern Fleet en gebaseerd zouden worden op Ceylon. In de praktijk heeft admiraal *Helfrich* de schepen evenwel enige bewegingsvrijheid moeten laten; de hoofdzaak was immers, dat de schepen uit Indië wegkwamen en een veilige plaats bereikten, afhankelijk van omstandigheden en vermogen. De verdeling van de schepen over Ceylon en Australië heeft daardoor een min of meer toevallig karakter gedragen.

De heer *Helfrich* is in Maart 1942 Bevelhebber van de Strijdkrachten in het Verre Oosten (B.S.O.) geworden. In Australië werd onder hem een marine-commando ingesteld; aanvankelijk was schout bij nacht *Coster* marinecommandant Australië (M.C.A.), later schout bij nacht *Koenraad.* De heer *Helfrich* voerde het commando over alle delen van de krijgsmacht op Ceylon en in Australië. Hij had evenwel niet het operationele bevel over deze onderdelen.

In Australië was er voorts een onderbevelhebber van de strijdkrachten in het Oosten (O.B.S.O.). Deze functie is aanvankelijk door de marinecommandant Australië vervuld. In het najaar van 1943 heeft de heer *van Oyen* haar overgenomen en hij heeft haar bekleed tot het einde van de oorlog. De heer *van Oyen* was tevens legercommandant van het K.N.I.L. in Australië (L.C.A.). Op Ceylon had de B.S.O. een chef personeel, een chef materieel, een chef administratieve dienst en een chef staf. In Australië had de marinecommandant eveneens een hoofdkwartier, waarin overeenkomstige functies vervuld werden, terwijl voorts de commandant van het leger in Australië eveneens soortgelijke functionarissen onder zich had. Zoals gezegd, was noch de B.S.O., noch de O.B.S.O., noch de M.C.A., noch de L.C.A. operationeel bevelhebber. Bovendien bestond de gehele krijgsmacht in het Verre Oosten uit een klein aantal schepen, een paar squadrons vliegtuigen en enige compagnieën van het K.N.I.L.

De commissie is van oordeel, dat deze organisatie veel te zwaar is geweest. Het is duidelijk, dat drie van dergelijke bestuursapparaten

verwarrend moesten werken en competentiekwesties moesten scheppen.

Het is de commissie gebleken, dat men op het hoofdkwartier op Ceylon nu eens dacht, dat al de strijdkrachten in Australië, dan weer, dat deze alle op Ceylon hadden moeten zijn. Tot een concentratie van alle strijdkrachten in één van deze beide landen is het echter niet gekomen.

De commissie meent, dat concentratie van alle strijdkrachten in het Verre Oosten had moeten plaats vinden. Zij wil geen definitief oordeel uitspreken over de vraag of dit nu in Australië of op Ceylon had moeten geschieden. Wel vraagt zij zich af, of, gezien de mogelijkheden zowel op personeel- als op materieelgebied — vrijwel de enige bemoeienissen van de hoofdkwartieren — niet Australië de voorkeur had moeten verdienen, vooral omdat aldaar het arsenaal van de Amerikanen was gevestigd en er grotere mogelijkheden voor training bestonden.

De commissie acht het beleid van de betrokken militaire autoriteiten op dit punt onjuist. Zij in de eerste plaats hadden er, met meer nadruk dan is geschied, toch op moeten wijzen, dat de toen bestaande versnippering met zich bracht, dat een onevenredig groot percentage van het personeel werd onttrokken aan de krijgsverrichtingen en in beslag genomen werd door de consequenties van deze onjuiste organisatie. Ook de Regering, met name de Minister van Marine, treft in dezen blaam. De Ministerraad heeft over deze zaak wel gesproken, maar hij heeft geen beslissing genomen, waarbij wel moet worden opgemerkt, dat hij van de naast-betrokkenen geen stringente voorstellen ter zake heeft ontvangen.

De bevelhebber van de strijdkrachten in het Oosten, de heer *Helfrich,* is blijkens zijn verklaringen eveneens niet erg tevreden over de organisatie geweest, zij het op andere gronden. Zijn bezwaar richt zich tegen het feit, dat een algemeen civiel bestuur voor Nederlandsch-Indië in stand is gehouden, ofschoon het had gecapituleerd en het enig overgebleven gebied Merauke en omgeving was. De heer *Helfrich* meende, dat in zijn hoofdkwartier een afdeling „civil affairs" had moeten komen, waarin alle aangelegenheden aangaande het burgerlijk bestuur behandeld hadden kunnen worden.

Zonder diep in deze zaak te willen treden, wil de commissie opmerken, dat in deze redenering o.m. voorbij wordt gezien aan de belangrijke taken, welke aan het civiele bestuur toekomen met betrekking tot de oorlogvoering en de na-oorlogse problemen.

De opmerking van de heer *Helfrich,* dat Birma en de Philippijnen na de capitulatie van deze landen geen civiel bestuur meer zouden hebben, moet op een vergissing berusten.

Het rapport van lord *Louis Mountbatten* [1]) stelt immers, dat de Gouverneur van Birma, sir *Reginald Dorman Smith,* zijn regering in 1942 in Simla heeft gevestigd; de President van de Philippijnen zetelde in San Francisco.

De heer *Helfrich* acht het voorts fout, dat er geen uitvoering is gegeven aan art. 3 van het besluit van 6 Mei 1942, C 39; krachtens dit Koninklijk besluit had een uitvoeringsregeling met betrekking tot het opperbevel in Nederlandsch-Indië getroffen moeten worden. Zonder thans de merites van dit besluit in haar oordeel te betrekken, wil de commissie wel uitspreken, dat de Regering gehouden was uitvoering aan artikel 3 van genoemd Koninklijk besluit te geven. Zij is echter van mening, dat een Nederlands opperbevel — dat toch geen operationele bevoegdheid had — in de toenmalige omstandigheden van heel weinig feitelijke betekenis zou zijn geweest [1]).

Bij de beoordeling van het beleid van de bevelhebber der zeestrijdkrachten en later de Minister van Marine, onderscheidt de commissie twee perioden. De eerste van Juni 1940 tot ongeveer midden 1942, de tweede van die tijd af tot het einde van de oorlog. In de eerste periode liep het oorlogsdoel van de Nederlanders samen met dat van de Engelsen, nl. te zorgen, dat *Hitler* het Verenigd Koninkrijk niet op de knieën kreeg. Daarnaast had de heer *Furstner* in laatste instantie ook de verantwoordelijkheid voor de vloot in Indië. De versterking van dit deel der marine heeft te Londen veel aandacht geëist en verschillende schepen zijn naar Indië gedirigeerd in overleg met de Engelse admiraliteit. Voor het verplaatsen van schepen van het ene oorlogsgebied naar het andere had de Engelse operationele leiding toestemming nodig van de B.D.Z. In goed overleg heeft dit immer plaatsgevonden. Het zelfstandige beleid van de Nederlandse Minister van Marine was verder weliswaar beperkt tot personeel- en materieelzaken, doch eiste niettemin grote doortastendheid van optreden om de schepen zo goed mogelijk varende te houden, zodat de Engelse admiraliteit deze daar kon inzetten, waar zij nodig waren.

De commissie is van oordeel, dat dit doel, dank zij de heer *Furstner* en zijn personeel, voor het grootste gedeelte is bereikt.

[1]) „Report to the Combined Chiefs of Staff" door de Supreme Allied Commander South East Asia 1943—1945, Vice-admiral the Earl *Mountbatten* of Burma, Londen 1951, blz. 189.

[1]) Vgl. hoofdstuk XIX, § 6, sub *b*.

In het XIXde hoofdstuk van deel 5*a* van haar verslag [1]) heeft de commissie opgemerkt van mening te zijn, dat de combinatie van Minister van Marine en Bevelhebber der Zeestrijdkrachten onjuist moet worden geacht, omdat de verantwoordelijkheid van de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten aan de Minister van Marine daardoor in de lucht komt te hangen. De commissie meent, dat de bezwaren over het personeelsbeleid, welke in dit hoofdstuk naar voren zijn gekomen, mede te wijten zijn aan de combinatie van Minister en Bevelhebber der Zeestrijdkrachten. Ware er een Minister van Marine aangesteld, aan wie de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten verantwoording schuldig zou zijn geweest, dan zouden zij, die zich over het beleid bezwaard gevoelden, een civiele beroepsinstantie hebben gehad.

Gedurende de periode van ongeveer midden 1942 tot aan het einde van de oorlog was de politiek van de Nederlandse Regering te Londen erop gericht Hr Ms schepen daar in te zetten, waar hun aanwezigheid door de geallieerde oorlogsleiding gewenst werd. Dit heeft er toe geleid, dat Nederlandse oorlogsschepen hebben gevochten bij Noord-Afrika, bij Sicilië en aan de Italiaanse en Zuid-Franse kusten. Bij veel belangrijke acties in het Middellandse Zeegebied zijn deze schepen derhalve actieve deelnemers geweest.

De commissie acht dit beleid van de Regering juist. Zij meent, dat het in die tijd niet mogelijk was een politiek te voeren, waardoor bewerkstelligd zou zijn, dat de Nederlandse oorlogsschepen gespaard zouden blijven voor acties, waardoor de Nederlandse belangen meer rechtstreeks gediend zouden worden. De algemene politiek van de geallieerden was er op gericht eerst een einde te maken aan de oorlog in Europa om vervolgens alle krachten te concentreren op de strijd in Azië. Verwacht werd, dat deze laatste nog ongeveer één jaar zou duren na de beëindiging van de strijd in Europa. In die tijd, zo hoopte de Nederlandse Regering, zou de marine de kans krijgen haar vloot te vernieuwen en uit te breiden. De snelle teruggang van de Japanse militaire macht en de atoombom, welke geleid hebben tot de capitulatie van Japan in 1945, kon door de Nederlandse Regering niet voorzien worden.

Hoewel dus de commissie het gevoerde beleid in het algemeen juist acht, meent zij toch wel, dat de marineleiding in 1944 en begin 1945, toen de acties van generaal *MacArthur* tegen de Japanners tot ontplooiing kwamen, een grotere aandacht aan dat strijdgebied had moeten geven. Met name meent de commisie, dat de voorstellen van de Nederlandsch-Indische Regering een Nederlandse eenheid te formeren voor de strijd in de Archipel, door de heer *van der Plas* bij de Ministeriële Commissie Oorlogvoering voorgebracht en toegelicht, niet de nodige aandacht hebben gekregen. De commissie wil niet treden in de beoordeling van de vraag of het mogelijk zou zijn geweest toen een Nederlandse eenheid, zoals generaal *MacArthur* wenste, direct naar het Verre Oosten te sturen. De wijze echter, waarop deze zeer ernstige zaak door de toenmalige Ministers van Marine, de heren *Furstner* en *de Booy* is getraineerd, keurt de commissie af.

Het commandement van de zeemacht in Nederland na de bevrijding is er op gericht geweest Nederlandse havens en waterwegen zo snel mogelijk voor gebruik gereed te maken.

Bijzondere vermelding verdienen de havendetachementen en de mijnenveegdienst, welke hierbij de belangrijkste taken kregen. Het herstel is met voortvarendheid aangepakt. Het commandement van de heer *Stöve* heeft hiertoe in belangrijke mate bijgedragen.

[1]) Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940—1945, deel 5*a*, blz. 712.

V. ORGANISATIE EN VERRICHTINGEN VAN DE LANDMACHT

§ 1. Aankomst in Engeland

50829 *(Fack)* De toenmalige vaandrig *R. Fack* is na de capitulatie met een tiental militairen in Engeland aangekomen op een kustvaardertje, waarop zich ook nog ongeveer 100 burgers bevonden. De militairen werden daar in een kamp ondergebracht, dat reeds in gereedheid was. Zij werden daar even ondervraagd en kregen iets te eten. De nacht hebben zij doorgebracht in tenten en de volgende morgen zijn zij onder Engels militair geleide naar Londen vertrokken, waar zij overgegeven zijn aan de Nederlandse autoriteiten.

50831 *(Fack)* Een enkele keer kreeg de heer *Fack* opdracht andere groepen militairen af te halen of voor onderdak of een maaltijd te zorgen.

50833 *(Fack)* De eerste kleine groepen, die uit Nederland kwamen, arriveerden verspreid op de Engelse kust; zij zijn langzamerhand naar Londen gedirigeerd.

50834 *(Fack)* Ze bleven enkele dagen te Londen totdat er ongeveer een totaal van — naar de heer *Fack* schatte — 200 à 300 militairen op deze wijze waren verzameld.

50835 *(Fack)* Een week na aankomst te Londen werd opdracht gegeven naar Haverfordwest te gaan. Er waren soldaten van alle mogelijke wapens.

51256 *(Sisselaar)* De toenmalige vaandrig *C. Sisselaar* werd met andere vaandrigs ondergebracht in de Transit Barracks. Zij mochten alle wapens houden; zij hadden b.v. nog pistolen. Zij hebben daar 4 à 5 dagen gezeten, totdat er iemand van de Nederlandse missie kwam, die hen identificeerde. Daarna werden zij naar Londen gestuurd. Zij zijn daar 4 à 5 dagen geweest en zijn toen getransporteerd naar Haverfordwest. Daar hebben zij, naar de heer *Sisselaar* meende, 10 tot 14 dagen gelegen. Er kwamen steeds meer mensen aan uit België en Frankrijk. Het grootste detachement, dat daar aankwam, was de vliegschool Haamstede met een complete uitrusting.

51271 *(Sisselaar)* Later, in het kamp bij Porthcawl, zijn telkens mensen uit de troep gelicht, van wie men blijkbaar foute dingen wist of vermoedde; enkelen mochten, hangende het onderzoek, niet in een Engels uniform rondlopen. De troep moest met ingang van 1 September 1940 in battledress gekleed zijn.

40723 *(Niterink)* De toenmalige kapitein *M. B. Niterink* is in Juni 1940 met zijn troep ondergebracht in het kamp Porthcawl. In het begin was het natuurlijk moeilijk, want de mensen die aankwamen moesten door de Engelsen worden onderzocht. Het is begrijpelijk, dat de geest van de troep niet uitmuntend was. Alles was bijeengegaard. Er waren veel treinsoldaten bij, en anderen, die vroeger op een bureau hadden gezeten en dus geen velddienst hadden gedaan.

40728 *(Niterink)* De heer *Niterink* is met zijn troep 's nachts om een uur of twee in het kamp aangekomen. Allen werden in tenten opgesloten met een Engelse schildwacht er voor; zij mochten er niet uit. De volgende morgen begon een onderzoek. Het heeft echter heel lang geduurd, voordat de militairen uit het kamp mochten. De officieren mochten er later wel uit; de minderen nog niet. Het heeft wel een dag of tien, veertien geduurd voordat de Nederlanders de bewaking mochten overnemen. In de telefooncentrale van het kamp waren echter altijd

40729 *(Niterink)* Engelse soldaten. Het wantrouwen heeft echter niet zo lang geduurd, want zodra de Engelsen de Nederlandse troepen konden gebruiken, begonnen ze er wel anders over te denken. De Nederlanders hebben bij Stormy Downs loopgraven gemaakt en bij verschillende vliegvelden in de buurt hebben zij hard gewerkt. Zij hadden ook een behoorlijk aantal mecaniciens bij zich, die de Engelsen goed konden gebruiken voor de reparatie van de vliegtuigen. De Engelsen waren zeer ingenomen met het Nederlandse personeel.

46663 *(Kist)* De toenmalige kapitein der Koninklijke marechaussee *W. Kist* kwam met zijn troep 's morgens vroeg te Plymouth aan; zij zijn de gehele dag op het schip gebleven, werden 's avonds tussen 6 en 8 uur in een trein geladen en zijn met onbekende bestemming vertrokken. De Nederlandse officier, die hen namens de commandant van de Nederlandse troepen in Engeland te Plymouth kwam afhalen, mocht, voordat de trein een goed eind onderweg was, niet zeggen waar zij

46673 *(Kist)* heengingen. De volgende morgen kwamen zij om zes uur te Porth-

cawl aan. Op het station werden zij ontvangen door generaal *Noothoven van Goor,* toentertijd inspecteur van de Nederlandse troepen in Engeland, en een Engelse verbindingsofficier. Alles, wat de marechaussees hoorden, was: de wapens op een hoop gooien en aantreden. Dat was heel vreemd voor een soldaat; het was niet prettig om de wapens op een hoop te moeten gooien. Dit was echter het commando, dat werd overgebracht door de toenmalige luitenant *André de la Porte,* die ook bij de ontvangst aanwezig was. De heer *Kist* kan

46674 *(Kist)*
46675 *(Kist)*

niet zeggen of dit bevel uiteindelijk van Engelse dan wel van Nederlandse zijde afkomstig was. Hij vermoedt, dat het uit Engelse bron zal zijn gekomen, want de troep werd, zij het op min of meer vriendelijke wijze, de eerste dagen eigenlijk als krijgsgevangene beschouwd. Men had in Engeland met allerlei vreemde militairen te doen in vreemde uniformen en men was — aldus de heer *Kist* — als de dood voor de vijfde colonne.

Nadat de order om de wapens op een hoop te gooien was opgevolgd, werden de marechaussees buiten het station gebracht, waarna de order werd gegeven: officieren bij elkaar gaan staan, onderofficieren bij elkaar gaan staan, marechaussees bij elkaar gaan staan. Daarna werd er gezegd: marechaussees instappen in de eerste drie lorries. Zij stapten in en voor- en achterin gingen gewapende Engelse schildwachten met bajonet op. Ze gingen naar een kamp in de buurt van Porthcawl, bij het dorpje Newton. Toen de lorries weer teruggekomen waren, — dit duurde niet zo erg lang, want de afstand was niet zo groot — ging hetzelfde gebeuren met de onderofficieren. De lorries kwamen daarop weer terug en toen werd er gezegd: „Officieren instappen". Dezen zeiden toen: dat doen we niet, we willen niet rijden met Engelse soldaten als schildwachten; we gaan dan maar liever lopen. Tenslotte werd er besloten, dat zij wel konden rijden zonder Engelse schildwachten, hetgeen gebeurd is. Zo zijn ze in dat kamp gekomen, waar behalve de marechaussee nog meer Nederlandse troepen bleken te liggen. Majoor *Sicherer* was daar kampcommandant. Het bleek, dat het kamp werd bewaakt door Engelse schildwachten. Men mocht eigenlijk niets in dat kamp; men was gevangen. De ontvangst was dus niet zo erg prettig. Nadat de Engelse schildwachten waren vertrokken, werd de marechaussee belast met de bewaking van het kamp.

46688 *(Kist)*

45456 *(den Beer Poortugael)*

Het bleek de toenmalige majoor der Koninklijke marechaussee jhr. *D. J. H. W. den Beer Poortugael* te Porthcawl, dat de Nederlandse troepen als krijgsgevangenen werden behandeld. Generaal *Noothoven van Goor* was inspecteur van de Nederlandse troepen. Commandant van het kamp was majoor *Sicherer;* deze had niets in te brengen, want de Engelse commandant regelde de zaak en had gewapende wachten om het kamp. De Nederlanders zaten achter prikkeldraad. Het spijt de heer *den Beer Poortugael* — generaal *Noothoven van Goor* leeft niet meer — te moeten zeggen, dat hij deze altijd heeft kwalijk genomen, dat zij daar zo zijn ontvangen en dat de Nederlandse troepen zo lang onder Engelse bewaking hebben gestaan. De fout lag bij de Nederlanders, omdat zij daarmee genoegen hebben genomen. Spoedig na aankomst in het kamp heeft de heer *den Beer Poortugael* in tegenwoordigheid van de generaal bij de een of andere Engelse kolonel geprotesteerd tegen de manier waarop de Nederlanders daar waren ontvangen en als krijgsgevangenen werden behandeld; hij heeft verklaard, dat hij daarmee geen genoegen nam. Hij heeft direct tegen de generaal gezegd: wanneer u dit wenst te bestendigen, dan zou ik nog vandaag naar Londen willen gaan om het met de Minister te bespreken; dat neem ik niet. Hij heeft tegen de Engelsen gezegd: ik ben hier met een troep, die in Nederland vrij goed bekend staat; ik garandeer de betrouwbaarheid van elke man in mijn divisie. Dezen zeiden: neemt u dan de wacht over. Het gevolg was, dat twee uur later de Engelsen zijn afgemarcheerd en de marechaussees het kamp hebben bewaakt. Er was nog een vervelende liaison-officier, die allerlei bezwaartjes had en bij voorbeeld bepaalde, dat de mensen alleen tussen 4 en 9 uur het kamp mochten verlaten, maar na een paar dagen was de toestand vrij normaal en ging alles gewoon zijn gang.

45457 *(den Beer Poortugael)*
45458 *(den Beer Poortugael)*

45459 *(den Beer Poortugael)*

45460 *(den Beer Poortugael)*

47889 *(Galle)*

De toenmalige kapitein *D. J. Galle* is met zijn mensen in Southampton ontvangen door een kapitein uit Londen. Er stond een trein gereed. Blijkbaar had men van Parijs uit gewaarschuwd, dat er een kans was, dat er Nederlandse troepen kwamen.

47896 *(Galle)*

De heer *Galle* kwam met zijn troep terecht in een tentenkamp aan het Kanaal van Bristol. Hun positie was daar eerst niet duidelijk. Zij werden door een soort van Engelse kampcommandant ontvangen. Deze maakte daar een scheiding tussen de officieren en de troep en behandelde hen ongeveer als gevangenen; de officieren mochten op een gegeven moment geen contact met de troep hebben. Dit bleek puur op een vergissing te berusten. Deze commandant is snel verdwenen en door een andere vervangen; de zaak is onmiddellijk rechtgezet door generaal *van Oorschot.* Deze is er toen geweest om

de gemoederen, die natuurlijk nogal verhit waren, tot bedaren te brengen.

44386 *(Koch)* Aan de dirigerend officier van gezondheid dr. *C. F. Koch* was ten aanzien van de vele verdenkingen in uitgebreide zin, die tegen bepaalde personen bestonden ten opzichte van de politieke betrouwbaarheid, niets gebleken. Toen de Nederlandse troepen zijn aangekomen, zijn zij gezamenlijk per trein afgevoerd naar Porthcawl en achter prikkeldraad gezet, alsof zij suspect waren. Daar hadden de Engelsen ook gelijk in, maar dat kon de troep niet direct begrijpen. Er is een commissie benoemd om te onderzoeken wie betrouwbaar was en wie niet, bestaande uit luitenant-generaal *van der Vijver,*

44387 *(Koch)* overste *van de Plassche* en de heer *Koch.* Al de mensen, die de Nederlanders hadden, waren goed, maar de bedoeling was aan de Engelsen te tonen, dat het betrouwbare soldaten waren, die als officiële soldaten, behorende tot de Koninklijke landmacht, daar waren gekomen, terwijl de Engelsen zeiden: die troepen kennen wij niet, ze hebben allemaal een grijs uniform aan en spreken een taal, die wij niet kennen. Het onderzoek heeft kort geduurd; na enige weken is de ban opgeheven. Eerst mochten de militairen alleen tot een zekere grens in het stadje gaan; later mochten ze zich vrij bewegen. Maar de eerste dagen was er een geweldige ontstemming.

45732 *(van de Plassche)*
45729 *(van de Plassche)*
45730 *(van de Plassche)* De toenmalige luitenant-kolonel *J. G. M. van de Plassche* is door Minister *Dijxhoorn* uitgezonden om een onderzoek naar de troepen in te stellen. De ervaringen waren, dat de mensen elkaar in die spannende en moeilijke tijd niet erg vertrouwden. De Engelsen namen het betrouwbaarheidsonderzoek zeer ernstig op, waarin de heer *van de Plassche* hun eigenlijk geen ongelijk kon geven. De marechaussees waren erg kwaad over het feit, dat zij als gewapende troep hun wapens moesten inleveren en in een kamp werden opgesloten. De officieren hebben de heer *van de Plassche* daarover gesproken. Zij vonden het geen behandeling. De heer *den Beer Poortugael* vooral had daarover klachten. De heer *van de Plassche* heeft er verschillende keren met hem over gesproken. Hij meent ook, dat hij tegen de heer *den Beer Poortugael* heeft opgemerkt, dat deze zaak wel terecht zou komen, maar dat de Engelsen inzake de veiligheid zeer serieus waren en hun eigen maatregelen namen.

45747 *(van de Plassche)* Het Nederlandse legioen is naar Porthcawl gegaan om de links en rechts verspreide afdelingen te zamen onder te brengen. In Porthcawl waren zij, naar de heer *van de Plassche* meent, als eenheid ondergebracht; aanvankelijk lagen zij in tenten. In Haverfordwest waren de Nederlandse troepen bij burgers ingekwartierd. Dit is altijd zeer moeilijk voor de handhaving van de orde. Overbenging naar Porthcawl was in dit opzicht een grote verbetering.

59869 *(van Oorschot)* De bemoeiingen van generaal-majoor *J. W. van Oorschot,* destijds hoofd van de Nederlandse militaire missie, begonnen eigenlijk pas op het moment, dat de troepen in Engeland aankwamen. Volgens zijn instructie moest hij allerlei dingen vragen en om steun verzoeken, maar hij merkte reeds heel gauw, dat daar geen sprake van kon zijn, want de Engelsen hadden veel meer steun nodig dan dat ze steun konden geven.

59888 *(van Oorschot)* Op een keer werd de heer *van Oorschot* om een uur of twaalf 's avonds gevraagd of hij even op het War Office wilde komen. De Engelse chef van de staf was daar en vroeg of hij de volgende morgen naar Haverfordwest wilde gaan, want de Nederlandse troepen maakten daar „oproer". De heer *van Oorschot* zei, dat het wel los zou lopen. Wat was er nu gebeurd? De Nederlanders dachten, toen ze daar een dag waren: „We gaan een fiets huren". Het is een Nederlandse gewoonte om op een fiets te gaan zitten. Ze waren daar overal gaan fietsen, maar dat mocht volstrekt niet. Het was verboden; in elk geval had de politie er de grootste moeite mee; die zag ineens een groot aantal militairen op fietsen rondrijden. Die mensen waren daar tegen opgetreden en de Nederlandse soldaten waren onhebbelijk geweest. De heer *van Oorschot* is er naar toe gegaan en heeft dat in orde gebracht. De Nederlandse militairen hadden er ook bezwaar tegen, dat ze als gevangenen werden beschouwd door de Engelsen. Als de mensen rondliepen, deden ze allerlei baldadigheid; bovendien lag Haverfordwest aan de kust, waar voor de veiligheid maatregelen op militair gebied getroffen waren. De mensen mochten op allerlei plaatsen niet komen. Ze liepen er echter maar rond, omdat zij dat natuurlijk ook niet wisten. Toen hebben de Engelsen militaire politie ingeschakeld om hen te bewaken. Ook werden hun wapens afgenomen. Nu heeft de heer *van Oorschot* later gemerkt, dat de Engelsen die wapens zelf graag gebruiken wilden. Men had gebrek aan wapens in Engeland en toen de Engelsen de Nederlandse wapens zagen, dachten ze: „dat is een trouvaille, die zullen we zelf gebruiken". Zij hebben de wapens afgenomen en ook de kijkers van de officieren. De officieren kregen er een bonnetje voor, maar ze hebben de kijkers nooit teruggekregen. Het waren betrekkelijk kleine dingen, maar toch was het lastig. Op zo'n ogenblik moesten die

plooien dan maar weer glad gestreken worden. De moeilijkheden met de politie heeft de heer *van Oorschot* opgelost door te zeggen, dat de troepen door hun eigen politie zouden worden bewaakt. Er waren nogal veel marechaussees bij.

38185 *(Dijxhoorn)* De toenmalige Minister van Defensie, de heer *Dijxhoorn,* verklaarde dat de in Engeland aangekomen troepen aanvankelijk te Haverfordwest zijn gekantonneerd en daarna zijn ondergebracht in een kamp te Porthcawl. De Engelsen hebben een grondig onderzoek ingesteld naar de betrouwbaarheid van de overgekomen Nederlandse

38188 *(Dijxhoorn)* militairen. In die tijd vertrouwde niemand een ander in verband met het optreden van de vijfde colonne. De heer *Dijxhoorn* heeft er echter nooit een wantrouwen van een bevriende Mogendheid in gezien. Iedereen zorgde persoonlijk voor zijn eigen veiligheid en wantrouwde ieder ander mens. De Regering heeft aandacht besteed aan

38247 *(Dijxhoorn)* het feit, dat er politiek onbetrouwbare figuren in het leger waren. Behalve dat de Nederlanders zelf de politiek onbetrouwbaren er zo spoedig mogelijk hebben uitgehaald, hebben ook de Engelsen zich er mee bemoeid.

§ 2. Prinses Irene-Brigade

Ter inleiding van deze paragraaf merkt de commissie het volgende op. Het grootste gedeelte van de Nederlandse troepen in Engeland is tot October 1940 in Porthcawl gebleven. Na het aftreden van majoor *Sicherer* waren daar achtereenvolgens de majoors *Sas* en *den Beer Poortugael* kampcommandant. In October 1940 zijn de militairen geleidelijk overgebracht naar een kamp bij Congleton. Toen was majoor *P. Doorman* kampcommandant. Einde 1940 werd voor de troepen een staf gevormd. Van 1 Januari tot 1 September 1941 was de toenmalige kolonel *Phaff* commandant. Onder zijn commando werden de troepen geformeerd tot een brigade, welke — na eerst Koninklijke Brigade genoemd te zijn — in de eerste helft van 1941 de naam Prinses Irene Brigade kreeg.

Van 1 September 1941 tot 6 Januari 1942 was de toenmalige luitenant-kolonel *van Voorst Evekink* commandant van de brigade; zijn opvolger was de toenmalige luitenant-kolonel *de Ruyter van Steveninck,* die tot na de terugkeer in Nederland de brigade heeft gecommandeerd.

a. Doel en organisatie

59895 *(van Oorschot)* Generaal-majoor *van Oorschot* heeft met Minister *Dijxhoorn* dikwijls over de Nederlandse troepen gesproken; zijn streven was altijd: „Train die soldaten met de Engelsen. Plaats ze bij Engelse onderdelen". De Regering wilde ze echter altijd apart houden. Zij vreesde

59896 *(van Oorschot)* onder Engelse invloed te komen. De Regering wilde, dat de Irenebrigade een aparte eenheid zou blijven en als zodanig meewerken aan de bevrijding van Nederland. De soldaten moesten evenwel geoefend

59897 *(van Oorschot)* worden volgens de inzichten en volgens de regels van de geallieerden, met wie ze samen moesten vechten. Liever had de heer *van Oorschot* gezien, dat de Nederlandse soldaten direct waren gedetacheerd bij Engelse onderdelen; dat is later ook gebeurd. Toen heeft de noodzaak zich doen gevoelen. De Engelsen zeiden „Als je wat van die mensen wilt maken, dan moeten zij bij ons komen, dan zullen wij het doen". Daar waren allerlei voordelen aan verbonden. Ze leerden de taal; ze leerden elkaar kennen. Ze werden geheel geallieerd, terwijl, als ze op hun eigen benen waren blijven staan, ze dat niet waren geworden. Bovendien was dit laatste veel kostbaarder. De Nederlanders moesten hun eigen kampen hebben. Ze hebben later een groot kamp in Wolverhampton in elkaar geschroefd. Dat kostte handenvol geld natuurlijk. Daar waren ze helemaal apart. Dank zij de leiding van generaal *Noothoven van Goor,* die een buitengewone man was, ging het nog vrij goed, doch niet zo goed als wanneer ze bij een bepaald Engels onderdeel dienden. Ze konden bijvoorbeeld een brigade van een Engelse divisie zijn. Dan zouden ze

59898 *(van Oorschot)* de aanduiding „Nederland" op hun arm hebben gehad; daaraan had
59899 *(van Oorschot)* men dadelijk gezien, dat het Nederlanders waren. Dat was ook het standpunt van generaal *Noothoven van Goor.* Deze heeft het echter niet kunnen doorvoeren, omdat de Regering het heeft tegengehouden.

45735 *(van de Plassche)* Volgens de toenmalige luitenant-kolonel *van de Plassche* was de opzet na aankomst in Engeland een Nederlands contingent te vormen; de veronderstelling was toen, dat de Nederlanders veel mensen zouden kunnen recruteren uit Amerika en Canada, zodat zij een vrij groot Nederlands onderdeel bij elkaar hadden kunnen brengen.

45796 *(van de Plassche)* De heer *van de Plassche* heeft wel eens voorgestaan, dat de Irene brigade, waarvoor men geen directe taak had en die een klein onderdeel was, zou worden opgelost en het personeel hiervan zou worden toegevoegd aan de Engelsen, zodat, wanneer er een Canadees of Engels onderdeel naar Nederland zou komen, dit de beschikking zou hebben over Nederlandse verbindingsofficieren en ordonnansen om

hen te helpen. Dit heeft de heer *van de Plassche* ontwikkeld toen de brigade niet de minste gevechtskracht had.

61955 *(Doorman)* Aanvankelijk was het de verwachting — aldus de toenmalige majoor *P. L. G. Doorman* — dat de Nederlanders vrij veel recruten zouden krijgen uit Canada, Amerika en Zuid-Afrika. Daarop was aanvankelijk de organisatie gebaseerd. Men had gedacht er een brigade van te maken naar Brits model, met een sterkte van 3000 man. De aantallen, die de brigade heeft gekregen, waren echter niet groot. Daarom was het nodig om de organisatie steeds te herzien.

Eerst zou het een brigade worden van drie bataljons, daarna van twee en dan weer van één bataljon. Tenslotte is het geworden een brigade, zoals deze te velde is gegaan: een staf met drie zelfstandige compagnieën, een batterij artillerie en een verkenningsafdeling; bij elkaar met een oorlogssterkte van plm. 1200 man. Dat heeft zich zo ontwikkeld gedurende de oorlogsjaren. De brigade heeft in die tijd verschillende reorganisaties doorgemaakt. Bovendien werd de brigade dikwijls afgeroomd voor speciale diensten. Tweemaal is een detachement naar de West gegaan; ook ging een detachement naar de Oost, dat overigens nooit in Nederlandsch-Indië is aangekomen. Een aantal mensen is er uitgehaald voor de commando's en een ander deel voor speciale diensten om gedropt te worden achter de linies. Zo werd dus het goede personeel van de brigade voortdurend afgeroomd.

61983 *(Doorman)* Er waren bij de brigade, die misschien 1500 man telde, honderden mensen, die ongeschikt waren voor dienst te velde en die niet mee uitrukten. Die deden dan dienst als timmerman of werden gebruikt voor het aanleggen van de tuin e.d. Langzamerhand is men er toe overgegaan om te schiften. Dit had men eerder moeten doen. Voor troependienst ongeschikte mensen had men moeten laten werken in fabrieken.

46604 *(Phaff)* De toenmalige kolonel *H. J. Phaff*, van 1 Januari 1941 tot 1 September 1941 commandant van de Prinses Irene-Brigade en van 1 Mei 1942 tot 15 Juli 1943 inspecteur van de Nederlandse troepen, heeft van het begin af de sterkte der Nederlandse troepen te gering gevonden en gezegd: maak er niet allemaal mooie dingen van, maar laten wij proberen één eenheid op behoorlijke sterkte te brengen en als wij een bataljon kunnen halen, deel dat dan in bij een Engelse brigade. Maar men wilde altijd een zelfstandig legertje vormen. Dat was naar het idee van de heer *Phaff* de fout.

46610 *(Phaff)*
46611 *(Phaff)*
46646 *(Phaff)* De heer *Phaff* is altijd voor samenwerking met de Engelsen geweest, niet zo, dat men b.v. 20 Nederlanders tussen Engelsen zet, maar een Nederlandse eenheid. De Nederlanders wilden met een Nederlandse brigade komen, maar van het begin af heeft de heer *Phaff* gemeend, dat zij daarmee te hoog grepen. De brigade bestond begin 1941 uit twee bataljons en het in Januari 1941 opgerichte eskadron pantserwagens. Dit eskadron werd ook wel de verkenningsafdeling genoemd; het bestond voornamelijk uit marechaussees.

46509 *(Phaff)* Het verschil tussen het eerste en het tweede bataljon van de brigade bestond hierin, dat het eerste hoofdzakelijk was gevormd uit mensen, die uit Nederland waren gekomen en het tweede uit mensen, die er in Engeland waren bijgekomen, dus die opgeroepen waren uit alle delen van de wereld. Er zouden drie bataljons van ongeveer 800 man moeten komen; dat leek de heer *Phaff* echter zeer optimistisch. Toen hij commandant werd, waren er twee onvolledige bataljons, waarvan een kon worden beschouwd als recrutenbataljon. Hij is toen begonnen de opgeleide recruten van het tweede bataljon over te plaatsen naar het eerste, om zodoende tot een volledig bataljon te komen. Het eerste bataljon had de organisatie van een Engels bataljon. De Nederlanders moesten alles van de Engelsen krijgen: Engelse uniformen, Engelse wapens; de Engelse organisatie was daarom de enig juiste.

46537 *(Phaff)*
46544 *(Phaff)*

61341 *(van Voorst Evekink)* De toenmalige luitenant-kolonel *D. van Voorst Evekink* ging op 1 September 1941 naar Wolverhampton als commandant van de Prinses Irene-Brigade. Hij geloofde eigenlijk niet, dat er toen volkomen duidelijkheid bestond ten aanzien van de doelstellingen van de brigade. Hij herinnerde zich er eens om gevraagd te hebben teneinde de mensen duidelijk te kunnen maken welke die doelstelling was. Die doelstelling is wel altijd op het tapijt geweest. Er was te dier zake b.v. een brief van Minister *Dijxhoorn* onder de titel: „Grondslag voor te houden theorie in het kamp".

De heer *van Voorst Evekink* heeft bij de aanvaarding van het commando een rede uitgesproken voor de verzamelde brigade. Daarin heeft hij o.m. gezegd: „De omstandigheid, dat het wachten ons soms lang zal vallen, en voorts het feit, dat het, zolang de oorlogsomstandigheden zich niet duidelijk aftekenen, moeilijk is precies te voorzien op welke wijze onze brigade bij die bevrijdingsactie zal worden ingezet, mogen ons geen ogenblik afhouden van de alle andere belangen overheersende eis om onze geoefendheid zo hoog mogelijk op te voeren en te allen tijde paraat te zijn.". De

61342 *(van Voorst Evekink)*

heer *van Voorst Evekink* heeft op 9 December 1941 aan Minister *van Boeyen* een brief geschreven, waarin hij o.m. zeide:

> „In de onderscheidene besprekingen met Uwe Excellentie, laatstelijk op 3 December 1941, mocht ik er op wijzen, dat de brigade onder mijn bevel nimmer aan de verwachting, een bruikbare vechteenheid te zijn of te worden, zal kunnen voldoen, wanneer geen paal en perk wordt gesteld aan de onafgebroken aftapping van de bruikbare mankracht, welk gepluk, behalve verzwakking van de hoofdelijke sterkte, ook telkens tot een meer of minder ernstige desorganisatie leidt".

61343 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* geloofde, dat het uit een oogpunt van militair beleid zeer jammer is geweest, dat de brigade tot Juli 1944 werkloos is gelaten en niet tevoren in de geallieerde strijd is ingezet. Hij heeft er aan gedaan wat hij kon doen. Hij heeft het initiatief genomen, dat de brigade deel zou nemen aan de strijd in het Verre Oosten. Hij is met het detachement kwartiermakers naar het Verre Oosten vertrokken op 6 Januari 1942. Hij heeft er later — als hoofd bureau Organisatie Generale Staf — opnieuw bij de Minister op aangedrongen het strijdbare gedeelte van de brigade te doen deelnemen aan de strijd in Noord-Afrika onder *Montgomery*. De brigade moest — op een toen nog in een ver verschiet liggend tijdstip — Nederland bevrijden. Dat was al die tijd het leidende motief. Naar de

61346 *(van Voorst Evekink)*

61477 *(van Voorst Evekink)*

mening van de heer *van Voorst Evekink* was dat fout. Hij heeft wel eens in overweging gegeven — omdat de Irene-Brigade als gevechtseenheid zo zwak was — ze op te lossen in verbindingsafdelingen en deze toe te voegen aan de geallieerde legers, die in Nederland zouden optreden. Deze suggestie verloor veel van haar betekenis toen de brigade is versterkt met mariniers.

50735 *(Molenaar)*

De brigade, zoals de toenmalige majoor *F. J. Molenaar* die op 26 Augustus 1942 aantrof, bestond uit het eerste bataljon, onder bevel van de toenmalige majoor *Suylen* — dit was qua mankracht vrijwel compleet — en een tweede bataljon, onder bevel van de toenmalige majoor *Galle,* dat lang niet compleet was. Het tweede was een depôtbataljon. Immers, de mensen, die, betrekkelijk sporadisch, bij de brigade kwamen, niet alleen Engelandvaarders, maar meest uit Zuid-Afrika of Canada afkomstige Nederlanders, werden allen bij dit bataljon ingedeeld. Ze werden getraind om op een bepaald tijdstip te worden opgenomen in het eerste bataljon of het eskadron pantserwagens. Bij deze onderdelen ontvingen zij dan verder hun operationele training. Het eskadron pantserwagens stond onder de toenmalige ritmeester *Beelaerts van Blokland.* Dit waren eigenlijk wel de grote en belangrijkste bestanddelen van de brigade. Men had verder een geneeskundige dienst, een tandheelkundige dienst en er was een genie-officier met toegevoegd personeel, die voornamelijk zorgde voor het herstel in het kampement. Voorts was er een herstelplaats voor motormaterieel met een aparte commandant, majoor *Hendriks.*

50738 *(Molenaar)*

De brigade was in die tijd geen operationele eenheid. Ten hoogste had men daarvoor kunnen bestemmen een bataljon, het eskadron pantserwagens en wat hulptroepen. De brigade is aanvankelijk opgezet met de bedoeling te worden georganiseerd als een Engelse brigade van drie bataljons, maar de mankracht ontbrak. De brigade had in die tijd reeds veel mensen moeten afstaan. Er ging een detachement naar Indië en een naar de West. De brigade heeft aan de koopvaardij mensen moeten leveren, omdat de koopvaardijschepen bewapend moesten worden. Dus zij is reeds vóór de tijd, dat de heer *Molenaar* bij haar diende, regelmatig geplukt. In zijn tijd is de brigade ook nog uitgekamd om het 322ste squadron te voorzien van grondpersoneel. Dat heeft de heer *Molenaar* toentertijd uitvoerig besproken met de toenmalige majoor *Berdenis van Berlekom,* die militaire luchtvaartaangelegenheden op het Ministerie van Oorlog behandelde.

Er leek de heer *Molenaar,* toen hij als chef staf naar de brigade zou gaan, maar één oplossing mogelijk en wel om de brigade te reorganiseren in deze geest, dat men de mankracht, die er was, tussen de wielen zette; dat men de brigade dus motoriseerde.

50744 *(Molenaar)*

De reorganisatie van 1 Januari 1943 heeft de heer *Molenaar* als chef van de staf in haar geheel meegemaakt. De brigade is gereorganiseerd in drie gevechtsgroepen en een verkenningsafdeling (de nieuwe naam voor het eskadron pantserwagens), met daarbij een supply-sectie. Elke gevechtsgroep bestond uit twee peletons infanterie en een peleton waarin men zware mitrailleurs, anti-tankgeschut en mortieren aantrof. De sterkte van een dergelijke gevechtsgroep aan mankracht bedroeg ongeveer 260 man in totaal. Au fond was deze organisatie volgens de persoonlijke opvatting van de heer *Molenaar* niet onaardig. Het enige nadeel was, dat de infanteristische kracht te zwak was. Vandaar dat er steeds naar gestreefd is om te komen tot drie infanterie-peletons.

50785 *(Molenaar)*
50786 *(Molenaar)*

De drie gevechtsgroepen met de verkenningsafdeling zijn op 1 Mei 1943 uit Wolverhampton vertrokken. De staf van de brigade alsmede de aan- en afvoertroepen, de geneeskundige dienst en de herstellingsgroep voor de auto's bleven in Wolverhampton achter. De depôtcompagnie en het kampcommando bleven eveneens achter. De gevechtsgroep van de heer *Molenaar* was voor zes weken in Lancashire bij de Lancashire Fusiliers gedetacheerd. Tenslotte is de gehele brigade verzameld in Ashridge Camp bij Berkhampstead (Herts). Dus toen was er in Wolverhampton niets meer, met uitzondering van het kampcommando, de depôtcompagnie en de autoreparatiegroep.

50788 *(Molenaar)*

De brigade was organiek compleet in Berkhampstead, in Ashridge Camp. Daar zij, aldus de heer *Molenaar,* 1 Mei uit Wolverhampton zijn gegaan en zes weken in Lancashire zijn geweest, zijn zij dus op ongeveer 15 Juni in Ashridge Camp aangekomen; zij zijn ongeveer 3½ maand in dat kamp gebleven. Van dat moment af zijn de gevechtstroepen constant in brigadeverband gebleven. Na die 3½ maand zijn zij naar Harwich gegaan. Daar zijn zij ongeveer 3 maanden geweest. Op 1 Januari 1944 zijn zij naar Frinton on Sea verhuisd, alwaar zij ook 3 maanden zijn gebleven. Vervolgens terug naar Harwich, weer voor 3 maanden en toen zijn zij naar een kamp in Norfolk vertrokken. Van dat kamp uit zijn zij in de eerste week van Augustus 1944 via Londen naar Normandië verscheept. Zij wisten eigenlijk allen, aldus de heer *Molenaar,* dat er toen iets moest komen. Want voordat de eigenlijke invasie, op 6 Juni 1944 plaats vond, was er reeds enige maanden van tevoren een 100 pct. brievencensuur ingevoerd, de verloven waren ingetrokken, zelfs de 24-, 36- en 48-uur-verloven. Er heerste dus een zekere spanning. Zij hebben vooral in Ashridge Camp in Berkhampstead zeer veel geoefend, veel ook met Engelse bataljons. Er ging geen week voorbij, of er was tenminste een 2-daagse oefening. En dat ging dag en nacht door. Er waren 3-daagse en zelfs 9-daagse oefeningen. De 9-daagse oefening was zeer groots opgezet. Er waren de Nederlandse brigade, de Belgische brigade, een Poolse tankdivisie en Engelse divisies. In die tijd was de geest in de brigade zeer goed, zelfs uitstekend. Niets was de mensen te veel, oefeningen of geen oefeningen; er heerste een prettige, kameraadschappelijke geest.

50789 *(Molenaar)*
50790 *(Molenaar)*
50791 *(Molenaar)*
50792 *(Molenaar)*
50793 *(Molenaar)*
50794 *(Molenaar)*

47917 *(Galle)*

De toenmalige majoor *D. J. Galle* is in Januari 1941, nadat hij tot die tijd met zijn compagnie een Engels vliegveld mede had bewaakt, onder-commandant geworden van het eerste bataljon, waar majoor *Doorman* commandant van was. In het begin van Februari 1941 is de brigade opgericht met de bedoeling er een complete brigade naar Engels model van te maken. Toen zat de troep niet meer in Porthcawl, maar in Congleton. Een brigade bestaat uit drie bataljons. Het was toen de bedoeling in het eerste bataljon alles te verzamelen, wat overgekomen en dus getraind soldaat was; in het tweede bataljon alle recruten, die in Engeland geworven waren; met werving was men toen bezig. Als het tweede bataljon klaar zou zijn, zou ook dat een gevechtswaardig bataljon worden. Een derde bataljon zou dan recrutenbataljon worden. Als dat klaar zou zijn, zou de brigade worden gevormd. Het derde bataljon is echter nooit ontstaan. Tegen het einde van 1942 is er een reorganisatie gekomen, waardoor de brigade niet meer zou bestaan uit drie bataljons, maar uit drie z.g. gevechtsgroepen plus een verkenningsafdeling. In de plaats van het bataljon kwam er een gevechtsgroep, zeer modern bewapend. Het was de bedoeling met weinig mensen een zo groot mogelijke beweeglijkheid en gevechtskracht te verkrijgen.

47918 *(Galle)*
47929 *(Galle)*

47933 *(Galle)*

De reorganisatie van de brigade in 1943 tot een z.g. „fighting unit" is, aldus de heer *Galle,* een noodsprong geweest, een goede overigens, een erkenning van de realiteit, dat de Nederlanders niet in staat bleken een volledige brigade te formeren. Dit hing samen met het feit, dat velen werden afgekeurd en dat allerlei afzonderlijke diensten werden opgericht, waardoor natuurlijk velen aan de brigade werden onttrokken. Voorts is de recrutering in Canada, Amerika en Zuid-Afrika buitengewoon tegengevallen. De aanvankelijke verwachting was, dat de Nederlanders zelfs een divisie zouden kunnen formeren! Men heeft er vrij lang over gedaan zich te realiseren, dat een brigade ook te hoog gegrepen was. Men heeft het van het kamp uit spoediger gezien dan men het te Londen wilde accepteren, want men zag het verloop veel duidelijker voor zich, een verloop, dat ongelooflijk groot was. Op een gegeven ogenblik heeft men echter besloten, met handhaving van de naam brigade, een kleiner onderdeel te vormen, omdat men het aantal mensen voor een complete brigade niet kon opbrengen. De Engelsen gebruiken de naam fighting unit voor ieder willekeurig samengesteld onderdeel, dat voor een speciale taak in het leven wordt geroepen. Er moesten drie gevechtsgroepen en een verkenningsafdeling ontworpen worden, waarbij iedere gevechtsgroep het midden hield tussen een compagnie en een bataljon. Men zou kunnen spreken van een versterkte compagnie. Een gevechtsgroep telde ongeveer 250 man, terwijl men er voor een bataljon ongeveer

700 nodig heeft. Om de gevechtskracht echter zo groot mogelijk te maken, werd er bij de organisatie op gerekend, dat de groep zeer grote beweeglijkheid zou hebben. Het bleef infanterie, maar met veel tractie om zich zelfstandig te verplaatsen en met een extra sterke bewapening.

47934 *(Galle)*

De heer *Galle* is na de reorganisatie in begin 1943 commandant geworden van de eerste gevechtsgroep. Van 30 April 1943 af zijn de gevechtsgroepen ieder afzonderlijk naar een Engels onderdeel gegaan om met de Engelsen te oefenen en o.m. aan „field firing" te doen. Zij werden dan toegevoegd aan een Engels trainingsregiment. In de zomer van 1943 zijn zij in een zomerkamp geweest, Oostelijk van Londen, waar ze als brigade, samen met de Engelsen, soms wel drie weken lang oefenden. Hier deden zij mee aan oefeningen in groot verband. In de winter is de gehele brigade in Harwich terechtgekomen, met een taak in de kustbewaking. De organisatie, waarbij de gevechtsgroepen zijn ontstaan, dateert van begin 1943; zij heeft echter begin 1944 volledig haar beslag gekregen; toen waren de gevechtsgroepen eerst min of meer compleet. De heer *Galle* heeft begin 1944 de brigade verlaten.

47935 *(Galle)*

47959 *(Galle)*

Met het request van een aantal jongere officieren waarin tal van bezwaren naar voren werden gebracht, welke door de militaire leiding zijn afgewezen — o.m. werd gezegd, dat de reorganisatie, die einde 1942 is tot stand gekomen „geenszins de vurig behoefte verbetering heeft gebracht" — is de heer *Galle* het in zoverre niet eens, dat het voordeel bij deze reorganisatie tenminste was, dat men eindelijk de utopie losliet, dat het mogelijk was een brigade te vormen en dat men nu eens precies ging uitrekenen, wat de mogelijkheden waren met het personeel en het materieel dat men had. Dat er toen natuurlijk pover weinig uit de bus kwam, was aan de ene kant een nadeel en een desillusie, maar aan de andere kant wist men tenminste precies waaraan men toe was. Vóór die tijd had men het gevoel gehad, dat er in het vage werd gehoopt op de geweldige aanvulling van recruten uit Canada en Amerika, hetgeen een slag in de lucht was.

47960 *(Galle)*

47719 *(de Bruyne)*

De toenmalige kolonel der mariniers *M. R. de Bruyne* is 1 Juli 1943 inspecteur van de Nederlandse troepen in Engeland geworden en heeft onmiddellijk een onderzoek ingesteld naar de toestand, waarin de brigade verkeerde. Daarover heeft hij gerapporteerd [1]). Zijn eerste rapport — het was een voorlopig rapport, dat dateerde van 5 Juli 1943 — was naar aanleiding van een bespreking, die hij heeft gehouden met de brigadecommandant en met zijn belangrijkste stafofficieren; het was ook een kennismaking met de twee gevechtstroepen van de brigade, de verkenningsafdeling en de batterij artillerie. De belangrijkste reden, dat deze troep er zielig aan toe was, was, dat de mensen niet wisten waaraan zij toe waren. De een zei, dat de training te hard was en de ander, dat de training te slap was.

[1]) Bijlage 9.

47730 *(de Bruyne)*

Er zaten in de brigade verschillende categorieën, die met aparte zorg moesten worden aangepakt en behandeld. Dit betrof o.m. een grote groep militairen, die in de Internationale Brigade in Spanje hadden gediend. Het waren uitstekende kerels, maar van het slag, dat op een gegeven ogenblik een andere maatstaf van beoordeling er op nahield over de wijze van tuchthandhaving en de reglementen dan de normale Nederlander.

Er was ook een groep mensen uit Zuid-Afrika en Canada, die door het maandenlange, ja, jarenlange betrekkelijke stilzitten en door het niet weten, waaraan zij toe waren, ontevreden waren geworden, omdat zij zich gingen vergelijken met hun medeburgers uit Zuid-Afrika en Canada, voor wie van de zijde van de Zuid-Afrikaanse en Canadese Regeringen allerlei regelingen waren afgekomen voor hun demobilisatie.

Reeds op 11 Mei 1943 had de heer *de Bruyne* — hij was toen nog geen inspecteur — een vrij scherpe kritiek op de Nederlandse brigade geleverd. Dit was naar aanleiding van een schrijven van de commandant van de Prinses Irene-Brigade van 28 April 1943 [2]).

[2]) Bijlage 10.

In dit schrijven van de commandant stond o.m.:

> „Aangezien deze training echter een voorbereiding moet vormen voor de later door deze eenheden te verrichten taken, acht ik het noodzakelijk, dat mijn trainingsinstructies door de regeering worden beoordeeld, ten einde vast te stellen, of met het voldoen aan deze instructies de Brigade wordt voorbereid voor door de regeering gedachte taken.
>
> Het ligt in mijn bedoeling om het besluit van de regeering aan de troepen mede te deelen, ten einde de misvatting, als zoude door mij niet in den geest van de regeering worden gehandeld, geheel te ontzenuwen".

Naar aanleiding daarvan heeft de heer *de Bruyne* geschreven [3]).

[3]) Bijlage 10.

> „Het geheel maakt verder op mij een teleurstellenden indruk. Ik mis er den geest in, waaruit zou moeten blijken, dat beseft wordt, dat het uiterste en wellicht meer dan dat zal moeten wor-

den gepresteerd voor de bevrijding van land en volk. Eenerzijds de neiging om „de menschen zooveel mogelijk te willen sparen", anderzijds de behoefte om aan de troep duidelijk te maken, dat „de Commandant niet meer eischt dan de Regeering zelf" wijst m.i. bedenkelijk op een geestestoestand als die van einde 1918. Ik bedoel hiermede allerminst een kritiek op den C.K.N.B. [1]). Hij zal hiertoe wel gekomen zijn door ervaringen, welke hem als het ware naar dit peil drukten.

De eenige remedie is: „Den C.K.N.B. meedeelen, wat men precies wil en hem daarna de macht en het vertrouwen schenken om zijn taak naar beste weten en kunnen te vervullen"."

1) Commandant Koninklijke Nederlandse Brigade, dit was de Prinses Irene-Brigade.

47716 *(de Bruyne)*

De heer *de Bruyne* herinnert zich, dat hij er van heeft gezegd: in deze troep ontbreekt de ziel. Men had een troep mensen, waarin vele behoorlijke, flinke kerels zaten, die jaren hadden rondgelopen zonder hun definitieve bestemming te weten. Dat is voor een troep, als het behoorlijke, flinke kerels zijn, niet te dragen. Dit is ook een van de grote oorzaken geweest, waardoor dit een ongelukkige troep was. De Regering had nooit medegedeeld wat de definitieve taak van de brigade was. De heer *de Bruyne* heeft verzocht een positieve uitspraak te doen over hetgeen er met de troep zou gebeuren: of zij vechten moest of niet. De heer *de Bruyne* heeft daaraan nog toegevoegd: als de troep niet moet vechten, doek hem dan op en geef de mensen andere passende functies, waar zij gebruikt kunnen worden. Indien de troep wel moet vechten, dan moet alles er op worden gericht hem zo goed mogelijk voor die taak gereed te maken. Er waren twee opvattingen: de ene was, dat de brigade daadwerkelijk mede zou moeten doen aan de bevrijding van Nederland en de andere opvatting was, dat de brigade een reservoir moest of kon zijn van mensen met het oog op de vervulling van allerlei diensten en taken. De opvatting van de heer *de Bruyne* was, dat men daar als het ware tussen was blijven hangen. Daardoor wist de troep niet waaraan hij toe was en dat was een van de hoofdoorzaken, dat er op dat ogenblik geen behoorlijke spirit in zat. De brigade was er nu eenmaal. Men wilde van de zijde van het leger, dat een onderdeel van het Nederlandse leger deel zou uitmaken van de troepen, die de bevrijding van Nederland zouden bewerkstelligen. Dat was tenslotte vastgelegd. Er waren overigens vele andere functies in oorlogstijd, waarin flinke Nederlanders zeer goed konden worden gebruikt.

47717 *(de Bruyne)*

Men moest in de eerste plaats de troep duidelijk maken waarvoor hij diende en dit verder duidelijk laten uitkomen in het trainingsschema. Hierdoor kreeg de commandant steun, omdat de gehele troep dan wist: daar en daar gaat het naar toe. In de tweede plaats moest meer aandacht besteed worden aan ongetwijfeld zeer gegronde grieven van de groep soldaten uit Canada en Zuid-Afrika, die er ook wel wat ongelukkig aan toe waren. De heer *de Bruyne* heeft toen veel met de mensen uit Zuid-Afrika gesproken. Dezen werden zich de realiteit hoe langer hoe meer bewust. Het grootste gedeelte bestond uit mannen, die in de financiële crisisjaren 1929—1936 waren geëmigreerd; toen waren zij in Nederland op een boot gezet met de mededeling, dat dit het laatste was, dat de Nederlandse Regering voor hen deed. Toen de oorlog kwam, herinnerde men zich plotseling (zeiden zij), dat zij Nederlanders waren en werden zij uit hun pas opgebouwde zaak of bedrijf gehaald. Zij deden hun werk goed en waren gewillig, maar hadden in Engeland niets te doen, althans: daar hadden zij het gevoel niets te doen te hebben. Dat kwam in de loop der jaren steeds sterker naar voren. Daarbij kwam, dat door de Zuid-Afrikaanse en Canadese Regeringen maatregelen voor demobilisatie waren genomen, die naar Nederlandse begrippen uitermate gunstig waren. Degenen, die terugkwamen, zouden een bepaald bedrag uitbetaald krijgen, waardoor het hun mogelijk werd gemaakt hun plaats in de maatschappij terug te vinden; er werd hun steun verleend. De heer *de Bruyne* gelooft, dat het ook van Nederlandse zijde later veel beter is geworden, maar op dat gebied bestond er op dat moment nog geen enkele regeling. De heer *de Bruyne* heeft in zijn rapport ook aan de Regering verweten, dat men geen vaste lijn volgde bij de opbouw van de brigade [2]). Hij heeft letterlijk gezegd, dat:

47718 *(de Bruyne)*

47731 *(de Bruyne)*

2) Bijlage 9.

„de vele reorganisaties, het gesol met personeel, het lukraak nastreven van het vormen van formaties voor bijzondere taken (parachutisten, commando's, hulp K.N.I.L. in Oost en West) ten koste van het hoofdorgaan der K.N.B. zelve, heeft geleid tot de gedachte, *dat de vorming van een gevechtswaardige Nederlandsche brigade nooit in ernst door de verantwoordelijke hoogste leiding werd en wordt nagestreefd*".

47732 *(de Bruyne)*

Toen hij inspecteur was geworden, heeft de heer *de Bruyne* gezegd: er zal een beslissing moeten worden genomen omtrent datgene, wat er met de troep moet gebeuren; dit kan men de mensen niet aandoen in tijden van oorlog. De kerels van de brigade „Prinses Irene",

onder wie vele flinke mensen waren, werden geridiculiseerd, wanneer zij langs de bureauknullen te Londen liepen, omdat men in hen een soort van pret-soldaten zag. Dat is voor een man niet om te dragen!

47733 *(de Bruyne)* Als men de heer *de Bruyne* vraagt, of hij de enig zaligmakende oplossing vond, dat de brigade werd in stand gehouden, dan is zijn antwoord: neen. Er waren legio andere mogelijkheden: het trainen voor bepaalde commandotroepen, het vormen van parachutistentroepen, van liaison-groepen, die later eventueel nodig zouden zijn bij Engelse, Canadese of Amerikaanse eenheden; op de koopvaardij-schepen bestond een groot gebrek aan luchtdoelartilleristen. Er lagen zoveel andere taken. Als men vraagt: op welke manier had men het grootste rendement kunnen leveren voor de bevrijding van het land, dan waren er allerlei andere mogelijkheden geweest, die misschien een groter rendement hadden gegeven dan het vormen van deze toch betrekkelijk kleine brigade. Het was een erekwestie voor het Nederlandse leger om met een strijdend onderdeel in Nederland terug te keren. De heer *de Bruyne* voelde dit als een zeer begrijpelijke zaak.

47721 *(de Bruyne)* Toen de Regering eenmaal de positieve uitspraak had gedaan, dat de troep voor oorlogsgebruik zou worden gereedgemaakt, is de heer *de Bruyne* direct begonnen de troep te reorganiseren en uit te kammen, waardoor de oudere elementen, die niet meer geschikt waren voor de strijd te velde, er uit werden gehaald. De oorlogstraining werd toen met kracht aangepakt. De Irene-Brigade werd in feite getraind onder leiding van een aparte liaison-groep van het Engelse leger. Het gebeurde wel eens, dat een speciaal onderdeel, b.v. van de artillerie en de vechtwagens, op een gegeven moment een trainingsperiode doormaakte bij een Engels onderdeel; dat behoorde bij de normale training.

47736 *(de Bruyne)* In een van de gevechtstroepen mankeerde de infanteriekern. *Montgomery* zei bij een door hem gehouden inspectie: „Ik waarschuw U, indien dat gat niet wordt opgevuld, gaan zij niet mee". Dat was een onprettig middel, dat deze toepaste, maar de heer *de Bruyne* zat er mee; toen heeft hij een keer bij de Ministers van Oorlog en van Marine aangeklopt om de mariniers, die in Amerika in training waren, het gat te laten opvullen. Dit stuitte op tegenstand van marinezijde. Minister *Furstner* zei niet, dat het niet kon, maar hij had er wel bezwaar tegen, omdat die kerntroep voor een ander doel werd klaar gemaakt. Bij brief van 10 Maart 1944 [1]) heeft de Minister van Marine aan zijn Ambtgenoot van Oorlog bericht, dat het mogelijk was omstreeks begin April van dat jaar een ploeg van 100 mariniers naar Engeland te zenden.

47738 *(de Bruyne)*
47740 *(de Bruyne)*

[1]) Bijlage 11.

47757 *(de Bruyne)* Er zijn nog diverse mensen naar het continent meegegaan, die te oud waren. Het geheel was een troep, die te oud was. Bij de training bleken zij echter mee te kunnen. Zij hebben physiek een uithoudingsvermogen getoond, dat goed was.

47754 *(de Bruyne)* Toen de heer *de Bruyne* de zaak had gereorganiseerd en alles, wat oud was, er uit had gehaald, waren er twee gevechtsgroepen volledig bemand. De derde was sterk onderbemand, hetgeen hij alleen kon oplossen door er mariniers uit Amerika in te halen.

47813 *(de Bruyne)* Later ging men er van de zijde van de Minister van Oorlog toe over om verbindingsofficieren op te leiden, teneinde die toe te voegen aan de geallieerde onderdelen, die Nederland zouden binnentrekken. De heer *van de Plassche* wilde de gehele brigade in verbindingsgroepen oplossen en dat was de heer *de Bruyne* niet met hem eens. De heer *de Bruyne* zei: deze brigade zal als brigade strijdend in Nederland terugkeren, dus dat kan niet; anders hebben wij weer voor niets gewerkt. Dat had een oplossing kunnen zijn in 1943. De heer *de Bruyne* stond toen dus op het standpunt: wij moeten de brigade gebruiken om daadwerkelijk als vechtelement dienst te doen. Hij was op dat standpunt gekomen, omdat hij van gezaghebbende legermensen vrij unaniem had gehoord, dat dit de beste oplossing zou zijn. Hij voelde dit ook zo aan.

47814 *(de Bruyne)*

38193 *(Dijxhoorn)* Oud-Minister *Dijxhoorn* verklaarde, dat de Engelsen de bedoeling hadden de Nederlandse troepen in Engeland te gebruiken voor de bewaking van vliegvelden. Toen deze troepen weer enige gevechtswaarde hadden, heeft men ze, vooral in de nabijheid van Porthcawl, waar vliegvelden waren, gebruikt. Dit was — van Nederlands standpunt bezien — een secundaire taak, waarmee de Nederlandse Regering dan ook geen genoegen heeft genomen. Zij heeft er bij de Engelsen op aangedrongen betere wapenen voor deze troepen te verstrekken, teneinde zodoende een eenheid te kunnen vormen, die aan de daadwerkelijke oorlogvoering zou kunnen deelnemen en niet alleen bestemd was voor de bewaking van vliegvelden e.d.

38194 *(Dijxhoorn)* In Juni 1940 heeft de heer *Dijxhoorn* een brief geschreven aan major *Carlisle,* de contactman op het War Office. In deze brief is sprake van het bezwaar tegen het deelnemen van Nederlandse troepen aan het aanleggen van defensiewerken, daar gevreesd werd voor het moreel van de troepen.

De vrees van de heer *Dijxhoorn* is altijd geweest, dat de troepen

niet als een werkelijke „vechteenheid" zouden worden beschouwd en niet als een dusdanige eenheid zouden worden bewapend, waardoor het moreel van de troepen zou dalen. Hij heeft dit ook vastgelegd in een nota, die hij bij een onderhoud op 21 Juni 1940 met de toenmalige Secretary of War, *Eden,* aan deze heeft overhandigd. In deze nota staat precies uit hoeveel man de Nederlandse troepen bestonden: 250 gendarmes, 100 man van de militaire politie, 250 man luchtmachtpersoneel en 700 soldaten, die tot verschillende divisies en wapens behoorden, bij elkaar 1300 man. Verder staat er in:

> „The Netherlands Government wishes to strengthen their troops with volunteers and conscripts to establish a Dutch legion consisting at least of one regiment infantry, one battalion light tanks and light anti-aircraft and light anti-tank guns. It is the desire of the Netherlands Government, that air force-personnel will be incorporated in the Royal Air Force".

De heer *Dijxhoorn* heeft de heer *Eden* toen de toestand uitgelegd en tenslotte heeft hij de wensen van de Nederlandse Regering kenbaar gemaakt, nl.: een gelijke behandeling van de troepen; ten tweede aanvulling van hun uitrusting met wapens; tegemoetkomendheid ten aanzien van de oefening; inschakeling van het personeel van de luchtvaart bij de Royal Air Force en inschakeling van de marechaussees in een politieformatie. Daarbij meende hij nog een stoot in de goede richting te kunnen geven, door er bij te zeggen: „Ingeval het Britse Gouvernement niet kan instemmen met deze voorstellen, zal de Nederlandse Regering het op prijs stellen, als de Britse autoriteiten haar medewerking zouden willen verlenen, om deze troepen dan naar Curaçao, naar Oost-Indië of elders te zenden". Dit is in het kort de bespreking met *Eden* geweest. Daarop zijn besprekingen van het Departement van Defensie met het Engelse Ministerie van Oorlog gevolgd.

57541 *(van Lidth de Jeude)*

Jhr. ir. *O. C. A. van Lidth de Jeude,* van September 1942 at Minister van Oorlog, heeft verklaard, dat de Prinses Irene-Brigade reeds was opgericht, toen hij optrad als Minister en dat deze was gelegerd in een kamp te Wolvernampton. Nederlanders, die zich buiten het bezette gebied bevonden, waren dienstplichtig en werden dus in de verschillende landen opgeroepen. Behalve diegenen, die bij de luchtmacht, bij de marine of bij de geheime diensten werden ingedeeld, waren de dienstplichtigen in hoofdzaak bestemd om te dienen bij deze brigade. In overleg met en met medewerking van de Britse autoriteiten was deze brigade voorbestemd later bij de bevrijding als Nederlandse eenheid dienst te doen. Men kon voorzien, dat daarbij het spit zou moeten worden afgebeten door geallieerde troepen en dat het geringe aantal manschappen, dat de Nederlanders beschikbaar hadden, niet anders dan een morele betekenis en geen belangrijke militaire invloed kon hebben. Er was niet alleen een groot tekort aan militaire krachten, maar ook aan burgerlijke, zodat, zoals begrijpelijk was, pogingen werden aangewend om vrijstelling te verkrijgen van de militaire dienst of om te werk gesteld te worden bij een van de departementen. De heer *van Lidth de Jeude* heeft dit zoveel mogelijk beperkt, omdat de regeling, waarop de totstandkoming van de Prinses Irene-Brigade berustte, een militaire overeenkomst was met de Britse Regering, waarbij met medewerking van de Britse autoriteiten alle hulpmiddelen werden beschikbaar gesteld om de brigade uit te rusten, te onderhouden en te legeren. Van Britse zijde werd aandrang uitgeoefend om de brigade behoorlijk op peil te houden.

De uitrusting van de brigade was aanvankelijk zeer matig. Het materieel, dat ter beschikking werd gesteld, was onvoldoende. De Britten hadden het aanvankelijk zelf ook niet, zodat een van de eerste pogingen van de heer *van Lidth de Jeude* was, die ook met succes bekroond werd, de uitrusting te verbeteren. Geleidelijk, toen men beter was ingericht voor het vervaardigen, aanschaffen en afstaan van materieel en materialen, ging het heel wat beter, zeer tot genoegen van hen, die zich er mee bezig moesten houden.

Er is wel eens overwogen onze landgenoten bij de Engelse legerafdelingen in te delen. De heer *van Lidth de Jeude* had daartegen groot bezwaar, omdat, wanneer het geringe aantal mensen werd verspreid over de geallieerde legers, er geen sprake meer zou zijn van een nationale vechteenheid. Bij een Nederlandse legerafdeling onder eigen vlag en met eigen commando kwam het Nederlandse karakter meer naar voren en daarin kon men het bewijs zien, dat de Nederlanders bij de bevrijding van hun land, zij het in zeer bescheiden mate, zelf ook waren vertegenwoordigd door een legerafdeling. Voordien waren er reeds grondige wijzigingen in de samenstelling van de brigade gebracht. Er waren in het begin elementen bij, die, uit militair oogpunt gezien, niet bepaald de meest gewenste waren, dikwijls verband houdende met gezondheid, leeftijd, enz. Voorzover dezen niet voor huishoudelijke diensten werden gebruikt, werden zij vrijgesteld en werd een gevechtskern georganiseerd, die zeer bruikbaar was òf als afzonderlijk geheel, òf als onderdeel van

een grotere geallieerde legermacht. Deze kern kon nog worden gesplitst in kleinere groepen, waarvan afzonderlijk gebruik kon worden gemaakt. Dit leverde succes op.

57542 *(van Lidth de Jeude)* De brigade heeft nooit kunnen komen op de sterkte, zoals deze in de militaire regeling was voorzien. Niet alleen van de zijde van de Nederlandse Regering, maar ook van Engelse kant werd er zeer op aangedrongen, dat de Irene-Brigade op peil werd gebracht. De Engelsen stelden de hulpmiddelen beschikbaar en wilden dan ook een behoorlijke eenheid zien. Er werd voortdurend aandrang uitgeoefend om de

57543 *(van Lidth de Jeude)* brigade niet te ontvolken. Die aandrang was zeer stellig van zodanige aard, dat men het van Engelse kant op de koop toe nam, dat de Nederlanders daardoor minder konden leveren aan die onderdelen, die, gelijk

57544 *(van Lidth de Jeude)* de luchtmacht, eerder daadwerkelijk aan de oorlog deelnamen. Men kan zich voorstellen, dat de Regering bij de Engelse Regering aandrang zou hebben kunnen uitoefenen de Irene-Brigade iets minder sterk te laten zijn ten gunste van die eenheden, die onmiddellijk hielpen, b.v. de Royal Air Force. De aantallen, aldus de heer *van Lidth de Jeude,* waren te klein en het effect was zo gering.

57546 *(van Lidth de Jeude)* De Irene-Brigade als vechtwaardige eenheid bestond slechts uit 1200 man. Het is heel begrijpelijk, dat de mensen liever direct actief wilden zijn, doch het effect was wegens het volkomen onbetekenende aantal uiterst gering. Men wist, wat de brigade betrof, niet wanneer deze zou moeten optreden. Niemand kon dit voorzien. Het was inderdaad een wissel op de toekomst; het was vooral een kwestie van tijd. In 1942, reeds vóór het optreden van de heer *van Lidth de Jeude,* waren uit de slecht bezette gelederen van de Irene-Brigade een paar honderd man afgestaan voor Indië. Men moet vooral niet denken, dat er een soort vasthoudendheid was om de brigade tot elke prijs op peil te houden, tot schade van andere werkelijke belangen. Er werd

57607 *(van Lidth de Jeude)* wel eens gevraagd, of men de Irene-Brigade niet zou opheffen. Dit was echter niet mogelijk. Men kon de dienstplichtigen niet van heinde en verre laten komen, omdat het landsbelang dit nodig maakte, om na een jaar te vertellen, dat er geen behoefte meer aan hen was. Dit zou geen houding geweest zijn.

57550 *(van Lidth de Jeude)* Over de reorganisatie in 1943 verklaarde de heer *van Lidth de Jeude* dat men aanvankelijk de vorming van een tankafdeling op het oog had, maar daarvan werd tenslotte afgezien. De brigade werd verdeeld in drie groepen, die elk een speciale taak konden verrichten. De reorganisatie was gebaseerd op de taak en de bewapening van die

57551 *(van Lidth de Jeude)* groepen.

De heer *van Lidth de Jeude* heeft niet lang na zijn optreden in Wolverhampton een toespraak gehouden en het doel zeer duidelijk uiteengezet, waarmee men toen zeer ingenomen was. Zo al vóórdien twijfel bestond over de doelstelling, in elk geval is deze toen en later meer dan één maal zeer duidelijk aan de brigade uiteengezet.

b. Leiding en moreel

40723 *(Niterink)* Volgens de heer *Niterink* was het te begrijpen, dat de geest van de troepen in het begin niet uitmuntend was. Alles was bijeengegaard. Er waren veel treinsoldaten bij, voorts anderen, die vroeger op een bureau hadden gezeten en dus niet als militair dienst hadden gedaan.

40725 *(Niterink)* Toen de Duitsers binnenvielen, lag de compagnie van de heer *Niterink* in de Peel; zonder dat er iets was gebeurd, moesten zij hun stelling 's nachts verlaten en daarna hebben zij weinig anders gedaan dan

40733 *(Niterink)* terugtrekken. De heer *Niterink* herinnert zich een enkele keer iets te hebben gehoord, dat bij de soldaten de gedachte heerste, dat de officieren hen in de oorlog alleen hadden gelaten. Een paar gevallen kon hij nagaan en daarbij was de betrokken officier volkomen onschuldig.

44374 *(Koch)* De heer *Koch* deelde met betrekking tot de geest in de troep mede, dat men hierbij verschillende perioden moet onderscheiden. Bij aankomst in Engeland was de stemming buitengewoon goed. De mensen waren heel blij en dankbaar, dat ze in Engeland aangekomen waren, niet alleen in verband met hun eigen lijfsbehoud, maar ook, omdat zij voelden iets te kunnen verrichten. Het was natuurlijk heel moeilijk die troep ingeschakeld te krijgen in geallieerd verband; dat heeft een hele tijd geduurd. Men is toen begonnen met de troep te oefenen en de heer *Koch* had de indruk, dat dit op een andere wijze ging dan in het Engelse leger en dat de mannen daar niet onverdeeld gelukkig mede waren. De heer *Koch* is in Mei 1941 naar Zuid-Afrika gezonden en is weer teruggekomen in September of October 1942. Hij kreeg toen weer zijn positie als chef van de militair geneeskundige dienst. De heer *Koch* gelooft, dat de stemming toen niet zo slecht was, maar het was uitermate moeilijk om in het kamp te Wolverhampton de troep goed bezig te houden en daar waren de soldaten ontevreden over. De heer *Koch* gelooft niet, dat het in de eerste plaats te wijten is aan de officieren, zeker niet aan de subalterne officieren. Velen hebben erg hun best gedaan. Hij heeft altijd de indruk gekre-

gen, dat het voor degenen, die moesten zorgen, dat het Nederlandse contingent opgenomen werd in het geallieerde verband, een beetje moeilijk was dit con amore te doen, doordat het gedeeltelijk mensen waren, die zeer geworteld waren in een andere geestesgesteldheid. De

44375 *(Koch)* heer *Koch* gelooft niet, dat in dit opzicht een verwijt kan worden gericht tot de Regering. Degenen, die inspecteur waren, waren bejaarde lieden; in het begin generaal *Phaff*. Generaal *Noothoven van Goor* was toen reeds overleden. Deze was buitengewoon bemind; hij was een buitengewoon humaan en tegelijkertijd rechtvaardig leider van de troep. Generaal *Phaff* stond er enigszins vreemd tegenover. De heer

44377 *(Koch)* *Koch* heeft wel de indruk gehad, dat de heer *Phaff* enigszins buiten de troep stond. Hij is van mening, dat er een tijd is geweest, waarin een groep van officieren enigszins een aversie had tegen het nieuwe en liever op de oude weg wilde voortgaan. Dat waren officieren, die geen soepelheid hadden, die niet aanvoelden, dat men de weg moest inslaan, die z.i. de meest aangewezene was.

44382 *(Koch)* De heer *Koch* kan zich voorstellen, dat de troep niet enthousiast over de leiding was na aankomst in Engeland. Er waren verschillende officieren, ook reserve-officieren, die niet het volle vertrouwen hadden. Dit is meer te wijten aan het systeem, dat vóór de oorlog gold, toen weinig gelet werd op lichamelijke geschiktheid; er waren b.v. zeer gezette personen bij; in Engeland kwam het zelfs nog voor, dat een kapitein op de fiets de oefeningen meemaakte wanneer de troep marcheerde.

44383 *(Koch)* Er waren, aldus de heer *Koch*, b.v. troepen uit de Peel. Hij heeft die troepen in Frankrijk zonder enige aanvoering zien rondlopen. Hij heeft officieren op eigen gelegenheid in Frankrijk of Engeland zien aankomen. Hij heeft tijdelijk de leiding van die troepen op zich genomen, omdat er geen troepenofficieren waren, die daartoe capabel waren of er zin in hadden. Hij heeft officieren met hun vijven in een fraaie auto zien aankomen. Op zijn vraag, hoe het kwam, dat dezen niet met de troep waren meegekomen, antwoordden zij, dat zij vooruit waren gegaan. Toen de officieren weer bij de troep terugkwamen, waren de manschappen over hen hoogst ontevreden.

44391 *(Koch)* Majoor *Sicherer* was de oudst aanwezige reserve-officier, die overkwam; hij was de eerste commandant, maar hij was tegen die taak niet opgewassen. De heer *Koch* gelooft niet, dat er verder veel kwaads tegen hem in te brengen was. Later heeft majoor *Sicherer* te Londen een of andere positie gekregen, een kalm baantje, en langzamerhand heeft men weinig meer van hem vernomen.

45463 *(den Beer Poortugael)* De heer *den Beer Poortugael*, commandant der in Engeland aangekomen marechaussees, achtte de geest van de troepen abominabel

45464 *(den Beer Poortugael)* en met geen pen te beschrijven. Het was een stel bolsjewieken; dat was gewoon niet mooi meer! De mensen waren gedemoraliseerd; zij waren weggelopen. Het waren ook niet de besten, die naar Engeland gekomen waren; het waren weggelopen troepen. Er zaten officieren, onderofficieren en soldaten. Het was een vreselijk zoodje. Er was

45465 *(den Beer Poortugael)* geen orde in te brengen; daar heeft de heer *den Beer Poortugael* nog heel veel moeite voor gedaan. Hij heeft tegen de generaal gezegd: „hier kan ik niet blijven; wij moeten hier weg; want als je een gave appel naast een rotte appel legt, dan wordt de gave appel rot, wordt er in ieder geval niet beter van". De officieren konden de mensen niet in de hand houden.

45879 *(Jongbloed)* De reserve-officier voor speciale diensten Mr *G. F. J. Jongbloed* zou over de toestanden in de kampen in Haverfordwest en in Porthcawl in 1940 in grote trekken willen zeggen, dat er een algemene demoralisatie was, die zich bij elk mens naar zijn natuur uitte. Elke variant van demoralisatie heeft de heer *Jongbloed* daar meegemaakt en daarbij was de hoogte van rang geen criterium. Hij heeft zeer hoge officieren meegemaakt, die zich aan hun moedeloosheid overgaven en hij heeft flinke soldaten meegemaakt. Het omgekeerde kwam echter evenzeer voor. Allen waren zeer gespannen en ook degenen, die tegen de algemene neiging om het zaakje er bij neer te gooien ingingen, deden dit niet op een zodanig juiste manier, dat zij daarmede overredingskracht op de anderen uitoefenden. Integendeel, ook zij waren enigszins hysterisch in de wijze, waarop zij dit deden. Om een voorbeeld te noemen. Op een gegeven moment is er in Porthcawl een request rondgegaan, dat — volgens de herinnering van de heer *Jongbloed* — door zestig van de tachtig officieren is getekend, waarin het volgende werd gesteld: hier is een klein legioen aanwezig, de ontvangst van de Engelsen is buitengewoon ongastvrij, hetgeen wij een belediging achten. Zij wilden zich dan veel liever nuttig maken in een gebied van het Nederlandse Rijk, waar ze onder eigen vlag zouden kunnen dienen en zij verzochten naar Indië of Curaçao te worden overgebracht. Dit klonk plausibel, maar naar de mening van de heer *Jongbloed* — hij behoorde tot de twintig, die bepaald weigerden dit request te tekenen — was het unfair de Engelsen van ongastvrijheid te beschuldigen. Het is later gebleken, dat er zich wel degelijk enkele door de Duitsers gezonden agenten onder de in

Engeland aangekomen Nederlanders bevonden. Zelfs al was dit niet zo geweest, dan had een land, dat in een dergelijke moeilijke positie verkeerde, te allen tijde het recht eerst eens te kijken wie men voor zich had, alvorens men hun dezelfde rechten en privileges als enig ander bondgenoot toekende. Verder was de heer *Jongbloed* er van overtuigd, dat het motief achter het indienen van dit request angst was en geen gekwetste trots en dat het aanbod naar Indië of de West te gaan voortsproot uit het verlangen ook uit Engeland weg te gaan. Als zestig van de tachtig officieren dit request ondertekenen, dan kan men zich wel voorstellen, dat de geest onder hen buitengewoon slecht was. De heer *Jongbloed* heeft behoord tot de groep, die weigerde. Over het algemeen waren dit de jongere officieren, die het gemakkelijker hadden; hij was b.v. ongetrouwd en dit waren de meesten van de jongeren, dus zij hadden ook veel minder achtergelaten in Nederland; de morele klap was voor hen niet zo zwaar aangekomen. Als de heer *Jongbloed* terugdenkt, gelooft hij wel, dat zij werkelijk tactloos zijn geweest in de manier, waarop zij als jongeren tegen deze mensen zijn ingegaan. Wanneer er een verstandige leiding was geweest, had veel van dit soort wrijving kunnen worden voorkomen.

45881 *(Jongbloed)*

De eerste commandant, de heer *Sicherer,* was ook gedemoraliseerd. Hij wilde wel, maar hij was slap en in zijn naaste omgeving had hij een aantal hoge officieren, die een buitengewoon slechte invloed op hem en ook in het algemeen uitoefenden. De een door zich te buiten

45882 *(Jongbloed)*

te gaan aan drank, de ander door zich van de rest van de troep niets aan te trekken en alleen voor zich zelf te zorgen, een derde door midden in een open veld in het kamp een schuilkelder te graven en zich daardoor tegenover de soldaten aan de algemene spot en smaad bloot te geven, een vierde door te trachten zich aan de dienst in het legioen te onttrekken en elders een plaats te krijgen, een vijfde door

45883 *(Jongbloed)*

niet van zijn bed op te staan. Het is ongetwijfeld juist, dat de meeste officieren het vertrouwen van de soldaten hadden verloren.

50615 *(de Groof)*

De toenmalige reserve eerste-luitenant *F. V. de Groof* is o.m. commandant geweest van de subsistentencompagnie, bestaande uit mannen, die ongeschikt waren voor alle diensten. Daar waren heel lastige elementen onder. Men moet niet vergeten, dat ze van huis

50616 *(de Groof)*

waren en dat het soms tijden duurde, voordat ze iets van thuis hoorden. Er waren er verscheidenen met wie men niets kon aanvangen. Men heeft het zo geregeld, dat ze b.v. chauffeur, timmerman

50617 *(de Groof)*

of metselaar werden. Zij zijn aan het werk gezet. Zij waren ongeschikt voor dienst te velde. Velen van deze jongens hebben later weer zelf aangeboden om te vechten en zijn ook naar Frankrijk overgestoken. De mannen van de brigade waren gemiddeld 32 jaar oud.

50598 *(de Groof)*
50601 *(de Groof)*
50603 *(de Groof)*

De geest van de troep in Porthcawl was prima, maar ten opzichte van de marechaussee was deze slecht; het boterde indertijd niet. Dat lag misschien een beetje aan de hogere leiding. De verhouding was in ieder geval niet al te best. Dit had echter niets te maken met de verhouding tussen de officieren en de soldaten van het leger. De

50606 *(de Groof)*

heer *de Groof* moet zeggen, dat er steeds een groot vertrouwen is blijven bestaan. Bij het overgaan naar het vasteland van de brigade in 1944 hadden de mensen tijd genoeg om er vandoor te gaan. Als er geen vertrouwen was geweest, was er toch wel eens een achtergebleven.

51261 *(Sisselaar)*

Volgens de heer *Sisselaar* hadden de soldaten het vertrouwen in sommige officieren verloren. De soldaten konden niet beoordelen, waarom sommige officieren waren weggelopen. Zij zeiden echter: daar heb je hem ook; toen was hij commandant en was weg, en nu staat hij hier met de scepter te zwaaien.

51263 *(Sisselaar)*

De ligging en het eten waren aanvankelijk zeer slecht en er was geen oefengelegenheid. De mensen waren verslagen. Als zij direct een goed traktement, goede ligging en goed voedsel hadden gekregen en er was gezegd: „Straks gaan wij weer vechten", dan had men een andere stemming gekregen dan wanneer er wordt gezegd: „Loop maar op je blote poten, totdat je schoenen krijgt.".

47905 *(Galle)*

Volgens de heer *Galle* had de troep te Porthcawl gedeeltelijk het vertrouwen in de officieren verloren. Het heeft ongetwijfeld moeite gekost de goede militaire verhoudingen er weer in te krijgen, omdat er een aantal officieren was, dat, naar de mening van de troep, te vroeg in Engeland was aangekomen. Dit heeft aanleiding gegeven tot bepaalde wrijvingen. De heer *Galle* heeft daar persoonlijk geen last van gehad, omdat hij met zijn eigen mensen overgekomen is, maar er waren onderdelen, waar de stemming was: wij laten ons door de officieren niets meer zeggen. Dat is geleidelijk geluwd. Er waren echter inderdaad officieren, die ver vóór hun troepen uit in Engeland zijn gekomen. De mannen keken dan zeer vreemd op, wanneer zij in Engeland een luitenant tegenkwamen, die in Vlaanderen was verdwenen. Het is ontzaglijk moeilijk na te gaan hoe men dit moet beoordelen. De heer *Galle* is er van overtuigd, zonder dat hij namen zou kunnen noemen, dat er officieren zijn geweest, die met een niet vol-

komen zuiver geweten tegenover hun troep kwamen te staan. Dit is natuurlijk door de soldaten aangedikt. Dezen waren zeer geïrriteerd en over het algemeen overdreven opgewonden. Het heeft een hele tijd geduurd, voordat de opgewonden elementen, die de zaak zeer opbliezen, tot bedaren kwamen.

47956 *(Galle)*

Klachten over de geest van de troep waren er in hoofdzaak tot 1943. Toen de gevechtsgroepen eenmaal gevormd waren, werd het beter. In het algemeen gelooft de heer *Galle,* dat de klachten over de stemming bij de troep overdreven waren.

46521 *(Phaff)*

De heer *Phaff* heeft een enigszins eigenaardige stemming in de troep aangetroffen. Het was moeilijk; de mensen zaten daar in Engeland van alles afgesloten. Het enige contact met huis ging via de Rode Kruisberichten, die er soms 6 à 7 maanden over deden. De mensen werden niet vriendelijk behandeld door de Engelsen toen ze aankwamen; ze werden behandeld, zoals wijlen luitenant-generaal *Noothoven van Goor* het heeft verteld, als gevangenen. Toen de heer *Phaff* op 1 Januari 1941 commandant werd, was de stemming zo, dat dit de troep nog dwars zat. Er was niets anders te doen dan oefenen; wapens had men heel weinig; die waren er trouwens in heel Engeland niet. De Nederlanders waren zeer slecht uitgerust. Langzamerhand is dat beter geworden; toen hebben zij vrijwel opgedeeld met de Engelsen; kregen die meer, dan kregen zij het ook. Geschoten werd er uiterst zelden en dat maakte een heel slechte indruk bij de troep,

46532 *(Phaff)*

maar er was geen munitie en wat er was, moest voor de eenheden te velde gebruikt worden. De Engelsen schoten b.v. maar eens in de twee maanden en dat deden de Nederlanders ook. Dergelijke dingen werden de commandant verweten, maar de heer *Phaff* kon moeilijk zeggen: mannen, er is geen munitie in Engeland. Maar er is geoefend en tenslotte is de stemming heel goed geworden. De heer *Phaff* is van mening, dat de officieren en onderofficieren matig voor hun taak berekend waren; het gehele Nederlandse leger was zeer matig

46638 *(Phaff)*

berekend voor zijn taak, aldus de heer *Phaff.*

Er werd verteld, dat er een geweldig drankmisbruik was, dat de mensen zich hoogst onbehoorlijk gedroegen, dat er in Congleton veel lawaai werd gemaakt bij het avondappèl, enz. De heer *Phaff* heeft een en ander onderzocht. Van drankmisbruik — hij heeft dat van de inspecteur van politie te Congleton — was geen sprake. Hij is enige malen een halfuur vóór het avondappèl door Congleton gewandeld. Dat kon hij gemakkelijk doen in het donker; hij heeft echter nooit enige herrie ontdekt. Te Londen echter hoorde men de afgrijselijkste verhalen over de brigade. Zo was het echter helemaal niet. De Minister heeft de heer *Phaff* laten komen om te horen, of het inderdaad zo verschrikkelijk was. Het waren natuurlijk geen engelen, maar er was geen sprake van wangedrag.

46553 *(Phaff)*

De heer *Phaff* sprak veel over het doel van de brigade, ter voorkoming van daling van het moreel van de troep. Door de Minister *van Lidth de Jeude* is er ook voor de troep een grote speech over gehouden.

46555 *(Phaff)*

Er werd telkens geplukt aan de brigade. Overal moesten mensen te werk worden gesteld op de departementen te Londen. Dat was natuurlijk fnuikend. Er werden ook steeds meer mensen ongeschikt voor de dienst te velde; dat is zo het gewone verloop van een lichting. Zij werden ieder jaar vrij streng gekeurd en velen werden niet geschikt meer bevonden. Zij vielen af en moesten in bijbaantjes worden gezet en hoe meer bijbaantjes bij de troep, hoe fnuikender voor het moreel. In het algemeen echter vond de heer *Phaff* de stemming toch zeer voldoende en hij heeft altijd het vertrouwen gehad, dat als ze moesten vechten, ze het dan zouden doen en dat hebben ze ook gedaan.

61339 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* heeft, toen hij op 1 September 1941

61340 *(van Voorst Evekink)*

het commando overnam — hij heeft dit gevoerd tot Januari 1942 — zich voorgenomen om de geest te verbeteren. Op dat moment was de geest niet zoals hij die wilde hebben. Het was natuurlijk een moeilijk onderdeel. Het was een troep bij elkaar gegaarde mensen. Er waren mannen, die in verschillende delen der wereld tegen hun zin waren opgeroepen en tegen hun zin in dienst waren. Er waren mannen van oorlogsonderdelen, die in Brabant waren geweest en die elkaar wantrouwden, omdat sommigen dachten, dat hun officieren niet hun plicht hadden gedaan. Het kamp, op enkele mijlen van Wolverhampton, lag ook niet erg prettig voor de mensen, want de verbindingen waren slecht. Dat trof vooral hen, die niet gewend waren van huis te zijn en nu ineens in het buitenland in zo'n verlaten oord waren geplaatst. Om in de brigade de vereiste „spirit" en goede geest te krijgen, was er veel voor de

61352 *(van Voorst Evekink)*
61361 *(van Voorst Evekink)*
61362 *(van Voorst Evekink)*

commandant te doen. De heer *van Voorst Evekink* heeft vele en gevoelige straffen moeten uitdelen, in het bijzonder aan officieren. Er waren enkele heel goede officieren, maar ook verscheidenen, die ten hoogste als middelmatig konden worden gekwalificeerd. De

61363 *(van Voorst Evekink)*

Indische officieren zijn tenslotte gekomen met instemming van de heer *van Voorst Evekink.* Hij was heel blij met hun komst.

97001 *(Kruls)* Voorzover mr *H. J. Kruls* het zich kon herinneren, hebben de achtereenvolgende Nederlandse Ministers van Oorlog zich telkens op het standpunt gesteld, dat de taak van de Prinses Irene-Brigade zou moeten worden: het deelnemen aan de bevrijdingsoperaties op het continent.

97002 *(Kruls)* Naar de mening van de heer *Kruls* is het wel voldoende aan de mensen duidelijk gemaakt, dat dit hun taak was, maar de mensen zèlf voelden daar niet altijd voor.

97003 *(Kruls)* Eén van de belangrijke oorzaken, dat men in de troep niet meer de overtuiging had, dat het de Regering ernst was met de brigade, was dat, hoewel voortdurend aan de soldaten werd verteld, hoe belangrijk en nuttig hun taak zou zijn en hoe nodig het was, dat bij de bevrijding van Nederland een bescheiden militaire eenheid zou optreden, men zag gebeuren, dat telkens, wanneer de administratie uitgebreid moest worden, mensen uit dikwijls essentiële plaatsen der brigade werden gelicht, naar Londen overgeplaatst, gedemobiliseerd en in een burgerfunctie werden opgenomen. Dit zette veel kwaad bloed. Men geloofde niet meer, dat de militaire opleiding een ernstige zaak was en men meende, dat de brigade eigenlijk meer als een reservoir werd beschouwd om er zo nu en dan eens een gelukkige uit te halen, die naar de vetpotten van Londen kon gaan.

97006 *(Kruls)* Van de overste *Sicherer,* aldus de heer *Kruls,* kwam wel vast te staan, dat hij niet de man was, die voldoende kracht kon opbrengen om leiding te geven. Deze is toen vervangen door de toenmalige overste *Sas.* Het was direct de bedoeling, dat hij het maar korte tijd zou doen, omdat het, naar de heer *Kruls* meende, bij zijn benoeming al vast stond, dat hij naar Canada zou gaan. Daarna is de heer *den Beer Poortugael* gekomen; hij is ook gewogen en te licht bevonden. Vervolgens kwam de heer *Phaff.* De heer *Kruls* meende, dat dit een verbetering is geweest. Eén van de bezwaren was echter, dat de heer *Phaff* te veelvuldig aan de uitoefening van zijn commando onttrokken werd door andere bezigheden, daar hij tegelijkertijd adjudant van Hare Majesteit was. De heer *Kruls* meende, dat daartegen van Engelse zijde ook bezwaar is gemaakt.

97008 *(Kruls)* De heer *van Voorst Evekink* is commandant geweest tot Januari 1942. Hij is weggegaan in verband met de uitzending van een deel van de brigade naar Indië.

97010 *(Kruls)* De heer *Dijxhoorn* is, omdat hij ongunstige verhalen hoorde over de verhouding tussen de officieren en de troepen, verschillende malen naar Porthcawl geweest om niet alleen de troepen, maar ook in het bijzonder de officieren toe te spreken. Het was een allegaartje van mensen, die enigszins uit het lood waren geslagen door het verloop van de oorlog. Zij waren in Engeland en konden aanvankelijk niets doen, zodat de stemming niet zo best was. Daarbij kwam, dat er enige jongelui waren, die „explodeerden". Bovendien waren er enige officieren, die ten opzichte van anderen wantrouwen koesterden. Hem bereikten b.v. berichten, dat bepaalde officieren onbetrouwbaar waren. In die tijd legde de heer *Dijxhoorn* niets naast zich neer; hij stelde dus een onderzoek in en liet hen bij zich komen. Het bleek dan, dat deze officieren volkomen betrouwbaar waren; sommigen hebben later zelfs hoge functies in het leger gekregen. Toen de stemming niet voldoende verbeterde, heeft de heer *Dijxhoorn* in de cantine te Porthcawl een toespraak gehouden. Hij heeft de officieren een uitbrander gegeven en gezegd, dat het geroddel afgelopen moest zijn. Men vond dit niet prettig, maar het was nodig. Een grote grief van de heer *Dijxhoorn* was ook, dat men met klachten niet steeds bij de Minister van Defensie kwam, maar naar Londen ging en ze daar ergens deponeerde. Het was ongelooflijk moeilijk orde in deze chaos te brengen. Mede om dit gedaan te krijgen, heeft de heer *Dijxhoorn* luitenant-generaal *Noothoven van Goor* benoemd tot inspecteur van de Nederlandse troepen; volgens de heer *Dijxhoorn* heeft deze dit zeer goed gedaan. Op de vraag of de heer *Dijxhoorn* iets bekend was van het feit, dat de troepen, te recht of ten onrechte, het vertrouwen in verschillende officieren hadden verloren, antwoordde hij, dat er officieren waren overgekomen, die ongeschikt waren voor een troepencommando. De commandanten kenden de officieren aanvankelijk ook niet. Na verloop van enige tijd bleek, dat er bij waren, die ten enenmale ongeschikt waren om in de troep te dienen. Op aanwijzing van luitenant-generaal *Noothoven van Goor* zijn toen verschillende officieren uit de troep weggehaald en te werk gesteld op verschillende departementen te Londen, waar sommigen uitstekend werk hebben verricht. Maar dat ging allemaal niet ineens en daarom hebben sommige officieren in het begin wel eens moeilijkheden veroorzaakt. Sommige officieren lieten eerder de veren hangen dan andere; er waren er, die ontmoedigd waren. Als de troep dit merkt, dan zijn er vele soldaten, die hun dit kwalijk nemen.

38199 *(Dijxhoorn)*

38200 *(Dijxhoorn)*

38201 *(Dijxhoorn)*

48040 *(Beelaerts van Blokland)* Volgens de toenmalige ritmeester jhr. *J. J. G. Beelaerts van Blokland* was overste *Phaff* zeer ontsticht over een einde 1941 door een

aantal jonge officieren via de heer *Phaff* naar de Minister verzonden request. De heer *Phaff* zei: het spijt mij, dat jullie het verzonden; ik ga de volgende week weg. Zij hebben toen gezegd: het spijt ons, het is niet tegen u persoonlijk gericht, het is om de zaak te verbeteren; daarom hebben wij de zaak precies beschreven. Zij hebben, aldus de heer *Beelaerts,* de heer *van Voorst Evekink* mede een exemplaar toegezonden. De heer *van Voorst Evekink* kwam, hield een grote toespraak tot de troep en zei: „Geef mij slechts drie maanden Uw vertrouwen en ik zal U laten zien wat ik waard ben". Overste *Kist* kende de heer *van Voorst Evekink* zeer goed en zei: allemaal toneel! De drie maanden waren om en de heer *van Voorst Evekink* was weg.

48041 *(Beelaerts van Blokland)*

Over de z.g. subsistenten verklaarde de heer *Beelaerts van Blokland,* dat de Regering niet tegen de Engelse Regering wilde zeggen: de recrutering is mislukt; geef ons een organisatie, die daarvoor past. Zij zaten in het kamp met 400 mensen, die volkomen ongeschikt waren; ze waren allemaal afgekeurd; de geest was slecht. Men wist niet, wat er gebeurde. Men zei: er zijn geen plannen gemaakt en wij lopen hier maar rond te banjeren. Met de slechte geest kwamen de zieke harten en nieren en de kromme tenen; dat is altijd zo: als de geest slecht wordt, zakt het physiek in elkaar en dan komen ze voor de dokter. De medische dienst was merkwaardig georganiseerd. Iedereen behoorde gekeurd te zijn, maar dat was niet het geval. Op een gegeven ogenblik keken de Engelsen de zaak na. De soldaten hadden een zakboekje waarin behoorde te staan, of zij A-, B- of C-gekeurd waren; er stond niets in. Op een goede dag, toen de troep aan het oefenen was, kwam de dokter, die in alle zakboekjes de letter A — dat waren degenen, die aan de hoogste eisen voldeden — zette, hoewel hij de mensen helemaal niet had gezien.

48042 *(Beelaerts van Blokland)*

48025 *(Beelaerts van Blokland)*

De brigade was een heel merkwaardig gezelschap. De heer *Galle* was een voortreffelijk mens. Deze heeft de brigade gered. Een man met een sterk karakter. Op een gegeven ogenblik — men stond al voor de sprong naar Nederland, een half jaar er van af — heeft de heer *Galle* het durven bestaan in tegenwoordigheid van de inspecteur te zeggen: in deze brigadeleiding hebben wij verder geen vertrouwen; dat gaat mis. Anderen waren het er mee eens en daardoor is inderdaad veel veranderd.

48075 *(Beelaerts van Blokland)*

48076 *(Beelaerts van Blokland)*
48081 *(Beelaerts van Blokland)*

De opvolgende commandant en de brigade majoor, de heer *Suylen,* en kapitein *Ballot* zijn weggegaan. De brigadecommandant is gebleven. De opvolgende commandant werd niet vervangen; de heer *Beelaerts van Blokland* werd brigademajoor. Er zijn andere mensen aangetrokken, overste *Pahud* en majoor *van der Wijck.* Dat heeft ook ten zeerste tot verbetering van de toestand bijgedragen.

47965 *(Galle)*

De heer *Galle* wilde in begin 1944 weg bij de brigade, omdat hij vrij sterke bezwaren tegen de leiding had en omdat, toen hij dit bij de inspecteur naar voren had gebracht, dit tot geen enkele consequentie heeft geleid. De heer *Galle* heeft na dit gesprek de zaak een poos afgewacht en toen aan de inspecteur gezegd, dat hij maar liever van zijn functie als commandant van de eerste gevechtsgroep ontheven wilde worden.

47966 *(Galle)*

De heer *Galle* had op dat ogenblik weinig vertrouwen in de bekwaamheid van de brigademajoor, de heer *Suylen,* en een matig vertrouwen in de brigadecommandant zelf. De brigademajoor is de rechterhand van de brigadecommandant. De heer *Galle* heeft er zeer sterk de nadruk op gelegd, dat dit zijn subjectieve inzicht was, maar hij heeft het op een gegeven moment toch naar voren gebracht. Het heeft niet tot wrijving aanleiding gegeven. De heer *Galle* had de indruk bij de oefeningen, dat in de brigade, speciaal van de kant van de brigademajoor, veel te weinig uitging van de centrale leiding.

47967 *(Galle)*

47968 *(Galle)*

De heer *Galle* heeft de inspecteur een onderhoud gevraagd over een ernstig feit en er bij gezegd, dat hij, wat hij te zeggen had, wilde mededelen in het bijzijn van de brigadecommandant en de brigademajoor. Hij heeft er tevoren niet over gesproken met de twee andere commandanten der gevechtsgroepen. Zij waren bij het gesprek tegenwoordig. Eén van hen heeft tijdens die bespreking verklaard het met de heer *Galle* eens te zijn. De klacht van de heer *Galle* hield dus in, dat de gevechtsgroepscommandanten te veel op eigen initiatief moesten handelen. Het bezwaar van de heer *Galle* ging in hoofdzaak tegen het feit, dat majoor *Suylen* te weinig training had gehad om zijn taak goed te kunnen doen. Hij is er van overtuigd, dat overste *de Ruyter van Steveninck* dit bezwaar ook wel enigszins heeft gevoeld. Later is majoor *Suylen* uit die functie verdwenen. De klacht van de heer *Galle* ging ook, zij het in veel mindere mate, tegen de commandant, omdat deze de situatie handhaafde.

47969 *(Galle)*

47970 *(Galle)*

47971 *(Galle)*

50736 *(Molenaar)*

De geest in Augustus 1942 zou de heer *Molenaar,* aldus zijn verklaring, met een enkel woord willen bestempelen als: een welwillende houding, een welwillende geest. In het algemeen was in die tijd de klacht van de mensen: wij hebben nu wel hier en daar gezeten, maar er is te veel met ons gesold; wij hebben te weinig rust gehad — rust dan natuurlijk in de goede betekenis van het woord —

en wij zijn te veel georganiseerd en gereorganiseerd. Wat zeer typisch is, de Nederlandse jonge man had geen vertrouwen in wat de Nederlandse pers en de Nederlandse radio in Engeland zeiden.

50738 *(Molenaar)* De heer *Molenaar* vond de vraag, of de troep een duidelijk inzicht had in de bedoeling, die de Regering had met de Prinses Irene-Brigade, zeer moeilijk te beantwoorden. Deze vraag is door de jongens en ook wel door de officieren gesteld. Zoals de brigade daar zat in die tijd, was het geen brigade, althans geen operationele brigade. Men betwijfelde het zeer, of de brigade in de toestand, zoals zij daar zat en georganiseerd was, geschikt was voor operationeel gebruik. Dat bedierf de indruk van de eenvoudige soldaat, want deze zag het tenslotte evengoed als ieder ander. Dat was ook van invloed op de geest.

50739 *(Molenaar)* Van de zijde der Regering, in het algemeen gesproken van de zijde van Londen, is in deze richting niet voldoende voorlichting gekomen. De heer *Molenaar* herinnert zich nog heel goed, hoe één keer de Minister van Oorlog, de heer *van Lidth de Jeude,* bij de brigade is geweest; dat moet in December 1942 zijn geweest, toen op 1 Januari 1943 tot een reorganisatie van de brigade zou worden overgegaan en de heer van *Lidth de Jeude* dit voor het gezamenlijke personeel van de brigade aankondigde in een rede, die zeer bij de mensen insloeg. Dit is de enige voorlichting, die de heer *Molenaar* in Engeland van Ministerszijde heeft meegemaakt.

50795 *(Molenaar)* De verhouding van de commandant van de Prinses Irene-Brigade tot de troep was wel eens minder goed. Een verschil van mening zegt niets, maar wanneer men tenslotte het vertrouwen in een chef gaat verliezen, is dat een zeer ernstige zaak. Dit geval heeft zich op een zeer pijnlijke manier voorgedaan in de eerste Harwich-periode, toen majoor *Galle* dit vertrouwen heeft opgezegd in bijzijn van o.a. kolonel *de Bruyne.* Majoor *Hubert* is de heer *Galle* toen bijgevallen. De heer *Molenaar* heeft niets gezegd. Het was een zeer pijnlijke geschiedenis. Tenslotte is zijn opvatting als beroepsofficier zó: ook als mindere heeft men zijn chef te dekken en het is wel een uiterste, wanneer men min of meer in het openbaar zijn chef aan de kaak

50796 *(Molenaar)* stelt. De heer *Molenaar* schrok van dit optreden. Majoor *Galle* had hier nooit met hem over gesproken, hoewel de heer *Molenaar* toch met alle commandanten van de verschillende onderdelen op zeer goede voet stond, dus ook met de majoors *Galle* en *Hubert.* Er heerste een prettige geest, een gezonde rivaliteit tussen de gevechtsgroepen. Niet alleen bij de commandanten van deze drie gevechtsgroepen, maar ook bij de luitenants, onderofficieren en soldaten trof men een dergelijke gezonde rivaliteit aan. Maar de heer *Molenaar* vond deze geschiedenis enorm pijnlijk. Daar waren niet alleen de commandanten van de gevechtsgroepen bij, maar ook de verschillende officieren van de staf en tenslotte kolonel *de Bruyne,* de inspecteur van de Nederlandse troepen. Zelfs kolonel *de Bruyne* was perplex en wist ook niet direct wat te zeggen. De heer *Molenaar* kan wel zeggen, dat kort daarop kolonel *de Bruyne* tijdens een onderhoud hem de vraag heeft gesteld, wat hij van de brigadecommandant dacht. Toen heeft hij geantwoord, dat hij het eens was met majoor *Galle,* maar dat hij de wijze, waarop deze dit te berde had gebracht,

50797 *(Molenaar)* niet fraai vond, om geen ander woord te gebruiken. De klacht van de heer *Galle,* tot uiting komende in de vergadering te Harwich, kwam

50799 e.v. *(Molenaar)* hierop neer, dat deze de brigadecommandant beschuldigde van onvoldoende leiding te geven aan de brigade. Naar aanleiding van deze aangelegenheid heeft de heer *Molenaar* tegen kolonel *de Bruyne* gezegd: deze brigade-commandant is, gezien het voorgevallene, niet meer te handhaven. De heer *de Bruyne* vroeg hem wat er dan wel moest gebeuren, maar het was niet aan de heer *Molenaar* om daar in eerste instantie zijn hersenen over te pijnigen. Volgens het oordeel van de heer *Molenaar* moet kolonel *de Bruyne* de commandant van de brigade gedekt hebben, omdat niet deze, maar de heer *Galle* bij de brigade is verdwenen. De heer *Molenaar* heeft niet de indruk, dat het blijven van de commandant later nog moeilijkheden heeft veroorzaakt, d.w.z. men is op dezelfde voet blijven doorwandelen. Majoor *Hubert* is gehandhaafd, niettegenstaande deze ook onmiddellijk majoor *Galle* is bijgevallen.

50815 *(Molenaar)* De brigade werd herhaaldelijk geplukt door verschillende afdelingen en door bureaux te Londen. De afdelingscommandanten hebben zich er altijd met hand en tand tegen verzet. Daardoor is een

50816 *(Molenaar)* zekere ontstemming ontstaan. Zij hebben in de eerste plaats mensen zelf vrijwillig losgelaten, nl. die krachten, die zij ook werkelijk niet meer op een zeker physiek peil konden krijgen, altijd natuurlijk mede na advies van en overleg met de geneeskundige dienst. Deze mensen kwamen practisch allen te Londen terecht. Ze kwamen in die periode meestal in de organisatie van het Militair Gezag. Dit zette bij de manschappen van de brigade kwaad bloed, omdat deze mensen binnen zeer korte tijd promotie maakten. De heer

50817 *(Molenaar)*

Molenaar herinnert zich een sergeant, die hij moest missen. Deze had op betrekkelijk jeugdige leeftijd een veel te hoge bloeddruk. In een minimum van tijd was hij adjudant. De ontevredenheid berustte hierop, dat de promoties te Londen veel sneller voortgang vonden dan bij de brigade. „Ga naar Londen en het komt in orde" was een spreekwoordelijk gezegde van de soldaat.

50822 *(Molenaar)*

Vóór de reorganisatie van de brigade, dus in 1942, was majoor *Suylen* commandant van het eerste bataljon. De functie van de heer *Molenaar* als chef van de staf bij de brigade was in zoverre misschien een beetje moeilijk, doordat de beide bataljonscommandanten *Suylen* en *Galle* ouder in anciënniteit waren dan hij. De heer *Suylen* heeft zich op een gegeven moment geroepen gevoeld een request aan de Minister te schrijven. Bij een bezoek — dat is hetzelfde bezoek geweest, dat de Minister bracht, toen hij zijn speech heeft gehouden, voordat de brigade gereorganiseerd zou worden in drie gevechtsgroepen — heeft de Minister majoor *Suylen* bij zich geroepen. Wat zich binnen de vier muren van dat bureau heeft afgespeeld weet de heer *Molenaar* niet. Maar de verwachtingen, gebaseerd op de speech, die Minister *van Lidth de Jeude* hield voor de complete brigade en die een enorme weerklank bij jong en oud en bij hoog en laag had gevonden, ook bij hem, werd 's middags bij hem persoonlijk de bodem ingeslagen, toen hij hoorde, dat majoor *Suylen* chef van de staf zou worden. De kracht, waarmede Minister *van Lidth de Jeude* gesproken had en de kracht, die deze ook van jong en oud en van hoog tot laag verwachtte, was wel zeer in tegenspraak met de maatregel, die de heer *Molenaar* 's middag te horen kreeg.

57769 *(Suylen)*

57771 *(Suylen)*

De heer *Suylen* verklaarde niet de opvolger van de heer *Molenaar* te zijn geworden. Bij het aftreden van de heer *Molenaar* is hij ondercommandant van de brigade geworden. Dat is de heer *Molenaar* nooit geweest. Toen men de brigade ging reorganiseren, kon men niet meer, hetgeen aanvankelijk de bedoeling was, het aantal bataljons, dat in een brigade thuishoorde, formeren. De brigade leed aan personeelsgebrek. Tenslotte zijn er z.g. gevechtsgroepen geformeerd. Daarvoor moesten commandanten worden aangewezen. De heer *Suylen* had niet zo veel zin om van commandant van het eerste bataljon, commandant van een gevechtsgroep te worden. Hij heeft toen voorgesteld majoor *Molenaar* als commandant van een gevechtsgroep aan te stellen, omdat deze belangrijk jonger was dan hij en pas uit Nederland was gekomen. De heer *Suylen* was bovendien twee maanden lang voor een zeer zware tactische cursus op een Engelse hoofdofficiersschool gedetacheerd geweest. Daarom stelde de heer *Suylen* voor majoor *Molenaar* het commando over zo'n gevechtsgroep te geven en deze van het bureau af te halen. Toen is het ondercommandantschap bij de brigade ingesteld, waar de Engelsen nogal mee werken. Er was geen enkele reden om majoor *Molenaar* ondercommandant te maken, want er waren nog andere oudere majoors met meer rechten dan deze, b.v. majoor *Galle*. Deze werd het ook niet. Er zijn toen waarschijnlijk enkele zure gezichten geweest, dat is best mogelijk.

57772 *(Suylen)*

57773 *(Suylen)*

53329 *(Pahud de Mortanges)*

Volgens generaal majoor *Ch. F. Pahud de Mortanges* was de leiding van de brigade voldoende opgewassen tegen haar taak. Er waren natuurlijke dingen, die niet zo prettig waren. De troep kreeg b.v. minder toelage dan de mensen te Londen. Hierbij werd natuurlijk wel vergeten, dat de mensen te Londen zelf voor hun voedsel en huisvesting moesten zorgen, maar er was altijd nogal een scherpe controverse tussen de brigade en „Londen".

53341 *(Pahud de Mortanges)*

53342 *(Pahud de Mortanges)*

53383 *(Pahud de Mortanges)*

Voorzover de heer *Pahud de Mortanges* weet, heeft men helemaal niet voor voldoende voorlichting gezorgd omtrent het uiteindelijke doel van de brigade. Dat men daarin niet voldoende activiteit heeft getoond, zou eigenlijk gelden als een grief tegen de Regering. De heer *Pahud* heeft steeds het gevoel gehad, dat de Regering, althans de leiding, eigenlijk niet voldoende moeite deed om de mentaliteit van de soldaten te doorgronden.

61982 *(Doorman)*
61983 *(Doorman)*

Volgens de heer *Doorman* was het laagtepunt in het moreel van de brigade in de herfst van 1941. Het is later beter geworden, omdat er elementen zijn weggewerkt, die niet voor troependienst geschikt waren en maar rondhingen. Er waren toen bij de brigade, die misschien 1500 man telde, honderden mensen, die ongeschikt waren voor dienst te velde en die niet mee uitrukten. Die deden dan dienst als timmerman of werden gebruikt voor het aanleggen van de tuin e.d. Langzamerhand is men er toe overgegaan om te schiften. Dat had men eerder moeten doen. Voor troependienst ongeschikte mensen had men in fabrieken moeten laten werken.

62013 *(Doorman)*

De heer *Doorman* herinnerde zich, dat vooral jongere officieren iets eerder dan Juni 1943 een actie hebben gevoerd om de toestand gewijzigd te krijgen of de organisatie te veranderen. Er was ook een persoonlijke kwestie in het spel, de kwestie van de commandant, in wie zij wel of geen vertrouwen hadden.

62015 *(Doorman)*

De heer *de Bruyne* heeft met zijn reorganisatie wel resultaat gehad. Deze was een vechter. Als deze dacht, dat de zaak goed was, vocht hij er voor; hij hield niet van transigeren.

62016 *(Doorman)*

62017 *(Doorman)*

Er zijn omstreeks de jaarwisseling 1943/1944 weer enkele moeilijkheden geweest. Toen is majoor *Galle* uit de leiding van de staf verdwenen. Majoor *Galle* had toen nogal critiek geuit op de leiding van de brigade. De heer *Doorman* vond deze critiek niet geheel terecht, hoewel er uiteraard wel enige grond voor was. Onder die omstandigheden was de oplossing geweest: òf de leiding van de brigade wijzigen, dan wel majoor *Galle* een andere functie geven. Deze had voornamelijk critiek op de werkwijze van de staf. Het is wel mogelijk, dat de heer *de Ruyter van Steveninck* zelf het gevoel had, dat hij niet het volledige vertrouwen van zijn officieren had, hoewel de praktijk heeft bewezen, dat hij het gedurende de veldtocht wèl had. De heer *Doorman* kende kolonel *de Ruyter van Steveninck* goed; hij wist precies, hoe zijn karakter was. De heer *de Ruyter van Steveninck* kon zich moeilijk geven; de troep begreep hem niet altijd.

62018 *(Doorman)*

62599 *(Ballot)*

Er is — aldus verklaarde de heer *A. H. P. Ballot* — door de Regering een grote fout begaan, in die zin, dat zij er niet op heeft toegezien, dat Londen een veel te groot aantrekkingspunt werd voor de troepen. Het werd gewoonte, dat een ieder, die voor de troep niet physiek geschikt was, een baantje te Londen kreeg. Dit was voor de mensen, die physiek wel geschikt waren en die daardoor in een minder prettige omgeving moesten blijven dan de physiek ongeschikten, een reden tot grote ontevredenheid. Een tweede reden tot ernstige ontevredenheid was, dat vele mensen, die voor de brigade totaal ongeschikt waren — niet alleen physiek, maar ook qua karakter, mensen, die de kantjes er af liepen en uit het kamp probeerden te komen — wanneer zij drie of vier maanden te Londen zaten werden bevorderd tot korporaal, sergeant of sergeant-majoor, terwijl de mannen in het kamp niet werden bevorderd. Daaraan was blijkbaar weinig te doen, want er is herhaalde malen door de kampcommandant met Londen over gecorrespondeerd.

62608 *(Ballot)*

De heer *Ballot* heeft de brigade nooit gekend zonder een beetje wrijving. Hij gelooft niet, dat er een bepaalde oorzaak voor was. Hij heeft overste *de Ruyter van Steveninck* van zeer dichtbij gekend. Deze is er met alle middelen op uit geweest om er van te maken, wat mogelijk was en de gevechtsgroepen op te kweken tot de totale sterkte, die nodig was. De heer *de Ruyter van Steveninck* vond de aanwezigheid te Wolverhampton van een enorm aantal subsistenten funest voor de troep. Vandaar dat de troep begin 1943 is vertrokken naar een kamp in de buurt van Berkhampstead en later naar Harwich. De heer *de Ruyter van Steveninck* heeft zijn uiterste best gedaan de troep gevechtswaardig te maken. Majoor *Galle* was een goede, maar stroeve man. De heer *Ballot* gelooft, dat de heren *de Ruyter van Steveninck* en *Galle* het over bepaalde punten niet eens waren.

57541 *(van Lidth de Jeude)*

Oud-Minister *van Lidth de Jeude* verklaarde, dat er in het begin in Wolverhampton nogal ontevredenheid heerste. De mensen waren van heinde en ver bijeengekomen en begaven zich vol vaderlandsliefde in militaire dienst; ze waren uiteraard niet zeer tevreden, dat ze in een kamp moesten blijven waar ze voor onbepaalde duur moesten oefenen en nog eens oefenen. Hierbij kwam, dat marine en luchtmacht wel actief aan de oorlog deelnamen en zeer goede prestaties leverden, hetgeen natuurlijk in het kamp het onbehaaglijke gevoel gaf, dat anderen wel konden meedoen, terwijl zij „opgeborgen" bleven. Hieraan is zoveel mogelijk tegemoet gekomen door met de Britse legerautoriteiten, die in hun land manoeuvres hielden, overeen te komen, dat de Nederlandse brigade daarbij werd ingedeeld. Dit had veel succes en de Nederlandse brigade werd zeer geapprecieerd. Het heeft een goede invloed uitgeoefend op de geest van de troep. Toen de invasie in Frankrijk plaats had, is de brigade meegegaan en heeft deelgenomen aan de operaties. Uit die tijd dateren verscheidene brieven en verklaringen van Engelse commandanten, waarin ze zich buitengewoon gunstig uitlaten over de verrichtingen van de Prinses Irene-Brigade. De stemming was niet altijd prettig geweest door het langdurige afwachten, enz., zodat men zich weleens afvroeg, of de brigade wel geschikt was om met succes aan de operaties deel te nemen. De geschiktheid is gebleken. De brigade, die met haar lot in het kamp niet tevreden was, heeft bij deze gelegenheid getoond alle eigenschappen te hebben, die nodig waren om behoorlijk voor de dag te komen. De Regering hechtte daaraan bijzondere waarde.

57552 *(van Lidth de Jeude)*

57571 *(van Lidth de Jeude)*

Naar het oordeel van de heer *van Lidth de Jeude* was de heer *de Ruyter van Steveninck*, de laatste commandant, uitstekend. Ook was er een Britse verbindings-officier, die steeds in het kamp was en met wie regelmatig overleg werd gepleegd. De heer *van Lidth de Jeude* geloofde, dat het succes van de manoeuvres hierop wees. Er heeft zich een gebrek aan vertrouwen in de commandant *de Ruyter van Steveninck* geopenbaard en deze heeft hiervan bij brief van 28 April 1943 kennis gegeven [1]). Dit is onderzocht en besproken. In

[1]) Bijlage 10.

Wolverhampton had men volop tijd om over deze onderwerpen te praten. Een tijd lang was er wrijving tussen de jongere en oudere officieren. De opvattingen der ouderen ten aanzien van de krijgsvoering werden enigszins ouderwets geacht; de jongeren wilden meer de moderne kant uit en meenden, dat daaraan niet de nodige aandacht werd geschonken. De officieren werden gedetacheerd op cursussen en na enige tijd is deze wrijving verdwenen. In Maart 1943 was de brigade nog slecht uitgerust en nog niet op manoeuvre geweest.

57566 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* had niet de indruk gekregen, dat de bureaux te Londen wel wat zwaar waren bezet in verhouding tot het werk; in het algemeen gesproken was dat zeker niet het geval. Er was veel werk te verrichten; overal was het poot aan spelen; er was een tekort aan mensenmateriaal, ook op de bureaux.

c. Bouw van het kamp Wolverhampton

53532 *(Grootenhuis)*

De toenmalige reserve-majoor in algemene dienst *J. Ch. Grootenhuis* heeft deelgenomen aan de onderhandelingen met de toenmalige verbindingsofficier bij de Nederlandse troep ter bepaling van de plaats van het te bouwen kamp voor de brigade. Dagenlang is hij met die verbindingsofficier en enige andere Nederlandse officieren op zoek gegaan naar geschikte terreinen. Zij konden tenslotte de beschikking krijgen over een terrein in Wrottesly Park bij Wolverhampton. De Engelse autoriteiten vonden het gewenst, dat de Nederlandse troepen in het binnenland zaten. Het was niet ideaal, maar het ging er niet om een ideaal kamp te bouwen; het ging er om tijdelijke voorzieningen te treffen en dit het liefst op een wijze, die welgevallig was aan de Engelsen, omdat bij de Nederlanders toch de idee leefde dit kamp na de oorlog over te dragen, want het kostte veel geld.

53534 *(Grootenhuis)*

Het terrein te Porthcawl was niet geschikt voor de bouw van een kamp. De Nederlanders moesten een kamp bouwen, zoveel mogelijk onder bomen gecamoufleerd, en dit zodanig, dat bij een bomaanval niet alles verloren zou gaan. Zij moesten dus in de breedte bouwen. Het terrein te Porthcawl leende zich hiervoor absoluut niet.

53537 *(Grootenhuis)*

Als de heer *Grootenhuis* iets gedaan moest krijgen of iets moest weten, heeft hij zich tot zijn relaties gewend. Een van die relaties was de heer *Wijnmalen,* een Nederlander en bekend oud-vlieger, die al vele jaren in Engeland woonde en die daar ook een groot aannemersbedrijf had. Hij had met het Engelse Ministerie van Luchtvaart grote contracten voor het bouwen van woningen en gedeeltelijk van kampen. Toen er dus een kamp gebouwd moest worden, heeft hij gevraagd of de heer *Wijnmalen* dit voor hem wilde doen op dezelfde condities als dit voor het Air Ministry geschiedde.

46522 *(Phaff)*

De heer *Phaff* heeft dd. 22 Januari 1941 een rapport uitgebracht over de toestand bij de brigade en daarin o.m. geschreven, dat de kwartieren onvoldoende waren. Toch waren de mensen op de duur te Congleton veel gelukkiger dan later in het mooie kamp bij Wolverhampton. Congleton was een eenvoudige fabriksstad met een eenvoudige bevolking en na de dienst kwamen de soldaten dikwijls in de gezinnen. De kwartieren waren inderdaad onvoldoende, maar het terrein was er heel goed. De Engelsen waren verantwoordelijk voor de toestand waarin de kwartieren zich bevonden. De Nederlanders moesten alles vragen en zeggen wat al of niet deugde. Zij trachtten er zoveel mogelijk verbetering in te brengen en hebben er ook veel aan kunnen verbeteren. De heer *Phaff* heeft altijd gewaarschuwd tegen het overgaan van Congleton naar Wolverhampton. Hij heeft dat tegengehouden, zoveel hij kon. Toen de Nederlanders in Wolverhampton kwamen, was het daar een ontzettende rommel; er waren geen goede wegen. Het regende heel veel in die tijd, zodat men tot de enkels door de modder liep. Ook waren de hutten niet klaar. Congleton moest worden verlaten, omdat daar Engelse troepen zouden komen; deze waren er echter een jaar later nog niet.

46523 *(Phaff)*

46550 *(Phaff)*

38234 *(Dijxhoorn)*
38244 *(Dijxhoorn)*

Volgens oud-Minister *Dijxhoorn* was het kamp bij Wolverhampton een modelkamp; alles was keurig voor elkaar. De Nederlandse Regering heeft de bouw van dit kamp gefinancierd.

38240 *(Dijxhoorn)*

Het kamp lag ongeveer 5 km buiten Wolverhampton. Er is weleens over geklaagd, dat het kamp zo ver buiten de stad lag, maar dat kon niet anders, men kan moeilijk een kamp in een stad bouwen.

Met betrekking tot de bouw van het kamp heeft de heer *Dijxhoorn* aan de commissie een nota dd. 6 September 1940 [1]) overgelegd omtrent de diverse stappen, welke ondernomen zijn in verband met de legering der Nederlandse troepen in Engeland.

[1]) Bijlage 12.

Uit deze nota blijkt, dat begin Juli 1940 van Nederlandse zijde onderhandelingen zijn begonnen met het War Office, teneinde te komen tot goede, ook voor de winter geschikte kwartieren voor de Nederlandse troepen. De onderhandelingen duurden de maanden Juli en Augustus, totdat op vier September 1940 de tekeningen gereed gemaakt konden worden voor verschillende kleine gebouwen. Legering

in enige grotere gebouwen werd met het oog op aanvallen uit de lucht niet wenselijk geacht. Een geschikt bouwterrein was toen evenwel nog niet gevonden. Op 11 September werden terreinen bezichtigd ongeveer vier mijl van Wolverhampton af. Nadat deze terreinen in alle opzichten zeer geschikt waren bevonden, is aan het War Office gevraagd deze te vorderen.

Aan de heer *Wijnmalen,* een in Engeland wonende Nederlandse aannemer werd verzocht het kamp te bouwen in drie kwartieren, elk kwartier voor één bataljon. Onmiddellijk daarna werd de bouw ter hand genomen. De gebouwen werden zo goed mogelijk verscholen onder bomen of tegen de bosrand aan.

§ 3. Inspecteur Nederlandse troepen

38220 *(Dijxhoorn)*

Naar oud-Minister *Dijxhoorn* mededeelde, heeft generaal *Noothoven van Goor* aanvankelijk de gehele verzorging en opleiding van de troepen gehad. Om alle zaken betreffende materieel, kleding, personeel, enz. in één hand te leggen en de Minister van Defensie daarmee niet te bezwaren, had de heer *Dijxhoorn* deze opperofficier aangewezen als intermediair tussen de kampcommandant en de Minister van Defensie. Alle problemen, die zich op militair gebied voordeden, kwamen samen bij deze inspecteur van de Nederlandse troepen; daardoor werd de Minister van Defensie ontlast van het nemen van beslissingen in tal van details.

44375 *(Koch)*

Volgens de dirigerend officier van gezondheid dr *C. F. Koch* was generaal *Noothoven van Goor* buitengewoon bemind; hij was een humaan en tegelijkertijd rechtvaardig leider van de troep. Generaal *Phaff* (inspecteur na het overlijden van de heer *Noothoven van Goor*) stond enigszins vreemd tegenover de troep. Kolonel der mariniers *de Bruyne* is na hem inspecteur geweest. Deze was een zeer stimulerende kracht. Hij heeft sterk aangedrongen op tal van verbeteringen en hij heeft die ook doorgevoerd. Hij heeft een streng militair regime ingevoerd. Hij was toegankelijk voor iedereen.

44376 *(Koch)*

46590 *(Phaff)*
46591 *(Phaff)*
46592 *(Phaff)*
46593 *(Phaff)*
46594 *(Phaff)*

De heer *Phaff* is in 1943 in Afrika geweest. De Prins bracht daar een bezoek en de heer *Phaff* was hem daarbij als adjudant toegevoegd. In verband met deze reis heeft de heer *Phaff* gevraagd of hij als inspecteur gemist kon worden, waarop hem bevestigend is geantwoord. Oppervlakkig beschouwd zou men zeggen, dat het nadelige gevolgen moest hebben wanneer de inspecteur uit Engeland vertrok. De heer *Phaff* heeft daar ook op gewezen. Een plaatsvervanger bleef dan echter op de inspectie.

De heer *Phaff* is als inspecteur afgetreden, omdat de Minister hem had aangewezen als militair-attaché.

50805 *(Molenaar)*

Tot grote verbazing van de heer *Molenaar* is de heer *Phaff* als inspecteur van de Nederlandse troepen opgevolgd door een marineman. Dat vond hij een belediging. Kan men — zo stelde de heer *Molenaar* het — zich een hoofdofficier van de landmacht voorstellen als inspecteur of commandant bij de mariniers of bij de marine? Er waren toch voldoende hoofdofficieren in Engeland! Had men geen kolonel *Sas,* had men geen overste *de Broekert,* kolonel *van de Plassche?* Was er geen overste of kolonel *Doorman?* Allen stafofficieren! Er waren er nog wel meer. De heer *Molenaar* vond het een schande. Overste *de Ruyter van Steveninck* vond dat niet. De heer *Molenaar* heeft deze toen verzocht zijn bezwaren naar Londen door te geven, althans zijn gevoelens; de heer *de Ruyter van Steveninck* vond dit echter niet noodzakelijk.

50806 *(Molenaar)*

53333 *(Pahud de Mortanges)*

Er was — aldus de heer *Pahud de Mortanges* — niet veel contact met de inspecteur van de Nederlandse troepen. Nu en dan kwam deze de brigade bezoeken. De heer *Pahud de Mortanges* heeft de overtuiging, dat de heer *de Bruyne* als inspecteur geweldig veel gedaan heeft voor de brigade en dat ze het ook aan hem te danken heeft, dat ze mee is gegaan met de 21st Armygroup.

47701 *(de Bruyne)*
47702 *(de Bruyne)*
47705 *(de Bruyne)*

De heer *de Bruyne* is ongeveer medio 1943 waarnemend inspecteur van de Nederlandse Strijdkrachten geworden. Hij is generaal *Phaff* opgevolgd. Omstreeks Juli 1943 kreeg de heer *de Bruyne* de opdracht van de Minister van Oorlog die taak op zich te nemen. Daarover was tussen de Minister van Oorlog en admiraal *Furstner* reeds lang gesproken; hem zelf was daarvan tot dan toe echter niets bekend. Op de vraag, welk verschil er bestond tussen de taak van de inspecteur der troepen en van de brigadecommandant, antwoordde de heer *de Bruyne,* dat de brigadecommandant, de toenmalige overste *de Ruyter van Steveninck,* het directe bevel over de brigade had en de inspecteur een hogere militaire autoriteit was, die er op moest toezien, dat de organisatie en de voorbereiding van de oorlogstaak op de juiste wijze zouden geschieden en die tegelijkertijd contact moest houden met de Britse instanties, welke daarbij behulpzaam zouden zijn.

47706 *(de Bruyne)*

47709 *(de Bruyne)*

De heer *de Bruyne* herinnerde zich, dat de Minister van Oorlog, toen

deze hem — reeds hoofd van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer zijnde — opdroeg deze taak er bij te nemen, de woorden heeft gebruikt: „En bovendien moet je later met die brigade werken; het is van belang, dat je ook daadwerkelijk wordt betrokken in het klaarmaken van deze brigade voor haar oorlogstaak". Als zodanig lag er dus misschien enig verband tussen de hierbedoelde functies, maar noodzakelijk leek het de heer *de Bruyne* niet. De heer *de Bruyne* was in Maart, April 1942 reeds onder de Minister van Oorlog geplaatst. De Minister heeft hem gezegd, dat hij het moest doen, omdat deze bang was, dat er anders onaangenaamheden in de brigade zouden ontstaan wegens een grote mate van ontevredenheid en ontstemming.

47710 *(de Bruyne)*
47713 *(de Bruyne)*

Toen de heer *de Bruyne* inspecteur was geworden, heeft hij gezegd: er zal een beslissing moeten worden genomen over hetgeen er met de troep moet gebeuren. Toen de Regering eenmaal de positieve uitspraak had gedaan, dat de troep voor oorlogsgebruik zou worden gereed gemaakt, is de heer *de Bruyne* direct begonnen de troep te reorganiseren en uit te kammen, waardoor de oudere elementen, die niet meer geschikt waren voor de strijd te velde, er uit werden gehaald. De heer *de Bruyne* is op 15 Augustus 1944 als inspecteur afgetreden. Dit is op eigen verzoek geweest. De reden daarvan vertelt de heer *de Bruyne* liever niet; het heeft weinig zin. Hij heeft onder de Minister van Oorlog niet altijd even prettig gediend, omdat verschillende hoge officieren van de landmacht het niet prettig vonden hem op die plaats te zien zitten, hetgeen hij wel begrijpelijk vond. Dit nam echter zeer onaangename vormen aan. De heer *de Bruyne* heeft de laatste drie à vier maanden voor zijn ontslag het idee gehad, dat de intriguevorming steeds toenam. Daartegen was hij niet bestand. Dat is een van de dingen, waarop hij het juiste antwoord niet weet; dan gaat hij weg.

47732 *(de Bruyne)*

47736 *(de Bruyne)*

47764 e.v. *(de Bruyne)*

Het geschilpunt met betrekking tot de bevoegdheden van het Hoofd van de Militaire Missie bij SHAEFF was de druppel, welke de emmer deed overlopen. Het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer werd omgezet in de verbindingsafdeling bij het geallieerde Hoofdkwartier. Het lag voorts in de bedoeling, dat er een bevelhebber van de Nederlandse troepen zou komen, die zowel boven het Militair Gezag, waarvan generaal *Kruls* chef was, als boven de inspectie van de Nederlandse troepen zou staan en die een verbinding zou vormen met de hoogste instanties van de geallieerden. Deze hogere commandant moest, volgens de Minister van Oorlog, een generaal zijn. Aanvankelijk was het de bedoeling, dat generaal *Phaff* op die plaats zou komen, doch hij zou geen verantwoordelijkheid te dragen krijgen. Dit was een vreemde figuur, maar het was dan ook een gezochte figuur. De heer *de Bruyne* heeft geprobeerd zich daarbij neer te leggen. Toen de officiële instructie uitkwam, was er echter een zinnetje aan toegevoegd, waaruit bleek, dat het Hoofd van de Militaire Missie verantwoordelijkheid droeg voor alles wat er gebeurde tegenover het geallieerde opperbevel. Nadat de heer *de Bruyne* de officiële instructie waarin het hiervoor bedoelde zinnetje stond, onder ogen kreeg, heeft hij gezegd: „dit is het allerlaatste". Hij heeft daarna ontslag gevraagd uit al zijn functies bij het Ministerie van Oorlog. Uiteindelijk is Prins *Bernhard* bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten geworden, tevens hoofd van de Nederlandse Militaire Missie bij SHAEFF; de heer *Doorman* werd zijn chef-staf en tegelijkertijd werd deze wnd. Hoofd van de Nederlandse Militaire Missie bij SHAEFF.

61985 *(Doorman)*

De heer *Doorman* antwoordde op de vraag, of men de functies inspecteur van de Nederlandse troepen en commandant van de brigade als een doublure kan beschouwen, dat dit misschien aan één kant het geval is, maar toch was het gunstig, dat er een inspecteur boven stond, waarbij hij speciaal noemde de figuur *Noothoven van Goor* als ouder, bezadigd mens. Deze had niet meer onder zich dan de Prinses Irene-Brigade. De samenwerking tussen kolonel *de Bruyne* en Minister *van Lidth de Jeude* was niet erg goed. De heer *de Bruyne* was dikwijls geïrriteerd door het beleid en de persoon van de Minister. Het verschil had, aldus de heer *Doorman,* een zakelijke achtergrond; het ging over het feit, dat de Minister niet steeds inging op voorstellen van kolonel *de Bruyne.*

61986 *(Doorman)*
62043 *(Doorman)*
62044 *(Doorman)*

62046 e.v. *(Doorman)*

Bij Ministeriële beschikking van 4 Augustus 1944 werd, met gelijktijdig eervol ontslag aan de heer *de Bruyne,* de heer *Doorman* met ingang van 15 Augustus d.a.v. benoemd tot inspecteur der Nederlandse troepen en tot wnd. hoofd van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer.

62054 *(Doorman)*

Die inspectie was er — aldus de heer *Doorman* — zuiver om de zaak af te wikkelen. De Nederlandse troepen kwamen toen operationeel onder de geallieerde staven. Er is in Londen een administratieve afdeling achtergebleven. De benoeming van generaal *Phaff* als hoofd van de Nederlandse Missie bij SHAEFF, zoals aanvankelijk bedoeld, is niet doorgegaan. Deze Missie was gevormd uit de officieren van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer. De verbindingsafdeling

werd gedetacheerd bij de staf van generaal *Eisenhower*. Zodoende werd de heer *Doorman* wnd. hoofd-verbindingsofficier bij de staf van generaal *Eisenhower*. Uiteindelijk zijn alle officieren van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer in de staf van Prins *Bernhard* gekomen. De heer *Phaff* is verbindingsofficier te Londen gebleven.

57553 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* verklaarde niet te geloven, dat de functies van inspecteur van de Nederlandse troepen en commandant van de Prinses Irene-Brigade een doublure vormden. De inspecteur zetelde te Londen en had het toezicht, terwijl de commandant zich geregeld in het kamp bevond. Het zwaartepunt lag bij de commandant, die de dagelijkse leiding had, maar dikwijls overleg pleegde met de inspecteur. Er ging niet veel leiding uit van de inspectie toen de heer *Phaff* inspecteur was. De heer *Phaff* is vervangen door de heer *de Bruyne*, omdat eerstgenoemde toen een andere functie kreeg. Deze is militair attaché geworden. Bovendien was kolonel *de Bruyne* een zeer fikse troepenofficier, die dichter bij de brigade stond dan generaal *Phaff*. Het feit, dat kolonel *de Bruyne* marine-officier was, heeft in het kamp zelf geen moeilijkheden opgeleverd. Op de vraag, of de officieren het niet merkwaardig vonden, dat een marine-officier inspecteur van de Nederlandse troepen werd, antwoordde de heer *van Lidth de Jeude*, dat de heer *de Bruyne* officier der mariniers was, hetgeen natuurlijk een groot verschil is. De Regering heeft dit gedaan, omdat zij vertrouwen had in de heer *de Bruyne*, die een uitstekende staat van dienst had. Men zoekt in die omstandigheden degene uit, die in verband met de taak, die hem wacht, daarvoor het meest geschikt wordt geacht. Er waren bij de landmacht verschillende stafofficieren, die in aanmerking konden komen, maar de heer *van Lidth de Jeude* meende dat de keuze van de heer *de Bruyne* volkomen verantwoord was.

57554 *(van Lidth de Jeude)*
57556 *(van Lidth de Jeude)*

57557 *(van Lidth de Jeude)*

57558 *(van Lidth de Jeude)*

57559 *(van Lidth de Jeude)*
57560 *(van Lidth de Jeude)*

57573 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* kende de heer *de Bruyne* als een flink militair, maar hij heeft wel eens moeilijkheden met hem gehad. Deze moeilijkheden betroffen hoofdzakelijk de kwestie van instructies en de verhouding tot andere militaire instanties, waarbij de heer *de Bruyne* meestal een nogal kloeke houding aannam. In aanmerking dient ook te worden genomen, dat verschillende officieren der landmacht het niet prettig vonden, dat de heer *de Bruyne* zo'n belangrijke rol speelde.

57574 *(van Lidth de Jeude)*

57575 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *de Bruyne* was stug en zag wel eens moeilijkheden, die niet bestonden. De heer *van Lidth de Jeude* herinnerde zich b.v. de geschiedenis van de militaire missie. De heer *Phaff* zou hoofd worden van deze missie. De betekenis van deze missie bleek gering te zijn, zodat de heren zelfs vroegen om van deze taak te worden ontheven. Er heeft zich toen met de heer *de Bruyne* een moeilijkheid voorgedaan betreffende de instructie van generaal *Phaff*, omdat de heer *de Bruyne* meende, dat de heer *van Lidth de Jeude* zonder zijn voorkennis in die instructie te zijnen nadele een verandering had aangebracht, die de heer *de Bruyne* niet kon accepteren. Naar het inzicht van de heer *van Lidth de Jeude* was die verandering zéér onbelangrijk en daardoor was — wanneer men op zulke punten doorlopend verschil van mening heeft — een minder vriendelijke verhouding ontstaan. Het oorspronkelijke ontwerp was besproken, spoedshalve de bedoelde wijziging niet. Het is best mogelijk, dat de heer *van Lidth de Jeude* gedurende een zekere periode geen besprekingen met de heer *de Bruyne* heeft gehad, maar er is geen sprake van, dat dit opzettelijk zou zijn gebeurd. Hij had geregeld telefonisch contact met de heer *de Bruyne*. Er waren trouwens talrijke te behandelen onderwerpen, niet alleen met de heer *de Bruyne*, maar ook met anderen en het is dus best mogelijk, dat hier een leemte is ontstaan doordat een bespreking met de heer *de Bruyne* werd uitgesteld. De heer *van Lidth de Jeude* moest echter beslist tegenspreken, dat dit, zoals de heer *de Bruyne* blijkens destijds geschreven brieven meende, opzettelijk zou zijn gebeurd om hem te mijden.

57576 *(van Lidth de Jeude)*

57577 *(van Lidth de Jeude)*

57579 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* heeft de heer *de Bruyne* gevraagd of deze op zijn ontslagaanvrage niet wilde terugkomen. Deze was hiertoe niet bereid, hetgeen de heer *van Lidth de Jeude* ook wel vermoedde; de heer *de Bruyne* nam tot zijn spijt een volkomen afwijzende houding aan. De heer *van Lidth de Jeude* had het gevoel, dat de geschilpunten niet zo gewichtig waren als de heer *de Bruyne* meende, maar niettemin had hij toch grote waardering voor deze. Er waren steeds geschillen; het ging nu eenmaal niet anders. Zij konden elkaar, populair gezegd, niet „vatten".

57580 *(van Lidth de Jeude)*

§ 4. Bijzondere onderdelen

a. Indië-detachement

47939 *(Galle)*
47941 *(Galle)*

De heer *Galle* heeft het vertrek van het detachement naar Indië meegemaakt. Commandant van de brigade was toen kolonel *van Voorst Evekink*. In Porthcawl was er bij de brigade reeds een stroming, die zei: waarom sturen ze ons niet naar Indië? De heer *Galle* is van mening, dat, als men ooit iets in die richting had willen

doen, men het toen had moeten doen. Dit punt vindt de heer *Galle* een van de zwakste punten van het Regeringsbeleid. Van die verlangens om naar de West of de Oost te gaan, is niets terechtgekomen.

47942 *(Galle)* Men heeft bepaald, dat de troep in Engeland zou blijven. Toen de Regering in 1940 besloten had, dat de Nederlandse troepen niet naar Indië zouden gaan en dat zij een onderdeel zouden vormen, dat eventueel bij een invasie aan de zijde van de Engelsen zou vechten, had zij voet bij stuk moeten houden, ook op het moment, waarop de oorlog met Japan kwam. Als men soldaten naar Indië stuurt, doet men het uit de overweging, dat er oorlog kan komen; dit kon alleen met Japan zijn. Het heeft geen zin, wanneer de oorlog uitbreekt, in een zekere opgewonden stemming te zeggen: nu gaan wij toch troepen naar Indië zenden. Hier komt de kolonel *van Voorst Evekink* in het geding. Op het moment waarop Japan in de oorlog kwam, was er geen sprake van een gevechtswaardige brigade, op geen stukken na. Desondanks heeft de commandant, kolonel *van Voorst Evekink,* de Minister namens de brigade aangeboden: wij willen gaarne naar Indië. Minister *van Boeyen* is naar het kamp gekomen om in het bijzijn van generaal *Phaff* zijn grote vreugde uit te spreken over het feit, dat kolonel *van Voorst Evekink* het initiatief had genomen om de brigade aan te bieden. Blijkbaar heeft de Regering in principe dat aanbod van de brigadecommandant geaccepteerd. Er is in de brigade

47943 *(Galle)* wel over gesproken, maar er is nooit gevraagd: willen jullie wel? Het moest spontaan zijn, vooral heel spontaan! Grote medestanders van de heer *van Voorst Evekink* waren de intussen overgekomen Indische officieren, die terecht zeiden: wat doen wij hier in vredesnaam; als er in Indië gevochten wordt, moeten wij dan hier op een houtje zitten bijten? Dat die heren fel waren om naar Indië te gaan, is volkomen begrijpelijk. Verder waren de meningen in de troep zeer verdeeld; er was betrekkelijk weinig enthousiasme. Toen is de vraag opgekomen: kunnen wij daartoe gedwongen worden? Men besloot toen vrijwilligers te werven. Intussen had men zich ook bezonnen op deze kwestie en zei men: van een werkelijk sturen van een brigade als gevechtseenheid is geen sprake, want die brigade is nog lang niet op oorlogssterkte.

Het is toen uitgedraaid op het verzamelen van een detachement vrijwilligers, waarmede de commandant van het tweede bataljon, de heer *van den Berge,* naar Indië is gegaan. De heer *Galle* weet niet in welke functie de heer *van Voorst Evekink* er heen is gegaan, maar in ieder geval niet als commandant. Het was eigenlijk ook geen onderdeel, maar het was in hoofdzaak kader. Er is geen sprake geweest van een gevechtsonderdeel. Zij zijn op Ceylon gestrand.

De zienswijze van de heer *Galle* is, dat het geen zin had in een soort van bravourstemming uitstekend materiaal aan de eenheid in Engeland te onttrekken, een eenheid, die toch al zo bloedarm was, omdat men op zijn vingers kon uitrekenen — hoewel niemand zal hebben voorzien, dat het zo snel zou zijn afgelopen —, dat deze mensen in Indië niet van zo'n betekenis konden zijn, dat dit zou opwegen tegen het feit, dat ze in Engeland aan de eenheid werden onttrokken. Het eerste detachement telde, naar de heer *Galle* meent,

47944 *(Galle)* ± 100 man; het tweede is niet meer vertrokken. Het betekende in ieder geval een enorme aderlating voor de brigade. Eigenlijk bleef de nieuwe commandant, de heer *de Ruyter van Steveninck,* met de brokken zitten. De heer *Galle* zal ook nooit de afscheidsvergadering vergeten, waar kolonel *van Voorst Evekink* nog steeds sprak over de brigade, die naar Indië ging. Toen werd nog steeds de fictie gehandhaafd: de brigade gaat naar Indië. De heer *Galle* heeft toen de heer *de Ruyter van Steveninck,* die naast hem zat, gevraagd of deze hierop niet iets wilde zeggen. Deze zei: ik doe het niet, doe jij het maar. De heer *Galle* heeft toen gezegd, dat hij de indruk had gekregen, dat er een detachement naar Indië ging en dat de brigade achter zou blijven en hij heeft gevraagd of de kolonel, daar de brigade zou achterblijven, enige wenken kon geven op welke manier de brigade nu zou moeten worden georganiseerd. De heer *Galle* is ervan overtuigd, dat deze het hem diep kwalijk heeft genomen, maar hij heeft het onmiddellijk, hetgeen de heer *Galle* ook verwachtte, geneutraliseerd door te zeggen: „Wat ben ik blij, dat u dit naar voren brengt, want dat zouden wij in het enthousiasme over Indië vergeten; zo en zo zal het moeten gaan".

47946 *(Galle)* Er was nog een bezwaar, dat de heer *Galle* persoonlijk had; hij vindt eigenlijk, dat de Regering bij deze maatregel de verantwoordelijkheid afschoof op de mannen. Hij is van mening, dat de Regering op dat moment had moeten beslissen: willen wij hen naar Indië sturen of hier laten? Als zij besloten had op grond van de uitzonderlijke omstandigheden de troepen naar Indië te sturen, dan had zij de mensen moeten aanwijzen, dan had zij wel vrijwilligers kunnen vragen, maar dan had zij moeten vaststellen: „dit aantal willen wij sturen; wij vragen eventueel vrijwilligers, maar zo nodig wijzen wij mensen aan", afwegende de belangen, die er waren in Engeland, en de

belangen, die er waren in Indië. Er was een vrij grote categorie, waartoe de heer *Galle* zelf behoorde, die eenvoudig op het standpunt stond: wanneer zij mij wil gebruiken, dan moet de Regering maar de moed hebben de verantwoordelijkheid te nemen en de opdracht te geven naar Indië te gaan; als zij echter vraagt: „wil je vrijwillig gaan?", dan vechten wij liever in Nederland en blijven dus hier. Er is een grote categorie geweest, die niet uit een tekort aan belangstelling voor Indië of uit lafheid gebleven is, maar gezegd heeft: „Blijkbaar vraagt de Regering vrijwilligers: vrijwillig gaan wij niet, maar als beslist wordt, dat de militaire belangen eisen dat wij naar Indië gaan, dan gaan wij natuurlijk wel". Daarnaast was er een heel kleine categorie, die in dat geval wellicht zou hebben gezegd: „Dat willen wij niet". In elk geval was, doordat eigenlijk de gemiddelde opinie onderdrukt of genegeerd werd, de tegenstelling tussen degenen, die als vrijwilligers enthousiast naar Indië wilden gaan en hen, die niet vrijwillig wilden gaan, zonder zich te verschuilen achter een artikel van de Grondwet, veel scherper gesteld dan in werkelijkheid de verhoudingen waren.

51283 *(Sisselaar)*

Toen enige jonge officieren hoorden, aldus de heer *Sisselaar*, dat er oorlog in het Verre Oosten was uitgebroken, hebben zij een request geschreven om directe overplaatsing naar Indië. Zij hadden gehoord, dat er veel kader nodig was. Bovendien was de dienst in Engeland erg vervelend. Zij hadden wel begrepen, dat de invasie voorlopig toch niet zou plaats hebben. De troepen moesten meehelpen met het rooien van bieten en aardappelen en zij vonden, dat zij nuttiger werk konden doen in Indië. Verscheiden jonge officieren gaven zich op vrijwillig te gaan. Vrij spoedig nadat zij het request hadden ingediend is kolonel *van Voorst Evekink* naar Londen vertrokken. Deze kwam vrij opgewekt terug. Op 1 Januari 1942 was er appèl-generaal in de grote eetzaal van het bataljon. Er werd gezegd, dat het 1ste bataljon naar Indië zou worden gestuurd. De reactie in de zaal was niet prettig en er werden enige kreten geuit. Daarna begon kolonel *van Voorst Evekink* zijn speech op een zeer merkwaardige wijze — het was wel grappig — en hij zeide: „Ik, Boef" — dat was zijn hond — „en 20 officieren, zullen voor het eerste detachement aangewezen worden", enz. Zijn hondje is meegegaan en ook weer mee teruggekomen.

51285 *(Sisselaar)*

51288 *(Sisselaar)*

Iedere peletons- of compagniescommandant werd verzocht om met zijn mensen naar de kolonel te gaan. De heer *Sisselaar* is er ook heengegaan. Er kwam o.a. een man binnen, die zei: ik ga niet naar Indië, want het staat in de Grondwet. Toen de kolonel vroeg: „wat staat in de Grondwet?", wist de man dit niet. Er werd gezegd: „je moet dan eerst de Grondwet maar gaan bestuderen". Er waren wel mensen, die goede motieven hadden, maar in het algemeen beriepen dgenen, die niet wilden, zich op de Grondwet.

51290 *(Sisselaar)*

51291 *(Sisselaar)*

De heer *Sisselaar* heeft de reis gemaakt met Hr. Ms. „Colombia", via Kaapstad naar Colombo. Daar zijn zij bleven steken. Daar kreeg de heer *Sisselaar* bericht, dat hij niet verder hoefde te gaan. Zij wisten in het begin niet wat er aan de hand was, totdat admiraal *Helfrich* een rede hield, waaruit bleek, dat de situatie in Indië hopeloos was en dat zij voorlopig niet konden doorvaren.

61366 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* verklaarde in een rapport van 30 Juni 1942 aan de Minister van Oorlog te hebben geschreven:

> „Nadat ik mij, den dag na den Japanschen overval, onder dagteekening van 8 December 1941, had veroorloofd aan de Regeering te suggereeren om het strijdbare gedeelte van de Koninklijke Nederlandsche Brigade „Prinses Irene" — toen onder mijn bevel — naar Nederlandsch-Oost-Indië te zenden, mocht ik in den avond van 30 December 1941 mondeling van Uwe Excellentie vernemen, dat de Regeering had besloten het 1ste Bataljon en den Commandant van de Koninklijke Nederlandsche Brigade „Prinses Irene" naar Nederlandsch-Oost-Indië te zenden, onder voorbehoud nochtans, dat aan de betrokken militairen — voor zooveel dienstplichtig — de gelegenheid moest worden gelaten om zich — met een beroep op artikel 186 van de Grondwet — aan hun duren plicht te onttrekken."

61367 *(van Voorst Evekink)*

In zijn desbetreffend request aan de Koningin en de Regering had de heer *van Voorst Evekink* o.m. geschreven:

> „dat wij met evenveel spanning als enthousiasme hebben kennis genomen van het krachtige en ons land passende beleid van onze Regering en van het bestuur in Nederlandsch-Indië, tijdens de ontwikkeling van de thans in vijandelijkheden ontaarde crisis ten aanzien van het Japansche Keizerrijk;
>
> dat sedert de overrompeling van ons Moederland in Mei 1940 als onze vurigste wensch is levendig gebleven om — voor veel onzer opnieuw — aan den strijd met de wapenen op welk deel van het oorlogstoneel ook, deel te nemen;
>
> dat deze wensch is uitgegroeid tot een dringende behoefte, nu een ander deel van het Nederlandsche Imperium in onmiddellijke

aanraking met het wapengeweld komt en de uitdrukking „alle hens aan dek" opnieuw vorm voor ons krijgt;

dat de geschetste omstandigheden en het besef, dat de wapenbroeders overzee hun leven inzetten en al hun krachten aanwenden om den vijand, die reeds zooveel ellende over de wereld heeft gebracht en zooveel barbaarschheid en rechtsverkrachting heeft ten toon gespreid, voor goed te verslaan, ons betrekkelijk werkeloos bestaan hier in Engeland nog moeilijker te dragen dreigen te maken dan nu reeds het geval is."

61369 *(van Voorst Evekink)* De heer *van Voorst Evekink* had het gevoel, dat hij namens het strijdbare gedeelte van de brigade sprak. De Regering heeft hem een stok tussen de benen gestoken door de Grondwet er in te betrekken.

61371 *(van Voorst Evekink)* Dat is het enige, wat de heer *van Voorst Evekink* last bezorgd had. Hij had maar één keer gehoord, dat een man zeide: „ik vecht liever voor de bevrijding van Nederland".

61373 *(van Voorst Evekink)* Op de vraag, of het gemotiveerd was de Prinses Irene-Brigade uit te zenden, antwoordde de heer *van Voorst Evekink,* dat zij ongetwijfeld gevechtswaardig was, al was allicht het ideaal nog niet bereikt. De brigade is opgericht op 1 Juli 1940. Dit speelde in December 1941. De

61378 *(van Voorst Evekink)* troepen zijn al die tijd opgeleid, anderhalf jaar. De heer *van Voorst Evekink* zag in het zenden van het strijdbare gedeelte van de brigade naar Indië alleen maar voordelen. Hij had geallieerd leren denken. Er was een oorlog aan de gang, waarin iedereen meevocht, behalve de Nederlanders. De troepen hingen daar maar in Wolverhampton rond. Het houden van een enquête is niet in hem opgekomen. Stelt men zich eens voor, dat *Montgomery* eerst een enquête was gaan houden onder zijn manschappen, vóórdat hij op de kust van Normandië ging landen.

61379 *(van Voorst Evekink)* Artikel 192 van de Grondwet was zo weinig van toepassing en tevens zo erg uit de tijd. Dat artikel liet alles toe, behalve het gaan van troepen naar ons eigen grondgebied overzee. Men kon een Nederlands soldaat zonder zijn instemming naar Singapore brengen, waar hij met een kijker de overwal kon zien, maar voor het overbrengen naar Sumatra was zijn toestemming nodig! De heer *van Voorst Evekink* raadde de heer *van Boeyen* aan: zeg hun niets; als zij mij vragen: waar gaan wij naar toe, geef ik het antwoord, dat iedere commandant op een dergelijke, in oorlogstijd ongepaste vraag geeft, namelijk: dat zul je wel zien. Zij hadden in de brigade ook mensen, die communistische agitatie voerden; die hebben deze zaak uitgebuit. De meesten van de mannen hadden tot zover van de Grondwet nog nooit gehoord, laat staan van artikel 192. In zijn rapport heeft de heer *van Voorst Evekink* daarvan het volgende gezegd:

„Van den aard der aangevoerde bezwaren moge ik hieronder enkele voorbeelden geven:

a) Ik heb aan mijn vrouw — betrokkene was hier in Engeland gehuwd — en aan mijn schoonouders beloofd, dat ik mijn vrouw nimmer zou verlaten;

b) Ik heb een oom, die koloniaal is geweest en die als een wrak uit de Oost is teruggekomen;

c) Het Nederlandsche volk zou het mij nimmer vergeven, indien ik de Grondwet zou schenden;

d) Ik voel er niet voor, ik vecht liever voor de bevrijding van Nederland".

In zijn rapport had de heer *van Voorst Evekink* ook gezegd, dat de beide dagen van 2 en 3 Januari 1942 hem zouden heugen; ze zijn de slechtste uit zijn diensttijd geweest. Veel van de charme en het spontane van het plan was weggenomen. De mensen zijn, nadat de Grondwet in het geding was gebracht, gaan leuteren en kletsen. De

61386 *(van Voorst Evekink)* heer *van Voorst Evekink* had die mensen ontvangen — misschien 100 man — en had twee dagen genomen om ze stuk voor stuk te woord te staan.

61396 *(van Voorst Evekink)* Er zou natuurlijk, aldus zeide de heer *van Voorst Evekink,* aanvullende tropentraining en acclimatisering moeten plaats hebben. Maar wie zou tevoren hebben durven zeggen, dat de strijd om Nederlandsch-Indië van zó korte duur zou zijn als nu het geval is gebleken te zijn? Van de kant van het Indische bestuur te Londen is de uitzending zeer aangemoedigd.

61405 *(van Voorst Evekink)* De heer *van Voorst Evekink* was het niet eens met de politiek van de Regering om, toen Indië gevallen was, dit onderdeel op Ceylon te laten; admiraal *Helfrich* was het er ook niet mee eens en de Britse

61406 *(van Voorst Evekink)* bevelhebber evenmin. De Regering meende dit uit prestige-overwegingen te moeten doen. De heer *van Voorst Evekink* persoonlijk heeft

61407 *(van Voorst Evekink)* in Juni 1942 het bevel van de Regering gekregen om terug te komen.

97012 *(Kruls)* Voorzover de heer *Kruls* zich herinnerde heeft de Regering niet zelf het initiatief genomen troepen naar Indië te zenden, maar de heer *van Voorst Evekink.* Deze heeft het plan bedacht en voorstellen gedaan de brigade — in zijn gedachten aanvankelijk als geheel —

naar Indië te zenden ter versterking van de strijdkrachten aldaar. De Regering heeft dit voorstel in overweging genomen en uiteindelijk beslist, dat een deel van de brigade, ter sterkte van ongeveer een bataljon, zou gaan. Naar de mening van de heer *Kruls* had dit weinig zin. Hij heeft zich toen gewend tot zijn onmiddellijke militaire chef, generaal *van der Vijver*, de secretaris-generaal van het Departement van Oorlog. In een nota heeft de heer *Kruls* toen uitvoerig uiteengezet, welke bezwaren er naar zijn mening tegen het uitzenden van de brigade of een belangrijk deel der brigade naar Indië bestonden. Generaal *van der Vijver* heeft zijn bezwaren gedeeld; dit heeft tenslotte geresulteerd in een gezamenlijke nota aan de Minister van Oorlog. De Minister van Oorlog — dat was toen de heer *van Boeyen* — heeft deze bezwaren overgenomen en heeft een nota tot de Raad van Ministers gericht, welke ongeveer dezelfde inhoud had als die, welke de heren *van der Vijver* en *Kruls* tot hem hadden gericht, met dien verstande, dat de heer *van Boeyen* een slag om de arm heeft gehouden en deze als zijn aanvankelijke mening heeft gegeven; hierop is hij later enigszins teruggekomen.

97013 *(Kruls)*

Het bezwaar, dat de heer *Kruls* voornamelijk tegen die uitzending zag, was, dat het eigenlijk volkomen in strijd was met hetgeen men tot dusver voortdurend aan de mensen duidelijk had gemaakt, nl. dat de enige bestaansgrond voor de brigade was de noodzaak Nederlandse troepen aan de bevrijding van Nederland te laten deelnemen. Die noodzaak was niet verdwenen door de omstandigheid, dat er oorlog in Indië was gekomen. Bovendien kon men toen niet voorzien, of in 1942, 1943 of 1944 de bevrijding zou plaats vinden. In het uitzenden van deze betrekkelijk kleine troepenmacht zag de heer *Kruls* voor Indië weinig heil. Alleen uit een oogpunt van vlagvertoon had het betekenis en als een geste ten aanzien van Indië. Die betekenis zou de heer *Kruls* nooit willen onderschatten, maar toch gelooft hij, dat het wijzer en realistischer ware geweest het niet te doen.

97014 *(Kruls)*

De heer *Kruls* heeft voortdurend de indruk gehad, dat ook de Engelse Regering het als een wenselijkheid zag, bij de bevrijding van de verschillende continentale landen nationale contingenten te laten opereren.

47748 *(de Bruyne)*

Naar de heer *de Bruyne* verklaarde is een gedeelte van het detachement van de Prinses Irene-Brigade dat in 1942 naar Indië is gezonden op een gegeven moment ingezet voor zeer belangrijke taken ten behoeve van Indië; het was een soort van ondergronds werk geworden zoals groepen aan wal zetten op Sumatra, verkenningen verrichten en contact opnemen met bevolkingsgroepen. Het detachement stond onder leiding van enige officieren van het K.N.I.L.; de heer *de Bruyne* meent, dat zij op Ceylon zaten en voor een ander gedeelte in Australië. Zij deden hoogst verdienstelijk en goed werk. De heer *Mollinger* was commandant van deze troepen geworden.

47749 *(de Bruyne)*
47750 *(de Bruyne)*

Een gedeelte van de troepen is gebruikt op vliegvelden in Australië en Brits-Indië; die mensen waren daar onmisbaar. Er moeten grondploegen zijn op de vliegvelden, want een vliegtuig kan de lucht niet in, indien men geen mensen heeft om het werk op de grond te doen.

57618 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* heeft verklaard, dat, toen dit detachement in Brits-Indië gestrand was, dit onder Marine en Koloniën kwam. Aangezien daar net als overal een groot tekort was aan mensen, wilde Marine hen indelen bij speciale diensten en het Ministerie van Koloniën wilde hen gebruiken voor zijn densten. Aangezien men het doel, waarvoor zij werden uitgezonden, belangrijk vond, heeft men ze laten gaan. Toen dit doel niet kon worden bereikt, moesten ze terugkomen, hetgeen met veel moeite is gebeurd. Dit is een strijdpunt geweest tussen de betrokken departementen. De heer *van Lidth de Jeude* heeft er wel telkens zeer sterk op aangedrongen, dat deze troepen terug moesten komen ter versterking van de Prinses Irene-Brigade. Hij heeft zelfs gedreigd er het bijltje bij neer te leggen. De brigade was geleidelijk op peil gekomen. Van Britse zijde werd bij hem geklaagd, dat de brigade te kort werd gedaan, doordat een deel was weggehaald; dit moest toch terugkeren. Later, in de loop van 1944, heeft de heer *van Lidth de Jeude* deze mensen teruggekregen. De verklaring van het feit, dat er in 1945 op Ceylon nog verschillende mensen waren, is, dat men deze mensen daar hogere rangen had gegeven. Er waren veel sergeants onder, die als gewoon soldaat waren weggegaan en daarvan zijn er verschillenden gebleven aan wie de brigade minder behoefte had.

57619 *(van Lidth de Jeude)*

57625 *(van Lidth de Jeude)*
57626 *(van Lidth de Jeude)*

b. Commando's.

46570 *(Phaff)*

Volgens de heer *Phaff* waren de z.g. commando's tot in de perfectie afgerichte infanterie-eenheden, die een zeer zware training ontvingen. De meest enthousiaste mensen gaven zich er voor op. Er was een Nederlandse commandant onder hogere Engelse leiding. De opleiding geschiedde helemaal door de Engelsen, ook die van de ingedeelde officieren. In het boek van mr. *H. J. Kruls* („Nederland Paraat?") staat:

46572 *(Phaff)*
46573 *(Phaff)*

46575 *(Phaff)*

„In Juni 1942 begon de Engelse legerleiding met het samenstellen van een geallieerd commando onder Engels bevel, dat Nr. 10 (I.A.) commando genoemd zou worden. Dit commando verzamelde alle commando's van niet-Engelse nationaliteit en bracht ze onder in 7 troepen. De Nederlandse troep kreeg de naam „Nr. 2 (Dutch) Troop"."

57642 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* deelde mede, dat de commandotroep, die onder leiding van de heer *Linzel* naar Indië is gegaan en één jaar later is teruggekomen, is uitgezonden in overleg met de Nederlandse Regering.

47236 *(Linzel)*
47240 *(Linzel)*
47242 *(Linzel)*

De toenmalige kapitein *J. Linzel* kwam, aldus zijn verklaring, in September 1941 in Engeland aan. Hij werd als luitenant ingedeeld bij de Prinses Irene-Brigade. In Februari 1942 kwam er een aanvrage voor vrijwilligers voor de commando's. Hij heeft zich hier met aanvankelijk 8 officieren en 40 onderofficieren en soldaten voor opgegeven. Daar een troep de sterkte moest hebben van 87 of 89 man, werd in Juli 1942 opnieuw een aantal mensen in training genomen. Toen hebben de Nederlanders een troep bij elkaar gekregen, doch deze is nooit volledig geweest.

47255 *(Linzel)*
47265 *(Linzel)*

47257 *(Linzel)*

47258 *(Linzel)*

De bedoeling was, dat er een geallieerd commando zou worden opgericht, Nr. 10 Commando, waarvan de eerste troep zou bestaan uit Fransen en de tweede troep uit Nederlanders. De commando's werden samengesteld tot een „raiding force". De Engelsen waren van het continent afgeslagen en om Duitsland te doen geloven, dat het met Engeland nog lang niet klaar was, hadden zij bepaalde onderdelen gevormd, allemaal van vrijwilligers, die nu en dan een raid uitvoerden op het continent, in Noorwegen, Frankrijk of waar ook.

47259 *(Linzel)*
47262 *(Linzel)*

Bij de commando's werd zeer intensief getraind. De zwaarste tijd van de commando's was in Schotland, in het commandokamp. Daar moest het kaf van het koren gescheiden worden; er gingen honderden vrijwilligers naar toe. Van 's ochtends vroeg tot des avonds laat werd men daar behoorlijk aangepakt en getraind. De mensen sliepen in tenten bij elk soort weer; er werd achter elkaar door geoefend, stormbaan, enz. Er werd op je geschoten; je kreeg snelle marsen; zij hebben eens met de Nederlandse troep tien mijl in vijf kwartier met volle bepakking afgelegd; er waren oefeningen, die 48 uur duurden en waarbij men maar halve rantsoenen kreeg, dus niet voldoende te eten en weinig slaap. Zo ging het zes à acht weken achter elkaar door. Men kreeg bijna geen rust. In zeven dagen had men een middag rust. 's Zondags had men geen vrij. Het was een harde training, waarbij mensen, die niet meekonden, uitvielen. De Nederlandse troep bestond uit Nederlanders uit alle oorden van de wereld. Zij vormden een zeer prettig geheel.

47267 *(Linzel)*

47270 *(Linzel)*

47279 *(Linzel)*

Op 15 December 1943 is de Nederlandse troep uit Engeland vertrokken naar Brits-Indië. Daar is de troep opnieuw geoefend in „jungle training". Het was een forse training; oefeningen van lange duur; dag aan dag werd er gewerkt, patrouille gelopen met Ghurka-soldaten onder leiding van Engelse officieren. Het ging er om de mensen behoorlijk fit te maken, opdat zij ook commando-prestaties in de tropen zouden kunnen leveren.

47282 *(Linzel)*

De heer *Linzel* was commandant van de troep. Op advies van Lord *Mountbatten* is de heer *Linzel* naar Ceylon gegaan om contact te zoeken met admiraal *Helfrich*. Er was nl. op Ceylon een Nederlandse groep mensen, die „raids" uitvoerden op Sumatra.

Toen de heer *Linzel* terugkwam, waren er op initiatief van luitenant *Knottenbelt* vijf Nederlanders vrijwillig met een actie van een andere commando-troep meegetrokken. Na enkele maanden kwamen zij alle vijf terug. Zij waren met Nr 5 en Nr 44 R.M. Commando achter de frontlijn van de Japanners in Birma bij Maungdaw geland.

47285 *(Linzel)*
47287 *(Linzel)*
47289 *(Linzel)*

De Nederlandse troep stond onder bevel van de Engelse brigadecommandant van de 3e Commando Brigade. Daar er verder geen mogelijkheid was de Nederlandse troep in actie te krijgen, besloot kapitein *Linzel* Lord *Mountbatten* te vragen, of de Nederlandse commandotroep kon worden teruggezonden naar Engeland, omdat het in die tijd duidelijk werd, dat de invasie in Europa spoedig zou plaats vinden. Hij had zijn passage naar Ceylon bij de Engelse brigade reeds voor elkaar gekregen om er daarover te gaan praten, toen hij een telegram van admiraal *Helfrich* kreeg, waarin deze hem vroeg naar Ceylon te komen. Hij trof daar de heren *van Mook* en *Helfrich* en vertelde, dat het zijn bedoeling was Lord *Mountbatten* te verzoeken zijn troep terug te sturen naar Engeland. Deze heren hebben toen een brief geschreven aan *Mountbatten*. De Nederlandse troep is daarna op 15 Juli 1944 op de boot gestapt en kwam 15 Augustus in Engeland aan. Hier kregen acht vrijwilligers van het Bureau Bijzondere Opdrachten een bepaalde opdracht in Nederland, voorts werden vier man aangewezen als lijfwacht voor de Prins, terwijl ook leden van het commando deelgenomen hebben aan de luchtlandingen bij Arnhem. Er kwam opdracht 12 à 14 man te dirigeren naar de First

47291 *(Linzel)*

47292 *(Linzel)*
47294 *(Linzel)*

47296 *(Linzel)*

47297 *(Linzel)*

47299 *(Linzel)*

British Airborne Division. Later werden ook mensen ingeschakeld bij de 82ste Amerikaanse Airborne Division en de 101ste Amerikaanse Airborne Division. De heer *Linzel* bleef toen met vijf man bij de 52ste divisie, die eveneens een landing bij Arnhem zou uitvoeren. Deze 52ste divisie zou vervoerd worden naar het vliegveld Deelen en zou van daaruit verder in de richting Duitsland doorstoten. Daar de luchtlandingsoperatie bij Arnhem niet het gewenste resultaat opleverde, kon de 52ste divisie niet bij Deelen ingezet worden. De heer *Linzel* heeft toen gevraagd, of zijn groep niet onmiddellijk naar Nijmegen kon gaan. Dit werd goed gevonden, waarop zij met een jeep in een vliegtuig werden geladen.

47300 *(Linzel)* Op een gegeven ogenblik, na afloop van de operaties, toen de Airborne Army rust zou krijgen, heeft de heer *Linzel* de troep verzameld. Hij heeft toen contact opgenomen met de 4e commandobrigade, die in België zat, waarbij de troep daarna werd ingedeeld en verdeeld werd over Nr. 4 en Nr. 47 R.M. Commando.

47303 *(Linzel)* De heer *Linzel* persoonlijk is met de afdeling, waarbij hij ingedeeld was, in Westkapelle geland. De landingsboot werd op 400 meter voor de kust tweemaal getroffen. Nr 47 en 48 Commando moesten de duinstrook tussen Westkapelle en Vlissingen op de Duitsers veroveren, waarbij Nr 48 voorging tot aan Zoutelande. Daarna heeft Nr 47 de opmars overgenomen. Na een geweldige inleidende artilleriebeschieting van Breskens uit werd de aanval ingezet. Het is enkele Nederlanders gelukt tamelijk diep in de stellingen door te dringen. De volgende ochtend is de tegenstand vrij vlot opgeruimd.

47306 *(Linzel)* Na de actie op Walcheren was de troep niet zo sterk meer; er waren nog maar 16 man. Er zijn toen 100 recruten uit Brabant en Limburg bij de troep gekomen, die 3 à 4 maanden training kregen, zodat in April de troep opnieuw gereed was voor actie. De Engelsen stuurden de troep toen naar de 4e commando-brigade, welke in Zeeland was. De troep heeft toen nog even een stuk front tussen de Moerdijk en Geertruidenberg bezet, doch na twee weken was de oorlog afgelopen.

47308 *(Linzel)* Daar de heer *Linzel* aan Lord *Mountbatten* had medegedeeld, dat, wanneer de oorlog in Europa afgelopen zou zijn, het hem geen moeite zou kosten vrijwilligers bij elkaar te krijgen om opnieuw met een commando naar het Oosten te gaan en aldaar op te treden bij de bevrijding van Nederlandsch-Indië, heeft hij gevraagd, of het niet mogelijk was met een troep of met drie daartoe op te leiden troepen uitgezonden te worden naar Nederlandsch-Indië. De Engelsen waren daarvoor wel enthousiast; de heer *Linzel* zou de troepen hebben mogen opleiden in Engeland; van Nederlandse zijde werd dit echter afgewezen.

47309 *(Linzel)*
47310 *(Linzel)*
47311 *(Linzel)* Daarna heeft de heer *Linzel* voorgesteld de commando's te gebruiken als instructeurs. Hij had gaarne gezien, dat er een stormschool, waar de Nederlandse soldaten een behoorlijke training zouden krijgen, alvorens in actie te gaan, werd opgericht. Dit voorstel is min of meer afgewezen. Later is toch een stormschool opgericht. In Augustus 1945 verliep de troep min of meer, want er gingen steeds meer mensen weg naar de landen, waar zij vandaan gekomen waren, terwijl anderen als O.V.W.-ers naar Indië gingen. De heer *Linzel* heeft toen het voorstel om de training van de Nederlandse strijdkrachten in Engeland te organiseren aangenomen. Daarna is hij als

47316 *(Linzel)* vrijwilliger naar Nederlandsch-Indië gegaan.

c. Parachutisten.

46578 *(Phaff)* Bij de Prinses Irene Brigade is, aldus de heer *Phaff*, een groep manschappen geweest, die als parachutisten is geoefend. De Nederlanders hoopten hen als zodanig te kunnen gebruiken. Later zijn zij, omdat hun aantal voor een eenheid te gering was, bij de brigade ingedeeld, hetgeen hun moreel als parachutist geen goed deed.

47949 *(Galle)* De heer *Galle* meende zich te herinneren, dat de parachutisten bij de Prinses Irene-Brigade een apart onderdeel vormden, dat eventueel ter beschikking kon worden gesteld van de Engelsen.

50923 *(Fack)* Deze parachutisten zijn, aldus de heer *Fack*, in 1942 en 1943

50924 *(Fack)* tot het midden van 1944 ten getale van ongeveer 80 opgeleid. Zij zijn niet als zodanig gebruikt op grond van het feit, dat de brigade als zodanig dan niet meer zou kunnen opereren.

57782 *(Suylen)* Deze compagnie parachutisten onder leiding van kapitein *Paessens* stond, aldus de heer *Suylen*, onder zijn commando. Dit was een compagnie, die er wezen mocht.

d. Vrouwenhulpkorps.

57657 *(van Lidth de Jeude)*
57658 *(van Lidth de Jeude)* Oud-Minister *van Lidth de Jeude* heeft het Vrouwenhulpkorps opgericht. In de eerste plaats, omdat er in andere landen, ook in Engeland, vrouwenkorpsen werden opgericht. Er was een algemene drang van de kant van de vrouwen en ook van de Nederlandse vrouwen, die in Engeland waren, zich nuttig te maken in het landsbelang. Zij mochten zeer bruikbaar worden geacht om zekere diensten

te verrichten vooral op het gebied van verpleging, verzorging en dergelijke. Toen de heer *van Lidth de Jeude* het plan te berde bracht om een Vrouwenhulpkorps op te richten, gevoelde de Ministerraad hiervoor niet. Aanvankelijk heeft toen het Rode Kruis een Vrouwenkorps opgericht. Het stond evenwel voor de grote moeilijkheid, dat de Britse militaire autoriteiten, die moesten zorgen voor de uitrusting, enz., dit slechts deden voor een militaire organisatie en niet voor een Rode Kruis-organisatie. Toen heeft de heer *van Lidth de Jeude* besloten het Vrouwenhulpkorps op te richten als een korps van vrijwilligers, hetgeen de wet toeliet. Het Vrouwenhulpkorps werd dus een militair onderdeel en toen werden ook kleding, voeding en het benodigde materieel beschikbaar gesteld. Dit korps is onmiddellijk na de bevrijding naar Nederland gezonden en heeft hier zéér nuttig werk verricht. Mevrouw *Smit—Dyserinck* was de commandante van dit vrouwenkorps. Het heeft in Engeland eerst enige militaire scholing gekregen, hetgeen in het kamp te Wolverhampton geschiedde. Zo heeft de heer *van Lidth de Jeude* een oefening bijgewoond, waarbij in een nacht een rit van drie uur met zware lorries in colonne moest worden gemaakt; de vrouwen kweten zich van deze taak op lofwaardige wijze. Voorts werden cursussen gevolgd, waarbij ze o.m. in hospitaalwerkzaamheden werden geschoold. Later is men, niettegenstaande de aanvankelijke tegenstand om vrouwen in militaire dienst in te schakelen, ook gekomen tot de oprichting van de M.A.R.V.A. en van het vrouwenkorps Indië. De eigenlijke taak ving aan in de dagen van de terugkeer naar Nederland, waarvoor het ook was bedoeld. De heer *van Lidth de Jeude* had later vernomen, dat het korps ook andere diensten heeft verleend dan waarvoor het was opgericht, o.m. werd het belast met de zorg voor de repatriërenden uit Indië, die bij aankomst in Suez aldaar gekleed en geproviandeerd moesten worden, hetgeen eigenlijk meer op de weg lag van het Rode Kruis.

57659 *(van Lidth de Jeude)*
57660 *(van Lidth de Jeude)*

e. Koninklijke Marechaussee

Jhr. *D. J. H. N. den Beer Poortugael* is als commandant van de 1e divisie der Koninklijke Marechaussee met pl.m. 350 man, onder wie ook burgerchauffeurs, in Engeland aangekomen.

45453 *(den Beer Poortugael)*

Aan de marechaussee-officieren werd in Porthcawl wel verweten, dat zij zich op een afstand hielden en dat zij zich superieur voelden. Aan de andere kant werd van hen gevraagd, dat zij contrôle op de officieren zouden uitoefenen. De heer *den Beer Poortugael* heeft de meest onaangename dingen gehad met generaal *Noothoven van Goor*. Hij kreeg te horen, dat hij zich niet zo populair wist te maken als majoor *Sicherer* of overste *Sas*. Toen hij kampcommandant was, kon hij de orde handhaven, maar dit werd ook weer niet gesanctionneerd. Als hij officieren, die om elf uur thuis moesten zijn en om drie uur 's nachts nog in het hotel zaten, de volgende dag op het matje liet komen en hierover een nota schreef, dan kreeg hij geen antwoord. Generaal *Noothoven van Goor* zei: Vind je dat nu zo erg? Het zijn jonge kerels! Zijn optreden werd dus door zijn superieur niet gedekt.

45499 *(den Beer Poortugael)*

45509 *(den Beer Poortugael)*

45510 *(den Beer Poortugael)*

45511 *(den Beer Poortugael)*

Volgens de heer *den Beer Poortugael* is er aanvankelijk een poging gedaan de marechaussee afzonderlijk te houden en die te bestemmen voor een politietaak, wanneer Nederland bevrijd zou zijn. Dat werd zeer toegejuicht. De Minister was er vóór. De heer *den Beer Poortugael* is te Londen geweest en heeft dat met de Minister besproken. Deze vond het prachtig. De Minister is later nog in het kamp geweest en heeft in tegenwoordigheid van alle officieren gezegd, dat de heer *den Beer Poortugael* met zijn plan zou komen en dat hij, de Minister, dat zo mooi vond. De heer *den Beer Poortugael* is toen in Engeland een plaats gaan zoeken, groot genoeg om die troepen te legeren. Tot zijn grote verwondering echter moest hij veertien dagen later weer bij de Minister komen. Die zei: het is af; er gebeurt niets; de marechaussee blijft in Porthcawl en er wordt een compagnie van geformeerd.

45469 *(den Beer Poortugael)*

De heer *den Beer Poortugael* achtte oorspronkelijk het hoofddoel van de marechaussee om na de bevrijding als kern van de politie in Nederland op te treden. Het is niet nodig geweest, maar dat wisten zij toen niet; zij wisten niet, wanneer de oorlog zou aflopen en wat er zou gebeuren, of hoe zij in Nederland zouden terugkeren; de gedachte was toen natuurlijk, dat hier alles in handen van de N.S.B. zou zijn en dat er krachtig tegenstand zou worden geboden. Zij hadden gedacht: wij komen met een afdeling marechaussee; wij gaan b.v. naar Amsterdam en gaan Amsterdam zuiveren. Wij trekken reeds goede mensen aan, maar men heeft hier dan reeds een kern. Dat heeft de Minister ook altijd gaarne gewenst. Oorspronkelijk is het voor de heer *den Beer Poortugael* geheim gehouden, maar op een avond, toen generaal *Noothoven van Goor* en hij een ontzettende ruzie hadden, heeft deze zich laten ontvallen: je hebt wel gedacht, dat de Minister je dat aangedaan heeft, maar dat heb ik je aangedaan.

45497 *(den Beer Poortugael)*

Nadat de heer *den Beer Poortugael* toestemming had gekregen naar een buiten te gaan met zijn marechaussees en dit gekocht zou worden

of reeds gekocht was, heeft de generaal tegen de verbindingsofficier, kolonel *Jones,* gezegd: als de marechaussee weggaat, kunnen wij ons wel oprollen; zonder haar gaat het niet; wij moeten coûte que coûte zien de marechaussee hier te houden. Kolonel *Jones* is naar het War Office gegaan. Het War Office zou toen tegen de Minister hebben gezegd: het gebeurt niet!

45514 *(den Beer Poortugael)* De marechaussee is, aldus de heer *den Beer Poortugael,* geheel uit elkaar geslagen. De opperwachtmeesters waren inderdaad te oud; die konden het kampleven niet meer aan. Er waren mensen bij van 60 jaar. Men heeft geprobeerd voor hen een oplossing te vinden. De een heeft een betrekking gekregen te Londen, een ander bij de Nederlandse vissers te Fleetwood. De heer *den Beer Poortugael* had gedacht, dat die mensen een behoorlijke betrekking zouden krijgen, maar het kwam er op neer, dat zij portier werden bij de verschillende Ministeries. Dat was heel droevig, maar de autoriteiten te Londen, niet de opperwachtmeesters, vonden het mooi. Die mensen moesten een blauw uniform dragen, terwijl anderen in khaki werden gestoken. Zij werden a.h.w. als parademannetjes door Londen gestuurd.

46675 *(Kist)* De heer *Kist* vond de ontvangst in Porthcawl niet zo erg prettig. Noch door generaal *Noothoven van Goor,* noch door een van de andere officieren werd er moeite gedaan om de toestand uit te leggen. Er waren in Frankrijk ook al onaangenaamheden geweest; dus van den beginne af waren de stemming en de verhouding reeds niet zo goed. Daar kwam toen bij, dat de toenmalige majoor *den Beer Poortugael* zich eigenlijk verzette tegen de gang van zaken in Engeland, omdat in de voorschriften van de marechaussee staat, dat zij altijd dienst moet doen onder eigen officieren en dat officieren van de linietroepen, zoals in het oude voorschrift staat, geen zeggenschap hebben over de marechaussee. Dit gaf al dadelijk strubbelingen. De heer *Kist* heeft toen gewezen op het Koninklijk besluit van 1815, dat nog steeds van kracht is. Een andere moeilijkheid was, dat er geen goede bevelsverhouding was. Het was een rommel. Er werden wel bevelen gegeven, maar die werden geregeld niet uitgevoerd. Daar legde men zich bij neer; dat schiep ook al een heel vreemde toestand. De bevelen werden wel opgevolgd door de marechaussees, maar niet door de anderen. Er was b.v. 's morgens om zes uur appèl en daar stonden dan opperwachtmeesters, wachtmeesters en marechaussees en zo nu en dan kwam er eens wat aandruppelen van de andere troepen. Daar gebeurde niets aan. Wanneer er b.v. marechaussee-officieren en -onderofficieren belast waren met de dagdiensten of de weekdiensten, gaf dat moeilijkheden.

46676 *(Kist)*

46677 *(Kist)*
46679 *(Kist)*

46684 *(Kist)* Naar het oordeel van de heer *Kist* zou alleen de Kroon de bevoegdheid hebben gehad om een betere bevelsverhouding te scheppen tussen de officieren en manschappen van alle onderdelen, ook die van de marechaussee, die in het kamp waren. Naar zijn mening was de kampcommandant niet bevoegd om zonder meer een andere verhouding te scheppen. Deze kwestie is in die zin opgelost, dat langzamerhand de gehele divisie is onttrokken aan de bevelsbevoegdheid van de toenmalige majoor *den Beer Poortugael.* Eigenlijk ging dit ongemerkt, nu eens tien mensen er af, dan weer eens vijf en twintig mensen en eindelijk bleef er alleen een stafje over, waar de heer *den Beer Poortugael* zelf inzat. Dat gebeurde allemaal door de inspecteur der Nederlandse troepen. Toen de heer *den Beer Poortugael* het niet eens kon worden met deze, heeft hij zich gewend tot de Minister en hij heeft deze — toen Minister *Dijxhoorn* — gewonnen voor zijn standpunt. De Minister van Defensie heeft toen een order uitgevaardigd, waarin heel duidelijk stond, dat met betrekking tot het personeel der Koninklijke marechaussee het volgende werd besloten. Op de eerste plaats zou de marechaussee afzonderlijk worden gelegerd en bewapend. Zij zou zich voorts gereed moeten maken, teneinde bij terugkeer in Nederland diensten te kunnen bewijzen als een modern en mobiel politiecorps. Het was een zeer duidelijke order van de Minister. Toen de inspecteur van de Nederlandse troepen deze order kreeg, is deze op zijn beurt naar de Minister gegaan en heeft gezegd: „Dit is wel wat bar; ik houd niets over in het kamp. De enige troepen, waar ik nog wat aan heb, worden me nu ook nog afgenomen".

46685 *(Kist)*

46686 *(Kist)*
46687 *(Kist)*

46688 *(Kist)*

46699 *(Kist)* De mentaliteit van de marechaussees is nu eenmaal anders dan die van de rest van het leger; men heeft over het algemeen over verschillende zaken andere opvattingen. Daardoor boterde het ook niet tussen de marechaussees en de rest van de troepen.

46694 *(Kist)* Het oorspronkelijke standpunt van de Minister was het personeel der Koninklijke marechaussee uit het verband van de troepen te Porthcawl te lichten en elders onder te brengen; de politietroepen bleven te Porthcawl. Dit betekende echter niet, dat de marechaussee in Engeland lange tijd niet veel te doen zou hebben, want in de order van de Minister stond:

46699 *(Kist)*

> „Uiteraard komt het gemotoriseerde detachement Koninklijke Marechaussee, nadat het zal zijn geoefend met het nieuwe materieel, voor diensten in Engeland ter beschikking".

Dit betekende: voor de vliegveldverdediging, zoals dat later ook is geschied. Alleen was de marechaussee dan onder eigen commando gebleven. Het besluit van de Minister is niet uitgevoerd, doordat generaal *Noothoven van Goor* naar de Minister is gegaan en de order ongedaan heeft weten te maken.

46700 *(Kist)*

Uit de jongste marechaussees en het jongste kader — de heer *Kist* meende beneden de 36 jaar — is een compagnie mobiele marechaussee geformeerd, welke in feite een compagnie infanterie was, en een politie-afdeling. Daarin dienden de oudere onderofficieren. De oudste onderofficieren werden bestemd voor administratieve betrekkingen te Londen, als kamerbewaarder, bode e.d.

46707 *(Kist)*

De bewaking rondom het kamp te Porthcawl bestond aanvankelijk, aldus de heer *Suylen,* uit Engelse troepen, maar daarna heeft men, mede op aandrang van de officieren, of liever gezegd van de troep, gedaan weten te krijgen, dat de bewaking door de marechaussee werd overgenomen.

57727 *(Suylen)*

De heer *Suylen* is commandant van de z.g. mobiele marechaussee geworden. Hij heeft een aparte compagnie marechaussee gevormd, die gewoon naast de infanteriecompagnieën aan alle oefeningen deelnam. Ze werd ook gelijk behandeld. Later is de compagnie in feite geliquideerd. Toen is de heer *Suylen* belast met het commando over een stafcompagnie van de Nederlandse troepen. De marechaussees, die niet bij het eskadron pantserwagens ingedeeld werden, zijn voornamelijk bij de stafcompagnie terecht gekomen.

57735 *(Suylen)*

57753 *(Suylen)*

Volgens de heer *Suylen* stond de Minister op het standpunt, dat de marechaussee geen afzonderlijk geheel moest blijven. Dat was ook de mening van de heer *Suylen* en daarom heeft hij direct het commando over de compagnie mobiele marechaussee gekregen.

57743 *(Suylen)*

De toenmalige kapitein *J. C. A. Peters* is op voordracht van generaal *Noothoven van Goor* commandant van de politie-afdeling der marechaussee geworden. De reden, waarom de generaal wenste dat hij het commando op zich nam en waarom het niet in handen van een marechaussee-officier bleef, was hoofdzakelijk, dat deze officieren zich niet gemakkelijk konden redden in een vreemde omgeving. Hun kennis van de taal was niet zeer goed. Zij konden niet begrijpen dat men in Engeland niet op dezelfde wijze politiedienst kon doen als in Nederland. Toen de heer *Peters* kwam, trof hij een compagnie van ongeveer 130 man aan, allen beroepsmarechaussees, die eigenlijk niets anders deden dan op motorfietsen en fietsen en te voet om het kamp patrouilleren om te verhinderen, dat militairen zonder verlofpas het kamp zouden verlaten. De geest onder de marechaussees was niet bepaald goed. De heer *Peters* heeft de afdeling gereorganiseerd. Hij had een sectie verkeer, administratie, security, censuur, bewaking en C.I.D. (Criminal Investigation Department). Hij heeft aan het hoofd van die secties oudere opperwachtmeesters geplaatst. Hij heeft altijd de idee gehad, dat hij op deze wijze het leven van vele mensen aangenamer heeft gemaakt dan wanneer zij eenvoudig vier jaren lang om het kamp heen gefietst en motor gereden hadden. Ieder had zijn eigen functie. Dit heeft practisch gewerkt totdat zij naar Nederland zijn teruggegaan, alhoewel hij er zelf uitgestapt is, toen hij naar het Militair Gezag werd overgeplaatst. Bij de brigadepolitie waren vertegenwoordigers van twee onderdelen: de werkelijke militaire politie en de marechaussee, waarvan de Zuidelijke divisie compleet in Engeland was aangekomen, ongeveer 200 man. De werkelijke militaire politie bestond meestal uit jonge sergeants en korporaals, die uitstekend hun dienst kenden. Zij werden gebruikt voor de opleiding van de recruten. De heer *Peters* neemt aan, dat er wegens het gebrek aan militaire politie is gezegd: dan moet de marechaussee de taak van de militaire politie maar overnemen, hetgeen trouwens, naar hij meent, in overeenstemming is met de oorspronkelijke opzet van het wapen van achttienhonderd zoveel.

62546 *(Peters)*

62547 *(Peters)*

De heer *Jongbloed* vond het detachement van de marechaussee de meest gehate troep van alle. Officieren waren kapitein *Kist,* kapitein *van der Kroon,* nog iemand en majoor *den Beer Poortugael.*

45887 *(Jongbloed)*

De idee om de marechaussees bij elkaar te houden was afkomstig van de officieren der marechaussees. Er ontstond daaruit in de gedachten der soldaten de vraag, of ze zouden worden gebruikt om te vechten of het vechten te ontgaan. Wanneer de vraag zo werd gesteld, zei met name majoor *den Beer Poortugael,* dat men bij elkaar moest blijven, onder alle omstandigheden, om na de bevrijding te kunnen helpen. De heer *Jongbloed* weet niet, in hoeverre de splitsing van de marechaussee in een gedeelte dat voor administratieve diensten is gebruikt en een gedeelte, dat wilde vechten met de troep een resultaat is geweest van een weloverwogen politiek van de Regering, maar het is een feit, dat de splitsing toch tot stand is gekomen. Er was een aantal jongere marechaussees, die met alle geweld wel wilden vechten en zij hadden niet het gevoel, dat, wanneer zij als corps marechaussee bij elkaar bleven onder deze officieren, zij ooit iets

45891 *(Jongbloed)*

konden doen. Anderzijds was er een aantal mensen, die te oud waren om nog enige militaire waarde te hebben.

46513 *(Phaff)* De heer *Phaff* heeft van horen zeggen, dat de marechaussee eigenlijk wilde bouwen aan een toekomstig korps marechaussee in Nederland; zij wilden dat op moderne leest schoeien en voorzien van gevechtswagens, die echter in de eerste tijd absoluut niet te krijgen waren, maar die men in 1941 wel heeft gekregen. Toen is de heer *Phaff* ook begonnen met alle jonge marechaussees er bij in te delen, juist om zoveel mogelijk aan hun wensen te voldoen en omdat hij hen ook geschikt vond. Maar daar kon het niet bij blijven; er waren er te weinig voor; er werden in elk geval ook gewone soldaten voor gebruikt.

46515 *(Phaff)* De heer *Phaff* vond de bewakingsdiensten door oudere marechaussees te Londen een heel gelukkige oplossing. Dezen waren per se niet te gebruiken in de troep.

46523 *(Phaff)* Vooral de oudere marechaussees voelden zich diep ongelukkig, omdat zij gezamenlijk in één grote lokaliteit moesten slapen. Dat waren ze niet meer gewend. In hun gebied in Nederland waren ze kleine autoriteitjes geworden. Er is veel gepraat met de marechaussees, maar

46526 *(Phaff)*

46527 *(Phaff)* dezen stelden zich altijd op het standpunt: wij zijn marechaussees en dat is wat anders dan de rest van het leger. Er waren ook anderen, maar dat waren jongere mensen, die pasten zich gemakkelijker aan. Er waren er ook velen, die er over piekerden, hoe hun familie het hier maakte, enz.

61951 *(Doorman)* Er is een stroming bij de marechaussees geweest, aldus de heer *Doorman,* die zei: wij behoren als marechaussees niet bij de vechtende troepen. Zij, die zó redeneerden, wilden wel politiediensten doen. Zij waren echter van oordeel, dat zij geen legereenheid waren. Die strijd is toen beslist door de Minister, die uitgemaakt heeft, dat zij gewoon tot het leger behoorden. De jongere marechaussees zijn toen in de pantsereenheid gegaan; de ouderen hebben een soort van politie-eenheid gevormd en een gedeelte is naar de verschillende Ministeries gegaan.

59889 *(van Oorschot)* De heer *van Oorschot* verklaarde, dat er aan de verhouding tussen marechaussees en overige troepen wel iets mankeerde. Dat lag aan de eigenaardigheid van de marechaussees. De marechaussees zijn niet gewend met troepen om te gaan, maar met boeren. Zij zitten altijd op een dorp en daar zijn ze zo'n beetje koning. Als daar een rel is in een boerenkroeg, dan verschijnen de marechaussees en dan zijn ze hele mannen. Men heeft te Londen geprobeerd een sectie militaire politie op te richten, die kon letten op het gedrag van de soldaten. Toen heeft de heer *van Oorschot* voorgesteld daar de marechaussees voor te nemen, maar die waren er ongeschikt voor. Sommigen liepen er nog slordiger bij dan de soldaten zelf.

38269 *(Dijxhoorn)* Naar de heer *Dijxhoorn* verklaarde wilde de marechaussee in Engeland politiediensten verrichten, maar de Engelsen maakten daartegen bezwaar. De Engelsen wilden niet, dat er door vreemden politiediensten werden verricht, waarin zij volkomen gelijk hadden. Bij deze mensen waren er velen, die al te oud waren om nog infanterist-veldsoldaat te worden; hij heeft toen met deze mensen een gemechaniseerde eenheid willen maken. Zij zelf vonden dit niet zo prettig; zij hadden liever rustig de oorlog doorgebracht met het leren opmaken van processen-verbaal en het bestuderen van wetten. De mensen zijn toen ondergebracht in een kamp in de buurt van Congleton, waar met een opleiding van personeel, bestemd voor een gemechaniseerde eenheid, werd aangevangen. Dit is zo gebleven, totdat de heer *Dijxhoorn* aftrad. De heer *Dijxhoorn* heeft de houding van de marechaussee helemaal niet gewaardeerd. Dit is ook een van de redenen geweest, waardoor de situatie voor hem steeds moeilijker werd. Men legde zich niet neer bij een beslissing van de Minister van Defensie; men ging dan naar andere instanties om zich er over te beklagen. Dit was de geestesgesteldheid van vele officieren; men wilde zijn eigen zin doordrijven.

38270 *(Dijxhoorn)*

f. Bewaking voor de veiligheid van H. M. de Koningin.

46720 *(Kist)* In de eerste tijd na haar aankomst te Londen wenste H.M. de Koningin niet — aldus de heer *Kist* —, dat er een afdeling zou worden geformeerd, welke speciaal belast zou worden met het waken voor de veiligheid van Hare Majesteit. Toen de Duitsers met hun grote bombardementen begonnen, heeft de Engelse Regering — zo had de heer *Kist* vernomen — de eis gesteld, dat er een detachement bewaking zou worden gestationneerd te Maidenhead, waar Hare Majesteit de Koningin verbleef. Dit detachement is geformeerd uit mannen van de Prinses Irene-Brigade, de heer *Kist* meent 40 man, voornamelijk gerecruteerd uit de marechaussee en de afdeling militaire politie. Deze mannen waren toen reeds hoofdzakelijk ingedeeld bij het eskadron pantserwagens.

62555 ***(Peters)*** Als commandant van de militaire politie bij de Prinses Irene-Brigade heeft de heer *J. C. A. Peters* in 1942 opdracht gekregen

na te gaan, hoe de verblijfplaats van Hare Majesteit de Koningin verdedigd zou kunnen worden. Er waren toen namelijk berichten, dat de Duitsers zouden trachten met behulp van hun parachutisten de Koningin te vermoorden. Zijn bevinding was — hij heeft over deze kwestie een rapport opgesteld —, dat deze verblijfplaats militair gesproken slechts verdedigd zou kunnen worden door een bataljon, maar dat politioneel gezien één compagnie voldoende zou zijn. Bij de samenstelling van het detachement is van deze laatste zienswijze uitgegaan. In totaal zijn ongeveer 60 man te Maidenhead gedetacheerd, waarvan ongeveer 10 man hulppersoneel. De commandant ter plaatse was een tot adjudant bevorderde wachtmeester. De heer *Peters* verbleef te Wolverhampton; hij was militair verantwoordelijk voor de bewaking.

Toen de heer *Peters* zijn bovenvermelde opdracht moest vervullen, heeft hij zich ook in verbinding gesteld met de heer *van 't Sant*. Deze was belast met het waken over de veiligheid van Hare Majesteit de Koningin en had de bevoegdheid te bepalen waar de bewakingsposten moesten staan. De heer *Peters* had echter als commandant straatbevoegdheid over de mannen en was verantwoordelijk voor hun geoefendheid. Daar er twee organen waren, die bevoegdheden hadden over het detachement, zijn hieruit een aantal moeilijkheden gerezen. Wanneer de heer *Peters* bijvoorbeeld besliste, dat de mannen eenmaal in de 14 dagen moesten gaan schieten, kwam het voor dat de adjudant, de detachementscommandant, hem mededeelde met de heer *van 't Sant* gesproken te hebben en het gevolg was dan, dat het eenvoudig niet geoefend. De heer *Peters* is toen naar generaal *Phaff* gegaan en heeft gezegd: „Dit heeft geen zin; ik ben de commandant, maar de mensen kunnen zich achter de heer *van 't Sant* verschuilen". Het gevolg is geweest, dat de heer *Peters* van zijn commando is ontheven en dat de beschikking over het detachement overging van het Departement van Oorlog naar het Departement van Justitie. Het resultaat hiervan was, dat de mannen van het detachement geen militaire dienst meer deden, hoewel zij militair waren.

46595 *(Phaff)*

De heer *Phaff* verklaarde niet meer precies te weten welke de kwesties waren rond het detachement te Maidenhead. Daar waren ook weer ruzies. Hij meende, dat de heer *van 't Sant* commandant van het detachement wilde zijn. De heer *Phaff* stelde daar tegenover, dat het detachement een onderdeel was van de brigade en dus de brigadecommandant daar het commando over hield.

Ook herinnerde hij zich, dat een officier van de brigade naar Maidenhead is gezonden, maar hoe deze zaken precies liggen, wist de heer *Phaff* niet meer.

47840 *(de Bruyne)*

De heer *de Bruyne,* destijds inspecteur der Nederlandse troepen, was van oordeel, dat de kwestie, wie de zeggenschap zou hebben over het detachement, dat belast was met de bewaking te Maidenhead, niet belangrijk was. Het was voor de commandant, die verantwoordelijk is voor een militaire eenheid, niet wel mogelijk hiervoor te zorgen wanneer één afdeling van die eenheid zich niet aan zijn bevelen houdt, maar zich beroept op orders van een instantie, die geen orders heeft te geven. De heer *de Bruyne* heeft daarom gezegd: „Maak er een afzonderlijk detachement van, dat niet meer onder deze commandant staat". Wat de militaire aangelegenheden van het detachement betreft, had de heer *van 't Sant* geen bevoegdheden. Aangezien hij echter afweek van alle militaire voorschriften en orders, welke ten aanzien van dit detachement waren gegeven, heeft dit dikwijls tot onprettige verhoudingen met de militaire autoriteiten aanleiding gegeven. Het is de heer *de Bruyne* niet bekend, of de heer *van 't Sant* over deze zaken ter verantwoording is geroepen.

61609 *(van 't Sant)*

De heer *F. van 't Sant,* destijds directeur van politie en belast met de zorg voor de veiligheid van Hare Majesteit de Koningin, verklaarde, nadat hem de mening van de heer *de Bruyne* was medegedeeld, dat het door de heer *de Bruyne* gegeven relaas vermoedelijk juist is, maar dat hij niet anders heeft kunnen handelen, wilde hij zijn taak naar behoren uitvoeren.

61589 *(van 't Sant)*

Toen H.M. de Koningin in Engeland aankwam is er over haar veiligheid direct contact geweest met Scotland Yard. Later was er een groep marechaussees beschikbaar; deze zijn toen voor de bewakingsdienst ter beschikking gesteld. Wat de militaire paraatheid van het detachement betreft, verklaarde de heer *van 't Sant* zich te herinneren, dat dit een punt van bespreking is geweest tussen de Minister van Justitie en hem. Hij heeft toen gezegd: „Ik heb reeds zo weinig mensen, moet ik deze nu nog militaire oefeningen laten doen ook". Herhaaldelijk heeft de heer *van 't Sant* om mensen gevraagd, doch hij heeft deze nooit gekregen. Naar de mening van de heer *van 't Sant* zijn de moeilijkheden ontstaan, doordat er van de zijde van het Departement van Oorlog nooit medewerking is gegeven. Er is altijd plagerij geweest. De adjudant, commandant van het detachement, zat vreselijk moeilijk tussen de militairen enerzijds en de heer *van 't Sant*

anderzijds. Deze adjudant heeft echter zeer goed voor de bewaking gezorgd en zijn plicht op uitstekende wijze gedaan.

De heer *Phaff* wilde, dat de heer *van 't Sant* aan hem zou opgeven waar de posten geplaatst zouden worden. Ook wilde de heer *Phaff,* dat er niets met het detachement gedaan zou worden, zonder dat er een order kwam van de militaire autoriteiten. Dit was echter een onmogelijke zaak. Indien men de zorg heeft voor de veiligheid van H.M. de Koningin, dan kan men alleen de verantwoordelijkheid dragen, indien men zelf maatregelen kan nemen. Daarom wilde de heer *van 't Sant* volledig de beschikking hebben over de mannen van het detachement.

§ 5. Nederlandse militaire missie

45725 *(van de Plassche)*

De heer *van de Plassche* is een zeer korte tijd werkzaam geweest als hoofd van de afdeling landmacht bij de militaire missie onder leiding van generaal-majoor *van Oorschot.* Bij de afdeling landmacht werden alle personen, die zich hadden aangemeld, geregistreerd; meestal werden zij doorgestuurd naar het kamp te Haverfordwest;

45726 *(van de Plassche)*

later werd het Porthcawl. De militaire missie was in zeker opzicht dus een voorloopster van het Departement van Defensie. Er is nooit aan gedacht, dat een deel van het departement naar Engeland zou

45723 *(van de Plassche)*

gaan. De militaire missie is oorspronkelijk ingesteld om contact te houden met de bondgenoten. De militaire missie werd, wat haar werkzaamheden betreft, in tweeën gesplitst: een afdeling landmachtzaken en een afdeling luchtmachtzaken. Dit heeft enige tijd geduurd, totdat het eigenlijke Departement van Oorlog weer werd opgericht. Toen is de heer *van de Plassche* overgeplaatst van de militaire missie naar dit departement.

45765 *(van de Plassche)*
45768 *(van de Plassche)*

Voorzover de heer *van de Plassche* zich herinnert, is generaal *van Oorschot* niet vrijwillig weggegaan als hoofd van de militaire missie. Generaal *van Oorschot* is weggewerkt. Naar zijn mening was generaal *van Oorschot* een figuur, die als hoofd van de militaire missie zeer op zijn plaats was. Wanneer deze hulp en steun had moeten

45769 *(van de Plassche)*
45770 *(van de Plassche)*

hebben, waren er de stafofficieren om die te geven. De heer *van de Plassche* heeft de indruk, dat de heer *van Oorschot* zijn taak inderdaad op uitnemende wijze heeft vervuld. Diens aftreden is buiten twijfel een verlies voor de Nederlandse zaak geweest. Of hij in het latere stadium van de zaak nog precies de man geweest zou zijn, is de vraag, maar de heer *van Oorschot* was het zeker wel in 1940 en 1941.

59854 *(van Oorschot)*
59855 *(van Oorschot)*

De heer *van Oorschot* is in het begin van de oorlog als hoofd van de Nederlandse militaire missie naar Londen gegaan. Hij is de 10de Mei vertrokken en de 12de Mei te Londen aangekomen.

59856 *(van Oorschot)*

De missie stond onder de opperbevelhebber en van deze kregen zij een instructie mee. Enige maanden of enige weken van tevoren werd de heer *van Oorschot* medegedeeld, dat hij naar Londen moest

59857 *(van Oorschot)*

gaan, zodra de oorlog uitbrak. Dit heeft hij toen ook gedaan. De missie was een verbindingsschakel tussen de opperbevelhebber van land- en zeemacht en het War Office en de Engelse legerleiding te Londen. Het was generaal *Winkelman,*

59858 *(van Oorschot)*

die hem uitstuurde en aan deze zou de heer *van Oorschot* volgens de instructie moeten rapporteren. Dit heeft maar enkele dagen geduurd, want vóórdat de heer *van Oorschot* goed en wel aan zijn werk was begonnen, had Nederland gecapituleerd, waarna de verhouding natuurlijk heel anders werd.

Toen de Nederlandse Regering was aangekomen, had de heer *van Oorschot* alleen contact met haar. De verhouding is zo geworden, dat

59859 *(van Oorschot)*

hij zich afvroeg: „Wat heeft de militaire missie hier nu eigenlijk te maken? Wij hebben hier de Nederlandse Regering aan de ene kant en de Engelse Regering aan de andere kant; een Nederlandse Minister van Oorlog en een Engelse Minister van Oorlog, die direct met elkaar kunnen spreken". De omstandigheden wilden, dat er op het Engelse Ministerie van Oorlog een bureau was, dat met militaire missies belast was en dat wilde de militaire missie gehandhaafd zien om ook dat bureau in het leven te houden. Dus er werd voor gezorgd, dat alles over de militaire missie ging en over het hoofd van dat bureau. Daar hield deze hardnekkig aan vast. Nu was dat zo niet officieel voorgeschreven, maar die indruk kreeg de heer *van Oorschot* toch sterk. Wanneer de Ministers zelf eens iets wilden werd er gezegd: „Laat U dat liever de militaire missie doen, dat is beter".

59861 *(van Oorschot)*

Andere landen hadden ook een missie te Londen. Er was een Tsjechische, een Belgische en een Franse missie totdat Frankrijk als het ware vrede heeft gesloten en „Vichy" is gekomen; daarna zijn de Fransen weggegaan. De Belgen, de Noren en alle vreemde geallieerden hebben tot het laatst zo'n missie gehad.

59862 *(van Oorschot)*

De Nederlandse missie bestond uit de heer *van Oorschot* — hij was chef —, dan waren er overste *Zegers,* maar die is na een paar

59863 *(van Oorschot)*

59882 *(van Oorschot)*

59905 *(van Oorschot)*

59910 *(van Oorschot)*

dagen geïnterneerd, overste *Schoonenberg,* alsmede luitenant *Breitenstein* en sergeant *Sevat.*

Op de vraag, of de aanwezigheid van de militaire missie betekende, dat er nu geen rechtstreeks contact was tussen de Nederlandse en de Engelse Minister van Oorlog, antwoordde de heer *van Oorschot,* dat later wel overleg heeft plaats gehad, maar meer politiek. Als het zakelijk was, had men liever, dat het over de militaire missie ging.

De militaire missie heeft zich beziggehouden met alle onderwerpen, welke in het belang waren van de efficiency van de Nederlandse troepen. Zij deed al het mogelijke om wapenen, kleding, enz. voor deze te krijgen. Dat duurde een hele tijd, maar tenslotte heeft men het allemaal gekregen. Er kwamen een eigen bureau, een eigen magazijn, eigen werklui. Zo'n organisatie groeit. Tenslotte was er een uitstekende organisatie en werden de troepen heel goed verzorgd.

De heer *van Oorschot* is reeds vrij spoedig afgetreden als hoofd van de Nederlandse Militaire Missie. Dit is niet geschied op zijn eigen verzoek. Op 21 November 1940 had de heer *van Oorschot* een brief gekregen van de volgende inhoud:

> „Ik heb de eer U te berichten, dat het H.M. de Koningin heeft behaagd te benoemen tot hoofdverbindingsofficier tussen de Nederlandse en de Britse strijdkrachten Z.K.H. Prins *Bernhard* der Nederlanden."

De instructie, welke Prins *Bernhard* kreeg, luidde als volgt: „Tussen de Koninklijke Nederlandse Marine, de Koninklijke Nederlandse Landmacht en de Nederlandse Luchtstrijdkrachten enerzijds, en de Britse aan de andere kant, treedt Z.K.H. Prins *Bernhard* der Nederlanden op als hoofdverbindingsofficier". Dit is geweest in November 1940. Uit deze benoeming is voortgevloeid, dat de Regering later de Nederlandse Militaire Missie onder leiding van Prins *Bernhard* heeft gesteld. De heer *van Oorschot* heeft toen, dit was ongeveer begin Augustus 1941, een brief ontvangen dat hij, gezien zijn leeftijd, maar weg moest gaan. Met dit schrijven is hij naar de Minister van Oorlog, de heer *van Boeyen,* gegaan om te vragen of dit inderdaad de bedoeling was. Diens antwoord was, dat het inderdaad het geval was. De heer *van Oorschot* was al zo oud en hij moest er dan maar uitgaan. Er moest jong bloed in de gelederen komen. Toen heeft hij dat geaccepteerd.

38299 *(Dijxhoorn)*

In het voorjaar van 1941, vlak voor de crisis aan het Departement van Defensie [1]), bereikten de heer *Dijxhoorn,* aldus zijn verklaring, berichten, dat te Londen het gerucht de ronde deed, dat een plan was ontworpen tot reorganisatie van het Departement van Defensie. Dit plan hield onder meer in de opheffing van de Nederlandse militaire missie, aan welker hoofd generaal-majoor *van Oorschot* stond. De heer *Dijxhoorn* kon echter niet op deze praatjes ingaan. Voor een dergelijke reorganisatie moest men in elk geval bij de Minister van Defensie zijn. Onwaarschijnlijk kwam hem, aldus de heer *Dijxhoorn,* de inhoud van dit gerucht niet voor. Door het te zijner kennis gekomen gerucht was hij gewaarschuwd, dat er weer iets op komst was en inderdaad had hij kort daarop een onderhoud met de heer *Gerbrandy,* die hem mededeelde, dat hij gaarne zou zien, dat de heer *Dijxhoorn* de militaire missie zou opheffen. Deze missie, zo zeide de heer *Gerbrandy,* was naar zijn oordeel volkomen overbodig. De heer *Dijxhoorn* heeft de heer *Gerbrandy* uiteengezet, waarom hij er niet aan dacht de militaire missie op te heffen. De missie werkte goed, zij vormde het contact in het overleg tussen zijn departement en het War Office en het was de heer *Dijxhoorn* bekend, dat de Engelsen gaarne met de missie werkten. Generaal *van Oorschot* was zeer goed bij het War Office geïntroduceerd en tenslotte wenste de heer *Dijxhoorn* de missie niet op te heffen, omdat alles goed liep en hij er veel gemak van had. De heer *Gerbrandy* betreurde het, dat de heer *Dijxhoorn* niet op zijn suggestie wilde ingaan. Het gesprek werd vrij fel en de heer *Dijxhoorn* zag zich daardoor genoodzaakt tegenover de heer *Gerbrandy* te onthullen, dat hij heel goed wist, waar dit plan van afkomstig was; hij verzocht de heer *Gerbrandy* zich niet met zijn zaken te willen bemoeien. De reorganisatie van de militaire missie is tijdens zijn Ministerschap niet doorgegaan, maar hij was als Minister van Defensie nog niet verdwenen, of de missie werd gereorganiseerd en — hetgeen de opzet was — generaal-majoor *van Oorschot* werd gepensionneerd. De heer *van Boeyen* (Minister van Oorlog a.i.) gaf als motief aan generaal *van Oorschot* op, dat er doorstroming moest zijn in de hogere rangen en ook de jongere officieren een kans moesten hebben. Als hoofd van de militaire missie is toen Z.K.H. Prins *Bernhard* opgetreden; hij kreeg kolonel *Phaff* toegevoegd.

38300 *(Dijxhoorn)*

38301 *(Dijxhoorn)*

De heer *Gerbrandy* wilde de missie opheffen; hij vond haar overbodig; dit was diens enige motief. Een ander motief heeft de heer *Gerbrandy* tegenover de heer *Dijxhoorn* niet gebruikt. Men heeft toen het plan ontworpen door opheffing van de militaire missie gene-

[1]) Vgl. het verslag der commissie deel 5 A, hoofdstuk IV.

raal *van Oorschot* kwijt te raken. Naderhand, toen de heer *Dijxhoorn* weg was, bleek, dat de missie niet te missen was; de Engelsen wilden niet anders werken dan door middel van de militaire missie. Zij werd dus ook niet opgeheven, maar gereorganiseerd, d.w.z. er werd een ander hoofd aangesteld.

38302 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* kon niet zeggen, welke bezwaren er bestonden tegen generaal *van Oorschot.* Verschillende malen heeft hij de Minister-President gevraagd hem deze bezwaren mede te delen. Het ging niet alleen tegen generaal *van Oorschot,* maar ook tegen tal van andere mensen van zijn departement.

38311 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* wilde het werk van de militaire missie kwalificeren als uitmuntend; hij kon niet zonder de missie. Het is heel vaak voorgekomen, dat bepaalde zaken, die verkeerd gingen, door generaal *van Oorschot* weer recht werden gezet.

§ 6. Krijgsverrichtingen van de Prinses Irene-Brigade

50819 *(Molenaar)* De Prinses Irene-Brigade is in Augustus 1944, aldus de heer *Molenaar,* op een aantal landingsvaartuigen ingescheept; zo is de tweede gevechtsgroep onder zijn bevel ook ingescheept. Direct na de inscheping voer het schip naar de monding van de Theems en daar kwamen de Nederlanders te midden van een grote hoeveelheid schepen te liggen. Hier werd een konvooi geformeerd, waarop zich de Nederlandse en de Belgische brigades bevonden. Ze zijn toen gaan varen, 's nachts werd doorgevaren en de volgende middag werd in Normandië geland. De schepen waren in een paar minuten leeg. De commandanten van de gevechtseenheden hebben zich enkele dagen na de landing bij de brigadecommandant gemeld. De dag daarop zijn ze met de brigadecommandant naar voren gegaan en hebben daar een deel van het front verkend, dat Engelse parachutisten bezet hielden. Dat deel van het front, gevormd dus door deze parachutetroepen, zouden zij met de brigade moeten overnemen. De heer *Molenaar* kreeg de linkervleugel van dat front. Hij heeft dat toen verder verkend, tezamen met de Engelse commandant ter plaatse. Een parachutistencompagnie is maar zwak, zelfs veel zwakker dan een gewone infanteriecompagnie, zodat de frontbreedte, die hij daar kreeg, te smal was. Hij kon niet verder naar links, want daar was een eigen mijnenveld, en naar rechts ook niet, want daar zat naast de heer *Molenaar* als buurman de derde gevechtsgroep, majoor *Hubert,* terwijl de eerste gevechtsgroep, majoor *Paessens,* op de rechtervleugel zat. Er is toen een peloton in reserve genomen, dat in 2de lijn is opgesteld, alsmede het anti-tankgeschut, omdat het Engelse anti-tankgeschut, dat in de stelling stond, ter plaatse bleef; dat kon de heer *Molenaar* dus zo overnemen. Hij zat met twee pelotons en met zijn zware mitrailleurs in de voorste lijn. De mortieren van alle gevechtsgroepen waren geconcentreerd om een massaal vuur te kunnen afgeven. De batterij artillerie van de brigade stond ook opgesteld. Verder was er dag en nacht patrouillegang. De heer *Molenaar* is de 13de Augustus 1944 zwaar gewond geraakt. Hij is geopereerd, afgevoerd en vervolgens na een verblijf van totaal veertien dagen in Canadese en in Engelse veldhospitalen naar Engeland per vliegtuig vervoerd. Hij bleef daar toen nog verder in diverse hospitalen tot half December, waarna hij is ontslagen met drie maanden ziekteverlof.

50820 *(Molenaar)*

50657 *(de Groof)*
50658 *(de Groof)*
50659 *(de Groof)* Toen de heer *de Groof* in Augustus 1944 naar Frankrijk is overgestoken, is hij te Arromanches geland. Alles was prima georganiseerd. In vijf minuten was de hele troep met 60 wagens gelost. Men moest daarna naar een assembly-point gaan, waar de brigade werd opgesteld.

De brigade is naar de Orne gegaan. Daar was het erg slecht. De soldaten zaten van onder tot boven onder het ongedierte en in de modder, maar er werd absoluut niet gemopperd. De commandant van de heer *de Groof* en verschillende mensen zijn daar gewond. Zij hebben daar onder vuur gelegen. De brigade heeft naar het inzicht van de heer *de Groof* zeer goed gevochten en zeer zeker de ouderen. De mariniers zijn echter, naar de mening van de heer *de Groof,* weer te veel naar voren gestoken in de geschiedenis. De mensen van een Engelse brigade waren gemiddeld 23 jaar en van de Nederlandse 32, maar dezen hebben voor de Engelsen niet behoeven onder te doen.

50661 *(de Groof)*

50662 *(de Groof)*

De brigade heeft overal heel goed gevochten. Zij is door Frankrijk getrokken en heeft nog in België gezeten bij Beeringen, waar zij het kanaal heeft verdedigd. Daar heeft zij nog tegen de Nederlandse S.S. gevochten. De brigade is later bij Oirschot opgetreden. De onderdelen van de brigade lagen toen op verschillende plaatsen. De heer *de Groof* heeft voor Tilburg gelegen en in Waalwijk en vervolgens is de brigade naar Zeeland gegaan.

50665 *(de Groof)*

50943 *(Fack)* De leiding van de Prinses Irene-Brigade was tijdens de veldtocht, aldus de heer *Fack,* als volgt samengesteld: de brigade-commandant was kolonel *de Ruyter van Steveninck*; ondercommandant was overste

Pahud de Mortanges; verder was er nog iemand, die in het Engelse leger als staff-captain werd omschreven en eigenlijk de administratieve officier van het hoofdkwartier was. Dit was de toenmalige kapitein *van der Wijck;* de inlichtingenofficier was de heer *Fack* zelf; bovendien waren er twee verbindingsofficieren. Met verbindingsofficieren bedoelt hij in dit geval de liaison-officieren, die op een motorfiets er op uitgestuurd konden worden om met andere onderdelen aan de

50944 *(Fack)* linker- of rechterflank contact op te nemen. Er was een verbindingsafdeling in de zin van draadloze verbindingen; daarvan was commandant luitenant *van Oosterom.* Nog een functionaris in de brigadestaf was de brigademajoor *Beelaerts van Blokland,* totdat deze werd overgeplaatst en zijn taak werd overgenomen door overste *Pahud de Mortanges.*

50945 *(Fack)* Een van de taken van de heer *Fack* was het oorlogsdagboek bij te houden van de Prinses Irene-Brigade. Aan de hand van deze gegevens heeft hij later stukken in de „Pen Gun" geschreven.

50928 *(Fack)* Over de aankomst in Frankrijk van de Prinses Irene-Brigade vertelde de heer *Fack,* dat hij zelf een week vóór de brigade is vertrokken om contact op te nemen met het hoofdkwartier van het Canadese leger, waarbij de brigade gedetacheerd zou worden en in de operaties waarvan zij zou worden opgenomen. Hij is dus niet geweest bij het opbreken van de brigade in Engeland en de overtocht, omdat hij ongeveer één week tevoren met een vliegtuig was overgevlogen naar Frankrijk. Hij kon dus beginnen te vertellen van het moment af, dat hij op de Franse kust stond en de brigade zag landen. In de paar dagen, die hij bij het Canadese leger heeft doorgebracht om contact op te nemen, heeft hij met twee andere officieren de Canadese commandanten kunnen vertellen hoe de brigade georganiseerd was, wat haar bewapening was, haar sterkte en dergelijke dingen, en ook, dat zij volkomen mobiel was. De heer *Fack* heeft dus ongeveer kunnen inspecteren, waar de brigade in de eerste plaats zou kunnen worden ingezet; enkele dagen later kwam het bericht, dat de brigade onderweg was en op een bepaald moment zou aankomen. Hij heeft zich toen naar de plaats begeven, waar dit zou gebeuren. De brigade is in perfecte orde geland, zonder enige moeite, zonder verliezen. Het ver-

50929 *(Fack)* liep zoals het met honderden andere geallieerde onderdelen ging: de zaak werd met grote snelheid aan land gezet, al het materieel daarbij, en het werd verzameld in een bepaald kamp. Dit was een stuk land, waar verder niets op stond, maar dat alleen een ingang had en waar men dus alles, wat bij een bepaald onderdeel behoorde, inschoof tot het moment kwam, dat het gehele onderdeel compleet was. Dan werd het er uit gehaald en naar een bepaalde plaats gestuurd.

50930 *(Fack)* De brigade werd ingezet aan het front van de Orne, het kleine riviertje, dat door Caen naar het Noorden loopt, naar de kust. Het front was ongeveer een week of vijf na de dag van de invasie iets verschoven ten Oosten van de Orne. Dit stuk front werd gehouden door de zesde luchtlandingsdivisie van het Engelse leger, die voor deze bepaalde operatie onder het commando was geplaatst van het Canadese leger. De Nederlanders hebben toen met de brigade een deel van dat front van de zesde luchtlandingsdivisie overgenomen.

50931 *(Fack)* Dat was een vrij lastig deel. Het terrein was moeilijk en het front was volkomen vastgelopen; het was moeilijk om daar iets aan te doen en er werd ook voortdurend van beide kanten ook vrij aanzienlijk artillerie- en mortiervuur afgegeven. Hoewel er niet veel anders te doen was dan eenvoudig de vijand in het oog te houden en patrouillebewegingen uit te voeren, om te kijken

50932 *(Fack)* of er misschien een kleine verschuiving van de frontlijn kon plaats vinden, was het toch wel een lastig deel van het front. De Duitsers bleven dat bepaald taai verdedigen. De afstand tussen de frontlijnen op bepaalde plaatsen was niet meer dan tussen de 100 en 150 m. In

50933 *(Fack)* het heuvelachtige tussenterrein lagen veel mijnen. De Prinses Irene-

50934 *(Fack)* Brigade heeft daar aan de aanvallen deelgenomen op het moment, dat ten Zuiden van haar stellingen de Duitsers op de vlucht gingen. De brigade heeft toen in het grote geallieerde plan aan de aanval in het Oosten deelgenomen; zij is overigens zonder veel verliezen er doorheen gebroken. De voornaamste verliezen, die in die tijd bij die aanval werden geleden, bestonden uit mensen, die op mijnen trapten, en enkelen, die door een schot van een scherpschutter werden gedood of gewond. De Duitsers zelf hadden het reeds gauw begrepen en

50935 *(Fack)* sloegen op de vlucht. De Duitsers hebben daar hun posities opgeofferd tengevolge van operaties aan het Zuidelijke deel van het front. Het was een grote samenhangende operatie en ze zagen, dat hun

50936 *(Fack)* positie op dat moment op dat punt hopeloos begon te worden. Men kan zeggen, dat de brigade over het algemeen, niet iedere dag, in voortdurend contact met de Duitsers is gebleven.

50948 *(Fack)* De verdere tocht van de Prinses Irene-Brigade is als volgt geweest. De mannen zijn van de Orne in Oostelijke richting gegaan en zijn door verschillende grotere en kleinere plaatsen getrokken, totdat ze

50949 *(Fack)* ongeveer de 26ste Augustus 1944 de Seine bereikten. Zij zijn verschil-

50950 *(Fack)*

lende malen in gevecht geweest, o.m. bij de bezetting van een vrij grote stad, genaamd Pont Audemer, waar ze een vrij hevig gevecht hebben gehad. Er zijn wel verschillende verliezen bij geleden. De heer *Fack* kan niet zeggen, dat deze in die tijd bijzonder groot waren, maar er waren toch elke dag verliezen. Zij bereikten dus ongeveer de 26ste Augustus de Seine en hebben toen moeten wachten, totdat de Seine volkomen bezet was aan de linkeroever, waarna de verdere orders zouden doorkomen. Toen die kwamen, moest het 2de Britse leger — doorgestoten door Noord-Frankrijk — België in, zodat de brigade plotseling orders kreeg door de corridor, die door Noord-Frankrijk was getrokken, heen te rijden, met zo snel mogelijke vaart, om daarna te zien hoever ze zou kunnen komen in België. Zij is toen gekomen tot aan Beeringen aan het Albertkanaal, waar zij weer contact met de Duitsers kreeg. Het eerste contact was bij Diest, een klein plaatsje tussen Leuven en Beeringen, waar ze voor het eerst eigenlijk weer, na de gevechten aan de Seine, onder vijandelijk vuur kwam. Daarbij zijn nogal wat verliezen geleden. Toen kwamen de gevechten bij Beeringen en het Albertkanaal, die een paar dagen hebben geduurd; intussen waren de Duitsers nog steeds op hun retour.

Toen de grote operatie met luchtlandingstroepen in Nederland werd voorbereid — dat was dus niet veel later — werd de brigade ingezet bij het infanteriegedeelte van de geallieerde troepen, die wederom door de corridor, nu door Nederland, moesten trekken om te zien, of men het IJsselmeer zou kunnen bereiken. Zij heeft het niet

50951 *(Fack)*

verder gebracht dan Nijmegen. Dat was nog altijd de gehele brigade. Er is af en toe wel een klein onderdeel achtergebleven. De heer *Fack* herinnert zich b.v., dat voor enige tijd een van de gevechtsgroepen is achtergebleven als garnizoen van een klein Frans kustplaatsje. Zo zijn ze dus in de buurt van Nijmegen aangekomen. Daar hebben zij weer contact gehad aan de linkerflank door in het Land van Maas en Waal de Duitsers aan de overkant van de Waal te beschieten en te zorgen, dat dezen het terrein niet in konden komen. De geallieerden zijn toen nog verschillende malen afgesneden geweest bij die corridor, totdat het moment kwam, dat de luchtlanding bij Arnhem als mislukt moest worden beschouwd en de eerste Engelse luchtlandingsdivisie uit Arnhem werd teruggetrokken. Op dat moment kon men niet veel anders doen dan de corridor door Nederland uitbreiden in beide richtingen; toen is de brigade daar weer bij gebruikt. Zij heeft toen geholpen om de corridor in Westelijke richting uit te breiden en heeft toen gaandeweg deelgenomen aan de bevrijding van Noordbrabant.

Toen dat gebeurd was, is zij overgeplaatst naar Walcheren en heeft zij daar de bezetting op zich genomen, omdat de geallieerde legerleiding er veel belang bij had de Schelde open te houden, met het oog op de haven van Antwerpen. Bovendien kreeg zij de bewaking van Noord-Beveland en de Noordkust van Zuid-Beveland, omdat daar vlak tegenover, aan de overkant van de Oosterschelde, de Duitsers nog op de eilanden zaten, waar ze dus voortdurend artilleriecontact mee had. Bovendien kwamen er geregeld Duitse patrouilles over.

Na de winter van 1944/'45, toen de activiteit weer begon, is de brigade voor het eerst weer opgetrokken.

Het plan is toen geweest de Nederlandse brigade en een paar Britse onderdelen te gebruiken om van 's-Hertogenbosch uit naar het Noorden van Nederland door te stoten; dat is tot op zekere hoogte gelukt; met de brigade is een bruggenhoofd gevormd op de andere zijde van de Maas, bij Hedel, met het oog op de toekomstige actie in Noordelijke richting. Vóórdat het zover kwam, was het reeds niet meer nodig; toen is de brigade tenslotte omgereden via Nijmegen en Arnhem en via Wageningen zijn ze Den Haag binnengereden.

53344 *(Pahud de Mortanges)*

De heer *Pahud de Mortanges* is op 5 Augustus 1944 naar Frankrijk overgestoken. De brigade is verzameld te Tilbury in een kamp.

53346 *(Pahud de Mortanges)*

Toen is zij scheep gegaan. Nadat de brigade in Frankrijk was aangekomen, is zij eerst weer in een kamp gebracht. Naar de heer *Pahud de Mortanges* meende, kreeg de brigade twee dagen om alles weer in

53347 *(Pahud de Mortanges)*

orde te brengen en toen is zij in de frontlijn bij St. Come gekomen als aflossing van de parachutisten; St. Come ligt ten Noorden van

53348 *(Pahud de Mortanges)*

Caen. Het was daar een ontzettende rommel; alles door parachutisten achtergelaten. Aanvankelijk zijn er fouten gemaakt, die de troep natuurlijk altijd maakt in het begin van een veldtocht. Wanneer je in het begin in de vuurlinie komt, blijf je dikwijls te dicht bij elkaar, je houdt een bespreking b.v. met vier, vijf man; dat wordt je gauw afgeleerd. Van St. Come zijn ze vertrokken naar Pont Audemer; daar zijn de Nederlanders het eerst binnengetrokken. Zij zijn eerst nog geweest in Bénouville dat vlak bij St. Come ligt in de gemeente Bréville, Pont l'Evêque, Pont Audemer en toen doorgetrokken tot aan de Seine. Vandaar zijn ze in een grote ruk naar Brussel gegaan

53349 *(Pahud de Mortanges)*

in anderhalve dag. Zij gingen per auto. Van Brussel zijn zij direct doorgestoten naar het Albertkanaal. Zij hebben toen bij Diest nog

53350 *(Pahud de Mortanges)*

53352 *(Pahud de Mortanges)*

53353 *(Pahud de Mortanges)*

53354 *(Pahud de Mortanges)*

53355 *(Pahud de Mortanges)*

53360 *(Pahud de Mortanges)*

53362 *(Pahud de Mortanges)*

53363 e.v. *(Pahud de Mortanges)*

een overval gehad van de Duitsers. Zij zijn terechtgekomen ten Zuiden van Eindhoven.

Als regel bleef de brigade wel als een aparte eenheid gehandhaafd. Ze kreeg afgeronde taken. De artillerie is wel eens een paar keer gedetacheerd geweest. Vooral in het begin is deze er nogal eens uitgenomen, ook later, toen ze in Nederland waren.

Het was dus wel zo, dat de geallieerden er rekening mee hielden, dat de brigade een Nederlandse eenheid was. Dat bleek ook uit de taken, die ze kreeg. O.m. werd aan de Engelsen gezegd: de Nederlandse brigade gaat mee, maar het is natuurlijk niet een A I-brigade. De mensen van de brigade waren gemiddeld 32 jaar oud, dus waren het niet direct troepen om overal de spits af te bijten. Maar zij werden ingezet voor een taak, die zij konden volbrengen. Qua africhting e.d. was het karakter van de brigade natuurlijk helemaal Engels, maar ze was wel degelijk een Nederlandse eenheid, hoewel men natuurlijk veel voelde voor de Engelsen; er waren bovendien veel mensen bij, die uit Engelse dominions kwamen; die waren natuurlijk wel meer Engels georiënteerd. Maar toch was de gehele stemming Nederlands. In het algemeen was men altijd vol strijdlust. Als de Nederlandse soldaat eenmaal weet wat hij doen moet, dan is hij goed. Bijzondere dingen hebben zij niet gedaan. Zij hebben altijd hun plicht gedaan. De heer *Pahud de Mortanges* wil hierbij wel memoreren, dat de commandant, kolonel *de Ruyter van Steveninck*, naar zijn oordeel reusachtig goed is geweest. Een man, die altijd optimist bleef, zijn troep ten voorbeeld was en voorging; deze heeft zich buitengewoon goed gedragen.

De Minister van Oorlog heeft de Prinses Irene-Brigade eenmaal bezocht, toen zij vlak bij Kaatsheuvel zat. Dat bezoek werd wel gewaardeerd. Over het feit, dat het bezoek maar tot één keer beperkt bleef, hebben de soldaten eigenlijk weinig gedacht. Voordat Oirschot was gevallen, zijn zij bij Eindhoven binnengekomen, zijn toen naar Grave getrokken, van Grave naar Oirschot, van Oirschot naar Kaatsheuvel, van Kaatsheuvel naar Tilburg, van Tilburg naar Hulten en van Hulten zijn zij even teruggegaan naar België, om uit te blazen (twee dagen), en toen naar Middelburg. Van Middelburg zijn ze gegaan naar Vlijmen, Hedel en toen kwam de bevrijding.

Meerdere malen is de brigade ingezet. Zij is geweest bij St. Come, Pont l'Evêque, Pont Audemer, aan het Albertkanaal, bij Grave voor een bewakingstaak en daarna bij Kaatsheuvel voor het bewaken van de rivier; bij Tilburg is zij ingezet om deze stad te nemen, hetgeen helaas niet gelukt is, vervolgens bij Gilze-Rijen en de bossen bij Dorst; daar hebben ze de uitwijkende Duitsers tegengehouden, die anders waren ontsnapt, en daarna hebben zij het gehele eiland Walcheren en Noord-Beveland gehouden.

Gedurende de veldtocht heeft de brigade betrekkelijk weinig verliezen geleden. Als de heer *Pahud de Mortanges* het goed heeft onthouden, waren er 53 gesneuvelden en een 120 gewonden.

De brigade is officieel ontbonden op ongeveer 3 Juli 1945. De heer *Pahud de Mortanges* heeft, omdat kolonel *de Ruyter van Steveninck* bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten was geworden, de zaken van de brigade afgewikkeld tot circa December 1945.

§ 7. Conclusies

Nadat de Nederlandse troepen op verschillende plaatsen in Engeland waren aangekomen, werden zij voor het grootste gedeelte geconcentreerd in een kantonnement te Haverfordwest. Hier zijn zij slechts een paar weken gebleven. De toestand te Haverfordwest was vrij verward. Dit was ook niet te verwonderen, daar de Nederlandse troepen een conglomeraat vormden van een aantal tot verschillende wapens behorende kleine eenheden en groepjes, welke al dan niet op eigen gelegenheid naar Engeland waren overgestoken.

Na een verblijf van een paar weken te Haverfordwest zijn de troepen overgebracht naar Porthcawl. De troepen zijn daar tot October 1940 gebleven, toen werd een gedeelte geleidelijk aan overgebracht naar Congleton, welk kamp begin October was ingericht. Van het gedeelte van de troepen dat te Porthcawl gebleven is, zijn sommige onderdelen naar andere plaatsen gezonden, zoals naar Conway, waar zij onder meer belast waren met de bewaking van Engelse vliegvelden. In begin 1941 zijn alle troepen naar het kamp bij Wolverhampton overgebracht.

Dit kamp, op 4 km van Wolverhampton gelegen, is in het najaar van 1940 voor Nederlandse kosten en onder Nederlandse leiding gebouwd. De Regering had reeds kort na aankomst in Engeland stappen ondernomen teneinde te komen tot de bouw van een eigen Nederlands kamp. In September 1940 gelukte het haar met de Engelsen tot overeenstemming te komen over de plaats en de inrichting daarvan, waarna de bouw onmiddellijk ter hand is genomen. Van Nederlandse militaire zijde achtte men het noodzakelijk

over een eigen kamp te beschikken, o.m. omdat ten tijde van het nemen dezer beslissing nog de overtuiging leefde, dat grote aantallen recruten de Nederlandse strijdkrachten zouden komen versterken. Die verwachting is niet in vervulling gegaan. Niettemin acht de commissie het besluit van de Regering juist omdat zij daardoor de gelegenheid kreeg zelf haar recruten op te leiden, zij minder afhankelijk van de Engelsen was en voorts omdat zij met dit kamp over een vast punt beschikte, waarheen de troepen na de detacheringen konden terugkeren en waar de commandant en administratieve diensten een permanent pied-à-terre hadden.

Ook na afloop van de oorlog heeft dit kamp zijn nut bewezen als verzamelplaats voor hen, die toen voor opleiding in Engeland verbleven.

Inmiddels had de Nederlandse militaire leiding in Engeland plannen gemaakt en ook gedeeltelijk uitgevoerd om alle afzonderlijke onderdelen in één eenheid in te passen. Deze eenheid kreeg in de eerste helft van 1941 de naam „Prinses Irene-Brigade".

Einde 1940 was voor het geheel der troepen een staf gevormd, waarvan van 1 Januari tot 1 September 1941 luitenant-kolonel *Phaff* commandant was. Van 1 September 1941 tot 6 Januari 1942 was luitenant-kolonel *van Voorst Evekink* commandant van de brigade. Zijn opvolger was luitenant-kolonel *de Ruyter van Steveninck,* die tot na de terugkeer in Nederland de leiding hield.

Inspecteur der Nederlandse troepen was aanvankelijk luitenant-generaal *Noothoven van Goor.* Na diens overlijden werd zijn functie op 1 Mei 1942 overgenomen door kolonel *Phaff.* Kolonel der mariniers *de Bruyne* trad, na gedurende korte tijd belast te zijn geweest met de waarneming van de inspectie, op 15 Juli 1943 op als inspecteur, welke functie hij bekleedde tot 15 Augustus 1944. Na het aftreden van de heer *de Bruyne* werd luitenant-kolonel *P. Doorman* belast met de inspectie; deze inspectie werd later in de staf van de bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten opgenomen.

Gedurende deze periode waren voor het beleid de volgende bewindslieden verantwoordelijk. De heer *Dijxhoorn* is Minister van Defensie geweest tot 12 Juni 1941, waarna de heer *van Boeyen* tot 15 September 1942 is opgetreden als Minister van Oorlog a.i. Van deze datum tot 23 Februari 1945 was de heer *van Lidth de Jeude* Minister van Oorlog; tot 4 April 1945 bekleedde de heer *de Booy* het interimaat, daarna was de heer *de Quay* Minister van Oorlog en van 26 Juni 1945 tot 3 Juli 1946 de heer *Meynen.*

De eerste maanden na hun aankomst verkeerden de Nederlandse troepen in Engeland in een moeilijke positie, daar de Engelsen niet wisten of alle militairen betrouwbaar waren. Aanvankelijk werden de Nederlandse militairen min of meer behandeld als krijgsgevangenen. Zij mochten het kamp niet uit, terwijl de bewaking in den beginne uit Engelsen bestond. Deze situatie heeft uit de aard der zaak op de reeds voor een aanzienlijk deel gedemoraliseerde troepen een zeer onprettige indruk gemaakt. De stemming werd hierdoor niet beter. Men kan echter de Engelsen hun veiligheidsmaatregelen niet verwijten, daar dezen niet konden weten, wat zij aan de teruggetrokken Nederlandse troepen hadden. Hun kan niet kwalijk genomen worden, dat zij, gezien de toenmalige oorlogsomstandigheden, geen enkel risico met vreemde troepen wilden nemen.

Nadat een onderzoek was ingesteld naar hun betrouwbaarheid, waaraan ook de Nederlandse autoriteiten hun medewerking hebben verleend, kregen de Nederlanders meer vrijheid van beweging. De Nederlandse Regering heeft dan ook, naar het oordeel van de commissie terecht, in de houding van de Engelsen nimmer wantrouwen in een bevriende Mogendheid gezien. Zij heeft er voorts haar medewerking aan verleend, dat de politiek onbetrouwbare figuren uit het leger werden verwijderd. Na betrekkelijk korte tijd werd na aankomst van onderdelen van de Koninklijke marechaussee de bewaking te Porthcawl door deze overgenomen.

Aanvankelijk bestonden de Nederlandse troepen in Engeland ongeveer uit 700 militairen van allerlei wapens en dienstvakken, 100 man politietroepen, 250 man Koninklijke marechaussee en 250 man luchtvaarttroepen, welke laatsten reeds spoedig hun eigen bestemming volgden.

De vraag kwam naar voren, wat er met deze Nederlandse militairen diende te geschieden. Moesten zij een Nederlandse eenheid vormen dan wel opgaan in het Engelse leger? De opzet van de Regering was, zoals reeds opgemerkt, een zelfstandig Nederlands contingent te vormen, waarbij van de veronderstelling werd uitgegaan, dat de Nederlanders veel mensen zouden kunnen recruteren uit de niet bezette gebieden. In Regeringskringen dacht men aan getallen van 10 000 tot 20 000 man. Men was van plan hiermede een of meer

brigades van Engelse sterkte — dat was ongeveer een versterkt regiment — te vormen.

Er was in legerkringen een stroming, die de Nederlandse troepen niet als een eenheid wilde behouden en het personeel hiervan wilde toevoegen aan geallieerde troepen, zodat, wanneer er een Canadees of Engels onderdeel naar Nederland zou gaan, dit de beschikking zou hebben over Nederlandse verbindingsofficieren en ordonnansen om te helpen.

Hoewel toegegeven moet worden, dat een Nederlandse eenheid in vergelijking met de geallieerde eenheden een beperkte gevechtskracht zou hebben, is de commissie het er toch mee eens, dat de Regering in principe van de Nederlandse troepen een eenheid wenste te vormen, welke onder eigen vlag zou deelnemen aan de bevrijding van Nederland. Zij had dan bovendien na de bevrijding de beschikking over een, zij het kleine, Nederlandse eenheid.

Op het einde van 1940, toen de troepen in Congleton waren gelegerd en de verschillende onderdelen, die dienst deden op Engelse vliegvelden, weer waren verzameld, waren er twee bataljons. Het ene bataljon bestond uit troepen, die reeds in Nederland in dienst waren en overgestoken waren naar Engeland. Daarnaast bestond een trainingsbataljon, dat afzonderlijk gelegerd werd, waarbij de mensen, die in Engeland en elders opkwamen, werden geoefend. Intussen werd de toestand enigszins meer geconsolideerd, daar de officieren, die afkomstig waren van verschillende wapens en dienstvakken, o.m. na het volgen van cursussen met het infanterievak bekend geraakten. Ook werd tegen het einde van 1940 een staf geformeerd. De bedoeling was de troepen te vormen tot een Engelse infanteriebrigade. Het eerste bataljon zou bestaan uit de uit Nederland overgekomen troepen; het tweede zou worden gevormd door de mensen, die in Engeland opkwamen, terwijl het derde bataljon van deze infanteriebrigade zou bestaan uit van elders gekomen recruten. Bovendien zou dan nog moeten worden geformeerd een aantal hulptroepen, zoals een verbindingsafdeling en een verkenningsafdeling.

Van het plan tot vorming van een op Engelse leest geschoeide infanteriebrigade op volle sterkte is echter nimmer iets gekomen. Zoals reeds in hoofdstuk III bleek, was het resultaat van de recrutering zeer teleurstellend, terwijl bovendien steeds personeel aan de brigade werd onttrokken en velen bij het schrijden der jaren ongeschikt werden voor de dienst te velde. Bovendien was een aantal van hen, die gerecruteerd werden, zoals in genoemd hoofdstuk is gebleken, bij aankomst in Engeland reeds te oud of ongeschikt voor de dienst te velde. De sterkte van de Nederlandse troepen kwam niet boven die van een volledig bataljon plus een aantal compagnieën, waarvan er een, de z.g. suosistentencompagnie, volledig ongeschikt was voor dienst te velde en daarom voor corvée-diensten werd gebruikt. Tenslotte werd de brigade niet alleen afgeroomd voor speciale diensten, zoals bureaudiensten te Londen en commando's, doch er ging bovendien een detachement naar Nederlandsch-Indië. De commissie kan zich voorts ook niet aan de indruk onttrekken, dat de Regering tot ongeveer 1943 te weinig energiek haar oorspronkelijke opzet — het formeren van een zo groot mogelijke Nederlandse eenheid — heeft uitgevoerd. Bovendien ging tot Januari 1942 het commando van de troepen tweemaal over in andere handen, zodat de commandanten gedurende de korte tijd, dat zij het commando voerden, niet in staat waren een behoorlijke organisatie tot stand te brengen. Door al de genoemde factoren is de opzet tot het vormen van een complete brigade naar Engels model op een mislukking uitgelopen.

In het begin van 1943 heeft de Minister van Oorlog, de heer *van Lidth de Jeude,* zijn goedkeuring gehecht aan een plan van bescheidener omvang, dat was uitgewerkt door Nederlandse militaire autoriteiten in samenwerking met het Engelse Ministerie van Oorlog. Dit plan behelsde de opbouw van een brigade, bestaande uit: een brigadestaf met een kleine verbindingsafdeling, een verkenningsafdeling, een 3-tal gevechtsgroepen, een brigadetrein en enkele hulptroepen, waaronder een reserve-afdeling. Het geheel zou bestaan uit een kleine 1500 man. De commissie is van oordeel, dat de Minister hiermede een daad stelde van juist en realistisch beleid.

Ten aanzien van het gebruik van het woord „brigade" stelt de commissie vast, dat deze naamgeving verwarrend kon werken bij de geallieerde commandanten, die deze eenheid onder hun operationele bevelen kregen. Dezen zouden immers aan deze brigade een taak kunnen geven, welke in overeenstemming zou zijn met die van een werkelijke brigade. Dit heeft ook inderdaad plaats gehad. Toch meent de commissie, dat het moeilijk zou zijn geweest het woord „brigade" door een ander woord te vervangen. Toen de Nederlandse eenheid werd opgericht, bestond de mogelijkheid nog, dat grotere aantallen recruten dan in werkelijkheid het geval is geweest, aan deze eenheid

toegevoegd zouden kunnen worden. Ook dient niet uit het oog verloren te worden, dat de naam „brigade" van psychologische waarde was voor het Nederlandse volk in het bezette gebied.

Nadat de reorganisatie tot stand was gekomen, is vooral onder de krachtige leiding van de in Juli 1943 benoemde inspecteur der Nederlandse troepen, de heer *de Bruyne,* de training model aangepakt.

Hij heeft de oudere elementen, die niet meer geschikt waren voor de strijd te velde, uit de brigade gehaald en heeft, toen in 1944 bleek, dat in één van de gevechtsgroepen de infanteriekern mankeerde, er bij de Ministers van Oorlog en van Marine met succes op aangedrongen, dat deze leemte opgevuld zou worden met mariniers, die in Amerika in training waren.

De verschillende gevechtsgroepen alsmede de verkenningsafdeling werden vervolgens voor haar gevechtstraining gedetacheerd bij overeenkomstige onderdelen van het Engelse leger. De brigadecommandant hield met deze afdelingen contact door bezoeken aan de betrokken Engelse onderdelen. Met deze detacheringen werd omstreeks Mei 1943 een aanvang gemaakt. De staf van de brigade, de intendance en de geneeskundige dienst bleven in het kamp bij Wolverhampton achter. Nadat de verschillende afdelingen bij overeenkomstige Engelse afdelingen haar training hadden gehad, zijn zij weer bijeengevoegd en is de brigade als een eenheid gaan oefenen. Zij heeft ongeveer $3\frac{1}{2}$ maand te Ashridge bij Birkhampstead gelegen, daarna 3 maanden te Harwich, vervolgens 3 maanden te Frinton on Sea, weer voor 3 maanden terug te Harwich en toen in een kamp in Norfolk. Op al deze plaatsen heeft de Prinses Irene-Brigade in brigadeverband geoefend. In de eerste week van Augustus 1944 is de brigade ter sterkte van ongeveer 1200 man naar Normandië overgestoken; zij heeft toen tot aan de capitulatie met grote activiteit aan de veldtocht tegen de Duitsers deelgenomen.

Dat de geest van de troepen, nadat zij in Engeland waren aangekomen, niet erg goed was, wijten verschillende getuigen o.m. aan de omstandigheid, dat vele Nederlandse militairen bij de strijd tegen de Duitsers en tijdens de terugtocht het vertrouwen in hun officieren hadden verloren. Bij een aantal soldaten zou de gedachte hebben geheerst, dat hun officieren hen onvoldoende geleid hadden. Het gevolg hiervan was, dat, na aankomst in Engeland, de officieren niet voldoende overwicht hadden over de onder hen gestelde manschappen.

Het is moeilijk zich thans een juist oordeel te vormen over de vraag, of dezen terecht geen vertrouwen meer stelden in hun officieren. De commissie is van oordeel, dat het verlies aan vertrouwen inderdaad mede te wijten is aan het feit, dat er een aantal officieren is geweest, dat te vroeg, d.w.z. voordat de troep daar aankwam, in Engeland was aangekomen. Het is begrijpelijk, dat een verslagen leger, waarin zich verschijnselen van demoralisatie voordoen, de neiging heeft werkelijke of vermeende tekortkomingen van officieren te overdrijven. Hierbij kwam, zoals reeds eerder werd opgemerkt, dat de Nederlanders aanvankelijk min of meer als krijgsgevangenen werden beschouwd en zij aan een betrouwbaarheidsonderzoek werden onderworpen. Voorts liet de verzorging van de troepen in de eerste tijd noodgedwongen veel te wensen over; wegens gebrek aan munitie e.d. bij de Engelsen konden de Nederlandse soldaten ook niet behoorlijk worden bewapend en uitgerust, zodat zij niet geoefend konden worden. Om al deze redenen kan het geen verwondering baren, dat de stemming niet op een hoog peil stond. De commissie meent in dit verband nog te moeten opmerken, dat, naar haar mening, de verhalen over het wangedrag van Nederlandse militairen in Engeland in hoge mate zijn gegeneraliseerd.

Als afzonderlijk element, hetwelk vooral tot een bestendiging van dit slechte moreel heeft bijgedragen, wil de commissie het feit noemen, dat de Regering gedurende de eerste jaren er niet in is geslaagd het doel, waarvoor de Nederlandse eenheid werd geformeerd, aan de troepen duidelijk voor ogen te stellen. Het onttrekken van mankracht aan de brigade en de commandowisselingen moesten wel aan de troepen de indruk geven, dat de Regering niet voldoende overtuigd was van haar betekenis voor de oorlogvoering. De commissie is van oordeel, dat de commandanten tot aan 1943 dit niet hebben weten op te vangen. Een kentering is opgetreden toen Minister *van Lidth de Jeude* enige maanden na zijn ambtsaanvaarding persoonlijk aan de brigade voor ogen stelde, welke bedoeling de Regering met haar had en zijn goedkeuring hechtte aan een plan tot reorganisatie. Hoewel er na deze tijd nog een aantal strubbelingen is geweest en de klachten over het onttrekken van personeel aan de brigade bleven voortbestaan, moet worden vastgesteld, dat langzamerhand de geest van de brigade aanmerkelijk beter werd. Het spreekt vanzelf, dat de reorganisatie, gezien de moeilijke omstandigheden en het feit, dat de Nederlanders in Engeland afhankelijk waren van een vreemde Regering, niet op stel en sprong kon

worden uitgevoerd. Vooral nadat de heer *de Bruyne* in Juli 1943 is opgetreden als inspecteur van de Nederlandse troepen in Engeland, is de toestand echter veel beter geworden.

Een ernstige grief, welke voortdurend naar voren is gekomen ten aanzien van het beleid met betrekking tot de brigade, betrof het hierboven reeds gesignaleerde feit, dat vele militairen voor bureaudiensten naar Londen werden gezonden en dat bovendien de promotie aldaar sneller voortgang vond dan die van de militairen bij de brigade. Zo kwam het zelfs voor, dat zij, die bij de brigade een minder goed figuur sloegen en in verband hiermede overgeplaatst werden naar Londen, daar promotie maakten, terwijl hun ranggenoten, die bij de brigade bleven, niet bevorderd werden. Dit laatste stond in verband met de omstandigheid, dat in een gesloten eenheid met een bepaalde organisatie in het algemeen geen snelle promoties te verwachten zijn. Wel had er tegen gewaakt moeten worden, dat de promotie van bureaufunctionarissen te Londen — waaraan later ook de instelling van het Militair Gezag niet vreemd was — sneller geschiedde dan die van hen, die bestemd waren om in persoon voor de bevrijding van het vaderland te vechten. De commissie is van oordeel, dat de Regering, althans de Minister van Oorlog, ten deze onvoldoende inzicht heeft getoond.

Ondanks de moeilijkheden en ondanks het feit, dat de bezetting van de brigade niet volledig was en de gemiddelde leeftijd van haar leden te hoog voor dienst aan het front, is gebleken, dat de brigade in de formatie, waarin zij naar het vasteland van Europa overgestoken is, van een goede geest was bezield en de haar toegewezen taak op loffelijke wijze heeft vervuld.

De commissie spreekt daarom haar grote waardering uit voor de commandant, de officieren, de onderofficieren en de manschappen der brigade. Dat de brigade zulke goede resultaten heeft weten te bereiken, acht de commissie voorts mede te danken aan het doortastende optreden van de inspecteur der Nederlandse troepen, de heer *de Bruyne*.

Thans wil de commissie een korte beschouwing wijden aan de reeds hierboven ter sprake gekomen functie van inspecteur der Nederlandse troepen. Minister *Dijxhoorn* stond op het standpunt, dat er, behalve de commandant van de troepen, die met de directe leiding belast was, een autoriteit moest zijn, die verantwoordelijk was voor de gehele verzorging en de opleiding en die alle problemen, welke zich in dit verband voordeden, onder supervisie van de Minister regelde.

Luitenant-generaal *Noothoven van Goor* trad op als eerste inspecteur. Hij heeft zich met tact van zijn taak gekweten. Na hem kwam de toenmalige kolonel *Phaff*. Deze had weinig troepenervaring. Van leiding en initiatief zijnerzijds in de functie van inspecteur is de commissie weinig gebleken.

De heer *Phaff* werd opgevolgd door de toenmalige kolonel der mariniers *de Bruyne*. Hij wist te bereiken wat vóór zijn optreden nimmer bereikt was nl. dat het moreel van de brigade op een beter peil kwam en dat een organisatie in overeenstemming met de feitelijke mogelijkheden tot stand werd gebracht.

De benoeming van de heer *de Bruyne* tot inspecteur der Nederlandse troepen heeft bij de hogere officieren van de landmacht veel weerstanden opgeroepen, aangezien hij tot de marine behoorde. De commissie kan er begrip voor hebben, dat deze benoeming om die reden in die kringen niet gaarne werd gezien. Evenwel dient niet uit het oog te worden verloren, dat de heer *de Bruyne* officier der mariniers was. Bovendien was de taak van de inspecteur der Nederlandse troepen niet om operationeel leiding te geven aan de brigade — dit was immers de taak van de geallieerde legerleiding, terwijl de commandant van de brigade diende te zorgen voor de uitvoering van de door deze leiding gegeven bevelen —, doch zijn taak was veeleer een organisatorische. Hiervoor nu meende Minister *van Lidth de Jeude* — naar het oordeel van de commissie terecht — een officier nodig te hebben, die wist wat hij wilde. De Regering had vertrouwen in de heer *de Bruyne* en achtte hem het meest geschikt voor deze taak. De uitkomst heeft bewezen, dat de Regering dit goed heeft gezien.

De heer *de Bruyne* heeft op 15 Augustus 1944 zijn taak als inspecteur van de Nederlandse troepen neergelegd, naar het oordeel van de commissie in de eerste plaats tengevolge van moeilijkheden, waarin hij was gewikkeld als hoofd van het bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer [1]). Naar het oordeel van oud-Minister *van Lidth de Jeude* konden hij en de heer *de Bruyne* „elkaar, populair gezegd, niet vatten", hetgeen niet wegneemt, dat de heer *van Lidth de Jeude* met grote waardering over het werk van de heer *de Bruyne* als inspecteur der Nederlandse troepen heeft gesproken. Schadelijke gevolgen heeft, naar het oordeel van de commissie, het aftreden van de heer *de Bruyne* als inspecteur der Nederlandse troepen niet gehad, daar hij op het moment van zijn aftreden het doel, dat hij zich voor ogen had

[1]) Vgl. hierboven hoofdstuk VIII en deel 4 A van het verslag der commissie hoofdstuk XIII.

gesteld, reeds had bereikt en de Prinses Irene-Brigade reeds ingedeeld was bij het geallieerde leger, dat op het vasteland van Europa opereerde; zijn zeggenschap ten aanzien van de brigade was daardoor wel zeer gering geworden en zijn functie bestond op dat moment hoofdzakelijk in het onderhouden van verbinding met het geallieerde oppercommando.

Het zenden van een aantal vrijwilligers van de brigade naar Nederlandsch-Indië, begin Januari 1942, is één van de vele aderlatingen op personeelsgebied, welke de brigade heeft ondergaan. De aanleiding hiertoe was een request van de toenmalige commandant van de brigade, de heer *van Voorst Evekink*, aan de Regering. Deze zeide daarin, dat het een dringende wens van de brigade was naar Nederlandsch-Indië te vertrekken om aldaar aan de strijd te gaan deelnemen. Een werkelijk enthousiasme om naar Nederlandsch-Indië te gaan, leefde er in de brigade echter nauwelijks. Wel wilden de bij de brigade dienst doende Indische officieren, toen Japan de oorlog was begonnen, naar Nederlandsch-Indië terug, om daar in hun eigen leger te strijden. Voor dezen had echter een regeling getroffen kunnen worden. Van de troep zelf bleek zich echter slechts ongeveer 100 man beschikbaar te stellen voor uitzending naar Indië. Het in het request van de heer *van Voorst Evekink* vermelde was dan ook niet juist.

De commissie moet haar afkeuring over het in dit geval weinig bezonnen optreden van de heer *van Voorst Evekink* uitspreken. Nog meer veroordeelt zij de handelwijze van de Regering, die op het voorstel van de heer *van Voorst Evekink* is ingegaan. Terecht had de Regering in 1940 besloten, dat de beschikbare Nederlandse troepen niet over zee zouden worden gezonden en dat zij bij een eventuele invasie met de geallieerden naar het vasteland van Europa zouden oversteken. Aan dit beleid had zij moeten vasthouden, ook toen aan Japan in December 1941 de oorlog was verklaard. Het zenden van dit detachement had ook geen zin. In 1941 was er immers nog geen sprake van een gevechtswaardige brigade. Deze zou zich bovendien, ook al was zij gevechtswaardig geweest, eerst nog aan de Indische omstandigheden hebben moeten aanpassen. Tenslotte zou zij door haar geringe getalssterkte geen gewicht in de schaal hebben kunnen leggen. Het zenden van ongeveer 100 mensen, waartoe door de Regering tegen de mening van de meerderheid van haar adviseurs werd besloten, was dus nutteloos voor de strijd in Indië, terwijl het voor de brigade een relatief grote onttrekking van personeel betekende.

Het Indië-detachement is over zee gezonden onder leiding van een van de Indische officieren. Ook heeft de Regering de heer *van Voorst Evekink* naar Indië laten gaan. Dit heeft de commissie bevreemd, aangezien hij toch commandant van de gehele brigade was en daar dus bij behoorde te blijven. De Regering heeft gemeend deze moeilijkheid te kunnen ontgaan door de heer *van Voorst Evekink* op 6 Januari 1942 van zijn commando te ontheffen. Elegant kan de commissie de gang van zaken niet vinden.

Het detachement is in het Oosten aangekomen toen Indië reeds gevallen was. Daar de troepen niet onmiddellijk terug konden keren, kregen zij diverse taken opgedragen. Zoals uit het volgende hoofdstuk zal blijken, is een aantal van deze mensen bij het 321ste squadron op Ceylon ingedeeld. Een ander gedeelte is later weer naar Europa overgebracht en heeft tenslotte toch nog bij de brigade gediend. De heer *van Voorst Evekink* is na enige maanden weer van Ceylon naar Engeland teruggeroepen.

Ofschoon dus de opzet van het Indië-detachement als mislukt moet worden beschouwd, wil de commissie toch niet nalaten woorden van lof te spreken jegens deze militairen, die ingezet wilden worden in de strijd tegen Japan en hun dienst op goede wijze hebben vervuld.

Een andere groep militairen van de brigade heeft zich, toen de mogelijkheid zich voordeed, opgegeven voor opleiding bij de commando's, die bestemd waren tot het vormen van een „raiding force". Deze commando's, die op vrijwillige basis werden gerecruteerd, hebben ook een Nederlandse groep gevormd. De waardering van de commissie voor het werk van deze mannen is zeer groot. Zij hebben aan verschillende „raids" deelgenomen, aanvankelijk in het Oosten en later in Europa en zich daarbij op bijzondere wijze onderscheiden.

Ten aanzien van het Vrouwen Hulp Korps merkt de commissie het volgende op. Het bleek in Engeland niet mogelijk Nederlandse vrouwen, die zulks wilden, in Nederlands Rode Kruisverband te organiseren, teneinde diensten, zoals verpleging en verzorging van de troepen, te verrichten. De Engelse militaire autoriteiten wensten daarvoor geen uitrusting ter beschikking te stellen. Dit wilden de Engelsen slechts doen, wanneer deze vrouwen in een militair korps werden georganiseerd. Het is naar de mening van de commissie juist, dat het Vrouwen Hulp Korps is opgericht om de genoemde moeilijkheden te overwinnen.

Nadat een gedeelte van de Koninklijke marechaussee als een eenheid naar Engeland was overgestoken, hebben zich met dit onderdeel verschillende moeilijkheden voorgedaan. De leiding van de marechaussee werkte de pogingen om het onderdeel te doen opgaan in een Nederlandse eenheid tegen. Men wilde apart blijven en men beschouwde zich veeleer als een politiekorps dan als een onderdeel van de landmacht. Hoewel tot 1940 de marechaussee voor een groot gedeelte inderdaad een politietaak uitoefende, staat het vast, dat het korps marechaussee krachtens artikel 35 van het Koninklijk besluit van 30 Januari 1815 deel uitmaakte van de Koninklijke landmacht, zodat ook het militaire karakter van dit korps niet in twijfel kan worden getrokken. Weliswaar geeft genoemd Koninklijk besluit het korps marechaussee een aparte plaats in het leger, doch het militaire karakter staat vast. Naar het oordeel van de commissie hadden de marechaussees in Engeland dan ook zonder meer, voorzover zij daartoe geschikt waren, zich moeten schikken in het feit, dat zij als infanteristen een onderdeel van de op te richten brigade gingen vormen. De commissie keurt het af, dat de leiding van de marechaussee zich hiertegen heeft verzet. Minister *Dijxhoorn* heeft in deze zaak aanvankelijk een weifelende houding aangenomen. Vervolgens heeft hij de marechaussees voorzover zij daartoe geschikt waren, weliswaar bij een eskadron pantserwagens als militairen laten dienst doen, doch hen aanvankelijk als een apart onderdeel naast de brigade georganiseerd. Dit getuigt naar het oordeel van de commissie van een te veel toegeven aan de wensen van de leiding der marechaussee en van een slap beleid.

Wanneer men bedenkt, dat het contingent marechaussees bestond uit 250 man, terwijl er verder slechts 100 man politietroepen en 700 militairen van andere wapens en dienstvakken waren, dan is het duidelijk, dat het streven om dit relatief grote contingent aan de gewone Nederlandse troependienst te onttrekken, onjuist was. Bovendien had het betrekkelijk grote aantal onderofficieren bij de marechaussee voorzover het geen ander emplooi had, uitnemend gebruikt kunnen worden voor de aanvankelijke training van de overige troepen, ook al zou een gedeelte van deze onderofficieren wegens hun leeftijd minder geschikt zijn geweest op het gevechtsveld. De poging van de commandant der marechaussee om zijn mensen afzonderlijk te houden en te bestemmen voor een politietaak, wanneer Nederland later bevrijd zou zijn, is dan ook niet te verdedigen. Wanneer de leiding van de marechaussee meende, dat het Koninklijk besluit van 1815 voorschreef, dat de marechaussee altijd dienst moest doen onder eigen officieren en dat officieren van de linie-troepen geen zeggenschap hadden over de marechaussee — een standpunt, waarin zij formeel-juridisch sterk stond —, dan had de leiding onmiddellijk uit eigen initiatief stappen moeten ondernemen om de voorschriften, zo nodig tijdelijk, te doen wijzigen. Dat deze gedachte blijkbaar bij de leiding van de marechaussee zelfs in oorlogstijd niet is opgekomen, acht de commissie onbegrijpelijk. In dit verband merkt zij op, dat het nog naar voren gebrachte beroep op de Conventie van Genève, als zou de Koninklijke marechaussee als non-combattant moeten worden beschouwd, op de commissie een zeer onaangename indruk heeft gemaakt. Slechts een van de officieren der marechaussee, die als getuigen zijn gehoord, was van mening, dat de marechaussee geen afzonderlijk geheel moest blijven. Deze heeft het commando over de compagnie mobiele marechaussee, die naast de infanterie aan alle oefeningen deelnam, gekregen.

De commissie stelt er prijs op te vermelden, dat over het algemeen de onderofficieren en de manschappen van de marechaussee zich er niet tegen verzet hebben, dat zij bij de Nederlandse troepen werden ingedeeld.

De Nederlandse Militaire Missie, die in de Meidagen van 1940 door de opperbevelhebber van land- en zeemacht naar Engeland was gezonden, heeft na de capitulatie van Nederland onder leiding van generaal *van Oorschot* en onder verantwoordelijkheid van de Minister van Defensie aanvankelijk te Londen de werkzaamheden van diens departement waargenomen. Nadat de Minister van Defensie zijn departement na enige tijd te Londen had georganiseerd, kon de militaire missie weer volledig haar eigen taak vervullen, t.w. het onderhouden van de verbinding tussen de Nederlandse en de Britse Regering, voorzover het militairen zaken betrof.

Op 21 November 1940 is Z.K.H. Prins *Bernhard* benoemd tot hoofdverbindingsofficier tussen de Nederlandse en de Britse strijdkrachten. Deze benoeming heeft er toe geleid, dat de militaire missie in Augustus 1941 onder leiding van Prins *Bernhard* is gesteld.

De commissie heeft de indruk, dat de heer *van Oorschot* als hoofd van de Nederlandse militaire missie zijn werk op goede wijze heeft vervuld. Zijn aftreden dient naar het oordeel van de commissie gezien te worden in het licht van de houding van de Regering jegens de

[1]) Vgl. het verslag van de commissie deel 4 A, Hoofdstuk I, § 6.

vooroorlogse generale stafofficieren. In deel IV A [1]) heeft de commissie reeds gesteld, dat de verklaringen, dat de heer *van Oorschot* in deze jaren rheumatisch zou zijn geweest en dat hij een te oud man leek, onjuist gebleken zijn, gezien de leiding welke hij in de laatste jaren van de oorlog heeft gegeven aan het Bureau Bijzondere Opdrachten (B.B.O.).

VI. VERRICHTINGEN EN ORGANISATIE VAN DE LUCHTMACHT

§ 1. Inleiding

De Commissie wil dit hoofdstuk beginnen met een overzicht te geven van wat de Regering na de val van Nederland en vervolgens na die van Nederlandsch-Indië aan luchtstrijdkrachten ter beschikking had. Daarna zal aangegeven worden, welke squadrons in de oorlogsjaren gevormd zijn.

97151 *(Best)*

Luitenant-generaal b.d. *P. W. Best,* tijdens de Mei-dagen van 1940 commandant van de luchtverdediging, verklaarde, dat de sterkte van de luchtmacht op het ogenblik van de capitulatie niet absoluut vaststaat. Zij kan echter wel benaderd worden. Bij het eerste luchtvaartregiment was in de namidag van de 14de Mei nog een moderne jachtkruiser, G 1, op Schiphol gevechtsklaar; te Buiksloot waren toen nog 8 jagers, D 21, bruikbaar, alsmede 6 lichte verkenners, C 10; deze laatste waren oude toestellen.

Tussen 10 en 12 Mei 1940 heeft de heer *Best* bezoek gekregen van de Franse militair attaché, die hem aanbood om, wanneer de Nederlandse vliegvelden onbruikbaar waren geworden, het personeel en het materieel naar de vliegvelden van Rijssel en van Valenciennes te zenden. De heer *Best* heeft toen de inspecteur van de militaire luchtvaart, kolonel *van Heijst,* bij zich ontboden en hem de opdracht gegeven voorbereidingen te treffen de afdelingen op Haamstede en op Souburg naar Noord-Frankrijk weg te zenden. De heer *van Heijst* voerde het bevel over de opleiding van het vliegend personeel, welke opleiding gesplitst was in drie afdelingen, één op Texel, één op Haamstede en één op Souburg. Toen de heer *Best* het bevel tot evacuatie aan kolonel *van Heijst* gaf, kon de afdeling op Texel reeds niet meer vertrekken. De beide andere afdelingen zijn met betrekkelijk veel personeel vertrokken, die van Souburg met lesvliegtuigen en die van Haamstede per schip. De bedoeling was de strijdkrachten naar Frankrijk te evacueren. Pas later is de evacuatie naar Engeland aan de orde gekomen.

97162 *(Best)*

Toen de capitulatie kwam, was het vliegend personeel aan het einde van zijn uithoudingsvermogen. De vliegers waren uitgeput; het was afgelopen. Er heerste toen een zeer gedeprimeerde stemming. De heer *Best* had op dat moment de indruk, dat er minder materieel over was dan achteraf is gebleken. Hij heeft ten aanzien van de luchtmacht geen andere bevelen gegeven dan die, welke golden voor de landmacht bij de capitulatie. Misschien zou nog personeel geëvacueerd zijn, wanneer was gezegd: Ieder, die nog kans ziet met een vliegtuig weg te komen, moet het proberen. Dit is echter niet gebeurd.

Van bovengenoemde opleiding zijn geëvacueerd een 25-tal officieren, van wie 6 instructeurs, ongeveer 80 leerling-vliegers en 40 à 50 man grondpersoneel. Van de marineluchtvaartdienst zijn 27 vliegtuigen, aan boord waarvan 80 militairen waren, alsmede 100 man grondpersoneel — per schip geëvacueerd — in Engeland aangekomen.

Kort [1]) vóór de val van Nederlandsch-Indië werd van de militaire luchtvaart aldaar de vliegschool met 450 leerling-vliegers — van leger en marine — en met ongeveer 100 instructeurs per schip naar Australië gezonden. Er zijn slechts enkele vliegtuigen van de militaire luchtvaart overgekomen. Van de Marineluchtvaartdienst zijn daar 11 vliegtuigen veilig aangekomen. Uit Nederlandsch-Indië waren wel 21 marinevliegtuigen vertrokken, doch bij aankomst te Broome zijn er door de Japanners 10 van vernield. Op Ceylon zijn uit Nederlandsch-Indië 4 Catalina's aangekomen. Het getrainde personeel van de Marineluchtvaartdienst bestond uit 65 man vliegend personeel en 33 man gronddienst.

Een van de taken, welke de Regering te Londen zich had gesteld, was een aantal Nederlandse squadrons te formeren. In Engeland kwamen tot stand het 320ste en het 322ste squadron, in het Verre Oosten het 321ste en in Australië het 18de squadron. Daarnaast bestonden tegen het einde van de oorlog zowel in Australië als in Engeland transportsquadrons, voorts het 860ste squadron, dat van M.A.C.-schepen (merchant aircraft carrier) af opereerde, en het

[1]) Vgl. „Vleugels van de Vloot", Rotterdam 1950, blz. 82.

120ste squadron jagers, dat van Merauke uit opereerde. Voorts heeft een aantal Nederlanders bij de Engelse luchtmacht gediend.

Het personeel is aangevuld door vrijwilligers uit het buitenland, door Engelandvaarders en door in het buitenland gerecruteerde dienstplichtigen.

§ 2. Algemene opmerkingen

a. Europa

53413 *(Berdenis van Berlekom)*

Ir *J. P. Berdenis van Berlekom,* destijds reserve-officier-waarnemer, was te Londen een van de oudste luchtmachtofficieren. Hij was geplaatst bij de Nederlandse militaire missie. De missie heeft er veel werk van gemaakt om weer tot een organisatie van de luchtstrijdkrachten van de Koninklijke landmacht te komen. Hierover zijn veel

53414 *(Berdenis van Berlekom)*

onderhandelingen gevoerd, die de gehele zomer van 1940 hebben geduurd. De Nederlanders vroegen, of zij de training van de vliegers op een vliegveld in Engeland met Engelse hulp konden voortzetten. Men voelde er wel voor, maar het bleek, dat Engeland het zich niet kon veroorloven. Zelf hadden de Engelsen geweldige aantallen mensen te trainen, die uiteraard voorgingen. Ook was hun outillage nog niet in orde. Minister *Dijxhoorn* voelde er wel voor de training in Engeland af te maken. De heer *Berdenis van Berlekom* is toen bij air-commodore *Boyd* geroepen; deze zei, dat het hem speet, maar dat de Engelsen zich deze luxe op dat ogenblik niet konden veroorloven; men verwachtte elk ogenblik een grote Duitse aanval. De heer *Berdenis van Berlekom* kreeg echter het aanbod, dat de Nederlanders in New-Foundland bij het later zeer bekend geworden vliegveld Gander een vliegschool konden oprichten.

53417 *(Berdenis van Berlekom)*

De Minister heeft dit, aldus de heer *Berdenis van Berlekom,* niet gewild; hij heeft op aandringen van vice-admiraal *Furstner* de knoop doorgehakt door te besluiten alle vliegers bij de marine te plaatsen. Koloniën had deze mensen ook graag willen hebben. De Minister heeft eerst nog naar Indië geseind, of de mensen daar welkom waren en of zij daar konden worden afgetraind. Hierop was een bevestigend antwoord van de Gouverneur-Generaal gekomen. De heer *Berdenis van Berlekom* heeft toen de opdracht gekregen de mensen persoonlijk te vragen of zij naar Indië wilden vertrekken, omdat men niet gedwongen kon worden naar Indië te gaan. Op een enkele na weigerde men dit. De mentaliteit van de jongelui op dat ogenblik was, dat zij de Duitsers te lijf wilden gaan. Indië sprak niet tot hen, later ook niet. Toen de mensen bij de marine waren gedetacheerd, is van die zijde gezegd, dat zij alleen naar Indië zouden gaan om te worden afgetraind en daarna zouden terugkomen om in Engeland te worden ingezet. Dit is ook gebeurd, maar in Indië hebben zij bijna niets gedaan; er was geen materieel. De heer *Berdenis van Berlekom* heeft hierover veel klachten gehoord. Er zijn besprekingen gevoerd tussen Minister *Dijxhoorn,* vice-admiraal *Furstner* en hem over hetgeen er gebeuren moest. Eindelijk zijn deze mensen weer in groepen in Engeland teruggekomen en zij hebben toen hun training in de R.A.F. voleindigd. Zij werden geplaatst bij het 320ste squadron.

53419 *(Berdenis van Berlekom)*

Minister *Dijxhoorn,* de gehele Regering en ook de toenmalige gezant wilden het Engelse voorstel om de opleiding van Nederlandse vliegers in New-Foundland te doen plaats hebben niet accepteren. De heer *Berdenis van Berlekom* heeft het altijd heel jammer gevonden. Noorwegen had ook zo'n kleine groep mensen; dezen zijn naar Canada gegaan. Zij hebben geen uitgerust vliegveld gekregen; zij moesten er nog alles van maken. Het door de Noren daar aangelegde vliegveld heette Little Norway en het is een uitermate geslaagde organisatie geworden.

53429 *(Berdenis van Berlekom)*

De militaire luchtmacht bestond praktisch niet meer nadat het overgekomen personeel bij de M.L.D. was geplaatst. Steeds is er echter naar gestreefd toch een squadron van de militaire luchtmacht op te richten. Prins *Bernhard* heeft bereikt, dat er in December 1940 toch een groep van ongeveer 20 jongelui in de R.A.F. mocht worden getraind. Het heeft — meent de heer *Berdenis van Berlekom* — tot Maart 1941 geduurd, vóórdat de training begon; het was voor de Engelsen ook moeilijk om in te schikken, maar het is toch gebeurd. Na deze groep heeft de heer *Berdenis van Berlekom* erg zijn best gedaan om meer groepen te krijgen; successievelijk zijn deze er gekomen. Deze mensen werden allemaal voor vlieger opgeleid; de training duurde nogal lang. Het waren meest jonge mensen, die jachtvlieger wilden worden. Dit was hèt ideaal van die jongens. Toen ontstond het idee om ook een Nederlands jachtesquadrille te vormen. Langzamerhand, door er maar steeds over te praten, is dit idee ook op de departementen doorgedrongen. Toen het benodigde aantal vliegers met reserves aanwezig was, kwam de kwestie van de grondstaf, die er toch ook moest zijn. Ook dit is uiteindelijk in orde gekomen.

53435 *(Berdenis van Berlekom)*

In 1943 werd de Nederlandse eenheid opgericht door een ander squadron over te nemen en dit langzamerhand met Nederlanders te

bevolken. Eerst heeft dit squadron onder Engelse commandanten gestaan, later onder de Nederlander *B. van der Stok*. Deze is uitermate goed geweest; hij was reserve-officier van Soesterberg. Zo is het 322ste squadron tot stand gekomen. Het heeft enorme prestaties geleverd; aan de bevrijding van Nederland heeft het actief medegewerkt.

53448 *(Berdenis van Berlekom)* De heer *Berdenis van Berlekom* c.s. hebben er voortdurend op aangedrongen een directoraat voor de luchtstrijdkrachten in te stellen. Dit is in Juni 1944 geschied. Schout bij nacht *Termijtelen* werd directeur van de luchtstrijdkrachten. Deze was tevens chef marinestaf. Op Park Lane heeft het directoraat, waarvan de heer *Berdenis van Berlekom* onderdirecteur werd, een paar etages gekregen. De bedoeling was meer eenheden te vormen en meer mensen te trainen na

53449 *(Berdenis van Berlekom)* de bevrijding van Nederland. De Regering had aanvankelijk bezwaar tegen het directoraat. De Minister werd natuurlijk geadviseerd door zijn raadgevers, van wie de heer *Berdenis van Berlekom* er één was, maar er waren er ook velen van de landmacht. Het is de persoonlijke opinie van de heer *Berdenis van Berlekom,* dat deze mensen tegen een

53450 *(Berdenis van Berlekom)* onafhankelijke luchtmacht waren. Het directoraat is echter toch tot stand gekomen, want het ging er om een organisatie te scheppen, die behoorlijk liep en die prestige had bij de uitvoering van een beperkte taak.

53493 *(Berdenis van Berlekom)* Het directoraat van de luchtstrijdkrachten bemoeide zich eigenlijk alleen met concrete zaken en maakte geen militaire studies. Er was een orgaan nodig, dat samen met de R.A.F. opbouwde en op advies van de R.A.F. zou komen tot een aantal squadrons voor de strijd tegen Japan. Daarnaast zou een aparte staf kunnen uitmaken, hoe de latere luchtmacht zou moeten worden. Het directoraat had contact met S.H.A.E.F. en met de R.A.F. en ook een beetje met de Amerikaanse luchtmacht.

53469 *(Berdenis van Berlekom)* Voor het oprichten van een transportdienst op Nederland, welke dienst zou moeten doen na de bevrijding, moesten, aldus de heer *Berdenis van Berlekom,* een paar vliegtuigen worden gekocht. Eindelijk, na heel veel moeite, hebben Marine en Oorlog heel ouderwetse

53470 *(Berdenis van Berlekom)* toestellen aangeschaft, maar er was in ieder geval een begin. Men heeft een paar De Havilland-vliegtuigen gekregen en daarmede een transport flight opgesteld, op Hendon, een vliegveld bij Londen, met vliegers, die operationeel rust hadden. Met veel moeite zijn een paar mecaniciens gevonden, die niet in aanmerking kwamen om opnieuw bij een operationeel squadron te dienen. Het directoraat voor de luchtstrijdkrachten heeft daarbij veel hulp van de Engelsen gehad.

53481 *(Berdenis van Berlekom)* De heer *Berdenis van Berlekom* heeft ook te maken gehad met de verspreiding van sigaretten, de oranjepakjes met „Nederland zal Herrijzen" en met photo's van de Prinses en de Prins. Over het uit-

53482 *(Berdenis van Berlekom)* werpen van thee kan hij zich niets herinneren. De heer *Berdenis van Berlekom* werd een keer bij Prins *Bernhard* geroepen, die hem het plan uitlegde. De voorbereiding van het uitwerpen van sigaretten deed de heer *Berdenis van Berlekom* natuurlijk met genoegen. Hij had enige relaties bij het Air Ministry. Het ging allemaal zeer geheimzinnig; men sprak daarover verder tegen niemand. Zodoende maakte hij er ook geen aantekeningen over. Toen eindelijk de pakken klaar waren, moesten ze op een bepaalde plaats en tijd worden afgeleverd. Die werden daar overgenomen en verder had hij er niets meer mee te maken. De operatie had een volkomen incidenteel karakter. De heer *Berdenis van Berlekom* kan wel zeggen, dat de R.A.F. hiervoor niet

53484 *(Berdenis van Berlekom)* zoveel voelde, hetgeen te begrijpen is. Zij wilde geen extra-risico lopen voor iets, dat zij minder noodzakelijk achtte. Meestal moest men vrij laag vliegen om de pakken behoorlijk af te gooien. Als de heer *Berdenis van Berlekom* zich goed herinnert, zijn de pakken afgeworpen in de buurt van Hoorn, in ieder geval in dit gedeelte van Nederland, niet om politiek-tactische redenen, maar omdat de afweer daar voor de vliegtuigen het gunstigst was.

53486 *(Berdenis van Berlekom)* De R.A.F. heeft verscheidene luchtaanvallen gedaan op Nederlandse doelen. Zover de heer *Berdenis van Berlekom* weet, werd vooruit niet gezegd wat men ging doen. Operational commands deden dit nooit en konden het ook niet doen. Wel werden vooruit inlichtingen ingewonnen. De heer *Berdenis van Berlekom* is enige malen gevraagd om inlichtingen te geven over Zeeland. Bij vele mensen werden gegevens verzameld.

56210 *(Vos)* Ir. *P. J. Chr. Vos,* destijds reserve-officier bij de luchtmacht, bracht als bezwaar tegen de Nederlandse luchtmacht van vóór de oorlog naar voren, dat zij te klein was en dat zij niet zelfstandig was. Dit kwam natuurlijk te Londen bijzonder tot uiting. Het is slechts gelukt één squadron te vormen. Er waren natuurlijk niet veel mensen. Dat heeft Nederland zich zelf te verwijten. Het was nl. jammer, dat de luchtmacht er in 1940 niet uit is gekomen. Niet omdat de mensen niet wilden, niet omdat er geen vliegtuigen meer waren, maar omdat dit eenvoudig niet voorzien was. Als gevolg daarvan waren er maar heel weinig luchtmachtofficieren in Engeland. Men kon maar wei-

nigen aantrekken en er gingen natuurlijk veel recruten naar de brigade. De brigade slokte veel op en de mening van de heer *Vos* was, dat men beter een aantal squadrons kon hebben dan een brigade, want de squadrons hadden in die vijf jaren iets kunnen doen; de brigade kon niets doen. Wel was het natuurlijk mooier na de bevrijding met een brigade de dorpen binnen te trekken. Een propagandawaarde zat er zeker in de brigade. Het Nederlandse volk heeft gezien, dat er Nederlandse soldaten waren, maar het had in oorlogstijd meer zoden aan de dijk gezet als Nederland een luchtmacht had gehad.

Toen het 322ste squadron gevormd was, was men heel blij, maar de heer *Vos* had enige malen in een notitie doen uitkomen, dat men daarnaast ook stafofficieren moest hebben voor na de oorlog. Wat de heer *Vos* had voorgesteld, was: mensen de R.A.F. in sturen, niet om in een squadron te zitten, maar om in de staven te neuzen. Hij kreeg zelf zulk een opdracht, maar zijn bedoeling was geweest, dat er mensen na hem zouden komen. Maar er is nooit meer iemand na hem gekomen. Naar zijn smaak heeft zich dat gewroken, want men heeft na de oorlog, wat betreft de leiding van de luchtmacht, een heel moeilijke tijd gehad.

56219 *(Vos)* Het bericht van Radio Oranje d.d. 29 Augustus 1944, inhoudende, dat de luchtstrijdkrachten onder eenhoofdige leiding waren gesteld, was toenmaals wellicht niet geheel en al begrijpelijk, maar bovendien was „het onder eenhoofdige leiding stellen" ook overdreven, want die eenhoofdige leiding te Londen had niets over de Nederlandse squadrons te zeggen. Zowel het 320ste als het 322ste squadron zaten beide operatief geheel in het verband van de R.A.F. Er was geen enkele bevoegdheid van Nederlandse kant. Ook niet bij de Marineluchtvaartdienst. Het Nederlandse squadron was naast één of twee andere Engelse squadrons op een vliegveld gestationneerd; het geheel opereerde weer in een group en stond onder het „operational command" van de group. Er kwam geen Nederlander aan te pas.

56220 *(Vos)*
56222 *(Vos)*

56246 *(Vos)* Het nadeel van het vormen van een squadron was, dat de promotiekansen dan slecht werden. In de R.A.F. kon men na een half jaar of een jaar op grond van verdiensten squadronleader zijn, wingcommander, groupcaptain. In oorlogstijd is er geen enkele grens aan de promotie; als men goed is, gaat het snel. Er waren bij de Nederlanders zeer goede mensen, die, wanneer zij als eenling in de R.A.F. hadden meegelopen, squadronleader of hoger waren geworden op louter verdienste. De Nederlanders hinkten aanvankelijk op twee gedachten. Zij hadden èn geen squadron, dus het squadronwerk leerden ze niet, èn alle mensen, die in de R.A.F. vlogen, hield men tegen om squadronleader te worden. Er was a.h.w. een rem opgelegd, want het Departement van Oorlog wilde hen allen op een gegeven moment als luitenants in een Nederlands squadron kunnen plaatsen. Als er dan mannen uitschoten en wingcommander zouden worden, dan kon men hen nooit meer in het squadron krijgen.

56247 *(Vos)* Het vormen van een Nederlands squadron van de militaire luchtmacht heeft veel voeten in de aarde gehad. Wat dat betreft, was hier

56248 *(Vos)* niet de Regering de schuldige; hier waren werkelijke moeilijkheden, o.m. te weinig mensen. De vorming van het squadron heeft heel lang gehangen op grondtroepen en dit hing weer op het feit, dat men geen soldaten kreeg, want die gingen naar de brigade.

56251 *(Vos)* De luchtmacht kreeg haar benodigde mankracht niet. Men kwam bij de brigade net altijd wat mensen te kort. Geen wonder, dat er een voortdurende actie was om de brigade aan te vullen; er zaten een heleboel landmachtofficieren achter. Daar liepen generaals en kolonels rond, dus dezen hadden zeker meer te vertellen dan de ene majoor, later overste, *Berdenis van Berlekom,* reserve-officier-waarnemer. Deze bereikte niet zoveel; dit kon men hem ook niet kwalijk nemen.

56269 *(Vos)* De heer *Vos* was in 1943 bij de K.L.M. gedetacheerd. Later is de K.L.M. gemilitairiseerd. Toen men wilde militairiseren, was Waterstaat daar niet erg voor. Waterstaat wilde liever met een van militaire smetten vrije K.L.M. terugkomen, terwijl dit, naar de mening van de heer *Vos,* niet mogelijk was, omdat men niet ineens als K.L.M. terug kon vliegen. Na veel besprekingen is dit toen doorgezet. De bemanningen van de K.L.M. bestonden nagenoeg alle uit reserve-officieren. Dezen werden gewoon opgeroepen via het Departement van Oorlog. Zij kregen een uniform aan, schilderden een

56274 *(Vos)* Engelse cocarde op het vliegtuig en lieten het een nummer geven.

Men heeft kans gezien om in R.A.F.-verband een flight te vormen

56275 *(Vos)* in een transport-squadron, waar de heer *Parmentier* de militaire commandant van werd. Dit was een Nederlandse flight, maar de commandant kreeg zijn „operational" instructies van de Engelsen. De Nederlanders konden in zo'n geval wel invloed uitoefenen, maar de bevelen kwamen van Engelse zijde. Er is aanhoudend

56276 *(Vos)* Londen—Eindhoven gevlogen. Er zijn artikelen, die de Regering had gekocht, overgebracht. Men kreeg een heel va et vient van per-

sonen uit het bezette gebied naar Londen en omgekeerd. Men was toen materieel onafhankelijk van de Engelsen. Het militaire verband is, zo meende de heer *Vos,* 1 Juni 1946 beëindigd.

56277 *(Vos)*
58300 *(Moolenburgh)*

De heer *C. Moolenburgh,* die als marine-attaché was aangewezen om het contact met de Engelsen te onderhouden met betrekking tot bombardementen boven Nederland, deelde hierover het volgende mede. Bij coastal command headquarters was een officier-vlieger geplaatst als verbindingsofficier voor de vliegtuigen van de Marineluchtvaartdienst, welke kort vóór de capitulatie uit Nederland waren overgevlogen en die direct bij coastal command waren ingedeeld. Omdat deze verbindingsofficier wist, dat de heer *Moolenburgh* jarenlang bij de marinestaf werkzaam was geweest en in Nederland plaatselijk goed bekend was, vroeg deze hem, of hij niet eens naar coastal command headquarters kon komen en de heren de voorlichting geven, die gevraagd werd. De heer *Moolenburgh* heeft toen over de Nederlandse havens enkele gegevens verstrekt, welke men nodig had met het oog op de dreiging van een invasie. Aan de andere kant heeft hij daar een aantal gegevens kunnen putten uit geheime rapporten over de actie, welke de R.A.F. toen boven Europa begon, speciaal natuurlijk boven Nederland. Laatstgenoemde gegevens rapporteerde de heer *Moolenburgh* aan zijn directe chef. Toen — naar hij meent — in de Ministerraad moeilijkheden ontstonden of in ieder geval enige verbazing rees over bombardementen op Nederlandse steden en plaatsen, zoals die door Radio Hilversum werden opgegeven, werd vanwege de Regering te Londen gezegd, dat het wenselijk zou zijn, als er iemand was, die nauw contact met de R.A.F. kon opnemen over deze zaken. De ambassadeur, jhr *Michiels van Verduynen,* heeft toen de aandacht op zijn marine-attaché gevestigd, die reeds een goed contact met het Air Ministry had en stelde voor deze daarvoor aan te houden. Zo is de heer *Moolenburgh* eigenlijk door het contact met het coastal command ook met het Air Ministry en met de andere commands in verbinding gekomen.

58301 *(Moolenburgh)*

De heer *Moolenburgh* maakte rapporten over de luchtaanvallen op het bezette Nederlandse gebied. De bescheiden, welke hij op coastal command ter inzage kreeg, bestudeerde hij zeer zorgvuldig; daarna maakte hij rapporten over hetgeen hij van belang achtte voor de Regering. De Minister-President kreeg een exemplaar, tevens de Minister van Marine, de Minister van Buitenlandse Zaken, de bevelhebber der zeestrijdkrachten en naderhand ook de Minister van Oorlog.

58302 *(Moolenburgh)*

58303 *(Moolenburgh)*

Tijdens de campagne van de Duitsers in de Balkan werd op het Air Ministry een plan ontworpen om de veiligheid en het leven van de Duitsers in bezet West-Europa vrijwel onmogelijk te maken. In het bijzonder wilde men de Duitse fighters zoveel mogelijk uit Noord-West-Europa verjagen, teneinde de verliezen, welke de R.A.F. vooral bij de dagaanvallen met de lichte Blenheim-bommenwerpers leed, te reduceren. Men heeft toen een ogenblik gedacht dit misschien te kunnen bereiken door de electrische centrales in de Westeuropese kuststrook onbruikbaar te maken. Dit werd aan de heer *Moolenburgh* verteld, waarop hij heeft gezegd: „Daar behoeven wij niet over te praten, want niet alleen, dat u de Duitsers daar niet mee treft, die hebben toch hun eigen aggregaten voor hun zoeklichten en hun anti-luchtvuurleiding bij de batterijen, doch u maakt het leven in Nederland volkomen onmogelijk, waar alles op electrische basis geschoeid is, zoals zuivelfabrieken, bakkerijen, meelfabrieken, enz. Het land kan verder niet bemalen worden, wanneer de electrische stroom uitvalt". Voor het Air Ministry vormde deze mening een teleurstelling. Men zou haar dan ook gaarne door de Nederlandse Regering bevestigd zien. Het Kabinet — de heer *Albarda* was toen Minister van Waterstaat — bevestigde het standpunt van de heer *Moolenburgh,* dat men de centrales in Nederland niet moest aanvallen. Dit werd overgebracht aan het Air Ministry; de Air-Council heeft zich daarmede verenigd. De Nederlandse centrales hebben derhalve van begin 1941 af op de lijst van verboden doelen gestaan.

Kolonel *de Bruyne* heeft in 1943 voorgesteld een comité te vormen, bestaande uit de Minister-President, de Minister van Buitenlandse Zaken, de Minister van Marine, de Minister van Oorlog en jhr. *Michiels van Verduynen* om over belangrijke bombardementskwesties geraadpleegd te worden en beslissingen ter zake te nemen. Bij dit comité zouden dan nog als technische adviseurs kolonel *de Bruyne* en de heer *Moolenburgh* zitten en bovendien zou Z.K.H. Prins *Bernhard* bij alle vergaderingen aanwezig kunnen zijn. Die commissie is tot stand gekomen en heeft tot aan het einde van de oorlog bestaan. Naderhand is door deze commissie een door de „Oorlogsraad" goedgekeurde instructie voor de heer *Moolenburgh* opgesteld, die hierop neerkwam, dat, wanneer er moeilijke gevallen waren, het verzoek aan de Minister-President gericht moest worden de commissie bij elkaar te laten komen. De heer *Moolenburgh* legde dan het geval, dat zich

58305 *(Moolenburgh)*

58306 *(Moolenburgh)*
58307 *(Moolenburgh)*
58308 *(Moolenburgh)*

voorgedaan had of zich zou kunnen gaan voordoen, voor en gaf zijn advies. De commissie nam daarop een beslissing, volgens welke verder werd gehandeld. In die instructie stond ook, dat in gevallen, die spoedeisend waren en waar geen aperte moeilijkheden in te voorzien zouden zijn, de heer *Moolenburgh* naar eigen inzicht kon handelen, natuurlijk altijd onder de voorwaarde naderhand rapport uit te brengen.

58348 *(Moolenburgh)*

Bovengenoemde ministeriële commissie heeft altijd op het standpunt gestaan — het enige juiste standpunt gelooft de heer *Moolenburgh* —, dat interventie van buitenstaanders met werkelijke operaties in verband met troepenbewegingen niet moest plaats hebben. Bij de strategische bombardementen, zoals die plaats hadden op het achterland, hadden zij „ a finger in the pie". Maar een aanval in verband met de operaties van oprukkende troepeneenheden werd uitsluitend beoordeeld door de bevelhebber van die troepeneenheden.

58326 *(Moolenburgh)*

De heer *Moolenburgh* herinnert zich de verspreiding van pakjes thee boven Nederland van de lucht uit. Op een gegeven moment is dit schriftelijk aangevraagd. De heer *Moolenburgh* heeft het gevraagd aan de foreign-liaison-section van het Air Ministry. Een tijd later hebben zij antwoord gekregen, dat men het bij voorkomende gelegenheden gaarne zou doen; dit is ook gebeurd.

38208 *(Dijxhoorn)*

Met de militaire luchtvaart is het, aldus verklaarde de heer *Dijxhoorn,* als volgt gegaan: van de marine en de landmacht kwamen er vliegers en ook enig ander personeel over. Het was natuurlijk prettig geweest, wanneer er weer een marine- en een landmachtvliegdienst opgebouwd had kunnen worden. De toestellen waren er echter niet voor, evenmin de mecaniciens, het grondpersoneel en de instructeurs; het ging dus niet. De heer *Dijxhoorn* heeft toen, omdat de marinevliegdienst het meeste bezat, alles van de luchtmacht overgeheveld naar de marine. Hij kon voor de marine dan iets bruikbaars maken. Met de heer *Sinclair,* de Engelse Minister voor de luchtmacht, had hij afgesproken, dat degenen, die bij de landmacht wilden vliegen, zouden worden opgeleid bij de Royal Air Force. Nederland had dus alleen een eigen marinevliegdienst; voor de landmacht ging alles naar de Royal Air Force, waar de Nederlanders op den duur eigen squadrons zouden krijgen.

57612 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude,* van September 1943 af Minister van Oorlog, heeft aangedrongen op de vorming van een speciaal Nederlands squadron in de R.A.F. Wat gold voor de luchtmacht, gold ook voor de brigade; de Regering wilde een Nederlandse eenheid hebben onder Nederlandse kleuren. Later is de gedachte naar voren gekomen een afzonderlijk departement voor de Nederlandse luchtvaart in te stellen. Er is toen een directoraat voor de luchtstrijdkrachten gekomen. Er waren drie belanghebbenden bij de luchtvaart: de Ministeries van Oorlog, van Marine en van Koloniën — later Overzeese Gebiedsdelen —, die elk meer krachten wilden aantrekken dan beschikbaar waren. Die moesten toen onderling worden verdeeld. Als hoofd van het directoraat werd vice-admiraal *Termijtelen* benoemd en als onderchef majoor *Berdenis van Berlekom.* Van een oprichting van een afzonderlijk luchtvaartministerie, hoe sympathiek men hierover op zich zelf kan denken, kon natuurlijk geen sprake zijn. De Regering kon onder de bestaande omstandigheden geen principiële verandering aanbrengen. Dit vraagstuk is in Nederland herhaaldelijk aan de orde gekomen en wanneer er een besluit in die zin zou moeten worden genomen, zou dit onder normale omstandigheden moeten gebeuren. Men moest te Londen geen luchtvaartministerie stichten, terwijl men een groot tekort aan luchtvaartpersoneel had. Het onderlinge overleg tussen de departementen en het overleg met de Britse autoriteiten werd door de oprichting van het directoraat gemakkelijker, maar overigens veranderde er niet veel. Het zwaartepunt werd meer verlegd naar de directeur-generaal.

57613 *(van Lidth de Jeude)*

57614 *(van Lidth de Jeude)*

57542 *(van Lidth de Jeude)*

Er werd, aldus de heer *van Lidth de Jeude,* om dadelijk een actieve rol te kunnen spelen, liever dienst gedaan bij de luchtmacht of bij de commando's dan bij de brigade.

57543 *(van Lidth de Jeude)*

Er werd van Engelse zijde voortdurend aandrang uitgeoefend om de brigade niet te ontvolken. Die aandrang was van zodanige aard, dat men het van Engelse kant op de koop toe nam, dat de Nederlanders daardoor minder konden leveren aan die onderdelen, die daadwerkelijk aan de oorlog deelnamen. De aantallen waren te klein en het effect was zo gering. Sommiger mening, dat de Regering te weinig oog had voor de belangen van de luchtmachtzaken, achtte de heer *van Lidth de Jeude* niet juist. Het was voor de Regering zeer moeilijk om met het veel te geringe aantal mensen aan alle verlangens tegemoet te komen. Er is per saldo toch nog een aantal bij de luchtmacht geplaatst. Het is heel begrijpelijk, dat de mensen het laatste liever wilden, doch het effect was wegens het volkomen onbetekenende aantal uiterst gering. Men moet vooral niet denken,

57544 *(van Lidth de Jeude)*
57545 *(van Lidth de Jeude)*

57546 *(van Lidth de Jeude)*

dat er een soort vasthoudendheid was om de brigade tot elke prijs op peil te houden, tot schade van andere werkelijke belangen.

64652 *(Furstner)* Toen de Nederlanders in Engeland aankwamen, hadden zij, aldus de heer *Furstner,* nog de oude Fokkers T VIII W, waarmee zij op 1 Juni 1940 de bewaking van het kanaal van Bristol en de Zuidelijke ingang van de Ierse Zee tegen onderzeeboten hebben overgenomen. De Nederlanders hebben ook Avro-Ansons, landvliegtuigen, overgenomen, welke later zijn vervangen door Bostons en daarna door Mitchells, zeer moderne bommenwerpers, welke in 1944 gedurende de opmars nabij Brussel zijn gestationneerd geweest. Nederland is de enige buitenlandse Mogendheid geweest, die in de R.A.F. een eigen squadron had, eigen jurisdictie, enz.

64659 *(Furstner)* Op zijn inspectiereis in Amerika is de heer *Furstner* ook op de vliegschool te Jackson geweest. Deze maakte een zeer goede indruk.

64787 *(Furstner)* Hier was een combinatie van land- en zeemachtvliegers, die onder generaal *van Oyen* werden opgeleid. Het was een zeer levend bedrijf. De mensen werden op tijd afgeleverd. Deze school is zeer spoedig na de val van Indië begonnen. De heer *Furstner* is er in October 1942

64788 *(Furstner)* geweest en de zaak was toen reeds in vol bedrijf. De vliegers, die

64790 *(Furstner)* waren opgeleid, zijn voornamelijk, in eerste instantie althans, in Europa gebruikt. De Nederlanders beschikten over het 320ste squadron Mitchell-bommenwerpers van de Marineluchtvaartdienst, het 321ste squadron met Catalina's en andere amphibie-vliegtuigen eveneens van de M.L.D., het 18de squadron van het K.N.I.L. in Australië en het 322ste squadron, dat later is opgericht met Nederlandse jachtvliegers. Deze laatsten waren in dienst van de R.A.F., waren gekleed in R.A.F.-uniform en onderworpen aan Engelse jurisdictie,

64793 *(Furstner)* maar allen Nederlanders. Hier waren veel jongelui bij, die waren opgeleid te Jackson.

In September 1940 is door de Minister van Defensie besloten het personeel van de militaire luchtmacht bij de Marineluchtvaartdienst te detacheren. Op de vraag, of hij ook aandeel heeft gehad in de voorbereidingen voor deze beslissing, antwoordde de heer *Furstner,* dat het ongetwijfeld met hem zal zijn besproken. In het allereerste begin is er een deel van deze mensen voor training naar

64796 *(Furstner)* Indië gegaan. Dit was de opleiding op Morokrembangan, vlak bij

64798 *(Furstner)* Soerabaja, waar een marinevliegkamp was.

De heer *Furstner* herinnert zich, dat iedereen in de Commissie Oorlogvoering wenste, dat admiraal *Termijtelen* het directoraat der luchtstrijdkrachten op zich zou nemen, waardoor een deel der landmacht onder diens bevelen kwam. De heer *Furstner* heeft zich er min of meer tegen verzet, omdat admiraal *Termijtelen* reeds

64799 *(Furstner)* chef van de marinestaf en commandant van de marine in Engeland

64800 *(Furstner)* was. De heer *Furstner* weet, dat naar een zelfstandige luchtmacht is gestreefd. De marine zag in de vorming van dit directoraat een kleine schrede op de weg naar zelfstandigheid. Dit is door de Commissie Oorlogvoering opgevangen door als directeur een vice-admiraal aan te stellen. Het heeft maar twee jaar geduurd; eerst is de heer *Termijtelen* en daarna de heer *Heeris* daarmee belast geweest; vervolgens is het een landmachtzaak geworden. Dit was ook helemaal niet erg, wanneer de marine maar een vinger in de pap kon houden en op een gegeven moment, vooral wat de opleiding betreft,

64801 *(Furstner)* eisen kon stellen ten aanzien van de studie van watervliegtuigen en andere marinevliegtuigen. De heer *Furstner* verklaarde zelf helemaal niet voor een zelfstandige luchtmacht te zijn.

64802 *(Furstner)* De stichting van het directoraat betekende dus in dit kader, dat bepaalde onderdelen bij de opleiding zouden worden samengevoegd; er zou echter geen onafhankelijke luchtmacht komen, zoals b.v. de R.A.F. dit is. De oorlogspractijk is, aldus de heer *Furstner,* de volgende: de R.A.F. heeft in het begin van de oorlog de operationele contrôle over het coastal command, over dat gedeelte van de vliegtuigen van de R.A.F. dus dat boven zee werkte, afgegeven aan de Admiralty. Terwijl men in Engeland dus wel een zelfstandige R.A.F. had en een Fleet Air Arm onder de Admiralty — voornamelijk de ingescheepte vliegtuigen — is, toen het werkelijke oorlogsgebruik aan de orde kwam, ook de shore based aircraft, de vliegtuigen dus, die van de wal af boven zee opereerden, overgegeven, wat de operaties betreft, door de R.A.F. aan de Admiralty. De reden was, dat de opdrachten in oorlogstijd zee-opdrachten bleken, zoals het bombarderen van schepen langs de kust, van onderzeeboten en dergelijke, waarvoor men in het algemeen mensen moet hebben, die hebben gevaren en die weten wat het vóór- en wat het achterschip van een vaartuig is. Het is wel merkwaardig, dat in Engeland, waar men eerst een onafhankelijke luchtmacht had, de R.A.F. een zeer groot deel van zijn operationele bevoegdheid, toen de nood drong, weer heeft teruggegeven aan de Admiralty, natuurlijk met wederzijds goedvinden. Dit bracht geen onoverkomelijke moeilijkheden, omdat in oorlogstijd naar geld niet werd gekeken en coastal command ook bij nieuwe aanbouw overlegde met de Admiralty. Maar vóór de oorlog,

in de gewone begrotingsperiode, toen het geld in Engeland helemaal niet overvloedig was, heeft de R.A.F. voor coastal command eigen vliegtuigen aangeschaft, die helemaal niet voldeden aan de eisen van de oorlogvoering ter zee. Dit heeft inderdaad in de eerste maanden van de zee-oorlog veel moeilijkheden opgeleverd. De heer *Furstner* is dus helemaal niet voor een onafhankelijke luchtmacht, die alles omvat, de tactische behoeften van zowel zeemacht en landmacht als de strategische luchtmacht. Iets heel anders is natuurlijk, dat de grote Mogendheden er op een gegeven moment los van de vliegtuigen voor zee- en landmacht, nog een strategische bombardementsmacht op na kunnen houden, zoals Amerika, waar nog altijd een legerluchtmacht is en waar de commandant van de legerluchtmacht practisch zelfstandigheid heeft ten aanzien van het verplaatsen van zijn eskaders en van de te bombarderen doelen. In de R.A.F. was het fighter command helemaal R.A.F., het bomber command was ook helemaal R.A.F., maar het coastal command was geheel onder operationele leiding van de Admiralty.

b. Buiten Europa

Op 24 Maart 1942 zond dr *van Mook* met betrekking tot de verdere opleiding van vliegers, afkomstig uit Nederlands-Indië, het volgende telegram uit Sydney naar de Minister-President:

„Van *van Mook* voor *Gerbrandy:*

Het volgende moet ik in overweging geven ten aanzien fundamenteele meeningsverschil tusschen *van Oyen* en *Helfrich* omtrent plaats vliegeropleiding, ofschoon door regeling bevelvoering geheel buiten militaire zaken staande. Dat aanvankelijk door mij voorstellen werden gedaan berustte op de opdracht van Gouverneur-Generaal die mij had gesteld aan het hoofd van alle uitgezonden Nederlandsch-Indische landsdienaren. Dit voorstel berustte op de overweging dat alle 450 uitgebrachte leerlingvliegers onze laatste reserve vormden voor eigen luchtmacht weshalve daarvoor zoo snel en grondig mogelijk opleiding en zoo goed mogelijk uitrusting gezocht moet worden daar groote meerderheid van leerlingen ook wanneer zeer spoedig met opleiding wordt aangevangen, eerst gevechtsklaar kan zijn over 6 tot 12 maanden. Daarom behoefde plaats opleiding in het geheel niet verband houden met toekomstige operatie terrein. Veeleer gewenscht afgelegen plaats om storing in de opleiding of geforceerd in gevecht brengen van onvoldoende opleiding leerlingen te voorkomen. V.S. waren aangewezen door deze overwegingen daar ten eerste vervoerprobleem beperkt tot overbrengen personeel, hetgeen gemakkelijk daar derwaarts ruimschoots scheepsruimte beschikbaar van Australië. Ten tweede volledige uitrusting voor lesmateriaal aldaar verkrijgbaar. Ten derde kans op aanwerven van Nederlanders of Nederlandsche onderdanen voor grondpersoneel en technische krachten zoomede mogelijkheid opleiding daarvan aldaar het grootst. Ten vierde het uitzenden van geformeerde expedities met eigen vliegtuigen naar ieder gewenscht gevechtsterrein van daar het gemakkelijkst. Ik moet betwijfelen op grond van kennis van Britsch-Indische toestanden of project goede opleiding aldaar in korten tijd mogelijk terwijl in ieder geval overbrengen van leerlingen en lesmateriaal en naderhand van gevechtsvliegtuigen, die dan niet door eigen daarin geoefende menschen overgevlogen kunnen worden, met groote moeilijkheden gepaard zal gaan. Bovendien acht ik Britsch-Indië voor vrij langdurige opleidingsperiode militair onzeker en ongeschikt milieu voor onze Indonesische en Europeesche leerlingen. Verder moet ik er nog op wijzen dat het overbrengen van leerlingen uit Australië alwaar vliegfaciliteiten in ieder geval beter dan in Britsch-Indië, naar laatst genoemd land alhier niet zal worden begrepen als rationeele oplossing van het opleidingsvraagstuk, hetgeen wel het geval met overbrenging naar U.S.A.

Volgens van *Weijerman* verkregen inlichtingen kan op volle medewerking Amerikaansche autoriteiten worden gerekend. Indeeling opleiding in leger en marine gedeelte kan geheel naar den wensch van Ministers van Oorlog en Marine en *Helfrich* geregeld worden.

Op grond van het bovenstaande hetgeen overeenstemt met meening van alle, ik herhaal alle vliegdeskundigen, moet ik overbrenging van de vliegopleiding naar Britsch-Indië zeer ernstig ontraden en nogmaals overbrenging naar de V.S. aanbevelen.

Door *van Oyen* en mij werd *Helfrich* uitvoerig in kennis gesteld met algemeene en technische bezwaren Britsch-Indië.

Washington heb ik op de hoogte gebracht."

Op 26 Maart deelde de heer *Loudon* aan de Minister-President het volgende mede:

„Verwijzend naar telegram Sydney aan Minister-President over de plaats van vliegeropleiding wijs ik nogmaals op groote politieke belang om opbouw van onze strijdkrachten zoo te organiseeren dat wij ook met Amerika blijven samenwerken en geen grond geven aan de meening dat wij de zaak in hoofdzaak met Britten doen. Ik verwijs tevens naar mijn vorige telegrammen in deze mede in verband met de zich steeds meer afteekenende offensieve plannen van *MacArthur*."

Op 30 Maart 1942 zond de Minister van Oorlog a.i., de heer *van Boeyen*, met betrekking tot de luchtmacht in Australië een brief aan zijn ambtgenoot van Marine, waarin hij o.m. het volgende schreef:

„Ik acht het een politiek belang, dat onze strijdmacht in het Verre Oosten actief aan de operatiën blijft deelnemen. Voorshands geldt dit in het bijzonder voor de strijdmacht ter zee en in de lucht. Ik meen er echter de aandacht op te moeten vestigen, dat het evenzeer van wijs politiek beleid getuigt in Europa zooveel mogelijk actief te blijven optreden. Toen voor eenige maanden in West-Europa een toestand van betrekkelijke rust bestond en in het Verre Oosten de strijd woedde om het behoud van onze Oost-Indische gebiedsdeelen, was er aanleiding de versterking der strijdkrachten aldaar voorrang te geven. Thans is het echter eenigszins anders gesteld. De positie op beide oorlogstooneelen is nu in beginsel gelijk, terwijl er zelfs reden is onze belangen bij de voortzetting van den strijd in Europa hooger te waardeeren.

In verband met het vorenstaande meen ik mij op het standpunt te moeten stellen, dat het opbouwen van een luchtmacht in Australië niet ten koste zal mogen gaan van hetgeen hier te lande reeds is bereikt met de vorming van luchtstrijdkrachten. Zooals Uwer Excellentie bekend moge zijn, doen thans de eerste tientallen vliegers der Koninklijke landmacht actief aan de operatiën mede, terwijl de overigen nog in verschillende stadia van hun opleiding zijn. Op den weg naar het vormen van een eigen Nederlandsche eenheid zijn reeds vele schreden afgelegd, doch het einddoel is nog niet bereikt. Ik zou het bepaald ongewenscht achten wanneer het vormen van een luchtmacht in Australië ten koste zou moeten gaan van hetgeen hier te lande reeds is bereikt en tot het gevolg zou leiden, dat onze activiteit in de Europeesche lucht verloren zou gaan.

Hoewel voor het tegenwoordige het verleenen van steun door beschikbaarstelling van hier te lande dienende vliegers nog niet aan de orde is, meen ik nochtans goed te doen Uwer Excellentie reeds thans mijn standpunt te dezer zake te doen kennen.

Ik merk in dit verband nog op, dat ik in voorkomend geval gaarne bereid ben medewerking te verleenen door zich onder de recruten in de Vereenigde Staten en in Canada bevindende gegadigden voor de vliegeropleiding ten deele beschikbaar te stellen."

88136 *(H. de Vries)*

Kolonel b.d. K.N.I.L. *H. J. de Vries* is in 1942 daags vóór de capitulatie van Java naar Australië gezonden, waar hij aanvankelijk belast is geweest met luchtvaartzaken en waar hij werd toegevoegd aan de Amerikaanse generaal *Brett*. De luchtvaartzaken, welke hij in Australië behandelde, betroffen hoofdzakelijk de opbouw van een squadron.

88139 *(H. de Vries)*

Met goedvinden van de Australische Regering was reeds eerder een aantal instructeurs en vliegers, alsmede een tweehonderd adspirant-vliegers, die reeds waren gekeurd, naar Australië gestuurd. De

88141 *(H. de Vries)*

heer *de Vries* meende, dat deze mensen medio Februari 1942 daar zijn aangekomen. De Australiërs hadden evenwel geen personeel noch materieel om de mensen op te leiden. Direct is toen overwogen, of onder deze omstandigheden — vermoedelijk zou de eerstvolgende Japanse aanval wel op Australië zijn gericht — de opleiding niet beter in Amerika kon plaats hebben. Hiertoe is besloten en de mensen zijn toen naar Amerika gezonden.

88154 *(H. de Vries)*

Er bleef in Australië aan luchtmacht toch nog wel iets over. Met de in Australië achtergebleven mensen is toen een begin gemaakt met de formatie van het 18de squadron.

88156 *(H. de Vries)*

De moeilijkheid was in de eerste plaats de materieelvoorziening. De Nederlanders kregen vrij snel drie vliegtuigen en de levering van de rest werd eigenlijk — en naar de mening van de heer *de Vries* zeer terecht, omdat generaal *MacArthur* zich op het standpunt stelde: ik heb toch al weinig vliegtuigen en ik kan ze beter operatief gebruiken dan als lesvliegtuig voor deze Nederlanders — op de lange baan geschoven. Hierdoor heeft de opleiding in Canberra

zo lang geduurd. Er waren ervaren vliegers, die echter moesten leren vliegen op het nieuwe type vliegtuig; hiervan waren er maandenlang slechts drie en deze waren soms weken niet vliegklaar, omdat reparaties niet steeds tijdig en snel konden worden uitgevoerd.

88158 *(H. de Vries)* Er zijn enige malen door schout bij nacht *Coster* stappen ondernomen om te pogen hierin verbetering te brengen. Het is echter steeds door de Amerikanen afgewimpeld, onder het motief: operatief gebruik gaat voor.

88160 *(H. de Vries)* Een andere moeilijkheid was, dat de Nederlanders maar weinig mensen hadden; behalve een aantal piloten was er vrijwel geen technisch personeel. De heer *de Vries* gelooft, dat men einde Maart 1942 is begonnen om op de Nederlanders, die in Australië waren, de dienstplicht toe te passen. De recruten waren voor een groot deel nodig voor de gronddienst. Ten aanzien van de supply was men afhankelijk van de goede wil van de Australiërs en Amerikanen: dezen hadden in 1942 zelf ook niets.

88162 *(H. de Vries)* Het heeft ongeveer een jaar geduurd voordat het 18de squadron klaar was en voordat het operatief werd ingezet.

68689 *(Fiedeldy)* In Juli 1943 is, aldus zijn verklaring, de heer *B. J. Fiedeldy* hoofd van de afdeling C van het Indische Departement van Oorlog in Australië geworden. Hij was belast met de zorg voor personeelsaangelegenheden van de luchtmacht en moest contact onderhouden met de Australische luchtmacht.

Zodra Nederland was bevrijd, zouden er oorlogsvrijwilligers komen, die in Australië zouden worden opgeleid. De heer *Fiedeldy* heeft hun uitzending moeten voorbereiden met het Australische hoofdkwartier. De eerste ploeg van oorlogsvrijwilligers, ongeveer 1000 man, is aangekomen en ingezet. Dit was in Maart 1945. Deze oorlogsvrijwilligers waren bestemd voor vliegopleiding of voor een technische opleiding. Voor het technische personeel was een kamp te Melbourne gehuurd. De vliegers zouden eerst worden opgeleid in St. Ive bij Sydney en daarna op de verschillende Australische vliegscholen. Van deze opleiding is niets terechtgekomen, omdat Japan in Augustus 1945 capituleerde.

68690 *(Fiedeldy)*
68691 *(Fiedeldy)*

68692 *(Fiedeldy)*

68703 *(Fiedeldy)*
68704 *(Fiedeldy)*

68705 *(Fiedeldy)* Het 18de squadron is na de capitulatie in 1945 van Batchelor bij Port Darwin naar Indië gegaan. Het kwam toen te Balikpapan. De jachtafdeling was eerst te Merauke gestationneerd; deze is later naar Biak gegaan. De transportafdeling zat te Brisbane. In een later stadium zijn deze afdelingen naar Java gegaan. Dat is vrij laat geweest; de heer *Fiedeldy* meent October 1946.

90385 *(Giebel)* Luitenant-generaal b.d. *C. Giebel* verklaarde op 21 September 1941 uit Duitse krijgsgevangenschap ontsnapt te zijn. Op 28 of 29 Januari 1942 is hij in Nederlandsch-Indië aangekomen en op 4 Maart 1942 met een transportvliegtuig naar Australië vertrokken. Vandaar is hij naar Jackson in de V.S. gegaan; aldaar heeft hij een functie bij de opleiding gekregen.

90386 *(Giebel)* Bij het begin van de opleiding te Jackson waren er om en nabij 500 vliegers. Nederlanders, die in de Verenigde Staten of op het Amerikaanse continent woonachtig waren en die in militaire dienst kwamen, meldden zich te New York; vandaar werden velen naar Jackson gezonden. Er zijn er ook wel gekomen van de opleiding te Guelph, Canada. Later kwamen er ook velen uit Europa. Dezen waren uit Nederland ontsnapt en b.v. via Spanje in Curaçao gekomen; zij gingen dan verder naar Jackson.

90387 *(Giebel)* Het grootste aantal leerlingen bedroeg op een gegeven ogenblik omstreeks 700. Zij waren in verschillende stadia van opleiding. Van degenen, die het eerst klaar waren, zijn er begin 1943 enigen naar Engeland gegaan. Later zijn er ook nog naar Engeland gegaan, evenals naar Australië. Het grootste deel van de opgeleiden is tenslotte in Australië terechtgekomen. De vliegers in Engeland werden ter beschikking gesteld van het Ministerie van Oorlog te Londen. Later hoorde men wel, dat zij bij het 320ste squadron waren geplaatst of bij de navy air service op aircraft carriers. Er zijn één of twee aircraft carriers geweest, die waren bemand met Nederlandse vliegers.

90388 *(Giebel)*

90389 *(Giebel)* Op 8 Februari 1944 werd de school officieel opgeheven. Er is nog een plechtigheid verbonden geweest aan de opheffing. Zelf is de heer *Giebel* in Maart d.a.v. naar Australië gegaan, waar hij bij de N.I.C.A. is geplaatst.

90410 *(Giebel)*

87497 *(van Oyen)* Luitenant-generaal K.N.I.L. b.d. *L. H. van Oyen* was ten tijde van de capitulatie van Java commandant van de militaire luchtvaart. Dat is hij ook gebleven. Hij is door de Gouverneur-Generaal, de heer *Tjarda van Starkenborgh Stachouwer,* aangewezen om met de groep van dr *van Mook* in de nacht vóór de overgave, 7 Maart 1942, met een paar transportvliegtuigen, welke de heer *van Oyen* als commandant van de militaire luchtvaart ter beschikking had, uit te wijken naar Australië. Zij zijn 's nachts om ± 12 uur van een emergency strip — een weg —, opgestegen en gevlogen naar de noordkust van Australië.

87499 *(van Oyen)* De heer *van Oyen* had ongeveer een maand of zes weken tevoren,

omstreeks 1 Februari 1942, de leerlingen van de vliegschool van het K.N.I.L. met een schip naar Australië gezonden om daar verder te worden opgeleid. De marine had hetzelfde gedaan. Toen de heer *van Oyen* in het begin van Maart 1942 in Australië aankwam, trof hij daar dus aan leerling-vliegers van het leger en van de marine en verder ook de instructeurs met hun gezinnen. De leerling-vliegers waren zonder gezinnen gezonden, omdat men toen nog in de veronderstelling leefde, dat de oorlog op Java zo lang zou duren, dat de leerling-vliegers in Australië zouden kunnen worden opgeleid en daarna in Indië nog aan de strijd zouden kunnen deelnemen.

87506 *(van Oyen)* De opleiding was, alles bij elkaar, voor leger en marine samen, leerlingen en instructeurs, een zeshonderd man sterk, waarvan 100 instructeurs en 500 leerlingen.

87517 *(van Oyen)* Begin April werd definitief beslist, dat de opleiding naar Jackson, in Amerika, zou gaan. De heer *van Oyen* is er begin Mei 1942 aangekomen. Hij is dus ruim een maand in Australië gebleven.

87533 *(van Oyen)*
87534 *(van Oyen)* Toen de heer *van Oyen* naar Amerika ging, bleef een stel geoefende vliegers met hun commandant, overste *Fiedeldy,* in Australië achter. Deze afdeling bleef niet onder commando van de heer *van Oyen;* hij heeft van April 1942 af tot zijn terugkeer in Australië op 1 November 1943 met Australië geen bemoeienis gehad. In die tijd was kolonel *van Straten* commandant van de Nederlandse strijdkrachten in Australië. De bedoeling was de mensen in Jackson op te leiden en hen na de opleiding terug te brengen naar Australië om vandaar uit mede te werken aan de herovering van Indië. Later zijn er groepen uitgehaald, die een andere bestemming hebben gekregen, b.v. om opgeleid te worden voor diensten op vliegdekschepen in Engeland. Ook zijn er nog jachtsquadrons naar Engeland overgebracht. Het personeel is eerlijk verdeeld tussen Australië en Engeland. Admiraal *Furstner* heeft de beslissingen genomen. Er was te

87537 *(van Oyen)*
87540 *(van Oyen)* Londen bepaald, dat Jackson zou staan onder de bevelhebber der zeestrijdkrachten en later is de onderbevelhebber der zeestrijdkrachten, de heer *Helfrich,* er tussen gekomen. Dit had natuurlijk zin toen de vliegers weer in Australië zaten.

87599 *(van Oyen)* De heer *van Oyen* heeft bij de opleiding te Jackson buitengewoon veel medewerking gehad van de Amerikaanse legerautoriteiten; de opleiding kon daardoor in korte tijd tot in de finesses worden uitgevoerd. Letterlijk alles, wat de Nederlanders vroegen, konden zij krijgen, ook de meest moderne hulpmiddelen. De heer *van Oyen* gelooft, dat het een geslaagde opleiding is geweest. Hij is weggegaan

87600 *(van Oyen)* om het legercommando in Australië op zich te nemen einde October 1943. Toen waren er nog verschillende dingen af te wikkelen. De toenmalige kolonel *Giebel* is nog een paar maanden achtergebleven; daarna is de opleiding opgeheven. De leerlingen zijn succesvelijk naar Engeland of Australië gegaan.

87601 *(van Oyen)*
87607 *(van Oyen)* De heer *van Oyen* trof kolonel *van Straten* in Australië aan als

87608 e.v. *(van Oyen)* oudste legerofficier; deze werd toen chef staf onder de heer *van Oyen.* De luchtmacht was bij Port Darwin gestationneerd; zij bewaakte de Timorzee, de Kei- en Aroe-eilanden. Dit geschiedde onder Australisch operationeel commando. Er was ook een Nederlands squadron bij Canberra. Dit bestond uit transportvliegtuigen. Vliegers uit het Noorden oefenden daar. Na enige tijd gingen zij dan weer naar het Noorden om aan de strijd deel te nemen.

De sterkte van het 18de squadron is tot aan 1945 toe gelijk gebleven. Er waren wel verliezen, maar er waren ook aanvullingen. Men kreeg ook nieuw materiaal, o.m. B-25 vliegtuigen uit Amerika. De heer *van Oyen* is einde September 1945 naar Batavia teruggekeerd.

68474 e.v. *(Coster)* Het 18de squadron was — aldus de heer *Coster* — aanvankelijk niet operationeel. De mensen oefenden op nieuwe toestellen. De heer *Coster* was niet op de hoogte van het interne leven van het squadron. Het lag vrij ver van hem vandaan en hij kwam er een paar keer per jaar voor inspectie. Hij weet, dat er een kwestie is geweest van drie officieren, die met een vliegtuig wilden terugkeren naar Java. Zij wilden dus feitelijk deserteren per vliegtuig. De heer *Coster* meent, dat deze poging tot desertie te Colombo is berecht. Het was een vrij moeilijke kwestie, bij welke instantie deze zaak zou worden berecht. De competentiekwestie is nogal aangevallen geweest. Overigens weet de heer *Coster* van het leven van dit squadron niets af.

90589 *(Helfrich)* Met betrekking tot de opleiding van de Nederlandse vliegers verklaarde luitenant-admiraal b.d. *C. E. L. Helfrich* het volgende. Daar het voornaamste deel van de vloot was ingedeeld bij de Eastern fleet en het merendeel van de vliegtuigen was ingedeeld bij de Royal Air Force, met basis Ceylon, heeft de heer *Helfrich* gedacht en heeft hij ter plaatse navraag gedaan, of het mogelijk was, om deze opleiding te laten plaatsvinden in India, teneinde de gehele zaak te concentreren. De heer *Helfrich* heeft dit ook gerapporteerd, maar te Londen is beslist, dat de opleiding in Amerika zou plaats hebben.

90591 *(Helfrich)* De opleiding kon niet in Australië gebeuren. Men had toen in

Australië nog geen beginopleiding, die voldoende was en die zoveel mensen tegelijkertijd er bij kon nemen. Ook was het materieel voor de opleiding veel beter in Amerika.

90592 *(Helfrich)*

De luchtmacht in Australië stond onder commando van de heer *Helfrich,* echter niet wat de operaties betreft. Hij kon in Australië wel wat meer gedaan krijgen dan in Ceylon. Men heeft hem b.v. in Australië altijd toegestaan een of twee vliegboten te houden voor de communicatie met Nieuw-Guinea, o.m. met de Wisselmeren, waar de heer *de Bruyn,* de bekende controleur, zat, en met Merauke. Voornamelijk was dit voor transportdoeleinden, doch ook wel eens voor operatieve belangen.

97316 *(v. d. Plas)*

De heer *Ch. O. van der Plas,* oud-lid van de Raad van Nederlandsch-Indië, verklaarde over de poging tot desertie van drie officieren van het 18de squadron, dat hij zijn betoog hierover wil aanvangen met op te merken, dat de Australische Regering en de pers hun medewerking hebben verleend om dit feit volkomen geheim te houden. Het zou de Nederlanders ontzettend veel kwaad gedaan hebben wanneer deze zaak was uitgelekt.

Wat de oorzaken van dit misdrijf betreft, noemde de heer *van der Plas* in de eerste plaats het feit, dat betrokkenen veel last van heimwee naar hun land hadden. Zij zaten verder in Canberra en kregen geen behoorlijke vliegtuigen; zij meenden, dat zij er nutteloos zaten, terwijl er toch een grote oorlog aan de gang was. Als andere oorzaken moeten genoemd worden het feit, dat zij naar de Japanse radio luisterden, en het feit, dat de toenmalige militaire commandanten, de heren *Coster* en *van Straten,* zich niets van hen aantrokken. Verder was ook de opleiding van deze mensen onvoldoende.

De heer *van der Plas* voegde aan zijn betoog toe, dat het 18de squadron, toen het aangevuld was met Nederlands personeel uit Amerika en toen het behoorlijke vliegtuigen had gekregen, zich voortreffelijk heeft gedragen. De heer *van der Plas* wil in dit verband de naam van kolonel *Jessurun* noemen. Toen de heer *Jessurun* leiding gaf aan het squadron, heeft hij dit op zeer hoog moreel peil gebracht. Hij heeft vele, de heer *van der Plas* meent 112, operationele vluchten gemaakt, toen hij later reeds liaison-officier bij de Amerikanen was geworden; hij heeft bij de geallieerden de Nederlandse naam zeer hoog gehouden. In Indonesië is hij gevallen.

97319 *(v. d. Plas)*

Over het drama bij Broome deelde de heer *van der Plas* mede, dat Nederlandse marinevliegtuigen na de val van Java, volgepakt, onder meer met vrouwen en kinderen, naar Australië zijn gevlogen en op de rede van Broome zijn geland. Daar is een enorm getijverschil. De dag voordat de Nederlandse vliegtuigen daar zijn aangekomen, was er een Japans verkenningsvliegtuig geweest. Toen hebben de Australiërs gefaald. Er was niet voldoende benzine om de vliegtuigen weg te zenden. Toen de Nederlandse vliegtuigen op de ree lagen, zijn zij door een overvliegend Japans squadron in brand geschoten. Een klein aantal van de opvarenden heeft zich nog weten te redden.

99098 *(Wolff)*

De heer *A. B. Wolff,* kolonel-vlieger-waarnemer, deelde over deze zaak mede, dat de Catalina's van het marinesquadron, toen zij van Java uitweken, wel naar Broome moesten, omdat dit het dichtst bij Java ligt. Het ligt echter ook dicht bij de Molukken, waar de Japanners zich toen reeds bevonden. Het was bekend, dat Broome elke dag werd aangevallen. De Catalina's van de marine konden echter niet meer op tijd wegkomen, omdat het de grootste moeite kostte benzine te tanken. De aanval op de Catalina's heeft plaats gevonden onmiddellijk nadat het benzineladen was afgelopen. De heer *Wolff* was ongeveer dezelfde tijd te Broome, als waarop dit drama zich daar afspeelde. Hij heeft verschillende Catalina's half boven water uit zien steken. Er zijn bij Broome ook vele vliegtuigen van de militaire luchtvaart op de grond kapot geschoten.

60352 *(van Mook)*

De opleiding van de luchtmacht is, aldus verklaarde dr. *van Mook,* reeds vóór de capitulatie van Indië naar Australië verplaatst; zij is later overgeplaatst naar Amerika. Ook is een aantal vliegers, die geen vliegtuigen meer hadden, naar Australië overgebracht.

60353—56 *(van Mook)*

Over klachten, die er wel geweest zijn omtrent de wijze, waarop de militairen in Australië hun leven meenden te moeten opvatten, zeide de heer *van Mook,* dat er natuurlijk altijd mensen zijn, die de bloemetjes buiten zetten, en wel eens erg, maar in het algemeen hadden de mensen noch het inkomen noch de plaats of de gelegenheid om een bijzonder luxueus leven te leiden. De enige groep, die bepaald een vrij hoog inkomen had, was de vliegerij, maar de vliegerij werkte onder zeer moeilijke omstandigheden met weinig aflossing en, naar de heer *van Mook* meent, met 50 pct. verliezen. De vliegers heeft hij nooit willen gaan korten op hetgeen hun volgens de regelen, welke daarvoor in Indië opgesteld waren, toekwam.

Op de vraag, of het optreden van de Nederlandse troepen in Australië een bepaald ongunstige indruk op de Australiers heeft gemaakt, waardoor de naam van Nederland schade kan zijn berokkend, antwoordde de heer *van Mook,* dat hij eigenlijk gelooft, dat de zaak om-

gekeerd ligt. Het aantal gevallen van wangedrag, dat naar voren is gebracht, is minimaal geweest, met uitzondering misschien eens van een enkel feest, waarbij de mensen zich hebben gestoten aan de opgewondenheid van de heren. Er is een toenemende wijziging gekomen in de Australische houding en toen deze kwam, is men allerlei argumenten gaan gebruiken en aangrijpen om die wijzigingen te verklaren, maar de heer *van Mook* gelooft, dat het veel dieper zit. Hij gelooft, dat het

60358—59 *(van Mook)*

heel weinig te maken had met bepaalde wandaden. De heer *van Mook* neemt aan, dat hierbij herhaaldelijk woorden „dikwijls" en „altijd" enz. gebruikt worden, als bedoeld wordt „verscheidene malen", „soms" e.d. Hij weet hier verder heel weinig van. Hij kan alleen zeggen, dat de begintijd voor de mensen natuurlijk verreweg het moeilijkste is geweest, want toen waren zij door al de misère op Java en de uittocht van daar heengekomen. Het waren geen mensen in opleiding; het waren oorlogsvliegers. Deze mensen hadden dus voor een groot deel een strijd achter de rug, waarbij er van hun strijdmakkers voortdurend neergeschoten waren en het materieel veel minder was dan dat van de vijand. Zij hebben bovendien veel meer moeten vliegen dan ook in geallieerde legers normaal was, eigenlijk zo'n beetje in dezelfde stijl als misschien gedurende de heftigste periode in „the Battle of Britain", maar zonder goede grondorganisatie, en zonder behoorlijke vliegtuigen. Deze mensen waren ineens verplaatst uit hun land na een tijd van grote geestelijke spanning. Dat zij toen een beetje harder losgebarsten zijn dan gewenst was, zou de heer *van Mook* op deze wijze willen verklaren, maar hij weet er heel weinig van, want hij is toen naar Londen doorgegaan en eerst in 1944 teruggekomen. Hij kan zeggen: de tijd, dat ik daar geweest ben, was er bepaald geen schromelijk wangedrag.

§ 3. Krijgsverrichtingen

a. 320ste squadron

99044 *(Schaper)*

Generaal-majoor der Koninklijke luchtmacht *H. Schaper* was in de Meidagen van 1940 officier-vlieger der 2de klasse van de Koninklijke marine. Hij was toen geplaatst op het marine-vliegkamp Schellingwoude en commandant van 3 lichte lesvliegtuigen, die als verkenners werden gebruikt. Op 9 Mei 1940 heeft hij de opdracht gekregen een torpedo-vliegboot van Fokker via Boulogne naar Cherbourg te vliegen. Gevolgd door een vliegtuig van hetzelfde type heeft hij deze opdracht uitgevoerd. Bij Cherbourg waren alle vliegtuigen van de M.L.D. verzameld, die nog konden vliegen, zowel lesvliegtuigen als T. VIII W's, operationele torpedovliegtuigen. De heer *Schaper* heeft daarna nog een of tweemaal gevlogen in opdracht van de Franse marine.

Ongeveer de 25ste Mei 1940 zijn alle marine-vliegtuigen van Frankrijk naar Calshot gedirigeerd, naar een vliegkamp van de Royal Air Force bij Southampton. Aldaar zijn zij enige tijd gebleven, totdat de operationele vliegtuigen naar Pembroke Dock in Wales zijn gedirigeerd. Aldaar werd met deze toestellen een squadron geformeerd,

99056 *(Schaper)*

het 320ste squadron. De eerste commandant is de heer *van Olm* geweest. Aangezien er te veel vliegers waren voor dit squadron is een deel van hen naar Carew Cheriton gezonden, alwaar het op Ansonvliegtuigen werd gelest. Het was de bedoeling, dat dit het 321ste squadron zou gaan vormen. Dit squadron heeft inderdaad toen even bestaan, maar is later, omdat er toch te weinig personeel was om twee squadrons te formeren, weer opgeheven. Geruime tijd later is het op Ceylon weer opgericht.

Door het 320ste squadron werd in die tijd in hoofdzaak konvooiwerk gedaan langs de West-kust van Engeland en boven de Ierse zee. Er zijn bij dit werk enkele vliegtuigen verloren gegaan, niet door vijandelijke acties, maar door ongelukken.

Aangezien de reserve-onderdelen van de T. VIII W's opgebruikt raakten kreeg het squadron langzamerhand nieuwe vliegtuigen, Lockhead Hudsons. De training op deze toestellen vond plaats in een kamp bij Leuchars in Schotland. Toen het gehele squadron op Hudsons was getraind heeft het van Leuchars uit operationeel gevlogen. Zijn taak bestond uit het maken van konvooivluchten en offensieve patrouilles op de Noorse kust. Zowel 's ochtends als 's avonds werden verkenningen uitgevoerd. De verliezen op deze vluchten waren niet buitengewoon groot, maar werden toch merkbaar, omdat er in de eerste tijd geen aanvulling van personeel was.

99068 *(Schaper)*

In Maart/April 1941 is het squadron van Leuchars overgeplaatst naar Bircham Newton in Norfolk. Daar kreeg het een operationele taak, welke nogal riskant was. Deze bestond uit, wat de Engelsen noemen „convoy-strikes" op de Deense en Hollandse kust. Voorts moest het van daaruit verkenningen doen, waarbij de verliezen groot waren. De Hudson was eigenlijk niet geschikt voor deze taak, aangezien een dergelijk toestel een te geringe topsnelheid had en te weinig wendbaar was. De Nederlanders zaten daar met Canadese vlie-

gers en deze raids werden meestal in samenwerking met de Canadezen uitgevoerd. Bij een enkele aanval gingen er van de 12 vliegtuigen soms 6 of 7 verloren. De heer *Schaper* is in die tijd met de heer *van Olm* en verschillende andere squadron-commandanten naar het hoofdkwartier van coastal command geweest teneinde toestemming te verkrijgen bij deze aanvallen een andere tactiek te gebruiken. De toestemming tot een andere tactiek is wel afgekomen — ook het hoofdkwartier was gealarmeerd door de zeer grote verliezen —, maar betere resultaten werden niet verkregen, omdat de topsnelheid van de Hudson, met de bomdeuren open, 140 mijl per uur was, hetgeen veel te gering was om het goede luchtafweergeschut, dat de Duitsers op hun schepen hadden, te ontgaan. Rond de konvooien hadden de Duitsers meestal een scherm van 10 à 15 kleine scheepjes, b.v. mijnenvegers, welke als „flak-schepen" waren uitgerust. Bovendien was het konvooi meestal klein, 7 of 8 schepen, zodat het uitermate moeilijk was door het afweervuur heen te komen teneinde de schepen te bombarderen. Ook hadden de Duitsers kleine ballonnen boven de konvooien hangen, waaraan zij explosieve ladingen hadden bevestigd. Wanneer men boven een konvooi vloog kon men bij nacht of avond deze ballonnetjes moeilijk waarnemen. Het kwam dan ook voor, dat de toestellen, hierdoor geraakt, uit elkaar sprongen. De grootste verliezen waren echter te wijten aan het luchtafweergeschut.

Het toestel van de heer *Schaper* is zelf bij de 3de of 4de raid door het luchtafweergeschut van de Duitsers geraakt. De Duitsers hadden toen reeds brandmunitie en hebben de vleugel van zijn toestel in brand geschoten. Benoorden Ameland heeft de heer *Schaper* toen zijn toestel op het water gezet. Hij en zijn bemanning zijn een uur of drie daarna opgepikt door Duitse mijnenvegers en in krijgsgevangenschap gevoerd.

99060 *(Schaper)*

Een van de moeilijkheden, waarmede het squadron te maken had, was het feit, dat de opleiding van het technisch en vliegend personeel in het squadron moest geschieden. Na verloop van tijd is men tot de overtuiging gekomen, dat de opleiding buiten het squadron bij de R.A.F. diende plaats te vinden. Dit is later, nadat de heer *Schaper* afgeschoten was, ook gebeurd.

Een andere moeilijkheid was, dat de Nederlandse vliegers in het squadron vastzaten en niet overgeplaatst konden worden. Er was te weinig wisseling; men liep dood in het squadron. Het vliegend personeel had een beetje de mentaliteit: vroeg of laat is het mijn beurt. Daarbij kwam, dat de gemiddelde leeftijd in het squadron veel te hoog was. Toen de heer *Schaper* afgeschoten werd was hij 35 jaar oud en de Engelse vliegers beschouwden hem als een „grootvader". Was er overplaatsing mogelijk geweest naar een ander squadron, waar men desnoods net zoveel risico had als in het eigen squadron, dan zou dat toch een heel verschil hebben gemaakt.

99073 *(Schaper)*

Indien men geen eigen Nederlandse eenheid had gevormd, had men veel meer kunnen overplaatsen. Niettemin heeft de heer *Schaper* de oplossing, een eigen Nederlands squadron, geprefereerd boven verspreiding van de Nederlandse vliegers in de R.A.F. Thans weet een ieder, wat het 320ste squadron geweest is, welk aandeel de marineluchtvaartdienst in de oorlog heeft gehad. De heer *Schaper* meent, dat ook de Engelsen wensten, dat de Nederlanders een eigen squadron zouden vormen.

Aanvankelijk zaten bij het 320ste squadron alleen marinevliegers. Na enige maanden is er wat reservepersoneel van de luchtmacht bijgekomen. Pas na 1942 zijn er grotere aantallen mensen van de luchtmacht, vooral uit Indië, bij het squadron geplaatst. De aanvulling van het vliegend personeel is vlot geworden toen de opleiding te Jackson vrucht begon te dragen.

99062 *(Schaper)*

In Pembroke Dock en in Leuchars was de heer *van Olm* commandant van het squadron. Aanvankelijk vloog deze wel mee, maar later, vooral toen er ook de opleiding bijkwam, had hij praktisch geen tijd meer om mee te vliegen, juist omdat het squadron zoveel administratie vergde. Er is toen meerdere malen op gewezen, dat dit systeem feitelijk niet juist was. Later, nadat de heer *Schaper* afgeschoten was, heeft het squadron een commandant gekregen, die officieel niet meevloog, de heer *de Meester*. Deze had onder zich een aantal operationele vluchtcommandanten. Ook deze oplossing voldeed niet en tenslotte is besloten de administratie niet meer in handen van de commandant te leggen. Deze kon dan vliegen, zoveel als nodig bleek.

Het meevliegen van de commandant was ook in de R.A.F. een veel omstreden punt. Hierdoor raakte de R.A.F. vrij snel door zijn oudere hogere commandanten heen. Het was dezen dan ook verboden vaker dan een bepaald aantal malen per maand mee te vliegen. Het is in het algemeen wel zo, dat bij een squadron, zoals de Nederlanders in Engeland hadden, een squadroncommandant nodig is die zelf meevliegt, omdat het voor hem anders erg moeilijk is het squadron in de hand te houden.

Voordat de heer *de Meester* commandant is geworden is nog even

kapitein ter zee *van Lier* commandant geweest. Deze was toen reeds 42 jaar en vloog ook zelf niet.

99061 *(Schaper)* Wat de materieelvoorziening betreft, deelde de heer *Schaper* mede, dat de gehele bevoorrading, het onderhoud en de reparatie, voor zover deze laatste niet in het squadron gebeurde, werden verzorgd door de R.A.F.

Het 320ste squadron is begin 1943 uitgerust met Mitchell-bommenwerpers. Dit betekende de overgang van het Coastal Command naar het Bomber Command. Het squadron is toen van Leuchars overgeplaatst naar het Vliegveld Attlebridge en in Augustus 1943 naar het vliegveld Lasham.

90736 *(van Lier)* De toenmalige luitenant ter zee der 1ste klasse *W. van Lier* verklaarde in November 1940 het commando over het 320ste squadron

90737 *(van Lier)* van de marineluchtvaartdienst te hebben gekregen. Er was een aantal marinevliegtuigen in verband overgekomen. Deze zijn direct na aankomst in Engeland ingedeeld bij de patrouillering van het Zuidelijke deel van de Ierse Zee. Dit hoorde onder coastal command. De vliegtuigen waren evenwel niet meer voor hun taak berekend, zodat vervanging noodzakelijk werd. De naval air force van de Engelse marine had ook niet zoveel, dat zij de Nederlanders nieuw materieel ter beschikking kon stellen. Toen is de enigszins vreemde figuur geschapen, dat een Nederlands marinesquadron is ingedeeld bij de Royal Air Force, die geen vliegboten, doch wel landvliegtuigen ter beschikking kon stellen. Dit bracht uiteraard een nieuwe training van het personeel met zich. Omdat de marineluchtvaartdienst een vrij behoorlijk aantal mensen had, is een zelfstandig squadron geformeerd. De opleiding heeft plaats gehad in Zuid-Wales. Daarna is deze overgegaan naar Schotland.

90738 *(van Lier)* De heer *van Lier* meende, dat bij formatie van het squadron 18 vliegtuigen aanwezig waren. Er is ook een aantal landmachtofficieren bij ingedeeld; ook is er nieuw personeel opgeleid.

90740 *(van Lier)* Het squadron heeft slechts heel kort onder commando van de heer
90741 *(van Lier)* *van Lier* aan de krijgsverrichtingen deelgenomen. Hij heeft ook wel meegevlogen, doch is zelf niet op operaties mede geweest. Het was bij de Engelsen gewoonte, dat de commandanten zelf meevlogen.

90742 *(van Lier)* Later heeft men voor het Nederlandse squadron jongere com-
90744 *(van Lier)* mandanten genomen. In de tijd van de heer *van Lier* werden voornamelijk verkenningsvluchten boven de Noordzee uitgevoerd. De „strikes" op de Noorse kust waren toen nog niet begonnen. Later zijn de Hudsons daarvoor ingezet; dit is een moeilijke tijd voor het squadron geweest, want deze Hudsons waren daar eigenlijk niet geschikt voor. Deze verkenningsvluchten hebben dan ook vrij grote offers gevraagd, omdat de Hudsons onvoldoende beschermd waren tegen de Duitse jagers, die daar van de kust uit konden opereren.

64198 *(Burgerhout)* De heer *H. V. B. Burgerhout,* officier-vlieger K.M.R., is in November 1943 aangesteld als flight-commander van het 320ste squa-

64208 *(Burgerhout)* dron. Het squadron was toen juist herschoold op Mitchell-bommenwerpers. Het had een operationele sterkte van 10 à 12 Mitchells en evenveel bemanningen. Het squadron had vrij veel landmachtpersoneel en voorts stond het organisatorisch onder de R.A.F. De heer *Burgerhout* vindt het onjuist dit squadron een M.L.D.-squadron te noemen. Wat de R.A.F. zei met betrekking tot de operaties en het personeel gebeurde. Als de R.A.F. op een gegeven moment zei, dat een bepaalde commandant van het squadron niet acceptabel was, dan kon de marineluchtvaartdienst hoog of laag springen, maar dan verdween die commandant. Wanneer de R.A.F. zei, dat het organisatorisch nodig was, dat het squadron van bepaalde opdrachten werd teruggetrokken en moest worden ingezet voor andere opdrachten, dan gebeurde dit. De taak van een medium-bombersquadron, hetgeen het 320ste was, is geen taak voor een marineluchtvaartdienst. Zeeverkenning is de taak van deze dienst.

64211 *(Burgerhout)* Officieel is de heer *Burgerhout* door de marine als commandant benoemd, in feite is hij door de R.A.F. benoemd. Toen hij op een gegeven moment in Engeland aankwam, is hij op zicht geroepen bij

64213 *(Burgerhout)* de plaatselijke commandant van de R.A.F., de toenmalige air vice marshal *Embry*. Het was een kwestie van uitlenen. Iets dergelijks heeft zich later ook voorgedaan in de tweede helft van 1944; toen had het squadron vrij zware verliezen geleden en aangezien er nu niet zo'n overvloed van personeel beschikbaar was, is bij voorbeeld een gehele flight met buitenlands personeel bemand. Er waren vijf z.g. Empirecrews, er zaten Nieuw-Zeelanders, Australiërs, Engelsen en Canadezen bij en ook vier Belgische crews. Men kon toch moeilijk zeggen, dat deze M.L.D.-crews waren.

Er waren ten tijde van de komst van de heer *Burgerhout* in het squadron aangelegenheden, welke niet helemaal juist waren, maar die ook niet verschrikkelijk erg waren en zich weer gauw lieten oplossen.

64215 *(Burgerhout)* De leiding was misschien niet zo krachtig geweest; de organisatie van een Nederlands squadron of van een Nederlandse groep

wijkt volkomen af van die van een R.A.F.-squadron. Bij een Nederlandse vliegende eenheid is een commandant van die eenheid, terecht of ten onrechte, een administratieve figuur. Bij de R.A.F. werd er de nadruk op gelegd, dat de commandant van een squadron zelf met zijn squadron moest optreden in werkelijk operationele zin; daardoor had een commandant ook meer overwicht en meer mogelijkheid de tucht te handhaven. Voor een commandant, die niet operationeel meedoet, is het erg moeilijk de goede geest in een squadron te bewaren, vooral in een squadron, dat in hoofdzaak uit mensen bestaat, die geen beroepsmilitairen zijn, maar vrijwillig gekomen of opgeroepen zijn om een job te doen.

64216 *(Burgerhout)*

Toen de heer *Burgerhout* bij het squadron kwam bevond dit zich nog te Lasham. Later werd het verplaatst naar Dunsfold. De opdracht aan het squadron was zoveel mogelijk door bombardementen de Duitse vestingwerken langs de kust murw te maken. Na de invasie van de geallieerden op het vasteland bestond de taak van het squadron in het geven van steun aan legeroperaties op de grond. Ook moest het de Duitse verbindingslijnen zoveel mogelijk desorganiseren. Bijzondere opdrachten hadden ten doel de V. 1- en V. 2-lanceerposities te vernietigen. Verschillende toestellen zijn bij deze acties naar beneden geschoten, waarbij soms de gehele bemanning, soms een deel er van, het leven liet.

[1]) Vgl. „Vleugels van de vloot", Rotterdam 1950, blz. 297 e.v.

In October 1944 [1]) werd een gedeelte van het squadron overgeplaatst naar een vliegveld in België en werden o.m. Duitse doelen in Nederland gebombardeerd. Een actief aandeel heeft het squadron gehad in de herovering van Walcheren.

Van België uit werd het squadron in Mei overgeplaatst naar Osnabrück. Van Augustus 1945 af is het gestationneerd geweest op de vliegvelden te Fersfield en te Croft in Engeland. Op 1 April 1946 werd het op het vliegveld Twente gestationneerd. Op 1 Mei 1946 werd het 320ste squadron officieel ontbonden.

b. 322ste squadron

53436 *(Berdenis van Berlekom)*

In 1943, aldus de heer ir. *J. P. Berdenis van Berlekom,* werd het 322ste squadron, een squadron jachtvliegtuigen, opgericht, aanvankelijk onder Engelse leiding, later onder de Nederlander *B. van der Stok*.

Het 322ste squadron was in 1944 volkomen operationeel; het heeft eerst met hoogvliegende Spitfires tegen de vliegende bommen geageerd; het squadron heeft er ongeveer 120 neergehaald. Toen de invasie 6 Juni 1944 begon, was het 322ste squadron niet in de tactical air force ingedeeld, hetgeen wel het geval was met het marine squadron 320, dat zeer veel boven Normandië heeft geopereerd. Later in het jaar werd ook het 322ste squadron hierin opgenomen. Het heeft de bevrijdingscampagne meegemaakt en zware verliezen geleden, o.m. bij Deventer. Op 1 September 1944 verloor het squadron op één dag — het had toen een Zuidafrikaanse commandant, majoor *Kuhlmann* van de Zuidafrikaanse luchtmacht, een buitengewoon bekwaam man — de commandant plus twee ondercommandanten, de officieren *van Eendenburg* en *Plesman*. De heer *Plesman* is helaas gesneuveld, de andere twee zijn allebei goed terechtgekomen. Majoor *Kuhlmann* is gevangengenomen en tot het einde van de oorlog in Duitsland geweest. De heer *van Eendenburg* is bij de Franse maquis terechtgekomen en korte tijd later weer in Engeland gearriveerd.

56372 *(van der Stok)*

Toen de heer *B. van der Stok* uit krijgsgevangenschap ontsnapt was — nadat hij als vlieger bij het 41ste fighter squadron op 12 April 1942 boven Frankrijk was afgeschoten — en in Engeland was teruggekomen, is hij als kapitein in een Engelse jachtafdeling gekomen; een maand daarna is hij commandant van de Nederlandse jachtafdeling — het 322ste squadron — geworden. Dit was ook een Engelse afdeling, maar er zaten Nederlandse vliegers in, zodat deze de Nederlandse afdeling werd genoemd. Het grondpersoneel was — naar de heer *van der Stok* meende — 40 pct. Nederlands en het vliegpersoneel was misschien 75 pct. Nederlands. Er is een periode geweest, dat meer dan de helft van het personeel Brits was. De voorganger van de heer *van der Stok* was een Engelsman, *O'Neill*; daarvóór was het de Zuidafrikaan *Kuhlmann*. Vóór *O'Neill* is nog even de Nederlander *van Eendenburg* commandant geweest.

56373 *(van der Stok)*

56374 *(van der Stok)*
56375 *(van der Stok)*

56383 *(van der Stok)*

Er zijn tamelijk veel Nederlanders geweest, die niet in de Nederlandse afdelingen zaten, maar in een andere afdeling van de R.A.F. Op een goed moment waren er vrij veel vliegers en weinig verliezen, nl. toen het squadron niet operationeel vloog. In die tijd moesten de mensen, die hun opleiding voltooid hadden, ergens geplaatst worden. Op deze wijze belandden zij in andere afdelingen. Nu was het verschrikkelijk moeilijk om deze jongens daar uit te krijgen. Zij hadden daar hun promotiekansen en hun vrienden en er werd alles aan gedaan om niet in de Nederlandse afdelingen geplaatst te worden. De heer *van der Stok* heeft er moeite voor ge-

daan om die mensen bij het 322ste squadron te krijgen. Hij heeft, toen hij commandant werd, de absolute eis gesteld, dat Nederlandse vliegers, die in de R.A.F. waren, wanneer hij dit wenste, bij hem geplaatst werden. Hij heeft er geen een gekregen!

56384 *(van der Stok)*

Het 322ste squadron bestond uit 30 vliegtuigen, 36 piloten en ongeveer 300 man grondpersoneel. Het heeft de laatste drie maanden veertien piloten verloren. Dit is een heel zwaar verlies. Het Nederlandse squadron als zodanig is tot October 1945 gehandhaafd. Na de oorlog heeft het squadron bezettingsdiensten gedaan in de buurt van Hannover, waarna het op 10 October is ontbonden.

56402 e.v. *(van der Stok)*

Over de vluchten van het 322ste squadron deelde de heer *van der Stok* het volgende mede. Het Nederlandse squadron zat tegen het einde van de oorlog in de Canadese sector, helemaal in het Noordelijke gedeelte van het front. Het werk, dat door het Nederlandse squadron onder leiding van de heer *van der Stok* gedaan moest worden, was hoofdzakelijk samenwerking met de grondtroepen, dus het voorbereiden van aanvallen op bepaalde plaatsen, dorpen, stellingen, enz. Bij een bepaalde operatie, b.v. de overtocht over de Rijn, hebben zij eerst een anti-luchtdoelgeschutoperatie moeten uitvoeren, later hebben zij hoge dekking tegen Duitse vliegtuigen moeten geven. Verder, wanneer er geen activiteit van de grondtroepen was, moesten zij dieper in het land het verkeer onmogelijk maken: treinen waren altijd doel — op iedere trein in Duitsland mocht worden geschoten. Op het laatst mocht zelfs op het verkeer op de wegen in Nederland geschoten worden. Er kon op iedere auto worden geschoten. Er is zelfs wel eens een beetje misbruik van gemaakt, maar de heer *van der Stok* geloofde toch niet zozeer door zijn mensen, want de Nederlanders bedenken zich eerst voordat ze op Nederlands gebied schieten. Het verkeer is bij goed vliegweer inderdaad min of meer van de wegen af geschoten, ook hier in Nederland.

56400 *(van der Stok)*

c. 321ste squadron

Kapitein luitenant ter zee-vlieger *W. van Prooijen* was begin 1942 in Nederlandsch-Indië commandant van een eskader vliegtuigen. De Nederlandse marineluchtvaartdienst was daar betrekkelijk klein. De heer *van Prooijen* meende, dat er acht groepen in dienst waren; elke groep had drie grote vliegboten.

58146 e.v. *(van Prooijen)*

De vliegtuigen waren in hoofdzaak verkenningsorgaan van de vloot. Het waren verkenningsvliegtuigen, welke ook voor bomaanvallen konden worden gebruikt, d.w.z., dat er bommen aangehangen konden worden, welke men kon loslaten. Deze vliegtuigen waren echter feitelijk niet geschikt om aanvallend op te treden, omdat zij geen voldoende eigen defensie hadden, m.a.w. omdat zij niet genoeg mitrailleurs aan boord hadden om zich de jagers van het lijf te houden. Dit neemt niet weg, dat zij daartoe toch werden gebruikt toen de nood aan de man kwam. Van expert-standpunt uit gesproken, was het tegenover de vliegers — en hiermede bedoelt de heer *van Prooijen* het gehele vliegend personeel — niet helemaal billijk.

58187 *(van Prooijen)*

De jongelui, die nog in opleiding waren en die men nog niet verantwoord tegen de Japanners de lucht in kon sturen, zijn vóór de capitulatie van Indië overgeplaatst naar Australië. Er gingen ook verschillende ouderen mee, instructeurs, die bij de opleiding behoorden. Dezen zijn dus weggekomen. Van de toestellen, die aan de strijd in Indië hebben deelgenomen, zijn veilig weggekomen: vier Catalina's onder bevel van de heer *van Prooijen* en vijf andere Catalina's. De vier Catalina's gingen van West-Java uit en de vijf van Oost-Java, van Soerabaja. De Catalina's onder bevel van de heer *van Prooijen* zijn naar Ceylon gevlogen, terwijl de andere vliegtuigen geland zijn in N.W.-Australië, in Broome. Daar is een groot drama gebeurd. Hierbij is de heer *van Prooijen* niet persoonlijk betrokken geweest, maar hij weet het wel uit de eerste hand, omdat bij aankomst op Ceylon hij benoemd werd tot commandant van het nog strijdbare deel van de M.L.D.

58189 *(van Prooijen)*

Ongeveer negen à tien grote zeevliegtuigen van de marine zijn successievelijk te Broome aangekomen. Zij vormden niet één groep, maar waren alle in de evacuatiechaos van verschillende bases op Java weggevlogen. Deze vliegtuigen waren volgeladen met bemanning, vrouwen en kinderen en landden in Broome op het water, toen het water laag was. De toestand in Broome is zodanig, dat men van een vliegboot moet worden afgehaald met een motorbootje, net als overal. Door het lage water konden de motorbootjes niet varen, want deze lagen droog. De vliegtuigen moesten 2 à 2½ uur wachten tot het getij opkwam, voordat de motorbootjes konden varen om de mensen eraf te halen. In die 2½ uur zijn de Japanse jachtvliegtuigen gekomen van een Japans vliegtuigmoederschip en niets is gemakkelijker prooi dan een op het water liggend vliegtuig; het kan zich niet verweren. De Japanners hebben een aantal vliegtuigen, vol met mensen, in brand geschoten. Daarbij zijn, naar de heer *van Prooijen* meent, 50 tot 60 doden gevallen, grotendeels onder de vrouwen en kinderen.

58190 *(van Prooijen)*

58196 *(van Prooijen)*

Het was zaak de vijf aan de ramp te Broome ontsnapte Catalina's uit Australië te concentreren bij de vier op Ceylon, teneinde een squadron te formeren. Dit is na enige moeilijkheden ook geschied. Men was toen met ongeveer 74 man. In Australië waren ook nog mensen van de gronddienst van de M.L.D. met een schip aangekomen. De heer *van Prooijen* moest die bemanning ook hebben. Dit kostte allemaal tijd en veroorzaakte moeilijkheden, maar tenslotte kwamen zij. Op een gegeven moment had de heer *van Prooijen* negen vliegtuigen. Voor het zover was, werden zij ondergebracht op een Engels station, Kogalla; zij stonden daar onder het bevel van een Engelsman. Toen de heer *van Prooijen* het echter voor elkaar had, dat de negen vliegtuigen in Ceylon waren terechtgekomen, met bemanningen en 100 man grondpersoneel, gingen de Engelsen er mede accoord — hetgeen natuurlijk op zijn eigen aandringen geschiedde, want zij moesten een zelfstandige Nederlandse eenheid zijn en wilden niet onder de Engelsen blijven —, dat zij zelfstandig werden. Zij werden toen het 321ste Dutch Squadron R.A.F., waarvan de heer *van Prooijen* commandant werd.

Op 17 Juli 1942 zond de commandant van de marineluchtvaartdienst op China-Bay, de heer *van Prooijen*, betreffende de toestand van de marineluchtvaartdienst aldaar het volgende schrijven aan de B.S.O.:

„1. Volgens een mondelinge mededeeling van den Group-Captain *Cummings* — Deputy to the Air Marshal, A.O.C. Ceylon — zal de M.L.D. in het Oosten voortaan benoemd worden als „321 Dutch Squadron".
Postal Address: No. 321 Dutch Squadron,
R.A.F. Ceylon.

Bovenstaande werd door het Air Ministry bevestigd.

2. De zelfstandigheid van ons Nederlandsch Squadron in operatief opzicht is, in vergelijking met den toestand in Koggala, in belangrijke mate toegenomen.

Reeds in deze eerste 14 dagen werden meerdere verkenningsen speciale opdrachten geheel naar wensch uitgevoerd. Cijfers wijzen uit, dat het percentage operatieve gereedheid onzer 9 Catalina's hoog uitsteekt boven dat der 14 Engelsche te Koggala.

3. Deze gunstige stand van zaken is te danken aan de groote deskundigheid van het personeel in alle rangen en in alle takken van dezen dienst. Hij werd verkregen en „tot nu toe" gehandhaafd ondanks allerlei handicaps, zooals het stagneeren van den benzine-aanvoer, van den olie-aanvoer, de den dienst in de war brengende verhuizing, de bekrompen en verspreide huisvesting, gebrek aan communicatiemiddelen (o.a. telefoons), aanvankelijk slecht werkende communicatie over het water en ten slotte, ondanks het uiterste minimum aan grondpersoneel, waarmede dit squadron is uitgerust.

4. Ten einde vooral dit laatste Uwer Excellentie nog eens duidelijk voor oogen te stellen moge ik de verschillende cijfers hier memoreeren:

Volgens het „War Establishment" werkt het Engelsche Catalina squadron met in totaal 487 man. Het Nederlandsche squadron werkt nu gedurende 2 maanden met 98 man. Trekt men van beide de vliegbemanningen af, ongeveer 65 man, dan blijft voor den Engelschen gronddienst 422 man en voor den Hollandschen 33 man over.

Natuurlijk heeft het Hollandsche squadron van 9 Catalina's geen 422 man grondpersoneel noodig om bedrijfsgereed te worden gehouden.

Zooals Uwe Excellentie zich ongetwijfeld herinnert was mijn oorspronkelijke raming voor het daartoe benoodigd aantal 90 à 100 man. Dit aantal evenwel achtte de B.D.Z. zoo laag, dat ons gebrek aan oorlogservaring werd verweten. Ik houd vol, dat met 90 à 100 man, ieder in zijn vak deskundig, deze dienst desnoods kan blijven functionneeren, doch met 33 man is het mij onmogelijk den boven beschreven gunstigen stand van zaken te handhaven.

Om b.v. eenige der vele gevolgen van dit personeelstekort te noemen: een vliegbemanning, die den vorigen dag 14 à 15 uur gevlogen heeft, wordt, inplaats van den volgenden dag vrij te hebben, ingedeeld bij den gronddienst. Officieren verrichten het werk van onderofficieren en dezen het werk van korporaals en manschappen. Behalve de vastgestelde werkuren voor iedereen van 0700-1600 is altijd een groot gedeelte van het personeel nog in touw van 0400-2000, ongerekend het personeel dat de vluchten uitvoert.

5. De bezwaren om voor verschillende civiele diensten inheemsch personeel aan te werven zijn schier onoverkomelijk.

Ook deze minder aangename baantjes moeten daarom door Europeesch personeel worden verricht.

6. Het is in China Bay overdag zeer heet en droog. Ook al zou de „vrije tijd" het toelaten, dan nog is er niet het minste vertier of vermaak buiten het vliegkamp voor officieren en bemanning. Het is m.i. noodzakelijk, het personeel voor de noodige afwisseling en ontspanning, zoo nu en dan een kort verlof in de bergen toe te staan en mogelijk te maken. Ook hiervan kan echter voorshands, in verband met het personeelstekort, geen sprake zijn.

7. Momenteel neemt de Fleet Air Arm nog ongeveer de helft der gebouwen en woonruimte in beslag, die door ligging natuurlijkerwijze aan het Nederlandsche squadron behoorden te worden toegewezen. Hierdoor ontstaat aan den eenen kant verspreiding van ons personeel, aan den anderen kant vermenging met de Engelschen. Beide kanten hebben hun huishoudelijke bezwaren. Dezerzijds wordt het mogelijke gedaan om hierin verbetering te brengen, doch de eenig afdoende verbetering, nl. het verhuizen van de F.A.A. zal nog wel eenigen tijd op zich laten wachten.

8. In materieel opzicht is Uwer Excellentie reeds bekend, dat hier in China Bay, wat de hulpmiddelen betreft, slechts over het uiterste minimum wordt beschikt.

Aan de artikelen van de door Kapitein Luitenant ter Zee *Stam* ontdekte Catalina uitrusting te Karachi en de door *Vlielander Hein* toegezegde motorbooten bestaat hier het grootst nijpend gebrek.

9. De omgang met onzen bondgenoot, t.w. met den Group Captain Station Commander, met de F.A.A. en met het Hurricane squadron is uiterst cordiaal en vriendschappelijk. Wederzijds worden parties en sportwedstrijden georganiseerd.

Evenzoo is ook de samenwerking uiterst hartelijk, d.w.z. in den zin, dat alle mogelijke hulp voortdurend „beloofd" wordt. In de praktijk komt echter van efficiënte hulp maar weinig terecht.

10. Resumeerende is de toestand van „321 Dutch Squadron", zooals deze naar buiten uit de uitvoering der opdrachten blijkt, zeer gunstig, ondanks de aan de omstandigheden inhaerente moeilijkheden. Deze toestand is evenwel niet te handhaven zonder spoedige versterking van het personeel en aanvulling van de materieele hulpmiddelen."

58196 *(van Prooijen)*

Het squadron stond, aldus de heer *van Prooijen,* in volkomen organisatorisch verband met de R.A.F.; operationeel kreeg de heer *van Prooijen* zijn orders van de R.A.F., maar administratief bleef hij onder admiraal *Helfrich* ressorteren. De taak was verkenning naar onderzeeboten en begeleiding van konvooien, kortom alles, waarvoor deze dienst was getraind en opgeleid. De Engelsen zagen dit goed in en hebben het squadron als zodanig gebruikt.

De heer *van Prooijen* heeft later nog een deel — 60 man — van het Indische detachement van de Prinses Irene-Brigade gekregen. Deze leden van de Prinses Irene-Brigade waren op eigen verzoek uit Engeland uitgezonden om de oorlog in Nederlandsch-Indië te helpen winnen. Het waren in het algemeen gesproken flinke kerels, want het waren vrijwilligers. Aan deze mannen van de Prinses Irene-Brigade heeft de heer *van Prooijen* een geweldige steun gehad. Weliswaar waren het geen vliegers — de meesten hadden nog nooit een vliegtuig gezien — maar er waren kerels bij, die goed konden koken, er waren chauffeurs bij; de heer *van Prooijen* liet hen allemaal stuk voor stuk bij zich komen en onderzocht, waarin zij handigheid en liefhebberij hadden. Wanneer het maar mogelijk was, gaf hij hun een functie naar hun zin. Zo'n squadron is een veelzijdige zaak; er zijn alle mogelijke functies. Zijn mannen vervulden een zeer nuttige taak in het Oosten.

58202 *(van Prooijen)*

58207 *(van Prooijen)*
58210 e.v. *(van Prooijen)*

Er waren tenslotte 450 Nederlanders. Later kreeg hij er nog 100 Engelsen bij. De M.L.D. is op Ceylon gebleven tot ongeveer October 1945. In de tijd, dat de M.L.D. op Ceylon was, zijn er 32 000 vlieguren gemaakt. Van die 32 000 uur is het allergrootste deel besteed aan het konvooieren van de meest waardevolle en vitale oorlogskonvooien. Er is nimmer een schip getorpedeerd, als er een Nederlandse Catalina van het 321ste squadron boven hing. Het is wel negatief, maar het is toch wel mooi.

De M.L.D. in het Oosten, zoals de Nederlandse benaming was, werkte maar door. Het begon de jongelui te vervelen, omdat de omstandigheden, waaronder zij leefden, niet aangenaam waren. Zij waren geen krijgsgevangenen, maar voor de rest hadden zij ook weinig aan hun vrijheid. Zij zaten daar in een vliegkamp, in de jungle, waar niet het minste vertier was, behalve wat zij er zelf maakten. Dit kon alleen sport zijn. Aanvankelijk ging dit wel goed, maar toen dit jaren begon te duren, werd het bestaan eentonig. Er

leefde bij het squadron de wens om meer spectaculair aan de oorlog deel te nemen. Iedereen was er van doordrongen, dat zij vitaal aan de oorlog deelnamen. Zij vonden dit echter niet genoeg. Zij wilden bommen zien ontploffen op een vijandelijk schip. Dit was niet de taak van het squadron, maar kon het wel worden. De heer *van Prooijen* heeft daarvoor lang gevochten en het is hem tenslotte gelukt. Hij moest daarvoor andere vliegtuigen hebben, Liberators, 4-motorige bommenwerpers. Tenslotte kreeg de heer *van Prooijen* deze door bemiddeling van de Nederlandse Regering, de Engelse Regering en de Amerikanen te Washington. Hemel en aarde zijn bewogen, totdat het lukte. Als enig geallieerde buiten Engeland en Amerika had alleen Nederland Liberators.

De besprekingen hierover werden gevoerd met alle mogelijke instanties, o.m. het Air Ministry te Londen. Voor deze kwestie is de heer *van Prooijen* met admiraal *Helfrich* naar Londen geweest en toen zij daar goed en wel de zaak aanhangig hadden gemaakt, zei Minister *Furstner*, dat zij daar eigenlijk aan het verkeerde adres waren en dat zij terug moesten naar Ceylon om daar de zaak te beginnen. Zij vonden dit een weinig troostwekkend antwoord, maar zij hebben het gedaan en zijn toch geslaagd, ondanks het aanvankelijke gemis aan medewerking. De Liberators zijn begin 1945 gekomen.

99081 *(Schaper)*

De heer *Schaper* is in September 1945 commandant geworden van het 321ste squadron op Ceylon. Dit squadron had toen een afdeling op Ceylon en een afdeling op de Cocos-eilanden. Deze laatste bestond uit Liberators. Direct na de komst van de Engelsen op Java is een detachement van het squadron bij Batavia gestationneerd. Het was het eerste Nederlandse militaire onderdeel, dat op Java aankwam. De heer *Schaper* heeft in die tijd van de R.A.F. zeer veel medewerking gehad. Een gedeelte van het squadron is in October 1945 naar Australië gezonden, teneinde van daaruit goederen en mensen naar Nederlandsch-Indië te vervoeren. De Liberators zijn begin 1946 aan de Amerikanen teruggegeven, omdat zij een onderdeel vormden van de Amerikaanse lend-lease.

Het squadron is toen opgegaan in de marineluchtvaartdienst in Nederlandsch-Indië. De heer *Schaper* is van deze dienst commandant geweest tot aan zijn terugkeer naar Nederland in April 1946.

d. 18de squadron

68534 *(Fiedeldy)*

Commodore vlieger waarnemer *B. J. Fiedeldy* was in 1940 hoofd van het kantoor vliegdienst bij de inspectie van de militaire luchtvaart op Java. In 1942 werd hij op last van luitenant generaal *ter Poorten* door de commandant militaire luchtvaart naar Australië gezonden om de doorvoer van materieel en personeel naar Java te bewerkstelligen; voorts moest hij bij een eventuele val van Java een nieuwe luchtmacht opbouwen. Op 10 Maart 1942 is hij liaison-officier geworden bij de Australische air force op het hoofdkwartier te Melbourne. Hij verrichtte tevens voorbereidende werkzaamheden voor de opbouw van een nieuw squadron.

68536 *(Fiedeldy)*

Op 1 Mei 1942 werd de heer *Fiedeldy* commandant van het 18de squadron, dat te Canberra gevormd was uit het personeel, dat na de val van Java naar Australië was uitgeweken en niet voor opleiding naar Amerika ging. Het is de heer *Fiedeldy* gelukt Australisch personeel toegevoegd te krijgen op basis, dat de Regering van Australië alle personeelskosten op zich zou nemen. De kosten voor het Nederlandse personeel en materieel zouden worden gedragen door het Indische Gouvernement. De heer *Fiedeldy* heeft dit squadron geoefend en klaargemaakt. Einde November 1942 kon het deelnemen aan de strijd. Het squadron is toen naar Port Darwin gegaan, waar het in actie is gekomen.

68557 *(Fiedeldy)*

Het squadron is begonnen met een kleine 250 man aan Nederlanders, grondpersoneel inbegrepen. Geleidelijk aan heeft de heer *Fiedeldy* de Australiërs door Nederlanders kunnen vervangen. In 1942 was ongeveer een derde van het squadron Nederlands.

68559 *(Fiedeldy)*

Toen de heer *Fiedeldy* de heer *Boot* als commandant opvolgde, trof hij een zeer slechte geest bij het squadron aan. Er was een algehele ontwrichting. De bemanningen, die van Singapore uit weer op Java waren terechtgekomen, waren doorgestuurd naar Australië; zij hadden graag hun gezinnen willen meenemen naar Australië. Dit verzoek kon niet worden ingewilligd. Toen Java viel, werd er gezegd, dat dit opzet was. De geest van de troep was ineens gezakt. De mensen hadden maar één gedachte: teruggaan naar hun gezin. Er moest om deze mensen hierover heen te helpen iemand zijn, die wist mee te leven en hen op andere gedachten wist te brengen. Kapitein *Boot* kon dit niet. Hij was zelf niet getrouwd en begreep dergelijke dingen niet. De mensen vielen kapitein *Boot* af. Schout bij nacht *Coster* heeft toen ingegrepen door een andere commandant aan te stellen. Ofschoon de heer *Fiedeldy* oorspronkelijk als instructeur naar Amerika zou gaan om de jongelui daar op te leiden voor bommenwerpers, heeft schout bij nacht *Coster* hem opgedragen kapitein *Boot* te vervangen.

68570 *(Fiedeldy)*

Het squadron had midden 1942 slechts drie Mitchells. Er waren toen 24 of 26 vliegers beschikbaar. De mensen moesten om de beurt oefenen. De verschillende vluchtcommandanten verdeelden deze beurten. De rest van de diensttijd werd aangevuld met theorie.

68639 *(Fiedeldy)*

Er was niet zo'n strenge discipline als in vredestijd, maar de mensen deden hun werk, en dit is het voornaamste. Door exercitie en dergelijke kon de discipline op een bepaald peil worden gehouden

68649 *(Fiedeldy)*

Er is een complot van enkele mensen, nl. *Burck, Kelder* en *de Lyon,* geweest om naar Java terug te keren. De heer *Fiedeldy* heeft vaak met *Burck* gesproken, maar het gelukte hem niet deze van het idee af te krijgen naar Java terug te gaan. *Burck* was heel gelukkig getrouwd. Hij wilde koste wat kost naar zijn vrouw. Zodra het squadron te Port Darwin zou zijn, zou hij bij de eerste de beste opdracht, die hij kreeg, landen in Koepang, waar hij zich zou overgeven aan de Japanners. Hij zou tekeningen van het emplacement aan de Japanners overgeven, zodat dezen wisten, waar de dumps lagen, enz. Hij dacht, dat, wanneer hij deze geheimen aan de Japanners zou hebben gegeven, de Japanners hem zo dankbaar zouden zijn, dat hij naar zijn vrouw op Java terug zou kunnen gaan. In dit plannetje heeft *Burck* zijn bemanning, *de Lyon* en *Kelder,* weten te interesseren. Met zijn drieën hebben zij dit plannetje in elkaar gezet. De heer *Fiedeldy* kreeg dit te horen van een sergeant van de beveiligingsgroep, die hij had geformeerd om de stemming in de troep te weten.

68652 *(Fiedeldy)*

Deze man heeft de heer *Fiedeldy* dit geval gerapporteerd en hij heeft het doorgegeven aan generaal *Spoor,* die deze zaak heeft behandeld.

68653 *(Fiedeldy)*

De Lyon was eigenlijk een avonturier. Hij had eigenlijk helemaal geen reden om terug te gaan. Hij was getrouwd; zijn vrouw zat te Canberra. Hij was een van de mensen, die jachtvliegers waren geweest in Engeland en die door een administratieve maatregel van tijdelijk 2e-luitenant weer sergeant waren geworden.

Het drietal is naar Colombo getransporteerd en zeer zwaar gestraft.

Op 27 November 1942 heeft de toenmalige majoor van de generale staf *S. H. Spoor* over de toestanden bij het 18de squadron te Canberra verslag [1]) uitgebracht aan de waarnemend legercommandant van het K.N.I.L. in Australië, die dit verslag op 12 Maart 1943 aan de bevelhebber der strijdkrachten in het Verre Oosten heeft aangeboden.

1) Bijlage 13.

Over de landstormers, die bij dit squadron dienden, deelde de heer *Spoor* mede, dat de oorzaken van de slechte stemming dezer militairen alle op financieel gebied waren gelegen. Hij drong er ten sterkste op aan deze zaak zo spoedig mogelijk administratief te regelen.

De Indonesische militairen waren tevreden en deden hun dienst naar tevredenheid van de commandant en de overige officieren.

Over het beroeps-, reserve- en overige personeel van het squadron waren ernstige klachten.

„Het personeel van het 18de squadron" — zo luidt het verslag — „bestaat uit een zeer heterogeen gezelschap; beroepsmilitairen, reserveofficieren, kort-verband personeel, militie-personeel, gemilitairiseerd personeel, landstormers, inheemschen en voorts dan nog in de differentiatie: personeel, afkomstig uit Indië (L.A., andere legeronderdeelen of uit de burgerij) en personeel, dat van elders is gekomen (Nederland, Engeland, Colombo). Het is uiteraard moeilijk van al dit personeel een hecht „korps" te maken; dit vergt het uiterste van den commandant aan beleid, inzicht, tact en toewijding, waarbij hij zijn geheele persoon heeft te geven en door voortdurend contact met allen, zijn oor te luisteren moet leggen omtrent wat er leeft en streeft in zijn korps".

Daarbij kwam nog, zo werd vastgesteld, dat het 18de squadron in de aanvang met grote materieel-moeilijkheden heeft te kampen gehad, waardoor het feitelijke opleidingswerk en de oorlogsvoorbereiding niet tot hun recht konden komen. Des te meer gold in deze periode, dat de commandant geen middel onbeproefd had mogen laten, om officieren en troep een zodanig programma van werkzaamheden en opleiding te geven, dat hierdoor aan het nadeel van beperkte materieel-voorziening althans zo goed mogelijk werd tegemoetgekomen. Ook buiten de vliegopleiding en de gevechtsoefeningen in de lucht waren er nog tal van zaken aan het personeel bij te brengen, welke voor de geoefendheid van grote waarde waren, terwijl bovendien een doelbewust, zaakkundig oefenschema noodzakelijk was om het personeel moreel, physiek en vakkundig op peil te houden.

Naar het oordeel van de heer *Spoor* had majoor *Fiedeldy* hierin gefaald. Bezield met de beste bedoelingen, voorzien van een grote werkkracht, humaan als mens en als chef, heeft deze niet de weg weten te vinden naar de oplossing van het probleem, waarvoor hij werd gesteld. De heer *Fiedeldy* werd een detaillist genoemd, met een overdreven gevoel voor het administratieve gedeelte van zijn taak.

Over het algemeen werd de heer *Fiedeldy* — aldus werd verder in

het rapport gesteld — beschouwd als een kundig vlieger en een goed chef, doch als een zwakke figuur, van wie weinig of geen leiding uitging. De heer *Spoor* achtte het verklaarbaar, dat het gemiddelde peil van het personeel te Canberra moest afzakken, dat moeilijkheden niet konden uitblijven en dat zelfs excessen konden worden verwacht.

Deze moeilijkheden — aldus ging het verslag voort — deden zich dan ook inderdaad voor. Van verschillende zijden werden klachten ontvangen en het bleek uit afgenomen verhoren en ingediende rapporten, dat het met de geest in het 18de squadron in Canberra inderdaad niet in orde was. Er werd over de gehele linie gekankerd en wel op zodanige wijze, dat dit onrustbarende afmetingen aannam en bovendien in een toon, waaruit duidelijk bleek, dat de disciplinaire verhoudingen in het gedrang waren gekomen. Door het personeel werden onder meer spotliedjes gezongen op verschillende militaire autoriteiten en op officieren van het squadron; er werd een blaadje uitgegeven, waarvan de inhoud geenszins in overeenstemming was te achten met een gezonde militaire geest en tucht. De naam van het personeel te Canberra, in het bijzonder bij de burgerbevolking, werd practisch te niet gedaan door het buitensporige en vaak incorrecte optreden van de manschappen van het 18de squadron, waarbij op onverantwoordelijke wijze met geld werd gesmeten. Op grond hiervan meende de heer *Spoor* dan ook, dat het commando van het 18de squadron volkomen gefaald had in het geven van de zo noodzakelijke leiding onder de inderdaad zeer moeilijke omstandigheden, waaronder het squadron moest werken.

De toestand einde 1942 beoordeelde de heer *Spoor* als volgt: „Door de beschikbaarstelling van het materieel en de aan dit materieel te treffen voorzieningen, door de opvoering van het tempo en de intensiteit van de oefening in verband met het binnenkort te verwachten vertrek naar het Noorden, is de stemming op zeer belangrijke wijze verbeterd. Dit geldt over de geheele linie, zoowel wat betreft de officieren, de onder-officieren als het personeel beneden dien rang. Men heeft weer hoop gekregen aan den slag te kunnen gaan; men weet uit den dagelijkschen gang van den arbeid, dat er hard gewerkt moet worden om goed met het squadron te voorschijn te kunnen komen en men werkt hard. Men is blij weder aan de actie te kunnen gaan deelnemen en heeft maar één vrees, nl. dat men niet voldoende en belangrijke opdrachten genoeg zal krijgen om daadwerkelijk aan den strijd te kunnen deelnemen. Ongetwijfeld hebben de gunstige berichten over het verloop van den oorlog deze goede stemming nog gestimuleerd, zoodat men kan verwachten, dat, wanneer het squadron inderdaad in het oorlogsbedrijf zal worden ingeschakeld, het personeel zich met volle ambitie aan zijn taak zal wijden".

De vraag onder ogen ziende, of majoor *Fiedeldy* de aangewezen man was om de afdeling in het oorlogsverband aan te voeren, waar hij toch bewijzen had gegeven als leider een minder geslaagde figuur te zijn, wees de heer *Spoor* in de eerste plaats op het vertrouwen, dat majoor *Fiedeldy* genoot om zijn technische bekwaamheid, terwijl anderzijds het niet juist werd geacht, op het ogenblik, dat de afdeling in gevecht moest worden gebracht, van commandant te wisselen. Dit zou het vertrouwen van het personeel schokken en kon het moreel nimmer ten goede komen.

68672 *(Fiedeldy)*
68676 *(Fiedeldy)*

De heer *Fiedeldy* meent, dat hij einde November of begin December 1942 naar Port Darwin is gegaan. Het squadron vertrok 18 of 20 November uit Canberra. De taak van het squadron was toen het bombarderen van de Japanse lijn op de Kei-eilanden, Nieuw-Guinea en Timor. De jongens moesten kalmpjes aan weer worden ingezet. Er hadden verkenningen plaats. Daarna werd er eerst werkelijk gebombardeerd. Het ideaal van de heer *Fiedeldy* was altijd het gehele squadron in te zetten, zodat men dan veel meer vernietigingskracht heeft dan wanneer er telkens maar één of twee vliegtuigen worden uitgezonden. Wanneer de heer *Fiedeldy* volgens opdracht met drie bommenwerpers er op uit trok, kregen zij prompt 5 of 10 jagers achter zich aan. De heer *Fiedeldy* heeft aan de air commodore voorgesteld een geheel squadron in te zetten, zodat zij groter vuurkracht hadden om de jagers van zich af te houden. Deze wilde dit niet, wat tot gevolg had, dat er ontzettende verliezen werden geleden.

68677 *(Fiedeldy)*

68678 *(Fiedeldy)*

Het squadron is tenslotte 650 man en 24 vliegtuigen sterk geworden, waarvan 18 bij het squadron en 6 in reserve om eventueel voor aanvulling bij verliezen te dienen. Het squadron heeft zeer veel succes gehad. Er zijn ook pogingen van Japanse zijde gedaan om het te bombarderen, maar de Japanners hebben de Amerikanen te pakken gekregen in plaats van het Nederlandse squadron.

68679 *(Fiedeldy)*
68680 *(Fiedeldy)*

68682 *(Fiedeldy)*
68683 *(Fiedeldy)*

Van de Nederlandse toestellen is in totaal ongeveer 50 pct. afgeschoten. Toen waren de Amerikanen echter vlot in de aanvulling. In de begintijd zijn er direct zes vliegtuigen verloren gegaan. Er zijn ook verliezen geleden, omdat zij zwaar belast moesten starten

van de oorlogsterreinen af. In Port Darwin is het toen gebeurd, dat jongens na de start zijn neergestort door onvoldoende draagkrachtvermogen of omdat zij tegen een boom aanvlogen. Er zijn ook toestellen afgeschoten door de Japanse luchtdoelartillerie; bij de Keieilanden zijn er toestellen afgeschoten, bij de verkenningen op Nieuw-Guinea en ook bij Koepang. In Juli 1943 is de heer *Fiedeldy* afgelost.

98248 *(Asjes)*

Reserve-kolonel b.d. ir. *D. L. Asjes* verklaarde de grootste bewondering te hebben voor de wijze, waarop de heer *Fiedeldy* het 18de squadron heeft gecommandeerd. Het 18de squadron had in die periode slechts enkele oude vliegtuigen en onvoldoende supplies; toch was het moreel te Port Darwin nog zeer goed, toen de mensen uit Amerika in Januari/Februari 1943 de mannen van het 18de squadron aflosten. Overste *Fiedeldy* is opgevolgd door overste *Zomer* en deze weer door majoor *Wittert van Hoogland.* Van Februari 1944 tot October 1944 is de heer *Asjes* als commandant opgetreden. Gedurende dit tijdvak had het 18de squadron nieuw materieel en frisse mensen en was het moreel bijzonder goed.

Tamelijk slecht was in 1943 het moreel in het Zuiden, bij Canberra, waar de P.E.P., Personal and Equipment Pool, was. Wanneer de mensen uit Port Darwin naar Canberra gingen, voelden zij de reactie van de spannende tijd; zij wisten, dat de oorlog nog een tijd zou duren; zij wisten, dat zij weer naar het Noorden moesten en daarenboven verkeerden zij in ongerustheid over het lot van vrouwen en kinderen. In het Zuiden zijn dan ook voorvallen van ernstige aard geweest.

98254 *(Asjes)*

Er was van de zijde van de Regering zeer weinig belangstelling voor deze vliegers. De politiek van de Regering betreffende de oorlogsdecoraties en ook de houding van de legercommandanten gaven de mensen de indruk, dat er weinig appreciatie voor hun werk was. Toch maakten zij fantastische vluchten. Slechts zo nu en dan werd er toen een vliegerkruis uitgereikt, hetgeen later een soort van routinedecoratie is geworden. Na de oorlog zijn de mensen wel op behoorlijke wijze naar hun verdiensten gedecoreerd.

De heer *Asjes* had onder zijn commando ongeveer 650 man, waarvan ongeveer 220 Australiërs. Het squadron had toen modern materieel en de successen bleven toen ook niet uit. Gedurende zijn commando zijn b.v. ongeveer 70 schepen vernietigd, terwijl zeer veel succesvolle bommenacties op installaties aan de wal zijn ondernomen. In zijn tijd heeft het squadron nooit gebrek gehad aan supplies; bommen, munitie, voedsel, enz. waren voldoende aanwezig. De gevechtswaarde van de mensen, die ingezet waren, was 100 pct. Gevlogen werd toen met het vliegtuigtype B. 25.

In October 1944 is de heer *Asjes* naar Canberra overgeplaatst als commanderend officier van eenheden, welke werden geformeerd voor de nieuw te vormen bemanningen. In die tijd zijn opgericht het 19de squadron, een transportsquadron, en het 120ste squadron, dat een jagersquadron was. In het zuiden was een heel opleidingssysteem voor deze squadrons. Tot aan de bevrijding van Indië is de heer *Asjes* in het zuiden gebleven, daarna is hij benoemd tot hoofd van de R.A.P.W.I.

99117 *(Wolff)*

Kolonel vlieger waarnemer *A. B. Wolff* is in Maart 1942 uit Nederlandsch-Indië naar Australië vertrokken en vandaar naar Jackson in Amerika, waar hij instructeur bij de aldaar gevestigde vliegschool is geweest. Tot 9 Maart 1944 is hij in Amerika gebleven en daarna weer teruggekeerd naar Australië. Hij is daar later ondercommandant van het 18de squadron, dat te Port Darwin was gestationneerd, geworden.

De Nederlanders hadden toen in Australië het 18de squadron met een kleine 25 B. 25's. Er was een squadron jagers in Merauke en een reserve squadron jagers was bij Canberra gestationneerd. Bovendien had men in Brisbane een squadron van 15 Dakota's, het transport-squadron. De vlieger, die 8 maanden in het 18de squadron had gevlogen, ging voor een 8-tal maanden naar Brisbane, waar hij bij het transport-squadron vloog. De jachtvliegers bij Merauke werden soms ook als 2de bestuurder bij het transportsquadron ingedeeld, soms ook gingen zij naar Canberra om hun vaardigheid op de jagers niet te verliezen.

In Februari/Maart 1945 was er sprake van, dat het 18de squadron naar Rabaul zou worden gezonden. Dit is echter niet geschied en het squadron is uiteindelijk van Port Darwin overgeplaatst naar Balikpapan, één dag vóór de capitulatie van Japan. Grote acties heeft het squadron toen niet meer gevoerd, aangezien de Japanners reeds uit het gebied, waar het squadron opereerde, waren verdreven. Wel heeft het squadron nog vele verkenningsvluchten uitgevoerd. De laatste grote acties van het 18de squadron hebben feitelijk plaats gevonden in Augustus—September 1944.

55640 *(R. van Zinnicq Bergmann)*
55641 *(R. van Zinnicq Bergmann)*

55643 *(R. van Zinnicq Bergmann)*

55663 *(R. van Zinnicq Bergmann)*

55661 *(R. van Zinnicq Bergmann)*

55662 *(R. van Zinnicq Bergmann)*

55666 *(R. van Zinnicq Bergmann)*

56369 *(van der Stok)*

56364 *(van der Stok)*

e. Nederlandse vliegers in Engelse squadrons

Mr *R. J. E. M. van Zinnicq Bergmann,* luitenant-kolonel-vlieger, heeft — aldus zijn verklaring — uitsluitend bij een Engels squadron gevlogen. Men beëindigde in Engeland zijn training, waar een vrij lange tijd mee gemoeid was, en dan werd men gedistribueerd naar een of ander squadron. De heer *van Zinnicq Bergmann* heeft geprobeerd op eigen houtje bij een ander squadron dan het Nederlandse terecht te komen en dit is hem gelukt. De heer *van Zinnicq Bergmann* weet niet hoeveel Nederlanders in totaal bij de R.A.F. hebben gediend.

De heer *van Zinnicq Bergmann* heeft gevlogen met een „Typhoon", een éénmotorig éénpersoonstoestel, bewapend met 4 kanonnen en 8 raketten. De bedoeling van dit wapen is in tankslagen de vijandelijke tanks aan te vallen en als er „strongholds" zijn, b.v. een huis, waarin de vijand zich met mitrailleurs heeft verschanst, dit met raketten te bestoken en zodoende een directe steun te verlenen aan de eigen troepen. Dit ging als volgt te werk. Wanneer in de frontlijn een eigen onderdeel, een compagnie of een bataljon, tot stilstand kwam en aan een hoofdkwartier doorgaf, dat men niet vooruit kon, omdat men door de vijand in een versterking werd tegengehouden, werd dit onmiddelllijk doorgeseind naar de sectie van de Typhoons. Onmiddellijk stegen deze op en terwijl zij vlogen werd de positie van het huis, of wat het was, opgegeven, waarna zij een aanval deden; zij hoorden later van de grondtroepen of het succes had opgeleverd. Een andere taak was het vliegen van lange afstanden, waarbij men alles, wat men zag, moest proberen te vernietigen, locomotieven, auto's, schepen en sleepboten. Wanneer men fabrieken zag, die aan het werk waren en men had geen rijdende doelen, dan viel men zo'n fabriek aan. Gaandeweg werd het een jacht op alles, wat schade kon opleveren voor de eigen troepen. Slechts twee Nederlanders op Typhoons hebben daaraan deelgenomen: een jongen *van Wiersum,* die na veertig vluchten is afgeschoten, krijgsgevangen is gemaakt en die er levend af gekomen is en de heer *van Zinnicq Bergmann* zelf. Hij heeft ook vluchten boven Nederland gemaakt. Arnhem is het eerste doel van zijn vluchten boven Nederland geweest; dit was toen Arnhem werd aangevallen door de parachutisten. Daarna is hij heel lang op de vliegvelden in Eindhoven, Helmond en Twente geweest.

De heer *B. van der Stok* was, aldus zijn verklaring, aanvankelijk in het 41ste Fighter Squadron van de R.A.F. geplaatst, een jachtafdeling, uitgerust met Spitfires; deze afdeling was gestationneerd op het vliegveld Tangmere aan de Zuidkust. Vandaar uit werden vluchten op Frankrijk gemaakt, z.g. „sweeps", aanvallende vluchten, uitgevoerd door uitsluitend jachtvliegtuigen. De heer *van der Stok* meent, dat hij in die tijd ongeveer 40 van die vluchten heeft meegemaakt. Hij was toen ondersquadroncommandant; hij werd op 12 April 1942 boven Frankrijk afgeschoten, is krijgsgevangen geraakt en is dat tot 24 Maart 1944 gebleven. Daarna is hij uit het kamp gekomen en 12 Juli weer in Engeland aangekomen, waarna hij commandant werd van het 322ste squadron.

§ 4. Conclusies

Zoals de commissie ter inleiding van dit hoofdstuk heeft opgemerkt, heeft de Nederlandse Regering te Londen zich ten doel gesteld een aantal Nederlandse squadrons te vormen. Reeds in Juni 1940 slaagde zij er in uit het personeel van de marineluchtvaartdienst en uit personeel van de vloot en de luchtmacht het 320ste squadron samen te stellen, welks officiële naam was 320 Dutch Squadron R.A.F. Het werd ingedeeld bij het coastal command van de Royal Air Force en heeft dezelfde maand nog zijn eerste strijd geleverd tegen de Duitse marine. Zijn taak was de bewaking van het Kanaal van Bristol en de zuidelijke ingang van de Ierse Zee, waar het geallieerde konvooien in de z.g. Western Approaches beschermde. De overkomst van personeel en materieel van de marineluchtvaartdienst is geschied op order van de marineleiding, welke order op lofwaardige wijze is uitgevoerd.

Van de luchtmacht zijn op bevel van haar commandant, generaal *Best,* die afdelingen van de opleiding, die op Haamstede en op Souburg waren gestationneerd, naar Frankrijk geëvacueerd. De derde afdeling van de opleiding, die op Texel was gestationneerd, kon, toen dit bevel gegeven werd, reeds niet meer vertrekken. De beide eerder genoemde afdelingen van de opleiding zijn later van Frankrijk uit naar Engeland overgestoken. Het ging hier om ongeveer 25 officieren, van wie 6 instructeurs, ongeveer 80 leerling-vliegers en 40 à 50 man grondpersoneel.

Aan het operationele deel van de luchtmacht heeft generaal *Best* geen andere orders gegeven dan die, welke voor de Koninklijke

landmacht bij de capitulatie golden. In dit verband wil de commissie opmerken, dat de luchtmacht in 1940 een dienstvak van de Koninklijke landmacht was. Bovendien meende generaal *Best* — later bevond hij dit niet geheel juist —, dat er praktisch geen bedrijfsklare vliegtuigen meer ter beschikking stonden. Het personeel was voorts door de strijd zeer afgemat. De commissie kan het optreden van generaal *Best* billijken. Wel meent zij, dat zowel de Minister van Defensie als de leiding van dit mobiele deel der strijdkrachten vóór Mei 1940 voorzieningen voor een eventuele evacuatie der luchtstrijdkrachten hadden kunnen treffen.

Minister *Dijxhoorn* heeft met betrekking tot het personeel van de luchtmacht in Engeland bepaald, dat dit, voor zover het hiervoor niet ongeschikt was — het squadron vloog met watervliegtuigen —, zou worden ingedeeld bij het 320ste squadron van de marineluchtvaartdienst. Dit kwam er op neer, dat ongeveer al het personeel bij de gronddienst moest worden ingedeeld. Voor enige tientallen leerlingvliegers en enkele instructeurs was er toen geen emplooi.

Op de beslissing van Minister *Dijxhoorn* is tweeërlei critiek geleverd.

Gesteld is, dat de Nederlanders, evenals de Noren, hun eigen kamp hadden moeten inrichten, waar op den duur een squadron van de luchtmacht opgebouwd had kunnen worden. Een groot bezwaar tegen een Nederlands „little Norway" was naar de mening van de commissie het zeer geringe aantal in Engeland aanwezige militairen van de Nederlandse luchtmacht. Had men dit plan uitgevoerd, dan zou men ongetwijfeld een gedeelte van de militairen van het 320ste squadron hiervoor beschikbaar hebben moeten stellen. Van een onmiddellijke steun aan de geallieerden, welke het 320ste squadron in Juni 1940 reeds gaf, zou dan moeilijk sprake hebben kunnen zijn. Gezien het Engelse luchtmachtpotentieel was iedere bijdrage in de dagen van 1940 van het allergrootste belang.

Als een andere mening is naar voren gebracht, dat de Nederlanders in het algemeen geen eigen squadrons hadden moeten formeren, maar dat de Nederlandse vliegers verspreid hadden moeten worden over de Engelse staven en squadrons. Hierdoor zouden zij meer ervaring hebben kunnen opdoen, terwijl aan de moeilijkheid ontkomen zou zijn, dat het Nederlandse vliegende personeel te vast in een kleine organisatie geraakte. Tegen deze opvatting kunnen, naar de commissie meent, de argumenten worden gesteld, welke ook naar voren zijn gebracht om de formatie van de Prinses Irene-Brigade te bepleiten. De voordelen, verbonden aan het bestaan van een eigen Nederlandse eenheid, acht de commissie van overwegend belang. Door de eigen eenheid heeft de Nederlandse naam in Engeland een goede klank gekregen.

De commissie acht de op het beleid van de Minister uitgeoefende critiek onjuist en kan zich met zijn beslissingen verenigen.

Minder gelukkig acht de commissie het initiatief om de hierboven genoemde leerling-vliegers en instructeurs naar Indië te zenden, hetgeen einde 1940 heeft plaatsgevonden. De commissie is van oordeel, dat de autoriteiten te Londen, alsook die in Indië deze uitzending niet goed doordacht hebben. Bij gebrek aan lesmateriaal hebben de uitgezondenen in Indië nagenoeg niets kunnen doen. Gelukkig is toen besloten de mensen weer terug te zenden naar Engeland, waar zij bij de R.A.F. hun opleiding voltooid hebben.

De commissie acht het onjuist, dat de Minister van Defensie en later de marineleiding te Londen de eerste jaren bij de organisatie van de bevelvoering van het 320ste squadron te weinig gelet hebben op die organisatie bij een Engels squadron. In de Engelse organisatie nam de commandant vaak actief aan de operatieve vluchten deel, hetgeen in de Nederlandse organisatie niet het geval was. Daar de Nederlandse vliegers waren ingedeeld in een Engelse organisatie, moest het feit, dat de Nederlandse commandant, in tegenstelling tot zijn Engelse collegae, geen of weinig operatieve vluchten maakte, het prestige van de commandant schaden.

De commissie heeft lof voor het materieelbeleid der Regering, welke er naar gestreefd heeft het personeel zo goed mogelijk te equiperen. De overgekomen Nederlandse vliegtuigen zijn zeer spoedig afgedankt en in September 1940 kwamen daarvoor in de plaats de Lockheeds B 414, ook wel de Hudsons genaamd, op welke vliegtuigen tot begin 1943 is gevlogen. Ook werd dit squadron voorzien van Avro Ansons-vliegtuigen; later werden deze vliegtuigen ook door Hudsons vervangen. In 1943 heeft de Regering Mitchell bommenwerpers gekocht en van Augustus in dat jaar af werd met deze toestellen gevlogen. Doordat de vliegers overgingen op andere toestellen, van water- naar landvliegtuigen, kwamen zij van het coastal command bij de tactical air force en, nadat de Mitchells waren gearriveerd, werden zij operationeel gesteld onder het bomber command.

Onder dit commando heeft het 320ste squadron aan de invasie deelgenomen. Het 320ste squadron maakte in de vijf jaren van zijn bestaan 4616 operationele vluchten. Dit squadron heeft zware verliezen geleden.

De beslissing van de Minister van Oorlog de mannen van de militaire luchtvaart bij de marineluchtvaartdienst te detacheren, was naar de mening van de commissie juist. Zij deelt niet het gevoelen van verscheidene officieren der leger-luchtstrijdkrachten dat deze situatie niet bevredigend was. Begrijpelijk is, dat gepleit werd voor een eigen squadron van de militaire luchtvaart, doch in 1940 was dit niet te realiseren, daar alle beschikbare mankracht voor de directe strijd ter beschikking moest worden gesteld. In 1943 werd het 322ste squadron opgericht door een squadron van de Engelsen over te nemen en dit langzamerhand met Nederlanders te bemannen. Deze mogelijkheid was toen aanwezig, doordat de opleidingen in Engeland en Amerika van Nederlandse militairen tot vliegers vruchten begonnen af te werpen. Dit squadron stond aanvankelijk onder commando van Engelse officieren. Het telde een groot contingent niet-Nederlanders. Er waren ongeveer 30 vliegtuigen, 36 piloten en 300 man grondpersoneel. Het 322ste squadron werd in 1944 operationeel; het heeft eerst met hoogvliegende Spitfires tegen de vliegende bommen geageerd, waarvan het er ongeveer 120 heeft neergehaald. Later in het jaar werd dit squadron in de tactical air force opgenomen en geplaatst in het noordelijke gedeelte van het front in de Canadese sector. De voornaamste taak was de samenwerking met het landleger. Ook dit squadron heeft zware verliezen geleden in zijn moedige strijd tegen de vijand.

Het feit, dat er na 1943 twee squadrons waren, waarvan het ene onder het Ministerie van Marine en het andere onder dat van Oorlog ressorteerde, was één van de redenen voor de oprichting van het directoraat-generaal der luchtstrijdkrachten. De geallieerden behoefden dan niet meer met twee verschillende Departementen te spreken over de twee squadrons.

De commissie heeft met instemming kennis genomen van het initiatief van de heer *de Bruyne* tot oprichting van een comité, bestaande uit de Minister-President, de Ministers van Oorlog en van Marine en de Nederlandse Ambassadeur te Londen, dat zoveel mogelijk de specifiek Nederlandse belangen zou behartigen, wanneer door de geallieerden belangrijke strategische bombardementen op Nederlands grondgebied zouden worden uitgevoerd[1]). Dit comité heeft verscheidene malen met goed gevolg bij de geallieerden kunnen interveniëren ten behoeve van de Nederlandse burgerbevolking.

[1]) Vgl. het Verslag der commissie deel 4 A, blz. 563.

Kort vóór de capitulatie van Nederlandsch-Indië in 1942 zijn de nog bruikbare marinevliegtuigen hetzij naar Australië, hetzij naar Ceylon gegaan. Op Ceylon zijn vier Catalina's onder bevel van de heer *van Prooijen* gearriveerd. In Australië zijn vijf Catalina's veilig aangekomen. Een andere groep van zes Catalina's is bij Broome door de Japanse vijand vernietigd. De vijf in Australië veilig aangekomen vliegtuigen zijn vervolgens naar Ceylon gezonden. De heer *van Prooijen* is onmiddellijk begonnen een nieuw squadron te vormen, het 321ste Dutch Squadron R.A.F., bestaande uit negen Catalina's, welke voor operaties geschikt waren. Aanvankelijk bestond dit squadron uit 65 vliegers en 33 man grondpersoneel. Toen de heer *van Prooijen* een aanvulling had gekregen van het grondpersoneel met een contingent van 100 man M.L.D., dat per schip van Java naar Australië had kunnen uitwijken, kwam het squadron goed op dreef. Tegen het einde van 1942 kreeg het nieuwe Catalina's en werd het ingezet voor de bescherming van konvooien in het Verre Oosten. In het begin van 1943 omvatte het squadron in totaal 20 Catalina's. Later is men er in geslaagd een gedeelte daarvan te vervangen door bommenwerpers, Liberators, waarvan de eerste zending in December 1944 arriveerde. Hebben de eerdergenoemde squadrons zware verliezen geleden, het 321ste is bijna zonder verliezen de oorlog doorgekomen. Het konvooieren der schepen in het door dit squadron bestreken gebied bracht nu eenmaal minder risico's met zich.

De toenmalige commandant van de militaire luchtmacht van het K.N.I.L., generaal *van Oyen,* heeft in overleg met de marineleiding in Nederlandsch-Indië omstreeks 1 Februari 1942 de gelukkige beslissing genomen de leerling-vliegers van leger en marine, in totaal 500, met een 100-tal instructeurs naar Australië te zenden voor verdere opleiding. Toen na de capitulatie van Java alle beschikbare mankracht in Australië moest worden aangewend om de eigen strijdkrachten te versterken, terwijl ook de Amerikanen vele bases nodig hadden, heeft de Nederlandse Regering op aandringen van de heren *van Mook* en *van Oyen* besloten tot opleiding te Jackson, Mississippi,

in de Verenigde Staten. De heer *Helfrich* stond een opleiding in India voor, doch ook daar waren de opleidingsmogelijkheden niet zo groot als in de Verenigde Staten. Het besluit de opleiding te Jackson te doen plaats vinden, heeft zeer goede resultaten gehad. Het heeft er toe medegewerkt, dat de Nederlandse naam in geallieerde luchtmachtkringen een goede is gebleven. Behalve de leerlingvliegers uit Indië zijn daar ook nog een paar honderd Nederlandse vrijwilligers of dienstplichtigen uit het buitenland en Engelandvaarders opgeleid. De opleiding heeft tot 8 Februari 1944 geduurd. De commissie spreekt haar waardering uit over het goede werk, dat door de Nederlanders in samenwerking uit de Amerikanen aldaar is verricht.

Het deel van de luchtmacht van het K.N.I.L., dat in 1942 in Australië is achtergebleven, bestond uit een aantal getrainde vliegers, die de kern hebben gevormd van het midden 1942 gevormde 18de squadron. Dit squadron is begonnen met een kleine 250 man, onder wie een groot aantal Australiërs. Voor een belangrijk deel bestond het uit vliegers, die zich in de strijd om Singapore en boven Nederlandsch-Indië danig hadden geweerd en voor wie de korte strijd te land op Java een ernstige teleurstelling is geweest. Deze militairen hadden in Australië als gevolg van materieeltekort veel te weinig te doen; hun moreel werd daardoor ondermijnd. Een ernstige tekortkoming acht de commissie het, dat de autoriteiten van marine en leger aanvankelijk veel te weinig belangstelling, zorg en voorlichting aan deze mensen hebben gegeven. Men had in Australië twee hoofdkwartieren, dat van het leger en dat van de marine, welke weer ressorteerden onder dat van admiraal *Helfrich* te Colombo. De commissie is van oordeel, dat deze administratieve bevelhebbers, zeker die in Australië, veel meer aandacht aan deze operationele eenheid hadden moeten besteden.

Einde 1942, begin 1943, is het 18de squadron geheel gereed gekomen en operatief ingezet. Na 1942 is het voortdurend versterkt met personeel, dat van de vliegschool te Jackson kwam. Het squadron heeft de opgedragen taken op zeer goede wijze vervuld. Tot midden 1944, toen de Japanners uit het gebied, waar het squadron opereerde, uit de lucht waren gejaagd, is het constant in actie geweest, ook boven Nederlandsch-Indië; vele malen heeft het squadron zware verliezen geleden, welke echter steeds aangevuld konden worden. In 1945 is het naar Nederlandsch-Indië gegaan.

De slechte geest, welke in den beginne in het squadron heerste, is wel zeer duidelijk tot uiting gekomen in de poging van drie van zijn leden om terug te vliegen naar Java. Dit misdrijf heeft ertoe geleid, dat de toenmalige majoor van de generale staf van het K.N.I.L., *S. H. Spoor,* opgedragen werd een rapport te maken over de toestand bij het 18de squadron. De commissie heeft in haar verslag een gedeelte van dit rapport overgenomen, maar wil uitdrukkelijk verklaren, dat zij niet de conclusie onderschrijft, dat het toenmalige commando van het 18de squadron volkomen gefaald heeft in het geven van leiding; zij meent, zoals hierboven reeds gesteld, dat hier veeleer sprake is van een falen van de hogere militaire leiding. Dit acht de commissie te ernstiger, omdat deze leiding slechts voor enkele eenheden had te zorgen.

Ook in de latere jaren, toen het squadron zich geheel hersteld had van het moeilijke begin en zich dapper en met succes weerde, heeft het te weinig belangstelling en waardering ondervonden, hetgeen o.m. tot uiting is gekomen in het decoratiebeleid. De commissie acht het verheugend, dat na afloop van de oorlog de Nederlandsch-Indische autoriteiten en de Nederlandse Regering door de toen uitgereikte onderscheidingen haar erkentelijkheid jegens deze militairen alsnog heeft betuigd.

De commissie heeft in het bovenstaande haar oordeel gegeven over het beleid der Regering ten aanzien van het 320ste, 321ste, 322ste en 18de squadron. Uit het voorgaande is voorts gebleken, dat ook de Nederlandse luchtmacht een niet onbelangrijke bijdrage heeft geleverd aan de geallieerde oorlogvoering. De commissie wil haar hulde en waardering uitspreken jegens hen, die in deze squadrons hebben gediend en de Nederlandse vlag hebben hoog gehouden.

Ook wil de commissie hulde brengen aan die Nederlanders, die in andere soms gedeeltelijk Nederlandse of geallieerde squadrons de strijd tegen de vijand hebben aangebonden.

Ook de militaire transportdiensten, welke tegen het einde van de oorlog zowel in Europa als in het Verre Oosten zijn georganiseerd, zijn van groot nut geweest.

VII. EREWOORD DER BEROEPSOFFICIEREN

§ 1. Feitelijke gang van zaken

In een voor de bevelhebber van de Duitse troepen in Nederland bestemde brief d.d. 30 Mei 1940 [1]) deelde „der Führer und Oberste Befehlshaber der Wehrmacht", *Adolf Hitler,* deze o.m. mede:

„Der holländische Soldat aber hat überall offen und ehrlich gekämpft und unsere Verwundeten und Gefangenen entsprechend gut behandelt. Die Zivilbevölkerung hat nicht am Kampfe teilgenommen und ebenfalls die Gesetze der Menschlichkeit gegenüber unseren Verwundeten erfüllt.

Ich habe mich daher auch für Holland entschlossen, die Genehmigung zur *Freilassung der gefangenen holländischen Soldaten* zu erteilen.".

Voorts werd in die brief opgemerkt:

„Sinngemäss gelten dieselben Bestimmungen für diejenigen holländischen Soldaten, die sich in Deutschland in Kriegsgefangenschaft befinden. Für die holländischen Berufssoldaten werde ich eine Entscheidung noch treffen.".

[1]) Bijlage 14.

Op 20 Juni 1940 [2]) verklaarde de Duitse commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht in een rondschrijven o.m.:

„Berufssoldaten können entlassen werden, wenn sie eine *ehrenwörtliche Erklärung* abgeben, in keiner Weise gegen die Interessen des deutschen Reiches tätig zu sein. Der Wortlaut dieser Erklärung wird mitgeteilt.".

[2]) Bijlage 15.

In een brief van 2 Juli 1940 [3]) berichtte deze commissaris voor de demobilisatie o.m. aan het opperbevel van de in demobilisatie zijnde land- en zeemacht:

„1.) Es ist festgestellt, das sich Angehörige der niederländischen Wehrmacht und der Polizeitruppen am 29.6, in verschiedenen Städten an Demonstrationen beteiligt haben, die durch Schmährufe gegen den Führer und gegen das Deutsche Reich einen deutschfeindlichen Charakter hatten.

Ebenfalls hat der General *Winkelman* durch sein persönliches Verhalten am 29.6 nicht die Zurückhaltung gezeigt, die auf Grund seiner besonderen Stellung von ihm erwartet werden musste.

2) Der Führer und Oberste Befehlshaber der deutschen Wehrmacht hat daher den Oberbefehlshaber der in der Demobilmachung befindlichen niederländischen Land- und Seemacht, General *Winkelman,* als die verantwortliche Persönlichkeit für dieses deutschfeindliche Verhalten von niederländischen Wehrmachtsangehörigen nach Deutschland in Kriegsgefangenschaft überführen lassen, zumal er sich auch durch sein persönliches Verhalten am 29.6 nicht der Vergünstigungen würdig gezeigt hat, die der Führer in grosszügiger Weise der niederländischen Wehrmacht bisher hat zuteil werden lassen.

3.) Im Zusammenhang hiermit habe ich den Chef des Stabes der Abteilung Landmacht, Generalmajor Baron *van Voorst tot Voorst* seines Amtes, und den bisherigen Kommandanten des Feldlegers, Generalleutnant Baron *van Voorst tot Voorst* seines Dienstes enthoben und in Holland consigniert.

4.) Zum Leiter der Abteilung Landmacht im Oberkommando der in der Demobilmachung befindlichen niederländischen Land- und Seemacht ernenne ich den bisherigen Sous-Chef des Stabes, Oberst i. G. *van Alphen, M. W. L.*

5.) Konteradmiral *F. H. Heeris* bleibt Leiter der Abteilung Seemacht.".

[3]) Bijlage 16.

De chef van de Afdeling Landmacht, kolonel *van Alphen,* verzond 5 Juli 1940 het volgende telexbericht aan alle commandanten:

„de verklaring bedoeld onder b, 2 punt k van den brief van den deutschen commissar voor de demobilisatie van de nederl. weermacht, u toegezonden met onderschrift van den o.l.z., afd. landmacht sectie rom. 1 no. 1385 van 22 juni 1940 luidt als volgt:

„hierdoor verzeker ik op eerewoord, dat ik gedurende dezen oorlog, althans zoolang nederland zich met het duitsche rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front noch direct, noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen duitschland. ik zal geen handeling begaan of verzuim plegen, waardoor het duitsche rijk schade, van welken aard ook, zou kunnen lijden."

deze verklaring moet door beroepsofficieren op eerewoord worden afgelegd; beroepsonderofficieren, -korporaals en -soldaten leggen deze verklaring zonder meer af.

ik teeken hierbij aan, dat ieder die bereid is, deze verklaring af te leggen, bevoegd is het gegeven woord (de afgelegde belofte) ten allen tijde weder terug te nemen.

in verband met het gestelde in boven aangehaald punt k verzoek ik u mij onverwijld te berichten, den naam, rang en onderdeel van beroepsofficieren, -onderofficieren, -korporaals en -soldaten, die niet bereid zijn bovenbedoelde verklaring af te leggen."

Kolonel *van Alphen* deed op 12 Juli 1940 een schrijven aan het personeel van de in demobilisatie zijnde landmacht uitgaan, waarin hij zijn oordeel gaf over het al dan niet afleggen van de verklaring op erewoord. Dit schrijven luidt als volgt:

„Ik breng te Uwer kennis dat, naar mijne meening, het afleggen van de verklaring, die Zondag 14 Juli a.s. van de beroepsmilitairen wordt gevraagd, onder de gegeven omstandigheden in 's lands belang is.".

Luitenant-generaal b.d. *H. Ch. G.* baron *van Lawick,* in 1940 Gouverneur van de Koninklijke Militaire Academie, die over de kwestie van dit erewoord einde 1947 een brief en een brochure [1]) aan de commissie heeft gezonden, heeft haar het volgende beeld gegeven van de feitelijke gang van zaken, zoals die in 1940 na de capitulatie is geweest met betrekking tot de kwestie van het erewoord.

[1]) Vgl. generaal-majoor *H. Ch. G.* baron *van Lawick*: „Een brandend eerevraagstuk voor onze weermacht", Den Haag 1945.

43323 *(van Lawick)*

Toen de capitulatie in 1940 plaats vond, werd het gehele Nederlandse leger, dus ook alle officieren, krijgsgevangen gemaakt. Niettemin was het blijkbaar de bedoeling van de Duitsers sympathie te krijgen voor hun optreden, althans zij hebben de officieren toegestaan om hier te lande in betrekkelijke vrijheid te blijven leven en zelfs hun wapenen te blijven dragen. Inmiddels is in de loop van de maand Mei begonnen met de demobilisatie en men kan wel zeggen met de liquidatie van de weermacht. Toen is tevens naar voren gekomen, dat de Duitsers zich blijkbaar van de medewerking van het beroepspersoneel wilden verzekeren, althans, zij boden het de mogelijkheid om hier in betrekkelijke vrijheid, met een zekere meldingsplicht, te blijven voortleven. Het moest zich dan verbinden — de officieren op erewoord, de overigen bij belofte — om niet meer aan de bestaande krijgsverrichtingen deel te nemen, noch Duitsland te zullen schaden. Hoe de verbintenis precies zou luiden, zou nader worden bekendgemaakt, maar in algemene zin zou zij daarop neerkomen. Ze is ook bekendgemaakt; in zijn brochure heeft de heer *van Lawick* haar aangegeven en met toelichting aangevuld. Men moest zich verbinden om niets te doen, noch ook na te laten, waardoor men Duitsland in enig opzicht zou kunnen schaden. De opperbevelhebber heeft toen nog gepoogd de terminologie van de erewoordverklaring verzacht te krijgen en de laatste Juni of de eerste Juli bekendgemaakt, dat hij, in verband met het daarmee te verkrijgen resultaat, zou aangeven, of de verklaring zijns inziens zou kunnen worden getekend. Toen hebben de Duitsers op die avond de opperbevelhebber van land- en zeemacht gevankelijk naar Duitsland weggevoerd, zodat hij geen gelegenheid meer heeft gehad om in dezen een uitspraak te doen.

43328 *(van Lawick)*

Kolonel *van Alphen,* de toenmalige sous-chef van de generale staf, heeft de laatste dag vóór het tekenen van het erewoord, dat zal dus de 13de Juli zijn geweest, te kennen gegeven, dat het een landsbelang was om de verklaring te tekenen. Toen is de heer *van Lawick* die avond per auto met de heer *Felderhof,* de voormalige procureur-generaal in Indië, naar kolonel *van Alphen* te Voorburg gereden om te vragen wat dat landsbelang was. Het bleek niets anders te wezen dan wat men ook zelf kon nagaan: geen bijzonder landsbelang. Kolonel *van Alphen* vertelde de heer *van Lawick,* dat ook generaal *Winkelman* het ondertekenen van de verklaring voorstond. De heer *van Lawick* zei: „Daar is mij niets van bekend". „Ja", luidde het antwoord, „er is een papiertje gevonden op de schrijftafel van generaal *van Voorst* — u ziet het hier, het is de hand van generaal *van Voorst* —, dat de verklaring zou kunnen worden getekend". De kolonel toonde de heer *van Lawick* een niet ondertekend papiertje, waarop een dergelijke mededeling stond geschreven. Het kan het handschrift van laatstgenoemde generaal zijn geweest; dit kan de heer *van Lawick* niet met beslistheid zeggen, maar hij wil het direct aannemen. Hij weet evenwel niet, welke bedoeling het had. Was het misschien een ontwerp-

kennisgeving om direct te kunnen uitzenden, voor het geval het erewoord vatbaar zou worden geacht om te worden ondertekend? De heer *van Lawick* kan dit niet zeggen.

44471 *(Winkelman)*

Generaal b.d. *H. G. Winkelman,* oud-opperbevelhebber van zee- en landmacht, verklaarde in een bijeenkomst in Mei 1940 met een aantal hoge officieren, waar is besproken of men al dan niet het erewoord zou geven, als zijn zienswijze medegedeeld te hebben, dat het niet verboden was om een erewoord aan de vijand te geven.

44478 *(Winkelman)*

De heer *Winkelman* heeft in genoemde vergadering gezegd: ik laat het aan de personen zelf over om te oordelen over de wijze, waarop zij de zaak willen aanpakken. Hij heeft er bijgevoegd: ik wil de heren mededelen, dat ik het het mooiste zou vinden, als wij allemaal en corps in krijgsgevangenschap gingen. De heer *Winkelman* heeft hieromtrent echter geen bindend voorschrift gegeven, omdat hem uit gesprekken met officieren in het algemeen hoofdkwartier gebleken was, dat er bij velen een geweldige tegenstand was. Dit was ook het geval bij de officieren, die oorspronkelijk zijn gevoelen waren toegedaan, maar die daarna, toen er enige tijd overheen was gegaan, zeiden: er is zoveel tegenstand, dat zelfs al zou de opperbevelhebber aanwijzingen geven, velen die niet zouden opvolgen; het is een zaak, die wij menen zelf met ons geweten te moeten uitvechten en dan zouden wij ons aan een aanwijzing niet gebonden achten.

Dit wetende, heeft de heer *Winkelman* besloten geen aanwijzingen te geven, want het geven van aanwijzingen, welke niet worden opgevolgd, werkt schadelijker dan geen aanwijzingen geven. Wel heeft de heer *Winkelman* gezegd en later in een brief bevestigd: ik zal mijn zienswijze over deze kwestie aan de heren kenbaar maken; maar dat kon hij eerst doen, wanneer hij de tekst van de voorwaarden van het erewoord wist. Dit hebben de Duitsers hem onmogelijk gemaakt door de tekst eerst te publiceren 10 of 14 dagen nadat zij hem hadden weggevoerd. Op 1 Juli 1940 is een brief uitgegaan, waarin de heer *Winkelman* in uitzicht stelde, zodra hem de redactie van het erewoord bekend zou zijn, zijn visie daarop te geven; de mogelijkheid daartoe is hem ontnomen, omdat hij in de avond van dezelfde dag is weggevoerd. De besprekingen, die hij met de Duitsers heeft gevoerd, zijn zijnerzijds afwijzend geweest.

De heer *Winkelman* had twee grote bezwaren tegen de ontwerpredactie van het erewoord. Het ene was, dat het niet alleen verboden was handelingen te plegen, die de Duitsers schade konden berokkenen, maar dat ook het nalaten van handelingen, indien zij daardoor direct of indirect, in welke vorm ook, schade zouden kunnen lijden, verboden was. Met andere woorden: wanneer iemand zijn erewoord had gegeven onder die voorwaarden en wist, dat er iets zou gebeuren ten nadele van de Duitsers, zou hij op grond van die voorwaarden verplicht zijn geweest naar de Duitsers toe te gaan en te zeggen: denk er om, dat en dat is in de maak. Dit was onaannemelijk en dit was zijn grote bezwaar. Later is de redactie veranderd en is gesproken van een verzuim. Het is slechts een nuance, want in het wezen van de zaak kan men onder dat „verzuim" alles brengen. Ook dus het nalaten van waarschuwen. Dat was onaanvaardbaar. Het tweede punt, waarover de heer *Winkelman* het niet eens werd met de Duitsers, was de kwestie, dat hij wenste, dat men, als men zijn erewoord had gegeven, dit te allen tijde zou kunnen terugnemen; dit behoorde officieel te worden gestipuleerd. Toen werd hem tegengevoerd: u begrijpt toch, dat wij niet kunnen aanvaarden, dat, als u 's morgens een briefkaart stuurt: ik neem mijn erewoord terug, u 's middags iets tegen ons zou kunnen ondernemen. De heer *Winkelman* heeft toen geantwoord: dat is natuurlijk ook niet de bedoeling; u moet de maatregelen kunnen nemen, welke u nodig acht, hetzij controlerende, hetzij effectieve, dus gevangenschap. Die vrijheid moet u hebben; dat moet in de voorwaarden staan. De heer *Winkelman* kon het daarover niet eens worden en hij meende, dat toen op Vrijdag of Zaterdag, voorafgaande aan de Maandag, waarop hij is weggevoerd, werd gezegd: wacht u maar, de volgende week krijgt u het ontwerp. De laatste woorden van de heer *Winkelman* aan de Duitsers zijn geweest, dat hij met hun ontwerp toch niet kon instemmen; toen is hij weggevoerd. De Duitsers hebben, buiten de heer *Winkelman* om, de militair attaché, die hier was, rond laten reizen door het land, om de officieren van verschillende legerkorpsen te overtuigen, dat het zo nuttig was, als zij de verklaring afgaven.

44484 *(Winkelman)*

Toen de heer *Winkelman* reeds in Duitsland was, is in Den Haag een vergadering gehouden van generaals onder leiding van de heer *Best,* waar deze kwestie besproken is. In die vergadering heeft kolonel *van Alphen* een snippertje papier voorgelezen, dat gevonden zou zijn op een van de schrijftafels in het algemeen hoofdkwartier en waarop met potlood stond: de opperbevelhebber heeft geen bezwaar tegen ondertekening, of althans woorden van die strekking. Hoe dit velletje papier tot stand is gekomen, wist de heer *Winkelman* niet. Het was zeer zeker niet door hem gegeven in de vorm van een beschikking. Het

is nooit door hem gegeven als iets, dat aan het leger bekend moest worden gemaakt. Dit is klaarblijkelijk iets uit de keuken van het algemeen hoofdkwartier, dat echter niet bestemd was om opgediend te worden. Daaruit mag men dan ook geen consequenties trekken. Het laatste, dat de heer *Winkelman* gezegd heeft, is: ik zal u mijn zienswijze kenbaar maken. Dit is het enige, waarop men zich in het leger kan beroepen. De heer *Winkelman* was van die aantekening niets bekend.

44486 *(Winkelman)*

De toenmalige schout bij nacht *F. J. Heeris* wist door zijn gesprekken met generaal *Winkelman* de houding, die deze ten opzichte van de erewoordkwestie innam. De avond voordat generaal *Winkelman* door de Duitsers gearresteerd is, heeft deze hem persoonlijk medegedeeld, dat hij, nu hij wist, dat het erewoord te allen tijde kon worden teruggegeven, tegen het geven van het erewoord geen bezwaar had en het niet in strijd achtte met de officierseer en de officierseed. Toen wist generaal *Winkelman* de tekst. De heer *Heeris* heeft rijpelijk overwogen wat hij zou doen. Hij heeft gemeend, dat het zijn plicht was tegenover het personeel duidelijk uit te spreken, wat in dit opzicht zijn oordeel was. Hij heeft schriftelijk daarover een order [1]) uitgegeven, waarin o.m. staat:

44532 *(Heeris)*

44536 *(Heeris)*
44532 *(Heeris)*

„2. Vast staat, dat ieder, die deze verklaring aflegt, bevoegd is het gegeven woord (de afgelegde verklaring) te allen tijde weder terug te nemen.

3. De bedoeling van den laatsten zin der verklaring wordt door de Duitsche autoriteit schriftelijk in dier voege toegelicht, dat de handeling of het verzuim „absichtlich", „opzettelijk", moet zijn gepleegd." [2])

[1]) Bijlage 17.

Op 2 Juli is generaal *Winkelman* gearresteerd. Er staat in een notitie, die de heer *Heeris* direct gemaakt heeft en die gedurende de gehele oorlog in een safe heeft gelegen:

[2]) Bijlage 18.

44536 *(Heeris)*

„2 Juli werd ik te circa 9.15 v.m. op mijn bureau opgebeld door den generaal *van Voorst*, Chef van de Afd. Landmacht van het Alg. Hoofdkwartier, die mij vroeg, of het mij mogelijk was, terstond op het Hoofdkwartier te komen, daar er een zeer ernstige zaak was en hij niet bij mij kon komen. Ik ben onmiddellijk per auto daarheen gegaan en trof daar den generaal *van Voorst*, bovenbedoeld, die mij mededeelde, dat de O.B. de generaal *Winkelman* in den afgeloopen nacht was gearresteerd, dat nadere bijzonderheden niet bekend waren, dat de adj. *Romswinckel* naar Wassenaar was gezonden om informaties in te winnen, doch niet was teruggekeerd en dat hij zelf, zijn broer de Ltnt-Gen.Gew. Comdt van het Veldleger en Kol. *van Alphen* te 10 uur bij Gen. *Christiansen* waren ontboden. In de kamer van Gen. *van Voorst* waren, voorzoover ik mij dat herinner, aanwezig de drie bovengenoemde Heeren, generaal *Best* en Kol. *Thoden van Velzen*. Toen besproken werd, om welke reden Gen. *Winkelman* zou zijn gearresteerd, zeide Gen. *van Voorst* (Chef Afd. Landm. Alg. H.K.), „als het gebeurd is in verband met de eerewoordkwestie, zijn zij verkeerd, want Gen. *Winkelman* had sinds kort als zijn standpunt bepaald, dat hij tegen het geven van het eerewoord geen bezwaar meer had", althans woorden van deze strekking.

Hij las toen op wat Gen. *Winkelman* ter zake had verklaard. Of hij dit papiertje toen aan Kol. *v. Alphen* heeft gegeven, weet ik niet. De opgelezen verklaring strookte trouwens met wat Gen. *Winkelman* — ik meen op Maandag 1 Juli — toen ik hem laat in den N.M. bezocht, mij had gezegd. De beide Heeren *van Voorst* en *van Alphen* zijn toen vertrokken. De beide eerstgenoemden zijn niet meer teruggekeerd. w.g. H."

Een dag of vijf vóór de datum, waarop het erewoord daadwerkelijk zou moeten worden gegeven, is er een bijeenkomst geweest van alle opperofficieren en vlagofficieren. In die vergadering is de zaak besproken. Kolonel *van Alphen* werd uitgenodigd in die vergadering te komen, waar hij mededeling heeft gedaan van de mening van generaal *Winkelman* inzake het afgeven der verklaring. De tekst op het papiertje, dat hij gekregen had van generaal *van Voorst tot Voorst* en dat toen getoond is, luidde:

„Nu vaststaat, dat een officier, die zijn eerewoord geeft, te allen tijde de bevoegdheid heeft om dit te herroepen, acht ik het geven van dit woord niet in strijd met den officierseed en de officierseer. Ik laat overigens aan elken militair over, om zelfstandig zijn houding in dezen te bepalen".

De heer *Heeris* heeft in zijn order [3]) gezegd:

[3]) Bijlage 17.

„Tenslotte acht ik het mijn plicht, gezien het schrijven dd. 2 Juli 1940 M.S.V./108 bekend te maken, dat ieder persoonlijk te beslissen heeft, wat hij in deze meent te moeten doen, doch

dat ik het teekenen der verklaring niet in strijd acht met den officierseed en de officierseer en daarin niet een ontoelaatbare handeling zie".

Op grond daarvan meent de heer *Heeris*, dat hij degene was, die voor het gehele marinepersoneel de morele verantwoordelijkheid op zich moest nemen.

44537 *(Heeris)*

Op dat ogenblik en onder die omstandigheden achtte de heer *Heeris* het geven van dit erewoord niet in strijd met de eed van trouw aan de Koningin.

45814 *(H. van Voorst tot Voorst)*

De toenmalige generaal-majoor *H. F. M.* baron *van Voorst tot Voorst*, destijds chef van de staf van de landmacht, heeft zowel te Groningen tijdens zijn internering aldaar als later in krijgsgevangenschap in Duitsland over de kwestie van het erewoord aantekeningen gemaakt. Er is op het algemeen hoofdkwartier een bespreking geweest, waarbij bij monde van een van de officieren van het algemeen hoofdkwartier te kennen werd gegeven, dat men het geven van het woord niet gewenst achtte, omdat men dit niet in overeenstemming vond met de toestand. Na een onderlinge bespreking van de officieren werd echter daarna ter kennis gebracht, dat men het geven van het woord wel gewenst achtte om verschillende redenen. Daarna is er een bespreking geweest o.m. met de commandant van het veldleger, de commandant van de vesting Holland, de commandant van de luchtverdediging en andere autoriteiten. Hierbij bleek, als de heer van *Voorst tot Voorst* zich goed herinnert, dat de meerderheid van die autoriteiten van mening was, dat men het woord niet mocht geven. Men vond het echter toch gewenst de mening van de andere generaals te polsen; het resultaat is geweest, dat de meerderheid er vóór was het woord wel te geven. Zo stond de zaak dus einde Mei 1940. De Duitsers hebben daarna voortdurend getracht invloed uit te oefenen, ook rechtstreeks bij de opperbevelhebber. Kolonel *Schwabedissen* is bij de opperbevelhebber geweest en heeft toen verklaard, dat, wanneer men het erewoord gaf, men het te allen tijde zou kunnen terugnemen. Op 2 Juli 1940 heeft de internering van generaal *Winkelman* plaats gevonden. Op 6 September 1940 zijn de generaals *Best, van den Bent* en baron *van Lawick* in Hohnstein aangekomen en op 7 September heeft de heer *van Voorst tot Voorst* het eerste onderhoud met hen kunnen hebben. Uit zijn dagboek citeert de heer *van Voorst tot Voorst:*

> De nieuwe kameraden hebben veel te vertellen. Het hoofdonderwerp van het gesprek is de kwestie van het erewoord. Deze zaak heeft zich nl. afgespeeld na het vertrek van generaal *Winkelman* naar Königstein en dat van *Godfried* (mijn broer) en van mij naar Zwolle en Groningen. *Best* doet een omstandig verhaal van een vergadering van Ned. generaals, waarbij — volgens hem — van de zijde der pro-ondertekenaars de bedoeling voorzat om een eenstemmig advies van de generaalsvergadering te geven aan het officierskorps. Men is niet tot een dergelijk advies kunnen komen. De pro's hadden steun aan twee argumenten, nl.: 1. dat aan de tekst (van de af te geven verklaring) zou worden toegevoegd: „opzettelijk" (benadelen, nalaten, enz.) en 2. dat men het gegeven woord te allen tijde zou kunnen teruggeven. Toen men niet tot overeenstemming is kunnen komen, werd ter tafel gebracht het papiertje, dat ik Dinsdagmorgen (2 Juli) na de bespreking met *Schwabedissen* aan *Govers* had gegeven en dat ik (nadat gen. *Winkelman* was gevangengenomen) die zelfde morgen vóór die bespreking inderhaast had opgesteld en voorgelezen aan de in het A.H.K. aanwezige Commandant Veldleger, CH. Marinestaf, C-Lvd., *van Alphen* (sous-chef), Directeur Etappen- en Verkeersdienst. Op dit papiertje had ik het voorlopig idee van de O.L.Z. weergegeven, zoals dit — in afwachting van de definitieve tekst (van de af te geven verklaring) — op Maandag 1 Juli in de kamer van de O.L.Z. met mij was geformuleerd. De tekst luidde ongeveer: „De O.L.Z. beschouwt het geven van een erewoord niet in strijd met de officierseed en de officierseer. Overigens wordt aan ieder officier persoonlijk overgelaten, of hij zijn woord al dan niet wil geven. Ook hierin vonden de „pro-erewoord" steun voor hun opvatting en mening. Tot goed begrip van de zaak dient, dat de O.L.Z. in beginsel het enig goede standpunt vond, dat geen erewoord werd gegeven. Het was echter voldoende duidelijk gebleken, dat een groot deel van het officierskorps hem in deze opvatting niet zou volgen, zodat het positief geven van een bevel of aanwijzing om het woord niet te geven zeer nadelige gevolgen zou hebben voor het aanzien van het officierskorps en deszelfs eenheid; en dat zowel naar buiten als naar binnen!
>
> Aangezien het verbod om het erewoord te geven niet in onze voorschriften voorkomt, meende de O.L.Z., dat daaruit voortvloeide, dat de Regering in het geven van het erewoord niets zag,

dat in strijd was met eed of eer. Intussen kon een positieve verklaring terzake nog niet worden gegeven, zolang de juiste tekst van de (te onderteekenen) verklaring nog niet bekend was. Wel stond vast, dat men het gegeven woord zou kunnen intrekken; dit had *Schwabedissen* aan den O.L.Z. persoonlijk verklaard. De juiste tekst was evenwel nog niet officieel bekend. De O.L.Z. kon dus omtrent die hem nog onbekende tekst geen verklaring geven.

Hierbij heeft de heer *van Voorst tot Voorst* een nadere toelichting gezet, die gedateerd is 23-3-1949, nl.:

„Hieruit volgt, dat aan deze formulering niet de betekenis kan worden toegekend van een ontwerp-mededeling, bestemd ter publicatie. Wel oordeelde ik het noodzakelijk, dat de sous-chef, die mij vervangen zou, op de hoogte was van de laatste idee — in algemene zin van de O.L.Z.".

De heer *van Voorst tot Voorst* wist op 2 Juli ± 9 uur nl. niet wat de Duitsers nog meer voor hadden; hij was ontboden bij *Schwabedissen*. Er kon dus nog van alles gebeuren. Bij het onderhoud met *Schwabedissen* heeft deze de heer *van Voorst tot Voorst* medegedeeld, dat hij te Groningen zou worden geïnterneerd; de heer *van Voorst tot Voorst* moest zorgen de volgende dag vóór 12 uur Den Haag te hebben verlaten en hij mocht verder geen enkel contact meer met het hoofdkwartier hebben. De heer *Govers* was er mee belast hem naar huis te brengen om afscheid te nemen. Van dat ogenblik heeft de heer *van Voorst tot Voorst* gebruik gemaakt even op een papiertje te krabbelen wat hij 's morgens in het hoofdkwartier aan de zo juist genoemde heren had medegedeeld. Hij vond het noodzakelijk, dat kolonel *van Alphen* precies op de hoogte was van hetgeen door de opperbevelhebber en de heer *van Voorst tot Voorst* was besproken. Zijn angst was, dat, indien er geen enkele aanwijzing zou zijn gepubliceerd, men zou zeggen, dat de opperbevelhebber het geven van het erewoord aanbeval. De generaal wilde zover per se niet gaan; hij wilde het aan de persoonlijke opinie van de officieren overlaten. Het standpunt van de opperbevelhebber voor zich zelf was — voor zover de heer *van Voorst tot Voorst* bekend is — precies hetzelfde als van hem, dat het niet met de waardigheid en de plicht van een officier overeenkwam het erewoord onder deze omstandigheden te geven. Dit was een persoonlijke opvatting, die geen steun vond in de voorschriften en reglementen.

„De onjuiste conclusie", aldus kan men in het dagboek verder lezen, „is blijkbaar getrokken, dat de O.L.Z. integraal met de eerst later bekend gemaakte tekst instemde. Blijkbaar aarzelden nog vele officieren. Hierop heeft kolonel *van Alphen* een verklaring gepubliceerd, dat het in het belang van het land moest worden geacht, dat het officierskorps zijn erewoord gaf. Dit heeft het bedroevende resultaat gehad, dat — behalve een aantal (37) Indische officieren, 3 generaals, 3 subalterne officieren van de landmacht en 5 marine-officieren, alsmede een stoker van de marine en 12 cadetten — iedereen heeft getekend".

47163 *(J. van Voorst tot Voorst)*

Luitenant-generaal b.d. *J. J. G.* baron *van Voorst tot Voorst*, de op grond van door de Duitsers gegeven bevelen van zijn functie ontheven commandant van het veldleger, heeft verklaard, dat in 1940 definitieve voorschriften van de Nederlandse Regering, inhoudende, dat het geven van de erewoordverklaring tot het vrijkomen van of uit krijgsgevangenschap was veroorloofd, dan wel verboden, ontbraken. Van de Regering te Londen, welke daartoe van 15 Mei tot 15 Juli 1940 de gelegenheid heeft gehad, kwamen geen voorschriften, ook niet het verbod tot het geven van het erewoord. Ook daar werd de verhouding tot de vijand toen anders ingezien dan geleidelijk aan het geval werd. De opperbevelhebber van land- en zeemacht, die, met alle volmachten bekleed, de Regering hier te lande verving, kon — nu er geen wettelijke of andere bepaling was — zowel het afleggen van een erewoordverklaring verbieden, indien hij deze in strijd achtte b.v. met de eed van trouw aan de Koningin, als machtiging verlenen tot het geven er van, dan wel in de derde plaats de er bij betrokkenen geheel vrijlaten.

Volgens de toenmaals geldig geachte begrippen van fatsoen en eer was het gehele officierskorps gehouden aan de capitulatievoorwaarden, ondertekend door de hoogste chef. Bovendien voorziet artikel 93 van het militair strafwetboek op de scherpste wijze in het zich niet houden ook aan een capitulatieverdrag:

De militair, die opzettelijk een met den vijand als zoodanig gesloten overeenkomst wederrechtelijk schaadt, wordt gestraft met den dood, levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren.

De opperbevelhebber van land- en zeemacht, generaal *Winkelman*, heeft, mede ter uitvoering van het capitulatieverdrag, zich persoon-

lijk met de erewoordkwestie bemoeid. Het optreden van de opperbevelhebber van land- en zeemacht was, voorzover de heer *van Voorst tot Voorst* bekend, als volgt:

Telefonisch en persoonlijk ontving o.a. de commandant van het veldleger te Zeist opdracht na te gaan, hoe de hogere commandanten en ook de officieren van zijn hoofdkwartier in principe tegenover het geven van het erewoord stonden. De commandant van het veldleger moest met spoed ter zake een onderzoek instellen, dat een informatorisch karakter droeg. Hij mocht daarbij niet zijn eigen mening over het al dan niet geven van het erewoord kenbaar maken. Een tekst van de erewoordverklaring was toen nog niet bekend.

De heer *van Voorst tot Voorst* heeft toen op het hoofdkwartier te Zeist op of omstreeks 15 Juni 1940 in een bijeenkomst schriftelijke vragen gesteld. De heren zaten aan een tafel. De heer *van Voorst tot Voorst* heeft papieren uitgegeven, waarin vragen, als hier bedoeld, stonden vermeld; er was geen discussie vooraf of daarna. Uit de daarbij ingeleverde schriftelijke antwoorden bleek dadelijk, dat, op één na, alle aanwezigen, voorzover hij zich herinnert de generaals *van den Bent, van Nijnatten* en *Dames,* de kolonels *Schimmel, van der Bijl, van Voorthuijsen* en *Nijland,* geen erewoord wensten te geven. Toen bleek, dat kolonel *Barbas* wel zijn erewoord wilde geven, doch blijkbaar de strekking van de schriftelijke vragen niet had begrepen, heeft de heer *van Voorst tot Voorst* voor hem die vragen verduidelijkt. Na zich hierover te hebben bezonnen, was ook kolonel *Barbas* tegen het afgeven van het erewoord. Dit alles gaf de heer *van Voorst tot Voorst* telefonisch door aan generaal *Winkelman.*

Op 20 Juni werd hij, op grond van de door de Duitsers gegeven bevelen, ontheven van zijn commando over het veldleger. De heer *van Voorst tot Voorst* kwam toen op het algemeen hoofdkwartier te werken. Daar zijn door de opperbevelhebber van land- en zeemacht met de chef staf landmacht, generaal-majoor *H. van Voorst tot Voorst,* en met hem zelf, en soms ook met de chef staf zeemacht, schout-bij-nacht *Heeris,* als hij zich goed herinnert, driemaal besprekingen gehouden over de tekst van het erewoord, zoals dit van de Duitsers werd ontvangen. Ook wilden de Duitsers het aanvankelijk zo beschouwen, dat het erewoord, eenmaal gegeven, niet kon worden herroepen. Zijn standpunt bij deze besprekingen is onveranderd geweest, nl. dat, welke tekst de Duitsers ook opstelden, deze onaanvaardbaar was. Aan de vijand wenste hij zijn erewoord niet te geven, ook niet om daarmede te verkrijgen, dat hij niet in krijgsgevangenschap zou worden gevoerd. En daarom ging het! Hij heeft dit ook aan zijn omgeving medegedeeld, maar aangezien hij niet meer als commandant van het veldleger kon optreden — hij was toch afgezet —, heeft hij dit slechts medegedeeld aan hen, die er hem om vroegen.

Inmiddels was het Zaterdag 29 Juni 1940 geworden, de verjaardag van Prins *Bernhard.* Toen is er een manifestatie op het Paleis aan het Noorleinde geweest; er is toen ingetekend op de felicitatieregisters aldaar; de Duitsers hebben dit bemerkt; er zijn voorts anti-Duitse manifestaties geweest te Amsterdam en Rotterdam; die middag hebben de Duitsers de toegangen tot het Paleis afgezet: des avonds hebben zij demonstratief gedoken met duikbommenwerpers op de binnenstad van Den Haag. In de nacht van Maandag 1 op Dinsdag 2 Juli 1940 is generaal *Winkelman* van zijn bed gelicht en per auto naar Königstein in Saksen gebracht.

Op 2 Juli 1940 werden de chef staf landmacht, generaal-majoor *H. van Voorst tot Voorst* en hij, als oud-commandant van het veldleger, ontboden op het kwartier van generaal *Christiansen.* Aldaar waren aanwezig de chef staf kolonel *Schwabedissen* en de vroegere Duitse militair attaché luitenant-kolonel *Otzen.* Iedere verdere werkzaamheid werd zijn broeder en hem verboden en zij werden op 3 Juli 1940 geïnterneerd, zijn broeder te Groningen en hij te Zwolle, blijkbaar om te beletten, dat zij, na het vertrek van generaal *Winkelman,* enige invloed op het officierskorps zouden kunnen uitoefenen. Zij mochten geen verbinding hebben met officieren en geen bezoek ontvangen. De heer *van Voorst tot Voorst* werd op 20 Juli 1940 de erewoordverklaring voorgelegd door de Duitse garnizoenscommandant te Zwolle; hem werd toen medegedeeld, dat hij zelfs ontslagen zou worden uit de internering en ook overigens geheel vrij zou zijn, wanneer hij de verklaring ondertekende. Dit heeft hij geweigerd.

De dag vóór de internering, dus 1 Juli, als de heer *van Voorst tot Voorst* zich niet vergist, besprak de opperbevelhebber van land- en zeemacht met de chef staf landmacht, de chef staf zeemacht en hem nog eens de tekst van de erewoordverklaring, zoals deze toen luidde. De heer *van Voorst tot Voorst* zeide toen tot de opperbevelhebber: hoe de Duitsers het ook draaien, ik doe het niet. Zijn reconstructie is nu als volgt: De Duitsers hebben toen blijkbaar toegegeven, dat de officier, die zijn erewoord geeft, te allen tijde de bevoegdheid heeft dit te herroepen. De opperbevelhebber van land- en zeemacht

47170 *(J. van Voorst tot Voorst)*

47171 *(J. van Voorst tot Voorst)*

heeft blijkbaar kort daarna aan de chef staf landmacht opgedragen, een stuk op te maken, waarvan het zwaartepunt valt op het kunnen herroepen van het erewoord. Van een bepaalde tekst wordt niet gesproken.

47175 *(J. van Voorst tot Voorst)*

Omdat echter dat briefje later is aangegrepen door degenen, die wel de erewoordverklaring hebben afgelegd, zijn er disculpatiegronden voor de officieren, die de erewoordverklaring aflegden, hoewel de heer *van Voorst tot Voorst* hun mening niet deelt. Het is bovenbedoeld briefje, hetwelk kolonel *van Alphen* blijkbaar 2 of 3 Juli ter beschikking kreeg. Hoe de erewoordverklaring toen luidde, is de

47176 *(J. van Voorst tot Voorst)*

heer *van Voorst* niet bekend. Het briefje was later (1945) in het bezit van kolonel *van Alphen*. De heer *van Voorst tot Voorst* verklaarde in een noot bij het stenogram van zijn verhoor ter aanvulling nog als volgt:

> De verklaring, voorkomende op het bewuste papiertje, is tijdens de laatste vergadering van generaal *Winkelman* met de broer van de heer *van Voorst*, de chef marinestaf en hem (op 1 Juli), opgemaakt aan het bureau van generaal *Winkelman* door zijn broer, die daarbij vermeldde wat hij opschreef. De volgende dag is ditzelfde briefje, dat er dus reeds was, blijkbaar ter sprake gebracht op de wijze als zijn broer heeft verklaard.

De Duitsers hebben, toen generaal *Winkelman*, de broeder van de heer *van Voorst* en hij zelf off side waren gesteld, de definitieve tekst vastgesteld, waarop dus noch door generaal *Winkelman*, noch door de heren *van Voorst* invloed uitgeoefend is kunnen worden. Bepaald is, dat de officieren het erewoord 15 Juli zouden afleggen, terwijl 8 Juli een opgave moest inkomen bij het algemeen hoofdkwartier wat betreft het afleggen in het algemeen van het erewoord. In verband hiermede vergaderden op 6 Juli in Den Haag op initiatief van luitenant-generaal *Best*, commandant luchtverdediging, de actief dienende opper- en vlagofficieren, te weten: negen generaal-majoors, onder wie de vier legerkorpscommandanten en vier schouten-bij-nacht. Generaal *Best* heeft de heer *van Voorst* gemachtigd de inhoud van een overzicht [1]) van deze bespreking, hetwelk deze te zamen met generaal-majoor *van den Bent* in krijgsgevangenschap op 14 Februari 1941 opstelde, aan de Enquêtecommissie mede te delen. In deze vergadering zou worden nagegaan, of het mogelijk zou zijn tot een collectief standpunt inzake het geven van het erewoord te komen, zulks in verband met de dringend kenbaar gemaakte wens van hoofd- en subalterne officieren het standpunt van de opper- en vlagofficieren te vernemen, nu generaal *Winkelman* en de heren *van Voorst tot Voorst* waren uitgeschakeld. Echter was, toen die heren vergaderden op 6 Juli 1940, de juiste inhoud van de uiteindelijke tekst nog niet officieel bekend. Wel was een concept in de Nederlandse taal aanwezig, dat overigens echter geheel overeenkomt met de uiteindelijke tekst, zoals deze op 15 Juli ondertekend moest worden. Dit wordt bevestigd door generaal-majoor *Best*. Generaal-majoor *Carstens* — al wat de heer *van Voorst* nu zegt is volgens de verklaringen van de heren *Best* en *van den Bent;* hij is er zelf niet bij geweest — verzekerde toen, dat een clausule zou worden ingevoegd: „te allen tijde kan het erewoord worden herroepen". Schriftelijk is dit, voor zover de heer *van Voorst* bekend, niet door de Duitsers bepaald [2]).

[1]) Bijlagen 19 en 20.

47177 *(J. van Voorst tot Voorst)*

[2]) Vgl. echter bijlage 18.

47182 *(J. van Voorst tot Voorst)*

Schout-bij-nacht *Heeris* zowel als generaal-majoor *van Nijnatten* verklaarden, aldus de heer *van Voorst tot Voorst*, dat de opperbevelhebber van land- en zeemacht tegen de aldus geformuleerde verklaring geen bezwaar zou hebben gehad en deze zienswijze zou hebben kenbaar gemaakt aan generaal-majoor *H. van Voorst tot Voorst*, die daarvan schriftelijk aantekening zou hebben gehouden, welke aantekening in het bezit was van kolonel *van Alphen*. Deze is toen telefonisch ter vergadering ontboden, nadat generaal-majoor *van den Bent* had medegedeeld, dat hij 5 Juli het algemeen hoofdkwartier had opgebeld en van kolonel *van Alphen* had vernomen, dat de officiële tekst nog niet bekend was. Generaal-majoor *van den Bent* vroeg, hoe het mogelijk was, dat de opperbevelhebber van land- en zeemacht, die vóór 5 Juli in krijgsgevangenschap was gevoerd en derhalve niet bekend kon zijn met de definitieve tekst, hierover een oordeel kon uitspreken. Het briefje van generaal-majoor *H. van Voorst tot Voorst* is daarna getoond door kolonel *van Alphen*, die inmiddels was aangekomen. Maar generaal-majoor *van den Bent* handhaafde zijn bezwaar, dat door de heer *Best* werd gedeeld. De heer *Best* deelde desgevraagd nog mede, dat de geëiste verklaring op erewoord niet in overeenstemming kon worden geacht met de eed van trouw aan de Koningin, aangezien de Nederlandse Regering, aan welker hoofd Hare Majesteit staat, zich in volle oorlog achtte met Duitsland en de verklaring feitelijk het nakomen van de officierseed belette. Dit is ook de mening van de heer *J. van Voorst tot Voorst*. Besloten werd, gelet op de niet te overbruggen tegenstellingen, geen besluit of conclusie der vergadering naar buiten kenbaar te maken. De

47183 *(J. van Voorst tot Voorst)*

heren hebben dus vergaderd, teneinde aan de hoofd- en subalterne officieren hun mening kenbaar te maken, maar aangezien zich tegenstellingen voordeden, is dat niet gebeurd. Toen 12 Juli de officiële tekst van het erewoord bekend werd, bleek, dat noch het woord „opzettelijk", noch de clausule „te allen tijde kan het erewoord worden herroepen" in de verklaring was opgenomen.

Er bleef intussen voor alle hoofd- en subalterne officieren van leger en vloot het volgende over. In de eerste plaats de tekst van het telexbericht van 5 Juli van het hoofd van de Afdeling Landmacht, kolonel *van Alphen,* aan alle autoriteiten, O.L.Z./A.H.K., Afd. Landm., Sectie Kabinet 1242 (het maakte de indruk, dat het kwam van de opperbevelhebber), dat ieder, die bereid was de aangehaalde verklaring af te leggen, bevoegd was het gegeven woord te allen tijde weder terug te nemen. In de tweede plaats beschikten de hoofd- en subalterne officieren over de brief, ondertekend door kolonel *van Alphen* van 12 Juli 1940, Algemeen Hoofdkwartier, Afdeling Landmacht, Sectie I B, nr. 1880 A, inhoudende, dat naar zijn mening het afleggen van de verklaring, die van de beroepsmilitairen werd gevraagd, in de gegeven omstandigheden in 's lands belang was. In de derde plaats was er reeds de brief [1]) van de opperbevelhebber van land- en zeemacht van 26 Juni 1940, waarbij werd medegedeeld, dat de Duitsers hadden bepaald, dat ter voorkoming van uitbreiding der werkloosheid op 11 Juli 1940 de z.g. „opbouwdienst" werd ingesteld. Beroeps- hoofd- en subalterne officieren, die zich vrijwillig meldden, konden, volgens de door de Duitsers gemaakte regeling, na ondertekening van de erewoordverklaring in de opbouwdienst te werk worden gesteld. Deze brief is ondertekend namens de opperbevelhebber van land- en zeemacht door de chef van de staf van de landmacht, *H. F. M.* baron *van Voorst tot Voorst.* Dan volgt de verzendlijst; de brief ging naar het gehele leger toe, naar alle autoriteiten. De aanhef van de brief luidde als volgt:

> „Hierbij doe ik U het in de verzendlijst vermelde aantal exemplaren toekomen van den brief van den D. Kommissar voor de demobilisatie van de Ned. Weermacht betreffende den Opbouwdienst ter kennisneming en ter behandeling voor wat betreft het gestelde onder pt 10*aa*".

Punt 10aa van de brief van de D. Kommissar voor de demobilisatie van de Nederlandse weermacht behelsde:

> „*aa.* Ausfüllung der in der Anlage beigefügten Fragekarte (Anl. 1) durch die gem. Ziff. 4 als Aufbauführer u. Aufbauunterführer in Frage kommenden Wehrmachtsangehörigen (sich freiwillig meldende akt. Offz. und Uffz. sowie Offz. d.R., ferner die zum Aufbaudienst verpflichteten (Uffz. d.R.). Die Fragekarte sind der Registratur der Abwicklungsstelle des Departements v. Defensie für den Aufbaustab möglichst umgehend, spätestens jedoch bis zum 3.7.40 zugehen zu lassen".

En in punt 4*c* staat:

> „*c.* aktive Offiziere und Offiziere d.R., die sich freiwillig melden (nach Unterzeichnung der vorgeschriebenen Erklärung). In Frage kommen in allgemeinen nur Subalternoffiziere. Für Stabsoffiziere ist die Anzahl der verfügbaren Stellen beschränkt".

De officieren, die dus deze brief kregen, hebben kunnen denken: de opperbevelhebber acht het afgeven van de erewoordverklaring goed; wij kunnen in de opbouwdienst worden ingedeeld, als wij de verklaring afleggen.

Er zijn in deze zaak hierbij enorm veel haken en ogen. Velen hebben terecht hieruit afgeleid, dat de opperbevelhebber het in de opbouwdienst te werk stellen onder afgeven van de erewoordverklaring goedkeurde.

80018 *(Prey)*

Volgens de toenmalige reserve-kolonel *L. C. Prey,* destijds chef van het kabinet van de opperbevelhebber van land- en zeemacht, is er na de capitulatie in de eerste plaats een mededeling gekomen, dat het gehele Nederlandse leger als krijgsgevangen moest worden beschouwd. Het was natuurlijk een merkwaardige gewaarwording, dat het gehele leger als krijgsgevangen werd beschouwd in zijn eigen land. Enige tijd later is dat bevestigd op een bijeenkomst, die werd gehouden in het algemeen hoofdkwartier. Daar werd een voordracht gehouden door de Duitse kolonel *Schwabedissen.* Deze heeft ten aanhore van alle officieren van het algemeen hoofdkwartier, waarbij ook de opperbevelhebber aanwezig was, een uiteenzetting gegeven over de algemene positie, zoals deze was geworden. Kolonel *Schwabedissen* heeft daarbij gewezen op de hoogst moeilijke positie, waarin de Duitsers in ons land verkeerden, en daarbij ook, als de heer *Prey* zich goed herinnert — want dat maakte ook wel enige indruk —, gewezen op de moeilijke positie van het korps officieren van ons land.

Na deze bijeenkomst zijn er aanwijzingen van Duitse zijde

[1]) Bijlage 21.

afgekomen. De heer *Prey* kan zich de data niet meer voor de geest halen, maar dit speelde zich allemaal af in de tijd, dat generaal *Winkelman* er nog was. Het kan dus geweest zijn in het laatst van Mei en in de loop van de maand Juni 1940. De Nederlandse krijgsmacht heeft toen van Duitse zijde regelingen gekregen omtrent de behandeling van het Nederlandse leger, dat toen in een toestand van demobilisatie verkeerde. Daarbij moet men met twee zaken rekening houden: het dienstplichtige personeel en het reservepersoneel zouden worden gedemobiliseerd; het beroepspersoneel zou voor bepaalde functies een bestemming kunnen krijgen. Dit houdt ook wel enigszins verband met de erewoordkwestie. Het dienstplichtige- en reservepersoneel zou dus worden gedemobiliseerd. Dit gebeurde in overleg met een Duitse instantie, destijds overste *Otzen,* die vóór de oorlog hier attaché was. Deze behandelde dat in een behoorlijke sfeer van samenwerking met de verschillende officieren van het algemeen hoofdkwartier. De sentimenten waren in die tijd nog heel anders dan zij later zijn geworden. Dit moet men altijd goed voor ogen houden.

Generaal *Winkelman* heeft er sterk op aangedrongen, dat zou worden rekening gehouden met de omstandigheid, dat naar alle waarschijnlijkheid tal van dienstplichtigen niet meer in hun bedrijven zouden kunnen worden opgenomen. In ons land zouden zij dus komen los te lopen en misschien aanleiding kunnen geven tot relletjes, oproer en dergelijke dingen meer. Generaal *Winkelman* wenste daarom, dat deze mannen, om het populair uit te drukken, van de straat zouden worden gehouden. Daarom wilde hij hen bestemmen voor het opruimen van allerlei werken, die vóór die tijd door het leger, b.v. in de Hollandse waterlinie waren gemaakt. Alles, wat daar was aangelegd, hindernissen, versperringen en opruimingen, zouden mede in het belang der bevolking moeten worden geslecht en daarvoor wenste hij het dienstplichtige personeel te bestemmen, voorzover dat niet zou kunnen worden opgenomen in de bedrijven. Dat was de oorspronkelijk genaamde opbouwdienst. Van Duitse zijde heeft men toen bepaald, dat het beroepspersoneel voor de opbouwdienst zou kunnen worden bestemd; het zou ook kunnen overgaan naar de politie. Er waren drie mogelijkheden: men kon gaan naar de opbouwdienst, naar de politie of gepensionneerd worden, voorzover men daartoe op grond van diensttijd en leeftijd in aanmerking kwam. Dan waren er nog de cadetten van de militaire academie, die heel sterk gedupeerd waren door de gang van zaken. Persoonlijk heeft de heer *Prey* daar nog de regeling voor getroffen, in overleg met de Duitse instanties, dat de cadetten, voor wat betreft de technische vakken, konden gaan studeren in Delft, voor wat betreft de administratieve vakken hun studie konden vervolgen in de richting van de accountancy en voor de rest herinnert de heer *Prey* het zich niet goed meer. Bovendien zou er voor hun ouders een financiële regeling worden getroffen. Dit zou dus allemaal zo kunnen verlopen, maar toen werd van Duitse zijde de vrijlating slechts mogelijk gemaakt, wanneer er op erewoord een verklaring zou worden afgelegd.

Over die verklaring heeft men op het hoofdkwartier lange tijd in het duister verkeerd. De heer *Prey* herinnert zich, dat telkens, wanneer hij bij generaal *Winkelman* kwam, deze zich afvroeg, wat men toch met die verklaring wilde; wat zij toch behelsde. De Duitsers kwamen echter met die verklaring niet voor de dag. In ieder geval kwam het er op neer, dat het officierskorps zou kunnen worden vrijgelaten en in de verschillende richtingen zou kunnen gaan, wanneer het op erewoord een verklaring zou afleggen. Dat was natuurlijk een netelig punt: kan dat? De heer *Prey* herinnert zich, dat er een vergadering is geweest op het algemeen hoofdkwartier. Behalve generaal *Winkelman* waren daarbij tegenwoordig de beide heren *van Voorst tot Voorst,* generaal-majoor *van den Bent,* kolonel *van Andel,*

80019 *(Prey)*

generaal-majoor *Harberts* en verschillende anderen. Generaal-majoor *Carstens,* die later overleden is, was er ook bij. De opperbevelhebber heeft toen dit vraagstuk aan de orde gebracht en gevraagd hoe daarover werd gedacht. De meningen daarover waren nogal verdeeld. Over de mogelijkheid om op erewoord te worden vrijgelaten, was eigenlijk geen verschil van opinie, want dat stond in het velddienstvoorschrift. De heer *Prey* herinnert zich, dat generaal-majoor *Harberts* er nog op heeft gewezen. Over de wenselijkheid dat te doen, liepen de meningen nogal uiteen. Hij herinnert zich, dat generaal-majoor *Carstens,* die zijn stafkwartier in Den Haag had en blijkbaar had gehoord, dat de vergadering hierover zou handelen, voeling had opgenomen met zijn officieren en dat deze als algemeen gevoelen van zijn beroepspersoneel had weergegeven, het te doen. Men wist toen nog

80020 *(Prey)*

niet de tekst van het erewoord. Het ging hier dus alleen maar om een erewoord in het algemeen. Op die vergadering is, voorzover de heer *Prey* zich herinnert, dus geen bepaalde beslissing genomen. Wel is daarna door de opperbevelhebber een brief gezonden naar de troep, welke brief nog van het kabinet is uitgegaan. Hij heeft die brief ook op last van de generaal geredigeerd, naar de heer *Prey* meent. In

de brief is gewezen op die verklaring. De generaal heeft aan het slot gezegd, dat hij voornemens was zijn mening te kennen te geven aangaande het al of niet toelaatbaar zijn van het afleggen der verklaring. De tekst van de slotalinea van deze brief, gedateerd 1 Juli 1940, luidt als volgt:

„Tenslotte wijs ik er nogmaals op, dat ik mijn meening omtrent het al dan niet toelaatbare van het geven van het eerewoord zal kenbaar maken, zoodra mij de juiste tekst van de verklaring bekend zal zijn. Het personeel blijft dus vrij om verandering te brengen in zijn meening terzake, totdat het van mijn meening zal hebben kennis genomen."

80021 *(Prey)*
80026 *(Prey)*

Dit hield dus verband met het aannemen van functies bij de opbouwdienst, de politie, enz. Naar de mening van de heer *Prey* kan men niet met recht een beroep doen op een uitlating van generaal *Winkelman* om de erewoordverklaring te geven. Schriftelijk is dat niet gedaan, tenminste voorzover de heer *Prey* weet.

80027 *(Prey)*

Generaal *Winkelman* is weggegaan en korte tijd daarna werd generaal-majoor *van Voorst,* zijn chef staf, geïnterneerd. Het bevel is toen gevoerd door kolonel *van Alphen* als oudst aanwezige, op grond van diens functie als sous-chef van de staf. Er is toen een mededeling uitgegaan aan de beroepsofficieren, die de verklaring, welke zou worden gevorderd, bevatte. Toen is ook uitdrukkelijk naar voren gebracht, dat men te allen tijde bevoegd was zijn verklaring weer in te trekken, wanneer men zich bezwaard gevoelde, waarna men in krijgsgevangenschap zou gaan.

80078 *(Best)*

De toenmalige luitenant-generaal *P. W. Best* is bij een vergadering van hoge officieren, onder leiding van generaal *Winkelman,* tegenwoordig geweest. Het was eigenlijk een oriënterende vergadering om onderling van gedachten te wisselen over hetgeen het beste standpunt zou zijn wanneer de Duitsers hun zouden vragen om iets te tekenen. Generaal *Winkelman* heeft toen de heer *Best* als oudstaanwezend opperofficier gevraagd hoe hij er over dacht. De heer *Best* heeft direct gezegd, dat dit voor hem geen vraagpunt was. Wanneer men de officieren op een verklaring in vrijheid zou willen stellen, zou hij daar nooit op in kunnen gaan, omdat hij het gevoel had, dat dit niet in overeenstemming was met de eed van trouw, die de officieren aan H.M. de Koningin hebben afgelegd, omdat, gezien het feit dat de Koningin in Engeland de strijd tegen de overweldiger voortzette, zij niet meer van hun trouw zouden kunnen doen blijken. Hij was gebonden door zijn eed van trouw en deze zou dan een papieren aanfluiting zijn geworden. Die vergadering is later voortgezet. Er zijn allerlei discussies over utiliteitsoverwegingen gehouden, waarmede de heer *Best* zich in principe toch niet kon verenigen. Het is gebleven bij een onderlinge gedachtenwisseling. Iedereen kon dus vrijuit spreken; volgens de heer *Best* ging de algemene tendenz in de richting van tekenen dier verklaring. Een bepaald besluit is door de opperbevelhebber niet genomen. Het was alleen een oriënterende bespreking voor het geval men op erewoord in vrijheid zou worden gesteld.

80079 *(Best)*
80080 *(Best)*

80082 *(Best)*

Er is nog een tweede vergadering geweest, waar de heer *Best* niet bij is geweest. Dat is geweest voordat generaal *Winkelman* is vertrokken. Wat er toen uit de bus is gekomen en òf er iets uit de bus is gekomen, weet de heer *Best* nu nog niet.

80083 *(Best)*
80089 *(Best)*
80090 *(Best)*

Op 29 Juni, de Anjerdag, heeft de opperbevelhebber het felicitatieregister getekend op het Paleis en 1 Juli is hij in de nacht naar Duitsland weggevoerd, hetgeen grote beroering heeft verwekt in het leger. Vóór 1 Juli heeft de heer *Best* niets meer gehoord over de kwestie van het erewoord.

80091 *(Best)*

Toen generaal *Winkelman* weg was, kwamen er verschillende mensen uit het leger om te vragen, hoe de heer *Best* er over dacht, want de hogere in ancienniteit, luitenant-generaal *van Voorst tot Voorst,* was ook weg. De heer *Best* was op dat moment dus de oudste officier met de hoogste rang. De mensen vroegen hem wat zij moesten doen. De heer *Best* heeft hun gezegd, dat hij hun zijn persoonlijke mening wilde mededelen, maar die was absoluut zuiver persoonlijk en wellicht niet in overeenstemming met de mening van de meerderheid. Kortom, hij heeft het nuttig gevonden om op 5 of 6 Juli, naar de heer *Best* meent, een vergadering te beleggen voor alle opper- en vlagofficieren, die hij onder die omstandigheden kon bereiken. Hij hoorde toen, dat generaal-majoor *H. van Voorst* een verklaring of uitdrukking van generaal *Winkelman* had opgetekend, waaruit zou blijken, dat deze zich verenigde met de verklaring, die de Duitsers zouden vergen. Dit was de heer *Best* bij de aanvang van die vergadering volkomen onbekend en generaal-majoor *van den Bent* wist er ook niets van, terwijl ook meer anderen er niets van wisten. De heer *Best* heeft toen besloten kolonel *van Alphen* met dat papiertje bij hem te ontbieden. Inderdaad stond daar een zinsnede op, waaruit hij kon opmaken, dat, als dit de woorden waren geweest van generaal *Winkelman,* deze instemde met de verklaring, zoals de Duitsers die

80091 *(Best)*
80092 *(Best)*

80099 *(Best)*

gaven. Het resultaat van die vergadering was, dat er eigenlijk maar twee heren tegen waren om een erewoord af te geven. Dat waren generaal-majoor *van den Bent* en de heer *Best*. De anderen waren er vóór of neutraal, als men dat zo noemen kan. De laatsten bleven een beetje op de vlakte. Het eindresultaat was, dat de heren *van den Bent* en *Best* met hun mening alleen stonden.

80106 *(Best)*

Dat was de mening, die de heer *Best* in de eerste vergadering als eerste woordvoerder ook dadelijk heeft geponeerd.

80107 *(Best)*

Later is hem de officiële tekst van de erewoordverklaring voorgelegd om te tekenen, maar dat heeft hij toen geweigerd.

80109 *(Best)*

De toenmalige generaal-majoor *A. R. van den Bent* heeft in zijn bezit een stuk, dat indertijd door luitenant-generaal *Best* en hem is opgesteld naar aanleiding van een vergadering, welke heeft plaats gehad begin Juli 1940. De heer *Best* — deze was toen de oudste opperofficier — heeft de opper- en vlagofficieren bij elkaar geroepen. De vergadering heeft plaats gevonden, omdat zij het in het algemeen gewaardeerd zouden hebben — daar de opperbevelhebber weg was en de heer *J. van Voorst* was geïnterneerd te Zwolle — indien er hunnerzijds één algemene gedragslijn inzake de erewoordskwestie zou zijn. Er wàs geen lijn. De een vond, dat men wèl moest tekenen, en de andere beredeneerde, dat men het niet *kon* doen. In de vergadering is dat ook naar voren gekomen; de heer *van den Bent* heeft toen gezegd, dat hij alleen bereid was één lijn te volgen, wanneer die zou zijn: niet tekenen. De heer *van den Bent* heeft het erg betreurd, dat niet alle beroepsofficieren unaniem hebben geweigerd de verklaring te tekenen, omdat hij er van overtuigd is, dat, wanneer dit was gebeurd, zulks juist in het begin van de oorlog bij de Duitsers indruk zou hebben gemaakt. Van tevoren was reeds de mededeling gedaan, dat men een verklaring moest tekenen; wanneer men dit niet deed, zou men in krijgsgevangenschap gaan. Men wist dit dus reeds van tevoren; echter niet, hoe de verklaring precies zou luiden. De officieren was ook reeds een opgave gevraagd, of zij bereid waren om te tekenen of dat zij niet zouden tekenen; hierop heeft hij persoonlijk opgegeven, dat hij niet bereid was te tekenen, ook zonder dat hij de inhoud van de verklaring wist. Iedere verklaring, inhoudende dat hij niets tegen de vijand zou doen, achtte de heer *van den Bent* voor zich persoonlijk onaanvaardbaar, ook al zou hij die later terug kunnen nemen, zoals er bij werd gezegd.

80143 *(van den Bent)*

80156 *(van den Bent)*

80157 *(van den Bent)*

Volgens mr. *G. E. Mathon,* destijds reserve-officier en wnd. hoofd van de afdeling juridische zaken van het Departement van Defensie, was de positie als volgt. Toen de oorlog uitbrak, waren de Nederlandse officieren uiteraard geen krijgsgevangenen, maar combattanten. In de loop van de Meidagen zijn er verschillenden in Duitse handen gevallen, krijgsgevangen gemaakt te velde. Voor het overgrote deel zijn dezen naar Duitsland afgevoerd. Zij zijn krijgsgevangen gebleven. Op 14 en 15 Mei 1940 is daarop de capitulatie van generaal *Winkelman* gevolgd. In de capitulatievoorwaarden staat als punt 1: „Die gesamte Wehrmacht der Niederlande gilt als kriegsgefangen". Van 14 Mei af kan dus met zekerheid gezegd worden, dat de gehele Nederlandse weermacht, waaronder dus ook de beroepsofficieren, krijgsgevangen is gemaakt. Ongeveer 15 Juni volgde daarop de z.g. Runderlass van de Führer [1]), waarbij deze verklaart, dat, gezien de aan Nederland opgedrongen strijd en gezien de moeilijke omstandigheden, waaronder de Nederlanders waren geplaatst, alsmede de snelle capitulatie, de Führer heeft besloten in zijn z.g. Grosszügigkeit tegenover de Nederlanders over te gaan tot invrijheidstelling van alle Nederlandse krijgsgevangenen.

80390 *(Mathon)*

Toen is door de Duitse Wehrmacht — er was daarvoor een speciale functionaris, een Kommissar für die Demobilmachung, General *Schwabedissen* — verder overgegaan tot demobilisatie van het leger. Op diens last, aldus de heer *Mathon,* —alles is op Duitse last gebeurd — is het verlofspersoneel langzamerhand ontslagen of, liever gezegd, met groot verlof gezonden. De heer *Mathon* is persoonlijk als reserve-officier op 29 Mei 1940 met groot verlof gezonden en vele anderen met hem. De manschappen en de troep zijn in hoofdzaak in twee gedeelten ontslagen, behalve dan degenen, die om bepaalde redenen moesten nablijven. De Duitse legerleiding heeft dit bij nader beraad nog niet helemaal voldoende geacht tegenover de beroepsofficieren. Zij maakten altijd een tamelijk groot onderscheid, ook bij krijgsgevangenschap, tussen de beroepsofficieren en -onderofficieren en het z.g. verlofspersoneel. De Führer heeft daarvoor persoonlijk een order uitgevaardigd, welke daarop neerkwam, dat degenen, die bereid waren een erewoord af te geven, meteen zouden worden „entlassen", niet meer uit de krijgsgevangenschap, want dat waren zij reeds, maar uit de actieve weermacht, zoals de Duitsers dat noemden. Degenen, die geen erewoord wilden afgeven, zouden weder in krijgsgevangenschap worden afgevoerd. Degenen, die voor „Entlassung" in aanmerking kwamen door het afgeven van een „ehrenwörtliche Erklärung", konden overgaan naar de vrijwillige „Arbeitseinsatz", opbouwdienst, politie,

[1]) Hiermede wordt kennelijk bedoeld het schrijven van de Führer van 30 Mei 1940, bijlage 14.

grensbewaking en rivierpolitie, enz., enz. Voor de beroepsofficieren is naderhand een verklaring gekomen van de Kommissar für die Demobilmachung van 9 Juli 1940. De Wehrmachtsbefehlshaber, die in die tijd is opgetreden, heeft aan luitenant-kolonel *Otzen* opgedragen het volgende uit te vaardigen [1]):

[1]) Bijlage 22.

> „Alle beroepsofficieren, -onderofficieren en -manschappen van de Nederlandsche weermacht en van het Nederlandsch-Indische Leger, moeten op 14 Juli 1940, ongeacht of zij nog verder ter afwikkeling in dienst blijven hetzij naar andere beroepen, den Opbouwdienst enz. overgaan, resp. met pensioen gaan, de verklaring op eerewoord, welke reeds aan het hoofdkwartier is verzonden, in drievoud opgemaakt, onderteekenen".
>
> Op het einde, punt 8, staat: „Wehrmachtsangehörige, die die Unterschreibung verweigern, sind von den deutschen Offizieren umgehend als Kriegsgefangene festzunehmen".

80471 *(Govers)* Van het moment af, dat de verklaring op erewoord van Duitse zijde werd geëist, is er, aldus ir. *J. Govers,* destijds verbindingsofficier van de opperbevelhebber bij de voormalige Duitse militair attaché, op het hoofdkwartier over gesproken; verschillenden waren van mening, dat het erewoord geven niet kon, terwijl anderen meenden, dat het wel kon. Men heeft toen o.m. als motief aangevoerd, dat, voor zover de officieren hier bleven, zij eventueel ook functies konden krijgen en dat het dus van belang was, dat zij hier bleven. De heer *Govers* kan hier nog bij vermelden, dat, voor zover hij zich goed meent te herinneren — hij zou zich heel sterk moeten vergissen, als dit niet juist was —, generaal *Winkelman* een potloodaantekening heeft achtergelaten, die in het bezit was van kolonel *van Alphen.*

79965 *(Hasselman)* Volgens de toenmalige kapitein *B. R. P. F. Hasselman,* hoofd van het bureau afwikkeling van het Departement van Defensie, is op een zeker ogenblik door de Duitsers gezegd, dat de beroepsofficieren op erewoord konden worden vrijgelaten. Hoe deze mededeling de officieren heeft bereikt, weet de heer *Hasselman* niet meer. Vermoedelijk is die mededeling op het algemeen hoofdkwartier gekomen, waar ook de tekst is overhandigd, die ter kennis is gebracht van allen, wie het aanging. De verklaring op erewoord is daarna afgelegd op 14 Juli 1940. Zelf heeft de heer *Hasselman* de verklaring op

79966 *(Hasselman)* erewoord ook afgelegd. Hij heeft destijds aan het personeel onder zijn bevelen de raad gegeven de verklaring te tekenen. Er zijn enige

79967 *(Hasselman)* heren bij de heer *Hasselman* in zijn functie van hoofd van het afwikkelingsbureau geweest, die hem om raad hebben gevraagd of zij de erewoordverklaring al dan niet konden afleggen. Hij heeft daarop geantwoord, dat men zich daarover, naar zijn mening, geen zorg behoefde te maken, aangezien er zonder twijfel van het algemeen hoofdkwartier een algemene aanwijzing zou worden gegeven; dus allemaal wel of allemaal niet. Toen intussen de datum naderde, waarop de aflegging van de erewoordverklaring zou moeten plaats hebben en die verklaring van het algemeen hoofdkwartier niet was gekomen, heeft de heer *Hasselman* de officieren en onderofficieren van het beroepspersoneel, werkzaam op het afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, bij zich laten komen. De heer *Hasselman* heeft hun ongeveer het volgende gezegd: Er zijn onder u enkelen, die mij om raad hebben gevraagd, of zij de erewoordverklaring al dan niet moeten afleggen. Ik zou mij daarvan af kunnen maken en kunnen zeggen: heren, dat moet u zelf weten; dat is iets, hetgeen iedereen volgens eigen eer en geweten moet uitmaken. Maar naar mijn gevoel ben ik er daarmee niet af. Wanneer ik regimentscommandant was en een van mijn officieren of onderofficieren kwam mij om raad vragen, dan ben ik er, naar mijn mening, niet mee klaar om te zeggen: heren, dat moet u zelf weten; want daar ben ik nu juist commandant voor. De commandant is er om verantwoordelijkheid te dragen; hij is chef om aan zijn ondergeschikten, die hem om raad vragen, die raad te geven. Ik neem dus aan, dat er meer onder u zijn, die deze raad willen hebben en daarom zal ik u deze raad geven. Ik raad u dan aan, die verklaring wèl af te leggen. Ik zal u ook zeggen waarom, en wel omdat, wanneer u in krijgsgevangenschap wordt gevoerd, u niets kunt ondernemen, terwijl, wanneer u de verklaring aflegt, u ook niets kunt ondernemen, met dit verschil, dat u misschien de mogelijkheid hebt om onder deze omstandigheden, wanneer u in het land blijft, toch nog nuttig te kunnen zijn voor uw land en voor uw volk. Daarna heeft de heer *Hasselman* de bijeenkomst verlaten zonder gelegenheid te geven tot het stellen van vragen of het houden van debat. Zijn rondschrijven — gericht aan de heren afdelingshoofden, gedateerd 26 Juni 1940, waarin 5 punten voorkomen, waarvan het laatste is: „Ik raad de verklaring op eerewoord af te geven" — komt overeen

79968 *(Hasselman)* met het bovenvermelde, maar de heer *Hasselman* kan zich niet her-

inneren, dat hij dit op schrift heeft uitgegeven. Hem staat die bijeenkomst van beroepsofficieren en onderofficieren nog voor de geest. Een nota aan de afdelingshoofden kan hij zich niet herinneren, maar het is niet onmogelijk, dat deze er is geweest.

De commissie beschikt over deze nota; zij luidt:

„Ter nadere toelichting van het bevel van den Duitschen Commissaris voor de Demobilisatie van de Nederlandsche Weermacht deel ik U het volgende mede.

1. Beroepsmilitairen moeten kiezen tusschen:

a. afgeven van een verklaring op eerewoord, gevolgd door ontslag.

b. weigeren van het afgeven van een verklaring op eerewoord, gevolgd door krijgsgevangenschap.

2. Zij, die worden ontslagen, ontvangen:

a. hetzij pensioen, voor zoover zij den pensioengerechtigden leeftijd hebben bereikt.

b. hetzij wachtgeld.

De juiste regeling van het wachtgeld zal nader worden bekend gemaakt. Vermoedelijk zal zij in groote trekken zijn als volgt: 3 maanden 100 pct., 3 maanden 85 pct., 5 maanden 70 pct., vervolgens 60 pct. van het laatstgenoten tractement.

3. Het dienstnemen bij politie, rivierpolitie, douanedienst, opbouwdienst, enz., is geheel vrijwillig.

4. Zij, die benoodigd zijn voor de afwikkeling, worden — voorloopig — niet ontslagen, doch moeten wel een verklaring op eerewoord afgeven.

5. Ik raad de verklaring op eerewoord af te geven."

79969 *(Hasselman)*

De heer *Hasselman* herinnerde zich deze nota, nadat deze hem was voorgelezen, niet, maar naar zijn mening moet zij juist zijn, omdat het geheel overeenkomt met hetgeen hij zich herinnerde van de regeling. Dit was de regeling van de Duitsers. De heer *Hasselman* heeft die waarschijnlijk nog eens schriftelijk herhaald. Hij heeft die raad gegeven, omdat de datum naderde, waarop de erewoordverklaring moest worden afgelegd. Zoals de heer *Hasselman* reeds zei, vond hij, dat hij als chef aan zijn ondergeschikten raad behoorde te geven. De heer *Hasselman* heeft gewacht op de bekendmaking van de mening van generaal *Winkelman*, want hij heeft niet anders gedacht, dan dat van het algemeen hoofdkwartier een aanwijzing zou worden verstrekt. Zijn bedoeling is geweest om goede raad te geven; hij heeft dat ook gedaan naar beste weten. Voorzover hij zich herinnerde, heeft hij zolang mogelijk gewacht. Toen de heer *Hasselman* meende, dat hij niet langer kon wachten, heeft hij, toen hem daarom werd gevraagd, die raad gegeven. Naar zijn mening is het stuk verzonden zonder medeweten van de opperbevelhebber van land- en zeemacht. Het is een intern verzonden stuk, een interne nota aan de afdelingshoofden. Het kwam de heer *Hasselman* vreemd voor, dat op het stuk een notitie staat: „Dit stuk schijnt verzonden te zijn ook aan de divisiestaven, zonder medeweten van den opperbevelhebber van land- en zeemacht." Dit is bepaald fout. De divisiestaven stonden helemaal niet onder zijn bevelen. De heer *Hasselman* had daar niets mee te maken. De verhouding was eigenlijk zo, dat hij alleen afwikkelingsbureau was. Hij had geen orders uit te geven, tenzij aan eigen afdelingshoofden of aan eigen personeel, echter niet aan personeel, dat onder de opperbevelhebber van land- en zeemacht stond. Het is de heer *Hasselman* dus niet bekend geweest, dat dit stuk naar de divisiestaven is gegaan. Het is zeer ongebruikelijk, dat een interne nota naar buiten zou gaan.

79982 *(Hasselman)*

79983 *(Hasselman)*

79987 *(Hasselman)*

79988 *(Hasselman)*
79989 *(Hasselman)*

Tenslotte is er een mededeling van het algemeen hoofdkwartier gekomen, dat het afleggen van de verklaring op erewoord in 's lands belang moest worden geacht. Dat staat de heer *Hasselman* althans bij. Wanneer die verklaring echter is afgegeven, weet hij niet meer.

79990 *(Hasselman)*

79994 en 79995 *(Hasselman)*

Op 4 November 1941 is een gezamenlijke brief van generaal-majoor *Carstens* en de heer *Hasselman* uitgegaan in verband met de verklaring op erewoord, welke als volgt luidt:

„Het is ons bekend, dat beroepsofficieren op nonactiviteit of op wachtgeld hebben gepoogd zich naar Engeland te begeven, al dan niet met de bedoeling zich bij de daar aanwezige Nederlandsche strijdkrachten te voegen. Wij achten het daarom noodig te herinneren aan den tekst der destijds geheel uit vrijen wil en naar wij moeten aannemen, na rijp beraad afgelegde verklaring, waarbij de onderteekenaar op eerewoord verzekerde, dat hij gedurende dezen oorlog of althans zoolang Nederland zich met het Duitsche Rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front, noch direct noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen Duitschland en geen handeling zal begaan of verzuim zal plegen, waardoor het Duitsche Rijk schade van welken aard ook zal kunnen lijden".

79996 *(Hasselman)*

79997 *(Hasselman)*

80160 *(van den Bent)*

80161 *(van den Bent)*

80163 *(van den Bent)*

44479 *(Winkelman)*

44481 *(Winkelman)*

Dit is niet op aandrang van de Duitsers geschied, aldus de heer *Hasselman*. De bedoeling van generaal *Carstens* en van hem was om de heren te waarschuwen: Pas op! Weet wat gij doet! Zij waren bang, dat de heren iets zouden doen, waarvan zij later spijt zouden hebben. Zij hebben hen willen waarschuwen, dat, wanneer zij zoiets zouden doen, zij zich aan ernstige maatregelen zouden blootstellen.

De heer *van den Bent* verklaarde, dat er van het Departement van Defensie reeds vóór 14 Juli 1940 een brief kwam van de heer *Hasselman,* dat de officieren de verklaring konden tekenen, terwijl men nog niet eens wist, hoe die verklaring luidde. De heer *Hasselman* had moeten voelen, dat hij dit niet kon doen. Hij stond natuurlijk niet onder generaal *Winkelman;* hij was werkzaam geweest onder de Minister van Defensie. Dit was een houding van een beroepsofficier, die de heer *van den Bent* niet kan goedkeuren. Eerlijk gezegd, heeft hij zich daaraan geweldig geërgerd, en niet alleen nu, maar ook op het moment, dat het gebeurde. De heer *van den Bent* vond het onbegrijpelijk! Hij heeft die brief niet gezien, maar hij weet, dat de heer *Hasselman* die verklaring heeft gegeven. De heer *van den Bent* gelooft, dat de heer *Hasselman* toen van degenen, die waren achtergebleven bij het Departement van Defensie, wel de oudste is geweest. Misschien zullen zij wel aan hem gevraagd hebben, wat zij moesten doen.

Bij zijn verhoor bleek het de heer *Winkelman* niet bekend, dat, voordat hij gevangen was genomen, een kapitein van de generale staf in een nota heeft aangeraden de verklaring wel te tekenen, zonder dat hij het wist. Bij zijn verhoor vernam hij dit voor het eerst. Hij kon daarover geen nadere inlichtingen geven; alleen, dat hij het er natuurlijk niet mee eens was.

§ 2. Positie van de officieren van het K.N.I.L. hier te lande

Op 27 Juni 1940 heeft de secretaris-generaal, wnd Hoofd van het Departement van Koloniën, de volgende brief van het Hoofd der 6e afdeling van genoemd Departement aan de heer *Winkelman* vastgesteld:

> „Ik heb de eer Uwer Excellentie, in opdracht van den Secretaris-Generaal wnd Hoofd van het Departement van Koloniën mede te deelen, dat de noot van het Departement van Oorlog gesteld op blz. 52 van het Indisch voorschrift „Bepalingen uit het Conventioneele Oorlogsrecht" niet geldt voor hier te lande aanwezige militairen van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger. Deze noot luidt als volgt: „Het is aan krijgsgevangenen, behoorende tot het Nederlandsch-Indisch leger verboden zich op eerewoord te doen in vrijheid stellen".
>
> Ik moge Uwer Excellentie verzoeken wel het noodige te willen doen verrichten om de bij de Koninklijke Landmacht ingedeelde militairen van voormeld leger met deze beslissing in kennis te stellen".

44495 *(Winkelman)*

44496 *(Winkelman)*

44497 *(Winkelman)*

De heer *Winkelman* wist, dat het verbod voor de K.N.I.L.-officieren om hun erewoord te geven was ingetrokken door de secretaris-generaal van het Departement van Koloniën. Hij geloofde wel, dat die intrekking rechtskracht had, want de secretaris-generaal was toen eigenlijk de plaatsvervanger van de Minister. Wanneer men meent dit te kunnen aanvaarden, is het naar de smaak van de heer *Winkelman* duidelijk, dat deze die bevoegdheid had. De heer *van Lawick* zegt in zijn boekje:

> „Wat de officieren van het K.N.I.L. betreft, werd het voor hen bestaande verbod door den Secretaris-Generaal van Koloniën op 26 Juni 1940 ingetrokken. Ook voor hen kon zoo'n verbintenis dus redelijkerwijze als geoorloofd worden beschouwd."

De heer *Winkelman* was het daarmede eens.

43332 *(van Lawick)*

43334 *(van Lawick)*

43335 *(van Lawick)*

De heer *van Lawick* was van mening, dat, aangezien de secretaris-generaal op dat ogenblik de Minister verving — het was in het begin van de oorlog, dus er was nog geen kwestie van collaboratie met de vijand —, de officieren de maatregel konden beschouwen als een ministeriële bepaling, dus dat ook zij gerechtigd waren om te tekenen. In de secretaris-generaal mocht de officier op dat ogenblik geen onbevoegde zien, maar hij moest hem daarentegen als de in deze zaak bevoegde autoriteit beschouwen. De heer *van Lawick* is dus van mening, dat de ondergeschikte officier zeker wel de vraag in ogenschouw mocht nemen, of inderdaad degene, die het verbod heeft opgeheven, daartoe bevoegd was, maar in het onderhavige geval kon het antwoord niet twijfelachtig zijn. De officier behoorde de secretaris-generaal als de bevoegde autoriteit te erkennen, althans in Juni 1940. Een tweetal jaren later zou het een ander geval hebben kunnen worden.

De positie van de officieren van het K.N.I.L., die gedetacheerd waren bij de Nederlandse landmacht, was onderworpen aan de

Nederlandsch-Indische wetten, voor wat het tekenen van de erewoordverklaring betreft. Aanvankelijk mochten deze officieren de verklaring ook niet tekenen, maar na de maatregel van de secretaris-

43337—43339 *(van Lawick)*

generaal naar het oordeel van de heer *van Lawick* wel. Hij zou niet een opvatting willen volgen, welke zegt, dat de bij de Koninklijke landmacht gedetacheerde K.N.I.L.-officieren vielen onder de regelen voor de Nederlandse landmacht en dus niet meer onder de bepalingen van het K.N.I.L. Het was een kwestie, welke nauw gebonden was aan de aard van het Nederlandsch-Indische leger alleen.

44525 *(Boerstra)*

De heer *Boerstra* heeft verklaard, dat de bepaling in Indië is gemaakt door de legercommandant voor het leger, dat onder zijn bevelen zou strijden. De officieren, die in Nederland waren gedetacheerd bij de Hogere Krijgsschool of bij de Koninklijke Militaire Academie, kwamen in geval van mobilisatie en oorlog ook in het Nederlandse leger; ook de verlofgangers traden dan in dat leger. Al die officieren stonden dan onder Nederlands militair regime, onder de Nederlandse militaire tucht, onder de Nederlandse militaire wetten van strafrecht. Het was dus voor de hand liggend en zeker begrijpelijk, dat, waar bleek dat die bepaling enige onzekerheid schiep, de secretaris-generaal tot de uitspraak kwam, dat voor de Indische officieren in Nederland die bepaling niet zou gelden, waardoor bereikt werd, dat de Nederlandse en de Indische officieren aan dezelfde bepalingen waren onderworpen. Zo is het door de Indische officieren ook opgevat. Er is wel over het verbod gepraat, maar toen de bepaling van de secretaris-generaal afkwam, hebben zij zich beschouwd als ter zake over één kam te kunnen worden geschoren met de Nederlandse officieren. De heer *Boerstra* heeft het gemerkt in de twee maanden, gedurende welke hij in 1940 met hen te maken heeft gehad. Hij heeft hun voorgehouden: het is voor u een kwestie van geweten. De heer *Boerstra* had er zijn eigen oordeel over en heeft hun dit niet onthouden. Maar ook: hij heeft hun niets opgedrongen; zij zijn bij hem gekomen als bij een oudere kameraad. Hij heeft het in rustige bewoordingen gezegd: gij moet handelen naar eigen inzicht, naar wat uw eigen geweten zegt. Wat betreft de bevoegdheid van de secretaris-generaal, verkeerde men hier in zeer buitengewone omstandigheden. Er was een opperbevelhebber, die zeer bijzondere bevoegdheden had. Er waren secretarissen-generaal, die een soort van Minister waren. Men kan niet verwachten, dat de officieren zich toen het hoofd zouden breken over de vraag of de secretaris-generaal inderdaad de bevoegdheid had, welke de Minister van Koloniën ongetwijfeld zou hebben gehad. Men kon evenmin verwachten, dat de officieren niet zouden aannemen, dat deze man op zulk een hoge post geen maatregel zou treffen dan waartoe hij rechtens bevoegd was. De officieren hebben de uitspraak aanvaard en de heer *Boerstra* zelf ook.

45240 *(O. Six)*

Volgens jhr. mr. *O. E. W. Six,* destijds secretaris-generaal van het Departement van Koloniën, was er een Indisch militair voorschrift, of liever een complex van voorschriften, waarvan hij overigens niets afwist, met bepalingen aangaande het conventioneel oorlogsrecht. Op blz. 52 daarvan was op het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië een noot gesteld van de volgende inhoud:

> „Het is aan krijgsgevangenen, behoorende tot het Nederlandsch-Indische leger, verboden hun eerewoord te geven."

Toen is in Juni 1940 die zaak — voor zover de heer *Six* zich herinnerde — ondershands aanhangig gemaakt vanwege de toenmalige opperbevelhebber van land- en zeemacht, generaal *Winkelman.* Over die zaak is een nota op het Departement van Koloniën opgesteld door generaal *Feuilletau de Bruyn,* destijds hoofd van de Militaire Afdeling van dat Departement, die daarin heeft betoogd, dat deze bepaling voor hier te lande gedetacheerde officieren uiteraard niet gold, omdat de officieren, die hier gedetacheerd of werkzaam waren, in alles de voorschriften van het Nederlandse leger volgden. Dit is toen bij brief van 27 Juni 1940 ter kennis gebracht van generaal *Winkelman.* Dat het verbod is ingetrokken, is niet helemaal juist. Op 27 Juni 1940 is er een brief gegaan naar generaal *Winkelman* om mede te delen, hoe de opvatting van het departement was. De situatie was niet helemaal duidelijk, omdat er in de conventionele voorschriften niet werd gesproken over bij het Nederlandse leger gedetacheerde of hier te

45241 *(O. Six)*

lande werkzaam gestelde officieren. De algemene regel was voor de Indische officieren, dat, wanneer zij bij het Nederlandse leger waren gedetacheerd, zij dan de voorschriften, welke golden voor de officieren

45244 *(O. Six)*

bij het Nederlandse leger, volgden. Het was nodig, dat daar nog een bepaalde uitspraak over werd gedaan, omdat er naar gevraagd werd. De heer *Six* geloofde juist, dat de Indische officieren in alle opzichten op dezelfde manier behandeld moesten worden als de officieren van het Nederlandse leger. Hij was hiervan overtuigd aan de hand van

45245 *(O. Six)*

hetgeen generaal *Feuilletau de Bruyn* toen heeft betoogd. Daarom heeft hij gemeend, dat de Indische officieren, hier gedetacheerd, ook

45246 *(O. Six)*

45263 *(O. Six)*

45264 *(O. Six)*

45266 *(O. Six)*

45272 *(O. Six)*

hun erewoord zouden kunnen geven. Dit is ook de reden, waarom de heer *Six* het gedaan heeft.

De heer *Six* achtte het in feite een heel moeilijke vraag, of de intrekking van het verbod, door hem gegeven in Juni 1940, rechtskracht had. Als de Regering te Londen later heeft gezegd, dat de autoriteiten, zoals de secretaris-generaal van het Departement van Koloniën, niet namens de Regering of namens verantwoordelijke chefs konden spreken, dan vond de heer *Six* hetgeen de Regering te Londen heeft gezegd enigermate in strijd met hetgeen zij van tevoren heeft medegedeeld. Toen Minister *Welter* is weggegaan, heeft deze hem opgedragen de gehele zaak over te nemen. „Het is verder aan jou opgedragen", aldus zijn woorden. De heer *Six* heeft de volledige bevoegdheid gehad om dit te doen. Het is de bedoeling geweest om de opheffing van het verbod te beperken tot de K.N.I.L.-officieren, die bij de Koninklijke landmacht dienden.

45860 *(Jongbloed)*

45861 *(Jongbloed)*

45862 *(Jongbloed)*

Mr. *G. F. J. Jongbloed,* die werkzaam is geweest bij de juridische afdeling van het Ministerie van Oorlog te Londen, zou zeggen, dat in de gegeven verhouding de intrekking door de secretaris-generaal geen rechtskracht had. De heer *Jongbloed* weet niet welke overwegingen hierbij hebben gegolden, maar naar zijn idee moet uit het feit, dat officieren van het K.N.I.L. waren gedetacheerd bij de Koninklijke landmacht, worden afgeleid, dat zij onder de opperbevelhebber stonden en dat dus op hen de Nederlandse voorschriften van toepassing waren. Volgens hem hadden zij niets meer te maken met deze bepaling, krachtens het feit, dat zij gedetacheerd waren. Iets anders zou het zijn geweest, wanneer een officier van het K.N.I.L. hier in Nederland met verlof zou zijn geweest en niet in actieve dienst was; deze zou dan nog onder zijn oude bepalingen staan. De heer *Jongbloed* meent zich echter te herinneren, dat zij allemaal zijn opgeroepen. Hij meent, dat uit de bepalingen omtrent detachering kan worden afgeleid, dat de voorschriften van de landmacht toepasselijk waren op de gedetacheerde K.N.I.L.-officieren.

45846 *(H. van Voorst tot Voorst)*

45847 *(H. van Voorst tot Voorst)*

De heer *H. van Voorst tot Voorst* achtte een zelfstandige handeling van een secretaris-generaal in dit opzicht niet geldig. De enige, die het had mogen intrekken, is z. i. de opperbevelhebber geweest. De officieren waren gesteld onder de opperbevelhebber en de opperbevelhebber had op dat moment de Regeringsmacht. Hij moet echter zeggen, dat het voor de officieren, wie het aangaat, wel moeilijk is dit juridische verschil te onderkennen.

67447 *(van Langen)*

67448 *(van Langen)*

Voorzover de heer *D. R. A. van Langen,* generaal majoor van het K.N.I.L., bekend, was de bepaling in het Indische voorschrift speciaal in het leven geroepen in verband met wat men de „inlandse vijand" noemde, omdat men niet wenste, dat Nederlandse officieren zich tegenover deze inlandse vijand zouden binden. Toen hier in 1940 de kwestie van de erewoordverklaring naar voren kwam, heeft men op het departement overwogen deze noot in het Indische voorschrift in te trekken, en dit ook gedaan, omdat de Nederlandsch-Indische officieren, die hier werkzaam waren, in alle opzichten gelijkgeschakeld waren met de Nederlandse officieren van het leger hier te lande. Daarbij komt, dat deze noot is ingetrokken op het moment, dat generaal *Winkelman* nog aan het onderhandelen was met de Duitsers over een acceptabele verklaring, die de officieren zouden moeten tekenen. Deze intrekking heeft alleen plaats gevonden om de officieren van het K.N.I.L., die in Nederland waren en dienst hadden gedaan bij het Nederlandse leger, op één lijn te stellen met hun collega's van het Nederlandse leger. Voor zover de heer *van Langen* zich kan herinneren, heeft de intrekking plaats gehad, voordat de erewoordverklaring bekend werd.

80512 *(F. van Asbeck)*

Professor mr *F. M.* baron *van Asbeck* beantwoordde liever niet de vraag met betrekking tot de bevoegdheid van de secretaris-generaal van Koloniën, omdat hij niet precies wist: in de eerste plaats wat de positie was van de Indische officieren in het Nederlandse leger, op welke basis zij in het Nederlandse leger waren opgenomen, en in de tweede plaats welke precies de bevoegdheden waren van de secretaris-generaal van het Departement van Koloniën. In normale tijden zou een dergelijke schrapping alleen kunnen uitgaan van de opperbevelhebber van land- en zeemacht in Nederlandsch-Indië, de Gouverneur-Generaal. Nu de verbindingen verbroken waren, is het mogelijk — hij weet het echter niet —, dat de secretaris-generaal van het Departement van Koloniën zekere bevoegdheden had gekregen om namens de Gouverneur-Generaal bepaalde dingen te doen.

80605 *(Verzijl)*

Naar het oordeel van professor *Verzijl* zou dit een staatsrechtelijke kwestie kunnen lijken; het is dit ook ten dele, maar niet in hoofdzaak. Voor zover nodig meende de heer *Verzijl* van deze vraag de typisch volkenrechtelijke kant te moeten belichten. De secretaris-generaal was zeer zeker niet bevoegd om de Indische bepaling over het erewoord te schorsen. Nederlandsch-Indië lag buiten de greep des bezetters. Ten aanzien van dit gebied waren de normale gezagsver-

houdingen, geconcentreerd in Kroon, Minister van Koloniën en (Luitenant)-Gouverneur-Generaal, ten volle gehandhaafd gebleven. Ontheffingen van het verbod hadden alleen door een dezer normale gezagsorganen verleend kunnen worden. De secretaris-generaal had er zelfs staatsrechtelijk niet de minste wettelijke bemoeienis mee. En dat de bezetter van gebied *buiten* Nederlandsch-Indië aan een of andere functionaris *in* bezet gebied aan deze normaliter niet toekomende bevoegdheden met rechtswijzigende werking ook *buiten* het bezette gebied zou kunnen verlenen, is een volslagen onaannemelijke stelling. De secretaris-generaal ging geheel buiten zijn boekje.

§ 3. Enige algemene juridische aspecten

43329 *(van Lawick)*

Over artikel 10 van het Haags Verdrag van 18 October 1907, luidende: „De krijgsgevangenen kunnen op hun eerewoord in vrijheid worden gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven", gaf de heer *van Lawick* als zijn mening, dat de wetten van het land aan de officieren veroorloofden hun erewoord te geven. Onze wet verbiedt zulks nergens en ons velddienstvoorschrift schrijft over dat erewoord en geeft zelfs aan, dat men het onder alle omstandigheden met de uiterste nauwgezetheid moet houden. De voorschriften voor het K.N.I.L. daarentegen verboden de officier van dat leger om zich op erewoord in vrijheid te doen stellen.

43371 *(van Lawick)*

Het is ondenkbaar, dat de Minister van Oorlog een dergelijk punt in het velddienstvoorschrift zou doen opnemen met de onuitgesproken bedoeling het als verboden te beschouwen. Hiermee immers zou slechts verwarring in de geesten worden gesticht. Te meer is dit zo, omdat genoemd voorschrift niet alleen voor oudere, maar ook voor jongere officieren en zelfs voor onderofficieren en manschappen gold. Het feit alleen, dat de Minister van Oorlog het punt in het velddienstvoorschrift deed opnemen, getuigt er van, dat het voor hem vaststond, dat ook de krijgsgevangen Nederlander zich tegen erewoord in vrijheid mocht doen stellen.

44471 *(Winkelman)*

In de vergadering van opperofficieren heeft de heer *Winkelman* als zijn zienswijze medegedeeld, dat het niet verboden was een erewoord aan de vijand te geven. Hij beriep zich daarvoor op de bepalingen in het velddienst-voorschrift, dat is vastgesteld door de Minister van Oorlog. In punt 635 stond o.m.: „Een eerewoord moet onder alle omstandigheden met de uiterste nauwgezetheid worden nagekomen". Wanneer het verboden was om een erewoord te geven, zou het geen zin hebben om deze dwingende bepaling, om de voorwaarden na te komen, in dit voorschrift op te nemen. Een tweede kwestie achtte de heer *Winkelman,* of men hierdoor kan zeggen: voortaan ben ik bereid altijd mijn erewoord te geven, indien ik daarmede vrijheid van krijgsgevangenschap kan krijgen. In artikel 10 van het Haagsch Verdrag staat: „De krijgsgevangenen kunnen op hun eerewoord in vrijheid worden gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven".

44472 *(Winkelman)*

Wanneer het zo was, dat dit punt 635 in het velddienstvoorschrift geplaatst is, niet omdat het erewoord bepaald toegelaten was, maar voor het geval, dat het eventueel in de wetgeving zou worden toegelaten, zou dat voorschrift rekening willen houden met bepalingen, welke misschien wel eens zouden kunnen worden vastgesteld, hetgeen echter bij de Nederlandse voorschriften niet gebruikelijk is. Deze zijn gegrond op de meer reële basis van het werkelijk bestaande. De heer *Winkelman* zou het bepaaldelijk abnormaal hebben gevonden, als deze bedoeling zou hebben voorgezeten. In ieder geval geloofde de heer *Winkelman,* dat het vreemd zou zijn, indien de Regering, als zij het op dat moment niet geoorloofd achtte een erewoord te geven, toch in de voorschriften een bepaling zou opnemen hoe men, ingeval men wel het erewoord geeft, zou moeten handelen. Naar de mening van de heer *Winkelman* kon men uit de geciteerde alinea van het velddienstvoorschrift niet anders afleiden dan dat het geven van een erewoord formeel niet verboden is. De heer *Winkelman* stond dus op het standpunt, dat de wetten van ons land het toestonden.

44473 *(Winkelman)*
44475 *(Winkelman)*

47156 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De heer *J. van Voorst tot Voorst* zeide van mening te zijn, dat het er bij het afleggen van de erewoordverklaring aan de vijand om gaat, of deze niet in strijd is met de officierseed, eisende „trouw aan de Koningin, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgstucht". Indien de wetten van het land — of desnoods een Koninklijk besluit — een bepaling bevatten, dat het geven van de erewoordverklaring tot het vrijkomen van of uit krijgsgevangenschap is veroorloofd, dan is er in beginsel geen conflict o.m. met de eed van trouw aan de Koningin.

Een wet, welke het geven van het erewoord veroorlooft, als hier bedoeld, bestond intussen in Nederland niet. Sedert 1896 was in de velddienstvoorschriften van 1896, 1899, 1906, 1909, 1912 en 1915, in punt 399, onder het hoofd capitulatiën, bepaald, dat geen capitulatievoorwaarden mogen worden goedgekeurd, welke, teneinde krijgs-

gevangenschap te ontgaan, de verplichting zouden opleggen, niet meer tegen de vijand te dienen. In het velddienstvoorschrift van 1926

47157 *(J. van Voorst tot Voorst)*

en in dat van 1936 komen geen bepalingen voor capitulatiën meer voor. De heer *van Voorst tot Voorst* is in 1926 zelf belast geweest aan het bureau van de generale staf met het maken van het velddienstvoorschrift. Hierin komen geen bepalingen over capitulatiën meer voor, om te voorkomen, dat bij het Nederlandse leger het idee zou postvatten, dat het ooit zou capituleren. Helaas is dat in 1940 noodgedwongen wel gebeurd. Het is, achteraf beschouwd, te betreuren, dat de bepaling betreffende capitulatiën, welke wel in het boekwerk „Bepalingen uit het Conventioneel Oorlogsrecht", uitgegeven door het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië (1930) voorkomt, uit het Nederlandse velddienstvoorschrift is komen te vervallen. Immers zou alsdan bij het sluiten van de capitulatie in Mei 1940 deze bepaling vermoedelijk zijn toegepast en zijn overeengekomen, dat in een erewoordverklaring, teneinde krijgsgevangenschap te ontgaan, de Duitsers niet de verplichting zouden mogen opleggen om niet meer tegen hen te dienen. Wel komen daarin bepalingen voor over het erewoord; dat is een geheel andere zaak; daarover staat dus wèl iets in de laatste velddienstvoorschriften. In het velddienstvoorschrift 1936, punt nr 635, wordt gezegd, dat een krijgsgevangene niet kan worden gedwongen zijn vrijheid op erewoord aan te nemen; evenmin heeft hij recht op invrijheidstelling, indien hij bereid is zijn erewoord te geven. Voorts is daarin bepaald, dat een gegeven erewoord onder alle omstandigheden met de uiterste nauwgezetheid moet worden nagekomen. In elk geval ontbraken in 1940 definitieve voorschriften van de Nederlandse Regering, dat het geven van de erewoordverklaring tot het vrijkomen van of uit krijgsgevangenschap was geoorloofd dan wel verboden.

44528 *(Heeris)*
44529 *(Heeris)*

De toenmalige schout-bij-nacht *Heeris* heeft verklaard, dat er ten opzichte van de marineofficieren geen enkele bepaling bestond met betrekking tot het afleggen van het erewoord. Er was dus geen verbod, noch een toelating; alleen in de Bevorderingswet voor de Zeemacht kwam op een zeker ogenblik iets voor, waar het erewoord bij betrokken is. In artikel 25 stond o.m.:

> „1. Officieren, die zich in krijgsgevangenschap bevinden of door een vreemde mogendheid geïnterneerd zijn, daaronder begrepen de zoodanigen, die onder beloften of voorwaarden zijn vrijgelaten, worden niet bevorderd."

Daar wordt dus voor de officieren, die in krijgsgevangenschap zijn geweest, en voor de officieren, die het erewoord hebben gegeven, bepaald, dat zij bevorderd of niet bevorderd kunnen worden. Beide

44530 *(Heeris)*

categorieën worden over één kam geschoren. Daaruit kan men naar het oordeel van de heer *Heeris* de conclusie trekken, dat het wel toelaatbaar is, dat een officier zijn erewoord geeft. In dezen is ook een punt van belang, dat, terwijl de Nederlandse Regering in dit opzicht nooit orders heeft gegeven, voor het Indische leger wel een dergelijke bepaling bestond, nl. dat het niet mocht. De Nederlandse Regering heeft voor de marine in dit opzicht nooit enige aanwijzing gegeven.

44531 *(Heeris)*

Daarin zou zeker een aanwijzing gelegen zijn, dat het voor de marine wel geoorloofd was. Dit klemt vooral te meer, omdat de marine nu eens in Nederland en dan weer in Indië diende en dat de voor het K.N.I.L. geldende bepaling voor de marine niet gold. De heer *Heeris* heeft van het bestaan van dit verbod voor het Indische leger eerst gehoord na de bezetting.

80391 *(Mathon)*

Over de krijgsgevangenen en het krijgsgevangen maken is, aldus mr. *G. F. Mathon,* zeer veel te doen geweest in het jaar 1940. Het was een zeer markant punt. De juristen van het departement is daarom hierover advies gevraagd. Aangezien de heer *Mathon* vanouds met de behandeling van volkenrechtelijke vraagstukken was belast, zijn de adviezen grotendeels aan hem overgelaten. Het is toen zo geconstrueerd, dat het zijn en het worden van krijgsgevangene afhankelijk is van twee factoren. Ten eerste van een feitelijke factor nl. manu missio: het vastgrijpen, het zich persoonlijk de facto meester maken van de man. Dit is op zich zelf nog niet genoeg, want velen zijn gearresteerd, niet krijgsgevangen gemaakt, maar hebben in de gevangenis op Scheveningen of in een concentratiekamp gezeten. Men maakt een krijgsgevangene door feitelijke macht uit te oefenen over de persoon, die men krijgsgevangene wil maken, met de bedoeling hem te brengen in de volkenrechtelijk bekende positie van krijgsgevangene. De Duitsers hebben, toen de heer *Mathon* later zelf gevangen werd genomen, volkomen openlijk en terecht tegen hem gezegd: wij hebben jullie vast; de deur is achter jullie dicht; doet geen poging tot vluchten, want dan moet er geschoten worden, enz. De heer *Mathon* was dus feitelijk in hun macht. Hauptmann *Klaus* heeft toen verklaard: von diesem Moment an sind Sie mein Kriegsgefangener und Kriegsgefangener des deutschen Staates.

Zo is het ook gegaan met de grote massa, die op 15 Mei 1942 krijgs-

gevangen is gemaakt. Althans te Breda is er door een van de Duitse functionarissen verklaard, dat de heren krijgsgevangenen waren geworden. Zij zijn in treinen gezet en afgevoerd naar Nürnberg, waar een Duitse officier op een tafel is gesprongen en heeft gezegd: heren van nu af aan bent U krijgsgevangenen. Zo wordt men dus bepaald aangezegd, dat men is in de rechtspositie van krijgsgevangene, welke van tevoren bekend is uit het Landoorlogreglement. Er moet dus zijn een corporele meestermaking van de man en de bedoeling om hem te brengen in de rechtspositie van krijgsgevangene. Dit is, aldus de heer *Mathon,* met de mensen gebeurd en zulks blijkt ook uit punt 8 [1]), waarin wordt gezegd, dat de leden van de Nederlandse weermacht, die de verklaring weigeren te ondertekenen, door de Duitse officieren onmiddellijk als krijgsgevangenen worden vastgezet en op 15 Juli 1940 te 13 uur in Den Haag bij de Ortskommandantur „ingeleverd". „Tot dit doel moet in de desbetreffende kazerne een vertrek ter beschikking van de Duitsche officieren worden gesteld.". Dan komt er nog een hele beschouwing over de tijd, waarop ze moeten worden afgeleverd, met welke treinen zij moeten gaan en aan het einde vindt men — ook een zeer belangrijke zin — „Punt 10: alle plaatselijke voorbereidende maatregelen met betrekking tot vertrekken voor onderteekening, het onderbrengen van de Duitsche militairen in een hotel en voor het verblijf van „eventueele" krijgsgevangenen moeten door de Nederlandsche commandanten worden genomen". Er staat „van eventueele krijgsgevangenen", dus degenen, die de verklaring weigerden te tekenen, zouden krijgsgevangenen worden. Weigerde er dus niemand, dan waren er geen krijgsgevangenen.

1) Bijlage 22.

80393 *(Mathon)*

De mening, dat de grootmoedigheid van de Führer alleen betrekking had op diegenen, die inderdaad als krijgsgevangenen naar Duitsland waren gevoerd, onderschrijft de heer *Mathon* niet. Hij gelooft niet, dat er in die beroemde „Runderlass" van de Führer enig onderscheid wordt gemaakt. Dat werd bepaaldelijk niet gedaan.

80394 *(Mathon)*

Voor de heer *Mathon* kan krachtens artikel 43 van het Landoorlogreglement de bezetter alle maatregelen nemen ter handhaving van de openbare orde en ter verzekering van het openbare leven, maar hij is

80399 *(Mathon)*

ook verplicht daarbij de verschillende wetten en voorschriften des lands in acht te nemen, behoudens in geval van bijzondere noodzaak. De Runderlass kan heel goed gebaseerd zijn op artikel 43. Dat is een zeer gebruikelijke constructie. Wanneer men de krijgsgeschiedenis van de tijd van Napoleon af nagaat, dan is het in 1870, in 1914—1918 en bij ons in 1940 zo gebeurd. In 1945 is het stelsel na de bezetting van Duitsland door de Amerikanen grondig en op ruime schaal toegepast. Ten aanzien van de troepen was een van de allereerste maatregelen het maken van krijgsgevangenen, het afnemen van alle wapens en dergelijke — het zogenaamde uittrekken van de giftanden —, maar daarmee is een bezetter nog niet klaar. Zoals de Duitsers dat hier zeer wel hebben ingezien en zoals de geallieerden dat ook bij ervaring hebben ingezien in 1945: men moet ook het leger ontbinden, want anders blijft er, zij het ongewapend en zij het uit de krijgsgevangenschap ontslagen, een groot conglomeraat van mensen bestaan, die nog soldaat of officier zijn, en tussen wie nog een bevelsbevoegdheid bestaat. Daarom verschenen er ook in 1945 in Duitsland proclamaties, dat het leger was ontbonden en dat de bevelsbevoegdheden waren verdwenen. De S.S., S.D., militaire en para-militaire organisaties werden op slag ontbonden. Niemand kon meer aan anderen bevelen om de bezetter afbreuk te doen.

80400 *(Mathon)*

De heer *Mathon* gelooft bepaald niet, dat hij een beroep op artikel 43 van het Landoorlogreglement nodig heeft om zijn constructie sluitend te maken. De bezetter heeft het recht dit allemaal te doen en doet dit dan ook. Op het Departement van Defensie is er nog wel verzet geweest tegen de mogelijkheid, dat de bezetter van een beroepsmilitair kon verklaren, dat hij burger was. Daar is dat artikel zo opgevat, dat men wèl kan zeggen, dat men belasting moest betalen, de vlag moest inhalen, wapenen moest inleveren, koper inleveren en wat dan ook; dat mag de bezetter allemaal doen op grond van dat artikel, maar het enige dat hij niet kan doen — dat is altijd als redenering aangevoerd, ook tegenover de Duitsers —, is iemands status veranderen. Men kan niet zeggen tegen een gehuwde: van nu af aan ben je op grond van de openbare orde ongehuwd, en men kan niet zeggen tegen een leek: nu ben je voortaan geestelijke, of omgekeerd; men kan niet zeggen tegen een militair: nu ben je plotseling burger, en omgekeerd. Waarvoor men op het departement natuurlijk het meeste vreesde, was het omgekeerde: dat men tegen een burger zou zeggen: van nu af aan ben je militair en je gaat naar het Oostfront of ergens anders heen. Daartegen heeft men veel verzet gevoerd en zijn de nodige schrijvers aangehaald en tenslotte is men in de leer gegaan bij vooraanstaande mensen, die een gezaghebbende verklaring konden geven van alle teksten van verdragen; dat waren de heren van Buitenlandse Zaken, toentertijd prof. *François* en mr dr *Beucker Andreae,* die hierover lang hebben zitten puzzlen. Zij hebben

uitdrukkelijk verklaard, dat de macht van de bezetter overeenkomstig artikel 43 van het Landoorlogreglement bepaaldelijk niet ophield bij de figuur van militair tot burger te maken; wel van burger tot militair; dan kwam men in strijd met artikel 52 Landoorlogreglement.

80401 *(Mathon)*

Naar de opvatting van de heer *Mathon* is het zo, dat de kwestie van de erewoordverklaring niet wordt beheerst door het Haags Verdrag, dat ten aanzien van de erewoordverklaring alleen betrekking heeft op krijgsgevangenen. In artikel 10 van het Haags Verdrag immers staat: de krijgsgevangenen kunnen op hun eerewoord in vrijheid worden gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven. Het gaat hier dus speciaal om krijgsgevangenen. Aangezien echter naar het oordeel van de heer *Mathon* niemand krijgsgevangene was na de Runderlass van de Führer, is dus ook artikel 10 van het Haags Verdrag naar zijn opvatting niet van toepassing. Hieruit zou dus verder volgen, dat, indien de officieren hun erewoord later hebben gebroken, dit niet in strijd was met het Haags Verdrag.

80402 *(Mathon)*

Hier zou dus voor hen uitsluitend een morele binding kunnen gelden, maar niet een verplichting om iets niet te doen op grond van het Haags reglement. Verder geeft naar de opvatting van de heer *Mathon* de zinsnede: „Hun eigen Regeering is alsdan gehouden van hen geenerlei dienst te vorderen of aan te nemen in strijd met het gegeven woord" geen enkele verplichting aan de Regering. De hele erewoordverklaring heeft dus naar de mening van de heer *Mathon* niets te maken met het Haags Verdrag, tenminste niet met artikel 10, hoogstens met artikel 43. Artikel 10 is voor krijgsgevangenen, die wegens ziekte of huiselijke omstandigheden zijn losgelaten. Op die manier zijn er honderden uit krijgsgevangenschap losgelaten.

80403 *(Mathon)*

80404 *(Mathon)*

80405 *(Mathon)*

De heer *Mathon* weet, dat deze beschouwing wel van enigszins uitzonderlijke aard is. Hij weet namelijk zeer positief, dat kolonel *van Alphen,* toenmalig hoofd van het regelingsbureau voor de afwikkeling van het algemeen hoofdkwartier, en vrijwel alle beroepsofficieren, onder wie ook b.v. generaal *Carstens,* altijd hebben gezegd: wij zijn nooit anders geweest dan krijgsgevangenen; de Runderlass van de Führer hebben deze officieren eigenlijk niet erkend; zij meenden, dat die niet op hen van toepassing was. De heer *Mathon* is van mening, dat het door hem ontwikkelde standpunt door het afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie is gevolgd. Hij meent ook, dat tal van beslissingen, na de bevrijding genomen, op zijn opvatting steunen, althans van dezelfde aard zijn. Zelfs meent hij, dat er een reserve-officier voor het ambtenarengerecht is geweest. Deze was ondergedoken en heeft na de bevrijding, in 1946 of 1947, aanspraak gemaakt op zijn volledige salaris, aangezien hij nog altijd krijgsgevangen was en ondergedoken [1]).

80406 *(Mathon)*

[1]) Bijlage 23.

80487 *(F. van Asbeck)*

De heer *van Asbeck* is van oordeel, dat punt 635 van het velddienstvoorschrift formeel juridisch niet mag worden opgevat als „wet" tot „uitvoering" van artikel 10 van het Haags Verdrag. Het is geen wet, het is een dienstvoorschrift, uitgegaan van de Minister van Oorlog. Aangezien dit dienstvoorschrift de bepalingen uit het Landoorlogreglement bijna tekstueel overneemt, mag men deze bepalingen beschouwen als een voorschrift voor de officieren. Het velddienstvoorschrift kan worden beschouwd niet als een „uitvoering" van artikel 10 van het Landoorlogreglement, maar als een regeling, zoals daar voorzien: „si les lois de leur pays les y autorisent". De heer *van Asbeck* zou het dus in ruime zin willen opvatten als een voorschrift, dat voor een officier in dienst voor dit onderwerp dezelfde kracht heeft als een wet zou hebben. De verklaring, zoals die staat afgedrukt in het velddienstvoorschrift 1936, is voor de officier volledig. Zij is niet voorwaardelijk gesteld. Het is geen bepaling, die eventueel zou kunnen gelden, als er eens een wet zou komen. Zoals dit punt in het velddienstvoorschrift luidt, is het voor de officier volledig en afdoend. Men zou kunnen zeggen, dat het geven van een erewoord volgens artikel 10 van het Haags Verdrag was toegestaan, omdat in de Nederlandse wet een verbod ontbrak. Een wet in de volledige zin tot „uitvoering" van artikel 10 ontbreekt eveneens. Er is niets anders dan een punt uit een administratief voorschrift, dat de bepaling van artikel 10 in substantie weergeeft. Wanneer de Minister van Oorlog, de opperbevelhebber van land- en zeemacht of de Koningin meende, dat artikel 10 van het Landoorlogreglement voor de officieren niet zou moeten gelden, dan zou een dergelijke bepaling onmogelijk in het velddienstvoorschrift kunnen voorkomen. Voor de officier in dienst staat in het velddienstvoorschrift hier pertinent de bepaling, wat kan en wat niet kan. Er zijn natuurlijk ook andere bepalingen, waarbij niet een strikte aanwijzing werd gegeven, maar waarbij mogelijkheden werden gesteld, zekere instructies gegeven of aanbevelingen, hoe men in bepaalde omstandigheden moet handelen. De officier kan echter niet worden gedwongen zijn erewoord te geven; hij heeft ook geen recht het te geven, als hij zulks vraagt, en hij moet het in alle omstandigheden

80488 *(F. van Asbeck)*

80489 *(F. van Asbeck)*

80490 *(F. van Asbeck)*

nauwgezet naleven. Dat zijn ook de drie dingen uit het tractaat. De heer *van Asbeck* zou dus zeggen, dat het tractaat plus velddienstvoorschrift duidelijk te kennen geven, dat het opperbevel het gebruik van

80491 *(F. van Asbeck)*

artikel 10 van het Landoorlogreglement door officieren toeliet. In het velddienstvoorschrift dat de officier heeft toe te passen wanneer het om 's lands voortbestaan gaat, moet men niet bepalingen opnemen, die naar buiten een indruk wekken, die men niet bedoeld heeft. Als men, gelijk de Regering te Londen, zegt, dat het geen wet is in de zin van artikel 10 en dus een erewoord niet gegeven mag worden, dan moet men het schrappen, zodat er geen dubbelzinnigheid of vaagheid omtrent dit punt kan bestaan. Indien deze zaak inderdaad bij de wet was geregeld in plaats van bij velddienstvoorschrift, zou alle twijfel uitgesloten zijn. De officier in dienst, met deze bepaling in zijn velddienstvoorschrift is volkomen gerechtigd zijn erewoord te geven.

80492 *(F. van Asbeck)*

80544 *(Verzijl)*

Volgens mr. *J. H. W. Verzijl,* hoogleraar te Utrecht, is het een vraagpunt, wat eigenlijk wordt verstaan onder een vrijlating op erewoord. Het kan zijn, dat een oorlogvoerende Mogendheid de kooi openzet en de gevangen genomen militairen laat uitvliegen, òf het kan zijn, dat een oorlogvoerende Mogendheid de kooi dicht laat, maar hen alleen een beetje laat rondfladderen in een gedeelte van de kooi. Wat na de capitulatie is gebeurd, was helemaal geen vrijlating. Het is eenvoudig een laten loslopen binnen de kooi geweest. Het is dus de vraag, of het hier is geweest „mise en liberté", de vrijlating, die het verdrag bedoeld heeft. Er is hier alleen een zekere bewegingsvrijheid toegelaten binnen de onvrijheid. Naar het gevoel van de heer *Verzijl* is het dan ook zeer twijfelachtig of dit geval onder artikel 10 van het Haags verdrag valt. Dat is dus een kwestie, die eigenlijk de gehele materie beheerst. Wanneer men dus zou staan voor het geval van mensen, die, krijgsgevangen gemaakt, op erewoord zouden worden vrijgelaten en gebracht naar niet door de vijand bezet gebied, dan zou ongetwijfeld dit artikel toepasselijk zijn. Zo was het echter niet. Dat brengt de heer *Verzijl* tot een tweede opmerking van algemene aard: het is naar zijn gevoel bijna niet mogelijk op deze kwestie een enigermate algemeen aanvaard antwoord te geven. Wanneer men literatuur op dit punt naleest, zal men een ontzaglijke verscheidenheid van meningen zien. Hij kan dus alleen een persoonlijke mening geven en deze is geen communis opinio.

80548 *(Verzijl)*

In artikel 1 van de capitulatievoorwaarden staat, dat na 14 Mei 1940 de gehele Nederlandse krijgsmacht krijgsgevangen was. De eerste kwestie is, of de verklaring van *Hitler* inderdaad alle krijgsgevangenen omvatte of alleen diegenen, die naar Duitsland waren gevoerd. Het is nauwelijks twijfelachtig, dat deze allen omvatte. In de verklaringen in „De Telegraaf" (zie het facsimile in „Onderdrukking en Verzet", deel I, blz. 276) staat: „*Hitler* verleende zijn toestemming voor vrijlating van het Nederlandsche leger. Soldaten streden met open vizier. Oók gevangenen in Duitschland naar huis!" Dat was dus een officiële bekendmaking. Het is, dunkt de heer *Verzijl,* helemaal niet twijfelachtig, dat men daaronder allen heeft begrepen, en dat is ook de practijk geweest, doch alleen, zoals hij reeds aangaf: de mensen werden niet werkelijk vrij beschouwd, maar hadden bewegingsvrijheid binnen de kooi.

80549 *(Verzijl)*

In de bezettingstijd hebben zeven mensen, die zich voor internationale vraagstukken interesseerden, gezamenlijk een boekje „Bouwstof voor de oplossing van na-oorlogse vraagstukken" (Nijhoff 1946) geschreven, waarin zij over allerlei toen aanhangige kwesties hun oordeel gaven. Dat boekje is samengesteld uit verschillende hoofdstukken. Elk van de hoofdstukken heeft in beginsel een bepaalde auteur; sommige hoofdstukken of onderdelen zijn van twee auteurs afkomstig; ook heeft wel eens een auteur geen of meer dan één hoofdstuk geschreven. Van deze zeven heren staan er op de omslag drie vermeld, nl. de heren *van Asbeck, Tinbergen* en de heer *Verzijl* zelf; de vier anderen waren de heren *van Eysinga, van Roijen, C. L. Patijn* en *de Kat Angelino.* In het boekje is ook een hoofdstukje opgenomen omtrent de behandeling van de krijgsgevangen militairen. De heer *Verzijl* heeft dat geschreven, maar alle hoofdstukken zijn, niet absoluut, maar dan toch in de algemene lijn, telkens door alle andere zes leden aanvaard. Hij mag dus zeggen, dat dit het toenmalige eenstemmige oordeel was van die zeven heren. Over die krijgsgevangenschap zijn vijf theorieën verkondigd, welke de heer *Verzijl* op de volgende wijze heeft samengevat:

1. De bezetter had, als „feitelijk" souverein, het recht de Nederlandse weermacht te ontbinden en had ook het recht, die later weer in het leven te roepen.

M.a.w.: de bezetter had hier de facto de souvereiniteit verkregen en kon hier optreden als wetgever. Die wetgevende bevoegdheid impliceerde de bevoegdheid om het leger te ontbinden en ook om weer een leger op te richten.

2. De bezetter had het recht de militairen tot burgers te maken,

maar kon hen daarna niet opnieuw tot militairen maken, laat staan hen krijgsgevangen maken. Hij kon ze dus demobiliseren, maar daarmee uit. Hij kon als bezetter niet meer opnieuw een krijgsmacht van Nederland in het leven roepen. Hij kon ze dus a fortiori niet opnieuw krijgsgevangenen maken buiten elke oorlogsdaad om. Men kan niet een burger plotseling tot krijgsgevangene maken.

3. De bezetter kon weliswaar niet de militaire kwaliteit van de leden onzer weermacht, maar wel hun krijgsgevangenschap beëindigen; deze onverplichte daad kon hij echter later weer ongedaan maken.

4. De bezetter had het recht aan de krijgsgevangenschap onzer militairen een einde te maken, maar kon hen daarna, bij gebreke van verdere oorlogshandelingen, niet opnieuw krijgsgevangen maken, ook al zijn zij militairen gebleven. Daarvoor was immers een oorlogsdaad nodig. Is de kwaliteit van krijgsgevangene vervallen, dan kunnen zelfs militairen zonder oorlogsdaad niet opnieuw krijgsgevangen worden gemaakt. Dat is in strijd met het oorlogsrecht.

5. De bezetter was niet bij machte onze militairen tot burgers te maken, noch om de krijgsgevangenen van deze kwaliteit te beroven; hij kon hen wel uit de feitelijke internering ontslaan, maar was dan ook bevoegd hen op redelijke gronden opnieuw te interneren.

Deze vijfde theorie is naar het gevoel van de heer *Verzijl* ongetwijfeld de juiste. Dat was ook het algemene gevoelen in die tijd in genoemde kring. Tot burger kon Duitsland de Nederlandse militairen niet maken. Het kon hun krijgsgevangenschap rechtens niet ten einde brengen zonder hen werkelijk vrij te laten. Het kon de krijgsgevangenen wel min of meer in een status van slapende krijgsgevangenschap brengen door hen uit hun internering vrij te laten, maar wanneer er echte gronden waren om hen opnieuw te interneren, mocht het dat doen.

Toen er dus een bevel kwam om zich weer te melden en de geheime pers — de heer *Verzijl* is met drie van die persorganen in die tijd in bespreking geweest — hem vroeg, of hij vond, dat dit mocht, of niet, heeft de heer *Verzijl,* omdat hij het nu eenmaal zo inzag — maar naar hij zich herinnert tot verontwaardiging van zijn bezoekers — geantwoord, dat hij vond, dat dit in het algemeen wel mocht, omdat de militairen nog altijd krijgsgevangenen waren; zij waren weliswaar uit de internering ontslagen, maar de bezetter heeft in zo'n geval het recht om hen opnieuw te interneren, wanneer er deugdelijke gronden voor zijn. De heer *Verzijl* heeft toen echter de grond betwist, die werd aangevoerd. Dat was een soort van collectieve represaille. De Duitsers hebben gezegd: die en die militairen — dat waren er, naar de heer *Verzijl* meent, een zeventigtal — hebben zich vergrepen aan hun verplichtingen en nu zullen wij op de gehele krijgsmacht, bij wijze van represaille min of meer de internering toepassen. Dat mocht niet want represailles tegen krijgsgevangenen zijn niet geoorloofd. De grond, waarop het is gebeurd, was dus z.i. onrecht. Daarom was misschien de gehele zaak onrecht, maar op zich zelf bestond het recht tot herinternering, omdat de krijgsgevangenschap rechtens was blijven bestaan.

80550 *(Verzijl)*

De heer *Verzijl* twijfelt er persoonlijk niet aan, dat op 14 Juli 1940 de Nederlandse beroepsofficieren de status van krijgsgevangene hadden. De „vrijlating" van *Hitler* was geen echte vrijlating en daarom was artikel 10 niet van toepassing. De heer *Verzijl* vindt dus, dat de zaak eigenlijk door het debat over de toepasselijkheid van artikel 10 op dit erewoord op een zijweg is geraakt. Het zou alles goed en wel zijn geweest, wanneer de Führer krijgsgevangenen uit Gelderland had vrijgelaten naar Holland, maar dat is nu eenmaal niet gebeurd. Hij heeft eenvoudig een algemeen erkend, normaal interneringsrecht niet verder op hen toegepast. Want als hun krijgsgevangenschap werkelijk rechtens ten einde was geweest, had hij hen niet opnieuw krijgsgevangen kunnen maken. Dat is onmogelijk. Mensen, die geen krijgsgevangenen meer zijn, dus of weer gewoon burger zijn geworden of militairen zijn gebleven, maar niet meer in de oorlog meedoen, kan men niet opnieuw krijgsgevangen maken. Het klopt nooit, hoe men het ook construeert. De heer *Verzijl* persoonlijk lijkt het, dat hier een zuiver volkenrechtelijke beantwoording van de vraag alleen maar mogelijk is op de basis, dat de krijgsgevangenschap, min of meer slapende, is blijven bestaan. Want neemt men dat niet aan, dan betekent dat, dat een belligerent het recht zou hebben om krijgsgevangenen, die hij binnen zijn machtsbereik houdt, eenzijdig van hun volgens de conventie geprivilegieerde toestand te beroven. Daar komt het op neer. Krijgsgevangenen hebben zekere bijzondere rechten ten opzichte van berechting en dergelijke dingen. Wanneer nu de bezetter het recht zou hebben om krijgsgevangenen van de status van krijgsgevangenschap te beroven en hen toch in zijn klauwen te houden, dan zou dat betekenen, dat hun status werd teruggebracht tot een andere, niet meer door dit gedeelte van het oorlogsrecht geprivilegieerde status. Dat kan een bezetter nooit doen;

80551 *(Verzijl)*

80552 *(Verzijl)*

evenmin als Duitsland bevoegd zou zijn geweest om op zijn eigen territoir werkelijke krijgsgevangenen, die het in zijn macht had, tot burgers te maken. Dat kon Duitsland ook niet in bezet gebied.

Wanneer er in artikel 10 van het Haags Verdrag staat: „De krijgsgevangenen kunnen op hun eerewoord in vrijheid worden gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven", dan is dat in theorie wel van toepassing op de beroepsofficieren, die toen de status van krijgsgevangene hadden. Zij konden dus op hun erewoord in vrijheid worden gesteld, maar dat is niet gebeurd in dit geval. Dit

80553 *(Verzijl,*

is geen echte invrijheidstelling geweest, geen „mise en liberté". Zij zijn eenvoudig uit de internering ontslagen. Zij hebben ondervonden, wat in artikel 5 van de krijgsgevangenenconventie van 1929 als mogelijkheden vermeld staan: Les prisonniers de guerre pourront être internés dans une ville, forteresse ou localité quelconque", maar dat impliceert, dat „ils pourront aussi ne pas être internés dans une ville, etc.". Dit artikel 5 regelt principieel iets anders dan artikel 10 van het Landoorlogreglement. Het gaat hier om de modaliteiten van internering en niet om „mise en liberté", hoogstens om een beperkt „in vrije circulatie laten". Want wat zegt artikel 5 verder? „Les prisonniers de guerre pourront être internés dans une ville, forteresse ou localité quelconque, avec l'obligation de ne pas s'en éloigner au delà de certaines limites déterminées".

Er wordt hierin nergens van een erewoord gesproken; wanneer krijgsgevangenen in een stad worden geïnterneerd, hebben zij automatisch de verplichting zich niet te verwijderen, niet te ontvluchten. Hier is dus geen kwestie van een erewoord. Het is een vanzelfsprekende verplichting, die op de krijgsgevangenen rust, echter niet door een erewoord gesteund. Wat in artikel 5 als mogelijk wordt verondersteld, dus dat men in een stad of fort wordt geïnterneerd, waaruit dan voortvloeit de verplichting om er te blijven, kan ook op een andere manier worden geregeld. Men kan in geheel het land vrijgelaten worden, ook alweer met „l'obligation etc.", maar zonder dat de conventie van enig erewoord gewaagt. Het erewoord is iets, dat volgens de conventies alleen bij werkelijke vrijlating speelt, maar niet

80556 *(Verzijl)*

bij ontslag uit de internering.

Men kan zeggen, dat aan Duitsland het vrijlaten van Nederlandse krijgsgevangenen op erewoord was toegestaan, omdat in de Nederlandse wet een verbod tot het afleggen van een erewoord ontbrak. Het uit de kooi laten vliegen van Nederlandse officieren was aan Duitsland toegestaan, omdat in de Nederlandse wet een verbod ontbrak. Artikel 10 bouwt voort op nationale regelingen. Is nu in een nationale regeling geen verbod voor de officieren opgesloten, dan is de andere belligerent vrij. Of dat nu uitdrukkelijk is toegestaan òf niet is verboden, is voor de ratio van artikel 10 precies hetzelfde. Het uit de

80557 *(Verzijl)*

kooi laten van Nederlandse officieren onder verband van hun erewoord was derhalve, naar de mening van de heer *Verzijl,* aan Duits-

80558 *(Verzijl)*

land geoorloofd, omdat de Nederlandse wet dit niet verbiedt. Hem dunkt: de Duitsers hadden niet het recht die erewoordverklaring te vragen, omdat zij de Nederlandse militairen niet echt vrijlieten. Menigeen moest verklaringen tekenen. Het was echter geen volkenrechtelijk recht van de Duitsers om dat te eisen. Dit erewoord konden zij ook van de Nederlandse militairen niet eisen, want het was geen vrijlating in de zin van artikel 10 van het Landoorlogreglement. Duitsland kon wel van alles en nog wat op erewoord vragen. De Duitsers konden, als hun dat in het hoofd kwam, van iemand, b.v. op straffe van opzending naar een concentratiekamp, wel de verklaring vragen, dat hij niet langer katholiek zou zijn. Ze kunnen wel van alles en nog wat op erewoord vragen, maar op erewoord kunnen zij alleen rechtens datgene vragen, wat een conventie toelaat. Anders hebben zij het erewoord er niet bij te betrekken. In dit geval konden zij dat niet doen, omdat zij de Nederlandse militairen niet in vrijheid stelden.

De kwestie van partiële of totale vrijlating is een historisch beroemde kwestie. In de instructions van 1863 van *Lieber* voor de legers te velde van de Verenigde Staten tijdens de burgeroorlog (te vinden o.m. in de verzameling „Les deux conférences de la Paix 1899 et 1907", Paris, A. Rousseau, 1909, blz. 195 e.v.) staat een zeer uitvoerige regeling van wat er allemaal gebeuren mocht met vrijlating op erewoord. Dat zijn de artikelen 119 e.v. van die instructions. Daarin staat, dat er verschillende soorten van erewoordverklaringen zijn, namelijk (volgens artikel 120):

> „1. Le mot parole désigne l'engagement pris de bonne foi et sur l'honneur par un prisonnier de faire ou de ne pas faire certains actes déterminés, quand l'ennemi à qui il donne sa parole, lui aura rendu une liberté complète ou partielle".

Daar wordt dus zowel gedoeld op het algeheel vrijlaten uit de kooi als op het geven van vrijheid van beweging binnen het rechtsgebied of machtsbezit van de staat, die de gevangenen in handen had. Daar werden speciaal het ene en het andere geval geregeld, beide nader aangegeven in artikel 122:

„retourner dans leur propre pays, ou jouir d'une plus grande liberté dans le pays et sur le territoire du capteur".

Als normale inhoud van een erewoordverklaring geeft artikel 130 aan:

„de ne pas servir contre l'ennemi, tant que dure la guerre pendant laquelle l'engagement a été pris, à moins d'être échangé".

In 1863 had men dus uitdrukkelijk die twee gevallen onderscheiden. Toen kwam het ontwerp der Brusselse declaratie betreffende het oorlogsrecht van 1874 (tekst o.m. in bovenbedoelde verzameling, blz. 215 e.v.). Daar verdwijnt helemaal de partiële vrijlating. In artikel 31 wordt gezegd:

„Les prisonniers de guerre peuvent être mis en liberté sur parole si les lois de leur pays les y autorisent et, en pareil cas, ils sont obligés, sous la garantie de leur honneur personnel, de remplir scrupuleusement ..... les engagements qu'ils auraient contractés".

Nu komen dus het erewoord en de vrijlating op erewoord alleen te pas bij „mise en liberté".

Wanneer men ziet, hoe dit ontwerp van 1874 tenslotte is overgegaan in het Haagse reglement van 1899 en 1907, dan vindt men op enkele heel lichte retouches na, die niets te betekenen hebben, precies dezelfde tekst als van 1874 weer terug. Ook in 1899 en 1907 wordt alleen gesproken van „mis en liberté". Wanneer men de Duitse literatuur raadpleegt, wat onder „mis en liberté" moet worden verstaan, en dan b.v. daarop naleest een auteur als *von Liszt*, dan zegt deze als vanzelfsprekend (12de druk, blz. 482): „Kriegsgefangene können in die Heimat entlassen werden", waarmede kennelijk bedoeld is de vrije „Heimat". Zij kunnen dus op erewoord vrijgelaten worden teneinde aldus te geraken buiten de greep van de „état capteur". Dit is de algemene opvatting geweest, namelijk, dat het hier gold een werkelijke vrijlating.

80559 *(Verzijl)* In Nederland is er in 1940 in feite geen werkelijke vrijlating geweest; er was ook nog een meldingsplicht. Er was een „gratuite" afdwinging van een niet op verdrag berustend erewoord aan de Nederlandse militairen, onder bedreiging met wegvoering naar het Oosten; een „gratuite" dwang, door de Duitsers op de rechtens toch krijgsgevangen blijvende, maar niet meer in internering verblijvende militairen gepleegd. Zo ziet de heer *Verzijl* het en daarom stuit dit Duitse procédé hem zo tegen de borst. Hij erkent Duitslands recht om hier een erewoord te vragen in het geheel niet. Op hetgeen hier is gebeurd, acht de heer *Verzijl* artikel 10 niet van toepassing. Dit is een afgedwongen erewoord, waarop de conventie niet ziet en dat dus in het verdrag geen rechtsbasis heeft. Deze hele kwestie speelt zich naar de mening van de heer *Verzijl* dus op een heel ander niveau af.

80560 *(Verzijl)* De heer *Verzijl* kan zich voorstellen, dat een van zijn collega's zegt: ze waren inderdaad nog krijgsgevangen, maar die bepaling van artikel 10 ziet ook op het beperkte ontslag uit de krijgsgevangenschap, dus uit de feitelijke internering; kijk maar naar de geschiedenis van dat artikel. De heer *Verzijl* gelooft wel, dat dit standpunt door de meesten wordt ingenomen.

80561 *(Verzijl)* De nieuwe conventie van Genève van 1949 is een heel andere richting uitgegaan. In artikel 21 staat:

80562 *(Verzijl)*

„Prisoners of war may be partially or wholly released on parole or promise, in so far as is allowed by the laws of the Power on which they depend."

80563 *(Verzijl)*
80564 *(Verzijl)* Wanneer men nu nagaat, hoe die bepaling er in is gekomen, dan blijkt zij vooral bedoeld te zijn om minder gezonde mensen de gelegenheid te geven niet ten onder te gaan. Dat staat er zo ook uitdrukkelijk in:

„Such measures shall be taken particularly in cases where this may contribute to the improvement of their state of health".

Hier heeft men dus inderdaad weer met zoveel woorden ingevoerd een gehele of gedeeltelijke „release on parole", maar met een speciaal, zeer beperkt doel. Eigenlijk heeft men hier in deze bepaling willen uitsluiten een massaal ontslag op erewoord, zoals de Duitsers dat hier hebben toegepast. Dit is dus blijkbaar een persoonlijke regeling voor bepaalde mensen, die dat nodig hebben. In een vroegere tekst, die de heer *Verzijl* onder ogen heeft gehad, staat:

„Les prisonniers de guerre pourront être mis partiellement ou totalement en liberté sur parole ou sous engagement, pourvu que les lois de la Puissance dont ils relèvent le leur permettent; cette mesure sera prise notamment dans les cas où elle peut contribuer à l'amélioration de l'état de santé des prisonniers".

En de toelichting hierop luidde o.m. als volgt:

> „A raison d'un nouveau caractère que les experts gouvernementaux ont entendu donné à cette institution de mise en liberté sur parole, mesure personnelle et prise, non pas en général, mais pour des raisons de santé, le Comité International de la Croix Rouge n'a pas jugé nécessaire de reprendre dans le règlement l'article 12 de la Convention de La Haye comportant, en cas de violation, des sanctions en rapport avec la liberté sur parole."

Het is dus, als de heer *Verzijl* goed ziet, in de nieuwe conventie van 1949 geworden een individuele maatregel ten gerieve van mensen, die anders in hun gezondheid zullen geschaad worden, en omdat deze maatregel een zo beperkte betekenis heeft gekregen, heeft men niet eens de sanctie van artikel 12 meer nodig geacht. De enigen, die hiertegen te Genève hebben geopponeerd, schijnen Nederland en Engeland te zijn geweest.

80575 *(Verzijl)*

De heer *Verzijl* acht het zeker mogelijk, dat, toen men punt 635 van het velddienstvoorschrift heeft gemaakt, men niet heeft gedacht aan een erewoord met zó ver gaande strekking als de Duitsers hebben gevraagd, maar hij kan niet bewijzen, dat het zo is. Dit is eigenlijk ook helemaal geen volkenrechtelijke kwestie. Het is trouwens de vraag, of het velddienstvoorschrift niet eigenlijk is bedoeld voor de houding tegenover krijgsgevangenen van de wederpartij. Is dat misschien een voorschrift aan commandanten omtrent wat zij kunnen eisen van militairen van de vijand? Alle bepalingen hebben betrekking op wat Nederlandse militairen mogen doen in een oorlog. Het velddienstvoorschrift is gericht tot de Nederlandse officieren. Nu is het de vraag, of men hier niet bedoeld heeft te omschrijven, wat men van militairen van de wederpartij mag eisen. Dit voorschrift zal waarschijnlijk echter wel dubbelzijdig bedoeld zijn. Het zal wel bedoelen te zeggen: de Nederlandse officier, die krijgsgevangen wordt gemaakt, mag handelen onder die en die voorwaarden, en die voorwaarden zijn tevens die, welke bepalen, wat van Nederlandse zijde met krijgsgevangenen van de wederpartij mag worden gedaan.

80576 *(Verzijl)*

De heer *Verzijl* denkt, dat men onder de aanvaarding van de vrijheid op erewoord destijds heeft verstaan een erewoord op de normale formule van niet meer te zullen vechten. Ook dit punt is in de literatuur altijd een grote strijdvraag geweest, nl. of de eis van een erewoord ook andere dingen mocht omvatten dan niet meer vechten, b.v. het verbod tot het verrichten van militaire bureaudienst of het dempen van opstanden in het eigen land of werk aan de defensiewerken in het eigen land. Over het algemeen nam men aan, dat de belofte om niet meer te vechten niet uitsloot, dat de vrijgelatenen barricades opwierpen of tankgrachten groeven en dergelijke dingen meer, of eventueel werden gebruikt voor het dempen van opstanden of zelfs in het gevecht werden geworpen tegen anderen dan de vrijgelaten hebbende vijand of diens bondgenoten. Het is altijd een strijdvraag geweest, wat er eigenlijk onder dit „niet meer aan de operaties deelnemen" valt. Het is merkwaardig, dat de artikelen 10 en 12 van het Haags Verdrag niet helemaal met elkaar kloppen. Artikel 10 spreekt over verbintenissen in het algemeen. Heeft dus het gegeven woord ingehouden, dat de betrokken officieren ook geen burgerlijke diensten mochten verrichten of niet aan de defensiewerken van het land mochten meewerken, dan moet ook dat zowel door de vrijgelaten militairen als door hun Regering worden gerespecteerd. Artikel 12 zegt echter wat anders:

> „Tout prisonnier de guerre, libéré sur parole et repris portant les armes contre le gouvernement envers lequel il s'était engagé d'honneur etc. .....".

Artikel 12 spreekt dus alleen over „portant les armes", terwijl artikel 10 een veel ruimere redactie heeft. Daaruit zou men dus kunnen afleiden, dat, ook wanneer het erewoord veel ruimer is geweest dan alleen het wapendragen te verbieden, de sanctie toch alleen betrekking heeft op het wapendragen.

Naar het gevoelen van mr *J. A. van Hamel,* oud-hoogleraar te Amsterdam, bedoelt de bepaling van artikel 10 van het Haags verdrag, dat — tenzij er een uitdrukkelijk verbod is gegeven of een bepaling, waaruit dat verbod voortvloeit — normaal het geven van een erewoord niet is verboden voor militairen van het Nederlandse leger. Het artikel in het velddienstvoorschrift immers doet duidelijk uitkomen, dat krijgsgevangenen niet gedwongen kunnen worden en dat zij niet de plicht hebben om een erewoord af te geven, maar wanneer de vijand hun die voorwaarde stelt, is het hun niet verboden. Wanneer punt 635 van het velddienstvoorschrift niet zou hebben bestaan, zou in het algemeen het geven van het erewoord zijn toegestaan. De heer *van Hamel* beschouwt het als een normale regel, dat, wanneer er geen verbod is, het geven van een erewoord is toegestaan. Nu is het natuurlijk mogelijk, dat uit de bijzonderheden van de militaire organisatie

80862 *(van Hamel)*
80863 *(van Hamel)*

zou voortvloeien, dat het verbod toch aanwezig moet worden geacht, ook al zou punt 635 niet bestaan. De heer *van Hamel* kan zich voorstellen, dat er militaire toestanden zijn, waarin men uit de omstandigheden zou kunnen afleiden, dat het verboden was, maar in het algemeen is het in de latere tijden als regel toegelaten. Dit brengt het vrijlaten op parool in de militaire en volkenrechtelijke traditie mee, naar de heer *van Hamel* meent.

80889 *(van Hamel)*

Generaal *Winkelman* beschouwde zich als krijgsgevangen officier. Hij zei de heer *van Hamel* in die dagen, dat hij krijgsgevangen officier

80924 *(van Hamel)*

was. De Nederlandse officieren waren krijgsgevangenen, voelden zich als krijgsgevangenen en werden door de Duitsers als krijgsgevangenen

80925 *(van Hamel)*
80926 *(van Hamel)*
80927 *(van Hamel)*

beschouwd. En zij zijn het ook inderdaad gebleven. De „Entlassung" had geen enkele betekenis; dat was een typisch *Hitler*-praatje. Dat de Nederlandse militairen feitelijk krijgsgevangenen waren moet men wel volhouden, want als men niet aan de hoedanigheid van krijgsgevangenen vasthoudt, brengt men de protectieregeling, ten voordele van krijgsgevangenen vastgesteld, zeer in gevaar. Wanneer men zijn erewoord geeft, is dat zijn erewoord, juridisch èn privé.

80928 *(van Hamel)*
80929 *(van Hamel)*
80930 *(van Hamel)*

In het begin hebben de militairen in kazernes gezeten. In de Alexanderkazerne heeft de heer *van Hamel* nog verschillende officieren bezocht. Er is vervolgens wel geen absolute, maar toch een betrekkelijke vrijheid verleend, gecombineerd met de erewoordverklaring. Op 14 Juli 1940 zijn zij eigenlijk eerst losgelaten. De Duitser

80931 *(van Hamel)*

kon hen natuurlijk altijd weer krijgen, omdat de grenzen gesloten waren.

80934 *(van Hamel)*

De heer *van Hamel* vindt, dat *Hitler* wel de vrijheid heeft gegeven, die hij kon geven. Indien, op grond van artikel 10, de krijgsgevangenen tegen *Hitler* hadden moeten kunnen zeggen: „Ik wil een ticket nemen naar New York en wanneer je dat niet toelaat, geef je mij geen vrijheid", lijkt dit de heer *van Hamel* een miskenning van de

80936 *(van Hamel)*

feitelijke omstandigheden. De grenzen waren gesloten; dat is een feitelijk begrip. Het juridieke begrip wordt in deze opvatting beheerst

80937 *(van Hamel)*

door de feitelijke situatie. De heer *van Hamel* vindt het sophistisch, indien men de vraag zou stellen, of er dan sprake kan zijn van een verbreken van een erewoord, wanneer dat erewoord in de zin van artikel 10 niet bestaanbaar was. Wanneer men zich nu eens indenkt op de stoel van de Duitse overwinnaar te zitten. Wat moet hij doen? Hij heeft het land overweldigd. Het land heeft zich overgegeven. Hij wil nu het leger op parool in vrijheid stellen. Hij kon toen natuurlijk niets anders zeggen dan dat hij die mensen hier vrijliet, dat zij in het land vrijuit rond konden lopen en precies doen, wat zij wilden. Er zijn er geweest, die voor tandarts zijn gaan studeren, enz. Zij stonden weer helemaal in het vrije leven. De heer *van Hamel* kan dus niet anders zeggen dan dat artikel 10 naar de zin werd opgevolgd. Men kan ook vrijgelaten krijgsgevangene zijn! Men is niet alleen krijgs-

80938 *(van Hamel)*
80939 *(van Hamel)*

gevangene wanneer men in een bepaalde ruimte is opgesloten. Men is krijgsgevangene wanneer men, in een capitulerend leger zijnde, tot

80943 *(van Hamel)*

krijgsgevangene wordt verklaard. Het was niet in zijn kwaliteit van krijgsgevangene, dat de Nederlandse militair het land niet uit mocht en in zijn vrijheid werd beperkt, maar in zijn kwaliteit van inwoner van Nederland. Tot zover de verklaringen van de heer *van Hamel.*

Op blz. 462 en 463 van het tweede deel van zijn „Handboek voor het volkenrecht" (1950) heeft mr *J. P. A. François,* buitengewoon hoogleraar in het volkenrecht aan de Nederlandse economische hogeschool te Rotterdam ook het vraagstuk van het erewoord besproken. De commissie geeft uit dit werk enige citaten met weglating van de door prof. *François* daarbij geplaatste noten. Op blz. 462 en 463 van het genoemde handboek wordt opgemerkt:

> „De wijze, waarop de gevangenen zullen worden behandeld, werd voor het eerst multilateraal geregeld in het Landoorlogreglement van 1899, en herzien in 1907 (artt. 4 tot en met 20). Het door het Rode Kruis voorbereide en te Genève op 27 Juli 1929 ondertekende Verdrag betreffende de behandeling van krijgsgevangenen (*Stbl.* 1932 nr 514) beoogde een aanvulling te vormen op de regels van 1907. Een op uitnodiging van het C.I.C.R. te Genève in April 1947 bijeengekomen Conferentie van regeringsdeskundigen heeft een aantal wijzigingen voorgesteld, die op de XVIIe Internationale Rode-Kruisconferentie van Stockholm (1948) zijn behandeld, en daarna op de diplomatieke Conferentie te Genève in 1949 zijn aanvaard.".

Op blz. 467—469 vervolgt professor *François:*

> „Een bijzondere rechtstoestand ontstaat, indien de belligerent, die het gebied van de vijand bezet houdt, de krijgsgevangenen uit de krijgsgevangenschap ontslaat. De krijgsgevangenschap neemt dan wel een einde maar in tegenstelling met het normale geval, dat zij naar hun land terugkeren blijven de betrokkenen in de macht van de belligerent. Deze zou derhalve de vrijlating kunnen aangrijpen als een middel, om aan de verplichtingen, die het oor-

ıogsrecht ten aanzien van krijgsgevangenen oplegt, een einde te maken. Men moet dan ook aannemen, dat na zodanige vrijlating de bezetter op de betrokkenen niet een regime kon toepassen, dat hen in een ongunstiger positie bracht dan wanneer de gevangenschap had voortgeduuurd. Wenste de bezetter later uit veiligheidsoverwegingen tot internering van de ex-krijgsgevangenen, die zich op het gebied bevinden, over te gaan, dan konden deze zich niet beklagen over het feit, dat zulks in de vorm van een herstel in de krijgsgevangenschap geschiedde, aangezien deze vorm van internering de meeste waarborgen voor een behoorlijke behandeling bood. Het Krijgsgevangenenverdrag van 1949 bevat ten deze een uitdrukkelijke (op voorstel van de Nederlandse delegatie ingelaste) bepaling: artikel 4, B sub 1 houdt in, dat op behandeling als krijgsgevangenen kunnen aanspraak maken: „les personnes appartenant ou ayant appartenu aux forces armées du pays occupé si en raison de cette appartenance, la Puissance occupante, même si elle les a initialement libérées pendant que les hostilités se poursuivent en dehors du territoire qu'elle occupe, estime nécessaire de procéder à leur internement". Van de ingevolge „Erlass des Führers über die Freilassung der holländischen Gefangenen" van 1 Juni 1940 vrijgelaten Nederlandse krijgsgevangenen zijn de beroepsofficieren op 15 Mei 1942 opgeroepen voor aanmelding te Breda; zij werden, in strijd met de ter zake gewekte verwachtingen, aldaar vastgehouden en opnieuw in krijgsgevangenschap weggevoerd. Op 29 April 1943 beval de „Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden", dat de leden van het voormalige Nederlandse leger — dus ook reserve-officieren en minderen — terstond opnieuw in krijgsgevangenschap zouden worden weggevoerd. De betrokken personen zouden in de dagbladpers tot persoonlijke aanmelding worden opgeroepen. Dit besluit werd gemotiveerd met de bewering, dat ondanks de waarschuwing van Mei 1942 afzonderlijke leden van het voormalige Nederlandse leger door hun vijandig gedrag telkens opnieuw het vertrouwen, dat bij hun vrijlating in hen werd gesteld, hadden geschonden. Aangenomen kan worden, dat in waarheid het hier zowel als in Mei 1942 veiligheidsmaatregelen betrof, die de belligerent nam met het oog op de naderende invasie der Geallieerde strijdkrachten, waarbij ongetwijfeld het aandeel, dat de leden van het Nederlandse leger namen in de geheime organisatie der Binnenlandse Strijdkrachten, ook een rol heeft gespeeld. Feitelijke gevangenneming is vereist voor een rechtmatig herstel in de krijgsgevangenschap; de ex-krijgsgevangenen op het bezette gebied verblijvende zijn echter — en dat in tegenstelling met hen die op het slagveld worden krijgsgevangen gemaakt — reeds aan het gezag van de vijand onderworpen. Zij zijn derhalve, tenzij men zich op het standpunt stelt, dat de militaire eer zich tegen aanmelding verzet — een opvatting, die inderdaad in brede kringen der betrokkenen leeft — in dezelfde mate als de burgerbevolking gehouden aan een oproep tot aanmelding gevolg te geven, waarna zij krijgsgevangen kunnen worden verklaard (vgl. de slotwoorden van artikel 4, B sub 1). Herstel in de krijgsgevangenschap heeft eerst plaats na de aanmelding; zij derhalve, die niet aan de oproep voldoen, zijn niet als krijgsgevangenen te beschouwen, zolang zij in bezet gebied zich aan de greep van de bezetter weten te onttrekken. Worden zij gevat, dan herleeft de status van krijgsgevangene onmiddellijk en kunnen zij voor de weigering tot aanmelding niet zwaarder worden gestraft dan voor een niet geslaagde poging tot ontvluchting.

Vrijgelaten krijgsgevangenen — voor zover zij zich niet hebben verbonden niet meer aan de krijgsverrichtingen deel te nemen — zijn gerechtigd, na ontsnapping uit het bezette gebied of na bevrijding van dit gebied, opnieuw de wapenen tegen de vijand op te nemen; een met verbreking van het erewoord gelijk te stellen delict is hier niet aanwezig. Ook het niet hebben voldaan aan de oproep tot aanmelding kan na de ontsnapping uit het bezette gebied, bij hernieuwde gevangenneming, niet meer tot sancties aanleiding geven."

Tenslotte wijst de commissie nog op het door professor *François* op blz. 473 en 474 geschrevene:

„Voorstellen omtrent vrijlating op erewoord, niet meer aan de krijgsverrichtingen deel te nemen, welke vrijlating rechtens aan de krijgsgevangenschap een einde maakt, zijn opgenomen in het Landoorlogreglement 1907 (artikel 10), maar kwamen in het Verdrag van 1929 niet voor.

In aanmerking nemende de diensten, die een vrijgelaten militair ook zonder directe deelneming aan de „krijgsverrichtingen", zijn land in de moderne oorlog kan bewijzen, is het niet te verwonderen, dat deze vrijlating practisch vrijwel niet plaats had.

Bij verschillende legers bestaat een verbod zich op erewoord uit de krijgsgevangenschap te laten ontslaan. Niettemin is in het Verdrag van 1949 toch weder een bepaling hieromtrent opgenomen (artikel 21). Voornamelijk is hier blijkbaar gedacht aan vrijlating om gezondheidsredenen, of tijdelijke afwezigheid buiten het kamp.

Het gegeven erewoord moet onder alle omstandigheden worden gehouden. Een tegengesteld standpunt is o.i. in strijd met het begrip van militaire eer. Wie meent, dat hij tegenover zijn vijand zich niet op erewoord kan verplichten, moet het geven van het erewoord weigeren. Geen regering kan gebruik maken van diensten van hen, die deze diensten in strijd met het aan de vijand gegeven woord aanbieden. Uitdrukkelijk is dit neergelegd in artikel 21 van het Krijgsgevangenenverdrag van 1949. Van Hoofdstuk II van het Landoorlogreglement waren in 1929 nog slechts de artikelen 10, 11 en 12 niet overgenomen. Thans regelt artikel 21 de materie vervat in de artikelen 10 en 11 Landoorlogreglement. Artikel 12 Landoorlogreglement, dat de gevolgen behandelde van het verbreken van het gegeven erewoord, is niet in het Verdrag van 1949 overgenomen en blijft dus als enig artikel betreffende krijgsgevangenen buiten het Verdrag gelden krachtens artikel 135 van het Verdrag."

§ 4. Toelaatbaarheid van het gegeven erewoord in verband met de officierseed

43341 *(van Lawick)*

De heer *van Lawick* heeft in zijn brochure geschreven, dat hij kon begrijpen, dat sommige officieren hun erewoord hebben gegeven. Hij veroordeelt het niet bij alle officieren.

43342 *(van Lawick)*

De eed van trouw aan de Koningin bleef in de gedachtengang van de heer *van Lawick* zeker in de eerste plaats gelden, maar, wanneer een officier door in Nederland te blijven het landsbelang bleef dienen,

43343 *(van Lawick)*

dan acht hij diens beslissing niet in strijd met de eed van trouw aan de Koningin, integendeel, maar alleen onder die omstandigheden. De heer *van Lawick* is van mening, dat de omstandigheden

43344 *(van Lawick)*

zodanig kunnen zijn, dat het geven van het erewoord niet in strijd komt met de eed aan de Koningin. Hij noemt als voorbeeld de Koninklijke Militaire Academie. Deze moest worden geliquideerd. Dus alle daar in opleiding zijnde jongelui zouden naar de burgermaatschappij moeten terugkeren. Nu was door de opperbevelhebber goedgevonden, dat men ze nog enige tijd aan de inrichting zou houden, teneinde hen wetenschappelijk zo ver klaar te maken, dat zij een burgerwerkkring zouden kunnen verkrijgen, dan wel zich hiervoor verder zouden kunnen bekwamen, zonder de aan de K.M.A. reeds volbrachte studiejaren als verloren te beschouwen. In aanmerking komende studierichtingen waren die van ingenieur, accountant en leraar in lichamelijke oefening. De voorbereidende studie, welke ongeveer een jaar zou vereisen, achtte de heer *van Lawick* een sociaal landsbelang en het kwam hem dan ook gewettigd voor en niet in strijd met de eed aan de Koningin, dat

43345 *(van Lawick)*

de voor die studie nodige leraren de erewoordverklaring tekenden. De heer *van Lawick* kan zich voorstellen, dat een ander zijn mening niet deelt, maar hij voor zich voelt het toch als een landsbelang van grote waarde om die jongelui, die ten gevolge van de liquidatie van de weermacht in de maatschappij zouden terugvloeien en dan door de demoraliserende capitulatiegevolgen gevaar liepen om op drift te raken, op te vangen en een nieuwe mogelijkheid voor hen te openen. Nadat de taak van de daarbij betrokken officieren zou zijn volbracht, konden zij hun erewoord weer teruggeven en in krijgsgevangenschap worden weggevoerd.

43347 *(van Lawick)*

De heer *van Lawick* staat in het algemeen zeer mild tegenover die officieren, die wel het erewoord hebben gegeven, maar daarvoor geen

43348 *(van Lawick)*

acceptabele reden hadden; door verschil van opvatting, en dus in dat opzicht gebrek aan leiding, heerste veel verwarring. Wel is leiding in die zin gegeven, dat bepaalde groepen wel mochten tekenen, gezien de verklaring van de secretaris-generaal van Koloniën en ook het rondschrijven van de toenmalige schout-bij-nacht *Heeris*. Voor onze Koninklijke landmacht was die uitspraak nog niet gekomen. Wel had de opperbevelhebber te kennen gegeven, dat hij nog zou bekendmaken, of het tekenen van de erewoordverklaring al dan niet zou kunnen geschieden; het was m.a.w. volstrekt niet uitgesloten, dat het als oirbaar zou worden aangemerkt.

44475 *(Winkelman)*

Hoewel de heer *Winkelman* volgens zijn verklaring op het standpunt stond, dat de wetten van ons land het tekenen van een verklaring op erewoord toestonden, achtte hij het een tweede punt, of het

44476 *(Winkelman)*

tekenen van het gegeven erewoord uit een ander opzicht aanbevelenswaardig was.

44486 *(Winkelman)*

Hij sprak niet tegen, dat men zich later heeft beroepen op een potloodaantekening, die op de schrijftafel van de chef staf lag na zijn gevangenneming, om aannemelijk te maken, dat het geven van het

erewoord wel geoorloofd was. Als men iets wil, is het begrijpelijk, dat men zoveel mogelijk ter ondersteuning aanvoert, maar in dit geval was het beroep ten onrechte. In het verslag van de zuiveringscommissie, ingesteld door generaal *Engles*, is o.m. vermeld, dat algemeen bekend was, dat de opperbevelhebber van land- en zeemacht zich tot het laatste toe had verzet tegen het tekenen van het erewoord, hetgeen intussen ook niet helemaal juist was, want de heer *Winkelman* kon zich er niet tegen verzetten. Hij vond het tenslotte niet juist, dat de officieren het erewoord wel hebben gegeven.

44487 *(Winkelman)*
44490 *(Winkelman)*
44491 *(Winkelman)*
44492 *(Winkelman)*

Het geven van het erewoord en de eed van trouw aan de Koningin, vond de heer *Winkelman* onder de voorwaarden, welke aan het erewoord waren verbonden, onverenigbaar. Hij was van oordeel, dat in het algemeen het geven van het erewoord in strijd komt met de eed van trouw aan de Koningin, behoudens bepaalde — zeer exceptionele — gevallen. De argumenten, welke gebruikt zijn voor het geven van het erewoord, vond de heer *Winkelman* dus niet steekhoudend.

44493 *(Winkelman)*

Met betrekking tot de vraag, of men i.c. de sancties, die verbonden zijn aan het verbreken van de eed van trouw, zou moeten toepassen, stelde de heer *Winkelman* het volgende: Indien inderdaad gestipuleerd was, dat het erewoord in strijd is met de eed van trouw aan de Koningin, dan zou het toepassen van sancties inderdaad plaats kunnen vinden, maar hier zijn zeer veel verzachtende omstandigheden. Wanneer door het algemeen hoofdkwartier — dat was toen kolonel *van Alphen,* die belast was met de leiding — brieven worden uitgezonden, waarin staat: het tekenen is een landsbelang, dan kon de heer *Winkelman* zich voorstellen, dat er velen zijn, die zeggen: dan teken ik. Dat vond hij een dusdanig verzachtende omstandigheid, dat hij in zijn oordeel omtrent hetgeen gebeurd is, toch wel zeer zacht wil zijn en dan herhaalde hij ook nog zijn verwijzing naar het velddienstvoorschrift, dat naar zijn opvatting het geven van een erewoord niet absoluut verbood. Daarom achtte de heer *Winkelman* het noodzakelijk, dat men er zo gauw mogelijk weer aan vast zou houden, zoals het was in het Nederlandsch-Indische leger, dat het verboden was om het erewoord te geven. Dit zou z.i. de oplossing zijn. Maar onder hetgeen is geschied, zou hij persoonlijk een streep hebben willen zetten. In de toekomst mocht geen twijfel meer bestaan in deze aangelegenheid. Hij had daarom gaarne gezien, dat werd uitgemaakt, of een erewoord al dan niet mag worden gegeven.

44515 *(Winkelman)*

44535 *(Heeris)*

De heer *Heeris* heeft — gezien het feit, dat de mogelijkheid bestond voor de officieren van de marine weg te komen en naar Indië gestuurd te worden en omdat in de tekst alleen stond, dat de officieren tegen het Duitse rijk niet zouden vechten — tegen het gegeven erewoord, conform de opvattingen van generaal *Winkelman,* geen bezwaar gehad.

44536 *(Heeris)*

De heer *Heeris* heeft in zijn circulaire aan het personeel geschreven, dat hij het zijn plicht heeft geacht bekend te maken, dat ieder persoonlijk te beslissen had, wat hij inzake het erewoord meende te moeten doen, doch dat hij het tekenen der verklaring niet in strijd achtte met de officierseed en de officierseer en daarin niet een ontoelaatbare handeling zag.

45248 *(O. Six)*
45249 *(O. Six)*
45253 *(O. Six)*
45254 *(O. Six)*

De heer *Six* achtte het zeker in Juni 1940 juist, dat de officieren hun erewoord hebben gegeven. In die tijd was het zo de algemene opvatting. Een feit is, dat er een aantal generaals is geweest, die hun erewoord hebben gegeven. De tekst van het erewoord was wel zeer vèrgaand, maar in die tijd waren de Nederlanders ook nog heel naïef. De heer *Six* gelooft niet, dat dit erewoord in strijd met de eed van trouw aan de Koningin was. Hij gelooft, dat er zeer velen waren, die op hetzelfde standpunt stonden.

45255 *(O. Six)*
45256 *(O. Six)*

47182 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De heer *J. J. G. van Voorst tot Voorst* was met generaal *Best* van mening, dat de geëiste verklaring op erewoord niet in overeenstemming kan worden geacht met de eed van trouw aan de Koningin, aangezien de Nederlandse Regering, aan het hoofd waarvan Hare Majesteit staat, zich in volle oorlog met Duitsland achtte en de verklaring eigenlijk het nakomen van de officierseed belette.

47188 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De brieven van het algemeen hoofdkwartier, welke een zeer groot aantal hoofd- en subalterne officieren volstrekt te goeder trouw hebben opgevat als weergevende de mening van de opperbevelhebber van land- en zeemacht, leveren genoegzaam disculpatie-gronden voor de officieren op, die de erewoordverklaring hebben ondertekend.

47205 *(J. van Voorst tot Voorst)*

47206 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De conclusie van de heer *van Voorst tot Voorst* is, dat men nooit het erewoord moet geven aan de vijand. Men had de vijand moeten laten handelen zoals hij wilde, daarbij krijgsgevangenschap desnoods aanvaardend. Zelfs indien er een duidelijke wettelijke bepaling zou zijn geweest, kon de heer *van Voorst tot Voorst* niet iets tekenen waarvan hij wist, dat alles wat er in stond, wat hij zou moeten doen of nalaten, in strijd kon komen met zijn eed aan de Koningin en zijn gevoel van eer. Tegenover een vijand, die hier is binnengedrongen, zoals de Duitser dit heeft gedaan en die geen eerlijk tweegevecht heeft aangegaan, geeft de heer *van Voorst tot Voorst* geen erewoord.

47207 *(J. van Voorst tot Voorst)*

47216 *(J. van Voorst tot Voorst)*

Hij is officier en als officier wenst hij de vijand geen erewoordverklaring te geven, maar zich ter beschikking te houden van H.M. de Koningin.

45814 *(H. van Voorst tot Voorst)*

De heer *H. van Voorst tot Voorst* had precies hetzelfde standpunt inzake de erewoordkwestie als de opperbevelhebber voor zich persoonlijk, nl. dat het niet met de waardigheid en de plicht van een officier overeenkomt onder die omstandigheden het erewoord te geven. Dit was een persoonlijke opvatting, die geen steun vond in de voorschriften en reglementen.

80008 *(Hasselman)*

80009 *(Hasselman)*

De heer *Hasselman* verklaarde het door de Duitsers gevraagde erewoord toen blijkbaar niet een zeer vèrgaand erewoord gevonden te hebben. De heer *Hasselman* was destijds van oordeel, dat men de verklaring wel kon afleggen. Achteraf is hij van mening, dat de officieren beter hadden gedaan die verklaring niet af te leggen. Een verklaring op erewoord veronderstelt bij beide partijen een zekere mate van goede trouw. Wanneer die goede trouw bij een van beide partijen niet aanwezig is, had men er beter niet aan kunnen beginnen. Dat is echter een oordeel achteraf.

80110 *(Best)*

80111 *(Best)*

De heer *Best* geloofde stellig, dat officieren bewerkt zijn om te tekenen, zowel van de kant van het algemeen hoofdkwartier, als ook door de divisiecommandanten, onder allerlei motieven, die de zijne niet zijn: het aanwezig zijn hier tot steun van de bevolking en tot steun van de reserve-officieren, enz., enz., zijn naar het oordeel van de heer *Best* allemaal omstandigheden, die van veel minder belang zijn bij de beoordeling van de vraag of men deze verklaring kon tekenen of niet. Hij voor zich is er nu nog van overtuigd, dat, wanneer het officierskorps in zijn geheel had geweigerd om de verklaring te tekenen en in krijgsgevangenschap was gevoerd, zulks een geweldige ruggesteun zou zijn geweest voor het verzet in Nederland; dat zou dan veel eerder en veel krachtiger zijn opgelaaid. Aan de andere kant acht de heer *Best* het nog steeds absoluut verkeerd, dat officieren hun erewoord gaven en toch in het verzet gingen werken.

80147 *(van den Bent)*

De heer *van den Bent* verklaarde, dat achteraf is gebleken, dat, wanneer generaal *Winkelman* had geweten, dat de verklaring zou luiden, zoals deze werd voorgelegd, hij zou hebben gezegd: niet tekenen! Deze verklaring was zodanig, dat men zich absoluut vastlegde. Men was aan handen en voeten gebonden; men kon niets meer doen. Het was, wanneer alle officieren hadden geweigerd de verklaring te tekenen, een gelegenheid geweest een bewijs van onwankelbare trouw te geven aan H.M. de Koningin, die zich in Engeland bevond en aan de Regering, ingevolge de eed, die de officieren hadden afgelegd.

80153 *(van den Bent)*

Als verzachtende omstandigheden neemt de heer *van den Bent* aan alle besprekingen, die er tevoren over hadden plaats gehad. De opperbevelhebber had zich reeds uitgelaten: wanneer dat en dat er nog bijkwam, achtte hij het wel toelaatbaar. Er zijn echter zeer veel verzachtende omstandigheden, vooral omdat er van de zijde van de hogere officieren geen algemene leiding uitging. Daarom kan men zeer zeker de jongeren niet veroordelen, aldus de heer *van den Bent*. Er is over gesproken. In allerlei plaatsen zijn er vergaderingen geweest, waar generaals hebben gezegd, dat men best kon tekenen!

80160 *(van den Bent)*

Van het Departement van Defensie kwam reeds vóór 14 Juli 1940 een brief van de tegenwoordige generaal *Hasselman*, dat de officieren die verklaring konden tekenen, terwijl men nog niet eens wist hoe die verklaring luidde.

44517 *(Boerstra)*

Zoals het erewoord tenslotte is gegeven, achtte de heer *Boerstra* het niet verenigbaar met de eed van trouw. Men moet zich wel voor ogen stellen, wat de verklaring betekende. Men gaf daarin zijn erewoord, dat men niets zou ondernemen tegen de vijand, zolang de oorlog duurde, zolang de vrede niet was getekend; zelfs wanneer Nederland door de geallieerden bezet was, zouden de heren nog op de plaats rust hebben moeten blijven staan. Ook dan mochten zij de wapens niet tegen de Duitsers opnemen. Zij mochten niets doen of nalaten, wat in het nadeel van Duitsland zou kunnen zijn.

44521 *(Boerstra)*

Zoals het er nu stond, zouden b.v. bij een landing of raid van de geallieerde vloot op de kust de Nederlandse zeeofficieren zich niet aan boord van die schepen hebben mogen begeven. Dan braken zij hun woord. Dit ging zover, dat het voor de heer *Boerstra* onmogelijk was om dit in overeenstemming te brengen met de eed van trouw aan de Koningin.

80772 *(Engles)*

Generaal majoor K.N.I.L. *E. Engles* heeft, in krijgsgevangenschap zijnde, een commissie ingesteld om de kwestie van de erewoordverklaring te bezien en na te gaan, wat er in Nederland was gebeurd. De bevindingen van deze commissie zijn samengevat in een zogenaamd „Verslag Commissie-*Mojet*" [1]), aangevende o.m. de redenen, waarom is geweigerd de verklaring op erewoord te tekenen, luidende:

> „1. Wij zijn officier, d.w.z. de dragers van het gezag in de weermacht, welker deelen in dienst van de Regeering belast zijn met de verdediging van ons grondgebied tegen een mogelijke

[1]) Bijlage 24.

binnenlandsche of buitenlandsche bedreiging. Dit geldt niet alleen voor Nederland, doch voor het geheele Rijk. Als zoodanig zijn wij gehouden strikt de bevelen te volgen van de wettige Regeering. Zoolang deze Regeering nog bestaat, staan wij in haar dienst en zijn haar vijanden onze vijanden.

2. Vorenbedoelde trouw aan de Regeering hebben wij bezegeld door onzen officierseed, welke aanvangt met het zweren van trouw aan ons Staatshoofd, de Koningin. Deze officierseed is gelijkluidend voor alle deelen van de weermacht en geldt uiteraard voor alle deelen van het Rijk. Zoolang de Koningin (en dus de wettige Regeering) blijft doorstrijden, moeten wij aan Haar zijde blijven staan; dat eischen zoowel de officierseed als de officierseer; dat is de plicht van ieder officier.

3. Indien de wettige Regeering buiten staat geraakt, haar functie over een deel van het Rijk uit te oefenen, dan zijn de officieren in dat Rijksdeel gehouden de bevelen op te volgen van haar gemachtigde, i.c. den O.L.Z. Is het ook hem niet meer mogelijk zijn invloed te doen gelden, dan is het plicht van den officier te handelen in den geest van hetgeen de wettige Regeering of haar gemachtigde zou hebben gewenscht.

4. De bekende verklaring op eerewoord eischte van ons het afzien van alle handelingen, direct of indirect gericht tegen het Duitsche Rijk. Zij ontnam ons hierdoor alle mogelijkheden daadwerkelijk onze Koningin en de Regeering te blijven steunen in den strijd tegen den vijand. Het teekenen van die verklaring zou dus strijdig zijn geweest met den officierseed en dus met de officierseer, tenzij de Koningin zulks van ons verlangd zou hebben.

5. De buitengewone omstandigheden, veroorzaakt door het uitwijken van de Koningin met Haar Regeering (de algeheele overdracht van de Regeeringsbevoegdheden aan den O.L.Z. en de daarop gevolgde capitulatie van een deel van de weermacht) noopten ons onze houding geheel te richten naar die van den O.L.Z. Zou hij, sprekende in naam van de Koningin, verklaard hebben, dat het teekenen van de verklaring niet in strijd zou zijn met den officierseed, dan zou zulks voor ons aanvaardbaar zijn geweest.

6. De O.L.Z. heeft zich over het al dan niet toelaatbare van het teekenen niet officieel uitgesproken, hoewel dit door hem was toegezegd. Bekend is, dat hij zich zoo lang mogelijk heeft verzet tegen de voorstanders van het teekenen. Tenslotte is hem de gelegenheid ontnomen zijn meening officieel kenbaar te maken".

80773 *(Engles)*

Kort na de capitulatie, aldus de heer *Engles,* heeft de Koningin van Engeland uit per radio bekendgemaakt, dat Zij de oorlog zou voortzetten. Na deze mededeling van de Koningin stond bij hem en zijn collega's vast, dat zij als officier niet gewettigd waren om op wat voor verklaring van de Duitsers ook zich op de plaats rust te stellen, terwijl de Koningin met de uitgeweken krijgsmachtonderdelen de oorlog voortzette.

Hoe in de geschiedenis, aldus de heer *Engles,* een soortgelijke erewoordverklaring wordt beoordeeld, kan men vinden in het boek van kapitein *Uyterschout:* „Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandsche Krijgsgeschiedenis van 1586 tot heden". Daarin staat:

> „Na de capitulatie van de Citadel van Antwerpen bood de Fransche generaal *Gérard* aan generaal *Chassé* en zijn troepen vrijen aftocht aan op voorwaarde, dat de bezetting op haar woord van eer beloofde, bij het voortduren der vijandelijkheden tegen Frankrijk en België de wapens niet meer te voeren".

Op blz. 398 van dat werk:

> „Generaal *Chassé* wees dit aanbod af en trok liever in Fransche krijgsgevangenschap dan de Nederlandsche krijgsmanseer te bezoedelen".

80765 *(Engles)*

De heer *Engles* heeft over de erewoordskwestie onmiddellijk na zijn krijgsgevangenschap in Juli 1945, nadat hij voor de Minister van Oorlog en de Minister van Overzeese Gebiedsdelen rapporten heeft opgemaakt en ingediend, een memorandum geschreven aan de Minister-President van het toenmalige Kabinet, waarin hij zijn mening heeft neergelegd.

[1]) Bijlage 24.

80776 *(Engles)*

In dit memorandum [1]) heeft de heer *Engles* o.m. gezegd:

> „Hoewel door Zijne Excellentie den O.L.Z. en de betrokken Duitsche militaire instantie geen overeenstemming bereikt kon worden omtrent de formuleering van den tekst der verklaring, en de O.L.Z. tegelijk met de beide generaals baronnen *van Voorst tot Voorst* in hechtenis werd genomen vóórdat hij zijn meening over de uiteindelijke formuleering bekend kon stellen,

meende de overgroote meerderheid van de officieren de zoo juist vermelde verklaring wel te kunnen onderteekenen.

Slechts een groep van een 70-tal officieren, waarbij enkele cadetten en een stoker 2de klasse der Koninklijke marine, achtte een dergelijke verklaring onaanvaardbaar en weigerde derhalve haar te onderteekenen, weshalve zij onmiddellijk naar krijgsgevangenenkampen in Duitschland werden weggevoerd".

„In bewaakte krijgsgevangenschap werd het ons meer en meer duidelijk, dat een militair, en zeker een beroepsofficier, zich door een eerewoordverklaring van zoo verre strekking als ons werd voorgelegd niet uit de verdere oorlogvoering mag laten uitschakelen. Hij behoort aan het front en alleen verwonding of verblijf in krijgsgevangenschap — bewaakt — mag hem daarvoor een beletsel zijn. In het laatste geval rust op hem de plicht om, met gebruikmaking van alle middelen, den soldaat waardig, zoo spoedig mogelijk te ontvluchten en zich bij zijn eigen krijgsmacht te melden voor den dienst aan het front.

Deze opvattingen werden later ook door vele officieren, die de verklaring wel hadden geteekend, als juist erkend, onder openhartige mededeeling, dat zij verkeerd hadden gehandeld en derhalve ook verwachtten, dat de Regeering hen hiervoor ter verantwoording zou roepen. Vele anderen daarentegen bleven de meening huldigen, dat de eerewoordverklaring van Juli 1940 wel aanvaardbaar was, terwijl een groot deel van hen zelfs bereid was om, indien hun wederom een soortgelijke verklaring zou worden voorgelegd, hun handteekening daaronder te stellen.

Aangezien een duidelijke, vastberaden en vooral consequente leiding op dit gebied ontbrak, ontstond door deze volkomen tegengestelde meeningen een moreele verwarring, waaraan uiteraard de meest ongewenschte, den geest en de discipline van het officierscorps ondermijnende gevolgen waren verbonden."

„Deze bestaande onzekerheid over een en ander werd nog vermeerderd door geruchten, dat de toenmalige Regeering te Londen de diensten van officieren, die onder verbreking van hun eerewoord uit het bezette gebied waren ontvlucht, had aanvaard, in hun rang hersteld en zelfs had bevorderd, zoodat ook bij de officieren van mijn groep eenige twijfel ontstond over de juistheid van het door hen ingenomen standpunt en de waardeering daaromtrent van de zijde van de Regeering.

Deze twijfel heb ik indertijd weten weg te nemen door te wijzen op artikel 10 van het Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land (Haagsch Verdrag van 18 October 1907), waarin vermeld staat, dat de krijgsgevangenen, die op hun eerewoord in vrijheid worden gesteld, gehouden zijn „onder verband van hun persoonlijke eer, met de meeste nauwgezetheid, zoo tegenover hun eigen Regeering als tegenover de Regeering, die hen heeft gevangengenomen, de verplichtingen te vervullen, die zij op zich hebben genomen. Hun eigen Regeering is alsdan gehouden van hen geenerlei dienst te vorderen of aan te nemen, strijdig met het gegeven woord"."

80824 *(Engles)* Naar de mening van de heer *Engles* is het tekenen van het erewoord door het schrijven van het algemeen hoofdkwartier, waarin stond, dat men werd aangeraden de verklaring op erewoord te

80825 *(Engles)* tekenen, beïnvloed. Elke officier heeft het recht en de plicht naar zijn chef te kijken en zich af te vragen, wat zijn chef in zo'n geval doet.

80826 *(Engles)* De heer *Engles* bezwaart de jongere officieren niet. Hij kijkt echter wel naar de top. De officieren zijn inderdaad beïnvloed door de hoogste opper- en vlag-officieren, die in verschillende vergaderingen dit vraagstuk hebben besproken en met de conclusies naar voren zijn gekomen, dat de verklaring wel kon worden getekend; hierbij heeft men gebruik gemaakt van een aantekening op een papiertje, welke men heeft doen voorkomen als zijnde de mening van de opperbevelhebber.

45868 *(Jongbloed)* Mr. *G. F. J. Jongbloed* heeft verklaard, dat in de Engelse bepalingen deze zaak zeer uitdrukkelijk vast ligt. Bij de British Navy is het zelfs zo, dat iedereen moet kunnen aantonen, dat hij buiten zijn schuld gevangen is genomen en dat hij alles heeft ondernomen, wat hij kon, om te ontsnappen. Dit is natuurlijk een formaliteit, maar hierin ligt de erkenning, dat een militair onder alle omstandigheden gebonden blijft aan zijn eigen voorschriften, die hem verbieden zich tegenover de vijand tot iets te binden en hem de verplichting opleggen alles te ondernemen, wat hij kan, om de vijand te blijven schaden.

80513 *(F. van Asbeck)* Professor *van Asbeck* was van oordeel, dat het erewoord van officieren geen wijdere inhoud kan hebben dan samenhangt met het feit, dat zij officier zijn in het overwonnen leger en in krijgsgevangenschap zijn. Er mogen van hen in het erewoord geen dingen worden geëist, die daarbuiten gaan. Het moet dus zijn een omschrijving van verplichtingen, die zij op zich nemen als lid van de overwonnen krijgsmacht

tegenover de overwinnaar, zodat zij niet hun kwaliteit van militair uit het overwonnen leger gedurende de oorlogstoestand zullen gebruiken ten nadele van degene, die hen in vrijheid stelt. Naar het oordeel van de heer *van Asbeck* komt de inhoud van het door de Duitsers gevraagde erewoord in hoofdzaak neer op het niet direct of indirect deelnemen aan de strijd tegen de overwinnaar. De laatste zin — „Ik zal geen handeling begaan of verzuim plegen, waardoor het Duitsche Rijk schade, van welken aard ook, zou kunnen lijden" — moet worden geïnterpreteerd binnen de grenzen van de kwaliteit van de officier, lid van de overwonnen krijgsmacht, tegenover de overwinnaar. De heer *van Asbeck* zou dus menen, dat een officier zijn erewoord niet breekt, als hij weigert koper in te leveren. Hij zou wel zijn erewoord breken, als hij naar de Engelse radio luisterde en de gegevens, die hij daardoor verkreeg, militair bewerkte en doorgaf. Hij handelt dan met gebruikmaking van kwaliteiten en van gegevens, die hij als officier verwerken kan. Bij de koperinlevering b.v. staat iedereen volkomen gelijk. De heer *van Asbeck* ziet niet in, dat een officier onder erewoord, die zijn koper niet inlevert, als officier in zijn verplichting tot naleving van het erewoord te kort schiet. Hij geeft er dan een eigen interpretatie aan, die kan afwijken van de letterlijke tekst. Het gebeurt meer met interpretaties, dat de letterlijke tekst te veel inhoudt en niet op het concrete geval kan worden toegepast. Het is begrijpelijk, dat van Duitse kant bovenaangehaalde zin daaraan is toegevoegd, omdat alles daaronder kan worden gebracht en men tegen elke gedraging van een officier, ook door interpretatie van Duitse zijde, hem een verwijt zou kunnen maken, dat hij zijn erewoord schendt.

80514 *(F. van Asbeck)*

80515 *(F. van Asbeck)*

80517 *(F. van Asbeck)*

80518 *(F. van Asbeck)*

80519 *(F. van Asbeck)*

Als de Duitsers een erewoord hadden gevorderd, dat de eed van trouw schond, dan hadden de officieren het moeten weigeren. Op 12 Juli 1940 is door het algemeen hoofdkwartier een verklaring uitgegeven, dat het afleggen van de eed onder de gegeven omstandigheden in 's lands belang moest worden geacht. Indien het erewoord, zoals het toen bekend was, naar het oordeel van het algemeen hoofdkwartier had gestreden met de eed van trouw aan de Koningin, dan had men toch niet de verklaring van 12 Juli afgelegd. In het erewoord wordt niets gevraagd, dat de trouw aan de Koningin schendt. Er wordt alleen een zekere gehoorzaamheid aan de bezetter gevraagd en niets gevraagd, dat leidt tot ongehoorzaamheid aan de wetten. Wanneer dit door de bezetter gevraagd ware op grond van het erewoord, dan zou de officier zijn erewoord hebben moeten teruggeven. In het erewoord wordt ook geen inbreuk gemaakt op de krijgstucht.

80520 *(F. van Asbeck)*

80571 *(Verzijl)*

De heer *Verzijl* verklaarde ten aanzien van de toelaatbaarheid van het erewoord het volgende. Was het een erewoordsformule geweest, die was aangepast aan de partiële vrijlating, dus aan het los laten lopen in Nederland, dan had de formule moeten luiden, zoals die te vinden is in de literatuur, die zich baseert op de instructions van 1863: niet te zullen ontsnappen (verg. b.v. *Fauchile,* Traité de droit international public, II, nr. 1132). Maar juist omdat Duitsland daar overheen heeft gegrepen en de verbintenis heeft opgelegd om aan geen enkele krijgsoperatie deel te nemen en daar nog allerlei aan heeft toegevoegd, heeft men dus een formule toegepast, die eigenlijk op een algehele vrijlating van toepassing is, maar niet past op een soort van partiële vrijlating. Op zich zelf is de door de Duitsers voorgeschreven formule niet ongebruikelijk, want de formule, die in 1870 aan de Franse krijgsgevangenen is opgelegd, luidde ook niets te zullen doen, dat in strijd was met de belangen van Duitsland. Dezelfde formule is door de Japanners gebruikt bij de capitulatie van Port Arthur. Daar heeft men ook de officieren in vrijheid gesteld onder de verplichting niet meer de wapens te zullen opnemen en niets te zullen doen, in strijd met de belangen van de Japanners. Een andere vraag is natuurlijk, of het ondertekenen van een dergelijke ruime formule door de Nederlandse wet aan Nederlandse militairen was toegestaan. Volkenrechtelijk is het voorschrijven er van, dunkt de heer *Verzijl,* voor een echte invrijheidstelling wel toegelaten; wanneer dus de nationale wet van de krijgsgevangenen het ondertekenen van zo'n ruime belofte toelaat, verzet niets er zich tegen, dat de Duitsers op die basis lieten ondertekenen. Een andere vraag is, of ook deze formule kan worden geacht door de Nederlandse wet gedekt te zijn.

80572 *(Verzijl)*

De heer *Verzijl* zou de gegeven erewoordsverklaring niet hebben afgelegd. Hij staat er dus ietwat afwijzend en afwerend tegenover. Maar of dit nu bepaald door de Nederlandse wet verboden geacht moet worden? Hij acht het mogelijk, dat, toen men punt 635 van het velddienstvoorschrift heeft gemaakt, men niet heeft gedacht aan een erewoord met zó ver gaande strekking als dit. Dit is eigenlijk ook helemaal geen volkenrechtelijke kwestie.

80575 *(Verzijl)*

80577 *(Verzijl)*

De heer *Verzijl* gelooft zeker, dat in de afgelegde eed van trouw aan de Koningin in het algemeen een beperking ligt ten aanzien van de toelaatbaarheid van het afleggen van een erewoord, wat de

inhoud daarvan betreft. Een schending van de eed ligt echter niet reeds in de enkele belofte om niet meer te vechten. Men was bovendien altijd vrij om een gegeven erewoord weer in te trekken. Wanneer een erewoord wordt toegelaten — zij het ook implicite — door de Staat, kan daarin nooit schending van de eed van trouw aan de Koningin liggen. Wanneer een wet eenmaal toelaat een erewoord te geven voor vrijlating, kan men niet zeggen, dat tegelijkertijd daarin

80578 *(Verzijl)* een schending van de eed van trouw aan de Koningin ligt. Dit zou een contradictio in terminis zijn. De heer *Verzijl* persoonlijk vindt het gevraagde erewoord te ver gaan. Maar of dit nu bepaaldelijk en

80579 *(Verzijl)* duidelijk met de Nederlandse wet in strijd was, durft hij ook niet beweren. Het is natuurlijk een verschrikkelijk vèrstrekkende verplichting: „waardoor het Duitsche Rijk schade van welken aard ook zal kunnen lijden". Het is een erewoord, waarvan men de portée niet kan overzien, omdat men niet beseffen kan door welke handelingen men mogelijkerwijze aan het Duitse Rijk schade zou kunnen doen. Er kunnen allerlei soorten van handelingen zijn, waardoor in theorie het Duitse Rijk schade zal kunnen lijden. De heer *Verzijl* vindt deze belofte inacceptabel. Daarom gelooft hij ook, dat zulk een ruim erewoord nooit bedoeld kan zijn in een velddienstvoorschrift. Het gaat wel erg lijken op strijd met de eed van trouw aan

80580 *(Verzijl)* de Koningin. Ook omdat er zo'n geweldige vaagheid in die formule verborgen zit, kan de heer *Verzijl* zich voorstellen, dat er situaties ontstaan, waarin het voldoen aan deze belofte om geen handeling te begaan, waardoor het Duitse Rijk schade zou kunnen lijden, in de practijk zou blijken te botsen met de eed van trouw aan de Koningin. Daarom had dit erewoord in deze wijde vorm ook niet afgelegd behoren te worden.

80891 *(van Hamel)* De heer *van Hamel* had nog eens de tekst van het erewoord
80892 *(van Hamel)* nagegaan, zoals dit in vergelijkbare gevallen is gevraagd. De tekst van het onderhavige erewoord gaat vergelijkenderwijs niet over de schreef.

80893 *(van Hamel)* De heer *van Hamel* is destijds in een artikel in „De Telegraaf" van 16 Augustus 1940 tot de conclusie gekomen, dat het geven van het parool, zoals het in deze aan de Nederlandse militairen is voorgelegd, zonder zelfverwijt of verwijt aan anderen, kon worden aanvaard. De formule, welke door Japan bij de capitulatie van Port Arthur aan de Russen werd voorgelegd, vorderde van de krijgsgevangenen, zo blijkt o.m. uit dit artikel:

> dat zij zich van elke activiteit onthouden, die de weerkracht van hun eigen land verhoogt. Zij zouden zelfs de voedselvoorraad niet mogen versterken door graan te verbouwen, geen zaken mogen doen, kortom elke productieve arbeid moeten nalaten. Dergelijk bezwaar zou ook kleven aan de thans door de Duitsers aan onze militairen voorgelegde verklaring; het is echter niet nodig zich te dezen aanzien te begeven in nodeloos gemoedsbezwaar. De verplichting richt zich tegen de gedraging of onthouding, die plaats vindt met het vooropstaande doel, de tegenstander afbreuk te doen. Dit is bij de toelichting nog extra te verstaan gegeven. Bedoeld wordt: opzettelijkheid. Verder reikt de strekking en naar ik hoop, de eventuele sanctie niet. Zij raakt niet de vader, die zijn kinderen een opvoeding geeft in Nederlandse zin, gelijk ouders plegen te doen, niet de deelneming aan een werk van privé of algemeen nut, of aan een arbeid van opbouw, niet de normale achteloosheid, waar niets achter zit. Onnodig hier verder uitvoerig en casuïstisch op in te gaan of een gewetensspiegel op te stellen.

De heer *van Hamel* is dus tot deze conclusie gekomen, dat alleen, wanneer zulke handelingen bepaald met het vooropgezette doel om tegen de vijand te ageren, zouden worden gedaan, zij door de verklaring werden uitgesloten. Bij de toelichting aan de officieren is dit extra te verstaan gegeven, namelijk, dat hier opzettelijkheid bedoeld werd.

80895 *(van Hamel)* De heer *van Hamel* is van mening, dat er in de afgelegde eed van
80896 *(van Hamel)* trouw aan de Koningin geen beperking ligt ten aanzien van de toelaatbaarheid van het afleggen van dit erewoord. Als er b.v. werd gevraagd te tekenen: ik beloof, dat ik mij in dienst van de vijand zal stellen — hetgeen in andere oorlogsgevallen ook is voorgekomen, toen men de officieren garnizoensdiensten heeft willen laten verrichten voor de vijand of intendancediensten —, dan zou dit wel in

80898 *(van Hamel)* strijd zijn met de eed van trouw aan de Koningin. Stellig mag men niet aannemen, dat door de capitulatie van het Nederlandse leger in Mei 1940 de officieren waren ontslagen van hun eed van trouw aan de Koningin. De heer *van Hamel* wil echter het voorbehoud uitspreken, dat hij uiteraard, toen hij genoemd artikel schreef, slechts kon spreken van een algemeen gezichtspunt uit als consciëntieus vaderlander, en niet kon treden in persoonlijke roerselen van het krijgsmansgevoel. Hij gelooft, dat hij, krijgsman zijnde, zou zeggen, dat

80944 *(van Hamel)* hij géén parool aflegde en dat men hem dan maar gevangen moest

nemen. Dit vindt de heer *van Hamel* echter een kwestie van krijgsmansridderlijkheid. De eed van trouw bleef natuurlijk. Wanneer men zijn parool afgeeft, gedraagt men zich daarmede op militaire wijze niet ten nadele van zijn vaderland, want de vijand heeft de krijgsgevangenen volkomen in zijn hand. De vijand kan hen zonder parool naar een van zijn vestingen laten vervoeren en daar opsluiten, zodat zij helemaal niets meer kunnen doen. Degene, die het parool geeft en daarop de vrijheid krijgt, berooft zijn vaderland niet van zijn werkkracht en vrije vermogens. Daar was het vaderland reeds van beroofd door het feit, dat men in krijgsgevangenschap van de vijand was geraakt.

§ 5. Breken van het erewoord

43349 *(van Lawick)*
43350 *(van Lawick)*
43357 *(van Lawick)*
43353 *(van Lawick)*

De heer *van Lawick* had bezwaar tegen de officieren, die hun erewoord hebben gegeven, maar dat niet hebben teruggegeven aan de Duitsers en nochtans, zonder dat zij dat hebben gedaan, b.v. naar Engeland zijn overgestoken. Zijn bezwaar richtte zich in de eerste plaats tegen die officieren, want woordbreuk is een persoonlijke kwestie. Het feit, dat zij naar Engeland zijn overgestoken, mag men niet door de vingers zien; het erewoord staat daarvoor te hoog. De heer *van Lawick* weet, dat er talloze mensen zijn, die een ander standpunt innemen. Het erewoord acht hij evenwel te heilig. Wanneer men hiermee gaat transigeren, wordt een der belangrijkste zedelijke beginselen aangevreten, nl. de goede trouw.

Het feit, dat men te doen heeft met een tegenpartij, die zelf de internationale verdragen schendt, staat buiten het erewoord. Wie zijn erewoord gaf, heeft dit niet te beoordelen. Men heeft het erewoord niet alleen gegeven tegenover anderen, maar ook tegenover zich zelf en tegenover God. Het erewoord staat te hoog om het te kunnen breken, alleen omdat de vijand verdragen schendt. De heer *van Lawick* heeft het trouwens ook in zijn brochure gezegd: hij voelt het erewoord als iets heiligs aan. De eer is een goddelijk pand, dat men ongeschonden weer moet inlossen, wanneer men van het leven scheidt.

43367 *(van Lawick)*

De heer *van Lawick* acht de officieren, die het erewoord hebben gebroken, strafbaar. Die strafbaarheid berust op artikel 91 van het Wetboek van Militair Strafrecht. Hij heeft dat in zijn brochure ook aangegeven. Volgens genoemde wetsbepaling wordt hij, die tegenover de vijand opzettelijk handelt in strijd met enige bepaling, voorkomende in het verdrag, geldende tussen Nederland en de Mogendheid, waarmede Nederland in oorlog is, of met enig voorschrift ingevolge zodanig verdrag vastgesteld, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaar.

44498 *(Winkelman)*
44499 *(Winkelman)*
44505 *(Winkelman)*

De heer *Winkelman* was van mening, dat men het erewoord, wanneer het is gegeven, nooit mag breken; dus ook niet, wanneer men zegt: de Duitsers hebben zich zelf schuldig gemaakt aan schending van het volkenrecht en allerlei andere minderwaardige practijken. Er was een andere oplossing mogelijk geweest. De betrokken officieren hadden dat erewoord moeten teruggeven en zeggen: maak mij maar krijgsgevangene. Maar wanneer men zelf verkeerd doet, omdat een ander verkeerd doet, stelt men zich op dezelfde lijn. Het erewoord staat te hoog; als men dat geeft, is men tot het einde toe daaraan gebonden, zoals ook het Nederlandse velddienstvoorschrift strikt eiste. Een en ander nam intussen niet weg, dat de heer *Winkelman* alle respect en grote waardering had voor de bedoelingen die deze officieren hebben gehad en voor de grote moed, die zij veelal hebben betoond bij hun verder optreden. Mogelijk zelfs zouden sommigen voor toekenning van de Militaire Willemsorde in aanmerking hebben kunnen komen, maar toch zou men hen tegelijkertijd op het punt van het erewoord hebben moeten desavoueren.

44538 *(Heeris)*

De heer *Heeris* achtte het breken van het eens gegeven erewoord niet toelaatbaar. Het is uitdrukkelijk verboden. Hij kan zich echter voorstellen, dat men onder zodanige omstandigheden komt te verkeren, dat men moet zeggen: ik heb geen keuze.

44517 *(Boerstra)*

De heer *Boerstra* was van mening, dat, wanneer men als officier in het algemeen als man van eer, zijn erewoord geeft, men dat erewoord heeft te houden. Wie zijn woord schendt, schendt zich zelf. Dit is voor de heer *Boerstra* zulk een elementaire waarheid, dat daarover, naar zijn mening, geen discussie mogelijk is.

45831 *(H. van Voorst tot Voorst)*
45832 *(H. van Voorst tot Voorst)*

De heer *H. van Voorst tot Voorst* verklaarde, dat, wanneer het erewoord eenmaal is gegeven, het niet mag worden gebroken. Het mag ook niet gebroken worden, als de Duitsers zich niet houden aan bepalingen van het volkenrecht in algemene zin; maar als zij zelf bepalingen van de verklaring van het erewoord zouden verbreken, dan behoort men zich de vrije keus voor te behouden.

79998 *(Hasselman)*
80001 *(Hasselman)*
80000 *(Hasselman)*

De heer *Hasselman* was van oordeel, dat men een eens gegeven erewoord inderdaad niet moet breken. Men heeft een van de twee dingen te doen: erewoord houden of teruggeven. Iedereen heeft de verklaring op erewoord vrijwillig afgelegd; het gehele officierscorps van

ongeveer 2000 man heeft deze verklaring uit vrije wil afgelegd en, naar de heer *Hasselman* aanneemt, na rijp beraad. Wanneer men vond, dat het ogenblik was gekomen, dat men dat niet meer wilde, moest men de verklaring intrekken. Iedereen was daar weer vrij in. Erewoord is erewoord. Wanneer men niet meer op het erewoord van een officier kan vertrouwen, waar blijft men dan?

80006 *(Hasselman)*

80164 *(van den Bent)*

De heer *van den Bent* zeide, dat, als men zelf een erewoordverklaring aflegt, men dan aan zijn eer verplicht is, zich aan die verklaring te houden. Wanneer men het gevoelen had, dat men stond tegenover een minderwaardige vijand, zoals de Duitsers gebleken zijn, dan had men dat erewoord niet moeten geven. Dat was het enige middel, aldus de heer *van den Bent,* om van verzet op dat moment te doen blijken.

80111 *(Best)*
80112 *(Best)*

De heer *Best* achtte het absoluut verkeerd, dat officieren hun erewoord geven en toch in het verzet gaan werken. Wanneer het erewoord eenmaal is gegeven, moet het ontoelaatbaar worden geacht, dat men dat erewoord verbreekt. Behalve onder de twee omstandigheden, welke generaal-majoor *van Lawick* noemt: als de vijand contractueel zijn woord breekt, en in de tweede plaats, als de vijand niet accepteert, dat men zijn erewoord terugneemt.

47190 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De heer *J. van Voorst tot Voorst* heeft met betrekking tot het breken van het erewoord het volgende verklaard. De officieren, die later, als gevolg van het verdere optreden van de vijand, tot de overtuiging zijn gekomen — of die zulks reeds dadelijk inzagen, maar zich aanvankelijk vrijheid van handelen wilden voorbehouden —, dat uiteindelijk de officierseed moet praevaleren boven iedere andere verklaring, tegenover de vijand afgelegd, hebben daaruit de consequentie getrokken door hun erewoord te breken. Het oordeel van de heer *van Voorst tot Voorst* is: als men eenmaal zijn erewoord heeft gegeven, mag men het niet breken, tenzij er bijzondere omstandigheden zijn; echter dient ten aanzien van de officieren zelf de eed te worden afgewogen tegenover het woord van eer.

47201 *(J. van Voorst tot Voorst)*

45258 *(O. Six)*

45259 *(O. Six)*

De heer *O. Six* achtte de handelwijze van de officieren, die later hun erewoord hebben gebroken, juist. De omstandigheden bleken toen te zijn veranderd. In Juni 1940 waren de Duitsers wolven in schaapsvacht.

53300 *(Pahud de Mortanges)*

De heer *Pahud de Mortanges* had in Juni 1940 het erewoord aan de Duitsers gegeven. Zijn beschouwing was: aan het gegeven woord is men gebonden. Hij heeft gelegenheid genoeg gehad om te verdwijnen, maar hij heeft altijd gemeend, dat, nu hij zich eenmaal verbonden had, hij zich daaraan moest houden. Nadat hij in werkelijke krijgsgevangenschap was gevoerd, gold het erewoord niet meer. Een krijgsgevangene mag ontvluchten.

53304 *(Pahud de Mortanges)*

50722 *(Molenaar)*
50723 *(Molenaar)*

De heer *Molenaar* verklaarde zich niet aan het erewoord gehouden te hebben. Voor hem was deze oorlog een totale oorlog. Daarnevens kan men zeggen, dat de Duitsers de methode huldigden: het doel heiligt de middelen. Dat heeft hij ook later te Londen tegen de toenmalige majoor *Kruls* gezegd. Reeds betrekkelijk kort na de capitulatie, heeft de heer *Molenaar* aangevoeld, dat in deze tijd van totale oorlog, de geallieerden alleen zouden kunnen winnen door ongeveer dezelfde methoden toe te passen als de vijand deed. De heer *Molenaar* geeft direct toe, dat het zo oppervlakkig beschouwd misschien een houding is, die de officier niet direct siert. Zijn persoonlijk standpunt in de dagen na de capitulatie was: door in krijgsgevangenschap gaan bereikt men niet veel om de eenvoudige reden, dat men dan niets voor het vaderland kan doen: ik verzet mij hiertegen tot en met. Dat heeft de heer *Molenaar* ook gedaan. Hij heeft de verklaring dus zuiver als een vod papier beschouwd en voor het vaderland gewerkt volgens zijn beste weten en kunnen.

50724 *(Molenaar)*

80526 *(F. van Asbeck)*

Of het niet nakomen van de verplichtingen van het volkenrecht door Duitsland of in het algemeen de wijze, waarop de Duitsers zich in Nederland hebben gedragen, voldoende motief opleverden om zich niet meer aan de erewoordverklaring gebonden te achten, achte professor *van Asbeck* eigenlijk een ethische vraag. Juridisch bleven de officieren gebonden. Van de vroegste tijden af, dat men het erewoord heeft gebruikt, stond het zeer hoog in aanzien en de officier was tot het uiterste gehouden het te honoreren. Of de manier, waarop de bezetter hier te lande na 1941 te werk is gegaan, voor de officieren een bevrijdingsgrond opleverde, is, dunkt de heer *van Asbeck,* geen juridische vraag. Het zou er op neerkomen, dat tegenover Duitse immoraliteit ook Nederlandse immoraliteit werd gesteld.

80581 *(Verzijl)*

Professor *Verzijl* was van oordeel, dat de officieren, de verklaring eenmaal afgelegd hebbende, het erewoord daarna eigenlijk niet mochten breken. Maar dit erewoord is naar zijn gevoel geen echt volkenrechtelijk erewoord geweest. Het is een erewoord buiten de conventie om, dat min of meer afgedwongen is aan de betrokkenen in omstandigheden van grote desorganisatie, een erewoord, dat op zich zelf niet direct iets onoirbaars inhoudt. Dit erewoord behoorde als zodanig, vooral door een officier, natuurlijk te worden nageleefd,

maar daartegenover staat, dat het rechtens eigenlijk niet had behoren te worden geëist en zeker niet in deze vorm door de Duitsers geëist had mogen worden. Dat maakt de beoordeling van de vraag betreffende het breken van dit erewoord zo lastig. In het algemeen moet

80583 *(Verzijl)*

de heer *Verzijl* natuurlijk zeggen, dat een erewoord niet gebroken mag worden. Het erewoord is natuurlijk, en vooral voor militairen, iets heel bijzonders. Aan de militairen hebben de Duitsers een erewoord gevraagd en niet simpel een belofte. Moreel maakt het naar het gevoel van de heer *Verzijl* niet heel veel uit, of het nu een formeel erewoord of een belofte was. Maar een erewoord behoort tot een normencodex van een heel speciaal karakter. Het behoort niet tot het recht en niet tot de gewone moraal, maar het behoort tot een bepaalde

80584 *(Verzijl)*

beroepsmoraal of beroepsgevoeligheid. De heer *Verzijl* is van oordeel, dat de wijze, waarop de Duitsers zich hier in Nederland hebben gedragen, wel een motief kan zijn om zich niet verbonden te achten aan de erewoordverklaring; vooral na Mei 1942, toen zij de officieren met een belofte en een retourtje naar Amersfoort lokten, om hun

80585 *(Verzijl)*

daarop de vrijheid te ontnemen. Dit was toch op zichzelf een sterke

80587 *(Verzijl)*

eerbreuk van de Duitsers. De heer *Verzijl* vindt het erewoord voor militairen wel iets heel bijzonders. Hij zou dus zeggen, dat — even aangenomen, dat dit een erewoord was, dat internationaalrechtelijk gelding had — het ook gehouden had moeten worden, tenzij men durft aannemen, dat, nadat het gegeven was, de Duitsers zelf zoveel eerbreuken hebben gepleegd, dat de waarde van het erewoord zelf ook verviel.

80588 *(Verzijl)*

Moet een officier, die dergelijke dingen ondergaat en ziet, hoe het eigen volk in strijd met alle internationale recht door een eerloze vijand wordt geknecht, zich blijvend gebonden voelen door een eigen erewoord, dat geregeld is in een voor fatsoenlijke wederpartijen geschreven verdragsbepaling? Dit zijn eigenlijk vragen, die buiten het volkenrecht liggen en waarop de heer *Verzijl* nauwelijks anders dan een persoonlijk antwoord kan geven. Zijn fatsoen zegt hem, dat militairen zich naar hun erewoord moeten gedragen. Eigenlijk hadden zij hun erewoord moeten opzeggen; dat was eigenlijk regelmatig geweest. Maar de kans om aan de greep van een zelf eerloze vijand

80594 *(Verzijl)*

te ontsnappen, was dan heel veel geringer geworden. De heer *Verzijl* aarzelt dan vooral sterk bij de vraag, in hoeverre een officier — hij is geen officier en leeft niet in die wereld — achteraf mag zeggen: ik heb nu wel een erewoord afgelegd, maar ik honoreer het toch niet, want, enz. Zij hadden het erewoord z.i. niet in deze vorm moeten afleggen, maar toen zij het eenmaal hadden afgelegd, was er een sterke binding ontstaan. Vonden zij achteraf, dat zij het niet hadden mogen doen, dan hadden zij eigenlijk naar het gevoel van de heer

80595 *(Verzijl)*

Verzijl aan de Duitsers moeten laten weten: „ik heb mij vergist en ik neem mijn woord terug", om dan onder te duiken; helemaal niet met het oogmerk om weer in krijgsgevangenschap te gaan; daartoe

80596 *(Verzijl)*

waren zij zeker niet verplicht. De kennisgeving zou hebben kunnen neerkomen op het volgende: jullie hebben mij de vrijheid gegeven hier in de kooi te blijven rondfladderen, op voorwaarde van dat en dat, maar daaraan wens ik mij verder niet te houden; ik blijf in jullie macht, net als tevoren. Zie maar, dat je me krijgt. Men was tenslotte altijd nog in de greep van de Duitsers. Men ontvluchtte niet; door het opzeggen van het erewoord op zich zelf veranderde er niet veel. Men bleef in de toestand, waarin men verkeerde. Dat was het abnormale van deze zogenaamde „vrijlating" op erewoord.

De heer *Verzijl* voelt, dat het totale antwoord op bepaalde punten, het erewoord betreffende, weinig bevredigend is, maar hij gelooft niet, dat er over de gehele linie bevredigende antwoorden op te geven zijn, en hij is ervan overtuigd, dat men te goeder trouw de rechtspositie op zeer verschillende wijze kan waarderen.

80601 *(Verzijl)*

Is het erewoord van een militair als zodanig in het internationale recht een zo essentieel element, dat het zelfs dàn gehonoreerd moet

80602 *(Verzijl)*

worden wanneer er geen rechtsbasis voor aanwezig is? Zo kan men het vraagstuk toch nog stellen. De heer *Verzijl* zou zeggen: neen, maar misschien voelt hij zich niet militair genoeg. Hij kan zich voorstellen, dat een militair zegt: ja, ik heb eenmaal mijn erewoord gegeven en dat moet ik handhaven, hoe onjuist ook ik voel gehandeld te hebben en hoe weinig recht en eergevoel mijn wederpartij ook heeft. Zo staat de heer *Verzijl* er niet tegenover.

80901 *(van Hamel)*

De heer *van Hamel* had eens nagegaan, wat *Hugo de Groot,* die deze dingen allemaal heeft nagevorst en ze heel knap onder ogen heeft gezien, over de kwestie van het erewoord denkt. Deze komt in de eerste plaats voor de idee op, dat ook tegenover een vijand, zelfs een vijand, die aanvankelijk zelf zijn woord heeft gebroken, het woord moet worden gehouden. Servanda est fides. Men zegt zelfs, dat, wanneer men aan piraten en tyrannen zijn woord geeft, men zijn woord moet houden. Men is daar echter niet aan gebonden, wanneer men zeggen kan, dat men dat beloofd heeft, omdat men dacht, dat de andere partij zich aan de regels en de omstandigheden zou houden.

80902 *(van Hamel)*

Wanneer die andere partij zich daar dan niet aan houdt en dus eigenlijk een heel andere houding gaat aannemen, dan — zegt *Hugo de Groot* — bindt het erewoord niet meer. (De Jure Belli ac Pacis Lib. III, cap. XIX, § 1, 13, 14, cap. XXIII, § 7, 8.) In het gewone leven kan men zeggen: „Ik ga actie, eventueel in reconventie, instellen tot ontbinding van de overeenkomst, zodra de andere partij zijn contract niet heeft vervuld". Volkenrechtelijk echter kan men dit niet doen, want die procedure bestaat niet. Men mag dan een soort eigen richting toepassen: „De wederpartij schiet te kort; hij schept een heel andere toestand dan waarin ik mijn woord heb gegeven, dus ben ik daardoor niet meer gebonden". Dat is de gedachtengang van *Hugo de Groot* (De Jure Belli ac Pacis Lib. II, cap. VII, § 2), welke de heer *van Hamel* juist vindt en naar zijn idee overeenkomt met de psychologie van de Nederlandse officieren indertijd en met die van de Duitsers.

80903 *(van Hamel)*

Letterlijk zeide de heer *van Hamel*: „Wanneer de vijand zich tegenover mijn volk niet houdt, zoals hij zich behoort te houden, dus, wanneer hij zich niet houdt aan de regel, dat hij als bezetter het wettige gezag alleen maar mag uitoefenen om de orde te handhaven, enz. — wij weten b.v. allemaal precies wat er met de Joden is gebeurd, met de arbeiders in de arbeidsinzet, de beschuldigden, enz., dat er tegenover ons volk een onmogelijke, een volkomen wilde bende van is gemaakt —, dan acht ik mij ook niet meer gebonden".

80923 *(van Hamel)*

De heer *van Hamel* gelooft, dat de door hem uitgesproken mening ook als algemeen precedent de beste opvatting is. Men moet bij deze dingen altijd denken: hoe werkt het eventueel in andere gevallen door? En dan is het goed, dat onder oorlogvoerende mogendheden dit vaststaat: militairen houden zich aan het parool; zij beschouwen zich daaraan verplicht, tenzij evenwel de vijand zich op een ontoelaatbaar afwijkende wijze van het oorlogsrecht gedraagt. De heer *van Hamel* gelooft, dat dit een goede algemene volkenrechtelijke wijze van zien is. Men vervalt dan ook niet in formalistische verklaringen van teksten, enz. Men komt op voor volkenrechtelijke beginselen.

§ 6. Standpunt van de Regering te Londen

In een schrijven van 30 Mei 1941 heeft Minister *Dijxhoorn* ter kennis van H.M. de Koningin gebracht dat de luitenants ter zee der 3de klasse *A. de Jong* en jhr. *J. J. Storm van 's-Gravesande* uit Nederland naar Engeland waren overgestoken. Deze officieren hadden aan de bevelhebber der zeestrijdkrachten het volgende medegedeeld:

> „Op 15 Juli 1940 hebben wij de volgende verklaring onderteekend: „Ik verklaar hierbij op eerewoord, dat ik, zoolang Nederland zich in oorlog bevindt met het Duitsche Rijk, geen enkele handeling zal plegen, direct noch indirect gericht tegen dit Rijk en verder alles zal nalaten, waardoor de Duitsche weermacht schade kan ondervinden".
>
> Deze verklaring was vergezeld van een begeleidend schrijven, onderteekend door den Schout bij Nacht *F. J. Heeris,* waarin stond vermeld, dat wij dit te allen tijde konden intrekken door eenvoudige terugzending van de duplicaatverklaring, welke in ons bezit bleef.
>
> Half September kregen wij een schriftelijk ontslagbewijs namens den Generaal der Vliegers *F. R. Christiansen,* door een Nederlandschen Generaal-Majoor onderteekend, dat wij met ingang van 15 Juli 1940 waren ontslagen als officier.
>
> Na ons vertrek uit Nederland is bedoelde verklaring door een tusschenpersoon teruggestuurd aan den Generaal der Vliegers *Christiansen*".

In het bovenvermelde schrijven van de Minister van Defensie werd voorts vermeld, dat begin Mei 1941 wederom twee beroepsofficieren, die bedoelde verklaring hadden getekend, in Engeland waren aangekomen. Deze officieren hadden hun getekende verklaring in het geheel niet — ook niet na hun vertrek uit Nederland — aan de Duitse bevelhebber teruggezonden.

Kort daarop ontving de Minister van Defensie van de militair attaché te Bern een rapport van de kapitein der infanterie van het Koninklijk Nederlandsch-Indische leger *H. Trebels* en de eerste luitenant der infanterie bij genoemd leger *F. van der Veen,* die beiden uit Duitse krijgsgevangenschap waren ontsnapt. Deze officieren hadden de verklaring niet getekend en waren dan ook in krijgsgevangenschap naar Duitsland gevoerd. In dit rapport stond vermeld:

> 1. dat door de secretaris-generaal van het Departement van Koloniën aan alle officieren van het Koninklijk Nederlands-Indische leger, in Nederland vertoevend, in een rondschrijven werd medegedeeld, dat het verbod om zich door middel van het geven van erewoord aan krijgsgevangenschap te onttrekken

(zoals vermeld in een Indisch voorschrift) niet van toepassing was op de vorenbedoelde officieren van het Koninklijk Nederlandsch-Indische leger;

2. dat de kolonel van de generale staf *van Alphen* in een brief aan het beroepspersoneel heeft medegedeeld, dat het tekenen van de verklaring van 's lands belang was.

Met deze gegevens voor ogen heeft de Regering thans, aldus werd in het schrijven Minister *Dijxhoorn* gezegd, te beslissen, of — rekening houdende met de bepalingen van het volkenrecht — de uit Nederland overgekomen officieren weder in dienst kunnen worden gesteld.

Letterlijk wordt dan vervolgens gesteld:

„Ten aanzien van den kapitein *Trebels* en den eersten luitenant *van der Veen* doen zich geen moeilijkheden voor. Zij hebben door hun ontsnapping geen eerewoord geschonden en kunnen terstond in dienst worden hersteld. Dezerzijds zijn de noodige stappen daartoe bereids ondernomen.

Anders staat de zaak met de vier vorige uit Nederland overgekomen officieren. Zij hebben den vijand een verklaring op eerewoord gegeven en door hun overkomst naar Engeland hun eerewoord gebroken. Het terugzenden van de verklaring door de luitenants ter zee der 3de klasse *de Jong* en jhr. *Storm van 's-Gravesande* verandert hieraan niets, omdat deze terugzending eerst plaats heeft gehad, *nadat* zij uit Nederland waren ontkomen, hierbij gebruik makende van de bewegingsvrijheid, die zij aan de verklaring dankten.

De Ministerraad heeft in de eerste plaats de vraag besproken, of de Duitsche autoriteiten het recht hadden een verklaring op eerewoord van de Nederlandsche beroepsofficieren te vragen. Immers zegt art. 10 van het „Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land", dat alleen dan krijgsgevangenen op hun eerewoord in vrijheid kunnen worden gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven.

Er bestond in Nederland geen wettelijke bepaling, die de officieren toestond hun eerewoord aan den vijand te geven. Volkenrechtelijk beschouwd hadden de Duitsche autoriteiten dus niet het recht bedoelde verklaring te vragen, ook niet, wanneer in aanmerking worden genomen het rondschrijven van den schout bij nacht *Heeris,* dat van den secretaris-generaal van het Departement van Koloniën en dat van den kolonel *van Alphen.* Immers waren de onderscheiden *verantwoordelijke* chefs gevangen gezet of hadden zij het land verlaten, zoodat de bedoelde autoriteiten niet namens de Regeering of namens verantwoordelijke chefs konden spreken. De door hen uitgevaardigde bepalingen kunnen dus bezwaarlijk — en zeker niet tegenover een vijandelijke Regeering — op één lijn worden gesteld met de in artikel 10 bedoelde „wetten", die voor het in vrijheid stellen worden vereischt.

De Ministerraad is derhalve van oordeel, dat aan de invrijheidstelling op eerewoord van Nederlandsche officieren, die de verklaring teekenden, elke volkenrechtelijke basis ontbreekt en dat de Regeering daarom ten aanzien van die officieren geen enkele verplichting, zooals in de 2de alinea van art. 10 bedoeld, op zich kan nemen.

Uit dezen hoofde is er geen bezwaar om de naar Engeland overgekomen officieren wederom in de weermacht werkzaam te stellen.

Er moet echter rekening mede worden gehouden, dat de Duitsche Regeering, zij het ten onrechte, deze opvatting niet deelt. In verband hiermede en gelet op het bepaalde in artikel 12 is het naar het oordeel van den Raad het beste bedoelde officieren in een der overzeesche gebiedsdeelen werkzaam te stellen.

In de tweede plaats heeft de Ministerraad de vraag besproken, of de officieren, die de verklaring teekenden, zich aan een strafbaar feit hebben schuldig gemaakt, waardoor het niet gewenscht zou zijn hen weder in dienst te stellen. Deze vraag werd ontkennend beantwoord. Weliswaar zijn de brieven van de hierboven genoemde autoriteiten in volkenrechtelijken zin van nul en geener waarde, doch daarentegen staat de inhoud van die brieven voor de betrokken officieren gelijk met een interne, door hoogerhand gegeven aanwijzing, waaruit kon worden afgeleid, dat het geven van eerewoord niet verboden was.

De talrijke Nederlandsche officieren, die de verklaring teekenden, kunnen dan ook naar het oordeel van den Ministerraad niet strafschuldig worden geacht."

45183 *(Winkel)*

De heer *Winkel,* sinds Juli 1940 op het Departement van Defensie werkzaam bij de afdeling juridische zaken en dienstplicht, had wel eens gehoord, dat er te Londen een bepaalde beslissing is genomen

ten aanzien van die officieren, die hun erewoord aan de Duitsers hadden gegeven en naderhand uitgeweken zijn uit Nederland en in Engeland zijn terecht gekomen. Er is eerst een belissing geweest — voorzover hij zich ten minste herinnert —, dat die officieren niet tot het strijdende gedeelte zouden behoren. Maar naderhand is men daarop teruggekomen en zijn die officieren bij de latere Brigade Prinses Irene ingedeeld. Een officier, die onder de heer *Winkel* stond, luitenant *Jongbloed*, heeft een lange nota over dit onderwerp geschreven. Voorzover de heer *Winkel* zich herinnert, heeft deze luitenant zodanige argumenten te berde gebracht, dat men eigenlijk van de aanvankelijke mening is teruggekomen om die officieren te seponeren. De heer *Winkel* heeft die nota toen wel gelezen, maar er is zo ontzettend veel gebeurd, dat hij zich niet precies meer kan herinneren, wat nu de juiste argumenten zijn geweest. Met seponeren bedoelt de heer *Winkel* niet aan het front plaatsen, waar men die vijand tegenover zich zou hebben, aan wie men het erewoord gegeven had.

45184 *(Winkel)*

45187 *(Winkel)*

45188 *(Winkel)*

45849 *(Jongbloed)* De heer *Jongbloed* heeft destijds de Regering te Londen met betrekking tot de kwestie van het erewoord geadviseerd. De vraag, op welke gronden de Regering te Londen de beslissing heeft genomen om die officieren opnieuw in dienst te nemen die hun erewoord hadden gegeven, het later hebben gebroken en naar Engeland zijn gegaan, kan de heer *Jongbloed* niet beantwoorden, omdat hij niet tegenwoordig is geweest bij de vergadering, waar de beslissing tenslotte is genomen. Dit besluit is in de Ministerraad genomen; hij heeft geen inzage gehad van de notulen. De heer *Jongbloed* was toen werkzaam bij de juridische afdeling van het Ministerie van Defensie.

45851 *(Jongbloed)* Als gronden voor het advies, dat hij aan de Regering te Londen heeft uitgebracht met betrekking tot de houding, welke zij moest aannemen tegenover officieren, die te Londen aankwamen, nadat zij hun erewoord hadden gebroken, gaf de heer *Jongbloed* de volgende. In de eerste plaats had de vijand niet het recht een dergelijke belofte van de mensen te vragen. Dit was strijdig met het oorlogsrecht. Al werd daarbij niet officieel de sanctie gesteld, dat, wanneer men weigerde deze verklaring te tekenen, maatregelen zouden worden genomen, werd hier toch gebruik gemaakt van de stok achter de deur, zodat het alternatief hernieuwde gevangenschap zou zijn. De heer *Jongbloed* heeft betoogd, dat de Duitsers volkomen het recht hadden na de overgave de mensen gevangen te houden, maar nadat eenmaal was gezegd, dat ze naar huis konden gaan, was het een bedreiging om te zeggen, dat ze weer zouden worden opgepakt, tenzij zij bereid waren een verklaring te tekenen dat zij niets zouden doen. In de tweede plaats was hier — naar het inzicht van mr. *Jongbloed* — een beroep mogelijk op het staatsnoodrecht, in deze zin, dat Nederland in deze bijzondere omstandigheden had te maken met een vijand, die zich zelf in geen enkel opzicht hield aan gemaakte afspraken en verplichtingen in verdragen vastgelegd, tenzij hem dit schikte. Onder deze omstandigheden kon Nederland zich ook niet langer houden aan de verplichtingen, die uit verschillende verdragen en uit het oorlogsrecht voortvloeien, aangezien dit een ondraaglijke last op de ene oorlogvoerende partij zou leggen, terwijl de andere slechts dan gebonden was, wanneer hij zich gebonden achtte. De heer *Jongbloed* gelooft, dat dit in grote trekken de motivering was.

45852 *(Jongbloed)* Naar de mening van de heer *Jongbloed* is het een zeer ernstige fout geweest in de Nederlandse militaire reglementen geen bepaling op te nemen, die een officier uitdrukkelijk verbood zijn erewoord te geven.

45856 *(Jongbloed)* De heer *Jongbloed* kan niet meer met zekerheid verklaren, of de tekst van punt 635 van het velddienstvoorschrift te Londen aanwezig was. Hij kan zich wel herinneren, dat het bestaan van dit artikel bekend was en als een element in de beoordeling van deze zaak tot gelding is gebracht. Het advies, dat door de juridische afdeling van het Departement van Defensie is uitgebracht, is er in de eerste plaats van uitgegaan, dat de belofte, die was gevraagd, veel verder ging dan wat in oude militaire taal het parool was om niet te ontvluchten. In de tweede plaats wist de gever van het woord bij voorbaat, dat hij te maken had met iemand, die van het gegeven woord een onrechtmatig gebruik zou maken; daarom was de vrijheid in enige bepaling opgenomen niet zodanig, dat iemand op eigen gezag een dergelijke belofte zou mogen geven.

45858 *(Jongbloed)* De heer *Jongbloed* erkent niet het direct gegeven recht aan een officier om krachtens dit artikel zijn erewoord te geven. Tot zijn spijt moet hij wel erkennen, dat uit dit artikel kan worden gedistilleerd, dat een mogelijkheid tot het geven van het erewoord aan het oordeel van een officier wordt overgelaten.

45873 *(Jongbloed)* De vraag of de officieren, op het moment dat zij het erewoord gaven, al of niet krijgsgevangene waren heeft men in Londen bij de beoordeling van het vraagstuk buiten beschouwing gelaten. De heer *Jongbloed* wil echter eerlijkheidshalve stellen, dat de argumentering, die men heeft gevolgd, een rechtvaardiging was.

44506 *(Winkelman)*

De houding van de Regering te Londen oordeelde de heer *Winkelman* niet juist, omdat in artikel 10 van het Haags Verdrag staat, dat de Regering van iemand, die zijn erewoord heeft gegeven, hetgeen hij onder alle omstandigheden moet houden, niets mag vergen wat daarmede in strijd zou kunnen zijn. De heer *Winkelman* geloofde, dat de oorspronkelijke opvatting van de Regering te Londen anders is geweest.

45829 *(H. van Voorst tot Voorst)*

45830 *(H. van Voorst tot Voorst)*

45835 *(H. van Voorst tot Voorst)*

De heer *H. van Voorst tot Voorst* wist niet, dat de Regering te Londen het standpunt innam, dat de wetgeving niet toestond een erewoord te geven. De heer *van Voorst tot Voorst* vindt het een zeer gezochte constructie. Er bestaat geen positief verbod en in de tweede plaats wordt in punt 635 van het velddienstvoorschrift stilzwijgend aangenomen, dat de Regering een erewoord erkent. De heer *van Voorst tot Voorst* is van mening, dat de Regering in algemene zin niet een officier, die zijn woord gebroken heeft, in dienst mag nemen, tenzij voor het bijzondere geval vaststond, dat de Duitsers tegenover hem ook hun woord hadden gebroken. De algemene bepaling, dat een officier, die zijn erewoord had gebroken, wanneer hij in Engeland kwam, weer wordt aangenomen, kan de heer *van Voorst tot Voorst* zeker niet onderschrijven. Het oorlogsrecht wordt dan op losse schroeven gesteld; alles, wat aan waarheid en waarheidsliefde nog enige waarde heeft in deze maatschappij, kan dan wel overboord worden gegooid.

47157 *(J. van Voorst tot Voorst)*

47194 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De heer *J. van Voorst tot Voorst* vond, dat de Regering te Londen in zoverre met de wet rekening heeft gehouden, dat zij de wetten van de landoorlog niet toepasselijk heeft verklaard; dan ook is er geen conflict met enige erewoordverklaring. Een wet, welke het geven van het erewoord veroorlooft, als hier bedoeld, bestond intussen in Nederland niet. Met de mening van de Regering te Londen, namelijk dat er geen wettelijke bepalingen bestonden, welke de officieren toestonden hun erewoord te geven, is de heer *van Voorst tot Voorst* het eens.

43350 *(van Lawick)*

43351 *(van Lawick)*
43352 *(van Lawick)*
43354 *(van Lawick)*

Het bezwaar van de heer *van Lawick* richtte zich tegen de Regering, die van de woordbreuk op de hoogte was en niettemin die officieren weer in dienst nam. Dit doende schond zij een verdrag, dat zij had getekend, en onttrok zij zich aan haar zedelijke plicht om de heiligheid van het erewoord te beschermen. De opvatting van de Regering kan de heer *van Lawick* absoluut niet delen; hij acht het bepaald niet oirbaar, dat de Regering een dergelijk standpunt inneemt. De Regering had de officieren, die hun erewoord hadden gegeven na hun aankomst in Engeland niet in dienst mogen nemen. Zij had hen zelfs niet mogen ontvangen, maar voor de krijgsraad moeten brengen ingevolge het militaire strafrecht.

80529 *(F. van Asbeck)*

80530 *(F. van Asbeck)*

Het leek de heer *van Asbeck,* dat de officieren door de Nederlandse Regering te Londen, juridisch althans, niet weer in dienst hadden mogen worden genomen. Daarnaast staat echter de ethische vraag, gegeven de omstandigheden in 1943 en 1944. Eenmaal aangenomen, dat de officieren geoorloofd hun erewoord hebben afgelegd op 14 Juli 1940 en dat dit gebeurde op grond van de bepalingen van het Landoorlogreglement, volgt daaruit, dat de Regering hen niet weer in dienst had mogen nemen. Dit staat uitdrukkelijk in het tweede lid van artikel 10.

80558 *(Verzijl)*

Professor *Verzijl* was van oordeel, dat de Duitse autoriteiten niet het recht hadden de gevraagde erewoordverklaring te vragen, omdat zij de Nederlandse militairen niet echt vrijlieten. Het was geen volkenrechtelijk recht van de Duitsers om dat te eisen. Dit erewoord konden zij ook van de Nederlandse militairen niet eisen, want het was geen vrijlating in de zin van artikel 10 van het Landoorlogreglement. De heer *Verzijl* is het dus met de conclusie van Minister *Dijxhoorn,* zoals deze die in zijn brief aan H.M. de Koningin heeft weergegeven, eens, zij het ook op geheel andere grond.

80881 *(van Hamel)*
80884 *(van Hamel)*

Naar het oordeel van professor *van Hamel* bond het tekenen van de erewoordverklaring wel. Hij meent, dat het beroep op artikel 10 „indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven" indertijd van de een of andere Nederlandse autoriteit had moeten uitgaan. De vijand behoeft de Nederlandse reglementen niet te kennen. Een overwinnende legermacht kan volkenrechtelijk zeggen: jullie bent mijn krijgsgevangenen en ik laat jullie op parool vrij. Aan de overwonnen partij staat het dan om te zeggen: ja, maar dat mogen wij niet doen. De heer *van Hamel* gelooft echter niet, dat men van een vijand kan verlangen, dat deze de reglementen gaat bestuderen om van zijn kant te zien, of die mensen dat parool wel kunnen afleggen. Wanneer deze er op attent wordt gemaakt, dat de wetten van het land het niet toelaten, dan zal hij moeten zeggen volgens artikel 10: dan mag ik het jullie niet vragen. Dat is eigenlijk de betekenis van artikel 10. Nu zeggen echter zij, die menen, dat de Duitser het recht niet had de Nederlandse officieren op parool vrij te laten, dat dit dan het risico van de Duitsers was. De heer *van Hamel* gelooft echter niet, dat men een goed precedent schept, wanneer men dit tracht door te voeren.

80885 *(van Hamel)*

38279 *(Dijxhoorn)*

Over het herplaatsen van officieren, die een erewoordverklaring

hadden getekend verklaarde oud-Minister *Dijxhoorn,* dat er twee stromingen waren met betrekking tot de officieren, die waren overgekomen naar Engeland en hun erewoord hadden gegeven: aannemen en niet aannemen. Tenslotte is door de Regering bepaald, dat deze mensen zouden worden aangenomen; het heeft echter heel wat voeten in de aarde gehad voor het zover was. In artikel 10 van het Haags verdrag staat, dat krijgsgevangenen op erewoord kunnen worden vrijgelaten, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven. Nederland bezat echter geen wet, waarbij het vrijlaten op erewoord aan krijgsgevangenen werd erkend en geregeld. De Duitsers hadden „vrijlating op erewoord" dus niet mogen verlenen en derhalve waren wij, aldus de heer *Dijxhoorn,* niet gebonden aan de gevolgen daarvan. Dat de officieren hun erewoord hadden gegeven, was tot daaraan toe, maar de Duitsers hadden het niet mogen vragen en nog minder verlenen, dit was een schending van het Haags reglement. Aangezien het een onrechtmatige daad was, trok de heer *Dijxhoorn* zich van de gevolgen niets aan, en hij heeft de officieren, wanneer dezen overkwamen, weer aangenomen. Zoals gezegd, het heeft echter heel wat voeten in de aarde gehad voor het zover was, want er waren vele tegenkantingen tegen deze redenering. De man, die zijn erewoord heeft gegeven, heeft een daad gesteld, die hij al of niet mocht doen, maar de Regering heeft daarmee niets te maken. De Duitsers hadden het niet mogen vragen.

38280 *(Dijxhoorn)*

38281 *(Dijxhoorn)*
38282 *(Dijxhoorn)*

Tenslotte heeft de heer *Dijxhoorn* de officieren, die hun erewoord hadden gebroken, allen aangenomen. Voor de heer *Dijxhoorn* telde niet een onderscheid tussen degenen, die hun erewoord hadden gegeven, maar dit hadden teruggestuurd en degenen, die dit niet hadden gedaan. Als iemand ontvlucht en daaraan een begin van uitvoering geeft en eerst dan zijn erewoord terugzendt (het is voorgekomen, dat dit per post geschiedde), dan is het erewoord reeds geschonden. Trekt men zijn erewoord in, vóórdat men ontvlucht, dan heeft men, als het scherp gesteld wordt, het contract éénzijdig verbroken. De meesten waren er echter reeds vandoor op het moment, dat zij hun erewoord terugstuurden. Het gememoreerde onderscheid heeft de heer *Dijxhoorn* verder buiten beschouwing gelaten.

38283 *(Dijxhoorn)*
38284 *(Dijxhoorn)*

Met betrekking tot het aannemen van officieren, die hun erewoord hadden gebroken, heeft zich een tegenstelling gedemonstreerd in het Kabinet. Deze kwestie is helemaal in de cuisine intérieure van de Regering behandeld en hier was een felle tegenkanting.

38286 *(Dijxhoorn)*

§ 7. Standpunt van de Regering na de bevrijding

44526 *(Boerstra)*

De heer *Boerstra* is in 1945 met generaal *Schuurman* bij de heer *Meynen* geweest; zij hebben met deze gesproken over de kwestie van het niet houden van het erewoord. Deze zou er over nadenken. Hij heeft hun toen een brief geschreven. Daarin zegt Minister *Meynen,* dat op het moment, dat de heren de verklaring betreffende het erewoord tekenden, zij geen krijgsgevangenen waren en dat artikel 10 van het Landoorlogreglement dus niet op hen van toepassing was, want dat geldt voor krijgsgevangenen. De „Führer" zou hen hebben vrijgelaten. Nu had de „Führer" in zijn „grootmoedigheid" de in de oorlogsdagen gemaakte Nederlandse krijgsgevangenen, die naar Duitsland waren overgebracht, naar Nederland laten terugkeren. Dit neemt, aldus de heer *Boerstra,* niet weg, dat de Nederlandse officieren krijgsgevangenen waren en bleven. Zij waren het volgens de capitulatievoorwaarden. De hele gang van zaken wees er op, dat zij krijgsgevangenen bleven. Zij hielden meldingsplicht en ook de circulaires, die van Duitse zijde uitgingen, stelden, dat zij krijgsgevangenen waren. Niemand dacht er toen aan, dat zij geen krijgsgevangenen zouden zijn. De heer *Meynen* zeide echter, dat zij geen krijgsgevangenen waren. Het volgende argument van Minister *Meynen* was, dat door de sindsdien gevolgde onvoorwaardelijke capitulatie van Duitsland en de daaruit voortvloeiende beëindiging van de oorlog tegen die Staat de ambtshandelingen van desbetreffende officieren niet meer als tegen die Staat gericht waren te beschouwen. Duitsland is van de baan en daarmede zijn alle handelingen van de officieren, die illegaal werk hebben verricht, niet meer te beschouwen als tegen die Staat gericht. De heer *Boerstra* c.s. hebben gezegd: als dat zo was, dan zouden ook de daden, verricht ten voordele van Duitsland, niet meer kunnen worden beschouwd als tegen Nederland gericht. Dat zouden de collaborateurs wel wensen. Hem is gebleken, dat men zich op allerlei manieren uit dit vraagstuk heeft willen werken. De Regering voelde zich te staan voor een moeilijk probleem, omdat zij nagenoeg alle toenmaals in Nederland aanwezige Nederlandse officieren, onder wie er toch zovele goeden waren, in de erewoordkwestie zou moeten desavoueren, en dat heeft zij zeer zeker aanvankelijk niet gewild. Maar dat men van Regeringszijde met zulke drogredenen komt, dat is de heer *Boerstra* toch te sterk. Hoofdzaak is voor hem, dat in het belang van Nederland zelf de Regering voor de toekomst alles doet om te voorkomen, dat

dergelijke droeve feiten zich herhalen. Hoofdzaak is, dat de Regering maatregelen neemt, die voor geen tweeledige uitleg vatbaar zijn, opdat de officieren zich later zullen gedragen, zoals het officieren betaamt en zij met opgeheven hoofd voor de troep kunnen terugkeren, als de oorlog is afgelopen.

De bovengenoemde brief, welke de Minister van Oorlog, de heer *Meynen,* heeft gericht aan luitenant-generaal *Boerstra,* was gedateerd 3 Juli 1945 en luidde:

„Naar aanleiding van Uw persoonlijk bezoek bij mijn Ambtsvoorganger van 22 Juni 1945 heb ik mij beraden omtrent Uwe opmerkingen betreffende de weder in dienst stelling van officieren, die de z.g. eerewoordverklaring onderteekenden.

Naar mijne meening dient deze aangelegenheid te worden getoetst aan het „Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land".

Artikel 10 van het Reglement is op de betrokken officieren echter niet van toepassing, daar zij, die op 15 Juli 1940 de eerewoordverklaring teekenden, op dat oogenblik — na hun invrijheidstelling door den Führer van het Duitsche Rijk — geen krijgsgevangenen meer waren.

Door de sindsdien gevolgde onvoorwaardelijke capitulatie van Duitschland en de daaruit voortvloeiende beëindiging van den oorlog tegen dien Staat zijn de ambtshandelingen van evengenoemde groep officieren niet meer als tegen dien Staat gericht te beschouwen.

Op grond van het vorenstaande meen ik te mogen aannemen, dat de door U naar voren gebrachte bezwaren als vervallen kunnen worden beschouwd".

43355 *(van Lawick)*

De Regering, die na de bevrijding van Nederland aan het bewind was, had, aldus de heer *van Lawick,* het boetekleed moeten aantrekken en alsnog moeten doen, wat de Regering te Londen had verzuimd. Zij had de betrokken officieren moeten pensionneren. De Regering had van hen generlei dienst mogen vorderen of aannemen strijdig met het gegeven woord. De heer *van Lawick* heeft dit gezien als een zeer belangrijke kwestie, als de belangrijkste kwestie. En zelfs wanneer het standpunt van de Regering juist was, t.w. dat de officieren zich niet op erewoord in vrijheid hadden mogen doen stellen, omdat in Nederland geen wet bestaat, die hun daartoe de uitgesproken machtiging verleent, dan nog had zij van hen, die zulks niettemin deden, geen diensten mogen aanvaarden. Dit had zij niet mogen doen, omdat zij hiermee woordbreuk van haar officieren sanctionneerde. Maar bovendien had het voor haar dan een vraagpunt moeten vormen of die officieren nog wel in de Koninklijke landmacht konden worden gehandhaafd.

43368 *(van Lawick)*
43369 *(van Lawick)*

80766 *(Engles)*

De heer *Engles* heeft een gesprek gehad over de erewoordkwestie met luitenant-generaal *van Voorst tot Voorst,* die was benoemd tot hoofd van de zuiveringscommissie. Dit gesprek heeft luitenant-generaal *van Voorst tot Voorst* overtuigd van de juistheid van het standpunt van de heer *Engles.* De heer *van Voorst tot Voorst* is daarop met de heer *Engles* naar de zuiveringscommissie gegaan, die in plenaire zitting bijeen was om hem in de gelegenheid te stellen tegenover die commissie zijn mening uiteen te zetten, hetgeen hij heeft gedaan. Hij heeft verschillende vragen van de heren te beantwoorden gekregen, waarop hij in de geest, zoals in zijn (hieronder aangehaalde) memorandum beschreven, heeft geantwoord. Na zijn uiteenzettingen voor de zuiveringscommissie heeft de heer *van Voorst tot Voorst* hem verzocht, zijn mening ook tegenover de Minister van Oorlog uiteen te zetten. Uiteraard heeft de heer *Engles* dat aanvaard en kort daarop werd hij dan ook bij de Minister ontboden. Zij hebben een gesprek gevoerd over de erewoordkwestie, waarbij zij diametraal tegenover elkaar stonden.

[1]) Bijlage 24.

80815 *(Engles)*

In het bovengenoemde memorandum [1]) heeft de heer *Engles* o.m. geschreven:

„Het is mij bekend, dat een en ander door leden van de toenmalige Regeering werd vergoelijkt, door te wijzen op het bedrog, dat de Duitschers stelselmatig pleegden, en ook op het belangrijke illegale werk, dat betrokkenen zouden hebben verricht. Dit laatste kan intusschen slechts voor een kleine minderheid gelden. Verreweg de meesten hebben geen werk van beteekenis voor de verzetsbeweging verricht of zijn eerst in de laatste phase met illegale werkzaamheden begonnen.

Bovendien doet zulks niets af aan het feit, dat ook deze officieren zich niet aan hun woord hebben gehouden en dat te hunnen aanzien de Regeering het Verdrag van 1907 niet is nagekomen. De meening werd nog verkondigd, dat, aangezien de wetten van ons land den militairen niet uitdrukkelijk veroor-

loven een verklaring als hier bedoeld te onderteekenen, de Duitsche autoriteiten haar niet aan de officieren hadden mogen voorleggen. Uit dien hoofde zou de geteekende eerewoordverklaring van nul en geener waarde zijn, hetgeen wij meenen ten sterkste te moeten ontkennen.

Intusschen heeft dit alles er toe geleid, dat de reeds bestaande onzekerheid en moreele verwarring, vooral in het officierenkorps, bedenkelijk groeiden.

Vast staat, dat de officieren, die in 1940 de eerewoordverklaring teekenden, zulks deden als krijgsgevangenen".

„Zelfs wanneer de officieren hadden geteekend in strijd met de bepalingen van de Nederlandsche Wet, dan wel wanneer mocht worden betwist, dat zij op het oogenblik van teekenen den status van krijgsgevangenen bezaten, een gedachte, welke bij henzelf niet is opgekomen, zou dit niets afdoen aan hun verplichting hun woord te houden, en aan de verplichting van de Regeering zulks van hen te eischen, afgescheiden nog van artikel 10, waarvan de toepasselijkheid, het zij terloops opgemerkt, nimmer openlijk door haar is gewraakt.

Het zij mij vergund in dit verband te mogen verwijzen naar het „Manuel Elémentaire de Droit International Public" van *René Foignet,* en wel het gestelde onder „Du Prisonnier sur parole" (Cinquième Partie, blz. 485).

Het is mede opgevallen, dat zij zich, merkwaardigerwijze, over de houding van de officieren nimmer openlijk heeft uitgelaten, zulks terwijl zij zich b.v. inzake de loyaliteitsverklaring van de studenten — die geen eed van trouw hadden gezworen —, duidelijk en scherp door de radio heeft uitgesproken.

Onzes inziens kunnen de methoden, welke de vijand ten aanzien van land en volk toepast, hoe doortrapt ook, nimmer een rechtvaardiging vormen voor woordbreuk. Dit zou immers insluiten, dat men zich bewust verlaagt tot het peil, waarop de vijand staat, en zoodoende de moreele basis ondermijnt van den strijd, die ons volk, geleid door de Regeering, heeft gevoerd en nog moest voeren.

De geheele oorlog, die, naar de woorden van den Minister van Buitenlandsche Zaken, gestreden is voor de heiligheid van het internationale en nationale woord, zou dan zinloos zijn geweest, en het verwijt aan het adres van het Duitsche Rijk van trouweloosheid aan gesloten verdragen, zou eens tegen onszelf gericht kunnen worden. Voorkomen moet worden, dat het vertrouwen in de eigen leiding zou worden geschokt en de idealen van eer en trouw aan het gegeven woord, van de jongeren vooral, zouden worden teniet gedaan. En zonder deze idealen zal het blijken niet mogelijk te zijn, een nieuwe jeugd op te voeden en vooral deze jeugd er toe te brengen zoo noodig persoonlijke offers te aanvaarden voor het welzijn van het vaderland".

80845 *(Engles)*

Bij de heer *Engles* gaat het niet tegen bepaalde officieren; ook niet tegen het officierskorps. Het gaat bij hem om de kwestie van het erewoord, zoals dat is vastgelegd in de internationale verdragen, dewelke door de Nederlanders moeten worden uitgevoerd en door de Regering worden gehandhaafd. De Regering is daarbij naar zijn gevoelen te kort geschoten, ja, zij heeft zelfs naar zijn idee die verdragen geschonden. De heer *Engles* vraagt dus nogmaals uitdrukkelijk richtlijnen voor de toekomst.

47188 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De heer *J. van Voorst tot Voorst,* voorzitter van de „commissie verantwoording krijgsgevangen beroepsofficieren", is van mening, dat er genoegzaam disculpatiegronden bestaan voor de officieren, die de erewoordverklaring hebben ondertekend. Dit is, voor wat de brieven van kolonel *van Alphen* betreft, door Minister *Meynen* ook medegedeeld aan de officieren, die zitting hadden in de subcommissies voor zuivering in eerste aanleg van de op 15 Mei

47189 *(J. van Voorst tot Voorst)*

1942 in krijgsgevangenschap gevoerde beroepsofficieren. Het is juist, dat generaal *van den Bent* ontslag heeft genomen, omdat hem, aldus de heer *van Voorst,* bij de zuivering van de officieren is opgedragen rekening te houden met deze mening van de Minister. Er zijn allerlei facetten aan deze tere kwestie. Er zijn zelfs vele officieren geweest, die alleen omdat zij meenden, dat de opperbevelhebber van land- en zeemacht het afgeven van de erewoordverklaring in het landsbelang had aangeraden, geheel „contre-coeur" de verklaring hebben afgegeven. Dit zij op de voorgrond gesteld. Er waren voorts officieren, die later, als gevolg van het verdere optreden van de vijand, tot de overtuiging zijn gekomen — of bij enkelen, die zulks reeds dadelijk inzagen, maar zich aanvankelijk vrijheid van handelen wilden voorbehouden —, dat uiteindelijk de officierseed moet prevaleren boven iedere verklaring tegenover de vijand afgelegd en die daarvan de consequenties hebben getrokken door hun erewoord te

47190 *(J. van Voorst tot Voorst)*

breken. De Minister van Oorlog, de heer *Meynen,* evenals alle leden

van het Kabinet-*Schermerhorn* hebben dit standpunt volledig aanvaardbaar geacht. Voor de heer *van Voorst tot Voorst* en generaal-majoor *van den Bent* en voor verschillende leden van de subcommissies werd dit een zeer moeilijke zaak. Er waren dus officieren, die hun in volle vrijheid gegeven erewoord hadden gebroken teneinde tegen de vijand, veelal in het geheim, te kunnen optreden. Dit is geheel iets anders dan het ontvluchten uit krijgsgevangenschap, waarbij de officieren geen enkele aangegane verplichting schonden.

47198 *(J. van Voorst tot Voorst)* De heer *van Voorst* heeft zich met de opvatting van de Ministerraad, zij het na aanvankelijk een ander standpunt te hebben ingenomen, na veel innerlijke strijd verenigd. De opvatting van Minister *Meynen* ten aanzien van het niet krijgsgevangen meer zijn van de officieren bij het tekenen van de erewoordverklaring acht hij niet juist. De Duitsers hadden hen krijgsgevangenen gemaakt en daarna losgelaten, om welke reden dan ook. Men was echter doende met de kwestie van de erewoordverklaring. Al zat men niet ergens achter prikkeldraad, men viel niettemin onder de capitulatievoorwaarden; men had zich te houden aan het verdrag, dat de hoogste militaire autoriteit sloot, hetgeen krijgsgevangenschap inhield. Naar de mening

47199 *(J. van Voorst tot Voorst)* van de heer *van Voorst tot Voorst* waren dus de officieren wel

47200 *(J. van Voorst tot Voorst)* degelijk krijgsgevangenen. De opmerking van de Regering na de bevrijding gaat dus naar zijn mening niet op.

47201 *(J. van Voorst tot Voorst)* De Minister van Oorlog, de heer *Meynen,* deelde hem blijkens een door hem gehouden aantekening begin Juli 1945 mede, dat, indien de „commissie verantwoording krijgsgevangen officieren", waarvan de heer *van Voorst tot Voorst* voorzitter was, de richtlijnen van de Regering mede ten aanzien van de officieren, die het erewoord hadden gebroken, niet in acht zou nemen, het ontslag der commissie zou

47203 *(J. van Voorst tot Voorst)* volgen. De gevolgen zouden ernstig zijn. Men moest namelijk voorkomen, dat het volk er zich mee ging bemoeien, „want", zo zeide woordelijk Minister *Meynen,* „dan zouden alle officieren, die hun erewoord heben gegeven, er aan gaan". Dat was natuurlijk wat sterk gezegd, maar ze zouden toch volgens die opvatting gebrandmerkt zijn

47204 *(J. van Voorst tot Voorst)* in de volksopinie. Het was een utiliteits-, zo niet een opportuniteitsstandpunt. De oorlog ontketent allerlei gevoelens en inzichten, welke met elkaar in botsing komen; evengoed als over de vraag, of men een mens mag en moet doden, krijgt men allerlei oordelen over de waarde van het erewoord. Moet men een Duitser, die hier binnengedrongen is, beschouwen als een tegenstander, tegenover wie het erewoord moet worden gehandhaafd? De heer *van Voorst* zou zeggen: ja; de communis opinio echter ging later grotendeels in een andere richting.

47205 *(J. van Voorst tot Voorst)* Generaal-majoor *van den Bent* heeft toen ontslag gevraagd; deze bleef het er niet mee eens en diens opinie is zeker door Minister *Meynen* gewaardeerd. Aanvankelijk was het zo in deze commissie: er waren drie leden, generaal-majoor *Koot,* generaal-majoor *van den Bent* en de heer *van Voorst tot Voorst.* Er waren twee leden, die stemden zus, generaal *van den Bent* stemde zo. Er was steeds een minderheid; dat kon zo niet doorgaan; het is wel goed de meningen tegenover elkaar te stellen, maar men kon tenslotte niet vlot en niet soepel werken.

Bovendien stond men in dit opzicht voor de moeilijkheid, dat de leden van de subcommissies — er waren subcommissies, die in eerste aanleg de officieren van lagere rang moesten horen — wèl het erewoord hadden gegeven. Indien bij de zuivering van de officieren ware

47209 *(J. van Voorst tot Voorst)* teruggekomen op het standpunt van de Londense Regering, zou een onoverkomelijke verwarring zijn ontstaan. Dit heeft de heer *van Voorst tot Voorst* ook overwogen. Officieren, die bij het verzet, in strijd met hun erewoord aangegaan, het leven hadden gelaten, zouden evenals anderen, die zich daarbij dapper hadden gedragen en zelfs daarvoor waren onderscheiden, gedesavoueerd moeten worden, indien de Regering andere richtlijnen had gegeven.

80129 *(van den Bent)* Volgens de heer *van den Bent* had de „commissie verantwoording krijgsgevangen beroepsofficieren" eigenlijk geen instructies. Zij werkte met subcommissies; de voorzitter heeft enige richtlijnen aan die subcommissies gegeven. Op een gegeven moment is tot de Minister van Oorlog een brief gericht, waarin de voorzitter van de commissie, de heer *van Voorst tot Voorst,* zijn standpunt heeft uiteengezet ten opzichte van degenen, die de erewoordverklaring hadden getekend, en ten opzichte van hen, die de daarin gedane belofte hadden gebroken. Het is een brief, gedateerd 10 Juli 1945, naar de heer *van den Bent* meent. De brief van 10 Juli geeft het standpunt weer, dat de heer

80130 *(van den Bent)* *van Voorst,* die deze aangelegenheid ampel met hem had besproken, en de heer *van den Bent* tezamen aanvankelijk hadden ingenomen. Die brief luidt als volgt:

> „Hetgeen ik naar voren bracht in mijn brief van 25 Juni jl., nr 5 P, persoonlijk, over het in dienst treden van officieren, die hun eerewoord hadden gegeven om geen vijandelijke handelingen

tegen Duitschland te verrichten, gaf den gang van zaken weer zooals deze zich te Londen, naar ik vernam, had ontwikkeld. Daarbij gaf ik het standpunt aan, hetwelk de toenmalige Regeering op grond van volkenrechtelijke bepalingen innam.

Dit leidde tot een samenvatting nopens dat standpunt als aan het slot van mijn brief was aangegeven.

Voortgezette en rijpere overweging van deze materie, waarvan ik aanvankelijk niet ten volle kennis heb kunnen dragen, en die ik in haar verschillende schakeeringen eerst geleidelijk heb kunnen onderkennen en beoordeelen, nopen mij het navolgende uiteen te zetten. Ik doe dit ook teneinde misverstand nopens mijn zienswijze te voorkomen.

Ik stel dan reeds dadelijk op den voorgrond, dat het standpunt, door de toenmalige Regeering ingenomen, door de erbij betrokken officieren niet als een vrijbrief mag worden opgevat om in strijd met hun eerewoord te handelen. Wel dient te worden erkend, dat de opvattingen der Regeering — indien zij hiervan kennis droegen — het hun niet gemakkelijk hebben gemaakt.

Nochtans kon de officier zich slechts ontslagen achten van het het eerewoord, dat hij had gegeven, indien van Duitsche zijde de basis, waarop dit was gegeven — nl. het behouden of verkrijgen van de vrijheid — werd aangetast en de officier dus, ondanks zijn gegeven eerewoord, in krijgsgevangenschap werd gebracht. Feitelijke opzegging van het eerewoord was alsdan overbodig. Immers de vijand beschouwde zelf, door het ondanks het eerewoord gevangen nemen, dat dit was vervallen.

Wanneer derhalve een officier uit krijgsgevangenschap ontvluchtte en niet opnieuw zijn eerewoord gaf, was hij volkomen gerechtigd opnieuw tegen Duitschland zelfs met de wapens op te treden.

Wilde daarentegen een officier, die, na krijgsgevangen te zijn gemaakt, zijn eerewoord had afgegeven om niets tegen den vijand te ondernemen en op grond daarvan de vrijheid had herkregen, bij nader inzien toch opnieuw aan den strijd deelnemen, dan stond hem slechts één weg open. Deze was zijn woord openlijk in te trekken, daarvan den vijand mededeeling te doen en zich aan te melden voor krijgsgevangenschap.

Daarna zou hij kunnen trachten *daaruit* te ontvluchten.

Het was juist de groote kracht en de onaantastbare houding van den officier, die zijn woord nimmer had willen geven, dat hij tegenover den vijand van zijn land geen enkele verplichting op zich had genomen.

De door de Duitsche Overheid van het beroepskader geëischte schriftelijke verklaring, welke door de Nederlandsche beroepsofficieren als „Ehrenwörtliche Erklärung" moest worden afgelegd, luidde, dat de onderteekenaar „gedurende dezen oorlog, althans zoolang Nederland zich met het Duitsche Rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front, noch direct, noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen Duitschland" en dat hij „geen handeling zal begaan of verzuim plegen, waardoor het Duitsche Rijk schade, van welken aard ook, zou kunnen lijden".

Deze verklaring ontnam den onderteekenaar dus iedere mogelijkheid daadwerkelijk weer in den strijd, die door de Koningin en de Regeering werd voortgezet, in te grijpen. Het — ten einde persoonlijke vrijheid te verkrijgen — onderteekenen zonder dat de voorschriften het bepaalden of zonder dat de Koningin er machtiging toe verleende, was derhalve reeds in beginsel in strijd met de officierseer en den eed als officier. Slechts indien de opperbevelhebber van land- en zeemacht (na de overdracht der Regeeringsbevoegdheden aan hem) zou hebben verklaard — bekrachtigd door zijn handteekening —, dat het teekenen der verklaring niet in strijd was te achten met den officierseed van trouw aan de Koningin, zou men er toe gerechtigd zijn. Alsdan blijft het toch nog voor ieder een kwestie van *persoonlijk* aanvoelen wat de officierseed en de officierseer met zich brengen. Daarbij komt dan nog, dat, evenals van militair standpunt beschouwd, de vijandelijke officier waardeering heeft — en dit toonden de Duitsche officieren den Nederlandschen generaals, die niet onderteekend hadden, herhaaldelijk door hun houding — voor het geven van het eerewoord, het door den vijand zou zijn aangevoeld als een uiting van hooge opvatting van den officiersplicht en van een krachtig Nederlandsch nationaal gevoel, indien het officierskorps vrijwel eenstemmig het geven er van had geweigerd.

Op grond van een en ander ben ik van meening, dat in beginsel aan geen enkelen officier, die de verklaring onderteekende, ten einde zonder meer de vrijheid te verkrijgen of te behouden, de *hoogste* graad van betrouwbaarheid kan worden toegekend bij het thans in te stellen onderzoek naar die betrouwbaarheid. Wel kan tenslotte betrouwbaarheid als „goed" worden beoordeeld, in-

dien mede rekening wordt gehouden met verzachtende omstandigheden, welke hun invloed kunnen hebben gehad bij het onderteekenen der verklaring.

Hiertoe reken ik vooral de mededeeling van het hoofd der afdeeling landmacht, kolonel *M. W. L. van Alphen,* in zijn telexbericht aan alle autoriteiten van 5 Juli 1940, Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, Algemeen Hoofdkwartier, afdeeling Landmacht, sectie: Kabinet, nr 1242, „dat ieder, die bereid is, de aangehaalde verklaring af te leggen, bevoegd is het gegeven woord te allen tijde weder terug te nemen".

Ook valt daaronder de inhoud van den brief van bovengenoemden kolonel van 12 Juli 1940, Algemeen Hoofdkwartier, afdeeling Landmacht, sectie Ib, nr 1880 A., dat naar zijn meening: „het afleggen van de verklaring, die van de beroepsmilitairen wordt gevraagd, onder de gegeven omstandigheden in 's lands belang is".

Maar het was in strijd met de eer van den officier, wanneer hij, niet in een der bovenbedoelde gevallen verkeerende, zonder opzegging zijnerzijds, zijn eenmaal gegeven woord, dat hem de vrijheid verzekerde, verbrak en — terwijl hij zich aan de krijgsgevangenschap bleef onttrekken, — handelingen pleegde, welke het gegeven eerewoord aantastten. Een dergelijk officier kan dus in beginsel niet door de Regeering in dienst worden genomen, zelfs al was zij van meening, dat de Duitsche Regeering het recht miste het geven van het eerewoord te vragen, immers het eerewoord *was* desondanks door den officier gegeven en werd door het weder in dienst treden door hem geschonden.

De vraag is derhalve aan de orde, wat de commissie moet adviseeren, nu de Regeering wèl van de diensten van enkelen van deze officieren heeft gebruik gemaakt.

Moet de commissie adviseeren, deze officieren ter zake van eerewoordbreuk niet als officieren te handhaven, nadat de Regeering aanvankelijk deze woordbreuk had veronachtzaamd en van de diensten dezer officieren had gebruik gemaakt bij de algeheele bevrijding van ons vaderland?

Het bevestigend antwoord kan aan geen twijfel onderhevig zijn.

Men zou naar voren kunnen brengen, dat het van *grove* ondankbaarheid zou getuigen tegenover degenen, die met gevaar voor hun leven hun persoon opnieuw in den strijd hebben ingezet, dat men ook te hunnen aanzien het verbreken van het eerewoord wraakt.

Nog daargelaten, dat het onmogelijk is een grens te trekken, waarbinnen de officier dank zij zijn optreden te velde, nader vrijuit zou gaan, tast men aldus bewust het essentiëele, de eigenlijke consequentie aan van het door den officier gegeven eerewoord en zulks in tweeërlei opzicht, nl. in de eerste plaats omdat het schenden van het eerewoord en dus van de eer van een officier wordt verschoond. In de tweede plaats omdat juist deze schending op *grove wijze* plaats vond, zijnde immers het eerewoord gegeven in de voornaamste plaats om de uiterste consequentie van het schenden er van te beletten, nl. het opnieuw opnemen van den strijd met de wapenen.

Slechts ten aanzien van hen, die, nadat zij hun eerewoord hebben verbroken, met de wapens in de hand sneuvelden, zal men kunnen zeggen: „van de dooden niets dan goeds; met hun leven hebben zij ook de smet, welke op hen rustte, uitgewischt".

Geldt het vorenstaande reeds voor den officier, wien het gegeven woord heilig is, a fortiori moet men verwachten, dat een commissie van opperofficieren, die juist is ingesteld om betreffende de gedragingen en de betrouwbaarheid van officieren de Regeering van advies te dienen, in deze materie niet tot een andere conclusie kan komen. Zou een dergelijke commissie deze conclusie niet zijn toegedaan, dan zou zij zich zelf als arbiter in eerezaken den officiersstand betreffende veroordeelen.

Ik wilde uwer Excellentie de kennisname van vorenstaande uiteenzetting ook daarom niet onthouden, omdat het hier betreft een zaak, waarin onze Regeeringen te Londen nauw waren betrokken, zoodat de huidige Regeering te maken heeft met de consequenties van een door vorige Regeeringen aangenomen houding".

80130 *(van den Bent)*

Nadat — aldus de heer *van den Bent* — deze brief aan de Minister van Oorlog is uitgegaan, heeft er een bespreking plaats gehad op het kabinet van de Minister, waarbij generaal *Winkelman,* luitenant-generaal *van Voorst* — de briefschrijver — en de heer *van den Bent* tegenwoordig waren. De Minister heeft toen gezegd, dat hij had kennis genomen van deze brief, die de avond daarvóór in de Ministerraad was besproken. Van de zestien Ministers waren er veertien het met de heer *Meynen* eens, dat de ideeën, die in de brief werden ontwikkeld,

niet de hunne waren, voornamelijk voor wat betreft degenen, die hun erewoord hadden gebroken en daarna op de een of andere wijze verzetshandelingen tegen de Duitsers hadden gepleegd. De Minister heeft toen tegen de leden van de commissie gezegd, dat zij daarmee rekening zouden moeten houden, en waar de Minister het niet met hen eens was, hoopte deze, dat zij de gedragslijn, door hem aangegeven, in hun commissie zouden willen volgen. De Minister gaf hun 24 uur tijd om daaromtrent een beslissing te nemen en zei, dat het hem zeer zou spijten, indien in de commissie, reeds voordat deze begon te werken, al direct een storing zou komen. De heer *van den Bent* heeft toen gezegd, dat hij daarover niet hoefde te denken, dat hij had gehoord wat de Minister had gezegd, en dat het hem erg speet, dat het een onaangename indruk zou maken, wanneer de commissie weer uit elkaar zou gaan, maar dat hij persoonlijk niet bereid was in deze commissie zitting te nemen, wanneer de door de Minister aangegeven gedragslijnen door de commissie zouden worden gevolgd. Hij kon billijken, dat officieren op 14 Juli 1940 de erewoordverklaring hebben afgelegd. Hij veroordeelde echter de mensen, die in Mei 1942 in krijgsgevangenschap waren gegaan, daaruit grotendeels wegens ziekte waren ontslagen op erewoord en die daarna handelingen hadden gepleegd tegen de vijand. Dat was dus de quintessens. De heer *van den Bent* heeft daarin ook begrepen degenen, die op 14 Juli 1940 het erewoord hebben gegeven, maar die, voordat zij in krijgsgevangenschap zijn gegaan, het erewoord hebben gebroken en naar Engeland zijn uitgeweken. Hij heeft daarin begrepen allen, die het erewoord hebben gebroken, dus ook degenen, die door de Regering zijn geaccepteerd. Hij kon de houding van het gros van de officieren, die de erewoordverklaring hebben afgelegd, en van wie de Regering heeft gezegd, dat zij hen nodig had en over wie men zich, zoals de Minister van Oorlog op de bijeenkomst mededeelde, aanvankelijk ook heeft afgevraagd, of zij te aanvaarden waren, billijken. De Regering kon in het nieuwe leger niet buiten hen.

80131 *(van den Bent)*

De heer *van den Bent* heeft dus de Minister medegedeeld, dat het hem speet, maar dat hij geen 24 uur nodig had om zich te bedenken. De Ministerraad was een andere mening toegedaan en de Minister van Oorlog eiste, dat de commissie de gegeven richtlijnen zou volgen. De heer *van den Bent* bedankte als lid. De Minister heeft hem gevraagd, of hij, totdat er een opvolger voor hem zou komen, nog deel wilde uitmaken van de commissie, waarop de heer *van den Bent* heeft gezegd, dat hij daartoe bereid was onder één voorwaarde, nl. dat hij over de officieren, die voor de commissie kwamen, omtrent wie hij dus een andere mening was toegedaan dan de Minister, in een afzonderlijke nota van eigen mening zou kunnen doen blijken, hetgeen ook is geschied. Hij begreep, dat in die gevallen het advies van de commissie anders zou luiden dan het zijne. Generaal-majoor *Koot* deelde in dit opzicht van de aanvang af de mening van de Minister en thans zou ook de voorzitter de gegeven richtlijnen volgen.

De commissie vermeldt in dit verband dat de Minister van Oorlog op 25 Juli 1940 de volgende nota tot de heer *J. J. G.* baron *van Voorst tot Voorst* heeft gericht:

„Naar aanleiding van de bespreking, welke ik met U mocht mocht hebben inzake de eerewoord-kwestie en gezien de globale rubriceering in groepen, welke wij gedurende dit gesprek maakten, bevestig ik U hierbij, dat naar mijn meening bij de beoordeeling van de betrokken officieren de navolgende groepeeringen kunnen worden gemaakt.

1. De officieren, welke in Juli 1940 de loyaliteitsverklaring teekenden, doch in de daarop volgende periode tot de overtuiging kwamen, dat hun officierseed zwaarder moest wegen dan het gegeven eerewoord aan den vijand en die dientengevolge zich of naar Engeland begaven, om aldaar met onze Regeering den strijd tegen den vijand verder te voeren, of hier te lande terstond het verzet gingen organiseeren en daarmede de afgelegde loyaliteitsverklaring geweld aandeden.

Deze officieren gaan vrij uit, omdat zij hun officierseed stelden boven het gegeven eerewoord.

Deze beslissing werd destijds in Engeland reeds genomen, doordat door de Regeering aldaar deze officieren zonder meer in de Nederlandsche Strijdkrachten werden opgenomen en meerdere van hen zelfs voor hun daden zijn gedecoreerd geworden.

2. De officieren, welke hun eerewoord hielden tot op het moment, dat zij in krijgsgevangenschap werden weggevoerd.

Ook deze officieren gaan vrij uit, immers, zij waren in de stellige overtuiging, en door het ontbreken van definitieve voorschriften der Regeering, en door de verklaringen, afgelegd door Generaal *Winkelman*, dat het geven van een loyaliteitsverklaring niet in strijd met hun officierseed was.

3. De officieren, welke na eenigen tijd in krijgsgevangenschap

te hebben doorgebracht, opnieuw gelegenheid kregen uit de krijgsgevangenschap te worden ontslagen, onder voorwaarde dat zij opnieuw een eerewoordverklaring aan den vijand zouden afleggen.

Aangezien in de sinds begin 1940 verloopen periode de vijand zijn ware gedaante had getoond en dus onomstootelijk was komen vast te staan, dat een loyaliteitsverklaring aan dezen vijand afgelegd, onvereenigbaar was met een eed van trouw aan H.M. de Koningin, gaan deze officieren niet vrij uit en zijn zij niet acceptabel voor het nieuwe Nederlandsche leger, tenzij onomstootelijk vast staat, dat zij dit eerewoord alleen ten tweeden male hebben afgelegd om hun leven te redden. Ik denk hier aan de officieren, zooals Generaal *Best,* welke zwaar ziek waren en van wie menschelijkerwijze kan worden aangenomen, dat zij in krijgsgevangenschap zouden zijn gestorven, wanneer zij bij hun principieele standpunt waren gebleven.

Ik acht het mitsdien niet acceptabel, wanneer officieren voor de tweede maal een eerewoordverklaring in deze *latere* periode hebben afgelegd, alleen omdat zij in Nederland zoogenaamd nuttig werk in algemeenen zin zouden kunnen verrichten, b.v. om met toestemming van de Duitschers op een of ander militair Bureau te gaan werken.

Blijkt echter uit het verhoor, dat er officieren zijn, welke deze tweede loyaliteitsverklaring hebben afgelegd met de uitgesproken bedoeling om terstond in het verzet te gaan en blijkt, dat zij deze bedoeling ook terstond in de daad hebben omgezet, zoo acht ik noch het afleggen dezer tweede loyaliteitsverklaring, noch het breken ervan strijdig met de beroepseer van den officier en is mijns inziens geen reden aanwezig om deze officieren niet in het nieuwe Nederlandsche leger een eervolle plaats te geven.

4. De reserve-officieren, die als student stonden ingeschreven aan een der Nederlandsche universiteiten of hoogescholen en die uit hoofde van hun student zijn de loyaliteitsverklaring, destijds van studenten geëischt, onderteekend hebben, acht ik niet waardig opgenomen te worden in het nieuwe Nederlandsche leger.

Te Uwer informatie deel ik U mede, dat de Ministerraad besloten heeft studenten, die de loyaliteitsverklaring onderteekend hebben, wel in de gelegenheid te stellen als oorlogsvrijwilligers te teekenen en dientengevolge te worden opgenomen in de Nederlandsche strijdkrachten, met dien verstande, dat deze studenten in de eerste periode niet in aanmerking zullen komen voor een officiersopleiding, doch eerst nadat zij door een dienstperiode van minstens 6 maanden bij de troep definitief bewezen hebben uit het rechte officiershout gesneden te zijn.

Ik realiseer mij ten volle, dat bovenstaande globale groepeering niet alle schakeeringen, welke zich zullen voordoen, kan weergeven, maar wel meen ik, dat hiermede in groote lijnen een groepsindeeling bereikt is, welke tot leidraad kan dienen bij de aan Uw commissie opgedragen taak."

80499 *(F. van Asbeck)*

Professor *van Asbeck* stond op het standpunt, dat op 14 Juli, de dag, dat men de erewoordverklaring moest afleggen, de beroepsofficieren, van wie deze verklaring werd gevraagd, nog krijgsgevangenen waren. Zij waren juridisch krijgsgevangenen en zij bleven het. Men was wel krijgsgevangene, maar niet in gevangenschap.

80501 *(F. van Asbeck)*
80539 *(F. van Asbeck)*

De heer *van Asbeck* was van oordeel, dat de capitulatie van 5 Mei 1945 het beslissende punt is met betrekking tot het einde van de erewoordverklaring; hij accepteert geen terugwerkende kracht.

80548 *(Verzijl)*

Professor *Verzijl* achtte het nauwelijks twijfelachtig, dat de verklaring van *Hitler* inderdaad alle krijgsgevangenen omvatte. In de verklaring in „De Telegraaf" (zie het facsimile in „Onderdrukking en Verzet", deel I, blz. 276) staat: *Hitler* verleende zijn toestemming voor vrijlating van het Nederlandsche leger. Soldaten streden met open vizier. Ook gevangenen in Duitschland naar huis!" Dat was dus een officiële bekendmaking.

80549 *(Verzijl)*

De bezetter was echter, volgens de mening van de heer *Verzijl,* niet bij machte de Nederlandse militairen tot burgers te maken, noch om de krijgsgevangenen van deze kwaliteit te beroven; de vijand kon hen wel uit de feitelijke internering ontslaan, maar was dan ook bevoegd hen op redelijke gronden opnieuw te interneren. De heer *Verzijl* is dus positief van mening, dat op 14 Juli 1940 de Nederlandse beroepsofficieren de status van krijgsgevangene hadden. De heer *Verzijl* is het niet eens met het standpunt van de Regering na de bevrijding. Hij moet er echter direct bij zeggen, dat toch ook naar zijn gevoelen, maar op een *andere* grond, nl. dat het hier een „vrijlating" betrof, die geen echte vrijlating was, artikel 10 niet van toepassing was.

80550 *(Verzijl)*

80551 *(Verzijl)*

Naar het gevoel van de heer *Verzijl* is de krijgsgevangenschap rechtens blijven bestaan.

80552 *(Verzijl)*

80592 *(Verzijl)*

Naar aanleiding van het vermelde in de brief van Minister *Meynen* van 3 Juli 1945 aan de heer *Boerstra* luidende: „Door de sindsdien gevolgde onvoorwaardelijke capitulatie van Duitschland en de daaruit voortvloeiende beëindiging van den oorlog tegen dien staat zijn de ambtshandelingen van evengenoemde groep officieren niet meer als tegen dien Staat gericht te beschouwen", verklaarde professor *Verzijl* niet in te zien, hoe de Regering hier een terugwerkende kracht zou kunnen construeren. Die theorie zou hij ook nooit kunnen verdedigen.

80920 *(van Hamel)*

Ook naar de mening van professor *van Hamel* kan de capitulatie in 1945 geen invloed hebben op hetgeen zich vóór die capitulatie had voltrokken.

80871 *(van Hamel)*

De Erlass van de Führer heeft, aldus de heer *van Hamel,* niet de betekenis gehad, dat de status van krijgsgevangene veranderde. Hij heeft tot dusverre geen enkele aanwijzing gekregen, dat dit door iemand ànders is beschouwd. Het standpunt van Minister *Meynen* acht de heer *van Hamel* een manier van uitlegging van het verdrag, zoals men notariële akten, een testament of een akte van vennootschappen uitlegt. Het is niet gebleken, dat *Hitler* een keer heeft gezegd: hoewel er in de capitulatie staat, dat jullie krijgsgevangen bent, zie ik daar nu van af. De heer *van Hamel* vindt, dat dit ergens zou moeten vaststaan.

80872 *(van Hamel)*

De Minister van Marine, de heer *J. M. de Booy,* heeft in verband met de ter zake bestaande onzekerheid en ter bevordering van de nodige eenheid in het officierskorps op 8 Augustus 1945 zijn standpunt omtrent het al dan niet geven van het erewoord, ter kennis van de officieren der zeemacht gebracht. Hij schrijft in deze brief [1]) o.m.:

[1]) Bijlage 25.

> „De juiste opvatting zou zijn geweest om *niet* het eerewoord te geven.
>
> De officieren, die niet hun eerewoord hebben gegeven, hebben *juist* gehandeld. Zij behooren uit het besef dat zij juist hebben gehandeld, hunne belooning te trekken.
>
> De officieren, die onmiddellijk na de capitulatie wel hun woord hebben gegeven, hebben dit gedaan, wetende, dat zij hiervoor konden steunen op de meening van de hoogere officieren, die geen bezwaar zagen in het geven van het eerewoord.
>
> De omstandigheid, dat in de bepalingen omtrent deze aangelegenheid geen voorschriften voorkwamen, de verwarring, die bestond na de capitulatie en het feit, dat de publieke opinie in het algemeen in die dagen het geven van het eerewoord goedkeurde, zijn de verklaring voor de houding dergenen, die leiding gaven aan de onder hen staande officieren.
>
> Alle onzekerheid zal worden weggenomen door eene aanvulling van de voorschriften."

99126 *(Meynen)*

Oud-Minister *Meynen* was van mening, dat de Duitsers het erewoord niet hadden mogen eisen en dat de officieren dit erewoord niet hadden mogen afleggen. „Niets na te laten, wat de belangen van het Duitse Rijk zou kunnen schaden" zou de officieren verplicht hebben tot verraad. De heer *Meynen* heeft ook tegen verschillende beroepsofficieren zeer uitdrukkelijk gesteld, dat hijzelf in het verzet had gewerkt en dat, wanneer zij dat hadden geweten of gemerkt, zij dit volgens de erewoordverklaring hadden moeten aangeven.

Het tweede bezwaar, dat de heer *Meynen* tegen de erewoordverklaring en het tekenen daarvan heeft gehad was, dat het geen militaire verklaring was, maar een verklaring, die ook een politieke inhoud had, omdat het Duitse Rijk nu eenmaal het Nazi-regime betekende.

Om het probleem goed te kunnen bekijken moet men zich — aldus de heer *Meynen* — verplaatsen in de situatie van 1945 en acht slaan op de mentaliteit van toen. Er waren destijds drie groepen officieren. In de eerste plaats degenen, die in Engeland plannen hadden gemaakt en die, gekleed in uniform van het Engelse leger en goed gevoed, terugkwamen met de mentaliteit, dat zij de zaak hier eens zouden opknappen. Dat was dezelfde mentaliteit, welke destijds ook sterk bij het Militair Gezag heeft geheerst. In de tweede plaats waren er de B.S.-ers, die zeiden: Wij hebben hier de spits afgebeten en wij zullen wel zeggen hoe het hier naar onze ideeën het beste kan gaan. In de derde plaats waren er de officieren, die in krijgsgevangenschap waren geweest en die terugkwamen met het gevoel, dat het Nederlandse volk niet erg enthousiast was geweest over de prestaties van het leger in 1940. Zij hadden de gedachte, dat zij niet zonder meer werden geaccepteerd en zeker niet door degenen, die deel hadden uitgemaakt van de B.S. Van de kant van vele, uit krijgsgevangenschap terugkerende officieren werd als eerste vraag gesteld: Waarom heeft men zich niet aan het erewoord gehouden? Met andere woorden: Wij zijn de mensen, die het goed hebben gedaan en het is eigenlijk onjuist geweest, dat men zich niet aan het erewoord heeft gehouden.

Naar de mening van de heer *Meynen* ging het erewoord ver de grenzen te buiten van wat een erewoord had mogen en moeten zijn. Men had dit erewoord niet mogen afleggen en het Duitse Rijk had het niet mogen vragen. Persoonlijk is de heer *Meynen* het altijd eens geweest met degenen, die hun fout hebben ingezien en zich van het erewoord hebben losgemaakt.

99127 *(Meynen)* Er moest een bepaalde vorm worden gevonden teneinde de tegenstellingen op te lossen. Hoe zou immers de situatie zijn geworden, wanneer de Regering toen een kwestie had gemaakt ten aanzien van de officieren, die Engelandvaarders waren, op grond van het verzoek of van een aanklacht van officieren, die zich naar de mening van de heer *Meynen* ook uitstekend hadden gedragen, maar die toch in het oog van het volk in 1940 vlug hadden gecapituleerd en die beslist niet de betovering hadden van een bijzonder moedig gedrag. Onder de B.S.-officieren leefden zeer sterke afkeurende gevoelens ten opzichte van een grote groep officieren, die in 1940 de leiding hadden gehad en die later waren weggevoerd.

Het beleid van de heer *Meynen* moest erop gericht zijn deze tegenstellingen zo spoedig mogelijk op te lossen. Zijn opdracht was in de eerste plaats, datgene wat samenbond te stimuleren en niet datgene wat verdeelde. De heer *Meynen* heeft de officieren, die uit krijgsgevangenschap terugkeerden dus ook niet voorgehouden, dat het naar zijn mening fout was geweest de verklaring te tekenen. In een persoonlijk gesprek heeft hij dat wel eens gedaan.

99128 *(Meynen)* De heer *Meynen* heeft zijn beslissingen destijds voornamelijk genomen uit overwegingen van beleid. Op dat moment was er voor het landsbelang alles aan gelegen tegenstellingen glad te strijken en te zorgen, dat de positieve krachten *en* uit de B.S. *en* uit het oude korps van beroepsofficieren *en* uit de officieren, die in Engeland waren geweest en daar „papieren plannen" hadden gemaakt, aaneen werden gesmeed. Indien de problemen rondom het erewoord waren opgerakeld en op de spits gedreven, zouden noch een Expeditionaire Macht noch Light Infantery Battalions, noch Gezagsbataljons kunnen worden geformeerd. Er zou dan een prestigestrijd tussen de officieren onderling zijn ontstaan.

99129 *(Meynen)* De heer *Meynen* heeft met de mensen niet gepraat op grond van wetten, maar op grond van redelijkheid. Hij heeft dikwijls 20, 30, 40 of meer officieren in zijn kamer gehad en hij heeft getracht deze dingen met hen te bespreken, niet op grond van: „U had recht .....", of: „U had de plicht .....", of „U had dit of dat niet mogen doen", maar hij vroeg: „Was het naar zedelijke algemeen menselijke normen gezien juist, dat u een erewoord aflegde, dat u *veel* sterker bond dan alleen het strijken van de wapens? U heeft hier een erewoord afgelegd, dat u verplichten zou dingen te doen, die niet juist waren". De heer *Meynen* gelooft, dat hij langs deze weg beter bereikt heeft de officieren ertoe te brengen elkaar de hand te geven dan met behulp van juridische formules.

99134 *(Meynen)* De heer *Meynen* zag het als volgt: Iemand die voor zichzelf tot de conclusie komt, dat hij een erewoord heeft afgelegd, dat te ver ging en zich daarvan ontslagen achtte — waar het Duitse Rijk een eis had gesteld, die het niet had mogen stellen —, heeft terecht gehandeld. Maar iemand, die langs andere zedelijke normen redenerend gezegd heeft: ik houd mijn erewoord, heeft de heer *Meynen* ook niet in het ongelijk willen stellen. Hij heeft alleen gezegd: Mijne heren, u kunt van elkaar begrijpen, dat voor beide opvattingen veel te zeggen is, laten we dus het geschil begraven.

50680 *(Schermerhorn)* Oud-Minister-President prof. dr ir *W. Schermerhorn* herinnerde zich uit een gesprek met zijn toenmalige ambtgenoot *Meynen,* dat de heer *Engles* nogal enige bezwaren had — in het algemeen — tegenover het beleid van de Regering ten aanzien van degenen, die wel het erewoord hadden afgelegd. Wat de houding toen is geweest, kon hij ook niet meer met zekerheid in bijzonderheden zeggen. Alleen wist hij wel, dat zij toen op het standpunt stonden, dat het misschien wel waar was, dat de heer *Engles* de juiste houding had aangenomen, maar dat de wijze, waarop deze het probleem stelde, het voor hen niet eenvoudiger maakte, hem genoegdoening te geven.

50683 *(Schermerhorn)* De heer *Schermerhorn* wilde zich over het juridische probleem, of de officieren al of niet krijgsgevangenen waren, niet uitlaten. Het feit echter, dat de Duitsers later, toen dezen hen inderdaad wel krijgsgevangen wilden maken, een fuik opengezet hebben om ze daar in te laten zwemmen, was toch een bewijs, dat ze er niet zo zeker van waren, dat ze hen allemaal prompt, zoals dat met krijgsgevangenen te

50685 *(Schermerhorn)* doen gebruikelijk is, aan een touw hadden. De heer *Schermerhorn* had een zeer bepaalde indruk van deze gehele aangelegenheid, nl. eensdeels wel, dat hij natuurlijk aan de kant van de mensen stond, die „neen" tegen de Duitsers hadden gezegd, doch daarnaast dat hij de wijze, waarop zij dat na de oorlog opdienden, niet in elk opzicht

50686 *(Schermerhorn)* prettig vond. Het ging er eigenlijk om, dat van de Regering werd verlangd met betrekking tot de erewoordkwestie een uitspraak te

50687 *(Schermerhorn)*
50688 *(Schermerhorn)*

doen tegen de 90 pct. of misschien nog groter deel van de officieren, die daarbij betrokken waren. Daar was de Regering huiverig voor.

De heer *Schermerhorn* wil nog wel een stap verder gaan en zeggen wat er voor hem persoonlijk mede achterzat. Men moet goed begrijpen, dat men in die eerste maanden dit hele geval moest zien tegen de achtergrond van het gehele Nederlandse verzet. Daar was dit slechts één element in. Hetgeen eigenlijk verlangd werd, was min of meer een

50689 *(Schermerhorn)*

positieve aanklacht tegen al diegenen, die aan het verzet geen deel genomen hadden en een andere opvatting hadden gehad. Men kan de zaak zo stellen, dat degenen, die het erewoord niet hebben gegeven, de

50692 *(Schermerhorn)*

mensen zijn geweest, die eigenlijk het eerst aan het verzet hebben deelgenomen. Maar de Regering vond het standpunt van de heer *Engles* c.s. tegenover het gehele officierskorps in de eerste plaats en ook tegenover een heel groot deel van het Nederlandse volk, dat een vergelijkbare houding had aangenomen, op dat moment, van een Regering uit, die zelf ook voor een deel de pretentie had in dit opzicht persoonlijk aan de goede kant gestaan te hebben, een beetje veel gevergd, of, men

50693 *(Schermerhorn)*
50694 *(Schermerhorn)*

kan het misschien zo zeggen, niet opportuun. De Regering vond het toegeven aan dit verlangen, gezien de achtergrond van de gehele situatie psychologisch in het Nederlandse volk van dat ogenblik, niet zo erg tactvol.

§ 8. Nadere gegevens betreffende de feitelijke gang van zaken

Nadat de commissie haar onderzoek naar de gang van zaken in 1940 betreffende het erewoord der beroepsofficieren voor het grootste gedeelte had voltooid, kreeg zij kennis van een stuk van 3 Juni 1940, uitgegaan van: Der Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden, Abteilung Holland.

Dit stuk luidt als volgt:

„Ehrenwörtliche Erklärung.

abzugeben durch jeden Angehörigen des niederländischen Berufsheeres (aktive Offiziere, Unteroffiziere und Berufssoldaten) beim Uebertritt in die niederländische Polizei bzw. andere Bewachungsorgane oder bei Entlassung.

„Ich erkläre hierdurch ehrenwörtlich, dass ich in diesem Kriege an keiner Front mittelbar oder unmittelbar mich am Kampf gegen Deutschland beteiligen und nichts unternehmen werde, was dem Deutschen Reiche in irgendwelcher Art schaden könnte".

„Hierdoor verzeker ik op eerewoord, dat ik gedurende dezen oorlog aan geen enkel front noch direct noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen Duitschland. Ik zal niets doen, wat het Duitsche Rijk schade, van welken aard ook, zou kunnen berokkenen".

Diese ehrenwörtliche Erklärung ist von jedem oben erwähnten Heeresangehörigen in dreifacher Ausfertigung zu unterschreiben. 1 Exemplar verbleibt dann beim Mann, 1 Exemplar geht zum Wehrmachtsbefehlshaber der Niederlande, 1 Exemplar zur Abwicklungsstelle des niederländischen Heeres.

gez. Otzen, Oberstleutnant".

99476 *(J. van Voorst tot Voorst)*

De heer *J. van Voorst tot Voorst,* aan wie dit stuk is voorgelegd, verklaarde hieromtrent, dat het een concept erewoordverklaring is, afkomstig van de Duitse opperbevelhebber in Nederland, generaal *Christiansen.* Daarnaast is er een tweede concept geweest, dat hier enigszins van afweek. Volgens de notitie, welke de heer *van Voorst tot Voorst* op 1 Juli 1940 heeft gemaakt — deze heeft hij nog in zijn bezit en heeft hij de commissie getoond — van een bespreking, die op die dag is gehouden tussen generaal *Winkelman,* de chef-staf landmacht, naar hij meende te weten de waarnemend chef-staf zeemacht, en hemzelf, bestond de afwijking hierin, dat in plaats van de woorden „gedurende dezen oorlog" de woorden stonden: „den tijd, dat Nederland bezet is". Op de vergadering van 1 Juli is dit tweede concept van de erewoordverklaring besproken. De definitieve erewoordverklaring was toen noch aan generaal *Winkelman,* noch aan de heer *J. van Voorst tot Voorst* bekend. Deze verklaring is hem eerst op 20 Juli voorgelegd, toen hij te Zwolle reeds geïnterneerd was.

99480 *(J. van Voorst tot Voorst)*

Generaal *Winkelman* heeft gezocht naar een verklaring, welke meer aannemelijk was dan het concept van 3 Juni. Hij wilde feitelijk een verklaring zonder erewoord. Generaal *Winkelman* had, van oordeel zijnde, dat eigenlijk niemand zijn erewoord mocht geven, de overtuiging, dat bij een verbod tot het afleggen van het erewoord de meeste officieren dit toch zouden doen. Hij meende tenslotte ieder te mogen vrijlaten om te handelen naar zijn eigen geweten en persoonlijke opvatting. Volgens de heer *van Voorst tot Voorst* waren zeer vele officieren echter niet genegen het erewoord te geven. Dit is hem gebleken, toen hij een onderzoek hiernaar op zijn hoofdkwartier te Zeist heeft ingesteld.

Naar zijn mening moet bij het afleggen van een erewoord rekening worden gehouden met de inhoud daarvan, maar bij ieder erewoord staat toch op de voorgrond, dat men niet tegen de vijand, in dit geval het Duitse rijk dus, zal vechten; anders heeft het erewoord geen betekenis. Het niet-vechten is voor hem, die het erewoord vraagt, de quintessens van de zaak.

99485 *(H. van Voorst tot Voorst)*

De aantekening, welke de heer *H. van Voorst tot Voorst* heeft gemaakt van de vergadering van 1 Juli 1940, welke aantekening hij aan kolonel *van Alphen* heeft gegeven, sloeg op het tweede concept van de erewoordverklaring, de verklaring dus van 3 Juni met de beperkende zin, dat het erewoord alleen gold voor de tijd, dat Nederland door de Duitsers bezet was.

99489 *(H. van Voorst tot Voorst)*

Generaal *Winkelman* wilde in het begin in het geheel niet van enig erewoord weten, maar toen hem duidelijk werd dat de meeste officieren toch een erewoord wensten af te leggen, heeft hij naar een zo gunstig mogelijke tekst gestreefd. De aantekening van de heer *H. van Voorst tot Voorst* bevatte de mening van generaal *Winkelman* op 1 Juli 1940. Toen stond blijkbaar ook vast — de heer *H. van Voorst tot Voorst* herinnert zich niet meer precies hoe dat kon vaststaan — dat het erewoord kon worden herroepen. Hij vermoedde, dat er toen reeds een gesprek was geweest met de heer *Otzen,* waarbij dit was overeengekomen.

99502 *(Heeris)*

De heer *Heeris,* die door de commissie eveneens nader is gehoord over deze aangelegenheid, verklaarde niet aanwezig geweest te zijn in de vergadering van 1 Juli, waar de bovenvermelde tekst van het erewoord besproken is. Wel heeft de heer *Heeris* op 1 Juli nog een gesprek met generaal *Winkelman* onder vier ogen gehad. De generaal heeft hem toen uitdrukkelijk gezegd, dat één van de redenen, waarom zijn bezwaren tegen het geven van het erewoord verminderd waren, was, dat het te allen tijde teruggegeven kon worden.

99506 *(Heeris)*

De heer *Heeris* had nooit eerder dan tijdens zijn verhoor vernomen, dat de tekst van de erewoordverklaring, welke op 1 Juli ter vergadering is besproken, een andere was dan de definitieve tekst, welke later aan de beroepsofficieren is voorgelegd. Hij had het stuk van 3 Juni of een gewijzigde versie daarvan nimmer gezien. Toen hij op 1 Juli met generaal *Winkelman* heeft gesproken, heeft deze hem geen tekst laten zien. Toen op de vergadering van de vlag- en opperofficieren op 6 Juli 1940 gesproken werd over de erewoordverklaring, heeft de heer *Heeris* niet anders gedacht dan dat de verklaring, welke toen aan de orde was, dezelfde was als die waarover de opperbevelhebber met de Duitsers had onderhandeld.

99525 *(Heeris)*

De heer *Heeris* noemde het een erg ongelukkig punt in deze geschiedenis, dat hij en zijn collega's gedurende de vele jaren, dat zij bij de marine hebben gediend, nooit over een erewoord enige instructie hebben ontvangen. Dit punt heeft eenvoudig buiten ieders gezichtskring gelegen.

Tenslotte wijst de commissie op het hier volgende schrijven van 11 April 1956 van de Staatssecretarissen van Marine en van Oorlog, met betrekking tot de vrijlating op erewoord van krijgsgevangenen. Dit schrijven luidt:

> „In antwoord op Uw brief van 6 Maart jl. aan ieder van ons, mogen wij U als volgt berichten.
>
> Voor de Koninklijke marine is van kracht de vlootorder nr. 564 van 13 Januari 1943, waarin wordt bepaald:
>
> „Het is aan krijgsgevangen militairen der zeemacht verboden zich door de vijand op erewoord in vrijheid te doen stellen".
>
> Voor de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht geldt het voorschrift Velddienst, hoofdstuk 10, onder E, nr. 4, alinea 73, noot, luidende:
>
> „Het is aan Nederlandse militairen verboden op enigerlei wijze te beloven niet te zullen ontvluchten of handelingen achterwege te laten, welke de vijand nadeel zouden kunnen berokkenen. Een dergelijke belofte mag slechts voor een zeer korte tijd en voor een bepaald doel gegeven worden met toestemming van de Nederlandse kampoudste".
>
> Deze voorschriften zijn niet gegeven op grond van de nieuwe conventie van Genève van 1949. Wel zouden zij ingevolge deze conventie bij het uitbreken van de vijandelijkheden aan de tegenpartij ter kennis gebracht behoren te worden. De Minister van Oorlog en van Marine beraadt zich thans over een gelijkluidend voorschrift voor de gehele krijgsmacht en voorzien van een strafrechtelijke sanctie.".

§ 9. Conclusies

Op 14 Mei 1940 te 19 uur liet de opperbevelhebber de Duitse gezant de mededeling overbrengen, dat de Nederlandse krijgsmacht — met uitzondering van de troepen in Zeeland — de wapens neerlegde. [1])

Krachtens artikel 1 van de capitulatievoorwaarden, op 15 Mei te Rijsoord door generaal *Winkelman* en generaal *von Küchler* ondertekend, werd de gehele Nederlandse krijgsmacht geacht krijgsgevangen te zijn.

Blijkens een voor de bevelhebber van de Duitse troepen in Nederland bestemd schrijven [2]) van de Führer, gedateerd 30 Mei 1940, had laatstgenoemde besloten toestemming tot vrijlating der gevangen Nederlandse soldaten te verlenen, met dien verstande, dat hij met betrekking tot het beroepspersoneel nog een beslissing zou treffen.

Ter uitvoering daarvan stelde de Duitse commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht zich blijkens een circulaire van 24 Juni 1940 op het standpunt, dat het in dienst zijnde reservepersoneel — zulks in tegenstelling tot het beroepspersoneel — beschouwd werd op 10 Juli 1940 uit de krijgsmacht te treden [3]) („scheiden aus der Wehrmacht aus").

De tekst van de beslissing van de Führer ten aanzien van het beroepspersoneel heeft de commissie niet kunnen achterhalen; wel is de order van de bovengenoemde commissaris te dezen aanzien bekend. Krachtens deze order dienden leden van het beroepspersoneel, wilden zij krijgsgevangenschap ontgaan, een verklaring te tekenen, waarbij zij zich verbonden gedurende deze oorlog, zolang Nederland zich in oorlogstoestand met het Duitse Rijk zou bevinden, aan geen enkel front direct noch indirect deel te nemen aan de strijd tegen Duitsland en geen handeling of verzuim te plegen, waardoor het Duitse Rijk schade, van welke aard ook, zou kunnen lijden.

Reeds sedert de laatste dagen van Mei had deze kwestie de Nederlandse krijgsmacht — in het bijzonder de beroepsofficieren — bezig gehouden. De opperbevelhebber — wiens taak sinds 3 Juni 1940 uitsluitend omvatte de geleidelijke demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht volgens instructies van de bevelhebber der Duitse weermacht in Nederland [4]) — was in onderhandeling met de Duitse autoriteiten over de tekst van het erewoord. Hij achtte het geven van een erewoord in het algemeen niet verboden, doch had bezwaar tegen de toen door de Duitsers aan hem voorgelegde inhoud. Bovendien wenste de opperbevelhebber, dat officieel werd vastgelegd, dat het erewoord te allen tijde zou kunnen worden teruggegeven.

Uit een brief van 26 Juni 1940, ondertekend door de chef van de staf van de afdeling landmacht van het algemeen hoofdkwartier, waarbij aan de militaire autoriteiten een brief van de Duitse commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht betreffende de opbouwdienst werd toegezonden, blijkt o.m., dat die officieren voor een functie bij de opbouwdienst in aanmerking konden komen, die zich na ondertekening van de voorgeschreven verklaring (deze verklaring was echter op dat ogenblik nog niet definitief vastgesteld) vrijwillig zouden melden.

Op dezelfde datum heeft het hoofd van het afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie aan zijn afdelingshoofden medegedeeld, dat beroepsmilitairen moesten kiezen tussen het afgeven van een verklaring op erewoord, gevolgd door ontslag — behalve zolang zij nodig waren voor de afwikkeling — of het weigeren van een zodanige verklaring, gevolgd door krijgsgevangenschap. Genoemd hoofd raadde aan de verklaring op erewoord te tekenen. De commissie merkt hierbij eveneens op, dat de tekst der erewoordverklaring op dat ogenblik evenwel nog niet officieel vaststond.

Voorts moet in beschouwing worden genomen, dat de gehele aangelegenheid toen nog in beraad was bij de opperbevelhebber. Deze had inmiddels het oordeel gevraagd van de vlag- en opperofficieren. Het bleek, dat een belangrijk aantal van dezen zich niet verzette tegen het geven van een erewoord.

Aan de onder hem staande autoriteiten zond de opperbevelhebber op 1 Juli 1940 een telexbericht, waarin de passage voorkomt:

> „tenslotte wijs ik er nogmaals op, dat ik mijn meening omtrent het al dan niet toelaatbare van het geven van het erewoord, zal kenbaar maken, zoodra mij de juiste tekst van de verklaring bekend zal zijn; het personeel blijft dus vrij om verandering te brengen in zijn meening ter zake tot dat het van mijn meening zal hebben kennis genomen".

Voordat generaal *Winkelman* zijn mening kon kenbaar maken, werd hij in de nacht van 1 op 2 Juli als krijgsgevangene naar Duitsland weggevoerd, omdat *Hitler* het gedrag van de generaal op 29 Juni 1940, de verjaardag van Z.K.H. Prins *Bernhard,* en het optreden van leden van de Nederlandse Strijdkrachten, waarvoor de generaal verantwoordelijk werd gesteld, als Duits-vijandig beschouwde. Op 2 Juli werd in verband met dezelfde gebeurtenissen

[1]) Vgl. hoofdstuk XX van deel 2.

[2]) Bijlage 14.

[3]) Bijlage 21.

[4]) Bijlagen 16 en 26.

tevens de chef van de staf van de landmacht en de oud-commandant van het veldleger, de heren *van Voorst tot Voorst,* elke werkzaamheid verboden en op 3 Juli werden zij geïnterneerd.

Ofschoon dus de opperbevelhebber zijn mening omtrent het al of niet toelaatbare van het geven van het erewoord niet officieel aan de onder hem dienende militairen ter kennis heeft kunnen brengen, is toch een schriftelijk vastgelegde mening op het hoofdkwartier bekend geworden, welke aan de opperbevelhebber werd toegeschreven. Op 1 Juli heeft de heer *Winkelman* n.l. over het erewoord gesproken o.a. met de chef-staf van de landmacht, de heer *H. van Voorst tot Voorst.* Deze laatste heeft het voorlopige idee van de opperbevelhebber omtrent een erewoord op een papiertje weergegeven. Volgens de daarbij gebruikte formulering zou de opperbevelhebber niet meer tegen het afgeven van een erewoord zijn, aannemende, dat dit te allen tijde kon worden herroepen.

De heer *Winkelman* heeft verklaard, dat hem van het bestaan van dit papiertje niets bekend was. In ieder geval had men daaruit geen consequenties mogen trekken.

Gebleken is evenwel, dat het papiertje later bij de overwegingen een belangrijke rol heeft gespeeld; verschillende hoge militaire autoriteiten hebben zich bij het nemen van hun beslissingen op de tekst hiervan beroepen.

Na de internering van generaal *Winkelman* schreef de Duitse commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht op 2 Juli 1940 aan het opperbevel van de zich in demobilisatie bevindende Nederlandse land- en zeemacht o.m., dat hij de sous-chef van de staf, kolonel *van Alphen,* tot chef van de afdeling landmacht van het algemeen hoofdkwartier van de zich in demobilisatie bevindende Nederlandse land- en zeemacht benoemde. Schout bij nacht *Heeris* zou chef van de afdeling zeemacht blijven. De functie van opperbevelhebber van land- en zeemacht werd met ingang van dezelfde datum door genoemde Duitse commissaris opgeheven. Beslissingen, welke zowel op de land- als op de zeemacht betrekking hadden en welke tot die datum door generaal *Winkelman* werden genomen, zou kolonel *van Alphen* moeten nemen. Laatstgenoemde werd in het bijzonder verantwoordelijk gesteld voor het doorgeven van de door de Duitse organen gegeven bevelen en voor het geven van uitvoeringsmaatregelen [1]).

[1]) Bijlage 16.

Per telexbericht dd. 5 Juli 1940 maakte kolonel *van Alphen* de tekst van het door de Duitsers vastgestelde erewoord bekend, welke, volgens dit telexbericht, aldus luidde:

> „hierdoor verzeker ik op eerewoord, dat ik gedurende dezen oorlog, althans zoolang nederland zich met het duitsche rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front noch direct, noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen duitschland. ik zal geen handeling begaan of verzuim plegen, waardoor het duitsche rijk schade, van welken aard ook, zou kunnen lijden".

Kolonel *van Alphen* maakte hierbij bekend, dat ieder, die bereid was deze verklaring af te leggen, bevoegd was het gegeven woord te allen tijde weer terug te nemen.

Schout bij nacht *Heeris* gaf de tekst van de verklaring aan de marine door, waarbij ook hij o.m. aantekende, dat het vaststond, dat ieder, die deze verklaring aflegde, bevoegd was het gegeven woord te allen tijde weer terug te nemen. Bovendien deelde hij mede, dat de bedoeling van de laatste zin der erewoordverklaring door de Duitse autoriteiten schriftelijk in dier voege was toegelicht, dat de handeling of het verzuim opzettelijk moest zijn gepleegd. Voorts achtte hij het zijn plicht bekend te maken, dat ieder persoonlijk te beslissen had, wat hij in deze meende te moeten doen, doch dat hij het tekenen der verklaring niet in strijd achtte met de officierseed en de officierseer en dat hij daarin niet een ontoelaatbare handeling zag.

Na de internering van de opperbevelhebber en de heer *J. van Voorst tot Voorst* heeft de toen hoogst in rang zijnde opperofficier, luitenant-generaal *Best,* op 6 Juli 1940 opnieuw een vergadering van 14 vlag- en opperofficieren belegd. De bedoeling was tot een standpunt met betrekking tot het erewoord te komen.

Aan deze officieren was het dringende verlangen van de hoofd- en subalterne officieren bekend gemaakt, die wensten te weten welke houding de opper- en vlagofficieren tegenover deze moeilijke materie zouden innemen. Tijdens deze vergadering was de definitieve inhoud van de af te leggen verklaring bekend. Zij, die er vóór waren de erewoord-verklaring te tekenen beriepen zich op de aantekening van de heer *H. van Voorst tot Voorst,* hierboven vermeld.

De heer *van Alphen* werd ter vergadering ontboden en verklaarde dat deze aantekening de mening van de opperbevelhebber weergaf, nl. dat deze geen bedenking tegen de geformuleerde verklaring zou hebben. Voorts verklaarde de heer *van Alphen,* dat hetgeen schout

bij nacht *Heeris* en generaal-majoor *Carstens* stelden, nl. dat het erewoord te allen tijde kon worden herroepen en dat bij het plegen van een handeling of verzuim, waardoor het Duitse Rijk schade zou kunnen lijden, opzettelijkheid werd vereist, juist was.

De heren *van den Bent* en *Best* spraken er hun verwondering over uit, dat de opperbevelhebber zijn mening zou hebben gegeven, zonder bekend te zijn met de definitieve tekst. Ook verklaarden deze generaals, dat de vereiste verklaring op erewoord niet in overeenstemming kon worden geacht met de eed van trouw aan de Koningin, omdat Nederland zich in volle oorlog met Duitsland bevond en de onderhavige verklaring feitelijk het nakomen van de officierseed belette.

De andere vlag- en opperofficieren waren van oordeel, dat, waar de opperbevelhebber zeker geen bedenkingen zou hebben gekoesterd tegen de oorspronkelijke tekst, hij zeker ook geen bezwaar zou maken tegen de tekst met de genoemde toevoegingen nl. de mogelijkheid tot teruggeven van het erewoord en het vereist zijn van opzet.

Hiertegenover stelde generaal *Best,* dat het de vraag was, of de opperbevelhebber, na de ondervonden behandeling, de arrestatie, nog deze zienswijze zou huldigen. Ook stelde de heer *Best* de vraag, of deze behandeling niet mede van invloed diende te zijn bij het bepalen van het door de opper- en vlagofficieren in te nemen standpunt. Op deze vraagpunten werd door de vergadering niet verder ingegaan.

Gezien de niet te overbruggen tegenstellingen werd door de vlag- en opperofficieren besloten, geen besluit of conclusie van de vergadering naar buiten kenbaar te maken.

Op 12 Juli heeft kolonel *van Alphen* een bericht uitgegeven aan alle desbetreffende autoriteiten, dat naar zijn mening het afleggen van de verklaring, welke van de beroepsmilitairen werd gevraagd, in de gegeven omstandigheden in 's lands belang was, echter zonder dit laatste te motiveren.

Op 14 Juli 1940 hebben de beroepsofficieren van de Nederlandse krijgsmacht met uitzondering van een klein aantal de gevraagde verklaring op erewoord afgelegd [1]). De verklaring is niet getekend door 8 officieren van de Koninklijke marine, 9 officieren van de Koninklijke landmacht, 41 officieren van het K.N.I.L.; 12 cadetten van het K.N.I.L. alsmede 1 stoker der Koninklijke marine hebben de verklaring, welke hun is voorgelegd zonder dat daar een erewoord aan te pas kwam, niet ondertekend.

[1]) Bijlage 27.

Bij een beoordeling van hetgeen gebeurd is, dient vooraf vastgesteld te worden of het de krijgsgevangen Nederlandse militairen in het algemeen was toegestaan een erewoord te geven teneinde krijgsgevangenschap te ontgaan.

Volgens artikel 10 van het reglement betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land van 1907 kunnen de krijgsgevangenen op erewoord in vrijheid worden gesteld, indien de wetten van hun land hun zulks veroorloven. De commissie wijst er op, dat de vraag hierbij niet is, of de wetten van het bezette land de vijand dit al dan niet veroorloven, zodat het niet nodig is, dat de vijand zich op een wettelijke bepaling moet kunnen beroepen, welke hem het recht zou geven krijgsgevangenen op hun erewoord vrij te laten. De vraag is echter, of de wetten van Nederland de krijgsgevangenen toestonden zich in vrijheid te laten stellen („si les lois de leur pays les y autorisent"). De vraag dient dus beantwoord te worden, of de Nederlandse wetten krijgsgevangen Nederlandse militairen veroorloofden een erewoord te geven. Met de grote meerderheid der deskundigen beantwoordt de commissie deze vraag bevestigend. Immers, als algemene regel kan aangenomen worden, dat aan de onderdanen geoorloofd is, hetgeen de wetten niet verbieden. Indien in concreto op deze regel een uitzondering zou moeten worden aangenomen, dan dienen hiervoor in elk geval gewichtige argumenten, welke de commissie i.c. niet zijn gebleken, aangevoerd te worden. Nu genoemd reglement Nederland reeds jaren bond, had verwacht kunnen worden, dat de Regering, indien zij wenste, dat haar militairen als krijgsgevangenen geen erewoord zouden geven, dit uitdrukkelijk had vastgesteld. Het tegengestelde echter is het geval. In het velddienstvoorschrift voor het Nederlandse leger, op 18 November 1935 door de Minister van Defensie a.i. vastgesteld, wordt in punt 635 over het erewoord, bedoeld in de artikelen 10 en 11 van genoemd reglement, uitdrukkelijk gesproken en een gedragslijn met betrekking tot het erewoord voorgeschreven; indien de Regering het geven van het erewoord niet had willen toestaan, had zij deze regeling niet gegeven, doch zou zij het geven van het erewoord in genoemd velddienstvoorschrift uitdrukkelijk hebben moeten verbieden. Uit artikel 25 van de Bevorderingswet voor de Zeemacht kon eveneens de conclusie getrokken worden, dat het geven van een erewoord door een marine-officier toelaatbaar was.

Ook de opperbevelhebber — door de Regering bij haar vertrek bekleed met Regeringsgezag hier te lande — heeft zich op het standpunt

gesteld, dat een officier in het algemeen tot het geven van een erewoord bevoegd is.

Een andere vraag is echter, of het erewoord, dat de beroepsofficieren op 14 Juli 1940 hebben afgelegd, een erewoord is als bedoeld in artikel 10 van het reglement betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land. Deze vraag is van groot belang, omdat o.m. van het antwoord hierop de toepasselijkheid afhangt van het tweede lid van het zojuist genoemde artikel 10, waarin bepaald wordt, dat de eigen Regering gehouden is van een militair, die zijn erewoord heeft gebroken, generlei dienst te vorderen of aan te nemen, strijdig met het gegeven woord.

De opvatting is voor de commissie verdedigd, dat artikel 10 niet toepasselijk was, omdat de Duitsers dit erewoord niet hadden mogen vragen en het nog minder gegeven had mogen worden, omdat Nederland geen wet had, waarbij het vrijlaten op erewoord van krijgsgevangenen werd erkend en geregeld. Op deze grond meende de Nederlandse Regering te Londen niet gebonden te zijn aan het tweede lid van artikel 10 van het Landoorlogreglement. Uit het voorafgaande is gebleken, dat de commissie deze gedachtengang niet tot de hare kan maken.

Tot dezelfde conclusie als de Regering te Londen komt professor *Verzijl,* zij het op geheel andere gronden. Volgens hem is het twijfelachtig, of de krijgsgevangenen in de zin van artikel 10 door de Duitsers in vrijheid werden gesteld, daar de bezetter aan de krijgsgevangenen na het geven van het erewoord slechts een zekere bewegingsvrijheid toeliet binnen de onvrijheid; immers zij konden de facto niet gaan waarheen zij wilden, doch moesten binnen de Nederlandse grenzen blijven. De heer *Verzijl* wijst er echter op, dat dit zijn persoonlijke visie is en dat de literatuur op dit punt een ontzaglijke verscheidenheid van meningen geeft.

Hoezeer de commissie met professor *Verzijl* van oordeel is, dat de Duitsers de Nederlandse krijgsgevangenen de facto slechts binnen het Nederlandse bezette gebied vrijheid van beweging lieten met alle beperkingen van dien, meent zij, dat hieruit niet volgt, dat het op 14 Juli 1940 gegeven erewoord niet valt onder artikel 10 van het Landoorlogreglement. De commissie ziet geen dwingende reden, waarom artikel 10 niet toepasselijk zou kunnen zijn op een beperkte vrijlating, ook al zou het artikel in de eerste plaats voor algehele vrijlating geschreven zijn. Zij is er met name niet van overtuigd, dat een krijgsgevangene, die gedurende een korte tijd bewegingsvrijheid geniet onder bepaalde voorwaarden, waartoe hij zich op erewoord heeft verbonden, niet met de meeste nauwgezetheid („scrupuleusement") de verplichtingen moet vervullen, die hij op zich heeft genomen. In punt 635 van het velddienstvoorschrift 1935 staat dan ook in het algemeen, dat een gegeven erewoord onder alle omstandigheden „met de uiterste nauwgezetheid" (kennelijk een vertaling van „scrupuleusement" in artikel 10 van het Landoorlogreglement) moet worden nagekomen. De consequentie nu van het standpunt van professor *Verzijl* is naar de mening van de commissie, dat, indien een krijgsgevangene b.v. een erewoord breekt, hetgeen deze heeft gegeven met het oog op een beperkte tijdelijke bewegingsvrijheid — b.v. in verband met een wandeling buiten het kamp — artikel 10 niet van toepassing zou zijn. Deze consequentie acht de commissie onjuist, daar dan slechts een erewoord volkenrechtelijk zou gelden, indien het gegeven was in verband met een algehele vrijlating, een opvatting waartoe de tekst niet dwingt, hoewel de commissie gaarne aanneemt, dat artikel 10 historisch beschouwd hiervoor kan geschreven zijn. Bovendien was de vrijlating van de krijgsgevangenen toch zodanig, zoals professor *van Hamel* opmerkt, dat de bezetter de vrijheid gaf, die hij geven kon.

De commissie meent inderdaad, dat in ieder geval tegen de genoemde opvatting gesteld moet worden, dat de vrijheid der krijgsgevangenen in het maatschappelijk leven dezelfde was als die van elke burger, zij het uiteraard binnen de grenzen van de verplichtingen, welke zij krachtens het erewoord op zich hadden genomen.

Voorts kan tegen de redenering van professor *Verzijl* gesteld worden, dat artikel 79 van het Wetboek van Militair Strafrecht bedreigt met de doodstraf, levenslange gevangenisstraf of tijdelijke gevangenisstraf van ten hoogste 20 jaren niet alleen degene, die in tijd van oorlog een door hem gegeven belofte of aangenomen voorwaarde, waaronder hij uit Nederlandse krijgsgevangenschap tijdelijk of voorgoed is ontslagen, schendt of daartoe samenspant (op dit geval doelt kennelijk de vrijlating krachtens artikel 10 van het Landoorlogreglement in de zin, waartoe professor *Verzijl* deze wil beperken), doch ook de vijandelijke krijgsgevangene, die in tijd van oorlog opzettelijk in strijd met een door hem in Nederlandse krijgsgevangenschap gegeven belofte zich verwijdert. Het laatste doet zich dus voor in gevallen, waarbij zeer beperkte vrijheid van beweging wordt toegestaan, zoals b.v. het in strijd met een erewoord ontvluchten tijdens

een wandeling buiten het kamp. Hieruit kan de gevolgtrekking worden gemaakt, dat elke schending van het erewoord zwaar gestraft kan worden, ongeacht de mate waarin bewegingsvrijheid wordt toegestaan. Het Nederlandse militaire strafrecht maakt dus geen uitzondering. Dit is voor de commissie een beweegreden te meer om bij de uitlegging van het door Nederland ondertekende verdrag geen onderscheid te maken tussen een meer of minder beperkte vrijlating, nu het Nederlandse recht deze noch in de wet (zij het in haar toepassing op vijandelijke krijgsgevangenen) noch in een instructie aan het leger kent en de tekst van het Landoorlogreglement hiertoe niet dwingt en evenmin in deze richting wijst.

De opvatting van de heer *Mathon,* dat na de „Erlass" van de Führer van het Duitse Rijk, o.a. de beroepsofficieren uit krijgsgevangenschap waren „entlassen" en dus weder als vanouds in de positie van actief officier waren teruggekeerd, kan de commissie niet volgen, omdat de laatste regel van de „Erlass" juist voor de beroepsofficieren een uitzondering maakt en dezen voorlopig niet voor „Entlassung" in aanmerking deed komen. Later werd bepaald, dat hun vrijlating afhankelijk werd gesteld van de voorwaarde, dat zij op 14 Juli de door de bezetter vastgestelde erewoordverklaring moesten tekenen.

De opvatting van hen, die — zij het op verschillende gronden — tot de conclusie komen, dat het gegeven woord geen erewoord in de zin van artikel 10 geacht kan worden, kan de commissie dus niet volgen.

De beroepsofficieren hebben hun erewoord vrijwillig gegeven, terwijl zij de status van krijgsgevangen officier hadden. Zij waren hieraan dus krachtens het velddienstvoorschrift gebonden. Welke status zij daarna kregen kan aanleiding geven tot belangrijke juridische beschouwingen, doch met betrekking tot het erewoord waren zij — welke hun status later ook was — in beginsel gehouden dit gestand te doen, zowel krachtens het velddienstvoorschrift als krachtens het internationale recht.

Ook al zou men dus neigen tot het standpunt, dat de vrijlating van de beroepsofficieren in Juli 1940 een beperkte vrijlating was, dan nog is de commissie van oordeel, dat daaruit — ook al zou men aannemen, dat artikel 10 van het Landoorlogreglement daarvoor niet is geschreven — volgt, dat de beroepsofficier gebonden was. Het velddienstvoorschrift spreekt in deze een te duidelijke taal. Ook voor de Regering geldt in deze suppositie naar het oordeel der commissie artikel 10, daar de tekst daarvan ook een beperkte invrijheidstelling kan omvatten en zeker niet blijkt, dat zij deze uitsluit. Indien een verdragsluitende Mogendheid eenzijdig een dergelijke beperkende uitlegging zou toepassen ten opzichte van het erewoord, dat zozeer verweven is met de militaire beroepseer, zou dit een uitlegging zijn, welke de bedoeling van het verdrag illusoir zou maken.

Met betrekking tot de vraag, of de Indische officieren hier te lande gebonden waren aan het Indische voorschrift, inhoudende, dat het aan krijgsgevangenen, behorende tot het Nederlandsch-Indische leger, verboden was zich op erewoord in vrijheid te doen stellen, heeft de secretaris-generaal, wnd Hoofd van het Departement van Koloniën, in een brief aan de opperbevelhebber het standpunt ingenomen, dat bedoeld voorschrift niet gold voor de Indische officieren, gedetacheerd bij het Nederlandse leger. De opperbevelhebber heeft dit gesanctioneerd. Het voorschrift was speciaal geschreven voor de omstandigheden in Nederlandsch-Indië. Wanneer men van gevoelen is, dat in het algemeen het geven van een erewoord geoorloofd was voor de officieren van het Nederlandse leger, zouden de verhoudingen scheef getrokken zijn, wanneer voor een kleine categorie officieren, die gedetacheerd waren bij dit leger en onder dezelfde omstandigheden krijgsgevangen waren gemaakt, op dit punt een voorschrift zou gelden, dat bepaaldelijk niet voor de onderhavige omstandigheden was bedoeld.

Over de vraag, of de secretaris-generaal van Koloniën bevoegd was in deze kwestie op te treden, merkt de commissie op, dat de secretaris-generaal niet — zoals sommigen menen — het genoemde Indische voorschrift heeft ingetrokken, doch dat hij slechts aan de opperbevelhebber op diens verzoek heeft medegedeeld, dat het voorschrift niet gold voor hier te lande aanwezige militairen van het Nederlandsch-Indische leger. Het interpreteren van een Nederlandsch-Indisch voorschrift was onder normale omstandigheden in de eerste plaats de taak van het Indische gouvernement en in hoogste instantie behoorde dat tot de competentie van het opperbestuur. Echter dient in het oog te worden gehouden, dat van geen van deze beide instanties de facto een beslissing verkregen kon worden. Onder deze omstandigheden moest het wnd. Hoofd van het Departement van Koloniën optreden. Dit optreden is door de opperbevelhebber, die met het algemene Regeringsgezag, voor zover het het bezette gebied betrof, was bekleed, gesanctioneerd.

Uit het bovenstaande is de mening van de commissie gebleken, dat het geven van een erewoord, gezien de in 1940 in Nederland geldende bepalingen hieromtrent, in het algemeen gesproken, toelaatbaar was.

Wat de inhoud van de erewoordverklaring betreft, welke op 14 Juli 1940 is getekend, wil de commissie het volgende opmerken. Volgens de tekst waren de Nederlandse beroepsofficieren aan hun erewoord gebonden, „gedurende dezen oorlog, althans zoolang Nederland zich met het Duitsche Rijk in oorlogstoestand bevindt". De uitbreiding welke door de verklarende bijzin aan het begrip „oorlog" werd gegeven, kon dus de tijdsduur, gedurende welke de officieren gebonden waren, veel langer maken dan vroeger gebruikelijk was. Een oorlogstoestand blijft immers bestaan, ook wanneer van feitelijke krijgsverrichtingen geen sprake meer is. Vooral echter de laatste zin van de tekst van het erewoord: „Ik zal geen handeling begaan of verzuim plegen, waardoor het Duitsche Rijk schade van welken aard ook zou kunnen lijden", bond de beroepsofficieren zodanig, dat de commissie het tekenen hiervan als ontoelaatbaar beschouwt. Van algemene bekendheid was immers, dat de wettige Nederlandse Regering de strijd tegen het Duitse Rijk voortzette. In zulk een situatie behoort de Nederlandse beroepsofficier zeker geen verklaring te tekenen, krachtens welke hij verplicht zou zijn ieder verzet van de bevolking tegen de bezetter, ook dat waarvan de rechtmatigheid buiten twijfel stond [1]), feitelijk afbreuk te doen. Hij was immers krachtens de boven aangehaalde bewoordingen verplicht de Duitsers in kennis te stellen van zijn eventuele wetenschap aangaande dit verzet.

In de verklaring was niet opgenomen, dat de handeling of het verzuim opzettelijk moest zijn gepleegd. In zijn rondschrijven naar aanleiding van het tekenen der erewoordverklaring aan het marinepersoneel heeft de heer *Heeris* dit wel uitdrukkelijk gesteld. De commissie meent ook, dat de verklaring zodanig geïnterpreteerd diende te worden, dat de opzet een wezenlijk element was. Maar dit is eigenlijk vanzelfsprekend en doet niet af aan de hiervoren bedoelde ontoelaatbaarheid.

Wat de herroepelijkheid van het gegeven woord betreft, merkt de commissie op, dat hierdoor inderdaad een weg werd opengelaten, waarlangs degene, die zich later bezwaard gevoelde, aan eventuele consequenties van het tekenen kon ontkomen. Hij had zich dan te melden bij de Duitse militaire autoriteiten, die hem weer in krijgsgevangenschap terugplaatsten.

De opperbevelhebber heeft in 1940 vele malen met de Duitse autoriteiten over de tekst van een erewoord onderhandeld. Naar zijn gevoelen was er bij de officieren veel tegenstand tegen het niet-geven van een erewoord en dus tegen het gaan in krijgsgevangenschap. Hij heeft de vlag- en opperofficieren samengeroepen teneinde deze kwestie met hen te bespreken en zo mogelijk tot een gemeenschappelijk standpunt te komen. Uit deze vergadering bleek hem, dat zijn gevoelen, dat veel officieren voor het geven van een erewoord waren, juist was.

Het meest juiste standpunt achtte de opperbevelhebber, dat de beroepsofficieren en bloc in krijgsgevangenschap zouden gaan. Gezien de houding van de beroepsofficieren heeft hij getracht van de Duitsers een tekst voorgeschreven te krijgen die toelaatbaar was.

De opperbevelhebber heeft zijn definitieve mening over deze kwestie aan de officieren kenbaar willen maken, maar hij kon dit eerst doen wanneer hij de inhoud van het erewoord kende. Hij heeft evenwel geen officiële beslissing meer kunnen nemen, omdat hij, voordat de definitieve tekst bekend was, door de Duitsers in krijgsgevangenschap werd gevoerd.

Na de arrestatie van generaal *Winkelman* heeft, zoals reeds werd opgemerkt, luitenant-generaal *Best* opnieuw de vlag- en opperofficieren bijeengeroepen, ten einde over deze kwestie te spreken.

In deze vergadering is de aantekening van de heer *H. van Voorst tot Voorst* ter tafel gebracht. Omdat hieruit volgens een meerderheid uit de vergadering bleek, dat de opperbevelhebber geen bedenkingen tegen het tekenen van het erewoord meer zou hebben, heeft deze meerderheid zich hierop beroepen. Een minderheid heeft krachtig tegen het tekenen van het erewoord geageerd. Een eenstemmig advies aan de officieren is door deze vlag- en opperofficieren niet gegeven kunnen worden.

De commissie betreurt het, dat de vlag- en opperofficieren niet tot een eenstemmig advies zijn gekomen. Ook spreekt zij er haar teleurstelling over uit, dat de meerderheid van de vlag- en opperofficieren uit de arrestatie van de opperbevelhebber niet de conclusie heeft getrokken, dat zeer grote voorzichtigheid in het toegeven aan Duitse wensen geboden was. Bovendien wist ook de meerderheid, dat, aannemende, dat de aantekening van de chef-staf landmacht de mening van de opperbevelhebber juist weergaf, deze toch niet anders dan

[1]) Vgl. deel 7 A van het verslag van de commissie, hoofdstuk I, § 4.

voorlopig moest geacht worden, omdat de aantekening gemaakt was vóór de bekendmaking van het erewoord. De commissie tekent hierbij aan dat het „papiertje" met de aantekening van de heer *H. van Voorst tot Voorst* betrekking had op een oudere, veel minder vèrgaande tekst van het erewoord. Deze tekst echter was — voor zover de commissie heeft kunnen nagaan — niet ter vergadering bekend. Aangenomen moet worden, dat de toenmalige Duitse militaire autoriteiten van de arrestatie van generaal *Winkelman* en het interneren van de heren *van Voorst tot Voorst* gebruik hebben gemaakt om de achtergebleven Nederlandse militaire autoriteiten met een veel verdergaande tekst te overvallen. Het wantrouwen tegen de Duitse bedoelingen van de minderheid der opperofficieren was dus wel gerechtvaardigd. De commissie is van mening, dat de vlag- en opperofficieren, toen hun met nadruk gevraagd was door de onder hen dienende hoofd- en subalterne officieren om leiding te geven op een voor het officierskorps zeer belangrijk tijdstip, hierin hebben gefaald.

Het gevolg van de houding van deze hoge militaire autoriteiten was, dat de beroepsofficieren van de landmacht als enig richtsnoer kregen de mededeling van de sous-chef van de staf — na de arrestatie van de opperbevelhebber belast met de leiding op het Algemeen Hoofdkwartier —, welke inhield, dat naar zijn mening het afleggen van de verklaring, welke van de beroepsofficieren werd gevraagd, in de gegeven omstandigheden in 's lands belang was.

Het is de commissie niet duidelijk welk landsbelang de heer *van Alphen* hierbij op het oog had. Tijdens haar onderzoek was deze reeds gestorven, zodat zij hem niet als getuige heeft kunnen horen.

De beroepsofficieren van de zeemacht ontvingen van schout bij nacht *Heeris* een schrijven, waarin deze verklaarde het tekenen niet in strijd te achten met de officiers-eed en de officiers-eer en daarin geen ontoelaatbare handeling te zien. De nadruk legde de heer *Heeris* in dit schrijven op de persoonlijke beslissing, welke hij niet belastte met de mededeling, dat het tekenen in 's lands belang was.

Het naar voren gebrachte argument, dat de beroepsofficieren na het geven van het erewoord hier te lande konden blijven en leiding konden geven aan de reserve-officieren en de bevolking, zou slechts zin hebben bij verzet tegen de Duitsers, hetgeen het gegeven woord juist uitsloot. Op welk ander dan militair- of para-militair terrein reserve-officieren en anderen na Mei 1940 behoefte hadden aan leiding van de Nederlandse beroepsofficieren, is de commissie niet duidelijk geworden.

Veel waardering heeft de commissie voor die beroepsofficieren, die geweigerd hebben de — naar het oordeel van de commissie niet toelaatbare — erewoordverklaring te tekenen. Zij hebben de vrijheid onder de voorwaarden, die de erewoordverklaring inhield, niet willen aanvaarden en zich in krijgsgevangenschap laten voeren. De eigen verantwoordelijkheid voor deze uitgesproken persoonlijke daad is door hen op de juiste wijze begrepen. Hetzelfde geldt voor de 12 cadetten van het K.N.I.L. alsmede de stoker der Koninklijke marine, die een soortgelijke verklaring niet hebben willen tekenen.

Toch wil de commissie het gedrag van de overgrote meerderheid der beroepsofficieren niet veroordelen, omdat er een aantal gronden is, waarop deze gedisculpeerd geacht kunnen worden. In de eerste plaats noemt de commissie de brief van 26 Juni 1940 over de Opbouwdienst, welke van het Algemeen Hoofdkwartier is uitgegaan. Uit deze brief kon de conclusie getrokken worden, dat de opperbevelhebber het geven van een erewoord niet verbood. In het telex-bericht van 1 Juli 1940 wees de opperbevelhebber vervolgens uitdrukkelijk op de vrijheid van mening, welke het personeel ten aanzien van het erewoord had.

Tenslotte — en dit acht de commissie doorslaggevend, gezien de hiërarchische verhoudingen — hebben de beroepsofficieren de erewoordverklaring getekend, daartoe gebracht door de houding van vele opper- en vlagofficieren en door de begeleidende brieven, welke zij tezamen met de erewoordverklaring ontvingen.

In dit verband wil de commissie nog herinneren aan het feit, dat het hoofd van het afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie op een ogenblik, waarop de tekst van het erewoord nog niet vaststond en waarop de opperbevelhebber zijn mening omtrent de toelaatbaarheid nog niet had gegeven, aan de onder hem dienende officieren de raad heeft gegeven om de verklaring te tekenen. De commissie acht dit voorbarige optreden onjuist.

Bij het vellen van haar oordeel over het breken van het erewoord gaat de commissie in de eerste plaats van het standpunt uit, dat een gegeven erewoord met de meeste nauwgezetheid moet worden nagekomen.

Toen de Nederlandse krijgsmacht, voor zover in bezet Nederland aanwezig, in 1940 capituleerde, werd zij krijgsgevangen verklaard.

De beroepsofficieren kregen daarna de keus in krijgsgevangenschap te worden weggevoerd, of, wanneer zij de erewoordverklaring tekenden, in vrijheid te worden gesteld.

De bezetter had het recht een erewoordverklaring aan de beroepsofficieren voor te leggen. Toen dezen in Juli 1940 de voorgelegde erewoordverklaring vrijwillig tekenden, waren zij daaraan gebonden.

De commissie heeft de indruk, dat de Duitse militaire autoriteiten zich ten opzichte van de beroepsofficieren over het algemeen aan de geldende internationale en nationale wetten en gebruiken hebben gehouden. Hadden zij dit niet gedaan, dan had het houden van het gegeven woord niet gevraagd kunnen worden, omdat de Duitsers dan zelf hun deel van de overeenkomst niet zouden zijn nagekomen.

Degene, die later meende, dat het gegeven erewoord hem zodanige verplichtingen oplegde, dat hij het niet kon houden, had zich in beginsel bij de Duitse militaire autoriteiten te melden; hij werd dan teruggebracht in de situatie, waarin hij vóór het afleggen van de erewoordverklaring verkeerde, nl. in krijgsgevangenschap.

Er zouden zich op dit punt in het algemeen, naar de commissie meent, geen moeilijkheden hebben voorgedaan, wanneer niet de Duitse civiele autoriteiten bij het voortschrijden van de oorlog keer op keer en op de meest ernstige wijze het Landoorlogreglement ten aanzien van de bevolking in haar geheel hadden geschonden.

In de jaren na 1940 werd het dan ook voor de beroepsofficieren, die krachtens hun erewoordverklaring op de plaats rust stonden, steeds moeilijker te berusten in een toestand, waarin een klein deel van de bevolking actief, maar een zeer groot deel van de bevolking passief tegen de Duitse bezetter verzet pleegde. Daarbij kon men in de situatie komen te verkeren de Duitsers in kennis te moeten stellen van eventuele wetenschap omtrent het verzet.

De oorlog veranderde na 1940 reeds spoedig in een strijd met een steeds meer totalitair karakter en de bezetter schond keer op keer de menselijke rechten. Een aantal beroepsofficieren heeft toen gemeend het erewoord te kunnen breken, hetzij door naar Engeland te gaan om zich bij de Nederlandse strijdkrachten aldaar te voegen, hetzij door zich bij het verzet aan te sluiten.

Andere officieren, die eveneens meenden niet langer werkeloos te kunnen toezien, hebben het erewoord teruggegeven en zich in krijgsgevangenschap laten voeren, met de bedoeling daaruit te ontsnappen om, hetzij naar Engeland te gaan, hetzij zich bij het verzet aan te sluiten. Een aantal van hen is dit ook gelukt.

De meerderheid van de commisie meent, dat de tweede weg, de weg dus via de krijgsgevangenschap, de juiste is geweest. Slechts wanneer die weg niet mogelijk was — er konden zich inderdaad omstandigheden voordoen, waardoor een zo ernstig conflict van plichten kon ontstaan, dat hij, die zijn erewoord brak, gedisculpeerd kon zijn —, acht de meerderheid van de commissie het breken van het erewoord aanvaardbaar. Uiteraard speelden bij beslissingen of men al dan niet zijn erewoord kon breken, subjectieve elementen een rol. De meerderheid van de commissie kan zich dan ook voorstellen, dat, wanneer officieren wegens het breken van hun erewoord voor een krijgsraad zouden zijn gedaagd, deze de een wel, en de ander niet veroordeeld zou hebben. Gezien het subjectieve element kan zij uiteraard niet treden in de gevallen, waarin wel, en in de gevallen, waarin geen disculpatiegronden aanwezig waren. In elk geval meent de meerderheid der commissie, dat die officieren, die na Mei 1942 in krijgsgevangenschap zijn afgevoerd, en daaruit b.v. wegens ziekte op erewoord werden ontslagen, wel zeer ernstige redenen gehad moeten hebben om hun erewoord te breken.

Het standpunt van de Regering te Londen heeft de commissie hierboven reeds in haar beschouwingen betrokken. Daarbij bleek, dat zij zich niet met de door de heer *Dijxhoorn* ontwikkelde gedachtengang heeft kunnen verenigen.

De meerderheid van de commissie acht het op grond van het tweede lid van artikel 10 van het Landoorlogreglement onjuist, diensten aan te nemen van officieren in strijd met hun op 14 Juli 1940 gegeven erewoord. Deze meerderheid is van oordeel, dat het ten aanzien van het aannemen van deze diensten niet terzake doet, of de betrokken officier zich voor zijn geweten niet gebonden achtte. Dit kon deze persoonlijk in bepaalde opzichten disculperen, doch had geen invloed op de volkenrechtelijke verplichtingen van de Regering. De meerderheid van de commissie keurt het beleid der Regering dan ook af, waar zij de hierbedoelde diensten heeft aanvaard. De Regering had van de diensten van de betrokken officieren wel gebruik kunnen maken in de oorlog tegen Japan of Italië. De bondgenoten van Duitsland waren in de erewoordverklaring niet genoemd.

Critiek is er geweest op de houding, die de Regering na de bevrijding ten opzichte van die beroepsofficieren, die hun erewoord hadden gebroken, heeft aangenomen.

Voorzover deze critiek ging tegen het accepteren van de diensten van beroepsofficieren die, na onder moeilijke omstandigheden naar Engeland te zijn overgestoken, in strijd met het door hen gegeven erewoord door de Regering aldaar in dienst waren genomen, verwijst de meerderheid van de commissie naar haar hiervoor ontwikkelde standpunt.

Grotere bezwaren heeft deze meerderheid nog tegen het beleid van de Regering toen zij die beroepsofficieren, die na op 15 Mei 1942 in krijgsgevangenschap te zijn afgevoerd, wegens een bijzondere omstandigheid op erewoord werden ontslagen (b.v vermeende of echte ziekte), na de bevrijding van het Zuiden des lands — dus voordat Duitsland gecapituleerd had — in dienst heeft genomen voor de strijd tegen Duitsland.

Voor de Regering was na de bevrijding van het Zuiden, doch vóór de capitulatie van Duitsland, het tweede lid van artikel 10 van het Landoorlogreglement nog van toepassing. Er waren toen overigens genoeg functies waarvan de vervulling niet in strijd kwam met het gegeven erewoord, zoals het recruteren van troepen voor Indië.

Een minderheid van de commissie kan zich met deze conclusies t.a.v. het „breken" van het erewoord slechts ten dele verenigen.

In de eerste plaats is zij van mening, dat men een onderscheid moet maken tussen een tweetal vragen: in hoeverre bleef men aan de verplichtingen van het erewoord gebonden en, wanneer men meende daaraan niet meer te mogen voldoen, was men dan verplicht zijn geprivilegieerde positie prijs te geven door het erewoord terug te geven.

De bindende kracht van een erewoord kan niet onbeperkt zijn; met name kan degene, die het aflegt er niet door gebonden worden om zelf de algemene rechtsbeginselen der eigen nationale wetgeving te schenden, nog minder om zelf inbreuk te plegen op de oorlogswetten of de rechten van de mens. Tot hetgeen in zich zelf ongeoorloofd is kan men op geen enkele wijze gebonden worden. Een uitwerking van dit algemene rechtsbeginsel vindt men in ons burgerlijk recht b.v. in de bepaling van artikel 1371 j.o. 1373 B.W.: een overeenkomst, die bepalingen bevat in strijd met de wetten, de openbare orde of de goede zeden, is nietig, dus van de aanvang af krachteloos. Anders dan voor een burgerrechtelijke verbintenis geldt voor een erewoord nog, dat het naar zijn aard niet half wél en half niet kan binden, het bindt wél of het bindt niet en wanneer het verplicht tot gedragingen in strijd met de rechten van de mens, de oorlogswetten en de algemene beginselen van het nationale recht, dan bindt het niet. Elke oorlogvoerende mogendheid die aan krijgsgevangenen een erewoord vraagt, kan zich dit zeer goed realiseren.

Welke bindende kracht moet nu in het licht van het voorafgaande toegekend worden aan de verplichtingen, vervat in het erewoord, zoals dat in 1940 door de Nederlandse beroepsofficieren werd gegeven? De vraag in het midden gelaten, of dit erewoord reeds van de aanvang af verplichtingen tot gedragingen in strijd met de rechten van de mens, de oorlogswetten of de algemene beginselen der Nederlandse wetgeving impliceerde, is de minderheid der commissie, hier aan het woord, van oordeel, dat het erewoord ongetwijfeld dergelijke verplichtingen met zich meebracht, toen de bezetter grovelijk en op grote schaal het oorlogsrecht en de rechten van de mens begon te schenden, in ieder geval dus in de loop van 1941. Strikte gebondenheid aan het erewoord zou van die tijd af degenen, die het erewoord hadden gegeven, tot medeplichtigen van de bezetter hebben moeten maken. Van die tijd af bond het erewoord hen dus niet meer. Was men in die omstandigheden verplicht het erewoord terug te geven?

Al moet de vraag, of men verplicht is een niet meer bindend erewoord terug te geven in het algemeen bevestigend worden beantwoord, toch zijn er uitzonderingen op deze regel, die zich ook in de concrete situatie van de bezettingstijd konden voordoen b.v. wanneer men zich individueel voor een zodanige situatie zag geplaatst, dat het teruggeven van het erewoord onschuldige medeburgers (b.v. ondergedoken joden) in groot gevaar zou brengen. In het verloop van de bezettingstijd deed zich zelfs een uitzondering voor, die van algemene betekenis was. Toen de bezetter nl. de „totale oorlogsvoering" geleidelijk aan zover dreef, dat hij de meest elementaire menselijke rechten met voeten trad, werd het plegen van verzet daartegen voor alle Nederlanders, de beroepsofficieren ingesloten, tot een plicht. Degenen, die de erewoordverklaring hadden ondertekend, kwamen toen te staan voor een conflict van plichten, die om in enigerlei vorm aan het verzet deel te nemen, en die om hun erewoord terug te geven. Waar het bij het verzet ging om een zo ernstige zaak als de

verdediging van de rechten van de mens, mocht men bij zijn keuze niet aarzelen.

Welke houding moest de Nederlandse Regering in deze zaak aannemen? Terecht heeft zij zich er van onthouden openlijk bekend te maken, dat de officieren, die het erewoord hadden afgelegd, daaraan niet meer gebonden waren en het niet meer behoefden terug te geven, mits zij zich slechts bij het verzet of bij de krijgsmacht aansloten. Een dergelijke bekendmaking zou er immers gemakkelijk toe hebben kunnen leiden, dat de vijand zich tegenover Nederland niet meer gebonden verklaarde aan die bepalingen van het Landoorlogreglement, waaraan hij zich tot dusver wel had gehouden.

Tenslotte rijst de vraag, of de Regering deze officieren in de strijd tegen Duitsland heeft mogen inzetten. Voor zover beroepsofficieren die hun erewoord niet hadden teruggegeven, dit hadden nagelaten op grond van de op hen rustende verplichting om zich in enigerlei vorm tegen de vijand te verzetten, stond het de Regering inderdaad in principe vrij om dit te doen. Deze officieren waren immers noch tegenover de Duitse, noch tegenover hun eigen Regering meer gebonden de verplichtingen te vervullen, die zij door het afgeven van het erewoord op zich hadden genomen, de verplichting tot het teruggeven van het erewoord daaronder begrepen. En wanneer de officieren zelf, die het erewoord hadden afgelegd, daaraan niet meer gebonden waren, dan was ook de Nederlandse Regering daardoor niet langer te hunnen aanzien gebonden. Artikel 10, tweede lid, van het Landoorlogreglement knoopt immers de verplichtingen van de Regering vast aan de verplichtingen, die op diegenen rusten, die hun erewoord hebben afgegeven. Het had echter op de weg van de Regering gelegen, voor elk afzonderlijk geval eerst door een krijgsraad te laten onderzoeken, of de betrokken beroepsofficier zich in redelijkheid niet meer aan deze verplichtingen gebonden kon achten. In bepaalde gevallen, b.v. t.a.v. de beroepsofficieren, die het erewoord gegeven hadden met de vooropgezette bedoeling om het te breken, zou het oordeel van de krijgsraad ontkennend hebben kunnen luiden.

Een opvatting, als zou in de omstandigheden, zoals die zich tijdens de bezetting hebben voorgedaan, gebondenheid aan het erewoord in het algemeen zijn blijven bestaan totdat dit zou zijn terugegeven, zou naar het oordeel van de minderheid der commissie er op neerkomen, dat men de gebondenheid aan een erewoord van hogere orde zou achten dan de gebondenheid aan de wetten en zelfs hoger dan de gebondenheid aan de algemene normen van recht en zedelijkheid.

De meerderheid van de commissie heeft hierboven reeds haar oordeel over het breken van het erewoord uitgesproken, maar wil naar aanleiding van de opmerkingen van de minderheid hierover nog het volgende naar voren brengen. Zij wil nogmaals vooropstellen, dat de situatie voor de beroepsofficieren deze was, dat zij uit krijgsgevangenschap waren vrijgelaten onder voorwaarden, welke zij op erewoord hadden verklaard te zullen naleven. Wanneer men meende zich daaraan niet te kunnen houden, had men de mogelijkheid om zijn woord terug te geven en werd men teruggeplaatst in de situatie, waarin men zich bevond toen men de verklaring tekende, nl. in krijgsgevangenschap. Iedere beroepsofficier kon zich van zijn gebondenheid aan het erewoord ontslaan door het terug te geven. Deze mogelijkheid, waarvan de pendant bij de burgerrechtelijke overeenkomst ontbreekt, verhindert, naar het oordeel van de meerderheid der commissie dan ook om te dezer zake een vergelijking te maken met een overeenkomst naar burgerlijk recht.

Voorts is het naar het oordeel van de meerderheid der commissie overtrokken het zo voor te stellen, alsof het erewoord met zich bracht dat zij, die het hadden getekend, medeplichtigen werden van de bezetter bij het bedrijven van zijn misdaden. Zoals zij boven reeds heeft aangegeven, erkent zij in bepaalde omstandigheden van overmacht het recht om het erewoord te breken. Dit is echter de uitzondering op de regel.

Tegenover de stelling, dat het optreden van de bezetter de gehele Nederlandse bevolking en dus ook de beroepsofficieren tot verzet verplichtte, merkt de meerderheid van de commissie op, dat daarbij uit het oog wordt verloren, dat er een essentieel verschil in positie was tussen de beroepsofficieren en de rest van de Nederlandse bevolking. De beroepsofficieren waren, zoals boven reeds gezegd, krijgsgevangenen, en deze positie van krijgsgevangenen verhinderde hen aan het verzet deel te nemen.

Voorts meent de meerderheid van de commissie te moeten opmerken, dat h.i. het standpunt van de minderheid er toe leidt, dat de toepassing van het Landoorlogreglement in het algemeen in gevaar wordt gebracht. Wanneer men immers aanvaardt, dat een vrijwillig gegeven woord, dat steunt op een volkenrechtelijke overeenkomst, eenzijdig wordt gebroken, dan ontneemt men de basis aan iedere regeling voor krijgsgevangenen, waardoor dezen aan grove wil-

lekeur van de vijand kunnen worden overgeleverd. Het algemeen belang eist, dat speciaal ook in oorlogsomstandigheden de regelingen, welke gemaakt zijn teneinde toch nog zo goed mogelijk de onderdanen te beschermen, worden nageleefd; in deel 7A van haar verslag [1]) heeft de commissie dan ook gesteld niet geneigd te zijn te concluderen, dat dergelijke regelingen hun zin verloren hebben.

Zoals hierboven reeds is gezegd, is de meerderheid van de commissie van oordeel, dat het voor de Regering t.a.v. het aannemen van diensten van officieren in strijd met hun gegeven erewoord, niet ter zake doet of de betrokken officier zich voor zijn geweten niet aan het erewoord gebonden achtte. Het tweede lid van artikel 10 wil naar het oordeel van de meerderheid der commissie verhinderen, dat een Regering diensten vordert of aanneemt van een officier, die door een erewoord gebonden is deze diensten niet te verrichten.

De commissie wijst er op, dat de Regering na de bevrijding zich, evenals de Regering te Londen, op het standpunt heeft gesteld, dat artikel 10 van het Reglement betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land van 1907 niet van toepasisng was op de onderhavige erewoordverklaring. Op het ogenblik, dat de beroepsofficieren de verklaring tekenden, waren zij — aldus stelde Minister *Meynen* in zijn in § 7 geciteerde brief van 13 Juli 1945 —, na hun invrijheidstelling door *Hitler,* geen krijgsgevangenen meer. Hierboven heeft de commissie de onjuistheid van deze opvatting reeds aangetoond.

De grond, waarop naar het oordeel van de toenmalige Minister van Oorlog geen actie meer zou kunnen worden ondernomen tegen die officieren, die hun erewoord hadden gebroken, was, dat door de onvoorwaardelijke capitulatie van Duitsland en de daaruit voortvloeiende beëindiging van de oorlog de ambtshandelingen van deze officieren niet meer als tegen die staat gericht waren te beschouwen. Het is duidelijk, dat dit argument ook niet aanvaardbaar is. Immers, dan zouden ook die daden, die verraderlijke Nederlanders ten behoeve van Duitsland hebben verricht, eveneens niet meer als verricht ten voordele van deze staat beschouwd kunnen zijn.

De toenmalige Minister van Oorlog heeft de onhoudbaarheid van zijn stellingen zelf implicite toegegeven, daar hij, toen bleek, dat een juridische benadering van deze problemen niet de gewenste uitkomst bracht, zijn beleid heeft bepaald zonder op de juridische facetten nader in te gaan. De toenmalige Minister van Marine heeft van het begin af aan deze facetten veel minder aandacht geschonken. Het beleid van de Regering en met name dat van genoemde Ministers was er immers op gericht na de algehele bevrijding van ons land alle krachten te bundelen voor de opbouw van de toen zo noodzakelijke krijgsmacht. Omdat een uitspraak van de toenmalige Regering omtrent de kwesties rond het erewoord grote onenigheid en tweespalt binnen het officierskorps teweeg zou hebben gebracht, acht de commissie het juist, dat zij deze kwesties toen zoveel mogelijk heeft laten rusten.

Tenslotte wijst de commissie er op, dat uit het bovenstaande gebleken is, dat de Regering duidelijk aan de krijgsmacht behoort mede te delen, of, en zo ja onder welke voorwaarden, het geven van een erewoord geoorloofd is. Bovendien bepaalt artikel 21 van de internationale conventie van Genève over de behandeling van krijgsgevangenen van 12 Augustus 1949 in het derde lid, dat elke Mogendheid bij het uitbreken van een conflict de tegenpartij dient mede te delen, of zijn wetten en regelen haar onderdanen toestaan dan wel verbieden vrijheid op erewoord of belofte te aanvaarden.

Ook is het naar het oordeel van de commissie noodzakelijk, dat bij de vorming van de officieren meer aandacht aan de problemen rond het vrijlaten op erewoord wordt geschonken. Zoals uit dit hoofdstuk is gebleken, heeft het aan voldoende kennis en inzicht ten deze bij de beroepsofficieren in 1940 nogal ontbroken.

[1]) Vgl. deel 7 A van het verslag der commissie, hoofdstuk I, 4, blz. 37.

[1]) De commissie wijst er op, dat over dit bureau en over het bureau M.V.T. reeds is gerapporteerd in de delen 4 A en 5 A van haar verslag in verband met de daarin aan de orde zijnde vraagstukken.

[1]) Bijlage 28.

61324 *(van Voorst Evekink)*

61330 *(van Voorst Evekink)*

61336 *(van Voorst Evekink)*

86852 *(Dijxhoorn)*

86853 *(Dijxhoorn)*

86854 *(Dijxhoorn)*

86855 *(Dijxhoorn)*

VIII. VOORBEREIDING VAN DE MILITAIRE TERUGKEER

§ 1. Bureau bijzondere aangelegenheden [1])

Na het optreden van de heer *van Lidth de Jeude* als Minister van Oorlog op 15 September 1942 hebben twee officieren van de generale staf, de heren *G. J. Sas* en mr. *H. J. Kruls*, respectievelijk hoofd van de IIIde en de Iste afdeling van het Departement van Oorlog, op 16 September 1942 een memorandum [1]) opgesteld, waarin zij de aandacht van de Minister vroegen voor een aantal vraagstukken betreffende de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland en de wederopbouw der krijgsmacht. Zij deelden hierin o.m. mede, dat Minister *Dijxhoorn* op 8 Februari 1941 een bureau voor bijzondere aangelegenheden (bureau B.A.) had opgericht, dat rechtstreeks onder hem ressorteerde. Dit bureau stond onder leiding van luitenant-generaal *J. F. van der Vijver*, aan wie de kolonel van de generale staf *D. van Voorst Evekink* was toegevoegd.

Deze laatste heeft bij zijn verhoor voor de commissie verklaard, dat het bureau voor bijzondere aangelegenheden (bureau B.A.) een aanvang had gemaakt met het ontwerpen van concept-richtlijnen betreffende de militaire terugkeer naar Nederland.

Het bureau kon niets doen, zolang deze richtlijnen niet door de Ministerraad goedgekeurd waren. Er kwam toen een periode van volkomen werkloosheid in afwachting van de goedkeuring. Die periode heeft de heer *van Voorst Evekink* gebruikt voor het aanleggen van een kaartregister van hetgeen in Nederland gebeurde.

Minister *Dijxhoorn* heeft de heer *Gerbrandy* benaderd en deze gevraagd, of hij de zaak in de Ministerraad mocht brengen, waarop deze zonder aarzelen zei: „Neen". Dit was, wat deze zaak betreft, het einde voor de heren *van der Vijver* en *van Voorst Evekink;* zij hebben er verder niets meer van gehoord. Dit is geweest 25 April 1941; 12 Juni 1941 kwam de ambtsperiode van Minister *Dijxhoorn* tot een einde.

Er waren in die tijd, aldus verklaarde de heer *Dijxhoorn,* tal van onderwerpen, die betrekkelijk buiten het departementale werk stonden. Die onderwerpen kon men niet uit hoofde van hun natuur toebedelen aan een bepaalde afdeling. In het bijzonder noemde de heer *Dijxhoorn* hierbij studieonderwerpen, zoals b.v. de terugkeer naar Nederland. Zo waren er meer. Toen heeft hij het nuttig geoordeeld om twee hooggeplaatste officieren, die hij liever niet wilde inschakelen voor het routinewerk van het departement, te belasten met een afzonderlijk bureau om deze uitzonderlijk moeilijke onderwerpen te bestuderen. De heer *Dijxhoorn* had daarvoor zeer bekwame allround stafofficieren, luitenant generaal *van der Vijver* en kolonel *van Voorst Evekink*. Hij had toen het bureau voor bijzondere aangelegenheden opgericht om al dergelijke onderwerpen te kunnen laten behandelen. Het bureau heeft aanvankelijk veel studiewerk gedaan; de heer *Dijxhoorn* herinnerde zich, dat het zich o.m. bemoeide met alle berichten uit Nederland. Het belastte zich met het lezen van alle kranten, die uit Nederland naar Londen overkwamen, om daaruit een studie te maken, hoe de eigenlijke situatie in die tijd in Nederland was. Voorts heeft hij het bureau opgedragen om een studie te maken van de wijze, waarop de terugkeer naar Nederland zou kunnen plaats vinden. Hij herinnerde zich ook, dat de nota voor H.M. de Koningin, welke hij destijds had ontworpen en waarin hij zijn gedachten over de terugkeer naar Nederland had neergelegd, was voorbereid door het bureau voor bijzondere aangelegenheden. De heer *Dijxhoorn* had dit wel op ministerieel niveau willen behandelen en hij is ook in die richting werkzaam geweest. Hij heeft zowel met Minister *Gerbrandy* als met zijn ambtgenoot *van Boeyen* een onderhoud gehad. Toen is hem door de heer *Gerbrandy* op een gegeven dag gezegd: „De terugkeer naar Nederland is een zaak van H.M. de Koningin persoonlijk". Het bleek de heer *Dijxhoorn* dus, dat hij — wetende, welk standpunt werd gehuldigd en bemerkende, dat de heer *Gerbrandy* zich met dat standpunt verenigde — op ministerieel niveau vastliep. Hij kon dus niet anders dan op een gegeven moment bij de Koningin een nota indienen. Was op die nota geen antwoord

[1]) Vgl. het verslag der commissie, deel 5 A hoofdstuk IV.

[2]) Bijlage 28, hoofdstuk I, sub B.

[3]) Bijlage 28, hoofdstuk I, sub A.
[4]) Vgl. voorts § 2 van hoofdstuk XI van deel 5 A van het verslag der commissie.

47838 *(de Bruyne)*

[5]) Vgl. hoofdstuk XIII van deel 4 A van het verslag der commissie.
47835 *(de Bruyne)*
47848 *(de Bruyne)*

[6]) Vgl. § 6 van hoofdstuk XIX van deel 5 A van het verslag van de commissie.

[7]) Bijlage 29, sub C.

ontvangen, dan was hij met zijn ministeriële verantwoordelijkheid op eigen gelegenheid doorgegaan. [1])

De commissie merkt in dit verband op, dat uit het bovengenoemde memorandum [2]) van de heren *Sas* en *Kruls* nog blijkt, dat in verband met het feit, dat de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland onder het Ministerie van Marine kwam te ressorteren, de majoor van de generale staf *de Broekert* met ingang van 14 Augustus 1941 bij het Departement van Marine werd geplaatst.

Het bureau B.A. werd met ingang van 1 September 1941 opgeheven [3]). Voorts was inmiddels, in de zomer van 1941, uit de Ministerraad ingesteld de Ministeriële Commissie Terugkeer [4]), waarin zitting kregen de Minister-President, alsmede de Ministers van Marine, van Binnenlandse Zaken, van Justitie, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, en van Oorlog. In de loop van de maand November 1941 werd de heer *de Broekert* onder de bevelen van de kolonel der mariniers, de heer *de Bruyne,* geplaatst, die door de Minister van Marine uit Nederlandsch-Indië was ontboden.

Toen de heer *de Bruyne* zich in December 1941, na hiervoor uit Indië te zijn opgeroepen, bij de Minister van Marine vervoegde, ontving hij zijn opdracht, welke o.m. behelsde de „militaire voorbereiding terugkeer". [5])

In het begin, aldus de heer *de Bruyne,* was de Minister van Defensie zelf de chef van een soortgelijk bureau geweest.

Aanvankelijk was de heer *de Bruyne* belast met de leiding van het bureau voorbereiding terugkeer, B.V.T. Er bestonden zeer vage ideeën over hetgeen dit bureau moest omvatten. Na een paar maanden kwam hij tot de conclusie, dat 99 % van het werk op niet-militair gebied lag. Het werk had betrekking op allerlei vraagstukken van politieke, financiële, economische en scheepvaartkundige aard. Dit heeft de heer *de Bruyne* bij de Minister naar voren gebracht, waaruit is voortgekomen, in Mei of Juni 1942, de vorming van het coördinerende Departement voor Algemene Oorlogvoering. [6]) De vraagstukken, liggende op militair gebied, werden opgedragen aan een bureau, geheten het bureau militaire voorbereiding terugkeer, M.V.T. Daar werden alle gegevens, die op militair gebied uit Nederland kwamen, verwerkt en doorgegeven aan militaire instanties, in de eerste plaats Engelse, maar ook aan Franse en Belgische. Het betrof ook het uitvoeren van bepaalde studie-opdrachten, die van Engelse zijde werden gegeven, waarbij werd gevraagd om een topografische beschrijving te geven van kusten, gedeelten van het land, rivieren, bruggen, wegen e.d. Dit alles moest worden uitgewerkt. De bedoeling was eigenlijk, dat het bureau M.V.T. (militaire voorbereiding terugkeer) de kern zou worden voor de later te vormen staf van de opperbevelhebber.

§ 2. Bureau militaire voorbereiding terugkeer (M.V.T.)

Het bureau militaire voorbereiding terugkeer (M.V.T.) [7]) onder leiding van de kolonel der mariniers *M. R. de Bruyne* is 1 Juli 1942 door de Minister van Oorlog ingesteld. Het bureau bestond voorts uit de majoors van de generale staf *P. L. G. Doorman* en *P. J. de Broekert,* de reserve-majoor voor speciale diensten ing. *W. den Boer,* de kapitein der mariniers *H. Lieftinck* en de eerste luitenant der mariniers *E. J. baron Lewe van Aduard.*

Bij gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Marine en van Oorlog a.i. van 6 Juli 1942 werden de officieren der mariniers, *de Bruyne, Lieftinck* en baron *Lewe van Aduard,* gedetacheerd bij het Departement van Oorlog, terwijl de heer *de Broekert* wederom werd geplaatst aan het Departement van Oorlog.

De taak van het M.V.T. was:

1. Het in behandeling nemen van alle vraagstukken met betrekking tot de militaire voorbereiding van de terugkeer en in verband hiermede het doen van voorstellen aan de Ministers van Oorlog en van Marine ter voorbereiding van de deelneming der beschikbare Nederlandse strijdkrachten aan operatiën tegen en in het bezette gebied.
2. Het, na verkregen goedkeuring der Regering, voorbereiden en organiseren van een „binnenlands front" in het bezette moederland.
3. Het — in nauw overleg met de betrokken instanties van de Departementen van Oorlog en van Marine — voorbereiden van de uitbreiding van de Nederlandse militaire machtsmiddelen onmiddellijk na de terugkeer in Nederland, zodanig dat zij zo spoedig mogelijk hun voorlopige taak, t.w.:

het c.q. uitvoeren van of deelnemen aan operaties voor verovering van nog bezette delen van ons grondgebied, het handhaven van orde en rust in het heroverde gebied en het c.q. deelnemen aan de bezetting van vijandelijk territoir, naar behoren zullen kunnen vervullen.

4. Het plegen van overleg en het houden van verband met andere departementen en met de betrokken geallieerde instanties, waar zulks ter uitvoering van de taak ad 1 t/m 3 nodig is en voorzover niet op

grond van enige bepalingen de tussenkomst van een andere instantie is vereist.

5. Het onderhouden van nauw contact met Hoofd Afd. III van het Departement van Oorlog met betrekking tot de uitoefening van het militair gezag in het bevrijde moederland, waarvan de voorbereiding aan genoemd hoofd is opgedragen.

6. Het inwinnen en verzamelen van militaire en politieke inlichtingen betreffende het bezette moederland.

[1]) Bijlage 30. De commissie wijst ook op Boek III, § 1 van deel 4*a* van haar verslag. Op 28 November 1942 werd ook het Bureau Inlichtingen opgericht.

Toen bij de beschikking van de Minister van Oorlog van 27 November 1942 met ingang van 1 December 1942 het bureau organisatie van de generale staf (O.G.S.) werd opgericht, werd de taak van het bureau M.V.T. hierbij als volgt omlijnd:

a. het voorbereiden, uitwerken en c.q. uitvoeren van plannen tot actie van de beschikbare Nederlandse strijdkrachten, zulks in het kader van het algemeen operatieplan van de geallieerde strijdkrachten;

b. het overleg plegen met de Britse autoriteiten omtrent de sub *a* bedoelde plannen en het daarvoor verzamelen van inlichtingen op militair gebied in Nederland, alsmede het daarvoor werven van strijdbare krachten aldaar;

c. het door tussenkomst van de Minister van Oorlog aan de Nederlandse Regering ter goedkeuring voorleggen van een volledig voorstel omtrent de sub *a* bedoelde te voeren actie.

[2]) Bijlage 31.

De commissie merkt op, dat het bij beschikking van 28 Januari 1943 door de Minister van Oorlog ingestelde bureau Militair Gezag [2]) tot taak kreeg:

het — voor zoveel nodig in overleg met de hoofden der bureaux O.G.S. en M.V.T. — verrichten van alle voorbereidende arbeid, nodig om onmiddellijk na de bevrijding van het grondgebied des Rijks in Europa of een gedeelte daarvan de uitoefening van het militair gezag mogelijk te maken; alsmede het voor zoveel nodig doen van voorstellen met betrekking hiertoe.

[3]) Vgl. hoofdstuk V, § 3.

Dat de heer *de Bruyne* in de loop van Maart 1943 tevens belast werd met de waarneming der inspectie van de Nederlandse troepen [3]), welke functie hij in Juli 1943 definitief op zich heeft genomen, gebeurde o.m., omdat het gewenst geacht werd, dat het hoofd van het bureau M.V.T., die de voorbereidingen trof voor het operatief gebruik van de brigade en straks bij dat gebruik een leidende rol zou spelen, meer in de gelegenheid zou zijn op de hoogte te komen van de geoefendheid en de waarde der brigade en daarop invloed moest kunnen uitoefenen.

Op een gegeven moment is aan het bureau M.V.T. ook opgedragen contact met de Engelse dienst S.O.E. (special operations executive) op te nemen. Daarmede heeft het bureau M.V.T. tegelijkertijd de voorbereiding van het verzet op het moment van de bevrijding behandeld.

[4]) Bijlage 32.

Op 7 Augustus 1943 schreef [4]) de Minister van Oorlog aan het hoofd van het bureau M.V.T., dat de oorlogssituatie deed verwachten, dat in de naaste toekomst zou zijn rekening te houden met onvoorziene, althans plotselinge militaire acties, waarin ons bezette vaderland betrokken zou worden.

Tot dusverre beperkten deze acties zich tot luchtaanvallen op Nederlands grondgebied, waaromtrent voor zoveel mogelijk overleg werd gepleegd door de Britse luchtmachtautoriteiten, door tussenkomst van een ministeriële commissie, bijgestaan door haar militair-technische adviseurs.

Niet onwaarschijnlijk zullen, aldus werd in het schrijven van de Minister gezegd, de militaire acties meer en meer een uitgebreider veld bestrijken, waarbij gedacht wordt aan raids, sabotagemaatregelen en uiteindelijke invasie. In verband daarmede werd de behoefte gevoeld aan een instantie, welke zich geregeld met de militaire operaties op Nederlands grondgebied zou bezighouden en tot welke de Britse legerautoriteiten zich te allen tijde zouden kunnen wenden.

In feite is, aldus de Minister, deze instantie reeds beschikbaar in het bureau militaire voorbereiding terugkeer, belast met de voorbereiding der militaire operaties bij terugkeer.

Aangezien het in de bedoeling van de Minister lag uit dit bureau de staf van de opperbevelhebber te vormen en de heer *de Bruyne* als chef van diens staf aan te wijzen, kwam het hem aangewezen voor, dat dit bureau het vorenbedoeld contact met de Britse autoriteiten zou onderhouden.

Bij de Britse militaire autoriteiten zal, aldus werd verder in de brief gezegd, worden aangedrongen ten aanzien van oorlogshandelingen tegen bezet Nederland de heer *de Bruyne* zoveel mogelijk te raadplegen.

Na contact met de Britse Staf konden concept-richtlijnen voor de Nederlandse landstrijdkrachten worden samengesteld.

Deze richtlijnen luidden als volgt:

„1. In order to provide a basis for the organization and training of the Netherlands Land Forces in the United Kingdom, it is agreed between the British and Netherlands General Staffs that the future employment of these forces outside the United Kingdom will be governed by the following directive.

2. The organization and equipment of the Netherlands Land Forces are designed to enable them to fullfil, within the limits of the numbers available, the probable tasks they will be called upon to carry out as part of an Allied force operating on the Continent of Europe.

3. The Princess Irene Brigade will not be called upon to take part in the initial assaults from the sea, with the possible exception of a landing on the Netherlands coast. The present intention is that it will be retained in reserve so long as Netherlands territory has not yet been reached. In Holland it will be used in special operations of an independent character to which its organization, training and knowledge of the conditions in Holland render it most suited.

4. The Netherlands parachute element will be available for direct action in Holland by any method that circumstances may dictate and the availability of aircraft make possible.

5. The ultimate aim of the Princess Irene Brigade, within its limited powers, is to assist to the utmost in Allied operation for which purpose the Brigade is at the full disposal of the Allied Commander-in-Chief.

28th August 1943."

47773 *(de Bruyne)*

De laatste maanden voor zijn ontheffing als hoofd van het bureau M.V.T. op 15 Augustus 1944 had de Minister van Oorlog geleidelijk ieder persoonlijk contact met de heer *de Bruyne* verbroken. Waarom dit is gebeurd, weet de heer *de Bruyne* niet, maar het was een feit. Er werden ook belangrijke zaken aan de heer *de Bruyne* onthouden. Als toekomstige bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten behoorde hij op de hoogte te worden gehouden van alle belangrijke gegevens, die uit Nederland binnenkwamen. Dit was aan de betrokken instanties door de Minister van Oorlog zeer positief opgedragen; het stond zwart op wit; alleen men deed het niet. Toen de heer *de Bruyne* het bij de Minister naar voren bracht, kreeg hij ten antwoord: als zij het niet willen, kan ik er ook niets aan doen. Deze instanties stonden niet onder leiding van de heer *de Bruyne;* hij was dus geheel afhankelijk van de kracht, waarmede tegen deze instanties werd opgetreden, en die kracht was niet erg groot.

47774 *(de Bruyne)*
47775 *(de Bruyne)*

47796 *(de Bruyne)*

De heer *de Bruyne* heeft ontheffing gevraagd uit al zijn functies, welke ressorteerden onder de Minister van Oorlog, zoals inspecteur van de Nederlandse troepen, hoofd van het bureau M.V.T. en de militaire inlichtingen dienst.

47866 *(de Bruyne)*

Toen de heer *de Bruyne* wegging, heeft de heer *Doorman* zijn functie als hoofd van het Bureau M.V.T. overgenomen. Het bureau heeft toen, naar de heer *de Bruyne* meent, nog maar kort bestaan, want spoedig daarna kwam de invasie in Normandië.

62001 *(Doorman)*

De heer *P. L. G. Doorman* heeft verklaard, dat hij aanvankelijk op het bureau M.V.T. halve dagen heeft gezeten; 's morgens zat hij bij O.G.S. en 's middags bij M.V.T.; later is hij voor hele dagen bij M.V.T. gekomen. Het bureau diende alle maatregelen te bestuderen, welke genomen moesten worden en verband hielden met de bevrijding van Nederland en de tijd, die kort na die bevrijding kwam. Uit het bureau is later de verbindingsstaf bij het hoofdkwartier van generaal *Eisenhower* ontstaan. Verder zijn er de plannen bestudeerd voor het vormen van strijdkrachten in de verschillende mogelijke gevallen ten aanzien van de bevrijding van Nederland. B.v. Duitsland capituleert en Nederland moet ineens worden bezet zonder vechten; of wel: Nederland wordt door gevechten bevrijd.

62002 *(Doorman)*

62003 *(Doorman)*

Dit waren allemaal veronderstellingen en dus moest worden nagegaan, welke maatregelen in die gevallen eventueel zouden moeten worden genomen.

62004 *(Doorman)*

Een derde punt was het bestuderen van de plannen voor de wederopbouw van de Nederlandse strijdkrachten na de bevrijding. Van die studies is, aldus de heer *Doorman,* dankbaar gebruik gemaakt, hoewel de praktijk enigszins anders is geweest dan men had verondersteld. De heer *Doorman* is van oordeel, dat het bureau M.V.T. zeker niet ten onrechte is opgericht. Kolonel *de Bruyne* was een buitengewone persoonlijkheid, een zeer goede kracht en een man van karakter. Er moesten twee bureaux zijn, welke verschillend werk deden: M.V.T. keek naar de bevrijding zelf, de veldtocht, enz., terwijl O.G.S. meer theoretische studies maakte voor de opbouw van het leger na de bevrijding.

62005 *(Doorman)*

62007 *(Doorman)*

62043 *(Doorman)*

De samenwerking tussen Minister *van Lidth de Jeude* en kolonel *de Bruyne* was niet erg goed. De laatste was dikwijls geïrriteerd door het beleid en de persoon van de Minister. Er was ook een geschil met

zakelijke achtergrond; de Minister ging niet steeds op voorstellen van de heer *de Bruyne* in.

De heer *van Lidth de Jeude* heeft verklaard, dat het stellig niet zo was, dat er tussen hem en de heer *de Bruyne* een verhouding bestond, welke allesbehalve aangenaam was en dat er zelfs enige opzettelijkheid bij was. De heer *de Bruyne* was echter stug en zag wel eens moeilijkheden, welke niet bestonden. Het was, volgens de heer *van Lidth de Jeude,* best mogelijk, dat hij gedurende een zekere periode geen besprekingen met de heer *de Bruyne* heeft gehad, maar er is geen sprake van, dat dit opzettelijk zou zijn gebeurd. De heer *van Lidth de Jeude* had geregeld telefonisch contact met de heer *de Bruyne*. Naar aanleiding van een opmerking van de heer *de Bruyne,* dat hij sinds 17 Mei 1944 gedurende twee maanden persoonlijk geen onderhoud met de Minister had gehad over toch bestaande vraagstukken, antwoordde de heer *van Lidth de Jeude* het volgende: er waren talrijke te behandelen onderwerpen, niet alleen met de heer *de Bruyne,* maar ook met anderen; het is dus best mogelijk, dat er een leemte is ontstaan, doordat een bespreking met de heer *de Bruyne* werd uitgesteld en dat daardoor deze periode wat lang is geworden. De heer *van Lidth de Jeude* moest echter beslist tegenspreken, dat dit opzettelijk zou zijn gebeurd om de heer *de Bruyne* te ontwijken.[1])

[1]) Men vergelijke voorts over het ontslag van de heer *de Bruyne* hoofdstuk V van dit deel alsmede boek IV van deel 4A van het verslag.

[2]) Bijlage 28, hoofdstuk I, sub B.

§ 3. Bureau organisatie generale staf (O.G.S.)

Uit de eerdergenoemde nota[2]) aan de Minister van Oorlog van 16 September 1942 van de heren *Sas* en *Kruls* blijkt, dat het hoofd van de Iste afdeling van het Departement van Oorlog op 14 October 1941 de Minister van Oorlog gewezen had op de dringende noodzakelijkheid van de spoedige vorming van een generale staf. De Minister besloot daarop tot oprichting van de IIIde afdeling van zijn Departement met ingang van 2 Januari 1942, welke afdeling o.m. de volgende taak kreeg:

> De afdeeling bestudeert op door of namens den Minister van Marine gedaan verzoek de vraagpunten, welke betrekking hebben op den terugkeer naar Nederland en verleent bijstand en advies aan de instantie welke bij het Departement van Marine met de behandeling van bedoelde vraagstukken is belast.

Hieruit blijkt, dat, voor wat de terugkeer betreft, de IIIde afdeling ondergeschikt werd gemaakt aan de desbetreffende marine-instantie, onder leiding van de heer *de Bruyne,* aldus werd in de nota gezegd.

Na de terugkeer uit Canada van het aangewezen hoofd der IIIde afdeling, de luitenant kolonel van de generale staf, *G. J. Sas,* op 2 Maart 1942, diende deze in verband met de z.i. weinig doeltreffende organisatie van de voorbereidingen voor de terugkeer, onder dagtekening van 9 April 1942, IIIde afd. nr 9, een nota met bijbehorend memorandum bij de Minister van Oorlog in. In dit memorandum schreef de heer *Sas* o.m., dat men de indruk kreeg, dat er van een welomlijnd plan en van een juiste afbakening der bevoegdheden geen sprake was.

Aan het door de heer *Sas* ontworpen plan is — zo vermeldt de nota — geen gevolg gegeven.

De Minister van Marine, aldus de heer *Sas,* die krachtens het instellingsbesluit aan de IIIde afdeling advies zou vragen, heeft dit, althans in belangrijke aangelegenheden, nimmer gedaan.

Op 24 April 1942 gaf het hoofd van de IIIde afdeling te kennen zich niet te kunnen neerleggen bij het feit, dat zijn werkzaamheid ondergeschikt was gemaakt aan die van een hoofdofficier der mariniers, die noch uit hoofde van zijn opleiding, noch op grond van de door hem vervulde functie voor de hem opgedragen taak bijzondere geschiktheid kon hebben. Met ingang van 22 Juni 1942 onthief de Minister van Oorlog de heer *Sas* uit zijn betrekking van hoofd der IIIde afdeling. Diens functie zou — met uitzondering van de voorbereiding van het militair gezag — door kolonel *de Bruyne* worden overgenomen.

Bij de daarop volgende besprekingen bleek echter, aldus nog steeds de nota van 16 September 1942, dat — zoals te voorzien was — kolonel *de Bruyne* de hem toegewezen functie niet naar de eis kon vervullen, terwijl deze zelf daartegen bezwaar maakte, o.m., zoals de Minister van Oorlog opmerkte, omdat hij geen bemoeienis kon nemen met specifieke landmachtaangelegenheden.

Luitenant kolonel *Sas* werd spoedig daarna weer in zijn functie als hoofd der IIIde afdeling hersteld, bij welke gelegenheid zijn taak bij de volgende instructie werd vastgesteld:

> In verband met de instelling van het bureau M.V.T. wordt de instructie van het hoofd van de IIIde afdeeling van het Departement van Oorlog, zooals deze was vastgesteld bij Ministerieele Beschikking van 2 Januari 1942, 1ste afd., nr. 2, ingetrokken en wordt de taak der IIIde afdeeling — welke afdeeling deel blijft

uitmaken van het Departement van Oorlog en welker beheer geschiedt op de op de departementen van algemeen bestuur gebruikelijke wijze — voorloopig als volgt vastgesteld:

1. Het voorbereiden van de uitoefening van het militair gezag, voor zooveel noodig in overleg met den Minister van Justitie en het hoofd bureau M.V.T.
2. Het bestudeeren der moderne oorlogvoering en in verband daarmede van de grondslagen onzer landsverdediging na terugkeer in Nederland.
3. Het bestudeeren van de voorbereiding van de wederoprichting van de Koninklijke landmacht in Nederland in haar vollen omvang, rekening houdende met het gestelde in punt 3 van de instructie van het hoofd bureau M.V.T.
4. Het bestudeeren en te boek stellen der Nederlandsche krijgsgeschiedenis in den huidigen oorlog.
5. Het houden van contact met geallieerde militaire instanties, voorzoover dit niet uitdrukkelijk is opgedragen aan andere organen.
6. Het geven van deskundige voorlichting aan het hoofd bureau M.V.T.
7. Het uitvoeren van die opdrachten, welke de Minister van Oorlog ter voorbereiding van den terugkeer zal verstrekken.

Tevens werd kolonel *de Bruyne* blijkens de nota met zijn bureau overgeplaatst naar het Departement van Oorlog, waarbij diens „bureau voorbereiding terugkeer" werd omgedoopt in „bureau militaire voorbereiding terugkeer (M.V.T.)".

De heren *Sas* en *Kruls* [1]) doen in hun nota van 16 September 1942 ook voorstellen met betrekking tot deze materie. Zij zijn van oordeel, dat er in elk geval een Nederlandse opperbevelhebber (O.L.Z.) zou moeten zijn, die op een vroeger of later tijdstip het bevel over de aanwezige en nog te vormen Nederlandse (mogelijk ook geallieerde) strijdkrachten op zich neemt, de onverwijlde uitbreiding dier strijdkrachten organiseert en die het militair gezag in Nederland uitoefent. Deze O.L.Z. moet bijgestaan worden door een algemeen hoofdkwartier (A.H.K.).

Een aanstonds benoemen van een opperbevelhebber en het volledig vormen van diens algemeen hoofdkwartier wordt niet nodig geacht; wel behoort de voorbereiding te geschieden door een staf, welke later de afdeling landmacht van het algemeen hoofdkwartier kan vormen.

De stellers van de nota waarschuwen er voor om de voorbereidende taak van de staf vooral niet te eng te zien. Zij sommen een elftal taken op, waarmee deze staf zou kunnen worden belast.

Bij de heroprichting van de generale staf worden, aldus de stellers van de nota, het bureau M.V.T. en de IIIde afdeling van het Departement van Oorlog overbodig. Zij zijn van mening, dat deze taak moet worden uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Oorlog. Zou een deel dezer taak op een of meer departementen worden afgewenteld, dan schrompelt de positie van deze Minister in tot die van beheerder van een legioen van 2000 man, met welks beheer reeds bovendien twee andere instanties — inspecteur en brigadecommandant — bemoeienis hebben. Dit zou wel een zeer topzwaar beeld geven.

Tenslotte wijzen zij er op, dat twee opperofficieren en zeven hoofdofficieren van de generale staf ter beschikking van de Minister staan.

De nota van 16 September 1942 [2]) werd door luitenant generaal *J. F. van der Vijver* in een onderschrift warm ondersteund. In dit onderschrift neemt hij stelling tegen een mening, welke hier en daar had post gevat, dat de generale staf niet deskundig zou zijn en dat de afloop van de oorlog van 10 tot 15 Mei 1940 op ons grondgebied deels aan tekortkomingen van die staf te wijten zou zijn geweest. De afloop van de oorlog in Mei 1940 is, naar de mening van de heer *van der Vijver,* zeer zeker niet te wijten aan de generale staf, evenmin als aan de legerleiding in die dagen of aan het Nederlandse officierenkorps. Integendeel, vol bewondering moet men zijn voor hetgeen bij de mobilisatie, gedurende de afwachtingstoestand en tijdens de oorlogsdagen — toen eindelijk „ de perikelen en de gevaren ons volk klaar voor ogen stonden" — door de Nederlandse krijgsmacht nog is gepresteerd. De ongelukkige afloop van de oorlog wijt hij aan een ingewikkeld samenstel van oorzaken, welke sedert eeuwen heeft bestaan.

Als een groot voordeel van de aanvaarding van de in de nota vervatte voorstellen noemde de heer *van der Vijver,* dat de generale staf bij de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland weder op zijn plaats zou worden gebracht en in de gelegenheid zou worden gesteld de rol te spelen, welke hem toekomt. Als chef van de staf van de landmacht kwam, naar het oordeel van de heer *van der Vijver,* het eerst in aanmerking generaal majoor *Dijxhoorn* en als sous-chef kolonel *van Voorst Evekink.*

[1]) Vgl. bijlage 28, hoofdstuk II, sub A.

[2]) Bijlage 28.

In een nota van 15 November 1942 [1]), gericht tot de Minister van Oorlog, geeft de heer *van Voorst Evekink* een beschouwing over de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland. Wanneer de Minister twee organen, nl. het bureau M.V.T. en het bureau O.G.S., naast elkaar wenste dan zou, naar het oordeel van de heer *van Voorst Evekink*, nog de beste oplossing die zijn, waarbij de taak van het bureau M.V.T. zich zou beperken tot bepaalde werkzaamheden ten opzichte van bezet Nederland. Een arbeid, welke — zoals in de nota letterlijk wordt gezegd — derhalve een einde neemt, wanneer de militaire terugkeer aanvangt, een Nederlands bevelvoerend orgaan wordt gevormd en O.G.S. in laatstbedoeld orgaan overgaat.

Wanneer de Minister ook hiertegen nog bezwaren heeft, zo werd voorts in de nota van de heer *van Voorst Evekink* opgemerkt, dan rest de oplossing om alle met de militaire voorbereiding van de terugkeer verband houdende werkzaamheden in één hand te brengen bij het bureau M.V.T. Een situatie, waarbij deze beide bureaux zonder onderlinge gezagsverhouding, doch met in en over elkander grijpende taken naast elkaar werken, is een bron van wrijving en voorts een belemmering voor een zo efficiënt mogelijk gebruik van het beperkte getal geschikte arbeidskrachten. Ook zag de heer *van Voorst Evekink* bezwaren met betrekking tot de samenwerking met geallieerde organen.

Zoals in § 2 van dit hoofdstuk reeds is vermeld, werd het bureau organisatie van de generale staf (O.G.S.) bij beschikking van de Minister van Oorlog van 27 November 1942 met ingang van 1 December 1942 opgericht.

Bij beschikking van 8 Januari 1943 heeft de Minister van Oorlog aan het hoofd van dit bureau, de heer *van Voorst Evekink*, een instructie gegeven, welke de volgende punten bevat:

1. Bij terugkeer naar Nederland treedt het bureau O.G.S. in het verband van het Departement van Oorlog. Het hoofd van het bureau O.G.S. bereidt zich voor om terstond na terugkeer in Nederland de leiding der werkzaamheden tot reorganisatie van het Departement van Oorlog op zich te nemen.
2. De aan het hoofd van het bureau O.G.S. toegevoegde luitenant kolonel *Sas* zal terstond na terugkeer worden belast met de organisatie van de militaire afdeeling van het Departement van Oorlog.
3. Het hoofd van het bureau O.G.S. treft de noodige voorbereidingen, opdat het Departement van Oorlog terstond na de bevrijding van Nederland of van een gedeelte daarvan kan aanvangen met het mobiliseeren van legereenheden, noodig voor het handhaven van orde en rust in het land, voor het beveiligen der grenzen en zoo noodig voor het deelnemen aan de bezetting van vijandelijk gebied.
4. Het hoofd van het bureau O.G.S. ontwerpt een vredes- en een oorlogsorganisatie voor de Koninklijke landmacht.
5. Het hoofd van het bureau O.G.S. ontwerpt de meest noodzakelijke tactische en technische voorschriften voor de Koninklijke landmacht, gebaseerd op moderne oorlogvoering.
6. Het hoofd van het bureau O.G.S. stelt zich bij zijn voorbereidenden arbeid op het standpunt, dat Nederland militair nauw moet kunnen samenwerken met de geallieerde mogendheden en dat de Koninklijke landmacht, althans voorloopig, in hoofdzaak aangewezen zal zijn op bewapening met materieel van Britsche herkomst.
7. Het hoofd van het bureau O.G.S. behoort bij de organisatie van de Koninklijke landmacht rekening te houden met de taak, welke haar in de na den oorlog te verwachten verhouding wacht, waarbij nauwe tactische samenwerking met de Britsche weermacht mogelijk moet zijn.
8. Het hoofd van het bureau O.G.S. wordt, evenals de aan hem toegevoegde luitenant kolonel *Sas*, in verband met de vorenomschreven opdrachten in de gelegenheid gesteld een grondige studie te maken van de organisatie, de bewapening en de opleiding van het Britsche leger, waartoe bereids de Britsche legerautoriteiten hun volle medewerking hebben toegezegd.

Als gevolg van het op 28 Januari 1943 door de Minister van Oorlog ingestelde bureau militair gezag [2]) moest een taakverdeling worden vastgesteld tussen dit bureau en de bureaux militaire voorbereiding terugkeer en organisatie generale staf.

De taak van het Bureau O.G.S. werd toen als volgt omschreven:

a. het — voor zooveel noodig in overleg met de hoofden der bureaux M.V.T. en M.G. — treffen van de noodige voorbereidingen, opdat het Departement van Oorlog terstond na de bevrijding van het grondgebied des Rijks in Europa of een gedeelte daarvan, kan aanvangen met het mobiliseeren van legereenheden, noodig voor het handhaven van orde en rust in het land, voor het

[1]) Bijlage 33.

[2]) Vgl. het verslag der commissie, deel 5 A hoofdstuk XII.

beveiligen der grenzen en zoo noodig voor het deelnemen aan de bezetting van vijandelijk gebied;

b. het ontwerpen van een vredes- en een oorlogsorganisatie voor de Koninklijke landmacht;

c. het ontwerpen van de meest noodzakelijke tactische en technische voorschriften voor de Koninklijke landmacht, gebaseerd op de moderne oorlogvoering.

61433 *(van Voorst Evekink)* De heer *van Voorst Evekink* heeft verklaard op 1 December 1942 weer op het Departement van Oorlog te werk gesteld te zijn. Medio November 1942 was hij in het kabinet van de Minister ontboden. Daar heeft de Minister hem een concept gegeven van hetgeen deze van plan was te doen.

61453 *(van Voorst Evekink)* De heer *van Voorst Evekink* was van mening, dat men kon zeggen, dat door O.G.S. een organisatie is ontworpen voor het Nederlandse leger in vredestijd. Later is bureau O.G.S. overgegaan in een bureau expeditionnaire macht. Dit betekende niet alleen een naamsverandering; de taak is aangevuld met de vorming van een expeditionnaire macht.

61471 *(van Voorst Evekink)* Er is een onderzoek geweest nopens de vraag, of er moest worden overgegaan tot de vorming van een kwaliteitsleger van bepaalde omvang. De heer *van Voorst Evekink* had daar ook aan medegewerkt

61472 *(van Voorst Evekink)* en er een nota over geschreven. De heren *van der Vijver, Kruls, Doorman* en *de Broekert* waren voor een klein kwaliteitsleger. De heren *Sas* en *van Voorst Evekink* betoogden, dat de tijd om een beslissing

61474 *(van Voorst Evekink)* te nemen omtrent de vraag, of het leger groot of klein moest zijn, nog niet gekomen was. In het algemeen kon men spreken van een tegenstelling tussen de leidende figuren uit die tijd ten opzichte van de vraag, of er toen reeds een keuze kon of moest worden gedaan met betrekking tot de omvang van het nieuw op te bouwen leger.

64863 *(Vollema)* De heer *G. Vollema* is in Maart 1943 bij het bureau O.G.S. gekomen. Het was een organisatie van enkele officieren, die enorm hard

64865 *(Vollema)* werkten en die een enorme taak opgekregen hadden, nl. de organisatie van de wederopbouw van het Nederlandse leger. De heer

64866 *(Vollema)* *Vollema* had niet de indruk, dat de rapporten, welke zijn gemaakt, later ook in practijk zijn gebracht. Misschien is dit niet gebeurd, omdat het bureau O.G.S. reeds gauw werd gewijzigd in het bureau expeditionnaire macht. Het werk van het bureau O.G.S. werd echter wel degelijk door enkele officieren voortgezet.

47849 *(de Bruyne)* De heer *de Bruyne* verklaarde dat de IIIde afdeling van het Departement van Oorlog (later overgegaan in het bureau O.G.S.) allerlei dingen voorbereid had voor de opbouw van een nieuw

47851 *(de Bruyne)* leger, nadat Nederland bevrijd zou zijn. De werkterreinen van het

47853 *(de Bruyne)* bureau O.G.S. en van het bureau M.V.T. grepen dikwijls in elkaar. Het was ongetwijfeld een gekunstelde splitsing, maar de Minister moest op een gegeven ogenblik de officieren van de generale staf aan het werk zetten en hun ook bevredigend werk geven. Men kan het onderscheid tussen het bureau M.V.T. en het bureau O.G.S. in het kort als volgt aangeven. Het werk van het bureau M.V.T. was rechtstreeks gericht op de oorlog, de manoeuvres, welke moesten leiden tot de bevrijding, en op hetgeen er direct na de oorlog in Nederland zou moeten gebeuren. Het bureau O.G.S. had tot taak om voor jaren een plan op te stellen omtrent datgene, wat na de bevrijding op militair gebied in Nederland zou moeten gebeuren, organisatorische kwesties e.d. Waar het bureau O.G.S. begon, eindigde het

47856 *(de Bruyne)* bureau M.V.T. Zo moest het tenminste zijn. Het liep echter dikwijls door elkaar. De verhouding M.V.T./O.G.S. heeft in de practijk geen moeilijkheden opgeleverd.

61988 *(Doorman)* De heer *Doorman* verklaarde, dat men het noodzakelijk vond een sectie generale staf op te richten om de wederopbouw van het leger na de bevrijding te bestuderen. In Januari 1943 is deze sectie opgericht. Hij is er met twee jonge officieren heengegaan.

62007 *(Doorman)* Er moesten twee bureaux zijn, omdat er verschillende soorten van werk waren. M.V.T. keek naar de bevrijding zelf, de veldtocht, enz., terwijl O.G.S. meer theoretische studies maakte omtrent de opbouw

62008 *(Doorman)* van het leger na de bevrijding. Er is wel eens gezegd, dat het een gekunstelde splitsing was en dat het meer om persoonlijke redenen is geweest, dat men twee bureaux heeft ingesteld. Tenslotte hadden die bureaux toch met elkaar te maken. Het is volgens de heer *Doorman* mogelijk, dat persoonlijke kwesties een rol hebben gespeeld. Dat weet hij echter niet zeker, want dit was Regeringsbeleid.

61485 *(van Voorst Evekink)* Het is, zo zeide de heer *van Voorst Evekink,* moeilijk te beoordelen, wat achteraf het practische nut is geweest van al het voorbereidende werk, dat het bureau O.G.S. heeft gedaan. In een rapport zijn de grondslagen uiteengezet om te komen tot de opbouw van een nieuw leger; daarvoor is het nodige studiemateriaal verwerkt. De heer *van Voorst Evekink* wist niet welk gebruik men daarvan in Nederland heeft gemaakt.

69171 *(Calmeyer)* Volgens luitenant-generaal b.d. *M. R. H. Calmeyer* is van de rapporten van het bureau O.G.S. maar in zeer geringe mate gebruik ge-

maakt. Of liever gezegd: vlak na de capitulatie van Duitsland is er in Nederland in het geheel geen gebruik van gemaakt, omdat die rapporten niet bekend waren. De heer *Calmeyer* is op 15 Juni 1945 hoofd van de IIde afdeling, afdeling generale staf, van het Ministerie geworden. Eerst later zijn hem deze rapporten bekend geworden. In hoeverre generaal *Dijxhoorn* in dit stadium deze rapporten kende en zich zelfs bij zijn adviezen daardoor heeft laten leiden, is de heer *Calmeyer* niet bekend. Ook aan Minister *Meynen* waren deze rapporten in die periode niet bekend.

69172 *(Calmeyer)*

De heer *Calmeyer* heeft de rapporten later persoonlijk van de heer *van Voorst Evekink* gekregen en ook bestudeerd. Het is dus niet zo, dat bij de legeropbouw, zoals die heeft plaats gehad, die rapporten als richtsnoer zijn gebruikt.

69174 *(Calmeyer)*

Men moet dus de conclusie trekken, aldus de heer de heer *Calmeyer,* dat in feite het werk van het bureau O.G.S. op dit terrein

69175 *(Calmeyer)*

nutteloos is geweest. Toen de rapporten ter kennis kwamen, waren zij eigenlijk reeds door de gebeurtenissen achterhaald, zodat zij weinig invloed hebben gehad.

97037 *(Kruls)*

De heer *Kruls* kende het rapport van het bureau O.G.S. reeds te Londen; het is ook direct na de bevrijding mee naar Den Haag gegaan. Door omstandigheden gedwongen heeft na de bevrijding een legeropbouw plaats gevonden, welke niet in overeenstemming was en ook niet kòn zijn met het rapport. Dit laatste ging namelijk uit van een leger, dat in alle rust en vrede geleidelijk zou worden opgebouwd, terwijl men in Nederland plotseling geconfronteerd werd met de noodzaak om op korte termijn onderdelen naar Indonesië te zenden. Dit heeft de regelmatige opbouw van het leger in de zin van het plan, zoals het te Londen was opgemaakt, eigenlijk tot een onmogelijkheid gemaakt.

97041 *(Kruls)*

De heer *Kruls* heeft zich in zijn Londense tijd nooit aan de indruk kunnen onttrekken, dat men een bureau als O.G.S. eigenlijk had opgericht om een aantal mensen een bezigheid te geven en niet zo zeer om daar behoorlijk werk van te zien komen.

67261 *(van Lidth de Jeude)*

Volgens de verklaring van oud-Minister *van Lidth de Jeude* hield het bureau O.G.S. zich bezig met de studie van de reorganisatie van de krijgsmacht. Dit was een geheel andere taak dan die van M.V.T., die de terugkeer naar Nederland voorbereidde met alle vraagstukken, die daarmee verband hielden. De taak van het bureau O.G.S. was meer een studieobject, dat geleid heeft tot een uitgewerkt plan, welk plan uiteraard eerst na thuiskomst kon worden behandeld, omdat men te Londen niet de Nederlandse krijgsmacht kon reorganiseren.

67262 *(van Lidth de Jeude)*

Naar het oordeel van de heer *van Lidth de Jeude* was de bezetting van dit bureau naar verhouding niet te zwak. De heer *van Voorst Evekink* beschikte over een staf officieren, doch hij kon er steeds

67267 *(van Lidth de Jeude)*

meer gebruiken. Zijn taak was een studie-opdracht, die geen onmiddellijk verband hield met de departementale werkzaamheden. De voorbereiding van de reorganisatie van het leger was wel uiterst belangrijk, maar toentertijd nog niet actueel. Daarover heeft O.G.S. zich lange tijd beraden en toen het schema gereed was, is dit onderworpen aan het oordeel van andere generale staf-officieren, die een ander inzicht hadden. Het ging om de vraag: òf een leger op ruime schaal, zoals tot dusverre gebruikelijk, òf wel een kernleger, modern en volledig bewapend en uitgerust. De heer *van Voorst Evekink* werd bijgestaan door kolonel *Sas,* die het systeem aanbevolen had van een leger op ruime schaal. De stafcommissie [1]) was met zeven van de negen stemmen vóór een kernleger, in afwijking van de mening van de heren *van Voorst Evekink* en *Sas,* die beiden vóór een leger op ruime schaal waren en hiervoor een plan hadden uitgewerkt. Deze studie was een nuttige en nodige leidraad voor andere besprekingen.

[1]) Vgl. § 5 van dit hoofdstuk.

§ 4. Het beleid ten aanzien van de officieren van de generale staf

61410 *(van Voorst Evekink)*

Met betrekking tot de officieren van de generale staf heeft de heer *van Voorst Evekink* opgemerkt, dat men dezen verdeelde en hen ieder in een afzonderlijk hok zette, zodat zij van elkaar niet

61411 *(van Voorst Evekink)*

wisten wat zij deden. Het was, naar de overtuiging van de heer *van Voorst Evekink,* een bewuste politiek om deze mensen van elkaar te scheiden. Er waren acht geroutineerde hoofdofficieren van

61412 *(van Voorst Evekink)*

de generale staf beschikbaar en van hun diensten is zeer ondoelmatig gebruik gemaakt. Hij heeft er na zijn terugkeer uit het Verre Oosten herhaaldelijk op moeten aandringen, dat hij iets te doen zou krijgen. Hij had Minister *van Boeyen* periodiek verveeld

61413 *(van Voorst Evekink)*

met de mededeling, dat hij er nog was. De heer *van Boeyen* heeft zelf daarop nooit geantwoord. De heer *van der Vijver* adviseerde dezen als secretaris-generaal. De heer *van der Vijver* had er een zeer uitgesproken opinie over, dat er een generale staf moest zijn, maar ook hij kreeg nul op request. Dit beleid kwam dus niet van militaire kant.

61416 *(van Voorst Evekink)*
61419 *(van Voorst Evekink)*

Na zijn terugkeer uit het Verre Oosten was de heer *van Voorst Evekink* vijf maanden buiten betrekking gelaten, maar niet op non-activiteit gesteld.

61507 *(van Voorst Evekink)*

Ten aanzien van de heer *van Boeyen* had de heer *van Voorst Evekink* op grond van zijn ambtelijke samenspraken met deze de overtuiging gekregen, dat het niet zijn beleid was officieren op wachtgeld dan wel op non-activiteit te stellen.

Ook in de papieren van zijn vriend *Sas* heeft de heer *van Voorst Evekink* aanwijzingen gevonden, dat de achtereenvolgende Ministers van Oorlog te Londen niet vrij waren in het te voeren beleid. Als de heer *Sas* Minister *van Boeyen* zijn bezwaren kenbaar maakt in verband met de gekozen oplossing inzake de organisatie van de militaire voorbereidingen voor de terugkeer naar Nederland en in het bijzonder er bezwaar tegen maakt, dat bedoelde militaire voorbereidingen, welke in hoofdzaak een vraagstuk vormen van de Koninklijke landmacht, zijn gesteld onder de algemene leiding van een marine-instantie, i.c. kolonel der mariniers *de Bruyne,* antwoordt Minister *van Boeyen* hem, dat hij hierin geen verandering kan brengen, omdat de Regering dit zo wenste.

59929 *(van Oorschot)*

Er waren te Londen tal van stafofficieren, aldus de heer *van Oorschot,* die in Nederland bij de generale staf hadden gediend, maar

59924 *(van Oorschot)*

dezen gingen allemaal achtereenvolgens de dienst uit. Deze politiek van de Regering achtte de heer *van Oorschot* fout.

59914 *(van Oorschot)*

Naar het oordeel van de heer *van Oorschot* werd de Nederlandse Regering beïnvloed door de heer *van 't Sant.* Deze wilde de militairen

59915 *(van Oorschot)*

kwijt en zette de officieren van de generale staf aan de dijk. De

59916 *(van Oorschot)*

Regering deed precies wat de heer *van 't Sant* wilde. Hij was zo'n beetje de dictator. De heer *van Oorschot* weet niet, wat de heer *van 't Sant* tegen de militairen had, maar hij heeft alle Nederlandse beroepsofficieren boven de rang van kapitein achtereenvolgens zo'n beetje

59917 *(van Oorschot)*

aan de dijk gezet. Zij werden allemaal zo'n beetje geliquideerd, n.l.

59919 *(van Oorschot)*

gepensionneerd en op wachtgeld gesteld. Men zeide de heer *van Oorschot* b.v.: „In verband met uw leeftijd". Er moest nieuw bloed

59920 *(van Oorschot)*

komen; oudere heren moesten maar plaats maken voor jongere

59923 *(van Oorschot)*

heren. Men zat in Engeland echter helemaal niet zo ruim in de officieren, dat men dit kon doen. De heer *van de Plassche,* om iemand te noemen, was een jonge man, één van de beste generale staf-

59929 *(van Oorschot)*

officieren, die men had; die werd maar gewoon aan de dijk gezet. Waarom wist niemand.

Op de vraag, hoe het met zijn ontslag is gegaan, antwoordde de heer *van Oorschot,* dat hij een brief kreeg, dat hij, gezien zijn leeftijd, maar weg moest gaan. Gelukkig wilden ze toen mensen hebben, die lezingen konden houden. Heel aardig heeft hij tot Maart 1944 lezingen in Engeland gehouden; een stuk of zes per week, tot zelfs in Ierland.

59932 *(van Oorschot)*

Kolonel *van Voorst Evekink* van de generale staf is tot commandant van de Irene-Brigade benoemd. Deze werd er niet uitgestuurd.

59933 *(van Oorschot)*

Waarom hij gespaard is, weet de heer *van Oorschot* niet. De heer

59934 *(van Oorschot)*

Kruls bleef ook, maar deze was toen kapitein. Kolonel *Phaff* is er later uitgezet, samen met de heer *de Jonge van Ellemeet.* Die twee waren daar niet over te spreken.

45724 *(van de Plassche)*

Aanvankelijk was de heer *van de Plassche,* aldus zijn verklaring, bij de afdeling landmacht van de Nederlandse militaire missie te Londen. Toen het Departement van Oorlog werd gevormd, werd hij hoofd van de afdeling, belast met de inlichtingendienst en met die van de militaire attaché's.

45739 *(van de Plassche)*

Toen de heer *Sas* naar Canada ging is hij deze opgevolgd als hoofd van de IVde afdeling (afdeling landmacht). Dit is hij geweest tot 1 September 1941. Hij heeft gedurende de tijd van Februari tot

45750 *(van de Plassche)*

September 1941 de zaken van de landmacht behandeld, voorzover de Minister dit niet rechtstreeks deed in overleg met de commandant

45756 *(van de Plassche)*

van het legioen. Na het aftreden van Minister *Dijxhoorn* bleef hij aanvankelijk hoofd van de afdeling landmacht, totdat Minister *van Boeyen* hem op 15 Augustus 1941 plotseling mededeelde, dat hij van plan was hem op non-activiteit te stellen. Waarom weet de heer *van de Plassche* niet. Hij kreeg op een goede dag een Koninklijk besluit te zien, waarbij het gehele departement hervormd was. Zijn

45755 *(van de Plassche)*

afdeling stond er niet meer op en zijn naam ook niet. De heer *van*

45754 *(van de Plassche)*

de Plassche heeft nooit begrepen, welke gedachte aan deze reorganisatie ten grondslag lag. Zijn opvolger is de heer *Kruls* geweest, in zoverre dat verschillende afdelingen werden samengetrokken bij de z.g. eerste afdeling, welke afdeling toen alle zaken behandelde, welke vroeger door de heer *Kruls* zelf, als adjudant van de Minister, door de IVde afdeling en door de afdeling van de heer *Grootenhuis* behandeld werden. Deze nieuwe eerste afdeling werd gesplitst in verschillende bureaux, waarbij dezelfde mensen bleven zitten, die vroeger bij de afdelingen zaten.

45786 *(van de Plassche)*

Op 6 Juni 1942, dus na tien maanden, werd de heer *van de Plassche*

45772 *(van de Plassche)*

weer in actieve dienst teruggeroepen. Hij heeft zich toen bezigge-

45763 *(van de Plassche)*

45804 *(van de Plassche)*

45805 *(van de Plassche)*

45806 *(van de Plassche)*

86864 *(Dijxhoorn)*
86865 *(Dijxhoorn)*

86866 *(Dijxhoorn)*

38302 t/m 38308 *(Dijxhoorn)*

38315 t/m 38317 *(Dijxhoorn)*

61570 *(van 't Sant)*

61574 *(van 't Sant)*

61575 *(van 't Sant)*

61578 *(van 't Sant)*

47828 *(de Bruyne)*

47835 *(de Bruyne)*

47767 *(de Bruyne)*

47827 *(de Bruyne)*

houden met de vorming van verbindingsofficieren voor het Nederlandse leger.

Van het algemeen hoofdkwartier uit Nederland waren er te Londen na enige tijd niet veel mensen meer in belangrijke functies. Het was de heer *Dijxhoorn,* die als Minister viel; het waren later de heren *van Voorst Evekink, van Oorschot* en *Sas.*

Op 16 November 1943 werd de heer *van de Plassche* hoofd van het afwikkelingsbureau. Hij had een adjudant en een typiste, maar hij had geen werk. Dit is zeer merkwaardig, maar hij heeft in die tijd nog wel andere opdrachten vervuld, die niet aangenaam waren. De heer *van de Plassche* heeft op 20 Juni 1945 een benoeming gekregen als hoofd van het bureau Londen van het Ministerie van Oorlog.

Oud-Minister *Dijxhoorn* verklaarde, dat er aanvankelijk te Londen geen behoefte was aan een generale staf. Het ging te Londen niet tegen het instituut generale staf, maar tegen de in Londen aanwezige staf-officieren. Men vond, dat de officieren, met name de staf-officieren, blijk hadden gegeven, dat zij het vak niet kenden, gezien de ongelukkige afloop van de oorlog in Nederland. Daardoor werden de staf-officieren meermalen opzij geschoven. Zolang de heer *Dijxhoorn* Minister was, heeft hij alle staf-officieren ingeschakeld gelaten.

Er is van de zijde van de Minister-President vergeefs aandrang uitgeoefend een aantal generale staf-officieren van het departement weg te zenden. De heer *Dijxhoorn* zeide dit pertinent te hebben geweigerd. Er werd hem geen enkel steekhoudend argument opgegeven, waarom deze mensen niet goed waren op het departement. De heer *Dijxhoorn* moest echter al die mensen van zijn departement wegzenden, omdat zij de heer *van 't Sant* niet bevielen. Dit was de ondergrond van alles.

De heer *van 't Sant* verklaarde — naar aanleiding van de mededeling van de heer *Dijxhoorn,* dat de achtergrond van het feit, dat men de militaire missie wilde opheffen, deze was, dat men generaal majoor *van Oorschot* kwijt wilde, omdat hij zeer slecht te boek stond bij de bekende heer *van 't Sant* — dat de bekende heer *van 't Sant* hier niets van wist. Ook het op non-actief stellen van de heer *van de Plassche* heeft nooit iets te maken gehad met de heer *van 't Sant;* hij wist hier niets van. De opmerking van de heer *Dijxhoorn,* dat hij de generale staf-officieren van zijn departement moest wegzenden, omdat zij de heer *van 't Sant* niet bevielen, noemde deze volslagen kolder. Hetgeen de heer *Dijxhoorn* over deze aangelegenheid heeft verklaard, heette hij een leugen.

Volgens de heer *de Bruyne* was er een sterke verbittering onder de officieren van de generale staf. Ongetwijfeld zaten zij niet in de functies, die voor de hand lagen. Wanneer men de kwestie van de leiding van het bureau Voorbereiding Terugkeer (het latere M.V.T.) bekijkt uit het oogpunt van: wie moet je daarvoor hebben, een officier van de generale staf of een officier van de mariniers, dan was dit een functie voor iemand van de generale staf.

De heer *de Bruyne* heeft gedurende de paar jaar, waarin hij in Engeland was en onder de Minister van Oorlog diende, uit de aard der zaak niet altijd even prettig gediend, omdat verschillende hoge officieren van de landmacht het niet aangenaam vonden de heer *de Bruyne* op die plaats te zien zitten, hetgeen hij wel begrijpelijk vond. Dit nam echter zeer onaangename vormen aan. Hij heeft de laatste 3 à 4 maanden voor zijn ontslag het idee gehad, dat de intrigevorming steeds toenam. Daartegen was hij niet bestand.

De heer *de Bruyne* is een keer heel boos geworden en heeft toen iets over de generale staf geschreven. Hij vindt het eigenlijk jammer, dat dit is aangehaald, want beide betrokkenen zijn thans dood. Wijlen generaal majoor *Sas* had een brief geschreven aan de Minister van Oorlog, de heer *van Boeyen.* De heer *van Boeyen* gaf de heer *de Bruyne* die brief persoonlijk in handen. Daarin stond, dat het voor de heer *Sas* onaanvaardbaar was, dat een officier van de mariniers — ongeacht diens persoon dan, want de heer *Sas* had niets tegen hem persoonlijk — op een plaats zat, waar een officier van de generale staf moest zitten. Die brief was zeer fel gesteld en daarin stond o.m.: „deze man" — dat was de heer *de Bruyne* dus — „zal doorlopend mijn tijdbommen op zijn weg vinden". De heer *de Bruyne* heeft toen gezegd: ik ben wel bestand tegen de tijdbommen van één man, maar niet tegen gehele reeksen van commissoriale tijdbommen; men ging toen commissies vormen.

Over het achteruitzetten van de generale staf heeft de heer *de Bruyne* in een persoonlijke nota [1]) voor de Minister van Oorlog dd. 23 October 1942 het volgende opgemerkt:

> „Persoonlijk sta ik op het standpunt, dat de voorbereiding en latere uitvoering der plannen in handen zou moeten zijn gelegd van een staf van leger- en marineofficieren (w.o. ook een deskundige van het luchtwapen). De „legerofficieren" zouden voor

[1]) Bijlage 34.

een belangrijk percentage generale staf-officieren moeten zijn.

Voor de leiding van dien staf komt naar mijn meening allereerst in aanmerking een opper- c.q. hoofdofficier van den generalen staf, indien er althans een beschikbaar is, die naast de theoretische kennis ook de practische capaciteiten en vooral ook karaktereigenschappen bezit om die taak op zich te nemen.

A priori aan te nemen dat een officier van den generalen staf hiervoor aangewezen zou zijn uit hoofde van het feit, dat hij „officier van den Generalen Staf" is, acht ik echter volkomen verkeerd."

Voorts zeide de heer *de Bruyne* in zijn nota, dat het feit, dat de officieren van de generale staf allen eenmaal het voorrecht hebben genoten om zich gedurende drie jaar op een Hogere Krijgsschool (vooral theoretisch) meer voor hun vak te bekwamen, voor hem en vele andere officieren nog allerminst betekende, dat de officieren van de generale staf daarom alleen werden erkend als de aangewezen geschikte leiders van krijgsbedrijven.

Naast het feit, dat (wellicht) meerdere theoretische kennis allerminst equivalent is met het bezitten van leiderseigenschappen, staat nog het feit, dat dikwijls het gehele militaire leven van vele der generale staf-officieren alleen wordt doorgebracht op een bureaustoel of hoogstens in het zadel voor een wandelrit, hetwelk aan velen ook al niet de gelegenheid schonk om de wellicht in embryo aanwezige leidersgaven tot ontwikkeling te doen komen.

De heer *de Bruyne* baseerde dit niet op veronderstellingen, doch op persoonlijke waarneming van feiten.

Voorts zeide de heer *de Bruyne* nog in zijn nota, dat het niets afdeed aan zijn waardering voor de kennis van vele officieren van de generale staf, hetgeen zelfs tot uiting kwam in zijn hiervoren geformuleerde mening, dat hij zeker in de allereerste plaats onder de officieren van de generale staf de leider voor deze taak zou hebben gezocht, doch wanneer men onder de bestaande hoogst ernstige omstandigheden voor land en volk vermeende te mogen vasthouden aan bekende vredestijdliefhebberijen, dan meende de heer *de Bruyne* hier ten sterkste tegen op te moeten komen.

Toen de heer *de Bruyne* zich in December 1942, na hiervoor uit Indië te zijn geroepen, bij de Minister van Marine vervoegde, ontving hij zijn opdracht, welke onder meer behelsde de „militaire voorbereiding terugkeer". Op zijn allereerste, enigszins van verwondering getuigende vraag, waarom dit niet was opgedragen aan een opperofficier van de generale staf, kreeg de heer *de Bruyne* o.m. ten antwoord: „dat deze aangelegenheid tot kort voordien (d.i. ruim $1^1/_2$ *jaar*) in handen was geweest van een commissie van generale stafofficieren, doch dat men niets was opgeschoten". De geestelijke erfenis, welke hij over kreeg en die nog steeds bezichtigd kan worden, gaf ook hem wel een zeer schamele indruk van wat gepresteerd was, aldus de heer *de Bruyne* in zijn nota.

57645 *(van Lidth de Jeude)* Het op non-activiteit stellen van de heer *van de Plassche* hield, aldus oud-Minister *van Lidth de Jeude,* onder meer verband met de houding van het algemeen hoofdkwartier in Den Haag gedurende de

57646 *(van Lidth de Jeude)* Meidagen van 1940, waarbij de heer *van de Plassche* ook was betrokken. Men kon uit de daaromtrent eenzijdig verkregen inlichtingen echter niet veel concluderen. In elk geval wenste men, dat degenen, die daarbij direct betrokken waren en ten aanzien van wie men moest afwachten totdat daaromtrent klaarheid zou zijn verkregen, liever niet in leidende functies werden geplaatst.

57647 *(van Lidth de Jeude)* Op de vraag, of er bij de Regering een bepaalde opzet is geweest om de mensen, die bij het hoofdkwartier werkzaam waren geweest, eigenlijk op non-actief te houden, antwoordde de heer *van Lidth de Jeude,* dat men hun tenminste niet zodanig vooraanstaande functies bij terugkeer wilde geven — vooral niet, omdat er in Nederland nogal wat stof over was opgewaaid —, voordat deze zaak uit de wereld was. Vermeend werd, dat het Hoog Militair Gerechtshof hierover zou moeten oordelen na terugkeer in Nederland, waarbij de heer *van Lidth de Jeude* herinnerde aan een radiorede van de N.S.B.-er *van Genechten,* waarbij deze een en ander heeft geput uit de verhoren uit de archieven van het Hoog Militair Gerechtshof.

57648 *(van Lidth de Jeude)* De Regering is — aldus zeide de heer *van Lidth de Jeude* — stellig niet afgegaan op eenzijdige inlichtingen. Het merendeel van hen, die bij het hoofdkwartier betrokken waren, was krijgsgevangen en dus onbereikbaar. Men kon onmogelijk een oordeel vellen, zonder hen gehoord te hebben. Slechts een paar waren naar Engeland gekomen, onder wie de heer *van de Plassche,* die dus inlichtingen hierover konden geven. Majoor *Somer,* die als getuige was gehoord door het Hoog Militair Gerechtshof, had hierover verslag gegeven. De heer *van de Plassche* is gedurende de ambtsperiode van de heer *van Lidth de Jeude* in dienst geweest.

57649 *(van Lidth de Jeude)* Volgens inlichtingen van de Regering werd de houding van het

hoofdkwartier in Nederland zwaar aangevallen en werd de wens geuit, dat nagezocht zou worden in hoeverre iedereen zijn plicht had gedaan. [1])

[1]) Vgl. hiervoor tevens deel 1 A, hoofdstuk XII.

57650 *(van Lidth de Jeude)*

Men kon naar het oordeel van de heer *van Lidth de Jeude* de Regering geen verwijt maken, dat zij geloof zou hechten aan achterklap en dat zij daarom deze mensen niet een taak zou hebben gegeven, welke zij eigenlijk wel zouden hebben kunnen vervullen. De heer *van Lidth de Jeude* geloofde het tegendeel. Het op non-actief stellen van de heer *van de Plassche* was niet geschied door de heer *van Lidth de Jeude*. Men heeft hem wel degelijk een functie gegeven, juist met de bedoeling niet te prejudiciëren. Men wilde de zaak eerst in kannen en kruiken hebben en dit kon niet gebeuren dan in Nederland. Het is begrijpelijk, dat men op dit punt enigszins voorzichtig was.

57651 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* was geen voorstander van het op non-actief stellen, waar er een zo groot tekort was aan geschikte krachten. De heer *van Voorst Evekink* werd belast met de studie van de reorganisatie van het leger, waaraan hij een volle taak had. Ditzelfde gold ook voor de heer *van de Plassche*. Het ging er alleen om, of men hen zou belasten met een taak bij de terugkeer. De heer *van Lidth de Jeude* kon hierin geen disqualificatie door de Regering zien; dit zou het zijn geweest, wanneer betrokkenen bepaald ter zijde waren geschoven. Want behalve in 1942 zijn zij steeds ten volle benut. De heer *van Lidth de Jeude* meende, dat bij zijn optreden de heer *van de Plassche* weer in dienst was.

57654 *(van Lidth de Jeude)*

Men had, aldus de heer *van Lidth de Jeude*, in Engeland niet de opvatting, dat de militaire débâcle van de Meidagen in 1940 te wijten was aan tekortkomingen van de Nederlandse generale staf. Wel was men verbaasd, dat het verzet in 1940 zo kort had geduurd, doch toen spoedig daarna hetzelfde in België gebeurde en korte tijd daarna ook in Frankrijk, begon men toch wel te begrijpen, dat de débâcle heus niet alleen aan de houding der Nederlanders lag. In het begin was de stemming ten opzichte van Nederland in het algemeen niet gunstig, waartoe o.m. het conflict-*de Geer* bijdroeg. Geleidelijk heeft men evenwel vertrouwen gekregen in de Regering en heeft men het verwijt weten af te wentelen, als zou Nederland zich in de eerste oorlogsdagen niet naar beste vermogen hebben verdedigd.

97130 *(Furstner)*

De heer *Furstner* verklaarde, dat generaal *van Oorschot* in die tijd arthritis had en een oude man zonder enige waarde leek. Later is hij echter helemaal opgeknapt.

Wat de heer *van de Plassche* betreft, geloofde de heer *Furstner*, dat de Nederlandse gemeenschap te Londen het hem ontzaglijk kwalijk heeft genomen, dat hij in Den Haag een glas bier is gaan drinken, toen de heer *Sas* met het bericht van de aanstaande Duitse overval kwam.

98342 *(Gerbrandy)*

De heer *Gerbrandy* verklaarde, dat de heer *van Oorschot* een oude, weliswaar hoogst bekwame figuur was, die echter in zekere zin afgedaan had. Toch is hij later weer in dienst genomen.

98344 *(Gerbrandy)*

Over de heer *van de Plassche* en anderen heeft de heer *Gerbrandy* erg slechte rapporten van de betrokken Minister ontvangen, welke hierop neerkwamen, dat er een groep min of meer ontevreden mensen bijeen was, die geestelijk niet op een oorlogvoering ingesteld waren en zich met andere dingen bezig hielden.

§ 5. De stafcommissie

Tegen het einde van 1942 riep de Ministeriële Commissie Oorlogvoering een stafcommissie [2]) in het leven, die de opdracht kreeg te onderzoeken, op welke wijze het in de verschillende gebiedsdelen van het Koninkrijk en in het buitenland aanwezige personeel der weermacht op de meest doeltreffende wijze aan de „war effort" zou kunnen deelnemen en ter zake voorstellen te doen.

[2]) Bijlage 35.

Voorts diende zij daarbij tevens in beschouwing te nemen de voorbereiding van een expeditionnaire macht, welke zou moeten deelnemen aan de strijd om en de herbezetting van Nederlandsch-Indië.

De stafcommissie bestond aanvankelijk uit schout bij nacht *J. W. Termijtelen*, voorzitter, kolonel *M. R. de Bruyne*, kolonel mr *H. J. Kruls*, kolonel ir *P. A. de Blieck*, kapitein luitenant ter zee *J. F. W. Nuboer*, secretaris, luitenant kolonel *P. L. G. Doorman* en kapitein *A. L. A. Coppens*.

Uitgangspunten van de beschouwingen van de stafcommissie waren, blijkens haar eerste, begin 1943 uitgebrachte, rapport [3]), de algemene strategische toestand van het ogenblik en de politieke doelstellingen van het Koninkrijk. In het rapport wordt gesteld, dat de strategie der geallieerden er op gericht is eerst de beslissing te bevechten in Europa en daarna alle krachten te concentreren tegen Japan. De stafcommissie merkt op, dat in het algemeen de taak van het Koninkrijk is: naar beste vermogen mede te werken aan het behalen van de geallieerde overwinning in deze oorlog. Binnen dit algemene kader heeft Neder-

[3]) Bijlage 36.

land als eigen politiek doel het herstel en behoud van het Koninkrijk in zijn oude grenzen. Wat het Moederland betreft, worden de grenzen niet wezenlijk bedreigd. De overwinning in Europa verzekert ons, zo wordt gezegd, het feitelijk herstel van onze souvereiniteit in het Rijk in Europa.

Bij de behandeling van de opdracht, aldus wordt in het rapport gezegd, moet verschil worden gemaakt tussen landstrijdkrachten en zee- en luchtstrijdkrachten. De beide laatste groepen gebruiken het land alleen als basis, doch bezetten niet. De gezagshandhaving op het land is in hoofdzaak taak van de landstrijdkrachten. Het doet er dus betrekkelijk weinig toe voor onze positie aan het einde van de oorlog, waar onze zee- en luchtstrijdkrachten gestreden hebben, maar het is van zeer groot belang, of onze landstrijdkrachten de tijdelijk door de vijand veroverde delen van het Koninkrijk weer hebben bezet. Om deze reden meende de stafcommissie de beschouwingen te kunnen beperken tot de landstrijdkrachten; alleen sprak zij de wens uit, dat de zee- en luchtstrijdkrachten bestemd voor locale diensten in Nederlands gebied, door onszelf zouden worden geleverd.

De taak van de landstrijdkrachten is, zo werd gesteld, een tweeledige. In de eerste plaats moet het grondgebied worden heroverd, doordat de vijand wordt verslagen en verdreven. In de tweede plaats moet in het herbezette gebied het gezag hersteld en gehandhaafd worden. Deze twee taken gaan in elkander over. Ten aanzien van het Nederlandse grondgebied moet dus gezorgd worden voor:

a. heroveren Nederland;
b. verdedigen en gezag handhaven in Nederland;
c. heroveren Nederlandsch-Indië;
d. verdedigen en gezag handhaven in Nederlandsch-Indië;
e. verdedigen en gezag handhaven in Suriname;
f. verdedigen en gezag handhaven in Curaçao.

Als deze taken zijn verzorgd, zal het leger verder moeten deelnemen aan de oorlog en aan de bezetting van vijandelijk gebied.

Ten aanzien van de minimale troepensterkte, nodig ter vervulling dezer taken, werden de volgende beschouwingen naar voren gebracht.

Voor de handhaving van het gezag in bevrijd Nederland streeft de stafcommissie naar een troepensterkte van 24 bataljons. Voor de herovering van Nederland als onderdeel van een geallieerde opmars in West-Europa, is een leger van belangrijke sterkte nodig. Daar de totale sterkte aan troepen, buiten die nodig voor de verdediging en gezagshandhaving in Suriname, Curaçao en Merauke, waarover het Koninkrijk thans beschikt, op een waarde van ongeveer drie bataljons kan worden gesteld, waarbij dan nog is gerekend met 1 bataljon grotendeels gevormd uit Surinaamse schutterplichtigen, die niet zonder meer naar elders kunnen worden gezonden, is wel duidelijk, dat op het ogenblik niet aan de taken *a* t/m *d* volledig voldaan kan worden, hoe de verdeling dier troepen ook wordt gekozen. Alleen als grondgebied wordt heroverd en daardoor delen van onze bevolking worden bevrijd, ontstaat de mogelijkheid onze troepensterkte belangrijk op te voeren en wel vooral als Nederland wordt bevrijd. In Nederlandsch-Indië zullen wel inheemse soldaten en kader worden teruggevonden, doch weinig of geen Europese officieren en kader, die bij de vorming en leiding dier troepen onmisbaar zijn. Alleen de bevrijding van het moederland schept dus de mogelijkheid voldoende sterke landstrijdkrachten te vormen om op bevredigende wijze aan de vervulling van alle overige taken te kunnen deelnemen.

Gezien de bijzondere gevaren, waaraan het Koninkrijk in Nederlandsch-Indië bloot kan staan, als dat gebiedsdeel door andere dan onze eigen troepen zou worden heroverd, moet bij onze verdere deelname aan de oorlogvoering de herovering van Nederlandsch-Indië voorop staan. Hiervoor zal gestreefd moeten worden naar de vorming van een expeditionnaire macht van 4 à 5 divisies.

Ten aanzien van de vorming van bataljons voor gezagshandhaving in Nederland, merkt de stafcommissie op, dat deze troepen allereerst zullen moeten worden gevormd uit de bevrijde bevolking om onmiddellijk de uitoefening van het Nederlandse gezag te kunnen verzekeren. Eerst wanneer dit gezag gevestigd is, kan met de verdere legervorming worden begonnen. Voorbereidingen voor de onmiddellijke oproeping van 24 bataljons moeten worden getroffen.

Aan de strijd zelf voor de bevrijding van Nederland zal de Nederlandse Regering met betrekkelijk zeer geringe strijdkrachten kunnen deelnemen. De stafcommissie meent echter, dat de Regering daaraan zo krachtig mogelijk moet meedoen om de volgende redenen:

1e. voor het moreel van de Nederlandse bevolking, wier gevoel van nationale eigenwaarde daardoor zal worden verhoogd, hetgeen weder van grote invloed zal zijn met het oog op de offers welke moeten worden gebracht voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië;

2e. omdat de Nederlandse bevolking zal eisen, dat de vrije Nederlanders evenzeer tonen bereid te zijn tot het brengen van offers als zij zelf;

3e. voor onze naam bij de bondgenoten, die ons zullen moeten helpen bij de vorming van ons nieuwe leger door ons wapens en uitrusting te verstrekken; zij zullen daartoe wellicht niet geneigd zijn, als wij niet hebben meegevochten en dus de indruk hebben gewekt, dat wij, ook bij de herovering van Indië, zelf weinig actief willen zijn;

4e. teneinde ons kader gevechtservaring te doen verkrijgen waarmede de te vormen troepen ten zeerste gebaat zullen zijn; de onvermijdelijke verliezen hierbij zullen meer dan betaald worden door lagere verliezen later.

Aan mobiele eenheden beschikt Nederland — aldus werd verder in het rapport gezegd — over:

in Engeland: de Brigade Irene;

in Suriname: ruim een gemotoriseerd bataljon, een afdeling vechtwagens.

De troepen in Suriname bestaan voor een groot deel uit Surinaamse schutterplichtigen en wel de afdeling vechtwagens uit blanke Surinamers met marinierskader en het gemotoriseerde bataljon uit negers en Javanen met kader, geleverd door het K.N.I.L. Een tweede gemotoriseerd bataljon is in opbouw.

In Suriname hebben deze mobiele troepen geen taak. Het marinierspersoneel moet in ieder geval nu reeds naar Engeland worden overgebracht, zo mogelijk met de gehele afdeling vechtwagens, al of niet met het materieel. Ook het gemotoriseerde bataljon zou, naar het oordeel der stafcommissie, naar Engeland moeten worden verplaatst om bij de herovering van Nederland te worden ingezet.

Verder wordt aan het rapport ontleend:

„Mocht het blijken, dat de schutterplichtigen niet buiten Suriname mogen dienen, dan moeten deze troepen onmiddellijk worden gereorganiseerd in die zin, dat eenheden, bestaande uit vrijwilligers, bereid tot dienen buiten Suriname, worden gevormd.

Het is gewenst een deel mariniers uit Curaçao en Aruba naar Engeland aan te trekken. De Nederlandse troepenmacht in dit gebiedsdeel telt thans ongeveer 1500 man schutters (5 lichtingen), bijna 400 man vrijwilligers uit Curaçao en Aruba, bijna 120 man, waaronder kader, behorende tot de Koninklijke landmacht, ruim 30 beroepsmilitairen van het K.N.I.L. en ongeveer 130 mariniers. Een klein deel dezer troepen, waarbij de 34 beroepsmilitairen van het K.N.I.L. en 24 mariniers, is ingedeeld bij de kustbatterijen. Het merendeel der troepen is georganiseerd in infanterieverbanden, waarbij afdelingen lichte tanks en zware infanteriewapens, welke door mariniers zijn bemand. De stafcommissie vernam, dat het in het voornemen ligt tegen 1 Mei 1943 nog twee lichtingen op te roepen (plm. 600 man) en in 1944 nog eens twee lichtingen. Een kaderopleiding voor deze lichtingen uit geschikte schutters is aan de gang.

Aan Amerikaanse troepen bevinden zich op Curaçao en Aruba ieder een half bataljon infanterie, een squadron vliegtuigen met grondpersoneel, een batterij 155 m/m geschut en een batterij 37 m/m luchtdoelgeschut. In totaal op ieder eiland ongeveer 1 100 man.

De commissie is van mening, dat de strategische toestand niet tot een uitbreiding der Curaçaose defensie noopt. Zij meent verder, dat een vermindering der Amerikaanse bezetting door een versterking der Nederlandse troepen waarschijnlijk niet bereikt kan worden, omdat de Amerikanen grotendeels speciale troepen zijn, nodig voor de instandhouding en beveiliging van de squadrons vliegtuigen, die Curaçao en Aruba alleen als basis gebruiken en daar moeten blijven met het oog op de duikbootbestrijding. De commissie meent dan ook te moeten ontraden vooralsnog de verdere lichtingen schutters op te roepen. Het voor die lichtingen bestemde kader komt daardoor beschikbaar, zodat het equivalente aantal mariniers naar Engeland kan worden aangetrokken om gereed te worden gemaakt voor de instructie van marinetroepen. Gehoopt wordt daardoor ca. 60 man mariniers naar Engeland te kunnen aantrekken."

De Ministeriële Commissie Oorlogvoering onderschreef de algemene beschouwingen van het rapport van de stafcommissie, maar was van oordeel, dat voor Indië 15 000 man gezagstroepen nodig waren. Op 18 Mei 1943 gaf zij een nieuwe opdracht aan de stafcommissie, waarbij zij mededeelde in het algemeen in te stemmen met de conclusies van het eerste rapport van de Stafcommissie. Zij wenste dat het Nederlandse volk zo krachtig mogelijk aan de herovering van Nederlandsch-Indië zou medewerken, waartoe na de bevrijding van Nederland zo snel mogelijk een troepenmacht moest worden gevormd en wel in de eerste plaats circa 15 000 man troepen van eenvoudige samenstelling en daarnevens zoveel mogelijk grote eenheden.

De stafcommissie kreeg daarop opdracht te onderzoeken op welke wijzen dit doel het snelst en doelmatigst bereikt kon worden, rekening houdende met de noodzaak een zeker minimum aan troepen in

Suriname en Curaçao te houden, de inlichtingendienst in de verschillende gebiedsdelen te verzorgen en aldaar de nodige troepen beschikbaar te hebben voor de orde- en rust-handhaving in die kleine delen van Nederlandsch-Indië, met welker bevrijding rekening moest worden gehouden vóór de aankomst der eerste contingenten troepen uit Nederland.

Hierbij moest tevens in beschouwing worden genomen, hoe de bevelvoering over de bovengenoemde troepen geregeld moest worden, zowel voor het operatieve gebruik als voor de vorming en verzorging.

De stafcommissie, die inmiddels werd uitgebreid met een officier van het bureau O.G.S. van het Ministerie van Oorlog en tijdelijk met generaal *van Oyen* van het K.N.I.L., diende in Augustus 1943 haar tweede rapport [1]) in.

[1]) Bijlage 37.

In dit rapport werd behandeld, welke troepen beschikbaar moesten zijn voor de handhaving van het gezag in de nog vrije Nederlandse gebieden, vervolgens de vorming der 15 000 man gezagstroepen voor Indië, de vorming van zoveel mogelijk grote eenheden, uitrusting, bewapening en vervoer der troepen en tenslotte de bevelvoering over de troepen.

Ten aanzien van de 15 000 man gezagstroepen voor Indië kwam de stafcommissie tot de conclusie, dat deze troepenmacht georganiseerd moest zijn in 15 infanterie-bataljons.

Teneinde snel bataljons met encadrering ter beschikking te kunnen krijgen, werd aanbevolen deze te vormen door een hermobilisatie der infanterie van de jongste, vóór 1940 reeds geoefende lichtingen. Het zouden dus Nederlandse troepen zijn, die tijdelijk ter beschikking van de Gouverneur-Generaal zouden worden gesteld voor de handhaving van het gezag, gedurende de tijd, dat het K.N.I.L. daartoe de nodige troepen nog miste. De stafcommissie was van mening dat de zo gevormde troepen een voldoende graad van militaire geoefendheid zouden hebben voor de toegedachte taak. Zij zouden echter kennis van het Maleis en van het tropische terrein missen en vóór hun inzet moeten acclimatiseren. Zij zouden dus zo spoedig mogelijk naar een tropisch gebied nabij Nederlandsch-Indië moeten worden overgebracht, waarbij de voorkeur zou dienen te worden gegeven aan N.O. Australië. Tijdens hun onderbrenging in een depot in dat gebied zouden zij instructie moeten krijgen van officieren en onderofficieren van het K.N.I.L. Geschat werd dat zij twee maanden na aankomst in het depot gereed zouden zijn voor de aanvaarding van hun gezagstaak.

Wat de grote eenheden betreft, wilde de stafcommissie beginnen met de vorming van een legerkorps van drie divisies. Dit zouden eerste rangs troepen moeten zijn, georganiseerd naar Brits of Amerikaans model. De keuze daaromtrent kon nog niet worden gedaan, daar deze afhing van de plaats, waar de divisies zouden worden ingezet en van de mogelijkheid de bewapening en uitrusting te verkrijgen. De beslissing omtrent die punten zou door de Combined Chiefs of Staff moeten worden genomen. Deze divisies zouden gevormd moeten worden uit de nog niet geoefende, jonge lichtingen, of uit de jongste geoefende lichtingen. Een tijdschema werd ontworpen, dat aangaf dat de eerste divisie 15 maanden na dag D gereed zou zijn voor de inzet en de beide volgende divisies 4 maanden later.

Ook werd een beschouwing gegeven over de vorming van een mariniersbrigade ter sterkte van ± 5000 man.

Omtrent de uitrusting en bewapening der troepen merkte de stafcommissie op, dat deze slechts na goedkeuring door de Combined Chiefs of Staff verkrijgbaar zouden zijn. In verband daarmede gaf de commissie de raad, de aanvraag voor alle eenheden tegelijkertijd in te dienen, zodat de C.C.S. konden zien, dat ook de gezagstroepen de oorlogvoering dienden, doordat zij andere Nederlandse troepen volledig vrij zouden maken voor operaties tegen de Japanners.

Ook ten aanzien van de transporten werd opgemerkt, dat deze in hoogste instantie werden geregeld naar richtlijnen van de C.C.S. en dat de prioriteit bij die transporten afhankelijk was van het doel, waarvoor de troepen dienen. Ook de overvoer kon dus gediend worden door de indiening van een volledig plan bij de C.C.S.

Tenslotte wijdde de Commissie een beschouwing aan de bevelvoering over de troepen.

Bij het rapport legde de Commissie een plan over dat door de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff aan de C.C.S. zou kunnen worden aangeboden en dat in het kort samengevat weergaf, wat Nederland van plan was aan landstrijdkrachten te vormen.

65286 *(Termijtelen)*

De heer *J. W. Termijtelen* is, aldus zijn mededelingen, òf in December 1942 òf in Januari 1943 benoemd tot voorzitter van de stafcommissie; de eerste vergadering heeft plaats gevonden in Januari

65290 *(Termijtelen)*

1943. Later is de commissie aangevuld met generaal *van Oyen,* men

zou kunnen zeggen: als buitenlid. Generaal *van Oyen* is uit Amerika
65291 *(Termijtelen)* overgekomen en de heer *Termijtelen* meent, dat toen het Departement van Oorlog, om het evenwicht niet te verstoren, ook aanleiding heeft
65292 *(Termijtelen)* gevonden een lid aan de commissie toe te voegen, nl. de heer *Sas*.
65293 *(Termijtelen)* Er waren tegenstellingen, maar natuurlijk allemaal zakelijke. Men kon in het algemeen dit zeggen: het Nederlandse leger en de marine bekeken de zaak van de Nederlandse kant en het Indische leger bekeek de zaak van de Indische kant. Dit was dus een soort controverse, die zich vooral uitte als gevolg van de grote schaarste aan personeel. Er waren weinig mensen. Nu is het duidelijk, dat de krijgsmacht niet opgebouwd moest worden uit de paar mensen, die men beschikbaar had; deze vormden echter wel de kern, die van te voren klaar gemaakt moest worden voor de taak van instructeur en
65294 *(Termijtelen)* leider. De aanleiding voor de instelling van de stafcommissie is vooral geweest — en dat kan de heer *Termijtelen* zeggen, omdat hij zelf heeft voorgesteld om deze commissie in te stellen — een soort inventaris op te maken van wat men had aan personeel en daar het meest doelmatige gebruik van te maken, althans de plannen hiervoor op te stellen. De tweede aanleiding was om de plannen, die de drie weermachtsonderdelen zouden kunnen hebben, te coördineren. Zonder de stafcommissie was er tussen de militaire deskundigen — als de heer *Termijtelen* het zo mag noemen — geen contact. Het voorstel van de heer *Termijtelen* is door Minister *Furstner* aan de Minister-President voorgelegd.
65299 *(Termijtelen)* Er is toen een inventaris opgemaakt van de mensen, die buiten Nederland en buiten Indië beschikbaar waren. Bij de opbouw der plannen moest rekening worden gehouden met de aanwezige hoeveelheid mensen. De opdracht van de eerste stafcommissie was: verspreid personeel zo goed mogelijk gebruiken en de expeditionnaire macht
65305 *(Termijtelen)* voorbereiden. Het eerste rapport is ingediend zonder dat het geheel af was. De heer *Termijtelen* herinnert zich, dat er boven heeft gestaan „voorlopig" rapport. Dit is, naar hij meent, later in „eerste"
65309 *(Termijtelen)* rapport veranderd. Het eerste rapport bevatte eigenlijk meer grondslagen. In het volgende rapport werd tot meer gedetailleerde uit-
65318 *(Termijtelen)* werking der plannen overgegaan. Het ging bij de eerste rapporten
65322 *(Termijtelen)* speciaal over drie aangelegenheden: het expeditieleger, de mariniersbrigade en de gezagsbataljons.
87393 *(de Bruyne)* De heer *de Bruyne* is lid van de stafcommissie geweest. Er is een
87396 *(de Bruyne)* periode geweest, dat van de zijde van de leden van het Indische leger eigenlijk sterk gepropageerd werd, dat alles, wat marinier was, te hunner beschikking zou worden gesteld voor het veiligstellen van Indië, direct nadat Japan de wapens zou hebben gestrekt. Daarover zijn hele vergaderingen geweest, maar de eindconclusie was, dat het plan zou doorgaan voor wat betreft de vorming van een mariniersbrigade in Amerika, met als primaire taak de oorlogvoering tegen Japan, omdat dit de enige basis was, waarop de Amerikanen bereid waren hulp te verlenen.
87548 *(van Oyen)* De heer *L. H. van Oyen* was geen lid van de stafcommissie, omdat hij te Londen maar een tijdelijke gast was, maar hij is daar vrij lang geweest, omdat hij toen de vergaderingen van de stafcom-
87550 *(van Oyen)* missie bijwoonde. De heer *van Oyen* herinnert zich wel, dat er felle
87551 *(van Oyen)* besprekingen zijn geweest omdat het standpunt van de legerofficieren in die dagen nogal eens afweek van dat der marine-officieren. De besprekingen gingen, naar hij meent — dit punt is enigszins uit zijn herinnering verdwenen —, over het oefenen van eenheden en de
87553 *(van Oyen)* sterkte van eenheden, die, wanneer Nederland heroverd zou zijn, zou-
87568 *(van Oyen)* den deelnemen aan de strijd ter herovering van Indië.
Er heeft ook verschil van mening bestaan over wat men zou doen: een legerkorps formeren, dat aan de strijd zou deelnemen, of gezagstroepen formeren, die achter de bevrijdende geallieerden zouden aan-
87569 *(van Oyen)* komen om rust en orde in het bevrijde gebied te handhaven. De
87570 *(van Oyen)* heer *van Oyen* gaf de voorkeur aan gezagstroepen, omdat het opzetten van een legerkorps jaren duurt en het formeren van gezags-
87573 *(van Oyen)* troepen, losse bataljons met lichte wapenen, in 6 maanden kan geschieden. Wanneer Nederland in de tweede helft van 1945 betere en meer gezagstroepen had gehad, zou de zaak anders zijn gelopen. De marine was in de stafcommissie voor een legerkorps.
87873 *(Coppens)* De toenmalige kapitein K.N.I.L. *A. L. A. Coppens* verklaarde lid te zijn geweest van de stafcommissie. Daarin is van gedachten gewisseld over wat er nu eigenlijk moest gebeuren. Hij meende, dat toen is be-
87875 *(Coppens)* gonnen met de opzet op papier van wat later is geworden de 7 December divisie.
Er is bij het rapport van de stafcommissie een minderheidsnota van de heer *Coppens* gekomen. De meeste heren gingen in de richting van een expeditionnaire macht, van een divisie en dergelijke, terwijl hij meer zijn hart had verpand aan kleinere eenheden, die men naar zijn persoonlijke mening sneller klaar zou hebben en die men ook harder nodig zou hebben. Te Londen heeft de heer *Coppens* in eigen, militaire kring een naïef vertrouwen in de bondgenoten ontmoet; wan-

neer de Nederlanders nu maar braaf hun best deden en zoveel mogelijk meewerkten aan de oorlogvoering, zou alles daarna wel in orde komen. De heer *Coppens* noemt dit naïef, omdat bij het einde van de oorlog allerlei nationale belangen wel eens tegen de Nederlandse zouden kunnen indruisen. Met dit voor ogen propageerde de heer *Coppens* kleine onderdelen snel op te richten en na de bevrijding van Nederland naar Nederlandsch-Indië te voeren om te trachten daar de belangrijke punten te bezetten, want — nu drukt hij het even populair uit — als de Nederlanders er eenmaal zouden zitten, zou het een mooie jongen zijn, die hen er weer uit kreeg. Aan de andere kant: wanneer Nederland in Japan met één divisie zou werken, zou dit niet zoveel zoden aan de dijk zetten, zodat hij liever twee bataljons in Indië had dan één divisie in Japan. Maar, zeer te goeder trouw hadden veel Nederlandse militairen — en dit pleit eigenlijk voor hun mentaliteit — een groot vertrouwen in de loyaliteit van de bondgenoten. Daarop was eigenlijk hun hoop gebaseerd. Er was dus een stroming, die meer steun wilde verlenen bij de oorlogvoering tegen Japan, en een andere, die zich liever alleen met Indië bezig wilde houden.

87877 *(Coppens)*

87887 *(Coppens)*

Het is voor een militair in hart en nieren, zoals beroepsmensen in het algemeen zijn, heel wat aantrekkelijker om als marineman een groot slagschip te commanderen dan een torpedojager en om als landmachtman een moderne divisie te commanderen dan 10 of 15 eenvoudige bataljons.

99560 *(Blom)*

Er zijn — aldus mr. *N. S. Blom,* destijds directeur van het Departement van Justitie — plannen gemaakt voor de tijd, dat Nederland bevrijd zou zijn en mankracht zou kunnen leveren voor de verdere oorlogvoering; in de gedachte dus, dat de oorlog tegen Japan dan nog lang niet afgelopen zou zijn. Toen zijn er plannen gemaakt voor de opbouw van een legerkorps, bestemd om deel te nemen aan de oorlog tegen Japan. Daartegenover is uit kringen van Indische deskundigen gezegd: we hebben geen behoefte aan een dergelijk legerkorps; we hebben voor de herbezetting van Indië geen legerkorps nodig. Het K.N.I.L. kende nauwelijks grotere verbanden dan regimenten. De heer *Blom* geloofde, dat men aan K.N.I.L.-zijde pas in de dertiger jaren met de opbouw van divisies begonnen is, omdat toen pas de gedachte rijpte, dat het K.N.I.L. wel eens zou moeten kunnen deelnemen aan een internationaal conflict. Vroeger had het K.N.I.L. eigenlijk een politionele taak en daarvoor had men geen grotere verbanden nodig. Wanneer men dus uitging van: wat is nodig voor een weder onder bestuur brengen van Nederlandsch-Indië, dan had men genoeg aan bataljons, die dan in dit verband de naam gezagsbataljons kregen. De heer *Blom* kan zich voorstellen, dat er van Indische kant gezegd is: als het alle twee kan, is het prachtig, maar als het gaat over prioriteit, dan achten wij het belangrijker gezagsbataljons dan een legerkorps te formeren.

99560 *(Blom)*

Dit kwam mede, omdat de Amerikaanse opperbevelhebber niet zo bijzonder gebrand was op deelneming van vreemde troepen aan de strijd. Hij had dat standpunt ook ten opzichte van de Engelsen ingenomen. Hij heeft de Australische divisies gebruikt voor nevenoperaties. De belangrijkste overweging aan Indische zijde was, dat het Nederlandse belang in de eerste plaats lag in het herbezetten van Nederlandsch-Indië. Bovendien is het opbouwen van een legerkorps niet een werk, dat men zo snel kan voltooien. De tijd, die er mee gemoeid zou zijn geweest, was ook een factor.

67202 *(van Lidth de Jeude)*

Volgens oud-Minister *van Lidth de Jeude* waren de Nederlanders bij hun plannen voor de verdediging van Nederland zeer afhankelijk van de medewerking van de Britse legerautoriteiten, daar dezen moesten zorgen voor bewapening, uitrusting, enz. In een latere periode werd een schema opgesteld, waarin werd geraamd hoeveel manschappen nodig zouden zijn voor de verschillende onderdelen, waarbij moest worden gezorgd, dat enerzijds voldoende krachten beschikbaar zouden komen, doch anderzijds rekening moest worden gehouden met de werkzaamheden, die voor de wederopbouw hier te lande moesten worden verricht. Aan de Britse legerautoriteiten werd een overzicht voorgelegd van wat de Nederlanders meenden nodig te hebben. Wanneer dit overzicht door de Britten werd goedgekeurd, betekende dit, dat Nederland op de nodige medewerking kon rekenen voor opleiding, uitrusting, en dergelijke. Dit betrof een aantal van 180 000 man in totaal, van wie 60 000 man voor de landmacht bestemd voor de strijd in het Verre Oosten. Verder waren daarin ook begrepen de krachten, benodigd voor de luchtmacht en de marine. Men stelde wel een lijst op van de nodig geoordeelde aantallen, maar deze waren toen in de verste verte nog niet beschikbaar. Men was dus aangewezen op recrutering hier te lande na de bevrijding, hetgeen in 1944 ook onmiddellijk in Noordbrabant is geschied. Men had daar voldoende overschot om over een betekenend aantal te kunnen beschikken.

Bij het opmaken van de plannen werd er van uitgegaan, dat

Nederland in zijn geheel zou worden bevrijd. Het geval wilde echter, dat dit in twee phasen is geschied. Reeds dadelijk ontstond toen de vraag, of de Engelsen, die toen nog volop in de aanval waren, het moment, waarop het Zuiden was bevrijd, moesten beschouwen als het ogenblik, waarop zij daadwerkelijke medewerking hadden toegezegd. Zij wilden wel doen wat zij konden, maar dit was nog niet het moment van de algehele bevrijding, waarop volgens hen gerekend was.

67224 *(van Lidth de Jeude)*

Van de uitgetrokken 180 000 mensen was een deel bij de marine en een deel bij de luchtmacht ingedeeld, die voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië bedoeld waren. Hierover zijn tal van besprekingen gevoerd en deze indeling is herhaaldelijk ter sprake gekomen. De heer *van Lidth de Jeude* zou niet durven beweren, dat dit de vorm heeft aangenomen van een controverse. De marine en de luchtmacht waren practisch uitsluitend voor Indië. Ook was het de bedoeling om ongeveer 20 000 à 25 000 man in Nederland te werk te stellen, terwijl er ook sprake van is geweest, — maar hiervan is niets gekomen — dat enkele eenheden naar Duitsland zouden worden gezonden voor de bezetting. Aan alle kanten waren er wensen, het gehele vraagstuk stond altijd in het teken van gebrek aan voldoende aantallen.

98347 *(Gerbrandy)*

Oud-Minister-President *Gerbrandy* verklaarde, dat de Regering accoord is gegaan met de plannen tot de oprichting van een legerkorps, omdat dit de kleinste eenheid was, die als nationale eenheid zou kunnen deelnemen aan de strijd. Voorts zou er een mariniersbrigade komen, welke in Amerika zou worden opgeleid en in de derde plaats gezagsbataljons, die zouden worden samengesteld uit die lichtingen, die voor de opbouw van het leger toch niet meer gebruikt zouden kunnen worden. De gezagsbataljons zouden, licht bewapend, worden bestemd om onder opperbevel van de Luitenant-Gouverneur-Generaal de orde in Nederlandsch-Indië te handhaven.

Men stelde zich voor, dat de opleiding van het legerkorps ongeveer anderhalf jaar zou duren. Natuurlijk is toen de vraag aan de orde gekomen: komen we niet te laat? Maar wilde men werkelijk een bijdrage leveren in de strijd in het Verre Oosten, dan moest men met iets goeds voor de dag komen. Hier zat ook een politieke kant aan; de Nederlandse Regering had van de Engelsen de toezegging, dat zij volledig steun zouden verlenen het Nederlandse gezag in Indië te herstellen, maar daarom had Nederland dan ook alles te doen om een behoorlijke bijdrage in de oorlog tegen Japan te leveren. Algemeen werd toen aangenomen, dat die nog lang kon duren. De heer *Gerbrandy* heeft nooit anders geweten dan dat het minstens 1946 zou worden voor de oorlog met Japan beëindigd kon zijn.

99135 *(Meynen)*

De oud-Minister van Oorlog, mr. *J. Meynen,* is voor het eerst met de plannen betreffende de opbouw van Nederlandse landstrijdkrachten in aanraking gekomen, toen hij als kapitein in dienst kwam bij de staf van de bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten, later als secretaris-generaal en van Juni 1945 af als Minister. Van de in Londen ontwikkelde plannen is gebruik gemaakt voor zover:

a. de niet-voorziene en moeilijke omstandigheden, welke na de bevrijding in Nederland heersten, daar geen rem op uitoefenden;

b. de tweeledige bevrijding van Nederland dit niet verhinderde;

c. de enorme uitputting van ons land in materieel en materiaal dit toeliet.

99139 *(Meynen)*

Uit de Binnenlandse Strijdkrachten zijn voor een gedeelte die bataljons geformeerd, welke dienden ter handhaving van het gezag in Nederland. Het tweede deel van het militaire plan was het vormen van een vijftiental z.g. gezagsbataljons Indië ter sterkte van 20 000 man, die in Australië zouden worden uitgerust, bewapend en opgeleid. Het derde punt was het in Engeland vormen van een expeditionnaire macht, teneinde deze in het raam der geallieerde legers aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië te laten medewerken.

Bij al deze plannen is men uitgegaan van de gedachte, dat de opgeroepenen volledig in geallieerd verband in het verplegingsplan zouden worden opgenomen.

De in Londen gemaakte plannen waren derhalve de heer *Meynen* bekend; zij waren ook bruikbaar voor zover men daarbij in aanmerking neemt de niet voorziene en steeds wisselende omstandigheden, zoals de bevrijding in twee etappen, de uitputting in Nederland, het uitblijven dan wel annuleren van de voor de uitvoering van deze plannen benodigde geallieerde hulp en tenslotte het ontbreken van een behoorlijke militaire organisatie in Nederland om deze papieren plannen uit te voeren.

In tegenstelling tot de andere Departementen had het Departement van Oorlog gedurende de bezetting niet doorgewerkt. Het Departement moest dus geheel opnieuw worden opgebouwd en daarmee kon niet eerder begonnen worden dan wanneer de beroepsofficieren uit krijgsgevangenschap zouden zijn teruggekeerd.

§ 6. Conclusies

Op 8 Februari 1941 werd op het Departement van Defensie een aanvang gemaakt met de studie over de voorbereiding van de terugkeer naar Nederland. Minister *Dijxhoorn* heeft daartoe het bureau voor bijzondere aangelegenheden, bureau B.A., in het leven geroepen, waarvan de bezetting bestond uit twee officieren van de generale staf. Begonnen werd met het ontwerpen van fundamentele richtlijnen, welke de basis voor de verdere studie en voorbereiding van de materie zouden kunnen vormen. Deze richtlijnen werden neergelegd in een nota, gericht tot H.M. de Koningin. De Ministerraad had zich hierover niet uitgesproken. De commissie acht dit niet juist. Deze materie was bij uitstek een aangelegenheid van algemene politiek, welke het Kabinet in zijn geheel aanging, zodat eventuele voorstellen naar het oordeel van de commissie niet dan via de Ministerraad hadden moeten gaan. Mede door het aftreden van de heer *Dijxhoorn* als Minister [1]) hebben deze eerste studies overigens geen practisch resultaat opgeleverd.

Nadat de heer *Dijxhoorn* op 12 Juli 1941 als Minister van Defensie was afgetreden, ging de voorbereiding van de terugkeer over naar het nieuw opgerichte Departement van Marine, hetwelk onder leiding van de heer *Furstner* kwam te staan. Er werd op 14 Augustus 1941 voor deze aangelegenheid een officier van de generale staf bij dit departement gedetacheerd, die tegen het einde van dat jaar onder de bevelen kwam van de kolonel der mariniers *de Bruyne,* deze werd toen hoofd van een bureau voorbereiding terugkeer (B.V.T.); hieruit heeft zich het bureau militaire voorbereiding terugkeer (M.V.T.) ontwikkeld, dat op 1 Juli 1942 weer onder het Departement van Oorlog kwam te ressorteren, bij welk departement nu de heer *de Bruyne* werd gedetacheerd. Dit bureau had — in tegenstelling tot de instanties, die er aan vooraf waren gegaan — een zuiver militaire taak. De civiele aangelegenheden van de terugkeer zouden gecoördineerd worden op het op 21 Mei 1942 opgerichte Departement voor Algemene Oorlogvoering. Intussen had de Ministerraad uit zijn midden de Ministeriële Commissie Terugkeer ingesteld.

Het M.V.T. kon zich dus geheel concentreren op militaire aangelegenheden in engere zin. Mede tot zijn taak behoorde het stimuleren en leiden van het verzet in bezet Nederland, dat te zijner tijd mede dienstbaar gemaakt zou worden aan de geallieerde oorlogvoering in het algemeen en de bevrijding van het vaderland in het bijzonder. [1]) In verband hiermede en met het oog op de komende invasie werd het M.V.T. aangewezen als de instantie, welke zich geregeld met de militaire operaties op Nederlands grondgebied diende bezig te houden en tot welke de Britse militaire autoriteiten zich te allen tijde zouden kunnen wenden. Het lag tevens in de bedoeling te zijner tijd het bureau om te vormen tot staf van de later te benoemen Nederlandse bevelhebber met de heer *de Bruyne* als chef staf. Bij de Britse autoriteiten werd er op aangedrongen de chef van het bureau M.V.T. zoveel mogelijk te raadplegen, indien oorlogshandelingen zouden plaats vinden, waarbij bezet Nederland betrokken zou zijn. Een tweetal officieren van de generale staf was voor de behandeling van deze aangelegenheden aan de heer *de Bruyne* toegevoegd. Toen deze in Juli 1943 tevens inspecteur van de Nederlandse troepen in Engeland werd, was hij degene die alle aangelegenheden, welke betrekking hadden op de actieve oorlogvoering — voorzover deze op het terrein van de Nederlandse landmacht lagen — behandelde.

In Augustus 1944 is uit het bureau M.V.T. de verbindingsstaf bij het hoofdkwartier van generaal *Eisenhower* gevormd. De oorspronkelijke gedachte, het bureau om te vormen tot staf van de te benoemen bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten, werd hiermede dus verlaten. Uit het bureau werd noch de staf van de bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten voor zover het de Koninklijke landmacht betrof, samengesteld, noch werden de stafofficieren van dit bureau opgenomen in de staf van die legergroep, die meer in het bijzonder de bevrijding van Nederland moest bewerkstelligen.

De commissie betreurt deze gang van zaken, omdat hierdoor van de voorbereidende werkzaamheden van dit bureau en van de ervaringen van de heer *de Bruyne* voor de militaire terugkeer te weinig profijt is getrokken. Naar haar mening is dit o.m. een gevolg geweest van het feit, dat er een minder goede verhouding bestond tussen het Ministerie van Oorlog en de heer *de Bruyne,* welke mede veroorzaakt is door de afwijzende houding van de officieren van de generale staf ten opzichte van deze laatste. Op deze laatste aangelegenheid komt de commissie nog terug.

Nadat reeds op 14 October 1941 het hoofd van de Ie afdeling, mr. *H. J. Kruls* — hierin gesteund door luitenant generaal *van der Vijver,* de secretaris-generaal van het Departement van Oorlog — bij de Minister van Oorlog had aangedrongen opnieuw een generale

[1]) Vgl. over het ontslag van de heer *Dijxhoorn* het verslag der commissie, deel 5 A hoofdstuk IV.

[1]) Vgl. hoofdstuk XIII van deel 4 A van het verslag der commissie.

staf in het leven te roepen, werd op 2 Januari 1942 de IIIde afdeling van het Departement opgericht. Deze afdeling had tot taak, wanneer de Minister van Marine — onder wie de voorbereiding voor de terugkeer toen ressorteerde — haar bepaalde vraagstukken voorlegde met betrekking tot de terugkeer naar Nederland, die te bestuderen en hem van advies te dienen. Het gevolg van deze opdracht was, dat de IIIe afdeling van het Ministerie van Oorlog eerst aan het werk kon gaan, wanneer zij daartoe een verzoek kreeg van de Minister van Marine. De commissie spreekt haar afkeuring over een dergelijke gekunstelde constructie uit. Dat hiertoe een officier van de generale staf bovendien nog bij die afdeling van het Departement van Marine, welke de voorbereiding van de terugkeer feitelijk aanging, moest worden gedetacheerd, demonstreert de gewrongenheid van het geheel ten duidelijkste. De commissie kan zich indenken, dat de stafofficieren met deze gehele gang van zaken weinig gelukkig waren.

Op 1 Juli 1942 ging het bureau M.V.T. over naar het Departement van Oorlog. Het kreeg tot taak de militaire voorbereiding van de terugkeer. Ofschoon dus de afdelingen, belast met de militaire voorbereiding van de terugkeer weer op één Departement werden ondergebracht, waren de moeilijkheden toch nog niet opgelost, omdat de taak van het hoofd van de IIIe afdeling voor een groot gedeelte werd overgenomen door het hoofd van het bureau M.V.T. Het hoofd van de IIIe afdeling meende dit niet te kunnen accepteren en werd op zijn verzoek van zijn functie ontheven.

Na enige tijd werd hij echter weer in zijn functie hersteld; een nadere instructie werd voor hem vastgesteld, waarbij evenwel de werkzaamheden tussen de beide bureaux toch niet voldoende scherp werden onderscheiden. Met name ten aanzien van de terugkeer kregen zowel het bureau M.V.T. als de IIIe afdeling een taak. Het werk van de IIIe afdeling had weliswaar voornamelijk betrekking op de tijd na het beëindigen van de vijandelijkheden in het bezette gebied, maar toch ook op de voorbereiding van de wederopbouw van de Koninklijke landmacht in Nederland. Daarbij moest de afdeling rekening houden met de taak van het bureau M.V.T., te weten het voorbereiden van de uitbreiding van de Nederlandse militaire machtsmiddelen onmiddellijk na de terugkeer in Nederland ten dienste van operaties op nog bezette gedeelten van ons grondgebied, het handhaven van orde en rust in het heroverde gebied en het deelnemen aan de bezetting van vijandelijk territoir. Het is duidelijk, dat de grenslijn tussen de werkzaamheden der beide bureaux in de praktijk moeilijk te trekken viel. Gezien voorts de afwijzende houding van het hoofd van de IIIe afdeling tegenover het hoofd van het bureau M.V.T. kon bezwaarlijk gerekend worden op een goede samenwerking.

De commissie heeft voor het beleid van de Regering, wat de organisatie van de militaire voorbereiding van de terugkeer betreft, weinig waardering. Het oprichten van bureaux met elkaar overlappende taken acht de commissie onjuist. Aan de aandrang van de stafofficieren om een preponderante positie bij de voorbereiding van de militaire terugkeer te verkrijgen, heeft de toenmalige Minister van Oorlog a.i. niet willen voldoen. Anderzijds heeft hij deze verlangens ook niet willen afwijzen. Hij heeft toen maar zijn toevlucht genomen tot de weinig fraaie oplossing van het instellen van elkaar overlappende bureaux.

Op 8 Januari 1943 gaf de nieuw opgetreden Minister van Oorlog, de heer *van Lidth de Jeude*, een instructie voor de inmiddels op 1 December 1942 in het bureau O.G.S. overgegane IIIe afdeling. Bij de oprichting van het bureau militair gezag op 28 Januari 1943 werd deze gevolgd door een tweede instructie. Hierdoor werd de grens tussen de bureaux M.V.T. en O.G.S. scherper getrokken als het geval was tussen het bureau M.V.T. en de IIIe afdeling. Immers terwijl de taak van het bureau M.V.T. krachtens beschikking van 1 December 1942 was het voorbereiden, uitwerken en uitvoeren van plannen tot actie van de beschikbare Nederlandse strijdkrachten in het kader van het algemeen operatieplan van de geallieerde strijdkrachten, werd die van het bureau O.G.S. geheel gericht op de nieuwe organisatie van het Departement van Oorlog en op een moderne formatie van het opnieuw op te richten Nederlandse leger na de bevrijding van Nederland. Een majoor van de generale staf was tegelijk aan beide bureaux verbonden. Ongetwijfeld brachten de bovengenoemde instructies van Minister *van Lidth de Jeude* op papier een grote vooruitgang. Toch bleef de boven aangeduide verdeling gekunsteld. Eenhoofdige leiding over dan wel samenvoeging van beide bureaux zouden een betere oplossing geweest zijn.

Het bureau O.G.S. heeft plannen gemaakt voor de organisatie van de Nederlandse landmacht na de bevrijding. Deze zijn niet tot uitvoering gekomen, omdat de naoorlogse ontwikkeling vooral in Nederlandsch-Indië een regelmatige opbouw van het leger heeft verhinderd.

De moeilijkheden te Londen met betrekking tot de bureaux M.V.T. en O.G.S. zijn naar de indruk van de commissie in de eerste plaats een gevolg van de kwesties, gerezen ten aanzien van de officieren van de generale staf. Dezen hebben er zich te Londen herhaaldelijk over beklaagd, dat van hun diensten geen gebruik werd gemaakt bij de voorbereiding van de terugkeer en dat geen generale staf werd opgericht. Inderdaad zou de Regering bij de organisatie van de terugkeer in de eerste plaats van de diensten van deze officieren gebruik hebben dienen te maken, tenzij er bijzondere omstandigheden waren, welke dit niet wenselijk maakten. Het standpunt van de Regering was, volgens de heer *van Lidth de Jeude,* dat deze bijzondere omstandigheden er inderdaad waren. Men wilde de bedoelde officieren geen vooraanstaande functies bij de terugkeer geven, zonder dat onderzocht was in hoeverre zij in de Meidagen van 1940 in de vervulling van hun plicht te kort waren geschoten. Men meende namelijk reden te hebben te veronderstellen — ook door berichten uit Nederland — dat op hun gedragingen critiek zou zijn te leveren. Weliswaar was de heer *van Lidth de Jeude* daarom nog geen voorstander van het op non-actief stellen van deze officieren, doch hij wenste hen niet te belasten met een taak bij de terugkeer. Verder heeft hij zoveel mogelijk profijt willen trekken van hun diensten. De enkele gevallen, waarin zijn voorganger deze officieren op non-actief had gesteld, heeft hij dan ook ongedaan gemaakt.

Het is voor de commissie moeilijk een oordeel te vellen over het beleid van de heer *van Boeyen* in deze, daar hij reeds kort na de oorlog is overleden en de commissie hem derhalve niet heeft kunnen horen. Wel meent zij, dat het op non-actief stellen van officieren van de generale staf in oorlogstijd, terwijl men te Londen gebrek had aan alle mogelijke functionarissen, niet juist geweest is. Van hun kennis en ervaring had de Regering toch, wanneer zij meende, dat deze officieren niet gebruikt konden worden op de voor hen meest aangewezen plaats, op andere wijze profijt kunnen trekken.

Het standpunt van de Minister *van Lidth de Jeude* kan de commissie billijken. Immers, zoals reeds in hoofdstuk XII van deel 1A is gebleken, was er in Nederland een zekere deining ontstaan over het beleid van het algemeen hoofdkwartier gedurende de Meidagen. Haar oordeel hierover heeft de commissie op die plaats reeds gegeven, hierop neerkomende dat die deining er ten onrechte is geweest. [1]) Het was echter voor de Regering te Londen ondoenlijk een juist inzicht te krijgen omtrent het beleid van de officieren van het algemeen hoofdkwartier gedurende de Meidagen van 1940. Dat zij haar oordeel hieromtrent heeft opgeschort, acht de commissie juist. Ook acht zij het alleszins te verdedigen, dat de Regering te Londen hieruit de consequentie trok de te Londen aanwezige officieren van de generale staf, die een belangrijke rol gespeeld hadden op het algemeen hoofdkwartier, niet op een in het oog vallende plaats te werk te stellen met betrekking tot de terugkeer naar Nederland.

De Regering is door de vorming van de IIIe afdeling van het Departement van Oorlog en later van het bureau O.G.S. gedeeltelijk aan de wensen van de officieren van de generale staf tegemoet gekomen. Hoewel de commissie begrip heeft voor de gevoeligheid van deze officieren, die zich niet schuldig achtten aan enig plichtsverzuim en derhalve meenden bij de voorbereiding van de terugkeer een rol te mogen spelen, is zij toch van oordeel, dat zij zich vooral in oorlogstijd hadden moeten neerleggen bij de te hunnen aanzien door de Regering genomen beslissingen. In het bijzonder geldt dit dus ook ten aanzien van de benoeming van de heer *de Bruyne* in landmachtfuncties; aan deze hadden zij loyale medewerking moeten verlenen. De Regering treft echter het verwijt, dat zij geen vast en duidelijk beleid heeft gevoerd.

De Regering is ook verweten, dat zij te Londen de generale staf niet opnieuw heeft opgericht. Dit was echter een vanzelfsprekend gevolg van het door haar ingenomen standpunt ten opzichte van de officieren van de generale staf. Immers, zonder hen was het wel zeer bezwaarlijk een generale staf te formeren. De mening, dat de heer *van 't Sant* in deze aangelegenheid een rol heeft gespeeld acht de commissie niet juist.

De commissie heeft in dit hoofdstuk summier een aantal werkzaamheden van de stafcommissie besproken. Het aanvankelijke doel van deze was te onderzoeken, op welke wijze het aanwezige personeel der krijgsmacht op de meest doeltreffende wijze aan de oorlog zou kunnen deelnemen. Later diende zij tevens in beschouwing te nemen een voorbereiding van een expeditionnaire macht, welke zou moeten deelnemen aan de strijd om en de herbezetting van Nederlandsch-Indië. De stafcommissie kwam tot de conclusie, dat de taak van de landstrijdkrachten in de eerste plaats was mede te werken aan de herovering van het grondgebied in en buiten Europa en in de tweede plaats aan het herstel en de handhaving van het gezag aldaar. Ten

[1]) Vgl. ook hoofdstuk I, § 6 van deel 4 A van het verslag der commissie.

aanzien van de handhaving van het gezag in bevrijd Nederland streefde de stafcommissie naar een troepensterkte van 24 bataljons. Wat betreft de strijd voor de bevrijding van Nederland, stelde zij zich op het standpunt, dat de Nederlandse Regering zonder nadeel voor de Nederlandse souvereiniteit daaraan slechts met betrekkelijk zeer geringe strijdkrachten zou kunnen deelnemen.

Ten aanzien van de handhaving van het gezag in Nederlandsch-Indië kwam de stafcommissie — na aanvankelijk een geringer aantal voorgesteld te hebben — tot de conclusie, dat hiervoor een troepenmacht, georganiseerd in 15 infanteriebataljons, moest worden geformeerd, terwijl zij met betrekking tot de oorlogvoering in het Verre Oosten tot de conclusie kwam, dat begonnen moest worden met de vorming van een legerkorps van 3 divisies, bestaande uit eersterangs troepen, georganiseerd naar Brits of Amerikaans model. Bovendien stelde zij voor hiertoe een mariniersbrigade te vormen ter sterkte van ± 5000 man.

De Indische officieren namen bij de besprekingen in de stafcommissie een afwijkend standpunt in, dat kennelijk gebaseerd was op de opvattingen van dr. *van Mook*, welke nader ontwikkeld worden in hoofdstuk X. Zij wilden voor het Verre Oosten geen legerkorps vormen, omdat het opzetten hiervan naar de mening van de heer *van Oyen* jaren zou duren, terwijl het formeren van gezagstroepen, losse bataljons met lichte wapenen, in ongeveer 6 maanden zou kunnen geschieden. Zij wensten de snel op te richten kleine onderdelen te gebruiken om na de bevrijding van Nederland deze naar Nederlandsch-Indië te brengen om daar belangrijke punten te bezetten. Wanneer daarentegen de divisiën zouden worden ingezet, konden de geallieerden deze eventueel buiten Nederlandsch-Indië inschakelen.

De commissie acht het instellen van de stafcommissie door de Regering een daad van juist beleid. Daar er immers geen militair coördinerend lichaam bestond, dat met de verdeling van de geringe Nederlandse militaire krachten en met de oorlogvoering in en buiten Europa was belast, was het nuttig, dat officieren van verschillende onderdelen der krijgsmacht zich hierover beraadden.

Op een beoordeling van de uiteindelijk door de Regering, mede op grond van de door de stafcommissie gegeven adviezen, genomen beslissingen komt de commissie in de volgende hoofdstukken nog terug. Wel wil zij reeds hier wijzen op een zekere onevenredigheid tussen de hoeveelheid gezagstroepen, welke de stafcommissie in Nederland en die welke zij in Indië meende nodig te hebben.

De commissie meent echter te kunnen vaststellen, dat, naar men reeds toen had kunnen voorzien, in elk geval de behoefte aan gezagstroepen in Nederlandsch-Indië groter zou zijn dan in Nederland. Het is haar dan ook niet duidelijk, waarom de stafcommissie meer gezagstroepen voor Nederland dan voor Nederlandsch-Indië meende nodig te hebben. Het argument, dat men voor Nederlandsch-Indië toch daarenboven zou beschikken over een aantal divisiën en een mariniersbrigade, gaat naar het oordeel van de commissie niet op, daar deze troepen, welke men modern wilde bewapenen, ter beschikking zouden moeten worden gesteld van het geallieerde opperbevel in het Verre Oosten, waarbij het zeker niet uitgesloten geacht moest worden, dat men deze troepen — in tegenstelling tot de speciale gezagstroepen — in een ander gebied zou inzetten dan Nederlandsch-Indië.

IX. POSITIE VAN DE REGERINGSVERTEGENWOORDIGERS BIJ DE COMBINED CHIEFS OF STAFF

§ 1. Verklaringen en documenten

De Ministers van Buitenlandse Zaken, van Marine, van Oorlog a.i. en van Koloniën a.i. brachten op 24 December 1941 [1]) aan H.M. de Koningin ter kennis, dat door President *Roosevelt* aan de Nederlandse gezant te Washington mededeling was gedaan, dat met de Britse premier *Churchill* en diens staf besprekingen van voorlopige aard zouden worden gevoerd, teneinde te komen tot een organisatie van intergeallieerde oorlogvoering. De President overwoog de oprichting van twee organisaties, ieder samengesteld uit vertegenwoordigers van het Britse Rijk, China, Nederland, Rusland en de Verenigde Staten. Aan de Britse Regering zou moeten worden overgelaten de overige geallieerde landen te Londen in te schakelen, welke vorm gekozen was om te vermijden, dat de beide organisaties al te groot zouden worden.

De eerste organisatie [2]) zou in de gedachtengang van President *Roosevelt* belast worden met het verzorgen van vraagstukken van grote omvang met betrekking tot de uiteindelijke nederlaag van Duitsland en Japan en zich voorts bezig houden met productie, algemene strategie en politiek. De tweede organisatie [3]) zou een militair operatief karakter dragen en zich meer bezig houden met de onmiddellijke oorlogvoering. In de eerste organisatie, zo stelde de President voor, zouden diplomatieke vertegenwoordigers moeten worden opgenomen, bijgestaan door vlag- en opperofficieren. In de tweede organisatie zouden militaire experts zitting hebben.

De President stond er op en wenste tegenover de Britse Regering door te zetten, dat beide organisaties te Washington zouden zetelen. Mocht de zetel der organisaties te Washington worden gevestigd, dan zou, wat de diplomatieke taak betreft, naar het oordeel van de Ministers, voorlopig Harer Majesteits gezant aldaar aangewezen kunnen worden. Voor het maritieme werk zou schout bij nacht *Termijtelen* kunnen worden uitgezonden. Wat de militaire aangelegenheden betrof, zou volgens de Ministers iemand dienen te gaan die goed onderlegd was in algemene vraagstukken van moderne strategie en tactiek, weshalve de aandacht werd gevestigd op de oud-Minister van Defensie, kolonel *A. Q. H. Dijxhoorn.*

De heer *J. F. W. Nuboer* is in Januari 1942 naar Washington gezonden; hij werd toegevoegd aan de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff. Ongeveer half December 1941 is *Churchill* naar Amerika gegaan met het idee om een gemeenschappelijk commando-apparaat op te zetten voor de Engelse en Amerikaanse strijdkrachten, speciaal voor de vloot. De Engelsen hadden het idee een soort van klein comité te vormen, dat de oorlog zou leiden. Dat zou gezamenlijk gebeuren door Engelsen en Amerikanen. De zetel van het comité zou te Washington zijn en het zou staan onder leiding van de President en van *Churchill.* De Engelsen zouden dan optreden als vertegenwoordiger van alle geallieerde Regeringen te Londen. Dit was voor Nederland weinig aanvaardbaar. De Regering heeft dat voorstel aangevochten; zij wilde niet komen in de positie van een Engels dominion, nl. dat de Engelse Eerste Minister zou spreken over Nederlandse belangen; zij wilde een eigen vertegenwoordiger in dat commando hebben. Toen is generaal *Dijxhoorn* als vertegenwoordiger gestuurd voor het leger en admiraal *Termijtelen* als marinevertegenwoordiger.

Blijkens een overzicht, d.d. 24 April 1944 [4]), aan de commissie overgelegd door de heer *van der Kun,* die in de loop van 1944 Regeringsvertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff is geworden, was de opbouw van dit lichaam als volgt.

De Combined Chiefs of Staff omvatten de chefs van staven der Amerikanen en die der Britten. Deze laatsten hadden vertegenwoordigers te Washington. Onder leiding van de „heads" der beide regeringen hadden de Combined Chiefs of Staff tot taak de plannen te formuleren en te verwezenlijken, betrekking hebbende op:

a. de strategische oorlogvoering;
b. de benodigdheden voor deze oorlogvoering;
c. de toewijzing der munitievoorraden en de ter beschikkingstelling der transportmiddelen;

[1]) Bijlage 38.

[2]) De commissie tekent hierbij aan, dat deze organisatie tot stand is gekomen en toen is gesplitst in een War Council te Washington en een te Londen.

[3]) Deze organisatie was de Combined Chiefs of Staff (C.C.O.S.).

[4]) Bijlage 39.

d. de voorzieningen voor het transport overzee van de strijdmachten.

De Amerikaanse chefs van staven, genoemd de Joint Chiefs of Staff, waren: admiraal *Leahy,* de chef van de staf van de opperbevelhebber van land- en zeemacht (President *Roosevelt*); de chef van de staf van het leger, generaal *Marshall*; de bevelhebber der Amerikaanse vloot, admiraal *King,* en de commanderende generaal der legerluchtmacht, generaal *Arnold.*

De volgende diensten werden onder leiding van de Combined Chiefs of Staff gesteld:

1. Combined Staff Planners, voor het ontwerpen van voorstellen en het maken van plannen op strategisch terrein;
2. Combined Administrative Committee, welke het administratieve gedeelte bestudeerde en voorstellen deed op dit terrein;
3. Combined Intelligence Committee, welke de militaire inlichtingen verzamelde en verwerkte;
4. Combined Military Transportation Committee, welke adviseerde over problemen van transport, zowel te land als ter zee;
5. Combined Communications Board, welke de stappen ondernam, nodig om de methoden en de werkzaamheden op dit gebied te coördineren;
6. Combined Meteorological Committee, welke alle meteorologische zaken coördineerde;
7. Munitions Assignment Board Washington, welke, samenwerkend met de overeenkomstige Londense organisatie, de toewijzing van munitie en andere voorraden behandelde;
8. Combined Civil Affairs Committee, welke de algemene politiek betreffende burgerlijke zaken aangaf in die gebieden, welke onder contrôle van de vijand stonden en door de geallieerden zouden worden bevrijd;
9. Combined Shipbuilding Committee, belast met de taak om voor de scheepsbouw een zo uniforme en zo efficient mogelijke werkwijze aan te geven.

Verder waren er nog een aantal onderafdelingen, benevens een secretariaat.

62297 *(Nuboer)* De Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff kwamen — aldus de heer *Nuboer* — op 21 Januari 1942 te Washington. Voordat zij in functie traden, was het reeds Februari. De eerste bespreking ging over de val van Singapore. Toen Java was gevallen en de strijd in Indië was beslist, is er een vergadering geweest, waarbij de nieuwe indeling van de bevelsgebieden behandeld is. Toen zijn er nieuwe lijnen getrokken, waarbij Engeland de ene en Amerika de andere taak kreeg.

62298 *(Nuboer)* Er was voordien het A.B.D.A., het „American, British, Dutch and Australian" commando onder generaal *Wavell.* De grens liep toen langs de Westkant van Birma, de Indische Archipel, de Philippijnen, ten Noorden van de Philippijnen door de Pacific en terug naar Nieuw-Guinea.

Na de Japanse verovering van Java moest men een nieuwe indeling maken. Door de Combined Chiefs is een bespreking gehouden, waarbij tot stand is gekomen de scheidingslijn tussen het Engelse en het Amerikaanse gebied, die liep ten Oosten van Malakka, door Straat Banka en Straat Soenda. Sumatra viel in de Engelse area, de rest in de Amerikaanse. Van Nederlandse kant is er bezwaar tegen gemaakt, dat de Indische Archipel niet als één geheel werd beschouwd. De bespreking is heel moeilijk geweest. De Engelsen wilden een groter gebied hebben, maar de Amerikanen bleven op hun standpunt staan. Dit geschiedde zuiver uit militaire overwegingen. De Engelsen hadden de lijn liever zien lopen door Straat Makassar en Straat Lombok. De Nederlanders wilden Indië in één sector hebben. Het is van geen invloed op de beslissing geweest. De Nederlanders hebben er later wel enig nadeel van ondervonden.

65242 *(Stöve)* De heer *G. W. Stöve* is in de tweede helft van Januari 1942 naar Londen geroepen met de bedoeling, dat hij daar marine-commandant zou worden. De functionaris, die er op dat ogenblik was, schout bij nacht *Termijtelen,* was aangewezen als vertegenwoordiger van de Nederlandse marine te Washington. Intussen was aldaar de Combined Chiefs of Staff gevormd. Toen is de heer *Termijtelen* van Londen uit daarheen gegaan. Het gaan van de heer *Stöve* naar Engeland was uit de aard der zaak niet zo maar een vlugge reis door de lucht van Indië uit. Zijn reis ging via Amerika. Toen hij aldaar aankwam, hoorde hij, dat de heer *Termijtelen* intussen naar Londen was teruggeroepen om zijn oude functie weer te vervullen. De heer *Stöve* is in zijn plaats bij de Combined Chiefs of Staff aangewezen. Hij kwam daar ongeveer 10 of 11 Maart 1942 aan. Het was een heel ongelukkig moment, een tragisch moment, want de Nederlandse zeemacht was net veertien dagen tevoren in de Javazee practisch gesproken verdwenen. Dit betekende, dat de Nederlandse rol als actieve deelnemer aan de oorlog grotendeels was uitgespeeld, althans tijdelijk, zodat zijn komst in Amerika

op dat moment niet zo heel erg belangrijk meer was; de Nederlandse vertegenwoordiging had heel veel aan belangstelling verloren, daar Nederland met slechts weinig actieve middelen verder aan de oorlog kon deelnemen.

65272 *(Stöve)* Over de organisatie van de Nederlandse militaire missie in Amerika verklaarde de heer *Stöve,* dat er te Washington een marine-attaché was, schout bij nacht *Meyer Ranneft.* Er was aldaar ook een legerattaché. Deze was een officier van het Indische leger, kolonel *Weijerman,* die eigenlijk nooit rechtstreeks als militair attaché geaccrediteerd was geweest, maar daar verbleef als vertegenwoordiger van de Indische Regering; bij de val van Indië was hij nu eenmaal te Washington en hij is daar gebleven. De Amerikanen meenden, dat hij de officiële attaché was. Generaal *Dijxhoorn* en de heer *Stöve* waren de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff. De eerste twee waren eigenlijk leden van het Nederlandse gezantschap aldaar, dus in diplomatieke dienst. Generaal *Dijxhoorn* en de heer *Stöve* zijn dat nooit geweest, moesten dat ook bepaaldelijk niet zijn. Zij waren vertegenwoordigers van Nederland bij de staf. Men had op die Combined Chiefs of Staff een ongelooflijk wantrouwen tegen alles, wat „diplomatiek" was, omdat zij blijkbaar de ervaring hadden, dat de geheimhouding in die kringen wel eens lekken vertoonde. Dus zo stonden de heren *Dijxhoorn* en *Stöve* eigenlijk naast de beide attaché's; zij moesten ook niet te veel tegen dezen „aanleunen". Aan de andere kant moesten de Regeringsvertegenwoordigers de Combined Chiefs of Staff af en toe eens wat kunnen vertellen. Zij moesten dus inlichtingen hebben.

De heer *Dijxhoorn* is er gekomen met een toegevoegd legerofficier; toen de heer *Stöve* er kwam, was er ook een jongere marineofficier. Zo waren zij dus met hun vieren. Dit werkte zeer goed. De heren *Dijxhoorn* en *Stöve* hadden contact op hoger niveau; de jongeren konden met jongere geallieerde collega's praten. Daardoor hoorden zij via de jongeren veel, wat zij anders nooit te weten zouden zijn gekomen. De Regeringsvertegenwoordigers hadden een inlichtingendienst nodig en die liep over de attaché's. Het was op een gegeven ogenblik een beetje onzeker, wat tot het arbeidsterrein van de attaché's of tot dat van de Regeringsvertegenwoordigers behoorde. Het hokte wel eens; de heer *Stöve* kreeg onvoldoende inlichtingen. Er gebeurden dingen, welke door de attaché's waren behandeld, waar de Regeringsvertegenwoordigers niet van wisten en waar zij toch wel eens van moesten horen. Toen is er voorgesteld om — de vertegenwoordiging bij de Combined Chiefs of Staff breidde zich uit — alles wat rechtstreeks de oorlog betrof aan de Combined Chiefs of Staff te koppelen. Daarna is er gevraagd om een militaire missie in te stellen, welke alle Nederlandse militaire instanties in Amerika zou overbruggen; daardoor zou er weer een eenhoofdige leiding zijn. Het heeft geruime tijd geduurd, tot najaar 1943, eer de missie tot stand kwam; zij is eigenlijk nooit een succes geworden. Het hoofd van

65273 *(Stöve)* de militaire missie zou één van de twee vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff zijn. De heer *Stöve* was de oudste vertegenwoordiger, maar hij is vergeten, of hij altijd voorzitter is geweest, dan wel afwisselend met de heer *Dijxhoorn.*

65274 *(Stöve)* De verschillen, die er zo al met de heer *Weijerman* waren, kwamen heel erg tot uiting in de vergaderingen van de militaire missie. De heer *Weijerman* was zeer formeel en stelde zich eigenlijk altijd op het standpunt van het Nederlandsch-Indische gezag. Hij was oorspronkelijk ook als vertegenwoordiger van de Indische legercommandant aangekomen.

Er werden convocaties gestuurd voor de verschillende vergaderingen van de Combined Chiefs of Staff en daar stond b.v. iets in over aanleg van bases in de Pacific of het verschaffen van wapenen voor het heroveren van Birma. Verder hoorden de Nederlandse vertegenwoordigers nooit iets. Men ging niet verder dan dat zij convocaties kregen; op de vergaderingen zelf kwamen de Regeringsvertegenwoordigers nooit. De reden was, dat zij er niet bij betrokken waren. Soms hadden zij de indruk uit de onderwerpen, welke werden aangekondigd, dat de Nederlandse belangen er niet zo verschrikkelijk ver vanaf stonden. Dit is de aanleiding geweest, dat zij hebben gevraagd hun bezwaren tegen te weinig inlichtingen te mogen voorbrengen. Dat is toegestaan. Men heeft daar een regeling voor getroffen. Men zei: ja goed, dan kunnen jullie allerlei inlichtingen, die jullie menen nodig te hebben — men draaide het dus om; de Regeringsvertegenwoordigers werden niet automatisch ingelicht — vragen. Daar is toen te Washington een bepaald lichaam voor aangewezen. Tot deze tijd was de gewone weg voor inlichtingen: marine-attaché of militair attaché, de eerste via het hoofd van de inlichtingendienst van de Amerikaanse marine en de militair attaché via het hoofd van de afdeling G III van de Amerikaanse legerstaf. De Regeringsvertegenwoordigers kregen dus voortaan inlichtingen langs andere kanalen; kolonel *Weijerman* meende, dat zij daarmede in zijn bevoegdheden traden. Dit was één

van de bronnen van moeilijkheden. Toch heeft deze, zij het stroef en met vele moeilijkheden — naar de overtuiging van de heer *Stöve* —
66726 *(Stöve)* de medewerking gegeven, die zij meenden zo hard nodig te hebben.

De militaire commissie, die op eigen initiatief was begonnen, is later een officiële missie geworden. Naar de heer *Stöve* meent, is zij bij Koninklijk besluit ingesteld. Uit Londen is een instructie voor deze militaire missie gegeven. De heer *Stöve* herinnert zich, dat die instructie niet helemaal bevredigend was. De instructie is naderhand weer gewijzigd, maar daar is hij de details van vergeten. Tezelfder
66727 *(Stöve)* tijd is de heer *Weijerman* bij Koninklijk besluit tot Nederlands militair attaché benoemd. De Regeringsvertegenwoordigers hadden er op aangedrongen, dat het een militaire hiërarchie zou worden. Het is nooit gebeurd; het is altijd een nevenschikking gebleven. De heer *Stöve* kon op een bepaald ogenblik alleen maar gebruik maken van meerderheid in rang om moeilijkheden op te lossen. Dit is altijd een heel slechte manier.

De Combined Chiefs of Staff was een lichaam, waarin eigenlijk in hoofdzaak Amerikanen en Engelsen zitting hadden. Verder waren enkele geallieerden met de Combined Chiefs of Staff geassocieerd. Daaronder waren Nederland, China en enkele Britse Dominions, zoals Canada, Australië en Nieuw-Zeeland. Eerst veel later is er ook een Franse vertegenwoordiger gekomen, van Free France. De heer *Stöve* zou zeggen, dat deze niet rechtstreeks meedoende oorlogvoerenden of niet tot de belangrijkste partijen behorenden alleen werden gehoord, wanneer het werkelijk rechtstreeks hun nationale belangen betrof. Overigens hoorden zij maar heel vaag wat er omging.

De eerste taak van de Regeringsvertegenwoordigers betrof de voorraden, die bestemd waren geweest voor Nederlandsch-Indië, die men Nederlandsch-Indië had toegezegd. In die tijd was er nog helemaal geen sprake van „Lend Lease". Doordat alles rechtstreeks met goud werd betaald, liepen de leveringen in het algemeen vlot. Zodra Nederlandsch-Indië was gevallen, ging dit natuurlijk niet meer door. Toen heeft de geallieerde leiding gezegd: alle voorraden, bestemd voor de Nederlanders of Nederlandsch-Indië, worden teruggenomen en zullen
65243 *(Stöve)* op de een of andere wijze worden gebruikt voor de geallieerde oorlogvoering. Er waren grote hoeveelheden opgeslagen in de vorm van machines, ijzer, staal, enz. Er lag voor millioenen en millioenen. Tenslotte hadden de Nederlanders natuurlijk nog wel enige strijdkrachten. De Regering stelde er zeer veel prijs op, dat bepaalde bestellingen, al zou het dan met een gewijzigde bestemming zijn, voor haar behouden bleven, in hoofdzaak vliegtuigen (bommenwerpers). De levering van de bommenwerpers was geblokkeerd en zo stond het werk van de Nederlandse vertegenwoordigers eigenlijk van de eerste dag af, dat de heer *Stöve* in Amerika is gekomen, in het teken van het bepleiten bij de Combined Chiefs of Staff, dat de Nederlanders deze wapens nog nodig hadden. Het ging met heel veel moeite gepaard, omdat de Amerikanen de wapens ook elders nodig hadden. De Nederlanders hadden een tekort, maar zij hadden een nog veel groter tekort. De Nederlanders bouwden hun strijdkrachten zo veel mogelijk op, maar de Amerikanen bouwden die op in een veel sneller tempo en beschikten over een onbeperkte hoeveelheid mensen. Het is dus niet erg vlot gelopen voor de Nederlanders. Het resultaat is dan ook geweest, dat vele van die voorraden door de Amerikanen zijn teruggekocht. Dit is allemaal afgewikkeld door the Netherlands Purchasing Commission. Het hoofd daarvan was toen de heer *van den Broek*. Deze heeft dat allemaal met zeer veel commercieel inzicht afgehandeld, zoals de heer *Stöve* meermalen heeft gehoord; niet alleen dat de kostprijs er — naar de heer *Stöve* meent — was uitgekomen, maar dat de teruggave van al deze voorraden aan Amerika voor de Nederlandse Regering bepaaldelijk nog een voordeel — in geld dan — had betekend.

De Nederlandse vertegenwoordigers zijn vervolgens weer gehoord, toen zij de Combined Chiefs of Staff duidelijk hadden gemaakt, dat het niet tot de onmogelijkheden behoorde om, als men de Jappen uit Nieuw-Guinea zou kunnen verdrijven, in betrekkelijk
65249 *(Stöve)* korte tijd dicht bij de zee, in de Vogelkop, olie te vinden en olie te winnen. De eerste belangstelling is uitsluitend op Nieuw-Guinea gericht geweest. De belangstelling heeft — het heeft natuurlijk een tijd geduurd, voordat het oliebataljon was opgericht — tot omstreeks 1943 bestaan. Het beeld van de oorlog was toen veranderd. De Duitse nederlaag bij Stalingrad had plaats gevonden. De Duitse legers werden in de Kaukasus opgehouden, waardoor het gevaar voor het afsnijden van de olie uit het Midden-Oosten verminderde. Als gevolg hiervan verflauwde de belangstelling van Amerikaanse zijde voor Nieuw-Guinea. Het was voor hen natuurlijk een groot en moeilijk project; zij moesten eerst de Japanners uit Nieuw-Guinea verdrijven, wilde men daar olie kunnen winnen. Tegelijkertijd groeide de belang-
65251 *(Stöve)* stelling van Engelse zijde voor Sumatra, zoals de heer *Stöve* later vernam. Deze zaak is tenslotte helemaal misgelopen. Op de

vraag, of men kan zeggen, dat het mislopen een gevolg is geweest van het meningsverschil omtrent de kwestie of Nieuw-Guinea of Sumatra de voorrang had, antwoordt de heer *Stöve*, dat hij gelooft, dat het strategisch een veel diepere oorzaak had; dat is hem einde 1943, begin 1944 te Londen heel duidelijk gebleken. De oliemaatschappijen in Midden-Azië redeneerden zo: waarom zou men veel moeite doen en veel geld uitgeven, om de Nederlandse olievelden te rehabiliteren? Laat er nu eens 90 000 ton per maand uitkomen. Die kunnen wij gemakkelijk leveren in tankerladingen van 10 000 ton. Dat betekent 14 tankers van 10 000 ton, die heen en weer varen. Toen het gevaar van de afsnijding uit het Midden-Oosten op de achtergrond raakte door de verbeterde situatie in het algemeen, is deze gehele oliekwestie eveneens volkomen op de achtergrond gekomen. Het is mogelijk, maar daar zou de heer *Stöve* geen positieve uitspraak over durven laten horen, dat achter de schermen misschien wel politieke en economische belangen mede hebben gewerkt, nl. dat men het niet belangrijk vond, dat de Nederlandse oliebronnen in de eerste plaats gerehabiliteerd werden.

Bij de Combined Chiefs of Staff trachtten de Regeringsvertegenwoordigers altijd uitsluitend die aangelegenheden naar voren te brengen, die militair pasten in de gehele „war effort" en niet met de achtergedachte, dat het zo mooi zou zijn, als de Nederlanders in Sumatra „hun" oliebronnen konden rehabiliteren.

65257 *(Stöve)*

Een tweede punt voor de Regeringsvertegenwoordigers was te trachten — toen de Nederlanders slechts met geringe krachten aan de oorlog konden deelnemen, en practisch zelf geen oorlogservaring meer konden opdoen — officieren gedetacheerd te krijgen op Amerikaanse schepen. Dit is zeer matig gelukt. Men was in het algemeen geheimzinnig en men wilde de buitenlanders om de een of andere reden niet hebben. Een enkele officier heeft wel eens een paar maanden aan boord van een Amerikaans oorlogsschip gediend en maakte dan konvooireizen mee van Amerika uit over de Atlantische Oceaan en zag als zodanig natuurlijk interessante dingen, maar echt meedoen aan de oorlogvoering in de Pacific, daarvoor hebben de Nederlanders geen kans gekregen. Toen dit niet lukte, hebben de Regeringsvertegenwoordigers getracht een inzicht te krijgen in de Amerikaanse wijze van opleiding en recrutering van hun personeel, omdat het in de bedoeling lag, dat, zo gauw Nederland bevrijd mocht zijn, zij met hun Nederlandse krachten zo gauw mogelijk weer in die oorlog wilden „springen" en er aan deelnemen. Zulks betekende, dat zij moesten opleiden en dat zij dit niet meer zouden kunnen doen volgens het orthodoxe systeem, dat in vredestijd een uitstekend systeem was gebleken. Zij moesten nu in korte tijd mensen klaarmaken voor een bepaalde taak. Op dit gebied hebben zij van de Amerikanen veel medewerking gehad; daarmede was men ook niet geheimzinnig. De heer *Stöve* heeft persoonlijk in de buurt van de grote meren nabij Chicago geweldige opleidingscentra bezocht. Hij heeft een officiersopleiding in Minneapolis bezocht; hij is in vele opleidingscentra aan de Westkust geweest. Een Nederlandse officier heeft daarvan een speciale studie kunnen maken, doordat hij lange tijd in die opleidingscentra werkzaam mocht zijn. Hij heeft daar alle oefeningen kunnen bijwonen.

65258 *(Stöve)*

Dat was luitenant ter zee der 1ste klasse *Koppen*. In het algemeen voelde men, dat Nederland een land was, waarin men vertrouwen kon hebben, dat de Nederlanders met algehele inzet hadden deelgenomen aan deze oorlog, en men voelde wat zich in Indië had afgespeeld. Dit bracht sympathie met zich, waar men op een gegeven moment wel wat voor koopt, maar niet zo heel erg veel. Toen de Nederlandse rol was uitgespeeld, was de belangstelling voor de Nederlandse zaak belangrijk verminderd; alleen toen men hoorde, dat het de bedoeling was om, zodra Nederland vrij zou zijn, weer volop te gaan deelnemen aan de oorlogvoering, werden vele deuren geopend.

68270 *(van der Kun)*

De heer *L. G. L. van der Kun* is van Mei 1944 tot begin 1946 bij de C.C.O.S. Regeringsvertegenwoordiger geweest. Men moet zich de Nederlandse missie niet al te goed georganiseerd voorstellen. De Regeringsvertegenwoordigers hingen enigszins in de lucht. Zij stonden zogenaamd onder de Minister voor Algemene Oorlogvoering, maar uit de aard der zaak had de legerman natuurlijk regelmatig te maken met de Minister van Oorlog en de heer *van der Kun* even regelmatig met de Minister van Marine. Daar tussendoor waren er nog autoriteiten, die hen rechtstreeks abordeerden. Wanneer b.v. de bevelhebber der strijdkrachten in het Oosten te Colombo iets wilde weten, vroeg deze dat niet via de Regering, maar rechtstreeks aan de marine-attaché of aan de heer *van der Kun*. De marine-attaché was in de Nederlandse organisatie te Washington ook een tamelijk ongerijmde figuur, die — wat de oorlogvoering aanging — er maar zo'n beetje bijhing. De verhoudingen waren niet zo scherp en goed geregeld als dat bijvoorbeeld bij de Engelsen het geval was. Daar was het zo georganiseerd, dat de Regeringsmissie niet met plaatselijke bevelhebbers had te maken, maar met niemand dan met

de Regering, in dit geval met hun Minister voor Algemene Oorlogvoering, terwijl alles, wat in de U.S.A. voor de Britten met „oorlog" te maken had, onder haar stond. Dit vereenvoudigde heel veel zaken aanzienlijk. Op deze manier kreeg men ook gemakkelijker prestige, want competentiekwesties kwamen dan niet voor.

68271 *(van der Kun)* In de instructie voor de missie bij de C.C.O.S. stond niet aangegeven ten opzichte van welke autoriteit men enige verantwoordelijkheid had. De aanvankelijke instructie, onder welke de heer *van der Kun* niet meer heeft gewerkt, hield zelfs in, dat de gehele aangelegenheid onder toezicht van de ambassadeur te Washington stond. Dat dit ten enenmale verkeerd was, is wel spoedig ingezien. De missies van de Canadezen en de Australiërs kwamen er aanvankelijk ook — naar de heer *van der Kun* meent — als aanhangsel van hun respectieve ambassades. Dat ging ook niet, want de Combined Chiefs of Staff wilden daar uit veiligheidsoverwegingen niet mede te maken hebben. De Regeringsvertegenwoordigers hebben het nooit zover kunnen brengen, dat zij helemaal onafhankelijk waren van de ambassade. Het was bijvoorbeeld ook bekend, dat de Nederlandse codediensten op de ambassade waren ondergebracht en dat alle telegrammen daar passeerden. Men kon alleen maar hopen, dat deze geheim bleven, maar de heer *van der Kun* weet zeker, dat dit niet het geval was.

68294 *(van der Kun)* De heer *Weijerman* was aanvankelijk in Amerika gekomen voor een of andere opdracht. Hij is later militair attaché geworden. Hij stond toen ook onder de Nederlandse Minister van Oorlog. De band met de legercommandant en de Minister van Koloniën is natuurlijk nooit verbroken. Die heeft voor hem altijd gedomineerd. De heer *van der Kun* heeft midden in de ruzie gezeten, die er was tussen de heren *Dijxhoorn* en *Weijerman*. Zijns inziens was het gelijk volkomen aan de zijde van de heer *Dijxhoorn*. Hij denkt, dat de heer *Weijerman* niet later dan zes weken, nadat hij te Washington was, is overgeplaatst. Eigenlijk heeft de heer *van der Kun* er dus alleen maar de nasleep van meegemaakt. Overste *Roos*, eveneens van het K.N.I.L., is de opvolger van de heer *Weijerman* geworden.

38352 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* meende zich te herinneren, dat het van de Nederlandse Regering is uitgegaan een vertegenwoordiger naar de Combined Chiefs of Staff te zenden. De eerste vertegenwoordigers waren voor de marine schout bij nacht *Termijtelen* en de heer *Dijxhoorn* voor de landmacht; toen zij op 24 Januari 1942 te Washington aankwamen, was het college „Combined Chiefs of Staff" echter nog in wording, zodat de start moeilijk is geweest. Zo was bij voorbeeld het gebouw, waarin de Combined Chiefs of Staff zouden worden gevestigd, nog niet gereed. Aanvankelijk konden de Regeringsvertegenwoordigers daar maar één kamer krijgen. Later breidde het personeel zich echter zo uit, dat zij een huis hebben moeten huren om de bureaux onder te brengen. Of ook nog andere landen dan Nederland officiële vertegenwoordigers hadden, was de heer *Dijxhoorn* niet bekend; er waren echter wel vergaderingen, waarbij een Chinese, een Franse en ook een enkele maal een Poolse vertegenwoordiger aanwezig was. Toen de chef van de Poolse generale staf, generaal *Sikorski*, eens overkwam naar Amerika, heeft deze de gelegenheid gekregen bij de Combined Chiefs of Staff een verklaring af te leggen. Voorzover de heer *Dijxhoorn* bekend was, was alleen de Nederlandse vertegenwoordiging permanent en regelmatig. Deze had een kleine staf. Aanvankelijk is men heel bescheiden begonnen. De marine- en de landmachtvertegenwoordiger hadden ieder een adjudant en samen één secretaresse; naarmate het werk toenam, is dit uitgebreid en op het laatst was er een bezetting van ongeveer vijftien officieren.

38355 *(Dijxhoorn)* Kolonel *Weijerman* was, toen de heer *Dijxhoorn* in Amerika kwam, militair attaché. Er zijn veel moeilijkheden met hem geweest. Het kwam in het kort hierop neer, dat deze kolonel eigenlijk weigerde zijn loyale medewerking te verlenen aan de beide Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff. De inlichtingen, die hij kreeg, wenste hij niet aan de Regeringsvertegenwoordigers te geven. Ook wenste hij, dat de heer *Dijxhoorn* — wanneer hij met een Amerikaanse legerautoriteit van het War Department ging praten — dit door zijn tussenkomst zou doen. Hij nam een houding aan, alsof hij in het contact met de Amerikanen „de man" was. Hij toonde een souvereine minachting voor de twee Regeringsvertegenwoordigers.

38357 *(Dijxhoorn)* Hiërarchisch hadden de beide Regeringsvertegenwoordigers niets over hem te zeggen; het sprak echter vanzelf, dat zij natuurlijk trachtten de militair attaché in hun werkzaamheden te betrekken, omdat de gegevens, waarover hij beschikte, en de connecties, die hij had, voor hen van grote waarde konden zijn.

De ambassadeur, de heer *Loudon*, heeft wanhopige pogingen in het werk gesteld, de militair attaché tot andere gedachten te brengen. Hij heeft zich zelfs de moeite getroost een paar vergaderingen te leiden, waarbij de Regeringsvertegenwoordigers, de militair attaché en de marine-attaché, schout bij nacht *Meyer Ranneft*, waren, teneinde op deze wijze het onderlinge contact te bevorderen. Met schout bij

nacht *Meyer Ranneft* waren weinig moeilijkheden gerezen. Kolonel *Weijerman* was echter niet tot rede te brengen; herhaaldelijk hebben de Regeringsvertegenwoordigers dit naar Londen gerapporteerd en zij hebben gevraagd deze officier af te lossen, omdat hij de zaak geen goed deed. De heer *van Mook* hield deze kolonel de hand boven het hoofd; tenslotte is echter het te Washington beroemd geworden telegram naar Londen gegaan, waarin stond: „Nu heeft

38370 *(Dijxhoorn)* *Weijerman* zelfs ruzie met *van Boetzelaer*", althans woorden van die strekking. Daarop is hij verdwenen. Kolonel *Roos* is toen, Augustus 1944, benoemd tot militair attaché; deze was reeds een tijd werkzaam geweest als luchtvaartdeskundige bij de missie; hij was kolonel van het Indische leger. Met hem hebben de Regeringsvertegenwoordigers steeds zeer prettig samengewerkt.

Tot April 1945 was de heer *Dijxhoorn* officieel in functie gebleven, maar sinds 5 October 1944 had hij deze functie niet kunnen waarnemen, daar hij toen uit Washington was weggegaan naar Londen.

68921 *(van Tricht)* Luitenant generaal K.N.I.L. b.d. *A. G. van Tricht* is op 1 April 1945 naar Amerika vertrokken. Hij heeft daar eerst de conferentie te San Francisco meegemaakt als gedelegeerde. Begin Juli is hij te Washington aangekomen om daar de functie van vertegenwoordiger bij de

68932 *(van Tricht)* Combined Chiefs of Staff op zich te nemen. Het voornaamste, dat in die periode aan de orde is geweest, was de kwestie van het verkrijgen van scheepsruimte voor Nederland. De heer *van Tricht* herinnert zich dit tenminste als het voornaamste onderwerp, dat de Regeringsvertegenwoordigers toen aanhangig hebben gemaakt. Daarvoor is hij met de heer *van der Kun* bij generaal *Marshall* geweest.

68933 *(van Tricht)* De heer *van Tricht* is nooit in de vergaderingen van de Combined

68934 *(van Tricht)* Chiefs of Staff geweest. Generaal *Dijxhoorn* is er wel eens bij geweest. Later is dit niet meer gebeurd. Admiraal *Stöve* is ook in een vergade-

68935 *(van Tricht)* ring geweest; dat was in dezelfde tijd als generaal *Dijxhoorn*.

Het contact vond plaats, doordat de Regeringsvertegenwoordigers belet vroegen of een nota schreven, wanneer zij opdracht van de Regering kregen om een of ander onderwerp te behandelen. Dat werd dan voorgebracht, niet in de vergadering, maar bij de heren van de Combined Chiefs of Staff. De nota werd dan ingediend, of er werd belet gevraagd bij degene, die daarvoor het meest in aanmerking

68936 *(van Tricht)* kwam, meestal generaal *Marshall*. Zo ging het toen de heer *van Tricht*

68937 *(van Tricht)* te Washington kwam. Er zijn in zijn tijd geen pogingen gedaan om hierin wijziging te brengen. De zaak was practisch bekeken. Toen de heer *van Tricht* daar kwam, kwamen de Nederlandse belangen speciaal op de voorgrond en de oorlogvoering als zodanig begon langzamerhand op de achtergrond te geraken.

68938 *(van Tricht)* Op de vraag, of het met het oog op de Nederlandse belangen, die toen op de voorgrond kwamen, niet gewenst was om bij de vergaderingen te zijn, antwoordde de heer *van Tricht,* dat dit niet zo was; zij werden daarbij trouwens niet meer toegelaten. De Nederlanders konden zelf betrekkelijk weinig meer aan de oorlogvoering deelnemen.

68939 *(van Tricht)* De heer *van Tricht* heeft nimmer een uitnodiging ontvangen van de Combined Chiefs of Staff.

40535 *(Carp)* De heer *Carp,* die toegevoegd was aan generaal *Dijxhoorn,* verklaarde, dat bij alle operaties en moeilijkheden, die bij de

40538 *(Carp)* Combined Chiefs of Staff behandeld werden, waarbij Nederland betrokken was, de Regeringsvertegenwoordigers werden gehoord. Nadat de heer *Dijxhoorn* vertrokken was naar Engeland, in November 1944, heeft de heer *Carp* diens functie waargenomen. Hij had geen recht van tekenen; schout bij nacht *van der Kun* heeft toen getekend. De heer *Carp* is gekend in de operaties van Balikpapan en Tarakan. Hij is tot September 1945 bij de C.C.O.S. gebleven.

87702 *(Loudon)* Dr. *A. Loudon,* de voormalige ambassadeur te Washington, verklaarde, dat hij zitting had in de Pacific War Council aldaar. Dit lichaam was door President *Roosevelt* samengesteld en bijeengeroepen binnen een maand na de aanval op Pearl Harbour. De bedoeling was, dat het een tegenhanger zou zijn van een dergelijke council te Londen. In het begin is de Pacific War Council te Washington geregeld bij elkaar gekomen, meestal eens in de week, later werd dat geleidelijk, met het voortschrijden van de oorlog, veel minder, tot er op het einde van de oorlog helemaal geen bijeenkomsten meer waren. De council te Londen is veel minder bij elkaar gekomen, naar de heer *Loudon* meende.

De President deed in die bijeenkomsten mededeling van ontvangen berichten en telegrammen en besprak de toestand. Men kon de visie van zijn Regering daar tot uiting brengen. De bijeenkomsten duurden gewoonlijk een uur of twee, ook wel eens wat langer. De heer *Loudon* had er geen mening over, of deze council invloed heeft gehad. Hij zou zeggen, dat in een oorlogvoering de invloed in het algemeen ligt bij de generale staven, bij de militaire autoriteiten. Natuurlijk kwam b.v. wel eens ter sprake de urgentie

87704 *(Loudon)* om te voldoen aan de Russische aanvragen voor bewapening. Al die problemen kwamen nogal summier ter sprake. Er werden wel

eens militaire mededelingen gedaan, maar die hadden meestal betrekking op het reeds gebeurde. Ook werden wel de moeilijkheden besproken, die er b.v. waren bij het verzenden van oorlogsmateriaal naar Rusland om Noorwegen heen, de gevaren, die er waren, en de verliezen, die er werden geleden. Ook werd er besproken de bedreiging, die de onderzeebootoorlog voor de geallieerde bevoorrading opleverde; er kwam dan ter sprake, hoeveel schepen er bij een konvooi werden getorpedeerd. De schepen waren dan reeds getorpedeerd en er werd dus alleen maar gezegd, hoe moeilijk het toch wel was.

87705 *(Loudon)*

Eens is ter sprake gekomen, wat er nu eigenlijk moest gebeuren met de Nederlandse overzeese bezittingen na de oorlog; dat werd besproken in zeer algemene vorm. Door de President werden dan een paar opmerkingen gemaakt, die noch voor de Britse vertegenwoordiger, noch voor de heer *Loudon* erg aangenaam waren. Niet dat deze opmerkingen afwijzend waren, maar er werd gezegd, dat het toch niet kon doorgaan zoals het vroeger was. Er moest een wijziging in die toestand komen, een verandering in de koloniale status, een verandering in de band met het moederland. Deze band is verschillende malen ter sprake gekomen.

87708 *(Loudon)*

Met betrekking tot de voorbereidingen voor de herovering van Indië, verklaarde de heer *Loudon,* dat er te Washington wel een zeer groot verlangen was, dat de civielen niet op de hoogte zouden zijn met hetgeen er in de Combined Chiefs of Staff op militair gebied gebeurde. Vandaar ook, dat dadelijk bij het uitbreken van de oorlog, wat Amerika betreft, onmiddellijk door President *Roosevelt* persoonlijk is gevraagd om vertegenwoordigers in de Combined Chiefs of Staff, juist omdat men dit werk niet wilde laten doen door militair- en marineattaché's, aan de diplomatieke vertegenwoordigingen verbonden. Dezen konden wel contact houden met War- en Navy Department, maar men had liever niet, dat zij op grond van hun directe band met een hoofd van een missie aan de besprekingen van de Combined Chiefs of Staff zouden deelnemen. Men wenste dit gescheiden te houden. Voor de geheimhouding achtte men dat beter. Een civiel kan dikwijls niet precies alle militaire implicaties doorgronden van hetgeen hij hoort en als hij dan eens een opmerking maakt, kan dat militaire gevaren en gevolgen hebben. Militairen kunnen dit beter beoordelen. Daarom werd dit in zuiver militaire handen gehouden.

87710 *(Loudon)*

Alles, wat een militair kantje had, heeft de heer *Loudon* dan ook maar zoveel mogelijk overgelaten aan militaire autoriteiten, met wie hij in verbinding stond of met wie hij samenwerkte. De marineattaché en de militair attaché, dus schout bij nacht *Meyer Ranneft* en de heer *Weijerman,* onderhielden wel contact met het Navy Department en het War Office. De vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff en de attaché's kwamen ook geregeld samen. De laatsten waren ook weer toegevoegd aan de vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff, met wie zij samenwerkten. Inlichtingen konden zij steeds krijgen op het Navy Department en War Department, maar de Combined Chiefs of Staff waren hun terrein niet.

De heer *Weijerman* was een zeer eigenaardige figuur. De heer *Loudon* heeft betrekkelijk weinig met hem te doen gehad. Toen de heer *Weijerman* vertrokken is, is gebleken, dat hij het grootste gedeelte, zo niet alles, van zijn archieven heeft verbrand. De heer *Loudon* was dadelijk in de moeilijkheden gekomen, omdat hij hem na Pearl Harbour, naar voorbeeld van de Engelsen, had verzocht uniform te dragen, hetgeen hij heeft geweigerd. Er is een speciale order van de heer *van Mook* moeten komen, dat hij het wel moest doen. Zo heeft de heer *Loudon* verschillende malen moeilijkheden met hem gehad. Het was een van de zeer weinige mensen in zijn diplomatieke carrière, van wie de heer *Loudon* had gevraagd, of het niet mogelijk was hem te vervangen.

87712 *(Loudon)*

Op de vraag, of de controversen van persoonlijke aard waren of dat er een bepaalde visie achter zat bij bepaalde vraagstukken, antwoordde de heer *Loudon,* dat hij zou willen zeggen, dat de heer *Weijerman* ten opzichte van de terugkeer van Nederland naar Nederlandsch-Indië niet optimistisch was. Hij was in het algemeen ook geen gemakkelijk mens om mee om te gaan.

64119 *(van Kleffens)*

De heer *van Kleffens* is te Washington herhaaldelijk met de heer *Loudon* in de Pacific War Council geweest. Men moet zich echter het belang van die Pacific War Council niet al te groot voorstellen. Het bleef daar bij algemeenheden en het was zakelijk niet van groot belang. Anders was het met de vertegenwoordiging bij de Combined Chiefs of Staff, waar Nederland een unieke positie innam, die niemand had. Het was zo, dat 5 Februari 1942, twee maanden na Pearl Harbour, toen Nederland nog in volle oorlog met Japan was, de Combined Chiefs of Staff is opgericht, dus Brits-Amerikaans. De heer *van Kleffens* is naar de heer *Roosevelt* gegaan, met wie hij zelf en ook de heer *Loudon* goede betrekkingen onderhielden, en hij heeft gezegd, dat het zo niet ging en dat de Nederlanders er bij

moesten komen. De heer *Roosevelt* heeft geantwoord: „You'll be consulted", waarop de heer *van Kleffens* heeft gezegd, dat hem dit niet bevredigde. Op de wedervraag van de heer *Roosevelt* wat hij dan wilde, heeft hij geantwoord: „I want participation". De President heeft toen gezegd, dat hij dat accepteerde, maar de Nederlanders waren niet overal in oorlog, zoals Engeland en Amerika. De Nederlanders waren in Europa in oorlog en verder in Z.O.-Azië, maar b.v. niet in Afrika, waar b.v. in Oost-Afrika bij de Italiaanse koloniën en elders werd gevochten. Van deze overweging is het resultaat geweest, dat Nederland sinds die tijd Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff had, die het recht hadden om mee te spreken, wanneer Nederlandse belangen in het geding waren. Verder had niemand dat, ook niet degenen, die actief aan de strijd deelnamen. Daarvoor zijn steeds een opper- en een vlagofficier te Washington geweest.

Men wenste deze functie niet te combineren met die van militair- of marine-attaché; het was dus een apart tweetal officieren. Deze vertegenwoordiging is er nog, zoals ook de Combined Chiefs of Staff nog altijd bestaat, al is de practische betekenis er van verminderd. Engeland heeft te Washington nog altijd een grote militaire missie en de Nederlanders zijn er ook vertegenwoordigd. Door de bekende militaire journalist *George Fielding Eliot* is in „Foreign Affairs" van Juli 1949 gezegd, dat de Combined Chiefs of Staff waren „an astonishing military instrument which seems for all time to have disproved Napoleon's scornful dictum, that you cannot win a war with a committee".

64120 *(van Kleffens)* Door de Combined Chiefs of Staff werd de oorlogvoering geleid. De Regeringsvertegenwoordigers moesten doen, wat hun van Londen uit werd opgedragen. De heer *Dijxhoorn* kreeg de instructies via het Departement van Oorlog; schouten bij nacht *Stöve, Meyer Ranneft* en *van der Kun* kregen deze via het Departement van Marine. De instructies berustten dikwijls op beraadslagingen in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering.

Formeel was het zo, dat de vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff alleen hadden te maken met de Combined Chiefs of Staff. Dat waren twee Britse en twee Amerikaanse officieren. Wat Amerika betreft, waren het admiraal *King* en generaal *Marshall* en wat de Engelsen betreft, heeft het nogal eens gevarieerd. Lange tijd is er veldmaarschalk sir *John Dill* geweest, benevens een admiraal.

De marine- en de militair attaché hadden uitsluitend te maken met het Navy Department en het Army Department van de Verenigde Staten. Zodra het dus in grote lijnen de oorlogvoering, prioriteiten e.d. betrof, ging men naar de Combined Chiefs of Staff. Wanneer het b.v. betrof inlichtingen over een nieuwe vuurleiding, dan was het de taak van de marine-attaché en deze ging dan naar het Navy Department. In zoverre was het dus een natuurlijke taakverdeling. Of men op zo'n plaats de personen heeft, die goed met elkaar kunnen samenwerken of niet, bepaalt, of er wrijvingen zullen ontstaan. Deze wrijvingen zijn er inderdaad geweest. De heer *Weijerman* is later vervangen. De onenigheid tussen hem en de heer *Dijxhoorn* is hierbij een belangrijk element geweest.

64122 *(van Kleffens)*

60279 *(van Mook)* De heer *van Mook* had de indruk dat de Nederlandse instanties bij de geallieerden voor de Nederlandse belangen niet flink genoeg zijn opgekomen. Het is in belangrijke mate een indruk, omdat de heer *van Mook* altijd buiten die contacten is gebleven, maar een indruk, die dan b.v. toch ook hierop rust, dat, toen plotseling bleek, dat men bij de capitulatie van Duitsland helemaal het transport naar het Verre Oosten afsneed, tengevolge waarvan de heer *van Mook* zelf is gaan moeten opspelen te Washington, zeker niemand zo was gaan opspelen. Het heeft misschien op dat moment niet veel uitgehaald, maar het was voor de heer *van Mook* ook alleen maar een heen- en weervliegen van San Francisco — waar hij op dat ogenblik was — naar Washington en het bespreken van de zaak met de Chiefs of Staff, maar de heren, die er zaten, hadden er op dat ogenblik niet veel aan gedaan. Daar liggen ook brieven van. Het is echter altijd moeilijk om te concretiseren, dat iemand morgen pas gedaan heeft, wat hij vandaag had kunnen doen, of dat hij zich te vroeg of te gauw neergelegd heeft bij een beslissing, die tegen ons belang in was.

60305 *(van Mook)* Van het conflict-*Weijerman* was de heer *van Mook* op de hoogte. De heer *Weijerman,* aldus de heer *van Mook,* is een nogal typische verschijning, hetgeen achteraf ook is gebleken. Het was een zeer moeilijke figuur. De finesses herinnert de heer *van Mook* zich niet meer precies. De heer *Weijerman* is er tenslotte uitgezet en er later in Indië ook uitgezet. Hij is allereerst naar Kandy gestuurd, omdat men daar een militaire liaison-officer nodig had bij het hoofdkwartier van *Mountbatten.* Hij is een tijd te Colombo geweest en toen is hij nog — naar de heer *van Mook* meent — even te Singapore geweest na de bevrijding; daarna is hij met pensioen gegaan.

60310 *(van Mook)*

De heer *van Mook* was het er wel mee eens, dat de heer *Weijerman* vervangen is. De heer *Weijerman* was in vele opzichten een kundig officier, maar hij was een heel moeilijke figuur met een heel moeilijk karakter.

94263 *(van Mook)*

De heer *van Mook* meende, dat de reden van het feit, dat de heer *Weijerman* pas in Augustus 1944 vervangen is, wel geweest zal zijn, dat men tijdens de oorlog de grootste moeilijkheid had om bepaalde plaatsen enigszins behoorlijk te bezetten.

94265 *(van Mook)*

De heer *van Mook* had wel contact met de heer *Weijerman*; deze behandelde de zaken, welke het Indische leger betroffen, voorzover een militair attaché daar mee te maken heeft. Naar de mening van de heer *van Mook* was de heer *Weijerman* evenals elke militair attaché in het kader van de ambassade ingevoegd. Het ging er meer om, dat er van de kant van de heer *van Mook* vragen gesteld konden worden met de wetenschap: daar zit een Indische officier, die meer op technisch gebied en op het gebied van de aanschaffing op de hoogte is. Als officier behoorde de heer *Weijerman* natuurlijk bij het K.N.I.L. en bleef hij ondergeschikt aan de Indische Regering.

64618 *(Furstner)*

Oud-Minister van Marine, de heer *Furstner,* verklaarde, dat er in de loop der jaren wel enige veranderingen in de leiding der geallieerde oorlogsoperaties hebben plaats gehad. Nooit is er echter een Chiefs of Staff Committee te Londen geweest, waarin de heer *Furstner* zitting heeft gehad. Misschien is er wel een ogenblik sprake van geweest. Er is wel een Combined Chiefs of Staff Committee te Washington gekomen, waarin behalve Amerikanen ook Engelsen en Nederlanders zitting hadden. Hiervoor heeft de heer *Furstner* nog speciaal de toenmalige schout bij nacht *Termijtelen* uitgezonden om daarin zitting te nemen. Dit was einde December 1941, dus tijdens de opmars der Japanners naar Java.

Toen de heer *Termijtelen* te Washington aankwam en de zaak zou beginnen, was Java reeds gevallen. Admiraal *Termijtelen* is toen door de heer *Furstner* dadelijk weer teruggeroepen, omdat hij een te kostbare figuur was om daar als toehoorder en „binnengeroepene" te fungeren. De toenmalige schout bij nacht *Stöve,* die van Indië op doorreis in Amerika kwam, is te Washington gebleven als vertegenwoordiger van de Nederlandse Regering bij de Combined Chiefs of Staff.

64731 *(Furstner)*
64732 *(Furstner)*

De heer *Furstner* meende, dat er veel incidenten-*Weijerman* zijn geweest. Als oorzaak van deze combinatie van incidenten noemde de heer *Furstner* het feit, dat de Indische groep te Washington andere belangen meende te hebben dan de Nederlandse groep; daarop kwam alles neer. Naar zijn gevoel is de kwestie van persoonlijk antagonisme niet de oorzaak. Het is allemaal nogal subtiel. Er waren echter vaak tegenstellingen tussen de Indische Purchasing Commission en de Nederlandse, tussen de Indische militair attaché en de Nederlandse vertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff, enz. Het kunnen allemaal geen afzonderlijke persoonlijke gevoeligheden zijn geweest.

Het was naar de mening van de heer *Furstner* veel meer een andere politieke lijn, die hiervan de oorzaak was. De Regering heeft in die tijd heel veel gedokterd. Het is natuurlijk moeilijk om die competenties precies af te bakenen. Het wordt hierop natuurlijk altijd gegooid door degene, die ongelijk krijgt, of degene, over wie wordt geklaagd. De heer *Furstner* gelooft, dat er een tendenz was, die fout is. De heer *Weijerman* stond onder de Minister van Koloniën. Hij was echter ongetwijfeld aan de ambassadeur toegevoegd. Op de opmerking, dat hij later ontslagen is, zeide de heer *Furstner,* dat hij toen waarschijnlijk generaal is geworden onder dr. *van Mook.*

64734 *(Furstner)*

97144 *(Furstner)*

De geringe invloed bij de Combined Chiefs of Staff was, naar het oordeel van de heer *Furstner,* een kwestie van: wie het meest bijdraagt heeft het meest te vertellen. Dat heeft hij bij zijn bezoek aan admiraal *King* onmiddellijk bemerkt. Deze had grote kaarten aan de wand, waarop precies stond aangegeven: zoveel mankracht en zoveel van dit en zoveel van dat beschikbaar, zoveel op te leiden. Zonder Nederland en zonder Indië kwamen wij op heel weinig.

97146 *(Furstner)*

De heer *Furstner* verklaarde te geloven, dat de heer *van Kleffens* deze dingen veel te theoretisch zag. Er is dan ook niet veel van terechtgekomen. De Amerikanen hadden hun eigen opzet. Zij hadden een plan voor de Pacific en de Birma-weg en zij hebben hun hulpmiddelen daaraan zo goed mogelijk dienstbaar gemaakt. Dan kan men honderdmaal zeggen, dat men gelijkgerechtigd is en dus zóveel moet krijgen, maar men krijgt het eenvoudig niet. Dat is niet te wijten geweest aan de mensen, die er zaten.

57661 *(van Lidth de Jeude)*

Over de controverse, die heeft bestaan tussen generaal *Dijxhoorn* en de militair attaché *Weijerman* verklaarde de heer *van Lidth de Jeude* te willen vooropstellen, dat persoonlijke kwesties wel eens voorkwamen. Of de motieven, waarop men elkaar niet steeds verdroeg, altijd zakelijk van betekenis waren, betwijfelde hij enigszins. Dikwijls ging het over de vraag van wederzijdse bevoegdheden, die

ook wel voorkwam tussen de betrokken departementen. De heer *Weijerman* was te Washington gezeteld en de heer *van Lidth de Jeude* heeft hem nooit ontmoet. Hij herinnerde zich alleen, dat overleg werd gepleegd tussen de departementen omtrent de regeling der verhoudingen en dat daarvoor een oplossing werd gevonden. De heer *van Lidth de Jeude* betwijfelde of een Regering aan zulke voorvallen een einde kan maken. Hoewel men olie op de golven kan werpen, blijft het steeds moeilijk deze te voorkomen, vooral in een onder uitzonderlijke omstandigheden samengestelde gemeenschap, waarvan de leden allen in abnormale verhoudingen verkeerden. De heer *van Lidth de Jeude* was geneigd zekere invloed toe te schrijven aan een incompatibilité d'humeur tussen de heren *Dijxhoorn* en *Weijerman*.

57663 *(van Lidth de Jeude)*

57666 *(van Lidth de Jeude)*

67248 *(van Lidth de Jeude)*
67249 *(van Lidth de Jeude)*

De benoeming tot militair attaché van de heer *Weijerman* is het gevolg geweest van het overleg, dat daaromtrent gehouden werd. De heer *Weijerman* had het met een paar heren aan de stok gehad. Het waren geen zodanige verschillen, dat men kon spreken van een conflict. De heer *van Lidth de Jeude* vermoedde, dat de heer *Weijerman* zelf zijn ontslag heeft gevraagd. Te Washington waren een landmacht-attaché en een marine-attaché. De invloed van die attachés was niet zo belangrijk.

57699 *(van Lidth de Jeude)*

Over het werk van de heer *Dijxhoorn* bij de Combined Chiefs of Staff zeide de heer *van Lidth de Jeude* het volgende. Er was afgesproken, dat, wanneer in de Combined Chiefs of Staff onderwerpen werden behandeld, betrekking hebbende op Nederlandse belangen, de Nederlandse vertegenwoordiger, i.c. generaal *Dijxhoorn*, daarbij zou aanwezig zijn. De Regering heeft een zeer sprekend voorbeeld gezien, dat men dit niet altijd deed. De heer *Dijxhoorn* deed haar geloven, dat zijn invloed bij de Combined Chiefs of Staff zeer groot was, zodat men zich geen zorgen behoefde te maken, dat aangelegenheden, Nederlandse belangen rakende, zouden worden besproken buiten zijn tegenwoordigheid. Toen de vraag aan de Combined Chiefs of Staff zou worden voorgelegd, of de troepen voor Indië bestemd, in Engeland of Amerika zouden worden opgeleid, was generaal *Dijxhoorn* weer naar Amerika teruggekeerd van Londen uit, waar hij de zaak met de heer *van Lidth de Jeude* uitvoerig had besproken. In de vergadering van de Combined Chiefs of Staff zou de heer *Dijxhoorn* zijn mening weergeven en bespreken, hoe dit zou worden geregeld. Na enige tijd bleek echter uit een telegrafische mededeling, dat de Chiefs of Staff hadden besloten, dat de opleiding in Engeland zou plaats vinden. De Regering kreeg echter geen bericht van generaal *Dijxhoorn;* toen bleek, dat de beslissing was genomen zonder dat hij er iets van af wist. [1])

[1]) Vgl. hoofdstuk X.

98323 *(Gerbrandy)*

De heer *Gerbrandy* verklaarde, dat de positie van de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff uitvoerig in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering is besproken en wel in deze zin: we moeten daar iemand hebben, die het oor kan krijgen van de Combined Chiefs of Staff. Aangezien de heer *Dijxhoorn* bekend was met de heer *Bedell Smith,* werd die aangewezen om de Nederlandse Regering daar te vertegenwoordigen. Dit gebeurde met de gedachte: indien de heer *Dijxhoorn* daar zit en in de zaken betrokken zal worden zoals dat toegezegd is, is deze „kind aan huis" bij de Combined Chiefs of Staff. Achteraf beschouwd moet de heer *Gerbrandy* zeggen, dat deze opzet mislukt is. Naar zijn mening moet dit toegeschreven worden aan de persoonlijkheid van de heer *Dijxhoorn*. Er zijn, aldus de heer *Gerbrandy,* nu eenmaal mensen, die overal toegang krijgen en er zijn mensen, die het nooit of op een verkeerde manier krijgen. De heren *Helfrich* en *Furstner* konden wel toegang krijgen, de heer *Gerbrandy* heeft zelf op dit punt evenmin enige moeilijkheid ondervonden, de heer *Michiels van Verduynen* kon het nog beter, doch de heer *Dijxhoorn* kon het niet. De heer *Gerbrandy* is er weliswaar zelf niet bij geweest te Washington, maar hij heeft later in 1944, begin 1945, een voorval meegemaakt, waarbij hij dacht: nu begrijp ik het wel. Hij moest toen naar *Bedell Smith* om de kwestie van het „droppen" van voedsel te bespreken en aangezien de heer *Dijxhoorn* zich te Londen bevond en er aan de bespreking een militaire kant zat, waarvan de heer *Gerbrandy* niet op de hoogte was, werd er afgesproken, dat de heer *Dijxhoorn* hem zou vergezellen. De heer *Dijxhoorn* had bovendien opgemerkt, dat hij *Bedell Smith* goed kende, er op doelende, dat hij goed met hem op kon schieten. Vanzelfsprekend was de heer *Gerbrandy* toen de mening toegedaan, dat het een versterking zou betekenen als hij zo iemand meenam. Hij was echter nog geen tien minuten bij *Bedell Smith* of hij wenste, dat hij de heer *Dijxhoorn* niet meegenomen had. Deze bedierf alles. Dit is ook de reden geweest, waarom de heer *Dijxhoorn* sedert het najaar van het jaar 1944 de Regering niet meer in Washington heeft vertegenwoordigd.

Op 1 April 1945 is de heer *van Tricht* als opvolger van de heer *Dijxhoorn* naar Amerika gezonden. Ook de heer *van Tricht* was niet

98325 *(Gerbrandy)*

98322 *(Gerbrandy)*

erg geschikt voor deze functie, maar de Regering beschikte niet over mensen, die deze functie konden waarnemen.

De Regering vond de algemene situatie bij de Combined Chiefs of Staff précair. De heer *Gerbrandy* heeft de indruk, dat de opzet van de vertegenwoordiging bij de Combined Chiefs of Staff geslaagd zou zijn, indien er de juiste man was geweest. De mening van de heer *van Kleffens,* volgens welke gesproken zou kunnen worden van „participation" acht de heer *Gerbrandy* minder juist. Men heeft niet de toezegging gedaan, dat Nederlanders deel zouden kunnen uitmaken van de C.C.O.S.

§ 2. Conclusies

Bij haar conclusies gaat de commissie uit van de verklaring van de heer *van Kleffens,* dat hij met de President van de Verenigde Staten overeen was gekomen dat Nederland de bevoegdheid zou hebben Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff te benoemen. De bevoegdheid van de Regeringsvertegenwoordigers bestond hierin, aldus de afspraak tussen de President en de Nederlandse Minister van Buitenlandse Zaken, dat zij in dit hoogste militaire orgaan het recht hadden om mee te spreken, wanneer Nederlandse belangen in het geding waren. Het zou zijn „participation" en geen „consultation".

Deze mondelinge overeenkomst is gesloten, toen Nederlandsch-Indië in daadwerkelijke oorlog was met Japan en het „A.B.D.A.-Command" (Australian-British-Dutch-American Command) nog bestond. De Combined Chiefs of Staff waren toen als orgaan, belast met de hoogste geallieerde militaire oorlogsleiding, juist ingesteld.

Toen de Regeringsvertegenwoordigers te Washington kwamen, waren evenwel de feitelijke krijgsverrichtingen, geleid door het bovengenoemde commando, ten einde. Dit commando is toen ook opgeheven. Door de beëindiging van deze krijgsverrichtingen hebben de Regeringsvertegenwoordigers niet meer de kans gehad in dit stadium nog hun bevoegdheden krachtens bovengenoemde afspraak uit te oefenen.

Uit de verklaringen van diegenen, die als vertegenwoordigers optraden, is komen vast te staan, dat zij nimmer op basis van „participation" aan de besprekingen van de Combined Chiefs of Staff hebben deelgenomen, wanneer Nederlandse belangen in het geding waren. In feite waren de Regeringsvertegenwoordigers slechts de verbindingsschakel tussen de Nederlandse Regering en de Combined Chiefs of Staff.

Het verwondert de commissie, dat tot begin 1944, toen de heer *Dijxhoorn* door de Combined Chiefs of Staff niet werd betrokken in de besprekingen over het Nederlandse legerkorpsplan [1]), er bij de Regering zo weinig klaarheid heeft bestaan omtrent de werkelijke positie van de Regeringsvertegenwoordigers. Hierdoor is het mogelijk geweest dat de Regering meende een invloed te hebben op de hoogste geallieerde oorlogvoering, welke zij in feite niet bezat.

De Minister van Marine, de heer *Furstner,* heeft blijkbaar wel direct doorzien, dat de status van de Regeringsvertegenwoordigers, zoals die volgens de afspraak *Roosevelt-van Kleffens* was geregeld, niet zo zou worden. Hij heeft immers admiraal *Termijtelen* een „te kostbare figuur" genoemd om daar als toehoorder en binnengeroepene te fungeren en hij heeft deze dadelijk naar Londen teruggeroepen.

Het bevreemdt de commisie dat een van de naastbetrokken Ministers een juiste voorstelling over de positie der Regeringsvertegenwoordigers had, terwijl bij de andere Ministers hierover een misvatting bestond. Dit wijst er op, dat de Regering en met name de Minister van Buitenlandse Zaken voor deze belangrijke aangelegenheid onvoldoende aandacht heeft gehad.

De commissie heeft overigens ook niet de indruk, dat van de zijde van de Regeringsvertegenwoordigers zelf onder de aandacht van de Regering is gebracht, dat hun positie niet was zoals die had moeten zijn krachtens de afspraak *Roosevelt-van Kleffens,* ofschoon zij toch van die afspraak op de hoogte waren.

Het verwijt van de heer *van Mook* aan de Regeringsvertegenwoordigers, dat zij niet die kracht hebben ontwikkeld, welke nodig was, toen de bevrijding van Nederland en vooral van Nederlandsch-Indië naderde, meent de commissie voor een belangrijk deel te moeten terugvoeren op een onjuiste opvatting omtrent de werkelijke positie van de Regeringsvertegenwoordigers. De klacht van Minister *van Lidth de Jeude* over het feit, dat de heer *Dijxhoorn* bij een belangrijke bespreking van de C.C.O.S. niet aanwezig was, vindt haar grond, naar de commissie meent, eveneens in deze misvatting. De heer *Gerbrandy* wijt de mislukking aan de heer *Dijxhoorn,* die door zijn optreden er niet in geslaagd zou zijn, daar, waar dit wel mogelijk was, een open oor te vinden. Ook de commissie is van oordeel dat dit optreden een factor van betekenis ten ongunste is geweest. Zij wijst

[1]) Vgl. hoofdstuk X van dit deel van het verslag.

in dit verband op het optreden van de marine-autoriteiten bij het verwerkelijken van de plannen voor een mariniersbrigade, welk optreden wel geslaagd is. Voor verdere beschouwingen hierover verwijst de commissie naar hoofdstuk XIII.

Wat de interne organisatie betreft van de groep Nederlandse militairen, die in de Verenigde Staten de Nederlandse belangen dienden, wijst de commissie er op, de indruk te hebben gekregen, dat de bevoegdheden van de attaché's en die van de Regeringsvertegenwoordigers niet duidelijk waren afgebakend. Daarbij komen persoonlijke factoren, die de samenwerking hebben bemoeilijkt. De commissie heeft de militair attaché, de heer *Weijerman,* wegens zijn verblijf in Amerika niet kunnen horen. Uit de eenstemmige verklaringen van de officieren, die toentertijd in Amerika waren, heeft zij evenwel de indruk, dat de heer *Weijerman* te weinig inschikkelijk is geweest en te weinig medewerking heeft gegeven. Na zijn vertrek zijn de onderlinge betrekkingen verbeterd, mede omdat middelerwijl de instructies waren gewijzigd.

Het heeft de commissie bevreemd, dat de Regering, toen de heer *Dijxhoorn* sinds 5 October 1944 zijn functie als Regeringsvertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff niet meer waarnam, in deze vacature niet eerder heeft voorzien dan op 1 April 1945, toen de heer *van Tricht* naar Amerika vertrok; deze moest bovendien nog de conferentie van San Francisco als gedelegeerde meemaken, zodat hij eerst begin Juli te Washington aankwam om zijn functie van vertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff op zich te nemen. Gezien de verklaringen van de heer *van Tricht* zelf over zijn bemoeiingen als Regeringsvertegenwoordiger vraagt de commissie zich bovendien af, of deze generaal-majoor in een tijdvak, waarin zo grote Nederlandse belangen, vooral in Zuid-Oost Azië, op het spel stonden, de meest aangewezene was.

X. LEGERKORPS-PLAN

§ 1. Verklaringen en documenten

87714 *(Loudon)*

De voormalige ambassadeur te Washington, de heer dr. *A. Loudon,* verklaarde, dat hij vooral na de val van Bandoeng in zijn berichtgeving aan de Regering er voortdurend op heeft gewezen, dat het politiek-propagandistisch nodig was, dat er een plan werd opgesteld met betrekking tot Nederlandsch-Indië. De algemene indruk, die men steeds weer uit de Amerikaanse pers kreeg, was, dat het er met Indië toch niet zo heel goed voorstond, vooral niet met betrekking tot de terugkeer van de Nederlanders. De heer *Loudon* meende, dat in het voorjaar van 1943 de gedachte aan een mariniersbrigade van 8000 man is opgekomen. Hij is toen voor zichzelf, ook in verband met gesprekken, die hij heeft gehad, tot de vraag gekomen, of die 8000 man wel voldoende zouden zijn om een claim te kunnen stellen voor de terugkeer van een Nederlands bewind of een gemoderniseerd Nederlands bewind in Nederlandsch-Indië. Hij heeft dus de vraag gesteld: hebben wij niet meer nodig? In 1943 liet het zich wel aanzien, dat de oorlog tegen Duitsland eerder zou aflopen dan de oorlog tegen Japan, maar van een atoombom wist men nog helemaal niets. Niemand heeft van die atoombom iets geweten, totdat deze op een gegeven moment is ontploft. De heer *Loudon* voorzag, dat Nederland eerder zou worden bevrijd dan Azië. Dat was ook het algemene plan van generaal *Marshall,* waarmee de Combined Chiefs of Staff en de President het helemaal eens waren, niettegenstaande een zekere binnenlandse politieke drang in Amerika naar het tegendeel, maar deze heeft nooit iets kunnen bereiken.

In Juni 1943, mogelijk 30 Juni, heeft de heer *Loudon* in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering zijn plannen ontwikkeld. Hij heeft daarbij voornamelijk de aandacht gevestigd op, wat voor hem hoofdzaak was, het politiek-propagandistische punt. Zijn plan was een expeditiemacht, een legerkorps laten opleiden, oefenen en bewapenen in de U.S., waar men de militaire kampementen had, een grote oorlogsindustrie, waar men kleding had en waar alle klimaten waren, welke men nodig had.

87716 *(Loudon)*

De M.C.O. heeft dit goedgevonden; de heer *Loudon* kreeg de opdracht dit plan te gaan voorleggen aan President *Roosevelt.* Toen de heer *Loudon* dit plan ter sprake bracht in de M.C.O., was het politiek-propagandistische gezichtspunt misschien nieuw. Of het eerder reeds militair was bekeken en uitgekiend, wist hij niet. Door de heer *van Mook* is naar voren gebracht: we geven aan *Loudon* wel de opdracht om naar de President te gaan, maar dan moeten wij toch wel even aan *Churchill* laten weten, dat wij *Loudon* met het plan naar *Roosevelt* sturen.

87718 *(Loudon)*

Een paar dagen later is de heer *Loudon* naar Washington teruggevlogen en bij aankomst aldaar heeft hij een memorandum gevonden, uit Londen afkomstig, met de opdracht dit aan de President te geven. De volgende dag is hij dan ook inderdaad naar het Witte Huis gegaan, toevallig in gezelschap van de heer *van den Broek,* de Minister van Financiën, die voor andere zaken ook bij de President moest zijn. De President heeft de heer *Loudon* bij die gelegenheid gezegd: This is a fine plan, very interesting. I'll send it on at once to the Combined Chiefs of Staff. Dit heeft de heer *Loudon* aan de heer *Dijxhoorn* verteld. De heer *Loudon* meende, dat de President ook heeft gezegd — maar dit durfde hij niet meer met zekerheid te zeggen —: vraagt U de heer *Dijxhoorn* dit plan ook alvast aanhangig te maken bij de Combined Chiefs of Staff, dan komt het van twee kanten.

De heer *Loudon* gaf — zoals uit het vorenstaande blijkt — opdracht aan generaal *Dijxhoorn* als Regeringsvertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff voor landmachtzaken de aangelegenheid in die zin in te leiden bij de C.C.O.S., hetgeen geschiedde bij memorandum van 30 Augustus 1943, no. 917-5/8, luidende:

> „1. Emanating from an earnest desire to contribute in the largest possible degree to the war effort, the Netherlands Government has instructed its Naval and Military authorities to

work out a plan for the speedy raising of an Army to participate in the war against Japan immediately after the liberation of Holland, as the first step in the remobilization of Dutch manpower. As soon as this plan will have been completed and approved by the Netherlands Government, it will be submitted to the Combined Chiefs of Staff in Washington.

2. Since they will most likely fight under American operational command, it is highly desirable that their training, indoctrination and armament be similar to that of the United States Forces. Consequently, the assistance of the United States will be essential in the execution of this plan with regard to the training and the supply of equipment and weapons.

3. As a first step towards the execution of this plan, the Netherlands Government has decided to form, soonest after the liberation of Holland, a Marine Landing Force of 5.000 men.

4. On behalf of the Netherlands Government the coopeperation of the Combined Chiefs of Staff is required in order to secure, even now, the most necessary assistance from the United States authorities for building up this Force."

Naar aanleiding van het bovenstaande deden de Combined Chiefs of Staff bij brief van 11 September 1943 aan de Nederlandse vertegenwoordigers bij dat college weten:

„The Combined Chiefs of Staff have noted with appreciation that the Netherlands Military and Naval authorities are working on plans for raising an Army to participate in the war against Japan following the liberation of Holland.

They will be pleased to review these plans upon their completion and give them such support as is justified in the prosecution of the war."

Generaal *Dijxhoorn* arriveerde te Londen op uitnodiging van de Nederlandse Regering op 1 October 1943 en bood de Minister van Oorlog onder dagtekening van 13 October 1943 een in een memorandum vervat plan [1]) aan, waaraan voor wat het in de Verenigde Staten op te leiden legerkorps betreft, het volgende is ontleend:

„1. Doel van dit memorandum is om daarin het hierboven vermeld plan zóó ver uit te werken — rekening houdende met de wenschen van het C.O.S.C. [2]) — dat het voor aanbieding door de Regeeringsvertegenwoordigers aan het C.O.S.C. te Washington geschikt is.

.....

5. Ten aanzien van de vorming van een Legerkorps van 3 divisiën is de eenige oplossing deze troepen te doen kleeden, bewapenen, uitrusten en oefenen in de V.S. van Noord Amerika, daarbij zich baseerende op de Amerikaansche organisatie en met gebruikmaking van Amerikaansche hulpbronnen en instructeurs.

Deze aangelegenheid ware in haar geheel door de Regeeringsvertegenwoordigers te Washington op te nemen met het C.O.S.C. respectievelijk Amerikaansche Joint Chiefs of Staff. Dit laatste, omdat — nadat het C.O.S.C. op de hoogte is gebracht van de Nederlandsche desiderata — de uitwerking van het Nederlandsche plan een uitsluitend Amerikaansche (en geen Britsche) zaak is en vermoedelijk door het C.O.S.C. naar het Amerikaansche Joint Chiefs of Staff zal worden verwezen."

.....

Generaal *Dijxhoorn* besloot zijn memorandum als volgt:

„Op de schouders van den Legerkorpscommandant ligt een zóó zware en veel omvattende taak, dat hem alle hulp moet worden geboden, welke redelijkerwijs mogelijk is. De hem mijnerzijds toegedachte staf is een minimum, waaraan naar mijn oordeel bepaaldelijk behoefte bestaat.

Ik acht overzending naar de V.S. van den aangewezen Legerkorpscommandant met een behoorlijken staf ook daarom van overwegend belang, omdat de Amerikanen daaruit aanstonds zullen zien, dat het ons ernst is."

De Regering verstrekte kort vóór diens vertrek aan generaal *Dijxhoorn* op 24 November 1943 naar de U.S.A. de opdracht, dat hij in zijn overleg met de C.C.O.S. duidelijk moest laten uitkomen, dat, indien genoemd college de voorkeur zou schenken aan opleiding van de expeditionnaire macht in Engeland, met Britse bewapening, de Nederlandse Regering daartegen geen bezwaar had.

Op 13 November 1943 schreef Minister-President *Gerbrandy* namelijk aan generaal *Dijxhoorn:*

„Ik heb de eer U mede te deelen, dat U aan de hand van Uw memorandum d.d. 13 October 1943 inzake de organisatie van een Nederlandsch Legerkorps, gemachtigd zijt deze aangelegenheid in het C.O.S.C. aanhangig te maken.

[1]) Bijlage 40.

[2]) De commissie tekent aan, dat C.O.S.C. (Chiefs of Staff Committee) een andere naam is voor C.C.O.S.

Ik teeken hierbij aan:

a. dat de personeelsvoorziening, op de laatste pagina van Uw rapport, komt te vervallen en dat daaromtrent t.z.t. door den Minister van Oorlog nadere instructies zullen worden gegeven.

b. dat de beschouwingen in Uw rapport betreffende andere legereenheden dan het bovenbedoelde Legerkorps, geen onderwerp van bespreking in het C.O.S.C. behooren uit te maken.

Ik verzoek U zoo spoedig mogelijk na Uw aankomst in Amerika telegrafisch te doen weten, of door het C.O.S.C. met het voorgestelde plan wordt ingestemd, in welk geval tot benoeming van den voor de voorbereiding benoodigden Staf kan worden overgegaan.

Ik moge Uw aandacht erop vestigen, dat bij geruchte vernomen wordt, dat wellicht van Britsche zijde erop zou worden aangedrongen, dat de opleiding niet in Amerika doch in Engeland zal plaatsvinden. De keuze daaromtrent dient aan het C.O.S.C. te worden overgelaten, aangezien uit politieke overwegingen het niet gewenscht voorkomt, dat onzerzijds van bepaalde voorkeur zou blijken en wij ons tenslotte zullen te voegen hebben naar de inzichten van de betrokken bondgenooten."

86868 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* is voor de kwestie van het legerkorpsplan begin October 1943 naar Londen ontboden, teneinde van raad te dienen bij de vorming van eenheden voor gezagshandhaving in Nederland en in Nederlandsch-Indië alsmede van eenheden ter voortzetting van de oorlog tegen Japan.

86871 *(Dijxhoorn)* Op 30 Augustus 1943 was er een brief uitgegaan van hem en de heer *Stöve* aan de Combined Chiefs of Staff, die over het legerkorps ging. Deze brief kan men beschouwen als de eerste actie, die door de heer *Dijxhoorn* in dit verband is gevoerd.

86880 *(Dijxhoorn)* Op 11 September 1943 is een antwoord van de Combined Chiefs of Staff gekomen, dat zij met genoegen van het plan kennis hadden genomen, en dat zij hun medewerking zouden verlenen naarmate de oorlog zou voortschrijden. Dit was dus het begin.

86882 *(Dijxhoorn)* Op 13 October 1943 heeft de heer *Dijxhoorn* een memorandum ingediend bij de Regering, waarin hij heeft uiteengezet, wat er ter voldoening aan de wensen van de Regering zijns inziens zou moeten gebeuren. Hierbij zat hij vast aan het plan van vijftien bataljons voor herstel en handhaving van de inwendige orde in Nederlandsch-Indië, vier en twintig bataljons voor gezagshandhaving in Nederland en een legerkorps à drie divisies ter voortzetting van de oorlog tegen Japan en mogelijke troepen voor deelneming aan de bezetting van Duitsland. Zijn advies moest over het gehele plan gaan.

86886 *(Dijxhoorn)* Voorts wisten de Regeringsvertegenwoordigers bij de C.C.O.S. reeds, dat men zou gaan beginnen een marinierslandingskorps van ongeveer 5000 man te organiseren. Daarom hebben zij toen in dezelfde nota aan de Combined Chiefs of Staff ook tot uiting gebracht, dat het in de bedoeling van de Regering lag om dit in de eerste plaats te doen.

86892 *(Dijxhoorn)* Na aanvankelijk van de heer *Gerbrandy* mondeling te hebben vernomen, dat de Ministeriële Commissie Oorlogvoering zich op 18 October 1943 met zijn voorstel accoord verklaarde, besprak de heer *Dijxhoorn* passage om naar Washington terug te gaan. Kort vóór zijn vertrek kreeg hij echter de eerder vermelde brief van de heer *Gerbrandy* van 13 November 1943.

86893 *(Dijxhoorn)* De Regering heeft de bemoeiingen bij de Combined Chiefs of Staff op dat ogenblik alleen beperkt tot de kwestie van het legerkorps; de andere aangelegenheden werden voorlopig uitgesteld. Deze zijn later wel aan de orde gekomen, maar voorlopig bleef men dus bij het legerkorps. Er was verschil van inzicht over de vraag, of de opleiding in Amerika moest plaats hebben, of in Engeland. De heer *Dijxhoorn* stond zeer positief op het standpunt, dat de opleiding in Amerika moest plaats hebben. Er was naar zijn mening maar één mogelijke oplossing om het goed te doen, nl. Amerikaans. Dat heeft hij ook in zijn voorstel aan de Regering medegedeeld. Hier was de Ministeriële Commissie Oorlogvoering aanvankelijk mede accoord gegaan. Met die wetenschap bereidde de heer *Dijxhoorn* zich ook voor om naar Amerika terug te gaan, totdat de brief van 13 November 1943 kwam, waarbij bleek, dat men overstag was gegaan en dat men van geen voorkeur wilde doen blijken. De heer *Dijxhoorn* is toen terstond naar de heren *Gerbrandy* en *van Lidth de Jeude* gegaan en heeft hun onder vrij krachtige bewoordingen medegedeeld, dat het bepaald fout was om de keuze over te laten aan de Combined Chiefs of Staff. De heer *Dijxhoorn* heeft de redenen er uitvoerig bij gezegd.

86896 *(Dijxhoorn)* De redenen, waarom het niet in Engeland kon, waren zeer duidelijk; Engeland zou na een invasie van het continent een springplank worden voor alle troepen, die op het vasteland moesten vechten. Doch dit was nog niet het enige; er waren niet voldoende oefencentra. Er waren geen wapenen; er was geen uitrusting; er was geen kleding en er was geen voedsel. Tenslotte, en dat was nog meer doorslaggevend dan die drie vorige punten, lag Nederlandsch-Indië, behalve Sumatra,

in de Amerikaanse zône en het was dus te verwachten, dat men met Amerikaanse troepen en onder Amerikaans bevel zou moeten gaan vechten. Het protest was echter vergeefs en men zei: „U heeft zich te houden aan de instructie, die U op 13 November heeft gekregen, en U mag in Uw nota aan de Combined Chiefs of Staff van geen voorkeur doen blijken".

86898 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* had op dit moment met de Amerikanen nog niet zodanig contact gehad, dat zijn persoonlijke zienswijze, dat de opleiding in Amerika moest plaats hebben, hun bekend was. Wel was het in de nota van 30 Augustus 1943 gezegd. Daar heeft hij de Regering in een van zijn telegrammen ook nog eens op gewezen. De heer *Dijxhoorn* zei: u kunt nu wel zeggen van geen voorkeur te doen blijken, maar wij hebben het op 30 Augustus aan de Combined Chiefs of Staff reeds gezegd.

86899 *(Dijxhoorn)* Na zijn terugkeer in Amerika heeft hij wel op zuiver militaire gronden betoogd, dat het het beste was om het in Amerika te doen. Toen is er nogal eens van Engelse zijde en van Amerikaanse zijde gezegd: „Weet U, dat U eigenlijk in strijd handelt met Uw instructie? U heeft in de Nota, die U aan de Combined Chiefs of Staff namens de Nederlandse Regering hebt gericht, gezegd, dat de Nederlandse Regering geen voorkeur had". Dit is later het gekibbel geworden tussen Londen en de heer *Dijxhoorn* te Washington, omdat hij de Regering heeft gezegd: „Ik kan niet aandringen op een Amerikaanse bewapening, enz., ook al heeft men die nog zo graag, omdat U mij heeft laten zeggen, dat de Nederlandse Regering geen voorkeur heeft.". Hoe het zij, op 8 December 1943 schreef de heer *Dijxhoorn* dus een nota aan de Combined Chiefs of Staff. Daarin heeft hij even de

86900 *(Dijxhoorn)* ambassadeur, dr. *Loudon,* gekend. Deze stond volkomen op het standpunt van de heer *Dijxhoorn.* De redactie van punt IV is dan ook niet helemaal van de heer *Dijxhoorn.* Deze is in overleg met de heer *Loudon* vastgesteld.

„I. Reference is made to the Memorandum to the C.C.S., Nr 917-5/8, dated August 30 1943, and to the reply from the C.C.S., dated September 11 1943, concerning a plan for the speedy raising of a Netherlands Army to participate in the war against Japan, following the liberation of Holland.

II. On behalf of the Netherlands Government the following is submitted to the consideration of the C.C.S.

III. In addition to a Marine Landing Force as mentioned in Nr 917-5/8, to be trained in the U.S., the Netherlands Government have the intention to draft for service:

a. 15 battalions for re-establishing and maintaining internal security in the Netherlands East Indies and also to participate in minor military operations in the N.E.I., in close collaboration with Allied troops.

b. 24 battalions for maintaining law and order in Holland.

c. an Army to participate in the war against Japan, starting with an Army Corps of 3 divisions.

The 15 and 24 battalions, mentioned in *a* and *b,* will be raised and organized in Holland. For this purpose the Netherlands Government is contacting the British Government in London to obtain British clothing, arms and equipment. Therefore these 39 battalions will no more be mentioned in this memorandum.

IV. *The Army Corps.*

1. In the memorandum to the C.C.S., No. 917-5/8, dated August 30 1943, paragraph 2 stated:

> „Since these forces will most likely fight under American operational command, it is highly desirable that their training, indoctrination and armament be similar to that of the United States Forces. Consequently, the assistance of the United States will be essential in the execution of this plan with regard to the training and the supply of equipment and weapons."

However, in case — through changed circumstances and in view of future operational plans — the C.C.S. should opine that British training and armament would be preferable, the Netherlands Government will make no objections.

The policy of the Netherlands Government is inspired mainly by the wish to contribute as soon as possible to the allied war effort against Japan with a well-equipped and well-trained Army Corps.

2. The planning of the organization of the Army Corps is governed by the following facts and limitations:

a. In Holland no uniforms, arms and equipment will be available; everything has been stolen and removed by the Germans. In addition food is scarce.

b. Nearly all Dutch regular Officers are prisoners of war in Germany, while a number of reserve-officers are either prisoners of war in Germany or in a concentration camp.

However it is known that many reserve-officers (probably some thousands) have been granted a so-called „Ausweis" (for economical purposes) or are „in hiding" in Holland.

c. It is anticipated that only a limited number of regular and reserve-N.C.O.'s remain in Holland.

d. Officers and N.C.O.'s are not familiar with American or British arms and equipment and their use in modern warfare. Without a thorough battle-training in a battle school, training camp, etc. they are not capable to instruct nor lead their men.

e. As the greater part of the enlisted men do not understand English, it is obvious that Dutch officers are needed for instruction.

f. As it is unknown when prisoners of war will be released, it is of great importance to start the organization and training of the Army Corps with officers and N.C.O.'s available in Holland at the time of liberation. In this way no time will be lost.

g. With the liberation of Holland it is possible to recall to the colors all officers on the spot by proclamation. More difficult is the calling of N.C.O.'s and men, as this requires more thorough preparation (registration, medical examination, etc.) Hundreds of thousands have been transported to Germany for forced labour and are in bad physical condition. It is hard to say when these men will be able to return to Holland and when they will be physically fit for military training.

3. *Proposed plan.*

With regard to the above-mentioned facts, the Netherlands Government make the following suggestions for which the support of the C.C.S. is required in order to secure the assistance of the U.S. or the British authorities for building the Army Corps.

a. The organization, training, indoctrination, armament and equipment will be either American or British.

b. At the time of liberation of Holland, officers and some English-speaking N.C.O.'s, present in Holland at that time, will be called immediately and sent to the U.S.A. or the U.K. to follow necessary courses (battle schools, weapon training courses, staff courses, etc.). The above-mentioned officers will further be referred to as „Group A".

c. While Group A is following the different courses (length of courses to be determined by the U.S. or British authorities) the enlistment of men will be prepared. The policy is to enlist young draftees for service in the Army Corps.

d. The induction of draftees will take place shortly before Group „A" has finished the different courses. At the same time a further group of officers (Group „B„) wil be called and under their escort the enlisted men will be shipped to the U.S.A. or the U.K., where they will receive uniforms, arms and equipment and will be trained. Group „B" will be relieved by Group „A"; the latter to be the instructors for training (in this way instruction in Dutch is possible). The officers of Group „B" — in their turn — will be sent to the training courses, etc.

e. Eventually released imprisoned officers will be added to Group „A" or „B".

f. As the training of the Army Corps will be in accordance with American or British standards, it would be appreciated if this training could take place under guidance of American or British Chief-Instructors.

4. *Military discipline and military justice.*

If the training of the Army Corps would take place in the U.K., the „Visiting Forces Act" and „Allied Forces Act" would be applicable.

If the training would take place in the U.S.A., the Netherlands Government suggest:

a. that with regard to the enforcement of military discipline and the administration of military justice in accordance with generally recognized principles of international law, all Netherlands military personnel, temporarily stationed on U.S. territory, shall be entitled to immunity from United States Federal, local or military courts, and shall be subject to discipline only by its own officers, and shall only be tried by Netherlands Courts-Martial, unless an authorized Netherlands liaison officer shall waive such immunity and consent to a trial in a United States Court.

b. Full reciprocity in this respect is offered by the Netherlands Government where United States military personnel, temporarily stationed on Netherlands territory, is concerned.

c. It is proposed to establish Netherlands Army Divisional Courts-Martial duly constituted in accordance with Netherlands Military Law; to appoint a Corps Judge Advocate General and staff and a Corps Provost Marshall and staff and to provide for a Claims Commission to deal with possible official and private claims for damages caused by members of the Netherlands Army Forces during their stay on United States territory. It is furthermore intended to provide for a Netherlands Liaison Headquarters to maintain close contact between these official establishments and all United States military and civilian authorities concerned.

5. *Transportation of personnel from Holland to U.S.A. or U.K.*

As the execution of the whole plan depends on the organization of shipping facilities, it is requested that this matter be studied by the U.S. or British authorities in close co-operation with the Netherlands Government.

V. The Netherlands Government suggest to send over, with authorization of the American or British authorities, a staff commission, consisting of 1 Major-General and the necessary staff officers, to study in close collaboration with the American or British staff, all preparatory matters regarding reception of personnel, organization of forces, training schemes, printing of regulations and manuals, etc.

In this way the building of the Army Corps can start as soon as possible after the liberation of Holland.

VI. The Netherlands Government would highly appreciate knowing which plan the C.C.S. would prefer (American or British organization, uniforms, armament, equipment, etc.; training in the U.S.A. or the U.K.).

In view of the considerable amount of preparatory work the Netherlands Government would request the favor of an early decision".

86903 *(Dijxhoorn)*

Zachter dan in de zin:

„However, in case — through changed circumstances and in view of future operational plans — the C.C.S. should opine that British training and armament would be preferable, the Netherlands Government will make no objections"

kon de heer *Dijxhoorn* het niet uitdrukken om tenslotte toch nog de mogelijkheid te laten, dat men naar het Amerikaanse plan zou overhellen. De Regering wilde van geen voorkeur doen blijken, omdat zij anders bang was politiek — bij wijze van spreken — narigheid te maken met Engeland. Dit was althans de mening van de heer *Dijxhoorn.*

Nadat hij de nota van 8 December bij de Combined Chiefs of Staff had ingediend, heeft hij 17 December een onderhoud gehad met kolonel *Bidwell* van het Amerikaanse leger en kolonel *Pfeifer* van het Amerikaanse marinierskorps, die behoorden tot de Amerikaanse Planning-Division. Hierbij was ook majoor *Carp* tegenwoordig. Dit is een zuiver militair gesprek geworden, met de bedoeling om na te gaan wat de beste oplossing zou zijn met betrekking tot het legerkorps. Het bleek de heer *Dijxhoorn* tijdens dit gesprek wel, dat de Amerikanen — althans deze officieren — er nu niet zo verschrikkelijk "happy" over waren om het te krijgen. Zij maakten ook enige bezwaren, waarvan hij b.v. de kwestie om de mensen van Nederland uit naar Amerika te verschepen noemde. Er werden nog andere bezwaren te berde gebracht. Tenslotte werden deze bezwaren door de heer *Dijxhoorn* ontzenuwd. Nu was het merkwaardige, dat, zonder dat men bij dat onderhoud tot een conclusie was gekomen, kolonel *Pfeifer* hem de volgende dag opbelde — of kolonel *Bidwell,* dat herinnerde hij zich niet precies meer — en zei: „Wij zijn tot de conclusie gekomen, dat uw opvatting omtrent de vorming van dat legerkorps tenslotte de beste is."

Op Donderdag 23 December 1943 is de heer *Dijxhoorn* er eens op uitgetrokken om anderen te polsen, met name luitenant-generaal *Pope,* de vertegenwoordiger van Canada bij de Combined Chiefs of Staff, en brigade-generaal *Redman,* de Britse secretaris in de Combined Chiefs of Staff. Generaal *Pope* zei, dat hij het een uitstekend memorandum vond, zeer duidelijk gesteld, tactvol en ook politiek zeer juist. Hij gebruikte o.m. deze woorden: „You did a fine job on behalf of your country". Hij had het memorandum van de Engelsen gekregen, die er blijkbaar prijs op stelden de hoofden van de missies hunner dominions ter zake op de hoogte te houden. De heer *Dijxhoorn* viste even, welke weg zijn memorandum in de Britse missie zou volgen. Generaal *Pope* kon hem daarop geen antwoord geven, maar dacht wel, dat het nog enige dagen studie zou vereisen, alvorens het in de Combined Chiefs of Staff zou worden behandeld. Brigadegeneraal *Redman* zei, dat hij wel grote bezwaren zag in een opleiding

in Engeland. Hij zag de situatie zó, dat — hoewel hij niet uitschakelde, dat de omstandigheden van dien aard zouden kunnen zijn, dat training in Engeland verkieslijk was — hij in algemene zin van mening was, dat opleiding in Amerika de voorkeur verdiende.

Op de vraag van de heer *Dijxhoorn* aan de heer *Redman,* of binnenkort het memorandum in de Combined Chiefs of Staff zou worden behandeld, antwoordde deze ontkennend. Dit kon zeker nog wel veertien dagen duren. Hieruit trok de heer *Dijxhoorn* de conclusie, dat het hoofd van de Britse missie de zaak te Londen aanhangig had gemaakt en dat de Britse missie een principiële beslissing uit Londen afwachtte.

Op Donderdag 6 Januari 1944 heeft de heer *Dijxhoorn* een onderhoud gehad met de Engelse vertegenwoordiger in de Combined Chiefs of Staff, fieldmarshal sir *John Dill.* De heer *Dijxshoorn* heeft eigenlijk sir *John* er van willen overtuigen, dat het de voorkeur verdiende om het legerkorps in Amerika op te leiden om de eenvoudige reden, dat Amerika daarvoor het meest geëigende land was. De heer *Dijxhoorn* heeft getracht hem duidelijk te maken, welke bezwaren er bestonden om de opleiding in Engeland te doen plaats vinden. Hierop antwoordde sir *John* hem: „Ja, maar wij zouden het uit politieke overwegingen graag willen". De heer *Dijxhoorn* zei: „Ja, dat is heel aardig en ik kan mij indenken, dat Engeland naderhand een aandeel zal willen hebben in de opbouw van het Nederlandse leger, maar daar gaat het nu niet om. Zou u uw politieke overwegingen niet kunnen laten vallen als b.v. een toezegging zou worden gedaan, dat Engeland zal worden ingeschakeld bij de opbouw van het Nederlandse leger na afloop van de oorlog en dat we thans dit eerste legerkorps uit practische overwegingen en met het oog op eisen, door de oorlog gesteld, Amerikaans opleiden? Dan kunnen we naderhand, na afloop van de oorlog, andere plannen maken". Daar gaf sir *John* niet veel antwoord op.

Het bleek de heer *Dijxhoorn,* dat de Engelsen dit geval niet zuiver militair bekeken, maar eigenlijk meer door een politieke bril. De heer *Dijxhoorn* heeft toen op 7 Januari 1944 het volgende telegram onder nummer 21 verzonden aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering, mede bestemd voor de Minister van Oorlog:

> „Verslagen van besprekingen, welke ik reeds voerde met betrekking Legerkorps zond ik per koerier stop 6 Januari had ik onderhoud met sir *John Dill* stop. Vermoedelijk komt zaak 14 dezer in behandeling stop Kreeg indruk dat *Dill* de zaak in Londen had voorgelegd hetgeen mijns inziens verwachtbaar en hij thans antwoord had stop Hij achtte de beste oplossing alles Brits stop Waar voorts uit bespreking met Amerikanen duidelijk bleek deze niet veel voor opleiding in Vereenigde Staten gevoelen, acht ik grootste waarschijnlijkheid dat beslist zal worden overeenkomstig *Dill.*"

Daarna heeft de heer *Dijxhoorn* op 17 Januari onder nummer 22 geseind aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering:

> „Referte mijn vorig telegram nummer 21 stop Bij onderhandsche informatie bleek dat in verband met veelzijdigheid voorstel waarbij verschillende instanties betrokken beslissing zich nog wel eenigen tijd zal laten wachten."

Middelerwijl was de Minister van Koloniën, de heer *van Mook,* te Washington aangekomen en deze zond op 24 Januari 1944 een zeer uitvoerig telegram aan de heren *Gerbrandy, van Kleffens* en *van Lidth de Jeude.*

86905 *(Dijxhoorn)*

De heer *van Mook* seinde onder nummer 29:

> „In gesprek hetwelk ik heden met generaal *Marshall* had kwam ter sprake vorming Nederlandsche gevechtseenheden voor strijd in Pacific. *Marshall* achtte onze deelneming natuurlijk en noodig doch wees op vereischte van spoed. Zijns inziens snelste methode vorming van z.g. combatgroups ter grootte van een brigade (een regiment infanterie met in hoofdzaak lichte artillerie en bijbehoorende genie en signal-eenheden). Dit gebruikelijke eenheid in strijd Pacific waar tot dusver slechts zelden divisies als geheel ageeren. Bovendien later altijd mogelijk divisies te vormen door samenvoeging van drie combatgroups. Aldus eveneens mogelijk te beginnen zoodra vijfduizend man bijeen. Voor oefening achtte hij U.S.A. aangewezen voor basic-training en physieke rehabilitatie daar hier onder alle omstandigheden oefenkampen beschikbaar en scheepsruimte voor vervoer in richting U.S.A. gedurende eersten tijd van bevrijding Europa nog overvloedig. Daarna acclimatiseering en oefening voor amphibious en junglewarfare in Hawaii alwaar thans groote en goed uitgeruste instelling voor dat doel in volle exploitatie en omstandigheden ideaal. *Marshall* schatte duur van vertrek uit Nederland tot gevechtsgereedheid in Verre Oosten op twaalf maanden. Verneem intusschen van

Dijxhoorn deze zaak klaarblijkelijk niet enkel op zakelijke en militaire merites beoordeeld doch dat daarin mogelijk politieke overwegingen aan Britsche en U.S.A. zijde meespelen. Zou betreuren wanneer wij niet eigen standpunt zouden innemen gegrond op snelste en beste methode van deelneming, hetgeen voor onze positie van doorslaggevend belang. Daar naar oordeel *Dijxhoorn* faciliteiten voor snelle en grondige oefening voor ons doel in U.S.A. veel ruimer en doeltreffender dan in Engeland en door *Marshall* aangegeven methode juist lijkt, vraag ik mij af of wij lijdelijk uitslag discussie tusschen Britten en Amerikanen over deze zaak moeten afwachten, dan wel *Dijxhoorn* na kennisneming van oefeningsmogelijkheden aan beide zijden op zakelijke militaire gronden kan aandringen op aanvaarding Amerikaansche denkbeeld voor Combined Chiefs of Staff, indien dit doelmatiger blijkt. Zoodoende zou tevens door *Loudon* beoogd politiek voordeel kunnen gerealiseerd zonder herhaald benaderen President, hetgeen na aanvankelijk aangenomen neutraal politieke houding onmogelijk."

86906 *(Dijxhoorn)*

In de boezem van de Regering heerste tweeërlei mening. Enerzijds, dat aan de Combined Chiefs of Staff werd overgelaten de keuze van oefenplaats, anderzijds was er de mening van de heer *van Mook,* dat men zich moest uitlaten ten gunste van een bepaald denkbeeld. Men had — zoals zal blijken, heeft de heer *Dijxhoorn* later daarop aangedrongen en zulks was blijkbaar ook de bedoeling van de heer *van Mook* — in een tweede nota aan de Combined Chiefs of Staff royaal kunnen zeggen, dat men na verdere bestudering van dit geval het neutrale standpunt losliet en men er de voorkeur aan gaf opleiding enz. in Amerika te doen plaats vinden. Daar heeft de heer *Dijxhoorn* ook een telegram over gezonden.

Het telegram van de heer *van Mook* vervolgt:

„*Loudon* heenstappend over bezwaren in zijn 27 en *Dijxhoorn* hiermede accoord, mits vooraf uwerzijds bij Britten aannemelijk worde gemaakt dat ons als belanghebbenden vrijheid toekomt zaak op militaire merites mede beoordeelen zonder daarbij van politieke voorkeur sprake. Verband stadium behandeling is beslissing in eerstkomende zitting M.C.O. gewenscht."

In dit telegram wordt verwezen naar een telegram, dat de heer *Loudon* aan de Minister van Buitenlandse Zaken had verzonden. Dit telegram van de heer *Loudon* luidt als volgt:

„Het volgende bestemd voor den Minister van Buitenlandsche Zaken persoonlijk. Door *Dijxhoorn* wordt mij gemeld: Quote. Uiterst vertrouwelijk deelde de kolonel *P.* genoemd in verslag vergadering met planningsofficieren op 17 December, welke in bezit van *Gerbrandy,* mij volgende mede: Door Engelschen werd plan legerkorps aan hun Regeering voorgelegd en ingevolge door hen ontvangen instructies staan zij opleiding in Engeland voor. Volgens *P.* zijn de Amerikanen uiteindelijk tot de conclusie gekomen, dat opleiding in Amerika in militair opzicht de beste oplossing is. Daar politieke overwegingen mede een rol spelen, werd het plan aan den President gezonden bij wien het thans nog ligt. Indien de Nederlandsche Regeering de voorkeur mocht wenschen te geven aan een opleiding in Amerika, dan raadde *P.* aan hiervan te doen blijken tijdens een bezoek van den ambassadeur aan *Roosevelt.* Unquote. Ik teeken hierbij aan, dat ik dit bezoek aan slot telegram 29 van Minister van Koloniën en ik audiëntie eerst kan aanvragen na van U ontvangen instructie, waarbij U gelieve te overwegen of U een dergelijk verzoek ad hoc gewenscht acht daar ik thans niets anders heb om te bespreken met den President. Generaal *Dijxhoorn* verzoekt mij U te willen verzoeken het gequoteerde deel van dit telegram aan den minister-president ter kennis te willen brengen".

86907 *(Dijxhoorn)*

Dit laatste verzoek werd gedaan, omdat men anders twee keer hetzelfde moest telegraferen.

Op de vraag, of hij kon aangeven, hoe die twee initiatieven zich tot elkaar verhouden: dat van de Regering en dat van de heer *van Mook,* antwoordde de heer *Dijxhoorn,* dat de bekering van de heer

86911 *(Dijxhoorn)*

van Mook heeft plaats gevonden gedurende het gesprek met de heer *Marshall,* want vóór die tijd hing hij het standpunt van de Regering aan; hij kreeg echter bij de Regering geen voet aan de grond.

Daarna is op 31 Januari 1944 het volgende telegram „van *Kleffens* no. 125" verzonden door de heer *Gerbrandy* aan de ambassadeur, de Minister van Koloniën — die toen te Washington was — en de heer *Dijxhoorn,* luidende:

„Telegram no. 29 van den Minister van Koloniën werd besproken in ministerieele commissie. Het is ons standpunt, dat wij buiten de politieke geschilpunten tusschen de Amerikanen en de Engelschen wenschen te blijven. Wij zullen in Londen geen stap-

pen doen als in voorlaatsten zin aanbevolen, daar wij van nature als belanghebbende de vrijheid hebben de kwestie op militaire mérites mede te beoordeelen en dit bovendien in de Combined Chiefs of Staff is toegestaan aan ons bij betreffend accoord van *van Kleffens* en *Roosevelt,* waarbij werd overeengekomen, dat wij mogen „participate" als onze belangen ter sprake komen. Op grond hiervan moet *Dijxhoorn* zorg dragen bij bespreking dezer kwestie in de Combined Chiefs of Staff aanwezig te zijn om op zuiver militaire gronden mede te beslissen. Ter informatie *Dijxhoorn,* diene het volgende: In vergadering werd nog de suggestie gedaan, gedeelte der troepen in Amerika en gedeelte in Engeland opleiden. Dit in verband met het feit, dat een deel van Indië tot South West Pacific Area en het andere deel tot South East Asia Area behoorde. *Gerbrandy*".

86913 *(Dijxhoorn)*

Naar aanleiding van dit telegram van de heer *Gerbrandy* heeft de heer *Dijxhoorn* toen aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering — mede bestemd voor de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Koloniën — het volgende telegram nummer 28 teruggezonden.

„Referte *van Kleffens* 125 en *Loudon* 97 stop tijdens mijn verblijf in Londen opdracht ontvangen hebbende een plan te ontwerpen voor oprichting legerkorps diende ik bij memorandum van 13 October een voorstel in bij ministerieele commissie stop dit voorstel werd in die commissie behoudens eenige kleine toevoegingen aanziens transport en taak Indische bataljons goedgekeurd in vergadering dier commissie van 18 October stop dit plan kende uitsluitend opleiding enz. in Amerika stop daarna ontving ik brief van voorzitter Raad van Ministers van 13 November no. 300—43 met opdracht beslissing aanziens opleiding in Engeland of Amerika aan Combined Chiefs of Staff over te laten stop ik ben hierop terstond naar *Gerbrandy* en *van Lidth de Jeude* gegaan en vond vrijheid hun als mijn meening mede te deelen deze gewijzigde opdracht niet juist te achten en waarschuwde voor gevolgen stop niettemin werd opdracht gehandhaafd stop terugkomende in Amerika voldeed ik terstond aan mijn nieuwe opdracht en diende 8 December memorandum bij Combined Chiefs of Staff in, waarin vermeld onder punt 4 quote in case through changed circumstances and in view of future operational plans the Combined Chiefs of Staff should opine that British training and armament would be preferable, the Netherlands Government will make no objections unquote.

Hoewel ik niet heb nagelaten om in besprekingen met Amerikanen te doen blijken, dat volgens mijn persoonlijk herhaal persoonlijk oordeel en op zuiver militaire gronden, de Amerikaansche oplossing de beste is, kon ik zulks tegenover Britten, met name *Dill,* waarmede ik op 6 Januari een onderhoud had, moeilijk doen, omdat ik bezwaarlijk, indien de Britten zich in staat achten een Nederlandsch legerkorps in Engeland te bewapenen en te trainen komma tegenover hem kan betoogen, dat de Amerikanen het naar mijn inzicht beter kunnen stop Daar komt het op neer stop afgescheiden nog van het feit indien ik zulks deed de Britten oogenblikkelijk zouden opmerken dat ik in strijd handelde met namens Nederlandsche Regeering gedane mededeeling dat er geen objections zouden worden gemaakt indien beslissing Combined Chiefs of Staff ten voordeele Engelsche opleiding uitviel en dat mijn persoonlijke meening in Combined Chiefs of Staff niet wordt gevraagd stop opdracht aan mij in slot *van Kleffens* 125 is derhalve door mij alleen uitvoerbaar indien ik steun op een gewijzigde opdracht van de Regeering en aan de Combined Chiefs of Staff kan worden medegedeeld dat zij standpunt neergelegd in mijn memorandum van 8 December heeft verlaten en thans voorkeur geeft aan Amerikaansche legerkorps stop beantwoording vraag of het tegenover Engelschen politiek verstandig is om thans dezen ommezwaai te nemen is niet aan mij stop verzoeke omgaand instructies".

De heer *Dijxhoorn* heeft in dit telegram de zaak dus nogmaals helemaal opnieuw de revue laten passeren en hij heeft om nieuwe instructies gevraagd. Daarop heeft hij op 4 Februari 1944 het volgende telegram no. 2 van de heer *van Lidth de Jeude* gekregen:

„Uw telegram 28. De Regeering is op het standpunt gebleven, dat zij niet wil doen blijken van eenige voorkeur. Zij droeg U op uit zuiver militaire overwegingen omtrent beslissing mede te spreken. Zij kan immers niet bevoegd geacht worden daarover deskundige meening te geven. Als Regeering haar vertegenwoordiger machtigt het naar zijn meening beste plan op militaire gronden in de Combined Chiefs of Staff te verdedigen, dan ligt daarin opgesloten, dat de Regeering achter hem staat, zoodat geen reden kan worden gezien die zijn optreden bemoeilijkt".

Toen heeft de heer *Dijxhoorn* op 7 Februari 1944 het volgende antwoord geconcipieerd, hetgeen reeds bij de codekamer was, toen de beslissing van de Combined Chiefs of Staff binnenkwam. Hij heeft dat telegram daarom niet meer verzonden, maar hij heeft het bericht per koerier op 8 Februari gestuurd. Het antwoord, dat de heer *Dijxhoorn* toen had geconcipieerd, luidde aldus:

„Referte *van Lidth* no. 2. Als antwoord op mijn tot u gericht no. 28 stop. Mededeeling, dat Nederlandsche Regeering op standpunt is gebleven zij niet wil doen blijken van eenige voorkeur, dat wil dus zeggen, noch van politieke noch van militaire voorkeur, stemt niet overeen met de daarop volgende aan mij verstrekte opdracht om als regeeringsvertegenwoordiger uit zuiver militaire overwegingen omtrent beslissing mede te spreken stop ik kan bezwaarlijk in beslissing mede spreken zonder van voorkeur te doen blijken en de Regeering wenscht van geen voorkeur te doen blijken stop daarenboven kan ik in de Combined Chiefs of Staff bezwaarlijk in een bepaalde richting mede beslissen om reden de Regeering schriftelijk heeft medegedeeld, dat zij geen voorkeur heeft stop. Ik zou dan lijnrecht tegen mijn eigen Regeering optreden stop van Amerikaansche zijde werd mij in dezen geest bereids een opmerking gemaakt stop aanziens toelichting waarom Regeering vermeent ik omtrent beslissing kan medepraten nl. omdat zij niet bevoegd kan worden geacht over de onderhavige zaak deskundige meening te geven, opmerk dat de Regeering niet deskundig behoeft te zijn doch alvorens haar standpunt te bepalen zich laat voorlichten door militaire deskundigen stop In het onderhavige geval is zulks ook inderdaad geschied en heeft zij mij uit de United States laten overkomen, waarna zij na ingewonnen militair advies haar standpunt heeft bepaald stop aanvankelijk was dit overeenkomstig mijn raad opleiding in de Vereenigde Staten hetgeen later tegen mijn advies in werd veranderd in geen voorkeur stop het is mijns inziens niet vol te houden, dat de Regeering een standpunt zou hebben bepaald zonder overweging der militaire factoren en tevens verlangt, dat haar vertegenwoordiger een tegenovergesteld standpunt verdedigt stop dit is voor de Combined Chiefs of Staff volkomen onbegrijpelijk tenzij ik verklaar dat de Regeering militair wel voorkeur heeft stop bovendien opmerk dat ik geen oogenblik getwijfeld heb Regeering niet achter mij zou staan stop in mijn 28 heb ik alleen trachten aan te toonen dat Regeering mij moet machtigen in de Combined Chiefs of Staff mede te deelen dat zij haar oorspronkelijke neutrale houding heeft verlaten stop nu Regeering dat niet wenscht geef ik vanzelfsprekend de verzekering dat ik zal voortgaan alles te doen om overeenkomstig haar wensch opleiding in Amerika te krijgen stop ik zal echter daarbij moeten vermijden ontstemming bij de Britten op te wekken stop overeenkomstig opdracht in *van Kleffens* 125 heb ik reeds op 2 Februari vroeger bekend gemaakten wensch om bij behandeling in Combined Chiefs of Staff aanwezig te zijn herhaald stop uit vorige telegrammen zal u bekend zijn, dat de zaak thans politiek wordt bekeken en het is open vraag of politiek tenslotte niet den doorslag zal geven".

De volgende daad van de heer *Dijxhoorn* is toen geweest het antwoord van de Combined Chiefs of Staff van 4 Februari 1944, dat op de 7de Februari binnenkwam, aan de Regering te seinen.

86914 *(Dijxhoorn)* De beslissing van 4 Februari is buiten de tegenwoordigheid van de heer *Dijxhoorn* om gevallen ondanks de opdracht der Regering. Hij kreeg er op een gegeven moment een standje voor, maar hij kon verklaren en dat had hij destijds ook aan de Regering geseind, waarom men hem bij het nemen van de eindbeslissing niet aanwezig wilde hebben. De heer *Dijxhoorn* heeft bij elkaar misschien wel vier of vijf keer, o.m. op 2 Februari nog, gevraagd: „Denk er om, ik wil bij die vergadering tegenwoordig zijn". Dat hij er tenslotte niet bij tegenwoordig is geweest, gaf generaal *Marshall* aanleiding hem te zeggen: „Dat was ook niet nodig, want de Britten hebben het op politiek terrein gebracht en wij hadden opdracht van President *Roosevelt*, dat, zodra de Britten het op politiek terrein brachten, wij er afstand van moesten doen".

86915 *(Dijxhoorn)*

86926 *(Dijxhoorn)* De beslissing van 4 Februari 1944 luidde als volgt:

„4th of February 1944, secret, Major-General *A. Q. H. Dijxhoorn,* Combined Chiefs of Staff Building, Washington.

My dear General *Dijxhoorn,*

The Combined Chiefs of Staff have given careful consideration to your memorandum, dated 8 September 1943, and wish to express appreciation to the Netherlands Government of their intention to form an Army to participate in the war against Japan. The view that it would be desirable that training, indoctrination and armament of a Dutch Army Corps should be

similar to that of the United States Forces, has been noted. It appears desirable to follow the same procedure in the formation of an Army Corps as decided upon for the formation of the 39 battalions mentioned in your letter. The equipment would probably be provided from surplusses and captured equipment existing in Europe after the close of hostilities there. This factor and the shipping situation at that time lead to the conclusion that the formation and training of a Dutch Corps should best be undertaken in Europe. The Combined Chiefs of Staff are, therefore, of the opinion that the responsibility for the formation and provision of equipment should rest with British authorities. It appears premature to fix at this time the exact organization and equipment of a Dutch corps since the nature of the operations to be undertaken and type of equipment available will affect these determinations. Details as to the size, organization, equipment and activation of this corps and liaison with the appropriate British authorities, should be discussed direct between the Netherlands authorities and British Chiefs of Staff".

Hieruit volgt, dat het gehele geval verder te Londen moest worden besproken door „the Netherlands authorities and British Chiefs of Staff" en dat men moest werken met op de Duitsers veroverd materieel.

De heer *Dijxhoorn* heeft, omdat deze beslissing te gek was om van te praten, ogenblikkelijk geprotesteerd tegen het gehele geval, hetgeen blijkt uit het volgende telegram van 8 Februari 1944, No. 30, luidende:

„ van *Dijxhoorn* voor Minister voor Algemeene Oorlogvoering stop Ontving volgenden brief van Combined Chiefs of Staff d.d. 4 Februari."

Dan volgt de gehele inhoud van dat document, waarna de heer *Dijxhoorn* vervolgde:

„In vergadering waarin beslissing werd genomen ben ik niet tegenwoordig geweest niettegenstaande ik daartoe bij herhaling en laatstelijk 2 Februari den wensch te kennen had gegeven stop ik heb den Amerikaanschen en Engelschen secretaris ieder afzonderlijk hedenmorgen mondeling medegedeeld, dat ik tot mijn „surprise and regret" had ervaren, dat beslissing buiten mij om is genomen en dat zulks in strijd was met instelling van het instituut van Regeeringsvertegenwoordigers stop mij werd door Amerikaanschen secretaris geantwoord, dat hij voorbereiding had getroffen mij te doen oproepen indien er discussie zou zijn geweest stop beiden deelden mede, dat zaak echter schriftelijk was voorbereid en in de vergadering geen discussie was geweest stop beiden verklaarden off the record dat de geheele zaak op politiek terrein terecht was gekomen en dat daar de uiteindelijke beslissing heeft gelegen stop men zag geen redenen om mij ter vergadering te laten komen stop tenslotte kan ik u de verzekering geven, dat ik in bespreking met *Dill* en Amerikaansche planning officieren alles heb geprobeerd opleiding in Vereenigde Staten te krijgen stop in gesprek met *Marshall* bouwde ik zelfs voort op u bekende gesprek tusschen hem en *van Mook* stop tenslotte besprak ik met Engelschen secretaris militair-technischen inhoud van antwoord van de Combined Chiefs of Staff stop ik bracht onder zijn aandacht dat het trekken van een parallel tusschen de 39 bataljons en het legerkorps in den grond fout is vanwege verschillende doelstellingen en besprak groot aantal kwesties die bij opleiding door Britten in het oog gehouden moeten worden niet in de laatste plaats het nadeel van werken met veroverd materieel stop hij verzocht mij om deze punten op te schrijven dan zou hij gaarne sir *John Dill* verzoeken bespreking met mij te houden, waarna deze punten naar Britten in Engeland overgeseind zouden kunnen worden aangezien aldaar uitwerking der plannen ligt stop kreeg indruk Engelschen hier plan in militair opzicht slechts oppervlakkig bekeken stop verzoeke dit telegram te lezen in verband met dat van *Loudon* over dezelfde aangelegenheid."

Dr. *Loudon* heeft ook over deze zaak getelegrafeerd. Nu kwam daarop het volgende ongenummerde telegram terug voor generaal *Dijxhoorn* van de heer *Gerbrandy*:

„Het is hier niet geheel duidelijk waarom u over deze zaak, welke u op 4 Februari bekend was, pas 9 Februari hebt geprotesteerd en „most immediate" naar hier geseind. Tot onze groote verbazing vernomen, dat gij niet tegenwoordig zijt geweest bij bespreking van voor ons zoo gewichtige zaak, hoewel wij mochten verwachten dat u op grond van accoord *van Kleffens-Roosevelt* waarbij onze vertegenwoordiging in de Combined Chiefs of Staff geregeld werd, aanwezig zoudt zijn. Aangezien uitwerking plannen verder plaats heeft in Engeland komt een nadere bespreking met *Dill* onnoodig voor."

Toen heeft de heer *Dijxhoorn* maar weer een telegram (no. 31) teruggestuurd:

„Referte uw telegram ongenummerd 12 Februari inzake legerkorps mededeel, dat antwoord Combined Chiefs of Staff gedateerd was 4 Februari, doch eerst in middag van 7 Februari door mij werd ontvangen stop betreur dat vermoedelijk als gevolg van tweemaal paraphraseeren bij u indruk is gewekt alsof antwoord reeds 4 Februari in mijn bezit zou zijn geweest stop ik heb nog op 7 Februari binnen een uur na ontvangst met *van Mook* en *Loudon* bespreking gehad en toen op verzoek van *van Mook* de verzending van het telegram uitgesteld tot den volgenden dag halfzes omdat hij dien dag 8 Februari een lunch had bij *Dill* en mogelijk iets naders zou kunnen worden geseind stop aangezien ik niet noodig achtte nog in den avond van den ontvangstdag zijnde 7 Februari na bureautijd de protesteeren heb ik zulks den volgenden morgen half elf gedaan stop dat was acht en niet negen Februari zooals in uw telegram vermeld stop ik protesteerde uiteraard omdat ik evenals u had mogen verwachten, dat ik in de Combined Chiefs of Staff aanwezig zou zijn geweest en zulks te meer omdat ik bij herhaling den wensch daartoe te kennen had gegeven stop in mijn protest heb ik niet nagelaten uitdrukkelijk naar voren te brengen dat mijn niet-aanwezigheid in strijd was met de instelling van het instituut van Regeeringsvertegenwoordigers stop zooals in mijn 30 vermeld ben ik niet ter vergadering opgeroepen onder meer omdat er geen mondelinge behandeling heeft plaats gehad aangezien de Britten en de Amerikanen het bereids onder elkaar hadden uitgemaakt stop ik acht het echter niet uitgesloten dat ook een rol heeft gespeeld de verklaring en opdracht van voorzitter Ministerraad dd 13 November no. 300-43 namens Regeering gegeven in mijn memorandum aan Combined Chiefs of Staff van 8 December hierop neerkomende dat Regeering geen bepaalde voorkeur had en derhalve in het oog der Britten en Amerikanen mijn aanwezigheid ter vergadering geen nut kon hebben stop ik kom tot deze veronderstelling omdat ik, een pleidooi houdende voor opleiding in Amerika, reeds eenmaal van Amerikaansche zijde de opmerking had gekregen dat ik tegen de opvatting van mijn Regeering sprak stop ik rapporteerde u dit per koerier bij brief van 8 Februari no. 2322 in antwoord op *van Lidth* no. 2 stop met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan ik verklaren, dat de opleiding aan de Britten is gegeven omdat de Amerikanen hoewel deze overtuigd waren dat opleiding in de Vereenigde Staten het beste is, daarover geen geschilpunten met de Britten wenschten te maken stop mogelijk dat men, wetende hoe ik persoonlijk over deze zaak dacht, ook daarom mij niet in de vergadering wilde hebben stop verwijs in verband Amerikaansche militaire standpunt naar hetgeen *van Mook* seinde in zijn 29 omtrent zijn onderhoud met *Marshall* en na mijn onderhoud met hem vermeld in mijn 30".

Toen deze beslissing eigenlijk zo ongelukkig — in de ogen van de heer *Dijxhoorn* althans ongelukkig — voor Nederland was uitgevallen en vrezende, dat er nu door al die ondeskundigheid, die men ten toon had gespreid bij onze Regering, ongelukken zouden kunnen gebeuren, is de heer *Dijxhoorn* zo vrij geweest om — hoewel hij daarvoor geen opdracht had — naar brigade-generaal *Redman* te gaan, zijnde de Engelse secretaris van de Combined Chiefs of Staff. De heer *Dijxhoorn* heeft hem in een memorandum van vijf bladzijden enige punten gegeven waaraan de Engelsen naar zijn smaak moesten denken bij de opleiding van de troepen, teneinde ongelukken te voorkomen. Het was allemaal van technische aard. Daarbij heeft de heer *Dijxhoorn* niet nagelaten er op te wijzen, dat dit plan van het equipment natuurlijk te dol was om er over te praten. De heer *Dijxhoorn* wist niet wat er met dit memorandum verder is gebeurd. Hiermede was de heer *Dijxhoorn* — wat de oprichting van het legerkorps betreft en zijn bemoeienissen daaromtrent in Amerika — aan het einde gekomen, omdat de zaak van het legerkorps verder zou worden behandeld te Londen.

86928 *(Dijxhoorn)*

Op de mededeling, dat is verklaard: op 31 Maart 1944 schreef de heer *Anthony Eden* naar aanleiding van het door hem gedane onderzoek aan de heer *van Kleffens,* dat hij een onderzoek had ingesteld naar het vraagstuk van de training van een Nederlands legerkorps voor de dienst in het Verre Oosten en dat de beslissing der Combined Chiefs of Staff op militaire gronden berustte — en wel deze: ten eerste, het korps zal waarschijnlijk optreden in de buurt van British controlled troups; ten tweede, de Amerikanen hadden reeds zware verplichtingen op zich genomen tegenover de Fransen en de Chinezen; ten derde, de uitrusting zou naar alle waarschijnlijkheid uit Europa moeten komen; ten vierde, gebrek aan scheepsruimte — bracht de heer *Dijxhoorn* naar voren, dat hier nagenoeg geen enkel punt

86929 *(Dijxhoorn)* steekhoudend van is. Hem is te Washington verzekerd — en die indruk had hij en die werd door de feiten bevestigd —, dat het helemaal op politiek terrein lag. Sir *John Dill,* de Britse vertegenwoordiger in de Combined Chiefs of Staff, had het zelf tegenover de heer *Dijxhoorn* erkend. Deze had met zoveel woorden tegen hem gezegd: „Wij willen het om politieke redenen hebben."

87719 *(Loudon)* Het mobilisatieplan van de heer *Dijxhoorn,* aldus de verklaring van de heer *Loudon,* moest, alvorens dit kon worden ingediend als plan van de Regering, haar goedkeuring hebben; bij de indiening van het mobilisatieplan mocht men van geen voorkeur doen blijken t.a.v. het gebied, waar de opleiding der troepen zou geschieden, Amerikaans of Brits gebied.

Toen de heer *Dijxhoorn* de heer *Loudon* dit vertelde, merkte deze ontsteld op, dat dan de grondgedachte van een in Amerika geoefend en bewapend expeditiekorps voor deelneming aan de oorlog tegen Japan dreigde te mislukken. De heer *Loudon* vroeg de generaal dan ook, of er nog iets aan te doen zou zijn De heer *Loudon* dacht hierbij aan het Departement van Buitenlandse Zaken. Het antwoord van de heer *Dijxhoorn* luidde, dat hij iets dergelijks al te berde had gebracht, doch ten antwoord had gekregen, dat het medegedeelde een Regeringsbesluit was. Men zat dus met het van geen voorkeur mogen doen blijken.

87720 *(Loudon)* Op de vraag, of dit is met de klemtoon op het woord „blijken", antwoordde de heer *Loudon,* dat hij er geen opinie over had, of de Regering al dan geen voorkeur had. Voor hem viel de klemtoon op: geen voorkeur. Hij had reeds verteld, wat er was gebeurd aan het einde van de zitting van de M.C.O. van Juni 1943, namelijk dat het plan ook naar *Churchill* moest gaan. Wie van geen voorkeur doet blijken, met nadruk op blijken, verliest zijn zeggingsrecht bij de besprekingen. Op de uitvoering van deze belangrijke politieke Regeringsinstructie kwam het dus aan.

87721 *(Loudon)* De heer *Loudon* had de heer *Dijxhoorn* gezegd: bij geen voorkeur mislukt het plan. Het zou dan politiek mislukken. Op de vraag, of het ook militair-technisch zou mislukken, zeide de heer *Loudon,* dat hij zich met de technische voorziening nooit heeft beziggehouden. In ernstige zaken als deze moet men zich er rekenschap van geven, waar de grootste tegenstander zit. Het is een stelling, dat men altijd beter doet om degenen, van wie men de grootste tegenstand verwacht aan zich te verplichten, dan die uit te schakelen en mede te gaan met hem, met wie de paralleliteit voor iedereen in het oog springt.

Generaal *Dijxhoorn* gaf het niet op. Hij heeft voortdurend gesprekken hieromtrent gevoerd op de Combined Chiefs of Staff. De heer *Loudon* geloofde ook, dat de heer *Dijxhoorn* het zover heeft gekregen, dat hij de Amerikanen er van heeft overtuigd, dat een opleiding in Amerika ook militair-technisch werkelijk de enig uitvoerbare was; generaal *Dijxhoorn* kwam op een dag bij de heer *Loudon* en zei: die zaak ligt niet goed; zij ligt politiek niet goed.

87724 *(Loudon)* Toen kwam de heer *Loudon* er weer aan te pas. Hij is naar een hoge ambtenaar van State Department gegaan, wie hij heeft gezegd: dit en dit zijn de plannen; wij willen een legerkorps maken zo gauw Nederland is bevrijd. Wij willen die mensen hier oefenen, bewapenen en deel laten nemen, onder Amerikaans commando, aan de oorlog in Azië tegen Japan. De heer *Loudon* zeide te hebben gehoord, dat daarbij moeilijkheden waren gerezen "on political level", waarop deze hoge ambtenaar hem zei, dat hij van het gehele plan niets afwist. Het was hem helemaal onbekend, maar als er op politieke gronden hun advies zou worden gevraagd, zou het van hen uit gunstig luiden. Men kan deze tendens ook vinden in het boek van *Welles:* „Where are we heading?", op blz. 329. De tekst van die passage luidt als volgt:

> "The bitter struggle of the Nationalists of Indonesia against returning to Dutch control has dragged on in its tragic way during the months that have elapsed since the defeat of Japan. It is not generally known that long before the end of the war the Dutch Government asked the Government of the United States for assistance in re-establishing its authority over the Netherlands East Indies, and that a tentative commitment had been made that the American forces under the command of General *MacArthur* should undertake that responsibility. Had that agreement been carried out, there is every likelyhood that the protracted uprising in Indonesia might have been prevented, and that a peaceful and orderly transition to local autonomy could have been arranged. Unfortunately, however, the British Government insisted, upon learning of this tentative arrangement, that its prestige in the Far East would be jeopardized should American forces under General *MacArthur* undertake the task of liberation, since Indonesia lay within the British operational sphere allotted to the armies under the command of Lord *Louis Mountbatten.*"

De heer *Loudon* wist hier echter niets van en hij heeft daarom de heer *Welles* gevraagd: hoe heb je dat kunnen schrijven, want ik heb nooit een commitment kunnen krijgen. Hij zei: nee, dat kan ook niet; State Department kan tegenover een buitenlandse macht geen commitment nemen zonder voorkennis van de Senaat, maar intern was deze beslissing genomen. Die kaart lag dus niet slecht.

De heer *Loudon* had alleen te vechten tegen: geen voorkeur. De heer *Loudon* heeft verschillende bezoeken van dr. *van Mook* gehad, die, zich beroepende op zijn goed recht, buiten zijn aanwezigheid gesprekken heeft gevoerd met generaal *Marshall* en admiral *King*, en daarover de heer *Loudon* kwam vertellen. De heer *Loudon* had uit zijn omstandige mededelingen over die gesprekken echter wel de indruk behouden, dat generaal *Marshall* althans veel voor dit plan voelde, zelfs in die mate, dat hij bij een bepaald bezoek van dr. *van Mook* heeft gezegd: wij gaan dit zo doen. Als deze mensen hier komen, zullen wij hen eerst sturen naar South Carolina en dan naar de West Coast, waarna zij naar Hawaii worden gezonden om te worden geoefend in jungle fighting. Onze kampementen zijn dan vrij, want de meeste Amerikaanse troepen zullen dan al door zijn. De Nederlanders zouden een missie sturen naar Hawaii, zodat dit al vast eens bekeken zou kunnen worden. Die missie is inderdaad gegaan en was samengesteld uit de heren *Carp* en *Weijerman*.

87725 *(Loudon)* Ook bij generaal *Marshall* lag die zaak dus gunstig. Onderwijl bleef generaal *Dijxhoorn* steeds maar vertellen, dat het politiek niet goed zat. De heer *Loudon* beschouwde de interventie van de heer *van Mook* bij *Marshall* niet als een doorkruising van het Regeringsbeleid; hij had geen enkele reden om dat te veronderstellen op grond van diens uitlatingen. Er kan zijn geweest een verschil van opvatting over het gebruik van de troepen, waarbij de heer *van Mook* meer dacht in de vorm van gezagsbataljons en de Regering meer in de vorm van gevechtseenheden, althans voor zoveel de heer *Loudon* begrepen had. De heer *Loudon* geloofde, dat deze twee standpunten tenslotte in het plan-*Dijxhoorn* toch wel heel aardig naar elkaar waren toegegroeid.

87736 *(Loudon)* Toen het zover was, dat de heer *Loudon* wist, dat hoge Amerikanen bij de Combined Chiefs of Staff er voor waren, zou hij over „geen voorkeur" zijn heengestapt. Aangezien hij die zekerheid niet had in een vroeger stadium, kon hij niet riskeren, dat hem die voorkeur voor de voeten zou worden geworpen. Dan was de zaak voor de toekomst geprejudicieerd. Toen is zijn gang naar de President door de Regering niet toegestaan; hij is dus toen ook niet naar *Roosevelt* kunnen gaan. Als hij zich goed herinnerde, had hij daaraan toegevoegd, dat men wel moest begrijpen, dat hij niets anders met *Roosevelt* te bespreken had en dat hij alleen voor dat doel naar *Roosevelt* zou gaan.

De heer *Loudon* herinnerde zich nog wel, dat zijn teleurstelling over dit verloop groot was en dat hij een vrij hard telegram heeft gestuurd naar Londen, dat begon met: wat wil de Nederlandse Regering? Een expeditiekorps, geoefend in Amerika, of niet? De heer *Loudon* heeft toen een antwoord gekregen, waaraan hij niets had om nog een of andere stap te kunnen ondernemen. Duidelijk is het voor de heer *Loudon* geweest, dat het op zeer hoog politiek niveau is beslist, tussen *Churchill* en *Roosevelt*. De gevolgen van dit verloop bleken wel hieruit, dat de belangstelling bij de Amerikanen voor Nederlandsch-Indië toen snel daalde. Langdurige onderhandelingen over de wederopbouw van het marine-etablissement in Soerabaja zijn volkomen van de baan geraakt. Van het afstaan van marine-eenheden is ook niets gekomen. In het algemeen, als de heer *Loudon* sprak over Azië: I wasted my breath. Nadat dit dus beslist was en de Engelsen de Nederlandse strijdkrachten zouden verzorgen, kwam — en daaruit bleek z.i. juist de wijziging van Amerika in de appreciatie van de Nederlanders in Azië — de overdracht van het commando in Indische gebieden aan de Engelsen.

94256 *(van Mook)* De heer *van Mook* had, in de tijd dat er over het legerkorpsplan gesproken werd, de indruk, dat er in Amerika veel meer ruimte voor de uitvoering van de plannen was dan in Engeland. Bovendien waren de Amerikanen veel ruimer van materieel voorzien, zodat zij het betrekkelijk kleine aantal troepen, dat opgeleid moest worden, gemakkelijker op konden vangen. De persoonlijke voorkeur van de heer *van Mook* ging in die tijd daarom naar Amerika uit. Later bleek ook de mogelijkheid tot opleiding in Australië te bestaan, maar die heeft de heer *van Mook* pas leren kennen, toen hij zelf in Australië kwam.

De heer *van Mook* achtte eveneens van belang, dat de Amerikanen uitstekende inrichtingen voor de opleiding in de tropische oorlogvoering op Hawaïï hadden, terwijl de Engelsen dergelijke inrichtingen in India hadden, maar naar het gevoel van de heer *van Mook* was India niet geschikt om jongens uit Nederland een eerste opleiding te geven.

94257 *(van Mook)* Toen de heer *van Mook* in Amerika was, hoorde hij eigenlijk pas, dat de heer *Dijxhoorn* de opdracht had gekregen om van geen voor-

keur te doen blijken, hetgeen de heer *van Mook* bepaald jammer vond. In dezelfde periode heeft de heer *van Mook* met generaal *Marshall* een gesprek gehad over de „jungle-school" die de Amerikanen op Hawai hadden. Als de heer *van Mook* het zich goed herinnert, heeft hij toen gesproken over de vraag, hoeveel tijd generaal *Marshall* nodig achtte om de troepen op eenvoudige wijze op te leiden. Het is volgens de heer *van Mook* bepaald niet juist als men zegt, dat hij gedurende het gesprek met *Marshall* van standpunt is veranderd. Voor zover de heer *van Mook* nog weet, is de vraag van voorkeur in de tijd, dat hij te Londen was, niet uitdrukkelijk aan de orde geweest. Er is wel over verschillende mogelijkheden gesproken, maar niet uitdrukkelijk over voorkeur voor Amerika.

De beslissing van de Combined Chiefs of Staff heeft de heer *van Mook* zeer teleurstellend gevonden.

67236 *(van Lidth de Jeude)* Van de behandeling in de Combined Chiefs of Staff van de plannen, die men voor Indië had wist de heer *van Lidth de Jeude* niet veel. In het algemeen had men de gedachte, dat de opleiding in Amerika zou gebeuren. Engeland had het nog te volhandig met eigen belangen. Toen de heer *Dijxhoorn* naar Amerika terugkeerde, na een bespreking hierover te Londen, zou hij daar doen blijken, dat het de Regering wel aangenaam zou zijn, wanneer de opleiding in Amerika zou plaats vinden. De beslissing van de Combined Chiefs of Staff is echter anders uitgevallen, want de Regering kreeg de mededeling, dat de opleiding in Engeland zou plaats hebben. Het merkwaardige was, dat, terwijl volgens de heer *Dijxhoorn* de afspraak was, dat, wanneer het de belangen van Nederland betrof, altijd een Nederlandse vertegenwoordiger in de Combined Chiefs of Staff tegenwoordig zou zijn, deze beslissing is genomen zonder dat de heer *Dijxhoorn* aanwezig was. Deze beslissing hield practisch in, dat de opleiding van 60 000 man zou geschieden in Engeland. Daar zouden kampen worden aangewezen, alwaar de verzorging zou plaats vinden. Dit betekende niets ten aanzien van het gebied, waar de troepen zouden worden gebruikt, nl. dat, wanneer de opleiding in Engeland geschiedde, de troepen zouden worden gebruikt in het S.E.A.C.-gebied en, wanneer de opleiding in Amerika geschiedde, de troepen zouden worden gebruikt in de S.W. Pacific Area; dat was niet de bedoeling. Het is ook niet als zodanig naar voren gekomen.

67240 *(van Lidth de Jeude)* Over de verdeling van de taak der geallieerden in het Verre Oosten is ook nogal eens gedokterd, b.v. de verdeling van de bezetting van de East Commando Group onder *Mountbatten*. Men heeft toen een scheidingslijn getrokken; het ene deel zou door de Amerikanen worden verzorgd, het andere deel door de Engelsen. Dit waren militaire aangelegenheden, die de Nederlandse Regering van terzijde vernam.

64125 *(van Kleffens)* De heer *van Kleffens* verklaarde zijn uiteenzetting over de ontwikkeling van zaken gedurende 1940—1945, voorzover betreft het militaire deel met betrekking tot Nederlandsch-Indië, te willen beginnen met de datum van 22 December 1942. Hij heeft hierover voor de commissie een kroniek geschreven:

> „Op 22 December 1942 seinde dr. *van Mook* uit Washington aan prof. *Gerbrandy* en jhr. *van Lidth de Jeude*, na overleg te hebben gepleegd met generaal *Dijxhoorn* — toen een der beide vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff, het hoogste geallieerde militaire orgaan — dat, naar hem was gebleken, een zeer ernstig vraagstuk reeds bij gedeeltelijke herbezetting van Nederlandsch-Indië zou rijzen, wat betreft de personeelsvoorziening in de ruimste zin, burgerlijk zowel als militair. Aangezien hij (terecht) meende niet te kunnen rekenen op personeel, dat zich tijdens de bezetting in Indië bevond, en evenmin op een voldoende aantal geschikte en bekwame elementen uit bezet Nederland, achtte dr. *van Mook* het volstrekt noodzakelijk alle Nederlandse krachten met Indische ervaring te beoordelen uit het oogpunt van geschiktheid voor arbeid, militair of burgerlijk, in Nederlandsch-Indië. Geschikt geoordeelden zouden daarvoor dienen te worden bestemd, al dan niet in militair verband. In overeenstemming met generaal *Dijxhoorn* verklaarde hij noodzakelijk te achten, dat dienstplichtigen, die onder deze categorie vielen, niet werden ingelijfd bij de Prinses Irene-Brigade, doch ter beschikking zouden worden gesteld van het K.N.I.L., terwijl de reeds in dienst zijnde dienstplichtigen met Indische ervaring in dienst zouden kunnen blijven, behoudens latere tewerkstelling voor datgene, wat er in Indië te doen zou blijken.
>
> Prof. *Gerbrandy* antwoordde dr. *van Mook* op 9 Januari 1943, dat het door hem aangesneden vraagstuk uitvoerig was behandeld door de Commissie voor Coördinatie van de Oorlogvoering op 30 December 1942. In die vergadering was het algemeen gevoel, dat de oorlogvoering van het Koninkrijk moest worden aangepast aan de geallieerde strategie."

De heer *van Kleffens* legt hier de nadruk op, want dat is het grondbeginsel geweest voor de gehele oorlogvoering.

> „Deze (de geallieerde strategie) nu was zeer bepaald gericht op de bevrijding van Europa, alvorens zou worden overgegaan tot een offensief tegen Japan."

Men komt nu uit de incidentele punten en op de grote lijn van de geallieerde strategie in de gehele oorlog, de repercussies daarvan op de Nederlandse houding en omgekeerd de repercussies van deze houding op de mogelijkheden voor de geallieerden in het algemeen.

> „Daaruit volgde, dat de bevrijding van Nederland aanzienlijk eerder verwachtbaar was dan die van Indië, waardoor de gelegenheid geboden werd om in Nederland het militair en burgerlijk apparaat te organiseren voor herbezetting en wederopbouw van Indië."

Door de atoombom is later alles geheel anders verlopen. Niemand wist daar iets van, ook de meeste geallieerden niet. De gehele geallieerde strategie was gebouwd op een periode — welke niet gering werd geacht — tussen de bevrijding van Nederland, die als deel van de bevrijding van West-Europa vooropstond, en de bevrijding van Zuid-Oost-Azië. Men meende toen, dat in Nederland de gelegenheid zou zijn het militair en burgerlijk apparaat weer te organiseren voor de herbezetting en wederopbouw van Indië teneinde daarbij de Nederlandse vlag te doen domineren boven het geallieerde element.

De Regering wilde daar, om begrijpelijke redenen, zo sterk mogelijk voor den dag komen.

> „Voor de schepping van dit apparaat werd een N.I. militaire en burgerlijke kern vereist geacht, zodat algehele concentratie van deze krachten in Australië thans onnodig en ongewenst is. Prof. *Gerbrandy* eindigde zijn antwoord met de opmerking, dat, aangezien het vraagstuk zeer principieel was, de commissie er de voorkeur aan gaf, de terugkeer van dr. *van Mook* af te wachten, alvorens de te volgen gedragslijn vast te leggen, met welke conclusie hij (*van Mook*) uitdrukkelijk verklaarde in te stemmen.
>
> Op 20 Maart 1943 verklaarde dr. *van Mook* (toen Minister van Koloniën) tegenover Nederlandse troepen in een cantine te Sydney, dat de stichting van een Nederlandsch-Indische Regering in Australië in overweging was, die de plaats zou moeten innemen van de toen bestaande Nederlandsch-Indische Commissie aldaar, er bijvoegend, dat de beslissing te Londen zou moeten worden genomen. Bij dezelfde gelegenheid vermeldde hij:
>
> „The proposal to train Netherlands troops in Australia is dependent upon the liberation of Holland, but as soon as that is achieved it is intended to move as many Netherlands people into the forces for the war against Japan". (Uit een perstelegram in het Engels)."

Einde Juli 1943 was Hr. Ms. ambassadeur te Washington voor enige dagen naar Londen overgekomen. Op 30 Juli 1943 gaf hij in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering een uiteenzetting aangaande zekere voorstellingen ten aanzien van het Nederlandse gezag in Indonesië, welke in de Verenigde Staten post hadden gevat, en van hetgeen daartegen ware te doen. Hij deelde mede, dat in de Verenigde Staten reeds dadelijk na de val van Bandoeng in een gedeelte van de pers, vooral de bladen van de *Patterson*-groep, de vraag werd opgeworpen: „why give the Netherlands-Indies back to the Dutch?" Die gedachte had in intellectuele kringen ingang gevonden en was dadelijk een voorwerp van zorg geworden voor de ambassade, die al het mogelijke deed om haar te bestrijden. Daarin was in 1942 een groot succes geboekt door een contra-offensief in de vorm van een radiorede van Hare Majesteit de Koningin, waarin zekere plannen werden uitgestippeld voor de herziening van de opbouw van het Koninkrijk. Deze rede was een volslagen succes bij pers en publieke opinie en was de hoofdschotel van de wintercampagne van de Nederlandse propaganda in Amerika van het jaar 1942.

Amerika echter leeft snel en vergeet snel. Gedurig was aan dr. *Loudon* en zijn medewerkers gebleken, dat de gedachte, dat Indonesië met Nederland verbonden zou blijven, bij de Amerikanen geenszins gemeengoed was; eerder was het omgekeerde het geval. Hij gaf daarvan tal van voorbeelden. Men hoorde ook slogans als: „why should American boys reconquer the Indies to hand them back to the Dutch?". Men moest dus duidelijk tot uitdrukking brengen, dat Nederland bij de herovering zelf zijn beste krachten wilde inzetten.

Dr. *Loudon* had een gesprek gehad met een vooraanstaand Amerikaans dagbladeigenaar, in de loop waarvan het denkbeeld ter sprake kwam van de vorming van een Nederlands expeditieleger van mariniers. Dit vond zijn oorzaak in de zeer goede reputatie, die de mariniers, naast de marine en onze vliegers, in Amerika hadden. Van de

Amerikanen mocht dus verwacht worden, vertrouwen te hebben in een Nederlands aanbod tot oprichting van een expeditiemacht van mariniers, vooral ook waar zij zelf voor hun „amphibian forces" in de eerste plaats mariniers gebruikten.

Als de operaties ter herovering van Indië uit de South-West Pacific Area werden ingezet en dus onder bevel stonden van generaal *Mac Arthur* zou het van voordeel zijn, dat daarbij ingedeelde Nederlandse troepen een Amerikaanse uitrusting hadden.

De ambassadeur, de heer *Loudon,* vroeg nu, of het mogelijk ware zeer kort na de bevrijding van Nederland, b.v. 2 à 3 weken daarna, een expeditieleger van mariniers, of met althans in hoofdzaak mariniers, naar Amerika te zenden en de Nederlandse plannen daartoe reeds terstond voor te leggen aan de Amerikaanse militaire en politieke leiding. Het expeditieleger zou zo spoedig mogelijk uit Nederland moeten worden uitgezonden en dan in Amerika in opleiding moeten worden genomen.

Er was toen een goede aanleiding om deze zaak voor te brengen, omdat de politieke toestand snel aan het veranderen was; dus wat vroeger nog verre toekomst was, was toen dichterbij gekomen. Met een blote mededeling van plannen kwam men er echter niet. Men moest zo mogelijk door een daad tonen, dat het ernst was. Dit kon men door toen al met de kaderopleiding in Amerika te beginnen, door een 100 à 200 mariniers weldra in een U.S. marinierskamp te detacheren voor een opleiding tot kader van de later te vormen grote troepen. De tijd was daartoe gunstig, want de Amerikaanse mariniers waren over de top van hun expansie heen, zodat er ruimte in kampen beschikbaar was; de instructeurs waren er toen nog, maar zouden er later misschien niet meer zijn. Toen was dus het juiste moment.

De ambassadeur kon niet beloven, dat de Amerikanen de Nederlandse plannen zouden steunen, maar als zij dat niet mochten doen, dan had de Regering toch getoond zelf te willen meedoen tegen Japan. De ambassadeur legde er tenslotte nog de nadruk op, dat men het korps mariniers niet te klein moest maken en dat men toen reeds in het oog moest houden, dat het Nederlands expeditieleger, als daartoe nog tijd bestond na de herovering van Indië, ook elders moest meedoen. Als Nederlandse mariniers zouden helpen bij de herovering van Bataan, zou dat een uitstekende propaganda voor Nederland zijn.

Als resultaat van de op deze uiteenzetting van Hr. Ms. ambassadeur te Washington aan de Commissie Oorlogvoering gevolgde bespreking deelde de Nederlandse Regering op 11 Augustus 1943 het volgende aan de Amerikaanse Regering mede:

> „The Netherlands Government wishes to restate the firm determination to wage war on Japan to the end at the side of the Allies with all the men and resources at the disposal of the Netherlands. These means are at present extremely limited owing to the occupation of parts of the Netherlands Empire, but the recent developments of the war in Europe give rise to the expectation of the liberation of the Motherland in Europe in a not too distant future, when the great mass of the Dutch population will be free again to enter the ring. With this possibility in view, the Netherlands Government has ordered its naval and military authorities to work out a plan for the rapid raising of an army to participate in the war against Japan immediately after the liberation of Holland, as the first step in the remobilization of Dutch manpower. As soon as this plan has been completed and approved by the Dutch Government, it will be submitted to the Combined Chiefs of Staff Committee in Washington. It can be stated, already, however, that the assistance of the United States and Britain will be essential in the execution of this plan with regard to the supply of equipment and weapons and to the transport and training of troops. As the mobilization of these troops can only start properly after arrival in Holland of the Officers and Non-Commissioned Officers now prisoners of war in Germany, the assistance of the United States and Britain will also be asked for the rapid repatriation of these prisoners of war".

Op 19 Augustus 1943 verklaarde de Minister van Oorlog, jhr. *van Lidth de Jeude,* op een lunch van de „Overseas League" te Londen, dat:

> „Netherlands fighting planes and bombers will form the nucleus of the Allied forces that reconquer Holland. If the battle of the Pacific follows the battle of the Atlantic, we are prepared to send out as many of our forces as we can, not only to Batavia, but also to Tokyo."

Op 22 September 1943 telegrafeerde de Minister van Oorlog aan generaal *Dijxhoorn,* dat in verband met de plannen tot voorbereiding van de opleiding van nieuwe legereenheden in de Verenigde Staten zijn spoedige overkomst naar Londen gewenst was.

Uit een brief van de Minister van Oorlog aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk van 1 September 1943 bleek, dat men beoogde de vorming van een contingent mariniers en van drie divisies van de landmacht, totaal ongeveer 50 000 man.

Op 6 October 1943 werd aan het registratiebureau te New York opgedragen mede te werken bij het vinden van candidaten voor de opleiding tot reserve-officier der mariniers.

Op 8 October 1943 seinde de Minister-President aan schout bij nacht *Stöve* te Washington, dat generaal *Dijxhoorn* derwaarts zou terugkeren, zodra het plan tot vorming en opleiding in Amerika van nieuwe troepen voldoende zou zijn uitgewerkt om ingediend te kunnen worden bij de Combined Chiefs of Staff, respectievelijk de Amerikaanse Joint Chiefs of Staff. Uit het telegram bleek, dat men toen dacht aan de uitrusting en opleiding van een legerkorps.

Nu dient bij dit alles in het oog te worden gehouden, dat aanvankelijk geheel Nederlandsch-Indië behoorde tot het operatief gebied, dat onder bevel stond van generaal *MacArthur*. Dr. *van Mook* geeft in zijn boek „Indonesië, Nederland en de Wereld" op blz. 56—57 de volgende juiste weergave der feiten:

> „In Augustus 1943 echter besloot de geallieerde oorlogsleiding tijdens de eerste bijeenkomst van President *Roosevelt* en Minister-President *Churchill* te Quebec tot de instelling van een South East Asia Command (S.E.A.C.) onder admiraal *Mountbatten*, waarvoor een operatieterrein werd vastgesteld, dat o.m. Burma, Malaya en Sumatra omvatte. Voor Nederlandsch-Indië hadden wij dus van dat ogenblik af met twee geallieerde opperbevelhebbers te maken: generaal *MacArthur* in de Amerikaanse en admiraal *Mountbatten* in de Britse sfeer. Dit betekende al dadelijk voor ons een verdeling van het werk over Washington en Londen en over twee hoofdkwartieren. Als gevolg hiervan was het nodig om zowel te Londen als te Washington de verhouding in bespreking te brengen, die zou bestaan tussen het geallieerd opperbevel en het Nederlands gezag bij mogelijke herovering of bezetting van delen van Nederlandsch-Indië".

Wanneer men — aldus de heer *van Kleffens* — deze zaak werkelijk ten volle wil begrijpen, dan kan men dit alles niet scheiden van de voorbereidselen, welke de Regering indertijd heeft getroffen om troepen naar het Oosten te zenden in de verwachting, dat die operatietonelen geruime tijd later nog een rol zouden spelen. Deze verwachting was gebaseerd op de stilzwijgende vooronderstelling, dat de val van Japan geruime tijd zou komen na de bevrijding van Europa.

Hierbij heeft de heer *van Kleffens* een noot voor alle duidelijkheid. Deze noot staat niet in het boek van de heer *van Mook*, maar is naar zijn idee essentieel, nl.:

> „Hierbij zij aangetekend, dat ter conferentie van Potsdam, die op 2 Augustus 1945 eindigde, besloten is, dat ook Java onder S.E.A.C. — en dus niet langer onder generaal *MacArthur's* commando — zou ressorteren; Australië zou een rol krijgen in het gedeelte, waar de Amerikanen bleven opereren — alles, behalve Java en Sumatra —. De overgang van Java naar S.E.AC. had plaats op 15 Augustus, dag van de overgave van Japan".

Voor deze zaak is dit zeer belangrijk. Zoals men weet, heeft het voor de oorlogvoering niet veel betekenis gehad, maar des te meer voor Nederland, omdat de Britten niet klaar bleken te zijn en er een noodlottige periode van zes weken à twee maanden is geweest, waarin op Java en ook op Sumatra eigenlijk een soort van gezagsvacuum is ontstaan.

Wat uitrusting en bewapening van het legerkorps betreft, moest alles worden aangepast aan de nieuwe denkbeelden, die zich ook nog in een voortdurend stadium van ontwikkeling bevonden bij de geallieerden. Alleen dan zou zo'n troep met andere geallieerde eenheden kunnen samenwerken. Vandaar dat er af en toe tijdsverschillen zijn, die vrij aanzienlijk lijken, maar waarin heel wat werk is verricht, met name door generaal *Dijxhoorn* met zijn mensen te Washington. Uit zijn kroniek leest de heer *van Kleffens* vervolgens voor:

> „Op 8 November 1943 schijnt het plan tot opleiding van Nederlandse militairen in Amerika te Washington te zijn binnengekomen bij de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff, welke vertegenwoordigers zich terstond zetten tot het opmaken van een memorandum aan de Combined Chiefs of Staff.
>
> De vertegenwoordigers vroegen toen, of over de uitrusting van 39 bataljons met Brits materiaal reeds overeenstemming was verkregen met de Britse Regering, of er speciale motieven waren om de 15 bataljons Indische mariniers anders te bewapenen dan het legerkorps, en voorts, of als uitgangspunt voor het legerkorps moest worden aangenomen, dat naar de mening van de Nederlandse Regering een Amerikaanse opleiding en uitrusting

de enige mogelijkheid was, dan wel of het de bedoeling was, dat aan de Combined Chiefs of Staff zou worden medegedeeld, dat dit naar de mening van de Nederlandse Regering de beste oplossing zou zijn, doch aan de Combined Chiefs of Staff de beslissing over zou worden gelaten of het Brits dan wel Amerikaans werd georiënteerd, waarbij de vertegenwoordigers in herinnering brachten, dat uiteindelijk de Combined Chiefs of Staff zouden uitmaken, waar het legerkorps zou worden ingezet: onder de Britse dan wel onder de Amerikaanse theatre commander".

In de geallieerde oorlogvoering was dit volkomen normaal. De zaak werd eenvoudig uitgemaakt door de Combined Chiefs of Staff, die de opperleiding hadden bij de oorlogvoering. Als het zaken betrof, die Nederland aangingen, waren de Nederlanders er wel bij, evengoed als anderen er niet bij waren, als het zaken betrof, die de Engelsen of Amerikanen aangingen. Daar werd het besloten en Nederland had één stem tegenover de twee van Engeland en Amerika, dus men begrijpt wel, dat zij de algemene leiding aangaven.

64126 *(van Kleffens)*

64127 *(van Kleffens)*

Op de vraag, of men daaruit kan opmaken, dat wij stemrecht hadden, of dat wij een meer adviserende stem hadden, antwoordde de heer *van Kleffens*, dat men het zich niet als een soort formele commissie moet voorstellen. Hij bedoelt, dat men in het overleg altijd stond als één kleine tegenover twee groten. Uit de kroniek citeerde hij vervolgens:

„Hierop berichtte de Minister-President, dat de oprichting van het legerkorps door generaal *Dijxhoorn* namens de Nederlandse Regering na zijn terugkeer in de Verenigde Staten persoonlijk zou moeten worden ingediend en behandeld bij de Combined Chiefs of Staff, en dat generaal *Dijxhoorn* geheel op de hoogte was."

Het waren voornamelijk security overwegingen, die daartoe leidden. Men moest natuurlijk altijd zeer oppassen met de telegrafische communicaties.

„Op 7 Januari seinde generaal *Dijxhoorn* uit Washington aan de Minister van A.O.K. en aan de Minister van Oorlog, dat hij daags tevoren per koerier een verslag had verzonden van besprekingen, die hij had gevoerd met betrekking tot het overwogen legerkorps. Hij had de indruk gekregen, dat de Britse vertegenwoordiger in de Combined Chiefs of Staff de zaak aan Londen had voorgelegd; deze achtte de beste oplossing, dat de gehele overwogen Nederlandse troepenmacht geheel Brits geoefend en bewapend zou zijn. Voorts was uit de besprekingen met de Amerikaanse militaire autoriteiten duidelijk gebleken, dat deze niet veel gevoelden voor opleiding in de Verenigde Staten."

De heer *van Kleffens* zeide er nog eens bij, dat dit ook samenhangt met de algemene afkeer van de Amerikanen om mee te werken aan wat zij voelden als „het herstel van een koloniaal imperium". In dit licht moet men al deze voor- en afkeur zien. Het woog zeer zwaar en het was daar niet erg populair. Geen Regering in de Verenigde Staten kan, zoals Nederland maar al te zeer heeft ervaren, zich veroorloven voor dergelijke stromingen het oog te sluiten.

„Mitsdien verwachtte generaal *Dijxhoorn* van de Combined Chiefs of Staff een beslissing te zullen ontvangen in Britse zin. Hierop vroeg de Minister van Buitenlandse Zaken op 12 Januari 1944 aan Hr Ms ambassadeur te Washington, of deze de zienswijze van generaal *Dijxhoorn* deelde en wellicht aanleiding vond de President te raadplegen. Deze antwoordde de volgende dag, er aan herinnerend, dat de Minister van A.O.K. generaal *Dijxhoorn* mondeling namens de Regering de pertinente opdracht had gegeven, tegenover de Combined Chiefs of Staff van geen voorkeur te doen blijken voor de Verenigde Staten of voor Engeland als land van opleiding."

De heer *van Kleffens* herinnerde aan hetgeen hij in het begin reeds zei naar aanleiding van de mededeling van professor *Gerbrandy* aan de heer *van Mook* van 9 januari 1943, dat het algemene beginsel was, dat de oorlogvoering van het Koninkrijk moest worden aangepast aan de algemene geallieerde strategie. Wij waren een te klein element in het gehele beeld om te kunnen zeggen, dat wij er op stonden, dat het een bepaalde kant uitging. Wij waren het best gediend bij de overwinning en hoe deze overwinning het snelst kon worden behaald was een zaak van de Combined Chiefs of Staff, waar wij overigens gelukkig nog een voet binnen de kamer hadden. De heer *Gerbrandy* had generaal *Dijxhoorn* mondeling namens de Regering de pertinente opdracht gegeven tegenover de Combined Chiefs of Staff van geen voorkeur te doen blijken voor de Verenig-

de Staten of voor Engeland als land van opleiding. Wij wilden goede geallieerden zijn en zo goed mogelijk meedoen; dat was het streven en de Regering had de overtuiging, dat daarmede een snelle afloop van de oorlog beter zou worden gediend dan wanneer zij probeerde allerlei particuliere belangen te doen overwegen, in welke zin dan ook. In ieder geval moest zij geen voorkeur voor het een noch voor het ander tonen.

„Dr. *Loudon* kwam in dat telegram weer terug op zijn denkbeeld van de vorming van een marinierscontingent — in het door generaal *Dijxhoorn* met de Combined Chiefs of Staff behandelde plan was blijkbaar een mariniersbrigade voorzien — en herinnerde er aan, dat de Amerikaanse toestemming voor het oefenen van 5000 mariniers nog niet was afgekomen — blijkbaar was die toestemming dus gevraagd —, zodat het aantal van 5000 misschien nog voor vergroting vatbaar zou kunnen blijken.

Aan het besluit om van geen voorkeur voor een Britse dan wel Amerikaanse opleiding te doen blijken, lag ten grondslag de overweging, dat de Nederlandse Regering als goed geallieerde die oplossing wenste te aanvaarden, die het beste paste in de bestaande reële mogelijkheden. Gelijk hieronder zal blijken, wilde zij buiten politieke geschilpunten blijven tussen de Verenigde Staten en Engeland, maar meespreken op zuiver militaire gronden. Niet wat de Nederlandse Regering het liefst wilde, mocht voor haar richtsnoer zijn, maar datgene, wat, de feitelijke mogelijkheden in aanmerking genomen, zakelijk het beste zou blijken. Men was er zich van bewust, dat de beperkte hulpbronnen der bondgenoten en de eisen, door de verschillende operatietonelen en het algemene krijgsbeleid gesteld, wel vrije gedachtenwisseling, maar geen vrije keus toelieten. Met name kon er niet op worden gerekend, dat bij de verwachte voortduring van de oorlog tegen Japan, nadat Duitsland bedwongen zou zijn, onder alle omstandigheden scheepsruimte beschikbaar zou zijn om vele duizenden ongetrainde Nederlandse recruten naar Amerika te brengen; het lag voor de hand, dat prioriteit zou worden gegeven aan het vervoer van reeds in de oorlog tegen Duitsland volleerde troepen van andere landen, die immers terstond tegen Japan konden worden ingezet. Ook deze overweging wees op de noodzaak van een zakelijk verantwoorde beslissing met inachtneming van alle factoren, die een rol speelden en dus b.v. ook van het feit, dat wij te maken hadden zowel met *MacArthur's* South West Pacific Area als met *Mountbatten's* South East Asia Command".

Al deze dingen zijn hierin verweven en niet te scheiden.

„Op 24 Januari 1944 seinde dr. *van Mook* uit Washington, dat hij met generaal *Marshall,* toen chef van de generale staf der Verenigde Staten, had gesproken over de vorming van Nederlandse gevechtseenheden voor de strijd in de Pacific; generaal *Marshall* had verklaard onze deelneming natuurlijk en nodig te achten, doch tevens gewezen op het vereiste van spoed. Hij was van mening, dat de vorming van „combat-groups" ter grootte van een brigade het snelst tot het doel zou leiden. Begonnen zou kunnen worden, zodra 5000 man bijeen zouden zijn. Voor hun oefening achtte hij Amerika aangewezen, althans voorzover het de „basic training" en de lichamelijke rehabilitatie der recruten betrof, daar in de Verenigde Staten onder alle omstandigheden oefenkampen beschikbaar waren, en hij meende, dat verwacht mocht worden, dat gedurende de eerste tijd na de bevrijding van Europa scheepsruimte voor vervoer naar de Verenigde Staten overvloedig zou zijn".

Dit is niet het geval gebleken en het was in tegenspraak met wat de Regering zelf op goede gronden mocht verwachten. De heer *van Kleffens* vermeldde ook deze episode, omdat men dan ziet, dat hier een zekere doorkruising plaats vindt, doordat de heer *van Mook* met de heer *Marshall* ging spreken over de algemene lijn. De heer *Marshall,* die zelf bij de Combined Chiefs of Staff was, had gezegd, dat de mensen naar Amerika konden komen, omdat er scheepsruimte genoeg zou zijn.

„Aanpassing aan de tropen en oefening voor de gevechten te land, ter zee en in het oerwoud zouden op Hawaii kunnen plaats hebben. Dr. *van Mook* had intussen van generaal *Dijxhoorn* vernomen, dat deze zaak blijkbaar niet enkel op haar zakelijke en militaire merites werd beoordeeld, doch dat daarin ook de Amerikaanse en Britse politiek een rol speelde".

Engeland was begerig om in het Oosten weer een grotere rol te kunnen spelen. Het meende, dat zijn prestige zeer had geleden, met name door de val van Singapore, en streefde naar uitbreiding van het commitment. Dit paste de Nederlandse Regering wel, omdat zij in

Amerika steeds op de weerzin stuitte: „Why should we restore colonial empires"? „Why should American boys die for the restoration of colonial empires"?

„De heer *van Mook* verklaarde zich tegen lijdelijk afwachten van de uitslag van het overleg tussen Britten en Amerikanen en liet zich uit ten gunste van aanvaarding van het denkbeeld van generaal *Marshall,* indien dit op zakelijke en militaire gronden doelmatig mocht blijken. Dr. *van Mook* stelde voor aan de Britten aannemelijk te maken, dat ons als belanghebbende vrijheid toekwam om de zaak op haar militaire merites mede te beoordelen, zonder nochtans van politieke voorkeur blijk te geven."

Dit was, wat de Regering had gedaan. Zij sprak mee over de militaire merites in de Combined Chiefs of Staff. Zij heeft gezegd, dat zij datgene zou doen, wat het best paste in het algemeen kader van de oorlogvoering.

64128 *(van Kleffens)*

De heer *van Kleffens* zegt op het ogenblik alleen te spreken over de keuze van het land, waar de opleiding zou plaats vinden, en niet over de vorming van het legerkorps zelf; dit doet hij met het oog op de verdeling tussen de theaters.

„Hierop werd 1 Februari geantwoord, dat de Regering buiten de politieke geschilpunten tussen de Amerikanen en Engelsen wenste te blijven, dat wij vanzelfsprekend als belanghebbende vrijheid hadden de kwestie op haar militaire merites mede te beoordelen, als geheel passend in het mondelinge akkoord van *Roosevelt-van Kleffens,* waarin werd overeengekomen, dat wij aan militaire besprekingen betreffende het Oosten zouden mogen deelnemen, wanneer onze belangen ter sprake mochten komen."

Met de nadruk op „deelnemen", want oorspronkelijk was voorgesteld, dat Nederland alleen zou worden geraadpleegd.

Het akkoord aangaande het meespreken in de Combined Chiefs of Staff dateert van begin Februari 1942. Het is een mondeling akkoord geweest, maar de verhouding was zó, dat het kon. Er is nooit aan getornd en het is volkomen goed verlopen. In een diplomatiek verkeer moet men op een gegeven ogenblik weten, of men met een mondelinge belofte, zelfs in een belangrijke zaak, genoegen kan nemen of niet. Gezien de uitermate welwillende houding van President *Roosevelt* tegenover ons land, meende de heer *van Kleffens,* dat hij hem zou krenken, wanneer hij hem zou vragen het schriftelijk te bevestigen. Het is juist gebleken en de President heeft het gewaardeerd, dat Nederland het niet heeft gevraagd; deze heeft gezegd, dat wij zo zaken konden doen. Aan hem zou het niet liggen en het heeft ook niet aan hem gelegen.

„Daarom werd generaal *Dijxhoorn* opgedragen er voor te zorgen, dat hij bij de besprekingen dezer kwestie in de Combined Chiefs of Staff aanwezig zou zijn en op zuiver militaire gronden mede zou beslissen. De Regering overwoog een deel der troepen in Amerika en een ander deel in Engeland te doen opleiden, een volmaakt logische gedachte, aangezien in Augustus 1943 een deel van Nederlandsch-Indië was ingedeeld bij de South West Pacific Area en een ander deel bij de South East Asia Area".

Nu volgt een merkwaardige ontwikkeling.

„Op 1 Februari 1944 vernam generaal *Dijxhoorn* te Washington, dat de Britse vertegenwoordigers in de Combined Chiefs of Staff het plan voor een Nederlands legerkorps aan hun Regering hadden voorgelegd en daarop instructie hadden ontvangen om opleiding in Engeland voor te staan. Daartegenover waren de Amerikanen van mening, dat opleiding in Amerika voorkeur verdiende uit militair oogpunt. Aangezien ook politieke overwegingen een rol speelden, konden de Amerikaanse militairen geen eindoordeel uitspreken".

Daartoe waren zij niet bevoegd.

„Op dezelfde dag, 1 Februari 1944, bracht generaal *Dijxhoorn* telegrafisch bij de Ministers van A.O.K., Buitenlandse Zaken, Oorlog en Koloniën in herinnering, dat het plan, hetwelk hij *(Dijxhoorn)* uit Londen naar Washington had meegenomen en dat door de Commissie Oorlogvoering tevoren was goedgekeurd, uitsluitend gebaseerd was op de gedachte van opleiding in Amerika. Hij zeide voorts bij brief van de Minister van A.O.K. van 13 November opdracht te hebben gekregen de beslissing ten aanzien van de vraag, of de opleiding in Amerika dan wel in Engeland zou plaats hebben, over te laten aan de Combined Chiefs of Staff. Hij had daartegen bezwaar gemaakt, maar de opdracht was gehandhaafd. Hij had met het oog daarop d.d. 8 December 1943 een memorandum ingediend bij de Combined Chiefs of Staff, waarin o.m. werd gezegd: „in case through changed circumstances and in view of future operational plans the Com-

bined Chiefs of Staff should opine that British training and armament would be preferable, the Netherlands Government will make no objections". Niettemin had hij niet nagelaten om in besprekingen met Amerikanen blijk te geven van zijn persoonlijk inzicht, dat op zuiver militaire gronden training in de Verenigde Staten het beste ware.

Op 4 Februari seinde de Minister van Oorlog aan generaal *Dijxhoorn,* dat de Regering op het standpunt bleef staan, dat zij niet wilde doen blijken van enige voorkeur en haar opdracht handhaafde om mede te spreken met het oog op de te nemen beslissingen door de Combined Chiefs of Staff op grond van zuiver militaire overwegingen".

Deze lijn werd strak doorgetrokken.

„Op 4 Februari ontving generaal *Dijxhoorn* een brief van de Combined Chiefs of Staff, waarin deze schreven, dat zij de zaak ernstig hadden overwogen," —

blijkbaar dus buiten generaal *Dijxhoorn* om!

— „waardering hadden voor de wens der Nederlandse Regering om deel te nemen aan de strijd tegen Japan. Aangezien de uitrusting der beoogde troepen waarschijnlijk zou moeten geschieden uit in Europa beschikbaar en buitgemaakt materiaal, en gelet op de bij de bevrijding van Nederland te verwachten vervoersmogelijkheden ter zee, werd oefening in Europa het best geacht. Daarom waren de Combined Chiefs of Staff van mening, dat de Britse autoriteiten de verantwoordelijkheid op zich zouden moeten nemen van de formatie en uitrusting van die troepen. Voor de uitwerking van een en ander werd aangeraden, dat de Nederlandse militairen contact zouden opnemen met de Britse.

Generaal *Dijxhoorn* voegde hieraan toe niet tegenwoordig te zijn geweest in de vergadering, waarin de beslissing werd genomen, hoewel hij daarop bij herhaling had aangedrongen. Hij had zowel de Britten als de Amerikanen mondeling medegedeeld, dat hij tot zijn verwondering en teleurstelling had ervaren, dat de beslissing buiten hem om was genomen en dat dit in strijd was met het instituut van de Regeringsvertegenwoordigers. Geantwoord werd, dat er geen discussie was geweest, aangezien de zaak schriftelijk was voorbereid. Generaal *Dijxhoorn* kreeg de indruk, dat de hele zaak op politiek terrein was gekomen en dat daar de uiteindelijke beslissing had gelegen".

Het is heel goed mogelijk, dat het buiten de Combined Chiefs of Staff om is gegaan. Gezien hun mentaliteit kan de heer *van Kleffens* niet aannemen, dat zij de Nederlanders eigenlijk min of meer te kwader trouw er buiten hebben gehouden. De zaak kan zijn beslist tussen de Britse en Amerikaanse Regeringen met de opdracht aan de Combined Chiefs of Staff het eenvoudig mede te delen; als goede militairen hebben zij dit gedaan. Bevredigend was dit natuurlijk allerminst. De heer *Dijxhoorn* heeft genoeg bezwaren daartegen gemaakt en hij heeft herhaaldelijk gevraagd er bij te mogen zijn.

„De indruk werd verkregen, dat de Britse Regering het verlangen had te kennen gegeven, dat de opleiding van een Nederlands legerkorps voor de oorlog tegen Japan in Engeland zou plaats vinden, waartegen de Amerikaanse Regering zich niet wilde verzetten. Overigens bleek op 15 Februari in een onderhoud van de heer *van Kleffens* met *Anthony Eden,* dat deze van niets wist; hij liet de desbetreffende telegrammen halen en zeide, dat hij zich gaarne wilde beraden. Zijn houding gaf de indruk, dat de Britten op dit punt niet gevoelig waren en zich lieten leiden door zakelijke overwegingen als vermeld in de brief van de Combined Chiefs of Staff van 4 Februari".

64129 *(van Kleffens)*

Op de opmerking, dat dit dus betekende, dat de heer *Eden* waarschijnlijk geen politieke betekenis aan deze zaak hechtte, zegt de heer *van Kleffens,* dat men rekening moet houden met het feit, dat een Minister van Buitenlandse Zaken niet alles ziet. De heer *van Kleffens* sprak met de heer *Eden* en hij kreeg de indruk, dat deze er werkelijk niets van wist. De zaak wordt door een bureau afgedaan; ook nu geldt dit nog steeds.

„Op 31 Maart schreef de heer *Anthony Eden* naar aanleiding van het door hem gedane verzoek aan *van Kleffens,* dat hij een onderzoek had ingesteld naar het vraagstuk van de training van een Nederlands legerkorps voor de dienst in het Verre Oosten; dat de beslissing der Combined Chiefs of Staff op militaire gronden berustte, en wel deze:

1. het korps zou waarschijnlijk optreden in de buurt van British controlled troops;
2. de Amerikanen hadden reeds zware verplichtingen op zich genomen tegenover de Fransen en de Chinezen;

3. de uitrusting zou naar alle waarschijnlijkheid uit Europa moeten komen;
4. gebrek aan scheepsruimte."

Hiervoor had de Regering reeds gevreesd, juist omdat de geoefende troepen, die in Duitsland hadden gevochten het meest waard waren in de strijd tegen Japan. De helaas maar al te hongerige en ongetrainde, lichamelijk wel enigszins verzwakte Nederlanders konden natuurlijk, hoe goed hun enthousiasme en wil ook waren, niet met de soldaten, die in het vuur waren geweest, worden vergeleken. Bovendien moesten zij nog worden getraind, geëncadreerd en uitgerust. De Regering is altijd bang geweest, dat er voor haar mensen niet dadelijk scheepsruimte zou zijn om hen naar Amerika te vervoeren ter training.

„De heer *Eden* verklaarde deze motivering doorslaggevend te achten en sprak in het belang der gemeenschappelijke oorlogvoering de hoop uit, dat de Nederlandse Regering zich daarmede zou kunnen verenigen. *Van Kleffens* antwoordde hierop d.d. 21 April," —

hiertussen was een zeker tijdsverschil, omdat het met Washington moest worden besproken, met de Nederlandse Departementen en met de Commissie Oorlogvoering;

— „dat onze militaire vertegenwoordigers de zaak hadden besproken met hun Britse collega's en dat de Nederlandse Regering diensvolgens tot de slotsom was gekomen, dat het het beste zou zijn, de „initial training" in het Verenigd Koninkrijk te doen plaats vinden; de bereidheid der Britse autoriteiten om daaraan mede te werken, werd op prijs gesteld. Wij wilden ons echter nog niet vast verbinden inzake de vraag, waar de „final training", die in ieder geval in tropisch of sub-tropisch gebied zou moeten geschieden, het best zou kunnen plaats vinden; dit kon immers toen nog niet worden beoordeeld en zou daarom later moeten worden uitgemaakt, als men alle omstandigheden zou kennen."

Men weet, dat er inderdaad nog een aantal Nederlandse troepen is nagetraind in Malakka om zich aan te passen aan de tropische omstandigheden. Met name generaal *Dempsey* heeft hiertoe medegewerkt.

„De zaak was toen door de Nederlandse Regering opnieuw opgezet. Men hield rekening met de waarschijnlijkheid, waarop de Combined Chiefs of Staff in hun brief van 4 Februari hadden gewezen, dat er in de eerste maanden na de bevrijding onvoldoende scheepsruimte zou zijn om het vervoer van tienduizenden naar de Verenigde Staten te bewerkstelligen. Daarom werd toen gedacht aan: eerste training in Engeland, maar in Amerikaanse kampen en met Amerikaanse wapenen, die er toen nog waren, en volgens Amerikaanse methode; een tweede oefeningsperiode zo mogelijk in de Verenigde Staten resp. Hawaii."

Hierboven zei de heer *van Kleffens* reeds, dat hierover was gesproken door generaal *Marshall;* dit was volstrekt nodig, wilde er van die troepen in werkelijke gevechten iets terecht komen.

„Bij onze militairen bestond blijkens een telegram van *van Kleffens* aan Hr Ms ambassadeur te Washington voorkeur ten aanzien van opleiding in de Verenigde Staten als hebbende de meest moderne wapenen, een voorkeur, die echter moest worden aangepast aan de feitelijke mogelijkheden, vooral wat de vervoersgelegenheid betrof."

Steeds was er een conflict tussen hetgeen men het liefst wilde en hetgeen reëel bereikbaar was. Voortdurend werd hierdoor de gehele positie beheerst.

Op 25 April 1944 schreef de heer *van Kleffens* aan Hr Ms ambassadeur te Washington:

„Deze zaak is hier te lande (toen Engeland) in eigen kring nogmaals nauwgezet overwogen. Zowel opleiding in de Verenigde Staten als in het Verenigd Koninkrijk heeft voordelen en, in meerdere of mindere mate, nadelen. In aanmerking genomen is met name, dat de voltooiing der opleiding, welke voltooiing slechts in een tropische of althans sub-tropische omgeving kan plaats hebben, noch in het Verenigd Koninkrijk, noch op het vasteland van Amerika kan geschieden.

Overwogen is, dat thans slechts moet worden beslist, waar de eerste oefening — in tegenstelling dus tot de voltooiingsphase — moet geschieden. Het is nu nog te vroeg en bovendien nog niet nodig, thans reeds te beslissen, waar die voltooiing zal plaats hebben. Dat ware eerst te bepalen, wanneer het zover is, in het licht van alle dan geldende — en thans nog niet met zekerheid bekende — omstandigheden. Pleiten deze alsdan voor een Ame-

rikaans gebiedsdeel, dan ware — Amerikaanse hulpvaardigheid vooronderstellend — daarvoor te opteren. Anders op Brits gebied.

Thans echter is slechts aan de orde de vraag, waar de eerste opleiding — „initial training" — zal plaats hebben. Daarbij is gebleken, dat het onzeker is, speciaal met het oog op vervoersmogelijkheden, of het kort na de bevrijding van Nederland mogelijk zal zijn talrijke Nederlandse troepen naar de Verenigde Staten te brengen. De vraag, waar de Nederlandse Regering de eerste oefening het liefst zou zien plaats hebben: in de Verenigde Staten of hier te lande, komt daardoor op de achtergrond te staan; op de voorgrond staan de practische mogelijkheden. Bovendien kwam aan het licht, dat ernstig wordt overwogen het strijdtoneel in het Verre Oosten, onder één bevel te brengen, maar het tevens te verdelen in een Amerikaanse en een Britse sfeer, waarbij Nederlandsch-Indië in de Britse sfeer zou komen te liggen, terwijl men de Nederlandse troepen aldaar zou willen inzetten.

Aangezien er thans, wat de eerste oefening betreft, een beslissing moet komen, is in het licht van deze overwegingen door de Ministeriële Commissie Oorlogvoering besloten om zeker te gaan en die phase in het Verenigd Koninkrijk te doen plaats hebben. Men kan dit al dan niet betreuren, maar de omstandigheden brengen dit mede. Zoals gezegd, blijft de vraag open, waar de final training zal moeten geschieden, in een tropische of sub-tropische omgeving."

98347 *(Gerbrandy)* In de stafcommissie was — aldus de heer *Gerbrandy* — overeenstemming bereikt over het feit, dat er drie divisies moesten komen.

Deze divisies zouden een legerkorps vormen, omdat dit de kleinste eenheid was, welke als nationale eenheid aan de strijd zou kunnen deelnemen. Voorts zou er een mariniersbrigade opgericht worden en het sprak vanzelf, dat deze in Amerika zou worden opgeleid, omdat de Engelsen wel commando's, maar niet de pendant van onze mariniersbrigade kenden. De Amerikanen waren bereid ons hiermede te helpen. In de derde plaats zouden er de gezagsbataljons komen, die samengesteld zouden worden uit alle lichtingen, welke niet voor de opbouw van het legerkorps nodig waren en welke, licht bewapend, voldoende geschikt waren voor de handhaving van de orde in Nederlandsch-Indië onder het opperbevel van de Luitenant-Gouverneur-Generaal. Over de grootte van deze bataljons heeft men verschil van mening gehad. Aanvankelijk was de grootte gesteld op 8000 man en later is dit 15 000 man geworden.

98349 *(Gerbrandy)* Over de duur van de opleiding heeft de heer *Gerbrandy* vaak met zijn militaire secretaris, de heer *Nuboer* gesproken. De heer *Gerbrandy* meent, dat deze een maximumtermijn noemde van 16 maanden. Natuurlijk is wel de vraag aan de orde geweest, of de troepen niet te laat zouden komen. Maar, wilde men werkelijk een bijdrage leveren voor de strijd in het Verre Oosten, dan moest men met iets goeds voor den dag komen. Daar zat ook een politieke kant aan, want de Nederlandse Regering had wel de toezegging van de Engelse, dat zij de Nederlanders volledig steun zou verlenen om het Nederlandse gezag in Indië te herstellen, maar daar was uitdrukkelijk bij gezegd, dat Nederland dan ook alles te doen had om een behoorlijke bijdrage te leveren in de oorlog tegen Japan, waarvan men toen dacht, dat deze nog lang kon duren. De heer *Gerbrandy* heeft nooit anders geweten dan dat het minstens medio 1946 zou worden vóór die oorlog redelijkerwijze kon worden beëindigd.

98358 *(Gerbrandy)* Over de plaats van de opleiding der troepen verklaarde de heer *Gerbrandy,* dat de heer *Dijxhoorn* wel mocht mededelen, dat de Nederlandse Regering de opleiding gaarne in Amerika zou zien, maar dat dit tenslotte, ook naar Nederlands inzicht, alleen op militaire gronden beslist moest worden. Er werd dus niet gezegd, dat het in Amerika moest gebeuren en evenmin, dat het in Engeland plaats moest vinden. In zekere zin stond de Regering hierin dus neutraal. Hierbij speelden ook politieke overwegingen een rol. De heer *Gerbrandy* heeft deze kwestie volledig met *Churchill* en lord *Ismay* besproken. Hun antwoord luidde: laat deze kwestie vooral beslist worden uit zuiver militaire overwegingen en laat dit daarom over aan de Combined Chiefs of Staff. Kort daarna kwam de beslissing: Engeland. Persoonlijk was de heer *Gerbrandy* verheugd over deze beslissing, want hij was van mening, dat een snelle opleiding het beste kon geschieden in een land, dat dicht bij Nederland ligt en ook omdat de verhoudingen met de Engelsen de meest natuurlijke zijn. De heer *Gerbrandy* heeft er evenwel angstvallig voor gewaakt die voorkeur tegenover de Amerikanen uit te spreken.

98362 *(Gerbrandy)* De heer *Gerbrandy* meende, dat de heer *van Mook* de opleiding in Amerika prefereerde, terwijl de heer *van Kleffens* zeer positief op het standpunt stond, dat men geen voorkeur aan de dag moest leggen. De heer *Gerbrandy* heeft de beslissing van de Combined Chiefs

of Staff niet als een afwijzing van het legerkorpsplan gezien. De heren *Churchill* en *Ismay* zouden het zeker tegen hem gezegd hebben, wanneer in de beslissing een afwijzende tendens had gelegen. De verhouding met de heer *Ismay* was van dien aard, dat men alles kon zeggen.

Toen derhalve besloten was, dat de training en verzorging van de te recruteren Nederlandse troepen in de eerste fase door de Britten zouden worden ter hand genomen en van Nederlandse zijde het contact met de Britse Chiefs of Staff niet spoedig tot stand werd gebracht, schreef de Britse chief-liaison-officer, generaal Grassett, op 24 Maart 1944 een brief [1]) aan Z.K.H. Prins *Bernhard,* de Nederlandse chief liaison-officer, om aan te dringen op een spoedig contact met het War Office.

Hij schreef o.m.:

„The matter has been under consideration in both Washington and London, and it seems probable that it will be proposed to your Government that, for reasons of convenience and speed, the initial training of this Army Corps will be carried out in the United Kingdom.

A firm decision has not been reached on this subject or on the question of the supply of arms and equipment."

Kort daarop ontving Minister *van Kleffens* een brief van Minister *Eden,* gedateerd 31 Maart 1944, luidende:

„I have been looking into the question of the training of the Netherlands Army Corps for service in the Far East, which we discussed on the 15th February.

As you know, the subject was raised by your representatives in Washington on a purely military basis, and the decision that it would be better to train and equip the force in Europe was taken on military grounds. These grounds were, briefly, as follows:

a. The force would probably be operating in proximity to British controlled troops.

b. The Americans already have heavy commitments towards the French and Chinese in the provision of equipment, and we feel that, such being the case, the Dutch commitment should be borne by us.

c. The equipment would most probably have to be provided from surpluses existing in Europe after the end of the War.

d. The shipping problem could more easily be met if the forces were trained and equipped over here.

These military considerations which have been explained to your representative in Washington and with which I expect you are familiar, seem to me to be conclusive, and to override the propaganda considerations advanced on the other side. I think therefore that the decision of the Combined Chiefs of Staff should stand, as in the best interests of our joint war effort; and I hope you will feel able to agree."

Daar beide brieven elkander niet volkomen dekten, werd in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering besloten, dat Zijne Koninklijke Hoogheid Prins *Bernhard* een nieuw onderhoud over deze zaak zou hebben op het War Office. Dit onderhoud had op 12 April 1944 plaats met generaal *Simpson,* Director of Military Operations, War Office.

Over deze bespreking is een verslag opgemaakt voor de vergadering van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering, waaruit het volgende blijkt.

Generaal *Simpson* deelde Prins *Bernhard* mede, dat de kwestie van training in Amerika van het Nederlandse legerkorps naar Engeland verwezen was, en dat het advies, hetwelk aan de Nederlandse autoriteiten te Washington medegedeeld was en waaraan de generaal zelf aandeel had gehad, van Londen uit aan de C.C.O.S. was gestuurd. Als eerste overweging bij dit advies gold het feit, dat er gedurende de eerste maanden na afloop der vijandelijkheden geen schepen beschikbaar zouden zijn voor troepenvervoer. Een tweede overweging was, dat hoogstwaarschijnlijk — de uiteindelijke beslissing was nog niet gevallen, maar er werd over beraadslaagd — de gehele Nederlandsch-Indische archipel in de British sphere of interest zou vallen, zelfs met inbegrip van Nederlands Nieuw-Guinea.

De kwestie van het opperbevel over de gehele linie was ook nog niet opgelost, maar het leek de Chiefs of Staff hoogstwaarschijnlijk, dat de Nederlandse troepen niet op de Philippijnen of Aleoeten zouden worden ingezet, maar wel in Nederlandsch-Indië zelf en dus practisch zeker onder de Britse belangensfeer. Generaal *Simpson* bracht — aldus de letterlijke tekst van het verslag — de volgende punten naar voren:

[1]) Bijlage 41.

„1. Het War Office was bereid om kampen beschikbaar te stellen voor de eerste training van troepen uit Nederland.

2. Alle faciliteiten zouden gegeven worden voor kadertraining van de troepen, alvorens deze zelf overkwamen, waarmede o.m. bedoeld werden herhalingscursussen voor officieren en onderofficieren.

3. Het maakte, naar de mening van het War Office, geen verschil, of de Nederlandse troepen opgeleid werden volgens het Amerikaanse of Engelse opleidingssysteem, want overal toch zouden de Engelse en Amerikaanse troepen samen opereren. Het zou verder moeilijkheden opleveren om het kader hier in Engeland volgens het Amerikaanse systeem op te leiden.

4. De vraag omtrent de bewapening kon voorlopig slechts in die zin beantwoord worden, dat dit zeker geen Europese bewapening zou zijn. Er moest rekening gehouden worden met het feit, dat Amerika grote verplichtingen aangegaan had en dus misschien deze bewapening niet zou kunnen leveren. De Engelsen daarentegen zouden vermoedelijk een groot surplus hebben na afloop van de oorlog hier en het Nederlands legerkorps zou hieruit gemakkelijk voorzien kunnen worden. Er was reeds een Engelse commissie, die een uitvoerige studie maakte van de Amerikaanse bewapening en men was op het ogenblik bezig de Amerikaanse verbeteringen ook hier toe te passen met het oog op de oorlog met Japan. De generaal voegde er aan toe, dat de bevindingen van deze commissie en hun practische toepassing verzekerden, dat de Nederlandse troepen tegen de tijd, dat zij in actie zouden komen, van de beste uitrusting — gelijk aan die van de Engelse collega's — zouden worden voorzien. De uiteindelijke beslissing, waar deze bewapening vandaan zou komen, zal zeker niet later vallen dan ongeveer vier weken na het staken der vijandelijkheden in Europa, terwijl de Nederlandse troepen niet eerder dan drie maanden na vrijmaking van Nederland — hetgeen vermoedelijk samen zal vallen met het einde der vijandelijkheden in Europa — onder de wapenen zouden kunnen komen.

5. Betreffende de training van de troepen zeide hij, dat deze kwestie beslist zou kunnen worden, wanneer men de plaatsen wist, waar deze troepen — gezien de omstandigheden — ingezet zouden worden. Hij noemde in dit verband o.m. Oost-Afrika en Australie."

De generaal was van mening, dat de Nederlandse autoriteiten, als zij de zaak practisch bekeken, het er mee eens zouden zijn, dat de Nederlandse troepen na training hier sneller gereed zouden zijn dan wanneer de Nederlanders wachtten tot de Amerikanen hun faciliteiten konden geven, dit vooral met het oog op de gemakkelijker kaderopleiding.

Deze zaak kon volgens generaal *Simpson* uit zuiver militaire overwegingen nooit een politiek karakter krijgen en hij had dit ook medegedeeld aan het Britse lid van de Chiefs of Staff, sir *John Dill,* die een grote persoonlijke vriend was van general *Marshall* en het was dus te verwachten, dat deze hem hierover uitvoerig zou inlichten.

De generaal besloot met de wens, dat zo spoedig mogelijk een Nederlandse vertegenwoordiger op het War Office zou komen, teneinde stafbesprekingen te houden over de nodige voorbereidingen voor de opleiding en kadertraining van het korps. Z.K.H. Prins *Bernhard* verzekerde hem, dat de volgende week iemand daarvoor gestuurd zou worden.

Wat betreft de brief van het Foreign Office, zeide generaal *Simpson,* dat deze niet strookte met de brief van generaal *Grassett,* doch het was volgens hem het beste, indien de Nederlandse Regering Minister *Eden* mededeelde, dat zij het in principe eens was met de beslissing van de Chiefs of Staff, wat betrof de „initial training" en dat zij, wat de verdere uitwerking van de training aanging, door haar deskundigen stafbesprekingen voerde met het War Office.

Naar aanleiding van het door Z.K.H. Prins *Bernhard* overgelegde rapport, besloot de Ministeriële Commissie Oorlogvoering, dat de gesuggereerde stafbesprekingen met het War Office zouden worden opgenomen door generaal *van Voorst Evekink.*

Deze gang van zaken werd bij schrijven van 5 Mei 1944 aan de C.C.O.S. medegedeeld.

§ 2. Conclusies

Het legerkorpsplan is opgekomen in de loop van 1942. Vooral de heer *Loudon,* de toenmalige gezant te Washington, heeft het zeer aanbevolen. Deze achtte het uit politiek-propagandistisch oogpunt noodzakelijk, dat Nederland in het verre Oosten een zo groot mogelijke strijdmacht zou inzetten bij de herovering van Nederlandsch-Indië. Bij de bevrijding moest ook op Nederlandse prestaties gewezen kunnen worden. Het strategische plan van de geallieerden was er op gericht eerst Europa te bevrijden, waarna alle aandacht op Japan zou worden gevestigd. Het was nodig een Nederlands plan, dat met deze gedachtengang rekening hield, bij de geallieerde oorlogsleiding ter tafel te brengen, teneinde op zo concreet mogelijke wijze de geallieerde leiding en ook de publieke opinie in Amerika er van te overtuigen, dat Nederland de grootst mogelijke prestatie wilde leveren. De heer *Loudon* dacht er aan in het bijzonder mariniers aan de krijgsverrichting te laten deelnemen. Op 11 Augustus 1943 heeft de Nederlandse Regering aan de Amerikaanse Regering medegedeeld, dat zij van plan was de oorlog tegen Japan met alle haar ter beschikking staande mensen en materiële hulpmiddelen mede te helpen voeren. Er werd tevens op gewezen, dat de Regering haar militaire deskundigen had opgedragen, een plan uit te werken om zo snel mogelijk na de bevrijding van Nederland een strijdmacht op te bouwen.

De commissie herinnert er aan, dat deze opdracht einde 1942 aan de stafcommissie was gegeven.

De stafcommissie [1]) heeft in Augustus 1943 een rapport uitgebracht, waarbij werd voorzien in de vorming van een legerkorps van drie infanteriedivisies, van een mariniersbrigade, van 15 bataljons infanterie voor gezagshandhaving en c.q. kleine opdrachten in Nederlandsch-Indië en van 24 bataljons infanterie voor gezagshandhaving in Nederland.

Op 30 Augustus 1943 heeft de Nederlandse Regeringsvertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff, de heer *Dijxhoorn,* in een nota aan dezen medegedeeld wat de Regering van plan was. De Combined Chiefs of Staff lieten bij brief van 11 September 1943 aan de Nederlandse vertegenwoordigers weten, dat zij met voldoening van de plannen kennis hadden genomen en dat deze, wanneer zij concrete vormen hadden aangenomen en volledig waren, door hen zouden worden bekeken. De Regering heeft daarop generaal *Dijxhoorn* naar Londen laten komen, die onder dagtekening van 13 October 1943 een in een memorandum vervat plan, uitsluitend betreffende het legerkorps, aan de Minister van Oorlog heeft aangeboden. In dit memorandum kwam de heer *Dijxhoorn* op militaire gronden tot de conclusie, dat een opleiding in Amerika de meeste kans van slagen zou bieden. Ook de heer *Loudon* had er bij de Ministeriële Commissie Oorlogvoering op gewezen, dat het met het oog op de publieke opinie in Amerika noodzakelijk was, dat de strijdmacht, welke Nederland van plan was op te bouwen ten gebruike in het Verre Oosten, in Amerika zou worden getraind. Hierbij had de ambassadeur gewezen op de goede resultaten, welke de vliegschool te Jackson, wat de propagandistische kant betreft, had opgeleverd.

Kort vóór zijn vertrek van Londen naar Washington kreeg de heer *Dijxhoorn* van de Minister-President de instructie van 13 November 1943, dat alleen het legerkorps een onderwerp van bespreking in de Combined Chiefs of Staff behoorde uit te maken; dat dus niet gesproken diende te worden over de andere in de plannen genoemde legereenheden. Voorts schrijft de Minister-President, dat bij geruchte vernomen wordt, dat er van Britse zijde op zou worden aangedrongen, dat de opleiding niet in Amerika, doch in Engeland zou plaats vinden. De keuze daaromtrent, aldus de instructie, dient aan de Combined Chiefs of Staff te worden overgelaten, aangezien het uit politieke overwegingen niet gewenst voorkomt, dat door Nederland een bepaalde voorkeur zou worden uitgesproken en de Nederlandse Regering zich tenslotte zal hebben te voegen naar de inzichten van de betrokken bondgenoten.

Over de kwestie, of de opleiding in Amerika dan wel in Engeland zou plaats vinden, is zeer veel te doen geweest. De Nederlandse autoriteiten in Amerika waren eensgezind — zij het op verschillende gronden — van oordeel, dat het plan slechts dan kans van slagen zou hebben, wanneer de opleiding in Amerika zou plaats vinden. Toen de heer *van Mook* te Washington kwam, terwijl deze zaak in behandeling was, was ook hij deze mening toegedaan. De heer *van Kleffens* zegt, dat het de bedoeling van de Regering was buiten de politieke geschillen tussen de Verenigde Staten en Engeland te blijven, en dat de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff moesten meespreken op zuiver militaire gronden. Bovendien, aldus de heer *van Kleffens,* was Engeland begerig weer een grotere rol te kunnen spelen in het Oosten.

[1]) Vgl. hoofdstuk VIII, § 5.

Engeland meende, dat zijn prestige zeer had geleden, met name door de val van Singapore, en het streefde naar uitbreiding van het Engelse commando. Dit paste de Nederlandse Regering wel, omdat zij in Amerika vaak op een zekere weerzin stuitte, welke tot uitdrukking kwam in de vraag: „Why should American boys die for the restoration of colonial empires?". Een vraag, die eveneens met deze keuze samenhing, was: onder wiens commando zullen de Nederlandse troepen moeten strijden? Zullen zij dit moeten doen onder het bevel van generaal *MacArthur* of zullen zij komen te staan onder bevel van lord *Louis Mountbatten?* Wat betreft de keuze van het land van opleiding, was er in de boezem van de Regering geen eenstemmigheid. De commissie onderkent enerzijds de zienswijze van de heer *van Mook,* anderzijds die van de heren *Gerbrandy* en *van Kleffens.* Aangezien dit de Regering uit politieke overwegingen ongewenst voorkwam, wilde zij van geen voorkeur doen blijken.

Een tweede kwestie, welke hier nauw mee samenhing, was: wat voor soort troepen moeten deelnemen aan de strijd tegen Japan, hoe moeten deze troepen georganiseerd zijn en op welke plaatsen dienen zij te worden ingezet? De militaire autoriteiten waren voor een groot en modern uitgerust legerkorps, dat daar moest worden ingeschakeld, waar de geallieerden dit wensten, waarbij dus de Nederlandse belangen geacht werden parallel te lopen met die der geallieerden. Een andere stroming eiste een legerkorps, dat weliswaar op elke plaats, welke de geallieerde leiding wilde, ingezet kon worden, maar met het mentale voorbehoud, dat dit dan toch wel in de eerste plaats Nederlandsch-Indië moest zijn. De Indische autoriteiten waren van mening, dat men nimmer de tijd zou hebben om tot de vorming van een legerkorps te komen en verklaarden zich voorstanders van kleine licht-bewapende eenheden.

De commissie heeft de indruk, dat het door de Regering aanvaarde plan van de stafcommissie, t.w. de vorming van een legerkorps, een mariniersbrigade en 39 bataljons, vooral wat het legerkorps betreft, nogal ambitieus was. Zij meent, dat de Regering in het bijzonder de tijdsduur, welke de vorming van een legerkorps vergt, bij haar overwegingen heeft onderschat. Het benodigde kader voor een dergelijk legerkorps kon bij lange na niet worden geput uit het in 1940 aanwezige kader, zodat dus zeer vele officieren en onderofficieren geheel van het begin af zouden moeten worden opgeleid. Daarnaast zou het beschikbare kader uitgebreide herhalingscursussen moeten doorlopen. Met de training van het overgrote deel van de manschappen zou niet begonnen kunnen worden voordat het kader zelf getraind was. De commissie gelooft dan ook, dat het niet wel mogelijk geweest zou zijn om binnen 1 à 1½ jaar een legerkorps op de been te brengen.

Ongetwijfeld heeft men aan Amerikaanse zijde dit bezwaar ook wel gezien, zodat, waar de Amerikanen voor de oorlogvoering dus weinig directe voordelen van dit legerkorps konden verwachten, zij niet veel enthousiasme vertoonden om dit Nederlandse plan te steunen. Mede echter ten gevolge van de actie, welke door de Nederlandse autoriteiten te Washington is gevoerd, stonden zij niet geheel afwijzend tegenover het legerkorpsplan.

Van de zijde van de Engelse regering stond men naar het oordeel van de commissie tegenover de gedachte het legerkorps in Amerika op te leiden bepaald afwijzend. Uit de moeilijkheden, welke de heren *Loudon* en *Dijxhoorn* in Amerika hebben gehad, blijkt duidelijk, dat de Britten het plan niet wensten te steunen. De vraag of in deze aangelegenheid mede een rol heeft gespeeld, dat de Engelsen streefden naar een uitbreiding van hun commando in het Verre Oosten meent de commissie bevestigend te kunnen beantwoorden. Zoals uit hoofdstuk XVII zal blijken, hebben de Engelsen steeds een vergroting van het Zuid-Oost-Azië commando gewild. Bij een uitbreiding hiervan, waaronder dan geheel Nederlandsch-Indië zou vallen, paste moeilijk een Nederlands legerkorps, dat op Amerikaanse wijze was georganiseerd en uitgerust.

De commissie is dan ook van oordeel, dat, gezien het bovenstaande, de opzet van het plan van den beginne af weinig kans van slagen bood. De strategisch-politieke plannen van de Engelsen zijn daarbij naar haar oordeel van doorslaggevende betekenis geweest.

De formule, dat de Nederlandse vertegenwoordiging enerzijds van geen voorkeur mocht doen blijken, doch anderzijds bij de besprekingen over de militaire merites wel een opleiding in Amerika kon voorstaan, ging van de praemisse uit, dat de Nederlandse vertegenwoordigers konden deelnemen aan de besprekingen van de Combined Chiefs of Staff. Toen evenwel de beslissing viel op 4 Februari 1944, waren de Nederlandse vertegenwoordigers in de Combined Chiefs of Staff niet aanwezig, en, ondanks de verzoeken van de heer *Dijxhoorn,* ook niet uitgenodigd. Zowel de Minister-President als de Minister van Oorlog hebben hier generaal *Dijxhoorn* een verwijt van gemaakt. De commissie is evenwel van oordeel, dat een direct verwijt hierover aan

de heer *Dijxhoorn* niet gemaakt kan worden, omdat, zoals zij in het vorige hoofdstuk reeds zeide, hij in feite niet anders was dan een van de verbindingsschakels tussen de Nederlandse Regering en het hoogste operationele orgaan der geallieerden en geen zeggenschap had hij de beslissingen.

Door zelf op politieke gronden geen consequent standpunt in te nemen met betrekking tot de vraag waar het legerkorps zou worden getraind, heeft de Nederlandse Regering er naar het oordeel van de commissie toe medegewerkt, dat de Britse politieke opvatting kon zegevieren. Ofschoon de Nederlandse Regering een uitbreiding van de Engelse rol in het Oosten op verschillende gronden niet onwelgevallig behoefde te zijn, keurt de commissie deze passieve houding af, omdat de Regering zich hiermede vrijwillig plaatste in een positie van toeschouwer, terwijl het toch om directe Nederlandse belangen ging.

De beslissing van de Combined Chiefs of Staff van 4 Februari 1944 had geen definitief karakter, maar door de verwijzing naar op de Duitsers te veroveren materieel en door het uitstel van de beslissing over organisatie en formatie van het legerkorps is het in feite onmogelijk geworden het plan in zijn oorspronkelijke opzet te realiseren. Later zal blijken, dat men met veel minder genoegen heeft moeten nemen.

Wel is het resultaat van het plan geweest, dat in Maart 1944 contact met de Britse militaire autoriteiten opgenomen werd teneinde de training van Nederlandse troepen in Engeland voor te bereiden.

XI. EXPEDITIONNAIRE MACHT

§ 1. Voorbereidingen

Gelijk aan het slot van § 1 van het vorige hoofdstuk is vermeld, had de Ministeriële Commissie Oorlogvoering besloten, dat de door Z.K.H. Prins *Bernhard* met het War Office ingeleide stafbesprekingen over de vorming van Nederlandse troepen voor de strijd in het Oosten zouden worden voortgezet door generaal van *Voorst Evekink*. In verband hiermede schreef de toenmalige Minister van Oorlog, de heer *van Lidth de Jeude*, onder dagtekening van 20 April 1944 aan het hoofd van het bureau organisatie generale staf, de heer *van Voorst Evekink*, het volgende:

„Ik heb de eer U hierbij mede te deelen, dat op grond van gepleegd overleg met de Britsche autoriteiten thans in beginsel werd besloten de vorming van troepen voor deelneming aan den strijd in het Verre Oosten thans in dien zin voor te bereiden, dat de opleiding *aanvankelijk* in het Vereenigd Koninkrijk zal plaats vinden.

Ten behoeve van bedoelde voorbereiding zal nader overleg met de Britsche militaire autoriteiten moeten worden gepleegd, waarvoor ik U aanwijs.

Ik verzoek U daarbij de volgende punten in acht te nemen:

1. De sterkte der troepen zal in eersten aanleg beperkt dienen te blijven tot die van een legerkorps.

Nopens de organisatie van deze troepen zie ik, mede op grond van het door U te voeren overleg, een voorstel tegemoet.

2. Rekening kan worden gehouden met de mogelijkheid, dat in een later stadium de sterkte moet worden vergroot.

3. De voor de encadreering te bestemmen officieren en onderofficieren zullen zoo spoedig mogelijk na de bevrijding naar het Vereenigd Koninkrijk moeten worden gezonden, teneinde hen met behulp van Britsche instructeurs op hun taak voor te bereiden".

Het overleg, door de heer *van Voorst Evekink* met de Britse militaire autoriteiten gevoerd, leidde tot een schema voor de vorming van een eerste divisie van de expeditionnaire macht. Naar het oordeel van de Minister van Oorlog voldeed dit echter niet aan twee belangrijke, door de Regering gestelde eisen. Op de eerste plaats wilde de Minister, dat een gedeelte der strijdkrachten binnen zeer korte tijd gereed zou zijn. Een tijd van ca. 10 maanden, waartoe het schema van de heer *van Voorst Evekink* voor opleiding van een eerste divisie kwam, achtte de Minister onaanvaardbaar. De tweede eis was, dat de Nederlandse vrijwilligers, die zich aanmeldden voor de expeditionnaire macht, op korte termijn in werkelijke dienst moesten worden geroepen.

Volgens het schema van de heer *van Voorst Evekink* zou de opleiding van de troep eerst na 8 maanden kunnen aanvangen. De Minister wilde de kadergroep in vier maanden getraind hebben en de opleiding van het overige personeel diende aan te vangen uiterlijk vier maanden na de dag, waarop de eerste kadergroep naar Engeland was vertrokken.

De Minister heeft zich toen tot de hoofdverbindingsofficier, Zijne Koninklijke Hoogheid Prins *Bernhard*, gewend met het verzoek na te gaan of de Britse autoriteiten bereid waren op basis van het schema van de Minister de troepen op te leiden.

Het memorandum, door Z.K.H. Prins *Bernhard* toen overhandigd aan autoriteiten van het War Office, luidde als volgt:

„The Netherlands Government desires to ask the cooperation of the British Military authorities in order that as soon as possible after the liberation of the Kingdom in Europe troops at the strength of an army corps of 2 to 3 divisions may be formed for continuing the war against Japan.

That at least one of these divisions should be formed within the shortest possible time is considered to be of great importance.

In connection with the results of the consultation which has already taken place between British and Netherlands military

authorities, the Netherlands Government would greatly appreciate a reply to the following questions:

a. The approximate strength of a division intended for tropical warfare? In the consultation referred to a number of 40 000 was mentioned; this, however, seems exceptionally high. Knowledge of the strength is most important when making preparations. The strength will be referred to hereunder as x.

b. As soon as possible after the liberation — say D day — the Netherlands Government wishes to send the Dutch officers, reserve officers and NCO's required to form the cadre for a division of x men, to England where, with the assistence of British officers and NCO's, they could be made proficient for their task.

The officers speak and understand English. This also applies to a small number of the NCO's. The officers could perhaps assist in the training of the NCO's.

Would the British military authorities be able and prepared to make the British instructors available and other training facilities required for this training to organize the entire training for that purpose?

May it be assured that these Dutch officers and NCO's would be able, with the aid of British instructors, to train the Dutch troops, if they were needed for the immediate training of these troops on D plus 4 months?

c. The Netherlands Government intends to send to England gradually, commencing on about *D plus 2 months* these Dutch volunteers and conscripts who are intended for the formation of the first division, in order that they may undergo a preliminary physical and military training here under their own officers and NCO's — other than those referred to under *b.* — and that they may be restored to a healthy physical and mental condition.

Can the British military authorities give the desired cooperation in this matter, which would entail inter alia placing encadrements at their disposal?

d. If the last question under *b.* is answered in the affirmative it is intended that the proper training of the x men of the first division should commence on *D plus 4 months* with the assistance of the Dutch officers and NCO's referred to under *b.* and aided by a number of British officers and NCO's.

Would the British military authorities be able and be prepared to give the desired cooperation in this matter, which would entail inter alia the attachment of the necessary number of British officers and NCO's?

How long would this training after D plus 4 months have to last?"

De Britse generaal-majoor *G. S. Steele* zond de Nederlandse autoriteiten daarop op 6 Juli 1944 het volgende memorandum:

„1. I have now been into the implications of the proposals submitted by Prince *Bernhard* for the training of the first Dutch division when Holland is liberated.

2. The figure of 40 000 men covers the administrative „tail" as well as the fighting portion of the division itself, which latter amounts to about 20 000 men.

3. I agree in principle to your suggestion that British instructors be made available to train a cadre of instructors. The success of this scheme will depend largely on the Dutch officers and NCO's of this cadre being able to speak and understand English. It will be the responsibility of this cadre to train the remainder of the unit instructors. You will appreciate therefore that the time at which the training of the division can begin will depend on the time by which you can make these unit instructors available. If you can make them available by D plus 2½ months, they should be capable of training Dutch troops by D plus 4 months.

4. The necessary accommodation for the first Dutch division will be made available from D plus 2 months.

5. I agree that British liaison officers should be attached to each Dutch unit during the training of the division by the Dutch training cadre.

6. As regards the length of time required for training before the division is ready for operations, the timetable might work out roughly as follows:

a. D is 1 month after Holland is liberated.

b. D to D plus 4: Training of English speaking Dutch cadre by British instructors. Training of unit instructors by Dutch cadre.

c. D plus 4 to D plus 8: Training of division by Dutch unit instructors.

d. D plus 8 to D plus 9: Move to Eastern theatre of operations.

e. D plus 9 to D plus 13: Jungle training and acclimatization.

7. In order that the necessary details can be worked out between the Dutch military Authorities and the War Office, I would be glad if you would nominate your representative and instruct him to approach the Director of Military Training at the War Office, for further discussions".

De Minister van Oorlog deelde de heer *van Voorst Evekink* bij brief van 31 Juli 1944, Afd. I. nr. 1761, P Geheim, het volgende mede:

„Ik heb de eer U mede te deelen, dat ik als gevolg van het door Z.K.H. Prins *Bernhard* ingeleide overleg met de betreffende autoriteiten van het War Office volledige overeenstemming heb bereikt over de groote lijnen, volgens welke de eerste divisie der Expeditionnaire Macht kan worden gevormd en welke zijn neergelegd in de volgende punten, genummerd 1 t/m 6.

1. De divisies van de Expeditionnaire Macht zullen worden georganiseerd overeenkomstig de organisatie van een Britsche „Light Division". Het vechtend gedeelte van een dergelijke divisie telt ongeveer 20 000 man. Voor dit gedeelte behoort de Britsche organisatie geheel te worden gevolgd. De punten 2 t/m 6 hebben betrekking op het vechtend gedeelte van een eerste divisie.

2. De „Director of Staff Duties" heeft voor de opleiding een tijdtafel voorgesteld, welke ongeveer als volgt kan verloopen en waarin *D* 1 maand na de bevrijding van Nederland is.

D tot D plus 4 mnd.: Opleiding van Engelschsprekend kader door Britsche instructeurs. Opleiding van „unit instructors" door Nederlandsch kader.

D plus 4 tot D plus 8: Opleiding van de divisie door Nederlandsche „unit instructors".

D plus 8 tot D plus 9: Verplaatsing naar het Oostelijk operatietooneel.

D plus 9 tot D plus 13: Acclimatiseering en „jungle training".

3. De periode D tot D plus 4 is onder te verdeelen in 2 phasen. In de eerste phase van 2½ maand zal een groep Engelschsprekende officieren en onder-officieren door Britsche instructeurs worden opgeleid. De sterkte van deze groep moet ongeveer 10 % van de totale kadersterkte der divisie bedragen. Indien echter een grootere groep Engelschsprekend kader kan worden gezonden, kan ook daarvan de opleiding worden geregeld.

In de tweede phase van D plus 2½ tot D plus 4 leidt het personeel van de eerste groep dat der tweede groep op. Deze tweede groep bestaat uit het overige kader der divisie, dat zooveel mogelijk Engelschsprekend moet zijn.

Advies van Britsche instructeurs bij de opleiding der tweede groep zal kunnen worden verkregen, hoewel het eigenlijke onderricht zal geschieden door de eerste groep. Nederlandsche officieren zullen de onderofficieren der beide groepen zooveel mogelijk moeten helpen.

4. Gedurende de periode D plus 4 tot D plus 8 zullen Britsche liaison officieren bij de onderdeelen worden ingedeeld als adviseurs. Indeeling van Britsche instructeurs is in beginsel mogelijk; de verantwoordelijkheid voor de opleiding blijft echter bij de Nederlandsche commandanten.

5. Van D plus 2 mnd. af zal accommodatie voor het personeel der divisie beschikbaar worden gesteld.

Ook gedurende deze periode kunnen Britsche liaison-officers worden aangewezen.

Het ongeoefende personeel der divisie kan gedurende de periode D plus 2 tot D plus 4 geleidelijk naar Engeland worden overgebracht om voorbereid te worden voor de eigenlijke opleiding.

Ook de „unit instructors" van de in punt 3 bedoelde tweede groep zullen eenigen tijd vóór den aanvang hunner opleiding naar Engeland kunnen gaan.

6. Het is gewenscht, dat de opleiding zooveel mogelijk volgens Engelsche methoden geschiedt. Ik acht het niet noodig, dat *al* de daarop betrekking hebbende voorschriften en aanwijzingen tevoren zijn vertaald.

Op voor den troep bestemde platen en schema's kunnen de Nederlandsche benamingen worden bijgeschreven of gedrukt.

Voordat de opleidingen aanvangen, dienen de meest voorkomende Engelsche militaire benamingen te worden verstrekt en geleerd. Engelsche instructiefilms kunnen van Nederlandsche teksten worden voorzien.

7. Ik noodig U thans uit om op de basis van het gestelde in vorenstaande punten verder overleg te plegen en te doen plegen met den „Director of Staff Duties" en den „Director of Training" en een en ander verder in details uit te werken. Genoemde Britsche autoriteiten zijn mijnerzijds onderricht.

In Uw verder overleg gelieve U tevens te betrekken de opleiding van het niet-vechtend gedeelte der divisie.

8. Zoodra mogelijk zal ik van U vernemen hoeveel officieren en onderofficieren van verschillende wapens en diensten t.z.t. tenminste bij de eerste kadergroep moeten worden ingedeeld en hoe de indeeling van de tweede kadergroep behoort te zijn."

De heer *van Voorst Evekink* is toen overeenkomstig deze instructies zijn werkzaamheden begonnen.

§ 2. Uitvoering der plannen

64876 *(Vollema)*

64904 *(Vollema)*

De toenmalige kapitein *G. Vollema* is, naar hij verklaarde, van het bureau organisatie generale staf overgegaan naar het bureau expeditionnaire macht, toen dit in 1944 aan het werk ging. Bij dit bureau werd hij hoofd van de afdeling opleidingen. Zijn werkzaamheden bestonden in het allereerste begin echter uit die van liaisonofficier bij het Engelse War Office.

Toen de recruten in Engeland kwamen, ving hij zijn functie als hoofd van het bureau opleidingen aan; de taak van dit bureau was om de recruten, die in Engeland aankwamen, in groepjes te verdelen en hen zo snel mogelijk naar de verschillende scholen te zenden. Dat was in de tijd, toen Zuid-Nederland was bevrijd. Toen is men begonnen met de opleiding van de z.g. pre-intake-mensen. Dat waren zij, die in Engeland aankwamen en werden aangenomen voor officiersopleiding, vóórdat het grote plan werd uitgevoerd. Vandaar dat het genoemd werd pre-D-Day-intake, want „D-day" was de dag, dat het plan van de expeditionnaire macht, waarvoor men de zich in krijgsgevangenschap bevindende officieren en onderofficieren nodig had, zou gaan draaien.

64883 *(Vollema)*

64885 *(Vollema)*

De heer *Vollema* meent, dat er een vertraging van twee maanden is ontstaan; 1 Augustus is D-day geworden. Van 1 Augustus 1945 af heeft de opleiding van het Engelssprekend kader door Britse instructeurs plaats gevonden. Wel kwamen vóór 1 Augustus 1945 telkens mensen in Engeland aan. Dit was de opleiding van pre-intake. Dat waren dus allen mensen, die voor officier of voor onderofficier werden opgeleid. Dit waren ongeveer 200 tot 300 jonge mannen. Ze werden naar Brentwood gestuurd, waar zij een „primary training" kregen en werden getest. Als zij geschikt waren voor officier, gingen zij naar officiersscholen. Waren zij niet geschikt voor officier, dan gingen zij naar onderofficiersscholen, als zij tenminste geschikt waren voor onderofficiersopleiding. Waren zij daarvoor ook niet geschikt, dan gingen zij naar een opleiding voor specialist.

64886 *(Vollema)*
64887 *(Vollema)*

Vóór 1 Augustus 1945 zijn dus opgeleid tussen 200 tot 300 jonge mensen. Dezen werden aangetrokken uit het bevrijde Zuiden van Nederland en uit de line-crossers, die van het Noorden naar het Zuiden kwamen. Dit geschiedde door het bureau, dat te Eindhoven bestond. De recrutering ging in een behoorlijk snel tempo.

64888 *(Vollema)*
64890 *(Vollema)*
64896 *(Vollema)*

Er zijn tussen Mei en 1 Augustus 1945 bij de recrutering wel grote moeilijkheden geweest. Dit hing voornamelijk hierop, dat de kampen, de staven van de kampen en ook het kader zelf via recruteringsbureaux moesten worden gerecruteerd. Dit klopte niet. Over de oorzaak hiervan kan de heer *Vollema* alleen zeggen, dat het kwam, doordat Nederland na de bevrijding niet zo snel werkte als normaal. Er zullen zeer waarschijnlijk ook wel andere factoren zijn geweest.

64913 *(Vollema)*

Het bureau expeditionnaire macht had de taak om volgens het grote plan officieren en onderofficieren te doen opleiden voor de functies, die volgens dat plan nodig waren. Een kapitein van de artillerie kreeg b.v. een functie van afdelingscommandant. Deze kapitein dus, die in krijgsgevangenschap was geweest, moest b.v. cursus A en B volgen en cursus C en D. De bedoeling was om de beroeps- of reserve-officieren, alsmede de onderofficieren zo gauw mogelijk weer „up to date" te krijgen, om een functie bij de eerste of tweede divisie van de expeditionnaire macht te kunnen vervullen. De bedoeling van de expeditionnaire macht was om zo gauw mogelijk te helpen Indië te bevrijden. Het grootste gedeelte van de opgeleiden is volgens de heer *Vollema* in Indië aangekomen.

64917 *(Vollema)*

64923 *(Vollema)*

Naar het oordeel van de heer *Vollema* was de stemming en het moreel van de expeditionnaire macht uitstekend. Men had wel wat aanmerkingen, dat de cursussen niet snel genoeg op elkaar volgden. Hij heeft zelf dikwijls met generaal *van Voorst Evekink* tochten door Engeland gemaakt en men kan in diens rapporten ook lezen, dat er natuurlijk nogal eens bezwaren waren, b.v. dat de officieren wel eens moesten wachten, tot er een volgende cursus afkwam. Dit kwam, omdat de Engelsen ook moeilijkheden hadden, want de oorlog was sneller afgelopen dan zij hadden gepland. Dus er waren veel meer plaatsen voor Engelsen nodig dan men tevoren had voorzien en de Nederlandse recrutering liep niet helemaal volgens plan. Het gebeurde

64935 *(Vollema)* inderdaad wel eens, dat officieren en onderofficieren wat langer zaten in het kamp Wolverhampton.

De heer *Vollema* was er van overtuigd, dat het contact van Londen met de jongens van de pre-intake bij de verschillende onderdelen niet goed genoeg was, ook al weer, omdat er niet voldoende officieren beschikbaar waren voor die taak. Ook bij het grote plan van de expeditionnaire macht kwam men nooit aan het juiste getal van het plan toe. Er werden altijd te weinig officieren en onderofficieren uit Nederland uitgezonden. Dus iedere officier en onderofficier, die kon worden opgeleid, werd er met de haren bij gesleept om in het plan voor Indië mee te doen. Er is wel eens een beetje minder de nadruk gevallen op de functies van liaison-officieren bij de verschillende scholen.

65954 *(Vollema)* Als men vraagt, hoe het bureau expeditionnaire macht heeft gewerkt? dan zou de heer *Vollema* willen zeggen, dat generaal *van Voorst Evekink* en generaal *Sas* het uiterste hebben gedaan om het plan van de encadrering van de divisies in Engeland te doen slagen en dat het ook aan hen is te danken, dat het inderdaad is geslaagd.

64514 *(de Feyter)* De heer *J. W. de Feyter* heeft verklaard in Januari 1945 bij het bureau expeditionnaire macht te zijn gekomen. Hij werd daar commandant van het troependetachement en later, toen het bureau E.M. werd opgeheven en omgezet in Netherlands Forces in the United Kingdom, commandant hoofdkwartier.

64531 *(de Feyter)* Toen hij bij dit bureau kwam, was het nog vrijwel in staat van oprichting. De heer *de Feyter* geloofde, dat hij de 18de of 19de officier

64533 *(de Feyter)* was. Oorspronkelijk waren daar uitsluitend officieren. De heer *de Feyter* had de indruk, dat men op papier reeds vrij ver was met de organisatie. De richtlijnen waren bekend. Aan de organisatie heeft hij, wat betreft de vertaalwerkzaamheden, het ontwerpen en drukken van voorschriften, zelf medegewerkt. De opbouw van de divisies moest op papier worden gezet. Met de weinige mensen, die er waren, was dit een ontzettend werk. Er is in die tijd enorm hard gewerkt. Het bureau was meer dan onderbezet. Dit had een ongunstige in-

64535 *(de Feyter)* vloed op de werkzaamheden. Naar het oordeel van de heer *de Feyter*

64549 *(de Feyter)* was het mogelijk geweest dit bureau een betere bezetting te geven. Het ware, naar de mening van de heer *de Feyter,* beter geweest, wanneer men zeer spoedig een paar divisies had gereed gehad voor Indië. Dit had gekund, wanneer de groep militairen, die tijdens de oorlog in Engeland was, was samengevoegd met de mannen, die van de diverse delen van de wereld in Engeland waren bijeengekomen, en men hen allen had gebruikt als raamwerk. Dit was volgens hem beter geweest dan een brigade, die in de geallieerde legers niets had te betekenen. In het raamwerk hadden de troepen gepast; nu moest eerst begonnen worden met de opleiding van het kader. Deze opleiding is begonnen, zodra de bevrijding van het Zuiden een feit was

64551 *(de Feyter)* geworden. Zo gauw men van Eindhoven uit mensen kon krijgen, heeft men dezen direct naar de Engelse scholen gestuurd. In hoofdzaak waren dit mensen met middelbare opleiding: H.B.S.-ers, gymnasiasten, enz. Het kader werd door de Engelsen getraind. De heer *de Feyter* was belast met de ontvangst van deze jongens. Hij had transport-officieren, die regelmatig naar Eindhoven gingen en die de mensen via Ostende naar Engeland brachten. Dit waren groepen van 60, 80, soms 100 jongens. Deze groepen kwamen eens in de week, soms eens in de veertien dagen, aan. De recruten werden direct gekleed en van Engelse papieren voorzien en na drie dagen gingen zij naar de P.T.C.'s, voor de eerste opleiding (primary training courses).

64554 *(de Feyter)* De heer *de Feyter* had de indruk, dat, nadat de Zuidelijke provincies waren bevrijd, de kaderopleiding in een zeer vlug tempo is begonnen. Dit was toe te schrijven aan het geweldige enthousiasme van de jongens. De resultaten van de opleiding waren ook fantastisch en zodanig, dat de Engelsen er paf van stonden. De Engelsen hadden het systeem van competition — een systeem, waarbij telkens

64556 *(de Feyter)* wordt gezocht naar de beste militaire eigenschappen via een puntenwaardering —, waarbij de Nederlanders altijd verreweg de beste punten hadden. Officiersopleiding was eerst mogelijk na de P.T.C., omdat eerst uit de primary training moest blijken of de mensen de kwaliteiten hadden voor officiers- of kaderopleiding.

64566 *(de Feyter)* Mensen, die een goede puntenlijst hadden, werden opgeleid voor officier of onderofficier. Zij kwamen dan bij Engelse legeronderdelen.

64568 *(de Feyter)* De Nederlanders werden in een apart stuk van de Engelse kampen ondergebracht. Zij stonden echter onder Engels commando. De heer

64574 *(de Feyter)* *de Feyter* had er geen notie van, hoeveel kampen er in Engeland ongeveer waren; het waren er in ieder geval erg veel. In ieder kamp had men een Nederlandse verbindingsofficier, die buiten de training stond, maar belast was met de geestelijke, morele en materiële zorg van de troep. Het was van belang, dat er altijd een Nederlandse officier aanwezig was, die dominé's en R.K. geestelijken rondleidde, zorgde voor de cantine, enz. enz. Deze verbindingsofficier had enerzijds contact met de commandant van het kamp en anderzijds met

de Nederlandse autoriteiten. Zelf is de heer *de Feyter* ook verbindingsofficier geweest. Omdat hij zelf de Engelse training had meegemaakt, werd hij verbonden aan de officierenafdeling. Hij zorgde

64593 *(de Feyter)* toen voor 150 officieren.

Naar aanleiding van de zin uit het rapport van generaal *van Voorst Evekink* van 1 November 1945:

> „Zooals in mijn vorig maandrapport op verschillende plaatsen reeds is naar voren gekomen, hebben stemming en moreel van het personeel van de voormalige expeditionnaire macht geleden na Uwer Excellentie's bekendmaking, dat de te vormen groote eenheden niet meer zullen worden bestemd voor Nederlandsch-Indië",

zeide de heer *de Feyter,* dat het algemeen verlangen van de vrijwilligers was, zo gauw mogelijk naar Indië te gaan. Men voelde dat in Indië nog een taak lag, nu in Europa de oorlog was afgelopen. Men kon de jongens niet méér demoraliseren dan door hun duidelijk te maken, dat zij niet naar Indië zouden gaan. Er zijn verschillende richtlijnen gekomen, waarin stond dat de opleiding niet alleen voor Indië was bestemd, maar dat ook in Nederland kader nodig was. Er is zelfs een tijdlang sprake van geweest, dat men een divisie naar Duitsland zou moeten sturen. Dit werd in de dagorders bekend gemaakt en veroorzaakte een geweldige desillusie bij de jongens, die per se naar Indië wilden met de expeditionnaire macht, waarvoor zij zich hadden gemeld.

Op de vraag, of het dan niet van het begin af aan heeft vastgestaan, dat de expeditionnaire macht voor Indië was bestemd, antwoordde de heer *de Feyter,* dat er later door de generale staf of de Minister van Oorlog wijzigingen zijn gebracht in de bestemming en

64601 *(de Feyter)* dat dit geen goed heeft gedaan aan het moreel van de troep.

De naam expeditionnaire macht is ongeveer Juli 1945 gewijzigd in Netherlands forces in the United Kingdom. Er waren ontzettend veel verschillende Nederlandse troepen in Engeland, waardoor de vreemde toestand ontstond, dat er geen algemeen commando was. Generaal *van Voorst Evekink* werd commandant van de Nederlandse

61453 *(van Voorst Evekink)* troepen.

De heer *D. van Voorst Evekink* heeft verklaard, dat de taak van

61455 *(van Voorst Evekink)* het bureau Organisatie Generale Staf (O.G.S.) is aangevuld door het te belasten met de vorming van een expeditionnaire macht. Het heeft heel lang geduurd, voordat de Regering ten aanzien van de expeditionnaire macht een beslissing nam, waarop men kon werken. Waarom dit zo lang duurde, kon de heer *van Voorst Evekink* niet zeggen, misschien jhr. *van Lidth de Jeude* wel. De opdracht tot het voorbereiden van het vormen van een expeditionnaire macht is aan het bureau O.G.S. gegeven bij brief van 27 Mei 1943 en de beslissing,

61459 *(van Voorst Evekink)* dat het kon gebeuren, is van 20 April 1944, dus bijna een jaar later.

De voorbereiding voor de expeditionnaire macht is dus pas begonnen na de brief van 20 April 1944, toen de beslissing kwam, dat de training in Engeland zou plaats vinden. Op 1 Mei 1944 is vervolgens het overleg met het War Office begonnen. Dit overleg heeft goede resultaten gehad; men kreeg goede verbindingen en alle hulp, die men wilde hebben, maar het scheen, dat de Minister er niet mee ingenomen was, omdat hij de Britse trainingsmethode te lang vond. Hij wilde deze sneller doen geschieden en achter de rug van de heer *van Voorst Evekink* om heeft hij de Prins en de heer *Kruls* naar het War Office gestuurd. Tenslotte is als gevolg van de bespreking door de Prins een sneller schema uit de bus gekomen.

61461 *(van Voorst Evekink)* Toen het op daadwerkelijke opleiding aankwam, hebben de Engelsen echter hun eigen schema gevolgd. De heer *van Voorst Evekink* had het opleidingsschema niet zelf bedacht; het was het uit ervaring gegroeide schema van de Amerikanen en de Engelsen. Hij kon zich niet voorstellen, dat de Minister er aan kon denken, dat de Nederlanders het sneller konden dan de Engelsen, die in dit opzicht alle kinderziekten hadden meegemaakt en nu op het gevechtsveld met de beste

61464 *(van Voorst Evekink)* resultaten uit de bus kwamen. Tenslotte is het neergekomen op de opleiding van het kader in Britse trainingscentra. Men zou beginnen met een legerkorps van twee divisies en dan verder zien. Er zijn inderdaad twee divisies naar Indië gegaan: de 7-December-divisie en de divisie-*Baay*.

Toen in September 1944 een gedeelte van Nederland was bevrijd, is niet onmiddellijk begonnen met de opleiding van adspirant-officieren. Het was koren op de molen van de heer *van Voorst Evekink* te ervaren, dat het tijdschema van Minister *van Lidth de Jeude,* zoals de heer *van Voorst Evekink* gewaarschuwd had, veel te snel was. De opleiding zou volgens het ministeriële tijdschema beginnen met 30 dagen na de volledige bevrijding van Nederland. De heer *van Voorst Evekink* heeft gezegd: dat kan niet! De Minister heeft het toen veranderd in 60 dagen. In September 1944 is Brabant bevrijd. De eerste recruten zijn in Januari 1945 overgekomen, een kleine vijf maanden later!

61488 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* is later commandant van de Nederlandse troepen in Engeland geworden. Met medewerking van de Engelsen is de opleiding, naar de mening van de heer *van Voorst Evekink,* een groot succes geworden. Hij had niets dan lof voor de Nederlandse soldaat, zoals deze zich toen gedragen heeft. Bij de opleiding werden aanvankelijk tolken gebruikt. Nadat de heer *van Voorst Evekink* dat een keer bijgewoond en gezien had, hoe vertragend dat werkte en hoe het alle „pit" van de opleiding vernielde, heeft hij de tolken teruggestuurd en tot de soldaten gezegd: „Je ziet maar, dat je er achter komt!" In „no time" hebben zij het Engels opgepikt. De Nederlandse militairen werden, als het kleine aantallen waren, met de Engelse recruten gezamenlijk opgeleid. Als het om grotere aantallen ging, werden Nederlandse klassen gevormd onder Britse instructeurs en kader. Het waren de normale Britse scholen en trainingscentra. Aan tropenopleiding placht in de Britse trainingscentra geen bijzondere aandacht te worden gewijd.

61491 *(van Voorst Evekink)*

61496 *(van Voorst Evekink)*

Wanneer de eerste troepen zijn weggegaan, wist de heer *van Voorst Evekink* niet. Hij leverde alleen het kader af. De troep is tenslotte in Nederland opgeleid en de divisiën zijn daar gevormd en vandaar naar Nederlandsch-Indië vertrokken. In het begin hokte de overkomst uit Nederland wel eens; het ging met pijn. In het algemeen kon men zeggen, dat men hen goed over heeft gekregen. Het lag wel eens aan de gevechtsomstandigheden op het continent in de eerste periode. S.H.A.E.F. moest altijd toestemming geven, dat mensen mochten overkomen, en die toestemming hield men wel eens aan. De heer *van Voorst Evekink* heeft dikwijls officieren van zijn hoofdkwartier er heen moeten sturen, teneinde te verkrijgen, dat de zaak kon opschieten. Over het algemeen is dat allemaal goed op zijn benen terecht gekomen. De recruten kwamen te Harwich aan. De heer *van Voorst Evekink* ging er met een aantal officieren van zijn hoofdkwartier naar toe om hen te verwelkomen en dan gingen zij direct door naar het kamp te Wolverhampton. Dit is allemaal voortreffelijk gelopen.

61498 *(van Voorst Evekink)*

61499 *(van Voorst Evekink)*

De selectie voor de verschillende diensten had in Nederland moeten gebeuren; dit is nagelaten. Toen heeft de heer *van Voorst Evekink* van zijn hoofdkwartier een selectie-team naar Wolverhampton gestuurd om uit te zoeken, voor welke diensten de nieuw aangekomenen moesten worden bestemd. En is een berg werk verzet. Zijn werkzaamheden als commandant van de Nederlandse troepen in Engeland hebben tot 1 Januari 1947 geduurd.

61500 *(van Voorst Evekink)*

De heer *van Voorst Evekink* geloofde, dat het overzenden van de jongens uit Nederland zo snel mogelijk is gegaan als onder de gegeven omstandigheden mogelijk was. Hij had geen enkel aangrijpingspunt om te veronderstellen, dat het vlugger had kunnen gaan. In het begin waren de omstandigheden in het bevrijde gebied uitermate moeilijk. Met heel hard werken en geassisteerd door een buitengewoon goede staf — wijlen de heer *Sas,* een officier van buitengewone kwaliteit, niet te vergeten — is alles verlopen tot ieders tevredenheid, zowel van de legerleiding in Nederland als van de Engelsen.

69199 *(Calmeyer)*

De voormalige chef van het kabinet van de Minister van Oorlog, luitenant-generaal b.d. *M. R. H. Calmeyer,* deelde over de expeditionnaire macht het volgende mede.

De gewijzigde omstandigheden van half Augustus 1945 brachten ook een grote wijziging mede in het project voor de expeditionnaire macht. Het aanvankelijke project was de vorming van twee, misschien drie divisies, die in de strijd in Oost-Azië zouden worden ingezet. Eerst zou het kader voor die divisies worden bijeengebracht en naar Engeland worden vervoerd. Daarvan zou in de eerste plaats het z.g. kernkader een grondige scholing in Engeland ondergaan, daarna zou de rest van het kader een scholing krijgen en tenslotte zouden dan de manschappen er bij komen, waarbij men aanvankelijk dus rekende met oorlogsvrijwilligers. Het kernkader van de eerste divisie, waarin zich ook vrij veel beroepsofficieren en andere officieren bevonden, is in Juni en Juli 1945 in Nederland verzameld en daarna naar Engeland overgebracht. De opleiding in Engeland is omstreeks 5 Augustus 1945 begonnen, terwijl begin November een aanvang is gemaakt met de herscholing van het overige kader van de eerste divisie. De manschappen zouden volgen; er waren reeds kampen in Ierland voorbereid, waar eerst de eerste en later de tweede divisie zou worden opgeleid. Men rekende 20 Juli 1946, dus een jaar, nadat het kernkader was overgebracht, met de opleiding van de eerste divisie zo ver te zijn, dat deze naar het Verre Oosten zou kunnen worden overgebracht, waar de divisie dan nog vier maanden training zou krijgen. Door de capitulatie van Japan veranderde dit beeld echter geheel en al. Spoedig kwamen er aanwijzingen, dat, nu de oorlog was geëindigd, men van Engelse zijde op de uitzending van de manschappen voor de divisie geen prijs meer stelde. Dit wist de heer *Calmeyer,* omdat het hoofd van de Britse Missie hem dit toen heeft medegedeeld.

69200 *(Calmeyer)* Aanvankelijk, toen de eerste berichten kwamen en het hoofd van de Britse Missie liet doorschemeren, dat hij wel dacht, dat men in Engeland, nu de omstandigheden zo waren veranderd, niet meer welwillend zou staan tegenover de uitzending van deze grote aantallen oorlogsvrijwilligers, plaatste dat de Nederlanders voor grote moeilijkheden, omdat zij er hier uiteraard met de legering niet op hadden gerekend en ook niet hadden kunnen rekenen. Zoals men weet, waren de kazernes e.d. in deplorabele toestand, zodat men voor grote moeilijkheden stond om het mogelijk te maken deze opleiding in Nederland te doen plaats hebben. Men heeft zich toen met het denkbeeld vertrouwd gemaakt en het is tenslotte toch gelukt.

69201 *(Calmeyer)* De gehele opleiding van de manschappen moest in Nederland plaats hebben. De kazernes moesten zo goed en zo kwaad als het ging weer in orde worden gemaakt. De legering van deze eerste troepen heeft

69202 *(Calmeyer)* dan ook zeer veel te wensen overgelaten. De Engelse Regering heeft zich bereid verklaard om toch met de opleiding van het kader in Engeland door te gaan; dit is geschied. Na de opleiding is het kader naar Nederland gekomen.

Om verschillende redenen is men er toe gekomen dienstplichtigen in plaats van oorlogsvrijwilligers te gebruiken. In de eerste plaats was door het inmiddels intreden van de vredestoestand de drang om als oorlogsvrijwilliger te gaan, aanmerkelijk afgenomen. Bovendien waren degenen, bij wie die drang wel aanwezig was, reeds in de oorlogsvrijwilligersbataljons naar Indië gegaan. Een zo groot aantal, dat men nog een divisie van 20 000 man zou kunnen vormen, was zeer vermoedelijk niet meer aanwezig, ook al door de gelukkige omstandigheid, dat tal van jongelieden, die zich in het eerste begin als oorlogsvrijwilligers hadden opgegeven, ondertussen weer betrekkingen hadden gekregen, zodat men niet meer uit deze grote massa kon putten. Anderen weer hadden zich speciaal voor de luchtstrijdkrachten of voor mariniers opgegeven, zodat men, nadat al deze bataljons reeds gevormd waren, wel zag, dat het niet mogelijk zou zijn om ook nog de divisies uit oorlogsvrijwilligers te vormen. Daarbij kwam, dat men op deze wijze weer kon overschakelen op de normale wijze van legervorming en daarbij tevens de grondslag kon leggen voor de opbouw van het Nederlandse leger, zodat het uit dien hoofde dan ook voordelen bood om weer van het oorlogsvrijwilligersstelsel te gaan naar het normale dienstplichtstelsel.

69205 *(Calmeyer)* In Augustus 1945 veranderde de doelstelling voor de expeditionnaire macht en voor het kader, omdat men deze dus niet meer nodig had voor het oorspronkelijke doel, de strijd tegen Japan; tevens omdat men de situatie in Nederlandsch-Indië eerst niet zo zag, dat daar divisies nodig zouden zijn. Daartegenover kwam toen naar voren het deelnemen aan de bezetting van Duitsland, zodat aanvankelijk het besluit is genomen om de eerste divisie daaraan te laten deelnemen. Dit heeft grote teleurstelling verwekt bij het kader, dat in Engeland in opleiding was.

69220 *(Calmeyer)* Over het materieelbeleid zeide de heer *Calmeyer,* dat uiteraard het verkrijgen van materieel voor deze troepen een bijzonder grote moeilijkheid was. Hierbij mag hij wel zeggen, dat Minister *Meynen* zich buitengewoon veel moeite voor deze aangelegenheid heeft gegeven en dat men verder hulp van Engeland heeft gekregen, zonder welke hulp het ons onmogelijk zou zijn geweest om in deze periode — waarin wij zelf absoluut niets hadden en ook geen gelegenheid hadden om iets te maken — troepen op de been te brengen. Het oefenmateriaal voor de in Nederland te oefenen troepen is verkregen door overname van het materieel van een gedemobiliseerde Canadese divisie. Het materieel was voor een belangrijk deel niet in bruikbare staat, want de Canadese troepen hadden bij hun demobilisatie hun materiaal op meestal zeer weinig zorgvuldige wijze in dumps neergesmeten, zodat dit materieel gerevideerd moest worden. Daarvoor zijn de Artillerie-Inrichtingen toen weer in bedrijf gesteld. Dit hoorde tot de taak van de kwartiermeester-generaal.

Het oorlogsmaterieel is van Engeland verkregen, ten dele voor de in deze eerste periode naar Indië gezonden bataljons, die nog onder „mutual aid" vielen. Die hulpverlening werkte voor de troepen, die naar Indië gingen, nog iets langer door dan voor de Nederlandse troepen. Aanvankelijk zijn ook onderdelen naar Engeland gezonden, daar uitgerust en naar Indië doorgezonden. Tenslotte is het materieel voor de eerste divisie en in een later stadium ook voor de tweede divisie op gunstige voorwaarden overgenomen van het Britse War Office.

64673 *(Furstner)* De heer *Furstner* wist niet, hoe het kwam, dat, ofschoon op 6 October 1942 het memorandum van de heer *Termijtelen* werd vastgesteld, waarin werd aangedrongen op de vorming van een expeditionnaire macht, eerst in de eerste helft van 1944 een bureau expeditionnaire macht is opgericht. Men moet dat aan de heren van de landmacht vragen. Men heeft zich in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering altijd afgevraagd, waarom het niet eerder gebeurde. Van de mariniers waren er reeds in 1943 officieren in het kamp

Le Jeune. Voor de landmacht is het blijkbaar niet gelukt. De landmacht wilde in Engeland opleiden; marine voelde meer voor Amerika. Er waren ook Amerikaanse kampen in Engeland, zoals de opleiding van mariniers bij Glasgow. Marine is werkelijk ook geholpen door de Amerikaanse „push", welke overal achterheen zat.

64676 *(Furstner)* Wat de oorzaak is, dat het anderhalf jaar geduurd heeft voor het bureau expeditionnaire macht er was, kon de heer *Furstner* dus niet zeggen. Hij weet alleen, dat er in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering herhaaldelijk op is aangedrongen bij de Minister van Oorlog,

64678 *(Furstner)* toentertijd Minister *van Lidth de Jeude*. Dat deze Minister de zaak heeft opgehouden kan de heer *Furstner* ook weer niet zeggen. Er waren werkelijk ook wel bezwaren. Het ging niet allemaal even eenvoudig. Men moest hiervoor instructeurs hebben, die goed waren

64679 *(Furstner)* opgeleid en verder wapens en uitrusting, alvorens men kon beginnen.

Over de kwestie, of de expeditionnaire macht niet een zodanig belangrijke aangelegenheid was, dat men de Prinses Irene-Brigade iets had kunnen verzwakken om personeel beschikbaar te kunnen stellen, durfde de heer *Furstner* geen oordeel te vellen. De Prinses Irene-Brigade was reeds zo zwak.

67202 *(van Lidth de Jeude)* Oud-Minister *van Lidth de Jeude* heeft medegedeeld, dat men bij de plannen voor de verdediging van Nederland en Nederlandsch-Indië zeer afhankelijk was van de medewerking van de Britse legerautoriteiten, daar deze moesten zorgen voor bewapening, uitrusting, enz. In een latere periode werd een schema opgesteld, waarin werd geraamd, hoeveel manschappen nodig zouden zijn voor de verschillende onderdelen, waarbij moest worden gezorgd, dat enerzijds voldoende krachten beschikbaar zouden komen, doch anderzijds rekening moest worden gehouden met de werkzaamheden, welke voor de wederopbouw hier te lande moesten worden verricht. Aan de Britse legerautoriteiten werd een overzicht voorgelegd van wat men meende nodig te hebben. Wanneer dit overzicht — establishment — door hen werd goedgekeurd, betekende dit, dat de Nederlanders op de nodige medewerking konden rekenen voor opleiding, uitrusting en dergelijke. Dit betrof een aantal van 180 000 man in totaal, waarvan 60 000 man voor de landmacht, bestemd voor de strijd in het Verre Oosten. Verder waren daarin ook begrepen de krachten, benodigd voor de luchtmacht en de marine. Men stelde een lijst op van de nodig geoordeelde aantallen, maar deze waren toen in de verste verte nog niet beschikbaar. Men was dus aangewezen op recrutering hier te lande na de bevrijding, hetgeen ook onmiddellijk is geschied, in Noordbrabant in 1944. Men had daar voldoende overschot om over een betekenend aantal te kunnen beschikken.

De moeilijkheid deed zich voor, dat bij het opmaken van de plannen er van was uitgegaan, dat Nederland in zijn geheel zou worden bevrijd. Het geval wilde echter, dat dit in twee phasen is geschied. Reeds dadelijk rees toen de vraag, of de Engelsen, die nog volop in de aanval waren, het moment, waarop het Zuiden was bevrijd, moesten beschouwen als het moment, waarop zij daadwerkelijke medewerking hadden toegezegd. Zij wilden wel doen wat zij konden, maar dit was nog niet het moment van de algehele bevrijding, waarop volgens hen gerekend was. Dit schiep een grote moeilijkheid, omdat de krachten wèl beschikbaar waren, maar men in Nederland er niet op ingericht was om hen op te leiden, te huisvesten en uit te rusten. Bovendien moesten degenen, die bestemd waren voor het Verre Oosten, nog een tropische vooropleiding krijgen. Het plan was, dat dit in Engeland of Amerika zou geschieden. Men had toen reeds dadelijk de moeilijkheid van het transport, hetgeen tot gevolg had, dat de zaak in de eerste tijd zeer stroef verliep. Later zijn wel troepen in Engeland opgeleid, maar toen het Zuiden was bevrijd en het Noorden nog was bezet, is de oorspronkelijke opzet niet tot zijn recht gekomen.

67203 *(van Lidth de Jeude)* In het Zuiden waren op verschillende plaatsen recruteringsbureaux, waar zich oorlogsvrijwilligers konden opgeven, hetgeen ook in groten getale geschiedde. Dezen zijn tenslotte niet tot hun recht gekomen, daar men toen van hun diensten geen gebruik kon maken. Later is men toch tot het oproepen van lichtingen overgegaan. Degenen, die zich als oorlogsvrijwilligers hadden opgegeven, hadden intussen andere bezigheden gevonden, waardoor hun aantal sterk was teruggelopen. In het begin, toen alleen het Zuiden nog was bevrijd, was het aantal oorlogsvrijwilligers zó groot, dat men een teveel had. Het Zuiden moest natuurlijk voldoende werkkrachten behouden voor de wederopbouw. Het aantal oorlogsvrijwilligers is toen beperkt tot 2/5 van het totaal benodigde aantal, ongeveer in de verhouding van het aantal inwoners van Noordbrabant, Zeeland en Limburg tot de totale bevolking.

67263 *(van Lidth de Jeude)* Toen uitgemaakt was, dat de opleiding in Engeland zou geschieden, hield de taak van het bureau expeditionnaire macht hoofdzakelijk in: overleg met de Engelse legerautoriteiten. Er moesten plannen worden opgemaakt, schema's opgesteld en er moesten ver-

schillende vraagstukken worden besproken. Naar het gevoel van de heer *van Lidth de Jeude* had de heer *van Voorst Evekink* daarvoor een vrij behoorlijke staf. De heer *van Lidth de Jeude* wilde gaarne aannemen, dat deze generaal krap in zijn personeel zat, zoals iedereen, maar dat er een zekere nalatigheid was hem ruimer te voorzien, moest de heer *van Lidth de Jeude* tegenspreken. De heer *van Voorst Evekink* wenste inderdaad meer personeel, maar het was niet beschikbaar.

67266 *(van Lidth de Jeude)*

87833 *(de Quay)*

Oud-Minister van Oorlog, prof. dr. *J. E. de Quay,* verklaarde, dat de Nederlandse Regering van mening was, dat het wenselijk was een expeditionnaire macht op te bouwen.

87834 *(de Quay)*

Vrijwel elke poging om Nederlanders op dat moment, dus April en Mei 1945, tot aan het einde van de oorlog en ook nog daarna, aan te trekken en over te brengen, om kampen ter beschikking te stellen, om kader ter beschikking te stellen en om tot een behoorlijke vorming en training te komen van meerdere divisies, is practisch gesproken altijd vastgelopen. Ofschoon de Nederlanders altijd vriendelijk behandeld zijn, werd dit steeds verdedigd met de redenering, welke de heer *de Quay* overigens wel zou kunnen onderschrijven, dat op dat ogenblik alles, wat er was, door de bestaande, goed geoefende militaire eenheden gebruikt moest worden.

De oorlog in Europa liep op zijn einde en het zou dwaas zijn om nu hier en daar mensen bij elkaar te halen, scheepsruimte ter beschikking te stellen — waarin de geallieerden zo krap zaten en die zij zo efficient mogelijk moesten gebruiken — en kader te reserveren om Nederlandse troepen op te leiden, die misschien over 1½ jaar zouden kunnen worden ingezet; men waardeerde ten zeerste de goede bedoelingen, maar dit was fout en de geallieerden konden dit niet doen. Daarom hebben de Nederlandse autoriteiten met de pogingen, om toch nog één of twee divisies klaar te krijgen, altijd moeilijkheden gehad. Wanneer er mensen moesten worden overgevoerd, als dezen zich hadden aangemeld te Eindhoven of omgeving, was het buitengewoon moeilijk om hen over te krijgen. Na heel veel moeite, praten en schrijven ging er zo nu en dan eens een klein troepje over. In de herinnering van de heer *de Quay* hangt nog alleen, dat de Nederlanders nooit, van geen enkele instantie, echte medewerking hebben gekregen in deze zaak.

87846 *(de Quay)*

Toen de heer *de Quay* op het Departement van Oorlog kwam, heeft hij zich eigenlijk voornamelijk geconcentreerd op de expeditionnaire macht. Hij meende, dat alle aandacht moest worden geconcentreerd op het maken van een goede en gevechtsklare divisie en dat dit belangrijker was dan het maken en formeren van kleinere onderdelen. De motieven, welke daartoe leidden, waren, dat men overtuigd was, dat een Nederlandse divisie zou moeten worden gebruikt voor de strijd in het Verre Oosten en dat men daar alleen maar kon werken met volledige en goed geoutilleerde eenheden. Vandaar, dat men toen heeft gemeend, in overleg met de heer *van Voorst Evekink* en de andere deskundige personen, dat daarop de aandacht moest worden geconcentreerd.

99141 *(Meynen)*

Toen de heer *Meynen* eerst als secretaris-generaal en later als Minister van Oorlog te maken kreeg met de formatie van de expeditionnaire macht, trof hij aan hetgeen door zijn ambtsvoorgangers reeds terzake was verricht. Zonder te willen oordelen over hun beleid meende de heer *Meynen* te moeten opmerken, dat er voor de vorming van een divisie reeds zeer veel gedaan was. Naar zijn mening treft noch de heer *de Quay* noch de heer *van Lidth de Jeude* enige blaam voor de stagnatie, welke er geweest is. Uiteraard was het onmogelijk 18 000 man, 1 divisie, in zijn geheel opnieuw te vormen, niet alleen de soldaten en het lagere kader, maar ook de hoofdofficieren. Dit was onmogelijk en het plan was dan ook zo uitgewerkt, dat op de eerste plaats groepen jonge officieren zouden worden getraind en opgeleid. Dezen moesten de plaats innemen van de reeds in 1940 te oude 2de luitenants. Wat de 1ste luitenants en de kapiteins betreft, dezen moesten gerecruteerd worden uit de beroeps- en reserve-officieren. De beroepsofficieren waren tot aan de bevrijding in krijgsgevangenschap. Het schema van generaal *van Voorst Evekink* voorzag, toen alleen het Zuiden bevrijd werd, in het treffen van noodvoorzieningen. Men heeft toen getracht mensen vrij te maken voor de opleiding tot 2de luitenant en voor aanvullende opleidingen voor onderofficieren. Zij allen zouden naar Engeland worden gezonden.

Intussen was echter in Nederland de situatie ontstaan, dat de Binnenlandse Strijdkrachten — in Juni 1945 telden deze 130 000 man — zeer vele officieren en onderofficieren opgeslokt hadden. De encadrering van de Binnenlandse Strijdkrachten was noodzakelijk om de militairen, die daarbij dienden, in het gareel te houden. Honderdtallen officieren zaten in de eenheden van de Binnenlandse Strijdkrachten. Dezen daaruit te halen en te selecteren was een moeilijk en tijdrovend werk. Ook moesten er verschillende maatregelen, zoals met betrekking tot de zuivering en de veiligheid, genomen worden

voordat deze officieren naar Engeland uitgezonden zouden kunnen worden. De Engelse Regering had zeer strenge eisen op het gebied van de „security".

De heer *Meynen* heeft getracht het tempo zo hoog mogelijk op te voeren, maar 50 man per week was wel het maximum dat men in Juli, Augustus 1945 kon bereiken. Daar kwam bij, dat de beroepsofficieren, die nà 5 Mei 1945 uit krijgsgevangenschap kwamen, de gelegenheid moesten hebben om weer op krachten te komen en hun familie te bezoeken. Dit alles heeft veroorzaakt, dat niet vlugger is gehandeld dan gebeurd is.

Er zijn van generaal *van Voorst Evekink* heel wat brandbrieven gekomen, maar ook hij zag wel in, dat het niet eenvoudig was het plan volgens schema uit te voeren. Toen Nederland voldeed aan de eisen van het tijdschema gebeurde het herhaaldelijk, dat er 80, 90 of 100 officieren klaar stonden, maar dat de Engelsen te weinig plaatsen op de opleidingen ter beschikking stelden.

De expeditionnaire macht had ongeveer einde December 1945 gereed kunnen zijn. Dat dit niet gebeurd is, is voornamelijk te wijten aan het feit, dat Engeland zijn toezegging de manschappen in Ierland te doen opleiden annuleerde. Het geraamte van de expeditionnaire macht zou toen dus naar Nederland hebben moeten komen om daar de opleiding ter hand te nemen. Hier waren toen de omstandigheden voor een legering in de winter dusdanig slecht en de gezondheidstoestand van vele Nederlanders zo, dat de heer *Meynen* het niet op zijn verantwoording durfde te nemen om in kazernes, die lekten, die geen kribben hadden, die niet verwarmd konden worden, enz., de soldaten onder te brengen. De Regering heeft toen de beslissing moeten nemen om de training van de manschappen uit te stellen tot de lente. Deze beslissing hing ook samen met de snel wisselende omstandigheden aan de fronten. De expeditionnaire macht zou zijn manschappen krijgen op 20 December 1945; dezen zouden dan worden getraind en in Mei 1946 zou deze macht naar het Verre Oosten kunnen vertrekken. Toen echter Japan op 15 Augustus 1945 capituleerde, verviel de eigenlijke taak van de expeditionnaire macht. Deze was immers bedoeld als een deel van het aanvallende leger op Japan en als bevrijdingsleger voor Indonesië.

Op 15 Augustus bleek de noodzaak onmiddellijk zoveel mogelijk troepen naar Indië te sturen ter handhaving van orde en rust. Hiervoor werd de expeditionnaire macht niet noodzakelijk geacht. Gedurende de eerste twee maanden na de capitulatie had de Regering geen aanwijzing, dat er in Indië ernstige moeilijkheden op komst waren. Zij meende, dat, nu Japan gecapituleerd had, de kampen zouden opengaan, waardoor het K.N.I.L. vrij zou komen en dat het K.N.I.L. het best gediend was met zo snel mogelijk gezonden bataljons van de landmacht. Omdat de expeditionnaire macht nog lang niet klaar was om uitgezonden te worden en de Regering geen andere troepen nodig had dan de bataljons, die bestemd waren om orde en rust in Duitsland te bewaren, heeft zij zich tot de Engelse Regering gewend met het verzoek deze bataljons onmiddellijk ter beschikking te stellen ter uitzending naar het Verre Oosten. De Engelsen hebben hierin toegestemd onder voorwaarde, dat zij de beschikking zouden krijgen over de expeditionnaire macht, wanneer die klaar zou zijn, voor bezettingstaken in Duitsland. Dit is allemaal geschied in het tijdsbestek van 15 Augustus tot 15 September 1945, toen dus de Nederlandse Regering niet anders wist dan dat Nederlandsch-Indië door de Japanse capitulatie van de bezetter verlost was.

De heer *Meynen* is toen naar Engeland gegaan en heeft aan de troepen ongeveer het volgende medegedeeld: Wij hebben recruteringsbureaux geopend in Nederland voor het aanwerven van oorlogsvrijwilligers; dezen kunnen eerst ingedeeld worden wanneer het leidinggevende personeel zijn training heeft gehad; het indelen van oorlogsvrijwilligers zonder dat dit achter de rug is, heeft geen zin. Vervolgens heeft de heer *Meynen* de troepen medegedeeld, welke afspraak de Regering met de Engelse Regering had gemaakt.

99142 *(Meynen)*

Bij zijn bezoek aan Engeland, onmiddellijk na de capitulatie van Japan, heeft de heer *Meynen* getracht zijn Engelse collega ertoe over te halen toch de Nederlandse manschappen in Engeland te trainen. De Engelse Minister van Oorlog stelde zich echter op het standpunt dat Engeland vijf jaar lang de zeer grote lasten van de oorlog had gedragen en dat het de Engelsen onmogelijk was nu nog weer eens 15 000 Nederlanders te gaan opleiden. De Engelsen hadden genoeg van de Amerikanen en allerlei emigranten. Wel was de Minister bereid de Nederlanders te helpen door het opleiden van kader en door het ter beschikking stellen van materieel voor de uitrusting van de divisies. Wat de heer *Meynen* verder ook naar voren bracht, hij kon zijn Engelse collega niet tot andere gedachten brengen. Van het standpunt van de Engelsen uit was hun houding ook wel begrijpelijk.

De heer *Meynen* heeft de uitrusting voor de twee divisies van de Engelsen gekocht; later heeft hij van de Canadezen ook nog de uitrusting voor een of twee divisies overgenomen.

Ofschoon het dus aanvankelijk scheen, dat de expeditionnaire macht niet meer nodig was voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië, heeft de heer *Meynen* toch bepaald, dat zij gehandhaafd zou blijven. Hij beschouwde dit als een te goede kans om althans één grote modern uitgeruste Nederlandse eenheid te formeren. Hij heeft dan ook gezegd: Oorlog of geen oorlog met Japan, de Engelsen moeten het kader en de officieren opleiden en wij zullen in Nederland dan maar zelf de manschappen opleiden. Zo is ook geschied en in April 1946 is de eerste divisie uit Nederland naar Indië vertrokken.

§ 3. Conclusies

Nadat in Februari 1944 de beslissing van de C.C.O.S. was gevallen, dat de opleiding van Nederlandse troepen niet in Amerika maar in Engeland zou moeten plaats hebben, heeft Z.K.H. Prins *Bernhard,* de Nederlandse hoofd-verbindingsofficier, op verzoek van de Regering, contact gezocht met de Britse liaison-officier, generaal *Grassett,* teneinde een regeling te treffen inzake de vorming van Nederlandse troepen in Engeland. Toen in principe overeenstemming was bereikt, werd besloten, dat door het bureau organisatie generale staf stafbesprekingen met het War Office zouden worden gehouden. Over de uitvoering der plannen schreef de Minister van Oorlog op 20 April 1944 aan het hoofd van het bureau organisatie generale staf, de heer *van Voorst Evekink,* dat ingevolge een overeenkomst met de Britse autoriteiten de training der troepen voor de strijd in het Verre Oosten in die zin zou worden voorbereid, dat de opleiding aanvankelijk — met nadruk op aanvankelijk — in het Verenigd Koninkrijk zou plaats vinden. De heer *van Voorst Evekink* werd aangewezen om nader overleg met de Britse autoriteiten te plegen, waarbij hij zich diende te laten leiden door de volgende punten: de sterkte der troepen wordt beperkt tot één legerkorps; met de mogelijkheid dient rekening te worden gehouden, dat de sterkte in een later stadium kan worden vergroot; de voor de encadrering te bestemmen officieren en onderofficieren zullen zo snel mogelijk na de bevrijding van Nederland worden overgebracht. Tenslotte achtte de Minister het ongewenst met de vorming der troepen te wachten, totdat het kader met de opleiding gereed zou zijn. Een definitieve beslissing met betrekking tot het materieel werd opgeschort.

De besprekingen van de heer *van Voorst Evekink* met de Britse militaire autoriteiten leidden tot overeenstemming. Om te beginnen zou een divisie van 40 000 man worden gevormd. Dit aantal werd door de Minister aanvaard. Verschil van mening ontstond, toen de heer *van Voorst Evekink* een tijdschema ontwierp, waarbij hij voorstelde zeven à acht maanden na de bevrijding met de opleiding van de troepen te beginnen; gedurende deze zeven à acht maanden moest het kader worden opgeleid. De Minister verwierp dit schema en stelde daarvoor in de plaats, dat de manschappen twee maanden na de bevrijding in dienst zouden moeten worden genomen en geleidelijk aan naar Engeland overgebracht zouden worden, zodat hun militaire training zou beginnen vier maanden na de dag, waarop de eerste kadergroepen naar Engeland vertrokken zouden zijn. De Minister achtte het onjuist de vrijwilligers na hun aanmelding zeven à acht maanden te laten wachten op hun feitelijk in dienst treden.

De Minister heeft toen zonder voorkennis van de heer *van Voorst Evekink* de hoofd-verbindingsofficier, Prins *Bernhard,* verzocht, besprekingen over het schema van de Minister met het War Office te voeren. De heer *van Voorst Evekink* heeft er — naar het oordeel van de commissie terecht — over geklaagd, dat de Minister deze zaak buiten hem om met de Britse autoriteiten heeft doen opnemen. Het was nu eenmaal aan hem opgedragen en hij had hier dus in gekend dienen te worden.

De besprekingen van Prins *Bernhard* hebben tot resultaat gehad, dat een schema werd ontworpen, volgens hetwelk na de training van het Nederlandse kader — welke naar raming tot vier maanden na de bevrijding zou duren — de training van de manschappen zou aanvangen. Tegelijkertijd werd overeengekomen, dat een lichte divisie van 20 000 man zou worden gevormd. Het oorspronkelijke aantal van 40 000 man werd dus los gelaten. De heer *van Voorst Evekink* was het met deze beslissing van de Minister niet eens; hij achtte het verkorte tijdschema niet juist, omdat het kader dan nog niet klaar kon zijn.

Hoe juist de redenering van de heer *van Voorst Evekink* militair technisch misschien ook geweest moge zijn, toch is de commissie van mening, dat deze het tijdselement een te geringe rol in zijn plannen heeft laten spelen. Het beleid van de Minister van Oorlog in dezen acht zij aanvaardbaar. De heer *van Lidth de Jeude* vond het onjuist de oorlogsvrijwilligers gedurende lange tijd op hun feitelijke dienstneming te laten wachten. De tijdsduur van de opleiding van het kader diende toch ook zoveel mogelijk bekort te worden.

Toen men het in Augustus 1944 eens geworden was over de te volgen gedragslijn ten aanzien van de opbouw van de expeditionnaire macht,

bleek in September 1944, dat van een algehele bevrijding van Nederland, waarvan bij het besluit tot vorming van de expeditionnaire macht was uitgegaan, voorlopig geen sprake kon zijn. Er waren geen plannen met betrekking tot de expeditionnaire macht — evenmin als ten aanzien van de gezagsbataljons —, welke uitgingen van een partiële bevrijding van Nederland. De dag, waarop het plan voor de expeditionnaire macht zou gaan draaien, was uitdrukkelijk gesteld op een maand na de algehele bevrijding. Aan Engelse zijde was men van oordeel, dat het tijdstip van de bevrijding van het Zuiden niet kon worden beschouwd als dat, waarop men daadwerkelijk medewerking aan de opbouw van de expeditionnaire macht had toegezegd. Wel is de Engelse legerleiding er mee akkoord gegaan, dat een klein aantal recruten uit het Zuiden kader-opleiding in Engeland mocht volgen. Daarom kon men na de bevrijding van Zuid-Nederland beginnen met de opleiding van de z.g. pre-intake-mensen; dit waren degenen, die werden aangenomen voor kader- of specialistenopleiding.

Dezen, ongeveer 300 man, zijn geleidelijk aan hun opleiding begonnen na 1 Januari 1945. Met de uitvoering van het in de brief van de Minister van Oorlog van 31 Juli 1944 vastgestelde grote plan kon eerst op 1 Augustus 1945 worden aangevangen.

De heer *van Lidth de Jeude* heeft zich neergelegd bij het standpunt, dat de tijd voor de uitvoering van de plannen der expeditionnaire macht nog niet gekomen was. Toen de bevrijding van het Noorden volgde, kon de heer *de Quay* met grotere spoed aan de opbouw van de expeditionnaire macht beginnen. Nadat op 24 Juli 1945 de heer *Meynen* Minister van Oorlog is geworden, is op 1 Augustus d.a.v. met de volledige uitvoering der plannen volgens schema aangevangen.

Te zelfder tijd dat met de opleiding van de zgn. pre-intake-mensen is aangevangen (1 Januari 1945), werd er van Nederlandse zijde bij de Engelse autoriteiten ook veel druk uitgeoefend het kader voor de gezagsbataljons, zowel voor Nederland als voor Nederlandsch-Indië, op te leiden. In feite was de toestand dus zo, dat toen voor drie verschillende soorten legereenheden kader getraind moest worden.

Doordat de drie verschillende plannen tegelijkertijd werden aangepakt, en de functionarissen van drie verschillende organisaties bij de geallieerden moesten aankloppen om hun eigen belangen te bepleiten, werd de Nederlandse zaak niet zo efficiënt mogelijk bij de geallieerden voorgebracht.

De commissie betreurt het, dat, toen in het najaar van 1944 bleek, dat van een algehele bevrijding van Nederland binnen korte tijd geen sprake kon zijn, geen plan is opgesteld, waarin was aangegeven, welke van de te vormen legereenheden bij de voorziening in kader prioriteit moest hebben. Ook later hebben de verschillende Ministers van Oorlog een dergelijk plan niet opgesteld.

De commissie stelt dan ook vast, hoewel zij begrip heeft voor de moeilijkheden bij de uitvoering der plannen, dat deze Ministers ten deze onvoldoende inzicht en doortastendheid hebben getoond. Ongetwijfeld heeft ook de snelle wisseling van Ministers aan het departement van Oorlog invloed gehad op het gebrek aan de toen nodige coördinatie.

Nadat op 1 Augustus 1945 met de uitvoering der plannen voor de expeditionnaire macht volgens het vastgestelde schema was begonnen, is kort daarop verwarring en teleurstelling bij het in opleiding zijnde personeel gewekt, toen bekend werd gemaakt, dat de doelstelling van de expeditionnaire macht werd veranderd. Zij zou niet naar Indië worden gezonden, maar als bezettingstroepen in Duitsland worden gebruikt. De Engelsen wensten ter vervanging van de lichte infanteriebataljons in Duitsland, welke op verzoek van de Nederlandse Regering naar Indië zouden worden gezonden, de expeditionnaire macht te gebruiken als bezettingstroepen. De Regering heeft dit besluit, genomen op verlangen der Engelsen, later kunnen herzien. De onrust bij het in opleiding zijnde personeel verdween, toen bij een bezoek van de Minister aan de kaderopleiding in November 1945 door deze uitdrukkelijk werd verklaard, dat de divisie toch naar Indië zou gaan.

Ofschoon het dus enige tijd leek, dat de expeditionnaire macht niet in Nederlandsch-Indië gebruikt zou worden, heeft de toenmalige Minister van Oorlog haar toch volgens de oorspronkelijke opzet gehandhaafd. De commissie acht dit een juiste beslissing.

Na de val van Japan waren de Engelse autoriteiten niet meer bereid de opleiding der soldaten in hun land te doen geschieden. De opleiding van het kader is wel doorgegaan. Uiteindelijk is de eerste divisie der expeditionnaire macht met in Engeland opgeleid kader en in Nederland opgeleide manschappen in April 1946, na in Nederland te zijn geformeerd, naar Nederlandsch-Indië vertrokken. Een jaar later is de tweede divisie vertrokken.

De commissie spreekt haar waardering uit voor de heer *van Voorst Evekink* en zijn staf, die, ondanks de grote moeilijkheden, er in geslaagd zijn deze divisies te formeren.

XII. VLOOTPLAN

§ 1. Stukken

Op 15 Mei 1943 deelde schout bij nacht *Stöve* aan de bevelhebber der zeestrijdkrachten, de heer *Furstner,* mede, dat van Amerikaanse marinezijde ondershands was aangedrongen op de indiening van een „future requirements plan" voor de Nederlandse marine. Bij een informele bespreking werd gezegd, dat elk land een dergelijk toekomstplan indiende, zelfs de verschillende soorten Fransen. Zo werd gewezen op de noodzaak de heropening van het marine-etablissement te Soerabaja voor te bereiden. Van Amerikaanse zijde werd gezegd: „Begrijp wel, als gij het niet doet, doen wij het en dat zou van invloed kunnen zijn op uw positie in de toekomst". Ook werd er op gewezen, dat uiteraard de plannen zich zouden kunnen wijzigen ten gevolge van andere omstandigheden, zodat niemand zich al te veel gebonden behoefde te beschouwen aan de ingediende plannen. De heer *Stöve* wees er de B.d.Z. op, dat het goede ogenblik gekomen was om de plannen in te dienen.

Op 12 Januari 1944 heeft de Minister van Marine aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk een memorandum aangeboden betreffende de plannen der Koninklijke marine voor deelneming aan de geallieerde oorlogvoering tegen Japan na de bevrijding van Nederland. Dit memorandum luidt:

„1. De Nederlandsche Marineleiding heeft zich de vraag gesteld, hoe de Koninklijke Nederlandsche Marine, na de bevrijding van het Moederland op de doeltreffendste wijze kan deelnemen aan den bondgenootschappelijken strijd tegen Japan. Zij heeft zich bij de beantwoording dier vraag laten leiden door de verklaringen van Koningin en Kabinet, dat het Nederlandsche volk zich met alle middelen, zoowel op personeels- als materieelgebied aan dien strijd zal wijden. De moeilijkheden, welke zich bij de vaststelling van het beste plan voordeden, waren in hoofdzaak van tweeërlei aard.

2. Wat het personeel betreft zal de beperking niet liggen in het aantal na de bevrijding van Nederland beschikbaar komende vrijwilligers en dienstplichtigen, doch in de getalsterkte van het beschikbare *geoefende* personeel, dat bij de opleiding en als kern voor de op te bouwen vloot zal moeten dienen. Het zal namelijk zonder meer duidelijk zijn dat een opbouw van meet af aan met een overgroot aantal volkomen *„groene"* manschappen, onderofficieren en officieren, zóó lang zou duren, dat de oorlogsgereedheid der te vormen scheepsmacht eerst tot stand zou komen, wanneer de oorlog tegen Japan wellicht reeds geëindigd zou zijn. In deze overweging ligt een onvermijdelijke beperking van het vlootplan.

3. Een tweede moeilijkheid ligt op het materieel-gebied. De schepen, welke met behulp van de in Nederland te vinden mankracht zullen moeten worden bemand, bezitten wij niet. Zij zullen ons moeten worden toegewezen door onze geallieerden, hetzij uit hun eigen vloten, hetzij uit door den overwonnen vijand uit te leveren materieel. Daarbij zal door de opperste oorlogsleiding in de eerste plaats de eisch worden gesteld, dat zij er zeker van is, dat de Nederlandsche Marine in staat zal zijn de haar toegewezen schepen doeltreffend te bemannen, terwijl het bovendien zal moeten vaststaan, dat deze schepen een nuttig aandeel in den strijd zullen nemen.

4. Rekening houdende met de bovenstaande overwegingen, is de Nederlandsche marineleiding tot het volgende plan gekomen.

In de Vereenigde Staten is aangevangen met de opleiding van kernkadergroepen voor een te vormen „reinforced regiment" dat bestemd is, deel uit te maken van een amphibious attack force. Het lijkt nu niet alleen mogelijk, maar zelfs voor de hand liggend, dat behalve dit op het land ageerend deel der amphibious force, ook het daarbij behoorend drijvend gedeelte, d.w.z. de transportschepen en landingsvaartuigen, alsmede de voor bescherming, artillerie- en vliegtuigsteun benoodigde oorlogsschepen door ons zullen worden geleverd. Op deze wijze zou een afgeronde Neder-

landsche eenheid aan de geallieerde strijdkrachten kunnen worden toegevoegd, welke door de oorlogsleiding op de door haar best geoordeelde wijze kan worden ingezet.

5. Naar het oordeel der Nederlandsche Marineleiding zou de hierboven bedoelde scheepsmacht — wat de oorlogsschepen betreft — moeten bestaan uit:

2 8 inch kruisers
2 6 inch kruisers
2 auxiliary aircraft carriers
6 torpedobootjagers
8 fleetminesweepers
1 antilucht kruiser

Van deze schepen zijn reeds aanwezig:

1 6 inch kruiser
2 jagers
1 antilucht kruiser,

zoodat nog de beschikking zal moeten worden verkregen over:

2 8 inch kruisers
1 6 inch kruiser
2 auxiliary aircraft carriers
4 jagers
8 fleetminesweepers.

6. Een berekening van de voor de aangegeven scheepsmacht benoodigde personeelssterkte heeft uitgewezen, dat hiervoor noodig zullen zijn in totaal rond 5900 man. Hiervan zijn momenteel op de thans in geallieerd verband ageerende schepen aanwezig 2200 man met oorlogservaring en voor dezen dienst geschikt, zoodat op een aanvulling met rond 3700 man gerekend moet worden.

Aangenomen mag worden, dat meer dan de helft van deze 3700 man zal kunnen bestaan uit zich momenteel in Europeesch bezet gebied en in krijgsgevangenschap bevindend beroepspersoneel der Koninklijke Nederlandsche Marine, zoodat het aantal geheel nieuw op te leiden personeel ten hoogste 1800 man zal bedragen, een aantal dat voor een doeltreffende bemanning der schepen zeer wel aanvaardbaar lijkt.

7. Behalve over de hiervoren besproken oorlogsschepen zal de beschikking moeten worden verkregen over:

3 transportschepen van tenminste 10 000 ton voor personeel;
2 transportschepen van tenminste 10 000 ton voor materieel.

Gezien de aantallen Nederlandsche koopvaardijschepen, welke deelgenomen hebben aan de landingsacties in de Middellandsche Zee, wordt het zeer goed mogelijk geacht hiervoor een vijftal geschikte schepen onder Nederlandsche vlag aan te wijzen.

8. Als laatste punt van dit plan moge worden besproken de landingsvaartuigen. Volgens de haar ter beschikking staande gegevens meent de Nederlandsche Marineleiding dat in eersten aanleg voor het beoogde doel de beschikking zal moeten worden verkregen over:

96 L.C.V.P.'s (landingcraft vehicles personnel)
21 L.C.M.(3)'s (landingcraft material mark 3)
3 L.C.C.'s (landingcraft control)
9 L.C.S.(M)'s (landingcraft support)

alsmede 1 L.C.E. (landingcraft emergency repair).

De voor deze vaartuigen benoodigde en op te leiden bemanningen, welke worden geraamd op tezamen rond 1000 man zullen zonder eenige moeite uit vrijwilligers en dienstplichtigen kunnen worden gevormd.

9. Ten aanzien van den vliegtuigsteun voor de hierboven bedoelde amphibious force wordt het volgende opgemerkt.

Deze vliegtuigsteun zal moeten worden verleend door shore based aircraft en ship borne aircraft. Deze laatste zullen medegevoerd worden aan boord der beide auxiliary aircraft carriers. Het vliegdienstpersoneel voor deze schepen, zoowel de vliegtuigbemanningen als de groundstaff, is grootendeels reeds aanwezig en zal zonder veel moeite kunnen worden aangevuld tot de benoodigde sterkte.

Voorts wordt gehoopt dat de reeds thans bij de geallieerde oorlogvoering ingedeelde Nederlandsche shore based squadrons, versterkt met de onmiddellijk na de bevrijding van Nederland op te leiden en te vormen nieuwe eenheden behalve voor andere hun op te dragen diensten, ook zullen worden ingezet bij door de Nederlandsche amphibious force te verrichten operaties.

10. Afgescheiden van het hierboven ontvouwde plan ligt het in het voornemen der Nederlandsche Marineleiding om den onderzeebootoorlog met de te harer beschikking staande booten voort te zetten. Zoodra blijken zal, dat het mogelijk is het onderzeedienstpersoneel zoodanig uit te breiden, dat een grooter aantal booten kan worden bemand, ligt het in de bedoeling een voorstel

tot uitbreiding van de Nederlandsche onderzeebootvloot aanhangig te maken.

11. Tenslotte zij vermeld, dat de Nederlandsche Marineleiding het haar plicht acht, in overleg met de Britsche Admiraliteit, een gedeelte van de Noordzee mijnenvrij te maken. Een groot deel van het daarvoor benoodigde personeel en materieel is reeds aanwezig. Uitbreiding tot de vereischte sterkte zal weinig moeilijkheden opleveren. Deze aangelegenheid, welke een locaal karakter draagt, zal, naar vertrouwd wordt, met de Britsche admiraliteit kunnen worden geregeld.

12. Uiteraard is voor oefenschepen, patrouilleliensten en walinrichtingen nog een zeker personeel noodig, dat uit de overblijvende, thans gediend hebbende, officieren en manschappen aangevuld met dienstplichtig personeel zal kunnen worden betrokken."

In aansluiting hieraan hebben de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff op 6 Maart 1944 in een nota de plannen der Regering, zoals in het bovenstaande memorandum vermeld, aan dit lichaam bekend gemaakt.

Eveneens 6 Maart 1944 werd een apart memorandum ingediend bij de Combined Chiefs of Staff betreffende de onderzeebootoorlog tegen Japan.

"1. With reference to paragraph 11 of today's memorandum nr 2427-11/2/26 the following is submitted to the Combined Chiefs of Staff:

2. The Netherlands Government intends to continue its submarine warfare against Japan with all the means at its disposal and to expand these means as rapidly as possible.

3. Not reckoning future losses by enemy action or otherwise, the Royal Netherlands Navy will, by the end of the year 1944, have at its disposal 7 or 8 S/M's manned and trained for operations in the S.E.A.C. and S.W.P.A.

Furthermore, five smaller S/M's will be available for operations in home and European waters; they are, however, not suitable for action in the Eastern Theatre.

4. By increasing the crews of these small S/M's with about 100, to be recruited in Holland after its liberation, it will be possible to transfer them to four modern S/M's suitable for the war against Japan.

5. Furthermore, the Netherlands Naval authorities consider it possible to train rapidly another 400 man, employing as instructors former S/M personnel which has grown too old for operational duties.

These trainees can constitute the crews for four more modern S/M's. The remainder will be used as a general submarine personnel reserve.

These four boats can be ready for operations in the Eastern Theatre in about 12—18 months after the liberation of Holland.

6. Finally, the Netherlands Government considers necessary to have at its disposal a S/M depot ship, which will enable it to keep the Netherlands S/M's in operationally seaworthy condition.

In view of the scarcity of settled shorebases in the Theatre it considers that a floating S/M base is indispensable.

For manning this S/M depot ship the Royal Netherlands Navy has immediately at its disposal a nucleus of 100 officers and ratings so that about 650 more personnel will have to be recruited in Holland.

The depot ship can be manned in about six months after the liberation of Holland.

7. This extended Submarine Force will operate under Allied operational Command.

8. The Netherlands Government requests the cooperation of its Allies to enable it to effectuate the plans submitted in paragraphs 2 and 6.

Summarising, the Netherlands Government requests to have transferred to the Royal Netherlands Navy within six months after the liberation of Holland four S/M's suitable for operations in the Pacific and one S/M depot ship;

in about 12 months after the liberation of Holland four more S/M's like the above, and

assistance in the training of personnel so that the above ships can be manned when transferred.

9. The Netherlands Government would greatly appreciate if C.C.S. could promise in principle to cooperate in the effectuation of the plan, so as to enable the Netherlands Government to commence now preparations for the organizing of personnel and material."

Uit de notulen van de vergadering van de Combined Chiefs of Staff van 7 April 1944 blijkt, dat de Regeringsvertegenwoordigers deze hebben bijgewoond, toen de volgende onderwerpen aan de orde waren.

Secret 1. *Expansion of Netherlands naval forces for war against Japan* (C.C.S. 509 and 509/1)

2. *Transfer of Dutch submarine K-12 to U.S. Navy and relief of Dutch crew* (C.C.S. 513 and 513/1)

Admiral *Leahy* said that the first two items of the agenda dealt with matters which were the concern of the Netherlands Representatives and he asked, therefore, for their advice on these subjects in order that the Combined Chiefs of Staff should benefit from hearing personally the Netherlands point of view.

Admiral *Stoeve* said that he appreciated this opportunity to elucidate the Dutch point of view. The Netherlands Government considered it their duty to participate to their utmost in the war until its successful conclusion. Since both Holland itself and the Dutch Empire were occupied, the main source of Dutch manpower had dried up and the Dutch military effort was now being undertaken with only those forces left from the campaigns in Holland and the Dutch East Indies.

The position, however, would change when the Nazis had been driven out of Holland and part of the liberated population would then be available for the armed services.

The fact, however, that the country had been devastated and a large number of Dutchmen removed for forced labour in Germany would place limits on the availability of manpower from Holland.

The plan of the Netherlands Government therefore had been drawn up only on the basis of what could be accomplished within one year of the liberation of Holland. Further plans had not been considered.

The Dutch Navy had now 6500 officers and men, of whom about half were suitable for manning sea-going ships of the proposed task force. It would be necessary, therefore, to train approximately twice this number of officers and men recruited from liberated Holland for the proposed task force.

In shaping their plans the Dutch Government had considered the strategical situation likely to exist in the Pacific and the Indian Ocean. They felt that the Dutch naval forces should be organized to take their place with the other Allied light forces and to be capable of amphibious operations.

With the addition of the Dutch marine forces, the cadre for which was now being trained in the United States, a Dutch amphibious force could be formed.

The Dutch program asked for the necessary resources for such an amphibious force. Troopships and transports could be provided from the Dutch merchant marine, and crews for landing craft would be available from the personnel manning the canal and river craft of Holland.

The Air Force would probably take longer than any other of the forces to train and organize. Plans provided for two auxiliary carriers of approximately 14,000 tons with some twenty first-line planes in each. The type of plane was dependent on the type of operation undertaken. So far the Dutch Naval Flying Service included flying personnel for some 15 torpedo reconnaissance aircraft and 30 fighters. These personnel were now operating either from auxiliary carriers, tankers fitted with aircraft or from British aircraft carriers. Complete ground personnel was not now available. There was, therefore, immediately available flying personnel for one auxiliary carrier, together with reserves, and personnel for the second carrier could only be made available after the liberation of Holland.

With regard to the Dutch submarine force, the position at the end of 1944 would be as follows. In the Far East there would be four or five operational submarines (K-14, K-15, O-19, Swordfish, and probably one ex-British T-class boat). O-21, O-23 and O-24 would be refitting, the latter two being ready by the end of 1944. In addition, there were five smaller boats not suitable for operational work in Eastern waters.

After the liberation of Holland, as a first step, part of the crew of seven or eight larger submarines who were too old for submarine service in tropical waters would have to be relieved, and this would result in requirements for about 125 officers and men. Five of the smaller submarines could be laid up for refitting; and with the resulting 150 officers and men, together with 100 new officers and men, who would have to be trained, four

large ocean-going submarines could be manned. These craft had been asked for in the memorandum to the Combined Chiefs of Staff. It was believed that the personnel could be trained in some six months after the liberation of Holland, using smaller boats and the older submarine personnel who had been relieved from operational boats. Later another 400 men could be trained and used for an additional four large submarines and as a reserve. A depot ship with a complement of approximately 750 officers and men would also be required. One hundred of these were ready, and the remainder would be recruited and trained after the liberation of Holland.

The position was, therefore, that 600 submarine personnel and 650 officers and men for a depot ship would have to be recruited and trained. There were now available some 550 submarine personnel in the United Kingdom, 120 in the Indian Ocean and 36 in the South West Pacific. With this nucleus as a basis, the further 600 required could be trained.

Admiral *Noble*, referring to the K-12, said that the Combined Chiefs of Staff were anxious not to lose the most valuable services of this boat at the present time. He felt that if the Dutch Admiralty could provide the crew for a new T-class submarine without paying off the K-12, the British Admiralty would reconsider the question of the allocation of a new boat.

Admiral *Stoeve* said that for a T-class submarine, personnel equal to that of two small Dutch boats would be needed. It had been hoped to use the K-12 crew together with the crew of one other smaller boat now being used with the Royal Navy for antisubmarine training. If K-12 could not be paid off, then the manning of a new T-class boat, while not impossible, would take longer in view of the necessity to train additional personnel.

Admiral *Noble* assured Admiral *Stoeve* that the Royal Navy would afford all possible facilities to the Dutch Navy to provide training for the Dutch personnel.

Admiral *Stoeve* in thanking Admiral *Noble* for this assurance said that the Dutch Commander in Chief would, he felt sure, do everything possible to provide a crew for a new submarine without interfering with the operations of K-12. The great desire of the Dutch Navy was to man operational submarines if this was possible.

Admiral *Leahy* thanked Admiral *Stoeve* for his very clear statement.

(Admiral *Stoeve* and General *Dijxhoorn* then left the meeting.)"

Op 10 April 1944 werd door de Combined Chiefs of Staff als volgt op de Nederlandse memoranda geantwoord:

"The Combined Chiefs of Staff have considered both of your memoranda dated 6 March 1944 in which you outline the plans of the Netherlands Government for the expansion of its naval forces and naval air forces after the liberation of Holland.

The Combined Chiefs of Staff wish to express to the Netherlands Government appreciation of its desire to participate further in the war against Japan to the utmost of its abilities.

Although it is agreed that every effort should be made to employ profitably and at the earliest practicable time all available forces in the furtherance of the common war effort, the exact details of such employment can at this time be planned for the foreseeable future only. It is noted that the comtemplated expansion could not be begun until after the liberation of Holland.

The Combined Chiefs of Staff are of the opinion that any detailed decisions as to the transfers of ships and aircraft to the Netherlands Government must depend upon the situation at the time of the liberation of Holland and cannot be made this far in advance.

The Combined Chiefs of Staff propose that, as in the case of the Netherlands Army, the Netherlands Government should deal directly with the British Chiefs of Staff on all matters pertaining to recruitment and training of future Netherlands naval units.".

Dit antwoord werd op 14 April 1944 door schout-bij-nacht *Stöve* aan de Regering te Londen medegedeeld. De beslissing betekent, aldus de heer *Stöve* in een begeleidende brief, dat de sterkte der Nederlandse vloot in de eerstkomende jaren mede zal worden beslist door Engeland, terwijl Amerika zich hiervan afzijdig houdt. De Britten hadden de heer *Stöve* verzekerd, dat binnen enkele maanden het oorlogsbeeld helderder zou zijn en dat dan definitieve toezeggingen mogelijk werden.

De Minister van Marine heeft op 14 Augustus 1944 de volgende nota, betreffende personeel benodigd voor de Koninklijke marine

bij de bevrijding van Nederland, aan de Deputy First Sea Lord, admiral sir *Ch. Kennedy Purvis,* overhandigd:

„Now that the moment of the liberation of the Netherlands is approaching, it becomes necessary for the available personnel of the Royal Netherlands Navy te be regrouped in such a way that it will be possible to cope with the various tasks to be fulfilled on and immediately after the return to the Netherlands.

In the main, these tasks can be placed in two categories:

a. the putting of Netherlands ports into working condition;

b. the building up to the Naval personnel organization for participation in the war against Japan.

As a consequence of the policy of the Netherlands Navy, which has been strictly carried through and maintained to the last degree, to use all means at its disposal in every part of the world in supporting the actual prosecuting of the war, practically speaking all the serviceable personnel are now serving on board of the active ships operationally under the command of the British and the Americans.

The personnel placed ashore in the U.K. for administrative purposes is totally inadequate to fullfil the tasks expected of the Netherlands Navy. These tasks, amongst others, consist of:

1. Helping in the clearance of the port of Rotterdam and the opening of other ports (removal of mines, bombs and other obstacles);
2. Pilotage and patrolling services;
3. Guarding of the port area;
4. Hydrographic, buoying of the fairways;
5. The taking on of civilians and personnel under conscription;
6. The organising of central recruiting depots, etc. for the war against Japan.

To a great extent it will be possible for the personnel required for the above in a following stadium commencing a few days after the return to the Netherlands to be replaced by personnel found there or without replacement could be freed and used for the task described under *b.*

In the meantime it will be necessary to train now a section of the personnel for the work described under *a.*, whilst for the smooth building-up of the personnel's organization, it will likewise be necessary to teach instructors and non-commissioned officers for the training places and receiving centres.

The only sources from which this personnel can be acquired are:

a. ships in service;
b. submarine service (including shore establishment);
c. m.t.b. service (including shore establishment);
d. mine-sweeping service.

re *a.* Of the sub *a.* ships in active service are in the first place to be considered those which are situated in or near the U.K. These are:

1. H.Ms Soemba (already paid off)
2. H.Ms Flores (grouped with the A.E. Forces)
3. H.Ms Heemskerck (under repair until November).

Further operating in the Mediterranean:

4. H.Ms Joh. Maurits
5. H.Ms Friso

both of which ships are due for repairs in August (postponed to the autumn of 1944).

Furthermore there are with the E.F.:

6. H.Ms Tromp
7. H.Ms Tjerk Hiddes
8. H.Ms van Galen
9. H.Ms van der Zaan

and in the West Indies:

10. H.Ms van Kinsbergen
11. H.Ms Jan van Brakel
12. H.Ms Queen Wilhelmina.

It has been requested to place H.Ms Flores, whose guns are almost finished (on the 10th August at the most 170 shots per gun) at the disposal already now of the Netherlands Navy. It has furthermore been proposed to send H.Ms Tjerk Hiddes, which on account of engine damage is only suitable for limited operational use, to the U.K. as soon as possible. During the very necessary repairs, the crew of this ship can be earmarked for job in the return to the Netherlands.

The personnel of H.Ms Heemskerck, with the exception of the requisite skeleton crew, has also been counted on for use in the return. In any case the wish has been made known not to

send this ship to the Far East prior to the liberation of the Netherlands.

Re *b.* and *c.* On the conclusion of the sea-war in West-Europe, it is the intention of the Netherlands Admiralty to make use of the personnel of the M.T.B. service and the submarine service (except perhaps a few necessary exercise boats for Asdic-training) for the return to the fatherland.

Re *d.* The mine-sweeping service will be maintained in its entirety and as far as necessary will be enlarged in order, in co-operation with the Royal Navy, to render the harbour approaches and fairways free of mines.

Summing up, the intention of the Netherlands Admiralty is:

1. to be able, at short notice, to dispose of the personnel of H.Ms Flores;
2. to have H.Ms. Tjerk Hiddes directed to the U.K. after the completion of the temporary repairs at Bombay;
3. to obtain the agreement of the Admiralty that the personnel of H.Ms Heemskerck, Tjerk Hiddes, Johan Maurits and Friso shall be used during or shortly after the return to the Netherlands;
4. to obtain the agreement of the Admiralty that the personnel of the M.T.B. service and the submarine service (excepting a few Asdic boats) shall be used for the return to the Netherlands, provided the war at sea in West Europe permits of same."

§ 2. Verklaringen

65269 *(Stöve)*

Volgens mededeling van de toenmalige schout bij nacht *Stöve,* destijds Regeringsvertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff, leefden in de gedachten van de toenmalige Minister van Marine, de heer *Furstner,* plannen voor de uitbouw van de vloot. Deze wenste een belangrijke Nederlandse zeemacht, bestaande uit zwaar bewapende schepen, aircraftcarriers, kruisers en alles, wat er verder bijhoort: een kern, zoals in het slagkruiserplan was gedacht.

In Amerika kregen de heer *Stöve* en zijn medewerkers meer inzicht in wat men gebruikte bij de Amerikaanse gecombineerde operaties. De gehele zee-oorlog in de Stille Oceaan heeft in het teken gestaan van de gecombineerde operaties; de landingsoperaties werden ondersteund en geleid door de marine. Toen er dus plannen waren om een mariniersregiment te formeren, kwam de vraag op: wat doen de Amerikanen met hun mariniers, hoe verplaatsen ze die en hoe zien hun amphibious forces, hun task-forces er uit?

De heer *Stöve* heeft de gelegenheid gekregen in het Westen, in San Diego, met erg veel medewerking van de Amerikaanse marineleiding deze zaak te bestuderen. Geconstateerd werd, dat een task-force als regel bestond uit een landingsgroep met de transportschepen, uit klein landingsmaterieel, waarmede de troepen aan land werden gebracht, uit aircraftcarriers met een betrekkelijk gering aantal vliegtuigen, uit enkele artillerieschepen, kruisers, torpedobootjagers; soms waren er ook onderzeeboten bij. Er is toen van Washington uit aan de Minister van Marine in overweging gegeven de plannen voor een meer grootscheepse opzet te herzien en daarvoor in de plaats te stellen een meer practisch bereikbaar geheel in de vorm van zo'n amphibious force. Daar was admiraal *Furstner* vóór, zodat er einde 1943 een volledig vlootplan tot stand is gekomen, bestaande uit 2 aircraftcarriers — dat waren auxiliary carriers —, 2 zware kruisers, 4 lichte kruisers, een aantal torpedootbootjagers en het landingsmaterieel, dat met elkaar ook nog ongeveer een honderdtal schepen betrof. Dit alles nog aangevuld met mijnenvegers, die tevens bescherming zouden kunnen geven tegen onderzeebootaanvallen.

Dit plan is ingediend bij de Combined Chiefs of Staff in het voorjaar van 1944. Toen werd er van marinezijde aangegeven, waartoe de Nederlandse Regering zich wilde verplichten, nl. een vlootbasis, een bijdrage op het gebied van de olie, een vlooteenheid, een luchtmacht en een brigade mariniers. Dit was het afgeronde beeld van de plannen voor de marinebijdrage in de oorlogvoering, zodra Nederland zou zijn bevrijd. Daarnaast had de Nederlandse Regering het plan voor de uitbouw van het leger.

De heer *Stöve* is begin 1944 enkele weken te Londen geweest, om het vlootplan te helpen opstellen en is met dat plan naar Washington teruggekeerd. Het was toen niet meer slechts een plan van de marineleiding, maar een plan van de Nederlandse Regering. Het was ondertekend door de Minister voor Algemene Oorlogvoering, de heer *Gerbrandy.* Het plan is schriftelijk voorgebracht bij de Combined Chiefs of Staff, waar het zoveel mogelijk is bepleit. Het werd met heel veel belangstelling ontvangen, maar toen het op zaken doen aankwam, hadden de Amerikanen er geen belangstelling voor, omdat het te voorbarig was. De bevrijding van Nederland, de recrutering, die daarop moest volgen, en de opleiding van het personeel zouden zoveel tijd in beslag nemen, dat zij zich niet konden binden aan de belofte.

dat zij de Nederlanders al dat materieel ter beschikking zouden stellen, want daar ging het natuurlijk om. De officiële beslissing in de Combined Chiefs of Staff is geweest, dat de Nederlandse Regering deze uitbreiding van de vloot te zijner tijd maar moest behandelen met de Engelse Admiraliteit. [1])

[1]) Vgl. § 1 van dit hoofdstuk.

65270 *(Stöve)*

Er waren maar twee mogelijkheden: Amerikaans of Engels materieel. De marine had graag Amerikaans materieel gehad, omdat zij meende — en deze mening was zeker gebaseerd op het oordeel van de Nederlandse ambassadeur, de heer *Loudon,* met wie de heer *Stöve* altijd zeer nauw contact had —, dat het politiek gunstig zou zijn, indien de Nederlanders eens wat meer Amerikaans geörienteerd werden voor de toekomst, omdat men vond, dat de Nederlanders heel erg — wel begrijpelijk door het verblijf in Engeland — Engels georiënteerd waren.

Nu was de beslissing van de Combined Chiefs of Staff een teleurstelling, maar de heer *Stöve* heeft dit nooit gevoeld en nooit begrepen als een beslissing, die was gebaseerd op gevoels- of politieke overwegingen van sympathie of antipathie, maar eenvoudig op realiteit. De toestand was begin 1944 zo: de Amerikaanse marine groeide; zij was op het toppunt van haar uitbreiding, de opleidingen begonnen vrucht te dragen. Het personeel vloeide de Amerikaanse marine toe in gelijke mate als de werven het materieel afleverden. De toestand bij de Engelsen was volkomen anders. De Engelse marine had omstreeks die tijd een formatie van ongeveer 700 000 man en de admiraliteit kon zelfs de bemanningen van de schepen moeilijk op peil houden, laat staan er nog uitbreiding aan geven. Er was inderdaad meer mogelijkheid, dat de Nederlandse marine van Engelse zijde schepen zou kunnen krijgen dan van de Amerikanen.

Kort nadat de beslissing over het vlootplan was gevallen is de heer *Stöve* uit Washington weggegaan en te Londen geplaatst, waar hij de opdracht kreeg de voorbereiding voor de terugkeer naar Nederland te treffen. Daarmede was zijn taak voor de uitbreiding van de Nederlandse vloot eigenlijk afgelopen. Hij heeft er naderhand nog wel van gehoord. De verwijzing van de Combined Chiefs of Staff naar de Engelsen heeft tenslotte het resultaat gehad, dat de Nederlanders torpedobootjagers van de Engelsen hebben overgenomen, benevens één van de auxiliary carriers, de eerste „Karel Doorman".

66740 *(Stöve)*

Toen de afwijzende beslissing van de C.C.O.S. was gekomen en de heer *Stöve* erg teleurgesteld was, heeft hij een gesprek gehad met het hoofd van de Britse admiraliteitsdelegatie, admiraal *Noble*; deze begreep, dat de Nederlanders erg teleurgesteld waren. Admiraal *Noble* heeft toen vriendelijke woorden gesproken en gezegd: denk er aan, dat dit niet zo erg is als het misschien op het ogenblik lijkt. Dit is niet helemaal een afwijzing. Jullie kunnen, geloof ik, inderdaad volkomen rekenen op de medewerking van de Britse admiraliteit, zodra jullie mensen hebben om de schepen te bemannen. In ieder geval, voor dat ogenblik was het volkomen afgewezen en dit was daarom naar, omdat het voor de Nederlanders niet onverschillig was, of zij Amerikaanse schepen of Engelse schepen kregen. Niet dat zij een uitgesproken voorkeur voor de een of de ander hadden, maar de wijze van opleiden met Engels materieel dan wel met Amerikaans was wel in menig opzicht anders. Het was toen voorjaar 1944. Toen iedereen voelde, dat de aanval op Europa binnenkort zou plaats vinden, moesten er plannen gemaakt worden voor een snelle opleiding. De beslissing werd uitgesteld, d.w.z. de beslissing bleef in de lucht hangen; er werd gezegd: het geheel wordt nooit Amerikaans, het wordt misschien Engels; dus in zoverre konden de Nederlanders vage plannen maken voor het opleiden van hun mensen met Engels materieel.

65364 *(Termijtelen)*

De marineleiding heeft zich, aldus de toenmalige chef van de marinestaf, de heer *Termijtelen,* met betrekking tot het deelnemen aan de bondgenootschappelijke strijd tegen Japan laten leiden door de verklaringen van Koningin en Kabinet, dat het Nederlandse volk zich met alle middelen, zowel op personeels- als op materieelgebied, aan die strijd zou wijden. Het was zonder meer duidelijk, dat een opbouw van meet af aan met een overgroot aantal volkomen „groene" manschappen, onderofficieren en officieren zó lang zou duren, dat de vloot eerst oorlogsgereed kon zijn, wanneer de oorlog tegen Japan wellicht reeds geëindigd zou zijn. In deze reden lag, aldus de heer *Termijtelen,* een onvermijdelijke beperking van het vlootplan. Het ging dus om het volgende probleem: men heeft zoveel geoefende mensen; welk aantal schepen kan men hiermee bemannen? Met een derde gedeelte van de equipage geoefend personeel kon men binnen afzienbare tijd een goed bruikbaar schip krijgen. Dus elke geoefende man toen betekende drie man na afloop van de oorlog.

Een tweede moeilijkheid lag op het materiële gebied. De schepen, welke met behulp van de in Nederland te vinden mankracht moesten worden bemand, bezat de marine niet. Zij zouden moeten worden toegewezen door de geallieerden, hetzij uit hun eigen vloten, hetzij uit door de overwonnen vijand uit te leveren materieel.

Rekening houdende met de bovenstaande overwegingen is de Nederlandse marine tot het volgende plan gekomen. In de Verenigde Staten is aangevangen met de opleiding van kernkadergroepen voor een te vormen „re-inforced regiment", de latere mariniersbrigade. Zo'n „re-inforced regiment" zou deel uitmaken van een „amphibious-attack-force". Het leek nu niet alleen mogelijk, maar zelfs voor de hand liggend, dat behalve dit op het land agerend deel der amphibious force ook het daarbij behorend drijvend gedeelte, d.w.z. de transportschepen en landingsvaartuigen, alsmede de voor bescherming, artilleriesteun en vliegtuigsteun benodigde oorlogsschepen door de Nederlanders konden worden geleverd. Op deze wijze zou een afgeronde Nederlandse eenheid aan de geallieerde strijdkrachten kunnen worden toegevoegd, welke door de oorlogsleiding op de door haar best geoordeelde wijze kon worden ingezet. De bedoeling was dus de mariniersbrigade zelf te vervoeren en aan de wal te zetten.

Afgescheiden van het ontvouwde plan lag het in het voornemen de onderzeeboot-oorlog met de ter beschikking staande boten voort te zetten. Zodra zou blijken, dat het mogelijk was het onderzeebootdienstpersoneel zodanig uit te breiden, dat een groter aantal boten kon worden bemand, lag het in de bedoeling een voorstel tot uitbreiding van de Nederlandse onderzeebootvloot aanhangig te maken.

65366 *(Termijtelen)* De marine heeft geregeld nieuwe boten gekregen, als er personeel beschikbaar was. De Engelsen waren op dat punt buitengewoon prettig. De heer *Termijtelen* sprak heel dikwijls met de chef van de Britse onderzeedienst, admiraal *Berry,* die in de buurt van Londen woonde. De Nederlanders hebben o.a. een bemanning uit Australië laten komen en kregen daarvoor dadelijk een boot toegewezen. De heer *Termijtelen* weet niet, of het zover ging, dat hij ook de twee 8-inchkruisers en één 6-inchkruiser zou hebben gekregen. In de eerste plaats moest men deze kunnen bemannen om ze te krijgen. Achteraf gezien bleken er niet zoveel 8-inchkruisers op de wereld te zijn; 6-inchkruisers waren er meer. Toch gelooft de heer *Termijtelen,* dat, als de oorlog langer was doorgegaan, de marine in staat was geweest om schepen te bemannen en ook schepen zou hebben gekregen. Verschillende jagers en mijnenvegers hebben de Nederlanders gekregen. Tenslotte achtte de Nederlandse marineleiding het haar plicht in overleg met de Britse admiraliteit een gedeelte van de Noordzee mijnenvrij te maken. Een groot deel van het daarvoor benodigde personeel en materieel was reeds aanwezig, uitbreiding tot de vereiste sterkte zou weinig moeilijkheden opleveren. Deze aangelegenheid, welke een locaal karakter droeg, zou — naar vertrouwd werd — met de Britse admiraliteit kunnen worden geregeld.

65367 *(Termijtelen)* Er moest, aldus de heer *Termijtelen,* ook worden voorzien in vliegtuigsteun; de marineleiding rekende op 2 auxiliary carriers en op de „Heemskerck" als antiluchtkruiser.

64742 *(Furstner)* Met betrekking tot zijn ministerieel beleid ten aanzien van de wederopbouw van de marine, o.m. voor de herovering van Indië, verklaarde de heer *Furstner,* dat er naast een plan voor een mariniersbrigade een vlootplan was, dat is voorgelegd aan de Combined Chiefs of Staff. De task forces zijn toen voor het eerst in het plan gebracht; deze zijn later in 1945 door Minister *de Booy* overgenomen en zouden bestaan uit een combinatie van oorlogsschepen, die self-supporting zouden zijn, landingsoperaties zouden kunnen uitvoeren, konvooibescherming op zich zouden kunnen nemen en dergelijke. Door de Amerikanen is daar nooit erg op gereageerd. Van het plan in zijn geheel is althans niets gekomen. De marine heeft tegen het einde van de oorlog alleen enige jagers van de Engelsen kunnen kopen.

64747 *(Furstner)* In de eerste periode na de bevrijding van een deel van Nederland, toen het vooral op de wervingsgroepen aankwam, is er een strijd geweest met het Departement van Oorlog over de verdeling der recruten. De marine heeft toen een aparte wervingsgroep voor de mariniers te Eindhoven gehad, waar ook een wervingsgroep was voor de luchtstrijdkrachten. In Engeland had de marine twee kampen, een bij Skegness en een op de kust van Wales. Daar werden de jongelui geoefend.

97243 *(J. de Booy)* De heer *J. M. de Booy,* van 23 Februari 1945 tot 3 Augustus 1946 Minister van Marine, verklaarde zich van het vlootplan niets te kunken herinneren. In 1945, 1946 zijn enige torpedobootjagers van de Engelsen overgenomen. Deze schepen zijn bemand en naar Nederlandsch-Indië gezonden.

§ 3. Conclusies

In Mei 1943 werd er door de Nederlandse vertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff, de heer *Stöve,* bij de toenmalige Minister van Marine, de heer *Furstner,* op aangedrongen een vlootplan in te dienen.

In de stafcommissie was toen reeds besloten, dat Nederland bij de

strijd in het Verre Oosten onder meer zou deelnemen met een mariniersbrigade van ± 5000 man. Dit plan voor een mariniersbrigade was door de Regering goedgekeurd. Bij de opstelling van het vlootplan werd er van uit gegaan, dat deze mariniersbrigade er zou komen. Het werd nodig en nuttig geoordeeld, dat deze brigade, welke een amphibisch karakter zou krijgen, door een eigen vloot zou worden beschermd en verzorgd. Hiertoe werden nodig geacht een drietal transportschepen, een honderdtal landingsvaartuigen benevens een aantal oorlogsschepen, 4 kruisers, 6 torpedobootjagers, 8 mijnenvegers, 2 vliegdekschepen en 1 antiluchtkruiser. Op 6 Maart 1944 werd door de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff een memorandum ingediend, waardoor nauwkeurig de plannen der Nederlandse Regering ter kennis van dit hoogste geallieerde militaire orgaan werden gebracht.

Dank zij het feit, dat de Nederlandse marine toen ongeveer 6500 mensen in dienst had, waarvan ongeveer de helft geschikt was om op oorlogsschepen te dienen, behoefde, mede gelet op het personeel dat in krijgsgevangenschap was, slechts ongeveer 1800 man nieuw personeel geheel te worden opgeleid. De grootste moeilijkheden werden verwacht bij de opleiding van personeel voor de marineluchtvaartdienst.

Naast deze plannen wilde de Nederlandse marineleiding de onderzeebootvloot uitbouwen tot acht moderne onderzeeboten, benevens een depotschip, geschikt voor de oorlog in de Stille Oceaan.

Het bovenstaande was het volledige beeld van het plan, dat de marineleiding in het voorjaar 1944, wat de vloot betreft, dacht te kunnen verwezenlijken. In de vergadering van de Combined Chiefs of Staff op 7 April 1944 heeft de heer *Stöve* de plannen bepleit en toegelicht. Uit de notulen van deze vergadering blijkt, dat de heer *Stöve* na zijn toelichting de vergadering heeft verlaten. Van een discussie met de Nederlandse vertegenwoordigers over deze Nederlandse plannen leest men hierin dan ook niets. Uitdrukkelijk wordt vermeld, dat de heer *Stöve* slechts gehoord is. De mening van de commissie, dat men de Regeringsvertegenwoordigers niet anders moest zien dan als een verbindingsschakel tussen de Nederlandse Regering en de Combined Chiefs of Staff wordt hierdoor bevestigd. Slechts wanneer er sprake is over de aanwending van Nederlandse strijdkrachten, in casu de K 12, kan men spreken van een deelnemen aan de besprekingen, zoals door oud-Minister *van Kleffens* wordt bedoeld. [1])

[1]) Vgl. hoofdstuk IX.

De commissie heeft de indruk, dat de heer *Stöve* op bekwame wijze het vlootplan heeft verdedigd. Zijn verschijnen in de vergadering van de Combined Chiefs of Staff wijst er in ieder geval op, dat men er prijs op stelde zijn zienswijze nog eens te vernemen. Dat de Combined Chiefs of Staff op 10 April 1944 de beslissing ten aanzien van het vlootplan — op dezelfde wijze als eerder was gebeurd ten opzichte van het legerkorpsplan — opschortte, is teleurstellend, maar de commissie wil hiervan noch de Regering noch de heer *Stöve* enig verwijt maken. De Amerikanen hadden geen belangstelling voor plannen, waarvan de mogelijkheid van verwezenlijking nog in de toekomst lag.

In feite betekende dit uitstel een afwijzing van de plannen. Betreffende de recrutering en de training van toekomstige Nederlandse marine-eenheden gaven de Combined Chiefs of Staff in overweging de zaken direct te behandelen met de Britse chefs van staven. Dit is door de marineleiding dan ook gedaan.

Op 14 Augustus 1944 vroeg de Minister van Marine de plaatsvervangend First Sea Lord een aantal Nederlandse schepen uit de vaart te mogen halen. Het personeel, dat op deze schepen diende, was nodig:

1. om de havens, vooral van Rotterdam, in orde te maken;
2. voor het loodswezen en de patrouilliediensten;
3. voor de bewaking der havens;
4. voor de hydrografie en de betonning;
5. om burger- en dienstplichtig personeel aan te nemen;
6. voor de organisatie van de centrale recruteringsbureaux voor de oorlog tegen Japan.

Nadat na de bevrijding personeel was opgeleid, is de Nederlandse marineleiding erin geslaagd van de Engelsen een aantal torpedobootjagers, mijnenvegers en het vliegdekschip „Karel Doorman" te verkrijgen.

Het resultaat van de actie voor onderzeeboten is geweest, dat de marine de „Zwaardvisch" en de „Dolfijn" van de Engelsen heeft overgenomen.

De commissie heeft waardering voor het feit, dat de Regering tijdig een vlootplan heeft opgesteld en ingediend. Zij is wel van oordeel, dat het plan in de toenmalige omstandigheden te ambitieus is geweest.

XIII. MARINIERSBRIGADE

§ 1. Verklaringen

87384 *(de Bruyne)*

Na de capitulatie van Java in 1942, aldus de verklaring van de heer *de Bruyne,* zullen er ongeveer 300 à 350 mariniers in het vrije

87385 *(de Bruyne)*

gebied zijn geweest. Dezen waren verspreid over de gehele wereld. Het grootste contingent zat toen op de Antillen. De rest was verspreid op schepen; in Engeland was een klein contingent.

Toen de heer *de Bruyne* in Augustus 1941 de opdracht kreeg om naar Londen te komen, dacht hij, dat het de bedoeling was, dat hij zou worden belast met de leiding van alle mariniers in het vrije ge-

87387 *(de Bruyne)*

bied. Achteraf is dit niet juist gebleken. De heer *de Bruyne* heeft in 1942 met admiraal *Furstner,* die toen Minister van Marine was, veel over het gebrek aan leiding van het korps in die tijd gesproken, maar deze achtte het contingent te klein om de heer *de Bruyne* daar apart aan de top te zetten. Hij had bovendien een andere functie voor de heer *de Bruyne.*

87397 *(de Bruyne)*

In 1942, als de heer *de Bruyne* het zich goed herinnert, werd hij bij admiraal *Furstner* ontboden en werd hem opgedragen na te gaan, of direct na de beëindiging van de oorlog in Nederland niet een behoorlijk marinierscontingent zou kunnen worden geformeerd voor deelneming aan de oorlog in de Pacific.

87401 *(de Bruyne)*

Om tot de juiste, meest moderne formatie te komen, heeft de heer *de Bruyne* zich eerst gewend tot de toenmalige generaal *Bourne,* die hij heel goed kende. Deze was commandant van de Royal Marines in Engeland. De heer *de Bruyne* heeft met hem over dit probleem gesproken en zich verdiept in de organisatie van de Royal Marines.

Tegelijkertijd had de heer *de Bruyne* zijn toenmalige adjudant, kapitein *Lewe van Aduard,* gestuurd naar een Amerikaanse majoor, die kort tevoren te Londen was gearriveerd. De adjudant kwam bij de heer *de Bruyne* terug met prachtige T.O.'s (tables of organization) voor formaties, die de Amerikanen in de Pacific gebruikten. Daardoor was de heer *de Bruyne* in staat om een organisatie aan admiraal *Furstner* voor te leggen van 3000 man, een organisatie van 5000 man en een organisatie van 7500 man. Hij kon dus kiezen. Die organisaties waren op zeer moderne leest geschoeid en helemaal ingesteld op moderne oorlogvoering. Dit verschilde nogal wat met hetgeen de marine vóór de oorlog kende. De admiraal schrok daarvan. De heer *de Bruyne* kreeg zijn plannen toen terug met de mededeling, dat hij er niet aan dacht tot een dergelijke luxueuze organisatie over te gaan.

Toen heeft zich het wonderbaarlijke voorgedaan, dat plotseling telegrammen uit Washington kwamen van de heer *Loudon* en een van admiraal *Helfrich,* dat de Amerikanen toch wel heel graag zouden zien, dat de Nederlanders met een marinierseenheid zouden deelnemen aan de oorlogvoering in de Pacific. Zo kwam de pressie in-

87406 *(de Bruyne)*

eens van de andere kant van de wereld. De heer *de Bruyne* begreep, dat daar iets ondergronds aan de hand was geweest, maar wat dat was, heeft de heer *de Bruyne* nooit geweten en weet hij nog niet. Toen veranderde Minister *Furstner* ineens van standpunt en zei: het gaat door; het moet toch worden uitgevoerd. De heer *de Bruyne* heeft toen gevraagd zijn adjudant, die er heel goed in zat, naar Amerika te mogen sturen om de practische mogelijkheden te bekijken. Deze is toen begin 1943 naar Amerika gegaan, waar hij op een buitengewoon kundige en energieke wijze de zaak heeft bestudeerd.

65259 *(Stöve)*

Ongeveer medio 1943, aldus verklaarde de heer *Stöve,* werd toestemming verkregen, dat twee Nederlandse officieren van de mari-

65260 *(Stöve)*

niers een cursus zouden volgen bij de Amerikaanse mariniers te Quantico. Het waren de kapitein van de mariniers *Lewe van Aduard* en de majoor der mariniers *Langeveld.* De heer *Lewe van Aduard* was een heel bekwaam jong officier, die de cursus met veel ijver en met heel veel succes heeft gevolgd, waarmede deze de Amerikanen ten dele blijkbaar heeft verbaasd. Daardoor heeft hij veel respect en veel goodwill gewonnen.

Uit deze eerste opleiding vloeide de kans voort om verder te gaan en daar meer officieren te plaatsen. Wellicht zou het dan mogelijk zijn — hetgeen de Nederlandse Regering zo graag wilde — de eerste voorbereidingen te treffen voor een werkelijke Nederlandse

deelneming aan de oorlog, d.w.z. om houvast in Amerika te krijgen en een Nederlandse mariniersafdeling te gaan vestigen, bedoeld als een soort kadergroep. Deze groep zou geheel in Amerikaanse tactiek, wapenkunde en wapengebruik worden opgeleid.

De heer *Stöve* had te Washington, waar het hoofdkwartier van de Amerikaanse mariniers was gevestigd, de commandant van de Amerikaanse mariniers, een reeds oudere heer, generaal *Holcomb,* verscheidene malen ontmoet. Deze had in zijn hart een zwakke plek voor Nederland. Generaal *Holcomb* was na de Boxeropstand commandant van de Amerikaanse mariniersafdeling te Peking geweest. De Amerikanen waren de enigen, die daar mariniers hadden. De andere naties hadden er soldaten. Tussen soldaten en mariniers gaat het blijkbaar nooit zo goed. Zoals generaal *Holcomb* dat vertelde, was het iedere avond vechten en dan stonden zijn mariniers alleen. Op een dag was er bericht gekomen, dat er andere mariniers kwamen, Nederlanders. De Amerikanen hadden die Nederlanders met gejuich ingehaald, want van dat ogenblik af hadden zij „allies". Hierdoor had deze generaal *Holcomb* kennis gemaakt met vele van de oudere Nederlandse mariniersofficieren, die allen reeds lang de dienst hebben verlaten. Hij had wel gezien, dat de Nederlandse mariniers te Peking tot een goed korps behoorden. Toen de heer *Stöve* dus er voor het eerst een beetje schoorvoetend kwam praten over de mogelijkheid, dat aan alle mariniers, uit Curaçao en uit Engeland — het waren er bij elkaar ongeveer 200 — een opleiding zou kunnen worden gegeven in Amerika met Amerikaanse instructeurs om van hen de aanstaande instructeurs te maken voor de mariniers, die in het bevrijde Nederland zouden worden gerecruteerd, was deze oude generaal zo enthousiast voor het plan, dat hij wilde proberen het voor elkaar te krijgen. Dit was een zeer grote steun voor de Nederlanders. Deze generaal heeft zich werkelijk bijzonder ingespannen om de Nederlandse plannen zo goedgunstig mogelijk overal voor te brengen.

Het betrof de oorlogvoering en het zou beslag leggen op een gedeelte van de algehele oorlogsvoorbereiding in Amerika. Dit kon dus niet gebeuren zonder de toestemming van de Combined Chiefs of Staff. Dezen hebben tenslotte die toestemming gegeven. Na de principiële toestemming hebben de C.C.O.S. deze aangelegenheid naar de Amerikaanse chefs van staven verwezen. Van toen af was het een Amerikaanse zaak geworden. Er werd beslag gelegd op een gedeelte van een kamp, op Amerikaanse wapenen, op Amerikaanse instructeurs, terwijl hun eigen marinierskorps snel moest worden uitgebreid. Het was juist in de tijd, dat de Amerikanen in Guadalcanal gevochten hadden, zodat zij precies wisten, wat een moderne oorlog betekende. Het is tenslotte met veel moeite voor elkaar gekomen.

De mariniers, komende uit Curaçao, Suriname en Engeland, werden verzameld met de officieren, waarover de marineleiding de beschikking had, en zijn naar Amerika gestuurd. Zij zijn ongeveer in October 1943 in Amerika aangekomen om daar hun opleiding te beginnen; het was niet zo heel eenvoudig Nederlanders onder Amerikaanse instructeurs te plaatsen. Het betekende, dat er ineens een vrij omvangrijke organisatie moest worden geschapen; de Amerikaanse reglementen moesten in het Nederlands worden vertaald. Er werden diverse mensen bij elkaar gehaald van consulaten, die nauwelijks gemist konden worden, havenmeesters, die geen werk hadden, koopvaardij-officieren, die ziek waren en daardoor niet konden varen, enz. Dezen hebben dat vertaalwerk gedaan.

Zo heeft de Nederlandse Regering toestemming gekregen voor het organiseren van de kadergroep als voorloper van een versterkt regiment van 5000 man, dat dan na de bevrijding van Nederland zou worden opgericht. Dat versterkte regiment heeft men gekregen, doordat de Nederlandse Regering uitdrukkelijk heeft gezegd: wij willen meedoen aan de oorlog; dat regiment wordt ter beschikking gesteld van de geallieerde oorlogvoering. Daar leggen wij geen enkel servituut op. Of het regiment nu zal worden gebruikt in Japan of op de Marianen, of in Malakka, dat hindert niet, het is een Nederlands aandeel in de geallieerde „war effort". De Nederlanders hoopten natuurlijk, dat het voor Nederlandsch-Indië zou worden gebruikt, maar er is nooit een woord over gesproken.

De mariniers zijn naar Amerika gekomen en zij hebben het er bijzonder goed afgebracht. Zij hebben daar tijdens de opleiding resultaten geleverd, waarvan de Amerikanen versteld stonden. Al het werk, dat een marinier behoort te kennen, hebben zij bijzonder goed gedaan. Dat trof heel gelukkig, want juist in die zelfde tijd werd generaal *Holcomb* — die de leeftijdsgrens had bereikt — vervangen door generaal *Vandegrift.* Deze is dè man van Guadalcanal geweest. Daardoor had hij een ongelooflijke populariteit in Amerika. Guadalcanal was eigenlijk gezegd het eerste tastbare succes in de oorlog.

Hoewel generaal *Vandegrift* een Nederlandse naam had, voelde deze niet speciaal voor de Nederlanders. Toen de Nederlandse mari-

niers daar een maand of drie, vier waren, is hij op inspectie gegaan. Toen hij had gezien, wat de Nederlandse mannen daar hadden gepresteerd, zei hij: „Ik heb er een beetje sceptisch tegenover gestaan, omdat het voor mij een servituut op de opleiding van mijn eigen mensen betekent. Deze mannen zijn goed; van dit ogenblik af hebt u al mijn steun om te trachten dat versterkte regiment te doen geboren worden". Dit betekende nogal wat; de opleiding van een paar honderd mensen is niet zo moeilijk, maar 5000 man is natuurlijk heel wat anders. Daar heeft men een eigen kamp voor nodig. Het vereist een grote organisatie en dat betekende voor de Amerikanen ook hoge kosten, want uit de aard der zaak hadden de Nederlanders zelf niet de materiële middelen. De Nederlanders probeerden het dus zo mogelijk op de basis van lend lease. Dit is mede met de steun en de voorspraak van generaal *Vandegrift* mogelijk geworden. Het regiment is ook tot stand gekomen, juist op het moment, dat de oorlog tegen Japan eindigde; toen hield de Amerikaanse belangstelling voor het regiment ook meteen op.

68315 *(van der Kun)* De heer *van der Kun* verklaarde, dat hij zich voor de mariniers nooit zorgen heeft behoeven te maken, want dat was voor de Amerikanen „hun baby". Zij zorgden daar helemaal voor; zij hadden dat helemaal opgenomen bij hun eigen verplichtingen.

68327 *(van der Kun)* Het afvoeren van de mariniers is na V.J.-Day wel een moeilijkheid geworden, want toen was er geen belangstelling meer voor de mariniers. De Amerikanen wilden hen toen zo gauw mogelijk kwijt.

68334 *(van der Kun)* Toen de Amerikanen toestemming hebben gegeven voor het in opleiding nemen van Nederlandse mariniers, kader en manschappen, is er beloofd, dat, wanneer met de recrutering kon worden begonnen, de werving van mariniers prioriteit zou hebben.

68339 *(van der Kun)* De heer *van der Kun* meende, dat de Nederlandse autoriteiten bij S.H.A.E.F. zijn gekomen voor toestemming om mensen te recruteren. S.H.A.E.F. had zelf een grote behoefte aan personeel en heeft gezegd: „Ik heb met jullie prioriteit niets te maken; ik heb alleen met mijn eigen prioriteit te maken". Toen heeft de heer *van der Kun,* naar hij zich meende te herinneren, de Minister van Marine gewaarschuwd en gezegd: „Denkt u er aan, wij zijn met de Amerikanen overeengekomen, dat wij voor de mariniers prioriteit zouden hebben; op die basis hebben de Amerikanen het op zich genomen."

Toen er met veel moeite 1800 man voor uitzending gereed waren, zijn er weer moeilijkheden geweest met het transport van Europa naar Amerika. Er gingen lege schepen uit Europa naar Amerika. Dat waren echter schepen van het leger, dus daar konden onmogelijk mariniers op! Daar is toen via de Combined Chiefs of Staff een einde aan gemaakt. Dezen hebben goedgevonden, dat de mariniers op legerschepen werden vervoerd.

68337 *(van der Kun)* Dit werd voor Nederland door het Army Transport te Brussel geregeld en in Amerika door, als de heer *van der Kun* zich goed herinnert, het U.S. Navy Transport onder admiraal *Robertson.*

68342 *(van der Kun)* Het geheel is eigenlijk slecht gelopen, want de mariniers zijn zó laat gekomen, dat, toen Japan capituleerde en de lend-lease eindigde, de opleiding nog niet klaar was. Van 1 September tot medio November 1945 hebben de Nederlanders die opleiding in dollars moeten betalen.

68343 *(van der Kun)* De mariniersbrigade is, als de heer *van der Kun* zich niet vergist, medio November uit Amerika naar Indië vertrokken; het kan echter ook einde October zijn geweest. De heer *van der Kun* heeft grote moeilijkheden met admiraal *King* gehad, want deze wilde hen wegsturen in September, klaar of niet klaar. Het resultaat was, dat de mariniers mochten blijven tot de opleiding zo ver was, dat zij tenminste het eerste stadium waren gepasseerd en dus met wat jungletraining klaar waren.

68344 *(van der Kun)* Er zijn ruim 4000 man in Amerika gekomen en er zijn in Quantico alles bij elkaar een 200 à 300 man kader opgeleid.

68345 *(van der Kun)* Het materieel voor de mariniers bracht soortgelijke moeilijkheden met zich. Zij konden alles krijgen, wat zij maar wilden, zolang de kans bestond, dat de mariniers zouden optreden op één van de gevechtsterreinen. Dan ging het op basis van de lend-lease; de Nederlanders hebben een derde van het materieel moeten betalen, nl. dat, wat nog niet was aangeschaft toen de lend-lease ophield.

68347 *(van der Kun)* De Amerikanen zijn hun beloften volkomen nagekomen. Zij hadden op zich genomen om een reinforced regiment op te leveren, geoefend en voorzien van materieel. De lend-lease eindigde met het tekenen van de wapenstilstand met Japan. Van dat ogenblik af moesten de Nederlanders gaan betalen.

68376 *(van der Kun)* De heer *van der Kun* is met de leiding van de mariniersbrigade belast gebleven, totdat generaal *de Bruyne* in Amerika kwam. Dit moet in Augustus 1944 zijn geweest. Generaal *de Bruyne* heeft toen het gehele beheer overgenomen.

87423 *(de Bruyne)* De heer *de Bruyne* heeft in Januari 1944 een dienstreis naar

Amerika gemaakt. Er waren bij de Minister van Marine berichten binnengekomen, dat de Amerikanen zeer ontevreden waren over de gemaakte vorderingen bij de opleidingen. Men begon daar te twijfelen aan de goodwill van de Nederlanders. Admiraal *Furstner* stond er op, dat de heer *de Bruyne* naar Amerika ging om contact op te nemen met de Amerikaanse autoriteiten om eens

87424 *(de Bruyne)*

poolshoogte te nemen. Er was wel reden voor de klachten van Amerikaanse zijde; men was niet erg tevreden, maar dit kwam hoofdzakelijk, doordat men eigenlijk niet voldoende op de hoogte was van de grote moeilijkheden, waarmede de Nederlandse Regering, en speciaal de Nederlandse marineleiding, te kampen had. De Amerikanen zijn zo gewend om te zeggen: dit moeten wij hebben, en dan krijgen zij het ook. Dit is bij de Nederlanders altijd heel anders, vooral in de oorlogstijd, toen men toch reeds zo slecht in de middelen zat. De heer *de Bruyne* heeft dit duidelijk gemaakt en toen was het ook zo afgelopen met de klachten.

87427 *(de Bruyne)*

Er was in Amerika ook een zekere mate van ontevredenheid bij de mannen zelf, want er mankeerde nogal wat op het gebied van de financiële regeling. De kleine contingenten van de kernkadergroep zaten verspreid over geheel Amerika. Het belangrijkste gedeelte zat in Camp Le Jeune, een ander belangrijk gedeelte zat in Quantico, een gedeelte in Pendleton, in de Staat New York, enz. De heer *de Bruyne* heeft drie, vier kampen kunnen bezoeken. De verhouding

87428 *(de Bruyne)*

met het Amerikaanse Marine Corps was uitmuntend. Deze mensen

87429 *(de Bruyne)*

zijn de Nederlanders buitengewoon ter wille geweest. De heer *de Bruyne* heeft altijd te maken gehad met generaal *Vandegrift*.

87440 *(de Bruyne)*

Te Londen, waar de heer *de Bruyne* in de staf van *Montgomery* werkte, had hij in 1944 grote moeilijkheden met de Prinses Irene-Brigade. Op het allerlaatste moment wilden de Engelsen het meevechten van de brigade op het continent nog torpederen, omdat er een tekort van 100 man was. Toen de heer *de Bruyne* uit Amerika terugkwam, heeft hij gezegd, dat er dan maar de mariniers bij moesten, die klaar waren. Daarop kwamen er weer strubbelingen over die mariniers. Uit Amerika kwam er bericht, dat de Amerikanen dit zeker niet erg graag zouden zien. Admiraal *Furstner* nam dit bezwaar uit Amerika over. Dit is toen ook alweer een „belangrijke" zaak geworden. De Regering heeft zich er mee bemoeid, althans de Minister-President. De 100 mariniers zijn uiteindelijk toch gearriveerd. Zij zijn meegegaan met de Prinses Irene-Brigade en op een gegeven moment zijn zij er weer uitgelicht. Toen zijn zij direct naar Amerika teruggestuurd.

87441 *(de Bruyne)*

In September 1944 kreeg de heer *de Bruyne* de opdracht de daadwerkelijke leiding van de mariniersbrigade op zich te nemen. In Engeland was toen reeds de recruteringsgroep uit Amerika gearriveerd. Daar was geprepareerd, hoe men de mensen zou werven. Luitenant ter zee *van Asbeck* was in die tijd hoofd van de recrutering voor Nederland.

87445 *(de Bruyne)*

Schout bij nacht *van der Kun* had in een van de mariniersgebouwen te Washington zijn bureau en dit nam de heer *de Bruyne* over. Van daaruit leidde hij de voorbereiding voor de ontvangst van de recruten en de verdere oefeningen. Hij rekende er op binnen betrekkelijk korte tijd ongeveer 8500 man te krijgen.

De aankomst van de recruten is echter erg langzaam gegaan. De recrutering in het Zuiden van Nederland ging vlot; men had van de gegadigden wel drie brigades kunnen maken, maar de Regering had er bezwaar tegen, dat de brigade alleen uit mannen uit het Zuiden

87447 *(de Bruyne)*

zou bestaan. Dit was, naar de mening van de heer *de Bruyne,* zeker

87448 *(de Bruyne)*

geen reëel bezwaar, maar het bezwaar werd gemaakt en daardoor kreeg men in Amerika maar een klein contingent. Dit heeft voor de formatie der brigade een vertraging van zeker vier maanden opgeleverd. De heer *de Bruyne* gelooft niet, dat er ook de angst bij was, dat het korps meer tot de verbeelding van de Zuidelijke jeugd sprak dan de landmacht en de andere diensten, waarvoor tenslotte toch ook mensen nodig waren. De recrutering voor de andere diensten is uitermate slecht en langzaam gegaan. De heer *de Bruyne* heeft dikwijls gehoord en ook zelf gemerkt, dat de mensen te Brussel voor gesloten

87449 *(de Bruyne)*

deuren kwamen, in plaats van dat zij met open armen werden ontvangen. Er was liefhebberij te over. De heer *de Bruyne* moet zeggen, dat die 8000 man een peuleschilletje waren uit het ongelooflijk grote aantal liefhebbers, dat er was. De heer *de Bruyne* heeft de beslissing

87457 *(de Bruyne)*

van de Regering nooit kunnen begrijpen; het is erg jammer geweest. Wanneer de mariniers de brigade hadden mogen formeren uit de mensen uit het Zuiden, waren zij halverwege 1945 in het Verre Oosten geweest.

Verder waren er natuurlijk de transportmoeilijkheden; het gebruik van de scheepsruimte was direct na de bevrijding van het Zuiden niet eenvoudig. Er waren moeilijkheden bij de haven in Antwerpen.

87450 *(de Bruyne)*

De mariniers werden daarom afgevoerd over Ostende; wat er in het

87451 *(de Bruyne)*

Zuiden is aangenomen, is vrijwel allemaal afgevoerd. De eersten zijn in het laatste deel van 1944 in Amerika gekomen.

De mariniers moesten een eigen kamp, Camp Davis, onderhouden. De Amerikanen eisten, dat de Nederlanders de eigen „overhead" zouden leveren, de personeelsgroep, die alles doet om het kamp te laten „lopen". Daar waren 1500 mensen voor nodig. Daarna kwamen pas diegenen, die moesten worden geoefend en die bestemd waren om geplaatst te worden in de brigade.

87452 *(de Bruyne)*

De Regering had prioriteit toegekend aan de uitzending van mariniers. In Amerika was men kant en klaar om het zaakje op poten te zetten. De recruteringsgroep was werkelijk tot in de perfectie georganiseerd. Zij had prima hulpmiddelen gekregen van de Amerikanen. Er was geen enkele andere instantie, die alles zo voor elkaar had als de mariniers, want niemand had de middelen om hetzelfde te doen. Op grond daarvan — men dacht, dat de mariniers binnen een paar maanden klaar zouden zijn geweest — heeft de Regering bepaald, dat prioriteit zou worden verleend aan uitzending van de mariniers. In de practijk is daar echter niet veel van terechtgekomen. De heer *de Bruyne* gelooft, dat de Regering wel wilde, maar niet kon. De kwestie was, dat men te Londen wel kon willen, maar in België en bevrijd Zuid-Nederland had de bevelvoerende generaal het eigenlijk voor het zeggen.

87453 *(de Bruyne)*

87462 *(de Bruyne)*

De uitzending van de recruten van Nederland uit ging via kampen in Engeland, zoals het verzamelcentrum aan de Clyde, op de Westkust van Schotland. Dit kamp hadden zij in bruikleen van de Engelsen. Daar werden de Nederlandse jongens allereerst heengebracht, gekleed en van alles voorzien, en van daar werden zij met een transportschip overgebracht naar Amerika. In 1945, na de bevrijding van Noord-Nederland, werden de moeilijkheden met het transport het grootst. Er stonden toen grote contingenten klaar in Tilburg, in Antwerpen en Ostende, om te worden overgevoerd en toen kreeg men geen scheepsruimte meer. Deze contingenten zijn toen teruggestuurd naar Nederland. Daarna zijn zij zelfs weer naar huis gestuurd, omdat er geen ruimte was om hen onder dak te brengen. De goede wil aan de kant van de geallieerden was zeker na de capitulatie van Japan niet meer aanwezig.

87463 *(de Bruyne)*

87464 *(de Bruyne)*

87465 *(de Bruyne)*

87480 *(de Bruyne)*

Er is een kleine strubbeling — een van de vele kleine — geweest in 1945. Ongeveer Juni 1945 was de heer *de Bruyne* van Engeland naar Nederland gevlogen; hij had toestemming gevraagd om 50 reserve-officieren van het leger te mogen overnemen voor het bezetten van posten, waarvoor hij oudere, meer ervaren mensen nodig had. De toenmalige Minister van Oorlog, de heer *de Quay,* heeft deze toestemming verleend. De heer *de Bruyne* is toen naar Den Haag gekomen om deze 50 officieren te recruteren. Hij heeft die officieren gekregen. Hij was klaar en stond op het punt te vertrekken, toen het bericht binnenkwam van de capitulatie van Japan, waarop hij bij Minister *de Booy* werd geroepen en de mededeling kreeg, dat hij direct terug naar Amerika moest gaan; er was nl. een telegram uit Amerika gekomen, dat men bezig was de mariniers daar bij elkaar te vegen om hen direct naar Indië uit te sturen met de meest primitieve en eenvoudige middelen en met de geoefendheid, die zij op dat moment hadden. De heer *de Bruyne* heeft toen gezegd, dat de geoefendheid van het grootste contingent, juist van de jongens, die pas waren overgekomen, totaal onvoldoende was. Na aankomst in Amerika bemerkte hij, dat men bezig was troepen te formeren van de geheel ongeoefende burgerjongens. De heer *de Bruyne* heeft zich daar toen met medeweten en toestemming van Minister *de Booy* tegen verzet en hij heeft gedaan gekregen, dat zij nog 6 à 8 weken langer werden geoefend. Deze tijd is ten volle benut.

87481 *(de Bruyne)*

De eerste order om de brigade direct naar Indië te verschepen ging naar de mening van de heer *de Bruyne* onder pressie van de Amerikaanse instanties. De toestand was wel zo, dat men alle hulp en medewerking in de oorlogsjaren had mogen ontvangen, maar nauwelijks was de capitulatie van Japan een feit, of van politieke zijde — niet van U.S.M.C.-zijde (United States Marines Corps), want die hadden de Nederlanders wel willen helpen — voelde men nog maar weinig voor opleiding van de Nederlandse mariniers in Amerika.

87482 *(de Bruyne)*

Dit werd althans door de heer *Lewe van Aduard,* die toen te Washington zat, opgevangen en hij meende: laten wij er nu maar zo gauw mogelijk iets van maken; geef hun een geweer en stuur hen naar Indië.

87466 *(de Bruyne)*
87467 *(de Bruyne)*

De brigade is nooit op de volle sterkte van 7500 man geweest. Het grootste aantal is 6500 geweest. In November 1945 is de heer *de Bruyne* uit Norfolk vertrokken met 4500 man. Zij zijn met twee schepen gegaan, de „Noordam" en de „Bloemfontein". De rest van de mariniers is van Nederland uit naar Indië gekomen.

87468 *(de Bruyne)*

92167 *(Salm)*

Schout bij nacht b.d. *G. B. Salm* heeft medegedeeld, dat hem in September 1945 door de kolonel van de mariniers *de Bruyne* gevraagd

92168 *(Salm)*
92169 *(Salm)*

92176 *(Salm)*

64659 *(Furstner)*

64691 *(Furstner)*

is commandant van het Camp Davis te worden. Daar waren 4000 mariniers in opleiding. Hij heeft daar de leiding gehad tot, naar hij meent, de eerste dagen van December. De heer *Salm* heeft later te Washington de leiding van de gehele uitzending naar Indië op zich genomen, het laden en uitzenden van de schepen en alles, wat daarmede te maken had. De Amerikaanse mariniers hadden uitgerekend, dat dit, naar de heer *Salm* meent, zeventien schepen zou vergen. Hij heeft uitgerekend, dat het vijf schepen zou kosten, als hij de schepen kreeg, die hij graag hebben wilde.

Einde December 1945 is de heer *Salm* uit Washington vertrokken. Alle mariniers waren toen verdwenen, behalve één officier, die is achtergebleven om de nakomende kwesties te regelen.

Naar de heer *Furstner* verklaarde had de marine in Amerika een kern-kadergroep gevormd; dat waren mariniers, die van over de gehele wereld vandaan kwamen. Overal waar mariniers waren weg te halen, zijn zij weggehaald, hetgeen op zich zelf reeds ontzaglijke moeilijkheden gaf. In kamp Le Jeune zijn zij opgeleid. Ook de opleiding van de oorlogsvrijwilligers uit Brabant en Limburg heeft daar plaats gevonden. Deze zijn — tot zijn verbazing — volkomen in de oude traditie van „het" korps opgenomen. Zij hebben gevoel voor traditie, discipline en karakter getoond.

De opbouw van de mariniersbrigade was een van de voornaamste onderdelen van het beleid van de Minister van Marine. De mariniersbrigade is opgezet onder het motto: dit is nu een bijdrage van mariniers, die evenals de Amerikaanse mariniers overal zullen worden ingezet tegen de Japanners, waar dit in het Verre Oosten nodig zal zijn.

§ 2. Conclusies

In Mei 1943 heeft de toenmalige kolonel der mariniers *M. R. de Bruyne* aan de Minister van Marine een organisatieschema aangeboden betreffende een op te richten regiment marinetroepen. Hierin bepleitte de heer *de Bruyne* een marinierseenheid, welke voorzien zou worden van de meest moderne bewapening, teneinde deze te gebruiken in amphibie-, jungle- en kleine oorlogvoering. Deze eenheid moest tactisch zeer nauw met de marine kunnen samenwerken.

Teneinde het gebrek aan manschappen zoveel mogelijk te elimineren, diende de kwaliteit goed te maken wat aan quantiteit ontbrak. Het eerste plan van de heer *de Bruyne* leed aanvankelijk schipbreuk, omdat de Minister van Marine er niet voor voelde.

Ongeveer tezelfdertijd was in Amerika schout bij nacht *Stöve* in contact gekomen met enkele autoriteiten der mariniers aldaar. De heer *Stöve* heeft weten te bereiken, dat twee officieren van de mariniers in de officiersschool te Quantico een stafcursus mochten volgen. De officieren der mariniers *Lewe van Aduard* en *Langeveld* hebben toen deze cursus met zoveel succes gevolgd, dat de Amerikanen veel respect voor de Nederlandse mariniers kregen.

De toenmalige Amerikaanse generaal *Holcomb,* commandant van de Amerikaanse mariniers, was de Nederlanders welgezind. Toen de heer *Stöve* voor het eerst kwam praten over de mogelijkheid, dat aan alle Nederlandse mariniers in de vrije wereld een opleiding zou worden gegeven in Amerika, met Amerikaanse instructeurs, stelde deze generaal zich achter dit plan. Nodig was evenwel de toestemming van de Combined Chiefs of Staff. Op 25 September 1943 werd door de Nederlandse Regering het verzoek gedaan om 200 Nederlandse mariniers en een twintigtal officieren in Amerika op te leiden, teneinde dezen als kernkader te kunnen gebruiken voor een later te vormen marinierseenheid. Minister *Furstner* had zich nl. middelerwijl achter het plan voor een mariniersbrigade gesteld.

De Combined Chiefs of Staff hebben zich gewend tot de chefs van staven der Verenigde Staten, die hun medewerking toezegden.

Op 8 October 1943 antwoordden de C.C.O.S. in positieve zin op het verzoek tot opleiding van 200 mariniers en 20 officieren. Een principiële toezegging tot hulp bij de organisatie van een regiment van 5000 man werd toen evenwel nog niet gegeven.

Onmiddellijk nadat de toestemming is gegeven, zijn de mariniers uit Suriname, Curaçao en Engeland naar Amerika gestuurd om te worden opgeleid. Ook een aantal officieren en manschappen van de Koninklijke marine en enigen van de Koninklijke landmacht werden, na bij de mariniers gedetacheerd te zijn, voor hetzelfde doel naar Amerika gestuurd.

In het voorjaar van 1944 heeft de heer *de Bruyne* een bezoek gebracht aan de Amerikaanse mariniersautoriteiten en een deel van de in opleiding zijnde officieren en manschappen geïnspecteerd. Een contingent mariniers was ten tijde van dit bezoek ongeveer klaar met zijn training. De Prinses Irene-Brigade in Engeland had toen nog een tekort van 100 man, welk tekort door de Engelse generale staf zo ernstig werd geoordeeld, dat, indien dit niet werd aangevuld, de

Prinses Irene-Brigade aan de acties op het vasteland niet zou kunnen deelnemen. Dit tekort is toen met getrainde mariniers opgevangen.

De commissie wijst er op, dat de recrutering van de mariniers na de bevrijding van Zuid-Nederland volgens de afspraak met de Amerikanen prioriteit heeft verkregen. Toch hebben zich een aantal moeilijkheden voorgedaan. De commissie wil in dit hoofdstuk hierop evenwel niet nader ingaan, doch die moeilijkheden aan een beschouwing onderwerpen in het volgende hoofdstuk, nl. dat betreffende de recrutering.

Ongeveer Mei 1945 waren er in Amerika circa 2500 combattante mariniers aanwezig, ongeveer een derde dus van het benodigde aantal. Op 25 Augustus 1945 deelde schout bij nacht *van der Kun,* de Regeringsvertegenwoordiger bij de C.C.O.S., aan de Minister-President mede, dat er zich, nadat de onderweg zijnde mariniers zouden zijn gearriveerd in de Verenigde Staten in totaal ongeveer 4500 man zouden bevinden. Toen de oorlog tegen Japan afgelopen was, was derhalve ongeveer een derde van de mariniersbrigade goed getraind, voor een derde gedeelte moest de training nog beginnen, terwijl de rest nog gerecruteerd moest worden. De welwillendheid van de Amerikanen, welke eerder had bestaan, was toen voor een groot deel niet meer aanwezig. De heer *de Bruyne* heeft evenwel gedaan gekregen, dat de brigade nog zes à acht weken langer in Amerika werd geoefend. Deze tijd is ten volle gebruikt. In November 1945 is de heer *de Bruyne* met de brigade, tellende 4500 combattante mariniers, uit Norfolk naar Nederlandsch-Indië vertrokken. De brigade had al het materiaal en alle uitrustingsstukken toch nog van de Amerikanen gekregen. Gedurende de reis naar Indië zijn de mannen, voorzover dat aan boord der schepen mogelijk was, nog verder getraind.

Dank zij het vooruitzien en de doortastendheid van de heer *de Bruyne* en het werk van zijn officieren, onderofficieren en manschappen is het gelukt, ondanks grote moeilijkheden, een moderne, goed uitgeruste brigade op de been te brengen.

De commissie heeft waardering voor het beleid van de betrokken Ministers van Marine en de Nederlandse marine-autoriteiten te Washington. In de totstandkoming van deze brigade ziet zij een bewijs, dat, ondanks moeilijkheden van politieke en militaire aard, het werk van een klein aantal doortastende mensen vrucht kan dragen.

XIV. RECRUTERING NA DE BEVRIJDING

§ 1. Oorlogsvrijwilligers

In advies no. 108 van 28 Juli 1944 vroeg de Raad van Advies te Londen aan de Regering, hoever de voorbereiding van de hermobilisatie van Nederland gevorderd was. De Raad achtte het van het grootste belang, dat, in verband met het voortzetten van de strijd voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië, zo spoedig mogelijk geoefende troepen beschikbaar zouden komen. Zo stelde de Raad van Advies o.m.:

> „Ook zou de Raad het op prijs stellen te worden ingelicht over de voorbereidingen in verband met de outillage van dit nieuwe leger. Hij vindt hiervoor geen reserveeringen in de begrooting, (zie Hoofdstuk VIII B, Titel C) welke voor maatregelen in dezen geest zouden kunnen dienen. De Raad vertrouwt, dat de Regeering rekening houdt met de waarschijnlijkheid, dat bij het staken der vijandelijkheden in Europa veel oorlogsmateriaal vrij zal komen, hetwelk wellicht tegen betrekkelijk gunstige voorwaarden zal zijn over te nemen."
>
> „Slechts een vooruitziend en krachtig beleid kan — in bijzonder in het huidige stadium — bewerkstelligen, dat de Staatsbelangen van de eerste orde, welke aan de zorg van den Minister van Oorlog zijn toevertrouwd, op adequate wijze worden behartigd. De Raad is niet overtuigd, dat een zoodanige behartiging aanwezig is."

Wat het marinebeleid betreft merkte de Raad op:

> „Het is den Raad niet duidelijk hoe een sterke vermindering in den aanbouw van schepen te vereenigen is met de toenemende behoefte voor de oorlogvoering. De Raad zou hieromtrent gaarne worden gerustgesteld, en vertrouwt, dat hierin niet moet worden gezien een verzwakking van onze toerusting voor de verdere oorlogsvoering en landsverdediging."

De Regering antwoordde de Raad als volgt:

> „1. Het ligt in het voornemen, om na de bevrijding van Nederland, aanstonds een aantal legereenheden op te richten, bestemd voor de voortzetting van den strijd tot bevrijding van Ned.-Indië, alsmede voor herstel en handhaving van orde en rust in bevrijde gebiedsdeelen, zoowel in Nederland als in Nederl.-Indië.
>
> Voor deelneming aan den strijd in het Verre Oosten wordt onmiddellijk een Expeditionnaire Macht opgericht, bestaande uit één tot drie divisies, welke in het Vereenigd Koninkrijk zal worden gevormd en opgeleid, zulks in overleg met de Britsche militaire autoriteiten, wier medewerking daartoe verkregen is.
>
> Voor herstel en handhaving van orde en rust in bevrijde gedeelten van Nederl.-Indië wordt een aantal z.g. gezagsbataljons opgericht, welke zoo spoedig mogelijk naar de tropen worden uitgezonden, teneinde voor deze bijzondere taak te worden opgeleid. Overleg met de geallieerde militaire instanties inzake bewapening, uitrusting, transport en opleiding van deze troepen is gaande.
>
> Voor de handhaving van orde en rust in Nederland wordt eveneens een aantal bataljons gevormd, welke gedeeltelijk ook beschikbaar zullen komen voor eventueele deelneming aan de bezetting van Duitschland. Bewapening, kleeding en uitrusting voor deze bataljons zijn van Britsche zijde toegezegd.
>
> Daarnevens is nog te rekenen op de voorziening in de behoeften van Luchtvaart en Marine.
>
> Het komt niet gewenscht voor omtrent deze militaire plannen thans nadere bijzonderheden te verstrekken.
>
> 2. Tot vorming van de vorenbedoelde onderdeelen zal in de eerste plaats een beroep worden gedaan op vrijwillige dienst-

neming als z.g. oorlogsvrijwilligers voor den duur van den oorlog in het Verre Oosten.

De Regeering meent, dat aan het Nederlandsche volk niet de gelegenheid mag worden onthouden van zijn bereidwilligheid te doen blijken om vrijwillig deel te nemen aan de bevrijding van Nederl.-Indië en aan het herstel van orde en rust. Bovendien wordt vermeend, dat de oproeping van vrijvrijwilligers op zeer korten termijn een aanmerkelijk sneller verloop zal kunnen hebben dan de oproeping van lichtingen der dienstplichtigen, zulks in verband met de ontwrichting der administratieve diensten, welke in bevrijd Nederland zal worden aangetroffen.

Intusschen mag niet worden aangenomen, dat alle te vormen eenheden uit oorlogsvrijwilligers kunnen gevormd worden, hetgeen uit anderen hoofde ook niet wenschelijk zou zijn, zoodat oproeping en indeeling van dienstplichtigen terstond krachtig zal worden ter hand genomen, waarvoor reeds thans zooveel mogelijk de noodige administratieve maatregelen zijn voorbereid.

3. Zelfs indien de grootst mogelijke voortvarendheid wordt betracht, mag er niet op gerekend worden, dat op de aangegeven wijze kan worden voorzien in de onmiddellijke voorziening van troepen voor algemeene bewakingsdoeleinden en in het bijzonder voor de grensbewaking. Teneinde daarin onverwijld te kunnen voorzien, zijn voorbereidingen getroffen om krachtens de bevoegdheden aan het M.G. verleend, onverwijld een aantal bewakings- en grenswachttroepen bijeen te brengen, die zoodra mogelijk weer ontbonden zullen worden.

Van geallieerde zijde wordt het groote belang van een doeltreffende grensbewaking ingezien en is daarvoor alle medewerking verkregen.

4. De plannen tot wederopbouw van de militaire luchtvaart hebben thans vasteren vorm aangenomen door de oprichting van het Bureau voor de Luchtstrijdkrachten, dat onder leiding van een directeur voorbereidingen treft voor een gezamenlijke Luchtmacht der Kon. Marine, Kon. Landmacht en het Kon. Ned.-Indische Leger.

Ook voor den wederopbouw van de Luchtstrijdkrachten wordt er van uitgegaan, dat in de eerste plaats moet worden gezorgd voor de vorming resp. de uitbreiding van de benoodigde eenheden tot voortzetting van den strijd in het Verre Oosten. Het ligt in het voornemen om de opleiding van de daarvoor onmiddellijk na de bevrijding van Nederland op te roepen gegadigden hier te lande te doen plaats hebben, waartoe de noodige regelingen met de Britsche militaire Luchtvaartautoriteiten worden getroffen."

Met betrekking tot de besluiten, houdende maatregelen om zo spoedig mogelijk na de bevrijding van het grondgebied van het Rijk in Europa de zee- en landmacht te versterken, wijst de commissie op het besluit van 10 Mei 1944 (E 36). Hierbij werd bepaald, dat de Ministers van Oorlog en van Marine gemachtigd werden zo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland wederom in werkelijke dienst te roepen de vrijwilligers van zee- en landmacht, het reservepersoneel van de Koninklijke Marine, het reserve personeel van de landmacht, de dienstplichtigen van zee- en landmacht en het voor de gemobiliseerde strijdkrachten bestemde burgerpersoneel.

Hiermede werd dus de mogelijkheid geschapen de gehele krijgsmacht, welke bestond op 10 Mei 1940, opnieuw in actieve dienst op te roepen.

Gezien evenwel de te verwachten desorganisatie met betrekking tot registers van de burgerlijke stand en andere noodzakelijke administratieve bescheiden voor een heroproeping, achtte de Minister van Oorlog het noodzakelijk, dat onmiddellijk na de bevrijding van Nederland oorlogsvrijwilligers zouden worden opgeroepen.

Het Oorlogsvrijwilligersbesluit werd op 1 October 1944 (E 129) uitgevaardigd. Dit Koninklijk besluit stelde blijkens de considerans de mogelijkheid open om ten behoeve van de vorming van de strijdkrachten, welke zouden dienen ter versterking van de gewapende machten in Europa en voor deelneming aan de krijgsverrichtingen in het Verre Oosten, zo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland voor de verdere duur van de oorlog vrijwilligers aan te nemen.

Hiermede werd evenwel de wettelijke verplichting tot het verrichten van militaire dienst niet aangetast.

Een verdere overweging tot het instellen van dit besluit was, dat het aanbeveling verdiende om ten aanzien van deze oorlogsvrijwilligers gunstiger regelingen te treffen dan voor dienstplichtigen bestonden.

Aan iedere commissaris van het Militair Gezag werd de instructie verstrekt in zijn bevelsgebied een oorlogsvrijwilligersbureau op

te richten. Teneinde de nodige coördinatie te krijgen heeft de chef staf Militair Gezag, mr. *H. J. Kruls,* op 18 November 1944 een voorlopig Centraal Oorlogsvrijwilligersbureau opgericht, dat werd gesteld onder leiding van de toenmalige reserve kapitein *K. J. H. Zweypfenning.*

In zijn rapport [1]) van 16 December 1944 aan H.M. de Koningin deelde de Minister-President mede, dat er te dien tijde aanmeldingsbureaux waren geopend te Maastricht, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Oss, Nijmegen, Waalwijk, Tilburg, Breda, Roosendaal, Axel, Bergen op Zoom en Goes.

„1. De aanmelding" — aldus het verslag van de Minister-President — „verloopt zeer goed. In Eindhoven zijn reeds meer dan 3600, in Nijmegen plus minus 1900, in Maastricht meer dan 1500, in Tilburg meer dan 2000 vrijwilligers geregistreerd. De vrijwilligers beginnen echter ongeduldig te worden en te mopperen over het lange wachten op een oproep tot inlijving. Te Eindhoven, Nijmegen en Tilburg werd vernomen, dat een voorloopige cursus voor oorlogsvrijwilligers is geopend, waar lessen worden gegeven in Maleisch, tropen-hygiëne en Engelsch. De animo hiervoor is opvallend groot, te Eindhoven nemen b.v. 1000 jongelieden deel aan de Maleische lessen. Te Nijmegen worden de oorlogsvrijwilligers gedeeltelijk voorgeoefend in het exerceeren.

2. *Registratie, verdeeling, vrijstelling.* De aanmeldingsformulieren worden thans door alle aanmeldingsbureaux opgezonden naar een registratiebureau te Eindhoven, onder leiding van Kapitein *Zweypfenning.* Voorloopig is daar een met de hand bijgehouden kaartsysteem aangelegd, waar tot nu toe reeds ongeveer 10 000 formulieren in zijn geregistreerd. Circa 4 à 5000 formulieren wachten nog op registratie. Teneinde de registratie te verbeteren en te versnellen zijn thans registreermachines aangeschaft, welke de volgende week zullen worden opgeleverd en geïnstalleerd in een nieuw „Centraal Vrijwilligers Bureau", waarvoor te Tilburg ruimte is gevonden. Kapitein *Zweypfenning* zal de leiding van het kantoor van dit bureau behouden en de registratie dus blijven verzorgen.

Behalve de registratie zal het Centraal Vrijwilligers Bureau ook tot taak krijgen de verdeeling van de vrijwilligers over de verschillende strijdkrachten en de beslissing over individueele weigering van vrijwilligers, indien hun taak in hun vredesberoep van meer belang is voor het Koninkrijk dan hun dienstneming als vrijwilliger.

Als Hoofd van het Centraal Vrijwilligers Bureau is voorgesteld de heer *Thal Larsen,* die bereid is gevonden deze functie te aanvaarden. Voor de verdeeling van de vrijwilligers zal hij moeten worden bijgestaan door een adviescommissie met vertegenwoordigers van de Koninklijke Landmacht, de Koninklijke Marine en van de Luchtstrijdkrachten

Voor het contact met de bedrijven zal hem een vertegenwoordiger van de Arbeidsinspectie worden toegevoegd.

3. *Inlijving.* Voor de Koninklijke Landmacht werden tot nu toe, behalve liaison-officieren en tolken voor de Geallieerde Legers en personeel voor het Militair Gezag, 4800 man ingelijfd, ingedeeld in 6 „light Infantry battalions". Twee dezer bataljons zijn gereed, de overige 4 worden zoo snel mogelijk gevormd. Het tempo wordt in hoofdzaak bepaald door de mate, waarin kleeding en uitrusting door de Geallieerden wordt beschikbaar gesteld.

Deze bataljons zijn of komen ter beschikking van de Geallieerde Legers voor de beveiliging van de verbindingslijnen en de handhaving van het gezag en zullen de stoot- en bewakingstroepen geleidelijk vervangen.

Volgens een in overleg met S.H.A.E.F. opgemaakt programma zullen tot 9 Maart a.s. verder worden gevormd:

2 „light Infantry battalions", ieder 800 man sterk;

2 „pioneer groups", ieder 1757 man sterk;

6 „general transport companies", te zamen 2430 man sterk (ten dienste van het Militair Gezag voor voedseltransporten etc.);

plm. 10 „interpreter pools", met samen plm. 1000 tolken.

(S.H.A.E.F. vroeg om 2000 tolken, doch zooveel kunnen vermoedelijk niet worden geleverd);

2 hospitalen met 210 man.

Alles bijeen zullen deze en eenige kleinere personeelsgroepen ruim 10 000 man opeischen, die grootendeels uit de oorlogsvrijligers zullen worden gevormd.

Naast deze S.H.A.E.F.-troepen zal de Koninklijke Landmacht een 300- à 500-tal adspirant-reserve-officieren inlijven en naar Engeland vervoeren voor een opleiding hier.

[1]) Vgl. bijlage 128 in deel 5 B van het verslag der commissie, blz. 364.

Voor de Koninklijke Marine werkt sedert medio November een recruteeringsbureau in Brussel. Het tempo der recruteering bedroeg aanvankelijk 45 man per week, doch is thans opgevoerd tot ongeveer 75 man per week. Deze oorlogsvrijwilligers worden naar Engeland overgevoerd, hier gekleed en in een Britsch marine-opleidingskamp gevormd tot matrozen.

Een recruteeringsgroep voor de mariniers is 9 December met de recruteering begonnen. Deze groep is mobiel en reist de verschillende aanmeldingsbureaux af. Het tempo der recruteering is voorloopig vastgesteld op 100 man per week, doch zal zeer binnenkort worden verhoogd tot 150 man per week. De recruten worden naar Engeland overgevoerd naar een Amerikaansch marinekamp in Schotland, vanwaar zij worden getransporteerd naar de Vereenigde Staten voor hun opleiding.

Tenslotte heeft de Maritieme Commandant in Zeeland ten behoeve van de beveiliging van de scheepvaart op de Westerschelde een 1000-tal mannen ingelijfd in een „mine-watching" groep en bij de varende „ballon-barrage".

Voor de Luchtstrijdkrachten is de werving op zeer kleine schaal begonnen in Brussel. Binnenkort zal een volledig reception-centre geopend worden in Eindhoven, waar in een tempo van ongeveer 125 man per week gerecruteerd zal worden.

Behalve deze strijdkrachten wordt ten behoeve van de inlichtingendiensten in het Verre Oosten een 500-tal speciale krachten aangeworven.

Begin Maart zullen dus naar verwachting in totaal zijn ingelijfd:

Voor de Koninklijke Landmacht	plm.	15.500 man
Voor de Koninklijke Marine	plm.	3.500 man
Voor de Luchtstrijdkrachten	plm.	1.000 man
Voor inlichtingendiensten in het Verre Oosten	plm.	500 man
Totaal	plm.	20.500 man"

De beschikking van de chef staf Militair Gezag van 18 November 1944 werd door een beschikking van de Ministers van Oorlog en van Marine van 2 Januari 1945 vervangen. Het voorlopig Centrale Vrijwilligers Bureau werd in plaats van het voorlopig Centraal Oorlogsvrijwilligersbureau ingesteld en rechtstreeks onder genoemde Ministers geplaatst.

78628 *(Zweypfenning)* Op 30 October 1944 heeft de toenmalige reserve kapitein *K. J. H. Zweypfenning,* aldus zijn verklaring, van generaal *Kruls,* bij monde van majoor *van den Wall Bake,* de opdracht gekregen om een bureau vrijstelling op te richten, speciaal afgestemd op het Oorlogsvrijwilligersbesluit. Tevens kreeg de heer *Zweypfenning* de opdracht om een bureau registratie op te richten voor de aangemelde oorlogsvrijwilligers en van degenen, die intussen waren opgeroepen. Het bureau vrijstelling is in werking getreden begin Januari 1945, naar de heer *Zweypfenning* meent, tegelijk met het op 2 Januari tot stand gekomen Centrale Vrijwilligers Bureau. Het centraal registratiebureau kon reeds enkele dagen nadat de heer *Zweypfenning* zijn opdracht had gekregen, dus ongeveer 5 of 6 November 1944, gaan functionneren.

78629 *(Zweypfenning)* Op het ogenblik, waarop de heer *Zweypfenning* zijn opdracht kreeg, bestonden alleen nog maar aanmeldingsbureaux te Eindhoven en Helmond.

78630 *(Zweypfenning)* Het aanmeldingsbureau te Eindhoven is opgericht op gezag van het Departement van Oorlog, maar door de zorg van Militair Gezag. De aanmeldingsbureaux ressorteerden niet onder Militair Gezag, maar onder het Departement van Oorlog.

78634 *(Zweypfenning)* Er is een speciale actie geweest voor dienstneming voor Indië. De gehele actie droeg in die tijd eigenlijk alleen de kleur van Indië. In alle affiches en in alle toespraken is dit tot uiting gebracht.

78641 *(Zweypfenning)* De heer *Zweypfenning* heeft nogal ernstige moeilijkheden gehad met de verbandacte. Hij heeft er steeds naar gestreefd, dat elke commandant, die van zins was in opdracht van de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten (B.N.S.) een troepenonderdeel op te richten, de aanmeldingsprocedure zou laten gaan via het Centrale Vrijwilligers Bureau. Dit is de heer *Zweypfenning* niet altijd gelukt, zodat er niet alleen velen zijn aangenomen op alle mogelijke verbandacten, maar ook zonder verbandacte, met het gevolg, dat er op een gegeven moment grote moeilijkheden ontstonden. Het bataljon jagers bijvoorbeeld had, nadat het van de heer *Zweypfenning* ca 400 oorlogsvrijwilligers had gekregen met verbandacte, nog behoefte aan meer mensen, die het rechtstreeks heeft geput uit de Binnenlandse Strijdkrachten; deze mensen verbonden zich mondeling voor

78642 *(Zweypfenning)*

een diensttijd tot drie maanden na de oorlog. Wanneer zij wegliepen kon men daar feitelijk niets aan doen. Wanneer zij echter eenmaal — dus vóór de oorlog — waren ingeschreven en ingelijfd als dienstplichtige was er wel iets aan te doen.

Het Centrale Indelingsbureau van de Koninklijke Landmacht, C.I.K.L., had een gelijksoortige functie als het Centrale Vrijwilligers Bureau, C.V.B. De aanmeldingsbureaux, die begin October werden opgericht — de heer *Zweypfenning* meent omstreeks 10 October 1944 —, zijn ook direct begonnen met de registratie van de zich verplicht gemeld hebbende beroepsonderofficieren en -officieren, reserve-officieren en dienstplichtige onderofficieren. De heer *Zweypfenning* heeft die registratie dadelijk van het hoofd aanmeldingsbureau Eindhoven overgenomen, omdat, zoals hem ook reeds van tevoren was gezegd, men uiteindelijk de bedoeling had deze zaak over te geven aan het C.I.K.L., dat nog moest worden opgericht. In het begin van 1945, de heer *Zweypfenning* meent ongeveer 15 Januari, heeft generaal *van Nijnatten* als hoofd van het C.I.K.L. zijn intrede gedaan in hetzelfde gebouw te Eindhoven als waarin het C.V.B. was gevestigd. De heer *Zweypfenning* heeft het gehele kaartsysteem van de meldingen van dienstplichtige onderofficieren en reserve- en beroepsofficieren aan generaal *van Nijnatten* overgegeven. Deze heeft toen die mensen opgeroepen. Dat heeft het C.V.B. dus na 15 Januari 1945 niet meer gedaan. Wanneer er „bestellingen" kwamen, van welke kant dan ook, voor de levering van onderofficieren, respectievelijk officieren, werd dat doorgegeven aan het C.I.K.L.

78654 *(Zweypfenning)*

De heer *Thal Larsen,* hoofd C.V.B., heeft, aldus de heer *Zweypfenning,* midden 1945 aan de Minister van Oorlog een telegram gestuurd, waarin hij wees op een slechte stemming bij de oorlogsvrijwilligers.

> „Sinds tien maanden", aldus het telegram, „is aan tien duizenden oorlogsvrijwilligers gegarandeerd, dat zij naar Indië of naar elders zouden vertrekken. Indien zij anderen zien gaan, en zelf thuis moeten blijven, ontstaat een groot wantrouwen, zoodat ik mij als hoofd Centraal Vrijwilligers Bureau na deze woordbreuk genoodzaakt zie mijn functie over te dragen. Adviseer uitzending in groote mate der oorlogsvrijwilligers met voorkeur gezagsbataljons en Expeditionnaire Macht als eerste prioriteit".

De situatie — aldus verklaarde de heer *Zweypfenning* — is op een gegeven moment als volgt geweest. Het Centrale Vrijwilligers Bureau had een massa oorlogsvrijwilligers ingeschreven, die bestemd waren voor uitzending naar Indië. Direct na de algehele bevrijding van het land zijn de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten begonnen met het formeren van onderdelen. De heer *Zweypfenning* heeft op een gegeven moment vernomen — in hoeverre dit waar was, is nooit achterhaald —, dat het de bedoeling was in de allereerste plaats de door de N.B.S. gevormde onderdelen te gebruiken voor uitzending naar Indië. Hierdoor zou het risico ontstaan, dat de oorlogsvrijwilligers, die door het Centrale Vrijwilligers Bureau waren vergaard, eigenlijk op het tweede plan zouden komen. Dit werd min of meer smakelijk opgediend door te zeggen, dat die onderdelen reeds compleet geëncadreerd waren, omdat men daarbij officieren en onderofficieren had en omdat iedere plaats afzonderlijk zijn onderdeel had gevormd, terwijl degenen, die door het Centrale Vrijwilligers Bureau waren opgeroepen, in kampen moesten worden verzameld en uitgezocht, waarna de onderdelen eerst konden worden opgericht. De praktijk is echter geweest dat er zowel bataljons oorlogsvrijwilligers als N.B.S.-bataljons zijn weggegaan. Deze laatse werden later ook als oorlogsvrijwilligers beschouwd. De oorlogsvrijwilligers van het Centrale Vrijwilligers Bureau zijn degenen, die zich spontaan aan de aanmeldingsbureaux hebben gemeld; de anderen zijn te voorschijn gekomen uit de illegale organisaties.

In de eerste maanden na de bevrijding zijn er nogal royale beloften gedaan aan de oorlogsvrijwilligers, niet alleen voor wat betreft een spoedige opkomst en de mogelijkheid onderofficier, resp. officier te worden, maar ook inzake bezoldiging en vergoedingen. Die beloften waren in zoverre officieel, dat zij eigenlijk een weergave waren van hetgeen men hoorde van de afgezanten van het Departement van Oorlog, die uit Engeland kwamen. Het ging allemaal veel te vlug. Het was een dynamische tijd. Op een goede dag kwam er weer eens iemand van het Departement van Oorlog; er kwam dan een bepaald onderwerp ter sprake, waarbij die mijnheer wist mede te delen, dat er dat en dat was besloten, maar zwart op wit stond het natuurlijk nooit. In goede trouw en in enthousiasme, ook van zijn zijde — dat moet de heer *Zweypfenning* eerlijk bekennen —, is dit doorgegeven aan de hoofden der aanmeldingsbureaux, en als die er ook uit louter goede wil nog een schepje bovenop gelegd hebben, dan is het heel gemakkelijk te construeren, hoe dergelijke beloften gedaan werden.

78658 *(Zweypfenning)*

78252 *(Schipper)*

De heer *D. Schipper* verklaarde op 1 October 1944 commandant van het aanmeldingsbureau voor oorlogsvrijwilligers te Tilburg te zijn geworden. Die functie vervulde hij tot 1 April 1945. Van 1 April tot 1 Augustus of 15 Augustus heeft hij acht aanmeldingsbureaux voor oorlogsvrijwilligers opgericht in Overijssel, o.m. te Zwolle, Steenwijk en Oldenzaal. Tegelijkertijd heeft hij het inspecteurschap daarover waargenomen. Daarna is hij commandant van het Centrale Vrijwilligerskamp te Eindhoven geweest tot 1 October 1946.

78274 *(Schipper)*

Naar de heer *Schipper* verklaarde, had hij werkelijk moeite om de mensen van de deur van het aanmeldingsbureau weg te houden. Het enthousiasme was enorm. De eerste dag, dat hij te Tilburg zijn bureau opende, stond er een rij van zeker 600 jonge mensen zich — onder het zingen van vaderlandse liederen — voor het aanmeldingsbureau te verdringen om toegang te krijgen en ingeschreven te worden. Alleen te Tilburg heeft de heer *Schipper* 5000 à 6000 vrijwilligers ingeschreven.

78276 *(Schipper)*
78280 *(Schipper)*

Er was een zeer grote voorkeur voor de marine. Het is heel eigenaardig, dat men in de landprovincies, b.v. in Brabant en Limburg, een grote belangstelling voor de marine vond. Daar kwam nog dit bij, dat de organisatie van de marine veel vlotter liep dan die van het leger. De oorzaak daarvan kan de heer *Schipper* niet aangeven; hij kan alleen maar de feiten noemen. Hij zat nog geen twee weken te Tilburg, of er was reeds een recruteringsploeg van de marine onder leiding van jhr *de Jonge van Ellemeet*. De organisatie van de marine klopte prachtig. Reeds spoedig na zijn komst kon de heer *de Jonge van Ellemeet* de eerste recruten naar Engeland zenden. Het was wel een frappant verschil met wat het leger te zien gaf. De organisatie van het leger is feitelijk pas goed op gang gekomen in Juni 1945.

78281 *(Schipper)*

78282 *(Schipper)*

78284 *(Schipper)*

67202 *(van Lidth de Jeude)*

Jhr. ir. *O. C. A. van Lidth de Jeude* heeft verklaard, dat de Regering bij haar plannen voor de verdediging van Nederland en Nederlandsch-Indië zeer afhankelijk was van de medewerking van de Britse legerautoriteiten, daar dezen moesten zorgen voor bewapening, uitrusting enz. Er was een schema opgesteld, waarin werd geraamd, hoeveel manschappen nodig zouden zijn voor de verschillende onderdelen, waarbij moest worden gezorgd, dat enerzijds voldoende manschappen beschikbaar zouden komen, doch anderzijds rekening moest worden gehouden met de werkzaamheden, die voor de wederopbouw hier te lande moesten worden verricht.

67220 *(van Lidth de Jeude)*

Er is verschil van mening geweest over de vraag, of men al dan niet oorlogsvrijwilligers zou oproepen. Admiraal *Furstner* heeft zich hiertegen steeds verzet, maar Oorlog heeft het doorgezet. De oproep van de marinemensen loopt anders dan bij het leger. Men kent daar dienstplichtigen op voet van vrijwilligheid. Dit was bij de marine gebruikelijk en men voelde er niet veel voor om hiervan af te wijken en oorlogsvrijwilligers hiervoor in de plaats te nemen. Men vond dit voor de marine niet nodig.

Voor de landmacht waren de argumenten sterker voor het oproepen van oorlogsvrijwilligers. Allereerst wist men helemaal niet, hoe het in Nederland zou gaan. De vraag was, of men zich zou houden aan de vroegere methode van lichtingen en welke lichtingen dan in aanmerking zouden komen. Hierbij kwam nog, dat de troepen onder geallieerd commando zouden komen. Eén van de overwegingen van de heer *van Lidth de Jeude* was ook, dat door het systeem van oorlogsvrijwilligers een groter bewijs zou worden geleverd, dat de Nederlanders het ernstige voornemen hadden hun aandeel te hebben in de strijd voor de bevrijding hier en in het Verre Oosten. De heer *van Lidth de Jeude* had wel eens een geluid gehoord, dat oorlogsvrijwilligers het budget zwaarder zouden belasten, omdat zij op andere wijze zouden moeten worden betaald dan dienstplichtigen, die een zeer karig soldij ontvangen. Het was echter een burger- en Overheidsplicht, dat degenen, die uitgezonden werden om eigen land te bevrijden, verzorging genoten voor hun gezin. Het financiële bezwaar had daarbij voor de heer *van Lidth de Jeude* niet het zwaarste gewogen. Van groot belang was ook de kwestie van artikel 192 van de Grondwet, welke bij het oproepen van oorlogsvrijwilligers niet in het geding kwam. Wel was ten tijde van het oproepen van oorlogsvrijwilligers deze kwestie reeds opgelost door een Koninklijk besluit (E 45), doch dit besluit betekende niet, dat men geen oorlogsvrijwilligers kon oproepen. Men wilde echter de zekerheid hebben, dat men onder alle omstandigheden de nodige krachten zou kunnen aantrekken. De meningen waren verschillend over de verwachting van het aantal oorlogsvrijwilligers, dat zich zou opgeven. Men durfde niet het risico lopen, dat men op een gegeven ogenblik zonder mensen zou zitten. Toen dit Koninklijk besluit (E 45) er was, kon men zowel van oorlogsvrijwilligers als van de lichtingen gebruik maken. Bij voorkeur evenwel zou worden gebruik gemaakt van vrijwilligers; men zou

67222 *(van Lidth de Jeude)*

dit besluit (E 45) kunnen toepassen, wanneer zich niet voldoende vrijwilligers opgaven. De heer *van Lidth de Jeude* heeft dan ook daarom dit besluit mede-ondertekend.

67202 *(van Lidth de Jeude)*

Bij het opmaken van de plannen was men er van uitgegaan, dat Nederland in zijn geheel zou worden bevrijd. Het geval wilde echter, dat dit in twee phasen is geschied. Reeds dadelijk ontstond toen de vraag of de Engelsen, die toen nog volop in de aanval waren, het moment, waarop het Zuiden was bevrijd, moesten beschouwen als het moment, waarop zij daadwerkelijk medewerking hadden toegezegd. Zij wilden wel doen wat zij konden, maar dit was nog niet het moment van de algehele bevrijding, waarop volgens hen gerekend was. Dit schiep een grote moeilijkheid, omdat de krachten wèl beschikbaar waren, maar wij in Nederland er niet op ingericht waren om hen hier op te leiden, te huisvesten en uit te rusten. Bovendien moesten degenen, die bestemd waren voor het Verre Oosten, nog een tropenopleiding krijgen. Het plan was, dat dit in Australië of Amerika zou geschieden. Men had toen reeds dadelijk de moeilijkheid van het transport, hetgeen tot gevolg had, dat de zaak in de eerste tijd zeer stroef verliep. Later zijn wel troepen in Engeland opgeleid, maar toen het Zuiden was bevrijd en het Noorden nog was bezet, is de oorspronkelijke opzet niet tot zijn recht gekomen.

67203 *(van Lidth de Jeude)*

Na de bevrijding van het Zuiden heeft men van Nederlandse zijde op verschillende plaatsen recruteringsbureaux opgericht, waar zich oorlogsvrijwilligers konden opgeven, hetgeen ook in groten getale geschiedde. Men kon toen evenwel van al deze diensten geen gebruik maken. Later is men toch tot het oproepen van lichtingen overgegaan. Velen van degenen, die zich als oorlogsvrijwilligers hadden opgegeven, hadden intussen andere bezigheden gevonden, waardoor het aantal sterk is teruggelopen. In het begin, toen alleen het Zuiden nog was bevrijd, was het aantal oorlogsvrijwilligers zo groot, dat men een teveel had. Het Zuiden moest natuurlijk voldoende werkkrachten behouden voor de wederopbouw. Het aantal oorlogsvrijwilligers is toen beperkt tot 2/5 van het totaal benodigde aantal, ongeveer in de verhouding van het aantal inwoners van Noord-Brabant, Zeeland en Limburg tot de totale bevolking.

67207 *(van Lidth de Jeude)*

Voorzover de heer *van Lidth de Jeude* zich herinnerde, was de recrutering uitsluitend bedoeld voor de Nederlandse krijgsmacht en niet voor de Binnenlandse strijdkrachten. Deze laatste waren in hoofdzaak belast met ordebewaring; op verzoek van geallieerde zijde verrichtten zij ook diensten ten behoeve van de geallieerde legers, die door Nederland trokken. Het waren geen volledig militaire plichten, welke zij hadden te vervullen, maar zij deden dienst als hulptroepen.

67219 *(van Lidth de Jeude)*

Na het Ministerschap van de heer *van Lidth de Jeude* zijn de eerste recruten naar Engeland gegaan voor opleiding, maar hij wist niet, of dit vrijwilligers waren dan wel of de lichtingen toen reeds waren opgeroepen. Hij heeft ook niet de motieven vernomen, waarom men uiteindelijk tot de lichtingen terugkeerde. Hij vermoedde wel, dat er een te groot verloop kwam, doordat de oorlogsvrijwilligers te lang moesten wachten. In ieder geval zijn er vóór 1945 geen recruten naar Engeland gezonden. Indien de heer *van Lidth de Jeude* zich goed herinnerde is het zelfs heel laat in 1945 eerst geschied.

64747 *(Furstner)*

In de eerste periode, aldus verklaarde oud-minister *Furstner*, toen het vooral op de wervingstroepen aankwam, is er een strijd geweest met het Departement van Oorlog over de verdeling der recruten. De marine heeft toen een aparte wervingsgroep voor de mariniers in het Zuiden gehad, te Eindhoven, waar ook een wervingsgroep was voor de luchtstrijdkrachten. In Engeland had de marine twee kampen — oude Butlinkampen, vroeger bestemd voor vacantiegangers — een in Skegness en een aan de kust van Wales. Daar werden de jongelui geoefend. Altijd weer was er de moeilijkheid, welke mensen naar de marine zouden gaan en welke naar het leger. Hoe dit uiteindelijk is geregeld, kan de heer *Furstner* zich niet goed meer herinneren.

64749 *(Furstner)*

De heer *Furstner* is altijd vóór het werken met de Dienstplichtwet geweest, omdat die wet ook de miliciens op voet van vrijwilligheid kent, die zich, voordat de werkelijke diensttijd aanving, zouden kunnen melden voor dienstneming. Het is toen neergekomen op oorlogsvrijwilligers, hetgeen in zekere zin een succes is geweest, omdat men daardoor in het algemeen de goede jongens kreeg, maar aan de andere kant was er de moeilijkheid, dat deze geselecteerde krachten tegelijkertijd naar Indië werden gestuurd en ook tegelijkertijd weer moesten terugkomen, waardoor men later met een tekort zou zitten.

64750 *(Furstner)*

De heer *Furstner* was tegen het instituut van oorlogsvrijwilligers, omdat hij meende, dat het Nederlandse volk voldoende besef zou hebben, dat het in deze omstandigheden noodzakelijk was de Dienstplichtwet weder in werking te stellen; men zou toch ook dan een

aantal jongelui krijgen, die, voordat hun eigen lichting werd opgeroepen, zich als oorlogsvrijwilligers zouden melden. De heer *Furstner* had de schifting willen voorkomen van alleen oorlogsvrijwilligers nù en over twee jaar dienstplichtigen met een soort minderwaardigheidsstempel. De heer *Furstner* heeft dit altijd als weinig billijk aangevoeld. Zijn standpunt was echter in de minderheid. De Commissie Oorlogvoering gevoelde verbazend veel voor een instituut van oorlogsvrijwilligers.

87827 *(de Quay)* Toen dr. *J. E. de Quay* Minister van Oorlog werd, vond hij een bepaalde organisatie, waarvan het C.I.K.L. en het C.V.B. deel uitmaakten. De heer *de Quay* herinnerde zich hier nog van, dat hij verschillende malen contact heeft gehad met generaal *van Nijnatten*; de heer *de Quay* heeft met deze ook enige malen besproken de wijze, waarop de indeling het beste kon geschieden en bovendien de registratie van de personen. Wat de heer *de Quay* zich nog herinnert, is dat de heer *van Nijnatten* bij de indeling nogal veel moeite had de mensen op de juiste plaats te krijgen en dus om te weten, in welke onderdelen van de op te richten bataljons hij de mensen zou kunnen indelen.

Wat het C.V.B. betreft, herinnert de heer *de Quay* zich nog, dat ook de heer *Thal Larsen,* het hoofd van dit bureau, veel moeite en veel klachten had, omdat hij eigenlijk niet in staat was de middelen aan te schaffen, welke hij nodig had voor het op behoorlijke wijze onderbrengen van de mensen en voor het transport. De heer *Thal Larsen* is ook twee of driemaal bij de heer *de Quay* geweest om zijn steun en medewerking daarvoor te vragen, maar hij kon hem, wat hij wenste, niet geven.

87855 *(de Quay)* Er waren allerlei vormen van verbandactes en vele mensen, waaronder de heer *de Quay* zich zelf ook rekende, wisten niet meer, wat het ene betekende en wat het andere inhield. De verschillende vormen van verbandactes waren wel te begrijpen en te verklaren, omdat zich telkens nieuwe categorieën aanmeldden en omdat er een telkens gewijzigde vraag naar recruten was.

99141 *(Meynen)* Een van de grote moeilijkheden, welke de heer *Meynen* bij zijn optreden als Minister van Oorlog vond, was het feit, dat overal oorlogsvrijwilligers waren gerecruteerd zonder dat deze mensen in werkelijke dienst konden worden geroepen. Immers, zelfs indien het tijdschema van de expeditionnaire macht precies was gevolgd, dan nog had de grote massa oorlogsvrijwilligers eerst in December 1945 ter training kunnen worden opgeroepen.

De gezagsbataljons voor Nederlands-Indië, die volgens de oorspronkelijke plannen in Australië zouden worden opgeleid, werden daar niet toegelaten. Ook in Nederland konden de oorlogsvrijwilligers niet worden opgeleid, omdat het daarvoor noodzakelijke kader niet aanwezig was; voorts waren er aanvankelijk geen gebouwen, waar de mensen ondergebracht konden worden.

99143 *(Meynen)* Toen het Zuiden bevrijd was, was het enthousiasme om zich als oorlogsvrijwilliger op te geven, zeer groot. Het zou voor de toenmalige Minister van Oorlog zeer moeilijk geweest zijn om dit enthousiasme de kop in te drukken en te zeggen: jongens, ga maar naar huis, we kunnen jullie niet gebruiken.

Toen de heer *Meynen* Minister was geworden heeft hij zijn uiterste best gedaan kampen voor de oorlogsvrijwilligers te bouwen omdat er anders geen mogelijkheid was hen onder te brengen. In allerlei gebouwen, ook scholen, waren toen reeds de B.S.'ers ondergebracht. Ook hadden de Binnenlandse Strijdkrachten zeer veel kader en officieren opgeslokt. Ook dit was een noodzaak, omdat men ook deze groepen in de hand moest houden.

Toen de oorlogsvrijwilligers in de kampen waren ondergebracht, hebben zij een tijd lang niets kunnen doen, omdat het kader om hen te trainen ontbrak. Het enthousiasme zakte dan ook enorm, hetgeen overigens heel begrijpelijk was.

Voorts was er de kwestie van het kort en lang verband. De meeste oorlogsvrijwilligers wilden wel voor zes maanden of een jaar tekenen, maar niet voor drie jaar. De oorlogsvrijwilligers, die de landmacht niet kon trainen, konden dan ook maar niet naar de marine overgeheveld worden, omdat de marineleiding eiste, dat zij dan voor minstens drie jaar zouden tekenen. Daar kwam nog bij, dat iedereen het recht had om te kiezen bij welk wapen hij wilde dienen; wanneer hierin van bovenaf verandering werd gebracht, dan werd dit maar niet zo genomen. Deze twee factoren hielden derhalve tegen de mensen naar de marine door te sturen.

99145 *(Meynen)* Betreffende de kwestie, dat het Zuiden niet meer dan 2/5 van het totaal benodigde aantal militairen van de mariniersbrigade zou mogen leveren, deelde de heer *Meynen* mede, dat deze regeling, welke reeds vóór zijn tijd was afgekomen, waarschijnlijk is getroffen om de grote groepen jonge mensen uit de grote steden van het Westen van het land tevreden te stellen. Met deze regeling wilde men te kennen geven,

dat ook zij een kans zouden krijgen om mee te doen. Ofschoon ook economische belangen een rol gespeeld mogen hebben, gelooft de heer *Meynen,* dat de psychologische reden de belangrijkste is geweest.

98364 *(Gerbrandy)*

Met betrekking tot de beperking van het aantal oorlogsvrijwilligers tot 2/5 van het totaal benodigde aantal verklaarde de heer *Gerbrandy* zich te herinneren, dat in het Kabinet besproken is, dat behalve aan de mensen uit het Zuiden ook aan die van het Noorden de kans gegeven moest worden als oorlogsvrijwilliger in de strijdkrachten te worden opgenomen. Mogelijk is toen gesproken over een beperking tot 2/5 van het totaal benodigde aantal, doch de heer *Gerbrandy* kan zich niet voorstellen, dat dit in een stringente instructie zou zijn vastgelegd. Het is wel zo, dat herhaaldelijk uit het Noorden van het land de mededeling kwam: wij willen ook meedoen. Daaruit vloeide voort niet alle benodigde mankracht uit het Zuiden te halen.

§ 2. Het Centrale Indelingsbureau Koninklijke Landmacht

Het Centrale Indelingsbureau Koninklijke Landmacht werd bij Ministeriële Beschikking van 15 Januari 1945 ingesteld, met als doelstelling het door de bevrijding des lands beschikbaar komende dienstplichtig, beroeps- en reservepersoneel der Koninklijke landmacht in formaties in te delen en voor de overige diensten eveneens een centraal punt te scheppen, van waaruit in de behoefte aan geschikte militaire krachten kon worden voorzien.

Een der hoofdmotieven van deze centralisatie was, dat enkel op deze wijze de juiste man op de juiste plaats kon worden gebracht en er eenheid zou komen in de wijze van oproepen en indelen.

Tot hoofd van het C.I.K.L. werd generaal-majoor *A. A. van Nijnatten* benoemd.

Als standplaats van het C.I.K.L. werd Eindhoven aangewezen. Het bureau begon zijn werkzaamheden met één officier, kapitein *A. J. E. Lambertî,* benevens een drietal onderofficieren. In zijn eindverslag van 15 Februari 1946 deelde luitenant-generaal *van Nijnatten* mede, welke moeilijkheden het bureau ondervond om aan zijn doelstelling „de juiste man op de juiste plaats" te krijgen, te voldoen.

> „Reeds vrijwel terstond na het in werking treden van het C.I.K.L.", aldus het verslag, „bleek dit in een groote behoefte te voorzien. Niet alleen de instanties die behoefte hadden aan personeel wendden zich tot het bureau, doch in grooten getale kwamen zij, die zich in den wederopbouw der Landmacht wenschten ingeschakeld te zien, om raad vragen of zich ter beschikking stellen, hetgeen een welkome bate was, daar vóór de bevrijding van het Noordelijk deel des Lands zeer weinige gegevens ter beschikking waren en de vraag naar personeel zeer groot was. Ter illustratie diene dat er een moment is geweest, dat er nog slechts drie registratiekaarten van officieren waren, terwijl alleen reeds de B.N.S. dringend verlegen was om 80 officieren en de mariniers een vijftigtal officieren vroegen.
>
> Het vaststellen welke instantie prioriteit had inzake toewijzing van beschikbaar personeel ging onder dergelijke omstandigheden niet altijd even gemakkelijk; aan vele vragen kon toen niet met den noodigen spoed voldaan worden, terwijl de Geallieerden aandrongen op spoed bij de vorming der S.H.A.E.F.-troepen.
>
> Onder deze omstandigheden kwamen enkele onderdeelen er toe, zelf met de werving, oproeping en indeeling van personeel door te gaan. Van de zijde van den B.N.S. werd eveneens een indeelingsbureau in het leven geroepen, dat militair personeel opriep en indeelde.
>
> Het zich overal vestigend Militair Gezag ging, zelfs nadat de Chef Staf M.G. en de Minister van Oorlog het uitdrukkelijk verboden hadden, stelselmatig door met oproepen van militair personeel, terwijl ook Hoofden van Aanmeldingsbureaux, namens den Minister van Oorlog of namens het Hoofd C.I.K.L. personeel opriepen, vaak zonder hiervan eenige kennis te geven.
>
> Een en ander had tot gevolg, dat elke met moeite verkregen registratie onvolledig was en dat als het ware een maandenlange strijd met allerlei instanties gevoerd is moeten worden, teneinde tot het hoofddoel, een centrale indeeling van personeel, te komen. Mede werd hierdoor aan het gestelde principe „de juiste man op de juiste plaats" voorbijgegaan en kon het gebeuren dat een tiental ingenieurs uit Zwitserland als soldaat aan de grens stonden terwijl de technische troepen daaraan behoefte hadden; een gymnastiekleraar met allerlei diploma's bij de 1e Pioniergroep sjouwerswerk verrichtte terwijl de opleidingsschool voor O.O.[1]) aan een dergelijke kracht behoefte had.
>
> Eenmaal ingedeeld zijnde was overplaatsing naar een meer geschikte functie vrijwel uitgesloten doordat de betrokken personen dan ter beschikking waren van den Chef- Staf B.N.S. en

[1]) onderofficieren

Hoofd C.I.K.L. daarover geen zeggenschap had, dan wel dat de betrokken Cn. de opdracht tot overplaatsing naast zich neer legden. In het laatstgenoemde geval kon zelfs de tusschenkomst van Z.K.H. den Prins geen resultaat bewerkstelligen.

Teneinde weer eenige orde in dezen chaos te scheppen is het C.I.K.L. overgegaan tot een registratie van alle bestaande legeronderdeelen, zoowel die, staande onder de B.N.S., de S.H.A.E.F.-requirements, de E.M., de Gezagsbataljons Indië, de Grensbewaking enz. en heeft van deze onderdeelen een afzonderlijk kaartsysteem aangelegd.

Van de zijde der B.S. werden, ook na verscheidene vragen daartoe, nimmer de noodige opgaven van aldaar in dienst zijnd dpl., beroeps- of reservepersoneel verkregen. Het kwam dan ook veelvuldig voor, dat een persoon werd opgeroepen, geen bericht gaf en door de politie werd opgehaald, waarbij dan bleek, dat hij bij de B.S. diende. Dat zulks een vlotte werkwijze ernstig stagneerde, behoeft geen betoog.

De mate waarin en de wijze waarop van het C.I.K.L. door de verschillende organisaties van onderdeelen werd gebruik gemaakt was zeer verschillend.

Grensbewaking maakte voor 100 % gebruik van het C.I.K.L. en werkte geheel in overeenstemming met dit Bureau, zoodat deze zelf met behulp van een Burgemeester aanwierf en ons dan de volledige gegevens van het aangeworven personeel ter registratie verstrekte.

M.T.N.[1]) (de latere Aan- en Afvoertroepen) wierven vaak zelfstandig, soms in overleg met een Hoofd Aanmeldingsbureau O.V.W., doch betrokken het benoodigde kader regelmatig via het C.I.K.L. Na eenige malen ingegrepen te hebben kon met vrucht en vlot samengewerkt worden.

Genie-compagnieën werden vrijwel volledig en tot zeer groote tevredenheid van den organisator van al het noodige kader voorzien, evenzoo de Repatrieeringsdienst en de B2 organisatie [2]).

Waar de meest vruchtbare samenwerking had kunnen zijn, bestond deze het allerminst en wel van de zijde van den Staf B.N.S.

De vorming van de 2e Pioniersgroep geeft daarvan een voorbeeld.

Het officierskader door Hoofd C.I.K.L. voor bepaalde functies ingedeeld wenschte men niet als zoodanig te aanvaarden. Niet een Lt.Kolonel der Genie, doch een tot dien rang bevorderde res. 1e Lt. (chemisch ingenieur) werd met het commando belast.

Ingedeeld technisch geniepersoneel werd door den Commandant zonder meer niet aangenomen, naar huis gezonden of door ander personeel vervangen, zonder eenige kennisgeving aan het C.I.K.L.

De Staf B.N.S. ontweek doelstelling en werkwijze van het C.I.K.L. door b.v. een groot aantal officieren aan te vragen, deze ter beschikking te stellen van het eigen indeelingsbureau, dat hen naar de diverse onderdeelen dirigeerde, zonder hunne uiteindelijke bestemming aan het C.I.K.L. te berichten, zoodat een juiste en volledige registratie op die wijze onmogelijk werd gemaakt en de verantwoordelijkheid van het Hoofd C.I.K.L. voor het brengen van den juisten man op de juiste plaats een aanfluiting werd.

Het formeeren en encadreeren der L.I.B. [3]) is dan ook, mede in verband met de hiervoren aangegeven werkwijze grootendeels buiten het C.I.K.L. om gegaan.

Men bepaalde zich tot een doorzending der eerste gegevens via het C.I.K.L. naar B.N.S. der eerste opgerichte bataljons en het zenden van enkele oprichtingsbevelen.

De opgave van het personeel met de aanvraag om dit personeel onder de wapens te roepen, zooals punt 4 der oprichtingsbevelen aangeeft, heeft van geen enkel L.I.B. ooit het C.I.K.L. bereikt, zelfs niet nadat door de B.N.S. hierop de aandacht gevestigd werd.

Formeel genomen is dan ook tot op heden niemand van het bij de oprichting der L.I.B. ingedeeld kader onder de wapens geroepen.

Dit zelfde geldt tevens voor de opgerichte en inmiddels tot de Gezagstroepen overgegane bewakingscompagnieën, met uitzondering van een zes-tal. Dit euvel is thans ondervangen, doordat al dit personeel een verband-acte heeft geteekend.

Naarmate de werkzaamheden in omvang toenamen werd tot decentralisatie overgegaan.

Reeds in het beginstadium werd voor de samenstelling en levering personeel van de E.M. een afzonderlijke afdeeling op-

[1]) Motor Transport Nederland

[2]) Voedselvoorzieningsorganisatie van de geallieerden

[3]) Lichte infanterie bataljons

gericht, die uitgroeide tot een depôt, waar de vrijwilligers opkwamen en voor uitzending gereed gemaakt werden.

De eerste kadergroep (officiersopleiding) werd door Hoofd C.I.K.L. persoonlijk bij de aanmeldingsbureaux uitgezocht. 300 potentiële officieren voor de E.M. werden door hem persoonlijk getest.

Hoewel er een zeer goed contact gelegd was tusschen de leiding der E.M. in Engeland en de aan de opleiding werkende Engelsche instanties en het C.I.K.L., heeft de gang van zaken bij deze afdeeling ons nimmer kunnen bevredigen.

Waar onzerzijds juist aan een vlotten gang van zaken de volle aandacht en de meeste moeite werd besteed, is een tijdige uitzending der duizenden daartoe beschikbare vrijwilligers gestagneerd doordat er óf geen scheepsgelegenheid was, óf de kampen niet beschikbaar waren óf de benoodigde instructeurs niet ter beschikking konden worden gesteld.

Wanneer echter deze drie voorwaarden aanwezig waren, is door het C.I.K.L. steeds als het ware per omgaande aan de aanvrage tot uitzending voldaan.

Uiteindelijk kon vanaf ongeveer het begin der tweede helft van 1945 vrijwel iedere week op het vertrek van 75 man gerekend worden.

Dit was blijkbaar het maximum dat de kampen konden opnemen."

Tot zover dit rapport van de heer *van Nijnatten*.

68125 *(Lamberti)* De heer *A. J. E. Lamberti* verklaarde, dat hij na de bevrijding in September 1944 zich beschikbaar heeft gesteld en als garnizoenscommandant te Maastricht is opgetreden tot 1 Januari 1945. Generaal *van Nijnatten,* die te Breda zat en daar ook was bevrijd, had de opdracht het Centrale Indelingsbureau van de K.L. op te richten; deze heeft de heer *Lamberti* verzocht hem daarbij te assisteren, omdat hij vóórdien als kapitein-adjudant van het IIIe legerkorps onder generaal *van Nijnatten* had gediend. De heer *Lamberti* heeft het C.I.K.L. beheerd van 1 Januari 1945 tot Augustus 1945. Vóór Januari 1945 bestond er in Zuid-Nederland een grote chaos bij het recruteren. Iedereen richtte een leger op. Zelf heeft de heer *Lamberti* zich hieraan op last van hogerhand ook schuldig gemaakt. De militaire commissaris en een Amerikaanse kolonel te Maastricht vroegen op de tweede dag na de bevrijding een compagnie te leveren voor de bevrijding van Aken. Dit kon gebeuren, wanneer de kolonel voor kleding, bewapening, voedsel en soldij kon zorgen. De heer *Lamberti* heeft toen op eigen gezag te Maastricht een compagnie vrijwilligers geformeerd.

Daarna kwamen de strijdkrachten uit België, die ook weer vrijwilligers aannamen. Intussen gingen andere mensen de Prins tegemoet en kregen ook opdracht troepen te formeren. De stoottroepen ontstonden toen. Er waren op het laatst zoveel verschillende troepen, dat men eigenlijk niet wist, wie ze had opgeroepen, waar ze zaten en wat ze waren. Er gingen ook troepen naar Duitsland, b.v. I-13-R.I., dat in München-Gladbach heeft gezeten. Omdat men wilde weten wat men aan mensen had, wie de mensen zou aannemen en waar de mensen zouden heengaan, is het C.I.K.L. opgericht. In de opdracht van de generaal stond, dat *hij* alleen mocht oproepen, in actieve dienst kon stellen, enz.

68129 *(Lamberti)* De heer *Lamberti* heeft er zich nooit in verdiept, in welke mate de mensen zijn opgekomen vóór het tot stand komen van het C.I.K.L. Het bureau heeft wel eens getracht een kaartsysteem aan te leggen van wat er aan mensen was, maar juist de Binnenlandse Strijdkrachten verstrekten geen gegevens. Er werd van de staf van de Binnenlandse Strijdkrachten de meeste samenwerking verwacht, maar men kreeg daarvan juist de meeste tegenwerking.

68139 *(Lamberti)* Wat de verhouding tussen het C.I.K.L. en het C.V.B. betreft, was het zo, dat het C.I.K.L. en het C.V.B. rechtstreeks onder de Minister werkten. Zij werkten naast elkaar in hetzelfde gebouw. Het ene bureau kon niet zonder het andere. Het C.V.B. leverde de oorlogsvrijwilligers en het C.I.K.L. leverde het kader. Wanneer men onderdelen in elkaar moest zetten, moest men bij beide instanties zijn.

68207 ***(Lamberti)*** De heer *Lamberti* is in Augustus 1945 weggegaan. De afdeling officieren werd in die tijd aan het Departement overgegeven. Enkele maanden later is hetzelfde gebeurd met de afdeling onderofficieren. Zo is langzamerhand de gehele zaak naar het Departement van Oorlog overgeheveld.

78511*h (van Houten)* De beschuldiging voorkomende in het verslag van de heer *van Nijnatten* van 15 Februari 1946, nl. dat de Binnenlandse Strijdkrachten niet met het C.I.K.L. hebben medegewerkt, wees mr *Ch. H. J. F. van Houten,* destijds chef staf van de Binnenlandse Strijdkrachten, van de hand. De B.S. hadden een sectie onder leiding van de toenmalige majoor *Buma,* welke zich juist gespecialiseerd heeft in het

registreren van de Binnenlandse Strijdkrachten. Dat was een formidabele taak, want er bestond op dat moment totaal niets aan gegevens. Alle mensen moesten worden nagegaan en in het begin was het inderdaad enigszins chaotisch, want velen hadden hun eigen gegevens niet meer, terwijl ook velen de Binnenlandse Strijdkrachten reeds vrij gauw hebben verlaten. Niettemin heeft men tegen het einde van de werkzaamheden een buitengewoon uitgebreid kaartsysteem van de B.S. gehad. Deze gegevens zijn altijd uitgewisseld, dus ook verstrekt aan het bureau van generaal *van Nijnatten,* wanneer deze die nodig had. Aangezien de B.S. zelf niet volledig gedocumenteerd waren, vroegen zij de aanmeldingsbureaux ook dikwijls om aanvullende gegevens. De heer *van Houten* kan zich niets herinneren van bepaald onaangename betrekkingen met het C.I.K.L., maar hij veronderstelt, dat dit vermoeden is geboren uit de minder aangename houding van generaal *van Nijnatten* jegens de Prins en zijn staf. Generaal *van Nijnatten* heeft zich in het begin — om welke reden is de heer *van Houten* onbekend — ook gepasseerd gevoeld. De staf van de B.S. heeft dit zelf altijd beschouwd als een fout van de leiding van de O.D., waarin ook generaal *van Nijnatten* een belangrijke rol speelde. Gelijk men weet, heeft de O.D een eigen speciale visie op zijn taak na de bevrijding gehad.

94002 *(P. Six)* Jhr mr *P. Th. Six* verklaarde einde Augustus of begin September 1944 als reserve-majoor te zijn opgenomen in de staf van de Binnenlandse Strijdkrachten; hierin is hij eerste adjunct van de chef staf geweest.

94031 *(P. Six)* Hij meende, dat er tussen het Centrale Indelingsbureau Koninklijke Landmacht en de staf der Binnenlandse Strijdkrachten heel veel contact is geweest. Hij wist echter niet meer, hoe de hiërarchieke indeling was.

De heer *Six* herinnerde zich, dat er ettelijke besprekingen tussen de B.N.S. en de functionarissen van het C.I.K.L. hebben plaats gevonden. Hij meende ook te weten, dat er in het begin na de bevrijding moeilijkheden waren, maar hij dacht, dat die uiteindelijk volledig waren opgelost. De heer *Six* kon zich niet herinneren, dat hij over blijvende moeilijkheden in dit verband heeft gehoord.

Naar aanleiding van de mededeling van de heer *Lamberti* luidende:

> „Wij hebben wel eens getracht een kaartsysteem aan te leggen van wat er aan mensen was, maar juist de Binnenlandse Strijdkrachten verstrekten ons geen gegevens. Wij hadden altijd van de staf van de Binnenlandse Strijdkrachten de meeste samenwerking verwacht, maar wij kregen daarvan juist de meeste tegenwerking",

verklaarde de heer *Six,* dat hij dit vrij kras gezegd vindt. Naar zijn mening had van degene, die dit verwijt heeft gemaakt, verwacht mogen worden, dat hij zich tot de staf wendde, maar daar is nooit iets van gebleken, tenzij hij zich zou hebben gewend tot de afdeling Koninklijke landmacht van de B.N.S. Daar wist de heer *Six* weer niets van.

66577 *(van Zinnicq Bergmann)* Mr. *H. E. A. M. van Zinnicq Bergmann* is einde November 1944 aangesteld om de registratie en de politieke zuivering van de officieren te doen plaats vinden. Deze registratie viel organisatorisch feitelijk niet onder de Binnenlandse Strijdkrachten. Vrij spoedig ontstond te Eindhoven een afdeling van het Departement van Oorlog onder generaal *van Nijnatten,* die deze registratie onder zich nam.

66580 *(van Zinnicq Bergmann)* Op 27 November 1944 zijn de registratie en de zuivering met generaal *Kruls,* die toen chef staf Militair Gezag was, besproken.

De heer *van Zinnicq Bergmann* heeft er niets van gemerkt, dat op dit terrein voorbereidingen waren gemaakt vóór de gedeeltelijke bevrijding van Nederland. In samenspraak met en met goedkeuring van zijn chefs heeft hij projecten opgesteld.

66583 *(van Zinnicq Bergmann)* Op gemeenschappelijk verzoek van de bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten en van generaal *Kruls* is de heer *van Zinnicq Bergmann*

66596 *(van Zinnicq Bergmann)* naar Londen gegaan om deze kwestie te bespreken met de Minister van Oorlog. Zijn voorstellen zijn door de Minister van Oorlog overgenomen met een kleine wijziging, nl. dat naast de testende officier van de Binnenlandse Strijdkrachten ook iemand aangesteld werd, die als vertegenwoordiger van de Minister van Oorlog de zaak zou bekijken, om deze beoordeling niet te eenzijdig te doen zijn.

66606 *(van Zinnicq Bergmann)* Men verlangde bij het Departement van Oorlog een overzicht — niet alleen geregistreerd, maar ook politiek gecommentarieerd — van het personeel, dat beschikbaar was. Wanneer zich een officier op een oorlogsvrijwilligersbureau meldde, werden allereerst door het bureau zelf de militaire gegevens van de persoon in kwestie geboekstaafd. Vervolgens kwam deze man ter beoordeling bij een functionaris uit de Binnenlandse Strijdkrachten, die over het politieke gedrag van deze officier aantekeningen maakte op een formulier, dat algemeen geldend was. Deze gegevens gingen daarna naar het Centrale Indelingsbureau. Aanvankelijk maakte generaal *van Nijnatten* uit, of

deze man naar aanleiding van deze gegevens zou worden opgeroepen. Naderhand heeft dit de Commmissie-*Koot* gedaan. De organisatie van deze werkwijze heeft de heer *van Zinnicq Bergmann* voor het gehele land moeten opzetten. Later is ten aanzien van onderofficieren een soortgelijke werkwijze gevolgd.

Als criterium werd o.m. aangenomen, dat iemand, die met de Duitsers had samengewerkt, in welke vorm ook, niet geschikt was voor het nieuwe Nederlandse leger; iemand, die zich geheel afzijdig had gehouden gedurende de oorlog, was ook niet geschikt. Dit waren eigenlijk de hoofdcriteria.

66613 *(van Zinnicq Bergmann)*

Een andere kwestie was, welke categorie personen in aanmerking kwam de officiersopleiding te volgen. Men wilde een soort redelijke middenweg vinden tussen het idee: „officier moet iedereen worden, die dapper is, leiding weet te geven en genoeg kent om dit als zodanig te kunnen toepassen" en het idee van vóór de oorlog „H.B.S.- of gymnasiumdiploma als eerste vereiste".

66625 *(van Zinnicq Bergmann)*

Bij de wederindeling werd ook rekening gehouden met het gedrag van het personeel gedurende de vijf oorlogsdagen in 1940. De heer *van Zinnicq Bergmann* was van oordeel, dat slechts rekening kon worden gehouden met de officiële gevechtsverslagen en eventueel aanhangig gemaakte krijgsraadzaken van plichtsverzuim of desertie. Dit was een van de moeilijkste punten, die er waren. Toen dit bij de Minister ter sprake kwam, heeft de heer *van Zinnicq Bergmann* naar voren gebracht, dat, wanneer hij anders zou werken dan via de normale gevechtsverslagen en krijgsraadzaken, die aanhangig waren gemaakt, hij zou moeten uitzoeken, wat er waar was van de eindeloze roddelverhalen.

Generaal *van Nijnatten* gaf de gegevens over het personeel gedurende de vijf oorlogsdagen in 1940, voorzover hij deze zelf had, aan de heer *van Zinnicq Bergmann*. Wanneer generaal *van Nijnatten* van een officier wist, uit de gevechtsrapporten of anderszins, dat deze in de oorlogsdagen in 1940 niet had gedaan wat hij moest doen, wachtte hij met hem in te delen. Het kan natuurlijk ook zijn voorgekomen, dat uit een vrij duidelijk verhaal van derden bleek, dat een man zijn plicht niet had gedaan in de oorlogsdagen, waarop generaal *van Nijnatten* ook niet dadelijk besliste, of de man in kwestie zou worden aangenomen. Generaal *van Nijnatten* heeft altijd hard gewerkt om tot coördinatie inzake de zuivering te komen. Bij de lagere instanties had men vaak moeilijkheden om deze te overtuigen van het nut van deze zaak; daardoor liepen de pogingen van generaal *van Nijnatten* soms spaak.

§ 3. Centraal Vrijwilligerskamp

78650 *(Zweypfenning)*

Naar de heer *Zweypfenning* heeft verklaard, heeft de heer *Thal Larsen* een verslag over de totstandkoming van het Centrale Vrijwilligerskamp en van het kamp Oirschot opgemaakt. Dit verslag luidt:

„Toen in de eerste maanden van 1945 de aantallen O.V.W. gepland werden, die naar overzee zouden moeten worden overgebracht voor hun training in leger, zee- en luchtmacht en toen deze aantallen ver in de tienduizenden gingen loopen, bleek het noodig, ze te voren gesorteerd in doorgangskampen onder te brengen. Van hieruit zou het transport in massa naar de afvoerhavens (Ostende en Antwerpen) plaats vinden. Deze voorsorteering behelsde het politieke, het medische onderzoek, die beide zeer tijdroovend waren en wat betreft het laatste, zeer uiteenloopend, afhankelijk van de vereischte geschiktheid voor de troepen, voor zeedienst, voor luchtmacht etc. etc. Tegelijkertijd moest aan de gevraagde kwaliteiten voldaan worden.

Er worden dus op een zekeren dag gevraagd 54 O.V.W., die voor instructeur opgeleid zouden kunnen worden, benevens 12 koks, 15 ervaren sergeants, 14 electriciens, 18 timmerlieden en 11 officieren, 16 s.m.a.'s [1]), 20 mechanische monteurs, of plaatwerkers, 4 telefonistes, 5 kwartiermeesters en 100 man. Het ging regelmatig door. Het is niet doenlijk geweest deze personen per A.O. [2]) uit te zoeken omdat dit oproepen per A.O. beteekenen zou, terwijl niet bekend was in hoeverre op het eene A.O. voldaan zou worden aan de aantallen vergeleken met alle volgende A.O.'s. Hieruit werd de conclusie geboren om hen gezamenlijk, althans vele duizenden, mits medisch gekeurd en voorzien van goede politieke papieren uit de plaats hunner herkomst, te vergaren in 29 doorvoerkampen. Hier zou de uitsorteering plaats vinden. Besloten werd (Min. *de Booy,* Min. van Marine en Min. van Oorlog o.a. in gesprek met Gen. *v. Nijnatten* en hr. *Thal Larsen* te Londen Maart 1945) tot den bouw van zulk een grootsch doorgangskamp (transit-camp).

[1]) sergeant-majoor-administrateur

[2]) Algemene Order

Het is duidelijk, dat er geen minuut gedraald zou mogen worden en aangezien er toen geen ander Nederlandsch gebied bevrijd was waarop dat kamp gebouwd zou kunnen worden dan Z.Nederland, terwijl verder deze plaats beter gelegen was voor afvoer naar de genoemde afvoerhavens, werd naar een plaats gezocht in de buurt van Eindhoven waar het C.V.B. was gevestigd.

Na lang en vermoeiend zoeken, waarbij de opdracht gegeven werd zooveel mogelijk in welwillend overleg te treden met de gemeentelijke overheden teneinde tenslotte een plaats te vinden waar over 25 jaren nog geen bezwaren tegen zouden gerezen zijn, is, zonder dwang, òf door aankoop via de gemeente tegen de vastgestelde prijzen, òf door onteigening tegen dezelfde vastgestelde prijzen, door samenvoeging een terrein gevonden op de Oirschotsche Heide, gemeente Oirschot, tegen de gemeente Eindhoven aan, ten N. van het vliegveld Eindhoven, van plus minus 60 ha.

Aangezien het Hoofd C.V.B. geen gelegenheid had om persoonlijk dagelijks dezen kampbouw te leiden, werd, op zijn voorstel, na goedkeuring van den Min. van Oorlog, Prof. *de Quay*, en van Gen. Maj. *Kruls* (gesprek Hemelvaartsdag 1945 [1]) K.M.A. Breda) één figuur benoemd welke hetzij onder het M.G. hetzij onder den Min. van Marine en Oorlog dien militairen rang diende te verkrijgen en benevens die bevoegdheden, die noodzakelijk waren om in dien tijd van chaos maatregelen te nemen om personeel, bouwmateriaal, transport etc. te verkrijgen, teneinde den bouw van het kamp zoo spoedig mogelijk te realiseeren. Deze figuur was de heer *Tops,* nu Stoottroepenofficier, die den rang van Majoor verkreeg en die in samenwerking met 2 architecten Ir. *Geunen,* hr. *Herbers* en met een aannemer *van Grootel,* benevens financieel gecontroleerd door een beroepsaccountant, den staf vormden voor den bouw van het kampement Oirschot. Alle genoemde figuren genoten en genieten nog na hun bewezen houding in zaken en tegenover den bezetter een algemeen groot vertrouwen.

[1]) 10 Mei 1945

Aannemende dat 3 maanden na aanvang van den bouw de eerste kamphuizen zouden worden in gebruik genomen door de eerste over te voeren contingenten O.V.W. is tegelijkertijd begonnen met een organisatie, welke de leiding in het ingerichte kamp zou nemen over de bewoners. Deze organisatie werd het C.V.K. genoemd. Zij stond onder leiding van Res. Majoor *Schipper* en had tot doel, de binnenkomst van deze O.V.W. te regelen benevens het onderhoud dezer O.V.W. (maximaal 5000) gedurende hun bewoning van het kamp. Zij waren dus kampstaf met alle verantwoordelijkheden daarvoor.

Omdat het afvoeren naar overzee al groote afmetingen aannam voordat het kamp Oirschot in werking kwam, was het noodzakelijk om tijdelijke bestaande kampen te verkrijgen waarin deze eerste groote contingenten O.V.W. tijdelijk zouden worden ondergebracht. Deze kampen zijn van allerhande instanties verkregen, voornamelijk van de 21 Army Group. Hiervoor en voor het verkrijgen van transport en van grondmateriaal voor den bouw van het kamp Oirschot is zeer groote ondersteuning gegeven door 45 L.H.Q. Londen te weten door Col. *G. Hardinger* en zijn staf.

Het C.V.K. heeft uiteindelijk beheerd de kampen: te Mill, te Wanrooy, te De Rips, te Hulten, te Hilvarenbeek, en uiteindelijk te Breda (de K.M.A.).

Deze C.V.K. Staf was dus noodzakelijkerwijs zeer gesplitst en uitgebreid. Zij heeft haar moeilijke taak zeer nauwgezet verricht. Het is voor den buitenstaander, die dit veel later leest, misschien niet begrijpelijk hoeveel er te regelen viel in een tijd waarin per dag en per uur minutieus voorbereide transporten van duizenden O.V.W. naar overzee, op den dag zelven werden geannuleerd door eene onbegrijpelijke kink in den kabel ergens anders op de wereld, waardoor het transportschip plots een andere bestemming kreeg, terwijl er dienzelfden dag eveneens minutieus voorbereide nieuwe aantallen O.V.W. uit alle deelen des lands binnen kwamen druppelen in de reeds bezette kampen. Dit gevoegd bij gebrek aan kleeding en aan comfortabele kampruimte terwijl de I.G.D.L. zijn begrijpelijke eischen stelde, geven een klein beeld van de moeilijkheden, welke het C.V.K. heeft op te lossen gekregen."

Dit is, aldus de heer *Zweypfenning,* een klein snapshot van het C.V.K. en alles, wat daarmee samenhing.

78652 *(Zweypfenning)*

Ook de expeditionnaire macht was bij het C.V.B. en dan speciaal bij het C.V.K. vertegenwoordigd door een paar officieren. Ener-

78653 *(Zweypfenning)*

zijds kregen deze de gegevens uit Londen over huisvesting, transport enz., anderzijds wisten zij wat het C.V.K. aan mensen had. Het is gegaan met horten en stoten! In aanmerking genomen, dat opdrachten dikwijls werden geannuleerd, is dit relatief nogal vlot gelopen.

78376 *(Schipper)*

Als hoofd van het Centraal Vrijwilligerskamp had de heer *D. Schipper* te zorgen, dat de mensen in de kampen werden geadministreerd. Er moesten voor de overtocht naar Engeland — als de heer *Schipper* zich niet vergist — achttien verschillende papieren voor de mensen worden opgemaakt. Er was dus een reusachtige administratie. De mensen moesten medisch worden gekeurd; zij moesten in militaire kleding worden gestoken en om de tijd wat te korten, heeft de heer *Schipper* ook nog lichte militaire oefeningen georganiseerd. Daarna leverde hij de mensen af.

78389 *(Schipper)*

Met de legeringsruimte heeft de heer *Schipper* reusachtige moeite gehad. Hij heeft zelf telkens reizen naar het departement gemaakt om nog maar meer ruimte te krijgen. Het is successievelijk gegroeid. De heer *Schipper* is begonnen met het kamp Mill. Dit had een min of meer beruchte naam, omdat het zo primitief was ingericht. Het waren maar heel eenvoudige, door de Engelsen verlaten barakken. Naderhand zijn ontstaan de kampen te Viheide, Wanroy, Hulten, Oirschot en Hilvarenbeek, de kazerne te Roermond en tenslotte de Koninklijke Militaire Academie te Breda; dit alles behoorde bij de organisatie van het C.V.K.

78394 *(Schipper)*

De parate sterkte varieerde tussen 4000 à 5000 man. Men noemde dit wel de divisie-*Schipper*. Omdat het nogal groot was, heeft men het blijkbaar met een divisie vergeleken, maar het was een zeer labiele divisie. Aan de ene kant vloeiden er steeds mensen af en aan de andere kant kwamen er steeds nieuwe contingenten bij; het was een va et vient. Er zijn ongeveer 15 000 man via deze kampen naar Indië vertrokken.

§ 4. Werving van Marinepersoneel

69149 *(Valkenburg)*

Kapitein luitenant ter zee *A. M. Valkenburg* heeft, aldus zijn verklaring, voor de marine een selectie-apparaat moeten opzetten, teneinde na de bevrijding van Nederland in zo kort mogelijke tijd zo veel mogelijk mensen aan de marinestrijdkrachten te kunnen toevoegen. Voor dit selectie-apparaat heeft hij zijn licht moeten opsteken bij de Engelsen. Een van zijn collega's had in 1943 de opzet voor een zodanig apparaat in Amerika bekeken en daarover een rapport geschreven; dit heeft de heer *Valkenburg* tot handleiding gediend. Het selectie-apparaat, dat door de heer *Valkenburg* is opgezet, is na de bevrijding in Nederland gebruikt en thans nog te Voorschoten in gebruik.

69150 *(Valkenburg)*

Verder heeft hij de werkwijze opgezet van een marine-opkomstcentrum. Voorzover de heer *Valkenburg* dit heeft kunnen volgen, heeft dit practisch uitstekend gewerkt. Einde 1944 is dit systeem voor het eerst toegepast.

69151 *(Valkenburg)*

Als eerste opkomstcentrum is de „Oranje-Nassau" gebruikt, — een van de schepen van de lijn Hoek van Holland—Harwich, — een depotschip van de marine, dat in de buurt van Londen in een van de havens lag. De eerste oorlogsvrijwilligers uit het Zuiden

69154 *(Valkenburg)*

kwamen ± 6 November 1944 naar Engeland. Het is begonnen met 25 man per week, welk aantal steeds groter werd, tot ongeveer 100 per week. Men kon niet op grote schaal beginnen met het aannemen en men is dus bij beetjes begonnen.

69155 *(Valkenburg)*

De eerste militaire vorming vond plaats in een Engels kamp, H.M.S. „Ganges"; daar vandaan gingen de recruten naar de vakopleidingen. Op een ogenblik kon de heer *Valkenburg* niet langer op de „Oranje-Nassau" blijven — hij meent, dat dit is geweest in Mei 1945 —, omdat de aantallen recruten steeds groter werden. Het opkomstcentrum is toen verhuisd van de „Oranje Nassau" naar een Engels kamp, waar de jongens werden getest.

69157 *(Valkenburg)*

De mariniers werden niet op de „Oranje Nassau" getest, maar in een kamp in Schotland, en dan volgens Amerikaans systeem. De mariniers kwamen in veel grotere aantallen op, omdat men in dat kamp de ruimte had.

De mensen voor de vliegdienst werden getest in een opkomstcentrum van de R.A.F.

89887 *(de Jonge van Ellemeet)*

Over de recrutering voor de Koninklijke marine verklaarde luitenant ter zee der 1e klasse jhr. *W. C. M. de Jonge van Ellemeet*, dat hij door de commandant marine Londen voor de werving naar Zuid-Nederland is gestuurd. Einde October of begin November is hij

89891 *(de Jonge van Ellemeet)*

met een officier van het bureau personeel van Londen vertrokken. Zij hebben zich gemeld bij de chef van het Militair Gezag. Deze was belast om hen te helpen met voeding, onderdak enz.

Men zei te Brussel, dat de mensen links en rechts kwamen vragen, of er mogelijkheid bestond om bij de marine te komen. De wervingsgroep is toen gegaan naar de verschillende plaatsen in Zuid-Neder-

land, die reeds bevrijd waren: Eindhoven, Nijmegen, Maastricht, Tilburg en Breda. Zij heeft zich daar op de hoogte gesteld van de omstandigheden. Er waren daar reeds oorlogsvrijwilligersbureaux, waar de mensen geregistreerd werden.

89902 *(de Jonge van Ellemeet)* Er moest, wat de overtocht betreft, worden voldaan aan bepaalde formaliteiten. De Engelsen eisten, dat de mensen, die aangenomen werden, voldeden aan een bepaalde graad van betrouwbaarheid. Daarvoor was ingeschakeld het bureau van de heer *Derksema* van het Militair Gezag.

89908 *(de Jonge van Ellemeet)* Het transport van de oorlogsvrijwilligersbureaux naar de havenplaats is geschied met eigen vrachtauto's. Het belangrijkste was, dat men niet met mensen zou komen te zitten, die men niet weg kon krijgen.

Voordat de mensen aangenomen werden, moesten zij een voorlopige keuring ondergaan. Er zijn een dokter en een ziekenverpleger aan de wervingsgroep toegevoegd.

89915 *(de Jonge van Ellemeet)* De heer *de Jonge van Ellemeet* meende zich te herinneren, dat hij ongeveer 3600 mensen heeft gerecruteerd.

De heer *de Jonge van Ellemeet* heeft samengewerkt met de heer *van Asbeck,* die voor de mariniers recruteerde. Omdat men naar buiten eigenlijk met één chef te maken moet hebben, is de heer *de*

89918 *(de Jonge van Ellemeet)* *Jonge van Ellemeet* commandant geweest; dit heeft verder niet de minste moeilijkheden gegeven. De mariniers wierven voor de mariniers en de heer *de Jonge van Ellemeet* wierf voor de vloot en marineluchtvaartdienst. De overtocht van de mariniers naar Engeland ging op dezelfde manier als die van de matrozen.

89924 *(de Jonge van Ellemeet)* Hij merkte nog op, dat in zijn groep een officier van de koopvaardij voor de koopvaardij recruteerde. Daarmee had de heer *de Jonge van Ellemeet* formeel niets te maken, maar hij heeft deze toch wel geholpen bij het betrouwbaarheidsonderzoek, transport, enz.

87664 *(C. van Asbeck)* Over de recrutering van de mariniers verklaarde luitenant ter zee der 1e klasse *C. E.* baron *van Asbeck,* dat hij hiertoe van de commandant van de groep-Holland van het detachement mariniers in de Verenigde Staten, de heer *Hillenius,* de opdracht had gekregen.

87668 *(C. van Asbeck)* Einde October 1944 is hij met de groep-Holland uit Amerika naar Engeland gestuurd met de bedoeling in Nederland te gaan recruteren.

87670 *(C. van Asbeck)* Bij de plannen, welke gemaakt waren, was er rekening mede gehouden, dat Nederland in zijn geheel zou worden bevrijd en de recrutering van Nederland uit zou plaats vinden. Toen eerst alleen het Zuiden werd bevrijd, liep het geheel anders; het Zuiden van het land bleef frontgebied met zeer beperkte mogelijkheden. Daarom is een gedeelte van de groep-Holland in Engeland gebleven.

87672 *(C. van Asbeck)* De heer *van Asbeck* ging naar Nederland met de opdracht 8500 mariniers te recruteren. Hij is na lang wachten tenslotte begin December 1944 naar Nederland gegaan met 12 man, voorzien van drie grote vrachtauto's. De bedoeling was om, naarmate er gerecruteerd werd, dit aantal te laten oplopen en zodoende de recruteringsafdeling uit te breiden. Zij zaten eerst te Brussel. Daar was reeds de wervingsafdeling van de vloot en zij werden daarbij ingeschakeld. De samenwerking was zeer goed. De marinewervingsgroep heeft de heer *van Asbeck* geholpen met wat kleine auto's en zo zijn zij gestart. De recruteringsgroep van de mariniers heeft zich uitgebreid. In Maart of April 1945 had de heer *van Asbeck* ongeveer 40 man. In Juli heeft er nog weer enige uitbreiding plaats gehad. Zij kregen er auto's en personeel bij en het vereiste tempo kon worden bereikt.

87674 *(C. van Asbeck)* De gehele wervingsgroep werd naar buiten vertegenwoordigd door luitenant ter zee *de Jonge van Ellemeet.* Met „naar buiten" bedoelt de heer *van Asbeck* S.H.A.E.F., Flagofficer Holland, de commandant zeemacht, die te Brussel zijn tenten had opgeslagen, en alle instanties, waarmede zij civiel en militair te maken hadden.

87679 *(C. van Asbeck)* Van de kant van S.H.A.E.F. hadden zij alleen met de security-eisen te maken. S.H.A.E.F. zeide niet: die troepen moeten wij hebben voor de strijd in Europa. Het was nl. het privilege van de marine, dat zij daar geen last van hadden. Admiraal *Dickens,* die vóór de oorlog marine-attaché in 's-Gravenhage was geweest, stelde er een eer in om de marine weer op de been te helpen.

87681 *(C. van Asbeck)* De heer *van Asbeck* moest diverse categorieën recruteren. Om te beginnen de mariniers derde klasse O.V.W. Dat was de grote groep, waaruit de brigade moest groeien. Daarnaast waren er andere groepen, specialisten uit burgerbedrijven, reserve-officieren van de Koninklijke landmacht, die zij mochten overnemen, officieren van gezondheid, ziekenverplegers, enz.

De algemene recrutering ging aldus in haar werk: zij keurden voorlopig zowel medisch als politiek, hetgeen in het tempo, waarin zij wilden werken, uiteraard oppervlakkig was. Aan het hoofd van iedere ploeg stond een officier. Iedereen, die in dienst wilde komen, kon met deze officier spreken en vragen, wat er te doen en te koop was. In

iedere groep is reeds gauw een oudere onderofficier aangesteld, die een korte uiteenzetting aan de mensen gaf. De ervaring was nl., dat de O.V.W.-ers maar half luisterden; zij wilden de wereld in. Zij begrepen de ernst van de zaak helemaal niet.

De meest directe behoefte had de brigade aan burger-specialisten, want zij waren de mensen, die het opleidingskamp in Amerika moesten „runnen". Er waren vele leidinggevende figuren nodig. Die had het korps niet; zij moesten in Nederland uit de bedrijven worden gerecruteerd. De heer *van Asbeck* is toen bij Philips geweest. De heer *Otten* was tijdens de oorlog in Amerika en was altijd enthousiast over de mariniers, maar toen de heer *van Asbeck* hem om de namen van 15 leidende figuren vroeg — de heer *van Asbeck* had gezegd, dat hij die mensen niet van hem nodig had, maar dat hij introducties nodig had, omdat hij dit gedeelte van Nederland slecht kende en dus niet wist, met wie hij moest gaan onderhandelen —, zei de heer *Otten,* dat hij 14 dagen nodig had. Na afloop van deze twee weken kon Philips geen naam opgeven. Dit was zeer teleurstellend. De heer *van Asbeck* had ondertussen ook contact opgenomen met de staf van Prins *Bernhard.* Hij was in contact gekomen met de heer *Meynen,* de latere Minister van Oorlog. Deze heeft de heer *van Asbeck* prachtig geholpen. Door zijn bemiddeling is de heer *van Asbeck* in de mijnstreek terecht gekomen bij de heer *Willemsen* van de Staatsmijnen en bij verschillende grote bedrijven te Tilburg. Half Februari 1945 kreeg hij de specialisten.

De marine kon het overnemen van de specialisten niet helemaal aan de heer *van Asbeck* overlaten. Het Ministerie wilde daarin zeggenschap hebben. De specialisten gingen met bepaalde toezeggingen en beloften naar Engeland, waar zij definitief werden aangenomen en in een bepaalde rang na een korte scholing naar Amerika gingen.

Toen dit was gebeurd, kon de heer *van Asbeck* pas met de recrutering van de grotere groepen beginnen, de mariniers 3de klasse O.V.W. Inmiddels waren er ook beroepsmariniers vrijgekomen.

Van de reserve-officieren van de landmacht mocht de brigade er een 50-tal overnemen. Het waren officieren tussen de 25 en 40 jaar. Dit was een speciale regeling met het Ministerie van Oorlog. Zij zijn in de maanden Juli of Augustus 1945 in Den Haag aangenomen door een commissie o.l.v. generaal *de Bruyne.* De heer *van Asbeck* was tweede commissielid en de adjudant van de generaal was secretaris.

In Januari 1945 hadden zij één recruteringsploeg. In Maart kwam er een tweede bij en in Juni een derde. Dat waren mobiele eenheden, die volledig over eigen transport beschikten. Zij hadden de illustere naam: reizend circus. Zij trokken overal heen. De mensen, die gerecruteerd waren, werden afgehaald, gingen naar Brussel, kregen daar te eten, gingen via Ostende naar Schotland en vervolgens naar

87682 *(C. van Asbeck)*

Amerika. Toen het kamp in Schotland was uitgevallen in Juni of Juli 1945 — de Engelsen hadden dat kamp nodig voor amphibische training om over te schakelen op de Pacific-oorlog — is het overgebracht naar Tilburg. Na de bevrijding van het Noorden ging de recruteringsafdeling naar Den Haag. Omdat deze dichter wilde komen bij de plaatsen, waar zij de mensen vandaan moest halen, waren deze verplaatsingen noodzakelijk.

87686 *(C. van Asbeck)*

Ultimo Augustus 1945 waren 5000 recruten vertrokken en 3000 wachtten er in Nederland. Dit aantal groeide in September tot 4000. Toen zijn de moeilijkheden begonnen. Het wachten van die mensen had geen betrekking op scheepsmoeilijkheden, maar vloeide voort uit de opvattingen in Amerika. Te Washington werd er uitgemaakt, wie er uit West-Europa verscheept mochten worden, niet alleen van de Nederlanders, maar over de gehele linie, en na de val van Japan hadden de Amerikanen geen mariniers meer nodig.

87687 *(C. van Asbeck)*

Het is vrij hoog gelopen. Natuurlijk was de wervingsgroep er niet op berekend de mensen, die zij aannam, thuis te moeten laten. Behalve dat deze betaald moesten worden, terwijl zij thuis zaten, werkte het ook demoraliserend. Alles is in het werk gesteld de mariniers weg te krijgen. Het is, behoudens een dertigtal specialisten, niet gelukt.

Met die 4000 mensen, die moesten wachten, was er ook nog een ander probleem geschapen. Dit betrof de kwestie van het dienstverband. Het dienstverband was in Engeland zo geredigeerd, dat de oorlogsvrijwilligers in dienst waren voor de tijd, dat de dienstplichtigen der zeemacht of een gedeelte daarvan op grond van buitengewone omstandigheden in werkelijke dienst waren.

Nadat Japan uitgeschakeld was, ontstond het gevaar, dat de dienstplichtigen niet meer buitengewoon in werkelijke dienst zouden kunnen zijn. Er was dus een grote angst op het Ministerie, dat zij de oorlogsvrijwilligers allemaal naar huis zouden moeten sturen. Er moest iets gebeuren. De 4000 man, die achtergebleven waren, konden toen voor drie jaar tekenen. Zij, die dit wilden, hebben een nieuwe dienstverbintenis aangegaan.

87692 *(C. van Asbeck)*

De oorlogsvrijwilligers der K.M. tekenden voor dienst waar ook ter wereld. Het ging dus alleen om het dienstverband, niet over de vraag

„waar". Een groot aantal van de bovenbedoelde oorlogsvrijwilligers heeft getekend en een groot aantal niet. Half September ging de heer *van Asbeck* naar Amerika; wat er verder in Nederland is gebeurd, weet hij niet. Toen waren er dus ongeveer 5000 mannen in Amerika.

Na ± 15 October 1945 mochten de mariniers niet langer in Amerika blijven. In November is de reis naar de Oost begonnen. Toen is men in Nederland weer gaan oproepen. Dit oproepen geschiedde aan de hand van de opgaven omtrent degenen, die de brigade nog miste. De mensen, die anders hun opleiding zouden hebben gekregen in Amerika, zijn toen in Nederland opgeleid, te Doorn en in de Willem II-kazerne te Tilburg. Einde December 1945 zijn zij in de Oost aangekomen en in Maart naar Soerabaja gegaan.

87446 *(de Bruyne)*

Luitenant-generaal b.d. *M. R. de Bruyne* verklaarde, dat de aankomst van de recruten in Amerika erg langzaam is gegaan. De recrutering in het Zuiden van Nederland ging ongelooflijk vlot; zij hadden wel drie brigades kunnen maken, maar de Regering had er bezwaar tegen, dat de heer *de Bruyne* alleen maar de mannen uit het Zuiden had, en hij moest wachten tot het Noorden ook bevrijd zou zijn. Dit was naar de mening van de heer *de Bruyne* niet juist, maar het bezwaar werd gemaakt en daardoor kreeg men in Amerika maar een klein contingent. Slechts 2/5 van het benodigde aantal mocht uit het Zuiden gerecruteerd worden. Wanneer de brigade geformeerd had mogen worden uit mensen uit het Zuiden, dan was zij halverwege 1945 in het Verre Oosten geweest.

§ 5. Werving voor Nederlandsch-Indië

7ℓ613 *(Bongers)*

Generaal-majoor tit. b.d. K.N.I.L. *J. C. J. Bongers* is hoofd van sectie XV van het Militair Gezag, bureau voor Oost- en West-Indische zaken, geweest. Dit was, aldus zijn verklaring, een administratieve functie. Oorspronkelijk was hem door dr. *van Mook* te Eindhoven de functie opgedragen van hoofd van het kantoor Oost- en West-Indische zaken in bevrijd Nederland. Dit was 2 Februari 1945. Dr. *van Mook* was van Brisbane naar Londen gekomen; hij was in die tijd tevens Minister van Koloniën. Van hem kreeg de heer *Bongers* de opdracht civiel personeel aan te werven en uit te zenden naar Australië. Met dit personeel wilde dr. *van Mook* de basis voor een behoorlijk bestuursapparaat leggen.

Het tweede deel van de opdracht luidde om alle in bevrijd Nederland verblijvende personen uit Nederlandsch-Indië — van alle landaarden — zo spoedig mogelijk terug te zenden, wanneer dezen in Nederland tenminste geen functie hadden of studeerden. Deze mensen moesten naar Australië worden gezonden. De derde opdracht was om zo spoedig mogelijk de uit krijgsgevangenschap in Duitsland terugverwachte officieren en cadetten van het K.N.I.L. naar Australië te zenden. Ten vierde moesten militairen worden geworven in samenwerking met generaal *van Nijnatten*. Dit moest natuurlijk over Nederlandse schijven lopen. Er moesten gezagsbataljons worden gevormd, die naar Australië zouden worden uitgezonden. Te Perth was door de Australische Regering aan de Nederlandsch-Indische Regering een leeg kamp ter beschikking gesteld met kleding, uitrusting, wapens enz. voor opleiding en oefening van de troepen.

Over de lotgevallen van het bureau Gezagsbataljons Indië, welk bureau ressorteerde onder de dienst van generaal *van Nijnatten,* heeft de heer *W. A. M. Loomans,* die hoofd van dit bureau is geweest, een verslag opgesteld. Dit verslag is als bijlage gevoegd bij het rapport van het Centraal Indelingsbureau van de Koninklijke Landmacht, op 15 Februari 1946 door de heer *van Nijnatten* getekend. Hierin wordt het volgende vermeld:

> „Direct na de bevrijding van het Zuiden des Lands werd te Eindhoven in het leven geroepen het C.I.K.L, het C.V.B. en Sectie XV van het M.G. (Bureau voor Oost- en West Indische Zaken).
>
> Deze instellingen stonden in verbinding met den Chef M.G. te Brussel, terwijl er eveneens contact werd opgenomen met de verschillende Departementen te Londen.
>
> Aanvankelijk werd het personeel, dat zich beschikbaar stelde voor deelname aan de bevrijding van N.O.I. aangenomen door Sectie XV van het M.G. (Bureau Oost- en West-Indische Zaken).
>
> Deze autoriteit ontving van het Ministerie van Overzeesche Gebiedsdeelen (M.v.O.G.D.) een schrijven dd. 2-3-'45, waarin verzocht werd maatregelen te treffen om personeel voor het Basisbataljon aan te nemen en dit te dirigeeren op het U.K. Hiermede echter te wachten tot het sein daartoe werd gegeven. Het Bataljon Basis-troepen zou volgens schrijven M.v.O.G.D. dd. 28 Februari '45 bestaan uit 95 officieren, of personeel, dat tot officier voor speciale diensten kon worden benoemd. (Ingenieurs, diploma M.T.S., chirurgen, internisten, kennis magazijn-

beheer, enz.) en uit 920 onderofficieren, korporaals en manschappen. (Allen vaklieden, als o.m. hoofdmonteurs, automonteurs, chauffeurs, loodgieters, bakkers, slagers, hospitaalsoldaten, magazijnknechten, schrijvers enz.) Totaal 1015 man.

De opzet was, onderbrenging van het personeel in een transitcamp in Engeland, en vandaar uit transport naar Australië.

Aangezien echter het C.I.K.L. en het C.V.B. over veel meer gegevens beschikten en het Hoofd van Sectie XV van het M.G. zich meer speciaal ging belasten met de werving van het N.I.C.A.-personeel, werd de werving van het militaire personeel bestemd voor Indië, al vlug overgenomen door het Hoofd C.I.K.L., (Generaal-Majoor *A. A. van Nijnatten*).

De in werkelijken dienst geroepen oorlogsvrijwilligers werden gelegerd in het dorp Eersel, in afwachting van hun uitzending naar Engeland. Uitzending van deze O.V.W.'s was niet mogelijk, zoolang door C.C.O.S. te Washington geen toestemming werd verleend.

Op resp. 10 Mei en 31 Mei 1945 werden de eerste groepen O.V.W.ers uitgezonden naar Engeland, ter sterkte van 225 man.

Maatregelen werden getroffen om, voor zoover legeringsruimte aanwezig, doorloopend oorlogsvrijwilligers in werkelijken dienst aanwezig te hebben, die op het eerste sein zouden vertrekken.

Op 12 en 13 Juni 1945 had een bespreking plaats ten Departemente van Oorlog te Londen teneinde de mogelijkheid na te gaan om 27 000 man (20 000 man Gezagsbataljons Indië, 5000 man N.I.C.A. en 2000 man Air Force) te verschepen naar Australië, binnen een periode van 6 maanden en een ontwerp voor een verschepingsschema vast te stellen, hetwelk aan de C.C.O.S. te Washington kon worden voorgesteld ter goedkeuring.

Naar aanleiding van deze bespreking werd als onderafdeeling van het C.I.K.L. te Eindhoven opgericht het „Bureau Gezagsbataljons Indië" met als hoofd kapitein *W. A. M. Loomans*.

Maatregelen werden getroffen in overleg met C.V.K. om legeringsruimte te krijgen voor tenminste 700 man, waardoor het mogelijk zou zijn om, ingaande 12 Juli 1945, per dag 100 man uit te zenden naar het kamp Great Malvern in Engeland.

Legeringsruimte werd verkregen door het in gebruik nemen van de in Nederland gelegen kampen, "De Rips", Hulten, Wanroy en Hilvarenbeek, met een totale capaciteit van ruim 1000 man.

Deze maatregelen hebben niet het gewenste resultaat gehad.

Totaal zijn uitgezonden tot en met September 1945 1473 man. Daarvan waren bestemd voor het Basisbataljon 1015 man, de rest, 458 man, was bestemd voor het eerste Gezagsbataljon.

Er werden vervolgens nog O.V.W.-ers in werkelijken dienst geroepen en naar Engeland uitgezonden voor indeeling bij den vasten kampstaf te Great Malvern en voor het Bureau Londen van het D. v. O. totaal ongeveer 200 man.

De kampen Hulten, Hilvarenbeek en De Rips werden ter beschikking gesteld van de E.M., terwijl het kamp Wanrooy werd aangehouden voor het legeren van personeel, dat naar den vasten kampstaf te Great Malvern werd uitgezonden."

§ 6. Nederlandse militairen voor S.H.A.E.F.

In het telegram [1]) van 17 Januari 1945 van schout bij nacht *van der Kun* aan de Minister-President, de Minister van Koloniën en de heer *van Mook* persoonlijk werd medegedeeld, dat door de C.C.O.S. was beslist, dat alles ondergeschikt gemaakt diende te worden aan de oorlog in Europa. De toestand in Europa was zodanig gewijzigd, dat alle man-power in de bevrijde gebieden dringend door S.H.A.E.F. benodigd was.

Onderhandelingen werden aangeknoopt tussen de Minister van Oorlog en generaal majoor *Edwards*, hoofd van de S.H.A.E.F.-missie bij de Nederlandse Regering, om tot een overeenstemming te komen betreffende de Nederlandse mankracht.

Hierover schreef op 24 Januari 1945 de Minister van Oorlog aan de Ministeriële Commissie Oorlogvoering. Hij had van S.H.A.E.F. een concept van een overeenkomst tussen de hoogste geallieerde commandant in Europa en de Nederlandse Regering betreffende de oproeping en de recrutering van Nederlandse eenheden voor dienst bij de geallieerde expeditionnaire macht ontvangen. Voorshands werd het aantal troepen voor deze zogenaamde S.H.A.E.F.-requirements voor geheel bevrijd Nederland op 54 000 man bepaald. In de conceptovereenkomst werd gezegd, dat het van het hoogste belang is voor de veiligheid en de bescherming van de communicatiemiddelen van de geallieerde expeditionnaire macht, dat een overeenkomst wordt gesloten, waarin o.a. het volgende voorkwam:

[1]) Bijlage 42.

De Nederlandse Regering verplicht zich een aantal militairen ter beschikking van de commandant van de geallieerde expeditionnaire macht te stellen. Deze militairen zullen behoren tot de Koninklijke landmacht en georganiseerd worden in

a. lichte infanteriebataljons.

b. pioniers en pontonniers en andere eenheden, welke de hoogste geallieerde militaire commandant nodig oordeelt.

De Nederlandse autoriteiten zijn verantwoordelijk voor het oproepen en uitrusten van de nader overeen te komen eenheden.

De uitrusting zal verstrekt worden door de geallieerden. Zo spoedig als de eenheden gereed zullen zijn, zullen zij ter beschikking worden gesteld van de Amerikaanse of Engelse commandanten, zowel op Nederlands territoir als daarbuiten. De Nederlandse autoriteiten zullen jurisdictie behouden over deze eenheden. Zo spoedig als de eenheden niet meer nodig zullen zijn, zullen zij volledig ter beschikking worden gesteld van de Nederlandse Regering.

Blijkens een schrijven van 2 Januari 1945 van Minister *van Lidth de Jeude* aan generaal-majoor *Edwards,* hoofd van de S.H.A.E.F.-missie bij de Nederlandse Regering, heeft op 9 December 1944 een vergadering plaats gevonden over deze aangelegenheid. Hierin werd toegestemd, dat de Prinses Irene Brigade en de zogenaamde stoottroepen door de hoogste geallieerde militaire commandant ook buiten Nederland konden worden gebruikt. Wat de lichte infanteriebataljons, de pionierscompagnieën en de andere eenheden betreft, werd besloten, dat zij niet zouden worden gebruikt voor gevechtstaken. De manschappen, die deel zouden uitmaken van de lichte infanteriebataljons en de andere genoemde eenheden, welke bestemd waren voor de expeditionnaire macht, moesten ter beschikking van de Nederlandse Regering worden gesteld op een datum, welke niet later lag dan vier maanden na de aanvang van de kadertraining.

Op 31 Januari 1945 deelde de Minister van Oorlog aan de leden van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering mede, dat in de ontwerpovereenkomst met S.H.A.E.F. uitdrukkelijk vermeld diende te worden, dat rekening moest worden gehouden met de eisen, die de deelneming aan de strijd in het Verre Oosten stelde, en met de verplichtingen, welke terzake door de Nederlandse Regering waren aangegaan. De Minister bood de leden van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering een nieuwe ontwerpovereenkomst aan. Hierin werd uitdrukkelijk gesteld, dat de Nederlandse Regering zich formeel niet kon binden aan een definitief aantal eenheden, waarvan het toekomstige personeel in het nog bezette gebied verbleef. Aangenomen werd, dat 35 000 mensen ter beschikking van S.H.A.E.F. zouden kunnen worden gesteld.

Op 2 Februari 1945 schreef brigadier-generaal *T. J. Davis,* adjudant-generaal van de Amerikaanse troepen in Europa, aan het hoofd van de S.H.A.E.F.-missie bij de Nederlandse Regering een brief, waarin hij mededeelde, dat de C.C.O.S. het geallieerde hoofdkwartief had gemachtigd de eerste prioriteit bij de oproeping van Nederlandse militairen voor de S.H.A.E.F.-requirements toe te passen.

Deze requirements bedroegen op dat moment 20 407 man. De Nederlandse Regering, aldus het schrijven, kan aan haar eigen behoeften aan manschappen niet eerder voldoen dan wanneer zij zich had verbonden dit totaal aan S.H.A.E.F. ter beschikking te stellen. De totale behoefte van S.H.A.E.F. bedroeg 35 000 mensen.

Naar aanleiding van dit schrijven liet admiraal *Furstner* aan de Flagofficer Holland vice-admiraal *Dickens* weten, dat de behoefte aan mariniers en marinemensen prioriteit diende te hebben.

Op 9 Februari 1945 vond er een onderhoud plaats tussen Minister *van Mook,* generaal-majoor *van Straten* en overste *Silbiger* enerzijds en generaal-majoor *Clark* en brigadier-generaal *Howell* van S.H.A.E.F. Mission anderzijds.

> „Brig. *Howell* deelde mede," — aldus een verslag van dit onderhoud — „dat de uiteindelijke vaststelling van de behoefte van S.H.A.E.F. aan Nederlandsche mankracht was vastgesteld op 19 500 man voor het thans bevrijde gebied, waar men in totaal veronderstelde 35 000 man te kunnen werven. De indeeling van de overblijvende 15 500 man zou een zaak zijn van de Nederlandsche Regeering; dit werd nog eens nadrukkelijk bevestigd, terwijl op de vraag, of de Nederlandsche Regeering zelfstandig kon bepalen, of zij al dan niet b.v. de Brigade Irene daaruit zou willen uitbreiden, eveneens bevestigend werd geantwoord.
>
> Onopgelost bleef de zonderlinge rangschikking van cijfers voor deze groep, die S.H.A.E.F. Mission van S.H.A.E.F. Main had ontvangen en waarin voorzien werd in 6000 man voor de Marine, 2000 voor de Mariniers, 2500 voor de Brigade Irene, 2500 voor de gezagstroepen en 2500 voor de grenscompagnieën. De oorsprong van deze lijst, die geheel in strijd is met onze eigen indeeling, bleef onopgehelderd.

Op de vraag, of met de aanwijzing en uitzending van de 15 500 man een begin zou kunnen worden gemaakt, voordat de volle 19 500 man voor de behoefte van S.H.A.E.F. zouden zijn in dienst genomen, werd aanvankelijk aarzelend, doch later bevestigend geantwoord.

Zoolang de Nederlandsche Regeering er borg voor staat, dat in die 19 500 man ten volle zal worden voorzien, kan de werving met uit te zenden eenheden daaraan parallel gaan. Ware dit niet zoo, dan zou die werving tot ongeveer Juli moeten worden uitgesteld. S.H.A.E.F.-Mission acht het uitgesloten, dat de uit te zenden manschappen in Nederland of elders op het vasteland een uniform zouden kunnen krijgen. Zij moeten wel daar worden onderzocht voor security en medisch worden gekeurd, doch zullen ook na hun inlijving nog in burger naar Engeland moeten worden vervoerd. Tegen toelating van dergelijke niet-geuniformeerde troepen schijnt in Engeland geen bezwaar te bestaan; dit dient echter behoorlijk te worden vastgesteld.

S.H.A.E.F. is verantwoordelijk voor het verleenen van hulp bij het transport van deze manschappen naar Engeland en bij de verzorging van hun onderdak tijdens de verzamelperiode in een transit camp. Van de zijde van S.H.A.E.F.-Mission werd alle medewerking toegezegd.

S.H.A.E.F.-Mission was bezig een brief op te stellen over deze zaak aan de Nederlandsche Regeering. Onzerzijds werd verzocht daarin duidelijk op te nemen, dat de verdeeling van de boven de behoefte van S.H.A.E.F. beschikbare manschappen uitsluitend een zaak der Nederlandsche Regeering is, mits zij daarvan aan S.H.A.E.F. kennis geeft; dat de aanwerving van de uit te zenden manschappen parallel kan gaan aan die van de door S.H.A.E.F. benoodigde mankracht; en dat S.H.A.E.F. alle medewerking zal verleenen bij het verzamelen en transporteeren van de uit te zenden troepen. De onderbrenging in Engeland, de uitrusting aldaar en het transport naar elders vallen buiten de bemoeienis van S.H.A.E.F."

Op 10 Februari 1945 schreef het hoofd van de S.H.A.E.F.-missie als volgt aan de Minister van Oorlog:

„1. I have the honour to refer to the minutes of a Conference held at this Mission on 9 December 1944, at which you were present, and which dealt with the question of Netherlands Manpower.

A decision has now been received from the Combined Chiefs of Staff in Washington to the effect that Allied Expeditionary Force requirements should have first priority in calling on available liberated manpower.

2. On the assumption that the available manpower in territory at present liberated totals 35.000, the Allied Expeditionary Force requirements total 18.720, as listed in detail at annexure A. An acceleration of the rate of formation of some Light Infantry Battalions, so that more are now to come from the total of 35.000 than was previously intended has increased this total over that formerly envisaged. This action was taken at the request of Commander Netherlands Forces, to enable men of „Bewakingstroepen" to be clothed and equipped. It is obviously necessary that those men should subsequently be enrolled in Light Infantry Battalions, in the interest of the economical use of equipment.

The total of Light Infantry Battalions requested, when the whole of the Netherlands is liberated, is 27, 22 for 21st Army Group and 5 for 12th Army Group, Commander Netherlands Forces is aware of this proposal, but your approval to this (as well as to the details in annexure A) is asked for.

3. Serials 14 to 17 of annexure A were originally not to be formed until later date, but it is now desired for operational reasons to form them as soon as possible.

4. It is requested that your agreement to the provision of the total required by the Supreme Commander may be given, prior to satisfying such other manpower requirements as you may have.

It would also be appreciated if this Mission could from time to time be kept informed of the repartition of that proportion of manpower allocated to the Netherlands Government.

5. Finally, I am to state that the above allocation of manpower for the Allied Expeditionary Force has been made on the assumption that the availability of Dutch manpower remains at 35 000. Should this figure alter, the manpower requirements of A.E.F. will be accordingly reviewed, and a revised priority submitted to you for agreement.".

Minister *van Lidth de Jeude* liet hierop generaal-majoor *J. G. W. Clark,* hoofd van de S.H.A.E.F.-missie bij de Nederlandse Regering,

op 20 Februari 1945 weten, dat de Nederlandse Regering accoord ging met deze S.H.A.E.F.-requirements, voorlopig vastgesteld op 18 720 man, mits geen eenheden werden gebruikt in actieve dienst, welke niet gekleed, bewapend en uitgerust waren op gelijke voet als de Britten. Voorts deelde de heer *van Lidth de Jeude* mede, dat de Nederlandse Regering zich niet kon binden wat betrof het totale aantal van 35 000 man, doch dat het haar waarschijnlijk voorkwam, dat hieraan zou kunnen worden voldaan. De toewijzing van Nederlandse mankracht voor andere doeleinden dan de geallieerde expeditionnaire macht waren door de Nederlandse Regering als volgt vastgesteld:

versterkingen Nederlandse marine 6000,
gezagsbataljons Nederlandsch-Indië 3926,
versterkingen luchtmacht 2000,
expeditionnaire macht 1300.

S.H.A.E.F., aldus vervolgt het schrijven, dient er voor te zorgen, dat in de benodigde middelen, zoals transport naar Engeland van personen bestemd voor training en dienst buiten het vasteland van Europa, voorzien wordt.

Op 15 Maart 1945 antwoordde generaal-majoor *Clark* aan de Minister van Oorlog a.i., de heer *de Booy*, dat aan het verzoek van de Minister van Oorlog, dat geen eenheden zouden worden gebruikt in actieve dienst bij de geallieerde Expeditionnaire macht, totdat zij waren voorzien van kleding, bewapening en uitrusting, zou worden voldaan. De uitrusting zou gelijk zijn aan die van gelijksoortige Franse en Belgische eenheden. Voorts deelde de heer *Clark* mede, dat van S.H.A.E.F. instructies waren verkregen voor het transport naar het Verenigd Koninkrijk. Omtrent de mogelijkheid van terugkeer van de eenheden, welke aan S.H.A.E.F. waren toegewezen, onder Nederlands gezag, kon geen enkele toezegging worden gedaan. Wanneer alle vijandelijkheden gestopt waren, zou deze zaak opnieuw dienen te worden opgenomen tussen S.H.A.E.F. en de Nederlandse Regering.

De overeenkomst tussen S.H.A.E.F. en de Nederlandse Regering betreffende de S.H.A.E.F.-requirements werd tenslotte op 20 Juni 1945 gesloten. Dit agreement luidde als volgt:

„*Memorandum of Agreement between the Supreme Commander Allied Expeditionary Force and the Royal Netherlands Government*

For the raising and recruiting of Netherlands units for service with the Allied Expeditionary Force.

Whereas there is a paramount necessity for the continued security and operation of the Lines of Communication of the Allied Expeditionary Force, it is hereby agreed:

1. Without prejudice, should military necessity require, to the powers of the Supreme Commander, Allied Expeditionary Force under the Memorandum of Agreement, regarding civil administration and jurisdiction in Netherlands territory liberated by an Allied Expeditionary Force concluded between the Netherlands and the British and United States Governments, the Netherlands Government undertakes to raise for service in the Allied Expeditionary Force such manpower as may be necessary to ensure the pioneer labour, internal security and other military requirements of the Allied Expeditionary Force, without prejudice to the requirements by the Netherlands Government for the prosecution of the war against Japan and the liberation of the Netherlands Territories in the Far East.

Both parties reserve the right to negotiate as to the extent to which the required manpower will be allocated.

2. The Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force, shall herein after be referred to as the „Supreme Command". The Government of the Netherlands, or any Netherlands Government agency to whom any responsibility in connection with the formation, equipment or administration of Netherlands units shall be delegated, shall hereinafter be referred to as „the Netherlands Authorities".

3. Such manpower shall form part of the Netherlands Army, and shall be organized into all or any of the following units and establishments:

a. Light Infantry Battalions (Commander Netherlands Forces is in possession of copies of the War Establishment);

b. Pioneer Group Headquarters (WE IV/71/2);

c. Pioneer Company Headquarters (WE IV/72A/4);

d. Pioneer Sections (WE/72B/3);

e. Such other units, raised on United States Army TOs [1]) or British WEs [2]) as the Supreme Commander may require, and the Netherlands Authorities may undertake to form.

1) Tables of organization.
2) War establishment.

4. The Netherlands authorities will remain responsible for raising and equipping the agreed units with authorized equipment issued through Army Groups of Communication Zone channels to the Netherlands authorities concerned.

The Supreme Command, in order to facilitate the formation of the agreed units, undertakes to provide liaison officers for the units where this may be deemed necessary and such other assistance as may be deemed desirable.

5. As soon as they are available for employment, such units will be transferred to the appropriate United States or British command for employment either within the territory of the Netherlands State, or outside its frontiers, as directed by the Supreme Command.

6. The Netherlands authorities will be responsible for notifying the appropriate United States or British command of the date on which Netherlands units will be ready to come under command. The United States or British Military authorities will be responsible for confirming the date and the details of the transfers of command.

The details of the transfers of command shall be settled directly between the United States or British commander concerned and the competent Netherlands authorities as notified to him by the Supreme Command.

The term „under command" will cover two phases as follows:

Phase I — During which the Netherlands units will be under command both operationally and administratively.

Phase II — During which the Netherlands Territorial Command will be able to assume full administrative responsibility for the Netherlands units raised, and Allied Expeditionary Force command for all units, other than fieldforce units, pioneer groups operating in the forward zone, or any Netherlands units operating outside Netherlands territory will be limited to operational control.

7. The responsibility for the maintenance of Netherlands units under Allied Expeditionary Force command will initially be vested in the Supreme Command, which will be responsible for the rations, petrol, oil, lubricant, clothing, armament and equipment of the Netherlands units under its command.

As soon as the Netherlands authorities will be able to assume full administrative responsibility for these units, their maintenance, with the exception of such units as are employed in the combat zone, will pass to the Netherlands authorities, at a time and under conditions to be agreed between the Supreme Command and the Netherlands Government.

8. The Netherlands authorities will at all times retain full disciplinary powers over the units they raise for service in the Allied Expeditionary Force.

All personnel administration, pay and records and unit medical services shall be the responsibility of the Netherlands authorities.

Any further powers and responsibilities which the Netherlands authorities wish to retain shall be regulated by separate agreement between them and the Supreme Command.

Details affecting the supply and maintenance of the Netherlands units after they pass under the command of the Allied Expeditionary Force will be regulated by a separate Administrative Memorandum to be issued by this Headquarters.

9. At all times Netherlands units under Allied Expeditionary Force command uncovering or capturing enemy war material and documents will regard such material and documents as the property of the Supreme Commander, as set forth in Administrative Memorandum Number 5, and annextures thereto, Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force, current series.

10. Units no longer required for service in support of the Allied Expeditionary Force are to be returned to full Netherlands command on agreement between the Netherlands Authorities and this Headquarters.

The details of the transfer shall be the subject of mutual arrangement between the Netherlands authorities and the Supreme Command or its authorized representative.

11. Differences arising between the Netherlands authorities and the Supreme Command or its subordinate commands, on all questions affecting the interpretation of this agreement, of the command or administration of the Netherlands units covered by it shall be resolved by direct agreement between the Netherlands authorities and the United States or British commander concerned.

Failing such agreement the matter shall be referred to and resolved by the Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force, Mission to the Netherlands acting as the representative of the Supreme Command, and the Netherlands Government.

12. This agreement specifically excludes all combat units which may from time to time be separately raised as part of the Netherland Field Army, and placed under command of the Allied Expeditionary Force for active operations."

78499 *(van Houten)*

Voor de S.H.A.E.F.-requirements is, aldus mr *Ch. H. J. F. van Houten,* ook geput uit de Binnenlandse Strijdkrachten. In het begin was het de bedoeling de S.H.A.E.F.-requirements door het Militair Gezag te doen oprichten. Dit is gewijzigd; toen de Binnenlandse Strijdkrachten een veel grotere en meer belangrijke betekenis hebben gekregen, is die taak op de schouders van de bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten komen te liggen. Ook de gezagscompagnieën van het Militair Gezag zijn gerecruteerd uit de Binnenlandse Strijdkrachten. De Binnenlandse Strijdkrachten hebben de bataljons gevormd, welke later onder de benaming van Light Infantry Batalions naar de Koninklijke landmacht zijn overgegaan, waarvan vele ook naar Nederlandsch-Indië zijn uitgezonden. Uit de Binnenlandse Strijdkrachten zijn 19 bataljons naar Indië gestuurd. Andere bataljons zijn in Europa gebleven en ingevolge de S.H.A.E.F.-requirements naar Duitsland gestuurd voor diensten aldaar.

78511 *(van Houten)*

S.H.A.E.F. stond toe, naast de uitvoering van de S.H.A.E.F.-requirements, ook voor andere doeleinden te recruteren. Alles geschiedde in overleg met S.H.A.E.F. Contact met S.H.A.E.F. was voornamelijk de taak van de toenmalige kolonel *Doorman,* als chef staf van de bevelhebber. De Prins heeft zich ook intensief met deze aangelegenheden bemoeid. Alle plannen zijn uitgevoerd ingevolge de instructies en wensen van S.H.A.E.F.

60270 *(van Mook)*

Dr. *H. J. van Mook* verklaarde, dat zijn indruk was — die indruk had hij de enkele keren gekregen, dat hij er wel eens mee te maken had —, dat het in Europa een algemene gedachtengang was: „och, dat loopt straks wel, die oorlog met Japan duurt nog wel een hele tijd". Men heeft niet de aandrang gevoeld: „Het zou wel eens kunnen zijn, dat we op heel korte termijn alles moeten inzetten, wat we hebben, en dat we dan dus zo veel mogelijk bij elkaar moeten zien te brengen". Een feit is, dat de heer *van Mook,* toen hij bijvoorbeeld in Februari 1945 in het Zuiden was, in die paar weken waarschijnlijk meer bij het hoofdkwartier van S.H.A.E.F. heeft zitten opspelen over het uitzenden van de troepen dan de Minister van Oorlog had gedaan in de voorafgaande periode. Het is begrijpelijk; voor de Nederlandse Regering was toen Nederland het alles beheersende vraagstuk en voor de heer *van Mook* was het vraagstuk: „Wat komt er na?" De heer *van Mook* had het gevoel, dat, indien de Nederlanders zo zwak bleven, zij straks voor allerlei moeilijkheden zouden komen te staan.

60271 *(van Mook)*

De heer *van Mook* is met de heer *van Straten* bij S.H.A.E.F. geweest. Hij is toen naar het Zuiden gegaan om te zien, of er wat te regelen viel voor de werving voor Australië. De heer *van Mook* heeft voortdurend geconstateerd, dat er een gebrek aan belangstelling was voor het gehele geval, dat inderdaad de strijd tegen Japan in de gedachtengang van de mensen in Europa hoofdstuk II was, terwijl zij aan hoofdstuk I bezig waren. Het idee van de heer *van Mook* was dit: „Als men een zekere proportie heeft", — naar de heer *van Mook* meent, waren er toen reeds 27 000 vrijwilligers — „dan behoeft men niet te wachten tot men er 35 000 heeft, voor men begint met mensen uit te zenden".

60273 *(van Mook)*

Wanneer S.H.A.E.F. zegt: „Ik wil eerst die 19 500 man hebben en daarna mag men pas beginnen met werving", dan hadden de Nederlanders zich op het standpunt moeten stellen: „Onze belangen zijn zo groot, dat U die eis niet stellen mag". Dit is ook wel gebeurd, maar de heer *van Mook* zegt nogmaals: het gevoel van urgentie ontbrak. De grootste moeilijkheid lag natuurlijk bij de geallieerden, die zich in de eerste plaats niet zo heel veel van de Nederlandse belangen aantrokken, en die bovendien altijd voorop hadden staan, in zekere zin terecht: „We moeten de hoofdvijanden verslaan en die andere aangelegenheden komen straks wel". Aan Nederlandse zijde zag men echter over het hoofd, dat wanneer Japan eenmaal gecapituleerd zou hebben, de geallieerden bepaald geen zin zouden hebben

weer grote operaties te gaan ondernemen. Alle troepen der geallieerden, die later in Indië waren, hadden het gevoel: „Wij willen naar huis, wij hebben zes jaar gevochten, de oorlog is afgelopen".

67213 *(van Lidth de Jeude)* De heer *van Lidth de Jeude* verklaarde, dat S.H.A.E.F. in zijn tijd als Minister van Oorlog geen bepaalde wensen met betrekking tot de Nederlandse militairen had.

De heer *van Mook* heeft er in die tijd zeer op aangedrongen 60 000 mensen naar Indië te krijgen. Het lukte echter niet.

Naar aanleiding van de verklaring van de heer *van Mook:*

> „Een feit is, dat, toen ik bijvoorbeeld in Februari 1945 in het Zuiden was, ik in die paar weken waarschijnlijk meer bij het hoofdkwartier van S.H.A.E.F. heb zitten opspelen over het uitzenden van de troepen dan de Minister van Oorlog heeft gedaan in de voorafgaande periode",

deelde de heer *van Lidth de Jeude* mede, hierover moeilijk te kunnen oordelen, omdat hij er niet bij is geweest. Het is te begrijpen, want men zat in Australië te springen om deze mensen en men kreeg hen niet. Men kwam dan bij de Minister van Oorlog klagen, die bij de geallieerden moest gaan opspelen, maar dat hielp niet veel. Zeker is, dat noch 's heren *van Mooks* opspelerij noch die van de heer *van Lidth de Jeude* succes hebben gehad. De heer *van Lidth de Jeude* heeft vele vervelende gesprekken met die heren gehad. Inzoverre de boven geciteerde uitlating van de heer *van Mook* de bedoeling had de heer *van Lidth de Jeude* gebrek aan activiteit te verwijten, wees hij dit pertinent van de hand.

87187 *(van Straten)* Met betrekking tot dezelfde verklaring van de heer *van Mook,* zei generaal majoor b.d. *van Straten,* dat de heer *van Mook* inderdaad bij S.H.A.E.F. wel wat gedaan heeft gekregen, maar dat dit toch niet zo erg veel om het lijf heeft gehad.

62088 *(Doorman)* Generaal majoor *P. L. G. Doorman* verklaarde, dat hij in 1944 als chef staf van de bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten twee taken had. In de eerste plaats het uitvoeren van de werkzaamheden der missie voor de 21st Army Group, het verschaffen van alle nodige inlichtingen aan de Britten en Canadezen. In de tweede plaats om zo snel mogelijk eenheden te vormen, die deel konden nemen aan de bevrijding van Nederland, voornamelijk het vormen van line-communication-troops.

62089 *(Doorman)* Er deed zich in de winter 1944/45 bij de geallieerden een tekort aan troepen voor, niet zozeer aan troepen voor de eigenlijke strijd, maar aan die voor de beveiliging van de communicatielijnen, welke zeer lang waren. Ook was er een groot aantal troepen nodig voor de bewaking van belangrijke objecten. Nederland was nauwelijks voor een deel bevrijd, of het verzoek kwam, of de Nederlanders eenheden konden vormen om een deel van die taak over te nemen, waardoor dus de eigenlijke fighting units konden worden vrijgemaakt voor de strijd. Op die verzoeken zijn de Nederlanders altijd ingegaan, omdat het voordelen had. In de eerste plaats konden zij de wil van de Binnenlandse Strijdkrachten opvangen om iets te doen voor de bevrijding van Nederland en in de tweede plaats werden daardoor de mogelijkheden geschapen om de mensen te kleden, te bewapenen en te voeden.

De heer *Doorman* had voldoende mensen. De moeilijkheden lagen op het gebied van de hoeveelheid beschikbare wapenen, voeding en legering.

62092 *(Doorman)* De verzoeken van de geallieerden, wat de aantallen betreft, gingen tot 20 bataljons. Men is begonnen in het Zuiden. Daarom hebben zij de eerste bataljons genoemd I en II-14 R.I. en I en II-13 R.I.

69168 *(Calmeyer)* Door de Regering te Londen, aldus luitenant-generaal b.d. *M. R. H. Calmeyer,* waren in de loop van 1944 met de Engelse Regering verschillende afspraken gemaakt betreffende te nemen maatregelen op militair gebied.

69170 *(Calmeyer)* Ook zijn een aantal S.H.A.E.F.-requirements gevormd. Deze bestonden uit een aantal lichte infanteriebataljons, pionierseenheden en autocompagnieën, de mijnenopruimingsdienst en nog enkele andere onderdelen. Later zijn deze onderdelen, waarvan enkele inderdaad hebben deelgenomen aan de geallieerde taak in Duitsland — met ingang van 16 October 1945 — door het verslechteren van de toestand in Indonesië door de British Army of the Rhine grotendeels weer ter beschikking gesteld van de Nederlandse Regering; zij hebben de kernen gevormd van de toen naar Indië uitgezonden bataljons.

97251 *(J. de Booy)* Betreffende de S.H.A.E.F.-requirements kon oud-Minister *de Booy* slechts mededelen, dat de Nederlandse Regering van S.H.A.E.F. slechts met de grootste moeite of in het geheel niet gedaan kon krijgen, dat Nederlandse recruten geoefend werden voor de strijd in het Verre Oosten. Door S.H.A.E.F. werd altijd gezegd, dat de Nederlanders eerst moesten helpen om Duitsland te overwinnen.

97256 *(J. de Booy)* Wanneer de overeenkomst met S.H.A.E.F. getekend is, kon de heer *de Booy* zich niet herinneren. Wel wist hij, dat die overeenkomst ook sloeg op het leveren van bezettingstroepen voor Duitsland.

87832 *(de Quay)*

Naar dr. *J. E. de Quay* verklaarde, heeft hij op 13 April 1945 een onderhoud met generaal *Clark* over het manpower agreement gehad. Dit was een agreement, dat bij een bepaalde toepassing naar de mening van de heer *de Quay* wel moeilijk en gevaarlijk kon zijn, aangezien daarin stond, dat personen, die werden aangetrokken voor de strijdmacht ter beschikking kwamen, of liever gezegd, dat hun bestemming bepaald kon worden, zonder dat daar van Nederlandse zijde enige zeggenschap in was. Daarom heeft de heer *de Quay,* toen hij daarvan hoorde en hierover was ingelicht in de Ministerraad, contact opgenomen met de Engelsen, met name met generaal *Clark.*

De heer *de Quay* heeft een conferentie met generaal *Clark* gehad te Brussel, waarin deze toegaf, dat het agreement voor Nederland moeilijk aanvaardbaar was. De generaal zei, dat men zich hierover niet al te bezorgd moest maken. Tenslotte heeft hij er in toegestemd, dat dit agreement gewijzigd zou worden en dat er in zou komen, naar de heer *de Quay* meent, dat de bestemming alleen zou worden gegeven na overleg met de Nederlandse Regering.

98408 *(Gerbrandy)*

Over de z.g. S.H.A.E.F.-requirements verklaarde de heer *Gerbrandy,* dat hij meer dan eens deze zaak met generaal *Edwards* en later met generaal *Clark* heeft besproken. Bij deze aangelegenheid zijn naar de mening van de heer *Gerbrandy* geen moeilijkheden gerezen. Het agreement is op 20 Juni 1945 gesloten, doch tevoren was deze aangelegenheid reeds geheel geregeld.

98414 *(Gerbrandy)*

De heer *Gerbrandy* heeft alleen aantekeningen van de eerste vijf contingenten, in totaal ongeveer 15 000 man. Hierbij waren acht lichte infanteriebataljons, in totaal 6400 man, de rest, ongeveer 8800 man, waren geformeerd in eenheden, bestemd voor de bouw van wegen, vliegvelden en bruggen, in aan- en afvoertroepen; verder waren het tolken en geneeskundig personeel. De lichte infanteriebataljons zijn later door S.H.A.E.F. aan de Nederlandse Regering teruggegeven en bestemd voor diensten in Indië.

99139 *(Meynen)*

Over de S.H.A.E.F.-requirements deelde oud-Minister van Oorlog, de heer *Meynen,* mede, dat het vóór zijn ambtsperiode te Londen gevoerde overleg met de geallieerde Regeringen er toe had geleid, dat er in de loop van 1944 o.a. betreffende het ter beschikking stellen aan S.H.A.E.F. van Nederlandse onderdelen, reeds vele maatregelen waren getroffen. Deze onderdelen waren bestemd orde en rust in de rug der strijdende troepen te handhaven en voor pioniersarbeid. Deze onderdelen zouden worden geformeerd in lichte infanteriebataljons en pioniereenheden. Zij zouden ter beschikking worden gesteld van de geallieerde autoriteiten, die deze bataljons geheel in hun verplegingsplan zouden opnemen. Dit is met veel moeite gebeurd. De mensen van deze bataljons, voortkomende uit de Binnenlandse Strijdkrachten, hebben de eerste maanden, toen de heer *Meynen* regelmatig deze troepen langs de waterlinie inspecteerde, op klompen met stro er in op wacht gestaan. Dit is werkelijk geen verhaaltje, maar dat heeft hij bij duizenden van deze mensen kunnen constateren; langzaam aan hebben de geallieerden deze mensen in hun verzorging willen opnemen.

Ongeveer tien à vijftien van deze bataljons zijn in het voorjaar en in de zomer van 1945 naar Duitsland gegaan, hoofdzakelijk voor bewakingsdoeleinden. Over het algemeen kan men zeggen, dat deze bataljons zich zeer behoorlijk van hun taak hebben gekweten.

Het terugkrijgen van deze bataljons heeft eigenlijk op zeer drastische wijze plaats gevonden. De heer *Meynen* heeft eenvoudig gezegd, dat hij deze bataljons zou terugnemen. De Engelsen hadden toen reeds geweigerd de manschappen van de expeditionnaire macht te trainen en de heer *Meynen* heeft gesteld, dat, wanneer zij hun beloften niet hielden, de Nederlanders het ook niet zouden doen.

Over het tijdstip van de ondertekening van het agreement op 20 Juni 1945 deelde de heer *Meynen* mede, dat men dit agreement zo moest beschouwen, dat er een overeenkomst was bekrachtigd tussen de Nederlandse Regering en het geallieerde opperbevel, waarbij aan Nederlandse zijde een aantal mensen werd afgestaan, waartegen de geallieerden zich verplichtten deze mensen in hun beheer en in hun sterkte op te nemen. Dit agreement was de bezegeling van de afspraken, die einde 1944 en begin 1945 tot stand waren gekomen. Toen de heer *Meynen* zijn intrede deed in de militaire wereld als kapitein bij de staf van Prins *Bernhard,* baseerde iedereen zich reeds op de overeenkomst, krachtens welke een bepaald aantal lichte infanteriebataljons geleverd zou worden.

Toen na 15 Augustus 1945 troepen naar Indië moesten worden gezonden, was het dus noodzakelijk deze lichte infanteriebataljons uit Duitsland te halen. Een moeilijkheid was, dat zeer vele militairen van deze bataljons slechts getekend hadden voor dienst tegen Duitsland. Dit was vastgelegd in een kort-verband-akte. De bataljons moesten dus helemaal opnieuw geselecteerd worden; alleen die mensen zijn naar Indië gestuurd, die de lang-verband-akte wilden tekenen.

Het hoofd van de Britse militaire missie bij de Nederlandse Regering schreef op 18 September 1945 het volgende aan de Minister van Oorlog:

„As you know the Netherlands Government originally undertook to raise liberated manpower units to the number of some 58,000 for use in Germany under the command of the British Army of the Rhine (B.A.O.R.). These units were to revert to the control of your Government in May 1946.

2. It was always anticipated that a proportion of these units would be required by you for other purposes at an earlier date. The end of the war with Japan has, however, radically altered the situation in that, for example, only six out of the original thirty three Light Infantry Battalions are likely to be available for use by B.A.O.R.

3. It has therefore been necessary for HQ, B.A.O.R. drastically to revise their plans for meeting guard commitments in Germany. In estimating what Netherlands units will be available, HQ B.A.O.R. are concerned at the possibility of units becoming under strenght due to demobilization of soldiers serving under short term contracts.

4. I would be grateful therefore if you could give the following information:

(a) Details of demobilization plans showing numbers and categories of personnel to be released by dates.

(b) Your proposals for the provision of reinforcements to meet present and future deficiencies. These proposals to show the numbers of trained reinforcements which will become available by dates.

I am afraid this may be a difficult one, but the B.A.O.R. are pressing me for an answer."

Naar aanleiding hiervan zond de waarnemend chef van de generale staf, de heer *Dijxhoorn,* op 28 September d.o.v. het volgende schrijven aan de Minister van Oorlog:

„Naar aanleiding van den tot U gerichten brief van de British Military Mission dd. 18 September 1945 BMV/4010/G(sD) heb ik de eer Uwer Excellentie aan te raden aan Brigadier *H. P. Gardham* als volgt te antwoorden:

a. Er wordt vastgehouden aan het oorspronkelijke plan tot oprichting van 33 Light Inf. Battalions.

Inderdaad zijn er onder de soldaten een aantal met „kort verband". Dezen zullen echter geleidelijk worden vervangen door soldaten met „lang verband", zoodat een en ander geen invloed heeft op het uiteindelijk te bereiken aantal van 33 bataljons.

Op overeenkomstige wijze wordt gehandeld met de overige S.H.A.E.F.-requirements.

b. Van deze 33 bataljons vertrekken er 27 naar de Far East, zoodat er in Europa 6 overblijven.

c. Het ligt in de bedoeling om de hulp van Britsche zijde in te roepen voor de oprichting van nog 7 L.I.B., zoodat tenslotte in Europa zal worden beschikt over 13 L.I.B.

Teneinde te kunnen voldoen aan een eventueel verzoek van geallieerde zijde om met Nederlandsche troepen deel te nemen aan de bezetting van Japan, wordt een plan onder de oogen gezien om drie bataljons in regimentsverband te zenden naar Japan.

d. Het zal op prijs worden gesteld, indien B.A.O.R. de Nederlandsche Regeering de volle beschikking laat over deze 13 bataljons voor gebruik in het eigen land.

e. Afgescheiden van deze bataljons is de oprichting van twee divisiën in volle voorbereiding. Deze divisiën worden geëncadreerd met het kader, dat momenteel in Engeland in opleiding is of in opleiding zal worden genomen voor twee divisiën van de E.M., waaromtrent door de Engelsche autoriteiten de wensch naar voren is gebracht om de manschappen dezer divisiën niet in Engeland, doch in Nederland te oefenen.

f. De opleiding der manschappen van de I Divisie begint omstreeks 1 Mei 1946, die der II Divisie omstreeks 1 October 1946. Het gelijktijdig opleiden van twee divisiën in Nederland is — tengevolge van gebrek aan kamp- en kazerneruimte — onmogelijk.

g. Aan de bezetting van een deel van Duitschland zal derhalve kunnen worden deelgenomen telkens door 1 divisie, te beginnen zoodra de I Divisie ong. 4 maanden in Nederland is getraind, dat is van 1 September 1946 af."

Op 30 October 1945 deelde het hoofd van de Britse Militaire Missie aan de bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten mede, dat de ingevolge de S.H.A.E.F.-requirements opgerichte onderdelen vol-

ledig ter beschikking van de bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten konden worden gesteld.

Door de Minister van Oorlog werd aan de chef van de Generale Staf op 9 November 1945 medegedeeld, dat hij zo spoedig mogelijk de aldus vrijgekomen eenheden van de Engelsen diende over te nemen.

§ 7. Conclusies

Toen in Juli 1944 de bevrijding van Nederland naderbij scheen te komen, gewaagde de Raad van Advies te Londen in zijn advies aan de Regering van ongerustheid betreffende de opbouw van strijdkrachten, nodig o.a. voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië. De Regering deelde de Raad hierop mede, dat het in haar bedoeling lag aanstonds na de bevrijding van Nederland een aantal legereenheden op te richten, welke eensdeels bestemd zouden zijn voor de strijd om Nederlandsch-Indië, anderdeels voor het herstellen en handhaven van de orde en de rust in de bevrijde delen van het Koninkrijk. De Regering had de bedoeling de plannen, zoals deze door de stafcommissie waren ontworpen, te verwezenlijken. Zij streefde voor zover het de Koninklijke landmacht betrof naar de vorming van een legerkorps en van 39 bataljons. Voor de werving van de troepen wilde de Regering twee wegen inslaan. Enerzijds wilde zij oorlogsvrijwilligers werven, anderzijds dienstplichtigen oproepen. De nodige administratieve maatregelen waren zoveel mogelijk voorbereid.

In de Ministerraad was er te dien tijde verschil van mening over de vraag, welk systeem van werving de voorkeur verdiende. De Minister van Oorlog gaf de voorkeur aan oorlogsvrijwilligers. De Minister van Marine was tegen het instituut der oorlogsvrijwilligers, doch zijn standpunt kon geen meerderheid verkrijgen in de Ministerraad; de beslissing is geweest, dat de nadruk zou komen te liggen op de recrutering van oorlogsvrijwilligers en dat daarnaast voor zover mogelijk en nodig dienstplichtigen zouden worden opgeroepen.

De commissie is van oordeel, dat het Regeringsstandpunt juist is geweest, daar het zowel uit psychologische overwegingen als uit die van practisch administratieve aard niet wel doenlijk zou zijn geweest zich te beperken tot dienstplichtigen. Voor de marine lag de zaak enigszins anders, omdat zij uiteraard met veel kleinere aantallen mensen werkt en het systeem van de Dienstplichtwet, volgens welke ook miliciens op voet van vrijwilligheid kunnen dienen, voldoende in de behoefte voor de marine zou kunnen voorzien.

Teneinde de oorlogsvrijwilligers te kunnen registreren werden oorlogsvrijwilligersbureaux opgericht, terwijl, wat de registratie van het vooroorlogse dienstplichtige- en het beroepspersoneel betreft, op grond van het besluit van 10 Mei 1944 (E 36) het Centrale Indelingsbureau van de Koninklijke Landmacht (C.I.K.L.) werd opgericht.

Aan iedere commissaris van het Militair Gezag werd de instructie gegeven in zijn bevelsgebied een oorlogsvrijwilligersbureau op te richten. Dit is in 1944 onmiddellijk na de bevrijding van de grote plaatsen in het Zuiden geschied. De commissie heeft lof voor hen, die deze bureaux opgericht en onder zeer moeilijke omstandigheden in de eerste maanden na de bevrijding geleid hebben. Teneinde de nodige coördinatie van de opgerichte bureaux te verkrijgen is op 18 November 1944 op last van de chef staf Militair Gezag een voorlopig Centraal Oorlogsvrijwilligersbureau opgericht, welk bureau op 2 Januari 1945 rechtstreeks onder de Ministers van Oorlog en Marine werd geplaatst.

In het rapport, door de toenmalige Minister-President aan H.M. de Koningin op 16 December 1944 uitgebracht, werd medegedeeld, dat de aanmelding zeer goed verliep. Het enthousiasme van de jongelui in het Zuiden was zeer groot. De registratie van de oorlogsvrijwilligers mocht zeer geslaagd genoemd worden.

De moeilijkheden begonnen evenwel toen de oproepen tot inlijving in de krijgsmacht uitbleven. De commissie heeft de indruk, dat het uitblijven van het in Engeland ter beschikking stellen van legeringsruimte, kleding en uitrusting, meer nog dan het gebrek aan scheepsruimte, het grote obstakel is geweest, hetwelk het spoedig oproepen tot inlijving zeer vertraagd heeft. Het Engelse Ministerie van Oorlog beschouwde de bevrijding van het Zuiden niet als het moment, waarop het daadwerkelijk medewerking zou moeten verlenen aan de opleiding, huisvesting en uitrusting van de troepen. Het in het Zuiden des lands vrijgekomen kader kon dan ook niet in Engeland herschoold worden. Evenmin kon nieuw kader worden opgeleid. Zoals reeds in hoofdstuk XI is opgemerkt zou vier maanden na het vertrek van diegenen, die voor de kadertraining bestemd waren, de opleiding van de manschappen van de expeditionnaire macht ter hand worden genomen. Aangezien geen gelegenheid gegeven werd voor kaderopleiding konden de oproepen tot inlijving niet uitgaan. Voor het legerkorps, in feite dus voor de 1ste divisie van de expeditionnaire macht, zijn in de tijd, verlopen tussen de bevrijding van het Zuiden en

de algehele bevrijding van Nederland, slechts met veel moeite enige honderden adspirant-officieren en wat kader naar Engeland ter opleiding overgebracht. Daarnaast is een klein aantal mensen in Engeland opgeleid voor andere onderdelen. Uiteraard heeft deze grote terugslag het enthousiasme van de vrijwilligers aanzienlijk bekoeld.

Ook degenen, die zich in het Noorden als oorlogsvrijwilligers hadden opgegeven, hebben lange tijd moeten wachten voordat hun inlijving in de strijdkrachten plaats kon vinden. Toen men eindelijk einde 1945 zover was, dat grote groepen oorlogsvrijwilligers konden worden ingelijfd en opgeleid, hadden velen van hen reeds elders werk gevonden en is men overgegaan tot het oproepen van lichtingen dienstplichtigen.

De gehele gang van zaken is dus zeer teleurstellend geweest. Dit is te wijten aan velerlei omstandigheden, waarop de Nederlandse Regering onvoldoende invloed kon uitoefenen. Wellicht had een krachtiger beleid gevoerd kunnen worden, wanneer niet in 1945 een voortdurende wisseling van Ministers van Oorlog zou hebben plaatsgevonden.Tot 23 Februari 1945 was de heer *van Lidth de Jeude* Minister, daarna de heer *de Booy* twee maanden ad interim, toen de heer *de Quay* tot 24 Juni 1945 en vervolgens de heer *Meynen*. Deze snelle en veelvuldige wisselingen aan het Ministerie van Oorlog in een dergelijk kritiek tijdvak zijn te betreuren. Mede daardoor was er een gebrek aan krachtige leiding en werd geen eenheid gebracht in de plannen, welke waren opgesteld, rekening houdende met een algehele bevrijding. Verwezen moge worden naar de conclusies van hoofdstuk XI.

Ook de kwesties, welke gerezen zijn rond de verschillende verbandaktes, wijzen op een gebrek aan vaste leiding. In één onderdeel dienden soms manschappen, die een verschillende verbandakte of helemaal geen verbandakte hadden. Voordat een dergelijk onderdeel dan ingezet kon worden, moest alles eerst weer worden rechtgetrokken, hetgeen veel tijd en moeite kostte.

Daarnaast moge gewezen worden op de teleurstellingen, welke vooral de recruten, die voor een kaderopleiding in aanmerking zouden komen, berokkend werden, omdat vele beloften omtrent rangen en dienstvakken zijn gedaan, welke later niet konden worden gehonoreerd.

Tenslotte werden de moeilijkheden nog belangrijk vergroot doordat allerlei instanties en personen recruten voor onderdelen der Binnenlandse Strijdkrachten aannamen.

Het Centraal Indelingsbureau Koninklijke Landmacht werd bij ministeriële beschikking van 15 Januari 1945 opgericht en had tot doelstelling het door de bevrijding beschikbaar komende dienstplichtige, beroeps- en reservepersoneel der Koninklijke landmacht op te roepen en in formaties in te delen. Ook voor dit personeel is geen tijdige uitzending naar Engeland voor herscholing mogelijk geweest. Eerst in de tweede helft van 1945 kon iedere week ongeveer op het vertrek van een 75 man, officieren en onderofficieren, gerekend worden.

Er is wrijving geweest tussen het Centraal Indelingsbureau van de Koninklijke landmacht en de staf van de Bevelhebber der Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. De oorzaak van de wrijving moet naar het oordeel van de commissie gezocht worden in het verschil in mentaliteit tussen de toen juist bevrijde verzetsstrijders, die in de Binnenlandse Strijdkrachten de toon aangaven en het bureau van generaal *van Nijnatten,* dat de indeling verzorgde van het voor-oorlogse personeel van de Koninklijke landmacht. Het is begrijpelijk, dat enerzijds de Binnenlandse Strijdkrachten er weinig prijs op stelden peletons- en compagnies-commandanten te verkrijgen, die niet uit hun eigen gelederen voortkwamen, terwijl anderzijds het voor-oorlogse kader weinig vertrouwen had in de militaire kunde van de Binnenlandse Strijdkrachten. Deze wrijving zou evenwel aanzienlijk minder groot geweest zijn, wanneer maar de mogelijkheden zouden hebben bestaan de doelstellingen te verwezenlijken waarvoor de mensen zich hadden aangemeld en waren ingedeeld.

Teneinde toch een reservoir aan mensen te verkrijgen besloot de Minister van Oorlog in het voorjaar van 1945 tot de bouw van een groot kamp in Nederland: het Centraal Vrijwilligerskamp. Een terrein hiervoor werd gevonden op de Oirschotse heide bij Eindhoven. Naderhand zijn ook andere kampen in Brabant en Limburg ingericht.

Naar het oordeel van de commissie heeft dit initiatief gunstig gewerkt. Hierdoor kon men tenminste tot inlijving van een groot aantal mensen overgaan en kon telkens, wanneer uit Engeland het bericht kwam dat een bepaald aantal mensen afgevoerd kon worden, ook op zeer korte termijn hieraan gevolg gegeven worden.

Een veel gunstiger beeld dan de werving voor de Koninklijke landmacht biedt de werving van marinepersoneel. Dank zij de contacten, welke admiraal *Furstner* en zijn staf hadden met de Engelse marine, konden de oorlogsvrijwilligers voor de marine vrij snel in werkelijke dienst worden genomen. Reeds in December 1944 waren de eerste oorlogsvrijwilligers in Engeland in opleiding. Dit kon mede omdat de marine over een uitgebreid, in de oorlog geoefend, kader beschikte, dat onmiddellijk de training in de Engelse kampen ter hand kon nemen. Het door de marine nodig geoordeelde aantal van 3600 mensen is dan ook reeds in het voorjaar van 1945 bereikt en was in Augustus/September 1945 in zoverre getraind en opgeleid, dat het voor zijn taak kon worden ingezet. Ook de werving voor de mariniers is vlot verlopen; nadat eerst een kampstaf van 1500 man was gerecruteerd hebben de mariniers uit het Zuiden vrij spoedig het voor dat deel van het land door de Regering toegestane aantal gerecruteerd, ingelijfd, naar het marinierskamp in Schotland, Novo Scotia, gevoerd en vervolgens naar Amerika verscheept, waar de training kon aanvangen.

Door de Regering was in 1944 bepaald, dat uit het Zuiden niet meer dan 2/5 van het totaal benodigde aantal aan oorlogsvrijwilligers gerecruteerd mocht worden. Dit besluit is door de toenmalige kolonel van de mariniers, de heer *de Bruyne,* ernstig becritiseerd. De heer *de Bruyne* heeft zelfs verklaard, dat wanneer niet was bepaald, dat hij slechts 2/5 van het benodigde aantal uit het Zuiden mocht recruteren, de brigade halverwege 1945 in het Verre Oosten zou zijn geweest. Geremd door dit Regeringsbesluit ontstond de toestand, dat 2/5 deel van de brigade in Augustus 1945 behoorlijk getraind was, terwijl van de rest een gedeelte in September nog de training moest aanvangen en een ander gedeelte als gevolg van de capitulatie van Japan niet meer in Amerika werd toegelaten. Ultimo Augustus 1945 waren 5000 mariniers in Amerika terwijl er nog ongeveer 3000 recruten in Nederland moesten wachten op transport. Behoudens een 30-tal specialisten zijn van deze 3000 man geen mensen meer voor training naar Amerika gezonden. De mensen, die anders hun opleiding daar zouden hebben gehad, zijn toen in Nederland opgeleid. Eerst in April/Mei 1946 was de mariniersbrigade in Nederlandsch-Indië voor het grootste gedeelte op sterkte.

De toenmalige Minister van Oorlog, de heer *van Lidth de Jeude,* verklaarde, dat de beperking tot 2/5 van het totaal aan benodigde oorlogsvrijwilligers noodzakelijk was, omdat in het Zuiden voldoende werkkrachten moesten blijven. De tweede reden was, dat in de samenstelling van de strijdkrachten ongeveer de verhouding van de zuidelijke provincies tot de totale bevolking in acht moest worden genomen. Hoewel de commissie tegen deze stelregel in zijn algemeenheid geen bezwaar koestert, meent zij toch, dat de Regering terzake van de mariniers zich hieraan niet had behoren te houden. Dit klemt temeer, omdat einde 1944 begin 1945 duidelijk werd, dat de recrutering weliswaar met groot enthousiasme begroet werd, maar dat de oproeping tot inlijving in werkelijke dienst, voorzover het de Koninklijke landmacht betrof, practisch niet kon plaats vinden. Er bleven derhalve voldoende werkkrachten in het Zuiden achter. De inlijving in de mariniersbrigade verliep daarentegen van het begin af aan direct zeer vlot.

De commissie is van mening, dat deze starheid in het regeerbeleid voor de opbouw van de mariniersbrigade betreurenswaardige gevolgen heeft gehad. Met name wijst de commissie er op, dat hierdoor de brigade in het Verre Oosten niet geheel getraind en niet op sterkte is aangekomen.

Werving voor het K.N.I.L. heeft in de periode, waarover dit verslag handelt, niet plaats gevonden. Wel is een aantal burgerkrachten aangetrokken, die in Nica-verband (Netherlands Indies civil affairs-verband) — het Nederlandsch-Indisch militair gezag — voor een gedeelte via Australië en voor een gedeelte rechtstreeks naar Nederlandsch-Indië zijn gezonden. Door het bureau voor Oost- en West-Indische Zaken is voorts nog medegewerkt aan de uitzending van de uit krijgsgevangenschap komende officieren en andere militairen van het K.N.I.L.; hun uitzending naar Nederlandsch-Indië heeft in het najaar van 1945 plaats gevonden.

De werving voor het personeel van de gezagsbataljons van de Koninklijke landmacht, bestemd voor Indië, is geschied door een afdeling van het Centrale Indelingsbureau van de Koninklijke landmacht, het bureau gezagsbataljons Indië. Ook hier was het resultaat van de recrutering, dat grote aantallen jongemannen zich aanmeldden voor deze gezagsbataljons, doch dat de oproepingen tot inlijving niet plaats vonden. Tot en met September 1945 zijn in totaal een kleine 1500 mensen uitgezonden, waarvan 2/3 bestemd was voor het basisbataljon, dat, zoals aanvankelijk de bedoeling was, de opleidings-

kampen in Australië zou verzorgen. In hoofdstuk XVI zal hierop nader worden ingegaan.

Toen de geallieerde opmars in de richting van Duitsland mede in ons land tot staan werd gebracht, achtte de opperbevelhebber van de geallieerde strijdkrachten het noodzakelijk, dat een aantal Nederlandse eenheden dienst zou doen bij de geallieerde expeditionnaire macht. Op bevel van de Combined Chiefs of Staff diende alle beschikbare mankracht in Europa ter beschikking van de geallieerde opperbevelhebber gesteld te worden. Langdurige onderhandelingen zijn gevoerd tussen S.H.A.E.F. en de Nederlandse Regering over het aantal en de geaardheid van deze troepen. Aanvankelijk werd het aantal van deze troepen, de z.g. S.H.A.E.F.-requirements, gesteld op 54 000 man. De eenheden zouden niet worden gebruikt voor gevechtstaken, doch vooral ter bescherming van de communicatiemiddelen. Het aantal is later op krachtig aandringen van de Nederlandse Regering teruggebracht tot 35 000 voor geheel Nederland. Uit het Zuiden zouden 18 720 man gerecruteerd worden. De kleding, bewapening en uitrusting zouden door de geallieerden worden verstrekt. De Nederlandse Regering eiste aanvankelijk, dat deze gelijk zou zijn aan die van het Engelse leger. Deze eis heeft zij echter niet kunnen handhaven en tenslotte heeft zij er in toegestemd, dat de uitrusting gelijk zou zijn aan die van gelijksoortige Franse en Belgische eenheden. Na het stopzetten van de vijandelijkheden zou nader overleg gepleegd worden over de taken, welke deze eenheden dan zouden krijgen te vervullen. In totaal zijn ongeveer 27 bataljons voor de S.H.A.E.F.-requirements gevormd, welke in het najaar van 1945 wederom ter beschikking van de Nederlandse Regering zijn gesteld.

Was het dus voor de Regering reeds erg moeilijk om de oorlogsvrijwilligers in werkelijke dienst te krijgen, de druk op de Nederlandse beschikbare mankracht, vooral op het getrainde militaire personeel, werd nog groter, toen van geallieerde zijde om de hierboven genoemde ongeveer 20 000 man werd gevraagd. Dezen werden georganiseerd in lichte infanteriebataljons en in enige pionier- en pontonniereenheden. De Regering heeft niettemin, naar het inzicht van de commissie terecht, gemeend aan het verzoek van S.H.A.E.F. te moeten voldoen.

Het heeft de commissie verbaasd, dat de overeenkomst tussen S.H.A.E.F. en de Nederlandse Regering betreffende de S.H.A.E.F.-requirements voor de strijd in Europa eerst gesloten is op 20 Juni 1945, terwijl men reeds maandenlang met deze aangelegenheid bezig was. Verder heeft het de commissie getroffen, dat, terwijl de overeenkomst ruim een maand na de onvoorwaardelijke overgave van Duitsland is gesloten, daarin niets definitiefs werd vastgesteld omtrent het weder ter beschikking stellen van deze S.H.A.E.F.-requirements aan de Nederlandse Regering.

Een gunstig gevolg van het formeren van deze eenheden is geweest, dat in het najaar van 1945 een aantal bataljons voor Nederlandsch-Indië bestemd kon worden.

XV. HERSTEL KONINKLIJKE LANDMACHT

§ 1. Formatie van eenheden der Koninklijke landmacht uit de Binnenlandse Strijdkrachten

Bij Ministeriële beschikking van 31 Augustus 1944 werden met ingang van 1 September de functie van Inspecteur der Nederlandse Troepen en het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer opgeheven. [1]) Met ingang van gelijke datum werd gevormd de staf van de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten (staf B.N.S.). Deze staf zou tevens fungeren als operatieve sectie van de Nederlandse Militaire Missie bij het Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force.

[1]) Vgl. hoofdstuk VIII, § 2.

De staf B.N.S. zou o.a. bestaan uit het personeel van de voormalige Inspecteur der Nederlandse Troepen en dat van het voormalige Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer. De kolonel van de generale staf, *P. L. G. Doorman,* werd chef van de staf B.N.S.

80439 *(van Hilten)*

Op 3 September 1944 werd — aldus generaal-majoor b.d. *D. A. van Hilten,* deskundige in de krijgsgeschiedenis — bij Koninklijk besluit Zijne Koninklijke Hoogheid Prins *Bernhard* met ingang van die datum tot bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten (B.N.S.) benoemd.

Bij Koninklijk besluit No. 4 van 5 September 1944 (*Staatsblad* no. E 62) werden de manschappen der Binnenlandse Strijdkrachten als militairen aangemerkt. Zij werden geplaatst onder bevel van de B.N.S.

Door deze Koninklijke besluiten was van September 1944 af de eenhoofdige bevelvoering tot stand gekomen over de Nederlandse landstrijdkrachten, zijnde de Koninklijke Brigade Prinses Irene en de Binnenlandse Strijdkrachten.

Met ingang van 24 October werd bij de staf B.N.S. een afdeling B.S. opgericht met de opdracht „alle Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten te leiden, te controleren, te administreren en te registreren." Daarnaast bestond reeds de afdeling K.L.

Gedurende geruime tijd lag ten aanzien van de vorming van Nederlandse troepenonderdelen het zwaartepunt bij de afdeling B.S. De hoofdtaak van deze afdeling was het vormen van geregelde troepenonderdelen uit de manschappen van de B.S.; deze onderdelen moesten na hun formatie worden overgedragen aan de afdeling K.L., waardoor zij, na autorisatie van S.H.A.E.F., kwamen te behoren tot de nieuw te organiseren Nederlandse Koninklijke landmacht.

De eerste bataljons, gevormd uit de B.S., kwamen tot stand in Zeeuwsch-Vlaanderen. Vervolgens werden op enigszins andere wijze de bataljons stoottroepen der B.S. in Limburg gevormd, die op 2 Januari 1945 stoottroepen der Koninklijke landmacht werden en op genoemde datum bij de afdeling K.L. kwamen.

78469 *(van Houten)*

Op 6 September 1944, dus op de dag na „dolle Dinsdag" — zo verklaarde de heer *van Houten,* die hoofd is geweest van de afdeling B.S. — is de Prins uit Londen vertrokken met drie officieren. Men ging toen van de veronderstelling uit, dat Nederland binnen zeer korte tijd bevrijd zou worden. Het enige doel was toen: leiding te geven aan het verzet.

Gezien de teleurstellende loop der krijgsverrichtingen en de absolute noodzaak de situatie op te vangen moest er spoedig op grote schaal geïmproviseerd worden. In bevrijd gebied kwamen de ondergrondse groepen te voorschijn. Van de zijde van de staf der B.S. wilde men, door deze mensen tegemoet te treden, hun energie te kanaliseren, hun eventueel gevaarlijke neigingen om te buigen, vermijden wat in Frankrijk en België gebeurd was. Voor dit doel werden de Binnenlandse Strijdkrachten uit de illegale groepen geformeerd en verder uitgebreid.

De mensen uit de verschillende organisaties waren logischerwijze te verdelen in twee groepen:

1. zij, die vechten wilden;
2. zij, die het vaderland wilden dienen, maar niet konden of wilden vechten.

De mensen uit de eerste groep zijn vooral bij de Stoottroepen gekomen. Voor de eerste opleiding van deze veelal ongetrainde manschappen zijn aanvankelijk Nederlandse commando-officieren aangetrokken, later aangevuld en bijgestaan door geallieerde instructeurs. Van de 15 000 „equipments", die oorspronkelijk door S.H.A.E.F. aan de Prins waren toegezegd voor de „Resistance", werden er tot half Februari 1945 slechts 4000 verstrekt, waarmede de Stoottroepen konden worden uitgerust.

21st Army Group en de Amerikanen in Limburg stonden eerst wat gereserveerd tegenover deze Stoottroepen, maar werden later enthousiast.

Half Februari 1945 bestonden in Brabant 13 compagnieën Stoottroepen van de 15 die voorzien waren en die bestemd waren om „Light Infantry Battalions" te worden; in Limburg waren de Stoottroepen toen reeds tot drie L.I.B.'s geformeerd.

In de Bewakingstroepen werden de mensen uit de tweede groep opgenomen. De oorspronkelijke opzet is hier evenwel verwaterd. In de practijk kregen de Bewakingstroepen dikwijls hetzelfde, hier en daar zelfs gevaarlijker werk dan de Stoottroepen te verrichten.

Door de ontwikkeling der omstandigheden zijn de Bewakingstroepen gedurende lange tijd min of meer „het kind van de rekening" geweest. Vanwege de onverwachte vertraging in de oorlogvoering in het Westen konden de geallieerden bepaalde toezeggingen niet gestand doen, zodat de Bewakingstroepen noch gekleed, noch bewapend konden worden zoals aanvankelijk werd gehoopt. Ook legden de geallieerden geruime tijd een grote onverschilligheid aan de dag ten aanzien van de rantsoenen voor deze manschappen, ofschoon deze voor vele en soms gevaarvolle geallieerde opdrachten werden gebezigd.

78497 *(van Houten)* Majoor *Meynen,* de latere Minister, is de man geweest, die, voordat hij secretaris-generaal werd, de speciale taak had de B.S.-ers over te hevelen naar de Koninklijke landmacht. Hij vormde in overleg met overste *Tonnet* het raam van de nieuwe Light Infantry Battalions. Wanneer het te formeren bataljon was geëncadreerd, droeg hij het over aan de afdeling K.L.

78498 *(van Houten)* Naar de mening van de heer *van Houten* zou de hoofdtaak van de Binnenlandse Strijdkrachten in het kort als volgt kunnen worden omschreven: in de eerste plaats daadwerkelijke militaire steun aan de geallieerden bieden. De tweede belangrijke taak van de Binnenlandse Strijdkrachten was: een kern te vormen voor de opbouw van het toekomstige Nederlandse leger.

94003 *(Six)* Jhr. mr. *P. Th. Six,* destijds verbonden aan de staf van de B.N.S. als eerste adjunct van de afdeling Binnenlandse Strijdkrachten, is ongeveer half September 1944 uit Engeland naar Brussel vertrokken, waar de Prins toen reeds was.

In opdracht van de Prins is de heer *Six* ongeveer tegen einde September naar Zeeuws-Vlaanderen vertrokken; dat was Canadees operatiegebied. De heer *Six* kreeg de opdracht om contact te leggen tussen de Canadezen en de daar aanwezige verzetsgroepen. Dat is heel gemakkelijk gegaan, want de Canadezen waren op dit punt uitermate vlot. De heer *Six* trof daar een verzetsgroep aan onder leiding van dr. *Caspari.* Diens mensen zijn spoedig door de Canadezen van militaire uniformen, militaire rantsoenen, alsmede van een militaire taak voorzien. Later is uit deze groep een bataljon Koninklijke landmacht voortgekomen.

Vervolgens heeft de heer *Six* contact moeten leggen met de B.S. in Zuid-Limburg. Daar heeft hij o.a. de strijdgroep van de heer *van Kooten* aangetroffen.

De heer *Six* was van oordeel, dat de mentaliteit van het opererende vreemde leger van groot belang is geweest ten aanzien van hetgeen er met de B.S. gebeurde. De Canadese sector leverde helemaal geen moeilijkheden op. De Amerikaanse sector gaf hier en daar weleens moeilijkheden, maar daar is men tenslotte wel uitgekomen. De Engelse sector bracht de grootste moeilijkheden met zich, omdat de Engelse commandanten alle aanvragen voor uitrusting, enz. naar de S.H.A.E.F.-mission to the Netherlands in Brussel verwezen. Deze was eigenlijk de autoriserende instantie om de B.S. in te schakelen en van het nodige te voorzien. Het contact met S.H.A.E.F.-mission liep zeer moeilijk. Wel was er een goede verstandhouding tussen de Prins en generaal *Bedell Smith,* welke echter natuurlijk niet de eerste dag een oplossing van de problemen kon brengen. Dit contact heeft, naar de heer *Six* altijd heeft begrepen, de doorslag tot de inschakeling van de B.S. in het Engelse gebied gegeven.

Er was in bevrijd gebied een aantal mensen, die er door de radio enz. op waren voorbereid, dat zij zouden worden ingeschakeld. Zij verwachtten dat dit zou gebeuren en zij wisten, dat er ook taken voor hen waren. Hun wens om definitief gemilitariseerd te worden kon echter niet in vervulling gaan, zolang het verstrekken van wapens en kleding op zich liet wachten.

94004 *(Six)* De militarisering hing samen met wat Nederland aan militaire eenheden mocht vormen. In het begin was er eigenlijk alleen maar sprake van een aantal „security battalions". Dat zouden zeer licht bewapende eenheden zijn, die achter het front bewakingsdiensten zouden verrichten. Later zijn daarvoor de „Light Infantry Battalions" in de plaats gekomen, bataljons, welke ook taken in het bezette gebied van Duitsland zouden krijgen. Dit laatste vond plaats, zodra er Binnenlandse Strijdkrachten waren geformeerd, die rijp waren voor de overgang naar de Koninklijke landmacht.

78512 *(van Kooten)* Vlak vóór de bevrijding van het Zuiden heeft de heer *B. J. C. van Kooten* in overleg met de K.P.-, L.O.- en R.v.V.-leiders contact opgenomen met de geallieerde legerleiding. Eveneens heeft hij contact opgenomen met het stafkwartier van de Prins. De eerste opdracht tot de formatie van troepen is ongeveer tussen 17 en 19 September 1944 gegeven.

78513 *(van Kooten)*

78517 *(van Kooten)* In Limburg zijn toen de K.P., R.v.V., L.O. en O.D. bij elkaar gekomen en hebben nadere plannen beraamd. Zij wilden niet als bewakingstroepen achter het front blijven, maar zo mogelijk actief deelnemen aan de verdere veldtocht tegen de Duitsers.

78519 *(van Kooten)* Toen de mensen bij elkaar waren, had men begin October meteen contact met de Amerikanen. De Amerikanen kwamen vragen enige compagnieën en zo mogelijk twee bataljons beschikbaar te stellen voor dienst aan en vlak achter het front.

78523 *(van Kooten)* Met toestemming van de B.N.S. heeft de heer *van Kooten* drie bataljons van 600 à 700 mensen geformeerd.

78535 *(van Kooten)* Onder leiding van de Amerikaanse generaal *Gerhart* hebben de bataljons van de heer *van Kooten* militaire taken aan het front verricht. Met hulp van deze generaal heeft de heer *van Kooten* Amerikaanse instructeurs gekregen, omdat hij zijn manschappen zo snel mogelijk op de hoogte wilde stellen van de moderne oorlogvoering.

78538 *(van Kooten)* Administratief stond de heer *van Kooten* rechtstreeks onder de Prins; operationeel stond hij toen onder de Amerikanen.

78543 *(van Kooten)* De Limburgse bataljons hebben weinig verliezen geleden.

78544 *(van Kooten)* In November of December 1944 heeft een aantal militairen een instructeurscursus in Frankrijk gevolgd. Die mensen heeft de heer *van Kooten* over de bataljons verdeeld en toen heeft hij aan de Amerikanen enkele instructeurs gevraagd op het gebied van mijnen, tanks en moderne tactiek.

78546 *(van Kooten)* De Limburgse bataljons zijn onder Amerikaans bevel gebleven tot Juli, Augustus 1945; toen kwamen zij onder Engels bevel.

78555 *(van Kooten)* De heer *van Kooten* was van mening, dat zijn troepen voor een behoorlijke samenwerking met de Amerikanen gemilitariseerd moesten zijn. Ook zouden anders moeilijkheden voor de mannen kunnen ontstaan, wanneer zij in krijgsgevangenschap geraakten of gewond werden. Daarom heeft hij getracht de Limburgse bataljons zo snel mogelijk te doen opnemen in de Koninklijke landmacht. Dit was echter niet de wens van het commando Brabant en het commando Zuid van de B.S. Deze wilden voorlopig liever nog een aparte groep blijven, waarschijnlijk om af te wachten, hoe de gehele ontwikkeling zou worden. Daar heeft de heer *van Kooten* zich tegen verzet. Hij heeft zijn plan buiten het commando Zuid om doorgezet. Hij heeft het aan de Prins voorgelegd en deze vond het een zeer goed voorstel. De omstandigheden dwongen de heer *van Kooten* tot een zo snel mogelijke militarisering, hetgeen dan ook op 1 Januari 1945 plaats vond. Betaling, voeding, kleding, pensioen, enz. werden toen geregeld. De groepen van het commando Brabant zijn veel later in de Koninklijke landmacht ingelijfd.

78558 *(van Kooten)*

67207 *(van Lidth de Jeude)* Oud-Minister *van Lidth de Jeude* verklaarde, dat de B.S. in hoofdzaak belast waren met ordebewaring en op verzoek van geallieerde zijde verrichtten zij ook diensten ten behoeve van de geallieerde legers, welke door Nederland trokken. Zij deden dienst als hulptroepen.

67208 *(van Lidth de Jeude)*

67216 *(van Lidth de Jeude)* De bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten is benoemd ongeveer in de tijd, dat het Zuiden werd bevrijd. Het was de wens van generaal *Eisenhower*, dat dit geschiedde en dat deze bevelhebber onder zijn bevelen zou staan. De Regering was het met deze wens van generaal *Eisenhower* eens. Zij was van oordeel, dat het een goede indruk zou maken, wanneer Prins *Bernhard* werd ingeschakeld bij aangelegenheden de bevrijding betreffende.

67217 *(van Lidth de Jeude)*

87816 *(de Quay)* Het enige, dat oud-Minister *de Quay* zich van de organisatie der B.S. herinnerde was, dat deze strijdkrachten geleidelijk aan wat normalere onderdelen hebben gevormd, welke in het gewone militaire verband pasten. Het waren aanvankelijk op zich zelf staande groepen, welke door de geallieerden werden ingeschakeld voor bepaalde opdrachten, maar niet bij een hoofdstrijdmacht behoorden. Het heeft zeer veel moeite gekost kledij, schoeisel, voeding en wapenen voor deze troepen te krijgen.

99135 *(Meynen)* Toen de heer *Meynen* na de bevrijding van het Zuiden in dienst

trad bij de staf van Prins *Bernhard,* bestond er een zekere frictie tussen de staf B.N.S. en het Ministerie van Oorlog te Londen. Dit is niet zo verwonderlijk wanneer men zich realiseert, dat er na de bevrijding in het Zuiden een volkomen andere toestand ontstond dan in Londen was gedacht. Men werd in het Zuiden geconfronteerd met de verzetsgroepen en de Binnenlandse Strijdkrachten. Daarin waren zeer veel mensen, die in de vijf jaren van het verzet tot officier waren gebombardeerd. Deze mensen hadden de verantwoordelijkheden, aan deze functie verbonden, ten volle gedragen zonder echter de nodige militaire kennis te hebben. Zij meenden — en terecht —, dat hun diensten gehonoreerd moesten worden. Aan de andere kant was er het Ministerie te Londen, dat deze eisen maar niet zo kon aanvaarden, waarin het ook gelijk had.

De heer *Meynen* wilde volkomen in het midden laten aan welke kant nu het gelijk lag. Hij constateerde alleen het feit. Het gevolg hiervan is geweest, dat, toen prof. *de Quay* Minister van Oorlog werd, deze gezegd heeft: „Koninklijke Hoogheid, ik zou gaarne iemand uit Uw staf hebben, die mij secondeert en die Uw vertrouwen heeft, zodat hier een behoorlijke samenwerking tot stand komt". Dit is ook gebeurd.

99139 *(Meynen)*

De plannen, in Londen gemaakt voor de legeropbouw, waren voor een zeer groot deel gebaseerd op hulp van de geallieerden; deze hulp nu is zeer systematisch niet gegeven. Een uitzondering kan slechts gemaakt worden voor de 27 lichte infanteriebataljons van de zgn. S.H.A.E.F. requirements. Prins *Bernhard* is, naar de heer *Meynen* zich heel goed herinnerde, eenmaal naar *Eisenhower* gegaan en heeft op hem een beroep gedaan om de Binnenlandse Strijdkrachten in geallieerd verband in het verplegingsplan op te nemen. Van de kant van *Eisenhower* is toen gesteld, dat dan gezorgd moest worden, dat de B.S.-bataljons goed getrainde bataljons zouden worden, wat toen nog niet het geval was. De B.S. — aldus werd opgemerkt — bestaat wel uit mensen met strijdlust en enthousiasme, maar het zijn geen behoorlijk getrainde militairen. De Prins heeft toen gezorgd voor kaderscholen voor de B.S. Toen zijn er langzamerhand bepaalde bataljons gevormd. Een van die bataljons, dat onder leiding van de latere generaal-majoor mr. *W. J. van Dijk* stond, is naar Frankrijk gegaan en heeft een volledige opleiding gekregen. Dit bataljon is toen ook in de geallieerde verpleging opgenomen en werd toen een van de hogergenoemde 27 bataljons. Langzamerhand zijn meerdere bataljons gevolgd en heeft men het aantal van 27 kunnen vol maken. Telkens wanneer een bataljon afgeoefend was, werd het overgeheveld naar de Koninklijke landmacht.

Behalve uit de stoottroepen werden voor een gedeelte ook uit de Bewakingstroepen „Light Infantry Battalions" geformeerd.

De commissie wijst in dit verband op een brief van 25 December van de B.N.S., waarin deze het volgende mededeelde:

> „Ik heb in overeenstemming met de geallieerde legerautoriteiten besloten den eersten Maart 1945 definitief vast te stellen als den datum waarop de Bewakingstroepen der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten moeten zijn geformeerd tot:
>
> *a.* Infanterie Bataljons, zgn. „light infantry Battalions" behoorende tot de Kon. Landmacht;
>
> *b.* Gezags-Compagnieën ten dienste staand van het Militair Gezag.
>
> ad. *a.* De oprichting van deze Infanterie Bataljons beteekent het overgaan naar de Koninklijke Nederlandsche Landmacht. Ieder lid der N.B.S., die geteekend heeft als oorlogsvrijwilliger komt dientengevolge in aanmerking voor plaatsing bij deze Bataljons. Ook troepeneenheden der N.B.S. voor zoover ze hiertoe geheel of gedeeltelijk de bereidheid toonen, kunnen als eenheid met kader en officieren overgaan naar deze Bataljons. Dit houdt vanzelfsprekend in dat deze eenheden zich „in verband" als oorlogsvrijwilliger bij hun Commandant opgeven.
>
> ad. *b.* Deze Gezags-Compagnieën behoeven niet te bestaan uit oorlogsvrijwilligers, doch degenen, die zich noch individueel, noch in verband als oorlogsvrijwilliger opgeven, kunnen zoo zij dit wenschen in deze Gezags-Compagnieën dienst nemen. Deze Compagnieën zijn vanzelfsprekend onderworpen aan de financiëele en andere regelingen, door het Militair Gezag vastgesteld.
>
> Den leden der N.B.S., die noch tot de Koninklijke Nederlandsche Landmacht noch tot de Gezags-Compagnieën wenschen toe te treden wordt door mij t.z.t. eervol ontslag verleend met dank voor de door hen gedurende een moeilijke periode en onder moeilijke omstandigheden bewezen zeer waardevolle diensten."

Op 2 Mei 1945 werd op het Departement voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk een nota opgemaakt betreffende de verdere opbouw van het Nederlandse leger.

Deze nota luidt als volgt:

„1. Sedert de bevrijding van Zuid Nederland zijn aldaar aan nieuwe eenheden gevormd:

11 light infantry battalions
3 bataljons stoottroepen (12 compagnieën)
2 bataljons bewakingstroepen (7 compagnieën)
2 pionier-groepen
2032 man transport companies
1 compagnie politietroepen.

In vorming zijn nog:

1 light infantry battalion
800 man transport companies
1 railway operating company
1 inland water-transport company
1 port operating company.

De vorming van deze onderdeelen kwam gedeeltelijk tot stand uit een natuurlijken drang der Binnenlandsche Strijdkrachten om aan den strijd tegen Duitschland te blijven deelnemen en gedeeltelijk uit de behoefte van S.H.A.E.F. aan bepaalde hulptroepen. De taak van het Koninkrijk in verband met den oorlog tegen Japan speelde hierbij geen rol.

2. Het moment schijnt thans gekomen om het vraagstuk der legervorming opnieuw te bezien om de volgende redenen:

a. een nieuw groot deel van Nederland is bevrijd en er zijn aanwijzingen, die doen vermoeden, dat de huidige frontlijn stationnair zal blijven tot aan de overgave van den vijand; binnen 's vijands frontlijn bevindt zich een hongergebied, waar de bevolking physiek verzwakt is; bij de verdere legervorming lijkt het dus gewenscht, met het nog bezette Westen voorloopig geen rekening te houden.

b. de beslissing van het C.C.S. aangaande transporten van recruten naar Australië houdt in, gelet op het naderende einde van den oorlog in Europa, dat dergelijke transporten vrijwel onmogelijk zijn; de vroegere beslissing, de 15 gezagsbataljons voor Indië in Australië te vormen, zal dus herzien moeten worden;

c. de Chef Staf van de A.E.F. (Allied Expeditionary Force) heeft aangeboden de voor S.H.A.E.F. gevormde light infantry battalions na 6 maanden dienst onder S.H.A.E.F. te onzer vrije beschikking te stellen:

d. de oorlog tegen Japan verloopt met grootere snelheid en de kans is toegenomen, dat aan ons de zelfstandige taak zal toevallen Nederlandsch-Indië van Japanners te zuiveren; het te vormen expeditieleger zal dus zoo sterk mogelijk moeten zijn (minstens 3 divisies) en met spoed gevormd moeten worden.

3. De in het eerstkomende jaar te vormen Nederlandsche strijdkrachten kunnen als volgt geresumeerd worden:

marine	10 000 man	
mariniers	7 000 man	
luchtstrijdkrachten	3 000 man	
Nederland en bezetting Duitschland	60 000 man	leger = 170 000 man 3 divisies + suppl. troepen
gezagsbataljons Indië	20 000 man	
expeditieleger	90 000 man	
totaal	190 000 man	

Voor Nederlandsch-Indië is voorts de werving toegestaan van luchtvaartpersoneel: 3000 man.

4. Het deel van Nederland, dat thans vrij is, heeft een bevolking van circa 5 millioen zielen. De jaarlijksche lichting uit een dergelijke bevolking zou onder normale omstandigheden ongeveer 25 000 man kunnen bedragen. In verband met de deportaties naar Duitschland, wier slachtoffers nu weliswaar bevrijd worden, doch veelal physiek verzwakt zullen zijn en voorloopig recht dienen te hebben op een tijdelijke vrijstelling van den militairen dienst, zal slechts met de helft van dat getal, dus met 12 500 man per jaar gerekend mogen worden.

Het totaal van 190 000 man aan Nederlandsche strijdkrachten zou dus in het nu bevrijde deel van het land gevormd kunnen worden door mobilisatie van 16 lichtingen.

5. De bottleneck bij de legervorming is echter het kader. Het Nederlandsche leger was in 1940 sterk ongeveer 300 000 man. In de afgeloopen 5 jaar is ongeveer 1/3 van het kader verouderd, zoodat thans nog kader beschikbaar zou moeten zijn voor ongeveer 200 000 man. Van dit kader zal zich naar een ruwe schat-

ting ongeveer de helft in Duitschland bevinden, zoodat in Nederland kader gevonden zal worden voor ongeveer 100 000 man. In het nu bevrijde gebied moet hiervan ruim de helft aanwezig zijn, of voldoende kader voor de vorming van circa 55 000 man.

Gevormd worden thans:

Voor S.H.A.E.F. in het Zuiden	25 000 man
16 light infantry battalions in het Noorden en Oosten	12 800 man
gezagsbataljons Indië	4 000 man
totaal	41 800 man

Naar een ruwe schatting zou dus nog voor circa 13 000 man kader beschikbaar moeten zijn, of bijna voldoende voor de encadreering van één divisie. Als de krijgsgevangenen en gedeporteerden uit Duitschland terugkeeren, zal geleidelijk kader voor nog 100 000 man beschikbaar komen, zoodat geleidelijk de beide andere divisies geëncadreerd zullen kunnen worden.

6. Het lijkt dus mogelijk thans met de vorming van de eerste divisie te beginnen, waartoe dag D op 1 Augustus gesteld zou kunnen worden. (Naar de laatste afspraken met het War Office zou dag D vallen 3 maanden na de bevrijding van Nederland). De eerste divisie zal dan gereed zijn voor den strijd op 1 September 1946. Het ware aan te bevelen een desbetreffend voorstel aan het War Office te doen. Een met spoed voortgaan met de vorming van aanvullend kader is noodzakelijk.

De gezagsbataljons voor Indië zullen niet gevormd kunnen worden door opleiding van recruten in Australië, daar het vervoer vrijwel uitgesloten is. Een andere mogelijkheid bestaat echter, nu S.H.A.E.F. bereid is ons na 6 maanden dienst de light infantry battalions uit Europa ter beschikking te stellen. Deze kunnen dan als geoefende troepen worden uitgezonden.

Aanbevolen wordt dus de 4000 man gezagstroepen voor Indië te vormen in 5 light infantry battalions, die thans ook aan S.H.A.E.F. worden aangeboden, onder beding dat alle light infantry battalions, na 6 maanden dienst onder S.H.A.E.F. te onzer beschikking komen, dus ook die, welke reeds in het Zuiden gevormd zijn.

De eerste bataljons zouden dan tegen 1 Augustus a.s. beschikbaar zijn voor vervoer naar Indië. Een herkeuring voor de tropen zal noodig zijn en waarschijnlijk zal in verband daarmede eenige verwisseling van personeel moeten plaats hebben, zoodat b.v. van de drie bataljons van het regiment Limburg er twee naar Indië gaan. Op deze wijze zouden in de tweede helft van dit jaar minstens 8 bataljons voor Indië beschikbaar kunnen komen voor uitzending.

Deze werkwijze heeft het groote voordeel dat de vorming der troepen onmiddellijk kan beginnen met volle medewerking van S.H.A.E.F. en dat de overvoer naar Australië of elders een veel hoogere prioriteit kan krijgen en op langen termijn kan worden voorbereid, omdat de troepen reeds beschikbaar zijn.

7. Het lijkt voorts gewenscht thans bindende prioriteiten vast te stellen, wil men niet telkens voor nieuwe verrassingen komen te staan. Als zoodanig zou het aanbeveling verdienen voor de landmachttroepen de hoogste prioriteit te geven aan het legerkorps, zoodat de vorming hiervan volgens programma kan voortgang vinden. Tweede prioriteit zou moeten worden gegeven aan de eerste 30 light infantry battalions, waaruit 20 gezagsbataljons voor Indië gevormd moeten worden.

Alle overige eenheden zouden in de volgende prioriteitsgroep moeten komen.

De vorming van nieuw kader door opleiding in Engeland, thans in een tempo van 60 man per week, ware met den grootsten spoed voort te zetten".

69164 *(Calmeyer)*

Luitenant-generaal b.d. *M. R. H. Calmeyer* verklaarde, dat de Koninklijke landmacht zich na de bevrijding voor twee taken zag gesteld. In de eerste plaats medewerken aan de bezetting van Duitsland en in de tweede plaats deelnemen aan de oorlog in het Verre Oosten, in het bijzonder ter bevrijding van Nederlandsch-Indië. Voor deze taken waren slechts zeer geringe bouwstoffen voorhanden. Dit waren: in de eerste plaats de Prinses Irene-Brigade, welke in het kader van het Britse leger op 20 September 1944 de Nederlandse grens had overschreden, doch helaas als legerkern niet bruikbaar was, omdat het gros van het personeel recht had op onverwijlde demobilisatie en ook van dat recht heeft gebruik gemaakt; in de tweede plaats de in het Zuiden — dat eerder was bevrijd — gevormde vrijwilligersbataljons; tenslotte de ten Noorden van de grote rivieren nog tijdens de bezetting gevormde binnenlandse strijdkrachten, die echter nauwelijks militair geoefend en evenmin bewapend waren; bovendien nog enkele zwakke in Engeland gevormde luchtstrijdkrachten, waar-

voor hetzelfde gold als voor de Prinses Irene-Brigade, nl. dat het personeel in aanmerking kwam voor demobilisatie.

69168 *(Calmeyer)* Er was niets aanwezig wat tot een normale opbouw van een leger behoort. Het Ministerie van Oorlog was een leeg gebouw. Er waren geen generale staf noch verdere verzorgingsdiensten. Het enige, dat aanwezig was, was een embryonale verzorgingsdienst, intendancedienst, die in het Zuiden was gevormd. Er was verder een tekort aan alle uitrustingsstukken, een schromelijk tekort aan officieren, onderofficieren, nagenoeg geen wapens, munitie, uitrusting, kleding, schoeisel, oefenmaterieel, enz., zodat de legerleiding, voor zover er al een legerleiding was, wel voor een zeer moeilijke taak stond.

Toen na de bevrijding van het noorden een aanvang werd gemaakt met de vorming van de eerste onderdelen van de Koninklijke landmacht, werd besloten, dat in de eerste plaats het personeel van de Binnenlandse Strijdkrachten, dat daartoe de wens zou te kennen geven, in de gelegenheid zou worden gesteld zich als oorlogsvrijwilliger te verbinden en deel uit te maken van de nieuw op te richten Koninklijke landmacht. Dit was in de eerste plaats een bron, waaruit men natuurlijkerwijze kon putten, en ten tweede hoopte men op deze manier de geestdrift en de bezieling, die de vrijwilligers betoonden, ook in de Koninklijke landmacht over te dragen.

69170 *(Calmeyer)* De op de been gebrachte troepen werden in deze tijd voor een zeer belangrijk deel gebruikt voor het bewaken van de talrijke politieke gedetineerden in de verschillende kampen en tevens werden onderdelen ter beschikking gesteld van het geallieerde opperbevel. Er werd een aantal S.H.A.E.F.-requirements gevormd, bestaande uit een aantal bataljons lichte infanterie, pioniereenheden, een autocompagnie, een mijnopruimingsdienst en nog enkele andere onderdelen. Later werden deze onderdelen, waarvan enkele hebben deelgenomen aan de geallieerde taak in Duitsland, door het verslechteren van de toestand in Indonesië, door de British Army of the Rhine grotendeels weer ter beschikking gesteld van de Nederlandse Regering. Geleidelijk aan zijn al deze bataljons vrijgegeven. Aanvankelijk een tiental, later ook het tweede tiental.

69187 *(Calmeyer)*

69198 *(Calmeyer)* In totaal zijn er 20 lichte infanterie bataljons naar Indië gestuurd.

69208 *(Calmeyer)* In Engeland waren er voorts twee opleidingen van het kader aan de gang. Een voor de zgn. „Metropolitan Army" en een voor de twee divisies van de Expeditionnaire macht. Onder de „Metropolitan Army" werd verstaan dat deel van het Nederlandse leger, dat hier benodigd was voor het weer op gang brengen van de verschillende scholen en opleidingen en dat bestemd was voor de normale Nederlandse legervorming.

69202 *(Calmeyer)* De eerste divisie van de Expeditionnaire macht bestond uit 20 000 man. Het kader is in Engeland opgeleid. De manschappen hier in Nederland. Deze laatsten waren dienstplichtigen. Men zag einde 1945 wel in, dat er geen voldoende oorlogsvrijwilligers voor de Expeditionaire macht zouden zijn. Daarbij kwam dat men door dienstplichtigen op te roepen weer kon overschakelen op de normale wijze van legervorming. Men kon dan tevens de grondslag leggen voor de opbouw van het Nederlandse leger.

99140 e.v. *(Meynen)* Toen de heer *Meynen* Minister is geworden, heeft hij — aldus zijn verklaring — binnen de kortst mogelijke tijd aan zijn Ministerie een aantal mensen toegevoegd, zoals de heren *Calmeyer* en *Fiévez*, ten einde het Ministerie van Oorlog weer tot een behoorlijk georganiseerd geheel te maken. De officieren, die uit krijgsgevangenschap waren gekomen, waren direct nodig voor de legeropbouw. Behalve de vele moeilijkheden, welke voortvloeiden uit het feit, dat Nederland gedurende de vijf jaar leeggeroofd was, dat de militaire hulp van de geallieerden niet kwam en dat van een behoorlijke militaire organisatie in Nederland nauwelijks gesproken kon worden, waren er voorts nog de moeilijkheden, welke ontstonden uit de mentaliteitsverschillen tussen de B.S.-officieren en de beroepsofficieren. De heer *Meynen* heeft er zeer hard aan gewerkt deze verschillen te doen verdwijnen om van de landmacht een eenheid te maken.

Behalve op bovengenoemde heren wil de heer *Meynen* ook nog wijzen op de heren *Dijxhoorn, van Voorst Evekink* en *Sydney van den Berg*. die een enorme hoeveelheid werk hebben verzet voor de wederopbouw van de Koninklijke landmacht. De industrie moest grote

99156 *(Meynen)* aantallen reserve-officieren voor de wederopbouw van het leger afstaan. Uit een totaal van tienduizend reserve-officieren, welke er in 1940 waren, heeft de heer *Meynen* er drieduizend opgeroepen voor militaire dienst. Dit is in volkomen harmonie met het bedrijfsleven gebeurd. De heer *Meynen* liet het aan de industrie over aan te wijzen wie zij van de reserve-officieren kon missen, wanneer zij maar een bepaald aantal leverde.

Tenslotte wil de heer *Meynen* nog wijzen op het feit, dat de troepen, die naar Indonesië gegaan zijn, hun dienst op bewonderenswaardige wijze hebben vervuld, en een moreel hebben getoond, waarop Nederland trots kan zijn.

§ 2. Gezags- en grenscompagnieën

Over de gezagscompagnieën en tevens over de grenscompagnieën schreef mr. *H. J. Kruls* in zijn boek „Nederland Paraat?" op de blz. 186 en 187:

„In de maanden, onmiddellijk volgende op de bevrijding, waren behalve de verschillende troepen, welke onder leiding van de B.N.S. werden gevormd, nog militaire eenheden op de been gebracht door het Militair Gezag, nl. de *grenscompagnieën* en de *gezagscompagnieën*. Onder het Militair Gezag ressorteerde n.l. de dienst der grensbewaking, welke in de bevrijde gebieden zo spoedig mogelijk werd ingesteld om de grenzen te bewaken. Vooral met het oog op de stromen uit Duitsland terugkerende Nederlanders, de verplaatste personen, en op de velen van andere landaarden, die zich daarbij zouden kunnen aansluiten, was het van grote betekenis om in een zo goed mogelijke grensbewaking te kunnen voorzien. Met de hulp van de geallieerden, die ook voor deze troepen voor bewapening, kleding, uitrusting en voeding zouden zorgen, werden door de Dienst der grensbewaking de grenscompagnieën opgericht, aanvankelijk door vrijwillige recrutering van geoefende dienstplichtigen uit de streek en later door het overnemen van personeel der N.B.S. Ook de vorming van deze onderdelen is met veel moeilijkheden gepaard gegaan, voornamelijk omdat de geallieerden niet steeds tijdig in staat waren om kleding, uitrusting, voeding en automobielen te verschaffen. Toch is ook dit geslaagd en werden in totaal 36 compagnieën opgericht, die gezamenlijk met politie, marechaussee en personeel van de Dienst der invoerrechten en accijnzen een belangrijke taak konden vervullen.

De gezagscompagnieën werden door het Militair Gezag opgericht om te voorzien in de behoeften aan bewakingsdiensten voor het Militair Gezag. Daar de vorming dezer compagnieën enige maanden vorderde, werd aanvankelijk een groot deel dezer diensten vervuld door de N.B.S., waarvan later personeel overging naar de gezagscompagnieën. De vorming van deze compagnieën is beperkt gebleven tot de Zuidelijke provinciën, daar later voldoende andere troepen aanwezig waren om in de verschillende functies te voorzien. In totaal werden in de Zuidelijke provinciën 27 compagnieën opgericht, welke afkomstig waren uit personeel der N.B.S.".

46752 *(Kist)*

Brigade generaal der Koninklijke Marechaussée *W. Kist* verklaarde, dat hij in October 1943 een brief van de Minister van Oorlog heeft gekregen met de opdracht op te treden als hoofd van het Bureau Grensbewaking. De bedoeling was, dat er een organisatie in het leven zou worden geroepen, welke direct bij de terugkeer een korps grensbewaking zou organiseren. De heer *Kist* kreeg de beschikking over 6 hoofdofficieren. Dezen werden aangewezen als vakcommandanten. Zij waren allen oudere officieren, die niet bruikbaar waren te velde.

46757 *(Kist)*

De geallieerden eisten deze grensbewaking, omdat er een grote druk zou komen van displaced persons aan de Nederlandse grens. Behalve Nederlanders, Belgen en Fransen mochten geen verplaatste personen Nederland binnenkomen.

46758 *(Kist)*

Toen Zuid-Limburg vrij kwam, is de vakcommandant van Zuid-Limburg naar Maastricht gegaan en heeft daar een compagnie geformeerd. De mensen gingen een vrijwillige verbintenis aan bij de grensbewaking. Zo gauw als er een stukje Nederlands terrein vrij was, werd daar een compagnie gevormd. Zo heeft men de gehele grens langs gehandeld.

46762 *(Kist)*
46771 *(Kist)*

Het korps was tenslotte 36 maal 150 man sterk. De heer *Kist* heeft de leiding gehad tot 20 Mei 1945; toen is het commando overgedragen aan de toenmalige kolonel *van Everdingen*.

§ 3. Hogere bevelvoering

86955 *(Dijxhoorn)*

De heer *A. Q. H. Dijxhoorn* heeft op verzoek van de Minister van Oorlog, de heer *de Quay*, op 23 April 1945 een memorandum ingediend, waarin o.a. werd betoogd, dat het wenselijk was weer tot oprichting van een generale staf over te gaan, omdat zich op organisatorisch gebied zoveel problemen voordeden, welke niet alle konden worden verwerkt door het Departement van Oorlog, waaraan — op dat ogenblik althans — weinig geroutineerde officieren, laat staan stafofficieren, waren verbonden. Als gevolg hiervan is toen bij Ministeriële beschikking van 25 April 1945 de heer *Dijxhoorn* benoemd tot waarnemend chef van de generale staf. In de instructie [1]) stond o.a.:

„1. De Waarnemend Chef van den Generalen Staf bestudeert de verschillende vraagstukken, welke tot het terrein van den

[1]) Bijlage 43.

Generalen Staf behooren. Hij adviseert den Minister van Oorlog en voor zoover hem dit door dezen Minister wordt opgedragen, belast hij zich met de voorbereiding en uitvoering.

2. Hij stelt zich bij dien voorbereidenden arbeid op het standpunt, dat Nederland, in voorkomend geval van oorlog, militair nauw moet kunnen samenwerken met de Westersche geallieerden.

3. Hij houdt bij zijn voorbereidingen rekening met algemeenen dienst- en oefenplicht.

4. Hij kan, in verband met het heerschende tekort aan personeel, voor het verrichten van zijn werkzaamheden voorloopig beschikken over personeel, behoorende tot het Departement van Oorlog en tot het Bureau E.M., een en ander na en in overleg met den Secretaris-Generaal van het Departement van Oorlog, onderscheidenlijk het Hoofd van het Bureau E.M."

86956 *(Dijxhoorn)*

De benoeming van de heer *Dijxhoorn* tot „waarnemend" chef van de generale staf is op zijn verzoek geschied, omdat hij niet wilde fungeren als oorlogsprofiteur. Wellicht waren er in krijgsgevangenschap officieren, die meer aanspraak zouden kunnen maken op de functie van chef van de generale staf. De heer *Dijxhoorn* vond het beter, dat de Minister, die na de bevrijding aan het bewind was, vrij zou zijn in het doen van zijn keuze en hij heeft de heer *de Quay* gevraagd hem te benoemen als „waarnemend".

87807 *(de Quay)*

Toen dr. *J. E. de Quay* Minister van Oorlog werd, was er geen chef van de generale staf. Zijn eerste gedachte is geweest, dat er iemand moest komen, die weer geleidelijk aan een normale opbouw van het leger kon voorbereiden. Het moest niet iemand zijn, die behoorde tot de groep van de aangetrokken, min of meer amateuristisch ingestelde mensen, maar hier moest een vakman voor komen. Er waren er daarvan weinig. Daarom heeft de heer *de Quay* aan generaal *Dijxhoorn* gevraagd, of hij zich met deze functie wilde belasten. Het is wel mogelijk, dat deze tot „waarnemend" chef staf is benoemd.

69170 *(Calmeyer)*

De gevormde strijdkrachten moesten, aldus de heer *Calmeyer*, uiteraard een hogere bevelvoering krijgen. Op 19 Juli 1945 is ingesteld de functie van Territoriaal Bevelhebber Nederland. Onder hem stond een vijftal territoriale bevelhebbers over afdelingen, welke samenvielen met de districten van de procureurs-generaal.

Bij het optreden van de heer *Meynen* als Minister was luitenant-generaal *Dijxhoorn* belast met de waarneming van de functie van chef van de generale staf. Besloten werd, in tegenstelling met hetgeen vóór de oorlog het geval was geweest, toen de chef van de generale staf uitsluitend was belast met de oorlogsvoorbereidingen, deze functionaris ook in vredestijd te maken tot het hoogste bevelsorgaan in de Nederlandse landmacht. Daarbij zat tevens de gedachte voor te kunnen geraken tot samensmelting van de generale staf met de staf van de bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten.

Op 13 September 1945 heeft Prins *Bernhard* het bevelhebberschap over de Nederlandse Strijdkrachten neergelegd en is vervolgens opgetreden als inspecteur-generaal.

Intussen was de generale staf zodanig gereorganiseerd, dat de chef van de staf de hoogste bevelsbevoegdheid in de Koninklijke landmacht kreeg. Hij was belast met de operatiën en de opleiding. Naast hem en gedeeltelijk onder hem stond een kwartiermeester-generaal, die werd belast met de materiële verzorging van het leger, en voorts een adjudant-generaal, die was belast met de personeelsvoorziening. De hogere bevelvoering was op deze wijze in hoofdzaak naar Engels voorbeeld tot stand gebracht. Het leger was in deze periode namelijk aangewezen op een zeer nauwe samenwerking met de Engelsen.

Daarom was het buitengewoon gemakkelijk een organisatie te hebben, welke overeenkwam met de Engelse.

Over de wijzigingen in de bevelsverhoudingen schrijft mr. *H. J. Kruls* [1]):

„Op 19 Juli 1945 was de Chef Militair Gezag tevens benoemd tot Territoriaal Bevelhebber Nederland (T.B.N.) en werden alle reeds gevormde en nog te vormen gezagstroepen onder zijn bevelen gesteld. Het land werd verdeeld in 5 militaire afdelingen, elke militaire afdeling onderverdeeld in militaire districten, waarvan er in totaal 25 waren. De gezagstroepen, die onder de bevelen van de T.B.N. stonden, waren in de eerste plaats de reeds genoemde gezagscompagnieën van het Militair Gezag en voorts de compagnieën, die werden gevormd uit personeel van de N.B.S., dat overging naar het leger. De oprichting geschiedde in nauw overleg tussen de districtsbevelhebbers en de hoofden der gewestelijke afwikkelingsbureaux der B.S. In Augustus en September werden totaal 57 compagnieën opgericht, terwijl op 31 December 1945 het aantal 177 was bereikt. De taak dezer troepen bestond in de eerste plaats uit het uitvoeren van bewakings-

[1]) Vgl. mr. *H. J. Kruls* „Nederland Paraat?" blz. 193, 194.

diensten, waarvan de bewaking van de kampen voor politieke delinquenten een voornaam deel uitmaakte.

Er waren dus drie hoge militaire bevelhebbers, t.w.:

De Bevelhebber Nederlandse Strijdkrachten, die de troepen in Nederland met uitzondering van de gezagstroepen onder zijn bevelen had; de Territoriaal Bevelhebber Nederland, die de gezagstroepen commandeerde en de commandant der Nederlandse troepen in Engeland, die de leiding had van de vorming van de E.M.

De drie bevelhebbers werden geleid en gecoördineerd door de Minister van Oorlog, terwijl de inmiddels benoemde waarnemend chef van de generale staf belast was met de voorbereidingen voor een legerorganisatie.

De toestand der bevelsverhoudingen was nog weinig bevredigend. Te veel werd nog naast elkaar gewerkt, hetgeen zich o.a. uitte op het gebied der opleidingen, waar zowel de Commandant Nederlandse troepen in Engeland als de B.N.S. in werkzaam waren.

Op 1 November 1945 werden de bevelsverhoudingen dan ook gewijzigd en de nieuw optredende chef van de generale staf kreeg de hoogste bevelsbevoegdheid over de Koninklijke landmacht."

86957 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* had als waarnemend chef van de generale staf niets te commanderen.

Hij kon in feite niets anders doen dan studeren. Op 8 Augustus 1945 heeft hij aan de Minister van Oorlog een memorandum ingediend „betreffende de beginselen, volgens welke de Nederlandsche Strijdmacht ware op te bouwen".

86959 *(Dijxhoorn)*

Het was de heer *Dijxhoorn* bekend, dat Minister *Meynen* hem zou voordragen voor een benoeming tot chef van de generale staf. Toen de heer *Dijxhoorn* echter bemerkte, dat deze benoeming niet afkwam is hij naar Minister *Meynen* gegaan en hij heeft deze gezegd: „Uw voordracht, houdende mijn benoeming tot chef van de generale staf, stuit op weerstand", waarop de heer *Meynen* vroeg: „Hoe weet U dat?". De heer *Dijxhoorn* heeft toen geantwoord: „Ik heb lang genoeg meegelopen om te begrijpen, dat als een voordracht na drie weken nog niet is getekend, er dan op weerstand wordt gestuit". De heer *Meynen* beaamde dit en de heer *Dijxhoorn* heeft daarop gezegd, dat hij om zijn persoon geen strijd wenste. Daar was het land niet mede gediend en ook de Minister van Oorlog niet. De heer *Dijxhoorn* heeft toen aan de Minister medegedeeld, dat hij voor een benoeming tot chef van de generale staf niet meer in aanmerking wenste te komen. De poging van de heer *Meynen* hem tot andere gedachten te brengen mislukte en op 1 November 1945 kreeg de heer *Dijxhoorn* op zijn verzoek eervol ontslag.

99149 *(Meynen)*

Over de benoeming van een chef van de generale staf verklaarde de heer *Meynen,* dat hij op een bepaald ogenblik in de Ministerraad naar voren heeft gebracht, dat het verstandig zou zijn een definitieve benoeming te doen. Hij heeft deze benoeming behoorlijk voorbereid. In die tijd was de Minister-President Minister van Algemene Oorlogvoering en deze had een grote zeggenschap bij benoemingen als deze. Tenslotte heeft de Regering, zoals bekend, generaal *Kruls* tot chef van de generale staf benoemd.

§ 4. Conclusies

In de periode, waarover dit hoofdstuk van het verslag van de commissie handelt, is de basis gelegd voor een herstel van de Koninklijke landmacht. Van een normale opbouw kon in dit tijdvak moeilijk sprake zijn gezien de oorlog tegen Duitsland en Japan en de na de capitulatie van deze landen in Nederlandsch-Indië ontstane situatie. Geformeerd zijn de lichte infanteriebataljons ten behoeve van S.H.A.E.F. [1]) — uit deze werden later de bataljons voor Nederlandsch-Indië [2]) samengesteld —, de gezags- en grenscompagnieën en de expeditionnaire macht [3]).

Toen in Augustus/September 1944 de bevrijding van Nederland naderbij kwam, heeft de Regering besloten Z.K.H. Prins *Bernhard* te benoemen tot bevelhebber van de Nederlandse Strijdkrachten. Dit bevel omvatte toen wat de landmacht betreft alleen de Brigade Prinses Irene. Ook de Binnenlandse Strijdkrachten, welke ontstaan waren uit de verzetsgroepen en welker manschappen als militairen werden aangemerkt, zijn onder bevel van *Prins Bernhard* gesteld. [4])

De commissie is van oordeel, dat deze benoeming een daad van wijs beleid is geweest, enerzijds gezien het grote gezag, dat de Prins der Nederlanden had, anderzijds omdat het de mogelijkheid schiep de ongeregelde strijdkrachten in een geregelde landmacht binnen te leiden. Hierdoor is voorkomen, dat ongeregeldheden, zoals deze in andere Europese landen tussen de verzetsstrijders en de geregelde strijdkrachten zijn voorgekomen, in Nederland hebben plaats gevonden.

[1]) Vgl. hoofdstuk XIV, § 6.
[2]) Vgl. hoofdstuk XVI.
[3]) Vgl. hoofdstuk XI.

[4]) Vgl. het verslag der commissie deel 7, hoofdstuk VI, § 3.

Heeft het besluit der Regering dit naar elkaar groeien van een verschillende mentaliteit mogelijk gemaakt, voor de uitvoering ervan spreekt de commissie haar waardering uit jegens de bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten en zijn staf.

De Binnenlandse Strijdkrachten kregen na de bevrijding de taak daadwerkelijke militaire steun aan de geallieerden te bieden. Hiertoe werden uit deze strijdkrachten eenheden geformeerd, welke, telkens wanneer een eenheid klaar was, ter beschikking van de geallieerden werden gesteld. Deze eenheden hebben in de wintermaanden van 1944—1945, ofschoon soms zeer onvoldoende bewapend en uitgerust, vele waardevolle diensten verleend.

Reeds spoedig bleek dat deze eenheden, wilden zij zo effectief mogelijk hun diensten doen, het best in de Koninklijke landmacht konden worden opgenomen. Hierdoor werd de status van de militairen, die van deze eenheden deel uitmaakten, geregeld; men hoopte ook dat hun verzorging en militaire uitrusting aanzienlijk verbeterd zouden worden.

Teneinde dit doel te bereiken was het nodig dat de hogere en lagere leiding van deze onderdelen enige militaire scholing zouden krijgen. Dank zij de bemoeienissen van de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten zijn kaderscholen opgericht. Telkens wanneer er plaatsen open waren, gingen er mensen heen. Langzamerhand konden de onderdelen worden geacht, de taken te kunnen vervullen waarvoor zij werden aangewezen.

Vele strijdgroepen uit de Binnenlandse Strijdkrachten zijn op deze wijze omgevormd tot lichte infanteriebataljons en overgeheveld naar de Koninklijke landmacht. De eerste zijn de eenheden uit Zeeuwsch-Vlaanderen en Limburg geweest.

De uitrusting, welke deze bataljons behoefden, moest verkregen worden van de geallieerden. Dezen hebben practisch slechts die onderdelen uitgerust, welke zij later zelf konden gebruiken.

Uiteindelijk zijn uit de Binnenlandse Strijdkrachten 27 bataljons geformeerd, waarvan een groot deel als z.g.n. S.H.A.E.F.-requirements bezettingsdiensten in Duitsland heeft verricht. Later zijn deze bataljons voor het grootste deel naar Indië gezonden.

Voor het improvisatietalent van de officieren en het doorzettingsvermogen van de manschappen van deze eenheden heeft de commissie veel waardering. Zij toch hebben een herstel van de geregelde Nederlandse landmacht mogelijk gemaakt.

Behalve de bataljons, welke onder leiding van de Bevelhebber van de Nederlandse Strijdkrachten zijn geformeerd, zijn er ook militaire eenheden tot stand gekomen onder leiding van het Militair Gezag. Dit werden de grens- en gezagscompagnieën. De grenscompagnieën hadden tot taak de grenzen te bewaken, terwijl de gezagscompagnieën, in de streek waar de militairen thuis hoorden, bewakingsdiensten ten behoeve van de geallieerden verrichtten. In totaal zijn er 36 grenscompagnieën opgericht en in de zuidelijke provinciën 27 gezagscompagnieën. Na de algehele bevrijding van Nederland werd aan gezagscompagnieën geen behoefte meer gevoeld. Vooral in de eerste tijd hebben deze compagnieën in het Zuiden zeer goede diensten bewezen, waarvoor de commissie haar lof uitspreekt.

Wat de hogere bevelvoering betreft heeft de Regering bepaald, naar het oordeel der commissie terecht, dat de Nederlandse militaire toporganisatie zoveel mogelijk zou gelijken op die der Engelsen, omdat dit de nauwe samenwerking met de Engelsen alleen maar kon vergemakkelijken. Ook acht de commissie het juist, dat nadat het gehele land bevrijd was, en de capitulatie van Duitsland een feit, de functie van bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten weer werd opgeheven. Dit geschiedde op 13 September 1945. Het gehele militaire apparaat werd toen geplaatst onder de chef van de generale staf. De vraag, wie deze functie moest vervullen, heeft de Regering beantwoord door op 1 November 1945 generaal *Kruls* te benoemen.

Tenslotte heeft de commissie lof voor al diegenen, die op energieke wijze hebben medegewerkt om de basis te leggen voor een herstel van de Koninklijke landmacht.

XVI. BATALJONS VOOR NEDERLANDSCH-INDIË

§ 1. Overleg met Amerikaanse en Britse autoriteiten

a. Stukken

Bij beschikking [1]) van de Minister van Koloniën van 28 Augustus 1943 werd generaal-majoor *L. H. van Oyen* belast met de waarneming van de functie van commandant van het Indische leger en hoofd van het Indische Departement van Oorlog.

Bij deze beschikking was een instructie gevoegd, waarvan art. 3 bepaalt, dat de legercommandant belast is met de voorbereiding en de uitvoering van de militaire maatregelen, welke mogelijk en noodzakelijk zijn voor het herstel en de handhaving van het Nederlandse gezag in vrij en van de vijand te bevrijden Nederlandsch-Indisch gebied.

Op 9 December 1943 [2]) richtte de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk zich namens de Ministerraad tot H.M. de Koningin en schreef o.a. dat ten behoeve van herstel en handhaving van de veiligheid in Nederlandsch-Indië en derhalve niet bestemd voor operatieve doeleinden in het Verre Oosten, de Koninklijke landmacht onmiddellijk (na de bevrijding van Nederland) 15 bataljons, rond 15 000 man, ter beschikking zou moeten stellen van de Gouverneur-Generaal, voor de tijd, dat het K.N.I.L. nog niet over voldoende strijdkrachten beschikte. Voor deze troepen zouden in het algemeen de jongere dienstplichtigen, die reeds onder de wapenen waren geweest, worden ingedeeld. Zij zouden in of nabij het Nederlandsch-Indisch grondgebied moeten worden opgeleid en zij zouden eenvoudige gevechtsopdrachten moeten kunnen uitvoeren, die met de gezagshandhaving aldaar verband zouden houden. Indien men de nodige voorschriften had en over een aantal hoofd-officieren en subalterne officieren beschikte, die aan deze bataljons leiding konden geven, dan werd het mogelijk geacht met eigen personeel de opleiding ter hand te kunnen nemen.

Op 15 December 1943 [3]) vroeg de heer *van Mook* aan de Minister van Buitenlandse Zaken de kwestie van de training van deze troepenmacht door Hr. Ms. gezant te Canberra met de Australische Regering te doen opnemen, waarbij de waarnemend commandant van het K.N.I.L. te Melbourne de verdere noodzakelijke toelichtingen zou kunnen verstrekken.

In hun memorandum d.d. 8 December 1943 [4]) hebben de Regeringsvertegenwoordigers te Washington de C.C.O.S. mededeling gedaan van de bedoeling om direct na de bevrijding van Nederland o.m. in actieve dienst op te roepen 15 bataljons voor het herstel en de handhaving der interne veiligheid in Nederlandsch-Indië en eveneens voor deelneming in militaire neven-operaties aldaar, in nauw contact met de geallieerde troepen.

Op 6 Maart 1944 seinden de heren *van Mook* en de Nederlandse gezant te Canberra aan de Ministers voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Buitenlandse Zaken en van Oorlog, dat bij de voorlopige besprekingen met de Australische legerautoriteiten was gebleken, dat aldaar bepaald geestdrift bestond voor de opleiding van gezagstroepen in Australië. Het is derhalve, aldus dit telegram, van groot belang, dat ten spoedigste wordt nagegaan, of van de zijde van de C.C.O.S. geen bezwaar bestaat, dat met de voorbereiding wordt begonnen. Ook van Australische zijde werd aangedrongen op een spoedig begin in verband met het productieprogramma en de voorbereidingen voor de inrichting der oefenkampen.

Op 5 October 1944 [5]) deelde generaal *Ismay* Minister-President *Gerbrandy* mede, dat verschillende punten met betrekking tot de uitrusting van deze strijdkrachten nog in onderzoek waren bij de U.S.A.-chefs van staven. Hangende de uiteindelijke goedkeuring door de C.C.O.S. werd voorgesteld, dat de gehele kwestie tot formering van deze bataljons zou worden besproken tussen de Nederlandse militaire autoriteiten en het War Office op overeenkomstige wijze als gebeurde bij de formatie van de Expeditionnaire macht. De Britse chefs van staven beschouwden het prematuur toen reeds een beslissing te nemen of de uiteindelijke opleiding van deze bataljons in Australië zou plaats vinden.

Op 12 October 1944 schreef de secretaris van de Britse chefs van staven aan Minister-President *Gerbrandy*, dat de C.C.O.S. er in had-

[1]) Bijlage 44.

[2]) Bijlage 45.

[3]) Bijlage 46.

[4]) Vgl. Hoofdstuk X en bijlage 47.

[5]) Bijlage 48.

den toegestemd, dat de 15 Nederlandse bataljons voor actieve dienst in Nederlandsch-Indië door Groot Brittannië zouden worden uitgerust.

Op 27 October 1944 [1]) deelde de heer *van Mook* van Australië uit de heer *van Lidth de Jeude* telegrafisch mede, dat hij van de Australische Regering bericht had ontvangen, dat zij tot de meest mogelijke medewerking bereid was inzake legering, verpleging en opleiding van 30 000 man Nederlandse troepen in Australië na de bevrijding van Nederland.

De Australische Regering had aan haar opperbevelhebber, generaal *Blamey*, opgedragen om bij de voorbereiding de nodige steun te verlenen.

Bij Perth was een complex kampen met hospitaal beschikbaar, hetwelk zeer gunstig was uit het oogpunt van legering, oefening, terrein en klimaat. Generaal *Blamey* zegde voorlopige hulp toe van Australische instructeurs en service-personeel onder de nadrukkelijke voorwaarde, dat van Nederlandse zijde daarin zo spoedig mogelijk zelf zou worden voorzien, gezien het tekort aan Australische manpower. Hij drong verder niet alleen aan op het vormen van losse bataljons doch bovendien op het scheppen van een regimentsverband, daar bij het optreden van meerdere bataljons tezamen een regimentsstaf onmisbaar was.

De verder uitgewerkte organisatie bracht de sterkte van een bataljon op rond 1000 man door het toevoegen van treinpersoneel en extra medisch personeel. Zelf moesten de Nederlandse autoriteiten voorzien in een administratieve overkapping van beheers- en opleidingspersoneel. Het regimentsverband eiste weinig meer dan reeds nodig was uit dezen hoofde.

De legercommandant kwam tot de volgende opzet, waarmede de heer *van Mook* accoord ging: vorming van 15 bataljons, gedeeltelijk tot regimenten samen te voegen van 3 bataljons plus hulpdiensten. De organisatie der regimenten zou zodanig worden, dat een splitsing in aparte bataljons of een uitzending van losse bataljons, voordat het regiment gereed was, mogelijk bleef.

Op 2 November 1944 seinde de Minister van Oorlog aan de Minister van Koloniën, dat, in verband met de mogelijkheid van een successievelijk beschikbaar komen van personeel uit Nederland, de kwestie van transport naar Australië door de Nederlandse Regering bij de Britse Regering aan de orde zou worden gesteld. Accoord werd gegaan met de inzichten van de heer *van Mook* omtrent de opleiding.

Kolonel *de Blieck* zou er naar streven te bereiken, dat met de aflevering van bewapening enz. zo spoedig mogelijk zou worden begonnen, uiterlijk aanvangende in Januari 1945. Mocht tijdige levering niet gegarandeerd kunnen worden, dan zou voor kleding, bewapening, uitrusting en verder materieel de Nederlandse Regering zich via de C.C.O.S. moeten wenden tot de Amerikanen ter verkrijging van Amerikaanse kleding, bewapening, enz.

Op 7 November 1944 [2]) heeft dr. *van Mook* in Australië een beschouwing gewijd aan de politieke en militaire positie van Nederland in het Verre Oosten. Zijn overwegingen hebben geleid tot de volgende twee conclusies:

> „Alle kracht, die wij niet in en voor Nederland noodig hebben, moet op de bevrijding en het herstel van Nederlandsch-Indië worden geconcentreerd. Het kan wel fraai staan, wanneer wij deelnemen aan den aanval op Japan, maar in de daarbij betrokken krachten zullen wij niet meer kunnen opbrengen dan een „token force". En wanneer wij daardoor ons aandeel in de bevrijding van Nederlandsch-Indië verzwakken, dan schaden wij onze eigen zaak ernstiger, dan wij haar door zulk een "token force" kunnen bevorderen. De politieke en militaire wereld van thans is hard en heeft weinig waardeering voor romantiek; ook onze bondgenooten handelen allereerst in hun eigen belang. Ik heb nog geen bevelhebber of politicus van beteekenis ontmoet, die het niet volkomen natuurlijk vond, wanneer wij onze beperkte — helaas steeds meer beperkte — krachten op Nederland en Nederlandsch-Indië zouden concentreeren.
>
> De tweede conclusie wil mij voorkomen te zijn, dat wij bij de vorming van onze strijdkrachten niet te hoog moeten grijpen.
>
> Hoe meer wij toch streven naar groote eenheden of technisch zeer ingewikkelde bewapening, hoe langer het duurt, voor wij in actie komen en hoe grooter de kans, dat wij te laat zullen zijn. In die opzichten moeten wij nu eenmaal op onze geallieerden steunen. Wij doen dat in feite nu reeds; de lucht- en zeestrijdkrachten der Japanners zullen vermoedelijk reeds grootendeels vernietigd zijn, voordat de werkelijke bevrijding van Nederlandsch-Indië een aanvang neemt. Ook zullen onze bondgenooten ons den steun van artillerie en tanks niet onthouden, wanneer wij het gros van de troepen zouden kunnen leveren, zooals die voor de bevrijding van Indië noodig zullen zijn. Nieuw-Guinea heeft ons geleerd, hoeveel zelfs met van goede

[1]) Bijlage 49.

[2]) Bijlage 50.

kernen voorziene bevolkingspatrouilles kan worden gedaan tegen een verspreiden vijand; duizenden Japanners werden reeds door de N.I.C.A.-menschen en door hen georganiseerde Papoea's opgeruimd.

Eindelijk mag evenmin uit het oog worden verloren, dat ook het herstel van bestuur menschen vordert, die voor het herstel van ons Koninkrijk onmisbaar zijn. Wij zullen zoo weinig krachten hebben, dat wij niets voor niet dadelijk noodzakelijke doeleinden, of in een nuttelooze rivaliteit tusschen verschillende wapens en diensten mogen verspillen. Het bestuur, de politie, de rechtspraak, het onderwijs, de gezondheidszorg, het verkeer en het economische leven eischen een minimum van goede krachten, zonder welke de bevrijding aanstonds in een chaos ontaardt. De ervaring in Nieuw-Guinea heeft wel een einde gemaakt aan de legende, dat dit de gemakkelijke en veilige en niet essentieele baantjes zouden zijn. In vele gevallen maken tien goede N.I.C.A.-menschen honderden soldaten overbodig, omdat zij de bevolking organiseeren en tot rust en veerkracht brengen.

Niemand zal, na al het gebeurde, meer in de illusie leven, dat met de bevrijding de overvloed binnenkomt. Ook in Indië moeten wij alle krachten inspannen om te voorkomen, dat bevrijding hongersnood en wanorde beteekent. Hiervoor zijn menschen noodig. Wij weten, dat wij met minima zullen moeten werken. Maar zonder die minima is het werk onuitvoerbaar."

[1]) Bijlage 51.

Op 6 November 1944 [1]) hebben namens het Departement van Koloniën de heren *de Blieck* en *Coppens* een bespreking gehad met officieren van het War Office inzake de bewapening en uitrusting der gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië. Deze bespreking deed aanvankelijk goede resultaten verwachten. Moeilijkheden ontstonden toen S.H.A.E.F. grote aantallen Nederlandse militairen opeiste. Zolang de overeenkomst tussen de Nederlandse Regering en S.H.A.E.F. althans in grote lijnen niet tot stand was gekomen konden de onderhandelingen tussen het Departement van Koloniën en het War Office geen voortgang vinden. Teneinde S.H.A.E.F. meer toeschietelijk te maken wendde de Nederlandse Regering zich via haar vertegenwoordiger tot de C.C.O.S.

[2]) Bijlage 42.

Op 17 Januari 1945 [2]) stuurde schout bij nacht *van der Kun* daarop een telegram voor de Minister-President, de Minister van Koloniën en de heer *van Mook* persoonlijk. Hierin deelde de heer *van der Kun* mede, dat de 15 gezagsbataljons voor het K.N.I.L. niet met de C.C.O.S., doch met de Britse chefs van staven waren behandeld. De enige bemoeienis van de C.C.O.S. hiermede was een mededeling van de heer *van Mook* op een vergadering van 29 September 1944. Uit een mededeling door de heer *van der Kun* ontvangen bleek, dat de toestand in Europa dusdanig was gewijzigd, dat alle manpower in de bevrijde gebieden dringend door S.H.A.E.F. benodigd zou zijn. De tekorten aan wapenen, kleding, etc. maakten een opleiding zeer ongewenst. Dat Nederland een groot belang in een spoedig meedoen in de Stille Oceaan had, werd door de C.C.O.S. zeer goed aangevoeld, doch toen werd alles ondergeschikt gemaakt aan de oorlog in Europa. De C.C.O.S. adviseerden de zaak op te nemen met de Engelsen en met S.H.A.E.F. te Londen. Indien S.H.A.E.F. geen bezwaar maakte tegen het wegzenden van recruten uit Nederland en de Engelsen de opleiding en uitrusting konden verzorgen, dan bestond er generlei bezwaar van de zijde van de C.C.O.S.

[3]) Bijlage 52.

Op 25 Januari 1945 [3]) diende de heer *van der Kun* in zijn hoedanigheid van Nederlands vertegenwoordiger bij de C.C.O.S. bij dit lichaam een nota in, waarin hij de C.C.O.S. mededeling deed, dat de Australische regering een volledige accommodatie voor de training van 15 bataljons gezagstroepen ter beschikking van de Nederlandse Regering had gesteld, onder voorwaarde evenwel, dat de eerste contingenten spoedig zouden aankomen, zodat het Australische legerpersoneel, hetgeen was aangewezen voor het onderhoud van bedoelde accommodatie, daarvan kon worden ontheven.

Het aantal troepen, dat zou kunnen worden gezonden, zou, gezien de slechts gedeeltelijke bevrijding van Nederland, beperkt zijn tot 4000 man. De training kon onmiddellijk beginnen met instructeurs van het K.N.I.L., reeds in Australië aanwezig, en met Australische faciliteiten. Het enige benodigde voor de troepen zou zijn hun uniformen voor de reis, welke ter beschikking zouden moeten worden gesteld door Groot-Brittannië. Aangezien S.H.A.E.F. voor zijn eigen doeleinden een betrekkelijk groot deel van de mankracht, welke toen beschikbaar was in de bevrijde delen van Nederland, opeiste, verzocht de heer *van der Kun* dringend de bemiddeling van de C.C.O.S. bij S.H.A.E.F., zodat het personeel gerecruteerd voor bovenbedoelde doeleinden, zo spoedig mogelijk naar Engeland en van daar naar Australië kon worden gezonden.

Op 24 Februari 1945 schreef de Nederlandse Minister van Oorlog a.i. de heer *J. M. de Booy*, het volgende aan zijn Engelse collega sir *James Grigg:*

„My dear Colleague,

An agreement has been concluded between the Royal Netherlands Government and the Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force dealing with the allocation of the estimated manpower now available in the liberated part of the Netherlands for requirements of the A.E.F. and for so-called „non SHAEF-requirements" of the Royal Netherlands Government.

In the „non SHAEF-requirements" are included:

a. 3926 men for the formation of the first four battalions for security duties and minor operations against the enemy in the Far East.

b. 1000 man for the release of Australian personnel, now serving with the Netherlands Army Air Force, based on Australia, and for replacements of said Air Force.

It is the intention to increase those figures as soon as more manpower will be available after the liberation of the whole of the Netherlands: this, however, will be preceded by a new agreement, to be made between the Netherlands Government and SHAEF and therefore cannot be dealt with at the moment.

As a result of an agreement between the Government of the Commonwealth of Australia and the Netherlands Government the security battalions and Army Air Force for the Far East, up to a total amount of approximately 30 000 man, including the number of the Netherlands Forces already now serving in the Far East, which total is to be reached after the complete liberation of the Netherlands, can be stationed, equipped, trained and maintained in Australia.

It has been established that it is most desirable to transfer the troops mentioned under *a* and *b* hereabove, which troops will be raised and enlisted in the liberated part of Holland in the very near future, to Australia at the earliest possible date in order to have them trained and ready for action without delay.

SHAEF has informally undertaken to transport the enlisted men from the place of enlistment (Eindhoven) to the United Kingdom.

It is however impossible on the continent, as I was informed, to provide the troops with the strictly necessary military clothing and equipment required for the voyage to Australia. An estimate of the necessary clothing etc., is listed in detail in annexure A., which only applies to the troops for the security battalions (3926 men), as the airforce personnel (1000 men) will be provided with R.A.A.F. clothing.

In the first place your assistance is requested and would be highly appreciated by the Royal Netherlands Government for the issue of this clothing etc. to these troops as soon as possible upon arrival in the United Kingdom.

Secondly, the troops, on arriving in the United Kingdom, will need accommodation awaiting shipment to Australia".

Sir *James Grigg* zond op 7 Maart 1945 de Minister van Oorlog het volgende antwoord:

„On February 24th you asked for my assistance in settling the details of the movement of some 4000 Dutchmen to Australia.

I understand that as the result of action taken by your Naval representative in Washington, the question of sending these men to Australia is now being examined by the Combined Staffs in Washington.

As soon as they have authorized the move, the details can be settled and I do not anticipate that these should present any great difficulties, but I will gladly assist in any way I can.

I suggest, if you agree, that the details of this move should be settled by direct arrangement between the Staffs concerned, and as soon as the decision of the Combined Chiefs of Staff is known, the Director of Staff Duties here will get in touch with your representative for this purpose".

Dit antwoord van de Engelse Minister van Oorlog werd, benevens een aantal instructies door de heer *Gerbrandy*, op 13 Maart 1945 aan de heer *van der Kun* geseind. Dit telegram luidde als volgt:

„verzochten 24 februari medewerking britsch oorlogsminister voor ten deele kleeding en onderbrenging in transitcamps in engeland en verder transport naar australie van 3926 man gezagsbataljons indie 1000 man airforce indie 600 man civil affairs per-

soneel indie in totaal ongeveer 5600 man waarover overeenstemming met shaef stop verscheeping dezer troepen zou in maandelijksche transporten van ongeveer 1400 man moeten geschieden eerste transport 15 april stop ontvingen hierop heden 7 maart gedateerd in beginsel gunstig antwoord onder meer luidend quote I understand that as the result of action taken by your naval representative in washington the question of sending these men to australia is now being examined by the combined staffs in washington stop as soon as they have authorized the move the details can be settled and I do not anticipate that these should present any great difficulties but I will gladly assist in any way I can unquote verzoeke indien uwerzijds nog geen stappen als hier genoemd zijn gedaan deze spoedigst inleiden waarbij datum eerste transport naar australie zal moeten worden gesteld zes weken na authorization door ccs in verband verdere voorbereiding in engeland en overvoer uit nederland en mij resultaat telegrafeeren daar voorbereiding in nederland geheel gereed en begin recruteeringsssschema wacht op regeling verscheeping stop verzoeke voor verdere inlichting contact opnemen met generaal van straten die met plan op de hoogte."

[1]) Bijlage 53.

Op 15 Maart 1945 [1]) heeft de heer *van der Kun,* refererend aan zijn memorandum van 25 Januari d.a.v., zich opnieuw tot de Combined Chiefs of Staff gewend. Zijn nota behelsde, dat de Nederlandse Regering was medegedeeld, dat het Britse Ministerie van Oorlog op zich had genomen in principe mede te werken aan het kleden en uitrusten in transit camps in Engeland en het transport naar Australië van: 3926 man gezagstroepen, 1000 man personeel voor de luchtmacht en 600 man Nica personeel, welk personeel uiteindelijk was bestemd voor Nederlandsch-Indië. S.H.A.E.F. had toegestemd in dit totaal van ongeveer 5600 man. Het transport van deze troepen zou plaats vinden in maandelijkse contingenten van ongeveer 1400 man, waarvan reeds op 15 April 1945 het eerste scheep zou gaan. Aangezien het transport van Nederland naar Engeland en de verdere voorbereidingen in Engeland voor de verscheping naar Australië zes weken zouden kosten, verzocht hij een spoedige autorisatie door de C.C.O.S.

[2]) Bijlage 54.

Op 16 April 1945 [2]) deelden de Combined Chiefs of Staff aan de Regeringsvertegenwoordigers mede, dat de voorstellen van 25 Januari en 15 Maart 1945 gunstig waren ontvangen door de C.C.O.S., mits de Nederlandse autoriteiten zouden garanderen,

a. dat de volgende verplichtingen op de Nederlandse bevrijde mankracht prioriteit zouden hebben:

1. 20 400 man voor dienstneming bij de Allied Expeditionary Force;
2. de R.A.F. verlangens om de Nederlandse squadrons voor South East Asia stage II op sterkte te brengen;
3. kleine aantallen kader voor de expeditionnaire macht in training in Engeland;

b. dat het terugtrekken van het Nederlandse leger-luchtmacht personeel het aantal en de sterkte van de Nederlandse squadrons beschikbaar in West-Europa niet zou verminderen.

Vervolgens deelden de C.C.O.S. mede, dat de verscheping van 5600 man Nederlandse troepen naar Australië zou afhangen van andere verplichtingen met hogere prioriteiten. De scheepsruimte kon waarschijnlijk beschikbaar worden gemaakt tot tegen het einde van de oorlog in Europa. De C.C.O.S. betreurde het, dat op dat ogenblik geen vrachtschepen voor deze strijdkrachten aanwezig waren.

[3]) Bijlage 55.

De heer *van der Kun* deelde naar aanleiding van dit memorandum van de C.C.O.S. op 17 April 1945 [3]) aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering mede, dat het verkrijgen van deze beslissing nogal moeilijk was geweest, omdat de shipping positie uitermate ongunstig scheen. Het zou hem dan ook niet verbazen, dat bij een volgende gelegenheid door de C.C.O.S. afwijzend zou worden beschikt op een verzoek van Nederlandse zijde om nog meer ongeoefende troepen uit Europa naar Australië te vervoeren. Hij meende, dat nieuwe troepen in Engeland zouden moeten worden afgericht om na afloop daarvan te worden uitgezonden. Het scheen de heer *van der Kun* toe, dat zij alleen dan een zelfde prioriteit zouden kunnen hebben als Britse troepen, die in dezelfde mate afgeoefend waren en evenzeer op het punt van uitzending stonden.

Prof. dr. ir. *J. I. J. M. Schmutzer,* Minister van Overzeese Gebiedsdelen, telegrafeerde op 11 Mei 1945 aan de heer *van Mook,* dat krachtens de beslissing van de C.C.O.S. van 16 April 1945 de beschikbaarstelling van scheepsruimte voor vervoer van 5600 man naar Australië afhankelijk was gesteld van andere eisen met hogere prioriteit en dan tot tegen het einde van de oorlog in Europa. Door beëindiging van de oorlog in Europa werd dit vervoer derhalve practisch onmogelijk. De Ministeriële Commissie Oorlogvoering was van oordeel, dat het van het allergrootste belang was,

dat de theatercommandanten werden ingeschakeld. Generaal *MacArthur* zou wellicht informeel kunnen worden ingelicht betreffende deze — voor Nederland ongunstige — beslissing van de C.C.O.S., waardoor het gehele plan voor training in Australië in gevaar was gebracht, terwijl de Australiërs rekenden op overname der basis. De Minister verzocht het bij generaal *MacArthur* daarheen te leiden, dat deze de urgentie uitsprak tegenover de C.C.O.S. te Washington, dat 20 000 man gezagstroepen en 5000 man Nica-personeel zo spoedig mogelijk in het Verre Oosten beschikbaar zouden komen voor de voorgenomen operaties en b.v. vóór het einde van het jaar aldaar aanwezig dienden te zijn.

Te zijner inlichting deelde de heer *Schmutzer* de heer *van Mook* mede, dat op grond van een bespreking met het Engelse Ministerie van Oorlog ter uitvoering van voormelde beslissing van de C.C.O.S. het transport van slechts 600 man, waarvan 400 man gezagstroepen, 100 man luchtmacht en 100 man Nica over ongeveer een maand te verwachten zou zijn. Voorts was de werving in Nederland voor gezagstroepen en Nica voorshands stop gezet, omdat enerzijds de Engelsen eerst de gevraagde kampruimte beschikbaar moesten stellen en anderzijds de intussen gewijzigde situatie in Europa de kans op verscheping op basis van verleende prioriteit van de C.C.O.S. tot practisch nul gereduceerd had.

Van San Francisco uit seinde dr. *van Mook* op 16 Mei 1945 in overleg en met volledige instemming van de heer *van Kleffens,* dat zij van oordeel waren, dat de voorgestelde démarche te zwak was met het oog op de voor het herstel van het Koninkrijk levensgevaarlijke situatie, welke was ontstaan door de genomen beslissing. De recommandaties van de theatercommandanten, zo al te verkrijgen bij de bestaande onzekerheid ten aanzien van de onderlinge verhoudingen en de strategische plannen, zouden slechts geringe invloed kunnen uitoefenen op de C.C.O.S., aangezien tegen dergelijke voorstellen allerlei technische bedenkingen opgeworpen konden worden. Intussen was het voornaamste bezwaar, dat door gebrek aan coöperatie de spoedige vorming verhinderd werd van de noodzakelijke Nederlandse strijdkrachten en het Nica-personeel voor deelneming aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië; hierdoor werd onze gehele positie in gevaar gebracht. Dit was te ernstiger, nu Nederland tijdens de gehele oorlog aanzienlijke transportruimten, niet zonder zware verliezen te lijden, voor de gezamenlijke oorlogvoering beschikbaar had gesteld en nu niet eens een deel hiervan kon gebruiken voor de eigen deelneming, welke van vitaal belang was. Daarom het voorstel, om bij de hoogste Britse en Amerikaanse chefs van staven gelijktijdig stappen te ondernemen. Hierbij ware te overwegen, of en op welke wijze de Nederlandse Regering op de weigering van haar verzoek ten aanzien van deze aangelegenheid verantwoording diende af te leggen tegenover de bevolking van Nederland en Nederlandsch-Indië; zulks was slechts mogelijk door het publiceren van feiten. Ook ware te overwegen, of zij in het ongunstige geval moest voortgaan onbeperkte hulp te verlenen op scheepvaartgebied.

Op 25 Mei 1945 schreef de heer *van der Kun* aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, dat hem op 24 Mei was verzocht ter ambassade te komen om de Luitenant-Gouverneur-Generaal, dr. *van Mook,* te spreken betreffende de beschikbaarstelling van de scheepsruimte voor 5600 man naar Australië. Dr. *van Mook* liet de heer *van der Kun* lezen een — naar deze voorkwam door hem — opgesteld memorandum, dat bestemd scheen voor het U.S.A. State Department, de Joint Chiefs of Staff en wellicht ook nog voor anderen, b.v. de Engelse autoriteiten. Dr. *van Mook* meende, dat nu de zaak op militair niveau zo „was verlopen", als thans het geval bleek te zijn, zij op een ander, hoger niveau, nl. dat van Regeringsbeleid en Regeringsverantwoordelijkheid, gebracht diende te worden; vandaar zijn voorgenomen stappen bij het State Department en de Joint Chiefs of Staff.

Vervolgens schreef de heer *van der Kun:*

> „5. Uit dat memorandum moest ik ontwaren, dat, alhoewel de werving zeer bevredigende aantallen gegadigden voor de verschillende diensten had opgeleverd, er door gebrek aan scheepsgelegenheid tusschen Nederland en Groot-Brittannië en voorts tusschen Groot-Brittannië en Australië zoodanige vertraging was ontstaan, dat er bij het einde der vijandelijkheden in Duitschland nog slechts 600 man waren overgevoerd naar hun uiteindelijke bestemming, terwijl prompt na het beëindigen dier vijandelijkheden zich reeds het geval voorgedaan had, dat wordt voorzien in de voorlaatste alinea van het memorandum van de Combined Chiefs of Staff van 16 April 1945, hetwelk ik Uwer Excellentie toezond bij mijn in hoofde genoemden brief.
>
> 6. Dr. *van Mook* las mij gedeelten voor uit een door hem ontvangen telegram, uit hetwelk bleek, dat er geen scheepsge-

legenheid meer werd gegeven voor vervoer van onze menschen naar de plaats hunner opleiding, in casu Australië.

Ik betreur het, dat deze Regeeringsvertegenwoordiging niet ten minste een doordruk van dat telegram, nog beter: een opdracht in verband met den inhoud van dat telegram, heeft bekomen. Het moet een vreemden indruk maken bij den zeer na tot den President der V.S. van N.-A. staanden admiraal *Leahy,* dat een zaak, welke tot dusverre op militaire noodzaken werd bepleit, plotseling nog urgenter wordt vanwege gemilitariseerd, civiel personeel, dat onverwacht (zie fotostaat van onzen brief aan de Combined Chiefs of Staff nr. 3616-19/93, 6/60 van 15 Maart 1945) even urgent, zoo niet urgenter blijkt te zijn als het zuiver militaire personeel.

Het gestelde in den zin van zooeven genoemd memorandum „It can probably be made available up to the end of the war in Europe" zou dan ook wel zeer letterlijk zijn opgevat en werkelijkheid zijn geworden. Dr. *van Mook* zei mij ook, dat hij niet begrepen had, dat boven aangehaalde zinsnede het thans blijkende gevolg had kunnen hebben; in verband met de erop volgende zin: „It is regretted that no cargo shipping for the support of these forces is available at present", hadden wij, hier in Washington, ons daaromtrent echter geenerlei illusies gemaakt.

7. Ik mocht reeds waarschuwen tegen het zich voordoende gebrek aan scheepsruimte in mijn brieftelegram aan den Bevelhebber der Zeestrijdkrachten nr. 174 van 31 Januari 1945. Dr. *van Mook* vertelde nog, dat de geest onder de reeds in Engeland aanwezige geworvenen een opstandige is, gevolg van de teleurstelling van niet veel spoediger te worden doorgezonden. Voorts dat het was voorgekomen, dat Nederlandsche geworvenen met een Nederlandsch koopvaardijschip stonden te worden overgevoerd naar Australië, doch op het allerlaatste oogenblik „van de boot werden afgehaald". Dit laatste zou op order van de Admiraliteit zijn geschied; ik neem echter aan, dat de Admiraliteit in deze slechts uitvoerster was van bepaalde plannen, in welke de onze geen voldoende hooge prioriteit hadden.

8. Het is jammer, dat wij niet eerder hebben vernomen van de zich voordoende moeilijkheden; met den goodwill dien wij, Nederlanders, hier hebben bij de British Joint Staff Mission (Field Marshall Sir *Henry Maitland Wilson,* Admiral of the Fleet Sir *James Somerville,* Air Marshall Sir *Douglas Colyer),* had ik ongetwijfeld hun voorspraak kunnen krijgen, ook bij de Joint Chiefs of Staff (Amerikaansche Leger, Marine, Air), voor onze zaak en onze belangen, die nu wel heel bedenkelijk in het gedrang zijn geraakt.

9. Excellentie *van Mook* doelde in zijn memorandum op de noodzakelijkheid, dat de Nederlandsche Regeering de beschikking dient te krijgen over de eigen nationale shipping ten behoeve van Haar Regeeringstaak, in casu het zoo spoedig mogelijk naar Australië overbrengen van personeel bestemd voor rehabilitatie, enz., van Nederlandsch-Indië.

10. In een brief welken ik schreef aan den Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, nr. 3275-5, 57/1, van 1 November 1944, waarschuwde ik in punt 14 er voor, dat met name de U.S. Navy:

> „in het algemeen met groot gemak „neen" zegt op — ook zeer gewone en niet belangrijke — verzoeken; het wekt zeer sterk den indruk dat zij de zaken in den Pacific geheel alleen willen uitvoeren, bewust als zij zich zijn dat zij dat ook werkelijk kunnen en het lijkt dat men geen precedenten wil, die geschapen zouden worden, wanneer aan Nederlandsche verlangens werd gehoor gegeven.
>
> 15. Een zeer belangrijke factor zal zijn die van den tijd. Zouden de plannen zoodanig laat worden voorgebracht, dat het niet zeer waarschijnlijk is, dat het tot uitvoering komen nog mogelijk is voordat de daadwerkelijke vijandelijkheden zullen zijn opgehouden, dan zal
>
> *a)* van lend-lease vermoedelijk geen sprake meer zijn;
>
> *b)* de noodzaak niet worden ingezien;
>
> *c)* er geen belangstelling meer voor zijn, gesteld dat die er nu nog wel ware, waarvan ik niet zoo zeker ben voor wat betreft de Amerikanen.
>
> 16. Het vraagstuk van het beschikbaar stellen van 5 geschikte koopvaardijschepen voor 4 A.P.A.'s en 1 A.K.A., met bemanningen is een kwestie op zich zelve, daar wij over deze schepen niet het alleen-beschikkingsrecht hebben en vooralsnog ook wel niet gemakkelijk meer zullen herkrijgen."

De hiervoren aangehaalde passus had weliswaar niet betrekking op de werving van gezagsbataljons en wat daaraan vast-

zit, doch op de werving van personeel en het verkrijgen van materieel ten behoeve van een landingsvloot

11. Uwe Excellentie moge uit het voorgaande niet de conclusie trekken dat door deze Regeeringsvertegenwoordiging het uitermate groote belang van civiele rehabilitatie van Nederlandsch-Indië onderschat wordt. Ik meen echter, dat het voor het onderlinge vertrouwen tusschen ons en de Amerikanen beter ware geweest om reeds dadelijk dat civiele personeel met het militaire personeel in ten minste denzelfden graad van prioriteit of urgentie te behandelen. Daar komt nog bij dat de heer *van Mook* met veel grootere uiteindelijke getallen werkt dan wij ooit geweten hebben dat in de bedoeling zoude hebben gelegen. Onze wetenschap gaat niet verder dan 15 gezagsbataljons wat Nederlandsch-Indië betreft, het zgn. Legerkorps in Nederland voor de oorlogvoering in het Oosten en nu, sedert Uw telegram van 15 Maart 1945: 600 man „civil affairs" personeel.

Ik noem bij deze opsomming niet de mariniers, noch ander personeel van de Koninklijke Marine."

Op 28 Mei 1945 zond de heer *van der Kun* aan Hr. Ms. ambassadeur te Washington een samenvatting van hetgeen er gebeurd was van 1943 af met betrekking tot de gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië.

Hij schreef:

„1. Tijdens de besprekingen welke Dr *van Mook* l.l. Vrijdag en Zaterdag 25/26 Mei mede met mij had, scheen mij alsof ter Ambassade gemeend werd dat deze Regeeringsvertegenwoordiging Uwe Excellentie niet voldoende ingelicht had gehouden over bij ons loopende aangelegenheden, welke ook voor Uwe Excellentie van zakelijk belang konden zijn, zoodat wij in dat opzicht min of meer in gebreke zouden zijn geweest.

Dat dit op een misvatting berust, deelde ik reeds den heeren *van Mook* en *van Boetzelaer* mede. Te allen overvloede volgt hieronder een kort relaas van hetgeen ons betreffende het in hoofde vermelde onderwerp bekend is.

2. 8 December 1943 werd door den Regeeringsvertegenwoordiger voor Legeraangelegenheden bij de Combined Chiefs of Staff een memorandum ingediend in hetwelk medewerking en eventueele assistentie werd gevraagd voor het organiseeren van een Nederlandsch Legerkorps. Uitdrukkelijk vermeldt desbetreffende instructie aan den Generaal Majoor *Dijxhoorn:*

> „*b)* dat de beschouwingen in Uw rapport betreffende *andere* Legereenheden dan het bovenbedoelde Legerkorps, geen onderwerp van bespreking in het C.C.O.S. behooren uit te maken."

De onderstreping (cursivering) is van mij; die „andere" Legereenheden zijn de zgn. gezagsbataljons, toentertijd nog slechts 15 zonder eenige reserves, dus 15 000 man. Van „civil affairs" personeel was toen nog, wat stappen betreft bij de Combined Chiefs of Staff, geen sprake; evenmin wordt laatstgenoemd personeel vermeld in het verslag van de vergadering Ministerieele Commissie Oorlogvoering, tijdens welke Generaal *Dijxhoorn*'s opdracht werd besproken en bij welke vergadering ook Dr. *H. van Mook* aanwezig is geweest.

3. De zaak is zoo blijven liggen omdat Nederland nog niet bevrijd was en er dus ook niets gebeuren kòn, neem ik aan.

4. Daarop werd 25 Januari 1945 door ons ontvangen een telegrafische opdracht van den Bevelhebber der Zeestrijdkrachten om te bewerkstelligen dat ongeveer 4000 man — en niet meer, aangezien Holland slechts gedeeltelijk bevrijd was — overgevoerd konden worden naar Australië, waar het Gouvernement van het Gemeenebest ter beschikking van het Nederlandsche Gouvernement had gesteld volledige accomodatie voor training, uitrusting, enz. enz., van 15 bataljons „internal security troops", dus gezagsbataljons.

5. Eenig luchtvaartpersoneel zou mede uitgezonden moeten worden. 31 Januari 1945 verzochten wij opgave aantallen luchtvaartpersoneel, rappelleerden naar dat telegram op 12 Februari, en kregen antwoord op 17 Februari: „rond 1500 man", hetgeen wij doorgaven aan de Combined Chiefs of Staff. Het totaal door B.d.Z. vermelde personeel zou dus worden 4000 plus 1500 = 5500 man.

De Combined Chiefs of Staff werd verzocht om deze 4000 man plus het luchtvaartpersoneel vrij te willen maken van de door SHAEF geëischte Nederlandsche manpower.

6. In deze zaak kwam geen beweging ondanks herhaalde pogingen onzerzijds; o.m. moet eerst de vraag beantwoord wor-

den *hoeveel* luchtvaartpersoneel er wel overgevoerd zou moeten worden.

7. Daarop is 15 Maart 1945, doch ditmaal van den Minister A.O.K., ontvangen een andere, of misschien beter gezegd, een verbeterde opgave van personeel dat door de zorg van het Britsche War Ministry gekleed en ondergebracht zou worden in doorvoerkampen in Engeland en daarna overgevoerd naar Australië; dit betrof:

3926 man gezagsbataljons,
1000 man air personnel
600 man civil affairs personnel, militarized.

SHAEF had in dit totaal bewilligd en gevraagd werd om maandelijksche contingenten van 1400 man over te voeren, van welke het eerste l.l. 15 April kon vertrekken.

8. Op dit verzoek is ruim een maand later, 16 April 1945, van C.C.S. ontvangen het memorandum waarin zij zich accoord verklaren met ons voorstel, onder eenige door de Nederlandsche Regeering te geven garanties, nl.:

„*a)* That the following commitments shall have prior call on Netherlands liberated manpower:

(1) 20 400 for service with the Allied Expeditionary Force.

(2) Royal Air Force requirements to bring Dutch squadrons up to strenght for Southeast Asia Stage II.

(3) Small cadres for Dutch Far East Corps now training in the United Kingdom.

b) That the withdrawal of the Netherlands Army air personnel will not reduce the number and strength of Netherlands squadrons available in western Europe.

Troop shipping for transportation of the 5600 Netherlands personnel to Australia will depend on other requirements of higher priority. It can probably be made available up to the end of the war in Europe. It is regretted that no cargo shipping for the support of these forces is available at present.

Enz. enz."

9. Deze beslissing is denzelfden dag, 16 April, aan den Minister A.O.K. doorgegeven en aan de voorloopige Nederlandsch-Indische Regeering en wij hebben verder van de zaak niet meer gehoord, zoodat deze, wat ons betreft, zich beperkt heeft tot het vragen van scheepsgelegenheid voor een reeds in Europa overeengekomen aantal menschen, onder welk aantal voor de eerste maal (dat is dus 15 Maart 1945) 600 man civil affairs personnel, militarized, voorkwam.

Wij hebben nadien geenerlei bericht, nòch van de Nederlandsche Regeering, nòch van de voorloopige Nederlandsch-Indische Regeering ontvangen, en de mededeeling van Zijne Excellentie *van Mook* in de laatste zinsnede van de alinea van het memorandum dat hij aan Admiraal *Leahy*, c.s. heeft overhandigd:

„In the middle of April 1945 the Combined Chiefs of Staff agreed to transportation of approximately 5600 personnel to Australia on the proviso that it would depend on other requirements of higher priority. It was added that this amount of transportation could probably be made available up to the end of the war in Europe.

When that end came, however, in May next, the already low priority was apparently completely extinguished after transportation for no more than 600 personnel had actually been arranged.",

was ons dan ook volkomen nieuw.

10. De Nederlandsche Regeering heeft dus slechts tusschen 16 April en ongeveer 10 Mei 1945 tijd gehad voor afvoer van geworven personeel voor den dienst in Nederlandsch-Indië, en heeft instede van 1400 man op ongeveer 15 April en nog eens 1400 man op ongeveer 12 Mei, er slechts 600 weg kunnen krijgen. De volgende transporten zouden zijn geweest 10 Juni en 8 Juli 1945. Zooals gezegd hebben wij daarvan nimmer iets vernomen.

11. Excellentie *van Mook* heeft thans voor veel grootere aantallen personeel scheepsruimte gevraagd, nl.:

1) 15000 man gezagsbataljons.
2) 5000 reserve voor idem.
3) 5000 personeel voor civil affairs.
4) 2000 grondpersoneel voor de Nederlandsche luchtvaartdiensten in Australië.

27000 totaal derhalve, terwijl tot dusverre voor nimmer meer dan 15000 man in dit verband sprake is geweest bij de C.C.S.

12. In het vorenstaande heb ik over de mariniers niet gesproken, daar dit een zaak is die min of meer op zichzelf staat en in ieder geval niet te maken heeft met vervoer uit Europa naar Australië. Ik teeken nog aan, dat het onder nr. 1 en 2 van punt 11 genoemde personeel naar Fremantle (Perth), dat onder nr. 3 naar Brisbane en dat onder nr. 4 genoemde naar Melbourne vervoerd worden moet.

13. Uwe Excellentie moge uit het voorgaande ontwaren dat er zich wat ons betreft niets anders heeft voorgedaan, dan dat wij bij de C.C.S. ingevolge opdracht der Nederlandsche Regeering gevraagd hebben om een reeds bewilligd aantal menschen overgevoerd te krijgen naar Australië, op welk verzoek gunstig is beschikt. De Nederlandsche Regeering heeft ons nimmer te kennen gegeven dat Zij in Europa moeilijkheden had grooter dan Zij aanvankelijk verwacht moet hebben, toen er nog van 1400 man per maand afvoeren sprake was.

14. Een doordruk van dezen brief zend ik den Minister voor Algemeene Oorlogvoering Koninkrijk en zijn bij deze aangelegenheid betrokken ambtgenooten.

[1]) Bijlage 56.

Op 26 Mei 1945 [1]) seinde de ambassadeur te Washington aan de Minister van Buitenlandse Zaken, dat hij op die dag met de heer *van Mook* een bezoek had gebracht aan admiraal *Leahy,* voorzitter van de Combined Chiefs of Staff, teneinde het vraagstuk van het transport der troepen, met inbegrip van de mariniers en het Nica-personeel, naar de plaats van oefening te bespreken. Admiraal *Leahy* raadde aan hiertoe terstond een concreet verzoek in te dienen om de beschikking te krijgen over bepaalde Nederlandse transportschepen voor bepaalde tijd. Ook generaal *Marshall,* bij wie door dezelfde heren een bezoek was gebracht, zei de Nederlandse positie volkomen te begrijpen en zegde de best mogelijke medewerking toe. Ook werd deze aangelegenheid besproken met veldmaarschalk *Wilson* en admiraal *Somerville.* Dezen toonden wel begrip voor het Nederlandse probleem, doch boden hevig tegenstand, zich beroepend op het primair en overheersend strategisch doel, nl. vernietiging van Japan, waaraan zij prioriteit gaven boven de locale problemen en doelstellingen. Zij zegden toe zich met Londen in verbinding te zullen stellen, weshalve de grootst mogelijke pressie van Nederlandse zijde aldaar gewenst zou zijn.

In een telegram van 26 mei 1945 deelde ambassadeur *Loudon* mede, gevolg gevende aan een suggestie van admiraal *Leahy* om een concreet verschepingsplan in te dienen, dat van de volgende getallen werd uitgegaan: mariniers naar de Verenigde Staten 7000; gezagstroepen naar Australië 20 000; luchtmacht naar Australië 2000, Nica-personeel naar Australië 5000 man. In het voorstel waren opgenomen 4 schepen uit het Europese en 3 uit het Pacific theater. Het schema kwam er practisch op neer, dat 6 Nederlandse schepen voor de tijd van ca. 150 dagen en een der schepen gedurende 45 dagen nodig zouden zijn, waarna zij weder geheel en al konden terugkeren tot de pool.

Op 29 Mei 1945 seinde dr. *van Mook* uit San Francisco aan de heren *Michiels van Verduynen, de Booy* en *de Quay,* dat uit de op 26 Mei gehouden bespreking met de heren *Somerville* en *Wilson* gebleken was, dat de tegenstand inzake het Nederlandse verzoek eigenlijk van de kant van Engeland kwam. Dit viel waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit, dat de Britten zelf gebrek hadden aan vervoersmiddelen voor grote deelname aan de strijd in de Pacific en hierbij van de U.S.A.-zijde weinig medewerking ondervonden. De heer *van Mook* adviseerde, in overeenstemming met de heer *van Kleffens,* tegenover de Britten een zeer krachtige houding aan te nemen en in elk geval om bij voortgezette afwijzing over te gaan tot het publiceren van de feiten in Nederland en ook elders.

De heer *Michiels van Verduynen* deelde in een telegram van 2 Juni 1945 mede, dat hij met de Minister-President een bezoek had gebracht aan *Churchill* en o.m. met klem had gepleit gelegenheid tot verscheping van de strijdkrachten en Nica-personeel te geven. *Churchill* begreep volkomen het politieke belang en stond sympathiek tegenover het Nederlandse verzoek; hij ontkende volstrekt niet, dat in de U.S.A. de shipping-moeilijkheden zeer groot waren. Tijdens het gesprek had de heer *Churchill* duidelijk laten doorschemeren, dat van Amerikaanse zijde, in het bijzonder door personen uit de kring der grote zakenlieden, op stukken van Nederlandsch-Indië begerige ogen werden geslagen. Het bleef *Churchill's* standpunt, dat hij zich tot het uiterste zou blijven verzetten tegen afscheiding in welke kwaliteit ook. De kwestie der verscheping zou hij de volle aandacht geven.

Vervolgens had de heer *Michiels van Verduynen* de Chief Imperial Staff, sir *Alan Brooke,* bezocht om over dezelfde kwestie te spreken. Deze zou aan het Nederlandse politieke belang een voor-

aanstaande plaats inruimen en zag deze kwestie van beperkt militair standpunt. De heer *Michiels van Verduynen* was van oordeel, dat de grootste tegenwerking van de Nederlandse plannen niet te Londen school. De heer *Gerbrandy* en hij gaven er tenslotte de voorkeur aan op het laatste Nederlandse voorstel eerst het resultaat af te wachten en dan naar gelang de uitkomst daarvan hun houding te bepalen.

Op 21 Juni 1945 deelde de Minister-President aan de regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff mede, dat de mogelijkheid was nagegaan om de 27 000 man in het tempo, aangegeven in het telegram van de heer *Loudon* van 26 Mei 1945, te recruteren. De bereikte conclusies waren de volgende:

„1. Verzekerd is de werving en geëncadreerde verscheping van 27 000 in groepen, tellende 2000—2500 man, per twee weken, aanvangende gedurende het tijdvak van 10—15 Augustus, vooropgesteld dat voldaan wordt aan het navolgende:

a. Beschikbaarheid der in voornoemd telegram vermelde schepen, van welke eerste schip dato 1 Augustus en volgende met intervallen van 2 weken in Nederland of Engeland op te leveren.

b. Voor oponthoud in doorgangskamp, kleeding, alsmede overtocht Australiëwaarts voor 27 000 personen, als waarvan reeds toegestaan, naar U bekend, voor 5600 personen.

2. Daar vervoer naar de Vereenigde Staten geregeld plaatsvindt, zijn mariniers niet in aanmerking genomen.

3. Gelieve binnen korten termijn voorbrengen met grootste spoed bij C.C.S., verzoek tot snelle decisie en uitvoering van onder (1) gestelde. Wat betreft het onder (1), sub *a* gestelde zal dit zonder twijfel in het Vereenigd Koninkrijk verkregen moeten worden en voor dit doel zal vereischt zijn opdracht C.C.S.

Voor Uw voorlichting diene, dat momenteel te Eindhoven een verzamelkamp ingericht is en dat in het Verg. Koninkrijk voor ongeveer 2500 man kampruimte disponibel gesteld is. Het door C.C.S. op 14 April toegewezen transport der eerste 5600 man moet evenwel nog beginnen en de eerste 600 zijn thans in het Vereenigd Koninkrijk op spoedige verscheping wachtende.

Uitgegaan is bij vermeld plan van noodzaak door Nederlandsche Regeering gevoeld uiterlijk begin 1946 dit personeel in Australië ter beschikking te doen zijn.

In Nederland is transport per auto nog bijzonder moeilijk, maar zal als gevolg van dan beëindigde repatrieering tegen aanvang Augustus verzekerd zijn.

Copie van dit telegram verzonden aan Ambassadeur Londen en Dr. *van Mook,* aan eerstgenoemde ter mededeeling aan Field Marshall *Brooke*."

Hierop werd op 25 Juni 1945 het volgende memorandum door de regeringsvertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff, de heer *van der Kun,* bij dit lichaam ingediend:

„Reference is made to:

a) the letter of the Netherlands Naval Representative dated January 25, 1945 and the letter from the Netherlands Representatives dated March 15, 1945 concerning the movement from Holland to Australia of approximately 5600 Netherlands military personnel;

b) the reply memorandum of the Combined Chiefs of Staff dated April 16, 1945;

c) memorandum of May 25, 1945 personally presented by the Netherlands Ambassador to members of the Combined Chiefs of Staff Committee.

The Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff have been instructed to request the consideration of the Combined Chiefs of Staff of the following plan proposed by the Netherlands Government for the transportation of:

1. 20 000 Internal Security Troops
2. 2 000 Air Force Personnel
3. 5 000 Militarized Civil Affairs Personnel

Total 27 000 Netherlands military personnel (officers, non-commissioned officers and other ranks) from Holland and/or U.K. to Australia.

The Netherlands Government request:

A. Shipping facilities from the U.K. c.q. Holland to Australia (Perth) for the 27 000 man in contingents of 2000 to 2500 every two weeks commencing in the period 10—15th of August 1945.

B. That the British War Ministry undertake to issue clothing to these men in transit camps in Holland or in the United Kingdom on the basis as mentioned in the memorandum of the Netherlands Representatives of March, 15, 1945, i.e. only for the voyage to Australia where they are to be fully equipped.

In the total of 27 000 men are included the 5600 men referred to in the memoranda mentioned under paragraphs *a* and *b* above, since no shipping facilities to Australia have been provided as yet for the greater majority.

The Netherlands Government guarantee the availability of this number of men every two weeks and the receiving capacity in Australia is limited to this number.

To insure a regular flow of personnel from the transit camps in the United Kingdom and/or Holland, the Netherlands Government request the temporary allocation of seven (7) Netherlands ships, suitable for troop conveyance to the tropics.

The ships the Netherlands Government propose to use are:

Name	*Capacity*
Tegelberg	2300 men
Boissevain	2300 men
Ruys	2300 men
Noordam	2300 men
Poeloe Laut	2117 men
Indrapoera	2500 men
Japara	1624 men

Netherlands ships are desired for the reasons expounded in the Netherlands Government Memorandum mentioned in sub *c* above.

It is pointed out moreover, that what this request amounts to is only the temporary allocation of seven (7) suitable Netherlands ships out of a total of 27 now in the Allied Shipping Pool.

It is estimated that six (6) ships will have to make two trips each and one ship a single voyage to Australia. This would result in the withdrawal of six (6) ships for approximately 150 days and one (1) ship for approximately 45 days from the Allied Shipping Pool, into which they will revert upon completion of this schedule.

The cargo space of the aforementioned seven (7) ships will remain available for Allied cargo, while on the return trips these ships can be used for Allied troop and cargo movement.

The Netherlands Government deem it essential that the total of 27 000 men be available in Australia not later than the beginning of 1946.

In order to insure that the schedule outlined above can be put into immediate operation an early decision of the Combined Chiefs of Staff is requested".

De Regeringsvertegenwoordigers bij de C.C.O.S. zonden op 24 Juli 1945 aan de Nederlandse Regering het volgende — in het Nederlands vertaalde — memorandum dd. 19 Juli 1945 van de C.C.O.S., hetwelk door hen zonder enige verwijzing naar welke vorige correspondentie ook, werd ontvangen.

„CCOS hebben aangelegenheid van Nederlandsche deelneming in oorlog tegen Japan in overweging genomen en wenschen U omtrent hun inzichten terzake in te lichten:

1. Daar het momenteel hoofdzakelijk tengevolge van logistieke moeilijkheden ondoenlijk is voor Nederlandsche strijdkrachten om een belangrijk aandeel te nemen in onmiddellijke operaties in Verre Oosten, zal CCOS verstrekken van dusdanige hulp, welke wellicht met operaties zou kunnen samenvallen, in aanmerking nemen. Het gebruiken van deze strijdkrachten zal uitsluitend van militaire overwegingen afhangen. Nederlandsche strijdkrachten welke aldus worden aanvaard, moeten onder volledig bevel van betrokken Commander-in-Chief opereeren.

2. CCOS nemen op zich, teneinde deze gedragslijn te volgen, Nederlandsche vertegenwoordigers tijdig in te lichten nopens hun plannen in verband met alle operaties die direct Nederlandsche strijdkrachten of grondgebied in Verre Oosten zullen betreffen.

Oorspronkelijke tekst volgt per luchtkoerier. Ambassadeur Washington werd door ons op hoogte gesteld. Na bespreking met CCOS zullen wij U nader inlichten."

Eveneens op 24 Juli 1945 [1]) deelden de C.C.O.S. aan de Regeringsvertegenwoordigers mede, dat zij hun memorandum van 25 Juni 1945 met betrekking tot het plan van de Nederlandse Regering voor het

[1]) Bijlage 57.

transport van militair personeel van Europa naar Australië hadden ontvangen en dat de Nederlandse Regering er van verzekerd kon zijn dat haar voorstel nauwkeurig werd onderzocht en een gedetailleerd antwoord in de naaste toekomst gezonden zou worden.

Op 27 Juli 1945 [1]) deden de Regeringsvertegenwoordigers de Regering weten, dat hun was gebleken, dat de C.C.O.S. aan de Australische Regering had doen vragen, hoe de situatie in Australië was voor wat betreft het eventueel onderbrengen van de in zes groepen uit te zenden 20.000 man gezagstroepen, ten deze gelet op het telegram van de heer *Loudon* van 26 Mei 1945.

Op 26 Juli 1945 seinden de Regeringsvertegenwoordigers bij de C.C.O.S., aangaande de opneming en training van Nederlandse troepen voor Nederlandsch-Indië in Australië, dat zij van geheel ingelichte Australische zijde uit telegramwisseling hunnerzijds het volgende strikt vertrouwelijk en persoonlijk hadden vernomen:

„1. Bedoelde zaak is reeds sinds eenigen tijd in Australië in overweging. Door Planning Subcommittee werd op Maart j.l. voorloopig overzicht opgesteld inzake de mogelijkheid van opname in Australië van plus minus 21.500 man. Van Britsche Pacific Fleet waren evenwel volledige eischen op dat tijdstip nog niet bekend.

2. Australië's economie was vooral uiterst zwaar belast wat munitie, voedselvoorziening en binnenlandsch vervoer betreft. Voor het economisch evenwicht is door de Australische Regeering besloten om 50.000 man van het Australische Leger te demobiliseeren. Als gevolg van e.e.a. is het noodzakelijk om met grootste omzichtigheid elk voorstel te overwegen dat bovenbedoelde situatie verder belast.

3. Volgens recente berichten is het *niet* mogelijk om geheele aantal Nederlandsche strijdkrachten op te nemen. In feite is de toestand zoo dat toelating van 5.600 man als goedgekeurd door C.C.S. momenteel opnieuw overwogen door Australisch Joint Planning Committee.

4. In totaal is tot op heden 939 man all ranks naar Australië verscheept. Op het oogenblik schijnt men te overwegen om per maand 2.000 man all ranks te verschepen, dit aanvangende einde Augustus.

Nog voor dat bovenbedoelde herbeschouwing gereed is, is de situatie echter eenigszins onduidelijk geworden."

De Regeringsvertegenwoordigers seinden voorts, dat het voor hen volkomen nieuw was, dat de troepen dus niet afhankelijk waren van de shipping mogelijkheid doch van de in Australië beschikbare middelen. Dit was volgens hen ook daarom zeer onaangenaam, daar de Regeringsvertegenwoordigers tot voor kort op grond van de bekende praemissen betoogd hadden dat de zeven gevraagde troepenschepen inderdaad noodzakelijk waren met het oog op de reeds in Australië aanwezige benodigde accommodatie en equipment.

Op 11 Augustus 1945 zond Minister *Logemann* met betrekking tot de uitzending van lichte infanterie bataljons naar Nederlandsch-Indië het volgende telegram aan de heer *van Mook:*

„Verband gewijzigde omstandigheden werd 10 dezer door Raad Oorlogvoering situatie opnieuw overwogen met als resultaat dat *Helfrich* aan *Mountbatten* te Londen zal aanbieden ter uitzending naar Verre Oosten zeventien Nederlandsche bataljons voor garrisonduties die allen in mindere of meerdere mate geoefend en waarvan vijf direct beschikbaar vijf een maand later en vervolgens nog zeven bataljons punt

Deze bataljons komen dus voorshands onder administratief bevel B.S.O. zijnde dit naar mijn oordeel eenige weg hen onmiddellijk binnen Ned. Indië beschikbaar te krijgen punt Oorlogsraad ging er van uit dat bij deze procedure de legering enz door *Mounbatten* wordt verzorgd punt mijn bedoeling is te bewerken dat deze troepen te gelegener tijd tegelijk met het N.I.C.A.-apparaat aan den Gouverneur-Generaal worden overgedragen punt Indien U accoord zal onzerzijds aan C.C.S. gevraagd spoedige verscheping en voor zooveel noodig tropenuitrusting punt Ziet Gij mogelijkheid eenige bataljons te vormen met vrijkomend Indisch beroepspersoneel Ned. Indisch leger vraagteeken Alsdan zullen nog hier beschikbare Indische officieren spoedig zijn uit te zenden naar Australië punt Onverwijlde terugkeer *van Hoogstraten* per B.O.A.C. wordt voorbereid punt Marineminister poogt vliegtuigen te krijgen voor overvliegen dertig à veertig stafambtenaren naar Verre Oosten komma wenschen Uwerzijds in dit opzicht zal ik gaarne spoedig vernemen."

b. Verklaringen:

Luitenant generaal b.d. *L. H. van Oyen,* na 28 Augustus 1943 waarnemend legercommandant van het K.N.I.L., verklaarde, dat hij geen

[1]) Bijlage 58.

lid van de stafcommissie te Londen is geweest, maar wel als gast in 1943 de vergaderingen van de stafcommissie bijwoonde. Aan de orde was toen de discussie over de formatie van troepen, welke na afloop van de oorlog in Europa naar Indië zouden worden gestuurd.

87561 *(van Oyen)* Daarbij speelde een rol de controverse omtrent de plaats waar de opleiding moest geschieden, hetzij in Europa, hetzij in West-Australië. Uiteindelijk is beslist, dat de gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië bij Perth in West-Australië zouden worden opgeleid. Dit achtte de

87564 *(van Oyen)* heer *van Oyen* juister dan een opleiding in Engeland. De klimatologische omstandigheden en de oefenmogelijkheden achtte hij in West-Australië gunstiger dan in Engeland.

87565 *(van Oyen)* De heer *van Oyen* geloofde niet, dat een rol heeft gespeeld, dat, wanneer men ongeoefende mensen naar Australië vervoerde in plaats

87566 *(van Oyen)* van opgeleiden in Engeland, de eerstgenoemden een lagere vervoersprioriteit zouden hebben gehad dan de geoefenden. Hij achtte de kwestie van die prioriteit geen reëel punt; het heeft geen onderwerp van bespreking uitgemaakt; een volledig ongeoefende troep was in Indië niet bruikbaar, maar men kon zeggen, dat, wanneer de soldaten konden schieten en gedisciplineerd waren, zij voor de dienst in Indië bruikbaar waren.

87568 *(van Oyen)* Verschil van mening heeft wel bestaan over wat men zou doen: een legerkorps dan wel gezagstroepen formeren. De heer *van Oyen* gaf de voorkeur aan gezagstroepen, omdat het opzetten van een legerkorps jaren duurt en het formeren van gezagstroepen, losse bataljons met lichte wapenen, in zes maanden kan geschieden. Wanneer men in de tweede helft van 1945 betere en meer gezagstroepen

87569 *(van Oyen)* had gehad, dan zou de zaak anders zijn gelopen. De stafcommissie

87570 *(van Oyen)* prefereerde echter het legerkorps.

87896 *(Coppens)* Kolonel b.d. K.N.I.L. *A. L. A. Coppens,* destijds geplaatst op het Departement van Koloniën te Londen, verklaarde met de 15 000 man gezagstroepen, bestemd voor Indië, rechtstreeks bemoeienis te hebben gehad.

87897 *(Coppens)* Men had in Australië een uitgewerkt plan opgesteld, in samenwerking met de Australische Regering, voor de ontvangst van 15 000 man. Hij gelooft, dat dit aantal later groter zou worden. Deze mensen zouden in Australië hun opleiding ontvangen.

Toen het Zuiden van Nederland bevrijd was, is er met man en macht naar gestreefd bij de geallieerden scheepsruimte vrij te krijgen om die 15 000 man van Nederland naar Australië te vervoeren. Dit is echter geweigerd onder het motief, dat alle scheepsruimte nodig was om reeds opgeleide troepen naar de gevechtsterreinen te verplaatsen.

87898 *(Coppens)* Men heeft van de zijde van Koloniën al het mogelijke gedaan om schepen te verkrijgen voor het vervoer van troepen naar Australië. Daar men echter alle Nederlandse transportschepen in een pool had gedaan en geen voorwaarden had gesteld — de heer *Coppens* heeft

87931 *(Coppens)* dit van horen zeggen — kon men geen eisen stellen.

Doordat het transport naar Australië uitviel, kon men ook niet gaan werven. Later heeft men eens 1000 man kunnen vervoeren, maar dat was ongeveer in Mei of Juni 1945; in de tijd echter toen Noord-Nederland nog niet bevrijd was, werd geen transport ter beschikking gesteld; in Augustus 1945 werden de transportmogelijkheden beter, maar toen weigerden de Australiërs de troepen toe te laten.

87134 *(van Straten)* Generaal majoor b.d. *N. L. W. van Straten* is op 9 November 1944 naar Europa vertrokken met de opdracht, om de heer *van Mook,* die als Minister van Koloniën zitting had in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering, bij te staan op militair terrein, hoofdzakelijk in verband met de werving van de troepen voor Australië. De heer *van Straten* is begonnen met een memorandum samen te

87135 *(van Straten)* stellen voor de leden van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering, hetwelk hij heeft ingediend op 6 December 1944.

87147 *(van Straten)* Het memorandum is in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering in de eerstvolgende vergadering na de indiening besproken. De richtlijnen van de heer *van Straten* zijn toen aanvaard. Hij was ook in

87150 *(van Straten)* die vergadering tegenwoordig en heeft daarin een uiteenzetting gegeven. Er is toen een berekening gemaakt, of men de troepen, die de heer *van Straten* vroeg, n.l. 7000 man, wel kon missen, omdat men toen al over gegevens beschikte van S.H.A.E.F., hoeveel mensen die in Nederland zelf wilde gebruiken voor de handhaving van orde en rust. Voorts moest gerekend worden op hetgeen was overeengekomen met de Amerikanen voor de mariniersopleiding. Er was tevens behoefte aan luchtstrijdkrachten en marine. De heer *van Straten* weet niet alles meer precies uit zijn hoofd, maar zekerheid omtrent deze 7000 man bestond niet. Toch is na enige discussie het plan zo aanvaard, omdat het er vermoedelijk net uit kon. Voorzover de heer

87151 *(van Straten)* *van Straten* zich herinnert, heeft hij een maandschema gemaakt voor de eerste vier of vijf maanden, waarin de 7000 man geheel waren verwerkt, en dat is als zodanig op die vergadering aangenomen.

87153 *(van Straten)*

Het vragen van toestemming aan de geallieerden is direct gebeurd, maar hun medewerking op dit punt was zeer miniem. Het plan was om de troepen, die uit Nederland zouden komen, voorlopig in Engeland te legeren. Men wilde hen daar zolang verzamelen, totdat men een voldoende hoeveelheid troepen had om daarvoor een schip in te zetten, zonder dat men toen nog wist, of men schepen zou krijgen; dit was echter tegelijkertijd aan de geallieerden gevraagd.

87154 *(van Straten)*

Het verzamelen van de vrijwilligers in bepaalde plaatsen in Nederland en het overbrengen daarvan naar de verschillende kampen in Engeland, zoals met het War Office was overeengekomen, is met de S.H.A.E.F. Mission besproken. De bespreking met het War Office is vóór Februari 1945 aangevangen, maar het eerste bezoek aan S.H.A.E.F. Mission te Brussel is geweest in Februari 1945. Het War Office had de heer *van Straten* in zekere zin naar S.H.A.E.F. Mission verwezen, want het War Office heeft de hulp die hij vroeg, toegezegd, althans de onderbrenging in de kampen en het gereedmaken voor de verscheping, echter op voorwaarde, dat een schema kon worden overgelegd van de aantallen en de tijdstippen, waarop S.H.A.E.F. de aanstaande militairen uit het vasteland naar Engeland zou brengen. Dit schema wilde S.H.A.E.F. Mission niet geven, zonder het plan van het War Office ten deze te kennen. Door dit geschilpunt is er toen van uitzending niets gekomen.

87205 *(van Straten)*

De heer *van Straten* heeft met de uitzending verder geen bemoeienis gehad, omdat hij in Maart 1945 opdracht heeft gekregen met de heer *van Mook* terug te gaan naar Australië.

60256 *(van Mook)*

Dr. *van Mook* verklaarde, dat, toen in September 1944 het Zuiden van het land bevrijd was, bleek, dat er eigenlijk van het oefenen van de oorlogsvrijwilligers voor de strijd en wat er verder moest gebeuren in de Pacific en in Nederlandsch-Indië voorlopig heel weinig terechtkwam. De geallieerden hadden er geen belangstelling voor, met name het oppercommando in Europa, dat zich uitsluitend bezighield met Duitsland; dit commando was aanvankelijk ongenegen om zelfs maar een deel van de vrijwilligers te laten bestemmen voor een andere taak dan de hulptaak, die S.H.A.E.F. hun had toegedacht.

De Australische autoriteiten hadden zich in 1944 uiterst toeschietelijk betoond wat betreft training van Nederlandse troepen op hun grondgebied. Zij hadden een groot en uitstekend trainingskamp in West-Australië, dat zij niet meer gebruikten. Dit werd langzamerhand ontruimd en ter beschikking van de Nederlanders gesteld. Zij hadden — naar de heer *van Mook* meent — ook vrij grote voorraden uitrusting, welke de Nederlanders zouden kunnen overnemen. In het algemeen waren in die tijd de correspondentie, welke men daarover met de Australische Regering had, en het dagelijkse en het persoonlijke contact met het Australische legerbevel zó, dat men moest verwachten, dat dit allemaal goed zou lopen, mits die troepen maar kwamen. Die troepen kwamen intussen niet en, zoals men waarschijnlijk weet, is de stemming in Australische Regeringskringen, naarmate de oorlog in de Pacific vorderde, minder opwekkend voor Nederland geworden.

Het einde van het lied was, dat men onder een aantal voorwendsels, zoals de omstandigheid, dat de zaak nog niet helemaal of alleen maar in principe beslist was geweest, het aanbod eigenlijk heeft ingetrokken. De heer *van Mook* geloofde echter niet, dat het veel uitmaakte, want de troepen kwamen niet en de Nederlanders konden ook niet van Australië vorderen, dat zij een kamp, dat zij zelf niet meer nodig hadden, in stand hielden en daar mensen voor afzonderden, wanneer er toch geen gebruik van werd gemaakt.

De heer *van Mook* heeft wel eens de indruk gehad, dat men aan Nederlandse Regeringszijde enerzijds te veel dat overal meedoen vooropstelde en dus niet alles, wat maar mogelijk was, naar het Verre Oosten bracht en dat men anderzijds te veel speculeerde op een grote tijdsruimte, die beschikbaar zou komen, voordat de oorlog met Japan een einde zou nemen. Daarom is ook, als de heer *van Mook* het een beetje eenvoudig mocht zeggen, niet zodanig met de vuist op tafel geslagen, dat de Nederlanders zo nu en dan althans iets kregen, in plaats van voortdurend niets.

De gevolgen zijn bekend. Toen Japan capituleerde, hadden wij 12 zwakke compagnieën daarginds en een paar scheepjes, bovendien een esquadrille bommenwerpers en een esquadrille jachtvliegtuigen. Dat was alles. Dat later het algemene schema toch zijn nut heeft opgeleverd, blijkt, doordat intussen de oefening in Engeland was aangevangen en geleid heeft tot uitzending van de bataljons oorlogsvrijwilligers, en wel — daar wilde de heer *van Mook* nog op wijzen — overeenkomstig zijn eigen voorstellen, dus niet in de vorm van divisies, maar in de vorm van bataljons, ten hoogste samengevoegd in wat men noemt brigadetroepen, met een zeer summiere uitrusting en een betrekkelijk summiere training. Dit is tenslotte het resultaat geweest van de voorbereiding, die in 1943 is begonnen,

en als zodanig is dat toch nog altijd een waardeerbaar resultaat geweest.

De heer *van Mook* was alleen niet helemaal overtuigd, dat men niet meer had kunnen bereiken, als men de noodzaak van snelle voorziening met eenvoudige middelen sterker had gevoeld en als men de noodzaak van een zo groot mogelijke concentratie van het beschikbare ook volledig had beseft.

60277 *(van Mook)*

Ook wees hij er op, dat hij niet over opzet sprak. Hij sprak over een andere visie met betrekking tot de vraag wat voor troepen naar Indië zouden worden gezonden. De andere Ministers en de Nederlandse militairen waren geneigd volledig en modern uitgeruste divisies te formeren, terwijl de heer *van Mook* en generaal *van Oyen* aandrongen op de vorming van eenvoudiger uitgeruste troepen, welke zo spoedig mogelijk ter beschikking zouden komen teneinde deze troepen nog tijdig in het Verre Oosten te kunnen gebruiken.

94234 *(van Mook)*

Reeds in April 1943 had de heer *van Mook* gesteld, dat men zich weliswaar kon voorstellen, dat de oorlog met Japan en Duitsland nog lang zou duren, doch dat men er ook rekening mede moest houden, dat het wel eens vlug afgelopen zou kunnen zijn. Deze mening had de heer *van Mook* zich gevormd naar aanleiding van hetgeen hij hoorde uit Australië en hij daar later zelf gewaar werd.

Van Indische zijde werd er dus op aangedrongen een deel van de beschikbaar komende krachten te reserveren voor de zogenaamde gezagsbataljons, zonder zware wapenen. Deze bataljons had de heer *van Mook* echter iets beter willen zien uitgerust dan men zich in militaire kringen te Londen voorstelde. De gezagsbataljons zouden op een veel vroeger tijdstip beschikbaar kunnen komen dan de meer volledig geoefende en uitgeruste divisies; er was in die tijd zelfs sprake van een legerkorps. Tenslotte is er een compromis tot stand gekomen, waarbij, naar de heer *van Mook* meende, besloten werd 15 000 man in gezagsbataljons op te nemen en de rest in divisies.

94238 *(van Mook)*

De enige reden, waarom de heer *van Mook* voor gezagstroepen was, was de overtuiging, dat men deze zeer spoedig nodig zou hebben, terwijl een volledig modern ingericht legerkorps, naar de schatting van deskundige militairen, niet binnen anderhalf jaar klaar zou zijn. De verwachting van de heer *van Mook* was, dat de Japanners na anderhalf jaar na de capitulatie van Duitsland reeds lang uit de oorlog zouden zijn. Generaal *van Oyen* was op grond van dezelfde overwegingen voorstander van gezagsbataljons.

94237 *(van Mook)*

De heer *van Mook* was er van overtuigd, dat de Amerikanen een homogeen leger tegen Japan wilden gebruiken en derhalve geen Nederlandse troepen. Zij wilden er ook geen Australiërs bij hebben, die zeer goed geoefend waren. Het meedoen van de Engelse vloot in de Pacific heeft ook tot enige moeilijkheden aanleiding gegeven. De heer *van Mook* kon zich goed voorstellen, dat *MacArthur* het standpunt innam: ik heb genoeg troepen voor dit doel en ik heb liever te maken met één homogeen leger dan met allerlei nationale groepen. In Indonesië zou hij de Nederlandse troepen echter wel voor de handhaving van de rust, achter het front dus, gebruikt hebben. De heer *van Mook* had daarover herhaaldelijk met *MacArthur* gesproken.

94243 *(van Mook)*

Toen de heer *van Mook* begin 1945 in Nederland kwam, waren er reeds 27 000 man geworven. Met generaal *van Straten* heeft hij urenlang bij S.H.A.E.F. aangedrongen op het ter beschikking stellen van transport, want daar draaide de gehele zaak toen om. Later is toegezegd, dat in Maart of April 5600 man zouden worden verscheept. In feite zijn er toen echter slechts een paar honderd man verscheept. Toen de Duitsers zich hadden overgegeven werd er gezegd: nu gebeurt er verder niets meer. De heer *van Mook* is in Washington gaan spreken met de Combined Chiefs of Staff, teneinde te pogen althans enige Nederlandse koopvaardijschepen beschikbaar te krijgen. Dit heeft echter geen resultaat gehad.

94252 *(van Mook)*

De heer *van Mook* ondervond veel minder begrip bij de Engelse dan bij de Amerikaanse leden van de C.C.O.S. De Amerikanen vonden over het algemeen het standpunt van de heer *van Mook* vrij redelijk, terwijl de Britten zeiden, dat de Nederlanders het niet behoefden te doen, doch dat zij het wel zouden verzorgen; zij probeerden de zaak als onbelangrijk op zij te schuiven. Enkele dagen later heeft de heer *van Mook* in een brief aan admiraal *Somerville* het Nederlandse standpunt nog eens uiteengezet. [1])

94239 *(van Mook)*

In antwoord op de vraag, of ongeoefende troepen een lagere prioriteit hadden bij de verscheping stelde de heer *van Mook,* dat er nooit sprake is geweest van half of geheel geoefende troepen. Er was alleen sprake van verscheping van recruten uit het Zuiden, want daar bestond helemaal geen gelegenheid de mensen te oefenen. Zij moesten òf naar Engeland òf naar Amerika òf naar Australië. De keuze van de heer *van Mook* is, wat de gezagsbataljons betreft, op Australië gevallen vanwege de ligging ten opzichte van Nederlandsch-Indië. Het tijdsverlies tussen het gereed zijn en het in actie komen van de troepen

[1]) De commissie wijst voorts op het boek van dr. *H. J. van Mook:* „Indonesië, Nederland en de Wereld", Amsterdam 1949, blz. 54 en 55 en Bijlage, welke de brief bevat van de heer *van Mook* aan admiraal Sir *James Somerville,* Brits maritiem lid van de Combined Chiefs of Staff te Washington.

zou daar zo klein mogelijk kunnen zijn. Verder konden de troepen in Australië worden geoefend in een tropische omgeving.

90501 *(Helfrich)* Luitenant-admiraal b.d. *C. E. L. Helfrich* verklaarde in Australië de indruk te hebben gekregen, dat men van geallieerde zijde helemaal niet geïnteresseerd was in gezagstroepen, die uitsluitend waren bestemd voor herstel van orde en rust in Nederlandsch-Indië, maar dat men van Nederland een militaire bijdrage verlangde in de strijd tegen Japan. Men kon het niet appreciëren, dat gezagstroepen werden opgeleid om later in Indië op te treden op de minst gevaarlijke plaatsen, terwijl Australiërs en Amerikanen tijdens de oorlog de kastanjes uit het vuur moesten halen. Deze indruk heeft de heer *Helfrich* heel sterk gekregen en deze moest per se worden weggenomen. Vandaar ook zijn streven om de schepen en vliegtuigen zoveel mogelijk in de frontlijn te krijgen.

De heer *Helfrich* heeft een gesprek gehad over de opleiding van de gezagstroepen, nadat hij van generaal *van Oyen* had gehoord, dat men bezig was te trachten een nieuw Indisch leger op te bouwen in Australië. Deze, zowel als generaal *van Straten,* hebben de heer *Helfrich* gezegd, dat hun plan was „gevechtstroepen" te leveren, dus met een zekere opleiding, terwijl de heer *van Mook* het plan had „gezagstroepen" te leveren. De Australiërs waren bereid hun steun te geven bij de opleiding en accommodatie van gevechtstroepen; de belangstelling zakte echter aanmerkelijk toen men hoorde, dat het gezagstroepen zouden worden. De heer *van Mook* heeft de heer *Helfrich* over de sterkte en samenstelling van deze gezagstroepen nooit om advies gevraagd. Omdat deze troepen niet bestemd waren voor „de krijgsverrichtingen tegen Japan", stond de B.S.O. er formeel buiten.

90524 *(Helfrich)* De heer *van Mook* heeft gelijk, wanneer hij zegt, dat de gezagstroepen een kortere opleidingstijd nodig hadden. De heer *Helfrich* heeft altijd gevoeld en hij heeft er ook wel eens met hem over gesproken, dat de naam „gezagstroepen" was gekozen om ze onder het bevel van de B.S.O. uit te halen. Wat de opleidingstijd betreft, niemand wist, wanneer men de troepen zou krijgen en wanneer Japan zou capituleren. Het optimisme van de heer *van Mook* verwonderde de heer *Helfrich.* In verschillende gesprekken, vóórdat de atoombom viel, bleek, dat de vrede met Japan niet te verwachten was vóór midden 1946. Dat was de Britse opvatting en ook de opvatting van *MacArthur* zelf. Afgezien van het lot van onze mensen op Java, zou de heer *Helfrich* bijna zeggen, was het maar in 1946 gebeurd, dan waren er ten minste Nederlandse troepen geweest.

Op 25 April 1945 is een brief geschreven aan de Minister van Marine te Londen, ondertekend door de Minister van Buitenlandse Zaken, de heer *van Kleffens,* die toen te San Francisco was voor de U.N.O., de Luitenant-Gouverneur-Generaal en de Bevelhebber Strijdkrachten Oosten. In deze brief staat:

> „In de eerste plaats is het weliswaar niet waarschijnlijk, doch evenmin uitgesloten, dat het oorspronkelijke plan van generaal *MacArthur* alsnog, zij het met zekere vertraging, wordt uitgevoerd. Dit zou beteekenen, dat omtrent Juli of Augustus alle beschikbare middelen gereed zouden moeten zijn voor onze deelneming aan de bezetting en het herstel van bestuur op Java.".

90525 *(Helfrich)* Dit is niet gebeurd. *MacArthur* heeft die toestemming niet gekregen. Hij heeft wel steeds deze mogelijkheid besproken en ook voorgebracht te Washington, maar hij heeft toch de order gekregen alles op Japan te concentreren.

De heer *van Mook* sloot bij deze brief een bijlage in, vermeldende een verslag van een gesprek van hem met generaal *MacArthur* op 20 April 1945 te Manilla. Er staat in:

> „*MacArthur* verklaarde verder, dat hij zijn nieuwe bevel had aanvaard, maar dat hij overtuigd was, dat van een werkelijk groote legeractie tegen Japan geen sprake zou kunnen zijn vóór het begin van de lente 1946."

Dit zou een aanwijzing hebben kunnen zijn en het klopte met hetgeen de heer *Helfrich* ook altijd van de heren heeft gehoord. Het zou midden 1946 worden en dan mocht men heel tevreden zijn.

> „Hij grondde dit oordeel in de eerste plaats op de noodzakelijke tijdsduur van een volledig doorgevoerde blokkade en bombardeering van Japan zelf en voorts op het feit, dat zijn troepen in het bijzonder geoefend waren voor den strijd in de tropen en derhalve voor een wintercampagne in Japan slecht waren uitgerust".

90526 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* wilde hiermede aantonen, dat uit dit verslag van het gesprek van de heer *van Mook* met generaal *MacArthur* op 20 April 1945 niet bleek, dat de overgave van Japan vlak voor de deur stond.

68785 *(van der Kun)*

De heer *van der Kun* verklaarde, dat hij als Regeringsvertegenwoordiger bij de C.C.O.S. in de loop van het jaar 1944 met zijn marineprincipaal, de bevelhebber der zeestrijdkrachten, in uitvoerige correspondentie over de mariniers is geweest. In die correspondentie hebben enige algemeenheden gestaan over de mogelijkheden en de tijdsbeperking, die zich eventueel na de bevrijding van Nederland zouden voordoen.

Zo heeft de heer *van der Kun* b.v. reeds einde September 1944 [1]) gewaarschuwd, dat er hem was gezegd, dat men bij de werving in Nederland zodanig moest voortmaken, dat tussen het ogenblik van de bevrijding van Nederland en de capitulatie van Duitsland, de troepen, die men geworven had, afgevoerd moesten zijn, omdat er, nadat Duitsland het had opgegeven, waarschijnlijk geen voldoende, en misschien zelfs helemaal geen gelegenheid zou zijn om hen af te voeren. Het was een min of meer onderhandse waarschuwing, die de heer *van der Kun* had gekregen, en die — naar hij meent — wel is bevestigd door een veel latere beschikking nl. van medio April 1945, die is gekomen van de Combined Chiefs of Staff op het officiële memorandum van 25 Januari 1945 en dat van 15 Maart 1945, toen om toelating en vervoer van de gezagstroepen is gevraagd.

1) Zie bijlage 69, waarin de heer *van der Kun* een rectificatie hiervan geeft.

De waarschuwing van einde September 1944 [2]) heeft de heer *van der Kun* nog eens toegelicht in een wat latere brief van 1 November 1944.

2) Vgl. hoofdstuk XVII, § 2.

Het was een algemene waarschuwing, dat in Nederland grote haast moest worden betracht.

68791 *(van der Kun)*

De heer *van der Kun* heeft er bij de Ministers voor Algemene Oorlogvoering en van Koloniën de aandacht op gevestigd, dat de gezagsbataljons van het K.N.I.L. niet onder de zorgen van de Combined Chiefs of Staff, maar uitsluitend onder die van de British Chiefs of Staff vielen. Alles wat men er bij de Combined Chiefs of Staff te Washington van wist, was wat indertijd mondeling door de heer *van Mook* was medegedeeld.

68798 *(van der Kun)*

Ook heeft hij een brief van 17 Januari 1945 gelezen en daarin vraagt S.H.A.E.F. zelf aan de Combined Chiefs of Staff, wie de beschikking over de Nederlandse manpower zal hebben, daar de Nederlandse Regering om 51 000 man heeft gevraagd voor diensten, die volgens S.H.A.E.F. niet dadelijk met het voortzetten van de oorlog in Europa verband houden. De 24ste Januari 1945 besliste de C.C.O.S., dat in principe S.H.A.E.F. de prioriteit had.

68801 *(van der Kun)*

Uit Nederland heeft de heer *van der Kun* er eigenlijk niets van gehoord, totdat hij op 15 Maart 1945 de eerste officiële mededeling van Minister *Gerbrandy* binnenkreeg. Hierin werd medegedeeld, dat op 24 Februari d.a.v. de Nederlanders verzocht hadden een aantal transitkampen in Engeland ter beschikking te krijgen en vervoer naar Australië van 3926 man gezagsbataljons, 1000 man luchttroepen en 600 man Civil Affairs, allen voor Indië, in totaal dus 5600 man. De groepering is iets anders dan in het bericht, dat de heer *van der Kun* van de B.D.Z. had gekregen, maar het totaal klopt toch vrij aardig. In het telegram stond ook, dat S.H.A.E.F. er mede akkoord ging. Er zouden maandelijks 1400 man op transport gaan; het eerste op 15 April 1945. Toen kregen de Combined Chiefs of Staff die zaak in handen door dit telegram, omdat er bij stond:

68802 *(van der Kun)*

> „Understand that as a result of action taken by your Naval representative in Washington the question of sending these to Australia is now being examined by the Combined Chiefs of Staff. As soon as the Combined Chiefs of Staff have authorized the move details can be settled".

De heer *van der Kun* had verzocht om de nodige beslissingen zo spoedig mogelijk te nemen; daar was hij al mee bezig sinds 15 Januari. De Combined Chiefs of Staff hadden toen dus twee verzoeken van hem, één namens de B.D.Z., van Januari '45, en één namens de Minister voor Algemene Oorlogvoering, van Maart 1945.

Er kwam op 16 April antwoord van de Combined Chiefs of Staff. S.H.A.E.F. zou de prioriteit houden ten aanzien van 20 400 man voor de dienst bij de Allied Expeditionary Force; ten tweede had de Royal Air Force eisen ten aanzien van de Dutch squadrons, nl. om deze voor de dienst in Zuid-Oost-Azië op sterkte te brengen en te houden. Ten derde werd een kleine hoeveelheid kader voor de Nederlandse Expeditionary Force bestemd. Dit was het legerkorps; de gezagsbataljons waren nog helemaal niet aan de orde. De tweede groep bestond uit de Dutch squadrons in Colombo en in Engeland. Of die squadrons in Engeland ook bestemd waren voor het Verre Oosten, zou de heer *van der Kun* niet kunnen zeggen, maar hij stelde zich voor dat zij die overal zouden gebruiken, waar dat nodig zou blijken. Eén van de vele problemen was: wie naar het Verre Oosten te laten gaan en wie terug te laten komen. De Engelsen begonnen toen al moeite te krijgen met de troepen, die al heel lang te velde waren; er waren

68803 *(van der Kun)*

68805 *(van der Kun)*

mensen bij, die al in zes jaar niet thuis, zelfs niet in Europa terug waren geweest.

Hier volgt een belangrijk deel in het antwoord van C.C.O.S.:

> „Shipping troops zal afhankelijk blijven van hoogere prioriteiten. Tot tegen het einde van den oorlog zal shipping nog vermoedelijk te bekomen zijn, maar vrachtschepen zijn voorloopig niet beschikbaar. De Britten en Australiërs moeten zorgen voor kleeren en de verdere uitrusting en voor de opleiding in de Australische kampen".

Dit bericht heeft de heer *van der Kun* toen doorgegeven aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering, ook aan de legercommandant in Australië en de Minister van Oorlog, alsmede aan de B.D.Z. Het kwam dus hier op neer, dat de Nederlandse Regering eigenlijk pas sinds deze machtiging en totdat Duitsland het opgaf, prioriteit heeft gehad op shipping. Dat is dus nog niet één maand geweest; als zij hun schema hadden kunnen volgen, dan hadden zij in die tijd op papier 2×1400 man kunnen afvoeren. Waarom het schema niet is gevolgd, wist de heer *van der Kun* niet.

68807 *(van der Kun)* Op 25 Mei 1945 is de heer *van Mook* te Washington gekomen. Toen heeft hij een memorandum geschreven aan de Combined Chiefs of Staff. Het was de mening van de heer *van Mook,* dat, nu de zaken zó slecht waren gelopen op militair niveau, zoals hij dat uitdrukte, het meer een kwestie van Regeringsbeleid en daardoor Regeringsverantwoordelijkheid was geworden. Of dit betekende, dat

68809 *(van der Kun)* de heer *van Mook* de schuld gaf aan het lagere niveau, wist de heer *van der Kun* niet. Dit zou niet erg gemotiveerd geweest zijn en het is hem ook nooit gezegd. Hij heeft naderhand nog eens een brief aan de ambassadeur geschreven om de hele zaak uiteen te zetten en daar blijkt wel uit, dat de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff (R.V.C.C.O.S.) hebben gedaan, wat werd gevraagd

68810 *(van der Kun)* en er ook niets meer aan hebben kunnen doen. Zelfstandig stelden zij zich nooit met het State-Department in verbinding. Zij hadden bijna alleen te maken met de militairen, de Combined Chiefs of Staff en de Joint Chiefs of Staff, terwijl alleen de ambassade en dr. *van Mook* het State-Department benaderden. Van deze weg maakten de R.V.C.C.O.S. ook wel eens gebruik, als zij dachten, dat de Joint Chiefs of Staff b.v. misschien zouden zijn over te halen met enige pressie van het State-Department. Zij hebben verschillende malen aan de ambassade gevraagd om bepaalde zaken ook eens bij het State-Department te bepraten om te trachten dààr belangstelling te wekken.

De heer *van Mook* deelde bij zijn bezoek in Mei 1945 de heer *van der Kun* mede, dat er bevredigende aantallen vrijwilligers waren, maar dat er zodanig gebrek aan scheepsruimte was, dat bij het einde van de vijandelijkheden met Duitsland eerst 600 man naar de eigenlijke bestemming waren overgevoerd.

Er zou geen scheepsgelegenheid meer worden gegeven ten behoeve van de opleiding in Australië. Dit laatste wisten de Regeringsvertegenwoordigers ook reeds lang uit de mededeling, die zij van de Combined Chiefs of Staff hadden gekregen en hadden doorgegeven. Dus dat was geen nieuws. Zij leefden te Washington eigenlijk in de veronderstelling, dat de Nederlandse Regering de kwestie van de gezagsbataljons verder in detail met de Britse autoriteiten zou regelen, omdat het geen Amerikaanse aangelegenheid was, behalve dan het ter beschikking stellen van schepen, hetwelk een zaak was voor de Combined Chiefs of Staff.

De heer *van Mook* deelde destijds aan de heer *van der Kun* ook mede, dat hij was overvallen door het feit, dat er na de wapenstilstand met Duitsland inderdaad geen scheepsgelegenheid meer werd gegeven. Dit was echter duidelijk gemeld. Bovendien had de heer *van der Kun* zelf daar zijn principaal, de B.D.Z., voor gewaarschuwd. De troepen, die naar Engeland werden gestuurd, zouden — aldus weer dr. *van Mook* — opstandig worden vanwege de teleurstelling. Er zou zich een geval hebben voorgedaan, dat Nederlandse recruten op het punt hadden gestaan om met een Nederlands koopvaardijschip naar Australië te worden overgevoerd, maar dat zij op het laatste ogenblik van de boot waren gehaald. Dit verhaal heeft de heer *van der Kun* evenwel nooit bevestigd kunnen krijgen.

68813 *(van der Kun)* Voorzover hij begrepen heeft, zijn het die 600 man geweest, die van Nederland naar Engeland waren gevoerd. In Engeland was een opleidingsdepot en dat was eigenlijk klaar om ergens te worden ingezet. De heer *van Mook* drong aan, dat Nederland de beschikking moest krijgen over eigen shipping voor de Regeringstaak, voorzover het bestemming Australië betrof. Nederland kon niet aan die

68814 *(van der Kun)* shipping komen. Minister *de Booy,* de Minister van Scheepvaart, heeft in een later stadium nog geprobeerd tot een regeling te komen, waardoor de Regering wat meer zeggenschap over de shipping zou krijgen, door nl. aan de andere leden van de pool het gratis gebruik

van onze hospitaalschepen en troepenschepen aan te bieden; wij zouden daarvoor op een bepaald aantal aan te wijzen schepen de hand kunnen leggen. Dit heeft niets opgeleverd.

68816 *(van der Kun)* Dat wij voor onze eigen belangen onze eigen schepen niet konden gebruiken, was een schandelijke toestand. Het was evenwel op grond van een overeenkomst.

De heer *van der Kun* achtte het best mogelijk, dat de Nederlandse Regering bij het sluiten van de overeenkomst in een dwangpositie verkeerde, aangezien de Nederlandse schepen over de gehele wereld ten aanzien van reparaties, proviandering etc. afhankelijk waren van de geallieerden.

68821 *(van der Kun)* De geallieerden hebben de schepen werkelijk gebruikt, zoals zij ter beschikking kwamen. De heer *van der Kun* heeft er rekening mee gehouden — hij is zelf bezig geweest een afvoerschema te maken —, dat er drie schepen uit de Pacific-pool en vier schepen uit de Atlantic-pool zouden worden gekozen en dat, als die schepen leeg terugkwamen uit het Oosten, zij onderweg repatriërende geallieerde troepen mee zouden kunnen nemen naar Amerika of naar Engeland. Het thuisvaren van de troepen betekende in vele gevallen demobilisatie; voorts moesten veel troepen naar huis om op verhaal te komen.

68822 *(van der Kun)* Wanneer de kwestie van de gezagsbataljons vroeger te berde was gebracht, was er niet meer kans op succes geweest. De gezagstroepen vielen onder rehabilitatie en postwar. Daar bestond niet veel belangstelling voor; dat was geen oorlogsinspanning. Daar hebben zij zich als Nederlanders erg aan geërgerd, maar van een zuiver militair standpunt bekeken en van het standpunt van de mensen, die de oorlog met Japan zo gauw en zo goedkoop mogelijk af moesten maken, was het heel begrijpelijk.

68823 *(van der Kun)* De R.V.C.C.O.S. hebben voorgesteld, dat de gezagstroepen de plaats zouden innemen van andere troepen, maar daar werd niet op ingegaan, omdat de gezagstroepen volkomen ongeoefend waren.

De eerste taak, als de Nederlanders in Indië waren teruggekomen, zou toch zijn geweest het ontwapenen, het concentreren en het afvoeren van de Japanners. Dit kon men niet doen met volkomen ongeoefende troepen; dat moesten toch enigszins getrainde mensen zijn. Als bovendien die ongeoefende troepen in aanraking waren gekomen met de werkelijke toestand, zoals die in Indië later bleek te bestaan, dan zou er niet veel van terecht zijn gekomen. Dat wist men toen nog wel niet, maar er liepen geruchten.

68940 *(van Tricht)* Luitenant generaal b.d. K.N.I.L. *A. G. van Tricht* heeft verklaard, dat er in de tijd, toen hij als Regeringsvertegenwoordiger bij de C.C.O.S. te Washington kwam, plannen tot de opneming en de training van Nederlandse troepen voor Nederlandsch-Indië in Australië bestonden. De Regeringsvertegenwoordigers kregen toen bericht, dat het niet doorging door de beslissing van Australische zijde. De heer *van Tricht* is toen van de finesses van deze zaak te Washington op de hoogte gesteld, maar dit was echter ten tijde van zijn verhoor vier jaar geleden en hij wist niet precies meer, hoe het was gegaan.

68941 *(van Tricht)*
68942 *(van Tricht)*

68943 *(van Tricht)* Over het telegram van 26 Juli 1945, uitgegaan van de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff naar de Minister-President, waarin deze zaak wordt uiteengezet, kon de heer *van Tricht* geen nadere mededeling doen.

68947 *(van Tricht)* Betreffende een brief van 24 Juli 1945, eveneens afkomstig van de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff, waarin staat:

> „C.C.O.S. nemen op zich, teneinde deze gedragslijn te volgen, Nederlandsche Vertegenwoordigers tijdig in te lichten over zijn plannen in verband met alle operaties die direct Nederlandsche strijdkrachten of grondgebied in het Verre Oosten zullen betreffen.",

zeide de heer *van Tricht,* dat daarna, naar hij meende, niets meer is gebeurd, waarvan de R.V.C.C.O.S. op de hoogte moesten zijn.

68948 *(van Tricht)* Naar aanleiding van de opmerking, dat de gehele situatie in Indië toch wel zo was, dat er wel aanleiding was om contact te onderhouden met de Nederlandse vertegenwoordigers, bracht de heer *van Tricht* naar voren, dat op 18 Augustus 1945 Indië een commitment van de Engelsen was geworden. De heer *van Tricht* herinnerde zich niet, over de toestand in Indië enig bericht te hebben gekregen na de capitulatie van Japan. Over het algemeen bestond er heel weinig neiging om de Regeringsvertegenwoordigers op de hoogte te houden. Men vond hen hoogst onbelangrijk. Zij moesten vaak gaan vragen of er misschien iets was. Toen Indië was bevrijd en er moeilijkheden ontstonden, hebben de C.C.O.S. de Regeringsvertegenwoordigers laten weten, dat zij zich maar moesten wenden tot de British General Staff te Londen. Het was nu geheel een Britse geschiedenis. Te Washington had men er niets meer mee te maken.

68949 *(van Tricht)*
68952 *(van Tricht)*
68953 *(van Tricht)*

68960 *(van Tricht)*

68961 *(van Tricht)*
68962 *(van Tricht)*
68963 *(van Tricht)*

68964 *(van Tricht)*

De Regeringsvertegenwoordigers hebben in die tijd getracht schepen te krijgen, hetgeen echter in Juli 1945 volkomen is mislukt, omdat generaal *Marshall* geen enkel schip kon missen. Dit werd medegedeeld bij een mondeling onderhoud. Men wilde ook geen Nederlandse schepen afstaan. De Nederlandse schepen waren, als de heer *van Tricht* zich dit goed herinnerde, gebonden aan de „pool", waar men ze niet uit kon krijgen. Als de oorlog was afgelopen, zou er meer rekening kunnen worden gehouden met de Nederlandse belangen, werd medegedeeld, maar op dat moment was er geen kans op; generaal *Marshall* legde uit, dat zij alle schepen nodig hadden voor de oorlogvoering tegen Japan. De heer *van Tricht* meende, dat, toen de oorlog was afgelopen, ongeveer 15 Augustus 1945, een enkel schip beschikbaar werd gesteld, maar het is heel weinig geweest. Er waren toen weer andere dingen, die voorrang hadden.

§ 2. Onderhandelingen in Australië.

a. Stukken

Op 16 Augustus 1944 heeft de Nederlandse gezant te Canberra, de heer *F. C.* baron *van Aerssen Beyeren van Voshol*, aan dr. *Evatt*, de Australische Minister van Buitenlandse Zaken, de volgende brief geschreven:

„I have the honour, bij direction, to inform you, that my Government have decided to organize a force of about 30 000 men soon after the liberation of Holland and to send these troops to the Far East, where they will be used in the Netherlands East Indies after having undergone some additional training. My Government would appreciate if this training could take place in Australia and have instructed me to approach the Commonwealth Government on this subject.

I would therefore feel very much obliged if your Government could let me know whether in principle they are agreeable to the arrival, accommodation, training and maintenance of the above mentioned Netherlands Forces in Australia, details being left to be discussed between the Australian Army Authorities and the Netherlands Commander in Chief, General *L. H. van Oyen*.

Hoping to be favoured by an early reply."

Op 25 September 1944 antwoordde kolonel *Hodgson* namens de Minister van Buitenlandse Zaken hierop als volgt:

„I have the honour to acknowledge the receipt of your Note No. T. 18/3250 of the 16th instant, communicating the proposal of the Royal Netherlands Government that, upon the liberation of Holland, a force of 30 000 Netherlands troops should be despatched to Australia for accommodation, maintenance and training in this country, prior to use in the Netherlands East Indies.

2. I am happy to inform you that this proposal commends itself in principle to His Majesty's Government in the Commonwealth of Australia, which will be glad to provide such facilities and assistance as may be practicable in the light of its existing and potential commitments.

3. In this connection the Government considers that it will be necessary, first of all, to ascertain precisely what will be involved in accommodating, training and maintaining the proposed Netherlands Force in this country, particularly from the financial point of view. The Government is accordingly in agreement with Your Excellency's suggestion that discussion in detail on these matters should take place between the Netherlands Commander-in-Chief and the Australian Army Authorities, though no doubt it will be necessary for other Australian authorities to participate as the discussions proceed.

4. When, as a result of these discussions, fuller information is available to the Government, a further communication will at once be made to Your Excellency.

5. The Australian Government assumes that the despatch of the proposed Netherlands Force will have the approval of the Combined Chiefs of Staff, and that the Force will form part of that operating in the South West Pacific Area under the command of General *MacArthur*.".

Op 16 Juni 1945 schreef de heer *van Aerssen* aan de waarnemend Minister van Buitenlandse Zaken, te Canberra, *N. J. O. Makin:*

„With reference to my letter of August 16th 1944 and your reply of September 25th 1944 concerning the accommodation, maintenance and training of Netherlands troops in Australia, I have the honour to inform you that according to news received, troops now commence to come forward.

In this connection, I would like to make sure that the necessary details mentioned in the letters referred to, have been approved and I would feel much obliged to receive your confirmation in this matter.".

De heer *van Aerssen* heeft op 8 September 1945 aan de Minister van Buitenlandse Zaken een verslag [1]) over deze onderhandelingen uitgebracht, waaraan het volgende is ontleend:

1) Bijlage 59.

„Ofschoon ik van oordeel was, dat de brief van Col. *Hodgson* van 25 September 1944 voldoende waarborg bevatte, gaf ik aan het dringend verzoek van Col. *Wright,* dat door Generaal *van Oyen* werd ondersteund, tenslotte gehoor en schreef d.d. 16 Juni 1945 aan External Affairs.

Toen een schriftelijke reactie hierop uitbleef en eenigszins verontrustende berichten binnenkwamen, hierop neerkomend, dat de Australische militaire overheid bij hun Regeeringsinstanties geen voortgang bespeurden en eerder teekenen meenden te ontdekken die wezen op eene verandering van houding, weifelend verklaard door manpower moeilijkheden, besloten de heer *van Mook* en ik, tezamen met en op voorstel van Generaal *van Oyen* een gezamenlijke mondelinge bespreking met den waarnemenden Prime Minister *Forde* te hebben.

Deze vond plaats op 2 Juli en was verre van bevredigend. De heer *Forde,* juist teruggekeerd van San Francisco, was niet op de hoogte en klaarblijkelijk bang zich te verspreken. Wel had hij iets vernomen van groote tekorten aan manpower.

De ziekte van den heer *Curtin,* die toen al een zeer alarmeerenden keer had genomen, maakte dat de heer *Forde* zeer weinig tijd voor onze bespreking beschikbaar stelde, minder dan beleefdheidshalve door ons kon worden en ook werd verwacht; minder bovendien, doordat hij ondanks het tevoren afgesproken uur en de omstandigheid dat de heer *van Mook* er speciaal voor uit Brisbane, Generaal *van Oyen* uit Melbourne overkwam, ons een half uur liet wachten en minder belangrijke bezoekers liet voorgaan. ..... Met een vage toezegging dat hij de zaak in het Cabinet ter sprake zou brengen werden wij afgescheept.

Zooals Uwer Excellentie in hoofdzaak uit de door Dr. *van Mook* en mij verzonden telegrammen bekend zal zijn, ontvingen wij na de op zichzelf onbevredigende bespreking met den waarnemend Prime Minister onderhandsche inlichtingen van meer geruststellenden aard. Deze kwamen in hoofdzaak wederom uit militaire (Austr.) bron, en luidden thans, dat wij ons niet ongerust moesten maken over gebrek aan tegemoetkoming van regeeringszijde; de militairen meenden namelijk ondanks minder gunstige teekenen in uitzicht te kunnen stellen dat de zaak wel in orde zou komen.

Een en ander gaf den heer *van Mook* aanleiding, op 16 Juli aan den heer *van Hoogstraten* in Nederland een geruststellend telegram te zenden. Toen de heer *van Hoogstraten* korten tijd tevoren naar Nederland was vertrokken, was hem namelijk een overzicht van den stand van zaken medegegeven, eindigende met het onbevredigende onderhoud met den heer *Forde* op 2 Juli. De bedoeling was dat de Nederlandsche Regeering door den heer *van Hoogstraten* zou kunnen worden ingelicht, en om nu geen te donker beeld van de ontwikkeling te geven lag het voor de hand dat de meer optimistische stemming als gevolg van de tusschen 2 en 16 Juli binnengekomen inlichtingen den heer *van Hoogstraten* ook werd overgebracht.".

Op 11 Juli 1945 antwoordde de wnd. Australische Minister van Buitenlandse Zaken op het rappel van de Nederlandse gezant van 16 Juni als volgt:

„In reply to your letter of 16th June I have the honour to advise you that, as indicated in the letter to you in September last, it is necessary for the Commonwealth to give careful consideration to its existing and potential commitments before accepting any further obligation to accommodate and supply the forces of an Allied Power.

Unfortunately a delay in assembling Dutch Forces apparently resulted from the temporary set-back on the European Western Front towards the end of last year. In the intervening period of nine months since it was indicated to you that the Commonwealth Government approved in principle of your Government's proposal to assemble Netherlands troops here, the demands on the manpower and resources of this country have been severe and it has become increasingly obvious this year that a drastic review of the war effort was necessary, including a downward revision of the works programme for the Royal Navy. I regret that these

considerations definitely preclude the acceptance of the obligations involved in meeting the requirements of the Force of about 30 000 men referred to in your letter of 16th August 1944.

Although the Commonwealth Government is unable to accept any commitment at present an examination is now being made of the precise manpower commitments involved in the force of 5600 Netherlands army, air and civil affairs personnel which, it is understood, has been approved by the Combined Chiefs of Staff. The final views of the Australian Government in the matter will be conveyed to you at the earliest possible moment.".

Over de verdere gang van zaken schrijft de heer *van Aerssen* in zijn hoger genoemd verslag [1]) van 8 September 1945 aan de Minister van Buitenlandse Zaken:

[1]) Bijlage 59.

„De inlichtingen die van Australische militaire zijde bleven komen waren echter in die mate geruststellend, dat ik den Heer *van Mook* in een briefje van 19 Juli in overweging gaf, nog geen stappen te ondernemen doch eerst af te wachten welke practische resultaten o.m. de toezeggingen, van of namens Generaal *Blamey* door onze militaire autoriteiten ontvangen, zouden opleveren.

Brigadier *Elliott*, een Australisch Opperofficier, die in deze onderhandelingen een belangrijke rol speelde, gaf ook na kennisneming van den brief van Mr. *Makin* nog te kennen, dat dit niet het laatste woord was, en dat het geheele plan opnieuw bij de Australische Regeering in overweging was met kans op succes.

Intusschen werden van Australische militaire zijde toch ook wel eenige minder optimistische stemmen vernomen, die begonnen te twijfelen aan de kansen van slagen.

In verband daarmede vestigde de Generaal Majoor *van Straten*, Chef van den Staf, de aandacht van den Luitenant-Gouverneur-Generaal op de omstandigheid, dat indien de uitzending van 27 000 man niet zou kunnen doorgaan als gevolg van de houding der Australische Regeering, de Nederlandsche Regeering bijtijds diende gewaarschuwd te worden in verband met haar voornemens om bij de Hoofden der Britsche en Amerikaansche Regeeringen de kwestie van het zeetransport dier troepen te doen bepleiten.

Als gevolg van een en ander is overeengekomen dat ik de geheele aangelegenheid met den Heer *Chifley*, Prime Minister, zou gaan bespreken. Er was in zooverre aanleiding voor dezen stap omdat de Heer *Chifley* juist de functie van Prime Minister had aanvaard, Dr. *Evatt* (met wien ik anders waarschijnlijk zou onderhandeld hebben) nog niet was teruggekeerd uit San Francisco, en de zaak een punt van besprekingen in het Cabinet had uitgemaakt.

Ik was inmiddels eenige malen benaderd met de suggestie, van de diensten der Oppositie gebruik te maken om de Regeering van meening te doen veranderen. Het spreekt vanzelf dat ik dit denkbeeld verwierp. Afgescheiden van het incorrecte van zoodanige handeling, zou zij ons, naar ik mij overtuigd hield, verder van huis brengen, daar bij de bestaande politieke toestanden niemand zou gelooven dat de oppositie anders dan door initiatief onzerzijds in het bezit van bepaalde gegevens zou zijn gekomen, hetgeen ons tegenover de Regeering onmogelijk zou maken.

Op 31 Juli besprak ik de voornaamste punten van het betoog, dat ik mij voorstelde met den Heer *Chifley* op 2 Augustus te Canberra te voeren, met den Heer *van Mook* en Generaal *van Oyen* in Camp Columbia te Brisbane. Nog dienzelfden dag, 31 Juli, ontving Generaal *van Oyen* een bericht van Col. *Wright* (onze Consul in Victoria en Senior Liaison Officer tusschen onze N.I. Legerautoriteiten en het Australische H.Q.) volgens hetwelk General *Northcott* (Chief of Gen. Staff) de situatie weer hoopvol inzag en een gunstige beslissing verwachtte.

Ik ontmoette Prime Minister *Chifley* op een lunch in kleinen kring op Government House Canberra op 1 Augustus.".

Op 1 Augustus 1945 stelde de leider der oppositie, de heer *Menzies*, in het Parlement enige vragen aan de Australische Eerste Minister over de training der Nederlandse troepen in West-Australië. De gestelde vragen en antwoorden waren:

„Mr. *Menzies*. — Can the Prime Minister say whether the Australian Government, or any Minister on its behalf, last year agreed that the Netherlands Authorities should bring to Australia to be accommodated, trained and equipped in Western Australia, a large force of troops, said to be about 30 000, from the Netherlands? Has that arrangement now been cancelled by the Australian Government, and if so why? Will the Prime Minister lay on the table of the House the file relating to this matter?

Mr. *Chifley*. — There was a suggestion made, I think some time last year, that the Dutch would be likely to bring to Australia certain forces, some of which would be quarted in Western Australia, but there was nothing very concrete about the proposal. As is known, there are already some Dutch forces here, principally members of the Dutch Air Force, I believe. A suggestion was made that a large force of Dutch troops should come to Australia to be trained. In such matters the Government has been guided at all times by the capacity of the Australian nation to meet physical requirements — not by financial considerations. This has been explained to all the Allied Governments concerned, including the Government of the United States of America. There was a point beyond which we could not go. Any decision as to what could be done for our Allies has been based in every case upon the physical capacity of this country to meet their needs. We have always told the countries concerned what we were able to do, so that they would be in no way misled, but would understand the situation.

Mr. *White*. — If we had the Dutch troops here they would relieve some of our own men.

Mr. *Chifley*. — I do not want to go into the matter in detail. I know of no particular file on this subject. Communications have passed between the Commonwealth Government and the Netherlands Government, and there have been incidental references to the matter in cables and documents. Where we are unable to supply the physical needs to meet the requirements of our Allies, either in buildings or equipment.

Mr. *Menzies*. — The right honorable member does not suggest that there is a shortage of military buildings in Western Australia?

Mr. *Chifley*. — I was not making any suggestions. I am merely giving an outline of the general position. As I have said, I know of no file of papers on the subject, and any communications are of the kind which ordinarily pass between one Government and another. I shall look into the matter, and see whether I can make a more complete statement on it later".

[1]) Bijlage 59.

Vervolgens, aldus het eerder genoemde verslag [1]) van 8 September 1945 van de heer *van Aerssen*, heeft deze de volgende stappen genomen:

„Toen ik daags daarna den Heer *Chifley* opzocht, begon ik met hem in stellige bewoordingen de verzekering te geven, dat ik geen bemoeienis hoegenaamd had met de actie van den Heer *Menzies* en er ook niets mee te maken wenschte te hebben. Deze verzekering werd ten volle aanvaard en onze bespreking vond plaats in een atmosfeer van wederzijdsch vertrouwen. Zooals ik reeds telegrafisch berichtte, mochten mijn argumenten echter niet baten. De Prime Minister verklaarde met nadruk dat op de beslissing, die ten nadeele van ons plan was gevallen, niet zou worden teruggekomen. Hij begreep volkomen hoe teleurstellend deze ontwikkeling voor ons was, vooral toen ik hem uitlegde, dat wij, te goeder trouw aannemend dat deze zaak principieel in orde was, met de Combined Chiefs of Staff, en de Britsche Chiefs of Staff vèrgaande besprekingen hadden gevoerd en afspraken gemaakt. Waar de brief van External Affairs van 4 September 1944, die het principieele accoord der Australische Regeering bevatte, uitdrukkelijk in uitzicht stelde, dat nadere mededeelingen zouden volgen zoodra de ontwikkeling van zaken zulks zou vorderen, konden wij a fortiori verwachten gewaarschuwd te worden indien het geheele schema verviel. Eenigerlei mededeeling van dien aard ontvingen wij echter niet, en het was slechts op grond van geruchten dat ik tezamen met Dr. *van Mook* en Generaal *van Oyen* den waarnemenden Prime Minister op 2 Juli over de zaak aansprak, toen ik op mijn desbetreffenden brief van 16 Juni geen antwoord ontving. De afwijzende brief van Mr. *Makin* kwam derhalve geheel onverwacht.

Wat de zaak zelf betrof konden wij nauwelijks aannemen dat moeilijkheden met manpower werkelijk de uitvoering van het schema zouden verhinderen. De militaire autoriteiten immers waren nog steeds van meening dat er geen afdoende practische bezwaren bestonden. In alle geval zou het uiterst moeilijk zijn, het Nederlandsche volk deze teleurstelling aannemelijk te maken. De Heer *Chifley* voerde hiertegenover aan, dat men met verschillende manpower-commitments al belangrijk verder was gegaan dan verantwoord was; dat men met name aan de herhaalde aanvragen der Britsche Marine had toegegeven totdat bleek dat men te ver was gegaan. Een van de punten van bespreking van het laatste bezoek van wijlen *Curtin* aan Londen was geweest de mededeeling dat men een deel der toezeggingen moest terug-

nemen. Ten gevolge van deze ontwikkeling moest het plan van de training der 27.000 man Nederlandsche troepen in de verdrukking komen, aangezien hierbij wel degelijk eenige manpower betrokken is. Manpower is een kwetsbaar punt. De binnenlandsche politiek draait min of meer om manpower. Voor het bouwen van huizen is manpower noodig, en dezelfde menschen die hiervoor van de krijgsmacht worden ontslagen verhoogen de vraag naar woningen voor zichzelf, waaraan allerwege in dit land een chronisch gebrek bestaat. De Prime Minister zegde toe te zullen bevorderen dat mij schriftelijk zou worden bevestigd dat de verantwoordelijkheid voor de teleurstellende ontwikkeling niet bij ons doch bij de Australische Overheid ligt. Zulk een brief heb ik evenwel tot heden niet ontvangen.

Een nieuwe phase in de ontwikkeling begon met de publicatie in de Melbourne Herald van 3 Augustus van een uitvoerig artikel onder dikgedrukt hoofd op de frontpagina. Niet alleen dat de inzender van de feiten op de hoogte bleek, doch een vrijwel complete openbaarmaking van dezerzijdsche briefwisseling met External Affairs verscheen in hetzelfde artikel.

Na telefonisch overleg met den heer *van Mook* liet ik een officieel perscommuniqué uitgaan en weigerde op de van vele zijden binnenkomende aanvragen om commentaar in te gaan.

De gepubliceerde feiten werden in het grootste deel der Australische pers overgenomen en gecommentarieerd. In het bizonder in de aan de Labour Regeering vijandige Melbourne pers (Herald en Sun) en in de Western Australia bladen, werd de houding van de Regeering scherp gecritiseerd.

Toen de Heer *Chifley* zich, op verkiezingstournee in Perth bevindend, eenigszins bits over de onbescheidenheid der publicatie van officieele documenten uitliet, kreeg hij in een artikel in de Herald getiteld „Cold shouldering an Ally" den wind van voren.

Voor een kenner van de hier heerschende practijken is er alle aanleiding de juistheid en beteekenis der over en weer geuite verwijten zorgvuldig te onderzoeken alvorens een oordeel te vellen.

De Heer *Chifley* bijvoorbeeld had bij zijn booze uitlating aan het adres van Netherlands officials die voor de publicatie verantwoordelijk zouden zijn, blijkens de officieele weergave van zijn statement het voorbehoud gemaakt: „if a certain press report was correct", welk voorbehoud de Herald gemakshalve onvermeld liet. Ook nam dezelfde Herald, die met de opzienbarende publicatie begon, mijn officieel communiqué slechts in een enkele der avondedities op en gaf daaraan een allesbehalve prominente plaats.

Op 6 Augustus werd ik uit Sydney opgebeld door Dr. *Evatt,* die naar aanleiding van de publicaties vroeg wat er eigenlijk aan de hand was — hij was pas terug uit San Francisco — en die merkbaar vriendelijker werd toen ik hem het perscommuniqué voorlas waarin de Nederlandsche autoriteiten alle verantwoordelijkheid voor de publicatie verwerpen en deze betreuren.

Op eene vergadering van den Raad van Departementshoofden te Brisbane op 7 Augustus bespraken wij de zaak opnieuw en werd overeengekomen dat ik alsnog een persoonlijke poging bij Dr. *Evatt* zou ondernemen om op de ernstige gevolgen van de genomen beslissing te wijzen. Dit besluit werd o.m. ingegeven door den indruk, door mij uit het bovenvermelde telefoongesprek met den Minister for External Affairs verkregen, dat Dr. *Evatt,* over de publicaties onthutst, en niet in de genomen beslissingen gekend wegens zijne afwezigheid, wellicht meer ontvankelijk zou zijn voor onze bezwaren dan de Heer *Chifley.*

Mijn onderhoud met Dr. *Evatt* vond 10 Augustus 1945 te Melbourne plaats.

Tevoren had Dr. *van Mook* mij in een privé brief zijn meening over de aangelegenheid uiteengezet, met de bedoeling, dat ik daarvan naar bevind van zaken zou kunnen gebruik maken.

De gedachtenwisseling met den Minister van Buitenlandsche Zaken werd door wederzijdsche openhartigheid en een atmosfeer van vertrouwen gekenmerkt.

Ik liet niet na, in de duidelijkste bewoordingen te kennen te geven dat de perscampagne, ondanks het feit dat zij zoogenaamd door vriendschap voor onze zaak werd geïnspireerd, daaraan den slechtst mogelijken dienst had bewezen.

Ik herhaalde niet te weten en ook niet te kunnen vermoeden, wie voor de publicaties verantwoordelijk was, doch liet uitkomen, dat de zegsman evengoed een Australisch militair als een Nederlander kon zijn. Van de officieele briefwisseling immers hadden verschillende hoogere Australische militairen inzage of afschrift gekregen, hetgeen voor de hand lag daar zij in voortdurende onderhandeling met de Nederlandsche Legerautoriteiten waren.

Dr. *Evatt* bleek met het heele geval verlegen te zitten en

erkende tegenover mij, dat men het verkeerd had behandeld. De Prime Minister had blijkbaar uitsluitend de manpower balans opgemaakt en uit het daaruit blijkende deficit conclusies getrokken zonder de consequenties daarvan te bekijken uit een internationaal geoefend oog. Hij, Dr. *Evatt,* zou dit natuurlijk anders hebben gedaan, en meer rekening hebben gehouden met de door ons aangegane commitments (besprekingen met Combined Chiefs of Staff, enz.). Bovendien kwam ook hem het argument, dat de onderbrenging en training onzer 27 000 man, (die gedeeltelijk zelf in service personnel zouden voorzien), de manpower positie van Australië uit het evenwicht zou brengen, aanvechtbaar voor.

Wij kwamen overeen, dat ik mij nogmaals schriftelijk tot den Prime Minister zou wenden, onder toezending van een afschrift aan Dr. *Evatt,* die onze zaak warm zou ondersteunen.

Ik maakte dienzelfden dag mijn brief aan den Heer *Chifley* gereed en verzond hem 's anderen daags, toen Dr. *Evatt* tevens zijn copie ontving. Ik vestig er de aandacht op, dat de datum van mijn brief samenviel met het bericht over Japan's overgave. Ik heb namelijk tot heden op mijn schriftelijk betoog geen antwoord ontvangen, hetgeen men van Australische zijde waarschijnlijk aan de inmiddels door beëindiging van den oorlog totaal gewijzigde omstandigheden zal toeschrijven.

Ik heb ook verder geen mondelinge of schriftelijke pogingen meer ondernomen. Met Dr. *van Mook* van meening, dat de kwestie der 27 000 in Australië te trainen Nederlandsche troepen feitelijk van de baan is door inmiddels ontvangen berichten over uit Nederland verwachte, aldaar en/of in Engeland getrainde en uitgeruste troepen, komt het mij niettemin voor, dat een reactie der Australische Regeering, afgescheiden van het beleefdheidsargument, wenschelijk ware omdat van de in Western Australia aanwezige en door ons aangevraagde accommodatie een deel nog zeer wel bruikbaar zal kunnen zijn ten behoeve van évacuees afkomstig uit Nederlandsch-Indië. Ik behoud mij derhalve voor, de zaak toch nog weer aanhangig te maken."

Op 11 September 1945 ontving de heer *van Aerssen* het volgende schrijven van de Australische Minister-President:

„I refer to your letter of the 10th August 1945, regarding the proposal for the basing of a Netherlands Force on Australia.

2. I am pleased to note from your letter that the publicity given to this matter did not originate with you or those responsible to you.

3. Shortly after your letter was written the position in regard to the basing of Netherlands Forces on Australia entirely changed on the cessation of hostilities with Japan, but I feel you should be further informed on certain aspects of your letter as it seems that the circumstances under which the Commonwealth Government reached the decision, conveyed to you by the Minister for External Affairs on 11th July, may not have been fully appreciated.

4. Regarding your reference to a changed attitude of the Commonwealth Government on the general question of the basing of a Netherlands Force on Australia, I cannot agree that there has been any inconsistency in this connection. It is clear, I suggest, that the decision of the Government in September, 1944, reached on the recommendation of the Advisory War Council, that the proposal to base 30 000 Netherlands troops on Australia commended itself in principle, did not involve a definite commitment as it was expressly provided that our ability to accept such a Force was related to Australia's existing and prospective commitments, the crux of the matter, of course, being whether our capacity could meet this additional strain which could only be determined after full examination of the proposals.

5. In your representations it is also felt that you may have overlooked a fundamental consideration that the only decision of the Combined Chiefs of Staff notified to Australia related to a Netherlands Force of 5600, and that in this connection the Netherlands Authorities had advised that no force of 5600 would be despatched as the only project contemplated by them was in respect to a force of 30 000 men. No approval of the Combined Chiefs of Staff to the despatch of a force of the latter strength was received by the Australian Government.

6. You refer to full agreement on execution of the proposal, having been reached in discussion with Australian Army Authorities. In this connection you will appreciate that it was only

the Government, acting on the advice of the Advisory War Council, Production Executive and the Defence Committee, which was in a position to determine all the considerations involved. Any advice tendered to you on a lower level could not take into account the overall picture and could, therefore, not have had regard to the full impact of the proposals on the Australian War Effort. Any assumptions which you may have reached on such advice would therefore not be competently based.

7. It is noted you state that the letter of September, 1944, explicitly stated that a further communication could at once be made to you concerning the progress of the discussion. I would quote the relative paragraph:

„When, as a result of these discussions, fuller information is available to the Government, a further communication will at once be made to Your Excellency."

8. In regard to the consideration of the proposal following the decision in principle in September, 1944, I feel that I should point out that a representative of the Netherlands Forces was associated with the Joint Administrative Planning Sub-Committee in its examination of the commitments involved. The Netherlands authorities were therefore fully aware of the consideration being given to the proposal at its several stages preliminary to decision bij War Cabinet and the Advisory War Council.

9. I must also draw your attention to the fact that, subsequent to the Government's decision in principle in September, 1944, and during the period in which the delays to which you refer occurred in the receipt of advices from S.H.A.E.F. and the Combined Chiefs of Staff, the Commonwealth Government, as a result of decisions reached at the Quebec Conference by the late President *Roosevelt* and Mr. *Churchill*, undertook to provide facilities for the basing on Australia of a British Pacific Fleet. It was not found possible to meet in full the demands made on Australian resources in this connection, but the extent of the further burden imposed on our economy may be gauged from the fact that it involved, during the first half of 1945, the provision of works and supplies exceeding £ 25 000 000.

10. Regarding your view that the partial demobilization contemplated in Australia had added to your conviction that the Netherlands project would meet with no obstacles, I must emphasize that the reductions in the Forces provided for in the Government's decisions had as their primary objective the restoration of a proper balance between the direct military effort and its industrial basis appropriate to the than and immediately prospective stage of the war.

The causes of this disequilibrium in the Australian war effort were:

(a) The extensive call up of manpower for the Forces and diversion to war industries following the outbreak of war with Japan.

(b) The large commitments assumed in respect of supplies and services for the Allied Forces.

(c) The desire to maintain the volume of food exports to the people of the United Kingdom.

11. It would have been neither logical nor equitable for Australia in its efforts to restore a proper balance in its war effort to accept additional commitments for Allied Forces, thereby counteracting in a degree the measures designed to achieve the equilibrium to which Australia's war record entitled her. You will of course be aware that the acceptance of the proposal for 30 000 men, involving training, outfitting, feeding and maintenance by an already overtaxed economy, could not, even if the project had eventually been approved by the Combined Chiefs of Staff, be undertaken except at the expense of other accepted commitments.

12. Australia has constantly been mindful of the valuable assistance which it received from the Netherlands East Indies during the early stages of the war with Japan and we recall with gratitude the generous gesture of your Government in making available the Hospital Ship „Oranje" which has rendered estimable service in our war effort. Australia on its part has reciprocated wherever possible and its Forces have played a notable part in the recapture of Dutch territory occupied by the Japanese.

13. I trust it has been made clear to you that the decision reached by the Government on the recommendation of the Advisory War Council was unavoidable in all the circumstances. I am

of course equally concerned with you that this decision should not lead to any impairment of the excellent relations that have always existed between our respective Governments and which it is my earnest desire, should continue in the future".

b. Verklaringen

87103 *(van Straten)* Generaal-majoor b.d. K.N.I.L. *N. L. W. van Straten* verklaarde, dat hij einde 1943 of begin 1944 voor het eerst te maken heeft gehad met de voorbereidingen van de legering van de gezagsbataljons in

87105 *(van Straten)* Australië. Men heeft een verzoek ingediend bij de Australische legerleiding om te helpen bij de legering, voorziening van kleding en uitrusting, hulp bij de instructie en bewapening van de troepen, die men verwachtte in Australië. Daarover is maandenlang onderhandeld, hoewel van de aanvang af is toegezegd, dat de Nederlanders steun zouden krijgen in de vorm van een complex kampen in West-Australië, in de omgeving van Perth.

87107 *(van Straten)* De onderhandelingen zijn hoofdzakelijk gevoerd met de sous-chef van de staf van het Australische leger. Van Nederlandse zijde is daaraan door de heer *van Straten* en door kolonel *H. J. de Vries* deelgenomen; een enkele keer was generaal *van Oyen* er ook bij. De heer

87108 *(van Straten)* *van Straten* is in November 1944 naar Europa gegaan. Hij was toen reeds twee keer naar West-Australië geweest om de accommodatie te inspecteren.

De heer *van Mook* was van opvatting, dat het K.N.I.L. met de gezagsbataljons de geallieerden zou ontlasten van orde- en rustbewaring na de operaties tegen de Japanse troepen, aan welke ope-

87117 *(van Straten)* raties de Nederlanders niet zouden meedoen. Hij bestemde dus alles voor overname van het bestuur en voor handhaving van orde en rust in het overgenomen gebied. Het was wel te verwachten, dat,

87128 *(van Straten)* wanneer de gezagstroepen voor dat doel werden aangewend, er militairen van de geallieerden voor de oorlogvoering vrijkwamen. De heer *van Mook* is er wel mee accoord gegaan, dat de bataljons zo zouden worden geformeerd, dat zij samengevoegd een regiment konden vormen. Ook de Australiërs konden zich met deze formatie verenigen.

87118 *(van Straten)* Over het verdere verloop van de onderhandelingen met de Australische sous-chef zeide de heer *van Straten,* dat, toen men eenmaal tot een overeenkomst was gekomen omtrent de formatie van de troepen, die de Nederlanders zouden leveren, de volgende stap was het nagaan wat de Australiërs zouden kunnen leveren aan materiaal, waarbij zich echter de moeilijkheid voordeed, dat zij een bepaalde termijn stelden, waarop de Nederlanders het beheer van de kampen moesten overnemen, wanneer zij begonnen met de opleiding. De volledige bezetting van die kampen kon hun minder schelen, maar zij hadden daarin 2000 à 2500 Australiërs, voor wie zij zo gauw mogelijk Nederlanders in de plaats wilden hebben. Dit is één van de punten geweest, die het gehele plan in gevaar hebben gebracht, omdat de Nederlanders die mensen niet konden leveren, daar men hen niet uit Neder-

87119 *(van Straten)* land kon krijgen. Van K.N.I.L.-zijde heeft men zoveel mogelijk getracht om alles, wat men aan militairen had, op te leiden tot volwaardige instructeurs, waarbij de volledige medewerking van de Australiërs werd genoten; de Nederlanders kregen toegang tot al de opleidingsscholen. Met de aldus opgeleide instructeurs heeft men de ongeoefende troepen uit Nederland en wat er vrijkwam aan krijgsgevangenen willen opleiden. Australische instructeurs zouden supervisie houden bij die opleiding.

87130 *(van Straten)* De onderhandelingen met de Australiërs zijn na het vertrek van de heer *van Straten* verder door kolonel *de Vries* op dezelfde basis gevoerd en men kreeg de indruk, dat het wel geheel in orde zou zijn, hoewel de toestemming van Military Board, welke de uiteindelijke beslissing had, er nog niet was. Of die later is afgekomen, is de heer *van Straten* niet helemaal bekend, omdat dat moet zijn gebeurd in de tijd, dat hij in Europa was. Een officiële schriftelijke toestemming is er nooit geweest, want die zou de heer *van Straten* zeker hebben gezien.

88137 *(de Vries)* Kolonel b.d. K.N.I.L. *H. J. de Vries* verklaarde, dat hij in 1944 en 1945 in Australië belast is geweest met de voorbereidingen, welke verband hielden met de opleiding, organisatie en wat daarmede annex

88138 *(de Vries)* was, ten behoeve van de 28 000 man Nederlandse troepen, die men uit de Zuidelijke provincies van Nederland verwachtte. Deze troepen zouden worden opgeleid in West-Australië om met generaal *Mac-Arthur* en de Amerikanen, nadat de Philippijnen waren bevrijd, terug te slaan in Zuidelijke richting ter herovering en bevrijding van Nederlandsch-Indië. De heer *de Vries* heeft die voorbereidingen gedurende een jaar gedaan, totdat het gehele plan werd afgelast.

88184 *(de Vries)* De militaire besprekingen met de Australiërs verliepen goed. Men heeft van Australische Regeringszijde ook onmiddellijk in beginsel toestemming gegeven, dat de opleiding van de troepen in West-Australië zou plaats vinden. Om deze Nederlandse troepen te ver-

plegen en te verzorgen, was er personeel nodig, niet alleen veel technisch personeel, maar ook dat voor de magazijndiensten. Men moest daarvoor een beroep doen op de Australiërs. Dit bracht aanzienlijke moeilijkheden met zich, omdat de Australiërs zelf ook een groot tekort hadden aan alle mogelijke gespecialiseerde krachten.

88192 *(de Vries)* De heer *de Vries* heeft, met deze voorbereiding belast zijnde, nooit enige moeilijkheden gehad met de Australische legerautoriteiten.

88194 *(de Vries)* Een van de grote medewerkers van Australische legerzijde is brigadegeneraal *Elliott* geweest.

88198 ***(de Vries)*** Er is geen formele toestemming voor deze zaak gekomen van de

88201 *(de Vries)* Military Board. De toezegging van de militairen betekende, dat men de heer *de Vries* gaf hetgeen hij vroeg. De heer *de Vries* is de verzekering gegeven: als u maar zegt, wanneer die troepen komen, zullen

88204 *(de Vries)* wij zorgen, dat die mensen tijdig in Perth of elders zijn. Dit konden zij weliswaar niet beloven, want daar moesten anderen over beslissen, maar de heer *de Vries* sprak natuurlijk op het militaire niveau. Wanneer de Regering later zegt: jullie kunnen dat nu wel allemaal beloofd en voorbereid hebben, maar dat gaat niet door, dan staan de Australische militaire autoriteiten daar buiten.

97378 *(van der Plas)* De rechtstreekse bemoeienissen van de heer *Ch. O. van der Plas* met de opleiding der gezagsbataljons zijn niet van vèrgaande aard geweest. Nadat het onmogelijk was gebleken de opleiding in Engeland te doen plaats vinden, is men op de gedachte gekomen de Nederlanders in Australië op te leiden.

97380 *(van der Plas)* De heer *van Mook* heeft dit onderwerp na zijn aankomst in Australië, begin 1944, eerst met de Nederlandse gezant en op het hoogste niveau met de Australische autoriteiten besproken. De zakelijke uitwerking van de plannen is daarna in handen gelegd van generaal *van Oyen*.

97382 *(van der Plas)* Toen de heer *van Mook* van de conferentie te San Francisco in de zomer van 1945 in Australië terugkwam, bereikten hem van links en rechts berichten, dat het opleiden van de Nederlandse troepen in Australië niet door zou gaan. Er is toen getracht zekerheid te krijgen. Aanvankelijk was dit officieel niet mogelijk, maar ongeveer tegelijkertijd met de conferentie te Potsdam, waar besloten is dat het commando over Nederlandsch-Indië zou overgaan naar de Engelsen en Australiërs, is plotseling door de Australische Regering bepaald, dat men geen Nederlanders zou opleiden in Australië.

97383 *(van der Plas)* De heer *van der Plas* achtte het niet uitgesloten, dat enig verband tussen beide besluiten is te bewijzen.

Intussen was er in Australië veel veranderd. De stemming jegens de Nederlanders was niet beter geworden, al wilde de heer *van der Plas* er aan toevoegen, dat de Nederlandse positie in Australië tot het laatste toe uitzonderlijk gunstig is gebleven.

Voor de ongunstige ontwikkeling waren allerlei factoren aan te wijzen. De Australiërs waren begrijpelijkerwijze op de Nederlanders uitgekeken. De Nederlanders waren er zich niet altijd voldoende van bewust, dat zij gasten waren van Australië. Zij vonden het wel eens nodig heel duidelijk en luid te zeggen wat zij van de dingen vonden. Dat heeft natuurlijk geen goed gedaan.

97387 *(van der Plas)* Zeker is, dat ook het falen van het leger in Indië in 1942 zeer veel kwaad heeft gedaan. Nederlanders in Australië botsten dagelijks tegen het feit, dat de Nederlanders bijna zonder slag of stoot de grote oliebronnen, waarvan Australië afhankelijk was, hadden overgegeven. In Australië was toen onvoldoende benzine en olie. De Nederlandse autoriteiten en militairen kregen echter een ruime benzinetoewijzing, terwijl de particuliere Australiërs moesten rijden met een houtskoolvergasser. Dit was iets, dat de Australiërs iedere dag voelden en dat buitengewoon hinderde. Het was zeer moeilijk van de Nederlanders uit Indië gedaan te krijgen zich aan te passen aan de meer sobere omstandigheden van de Australiërs.

97386 *(van der Plas)* Ook de te hoge salariëring van de Nederlanders was voor de Australiërs onaangenaam. Toen de heer *van Mook* begin 1944 terugkwam in Australië, is hij overgegaan tot algehele inkrimping van de salarissen, maar toen was het kwaad eigenlijk reeds geschied.

97387 ***(van der Plas)*** In Australië was, zo niet een rechtstreeks annexionistische stroming, toch wel een richting, welke een sterke medezeggenschap

97388 *(van der Plas)* wenste in bepaalde gebieden van Indonesië. Op een gegeven moment bleek ook, dat de Australiërs hun troepen niet beschikbaar wilden stellen voor de bezetting van Australische eilanden. Dit wilden zij de Amerikanen laten doen, want zij wilden hun eigen troepen reserveren voor de bezetting van Indonesië.

De heer *van der Plas* weet wel zeker, dat Minister-President *Curtin* volkomen loyaal tegenover de Nederlanders is geweest. Er waren andere leden van zijn Kabinet, die dit in mindere mate waren. Voorts was er — meer onder de labour party doch ook onder de conservatieven — een hevige ergernis over de gebrekkige bescherming van de Indonesische arbeider in Nederlandsch-Indië. Terwijl iedere Indonesiër op staande voet kon worden ontslagen, waren er voor de

Nederlandse werknemers wel wettelijke bepalingen. Deze ergernis kwam steeds sterker naar voren naarmate Indonesiërs zich meer in Australische kringen gingen bewegen. De Australiërs hebben zich zeer veel moeite gegeven voor de Indonesiërs. Over het algemeen hebben de Nederlanders te dezer zake geheel gefaald.

87247 *(van Aerssen)* De voormalige Nederlandse gezant te Canberra, de heer *F. C.* baron *van Aerssen Beyeren van Voshol,* heeft zich op 16 Augustus 1944 per brief tot de Australische Regering gewend, waarin hij haar heeft medegedeeld, dat de Nederlandse Regering besloten had om na de bevrijding van het Nederlandse grondgebied in Europa over te gaan tot het organiseren van ongeveer 30 000 man Nederlandse troepen.

87248 *(van Aerssen)* De heer *van Aerssen* heeft in die brief verder medegedeeld, dat de Nederlandse Regering het op prijs zou stellen, als de opleiding van die troepen zou kunnen plaats vinden in Australië en hij verzocht daarom de Australische Regering hem te laten weten, of zij in beginsel bereid was deze Nederlandse troepen in Australië toe te laten, te huisvesten, uit te rusten, te oefenen en te onderhouden. De details van deze zaak zouden kunnen worden geregeld tussen de Australische legerautoriteiten en de Nederlandse bevelhebber generaal *van Oyen.*

Het antwoord van de Australische Regering was gedateerd 26 September 1944 en luidde, dat men in beginsel accoord was met het Nederlandse voorstel en dat men bereid was zulke faciliteiten te verlenen en ook hulp, als zulks practisch mogelijk zou zijn, waarbij men rekening moest houden met reeds aangegane of nog aan te gane verplichtingen. Men ging ook accoord met de suggestie om de regeling van de details over te laten aan het overleg tussen de betrokken militaire autoriteiten, welk overleg, zoals in die brief er nog aan toegevoegd was, desgewenst ook nog door andere Australische autoriteiten zou kunnen worden gevoerd. Wanneer als gevolg van zulk een overleg de Australische Regering over nadere gegevens zou beschikken, zou zij de heer *van Aerssen* opnieuw benaderen. Dit is van belang, omdat de heer *van Aerssen* niet meer is benaderd door de Australische Regering, behalve op het moment, waarop zij hem mededeelde, dat deze gehele zaak niet doorging, terwijl in de brief wel degelijk was gezegd, dat zij hem, wanneer er iets nieuws te melden was over het verloop van de onderhandelingen, op de hoogte zou houden. Tenslotte gaf de Australische Regering nog te kennen, dat zij van de veronderstelling uitging, dat de voorgenomen troepenzending de goedkeuring had van de Combined Chiefs of Staff en dat de troepen deel zouden uitmaken van het onder bevel van generaal *MacArthur* in South West Pacific Area opererende leger.

Daarop zijn toen de onderhandelingen tussen de bevoegde instanties gevolgd. Er hebben zeer intensieve besprekingen en onderhandelingen plaats gevonden tussen onze legerautoriteiten en de Australische, ook op het hoogste niveau, dat wil zeggen: tussen generaal *van Oyen* enerzijds en de Australische opperbevelhebber, sir *Thomas Blamey,* de Australische kwartiermeester-generaal, luitenant-generaal *Cannan* en anderen anderzijds.

Er werd toen een plan uitgewerkt, waarbij men er van uitging, dat de onderbrenging en de oefening van die troepen zouden plaats vinden in West-Australië. Dat werd daarvoor uitgekozen, omdat men dat bijzonder geschikt gebied vond. West-Australië had een goed klimaat en daar was een aantal z.g. army-huts — legerhutten — beschikbaar. De onderhandelingen verliepen bijzonder vlot en van de zijde van de Australische leger-autoriteiten hebben de Nederlandse mensen niet anders dan medewerking en grote hulp ondervonden. Zelf heeft de heer *van Aerssen* met de onderhandelingen geen bemoeienis gehad, maar hij was in voortdurend contact met de militaire autoriteiten, die hem rapporteerden, dat zij over het verloop van de besprekingen bijzonder tevreden waren. De Nederlanders dachten dus niet anders dan dat deze zaak haar beslag zou krijgen en alles was voorbereid voor de ontvangst van de troepen.

Van de Australische Regering heeft de heer *van Aerssen* niets meer vernomen, totdat de waarnemend Minister van Buitenlandse Zaken, de heer *Makin,* hem op 11 Juli 1945 schreef, dat de Australische Regering wegens tekort aan manpower haar werkprogramma had moeten wijzigen en dat zij zich onder de bestaande omstandigheden genoopt zag, haar besluit inzake de Nederlandse gezagstroepen te herzien. Van het gehele plan moest worden afgezien.

87255 *(van Aerssen)* De Australische legerleiding, die over dit bericht zelf ook onthutst was, heeft na de ontvangst van deze brief de Nederlandse autoriteiten gezegd, dat zij er verder niets aan kon doen. Op 2 Augustus 1945 is de heer *van Aerssen* naar de Minister-President, de heer *Chifley,* in Canberra gegaan, speciaal met de bedoeling deze zaak te bespreken. De heer *van Aerssen* heeft hem er toen op gewezen, dat hierbij niet alleen een Nederlands, maar zeer zeker ook een ge-

allieerd belang was betrokken. De heer *van Aerssen* heeft hem er bovendien op gewezen, dat dit in Nederland een allerslechtste indruk zou maken. Hij heeft hem ook op de practische gevolgen gewezen, met name dat er tal van afspraken en regelingen, als gevolg van deze gewijzigde houding, nu ook veranderd moesten worden. Dit waren regelingen welke waren getroffen tussen de Nederlandse Regering en hetzij de Combined Chiefs of Staff, hetzij andere geallieerde instanties. Het heeft echter allemaal niet mogen baten.

Daarbij is er nog iets heel bijzonders gebeurd. De dag, voordat de heer *van Aerssen* die bespreking had met de heer *Chifley,* dus op 1 Augustus 1945, is deze zaak in het Australische parlement ter sprake gekomen. Bij die gelegenheid zijn er vragen aan de Regering gesteld door de heer *Menzies,* in die tijd leider van de oppositie. De heer *Chifley* heeft toen geantwoord, dat er in deze zaak geen bepaalde verplichtingen tegenover Nederland waren aangegaan, dat het meer een kwestie van suggesties was, die aan hem waren gedaan, en dat er geen briefwisseling over deze zaak bestond. Diezelfde dag heeft één van de Melbourne-dagbladen, de „Herald", een van de belangrijkste oppositiebladen, de gehele briefwisseling tussen de heer *van Aerssen* en de Australische Regering in extenso gepubliceerd. Dit was natuurlijk voor de heer *Chifley* uiterst pijnlijk, omdat hij had gezegd, dat er geen briefwisseling bestond. De heer *van Aerssen* geloofde, dat hij dat te goeder trouw heeft gezegd. Het is de heer *van Aerssen* nooit duidelijk geworden, waaraan die briefwisselingpublicatie te wijten is geweest. Hij heeft onmiddellijk een onderzoek ingesteld bij zijn eigen mensen en dat onderzoek heeft aan het licht gebracht, dat de schuld zeker niet lag bij leden van de legatie en bij het personeel van de legatie. Die publicatie was gebeurd de dag, voordat de heer *van Aerssen* bij de heer *Chifley* kwam en deze was daarvan op de hoogte. Toen de heer *van Aerssen* bij hem binnenkwam, heeft hij hem gezegd: kijkt u eens, mijnheer *Chifley,* voordat wij over deze zaak beginnen, stel ik er prijs op u te verklaren, dat ik geen bemoeienis met deze publicatie heb gehad en dat geen van mijn medewerkers daarvan beticht kan worden. Dat hebben de heer *Chifley* en enige tijd daarna de heer *Evatt,* Minister van Buitenlandse Zaken, die de heer *van Aerssen* hierover ook heeft gesproken, beiden volkomen geaccepteerd. Zij hebben wel gevraagd, van wie dat dan wel kon komen. De heer *van Aerssen* heeft daarop geantwoord, dat er in ieder geval bij deze onderhandelingen, evenals bij deze briefwisseling, twee partijen waren geweest en dat hij dus niet inzag, waarom de indiscretie niet evengoed van Australische als van Hollandse zijde kon zijn gekomen.

87257 *(van Aerssen)*

Wat nu eigenlijk de ondergrond van de beslissing van de Australische Regering was, is heel moeilijk te zeggen. Wanneer die ondergrond werkelijk is geweest wat de Regering als reden heeft opgegeven, dan is die, van Australisch standpunt uit bekeken, vrij aannemelijk. Het was een tijdperk, waarin blijkbaar aan Australische hulp en Australische manpower heel zware eisen werden gesteld; de heer *Chifley* is toen tot de overtuiging gekomen, dat hij als het ware te grote verplichtingen had aangegaan en hij heeft toen gezegd, dat de buitenlandse verplichtingen dan maar in de eerste plaats afgestoten moesten worden.

Van het verdere verloop kon de heer *van Aerssen* nog zeggen, dat er twee keer troepenzendingen naar Australië zijn gekomen. De heer *van Aerssen* herinnerde zich dat speciaal ook daardoor, omdat beide keren demonstraties hebben plaats gevonden. Eerst is er een schip geweest, genaamd „Moreton Bay", met een klein aantal Nederlandse militairen aan boord, bestemd voor Nederlandsch-Indië. Zij zijn niet in Australië afgezet, maar zijn langs Australië gekomen. Enige tijd later is er nog een groter contingent van, naar de heer *van Aerssen* zich meent te herinneren, 600 man met de „Stirling Castle" naar Australië gekomen. Dit viel midden in de periode van boycot van Nederlandse schepen. Toen zijn er in de haven van Sidney anti-Nederlandse demonstraties geweest. De Nederlandse militairen mochten niet aan wal; dat was op zich zelf al een grote teleurstelling voor die mensen. Zij hadden een lange zeereis achter de rug en in het eerste geallieerde land in het Verre Oosten werden zij min of meer vijandig ontvangen en mochten niet aan wal, omdat de autoriteiten in Australië bang waren voor relletjes en demonstraties. Toen zijn er grote optochten op de steiger geweest met beledigende uitroepen tegen de Nederlanders in verband met het conflict met de Indonesiërs en bij die gelegenheid heeft de politie absoluut niet ingegrepen. Daar bleek dus een zeer weinig vriendschappelijke houding tegenover de Nederlanders uit. Dit waren dus twee schepen, waarmede Nederlandse militairen niet in Australië zijn aangekomen, maar wel Australië op weg naar Nederlandsch-Indië zijn gepasseerd. Of dit mensen waren, behorende tot de gezagstroepen, zou de heer *van Aerssen* niet met zekerheid kunnen zeggen.

94244 *(van Mook)*

Dr. *van Mook* verklaarde, dat de Australische Regering aanvankelijk een kamp in West-Australië had toegezegd. Het was een zeer geschikt kamp, dat de Australische militairen zelf verlieten. Er was op aangedrongen, dat de Nederlanders alvast duizend man vooruit zouden zenden om het kamp over te nemen en te beheren, totdat de andere manschappen zouden komen. Van het transport kwam echter niets terecht. In een iets later stadium, de heer *van Mook* schat in Juni 1945, is de Australische Regering — het Australische leger wilde de Nederlanders wel graag hebben — gekomen met de mededeling, dat er eigenlijk nog geen officieel besluit was, terwijl zij nog niet wist of dat genomen kon worden. Tenslotte heeft het plan zijn waarde verloren, omdat de mensen niet kwamen. Indien de troepen begin 1945 hadden kunnen komen, dan zouden zij, naar de overtuiging van de heer *van Mook,* in West-Australië zijn geoefend en waren er verder geen moeilijkheden gekomen. Toen de komst van de troepen echter traineerde en de politieke situatie in Australië een beetje anders werd, is het plan van de baan geraakt.

94245 *(van Mook)*

Op de vraag om welke reden de Australische Regering tenslotte een afwijzende beslissing heeft genomen, antwoordde de heer *van Mook,* dat het misschien uitsluitend was, omdat de Australiërs het kamp wilden opheffen; zij wilden daaraan niet langer geld besteden in afwachting van het moment, dat de Nederlanders het zouden gebruiken. Misschien kwam dit ook vanwege het zich langzamerhand wijzigen van de kijk op de politieke situatie in verband met Indonesië.

93494 *(van Kleffens)*

Op de vraag, wat de Regering heeft gedaan met betrekking tot de opleiding van Nederlandse troepen in Australië, antwoordde de heer *van Kleffens,* dat uit het desbetreffende door hem voor zijn verhoor geraadpleegde dossier van het Ministerie van Buitenlandse Zaken blijkt, dat de Minister-President *Chifley* op 2 Augustus 1945 aan Hr. Ms. Gezant in Australië, baron *van Aerssen,* had gezegd, dat de Australische Regering geen gelegenheid tot opleiding in Australië van Nederlandse troepen meer wenste te geven, dit, hoewel de Minister voor External Affairs op 25 September 1944 schriftelijk had verklaard, dat in beginsel werd ingestemd met het plan om ongeveer 30 000 man Nederlandse troepen in Australië te trainen en hoewel daartoe tot op het hoogste militaire niveau voorbereidende besprekingen waren gehouden.

De heer *van Aerssen* schreef op 10 Augustus 1945 aan de Eerste Minister van Australië, de heer *Chifley*: „Full agreement on the execution was reached". In dezelfde brief staat:

> „It was never even intimated that difficulties of the nature mentioned in the letter of Mr *Makin* of July 11 1945 would stand in its way".

De heer *Makin* was waarnemend Minister van External Affairs. Blijkbaar zijn de eerste schriftelijke bezwaren van de zijde van Australië in Juli 1945 gemaakt. Tevoren was in gesprekken al van moeilijkheden gebleken. Zodra deze zaak in Den Haag bekend werd, heeft de heer *van Kleffens* gevraagd wat dit was en daarop heeft de heer *van Aerssen* een uitvoerige uiteenzetting gegeven van het gehele geval.

Als motief voor haar omzwaai haalde de Australische Regering bij monde van de heer *Chifley* de volgende punten naar voren:

> „The Commonwealth' limited manpower resources have to be split over maintenance of Australia's fighting effort, assisting in provision of material needs of the British Pacific Fleet and United States forces, providing for essential needs of the civilian population, including housing, meeting of commitments for the British people and providing for production of goods for export, including supplies for Unrra."

Australië, aldus de heer *Chifley,* kon niet tezelfdertijd op zich nemen:

> „Additional commitments which offset the purpose for which reductions in Australian forces were being made."

Volgens hem zou dit het geval zijn geweest, wanneer Nederlandse troepen ook nog hadden moeten worden opgeleid.

De zaak werd in de Australische binnenlandse politieke sfeer getrokken. De leider van de oppositie, de heer *Menzies,* was vóór het komen van de Nederlandse troepen, zoals blijkt uit de „Melbourne Herald" van 4 Augustus 1945. Ook de Minister van Buitenlandse Zaken, dr. *Evatt,* zou onze zaak, naar hij Hr. Ms. Gezant op 10 Augustus in een uitvoerig gesprek toezegde, warm ondersteunen bij de Prime Minister. Men ziet, dat de heer *van Aerssen* dus toen reeds in het geweer was gekomen en trachtte deze zaak om te zetten, zowel door een uiteenzetting aan de heer *Chifley* zelf, als door te gaan spreken met de Minister van Buitenlandse Zaken, die beweerde

een voorstander van de zaak te zijn en deze warm zou ondersteunen bij zijn Prime Minister.

De heer *van Mook* schreef op 8 Augustus 1945 uit Brisbane uitvoerig over deze zaak aan de heer *van Aerssen*, die te Melbourne was.

Er waren allerlei omstandigheden, die het begrijpelijk maakten, dat Australië deze houding aannam, en er lag niet in, toen reeds, de wil om de Nederlanders te contrariëren of dwars te zitten op welke manier dan ook.

§ 3. Formatie en uitzending der gezags- en lichte infanteriebataljons

68109 *(Loomans)*

Luitenant-kolonel b.d. *W. A. M. Loomans,* destijds hoofd van het Bureau Gezagsbataljons Indië van het Centraal Indelingsbureau van de Koninklijke landmacht verklaarde, dat voor de gezagsbataljons Indië de uitzending naar Engeland voor het eerst plaats vond op 10 Mei; de volgende op 31 Mei 1945. Er vertrokken toen gezamenlijk 225 man. Op 25 Juli vertrokken er 267. Op 31 Juli 1945 deelde, terwijl 300 mannen klaarstonden, bestemd om op 1 Augustus te worden uitgezonden, de Engelse instantie, die voor het vervoer zorgde, mede, dat de transporten van de gezagsbataljons waarschijnlijk tot 16 Augustus werden uitgesteld. In verband hiermede werden de oorlogsvrijwilligers vastgehouden in de kampen in het Zuiden, totaal 1370 man; er werden maatregelen getroffen, dat de oorlogsvrijwilligers, die al waren opgeroepen om de kampen in Nederland weer te vullen na het vertrek van anderen, aan deze oproep geen gevolg zouden geven.

68111 *(Loomans)*

Er hadden veel meer mensen uitgezonden kunnen worden, wanneer het vervoer goed gelopen was. Inmiddels werd bericht ontvangen, dat de uitzending van telkens 300 man zou kunnen plaats hebben op 8, 11 en 14 Augustus. Op deze data werden respectievelijk 317, 320 en 322 man uitgezonden.

68112 *(Loomans)*

Op 5 September 1945 werd door de Minister van Overzeese Gebiedsdelen een schrijven gezonden aan de Minister van Oorlog, waarin mededeling werd gedaan van de aanwezigheid van de ruim 1200 man in Engeland en ruim 1000 man in Nederland, bestemd voor de gezagsbataljons Indië. In dit schrijven werd verzocht te mogen vernemen, of deze laatste groep, dus de 1000 man, nog kon worden uitgezonden. Voorts werd daarin verzocht de aanneming van vrijwilligers, bestemd voor de gezagsbataljons, stop te zetten.

Op 3 September 1945 was bij schrijven van de Minister van Oorlog medegedeeld dat, in verband met de capitulatie van Japan, door de Ministerraad was besloten de uitzending van de ongeoefende gezagsbataljons geen doorgang te doen vinden, doch in de plaats daarvan een aantal geoefende lichte infanteriebataljons uit te zenden.

68115 *(Loomans)*

Op de vraag, wat nu precies de betekenis van de wijziging van gezagstroepen in lichte infanteriebataljons was, antwoordde de heer *Loomans*, dat een versnelling in de procedure tot formatie van bataljons verzocht werd, omdat gebruik zou worden gemaakt van de militairen van 1940. Wel zou de uitzending van de recruten voor de gezagsbataljons normaal doorgang vinden tot het basisbataljon en de beide eerste gezagsbataljons compleet waren.

68116 *(Loomans)*

Op 10 September 1945 werd een telegram verzonden uit Melbourne, dat de 1200 man, aanwezig in Engeland, en de 1000 man, aanwezig in Nederland, konden worden verscheept, doch dat dezen niet naar Australië, doch rechtstreeks naar Batavia moesten worden gezonden. Totaal zijn toen uitgezonden 1473 man. Daarvan waren bestemd voor het basisbataljon 1015 man (inbegrepen de 225 man in Australië); de rest, 458 man, was bestemd voor het eerste gezagsbataljon. Meer is door alle omstandigheden en de capitulatie niet uitgezonden. Een gedeelte van wat de heer *Loomans* in de kampen had, is naar II 5-R.I. gegaan, dat later ook naar Indië is gegaan.

68117 *(Loomans)*

78500 *(van Houten)*

Begin 1945 zijn, aldus Mr *Ch. H. J. F. van Houten,* met het oog op de strijd in Indië, een paar gezagsbataljons geformeerd, voor een groot gedeelte bestaande uit manschappen die bij de Binnenlandse Strijdkrachten hadden gediend. Deze bataljons zijn op allerlei moeilijkheden gestoten, in de eerste plaats op transportmoeilijkheden, voorts op politieke strubbelingen, enz. Zij werden in Australië erg onvriendelijk ontvangen. Het was de bedoeling, dat zij aldaar zouden worden geoefend en uitgerust, maar deze bataljons zijn, voorzover de heer *van Houten* weet, in Australië niet aan land gekomen. Zij zijn er wel geweest maar mochten niet ontscheept worden; zij zijn aan boord gebleven en weggestuurd. Het eerste bataljon, althans een samenraapsel van eenheden, dat met de verzamelnaam G.B.I. (Gezagsbataljon Indonesië) of „basis-bataljon" werd aangeduid, heeft de heer *van Houten* in December 1945 in Penang aangetroffen, waar deze troepen min of meer aan hun lot waren overgelaten en zich daarover ernstig beklaagden.

78507 *(van Houten)*

78508 *(van Houten)* Het bataljon stond op het moment, waarop de heer *van Houten* het aantrof, onder commando van een officier van het K.N.I.L., majoor *Steenhouwer.* Deze bataljons waren geëncadreerd met K.N.I.L.-personeel en werden geformeerd onder de auspiciën van het Ministerie van Koloniën. De B.S. heeft daar geheel buiten gestaan.

78559 *(van Kooten)* De heer *B. J. C. van Kooten,* de toenmalige commandant der stoottroepen, verklaarde, dat hij in Mei, Juni 1945 de opdracht van de Prins heeft gekregen om de stoottroepen van Brabant en Limburg opnieuw te formeren en daarbij aan te trekken die mensen uit het Noorden van het land, die in aanmerking kwamen voor de stoottroepen.

78568 *(van Kooten)* Het eerste en het derde bataljon zouden zo spoedig mogelijk naar Indië vertrekken. De z.g. lange contracten waren nog niet getekend. Toen heeft men èn van de staf van de Prins èn van de Minister van Oorlog de mededeling gekregen, dat de salarisregeling, het pensioen en de kostwinnersvergoeding zouden worden geregeld op de wijze, zoals door de heer *van Kooten* en het Ministerie mondeling was overeengekomen. Dit kon door de leiding aan de jongens officieel worden medegedeeld.

78575 *(van Kooten)* Na dit advies heeft men de jongens direct de contracten laten tekenen. De leiding der stoottroepen heeft toen in de tijd van zes weken twee volle bataljons klaar moeten stomen, hetgeen ook geen kleinigheid was. Zij zijn ook geïnspecteerd, één bataljon door de Prins zelf en het andere door kolonel *Doorman,* waarbij dezen dachten, dat men het ene bataljon snel van Vught naar de Harskamp had gebracht en omgekeerd. Dat was echter niet het geval. Zo werden de stoottroepen nog wel eens gewantrouwd. Die twee bataljons zijn in September 1945 vertrokken, maar nog steeds had men zwart op wit geen toezeggingen over betaling, enz. Toen de jongens eenmaal aan boord waren, kregen ze de oude regeling voor hun neus. De heer *van Kooten* is toen heel erg kwaad geweest en heeft heel scherp aan de Minister van Oorlog geschreven.

78584 *(van Kooten)* Toen de heer *van Kooten* die twee bataljons vlug klaar had gestoomd, kreeg hij een opdracht om nog twee bataljons klaar te maken. Daarna mocht hij zelf niet naar Indonesië. Daar heeft hij ook nog met Minister *Meynen* correspondentie over gevoerd.

62125 *(Doorman)* De heer *P. L. G. Doorman,* chef staf bij de B.N.S. voor de K.L., heeft met betrekking tot de opleiding van de opgeroepenen, die naar Indië moesten, naar voren gebracht dat, toen op een gegeven ogenblik Japan capituleerde, er geen eenheden waren om naar Indië uitgezonden te worden. Het plan van Overzeese Gebiedsdelen om in Australië de mensen te trainen is op niets uitgelopen. Vóór de capitulatie van Japan kon er niets aan worden gedaan, omdat de Engelsen er geen equipment voor gaven.

In de periode van April 1945—Augustus 1945 is de heer *Doorman* naar Engeland geweest in verband met deze zaak. In militair opzicht is alles, natuurlijk voorzover de omstandigheden dit toelieten, in goede banen geleid. Men had mensen met een korte- of een lange-verbandacte. De mensen. die de lange-verbandacte hadden getekend, waren bereid overal ter wereld te dienen. Toen de oorlog in Europa was geëindigd, waren de gedurende de bevrijding gevormde bataljons de enige troepen, die beschikbaar waren. Met Zijne Koninklijke Hoogheid heeft de heer *Doorman* deze zaak besproken en toen is beslist, dat deze troepen naar Indië gestuurd zouden worden. Men heeft in dit opzicht veel medewerking gehad van het Britse War Office. Daar stelde men twee kampen nabij Aldershot beschikbaar om telkens 2 × 2 bataljons te sturen om gereed te worden gemaakt voor uitzending naar Indië. Dat waren dus bataljons, die gedurende de winter een zekere oefening hadden gehad.

62131 *(Doorman)* De heer *Doorman* denkt, dat er 27 bataljons waren. Die bataljons waren samengesteld uit gedeeltelijk lang-verbandacters, gedeeltelijk kort-verbandacters. Eerst moest men de mensen, die voor uitzending naar Indië in aanmerking kwamen, bijeenvoegen. Iedereen, die alleen voor de dienst in Nederland geschikt en bestemd was, werd geplaatst bij bepaalde onderdelen, terwijl de mensen, die naar Indië zouden gaan, bij elkaar werden gebracht in andere onderdelen. Deze laatste onderdelen werden dan in kampen in Engeland uitgerust en geoefend en gingen daarna naar Indië.

69187 *(Calmeyer)* Over de gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië bracht de heer *M. R. H. Calmeyer,* destijds chef van het Kabinet van de Minister van Oorlog, het volgende naar voren.

Nadat er eerst reeds moeilijkheden waren gerezen omtrent de verscheping van onze troepen, omdat onze scheepsruimte toen nog in de geallieerde pool was en wij er daarom niet de beschikking over konden krijgen en begin Augustus Australië weigerde de gezagsbataljons-Indië daar te doen opleiden, veranderde op 15 Augustus 1945 de toestand als op slag door de capitulatie van Japan. Van dat ogenblik af klemde de noodzaak om op zeer korte termijn troepen naar Neder-

landsch-Indië uit te zenden. De enige troepen, die daarvoor eigenlijk in aanmerking kwamen, waren de reeds gevormde gezagsbataljons.

Door de Nederlandse Regering is toen aan S.H.A.E.F. gevraagd om de bataljons, die reeds gevormd waren, vrij te geven, opdat de Nederlandse Regering in staat zou zijn om deze op korte termijn naar Nederlandsch-Indië uit te zenden. Geleidelijk aan zijn toen al deze bataljons vrij gegeven. Aanvankelijk een tiental en later geleidelijk ook de andere. Het was toen nodig om deze mensen te hergroeperen, omdat er twee verbandakten waren, de z.g. lang- en kortverbandakten en alleen de lang-verbandakte hield de bepaling in, dat de vrijwilliger overal ter wereld moest dienen en dus ook naar Nederlandsch-Indië kon worden uitgezonden. Men moest dus deze vrijwilligers met de z.g. lang-verbandakte in bataljons bij elkaar brengen.

Achtereenvolgens is toen een reeks bataljons oorlogsvrijwilligers gevormd, hoofdzakelijk geëncadreerd met officieren, voortgekomen uit oorlogsvrijwilligers, afkomstig uit de B.S. Op 18 September 1945 zijn de eerste troepen vertrokken, die door vele andere zijn gevolgd.

69198 *(Calmeyer)* In totaal zijn er 27 lichte-infanterie-bataljons naar Indië gestuurd. Aangezien deze bataljons slechts een lichte bewapening hadden, is men er later, in Indië, toe overgegaan deze bataljons om te bouwen tot gewone infanterie-bataljons; zwaardere wapens zijn toen naar Indië gezonden. De voorbereidingen hiertoe zijn getroffen in het najaar van 1945; de uitvoering daarvan loopt tot in het begin van het volgende jaar.

Toen geleidelijk bleek, dat men met de genomen maatregelen voor Indië in het geheel niet kon volstaan en dat men dus meer troepen en meer middelen zou moeten uitzenden dan voor het handhaven van orde en rust — onder gemakkelijke omstandigheden — vereist zou zijn en er ook geleidelijk aanvragen uit Indië begonnen te komen, is de heer *Calmeyer* einde November 1945 naar Indië gezonden om daar besprekingen te houden en een plan op te maken, wat er dan eigenlijk onder de gewijzigde omstandigheden zou moeten worden uitgezonden. Van die reis is hij de dag na Kerstmis 1945 teruggekomen, zodat men het toen opgestelde plan eerst in het begin van het volgende jaar heeft kunnen uitwerken.

69220 *(Calmeyer)* Wat de materiële zijde betreft, zeide de heer *Calmeyer,* dat het oorlogsmaterieel van Engeland is verkregen, ten dele nog onder „mutual aid" voor de in deze eerste periode naar Indië gezonden bataljons. De hulpverlening werkte voor de troepen, die naar Indië gingen, nog iets langer door dan voor de Nederlandse troepen.

De kleding is uit Engeland en Canada betrokken.

69221 *(Calmeyer)* Uit hetgeen de heer *Calmeyer* in een artikel heeft geschreven, nl.:

> „Grote moeilijkheid leverde ook het verkrijgen van de nodige scheepsruimte op, daar de Nederlandse koopvaardijvloot nog ter beschikking van de geallieerde opperleiding was. Echter alle bezwaren werden overwonnen en 18 September 1945 verliet het eerste bataljon, II 13-R.I., de Nederlandse bodem".

kan men de conclusie trekken, dat er na 18 September 1945 geen belemmeringen meer waren uit hoofde van te geringe scheepsruimte.

87833 *(de Quay)* Oud-minister van Oorlog dr. *de Quay* heeft verklaard, dat in April en Mei 1945 de Nederlandse Regering van mening was, dat het wenselijk was eerst de expeditionnaire macht op te bouwen. De eerste divisie van de expeditionnaire macht werd op dat moment reeds gevormd en de tweede divisie was in voorbereiding. De gedachte was althans, dat binnen afzienbare tijd de tweede divisie ook zou worden opgeleid om mede te kunnen doen aan de strijd, die in het Verre Oosten werd verwacht.

87835 *(de Quay)* In de herinnering van de heer *de Quay* is blijven hangen, dat de Nederlanders nooit, van geen enkele instantie, medewerking hebben gekregen in deze zaak. De heer *Thal Larsen* moest de kampen in elkaar zetten; hij kon daarbij niet aan barakken komen, niet aan materiaal; hij kon niets gedaan krijgen.

87849 *(de Quay)* Naar aanleiding van de nota van een bespreking, die is gehouden op 4 Juni 1945, waarin over de gezagsbataljons staat:

> „Zijne Excellentie geeft een kort overzicht van de moeilijkheden, welke zich voorgedaan hebben bij de oprichting en uitzending naar Australië der gezagsbataljons Indië. Luitenant-kolonel *Silbiger* moet mededeeling van hetgeen op de jongste vergadering van de Commissie Oorlogvoering ter zake is besloten, in verband met een plan om de uitzending dezer troepen met Nederlandsche schepen en eigen beheer binnen een tijdsbestek van zes maanden te doen plaats hebben.",

verklaarde dr. *de Quay* zich wel te herinneren, dat er een bespreking is geweest; hij weet echter niet, hoe het zat met de Nederlandse schepen.

87850 *(de Quay)*

Over het vervolg van het verslag luidende:

„Generaal-majoor *Dijxhoorn* deelt mede, deze aangelegenheid tevens met S.H.A.E.F.-mission, generaal *Clark,* te hebben opgenomen en de mogelijkheid te hebben besproken om 10 000 oorlogsvrijwilligers in burgerkleeding van een haven van uit het continent rechtstreeks naar Australië te zenden en daarenboven nog 4000 man light infantry battalions, die in November a.s. beschikbaar zouden kunnen komen. Generaal *Clark* zal deze zaak opnemen met S.H.A.E.F., terwijl de Minister van Oorlog de noodige stappen zal moeten doen bij zijn Britschen collega,"

zeide de heer *de Quay,* dat daar wat hem betreft, in ieder geval niets van is gekomen. Hij meent, dat alle schepen automatisch in de pool zaten. Misschien, dat de schepen, die men in Nederland vond, er buiten vielen. Hij veronderstelt, dat hier bedoeld is een poging aan te wenden om Nederlandse schepen uit de pool te krijgen. Hij zou niet weten, of er hier nog schepen zijn geweest. Alle andere schepen vielen er zijns inziens automatisch in. De heer *de Quay* weet niet, hoe deze zaak is afgelopen.

87857 *(de Quay)*

Op de opmerking, dat men wel eens hoort zeggen, dat de Regering te weinig heeft gedaan om de mogelijkheid tot het uitzenden van troepen naar Indië te realiseren, gaf de heer *de Quay* als zijn mening, dat de mate van moeite en activiteit niet zo heel gemakkelijk is aan te geven. Hij kon wel zeggen, dat het een vraagstuk was, dat meermalen in de Ministerraad is besproken en men heeft ook meermalen gemerkt dat het nuttige effect van de démarches zeer gering is geweest, ook vaak tot grote ontstemming van de Regering. Dat kon natuurlijk wel liggen aan de wijze, waarop de Nederlandse autoriteiten deze zaak hebben aangepakt, of de kwaliteit en het formaat van de mensen die deze zaken moesten aanpakken. Tenslotte was Engeland en waren alle geallieerde landen in de laatste phase van de oorlog en alle aandacht van de daar aanwezige mensen was dus geconcentreerd op de oorlogvoering. Het was wel begrijpelijk, dat het bijzonder moeilijk was om op het hoogste niveau een introductie te krijgen bij de personen, die tenslotte aan de touwtjes trokken en die het tenslotte uitmaakten. Een stuk van de bestaande relaties sprak hier ongetwijfeld een woordje mee. Met andere woorden, het contact, dat vroeger de heer *Gerbrandy* heeft gehad over deze zaken met *Churchill,* was een uniek contact in deze zin, dat, als iemand anders dat contact moest overnemen, dit dan naar de overtuiging van de heer *de Quay* onmogelijk was geweest. Iemand als generaal *Dijxhoorn,* die relaties had, kon tenslotte binnenkomen op de staf, kon zich aanmelden en kreeg personen als generaal *Bedell Smith* te spreken en misschien zelfs generaal *Eisenhower,* maar — de heer *de Quay* herhaalde — alles was geconcentreerd op de oorlogvoering in Europa en daarna op de oorlogvoering in het Verre Oosten. Hij geloofde, dat men in dit licht ook wel dit falen moet zien, in deze zin dus dat er geen resultaten werden bereikt, ondanks het feit dat men overal vriendelijk werd ontvangen, maar dat men tenslotte deze zaak niet op gang kon krijgen. Een tweede element, dat naar zijn mening ook van invloed is geweest, misschien wel een beetje a posteriori geredeneerd, is, dat men de wijze, waarop de oorlog in het Verre Oosten is verlopen, het plotselinge einde en het omzetten van de commando's zelf nog op het laatste moment (waarbij de heer *de Quay* doelde op de overschakeling van de Amerikanen op de Engelsen wat betreft Indonesië), niet had voorzien. Dit heeft er zijns inziens toe geleid, dat de vragen van de Nederlanders om schepen te krijgen voor een paar divisies zijn weggedrukt.

87858 *(de Quay)*

De vraag, of de Nederlandse Regering heeft gedaan wat zij kon om de troepen te verschepen, durfde de heer *de Quay* met een volmondig ja te beantwoorden.

97278 *(J. de Booy)*

Betreffende de Nederlandse positie in de geallieerde „shipping pool" verklaarde oud-Minister van Scheepvaart, *J. M. de Booy,* dat de gehele Nederlandse koopvaardijvloot door de Nederlandse Regering was gevorderd, die haar in charter heeft afgestaan aan de Engelsen en later aan de Engelsen en Amerikanen gezamenlijk.

Het operationele bevel lag bij de Engelsen, maar de Nederlandse Regering kon op het verplaatsen van schepen wel invloed uitoefenen. Wanneer een groter percentage van de Nederlandse vloot op een gevaarlijk gebied werd ingezet dan het percentage van b.v. de Britse of Noorse vloot, kon de Regering protesteren. Zij werd dus gekend in de allocatie van de schepen. Zo heeft zij b.v. de „Nieuw Amsterdam" de gehele oorlog door uit de meest gevaarlijke wateren weten te houden.

97254 *(J. de Booy)*

De vrije beschikking over de schepen had de Nederlandse Regering zeker niet. Wanneer zij een schip voor een speciaal doel wenste, moest zij dit als ieder ander vragen aan het „Ministry of Wartransport".

98402 *(Gerbrandy)*

De heer *Gerbrandy* verklaarde, dat tegen het einde van de oorlog de gehele strategie en alle belangrijke beslissingen in Amerikaanse handen waren, omdat de Amerikanen nu eenmaal de grootste macht vertegenwoordigden. Ook de Engelsen moesten zich toen naar de Amerikaanse verlangens richten. Toen de heer *Gerbrandy* met *Churchill* een onderhoud had betreffende het ter beschikking stellen van vervoerseenheden voor de gezagsbataljons, verklaarde deze, dat hij er niets meer over te zeggen had, aangezien alles in Amerikaanse handen lag.

99147 *(Meynen)*

Toen op 15 Augustus 1945 Japan capituleerde, aldus de heer *Meynen,* ontstond de noodzaak zo snel mogelijk troepen naar Nederlandsch-Indië te zenden. De eigenlijke taak van de expeditionnaire macht: de strijd tegen Japan, verviel toen en er waren, zo dacht de Regering aanvankelijk, in Indië slechts troepen nodig ter handhaving van orde en rust. De training van de expeditionnaire macht was bovendien nog lang niet klaar en de enige bataljons, welke uitgezonden konden worden waren die, welke bij het Britse Rijnleger waren ingedeeld. Deze bataljons namen deel aan de bezetting van Duitsland. De heer *Meynen* is toen naar de Engelse Minister van Oorlog te Londen gegaan en heeft hem gevraagd die bataljons weer ter beschikking van de Nederlandse Regering te stellen. De Engelse Minister ging hiermede accoord mits de expeditionnaire macht, wanneer die klaar zou zijn, ter beschikking zou worden gesteld van het Britse Rijnleger om mede te werken aan de bezettingstaak in Duitsland. Dit is toen besloten. De expeditionnaire macht is later, zoals bekend, toch naar Indië gezonden.

In Duitsland bevonden zich toen 10 à 15 Nederlandse lichte infanterie-bataljons. De bedoeling was 27 van deze bataljons klaar te maken.

Inmiddels had de Australische Regering medegedeeld, dat zij de vroeger gedane toezegging om Nederlandse recruten in Australië op te leiden niet gestand kon doen. In Nederland waren toen nog zeer veel oorlogsvrijwilligers, die niet in werkelijke dienst konden worden opgeroepen, omdat er geen trainingsfaciliteiten waren. Velen van deze oorlogsvrijwilligers hadden zich opgegeven om dienst te doen in het Verre Oosten.

Toen derhalve besloten was de lichte infanteriebataljons uit Duitsland terug te halen en te bestemmen voor uitzending naar Nederlandsch-Indië, werden deze bataljons naar Nederland gehaald teneinde deze opnieuw samen te stellen, omdat vele militairen van deze bataljons alleen getekend hadden voor dienstneming tegen Duitsland. Dezen hadden een zogenaamde korte verbandacte. Slechts zij, die zich opgegeven hadden voor dienstneming overal ter wereld en een lange verbandacte hadden, konden naar Indië worden gezonden. Uit het reservoir aan mensen, die oorspronkelijk naar Australië zouden gaan, hadden reeds velen, toen zij steeds maar niet werden opgeroepen voor inlijving in werkelijke dienst, zich teruggetrokken. Uit het overschot zijn de lichte infanterie-bataljons uit Duitsland opgevuld.

De heer *Meynen* wees er met nadruk op, dat het in die tijd een groot werk is geweest om de bataljons, welke overal door Duitsland verspreid waren, „uit te kammen". Wanneer dit gebeurd was, moesten de oorlogsvrijwilligers met de lange verbandacte daar ingezet worden en moesten deze bataljons opnieuw worden getraind en opgeleid.

Reeds in September 1945 is met de uitzending van deze nieuw samengestelde bataljons begonnen.[1]) In 1945 zijn 17 bataljons uitgezonden, 5 in September, 5 in October en 7 in de overige maanden. De Nederlandse Regering heeft er in Januari en Februari 1946 nog telkens 5 uitgezonden, zodat er in dit tijdvak 27 lichte infanteriebataljons naar Nederlandsch-Indië zijn gezonden; in totaal waren het ongeveer 30 000 man.

De eerste 17 zijn de bataljons geweest, welke door de Engelsen naar Malakka zijn gedirigeerd. De in 1946 gezonden 10 bataljons zijn gevormd uit personeel van de Binnenlandse Strijdkrachten en uit oorlogsvrijwilligers, die zich hadden opgegeven voor de gezagsbataljons-Indië.

Behalve deze bataljons zijn ook nog uitgezonden het zogenaamde basis-bataljon en de eerste twee gezagsbataljons-Indië, welke reeds, althans op papier, waren geformeerd.

Van Engelse zijde is de uitrusting en bewapening voor deze 27 bataljons verkregen. Van Nederland uit zijn deze eenheden eerst verscheept naar Engeland, alwaar zij hun tropenuitrusting hebben ontvangen. Van daaruit zijn zij naar het Verre Oosten gezonden. De moeilijkheden met het transport waren toen opgelost.

Behalve het zogenaamde basis-bataljon en de twee gezagsbataljons-Indië zijn geen nieuwe gezagsbataljons-Indië geformeerd volgens de plannen, zoals die oorspronkelijk waren.

[1]) Bijlage 60.

§ 4. Poging van Minister-President Schermerhorn om door Truman en Churchill te Potsdam gehoord te worden

89455 *(Schermerhorn)*

De directe aanleiding tot de poging van de heren *Gerbrandy* en *Schermerhorn* om in Juli 1945 een onderhoud te hebben te Potsdam was, aldus de heer *Schermerhorn,* dat van Nederlandse kant op het hoogste punt druk uitgeoefend zou moeten worden om een ontwikkelingslijn te doen volgen, welke wel door *MacArthur* werd voorgesteld, maar niet door de Combined Chiefs of Staff te Washington werd aanvaard. Dit was nl. het ontwikkelen van militaire activiteit, waarin Nederlandsch-Indië zou worden betrokken. De heer *Schermerhorn* herinnert zich niet precies meer de details, maar hij meent, dat er een bepaald programma in discussie was, waarbij eerst Noord-Sumatra aan de beurt zou zijn en daarna Java. In die maanden was reeds de werking van de opvatting zichtbaar, welke later duidelijk zou worden, nl. dat aan Amerikaanse zijde het plan bestond Japan direct op de knieën te brengen door middel van de atoombom, zoals later ook is gebeurd. In een dergelijk programma paste een gevecht om Nederlandsch-Indië bepaald niet, omdat men uitging van de veronderstelling, dat, als Japan in elkaar zakte, de rest van zelf zou volgen. Over die controverse ging het de Regering echter in de allereerste plaats, omdat zij toen wel inzag, dat de weg, die men te Washington voorstond, voor Nederland niet zonder gevaren was. Vooral de heer *van Mook* heeft daar zeer sterk de nadruk op gelegd. Daarom hebben toen plannen bestaan om te trachten op het hoogste niveau er achter te komen wat er van waar was en of er een mogelijkheid zou bestaan de plannen, die de Regering *MacArthur* toedichtte, tot werkelijkheid te maken. Het zal wel duidelijk zijn, dat ook zij in volkomen onwetendheid verkeerde ten aanzien van hetgeen er op til was. Gesteld dat dit onderhoud zou hebben plaats gevonden, dan zou er naar de mening van de heer *Schermerhorn* geen kans zijn geweest, dat de heren te Washington voor de Nederlandse verlangens door de knieën zouden zijn gegaan. Dit is de beschouwing, die de heer *Schermerhorn* hier na 15 Augustus altijd aan heeft vastgeknoopt, gezien het verloop van de oorlog en het plan van de Combined Chiefs of Staff om langs deze weg de oorlog met Japan tot een einde te brengen.

De gehele geschiedenis ten aanzien van Indië is in belangrijke mate ten nadele van Nederland gewijzigd door het feit, dat de oorlog in Europa een half jaar langer en in de Far East een half jaar korter heeft geduurd dan men had geraamd. Zo liggen de feiten.

89458 *(Schermerhorn)*

In Juli 1945 meende de Regering, dat er inderdaad nog een kans bestond, die, achteraf gezien, gelet op wat er later is gebeurd, op dat moment reeds niet meer bestond. Toen men de atoombom bij wijze van spreken in zijn achterzak droeg, was er geen sprake van, dat men op dat ogenblik met een krijgsplan, zo volkomen geconcentreerd op Japan, bereid zou zijn geweest Amerikaanse mensenlevens te offeren in Nederlandsch-Indië om der wille van een zaak, waarvan men tevoren wist, dat die automatisch zou worden opgelost, omdat de Japanners immers toch ook daar zouden capituleren. Toen de Japanners op 15 Augustus capituleerden, had voor Nederland deze zelfde actie, als bedoeld in Juli, niet de minste betekenis meer. De Regering heeft dus gezegd, dat, wanneer zij zich daarna tot de geallieerden zou wenden, dit alleen kon zijn om alsnog de bezetting van Batavia en Java gedaan te krijgen, wat zij aanvankelijk de geallieerden graag had laten doen.

89459 *(Schermerhorn)*

Op de vraag, of zijn zienswijze juist wordt weergegeven, wanneer men zegt, dat de heer *Schermerhorn* in Juli heeft getracht contact met *Truman* en *Churchill* te krijgen in de hoop, dat er nog iets aan was te doen, en dat dit is mislukt, omdat het onderhoud is geweigerd, antwoordde deze: neen, beslist niet. Het is niet mislukt, omdat het onderhoud is geweigerd. Het is mislukt, omdat de Combined Chiefs of Staff, d.w.z. *Truman* en *Churchill,* wisten, dat over zoveel weken atoombommen op Japan zouden worden gegooid, zodat men er niet over dacht van tevoren Sumatra of Java nog te bezetten.

89460 *(Schermerhorn)*

Als de heer *Schermerhorn* zich goed herinnerde, was de volgorde: Sumatra, Java. De heer *Schermerhorn* weet niet, of hij het wel zeggen mag, maar het is voor hem de vraag, of zelfs *MacArthur* heeft geweten, wat er ging gebeuren. Als hij het geweten heeft, is er ruimte voor de veronderstelling, dat hij de heer *van Mook* op een dwaalspoor heeft gebracht met een voorstelling van zaken, alsof de weg naar Japan zou kunnen leiden over Nederlandsch-Indië.

Over het telegram van 20 Juli 1945, waarin staat:

> „De poging van generaal *Clark* om een bijeenkomst van onzen Minister-President met *Truman* en *Churchill* te Berlijn te arrangeeren, heeft schipbreuk geleden. Het antwoord luidt: het is helaas niet mogelijk; de gewone diplomatieke wegen moeten worden bewandeld.",

zeide de heer *Schermerhorn,* dat dit is gebeurd, omdat men toen reeds wist, dat de atoombom zou vallen.

De geallieerden hadden een heel ander krijgsplan in het hoofd. Gezien het feit, dat er van Nederlandse zijde langs de gewone kanalen reeds meer dan eens geprobeerd was dit plan van *MacArthur,* dat dr. *van Mook* steunde, uitgevoerd te krijgen, konden zij van tevoren uitrekenen, dat het verloren tijd en moeite was. Dit is een constructie, die de heer *Schermerhorn* na 15 Augustus 1945 voor zich zelf heeft gemaakt en die hem vrij logisch lijkt.

89462 *(Schermerhorn)* De Minister van Buitenlandse Zaken heeft op 21 Juli 1945 een telegram gezonden aan de heer *Loudon* te Washington, waarin hij opdracht geeft het verzoek tot een samenspreken tussen de heren *Schermerhorn* en *Gerbrandy* met *Churchill* en *Truman* te bevorderen. Dit telegram luidt:

> „Aangezien beide hoofdpersonen thans met alle militaire adviseurs bijeen, heeft *Schermerhorn* voor hem en *Gerbrandy* belet gevraagd via S.H.A.E.F.-missie en *Montgomery* teneinde te Potsdam te bespreken primo noodzaak spoedige bevrijding Java, gezien meer dan treurigen toestand inwoners secundo ons levensbelang bij spoedigsten overvoer militair en burger personeel Indië. S.H.A.E.F. verzond boodschap Woensdagochtend, waarop Vrijdag namiddag werd geantwoord zaak langs diplomatieken weg moest worden aangebracht. In Den Haag, waar dit antwoord werd ontvangen, is gebruik gemaakt van aanwezigheid *Hornbeck* om te vragen verzoek onverwijld naar State Department doorgeven, waaraan hij voldeed. Gelief dit verzoek steunen en uiteenzetten het hier levensbelangen van het Koninkrijk betreft, die in overeenstemming moeten worden gebracht met die der algemeene oorlogvoering, welker gewicht wij ten volle erkennen. Ik aanteeken, dat niet ontvangen van Eersten Minister en vorigen Minister-President schandaal zou veroorzaken en niet verborgen zou worden gehouden, terwijl wij ons in dat geval, hetwelk wij ernstig hopen zich niet zal voordoen, vrijheid van handelen moeten voorbehouden. Foreign Office zou verzoek naar Britsche delegatie Potsdam doorgeven. Gelieve uw indrukken seinen."

Zo'n telegram past, aldus de heer *Schermerhorn,* volkomen in de gedachtengang, welke hij hierboven ontwikkelde, en in de sfeer, waarin men op dat moment leefde.

89463 *(Schermerhorn)* Op de opmerking, dat dit een sfeer was, die door de heer *van Kleffens* blijkbaar nog niet als zodanig werd erkend, zeide de heer *Schermerhorn:* natuurlijk niet; de heer *van Kleffens* wist dat ook niet. Het was toen 22 Juli 1945. De Regering wist er niets van, dat werd pas op 15 Augustus duidelijk. Zij wist wel, dat er discussie was

89464 *(Schermerhorn)* over de vraag, of men recht op het hart van Japan aan zou gaan of niet. Zij meende, dat dit een gewone militaire discussie was, zoals die er wel meer zijn. Zo lag de zaak achteraf beschouwd niet. De heren hadden iets in hun achterzak, dat in het Nederlandse denkschema geen plaats had. De heer *Schermerhorn* gelooft echter, dat er maar weinig mensen waren, die het wèl wisten, en bij de Regering bepaald niemand. Haar redenering was dus goed bedoeld, maar ondoeltreffend in de geldende omstandigheden.

In antwoord op bovenstaand telegram van 21 Juli seinde de ambassadeur te Washington aan de Regering op 23 Juli 1945:

> „Telegram van *Hornbeck* was heden, Zondag, nog niet ontvangen door Staatsdepartement. Ik zal na ontvangst onmiddellijk Uw instructie bij *Grew* ten uitvoer brengen. Mijn voorloopige indrukken zijn als volgt:
>
> 1. Het is niet uitgesloten, dat ook anderen verzocht hebben, of zullen verzoeken, om op Potsdam ontvangen te worden. Indien zulks geweigerd is of wordt, voorzie ik eveneens in onderhavige geval weigering.
>
> 2. Wij dienen naar mijn meening steeds blijven voortgaan met onderhandelingen om onze desiderata te verwezenlijken. Met oog op onze moeilijke positie in het algemeen kan ik niet inzien wat met poging tot bruskeeren, waarop slot Uw telegram zou duiden, gewonnen zou kunnen worden.
>
> 3. De officieele woordvoerder van U.S.A. Regeering voor de Radio-uitzendingen naar Japan heeft gisteren tijdens radio-rede voor Japan verklaard dat Japan volgend alternatief had: of verwoesting van Japan gevolgd door gedicteerden vrede, of onvoorwaardelijke overgave op grondslagen Atlantic Charter. Verder werd verklaard, dat er thans nog invloedrijke persoonlijkheden in de Vereenigde Staten waren, die den totalen ondergang van Japan zouden willen vermijden, doch dat ook hun geduld uitgeput raakte. Ofschoon rede allicht gedeeltelijk gedisconteerd kan worden als „psychological warfare" is zij veelbeteekenend in ver-

band met de recente Japansche polsingen om te geraken tot staking van vijandelijkheden. Dat het kraakt in Japan staat vast; het is echter niet zeker welk stadium interne spanningen bereikt hebben. Zeker is dat de U.S.A. maximale oorlogsinspanning tegen Japan thans wil volhouden, in de hoop op deze wijze oorlog te bekorten. Deze overtuiging doet mij overhellen om hun te raden dat wij, in den geest van de besprekingen van *van Mook* tijdens zijn laatste bezoek aan Washington, in de eerste plaats aandringen op vervoer van militair en burger personeel naar Indië en slechts in de tweede plaats op de bevrijding van Java moeten aandringen. Dat voor dit laatste doel, hoezeer ook gewenscht, strategie gewijzigd zou worden, lijkt meer dan twijfelachtig."

Op 25 Juli 1945 seinde ambassadeur *Loudon:*

„Staats Departement mededeelt telegram van *Hornbeck* bedoeld in Uw 415 was ontvangen. Voorts werd positieve verzekering ontvangen dat bereids meerdere geallieerde Staatslieden waaronder een Minister-President hadden verzocht Potsdam worden ontvangen welke verzoeken zonder uitzondering waren geweigerd. Verband daarmede heb ik geen herhaal geen démarche bij *Grew* ondersteund teneinde voorkomen ook door ons weigering zou worden ontvangen. Teeken aan dat aangelegenheid gecompliceerd wordt daar aan een zijde inmiddels nota van C.C.O.S. aan onze Vertegenwoordigers is uitgegaan en terugtrekken aan andere zijde door andere samenhangende kwesties welke ik thans onderzoek en waarover morgen nader telegram volgt."

Hij vervolgde zijn telegram:

„Verwijs kortheidshalve naar volgende telegrammen van regeeringsvertegenwoordigers bij C.C.O.S. nrs. 27, 30, 32 en 33 voor Minister Algemeene Oorlogvoering persoonlijk, waarbij volgende opmerk. Voordeel van mededeeling in telegram 27 is m.i. dat verantwoording voor tijdig te verstrekken inlichtingen thans onomstootelijk op C.C.O.S. komt te rusten [1]). Naar ik verneem is hier bedoeld memorandum ook ter kennis gebracht van andere mogendheden die aan oorlog tegen Japan deelnemen. Telegram 33 opent m.i. mogelijkheid om afzien van bezoek *Schermerhorn* en *Gerbrandy* aan Potsdam. Immers zelfs indien bezoek eventueel zou doorgaan zou naar alle waarschijnlijkheid geantwoord worden dat studie door bevoegde militaire autoriteiten nog niet beëindigd is. Aangezien thans eenerzijds verzekering is ontvangen dat een omstandig antwoord op brief spoedig zal worden gegeven en anderzijds mogelijkheid groot is dat bezoek niet welkom zou zijn lijkt mij thans geraden dat aan *Hornbeck* en *Bland* wordt medegedeeld dat Nederlandsche Regeering met het oog op inmiddels ontvangen antwoord van C.C.O.S. van bezoek aan Potsdam heeft afgezien er inmiddels op vertrouwend dat antwoord zakelijk bevredigend. Verzoeke beleefd mij op de hoogte te houden."

De 3e Augustus 1945 seinde de heer *van Kleffens* het volgende aan de ambassadeur te Washington en aan Luitenant-Gouverneur-Generaal *van Mook:*

„Op 2 Augustus heb ik afzonderlijk Britschen en vervolgens U.S.-ambassadeur ontvangen. Tegenover hen klaagde ik bitter over het feit, dat *Truman, Churchill* en *Attlee* Poolsche vertegenwoordigers wèl te woord hadden gestaan, maar geweigerd hadden *Schermerhorn* en *Gerbrandy* in gelegenheid te stellen dringende Nederlandsche belangen te bepleiten. Wij hadden er genoeg van geen antwoord te krijgen of van kastje naar den muur te worden gestuurd met voortdurende sympathiebetuigingen. Onze verlangens betreffende vervoer van troepen en burgerpersoneel naar Australië waren zeer gematigd; wij hadden steeds alles gedaan wat wij maar konden gedurende den oorlog en i.h.b. onze koopvaardijvloot voortdurend en geheel ingezet; maar wij hadden nu gemerkt, dat er misbruik van ons werd gemaakt en ook onze meest elementaire verlangens geen gehoor kregen. Was het de bedoeling ons tot een of andere wanhoopsdaad te drijven, die hierin bijv. zou kunnen bestaan, dat wij Nederlandsche schepen, die door ons benoodigd zijn, eenvoudig terugroepen?

Beide ambassadeurs antwoordden ieder voor zich op mijn herhaalde verklaring, dat wij unfair behandeld waren, dat zij dit ten volle erkenden. Ik deed verzoek aan Britschen Ambassadeur onze zeer ernstige ontstemming bekend te maken aan Foreign Office. Dit beloofde hij te doen. Ik verzocht zijn Amerikaanschen ambtgenoot persoonlijken brief aan *Truman* te schrijven. *Hornbeck* is geheel op onze hand en zal hieraan

[1]) Vgl. de stukken in § 1, sub *a,* van dit hoofdstuk.

aanstonds gevolg geven. Ik gaf hem nog een aantal argumenten. Voorts zeide ik hem nog, dat, als men in de Vereenigde Staten gelooft, dat wij ons bij alles zullen neerleggen, wij gedwongen zouden kunnen worden te toonen, dat men zich daarin vergist. Het lag waarlijk niet in onze bedoeling een „problem nation" te zijn, maar het gedrag van zijn landgenooten zou ons dien weg kunnen opdrijven.

Door beide Ambassadeurs werd ten volle beseft, dat wij uitermate ontstemd zijn."

Op 3 Augustus 1945 schreef de heer *van Kleffens* in dezelfde geest als in bovengenoemd telegram aan de heer *Logemann*, de Minister van Overzeese Gebiedsdelen.

93498 *(van Kleffens)*

Over de pogingen om in Juli 1945 een onderhoud tot stand te brengen tussen enerzijds de heren *Schermerhorn* en *Gerbrandy* en anderzijds *Truman* en *Attlee*, over de noodzaak van de spoedige bevrijding van Java en het vervoer van militairen naar Indië, deelde de heer *van Kleffens* mede, dat de heer *Schermerhorn* voor hem zelf en voor de heer *Gerbrandy* belet heeft gevraagd bij de heren *Truman* en *Attlee*. Dit is gebeurd via de S.H.A.E.F.-missie te Den Haag en generaal *Montgomery*. De heer *van Kleffens* heeft dit, omdat hij altijd de betrokken ambassadeurs inlichtte, aan Washington doorgegeven op 21 Juli 1945. In dit zelfde telegram staat, dat de heren *Schermerhorn* en *Gerbrandy* te Potsdam wilden bespreken primo de spoedige bevrijding van Java, gezien de meer dan treurige toestand van de inwoners, en secundo ons levensbelang bij het spoedigste vervoer van militair en burgerpersoneel naar Indië. De S.H.A.E.F.-missie verzond de aanvrage 's Woensdags; op Vrijdagmiddag werd geantwoord, dat de zaak langs diplomatieke weg moest worden aangebracht en dus niet langs de militaire weg, hetgeen terstond en met nadruk is geschied.

De ambassadeur te Washington seinde op 25 Juli, dat het State Department positief had medegedeeld, dat reeds meerdere geallieerde staatslieden, waaronder een Minister-President, hadden verzocht te Potsdam door de heren *Truman* en *Attlee* te worden ontvangen, welke verzoeken zonder uitzondering waren geweigerd. Uit het dossier van de heer *van Kleffens* blijkt niet, dat er een weigering is geweest in de vorm van een positief telegram of wat dan ook. De weigering is er echter geweest, want de heer *van Kleffens* heeft het zeer ernstig misnoegen van de Nederlandse Regering tot uitdrukking gebracht. Het ging om onze levensbelangen en niet het minst om alle inwoners, van welke landaard ook, van Indonesië.

Uit het telegram van 3 Augustus 1945 blijkt, dat de heer *van Kleffens* die zelfde dag de Amerikaanse en Britse ambassadeurs bij zich verzocht (hen afzonderlijk ontvangende), ten einde zich bitter te beklagen over het feit, dat de hoge heren ter conferentie te Potsdam (die op 2 Augustus 1945 was geëindigd) wel Poolse vertegenwoordigers hadden te woord gestaan — wat dus in strijd was met de verklaring aan de heer *Loudon* —, maar geweigerd hadden de heren *Schermerhorn* en *Gerbrandy* gelegenheid te geven dringende Nederlandse belangen te bepleiten.

Dat de Polen zijn ontvangen, is waarschijnlijk gebeurd, omdat er besprekingen plaats hadden over de vaststelling van de Pools-Duitse grens. Dit was aanleiding voor de Regering — men had eerst gedacht, dat er blijkbaar niemand werd ontvangen, maar als er toch iemand werd ontvangen, werd het een beetje al te gek — om een voor diplomatiek verkeer ongewoon krachtdadig bezwaar tot uitdrukking te brengen.

§ 5. Conclusies

Zoals in § 5 van hoofdstuk VIII is gebleken, heeft de Nederlandse Regering in de zomer van 1943 het advies van de stafcommissie overgenomen om voor Nederlandsch-Indië vijftien infanteriebataljons van de Koninklijke landmacht ter beschikking te stellen, teneinde het K.N.I.L. in de te verwachten moeilijke beginperiode na de nederlaag van Japan te helpen bij de handhaving van orde en rust en bij kleinere militaire operaties. Deze bataljons zouden onder het gezag van de Gouverneur-Generaal worden gesteld gedurende de tijd, dat zij in het Verre Oosten zouden zijn. Zij zouden volgens de plannen het beste in Australië kunnen worden opgeleid.

Op 28 Augustus 1943 werd generaal-majoor *van Oyen* waarnemend legercommandant van het K.N.I.L. Hij werd belast met de voorbereiding en de uitvoering van alle militaire maatregelen gericht op de bevrijding van Indië; hij kreeg derhalve ook tot taak de komst van deze gezagsbataljons voor te bereiden.

Het lag in de bedoeling deze bataljons samen te stellen uit jongere dienstplichtigen, die reeds voor de oorlog in dienst waren geweest. Dezen zouden naar Australië worden overgebracht om aldaar te worden getraind. Aangezien deze bataljons slechts eenvoudige ge-

vechtsopdrachten zouden uit te voeren krijgen was het niet noodzakelijk een intensieve training op allerlei wapens te geven. Een eenvoudige opleiding zou voldoende zijn en de Regering meende, dat deze met Australische bijstand door het eigen Nederlandse personeel wel gegeven kon worden.

Op instigatie van de heer *van Mook* heeft de Minister van Buitenlandse Zaken einde 1943 aan Hr. Ms. gezant te Canberra opdracht gegeven zich tot de Australische Regering te wenden teneinde deze te polsen, of zij accoord zou kunnen gaan met de opleiding van 15 bataljons in Australië, bestemd voor Nederlandsch-Indië, of zij derhalve alle trainingsfaciliteiten voor deze troepen beschikbaar wilde stellen.

Nadat de indruk was verkregen, dat de Australische Regering hier niet afwijzend tegenover stond, moest de Nederlandse Regering allereerst aan de Combined Chiefs of Staff vragen, of zij de nodige medewerking zouden willen geven.

In het memorandum van 8 December 1943, hetwelk de commissie heeft weergegeven in hoofdstuk X, wordt omtrent deze vijftien bataljons vermeld, dat zij zouden dienen ter handhaving van de interne veiligheid in Nederlandsch-Indië en aldaar aan kleinere militaire operaties zouden deelnemen. Deze bataljons zouden in Nederland worden geformeerd. Aan de Engelse Regering was gevraagd, deze bataljons te kleden, te bewapenen en verder uit te rusten.

In Maart 1944 vroegen de Nederlandse autoriteiten in Australië aan de Regering, of zij ten spoedigste wilde nagaan of van de zijde van de C.C.O.S. geen bezwaar bestond dat met de voorbereidingen zou worden begonnen. In October 1944 werd namens de C.C.O.S. medegedeeld, dat Engeland de vijftien Nederlandse bataljons voor actieve dienst in Indië kon uitrusten.

Inmiddels waren in Australië reeds onderhandelingen aangeknoopt op militair niveau teneinde vast te stellen, hoe de bataljons zouden zijn samengesteld. De sterkte van een bataljon zou op rond duizend man komen, waarbij inbegrepen het trein- en medisch personeel. De Nederlandse autoriteiten zouden voorzien in een administratieve overkapping van beheers- en opleidingspersoneel.

De kwestie heeft zich toen voorgedaan, of de bataljons in regimentsverband moesten kunnen opereren. De legercommandant achtte dit noodzakelijk en de luitenant-gouverneur-generaal heeft tenslotte bepaald, dat drie bataljons zo nodig samengevoegd zouden kunnen worden tot één regiment en dat ook de noodzakelijke hulpdiensten moesten worden opgericht. De organisatie der regimenten moest echter zodanig worden, dat een splitsing in aparte bataljons of een uitzending van losse bataljons, voordat het regiment gereed was, mogelijk zou blijven.

Ook kwam hier naar voren het verschil van inzicht over de aard der strijdkrachten. Aan de ene kant het inzicht van de luitenant-gouverneur-generaal en de Indische militaire autoriteiten, dat een perfecte uitrusting en organisatie niet noodzakelijk was, maar dat het er om ging zo snel mogelijk troepen in Indië ter beschikking te hebben, en aan de andere kant de mening van de heren *Furstner* en *Helfrich,* dat de Nederlanders naast de geallieerden goed uitgeruste eenheden moesten inzetten. De laatsten waren er van overtuigd, dat zij door de geallieerden in hun opvatting gesteund werden.

Uit de na-oorlogse publicaties [1]) is wel duidelijk geworden, dat met name *MacArthur* in de eerste lijn geen andere dan Amerikaanse troepen wenste, dat derhalve de Nederlandsch-Indische autoriteiten in Australië een juist inzicht hadden, nl. dat op dit oorlogsterrein de Nederlandse belangen het best gediend waren door licht bewapende eenheden voor herstel van orde en rust.

Nadat dus was vastgesteld, hoe de vijftien bataljons zouden worden geformeerd en dat deze nabij Perth in Australië zouden worden gelegerd, kon, toen Zuid-Nederland bevrijd was, personeel aldaar gerecruteerd worden.

Op 2 November 1944 seinde de toenmalige Minister van Oorlog aan de heer *van Mook,* dat de Nederlandse Regering bij de Britse Regering de kwestie van transport naar Australië aan de orde zou stellen. Daarnaast zou zij de uitrusting en bewapening van deze bataljons aan de Britse Regering vragen.

Nadat aanvankelijk goede resultaten verwacht mochten worden, bepaalden de C.C.O.S. echter, dat voordat andere troepen aan de orde waren, eerst aan S.H.A.E.F. achttienduizend zevenhonderd twintig man uit het Zuiden van Nederland afgestaan moesten worden, die bijeengebracht in lichte infanteriebataljons, militaire neventaken ten behoeve van S.H.A.E.F. zouden vervullen. [2]) Deze beslissing van de C.C.O.S. betekende, dat de Nederlandse Regering eerst de zogenaamde S.H.A.E.F.-requirements moest afstaan. Met de uitzending van de recruten voor de gezagsbataljons kon dus niet worden begonnen alvorens dit was geschied, temeer omdat S.H.A.E.F. hulp moest verlenen bij het transport van deze manschappen naar Enge-

[1]) Vgl. b.v. *William D. Leahy:* „I was there", Londen, 1950, blz. 336, 396 en 438.

[2]) Vgl. § 6 van Hoofdstuk XIV.

land en bij de verzorging van hun onderdak gedurende een bepaalde periode in een „transit-camp".

Teneinde te bereiken, dat de uitzending van de vijftien bataljons niet al te zeer zou worden getraineerd, gaf de Nederlandse Regering aan haar vertegenwoordiger bij de C.C.O.S., de heer *van der Kun,* opdracht te interveniëren, om althans dat personeel, dat nodig was voor het leiden en het onderhoud van het kamp bij Perth, naar Australië te mogen uitzenden. Het Australische legerpersoneel, dat tot zo lang het kamp zou onderhouden, was, naar het oordeel van de Australische Regering, dringend voor andere taken nodig. Op 25 Januari 1945 heeft de heer *van der Kun* zich met dit verzoek tot de C.C.O.S. gewend. Terzijde moge de commissie opmerken, dat niet juist is, hetgeen de heer *van der Kun* heeft gesteld, dat de C.C.O.S. niet eerder officieel in kennis zouden zijn gesteld van de plannen van de Nederlandse Regering betreffende deze bataljons. Dit was gebeurd in het memorandum van 8 December 1943.

Ofschoon de Nederlandse Regering verschillende malen bij de S.H.A.E.F.-Mission te Brussel intervenieerde — ook de heer *van Mook* zelf heeft dit gedaan — werd eerst einde Februari 1945 bereikt, dat ongeveer 4000 mensen gerecruteerd mochten worden voor de gezagsbataljons Indië. S.H.A.E.F. zou het transport van de recruten op zich nemen van Nederland (Eindhoven) naar Engeland. Op 7 Maart 1945 deelde de Engelse Minister van Oorlog aan zijn Nederlandse collega mede, dat hij deze 4000 mensen zou kleden en onderbrengen in „transit-camps"; ook zou de Engelse Regering voor transport naar Australië zorgen, mits de Combined Chiefs of Staff voor dit transport toestemming zouden verlenen. Door de Engelse Regering was voorts bepaald, dat het eerste transport naar Australië zes weken na autorisatie door de C.C.O.S. zou kunnen plaats vinden.

De heer *van der Kun* heeft zich op 15 Maart 1945 opnieuw tot de C.C.O.S. gewend met het verzoek dit transport goed te keuren. Op 16 April 1945 deelden de C.C.O.S. mede, dat de verscheping van de Nederlandse gezagsbataljons naar Australië zou afhangen van andere verplichtingen met hogere prioriteiten. Scheepsruimte zou wellicht beschikbaar kunnen worden gesteld tot tegen het einde van de oorlog in Europa.

Heeft dus eerst de uitzending van recruten voor de gezagsbataljons moeten wijken voor de eisen van S.H.A.E.F., nu weer werd de uitzending opgehouden door transportmoeilijkheden. Opgemerkt zij, dat de heer *van der Kun* reeds in September en December 1944 voor deze moeilijkheden had gewaarschuwd.

Aangezien de Engelse Regering zes weken tijd nodig had om na de autorisatie van de C.C.O.S. het transport te regelen en de capitulatie van Duitsland 5 Mei 1945 een feit was, konden in dit tijdvak slechts weinig troepen naar Engeland worden uitgezonden. Ter uitvoering van de beslissing van de C.C.O.S. zijn in het tijdvak van 16 April tot 5 Mei 1945 slechts 600 man uitgezonden; hiervan waren 400 man gezagstroepen, 100 man luchtmacht en 100 man voor het militaire gezag in Indië. Met het einde van de oorlog in Europa werd voorts de kans op verscheping op basis van de door de C.C.O.S. vastgestelde prioriteit practisch nihil.

Gedurende zijn verblijf in de Verenigde Staten in Mei 1945 heeft ook de heer *van Mook* al zijn krachten aangewend scheepsruimte voor de gezagsbataljons te krijgen. Bovendien vroeg hij scheepsruimte voor personeel voor het militair gezag in Indië (Netherlands-Indies civil affairs administration). Ondanks betogen van Nederlandse autoriteiten in Amerika, zowel bij de Combined Chiefs of Staff als bij admiraal *Leahy,* de persoonlijke militaire adviseur en chef staf van de President, werd op het gebied van het transport niets bereikt. Admiraal *Leahy* heeft aan de Nederlandse autoriteiten de suggestie gedaan een verschepingsplan voor alle Nederlandse troepen, welke naar het Verre Oosten moesten, in te dienen. De heer *van der Kun* heeft toen een schema opgesteld op grond waarvan drie Nederlandse schepen uit de Stille Oceaan en vier Nederlandse schepen uit de Atlantische Oceaan het transport op zich zouden nemen. Op de terugreis zouden zij dan repatriërende geallieerde troepen naar Amerika of naar Engeland kunnen brengen. Op 20 Juni 1945 gaf de Minister-President aan de regeringsvertegenwoordigers opdracht aan de C.C.O.S. toestemming te vragen, dat overeenkomstig dit schema en vasthoudende aan de oorspronkelijke plannen naar het Verre Oosten zouden worden vervoerd: ongeveer 20 000 man gezagsbataljons, alsmede 2000 man luchtmachtpersoneel en 5000 mensen voor het Indische militair gezag. Op 24 Juli deelden de C.C.O.S. mede, dat zij van oordeel waren, dat de Nederlandse strijdkrachten niet van dergelijke militaire importantie waren, dat zij een hoge vervoersprioriteit zouden kunnen krijgen, maar dat na onderzoek een gedetailleerd antwoord te verwachten was.

De C.C.O.S. hebben zich toen ook tot de Australische Regering

gewend, teneinde van haar te vernemen, hoe zij deze troepen zou onderbrengen.

Wanneer de commissie het gehele overleg met de Amerikaanse en Britse autoriteiten inzake de gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië overziet, kan zij niet anders constateren, dan dat het uitblijven van resultaten tot aan Augustus 1945 geweten moet worden aan omstandigheden, als boven opgesomd, waarop de Nederlandse Regering weinig of geen invloed heeft kunnen uitoefenen. Met name de heer *van der Kun* heeft als Regeringsvertegenwoordiger grote activiteit ontwikkeld. Hij heeft het overleg te Washington met grote doortastendheid en vasthoudendheid gevoerd. Ook de heer *van Mook* heeft voortdurend met grote kracht aangedrongen op het zenden van deze bataljons. Bij zijn critiek op de activiteiten van de Nederlandse Regering op dit gebied, heeft hij, naar de mening van de commissie, de practische moeilijkheden waarvoor de Regering stond, wel enigszins onderschat. Meer dan pleiten en krachtig protesteren kon de Nederlandse Regering toen niet. Een drastische daad stellen, zoals het terughalen van de Nederlandse schepen uit de geallieerde „shipping pool", was onmogelijk, omdat de schepen dan geen brandstoffen of havenfaciliteiten zouden hebben kunnen vinden.

Zoals reeds vermeld heeft Hr. Ms. gezant te Canberra einde 1943 opdracht gekregen de Australische Regering te polsen over de opleiding van 15 bataljons in Australië.

Eerst op 25 September 1944 werd van de zijde van het Australische Ministerie van Buitenlandse Zaken geantwoord, dat de Australische Regering de hulp en faciliteiten aan deze bataljons zou willen verstrekken, voorzover haar dit mogelijk was, gezien de bestaande en de toekomstige militaire verplichtingen van Australië zelf. Teneinde dit te kunnen beoordelen, wenste deze Regering precies te weten, wat de training en het onderbrengen van deze troepen zouden inhouden, in het bijzonder gelet op de financiële aspecten. Overeengekomen werd dan ook, dat deze aangelegenheid door Nederlandse en Australische militaire autoriteiten zou worden uitgewerkt. De Australische Regering zou daarna nadere mededelingen doen.

Een moeilijkheid, welke van Australische militaire zijde naar voren werd gebracht, was het gebrek aan Australische mankracht. Voor het onderhoud van het kampement nabij Perth waren ongeveer 2000 à 2500 Australische militairen nodig, die de Australische legerleiding voor andere doeleinden wenste te gebruiken. Deze militairen konden evenwel niet verplaatst worden dan nadat Nederlandse militairen hun plaatsen hadden ingenomen. Van K.N.I.L-zijde heeft men getracht van de weinige militairen, die het K.N.I.L toen had, een zo groot mogelijk aantal tot volwaardige instructeurs op te leiden. Hierbij heeft het de volle medewerking van de Australiërs gekregen. De in Australië aanwezige Nederlandse K.N.I.L.-militairen kregen toegang tot de opleidingsscholen. Ofschoon van Australische militaire zijde dus alle mogelijke medewerking werd verleend, was de formele toestemming voor de opleiding van deze bataljons van de Australische „military board" nog niet afgekomen. Deze instantie had over militaire aangelegenheden, onder gezag van de Australische Regering, de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid.

Toen het er eindelijk in het midden van 1945 naar uitzag, dat de recruten uit Nederland zouden komen, heeft de Nederlandse gezant zich tot de Australische Regering gewend, teneinde haar definitieve goedkeuring op de plannen te verkrijgen. De commissie vraagt zich af of de Nederlandse gezant niet eerder, nl. toen de militaire besprekingen tot resultaat hadden geleid, van de Australische Regering de toegezegde nadere mededelingen had moeten pogen te verkrijgen. Op 11 Juli 1945 deelde de waarnemende Australische Minister van Buitenlandse Zaken de gezant echter mede, dat Australië, o.m. gezien het gebrek aan mankracht en uitrusting, niet in staat was de verplichting op zich te nemen deze bataljons te trainen. Wel zou de Australische Regering nauwkeurig overwegen, of zij nog een klein aantal manschappen (5600) kon trainen: nl. ongeveer 4000 man van de gezagsbataljons, 1000 man luchtmachtpersoneel en wat personeel voor het Indische militair gezag. De C.C.O.S. hadden voor vervoer en training van dit aantal hun toestemming gegeven. Verscheidene malen heeft de Nederlandse gezant getracht de Australische Regering van gedachten te doen veranderen, doch al deze pogingen zijn op niets uitgelopen.

De commissie is van oordeel, dat deze weigering van de Australische autoriteiten, behalve op de door haar genoemde gronden, mede hieruit is te verklaren, dat het de Nederlandse Regering door een samenloop van omstandigheden — het uitblijven van de bevrijding van geheel Nederland in 1944, de eisen welke S.H.A.E.F. aan de Nederlandse mankracht stelde en vervolgens het transportprobleem — niet gelukt was einde 1944, begin 1945, een groot aantal Neder-

landse recruten naar Australië te zenden. Het gunstige getij van de Australische welwillendheid was midden 1945 verlopen. Uit deze gang van zaken blijkt, dat, ondanks de welwillende houding van de Australische militaire autoriteiten, ook hier weer op het politieke niveau onoverkomelijke moeilijkheden aan de dag traden.

Inmiddels deed zich in Australië het volgende incident voor. De leider van de oppositie stelde in het Australische Parlement aan de Australische Eerste Minister een aantal vragen over het overleg aangaande de onderbrenging en de uitrusting van de Nederlandse gezagsbataljons. De Eerste Minister deelde mede, dat hij geen speciaal dossier over deze zaak kende. Twee dagen later publiceerde een Australische krant de desbetreffende briefwisseling tussen beide Regeringen. Daarop kwam de vraag naar voren uit welke bron, Nederlandse of Australische, de redacteur de stukken had geput. Dit incident heeft de Nederlandse zaak geen goed gedaan ook al kon de Nederlandse gezant verklaren, dat het geen Nederlander was, die de geheimhoudingsplicht had geschonden. De Australische Regering werd ten gevolge van dit incident in de pers ernstig becritiseerd.

Toen einde Juli 1945 de C.C.O.S. aan de Australische Regering vroegen, hoe zij over de Nederlandse plannen dacht, kregen zij ten antwoord, dat Australië onmogelijk deze nieuwe verplichtingen op zich kon nemen. Uiteraard kwamen hierdoor de Nederlandse Regeringsvertegenwoordigers in een onaangenaam parket, omdat zij er altijd van waren uitgegaan, dat Australië bereid was deze bataljons op te leiden. Het door hen ingediende schema betreffende het transport van de troepen kwam hierdoor in de lucht te hangen. Toen Japan half Augustus capituleerde veranderde de situatie geheel en was de Australische Regering zelfs niet meer bereid om het betrekkelijk geringe aantal Nederlandse troepen, waarover zij zich nog nader zou beraden, onder te brengen en te doen trainen.

In Nederland waren intussen nog steeds geen grote vorderingen gemaakt met de uitzending van recruten naar Engeland ter verscheping naar Australië. In Mei waren er enkele honderdtallen uitgezonden, in Juni geen, in Juli een paar honderd en in Augustus een kleine duizend. Voorts waren er in kampen in Nederland ongeveer 1000 recruten voor de gezagstroepen verzameld. In totaal waren er toen recruten voor het basis-bataljon en voor twee gezagsbataljons. Begin September 1945 besloot de Nederlandse Regering, behalve voor deze 3 bataljons, geen nieuwe recruten voor de gezagsbataljons op te roepen.

De militairen, die in Mei 1945 naar Engeland zijn vervoerd, enige honderdtallen, zijn scheep gegaan naar Australië. De publieke opinie in Australië was tegen het einde van de oorlog niet gunstig voor de Nederlanders. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te geven, waarvan de belangrijkste wel geweest is de in sommige Australische kringen niet juist geoordeelde houding van de Nederlanders tegenover de Indonesiërs. Deze mening had bijzonder post gevat in de kringen van de vakorganisaties van havenarbeiders. Toen dit kleine aantal militairen in de haven van Sydney kwam, vonden daar anti-Nederlandse demonstraties plaats. De Australische Regering weigerde de troepen te laten landen. Ook nam de politie geen maatregelen tegen deze anti-Nederlandse demonstraties. Het heeft de commissie getroffen, dat van de zijde der Australische Regering niets voorbereid was om dit kleine aantal troepen zonder incidenten te doen debarkeren. De troepen zijn toen doorgezonden naar het inmiddels bevrijde Penang op Malakka. Deze groep militairen is dus de enige geweest, welke in het kader van de gezagsbataljons en op de wijze, zoals deze was bedoeld, in het Verre Oosten is aangekomen. De rest van de reeds gerecruteerden is, hetzij in Engeland, hetzij in Nederland, zoveel mogelijk nog uitgerust en bewapend als lichte infanteriebataljons, naar het Verre Oosten gezonden, eerst naar Malakka, later naar Nederlandsch-Indië. De gehele gang van zaken levert wel een duidelijk bewijs, hoe weinig geallieerde Mogendheden zich soms bekommerden om bondgenoten.

Toen de Nederlandse Regering begrepen had, dat er van de gezagsbataljons-Indië niets terecht kwam, besloot zij, aangezien toch bataljons naar Indië moesten te trachten de lichte infanteriebataljons, die onder S.H.A.E.F. dienden terug te krijgen en zo snel mogelijk klaar te maken voor uitzending. Zij wendde zich tot de Britse autoriteiten omdat de lichte infanteriebataljons waren ingedeeld bij het Britse Rijnleger. De Britse Regering ging met terugroeping accoord, mits dan de in opleiding zijnde expeditionnaire macht na afloop van de training ter beschikking van de Britse Regering zou worden gesteld. De commissie merkt hierbij op, dat deze beschikbaarstelling niet heeft plaats gehad.

Met grote spoed zijn uit de lichte infanteriebataljons die militairen

gelicht, die geen lange verbandacte hadden; in hun plaats zijn recruten gekomen, die zich hadden opgegeven voor de gezagsbataljons-Indië. In September 1945 konden reeds vijf van deze bataljons naar Nederlandsch-Indië worden gezonden. Verder werden er in 1945 nog twaalf gezonden en begin 1946 tien, zodat 27 lichte infanteriebataljons in dit tijdvak naar het Verre Oosten zijn verscheept. Inmiddels was ook de transportsituatie veel gunstiger voor de Nederlanders geworden. Bij de uitzending heeft de Regering van de Engelsen de uitrusting en bewapening voor deze bataljons verkregen; zo is althans dit deel van de gemaakte afspraken uitgevoerd.

Toen in Juli/Augustus 1945 maar geen schot kwam in het vervoer van de troepen naar het Verre Oosten en het ook verder de Nederlandse Regering niet gelukte troepen ter bevrijding van Nederlandsch-Indië getraind te krijgen, heeft zij nog getracht op het hoogste niveau stappen te ondernemen. Tevens wilde zij pleiten voor een spoedige bevrijding van Java. Gehoopt werd, dat aan *MacArthur* opdracht zou worden gegeven een strijdmacht van Borneo naar Java te zenden. *MacArthur* had te kennen gegeven, dat hij daartoe zeer wel bereid was. Minister-President *Schermerhorn* zou, vergezeld van de heer *Gerbrandy*, President *Truman* en Minister-President *Churchill*, die te Potsdam waren, de Nederlandse belangen in het Verre Oosten voorleggen. Alle overredingskracht is bij de S.H.A.E.F.-Mission en te Washington aangewend, teneinde te bewerkstelligen, dat deze twee Nederlandse autoriteiten te Potsdam ontvangen zouden worden. Een ontvangst is evenwel geweigerd.

De geallieerde oorlogsleiders wisten naar alle waarschijnlijkheid toen reeds, wat aan de Nederlandse Regering niet bekend was, dat in Augustus atoombommen op Japan zouden worden gegooid, waarna verwacht mocht worden, dat Japan zou capituleren. In deze gedachtengang zouden Nederlandse troepen van geen enkele betekenis voor de geallieerde oorlogvoering meer zijn. Ook behoefde dan het zenden van enige divisies ter bevrijding van Java geen onderwerp van beraadslaging meer uit te maken. Hoewel deze redenering militair gezien juist schijnt, acht de commissie de weigering van een ontvangst van een Minister-President en van een oud-Minister-President van een land, dat van het begin af aan zowel in Europa als in het Verre Oosten zo zeer de geallieerde zaak had gediend, uitermate onhoffelijk.

XVII. DE WIJZIGING VAN DE GRENZEN DER COMMANDO-GEBIEDEN (THEATERGRENZEN) IN HET VERRE OOSTEN IN 1945

§ 1. Conferenties te Quebec en de instelling van het Zuid Oost-Azië Commando (S.E.A.C.)

In Mei 1943 [1]) besloten de Britse en de U.S.A.-regeringen op de conferentie te Washington (genaamd: Trident) de land- en luchtmachten van het Britse Gemenebest, de U.S.A.-land- en luchtmachten en de Britse „Eastern Fleet" in Zuid-Oost-Azië, welke strijdmachten tot aan die tijd onder drie verschillende commando's stonden, te coördineren. Ingevolge deze beslissing werd lord *Mountbatten* op de eerste Quebec-conferentie (Quadrant) in Augustus van hetzelfde jaar belast met de vorming van het Zuid-Oost-Azië-commando (S.E.A.C.); dit commando omvatte Birma, Malakka, Sumatra, Ceylon, Siam en Frans Indo-China; deze twee laatste landen vielen ook onder het commando van generalissimo *Tsjiang Kaj-sjek*; lord *Mountbatten* zou verantwoordelijk zijn voor de operationele bevelvoering van alle geallieerde strijdkrachten in Zuid-Oost-Azië.

In het uittreksel van het eindverslag van de C.C.O.S. over de conferentie te Quebec (Quadrant), staat o.a.: „de operaties zullen in elk geval aldus worden opgezet, dat de nederlaag van Japan zo spoedig mogelijk na de nederlaag van Duitsland zal worden afgedwongen. De plannen moeten er op worden gebaseerd, dat dit binnen 12 maanden na deze gebeurtenis zal plaats vinden.". „Wij zijn overeengekomen, dat de her-oriëntatie van de strijdkrachten van het Europese theater naar de Pacific en het Verre Oosten zal worden begonnen zodra de situatie ten opzichte van Duitsland dit naar onze mening toestaat."

De operationele plannen voor 1943/'44 hadden betrekking op het commandogebied India/Birma/China.

Op 16 November 1943 was lord *Mountbatten* in staat om de volledige operationele contrôle over de strijdkrachten van het Zuid-Oost-Azië-commando over te nemen. Zijn hoofdkwartier was toen gevestigd in New Delhi; het werd op 15 April 1944 overgeplaatst naar Kandy op Ceylon. Het hoofdkwartier bleef daar tot 25 November 1945, waarna het werd gevestigd te Singapore.

In zijn boek „I was there" [2]) schrijft Fleet Admiral *Leahy* over de eerste conferentie te Quebec als volgt:

> „Progress of the military talks to date was reported at the first meeting of the Combined Staff with the President and the Prime Minister. *Churchill* strongly advocated the establishment of a base for Allied air operation from the north end of Sumatra instead of going ahead with the invasion of Burma. The Prime Minister had first advanced the Sumatra plan at the previous conference in Washington in May. It met with a cool reception from the President, who was determined to assist China by launching a combined British-American-Chinese attack in Burma, and the Joint Chiefs supported the President's contention. The Sumatra campaign was dropped.

Over de tweede Quebec-conferentie, gehouden in September 1944, schrijft Admiraal *Leahy*:

> „Plans for defeating Japan were to be practically completed at conferences with our Pacific Commanders in Honolulu in July, 1944, and at the Eighth Allied War Council held in Quebec the following September — with one important exception. The exception was the role to be played by Russia, but that is the story of Yalta."
>
> .....
>
> „Insistent pleadings of *Churchill* for another Combined Staff meeting were rewarded finally when the President agreed to hold a conference, which took the code name of „Octagon", at Quebec, Canada. It was the second time in as many years that the Canadian city had been chosen for an Anglo-American War

[1]) Vgl. „Report to the Combined Chiefs of Staff by the supreme allied commander South East Asia 1943—1945" van Vice-admiral the Earl *Mountbatten* of Burma, Londen 1951, blz. 3 en appendix A.

[2]) „I was there", door Fleet Admiral *William D. Leahy*, Londen 1950.

Blz. 210.

Blz. 291.

Blz. 304.

Council. It was obvious that discussion would centre around the closing stages of the war against Japan, with Tokyo as the ultimate target".

Blz. 305.

„The Combined Chiefs of Staff began their session on September 12. The President and the British Prime Minister held a plenary conference the next day. *Churchill* said it was the desire of his Government that British ships and troops take part in the war against Japan in order to do Britain's part and share the credit. He said also that it was considered necessary that Great Britain retake Singapore, the „impregnable" naval base which fell early in the war as the Japanese overran the Malay Peninsula".

.....

Blz. 317.

„The question of Dutch participation in the war against Japan was not discussed at Quebec, but soon after my return it was arranged for Rear-Admiral *van der Mook*, Minister of Colonies in Holland, and Vice-Admiral *Helfrich*, commanding the Dutch Navy in the Pacific, to address the Combined Chiefs of Staff on September 28. They advocated an early expulsion of the Japanese from Java and the Dutch East Indies, where, according to them, the inhabitants both white and native, were in acute distress under Japanese rule. We were unable to give them much encouragement, since all our available forces were committed to fighting the Japanese elsewhere in the Pacific. Late in September, the Dutch also sought favourable action from the American Chiefs of Staff on their requests that America equip and train Dutch Marines".

62322 *(Nuboer)*

Na de val van Java in 1942 hadden de Nederlanders, aldus de verklaring van kapitein ter zee b.d. *Nuboer*, destijds secretaris van de Minister-President, niets meer te vertellen. Tekenend is wel, dat, toen Java in Maart 1942 bezet was door de Japanners, kort daarop de scheidingslijn werd ingesteld tussen het Engelse en het Amerikaanse operatiegebied. Toen kreeg men „South West Pacific Area" (S.W.P.A.) onder *MacArthur* en de Pacific Ocean Area onder opperbevel van *Nimitz*. Door de Combined Chiefs of Staff werd toen een instructie opgesteld voor beide opperbevelhebbers. De aanhef van die instructie somde de namen van alle betrokken landen op: Amerika, het Verenigd Koninkrijk, Australië, Nieuw Zeeland, Canada, China, maar aanvankelijk was Nederland er uit gelaten. Toen de heer *Nuboer* op een ochtend op het bureau kwam van de Combined Chiefs of Staff, riep de secretaris van de Amerikaanse chefs van staven, de Amerikaanse generaal *Bedell Smith*, hem bij zich. Deze vertelde hem, dat het stuk de avond daarvóór uit de bus was gekomen en ter tekening zou worden voorgelegd aan de President. Generaal *Bedell Smith* had gezien, dat Nederland vergeten was en hij had het er zelf maar bijgezet, omdat hij wel aannam, dat de Nederlanders er mede accoord gingen. De majoor, die het stuk eerst had opgesteld, redeneerde eenvoudig: zij hebben geen strijdkrachten meer, zij spelen niet meer mee. Dank zij die aanvulling op de instructie, beschouwde *MacArthur* zich als opperbevelhebber ook voor Nederland. Vandaar dat dr *van Mook* een goede verbinding met hem had, want deze stond als vertegenwoordiger van de Nederlandse Regering in de S.W.P.A. in officiële relatie met de opperbevelhebber.

62326 *(Nuboer)*

Naderhand is op de eerste Quebec-conferentie in het najaar van 1943 ingesteld het South East Asia Command onder admiraal *Mountbatten*. Toen was de Nederlandse positie zó verzwakt, dat ons land daarin niet gekend werd. *Mountbatten* had een gelijksoortige positie als *Eisenhower*, die ook stond onder *Roosevelt* en *Churchill*, maar niet onder de Nederlandse Regering. Dat maakte de Nederlandse positie veel zwakker.

62327 *(Nuboer)*

62328 *(Nuboer)*

De wijziging, die zich in 1943 heeft voltrokken, betekende feitelijk, dat het burgerlijke gezag in de bevrijde gebieden niet direct onder de Nederlandse Regering zou komen te staan. Onder *MacArthur* stond dit gezag wel steeds onder de Nederlandse Regering, omdat deze ook voor Nederland opperbevelhebber was.

97390 *(van der Plas)*

De heer *Ch. O. van der Plas* verklaarde, dat de vaststelling van de theatergrenzen einde Maart of begin April 1942 voor de eerste maal heeft plaats gevonden. De Nederlandse Regering is daarbij betrokken geweest en de heer *van der Plas* meent zich te herinneren, dat de betrokken Staatshoofden, President *Roosevelt*, de Koning van Engeland en H.M. Koningin *Wilhelmina*, hun instemming hebben betuigd.

97391 *(van der Plas)*

De indeling was zakelijk wel gerechtvaardigd, al was het voor de Nederlanders onaangenaam, dat Nederlandsch-Indië tot twee commando's behoorde. Een zeer groot gebied behoorde tot de South West Pacific Area (S.W.P.A.). Daaraan waren enkele belangrijke voordelen verbonden. Ten eerste de aanwijzing met instemming

van de Nederlandse Regering van de opperbevelhebber. Ten tweede de bepaling, dat het land, dat de opperbevelhebber leverde, verantwoordelijk was voor de bevoorrading van het te bevrijden gebied. De Nederlanders hebben de aanvragen voor de bevoorrading van dit deel van Indië dusdanig opgesteld, dat het mogelijk zou zijn geweest ook Sumatra te helpen. Alles was tot in details besteld. Het geheel zou f 350 millioen kosten. Ir. *Slitsen* heeft zich met het opstellen van deze aanvragen zeer verdienstelijk gemaakt.

In zijn gesprekken met Engelsen is het de heer *van der Plas* gebleken, dat dezen het Amerikaanse commando niet aangenaam vonden. Die tegenstand kwam echter niet van de zijde van de Australische Regering en zeker niet van Minister-President *Curtin,* die onomwonden heeft doen blijken, dat zonder de Amerikaanse hulp en zonder de Amerikaanse opperbevelhebber, die op zeer bekwame wijze de strijd heeft gevoerd, Australië groot gevaar had gelopen en dat er voor hem geen enkele aanleiding was enig bezwaar te maken tegen dit commando.

Anderen voelden dat wel anders. Het spreekt vanzelf, dat de Australische legerbevelhebbers liever onder hun eigen opperbevelhebber stonden, en anders misschien liever onder een Brit dan onder een Amerikaan. Dat was echter ook niet bij allen het geval.

De tegenstand tegen het Amerikaanse commando is een tijdlang niet aan de oppervlakte gekomen. In 1944, toen de actie tegen Hollandia begon, kwam bij de Australiërs de wens op: „Geen Amerikaanse maar Australische troepen naar Nederlandsch-Indië". Ook op zeer hoog niveau is dit punt herhaaldelijk ter sprake gebracht.

97422 *(van der Plas)*

In Mei 1944 schreef de heer *van Mook* in een particuliere brief aan de heer *van der Plas* over de indeling van de operatieterreinen:

„Inderdaad wordt aan Britsche zijde gedrongen in de richting van een uitbreiding van S.E.A.C. Dit is zuiver politiek. *Mountbatten* zei mij met zooveel woorden, dat er in het Verre Oosten een Britsch opperbevel noodig was van minstens even groot belang als het Amerikaansche. Maar ik vraag mij af, waarop dit moet worden gebaseerd. S.E.A.C. heeft nu een vloot van eenige beteekenis in de versterkte Eastern Fleet. Het heeft een niet onaanzienlijke luchtmacht, die echter voor een belangrijk deel Amerikaansch is en op het oogenblik defensief en offensief ten volle in gebruik is, zonder zelfs nog maar aan Sumatra te raken, uitgezonderd de enkele raid van de enkele carriers. Het heeft een uiterst heterogene landmacht, waarvan maar een beperkt deel offensieve waarde schijnt te hebben en waarin half is opgenomen de Chineesch-Amerikaansche groep van *Stillwell.* Het heeft practisch geen expeditionnaire uitrusting. In het algemeen maakt het equipment b.v. van het nieuwe hoofdkwartier vergeleken bij Brisbane een poveren indruk. En het is gebaseerd op een land vol onrust en met bepaald achterlijke faciliteiten voor transport en reparatie. Een politiek doorgedreven vergrooting van het operatieterrein zou weleens eenerzijds de Amerikanen nog terughoudender kunnen maken om bij te springen en anderzijds waarschijnlijk de actie tegen Java en Borneo/Celebes vertragen. En dat alles om prestige dat toch uiteindelijk niet van strepen op een kaart maar van prestaties zal afhangen.

Bovendien is het de vraag hoeveel en welke strijdkrachten het Britsche Rijk voor deze zijde van de wereld beschikbaar zal hebben, wanneer de zware strijd in Europa achter den rug is. Ik veronderstel dat het niet gemakkelijk zal vallen de Britsche soldaten, die daaraan hebben deelgenomen, nu nog eens 10 000 mijl ver naar het oosten te verplaatsen. Ook de Canadeezen zullen daar niet veel voor gevoelen en de Zuid-Afrikaners zijn een twijfelachtig element, ook zonder die oorlogsmoeheid.

Blijven de Australiërs en Nieuw-Zeelanders en de gekleurde troepen. Over eerstgenoemden wou ik in verband met de S.E.A.C. niet spreken. De controverse over het gebruik van de Australische troepen in de S.W.P.A. was daar niet bekend. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat Londen daar geen rekening mee zal houden. Wat de tweede groep betreft: Ik houd mijn hart vast voor een bevrijding van Indië door Gurka's, Pathans en Sikhs en Afrikaansche divisies. In het algemeen zou een dergelijke verschuiving ook materieele medewerking van de Amerikanen naar dezen kant remmen.

Het is nu al duidelijk, dat zij hier, al zijn de persoonlijke verhoudingen goed, veel stroever zijn dan in S.W.P.A. Daarbij komt dan nog, dat ook de Britsche organisatie, die per slot van zaken moet steunen op die van India Command en daardoor zijn hoofdkwartier tusschen Kandy en Delhi verdeelen moet, uiterst ingewikkeld schijnt. Alles bijeengenomen is het dus een onduidelijk beeld.

Een laatste complicatie is gelegen in de omstandigheid, dat het

veel moeilijker schijnt de gecombineerde Anglo-Amerikaansche organisaties in Washington, de Combined Chiefs of Staff en de Combined Boards, via Londen te benaderen, zooals hier moet gebeuren, dan rechtstreeks, zooals in de S.W.P.A., daar Londen daarin nu eenmaal een Amerikaansche supervisie blijft zien".

Hieruit blijkt, aldus de heer *van der Plas,* dat in Mei 1944 reeds sterk van Britse zijde aangedrongen werd op een wijziging van de theatergrenzen.

97395 *(van der Plas)*

Op 17 Juli 1944 zond de heer *van der Plas* van Melbourne uit aan de Minister van Koloniën het volgende verslag van zijn onderhoud met generaal *MacArthur* op 14 Juli 1944:

„Ingevolge afspraak met Hr. Ms. Gezant stelde ik den generaal op 14 dezer officieus in kennis met de hem verleende onderscheiding. Hij toonde zich daarmede zeer ingenomen, vooral omdat dit logenstrafte de van Australische en Britsche zijde verspreide geruchten, dat de Nederlandsche Regeering weinig vertrouwen in zijn beleid stelde en in het bijzonder vreesde, dat hij geen belangstelling voor herovering van Nederlandsch-Indië had en alleen voor de Philippijnen. Zeker, in Australië had hij in zijn eerlijk streven Nederlandsch-Indië zoo snel mogelijk te heroveren en intact terug te geven aan H.M. de Koningin, die zonder aarzeling het aangevallen Amerika te hulp was gesneld, van de Nederlandsche autoriteiten steeds volle medewerking en vertrouwen gehad, ook op punten (aanvallen van zeilvaartuigen), waarop een afwijkend oordeel hem rondweg was medegedeeld. Maar hij had weleens moeite gehad om argumenten tot ontzenuwing van de bovenvermelde geruchten te vinden. Op het oogenblik, dat actie naar Nederlandsch gebied voor de deur stond en de locale kennis en het schitterend zeemanschap der Nederlandsche Marine van onschatbare waarde zouden zijn geweest, waren de Nederlandsche oorlogsschepen zonder overleg teruggeroepen. Terzelfdertijd drongen de Australiërs er steeds op aan hun oorlogsschepen speciaal in de Nederlandsch-Indische wateren te gebruiken, hun troepen speciaal in Nederlandsch-Indië.

Wist de Nederlandsche Regeering dan niet, dat de Australiërs weigerden divisies voor hun eigen gebied (Salomonseilanden, New Britain, New Ireland) beschikbaar te stellen en voor zich zelf en de Britten opeischten de herovering van Nederlandsch-Indië? Was dan onbekend, dat men poogde bijna geheel Nederlandsch-Indië van zijn commando af te splitsen, al was dit niet het drijven van *Curtin* persoonlijk, doch van *Blamey* en een machtige groep? Het was toch duidelijk, dat bij de in breeden kring bestaande annexionistische verlangens in Australië men beoogde een pand in handen te hebben. Hij had *Curtin* hierover scherp aangesproken. „It is impossible not to discern sinister intentions in this attitude" had hij gezegd. *Curtin* had hem verzekerd *Churchill* te hebben geschreven, dat hij niet op wijziging van de areaverdeeling aandrong en had gezegd niets te weten van sinistere bedoelingen. Hij achtte *Curtin* eerlijk, maar betwijfelde of hij aan sterken druk weerstand zou bieden. Bovendien liet diens uitlating over het gebruik van Australische bezettingstroepen geen twijfel over, dat van een Britsch-Australisch commando minder gunstige voorwaarden te verwachten zijn dan van een commando onder hemzelf.

Hij had tenslotte *Curtin* medegedeeld zich tot het uiterste te zullen verzetten tegen uitsplitsing van Nederlandsch-Indisch gebied uit zijn areaal en voorts zich te beschouwen als bewaker der „unimpaired" Nederlandsche souvereiniteit in zijn areaal.

Hij wees er eindelijk op, dat de areaalsverdeeling met instemming van alle betrokken regeeringen was tot stand gekomen en dus de instemming van deze regeeringen, in de eerste plaats de meest betrokken Nederlandsche, voor een wijziging noodig is. Hij hoopte, dat de Nederlandsche regeering tegen een wijziging krachtig stelling zou nemen.

Hij zette mij wederom zijn strategie uiteen en verbond zich dadelijk na consolidatie op Mindanao den strijd om Nederlandsch-Indië aan te binden. Volgens zijn „time table" zou hij vóór eind 1945 zijn taak volbracht hebben en het in zijn areaal gelegen Nederlandsch-Indië (dus alles behalve Sumatra en bijbehoorende eilanden) aan den wettigen souverein hebben teruggegeven. Een zoodanige strategie zou ons Java, zijn hoofddoel, veel eerder geven dan een actie tegen de Oostelijkste Molukken en kleine Soenda eilanden, zooals de Australiërs met voor de hand liggende politieke bedoelingen voorstonden. Die eilanden zijn na herovering van Java gemakkelijk te bevrijden."

97397 *(van der Plas)*

Op 14 Augustus zond de Minister van Koloniën dit verslag ter kennisneming aan de Ministers voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Buitenlandse Zaken, van Marine en van Oorlog.

Kort na medio Juli 1944 heeft de Minister-President een telegram gezonden aan de gezant te Washington, waarin wordt medegedeeld, dat er geen voorkeur mocht worden getoond voor handhaving van het Amerikaanse commando. De heer *van der Plas* heeft dit telegram gezien toen hij in September 1944 via Washington naar Londen reisde. Dit telegram stond vermoedelijk in verband met de hierboven geciteerde nota van 17 Juli 1944.

In Augustus 1944 heeft *Roosevelt* te Honoloeloe een bespreking met *MacArthur, Nimitz, King* en *Marshall* belegd. Toen *MacArthur* terugkwam, heeft hij dezelfde avond zijn secretaris, brigade-generaal *Bonner-Fellers,* naar de heer *van der Plas* gestuurd om hem te vragen de volgende dag op zijn kantoor te komen voor een belangrijke zaak. De heer *Bonner-Fellers* heeft hem toen een zeer levendig beeld getekend van de besprekingen, die plaats hadden gehad. Hij vertelde, hoe de President aan het slot had gezegd, dat er nog een punt was, dat generaal *MacArthur* ongetwijfeld niet plezierig zou vinden. Aan de ene kant, dat de Britten een strategisch voorstel hadden gedaan voor de actie naar Nederlandsch-Indië; aan de andere kant, dat zij sterk aandrongen op wijziging van de grenzen van de theaters.

Op 19 Augustus 1944 tekende de heer *van der Plas* over de besprekingen met brigade-generaal *Fellers* en generaal *MacArthur* o.m. het volgende op:

> „Generaal *Fellers* kwam mij, na mijn aankomst in het kamp bezoeken en verhaalde het volgende van de besprekingen te Honolulu, die hij heeft bijgewoond.
>
> Ter sprake kwam het volgende Engelsche voorstel.
>
> India blijkt een ongeschikte basis voor operaties naar Nederlandsch-Indië. Daarentegen is de Westkust van Australië daarvoor zeer geschikt. Het is dan ook de bedoeling de Eastern Fleet naar Australië over te brengen en die te baseeren op Sydney en Fremantle met dependencies. Lord *Louis Mountbatten* zou hier zijn hoofdkwartier krijgen.
>
> Nederlandsch-Indië met uitzondering van de Noordkust van Nieuw-Guinea, Morotai en de Sanggih eilanden, wordt uit *MacArthur's* command gesneden. De actie zal plaats hebben door via de Kei- en Aroe-eilanden naar Ambon en Ceram te slaan en daarna via Noord Celebes naar Tarakan en Balikpapan, alsmede Britsch Noord Borneo en Serawak, derhalve evenwijdig aan den Amerikaanschen aanval en daardoor geheel in den rechterflank gedekt. *MacArthur* had zich hierover onthutst betoond en den President gevraagd of hij dan Nederlandsch-Indië aan de Britten wilde overdragen. *Roosevelt* antwoordde: „I have not the faintest intention of doing so". Hij had tot dusver op tijdwinst gespeeld. Bij de besprekingen bleek verder, dat het Britsche plan, waarvoor de Amerikaansche Marine wel te vinden was, de suggestie bevatte, nu de verantwoordelijkheid voor Nederlandsch-Indië van de Amerikanen zou worden weggenomen, na de herovering van Mindanao met de acties naar Luzon en naar Java op te houden, *MacArthur's* leger-, vloot- en luchtmacht ter beschikking van *Nimitz* te stellen voor een rechtstreekschen aanval, die zuiver Amerikaansch zou zijn, op Japan en Formosa. De Japanners in Luzon en op Java zouden dan wel door gebrek omkomen. *MacArthur* had daartegen met klem erop gewezen, dat geen enkele Japanner in Luzon of op Java den hongerdood zou sterven, doch uitsluitend Amerikanen en Filipino's dan wel Nederlanders en Indonesiërs, hetgeen een geheel nieuw gezichtspunt voor den President bleek.
>
> In den brief over deze aangelegenheid van Admiraal *King* zou nog de volgende passage voorkomen. De Engelschen en Australiërs hebben naar voren gebracht, dat Nederlandsch-Indië bewezen heeft niet in staat te zijn de noodige bescherming voor Australië en Singapore (!) te bieden tegen agressie van Azië. De rijkste aller koloniën in handen van een zoo zwak land als Nederland beteekent agressie uitlokken. Daarom is noodzakelijk, dat Britsch-Australische bases over Nederlandsch-Indië worden gevestigd en permanent door de Britten (Australiërs) worden bezet. Daarbij was aangeteekend, dat hiermede niet bedoeld was in te grijpen in de economische of politieke autonomie van Nederlandsch-Indië. Zooals gezegd, achtte Admiraal *King* deze beschouwingen wel redelijk.
>
> Generaal *MacArthur* sprak ik op 18 Augustus. Hij toonde mij een telegram, waaruit bleek, dat op de dringende verzoeken de Nederlandsche onderzeeërs beschikbaar te stellen voor actie

in Nederlandsch-Indië ten behoeve van Nefis en andere secret intelligence, alsmede contacten met onbezette eilanden met loyale bevolkingen tot herstel van het Nederlandsche gezag [1]) en aantrekking van inheemsche miliciens, van Britsche zijde is medegedeeld, dat vijf Nederlandsche onderzeeërs zouden worden gezonden naar Australië en gebaseerd op Fremantle voor actie in het Oostelijk gedeelte van Nederlandsch-Indië. Zij zullen zeker niet komen onder *MacArthur*'s opperbevel of dat van zijn Admiraal (*Christie*) te Fremantle, doch onder een Britschen Admiraal, die uitsluitend aan Lord *Louis Mountbatten* verantwoordelijk zal zijn. Hij was over deze onbeschaamdheid, zooals hij zeide, in hooge mate ontsticht.

Zonder meer werd dus gesteld, dat Nederlandsche oorlogsschepen, in zijn bevelsarea gestationneerd voor actie in zijn area, aan zijn opperbevel onttrokken zouden worden en zouden moeten staan uitsluitend, niet eens onder een Nederlandschen, maar onder een Britschen Admiraal.

Hij zag dit als „test case" voor het Britsche plan, dat hem te Honolulu was ontvouwd om hem practisch van iedere actie in Nederlandsch-Indië uit te sluiten, en dus te torpedeeren zijn plan uiterlijk in Februari 1945 aan te vangen, steunpunten en vliegvelden langs de straat van Makassar op den Celebes en Borneo wal te nemen, met inbegrip van Tarakan en Balikpapan, en naar Java, eventueel ook Bali, door te slaan, waardoor de Japanners in de Molukken zouden zijn afgesneden, niet alleen van hun hoofdmacht, maar ook van de groote rijst produceerende en industrieel geoutilleerde centra, waardoor een opruiming in hooge mate zou worden vergemakkelijkt en naar zijn vaste overtuiging uiterlijk ultimo 1945 het geheele deel van Nederlandsch-Indië in zijn area van den vijand zou zijn gezuiverd. Hij had met klem daartegen bij den President bezwaar gemaakt en er op gewezen, dat de Britten nooit meer uit Nederlandsch-Indië zouden weggaan en natuurlijk wel degelijk een economisch-politiek Britsch overwicht in Indië zou ontstaan. De President had hem verzekerd die bezwaren ook te zien en gepoogd te hebben tijd te winnen. Echter had *Churchill* dit punt met zoo veel klem gesteld, dat *Roosevelt* voorzag te zullen komen te staan voor de keuze toe te geven, dan wel een volledige breuk met *Churchill* en Engeland te krijgen en hij kon niet toezeggen bij een zoodanige keuze de samenwerking met de Engelschen niet het zwaarst te laten wegen. *MacArthur* had daarop de aangelegenheid in een wijder perspectief gezet door erop te wijzen, dat de Amerikanen met hun liberale politiek prachtig militaire medewerking in de Philippijnen hadden gekregen en dat ook het tamelijk liberale Nederlandsche bewind een groote mate van trouw had weten te verwerven. Daarentegen hebben de Britten in hun koloniën weinig loyaliteit weten te verkrijgen en het was nu toch wel heel belangrijk voor de toekomst, dat de kloof tusschen Oost en West in den Zuid Pacific werd overbrugd om een toekomstigen rassenoorlog te vermijden. Wat dacht de President daarvan en in hoeverre had hij van zijn meening aan de betrokken mogenheden doen blijken? *Roosevelt* zeide het heelemaal met hem eens te zijn, dat een duidelijk vooruitstrevende politiek de eenige mogelijkheid biedt om blijvenden vrede in den Pacific mogelijk te maken. Hij had dat wel degelijk met de betrokken mogendheden opgenomen. Bij *Churchill* en de Britten had hij gevonden „a blank wall". De Franschen hadden hem geantwoord met „brillant and hollow commonplaces" en geen enkele nieuwe politiek in uitzicht gesteld. Toen hij bij de Koningin der Nederlanden in een vertrouwelijk gesprek het probleem aansneed en erop wees, dat een duidelijke Nederlandsche politiek ten aanzien van Nederlandsch-Indië en een uitspraak daarover noodig was, zoowel voor de publieke opinie in Amerika, als voor de oorlogvoering naar Nederlandsch-Indië en voor vrede in de toekomst, had Hare Majesteit hem gezegd „This is such a momentous question that I would like to consult first with My chancellor and My minister for colonies". Later had Hare Majesteit met hem deze aangelegenheid besproken. De President getuigde van zijn diepste bewondering voor Hare Majesteit's grondige kennis en volkomen beheersching der problemen. Daarop was gevolgd de Koninklijke Verklaring van 6 December 1942, welke de President een sterk, oprecht en wijs Staatsstuk noemde, waarvan hij meende, dat zij de Nederlandsche positie had versterkt en de oorlogvoering naar Nederlandsch-Indië bevorderd.

---

[1]) Generaal *MacArthur* staat op het standpunt, dat in gebieden, welke niet door zijn troepen zijn heroverd en die vrij van den vijand zijn, dan wel door de bevolking of Nederlandsche organisaties (gemilitariseerde veldpolitie) worden gezuiverd, het Nederlandsch gezag en het Nederlandsch burgerlijk bestuur zonder meer in vollen omvang zijn hersteld.

MacArthur was daarop nogmaals teruggekomen om het groote belang, dit werk, dat de Nederlanders zoo goed waren aangevangen, niet te schaden door Britsche garnizoenen in Indië te leggen en daardoor de tegenstelling, die tusschen de Britten en vele Oostersche volken bestaat, te handhaven en vooral de harde sociale, raciale scheidingen, welke, naar hij wist, bij de Nederlanders niet bestonden en volgens de Koninklijke Verklaring zouden worden uitgeroeid, in den meest stuitenden vorm te doen voortbestaan.

De President had nogmaals verzekerd het geheel met hem eens te zijn, maar er niet voor te kunnen instaan, dat hij bij sterken druk van *Churchill* een breuk hiervoor zou aanvaarden. Bovendien was van het Nederlandsche standpunt inzake een splitsing van het command niets bekend.

MacArthur herhaalde zijn uitlating uit een vorig gesprek, dat *Curtin* een eerlijk en rechtschapen man is. *Curtin* heeft *Churchill* geschreven, dat het hem persoonlijk niet mogelijk was er toe mede te werken, een Amerikaansch generaal, die in de duistere dagen het geallieerde bevel in den Zuid West Pacific op zich genomen heeft, gedurende zijn bevelsvoering de Australische souvereiniteit en de Australische gevoeligheden op de meest scrupuleuze wijze heeft ontzien en met geringe strijdkrachten het gevaar voor Australië heeft afgewend, het grootste gedeelte van zijn commando te ontnemen op het oogenblik, dat hij overwinnend voorwaarts rukt. [1])

Sedert had hij vernomen, dat *Curtin*, die ziek en overwerkt is, zijn verzet toch niet zou volhouden.

Hij bevestigde de vroegere mededeeling, dat de Australiërs voor zich opgeëischt hadden het leveren van bezettingstroepen voor heroverd Nederlandsch gebied. Dit had hij pertinent geweigerd en beantwoord met den eisch, dat de Australiërs zouden overnemen de bezetting van Britsch gebied, de Salomons eilanden, New Britain, New Ireland, Papua en het mandaatgebied van Nieuw-Guinea, terwijl hij voorts erop had aangedrongen twee divisies van de A.I.F. den aanval op de Philippijnen te doen medemaken. *Curtin* had hier tenslotte mede ingestemd. [2])

Het beste was natuurlijk geweest wanneer wij de bezettingstroepen hadden kunnen leveren, maar *MacArthur* vreesde dat ook bij een snel verloop van den strijd in Europa onze troepen te laat zouden komen. Desondanks had hij zich hardnekkig tegen toelating van Australische bezettingstroepen verzet en hij zou nu pogen de zijne tot het uiterste terug te brengen en, zoodra wij ons maar eenigszins daartoe sterk genoeg voelden door politie en Nica detachementen beschikbaar te stellen, alle Amerikaansche troepen, behalve in zijn operatiebasis, weg te nemen, terwijl hij er naar zou blijven streven in de heroverde gebieden „full responsibility" terstond aan ons over te dragen. [3])

MacArthur stelt zich voor de integriteit van zijn commando tot het uiterste te verdedigen en daarbij, zoo noodig, een beroep op de publieke opinie in Amerika te laten doen. Hij stelt zich echter weinig van zijn verzet voor, tenzij duidelijk blijkt, dat de Amerikaansche Regeering ook weet, dat de Nederlandsche Regeering vertrouwen heeft in de huidige gealliëerde leiding van den strijd om Nederlandsch-Indië en geen aanleiding vindt om tijdens een succesvolle campagne tot wijziging van areaalsgrenzen over te gaan.

Ik teeken hierbij aan, dat *MacArthur* zijn bezwaren herhaalde, dat Nederlandsche schepen, die hij zoo hard noodig had voor de actie binnen Nederlandsch-Indië wegens het voortreffelijk zeemanschap, durf en locale kennis van de Nederlandsche zeeofficieren, zonder overleg met hem aan zijn vloot waren onttrokken, evenals ook gebeurd was met een onderzeeër, die onmisbaar was voor intelligence werk. Hij merkte op overtuigd te zijn, dat alleen Nederlandsche officieren en Nederlandsche onderzeeërs in staat zijn om overal te komen waar dit voor deze actie noodig is.

MacArthur eindigde met te zeggen, dat Lord *Louis Mountbatten* nu in Engeland is om deze aangelegenheid in het nieuwe operatieplan uit Australië door te drijven en dat hij een beslissing op betrekkelijk korten termijn verwachtte".

Op 11 September 1944 stuurde de Minister van Koloniën deze

---

[1]) Het argument dunkt mij in dezen persoonlijken vorm weinig sterk.

[2]) Van Britse en Australische zijde verneem ik, dat de 6e en 7e divisie een aanval op de Philippijnen zullen meemaken, de 19e divisie Aitape zal overnemen en twee militie divisies de overige Britsche bezittingen.

[3]) Ik teeken hierbij aan, dat door deze mededeelingen de uitspraak van den heer *Curtin* in het Parlement, dat Australische troepen niet-Britsche heroverde gebieden zullen moeten bezetten, totdat de vijand totaal verslagen is, in een bijzonder licht komt te staan.

mededelingen van de heer *van der Plas* met het volgende commentaar aan de voorzitter van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering:

„1. *Algemeene strategie.* In den strijd om de verdeeling van operatiegebieden was kortelings, blijkens hier door Z.K.H. Prins *Bernhard* verkregen inlichtingen, in zooverre eenige rust gekomen, dat de huidige grens gehandhaafd zou blijven, doch dat het klaarblijkelijk in de bedoeling ligt, een eventueele secundaire operatie in Nederlandsch-Indië, onder het algemeene opperbevel van den Generaal *MacArthur,* te stellen onder een Britschen onderbevelhebber.

Zooals de heer *van der Plas* reeds vroeger mededeelde, en nu bevestigt, is het de bedoeling van den Generaal *MacArthur,* om, nadat hij zich een basis in de Philippijnen — op Mindanao— zal hebben veroverd, in het voorjaar naar het Zuiden door te stooten tusschen Borneo en Celebes en een aanval op Java te doen. Dit zou bij het huidige tempo van de krijgsverrichtingen zeker den aanvang van de bevrijding van Java zelf en bij een gunstige ontwikkeling ook de voltooiing daarvan in den loop van het volgende jaar mogelijk kunnen maken. Daartegenover schijnt nu te staan een Britsch operatieplan, hetwelk aanvankelijk door Lord *Louis Mountbatten* was opgesteld, in de verwachting, dat Nederlandsch-Indië vrijwel geheel in zijn operatiegebied zou worden gebracht, welk plan meer in het bijzonder gericht is op de herovering van Britsch Borneo en op afsnijding op een kortere tweede lijn — Borneo-vasteland van Azië, bezuiden de lijn Luzon-China — van de Japanners. Dit zou dan geschieden door een oprukken via de Molukken en Celebes naar Noord-Borneo, waarbij Java voorloopig buiten de lijn der operaties zou komen te liggen. Hiermede schijnt ook verband te houden de opvatting in het hoofdkwartier te Kandy, dat een rechtstreeksche aanval op Sumatra over de zeer breede Golf van Bengalen een moeilijke en veel materieel eischende operatie zou zijn, die in een Britsch militair rapport niet verantwoord genoemd is.

Het lijkt van belang, dat wij hiervan meer te weten komen, omdat uit de nu veel talrijkere directe berichten duidelijk naar voren treedt, dat de Japanners, naarmate zij afgesloten raken en hun uitzicht op een overwinning of een compromis vermindert, steeds wreeder en destructiever optreden en steeds meer iedere voorziening in een regelmatig en ordelijk bestuur verwaarloozen. Aangezien aan den anderen kant het verzet van de zijde van de bevolking eveneens toeneemt, beteekent derhalve een langdurig uitstel van directe actie tegen de hoofdeilanden de kans op groote desorganisatie, op ondergang van onze krijgsgevangen en geïnterneerde land- en rijksgenooten, op onnoemelijk leed voor de verdere bevolking en op oneindig grooter moeilijkheden voor het latere herstel.

2. *Onze deelneming aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië.* In de praktijk van Nieuw-Guinea is gebleken, dat de N.I.C.A.-organisatie en het daarbij ingedeelde personeel uitstekend voldoen, zij het, dat de beschikbare krachten nog steeds nauwelijks toereikend zijn. Vooral in dit gebied is gebleken, dat afgesneden Japansche eenheden tot de meest beestachtige daden overgaan en snel demoraliseeren. Op het eiland Noemfoer b.v. werden van de 3000 daarheen gesleepte Indonesische dwangarbeiders slechts 261 levend teruggevonden; de anderen waren niet alleen door honger of ziekte omgekomen, maar ook in grooten getale afgemaakt.

In dit uitgestrekte gebied en in de groote eilandenwereld der Molukken bevinden zich tal van landstreken en eilanden of eilandjes, waar na het oprukken van de Amerikanen en de volledige beheersching van zee en lucht door dezen, de verbindingen met de Japansche bases afgesneden zijn geraakt, en waar derhalve de bevrijding uitsluitend afhankelijk is van de beschikbaarheid van middelen voor dat doel. Daarbij zijn uiteraard objecten, waar het aantal achtergebleven Japansche troepen zoo groot is, dat wij met onze huidige hulpmiddelen er nog niet aan kunnen denken, die bevrijding zelf ter hand te nemen. Daarnaast is echter voor tal van gevallen in uitgestrekte gebieden bekend, dat slechts een klein aantal Japanners de overheersching handhaaft en dus met beperkte middelen en eventueel met hare daadwerkelijke medewerking de plaatselijke bevolking van haar leed kan worden verlost. De geallieerde legerleiding concentreert zich terecht op het groote strategische plan en kan dus van haar operationeele eenheden geen strijdkrachten afstaan voor kleine acties, die met de hoofdoperaties niet in verband staan, voordat deze hoofdoperaties afgeloopen zijn. Generaal *MacArthur* heeft bepleit, dat wij zelf deze bevrijding, die hij acht te vallen onder de ons opgedragen handhaving van orde en rust, met eenvoudige bezettings-

troepen ter hand nemen, zooals b.v. in de omgeving van Hollandia reeds door N.I.C.A.-patrouilles geschiedt.

Hierbij komt nog, dat Generaal *MacArthur* het standpunt inneemt, dat die streken of eilanden, welke — doordat geen Japansche bezetting aanwezig is — zonder meer vrij komen, of die door een volksopstand of onze eigen actie worden bevrijd, zonder een daar tusschen komende geallieerde militaire phase rechtstreeks onder ons gezag terugkeeren. Dit is b.v. gebeurd met Koeroedoe.

Nu is bovendien gebleken, dat het mogelijk is met een betrekkelijk beperkte kern van soldaten, door bewapening van de bevolking en het organiseeren van wat men vroeger noemde bevolkingspatrouilles, Japansche weerstandsnesten van niet te grooten omvang op te ruimen, zonder dat men derhalve over uitgebreide legereenheden beschikt. Deze bevolkingspatrouilles hebben aan de peripherie van de Amerikaansche actie uitstekende diensten bewezen en overal blijkt de bevolking zeer geneigd om aan het offensief tegen de Japanners deel te nemen. Komen wij verder in de Molukken, dan is het mogelijk om betrekkelijk snel Indonesische soldaten voor geregelde, zij het eenvoudige, legereenheden te recruteeren, zoodat, van de landzijde bezien, wij inderdaad nu reeds een aanvang zouden kunnen maken met het bevrijden van zwak bezette plaatsen of eilanden.

Hetgeen ons daartoe in de eerste plaats ontbreekt, zijn eenige oorlogsschepen, die de landingen op die plaatsen en eilanden zouden kunnen dekken en de transporten van bepaalde kleine troepeneenheden zouden kunnen beschermen. Naar het inzicht van den heer *van der Plas* zou het van het grootste belang zijn, indien wij in deze leemte zelf konden voorzien, daar de thans beschikbare zeestrijdkrachten uiteraard voor de groote actie in de richting van de Philippijnen en daarna naar Java worden aangewend en daaruit geen onderdeelen voor dit doel kunnen worden beschikbaar gesteld.

Daar met zulk een secundaire actie duizenden menschenlevens kunnen worden gered, en zij bovendien ook een duidelijk eigen aandeel in de bevrijding thans reeds zou beteekenen, verdient het aanbeveling te overwegen, of het niet mogelijk zou zijn de in het Verre Oosten beschikbare schepen, zooals de Tromp en de beide jagers, hiervoor aan te wenden. Dit behoeft dan niet af te stuiten op het vroeger ondervonden bezwaar, dat de Amerikaansche vlootbevelhebbers bedenkingen hadden tegen de complicatie in de bevelvoering, die van de invoeging van Nederlandsche eenheden in Amerikaansch verband het gevolg zou zijn, daar alsdan deze eenheden op zich zelf en onder eigen commando zouden kunnen opereeren.

Of in de toekomst, wanneer deze kleine expedities zich ver zouden gaan uitstrekken, voor hun bescherming en voor de beveiliging van de bevrijde plaatsen en eilanden ook nog zou kunnen worden gerekend op de actie van onze eigen bommenwerpers en jagers, valt nog niet te zeggen. Nu ware dit vermoedelijk wat te ver gegrepen. In ieder geval zou echter een begin van eigen actie in boven aangegeven geest een gereede aanleiding kunnen zijn, om de samentrekking van onze strijdkrachten voor de secundaire bevrijding van eigen gebied na te streven en te bepleiten.

3. *Toekomstige ontwikkeling.* Het vorenstaande kan tevens een vingerwijzing zijn voor de richting, waarin wij bij de toekomstige ontwikkeling van onze weermacht in de eerste plaats moeten gaan. Samentrekking van al het beschikbare en geschikte marine-materieel, zoo snel mogelijk met lichte eenheden uit te breiden en zoo mogelijk te completeeren met kleine vrachtschepen en eenig transportmateriaal; vervollediging van onze aanwezige luchtmacht met grondpersoneel en reserves; krachtige terhandneming van de vorming van bataljons voor den localen strijd; voortgezette recruteering van Indonesische troepen; een goed doordacht systeem van bevolkingspatrouilles en bevolkingsbewapening en de snelle vorming van een slagvaardige en zwaarder bewapende groep voor deelneming aan meer belangrijke operaties — waarvoor de Marine-brigade het meest aangewezen lijkt — moeten, naar het voorkomt, boven aan het programma worden gezet. De vorming van divisies of van een legercorps kan daarnaast uiteraard aanstonds worden ter hand genomen, doch terwille van de bevolking van Nederlandsch-Indië dienen de hierboven genoemde voorzieningen voorop te staan.

Daarnaast moet zoo spoedig mogelijk het N.I.C.A.-personeel worden aangevuld, met name op die punten, waar onze huidige formaties in het bijzonder te kort schieten. Hierbij zijn de belangrijkste de ervaren bestuurskrachten, waarvan er nog twee in Suriname gedetacheerd zijn, het politiekader, zoomede de artsen en verplegers, die in den uiterst bedroevenden hygienischen toe-

stand, waarin de bevrijde gebieden verkeeren, een zeer vooraanstaande rol moeten spelen.

4. *Contact met de geallieerden.* Het is uitermate onbevredigend, dat wij slechts op deze indirecte wijze iets vernemen van hetgeen over onze meest vitale belangen in het Verre Oosten wordt verhandeld. Mijns inziens moet onzerzijds worden gevraagd om vertegenwoordiging bij besprekingen tusschen de Britten en de Amerikanen nopens den oorlog tegen Japan. Het kan zijn, dat de besprekingen, die te Quebec zullen plaats vinden, ons reeds voor een fait accompli stellen.

Ik meen, in verband met het vorenstaande, Uwer Excellentie een spoedvergadering van de Ministerieele Commissie Oorlogvoering te moeten verzoeken, aan welker leden ik afschrift van dezen brief deed toekomen. Ik behoef er niet aan toe te voegen, dat vooral de bijlage alleen voor persoonlijke kennisneming is bestemd."

97407 *(van der Plas)* Na de bespreking met generaal *Fellers* heeft de heer *van der Plas* aan dr. *van Mook* geseind, dat er uitermate belangrijke mededelingen waren gedaan, welke ongeschikt waren om geseind of geschreven te worden. Generaal *MacArthur* heeft de suggestie van de heer *van der Plas,* dat hij deze zaken te Londen zou gaan bespreken met de Nederlandse Regering, toegejuicht en alle mogelijke faciliteiten verleend, zodat de heer *van der Plas* binnen zeer korte tijd via Washington naar Londen is gevlogen, waar hij pl.m. 8 September 1944 is aangekomen.

97408 *(van der Plas)* *MacArthur* zeide o.m. tegen de heer *van der Plas,* dat President *Roosevelt* had gezegd, dat het voldoende zou zijn, wanneer de Nederlandse Regering wilde verklaren, dat zij op zakelijke gronden van supply enz., bezwaar had tegen wijziging van de theatergrenzen.

97413 *(van der Plas)* De heer *van der Plas* heeft de mededeling van de President overgebracht aan dr. *van Mook.* De Nederlandse Regering heeft hierop echter zoals later nog zal blijken, niet gereageerd.

97408 *(van der Plas)* Te Londen is de heer *van der Plas* onmiddellijk ontboden bij H.M. de Koningin en verder heeft hij met enige Ministers gesproken. Enkele dagen later vond een gesprek plaats met de Minister-President. De heer *van der Plas* had gehoopt een volledige uiteenzetting over de situatie te kunnen geven. Achteraf heeft hij echter begrepen, dat de aanstaande operaties tegen Nederland toen alle aandacht van de Ministers opeiste. De Minister-President wilde hardnekkig alleen van de heer *van der Plas* weten of het waar was, dat zijn oud-collega *Kerstens* door *van Mook* een hoge functie was aangeboden. Het gesprek is enkele keren onderbroken, omdat iemand van de voorlichtingsdienst de heer *Gerbrandy* moest spreken. De tijd en de gelegenheid om deze aangelegenheid rustig te bespreken hebben ontbroken.

97409 *(van der Plas)*

97411 *(van der Plas)* Bij besprekingen in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering bleek in de eerste plaats, dat de heer *Michiels van Verduynen,* Minister zonder Portefeuille, bepaald niet kon aannemen, dat enige waarheid kon schuilen in de gegevens, die de heer *van der Plas* had medegebracht. Tegen hem zowel als tegen anderen had *Churchill* zelf gezegd: you will get the Indies back!

97412 *(van der Plas)* De heer *van Kleffens* stond op het standpunt, dat het wenselijk was de theatergrenzen niet te wijzigen. Hij zeide een rapport van de ambassade te Washington te hebben ontvangen, waaruit bleek, dat generaal *MacArthur* de operaties naar Java gaarne wilde uitvoeren, doch dat het Britse prestige na de rampen van 1942 aan een succes in dit gebied behoefte had.

Het zou z.i. echter verkeerd zijn de Nederlandse levensbelangen aan dat Britse prestige op te offeren. Als de Britse plannen even snel naar het doel zouden leiden, kon ons dat om het even zijn, maar tot nu toe waren de Britten minder efficient.

Dr. *van Mook,* die op zakelijke gronden diep overtuigd was van de noodzaak tot handhaving van het Amerikaanse commando, zeide ter vergadering — men zocht naar een compromis tussen de verschillende inzichten —, dat de hoofdzaak niet was dat generaal *MacArthur* dan wel een Brit bevelhebber zou zijn, maar dat Java vroeg dan wel laat bevrijd zou worden. Hij merkte op, dat de houding van *MacArthur* altijd volkomen correct was geweest, maar dat de Regering overigens geen voorkeur voor een geallieerde bevelhebber behoefde te tonen. Hij streed dus alleen indirect voor *MacArthur's* opperbevel door te betogen, dat het uiterst gevaarlijk voor onze mensen zou zijn, als de geallieerde strategie zou aansturen op een afsluiting en niet op een bevrijding van Java.

De Ministeriële Commissie Oorlogvoering heeft besloten via Londen en Washington te vragen, of Nederlandse vertegenwoordigers deel konden nemen aan de conferentie te Quebec.

97414 *(van der Plas)* De Ministeriële Commissie Oorlogvoering is dus gekomen tot een gaan polsen, een mee willen spreken over de onderwerpen, welke zouden worden behandeld. Er is echter geen standpunt terzake bepaald.

Minister *Gerbrandy,* die de vergadering moest leiden, heeft de leiding herhaaldelijk moeten overdragen. De heer *van der Plas* heeft later begrepen, dat dit verband hield met de op handen zijnde inval in Nederland. Men was er niet zo volkomen „bij" als eigenlijk wel gewenst zou zijn geweest.

De heer *van Boetzelaer* heeft aan de heer *van der Plas* gezegd — maar de heer *Loudon* heeft dit tegengesproken —, dat toen nogmaals is gevolgd de instructie geen voorkeur te tonen voor het behoud van het Amerikaanse commando.

97415 *(van der Plas)*

Ook aan de suggestie van President *Roosevelt* bezwaar te maken tegen de wijziging van de theatergrenzen op zakelijke gronden van bevoorrading enz., werd derhalve in het geheel geen gevolg gegeven.

Op 23 September 1944 deelden de heren *van Mook* en *Helfrich,* door de Nederlandse Regering naar Washington gezonden, aan de Combined Chiefs of Staff mede, dat door de Nederlandse Regering voor hen een onderhoud was gevraagd met de C.C.O.S., teneinde de Nederlandse gezichtspunten te belichten en, indien mogelijk, de algemene aspecten van de Pacific-oorlog benevens de Nederlandse oorlogsinspanning speciaal met betrekking tot Nederlandsch-Indië te bespreken.

De Nederlandse Regering had het volgende telegram aan de President van de Verenigde Staten en de Britse Eerste Minister gezonden:

> „On learning that Pacific strategy will be discussed at Quebec Conference Netherlands Government request in view of their vital interest in that question that following statement with regard to operations in Japanese occupied territory be transmitted to the President stop Same Statement is being sent to Mr. *Churchill* through British Foreign Office stop Minister for Colonies *van Mook* and Vice Admiral *Helfrich* are proceeding America stop Netherlands Government trust President and Prime Minister will find it possible to give them an opportunity to elucidate Netherlands point of view stop Statement begins quote Success of main strategy against Japan in severing communications between Japan and occupied area covering Burma Malaya Philippines British Borneo and N.E.I. will cut off Japanese forces in that area from arms and munitions but will not compel them to surrender or to withdraw supposing this to be possible stop Area as a whole has sufficient food and other materials and facilities for maintenance and it may be assumed that Japanese forces have sufficient stocks of arms and munitions stop Experience points to probability that Japanese stay on for irregular warfare even after defeat or surrender Japan stop Facts in recovered territory in the S.W.P.A. show that isolated Japanese forces become more ferocious and destructive as isolation becomes more irremediable stop If liberation occupied areas is delayed suffering and destruction of large populations will increase beyond all mesure and pws and internees can be considered lost stop Since voluntary evacuation of the area by Japanese forces cannot be expected active liberation as soon as possible seems urgent both from this point of view and with regard to future rehabilitation stop This action should primarily be directed towards most important territories with most civilised and numerous population and greatest economic value stop Among these Java seems to offer best base for further operations because of central situation sufficient food production and accomodation ample skilled and unskilled labour well developed system of roads and harbours good airbases and healthy mountain regions for rehabilitation stop Even in case of widespread destruction repairs for Allied operational purposes are easiest to effect in Java stop The occupation of Java would deprive the Japanese of their main regional source of supplies and labour unquote."

Op 26 September 1944 hebben de heren *van Mook* en *Helfrich* aan de C.C.O.S. te Washington een memorandum aangeboden aangaande die punten, welke zij onder de aandacht van de C.C.O.S. wilden brengen. Dit memorandum betreffende de operaties in de South West Pacific Area en het South East Asia Command luidde als volgt:

> (1) „The main objective of Netherlands strategy during the first phase of the war with Japan has been to delay enemy progress as much as possible by offensive action with sea and airforces.
>
> (2) The Netherlands' supreme command has, within the limits of its operational responsibilities, strictly adhered to this strategy and done everything in its power to put it into execution.

(3) The motives for this strategy were:

(*a*) to gain time for possible outside reinforcements to reach the Indies;

(*b*) to gain time for Australia to build up sufficient strength as a base in the Southwest Pacific for future action;

(*c*) to bind as many enemy forces (sea and air) as possible in order to prevent early action in the Indian Ocean and against the lines of communication between Australia and the U.S.A. in the Pacific;

(*d*) to cause a maximum of damage to the enemy forces;

(*e*) to ship as many essential raw materials as possible to our allies and to secure the opportunity for destroying important plants and stocks before occupation by the enemy.

(4) Not only did this delaying action seem of vital importance, but if it had been possible to retain a foothold in Java, this island would have given us the best possible base for future operations. With these objectives in view the available forces were completely used in the Netherlands Indies and evacuations or withdrawals were limited to those sea and airforces that had expended their fighting strength.

(5) After the occupation of the Netherlands Indies the Netherlands Commander-in-Chief has more than once urged the advisability of an early reconquest of Java as the most suitable base for further action in this region. This would, however, at the time have necessitated the construction of an expeditionary base in Northern or Northwestern Australia.

(6) Java is strategically situated in the center of the Malay barrier between India and Australia. It has a civilised and numerous population, providing plenty of skilled and unskilled labor and is self-sufficient in food. It has a network of good roads and railways, several good harbors, numerous sites for airfields, and healthful mountain resorts for the recuperation of troops. It occurs easy housing facilities, and even in the case of widespread demolitions repairs should take less time here than elsewhere. It has plenty of timber and it is a major production center for rubber and quinine. By its central position it dominates a large part of the Netherlands Indies.

(7) As the main strategy in the Pacific seems to have developed in a pincer movement towards the Philippines and the China coast the problem has changed to one of clearing the area south of that line of Japanese forces. It is to be expected that these forces will not withdraw, even if the danger of being out off from Japan and the Asiatic mainland seems imminent. They might not even be able to do so by lack of shipping. They have established a firm military administration and they have told the population that they have come to stay. They have probably accumulated stocks of arms and munitions, and they will be able, given the characteristic Japanese economy in their use, to hold out for a considerable time without replenishment. They will carry on, if necessary by guerilla tactics on a large scale, even when Japan has been defeated.

(8) If this view is correct, we must expect the Japanese military government to dig in and to try to create the worst possible chaos. Experience elsewhere has shown that the Japanese will become more destructive and ferocious, the more they are isolated. This will not only endanger the lives of hundreds of thousands British, American, Australian and Dutch prisoners of war and civilian internees (including some 150.000 women and children), but it will also affect the lives of many millions of natives, as a result both of direct atrocities and of famine and economic mismanagement.

(9) If and when action can be undertaken to destroy the Japanese forces in this area, the advantages of Java as the first objective for this action and as a center for further mopping up operations remain the same. The reoccupation of Java would deprive the Japanese of their best provided and main base in the islands, and would greatly facilitate the operations elsewhere. It would further split up the Japanese forces in this area.

(10) It may be suggested, finally, that an attack on Java could be made both from Northern and Northwestern Australia, and from the Philippines southward through the Straits of Macassar. This last route was followed by the main Japanese forces of invasion; it has on one side the west coast of Celebes with the big port of Macassar, several secondary harbors, dry hilly country with sufficient food and an actively anti-Japanese population, and on the other side the swampy jungle coast of Borneo with a few good landing places and the oil centers of Tarakan and Balikpapan.

(11) Between Northern Australia and Java the chain of the Lesser Sunda Islands might provide a bridge; they are fairly densely populated, while some of them produce a food surplus and offer good facilities for airfields and temporary harbors.

(12) Such an operation in the S.W.P.A. could be very well combined with a possible operation in the S.E.A.C. against Sumatra and Singapore and towards the Strait of Sunda, between Sumatra and Java.

(13) The protracted occupation and the increasingly bad news about conditions in the occupied areas have compelled the Netherlands government to bring these points to the attention of the Combined Chiefs of Staff. In their presentation they have not only considered the interest of the Netherlands Indies, but also those of the other occupied regions south of the Philippines, where the same rapid deterioration is taking place.

(14) A more definite idea of the future action in this region would greatly facilitate the execution of plans for the increase of the Netherlands forces after the liberation of the Netherlands, and for the organization of native cooperation, both armed and otherwise.".

68216 *(van der Kun)* De heer *van der Kun* verklaarde, dat de heer *van Mook* en admiraal *Helfrich* in het najaar van 1944 in Amerika zijn geweest; zij hebben toen bepleit, dat de geallieerden ook eens iets zouden doen ten aanzien van Nederlandsch-Indië. Dit was bij gelegenheid van de tweede Quebec-conferentie. De heer *van der Kun* was toen Regeringsvertegenwoordiger bij de C.C.O.S. te Washington met zijn ambtgenoot van het leger, generaal *Dijxhoorn*.

68221 *(van der Kun)* Beiden vonden het wel vreemd, dat die missie plotseling naar Amerika kwam, terwijl er reeds Regeringsvertegenwoordigers waren.

68225 *(van der Kun)* De heren *van der Kun* en *Dijxhoorn* hebben er steeds bij de C.C.O.S. op aangedrongen, dat de geallieerden vooral Indië niet uit het oog zouden verliezen, maar na 1943 was er eigenlijk nog maar weinig belangstelling voor. Zelf is de heer *van der Kun* pas in 1944 te Washington gekomen. De Jappen hadden toen zo goed als geen koopvaardij meer. De Amerikanen waren met hun onderzeeboten over de routes tot aan Japan toe compleet de baas.

De Nederlanders hebben nog eens het geluk gehad door een onderzeeboot op terugweg naar Colombo, die een prauw had aangehouden, een geheime overslaghaven van de Jappen op de Westkust van Malakka te ontdekken. De goederen lagen daar maar, er werd van alles geproduceerd en langs de kusten opgeslagen, maar er werd niets afgevoerd. De uitdrukking, die men hiervoor gebruikte, was: „Wither on the vine", laten verdorren aan de wijnstok. De belangstelling voor Indië uit een oogpunt van oorlogvoering was tot nul gedaald. De Amerikanen hadden erg veel medelijden met de Nederlandse mensen; zij begrepen heel goed, dat de Nederlanders in Indië politiek geïnteresseerd waren en deswege met rehabilitatieplannen kwamen, maar uit een oogpunt van oorlogvoering had Indië geen waarde meer.

68228 *(van der Kun)* De chronische steen des aanstoots was de kwestie van de „plannen". Iedereen wist, dat er „plannen" waren voor Nederlandsch-Indië. Het waren studieplannen; daar hadden de C.C.O.S. er misschien wel 1000 van, om, voor het geval het nodig zou zijn, zo'n plan te voorschijn te toveren en er dan mee te gaan werken. De Regeringsvertegenwoordigers werden altijd geplaagd om plannen. Dan had iemand b.v. bij generaal *MacArthur* gehoord, dat deze een „plan" had om iets met Indië te gaan doen. Zolang dat „plan" echter bij de Combined Chiefs of Staff was, had het niet de minste waarde; het was dan gewoon een studieplan.

86944 *(Dijxhoorn)* De heer *Dijxhoorn* deelde mede, dat in September 1944 dr. *van Mook* en admiraal *Helfrich* te Washington zijn geweest en daar besprekingen hebben gehouden met de Combined Chiefs of Staff. Zij waren onderweg naar Quebec voor het afleggen van een verklaring.

86945 *(Dijxhoorn)* De heren schijnen te laat te Quebec te zijn aangekomen. In ieder geval is het afleggen van het statement te Quebec niet doorgegaan.

Op een gegeven moment werd de heer *Dijxhoorn* bij de heer *van Mook* ontboden, die hem vertelde, met welk doel hij te Washington was gekomen nl. voor het afleggen van een verklaring en dat deze, naar de heer *Dijxhoorn* meende, de volgende dag, in de Combined Chiefs of Staff zou worden afgelegd; dit is ook geschied.

86951 *(Dijxhoorn)* Bij het afleggen van deze verklaring in de Combined Chiefs of Staff door de heren *van Mook* en *Helfrich* is de heer *Dijxhoorn* tegenwoordig geweest. De heer *van Mook* las het statement voor. Beide heren hebben er daarna een toelichting op gegeven. De heer *van Mook* droeg deze uit het hoofd voor. Door de voorzitter, admiraal *Leahy*, werd daarna gevraagd of een der leden het woord verlangde. Sir *John Dill* merkte op, dat voor de actie, als door de Nederlandse Regering in het statement gevraagd, de Nederlanders de troepen zouden kun-

nen gebruiken, die zij in Indië wensten in te zetten. Verder had niemand een opmerking, waarna de heren *van Mook* en *Helfrich* werden bedankt voor de verstrekte inlichtingen.

De heer *Dijxhoorn* merkte nog op, dat hij het statement, zoals het luidde, heeft betreurd. Het was zijns inziens fout, dat dit statement niet in overleg met de Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff was opgesteld. Zij toch wisten, hoe in de Combined Chiefs of Staff werd gedacht over de wijze, waarop de oorlog tegen Japan moest worden voortgezet. Bedoeld statement strookte niet helemaal met die plannen. Bovendien was het jammer, dat de Regering niet aan de Regeringsvertegenwoordigers heeft opgedragen een statement in de Combined Chiefs of Staff af te leggen. Immers, de wens van de Nederlandse Regering raakte militair-strategisch diep geheime plannen, waarover de Combined Chiefs of Staff uiteraard beter konden praten met militair-strategisch geschoolde Regeringsvertegenwoordigers dan met een op dit gebied niet geschoolde outsider. Daarbij wilde de heer *Dijxhoorn* dan nog maar in het midden laten, of de Combined Chiefs of Staff bereid zouden zijn gevonden deze geheime plannen met outsiders te bespreken. Hoe het zij, de zaak ging uit als een nachtkaars. Een instructie, hoe de heer

86953 *(Dijxhoorn)*

Dijxhoorn en zijn collega, als Regeringsvertegenwoordigers, zich na dit statement in de Combined Chiefs of Staff moesten gedragen, hebben zij nooit ontvangen; hij herinnerde zich die althans niet.

86948 *(Dijxhoorn)*

Over de voorgeschiedenis van de overgang van het opperbevel over Java van S.W.P.A. naar S.E.A.C. verklaarde de heer *Dijxhoorn* het volgende. Toen de oprichting van het legerkorps in zijn ogen een verloren zaak was geworden, omdat het nu eenmaal Brits getraind zou worden, was er nog één ding, waarop de heer *Dijxhoorn* al zijn hoop vestigde en waardoor veel nog ten goede zou kunnen keren. Dat was, dat, wanneer de Nederlanders dan met een Engels uitgerust legerkorps in Indië kwamen, zij tenminste onder Amerikaans bevel zouden komen. De heer *Dijxhoorn* realiseerde zich, dat het wel een hele tijd zou duren, vóórdat die troepen daar waren, doch de Amerikanen hadden daar troepen bij de hand. Hij dacht: als die scheidingslijn nu maar rustig blijft liggen, zullen de Amerikanen zich zeker gaan bemoeien met Nederlandsch-Indië en in het bijzonder met Java.

De heer *Dijxhoorn* hoorde echter in de loop van 1944 — van wie wist hij niet meer —, dat men aan die scheidingslijn zat te tornen. Toen de heer *Dijxhoorn* in October 1944 weer naar Londen zou gaan en dus weer een tijd uit Washington afwezig zou zijn, heeft hij vóór zijn vertrek de heer *van der Kun* uitdrukkelijk op deze kwestie gewezen.

86949 *(Dijxhoorn)*

De heer *Dijxhoorn* had deze aangelegenheden zeer zeker te Londen besproken, want zij vervulden hem met zorg. Bij zijn vertrek uit Washington was er echter niets aan de hand. De heer *Dijxhoorn* had alleen degene, die achterbleef, gewaarschuwd: denk er om, dat — ik hoor het als een gerucht — U attent bent, ofschoon de secretaris van de C.C.O.S., *Redman,* mij heeft verzekerd, dat er nog niets aan de hand is. Voor de heer *Dijxhoorn* was er dus geen aanleiding om een theaterwijziging als een vaststaand feit aan de Regering te gaan vertellen, want er was nog niets aan de hand. Hij had zeker, in het algemeen sprekende over de toestand in Amerika, hier en daar wat losgelaten. Het was echter niet aan de heer *Dijxhoorn* om iets te doen; toen hij nog te Washington was niet, aangezien er niets was gebeurd, en toen hij te Londen was niet, omdat hij deze zaak niet kon volgen toen die later in Amerika speelde.

99444 *(Warners)*

Uit zijn besprekingen met admiraal *Mountbatten* en uit het trage tempo, waarin de goedkeuring van het Nederlandsch-Indische bevoorradingsschema door diens hoofdkwartier plaats vond, heeft ir. *C. J. Warners* — van April 1944 tot Maart 1945 hoofd van de Nederlandsch-Indische Civil Affairs Sectie bij dit hoofdkwartier — gedurende de laatste maanden van 1944 en begin 1945 de indruk gekregen, dat in de plannen voor de militaire operaties tegen de Japanners op Sumatra wijzigingen mogelijk werden geacht. Het begon toen merkbaar te worden, dat er iets gaande was met de militaire plannen en met het aanvankelijk gedachte tijdschema.

99449 *(Warners)*

Dit heeft de heer *Warners,* toen hij dit vermoedde, direct aan de Regering doorgegeven. Hij heeft op zijn berichten aan de Regering nooit enige reactie gekregen. Men rekende, gezien de communicaties, echter ook nauwelijks op een antwoord, behoudens wanneer het beslissingen betrof, welke telegrafisch konden worden overgebracht.

99445 *(Warners)*

Men sprak aan Engelse zijde aanvankelijk uitsluitend over „major operations". Later begon men de mogelijkheid te opperen, dat er wellicht geen „major operations" maar operaties op kleine schaal zouden plaats hebben. De grote operaties zouden dan in een andere richting gaan dan Sumatra. Daarna kwam het begrip „hiatus area" op. In Nederlandsch-Indië doen wij — zo zei men toen — wellicht helemaal niets, want de operaties vinden plaats via Birma, Siam en

Indo-China in de richting Tokio. Men dacht aan een tang-beweging naar Japan vanuit S.W.P.A. en het S.E.A.C.-gebied. Op deze wijze zou Nederlandsch-Indië inderdaad een „hiaat-gebied" worden.

Deze begrippen, welke bepaalde plannen dekten, en welke in deze volgorde opkwamen, waren aanleiding om te vermoeden, dat aan bepaalde maatregelen — en dan speciaal die, welke door de Nederlandse Civil Affairs Sectie moesten worden voorbereid — een andere prioriteit werd gegeven dan oorspronkelijk het geval was.

Aanvankelijk bestond b.v. op het hoofdkwartier overeenstemming over zoveel locomotieven, zoveel zenders, bruggen, havenmaterieel, sleepboten, zoveel rijst, kleren enz. Later bleek de mening te ontstaan, dat, wanneer er geen „major operations" op Sumatra plaats vonden, b.v. ook geen vernielingen op grote schaal, geen voedseltekorten enz. gevreesd behoefden te worden. En indien er in het geheel niet werd gevochten in Nederlandsch-Indië, dan zou het een „hiaat-gebied" zijn en kon men niet meer spreken over een militair belang bij de bevoorrading der burgerbevolking. „To prevent disease and unrest" vergde dan veel minder goederen.

Geleidelijk groeide een uiterst bedenkelijke onzekerheid ten aanzien van de uitvoering van het moeizaam opgebouwde plan der goederenvoorzieningen en het herstel van openbare diensten, enz. Op zijn rechtstreekse vraag, einde 1944, aan *Mountbatten* gesteld, of er een theaterwijziging op komst was, kreeg de heer *Warners* een duidelijk ontkennend antwoord.

99446 *(Warners)* *Mountbatten* heeft de heer *Warners* in een gesprek daarover wel medegedeeld, dat hij binnenkort naar Australië zou gaan om met *MacArthur* te bespreken wat in de verschillende fasen van de ineenstorting van Japan in de bezette gebieden zou dienen te gebeuren. Een theaterwijziging is tegenover de heer *Warners* tot op het moment, dat hij in Maart 1945 naar Brisbane vertrok, door *Mountbatten* volkomen ontkend.

De heer *Warners* neemt persoonlijk aan, dat deze toen ook inderdaad nog niet in de bedoeling lag, of althans daarover nog niet beslist was. Er werd toen wel gesproken over een Engelse bezetting van Nederlandsch-Indië onder oppercommando van generaal *MacArthur* en tenslotte, het zal toen reeds Mei-Juni 1945 zijn geweest, werden geruchten vernomen over de wijziging der commandogebieden, zoals die zich later heeft voltrokken. Toen zat de heer *Warners* in Australië.

99570 (*Blom*) Toen in 1943 het South East Asia Command was opgericht, heeft Mr. *N. S. Blom,* die destijds te Londen op het Ministerie van Koloniën werkzaam was, inleidende besprekingen gevoerd over de civil-affairs-zaken, welke dit commando aangingen.

In die periode reeds werden er van Britse zijde wel eens zeer vage suggesties gedaan, dat de grenzen van de commandogebieden nog wel gewijzigd zouden worden. Men zou, aldus verklaarde men van Engelse zijde, Singapore nooit kunnen herbezetten zonder de macht te hebben over Straat Soenda. Straat Soenda lag in het Amerikaanse commandogebied; de grens liep langs de Sumatraanse kust. Het South East Asia Command zou dus moeten worden uitgebreid met Straat Soenda. Om Straat Soenda te kunnen beheersen moest echter weer een stuk van Java bezet worden, hetgeen inhield, dat de grenzen verlegd zouden moeten worden.

Toen de Indische autoriteiten weer in Australië terug waren, is *MacArthur* begonnen met de plannen om Java te gaan bezetten. Een taak, welke hij reeds in Maart 1942 als de zijne beschouwde. Hij heeft dus een reeks van operaties uitgewerkt. De operaties waren altijd aldus opgezet, dat hij eerst vliegvelden in handen zou krijgen. De gebieden waarheen de sprongen gemaakt zouden worden, moesten binnen het bereik van jachtvliegtuigen liggen. Zo heeft hij operatieplannen uitgewerkt voor Tarakan, Balikpapan, Bandjermasin; vandaar uit zouden twee landingen, een op Oost- en een op West-Java, plaats vinden. De operaties gingen alle onder de codenaam „Oboe", nl. Oboe 1, 2, 3, 4, 5. Bij de plannen hiervoor werden de Indische autoriteiten betrokken en het ging dan altijd over wat er nodig was voor de bevolking, b.v. hoeveel voedsel, kleding, medicijnen, enz. Deze bevoorrading werd in de andere supplies voor de operaties opgenomen. Het ging heel vlot en royaal.

Terwijl de Indische Regering midden in deze voorbereidingen zat, kwam op 10 April 1945 een telegram, vermoedelijk van de Combined Chiefs of Staff bij *MacArthur* binnen, waarin hem verboden werd de operaties tegen Java uit te voeren. In de korte, daaraan voorafgaande, periode was reeds over deze zaak heen en weer geseind. De C.C.O.S. beschouwden de aanval op Japan als de hoofdopdracht van *MacArthur* en zij vreesden, dat de nevenoperaties zijn hoofdtaak zouden vertragen. *MacArthur* heeft daar altijd tegenover gesteld, dat zijn hoofdtaak met geen dag vertraagd zou worden en dat hij ook geen extra-middelen voor deze operaties nodig had. Hij hield vol dat hij met de beschikbare middelen inmiddels Java kon

bezetten; hij had immers nog een hele tijd nodig voor de voorbereidingen voor de aanval op Japan. Niettemin is hem op 10 April verboden naar Java te gaan. Het was een bijzondere teleurstelling, niet alleen voor de Nederlanders, maar ook voor hem.

Toen de commandogebieden gewijzigd werden, kon de Nederlandsch-Indische Regering geen aanspraak doen gelden op de goederen, die door Amerika aanvankelijk voor de bevolking van Java bestemd waren. De operaties tegen Tarakan en Balikpapan waren toen reeds zo ver gevorderd, dat zij niet meer gestopt konden worden, *MacArthur* althans had geen zin meer om deze nog stop te zetten. Zij zijn toen doorgegaan.

99572 (*Blom*) Het geheel aan goederen voor de bevolking werd opgenomen in de Amerikaanse plannen voor de operaties. De Nederlansch-Indische Regering zou eerst dan de beschikking over deze goederen krijgen, wanneer de operaties zouden zijn uitgevoerd en de bevoorrading van de bevolking een aanvang kon nemen. De voorraden civiele goederen zouden uiteraard niet binnen de eerste weken na de landing alle aan de wal zijn gebracht.

99579 (*Blom*) De Nederlandsch-Indische autoriteiten hebben niet voorzien, dat er een wijziging van de commandogebieden zou plaats vinden, maar wel waren zij bang voor de mogelijkheid, dat het gebeuren ging. Einde 1944, begin 1945, was het niet zo, dat zij er practisch zeker van waren, dat de grenzen zouden worden gewijzigd. Dit geldt zowel voor Australië als voor Ceylon.

99571 (*Blom*) Van belang is — aldus de heer *Blom* — in dit verband ook de volgende passage uit het boek, dat de generaals *Willoughby* en *Chamberlain* hebben geschreven over generaal *MacArthur* („*MacArthur:* 1941—1951", McGraw Hill Book Comp. Inc. New York 1954, blz. 274:

> „If *MacArthur* had had his way, the Borneo campaign would have been extended to include the recapture of the Netherlands East Indies. Just recently General *MacArthur* made a comment of great historical significance:
>
> I had planned to move immediately on to Java with the Australian troops and restore the Dutch Government under *van Mook,* which would have rapidly brought law and order there as it had done in New Guinea.
>
> For some reason never understood, this proposed movement was peremptorily called of and forbidden from Washington, in spite of my insistence of its complete success with little loss. This was one of the grave mistakes of the war and ultimately resulted in the chaotic conditions which followed in that part of Indonesia. It completely violated the basic principle of American foreign policy to support the orderly development of dependent areas toward selfgovernment.
>
> I foresaw thus but my council was ineffective to change what I regarded as a political interference in a basically military problem. I was to find this deadly weapon in constant future use against me".

99576 (*Blom*) Dr. *van Mook* heeft, zo vervolgde de heer *Blom,* op 2 Augustus 1945 een brief [1]) geschreven over de gevolgen van de wijzigingen van de commandogebieden aan de Minister van Overzeese gebiedsdelen alsmede een brief van *MacArthur* op 8 Augustus 1945 [2]).

Toen deze brieven werden geschreven, aldus de heer *Blom,* was nog niet bekend, dat 14 dagen later de oorlog met Japan zou zijn afgelopen. Men had de afloop van de oorlog op een latere datum verwacht. De heer *Blom* herinnert zich, dat in Australië met angst en beven de mogelijkheid onder ogen werd gezien van een wijziging van de commandogebieden.

60557 *(van Mook)* Met betrekking tot de verdeling van het gevechtsterrein in de Pacific tussen de Amerikanen en de Engelsen en alles, wat daaruit is voortgevloeid, wist dr. *van Mook,* aldus zijn verklaring, lang niet alles, omdat veel zich buiten zijn waarneming en waarschijnlijk ook buiten de waarneming van de Nederlandse Regering in haar geheel heeft afgespeeld.

Na de eerste aanloop van de Japanners, dus toen Birma, Nederlandsch-Indië en de Philippijnen bezet waren, hebben de Amerikanen in de Zuid-Pacific een commando opgebouwd. Aanvankelijk is daar geweest het commando van admiraal *Ghormley* en later dat van admiraal *Halsey,* waaronder de Salomons behoorden. Tegelijkertijd is geleidelijk het commando van *MacArthur* opgebouwd, dat zijn eerste actie in Z.O.-Nieuw Guinea uitvoerde. Deze actie ging langzamerhand in de richting van de noordkust van Nieuw-Guinea. Aan de andere kant was er aanvankelijk nog maarschalk *Wavell* in India, die op dat ogenblik niet anders kon doen dan zorgen, dat de Japanners niet verder dan Birma kwamen. *Wavell* is toen onderkoning van India geworden en een tijdlang is het commando, dat *Wavell* had, in handen geweest van het Indiase legercommando, zonder dat een bepaald ope-

[1]) Vgl. bijlage 61.

[2]) Vgl. bijlage 62.

ratieterrein was afgepaald. De geallieerden waren daar geheel in het defensief.

Toen is, naar de heer *van Mook* meende, in Augustus 1943, bij de besprekingen tussen *Churchill* en *Roosevelt* en hun beide staven in Quebec het South East Asia Command ingesteld, waarvan *Mountbatten* opperbevelhebber werd. De grens van het South East Asia

60558 *(van Mook)* Command liep beoosten Sumatra, door Straat Soenda. Sumatra viel er in. Hoe die grens verder naar het noorden liep, wist hij niet. Het was de bedoeling, dat Malakka er onder zou vallen. *Mountbatten* is in October van dat jaar te Londen geweest, waar de heer *van Mook* hem heeft gesproken. Hij was zeer optimistisch over de middelen, welke hij zou krijgen om een actie te beginnen. Hij was ook optimistisch over de uitbreiding van zijn operatieterrein, dat geheel Nederlandsch-Indië zou gaan omvatten. Van Engelse zijde werd dit gehoopt en verwacht.

94137 *(van Mook)* De Engelsen kwamen terug van de eerste conferentie te Quebec met de gedachte, dat het South East Asia Command een zeer belangrijk aandeel zou krijgen in de strijd tegen Japan. In dit verband vertelden zij aan de heer *van Mook,* dat Nederlandsch-Indië vrij

94138 *(van Mook)* spoedig onder S.E.A.C. zou komen. Toen de heer *van Mook* echter kort daarop in Washington was en hiernaar informeerde, kreeg hij de indruk, dat deze zaak helemaal niet acuut was en daarom is er waarschijnlijk geen bijzondere aandacht meer aan gewijd.

94136 *(van Mook)* De heer *van Mook* gelooft wel, dat er in de periode 1943—1944 van Engelse zijde op uitbreiding van het commando is aangedrongen. De Engelsen wilden in Zuid-Oost-Azië de leiding hebben. Misschien verwachtten zij, dat er meer hulp beschikbaar zou komen voor hun operaties, indien het gebied groter zou worden en daarmede ook de belangen groter zouden worden. Van beslissingen hieromtrent is in die jaren echter niets gebleken.

94135 *(van Mook)* De Nederlandse Regering was van de geruchten omtrent een mogelijke wijziging van de grenzen der theaters op de hoogte. Ook de toezending van het overzicht van het gesprek van de heer *van der Plas* met generaal *MacArthur* kan daartoe hebben bijgedragen.

94141 *(van Mook)* De gesprekken over dit onderwerp werden regelmatig doorgegeven. Er was toen echter geen enkele aanleiding te veronderstellen, dat men van bevoegde zijde hiermede werkelijk ernst maakte. Ook alle militaire plannen welke er waren, duidden er niet op, dat *MacArthur* het Nederlandsch-Indische gebied binnen zijn ressort beschouwde als iets, dat hij eigenlijk moest afschrijven.

91438 *(van Mook)* De opvatting van de heer *van Mook* was, dat er gevaar in zat als Nederlandsch-Indië in Engels bevelsgebied zou komen, niet zozeer omdat hij aan Britse of Amerikaanse politiek de voorkeur gaf, maar omdat de Amerikanen beter waren uitgerust en meer vaardigheid hadden opgedaan in de Pacific dan de Britten. Ook was de Nederlandse samenwerking met de Amerikanen beter geregeld.

60560 *(van Mook)* De Nederlandse voorbereiding voor de terugkeer naar Indië, welke in Australië plaats vond, gebeurde in overleg met het Amerikaanse commando; dat was niet anders mogelijk. Toen *Mountbatten* naar zijn commando vertrok, behoefde de gedachte aan een grenswijziging niet af te schrikken. Immers, de gedachte, welke de heer *van Mook* zelf had, was, dat *MacArthur* beschikte over meer manschappen, schepen, vliegtuigen en uitrusting en dat *Mountbatten* deze nog moest krijgen, dat dus een wijziging niet zo voor de hand lag. Maar de Nederlanders konden toen nog vaststellen, dat *MacArthur* ook niet van plan was naar Timor, de Molukken of Celebes op te rukken. Wie dus het eerst in actie kwam ter bevrijding van delen van Nederlandsch-Indië, kon de Nederlandse zegen hebben. Dat was in 1943 de situatie. Men moet weten, dat Amerika toen nog nauwelijks zeker was van Guadalcanal en dat het maar langzaam verder ging langs de Noordoostkust van Nieuw-Guinea.

Vervolgens heeft men van de wijziging een hele tijd niets meer gehoord. *MacArthurs'* commando ontwikkelde zich en werd steeds groter. Hij rukte steeds verder op, bij sprongen, langs de Noordkust van Nieuw-Guinea. De heer *van Mook* kreeg later de indruk, welke ook bevestigd werd toen hij te Kandy was, voor het eerst in Mei 1944, dat de Amerikanen zich niet interesseerden voor een actie in de richting van Sumatra of Malakka en daarvoor ook geen materiaal hadden, maar alleen voor een actie in Birma om de verbinding met China weer in handen te krijgen. Zij wilden echter alle krachten concentreren op de aanval op Japan, welke via de Philippijnen op touw zou worden gezet. Toen leek het verhaal dus helemaal van de baan.

Het is in de loop van 1944 weer opgekomen; dan hoorde men er weer van en dan hoorde men er niet van. Het is eerst in 1945 acuut geworden.

60262 *(van Mook)* In October 1944 is de heer *van Mook* nog even te Washington geweest. Hij was daar toen met vice-admiraal *Helfrich.* Zij hebben één keer de gelegenheid gehad in de vergadering van de Combined Chiefs

of Staff een uiteenzetting te geven. De heer *van Mook* meent, dat dit de laatste poging is geweest om een actie in de Archipel te bepleiten.

Zij wilden op dat moment gedaan krijgen, dat er alsnog aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië iets gedaan zou worden. Men weet, dat de acties er tenslotte omheen zijn gegaan.

93989 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* verklaarde van 3 September 1944 tot 2 December 1944 te Londen en in Amerika te zijn geweest. De oorspronkelijke bedoeling van de oproep naar Londen was de heer *Helfrich* geheel op de hoogte te stellen van alle militaire plannen, voornamelijk voor de marine, gelet op de verwachting, dat Nederland in de winter van 1944 op 1945 geheel bevrijd zou worden.

Te Londen werd echter bekend, dat er te Quebec een conferentie zou zijn tussen president *Roosevelt* en de heer *Churchill* over verdere plannen in de Pacific. Deze conferentie had van 11 tot 14 September 1944 plaats. Voorzover de heer *Helfrich* te Londen heeft kunnen nagaan, was de Nederlandse Regering hier buiten gehouden en ook niet op de hoogte gebracht van het feit, dat de conferentie zou plaats hebben. Het was voor haar duidelijk een verrassing. Daarna is er een Ministerraad geweest en de heren *van Mook* en *Helfrich* zijn toen aangewezen om nog naar Amerika te gaan en te trachten te Quebec tijdig aanwezig te zijn om te horen wat besproken werd, en, voor het geval Nederlandsch-Indië daarbij betrokken werd, daarin een stem te krijgen.

93990 *(Helfrich)*

Het was echter te laat. Toen zij kwamen, was de conferentie afgelopen. Zij hebben toen gevraagd — in opdracht van de Nederlandse Regering — te Washington toegang te krijgen tot de Combined Chiefs of Staff. Dit was uiteraard wel weer wat anders dan wanneer zij te Quebec met de heren *Roosevelt* en *Churchill* hadden kunnen spreken. Of het veel zou hebben uitgemaakt, is weer een andere vraag, maar een dergelijk gesprek zou op hoger niveau hebben gestaan. Minister *van Mook* en de heer *Helfrich* hebben eerst afzonderlijk enige autoriteiten bezocht, die hun hebben gevraagd in een vergadering van de Combined Chiefs of Staff hun ideeën te verkondigen, nadat zij een memorandum hadden ingediend. Dit memorandum is in onderling overleg en in volkomen overeenstemming op 26 September 1944 door de heren *van Mook* en *Helfrich* opgesteld. Zij beschouwden dit als een laatste poging om alsnog eerder een actie ter bevrijding van Java te bepleiten.

Admiraal *Leahy*, die de vergadering presideerde, was, zo te zien, vol begrip. Hij zei echter, dat de Pacific-strategie reeds in algemene lijnen was vastgesteld. Men heeft hen beleefd aangehoord; dat is het enige, dat de heer *Helfrich* er van kan zeggen.

67241 *(van Lidth de Jeude)*

De heer *van Lidth de Jeude* beantwoordde de vraag, of de Regering in 1944 en 1945 iets heeft gemerkt van een mogelijke wijziging van de grenzen in het Verre Oosten met: zeker; de heer *van Mook* heeft dit bij zijn besprekingen geconstateerd.

De heren *van Mook* en *Helfrich* zijn waarschijnlijk juist voor deze aangelegenheden naar de tweede Quebec-conferentie gestuurd. De heer *van Lidth de Jeude* geloofde niet, dat zij hiervoor waren uitgenodigd; de Nederlandse Regering heeft aangedrongen hierbij tegenwoordig te zijn. Of de heer *van Mook* daarheen is gestuurd om te trachten een bepaald resultaat te bereiken, wist de heer *van Lidth de Jeude* niet.

67244 *(van Lidth de Jeude)*

Op de opmerking, dat deze zending in October 1944 is geweest en verband hield met de plannen van de Amerikaanse legerleiding om òf naar het Noorden van Japan door te stoten òf in de richting Java op te trekken, zeide de heer *van Lidth de Jeude*, dat het natuurlijk zuiver militaire plannen waren. De Regering was niet anders dan summier van de plannen op de hoogte.

98419 *(Gerbrandy)*

Op de vraag, hoe het te verklaren is, dat het benoemingsbesluit van *MacArthur* mede ondertekend is uit naam van de Nederlandse Regering en dat van *Mountbatten* niet, deelde oud-Minister-President *Gerbrandy* mede, dat er toch geen verschil in positie was tussen *MacArthur* en *Mountbatten*. Generaal *MacArthur* kreeg zijn instructies van de Chiefs of Staff formeel mede namens de Nederlandse Regering. Dit laatste was te danken aan generaal *Bedell Smith*, de latere chef-staf van *Eisenhower*. In de aanhef der instructies stonden alle zeven landen, bij de Pacific-oorlog betrokken, vermeld, alleen Nederland niet. Generaal *Bedell Smith* nam het initiatief Nederland ook te vermelden en deelde dit mede aan kapitein ter zee *Nuboer*.

Dat later bij de instructies van *Mountbatten* alleen Amerika en Engeland vermeld zijn, lag aan het feit, dat het gewicht van de oorlogvoering de facto geheel op deze twee grootmachten ging rusten. Nog later was het in de Pacific zo, dat eigenlijk de facto ook Engeland was uitgeschakeld. Deze gang van zaken is toe te schrijven geweest aan de overweldigende inspanning en de daaraan gepaard gaande verantwoordelijkheid, welke daar voor de oorlogvoering op de Verenigde Staten kwam te drukken.

Mountbatten stond voor de algemene strategie en de toebedeling van Amerikaanse en Britse middelen van allerlei aard tussen het China-theater en het South East Asia Command onder de Combined Chiefs of Staff. Voor alle operationele zaken stond hij rechtstreeks onder de Britse chefs van staven. De Britse chefs van staven waren verder het enige kanaal, waarlangs alle instructies hem moesten bereiken.

Wanneer de heer *Gerbrandy* persoonlijk b.v. met *Eisenhower* sprak, dan sprak hij met „onze" generaal. Er werd steeds gedacht in bondgenootschappelijke termen, ook toen de bondgenoot Nederland bijna van alle militaire kracht was beroofd; de invloed van deze laatste omstandigheid deed zich wel eens gelden.

Ook *Mountbatten* voelde zich in zijn gebied wel degelijk bevelhebber ook ten behoeve van de Nederlanders. Toen hij het commando op zich nam, is hij ook naar de heer *Gerbrandy* toegekomen. Er heeft toen een onderhoud plaats gevonden tussen *Mountbatten* enerzijds en de heren *van Mook* en *Gerbrandy* anderzijds.

93817 *(Gerbrandy)*

Over het zenden naar de tweede Quebec-conferentie van de heren *van Mook* en *Helfrich* deelde de heer *Gerbrandy* mede, dat het naar zijn oordeel alleen mogelijk was iets bij de geallieerden te bereiken, wanneer men plannen indiende, welke pasten in de strategie van de geallieerden, welke er, zoals bekend, op gericht was eerst Duitsland te verslaan om daarna Japan in het hart te treffen. De heer *Gerbrandy* heeft deze aangelegenheden verschillende malen met *Churchill* en *Eisenhower* besproken.

Binnen de Nederlandse Ministerraad ging het altijd om de vraag, hoe te bereiken, dat Nederlandsch-Indië zo snel mogelijk bevrijd zou worden en dat op een wijze, dat het de minste slachtoffers kostte. Voorts zouden de Nederlanders natuurlijk hierbij aanwezig moeten zijn. Toen kwam de tweede conferentie te Quebec en de Nederlandse Regering heeft het plan opgevat een afvaardiging daarheen te zenden, teneinde de geallieerden ervan te overtuigen, hoe strategisch juist zij zouden handelen, wanneer zij Java tot springplank voor hun opmars naar het Noord-Oosten zouden maken. Daarbij werd gewezen op de gunstige positie van Java, op de daar aanwezige marinebases, op het grote aantal mensen en arbeidskrachten, dat bij een dergelijke actie baat zou vinden enz. Al dergelijke punten heeft de Regering met de grootste zorgvuldigheid op papier gezet.

98319 *(Gerbrandy)*

De indruk bestond voorts, dat admiraal *Nimitz* en generaal *MacArthur* wel voor dit plan gevoelden; de eindbeslissing lag natuurlijk bij de Combined Chiefs of Staff te Washington. Van de andere kant was de Nederlandse positie door het verloren gaan van bijna de gehele vloot zwak; in een oorlog speelt macht een grote rol. Ook hadden de Nederlanders te Washington veel meer moeite dan vroeger om hun stem te laten horen. De heer *Gerbrandy* weet niet meer met zekerheid, of de heren *van Mook* en *Helfrich* nog op tijd voor de Quebec-conferentie zijn aangekomen, maar wel weet hij, dat zij de uiteenzetting van de Nederlandse Regering aan de C.C.O.S. hebben doen toekomen. Het resultaat hiervan is geweest, dat dezen hebben verklaard, dat zij alleen de Australiërs wensten te gebruiken voor dat gedeelte van Borneo, dat bevrijd moest worden in verband met de opmars naar het Noord-Oosten. Het denkbeeld Java als springplank te gebruiken werd dus afgewezen.

98329 *(Gerbrandy)*

§ 2. De Nederlandse houding t.o.v. het verleggen der grenzen

68233 *(van der Kun)*

Toen de heer *van der Kun* nog te Colombo was als sous-chef van de staf van de B.S.O., bleek hem reeds, dat de Engelsen de ligging der theatergrenzen, met name ten aanzien van Nederlandsch-Indië, niet erg welgevallig was.

De grens liep van Singapore naar de kust van Sumatra tot Vlakke Hoek, daarna recht om de Zuid, zodat Straat Soenda b.v. in het gebied van generaal *MacArthur* hoorde. Nu was er wel uitdrukkelijk bepaald — en daaraan is ook de hand gehouden —, dat die grenzen geen prikkeldraad waren en dat, wanneer er iemand een operatie had uit te voeren, die enigszins voorbij die grenzen lag, hij daarvoor de faciliteiten kreeg. Desalniettemin lag Nederlandsch-Indië, behalve Sumatra, in de South West Pacific Area, het commandogebied van generaal *MacArthur*. De Engelsen vonden dit niet prettig.

Toen de heer *van der Kun* te Washington was aangekomen, heeft hij daar dan ook verder het oog op gehouden. Op een goede dag kwam hij enigszins onverwacht bij een goede vriend van hem, de rechterhand van generaal *Marshall*. Deze had toevallig een kaart aan de muur hangen, waarvoor het gordijn niet dicht was, en daarop zag de heer *van der Kun*, dat de grenzen waren verlegd. Dit was Mei of Juni 1944. De heer *van der Kun* meende zich te herinneren, dat zijn voorganger zich er ook wel eens mee bezig heeft gehouden. Er liepen trouwens ook geruchten, dat die grenzen verlegd zouden worden en dat wellicht in de hoogste echelons hiertoe reeds besloten was. De grens op die kaarten was in dier voege verlegd, dat, behalve

68237 *(van der Kun)*

het uiterste Oostelijke gedeelte van de Archipel, heel Nederlandsch-Indië in Brits operatiegebied kwam. Het kan nog zijn, dat Halmaheira en Ternate er ook buiten waren en de groep kleine Soendaeilanden. Toen is de heer *van der Kun* met die wetenschap zo'n beetje aan het vissen gegaan. Dat liep niet vlot. Op een gegeven moment is hij daarom naar admiraal *Leahy* gegaan.

68238 *(van der Kun)*

Het verleggen van de grenzen had de antipathie van de heer *van der Kun,* omdat de Engelsen geen „benen hadden om op te staan". Dat wisten de Nederlanders ook. De Engelsen hadden al veel te veel te doen op hun eigen terreinen, zoals b.v. Birma, enz., zodat men wel begreep, dat, als de Engelsen er Nederlandsch-Indië nog bijkregen, er niets van terecht kwam. Bovendien heeft de heer *van der Kun* altijd sterk het gevoel gehad — hij heeft het nog eens zwart op wit gezet en hij heeft dit nu weer gelezen in zijn stukken, — dat het ook was, omdat de Engelsen potentieel concurrenten voor Nederland waren. Zij hadden er geen belang bij, dat Nederlandsch-Indië zo spoedig mogelijk vrijkwam en gerehabiliteerd werd. Zij leverden zelf tin, rubber, bauxiet, enfin, allemaal zaken, die in oorlogstijd vreselijk schaars waren. Hun materieel belang in de spoedige rehabilitatie van Nederlandsch-Indië kon dus ook niet groot zijn.

68240 *(van der Kun)*

De heer *van der Kun* is toen dus naar admiraal *Leahy* gegaan om hem er eens naar te vragen. Het was nog vóór de conferentie te Honoloeloe. Deze is in Juni 1944 geweest. Zij was eigenlijk meer een stafbespreking tussen President *Roosevelt* en zijn mensen: admiraal *Nimitz,* generaal *MacArthur,* admiraal *Leahy,* admiraal *King,* generaal *Marshall.* Van Nederlandse kant zijn er, voorzover de heer *van der Kun* weet, bij die conferentie geen mensen tegenwoordig geweest.

68244 *(van der Kun)*

Er schijnt toen sprake van geweest te zijn — de heer *van der Kun* heeft bij geruchte gehoord, dat men daar enig bericht van heeft gehad —, dat Nederlandsch-Indië te eniger tijd onder de Engelsen zou komen. Of men het bericht nu te Londen of bij de ambassade te Washington heeft gehad, weet hij niet meer. Het was een officieus bericht. Als de heer *van der Kun* zich goed herinnerde — hij heeft dat bij geruchte vernomen en het is dus geen eigen wetenschap —, is er een onderhandse brief gericht aan een of andere Nederlandse instantie door een van de Amerikaanse stafchefs, omdat zij wel wisten, dat de Nederlanders daarbij zeer geïnteresseerd waren.

68250 *(van der Kun)*

De heer *van der Kun* heeft wel gehoord, waarom dat is besloten. Het gerucht wilde, dat het een prestigekwestie was; door de heer *Churchill* is dit bij de heer *Roosevelt* naar voren gebracht; hij heeft er zeer sterk op aangedrongen. Als de heer *van der Kun* er met de Engelsen over sprak zeiden zij: „Natuurlijk spreekt het vanzelf, dat, wanneer wij naar Singapore gaan, jullie met ons meerijden naar de Riouw-Archipel, Banka, Billiton", enfin, de hele litanie.

Admiraal *Leahy* zei precies hetzelfde; er was al zo lang sprake van en volgens hem was het nu voorlopig weer in orde. Dat was letterlijk waar, want het is pas definitief geworden op dezelfde datum als waarop Japan het hoofd in de schoot heeft gelegd. Deze zaak schijnt niet op de Quebec-Conferentie ter sprake te zijn geweest. De heer *van der Kun* wist er niets van en niemand van Nederland is er bij geweest. Naar wat hij naderhand heeft gehoord, heeft die conferentie zo goed als geen betrekking gehad op de oorlogvoering in het Oosten.

De marine-attaché te Washington, de heer *Meijer Ranneft,* had op 22 September 1944 aan de bevelhebber der zeestrijdkrachten te Londen een waarschuwing [1]) doen toekomen betreffende het verleggen van de theatergrenzen. De in dit telegram genoemde *Willson* is de Amerikaanse vice-admiraal *Russell Willson;* deze was lid van een soort permanente „raad van ouden", welke de Joint Chiefs of Staff adviseerde op strategisch gebied en nogal veel invloed had. In dit telegram staat:

[1]) Bijlage 69.

> „Na Quebec conferentie werden geen nadere inlichtingen gegeven omtrent toekomstige operations Eastern Fleet stop nogmaals onderhoud met *Willson* juist terug van Quebec die opgaf dat alles Zuidwest van lijn Nieuw Guinea, Halmaheira, Philippijnen zou komen te behooren tot Britsche taak en derhalve voor opleiding en uitrusting (van marine-eenheden) wij ons hadden te richten tot Engeland stop".

68253 *(van der Kun)*

De wetenschap, die de heer *van der Kun* had, heeft hij aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering medegedeeld. Wanneer het belangrijke aangelegenheden betrof, vertelde de heer *van der Kun* deze ook aan de ambassadeur.

Daarna heeft de heer *van der Kun* verder voortdurend over de theaterwijziging gehoord. Er gingen nl. geregeld geruchten. Of hij ook geregeld van die geruchten mededeling heeft gedaan, zou de heer *van der Kun* niet durven zeggen. Hij dacht het niet, want dezelfde geruchten liepen in Engeland. In 1945 kwam plotseling uit de lucht vallen, dat de grenzen waren verlegd en, naar de heer *van der Kun* van collega's heeft gehoord, tot grote ontsteltenis van

de Engelsen zelf in de Indische Oceaan, want zij waren er helemaal niet op ingeschoten.

Op de vraag, of het mogelijk is, dat de Combined Chiefs of Staff een voorstel hebben gedaan aan de hoogste Regeringsinstanties, antwoordde de heer *van der Kun,* dat hij bij wijze van spreken zeker wist van *niet,* want zij hebben hem nog *mededeling* gedaan, dat zij zelf *bericht* hadden gekregen, dat die grens was verlegd. Men moet vooral niet vergeten, dat de Amerikanen er niet meer bij geïnteresseerd waren. Voor de Amerikanen was het alleen nog maar een extra-commitment, waarbij, uit een oogpunt van oorlogvoering, niets meer te winnen en alleen maar te verliezen was.

68266 *(van der Kun)*

De heer *van der Kun* herinnerde zich niet in de loop van 1945 een verzoek of een instructie van de Nederlandse Regering te hebben ontvangen om over deze zaak bij de Combined Chiefs of Staff te spreken. Het zou hem ongetwijfeld zijn bijgebleven, wanneer hij die wel had ontvangen. In die tijd was hij, naar hij meende, alleen te Washington, want generaal *Dijxhoorn* is einde 1944 naar Nederland gegaan en diens opvolger, generaal *van Tricht,* is pas na de conferentie te San Francisco, waar de United Nations zijn geboren, te Washington aangekomen. Tot 9 Juli 1945 was hij dus alleen te Washington. Van een telegram van 21 Juni 1945, houdende een bericht van de heer *van Mook* uit Brisbane, waarin wordt gewaarschuwd tegen het verleggen van de grenzen tussen S.E.A.C. en S.W.P.A., herinnerde de heer *van der Kun* zich dan ook niets.

[1]) Bijlage 63.

Op 10 April 1945 [1]) zond Anep-Aneta het bericht uit, dat er plannen bestonden, dat de Engelsen en de Nederlanders van de Amerikanen het leiden van de oorlog in de South West Pacific zouden overnemen. Naar aanleiding van dit bericht deelde op 16 April 1945 de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Minister van Oorlog mede, dat volgens mededeling van de ambassadeur te Washington gemeld bericht van Britse zijnde geïnspireerd zou zijn.

[2]) Bijlage 64.

Op 14 April 1945 [2]) berichtte de Nederlandse vertegenwoordiger bij de C.C.O.S., de heer *van der Kun,* telegrafisch aan de Minister-President, mede ter informatie aan de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Marine en van Oorlog, dat hij op 12 April 1945 een discussie had gehad met de beide Britse leden van de Chiefs of Staff. De Britten deelden mede, dat de S.W.P.A.-kwestie in haar geheel binnenkort behandeld zou dienen te worden met de Joint Chiefs of Staff; omtrent enige wijzigingen in commitment ten aanzien van Nederlandsch-Indië was hun derhalve nog niets bekend, al was ook hun inzicht, dat het logisch en voor de hand liggend was, dat te eniger tijd, zelfs spoedig, in gezamenlijk overleg met de Amerikanen dit commitment tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk vastgesteld zou worden. De heer *van der Kun* had zijn berichten ontvangen van de hoogste Amerikaanse zijde. Hij vervolgde:

> „Ik merk hierbij nog op dat ik slechts weergeef wat mij is verteld: aangaande *Mountbatten's* eventueele plannen en zijn tijdschema ontving ik nooit eenige mededeeling en neem daarom aan dat daaromtrent B.S.O. eveneens niet is ingelicht. Inzake specifieke „toekomstige operaties" waarnaar door hem steeds wordt verwezen, is mij alleen bekend hetgeen mij onlangs mondeling bericht werd door KLTZ jhr. *van Foreest,* welke thans met verlof in Amerika is. Het eenige dat mijnerzijds te dien aanzien opgemerkt kan worden is, dat shipping tekort in aanmerking genomen een major operation naar het Zuid-Westen vanuit de Philippijnen op het oogenblik zeker niet in beschouwing is".

68954 *(van Tricht)*

De heer *A. G. van Tricht* heeft medegedeeld niet te maken te hebben gehad met de overgang van een deel van S.W.P.A. naar S.E.A.C.

De Regeringsvertegenwoordigers wisten wel, dat er vroeger eens sprake van was geweest. De eigenlijke overgang op 18 Augustus 1945 was voor hen een volkomen verrassing. Van hun zijde is er niets

68957 *(van Tricht)*

gebeurd om dit ongedaan te maken. De overgang vonden zij helemaal niet goed, maar zij konden op eigen gezag niet trachten daarin verandering te brengen.

Wel meende de heer *van Tricht,* dat van zijn kant aan de Regering voorstellen zijn gedaan, om hem een instructie te geven.

Hij herinnerde zich echter over een instructie te dezer zake verder niets meer.

87738 *(Loudon)*

De toenmalige ambassadeur te Washington, de heer dr. *A. Loudon,* verklaarde de wijziging van de theatergrenzen meermalen te hebben horen verluiden. Voorzover hij bij State Department heeft kunnen ervaren, stonden de plannen hieromtrent tot het laatste toe nog niet vast. De heer *Loudon* wist zich nog goed te herinneren, dat deze grenswijzigingen pas een feit zijn geworden in de loop van de tweede helft van 1945. In Potsdam zijn de wijzigingen ter sprake gekomen. Verder had de heer *Loudon* met de wijzigingen niets te

maken gehad. Deze hebben op militair gebied gelegen. Hij herinnerde zich niet, dat hij instructies had gekregen, om daarover speciale stappen bij de President of bij het State Department te ondernemen. Wel was er steeds bij hem op aangedrongen om het oorlogsbeleid zo te voeren, dat Nederlandsch-Indië eerder bevrijd zou worden. Door de Combined Chiefs of Staff was vastgesteld, dat het beleid uitsluitend zou worden gevoerd met de gehele hoofdmacht direct op Japan af met terzijdestelling van Nederlandsch-Indië. Dat punt had de heer *Loudon* uit den treure op het State Department ter sprake gebracht in 1945. Hij was daar echter steeds tegen dezelfde muur opgelopen.

Dit was het enige, dat hij wist omtrent de wijziging van de theatergrenzen, maar wat hem veel later is gebleken was, dat deze theaterwijziging ook ter sprake was gekomen op de conferentie te Honoloeloe op Hawaii in Augustus 1944. De heer *Loudon* wist, dat

87739 *(Loudon)*

Roosevelt daarheen was gegaan als een soort vervolg op een reis naar het Westen, waar een politieke verkiezingstoer werd gemaakt. Hij heeft daar toen van geprofiteerd om naar Hawaii te gaan en daar *MacArthur* te ontmoeten. Door de persberichten volgde de heer *Loudon* die conferentie. Maar op dat ogenblik was de heer *van der Plas* òf op Hawai aanwezig òf hij had daarna in Australië daarover gehoord. In ieder geval had hij een onderhoud gehad met de chef van de staf van *MacArthur*. Dat onderhoud had hij in een rapport vastgelegd, waarvan een doorslag naar Washington is gestuurd. De heer *Loudon* las dit verslag pas heel laat. Het moet zijn aangekomen in het najaar van 1944. Hij nam hiervan — daar het in een verzegelde enveloppe aankwam en hij ongesteld was, toen deze aankwam — pas kennis in begin 1946, misschien ook einde 1945, althans na de overgave van Japan.

Wat de heer *Loudon* zich van dit rapport herinnerde, was, dat er een discussie had plaats gevonden tussen *MacArthur* en *Roosevelt*, waarbij de President de generaal de mededeling had gedaan, dat de grens zou worden verlegd naar het Oosten, van Straat Soenda af. *MacArthur* had hem toen de vraag gesteld, of hij er zich rekenschap van gaf, dat dan de Engelsen in Nederlandsch-Indië zouden binnentrekken en dat zij er nooit meer uit weg zouden gaan en of dat de bedoeling was van de President, waarop *Roosevelt* had gezegd, dat dit helemaal zijn bedoeling niet was, maar hij stond onder zodanige druk van *Churchill*, dat hij hieraan toe moest geven, omdat hij geen breuk met *Churchill* kon en mocht riskeren. Bovendien was hem niet erg duidelijk, wat de Nederlanders nu eigenlijk wilden. Hij had daar indertijd wel eens over gesproken, namelijk wat de toekomst zou zijn van Nederlandsch-Indië, maar daar had hij nooit een definitief antwoord op gekregen in de vorm van een omlijnd plan.

In verband met de grenswijziging wilde de heer *Loudon* ook vermelden — hetgeen hij niet kon bewijzen, want dat was hem alleen maar verteld —, dat de Amerikanen voldoende troepen hadden, althans drie divisies; *MacArthur* had die troepen gereserveerd om deze naar Nederlandsch-Indië te sturen. Door de verlegging van de theatergrenzen kon hij dit niet doen en die drie divisies bleven toen vrijwel ongebruikt. De heer *Loudon* stelde dit op één lijn met wat hij eerder had gezegd, dat na het mislukken van het expeditiekorps en het zakken van de belangstelling van Amerika voor de Nederlanders in Nederlandsch-Indië, dit ongebruikt laten van die drie divisies er een bewijs van was, dat de stemming in Amerika langzamerhand ten nadele van Nederland was verlopen.

87742 *(Loudon)*

Op de vraag, of hij over deze zaak nooit een instructie van de Regering heeft ontvangen, om op de een of andere wijze te interveniëren, b.v. in de richting: tracht te voorkomen, dat de grenzen worden verlegd, durfde de heer *Loudon* niet te antwoorden met: ja of neen. Hij kon alleen zeggen, dat hij zich daarvan niets herinnerde.

87743 *(Loudon)*

Hij herinnerde zich nog wel, dat hij voortdurend, niet altijd aangename, gesprekken heeft gehad over de strategie tegen Japan. De heer *Loudon* geloofde, dat de Combined Chiefs of Staff vonden, dat dit een zuiver militair-technische vraag was, waarmede hij als politiek agent geen bemoeienis mocht hebben.

Op 21 Juni 1945 zond de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen het volgende telegram:

> „Uit diverse informaties trek ik conclusie dat in zeer geavanceerden staat verkeeren plannen tot verleggen grenzen van S.E.A.C. en S.W.P.A. Indië zou dientengevolge totaal of voor grootste gedeelte vallen binnen de grenzen van *Mountbatten's* operatiegebied. Dit zou, voorzoover dit onzerzijds te overzien is, en als gegeven nemende het stadium van voorbereiding, de verhoudingen der krachten, alsook de mogelijkheid van eerste concentratie op Achter-Indië en Singapore, de vrijwording der voornaamste eilanden naar een belangrijk later tijdstip kunnen verschuiven, hetgeen een langeren lijdensweg en meer slachtoffers onder onze landgenooten als gevolg zou hebben.

De mogelijkheid bestaat bovendien dat de moeizame arbeid verricht onder S.W.P.A. teneinde rehabilitatie aanschaffingen en uitrustingen (zooals o.a. voor N.I.C.A.) voor het grootste deel te niet gedaan zou zijn en wederom een aanvang met Engelsche autoriteiten zou moeten gemaakt worden. Dat in Engelsche sfeer de levering van goederen langzamer en meer beperkt is, heeft ondervinding met Australiërs al getoond. Tevens verwachten wij van Civil Affairs aan Engelsche zijde een meer formalistische en dientengevolge stroevere behandeling. Dat zulke drastische wijzigingen, met betrekking tot ons eigen gebied, volkomen zonder dat wij daarin zijn gekend en zonder onze instemming zich zouden voltrekken, komt als moeilijk aanvaardbaar voor ten opzichte van het Nederlandsche volk en is slecht te verantwoorden.

Met onze instemming is het commando S.W.P.A. tot stand gekomen. Door energiek optreden zou onzerzijds mogelijk nog invloed ten goede uitgeoefend kunnen worden, wanneer er meeningsverschil betreffende dezen stap aanwezig is in de C.C.O.S. of tusschen Amerikanen en Engelschen.

Naar ik verder hoor moeten wij ook bij ongunstigen uitslag staan op zoo krachtig mogelijke actie in de S.E.A.C. tot Indië's bevrijding en maximale medewerking tot organisatie en versterking onzer eigen strijdkrachten. Mij afvraag of niet met Amerikanen en Engelschen deze quaesties op hoogste niveau moeten worden besproken. Zou telegrafische mededeeling op prijs stellen inzake decisie bereikt aanziens mijn telegram uit Washington betreffende troepenvervoer alsook met betrekking tot bovenstaand telegram."

Op 29 Juni werd dit telegram ter kennisneming aangeboden aan de Ministers voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Oorlog, van Buitenlandse Zaken, van Marine en aan de bevelhebber der Zeestrijdkrachten.

89152 *(Fresco)*
89158 *(Fresco)*

89164 *(Fresco)*

Kapitein ter zee *A. A. Fresco* is in Maart 1945 stafofficier bij de 7th Fleet geworden. Hem werd toen al verteld, dat de Amerikanen waarschijnlijk niet naar Java zouden gaan, maar dat dit nog niet zeker was. Dit betrof de grenswijziging van de theaters. Hij heeft dit telegrafisch gerapporteerd aan de commandant Marine Australië, de heer *Koenraad.* De heer *Fresco* hoorde toen, dat de Japanse vloot zodanig was uitgeschakeld, dat er een rechtstreekse aanval op Japan zou worden gedaan. De rest zou dan vanzelf vallen.

89593 *(W. de Vries)*

Luitenant ter zee der 1e klasse *W. J. de Vries* verklaarde, dat hij in de naoorlogse periode altijd zeer veel kritiek heeft gehoord op het beleid van lord *Louis Mountbatten* in verband met de voorbereiding tot de terugkeer naar Indië. Uit hetgeen de heer *de Vries* te Colombo uit de geheime opdrachten van zeer nabij heeft gezien, bleek, dat aanvankelijk de opzet was, dat *Mountbatten* uitsluitend het gebied van Malakka en Sumatra zou krijgen; de scheidingslijn liep over Straat Soenda. Java, en wat er verder om de Oost lag, was Amerikaans gebied.

Kort nadat de heer *de Vries* uit Colombo is vertrokken, einde 1944, is het materiaal van *Mountbatten* teruggehaald naar de Middellandse Zee en toen is later ineens de lijn gewijzigd, waardoor hij een gebied kreeg, waar men eenvoudig nooit had geopereerd en het ook niet had kunnen doen, omdat het Amerikaans gebied was. Zij hebben nimmer enige intelligence-rapporten, in welke vorm dan ook, van Java en andere eilanden kunnen halen. Het doel van al deze operaties was vooraf intelligence te verkrijgen, zodat men zou weten, als men in het gebied zou komen, hoe de bevolking zich zou gedragen.

89594 *(W. de Vries)*
89595 *(W. de Vries)*

In de tweede helft van 1945 is lord *Louis Mountbatten* een taak voor een gebied in handen gelegd, dat vroeger buiten zijn voorbereidende intelligence lag; dientengevolge moesten eerst zoveel mogelijk gegevens over dit nieuwe gebied worden verkregen, voordat daar geopereerd kon worden.

89217 *(Buurman van Vreeden)*

Luitenant-generaal *D. C. Buurman van Vreeden* heeft, zo verklaarde hij, bij admiraal *Mountbatten,* in wiens hoofdkwartier hij liaisonofficier was, niets gemerkt van de wijziging van de theatergrenzen.

89222 *(Buurman van Vreeden)*

In het hoofdkwartier van *Mountbatten* is over deze kwestie nooit gesproken met de Nederlandse vertegenwoordigers. Het is voor de heer *Buurman van Vreeden* als een donderslag uit heldere hemel gekomen.

89229 *(Buurman van Vreeden)*
89231 *(Buurman van Vreeden)*

Wat er van Nederlandse kant is gebeurd, nadat bekend was, dat de grenzen waren gewijzigd, zou de heer *Buurman van Vreeden* niet kunnen zeggen. De heer *van Mook* is toen in het hoofdkwartier van *Mountbatten* geweest, maar de heer *Buurman van Vreeden* had toen helemaal geen contact met hem.

87617 *(van Oyen)*

De voormalige legercommandant in Nederlandsch-Indië, de heer *L. H. van Oyen,* verklaarde in de grenswijziging van de theaters helemaal niet gekend te zijn. Wat hij weet, heeft hij van horen zeggen,

en dat is dit, dat de Regering te Londen met de Engelsen afgesproken heeft, dat het beter zou zijn, dat de herovering van Nederlandsch-Indië werd overgelaten aan de Engelsen en niet aan de Amerikanen.

Oorspronkelijk was de grens getrokken door Straat Soenda. Die grens is later meer naar het Oosten verlegd, zodat heel Indië onder de Engelsen viel. De heer *van Oyen* weet zeker, dat *MacArthur* persoonlijk daar sterk tegen was. Hij had bijzonder graag Nederlandsch-Indië heroverd. Hij heeft er echter helemaal geen zeggenschap in gehad. Er was een militaire staf en een politieke staf te Washington, waar Amerikanen, Engelsen en alle andere belanghebbenden dergelijke zaken bespraken. Daar is op een gegeven ogenblik, in de eerste maanden van 1945, uitgemaakt, dat Nederlandsch-Indië zou vallen onder de Engelsen.

Volgens de heer *van Oyen* is de beslissing bepaald veel eerder gevallen dan in Juli—Augustus 1945. Hij zou zich anders wel zeer moeten vergissen. Hij ging in September naar Indië terug; toen moet hij al vele maanden hebben geweten, dat Nederlandsch-Indië onder de Engelsen ressorteerde.

87620 *(van Oyen)*

De heer *van Oyen* was lid van de Nederlandsch-Indische Regering onder de heer *van Mook* en zaken, als verlegging der grenzen, werden haar medegedeeld. De Nederlandsch-Indische Regering wist het in ieder geval lang vóór Potsdam. Als lid van die Regering is de heer *van Oyen* er niets van bekend, dat er tegen geprotesteerd is, dat Indië was overgedragen aan de Engelsen.

93949 *(Helfrich)*

Luitenant-admiraal b.d. *C. E. L. Helfrich* verklaarde, dat de brief van de heer *van der Plas,* gedateerd 19 Augustus 1944, niet in het archief van de B.S.O. was; hij heeft hem ook nooit gezien. Het is zeer vreemd, dat de heer *Helfrich* deze brief niet heeft ontvangen. Hij zou dan nooit meer over een overplaatsing van zijn hoofdkwartier van Ceylon naar Australië hebben gesproken. De vloot was dan bij de Eastern Fleet gebleven. Hij zou dan in het bevelsgebied van de verantwoordelijke bevelhebber de meeste Nederlandse strijdkrachten beschikbaar hebben gehad. Nu is het daarentegen zo geweest, dat de heer *Helfrich* Hr. Ms. „Tromp", het enige bovenwaterschip, dat hem in 1945 overbleef, naar het bevelsgebied van *MacArthur* heeft gezonden, terwijl het juist bij Ceylon had moeten blijven.

93958 *(Helfrich)*

Voor de heer *Helfrich* waren er vele onduidelijkheden in de grenswijziging. Wanneer is deze voor het eerst ter sprake gekomen, en van wie ging het voorstel tot wijziging uit? De tweede vraag is: wanneer heeft *Mountbatten* hiervan geweten? Deze vraag is van belang, omdat admiraal *Mountbatten* de heer *Helfrich* in Augustus 1945 zei, dat deze grenswijziging voor hem een „verrassing" was en dat hij daarom niet die maatregelen had kunnen nemen, die nodig waren om deze grotere verantwoordelijkheid te kunnen dragen. Uit de na-oorlogse literatuur is de heer *Helfrich* wat wijzer geworden. In de eerste plaats is er een uitlating in 1947 van *Sumner Welles* in zijn boek „Where are we heading?" op blz. 278. Hij schrijft daar:

> „Het is niet algemeen bekend, dat de Nederlandse Regering lang voor het einde van de oorlog aan de Regering der Verenigde Staten om steun verzocht bij het herstel van haar gezag in Nederlandsch-Indië en dat een voorlopige verplichting was geaccepteerd, dat Amerikaanse strijdkrachten onder generaal *MacArthur* die verantwoordelijkheid zouden dragen. Indien deze overeenkomst uitgevoerd was, is het zeer waarschijnlijk, dat de langdurige opstanden in Indonesië voorkomen hadden kunnen worden en dat men tot een vredige en ordelijke overgangsregeling tot bepaalde (totale?) autonomie [1]) was gekomen. Helaas echter verklaarde de Britse Regering, toen zij van die afspraak hoorde, dringend, dat haar prestige in het Verre Oosten in de waagschaal zou worden gesteld, indien Amerikaanse strijdkrachten onder generaal *MacArthur* de bevrijding zouden bewerkstelligen, aangezien Indonesië binnen de Britse operationele sfeer lag, toegewezen aan de legers onder bevel van lord *Louis Mountbatten*".

De heer *Helfrich* had hier slechts betrekkelijk ondergeschikt commentaar op, nl. dat het niet waar was, dat Indië toen binnen de Britse operationele sfeer lag; dit was slechts waar ten aanzien van Sumatra. Uit deze verklaring blijkt, dat de grenswijziging reeds door de Britse Regering onder *Churchill* werd gewenst, althans, dat moest de heer *Helfrich* er uit opmaken. Een bevestiging hiervan vond de heer *Helfrich* in hetgeen admiraal *Leahy,* de persoonlijke stafchef van President *Roosevelt* gedurende de oorlog, schrijft in zijn boek: „I was there", blz. 251/252, over de conferentie te Honolulu in Juli 1944. Deze datum klopt dus met de rapporten van de heren *van der Plas* en *van Mook*. Er werd daar gesproken over het aandeel van de Britten in de komende operaties tegen Japan. *Leahy* schrijft, dat uit rapporten bleek, dat er elementen in *Churchill's* Regering waren, die pleitten voor een „controlling interest" in Nederlandsch-Indië, zodra het was

[1]) De commissie wijst er op dat in de Engelse tekst op blz. 329 wordt gesproken van: „transition to local autonomy".

heroverd. De heer *Helfrich* vestigde er de aandacht op, dat het dus niet alleen ging om een Britse herovering, maar ook over een pleidooi voor een „controlling interest" in Indië nà de herovering! Generaal *MacArthur* zou zich hiertegen hebben verzet. Hij rapporteerde dit aan admiraal *King* en gaf als zijn mening te kennen, dat, hoewel de ware Britse bedoelingen onbekend waren, de ervaring had geleerd, dat het, indien de Britten gezag zouden krijgen over Nederlands gebied, moeilijk zou zijn „to prey them loose". De vraag is of *Mountbatten* hiervan wist; is het inderdaad eerst in Juli 1944 te Honolulu ter sprake gebracht of eerder? Naar aanleiding van het vorengaande moet men wel aannemen, dat het in elk geval in Juli 1944 te Honolulu ter sprake is gekomen.

Op 5 April 1942 waren de bevelsgebieden ingesteld. Sumatra stond toen onder Brits bevel en de rest van Nederlandsch-Indië onder Amerikaans bevel. Dit bleef zo, toen op 16 November 1943 het S.E.A.C. onder opperbevel van *Mountbatten* werd ingesteld. Over de wijziging in 1945 staat op blz. 180 van het rapport van *Mountbatten* aan de C.C.O.S.:

> „At the beginning of June 1945 I had enquired of the Chiefs of Staff whether I could safely begin to plan for post-„Mailfist"-operations, under assumption that the boundaries of S.E.A.C. would remain unchanged."

De „Mailfist-operation" is de naam voor de bezetting van Singapore. De „post-Mailfist-operations" zijn dus alle operaties, die moesten worden voorbereid na de bezetting van Singapore. Dit is voor ons het belangrijkste. Waarom vroeg de admiraal dit? Had hij er reeds eerder iets over gehoord, zo ja, wanneer? Hierover zwijgt het rapport echter. De Chiefs of Staff antwoordden, dat zij niet konden garanderen, dat de grenzen ongewijzigd zouden blijven, want deze vraag vormde nog een punt van discussie tussen Londen en Washington. De grens was begin Juni 1945 dus nog niet definitief verlegd; er werd slechts over gediscussieerd. De heer *Helfrich* moest aannemen, dat de Nederlandse Regering van het verdere verloop van deze kwestie niet op de hoogte werd gehouden. In zijn boek „Indonesia", Engelse uitgave, schrijft professor *Gerbrandy* nl. op blz. 95/96:

> „The question whether the authority of S.E.A.C. should be extended may have been mentioned at Quebec. The effective decision was taken at the meeting of the Big Three at Potsdam. Netherlanders were greatly surprised."

Admiraal *Mountbatten* schrijft voorts in zijn rapport in par. 626 e.v. dat hij op 11 Juli 1945 naar Manilla ging voor besprekingen met *MacArthur*. Volgens het vermelde in par. 628 deed *MacArthur* aldaar de suggestie, dat *Mountbatten* van hem het bevel zou overnemen over de S.W.P.A. bezuiden de Philippijnen, dus geheel Nederlandsch-Indië voor zijn rekening zou nemen, opdat *MacArthur* zich dan geheel zou kunnen wijden aan de operaties tegen Japan. De aanval op Kiushu (het zuidelijkste eiland van de Japanse archipel) was op November 1945 vastgesteld en de eindaanval op Hondiu (het hoofdeiland) in de lente van 1946.

In herinnering, aldus de heer *Helfrich,* moge worden gebracht, dat in Nederlandsch-Indië Tarakan en Balikpapan reeds door *MacArthur* waren heroverd.

Mountbatten antwoordde, dat hij wel bereid was, doch eerst ná de herovering van Singapore en de openstelling van Straat Malakka (vermoedelijk in October), indien althans de hoogste oorlogsleiding hem dit verzocht en mits hem alle inlichtingen over dit gebied en enkele specialisten ter beschikking werden gesteld.

Het is vreemd, dat dit verzoek van *MacArthur* uitging, terwijl hij zich volgens de rapporten van de heer *van der Plas* juist ten sterkste had verzet tegen een wijziging der bevelsgebieden. Het ligt voor de hand aan te nemen, dat *MacArthur* toen reeds dienovereenkomstige positieve instructies had ontvangen.

Op 14 Juli was *Mountbatten* te Kandy terug; hij vertrok de 23ste naar Londen. Te Caïro kreeg hij bevel rechtsreeks naar Berlijn te gaan, waar hem bij een speciale bespreking op de 24ste medegedeeld werd, dat de grenzen der bevelsgebieden zouden worden gewijzigd. Het voornaamste deel der S.W.P.A. zou bij S.E.A.C. komen en de rest onder Australisch bevel. *Mountbatten* gaf een soortgelijk antwoord als aan *MacArthur*. Hij zou de kwestie nader in overweging nemen en legde nogmaals de nadruk op het gemis aan voldoende inlichtingen over het gebied, dat nu aan zijn bevelsgebied zou worden toegevoegd.

Mountbatten's klacht betreffende het gebrek aan inlichtingen begreep de heer *Helfrich* niet. Gebrek aan specialisten had *Mountbatten* zeker niet. Het gehele hoofdkwartier van de B.S.O. stond onder zijn bevel. Alle inlichtingen, welke de Nefis in Australië verzamelde, kwamen ook bij de heer *Helfrich* en werden doorgezonden naar Kandy.

Men was volledig op de hoogte van alles, wat de Nederlanders deden, en men had de beschikking over talloze specialisten, al waren het weliswaar Nederlanders!

Op 25 Juli keerde *Mountbatten* te Londen terug, waar de heer *Helfrich* met hem sprak. Op 12 Augustus ging hij terug naar Kandy, op 14 Augustus gaf Japan zich over en op 15 Augustus schortte *Mountbatten* vanuit Kandy alle operaties tijdelijk op.

93960 *(Helfrich)* Ofschoon hij in par. 636 van zijn rapport schrijft, dat hij op 14 Augustus het voor hem „onverwachte" bevel kreeg de nieuwe grenzen te aanvaarden (in zoverre onverwacht, omdat hij in Berlijn had gezegd het probleem in overweging te zullen nemen), zo dient toch te worden geconstateerd, dat *Mountbatten* vóór die datum van de plannen afwist.

99942 *(Helfrich)* Naar de mening van de heer *Helfrich* was het beter geweest, indien de Amerikanen het commando over Java hadden behouden. Generaal *MacArthur* was Nederlands gezind en volkomen overtuigd, dat het Nederlandse gezag eerst moest worden hersteld. Hij had daarvoor twee à drie divisies beschikbaar; meer achtte hij niet nodig. President *Roosevelt,* die anti-koloniaal was, wist heel goed — hij stelde zich op het standpunt van de Koninklijke rede van 7 December 1942 — dat eerst het Nederlandse gezag hersteld moest worden en dat Indonesië zelf nog niet de middelen en de mensen had om op eigen benen te staan. Als hij was blijven leven en als *MacArthur* het bevel had gehad, dus wanneer de wijziging van de grenzen der commandogebieden niet had plaats gevonden, dan had de geschiedenis, naar de overtuiging van de heer *Helfrich,* een geheel ander verloop gehad.

87266 *(van Aerssen)* Van de voorgenomen wijziging van de theatergrenzen is de heer *F. C.* baron *van Aerssen Beyeren van Voshol* zijdelings getuige geweest, omdat hij, als gezant in Australië, de zittingen van de Indische Departementshoofden bijwoonde en voortdurend in contact was met de heer *van Mook.* Begin April 1945 is bij de Nederlandsch-Indische Regering en bij de heer *van Aerssen* bekend geworden, dat er een wijziging was gekomen in de indeling van de theatergrenzen, en wel, dat door de Combined Chiefs of Staff besloten was, dat generaal *MacArthur* niet meer zijn oude opdracht mocht uitvoeren, maar dat hij zich slechts moest bezighouden met de veldtocht tegen Japan.

Toen dat bericht bekend was, waren de Nederlanders daar niet op voorbereid; zij hebben van het begin af aan het gevoel gehad, dat dit voor hen een zware slag betekende, hoofdzakelijk omdat zij uit eigen ervaring in Australië wisten, dat de Amerikanen bijzonder goed voorbereid waren en bijzonder goed uitgerust voor dergelijke ondernemingen.

Nadat de bezetting van Tarakan met Amerikaanse troepen was geslaagd en terwijl men bezig was de actie tegen Balikpapan voor te bereiden, kwam ineens dat bericht, waardoor de planning voor de volgende acties, nl. tegen Bandjermasin en Soerabaja, in de lucht kwam te hangen, want de Amerikanen mochten dat niet meer doen.

87267 *(van Aerssen)* Als de heer *van Aerssen* het zich goed herinnerde, heeft de heer *van Mook* dat bericht gekregen, ofwel van de Nederlandse Regering, ofwel van de Chiefs of Staff; dat wist de heer *van Aerssen* niet precies. De Nederlanders waren zeer ingenomen met het optreden van de heer *MacArthur,* en toen dat deel van zijn taak moest worden overgedragen aan *Mountbatten,* wisten zij nog helemaal niet of de samenwerking met deze even goed zou gaan als met *MacArthur;* zij twijfelden er ook zeer aan of *Mountbatten* wel over die uitstekende middelen beschikte, die *MacArthur* had. Daar kwam nog bij, dat *Mountbatten* op dat ogenblik voor de grote taak stond om de heroovering van Malakka voor te bereiden. Hij had eerder alleen opdracht om Sumatra voor zijn rekening te nemen.

99617 *(van Bylandt)* Mr. *W. F. L.* graaf *van Bylandt,* van Mei 1940 tot November 1945 secretaris-generaal van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, heeft verklaard zich wel te herinneren, dat de wijziging van de commandogebieden te Londen een onderwerp van verschillende gesprekken is geweest. De heer *van Bylandt* kon er weinig over mededelen. Hij vestigde de aandacht op het feit, dat de besprekingen in de Ministerraad geheim waren. Deze geheimhouding heeft de heer *van Kleffens* ook tegenover zijn ambtenaren in acht genomen.

In November 1945 is de heer *van Bylandt* als politiek adviseur van de heer *van Mook* naar Indië gegaan. Het spreekt vanzelf, dat hij in die tijd over de wisseling van de grenzen der theatergebieden meer dan eens met de heer *van Mook* gesproken heeft. Het is moeilijk voor hem om precies te zeggen: dit weet ik uit mijn Londense tijd en deze wetenschap heb ik uit latere tijd. Wat hij zich wèl heel goed herinnert is, dat de heer *van Mook* allerminst ingenomen was met de verandering.

99618 *(van Bylandt)* De heer *van Bylandt* heeft te Batavia een gesprek met de Amerikaanse consul-generaal, de heer *Foote,* gehad, die hem gezegd heeft: Ik heb alle stukken van Potsdam gelezen en het is op aandringen

van *Churchill* geweest, dat tenslotte besloten is tot de wijziging van de grenzen der commandogebieden.

De heer *van Bylandt* kon zich niet herinneren wanneer het te Londen bekend is geworden, dat de wijziging te verwachten was. Hij meende, dat het bij de Nederlanders wel bekend was, dat de Britten waarschijnlijk om prestige-redenen een uitbreiding van hun commandogebied zochten. Hij is er van overtuigd, dat de verandering van de grenzen volkomen buiten de Nederlandse Regering om tot stand is gekomen en dat zij daar te voren geen invloed op heeft uitgeoefend.

99629 *(van Bylandt)* Of de Nederlandse Regering getracht heeft invloed uit te oefenen toen haar de wijziging der grenzen bekend werd, kon de heer *van Bylandt* niet zeggen. Op de vraag, of hij de heer *van der Plas,* die in September 1944 te Londen was om hierover te spreken, ontmoet heeft, antwoordde de heer *van Bylandt,* dat hij toen op dienstreis naar Zwitserland was. Hij heeft de heer *van der Plas* toen dan ook niet gesproken.

99449 *(Warners)* Aangezien bij een wijziging der commandogebieden de bevoorrading der bevolking vermoedelijk op losse schroeven zou komen te staan en gezien ook de beperkte militaire middelen, waarover de S.E.A.C. beschikte, zijn de heren *van Oyen* en *Warners* — aldus verklaarde deze laatste — omstreeks medio Juli 1945 naar het hoofdkwartier van *MacArthur* gezonden, teneinde te trachten zekerheid te krijgen omtrent de instandhouding of wijziging der grenzen en hem te polsen over zijn bereidheid en de militaire mogelijkheden om alsnog de bezetting van Java uit te voeren. In deze bespreking

99451 *(Warners)* werd nog geen zekerheid verkregen. *MacArthur* verklaarde nadrukkelijk, dat, indien hij opdracht tot bezetting van Java zou krijgen, hij daartoe bereid en in staat was en dat de operatieplannen daarvoor gereed waren. Hij heeft deze aan de heren *van Oyen* en *Warners* in extenso getoond.

De uitkomst van deze bespreking is aan de Nederlandse Regering medegedeeld. Van het verdere verloop te Londen is de heer *Warners* niet op de hoogte.

99453 *(Warners)* Naar de indruk van de heer *Warners* was *Mountbatten* bepaald niet in staat om „major operations" naar Indië uit te voeren. Mogelijk was hij in staat tot operaties op kleine schaal, doch de verwachting was, dat hij in ieder geval niet in staat was om de bevoorrading te verzorgen, zoals de Nederlanders dat wilden, noch ook om het technische bataljon, de gezagscompagnieën, de Papoeabataljons, enz. te bewapenen en van kleding en uitrusting te voorzien. *MacArthur* was hier wel volledig toe in staat.

99455 *(Warners)* De heer *Warners* heeft dit in zijn berichten naar Londen duidelijk gesteld.

De Nederlandsch-Indische Regering heeft duidelijk gesteld — ook in de besprekingen met *MacArthur* —, dat er haar zeer veel aan gelegen was om de bevrijding van Indië — de heer *Warners* spreekt hier uitsluitend over de technische en niet over de politieke zijde van het vraagstuk — onder leiding van *MacArthur* te doen geschieden. Zijn operatieplannen voor Java kenden zij. Hij beschikte over de supplies; hij had alles wat nodig was; hij had de Indische voorzieningen goedgekeurd; hij wist wat de N.I.C.A.-detachementen waren en hij had de Indische Regering de middelen gegeven voor allerlei herstellingen. In dit gebied lagen voorts de Amerikaanse bevoorradingsbases met zeer vele goederen, die de Nederlanders aan het overnemen waren.

De Indische Regering was op dat moment niet op de hoogte — en dit is natuurlijk ook een punt, waaraan men altijd denken moet — van de nabije capitulatie van Japan. Wanneer men toen tegen de Nederlanders gezegd had: er wordt helemaal geen strijd geleverd, wij gaan zonder gevecht tegen de Japanners naar Indië terug, dan waren er mogelijk andere plannen ontworpen. Aan deze mogelijkheid werd echter op dat moment niet gedacht. *MacArthur* heeft zich over de kans van een spoedige capitulatie van Japan — begrijpelijk overigens — niet uitgelaten. In het gesprek van de heren *van Oyen* en *Warners* met hem zei hij iets van deze strekking: „I have something on my sleeve, which you don't know, and I can't tell. But I believe the war will soon be finished". Desondanks vertelde hij niet wat. De Nederlanders hadden bepaald niet de fantasie om aan de atoombom op Hiroshima te denken. Daar bestond geen enkele indicatie voor. *MacArthur* heeft uitdrukkelijk gesteld, dat hij militair de bevrijding van Indië ter hand kon nemen. De Nederlanders hebben hem dit nl. gevraagd en hierop heeft hij bevestigend geantwoord.

60280 *(van Mook)* Zoals men weet, aldus verklaarde dr. *van Mook,* is de overgang van het opperbevel van *MacArthur* op *Mountbatten* op dat moment — Augustus 1945 — voor Nederland bepaald fataal geweest. De Nederlandsch-Indische autoriteiten wisten van deze overgang, weken en

weken eerder dan men te Londen of Washington er van op de hoogte was. Zij hebben wel de Regering te Londen onmiddellijk geseind.

60283 *(van Mook)* De Nederlandsch-Indische autoriteiten hoorden dit van *MacArthur.* Maar toen was er nog geen formeel besluit. *MacArthur* had van zijn Regering of van de Chiefs of Staff opdracht om bepaalde taken dan en dan af te stoten. Het besluit was veel eerder genomen dan de Indische Regering het van *MacArthur* hoorde. Een feit is, dat men daar, waar het besluit genomen werd, niet voldoende contact had om het te weten. In Manilla moesten de Nederlandsch-Indische autoriteiten het eigenlijk horen uit de derde of vierde hand. De vertegenwoordiger bij *MacArthur* was de eerste, die er achter kwam en de heer *van Mook* waarschuwde. De vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff te Washington of bij het Britse opperbevel te Londen hadden er eerder van moeten horen; daar werden de beslissingen in eerste instantie genomen.

60293 *(van Mook)* Het is geen besluit geweest van de Combined Chiefs of Staff. Het is een besluit geweest van beide Regeringen. Want men begrijpt wel, dat dergelijke besluiten niet in laatste instantie door de Combined Chiefs of Staff werden genomen; zij werden daar wel uitgewerkt en voorgesteld, maar tenslotte zijn het de Regeringen in de Verenigde Staten en Londen die de besluiten nemen. Dit blijkt ook uit memoires, die later zijn gepubliceerd; men zegt zelfs, dat dit besluit in Potsdam in Juli 1945 genomen is.

60295 *(van Mook)* Omstreeks midden Juli hoorden de Nederlandsch-Indische autoriteiten uit Manilla, dat 15 Augustus 1945 de datum was. Toen wist *Mountbatten* er niets van af. Hij zei althans, dat hij er niets van af wist. De datum, die men te Manilla noemde, was de juiste.

60298 *(van Mook)* Toen de heer *van Mook* dit bericht naar Londen seinde, kreeg hij zeer zeker de indruk, dat men het daar niet wist. De heer *van Mook* herinnerde zich niet, dat er in die tijd veel berichten uit Londen of Den Haag kwamen. Welke instantie te Londen hier niet die activiteit heeft ontplooid, zoals het had behoord, kan men natuurlijk nooit helemaal precies zeggen.

60300 *(van Mook)* Men kon aanvankelijk nog niet rekenen op een capitulatie van Japan en het commando van *MacArthur* was veel beter uitgerust, had veel meer troepen en schepen om een eventuele vroegere bevrijding van Nederlandsch-Indië te bewerkstelligen dan het commando van *Mountbatten.* De overdracht was zonder enige twijfel een groot nadeel, ook al zou de Japanse capitulatie nog op zich hebben laten wachten. Nu dit niet geschiedde werden de moeilijkheden nog vergroot door het feit, dat men deze overdracht bewerkstelligde op een datum, waarop snel gehandeld moest worden, wilde men de Japanners met hun wapens in handen krijgen. Door die overdracht op 15 Augustus 1945 kon helemaal niet snel gehandeld worden.

60301 *(van Mook)* Het politieke optreden van de Britten bij hun landing in Batavia is niet bepaald een succes geweest. Maar men had te Londen wel eens het gevoel, en de heer *van Mook* heeft er zelf ook wel eens over gedacht, of een Amerikaans opperbevel misschien op andere wijze politieke dingen zou hebben gedaan, die de Nederlanders minder prettig vonden.

Dit alles valt echter in het niet tegenover het feit, dat het Amerikaanse opperbevel naar zijn overtuiging binnen enkele weken de zaak overal had kunnen bezetten, omdat het daar de middelen voor had en omdat het al bezig was geweest met een invasieplan, dat niet is doorgegaan, dus ook allerlei voorbereidingen en reeds allerlei uitwerkingen had, terwijl het Engelse opperbevel daar helemaal niet op was voorbereid.

60302 *(van Mook)* De heer *van Mook* wist niet, of er iets bereikt zou zijn, indien de wijziging der grenzen te voorzien ware geweest. Het is best mogelijk, dat de geallieerden zouden hebben gezegd: „Wij denken er niet over; wij doen het toch zo.". Maar de nadelen waren zeker te voorzien. Ze zijn ook geseind en geschreven, d.w.z. de Nederlandsch-Indische autoriteiten hebben natuurlijk niet kunnen schrijven over de capitulatie, voordat de capitulatie er was, maar er is wel geseind en geschreven over het grote gebrek aan materiaal en beweeglijkheid en voorbereiding te Kandy bij *Mountbatten,* vergeleken bij de toestand te Manilla bij *MacArthur.*

60303 *(van Mook)* Van een ingebrekestelling wilde de heer *van Mook* niet spreken, maar van een verschil in visie. Men heeft wel eens de indruk willen wekken, dat de heer *van Mook* voorstander zou zijn geweest van het veranderen van de theatergrenzen; hij was er in de politieke sfeer noch een voorstander, noch een tegenstander van, maar in de praktische militaire sfeer was hij er een geweldige tegenstander van, omdat het de gehele bewegingskracht naar de Archipel toe ontzettend verzwakte. Ook heeft men wel gesteld, dat de heer *van Mook* geen militaire macht in Indië wilde, omdat hij altijd voor lichte infanterie-bataljons heeft gepleit. Hij heeft zich echter altijd verzet tegen de grote plannen, omdat die alle te lang duurden en uitliepen op het beschikbaar krijgen van troepen, als alles reeds afgelopen was.

60562 *(van Mook)*

60565 *(van Mook)*

Of de Nederlandse Regering iets gehoord heeft van hetgeen te Potsdam besloten is en of zij daarop enige invloed heeft gehad, wist de heer *van Mook* niet. De Nederlandse Regering was toen juist naar Den Haag overgegaan. Het is ook mogelijk, dat er physiek geen mogelijkheid bestond iets te doen. De heer *van Mook* is eerst in December 1945 weer naar Den Haag gekomen.

Het was dus zo, dat uit Manilla de theaterwijziging reeds weken tevoren aangekondigd werd, terwijl *Mountbatten* de heer *van Mook* mededeelde, dat hij door de vaststelling van die datum van 15 Augustus volkomen overvallen was en dat hij ook in het geheel geen voorbereidingen had getroffen om bij de capitulatie van Japan, die op dezelfde dag viel, naar Nederlandsch-Indië te gaan!

De heer *van Mook* is naar Kandy gegaan en heeft op het hoofdkwartier van *Mountbatten* de situatie aangetroffen, dat men wel voorbereidingen had getroffen voor de expeditie naar Malakka en ook enige voor die naar Sumatra, maar geen enkele voorbereiding voor Java. De Nederlanders hebben toen van hun kant gepleit en gedaan, wat zij konden, om alles zoveel mogelijk te versnellen. Het is tenslotte iets vlugger gegaan dan men oorspronkelijk van plan was. De eerste datum, die men, naar de heer *van Mook* zich herinnerde, heeft genoemd — dit was in de tweede helft van Augustus — als datum, waarop men te Batavia zou komen, was 4 October; dit is later 29 September geworden. Voorts is aan de hoogste geallieerde zijde bepaald, dat men niets mocht doen, voordat de capitulatie getekend was. Dit is eerst de 2de September 1945 gebeurd, dus in de periode van 15 Augustus tot 2 September lag alles stil. Die ondertekening heeft plaats gehad aan boord van het Amerikaanse slagschip „Missouri". Verder was er een praktische moeilijkheid, welke zich overal voordeed, nl. dat men geulen in de mijnenvelden moest laten vegen om in bepaalde plaatsen te kunnen komen; er moesten allerlei maatregelen genomen worden, voordat de schepen naar Indië konden varen.

Deze geschiedenis heeft zich dus voor Nederland op de meest ongunstige wijze ontwikkeld, omdat *Mountbatten* de voorbereidingen voor enige beweging in de richting van Java niet heeft kunnen treffen.

94152 *(van Mook)*

De Nederlandsch-Indische Regering had met *MacArthur* en met het Amerikaanse leger vrij veel afspraken en regelingen gemaakt teneinde materiaal beschikbaar te krijgen. Die afspraken en regelingen konden echter niet geëffectueerd worden, omdat met de verandering van de theaters ook de verantwoordelijkheid voor de bevoorrading werd verlegd.

Mountbatten heeft de verantwoordelijkheid niet geheel op zich genomen maar het Oostelijke deel van de archipel overgedragen aan de Australiërs. Dit is tot op zekere hoogte een voordeel geweest, want de Australiërs waren, wat de beschikbare troepen betreft, beter voorzien dan *Mountbatten,* omdat zij twee divisies in Balik Papan, Tarakan en Morotai hadden. Daarom hebben zij op veel snellere wijze de Japanners in het Oosten ontwapend dan in het Westen van de archipel is gebeurd door *Mountbatten.*

Op 9 Augustus seinde de heer *van Mook* uit Brisbane aan de Ministers *Logemann* en *van Kleffens:*

> „In aansluiting op mijn telegram nr. 2 bericht ik U dat, hoewel mij omtrent eenige mededeeling terzake aan de Nederlandsche Regeering gedaan, niets bekend is en mij ook geen officieel bericht bereikte, G.H.Q. S.W.P.A. er nu van uit gaat, dat Nederlandsch-Indië op 15 Augustus geheel of voor het grootste deel zal overgaan naar S.E.A.C. Dit blijkt o.m. uit het stopzetten van de behandeling van onze aanvragen voor uitrusting ten behoeve van verdere Nica-detachementen, politie, technische en medische diensten, inheemsche troepen, waarvan de uitrustingsstaten ingediend en grootendeels goedgekeurd waren. Thans dreigt het gevaar, dat al het voorbereidende werk, waarmede vele maanden gemoeid waren, met G.H.Q. S.E.A.C. overgedaan moet worden en dat daardoor en door gebrek aan voorraden bij de Britten de levering der benoodigde uitrustingen onbepaald vertraagd wordt. Het volgende is gedaan:
>
> 1e. Van *MacArthur* verkreeg ik de toezegging, dat wij wat voor ons te gebruiken is kunnen overnemen uit achterblijvende goederen op bases, welke in Nieuw-Guinea ontruimd zullen worden, maar volledige uitrustingen krijgen wij daardoor niet.
>
> 2e. Ik vroeg alsnog afwerking uit legervoorraden S.W.P.A. van dat deel van onze aanvragen i/z Nica, politie, technische organisatie en hulptroepen, dat of wel reeds in uitvoering is, of door behoeften, in bevrijd gebied ontstaan, gemotiveerd wordt. Hierop is nog geen antwoord ontvangen.
>
> 3e. Ik vraag ook nog aanbeveling zijdens *MacArthur* aan *Mountbatten* voor overname van goedgekeurde formaties en uitrustingsstaten zonder uitvoerig nieuw overleg, indien mogelijk

met behoud van zelfde opstelling van Amerikaansch (hier volgen 2 groepen onontcijferbaar — Codedienst), teneinde tijdverlies en verwarring te beperken.

De aanvrage zal echter in dat geval moeten worden geleid over Londen (War Office) naar Washington (War Department), wat, zoo niet maanden, dan toch zeker weken in beslag zal nemen en waarbij Londen, door zooveel mogelijk Britsche uitrusting voor te schrijven en de uitrustingen geheel op Britschen voet om te werken de zaak nog verder kan vertragen. Het zou nog beter zijn, als *MacArthur* onze aanvragen alsnog rechtstreeks doorstuurde naar Washington, maar dit kan moeilijk verwacht worden.

Verder is er het gevaar, dat ook relief- en rehabilitatie leveringen, voorzoover deze nog niet zijn goedgekeurd door War Department, wegens herbehandeling vertraagd zullen worden en dat, doordat *Mountbatten's* aanbevelingen geringer invloed hebben dan die van *MacArthur,* toewijzingen in de Vereenigde Staten geringer zullen zijn. Ik kan van hier uit verder niets doen. De zaak dient in het algemeen kader van volkomen gebrek aan voorlichting, overleg en medewerking van den kant onzer geallieerden, door wie het werk voor onze kleine groep schier onmogelijk wordt gemaakt, rechtstreeks met de betrokken regeeringen worden opgenomen. Als er niet snel een oplossing wordt gevonden, zal de uitrusting van uit te zenden Nica-personeel weldra onmogelijk worden. Zoodra overeenstemming betreffende resultaten 1e en 2e is verkregen, zal ik U nader inlichten."

Op 17 Augustus 1945 overhandigde Minister *van Kleffens* aan Hr. Ms. ambassadeur te Londen de volgende nota betreffende de bezetting van Java en Sumatra door de Britten aan de heren *Attlee* en *Bevin.*

„1. The Netherlands Government have taken cognizance of the new delimitation which will now be observed in the Netherlands Indies between an extended S.E.A.C.-zone (Java and Sumatra) and a new Australian zone (all the rest).

They very earnestly hope that this alteration of the preexisting situation (Sumatra in the S.E.A.C.-sphere; all the rest in the American sphere) will not result in loss of relief goods and of equipment, both of which it was anticipated would be obtained from American stocks, and they request the British Government to lend their good offices to this end.

2. The Netherlands Government hope that Batavia will be occupied as soon as possible. It is the nerve-center of the Indies, and any delay in its occupation may result in serious damage, by destruction or neglect, to all kinds of installations there which are essential to restore an efficient administration of the Indies as a whole.

3. The high priority to be given to Java is considered essential from every point of view.

4. It is hoped that air transport will be made available for the transport to the Indies of urgently needed civil administration personnel (N.I.C.A.), of which 1000 will be monthly available for transport, and also for sick persons to be evacuated.

5. A schedule of such military and civil personnel as will be available for transport to the Indies each month is annexed hereto. Five battalions of troops for the (new) S.E.A.C.-area are immediately available. General *Kimmins* informed a Netherlands representative (Colonel *Doorman*) on August 13 that equipment for the troops to be sent (with the exception of the marines now in the United States, see point 2 of the schedule) would have to be provided in the United Kingdom."

Op 18 Augustus 1945 seinde de Regeringsvertegenwoordiger bij de C.C.O.S. het volgende aan Minister *Schermerhorn* met afschrift voor de Ministers van Marine, van Oorlog, van Overzeese Gebiedsdelen en voor de bevelhebber der zeestrijdkrachten:

„Zie laatstelijk ons telegram van 11 dezer. Heb vernomen — dat voor practischen gang van zaken theaterboundary wijziging Oost Azië zeer spoedig verwachtbaar en wellicht reeds feit, zoodat Nederlandsch Indië thans Britsch/Nederlandsch en niet langer Amerikaansch/Nederlandsch commitment. Ook Australië zou haar deel zelfs van dit krijgen. Hieromtrent hebben wij echter nog *niets* vernomen van officieele zijde. Volgens British Admiralty Delegation zou deze grenswijziging *geen* verandering brengen in statuut CCOS hetwelk als tusschenschakel met U.S.A. Joint Chiefs of Staff onveranderd noodzakelijk zal blijven, ook voor vredesonderhandeling. *Mountbatten* zou aanvrage ons telegram 219 aan Minister van Marine wellicht dienen te steunen indien boundary wijziging in praktijk reeds werkt.

Voorts vernam ik van U.S.A. zijde dat men vrijgeven van technische gegevens en hulpmiddelen wil inkrimpen, behalve uiter-

aard wat surplus property betreft; dit in verband beëindigen geallieerde war herhaal war effort."

64663 *(Furstner)* De heer *Furstner* verklaarde over de theaterwijziging op 15 Augustus 1945 maar heel weinig te kunnen mededelen, omdat hij toen niet meer in de politieke en militaire leiding zat. De indruk van de heer *Furstner* is, dat de Engelsen op een gegeven ogenblik de Amerikanen hiertoe hebben geprest.

Wanneer op Java Amerikaanse troepen waren geweest, die in 1945 het eerst daar landden, was de toestand beslist heel anders geworden. Afgescheiden van de vraag, wie uiteindelijk de demarcatielijnverschuiving heeft bewerkstelligd, had Engeland dit commitment nooit op zich mogen nemen, wanneer het niet zeker was, dat er voldoende Engelse troepen aanwezig waren.

64131 *(van Kleffens)* Voor de heer *van Kleffens* was het gebeurde in Augustus 1945 te Potsdam, toen ook Java onder S.E.A.C. is gekomen, een verrassing. De Nederlandse Regering heeft er ook het een en ander over gezegd, omdat zij er niet tevoren in gekend was. Zulke dingen gebeurden wel eens meer en niet alleen tegenover Nederland. In ieder geval was het formeel en materieel een onjuiste daad, waartegen de Regering dan ook bezwaar heeft gemaakt. De beslissing was de Nederlanders op zich zelf niet onwelkom, daar zij in de veronderstelling verkeerden, dat de Engelsen niet iets op zich zouden nemen, dat zij niet terstond en goed konden uitvoeren.

64132 *(van Kleffens)* Amerika zou het echter zeer ongaarne hebben gedaan, als zijnde de „restoration of a colonial empire". De Nederlandse Regering is volkomen onkundig geweest van deze overgang, welke pas in werking is getreden op de dag van de Japanse capitulatie.

64133 *(van Kleffens)* Op de vraag, of, indien de Nederlandse Regering er wel van op de hoogte was geweest, zij dan bezwaar zou hebben gemaakt, antwoordde de heer *van Kleffens,* dat men altijd in de veronderstelling was, dat Engeland paraat was.

93491 *(van Kleffens)* De heer *van Kleffens* begon zijn tweede verklaring over de theaterwijziging in Augustus 1945 met uit het boek van de heer *van Mook* „Indonesië, Nederland en de Wereld", blzz. 59—60 het volgende te citeren:

> „Gedurende de oorlog bleef het in S.E.A.C. bij het treffen van voorbereidingen. Wel hoopten de Britten in October 1943 op een grote uitbreiding van de activiteit uit Westelijke richting" (bedoeld is: uit Ceylon en India), „doch de middelen daartoe werden, zoals hierboven reeds is aangetekend aan dit oppercommando door de Combined Chiefs of Staff slechts verstrekt ten behoeve van operaties in Burma, die gericht waren op het heropenen van de verbinding met China.
>
> Intussen schijnt ook in Quebec, bij de totstandkoming van S.E.A.C., een uitbreiding van het" (wat Nederlandsch-Indië betreft tot Sumatra beperkte) „operatieterrein voor dit commando overwogen te zijn, of althans van Britse zijde te zijn voorgesteld, uiteraard met het oog op de Britse belangen in Zuid-Oost-Azië in het algemeen en op de bevrijding van Brits-Borneo en Hongkong in het bijzonder. Het besluit daartoe werd in die maanden wel verwacht, doch bleef uit.
>
> Eerst tijdens de bijeenkomst van de Grote Drie te Potsdam schijnt deze zaak wederom te zijn geactiveerd en werd klaarblijkelijk besloten, dat de grenswijziging, die geheel Nederlandsch-Indië binnen het operatiegebied van S.E.A.C. zou brengen, te gelegener tijd tot stand zou komen. Uit bepaalde mededelingen die ik te Kandy vernam, moet ik opmaken, dat men daarbij het oog had op een datum in October 1945, nadat in September van dat jaar de eerste aanval op Malakka zou zijn ontketend en dit gebied op de vijand zou zijn heroverd.
>
> Zoals men weet, vond de overdracht plaats op 15 Augustus en viel zij dus op de dag zelf samen met de onvoorwaardelijke overgave van Japan. Men was hierop, zoals de feiten uitwezen, te Kandy geheel niet voorbereid en vernam deze tijdsbepaling, naar Admiraal *Mountbatten* mij mededeelde, pas enkele dagen voordat zij in werking trad."

De heer *van Kleffens* tekende hierbij aan, dat het interessant zou zijn te weten, wanneer precies de heer *van Mook* deze zaken heeft vernomen en waar en in welke vorm. Het woord „klaarblijkelijk" duidt er op, dat hij het meer had van horen zeggen dan in een officiële vorm. Zelf herinnerde de heer *van Kleffens* zich niet, dat de Regering in enige vorm kennis heeft gehad van het voornemen tot overgang van Java naar het S.E.A.C.-gebied, maar hij moet daaraan uitdrukkelijk toevoegen, dat daaruit geenszins mag worden afgeleid, dat zij die kennis in geen enkele vorm heeft gehad. De heer *van Kleffens* wist het eenvoudig niet meer.

Men merke op, dat bedoelde overgang, naar uit het citaat van *van Mook* volgt, tot midden Augustus 1945 niet meer was dan een plan, welks plotselinge uitvoering zelfs lord *Mountbatten* verraste. De geallieerde opperleiding nu was, begrijpelijkerwijs, altijd zeer terughoudend met het mededelen van militaire plannen. Het is de heer *van Kleffens* herhaaldelijk gebleken, dat men de Nederlandse zwijgzaamheid meer vertrouwde dan die van sommige andere bondgenoten, maar even dikwijls heeft hij bemerkt, dat ook in dit opzicht de goeden het met de kwaden moesten ontgelden. Nog zij vermeld, dat dr. *van Mook* in een later boek „The Stakes of Democracy in Southeast Asia", New York 1950, op blz. 174 positief stelt:

> „The Dutch Govt. was neither consulted nor advised of the impending change; neither, probably, was the French..... On June 19 I was informed that the functions of that command concerning the Neth. Indies would presently cease; the date of August 15 was mentioned. S.E.A.C., on the contrary, proceeded on the assumption that no transfer would take place before October."

De S.E.A.C.-indeling ging, als gezegd, op 15 Augustus in. In de aanhef ener nota, die Hr. Ms. Ambassadeur te Londen reeds op 17 Augustus op instructie van de zijde van de heer *van Kleffens* aan de heren *Attlee* en *Bevin* overhandigde, werd vermeld:

> „The Netherlands Government have taken cognizance of the new delimitation between an extended S.E.A.C.-zone (Java and Sumatra) and a new Australian zone (all the rest)",

maar ook daar blijkt niet, of de Nederlandse Regering van het voornemen tot het maken van die nieuwe indeling tevoren heeft geweten. Dit is alles wat de heer *van Kleffens* kan zeggen.

93493 *(van Kleffens)*

Dat de Britten zo weinig hadden, als zij later bleken te hebben — gedeeltelijk ook door de leus „Send the boys home", waaraan de Amerikanen ook hebben meegedaan —, wist de Regering niet. Zij dacht, dat de Britten vrij aardig zouden kunnen helpen, al was het dan niet met drie volwaardige gevechtsdivisies zoals de Amerikanen. Was dit nu beter, dan dat er drie Amerikaanse divisies zouden komen, die misschien de zaak even zouden bezetten en dan òf terug zouden worden geroepen onder de leus van: „No restoration through American troops of colonial empires", òf die zouden blijven om te zorgen, dat er geen colonial empire zou herrijzen? Het was moeilijk. De heer *Michiels van Verduynen* schreef in een brief van 12 Juli 1949 aan de heer *van Kleffens:*

> „Ik herinner mij nog op dit punt verschillende gesprekken tussen ons, waarin *Gerbrandy* ook zijn aandeel had en waarvan de teneur was om zoveel mogelijk geheel Indonesië in het Britse operatiegebied in te schakelen, opdat daardoor vermeden zou kunnen worden de toentertijd verwachte moeilijkheden, dat Amerika niet voor het bestaan van colonial empires zou willen vechten."

Dit is het dilemma geweest en dit is ook de reden geweest, waarom er niet is geprotesteerd. Aan de ene kant was het jammer, omdat de Amerikanen meer hadden, maar aan de andere kant was het misschien beter. Niemand kon het met enige zekerheid zeggen, omdat men anders misschien in deze moeilijkheid zou zijn verzeild. Achteraf is het natuurlijk gemakkelijk praten, maar als men er voor staat en met zoveel onbekenden in de vergelijkingen te doen heeft, dan is het bijzonder lastig. Tenslotte was de teerling geworpen en hadden de Nederlanders met de Engelsen te maken en het was bijzonder moeilijk dan te gaan protesteren en bezwaren maken. Voordat de Regering zekerheid had van de overgang, was het ook moeilijk om de reden, die de heer *van Kleffens* hierboven heeft getracht duidelijk te maken.

100038 *(van Kleffens)*

In zijn derde verklaring over deze aangelegenheid zeide de heer *van Kleffens* omtrent de wijziging van de commandogebieden nog, dat de Engelsen hun prestige in het Zuidoosten van Azië wensten te herstellen. Dat mocht niet door de Amerikanen gebeuren, maar dat wilden zij, in de mate, waarin dat mogelijk was, zelf doen. Toen het zo ver was, kwam pas de vraag: maar waarmee eigenlijk? Toen viel hun dat erg tegen. Zoals bekend, hebben de Australiërs toen de opdracht gekregen om in het oosten van de Archipel de zaak op te knappen.

De heer *van Kleffens* had niet de indruk, dat men van Engelse zijde dit herstel van prestige wenste om er zelf te gaan zitten of om economische voordelen, zoals wel eens gedacht is, maar wel om hun prestige in het oog van de Oosterling te herstellen. Het gebeurde met de schepen „Prince of Wales" en „Repulse" had de Engelsen een gevoelige klap aan hun prestige toegebracht.

Aan prestigeredenen is, naar het idee van de heer *van Kleffens,* de theaterwijziging voor het grootste deel te wijten geweest.

98390 *(Gerbrandy)*

Volgens een nota over de theaterwijziging, welke de heer *Gerbrandy* aan zijn verhoor van 1 Maart 1954 heeft toegevoegd, stond de Nederlandse Regering in 1942 op het standpunt: geheel Nederlandsch-Indië in één en dezelfde area, maar wanneer er doorslaggevende militair-strategische redenen zijn, behoren wij daar rekening mee te houden. Zij maakte bezwaar tegen een brengen van ons gebied in het Oosten onder twee commando's, maar heeft zich neergelegd bij de regeling: Sumatra bij de Engelsen, de rest bij de Amerikanen. In 1942 is ook ter sprake gebracht de grens verder naar het Oosten te verleggen, zodat Java en Borneo onder het Engelse commando zouden komen, ook daartegen had de Regering bezwaar, onder de reserve als boven. Van deze verlegging is niets gekomen.

Nooit ofte nimmer is van Nederlandse zijde enig initiatief uitgegaan om het gebied Nederlandsch-Indië onder Engels Commando te brengen.

De Nederlandse Regering had temeer geen reden tot zulk een initiatief, daar de verhouding met generaal *MacArthur,* die verantwoordelijk was voor verreweg het grootste deel van Nederlandsch-Indië, best was.

Er zijn wel eens rapporten en aanduidingen geweest, dat de grote bondgenoten Amerika en Engeland over verleggen der grenzen van de theaters in het Oosten dachten. Dit heeft o.a. in Juli 1944 en in September 1944 aanleiding gegeven tot een discussie in de Ministeriële Commissie Oorlogvoering, waarbij de verhouding tot generaal *MacArthur* en de verhouding tot *Mountbatten* grondig is besproken in verband met de oorlogshandelingen, voorbereidingen voor het herstel van ons bestuur in Nederlandsch-Indië e.d.g. De conclusie is geweest: blijkbaar zijn de Amerikanen en Engelsen het (nog) niet eens over een verandering van de grenzen, wij kunnen op dit ogenblik niet ingrijpen, maar behoren de zaak goed in het oog te houden. Eerstgenoemde bijeenkomst is bijgewoond door de heer *van der Plas.* Na September 1944 is er, voor zover de heer *Gerbrandy* heeft kunnen nagaan, geen reden geweest de zaak opnieuw onder de ogen te zien. De algemene opvatting was: laat er thans geen verandering komen in de grenzen der gebieden, houd de zaak goed in het oog en laat, als de kwestie weer aan de orde komt, richtsnoer blijven: hoe bevorderen wij het best het herstel van onze positie in het Oosten? Met aller instemming drukte één der Ministers in Londen het in de vergadering van 14 September 1944 eens uit in deze woorden: „de hoofdzaak is niet, wie het bevel zullen voeren, de Amerikaanse of de Engelse commandanten, maar de hoofdzaak is „hoe het snelst en het best" de grote en belangrijke delen van Nederlandsch-Indië zullen worden bevrijd en onder Nederlands gezag worden teruggebracht."

Uit een interview met de heer *Berle,* vroeger Amerikaans onderminister, blijkt, dat deze de opvatting huldigt, dat een verzoek tot wijziging van de grens der bedoelde gebieden is gekomen van de heer *van Mook.* De heer *Gerbrandy* acht dit, gezien alles wat hij van de zaak weet, volmaakt uitgesloten. Trouwens de heer *van Mook* heeft het reeds tegengesproken. Tot op de tijd van het aftreden van de heer *Gerbrandy* als Minister-President is er nooit iets gedaan in de richting van het besluit, dat later in 1945 te Potsdam door de bondgenoten is genomen.

Politiek stond het tussen Amerika en Engeland als volgt. De Amerikanen hadden volstrekt geen geneigdheid om de Nederlanders te helpen om hun „koloniaal imperium" te herstellen. Dit blijft waar ondanks de toezegging van President *Roosevelt.* Ze vertrouwden verder de Engelsen niet en waren de opvatting toegedaan: als die eenmaal iets hebben toevertrouwd gekregen, dan krijgt geen macht ter wereld er hen weer uit. De Engelsen daarentegen wantrouwden de Amerikaanse politiek t.o.v. de zogenaamde koloniale gebieden. Dit heeft natuurlijk tot fricties geleid en ook tot gevolg gehad, dat later de area-verdeling als het ware plotseling tot stand kwam.

De heer *Gerbrandy* heeft de opvatting, dat de gedachte: „met de Amerikanen zouden wij in 1945 beter af zijn geweest dan met de Engelsen" niet op de realiteit klopt.

Mocht men hierover nog twijfelen, dan moge gewezen worden op wat in het boek van *Willoughby* aan *MacArthur* in de mond wordt gelegd. Dit luidt als volgt:

> „Ik was van plan onmiddellijk na het einde van de oorlog met Australische troepen naar Java te gaan en er het Nederlandse gezag weer aan het bewind te brengen onder dr. *H. J. van Mook,* die spoedig wet en orde zou hebben hersteld, zoals dit gedaan was op Nieuw-Guinea. Om de een of andere reden die ik nooit heb begrepen, werd deze voorgestelde actie onvoorwaardelijk afgewezen en van Washington uit verboden, hoewel ik er met

nadruk op wees, dat zij met weinig verliezen een volledig succes zou opleveren. Dit was een van de ernstige fouten die in de oorlog werden gemaakt. Uiteindelijk heeft ze geleid tot de chaotische omstandigheden die in dat deel van Indonesië ontstonden."

De heer *Gerbrandy* vestigt er nog de aandacht op, dat het nodig is de feiten te beoordelen naar de data. De algemene gedachte in 1944 en in de eerste maanden van 1945 is geweest, dat de oorlog met Japan plm. 18 maanden na de overgave der Duitsers zou eindigen. In die gedachtengang zouden de Nederlanders bij het beëindigen der vijandelijkheden (tegen het einde van 1946) een behoorlijke macht in het Oosten kunnen hebben. De heer *Gerbrandy* kan zich indenken, dat wie, gelijk hij, de mening was toegedaan, dat de Engelse politiek voor Nederland veel veiliger was dan de Amerikaanse t.o.v. Nederlandsch-Indië omstreeks Maart 1945 gedacht heeft, dat het maar beter was dat geheel Nederlandsch-Indië in de Britse area viel. Maar stappen in deze richting zijn beslist niet ondernomen.

98432 *(Gerbrandy)* Naar het oordeel van de heer *Gerbrandy* is de wijziging van de theatergrenzen een militaire beslissing geweest. Deze is te Potsdam in het tijdvak 16—18 Juli 1945 door de Combined Chiefs of Staff genomen en door *Truman* en *Attlee* op 24 Juli 1945 bekrachtigd.

88084 *(Logemann)* Oud-Minister van Overzeese Gebiedsdelen prof. dr. *J. H. A. Logemann* verklaarde, dat de Regering tegen de grenswijziging van de theaters niet heeft geprotesteerd. De Regering heeft er zich bij neergelegd.

De onzekerheid omtrent deze wijziging is pas in een zeer laat stadium opgeheven. De informaties van de Regering waren van dien aard, dat men begreep, dat de Amerikanen er af wilden en de Engelsen het wilden hebben; wanneer de Regering daartegen zou protesteren, bereikte zij niets, en daar zij niets zou bereiken, zou het een nodeloze verwarring en uitstel geven. Vervolgens kwam daarbij, dat de practische moeilijkheden tengevolge van die verandering inderdaad zeer groot waren; in het bijzonder de heer *van Mook* had daarmee te maken, namelijk met de supply-kwestie. Politiek gesproken, meende het toenmalige Kabinet, dat het nog niet zo ongunstig was, dat men de Engelsen in plaats van de Amerikanen kreeg, omdat de Engelsen eveneens een koloniale mogendheid waren en de Nederlandse problemen begrepen, terwijl de Amerikanen vrij duidelijk hadden laten merken, dat zij van die problematiek niets begrepen. Bij meer gelegenheden is dit naar voren gekomen en ook, dat de Amerikanen moeilijk van dit idee af te brengen waren. Afgezien van de politieke inzichten, was o.m. op Nieuw-Guinea wel gebleken, welk een ontzaglijke indruk de enorme rijkdom van het optreden van de Amerikanen teweegbracht. De Engelsen zouden, wat dat betreft, niet zo imponerend zijn als de Amerikanen en dat zijn zij ook inderdaad niet geweest. Men had tegenover Amerika geen bepaalde klachten; men had het gevoel, dat de Amerikanen de oorlog met Japan uitvochten, maar van de Nederlandse koloniale problemen niets begrepen. De Regering moest dus blij zijn, dat zij het niet wilden.

Hieraan was echter voorafgegaan, en dit was de Regering bekend, dat *MacArthur*, toen de Philippijnen waren veroverd, de bedoeling had gehad, daar hij nog enige maanden de tijd had vóór Japan werd aangevallen, in die tijd Nederlandsch-Indië te heroveren. Hij heeft inderdaad gewild, dat er een diversie naar het Zuiden zou hebben plaats gehad. De Combined Chiefs of Staff hebben dit afgewimpeld; de heer *Logemann* heeft de indruk gekregen, dat dit was, omdat de Amerikanen binnenslands de oorlog tegen Japan als hun oorlog beschouwden en de rest als een zaak, waarmee een ander te maken had, maar dat zij ook binnenslands bepaald niet gecompromitteerd wilden worden met een te diepe „entanglement" in koloniale claims. Zij hebben er zich dus strikt buiten gehouden en gezegd, dat men het achter hun rug maar moest opknappen. De heer *Logemann* vatte hier dus zeer vrijelijk samen de indrukken, die de Regering toen had, en welke haar er van overtuigden, toen eindelijk de beslissing viel — vóór die tijd heeft men Nederland niet willen inlichten —, dat het eenvoudig tijd vermorsen was en onzekerheid voor de Luitenant-Gouverneur-Generaal scheppen om nog veranderingen te gaan aanbrengen. De Regering was het daarover eens. Men weet, dat de Luitenant-Gouverneur-Generaal heeft geadviseerd met kracht aan te dringen op het behoud van het bevelsgebied van *MacArthur*.

88085 *(Logemann)* Op de opmerking, dat het Regeringsstandpunt contra de adviezen was, die omtrent dit punt zijn gegeven, zeide de heer *Logemann*, dat men goed moet begrijpen, dat die adviezen over ongeveer een maand lopen. De Regering hoorde eerst geruchten, dat er iets aan de hand was; zij heeft informaties trachten in te winnen, maar men was uiterst geheimzinnig. In die tijd is er ook een plan geweest om naar Potsdam te reizen en de heren daar te spreken, maar dit werd geweigerd. Toen *Mountbatten* in England was, is zelfs de

Prins bij hem geweest om hem te interviewen en vlak vóór de 15de Augustus 1945 zeide *Mountbatten* nog: ik weet van niets. Inderdaad is ook volkomen bewezen, dat hij verrast was. *MacArthur* heeft op een gegeven moment bij zijn supply-behandeling gezegd, dat 15 Augustus 1945 de zaak toch overging, zodat hij dat deel niet meer in behandeling nam, terwijl er op dat moment pertinent nog geen beslissing was en de Engelsen het van hun kant nog niet in behandeling konden nemen. Blijkbaar heeft men op de een of andere manier, die de Regering nooit duidelijk is geworden, over deze kwestie zitten touwtrekken.

88086 *(Logemann)*

De heer *Logemann* geloofde, dat *Mountbatten* begerig genoeg was om zijn commando uit te breiden. De Amerikanen wilden er best af en *Mountbatten* had zeker geen bezwaar om dit gebied er bij te krijgen, maar de heer *Logemann* vermoedde, dat de Engelse Regering een zwaar hoofd heeft gehad in de oorlogsinspanning, die het, naar men toen kon voorzien, nog zou moeten kosten.

De heer *Logemann* had reeds gezegd, dat *MacArthur* had voorgesteld nog een expeditie naar Nederlandsch-Indië te zenden, maar dit is toen door de Combined Chiefs of Staff afgewimpeld. De heer *Logemann* meende zich toch te herinneren, dat de Nederlandse indruk was, dat dit uiteindelijk toch door de Amerikanen is afgezegd. Het is door *MacArthur's* superieuren om Amerikaans-interne redenen afgewimpeld. Of het om redenen was, ontleend aan de verhouding Amerika—Engeland, wist de heer *Logemann* niet; het is mogelijk.

88088 *(Logemann)*

Naar aanleiding van het telegram van de heer *van Mook* van 21 Juni 1945 verklaarde de heer *Logemann,* dat men goed moet begrijpen, dat de Regering dit op zijn vroegst 25 Juni te horen heeft gekregen; anderhalve maand scheidde haar van de fatale datum. In die tijd heeft zij — naar de heer *Logemann* zich herinnerde — geen zekerheid kunnen krijgen of de wijziging nu doorging, ja dan neen. Het stond wel vast, dat er, militair gezien, van de Engelsen veel minder te verwachten was dan van de Amerikanen. De Nederlandse Regering heeft echter de indruk gekregen, dat het vechten was tegen de bierkaai; het was in het laatste stadium; zij zeide: het is onbereikbaar en per slot van rekening moest zij misschien nog blij zijn. De heer *Logemann* geloofde echter niet, dat dit de stappen beïnvloed heeft. Deze stappen

88091 *(Logemann)*

zijn overal tegen een muur van geheimzinnigheid gestuit. Buitenlandse Zaken heeft wel stappen ondernomen. De Regering heeft voortdurend geprobeerd inlichtingen te krijgen. Nadat de beslissing was gevallen, heeft de heer *Logemann* geen stappen meer gedaan, omdat de Regering vreesde, dat de Engelsen zouden zeggen, dat zij dan nog niets zouden doen, en de Amerikanen toch niet zouden zeggen, dat zij het dan wèl zouden doen.

De stappen, die gedaan zijn, hebben tweeërlei karakter gehad. De Regering heeft bij de Amerikanen bepleit alles niet ineens te laten ophouden, maar af te werken, wat er nog lag, en de ingediende aanvragen als via de Engelsen te zijn ingediend te beschouwen. Langs die weg heeft de Regering getracht de overgang te vergemakkelijken; ten dele bij de Combined Chiefs of Staff, voorzover men daarbij moest zijn. De heer *Logemann* had alles niet precies in zijn hoofd. Er waren b.v. aanvragen in zee en de heer *van Mook* heeft toen *MacArthur* gevraagd deze door te sturen en goed te keuren en hij heeft de Engelsen gevraagd deze aanvragen te beschouwen, alsof zij via hen waren ingediend.

88095 *(Logemann)*

Aanvankelijk hadden de pogingen inlichtingen te verkrijgen als ondergrond de handhaving van de bestaande situatie, omdat de Regering de nadelen duidelijk genoeg heeft gezien. Toen het echter een feit was geworden, heeft zij er niet meer aan getornd. De overwegingen van de heer *van Mook* hebben bepaald niet een zodanige kracht gehad, dat men op grond daarvan toch nog heeft willen trachten de zaak ongedaan te maken.

Over het laatste stadium durfde de heer *Logemann* met volkomen stelligheid te spreken. Van het beginstadium heeft hij geen heldere voorstelling; het Kabinet-*Schermerhorn* is daar toen zo ingekomen.

De Regering begreep heel goed: alles, wat de heer *van Mook* zei, was waar, maar als zij zou proberen wat de heer *van Mook* vroeg, met de stellige overtuiging, dat het toch niet zou gelukken, dan zou zij de zaak slechts verslechteren.

88097 *(Logemann)*

Op de opmerking, dat hij zelf een brief heeft geschreven, waarin er op werd aangedrongen zo spoedig mogelijk Batavia te bezetten, zeide de heer *Logemann,* dat hij daarin wilde bepleiten, dat *Mountbatten* bij zijn acties direct Batavia zou betrekken.

Het enige, dat de Regering wist, was, dat *Mountbatten* bezig was een aanval op Malakka voor te bereiden, en zij dacht, dat hij dan wel aardig wat troepen en schepen zou hebben. Hij had deze ook wel, maar die moesten nu ineens over het gehele gebied worden verspreid.

99914 *(Logemann)*

Voor deze verspreiding van zijn troepen had *Mountbatten* geen scheepsruimte. De Nederlandse Regering had dan ook wel het idee, dat Nederland bepaald niet spontaan voorrang zou krijgen. Er kwa-

men toen twee andere elementen in dit beeld; de oorlog in Europa was afgelopen, zodat de Europese soldaten naar huis moesten. De Engelsen moesten toen Brits-Indische troepen gebruiken. Reeds spoedig hebben zij er op gewezen, dat dit niet lang kon duren. Over de getalsterkte van hun troepen, noch over het feit dat zij zelf moeilijkheden op Malakka hadden, is de Engelse Regering erg openhartig geweest. Inderdaad konden zij niet veel presteren.

99150 *(Meynen)*

Oud-Minister van Oorlog de heer *Meynen* verklaarde, dat het besluit tot wijziging van de theatergrenzen een zeer zware slag was. De Regering wist, dat Amerika zich volledig had voorbereid op het bezetten van Indië, zodat wanneer Amerika deze taak had vervuld dit goed en behoorlijk voorbereid had kunnen gebeuren. De Regering wist ook, dat Engeland zich zeer sterk had uitgeput in de oorlog in Europa en dat het ook niet de troepen en de faciliteiten had om dit op de even correcte, goed doorgewerkte wijze als de Amerikanen, te doen. De Regering achtte het van het begin af aan een groot nadeel, dat de goede voorbereiding van de Amerikanen vervangen zou worden door de slechte voorbereiding van de Engelsen; dit oordeel is in de practijk volkomen bewaarheid geworden. In het Kabinet is uitvoerig over de situatie gepraat. De heer *Meynen* meende zich te herinneren, dat de Regering aan de Nederlandse vertegenwoordiger bij de C.C.O.S., de heer *van der Kun,* heeft opgedragen alle invloed aan te wenden om te trachten de theatergrenzen te laten zoals zij waren.

Toen de Regering van de plannen tot wijziging van de theatergrenzen vernam, werd algemeen aangenomen, dat de oorlog met Japan nog wel een jaar zou duren. Men wist niets van een atoombom, laat staan dat men wist wat het effect van die bom zou zijn. De Regering hoopte, dat gedurende het jaar, dat zij dacht, dat de oorlog met Japan nog zou duren, de Engelsen zich goed voor hun taak in het Verre Oosten zouden kunnen prepareren. Bovendien had de Regering het gevoel, dat men de Engelsen niet te veel van zich af mocht stoten door hen te laten blijken, dat hun prestaties niet dezelfde waren als die van de Amerikanen.

99152 *(Meynen)*

In de boezem van het Kabinet, zo meende de heer *Meynen* zich te herinneren, is over deze zaak geen meningsverschil geweest. De heer *Meynen* zelf heeft het als een groot nadeel gevoeld, dat de Engelsen deze taak op zich zouden nemen; hij was door zijn vroeger verblijf in Amerika nogal Amerikaans ingesteld.

Om hogergenoemde redenen heeft de Regering dus niet geprotesteerd toen de wijziging van de theatergrenzen een feit werd. Achteraf bezien zijn de toestanden geheel anders geworden dan toen verwacht werd.

89455 *(Schermerhorn)*

Vrij spoedig na het optreden van het Kabinet-*Schermerhorn* kreeg men de eerste berichten van dr. *van Mook* over een mogelijke verschuiving van de grens tussen South East Asia Command en South West Pacific Area. Het waren toen — aldus de heer *Schermerhorn* — nog maar geruchten, die via kanalen in de Far East dr. *van Mook* hadden bereikt. Deze geruchten hadden, gezien de nauwe relatie tussen *MacArthur* en dr. *van Mook* een grote mate van waarschijnlijkheid. Aan de kant van dr. *van Mook* bestond een zekere verontrusting over deze verschuiving, omdat hij van de Engelsen militair niets en van de Amerikanen vrij veel verwachtte.

Bij de Nederlandse Regering bestonden ook andere gedachten. Men had het gevoel, dat de Engelsen de verhouding tussen een Aziatisch land en een Westeuropees land beter begrepen dan de Amerikanen. Reeds tijdens de oorlogsjaren had men moeilijkheden met Amerikaanse stemmen gehad, waarop de bekende rede van de Koningin een antwoord poogde te geven. Dezulken waren in dit verband belangrijk minder op de Amerikanen gesteld dan dit met dr. *van Mook* het geval was.

In zijn rapport aan de Combined Chiefs of Staff [1]) deelt vice-admiraal, the earl *Mountbatten of Burma* mede, dat hij op 11 Juli 1945 naar Manilla is gegaan om met generaal *MacArthur* de komende operaties te bespreken. Tijdens deze besprekingen heeft generaal *MacArthur* voorgesteld, dat het Zuidwestelijke deel van de Stille Oceaan-area ten zuiden van de Philippijnen bij het Zuid-Oost-Aziëcommando zou komen. *Mountbatten* was evenwel niet bereid om de verantwoordelijkheid voor dit gebied op zich te nemen, voordat Singapore beschikbaar zou zijn als voornaamste basis. De logistieke, transport- en mijnenveegmoeilijkheden zouden immers onoverkomelijk zijn, zolang de strijdkrachten van S.E.A.C. geheel afhankelijk waren van bases in India, Ceylon en Zuid-Birma. *Mountbatten* antwoordde dan ook, dat hij na de herovering van Singapore en na de opruiming van het mijnengevaar in de Straat van Malakka, waarschijnlijk in October 1945, dit gebied in zijn commando zou kunnen opnemen, indien de C.C.O.S. dit zouden vragen en mits geruime tijd van te voren te zijner beschikking zouden worden gesteld de gegevens van de inlichtingendienst van *MacArthur* en die leden van deze dienst, die zich speciaal op die gebieden hadden toegelegd.

[1]) Vgl. „Report to the Combined Chiefs of Staff by the supreme allied commander South East Asia 1943—1945" van Vice-admiral the Earl *Mountbatten of Burma,* Londen 1951, Hoofdstuk B, § 626 t/m 638.

Op 23 Juli 1945 werd *Mountbatten* naar Londen geroepen. Op doorreis in Caïro kreeg hij de opdracht naar Berlijn te komen, daar toen de Potsdamconferentie zich zou bezighouden met toekomstige operaties in Zuidoost-Azië. De Potsdamconferentie liep toen op zijn einde. Op een bijeenkomst op 24 Juli werd aan *Mountbatten* medegedeeld, dat de C.C.O.S. besloten hadden de theatergrenzen te wijzigen in die zin, dat practisch geheel Nederlandsch-Indië onder bevel van *Mountbatten* zou komen. De Amerikaanse generaal *Marshall* vroeg toen aan *Mountbatten* zo spoedig mogelijk na 15 Augustus de verantwoordelijkheid voor dit gebied op zich te nemen. *Mountbatten* heeft toen zijn bezwaren geuit, welke hij ook reeds aan *MacArthur* had medegedeeld.

Op 6 en 9 Augustus 1945 werden atoombommen gegooid op Hiroshima en Nagasaki. Op 10 Augustus deelde de nieuwe Engelse Minister-President, de heer *Attlee, Mountbatten* mede, dat de Japanse Regering wenste te capituleren. Op 14 Augustus capituleerde Japan onvoorwaardelijk. Op diezelfde dag ontvang *Mountbatten* de order om op 15 Augustus de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor dat deel van het Zuidwesten van de Stille Oceaan-area dat reeds genoemd was ter conferentie te Potsdam. Deze order kwam voor *Mountbatten* onverwacht; ofschoon dus grote nieuwe verantwoordelijkheden werden opgelegd werden hem noch troepen, noch transport, noch de inlichtingen, waarom hij had gevraagd, ter beschikking gesteld. Dit is ook in de toekomst overigens niet gebeurd.

§ 3. Conclusies

Nadat Nederlandsch-Indië in 1942 gecapituleerd had en generaal *MacArthur* in de zomer van dat jaar zijn commando, de South West Pacific Area (S.W.P.A.), had geformeerd, viel daar, behoudens Sumatra, geheel Indië onder. Sumatra behoorde tot het Engelse bevelsgebied van het z.g. India-command. De Nederlandse vloot, op Ceylon gestationneerd, ressorteerde onder de opperbevelhebber van de Eastern Fleet. De Nederlandse Regering heeft zich bij deze afbakening van de commandogebieden neergelegd, omdat zij meende, dat de militair-strategische belangen de doorslag moesten geven en dat aangenomen kon worden, dat de Combined Chiefs of Staff in hun beslissing hieromtrent zich alleen hierdoor hadden laten leiden.

De commissie meent, dat de Nederlandse Regering niet voldoende heeft ingezien, welke bezwaren moesten kleven aan een verdeling van Nederlands gebied over twee commando's. Dit betekende immers, dat de toch al geringe Nederlandse mankracht gestationneerd moest worden in twee zeer ver uit elkaar gelegen, door vijandelijk bezet gebied gescheiden, landen. De Nederlandse Regering had zich, naar het oordeel der commissie, bij deze beslissing niet zonder meer moeten neerleggen.

In 1943, tijdens de eerste Quebec-conferentie, besloot de opperste geallieerde oorlogsleiding het South East Asia Command (S.E.A.C.) in te stellen. Dit commando omvatte Birma, Malakka, Sumatra, Ceylon, Siam en Frans Indo-China; deze laatste twee landen vielen ook onder het China-commando. Over de instelling van S.E.A.C. is de Nederlandse Regering niet gehoord. Terwijl de Nederlandse Regering als geallieerde de instructie van generaal *MacArthur* bij diens benoeming tot opperbevelhebber mee tekende, werd de instructie voor *Mountbatten* als opperbevelhebber in S.E.A.C. vastgesteld door de Amerikaanse President en de Britse Eerste Minister.

Ofschoon het feit, dat de Nederlandse Regering de instructie voor *Mountbatten* niet mede tekende, niet zo belangrijk leek, omdat hij militair verantwoordelijk was aan de Combined Chiefs of Staff (C.C.O.S.), acht de commissie dit toch wel een teken van ernstige daling van het Nederlandse prestige. Zij betreurt het, dat de Nederlandse Regering zelfs geen woord van protest tegen deze gang van zaken heeft doen horen.

De instelling van S.E.A.C. hield in, dat de geallieerde macht zou trachten via Noord-Birma zoveel mogelijk steun te verlenen aan China. Behalve voor deze actie was de prioriteit van personeel en materieel voor Zuid-Oost-Azië door de C.C.O.S. toegekend zeer laag. Van enige actie tegen Sumatra was toen dan ook geen sprake meer, hoewel de Engelse Regering eerder wel steeds op verovering van Sumatra had aangedrongen, omdat zij deze noodzakelijk achtte teneinde Singapore weer in handen te krijgen.

Een belangrijk aspect van de indeling der commandogebieden was de bepaling, dat het land, waaruit de opperbevelhebber gekozen werd, verantwoordelijk was voor de bevoorrading van het te bevrijden gebied. De Nederlandsch-Indische autoriteiten hebben in Australië zeer veel werk verricht, teneinde een nauwkeurig schema van bevoorrading en lange lijsten van goederen op te stellen, welke voor Indië bij de bevrijding nodig zouden zijn. Dat een zo groot deel van Nederlandsch-Indië onder Amerikaans opperbevel heroverd zou moeten

worden was voor de bevoorrading ervan zeer gunstig, omdat Amerika in ieder geval veel meer goederen kon leveren dan Engeland. Er was dus ook om deze reden veel aan gelegen, dat het betrokken Nederlandsch-Indische gebied tot het Amerikaanse bevelsgebied zou blijven behoren.

Zoals de commissie reeds in haar conclusies op hoofdstuk X heeft gezegd, heeft bij de afwijzing van de C.C.O.S. inzake de opleiding en de uitrusting van een legerkorps in Amerika mede een rol gespeeld, dat de Engelsen streefden naar een uitbreiding van hun commandogebied in het Verre Oosten. De gang van zaken bij deze aangelegenheid had voor de Regering een vingerwijzing moeten zijn haar aandacht gericht te blijven houden op de indeling der commandogebieden, wat Nederlandsch-Indië betreft.

Tegen het midden van 1944 kwamen er meer en duidelijker aanwijzingen, dat de Engelsen een uitbreiding van S.E.A.C. op prijs zouden stellen, omdat zij van oordeel waren, dat in het Verre Oosten naast het zeer belangrijke Amerikaanse commando een even belangrijk Engels commando moest staan. Aan het voldoen aan deze prestige-eisen waren reeds toen grote nadelen verbonden. De niet onaanzienlijke luchtmacht van S.E.A.C. was voor een groot deel Amerikaans en geheel op China gericht. De landmacht was zeer heterogeen samengesteld, nl. uit troepen uit de dominions en de Aziatische en Afrikaanse gebieden, terwijl zij practisch geen amphibiematerieel had. De vloot was goed, maar moest opereren van bases, welke zeer ver van Java en de Oostelijke eilanden gelegen zijn.

In Augustus 1944 vond de conferentie te Honoloeloe plaats, tijdens welke de Britten een voorstel hebben gedaan voor een actie naar Nederlandsch-Indië en voorts sterk hebben aangedrongen op een wijziging van de grenzen der commandogebieden. Een verslag van deze conferentie, voor zover deze Nederland raakte, is aan de heer *van der Plas* gedaan, die dit op 19 Augustus 1944 aan de Minister van Koloniën, de heer *van Mook,* aanbood, die het op 11 September, voorzien van commentaar, aan de Ministeriële Commissie Oorlogvoering zond. De Engelsen waren van oordeel, dat het Brits-Indische gebied geen geschikte basis voor operaties naar Nederlandsch-Indië was, terwijl de Westkust van Australië daarvoor zeer geschikt was. De Eastern Fleet zou daarom tijdelijk naar Australië moeten worden overgebracht. Indië zou, met uitzondering van de meest Oostelijke eilanden, bij S.E.A.C. worden gevoegd en operaties naar de Molukken in de richting van Noord-Borneo zouden worden ondernomen parallel aan de Amerikaanse operaties van Guinea via Morotai naar de Philippijnen. Teneinde nader over deze plannen te kunnen worden ingelicht, stelde de Minister van Koloniën voor, dat van Nederlandse zijde gevraagd zou worden vertegenwoordigd te worden bij besprekingen tussen de Engelsen en Amerikanen over de oorlog tegen Japan. De Minister van Koloniën achtte het onbevredigend, dat slechts via allerlei omwegen iets vernomen werd over uitermate grote Nederlandse belangen in het Verre Oosten. In September 1944 is de heer *van der Plas* naar Londen ontboden, teneinde deze aangelegenheden met de Nederlandse Regering te bespreken.

Het is de commissie opgevallen, dat de heer *van Mook* in een persoonlijk schrijven aan de heer *van der Plas* in Mei 1944 wel de grote bezwaren tegen een vergroting van het Britse commandogebied opsomt, doch in zijn brief aan de Ministeriële Commissie Oorlogvoering hier verder over zwijgt.

Toen de heer *van der Plas* te Londen was aangekomen, heeft de heer *Gerbrandy* een vergadering van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering bijeengeroepen, waarin over inlichtingen betreffende de wijziging van de grenzen der commandogebieden is gesproken, en waarbij ook de heer *van der Plas,* die daarover tevoren nog een onderhoud met de heer *Gerbrandy* had gehad, was uitgenodigd. De vergadering van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering had juist plaats in de tijd, toen verwacht werd, dat de algehele bevrijding van Nederland voor de deur stond, zodat de aandacht van de Regering vooral op de gebeurtenissen in Europa was gericht.

De commissie meent echter, dat dit geen reden had mogen zijn deze ook toen reeds zo belangrijke aangelegenheid niet diepgaand te behandelen. Het resultaat van deze vergadering is geweest, dat, aangezien de Amerikanen en de Engelsen het over deze zaak nog niet eens waren, de Nederlandse Regering besloot niet anders te doen dan de nodige aandacht aan deze aangelegenheid te blijven besteden. Ook de heer *van Mook* aanvaardde toen de formule van: „geen voorkeur". De Regering wenste buiten de Amerikaans-Engelse geschillen te blijven, ofschoon het hier om grote Nederlandse belangen ging.

De commissie kan zich voorstellen, dat binnen het Kabinet over de aard van de te nemen beslissing der C.C.O.S. verschil van mening heerste. Zij acht het begrijpelijk, dat een aantal Ministers de Engelse politiek bij een eventuele bevrijding van Nederlandsch-Indië voor

Nederland gunstiger achtte dan de Amerikaanse. Zij oordeelt het echter een ernstige fout van de Regering, dat zij er niet toe is overgegaan activiteit terzake te ontwikkelen, door aan de hoogste geallieerde bevelvoering een spoedige en definitieve beslissing te vragen.

Terugblikkende op deze aangelegenheid, is de commissie van mening, dat de inschakeling van Amerikaanse troepen bij de bevrijding van Nederlandsch-Indië er waarschijnlijk toe geleid zou hebben, dat de ontwapening en de internering der Japanse troepen effectiever en sneller haar beslag zou hebben gekregen dan thans het geval is geweest. In 1944 echter waren er goede argumenten aan te voeren voor beide zienswijzen: Nederlandsch-Indië moet binnen het Engelse commandogebied vallen, dan wel handhaving van de status quo. Zij stelt echter vast, dat het afwachten van de Regering evenwel tot ernstige zakelijke moeilijkheden moest leiden. Vastgelegd was immers, dat het land, dat de opperbevelhebber zou leveren, ook verantwoordelijk zou zijn voor het aanvoeren van die goederen, welke het door de Japanse bezetter leeggeroofde land onmiddellijk bij de bevrijding nodig zou hebben. Teneinde deze bevoorrading op goede wijze te doen plaats vinden, moesten tal van afspraken tijdig gemaakt kunnen worden met het land van levering. Voorts moest in de personele sector het Nederlandsch-Indische militaire gezag aangepast zijn aan de civil affairsafdeling van dat hoofdkwartier, waaronder het zou komen te ressorteren. De commissie betreurt de afwachtende houding van de Regering dan ook zeer. Zij had de zaak van de wijziging der grenzen van de commandogebieden in haar consequenties ernstiger moeten overwegen.

De Ministeriële Commissie Oorlogvoering heeft in haar vergadering van September 1944 wel besloten nog eens opnieuw bij de geallieerden naar voren te brengen, welke militaire mogelijkheden zich zouden voordoen, wanneer zij Java bestemden tot basis van waaruit de verdere operaties in de richting van Japan zouden kunnen worden ondernomen. Toen de Regering vernam, dat op de tweede Quebec-Conferentie over de algemene strategie in het Verre Oosten zou worden gesproken, heeft zij de heren *van Mook* en *Helfrich* daarheen gezonden met een memorandum, waarin haar visie op deze strategie was neergelegd.

Toen de heren *van Mook* en *Helfrich* in Amerika aankwamen, bleek evenwel, dat de Quebec-Conferentie reeds geëindigd was; zij hebben het memorandum toen in een vergadering van de Combined Chiefs of Staff ter tafel gebracht. Deze actie van de Nederlandse Regering heeft geen succes geboekt. Dit is ook niet verwonderlijk, omdat toen juist te Quebec de verdere strategie in het Verre Oosten reeds bepaald was. De Combined Chiefs of Staff waren uiteraard ondergeschikt aan de opperste politieke Amerikaans-Britse oorlogsleiding. Wanneer een dergelijke actie al enig succes zou hebben kunnen boeken, dan zou dit toch alleen te Quebec hebben kunnen zijn.

In April 1945 waarschuwde de heer *van der Kun* van Washington uit het tweede Kabinet *Gerbrandy*, dat de wijziging van de grenzen van de commandogebieden weer aan de orde zou worden gesteld. Ook toen weer is de Regering niet tot een nadere bestudering van deze kwestie gekomen. Dit geschiedde evenmin toen de Luitenant-Gouverneur-Generaal op 21 Juni 1945 seinde, dat een beslissing omtrent het verleggen der grenzen nabij was en dat men aan S.W.P.A.-zijde reeds vele plannen hierop gebaseerd had. Op 24 Juni 1945 trad het Kabinet *Schermerhorn-Drees* op, waarin gezien de zozeer gewenste continuïteit in verband met de buitenlandse betrekkingen en de strijd met Japan de heer *van Kleffens* Minister van Buitenlandse Zaken en de heer *de Booy* Minister van Marine bleef.

De commissie acht het een ernstige beleidsfout, vooral van die Ministers die overgingen van het eerste naar het tweede Kabinet-*Gerbrandy* en die vervolgens in het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* overkwamen, dat de consequenties van de wijziging der grenzen van de commandogebieden in het Verre Oosten niet uitgebreid werden bestudeerd. Voorts treft het verwijt, dat de commissie het eerste Kabinet-*Gerbrandy* heeft gemaakt, namelijk, dat het aan de C.C.O.S. geen spoedige beslissing heeft gevraagd ook de twee genoemde volgende Kabinetten.

Ongeveer half Juli 1945 hebben de Combined Chiefs of Staff hun voorstel omtrent de wijziging van de grenzen der commandogebieden aan de te Potsdam vergaderende Amerikaanse President en de Britse Minister-President voorgelegd en op 24 Juli hebben dezen overeenkomstig dit voorstel beslist. Aan *Mountbatten,* die naar Potsdam was ontboden, hebben de C.C.O.S. voorgesteld de wijziging der commandogrenzen te doen ingaan op 15 Augustus 1945. *Mountbatten* heeft daarop naar voren gebracht, dat hij de verantwoordelijkheid voor dit nieuwe gebied niet op zich kon nemen zolang Singapore niet in Engelse handen was. De bases in India, Ceylon en in pas heroverd Zuid-Birma zouden te grote logistieke en transport-

moeilijkheden geven. Bovendien zou het bezwaarlijk zijn van daar uit de vaarroutes van mijnen schoon te vegen.

Nadat op 6 en 9 Augustus 1945 atoombommen op Japan waren gegooid, capituleerde dit land onvoorwaardelijk op 14 Augustus en op dezelfde dag kreeg *Mountbatten* de order de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het uitgebreide S.E.A.C. met ingang van 15 Augustus. Zoals bekend, hield deze uitbreiding in geheel Nederlandsch-Indië, behalve Timor, en voorts werd definitief de Zuidelijke helft van Frans Indo-China onder het bevel van *Mountbatten* gebracht. Afgezien van de boven door *Mountbatten* naar voren gebrachte bezwaren, miste hij de inlichtingen, welke het hoofdkwartier van *MacArthur* over dit gebied had verzameld en kreeg hij voorts niet de beschikking over die leden van de inlichtingendienst van dit hoofdkwartier, die zich speciaal op die gebieden hadden toegelegd.

Uit het bovenstaande is duidelijk geworden, dat over grote Nederlandse belangen, buiten Nederland om, werd beschikt. De commissie herhaalt wat zij reeds eerder heeft gesteld, nl. dat de grote Mogendheden zich weinig om de belangen van de kleinere geallieerde landen bekommerden. In dit geval hebben zij niet eens de Nederlandse Regering te rechter tijd van haar plannen op de hoogte gesteld.

De Australiërs, die in de Grote Oost en op Borneo reeds troepen hadden, bleven niet onder het commando van *MacArthur,* maar kwamen onder leiding van *Mountbatten,* zodat de militaire plannen in deze gebieden, welke reeds eerder waren voorbereid, gelukkig wel binnen een redelijke termijn tot uitvoering konden worden gebracht.

Wat de achtergrond van het besluit tot wijziging der grenzen van de commandogebieden betreft, meent de commissie te mogen aannemen, dat einde Juli 1945 de Combined Chiefs of Staff wisten, dat op Japan atoombommen zouden worden gegooid en dat zij verwachtten, dat dit land dan om vrede zou vragen. De Amerikanen, die tegen het einde van de oorlog de meeste macht hadden en de grootste zeggenschap bij de strategisch-politieke beslissingen, wilden toen hun handen vrij hebben teneinde geheel alleen Japan te kunnen bezetten, hetgeen zij ook hebben gedaan. Hun militaire belangstelling voor Nederlandsch-Indië was toen zeker gering en aangezien de Engelsen om prestigeredenen steeds om vergroting van hun commandogebied gevraagd hadden, hebben de Amerikanen aan deze Engelse wens gevolg gegeven.

Voor de Nederlandse belangen in het Verre Oosten is de datum 15 Augustus 1945 uitermate ongelukkig geweest. Afgezien van de boven reeds geschetste moeilijkheden kregen de Nederlandsch-Indische autoriteiten, omdat Japan tezelfdertijd capituleerde, zo goed als geen tijd om met het hoofdkwartier van *Mountbatten* de nodige voorbereidingen te treffen. Daarbij kwam, dat *Mountbatten* niet gereed was om zijn taak op een behoorlijke wijze te vervullen. Terecht stelt *Mountbatten* in zijn rapport aan de C.C.O.S., dat het voor hem een nadeel was, dat die leden van de inlichtingendienst van *MacArthur,* die zich speciaal op Nederlandsch-Indië hadden toegelegd niet te zijner beschikking kwamen.

Naar de mening van de commissie kon de Nederlandse Regering niet anders meer doen dan de door de opperste geallieerde oorlogsleiding genomen beslissing aanvaarden. Dit geschiedde op 17 Augustus 1945. In het midden latende, of haar pogingen het besluit ongedaan te maken enig succes zouden hebben gehad, zouden protesten in dit stadium zeker tijdverlies betekend hebben. Wat de kwestie van de bevoorrading betreft heeft de Regering er bij de geallieerden op aangedrongen om de bestellingen, die reeds gedaan waren, toch zoveel mogelijk uit te voeren. De afspraken en regelingen konden echter niet geëffectueerd worden, omdat door de wijziging van de grenzen der commandogebieden ook de verantwoordelijkheid van de bevoorrading was verlegd.

Tenslotte wil de commissie er nog op wijzen, dat op 19 Augustus 1945 generaal *MacArthur* werd benoemd tot „Supreme Commander for the Allied Powers", teneinde de voornaamste regelingen met betrekking tot de capitulatie van Japan te treffen. Voordat deze regelingen waren getroffen, was het in andere commandogebieden niet toegestaan capitulatie-overeenkomsten te tekenen. Op 2 September 1945 is de onvoorwaardelijke overgave van Japan formeel aanvaard. Op 12 September vond de formele overgave plaats van de Japanse strijdkrachten in Z.O.-Azië. Het hoogste geallieerde militaire orgaan, waarvan alle directieven aan de diverse opperbevelhebbers uitgingen, was de Combined Chiefs of Staff; dezen ontvingen weer hun richtlijnen van de Amerikaanse President en de Britse Minister-President. De Nederlandse Regering had daarin derhalve geen enkele zeggenschap. Hoe betreurenswaardig het oponthoud van 4 weken na de capitulatie van Japan ook is geweest, de Nederlandse Regering kon hierop geen enkele invloed uitoefenen.

XVIII. VERBINDINGEN MET HET BEZETTE NEDERLANDSCH-INDIË

§ 1. Australië

97283 *(van der Plas)* De heer *Ch. O. van der Plas,* oud-lid van de Raad van Nederlandsch-Indië, heeft, naar hij verklaarde, in 1941 van de Gouverneur-Generaal de opdracht gekregen zich bezig te houden met de voorlichting van de bevolking met betrekking tot de oorlogvoering. Deze opdracht bracht met zich, dat hij grote reizen in Nederlandsch-Indië moest maken. Begin 1942 heeft hij van de Gouverneur-Generaal de opdracht gekregen te trachten een basis te leggen voor ondergrondse acties door Indonesiërs tijdens een bezetting. De heer *van der Plas* heeft daartoe vooral met die Indonesiërs in Oost- en Midden-Java contact opgenomen, van wie hij wist, dat zij krachtige en zelfstandige personen waren. Hij heeft hun een zeker bedrag ter beschikking gesteld. Dit heeft echter bijna de grootste ongelukken gegeven, omdat het geschrift hiervan later in handen van de Japanners is gevallen, die toen dus wisten, dat er op dit gebied iets was gedaan.

97287 *(van der Plas)* Einde Februari 1942 is de heer *van der Plas* bij de Gouverneur-Generaal geweest en toen bleek hem, dat er ook een plan was gemaakt betrouwbare personen met zenders achter te laten teneinde contact te kunnen houden met de Nederlandsch-Indische instanties, die buiten het bezette gebied zouden vertoeven. De opzet was, dat de eerdergenoemde Indonesiërs de adressen van deze personen zouden krijgen, teneinde via hen contact met de buitenwereld te kunnen onderhouden. Om in het binnenland een ondergrondse actie op te zetten heeft de heer *van der Plas* de gehele civiele politieke inlichtingendienst van Oost-Java uit Soerabaja weggezonden. Het geheel is echter niet gelukt, omdat geen seiners en geen goede toestellen aanwezig waren. Op de laatste dag vóór de capitulatie is nog wel een aantal zenders afgeleverd, maar deze hadden een dergelijke grote omvang, dat ze nooit verborgen zouden kunnen blijven. Deze apparaten zijn nog wel in handen van betrouwbare personen gesteld, maar dezen hebben begrepen, dat zo'n enorm apparaat gevaarlijk en bij gebrek aan seiners ook nutteloos was; ze hebben ze na de capitulatie dan ook spoedig bij de Japanners ingeleverd. Een gedeelte van de mensen van de civiele politieke inlichtingendienst heeft na de capitulatie nog getracht een ondergrondse actie in elkaar te zetten, doch zij hebben hun werk met de dood moeten bekopen.

97288 *(van der Plas)* De mensen, die waren uitgekozen voor de ondergrondse acties, waren allen Indonesiërs; dit was noodzakelijk omdat het duidelijk was, dat iedere Nederlander op zich zelf reeds verdacht zou zijn.

97292 *(van der Plas)* Ofschoon de heer *van der Plas* meende, dat het een zeer slechte indruk zou maken, wanneer hij uit Nederlandsch-Indië wegging na zoveel propaganda tegen de Japanners te hebben gemaakt, is hij op 7 Maart 1942 toch vertrokken, omdat hij een uitdrukkelijke order hiertoe van de Gouverneur-Generaal had ontvangen. Hij heeft deze zijn bezwaren voorgelegd, doch hij moest niettemin vertrekken. De Gouverneur-Generaal heeft hem in het bijzonder de zorg voor de Indonesiërs in den vreemde opgedragen; ook moest hij voortgaan met het maken van propaganda en contacten onderhouden met die mensen van de ondergrondse organisatie, die hij daartoe had uitgezocht. De lijsten met namen en adressen van de Indonesiërs, die in de ondergrondse leiding zouden geven, heeft de heer *van der Plas* in Australië in een brandkast opgeborgen, zodat deze, wanneer hem iets zou overkomen, beschikbaar zouden zijn.

97295 *(van der Plas)* Direct na hun aankomst in Australië heeft de leider van de Australische radio-omroep aan de Nederlanders toegestaan uitzendingen voor Nederlandsch-Indië te verzorgen. De heer *van der Plas* heeft getracht iets te doen tot oprichting van een organisatie, bestemd om spionnageacties naar Nederlandsch-Indië, speciaal naar Java, te ondernemen. Dit was erg moeilijk, omdat er niets was op dit gebied. Verscheidene Indonesiërs die met de vliegschool uit Java waren geëvacueerd, zijn voor dit werk uitgekozen. De organisatie werd opgezet in overleg met enige marineofficieren, met name met luitenant ter zee *Quéré*; deze was radiodeskundige en werd daarom in de organisatie betrokken, ofschoon hij verder geen enkele ervaring bij een inlichtingendienst had.

Juist toen de heer *van der Plas* een begin had gemaakt met de opzet voor een organisatie van de inlichtingendienst, heeft hij opdracht gekregen naar Engeland te gaan en hij is op 5 April 1942 daarheen vertrokken. In Londen heeft hij een studie gemaakt van de Engelse wijze van werken op het gebied van de propaganda en de inlichtingendienst. Ook heeft hij in Engeland aanwijzingen kunnen geven, op welke wijze daar de radiouitzendingen moesten worden ingericht voor Nederlandsch-Indië.

Na twee maanden in Engeland te zijn gebleven is de heer *van der Plas* naar Amerika vertrokken, waar hij zich eveneens heeft verdiept in vraagstukken van het inlichtingenwerk en contact heeft opgenomen met de Amerikaanse autoriteiten op dit gebied, met name met de heren *Donnovan* en *Allan Dulles*. Einde 1942 is hij weer naar Australië vertrokken. In Januari 1943 heeft hij zich daar voor goed gevestigd; hij was daar aanvankelijk de enige „commissioner" voor Nederlandsch-Indië.

99408 *(Warners)* Ir. *C. J. Warners*, in 1942 hoofd van het bedrijf der P.T.T. in Nederlandsch-Indië, is vlak vóór de capitulatie van Java door de Gouverneur-Generaal naar Australië gezonden, o.a. met de opdracht na te gaan of er een mogelijkheid bestond verbindingen te leggen tussen de Nederlandsch-Indische autoriteiten aldaar en het door de Japanners bezette gebied.

Vóór de capitulatie van Java was op voorstel van de heer *Warners* een ingenieur van de P.T.T. aangewezen om met verbindings-apparatuur, welke speciaal daarvoor gemaakt was, naar Australië te vertrekken.

In Indië waren kleine draagbare zenders met eigen stroomvoorzienings-apparatuur achtergelaten.

99413 *(Warners)* De heren *van der Plas* en *Warners* hebben na aankomst in Australië met de betrokken autoriteiten besprekingen gevoerd over de wijze waarop aldaar een luisterdienst moest worden opgezet en waarop propaganda gevoerd zou kunnen worden.

Tezelfder tijd is in Australië de dienst opgericht, welke later is uitgegroeid tot de derde sectie van de Nefis, de Netherlands Forces Intelligence Service. Deze dienst was belast met intelligence en met speciale operaties naar de bezette gebieden. De dienst stond onder leiding van de luitenant ter zee *Quéré*, die weer stond onder schout bij nacht *Coster*.

Het zendapparaat, dat de P.T.T. in Indië had gemaakt en waarvan ook één model was meegenomen naar Australië, was schema-technisch een zeer goed apparaat; het was ongeveer zo groot als een radiotoestel. Daarnaast had men een eenvoudig ontvangtoestel benevens een stroomvoorzieningsapparaat nodig. Achteraf is bekend geworden, dat dit geheel te groot was voor het doel waarvoor het was gemaakt, dus uit een oogpunt van oorlogstechniek en van geheime dienst. Men had echter niet gedacht, dat deze apparatuur het in Indië niet zou doen omdat de ruimte daar enorm is en de gelegenheden om iets te verbergen ontelbaar zijn.

99416 *(Warners)* De heer *Warners* is niet betrokken geweest bij het leggen van contacten tussen de dienst in Australië en de mensen in Indië bij wie de toestellen waren achtergelaten. Dit was uitsluitend het werk van de inlichtingenorganisaties. Hij geloofde wel, dat de resultaten zeer bedroevend zijn geweest.

Hierbij dient voor ogen te worden gehouden, dat toen de Nederlanders net in Australië aankwamen, zij nog nauwelijks wisten, dat alle officiële weerstand had opgehouden te bestaan. Zij hebben nog geruime tijd na hun aankomst zelfs rekening gehouden met de mogelijkheid dat er een georganiseerde weerstand bestond, niet van Indonesiërs, maar van groepen uit de krijgsmacht.

97304 *(van der Plas)* Op het gebied van de voorlichting en de radio-omroep vond de heer *van der Plas* bij zijn terugkeer in Australië begin 1943 een organisatie, de N.I.G.I.S. (Netherlands Indies Government Information Service), welke hij, behalve zuiver organisatorisch, nooit zo bijzonder geslaagd heeft gevonden. Deze organisatie gaf het blad „Oranje" en een Indonesisch weekblad uit. Zij stelde zich op het standpunt: de mensen *moeten* denken zoals *wij* willen. Wanneer men op dit standpunt staat, komt er van een dienst voor voorlichting niet zo heel veel terecht.

Wat de radio-omroep betreft is het de heer *van der Plas* gelukt de Nederlandse en de Indonesische omroep naar Nederlandsch-Indië practisch geheel in handen te krijgen. Hierbij heeft hij grote steun van generaal *MacArthur* ondervonden. Deze had bepaald, dat er niets mocht worden uitgezonden, dat niet door de heer *van der Plas* of namens hem was goedgekeurd. Natuurlijk was er contact met de Australische autoriteiten van de omroep bij wie de Nederlandse omroep te gast was, maar de Nederlanders hebben toen voor hun uitzendingen een hoge mate van zelfstandigheid verworven.

Over de op Nederlandsch-Indië gerichte spionnagedienst waren zeer grote moeilijkheden gerezen. De organisatie, die direct na aankomst in Maart 1942 was opgericht, was geplaatst onder een

Engelse kolonel, en ingepast in een Engelse militaire organisatie S.O. (Special Operations) onder het Ministry of Economic Warfare. Deze Engelse kolonel had dus de Nederlandse afdeling onder zich. Deze organisatie was volkomen gelijk aan die, welke in Engeland bestond, waar ook de Nederlandse dienst onder Engels bevel stond. Er was ook al daarom practisch geen tegenwicht tegen deze Engelse overheersing, omdat de Nederlanders geen militairen van hogere rang op dit gebied hadden. *MacArthur* heeft zich evenwel altijd op het standpunt gesteld, dat de inlichtingendiensten onder civiele autoriteiten moesten staan. Voor de militaire inlichtingen was er een militaire inlichtingendienst — dat werk stond direct onder zijn hoofdkwartier — maar voor het eigenlijke geheime dienstwerk, aldus het standpunt van *MacArthur,* moeten burgers worden gebruikt, die het land en het volk door en door kennen. De toenmalige schout bij nacht *Coster,* de marinecommandant Australië, was er de man niet naar om bij *MacArthur* wat te bereiken. Hij zetelde in Melbourne op het marinehoofdkwartier, ver van Brisbane, waar *MacArthur* zat. Hoe het ook zij, men heeft voordat de heer *van der Plas* er zich mee bemoeide in Januari 1943 geen beroep op *MacArthur* gedaan om in de organisatie van het spionnagewerk verandering te krijgen.

In de tijd dat de Engelse kolonel hoofd van de organisatie was, is een aantal Nederlandse mensen omgekomen. Een groep is b.v. in het Ambonse ingebracht, einde 1942, en daar afgemaakt. Ook wat Java betreft zijn er een aantal mislukte pogingen geweest, ofschoon gebleken was, dat de gehele kust streng werd bewaakt. Daar kwam bij, dat de uitrusting, welke de mensen meekregen, volkomen ongeschikt was. De Amerikanen hadden b.v. zendertjes, die men op de rug kon dragen. De Nederlandse parties hadden echter zenders van een dergelijke omvang, dat een man ze nauwelijks kon dragen.

97315 *(van der Plas)*

Men moest tot de conclusie komen, dat onvoldoende aandacht aan de uitzending van deze mensen is besteed. De heer *van der Plas* gelooft echter niet, dat men daarvan luitenant ter zee *Quéré* grote verwijten kan maken. Deze was een man, die specialist was op radiogebied en die zijn best heeft gedaan, maar die uiteraard de bevelen moest opvolgen van zijn Engelse kolonel. Schout bij nacht *Coster* is voorts bepaald niet in staat geweest de zaak in handen te houden, noch militair, noch op een ander gebied. Ook was het onjuist, dat de organisatie op militaire leest was geschoeid. *MacArthur* zeide altijd van de militaire organisatie van dergelijke geheime diensten, dat men dan in een militaire verhouding staat tot zijn superieur, terwijl men, wil men deze zaken goed kunnen doen, een kameraadschappelijke verhouding moet hebben.

De heer *van der Plas* wees er nog op, dat de Nederlanders en de Indonesiërs, die zich in deze tijd voor dit werk hebben ingezet, zich bijzonder hebben onderscheiden. Zo hebben twee uitgezonden Nederlandse zeeofficieren, de heren *Brocx en Bergsma,* zich uitermate moedig onder martelingen tijdens de Japanse gevangenschap gedragen. De Japanners hadden hen laten doorseinen alsof ze nog vrij waren; deze officieren hebben toen kans gezien in hun telegrammen duidelijk te laten merken, dat zij dit niet waren. Toen aan de Japanners duidelijk werd, dat zij dit hadden gedaan, hebben zij beiden gedood.

Op de vraag, of van Nederlandse zijde voor dit werk onderscheidingen zijn uitgereikt, verklaarde de heer *van der Plas,* dat dit van civiele zijde verschillende malen is gebeurd; dit ging betrekkelijk gemakkelijk. Voor de militairen werden wel suggesties gedaan tot het verlenen van onderscheidingen, maar deze liepen via de militaire instanties naar Londen en wierpen betrekkelijk zelden resultaten af.

97429 *(van der Plas)*

In April 1943 is begonnen met de reorganisatie van de inlichtingendienst, welke reorganisatie vooral is geslaagd, omdat *MacArthur* zich daarachter heeft geplaatst. Deze was er zeer ontevreden over, dat de geallieerde organisaties op het gebied van inlichtingen over Nederlandsch-Indië niets hadden bereikt. Admiraal *Helfrich* kwam omstreeks die tijd in Australië en heeft er toe medegewerkt, dat de Nefis (Netherlands Forces Intelligence Service) tot stand kwam.

Op 31 Mei 1943 heeft de bevelhebber der strijdkrachten in het Oosten een instructie vastgesteld voor de Directeur van de Nefis, welke luidde:

„Bevelsverhoudingen.

1. De „Netherlands Forces Intelligence Service" afgekort Nefis is een orgaan van den B.S.O. en gevestigd in Australië. De Directeur van de Nefis staat onder de rechtstreeksche bevelen van den B.S.O.

Wanneer de B.S.O. niet in Australië vertoeft, staat de Directeur Nefis onder de rechtstreeksche bevelen van den O.B.S.O., met dien verstande, dat geen wijziging mag worden gebracht in den algemeenen opzet van de Nefis, in de bezetting der leidende posities, in de bestaande verhoudingen tot andere autoriteiten en

instanties, en in de instructie voor den Directeur, zonder instemming van den B.S.O.

Indien de O.B.S.O. of de Directeur wijzigingen van dezen aard noodig achten, worden voorstellen daartoe schriftelijk bij den B.S.O. voorgebracht.

Alleen in dringende gevallen mogen deze voorstellen den telegrafischen weg volgen.

2. De taak van de Nefis omvat in algemeenen zin:

a. Het verzamelen, verwerken en distribueeren van alle inlichtingen betreffende Ned. Indië welke voor de oorlogvoering van belang kunnen zijn — (General Intelligence).

b. De zorg voor de veiligheid bij de Nederlandsche strijdkrachten in Australië — (Security).

c. Het verkrijgen van inlichtingen op speciale wijze en het uitvoeren van „Special Operations" — (S.I. & S.O.).

Samenstelling en taak van de Nefis zijn nader omschreven in Bijlage I.

Verhouding tot geallieerde autoriteiten.

3. De Directeur houdt bij de uitoefening van zijn taak voor oogen dat de Nefis in de eerste plaats een organisatie is ten dienste van de oorlogsleiding in de S.W.P.A. en dat het van nationaal belang is, dat de activiteit t.a.v. Ned. Indië zooveel mogelijk in Nederlandsche handen blijft.

Hij houdt rechtstreeks contact met General Headquarters (G.H.Q.) bureau G-2 (Intelligence), en met de onder dit bureau gestelde geallieerde lichamen, voorts met Australische en Amerikaansche „Naval", „Military" en „Air" Intelligence diensten, met de militaire instanties werkzaam op het gebied van reproductie van kaarten en foto's, met alle instanties, militaire zoowel als burgerlijke, die op het gebied van „security" werkzaam zijn, met de instanties werkzaam op het gebied van S.I. en S.O. en van militaire propaganda.

Hij schakelt de eventueel bij deze diensten geplaatste liaison- of stafofficieren zooveel mogelijk in.

Hij is gerechtigd het rechtstreeksche contact met de geallieerde diensten op te dragen aan de Hoofden van de Secties van de Nefis.

Geheimhouding.

4. Hij krijgt rechtstreeksche instructies van den Assistant Chief of Staff G.H.Q., G-2 en coördineert deze met de bevelen van B.S.O. cq O.B.S.O. en met de wenschen van de Ned.-Indische Regeering.

Hij houdt B.S.O. cq O.B.S.O. op de hoogte van de verkregen inlichtingen en de ontvangen instructies.

T.a.v. toekomstige operaties, van welke hij eventueel zou kennis dragen door het rechtstreeksche contact met G.H.Q., betracht hij de geheimhouding, welke G.H.Q. hem oplegt.

Hij bedenke echter, dat zijn directe Chef alle inlichtingen dient te krijgen welke deze voor een goede uitoefening van zijn taak noodig heeft.

Voor de distributie van geheime stukken is hij gebonden aan de wenschen welke daartoe kenbaar zijn gemaakt door G.H.Q. en de organisaties welke die stukken verstrekken. Wijzigingen in de distributie kunnen slechts geschieden met toestemming van G.H.Q., of de betrokken organisaties.

Verhouding tot Nederlandsche civiele autoriteiten.

5. Hij stelt den vertegenwoordiger der N.I. Regeering in Australië op de hoogte van alles wat hem omtrent N.I. bekend is; en omtrent militaire operatiën alleen met goedkeuring van B.S.O. cq O.B.S.O. en G.H.Q.

Hij wint het advies in van genoemden Vertegenwoordiger in alle zaken waarbij aanraking met de bevolking van Ned. Indië wordt gezocht of verkregen en op het gebied van politieke vraagstukken.

Hij draagt zorg voor een goede samenwerking met de N.I.G.I.S. met het doel, naast elkaar werken te voorkomen en — waar noodig — tot een goede en economische arbeidsverdeeling te komen.

Personeel.

6. Het Nederlandsche militaire personeel van de Nefis loopt in de rol bij M.C.A. of L.C.A.

De Directeur is zelfstandig inzake de aanneming en ontslag van burgerpersoneel, en bepaalt de salarissen van dit personeel, waarbij rekening wordt gehouden met de bij andere diensten

vastgestelde salarissen. Van een en ander wordt mededeeling gedaan aan den B.S.O. cq O.B.S.O.

Bij de formatie en sterkte van het personeel wordt soberheid betracht.

Voor administratie en betaling van het burgerpersoneel geldt de Financieele Administratie Nefis, Bijlage II.".

97430 *(van der Plas)*

De Nefis is, aldus de heer *van der Plas,* toch een militaire organisatie geworden, omdat het onmogelijk bleek buiten de militairen om een dergelijke organisatie op te zetten. De organisatie had een grote mate van autonomie ofschoon zij deel uitmaakte van de Allied Intelligence Board. Dit lichaam stond onder *MacArthur* en coördineerde de verschillende inlichtingendiensten. Naast de bestaande Special Operations (S.O.) was er in Australië ook een organisatie Secret Intelligence (S.I.). Deze beide organisaties stonden resp. onder het Ministry of Economic Warfare en het Foreign Office.

Toen de Nefis in 1943 tot stand kwam, kwam deze weliswaar onder militair bevel van de B.S.O., doch in de instructie was bepaald, dat alle plannen met de heer *van der Plas* zouden worden besproken en door hem goedgekeurd. De Nefis was verdeeld in drie afdelingen, nl.: de algemene intelligence, welke alle gegevens verzamelde betreffende Nederlandsch-Indië, welke voor de oorlogvoering van belang konden zijn; de tweede afdeling was die, welke de zorg had voor de veiligheid bij de Nederlandse strijdkrachten; de derde afdeling was belast met de parties. Eerst is kapitein luitenant ter zee *Salm* en later generaal *Spoor* directeur geweest.

97433 *(van der Plas)*

Bij de Nefis hebben zich aanvankelijk nog moeilijkheden voorgedaan en er zijn ernstige fouten gemaakt, b.v. de goederen voor een party, bestemd voor Indië, werden naar Perth gestuurd, terwijl op de verpakking stond geschreven: bestemming Nederlandsch-Indië. Zo zijn er meer fouten gemaakt, doch later is dit verbeterd en na korte tijd was de Nefis een behoorlijk functionnerende organisatie. Wel is na het ontstaan van de Nefis nog de party-*Staverman* verloren gegaan. De heer *Staverman* was een jonge bestuursambtenaar, die van Australisch Nieuw-Guinea naar Hollandia is getrokken, een tocht van 1200 km door de wildernis. Hij heeft anderhalf jaar over deze tocht gedaan. Toen is hij in Hollandia aangekomen. De heer *van der Plas* heeft op allerlei wijzen getracht iets voor deze man te doen, maar er was geen materiaal en er waren geen vliegtuigen beschikbaar om hem te helpen. Hij is tenslotte door de Japanners gevangen genomen en gedood.

Verder is er het geval van een zekere *Maniputi*; deze was een Menadonees en is in zijn eigen gebied aan wal gezet. Hij is ook omgekomen, vermoedelijk als gevolg van plaatselijke geschillen, die zich toen in het Menadose hebben voorgedaan.

Ook sergeant-majoor *de Haas* is omgekomen. Hij was met een party op eigen verlangen in Oost-Java aan wal gezet. Hij was met enige anderen op een inheems zeilvaartuig naar Australië ontkomen. Hij was zeer moedig, maar ook onvoorzichtig. Op weg naar Oost-Java heeft hij reeds op de Damar-eilanden verteld waar hij heen ging. Op de Paternoster-eilanden heeft hij in October/November 1944 de Nederlandse vlag gehesen. De bevolking van deze eilanden heeft toen de weinige Japanners uitgemoord; andere Japanners zijn er niet meer geweest. De Nederlandse vlag is daar blijven waaien tot aan de bevrijding. Een lid van de party van *de Haas, Tahepari,* heeft van de Paternoster-eilanden uit een bezoek aan Makassar gebracht en uiterst belangrijke gegevens naar Australië mee teruggenomen.

Enkele ongelukken zijn er dus wel in de Nefis-periode gebeurd, maar de verliezen, welke de Nefis heeft geleden, zijn betrekkelijk gering geweest. Daarbij kwam ook, dat de uitzending van parties slechts een geringe omvang heeft aangenomen. Java was practisch ontoegankelijk en vandaar zouden de meeste inlichtingen hebben moeten komen. Zodoende hebben de parties dus weinig bijgedragen tot het verkrijgen van inlichtingen.

97443 *(van der Plas)*

Een veel belangrijker bron van inlichtingen waren de personen, wier prauwen door de geallieerden werden getorpedeerd en degenen, die door de Japanners als slavenarbeiders naar Nieuw-Guinea werden gebracht en daar zijn bevrijd. Deze mensen hadden vaak vele goede gegevens.

Een andere zeer belangrijke bron van inlichtingen was de radio-omroep in bezet gebied. De Indonesische omroepers, vooral op West-Java, gingen soms zover, dat zij nieuws gaven in aansluiting op wat de Nederlandse omroep in Australië had vermeld. Zelfs bestond een omroeper het een beschrijving te geven van een ceremonie van uitreiking van diploma's, daarbij letterlijk aanhalende, hetgeen de Nederlandse omroep als vast thema had, nl.: „De ceremonie begon met community-singing en de ceremonie van de verering van afgoden, waarbij men zich richtte naar het keizerlijke paleis te Tokio en zich concentreerde op de herdenking van de zielen van de gevallen helden". Voor

97326 *(van der Plas)*

de Moslim is de aanbidding en verering van afgoden de grootste zonde, welke er bestaat.

97443 *(van der Plas)* Zo verklaarde b.v. ook mr. *Boediardjo,* die tot assistent-resident van Madioen benoemd was en uit Djember vertrok: „Ik ga met groot leedwezen van Djember weg — dat was in Juni 1944 — want Djember ligt het dichtste bij de vijandelijke basis in Australië en het zou wel eens kunnen zijn, dat de vijand hier gaat landen; maar plicht is plicht en dus vertrek ik naar Madioen". Dit was de sterkste anti-Japanse propaganda, welke men zich kan voorstellen, omdat door deze zinnen een geallieerde landing in Besoeki werd verondersteld. De heer *Boediardjo* heeft het echter zo zalvend voorgedragen, dat de Japanners er volkomen invlogen.

Zo waren dus de mensen, die uit bezet gebied ontvluchtten en de radio de belangrijkste bronnen van inlichtingen. De ingebrachte agenten konden er practisch niet uitkomen, omdat het transportvraagstuk wanhopig was. De eigen Nederlandse onderzeeërs mochten bijna niet gebruikt worden. Van April 1943 af heeft de heer *van der Plas* de Nederlandse Regering te Londen voortdurend op deze onbevredigende situatie gewezen. Vooral gedurende 1943 begin 1944 heeft het transportgebrek grote moeilijkheden opgeleverd.

In een rapport aan de Nederlandse Regering te Londen heeft de heer *van der Plas* gemeld, dat de kwestie van de organisatie van de inlichtingendienst tot een bevredigende oplossing was gekomen. Er zijn — aldus zijn rapport — echter twee omstandigheden, welke tot ernstige bezorgdheid stemmen. De eerste is, dat niet over voldoende vervoersmiddelen beschikt kan worden. Hierdoor kunnen de data, afgesproken met de leden van de parties, in Indië aan de wal gezet, niet worden aangehouden; daardoor gaat het contact met hen volkomen verloren. Ook het vertrouwen in de leiding van de organisatie, welke toch al nihil was, toen zij onder de eerdergenoemde Engelse kolonel stond, wordt hierdoor ernstig geschokt.

De tweede omstandigheid is, aldus het rapport, dat het onmogelijk is nieuwe parties uit te zenden, nu juist door een goede opleiding, gegeven door deskundigen, een nieuwe team-spirit is geschapen. De verkregen Nederlandse leiding en zelfstandigheid worden te niet gedaan of omgezet in een smadelijk échec, wanneer men er niet in slaagt onderzeeërs te krijgen.

Eerst veel later, aldus de heer *van der Plas,* zijn weer onderzeeboten ter beschikking gesteld. Dit had eerder moeten geschieden en verschillende mislukkingen zijn hier dan ook bepaald het gevolg van geweest. Ook de Amerikanen konden toen niet helpen, omdat hun productie eerst langzamerhand op gang kwam. Bovendien was het: „Beat Germany first". Het grote Amerikaanse overwicht in de Stille Oceaan was er eerst in 1944.

Dat er geen transport was heeft de Nefis veel kwaad gedaan.

99421 *(Warners)* Over de organisatie van de Nederlandse inlichtingendienst deelde de heer *Warners* mede, dat de Nefis, staande onder het Nederlandse bevel van de B.S.O. en de O.B.S.O., geïncorporeerd was in de geallieerde organisatie werkende onder de bevelen van het hoofd van de afdeling intelligence, G 2 — toen generaal *Willoughby* —, van het hoofdkwartier van de opperbevelhebber in S.W.P.A., generaal *MacArthur.* Deze heeft zijn gezag ook bepaald laten gelden. De Nefis diende zich aan de centraal gegeven richtlijnen te houden. Bij de uitvoering van opdrachten had de Nefis wel een grote mate van bewegingsvrijheid; dit was ook het geval ten aanzien van de opleiding der agenten. Er was echter bepaald geen zelfstandige bevelvoering. Deze berustte bij de afdeling G 2 van genoemd hoofdkwartier. Deze afdeling gaf aan welke gegevens zij nodig had. Ook wat betreft de transportmiddelen was de Nefis ten zeerste afhankelijk van de militaire bevelhebber.

68530 *(Coster)* De toenmalige schout bij nacht K.M.R. *F. W. Coster* verklaarde, dat in zijn tijd als marinecommandant Australië luitenant ter zee *Quéré* belast was met het inbrengen van parties in Indië. Deze moest dus proberen met onderzeeboten agenten Indië binnen te smokkelen; deze agenten moesten trachten berichten te krijgen. Veel resultaat heeft dit nooit opgeleverd: de agenten kwamen niet terug.

68531 *(Coster)* Nadat de heer *Coster* als commandant vervangen was, zijn er parties naar Nieuw-Guinea gezonden, die wel enig succes hebben gehad. Op Java heeft het werk geen succes gehad. Van Colombo uit werkte men op Sumatra, dus daarvan heeft de heer *Coster* minder gegevens. Het is daar wel gelukt om agenten 24 uur aan wal te houden.

88030 *(Koenraad)* Volgens vice-admiraal b.d. *P. Koenraad* hebben voor de Nefis onderzeeboten gevaren. Zij brachten parties in Indië binnen. De heer *Koenraad* was commandant van de Nefis, zolang hij O.B.S.O. was. De Nefis stond toen onder overste *Salm.* Het inbrengen van de parties, enz. was een ontzettend moeilijk werk. Voorzover de heer *Koenraad* weet — later werd generaal *van Oyen* O.B.S.O. — hebben de Nederlanders niet veel succes gehad. In zijn tijd zijn er parties gestuurd met Europeanen, o.m. naar een eiland in de buurt van

88034 *(Koenraad)*

89711 *(Huijer)*

Ambon. Die parties moesten daar blijven en na een tijd zouden zij weer afgehaald worden, maar dat mislukte altijd.

Kapitein ter zee b.d. *P. J. G. Huijer* is in Juni/Juli 1943 chef personeel geworden bij het hoofdkwartier van de B.S.O. te Colombo. In die functie heeft hij kennis genomen van het afzetten in Indië van intelligence-mensen met onderzeeboten. Hij heeft zich hier sterk tegen verzet, maar het gebeurde door de Nefis. In Australië was daarmede in die tijd nog de heer *Quéré* belast. Geen patrouille, die hij uitstuurde, kwam ooit meer terug. Als chef personeel kreeg de heer *Huijer* telkens verlies-telegrammen binnen: die vermoord en die vermoord.

De heer *Huijer* herinnerde zich, dat de jonge *Staverman* is omgekomen. De heer *Huijer* is daarop naar de heer *Helfrich* gegaan en heeft hem gevraagd: hoe kunnen ze nu een blonde jongen daarheen sturen? De admiraal heeft toen direct naar Australië geseind, dat hij moest weten, hoe dat was gebeurd. Er is toen bericht, wat er aan de hand was geweest. De heer *Quéré* was toen ook gelijk van het toneel.

89716 *(Huijer)*

De heer *Huijer* kon niet de verliezen aan mensen afwegen tegen de resultaten, maar van die eerste periode weet hij zeer precies, dat er geen resultaten met deze acties zijn behaald. Er zijn in zijn tijd een stuk of zeven, acht parties ingezet, waar niemand van is teruggekomen.

90261 *(van Deinse)*

De heer *B. S. van Deinse* verklaarde, dat hij in 1942 door de Minister van Koloniën is geplaatst — hij was toen tijdelijk ambtenaar — bij een Engels-Hollandse organisatie, een afdeling van een speciale dienst van het Ministry of Economic Warfare. De heer *van Deinse* heeft één- of tweemaal — toen hij voor zijn organisatie in Australië was teneinde kennis te nemen van de methoden, welke de Britse organisatie in Australië toepaste om haar agenten te trainen en om haar mensen binnen te brengen in bezet gebied — gesprekken gehad met mensen van de Nefis.

90264 *(van Deinse)*

De heer *van Deinse* heeft uit die gesprekken een en ander vernomen van de faits et gestes van de Nefis, ook van de uitgebrachte kritiek; dergelijke diensten staan altijd nogal aan kritiek bloot. Dit is begrijpelijk, omdat men door vallen en opstaan en helaas ook vaak na verlies van mensenlevens leert, hoe dit soort werk te doen.

90272 *(van Deinse)*

De heer *van Deinse* heeft zelf wel eens kritiek gehad, maar niet dan na kennisneming van de gehele werkmethode en van alle voorbereidingen. Hij heeft deze kritiek ook wel eens geuit. In Ceylon was men heel wat voorzichtiger; daar liet men een mensenleven zeer zwaar wegen. Wanneer men in dit bedrijf zit, moet men wel altijd de risico's van mensenlevens kunnen aanvaarden, hoe zwaar dit ook valt.

69304 *(van Eechoud)*

De oud-resident van Nieuw-Guinea *J. P. K. van Eechoud* deelde mede, dat hij als Nieuw-Guinea-kenner bij de Special Operations in Australië is aangetrokken. In September 1942 werd hem opgedragen een party te leiden naar Hollandia om daar achter de Japanse linies te gaan verkennen. Dit voorstel heeft de heer *van Eechoud* afgewezen onder het motief, dat hij wel gevaar wenste te lopen, maar een fair chance wilde hebben. Dit voorstel was uitgedacht door mensen, die totaal geen begrip hadden van de omstandigheden. De heer *van Eechoud* heeft dit dus geweigerd en dit had tot gevolg, dat hij uit de Nefis werd gezet. Later heeft hij vernomen, dat nog aan een ander is gevraagd die opdracht uit te voeren, maar die heeft ook geweigerd. Tenslotte is hiervoor de heer *Staverman* gevraagd. Deze jonge man was toen 19 jaar oud en nooit in Indië geweest; hij had nooit een tropisch bos gezien. Hij heeft in zijn onwetendheid de opdracht aangenomen en is dan ook gesnapt en door de Japanners doodgeschoten.

69309 *(van Eechoud)*

Met de heer *Quéré* heeft de heer *van Eechoud* deze zaak behandeld. Deze man had totaal geen begrip van het werk, waarvoor hij was aangewezen.

92052 *(Salm)*

Schout bij nacht b.d. *G. B. Salm* was tijdens de capitulatie van Java in Australië liaison-officier bij de Australische marine. Toen was hij ook toegevoegd aan de Amerikaanse marinestaf. Daarna is de heer *Salm* directeur geweest van de in Mei 1943 opgerichte Nefis. Dat is hij gebleven tot Februari 1944.

92079 *(Salm)*

Het enige, dat de Nederlanders in Australië met hun geringe aantal mensen konden doen, was, alle mogelijke inlichtingen, die zij zelf hadden, te verstrekken aan de geallieerden. Er is toen een bureau ingesteld, waar zij alle inlichtingen, die over Indië bekend waren, verzamelden. Zo hebben zij allerlei geheime kaarten verzameld, en deze klaar gemaakt voor reproductie. Er was een groot gebrek aan kaarten. De Amerikanen moesten allerlei kaarten van Indië hebben. Alle laatste gegevens zijn bijgewerkt. Dit was het eerste begin van de Nefis.

Dit ging gedeeltelijk op eigen initiatief. De heer *Salm* had natuurlijk nooit de mensen bij elkaar kunnen krijgen zonder toestemming van schout bij nacht *Coster* en van de autoriteiten van het Indische leger.

92081 *(Salm)* De heer *Salm* zat toen in het Australische Departement van Marine, waar ook de Amerikaanse staf zat. Daar is de dienst begonnen, eerst één kamertje, vervolgens kreeg men twee kamertjes, enz.

Toen het werkelijk iets bleek te zijn, heeft de heer *Salm* de volle medewerking van de autoriteiten gekregen.

92109 *(Salm)* Omtrent de tochten naar Java vóór de tijd van de heer *Salm* deelde deze mede, dat de dienst van de heer *Quéré* deze heeft georganiseerd. Deze dienst was een afdeling van de Engelse inlichtingenorganisatie.

92111 *(Salm)* De heer *Salm* heeft slechts één man uitgestuurd naar Oost-Java, een Indonesiër, een oud-militair. Deze is met een onderzeeboot, waarvan luitenant ter zee *van Dulm* commandant was, daarheen gebracht. Zij hebben veel pech gehad door heel slecht weer en doordat er een grote bandjir stond op de dag, dat hij aan de wal moest worden gezet. Zij konden met de vouwboten niet overweg, omdat er zoveel drijfhout was. Het is een heel moeilijke tocht geweest.

92113 *(Salm)* De *MacKerel*-party in September 1942 en de Tijger-party, die op 30 November 1942 op Java is geland, vielen nog onder de verantwoordelijkheid van de eerderbedoelde Engelse kolonel.

De party Tijger II is geland op 27 November 1942; Tijger III op 29 Februari 1943; Tijger IV op 3 Mei 1943 op de Oostkust van Java, in de Pang-Pang-baai. Deze party is vervoerd met de onderzeeboot van ***van Dulm.***

Tijger V op 4 Mei 1943, ook in de Pang-Pang-baai. Tijger VI op 1 Augustus 1943, eveneens in de Pang-Pang-baai. Die party is met de O 21 gegaan. Dat waren de parties, die in de tijd van de heer *Salm* naar Java zijn gegaan.

De eerste groep, zo vervolgde de heer *Salm,* begon na een tijd weer berichten te seinen. Deze waren vals. De Japanners maakten toen gebruik van de code en van de roepnaam van deze groep. Daar is men in Australië bij de inlichtingendienst nooit ingevlogen.

De kritiek, welke de heer *van Eechoud* op de heer *Quéré* levert, is gedeeltelijk juist; hij is dan ook afgelost door de heer *Brouwer.* De heer *Salm* gaf onmiddellijk toe, dat de heer *Quéré* geen ideale figuur was voor dit werk. Overigens was elke party niet maar een onderonsje. Een raad besprak de aangelegenheden geregeld. Daarin zaten o.m. de heren *van der Plas* en *Spoor,* toen chef van de 1ste afdeling van de Nefis. De uitzending van de parties werd tot in de kleinste bijzonderheden doorgepraat.

92119 *(Salm)* De heer *van Eechoud* was een commissaris van politie uit het Nieuw-Guinea-gebied. Hij heeft voor de Nefis gewerkt. Hij is mee geweest met vele vliegtochten boven Nieuw-Guinea teneinde foto's te maken. Hij was toen waarschijnlijk bij de 3de sectie; later is hij bij de 1ste sectie gekomen. De heer *van Eechoud* is nooit uit de Nefis gezet. De heer *Salm* heeft na de oorlog nog dikwijls met hem gesproken.

92095 *(Salm)* Er was een agentenopleiding in het Noorden. De idee was om de mensen in Indië binnen te brengen. Dat was achteraf bezien bijna, of liever gezegd helemaal, een onmogelijke zaak. Toen de Amerikanen uit de Philippijnen wegtrokken en in Australië kwamen, hadden zij nog 21 radioverbindingen met verschillende groepen, die waren achtergebleven op de Philippijnen. Toen de Nederlanders in Australië kwamen, hadden zij niets op dit gebied. Bovendien zijn het daar enorme afstanden. Men kan geen onderzeeboten in één nacht van Australië naar Java laten varen om de mensen af te zetten. Daar moeten deze een hele week over varen. Wanneer de Nefis dus iets op Java wilde doen, moest daarvoor wekenlang een onderzeeboot beschikbaar worden gesteld; voor dergelijke lange perioden kreeg de Nefis geen onderzeeboot. Bovendien wist de Nefis niet, wat er in Indië gebeurde. Er waren daar geen ontvangstgroepen, die klaar stonden om de mensen over de allereerste moeilijkheden heen te helpen. Een paar keer is het geprobeerd, maar zonder succes. Bij de Nederlanders in Australië had men in de eerste tijd een andere indruk, een andere verwachting van de houding van de Indonesische bevolking. Men had gedacht, dat men van haar volledige medewerking zou krijgen en niet, dat er onmiddellijk verraad zou worden gepleegd bij ieder poging van Nederlandse zijde, zoals in werkelijkheid is geschied. Men kreeg de eerste verbinding nadat sergeant-majoor *de Haas* was uitgekomen. Hij is met een paar anderen uit Indië ontvlucht. Naderhand is *van Veen* uit Indië ontvlucht. Dezen hebben de eerste berichten meegebracht, welke er op duidden, dat het heel moeilijk was Java binnen te komen. Men is de zaak anders gaan opzetten. Toen werden de agenten op eenzame plekken ver van alles af binnen gebracht, waar zij zich een tijdlang staande zouden kunnen houden, voordat zij in contact kwamen met de bevolking.

92097 *(Salm)*

92098 *(Salm)* De heer *Salm* heeft parties gestuurd naar verschillende delen van Indië, niet alleen naar Java, maar ook naar tal van andere eilanden en naar het bezette deel van Nieuw-Guinea van Merauke uit.

92100 *(Salm)* Achteraf heeft hij wel gehoord, dat er op het uitzenden van parties

nogal kritiek is geweest. Hij heeft nooit kritiek gehoord op het andere werk van de Nefis.

92102 *(Salm)* Het uitzenden van de parties heeft onvoldoende resultaten opgeleverd. De heer *Salm* gelooft overigens niet, dat dit meer had kunnen zijn.

92107 *(Salm)* Met betrekking tot de verklaring van de heer *van Eechoud* over het zenden van de heer *Staverman* naar Hollandia deelde de heer *Salm* mede, dat de bedoeling van deze party was, in het merengebied een groep neer te zetten, die sterk genoeg zou zijn om zich staande te houden. Het was een militaire groep. Die groep zou kleine groepen om de Noord uitsturen. Zij zou staan onder leiding van een kapitein van het Indische leger, van wie de heer *Salm* de naam vergeten is. Zij zou steun van de Amerikanen krijgen. De heer *Salm* ziet nog generaal *Willoughby,* het hoofd van de Intelligence van *MacArthur,* die zeide, dat deze „party" zou worden als een hand, de hand vlak, de vingers gespreid, om aan te duiden de kleine groepen, inlichtingen verzamelende, de vuist gebald, aangevende, dat de groep als geheel sterk genoeg was om zich staande te houden. Dit was de oorspronkelijke opzet.

92120 *(Salm)* Naar aanleiding van het oordeel van de heer *Koenraad* over de Nefis, inhoudende dat deze dienst met de parties niet veel succes heeft gehad, deelde de heer *Salm* mede, dat het ontzaglijk moeilijk was. Het was oorlogstijd en dan moest men doen wat men kon. Bij de Nefis waren de beste specialisten, die uit Indië waren gekomen: de heren *van Veen, de Haas,* enz.; dezen zijn onmiddellijk gestuurd naar Cairns, om daar de opleiding ter hand te nemen. De mensen, die opleidden, waren mannen, die zelf uit Indië waren ontvlucht.

92121 *(Salm)* De heer *Salm* wist niet wat er van de groepen is geworden die zijn uitgezonden in zijn tijd. De resultaten zijn pas binnengekomen toen hij bij de Nefis weg was.

Het aantal verliezen dat door de parties is geleden over deze gehele periode is misschien totaal tien man. In diezelfde tijd verloren de Amerikanen en Australiërs er honderden per dag. Het Hoofdkwartier had de inlichtingen dringend nodig om niet honderden of duizenden militairen in de een of andere verrassende zet van de Japanners te verliezen. De mannen van de parties beseften hoe groot de noodzaak was en daarom gingen ze, hoe gevaarlijk het ook was.

92124 *(Salm)* Voordat de oorlog begon heeft de heer *Salm* nimmer inlichtingenwerk gedaan. Niemand in Nederland wist er wat van. Men kreeg wat inlichtingen binnen van de verschillende militaire attaché's, die in het buitenland zaten, verder niets. Het was voor de heer *Salm* dus een geheel nieuw terrein.

De gehele Nederlandse mentaliteit stond vreemd tegenover geheime inlichtingendiensten, tegenover het uitzenden van spionnen en dergelijke. De mentaliteit van de mensen was dan ook zodanig, dat het heel wat moeite kostte, voordat zij bereid gevonden werden zich aan het inlichtingenwerk te wijden.

92125 *(Salm)* Op de opmerking, dat de selectie op Ceylon scherper zou zijn geweest dan in Australië, antwoordde de heer *Salm,* dat in Australië zo weinig mensen waren. Men had niet de keuze uit honderd, men had de keuze uit twee of drie.

92128 *(Salm)* Een eventuele aanval op Java door de geallieerden was in zijn tijd bij de Nefis nog lang niet aan de orde. De gehele Amerikaanse aanval was gedirigeerd om de Noord. Dit is een van de punten waarvoor de heer *Salm* door admiraal *Helfrich* naar admiraal *Nimitz* is gestuurd. Hij moest zien of daar nog iets aan te doen was, of de aanval niet om de Zuid kon worden geleid, maar daar bleek geen sprake van te zijn. De gehele Amerikaanse aanval was gericht op de Philippijnen en van de Philippijnen op Japan. Java bleef helemaal links liggen.

Indië lag op de flank van de geallieerde opmarsweg en relatief dichtbij de bases van waaruit die opmars moest worden begonnen. Door het gebrek aan inlichtingen over dat gebied, hadden de Japanners van daaruit met allerlei verrassingen kunnen komen. Zij hadden een invasie van Australië kunnen prepareren, zonder dat men het geweten zou hebben. Vandaar de voortdurende druk van het hoofdkwartier op de Nefis.

Iedere keer, wanneer de heer *Salm* op het hoofdkwartier van *MacArthur* was, werd hem weer het vuur aan de schenen gelegd: wij hebben niet genoeg; wij weten niet genoeg van Java; wij *moeten* meer weten van Indië.

Amerikaanse en Hollandse onderzeeboten pikten prauwen op in de Javazee. De Nefis kreeg de documenten en de mensen. Daar was ook wel iets uit te halen. Met al dergelijke middelen heeft de Nefis geprobeerd gegevens te krijgen, maar het party-systeem faalde volkomen. Van Ceylon uit heeft men op dit gebied ook niet zoveel succes gehad.

92131 *(Salm)* Er is een voortdurend radiocontact geweest met de groep van de heer *de Bruyn* aan de Wisselmeren in Nieuw-Guinea. De Nefis heeft

deze groep voortdurend geravitailleerd. Nadat de heer *Salm* vervangen was, is deze groep met vliegtuigen naar de kust gebracht.

Van het moment af, dat men van de mensen, die uit Indië kwamen wist, dat de bevolking niet meewerkte, dat de bevolking de mensen onmiddellijk verried, wist iedereen, die naar Java ging, wat hij deed. De bevolking werkte bewust niet mee. Zij gaf de mensen onmiddellijk aan. Dat wisten de mannen, die zich desondanks toch opgaven om daarheen te gaan.

92145 *(Salm)* De heer *Salm* wist niet of de Engelsen succes hebben gehad. Zij opereerden ook in dit gebied. De Nefis had één man helemaal volledig opgeleid. Deze is naar Merauke gestuurd, dat in Nederlandse handen was. Hij zou zich daar alleen maar drie weken stilhouden, om het vak te leren. Die man is 's morgens om 10 uur op Merauke aangekomen, is door de heer *van der Plas* binnengesmokkeld en 's avonds om 7 uur zat hij op het politiebureau. Ze hadden hem gevonden.

92146 *(Salm)* De heer *Salm* kreeg ook te weinig de beschikking over onderzeeërs. De Amerikanen gaven helemaal geen onderzeeërs. Zij hadden zelf geweldige programma's en te weinig mensen en schepen.

Wat de Nederlandse onderzeeboten betreft: admiraal *Helfrich* heeft gedaan wat hij kon, maar dat was niet genoeg. Er zijn wel verschillende Nederlandse onderzeeboten voor dit werk ingezet; de heer

92148 *(Salm)* *Salm* meende, dat de Nefis drie keer een onderzeeboot heeft gehad.

De methode om de agenten met een onderzeeër te vervoeren, aan land te zetten en de onderzeeboot te laten wachten totdat de agenten met het werk klaar waren, werd wel toegepast bij raids op Sumatra, maar niet bij raids van Australië uit. Daarvoor waren de afstanden te groot. Een onderzeeboot kan maar een beperkte tijd buiten blijven. Wachten tot de mensen met het werk klaar waren, kon weken of maanden duren.

92151 *(Salm)* Er zijn geen mensen gedropt, voorzover de heer *Salm* zich herinnerde. De Nefis had later een groot plan om een party te droppen, vlak bij een Japans vliegveld in Nieuw-Guinea. De studie was in volle gang, maar het plan is nooit tot uitvoering gekomen.

92154 *(Salm)* Voor het overige werk van de Nefis, de general intelligence, het nagaan van bibliotheken, het uitzoeken van alle gegevens over Indië, die nodig waren, heeft de heer *Salm* nooit anders dan appreciatie gehoord toen hij naderhand te Washington zat. Daar werden de rapporten allemaal bestudeerd.

Van het partywerk nu alles wetende, geloofde de heer *Salm* niet, dat zij meer hadden kunnen doen en evenmin, dat zij meer succes hadden kunnen hebben.

92156 *(Salm)* De heer *Salm* heeft zelf om overplaatsing gevraagd, teneinde te kunnen gaan varen, maar hij is bij de Combined Chiefs of Staff te Washington terecht gekomen. Hij is afgelost als directeur van de Nefis door de heer *Spoor* in Februari 1944.

Het maandrapport over September 1943 [1]) van de Directeur van de Nefis, kapitein-luitenant ter zee *G. B. Salm,* houdt het volgende in:

Transport:

Binnen afzienbaren tijd zullen zich drie parties op de Noordkust van Nieuw Guinea en twee in het binnenland van dit eiland bevinden die voor hun transport, proviandeering, personeels-aflossing, vernieuwing en reparatie van kampeerbenoodigdheden, wapens, enz. op vliegtuigcommunicatie aangewezen zijn. Dit zal op zich zelf al meer eischen dan de twee thans hier beschikbare Catalina's af kunnen, om nog niet eens te spreken van andere taken, op het gebied van binnenlandsch bestuur, die thans door deze vliegtuigen vervuld worden.

Het principe om menschen daar te gebruiken waar zij door opleiding en ervaring het beste bekend zijn, wordt wat onze M.L.D. vliegers betreft met voeten getreden. Nu de Italiaansche vloot uit de Middellandsche Zee verdwenen is moeten groote aantallen Britsche vliegtuigen en bemanningen beschikbaar gekomen zijn voor Oost en Zuid Afrika en wil het mij voorkomen dat meer M.L.D. Catalina's hier in Australië gestationneerd zouden kunnen worden. De taak van deze nieuw komende vliegtuigen kan gedeeltelijk op operatief gedeeltelijk op Nefis terrein liggen. Thans zijn het de R.A.A.F. Catalina's die Makassar e.a. plaatsen verkennen, die alle mijnacties in Ned. Indië doen en moest een R.A.A.F. Catalina geleend worden voor proviandeering van een Nederlandsche party in N.O.I. gebied.

Voor onderzeeboottransport geldt het volgende:

Een tocht naar Java kost tien tot twaalf reisdagen heen, tien dagen op het terrein en ongeveer tien dagen terugreis, rondweg een maand. Daarna is de boot voor ongeveer 14 dagen in reparatie.

Wij hebben thans zeven groepen in Java, gedeeltelijk met, gedeeltelijk zonder radio. Met de groepen die zonder radio ver-

[1]) Bijlage 65.

trokken zijn, zijn vaste afspraken gemaakt, die onderzeeboot-aanwezigheid bij Java eens in de drie maanden noodig maken. Java eischt dus een halve onderzeeboot voor zich alleen.

In de tweede periode van zes weken kan de onderzeeboot 2 parties afzetten of approviandeeren. Indien dus buiten Java nog 2 parties moeten worden aangehouden is een volle onderzeeboot volgeboekt, aannemende dat deze boot nooit langere reparatieperioden dan 14 dagen behoeft.

Behalve de hoogergenoemde parties met vliegtuigvoorziening zijn door G.H.Q. een achttal parties met vrij hooge prioriteit aangevraagd. Bovendien wenscht men nog enkele special operations uit te voeren.

Het moet als een groot voordeel worden beschouwd indien wij de geheele S.I. en S.O. in Ned. Indië met eigen transportmiddelen zouden kunnen bedrijven en wel op de volgende gronden:

1. Het zou ons volledige contrôle geven over wat in Ned. Indië gebeurt;
2. De Nederlandsche onderzeebootbemanningen en cdten. kennen het terrein en de bevolking door en door en kunnen, zoonoodig, zich met de bevolking in contact stellen;
3. Eenzame prauwen kunnen aangehouden en gevraagd worden omdat onze menschen de taal spreken;
4. De Ned.cdtn. kunnen een verkorten cursus in Cairns volgen en zich geheel op de hoogte stellen van landings-procedure, kennis en methoden der agenten.

(Ik heb n.l. een sterk vermoeden dat het verlies van agent 289 weleens voornamelijk te wijten zou kunnen zijn aan het feit dat de O 21 en zijn commandant geheel vreemd stonden tegenover dit werk, dat de twee dagen dat de Ltz. *Brunsting* en *Brouwer* met dezen cdt. hebben kunnen praten om hem van „alles" op de hoogte te brengen geheel onvoldoende zijn geweest en tenslotte dat de volkomen onbekendheid van den cdt. van wat de agenten weten en kunnen en welke methoden hen geleerd zijn, geleid heeft tot misverstanden.)

Om het geheele transport voor S.I. in Nederlandsche handen te houden zijn 3 booten noodig. Gezien het vrijkomen van de Middellandsche zee en het ter onzer beschikking komen van ong. 40 Italiaansche onderzeebooten *kan* dit niet meer onmogelijk zijn.

Reden geringe resultaten in Indië:

M.i. zijn de redenen waarom er nog zoo weinig contact met Indië bestaat de volgende:

a. Voorbereiding:

Overal waar de Amerikanen uit de Philippijnen en de Australiërs uit de N.E. sector wegtrokken lieten zij geheime radio-stations of guerilla gebieden met radio-stations achter. Deze stations vormden later de kern van de S.I. actie en de mogelijkheid om agenten en nieuwe radio-stations met veiligheid binnen te brengen.

Op den dag van de capitulatie van Java is alle radio-verkeer met Java geëindigd; evenzoo is later met den val van de Aroeeilanden en Tanimbar alle radio-verkeer met deze eilanden geeindigd.

b. S.I. Organisatie:

Deze bijzonder moeilijke situatie is ter oplossing gegeven aan één Ltz. 1ste klasse die er na maanden één Ltz. 3de klasse en nog later nog één Ltz. 3de klasse bij gekregen heeft. Pas in Maart 1943 is een eenigszins behoorlijke organisatie opgezet en een (nog te kleine) staf bij elkaar gebracht. Toen was echter het contact al een jaar verbroken en was daardoor de moeilijkheid van het contact vertienvoudigd.

c. Het agenten materieel:

Gevreesd wordt dat het karakter van den inheemschen soldaat en onderofficier zoozeer is ingesteld op Europeesche zorg en leiding, dat slechts weinig inheemschen de volle capaciteiten zullen bezitten om volkomen zelfstandig dit zeer moeilijke agentenwerk te kunnen doen en om werkelijke agenten-organisaties in het bezette gebied te stichten. Wat wij noodig hebben zijn b.v. uit Indië afkomstige inheemschen of donkere Indo-Europeanen die uit Nederland of Indië ontvlucht zijn en daar in ondergrondsche organisaties gewerkt hebben.

d. Transport:

Het transport is te veel afhankelijk geweest van toevallige booten. Hr. Ms. K 12 worstelde met ouderdomsgebreken. Hr. Ms.

O. 21 die op het allerlaatste oogenblik beschikbaar werd gesteld moest zijn eerste oefening op dit gebied doen op de vijandelijke kust.

Door deze onzekerheid op transport-gebied konden slechts afspraken van het type: „De eerste van iedere maand op een bepaald punt" gemaakt worden.

Door de schaarschte aan transportmiddelen zijn slechts op enkele van de afgesproken momenten contactpogingen gedaan. Het is mogelijk dat bij meer pogingen wel successen zouden zijn bereikt.

Een overzicht van wat gedaan en bereikt is ziet er als volgt uit:

Er zijn zeven groepen in Java. Hoewel de Japanners veel ophef hebben gemaakt van de gevangenneming en terechtstelling van zeven spionnen te Makassar, hebben zij nooit iets gemeld over het gevangennemen van spionnen op Java. Twee groepen op Java hebben elkaar ontmoet en zij staan met ons in radioverbinding. Deze verbinding is uitermate verdacht en ziet er uit alsof de groepen in Japansche handen zijn, doch het is mogelijk, dat zij vrij zijn. Tenslotte heeft Hr. Ms. O. 21 bij zijn laatste tocht hetzelfde punt aangedaan waar reeds drie vorige groepen geland waren en is vier dagen bij dit punt aan het werk geweest zonder dat van eenige Japansche activiteit of waakzaamheid der bevolking iets gebleken is. Ook dit wijst er niet op dat vorige agenten in handen der Japanners zijn.

Een groep is naar Centraal Celebes gestuurd met onvoldoende radio-verbinding. Hiervan is niets bekend.

Een groep is op Ceram geland met radio-toestel, van deze groep is niets vernomen, terwijl ook op het afspraakpunt niets is komen opdagen.

Twee groepen in Nieuw Guinea (Centraal Nieuw Guinea en Noord kust) zijn op het terrein en werken goed.

Twee groepen naar de Aroe-eilanden hebben aanvankelijk radio-contact met ons gehad doch zijn plotseling uit de lucht verdwenen. Afgesproken teekenen aan overvliegende vliegtuigen zijn niet gezien."

[1]) Bijlage 65.

Naar aanleiding van dit rapport [1]) schreef vice-admiraal *Helfrich* aan de Directeur van de Nefis o.m. als volgt:

Transport.

Het door den Directeur Nefis, in de tweede alinea, opgemerkte is in dezen vorm niet gelukkig gezegd. De M.L.D. vliegers hebben juist door hun groote beroepskennis, die zij mede aan hun veelal zeer langdurige practijk danken, aan de geallieerde zaak zeer groote diensten bewezen in het Indian Theatre, voor welke diensten ons meerdere malen dank en waardeering zijn geworden.

Niet over het hoofd mag worden gezien dat dit operatieterrein te eeniger tijd nog belangrijker zal worden dan het — uit een luchtverdedigings-oogpunt bezien — reeds was. In de toekomst zal ook van hier uit agressief worden gewerkt.

Wat betreft het onderzeeboot-transport kan ik kort zijn: onze maximum bijdrage kan niet meer dan twee bedragen, niet drie zooals door U gewenscht. Overigens meen ik dat om *voortdurend* over een boot op het terrein te kunnen beschikken niet drie, doch vier onderzeebooten noodig zouden zijn.

Het is optimistisch en — naar dzz. meening — ook niet juist om vast te stellen dat onze onderzeebootbemanningen de *bevolking* in Ned. Indië door en door zouden kennen. Een zwakke stee in Nefis III is juist dat het (marine) hoofd te weinig van de bevolking op de hoogte is. Voor de onderzeebootbemanningen geldt volkomen hetzelfde, met name nu het deel der opvarenden dat Inheemsch was geheel of zoo goed als geheel Europeesch of Indo Europeesch is.

Door de Nederlandsche onderzeebooten, opereerende van Colombo, is tot dusverre op zeer vruchtbare en gelukkige wijze samengewerkt kunnen worden met Britsche en eigen organisaties die hetzelfde als Nefis III beoogen.

Het contact van de onderzeebootcommandanten had immer plaats door bemiddeling van een Europeeschen deskundigen tusschenpersoon en nimmer rechtstreeks met agenten. Wellicht dat dit ter leering kan dienen voor Nefis III?

Ik vernam nog niet dat 40 Italiaansche onderzeebooten voor de geallieerde zaak, hier in het Oosten, beschikbaar komen (van betrouwbare Italiaansche zijde hoorde ik dat hoogstens 12 bedrijfszekere onderzeebooten bruikbaar zouden zijn); ik *weet* echter dat voor het tegenwoordige de Admiralty er slechts naar kan *streven* om 17 eigen onderzeebooten in deze streken te heb-

ben. Gelijk U bekend berust daarop het voorbehoud dat K 14-15 eventueel ter beschikking van C. in C.E.F. [1]) blijven om genoemd aantal hier, opereerende van Ceylon uit, te kunnen handhaven.

Met het door U (inzake geringe resultaten in Indië) betoogde stem ik in. Ik vestig er echter de aandacht op dat ook de onderzeebooten die vanuit Ceylon opereerden „op vijandelijke kust" de eerste oefening op dit gebied moesten doen en dat die alle, wat de onderzeeboot betreft, volkomen aan de verwachting hebben beantwoord (7 malen).

Zonder meer kan ik dan ook niet aan de onderzeebooten te Uwent het falen der pogingen toeschrijven. Veeleer aan het sub *a-b-c* betoogde.

[1]) Commander in Chief Eastern Fleet

99810 *(L. Brouwer)*

Commandeur *L. Brouwer* is door admiraal *Helfrich* in April 1943 uit Mombassa, waar hij diende bij de Engelse marine-inlichtingendienst, naar Australië ontboden en bij sectie III van de Nefis onder de heer *Quéré* geplaatst. Twee weken later werd hem medegedeeld, dat het de bedoeling van overste *Salm,* de directeur Nefis, was, dat hij de heer *Quéré* zou aflossen; de heer *Quéré* zelf wist dat toen nog niet.

Er waren op dat ogenblik wel enige parties in het veld, maar de heer *Brouwer* durft niet met zekerheid te zeggen of het contact met die parties toen nog bestond.

Naar aanleiding van de critiek, welke is geuit op het beleid van de heer *Quéré,* verklaarde de heer *Brouwer,* dat het bijzonder moeilijk is om het al dan niet capabel zijn van het hoofd van een dienst, als die van de heer *Quéré,* af te meten naar het resultaat van het werk. Hij gelooft, dat dit uitermate gevaarlijk is, want het werk vereist in de eerste plaats het best mogelijke mensenmateriaal wat er te krijgen is.

De heer *Brouwer* gelooft niet, dat het feit, dat de heer *Quéré* niet opgeleid was voor dit werk, — hij was radiodeskundige — één van de oorzaken van het gebrek aan resultaten van de dienst geweest kan zijn. Onder de Nederlanders was er toen niemand, die voor dat specifieke werk was opgeleid. De heer *Brouwer* heeft zelf als Japanoloog en cryptograaf 12 jaar in allerlei onderdelen van het inlichtingenwerk gezeten. Het inlichtingenwerk omvat echter zeer veel activiteiten. Wanneer iemand expert is geworden in een bepaald deel van het inlichtingenwerk, dan wil dat helemaal niet zeggen, dat hij voor alle inlichtingenzaken de geschikte man is. De moeilijkheid in Australië lag naar het idee van de heer *Brouwer* in het uitermate beperkte mensenmateriaal. Wanneer men gegevens over Indië wilde hebben, bijv. over de politieke toestand, over de stemming en alles wat zich in het land afspeelde, dan moesten de agenten onder de bevolking komen. Nederlanders kon men voor dit werk dus niet gebruiken. Men had hetzij Indonesiërs, hetzij Indo-Europeanen nodig, die volkomen bekend moesten zijn met het land; die volkomen gedragen moesten worden door hun overtuiging, dat zij deze zaak onder alle omstandigheden moesten voortzetten. Het aantal, dat aan deze eisen voldeed was in Australië toen zeer beperkt. Had men alleen gekeken naar de mensen, die werkelijk geschikt waren, dan was het reservoir met één of twee parties uitgeput geweest.

Deze strenge eisen golden niet voor een ander soort parties, nl. de zgn. „coastwatchers". Die zaten ergens aan de kust of in het binnenland om de scheeps- en vliegtuigbewegingen te rapporteren. Ze hebben bijzonder veel succes gehad. Voor deze werkzaamheden kon men ook best Europeanen gebruiken, want zij behoefden geen enkel contact met de bevolking op te nemen. Zij zaten dus op geïsoleerde plaatsen, meestal aan de kust. Men kon hen dan gemakkelijk bereiken. Zij werden van Australië uit geproviandeerd. Zij dienden rechtstreeks de geallieerde opmars en zaten op plaatsen, welke die opmars na niet te lange tijd zou bereiken. Zij mochten ook niet te ver weg zitten, want dan was de waarde van hun berichtgeving uiteraard veel geringer.

99819 *(L. Brouwer)*

De Nefis was een autonome Nederlandse organisatie, die wat de administratieve kant betrof onder de B.S.O. stond. De B.S.O. kon, wanneer hij dat wenste, inzage krijgen van de berichten en vragen wat er precies gebeurde. De heer *Brouwer* heeft nooit meegemaakt, dat de B.S.O. operationele opdrachten heeft gegeven. Die kwamen bij hem via de directeur Nefis van de afdeling G. 2 van het geallieerde hoofdkwartier. Het Allied Intelligence Bureau was een coördinerend lichaam, maar gaf zelf geen opdrachten. De Nefis stond geheel ten dienste van de geallieerde oorlogsleiding. De taak van de derde sectie van de Nefis was met name die inlichtingen te produceren, waar *MacArthur* belang in stelde. Hoe dat gebeurde en met hoeveel mensen, kon hem niet schelen, want dat was een kwestie van uitvoering. Er bestond in die tijd ook nauw contact met de

Nederlandsch-Indische Regering, wanneer het ging om speciale kennis van het land. De heer *Brouwer* heeft daar lange gesprekken met de heer *van der Plas* over gehad. Bij de Nefis waren de verbindingen met de parties volledig in Nederlandse handen. De heer

99837 *(L. Brouwer)*

Brouwer gelooft, dat dit één van de belangrijkste punten voor het slagen van het gehele project Nefis III is geweest. Er was in Melbourne op het kantoor van de Nefis — wat een geheel Nederlands kantoor was — een permanente dag- en nachtbezetting van de verbindingsdienst, die een rechtstreekse telefoonverbinding had met een Nederlands marine-radiostation buiten Melbourne. Dat radiostation had weer een rechtstreekse verbinding met een Nederlands radiostation bij Port Darwin. Vandaar had men contact met de parties.

Alles wat geseind werd gebeurde uiteraard in codes en vond plaats langs Nederlandse verbindingen. De codes had de heer *Brouwer* zelf gemaakt. Dat was één van de eerste dingen, die hij veranderd heeft, toen hij hoofd van sectie III werd. Er waren maar twee exemplaren van, één bij de party en één bij hem op kantoor. Er is hem gevraagd, of men op het geallieerde hoofdkwartier te Brisbane een exemplaar kon krijgen om de inlichtingen, die van de parties zouden komen, direct te kunnen decoderen en meteen aan *MacArthur* voor te leggen, maar dat heeft de heer *Brouwer* pertinent geweigerd.

99820 *(L. Brouwer)*

Over de opleiding van de agenten in Cairns onder leiding van de toenmalige kapitein *van Veen* is de heer *Brouwer* bijzonder tevreden geweest. Alleen het mensenmateriaal, dat men had, was verre van volmaakt. De heer *Brouwer* meende, dat er ongeveer 30 agenten voor het partywerk zijn opgeleid. Hierbij zijn niet de militairen begrepen, die aan de militaire patrouilles hebben deelgenomen. Die patrouilles zijn later in Noord-Nieuw-Guinea ingezet om het Japanse front af te tasten. Hun werk lag op een heel ander terrein; wel was het intelligence-werk, althans in eerste instantie, maar hierbij ging het vooral om militair optreden en niet om het echte spionnagewerk.

99824 *(L. Brouwer)*

Onder leiding van de heer *Brouwer* is de party-*de Haas* uitgezonden. Dat was een eenmansparty, die naar Java is gestuurd. Sergeant-majoor *de Haas* was een van de beste mensen, over wie de Nefis beschikte.

Voorts heeft de heer *Brouwer* veel te maken gehad met een party, die oorspronkelijk geen Nefis-party was, maar het later toch is geworden, nl. de party van controleur *de Bruyn*, die bij de Wisselmeren zat. Hij zat daar reeds bij het uitbreken van de oorlog als bestuursambtenaar. Hij verzamelde zeer nuttige inlichtingen. Hem is door de Nefis een telegrafist toegevoegd. De Nefis heeft hem ook regelmatig van voorraden voorzien, meestal door middel van „droppings".

De heer *Brouwer* heeft de parties van *de Bruïne* en *van Eechoud* voorbereid, die naar de Noordkust van Nieuw-Guinea zouden gaan. Deze zijn, naar hij gelooft, iets na zijn tijd weggegaan. Deze parties waren eigenlijk militaire patrouilles met als doel het verzamelen van inlichtingen. Maar zij moesten ook tegen de Japanners kunnen opereren.

Dan was er nog een party, naar de heer *Brouwer* meent, in de Vogelkop, die ook inlichtingen gaf. Die party is ingebracht in de tijd, dat de heer *Brouwer* de leiding van sectie III had, maar met zekerheid durft hij dat niet meer te zeggen.

De heer *Brouwer* heeft uit de inlichtingen, die men van de parties kreeg niet kunnen voorzien, wat zich na September 1945 op Java heeft afgespeeld. In de tijd, dat hij bij de Nefis kwam, was Indië pas één jaar bezet; de ontwikkeling daar is geleidelijk aan gegaan en op het einde van de oorlog aanzienlijk versneld, niet door bijzondere persoonlijke activiteiten van ir. *Soekarno,* maar door de Japanners, in het bijzonder door de actie van de Japanse admiraal *Maeda,* die in feite de onafhankelijkheid van Indonesië heeft afgekondigd.

99828 *(L. Brouwer)*

Maar in de periode, dat de heer *Brouwer* er zat, is daar bijzonder weinig van te merken geweest. In de eerste plaats gelooft de heer *Brouwer,* dat er toen nog niet erg veel te ontdekken was van dergelijke nieuwe stemmingen en stromingen. In de tweede plaats kreeg de Nefis eigenlijk geen inlichtingen uit Java, want zij had daar niemand en in de derde plaats was het niet de voornaamste taak van de derde sectie. Haar activiteit was in de eerste plaats bedoeld om *MacArthur* te helpen met het winnen van de oorlog. Er was dus wel eens iemand op Java maar dat was alleen maar van belang voor de Nederlandsch-Indische Regering in Australië en voor de Nederlandse Regering te Londen.

99830 *(L. Brouwer)*

Alleen de meest bruikbare en meest geschikte krachten zouden inlichtingen uit Java hebben kunnen geven, maar die had de Nefis eigenlijk niet, behalve dan de heer *de Haas.* Hij was volkomen thuis in de Javaanse samenleving, speciaal op Oost-Java, waar hij van-

daan kwam. Maar ook hij heeft geen inlichtingen van Java uit gezonden. In een zeer bevolkt gebied met een grote dreiging van de Japanners en met een dergelijk regime is het misschien wel theoretisch mogelijk, maar praktisch onmogelijk om het voor elkaar te krijgen.

99832 *(L. Brouwer)* De gebieden waar de Nefis met vrucht werkzaam is geweest, waren de gebieden direct voor de opmars van *MacArthur* uit. Dat was op het terrein van de zuiver militaire inlichtingen, in het gebied dus waar de parties van *de Bruïne* en *van Eechoud* waren.

Begin 1944 is de heer *Brouwer* weer teruggegaan naar de Engelse marine-inlichtingendienst, die toen weer uit Mombassa terug was gekomen naar Colombo. Als hoofd van sectie III is hij opgevolgd door overste *Fresco*.

89138 *(Fresco)* Kapitein ter zee *A. A. Fresco* is in Januari 1944 belast met de functie van hoofd sectie III (special operations) van de Nefis.

89140 *(Fresco)* Hij was toen belast met de operationele intelligence, dat wil zeggen: het inbrengen van agenten, de zogenaamde parties, in bezet gebied. De resultaten daarvan werden gerapporteerd aan het hoofd van

89141 *(Fresco)* de Nefis, die deze verder verwerkte in haar rapporten. Deze afdeling was niet alleen een sectie van de Nefis maar tevens een onderdeel van het zogenaamde Allied Intelligence Bureau, dat rechtstreeks

89142 *(Fresco)* werkte onder de staf van *MacArthur*. De heer *Fresco* kon niet zelfstandig optreden; hij werkte uitsluitend in opdracht van de staf van *MacArthur*. Hij kon wel bepaalde voorstellen doen, maar die voorstellen gingen dan naar het A.I.B., waar zij al of niet werden goedgekeurd.

89144 *(Fresco)* De eerste parties, welke de heer *Fresco* heeft uitgestuurd, zijn naar Hollandia gezonden. Deze parties zijn eigenlijk overvallen door de plotselinge inname van Hollandia door de Amerikanen. Zij kwamen toen midden tussen de terugtrekkende Jappen terecht. Zij zijn ook uit elkaar geslagen, hebben daar berichten over gestuurd en zijn tenslotte zonder enig verlies in Hollandia aangekomen. Van daar uit zijn zij geëvacueerd naar Australië.

89145 *(Fresco)* Het waren gemengde Nederlands-Indonesische parties. De leiders van deze twee parties waren twee Europese officieren. In de parties zelf zaten Europese onderofficieren en Indonesische onderofficieren en manschappen.

De volgende party is ingebracht door een onderzeeboot in de buurt van Sorong en stond onder leiding van een Europese sergeant, een Indo-Europeaan; de telegrafist was ook een Indo-Europeaan; de andere drie of vier mensen waren Indonesiërs. Deze party had de opdracht Japanse bewegingen te verkennen en te rapporteren; verder moest zij geregeld de weerberichten doorgeven met het oog op de vliegtuigen. Deze party is vier maanden onderweg geweest en daarna geëvacueerd.

89149 *(Fresco)* De heer *Fresco* had de indruk, dat de resultaten van de uitzendingen voldoende waren.

89151 *(Fresco)* Alle agenten kwamen op de school te Cairns en kregen een generale opleiding. Wanneer een bepaalde party was aangewezen, werden de mensen afgezonderd. Het hing van de party af, maar sommigen gingen dan twee maanden het bos in, in de buurt van de school, op een min of meer geheime plaats, waar ze geen contact meer hadden met de anderen. Ze kregen dan opdracht om alles na te bootsen, zoals zij in de toekomst het terrein zouden vinden. Zij moesten van rations leven en verder alle mogelijke zaken behandelen, seinen, coderen en dergelijke dingen meer.

89152 *(Fresco)* Het operatiegebied van de Nefis omvatte geheel Nederlandsch-Indië, behalve Sumatra. De parties werden ingebracht in gebieden, waarover de Amerikanen inlichtingen wilden hebben.

89124 *(Dobbenga)* Kapitein ter zee b.d. *S. Dobbenga* is in Maart 1945 commandant geworden van de „Abraham Crijnssen". De Nefis had geregeld parties uitgezet in het zuidoostelijke deel van onze Archipel; dit gebeurde met onderzeeboten en ook met vliegtuigen. Men achtte in 1945 het bovenwatergevaar van de Japanners zo miniem, dat het mogelijk was de parties met bovenwaterschepen in te zetten.

89126 *(Dobbenga)* De parties, die werden ingezet in de Molukken, b.v. op Damar, Nila en Seroei, zijn meestal wel gelukt, maar bij de parties meer in het Westen was het risico veel groter. Het was de bedoeling de „Crijnssen" niet verder te laten gaan dan de zuidpunt van Celebes om parties op te halen. Door het vallen van de atoombom is er echter niets van gekomen.

89127 *(Dobbenga)* Het zenden van de parties naar de Molukken heeft weinig uitgehaald. De Japanners hadden geen bezetting op de eilanden, waar de parties werden ingezet. Interinsulair verkeer met de parties was niet mogelijk; het was een statisch geheel. Men zat daar, men keek uit en men had verbinding met Australië, maar de heer *Dobbenga* zag niet in welk nut het verder heeft gehad. De Japanners hadden grote garnizoenen op de Tanimbar- en de Kei-eilanden, en ook op Timor, en

wanneer er een frequent verkeer was geweest, had men dit kunnen rapporteren. Sinds medio 1944 waren de Japanners daar echter prac tisch verdwenen.

De heer *Helfrich* schrijft in zijn boek [1]) het volgende over de Nefis:

„Dan waren er nog twee belangrijke organisaties, de N.E.F.I.S. (Netherlands Forces Intelligence Service) en N.I.G.I.S. (Netherlands Indies Government Information Service). De eerste was de Nederlandse militaire inlichtingendienst, ontstaan uit het bureau van de reeds vóór de oorlog bij de Australische marine gedetacheerde kap.luit.t.z. *Salm*. Deze werd door mij op 1 April 1943 tot directeur benoemd. Met veel moeite maakte hij er een bevredigende organisatie van, welke aanvankelijk met gebrek aan personeel te kampen had, doch geleidelijk op dreef kwam en tenslotte zeer goed werk deed in het kader der geallieerde oorlogvoering. De dienst stond uiteraard onder mij, B.S.O., en, indien ik niet zelf in Australië aanwezig was, onder mijn onderbevelhebber in Australië (O.B.S.O.), welke functie werd waargenomen door de oudst aanwezende officier der Nederlandse en Nederlands-Indische krijgsmacht in de S.W.P.A., ongeacht of hij tot de zeemacht of tot de landmacht behoorde.

De N.E.F.I.S. was verdeeld in vier bureaux, t.w. de eigenlijke algemene militaire inlichtingen, de zorg voor de interne veiligheid bij de Nederlandse strijdkrachten (contra-spionnage, onderzoek der betrouwbaarheid, met een Engels woord aangeduid door „Security"), het secretariaat, zomede het bureau dat speciaal te maken had met de zeer geheime inlichtingen en operaties, S.I. (Secret Intelligence) en S.O. (Special Operations). Dit laatste bureau kwam in hoofdzaak overeen met hetgeen het Korps Insulinde op Ceylon deed. In beginsel was de dienst geheel ter beschikking van het Algemeen Hoofdkwartier van generaal *MacArthur*. Deze was opperbevelhebber en droeg als zodanig dus de hoogste verantwoordelijkheid. Hij had in zijn staf een Intelligence Service (bureau G 2), onder generaal *C. A. Willoughby* (U.S.A.), die moest beschikken over alle inlichtingen op ieder gebied, militaire en civiele, vijandelijke en geallieerde, dus ook Nederlandse en Australische.

Het was daartoe nodig dat alle kanalen naar dat centrale punt, G 2, liepen, en aan dat bureau alle gegevens werden verstrekt waarover men beschikte. Er zat ook logisch aan vast, dat alle activiteiten op inlichtingengebied goedgekeurd en gecoördineerd werden door de chef van het bureau G 2, onder de verantwoordelijkheid van de opperbevelhebber. Onder dergelijke activiteiten behoorden eveneens de S.I. en de S.O.

Ik kreeg bij de bestudering van de bestaande organisaties en verhoudingen de indruk dat er te veel decentralisatie bestond, dat men naast elkaar werkte en moeilijkheden ondervond t.a.v. ieders bevoegdheden. Het was ook wat gecompliceerd geregeld en ik geloof dat het eenvoudiger had gekund. Maar men moet in een geallieerde bevelvoering blijkbaar altijd vele gevoeligheden ontzien.

Zo bestond er b.v. een A.I.B. (Allied Intelligence Bureau) onder een Australisch hoofdofficier, dat onder de supervisie van G 2 alle inlichtingen coördineerde. Ik achtte dit bureau overbodig. Naar mijn mening was G 2 zelf het aangewezen A.I.B., en zou de zaak sneller en eenvoudiger lopen, als in G 2 geallieerde verbindingsofficieren te werk waren gesteld, die daarin hun eigen dienst vertegenwoordigden. Ik weet dat generaal *Willoughby* niets liever had gewild, maar hij kon dit blijkbaar niet van de Australiërs gedaan krijgen, en het bleef zo. Voor de N.E.F.I.S. stelde ik een regeling vast, waarbij B.S.O. de chef bleef en in G 2 verbindingsofficieren aanstelde, die tevens contact hielden met het A.I.B. Wij zijn die overbodige instantie niet kwijtgeraakt, maar deze regeling heeft tenslotte niet onbevredigend gewerkt.

Dan waren er nog wonderlijke organisaties, die wel voeling hielden met A.I.B. en G 2, doch niettemin een grote zelfstandigheid behielden. Er was bijv. een Brits (niet Australisch) bureau dat zich S.R.D. noemde (Strategic Reconnaissance Department) en zich uitsluitend met S.O. ophield, waarbij de grootste geheimzinnigheid werd betracht. Toen ik aan de leider vroeg of zijn dienst een onderdeel was van de Britse S.O.E., kreeg ik een zeer beleefd doch ontwijkend antwoord.

De leiders hadden ook contact met de heer *van der Plas*, en ik kon dan weer met deze Indische instantie confereren. Waarom operaties van dergelijke aard in Nederlands bezet gebied niet door de derde afdeling van N.E.F.I.S. konden geschieden (N.E.F.I.S. III), begreep ik niet, tenzij het de bedoeling was,

[1]) Memoires van *C. E. L. Helfrich*, luitenant admiraal b.d. Tweede Deel. Glorie en Tragedie. Blz. 106—108.

Britse invloed in ons gebied te vestigen, onder de schone schuilnaam van „Strategic Reconnaissance".

Er was ook nog een „Far Eastern Liaison Office" (F.E.L.O.). Doel: subversieve propaganda. Aanvankelijk was het ondergebracht bij het A.I.B., maar het was naar de zin van generaal *MacArthur* te politiek getint, en aangezien hij militair en politiek streng gescheiden hield, was het uit A.I.B. verwijderd. Het bureau stelde strooibiljetten met een propagandistische strekking op teneinde deze in bezet gebied te verspreiden. Het moest wel contact houden met G 2, A.I.B., N.E.F.I.S. en ..... N.I.G.I.S., want deze had ook een soortgelijke zeer geheime civiele („hush-hush") dienst. Hieraan werkte de heer *van der Plas* ook mee. Maar wàt een onnodig zware organisatie, wàt een oneconomische opzet, en ..... wat een bron van wrijvingen."

De commissie laat hier een aantal citaten volgen uit het boek [1]) van het hoofd der geallieerde inlichtingendiensten in Australië, generaal *Willoughby,* waaruit een meer algemeen beeld omtrent het werk van de geallieerde geheime diensten in hun geheel in deze sector van het oorlogstoneel kan worden verkregen:

[1]) *MacArthur* 1941—1951 „Victory in the Pacific" by Major-General Charles A. Willoughby and John Chamberlain.

Page 137.

„Of the several branches of the intelligence service established at Brisbane, the so-called Allied Intelligence Bureau (AIB), a clandistine outfit, was easily the most picturesque. This was the organization that worked behind the Japanese lines from Singapore to Guadalcanal. Like its operations: ..... the history of the AIB is a secret, little-publicized but highly important chapter in the story of the Southwest Pacific. From the Solomons to Borneo, from Java to the Philippines, a small adventurous group of carefully trained specialists spread a network of observers and operatives behind the enemy lines well in advance of our main body ..... Operating in almost total isolation and normally without hope of outside support, every expedition was carried out in the face of great personal risk. If discovered by the enemy, the small parties were doomed to almost certain capture and probable death. In that event those who died quickly were fortunate ..... Jungle-wise „coast-watchers", with tiny radio transmitter-receiver outfits, remained behind as the Japanese invasion wave swept forward ..... From these few fearless men a powerful network of sea, air and ground spotters was developed until finally it became impossible for the enemy to make a single major move on the surface or in the sky without intelligence reports being flashed in advance to Allied forces.".

Page 138.

„In order to eleminate duplication of effort and tighten operational control of G-2, all activities of the various intelligence agencies in Australia concerned with clandestine or secret operations were merged under a single organization, the „Allied Intelligence Bureau", or A.I.B. On 6 July 1942, a GHQ directive established this organization, to „obtain and report information of the enemy, weaken the enemy by sabotage and destruction of morale, and to lend aid and assistance to local efforts to the same end in enemy occupied territories". Its field of operations was in the Southwest Pacific Area, exclusive of the continents of Tasmania and Australia ....."

„..... It was found necessary to adjust the organizational structure on a „geographic" rather than a purely „functional" basis primarily to protect and reconcile political sovereignties. A very interesting figure emerged in the often delicate negotiations, one Mr. *van der Plas,* a former Governor of Eastern Java, related to native princes, and a topflight diplomat. His persuasive formula was the division of the vast Southwest Pacific along colonial lines, preserving the prewar status quo.".

Page 145.

„In mid-March 1942 General Sir *Thomas Blamey,* the Australian Senior Commander, thought that a subversion-sabotage organization for special assignments would probably be useful. The suggestion came from London, which transferred a clever specialist, Colonel *E. G. Mott,* who was formerly in Malaya, to assist in establishing an Australian Section of the famous British „special operations". Activation of this unit was authorized by headquarters as the „Inter Allied Services Department". Actually an innocuous cover name, the ISD was promptly incorporated into the Allied Intelligence Bureau in the directive of July 6, 1942.

To quote from intelligence notes of the period: ISD came again into great prominence during 1945 when Australian headquarters was in urgent need of detailed information concerning Borneo and the islands adjacent thereto. During this period of intense activity, in preparation for landing attacks, GHQ received much of its field intelligence from operatives, most of whom had been dropped by aircraft. Over a hundred penetrations were succesfully carried out .....".

„The problem of the Netherlands Sub-Section of AIB was rendered acute by the serious shortage of personnel in every branch of the remnant Dutch forces in Australia and by the fact that agents were compelled to operate in areas known to be intensely hostile. A total of 30 projects were undertaken by the Dutch Section from the middle of September 1942, through the middle of August 1945. More than onethird of these projects had to be written off as „lost or captured"; many of these instances involved only one agent rather than a whole party; nevertheless, whole parties of several individuals each did disappear in the dragnet of the Japanese „Kempei-Tai", aided and abetted by local collaborators.

On the credit side is a record of nineteen parties having obtained considerable information, primarily of importance to the Dutch.....

The Netherlands Section was responsible for the development of a highly efficient radio transmitting and receiving unit, especially adapted to the needs of the agents operating in remote parts and having need for communication with GHQ through AIB; this Dutch radio set was utilized by the Philippine parties with great succes later on.

Page 146.

A very specialised unit called Secret Intelligence Australia (SIA) was organised to deal with subversion. Some of its more interesting operations were concerned with the introduction of native Moslem priests into Indonesia and elsewhere. The real purpose was to collect intelligence, but it also contributed to maintaining Islamitic solidarity to offset the current Japanese racial propaganda. For its purpose authentic „Hadjis" were imported from Cairo.". [1])

[1]) Noot van de commissie: „Cairo" zal „Djeddah" dienen te zijn.

Page 147.

„In these days the casualty rate was high among Dutch and Australian operatives attempting to penetrate the Netherlands East Indies, Borneo and the islands to the north of Australia. The Rajah [2]) considered that the use of itinerant Moslem priests whom the natives were not likely to betray had good practical possibilities. Some difficulty was experienced in inserting these specialized agents, however, and still more in following up to obtain results of their activities. Several of them were apparently captured by the Japanese, who could not be too much impressed by green turbans; nothing was heard from them again. Others managed to obtain useful information before Allied forces occupied the islands in the Halmaheras, particularly Morotai.

[2]) Dit was de radjah van Serawak, Sir *Vyner Brooke.*

Secret Intelligence Australia assisted in the development of a Celebes coast-watcher net; other parties operated in the Banda Sea area, flashing their signals to the net-control stations at Biak and Darwin. SIA communications were operated in conjunction with the efficient Netherlands net. The group succeeded in establishing five excellent information and weather-reporting stations in the hostile Java area. One operated off Soerabaja, in the west, while another covered the Sunda Straits between Java and Sumatra; three others were on perimeter islands. These stations were in operation at the war's end, and, in fact were continued for a while after the cessation of hostilities in order to check movements of Japanese renegade forces.

The whole record of the Allied Intelligence Bureau and its components is brilliant. In a single year, 155 sorties were made into enemy territory — 91 by land-based aircraft, 14 by submarine of surface craft, 50 bij flying boat; about 350.000 pounds of supplies were air-dropped or delivered to parties. Although they „worked in the shadows" and combat was definitely not one of their missions, these parties were sometimes forced to fight; over the years they killed substantial numbers of the enemy and brought in 150 high-level prisoners for interrogation. A little-advertised but calculated by-product of their silent work is found in the spectacular rescue of hundreds of Allied air, ground, or naval personnel, crashlanded or lost in enemy territory.".

§ 2. Ceylon

In paragraaf 4 van hoofdstuk V heeft de commissie gewezen op het Indië-detachement van de Prinses Irene-Brigade en de commando's.

Het grootste gedeelte van het Indië-detachement is na aankomst in Januari 1942 in het Verre Oosten gebleven en heeft daar verschillende taken vervuld. Eén van deze taken wordt genoemd in het schrijven van admiraal *Furstner* van 2 April 1942 aan de bevelhebber in het Verre Oosten. Hierin deelde admiraal *Furstner* de B.S.O. mede, dat de Regering de oprichting overwoog van een Nederlandse organisatie „Special Operations".

De bedoeling was het in het leven roepen van een op Engelse leest geschoeide organisatie, welke volgens door de Engelsen verkregen ervaringen zou moeten worden georganiseerd en opgeleid voor het verrichten van vernielingen, sabotage en aanvallen, teneinde de vijand zo veel mogelijk afbreuk te doen.

Op 7 Mei 1942 vaardigde de B.S.O., admiraal *Helfrich,* voor de Nederlandse organisatie „Special Operations" de volgende richtlijnen uit:

„1. De vanuit Ceylon tegen N.O.I. uit te voeren S.O. zijn te splitsen in:

a. Het inbrengen en terughalen van enkele personen tot het verkrijgen van inlichtingen.

b. Het inbrengen en ter plaatse in stand houden van een kleine groep, die contact maakt met het loyale deel van de bevolking en berichten per radio aan Colombo doorgeeft.

c. Het inbrengen en in stand houden c.q. terughalen van kleine zwaar bewapende afdeelingen voor het voeren van den guerilla-oorlog, het maken van propaganda onder de bevolking en deze tot anti-Japansche daden aan te sporen.

d. Het aanvoeren van wapenen, ammunitie aan de onder *c* genoemde strijdende bevolking.

e. Het aan land zetten van kleine, speciaal uitgeruste afdeelingen, teneinde bepaalde objecten, zooals vliegtuigen, schepen, havenwerken e.d. te vernietigen en het wederom terughalen van die afdeelingen na afloop van hun operatie.

f. Het aan land brengen van een Commando van eenige sterkte.

2. De S.O. genoemd onder 1*f* kan gevoegelijk als onuitvoerbaar beschouwd worden, daar:

1. De sterkte van de P.I. Brigade (in Ceylon), zelfs indien deze geheel bruikbaar zou zijn, te gering is.

2. De overbrenging van een dergelijk Commando per o/z boot niet mogelijk is en vervoer per bovenwater-schip een strategische manoeuvre van een groot deel der E.F. (Eastern Fleet) tengevolge zou hebben.

3. De overige onder 1 genoemde S.O.'s zijn alle wel uitvoerbaar.

4. Bij de bepaling van voorkeur voor de uitvoering dezer S.O.'s moeten de volgende punten in acht worden genomen:

1. De groote afstand Colombo—Sumatra.

2. De beschikbare vervoersmiddelen (als regel per o/z boot, welke niet steeds beschikbaar zijn en zeker niet in grooten getale).

3. Het nut van de S.O. voor de werkelijke oorlogvoering. (De S.O. mag niet ontaarden in een avontuurlijke bezighouderij van de P.I. Brigade, doch moet een reëele oorlogsbijdrage vormen).

5. De S.O.'s genoemd onder 1*a* t/m 1*e* kunnen derhalve bekeken worden in het licht van 4:

1*a*. Heeft zeer veel nut als voorbereiding voor 1*b* en is gemakkelijk uitvoerbaar.

1*b*. Is vrij gemakkelijk uit te voeren, de o/z boot behoeft slechts één reis te maken, welke nog met andere opdrachten te combineeren is. Het verkrijgen van inlichtingen is onmisbaar voor het opzetten van andere, grootere operaties.

1*c*/1*d*. 1*d* is een gevolg van een geslaagde 1*c* S.O. en moet gelijktijdig met 1*c* worden beschouwd.

Zij vereischen als het ware een ferry-dienst tusschen Colombo en Sumatra wat i.v.m. het vermelde sub 4 (2) bezwaarlijk is. Zij hebben het voordeel, dat de bevolking merkt, dat de Nederlandsche weermacht nog niet uitgeschakeld is en dat de Japanners troepen moeten afzonderen om de guerilla's op te sporen en de rust te herstellen. Indien deze operatie wordt uitgevoerd op de W.kust van Atjeh, waar geen belangrijke militaire objecten in de nabijheid liggen, zal deze S.O. echter weinig reëel nut afwerpen voor de eigenlijke oorlogvoering.

1*e*. Deze S.O. is niet moeilijker uit te voeren dan die onder 1*b*. Het nut voor de eigenlijke oorlogvoering is zeer groot.

6. Resumeerende wordt de volgorde van de S.O.'s de volgende:

1*a*, 1*b*, 1*e*, 1*c* en 1*d*, (1*f*)

Eenige van deze S.O.'s zijn te combineeren.

7. Waar de training van de P.I. Brigade voor S.O. nog ter hand moet worden genomen, kan punt 6 tevens de richtlijnen voor deze training aangeven. Hierbij wordt opgemerkt, dat voor een S.O. 1*a* eenige personen *(Pel, Wijnmalen, Scheepens)* zonder voorafgaande training beschikbaar zijn."

Op 1 Augustus 1942 vaardigde de Bevelhebber der Strijdkrachten in het Oosten de volgende beschikking uit:

„Overwegende:

1. Dat van het hier te lande verblijvende IIIe detachement der „Prinses Irene Brigade" een zorgvuldige keuring en schifting van het personeel van dat detachement heeft plaats gevonden, met het oog op indeeling en werkzaamheden;
2. dat een deel van dit personeel tot een afzonderlijk korps is vereenigd geworden;
3. dat het overig gedeelte van dit personeel ter beschikking voor algemeene diensten is bestemd geworden;
4. dat derhalve het hier te lande verblijvende IIIe detachement van de „Prinses Irene Brigade" als zoodanig is opgeheven;
5. dat het gewenscht is voor het nieuw gevormde detachement richtlijnen vast te stellen;

Bepaalt:

1. Het detachement vermeld onder 2 van de overwegingen van deze Beschikking wordt voortaan aangeduid met den naam „Korps Insulinde".
2. Het Korps Insulinde wordt onder de bevelen van den majoor K.N.I.L. *F. Mollinger* gesteld.
3. Het Korps Insulinde wordt gehuisvest in een kamp nabij Colombo, verder aan te duiden als „Kamp D".
4. De Korpscommandant oefent zijn werkzaamheden uit in rechtstreeksch overleg met mij of met den Chef van den Staf van de Strijdkrachten in het Oosten.
5. Alle „dienst"-correspondentie betreffende het Korps Insulinde en/of het Kamp D behoort te worden geadresseerd aan den Chef van den Staf van de Strijdkrachten in het Oosten, die ook eventueel voor doorzending aan den betrokken geadresseerde zorg draagt.
6. De officier, belast met den inlichtingendienst van het Hoofdkwartier B.S.O. zal den Korpscommandant alle beschikbare inlichtingen verstrekken, die hij voor een goede uitoefening van zijn taak noodig heeft.
7. De bemoeiingen van het Hoofdkwartier B.S.O. met het Korps Insulinde bepalen zich tot de bovengenoemde met dien verstande, dat telkenmale, wanneer zulks gevraagd wordt hulp en tusschenkomst zal worden verleend zonder dat voor het verleenen van deze hulp of tusschenkomst uitleg of verantwoording zal worden verlangd."

De heer *Helfrich* schrijft in zijn boek [1]) het volgende over het werk van de Nederlandse organisatie voor „special operations":

„Toen echter beslist werd, dat het (Indië) detachement (van de Prinses Irene-brigade) niet naar Engeland zou terugkeren, doch dat ik moest trachten er een „Netherlands Special Operations" (N.S.O.)-organisatie van te maken, werden na medische keuring en selectie 40 man geschikt bevonden het moeizame, gevaarlijke werk in een tropenklimaat te verrichten. Zij werden daartoe aanvankelijk opgeleid in een daarvoor bestemd Engels kamp in Brits-Indië; later werd de voortgezette opleiding zelf ter hand genomen in een kamp (Kamp D) bij Moratuwa op de westkust van Ceylon, zuid van Colombo. In het detachement waren slechts weinig Indië-kenners, nl. de luitenant-kolonel *L. A. van den Berge* en de eerste luitenant *H. E. Wijnmalen*. Later werden nog uit Engeland enige officieren van het K.N.I.L. uitgezonden, die vóór de oorlog in Indië reeds naar Engeland waren gedirigeerd om daar in dat speciale commando-werk opgeleid te worden. Het waren de majoors *F. Mollinger*, die met de opleiding werd belast, en *H. G. C. Pel*. De niet bij de Special Operations ingedeelde manschappen werden, naarmate zij al dan niet voor de tropen waren goedgekeurd, tewerkgesteld op Ceylon (voornamelijk bij de gronddienst van de M.L.D.), respectievelijk in Australië, en kolonel *van Voorst Evekink* ging naar Engeland terug. Voor hem was in zijn rang geen plaats meer bij één der (verkleinde) groepen, terwijl verdere uitzending van personeel der brigade geen zin had. Overste *van den Berge* werd naar Australië doorgezonden waar hij later militair commandant op Merauke (Nieuw-Guinea) werd.

Uiteraard moest de activiteit van de Nederlandse groep, die wij de naam Korps Insulinde toedachten, gecoördineerd wor-

[1]) Memoires van *C. E. L. Helfrich*, luitenant-admiraal b.d. Tweede Deel. Glorie en Tragedie, blz. 40—42.

den met soortgelijke werkzaamheden van de Britten. Wij hadden in ons Hoofdkwartier een bescheiden inlichtingendienst opgezet onder leiding van de mede-geëvacueerde luit.t.z. 1e kl. (later kap.luit.t.z.) *C. J. Wingender*, die reeds te Batavia bij dezelfde dienst op het Commandement der Zeemacht had gewerkt. Van de Britse officier, die onder generaal *Wavell* op Java met de „intelligence" (inlichtingen) belast was geweest, en met het Hoofdkwartier van de generaal uit Java naar Ceylon was geevacueerd, hoorde ik, dat een aantal radiozenders op Java en Sumatra was achtergelaten, in handen van Nederlandse legerautoriteiten, met het doel ze als geheime zenders te gebruiken na de bezetting door de vijand. Dit was voor mij iets nieuws. Eén van die zenders zou in het bezit van generaal-majoor *R. T. Overakker* (K.N.I.L.) op Sumatra komen. Zendtijden, golflengte en codes waren geregeld. Inderdaad werd contact met de generaal verkregen door ons marine-radiostation aan de westkust van Ceylon, „Beach-View", waarbij echter bleek, dat hij op Sumatra seinde over een der normale P.T.T.-stations. De berichten waren kort en dikwijls onduidelijk, doch de algemene indruk van de toestand was niet gunstig. Tegen het einde van 1942 viel het contact geheel weg; uit de laatste telegrammen moesten wij vernemen, dat hij zijn positie hopeloos achtte en de guerillastrijd zou moeten opgeven. Hij werd later, met kolonel *G. F. V. Gosenson*, geëxecuteerd.

Ceylon bleek een weinig geschikte plaats voor een luisterdienst naar de vijandelijke omroep in Nederlandsch-Indië. De berichten kwamen slecht over. Later bleek, dat dit in Australië beter lukte en nadien kregen wij ze via dat land.".

99345 *(Wingender)*

Kapitein luitenant ter zee b.d. *C. J. A. Wingender* is einde Februari 1942 op last van admiraal *Helfrich* naar Colombo geëvacueerd, waar hij begin Maart is aangekomen. Reeds op Java diende de heer *Wingender* bij de inlichtingendienst en zo kreeg hij de opdracht op Ceylon een inlichtingendienst op te zetten.

Reeds zeer snel had hij goede relaties met de in Colombo bestaande Engelse inlichtingendienst. Enig contact was er vóór die tijd reeds geweest via Britse, Australische en Amerikaanse liaison-officieren in Batavia. De heer *Wingender* had voorts gedurende een week — nog voordat Nederland in oorlog met Japan was — te Singapore een speciale Engelse cursus op het gebied van radiopeilstations en van radioverkeer gevolgd. De instanties uit Singapore waren eveneens naar Colombo geëvacueerd en het kostte dan ook geen grote moeite om de banden weer aan te knopen.

99352 *(Wingender)*

De inlichtingen waren, vooral gedurende de eerste periode, speciaal bestemd voor intern gebruik, voor voorlichting dus van de eigen mensen. Later is onze bijdrage van meer betekenis voor de geallieerden geworden.

99349 *(Wingender)*

Toen de heer *Wingender* in 1942 in Colombo arriveerde, lag daar o.m. de „Colombia"; aan boord daarvan was een detachement van de Prinses Irene-Brigade ter sterkte van ongeveer 80 à 90 man, dat onder bevel stond van kolonel *van Voorst Evekink*. Het was een vooruitgezonden detachement, dat op weg naar Java door de capitulatie was overvallen en in Colombo terecht was gekomen. Op aanwijzing van de B.D.Z., admiraal *Furstner* te Londen, is uit dat detachement een speciaal onderdeel geformeerd voor speciale opdrachten. Daarvoor zijn die mensen genomen, die lichamelijk en geestelijk voor dit werk geschikt werden geacht. Dit onderdeel bedroeg ongeveer een man of 70 à 80; het kreeg een eigen verzorgingsdienst; de schuilnaam was korps Insulinde. Van Londen uit is een drietal officieren gezonden, de heren *Mollinger, Pel* en *Scheepens*, die in Engeland een commando-opleiding gevolgd hadden.

88525 *(Mollinger)*

De heer *Mollinger* is op 19 Mei 1942 uit Engeland vertrokken. Toen hij aankwam, zat het detachement van de Prinses Irene Brigade op Saugor, midden in Centraal Brits-Indië. Daar was een militair kamp en onder leiding van de Indische officieren werd daar getraind. Aldaar heeft de heer *Mollinger* vrijwilligers gevraagd voor de special operations. Die heeft hij ook gekregen, zij het met heel veel moeite, want men had geen vertrouwen meer in enigerlei leiding. De heer *Mollinger* kreeg toch een man of tachtig. Deze mensen heeft hij opgeleid; door middel van de Engelse special operations-branch, die daar was, hebben zij een cursus gekregen in dit vak, in het bijzonder in het werken met explosieven. Daarna heeft de heer *Mollinger* deze tachtig man meegenomen naar Colombo voor amphibische oefeningen. Hij heeft dit commando van admiraal *Furstner* gekregen op grond van zijn opleiding in Engeland voor special operations. Tot begin Maart 1943 is hij in Colombo geweest. In die tijd is de troep opgeleid; in December 1942 heeft de eerste landing op Sumatra's Westkust plaats gehad. De volgende landing, waarover nogal veel te doen is geweest met de toenmalige kolonel *van der Kun*, heeft later, ongeveer Februari 1943, plaats gevonden.

88526 *(Mollinger)*

88532 *(Mollinger)*

De heer *van der Kun* kon aanvankelijk geen onderzeeboten ter beschikking stellen.

88533 *(Mollinger)* Deze landingen hebben wel wat succes opgeleverd, doch daverend is het niet geweest. De grootste handicap was, dat de Indonesiërs het spelletje niet erg goed meespeelden. Direct na de landing waarschuwden zij de Japanners, die dan spoedig kwamen. Voor het geallieerde commando zijn toch wel belangrijke gegevens verzameld over de wijze van bezetten van de kust, de sterkte en de stand van zaken op het eiland Sumatra.

88534 *(Mollinger)* De heer *Mollinger* was van mening, dat het werk voor 100 procent aan zijn doel heeft beantwoord. Bij dergelijke ondernemingen moet men niet verwachten direct een éclatant succes te hebben. Bij intelligence-werk gaat het geleidelijk aan; de gegevens worden gecompileerd tot men een exact beeld van de toestand heeft. Na twee of drie landingen kan men nog heel weinig exacts mededelen.

88535 *(Mollinger)* Met kolonel *van der Kun* heeft de heer *Mollinger* veel moeilijkheden gehad. Admiraal *Helfrich* was altijd op reis; kolonel *van der Kun* was zijn chef staf. Van alles, wat de heer *Mollinger* deed, moest hij rekening en verantwoording afleggen aan het marinecommando. Dit is altijd goed gegaan zolang admiraal *Helfrich* aanwezig was. Van kolonel *van der Kun* kon de heer *Mollinger* geen duikboot los krijgen. Deze wilde die ook niet aan de Engelsen vragen. De heer *Mollinger* vond het varen voor de special operations belangrijker dan het werk van de duikboten, die zes maanden in de Straat Malakka patrouilleerden en in die periode dan slechts één heel klein Japans scheepje in de grond boorden. Wanneer de herovering van Malakka kwaadschiks zou moeten gebeuren, was de bezetting van de noordpunt van Sumatra noodzakelijk om een overwicht in de lucht te kunnen krijgen. Alle andere plaatsen, van waar men met vliegtuigen de actie boven Malakka zou moeten steunen, lagen zo ver weg, dat de tijd, gedurende welke de vliegtuigen boven Malakka zouden kunnen blijven gedurende een actie, veel te kort was om efficient te zijn. Daarom was het juist zo belangrijk, dat van Sumatra alle nodige gegevens verzameld werden. Kolonel *van der Kun* zag dit anders. Dit is toen nogal hoog gelopen. Kolonel *van der Kun* heeft gerapporteerd, dat hij met de heer *Mollinger* niet kon werken; toen is deze overgeplaatst naar West-Indië.

68881 *(van der Kun)* De heer *L. G. L. van der Kun* verklaarde dat de heer *Mollinger* werd gecenseerd om wat hij aan inlichtingen binnenkreeg over te dragen aan de afdeling Inlichtingen bij de B.S.O.; dit gebeurde nooit. Toen kwam de heer *van der Kun* er op een dag achter, dat de heer *Mollinger* op eigen gelegenheid inlichtingen bij de Britten had ingewonnen en daarmede ook had gewerkt, zonder dat het hoofdkwartier ervan wist. Daar heeft de heer *van der Kun* aanmerkingen op gemaakt. Dit is toen aanleiding tot onenigheid geworden. De heer *Mollinger* is toen onverwachts door Londen overgeplaatst naar Suriname. Dit heeft nogal wat opschudding in het korps Insulinde verwekt.

Hier kwam een andere geschiedenis bij, n.l. dat de opvolger van majoor *Mollinger,* de latere overste *Pel* — om voor de heer *van der Kun* onbekende redenen — niet dezelfde goede naam had, die de heer *Mollinger* ongetwijfeld bij zijn ondergeschikten had. De heer *Pel* heeft bij de acties op Sumatra's Westkust in December 1942 en in Februari 1943 het bevel gevoerd. Admiraal *Helfrich* was tijdens de tweede actie niet in Colombo. Met heel veel moeite heeft de heer *van der Kun* voor deze tweede actie een onderzeeboot van de Engelsen losgekregen; dezen waren helemaal niet geïnteresseerd bij een ander gebruik van de onderzeeboten dan voor de eigenlijke oorlogvoering. De B.S.O. hechtte wel waarde aan dit soort ondernemingen. Die onderzeeboot had de heer *van der Kun* dus met heel veel moeite losgekregen en hij had moeten beloven, dat zij niet zou worden blootgesteld aan enig gevaar tengevolge van die onderneming. Zij moesten desnoods de troepen prijs geven, als het niet anders kon, maar die onderzeeboot moest en zou heel terugkomen. Die instructies had de heer *van der Kun* ook heel nadrukkelijk aan de heer *Pel* gegeven en deze is er toen met de zijnen op uitgetrokken.

Aanvankelijk leek het, dat dit soort ondernemingen wel wat kon worden; de bevolking was heel vriendschappelijk, toen voor de eerste maal deze mensen bij haar kwamen en het zag er nogal hoopvol uit. Zij zijn er dus een tweede keer heengegaan en toen bleek de atmosfeer veranderd te zijn. De bevolking was onrustig en overste *Pel* had het gevoel, dat er iets haperde, hetgeen inderdaad het geval bleek te zijn. Plotseling werden zij n.l. beschoten en niet incidenteel met geweren, maar er kwamen zelfs mortieren aan te pas. Die onderzeeboot was ook inmiddels, als afgesproken, in de buurt gekomen en was heel dicht bij de kust om de mensen af te halen. Overste *Pel* zat aan zijn zeer nadrukkelijke orders vast om de onderzeeboot geen enkel risico te laten lopen, dus hij heeft zo snel als mogelijk de zaak opgepakt en geprobeerd terug te komen op de onderzeeboot, wat uiteindelijk is gelukt. Door sommigen van zijn — niet volledig inge-

lichte — ondergeschikten werd dat gezien als een nodeloos overhaaste terugtocht. De heer *van der Kun* meende, dat dit één van de redenen kan zijn geweest, dat overste *Pel* niet dezelfde goede reputatie had bij sommige ondergeschikten als majoor *Mollinger*.

Toen de heer *Pel* de heer *Mollinger* zou vervangen bleek het, dat de heer *Pel* helemaal niet op de hoogte was. Deze was immer en stelselmatig buiten alles gehouden, behalve de zuiver huishoudelijke zaken. Hij wist niets van geheime archieven en ook niets van de inlichtingen en de contacten, die de heer *Mollinger* met bepaalde instanties had. Hij wist ook niets van de samenwerking, die er met de Engelsen op dat gebied bestond.

88544—88546 *(Mollinger)*

De heer *Mollinger* deelde naar aanleiding van deze verklaring van de heer *van der Kun* mede, dat het laatste gedeelte niet juist is. De heer *Pel* was wel volledig van alles op de hoogte. De heer *Mollinger* heeft hem juist een bijzonder grote zelfstandigheid gegeven. De heren *Mollinger* en *Pel* hadden een gemeenschappelijke zitkamer en zaten dus dagelijks bij elkaar. *Pel* en de luitenant-adjudant *Ritter* waren beiden van alles op de hoogte. De kwestie met de onderzeeboot was voor kolonel *van der Kun* de klap op de vuurpijl.

68884 *(van der Kun)*

Van Ceylon uit, zo vervolgde de heer *van der Kun,* was reeds in Mei 1942, voordat dus het korps Insulinde bestond, een speciale operatie uitgevoerd. Toen is een jeugdige 1e luitenant, met een sterk Indisch uiterlijk, afgezet aan een baai ten Zuiden van Padang met de bedoeling, dat hij daar zou proberen contact op te nemen met bepaalde mensen, die vóór de capitulatie in 1942 radiotoestellen in handen hadden gekregen. Deze radiotoestellen waren achtergelaten om te proberen na de Japanse bezetting contact te houden met de buitenwereld. Er is een verslag over in telegramstijl, luidende:

> „De K 14 heeft onder luitenant-ter-zee *van Boetzelaer* in Mei 1942 aan den wal gezet in de Boengoesbaai luitenant *Wijnmalen* van het KNIL. Die kende Padang en omstreken en kende bovendien de taal. Toen de onderzeeboot terugkwam om *Wijnmalen* op te halen, was *Wijnmalen* er niet en er was ook geen Japansche actie. De onderzeeboot is nog een paar maal teruggekomen, maar *Wijnmalen* is niet teruggekomen. Na den oorlog heb ik gehoord, dat *Wijnmalen* in handen was gevallen van de Kempeitai en zonder iets verraden te hebben afgemaakt is. Wij hebben toen in samenwerking met de Engelschen een organisatie in het leven geroepen, die wij noemden Netherlands Special Operations. Daarvoor werden uitgestuurd de in Engeland opgeleide majoor *Mollinger,* kapitein *Pel* en 1e-luitenant *Scheepens,* allen van het K.N.I.L.".

68885 *(van der Kun)*

Het enige, dat de heer *van der Kun* van majoor *Mollinger* bekend is, is, dat hij in Engeland de opleiding voor special operations, silent killing en commandowerk heeft gehad.

Admiraal *Furstner,* bevelhebber der zeestrijdkrachten, zag daar heil in en hij meende, dat met gebruikmaking van de bekwaamheden van de officieren *Mollinger, Pel* en *Scheepens* die paar man van de „Colombia" — het waren er tenslotte 180 — wel zouden kunnen worden gebruikt voor special operations, zwarte kunst in het algemeen, sabotage. De Engelsen hebben er nooit enige belangstelling voor gehad, want zij wilden Sumatra liefst zo rustig mogelijk houden, daar vooral niet de aandacht op vestigen en daardoor de Japanners tot troepenconcentraties of anderszins brengen. Dus alles, wat men tegen Sumatra heeft kunnen ondernemen, is niet dan met veel moeite van de Engelsen gedaan gekregen, onder het motto van inlichtingen inwinnen. Sommige officieren van het korps Insulinde waren met de heer *Mollinger* aan het hoofd niet altijd even gedisciplineerd. De heer *van der Kun* herinnert zich dat, ondanks de uitdrukkelijke orders voor het tegendeel, de heer *Scheepens* toch eens terugkwam met twee Atjehers, die hij had gekidnapt. Er zijn maar weinig aangelegenheden, waarmede men zich zo weinig populair maakt als met het doen verdwijnen van mensen. Het is wat anders wanneer men op zee een schip aanhoudt: in de eerste plaats gebruikten de Jappen die schepen voor spionnage en bovendien was het dikwijls ongeoorloofd vervoer. Maar wanneer men twee rustig slapende vissers huns ondanks van het strand weghaalt en meevoert, maakt men zich niet populair. De heer *van der Kun* achtte de heer *Pel* hoger en wèl betrouwbaar. Er zijn van die 180 man van de „Colombia" 80 geselecteerd en naar Brits-Indië gestuurd om te Poona te worden geoefend in special operations. Van de 80 bleken er maar 40 bereid en genegen om deel te nemen aan die commando-operaties en de rest is toen gedeeltelijk naar de MLD Ceylon gegaan en de anderen zijn naar Australië gegaan, waarbij ook luitenant-kolonel *van den Berge* van wie majoor *Mollinger* die plus minus 40 man had overgenomen. Toen heeft die organisatie de naam gekregen van „korps Insulinde" en is aanraking gezocht en gevonden met „Subversive Operations Executive"; dat was een organisatie van de Engelsen, die men het gemakkelijkst karakteriseert als

handelsspionnage en sabotage. Het is oorspronkelijk een organisatie geweest, die onder het Foreign Office werkte, maar in oorlogstijd had deze organisatie een meer militair karakter gekregen en stond zij onder de Minister for Economic Warfare. De chef daarvan zat te Delhi en daar is toen mee samengewerkt. De Engelsen waren de Nederlanders, wat dit soort werk betreft, verre voor, want zij hadden overal contacten, zodat de Nederlanders voor hun inlichtingen min of meer van hen afhankelijk waren. Die samenwerkig is — zolang de heer *van der Kun* in Colombo is geweest — altijd goed gegaan.

Het ging op en af met het succes. De eerste operatie bij Troemon in Atjeh had succes. De inlichtingen, die men kreeg, hadden evenwel weinig te betekenen. De tweede operatie was niet succesvol. Toen zijn de mensen bijna in een hinderlaag gevallen. Inlichtingen waren er heel weinig en de vijand bleek voorbereid. Er is nog een operatie uitgevoerd, waarbij luitenant *Scheepens* die twee Atjehers heeft opgelicht. Nog eenmaal is met een Catalina een Brits officier afgezet op Sumatra, en bij die gelegenheid bleek, dat de Jappen een zeer efficient werkende luchtwaarschuwingsdienst hadden ingesteld.

68886 *(van der Kun)* De heer *Mollinger* stond heel erg op het „commando"-standpunt en zoals de heer *van der Kun* reeds zei, de Britten stelden daar geen belang in. De Britten wilden gaarne inlichtingen hebben, maar zij wilden alles vermijden wat Sumatra en omgeving verontrusten kon. Zij wilden vooral geen concentraties van de Japanners daar in de buurt, want dat kwam hun niet gelegen.

Kort voordat de heer *van der Kun* uit Ceylon is weggegaan, is geprobeerd de zaak over een andere boeg te gooien, omdat er moeilijkheden waren in het vinden van behoorlijke agenten; men is toen begonnen met Chinezen, Nederlandse onderdanen. Daar hebben zij er wel enigen van bij elkaar gekregen en toevalligerwijze bovendien een zekere heer *Brondgeest,* die 25 jaar in China had gewerkt, twee Chinese talen sprak, enz. De heer *van der Kun* heeft naderhand gehoord, dat deze mensen wat meer succes hebben gehad. De Amerikanen hebben ook geprobeerd wat te doen op dit gebied. Ze hebben mensen van de O.S.S. — „Office of Strategic Services" — daarheen gestuurd en die hadden natuurlijk ook Nederlanders van afkomst bij zich. Zij hebben echter heel weinig gedaan gekregen en maakten bovendien de indruk, dat zij economische spionnage ten behoeve van Amerika bedreven.

99715 ***(Pel)*** Luitenant-kolonel *H. G. C. Pel* is als kapitein in Juni 1941 met een aantal andere Indische officieren door wijlen generaal *Berenschot,* legercommandant van het K.N.I.L., naar Engeland gezonden, om te helpen de Prinses Irene-Brigade op te leiden. Met het Indiëdetachement van de brigade is hij begin 1942 op Ceylon aangekomen. Daar is het korps Insulinde opgericht. De heer *Pel* was tweede officier onder de tegenwoordige generaal *Mollinger,* die toen commandant van het korps was. Het korps heeft zijn opleiding in eerste instantie onder leiding van de Engelsen gehad; later is de training geperfectionneerd. Dit laatste deel van de opleiding heeft op Ceylon plaats gevonden. Dit was gericht op de toestanden in Indonesië. Er is gewerkt met vrijwilligers, die afkomstig waren uit het Indië-detachement van de Prinses Irene-Brigade, en die het korps Insulinde vormden. Deze naam heeft de heer *Pel* nog bedacht.

99732 ***(Pel)*** Na de training in Brits-Indië is de heer *Pel,* als hij het zich wel herinnert, in September 1942 weer in Colombo teruggekomen. Daar was het marinehoofdkwartier onder admiraal *Helfrich,* waar het korps onder ressorteerde. Eerst werd het korps op schepen ondergebracht. De heer *Pel* is toen belast met het zoeken van een plaats, waar zij niet te veel aan nieuwsgierige blikken blootstonden en zij de training van de troepen voor landingen op Sumatra ter hand konden nemen.

De eerste landing heeft onder commando van de heer *Pel* plaats gevonden. Nadat hij de heer *Mollinger* als commandant was opgevolgd, mocht hij niet meer op actie uit. De Engelsen hadden daar bezwaar tegen. Zij vonden het te gevaarlijk voor het geval hij in handen van de Japanners zou vallen, daar hij als commandant natuurlijk op de hoogte was van allerlei gegevens. De heer *Pel* heeft nog eens geprobeerd per vliegtuig mee te gaan, maar dit is ook door de Engelsen geweigerd.

99737 ***(Pel)*** Over de actie bij Troemon op Sumatra vertelde de heer *Pel* het volgende: Kapitein *Scheepens* was in zijn Atjehse periode geplaatst geweest in Bakoengan; Troemon ressorteerde onder Bakoengan. Aan de hand van de gegevens uit zijn herinnering heeft deze een plaats uitgezocht in de buurt van Troemon, die volgens hem volkomen onbewoond zou zijn. Daar zou de landing plaats hebben. De party onder de heer *Pel* is daar in de nacht geland. Het was de bedoeling om met het Atjehse hoofd, dat in Troemon zetelde, contact te zoeken. De party bestond uit elf man. Zij zouden landen

met boten, waar een bewaking bij moest blijven. Kapitein *Scheepens* is met de gehele troep op twee man na in de richting van Troemon vertrokken. De heer *Pel* is met die twee man achtergebleven. In de nacht is de groep *Scheepens* vertrokken; toen het daglicht aanbrak zag de heer *Pel,* dat er Atjehers passeerden en de sporen van hun landing in de gaten hadden. Zij hadden de heer *Pel* en de zijnen niet gezien. Even verder riepen zij een Atjeher aan. Het bleek, dat daar wel Atjehers woonden, slechts een paar honderd meter van de plaats van landing af. Op het geroep van de passerende Atjehers is de man uit zijn huis gekomen en naar de landingsplaats gegaan. Hij was duidelijk aan het zoeken naar sporen en zag ook de boten liggen. Toen heeft de heer *Pel* hem ingerekend. Hij heeft met hem gepraat en toen bleek, dat het hoofd van Troemon door de Japanners was gevangen genomen. De heer *Pel* heeft toen kapitein *Scheepens* gewaarschuwd en laten mededelen, wat hij had gehoord.

De opdracht aan de party was om contact te zoeken met dit hoofd en deze opdracht was dus van de baan. Zij had de opdracht dan terug te keren. 's Avonds tegen donker worden kwam er plotseling een storm opzetten; de zee liep op; toen zij probeerden om nog vóór de avond terug te gaan naar de onderzeeboot, is dit mislukt. De boten werden teruggeslagen en een werd vernield. Op dat moment stonden er 300 gewapende Atjehers op de kust en de heer *Pel* moet zeggen, dat de party zich uitstekend hield. Eén van de Atjehers herkende hem en kapitein *Scheepens* en sprak de heer *Pel* aan in het Maleis. Toen zijn zij meegegaan naar Troemon, waar zij een hele tijd gezeten hebben, voornamelijk om veel inlichtingen te krijgen. Toen bleek de heer *Pel* al gauw, dat er verraad in het spel was, want het waarnemend hoofd liet zich niet zien. Van Atjehse zijde werd gepoogd de Japanners, die in Bakoengan zaten — de telefoon was defect — op het spoor van de Nederlanders te brengen. Dat was voor de heer *Pel* reden om te zorgen vóór die tijd weg te zijn. Uiteindelijk is dat gelukt; de party is met achterlating van één boot bij de onderzeeboot teruggekomen.

De heer *Pel* meent, dat hoofdzakelijk de strubbeling tussen kolonel *van der Kun* en majoor *Mollinger* de reden is geweest voor de commandowisseling bij het korps Insulinde. Naar aanleiding van de verklaring voor de commissie, dat toen de heer *Pel* als opvolger van de heer *Mollinger* commandant werd, hij door de laatste onvoldoende was ingelicht en dat hij dus kwam te staan voor een taak, waaromtrent hij te weinig kennis zou hebben, deelde de heer *Pel* mede, dat dit hoogstens waar zou kunnen zijn met betrekking tot de contacten met de Engelsen. Hij heeft het achteraf nooit als een bezwaar gevoeld. Majoor *Mollinger* vond het zeer onaangenaam, dat hij weg moest. De heer *Pel* had inderdaad wel het idee, dat hij te weinig ingelicht was.

99774 *(Pel)*

Ofschoon er in de tijd, dat er gelegenheid bestond deze landingen uit te voeren, wel degelijk goede berichten binnenkwamen, kreeg men, nadat het uitzenden van parties grotendeels gestopt was, in de loop van 1944 inlichtingen van opvarenden van prauwen, welke werden aangehouden door geallieerde schepen.

De heer *Pel* herinnert zich nog een geval van één van die mensen, die hij op Ceylon gehoord heeft. Die vertelde o.a. van een wekelijkse of veertiendaagse verbinding van twee schepen langs de Westkust van Malakka naar het Noorden. Dat heeft de heer *Pel* toen doorgegeven aan de Engelsen. Er zijn toen onmiddellijk onderzeeboten ingezet, welke één van deze schepen te pakken hebben gekregen. Een belangrijke verbinding van de Japanners was zodoende uit de weg geruimd.

99663 *(van Tuyll van Serooskerken)*

Mr. *S. J.* baron *van Tuyll van Serooskerken* bevond zich na de capitulatie van Nederland in 1940 te Londen. Hij heeft als officier bij de Prinses Irene-Brigade gediend. Begin 1942 is een detachement van ongeveer honderd vijftig man als kwartiermakers voor het bataljon der brigade, dat als versterking van het K.N.I.L. naar Nederlandsch-Indië zou gaan onder leiding van de toenmalige luitenant-kolonel *van den Berg*, op Ceylon aangekomen. Daar brak voor het detachement een periode van onzekerheid aan betreffende zijn verdere lot. Na uitvoerig overleg van de Nederlandse met de Britse Regering is toen besloten, dat er uit die honderd vijftig man een vrijwilligersgroep zou worden geformeerd, die zou worden opgeleid voor de speciale werkzaamheden in verband met de voorbereiding van de bevrijding van Nederlandsch-Indië. De hiervoor in het detachement aangeworven vrijwilligers werden toen georganiseerd in het korps Insulinde en kwamen onder leiding van de heer *Mollinger*. Het korps werkte nauw samen met de toenmalige Britse organisatie, Force 136, waarvan het hoofdkwartier in Brits-Indië lag, hetwelk later te Kandy op Ceylon werd gevestigd. Het korps Insulinde, dat ongeveer uit zestig man bestond, was aanvankelijk een autonome

Nederlandse organisatie en is, naar de heer *van Tuyll van Serooskerken* meent, in 1943 een onderdeel van Force 136 geworden.

99667 *(van Tuyll van Serooskerken)* De eerste actie vond in Mei of Juni 1942 plaats. Dit was de actie van de toenmalige luitenant *Wijnmalen,* die voor deze actie gerecruteerd was uit het detachement. Hij had zich niet aangesloten bij het korps Insulinde, omdat hij vóórdien, vanwege zijn donkere huidskleur, al uitgezocht was voor een éénmansoperatie op Sumatra. Pas later, de heer *van Tuyll van Serooskerken* meent in Augustus 1942, heeft het korps Insulinde een systematische training gekregen.

De eerste actie van het korps vond vlak voor Kertsmis 1942 plaats. De groep, welke deze actie uitvoerde keerde op de eerste Kerstdag terug. Er hebben daarna nog acties plaats gevonden, maar de heer *van Tuyll van Serooskerken* heeft daar geen deel aan gehad. Naar zijn schatting hebben van 1942 tot 1945 een 15-tal operaties plaats gevonden.

Uit één van zijn aantekeningen uit die tijd blijkt, dat de heer *van Tuyll* in 1943—1944 in training is geweest voor het uitvoeren van vier operaties, die om verschillende redenen niet zijn doorgegaan. Eens b.v. is een operatie niet doorgegaan, omdat de dag vóórdat men zich aan boord van een Britse onderzeeboot zou begeven voor het uitvoeren van de actie, deze onderzeeboot order kreeg om een gesignaleerde Japanse kruiser bij Penang te gaan torpederen. Dat werd vermoedelijk en terecht van grotere prioriteit geacht dan de Nederlandse actie, welke was gericht op het vernielen van olie-installaties op Noord-Sumatra.

99670 *(van Tuyll van Serooskerken)* Het was moeilijk voor de acties van het korps voldoende onderzeeboten te krijgen. De Engelsen zaten met een tekort aan onderzeeboten.

99676 *(van Tuyll van Serooskerken)* Het korps Insulinde en ook de andere Britse intelligence-organisaties moesten een beroep doen op de onderzeeboten, die toevallig in het gebied, waar ook de „special operations" zouden plaats vinden, opereerden. Als er geen dringende reden was om een bepaalde prioriteit aan deze commando-operaties — zoals ze genoemd werden — te geven, dan gingen andere opdrachten voor.

99670 *(van Tuyll van Serooskerken)* De heer *van Tuyll van Serooskerken* herinnert zich, dat er ook een zekere jalouzie was tussen het korps Insulinde, een organisatie van de Britse Royal Marines en een Amerikaanse organisatie. Die organisatie had dan ook groepen, die voor „special operations" getraind waren en die jongelui wilden ook wel eens wat anders dan training. Hoewel Sumatra was toegewezen aan het korps Insulinde en later aan dat gedeelte van Force 136, waarvan het korps Insulinde deel uitmaakte, moesten de militaire commandanten en, naar achteraf bleek speciaal *Mountbatten,* wel eens aan de Royal Marines of aan de Amerikanen toestaan acties op Sumatra te ondernemen. Dat was natuurlijk niet aangenaam voor de leden van het korps. Bovendien kenden deze mensen de Atjehers niet, noch beheersten zij de Maleise taal. De heer *van Tuyll van Serooskerken* herinnert zich b.v. een Amerikaanse operatie op het eiland Nias. De mensen van de party waren slechts 10 dagen tevoren in de tropen gearriveerd.

99672 *(van Tuyll van Serooskerken)* De heer *van Tuyll van Serooskerken* geloof niet, dat de punten van wrijving, die hebben bestaan tussen de heren *Mollinger* en *van der Kun,* er toe hebben geleid, dat er minder acties hebben plaats gevonden. De strubbelingen in de leiding waren bekend bij de leden van het korps, maar zij hebben geen invloed gehad op de geest.

99680 *(van Tuyll van Serooskerken)* Er was een zeer sterke teamgeest. Er was nogal een afstand tussen de commandant en de troep. De commandant woonde niet in het kamp — later tenminste niet — zodat de officieren en onderofficieren op elkaar aangewezen waren, waardoor een hechte band ontstond.

99673 *(van Tuyll van Serooskerken)* De resultaten van de operaties gingen naar de hoofdkwartieren, waar de heer *van Tuyll van Serooskerken* verder niet aan te pas kwam. Hij weet niet, welke waarde men aan de inlichtingen, welke ingewonnen werden, hechtte. Hij gelooft wel, dat er nuttige inlichtingen zijn verkregen. Zo heeft men b.v. dank zij de parties een goed inzicht gekregen in de Japanse kustbewaking.

99678 *(van Tuyll van Serooskerken)* Oorspronkelijk zou het korps beginnen met het verzamelen van inlichtingen over de Japanse bezetting en over de Atjehse bevolking. Later zou men overgaan — na voldoende inlichtingen te hebben verkregen — tot het opzetten van een agenten-organisatie in bezet gebied en het opleiden van inheemse krachten, die aldaar dan bepaalde opdrachten zouden uitvoeren. Nog later zouden uit de bevolking guerilla-strijdkrachten, die van wapens zouden worden voorzien, gerecruteerd worden. Men is eigenlijk niet heel veel verder gekomen dan het eerste doel: het verzamelen van inlichtingen. Maar misschien is ook de duur van de oorlog daaraan debet.

Contact met de bevolking is bij vrijwel ieder van de operaties tot stand gekomen. De heer *van Tuyll van Serooskerken* gelooft wel te kunnen zeggen, dat de Atjehse bevolking met bijzonder veel ge-

noegen de Nederlanders begroette, o.m. omdat dezen van wapenen waren voorzien. Dit neemt niet weg, dat er natuurlijk ook Atjehers waren, die de zaak verrieden. Dat was uiteraard „calculated risk". Ook Indonesiërs namen aan de operaties deel.

99685 *(van Tuyll van Serooskerken)* Naar aanleiding van de verklaring van de heer *Mollinger*: „De landingen hebben wel wat succes opgeleverd, doch daverend is het niet geweest. De grootste handicap was, dat de Indonesiërs het spelletje niet goed meespeelden. Direct na de landing hebben ze de Japanners gewaarschuwd, die dan spoedig kwamen", deelde de heer *van Tuyll van Serooskerken* mede, dat het er om gaat, wat men verwachtte. Hij heeft persoonlijk nooit gedacht, dat, wanneer men 's nachts om 3 uur door een Atjeh's dorp rondwandelde, het gehele dorp de mond zou houden tegen de Japanners. Dat was naar zijn gevoelen ondenkbaar.

De indruk bij hen, zo vervolgde de heer *van Tuyll van Serooskerken,* die tot het operationeel gedeelte behoorden, was, dat de Britten nogal riskante operaties voorbereidden, niet alleen op Sumatra, maar ook elders. Ook in Birma en Siam hebben de Britse organisaties verliezen geleden.

99690 *(van Tuyll van Serooskerken)* Voor het feit, dat er minder activiteiten zijn ontwikkeld in 1944, werd vaak als argument gegeven, dat er geen onderzeeboten ter beschikking stonden. Als men dan zei: Zijn onze operaties dan van zo weinig belang, dat er niet meer onderzeeboten voor ter beschikking kunnen worden gesteld?, dan werd daarop het antwoord gegeven, dat onderzeeboten niet aan de lopende band gemaakt kunnen worden.

99692 *(van Tuyll van Serooskerken)* Volgens de heer *van Tuyll van Serooskerken* was de order van de Engelsen betreffende onderzeeboten niet zo stringent, dat een onderzeeboot in ieder geval weer veilig moest terugkomen, zelfs wanneer dit mensenlevens zou kosten. Hij heeft echter alleen met de mensen in de onderzeeboot te maken gehad en niet met de hogere commandanten. Hij herinnert zich, dat de Engelse onderzeeboot bij de operatie, die hij meemaakte, op een rif heeft gezeten met de toren boven water. Deze commandant zorgde dan toch ook niet zo erg goed voor zijn onderzeeboot.

51292 *(Sisselaar)* De heer *C. Sisselaar* is als luitenant met het Indië-detachement van de Prinses Irene-Brigade te Colombo terecht gekomen. Zij hebben, aldus zijn verklaring, ongeveer drie maanden in die haven gelegen en werden op diverse schepen gehuisvest.

51295 *(Sisselaar)* Later is het detachement naar Saugor gegaan. Toen majoor *Mollinger* uit Engeland kwam, is het detachement gesplitst; 15 officieren en 50 onderofficieren en manschappen zijn goedgekeurd voor special operations.

51301 *(Sisselaar)* De mensen, die werden goedgekeurd, verbonden zich vrijwillig bij het korps, dat toen nog niet de naam van korps Insulinde had. Men gaf zich op voor een zeer gevaarlijk werk; de omvang van het werk kon majoor *Mollinger* vanwege de geheimhouding niet zeggen. Dat deel van het detachement, dat werd afgekeurd, is later naar de marineluchtvaartdienst gegaan.

51302 *(Sisselaar)* De heer *Sisselaar* is naar Colombo teruggegaan met het gehele korps. De eerste actie was reeds door luitenant *Wijnmalen* met de K 18, naar de heer *Sisselaar* meent, uitgevoerd. De heer *Wijnmalen* is zo benijnigd onder het verhoor, dat hij om een pistool heeft gevraagd. Dat appreciëerden de Jappen. Hij is een van de weinigen geweest, die een grafzerk hebben gekregen. Dit was dus nog vóór de oprichting van het korps gebeurd. Het korps is naar Colombo gegaan om daar verder te trainen; vandaar naar Poonah voor een amphibiecursus. Dat was in September, October 1942.

51304 *(Sisselaar)*

Over de actie bij Troemon op de Westkust van Sumatra (Atjeh) vertelde de heer *Sisselaar* het volgende.

51305 *(Sisselaar)* Er waren twee commandanten, majoor *Pel* en kapitein *Scheepens*. 's Nachts is geland. Majoor *Pel* moest op het strand blijven en de anderen zouden onder leiding van kapitein *Scheepens* een hoofd van de bevolking halen. Toen het licht werd, is de groep onder kapitein *Scheepens* het bos ingetrokken teneinde dat kamponghoofd van zijn bed te lichten en te brengen naar majoor *Pel,* die met een kustwacht bij de boten was achtergebleven. 's Morgens werden zij echter reeds ontdekt; majoor *Pel* heeft toen een man achter de patrouille aangestuurd om deze terug te halen. De gehele dag heeft men toen aan het strand gezeten want de heer *Pel* wilde de actie niet meer door laten gaan.

51310—51315 *(Sisselaar)* Terwijl zij daar zaten kwamen tweehonderd Atjehers joelend en krijsend aanlopen. Op bevel van de heer *Pel* werden de boten overhaast in het water gedragen, maar de meesten sloegen door de zware branding vrijwel direct om. De boot van de heren *Sisselaar* en *van Tuyll* is er goed doorheen gekomen. De boot van de heer *Pel* was ook omgeslagen. Deze gaf order terug te keren naar het strand, hetgeen de heren *Sisselaar* en *van Tuyll* toen ook gedaan hebben. Toen

zij terugkwamen, waren inmiddels alle boten op het strand aangespoeld. De Atjehers hebben een halve cirkel om hen gevormd.

De heer *Pel* kende de Atjehse taal en heeft hen zo ver gebracht, dat zij hielpen het wrakhout van de boten bij elkaar te zoeken. Daarna werden de Nederlanders geïnviteerd naar de kampong te komen. Zij zijn feestelijk onthaald in het huis van het kamponghoofd. Deze zelf was echter door de Japanners gevangen genomen, omdat hij pro-Nederlands was. De heer *Pel* heeft getracht een prauw te krijgen om terug te gaan naar de onderzeeboot, welke 's nachts op een afgesproken tijdstip voor de kust zou liggen. De prauwenvoerders wilden echter niet varen. De heer *Pel* is tenslotte overreed toch met de kano's te gaan. De kano van de heren *Sisselaar* en *van Tuyll* sloeg stuk bij de pogingen om door de branding te komen. Majoor *Pel* zei daarna: „Ik moet weg, ik heb alle gegevens. Hier hebben jullie geld. De volgende maand worden jullie wel gehaald". Er werd verder niets afgesproken van herkenningstekens, datum of van een rendez-vous.

Het is gelukt de boot van de heer *Pel* door de branding te krijgen. Hierna zei kapitein *Scheepens,* dat hij ook belangrijk was en ook wegging. Zo bleven tenslotte vijf man over met twee enigszins bruikbare kano's. Zij besloten toch te trachten de onderzeeboot te bereiken, desnoods zwemmende. Met hulp van de Atjehers hebben zij de kano's door de branding gekregen.

Zo zijn zij met twee boten — onderweg troffen zij nog de boot van kapitein *Scheepens,* die wist waar de onderzeeboot was — naar de „O 24" teruggevaren, waar majoor *Pel* vrij overstuur op een kooi lag. Naderhand bleek, dat hij tegen de onderzeebootcommandant gezegd had maar weg te varen. De commandant vertrouwde het echter niet en vond het raadzamer te wachten.

De groepen hadden nog enige landingen op hetzelfde gedeelte van de kust moeten doen, maar deze werden afgelast, mede op verzoek van de marine, nu immers aangenomen kon worden, dat de kustbewaking gealarmeerd was; de belangrijkheid van hun landingen woog voorts niet op tegen het risico van het verspelen van een onderzeeboot.

51307 *(Sisselaar)* Alle officieren hadden grote bezwaren tegen majoor *Pel,* o.m. omdat hij zich bij die actie huns inziens zeer ondeskundig had gedragen. Een aantal heeft een verzoek ingediend tot overplaatsing en dat heeft hij opgevat als een soort demonstratie.

51315 *(Sisselaar)*
51316 *(Sisselaar)* In Februari 1943 is er nog een actie geweest, ook op hetzelfde kustgedeelte van Sumatra. Daar zijn zij afgeschoten; die kust werd toen overal bewaakt. Dit hadden de Jappen goed georganiseerd. De Nederlandse patrouille moest contact met de bevolking maken om inlichtingen te verkrijgen; deze waarschuwde een Jappenpatrouille, die zich verdekt opstelde in de buurt van de landingsboot. Toen onze mensen teruggingen, openden de Japanners het vuur. Iedereen sprong in zee, zwom door de branding, waarbuiten de Nederlanders ook nog boten verankerd hadden liggen, waarmede zij naar de onderzeeboot peddelden.

51317 *(Sisselaar)*
51318 *(Sisselaar)* De heer *Sisselaar* heeft nog meer raids op Sumatra ondernomen, maar niet onder de heer *Pel.* Het beroerde was, dat majoor *Pel* wel acties organiseerde, maar dat, als de vastgestelde datum aanbrak, dit hem blijkbaar zeer verontrustte, vooral het feit, dat er verliezen mogelijk waren. Hij bereidde acties voor, waar dikwijls maanden zwaar voor getraind werd; er werden zelfs verschillende uitrustingsstukken voor zo'n actie in Engeland besteld; deze kwamen overvloedig en werden zelfs per vliegtuig verstuurd. Als de vastgestelde datum kwam, dan werden er altijd omstandigheden aangevoerd, waardoor de acties afgelast moesten worden. De heer *Pel* was onder de borrel, als hij zo praatte, erg geschikt, maar tot daden kwam het zelden. Vandaar, dat de officieren en mannen zeer ontevreden waren.

99737 *(Pel)* De critiek, dat zij te kort aan land zijn gebleven, is — aldus de heer *Pel* — bepaaldelijk niet juist. De opdracht bracht dit met zich. Als die opdracht mislukte, moest de party direct terugkeren. Dit hield ook verband met het feit, dat men de onderzeeboot er niet aan wilde wagen.

99743 *(Pel)* In de opdracht stond ook, dat wanneer de party na de eerste nacht niet zou terugkeren aan boord van de onderzeeboot, deze nog een tweede keer moest komen — de volgende nacht dus — en kwam zij dan nog niet opdagen, dan moest de boot vertrekken. Hieruit blijkt wel duidelijk, dat men onder geen voorwaarde de onderzeeboot wilde riskeren.

De bewering, dat de heer *Pel* op een gegeven ogenblik aan een paar mensen wat geld zou hebben gegeven en tegen hen gezegd zou hebben: de volgende maand worden jullie wel teruggehaald, is bepaaldelijk niet waar. De heer *Pel* heeft wel geld achtergelaten, nl. Indisch geld, met de bedoeling de bevolking mild te stemmen voor eventuele latere landingen. Maar er is niemand van de party achtergebleven.

99755 *(Pel)*

Omtrent het andere punt van critiek, nl. dat er enige expedities waren voorbereid, die op het allerlaatste ogenblik uitgesteld werden, verklaarde de heer *Pel,* dat de acties van de Nederlanders in het grotere verband van de geallieerde strategie moesten passen. De Engelsen hebben geprobeerd door India en Birma naar Singapore te komen. Die veldtocht was moeilijk en schoot niet op. In die periode hebben de Nederlanders de kans gekregen vele landingen op Sumatra uit te voeren. Toen echter de veldtocht door Birma plotseling opschoot, was er van Engelse zijde absoluut geen belangstelling meer voor inlichtingen over Sumatra; men zei zodanige acties niet meer nodig te vinden. Het was ellendig voor de jongens, die goed getraind waren en graag actie wilden voeren.

99783 *(Pel)*

De heer *Pel* heeft de mensen vanzelfsprekend ingelicht. Hij heeft ettelijke malen gesproken met kapitein *Scheepens,* die commandant was van het kamp op Ceylon, waar het korps verbleef. De heer *Pel* kan zich niet voorstellen, dat de leden van het korps dit niet geweten zouden hebben. Er is geen kwestie van, dat het van de heer *Pel* uitgegaan zou zijn, dat een actie niet doorging.

99758 *(Pel)*

Op de bewering, dat de Engelsen een gebrek aan vertrouwen in de heer *Pel* hadden, verklaarde deze hen op een gegeven ogenblik verweten te hebben, dat zij de Nederlanders voor de oorlog zouden laten betalen. Dat is een van de punten geweest, die de Engelsen hem zeer kwalijk hebben genomen. Voorts heeft hij hen verweten, dat hun deel voor de voorbereidingen van de acties door de Nederlandse groepen dusdanig slecht was, dat dit bepaald grensde aan misdadigheid. Deze woorden heeft de heer *Pel* inderdaad zo gebruikt. Hij gelooft, dat de Engelsen hem dat ook zeer kwalijk hebben genomen. Wanneer nl. een landing plaats had gehad, moest er contact met de party kunnen worden gelegd via radiografische weg, want de party moest voorzien worden van de noodzakelijke levensmiddelen. Er is eens een groep uitgezonden met accu's voor de radioverbindingen, die volkomen droog waren en dus onbruikbaar. De onderzeeboot, die deze groep aan boord had, heeft toen moeilijkheden gekregen en moest terugkeren. Daardoor heeft de landing niet plaats gehad. Over deze zaak heeft de heer *Pel* toen een brief aan de Engelsen geschreven, die inderdaad zeer scherp gesteld was.

In 1945 is de heer *Pel* ziek geworden en van zijn commando ontheven. Men wilde hem kennelijk kwijt. Er hebben zes of zeven acties onder zijn commando plaats gevonden. De inlichtingen, die verkregen werden, waren van veel belang.

51319 *(Sisselaar)*

De actie, welke, aldus de heer *Sisselaar,* in 1944 werd opgezet was zeer geheim. Het hoofdkwartier van *Mountbatten* was overgebracht van New Delhi naar Kandy. De Engelsen gingen zich toen intensiever voorbereiden op de invasie van Sumatra en Malakka. Daarvoor hadden zij o.m. inlichtingen nodig over de mogelijkheid vliegvelden aan te leggen op de westkust van Sumatra. Toen is de groep, waar de heer *Sisselaar* bij was, uitgezocht om daarvoor vier terreinen te verkennen, samen met een Engelse groep. Iedere groep had zijn eigen commandant.

Kapitein *Scheepens,* de commandant van de Nederlandse groep, kon de Engelse commandant alleen adviseren. De opdrachten waren van te voren verdeeld en wel zodanig, dat, als de ene groep op verkenning moest, de andere als kustwacht en ferry-party fungeerde.

Er zijn vijf landingen gemaakt; bij de laatste zijn drie Engelsen omgekomen. Voor deze actie waren twee officieren van de Royal Engineers ingedeeld, die ter plaatse o.m. grondproeven moesten nemen. Deze officieren waren de zwemkunst en het peddelen niet erg meester; zij werden dan ook als passagiers beschouwd. Als er geland was, werden zij naar het te onderzoeken terrein gebracht, waar zij grondproeven en dergelijke namen.

Bij de voorlaatste landing ten zuiden van Meulaboh werd de bevolking gealarmeerd nadat een bevolkingspatrouille ontmoet was. Kapitein *Scheepens* raadde toen de Engelse groepscommandant (wiens beurt het was om de wal op te gaan) af nog een landing iets noordelijker en dichter bij Meulaboh te maken. De luchtfoto's vertoonden een niet te identificeren plek, hetgeen vermoedelijk een pillbox of iets dergelijks was.

Kapitein *Scheepens* had intussen rheumatiek gekregen en de heer *Sisselaar* werd belast met het commando van de ferry-party.

De heer *Sisselaar* had het idee geopperd, om zich met een van de experts buiten de branding te laten afzetten, dan naar de kust te zwemmen en het terrein te verkennen. Bij ontdekking kon men met zijn tweeën gemakkelijker wegkomen dan met zijn tienen. De Engelse commandant stond er echter op, dat hij deze actie zou uitvoeren, en hij verkoos om met nog twee man te gaan.

Met een rubberboot zijn deze drie Engelsen afgezet buiten de branding. De ferry-groep bleef daar verder liggen totdat zij zouden terugkeren. Nadat zij ongeveer een uur aan de wal waren geweest, ontstond

er een hevig vuurgevecht en de heer *Sisselaar* nam aan, dat zij tegen Jappen waren opgelopen. Tijdens het vuren is de heer *Sisselaar* de riviermonding ingepeddeld en heeft liggen wachten totdat hij enige tijd daarna zelf onder vuur werd genomen. De heer *Sisselaar* hoorde intussen een motorboot en heeft met zijn radio de onderzeeboot opgeroepen om dit te melden en instructies te vragen. De heer *Sisselaar* werd teruggeroepen en kwam aan boord zonder de drie mensen. Dat vond hij erg pijnlijk. Het was de laatste actie.

51320 *(Sisselaar)* Die Engelsen zijn gesneuveld, althans vermist. Na de oorlog heeft de heer *Sisselaar* naar hen geïnformeerd en gehoord, dat de Jappen er een hebben kunnen vinden. Toen de heer *Sisselaar* aan boord terugkwam, was de stemming in het officiersverblijf vrij gespannen, te meer daar de heer *Sisselaar* door kapitein *Scheepens* werd verweten, dat de actie fout was gelopen; de heer *Sisselaar* antwoordde hem: daar zitten getuigen; er is drie dagen beweerd, dat het fout zou gaan en tegen alle adviezen in wenste de Engelse kapitein toch te gaan; nu gaat het fout en heb ik het gedaan. Het bleek dus, dat het advies van kapitein *Scheepens* zeer terecht was geweest.

51321 *(Sisselaar)* Behalve de door de heer *Sisselaar* genoemde acties van het korps Insulinde zijn er nog meer geweest, waar hij niet aan heeft deelgenomen. De heer *Sisselaar* was toen zes maanden gedetacheerd in Poonah.

51322 *(Sisselaar)* Het is jammer, dat de rapporten over die acties vermoedelijk zijn zoek geraakt.

51323 *(Sisselaar)* Anderen, die aan de acties hebben deelgenomen, zijn: *de Roo, de Bruine, van Tuyll, van Eek* en *Witkamp* als officieren, de Engelse majoor *Lodge*, de onderofficieren *Bogers, Quinte, de Leeuw, Hakkenberg* en nog een aantal Chinezen.

51327 *(Sisselaar)* In 1944 is er maandenlang geoefend om het oliecentrum Pankalan Brandan op te blazen. In Januari/Februari 1945 waren zij klaar om die actie te beginnen, toen de Engelse marine bezwaren maakte, omdat door een mijnenveld moest worden gevaren; door de actieleider werden de plannen dienovereenkomstig gewijzigd. Majoor *Pel* vond het toen ook te gevaarlijk en wilde niet 12 mensen voor deze actie riskeren. De actie vond niet plaats.

De Engelsen begonnen het toen echter belangrijker te vinden om meer inlichtingen uit de bezette gebieden te krijgen, voornamelijk uit de binnenlanden. Voordien waren er door het Nederlandse korps reeds enige pogingen gedaan om groepen per onderzeeboot aan de kust af te zetten, met als opdracht zich daar enige maanden schuil te houden en inlichtingen per radio door te geven. Voor dit doel was een aantal Chinezen opgeleid. Geen dezer pogingen is echter gelukt. Door de Jappen werd de kust zeer behoorlijk bewaakt, o.a. door bevolkingspatrouilles, en de groepen werden alle gesignaleerd tijdens het aan wal brengen van voedsel en uitrusting, nodig voor een verblijf van twee à drie maanden.

51328 *(Sisselaar)* De heer *Sisselaar* heeft in 1945 opdracht gekregen inlichtingen te verzamelen over de Japanse verbindingswegen. Het gerucht liep nl., dat zij het Medanse spoorwegnet hadden verbonden met het Palembangse net en dat er een weg was aangelegd van Medan naar Palembang. De heer *Sisselaar* is toen aangewezen om met één Chinees en twee Javanen bij Pakan Baroe (Midden-Sumatra) geparachuteerd te worden. Ongeveer tezelfder tijd zou een groep springen bij de Goudberg in Noord-Atjeh en een Engelse majoor met enige Chinezen zou met een onderzeeboot afgezet worden bij Tandjong Balai.

De heer *Sisselaar* is inderdaad bij Rantau Prapat gesprongen en heeft er gezeten tot het einde van de oorlog.

Tevens zou de heer *Sisselaar* het werk voorbereiden voor andere parties, die nog gedropt zouden worden voor een eventueel te ontplooien guerilla-activiteit. Majoor *Pel* was toen reeds geruime tijd vervangen door de kapitein luitenant ter zee *Wingender*.

51329 *(Sisselaar)* De heer *Sisselaar* heeft de nodige inlichtingen verkregen, maar kon met zijn drie man verder niets uitrichten. Hij had één radiotelegrafist, die continu moest seinen, want op 1500 mijlen was de verbinding zeer slecht. In plaats van een kwartier te zenden, zat die man de gehele dag aan zijn toestel. De anderen moesten steeds accu's opladen.

De heer *Sisselaar* is dus niet in de gelegenheid geweest om zich te ontplooien. Hij heeft een paar weken verkend en de resultaten doorgeseind, maar enige uitgebreide actie kon hij niet ondernemen; te minder omdat de beloofde versterking niet kwam. Toen is de capitulatie gekomen en 2 September 1945 kwam hij het bos uit. Hij had door zijn spionnen contact met de bevolking opgenomen. Via hen heeft hij de Jappen opgedragen voor transport naar Rantau Prapat te zorgen.

51330 *(Sisselaar)* En bevonden zich toen drie groepen in Sumatra: zijn groep, een bij de Goudberg en een bij Tandjong Balai, die beide wel versterking van Ceylon uit hadden ontvangen, respectievelijk per vliegtuig en per onderzeeboot.

51331 *(Sisselaar)* Op Ceylon waren nog andere groepen gereed om boven Sumatra uitgeworpen te worden.

Op 5, 6, 7 en 8 September 1945 zijn bij de interneringskampen groepen gedropt. Er stonden er klaar, die een andere bestemming hebben gekregen en als Rapwi-parties zijn gegaan naar Padang en Palembang. De versterkingsgroep voor de heer *Sisselaar* is twee maanden later gekomen dan de bedoeling was. De heer *Sisselaar* heeft getracht de geïnterneerden aan voedsel en kleding te helpen, hetgeen in het begin moeilijk was, en tevens zijn intelligence-taak te vervullen, want toen bestond de Republiek daar nog niet. Op Java is deze op 18 Augustus uitgeroepen en op Sumatra pas 8 October.

92031 *(Lefrandt)* Luitenant ter zee der 2de klasse K.M.R., *B. W. Lefrandt* is in de tweede helft van 1942 bij het korps Insulinde gekomen. Hij heeft toen zijn training gekregen voor de „special operations".

In Juni 1944 heeft de heer *Lefrandt* een raid meegemaakt met de „Truculent" op de Westkust van Sumatra, ten zuiden van Medan.

92037 *(Lefrandt)* De bedoeling was allerlei gegevens te verkrijgen om het een agent mogelijk te maken op Sumatra te blijven. Deze agenten waren zowel van Chinese als Maleise landaard. Er moesten dus inlichtingen ingewonnen worden omtrent legitimatiebewijzen, distributiebescheiden, en verder omtrent de algemene toestand in dit gebied.

De party ging tegen half elf de wal op. Aan het strand was het politiebureau; de heer *Lefrandt* heeft het hoofd van de politie mee naar Colombo genomen. Deze ging natuurlijk niet goedschiks mee. De man wist veel te vertellen.

92044 *(Lefrandt)* De inlichtingen, welke de geallieerden over Sumatra hadden, waren zeer summier.

91993 *(Lefrandt)* De heer *Lefrandt* is voor de operatie onder de heer *Brondgeest* op Zaterdag 1 Juli 1945 om 5 uur 50 in de namiddag van Colombo in een Liberator vertrokken; hij zou gedropt worden boven Atjeh. Om 1 uur 30 in de nacht is hij per parachute geland in het gebied van Lamtebah op de Goudberg. Hij had een luchtfoto meegekregen van het gebied, waar hij zou landen. Met zijn vieren zijn zij geland,

91996 *(Lefrandt)* nl. een Chinees, twee hadji's en de heer *Lefrandt*.

Het doel was: inlichtingen te verzamelen over Noord-Sumatra. Zij moesten alle dropping-zones opgeven die te vinden waren en alle plaatsen, die eventueel dekking zouden kunnen bieden aan troepen. Voorts moesten zij inlichtingen verstrekken over de wegen; zij moesten de scheepvaart observeren en weerberichten verstrekken. Dit hebben zij gedaan behoudens enkele dagen, toen zij vreesden voor ontdekking. Ook hebben zij enkele malen last gehad van storingen.

91998 *(Lefrandt)* De heer *Lefrandt* heeft later om versterking gevraagd, omdat hij het met vier man niet kon bolwerken. Er zijn toen twee man als versterking gekomen, de Ambonnees *Boiratan* en de telegrafist *Natsir*.

92002 *(Lefrandt)* De heer *Lefrandt* en de zijnen hadden twee zenders bij zich. Zelf is de heer *Lefrandt* telegrafist en dagelijks heeft hij moeten seinen. Ook was er een noodstation, dat steeds in de lucht was. Mochten zij eventueel een mankement hebben aan de kristallen, dan konden zij het noodstation oproepen, dat te allen tijde zou antwoorden.

92004 *(Lefrandt)* Tot aan de capitulatie van Japan heeft hij kunnen doorwerken. Hij ontving zijn instructies van de Anglo Dutch Country Section te Colombo.

89600 *(Brondgeest)* De heer *C. A. M. Brondgeest* verklaarde, dat hij op 16 December 1942 vrijwillig in dienst is getreden bij de marine in de rang van luitenant ter zee der 2de klasse. Hij kwam uit China en heeft zijn diensten aangeboden te Chunking. Vandaar is hij naar Colombo gevlogen, waar het Nederlandse hoofdkwartier van admiraal *Helfrich* was. Hij werd daar te werk gesteld bij de Inlichtingendienst, waarbij hij ongeveer 8 maanden heeft gediend. Daarna werd hij gedetacheerd bij het korps Insulinde, als instructeur van de Chinese en Indonesische agenten, die in Sumatra zouden worden binnengebracht. Een jaar later, op 16 December 1943, is de heer *Brondgeest* bevorderd tot luitenant ter zee der 1ste klasse, wat hij is gebleven tot zijn demobilisatie op 30 September 1950.

89604 *(Brondgeest)* Toen hij inlichtingenofficier bij het hoofdkwartier te Colombo werd, was de Inlichtingendienst eerst kort op gang gekomen. Er was één officier, luitenant ter zee der 1ste klasse *Wingender*. Deze was het hoofd van de Inlichtingendienst. Zij hebben zich toen voornamelijk bepaald tot het verzamelen van gegevens en het registreren daarvan, zodat men inzicht in de toestand in bezet gebied kon krijgen. In het begin waren zij met twee officieren en een typiste, maar wat later zaten er reeds dertig mensen. Er is zeer goed werk gedaan en de Engelsen hebben dit bijzonder geapprecieerd. Eigenlijk was het slechts een verzameling van gegevens, die zij uit alle mogelijke bronnen kregen, maar later bleek die van zeer groot nut te zijn voor de operaties.

De dienst was belast met het verzamelen van inlichtingen over Sumatra. Het overige gebied, Java, enz. werd bewerkt van het hoofdkwartier van *MacArthur* uit in Australië.

89608 *(Brondgeest)*

De heer *Brondgeest* is na acht maanden overgegaan naar het korps Insulinde, dat was aangesloten bij Force 136. De bedoeling daarvan was tweeledig: commandowerk en landingen uitvoeren. De Nederlanders waren speciaal aangewezen voor Sumatra en heetten: A.D.C.S. (Anglo Dutch Country Section). Zij deden dus commandoraids en brachten agenten in. De heer *Brondgeest* was belast met de tweede taak: het opleiden van agenten voor subversieve actie. Eerst is hij naar Calcutta gezonden, waar hij twee cursussen in ondergrondse actie heeft bijgewoond op de S.E.I., een camouflagenaam voor: School Eastern Interpreters. Omdat de heer *Brondgeest* Chinees spreekt, was hij belast met de opleiding van Chinese agenten, die in Sumatra zouden worden binnengebracht. De agenten waren in Nederlandse dienst. Zij waren in China gemonsterd; het waren voornamelijk mannen, die vroeger reeds in Indië waren geweest en die de Maleise taal, enz. kenden. Zij waren te Chunking geselecteerd en werden dan gezonden naar Colombo, waar de heer *Brondgeest* hen nog eens selecteerde in twee groepen; een groep van hen, die naar zijn idee geschikt waren voor agentenwerk, en een groep, die minder intelligent bleek te zijn. Deze laatste groep is naar Australië gestuurd en daar bij het leger gekomen.

89612 *(Brondgeest)*

Tot het inbrengen van Chinese agenten is het practisch niet gekomen tot tegen het einde van de oorlog. Zij moesten toen eerst nogmaals naar Engels-Indië om een parachute-training te krijgen, omdat het beter was de mensen per parachute in te brengen dan per onderzeeboot. Men had reeds ondervonden, dat het zeer moeilijk was om dat met een onderzeeboot te doen.

De heer *Brondgeest* is, toen zij gedropt waren, commandant van alle A.D.C.S.-groepen in Sumatra geworden.

89613 *(Brondgeest)*

Elke groep bestond uit vijf man: commandant, telegrafist en drie agenten voorzien van een radioset. In het geheel zijn er vier groepen binnengebracht; drie groepen per parachute en één groep per onderzeeboot. De eerste groep werd onder luitenant *Sisselaar* gedropt bij Pakan Baroe; de tweede groep in Atjeh onder de toenmalige sergeant, tegenwoordig luitenant ter zee der 2de klasse *Lefrandt,* de derde groep werd per onderzeeboot binnengebracht door de Engelse kapitein *Lodge* bij Bagian Si Api Api; de vierde groep is onder de heer *Brondgeest* per parachute bij Pangkalan Brandan binnengebracht. De groepen hadden alle dezelfde opdracht: zolang de oorlog duurde verzamelen van gegevens over de Japanners, over de toestanden in het algemeen, de kampen, enz. Deze gegevens moesten worden doorgeseind naar het hoofdkwartier te Colombo. Drie keer per dag moesten zij op bepaalde tijden in de lucht komen; deze tijden wisselden. Zo gaven zij hun berichten door en kregen zij hun instructies van de andere kant. Dit is goed gegaan. Helaas konden zij onderling geen verbindingen met elkaar krijgen. Om technische redenen was dat op korte afstand met de radiosets, welke zij hadden, niet mogelijk. Wanneer de heer *Brondgeest* b.v. eens met *Sisselaar* wilde praten, moest hij dat via Colombo doen. De groepen hebben uitstekend werk gedaan. Ze hebben zich in het bos verscholen, totdat zij op 30 Augustus 1945 het O.K.-signaal (all safe) van Colombo uit kregen, waarna zij zich openlijk konden vertonen.

De heer *Brondgeest* is toen met vijf man de Bisetang-rivier afgezakt. Zij hebben zich te Pangkalan Brandan gemeld bij de Japanse Kempetai. De Japanners waren blijkbaar heel slecht op de hoogte met de toestand. Dezen hebben hen wel een paar onaangename uren bezorgd, maar na een lang telefoongesprek met Medan hebben ze hen daarheen doorgezonden. Zij kwamen daar in de nacht van 30 op 31 Augustus aan. Zij werden daar onmiddellijk naar de Kempetai gebracht, waar zij een uur hebben vertoefd. Er kwamen toen een paar stafofficieren van het hoofdkwartier van generaal *Nakashima,* de Japanse opperbevelhebber, die hen naar Hotel de Boer hebben laten gaan. Daar heeft de heer *Brondgeest* zijn hoofdkwartier ingericht. Zij gingen onmiddellijk in de lucht, om te melden dat alles safe was en dat alles zonder ongelukken was afgelopen.

Het was natuurlijk een zeer verwarde en gevaarlijke toestand. De Jap ging niet accoord met het verdrag van Rangoon. Men dacht, dat er althans in Sumatra doorgevochten zou worden. De Jappen waren daar zeer zeker wel toe in staat en blijkbaar waren zij er ook wel op geprepareerd, want langs de hele weg van Pangkalan Brandan naar Medan zag de heer *Brondgeest,* dat zij nieuwe versperringen hadden aangelegd, tanktraps, enz. De heer *Sisselaar* is naar Pakan Baroe gegaan. Later zijn kapitein *Lodge* en de heer *Lefrandt* resp. naar Singapore en Medan gegaan.

90796 *(Nieuwenhuysen)*

Luitenant ter zee der 1e klasse voor speciale diensten *J. Nieuwenhuysen* verklaarde, dat hij in 1942 met de „Sumatra" te Bombay is aangekomen; vandaar is hij naar Colombo gegaan, waar hij eerste officier werd aan boord van de „Plancius". De data wist de heer *Nieuwenhuysen* niet precies meer. Daarna is hij naar de Inlichtingen-

dienst overgegaan, waarvan hij eerst de tweede man en het laatste jaar hoofd werd.

De Inlichtingendienst was dus reeds georganiseerd, toen hij er hoofd van werd; dit was gebeurd onder leiding van luitenant ter zee der 1ste klasse *C. J. Wingender.*

90798 *(Nieuwenhuysen)* Het werk van de dienst bestond voornamelijk uit het ondervragen van krijgsgevangenen. Van deze ondervragingen moesten rapporten worden samengesteld, welke het mogelijk moesten maken agenten binnen te voeren in Sumatra. Verder bevatten de rapporten gegevens over de psychologische oorlogvoering, economische gegevens voor het samenstellen van luchtdoel-kaarten met het oog op eventuele bombardementen, gegevens over de scheepvaart enz. Alles, wat men te weten wilde komen, werd uit de krijgsgevangenen getrokken.

De heer *van Deinse* kwam geregeld bij de heer *Nieuwenhuysen* op kantoor om inzage te krijgen van de gegevens, welke hij had verzameld.

In het begin zijn er parties ingebracht op Sumatra; het was eigenlijk meer een „hit and run"-aanval om te trachten contact met de bevolking te krijgen, maar dit leverde weinig op. Het bleek toen, dat de tactiek om mensen uit bezet gebied te halen veel meer opleverde, terwijl men minder risico liep. Dit ophalen was een aparte dienst.

De heer *Nieuwenhuysen* diende bij de Inlichtingendienst; daarnaast stond een operational section, de „Anglo Dutch Country Section", van Force 136. Deze sectie stond onder leiding van de heer *Pel* en later onder kapitein luitenant ter zee *Wingender.* In het begin leverde het werk van deze sectie ontzettend weinig op, maar later, toen men meer gegevens kreeg, kon het gebeuren zonder abnormale risico's. Tegen het einde van de oorlog waren er een stuk of vijf parties op Sumatra. Deze waren uit de lucht neergelaten, dan wel met onderzeeboten gebracht. De taak van de heer *Nieuwenhuysen* was er voornamelijk op gericht gegevens te verzamelen voor deze parties. Wanneer hij b.v. iemand kreeg uit Oost-Sumatra, dan vroeg hij deze hoe de landingsmogelijkheden waren, hoe de bewaking was, welk geld in omloop was, of hij betrouwbare lieden in de omgeving wist, enz. Het waren dus gegevens, die het mogelijk maakten

90802 *(Nieuwenhuysen)* parties binnen te brengen en ook om na te gaan òf het de moeite loonde daar een party binnen te brengen. De heer *Nieuwenhuysen* zelf wist niet, waar de parties heen gingen.

Verder had de heer *Nieuwenhuysen* veel contact met Force 222, de bomber group, die aanvallen en verkenningen op Sumatra uitvoerde. Hij stelde „target maps" samen o.m. van Sigli, Olehleh, plaatsen, die binnen bereik waren en waar veel Japanse activiteit was. Dank zij deze kaarten was het mogelijk militaire objecten te raken zonder de burgerbevolking schade te doen.

90805 *(Nieuwenhuysen)* De Nefis was een nevenorganisatie; het was een veel grotere organisatie dan de Inlichtingendienst op Colombo. De rapporten van de Nefis werden aan de B.S.O. gezonden en daardoor kreeg de heer *Nieuwenhuysen* ook inzage in de rapporten. Er werden ook gegevens uitgewisseld. De Nefis werd voorzien van zijn rapporten en omgekeerd kreeg hij vele rapporten van de Nefis.

90807 *(Nieuwenhuysen)* Van de parties, die op Sumatra zijn ingebracht, is er geen verloren gegaan; de heer *Nieuwenhuysen* moet dit ook wel toeschrijven aan het feit, dat de parties tevoren in behoorlijke mate van gegevens over de mogelijkheden waren voorzien.

90286 *(van Deinse)* De heer *B. S. van Deinse* verklaarde dat het vinden van mensen, die bereid en geschikt waren voor deze parties naar Sumatra, zeer moeilijk was. Daarvoor is de heer *van Deinse* toen naar Djeddah geweest en heeft hij in Mekka — waar hij zelf niet komen mocht — een aantal jonge Indonesiërs laten ophalen. Dezen heeft hij zo goed en zo kwaad als het ging te Djeddah beoordeeld. Een twintigtal van hen is in dienst genomen. In het kamp te Poonah is met de opleiding begonnen; toen kwam de eerste teleurstelling. De heer *van Deinse* kwam namelijk tot de ontdekking, dat er van de 20 à 25 jongelui misschien 3 zouden zijn, die men na een behoorlijke training in een door Japan bezet gebied kon brengen. Later bleek, dat ook zij niet durfden te gaan. Het plan is toen opgevat Europeanen, die zich daarvoor opgaven, uit te sturen. Niet op een basis van zich blijvend daar vestigen, maar op een basis van tegen het donker er in en vóór het licht weer weg. In het bijzonder onze Nederlandse duikbootcommandanten deden op dat gebied excellent werk. Het gebeurde wel, dat Engelse parties, welke naar Malakka moesten, eigenlijk niet wilden gaan, indien zij niet speciaal door een Hollandse duikbootcommandant werden weggebracht. Zo'n party kwam dan aan de wal en griste daar wat mensen bij elkaar; ook werd getracht mensen op te zoeken, welke men nog kende. De heer *Pel* b.v. was lang in Atjeh geweest en dacht er nog veel mensen te kennen. De meesten van hen bleken later allang vermoord en een grote kennissenkring had hij daar dan ook niet meer. Wat men op die manier aan wetenschap mee terugbracht, was op den duur bepaald onbevredigend. Het bleek, dat de inheemse be-

volking niets af wist van hetgeen zich afspeelde, en dat zij een heilig ontzag voor de Japanner had. Daarna is men overgegaan naar een ander systeem, een hit-and-run raid: mensen werden van hun bed gelicht en meegenomen, zodat men dan veel meer tijd had de inlichtingen uit hen te krijgen. Ook dit systeem gaf de leiding de indruk, dat de moeite en de risico's, verlies van mensenlevens. enz. veel groter waren dan de wetenschap, welke verkregen werd. Een tijdlang is men weer teruggekomen op het sturen van de parties. Ook is de Engelse Admiraliteit gevraagd om op zee bemanningen van de kleine vaartuigen te lichten en naar Ceylon of India over te brengen. Dit bleek een goede greep te zijn, want dit heeft meer resultaten opgeleverd dan de andere systemen bij elkaar.

Toen Noord-Sumatra binnen het vliegbereik kwam te liggen en men kon zeggen: nu vertel je dit of dat en je zorgt voor dit of dat of anders vallen er bommen, zei men: „Oh, wacht even, dit is een andere geschiedenis, hier moet ik even over piekeren", en dan bleek men ook wel eens iets meer te weten en meer te riskeren dan vroeger. In het aanvangsstadium was namelijk de eerste reactie van de bevolking hard naar de Jap te lopen en te zeggen: „Daar". Het is voorts nooit onomstotelijk gebleken, maar wel bestaat de indruk, dat er slachtoffers zijn gevallen onder diegenen, die contact hebben gehad met de Nederlandse mensen.

In 1944 werden de heer *van Deinse* van Engelse zijde projecten in China opgedragen, welke wel moeilijker waren, maar meer kans op succes boden en ook inderdaad meer succes hebben gehad. Toch heeft de heer *van Deinse* nog wel gehoord, dat einde 1944 een party naar Medan is gestuurd. Deze is daar afgeworpen en heeft zich ook staande kunnen houden.

Samenvattend zou de heer *van Deinse* willen zeggen, dat de parties zeker niet datgene hebben opgeleverd wat er van werd verwacht.

90291 *(van Deinse)* De opdracht aan de parties was eigenlijk ongelimiteerd. Men wilde uiteraard gaarne de militaire sterkte van de Japanners weten, de verdeling van de troepen, het soort wapens waarover zij de beschikking hadden, de toestand van de inheemse en achtergebleven Nederlandse bevolking, enz. Zodra het vliegbereik groter werd en naarmate er meer toestellen in de lucht kwamen, werd het ook van veel belang te weten, waar de kampen waren opdat daar geen bommen gegooid zouden worden. Verder waren informaties nodig over de toestand van de havens en de mogelijke diepgang van die havens in verband met eventuele landingen. Ook was van belang te weten, of de havens versperd waren, of van de apparatuur van de havens en van de spoorwegen al dan niet nog wat over was. Kortom, al datgene, wat men moet weten, als men 3 jaar lang niets meer heeft gehoord.

99363 *(Wingender)* In het begin van 1945 stond het Engelse opperbevel op het punt, aldus de heer *Wingender,* operaties t.a.v. Malakka uit te voeren. Men wilde toen een zekere dekking in de flank hebben op Sumatra. De Nederlandse afdeling van de Engelse geheime organisatie heette toen Anglo Dutch Country Section (A.D.C.S.), aan het hoofd waarvan de heer *Pel* stond. De activiteiten van deze Nederlandse dienst waren toen min of meer doodgelopen. Aan Engelse zijde had men onvoldoende vertrouwen in de heer *Pel*; men twijfelde of hij de organisatie nieuw leven kon inblazen. Er is toen op aangedrongen dat de heer *Pel* zou worden afgelost door de heer *Wingender.*

99404 *(Wingender)* De plannen, welke de heer *Pel* eerder had ontwikkeld, waren zodanig, dat de Engelsen het operationeel gezien niet de moeite waard vonden daarvoor hun materieel beschikbaar te stellen. Bovendien werd Sumatra eerst in Maart 1945 weer een belangrijk militair object, gezien de plannen t.a.v. Malakka.

99366 *(Wingender)* In Maart 1945 heeft de heer *Wingender* het commando op zich genomen. Reeds heel spoedig is hij bij het Engelse oppercommando in Kandy ontboden. Men heeft hem daar inzage gegeven van wat op dat moment de allergeheimste oorlogsplannen met betrekking tot een landing op Malakka waren. Er was toen alleen nog niet uitgemaakt, of deze landing vooraf zou worden gegaan door een tussenactie, waarbij de noordpunt van Sumatra èn Sabang, of Sabang alléén zouden worden bezet, dan wel dat men rechtstreeks op Malakka zou landen.

Het Engelse opperbevel heeft toen zeer duidelijk gesteld, dat men een zekere beveiliging op de flank wenste te hebben. De enige mogelijkheid om die beveiliging te verkrijgen, was door het inrichten van een zo goed mogelijk functionerende inlichtingendienst op Sumatra. Men heeft daaraan toegevoegd, dat de heer *Wingender,* wanneer hij daarin slaagde en kans zag plannen daarvoor op tafel te leggen, elke gewenste hulp zou krijgen.

Na veertien dagen of drie weken heeft hij gerapporteerd, dat hij wel kans zag — na enige maanden — enkele parties in Sumatra te brengen, maar dat hij het technisch als onmogelijk beschouwde daar een apparaat op te bouwen, dat de Engelsen een redelijke flankdek-

king zou kunnen geven. De gevraagde tijd was nodig, omdat er geen enkel „panklaar" plan was. De planning moest helemaal van het begin af aan opgezet worden; de heer *Wingender* vond het niet verantwoord een party uit te zenden, welker voorbereiding niet absoluut goed geweest was. Hij heeft in die tijd dus een vertraging van misschien een maand geprefereerd boven het uitzenden van mensen zonder dat daaraan een voldoende planning voorafgegaan was. Dit heeft er toe geleid, dat eerst einde Juni 1945 de eerste parties uitgingen. Drie zijn er binnen één week op Sumatra ingebracht; twee per vliegtuig en één per onderzeeboot. De parties bestonden ieder uit vier man, een Nederlands officier, een Nederlands telegrafist en, afhankelijk van de plaats waar de party heenging, twee Chinezen of twee Atjehers of andere inheemsen, die het agentenwerk moesten doen. Een party onder de Engelse kapitein *Lodge* is afgezet bij Bagian-Si-Api-Api. Een andere party zou per onderzeeboot afgezet worden even ten zuiden van Medan. Dit is niet gelukt, omdat de topografische gesteldheid anders bleek te zijn dan op papier stond; de commandant en de partyleider hebben toen besloten van de landing af te zien. Twee parties zijn uit een vliegtuig gedropt, één onder leiding van de heer *Sisselaar* in de buurt van Pakan Baroe, en de andere onder de heer *Lefrandt* op de Goudberg in de buurt van Kota Radja. De heer *Wingender* heeft die parties daar gedropt, omdat gebleken was, dat de rimboe — nadat men zorgvuldig getraind was — een even grote vriend en bondgenoot is als hij vijand is voor degenen, die niet gewoon zijn er in te leven. De mensen hadden een zorgvuldige rimboetraining doorlopen; zij konden leven op dat, wat de natuur bood en zich verbergen als een soort Tarzan. Ook was gebleken, dat er voldoende open plaatsen in de rimboe waren, waar gedropt kon worden; het plan was deze plaatsen in de rimboe te kiezen op ongeveer 50 km van het hoofddoel. Dit is ook uitgevoerd. De party moest zich daar verzamelen om van daaruit zich te verplaatsen en contact met de bevolking te leggen.

99369 *(Wingender)*

Na tien dagen kwamen alle drie de stations binnen 24 uur in de lucht. Van dat moment af heeft de heer *Wingender* van Ceylon uit een redelijk contact kunnen onderhouden. De parties zijn vrijwel onmiddellijk begonnen weerberichten door te geven, wat voor de R.A.F. een zeer gewaardeerde bijdrage ten behoeve van de lange- afstandsbombardementen was. Het heeft wel enige moeite gekost de parties in beweging te krijgen. Zij zaten daar in de narigheid en het is begrijpelijk, dat er van de kant van de partyleider enige weerstand was om van het veilige plekje weg te gaan. Het was voor de heer *Wingender* een bijzonder moeilijke taak om van zijn veilige schrijftafel af daarop pressie uit te oefenen. Hij heeft het toch geprobeerd en het resultaat is geweest, dat bijvoorbeeld *Lefrandt* in actie is gekomen en vrij snel contact met de bevolking heeft kunnen krijgen; deze zat op de top van de Goudberg en kon met enig goed zicht het gehele militaire verkeer op de weg naar Kota Radja volgen; hij kon het vliegtuigverkeer op het vliegveld van Sabang zien en ook dikwijls het verkeer van schepen; dus deze party was van het eerste moment af al in staat een redelijke bijdrage te leveren. De heer *Wingender* heeft hem er naderhand nog twee man ter versterking gedropt en naar hij meent later nog twee.

De heer *Sisselaar* met zijn groep had het moeilijker. Hij zat in de laagvlakte van Pakan Baroe, waar hij zich erg moeilijk kon bewegen. Bovendien had hij zijn uiterlijk tegen; hij was een boom van een kerel met blond haar, dus zelf kon hij zich nooit vertonen.

Kapitein *Lodge* heeft heel snel na zijn landing contact met de bevolking in de omstreken gemaakt en daarbij bijzonder veel geluk gehad. Het eerste contact was met een kampong, die een half jaar tevoren een bijzonder onaangename behandeling van de Jappen had gekregen. De mensen hadden sporen waargenomen, hetgeen zij de Jappen gerapporteerd hadden. Maar toen zij niet méér konden vertellen dan dat zij sporen gezien hadden, is het halve dorp afgeranseld, zodat die mensen zeiden: Al komen wij nu een Europeaan in levenden lijve tegen, wij zullen het nooit meer aan de Jappen vertellen. Met de komst van de heer *Lodge* gebeurde dit ook en de bevolking hield zich daaraan. Zij was zeer gewillig en behulpzaam, zo zelfs, dat er in die kampong na een week of zes een kleine guerillastrijdkracht — een 50 man — was gevormd. Die mensen zijn door de party met de beschikbare wapens getraind. Op het moment van de Japanse capitulatie was alles klaar om deze guerillastrijdkracht uit de lucht niet alleen van wapens maar ook van voedsel te voorzien. De party van *Lodge* is versterkt met de party van *Witkamp,* verdubbeld eigenlijk.

De groep *Sisselaar* heeft er ook nog een paar man bijgekregen, die overigens meer bestemd waren om het moreel hoog te houden dan dat verwacht werd, dat zij verder van veel nut zouden kunnen zijn.

Het oorspronkelijke plan was om in het totaal op tenminste zeven plaatsen parties in te brengen en als het ware daarmee Sumatra af te

tasten en te zoeken, waar de zwakke plekken waren om er nog meer in te brengen.

99370 *(Wingender)* De heer *Brondgeest* is leider van een party geweest, welke in de nacht van de capitulatie — dus niet meer in volle oorlogstijd — is ingebracht. Het is een zeer ernstig punt van overweging, vooral aan Engelse zijde, geweest, of, toen de Japanners eenmaal officieel gecapituleerd hadden, een dergelijke oorlogshandeling nog wel gemotiveerd was. Maar zij is toch ingebracht. Zo is deze party „bij wijze van vergissing" in de nacht van de 15de op de 16de Augustus 1945 in de buurt van Medan ingebracht.

99371 *(Wingender)* De andere parties hebben zich tot de capitulatie op Sumatra weten te handhaven. Toen is in overeenstemming met de Engelsen op een gegeven ogenblik de opdracht gegeven om boven de grond te komen. Er zijn geen verliezen geweest en ook de radioverbindingen werkten toen nog steeds. De heer *Wingender* meende, dat op Sumatra op het moment van de Japanse capitulatie in totaal een 40 man zaten.

99373 *(Wingender)* De inlichtingen, welke de heer *Wingender* van de parties kreeg, waren niet van een dergelijke omvangrijke en gespecificeerde aard, dat zij voldeden aan de eisen, door de Engelsen gesteld om hun flankdekking te verzekeren. Men realiseerde zich aan Engelse zijde volkomen, dat dit ook niet kon, dat daarvoor de tijd te kort was geweest.

99377 *(Wingender)* Gedurende de tijd, dat de heer *Wingender* hoofd van de A.D.C.S. was, heeft hij zeer veel medewerking van de Engelsen gehad. Men wist aan Engelse zijde welke moeilijkheden er waren en men toonde zeer veel begrip. Als een party op een gegeven moment in moeilijkheden raakte, werd ogenblikkelijk hulp geboden. De droppings van voedsel, enz. voor de parties moesten beperkt worden tot éénmaal per maand. Toen een party echter op een gegeven ogenblik seinde, dat men zich verrekend had, en nog maar voor twee dagen voedsel in plaats van voor 14 dagen had, kreeg de heer *Wingender,* toen hij de Engelsen hierom verzocht, onmiddellijk een operationeel vliegtuig. Nog geen drie dagen na dit telegram kreeg de party een voedseldropping, waardoor zij maar één dag zonder voedsel heeft gezeten.

Ook korte tijd na de capitulatie, toen de parties ingeschakeld werden voor de verzorging van de krijgsgevangenen en geïnterneerden, — er waren er op Sumatra 15 000 — heeft de heer *Wingender* de transportmiddelen gekregen om er nog 40 man bij te „droppen", die verspreid werden over een aantal plaatsen. Er zijn dagen geweest, dat er 35 vluchten met levensmiddelen en textiel voor de krijgsgevangenen op Sumatra werden gemaakt. Einde September 1945 kregen de burgers en de militairen, die op verschillende plaatsen op Sumatra geïnterneerd waren, voldoende medische hulp.

Het was bijzonder heuglijk te merken, dat van dit optreden af het aantal sterfgevallen in de kampen praktisch afgelopen was. De heer *Wingender* geloofde, dat de agenten daar juist op tijd geweest zijn om een massasterfte te voorkomen.

99381 *(Wingender)* De heer *Wingender* is in Colombo gebleven tot Maart 1946. Hij heeft de leiding van de dienst behouden en heeft de liquidatie tot stand gebracht. Het is voortdurend nog een grote vraag geweest, of deze groep nog andere opdrachten zou krijgen nadat de Engelsen het operationele bevel over geheel Indië hadden overgenomen. Er is toen ook nog een plan opgezet om parties uit te zenden naar verschillende plaatsen in Nederlandsch-Indië, waar nog geen Engelse troepen waren. Daar is niets van gekomen. Er is toen een ontzettende spraakverwarring ontstaan. A.D.C.S. ressorteerde onder Force 136, de schuilnaam voor S.O.E. (Special Operation Executive). Force 136 werd na de capitulatie van Japan geliquideerd, zodat A.D.C.S. organisatorisch feitelijk in de lucht kwam te hangen. Zij is in Februari 1946 geliquideerd. De mensen zijn toen voor een deel bij de Nefis geplaatst.

99386 *(Wingender)*

99407 *(Wingender)* De heer *Wingender* verklaarde nog, dat degenen, die deel hebben uitgemaakt van de parties en het moeilijke en verantwoordelijke werk op Sumatra hebben verricht, over het algemeen geen onderscheiding hebben ontvangen. Slechts enkelen hebben het kruis van verdienste gekregen. De heer *Wingender* heeft, naar hij meent, tot tweemaal toe, langs officiële weg een aantal mensen voorgedragen voor een onderscheiding, maar dit heeft niets opgeleverd. Wel heeft het de heer *Wingender* genoegen gedaan, dat zijn mensen in hun privéleven allen bijzonder goed terecht zijn gekomen.

De commissie laat hier nogmaals enige citaten volgen uit het hoger genoemde boek van admiraal *Helfrich.*

> „Luitenant *Wijnmalen,* een Indische jongen," — aldus de heer *Helfrich* in zijn boek [1]) —, „was op Sumatra (Atjeh en Padang) bekend en sprak de locale taal; hij werd bereid gevonden bij laatstgenoemde plaats aan land gezet te worden. Hij zou daar inlichtingen verzamelen, en na 10 dagen weder

[1]) Memoires van *C. E. L. Helfrich,* Tweede deel, blz. 42—44.

worden afgehaald. In Mei werd deze eerste operatie uitgevoerd, waartoe Hr. Ms. K-14 werd aangewezen. *Wijnmalen* werd behouden aan land gezet, doch na afloop van de afgesproken tijd kwam hij niet opdagen, hoewel de onderzeeboot drie nachten bij het vastgestelde rendez-vous doorbracht en met de jol communicatie met de wal onderhield, waarbij niets bijzonders werd opgemerkt.

Wij moesten aannemen dat de opdracht was mislukt. Eerst na de oorlog hoorden wij, dat *Wijnmalen* reeds kort na zijn infiltratie in handen van de Japanse Kempei-Tai was gevallen en, na vele martelingen, waarbij hij weigerde inlichtingen te geven, ter dood was gebracht. Een eresaluut aan deze moedige pionier is hier op zijn plaats. Wij hoorden later ook, dat een zelfde lot generaal *Overakker,* de bevelhebber van de troepen op Sumatra, getroffen had.

In de aanvang werden inzake de samenwerking met de soortgelijke Engelse organisatie enige moeilijkheden ondervonden. Deze was een afdeling van de zgn. S.O.E. „Special (of Subversive) Operations Executive", welke in vredestijd onder het Foreign Office en in oorlogstijd in hoofdzaak onder het War-department stond. Haar overigens angstvallig geheim gehouden doelstelling was niet voornamelijk commandowerk, doch, in het algemeen gesproken, het voeren van ondergrondse acties in door de vijand bezet gebied (inlichtingen, sabotage, organisatie van opstanden en guerilla's), waarbij zij bleek grote zelfstandigheid te hebben.

De training van het Korps Insulinde werd in Kamp D met kracht ter hand genomen. De oefeningen omvatten meer dan voor het eigenlijke commandowerk nodig was en bestonden uit het hanteren van alle soorten handvuurwapenen, de uitvoering van vernielingen, het besluipen en onverhoeds bespringen en onschadelijk maken van schildwachten en posten (silent killing), het omgaan met kano's en opvouwbare rubberboten, de marsen en strijdwijzen in de tropische wildernis (jungle-training), lessen in de Maleise taal en volkenkunde, vooral van Sumatra, en de techniek bij het verzamelen van inlichtingen. Het was een interessante opleiding in vakken, welke voor dit belangrijke onderdeel der oorlogvoering onmisbaar zijn. Niettemin heb ik mij bij het bijwonen der lessen en oefeningen meer dan eens afgevraagd, welke blijvende invloed de opgedane vakkennis op de leerlingen zou kunnen uitoefenen, afhankelijk van aanleg en karakter. Met alle waardering voor het „silent killen" van een tegenstander, en voor de sluwe handigheid om iemand de zo gewenste inlichtingen af te persen, vreesde ik, dat deze capaciteiten na de oorlog weleens aanleiding zouden kunnen geven tot minder oirbare handelingen jegens niets kwaads vermoedende, onwetende burgers, met wie de veteraan een appeltje te schillen had. Men moest in dit werk bepaald plezier hebben om het goed te leren. En bij de daadwerkelijke uitvoering waren tegenwoordigheid van geest, moed, koele berekening en een uitmuntende physiek onmisbaar. Geestdrift en ijver lieten niets te wensen over, en daarom was het dubbel jammer, dat de operaties beperkt bleven. De transportmiddelen waren karig, het personeel slechts gering in aantal, de risico's en het gevaar enorm, en de omstandigheden, zowel wat afstand en terrein van actie betreft, altijd hoogst ongunstig. Toch zijn er — vooral later en onder andere omstandigheden — zeer goede diensten verricht, waarover later."

blz. 74

„Onze onderzeeboten hadden ook vrij geregeld geheime opdrachten, welke door het Korps Insulinde in gedeeltelijke samenwerking met de Britse S.O.E. werden uitgevoerd. Eind 1942 werd op deze wijze contact gemaakt met Atjeh, en wel op de westkust, door twee daar bekende officieren. De resultaten waren gunstig; de bevolking was verbaasd, doch vriendschappelijk en alles wees er op, dat wij deze contacten later konden uitbreiden. Indien wij nu niet te lang hadden behoeven te wachten, dan was het wellicht goed gegaan. Doch wij waren op onze eigen weinige onderzeeboten aangewezen; de Royal Navy voelde er niets voor en wilde slechts medewerken, als een dergelijke operatie gecombineerd kon worden met een patrouilletocht op zoek naar vijandelijke schepen in het noordelijk deel van Straat Malakka. Daarmee werd niet alleen het terrein zeer beperkt, maar bovendien waren de eisen moeilijk te combineren. Op een patrouilletocht ging de taak als onderzeeboot voor, dus geen communicatie met de wal terwille van de geheimhouding, en geen onnodige passagiers aan boord, die de anderen in deze toch reeds nauwe ruimte in de weg liepen en op bepaalde tijden ergens moesten worden afgezet of opgehaald. Tijdens een speciale opdracht moest de boot zich daarentegen geheel richten naar het belang van de passagiers, die deze opdracht moesten uitvoeren, terwijl zij op de heenweg

misschien ook nog mooie schijven moest laten lopen om geen gevaar te riskeren en de passagiers naar de kelder te helpen voordat zij iets hadden kunnen uitrichten. Omdat de Royal Navy niet toeschietelijk was, klopte de Britse dienst bij ons aan en aangezien wij er voordeel in zagen, het contact met Indië uit te breiden en bovendien samenwerking wilden bevorderen, gingen wij er wèl op in. Zo hebben verscheidene Britse „agenten" hun contact met Malakka aan Nederlandse onderzeeboten te danken gehad. Er was daar ook wat guerilla op Malakka georganiseerd en de Britse officier, die daarbij betrokken was geweest, ging tijdig naar Ceylon over. Het waren op Malakka vooral Chinezen, die hieraan meededen. Zij kregen ook gedurende deze contactreizen geregeld wapens; of deze na de oorlog ten gunste van de blanke westerling gebruikt zijn, vertelt de geschiedenis niet.

Het duurde wat lang voordat de tweede expeditie naar Atjeh op stap kon gaan en toen bleek de toestand wel iets anders te zijn. Er was in die tijd blijkbaar iets uitgelekt; men had, laat ik zeggen, „gestookt". En toen na een aanvankelijk vriendelijke ontvangst de houding tijdens een belegde conferentie veranderde, vond men het geraden snel naar de wachtende onderzeeboot terug te gaan. Daarbij bleek, dat er ook nog een hinderlaag was gelegd, waaruit op onze mensen werd gevuurd zonder dat gelukkig iemand getroffen werd.

In totaal zijn er van Nederlandse zijde in de jaren t/m 1944 pl.m. 5 van dergelijke operaties uitgevoerd, uitsluitend met onderzeeboten. Zij hebben weinig opgeleverd, dat met het oog op verdere activiteiten van belang kon zijn.

Ook onze M.L.D. werd soms bij dit soort operaties ingeschakeld, zowel in Ceylon als in Australië".

[1]) Blz. 237.

„Begin 1945 was een derde van het korps [1]) naar Australië gezonden ter versterking van het N.E.F.I.S.-personeel, dat gebrek had aan operatieve krachten. Eind Maart stond onze organisatie op Ceylon onder bevel van de kap.-luit.t.z. *Wingender.*

De Britse soortgelijke organisatie, waarvan de onze een onderdeel vormde, was herdoopt in „Force 136", en ons deel heette daarna Anglo Dutch Country Section (A.D.C.S.).

Het personeel bestond uit ca. 86 man, waarvan de helft operationeel. In April 1945 kreeg onze A.D.C.S. de opdracht in Noord-Sumatra te infiltreren, teneinde inlichtingen te verzamelen in het belang van de voorgenomen operaties tegen Malakka, later in het jaar. Aangezien de transportmiddelen schaars waren, werd het personeel bij Calcutta geoefend in parachutespringen, ook de 52 jaar oude luit.t.z. 1e kl. *Brondgeest.* Het plan was 7 groepen te vormen en deze over Sumatra te verspreiden. De eerste drie groepen werden eind Juni '45 geparachuteerd c.q. geland bij Bagian-Si-Api-Api (leider de Engelse majoor *Lodge),* op de Goudberg bij Kotaradja, Atjeh (leider sergeant-zeemilicien *Lefrandt),* en nabij Rantau Prapat (leider eerste luitenant *Sisselaar).* De operatie lukte en spoedig kwamen de groepen met haar radio in de lucht. Vele inlichtingen werden ontvangen. De groep bij Bagian maakte een vriendelijk contact met een kampong; hier werden 50 guerillastrijders aangenomen en geoefend; wapens werden later geparachuteerd en geleidelijk ook kleine versterkingen.

Een vierde operatie (aanvankelijk leider korporaal-telegrafist *Buysters* van de K.M.), bedoeld voor de omgeving van Medan, kwam met haar voorbereiding niet vóór 15 Augustus gereed. Maar de groep werd een dag later onder leiding van *Brondgeest* geparachuteerd. Inmiddels was er versterking uit Nederland ontvangen van 77 man, terwijl de totale sterkte der reeds op Sumatra ingebrachte troepen 27 man bedroeg. Men kan, als men de vele moeilijkheden leest, niet genoeg bewondering hebben voor hun moed en doorzettingsvermogen. Na 15 Augustus was het grootste gevaar geweken en kregen de groepen opdracht contact te maken met de Japanse commandanten en met de krijgsgevangenen en geïnterneerden.

Van deze datum af kregen zij de naam Rapwi-parties. Nog vóór eind Augustus waren 5 nieuwe groepen in Sumatra geparachuteerd, terwijl 4 andere op verschillende manieren in Java werden gedeponeerd. Met Sumatra bleef de radiocommunicatie goed, doch met Java werd last ondervonden; de afstand tot Ceylon was wat groot. De groepen op Sumatra werden met 35 vliegtuigen van het nodige voorzien, o.a. veel voedingsmiddelen voor de kampen. De ex-krijgsgevangenen werden, waar mogelijk, verzameld en uitgerust; in Medan slaagde luit. t.z. *Brondgeest* er in een militaire politie te vormen, waarvoor wapens uit Colombo werden overgevlogen."

99848 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* heeft verklaard, dat hij in de in dit hoofdstuk vermelde citaten niets wilde wijzigen en dat hij er ook niets aan heeft toe te voegen.

De acties van het korps Insulinde, zo vervolgde de heer *Helfrich,* op Sumatra zijn erg tegengevallen. Dit begon reeds met de actie van luitenant *Wijnmalen,* die daarvan niet terugkwam; ook later zijn er een paar infiltratie-pogingen geweest, die ijlings moesten worden opgeheven. Vervolgens is er een periode geweest van stilstand, voornamelijk in 1944. Toen de Nefis in Australië steeds klaagde over gebrek aan personeel, is, mede in verband met de geringe actie welke van Ceylon uit mogelijk was, een derde gedeelte afgestaan voor het Nefispersoneel in Australië. Naar de mening van de heer *Helfrich* is dit wel één van de hoofdredenen geweest van de overplaatsing.

99850 *(Helfrich)*

Over de heer *Pel* verklaarde de heer *Helfrich,* dat deze wellicht iets voortvarender had kunnen zijn, doch overigens had de heer *Helfrich* geen ongunstige indruk van hem. De heer *Helfrich* geloofde niet, dat de heer *Pel* erg goed kon opschieten met de Engelsen. Dit nam hij hem echter niet zo kwalijk, want in die periode liet de samenwerking met de Engelsen op het gebied van infiltraties, het maken van contact, enz. te wensen over. Aan Engelse zijde werd het Nederlandse belang niet hoog gewaardeerd. Dat daardoor enige wrijving ontstond en terughoudendheid van Nederlandse zijde achtte de heer *Helfrich* begrijpelijk.

Zowel Sumatra als Malakka waren politiek en militair voor de Engelsen van belang. Reeds bij de oorspronkelijke indeling van de bevelsgebieden is Sumatra onder Brits bevel gekomen. De Engelse marine was echter bij de infiltratiepogingen in Sumatra en Malakka, welke voornamelijk met behulp van onderzeeboten moesten geschieden, niet erg welwillend, omdat zij van mening was, dat de onderzeeboten meer voor operatieve doeleinden moesten worden gebruikt. Dat is ook de reden waarom Nederlandse onderzeeboten, althans een paar daarvan, werden aangewezen om de Engelsen te helpen bij hun infiltratiepogingen op Malakka.

99851 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* sloeg het nut van de acties van het korps Insulinde niet hoog aan. Achteraf vindt hij het jammer, dat Nederlandse onderzeeboten beschikbaar zijn gesteld voor de Engelse acties naar Malakka. Het was een bewijs van onze goodwill jegens de Britten om hun infiltraties op Malakka te doen slagen. Het was tenslotte een geallieerd belang.

In de kleine infiltraties in Sumatra en ook in die van Australië uit op Java kon de heer *Helfrich* niet veel zien. In ieder geval vond hij het jammer om daar Nederlands personeel en materieel, dat toch al in gebrekkige mate aanwezig was, een slechte kans te geven. Hij heeft ook in het begin, toen hij te Colombo kwam en van de „special operations" hoorde, zijn geringe genegenheid laten blijken om hieraan mee te doen door voor te stellen het detachement, dat oorspronkelijk bedoeld was om op Java mee te vechten, doch in Colombo gestrand was, naar Engeland terug te laten gaan. De heer *Helfrich* was toen van mening, dat die mensen beter in Engeland op hun plaats zouden zijn voor de opbouw van een nieuw leger dan dat zij werden gebruikt voor kleine operaties, welke niet veel kans van slagen hadden.

99688 *(van Tuyll van Serooskerken)*

Op de vraag waarom een deel van het korps Insulinde begin 1945 ter versterking van het Nefispersoneel naar Australië was gezonden, antwoordde de heer *van Tuyll van Serooskerken* van mening te zijn, dat een deel van het korps in 1943 — en niet in 1945 zoals in het boek van de heer *Helfrich* staat vermeld — Ceylon heeft verlaten, omdat de groep van 40 man betrekkelijk talrijk was voor de operaties op Sumatra en omdat men voorts wilde profiteren van de, ook naar Engels oordeel, vrij efficiënte training met kano's en boten, die het korps Insulinde op Ceylon had ontwikkeld.

60320 *(van Mook)*

Dr. *H. J. van Mook* verklaarde van oordeel te zijn, dat de Regering er te weinig bij de geallieerde oorlogsleiding op aangedrongen heeft strijdkrachten te mogen concentreren op Indië. Het beetje, dat de Nederlanders hadden — want het was tenslotte weinig —, werd gebruikt voor doeleinden, die minder hun directe belangen dienden. Het feit, dat de Indische Regering nooit een van de eigen onderzeeërs permanent heeft kunnen krijgen voor de verbinding met Indonesië, is, naar het gevoel van de heer *van Mook,* ook iets, dat had kunnen worden bereikt, als men eenvoudig had gezegd: „Ja dit moeten wij hebben."

60321 *(van Mook)*

Er zijn wel eens onderzeeërs ingezet voor doeleinden in verband met Indië; dit is echter een heel droevige geschiedenis geweest. Eerst was er de K 12, die was opgevaren. Deze boot kon na een of twee reizen eigenlijk niet meer mee. Daarna zijn er eigenlijk nooit, tot het allerlaatst, onderzeebootverbindingen met het midden en het Westen van de Archipel geweest, omdat er eenvoudig geen onderzeeboten ter beschikking werden gesteld.

60324 *(van Mook)*

De raids op Sumatra hebben feitelijk helemaal geen betekenis gehad. Dat lag aan de leiding van het korps Insulinde en aan de daarboven staande leiding te Colombo. Het waren hoogst ongelukkige ondernemingen, die eigenlijk niets hebben opgeleverd, behalve een veel grotere waakzaamheid van de Japanners en waarschijnlijk een aantal slachtoffers onder de bevolking.

93862 *(Mollinger)*

De heer *Mollinger,* met deze opmerking van de heer *van Mook* in kennis gebracht, verklaarde deze mening niet te delen. Het vergaren van inlichtingen in een door de vijand bezet gebied is natuurlijk niet eenvoudig; het gebeurt niet geheel ongemerkt. De bedoeling was het wel ongemerkt te doen. In de tweede plaats is intelligence-werk het naarstig verzamelen van gegevens, het combineren ervan en het weer doorgeven. Een enkele raid kan geen éclatant succes opleveren; dat is uitgesloten.

60325 *(van Mook)*

Het lag misschien gedeeltelijk ook aan de Britse leiding, aldus vervolgde de heer *van Mook* zijn betoog. Wat er gebeurde, was dit: men stuurde twee Atjeh-officieren plus een aantal Nederlanders, die nooit in Indië geweest waren, allen zeer goed getraind, allen zeer moedige mensen, aan de wal. Het eerste resultaat was, dat zij onmiddellijk gesignaleerd werden, omdat zij blanken waren. Het tweede resultaat was: een gesprek met een of andere man, die toevallig langs liep en tenslotte, dat zij de tweede keer, dat zij kwamen, onmiddellijk stuitten op een veel grotere waakzaamheid en een volkomen tegenstand van de kant van de bevolking.

60329 *(van Mook)*

Het Indische detachement, dat in Januari 1942 te Colombo is aangekomen, had voor betere doeleinden moeten worden gebruikt, niet bepaald te Colombo, maar in Australië. Daar heeft de heer *van Mook* ook vele voorstellen over gedaan. Zij hadden eigenlijk een commandotraining; commando's e.d. zijn heel goed, als men óf een bepaald militair object wil bereiken óf de voorbereiding wil maken voor een invasie, maar niet voor het krijgen van gegevens. Het verkrijgen van gegevens moet niet gebeuren op de spectaculaire wijze van mensen met wapens die ergens binnenkomen, maar het moet gebeuren op de stiekeme wijze van mensen, die, naar de heer *van Mook* zou zeggen, principieel geen wapens hebben en weg kunnen lopen, maar die gegevens verzamelen en contacten krijgen. Die vermenging is, naar de heer *van Mook* gelooft, de fout geweest, die men daar heeft begaan, zodat er wel zeer moedige daden zijn verricht, maar moedige daden, die geen enkel succes hadden, ook geen enkel effect konden hebben.

§ 3. Kennis der Nederlandse autoriteiten van de toestand op Java in Augustus/September 1945

90808 *(Nieuwenhuysen)*

De heer *Nieuwenhuysen* kon over de sterkte van het Indonesische leger op Java na de capitulatie van Japan geen getallen noemen. Java werd voornamelijk behandeld door de Nefis. Hij heeft de cijfers toen wel gehoord; hij vond deze vrij juist.

90809 *(Nieuwenhuysen)*

Op de opmerking, dat *Mountbatten* in September 1945 berichten heeft ontvangen van Java en waarschijnlijk ook van Sumatra, waarin werd gezegd, dat er een vrij sterk leger was, zeide de heer *Nieuwenhuysen* niet helemaal te weten van wie die berichten afkomstig zijn geweest. Hij weet echter wel, dat er zeer merkwaardige dingen plaats vonden, speciaal op Java. Vlak na de capitulatie is er een party over Java uitgezwermd, de heer *Nieuwenhuysen* meent onder leiding van een zekere *Pitt Hardacker.* Hij meent, dat de naam van de operatie „twilight" was. *Pitt Hardacker* was een Engelsman, ingedeeld bij de Nefis. Hij kwam, voor zover de heer *Nieuwenhuysen* weet, uit Australië. Hij weet, dat deze party over Java is gegaan en dat zij een rapport heeft opgesteld, waaruit zou blijken, dat de revolutie massaal was en dat het nationalisme niet te stoppen was. Dit rapport is buiten voorkennis van de Nederlandse autoriteiten naar Engeland gezonden; de heer *Nieuwenhuysen* weet echter niet aan wie.

Mountbatten heeft ook reeds in September 1945 bepaalde berichten ontvangen, maar waar hij deze vandaan heeft gekregen, weet de heer *Nieuwenhuysen* niet.

90820 *(Nieuwenhuysen)*

Het gehele seinverkeer is altijd angstvallig uit Nederlandse handen gehouden. Van de telegrammen, die werden gezonden door de parties, die zich op Sumatra bevonden en die handelden over de ontwikkeling van de revolutie en over de bevindingen, werd aan de Nederlanders slechts dat medegedeeld, wat de Engelsen noodzakelijk achtten en kwijt wensten te zijn.

90822 *(Nieuwenhuysen)*

Admiraal *Helfrich* heeft altijd al het mogelijke gedaan om de Nederlandse belangen zoveel mogelijk naar voren te brengen, maar het is hem nooit mogen gelukken, althans niet in die mate als hij het wenste, invloed te krijgen op de berichtgeving. Men moest dus maar afwachten, wat men van de Engelsen kreeg.

99693 *(van Tuyll van Serooskerken)*

De heer *van Tuyll van Serooskerken* is met een Rapwigroep onder commando van de Engelse majoor *Greenhols* in September 1945 van Ceylon uit op Java aangekomen. De heer *van Tuyll* was ondercommandant; voorts bestond de groep uit twee telegrafisten, een dokter en een ziekenverpleger. De opdracht luidde in de omstreeks 35 kampen voor gevangenen en geïnterneerden te gaan

99707 *(van Tuyll van Serooskerken)*

zien, hoeveel mensen er zaten en wat hun meest onmiddellijke behoeften waren. De politiek was uitdrukkelijk uitgesloten. Voordat de heer *van Tuyll van Serooskerken* naar Java ging, heeft hij getracht op het hoofdkwartier inlichtingen te krijgen over de mogelijke politieke ontwikkelingen, die men verwachtte of die men hoopte, en over de vermoedelijke krijgsverrichtingen; over de vraag dus, of men Java snel of minder snel militair zou gaan bezetten. Er werd hem uitdrukkelijk gezegd, dat men hem daarover niet wenste in te lichten, omdat het niet zeker was, op welke manier de Japanners de groep zouden ontvangen. Hij is dus met een volstrekte onwetendheid op dit gebied naar Java gestuurd.

De heer *van Tuyll van Serooskerken* gelooft, dat inderdaad gezegd kan worden, dat de Indonesische leiders meer anti-Nederlands waren dan men van officiële Nederlandse zijde verwacht had. Zij waren echter ook anti-Japans. Dit is heel duidelijk gebleken, toen de Japanners klaagden, dat hun prestige zo gering was, nadat zij de opdracht hadden ontvangen de orde te handhaven.

99697 *(van Tuyll van Serooskerken)*

De heer *van Tuyll van Serooskerken* heeft in het begin alleen maar contact gehad met Japanners en met Europese kampbesturen. De Indonesiërs speelden voor het uitvoeren van de opdracht eigenlijk geen rol.

Gedurende de 10 dagen, dat de heer *van Tuyll van Serooskerken* op Java was, vóór de aankomst van admiraal *Patterson* aldaar, heeft hij geen Indonesische militaire organisatie gezien. Eerst later, einde October, organiseerden zich, naar hij gelooft, de z.g. Pemoeda's. Dezen versperden de wegen om het doorgaande verkeer te controleren. Hij herinnert zich ook weleens aangehouden te zijn. Men eiste van Indonesische zijde, dat de wapens werden afgegeven. Toen de heer *van Tuyll van Serooskerken* antwoordde, dat hij als militair toch recht had op het dragen van wapens, liet men hem wel door. Aan die groepen, die de weg versperden, waren dus geen orders gegeven.

99700 *(van Tuyll van Serooskerken)*

Bij een operatie op Sumatra had de heer *van Tuyll van Serooskerken* ook al eens geïnformeerd naar het deelnemen van Indonesische militairen aan het Japanse leger. Men heeft ook eens een Javaanse wachtcommandant van een Japanse post meegenomen. Voor zover de heer *van Tuyll van Serooskerken* weet, was er in die tijd bij Japanse onderdelen Indonesisch personeel ingedeeld; er waren echter geen Indonesische organisaties. Hij wil echter niet zeggen, dat ze er inderdaad niet waren. Hij heeft er echter zelf nooit iets van gemerkt.

99766 *(Pel)*

De heer *Pel,* destijds commandant van het korps Insulinde, heeft door de inlichtingen, die de acties van de parties opleverden, de overtuiging gekregen, dat althans de Atjehse bevolking de Nederlanders niet met open armen zou ontvangen. De heer *Pel* achtte het misschien te sterk uitgedrukt, wanneer hij zou zeggen, dat de bevolking anti-Nederlands was. Dat was zij bepaald niet; zij was neutraal. Hij wist, dat de Atjeher ook anti-Japans was. Dit heeft hij aan zijn chefs doorgegeven, evenals het feit, dat de betrouwbare hoofden waren afgemaakt.

99769 *(Pel)*

De heer *Pel* verklaarde ook op de hoogte geweest te zijn van militaire en para-militaire organisaties, die waren geformeerd in de Japanse tijd. Een van de parties van de heer *Pel* heeft eens na een gelukte landing op de Oostkust van Sumatra enkele HeiHo's meegenomen, onder wie een gewezen militair van het K.N.I.L. was. Deze heeft de heer *Pel* en de zijnen volkomen ingelicht. Hij was zeer betrouwbaar. Later is de man voor de geallieerde zaak ingezet en gesneuveld. De grootte van de organisaties was aan Nederlandse zijde niet bekend. De heer *Pel* heeft de organisaties van de HeiHo gezien als een Japans orgaan om tegen de Nederlanders op te treden.

99392 *(Wingender)*

Op de vraag aan de heer *Wingender* of hem uit hoofde van zijn werk iets bekend was van de door de Japanse bezetter in Nederlandsch-Indië opgerichte militaire en paramilitaire eenheden, verklaarde deze, dat nooit is geconstateerd, dat een militaire apparatuur werd geformeerd, die bepaald anti-Westers en anti-Nederlands gezind was. Wel heeft de heer *Wingender* de indruk uit deze tijd overgehouden, dat de kans op een anti-Nederlandse stemming in Nederlandsch-Indië wel groot was. Met het maken van plannen voor de acties heeft hij daar rekening mede gehouden. Uit berichten van Birma en Malakka was het beeld praktisch hetzelfde, met dit verschil, dat men daar kon rekenen op een grote gemeenschap Chinezen, die communistisch gezind waren, althans door ras en politieke gezindheid bepaald anti-Japans waren; die hadden dan ook een „onder-

grondse" gevormd. In Nederlandsch-Indië kon men hoogstens een niet-vijandige houding van Chinese zijde verwachten.

99397 *(Wingender)*

Naar de mening van de heer *Wingender* hadden de Engelsen evenmin inlichtingen over een dergelijke Indonesische militaire apparatuur. Hij weet, dat de houding van de bevolking voor de Engelsen een onaangename verrassing is geweest. Verschillende hogere Engelse officieren hebben hem dit gezegd.

99432 *(Warners)*

Ir. *C. J. Warners,* van April 1944 tot Maart 1945 hoofd van de Nederlandsch-Indische civil affairs sectie bij het hoofdkwartier van *Mountbatten* en nadien tot 1 October 1945 belast met de leiding van het Departement van Verkeer en Waterstaat, verklaarde, dat in S.E.A.C. de Nederlandse inlichtingendienst, staande onder het Nederlandse bevel van de B.S.O., werkte onder de director military intelligence van de staf van admiraal *Mountbatten.*

De heer *Warners* werkte met dit hoofdkwartier samen op het gebied van de psychologische oorlogvoering. De inlichtingen, welke men op dit hoofdkwartier kreeg, kwamen voor het grootste gedeelte van de luisterdienst, uit berichten welke bestemd waren voor intern gebruik, uitgezonden via de radio in bezet gebied. De Japanners veronderstelden, dat men in niet bezet gebied die berichten niet kon opvangen. Een andere bron van inlichtingen waren de mensen die door geallieerde schepen waren opgepikt, doch uit hen zijn nooit veel belangrijke berichten gekomen. Datgene wat men aan inlichtingen kreeg, werd bestudeerd en gequalificeerd; men trachtte zich dan een beeld te vormen van b.v. het bestuursapparaat, maar het resultaat was totaal verwarringwekkend. Dit kwam omdat het geen getrainde mensen waren, geen intellectuelen uit de bezette gebieden die de inlichtingen gaven. Het totaal aan gegevens is naar de mening van de heer *Warners* zeer summier geweest.

99436 *(Warners)*

De Nederlandsch-Indische Regering heeft nimmer geweten, wat bij terugkeer in Indië zou worden aangetroffen. Ook kon geen afdoend antwoord gegeven worden op de vraag: zijn we welkom of niet? Eerst door de onafhankelijkheidsproclamatie van Indonesië werd de Indische Regering goed geconfronteerd met wat haar te wachten stond.

99438 *(Warners)*

In de tijd dat de heer *Warners* bij het hoofdkwartier van *Mountbatten* diende, heeft hij nimmer gehoord over militaire Indonesische organisaties, welke door de Japanners waren opgericht en die in de loop der jaren een aanzienlijke sterkte hadden gekregen. Nimmer is gesteld, voorzover de heer *Warners* wist, dat wanneer niet door de Japanners gevochten zou worden, men dan toch te maken zou krijgen met weerstand van de bevolking. Wanneer dit het geval zou zijn geweest, dan zou de heer *Warners* in zijn besprekingen op het hoofdkwartier daarover zeker iets hebben gehoord.

60398 *(van Hoogstraten)*

Volgens mr. *J. E. van Hoogstraten,* directeur van het Departement van Economische Zaken, is er gedurende de bezetting uitermate weinig contact geweest met Indonesië.

60402 *(van Hoogstraten)*

Alles, wat de Nefis aanging, d.w.z. de intelligence service, werd zeer geheim gehouden. De heer *van Hoogstraten* dacht wel, dat die inlichtingen, die van belang waren voor het algemeen beleid, aan de heer *van Mook* bekend zijn gemaakt.

Het was evenwel zo, dat de ontwikkeling in de maanden September en October 1945 op grond van de gegevens, welke in Australië bekend waren, niet verwacht werd; practisch ook door niemand van de krijgsgevangenen. Die hebben eerst rustig kunnen rondlopen en zijn door de Indonesische bevolking zeer vriendelijk ontvangen. Vrij kort na de bevrijding is echter deze toestand plotseling omgeslagen.

98269 *(Asjes)*

Ir. *D. L. Asjes* is begin September 1945 op verzoek van de heer *van Mook* als vertegenwoordiger van de Nederlandsch-Indische Regering naar Indië gegaan met de opdracht om met het aan hem ondergeschikte personeel de burger-geïnterneerden en de krijgsgevangenen zo spoedig mogelijk uit de kampen te halen.

98274 *(Asjes)*

De heer *Asjes* is eerst naar Singapore gegaan, waar de Engelse R.A.P.W.I.-organisatie [1]) was. Hij heeft met deze organisatie goed kunnen samenwerken. Hij is begonnen in Batavia, is daarna naar Semarang gegaan, vervolgens naar Soerabaja en Malang, waar contact is gezocht met de leiders van de kampen.

[1]) Relief and aid for prisoners of war and internees.

98278 *(Asjes)*

Bij zijn werk is het de heer *Asjes* bekend geworden, dat er op Java een zeer sterk leger aanwezig was, hoofdzakelijk bestaande uit jongelui, die door de Japanners waren opgevoed en getraind. Het waren ongeregelde troepen — extremisten werden zij genoemd —, zonder een goed georganiseerd commando. In het begin zijn er weinig of geen nationalistische acties geweest. Voor zover de heer *Asjes* zich kan herinneren zijn er in September 1945 geen aanvallen op de kampen geweest. Dit gebeurde eerst later. Aan Engelse zijde wist men ook, dat er een dergelijk leger bestond, maar dat het werkelijk optrad, trok de heer *Asjes* in twijfel.

92601 *(Schilling)*

Op de vraag, of hem uit de berichten van de Rapwi-teams over de sterkte van het Indonesische leger is gebleken, antwoordde luitenant-

generaal K.N.I.L. b.d. *W. Schilling* zich dit niet meer te kunnen herinneren. Er is echter nog een andere bron geweest dan alleen de Rapwi-teams. Een kruiser onder commando van admiraal *Patterson,* commandant van het cruiser squadron V, lag in Tandjong-Priok gedurende de maand September. Aan boord daarvan waren de heer *van der Plas* en generaal *van Straten,* hoofd van de N.I.C.A.organisatie. De heer *Schilling* meent zich te herinneren, dat er ook enige berichten van admiraal *Patterson* zijn geweest, die via Kandy naar Colombo kwamen. Het is meer waarschijnlijk, dat de inlichtingen over de sterkte van Indonesische troepen, die zich gedurende de maand September uit door de Japanners getrainde Indonesiërs vormden, afkomstig waren van admiraal *Patterson.*

92602 *(Schilling)* De berichtgeving van de Rapwi-teams hield in: aanslagen op Europeanen, aanhouden en doorzoeken van treinen, het „kidnappen" van personen enz. De heer *Schilling* herinnert zich hier echter helemaal geen details van en hij heeft er ook geen aantekening van gehouden.

92604 *(Schilling)* In die periode heeft de heer *Schilling* ook kennis genomen van oudere Nefis-rapporten, die in Australië waren opgemaakt naar aanleiding van ondervraging van krijgsgevangenen. In deze verslagen kwamen allerlei gegevens voor betreffende Indonesische afdelingen, welke door de Japanners werden gevormd. Er moeten berichten zijn geweest, dat wapens van de Japanners overgingen naar die afdelingen.

92608 *(Schilling)* Zeer waarschijnlijk — de heer *Schilling* was dit echter niet uit eigen wetenschap bekend — heeft de heer *van der Post* deze berichten naar *Mountbatten* gezonden, want deze kolonel *van der Post,* die krijgsgevangene op Java was, is na zijn bevrijding natuurlijk onmiddellijk in contact gekomen met de eerste officiële Engelse vertegenwoordiger en dat was admiraal *Patterson.* Hij moet deel hebben uitgemaakt van een door de Engelsen gevormde „advanced party" vóór de bezetting door de Engelsen. De heer *Schilling* heeft kolonel *van der Post* herhaaldelijk ontmoet en hij weet, dat deze in die maanden in de intelligence van de Engelsen een zeer belangrijke rol heeft gespeeld. Hij weet zo goed als zeker, dat hij deze functie reeds vervulde toen de heer *Schilling* op 29 September te Batavia aankwam. Kolonel *van der Post* was een van de eerste personen, die hij daar heeft ontmoet.

94170 *(van Mook)* De heer *van Mook* was alleen in zeer vage trekken op de hoogte van de situatie op Java, toen Japan in Augustus 1945 capituleerde. De Indische Regering had er geen duidelijk beeld van hoe weinig of hoe groot de aanhang van de republikeinse leiders in Nederlandsch-Indië was. Evenmin had de heer *van Mook* enige kennis omtrent de sterkte van de Indonesische strijdkrachten en hulptroepen, welke door de Japanners waren opgericht en uitgerust. Hij kon dan ook de berichten, welke *Mountbatten* ongeveer half September 1945 hieromtrent zou hebben gehad, niet ontkennen. De heer *van Mook* wist helemaal niet, of deze al dan niet juist waren. Het was de Nederlandse Regering evenmin bekend wat de Japanners in Augustus/September 1945 in Indië eigenlijk deden, welke houding zij ten opzichte van de Indonesiërs innamen en welke maatregelen er waren getroffen.

94168 *(van Mook)* De berichten, welke *Mountbatten* zou hebben gehad, waren, naar de heer *van Mook* meende, vooral afkomstig van een aantal — ook Britse — R.A.P.W.I.-mensen. De 26ste of 27ste September 1945 kreeg de heer *van Mook,* die toen in Brisbane was, een telegram van *Mountbatten* om te Singapore een bespreking bij te wonen. De heer *van der Plas* is daar toen heengegaan. Op die bespreking zijn ook de berichten, welke *Mountbatten* had, aan de orde gekomen. [1])

[1]) Vgl. hierover nader het volgende hoofdstuk.

99852 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* verklaarde, dat de Nederlandse autoriteiten zich tijdens de oorlog een zo goed mogelijk beeld hadden gevormd van de situatie in Indië. Zij beschikten over een verzameling inlichtingen, voornamelijk afkomstig van de inlichtingendienst van *MacArthur,* waarmede de Nefis nauw samenwerkte. Zij wisten van de Japanse anti-westerse propaganda en ook dat de anti-Nederlandse acties van *Soekarno* en *Hatta* uitgingen.

In de Nefis-rapporten werd geregeld vermeld, welke gegevens langs verschillende wegen ontvangen waren, en op het einde van de oorlog was er een lijvig rapport beschikbaar, waarin de hoofdzaken waren samengevat. Men noemde de Indonesische steun aan Japan „een verzameling van de volkskracht" (Poetera-Poesat Tenega Rakjat). Zij wisten ook van een Indonesische hulppolitie, die Keibodan heette, van een militaire jeugdvereniging, Seinendan en van een militaire concentratie in het „leger ter verdediging van het Vaderland" (Soekarella's en Heiho's). De heer *Helfrich* kon zich niet herinneren, dat er in het rapport positieve en betrouwbare gegevens stonden over aantal en sterkte.

99854 *(Helfrich)* Na de oorlog werden er gaandeweg meer gegevens op Java verzameld, doch zelfs toen was het zeer moeilijk positieve en betrouwbare gegevens te verkrijgen.

99855 *(Helfrich)*

Toen de heer *Helfrich* einde September 1945 op Java kwam had hij geen gegevens over de sterkte van de organisaties. Hij heeft er zich eigenlijk ook weinig aan gelegen laten liggen. Hij heeft altijd de vaste overtuiging gehad, dat na de capitulatie deze korpsen ontwapend zouden worden. Ook heeft de heer *Helfrich* nooit de indruk gehad, dat de Indonesische militaire eenheden een belangrijke militaire macht vormden. Dit heeft hij ook tegen admiraal *Mountbatten* gezegd, toen hij hem sprak over deze aangelegenheid.

90036 *(Helfrich)*

Men had *Mountbatten* gesproken over een goed bewapend en goed geoefend Indonesisch leger. De eerste berichten waarover *Mountbatten* beschikte, waren, te oordelen naar de inlichtingen die de heer *Helfrich* later kreeg, onjuist. Toen de heer *Helfrich* later in Batavia moeite deed te weten te komen wie de inlichtingen aan admiraal *Mountbatten* had gegeven, heeft hij twee namen gehoord; één daarvan was *van der Post,* doch de andere kon hij zich niet meer herinneren.

De berichten spraken van 100 000 man goed gewapende Indonesische troepen. De heer *Helfrich* achtte het mogelijk, dat *van der Post* deze berichten schriftelijk heeft gezonden, maar het ware ook mogelijk, dat hij hierover heeft gesproken met Lady *Mountbatten,* die hoofd was van een Rode Kruis Organisatie en als zodanig verschillende kampen heeft bezocht. Zij kan dus in aanraking zijn geweest met de heer *van der Post* en andere Engelsen en bij terugkeer kan zij dat aan haar echtgenoot hebben verteld.

90037 *(Helfrich)*

Mountbatten hechtte waarde aan de inlichtingen. Op 10 October heeft een conferentie plaats gehad te Singapore, waar hij aan de heer *Helfrich* zeide, dat zij niet tegen het Indonesische leger op konden en dat zij voorzichtig moesten zijn. De Britse Regering wilde zich niet bemoeien met de interne politiek en wilde er geen „tweede Griekenland" van maken. De protesten, welke de Nederlanders daar tegen in hebben gebracht, werden door *Mountbatten* niet aangenomen. De Nederlanders hebben dadelijk gezegd, dat hun indrukken heel anders waren. Bij aankomst op Java werd ook dadelijk bevestigd, dat het zeker geen goed bewapend Indonesisch leger van zulk een sterkte was en dat spoedig optreden wonderen zou hebben gedaan, vooral een opmars naar Djokjakarta.

90038 *(Helfrich)*

Generaal *Christison* beschikte over dezelfde inlichtingen als admiraal *Mountbatten.* Door de inlichtingen omtrent de 100 000 man Indonesische troepen werd het aantal troepen, dat nodig was om orde te brengen en het gezag over te nemen, overschat. De generaal heeft de conclusie getrokken, dat hij onmachtig was er tegen op te treden. Zelfs op de conferentie van 6 December achtte de Engelse generaal nog 6 divisies nodig.

97447 *(van der Plas)*

De heer *van der Plas* verklaarde, dat hij een vrij goed inzicht had in wat in Nederlandsch-Indië was geschied tot 15 Augustus 1945. De situatie is toen heel snel slechter geworden.

97449 *(van der Plas)*

Zodra de Engelsen toegang tot Indië hadden gekregen, ontvingen zij inlichtingen over de toestand aldaar van de Engelse krijgsgevangenen en geïnterneerden. Zo was er bij voorbeeld een belangrijke figuur van de Engelse inlichtingendienst, de heer *Vanderpost,* die vóór de capitulatie van Java in 1942 aldaar was gekomen en niet was geëvacueerd. Men kan zich voorstellen, welke waarde hij voor de Engelsen had. Het zijn mensen zoals hij geweest, die *Mountbatten* en de Britse Regering over de toestand in Indië hebben ingelicht na 15 Augustus 1945.

De inlichtingen, welke bij de besprekingen in Singapore met *Mountbatten* aan de orde waren, handelden over de toestand, geheel gezien door Britse bril. Zij hadden echter wel een zekere zakelijke inhoud. In de zes weken, welke verlopen waren na de capitulatie van Japan, hadden de Japanners aan de Indonesische organisaties, welke zij zelf hadden helpen oprichten en welke bestemd waren om tegen de geallieerden te vechten, heel wat wapens in handen gespeeld. Massaal is dit gebeurd na de rede van generaal *Christison* op 29 September 1945.

Deze organisaties waren vrij primitief. De mensen waren door de Japanners ook militair geschoold. De Keiboodan b.v. bestond uit ongeveer 1 millioen vierhonderd duizend man. Verder hadden de Japanners de Barisan Maling, het dievenleger, geformeerd. Zij hadden nl. de dieven en bandieten uit de gevangenissen afgericht en bewapend, teneinde door hen terreurdaden te doen verrichten. Er bestonden meer van dergelijke ongunstige organisaties, waar Japanse geheime organisaties als de Zwarte Draak, de Zwarte Waaier e.a. achter zaten.

97453 *(van der Plas)*

Naar de mening van de heer *van der Plas* waren in de Engelse inlichtingen bepaalde feiten wel juist weergegeven, maar aan de andere kant is gezwegen over die feiten, welke er op duidden, dat de Nederlanders nog een grote mate van „goodwill" hadden.

In dit verband wijst de commissie nog op het boek van *M. A. Aziz* [1]), waaruit zij het volgende overneemt:

[1]) Vgl. *M. A. Aziz:* „Japan's Colonialism and Indonesia", Den Haag, blz. 230, den Haag 1955.

„De cijfers omtrent de sterkte van de diverse organisaties lopen in de verschillende verslagen uiteen. Het dichtst bij de waarheid liggen waarschijnlijk de volgende cijfers, die de sterkte der verschillende onderdelen aangeven ten tijde van de capitulatie:

Peta [1]): 37 000
Hei Ho [2]): 25 000
Hizbullah [3]): 50 000
Keiboodan [4]): 1 280 000
Pemudas [5]): 500 000—600 000
Studentenkorps: 50 000
Barisan Berani Mati [6]): 50 000
Pelopor [7]): 80 000".

[1]) Vrijwilligersleger.
[2]) Hulptroepen.
[3]) Strijdgroep van de Masjoemi.
[4]) Een burgerorganisatie voor hulpverlening bij luchtaanvallen enz.
[5]) Jongeren.

[6]) Zelfmoordcorps.
[7]) Stoottroepen.

99395 *(Wingender)*

Nadat aan de heer *Wingender* bovenstaande cijfers waren voorgelegd, verklaarde hij daarop geen enkel commentaar te kunnen geven. Wel merkte hij op, dat men uit het boek van de heer *Aziz* de indruk krijgt, dat de Hei Ho een vrijwilligersorganisatie was; de heer *Wingender* heeft echter zelf waargenomen, dat vele leden van deze organisatie gewoon als zodanig werden aangewezen door de Japanners. Zij werden dan uitgezonden om voor het Japanse leger graafwerk en dergelijke arbeid te verrichten. Als dit met andere organisaties ook zo gegaan is, dan is het logisch, dat die getallen ongelooflijk groot werden.

99586 *(Blom)*

Mr. *N. S. Blom,* die tot einde October of begin November 1945 in Brisbane is gebleven, waar hij als lid van de Indische Regering werkzaam was, had geen idee van de sterkte van de Indonesische troepenafdelingen, die door de Japanners waren georganiseerd. Gezien de slechte communicatiemiddelen in die tijd kreeg hij weinig inlichtingen over wat zich te Kandy en Singapore afspeelde.

Gedurende de oorlog is de heer *Blom* meerdere malen langs de Noordkust van Nieuw-Guinea getrokken. Hij heeft toen niet de indruk gekregen, dat de Japanners Indonesiërs hadden georganiseerd, bewapend en opgeleid. De enigen, die hij daar heeft aangetroffen, waren de z.g. HeiHo's; dezen waren uitgemergelde arbeiders, op de dood af. Op Biak zijn er vrij veel aangetroffen, maar er was geen sprake van, dat zij geoefende militairen waren. De cijfers, die de heer *M. A. Aziz* noemt in zijn bovenvermelde boek, zijn geheel nieuw voor de heer *Blom.*

Men wist aan Nederlandse zijde wel, dat er eenheden door de Japanners geoefend werden, maar de heer *Blom* is er nooit mee in contact geweest. Indië is zo groot; de eventueel bestaande groepen waren natuurlijk zeer verspreid. Daarom kwam men ze niet overal tegen.

Na de oorlog zijn overal in het Verre Oosten grote aantallen hulpkorpsen aangetroffen, maar de mensen waren meer slavenarbeiders dan troepen. Of deze mensen bewapend waren, betwijfelde de heer *Blom.*

100011 *(Van Roijen)*

De kwestie van de Indonesische militaire formaties op Java op het ogenblik van de bevrijding, heeft buiten het gezichtsveld van de heer *van Roijen* gelegen. Naar zijn mening wist de Regering in die tijd wel van het bestaan van dergelijke organisaties af, maar zij onderschatte de kracht en de effectiviteit daarvan.

De heer *van Roijen* zou niet durven zeggen, of de Engelsen beter op de hoogte waren dan de Nederlanders. Het zou kunnen, dat de Engelsen verschillende keren met die groepen in aanraking waren geweest en meenden, dat zij een grotere gevechtswaarde hadden dan de Regering geneigd was te geloven.

100013 *(Van Roijen)*

De heer *van Roijen* heeft zich pas rekenschap gegeven van de waarde van de Indonesische guerillatroepen, toen hij in 1947 generaal *Schilling* in New York sprak. Deze zeide hem toen: U allen onderschat de waarde van de guerillatroepen, die zo in de sawah's kunnen verdwijnen en zo weer kunnen opduiken. Het feit, dat hij toen pas besefte wat de waarde van deze troepen was, is wel een aanwijzing, dat hij deze onderschat had. Voordat de heer *van Roijen* in 1949 naar Indonesië ging, had hij de uitgebreidheid van het verzet in Indonesië tegen het Nederlandse gezag onderschat. Hij had vroeger gedacht, dat het alleen maar een aantal belhamels waren met hun opruiers maar dat de meeste Indonesiërs zich onder het Nederlandse gezag wel bevonden.

100035 *(Van Kleffens)*

De heer *van Kleffens* verklaarde, dat de Regering ongetwijfeld wist, dat er in Nederlandsch-Indië Heiho's en dergelijke elementen waren. Of men de getalsterkte kende, zou hij niet durven zeggen.

Op de vraag of de Engelsen hiervan wèl op de hoogte waren en of hun houding in Indië terug te voeren zou zijn op het feit, dat zij bevreesd waren deze groepen tegenover zich te krijgen, antwoordde de heer *van Kleffens* altijd de indruk gehad te hebben, dat de Engelsen te weinig militairen beschikbaar hadden toen de plannen voor hun optreden in Indië werden gemaakt.

99900 *(Logemann)*

Volgens oud-Minister *Logemann* was de Regering ten tijde van de bevrijding van Indië op de hoogte van het bestaan van militaire en para-militaire organisaties op Java, die door de Japanners waren georganiseerd. Deze kennis was in Australië verworven door het afluisteren van radioberichten. Omtrent de sterkte van die organisaties wist de Regering, zover de heer *Logemann* bekend was, niets.

Onmiddellijk na de capitulatie zijn de Indische autoriteiten, dank zij de Rapwi-teams, niet alleen van het bestaan van deze organisaties op de hoogte gekomen, maar ook wel van het feit dat deze vrij sterk waren. Van een raming echter, die op enige grond zou berusten, was de heer *Logemann* niets bekend. Hij dacht niet, dat er toen rapporten hierover van de Nefis in Nederland zijn aangekomen. In ieder geval: een duidelijk beeld van deze groepen had de Regering niet.

§ 4. Conclusies

Toen het in Februari 1942 duidelijk werd, dat de belangrijkste gebieden van Nederlandsch-Indië onder Japanse bezetting zouden komen, heeft de Nederlandsch-Indische Regering nog getracht een organisatie op te bouwen, waardoor verbindingen zouden kunnen worden onderhouden tussen het bezette Nederlandsch-Indische gebied en de vrije wereld.

De heer *van der Plas* kreeg van de Gouverneur-Generaal de opdracht een aantal personen voor dit werk aan te zoeken, bij wie het verbindingsmaterieel — ontvangers en zenders, door P.T.T.-ingenieurs in Nederlandsch-Indië ontworpen en vervaardigd — zou kunnen worden achtergelaten. De tijd van voorbereiding is evenwel te kort geweest om een goede organisatie te kunnen opbouwen. Daarbij kwam, dat de Nederlandsch-Indische Regering niet beschikte over personeel, dat enige ervaring had op het gebied van inlichtingenwerk, zoals hier werd vereist.

De commissie heeft de indruk, dat vooral dit tekort aan deskundigen en aan mensen, die zich voor dit werk wensten in te zetten, er toe heeft geleid, dat van dit plan in de praktijk zo goed als niets terecht is gekomen. Zij merkt hierbij echter op, dat men in Nederlandsch-Indië wel zeer laat tot het inzicht is gekomen, dat een dergelijke organisatie wel eens nodig zou kunnen zijn.

Na de bezetting van Indië bleek het de Nederlandse autoriteiten in Australië en op Ceylon tot hun ontsteltenis reeds spoedig, dat zij in het bezette Nederlandsch-Indië bijna geen contactpunten meer hadden. Zij hadden er nl. op gerekend, dat zij in ieder geval nog contacten met onderdelen van het K.N.I.L. zouden kunnen onderhouden. Het was aan die autoriteiten bekend, dat het in de bedoeling van de Gouverneur-Generaal had gelegen, dat het K.N.I.L. niet in alle gebieden tegelijk zou capituleren. Waar dat mogelijk was, zou men doorvechten en verbinding met de vrije wereld trachten te houden. De toenmalige legercommandant heeft niettemin de algehele capitulatie afgekondigd en zo was ook deze mogelijkheid tot contact practisch verloren gegaan. Alleen met groepen op Timor en Sumatra b.v. is er nog enige tijd verbinding geweest.

Toen ook bovengenoemde civiele organisatie niet bleek te werken, kwam men in Australië en op Ceylon voor het probleem te staan opnieuw contact te leggen. In Australië is men begonnen met een Nederlandse inlichtingendienst, de „Netherlands sub-section of the Allied Intelligence Bureau", welke dus werd ingepast in de geallieerde inlichtingen-organisatie. Die dienst kwam onder leiding van luitenant ter zee *Quéré,* die als radio-deskundige bij deze organisatie werd betrokken. De dienst heeft bestaan tot April 1943. Hij werd toen opgenomen in de Nefis; de heer *Quéré* werd toen afgelost.

Onder operationele leiding van een Engelse kolonel heeft deze Nederlandse dienst getracht een aantal steunpunten voor het inlichtingenwerk in Nederlandsch-Indië, vooral op Java, te vestigen. Deze pogingen zijn grotendeels mislukt.

Verscheidene getuigen hebben dit toegeschreven aan de leider van de dienst, de heer *Quéré.* De commissie heeft deze wegens permanent verblijf in Australië niet kunnen horen. Evenmin heeft zij mensen kunnen horen, die aan de pogingen om op Java te landen en daar een contactpunt voor het inlichtingenwerk te vestigen, hebben medegewerkt. Een aantal van hen is immers omgekomen, terwijl het lot van anderen niet bekend is. Het is de commissie daardoor niet mogelijk een afgerond oordeel over deze operaties uit te spreken. Wel wijst zij er op, dat, waar het, toen Nederlandsch-Indië nog niet bezet was, niet gelukt was om een inlichtingenorganisatie op te bouwen, het uitermate moeilijk moet zijn geweest dit tijdens de Japanse bezetting te doen.

Voorts was de keus van mensen, die voor uitzending geschikt waren, zeer beperkt. Bovendien moet in aanmerking genomen worden, dat de heer *Quéré* tot dit moeilijke werk werd geroepen, zonder enige ervaring op dit gebied te hebben gehad.

Op 5 April 1942 was de heer *van der Plas* naar Engeland en Amerika vertrokken om daar de vraagstukken betreffende het inlichtingenwerk te bestuderen. Toen hij in Januari 1943 in Australië terugkeerde, trof hij de Nederlandse dienst aan, die met zo weinig succes had gewerkt. Omstreeks dezelfde tijd arriveerde daar ook de bevelhebber van de strijdkrachten in het Oosten, admiraal *Helfrich*. Besprekingen zijn toen gevoerd door genoemde heren met de geallieerde autoriteiten, met name ook met generaal *MacArthur*. Men kwam toen tot de overtuiging, dat een nieuwe opzet geboden was, wilde men aan de wensen van *MacArthur*, om meer inlichtingen uit Nederlandsch-Indië te verkrijgen, kunnen voldoen. Het resultaat is geweest, dat op 31 Mei 1943 de Netherlands Forces Intelligence Service, de Nefis, werd opgericht.

De Nefis kreeg tot taak het verzamelen van inlichtingen van algemene aard, de zorg voor de veiligheid (security) bij de Nederlandse strijdkrachten en het inlichtingenwerk door middel van speciale operaties. Voor de derde taak werd het personeel van de Nederlandse subsectie van het Allied Intelligence Bureau (A.I.B.) in de Nefis opgenomen; de heer *Quéré* werd vervangen door de heer *Salm*. Deze werd in Februari 1944 afgelost door de toenmalige kolonel *Spoor*, die de commissie tot haar spijt niet meer heeft kunnen horen.

Volgens zijn instructie stond de directeur van de Nefis onder de B.S.O. c.q. O.B.S.O. Zijn operationele opdrachten kreeg hij evenwel van de afdeling G 2 van het hoofdkwartier van generaal *MacArthur*. Hoewel de Nefis dus een zelfstandige Nederlandse organisatie was, werden de operationele doelstellingen van dit orgaan aangegeven door de geallieerde bevelhebber; daarnaast was de Nefis voor de uitrusting van de parties en voor de transportmiddelen op de geallieerden aangewezen. Bij de uitvoering van de plannen echter had de Nefis een grote mate van zelfstandigheid; zij had haar eigen verbindingsdienst, zelfs eigen codes; de opleiding van de agenten vond voorts onder Nederlandse leiding plaats. De commissie wil niet nalaten er haar waardering over uit te spreken, dat de Nefis haar zelfstandigheid en onafhankelijkheid zelfs op het gebied der codering heeft weten te verkrijgen en te behouden.

De verhouding met de Nederlandsch-Indische autoriteiten werd aldus geregeld, dat de directeur van de Nefis verplicht was de heer *van der Plas* van alle zaken aangaande Nederlandsch-Indië op de hoogte te houden.

De oprichting van de Nefis heeft het werk ten behoeve van het verkrijgen van inlichtingen uit Nederlandsch-Indië op een hoger en meer verantwoord niveau gebracht. Belangrijk daarbij waren o.m. de inlichtingen over de scheepsbewegingen en de meteorologische toestanden. Bij de opleiding, de uitrusting en de uitzending van parties werd met grote nauwgezetheid te werk gegaan. De verliezen, welke de door de Nefis uitgezonden parties hebben geleden, zijn dan ook betrekkelijk gering geweest.

Toch is men er niet in geslaagd door middel van de speciale operaties goede inlichtingen over Nederlandsch-Indië te verkrijgen. Telkens weer bleek, dat Java practisch ontoegankelijk was, terwijl het juist voor de Nederlanders van groot belang was inlichtingen over de toestand aldaar te verkrijgen. De buitengewesten waren beter toegankelijk. De parties daarheen hebben zich over het algemeen goed staande kunnen houden. Hun werk op Nieuw-Guinea en de andere gebieden waarover de geallieerde opmars liep, is voor de geallieerde oorlogvoering van groot belang geweest. De commissie wijst in dit verband op het in dit hoofdstuk aangehaalde citaat uit het boek van generaal *Willoughby*. Voor direct Nederlandse belangen hebben zij echter weinig kunnen doen.

Bij het uitzenden van de parties zijn grote moeilijkheden ondervonden door het gebrek aan transportmiddelen, voornamelijk onderzeeboten. De operationele bevelvoering over deze boten was in geallieerde handen en aangezien het geallieerde offensief in de richting van Japan buiten Java om ging, was de prioriteit, om voor het werk van de Nefis aldaar onderzeeboten te verkrijgen, niet hoog. Er bestond bij de geallieerde bevelhebbers toen immers geen behoefte nauwkeurig van de toestand op Java op de hoogte te zijn.

De commissie meent, dat dit de belangrijkste reden is geweest, waarom steeds een gebrek aan transportmiddelen heeft bestaan. De commissie betwijfelt het, of de Nederlandse Regering ten deze door grotere activiteit bij de geallieerden meer had kunnen bereiken.

Een iets betere bron van inlichtingen, zowel voor de geallieerde als voor de Nederlandse autoriteiten, zijn de mensen geweest, wier prauwen werden aangehouden en die zodoende in handen van de geallieerden kwamen, en zij, die in bevrijde gebieden, zoals op Nieuw-Guinea, werden aangetroffen.

Een andere bron van inlichtingen waren voorts de radio-uitzendingen uit bezet gebied, die door een luisterdienst werden opgevangen en door een afdeling van de Nefis werden verwerkt.

Zoals reeds vermeld heeft nog enige tijd, o.m. met groepen op Sumatra, verbinding bestaan. Het gold hier generaal *Overakker* en kolonel *Gosenson* met enkele andere militairen, die geweigerd hadden te capituleren. Met hen heeft het hoofdkwartier van de B.S.O. op Ceylon na de capitulatie van Nederlandsch-Indië contact gehad. Uit dit contact is gebleken, dat daar nog guerillastrijd is geweest tot het einde van 1942. Daarna moesten ook met Sumatra nieuwe contacten gelegd worden.

In April 1942 bepaalde de Regering te Londen, dat het grootste gedeelte van het Indië-detachement van de Prinses Irene-brigade in het Verre Oosten zou blijven. Op 1 Augustus 1942 heeft de B.S.O. het onderdeel opgericht onder de naam korps Insulinde. Met de leiding van dit korps werd de toenmalige majoor K.N.I.L. *F. Mollinger* belast. Deze had in Engeland de commandotraining gevolgd. Na keuring en schifting van het personeel van het Indië-detachement is het korps Insulinde in India getraind.

Reeds midden 1942 is luitenant *Wijnmalen* van het Indië-detachement naar Sumatra gezonden om inlichtingen te verkrijgen. Zijn missie is mislukt en hij is de heldendood gestorven. Einde 1942 is opnieuw een party op Sumatra geland om inlichtingen te verzamelen; zij is per onderzeeboot gebracht, enige tijd aan de wal gebleven en met dezelfde onderzeeboot teruggekeerd. De ervaringen bij deze actie opgedaan, wekten de verwachting, dat de bevolking tot medewerking bereid was. Bij de volgende actie, begin 1943, bleek evenwel, dat van de zijde van de Indonesiërs zo goed als geen hulp was te verwachten. Dit is een van de redenen geweest, waarom deze acties weinig succes hebben kunnen boeken. De inlichtingen, die via deze parties verkregen zijn, waren dan ook niet erg belangrijk. Bovendien waren door deze acties de Japanners gealarmeerd, zodat het steeds moeilijker werd de parties voor enige tijd aan wal te zetten. De activiteiten van het korps werden bovendien geringer en einde 1944, begin 1945 kwamen deze geheel tot stilstand. Ook hier weer heeft een rol gespeeld, dat Sumatra na 1943 feitelijk buiten het directe operatiegebied van de geallieerden kwam te liggen en dezen daarom zo goed als geen transportmiddelen ter beschikking wilden stellen. Het doel van de Engelsen, de herovering van Singapore, wilden zij eerst via Sumatra bereiken. Later werd alle aandacht besteed aan de weg via Birma. Eerst begin 1945, toen de herovering van Singapore naderbij kwam door de succesvolle campagne in Birma, werd het belang van inlichtingen over Sumatra weer groter, omdat van dit gebied uit flankdekking moest worden gegeven tijdens de operaties tegen deze basis. Toen kon onder leiding van de toenmalige kapitein luitenant ter zee *Wingender* een nieuw plan van actie opgesteld worden. Inmiddels was namelijk in de loop van 1943 de heer *Mollinger* als commandant vervangen door de heer *Pel*, die in Februari 1944 door de heer *Wingender* was opgevolgd. De vervanging vond in beide gevallen plaats wegens moeilijkheden van de betrokkenen met de Engelse hogere leiding en in het geval van de heer *Mollinger* ook wegens strubbelingen met de Nederlandse marine-leiding.

In tegenstelling met de vroegere, weinig doeltreffende wijze van werken, toen een party aan wal werd gezet, hoogstens een nacht aan de wal verbleef om inlichtingen in te winnen en daarna weer per onderzeeboot terugkeerde, werden volgens het nieuwe plan van actie parties ingebracht voor langere tijd. Zij moesten zich staande trachten te houden en zouden van Ceylon uit geravitailleerd worden. De Engelsen waren toen ook bereid alle nodige hulp te verlenen.

Einde Juni 1945 zijn drie parties op Sumatra binnengebracht. Na tien dagen kwamen de zenders in de lucht. Tot aan de capitulatie van Japan hebben deze parties zich kunnen handhaven. Voortdurend hebben zij weerberichten uitgezonden, alsmede berichten over de sterkte en de bewegingen van de vijand. Op de dag van de capitulatie is nog een party binnengebracht; nadien werden steeds versterkingen gezonden. De parties zijn na 15 Augustus 1945 ingeschakeld bij de verzorging van de krijgsgevangenen en de geïnterneerden. Door dit werk hebben zij velen, die anders wellicht zouden zijn omgekomen, nog kunnen redden.

De commissie wil haar grote waardering uitspreken jegens hen, die de hoogst gevaarlijke opdrachten in door de Japanse vijand bezet gebied hebben uitgevoerd. Van Australië uit, zowel als van Ceylon af zijn mensen vertrokken naar het Indische gebied, voor wier arbeid de commissie de hoogste lof heeft. Ook heeft zij groot respect voor datgene wat na de capitulatie door een aantal leden van de ingebrachte parties is gedaan om het lot van de geïnterneerden te verbeteren. Het heeft de commissie verwonderd, dat, ofschoon een aantal van hen, die van de parties deel hebben uitgemaakt, is voorgedragen voor onderscheidingen, deze niet zijn verleend.

Noch op Ceylon noch in Australië is men er in geslaagd zoveel inlichtingen te verkrijgen, dat een waarheidsgetrouw beeld omtrent de toestand, uit politiek en militair oogpunt, in Nederlandsch-Indië kon worden verkregen. Toen Japan capituleerde, waren de Nederlandse autoriteiten dan ook zeer onvoldoende op de hoogte van de situatie in bezet Indië. Het is b.v. te betreuren geweest, dat zij niet genoegzaam kennis hadden van de sterkte der door de Japanse bezetting opgerichte en uitgeruste Indonesische eenheden. De commissie meent echter, dat dit aan de betrokken diensten niet verweten kan worden, omdat zij met het kleine aantal mensen en met de beperkte hulpmiddelen moeilijk veel meer hadden kunnen bereiken dan bereikt is en omdat Java, vanwaar de meeste inlichtingen hadden moeten komen, voor de parties nauwelijks toegankelijk was, ook al in verband met de houding van de bevolking.

In hoeverre de houding der bevolking werd ingegeven door de vóór de oorlog bestaande verplichting de hoofden der kampongs en dessa's te waarschuwen wanneer vreemden zich aldaar vertoonden, dan wel voortvloeide uit een anti-Nederlandse of anti-Westerse gezindheid, is niet te beoordelen. Een feit, dat geconstateerd moet worden, is echter, dat de bevolking de arbeid van de parties wel zeer heeft bemoeilijkt en dat daardoor de resultaten van het werk der geheime diensten in ongunstige richting zijn beïnvloed.

Dit vaststellende wil de commissie toch niet voorbij zien, dat het weinig opwekkende beeld, dat het werk van de diensten te zien geeft, mede moet worden geweten aan het feit, dat vóór de oorlog aan zulk werk practisch geen aandacht is geschonken. Men is in Nederlandsch-Indië veel te laat begonnen aan de organisatie daarvan en het is begrijpelijk, dat men in Australië aanvankelijk niet veel verder is kunnen komen dan een improvisatie met niet-deskundig personeel en onvoldoend geschoolde agenten. Eerst later, na de oprichting van de Nefis, is dit verbeterd. Evenwel zijn ook toen de resultaten bescheiden gebleven.

XIX. DE MILITAIRE EN BESTUURLIJKE SITUATIE IN NEDERLANDSCH-INDIË 1944/1945

§ 1. Nieuw-Guinea

69300 *(van Eechoud)*

De heer *J. P. K. van Eechoud,* oud-resident van Nieuw-Guinea, heeft verklaard, dat hij ten tijde van de Japanse invasie commissaris van politie op Nieuw-Guinea was. Op 21 Augustus 1942 is hij met een Amerikaanse Catalina naar Australië geëvacueerd. In September 1943 is hij naar Merauke gezonden. Van daar uit heeft hij verkenningen per vliegtuig gedaan met het oog op een opdracht in het binnenland. Einde 1943 is hij met een party van 70 man het bos ingegaan om de Japanners te bestoken. April 1944 was de invasie van Hollandia. Twee maanden later is de heer *van Eechoud* uit het bos gekomen en naar Hollandia gegaan om het bestuur bij te staan.

Het was in Hollandia aanvankelijk vrij moeilijk om te werken, omdat er totaal geen materiaal was. Het lag niet aan de Amerikanen, dat het daar niet goed ging, maar aan het organisatieschema. Bij de landingen in Australisch Nieuw-Guinea waren er geen Nederlandse waarnemers geweest, zodat men aan Nederlandse zijde niet wist, hoe te moeten handelen bij dergelijke acties. Men wist niet hoe de verhoudingen moesten zijn. Was de S.O.N.I.C.A. (Senior Officer

69383 *(van Eechoud)*

Netherlands Indies Civil Affairs) een dienaar van de Nederlandse Regering of wel van de Amerikaanse generaal? In de Amerikaanse organisatie was deze toegevoegd aan de civiele organisatie. Deze civiele organisatie was de vijfde afdeling van het Amerikaanse hoofdkwartier. De Amerikaanse opperbevelhebber had de souvereiniteit. De opvatting van de Amerikaanse generaal was, dat hij het gezag legde in handen van de meest deskundige op dat gebied, en dat was de Nederlandse officier. De Nederlandse autoriteiten te Brisbane waren de opvatting toegedaan, dat de S.O.N.I.C.A. de vertegenwoordiger was van het Nederlandse bestuur. Deze kon echter nooit iets doen, wanneer de commanderende generaal daarmede niet accoord ging. Later heeft een dergelijk conflict bestaan op Morotai.

[1]) Vgl. § 6, sub *a,* van dit hoofdstuk.

Er was wel een agreement [1]), maar dat was niet scherp gesteld.

69389 *(van Eechoud)*

Zelf heeft de heer *van Eechoud,* toen het Papoea-bataljon is opgericht, conflicten gehad met generaal *van Oyen.* De heer *van der Plas* was van plan, aldus de heer *van Eechoud,* hem te belasten met de reorganisatie van de politie in Indië. Hij heeft daarover in Maart 1945 een voorstel ingediend bij de heer *van Mook,* hetwelk deze heeft doorgezonden aan generaal *van Oyen.* De opzet was bewapening, uitrusting en kleding te krijgen voor 15 000 man politie. Dit voorstel is nooit geaccepteerd. De politie moest zorgen voor orde en rust. Er waren op Nieuw-Guinea vele honderden mensen uit Tarakan en Balikpapan, die voor politiedienst in aanmerking konden komen, bovendien vele honderden Papoea's o.a. uit Noemfor, die reeds in de eerste phase waren vrijgekomen; zij zijn later bij het leger gegaan.

69401 *(van Eechoud)*

Deze mensen waren niet zonder meer geschikt voor een politiekorps; zij zouden eerst een opleiding van zes maanden moeten hebben. De heer *van Eechoud* had dan ook een politieschool opgericht. Hij heeft daar ruim honderd recruten afgericht, die zijn gebruikt voor de N.I.C.A.-acties. Hij heeft echter maar zo weinig mensen gekregen, dat hij alleen Balikpapan en Tarakan heeft kunnen voorzien.

69404 *(van Eechoud)*

Na de heer *Giebel* en na wijlen jhr. *Sandberg* is de heer *Abdul Kadir* S.O.N.I.C.A. op Hollandia geweest.

Op 15 Augustus 1945 veranderde het gehele beeld, omdat de Engelsen het gezag toen van de Amerikanen overnamen. De Nederlanders wisten dat de Engelsen totaal geen materiaal hadden. De enige transportmiddelen welke in de eerste maanden te Batavia waren, waren de jeeps, welke de heer *Abdul Kadir* van de N.I.C.A.-voorraad op Nieuw-Guinea daarheen had gestuurd.

90391 *(Giebel)*

Naar luitenant-generaal b.d. *C. Giebel* verklaarde, was er, toen hij einde Maart 1944 te Melbourne aankwam, sprake van, dat de Amerikanen zouden landen in Hollandia. Dit was voor het eerst, dat Nederlands gebied zou worden bevrijd en daarbij was een Nederlands

detachement voor civil administration nodig. Einde Maart is dit te Melbourne opgericht. De operatie tegen Hollandia zou worden uitgevoerd onder auspiciën van het VIde leger en de heer *Giebel* was aangewezen als stafofficier van de N.I.C.A.

90392 *(Giebel)* Na de landing te Hollandia volgden landingen op Sarmi en Biak, waar ook weer N.I.C.A.-detachementen heen moesten worden gezonden; zo breidde de N.I.C.A. zich geleidelijk aan uit over de plaatsen, die door de Amerikanen op Nieuw-Guinea werden bevrijd en later ook op Morotai.

90394 *(Giebel)* De eerste twee maanden werd de heer *Giebel* geplaatst bij een nieuw opgerichte sectie van het hoofdkwartier, nl. G 5, de afdeling psychologische oorlogvoering. Toen is hij overgeplaatst naar de planning section van de afdeling operaties. Hij stelde er zich veel van voor en in het begin was het ook wel interessant de toekomstige operaties naar Nederlandsch-Indië voor te bereiden, maar toen dat eenmaal gebeurd was, heeft hij er verder weinig te doen gehad. Het werk, dat de heer *Giebel* daarna nog had te doen, kreeg een einde, toen in April bekend werd, dat de Combined Chiefs of Staff operaties voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië niet wilden goedkeuren, omdat men alle krachten wenste in te zetten voor een rechtstreekse aanval op Japan.

90395 *(Giebel)* De heer *Giebel* weet niet, of in het voorjaar van 1945 al vaststond, dat men rechtstreeks naar Japan zou gaan, maar ook al was dat het geval geweest, dan was *MacArthur* toch van plan om na de overmeestering van de Philippijnen met enige divisies ook Nederlandsch-Indië te bevrijden.

Voor alle operaties werd telkenmale een planning committee aangewezen, bestaande uit twee of drie kolonels, en als de operaties Nederlandsch-Indië betroffen, was de heer *Giebel* altijd één van de drie. Hij heeft meegewerkt aan een plan voor Nederlandsch-Indië en daarna aan een plan voor Tarakan en Balikpapan.

90402 *(Giebel)* Er is ook een plan voor de bezetting van Nederlandsch-Indië door troepen uit de Amerikaanse area opgemaakt.

90403 *(Giebel)* Er zou wel enige tijd overheen gaan. Men wilde daarvoor de Australische troepen bestemmen, die zich op dat ogenblik bevonden in Morotai, Tarakan en Balikpapan. De schepen voor het transport van deze troepen had men echter niet direct beschikbaar, want alle schepen werden eerst gebruikt om de Amerikanen naar Japan te brengen. Men had uitgerekend, dat de Australiërs eerst einde September, begin October 1945 op Java konden zijn.

90415 *(Giebel)* Generaal *MacArthur* heeft meermalen in telegrammen, welke de heer *Giebel* ook heeft gezien, gezegd, dat hij er zeer op gesteld was, dat de Amerikanen naar Nederlandsch-Indië zouden gaan. Hij beschouwde het ook als het verbreken van een belofte als het niet gebeurde. Toen de Combined Chiefs of Staff hadden beslist, dat de operatie tegen Nederlandsch-Indië niet zou doorgaan, is goedgekeurd, dat die twee Australische divisies zouden worden gebruikt voor het overmeesteren van Tarakan en Balikpapan, wat Nederlandsch-Indië betrof, en ook voor Brits-Borneo.

90419 *(Giebel)* Op 2 September 1945 is de heer *Giebel* naar Yokohama geweest, waar hij admiraal *Helfrich* en generaal *van Oyen* heeft vergezeld voor de surrender-ceremonie aan boord van de „Missouri". Generaal *van Oyen* heeft de heer *Giebel* toen medegedeeld, dat hij besloten had hem te plaatsen bij het Australische hoofdkwartier in Morotai.

99119—99125 *(Wolff)* Kolonel-vlieger-waarnemer *A. B. Wolff* is liaison-officier geweest bij het hoofdkwartier van general *Kenney,* van de Far Eastern Air Forces, dat in Hollandia gevestigd was. Hij heeft verschillende landingen meegemaakt. De functie van liaison-officier had niet veel te betekenen.

De heer *Wolff* was ingedeeld in de operation-section. Hij was tegenwoordig bij de landing in Biak, Morotai — bij de landing in Leyte is hij in de lucht geweest — en in de Lingayen Golf ten noorden van Manilla. In Februari 1945 is hij afgelost en werd hij naar het 18de squadron overgeplaatst als operation-officer, alwaar hij tot het einde van de oorlog, September 1945, heeft gezeten.

Men kon veel zien en leren, maar aan de andere kant ook weer weinig doen. Het Nederlandse squadron met de B 25's was in Port Darwin achtergebleven en was buiten de oorlog geraakt. Het jagersquadron was op Merauke gestationneerd. Er viel weinig liaisonwerk te doen. De heer *Wolff* meent, dat zijn werk, behalve het opstellen van de gebruikelijke briefjes en opgaven, geen ander karakter droeg dan dat van attaché; dus inlichtingen doorgeven van hetgeen er gebeurde.

De heer *Wolff* was de enige Nederlander bij dit hoofdkwartier. Kolonel *Giebel* was bij het hoofdkwartier van generaal *MacArthur* ingedeeld; zij waren de twee enige Nederlanders; bepaaldelijk niet te veel.

De heer *Wolff* is dus in Februari/Maart 1945 bij het 18de squadron teruggekomen. Toen was er sprake van, dat het naar Rabaul zou gaan. Dit is een groot eiland ten oosten van Nieuw-Guinea, waar een basis was; er bevonden zich op dat eiland nog vele Japanners tegen wie acties moesten worden uitgevoerd.

De overplaatsing van het squadron naar Rabaul is op het laatste moment niet doorgegaan, aangezien toen delen van Indië zouden worden bevrijd. Kolonel *Giebel* en de opvolger van de heer *Wolff* hebben dit gedaan kunnen krijgen. Het squadron wilde liever naar het westen en zou meedoen bij de bevrijding van gebied rond Tarakan, maar na herovering van Tarakan bleek, dat de startbaan daar te kort was voor B 25's en dat deze ook niet verlengd kon worden. Toen werd Balikpapan de basis. Toen het squadron daar aankwam, was de oorlog voorbij.

99550 *(Blom)* Begin Februari 1944 is mr. *N. S. Blom,* die sedert 1942 te Londen op het Ministerie van Koloniën werkzaam was geweest, naar Australië gegaan, alwaar hij de functie kreeg van hoofd van het N.I.C.A.-bureau. Dit was het centraal coördinatiepunt voor de N.I.C.A. De heer *Blom* had in die functie tot taak te zorgen, dat bij de operaties van de Amerikanen de benodigde N.I.C.A.-detachementen aanwezig waren.

De Indische Regering heeft, aldus zijn verklaring, gedurende de gehele oorlog personeelsgebrek gehad. Zij was te Londen reeds begonnen van heinde en verre mensen bij elkaar te krijgen. Indische ambtenaren b.v., die op Curaçao en in Suriname waren gedetacheerd, werden teruggeroepen. Daarnaast werden mensen, die vroeger in Indië waren geweest en ervaring hadden op enig terrein aangetrokken. Verder beschikte de marine over veel Indische deskundigen; de marine had begin Maart 1942 zoveel mogelijk mensen uit Indië geëvacueerd.

99549 *(Blom)* Men heeft van Nederlandse zijde in Australië een noodbestuursopleiding georganiseerd. Professor *Holleman* uit Zuid-Afrika heeft hiervan de leiding gehad. Dit instituut heeft nogal bevredigend gewerkt. Enkele tientallen jongelui hebben een bestuursopleiding van een half jaar gekregen, waarbij de heer *Blom* en de andere Indische autoriteiten, ieder op zijn eigen terrein, als docenten optraden. De jongens werden gemilitariseerd, en wanneer zij hun diploma hadden gekregen werden ze als N.I.C.A.-officieren bij de detachementen ingedeeld. De heer *Blom* kon niet meer precies het aantal gegradueerde bestuursambtenaren, dat de N.I.C.A. ter beschikking stond, opgeven, maar in ieder geval waren het er minder dan tien.

99550 *(Blom)* In Februari 1944 kwam voor het eerst van Amerikaanse zijde het verzoek om een N.I.C.A.-detachement, nl. voor de operatie tegen Hollandia. Dit N.I.C.A.-detachement bestond uit ongeveer 60 man. Er waren een commandant, tevens een ervaren bestuursambtenaar, met als tweede man ook een hogere bestuursambtenaar, voorts jongere bestuursambtenaren, een politieman, een bankemployé voor de administratie en een employé van een handelshuis als bevoorradingsofficier, een inlichtingenofficier met een aantal aan hem toegevoegde onderofficieren en manschappen en voorts onder leiding van een officier een klein troependetachement. Bij de N.I.C.A.-detachementen voor Tarakan en Balikpapan, waar in hoofdzaak olieterreinen waren, zijn veel B.P.M.-ers ingedeeld.

Dit eerste N.I.C.A.-detachement is in het bevrijde deel van Australisch Nieuw-Guinea uitgerust. Het moest volgens het schema van de landingen — naar de heer *Blom* meent — op D plus 2, dus de derde dag, aan land gezet worden. D-dag was de dag van de eerste landingen. Wanneer de Amerikanen aan wal kwamen, wisten zij absoluut niet, hoe zij b.v. met de plaatselijke bevolking moesten omgaan, hoe de zaken daar geregeld waren, wat zij wel of niet konden doen. Er is toen door de Amerikaanse legerleiding bepaald, dat een N.I.C.A.-detachement direct bij de eerste landingen aan wal moest gaan. Op Biak heeft dit ten gevolge gehad, dat het detachement in het heetst van het gevecht terecht is gekomen, zonder daarvoor geoefend en bewapend te zijn. Bij alle verdere operaties werd het N.I.C.A.-detachement de eerste dag aan wal gezet.

In de enorme Amerikaanse kampen in de pas heroverde gebieden was het N.I.C.A.-kamp met de Nederlandse vlag voor de bevolking het centrum, waar iedereen met zijn problemen terecht kon. Dit heeft altijd bevredigend gewerkt, ook tot grote voldoening van de Amerikanen. Er is nooit enige moeilijkheid geweest.

Er werd op basis van het met *MacArthur* gesloten legal agreement gewerkt. Bij de opstelling daarvan hebben de heer *Blom* en de juridische afdeling van het Amerikaanse hoofdkwartier te Brisbane een groot aandeel gehad. De Amerikanen waren in dit opzicht bijzonder prettig. *MacArthur* heeft altijd geweigerd aan zijn hoofdkwartier een civil affairs-afdeling te verbinden. Hij liet deze taak, waar het Nederland betrof, helemaal over aan de Nederlanders, die moesten handelen overeenkomstig de wensen van de „task force commander". Het lag in het Amerikaanse commandogebied anders dan bij de Engelsen.

99552 *(Blom)*

Toen het eerste N.I.C.A.-detachement werd uitgezonden dacht men aan Nederlandse zijde twee topmensen nodig te hebben; één als liaison-officier bij het geallieerde algemeen hoofdkwartier en één als commandant van het N.I.C.A.-detachement. De heer *Giebel,* die beroepsmilitair was, heeft te Hollandia, als de heer *Blom* zich niet vergist, de eerstgenoemde functie vervuld. Aan Nederlandse zijde meende men, dat de Amerikanen in die functie liever een beroepsofficier hadden. De heer *Giebel,* die dus bij het hoofdkwartier was van waaruit de „task force commander" werd gecommandeerd, had ook bevelsbevoegdheid over de Conica, de commanding officer-N.I.C.A. De Conica stond echter ook rechtstreeks onder het commando van de „task force commander".

De heer *Giebel* is na enige tijd vervangen door de heer *Sandberg,* die tevoren liaison-officier was op het geallieerde hoofdkwartier te Brisbane. De heer *Sandberg* is wegens ziekte vervangen door de heer *Abdul Kadir.*

De heer *Blom* heeft een brief van de heer *Abdul Kadir* uit Hollandia, gedateerd 6 April 1945, waarin deze schrijft: „Het wordt echt een genoegen om onze nieuwe detachementen te zien passeren. Alles glijdt als van een leien dakje. Het is zoveel rustiger als men daartoe de tijd neemt en men rekening kan houden met de eventuele moeilijkheden. De Organisation and Equipment, d.w.z. de volledige uitrusting van de detachementen, is zo goed als opgenomen voor de drie detachementen. Iedereen is gekleed en tevreden; de Amerikanen verzorgen het hulptransport. Gisteren is alles ingescheept (voor Balikpapan en Tarakan), 150 N.I.C.A.- en 188 compagnie-mensen met al hun hebben en houden. Onze parties van een jaartje geleden lijken me nu zo armoedig. Ik ben vooral blij, dat iedereen nu geleerd heeft van het verleden. Ook onze marine is actief. Ben heel dankbaar dat ook marine en leger het belang van ons werk hebben ingezien".

Men vond — aldus de heer *Blom* — het werk van de N.I.C.A. in Nederlandse militaire kringen eigenlijk tweederangs. Er moest gevochten worden; men noemde de N.I.C.A.-functies „soft-jobs", hoewel er overigens nogal wat slachtoffers onder het N.I.C.A.-personeel gevallen zijn.

99603 *(Blom)*

De heer *Blom* kon niet precies zeggen, waarom, ofschoon Hollandia op 22 April 1944 was bevrijd, de proclamatie van *MacArthur* eerst op 15 September 1944 is uitgevaardigd. Het kan zijn, dat deze eerst toen van Nederlandse zijde is gevraagd, of dat de residentie toen voor het grootste deel bevrijd was. Boven de proclamatie staat „Headquarters Alamo Force". „Alamo" was de naam van de strijdmacht, die stond onder generaal *Krüger,* die alle operaties langs de Noordkust van Nieuw-Guinea heeft uitgevoerd.

Tenslotte laat de commissie de tekst van de zo juist genoemde proclamatie, welke op 15 September 1944 door het Amerikaanse hoofdkwartier op Nederlandsch Nieuw-Guinea is uitgevaardigd, volgen. Deze luidde:

> „To the people of Hollandia and Sarmi Subdistricts in Dutch New Guinea:
>
> Allied troops under the supreme command of General Douglas MacArthur have liberated a large part of Dutch New Guinea from the Japanese oppressor. The war will be continued until Japan is completely defeated. Your areas will be cleared from enemies possibly left behind, and order will be restored. All energies and means must be summoned for further victories.
>
> By command of General *MacArthur,* the Commander-in-Chief, Southwest Pacific Area, the Netherlands Indies laws with which you are familiar, will be applied and enforced by the officers of the Netherlands Indies Civil Administration now present in your areas. Obey their orders."

§ 2. Borneo en de Grote Oost

De Regeringsvertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff hebben een aantal officiële geallieerde rapporten betreffende de operaties in Nederlandsch-Indië aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk aangeboden. De rapporten handelen voornamelijk over de strijd op Borneo en in de Grote Oost. De commissie verwijst naar deze rapporten [1]) om een indruk te krijgen over de gevechten.

[1]) Bijlage 66.

90422 *(Giebel)*

Einde Mei, begin Juni 1945, aldus de heer *Giebel,* was Tarakan bevrijd en Balikpapan is 1 Juli 1945 genomen. De Australiërs zaten met één brigade in Tarakan en met één divisie in Balikpapan; verder was er een divisie op Morotai. De heer *Giebel* kwam als vertegenwoordiger van de Nederlandsch-Indische legercommandant bij het hoofdkwartier van de Australiërs. De Australische be-

velhebber was opperbevelhebber van Borneo en de Grote Oost, terwijl Java en Sumatra met Bali en Lombok tot het gebied van *Mountbatten* zouden behoren.

90425 *(Giebel)* De Australische opperbevelhebber was zeer gesteld op de nieuwe K.N.I.L.-onderdelen, samengesteld uit bevrijde K.N.I.L.-krijgsgevangenen, mits zij onder zijn bevelen kwamen. De Nederlandse commandant van die onderdelen moest in ieder geval onder hem staan, zodat er geen sprake van kon zijn, dat twee verschillende legers elk op eigen gelegenheid in de Grote Oost ageerden.

De Australiërs bleken alleen opdracht te hebben de Japanners te ontwapenen en zich overigens niet te bemoeien met conflicten tussen Nederlanders en Indonesiërs. De Australiërs moesten neutraal blijven.

90426 *(Giebel)* De Japanners kregen opdracht zich te concentreren; zij werden zoveel mogelijk naar onbewoonde gebieden gezonden, waar zij niemand hinderden. De voorraden, waarover zij beschikten, mochten zij behouden en voorts kregen zij opdracht zelf voor het nodige voedsel te zorgen door hun eigen groente te gaan verbouwen.

De Nederlanders hadden als taak het bestuur te herstellen in het gebied, waar de Japanners tot dusverre het bestuur hadden uitgeoefend. Op 9 September 1945 was de Japanners opgedragen, overal waar zij het bestuur uitoefenden, dit voort te zetten, totdat geallieerde troepen kwamen en de geallieerde commandanten dit bestuur van hen konden overnemen. In die tussentijd waren de Japanners verantwoordelijk voor de orde en rust. Dit heeft heel goed gewerkt.

90429 *(Giebel)* De heer *Giebel* heeft er zeer op aangedrongen — en tenslotte is hem dat gelukt — dat hij commandant werd van al de bevrijde militairen. Van deze militairen zijn compagnieën gevormd; zodra er een compagnie klaar was, kreeg zij wapens, welke werden gekocht van de Australiërs. De compagnie werd dan aan boord van een Australisch schip gebracht en ergens aan land gezet. Daar werd de Nederlandse vlag dan gehesen en het Nederlandse gezag hersteld. Zo is het doorgegaan tot Maart 1946. Toen was overal in Borneo en de Grote Oost het Nederlandse gezag hersteld. In West-Borneo zijn de Japanse troepen na hun capitulatie te voet naar Brits Borneo afgevoerd, zodat er een volkomen vacuum in West-Borneo is ontstaan. Men kreeg bericht, dat er een grote chaos was en een strijd om de macht tussen de Soekarnisten en de Chinezen. De Maleiers waren voor *Soekarno* en de Chinezen voor de Nederlanders. In die tijd had de heer *Giebel* juist te Balikpapan een compagnie klaar, maar het waren alleen soldaten, er was geen enkele officier bij. De officieren en bestuursambtenaren, die vóór de oorlog te Pontianak hadden gezeten, waren in het krijgsgevangenenkamp te Laboean in Noord-Borneo. Met een vliegtuig heeft de heer *Giebel* enigen daarvandaan gehaald en naar Balikpapan gebracht. Hij heeft toen 15 officieren, onderofficieren en bestuursambtenaren bij die compagnie ingedeeld en met een Australisch schip is de compagnie naar Pontianak gegaan, waar zij omstreeks 15 October is aangekomen. Bij die expeditie heeft zich een schip uit Batavia gevoegd, namelijk de „Willem van der Zaan".

90430 *(Giebel)* Het Australische schip is op last van de Australische generaal en op voorstel van de heer *Giebel* naar Pontianak gegaan. Het was niet zo, dat de Australiërs er eerder wilden zijn dan de Nederlanders en dat de Nederlanders toen gauw een schip hebben gestuurd om er nog weer eerder te zijn. De Australiërs hadden er niet het minste belang bij om naar Pontianak te gaan; zij deden het zelfs liever niet.

90433 *(Giebel)* De expeditie is goed geslaagd. Op een gegeven ogenblik was het even pijnlijk. Er was afgesproken, dat de Australische commandant, een overste, de troepen aan land zou zetten en tevens zou zorgen voor radiocontact. Zodra er een radioverbinding was tussen Pontianak en Balikpapan, zou hij weer vertrekken. Bij aankomst te Pontianak is er eerst gedelibereerd, of men aan land zou gaan, ja of neen, want het zag er nogal onheilspellend uit. Een paar dagen heeft men hierover gewikt en gewogen en toen is men aan land gegaan. Het Australische schip is daarop vertrokken, maar men had vergeten de radioverbinding tot stand te brengen. Het heeft tien dagen geduurd, voordat men op Morotai en dan nog via Batavia iets te horen kreeg uit Pontianak; dat was zeer penibel. Alles bleek goed te zijn gegaan.

90434 *(Giebel)* De heer *Giebel* mocht zijn troepen niet gebruiken buiten de grenzen van het Australische gebied. Hij heeft de grootste medewerking van de Australische staf ondervonden. Volgens hun instructies was het de Australiërs misschien niet eens geoorloofd deze medewerking te verlenen. De Nederlanders moesten het zelf maar zien te klaren, maar de Australiërs hebben zeer goed geholpen. Het enige, waar zij op gesteld waren als troepen van het K.N.I.L. een gebied gingen bezetten was, dat een Australisch officier deze aan land zette. De Nederlanders hadden ook dit liever zelf gedaan, maar de heer *Giebel* heeft hier geen kwestie van gemaakt.

90436 *(Giebel)* Zoals Pontianak is bezet, zijn ook successievelijk bezet de Zuidkust

van Borneo, geheel Celebes, Timor, Flores, Soemba, Soembawa, enz., totdat in Maart 1946 overal in de Grote Oost en Borneo het Nederlandsch-Indische bestuur weer was gevestigd.

90439 *(Giebel)*

De heer *Giebel* heeft nog nooit zo iets subliems gezien als het werk, dat door de Nederlanders is verricht, nadat zij uit de kampen kwamen. Deze mensen waren ziek, hadden nauwelijks tanden in hun mond en zagen er dikwijls uit als landlopers. Zij hebben echter bestuurswerk en militair werk verricht, waarvoor de heer *Giebel* veel bewondering heeft.

90445—90450 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* heeft, aldus zijn verklaring, Hr Ms „Willem van der Zaan" opdracht gegeven naar Pontianak te gaan voor het overbrengen van het N.I.C.A.-personeel en om te trachten daar aanwezig te zijn vóórdat de Australiërs er kwamen. Wat de „van der Zaan" daar precies heeft aangetroffen, kon hij zich niet meer herinneren.

Op de vraag, waarom de „van der Zaan" er moest zijn vóórdat de Australiërs kwamen, antwoordde de heer *Helfrich,* dat hij de Australiërs in hoge mate wantrouwde en dat hij bevreesd was, dat ook daar weer anti-Nederlandse activiteit zou plaats vinden.

90494 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* had bericht gekregen, dat, naar hij meent, uit Balikpapan enige Australische compagnieën naar West-Borneo zouden worden getransporteerd. Uit Balikpapan was bericht gekomen, dat de Australiërs anti-Nederlandse activiteit voerden en dat er zelfs communistische propaganda werd gemaakt.

De heer *Helfrich* geloofde, dat hij dit ook met de Luitenant-Gouverneur-Generaal heeft besproken. Er was de Nederlanders veel aan gelegen de Australische bevelhebber te kunnen zeggen het maar aan hen over te laten, te meer omdat generaal *Christison* weinig belangstelling had voor alles, wat buiten Java en Sumatra viel.

Naar aanleiding van de mededeling van de heer *Giebel,* dat het op zijn verzoek was, dat de Nederlandse troepen met een Australisch schip naar Pontianak gingen, verklaarde de heer *Helfrich,* dat het mogelijk is, dat de heer *Giebel* het verzoek heeft gedaan de Nederlandse troepen naar Pontianak te sturen, omdat hij wist, dat het de bedoeling was, dat de Australiërs zouden komen.

De heer *Helfrich* wist, dat er Nederlandse troepen voor aangewezen waren. Hij had echter de indruk, dat de Australiërs er toch heen zouden gaan, misschien op een andere instigatie. Hij was in die tijd zeer wantrouwend.

Het was gewenst een schip naar Pontianak te sturen, ook voor machtsvertoon.

89128 *(Dobbenga)*

De heer *Dobbenga* was, aldus zijn verklaring, ten tijde van de capitulatie van Japan commandant van Hr Ms „Abraham Crijnssen", die in Port Darwin lag. Het was zeer merkwaardig, dat hem, toen hij in Port Darwin lag, geen orders werden gegeven. Door loslippigheid van een Australisch officier hoorde de heer *Dobbenga,* dat de Australiërs naar Timor zouden gaan om aldaar het overgaveceremonieel te regelen. De Nederlanders wisten daar niets van. Inmiddels waren de Nederlandse autoriteiten te Brisbane gealarmeerd en toen moesten de Nederlanders wel worden ingeschakeld. De heer *Dobbenga* kreeg mededeling van de Australische commandant *Tauzer* dat de „Abraham Crijnssen" met het Australisch smaldeel mee naar Timor zou gaan. De heer *Dobbenga* kreeg de opdracht de baai van mijnen te zuiveren en moest dus voorop gaan.

Het is moeilijk te zeggen, zo vervolgde de heer *Dobbenga,* waarom men de Nederlanders er buiten wilde laten. Het moet wel op politiek niveau gelegen hebben. Operationeel hadden de Nederlanders niet veel te vertellen. De zaken betreffende de overgave lagen in handen van *MacArthur* en deze had die weer gedelegeerd aan de Australiërs. De Nederlanders kwamen er niet aan te pas.

De heer *Dobbenga* is bij aankomst op Timor aan boord van het Australische vlaggeschip gekomen voor het overgaveceremonieel. Van een Nederlandse vlag was toen niets te zien. Hij heeft geprotesteerd tegen het feit, dat hij niet mede mocht tekenen. Maar de Australische brigade-generaal *Dyke* had gelijk: de Nederlanders moesten niet medetekenen, omdat zij geen militair bevel hadden. De heer *Dobbenga* stond militair onder de marinecommandant van Darwin en was slechts uitvoerder.

89131—89136 *(Dobbenga)*

Het was de heer *Dobbenga* verboden aan wal te gaan. Hij was echter nogal thuis op Timor en toen hij zag, dat de anderen bezig waren naar de wal te gaan, hebben zij aan boord van de „Abraham Crijnssen" ook vlug een sloep gestreken. Zij hebben een vlag meegenomen en zijn naar een andere baai gevaren en toen ging het er om wie het eerst de vlag in top had. Het ging gelijktijdig. De Australiërs hebben hem dit niet kwalijk genomen. Zij hadden een „search-party" aan de wal om de zaak over te nemen en de Nederlanders hadden ook een kleine party. De Nederlandse party is een andere kant uitgegaan dan de Australische en kwam terecht bij het gebouw van de Kempei Tai. Daar stonden twee paarden,

gezadeld en wel. De Nederlanders zijn te paard, omstuwd door Timorezen en onder luid hoerageroep, naar de Australiërs gereden. Het werd sportief opgevat. 's Avonds was het groot menarie (dansfeest). De Australiërs waren toen volkomen van de kaart; de Timorezen konden alleen met de Hollanders praten.

De volgende dag kwamen ook de radjah's uit het binnenland hun hulde betuigen. Alles ging uitstekend. Toen moesten zij weer terug. Er bleven natuurlijk wat Hollanders achter.

De „Crijnssen" kreeg echter geen nieuwe opdrachten. De heer *Dobbenga* wilde naar Ambon gaan, maar dat mocht niet; hij moest terug naar Port Darwin. Daar is hij op een gegeven moment, toen hij nog steeds geen orders kreeg, naar de Australische commandant gegaan en heeft gezegd, dat hij vertrok, orders of geen orders. Deze commandant heeft zijn medewerking verleend en zo zijn zij met twee motortorpedoboten naar Makassar vertrokken. Er passeerden hen toen twee schepen met bestuursambtenaren, die juist uit de kampen waren gekomen en onmiddellijk naar hun posten vertrokken. Het waren assistent-residenten, controleurs, enz. Dezen hadden hun vrouwen nauwelijks teruggezien, maar ieder ging weer naar zijn post ergens in Celebes. Dit werd door de Australiërs aangemoedigd, omdat het een verlichting van hun taak was. Naar de indruk van de heer *Dobbenga* was dit de Regering van Nederlandsch-Indië in Brisbane niet zo aangenaam.

De „Abraham Crijnssen" kwam als eerste Nederlands oorlogsschip in Makassar met de vlag in top. De mensen waren blij, dat de Nederlanders weer terug waren. Zij hadden veel geleden.

Het schip was vol geladen met allerlei levensmiddelen. Iedereen kon drie dagen lang van alles halen. Er kon ook nog een welkomstfeest georganiseerd worden; iedereen werkte mee. Men beweerde wel eens, dat er een groep was, die een beetje schuin keek, maar toch ging alles er zeer ordelijk toe. In Makassar kreeg de heer *Dobbenga* echter ook weer geen orders. Men scheen iets tegen de Nederlandse oorlogsschepen te hebben. Toen een van de motortorpedoboten zonder brandstof raakte, heeft de heer *Dobbenga* gevraagd naar Balikpapan te mogen gaan, om benzine te laden. Dit werd toegestaan. De heer *Dobbenga* besloot van daar naar Bandjermasin te gaan. Als eerste Nederlands schip kwam de „Abraham Crijnssen" daar aan. Het was weer een meesterlijke ontvangst; de mensen liepen te hoop en onmiddellijk werd er een mast opgericht om de vlag te hijsen.

In Bandjermasin hoorde hij de eerste nare berichten van Java. Van Bandjermasin is hij ongeveer October 1945 naar Bawean gegaan. Alles was daar rood-wit. De landingsdivisie werd klaargemaakt en is de wal opgegaan. De Nederlandse vlag werd weer gehesen en er werd gejuicht. De heer *Dobbenga* is van daar vertrokken met de overtuiging, dat er wel infiltratie zou komen, maar dat het eiland toch weer min of meer onder Nederlands gezag was teruggebracht. Het was tenslotte een kwestie van intimidatie; als de heer *Dobbenga* er een man of veertig, vijftig had kunnen achterlaten, was dat wel beter geweest.

Daarna is de „Abraham Crijnssen" naar het Wester Vaarwater bij Soerabaja gevaren. Er was geen loods en omdat er veel mijnen waren, besloot de heer *Dobbenga* de motorsloep te strijken en daarmee de buurt eens te gaan verkennen. Het was echter een vrij hachelijke situatie. De Engelsen waren nog niet gekomen en de revolutie was in volle gang. Toen de motorsloep onder de kant voer, kwam er een Nederlands sprekende Indonesiër te voorschijn, die aanraadde weg te gaan, omdat het volk de Nederlanders niet meer mocht. Tegelijkertijd kwam er een sleepboot naar buiten, die het vuur opende. Aan boord van de Nederlandse motorsloep waren echter twee en twintig man met brenguns, die vuur teruggaven. De sleepboot wist niet hoe vlug weer naar binnen te varen, want daar was niet op gerekend. Dit werd het sein voor een reusachtig vuurwerk; de heer *Dobbenga* vond het toen verstandiger om terug te gaan.

De „Abraham Crijnssen" is toen langs de noordkust van Madoera gevaren — ook daar was alles rood-wit — en tenslotte kwam zij bij Bali. Einde October 1945 lag de „Abraham Crijnssen" op de rede van Singaradja; het was in volle bersiaptijd. Op de rede lagen drie of vier ex-Japanse schepen met de rood-witte vlag in top en de rood-witte vlag woei aan de oude vlaggemast van het Gouvernementshuis. De situatie leek zeer bedenkelijk. De heer *Dobbenga* had eigenlijk geen opdracht om op te treden, maar dit mocht hij toch niet tolereren. Honderdvijftig meter uit de kust liet hij het anker vallen. Hij bracht eerst de vier ex-Japanse schepen onder Nederlandse vlag en ging toen de wal op. Daar verwisselde hij ook het rood-wit voor het rood, wit en blauw. Hij charterde twee autobussen, die ook rood-witte vlaggetjes hadden, en zo is hij opgerukt naar het residentshuis in Singaradja. Het was een gevaarlijke situatie. Zij waren met ongeveer dertig of veertig man van de landingsdivisie. Toch hadden zij de zaak in handen en waren zij in staat zaken te doen. Er was

daar een radiostation verdekt opgesteld, waarmede de opstandelingen verbinding met Java hadden. Zij vroegen de Japanse commandant op Java de Japanse commandant op Bali te bewegen zijn wapens af te staan aan de opstandelingen om de Nederlanders daarmee te lijf te gaan. De heer *Dobbenga* heeft onmiddellijk de Japanse commandant aan boord laten komen om hem mede te delen, dat hij dit eiland kwam innemen namens H. M. de Koningin. Het was wel niet helemaal waar, maar de heer *Dobbenga* had geen orders van *Mountbatten* en hij deed alles namens H. M. de Koningin. De Japanner meende met de heer *Dobbenga* niets te maken te hebben; hij kreeg zijn orders van Java. De heer *Dobbenga* is er in geslaagd een verklaring, die hij had opgesteld met behulp van een tolk, waarin stond, dat de Japanse commandant onder geen omstandigheden één wapen zou overhandigen aan de opstandelingen, door deze te laten ondertekenen. Op Bali is er dan ook geen wapen naar de inlanders gegaan. Het zou een grote slachtpartij geworden zijn, wanneer de Japanse wapens in handen waren gekomen van de Balinezen en de geïnfiltreerde Javanen.

De heer *Dobbenga* heeft toch nog een aanval van ongeveer één of twee duizend Balinezen moeten afslaan.

Na korte tijd kwam er een Engels fregat, dat vlak bij de „Abraham Crijnssen" zijn anker liet vallen. Er kwam een Engelsman aan boord, die de heer *Dobbenga* vroeg zijn orders van *Mountbatten* te laten zien. Die had de heer *Dobbenga* niet, maar hij zei hem, dat hij daar bleef, omdat dit Nederlandse wateren waren. Kort daarna kwam de „Heemskerck". Men had de indruk, dat de heer *Dobbenga* niet helemaal wist hoe de zaak lag en men zou hem dit even vertellen.

De heer *Dobbenga* kreeg van de commandant van de „Heemskerck" geen verlof meer zes of zeven Ambonezen, die gevangen zaten, te bevrijden. De heer *Dobbenga* had het echter beloofd en hij heeft het ook gedaan. Het was een kleine operatie.

De mannen van de „Abraham Crijnssen" mochten daarna echter niets meer doen en moesten weg. De Japanse schepen, die de heer *Dobbenga* onder Nederlandse vlag had gebracht, mochten niet worden meegenomen; dat was Engelse oorlogsbuit. Hij was het hier echter niet mee eens. Hij heeft de schepen toch meegenomen en zo is zijn Bali-episode afgelopen.

Toen de heer *Dobbenga* met de „Crijnssen" weer in Makassar terug was, kreeg hij weer geen opdracht. Men was ook enigszins kwaad op hem.

In Makassar waren de Gereformeerde zending en de Rooms-Katholieke Missie. De mensen daarvan mochten niet weg. De heer *Dobbenga* heeft toen de hele zending ingescheept, tachtig paters en zestig zusters, en hen naar Flores gebracht. Het was wel goed, dat ze daar kwamen, want er was een gezagsvacuum op dat moment. De bevolking was uiterst enthousiast.

89135 *(Dobbenga)* De heer *Dobbenga* kwam hierna terug op Timor en de „Crijnssen" moest meedoen aan de herbezetting van Soembawa. Toen op Timor het bevel moest worden overgenomen, kwamen de Australiërs met ongeveer twee duizend man en er was maar een handjevol Nederlanders. Nu zouden de Nederlanders naar Soembawa gaan met Nederlandsch-Indische soldaten en slechts een administratieve Australische groep om aan het overgave-ceremonieel te kunnen voldoen. De heer *Dobbenga* zei er prijs op te stellen, dat niet de Australische vlag zou worden gehesen. De Nederlandse vlag en de vlag van de sultan zouden moeten worden gehesen. De Australische brigade-generaal *Dyke* ging er mee accoord. Hij was zeer sportief; de heer *Dobbenga* moet zeggen, dat de Australische militairen altijd meewerkten.

De heer *Dobbenga* kreeg voorts de opdracht naar Kendari te gaan om daar wat torpedomateriaal te halen. Onderweg is hij, ongeveer in November 1945, langs Boeton gegaan om te zien hoe de situatie daar was. Hij kwam op Boeton, dezelfde dag, dat de Japanners wegtrokken.

Toen de „Abraham Crijnssen" aankwam, liep de bevolking naar het strand, maar de heer *Dobbenga* was op zijn hoede, want hij had dat ook op Bali meegemaakt. Hij heeft de motorsloep gestreken en de bemanning goed bewapend naar de wal gestuurd. De bevolking was enorm enthousiast en de mensen werden uit de boot getild. De sultan schreed hen tegemoet en zij gingen naar zijn kraton. De vlag werd gehesen en het Wilhelmus gezongen. Er waren Japanse straatnamen die onmiddellijk werden veranderd; de kinderen kregen vrij van school. De heer *Dobbenga* heeft onmiddellijk weer om versterking gevraagd, omdat hij daar geen vacuum wilde hebben. Boeton was een gevaarlijk punt, omdat het grenst aan die gebieden, waar de Javaanse vrijheidsbeweging zich ontplooid had.

89136 *(Dobbenga)* Toen de heer *Dobbenga* op Kendari kwam, waren de Australiërs er een week tevoren geweest. Zij hadden het bevel van de Japanners overgenomen en er waren toen slechts een Nederlandse zendeling,

een Nederlandse controleur en enige Nederlandse ex-krijgsgevangenen. Toen zij in de haven voor anker gingen, woei er een grote Australische vlag boven een bescheiden Nederlands vlaggetje.

De heer *Dobbenga* is de wal opgegaan en toen bleek hem, dat die Australische vlag de week te voren was gehesen bij het overgave-ceremonieel. Er waren geen Australische soldaten om de vlag te beschermen. De controleur had order de vlag te laten hangen. De Nederlanders hebben met veel ceremonieel de Australische vlag naar beneden gehaald. De heer *Dobbenga* heeft de Australische bevelhebber op Ambon een telegram gestuurd, waarin hij zei een Australische oorlogsvlag onbeschermd te hebben aangetroffen en dat hij de vrijheid nam deze terug te sturen. Hij heeft er verder niets van gehoord.

90119 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* heeft verklaard geen moeilijkheden te hebben ondervonden tengevolge van de gedragingen van de heer *Dobbenga*. Hij heeft hem zo veel mogelijk vrij gelaten.

99556 *(Blom)*

De operatiemethode van de Amerikanen langs de Oost- en Noordkust van Nieuw-Guinea — zo was het ook in Tarakan en Balikpapan — was, zo heeft de heer *Blom* verklaard: alleen een klein gebied te bezetten, waarbinnen men vliegvelden kon aanleggen; de bevolking hadden zij het liefst er helemaal uit. Door deze tactiek zijn enige N.I.C.A.-mensen gesneuveld, b.v. op Sansapor en Morotai. De zuidpunt van laatstgenoemd eiland werd bezet; deze punt vormde een schiereiland; aan de landzijde werd een verdedigingslinie gelegd. Maar uit vrees voor besmettelijke ziekten werd de gehele bevolking uit dit gebied verwijderd. De N.I.C.A.-mensen werden bij de bevolking geplaatst, zodat zij geheel zonder bescherming zaten. Dit heeft de Japanners de gelegenheid gegeven hen aan te vallen.

De heer *Blom* wees voorts op een brief van de Sonica op Borneo, de heer *de Rooy*, gedateerd April 1945. Deze brief is dus uit de periode van de operaties der Australiërs tegen Tarakan en Balikpapan. Hij schreef:

> „De staf is eerst enige dagen geleden gearriveerd en zeer primitief ondergebracht; tot er voor mij en mijn mensen kantoor- of woonruimte beschikbaar is, blijf ik in het plaatselijke N.I.C.A.-kamp. De bedoeling is echter zo spoedig mogelijk over te gaan. Het is wel gerieflijker en vrijer in eigen omgeving te zijn, maar voor het contact is het vaak in de eerste phase beter bij de staf te zitten.
>
> Niettegenstaande de verzekering van luitenant ter zee *den Hollander* (de Nederlandse verbindingsofficier te Manilla), dat van G.H.Q. directieven waren uitgegeven, aangevende de positie van de N.I.C.A. in de verhouding met de Force commanders, die ook in de civil affairs sectie van de operational instructions zouden zijn verwerkt, bleek op het hoofdkwartier van het corps niets van dat al bekend te zijn. Hij was maar op eigen houtje begonnen een instructie vast te stellen. Deze was niet geheel bevredigend en bevatte o.m. punten, die in strijd waren met de met *MacArthur* gesloten overeenkomst. Verder hield de Force commander veel bevoegdheden aan zich, die door de Amerikanen geheel aan de Conica werden overgedragen. Ik heb hem op het een en ander gewezen, en vertrouw, dat het wel in orde zal komen. Men is over het algemeen zeer formeel en wenst alles min of meer gedetailleerd in een instructie voor de Force commander vast te leggen, in tegenstelling met de Amerikanen, die voor de civil administration weinig belangstelling hadden en alles aan de N.I.C.A. overlieten . . . . .".

De heer *Blom* herinnerde zich, dat *MacArthur* naar aanleiding hiervan een officier aan de Australische generaal heeft toegevoegd, eigenlijk ten gerieve van de Nederlanders, om er speciaal op toe te zien, dat de Australiërs zich tegenover de N.I.C.A. niet lastiger gedroegen dan de Amerikanen.

De heer *Blom* wees ook nog op een brief van dezelfde Sonica, gedateerd 1 September 1945. De heer *de Rooy* zou de N.I.C.A. vertegenwoordigen bij het hoofdkwartier van generaal *Blamey*, de Australische opperbevelhebber; deze heeft het commando van generaal *MacArthur* over de Grote Oost en Borneo overgenomen na de wijziging van de grenzen der commandogebieden. Hij moest zich bij de Australische strijdkrachten, die de capitulatie op Timor in ontvangst zouden nemen, voegen. De heer *de Rooy* schreef toen:

> „Hedenmorgen contact opgenomen met de Australische force, die bestemd is voor Timor. Het was een vrij primitieve show, zowel wat samenstelling als uitrusting betreft. Totaal plus minus 800 man, wat niet zo ruim is om 10 tot 15 duizend Jappen te ontwapenen en te bewaken. De ontvangst was prettig en de medewerking laat vooralsnog weinig te wensen over. Wat de organisational equipment betreft worden wij vrij goed uitgerust. Relief supplies zijn er niet, daar moeten we zelf voor zorgen. Gaarne je aandacht hiervoor. We vertrekken 4 of 5 September

en varen er drie en een halve dag over, als haringen gepakt in alles wat maar drijven kan tot roeiboten toe. De Force staat voorlopig onder het Northern Territorial Command. Na de landing komt het te vallen onder General Headquarters Morotai, wat het voor mij niet al te gemakkelijk maar ook niet onmogelijk maakt om beide heren te dienen .....".

99603 *(Blom)*

Omtrent de proclamatie van generaal *Blamey* bij de bevrijding van de Grote Oost en Borneo, deelde de heer *Blom* mede, dat de proclamatie bij de Indische Regering enige critiek ontmoette, omdat daarin met geen woord over het Nederlandse gezag wordt gesproken. De heer *van Mook* heeft over deze proclamatie aan generaal *Blamey* een brief geschreven, gedateerd 13 September 1945, waarin hij zegt:

„With regard to the execution of the Agreement I wish to point out that contrary to the practice followed in the South West Pacific Area and decided upon in S.E.A. your proclamation of September the 2nd does not mention either the re-establishment of the Netherlands Indies laws or the introduction of the Netherlands Indies civil administration. As it covers both Australian and Netherlands territory I think that some similar clause should have been introduced. As it stands it might create misunderstandings. The copy of the proclamation of the Allied Commander [1]) at the liberation of Hollandia and of the proclamation as drafted by S.A.C.S.E.A. for liberated territories in his area are enclosed for your information".

[1]) Vgl. § 1 van dit hoofdstuk.

Een soortgelijke proclamatie — aldus de heer *Blom* — als die van *MacArthur* zou volgens afspraak ook door het hoofdkwartier van *Mountbatten* worden uitgevaardigd. De tekst zou luiden:

„By command of Admiral The Lord *Louis Mountbatten* Supreme Allied Commander, South East Asia, the Netherlands East Indies laws with which you are familiar will be applied and enforced by the Officers of the Netherlands Indies Civil Administration now present in your country, subject to any further orders which the Supreme Allied Commander may be obliged, in the interest of good order, to issue".

99605 *(Blom)*

De feitelijke proclamatie van generaal *Christison* is overigens bepaald anders geweest. De heer *Blom* wist hier verder niet meer van dan men in Nederland uit de kranten weet, want hij zat toen in Brisbane. Hij heeft daar wel berichten gekregen van de protesten en bezwaren van Nederlandse zijde tegen deze proclamaties.

99903 *(Logemann)*

De heer *Logemann* heeft verklaard zich niets te herinneren van de proclamatie, die generaal *Blamey* op 2 September 1945 heeft uitgevaardigd. Het kan zijn, dat de Nederlandse Regering hierover bij de Australische Regering heeft geprotesteerd, maar daarvan was hem niets bekend.

De commissie laat hier de tekst volgen van de voor Borneo en de Grote Oost door de geallieerde bevelhebber tot de bevolking gerichte proclamatie, waartegen de heer *van Mook* in zijn door de heer *Blom* weergegeven brief van 13 September 1945 bezwaren heeft gemaakt. Deze tekst luidt:

„Proclamation by *General Sir Thomas Albert Blamey GBE, KCB, CMG, DSO, ED, Commander-in-Chief Australian Military Forces.*

To: *All the people* of *Borneo, Timor, Ceram, Ambon, Kai, Aroe, Tanimbar,* the islands in the *Arafura Sea, British New Guinea, New Britain, New Ireland, Solomons, Bougainville* and adjacent islands, *Ocean, Nauru* and *Bismarck Islands.*

Whereas bij an Instrument of Surrender, signed at Tokyo on the second day of September 1945, by command and on behalf of the Emperor of Japan, the Japanese Government and the Japanese Imperial General Headquarters and accepted by the duly authorized Representatives of the United States, the Republic of China, the United Kingdom and the U.S.S.R., the *Unconditional Surrender* to the abovenamed Allied Powers of the Japanese Imperial General Headquarters and of all Japanese Armed Forces and all Armed Forces under Japanese control wheresoever situated, was proclaimed:

And whereas „General Order No 1 — Naval and Military" has been issued by Japanese Imperial General Headquarters to all Commanders of the Japanese Armed Forces wheresoever situated ordering such Commanders to ensure that all Japanese Armed Forces and all Japanese Controlled Forces should immediately cease hostilities, lay down their arms, remain in their present locations and surrender unconditionally to Commanders acting on behalf of the abovementioned Allied Powers:

And whereas I, General Sir Thomas Blamey GBE, KCB, CMG, DSO, ED, Commander-in-Chief of the Australian Military For-

ces, have been duly designated to accept the surrender of all Japanese Armed Forces and all Japanese Controlled Forces in the abovementioned Islands, Territories and Areas:

To you, all the above peoples, *and* especially to all *Prisoners of war* and other *citizens* of the *United Nations* now in the said *Islands, Territories* and *Areas* I send my greetings and congratulations upon your impending liberation by the Australian Military Forces.

I order you to obey Proclamations, Orders and *Instructions* issued by me or by the Australian Commander designated by me in respect of your Island Territory or Area.

I further order you to remain calm, to carry out peacefully your ordinary business or occupation, and to remain in your present place of abode there to await *Proclamations, Orders* and *Instructions* to be issued by me or my authorized Representatives.

Signed this second day of September 1945.".

97492 *(van der Plas)*

In de buitengewesten was — aldus de heer *van der Plas* — de situatie aanvankelijk zeer gunstig. De Australiërs hebben zich daar over het algemeen behoorlijk gedragen en de Japanners wel ontwapend. Ze hebben zich voorts niet te intensief met allerlei bijzonderheden bemoeid, althans de meesten niet, en in algemene lijn kan men toch niet anders dan met erkentelijkheid spreken over de wijze, waarop zij daar zijn opgetreden, in tegenstelling tot hetgeen op Java is geschied. De situatie was daar natuurlijk ook totaal anders. De Britten hadden voor hun politiek op Java bepaalde argumenten, die elders niet golden.

Er zijn bij de pacificatie kranige stukjes uitgehaald, bijvoorbeeld in dc Westerafdeling van Borneo. Daar waren de Japanners door de Australiërs ontwapend; dezen wilden daar volgens hun instructies weer wegtrekken en het bestuur overdragen aan de voor de Republiek fungerende resident. Een van de jongeren van de Nederlandse ambtenaren, de heer *Binkhuizen,* is daar fel tegen opgekomen en heeft de commandant ervan overtuigd, dat dit niet zonder meer ging, daar de geallieerden aansprakelijk waren voor wet en orde (law and order). Deze commandant vroeg toen aan de Indonesiërs: „Staat u er voor in, dat er recht en orde heerst, als u de zaak overneemt?" Daarop werd geantwoord: „Daar kunnen wij niet voor instaan". „Staat u er voor in, mijnheer *Binkhuizen*?" De heer *Binkhuizen* antwoordde: „Ja", zodat toen de verantwoordelijkheid voor het bestuur aan de Nederlanders is overgedragen, die het samen met de Indonesiërs hebben uitgeoefend. De Australiërs zijn inderdaad weggegaan en een handjevol politie heeft de orde gehandhaafd.

Wel bleek natuurlijk ook in de Buitengewesten, dat er nog moeilijke elementen waren. Hier hebben vooral drie factoren veel kwaad gedaan. De eerste factor is, dat zeer veel Nederlanders zich geen rekenschap hebben gegeven, dat er toch wel heel veel was veranderd, nadat onze militairen het in 1942 op smadelijke wijze hadden afgelegd en er een periode was geweest, waarin de Nederlanders niet medewerkten aan het bestuur. Een periode, waarin de Indonesiërs hadden ervaren, dat zij op velerlei gebied heel wat beter besturen en organiseren konden dan de bestuurders van de vermaarde grote Mogendheid Japan. Daardoor was het zelfvertrouwen van de Indonesiërs sterk gestegen. Men kon aan Nederlandse zijde niet zonder meer zeggen: We sluiten aan op 8 Maart 1942.

De tweede factor, die ook zeer ernstig was, was, dat de Nederlanders aankwamen met de belofte hulp en steun te geven en de mensen voedsel en kleding te brengen en dat zij praktisch met lege handen kwamen door de wijziging van de grenzen der commandogebieden. Bovendien was in- en uitvoer en het gehele vervoer in handen gelegd van de Netherlands Indies Government Import en Export Organization, de N.I.G.I.E.O. De N.I.G.I.E.O.-ambtenaren waren allen in dienst geweest bij de grote importeurs en zij zagen hun toekomst bij hun eigen firma. De N.I.G.I.E.O. heeft er sterk naar gestreefd om de eilanden volkomen gescheiden te houden en een monopolie van alle binnenlandse in- en uitvoer, de binnenlandse handel overzee, te krijgen. Dat heeft zich ook uitgestrekt tot terreinen, waar deze handel vroeger in Indonesische handen lag. Het vervoer van hout bijvoorbeeld van Bandjermasin naar Java lag geheel in Indonesische handen. Er was in de Japanse tijd geld bijeengezameld bij de bevolking om een houtzagerij op te richten. Deze houtzagerij is echter aan „Javahout" gegeven in plaats van aan Indonesische houthandelaren, die daarbij zeer geïnteresseerd waren. De uitvoer van hout en ook van andere dingen was volledig gebonden aan licenties en de uitdeling van deze licenties gebeurde niet om de locale mensen de vooruitgang te brengen, die men had toegezegd, maar die gebeurde uiteraard zoveel mogelijk om de onderneming, waarbij de beambte zijn toekomst zocht, te helpen.

Er was dus economisch een verslechtering van de positie der Indonesiërs.

De heer *van der Plas* herinnert zich van zijn eerste bezoek aan Bandjermasin, in April 1946, waar hij overal alleraardigst werd ontvangen en toegejuicht — in het noordelijke deel van de kota zakte hij met zijn wagen in de modder en de Pemoeda's haalden hem er onder gejuich uit —, dat toen reeds een oude bekende van hem, een zeer rechtschapen man, zeide, dat het mis zou gaan, tenzij er van Nederlandse zijde grondige veranderingen in de N.I.G.I.E.O.-politiek gebracht werden en er inderdaad werd gestreefd naar de opbouw van een nieuwe maatschappij, waarin aan de Indonesiërs sociaal-economisch een betere plaats zou worden toegekend dan tevoren. „Ziet u", zei hij openhartig, „wij hielden eigenlijk nooit van de Nederlanders. Zij zijn nu eenmaal anders. De Nederlanders zien op ons neer; sociaal zijn wij in vele opzichten bij hen achtergesteld; zij belijden een andere godsdienst en achten de onze een valse godsdienst, terwijl wij de hunne respecteren. Maar wij vertrouwden hen en hadden respect voor hen. Zij waren betrouwbaar; men kon op hun woord rekenen. En zij waren bekwaam. Nu is onze liefde niet bepaald toegenomen na al wat er gebeurd is — vervolgde hij —, maar nu vertrouwen wij hen niet meer en wij respecteren hen ook niet meer. Daarin moet verandering worden gebracht, anders gaat het in zes maanden mis". Hij kwam met een reeks concrete voorbeelden, vooral van fouten, die de N.I.G.I.E.O. had gemaakt, welke mededelingen door het Binnenlands Bestuur werden bevestigd. Maar dit bestuur had geen enkel gezag over de „ambtenaren" van de N.I.G.I.E.O., die hun instructies uitsluitend van Economische Zaken kregen, dat weleens de indruk wekte, dat rehabilitatie van de importeurs het alpha en omega van het economische beleid vormde.

De heer *van der Plas* heeft dit natuurlijk gerapporteerd en hij heeft dit, toen er niets gebeurde, op een vergadering van de Raad van Departementshoofden ter sprake gebracht. Maar de heer *van Hoogstraten* heeft daartegen aangevoerd, dat het best allemaal waar kon zijn, maar dat hij daarin uitsluitend verandering kon brengen, wanneer hij een grote uitbreiding van personeel kreeg en veel vliegtuigen om de zaak te controleren, omdat hij het anders niet in de hand kon houden. Er is tenslotte niets gebeurd en niet zes maanden, zoals bovenbedoelde vriend zeide, maar drie maanden later was Zuid-Borneo vrijwel geheel in vuur en vlam.

De derde ongunstige factor was: de Japanse krijgsgevangenen, die overal moesten worden ondergebracht. Een gedeelte van die krijgsgevangenen is toch weer aan het knoeien gegaan met wapens, die zij hadden achtergehouden en die door de Australiërs ook zeer onvoldoende waren vernietigd.

Er deden zich nog andere complicaties voor. Goede viswateren in de Straat aan de Noord-Oostpunt van de Minahassa waren toegewezen aan Japanners, die als krijgsgevangenen door de Nederlanders moesten worden gevoed en verzorgd en wij hadden bitter weinig. Zij moesten zelf maar gaan vissen en het daardoor voor de Nederlanders gemakkelijk maken. Dat namen de Menadonezen in de Minahassa de Nederlanders wel buitengewoon kwalijk, daar zij niet meer mochten vissen en hun gronden aan de Japanners moesten afstaan.

Daar liep in de Minahassa nog een andere factor doorheen, namelijk, dat er zulke grote tegenstellingen bestonden tussen de diverse militaire bezoldigingen. Men maakte in het bijzonder een groot verschil tussen degenen, die als militair uit de oorlog, uit Australië dus, terugkwamen en op een hoger salaris stonden, gelijkgeschakeld voor alle landaarden, en de mensen, die weer onder de wapenen werden geroepen in Noord-Celebes, waarbij nog gedeeltelijk de oude regelingen waren blijven voortbestaan. De ex-krijgsgevangenen werden dus niet gelijkgesteld met de mensen, die in Australië waren geweest, een regeling, waartegen de heer *van der Plas* tevergeefs gewaarschuwd had. Er is niet gereageerd op zeer ernstige berichten over de situatie in de Minahassa, die tenslotte heeft geleid tot de bekende coup, die echter na de periode tot 20 November 1945 valt. Later is dit nog in het reine gebracht door de invloed van Nederland goedgezinde Minahassers.

Militair is het goed gegaan. Door een handjevol mensen zijn er werkelijk hier en daar wonderen gepresteerd, ook door de medewerking en trouw van de politie. Direct na onze aankomst in Bandjermasin is daar een aanslag gepleegd op de stad door een bende. Deze aanslag is door de Indonesische politie onder een Indonesisch inspecteur afgeslagen.

§ 3. Sumatra

Over zijn verrichtingen op Sumatra heeft de heer *Brondgeest* bij zijn verhoor een rapport [1]) overgelegd. Aan dit rapport heeft de commissie de volgende gedeelten ontleend:

[1]) Bijlage 67.

„Operatie „Status"

„Ingevolge ontvangen radio-instructies van het Ned. H.K. te Colombo (zie tel. No.: 2 Colombo 31 Augustus 1945) verliet ik 31 Augustus 1945 7.00 uur v.m. mijn schuilbivak en met behulp van 2 inheemsche prauwen ging ik met mijn groep de Besitang rivier stroomafwaarts in de richting van Pangkalan Brandan."

. . . . . .

„Ik maakte bij mijn aankomst aldaar de Japanners duidelijk dat ik er niets voor voelde om veel te praten en verzocht zoo spoedig mogelijk te mogen doorgaan naar Medan, waar men vermoedelijk beter op de hoogte was van den stand van zaken."

. . . . . .

„Na 3 uur van geladen atmosfeer zeide de Japansche kapitein, dat hij eenige wagens te onzer beschikking zou stellen om ons naar Medan te transporteeren."

. . . . . .

„Onderweg passeerden wij herhaaldelijk lange colonnen troepen met tanks, kanonnen, enz. De weg was in een slechten toestand en langs den geheelen weg, op afstanden van enkele honderden meters, waren tanktraps aangelegd en stonden Spaansche ruiters. Deze waren splinternieuw en versterkten mij in mijn overtuiging, dat de Jap, althans in Sumatra, nog niet van plan was den strijd op te geven.

Later bleek dan ook, dat, tegen het bevel van den Mikado in, er plannen bestonden den strijd in bepaalde deelen van Oost-Azië voort te zetten en men wachtte op de beslissing van den Japanschen opperbevelhebber Generaal *Terauchi*.

Gelukkig koos *Terauchi* eieren voor zijn geld, want de naar schatting 60 000 man Japansche troepen in Sumatra, waaronder verschillende keurkorpsen, ruimschoots van alle moderne oorlogsmiddelen voorzien, zouden in dit uiterst zware terrein m.i. nog jaren hebben kunnen standhouden en wij zouden voor de uiteindelijke overwinning een zeer hoogen prijs in menschenlevens hebben moeten betalen.

In den nacht van 31 Augustus op 1 September 1945 ongeveer 02.00 uur arriveerden wij in Medan en stopte de auto-karavaan voor het Kempetai H.K., dat in een kerk was gehuisvest."

. . . . . .

„In Medan bleek men beter op de hoogte te zijn van den bestaanden toestand en de commandeerende Off. Gen. *Nakashima* was middels een telegram van S.E.A.C. (South East Asia Command) gewaarschuwd, dat hij voor de veiligheid van mijn groepen zou worden verantwoordelijk gesteld."

. . . . . .

„De Jappen hadden mij o.a. verteld dat in Medan geen Nederlandsche geïnterneerden of krijgsgevangenen waren; dat zij ruim een jaar geleden in een aantal kampen in de omgeving van Rantau Parapat waren geconcentreerd.

Dit verhaal klopte in het geheel niet met onze Intelligence gegevens volgens welke onze geïnterneerden in kampen verspreid over geheel Sumatra en ook in Medan, waren ondergebracht.

De Japansche informaties bleken in het algemeen gesproken juist te zijn."

. . . . . .

„Dr. *Beck* was bij het begin van den oorlog wnd. Gouverneur van Sumatra's Oostkust.

Hij werd evenals alle Nederlandsche onderdanen door de Jappen in een kamp te Rantau Parapat geïnterneerd.

Onmiddellijk na den wapenstilstand ging hij, tezamen met een Engelschen geïnterneerde en den Zwitserschen consul, die de Nederlandsche belangen had behartigd, naar Medan, om, volgens eigen verklaring, met de Jappen te „onderhandelen".

Dit geschiedde zonder medeweten van den Japanschen kampcommandant. Het was dr. *Beck* niet bekend, dat mijn groep in Medan was gearriveerd en wij ontmoetten elkander toevallig in het Hotel de Boer.

Intusschen hadden de Japansche autoriteiten in Medan bericht ontvangen, dat sommige geïnterneerden, waaronder dr. *Beck* uit de kampen waren ontsnapt en terwijl ik met dr. *Beck* zat te praten, arriveerde een Japansche Kolonel met eenige andere officieren, die eischte, dat *Beck* onmiddellijk naar het kamp zou terugkeeren.

Een scherpe woordenwisseling ontstond, maar aangezien bij de Rangoon-overeenkomst was bepaald, dat onze menschen voorloopig onder bewaking van de Jappen, in de kampen zouden blijven, was ik tegen mijn wil gedwongen toe te geven.

Niettemin behield ik *Beck* dien nacht in het hotel en hij kreeg voor het eerst in 4 jaren een behoorlijken maaltijd en slaapgelegenheid.

Dr. *Beck* was uiterst overspannen en verkeerde in een zeer uitgeputten toestand. Zijn beschrijving van kamptoestanden grensde aan het ongelooflijke, maar bleek later in het geheel niet overdreven. Eerder het tegendeel.

Den volgenden morgen zond ik dr. *Beck* terug naar het kamp, maar stuurde vaandrig *Claessens* mee met instructies te zorgen, dat onmiddellijk maatregelen werden getroffen om den toestand te verbeteren.

Eenige dagen nadat ik *Beck* had teruggezonden bezocht ik persoonlijk de kampen.

Volkomen uitgehongerde menschen, in lompen gehuld, ondergebracht in barakken met daken, lekkende als een zeef, slapende op britsen zonder matras of hoofdkussen met een gemiddelde plaatsruimte in de breedte van ongeveer 40 cm en een halven meter te kort in lengte.

In sommige kampen was er zelfs geen waschgelegenheid, behalve wat brak grondwater, hetwelk tevens bestemd was voor drink- en kookwater.

Een loopgraaf in het open veld, zonder eenige beschutting, was bestemd voor latrine, waar vrouwen en mannen voor het oog van iedereen moesten neerhurken om hun behoeften te doen.

Ik liet den kampcommandant, een Japanschen kolonel, bij mij komen en ik zeide hem in geen dubbelzinnige woorden wat ik van hem dacht. Hij hoorde mij zwijgend aan, salueerde en ging naar zijn kamer, waar hij „hari-kiri" pleegde. Zijn voorbeeld werd later door dozijnen andere officieren gevolgd.

Men kan een zekere bewondering niet onderdrukken voor militairen, die uit ijzeren discipline den dood prefereeren boven het verbreken van een gegeven bevel, dat hun dwong de wapens zonder slag of stoot neer te leggen, dragende de overtuiging dat zij, althans in dit werelddeel, in staat waren den oorlog nog jarenlang met goed gevolg voort te zetten.

Wat dr. *Beck* betreft, deze bleek, evenals de ex-resident *Bruggemans* bij de geïnterneerden allesbehalve populair te zijn wegens hun aanmatigend en hooghartig optreden. Beiden trachtten zelfs in de kampen nog „residentje te spelen" en maakten aanspraak op de preferentieele rechten inzake behandeling, voeding, huisvesting enz.

De heeren hadden zich onmiddellijk na den wapenstilstand in een aparte woning geïnstalleerd tot groote ergernis van de duizenden geïnterneerden, die gedwongen achter het prikkeldraad bleven.

Later, toen zij werden geïnstalleerd en daarbij nog den rang van kolonel kregen, ondervond ook ik veel last van hen door hun inmenging in zaken van allerlei aard, waardoor mijn gezag dreigde te worden ondermijnd.

Het was m.i. een groote fout B.B.-ambtenaren een militairen rang te verleenen, waardoor zij in staat werden gesteld het militair gezag te „overrulen".

Zij hadden, althans in de eerste maanden, op den achtergrond moeten blijven uitsluitend in de rol van adviseurs, waarvoor zij bijzonder geschikt waren wegens hun groote kennis van Land, Volk en taal.

Ook ten aanzien der Indonesische Sultans, ambtenaren en bevolking was het fout deze menschen op den voorgrond te plaatsen. Het maakte de bevolking achterdochtig, omdat zij hierdoor een terugkeer meenden te zien tot voor-oorlogsche koloniale toestanden in tegenstelling met hun verwachtingen op belangrijke staatkundige en sociale hervormingen, die hun in het vooruitzicht waren gesteld.

Inderdaad gaf het tactlooze optreden van sommige B.B.-ambtenaren aanleiding hen in die meening te versterken."

.....

„Midden September 1945 maakte ik per auto een inspectiereis over geheel Oost- en Midden Sumatra met een paar man als dekking en een Jap. liaison officier.

Ik bezocht de interneeringskampen in Rantau-Parapat, de olieinstallaties in Pangkalan-Brandan, diverse ondernemingen en fabrieken.

Overal werden wij met de meeste geestdrift ontvangen; van honderdduizenden daken woei het rood, wit en blauw; het portret van H.M. de Koningin hing overal weer op de oude plaats; nergens bespeurde ik teekens van verzet of onwil van eenige ernstige beteekenis. De gamelang speelde onafgebroken en ik ontving ontelbare uitnoodigingen voor huldebetoon en feestjes, maar ik was overstelpt met werk en het hoofd vol met veel belangrijker dingen.

Wat de toestanden in de kampen betreft, kan ik hier volstaan met een woord: beestachtig. Had de oorlog nog eenige maanden langer geduurd, dan hadden weinigen het einde overleefd.

De olie-installaties van P. Brandan waren slechts voor een zeer klein gedeelte in bedrijf; vele machines waren gedemonteerd en naar elders afgevoerd.

De ondernemingen waren, zonder uitzondering, totaal verwaarloosd, tienduizenden rubberboomen waren omgekapt, de rest ongetapt gelaten; onze prachtige Deli tabaksvelden waren omgeploegd in ketallatuinen, maar het was aangenaam te zien dat de bevolking reeds nu weer ijverig in de weer was om straks den „toewan besar" te verwelkomen.

Spoor- en verkeerswegen waren in een zeer ontredderden toestand; electriciteits- en waterwerken, vliegvelden, hospitalen enz. waren eveneens in een staat van afbraak. Het was duidelijk dat hiermee millioenen guldens gemoeid zouden zijn om alles weer bedrijfsklaar te maken.

Ruim een jaar geleden was het laatste Jap. schip in de haven van Belawan binnen- of buitengevaren. Er bevond zich geen enkel zeewaardig oorlogs- of koopvaardijschip in de haven; baggerwerken waren reeds lang niet meer uitgevoerd en de haven was bijna onbruikbaar geworden, maar buiten, op zee, lag het vol met mijnen.

Blijkbaar was de verscherpte Engelsche- en Nederlandsche onderzeebootblokkade van het laatste jaar doeltreffender geweest dan wij zelf hadden vermoed.

De Jap beweerde dat slechts hun Marine aanwijzingen kon geven betreffende de bestaande mijnenvelden, maar er was geen Jap. Marinepersoneel op Sumatra; zij waren in Rangoon.

De inheemsche bevolking liep uitgemergeld rond in goenizakken, weinigen waren gekleed in een goede, schoone sarong. In tegenstelling hiermede waren de Chineezen goed gekleed en gevoed. Blijkbaar hadden zij zich spoedig weten aan te passen onder de Jap. overheersching; evenzoo vlug waren zij nu pro-Nederlands, althans in uiterlijk vertoon."

. . . . . .

„Maar te midden van dezen algemeenen ontredderden toestand en ellende stond het Jap. leger 100 % paraat. Alleen hun transportmiddelen verkeerden in een gebrekkigen staat door een groot tekort aan onderdeelen, banden en accu's.

Op last van den opperbevelhebber van S.E.A.C. (Admiraal *Mountbatten)* hadden de Jap. strijdkrachten in N.- en O. Sumatra zich samengetrokken in Pematang Siantar, waar, toen ik de plaats bezocht, zich ongeveer 30 000 man bevonden met volledige uitrusting waarbij veel artillerie en tanks.

In mijn gesprekken met hun officieren waren dezen somber en zwijgzaam en, evenals bij alle Oostersche Volkeren, was het moeilijk te beoordeelen wat in hun binnenste omging, maar ik was overtuigd dat zij het liefst hadden doorgevochten en dat het slechts te danken was aan de ijzeren discipline en blindelingsche gehoorzaamheid, die den Jap. soldaat kenmerkt, dat zij zich schikten in de vernedering een overwonnen volk te zijn.

Het bleek dat slechts de hoogere officieren bekend waren met de ontwikkeling van den oorlog en de oorzaken die Japan tot capitulatie dwongen.

De minderen begrepen niet waarom zij, terwijl er geen schot was gevallen, den strijd moesten opgeven tegen een onzichtbaren vijand. Niemand was te overtuigen dat zij verslagen waren en zij hielden vol dat zij slechts uit humane overwegingen de vijandelijkheden hadden gestaakt. Het moet worden toegegeven dat aan de hand van de *zichtbare* feiten deze opvatting aannemelijk leek."

. . . . . .

„Intusschen deserteerden honderden Jap. soldaten en ook officieren naar het binnenland, niet onwaarschijnlijk met de toestemming of zelfs op bevel van hoogerhand. Later toen de Indon. revolutionnaire beweging zich ontplooide waren hierbij vele Jappen aangesloten en was een Jap. officier, kapitein *Inoue*, een der hoofdleiders.

Ik sprak met Sultans, Indon. ambtenaren, districtshoofden en met het gewone volk. Zonder uitzondering waren zij van meening dat de „revolutie" weinig om het lijf had. Zij zeiden, dat ongetwijfeld de beweging in Java een meer ernstige betekenis had, maar dat de Sumatraan hieraan niet wenschte mede te doen, omdat dit uiteindelijk een Javaansche overheersing zou beteekenen, waar zij helemaal niet voor voelden.

Zeer zeker, men verwachtte bepaalde politieke en sociale hervormingen, maar . . . . . onder Nederlandsche Souvereiniteit.

Van alle kanten werd aangedrongen op een spoedige landing van Nederlandsche troepen om een eind te maken aan de activiteiten van onrustzaaiers en rampokkers. Zij vonden het onbegrijpelijk dat wij, de overwinnaars en rechtmatige bewindvoerders, zoo weinig activiteit betoonden. Wat kon ik antwoorden op vra-

gen, zooals: „Wanneer komen de Ned. troepen? Waarom blijven de internees achter het prikkeldraad en onder Jap. toezicht? Wanneer worden deze Jappen ontwapend? Is het waar dat zij hier mogen blijven?" enz. enz.

Ik schaamde mij te moeten zeggen dat de Ned. troepen, aithans voorloopig, niet zouden komen; dat de Jappen nog niet mochten worden ontwapend en onze kampen moesten blijven bewaken, enz. Het leek mij dringend noodzakelijk dat hier spoedig iets moest worden gedaan om ons prestige, dat reeds zooveel te lijden had gehad, niet geheel en al verloren te doen gaan. Niet minder belangrijk was het dat maatregelen werden genomen om te beletten, dat de „merdeka-beweging" thans ongestoord en toenemend in kracht, zich zou ontaarden tot openlijk verzet op groote schaal.

Ik wist, dat ik van de Jappen geen medewerking had te verwachten. Eerder het tegendeel. Overigens, men vraagt geen hulp aan een tegenstander, die tot nog voor kort ons zoo diep had vernederd en gekrenkt, en die tenslotte de hoofdoorzaak was van al onze moeilijkheden.

De Engelschen toonden later minder fijngevoeligheid en trots, hetgeen mij des te meer onbegrijpelijk voorkwam toen ik hoorde en zag hoe onverbiddelijk en streng zij tegen de Jappen in hun eigen koloniën optraden.

Alhoewel oogenschijnlijk de Jappen het bevel van S.E.A.C. opvolgden dat hen verantwoordelijk bleef stellen voor orde en rust, kwamen van alle kanten betrouwbare berichten binnen dat de Jap nog steeds zijn „Azië voor de Aziaten"-politiek getrouw bleef en aanwakkerde.

Ik vormde het plan een politiemacht te organiseeren om de macht over een zoo uitgestrekt mogelijk gebied in Oost Sumatra zelf in handen te nemen. Ik had te mijner beschikking eenige honderden Amboneezen, Menadoneezen en Indo-Europeanen, die zich gedurende den bezettingstijd hadden weten schuil te houden en die zich thans bij mij meldden. Deze macht wilde ik versterken met een zoo groot mogelijk aantal P.O.W.'s en ex-politieambtenaren uit de kampen, die geschikt bleken wapens te dragen."

. . . . . .

„Ons Hoofdkwartier te Colombo had blijkbaar wel ooren voor mijn plannen en de Heer *Fritzle* deelde mij bij zijn terugkeer te Medan mede, dat hij onzen B.S.O. (Admiraal *Helfrich*) in Singapore had gesproken en de Admiraal mij opdroeg „to go full speed ahead" met de bewapening en uitbreiding van mijn politiekorps.

Intusschen ontving ik op den 14en Sept. versterking van een officier, den 2en lt. *R. P. P. Westerling* (de Turk), en 4 sergeants van het Korps Insulinde als kader van mijn politiekorps. Tegelijkertijd ontving ik 180 revolvers en eenige kleeding-uitrusting.

Het was een stap in de goede richting, en zonder eenig tijdverlies werd een begin gemaakt met de mobilisatie, training en bewapening van het nieuwe korps.

Alhoewel tegen mijn instructies in, liet ik de Jap. kampwachten aflossen door onze eigen menschen.

Ik verplaatste mijn Hoofdkwartier van Hotel de Boer naar de woning van den hoofdadministrateur van de Deli Mij. en verzamelde in de omliggende woningen de van alle windstreken toegestroomde refugees, hoofdzakelijk vrouwen en kinderen, wier aantal was aangegroeid tot meer dan 1500.

Behalve de bewaking van dit kamp, bezette ik de meest belangrijke punten in de stad: het electriciteitsbedrijf, watertoren, hospitalen enz. Op bepaalde tijden zond ik gemotoriseerde patrouilles in de stad en zorgde ook voor de beveiliging van de verbinding met de haven Belawan.

De namen der Indon. nationalistische leiders (Dr. *Amir, Tengkoe Hassan, Jacob Siregar,* Dr. *Perngadi, Saleh Oemar* alias *Surepati* en anderen) waren mij bekend en zij woonden allen in Medan.

Ik hield met hen verschillende besprekingen en gaf hun te kennen dat de beloofde politieke en sociale hervormingen zeker zouden worden uitgevoerd, maar dat in de eerste plaats orde en rust moesten heerschen en dat ook zij verplicht waren mede te werken. Zij beloofden hun medewerking, maar ik had goede redenen hen te wantrouwen.

Het liefst had ik hen gearresteerd, maar Colombo verbood dit. Helaas werden onze plannen door S.E.A.C. „overruled".

Op den 12 Oct. 1945 landde het Eng. bezettingsleger, een bataljon van de 26th Indian Division, 800 man; minder dan ik nu zelf te mijner beschikking had.

Niet lang daarna werd op last van den Eng. commandeerenden officier te Padang, Generaal *Chambers,* mijn politiekorps ontwapend en de bewaking van onze kampen wederom toevertrouwd aan ..... Jappen.

Het weinige prestige dat wij nog bezaten was nu heelemaal vernietigd."

.....

„Onze loyale Amboneezen en de Nederlandsche politie was het verboden wapens te dragen, maar de Jappen en zelfs een Chineesch hulpkorps werden ingeschakeld om de Engelschen te helpen.

Terwijl onze refugees en geïnterneerden meewarig in lompen in de kampen rondslenterden, dachten de Engelschen slechts aan sport en het organiseeren van dans- en slemppartijen, waaraan onze vrouwen de dubieuze eer hadden te mogen deelnemen.

In Medan wist men zijn leven niet meer veilig. De verbinding met de haven Belawan, waarop wij voor onze levensmiddelen, kortom alles, waren aangewezen, werd met moeite onder konvooi in stand gehouden.

Het paleis van den Sultan van Deli, in het hartje van de stad, en het Polonia-kamp werden bijna dagelijks beschoten en met brandbommen aangevallen; op het vliegveld werd het hoofd van 2 R.A.F.-soldaten — in hun bed — letterlijk afgesneden, een oud Deensch echtpaar onderging hetzelfde lot enz. enz. Niemand mocht de stad in of uit; na 6 uur was het avondklok.

Maar de Engelschen bleven volharden in hun hooghartige en passieve houding.

Daarentegen waren zij uiterst actief in het verschepen van rubber en het zich meester maken van schrijfmachines, frigidairs, auto's, kisten, samurai zwaarden, horloges en andere kostbaarheden, die zij al dan niet betaalden met Japansche guldens, die hun bij millioenen kosteloos in handen waren gevallen.

Bij mijn komst in Sumatra was de Japansche gulden daar de eenig gangbare munt.

Ik verwachtte dat, evenals in Malakka geschiedde, de Japansche gulden spoedig ongeldig zou worden verklaard en door de Nederlandsche gulden vervangen. Waarom dit niet gebeurde is mij niet duidelijk, maar het feit bestaat dat tot zelfs 2 jaar na het einde van den oorlog de Japansche gulden in sommige deelen van Sumatra nog steeds het eenige betaalmiddel was, terwijl op plaatsen waar de Nederlandsch-Indische gulden weer in circulatie was gebracht een Japansche gulden gretig werd ingewisseld, zoowel in Java als in Sumatra, tegen 8 cent Nederlandsch geld.

De 2e luitenant *Westerling* was door mij speciaal belast met de organisatie en training van ons politiekorps.

Hetgeen hij hierbij tot stand bracht was boven alle lof verheven. De methoden die hij toepaste, waren mogelijk soms niet bepaald humaan te noemen, maar onder de omstandigheden m.i. volkomen gerechtvaardigd en in elk geval zeer doeltreffend.

Onze tegenstanders waren rampokkers en sluipmoordenaars, die niemand ontzagen en voor niets terugdeinsden.

Evenals ik was hij ervan overtuigd, dat wij zonder Engelsche hulp den toestand hadden kunnen beheerschen. Binnen en buiten de kampen waren ruim voldoende bruikbare menschen, die meer dan gewillig waren in ons korps te worden opgenomen. Maar het ontbrak ons aan voldoende wapens en uitrusting, die wij niettegenstaande de herhaalde beloften van ons hoofdkwartier, nooit ontvingen.

Met deze wapens zouden wij ongetwijfeld in staat zijn geweest de verzetsbeweging in toom te houden totdat wij door de 7 December Divisie zouden zijn versterkt. Maar de 7 December Divisie bleef later in Malakka ook maandenlang gedwongen „op de plaats rust".

Den avond vóór het vertrek kwam *Westerling* als gewoonlijk met mij praten. Hij was moedeloos en bitter over de Nederlandsche besluiteloosheid en tegenstrijdigheid. „Wij hadden onze plannen moeten doorzetten, met of zonder toestemming van Nederlanders of Engelschen en hun toonen hoe het kon en had moeten gebeuren", waren zijn woorden. Typisch *Westerling!*

Ook ik betreurde, dat wij dit niet hadden gedaan.

Ieder, die zooals wij den toestand van meet af aan had meegemaakt, zal moeten instemmen dat wij, zonder Engelsche hulp, dat vuiltje oneindig veel beter hadden kunnen opknappen.

Westerling gaf als zijn voornemen te kennen in Engelschen dienst terug te keeren (hij had in de oorlogsjaren bij de Engelschen als sergeant-majoor gediend). „Met jullie Hollanders is toch niets te beginnen", zeide hij.

Na deze ontmoeting kleedde *Westerling* zich in de uniform van een Engelschen 1en luitenant en sloot zich bij hen aan.

Later in Colombo teruggekomen bleek mij, dat ons legeronderdeel reeds naar Java was vertrokken en alleen nog onze commandant, kapitein luitenant ter zee *C. J. Wingender* was met een kleine bezetting aanwezig.

Hij dirigeerde mij naar Batavia om rapport uit te brengen bij onzen B.S.O., Luitenant-Admiraal *Helfrich* en Dr. *van Mook*. Met Hr. Ms. „Kortenaer" ging ik van Colombo naar Batavia.

De admiraal *Helfrich* zeide, dat ik steeds zijn volle instemming en goedkeuring had gehad wat betreft de mobilisatie en bewapening van mijn politiekorps, maar dat hij had moeten zwichten voor de beslissingen van S.E.A.C.

Hij gaf mij de opdracht naar Medan terug te keeren, officieel om de marinebelangen te behartigen, maar in werkelijkheid als „observer".

Dr. *van Mook* zei niet veel, maar voldoende om eruit op te merken, dat ook hij bezorgd was over den gang van zaken in Sumatra en het optreden der Engelschen.

Hij ging geheel accoord met den B.S.O. dat ik terugkeerde naar Medan en gaf mij bepaalde opdrachten versterkt door eigenhandig geschreven brieven, gericht aan diverse Sultans.

Toen ik zeide, dat ik hierdoor zeker weer in conflict zou komen met het B.B., antwoordde hij: „Oh, maak je niet ongerust, dat regel ik wel."

Bij mijn terugkeer in Medan vond ik den toestand aanmerkelijk verslechterd.

„Zachte heelmeesters maken stinkende wonden." "

.....

89619 *(Brondgeest)* De heer *Brondgeest,* die met zijn party op 15 Augustus 1945 op Sumatra bij Pangkalan Brandan was gedropt, is, aldus zijn verklaring, op 31 Augustus, na toestemming hiervoor verkregen te hebben van Colombo, uit zijn schuilplaats gekomen. Hij kreeg toen de opdracht zijn party om te vormen tot een Rapwi-onderdeel. Ook werd hij commandant van alle A.D.C.S.-groepen op Sumatra.

Toen hij te Medan kwam heeft hij verschillende besprekingen gevoerd met generaal *Nakashima* en majoor *Imamura*; deze laatste kende vrij goed Engels en sprak ook Maleis. Hij was de liaisonofficer tussen de heer *Brondgeest* en de generaal. De Japanners hadden de opdracht gekregen om zich te verzamelen te Siantar, wat ook gebeurd is. Toen de heer *Brondgeest* naar Medan ging, waren zij reeds met duizenden kanonnen en alles bij zich op weg daarheen. Generaal *Nakashima* liet de heer *Brondgeest,* zodra hij was aangekomen, via *Imamura,* weten, welke de instructies waren. Intussen was de toestand in Medan rustig, alleen had men veel last van rampokkers.

89620 *(Brondgeest)* Op 30 Augustus had de heer *Brondgeest* het volgende telegram uit Colombo ontvangen:

„You are not repeat not empowered accept surrender or make formal negotiations. Give no promises or guarantees at all to Japs".

89623 *(Brondgeest)* Dit was het bevel, dat de heer *Brondgeest* kreeg, terwijl hij nog te Pangkalan Brandan zat. Hem was trouwens ook medegedeeld op het hoofdkwartier van *Mountbatten,* voordat hij wegging, dat hij de Japanners met rust moest laten en dat dezen verantwoordelijk waren voor de handhaving van orde en rust, zodat hij zich daarmee niet had te bemoeien. Hij had overigens maar 5 man bij zich en kon dus weinig doen. Hoofdzaak was, dat er voor de geïnterneerden werd gezorgd, wat dan ook zo gauw mogelijk is gebeurd. De heer *Brondgeest* had van Colombo een lijst meegekregen, maar daar klopte niets van. Alle geïnterneerden zaten in Rantau Parapat. Daar hadden de Japanners hen verzameld. Zij hadden inderdaad gezeten op de plaatsen, die op die lijst waren aangegeven, maar een jaar tevoren waren zij door de Japanners overgebracht. De enige geïnterneerden, die de heer *Brondgeest* te Medan aantrof, waren 600 Indiërs. Voor hen had de heer *Brondgeest* echter niet te zorgen, daar was majoor *Jacobs,* een Zuid-Afrikaner, mee belast. De P.O.W.'s zaten in Pakan Baroe en Padang.

De heer *Brondgeest* zag wel, dat de Japanners niet bepaald agressief of vijandig waren. Zij werkten echter ook niet mede en waren stug. Zij bleken zeer slecht op de hoogte te zijn van de laatste ontwikkelingen van de oorlog. Van de atoombom wist niemand iets af, zelfs generaal *Nakashima* wist daar niets van. Zij begrepen er natuurlijk niets van, dat een leger, volkomen paraat, van naar schatting 60 à 70 000 man, zich zonder slag of stoot moest overgeven en dat terwijl ze de vijand niet eens konden zien en zonder dat er een schot was gelost.

89624 *(Brondgeest)* De heer *Brondgeest* voelde zich eigenlijk in een onaangename positie. Men zag hem met een grote Australische hoed met rood, wit en blauw er op, tot de tanden bewapend met tommyguns en

handgranaten. Iedereen stormde naar zijn hotel en wilde nu eens precies weten wat er aan de hand was.

De heer *Brondgeest* heeft met verschillende sultans, o.a. die van Deli en van Langkat, en ook met ambtenaren geconfereerd om een inzicht te krijgen in wat er nu waar was van de zogenaamde revolutionnaire beweging. Op Sumatra was het rustig. Wel had iedereen last van een bepaalde groep mensen, rampokkers en sluipmoordenaars, die profiteerden van het feit, dat de Japanners zich nergens meer iets van aantrokken. Er werd geregeld geschoten en de Japanner deed er niets tegen. Het waren geen georganiseerde troepen, die dit deden. Om het roven en moorden tegen te gaan, vatte de heer *Brondgeest* het plan op een eigen politiekorps te organiseren. Hij had de beschikking over een aantal mensen uit de kampen. Ook mensen, die buiten de kampen waren gebleven, Ambonezen, Menadonezen, Indische jongens, enz. meldden zich bij hem voor dienstneming. Zijn bedoeling was, wanneer de Japanners helemaal zouden zijn verdwenen, de macht met behulp van dit korps over te nemen. Met vijf man kon de heer *Brondgeest* natuurlijk niet veel uitrichten. Er was alleen al zoveel werk met het uitzenden en het ontvangen van telegrammen, drie keer per dag, die in dubbele code moesten worden opgesteld. Colombo was natuurlijk erg nieuwsgierig en moest alles weten. Zij waren dus werkelijk overstroomd met werk. De heer *Brondgeest* vroeg aan Colombo of men versterking wilde sturen, omdat hij met vijf man die zaak niet aan kon. Hij verzocht ook aan Colombo om wapens te sturen, daar hij over de wapens van de Japanners niet mocht beschikken. Op 12 September 1945 is de heer *Westerling* gedropt, „de Turk", met nog drie Nederlandse sergeanten, *de Leeuw, Quinten* en een Ambonees, *Sariwatting*. Tegelijkertijd is ook een Engelse kapitein *Turked* gedropt. Kapitein *Turked* was evenals *Jacobs* bestemd om voor de Engelse geïnterneerden te zorgen. De heer *Brondgeest* heeft *Westerling* speciaal belast met het organiseren van deze hulppolitietroepen. Van Colombo kreeg hij 180 kleine zakrevolvers gestuurd. Daar had hij erg weinig aan. Hij had gevraagd om karabijnen, handgranaten en tommy-guns. Hij zou, zo werd medegedeeld, later meer krijgen, wat nooit gebeurd is. Zo goed en zo kwaad als het ging, heeft hij toch een aardig politiekorpsje bij elkaar gekregen.

Ondertussen werd de toestand niet bepaald zéér slecht, maar toch met de dag slechter. De Japanners deden daar niets aan. Op een gegeven moment is de heer *Brondgeest* zelfs nog door Japanners aangevallen. Een bataljon Japanners, dat in een kamp zat, was opstandig geworden en was opgerukt naar Medan. Zij zouden die Nederlanders daar wel eens uitmoorden. Majoor *Imamura* heeft toen een cordon rond Hotel de Boer getrokken om de heer *Brondgeest* en zijn mensen te helpen. De heer *Brondgeest* had intussen ook verbinding met S.E.A.C. te Singapore en heeft een S.O.S.-signaal naar Singapore gezonden, met het verzoek of zij parachutisten klaar wilden houden, om, wanneer zij het CRACK-signaal zouden krijgen, de heer *Brondgeest* troepen te kunnen sturen. Gelukkig bleek het niet nodig. De troepen hebben hem inderdaad aangevallen. Er is erg geschoten. Het heeft een paar uur geduurd. Daarna zijn zij weer teruggegaan naar het kamp.

89625 *(Brondgeest)*

89626 *(Brondgeest)*

De ontwapening van de Japanners heeft pas in September 1945 plaats gevonden.

89629 *(Brondgeest)*
89630 *(Brondgeest)*

De heer *Brondgeest* heeft zo goed en zo kwaad als het ging getracht de toestand — die steeds erger werd — meester te blijven.

Op verzoek van de heer *Brondgeest* heeft de heer *Lefrandt* zich toen bij hem aangesloten. Alles wat er aan mensen was, is georganiseerd en zo goed als het ging bewapend. Een gedeelte van de groep heeft de heer *Brondgeest* naar *Sisselaar* in Rantau Parapat gestuurd om de bewaking van de kampen over te nemen. De bewaking stond toen nog steeds onder de Japanners. Niettegenstaande de orders, die de heer *Brondgeest* had, heeft hij daar een einde aan gemaakt. Hij vond het zo vernederend, dat, nadat de geallieerden de oorlog hadden gewonnen, de Japanner nog steeds met een geweer op post stond. Verder heeft de heer *Brondgeest* de politie te Medan ook van de Japanners overgenomen. Hij heeft een paar kleine pantserwagens van de Japanners genomen, waar hij patrouille mee liet rijden. Het stelde natuurlijk niet zo veel voor, maar het ging toch vrij aardig. Die toestand is zo ongeveer gebleven tot de Engelsen te Medan kwamen op 12 October. De heer *Brondgeest* kreeg instructies om zich 's morgens om acht uur aan boord van een kruiser te melden, die buiten lag, om daar een bespreking te houden met brigadegeneraal *Kelly*, die het commando had over de landingstroepen te Medan. Het algemene commando stond onder generaal *Chambers*, die diezelfde dag te Padang was geland. Brigadier *Kelly* had niet meer dan een goede duizend man bij zich. Nauwelijks meer dan de helft daarvan was gevechtswaardig. Het was dus niet veel.

Vóór die tijd was de vice-consul van Zwitserland, de heer *Fritzle*, met het eerste vliegtuig, dat te Medan was geland, naar Colombo

vertrokken. De heer *Brondgeest* heeft hem een uitvoerig schriftelijk rapport meegegeven over de toestand. Zijn telegrammen gingen allemaal via het Engelse hoofdkwartier en er waren bepaalde dingen, die de heer *Brondgeest* liever niet in een telegram stelde.

Zijns inziens was het helemaal niet noodzakelijk, dat de Engelsen troepen stuurden. De heer *Brondgeest* was de toestand wel meester, ook zonder de hulp van de Engelse troepen. In ieder geval zou het zeker wel gegaan zijn, totdat er Nederlandse troepen uit Nederland zouden komen. Wanneer de heer *Brondgeest* vrijheid van handelen werd gegeven, kon hij dat troepje rampokkers en sluipmoordenaars ook wel de baas.

De heer *Fritzle* kwam terug met de boodschap, dat het idee een politiemacht te organiseren, te Colombo schitterend werd gevonden. Doordat de heer *Brondgeest* echter geen wapens kreeg, was dat niet mogelijk.

89634 *(Brondgeest)*

De Japanners concentreerden zich steeds meer in Pematang Siantar. De heer *Brondgeest* heeft toen zijn ondercommandant *Claessens* met vier man daarheen gezonden om te zien wat de Japanners uitvoerden. Op een gegeven moment zaten er daar 40 à 50 000. Tegelijkertijd gaf de heer *Brondgeest* hem de opdracht om voor zover mogelijk de inventaris op te stellen van de wapens, die zij bezaten, om ze te gelegener tijd over te kunnen nemen. De heer *Claessens* rapporteerde echter reeds spoedig, dat de Japanners bij bosjes deserteerden met hun wapens. De heer *Brondgeest* heeft de indruk gekregen, dat dit van hogerhand bevolen werd. Later, toen de revolutionnaire beweging ernstig werd, bleek, dat verschillende Japanse officieren deze organiseerden en dirigeerden. De groep in Pematang Siantar is later aangevallen en uitgemoord. Commandant *Claessens* was die dag naar Medan gekomen om instructies te vragen, omdat de toestand steeds ernstiger werd en de Japanners er niets tegen deden. Terwijl de heer *Brondgeest* met de heer *Claessens* in het hotel zat te praten, kwam *Imamura* binnen en deze vertelde, dat de post in Siantar was aangevallen en dat er aan Nederlandse zijde waarschijnlijk doden waren gevallen.

89641 *(Brondgeest)*

Toen dit had plaats gevonden, heeft de heer *Brondgeest* een minder plezierig gesprek gehad met brigade-generaal *Kelly* over het zenden van troepen naar Siantar. Hij weigerde dat. Hij zeide, dat niemand de stad uit mocht. Er zijn geen troepen heen gegaan.

Op een gegeven moment kreeg de heer *Brondgeest* van brigade-generaal *Kelly* de opdracht naar Padang te gaan. Generaal *Chambers* wilde hem ontmoeten. Er waren nog Japanse vliegtuigen, die steeds heen en weer vlogen. De heer *Brondgeest* is toen met een Japanse bommenwerper naar Padang gevlogen, waar hij vier dagen heeft rondgelopen voordat de generaal tijd kon vinden om hem te ontvangen.

Deze begon de heer *Brondgeest* te vertellen, dat hij mooi werk had gedaan. Dit compliment werd onmiddellijk gevolgd door een scheldpartijtje, omdat de Nederlanders agressief in hun optreden waren. De heer *Brondgeest* had naar Colombo geseind, dat Medan geïsoleerd was en dat de toestand met de dag verergerde; de heer *Sisselaar* had naar Colombo geseind, dat hij met tien man 7000 mensen moest verdedigen, omdat de Engelsen weigerden om hem steun te geven. Dat vond generaal *Chambers* onprettig. Tenslotte was hij de commandant en dit had via hem moeten gebeuren. De heer *Brondgeest* heeft gezegd, dat hij alleen maar had gerapporteerd wat waar was. De generaal zei, dat hij nu in ieder geval de baas was en dat de heer *Brondgeest* geen telegrammen meer mocht sturen of deze moesten gezien zijn door brigade-generaal *Kelly*. De heer *Brondgeest* moest zijn telegrammen dus laten censureren. Dit betekende voor hem, dat hij practisch helemaal geen telegrammen meer heeft gestuurd. De generaal zei verder, dat de Menadonezen en de Ambonezen, die de heer *Brondgeest* gewapend op post had staan, ontwapend zouden worden. De heer *Brondgeest* heeft getracht hem te bewegen dat niet te doen. Hij stemde er tenslotte mee in, dat de bewaking van de geïnterneerden door Nederlandse mensen onder het commando van de heer *Brondgeest* zou geschieden. Toen deze te Medan terugkwam, was het eerste wat hij hoorde, dat de Ambonezen en de Menadonezen toch waren ontwapend en dat er Japanners voor hen in de plaats waren gekomen. Geen Engelsen, maar Japanners! Dat was helemaal een klap in zijn gezicht. De heer *Brondgeest* is direct naar brigade-generaal *Kelly* gegaan om te protesteren. Deze zei, dat er niets aan te doen was. Hij had de instructies daarvoor gekregen van de heer *Chambers*. De heer *Kelly* wilde er in ieder geval geen verandering in brengen. De mensen van de heer *Brondgeest* werden dus afgedankt. De Japanner liep gewapend in de stad rond; Chinese hulptroepen werden gewapend en de Nederlandse mensen werd de wapens afgenomen. De heer *Brondgeest* heeft toen naar Colombo geseind — niettegenstaande het verbod van de

heer *Chambers* —, dat hij onder deze omstandigheden niet in staat was enig nuttig werk te doen en dat hij verzocht om te worden teruggeroepen. De heer *Brondgeest* kreeg daarop eerst een telegram, dat hij op zijn post moest blijven en een paar dagen later kreeg hij weer een telegram, dat hij naar Colombo terug moest komen en dat de troepen zouden worden gezonden naar Batavia, waarheen inmiddels het hoofdkwartier was verplaatst. Dit is ook geschied; alleen de heer *Westerling* is achtergebleven.

89649 *(Brondgeest)*

De heer *Brondgeest* heeft later, in December 1945, te Batavia een onderhoud gehad met admiraal *Helfrich* en de heer *van Mook*. Hij heeft de toestand en de manier van optreden van de Engelsen op Sumatra beschreven [1]).

[1]) De commissie verwijst naar het rapport van de heer *Brondgeest*, bijlage 67, over „Operatie Status", waarvan enkele gedeelten reeds in deze paragraaf zijn opgenomen.

89652 *(Brondgeest)*

Dr. *van Mook* stond er op, dat de heer *Brondgeest* terug zou gaan naar Medan. De heer *Brondgeest* ging toen terug als inlichtingenofficier met de opdracht om deze keer intelligence te verzamelen over de Engelsen in plaats van over de Japanners. De heer *Brondgeest* kreeg voorts een paar brieven mee van dr. *van Mook* aan diverse sultans, die hij persoonlijk moest afgeven en waarin de heer *van Mook* bepaalde beloften aflegde voor het toekomstige Regeringsbeleid in Indië.

92012—92015 *(Lefrandt)*

De heer *B. W. Lefrandt* heeft, aldus zijn verklaring, nadat hij reeds van begin Juli 1945 op de Goudberg in het gebied van Lamtebah was geweest, na 30 Augustus, toen hij zich openlijk kon vertonen, met de bevolking geen moeilijkheden gehad. Toen hij zich in Lamtebah kwam vertonen, hebben de mensen twee dagen feest gevierd. Zij waren blij, dat de Hollanders er weer waren en zij vroegen hoeveel er geland waren. De heer *Lefrandt* heeft toen om de Japanners op een dwaalspoor te brengen gezegd, dat er veel Hollanders waren.

In Kotaradja vroegen de feodalen de heer *Lefrandt* te spreken, maar de Japanners hebben dit verhinderd.

De heer *Lefrandt* had een telegram met richtlijnen uit Colombo gekregen. Dit telegram luidde: „It is believed that the Japanese may be trying to set up a puppet government. You are to ignore this and deal only with the Japanese. They are responsible until they hand over to our forces".

Hij mocht zich dus niet inlaten met het z.g. puppet government.

92020—92025 *(Lefrandt)*

De heer *Lefrandt* heeft nimmer de opdracht gekregen een bepaalde Nederlandse gezagspositie in te nemen. Hij moest uitsluitend zorgen voor de krijgsgevangenen en geïnterneerden. Hij had die opdracht ook van Engelse zijde gekregen.

Hij heeft moeilijkheden gehad met het vinden van de gevangenen, omdat zij tot in de uiterste hoeken van de kampongs waren afgedwaald. Hun toestand was nogal slecht, vooral op kledinggebied.

51331 *(Sisselaar)*

De heer *Sisselaar* verklaarde, dat toen de republiek op Sumatra op 8 October 1945 werd uitgeroepen, hij te Rantau Parapat zat. Het woelde daar wel. De heer *Sisselaar* heeft daar oud-gedienden van het K.N.I.L. gerecruteerd, maar hij had geen wapens. Hij had het plan hen voor bewakingsdoeleinden te gebruiken zodra hij wapens en uitrusting uit Ceylon zou krijgen. Hij droeg hen op terug te gaan om voor hem inlichtingen te verzamelen. De Japanners waren belast met de zorg voor orde en rust. Zij deden dit slecht en lieten het rampokken toe.

51332 *(Sisselaar)*

De stemming van de bevolking ten aanzien van de Nederlanders was, waar de heer *Sisselaar* zat, voortreffelijk. Dat is pas naderhand veranderd.

51336 *(Sisselaar)*

In zijn zorg voor de bevolking werd de heer *Sisselaar* in het begin niet belemmerd, maar later wel. De geïnterneerden konden zich vrijelijk buiten de kampen, die in de rubbertuinen lagen, begeven, maar later kwamen er rampokkers, die het de mensen lastig maakten. Ongeveer 15 November was het kamp bij Rantau Parapat leeg en werd de heer *Sisselaar* naar Medan overgeplaatst. Dat was jammer, want hij kende de streek goed en de bevolking had ontzag gekregen. Als zij zijn auto zagen aankomen, was elk spoor van ongeregeld optreden direct afgelopen. Dit had de heer *Sisselaar* alleen bereikt door de rampokkers door de Japanners op te laten pakken.

De heer *Sisselaar* heeft de grootste moeite gehad om onder bescherming van de Japanners naar Medan te komen. Hij had wapens in zijn zak, maar mocht die niet gebruiken. Waar men normaal een paar uur over doet, heeft hij 7 uur over gedaan. Er waren aanhoudend slagbomen en karretjes over de weg, maar er is geen schot gelost; men deed alleen maar vervelend. De heer *Sisselaar* mocht niet op vragen antwoorden bij de barricaden, want de Indonesiërs moesten denken, dat hij een Engelsman was en zo was er een betere kans, dat hij er door kwam. De inlanders wisten echter dat hij onderweg was, omdat zij zelf de telefoonlijnen bedienden en zijn komst reeds door hadden gekregen. De heer *Sisselaar* stond evenwel onder bescherming van de Japanners. De Engelse commandant te Medan had meerdere malen beloofd het gebied met gemotoriseerde eenheden te patrouilleren, maar dit is nooit gebeurd.

51338 *(Sisselaar)*

In alle kampen, behalve dat te Rantau Parapat, hadden zich grote moeilijkheden voorgedaan met de Nederlandse parties en de Engelse bezetting. De heer *Sisselaar* heeft er geen last van gehad, omdat de Engelsen zich in zijn kamp niet met zaken op politiek gebied bemoeiden.

Er zijn elders dus grote moeilijkheden ontstaan tussen de commandanten van de groepen en de Engelsen. De Nederlanders mochten geen berichten verzenden zonder deze eerst over te leggen aan de Engelse commandanten. Enkelen zeiden toen: „Wij zijn Hollanders en behoren tot Force 136 en hebben niets met Uw legerorganisatie te maken", maar intussen hadden ze hun radiozenders afgegeven, dus gaf dat moeilijkheden. Sommigen zeiden: „Ik doe het niet, ik vraag terugroeping". Inmiddels was er een Engelse commandant boven de Nederlanders geplaatst. De Engelsen hebben daar een lelijke rol gespeeld.

90046—90050 *(Helfrich)*

Direct na 15 Augustus, aldus de heer *Helfrich*, zijn er mensen geparachuteerd — dit in aansluiting op de RAPWI-parties en de infiltraties gedurende de oorlog — onder leiding van luitenant ter zee *Brondgeest*. Deze heeft na 15 Augustus dadelijk contact opgenomen met de Japanse commandant te Medan, die zeer welwillend was en alle mogelijke steun toezegde.

De eigenlijke RAPWI-teams stonden onder Brits bevel. De Hollands-Engelse contingenten, die bestemd waren om te infiltreren in bezet gebied, stonden onder gemengd Engels-Nederlands commando. Met de Engelsen had de heer Helfrich daarover persoonlijk het bevel.

De heer *Brondgeest* heeft bij Medan enige wapens aangetroffen en ook nog om een honderd geweren gevraagd, die uit Colombo zijn gezonden en per parachute neergelaten. Een klein korps van driehonderd man heeft daar de rust volledig gehandhaafd, totdat de Engelsen kwamen. Begin October is er een brigade Engelsen geland in Medan; ook zijn er troepen bij Padang geland. De brigade-generaal in Medan heeft deze Nederlandsch-Indische politiemacht, die voornamelijk bestond uit Indonesiërs (Ambonezen en marechaussees), allen ex-krijgsgevangenen, ontwapend en geïnterneerd. Het gevolg was, dat de volgende dag de rood-witte vlag woei.

De heer *Helfrich* heeft de berichten van de heer *Brondgeest* wel ontvangen, want hij herinnert zich heel goed het verzoek om die honderd geweren. De berichten werden gewoonlijk zowel naar de Engelsen als de Nederlanders gezonden.

De instructies van de heer *Brondgeest* waren niet van de heer *Helfrich* afkomstig. Hij kon zich niet herinneren, of hij daarin geraadpleegd was.

99874 *(Helfrich)*

Inderdaad heeft de heer *Helfrich* gezegd „to go fullspeed ahead" met de bewapening en uitbreiding van het politiekorps van de heer *Brondgeest*. Na de eerste gunstige berichten, dat met zulke geringe middelen en met volle medewerking van de Japanners een goed resultaat werd bereikt en toen de heer *Helfrich* bovendien hoorde, dat de sultans op onze hand waren, en hun mensen dienovereenkomstig instrueerden, heeft hij gedacht: dit moeten we dadelijk uitbuiten en de macht in handen nemen. Hij vond het zeer belangrijk het Nederlandse gezag te herstellen in het Deli-gebied. Daarom heeft hij de oprichting van dat politiekorps goedgekeurd, evenals de verdere plannen van de heer *Brondgeest*.

97493 *(van der Plas)*

Einde September 1945 — aldus de heer *van der Plas* — is in de Buitengewesten de orde aardig hersteld, met uitzondering van Sumatra, dat met Java vergelijkbaar was. Aanvankelijk hebben in Sumatra nog Nederlandse bestuursambtenaren, die uit de kampen gegaan waren, te Fort de Kock en te Padang het bestuur weer op zich genomen. Toen de Engelsen kwamen, hebben dezen die Nederlandse ambtenaren uit hun functies ontzet; er kwam immers een Brits militair gezag en de Engelsen erkenden geen Nederlandsch-Indisch gezag. De heer *van der Plas* wil toegeven, dat deze ambtenaren het gezag bij de verslechtering van de situatie op den duur toch niet hadden kunnen handhaven, omdat zij geen machtsmiddelen achter zich hadden. Maar op dat moment maakte het Engelse ingrijpen toch wel een verpletterende indruk.

§ 4. Java

a. *Soerabaja*

89741 *(Huijer)*

Kapitein ter zee b.d. *P. J. G. Huijer* heeft begin September 1945 de opdracht gekregen naar Soerabaja te gaan. Hij werd, aldus verklaarde hij, naar Indië gestuurd met de order van admiraal *Helfrich*, dat hij, hoe dan ook, de eerste moest zijn, die Soerabaja binnenkwam. Hij moest bezit van de basis nemen, opdat zo spoedig mogelijk de gehele marine daar kon worden ontvangen.

89742 *(Huijer)*

Te Singapore lag een Nederlandse Catalina. Daarmee is de heer *Huijer* naar Batavia gevlogen, waar hij zich bij de Engelse admiraal *Patterson* aan boord van H.M.S. „Cumberland" heeft gemeld.

De heer *Huijer* had te Singapore een staf om zich verzameld, die hij meende nodig te hebben; daartoe behoorde o.a. luitenant-kolonel *Roelofsen* en de heer *Hulseve* als tolk.

De heer *Huijer* is op order [1]) van admiraal *Patterson* eerst alleen naar Soerabaja gegaan; het zag er helemaal zo slecht niet uit. Hij is teruggevlogen naar Batavia, heeft de Engelse admiraal rapport uitgebracht en kreeg toen van de admiraal de opdracht [2]) om de basis Soerabaja in bezit te nemen en voorbereidingen te treffen voor de ontvangst van de strijdkrachten aldaar. Admiraal *Patterson* was in die tijd in de Nederlands-Indische area de opperbevelhebber; generaal *Christison* was nog niet in Batavia.

[1]) Bijlage 68.

[2]) Bijlage 68.

De heer *Huijer* heeft op 9 November 1945 aan de B.S.O. een rapport aangeboden over de gebeurtenissen in Soerabaja van 23 September 1945 t/m 31 October 1945. Dit rapport komt in grote lijnen overeen met de rapporten, ingediend bij de B.S.O. door officieren van de staf van de heer *Huijer*. Het luidt:

„I proceeded to Sourabaya via Semarang. The same evening the Jap Vice-Admiral *Sjibatu* and about 12 members of his staff paid their respects at the Oranje Hotel.

I explained to the Admiral my orders from Admiral *Patterson* emphasising that I had not any authority to give him any orders, and that I could only make proposals to Admiral *Patterson*. In accordance with Admiral *Patterson's* statement I told *Sjibatu* that the Admiral's prime wish was: „Law and order", and that the Admiral understood as „law and order" that every citizen could go his own free way without being molested.

After this we arranged the programme of my inspections for Monday, Tuesday and Wednesday (24th., 25th., and 26th. September).

In the same way I met next day, 24th. September at 12.00 the Jap Commanding General *Iwabu* to whom I also explained the above, and arranged some points of the inspection with him as the merchant naval harbour and dockyards were under his command.

24 Sept. 1945
25 Sept. 1945
26 Sept. 1945 } Departed for Balikpapan by B. 25.

27 Sept. 1945 Departed for Balik Papan by B. 25.

28 Sept. 1945 Arrived at Batavia by B. 25 at 15.00. At about 18.30 I reported to Admiral *Patterson* on board H.M.S. Cumberland. I reported verbally everything about Sourabaya and left several written statements about harbours, minesweeping, communications etc.

I also mentioned to the Admiral that Sourabaya water supply seemed much worse than formerly and that I had told the Japs that it would certainly be the Admiral's wish to get the water supply running again on normal conditions as the Occupation Army would need a large quantity of water. I especially told the Admiral about my explanation of law and order to the Jap Commanding Officers and he fully agreed with my statement. I asked the Admiral about the date of re-occupation. He thought probably 20th. Oct: but promised to warn me 4 days ahead. He agreed with me to order the Jap Commanding Officers to double their guards everywhere in town.

I presented to the Admiral a request from Vice-Admiral *Sjibatu* about his prisoners of war camps and he decided to leave this to my discretion as he did later by sending me the request with the following written on it in his own handwriting: „To Captain *Huyer*, R.N.N. I leave this to your personal discretion".

The Admiral specially emphasised his point of view about „law and order" which I could mention as his wish and order to the Jap authorities. His last words to me were: „Don't ask, do!".

29 Sept. 1945. I arrived at Sourabaya about 17.00 bij special plane on orders from Rear-Admiral *Patterson*. On my way to Oranje Hotel, I perceived that already the town was in a nervous and disquieting condition, had a meeting with the Jap Admiral and General. I showed them in the evening both my orders from Admiral *Patterson* and made them sign the original as acknowledgement. I told them emphatically that I was not able to give any orders without first referring to Admiral *Patterson*, who would issue all orders via Jap Army H.Q. Batavia. I gave them again the explanation of Admiral *Patterson's* view about law and order.

As I had found the town in a more nervous and disquieting state, I told them I would propose to Admiral *Patterson* stronger guards. Both the Admiral and General told me they would recall

more troops from internment camps and the General decided to send 300 extra Kempeitai as guards to the women and children's quarter. I feared already that evening that things were not going too well but I had no proof.

30 Sept 1945. The town was quiet again; there seemed to be many more guards, so that there was no need to send alarming signals to Admiral *Patterson.*

One of the most urgent things I had told the Jap authorities was that I was never given any command over them and could only refer my proposals to Admiral *Patterson.* The Admiral would issue his own orders.

There were already rumours of road blocks on the road to Malang and Modjokerto, but the General told me that the C.O. Kempeitai had made an inspection by armed car and had cleared away every obstacle. So it appeared that General *Iwabu* was going to abide by the official surrender terms. I cannot help thinking that *Iwabu's* attitude changed that Sunday night, 30th. September/1st. October, on secret orders he received from Jap High Command for later on every action on his part was absolutely contrary to his undertakings and promises.

During the afternoon I paid a visit with my Chief of Staff to former Dutch Royal Naval Yards.

1 Oct. 1945. „Residen" *Soedirman* gave that night at 01.30 the signal for a general uprising against the Japs. Early in the morning numerous lorries with hooligans then armed with pikes and wooden rifles started marching through the city and occasional shooting was heard; during the course of the morning, the armament of the people in the trucks began to change into rifles and Japanese swords. I phoned the Jap. General to take strongest measures and not to hesitate to use full force to stop the uproar. At six o'clock (18.00) I heard that the General had called back the 300 extra Kempeitai guards around the women's quarters at Darmo. They had given up their arms without a shot to the Indonesians and marched themselves to prison. I again summoned the General to fight; he could not leave his command-post, but phoned that he would take the situation in hand during the night. He did not however, and everywhere the Japs gave up without resistance. Only single Japs living in the town made a stand and were promptly slaughtered by the crowd. At this time the leaders of the Indonesian Committee had lost all control and the city was in the full power of the mob — out for rampok (looting) and murder. The movement was strictly anti-Japanese and was not yet anti-European or anti-Eurasian.

2 Oct. 1945. [1]) During the night fighting went on and the shooting increased alarmingly. The mob got possession of machine-guns and all kind of Jap armament — even Jap tanks surrendered without making a stand.

In the morning Wing Cdr. *Groom* who had joined my staff and had been protesting to the Nationalist Committee whom he knew very well, brought in on his own account three members of the Committee (Dr. *Dwidjosewojo* and Dr. *Angkak* included). I told them straightaway that they, having taken over „de facto" the government of Sourabaya, were fully responsible for maintaining law and order and that the hooligans in the city should be sent from the streets and disarmed. I told them that Jap Army and Naval installations belonged to the Allies and had to be guarded and not looted by the mob as was then being done. I got them to promise to set the city-police against the mob. They promised everything but were not in a position to do anything. At 15.00 the R.N. Barracks Goebeng, fell after a heavy fight. My impression is that the Vice-Admiral *Sjibata* tried to fight but was double-crossed by the General Command, who seemed to follow orders from Batavia Jap Staff. About the same time the pyrotechnical works at Madoera Island blew up with very heavy explosions. All reports coming in told of heavy looting and rampok parties, already directed against Europeans and Eurasians also.

3 October 1945. In the morning it appeared that the Nat. Committee had managed to use the city police against the mob and conditions in the town were improving. At 12.00 I drove out with a city-police escort (my Jap guards having been replaced by city police guards) in order to prevent the hotel being attacked by the mob. The Nat. Committee acknowledged the Oranje Hotel as being the property of the Allied Command and ordered that cars of the Allied Command, R.A.P.W.I. and the Red Cross should not be molested. (The previous day almost

[1]) On 2nd. Oct.: early in the morning I sent my Jap Interpreter Officer, Lt. Cdr. BOS, R.N.N. to Bali with Wing Cdr, Parvis (R.A.A.F.).
Bos reports: 2 Oct.: 1900 the Jap Naval Captain in charge of Bali reported to Wing Cdr. Parvis that the situation in Sourabaya was very bad. The Indonesians had taken over the wireless station so that no communication was possible. At Bali the situation was becoming worse too on account of the arrival of 3 Nationalist envoys from Sourabaya. Cdr. Parvis asked the Jap if he would make a stand if the Hotel was attacked.
The Jap Captain answered that shortly before it was decided in Sourabaya by the Jap General not to fight or to use firearms and that he had received the same orders.
At this time I was still in Oranje Hotel without being able to get into contact with the Jap. General. I only sent his order after order to fight. Only the next day, 3rd. Oct.: at about 17.30 I contacted the General who appeared already the previous day to have ordered his out-of-town garrisons not to use firearms. I ordered him to issue special orders by his wireless to all his garrisons to make the heaviest resistance with the use of all arms against the uprising Indonesians.

50 cars had been stolen from R.A.P.W.I.). I managed to stop the transport of women from Semarang to Sourabaya on 2nd October.

At Morokrembangan I was unable to cross the airfield on account of the Indonesian crowds and snipers who were around and amusing themselves. As I could not afford to lose control of the aerodrome (possibly my only means of communication) I resolved to proceed straightaway to the Nat. Committee and make the strongest protest against their handling of affairs. I was received by the full Committee at the entrance to the Governor's office and talked to them for about 1½ hours. I told them that as they had disarmed the Jap Army and Navy, had stolen all Jap arms and „de facto" taken over all power in the city, that they were responsible with their lives for all murdering of Jap prisoners, Jap civilians and for all looting of Jap Army and Naval stores and possessions. They had to maintain law and order and by „law and order" we understood that every citizen could move about safely and as he wished. There were only three points in town not yet taken over by the mob — the Jap Admiral's staff, about 30 officers and very small guard, the Jap General's staff, about 20 officers and a small guard and the Naval Aviation Yards. *Soedirman,* the resident, told me they would be stormed that night. That meant that the whole structure of Jap command would be destroyed. I had to avoid this at any price.

Jap Naval Aviation Yards were in splendid condition with all stores sorted out and should be used straightaway for at least two Catalina squadrons and about 2 or 3 fighter squadrons. There were about 40 Jap. reconnaissance planes, a flying boat and three servicable D.C.III's (pre-war American planes). By keeping the Naval Aviation Yards I had control over the aerodrome.

Jap Admiral's Staff. By this staff and their secret wireless station I was still controlling the minesweepers in the Western Entrances which had to continue sweeping for magnetic mines as these had not yet all been swept from the Entrances. On no account could I afford the 20 minesweepers falling into Indonesian hands, for that would mean no piloting for the approaches to Sourabaya.

Jap General's Staff. By controlling the Jap General I could force him to order his troops outside Sourabaya to fight on and keep under their control as much as was not yet lost or given up by them.

Soedirman and his full Committee agreed to leave me the Japs as P.O.W. as they were in prison, and to leave me the Jap Admiralty, Jap General Army H.Q., and the Naval Aviation Yards and aerodrome on the condition that the Jap General and Admiral would surrender to the Allies. He wanted proof of that and I, on my part, undertook to produce it.

They agreed also to co-operate in restoring law and order. After leaving the National Committee I proceeded to an inspection of the large jail at Werff Street. I found there about 5.000 Jap prisoners among them the Rear-Admiral and his staff who were in charge of the Naval Yards, Commanding Officers of Jap ships lying in the Yards and the Commanding Officer (Army) in charge of the Aerodrome with the Jap pilots who were flying for R.A.P.W.I. Everyone was disarmed and there were no wounded among them. They had given in without a single stand. At the „Jaarmarkt", another centre there were about 4.000 unarmed Japs. Fighting in and around the town had stopped. The Indonesians had taken „de facto" full power.

In view of the fact that the Japs were completely disarmed and that all armament was in the hands of the Indonesians, I resolved to take over the two Headquarters and Naval Aviation Yards if still possible. I met the Jap General and Admiral at their respective Headquarters. They knew exactly what the situation was — even better than I — and were only concerned about their military and civilian prisoners of war. I told them that if I could prove to *Soedirman* that they were taken over by the Allied Command, we might be able to keep up their centres and retain their Headquarters. I emphasised most strongly that there could not be any talk about an official surrender on their part as I had no authority to accept their surrender. I had no surrender papers at all. The only thing to do was to keep the last bit of their force (Headquarters) in our hands. They agreed fully with that (see report No. 3, page 2, (4)) and as a proof I took with me two swords to be able to produce if necessary. The Admiral ordered his minesweepers not to enter Sourabaya harbour but to proceed with the sweeping and the General ordered all his

garrisons in the province of East Java to fight on as hard as possible and *not* (r) *not* to give in to any Indonesian force. (My opinion is that the General just ordered them to surrender on Tokio or Batavia Jap orders). I am sure that Admiral *Sjibatu* carried out his undertaking and did not attempt any foul play. I accuse the General *Iwabu* of full conspiracy with the Indonesians to arm them and help them in their revolt.

Arriving back at my Hotel I got an urgent telephone call from the Jap C.O. of the Naval Aviation Yards that the mob was assembling and on the point of storming the Yards. I straightaway sent my chief of Staff, Lt. Col. *Roelofsen,* Royal Neth. Marines, to *Soedirman's* Headquarters to protest.

Soedirman went himself to Morokrembangan and managed to stop the attack and disperse the mob.

The Jap General excused himself for his surrender to the mob by telling me he could not fight as the Supreme Allied Commander had only allotted him 5 shots per rifle. He is responsible for all bloodshed by not interfering when there was still time. He deliberately let the control slip out of his hands.

4 October 1945. Another alarm at the Naval Aviation Yard. I went down there myself and managed to cross the aerodrome and enter the yard. I found only 100 Jap Engineers pretty well unarmed but the rest had marched out two days before and surrendered to the Indonesians. They were only a maintenance party. So I placed Indonesian city police outside the entrance gate to prevent the mob from coming in, looting and destroying the yards.

On arrival home I found Dr. *Dwidjosewojo* had arrived to ask my advice about handling his Jap. prisoners and about their pay and food. I wrote out a memo for him, which was briefly as follows:

1. All Jap Naval and Army Airforce personnel to return to Naval Aviation Yards and Aerodrome.

2. All Jap Naval Yard personnel and ships' crews to return to the Naval Yards.

3. All remaining Jap Naval personnel to be assembled in the R.N. Barracks, Goebeng.

4. All Jap Army personnel to be assembled at Army Headquarters compound and at Darmo Barracks.

As regards Jap pay and food I intended to give orders to the Jap staffs. An hour later I got his reply that the Nat. Committee agreed fully, but did not dare to carry out this programme yet for fear of the mob, which would not understand this. They hoped later on to be able to put my memo into effect and to hand over all the Japs to me.".

Over de inbeslagneming van gelden van de Japanners op 4 October 1945 meldde de kolonel der mariniers *W. A. J. Roelofsen,* een officier van de staf van de heer *Huijer*, het volgende:

„The biggest part of the Japs disarmed and imprisoned by the mob. There was still a Jap guard at the Oranje Hotel. Again the request was made by the Indonesians to take over the guard duties at the hotel as they said the Jap guard provocated „the people". This was accepted by Captain *Huijer* on the following conditions:

(*a*) the guard of police personnel to be in uniform;

(*b*) the guard and the post to salute Captain *Huijer,* R.N.N. and his Chief of Staff;

(*c*) the weapons of the Japs to be handed in to Captain *Huijer.*

In the afternoon I was called by the guard and there found that an Inspector of the Police Force had already taken over the guard duties, driven the Japs together and collected all weapons. He refused to hand these over as they were the property of the „Republic". In view of these facts Captain *Huijer* submitted to the situation.

In the meantime the Indonesian leaders had agreed after many long talks to have a liason man at the hotel as contact by phone with the leaders was practically impossible. This system did work though incompletely and in rather a vague way. After two days the liaison man disappeared without any warning. In the morning I made an inspection at the Jap Naval Head Paymaster's office and found there approximately f 7.000.000. The next day, accompanied by Paymaster Lt. Cdr. *Siegers,* R.N.N. I went there again and demanded f 2.300.000 which I gave to Paymaster Lt. Cdr. *Siegers.* In the afternoon I went to

the Naval Base to inspect it. Notwithstanding the Police escort (strong, 8 armed town policemen) which had been there for two days, I was refused admission in the name of the nationalist Committee. This was done by a group of people (the lowest class) from the pre-war native Base personnel armed with a variety of arms who informed me that the Resident *Soedirman* and his Police Force had no say whatsoever in the Naval Base area. (They said: „In the early days it was exactly the same with your own Naval Base Police Force"). The Police Inspector of the town Police Force lost „face" and was furiously angry, but didn't dare to force the entrance to the base so that I had to return to the hotel".

Tot zover het rapport van de heer *Roelofsen*. Het vervolg van het rapport van de heer *Huijer* luidt aldus:

„*5 October 1945.* My Officers on the airfield under Wing Cdr. *Groom*, R.A.A.F., could not stay there any longer on account of the mob. 2 R.A.P.W.I. planes were molested and the pilots thrown into jail, so they had to retire. Next morning the mob took the Naval Aviation Yards and rounded up the 100 Jap Engineers.

6 October 1945. Lt. Cdr. *De Back* (R.A.P.W.I.) got a message from the Nat. Committee that no further co-operation could be given. R.A.P.W.I. and the Red Cross could not go on working in the women's quarters. All help to the women was stopped and the Nat. Committee forbade anyone to supply or sell anything to them. Looting broke out afresh, this time the movement being directed against Europeans and Eurasians. The Police stole my car so that I could not move. I made a formal protest to *Soedirman.*

7 October 1945. Second protest to *Soedirman* against looting and stealing. I got the following reply:

(Translation)
Sourabaya, 6th. Oct. 1945.

To His Honour
Captain P. J. G. Huijer, R.N.N.
for Supreme Allied Command.

Your Honour,

As I will explain in extenso further on, I as the authority in the Sourabaya district consider it of the greatest importance to establish my attitude towards the Allied Command at Sourabaya represented by Your Honour.

As Your Honour explained, the work of the Allies consists amongst other things of:

1. Military matters.
2. the work of the R.A.P.W.I.

I recognise and understand that Your Honour, your staff and other officials desire to be considered as representatives of the Allies, apart from nationality and that you will not interfere with internal politics. In view of this I am ready to assist Your Honour as a representative of the Allies by guaranteeing peace and order of the community, a task which I also consider as my duty.

However, the People know, that attempts have already been made from the side of the Netherlands, which clearly aim at getting back this territory, by means of the N.I.C.A. and similar organisations. The people also know, that the officials of the Allied Mission under Your Honour's direction, consist nearly completely of Netherlanders. In view of this fact the People consider these officials *not as officials of the Allies,* but wholely as forerunners of the N.I.C.A., who are evidently aimed at the Authority of the Indonesian Republic, and for that reason dangerous to peace and order in the region.

In view of the above my help to you is considered by the People as assistance rendered to the N.I.C.A., which they do not like.

So, in order to prevent misconceptions from arising among the people and to prevent quarrels amongst the people, I, as the Authority in the Sourabaya district, have decided, to stop my assistance to the Allies for the time being, until I have received more detailed instructions concerning this question from our President.

The Chief of the Sourabaya District
(Sgd.) *R. Soedirman*
Initialled D.
(Presumably *Dwidjosewojo*).

In the evening the A.D.C. of the Jap. Admiral slinked in for orders for the minesweepers. The Admiral proposes to send them to a small port North East of Semarang. *I order them all to Batavia, except for the small ones which are to ancor north of Djamoeng reef and disembark their crews.*

8 October 1945. I ordered my Jap D.C. III plane in order to report to Admiral *Patterson* at Batavia. The plane is looted, empty and unserviceable for the next three days — if I can get my Jap Pilots out of prison — so we decided to go by train with an Indonesian guard.

9 October 1945.

1800. Received full escort to night train to Batavia. Indeed we reached the train and started. I had left my Chief of Staff to handle the Japs.

1930. At Kertosono the train stopped and we were taken out by an armed mob of hooligans at the wish of the people of Kertosono. The attitude was at first aggressive, but after a couple of hours we got on quieter terms, the constant menace of arms disappeared. Finally we got beds in the village hospital.

10 October 1945. On telephone instructions from *Soedirman* we had to go back to Sourabaya. We reached the train without trouble and got a special full compartment with a mob-safety-guard from the people of Kertosono. My own guard, one policeman and a railway official turned up again, having run away during the trouble. After passing Djombang the Batavia train guard stopped the train by the emergency brake and we went back to Djombang as the people there objected to our proceeding. At Djombang again it was rather rough. All kinds of arms were displayed with us in the centre. Many telephone calls to Sourabaya followed.

At 1300 we were unexpectedly marched out of the Station and put into a motorbus. We then started off to Sourabaya with a Pemoeda guard.

This journey was a success; everyone of the road black guards knew of our passing and at 4 o'clock we reached Police H.Q. at Sourabaya.

Luggage inspection followed and my two pistols were stolen. Three of my party were transported to jail and I myself was taken in my own car to the former residence of the British Consul. They provided me with three servants from the Oranje Hotel and from there I got my meals.

At 2100 the Chief of Police turned up and explained that they had put me there for my own safety. I was not in custody but they advised me not to go out for fear of attacks by the mob. He promised to send next day my A.D.C. (Jap interpreter) for communication with the Japs. Then Wing Cdr. *Groom* and Major *Finley* (R.A.A.F.) arrived and I menaged to pass to *Groom* my reports and correspondence. The same night I destroyed every instruction order and British Port Party order I had, and only just in time. The house was guarded by a police force of about ten men.

11 October 1945. 1500. All R.A.P.W.I. and Allied Staff personnel were brought in (36 in all). They had been rounded up early in the morning from the hotel and kept at the Simpang Club by Pemoeda's (the Simpang Club was the HQ. of the most left-minded section of the mob — completely communistic). The remainder of my cash (f 250.000) was stolen. f 2.800.000 remainded hidden in the safe of the manager. Under Brigadier *Mallaby* on 27th October, with a guard of 50 Marattas we found it still in the safe and the full amount was taken over by British Army H.Q. and stored in their safe.

12, 13, 14, 15 October 1945. Interned at Kajoon with no communication with the outside world. Indonesians confiscated everything on behalf of the Republic. Looting and rampage went on steadily.

16 October 1945. 0430. Everyone was called up told to dress and pack his luggage. [1])

---

[1]) 16 October 1945. Bloody Monday. All Europeans and Eurasians were rounded up by the gangsters. My Medical Officer *van der Goot* was included. He was present at Permoeda Headquarters (Simpang Club) that evening and saw scores of Europeans and Eurasians tortured and killed by the mob at the Club. He was already undressed for his turn when they found his British R.N. Pass and took him out.

Van der Goot was kept until Tuesday, 24th Oct. and saw practically all the murdering. Also a girl called *Houwing* (aged 15) had that evening to watch from 2000 till 2100 the slaughtering of Europeans. Resident *Maassen* has their reports for the N.E.I. Government. Both *van der Goot* en Miss *Houwing* are in Wilhelmina camp, Singapore.

0500. We were taken in two truckloads to jail. Luggage should have come in a third but was completely stolen by the mob. We had rather an unsociable welcome — they called us their breakfast. The prison was in the hands of the mob and we were put into a large cell. Hundreds of Europeans and Eurasians were already in that jail. We remained there during 16 Oct.: and

17 October 1945 until the morning of

18 October 1945, without anything and practically no food and guarded by the former jailbirds. On the morning of 18 Oct: a deputation of jail personnel arrived and told us that it had been discovered that we were not prisoners like the rest but that we were in protective custody. So we got a mat to sleep on and better food, this time sufficient, but only consisting of rice and vegetables and one piece of fish or a small piece of meat.

A R.N.N. pilot and two R.N.E.I. Army girls were separated, the pilot being put in a dark cell, and the two girls in the women's section. They had been seriously beaten up. One Indonesian medical officer of R.A.P.W.I., Dr. *Raden Subiono* was never seen again, and it is pretty sure that he was murdered. From my cell I saw 3 European corpses being taken past.

19 October-20 October 1945. Nothing to report.

21 October 1945. Major *de Timmerman* (N.E.I. Army Medical Corps) and Lt. Cdr. *de Back* were seriously beaten up in my cell.

22 October 1945. Nothing to report.

23 October 1945. The whole party of 36 was marched off to another part of the prison, where we were able to walk freely in the daytime and were only locked up at night in cells for 5 men. Two medical officers of my staff were brought in, one first being seriously beaten up.

24 October 1945. Nothing to report.

25 October 1945. 1330. We were locked in. (We discovered later that the British had made a surprise landing.)

26 October 1945. The guard told us that previous afternoon 300 Europeans were brought in.

2230. Captain *Shaw,* commanding officer of a platoon of Field Security Section 611, 49th. Brigade, woke me with a Maratta guard. We assembled all R.A.P.W.I. and Allied Staff personnel. After an hour's search I managed to find the two Army girls and to collect the Naval Pilot from the dark cell, also about 25 European women.

We collected them all in my compound under a heavy Maratta guard. I left prison for Brigade Headquarters. F.S.S. 611 collected later that night from another camp Mr. *Maassen,* my political advisor (designated Governor East Java).

27 October 1945. Long talks with Brigadier *Mallaby* followed. He showed me the disposition of his troops. I warned him most strongly against all the small posts of platoons and companies and told him point blank that the Indonesians would round them all up. In the afternoon I repeated my warning and the Brigadier agreed with my point of view but dit not recall the Brigade as he expected reinforcements at night so that he could establish sufficient strong points. The reinforcements arrived too late and the Brigadier paid with his life.

In the morning there was a long staff meeting. It was decided how to quarter the women, and the orders to be given to the Chief of Police.

1200. I got 50 Marrattas and Captain *Shaw* and released the whole batch of R.A.P.W.I. officers from prison and shipped them immediately to Singapore. The Indonesians were sure they were N.I.C.A.-personnel and were only too anxious to get at them again.

I stayed for further talks. Brigadier *Mallaby* took over my Chief of Staff, Lt. Col. *Roelofsen,* Lt. Col. *Ente van Gils,* R.N.E.I. Army, as they were fully conversant with the defences of Sourabaya, and Paymaster Cdr. *Siegers* for contracting with the Chinese for Army stores etc. My interpreter, *Hulseve,* R.N.N.V.R. was taken on to his staff also, and I was to proceed next day by plane to Batavia.

Then came the signal for the Indonesian attack on the British Forces. Leaflets were dropped out of a plane announcing the death penalty to persons unlawfully armed.

The Brigadier called all the Indonesian leaders together for a conference and made them accept the terms of the proclamation.

(Brigadier *Mallaby* got the proclamation himself from a dropped pamphlet). He made a strong proclamation himself and after three hours talk the leaders accepted his orders. I warned him that they would recall their promise as they promptly did. It was a certainty that fighting would break out.

28 October 1945. My plane did not arrive. At 1500 a Chinese near my residence closed his house — sure sign of a coming fight. It started all over Sourabaya at about 1700—1730. At 1930 we menaged to come through to the Battalion at the School.

29 October/30 Oct./31 Oct. 1945. Fighting was in full swing. Fortunately I procured a rifle from one of the first wounded and was able to join the Maratta's — splendid boys.

31 October 1945. I was evacuated as a wounded Maratta with our batallion".

Op 15 December 1945 deelde de chef staf van de Supreme Allied Commander South East Asia inzake de gebeurtenissen te Soerabaja en het optreden van kolonel *Huijer* aldaar het volgende mede:

„1. Your file containing the reports of captain *Huijer's* activities at Sourabaya is herewith returned.

2. The Supreme Allied Commander does not propose to take any further action in this matter.

3. Having studied these reports he fully realises that Captain *Huijer* had a most difficult time in the East Java and as regards the incident of surrender he is confident that Captain *Huijer* had no intention of deliberately disobeying the orders he had received".

89768 *(Huijer)*

De heer *Huijer* heeft op 27 October 1945 kans gezien — er ging een Engelse torpedobootjager naar Singapore — om alles wat hij aan officieren bij zich had en wat in de gevangenis zat — hij had twee vrachtauto's gekregen met 25 Gurka's — naar de haven te brengen. Zij zijn toen naar Singapore gegaan. De heer *Huijer* is zelf achtergebleven met de heren *Wackwitz* en *Maassen*. Zij zouden de volgende dag met een vliegtuig naar Batavia zijn gegaan; de omweg over Singapore was hun te lang. 's Middags zijn zij in het gebouw van de Field Security Section vlak bij Goebeng onder dak gebracht. Om half vijf begon het gevecht.

89769 *(Huijer)*

Er waren op dat ogenblik in Soerabaja Maratta's en Gurka's, 1200 tot 1500 man. In een school lagen drie compagnieën van het bataljon Maratta's, die voor Malang bestemd waren. Die waren daar juist dezelfde middag gekomen, maar hadden weinig munitie, omdat zij hun bagage nog niet hadden. Toen men om half vijf begon met schieten, is de heer *Huijer* met de mannen van de Field Security Section terechtgekomen in deze school. Daar hebben zij drie dagen met de 3 compagnieën Maratta's gezeten.

89780 *(Huijer)*

Admiraal *Patterson* was inmiddels te Soerabaja aangekomen. Deze kwam bij de heer *Huijer* en zei: „Captain, sit down! Tell me!" Toen moest de heer *Huijer* hem het hele verhaal doen. Hij zei daarna: „Shake hands! Set you on board; you're my guest for the next five days!" Toen begon hij de heer *Huijer* te vertellen, drie kwartier lang, wat generaal *Christison* had gezegd en gedaan. Deze had namelijk in het openbaar de heer *Huijer* de schuld gegeven van de gebeurtenissen te Soerabaja in October 1945, omdat hij de order zou hebben gegeven tot ontwapening van de Japanners, waardoor de Japanse wapens in handen van de Javanen waren gevallen.

89782 *(Huijer)*

De heer *Huijer* verklaarde voorts nog het volgende. De Japanners hadden hun munitie naar Madoera gebracht. Dat was op bevel van lord *Louis Mountbatten* gebeurd na de overgave van Japan. Iedere Japanner, die op schildwacht stond, mocht 5 patronen hebben. Daarom hadden zij weinig munitie. Dit was bepaald, niet alleen voor Nederlandsch-Indië, maar voor het gehele commandogebied. Hierdoor kwam het, dat bij de opstand te Soerabaja de Japanners zo snel door hun voorraad heen waren.

90127 *(Helfrich)*

Generaal *Christison* heeft na het incident te Soerabaja, aldus de heer *Helfrich,* een persconferentie gehouden, waarbij hij naar voren bracht, dat het de schuld van de heer *Huijer* was geweest. De heer *Helfrich* heeft generaal *Christison* toegezegd de zaak te zullen onderzoeken. Hierna heeft de heer *Helfrich* een rapport geschreven, waarvan hij een afschrift aan de generaal heeft gezonden. Het resultaat was, dat generaal *Christison* hem na lezing van het rapport mededeelde, dat de situatie anders was geweest dan hij gedacht had en dat de heer *Huijer* niet schuldig was. De heer *Helfrich* heeft toen gevraagd of hij dan het ongunstige oordeel, dat hij op de persconferentie had gegeven, wilde herroepen. Dat heeft hij beloofd, maar het is nooit gebeurd.

91443 *(de Back)*

De toenmalige luitenant ter zee der eerste klasse *P. G. de Back* heeft verklaard direct na de overgave van Japan met een Rapwi-

91444 *(de Back)* team naar Java te zijn gestuurd. Hij is met de party van kolonel *Asjes* uit het kamp Columbia via Tarakan en Balikpapan naar Singapore gevlogen. Daar kwamen zij juist aan op de dag, dat de Japanse troepen zich overgaven aan admiraal *Mountbatten*. Als de heer *de Back* zich niet vergist, was het 13 September. Ongeveer twee dagen later — zij moesten nl. wachten tot de „Cumberland" van admiraal *Patterson* te Batavia zou zijn en ook de „Heemskerck" daar zou zijn aangekomen — is de heer *de Back* met zijn party doorgestuurd naar Semarang. Daar zijn zij ongeveer een week geweest; zij hebben verschillende kampen bezocht. Daar waren voornamelijk kampen met vrouwen en kinderen; de militaire kampen waren te Bandoeng. Nadat er ook de medische inspectie was geweest, bleek het nodig te zijn de kampen te ontruimen en de vrouwen en kinderen in gewone huizen onder te brengen.

91445 *(de Back)* Toen is de heer *de Back* naar Soerabaja gegaan, waar hij contact heeft opgenomen met een Engelse commando-captain, die daar vóór

91449 *(de Back)* zijn komst gedropt was.

Op de vraag, of hij ook inlichtingen heeft verschaft aan zijn

91450 *(de Back)* principalen over een eventueel Indonesisch leger, antwoordde de heer *de Back,* dat daar toen geen sprake van was. In ieder geval heeft de heer *de Back* daarover geen inlichtingen verstrekt.

91451 *(de Back)* Voordat zijn party uit Singapore vertrok, heeft de heer *van der Plas* een toespraak gehouden, waarin hij zei, dat er in Indië een stroming was, die de terugkeer van de Nederlanders eventueel met wapens zou tegengaan. Vliegtuigen, die waren overgekomen, hadden rood-witte vlaggen gerapporteerd. De indruk was echter, dat het een kleine groep desperado's was, waarmee weinig rekening behoefde te worden gehouden en die zich voornamelijk in de buurt van Batavia bevonden. Als zij als Nederlanders daar aankwamen, al was het maar met een groepje van honderd man, dan zou de zaak wel in orde komen. Dit was dus ook het idee, waarmee het team te Batavia kwam.

91452 *(de Back)* Het team was bestemd voor Oost-Java. Het bestond uit pl.m.

91453 *(de Back)* zeven en twintig man en de heer *de Back* was de commandant.

91455 *(de Back)* Er was nog geen bezetting en de Rapwi-mensen waren ook niet te beschouwen als een militaire bezetting. Zij waren zuiver voor de verzorging van de geïnterneerden.

91456 *(de Back)* Te Soerabaja was de toestand in de laatste helft van September 1945 enigszins gespannen.

91459 *(de Back)* Op een gegeven moment was het zo, dat de Rapwi-mensen niet meer de minste medewerking kregen van de z.g. gouverneur. Zij deden overigens alles met de Japanners, die het toen nog voor het zeggen hadden. Die wilden toen een avondklok instellen en het dragen van wapenen of bamboesperen verbieden. Zij vroegen of de Nederlanders er mee akkoord gingen. De Japanners trachtten zich te verschuilen achter de Nederlanders. Toen zijn de Indonesiërs begonnen de Japanners op te ruimen. De Japanners waren in die tijd bezig naar de bergen te evacueren, met medeneming van alles wat zij konden. Dit was voor groepen jongere Indonesiërs een aanleiding om te roven en te stelen, waar zij maar konden. Er waren geen behoorlijke gezagsmaatregelen genomen.

91460 *(de Back)* Er waren bij Soerabaja geen kampen, maar verscheidene Nederlanders waren uit eigen beweging uit de kampen gekomen en terug-

91461 *(de Back)* gegaan naar Soerabaja. De heer *de Back* heeft gezegd, dat hij zich niet met hen kon bemoeien, omdat hij opdracht had de mensen in de kampen te verzorgen. Er was n.l. opdracht gegeven, dat niemand zonder toestemming uit de kampen mocht komen, juist om enigszins het oog op de gevangenen te kunnen houden. Toen de heer *de Back* te Soerabaja kwam, heeft hij de Japanse commandant opdracht gegeven te zorgen, dat in een week tijd de zaak zo geregeld was, dat er voldoende treinen beschikbaar waren en zoveel huizen, dat 500 vrouwen en kinderen per dag naar Soerabaja geëvacueerd konden worden en naar de diverse huizen getransporteerd. De heer *de Back* moet zeggen, dat dit punctueel is uitgevoerd. Binnen vier en twintig uur kwam men van Japanse zijde met een plan; de huizen waren aangegeven en de zaak liep vlot.

91463 *(de Back)* De heer *de Back* heeft de incidenten, waarbij de heer *Huijer* was betrokken, ook meegemaakt; zij zaten in hetzelfde hotel. Op een gegeven moment — de Indonesiërs waren toen reeds bezig de Japanners in het gevang te stoppen — was de heer *de Back* met een Zwitser, die hoofd van het Rode Kruis was, op weg naar het station om mensen af te halen. Zij zijn uit de auto gesleurd en hoewel de heer *de Back* papieren bij zich had, waardoor hij kon bewijzen, wie en wat hij was, is hij toch onder veel geschreeuw naar het Gouvernementskantoor gebracht. Hij heeft toen een vrijgeleide gekregen van mensen met speren en sabels en rood-witte vlaggen, die het erg mooi vonden, dat zij de leiding hadden. In de vrachtauto's, die voor de vrouwen en kinderen waren bestemd, reden de Indonesiërs met luid gejoel door de

stad. Zonder enig letsel zijn de vrouwen en kinderen niettemin op hun bestemming gekomen.

Later is de toestand verscherpt. De Japanners zaten achter slot en de Indonesiërs zijn toen begonnen ook de Europeanen weg te werken. Zo langzamerhand merkte men dit. De samenwerking en de organisatie op voedingsgebied begonnen steeds moeilijker te worden. Overal werden wachten neergezet. Wanneer de heer *de Back* 's avonds de ronde deed om te zien of de zaak klopte, werd hij onmiddellijk aangehouden.

91464 *(de Back)* Kolonel *Huijer* heeft toen op een gegeven moment gezegd, dat hij naar Batavia wilde, omdat hij zijn opdracht door de tegenwerking niet meer kon uitvoeren. Hij heeft toen getracht per trein naar Batavia te komen; hij is in de buurt van Modjokerto eruit gehaald en naar Soerabaja teruggevoerd. De volgende dag zijn zij allen in het Oranje-Hotel van hun bed gelicht en gevangen gezet. Later is de heer *de Back* door de Engelsen bevrijd.

Eerst zijn zij ongeveer een dag of vijf, zes gevangen gezet in een van de grotere huizen op Kajoen en daarna zijn zij naar de gevangenis gebracht. Verschillende Nederlanders, die vrij rondliepen, werden in de Simpang-sociëteit verzameld, waar het vreselijk is toegegaan. Blijkbaar waren de Indonesiërs erg bang voor de Engelsen, want zij vroegen ieder ogenblik wanneer die zouden komen.

Het was ook merkwaardig dat zij, toen de heer *de Back* en anderen van het huis naar de gevangenis werden gebracht, zeiden, dat het voor hun eigen veiligheid was, en daarin hadden zij gelijk, want van het aantal Nederlanders, dat gewoon in de huizen is gebleven, is een groot gedeelte om het leven gebracht.

Na zijn bevrijding uit de gevangenis door de Engelsen is de heer *de Back* op een Engels schip gezet en naar Singapore gebracht. Kolonel *Huijer* is met één of twee anderen achtergebleven.

91465 *(de Back)*
91466 *(de Back)* De heer *de Back* was einde October, begin November te Singapore terug. Daarna is hij weer te Batavia geplaatst bij de staf van kolonel *Willinge,* bij de afdeling operaties van de onderzeeboten.

89138 *(Fresco)* De toenmalige kapitein luitenant ter zee *A. A. Fresco* verklaarde in September 1945 door de Marinecommandant Australië, schout bij nacht *Koenraad,* te zijn aangewezen als waarnemend directeur van het Marine-etablissement te Soerabaja.

89191 *(Fresco)* De heer *Fresco* is naar Batavia vertrokken, waar hij een aantal officieren, die aan hem waren toegevoegd, aantrof, ofschoon zij volgens zijn inlichtingen reeds te Soerabaja hadden moeten zijn. Zij vertelden, dat zij de dag tevoren naar Soerabaja waren gegaan met een watervliegtuig en na landing door de Indonesiërs waren bestookt met mitrailleurs en geweren, tengevolge waarvan zij weer naar Batavia waren teruggekeerd. Een vlieger was gewond. Later, in November, heeft de heer *Fresco* met zijn officieren nog eens een poging gedaan Soerabaja te bereiken, maar ook deze poging is niet geslaagd. Zij zijn ook toen weer door de Indonesiërs beschoten. Het vliegtuig was geraakt en kon daarom niet op het water landen; het zou dan zijn gezonken. Het marinevliegkamp Perak was toen kennelijk in handen van de Indonesiërs. De heer *Fresco* is daarom met zijn officieren weer teruggevlogen naar Batavia. Hij heeft aldaar een andere functie gekregen.

99592 *(Blom)* De heer *Blom* heeft medegedeeld, dat de Indonesische strijdgroepen de Japanse wapens machtig hadden weten te worden. Zeker in Indonesië is het niet nodig, dat men een opleiding heeft gehad

99594 *(Blom)* om toch met wapens te kunnen vechten. De heer *Blom* heeft nooit de indruk gekregen, dat voor een gevecht als bij Soerabaja getrainde troepen nodig waren. Het is zeer moeilijk een actie, die in een stad door ongeregelde troepen gevoerd wordt, te bestrijden.

Als de heer *Blom* zich wel herinnert, was de Engelse brigade nogal verspreid in de stad uitgezet.

99875 *(Helfrich)* Volgens de heer *Helfrich* heeft de heer *Huijer* ontegenzeggelijk een fout gemaakt. De heer *Helfrich* heeft het hem echter op dat ogenblik niet kwalijk genomen, omdat de Engelse generaal hem zo graag kwijt wilde en de heer *Helfrich* het toen zijn plicht achtte hem te verdedigen. De overgave had de heer *Huijer* natuurlijk niet mogen aanvaarden. Als de heer *Helfrich* het zich goed herinnert, was de oorspronkelijke instructie voor de heer *Huijer* de toestand te Soerabaja eenvoudig op te nemen en te rapporteren. Aanvankelijk leek de toestand daar niet zo slecht. De heer *Huijer* had desnoods contact kunnen opnemen met de Japanse commandant, met hem kunnen praten en hem de overgave-voorwaarden kunnen laten zien. Misschien kende de heer *Huijer* op het ogenblik, dat hij de overgave van de Japanse commandant aannam, de militaire orde nr. 1 van *MacArthur* niet. Daarin stond nl., dat het gehele gebied van Nederlandsch-Indië zich alleen aan *Mountbatten* mocht overgeven. Het is goed mogelijk, dat de heer *Huijer* dit niet heeft geweten, want de heer *Helfrich* meende, dat hij dat niet algemeen bekend heeft gemaakt.

De heer *Helfrich* kan niet zeggen, dat de situatie te Soerabaja door het optreden van de heer *Huijer* verergerd is. Hij had de overgave formeel niet mogen aannemen. Hij wist echter wel, dat de Japanse commandant de opdracht had — dat hadden trouwens alle Japanse commandanten — de orde en rust te handhaven tot de geallieerde troepen waren gekomen en hun taak op dit gebied hadden kunnen overnemen. Het aanvaarden van de overgave kan betekenen: ik ben de baas, maar jij handhaaft de orde op mijn bevel en zoals ik het nodig acht. Men kan dus een overgave accepteren en tegelijkertijd iets delegeren. Het is echter gevaarlijk.

99905 *(Logemann)*

De heer *Logemann* kon over het optreden van de heer *Huijer* te Soerabaja geen inlichtingen geven. De telegrammen waren in die maanden de enige bron van inlichtingen voor de Regering, want er was geen postverkeer.

De heer *Logemann* meende zich te herinneren, dat de Regering pas veel later over het optreden van de heer *Huijer* heeft gehoord. Het is mogelijk, dat er in het najaar van 1945 één zinnetje in een telegram aan gewijd is geweest; dat zinnetje heeft de zaak overigens niet uit de doeken gedaan.

De moeilijkheden te Soerabaja waren de Regering spoedig genoeg bekend. Het échec van de Engelsen is onmiddellijk overgeseind, maar wat er omheen gebeurd is niet. De heer *Logemann* wilde hier niet mee zeggen, dat de Indische Regering dit had moeten seinen, want de capaciteit van de zender in die tijd was zeer gering, zodat men wel zeer moest selecteren. Vermoedelijk werd het optreden van de heer *Huijer* beschouwd als een accident maar niet als een hoofdzaak. Van Engelse zijde heeft men de Regering hierover zeker niet benaderd.

Aangezien de gebeurtenissen te Soerabaja van grote invloed zijn geweest op de latere ontwikkeling in Nederlandsch-Indië laat de commissie hier nog een uittreksel volgen uit het boek van de Engelsman *David Wehl* [1]), toentertijd hoofd van de Inlichtingendienst bij het hoofdkwartier van admiraal *Mountbatten.*

[1]) Vgl. „The Birth of Indonesia" door David Wehl, Londen, 1948. Hoofdstuk IV.

Op 25 October 1945 landde te Soerabaja „The 49th Indian Infantry Brigade" onder bevel van brigade-generaal *A. W. S. Mallaby.* De brigade landde zonder strijd en de Indonesische leiders, met name *Mustopo,* verzekerden de bevelvoerende officier hun volledige medewerking.

27 October is er uit Britse vliegtuigen boven Soerabaja een aantal pamfletten neergegooid, waarin de Indonesiërs het bevel werd gegeven onmiddellijk hun wapens neer te leggen en in te leveren. Dezelfde avond werden de Indonesiërs via de plaatselijke Indonesische zenders opgeroepen de Britse strijdkrachten uit te roeien. Gesteld werd, dat de Britten alleen in Soerabaja waren om de weg te banen voor de Nederlanders.

Op 28 October te vier uur namiddags werden gelijktijdig alle Britse posities in de stad aangevallen. De Indonesiërs hadden zich voorbereid voor deze aanval; gezien de samenhang tussen de aanvallen en het feit, dat zij gelijktijdig plaats vonden, kan niet gesproken worden van een spontane opstand. Een infanterieonderdeel, dat in verschillende delen van de stad versterkte plaatsen had bezet, werd door 20 000 Indonesiërs aangevallen. Dezen waren getraind en uitgerust door de Japanners en werden ondersteund door tanks. Bovendien werd dit onderdeel aangevallen door 120 000 man, gewapend met speren, zwaarden en andere slagwapens. Zeer vele Britse en Brits-Indische militairen werden afgemaakt.

Op 29 October werd, nadat *Soekarno* te Soerabaja was aangekomen, te vier uur wapenstilstand gesloten. Was dit niet gebeurd, dan zou de gehele 49ste Infanteriebrigade in de pan zijn gehakt.

Op 30 October arriveerde generaal-majoor *Hawthorn* te Soerabaja en te 11.30 uur werd tussen de Engelse en Indonesische autoriteiten overeengekomen, dat de gevechten zouden worden gestaakt. Niettemin begonnen de Indonesiërs vijf uur later wederom met de aanval, waarbij brigade-generaal *Mallaby* sneuvelde.

Op 31 October trok het overblijvende deel van de brigade uit de stad en concentreerde zich in het havengebied.

Inmiddels hadden de Britten ook zoveel mogelijk vrouwen en kinderen in dit gebied geconcentreerd. Zeer vele slachtoffers onder de burgerij waren toen reeds gevallen. Velen zijn in de Simpangclub vermoord.

Op 31 October werd het vechten wederom gestaakt, nadat generaal *Christison* een ernstige waarschuwing tot de Indonesiërs te Soerabaja had gericht, dat hij al zijn troepen zou inzetten, wanneer de strijd niet werd opgegeven.

Op 9 November landde de 5de Indiase divisie te Soerabaja. Zij stond onder bevel van generaal-majoor *Mansergh.* Aange-

zien het havengebied reeds in Engelse handen was, verliep de landing zonder incidenten.

Op 10 November trok de divisie op naar de stad, voortdurend door de Indonesiërs bestookt. Aangezien aanzienlijke verliezen werden geleden en de generaal van oordeel was, dat de infanterie alleen de stad niet kon bezetten, gaf hij order tot een bombardement door de scheepsartillerie, de veldartillerie en uit de lucht. Tegen de avond van die dag was ongeveer 1/3 deel van de stad bezet. In dit deel bevonden zich 3500 Nederlandse gevangenen. Dwars door de stad van oost naar west kwam een duidelijke frontlijn.

De gevechten hielden echter aan en eerst einde November 1945 was geheel Soerabaja bezet; meer dan 10 000 Nederlandse geïnterneerden waren toen in geallieerde handen.".

b. Batavia.

88260 *(Schilling)*

Luitenant-generaal b.d. K.N.I.L. *W. Schilling* had in de loop van de weken, die hij op Ceylon en Singapore heeft doorgebracht, nadat hij uit Moekden uit krijgsgevangenschap was teruggekeerd, min of meer verwarde geruchten gehoord over de uitroeping van de republiek, nadat *Soekarno* en enige anderen bij *Terauchi* op Saigon waren geweest. Ook had hij gehoord, dat dit ongedaan was gemaakt door stappen van admiraal *Mountbatten* bij Terauchi. *Mountbatten* eiste handhaving van de status quo op het tijdstip van de overgave van de Japanners en stelde de Japanners ten volle verantwoordelijk voor de handhaving van orde en rust tot het tijdstip, dat de Engelse opperbevelhebber deze zou overnemen. Zo ongeveer luidden deze berichten.

Op 29 September 1945 is de heer *Schilling* in gezelschap van de generaals *Christison* en *Hawthorn* te Batavia aangekomen. Zij troffen in Batavia een uiterst verwarde toestand aan. Niemand wist eigenlijk precies hoe de vork in de steel zat. In de volgende dagen bleek echter al spoedig, dat de republiek Indonesia, met president *Soekarno* aan het hoofd, Java de facto in handen had; alle openbare nutsbedrijven, zoals die van gas, licht, waterleiding en transport, had hij onder controle.

Batavia krijgt zijn water van bronnen nabij Buitenzorg. Worden die bronnen afgesneden, dan zit Batavia zonder water en de gevolgen in dit tropische land zijn zeer gevaarlijk. De lichtbronnen bevinden zich ten dele bij Kratjak, ten dele bij andere plaatsen, eveneens in de omgeving van Buitenzorg. Het verlammen van de openbare nutsbedrijven zou voor de stad Batavia rampzalige gevolgen hebben.

De vrees daarvoor heeft, naar de indruk van de heer *Schilling*, het optreden van de Engelse autoriteiten in de eerste maanden ten zeerste beïnvloed. Er hadden onderhandelingen plaats tussen de Engelse opperbevelhebber of zijn staf en *Soekarno* of zijn Kabinet. De heer *Schilling* gelooft, dat de machtspositie, waarin het Kabinet zich bevond, generaal *Christison* daarbij in een uiterst zwakke positie plaatste. Niet alleen beschikte *Soekarno* over de openbare nutsbedrijven, maar ook over militaire organisaties, die waren opgericht tijdens de Japanse bezetting, meer in het bijzonder in de laatste maanden, toen de Japanners zagen aankomen, dat zij de strijd gingen verliezen; deze troepen waren bewapend na het bezoek van *Soekarno* aan *Terauchi* en vóór de komst van de Engelsen op Java. Over de sterkte dier organisaties lopen de schattingen uiteen, maar het getal 80 000 man op Java zal wel ongeveer de waarheid nabijkomen. Generaal *Christison* bevond zich bovendien in de zwakke positie te moeten onderhandelen met hen, die het lot in handen hadden van de duizenden en duizenden Europeanen, die in verschillende plaatsen op Java min of meer aan de genade van de Indonesiërs waren overgeleverd. Zij waren nog wel beschermd door Japanners, wier houding echter in ieder geval onbetrouwbaar mocht worden genoemd.

Op 4 of 5 October is generaal *van Oyen*, de directe chef van de heer *Schilling*, uit Brisbane te Batavia aangekomen, min of meer gelijktijdig met de Luitenant-Gouverneur-Generaal.

Op 7 October hield generaal *van Oyen*, de legercommandant, een stafbespreking, die kennelijk was voortgevloeid uit een bespreking op hoger niveau en die er op neerkwam, dat de houding, die door de troepen moest worden aangenomen, een van „niet provoceren" moest zijn; men moest trachten zonder bloedvergieten tot een vergelijk te komen. De legercommandant is bij deze stafbespreking niet ingegaan op de moeilijkheden, die zich voordeden. Die moeilijkheden ondervonden de Nederlanders overigens aan den lijve, omdat de onveiligheid in Batavia hand over hand toenam.

Inmiddels kwamen er in die eerste week van October, gedeeltelijk per schip, gedeeltelijk door de lucht, een aantal compagnieën aan, ten dele geoefend in Australië, ten dele geformeerd uit de bevrijde krijgsgevangenen op Borneo.

Dat waren de 1ste, 2de, 5de, 6de, 8ste, 9de en 11de compagnie; zeven compagnieën dus, die in overleg met de staf van generaal *van Oyen* werden samengevoegd tot 2 bataljons, het 1ste en 2de bataljon.

De Nederlandse troepen mochten niet in de stad Batavia komen. Zij werden voorlopig in de ontvangstkampen door de Engelse kwartierofficieren vastgehouden conform het beginsel: „Niet provoceren, bloedvergieten vermijden". De Engelsen waren niettemin blij, dat zij waren aangekomen, want hun enige bataljon, de Seaforth Highlanders, kon bij het uitbreken van een openlijk verzet niet veel uitrichten.

Dat er toen geen verschil van mening is geweest over het al of niet toelaten van Nederlandse troepen, is begrijpelijk; het was ook voor de Engelsen een eis van zelfbehoud, dat die troepen werden toegelaten en beschikbaar waren. De besprekingen daarover heeft de heer *Schilling* persoonlijk niet gevoerd. Zij zijn gevoerd op hoger niveau, dus òf door de Luitenant-Gouverneur-Generaal òf door de legercommandant òf in een vergadering van Engelse officieren met Departementshoofden. In ieder geval kreeg de heer *Schilling* tussen 7 en 10 October de opdracht om de troepen, die onder zijn commando waren gesteld, in hoofdzaak naar het Tjililitan-gebied te verplaatsen. Hierin lag het oude civiele en later militaire vliegterrein ten zuidoosten van Batavia. Het was noodzakelijk om de luchtmacht in de buurt van Batavia ter beschikking te hebben. Kemajoran alleen was te klein en de Engelsen hadden geen troepen genoeg om ook Tjililitan te beveiligen, hetgeen dan ook leidde tot de opdracht aan de heer *Schilling,* om de Nederlandse troepen onder te brengen in het gebied van Tjililitan.

88261 *(Schilling)*

De heer *Schilling* heeft alles gedaan om meer mensen te krijgen. Er zijn bijvoorbeeld, wat nog nooit was gebeurd, onmiddellijk Chinezen in opleiding genomen. Binnen de grenzen van het mogelijke is in Batavia alles in het werk gesteld om uit de ex-krijgsgevangenen of uit goedwillende elementen zoveel mogelijk troepen te vormen.

88271 *(Schilling)*

Er waren nog wel meer compagnieën beschikbaar dan bovengenoemde. Er moesten echter ook troepen naar Borneo en Celebes, later ook naar Bali en er moesten troepen naar Sumatra. Bij de verdeling van de troepen is de heer *Schilling* niet betrokken geweest. Deze is door de legercommandant, generaal *van Oyen,* in Australië gemaakt.

88275 *(Schilling)*

Op de vraag, of het niet beter was geweest om alle troepen desondanks toch nog naar Batavia te sturen en geen troepen naar Borneo, Sumatra en Bali, gezien de situatie van dat ogenblik, antwoordde de heer *Schilling,* dat men na 1 October 1945 niet vrij meer was. Vóór 1 October was het misschien mogelijk geweest van de Engelsen gedaan te krijgen, verandering in de voorgenomen dislocatie te brengen. Na 1 October waren de Engelsen echter volledig de baas en hebben zij op overwegingen van politieke aard stelselmatig elk verder binnenkomen van troepen, behoudens bovengenoemde compagnieën, belet.

Op 11 en 12 October had de bezetting plaats van een lijn, die loopt van Tjililitan naar Kebajoran; Kebajoran is een belangrijk kampongcomplex en spoorwegstation, Zuidwestelijk van Batavia. In deze streek was de heer *Schilling* volledig bekend. De Engelsen sloten de wegen naar Tangerang en naar Tjikampek af met hun troepen. Het was van het grootste belang om de wegen naar Buitenzorg en naar Serpong ook af te sluiten in verband met de aan de heer *Schilling* reeds bekende plannen van de Indonesische troepen om naar Batavia op te rukken. De heer *Schilling* heeft met generaal *Hawthorn* het bezetten van Kebajoran besproken, maar zijn goedkeuring daarop niet verkregen. Hij heeft het echter toch gedaan, omdat hij nu eenmaal het grote belang van Kebajoran kende, en ofschoon dat natuurlijk niet te bewijzen is, durft hij te zeggen, dat Batavia min of meer ontsnapt is aan het lot van Soerabaja en Semarang door het tijdig bezetten van Kebajoran. Er zijn ook in de volgende weken in de omgeving van Kebajoran ernstige gevechten geleverd door troepen, die uit Bantam, via Serpong, naar Batavia oprukten. De Engelsen hadden echter kennelijk tot motief aan *Soekarno* c.s. te kunnen zeggen: wij willen het vliegveld Tjililitan beschermen tegen extremisten; wij hebben daarvoor geen Engelse troepen en daarom gebruiken wij de Nederlandse troepen. De bezetting van Kebajoran is op 11 October niet gelukt, doch op 12 October is een nieuwe poging in het werk gesteld, die wel is gelukt. Toen volgden van 12 tot 25 October 14 dagen van voortdurende gevechten tegen grote overmachten nabij: *a*) Pondok Gedeh, een kampongcomplex Zuidoostelijk van het vliegveld Tjililitan, de toegangsweg tot het vliegveld, *b*) in de omgeving van het vliegveld zelf, *c*) langs de Buitenzorgse weg, de oude Buitenzorgse weg en de Serpongsweg.

Deze gevechten hebben de heer *Schilling* een inzicht gegeven in de strijdwijze van de tegenpartij. De heer *Schilling* had zijn gehele leven met Javaanse soldaten gewerkt. De Nederlanders zijn er echter nooit in geslaagd van de Javaan te maken, wat de Japanner er van heeft gemaakt. Het is formidabel, wat de Japanner met methoden, die de heer *Schilling* het best kan beschrijven als Hitleriaans, van de zachtaardige Javaan heeft kunnen maken, daarbij gebruik makende van haat, religieus sentiment, bijgeloof — de formule van onkwetsbaarheid —, drie dingen, die de Nederlanders natuurlijk altijd moesten verwerpen.

88277 *(Schilling)* De Nederlandse troepen bestonden uit zeven compagnieën, ongeveer duizend man, opgesteld in door prikkeldraad omsloten kleine versterkingen, goed voorzien van automatische wapens. Daartegen hebben herhaaldelijk troepenmachten van honderd tot vijfhonderd man storm gelopen, ongeacht het sneuvelen van velen hunner, waarbij nog kwam, dat niet eens allen met vuurwapens bewapend waren; velen waren zelfs niet eens van slagwapens voorzien. Wanneer er een gewapende viel en er bleef een ongewapende ongedeerd, nam die laatste het vuurwapen of slagwapen over en zette de aanval voort.

88278 *(Schilling)* Op de vraag of hij nog moeilijkheden met de Engelsen heeft gekregen, doordat hij op eigen initiatief Kebajoran had bezet, antwoordde de heer *Schilling*, dat het alleen moeilijkheden waren in negatieve zin, omdat hij in de komende weken slechts met grote moeite de verbinding met Kebajoran handhaven kon. De weg daarheen werd gedurende de periode van 12 tot 22/23 October door de extremisten beheerst, zodat hij langs andere wegen de aanvulling van munitie en levensmiddelen naar Kebajoran moest krijgen. Wanneer de heer *Schilling* met zijn moeilijkheden daarover naar de Engelsen ging, zeiden ze: Gij moet ook niet in Kebajoran zitten! Ontruimen!

Ontruimen van Kebajoran zou echter betekend hebben, dat Batavia bloot kwam te liggen voor de verschillende aanvallen, die uit Bantam in de periode van half October tot half Januari zijn ondernomen; die zijn alle op de Nederlandse bezetting van Kebajoran gestrand.

88279 *(Schilling)* Er waren geen troepen van de heer *Schilling* ten Noorden van het Bandjirkanaal, behalve enkele onderdelen, die sleutelpunten in de stad Batavia bezetten, en die hij daar de eerste vier, vijf dagen min of meer tersluiks had gebracht. De hoofdverbinding tussen zijn kwartier, dat bij het Waterlooplein lag, en de troepen in het Zuiden, liep langs de Buitenzorgseweg. Over die weg had de heer *Schilling* binnen de stad geen zeggenschap. Zijn konvooien over die weg door de Engelse rayons werden doorlopend beschoten. Wanneer konvooicommandanten of de heer *Schilling* zelf zich tot de Engelsen richtten, was het antwoord stereotiep: „We are supposed to be neutral".

Toen half October in de stad Batavia enige slachtoffers onder zijn troepen waren gevallen en de heer *Schilling* een militaire begrafenis organiseerde op de reeds bestaande militaire begraafplaats op Tjililitan, werd b.v. de lijkstoet in het Engelse gebied beschoten.

88280 *(Schilling)* De Engelsen waren belast met de handhaving van orde en rust in de kommen van Batavia en Meester Cornelis; maar dat deden zij niet!

88282 *(Schilling)* De algemene kritiek van de Nederlanders was: Wat doen die Engelsen hier? De verbittering steeg met de dag, want nu volgden — in October en November 1945 — moorden, kidnappen, waarbij ook belangrijke personen betrokken waren, het verkrachten van vrouwen en kinderen, waarvan de lijken in de kanalen kwamen te drijven, enz. Dat gebeurde allemaal in Batavia en werd dan toegeschreven aan de extremisten! Wanneer de Engelse bevelhebber zich tot het Indonesische Kabinet richtte, zeiden zij daar: dat zijn de extremisten! Dat zijn niet de goedwillende Indonesische troepen onder onze bevelen!

88283 *(Schilling)* Dit was evenwel niet juist, want gaandeweg leverden de Nederlanders de bewijzen, dat de Indonesische officiële politie hieraan meedeed. Dit leidde in de loop van November tot onderzoekingen door de Engelsen van de Indonesische politieposthuizen. De sympathie van bepaalde Engelse officieren was echter niet aan de Nederlandse kant, zodat bij de Nederlanders de indruk ontstond, dat dit onderzoek zodanig geschiedde, dat er gelegenheid werd gegeven te ontsnappen.

Er is aldus in de maanden October, November, December 1945 een zeer heftige anti-Britse stemming ontstaan.

88284 *(Schilling)* Om een en ander te veranderen hebben admiraal *Helfrich* en de legercommandant bij generaal *Christison* doorlopend stappen ondernomen.

De Nederlanders hadden een algemeen hoofdkwartier, dat op 17 October was ingesteld. Daar werden van die datum af dagelijks vergaderingen gehouden.

Uit de notulen hiervan kan men de militaire en politieke ontwikkeling volgen, zoals de heer *Schilling* die heeft gevolgd. In zijn functie van troepencommandant nam de heer *Schilling* geen deel aan politieke besprekingen. In de vergadering van het Algemeen Hoofdkwartier werd regelmatig met enkele woorden de ontwikkeling van de politieke toestand gegeven.

88285 *(Schilling)* De heer *Schilling* stond tactisch niet onder generaal *van Oyen,* wel hiërarchiek. Hij bleef deel uitmaken van het Nederlandsch-Indische leger en was te allen tijde verantwoording verschuldigd aan de legercommandant. Voor wat betreft de uitoefening van zijn taak in het Zuiden stond hij echter onder de Engelse generaal.

De toestand werd in de loop van October en November gaandeweg slechter, met dien verstande, dat er een pauze optrad na 25 October. Op die dag heeft de heer *Schilling* als slotanalyse van een rapport over de militaire situatie geschreven:

> „Wanneer wij thans een aantal mobiele eenheden hadden kunnen inzetten, zou het verzet in geheel Java in enkele weken zijn gebroken. Nu wij door gebrek aan troepen gedwongen zijn tot een passieve houding, zal 's vijands moreel in komende weken weer stijgen; nieuwe aanvallen op onze vooruitgeschoven linie Kebajoran-Pondok Gedeh zijn dan ook waarschijnlijk."

88290 *(Schilling)* De analyse van 25 October is in het bijzonder daarom merkwaardig, omdat de heer *Schilling* precies een maand later tot een geheel andere conclusie kwam.

88291 *(Schilling)* Er zaten plm. 1200 Indonesische communisten in Australië, grotendeels afkomstig van de interneringen op Nieuw-Guinea gedurende de oorlog. Zij waren destijds naar Australië overgebracht toen de landing der Japanners aanstaande was. In Australië werd de stemming na de oorlog anti-Nederlands, speciaal onder de vakverenigingen. De Australische Regering voelde zich genoodzaakt te bukken voor de vakverenigingen en zond de 1200 Indonesische communisten met een schip van Australië naar Java, waartegen van Nederlandse zijde bezwaren zijn ingebracht.

Het eerste bericht hierover kreeg men 20 October. De heer *Schilling* meende, dat zij een maand later te Batavia zijn gedebarkeerd.

88292 *(Schilling)* Wat de communistische invloed in het gebeuren na de Japanse ineenstorting is geweest, is zeer moeilijk te beoordelen.

88295 *(Schilling)* Na de Japanse incenstorting kregen de oude communistische cellen plotseling weer een kans. In het politieke spel, dat werd gespeeld door *Soekarno,* beriep hij zich voortdurend op de extremisten. Die extremisten werden medio November met genoemde 1200 man versterkt, die in Australië wel extra-training zullen hebben gehad van de communistische partij aldaar.

Het opvangen van deze communisten is een onderwerp, waarmede de heer *Schilling* eigenlijk niet te maken had, want hij was alleen verantwoordelijk voor zijn gebied ten Zuiden van Batavia. Dat eiste zijn hoofdaandacht op en — populair gezegd — dat hebben de Nederlanders op hun tandvlees kunnen halen! Het heeft door al die maanden heen herhaaldelijk zo-zo gestaan of zij niet op een gegeven ogenblik door uitputting van de troepen tot ontruiming van enkele posten zouden zijn gedwongen, of wel dat de troepen zouden zijn verslagen.

De heer *Schilling* weet niet precies waarom de Engelsen die communisten hebben toegelaten. De Australiërs wilden hen echter kwijt Er was geen andere plek op de aardbol, die hen wilde ontvangen. Het waren Indonesiërs. Zij moesten ergens heen.

88297 *(Schilling)* Welke rol deze communisten hebben gespeeld in de vele verliezen aan officieren en minderen, die de Engelsen in de loop van 1945/1946 hebben geleden, durft de heer *Schilling* niet te zeggen. De Engelsen hebben in ieder geval in de periode van hun bezetting op Java een dure prijs betaald.

88303 *(Schilling)* Op de vraag, of deze communisten niet in kampen konden worden opgesloten, antwoordde de heer *Schilling,* dat in de tijd, waarin dit gebeurde, de Nederlanders te Batavia zelf met de moeilijkheid zaten, waar zij de Nederlandse bataljons moesten onderbrengen, die op dat ogenblik onderweg waren van Engeland naar Java en die door de verwikkeling van de politieke toestand eerst naar Malakka zijn gedirigeerd. Het onderbrengen in een kamp van 1200 communisten zou de moeilijkheden nog hebben doen toenemen voor de Nederlandse bataljons. Was dat dus aan de orde gekomen, dan had de heer *Schilling* er bepaaldelijk tegen geadviseerd.

88304 *(Schilling)* Op de opmerking, dat er toch wel kampen waren, zeide de heer *Schilling,* dat de Nederlanders niet uit de kampen konden worden gehaald, omdat de politieke toestand op geheel Java zo veel slechter was geworden. Er werd gevochten te Semarang en Soerabaja en alle plaatsen, welke een geallieerde bezetting zouden krijgen. Er was geen plekje, waar ze heen zouden hebben gekund. Het hoogtepunt van alle moeilijkheden is geweest van ongeveer 24 tot 30

November, toen de verbinding met Bandoeng zo goed als verbroken werd. Toen heeft alleen een zeer sterk bewapend en bewaakt konvooi met levensmiddelen en munitie, met zes vliegtuigen voortdurend in de lucht er boven, nog van Buitenzorg naar Bandoeng kunnen komen.

De toestand in de loop van November was over geheel Java zeer en zeer slecht.

Uit de aantekeningen van de besprekingen op het Algemeen Hoofdkwartier noemde de heer *Schilling* de datum 24 October. Op die dag had de bespreking plaats van de Engelse adviseur in politieke zaken *Dening* met *Soekarno*. Uit de aantekeningen van de vergadering van het Algemeen Hoofdkwartier van de volgende dag blijkt, dat de heer *Dening* toen op het standpunt heeft gestaan, dat het Nederlandse gezag moest worden erkend en dat daar door de Indonesiërs fel tegen is geopponeerd. Dit is de eerste dag, waarop er tevens melding van wordt gemaakt, dat de Nederlandse troepen op Java niet zullen worden toegelaten. Er is verband tussen deze eerste bespreking van de heer *Dening* met *Soekarno* c.s. over de erkenning van het Nederlandse gezag en het niet-toelaten van Nederlandse troepen.

Omstreeks die zelfde tijd kwam er een zeer onaangename mededeling over de houding van Amerika. Amerika weigerde de levering van 30 000 karabijnen, die reeds besteld en, naar de heer *Schilling* meent, ook reeds voldaan waren, uit te voeren. De Nederlanders hadden die karabijnen nodig voor de herbewapening van de voormalige krijgsgevangenen. Deze weigering werd door de legercommandant medegedeeld in de bespreking van het Algemeen Hoofdkwartier van 24 October.

88307 *(Schilling)*

Deze weigering was echter niet het enige feit, dat de Nederlanders houvast gaf omtrent de houding van Amerika. Op 28 October weigerde de Amerikaanse Regering om de 8000 krijgsgevangenen, die uit Japan en China waren verzameld te Manilla en omgeving, te bewapenen. Zij waren wel van kleding en uitrusting voorzien, maar het verzoek van het Nederlandsch-Indische legerbestuur om hen te bewapenen uit de vele surplusvoorraden, die men had op de Philippijnen, werd geweigerd.

De Amerikaanse Regering wenste zich niet te mengen — dat werd althans gezegd; de heer *Schilling* weet niet of dit door de Amerikaanse Regering zo aan de Nederlandse Regering is medegedeeld, maar zo luidde het in de vergadering van het Algemeen Hoofdkwartier — in het conflict tussen Nederland en de reeds gevormde Staat Indonesia. Amerika wenste een standpunt van strikte neutraliteit in te nemen. Amerika had dus met andere woorden partij gekozen tegen Nederland!

Dit waren dus twee ernstige feiten voor de Nederlandse kansen om hier nog iets van te maken. De Engelse houding tot dat ogenblik was: „Wij zijn neutraal". De Amerikaanse houding was eveneens: „Wij zijn neutraal", maar door die neutraliteit was Amerika in feite anti-Nederlands.

Op 30 October kwamen de eerste berichten te Batavia van de aanval van de Indonesiërs op de pas gelande Engelse troepen te Soerabaja. In de vergadering van het Algemeen Hoofdkwartier zeide generaal *Christison* tot de Luitenant-Gouverneur-Generaal of tot admiraal *Helfrich:* „Dit kon best eens een ommekeer brengen in de Engelse politiek". Dat was dus de eerste reactie van generaal *Christison* op de gevechten rond Soerabaja. Deze uiting is ook een bewijs hoe ergerlijk generaal *Christison* zelf het gehele verloop vond. Bij vele Engelse officieren, met wie de heer *Schilling* geregeld in aanraking kwam, heeft hij dezelfde stemming aangetroffen. Het ging hun allemaal verschrikkelijk aan het hart, dat zij de Nederlanders zo in de steek lieten. Van hogerhand gegeven bevelen of instructies lieten blijkbaar echter geen andere houding toe.

Tijdens de operaties te Soerabaja zijn de Engelsen enige malen teruggeslagen. Telkens hebben zij nieuwe troepen ingezet en zij zijn slechts ten koste van zware verliezen de toestand meester geworden.

88309 *(Schilling)*

Dit heeft aanleiding gegeven tot nieuwe besprekingen tussen generaal *Christison* met zijn politieke adviseur *Dening* en *Soekarno* en de zijnen. Voorts heeft reeds op 30 October de eerste conferentie plaats gevonden tussen dr. *van Mook* en *Soekarno,* een conferentie, waarvan de geruchten doordrongen in de Nederlandse samenleving te Batavia en die, evengoed als dat in Nederland het geval is geweest, zeer veel kritiek heeft uitgelokt. Nu bleek, zo dacht men, dat toch met *Soekarno,* die algemeen als verrader en collaborateur werd beschouwd, in zee zou worden gegaan. Er begon zich nu een stemming af te tekenen van: „Geen onderhandelingen met *Soekarno,* geen onderhandelingen met de Indonesiërs, eerst orde en rust herstellen. Niet eerder praten!" Dat was althans de stemming, die zich te Batavia onder de Nederlandse samenleving en onder de hogere Nederlandse militaire leiding ging openbaren, gepaard gaande

met een toenemende anti-*van Mook* en een anti-*van der Plas*-stemming onder de burgerij.

Inmiddels begon, na de ongeveer 10-daagse pauze van 25 October tot begin November — onder de invloed van de gebeurtenissen te Semarang en te Soerabaja, waar gebleken was, dat Indonesische troepen succes konden hebben tegen de geallieerde troepen — de toestand te Batavia weer slechter te worden. De extremisten richtten zich nu op de verblijfplaats van hoge, zowel militaire als niet-militaire autoriteiten. Op 4 en 5 November hadden er hevige gevechten plaats rondom hotel Des Indes, waarbij voor het eerst de Ambonezen op de voorgrond traden. Het hotel was toen voor de helft bewoond door Nederlandse autoriteiten, die gaandeweg te Batavia waren aangekomen, en voor de helft nog ingericht als kamp voor zieke vrouwen.

Toen kwam de beruchte Ambonezenkwestie. In het kampement Petodjo, dat in de buurt van hotel Des Indes ligt, lagen namelijk voornamelijk Ambonezen. Het was een depot, waar ex-krijgsgevangenen werden bewapend en in nieuw organiek verband werden geoefend, om gaandeweg aan de troepen van de heer *Schilling* te worden toegevoegd. In deze periode werden de 7 compagnieën, die de heer *Schilling* reeds had, versterkt met drie nieuwe, nl. de 16de, 17de en 18de compagnie, gevormd uit voormalige krijgsgevangenen, waarbij vele Ambonezen.

88310 *(Schilling)* Deze kwamen uit de kampen rond Batavia en ook uit de kampen van Balikpapan, Rangoon e.a. De officieren kwamen voornamelijk uit Rangoon, Bangkok en Manilla. Zij waren door de Japanners gedurende de bezetting afgevoerd naar Birma en Thailand en waren na de oorlog door de geallieerden geconcentreerd. Die van Japan en China waren na het vrijkomen geconcentreerd op Manilla en die van Birma en Thailand in Rangoon en Bangkok. Er waren officieren uit de staf van generaal *van Oyen* heengegaan en dezen hebben de physiek nog in redelijke toestand verkerende officieren er uit gekozen; dezen zijn in groepjes met vliegtuigen naar Batavia gekomen om daar de staven en de commando's te vormen van nieuwe troepenonderdelen.

88311 *(Schilling)* Op de vraag, of dit met of zonder toestemming van de Engelsen ging, zeide de heer *Schilling* te menen, dat dit, daar het binnenkomen onopvallend geschiedde en dus niet provocerend werkte, met toestemming van de Engelsen is gebeurd. Het kon ook niet zonder medewerking van de Engelsen geschieden, omdat de Engelsen het gehele transport- en berichtenverkeer in handen hadden. Het was zelfs niet mogelijk om met de kampen telegrammen te wisselen buiten de Engelse verbindingsdienst om. Gaandeweg waren het Nederlandse vliegtuigen, die de transporten verrichtten, en er ontstond naast het Engelse verbindingssysteem een Nederlands verbindingssysteem. De heer *Schilling* gelooft, dat er ook wel vele gevallen zijn, waarin de Engelsen niet is gevraagd: mag die en die binnenkomen?

Op 6 November, een dag dus na de gebeurtenissen rond het Hotel Des Indes, werden alle posten, die de heer *Schilling* in het Zuiden had, door vrij sterke groepen extremisten aangevallen; deze aanvallen werden echter afgeslagen, zoals alle latere aanvallen in de maanden November en December. Er kwamen telkens weer nieuwe berichten van voorgenomen algemene aanvallen op Batavia, berichten over opmarsen uit Bantam, over grote getallen pelopors (stoottroepen), die wisselden van 5000 tot 30 000. Ook uit het Oosten werden voorbereidingen gemeld. Er was dus een zeer geladen atmosfeer in de periode, die nu aanbrak. Die atmosfeer vond tenslotte zijn ontspanning op 18 November 1945.

Een paar vrachtauto's met militairen, die met verlof gingen, reden die dag langs de weg van Meester Cornelis naar Batavia en werden dicht bij de viersprong Parapatan beschoten uit een politieposthuis van de Indonesische politie, die al die tijd gehandhaafd was gebleven en onder bevel stond van de Engelse plaatselijke commandant. Er was door de Nederlandse autoriteiten al herhaaldelijk gewezen op de infiltratie van slechte elementen, extremisten, onder de Bataviase politie.

De troepen sprongen uit de vrachtauto; ze hadden wapens bij zich. Een aantal burger-Ambonezen, die in de omgeving woonden, sloten zich bij hen aan. Zij moordden het gehele politiepersoneel van die post uit. Deze gebeurtenis deed de spanning en de verbittering aan beide zijden ten top stijgen. De Nederlandse autoriteiten konden evenwel niet ontkennen, dat dit een eigenmachtig optreden was geweest van de kant van Ambonese militairen en de Ambonese burgers, die zich bij hen hadden gevoegd. Het was echter ook een eigenmachtig optreden van die politie! De heer *Schilling* heeft, naar hij meent, ook in de vergadering van het Algemeen Hoofdkwartier gezegd, dat hij het zijn troepen kwalijk zou hebben genomen, wanneer zij het niet hadden gedaan! Dat was zijn standpunt en dat heeft de heer *Schilling* ook aan de Engelsen medegedeeld, voorzover hij met de Engelsen hierover rechtstreeks in gesprek is geweest. Men kon van de Nederlandse

troepen niet verwachten, dat zij zich door Indonesische politie zouden laten afslachten.

Het gevolg was, dat in geheel Batavia gedurende enkele dagen overal werd geschoten, in alle wijken, in het bijzonder rond diverse nutsbedrijven, waarin pelopors waren geïnfiltreerd. Of dit een algemeen vooropgezette aanval is geweest, overeenkomende met die op Semarang en Soerabaja, liet de heer *Schilling* in het midden.

De fout werd door de Indonesiërs steeds geweten aan het eigenmachtig optreden van de Nederlandse soldaten. In enkele gevallen konden de Nederlandse autoriteiten echter overtuigend bewijzen, dat de provocatie van de Indonesische kant was uitgegaan. Als dit dan door generaal *Christison* of de officieren van zijn staf met de Indonesische autoriteiten besproken werd, dan was het antwoord: „Dat zijn de extremisten! Dat zijn niet de goedwillenden!" Van Nederlandse zijde werd echter met kracht betoogd, dat er zich bij de onderdelen van het Indonesische leger en speciaal onder de politie veel onbetrouwbare elementen en extremisten bevonden. Er zaten belangrijke Indonesische troependelen in uniform te Batavia, in het Engelse gebied. Tenslotte is na overleg tussen generaal *Christison* en *Soekarno* op 20 November door de Indonesische Regering besloten de Indonesische troepen van Batavia naar Tjikampek te verplaatsen. Een serie incidenten heeft zich in deze periode voorgedaan. Zo heeft o.m. een Brits vliegtuig ten Oosten van Batavia een noodlanding gemaakt. De bemanning en de inzittenden, de heer *Schilling* meent 11 in totaal, zijn door de bevolking afgemaakt. Dit gaf onder de Britten tijdelijk weer een stemming, die fel anti-Indonesisch was en leidde tot een aantal zuiveringsacties, enkele in complexen binnen de stad Batavia en enkele in oostelijke richting, o.a. Bekasi.

97483 *(van der Plas)*

De heer *van der Plas* heeft, zo verklaarde deze, generaal *Christison* de schandelijke en dwaze repressailles tegen Bekasi zeer kwalijk genomen. Het betrof een noodlanding van een vliegtuig met Ghurka's in de buurt van Bekasi. Zij zijn door Indonesiërs gevangen genomen en tenslotte gedood. Achttien dagen later heeft *Christison* een strafcolonne daarheen gestuurd, die het grootste gedeelte van het stadje in de as heeft gelegd, waarbij uiteraard onschuldigen het slachtoffer werden. *Christison* heeft dit gedaan tegen het advies van de heer *van der Plas* in.

De Nederlandse autoriteiten hebben veel moeilijkheden met de Engelsen gehad door het ruwe gedrag der compagnieën, die uit de Grote Oost waren binnengebracht en waarvan sommige op Borneo tegen de Japanners hadden gevochten. Het was opvallend, dat er met hen altijd botsingen plaats hadden en niet met onze matrozen, die in hun witte uniform op hun gemak door de stad liepen, het geweer op de schouder, maar nooit in de aanslag. De Engelsen hebben zich over de K.N.I.L.-compagnieën herhaaldelijk bitter beklaagd.

De heer *van der Plas* is bijvoorbeeld bij een vergadering geweest, waarbij generaal *Slim* tegenwoordig was, die buitengewoon boos was, omdat ook hij in zijn auto plotseling een stengun op zich gericht had gezien. Hij eiste, dat hieraan een einde zou komen, maar generaal *van Oyen* kon dat niet garanderen. „Hij had een instructie doen uitgaan en kon verder niets doen".

Begin November heeft een aantal zeer geprovoceerde Ambonezen uit het kamp van het vierde bataljon op hun eigen houtje — in samenwerking met een Amerikaanse deserteur van een schip, die de leiding had genomen — de zeer lastige kampong Kwitang schoongeveegd en gepacificeerd. Zij zijn daarna op hun beurt aan het branden en schieten gegaan. *Christison* heeft daarop geëist, dat alle Ambonezen zouden worden weggezonden. Daartegen heeft dr. *Van Mook* stelling genomen, daar men tegen Ambonezen, die aanvankelijk uit zelfverdediging hadden gehandeld, maar daarna veel te ver waren gegaan, allerlei maatregelen kon nemen om dit laatste voor de toekomst tegen te gaan, maar hen toch niet kon deporteren. Dit is dan ook niet doorgegaan.

88604 *(Mollinger)*

De heer *Mollinger* heeft direct na de capitulatie van Japan de opdracht gekregen te Batavia het eerste bataljon te gaan commanderen. Via Balikpapan is de heer *Mollinger* uit Australië naar Batavia gevlogen; de dag na zijn aankomst kwam het bataljon aan en daarmee is hij direct aan de slag gegaan. Hij stond toen onder leiding van generaal *Schilling*. Het bataljon bestond uit mensen, die in Australië

88607 *(Mollinger)*

bij elkaar waren gebracht. Er zijn uit gevangenenkampen geleidelijk militairen bij gekomen.

88610 *(Mollinger)*

De heer *Mollinger* werd naar het vliegveld Tjililitan, ten Zuiden van Batavia, gezonden, waar hij het commando moest overnemen van de Japanners. Dat heeft hij gedaan. Hij heeft de Japanners uit het kampement gezet, hij is er in getrokken en hij heeft onmiddellijk in de omtrek laten patrouilleren. Dit is gebeurd tussen October en December 1945.

88611 *(Mollinger)*

De verhouding met de Engelsen was uitstekend. Het bataljon, dat de heer *Mollinger* commandeerde, bestond zeker wel uit een twintig

landaarden: Ambonezen, Menadonezen, Surinaamse negers, Surinaamse Chinezen, Surinaamse Brits-Indiërs enz.

49193 *(van den Berge)* Luitenant-kolonel *L. A. van den Berge* is direct na de capitulatie naar Tarakan en Balikpapan gezonden, om daar uit de ex-krijgsgevangenen nieuwe compagnieën te formeren en deze te bewapenen met wapens, die zij van de Australiërs zouden krijgen. Daar is de heer *van den Berge* ongeveer een maand mee bezig geweest en toen is hij naar Australië teruggegaan, waarna overste *Meyer* en hij opdracht kregen om met spoed naar Batavia te komen. Zij zijn per vliegtuig naar Batavia gegaan en hebben zich bij de legerleiding gemeld en werden ter beschikking van generaal *Schilling* gesteld.

49194 *(van den Berge)* Dat was begin October 1945. Toen waren net één of twee dagen vantevoren de eerste manschappen van de compagnieën uit Tarakan, Balikpapan en Australië aangekomen.

49196 *(van den Berge)* Op dat moment was alles nog niet helemaal geregeld. De legerleiding was ook pas gearriveerd. Generaal *Schilling* had toen nog

49197 *(van den Berge)* geen werk voor hem. Na een paar dagen heeft deze de heer *van den Berge* aangewezen als waarnemend regiments-commandant over de twee bataljons, die uit die compagnieën gevormd waren. Toen zijn zij het Zuiden van Batavia schoon gaan vegen. Daar is de heer *van den Berge* tot 28 Mei 1946 gebleven; daarna is het regimentsverband opgebroken en werden de troepen ingedeeld bij de intussen aangekomen Nederlandse brigades.

49199 *(van den Berge)* De heer *van den Berge* kreeg zijn orders direct van generaal *Schilling*, die troepencommandant van Batavia was. Deze kreeg, voorzover de heer *van den Berge* bekend, orders, althans aanwijzingen, van de Engelsen. Later — de heer *van den Berge* weet niet precies meer, welke maand dat is geweest — is hij aangewezen om als liaison-officier op te treden, omdat zij toen eigenlijk rechtstreeks onder de Engelsen geplaatst werden.

90778 *(van Veen)* Kolonel b.d. K.N.I.L. *W. P. van Veen* is in October 1945 uit krijgsgevangenschap in Indië teruggekeerd. Te Batavia is hij liaison-officier geworden bij de Britse bevelhebber op Java. Dit bevelhebberschap betrof in de eerste maand geheel Java, later alleen West-Java, toen Oost- en Midden Java onder andere Engelse bevelhebbers kwamen.

90780 *(van Veen)* Als liaison-officier was de heer *van Veen* de schakel tussen de Engelsen en generaal *Schilling* en tevens vormde hij de verbinding met het hoofdkwartier van generaal *van Oyen*. In de eerste plaats hield dit het uitwisselen van gegevens van organisatorische aard in, voorts moest de heer *van Veen* inlichtingen verschaffen voor eventuele acties, die werden voorbereid om te worden uitgevoerd door Hollandse of Britse troepen. De ervaring was, dat men de heer *van Veen* zo nu en dan wel om raad vroeg, maar hij had de indruk, dat het over het algemeen een beleefdheidsvorm was, omdat hij als liaison-officier aan de generaal was toegevoegd. Men wilde zijn mening wel weten, maar in het algemeen loste men de problemen toch op, zoals men het zelf

90781 *(van Veen)* goed dacht. Het kwam er practisch op neer, dat hij geen of weinig

90783 *(van Veen)* invloed kon uitoefenen.

Generaal *Schilling* vestigde er geregeld de aandacht op, dat de Nederlanders hun gezag rond Batavia moesten uitbreiden. In die tijd waren zij te Batavia opgesloten. Meester Cornelis is tegen Batavia aangebouwd, maar dat was zelfs een gebied, waar men niet ongewapend kon komen, omdat het volkomen onveilig was. Generaal *Schilling* drong er steeds op aan het gebied uit te breiden in de richting van Buitenzorg. De Engelsen verzetten zich hier sterk tegen; zij wensten dit niet. Volgens de heer *van Veen* was het voornamelijk, omdat men geen verliezen wilde lijden.

90784 *(van Veen)* Hij moet het de Engelsen ter ere nageven, dat zij precies werkten zoals hun regering, de Labourregering, het hun opdroeg; men week er geen centimeter van af. Als men als liaison-officier is toegevoegd, spreekt men de mensen niet alleen in diensttijd, maar ook buiten de dienst en het bleek dan, dat de Engelse officieren het er dikwijls helemaal niet mee eens waren en graag veel krachtiger zouden willen optreden, hetgeen hun echter verboden was.

88036 *(Koenraad)* Vice-admiraal b.d. *Koenraad* verklaarde begin October 1945 naar Batavia te zijn gevlogen, waar hij is benoemd tot waarnemend commandant zeemacht Indië. Deze functie heeft hij bekleed tot Januari 1946.

Er was te Batavia een enorme verwarring; het was toen geen werken. De oorlogsschepen lagen in de haven, maar er kon niets gedaan worden. Getracht is het Departement weer op te zetten en een staf te formeren. De heer *Koenraad* stond geheel buiten de politieke zaken en buiten het contact met de Engelsen.

§ 5. Het niet toelaten van Nederlandse troepen op Java

90785 *(van Veen)* Het niet toelaten van de gezagstroepen en de mariniers op Java heeft op de heer *van Veen* een vreemde indruk gemaakt. De heer

van Veen heeft met de Britse divisiestaf besproken, hoe de Nederlandse troepen die binnenkort zouden komen, zouden kunnen worden ingezet. Kort daarop vernam hij echter, dat de komst van de Nederlandse troepen niet doorging. De Nederlandse troepen, die op Malakka waren aangekomen, moesten daar blijven en de gezagstroepen, welke uit Saigon zouden komen, kwamen ook niet. Hetzelfde is gebeurd met de mariniersbrigade. Deze had opdracht zich te ontschepen te Soerabaja. Hoewel men meende, dat de gehele brigade aan wal zou gaan, is er slechts een klein gedeelte te Batavia ontscheept.

90789 *(van Veen)*

De heer *van Veen* zou de motieven, welke gegolden hebben, niet kunnen noemen. Ten aanzien van de eigen mensen — en de heer *van Veen* bedoelt hier speciaal de troepen, die uit krijgsgevangenschap terugkwamen — kan hij wel zeggen, dat de algemene stemming bij de Engelsen was, dat met deze mensen niet was te werken. Zij vormden een categorie, die blij mocht zijn, het leven te hebben. Verder hadden zij zoveel in krijgsgevangenschap geleden, dat kon worden aangenomen, dat zij op enkele uitzonderingen na „mentally sick" waren. De heer *van Veen* bezit een brief, die generaal *Christison* in December 1945 heeft uitgegeven aan de oudere officieren onder zijn commando. Uit deze brief spreekt heel duidelijk de mentaliteit van de Engelsman uit die tijd. De Engelsen wilden de Nederlandse troepen niet laten komen, omdat zij het niet vertrouwd vonden.

De brief luidt als volgt:

„I am writing to you personally on the important subject of mutual understanding and co-operation with our allies the Dutch. It has come to my notice from various sources both British and Dutch that there has been a serious increase in the volume of British criticism of our ally.

This situation is unfortunate and is to be deplored. It is in the first place „unbritish" and in the second place shows a complete lack of gratitude for the noble part played by the Dutch during the war. The Dutch navy, her merchant navy, and her Air Force have worked side by side with our sailors and airmen and done a magnificent job. The Dutch army was unprepared both at home and abroad and through no fault of their own never had a chance. It must be remembered however that Holland declared war upon Japan before the latter knowing full well that with the available military resources in the N.E.I. she stood little chance of success. We British being sentimental are inclined to support the underdog without getting a clear picture in our minds as to the true state of affairs and thus the Dutch case is apt to be overlooked.

Our allies have lost almost everything, houses, cars, money and even clothes and are still living in appalling conditions, they see Indonesians occupying their rightful homes and in some cases actually using their cars, whilst they have to walk. They are very naturally intensely worried about their womenfolk and children. Even since the arrival of the British troops the Dutch see or hear of hundreds of cases of Dutch men and women being kidnapped and butchered to death and as we all know there are scattered camps of Dutch nationals all over the N.E.I. whose fate has not yet been determined. The Dutch in Batavia and other cities are boycotted from the markets, loyal servants are intimidated and have to leave. They feel the humiliating circumstances in which the Dutch and loyal native troops are placed. They read of shipments of Dutch troops from Holland but never see them arriving. Is it any wonder that their discipline and general morale is not what it should be?

Quite obviously all sympathy and understanding must be shown by us. The whole question is not a question of politics but of human understanding.

We must ask ourselves why in certain cases we British have criticised the Dutch.

They are, we think, slovenly in appearance and badly dressed. This is no fault of them. We are genuinely worried about their apparent lack of discipline in certain units; they have been in quite a few cases „trigger happy". All these men we see here have suffered in Jap hands for 3½ years, they are ex-P.W. and they have seen or heard of the killing of their women. It is perhaps not realised that during the last four weeks in Batavia alone there have been over 500 cases of kidnapping but in fairness to both sides a small percentage of the kidnappings have been carried out by the Dutch. We are inclined to enlarge on the Dutch misdeeds and slur over the acts on the other side. We think the Dutch suffer from lack of manners and were amazed to find their lack of gratitude. I must remind you that whilst the

majority of the Dutch speak English they are a foreign people and they do not think as we do. If their manners appear bad I would like to think it is only because they do not understand us. We resent their criticism of us. We think it hard that after six years of war we are still fighting. We have suffered over 1200 casualties in rescuing Dutch men, women and children and as far as the men in the street is concerned we have received no thanks. Our casualties in certain units and formations even exceed those suffered by them in the War in Burma. Our officers release is deferred, young British men are still being conscripted to come out and assist us in our task. We must continually keep reminding ourselves that the majority of these unfortunate Dutch people are temporarily mentally sick. A complete lack of war news during the period of confinement has done much to lower their morale. Many thousands do not realise that but for Britain the war for democracy would have been lost. The Jap propaganda was such as to belittle the British people and to place us and our capabilities and achievements on the lowest rung of the ladder. We give our P.W. months of rehabilitation, the Dutch cannot afford to do so.

We consider the Dutch inefficient, unbusinesslike and lacking in discipline and we often consider them lazy and unwilling to work in the common cause, but the reasons are not far to seek; their morale, their health and in some cases their spirit has been broken under the Japs. We Britishers seem to have what most of the Dutch lack — a sense of humour. This may or may not be true, but we must all admit that at the moment they have very little to laugh about.

We have dealt mainly with the criticism of the civilian population; we must now turn to the armed forces of the Netherlands. The great majority have been prisoners of war or even used by the Japanese for forced labour far from their homes. They have suffered from bad quarters, bad and insufficient food, and the greater part of them have not seen their families for years. Now four months after the collapse of the Japs, the majority of them are still in the same appalling circumstances.

We British criticise the Dutch, and rightly so, for want of attacks on Indonesians, but men in an unstable state of mind thirsting for revenge cannot or will not discriminate between moderates and terrorists.

They see the British in the better accommodation in the town. They see the British have their cars and most of the amenities. How would we feel if the same happened in Britain and Americans were the occupying force. And lastly there is a continual criticism of Dutch males by British of all ranks to their Dutch girl friends. At first this was treated by the latter as joke, but now I have it on good authority they inwardly bitterly resent these criticisms against their own kite and kin. This is a significant factor that must not be overlooked. I wonder if you remember how we felt when the Americans and Canadians flooded our country.

To summarize, we have the following duties to perform if we intend to uphold the highest tradition of the British Empire and Commonwealth of Nations.

We must:

(a) Be more tolerant and show more sympathy and understanding.

(*b*) Do all in our power to assist them in raising their morale, helping them in their welfare and set them a good example.

We are handing out and will continue to hand out British propaganda both by films, reading matters and lectures. I look to you and I know you will not fail me, to place before your troops, without fear or favour, the case of the Dutch as I have described."

90790 *(van Veen)*

Deze brief is alleen onder de Engelse officieren verspreid, zo vervolgde de heer *van Veen*. Hij meent, dat het de „Nieuwsgier" was, een blaadje, dat te Batavia uitkwam, die dit stuk in handen heeft gekregen en er een deel heeft uitgelicht, o.m. het deel dat de Nederlanders „mentally sick" waren. Dit gepubliceerde gedeelte was echter door het Nederlandse hoofdkwartier gelezen en men vond het wel heel erg. De heer *van Veen* heeft generaal *Hawthorn* gevraagd, of het in de courant gepubliceerde juist was. Deze antwoordde hem, dat dit inderdaad het geval was, maar dat het stuk volkomen uit het verband was gerukt! Hij gaf de heer *van Veen* toen de brief, opdat hij de inhoud zou kunnen beoordelen en het Nederlandse hoofdkwartier dienovereenkomstig zou kunnen inlichten.

90791 *(van Veen)* De heer *van Veen* onderschrijft de bezwaren, welke in deze brief worden opgesomd. De Engelsman was helemaal niet gezien, om het zeer zacht uit te drukken, ook niet onder de Nederlandse troepen. De Engelsen beschouwden hen inderdaad en bagatelle.

89959 *(Ilgen)* Voorzover generaal-majoor K.N.I.L. b.d. *G. A. Ilgen* wist, is er van Nederlandse zijde altijd aangedrongen op het zenden van Nederlandse troepen naar Java.

89962 *(Ilgen)* De eerste vrijwilligersbataljons zijn in December in het Oosten gekomen, toen de heer *Ilgen* nog te Kandy zat. De troepen werden toen dadelijk naar Malakka gedirigeerd. In die tijd hoorde de heer *Ilgen,* dat men aan Engelse kant de Nederlandse troepen in Indië

89974 *(Ilgen)* niet wilde hebben. Vermoedelijk omdat men bang was, dat het verzet zou oplaaien. Dit gold zowel voor de gezagstroepen als voor de mariniersbrigade.

De gezagstroepen waren daarenboven bepaald onvoldoende geoefend en vooral onvoldoende geëncadreerd. Dit laatste gold niet voor de mariniers, maar die zijn dan ook vrij gauw doorgegaan naar Java.

89977 *(Ilgen)* Deze zijn maar kort op Malakka gebleven, misschien een maand, als de heer *Ilgen* het zich goed herinnert.

Voor de ex-krijgsgevangenen gold nog een ander motief. Over het algemeen gold bij de Engelsen de mening — ook wat hun eigen mensen betrof —, dat de ex-krijgsgevangenen als geheel voorlopig ongeschikt waren om direct weer dienst te doen. De slechte en onvoldoende voeding in de kampen had het physiek van deze mensen te veel aangegrepen. Een strenge medische selectie is dan ook algemeen toegepast.

89978 *(Ilgen)* De heer *Ilgen* wist niet of men hier kan spreken van „additionele argumenten". Tenslotte kwam die ongeoefendheid van de gezagstroepen niet voor verantwoording van de Engelsen, maar van de Nederlanders. Dat er tijd nodig was voor de organisatie in tactische verbanden van de ex-krijgsgevangenen is begrijpelijk. Naar zijn mening is de mariniersbrigade niet onmiddellijk doorgezonden, omdat men van het zenden van Nederlandse troepen moeilijkheden verwachtte.

92723 *(Bakker)* Luitenant-generaal K.N.I.L. b.d. *Tj. Bakker* verklaarde begin October 1945 door de heer *van Mook* aangezocht te zijn naar Siam te gaan om daar enige zaken in verband met de ex-krijgsgevangenen te regelen.

92724 *(Bakker)* Te Brisbane had men een telegram van admiraal *Mountbatten* ontvangen, waarin werd medegedeeld, dat de morele toestand van de krijgsgevangenen „highly critical" was. Er waren 10 à 12 000 Nederlandse krijgsgevangenen, die door het feit, dat ze gedurende 2 à 3 maanden na de capitulatie nog niet weg konden, zó gedemoraliseerd waren, dat het nodig werd geacht er een hooggeplaatst officier of ambtenaar heen te zenden om voorlichting te geven over de stand van zaken en over de plannen van de Regering ten aanzien van de hulp aan de krijgsgevangenen. Voordat de heer *Bakker* naar Bangkok ging, heeft hij zich eerst in Australië zoveel mogelijk op de hoogte gesteld en daarna is hij naar Batavia gegaan, waar hij allerlei gegevens heeft verzameld. Te Bangkok trof de heer *Bakker* een zeer goede organisatie van de krijgsgevangenen aan. Er had zich daar een staf gevormd, georganiseerd door overste *Mantel* van de generale staf van het K.N.I.L.

92731 *(Bakker)* Er leefde bij de krijgsgevangen militairen in Siam een sterke drang om weer ingezet te worden; de geest was zeer goed. Niemand dacht anders dan dat hij na de bevrijding uit krijgsgevangenschap weer zou terugkomen in Indië en weer zou worden ingezet voor medewerking aan de opbouw of handhaving van orde en rust. De commandant, overste *Mantel,* had naast de zorg voor de welfare van die 10 à 12 000 man een organisatie gevormd om de ex-krijgsgevangenen in eenheden beschikbaar te stellen en deze, wanneer het nodig was, naar Indië te zenden. Siam was evenals Indië door de Engelsen militair in handen genomen. De Engelse commandant, generaal-majoor *Evans,* die hard aan het plan van overste *Mantel* meewerkte, had zich tot taak gesteld de manschappen, die er waren, geleidelijk aan weer geschikt te maken voor de oorlogvoering. Toen de heer *Bakker* daar kwam, waren er drie bataljons georganiseerd, bewapend, medisch onderzocht, uitgerust en van commandanten voorzien. Zij waren kant en klaar om ingezet te worden.

92733 *(Bakker)* Een week later was de heer *Bakker* weer te Batavia en kon hij rapporteren, dat er drie bataljons gevechtsklaar waren. Hij heeft een schriftelijk rapport over zijn opdracht ingediend bij de Indische Regering. Een dag na aankomst heeft de heer *Bakker* een conferentie gehad met de legercommandant en de commandant zeemacht, generaal *van Oyen* en admiraal *Helfrich,* waar hij zijn militaire bevindingen heeft medegedeeld. Zij waren enthousiast; zij hebben een telegram opgesteld om de drie bataljons te laten komen. Admiraal *Helfrich* en generaal *van Oyen* zijn toen naar de Engelse opperbevelhebber, generaal *Christison,* gegaan om hem dit concepttelegram aan te bieden. Na ongeveer een uur — de heer *Bakker*

was blijven wachten, want hij was zeer geïnteresseerd — kwamen zij terug met de mededeling, dat het telegram door de Engelse opperbevelhebber was goedgekeurd. Het verzoek, de drie bataljons uit te zenden, zou naar admiraal *Mountbatten* worden gezonden. Helaas heeft de Indische Regering, de heer *van Mook,* die eigenlijk alles regelde, dit telegram niet laten uitgaan. Het was de gewoonte, dat de heer *van Mook* iedere middag zijn Departementschefs en de commandanten van leger en vloot verzamelde en de stand van zaken besprak.

92735 *(Bakker)*
92736 *(Bakker)*

De heer *van Oyen* heeft de heer *Bakker* later verteld, dat het telegram toen is overgelegd en dat er werd beslist, dat het niet verzonden zou worden. De heer *van Mook* vond de heer *Bakker* blijkbaar te optimistisch. De gegevens van de heer *Bakker* waren gebaseerd op hetgeen

92738 *(Bakker)*

generaal *Evans* hem had gezegd en ook op het inzicht van verschillende officieren van de staf te Bangkok.

92739 *(Bakker)*

Naar het oordeel van de heren *Bakker* en *Mantel* waren de manschappen wel geschikt om voor de handhaving van orde en rust te worden ingezet. Dat dit niet door is gegaan, betekende ook voor hen een grote teleurstelling. Dat de mogelijkheid bestond snel naar Java te kunnen gaan, waar zij konden worden ingezet en waar ook hun gezinnen waren, was een belangrijk punt, waardoor het moreel van de mensen snel was gestegen.

92740 *(Bakker)*

Of de heer *van Mook* nog andere argumenten had behalve dat hij de heer *Bakker* te optimistisch vond, kon deze niet zeggen.

93926 *(Helfrich)*

De bovenstaande verklaring van generaal *Bakker* is aan de heer *Helfrich* voorgelegd, die daarop verklaarde, dat deze verklaring juist is. De heer *Helfrich* wist echter niet, aan wie de heer *van Mook* heeft geadviseerd het telegram niet door te zenden. De heer *van Oyen* heeft de heer *Helfrich* gerapporteerd, dat de heer *van Mook* het telegram niet wilde laten doorzenden. Het advies van de heren *van Oyen* en *Helfrich* is altijd geweest, dat de troepen zo spoedig mogelijk moesten komen. De heer *Helfrich* voegde hier nog aan toe nooit van de heer *van Mook* te hebben gehoord, althans voor zover hij

93945 *(Helfrich)*

zich dit kan herinneren, dat deze tegen het ontschepen van troepen uit Nederland op Java was. Het ging hierbij evenwel om troepen van het K.N.I.L. Bij de toelating van troepen op Java speelde dit wel een rol. De K.N.I.L.-troepen bestonden uit oude kolonialen, die de ontwikkeling op Java door een andere bril zagen dan de Nederlandse militairen, die nooit in Indië waren geweest. Misschien zou het toelaten van deze K.N.I.L.-troepen moeilijkheden met de Engelsen hebben gegeven, er was met hen althans meer kans op botsingen en wrijvingen. Dit bleek in de praktijk ook zo te zijn. De heer *Helfrich* heeft zelf ook gemerkt, dat het veel moeilijker was de troepen van het K.N.I.L. de toestand in Indië te laten begrijpen dan de militairen, die net uit Nederland waren gekomen.

94186 *(van Mook)*

Naar aanleiding van bovenvermelde verklaring van de heer *Bakker* dat de heer *van Mook* het telegram met het verzoek de drie Nederlandse bataljons van Siam naar Batavia te laten komen en dat door *Christison* was goedgekeurd, zou hebben tegengehouden, deelde de heer *van Mook* mede, dat hij zich niet kon herinneren, dat iets dergelijks ooit in deze vorm is gebeurd. Het is natuurlijk wel mogelijk, dat *Christison* aanvankelijk heeft gezegd: Ik wil dit telegram wel doorzenden, en later heeft gezegd: Dat kan toch niet, en dat daarop tenslotte de zaak is gestrand. Er was van de kant van de heer *van Mook* geen bezwaar tegen het halen van troepen naar Java, als die troepen beschikbaar waren.

94182 *(van Mook)*

Tot aan Maart 1946 heeft de twist geduurd, welke ging om het punt of de ex-krijgsgevangenen op Java konden komen. De Nederlanders zaten daar toen in enkele kleine gebieden bij elkaar. Het Engelse standpunt in deze aangelegenheid was, dat het op Batavia binnenbrengen van kleine Nederlandse eenheden alleen maar de spanning verhoogde en verder geen oplossing bood. Aan Engelse zijde was men dan ook van oordeel, dat de binnenkomst van Nederlandse troepen moest wachten, totdat grotere stukken grondgebied op Java waren bezet. Het Nederlandse standpunt daar tegenover was, dat die troepen zo snel mogelijk op Java moesten komen, zodat men aan Nederlandse zijde een gedeelte van de verantwoordelijkheid voor de handhaving van orde en veiligheid wenste te dragen. De uitkomst van deze twist is geweest, dat een groot gedeelte van de krijgsgevangenen naar het oosten van de archipel is gegaan, waar zij er toe hebben bijgedragen, dat de Nederlanders reeds in het begin van 1946 de taken van de Australiërs aldaar konden overnemen.

90335 *(Mourer)*

Generaal-majoor b.d. K.N.I.L. *P. Mourer* is in October 1945 naar Batavia gegaan, waar hij de functie van onderhoofd van het Departement van Oorlog heeft gekregen.

90341 *(Mourer)*

Hij wist dat Nederlandse gezagstroepen onderweg waren. Hij hoorde tot zijn grote ontsteltenis, dat zij niet naar Batavia kwamen, maar naar Malakka gingen. Volgens de mededeling, die hij kreeg, was dit

voornamelijk, omdat de troepen onvoldoende geëncadreerd en geoefend waren. Er zijn toen enige officieren heengegaan. De heer *Mourer* neemt aan, dat de troepen inderdaad niet zo goed geoefend waren. Niettemin kreeg men de indruk, dat dit niet de enige reden was en dat men van Engelse kant, sommigen beweerden ook van de zijde van dr. *van Mook,* de manschappen niet wilde toelaten, omdat dit politiek beter was. De heer *Mourer* heeft daarover nimmer met de heer *van Mook* gesproken. Hij heeft gehoord, dat op een gegeven ogenblik op de conferentie te Singapore van de zijde van de Engelsen is gezegd, dat dit ook het idee van de heer *van Mook* was. Het was in die dagen eenvoudig reçu in de kleine militaire kring van het Algemeen Hoofdkwartier, dat het zo was gegaan.

90343 *(Mourer)*
90348 *(Mourer)*

90352 *(Mourer)*

89274 *(Buurman van Vreeden)*

Volgens sommigen werden de Nederlandse bataljons niet toegelaten, omdat deze troepen niet voldoende waren geoefend, zo verklaarde luitenant-kolonel *D. C. Buurman van Vreeden,* destijds verbindingsofficier bij het hoofdkwartier van admiraal *Mountbatten.* Daar was volgens hem veel voor te zeggen. Dit gold niet voor de mariniers. Die zijn niet toegelaten, omdat de Engelsen uit politieke overwegingen geen Nederlandse troepen op Java wilden hebben.

89279 *(Buurman van Vreeden)*

Het was hem niet bekend, dat hierbij nog Nederlandse invloeden hebben gewerkt. De heer *Buurman van Vreeden* heeft daar in het hoofdkwartier van *Mountbatten* nooit iets van gemerkt.

89287 *(Buurman van Vreeden)*
89288 *(Buurman van Vreeden)*

Er is een periode geweest, dat Nederlandse officieren alleen maar op Java mochten worden toegelaten in burger. De redenering van *Mountbatten* was, dat de Londense Regering bezwaren had. Zijn order hieromtrent was dus gebaseerd op instructies van hogerhand. De Engelsen waren bang, dat men hen er van zou kunnen beschuldigen, dat zij de Nederlanders hielpen tegen de Indonesiërs.

89296 *(Buurman van Vreeden)*

88316 *(Schilling)*

Volgens de heer *Schilling* is het niet toelaten van de Nederlandse troepen voor het eerst aan de orde gekomen op de dag na de bespreking van 24 October tussen de heren *Dening* en *Soekarno.* Volgens de mededelingen, gedaan in de vergadering van het Algemeen Hoofdkwartier, hadden de Indonesiërs geopponeerd tegen aanvaarding van het Nederlandse gezag, en in dat verband werd er voor het eerst melding van gemaakt, dat de Nederlandse troepen niet binnen zouden komen.

88317 *(Schilling)*

Hiermede werden de gezagstroepen en de mariniers bedoeld, die beide op dat ogenblik varende waren, respectievelijk tussen Engeland en Amerika en Nederlandsch-Indië.

Zij zijn dus in de periode van November niet toegelaten, omdat generaal *Christison* blijkbaar nog steeds hoopte, dat er een oplossing zou worden gevonden tussen de Luitenant-Gouverneur-Generaal en het gematigde gedeelte van de Indonesische Regering. De heer *Schilling* meent, dat de Indonesische Regering er eerst op heeft aangedrongen om met de beslissingen te wachten tot na het congres in Djokja. In afwachting van de resultaten van dat congres is toen gezegd: „Dan komen de Nederlandse troepen voorlopig niet binnen, want dat zou de stemming bederven". Na het congres te Djokja zouden de besprekingen dus weer worden hervat.

88319 *(Schilling)*

Men vindt de geschiedenis, zoals die de heer *Schilling* bekend is, geheel terug in de rapporten van het Algemeen Hoofdkwartier. Hij heeft hierover namelijk nooit persoonlijk een bespreking meegemaakt. Hij is uitsluitend afgegaan op de mededelingen, die in verkorte vorm in de notulen zijn verschenen. Hij weet dus ook niet, hoe de heer *van Mook* hier tegenover stond en welke stappen er door hem zijn gedaan of nagelaten met betrekking tot de toelating van de Nederlandse troepen.

88320 *(Schilling)*

92225 *(Slot)*

Vice-admiraal *Ch. W. Slot* was met een troepentransportschip, de „Nieuw-Amsterdam", waarop 600 man van de marine en een paar duizend man van de landmacht zaten, naar Indië gegaan. Het schip is, naar de heer *Slot* meende, uit Southampton vertrokken omstreeks 20 October 1945. Het waren de eerste troepen, die naar Indië zijn gegaan voor gezagshandhaving.

92230 *(Slot)*

Het waren de eerste lichte infanteriebataljons. De marine had de zogenaamde port-parties aan boord, detachementen van de marine, die in verschillende havens de marinetaak zo gauw mogelijk zouden overnemen van de Engelsen. Zij zouden in de grote havens, zoals Batavia en Soerabaja, Medan, Palembang en Makassar worden geplaatst.

92232 *(Slot)*

De militairen aan boord mochten niet naar Java. Zij zijn toen geland op de Westkust van Malakka, met de order om daar voorlopig te blijven. De marinedetachementen zaten bij elkaar. Zo goed en zo kwaad als het ging, hebben zij zich daar genesteld, in afwachting van wat er ging komen. Ongeveer in Maart 1946 kwamen zij pas op Java aan.

87468 *(de Bruyne)*

Generaal-majoor *M. R. de Bruyne* verklaarde, dat, toen hij met de brigade voorbij Ceylon voer, de kapitein van het schip waarop hij zat, het bericht kreeg, dat de mariniers in Port Swettenham op de Westkust van Malakka moesten debarkeren.

87470 *(de Bruyne)* De heer *de Bruyne* begreep toen reeds hoe laat het was, want zij hadden al gehoord, dat een paar infanterie-bataljons niet op Java waren toegelaten en naar Malakka waren gestuurd.

87471 *(de Bruyne)* De heer *de Bruyne* wist niet, of het bericht van admiraal *Helfrich* afkomstig was of van een geallieerde instantie.

87472 *(de Bruyne)* In Port Swettenham kreeg hij plotseling druk bezoek van Engelse officieren en een paar Nederlandse officieren van het K.N.I.L. Dezen hadden toen heel veel belangstelling voor zijn organisatie, wapens, enz. Het was de bedoeling, dat de brigade daar zou debarkeren. Daar voelde de heer *de Bruyne* natuurlijk niets voor. Niet alleen omdat hij dat debarkeren daar ongelooflijk vervelend vond, want daar was hij niet voor gekomen, maar ook omdat hij bang was voor zijn materiaal. De heer *de Bruyne* had materiaal van onschatbare waarde in de schepen. In die dagen vooral werd er erg gestolen. De heer *de Bruyne* heeft op de order van de Engelse generaal om te debarkeren gezegd, dat hij dat niet deed, omdat hij onder bevel stond van admiraal *Helfrich* te Batavia. De brigade is toen doorgevaren naar Penang, waar zij de Kerstdagen heeft doorgebracht.

De heer *de Bruyne* heeft van admiraal *Helfrich* bericht gekregen, dat hij accoord ging met hetgeen hij had gedaan en dat hij moest opstomen naar Priok. De heer *de Bruyne* kwam daar op 30 December aan. In de haven van Priok kregen zij de order om te debarkeren. Toen de heer *de Bruyne* het eerste bataljon in de landingsvaartuigen had, kwam het bericht, dat het een vergissing was. Het eerste bataljon is toen toch de wal opgestuurd en het is daar ook gebleven. De andere bataljons moesten aan boord blijven. Nadat de heer *de Bruyne* met admiraal *Helfrich* had gesproken, is hij met zijn staf te Batavia gebleven.

87473 *(de Bruyne)* Het is heel moeilijk te zeggen, van welke kant die beslissingen kwamen. De heer *de Bruyne* heeft de meest wonderbaarlijke ervaring gehad. Toen hij een paar dagen te Batavia was, werd hij voor een lunch bij generaal *Christison* uitgenodigd. Generaal *Christison* vertrouwde de heer *de Bruyne* bij die gelegenheid toe, dat deze met de gehele brigade binnen enkele dagen naar Soerabaja zou kunnen gaan; wat voor de heer *de Bruyne* een prettig bericht was, zo prettig, dat hij die zelfde middag nog naar admiraal *Helfrich* is gegaan om hem dat nieuws mede te delen. Maar deze was helemaal niet zo optimistisch

87474 *(de Bruyne)* over die zeer positieve mededeling. Er was altijd nog een hogere
87477 *(de Bruyne)* bevelhebber op Malakka of te Singapore. Het was een zeer ingewikkelde zaak.

Dat men het argument gebruikte, dat de brigade niet getraind was, is, aldus de heer *de Bruyne,* schandelijk.

87478 *(de Bruyne)* Het eerste bataljon is aan wal gezet en is onmiddellijk in het gevecht gebracht; de jongens waren uit de aard van de zaak in een volkomen vreemd klimaat en onder vreemde omstandigheden en daar moesten zij aan wennen. Voor deze werkelijk magnifieke kerels was het een peuleschilletje. De training was meer dan voldoende voor de taak, waarvoor zij werden gesteld. Daar komt nog bij, dat zij de oefening in het Camp Le Jeune in North Carolina hadden meegemaakt in omstandigheden, die veel met de tropische omstandigheden overeen kwamen. De heer *de Bruyne* moet zeggen, dat hij niet begrijpt, hoe lord *Louis Mountbatten* tot een dergelijk oordeel is kunnen komen; dit is bovendien door de feiten gelogenstraft.

87485 *(de Bruyne)* De heer *Helfrich* wilde de brigade dirigeren naar Soerabaja, omdat hij daar de marinehaven terug wilde hebben. Als men de brigade te Batavia aan de wal had gezet, dan was het ook prachtig geweest, al prefereerde de heer *de Bruyne* in het bijzonder Oost-Java, omdat hij daar al elf jaar had gezeten en hij daar het terrein door en door kende.

87490 *(de Bruyne)* De heer *de Bruyne* is te Batavia als een schaduw achter admiraal *Helfrich* aan gebleven, omdat hij ieder moment wachtte op de kans, dat hij zijn mannen op de wal kon halen. De admiraal was er ook wanhopig onder. De mariniersbrigade was in staat geweest om alleen reeds de helft van Java tot rust te brengen.

Behalve het eerste bataljon is de brigade rond de jaarwisseling 1945/1946 naar Malakka gestuurd.

87494 *(de Bruyne)* Het materiaal is gelost te Singapore. Er is gestolen, maar gelukkig niet zo erg, want er zijn bewakingstroepen achtergelaten. De troepen zelf zijn doorgezonden van Singapore naar de z.g. Dunlop Estate, ergens midden in Malakka. Daar hebben zij nooit een Engelsman gezien. Als de Engelsen nu toch zo geïnteresseerd waren in de geoefendheid, dan was er toch wel eens iemand komen kijken. Als geallieerden hadden zij hulp kunnen verlenen, zoals aan het bataljon van de X-brigade. Zij hebben daar een instructeur bijgezet van Engelse kant, maar naar de mariniersbrigade hebben zij niet omgekeken, wat trouwens ook niet nodig was.

87495 *(de Bruyne)* Toen de brigade op de Dunlop Estate in Malakka zat, is dankbaar gebruik gemaakt van het overigens naargeestige verblijf daar om de geoefendheid in jungle-warfare op te voeren. De heer *de Bruyne*

had bovendien het geluk, dat hij een paar officieren van het K.N.I.L., van het oude marechausseekorps, bij de brigade had, o.a. kolonel *Eenhoorn,* gepensionneerd overste van het K.N.I.L., oud-Atjeher. Dagelijks rukte hij mee uit om de mannen op allerlei kleinigheden en finesses te wijzen in de jungle-warfare.

87264 *(van Aerssen Beyeren van Voshol)* De heer *F. C.* baron *van Aerssen Beyeren van Voshol,* destijds Nederlands gezant in Australië, heeft verklaard, dat hij eens, in 1946, met lord *Louis Mountbatten* aan een maaltijd op Government House te Canberra heeft aangezeten. Na afloop heeft de heer *van Aerssen* een tamelijk lang gesprek met hem gehad en *Mountbatten* is toen zelf vrij gauw over de kwestie van de mariniers begonnen. Hij wist klaarblijkelijk, dat men aan Nederlandse zijde daarover nogal wat kritiek had. Bij die gelegenheid heeft hij de heer *van Aerssen* gezegd: „Heus, die mensen waren ongeoefend. Het zou onverantwoordelijk zijn geweest hen in de strijd te werpen. Zij moesten een grondige training doormaken en daar heb ik voor gezorgd. Die training is nu afgelopen en nu zijn ze ook aan de strijdkrachten toegevoegd."

87265 *(van Aerssen Beyeren van Voshol)* Er is geen kwestie van terugzending van de troepen geweest. De manschappen zijn allen tijdelijk in de kampen op Malakka geweest om daar verder geoefend te worden. Na die oefentijd zijn zij, voor zover de heer *van Aerssen* bekend, ook naar Java gestuurd. Welk standpunt de Nederlandsch-Indische Regering daarin heeft ingenomen, kon de heer *van Aerssen* niet zeggen.

88422 *(Willinge)* Van marinezijde is, aldus vice-admiraal b.d. *J. J. L. Willinge,* uit de aard der zaak zeer veel aandrang uitgeoefend om de troepen wel toe te laten. De Engelse autoriteiten te Batavia waren waarschijnlijk niet bevoegd dit te doen; zij kregen opdracht van A.L.F.S.E.A. (Allied Land Forces South East Asia) te Singapore.

88423 *(Willinge)* De aandrang om de mariniers toe te laten, is uitgeoefend door de militaire en de civiele autoriteiten.

88426 *(Willinge)* De Engelsen gingen zelfs zo ver, dat een landingsdivisie van de „Tromp" niet mocht worden afgelost door een landingsdivisie van de „van Galen", omdat dit op de rood-witten de indruk zou maken, dat dit een versterking van de troepen zou zijn. Men had uitdrukkelijk beloofd, dat deze niet zouden worden versterkt.

De heer *Willinge* kan zich niet voorstellen, dat de gedachte, om niet tot een landing over te gaan om de Indonesiërs niet te prikkelen, ook bij de Nederlanders een rol heeft gespeeld. De situatie was dermate onveilig, dat niemand ooit het idee zou hebben gehad er geen extra-troepen bij te halen.

88431 *(Willinge)* De Nederlanders zijn bij de uitoefening van hun militaire taak zeer belemmerd. Er mocht op geen enkele manier offensief opgetreden worden. Wanneer b.v. een huis werd beschoten van de overkant van de straat, dan mocht men wel terugschieten, maar men mocht niet de straat oversteken om degenen, die daar schoten, in te rekenen.

Het was een uitdrukkelijke Engelse order. Men mocht ook niet heen- en weerreizen, alles moest blijven zoals het was. Op de haven en op de vliegvelden was Engelse contrôle. Dit was om de Nederlandse troepen, die daar waren, niet te versterken.

89490 *(Uhl)* Generaal-majoor K.N.I.L. b.d. *J. H. Uhl* verklaarde, dat hij na terugkomst uit Australië in Indië op 1 October 1945 chef van de generale staf is geworden.

89495 *(Uhl)* Van Nederlandse zijde beschikte men slechts over een zeer klein aantal compagnieën, die alle in Batavia en ten Zuiden daarvan werden gelegerd. In de eerste tijd zijn deze compagnieën daar ook opgetreden. Deze compagnieën bestonden uit ex-krijgsgevangenen.

De heer *Uhl* was belast met de voorbereiding van de bezetting van een klein terrein ten Zuiden van Batavia. Daar kon toen niet veel gebeuren in verband met de zeer geringe troepenmacht. In de voormalige garnizoenen waren geen Nederlandse troepen; er waren wel ex-krijgsgevangenen, maar er bestonden toen nog geen middelen van vervoer en zeker geen betrouwbare middelen van vervoer, zodat het aantrekken van troepen van elders toen niet mogelijk was. Als de heer *Uhl* zich niet vergiste bevonden zich in de omgeving van Manilla vier à vijf duizend ex-krijgsgevangenen, zowel beroeps- als reservepersoneel van het Indische leger. Deze mensen wilden niets liever dan naar Java komen. De legercommandant heeft de heer *Uhl* opgedragen in October 1945 naar Manilla te gaan, om daar hetzelfde te doen als generaal *Bakker* in Siam had gedaan, nl. genoemd militair personeel op de hoogte te stellen van de toestand en van de mogelijkheden van hun terugkeer naar Java.

89499 *(Uhl)* Die mogelijkheden leken in het begin nogal gunstig, omdat de heer *Uhl* zelf van generaal *Christison* en van diens chef van de staf mededeling had gekregen, dat er enige schepen beschikbaar zouden worden gesteld voor het overbrengen van ex-krijgsgevangenen naar Java. In het begin heeft het plan bestaan hen in Manilla in eenheden in te delen, hun een Amerikaanse oefenbewapening te geven en hen aldus te oefenen voor de taak, die voor hen op Java was weggelegd. Die oefenwapens zijn niet verstrekt, omdat op dezelfde dag, dat de heer

Uhl 's avonds per vliegtuig te Manilla aankwam, er 's middags een telegram uit Amerika was gekomen, met de mededeling, dat onder geen voorwaarde wapens, ook geen oefenwapens, mochten worden verstrekt aan de Nederlandse ex-krijgsgevangenen. Er was geen motivering bij.

89500 *(Uhl)* De heer *Uhl* was op de hoogte gebracht, door generaal *van Oyen,* dat er een groot aantal wapens lag opgeslagen op een basis op Nieuw-Guinea, maar ook die wapens konden niet worden aangetrokken, omdat alle schepen in de geallieerde scheepvaartpool zaten en er dus geen enkel schip ter beschikking van de Indische autoriteiten stond. Al hadden de Nederlanders dus het personeel beschikbaar gekregen, dan waren er toch nog niet direct wapens voor geweest. Oefenen, zij het ook zonder wapens, mocht evenmin te Manilla gebeuren en zo is er dus niets van het plan terechtgekomen.

89503 *(Uhl)* De Nederlanders zagen in dit verbod van de Amerikaanse Regering een vrees voor het herstel van het koloniale stelsel.

89504 *(Uhl)* Hier hebben de Amerikanen een min of meer zelfde tactiek als de Engelsen gevolgd. De Nederlanders hebben later weinig van de Amerikanen gemerkt, hoewel er te Batavia wel een Amerikaanse missie was, waarmee zij contact hadden, maar die eigenlijk niets deed dan waarnemen en berichten doorgeven naar Washington. De Engelse tactiek was anders — trouwens, de hele positie van de Engelsen was anders —, omdat zij de beschikking hadden over per schip aangevoerde troepen, die in Batavia of Soerabaja werden of waren geland ter bezetting van de stad. In het begin werd alleen Batavia bezet en daar was ook de Engelse opperbevelhebber, generaal *Christison.* Langzamerhand kwamen er meer troepen, die naar Semarang en Soerabaja werden gezonden.

89512 *(Uhl)* Onder leiding van admiraal *Helfrich,* zo vervolgde de heer *Uhl,* hadden er iedere morgen besprekingen op het hoofdkwartier plaats met de legercommandant, de heer *Uhl* zelf als chef-staf, de chef van de zeemacht, de troepencommandant van Batavia, de adjudant-generaal, generaal-majoor *Mourer* en de toenmalige kolonel *Spoor,* hoofd van de Nefis.

De heer *Uhl* durft geen datum meer te noemen, maar er waren op zekere dag berichten, dat er zeventien bataljons uit Nederland zouden komen. Van ex-krijgsgevangenen en officieren, die op Malakka waren, kwamen er echter berichten binnen over het oprichten van kampementen in verschillende plaatsen, o.m. op de Westkust van Malakka. En reeds heel gauw kwam het gerucht door, dat die zeventien bataljons niet naar Java zouden mogen komen — zo werd het later ook inderdaad geregeld door de Engelsen —, maar voor onbepaalde tijd op Malakka zouden blijven.

89515 *(Uhl)* Voorzover de heer *Uhl* weet, heeft de heer *Mountbatten* dit beslist. Het kan ook rechtstreeks van Londen zijn gekomen, maar daarvan is hun geen mededeling gedaan.

89518 *(Uhl)* De heer *Uhl* heeft er nooit iets van gehoord, dat Nederlandse invloeden hierbij een rol hebben gespeeld. Hij heeft wel gehoord, dat dr. *van Mook* is meegegaan met de mening van de Engelsen. Of er van tevoren van Nederlandse zijde, dus van de zijde van dr. *van Mook,* invloed zou zijn uitgeoefend op de mening van de Engelsen omtrent dit vraagstuk, kon de heer *Uhl* niet verklaren.

89524 *(Uhl)* Gedurende de tijd, dat de heer *Uhl* chef van de generale staf is geweest — en dat wil hij met nadruk verklaren —, was er een zeker wantrouwen tegen de heer *van Mook,* omdat de heer *van Mook* de gewoonte had bijna dagelijks conferenties te houden met generaal *Christison* en daar was nooit iemand van weermachtszijde bij. Nu betroffen de onderwerpen, die werden besproken, niet altijd militaire zaken, maar naderhand is gebleken, dat er wel degelijk militaire zaken zijn behandeld, waar de legercommandant volkomen buiten is gehouden.

De heer *van Mook* kwam nooit in de vergaderingen van het hoofdkwartier. De legercommandant belde op of ging naar hem toe om aangelegenheden te bespreken en dat was eigenlijk het enige contact, dat er bestond.

De legercommandant en admiraal *Helfrich* gingen dikwijls samen; het kwam ook wel voor, dat admiraal *Helfrich* er was en dat de heer *van Oyen* er dan ook heen ging.

87652 ***(van Oyen)*** Over het niet toelaten der Nederlandse troepen, zo verklaarde de heer *van Oyen,* zijn einde 1945 met admiraal *Mountbatten* te Singapore besprekingen gevoerd. Daarbij was dr. *van Mook* ook aanwezig. *Mountbatten* stelde verschillende ondercommandanten in de gelegenheid om de toestand van het ogenblik te belichten. Toen zeide generaal *Dempsey* op een gegeven moment: „Ik vind het beter, dat wij geen troepen van buiten naar Java brengen, omdat dat ongetwijfeld de tegenstand van de Indonesiërs tegen ons en tegen de Nederlanders zou doen toenemen, hetgeen ook aanleiding zal geven tot meer bloedvergieten", althans iets in die zin. En tot dr. *van Mook* zeide generaal

Dempsey: „That always has been your idea, is not it?" De heren *Helfrich* en *van Oyen* schrokken daar zeer van. Zij hadden dr. *van Mook* moreel verplicht; zij hadden hem het vuur zo na aan de schenen gelegd, dat hij zou trachten van de Engelsen gedaan te krijgen, dat de troepen zo spoedig mogelijk van Malakka en andere plaatsen naar Java zouden worden gezonden. Dat had hij blijkbaar gelogen, gezien het feit, dat *Dempsey* dat zeide. Toen moest dr. *van Mook* bekennen, dat hij er vóór was geweest om de bataljons — het waren er minstens vijf — van Java weg te houden.

Dr. *van Mook* had het beloofd en hij had blijkbaar achter hun rug tegen *Mountbatten* en *Dempsey* gezegd: „Het is beter, dat U die bataljons voorlopig dáár laat, waar zij zijn". De heer *van Oyen* had in November reeds zwart op wit verklaard: „Als U niet al het mogelijke in het werk stelt om die troepen naar Java te halen, verzoek ik U, telegrafisch, mijn ontslag aan te vragen." De heer *van Oyen* heeft daarop geen antwoord gekregen van de heer *van Mook*. Maar kort daarna heeft deze nog gezegd: „Ik zal mijn best doen die troepen naar Java te krijgen." Een maand later bleek echter uit de mededeling van generaal *Dempsey*, dat de troepen op Malakka werden gehouden, met instemming van de heer *van Mook*. De heer *Helfrich* is dus ook getuige van dit feit geweest. De heer *van Oyen* heeft er later nog met de heer *Helfrich* over gepraat. Zij vonden het, om het precies te zeggen, een vuile streek.

87656 *(van Oyen)*

Op de vraag, of de heer *van Mook* nog moeite heeft gedaan om zijn houding te expliceren, antwoordde de heer *van Oyen*, dat hij kort daarna door de heer *van Mook* uit de dienst is gezet. Op admiraal *Helfrich* had de heer *van Mook* geen vat. Hij voelde natuurlijk, dat hij een zeer slecht figuur had geslagen. Op de eerste ontslagaanvrage van de heer *van Oyen* was de heer *van Mook* niet ingegaan. Kort daarna, in December 1945, is hij naar Londen gegaan en toen heeft hij de heer *van Oyen* een telegram gestuurd, met de mededeling, dat men te Londen vond, dat de heer *van Oyen* niet met de Engelsen kon opschieten. Nu kon niemand met generaal *Christison* opschieten, dus de heer *van Oyen* kon dit nog een soort van compliment vinden, maar de heer *van Mook* zocht een argument om hem kwijt te raken. Generaal *Christison* begreep de situatie niet goed. Hij begreep niet, dat, terwijl hij generaal *Schilling* met zijn troepen onder zich had, dit ten aanzien van de heer *van Oyen* niet het geval was; de heer *van Oyen* stond onder dr. *van Mook*. Op een gegeven ogenblik is er een schietpartij geweest. Generaal *Christison* zei, dat het de schuld van de heer *van Oyen* was, terwijl deze er niets mee te maken had, want hij was niet belast met het handhaven van orde en rust te Batavia; dat was het werk van de heer *Schilling*; dus de heer *Christison* zelf of de heer *Schilling* was verantwoordelijk. De heer *van Oyen* heeft dit aan generaal *Christison* uitgelegd. De heer *van Mook* is er ook tussengekomen. Toen heeft de heer *Christison* zijn verontschuldiging aangeboden. Maar die vermeende grief tegenover de heer *van Oyen*, die volkomen herroepen was, heeft dr. *van Mook* later gebruikt om hem te seinen, dat hij niet goed met de Engelsen kon opschieten.

87657 *(van Oyen)*

Men wilde aan Engelse kant de mariniers niet te Batavia hebben. Deze zijn naar Malakka teruggegaan.

87659 *(van Oyen)*

Daar zaten de heer *van Mook* en de Engelsen achter. Zij kwamen met allerlei argumenten: er was niet voldoende scheepsruimte, de mensen waren niet voldoende geoefend, enz. Dat was niet de opvatting van de heer *van Oyen*. Zij waren zeer goed geoefend, althans voor de strijd tegen de Indonesische rebellen, die helemaal niet geoefend waren. Als men daar mensen had, die zes maanden waren geoefend, kon men alles met hen doen.

87662 *(van Oyen)*

Op de vraag, hoe generaal *Christison* aan de wetenschap kwam, dat zij niet voldoende geoefend waren, antwoordde de heer *van Oyen*, dat de heer *van Mook* hem dit natuurlijk gezegd had.

93930 *(Helfrich)*

Op 22 November 1945, zo heeft admiraal *Helfrich* voor de commissie verklaard, kwam generaal *Dempsey* te Batavia aan. De heer *Helfrich* wist dat niet; hij had ook niets van de Luitenant-Gouverneur-Generaal hierover gehoord. Het bleek de heer *Helfrich* later, nl. op een avondconferentie in het paleis van de Gouverneur-Generaal op 23 November, dat deze er wel van geweten had.

De heer *van Mook* bleek de generaal reeds gesproken te hebben en de heer *Helfrich* kreeg de indruk, dat de conferentie uitsluitend was ontworpen om hem te overtuigen, dat de Nederlandse troepen eerst op Malakka geoefend moesten worden. Op die zelfde dag was het tweede contingent Nederlandse troepen van de „Nieuw-Amsterdam" te Penang gedebarkeerd, ook al zonder voorkennis van de heer *Helfrich*. De Nederlanders werden niet eens over de scheepsbewegingen onder Nederlandse vlag op de hoogte gehouden. Het viel de heer *Helfrich* op, dat de Luitenant-Gouverneur-Generaal hem geen

steun verleende in zijn pogingen om de troepen uit Malakka te krijgen.

De heer *Helfrich* begreep dat toen niet, maar het werd hem duidelijk op de conferentie te Singapore op 6 December, toen generaal *Dempsey* in zijn vraag doelde op de instemming van de Luitenant-Gouverneur-Generaal thans geen Nederlandse troepen toe te laten.

90000 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* heeft op 6 December herhaald, wat hij generaal *Dempsey* op 23 November had gezegd, nl. dat de Nederlanders manpower nodig hadden en geen leger in West-Europese trant. De Britse generaals zeiden het daarmee niet eens te zijn. Generaal *Christison* achtte 6 divisies nodig om op Java en Sumatra de orde te kunnen herstellen. De heer *Helfrich* heeft daar ook voorgesteld de Indonesische leiders een ultimatum te stellen, maar ook dit is niet doorgegaan. Daarbij heeft hij ook van de Luitenant-Gouverneur-Generaal geen steun gekregen, want deze was toen reeds zeer geporteerd voor besprekingen.

90001 *(Helfrich)* De verklaring van de heer *van Oyen,* aldus de heer *Helfrich,* is woordelijk juist. De heer *Helfrich* is inderdaad geschrokken en hij heeft tot de heer *van Mook* in het Hollands gezegd — overigens werd er Engels gesproken — „Dat is toch niet waar?" en dat heeft generaal *van Oyen,* die aan de andere kant van dr. *van Mook* zat, gehoord.

90003 *(Helfrich)* Na afloop van de conferentie is de vraag herhaald en de heer *van Mook* heeft er geen antwoord op gegeven.

90010 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* heeft herhaaldelijk aan de heer *van Mook* gezegd, dat de troepen zo gauw mogelijk binnen moesten komen; tot 6 December had hij de indruk, dat deze het er mee eens was.

De heer *Helfrich* heeft op eigen initiatief — dadelijk nadat hem bekend werd, dat de troepen geheel buiten hem om op Malakka waren ontscheept — daartegen geprotesteerd.

90012 *(Helfrich)* De heer *van Mook* heeft de heer *Helfrich* nooit gezegd, dat hij het in verband met de onderhandelingen ongewenst achtte, dat de troepen binnenkwamen. Hij heeft hem altijd laten vermoeden of hem gezegd, dat dit behoorde bij de Britse politiek.

Mountbatten heeft de heer *Helfrich* gezegd, dat de aankomst van de troepen ongunstig zou werken op het verloop van de onderhandelingen. De Britten waren verantwoordelijk en de Britse politiek achtte op dat ogenblik de binnenkomst van de Nederlandse troepen niet juist.

Met de mening van generaal *Dempsey,* dat de gezagstroepen op Malakka waren ontscheept, omdat dit nodig was voor een tropentraining, was de Nederlandse militaire bevelhebber het niet eens.

90015 *(Helfrich)* Deze acclimatisatie en tropentraining had net zo goed, zo niet beter, onder Nederlandse ervaren troepenleiding op Java plaats kunnen vinden. Hier is sprake geweest van opzet en een te werk gaan tegen de adviezen van de Nederlandse militaire bevelhebber in, om dadelijk en zoveel mogelijk Nederlandse en Nederlandsch-Indische troepen naar Java te brengen.

Er waren nog krijgsgevangenen van het Indische leger en het zou heel mooi zijn geweest, indien de troepen uit Nederland de garnizoensdiensten hadden kunnen overnemen, zodat het K.N.I.L., dat wel direct voor de jungle getraind was, te velde had kunnen worden gebruikt.

Dat is ook altijd het idee van de heer *Helfrich* geweest. Hij heeft dit indertijd ook tegen generaal *Christison* gezegd.

93930 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* wees er op, dat er bij het niet toelaten van de Nederlandse troepen drie episoden onderscheiden moeten worden. Wel staan deze drie episoden met elkaar in verband. Deze episoden zijn:

1. de ontscheping der eerste Nederlandse troepen, afkomstig uit Nederland, op Malakka in November 1945;

2. de conferentie te Singapore op 6 December 1945, waaruit de heer *Helfrich* concludeerde, dat de heer *van Mook* de troepen niet op Java wilde hebben;

3. de ontscheping der mariniers op Malakka, met uitzondering van 1 bataljon, dat te Batavia debarkeerde, doch pas in December 1945.

Wat het eerste punt betreft, merkte de heer *Helfrich* op, dat hij in de tweede helft van October 1945 vernam, dat de eerste Nederlandse troepen uit Nederland waren verscheept. Met het Britse bevel werden afspraken gemaakt hoe en waar de Nederlandse troepen zouden worden ondergebracht. Er was toen nog geen sprake van een verbod tot toelating. Wel waren de Nederlandse militaire leiders op hun qui vive, omdat zij reeds lang last hadden van het getreuzel om de ex-krijgsgevangenen van het K.N.I.L. en de marine naar Indië te doen overkomen.

Zonder dat aan de heer *Helfrich* advies werd gevraagd en zonder dat hem iets van de gewijzigde plannen was medegedeeld, vernam hij op 16 November, dat de „Alcantara" met 3500 man aan boord

naar Port Swettenham op de Westkust van Malakka was gezonden. Behoudens deze troepen werden binnen korte tijd plus minus zesduizend man gezagstroepen uit Nederland verwacht.

Nadat de heer *Helfrich* van deze eerste ontscheping op Malakka had gehoord, heeft hij daartegen bij de heren *van Mook, Christison* en *Mountbatten* geprotesteerd. De heer *Helfrich* moest aannemen, dat het een Britse beslissing was, al dan niet na overleg met de Nederlandse Regering of met de luitenant-gouverneur-generaal.

93914 (*Helfrich*) In dit verband wees hij op hetgeen Minister *Logemann* in de vergadering van 21 December van 1945 van de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft gezegd:

> „Onze troepen zullen volledig worden ingezet en de motieven waarom dat tot dusverre nog niet is geschied, zijn van zuiver zakelijken en militairen aard. Zij komen, naar de Kamer bekend is, in het Oosten ter beschikking van den Supreme Allied Commander en het is deze, die beslist en de verantwoordelijkheid draagt waar, wanneer en waartoe zij zullen worden gebruikt, uiteraard gehoord het advies van onze militaire bevelhebbers en de beleidsoverwegingen der Nederlandsch-Indische Regeering. Welnu, het geallieerd opperbevel is van meening geweest, dat zoowel de uitgezonden bataljons der Koninklijke Landmacht als de uit de gewezen krijgsgevangenen gevormde eenheden van het K.N.I.L. niet dadelijk in eerste linie bruikbaar waren voor de zware taak, die momenteel op de Britsch-Indische troepen op Java rust en die zij zoo bewonderenswaardig vervullen. Al onze troepen missen nog de samenvatting in hoogere verbanden met de noodige neven-wapens. De gewezen krijgsgevangenen zijn voor zware aanhoudende actie nog niet aanstonds geschikt. De Koninklijke Landmacht behoeft naast aanvulling harer uitrusting nog een periode van acclimatisatie en training onder tropenconditie. Om deze redenen is de verantwoordelijke leiding van meening geweest, dat hun onmiddellijke landing en inzet op Java haar taak niet zou hebben verlicht.".

Naar aanleiding hiervan verklaarde de heer *Helfrich* uitdrukkelijk, dat zijn advies niet is gevraagd. Het debarkement op Malakka was voor hem een onaangename verrassing; de K.L.-troepen behoefden geenszins als een modern leger geformeerd te zijn of als zodanig gebruikt te worden; het ging om gewapende mankracht; de K.N.I.L.-troepen zouden zeker goed hebben voldaan en tenslotte zou het geenszins een zware taak zijn geweest orde en rust te herstellen.

Toen de heer *Helfrich* later in Nederland kwam, heeft hij generaal *Kruls* gevraagd, of deze een advies had gegeven als hier bedoeld, maar deze antwoordde, dat hij juist van mening was, dat de troepen zo spoedig mogelijk op Java moesten worden ontscheept. Naar het oordeel van de heer *Helfrich* is deze uitlating van Minister *Logemann* dan ook onjuist. De Nederlandse militaire bevelhebbers hebben van het begin af aan geadviseerd zo snel mogelijk zo veel mogelijk Nederlandse en Nederlandsch-Indische troepen op Java te brengen.

93930 (*Helfrich*) De verklaring van de heer *van Oyen*, zoals hierboven gesteld, doelt niet op de eerste periode, nl. het eerste debarkement van de Nederlandse troepen op Malakka. Zij slaat alleen op de op 22, 23 of 24 November tussen de heer *van Mook* en generaal *Dempsey* gevoerde besprekingen.

93942 (*Helfrich*) Op de opmerking, dat de heer *van Mook* toch aan de Nederlandse Regering heeft gevraagd om 75 000 man troepen naar Indië te sturen en dat het toch niet aannemelijk is, dat hij dan de troepen niet op Java zou toelaten, verklaarde de heer *Helfrich*, dat zo de zaak zeker niet ligt. De heer *van Mook* was er in het begin ook wel degelijk voor zoveel mogelijk troepen op Java toe te laten. Dit was in October, maar toen waren er geen troepen. Toen was het standpunt van de Nederlandse Regering, dat er niet mocht worden onderhandeld. De heer *Helfrich* gelooft, dat de heer *van Mook* van mening is veranderd, doordat hij met de Engelse opvatting accoord ging, dat het debarkement van troepen op Java de onderhandelingen zou schaden. Deze onderhandelingen hebben op 17 November plaats gevonden. Het is heel goed mogelijk, dat tussen 12 November en 6 December de heer *van Mook* tot de conclusie is gekomen, dat ontscheping van troepen op Java op dat ogenblik de onderhandelingen ongunstig zou beïnvloeden.

93945 (*Helfrich*) Over het derde punt merkte heer *Helfrich* het volgende op.

Aanvankelijk was het de bedoeling, dat de mariniersbrigade ook te Batavia zou worden ontscheept. Op de conferentie van 23 November werd de heer *Helfrich* echter gealarmeerd door het idee van generaal *Dempsey* Soerabaja geheel te evacueren. Hij heeft daartegen dadelijk geprotesteerd. Later kwam het weer ter sprake, op 6 December te Singapore. De heer *Helfrich* heeft toen voorgesteld de marinebasis niet te evacueren en de Britse troepen daar te laten, totdat zij

door Nederlanders konden worden afgelost. Toen dat voorstel was aangenomen, kreeg de heer *Helfrich* de gedachte de gehele mariniersbrigade te Soerabaja te ontschepen en hij deelde dit bij terugkomst te Batavia aan generaal *Christison* mede. Deze voelde er voor en de heer *Helfrich* zag hierin mede een kans een eventueel debarquement op Malakka te ontgaan. Ook Minister *Schermerhorn* had de heer *Helfrich* geseind, dat dit moest worden voorkomen. Hieruit maakte hij op, dat de Nederlandse Regering, wat de mariniers betreft, op zijn hand was en dat zij tegen een eventueel debarquement op Malakka krachtig zou protesteren. Later is het geheel misgelopen. Ofschoon op 12 December nog het plan bestond, dat de mariniers te Soerabaja zouden worden gedebarqueerd, bleek op 20 December, dat de „Noordam" met de eerste mariniers voor Port Swettenham lag, terwijl de heer *Helfrich* op 28 December een gerucht vernam, dat de „Noordam" naar Priok zou opstomen instede van naar Soerabaja. Generaal *Christison* kon hem daarover geen opheldering geven, maar inderdaad kwam het schip op 30 December in de baai van Batavia en om geen tijd te verliezen — hij was blij, dat hij ze op Java had — gaf de heer *Helfrich* order om te debarqueren. Wie verantwoordelijk is geweest voor de wijziging der bestemming, Batavia in plaats van Soerabaja, is de heer *Helfrich* niet bekend. Maar reeds op 31 December deelde generaal *Christison* hem mede, dat de Britse commandant te Soerabaja de complete mariniersbrigade wenste of niets. Toen gaf generaal *Christison* te kennen, dat hij ze ook niet te Batavia wilde hebben en dat het dan beter was alles naar Malakka terug te zenden tot zij wèl naar Soerabaja kon gaan. Hij wilde zelfs het reeds gedebarkeerde bataljon weer inschepen. De heer *Helfrich* verzette zich hiertegen en het is dan ook niet gebeurd.

99896 *(Helfrich)*

T.a.v. het politieke argument van de Engelsen, tegen het toelaten van Nederlandse troepen op Java, inhoudende dat zij niet betrokken wilden worden in een conflict tussen Nederland en Indonesië, merkte de heer *Helfrich* op, dat men door het zo te stellen, de republiek Indonesië als het ware reeds op één lijn stelt met Nederland. Wanneer men spreekt van een conflict tussen twee partijen, dan stelt men die twee partijen op gelijk niveau. Zo lag de zaak naar de mening van de heer *Helfrich* echter niet. Tenslotte was Nederlandsch-Indië, als deel van het Koninkrijk, door Japan onvoorwaardelijk overgegeven aan de oude meester en diens gezag moest eerst worden hersteld. Het was onjuist om het voor te stellen als een conflict. Dit is ook geschied in de rede van generaal *Christison* bij zijn komst op Java. Deze rede heeft veel kwaad bloed gezet.

Wat het argument betreft, dat de Nederlandse troepen niet voldoende militair geschoold zouden zijn, merkte de heer *Helfrich* op, dat hij herhaaldelijk *Mountbatten* en de Engelse generaals, waaronder *Dempsey*, gezegd heeft, dat er geen troepen nodig waren zoals zij die op een west-europees oorlogstoneel hadden gebruikt. Wij hadden eenvoudig gewapende manpower nodig. De officieren van het Indische leger met hun jarenlange ervaring in de strijd in de tropen tegen de — wat men vroeger noemde — inlandse vijand, hadden deze mensen in een paar weken afdoende voor hun taak kunnen opleiden. De heer *Helfrich* had met generaal *Christison* afgesproken, dat de troepen, die uit Holland kwamen, onmiddellijk op Java ontscheept zouden worden. De legering was klaar en de opleiding zou onmiddellijk ter hand worden genomen. Dat die troepen in Penang en later in Malakka voor een tropentraining werden ontscheept, was voor de heer *Helfrich* een volkomen verrassing.

M.b.t. het derde argument van de Engelsen tegen toelating van Nederlandse troepen op Java, nl. de te geringe discipline van verschillende eenheden van het K.N.I.L., merkte de heer *Helfrich* op, dat hem wel bekend was, dat de Ambonezen zeer fel waren. Maar dat waren ze altijd. Dat waren zelfs de hoogste blanken ook. Men was geprikkeld, omdat men de houding van de Engelsen zag als tegenwerking en niet als bereidheid om orde en rust en het Nederlandse gezag te herstellen. Terwijl er b.v. Nederlandse compagnieën aanwezig waren, moest het patrouilleren in Batavia uitsluitend gebeuren door Engelsen. De Nederlandse soldaat kwam er niet aan te pas. Zodra de K.N.I.L.-mensen echter hadden bemerkt, dat zij werkelijk mochten optreden, en zij daardoor hun geprikkelde stemming kwijt raakten, was de discipline wel voldoende om met hen te kunnen werken.

94190 *(van Mook)*

De heer *van Mook* heeft verklaard, dat hij telkens op landing van de Nederlandse troepen op Java heeft aangedrongen, maar dat hij altijd is gestuit op een haast principieel verzet van de kant van

94186 *(van Mook)*

Mountbatten. In December 1945 echter hadden de Nederlanders een betrekkelijk klein aantal troepen en de heer *van Mook* heeft er daarom toen de voorkeur aan gegeven niet te trachten de troepen op Java met een of twee bataljons te versterken, maar te proberen, dat althans alle eilanden buiten Java en Sumatra onder Nederlands beheer zouden komen. Hij heeft toen aangedrongen op het bezetten van Bali,

Banka en Billiton en dergelijke territoria, waar de Nederlanders wel direct de zaak in eigen handen konden krijgen; het betrekkelijk kleine aantal troepen op Java zou hen tenslotte toch niet van het Engelse oppercommando hebben afgeholpen.

In Maart 1946, toen de eerste troepen uit Nederland in enigszins groten getale op Java zouden landen, zijn er moeilijkheden geweest tussen de opperbevelhebber generaal sir *Montagu Stopford,* de opvolger van generaal *Christison* en sir *Achibald Clark Kerr,* die toen in Batavia was als bijzonder gezant van de Engelse Regering enerzijds en de heer *van Mook* anderzijds; ook toen weer wilden deze heren uitstel.

94190 *(van Mook)*

De reden, die werd aangevoerd door generaal *Stopford* en *Clark Kerr* om de troepen, die al ingescheept waren op Malakka niet op Priok te laten landen, was, dat de Nederlanders op dat moment net op een vrij belangrijk punt van de bespreking met de republiek waren. Zij zeiden: als gij nu tegelijk troepen landt, loopt dit allemaal weer in de war. De heer *van Mook* heeft toen gezegd, dat hij niet geloofde aan die gevolgen. Bovendien kon de Regering de troepen niet langer op Malakka houden, want op dat ogenblik was het daar zo vreemd, dat geen Regering dit meer verantwoorden kon.

Tenslotte speelde zich natuurlijk vrij veel af tussen generaal *Christison* en de heer *van Mook* persoonlijk. Hij is daarbij herhaaldelijk gestuit op verzet van de Engelsen tegen bepaalde maatregelen, die de Nederlanders nodig achtten, een verzet, waar tenslotte *Mountbatten* altijd het laatste woord in had. Er is toen vrij veel gepraat en vrij veel drang uitgeoefend door admiraal *Helfrich* en generaal *van Oyen* om generaal *Christison* kwijt te raken als opperbevelhebber.

De heer *van Mook* is er tenslotte zelf oorzaak van geweest, dat generaal *Christison* is overgeplaatst.

94196—94199 *(van Mook)*

De protesten van admiraal *Helfrich* bij de heer *van Mook* over het feit, dat de troepen niet op Java kwamen, waren niet nodig. De admiraal had vermoedelijk het idee, dat de heer *van Mook* zich er niet veel van aantrok. Als men daar als hoogste autoriteit zit, kan men eenvoudig niet links en rechts gaan praten, wanneer men nog iets wil bereiken.

Voordat de weigering de troepen op Java te landen een feit was, heeft de heer *van Mook* er enige malen op aangedrongen, maar onder vier ogen bij generaal *Christison.*

De heer *van Mook* is daarna niet van opinie veranderd, maar hij heeft gezien, dat de Engelsen er niet in toestemden.

94201 *(van Mook)*

Admiraal *Helfrich* en generaal *van Oyen* stonden in die tijd onder het opperbevel van generaal *Christison,* die ook met hen over deze aangelegenheden zal hebben gesproken. De heer *van Mook* heeft in die tijd nimmer samen met de heren *Helfrich* en *van Oyen* generaal *Christison* op dit punt benaderd, omdat een dergelijk optreden minder resultaten zou hebben gehad dan wanneer de heer *van Mook* alleen met de Engelse generaal over deze aangelegenheden sprak.

94205—94209 *(van Mook)*

De verklaring van de heer *Helfrich,* dat de acclimatisatie en tropentraining net zo goed, zo niet beter, door onze ervaren eigen troepenleiding op Java plaats had kunnen hebben, en dat hier sprake is geweest van opzet, tegen de adviezen van de Nederlandse militaire bevelhebbers in, ja zelfs aanvankelijk zonder hun adviezen in te winnen, kan de heer *van Mook* niet helemaal beoordelen. Hij weet echter, dat in de periode van October—Januari 1946 er op Java zeer weinig ruimte was. Men had dan in ieder geval het nadeel gehad van nog grotere opstopping op een toch al overbevolkt terrein. De heer *van Mook* wil helemaal niet ontkennen, dat er een mogelijkheid voor die troepen was op Java te acclimatiseren en deze daar beter uit te rusten. Maar gelukkig zijn zij niet op Malakka blijven zitten zonder iets, want zij hebben daar een training gehad.

Naar aanleiding van de verklaring van de heer *Helfrich* over de conferentie in het paleis van de Gouverneur-Generaal op 23 November na aankomst van generaal *Dempsey* te Batavia luidende:

> „Het bleek mij daar, dat de heer *van Mook* de generaal reeds gesproken had en ik kreeg de indruk, dat de paleisconferentie uitsluitend was ontworpen om mij te overtuigen, dat de troepen eerst op Malakka moesten worden geoefend",

deelde de heer *van Mook* mede, dat deze indruk van de heer *Helfrich* onjuist is. Het is mogelijk, dat de zaak van tevoren was besproken met *Dempsey* en dat dezelfde argumenten nog eens door hem zijn gebruikt op die vergadering of dat de heer *van Mook* tegen *Dempsey* heeft gezegd: Herhaal dit, want wij moeten dit gesprek voortzetten met onze militaire mensen.

De verklaring van de heer *Helfrich:*

„Op diezelfde 23ste November was het tweede contingent Nederlandse troepen van de „Nieuw Amsterdam" te Penang gedebarkeerd,

ook al zonder mij iets te vragen of mede te delen. Wij werden niet eens van de scheepsbewegingen onder Nederlandse vlag op de hoogte gehouden",
noemt de heer *van Mook* juist. Hij heeft zelf ook nooit iets van die scheepsbewegingen gehoord.

94212 *(van Mook)* Bij een normale samenwerking van geallieerden was het redelijk geweest, dat èn de admiraal èn de generaal in dit soort zaken werden betrokken. Zij werden daar absoluut buiten gehouden.

94219 *(van Mook)* Naar aanleiding van de verklaring van de heer *van Oyen* dat de heer *van Mook* het eens zou zijn geweest met generaal *Dempsey* op de conferentie te Singapore in December 1945, nl. dat het beter was geen troepen van buiten naar Java te brengen en dat de heer *van Oyen* naar aanleiding hiervan zijn ontslag zou hebben willen aanvragen, deelde de heer *van Mook* mede, dat hij zich op een gegeven moment bij de situatie neergelegd heeft. Hij kon niet voortdurend ruzie blijven maken over hetzelfde feit. Het is best mogelijk, dat hij op dat moment, omdat men andere dingen van de Engelsen gedaan moest krijgen, waartoe zij slechts zeer schoorvoetend overgingen, gezegd heeft: dat is een afgedane zaak. Dat de heer *van Mook* zich echter op het standpunt zou hebben gesteld, dat hij die troepen liever niet op Java had, net als de Engelsen, is bepaald onjuist. Hij herinnert zich ook niet, dat de generaal hem een brief geschreven heeft, om zijn ontslag te vragen. Het was voor de militairen nog veel moeilijker dan voor de burgers om dergelijke dingen als onvermijdelijk te aanvaarden. Men verkeerde in een situatie, waarbij men afhing van de Engelse opperbevelhebber. Onze militairen waren eigenlijk niet geïntegreerd in het commando. Zij waren verbonden aan het hoofdkwartier, maar niet in het hoofdkwartier, gedeeltelijk ook vanwege moeilijkheden van rang. Admiraal *Helfrich* was hoger in rang dan generaal *Christison* en ook dat was niet zo'n eenvoudige kwestie. Later, toen generaal *Spoor* is benoemd, is dat allemaal veel gemakkelijker geworden.

94221—94222 *(van Mook)*

94223 *(van Mook)* Er waren in die tijd steeds moeilijkheden tussen de Nederlandse en Engelse autoriteiten. De enige weg, welke de heer *van Mook* zag om iets te bereiken was die om zelf te zien gedaan te krijgen wat het meest wenselijke was. Naar buiten mocht van die moeilijkheden niets blijken. Wanneer hij dit niet zo had gedaan, dan was het naar de mening van de heer *van Mook* niet mogelijk geweest, om uitbreiding van de Engelse bezetting te verkrijgen en om in December te bereiken dat generaal *Christison* verdween.

97484—97485 *(van der Plas)* De heer *van Mook* heeft bepaald niet tegen de heer *van der Plas* gezegd, aldus deze laatste, dat hij in de maanden November en December 1945 eigenlijk liever niet zou zien, dat de Nederlandse troepen, die onderweg waren, te Batavia zouden landen.

De heer *van der Plas* gelooft, dat de heer *van Mook* de komst van Nederlandse troepen, die hem tenslotte ook een zekere ruggesteun gegeven zouden hebben, van ganser harte zou hebben toegejuicht.

De heer *van der Plas* meent, dat de Engelsen twee overwegingen hebben gehad die er toe hebben geleid, dat onze militairen niet in Indonesië mochten landen. De eerste was de ervaring, die zij hebben opgedaan met de K.N.I.L.-troepen, die in Batavia werkelijk niet op hun plaats waren. Er gebeurden inderdaad wilde en onbeheerste dingen.

Een andere reden was, dat zij een gunstige atmosfeer wilden scheppen voor de onderhandelingen. Aangezien zij geen partij waren en er geen belang bij hadden, dat een van de partijen zich versterkte, integendeel, want dat zou de bestaande afhankelijkheid van beide partijen van hen verzwakt hebben, hebben zij — zo meent de heer *van der Plas* te mogen concluderen — het ongewenst gevonden om de onderhandelingssfeer te storen door grote aantallen Nederlandse troepen op Java toe te laten.

Hoe het zij, de heer *van der Plas* weet wel zeker, dat men van Nederlandse zijde heeft getracht om zo spoedig mogelijk Nederlandse troepen te krijgen. De heer *van der Plas* is niet rechtstreeks bij die besprekingen betrokken geweest, maar hij heeft natuurlijk wel gehoord, wat men in de kringen van de Regering hierover zeide.

97487 *(van der Plas)*

97069 *(Kruls)* Over de kwestie van de weigering tot toelating van de troepen in Indonesië door de Engelsen, heeft de toenmalige chef van de generale staf, mr. *H. J. Kruls,* geen besprekingen meegemaakt. Dit heeft zich afgespeeld tussen admiraal *Helfrich* en de Britse militaire leiding.

97070 *(Kruls)* Men heeft de heer *Kruls* er helemaal niet in gekend. Hij heeft alleen vernomen, dat de troepen, uitgezonden met bestemming Indië, onderweg opgehouden zijn en naar Malakka zijn gestuurd.

De commissie laat thans, alvorens nog enige op deze zaak betrekking hebbende getuigenverklaringen weer te geven, de tekst van enige voor de beoordeling van deze aangelegenheid van belang zijnde telegrammen volgen. De tekst van deze telegrammen luidt:

Op 25 October 1945 seinde Minister *Logemann* aan de heer *van Mook:*

„Rut 27 uw weinig gunstig oordeel over beleid Engelschen met zorg vernomen punt

Kabinet neemt nochtans aan dat hun uiteindelijke bedoeling is Java daadwerkelijk geheel beheerschen met twee divisies wier landing voltooid ongeveer begin December punt Kabinet eveneens overtuigd bonafide medewerking Britsche Regeering tot herstel ons gezag punt Hoezeer wij Amerikanen op de hoogte houden toch meenen wij dat ieder beroep op hen vruchteloos zoo niet gevaarlijk zie o.a. mijn sein van heden punt Wij blijven op samenwerking met Engelschen aangewezen weshalve u dringend aanbevelen hun beleid door nauwe vertrouwelijke samenwerking zooveel mogelijk beinvloeden punt Werd bericht situatie in gouverneurshuis Semarang bevestigd vraagteeken Zoo ja zulke punten onverwijld opnemen met Christison kommapunt bij dissatisfactie wij gerechtigd op diplomatiek niveau protesteeren punt Wij zijn overtuigd dat Britsche Regeering zulk optreden afkeurt punt Welk station uitzond rede Soekarno van 24 dezer vraagteeken Wij zoeken gelegenheid vertrouwde personen bv Van Asbeck tusschen U en mij heen en weer te zenden voor versterking background van onze gedachtenwisseling

Over geoefendheid discipline Nederlandsche troepen wordt zeer gunstig geoordeeld punt Wij meenen bespeuren neiging om onze bataljons na herhaal na Alcantaragroep om verplegingsredenen voorshands buiten Java houden punt Wil dit voorzichtig onderzoeken casuquo krachtig tegen pleiten einde.".

Op 27 October 1945 seinde dr. *van Mook* terug:

„Bij beoordeeling van de houding der Engelschen moet overwogen worden dat zij bij de beste bedoelingen toch zooveel mogelijk willen vermijden om gewelddadig in te grijpen. Ook nu nog wordt hun gedrag geleid door overmatige angst dat Indonesiërs geprikkeld zullen worden. Dit heeft o.a. tot resultaat belemmering van onze organisatie (nog steeds werd op Java N.I.C.A. niet officieel ingeschakeld en op voorstel om daarbij een andere methode toe te passen nog steeds niet beslist) en uitstel landing van onze troepen. Het overleg met nationalistische leiders is geeindigd. Het voornemen om die troepen buiten Java — dit beteekent noodzakelijkerwijze buiten Ned- Indië — te verzamelen is gegrond op deze overweging en ook op twijfel, aan voldoende geoefendheid en paraatheid van de troepen.

Hiertegen heb ik mij krachtig verzet en ik heb voorloopig gedaan gekregen dat landing Batavia door Christison voorgesteld is in de eerste week van November. Door mij werden ook andere gevallen telkens terstond besproken.

Allerlei persoonlijke wrijvingen tusschen Nederlanders en Britten kan ik in de gegeven omstandigheden niet geheel voorkomen en niet immer bijleggen.

Een groot gemis voel ik aan medewerkers die vertrouwd zijn met Britten en de taal voldoende beheerschen. Ik zou grooten prijs stellen op bekwaam diplomaat zooals van Bylandt die mij zoowel hier als in Australië en Kandy zou kunnen helpen. Eveneens stel ik grooten prijs op spoedige overeenkomst van van Asbeck.".

88061 *(Logemann)*

Over het niet toelaten van de gezagstroepen en de mariniers op Java deelde de toenmalige Minister van Overzeese Gebiedsdelen, prof. dr. *J. H. A. Logemann* mede, dat de Regering, voor zover zij werd ingelicht — de heer *Logemann* heeft nooit reden gehad daaraan te twijfelen, maar de inlichtingen waren sober —, meende, dat de Engelsen inderdaad deze zaak hebben getraineerd, daar zij gewapende botsingen wilden voorkomen en hun streven was daarbuiten te blijven. Daarnaast hadden zij argumenten, die hun misschien — de heer *Logemann* moet hier echter met grote voorzichtigheid spreken, omdat hij niet weet, wat Engeland in het hoofd had — welkom waren, maar die ongetwijfeld ook zakelijk waren. De troepen, die de Regering uitzond en die waren opgeleid voor „garrison duties", waren volstrekt onvoldoende getraind voor de diensten, waarvoor zij in de toenmalige situatie misschien wel eens zouden moeten worden gebruikt.

88062 *(Logemann)*

Dit gold niet voor de mariniers; de Regering heeft dan ook zeer krachtig geprotesteerd tegen het niet toelaten van de mariniers.

88064 *(Logemann)*

Degene, die in deze zaak de doorslag heeft gegeven is, als de heer *Logemann* zich goed herinnert, admiraal *Helfrich* geweest. De Engelsen wilden een deel van de mariniers te Batavia doen landen en een deel te Soerabaja. Admiraal *Helfrich* — of misschien de legercommandant, of samen —, heeft aldus geredeneerd, dat deze brigade haar nut ontleende aan het feit, dat zij in brigadeverband kon optreden. Het

waren eigenlijk de enige oorlogstroepen, die de Nederlanders hadden. Wanneer de Engelsen deze brigade uit elkaar zouden laten spatten, had zij niet zoveel waarde meer. Men heeft er toen de voorkeur aan gegeven de troepen dan naar Singapore terug te zenden, maar hen in ieder geval bij elkaar te houden.

88065 *(Logemann)*
88066 *(Logemann)*

Wat de gezagstroepen betreft, is het aldus gegaan. De heer *van Mook* heeft geseind, dat de Engelsen de troepen liever niet aan wal wilden zetten, omdat zij bang waren, dat de landing van de Nederlandse troepen de situatie zou verscherpen en zij zich niet bij machte voelden de situatie in de hand te houden. De Engelsen hebben natuurlijk getracht de zaak voor de Nederlanders plezieriger te maken en daarbij hebben zij een juist argument aangevoerd: deze troepen waren inderdaad onvoldoende getraind. De heer *Logemann* heeft zelf mensen gesproken, die het verschil hebben waargenomen tussen de verliezen van de troepen, die in Malakka enige maanden een jungle-training hebben gehad en hebben geleerd, hoe zij zich in een tropisch land ook hygiënisch moesten beschermen, en de latere militiedivisies, die deze training niet hebben gehad. Het is waar, dat de troepen, welke de Regering hals over kop heeft uitgezonden, slechts geschikt waren voor „garrison duties".

De jongens zelf zijn zeer dankbaar geweest, dat zij die voorbereiding hebben gehad en wat later zijn gekomen.

88067 *(Logemann)*

Het is de Engelse invloed geweest, want de Regering heeft er voortdurend op aangedrongen, dat de troepen zo snel mogelijk te Batavia zouden landen.

Naar aanleiding van de verklaring van de heer *van Oyen,* dat de heer *van Mook* het tijdens de besprekingen te Singapore in December 1945 met de Engelsen eens zou zijn geweest, dat het beter was geen Nederlandse troepen naar Java te brengen, deelde de heer *Logemann* mede dit thans voor het eerst te horen. Men begrijpt wel, dat, als dit verhaal

88069 *(Logemann)*

waar is, de Nederlandse Regering het toen niet heeft geweten. De heer *Logemann* kan het niet beoordelen en hij wenst er ook buiten te blijven. De besprekingen hebben enkele dagen vóór Kerstmis plaats gevonden. Op grond van die besprekingen is de heer *van Mook* naar Nederland gekomen, waarna men naar Londen is gegaan. Tenslotte is daar ook de Februari-verklaring uit voortgekomen en een zeker optreden van de Engelsen om de Nederlanders vaste voet te geven. De heer *Logemann* acht het helemaal niet uitgesloten, dat dr. *van Mook* op een bepaald politiek moment heeft gezegd de troepen liever niet te doen landen. De heer *Logemann* betwijfelt het echter zeer, of dit ook zou gelden voor de eerste bataljons, die half November zijn aangekomen en in Malakka zijn opgehouden. De toestand was toen nog heel anders. Dit zijn echter gebeurtenissen, die zich volkomen aan de waarneming van de heer *Logemann* hebben onttrokken.

88072 *(Logemann)*

Generaal *van Oyen,* zo vervolgde de heer *Logemann,* heeft op 16 November 1945 een schrijven gericht aan de Luitenant-Gouverneur-Generaal. Deze brief luidt als volgt:

„1. Ik heb de eer Ur.E. eerbiedig het navolgende te berichten.

2. Op heden zouden circa 15 Ned. en N.I. bataljons meer op Java beschikbaar kunnen zijn dan thans het geval is, nl.:

4 bataljons ex Alcantara (thans in Malakka aan land gezet)
4 bataljons ex Nieuw Amsterdam (welk schip hier heden had kunnen aankomen)
2 bataljons ex Singapore
3 bataljons ex Bangkok
2—3 bataljons ex Manilla.

Deze circa vijfvoudige versterking van de Ned. gevechtskracht in N.I. is ons onthouden om redenen van politieken aard.

3. Het geven van toestemming om Ned. troepen in N.I. te landen werd om verschillende redenen eenige malen vertraagd, laatstelijk circa een week geleden omdat de zgn. president van de niet bestaande republiek Indonesia naar een communistisch jeugdcongres in Djocja moest en hij derhalve voorgaf niet voor den Engelschen commandant en de N.I. Regeering te kunnen verschijnen.

4. U.E. deelde mij gisteren morgen persoonlijk mede, dat door de Engelschen was bepaald, dat de Ned. troepen thans in N.I. aan land mochten komen en dat zulks in een gisteren avond te houden meeting met de zgn. ministers van het juist nieuw gevormde Indonesische kabinet zou worden medegedeeld.

5. Gezien de argumenten, waarop reeds eerder het verbod tot het aantrekken van Ned. troepen in N.I. werd gebaseerd, ben ik niet geheel zeker, dat het uitstel van de in lid 4 bedoelde meeting niet andermaal leidt tot vertraging in het aantrekken van hoogerbedoelde 15 bataljons.

6. Ook ben ik er niet zeker van, dat het te Batavia en omgeving niet eveneens tot een bloedbad onder de weerlooze vrouwen

en kinderen zal komen zooals te Soerabaja het geval was. Integendeel acht ik zulks zooal niet waarschijnlijk, dan toch zeker zeer wel mogelijk.

7. Ik acht om die reden elk verder uitstel in het aantrekken van Ned. troepen als Legercommandant onaanvaardbaar en moet de medeverantwoordelijkheid voor het handhaven van orde en rust verder van mij afwijzen, terwijl ik niet vermag in te zien hoe de N.I. Regeering als eenige wettelijke Regeering van dit land die mede verantwoordelijkheid wel langer kan aanvaarden.

8. Op grond van vorenstaande overwegingen moge ik Ur.E. in overweging geven nog heden van Genl. *Christison* nadrukkelijk te eischen, dat zijnerzijds op vandaag telegrafisch bevelen uitgaan, strekkende tot het zoo spoedig mogelijk doen opkomen van de hierboven bedoelde 15 bataljons en alle eventueel nog verder beschikbare Ned. en N.I. troepen.

9. Voor mij als legercommandant is thans geen enkel uitstel in het aantrekken dier troepen aanvaardbaar.

10. Mocht Genl. *Christison* onverhoopt niet bereid worden gevonden om bedoelde telegrafische bevelen onverwijld te doen uitgaan, dan moge ik Ur. E. eerbiedig in overweging geven mij nog heden telegrafisch voor eervol ontslag uit H.M.'s dienst te willen voordragen."

88073 *(Logemann)* Naar aanleiding van dit schrijven verklaarde de heer *Logemann,* dat het dus — het was midden November 1945 — ging om de eerste troepen; de Engelsen hebben het toen inderdaad eenvoudig niet gedaan. Overigens is generaal *van Oyen* niet afgetreden.

Generaal *van Oyen* nodigde in deze brief dr. *van Mook* uit de heer *Christison* te bewegen een telegram te zenden. De heer *Logemann* geloofde niet, dat generaal *Christison* daartoe de macht had; de troepen stonden ten dele niet onder zijn bevel. Het zijn *Mountbatten* en zijn staf geweest, die deze politiek hebben gewild, niet generaal *Christison* persoonlijk. Niet, dat hij anders had gewild, maar dit was een beslissing van hoger niveau. Dit is ook duidelijk gebleken bij de besprekingen, die later zijn gevolgd. Van deze kwestie heeft de Regering destijds door de karige telegrafische berichtgeving niets geweten.

88075 *(Logemann)* Er zijn met de heer *van Oyen* inderdaad moeilijkheden geweest. Uit deze periode weet de heer *Logemann* nog, dat er een discussie is geweest over de vraag, die door de heer *van Mook* aan het Kabinet is voorgelegd, welke politiek de Nederlanders moesten volgen: alles concentreren op Java of de benaderbare buitengewesten bezetten.

Daarover bestond tussen de heer *van Mook* en de militaire bevelhebbers, de heren *van Oyen* en *Helfrich,* een zeker meningsverschil. Dit is het enige conflict uit die periode, waarvan de heer *Logemann* op de hoogte is.

99147 *(Meynen)* Men heeft de Engelsen sterk verweten, zo verklaarde oud-Minister van Oorlog mr. *J. Meynen,* dat de gezagsbataljons eerst naar Malakka zijn gegaan.

Dit verwijt had niet zo sterk behoeven te zijn, want het was waar, dat deze mensen aan een oorlogvoering in de tropen beslist niet gewend waren. De Engelsen hebben geholpen deze mensen naar Indonesië te zenden.

Mr. *Lawson,* de Engelse Minister van Oorlog, heeft toegezegd, dat hij voor het vervoer en de uitrusting van deze troepen zou zorgen, ze in Engeland zou opvangen, om ze daar nog eens een paar weken lang een grondige training te geven — want mensen, die wachtdienst deden in Duitsland, waren geen vechtsoldaten — en dat hij ze daarna in Malakka nog een paar maanden zou trainen voor de jungle of wel de tropical warfare. Dat hebben de Engelsen ook gedaan. Naar de mening van de heer *Meynen* was dat eigenlijk wel te verdedigen. De Regering heeft zich destijds tegen dit oponthoud verzet, omdat zij deze troepen terstond in Indonesië meende te kunnen gebruiken.

99148 *(Meynen)*

Langzaam aan kwamen ook de klachten van de heer *van Mook* binnen, hoewel deze pas eigenlijk belangrijk begonnen te worden einde September, begin October. Toen kwam het woord Republiek al in de telegrammen voor. De Regering had vooral bezwaren tegen het beleid in Indonesië van de Engelse commandant, generaal *Christison.* Deze commanderende generaal immers bleef de Japanse legereenheden inschakelen en handhaafde die voor wachtdiensten.

Als men echter op een afstand van tien jaar deze zaak nog eens bekijkt, kan de heer *Meynen* zich indenken, dat de Engelsen, die misschien toen al de situatie ongunstiger zagen dan de Nederlanders, voorzagen, dat dit op narigheid zou uitlopen, en het daarom nodig vonden, dat deze jongens eerst nog enige tijd zouden acclimatiseren op Malakka.

97273 *(J. de Booy)* Oud-Minister van Marine *J. M. de Booy* heeft voor de commissie verklaard, dat er troepen uit Nederland naar Engeland werden gestuurd, die daar werden uitgerust en enigszins getraind. Onder Engels militair bevel zouden zij ingezet worden in Nederlandsch-

Indië, maar de Engelse bevelhebber vond de troepen nog niet geschikt om in te zetten op Java of de andere eilanden en stuurde hen dus voor een verdere militaire training naar Malakka. Men kon hier moeilijk tegen inbrengen, dat de troepen uitstekend getraind waren; dat waren zij beslist niet. De vraag is natuurlijk gewettigd, of de Engelse bevelhebber dit deed, omdat hij de troepen werkelijk niet voldoende getraind vond òf omdat hij geen Nederlandse troepen in Nederlandsch-Indië wenste te hebben. In het algemeen werd daartegen door de Nederlandse Regering stelling genomen, want de lijn was om Nederlandse troepen te krijgen in de Nederlandse bezittingen.

97274 *(J. de Booy)*

Of er in verband daarmede nog concrete stappen op hoger niveau ondernomen zijn, kan de heer *de Booy* zich niet herinneren. Men was constant in de weer de Nederlandse troepen in Nederlandsch-Indië aan de wal te krijgen.

64140 *(van Kleffens)*

Oud-Minister van Buitenlandse Zaken mr. *E. N. van Kleffens* zeide van mening te zijn, dat het vasthouden van de Nederlandse mariniersbrigade op Malakka niet uitsluitend een gevolg is geweest van de omstandigheid, dat zij nog een jungle-training moest ondergaan.

De heer *van Kleffens* had de heer *Michiels van Verduynen* er naar gevraagd, omdat hij zijn geheugen wilde toetsen aan het zijne. De heer *Michiels* had de heer *van Kleffens* laten weten, dat de mariniers in drie schepen te Batavia aangekomen zijn om te worden ontladen. Twee er van werden weer naar Singapore, naar men toen aannam door de Britten, teruggestuurd. De heer *Michiels* is toen zeer hoog te paard naar het Foreign Office gegaan om te protesteren en kreeg daar de verbazingwekkende mededeling te horen, dat dit op verzoek van de Nederlandse instanties was geschied. Deze wilden de troepen in Soerabaja hebben en niet in Batavia.

De heer *van Kleffens* herinnert zich zeer goed, dat hij de heer *Michiels* — de heer *van Kleffens* was toen alweer in Den Haag — heeft opgedragen naar het Foreign Office te gaan. Waarom de troepen toen naar Singapore zijn gestuurd, kan de heer *van Kleffens* niet zeggen. De omstandigheden en de tijd in aanmerking genomen, zal het wel hebben samengehangen met de verhoudingen in Oost-Java op dat ogenblik.

64142 *(van Kleffens)*

Voorzover de heer *van Kleffens* weet, is het vasthouden van de gezagsbataljons op Malakka uitsluitend een gevolg geweest van het gemis aan een jungle-training. Hij heeft nooit gehoord, dat andere motieven daarbij een rol hebben gespeeld.

93945 *(Helfrich)*

De verbazingwekkende mededeling van Britse zijde te Londen waarop oud-Minister *van Kleffens* in zijn verhoor doelt, is aldus de heer *Helfrich,* onjuist. Zij moet berust hebben op verkeerde inlichtingen van het Britse bevel op Java. De heer *Helfrich* heeft in deze zaak geen rol gespeeld. Hij heeft geen stem gehad in de routering van de schepen, welke de mariniersbrigade vervoerden. Toen de heer *Helfrich* zag, dat hij de brigade niet uit Soerabaja kon debarkeren heeft hij gevraagd de troepen in Batavia te debarkeren. Hij dacht: „houden wat je hebt".

99907 *(Logemann)*

Het leek de heer *Logemann* onmogelijk, dat het feit, dat de Nederlandse troepen niet op Java mochten debarkeren, maar een tijd moesten doorbrengen op Malakka, een gevolg zou zijn geweest van besprekingen tussen Minister *Meynen* en de Engelse Minister van Oorlog *Lawson.* De Nederlandse Regering heeft namelijk geprotesteerd zodra haar het debarkement op Malakka bekend was.

Het lag oorspronkelijk wel in de bedoeling de expeditionnaire macht, die prima zou worden opgeleid, direct na aankomst in de tropen nog vier maanden een tropenscholing te geven. In dit licht bezien is het aannemelijk, dat de Engelsen, die in plaats van een goed geschoolde expeditionnaire macht een paar haastig bij elkaar geraapte bataljons kregen, zeiden, dat deze eerst maar eens een goede tropenopleiding moesten ontvangen. Er waren inderdaad goede zakelijke argumenten om deze troepen niet onmiddellijk in te zetten.

Het debarkement op Malakka was voor iedereen een verrassing. Ook de Regering was van te voren niet gewaarschuwd.

99910 *(Logemann)*

Toen de heer *Logemann* op 21 December 1945 in de Tweede Kamer o.m. zeide, dat de troepen in het Oosten ter beschikking van de Supreme Allied Commander zouden komen en dat deze over het gebruik daarvan zou beslissen, „uiteaard gehoord het advies van onze militaire bevelhebbers", heeft hij daarmee in de Kamer aangegeven, hoe het op Java, voorzover de heer *Logemann* wist, ging. Vele troepen waren toen nog onderweg naar hun bestemming.

89482 *(Schermerhorn)*

Ten aanzien van de kwestie van de weigering van toelating van de gezagstroepen en van de mariniersbrigade op Java, deelde de toenmalige Minister-President, de heer *Schermerhorn,* mede, niet met zekerheid te kunnen zeggen tengevolge waarvan deze weigering is uitgesproken. Hij gelooft echter, dat hier wel aangenomen kan worden, dat de Engelse militaire autoriteiten op Java te goeder trouw zijn geweest bij het innemen van het standpunt, dat deze troepen niet

zonder meer geschikt waren om losgelaten te worden. Zij waren ongeoefend en niet geacclimatiseerd. De heer *Schermerhorn* is niet bereid om te geloven, dat het uitsluitend kwaadsappigheid is geweest.

De mariniers waren wel geoefend. Het is blijkbaar niet gelukt dit aan de Engelsen duidelijk te maken.

89487 *(Schermerhorn)*

De verklaring van de heer *van Oyen*, dat dr. *van Mook* instemde met de beslissing over het verblijf van de Nederlandse troepen op Malakka, liet de heer *Schermerhorn* volstrekt voor diens rekening. De Nederlandse Regering wist daar op dat moment niets van. De heer *Schermerhorn* acht dit echter in flagrante strijd met de teneur, die van het begin af aan bij dr. *van Mook* heeft bestaan. Deze heeft zich hevig verzet tegen de overgang naar de Engelse zône, op grond van het feit, dat de Engelsen niets hadden en de Amerikanen met troepen konden komen. Verder heeft hij niets anders gedaan dan om meer soldaten vragen dan de militaire autoriteiten konden leveren.

Het is natuurlijk mogelijk, dat hij op een gegeven ogenblik bij een bepaalde situatie het beter achtte de troepen eerst dan toe te laten, wanneer er voldoende waren. Militair gezien lijkt het de heer *Schermerhorn* niet onaanvaardbaar dat men zegt: „duizend man gaan er hier aan, maar met meer kan het". Waarschijnlijk waren de gebeurtenissen te Soerabaja net achter de rug. De gevechten aldaar hebben een zeer grote indruk gemaakt op de Engelsen en de Nederlanders.

De heer *Schermerhorn* is er van overtuigd, dat deze ook later in belangrijke mate de Engelse houding hebben versterkt, want er zijn toen aan hun zijde vele doden gevallen.

§ 6. Algemene vraagstukken van Bestuur

a. *De overeenkomsten met de geallieerden betreffende het bestuur en de rechtspraak in Nederlandsch-Indië na de bevrijding*

Op 10 December 1944 waren generaal *MacArthur* en de heer *van Mook* door hun respectievelijke Regeringen gemachtigd om de overeenkomst met betrekking tot de „civil administration and jurisdiction in Netherlands territory in the South West Pacific Area" te tekenen. De overeenkomst werd die dag door generaal *MacArthur* enerzijds en de heer *van Mook* anderzijds te Talcoban op Leyte getekend. Door Hr. Ms. gezant te Canberra werd de Australische Regering van de inhoud op de hoogte gesteld. De tekst van de overeenkomst was als volgt:

Principles governing arrangements for civil administration and jurisdiction in Netherlands territory in the Southwest Pacific Area

„The discussions which have taken place between the Netherlands and the United States representatives concerning the principles which will govern questions of civil administration and jurisdiction of Netherlands territory in the Southwest Pacific Area liberated by Allied forces under the Commander in Chief of that Area, have led to agreement upon the following broad conclusions.

The principles set out below are designed to provide a practical solution of immediate problems and to facilitate as far as possible the work of the Commander in Chief and thereby the common purpose of the Allied Governments, to expel the Japanese from the Netherlands Indies and gain final victory over Japan. It is understood that these arrangements in no way affect the sovereignty of the Netherlands Government.

1. In combat areas, it is recognized that the Commander in Chief, Southwest Pacific Area, will, to the extent necessitated by the military situation, possess *de facto* authority to take all necessary measures.

2. It is agreed that the Netherlands Government will resume as rapidly as practicable, even in combat areas, full responsibility for the civil administration of reoccupied Netherlands territory. To accomplish this, it will re-establish the Netherlands Indies administrative and judicial services as rapidly as possible and will make available key members of its civil administrative service to accompany the military forces reoccupying Netherlands territory. The Commander in Chief will, as rapidly and as fully as the military situation in his judgment permits, notify the Lieutenant-Governor-General of the extent to which such responsibility should be resumed.

3. As long and in so far as the full responsibility for the civil administration has not yet been transferred to the Netherlands Government, the allied military commanders will as a rule, for matters relative to the civilian population, make use of the intermediary of the Netherlands Indies civil affairs officers available in the area.

4. The Netherlands Indies Government will, in any territory wherein it has resumed responsibility for the civil administra-

tion, render all possible assistance to the Commander in Chief in the prosecution of the war, particularly with reference to the use of ports, lines of communication and airfields and other facilities of military importance.

5. Appointments in the Netherlands Indies administrative and judicial services will be made by the competent Netherlands Indies authorities in accordance with Netherlands Indies law.

6. Members of the Netherlands armed forces serving in Netherlands units with the Allied forces in Netherlands territory shall come under the exclusive jurisdiction of Netherlands courts. Netherlands subjects who, at the time of entering the Netherlands Indies, are serving as members of the Allied forces under conditions which render them subject to the naval, military or air force of an other Allied Government, will not be regarded as members of the Netherlands armed forces for this purpose.

7. In the exercise of jurisdiction over civilians, the Netherlands Indies authorities will make the necessary arrangements for ensuring the speedy trial in the vicinity by Netherlands Indies courts of such civilians as are alleged to have committed offences against the persons property or security of the Allied forces, without prejudice however to the power of the Commander in Chief, Southwest Pacific Area, if military necessity in his judgment so requires, to bring to trial before a military court any such civilian.

8. Without prejudice to the provisions of paragraph 14, the Service courts and authorities of the Allies whose forces are cooperating with the Netherlands forces in the liberation of Netherlands territory will have exclusive jurisdiction over all members of their respective forces and over all persons of non-Netherlands nationality not belonging to such forces who are employed by or who accompany those forces and are subject to their naval, military or air force law. The question of jurisdiction over such merchant seamen (of non-Netherlands nationality) as are not subject to Allied Service law will require special consideration and should form the subject of a separate agreement.

9. *a.* Persons who are subject to the exclusive jurisdiction of Netherlands authorities, as mentioned in paragraph 6, may, in the absence of Netherlands authorities, be arrested by Allied military police and detained by them until they can be handed over to competent Netherlands authorities.

b. Persons subject to the exclusive jurisdiction of the Allied Service courts and authorities, as mentioned in paragraph 8, may, however, be arrested by the Netherlands Indies police for offences against Netherlands Indies law and detained until they can be handed over to the appropriate Allied Service authority. A certificate signed by an Allied Service officer of field rank or its equivalent, that the person to whom it refers belongs to one of the classes to whom paragraph 8 applies, will be conclusive. The procedure for handing over such persons is a matter for local arrangement.

10. The Commander in Chief, Southwest Pacific Area, and the Netherlands Indies authorities will take the necessary steps to provide machinery for such mutual assistance as may be required in making investigations, collecting evidence and securing the attendance of witnesses in relation to cases triable under their respective jurisdictions.

11. Members of the Allied forces referred to in paragraph 8 and organizations and persons employed by or accompanying those forces, and all property belonging to them or to their Governments, shall be exempted from all Netherlands Indies Taxatation (including customs) except as may be subsequently agreed between the Netherlands Government and the Allied Governments concerned. The authorities of such forces will take the necessary steps to ensure that such property is not sold to the public in the Netherlands Indies except in agreement with the Lieutenant-Governor-General.

12. The Netherlands Indies authorities, in accordance with Netherlands Indies law, will make available to the Commander in Chief, Southwest Pacific Area, such labor, billets and supplies, the use of lands, buildings, transportation and other services as he may request for the militairy needs of his command.

13. The immunity from Netherlands Indies jurisdiction and taxation resulting from paragraph 8 and 11 will extend to such delected civilian officials and employees of the Allied Governments present in the Netherlands Indies on duty in furtherance of the purpose set forth in the preamble hereto, as may from

time to time be notified by the Commander in Chief Southwest Pacific Area, to the Lieutenant-Governor-General.

14. Should circumstances in future be such as to require provision to be made for the exercise of jurisdiction in civil matters over non-Netherlands members of the Allied forces present in the Netherlands Indies, the Allied Governments concerned and the Netherlands Government will consult together as to the measures to be adopted.

15. Other questions arising as a result of the liberation of Netherlands territory by Allied forces (in particular questions relating to finance and currency, the handling of claims for compensation for damage or injury preferred by Netherlands subjects) which are not dealt with in this statement of principles are subject to separate agreement as far as necessary.

16. It is understood that when changes in the situation make it urgently necessary, the Commander in Chief, Southwest Pacific Area, and the Lieutenant-Governor-General may by mutual agreement temporarily modify or suspend the application of any of the provisions of this agreement, subject to later confirmation by the United States and Netherlands Governments."

Voor S.E.A.C., aldus de heer *van Mook* in zijn boek [1]), werd een soortgelijke overeenkomst te Londen ondertekend door de Nederlandse en Britse Regeringen zelf op 24 Augustus 1945, dus na de capitulatie van Japan. „Ofschoon", aldus de tekst van genoemd boek, „de inhoud van beide overeenkomsten geen essentiële verschillen vertoont, liggen achter het tijdsverschil en de uiteenlopende wijze van totstandkoming grote moeilijkheden en veranderingen verscholen, die nog steeds niet geheel zijn opgehelderd".

De commissie geeft hier de volgende stukken uit het *Ind. Stbl.* 1946, no. 111, weer.

„Uittreksels uit de „Civil Affairs Agreement" tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk.

Nota van 24 Augustus 1945.

De beraadslagingen, welke tusschen de Nederlandsche en Britsche vertegenwoordigers hebben plaats gehad betreffende de beginselen, welke in acht zullen worden genomen bij kwesties van burgerlijk bestuur en rechtspraak in door Geallieerde strijdkrachten onder den Geallieerden Opperbevelhebber, Zuid-Oost-Azië Commando, bevrijd Nederlandsch-Indisch grondgebied, hebben tot overeenstemming geleid op de voorwaarden van het hier aangehechte memorandum.

De in dit memorandum neergelegde beginselen bedoelen een practische oplossing te geven voor zich onmiddellijk voordoende vraagstukken en zooveel mogelijk de taak van den Geallieerden Opperbevelhebber en de Nederlandsche Regeering bij het bereiken van hun gemeenschappelijk doel te vergemakkelijken. Het is wel te verstaan, dat deze regelingen, welke een zuiver tijdelijk karakter dragen, op geen enkele wijze Nederlandsche souvereiniteit aantasten.

(w.g.) ERNEST BEVIN.

Beginselen, in acht te nemen bij regelingen inzake burgerlijk bestuur en rechtspraak op Nederlandsch-Indisch grondgebied binnen het Zuid-Oost-Azië commando

1. In gebieden, waar militaire operaties plaats vinden, is het noodzakelijk een eerste of militair stadium in beschouwing te nemen, gedurende hetwelk de Geallieerde Opperbevelhebber in de door de militaire situatie vereischte mate de facto volledige bevoegdheid zal hebben om alle noodzakelijke maatregelen te nemen. Gedurende dit eerste stadium zal de Nederlandsche Regeering, teneinde den Geallieerden Opperbevelhebber bij te staan in de uitoefening van zijn bevoegdheid, aan zijn strijdkrachten voldoende Netherlands Indies Civil Affairs Officers toevoegen om het bestuur over bevrijd Nederlandsch-Indisch grondgebied te voeren onder het algemeen toezicht van den Militairen Commandant der Geallieerde Strijdkrachten in het desbetreffende gebied. Van de diensten der Netherlands Indies Civil Affairs Officers zal zooveel mogelijk worden gebruik gemaakt bij alle aangelegenheden betreffende het bestuur over de burgerbevolking, met inbegrip van de uitvoering van zoodanige plannen ter exploitatie van de hulpbronnen van bevrijd Nederlandsch-Indisch gebied als de militaire noodzaak gedurende het eerste stadium mocht eischen. Het is wel te verstaan, dat de Netherlands Indies Civil Affairs Officers volledig bevoegd zullen zijn om alle noodzakelijke maatregelen te nemen. Het vorderen van burgerlijke arbeidskrachten, kwartieren en voorraden, het ge-

[1]) Dr. *H. J. van Mook* „Indonesië, Nederland en de Wereld", blz. 57 en 58, Amsterdam, 1949.

bruik maken van gronden, gebouwen, vervoermiddelen en andere diensten, welke de Geallieerde Opperbevelhebber noodzakelijk mocht oordeelen voor de militaire behoeften van zijn commando, zal waar mogelijk geschieden door bemiddeling van Nederlandsch-Indische autoriteiten en overeenkomstig Nederlandsch-Indisch recht.

2. Overeengekomen wordt dat de Nederlandsch-Indische Regeering zoo spoedig als practisch mogelijk is weder volledige verantwoordelijkheid voor het burgerlijk bestuur van Nederlandsch-Indisch gebied zal aanvaarden. Zoo spoedig en zoo volledig als de militaire situatie dit naar zijn oordeel toelaat zal de Geallieerde Opperbevelhebber den Luitenant-Gouverneur-Generaal in kennis stellen van de mate waarin verantwoordelijkheid voor het burgerlijk bestuur weder ware te aanvaarden.

3. De Nederlandsch-Indische Regeering en de Nederlandsch-Indische administratieve en rechterlijke diensten zullen zoo spoedig mogelijk opnieuw worden gevestigd. Benoemingen in de Nederlandsch-Indische administratieve en rechterlijke diensten zullen door de bevoegde Nederlandsche of Nederlandsch-Indische autoriteiten overeenkomstig Nederlandsch-Indisch recht worden gedaan.

4. In elk gebied, waarin verantwoordelijkheid voor het burgerlijk bestuur overeenkomstig paragraaf 2 weder is aanvaard, zal de Nederlandsch-Indische Regeering aan den Geallieerden Opperbevelhebber allen mogelijken bijstand in zijn militaire taken verleenen, in het bijzonder met betrekking tot het gebruik van havens, verbindingslijnen en vliegvelden en andere faciliteiten van militair belang, en overeenkomstig Nederlandsch-Indisch recht en met in-achtneming van de behoeften der burgerbevolking den Geallieerden Opperbevelhebber die arbeidskrachten, kwartieren en voorraden, en dat gebruik van gronden, gebouwen, vervoermiddelen en andere diensten verstrekken, waarom hij mocht vragen voor de militaire behoeften van zijn commando."

(De verder volgende bepalingen over rechtspraak enz. zijn in dit verband, naar het oordeel van de commissie, niet van belang).

99458 *(Warners)*

Ir. *C. J. Warners,* van April 1944 tot Maart 1945 hoofd van de Nederlandsch-Indische civil-affairssectie bij het hoofdkwartier van *Mountbatten,* heeft verklaard, dat de principes, waarvan het legal agreement uitgaat in de jaren 1942/1943 — naar de heer *Warners* meende — in diplomatieke sfeer besproken zijn. Toen hij te Kandy kwam — in Maart/April 1944 — was de formulering van het agreement in grote lijnen gereed. Het bevatte de uitwerking van een aantal beginselen, die in Regeringssfeer waren besproken en die ook reeds getoetst waren in de praktijk, nl. in het South-West Pacific-gebied. Hollandia was toen reeds bevrijd.

Deze beginselen waren voor de fase, die door geen van de politieke of militaire figuren anders beschouwd werd dan als een operationele fase, waarin „major operations" werden verondersteld uitgevoerd te worden. Gedachten over „minor operations", „hiatus area" en later „peaceful occupation" waren er toen niet. Uitgaande derhalve van „major operations", had men, evenals in Europa, behoefte aan een overeenkomstig orgaan als dat van het militair gezag. Het militair gezag werd bemand door het civiele bestuursapparaat; dit werd door de militaire bevelhebber belast met de volledige zorg voor de bevolking van het heroverde gebied.

De militaire commandant interesseert het theoretisch eigenlijk alleen maar of hij kan doorvechten, of hij inlichtingen kan verkrijgen en hoe hij de bevolking voor de militaire behoeften kan inschakelen. De militaire commandant kan geen oorlog voeren, wanneer het militair gezag in en achter het operatieterrein niet goed georganiseerd is; dit gezag moet dan deel uitmaken van zijn organisatie. Hij denkt er evenwel niet aan daar „souverein" te spelen, maar er moet een autoriteit zijn, die in een gevechtsfase de orders uitdeelt. En zo moet het legal agreement gezien worden.

Het agreement was dus niet primair bedoeld voor een tijd, waarin geen strijd tegen de buitenlandse vijand werd gevoerd en waarin slechts sprake was van verzet tegen binnenlandse politieke agitators.

Wetende met hoeveel zorg en moeite het ontwerp-agreement tot stand is gekomen, geloofde de heer *Warners* niet, dat er iets in stond, dat bedenkelijk was.

Toen kwam plotseling, wat niemand verwachtte, het einde van de oorlog met Japan en tegelijk de theaterwijziging. Niemand had gerekend op „peaceful occupation". Niemand had er op gerekend, dat er niet tegen de Japanners gevochten zou worden en dat er andere moeilijkheden zouden komen. Het enige document, dat toen beschikbaar was en dat de verhouding regelde tussen de Regering en de militaire bevelhebber, was het legal agreement. Vermoedelijk

heeft de ondertekening te Londen plaats gevonden. Een overeenkomst dus, welke feitelijk niet paste in de situatie, de men zich had ingedacht, toen men het opstelde. Zo meende de heer *Warners* de ontwikkeling te moeten zien.

99459 *(Warners)* De heer *Warners* kon niet met zekerheid zeggen, of dit stuk door de Nederlandsch-Indische Regering besproken is. Het agreement zal medio 1944 te Londen in de eindvorm geconcipieerd zijn. Het ligt niet voor de hand, aangezien op dat moment de Raad voor Departementshoofden naar de heer *Warners* meende nog niet bestond, dat het door deze Raad behandeld zou zijn. Of het in een latere fase behandeld is, wist hij niet, maar hij achtte het niet onmogelijk, omdat het in verband met de terugkeer een uitermate belangrijk document was. Vooral in de fase van onzekerheid ten opzichte van de wijziging van de grenzen der commandogebieden moet in de Raad van Departementshoofden over dit stuk gesproken zijn. Er was rekening gehouden, zo vervolgde de heer *Warners,* met de terugkeer van de heer *van Starkenborgh.* Diens terugkeer werd voor de goede werking van het legal agreement noodzakelijk geacht.

99460 *(Warners)* De heer *van Mook* zou aanvankelijk in een tweeledige functie naar Indië terugkeren, nl. als vertegenwoordiger van de Nederlandse souvereiniteit èn als hoofd van de Nederlandsch-Indische civil affairs-organisatie voor het gehele gebied; die fase zou in de gedachten van dr. *van Mook* en van de leden der Indische Regering maar zeer kort duren, omdat verwacht werd, dat de heer *van Starkenborgh* als gouverneur-generaal, na terugkeer, weer de drager van de Nederlandse souvereiniteit zou worden. Na diens terugkeer zou dr. *van*

99462 *(Warners)* *Mook* uitsluitend voor de duur der militaire fase als hoofd der civil affairs-organisatie gefungeerd hebben.

99474 *(Warners)* Naar aanleiding van de vraag, of er van de zijde van de Nederlandsch-Indische Regering op de terugkeer van de heer *Tjarda van Starkenborgh Stachouwer* is aangedrongen, deelde de heer *Warners* mede, er zeker van te zijn, dat de heer *van Mook* aan de Nederlandse Regering heeft voorgesteld voorlopig de beide functies van hoofd van de civil affairs-organisatie en van gouverneur-generaal uit te oefenen, in afwachting van de terugkeer van de heer *van Starkenborgh.*

99550 *(Blom)* De heer *Blom* heeft aan de opstelling van het legal agreement met de Amerikanen een groot aandeel gehad. Het werk is aan Amerikaanse zijde gedaan door de juridische afdeling van het Amerikaanse hoofdkwartier te Brisbane.

99565 *(Blom)* De Indische Regering heeft de tekst, zoals die is geworden, goedgekeurd. De overeenkomst is door de supreme commander, *MacArthur,* en de heer *van Mook* in December 1944 getekend, hoewel zij ook tevoren in de praktijk reeds sinds April 1944 werd toegepast. Dezelfde tekst is ook besproken met lord *Mountbatten* in Kandy. Zij is wat gewijzigd. *Mountbatten* wilde, dat de overeenkomst door de beide Regeringen getekend zou worden.

Het is de heer *Blom* niet bekend waarom het tot 24 Augustus 1945 geduurd heeft, voordat het legal agreement door de Nederlandse en Engelse Regering te Londen is getekend.

99566 *(Blom)* Met de Engelsen heeft de heer *Blom* de besprekingen niet gevoerd. Als hij het zich goed herinnert, is dr. *van Mook* in de tweede helft van 1944 naar het hoofdkwartier van *Mountbatten* geweest om deze zaak te regelen. Dr. *van Mook* is het toen met *Mountbatten* eens geworden over de tekst.

Wat in Augustus 1945 getekend is, was ongeveer hetzelfde als hetgeen de heer *Blom* met de Amerikanen anderhalf jaar eerder was overeengekomen. Op de vraag of de kwestie van de wijziging van de grenzen der commandogebieden geen verandering had gebracht in de feitelijke situatie, deelde de heer *Blom* mede, dat de inhoud van de overeenkomst heel bevredigend was.

99584 *(Blom)* Degene die formeel het hoogste gezag had in het licht van het legal agreement, zo vervolgde de heer *Blom,* was de geallieerde opperbevelhebber. Hij zag dit als een de facto gezag. Het hing natuurlijk van de plaatselijke omstandigheden af, of dit uitgeoefend zou worden. In de gedeelten van Nieuw-Guinea, welke door de Amerikanen zijn bevrijd en waar geen moeilijkheden van politieke aard bestonden, liet men aan Amerikaanse zijde alles, wat men tot het civiele terrein kon rekenen, aan de N.I.C.A. over. Maar als er moeilijkheden zouden zijn ontstaan, dan zou, naar de heer *Blom* meent, de Amerikaanse bevelhebber zijn gezag wel hebben doen gelden. Maar er zijn geen moeilijkheden geweest.

99604 *(Blom)* De heer *Blom* gelooft echter wel, dat, wanneer geen wijziging van de grenzen der commandogebieden had plaats gevonden, de Amerikanen feitelijk minder subtiel tegen de Indonesische militaire en andere door de Japanners geformeerde groepen zouden zijn opgetreden. Overigens was begrip voor de positie van de Nederlanders bij de Engelsen ook ver te zoeken. De heer *Blom* heeft er

nooit iets van gemerkt, dat de Engelsen beter begrip hadden voor de situatie van de Nederlanders dan de Amerikanen.

Toen het echter eenmaal duidelijk was, dat er een revolutionnaire beweging op Java was, kwam onmiddellijk van de Amerikanen de mededeling, dat alle Amerikaanse aanduidingen van de auto's afgehaald moesten worden; al hun merktekens van de surplusvoorraden, welke de Nederlanders hadden overgenomen, moesten worden verwijderd, enz.

60592 *(van Mook)*

Omtrent de overeenkomsten deelde de heer *van Mook* mede, dat hij in Londen in 1943 met de voorbereiding hiervan was begonnen, zich min of meer richtend naar voorbeelden, die ook al uitgewerkt waren voor de regeling in Nederland.

Het betrof dus de verhouding met het geallieerd militair gezag, enz., met aanpassing aan de omstandigheden in het Verre Oosten. Hij heeft dit einde 1943 in Amerika besproken. Het eerst was Amerika aan de beurt, omdat er toen al bewegingen in de richting van Nederlandsch-Indië plaats vonden, nl. naar Nieuw-Guinea. In Amerika heeft men gezegd: wanneer gij het eerst eens wordt met *MacArthur*, nemen wij het waarschijnlijk wel over.

De heer *van Mook* is tot overeenstemming gekomen met *MacArthur;* de Amerikanen maakten geen moeilijkheden.

Te Kandy op het hoofdkwartier van lord *Louis Mountbatten* was men enigszins formalistischer; men wilde het nog eens bezien. De heer *van Mook* heeft het verder aan de Nederlandse Regering gegeven ter behandeling te Londen.

60593 *(van Mook)*

Het regime van de overeenkomst met de Engelse Regering heeft praktisch niet gewerkt. Het optreden van generaal *Christison* heeft het van het begin af aan onmogelijk gemaakt bepaalde punten uit te voeren. Het agreement was allereerst opgesteld voor een systeem van herovering, niet voor een capitulatie. Men kon dus zeggen: daarmede hebben wij niets te maken. Anderzijds was de gedachtengang van het agreement, dat het civiele bestuur zou komen ten laste van Nederland, met inachtneming van de instructie van de opperbevelhebber, voor zover die bepaalde militaire zaken al of niet wenste. De Amerikanen hebben altijd gezegd: gaat uw gang maar.

De Engelsen daarentegen hadden een civil-affairs-afdeling. Daarbij zaten allerlei mensen, die hun eigen ideeën hadden. De samenwerking met de Engelsen was veel moeilijker. Maar het systeem van de overeenkomst is doorbroken door het standpunt, dat de Engelsen hebben ingenomen bij de landing te Batavia, nl. dat zij niets wilden doen tegen de republikeinse autoriteiten, dat zij hun hulp nodig hadden en dat zij het Nederlandse bestuur niet konden herïnstalleren; daarvoor leenden zij hun troepen niet. Dit was min of meer aangekondigd in een telegram, dat de heer *van Mook* ongeveer 25 of 26 September, toen hij nog in Australië was, van *Mountbatten* kreeg, en waarin deze hem vroeg de 27ste September in Singapore te komen voor een bespreking. *Mountbatten* deelde voorts mede, dat de toestand op Java zeer ernstig was en dat allerlei maatregelen zouden moeten worden genomen, die geheel afweken van wat aanvankelijk de opzet was geweest.

97335 *(van der Plas)*

Generaal *MacArthur* beschouwde het als een erezaak om te voorkomen, zo heeft de heer *van der Plas* verklaard, dat bij de herovering van delen van Nederlandsch-Indië Amerikaans militair gezag zou worden ingesteld. Het gehele civiele bestuur zou hij aan de Nederlanders overlaten en in ieder geval, waarin het niet zuiver militaire zaken betrof, zou hij steeds volledig overleg (doen) plegen. Dat de gehele instelling op koloniaal gebied niet meer dezelfde kon zijn als vóór de oorlog was duidelijk, zo zeide hij; dat was echter de zaak en verantwoordelijkheid van de Nederlanders. Hij zou er zich niet mee bemoeien en beletten, dat anderen er zich mee zouden gaan bemoeien. Hij heeft deze inzichten onverkort gehandhaafd.

MacArthur stond ook op het standpunt, zoals uit een verslag van de heer *van Mook* van zijn besprekingen met *MacArthur* blijkt, dat het om politieke redenen zeer noodzakelijk was, dat de Indische Regering een der eerste dagen na een landing op Java ook aldaar aan land stapte.

97336 *(van der Plas)*

De heer *van der Plas* neemt aan, dat dit in Londen aan de Nederlandse Regering ook volledig bekend was. Consequent heeft *MacArthur* de heer *van der Plas* erkend en doen erkennen als fungerend Gouverneur van de Grote Oost, hetgeen betekende, dat daarmede het gehele Nederlandse bestuur tot Straat Makassar en Straat Bali werd erkend. Dit had aanvankelijk alleen betrekking op het gebied van Merauke, maar later ook op de bevrijde gebieden.

MacArthur heeft aangemoedigd — zijn juristen waren het daar niet zo mee eens —, dat de heer *van der Plas* na de bevrijding van een bepaald gebied daarheen ging, zich op de hoogte stelde en de zaken besprak met de C.O.N.I.C.A.'s, de Commanding Officers Netherlands Indies Civil Administration, die in theorie onder de Task Force

commander stonden en die ook instructie hadden om deze in alles te helpen.

Voor *MacArthur* was het militaire gezag uitsluitend een vorm, waardoor het de Amerikanen mogelijk was de Nederlanders hulp te verlenen; onder die omstandigheden sprak het vanzelf, dat, toen de heer *van Mook* in Februari 1944 in Australië kwam en door hem in Maart besprekingen werden gevoerd over een eventueel Civil Affairs Agreement, men veel verder kon gaan dan men eigenlijk te Londen had gedacht. Het Nederlandse gezag had ver gaande bevoegdheden. In de overeenkomst werd bijvoorbeeld opgenomen, dat „even in Combat Zones", zelfs in gebieden van actieve strijd derhalve, de N.I.C.A. de bemoeienissen zou regelen met de eigenlijk gezegde bevolking; de burgervoorzieningen zouden uitsluitend worden overgelaten aan de Nederlandse — in de ruime zin dus ook Indonesische — ambtenaren, die daarvoor zouden worden ingezet. De onderhandelingen, waarbij ook juridische problemen moesten worden opgelost, hadden in enkele dagen geheel tot overeenstemming geleid. Men is daarna te werk gegaan alsof het geparafeerde agreement geratificeerd was en volledig rechtskracht had; men heeft er nooit de minste moeilijkheden mee gehad.

Het was duidelijk, dat de Engelsen niets voelden voor het Civil Affairs Agreement, dat door de heer *van Mook* en *MacArthur* was geparafeerd en waarmede dr. *van Mook* naar Kandy is gevlogen om het met *Mountbatten* te bespreken. Men wilde bepaalde zaken in eigen hand houden en de overeenkomst eigenlijk in twee agreements splitsen, maar tenslotte is er van ondertekening van een Civil Affairs Agreement helemaal niets gekomen tot 25 Augustus 1945, tien dagen na de Japanse capitulatie. Vóór die tijd betekende het tekenen van dit agreement immers een grote beperking van de bevoegdheden van de militaire commandanten.

97349 *(van der Plas)* Ondanks de sterk gewijzigde omstandigheden heeft men het ontwerp toch vrijwel letterlijk overgenomen.

Het lijkt de heer *van der Plas* niet onwaarschijnlijk, dat de Engelsen toen hebben geredeneerd: „We hebben het Civil Affairs Agreement nodig; zouden we het maar niet tekenen?".

De heer *van der Plas* is er van overtuigd, dat er van Nederlandse zijde geen woord van gezegd is, dat het ontwerp wegens de gewijzigde omstandigheden eerst zou moeten worden omgewerkt.

97352 *(van der Plas)* De interpretatie, die *MacArthur* aan de overeenkomst gaf, was voor Nederland de gunstigste, terwijl de Engelsen practisch de interpretatie hebben gegeven: „The circumstances have changed; we cannot do that; er is nu een Republiek, enz.".

98439 *(Gerbrandy)* De heer *Gerbrandy* is er vast van overtuigd, dat het feit, dat ingevolge het Legal Agreement aan *Mountbatten* zo'n grote macht toekwam, directe gevolgen heeft gehad ten aanzien van de ontwikkeling in Indonesië.

De „Times" heeft het aldus uitgedrukt: De geschiedschrijver zal niet in staat zijn om de houding van de Engelsen in Nederlandsch-Indië als fatsoenlijk te beschrijven.

Of de houding van de Amerikanen, die van meet af aan op het standpunt stonden, dat de Europese imperia niet hersteld moesten worden, fatsoenlijker geweest zou zijn, weet de heer *Gerbrandy* niet. Dat die van de Engelsen niet best is geweest, daarvan is hij overtuigd, en dat *Mountbatten* tegen de instructies inging, is ook waar.

Op dat moment was het gehele toneel gewijzigd. *Roosevelt,* die de Nederlandse Regering een toezegging had gedaan, was overleden, *Truman* was aan het bewind. Het Labour-Gouvernement had een geheel andere visie op het Britse imperium dan het nationale Gouvernement, dat er aan voorafging. *Van Mook* had ook een heel andere kijk op Nederlandsch-Indië dan de heer *Gerbrandy* en de heer *Schermerhorn* en zijn voorganger verschilden ook niet zo weinig in hun opvattingen over Indië.

Het Legal Agreement is voorbereid door dr. *van Mook* en voorlopig in beginsel door de Nederlandse Regering goedgekeurd. Dit is geschied in 1944. Het spreekt vanzelf, dat deze regeling opnieuw ter tafel zou zijn gekomen, wanneer het ogenblik daar was, dat het definitief werd afgesloten, zo deelde de heer *Gerbrandy* later nog in een schrijven d.d. 6 November 1954 aan de commissie mede.

99912 *(Logemann)* Krachtens het Legal Agreement, aldus de heer *Logemann,* was in de eerste fase, die wonderlijk genoeg eigenlijk geen einde gevonden heeft, in Indië iedereen volledig ondergeschikt — ook het burgerlijk bestuur was gemilitairiseerd — aan de opperbevelhebber.

Hierbij moet men niet uit het oog verliezen, dat Nederland zó volstrekt afhankelijk was van Engeland, dat men zich kan afvragen of het ontbreken van het Agreement, dan wel een ander Agreement, veel verschil gemaakt zou hebben. Het was natuurlijk destijds ontworpen voor een totaal anders ingedachte situatie.

Het Agreement is geruime tijd vóór het Kabinet-*Schermerhorn* op-

trad, voorbereid en was in handen van Buitenlandse Zaken. De heer *Logemann* hoorde er van toen het gesloten wás. Hij was overigens van mening, dat het gevaarlijk zou zijn geweest op het moment, dat de Engelsen een en ander wilden vastleggen, daar nog uitgebreid over te gaan praten. Bovendien is de capitulatie van Japan door de Nederlanders en de Engelsen in zoverre met wantrouwen bezien, dat men niet zeker was, of de troepen zich er aan zouden houden. Men verkeerde in de verwachting, dat er nog een zekere campagne tegen de Japanse troepen in Indië gevoerd zou moeten worden. Dan was er wel een situatie ontstaan, die leek op wat men zich bij het vaststellen van het Agreement had voorgesteld. De Regering heeft nooit reden gehad veranderingen voor te stellen; de stand van zaken werd volkomen door de feiten beheerst.

In een aan zijn verhoor toegevoegd schrijven heeft de heer *Logemann* over deze aangelegenheid nog het volgende opgemerkt:

> „Ik moet er op wijzen, dat èn de onzekerheid of de Japanse troepen zich vreedzaam zouden laten ontwapenen (bij de Regering heerste zeker niet de overtuiging, dat het Keizerlijke bevel daartoe zou worden opgevolgd) èn de spoedig volgende uitroeping van de Republiek (wat werd gezien als overwegend een Japanse manoeuvre) ons een snelle militaire bezetting noodzakelijk deed achten. Wij zelf waren daartoe niet in staat. Wij moesten daarom bezetting en herstel van ons wettig gezag rekenen tot de oorlogstaak van de geallieerden om aanspraak op hun hulp te kunnen doen gelden. Wij hadden ook geen reden om aan te nemen, dat de gang van zaken principieel anders zou zijn dan in het Agreement voorzien, op zijn gunstigt alleen sneller. Daarentegen zou tornen aan de eenmaal verkregen overeenstemming het onverwijld optreden der Engelsen op losse schroeven hebben gezet. En wat hadden wij met kans op succes anders kunnen vragen? Toch niet, dat de Engelsen hun troepen òns ter beschikking zouden stellen?"

100029 *(van Kleffens)*

De heer *van Kleffens* kon zich niet herinneren of er in de laatste tijd vóór het afsluiten van het z.g. Legal Agreement met de Engelsen nog besprekingen hebben plaats gevonden, teneinde de Nederlandsch-Indische Regering grotere bevoegdheden op bestuursgebied toe te kennen dan het conceptverdrag toestond.

De heer *van Kleffens* was op 24 Augustus 1945 net een week definitief in Nederland. Indien er dus besprekingen gevoerd zouden zijn in die laatste dagen, dan zou dat ongetwijfeld geschied zijn door de ambassadeur te Londen.

100006 *(van Roijen)*

Het Legal Agreement was, zo verklaarde de heer *van Roijen,* de juridische basis voor onze betrekkingen met de Engelsen. Maar ook zonder dat Agreement hadden de Engelsen hun wil in de praktijk kunnen doordrijven. Zij zaten om zo te zeggen aan de kraan; de Nederlanders hadden niets en waren vóór alles afhankelijk van de Engelsen.

Op de vraag of het feit, dat de Engelsen zich niet helemaal aan het Agreement hebben gehouden en *Mountbatten* de grenzen van zijn bevoegdheid wel eens te buiten is gegaan, aanleiding is geweest voor de Nederlandse Regering daarover besprekingen met de Engelsen te voeren, antwoordde de heer *van Roijen,* dat de enige bespreking, welke hij zich duidelijk kan herinneren, te Chequers heeft plaats gevonden. Dat was omstreeks Kerstmis 1945. Daar bleek, dat er een verschil van opvatting bestond tussen de Nederlandse en de Britse Regering over de interpretatie van het Legal Agreement. De Nederlanders wensten natuurlijk aanzienlijk meer dan de Britten bereid waren te geven.

De heer *van Roijen* herinnerde zich niet, dat de Nederlandse Regering vóór die bespreking te Chequers stappen bij de Engelsen heeft ondernomen. Het ligt echter voor de hand dat dit wel gebeurd is.

b. *Opperbevel en landvoogdij.*

Op 31 Juli 1945 heeft de Luitenant-Gouverneur-Generaal aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen de verhouding tussen de landvoogdij en het Nederlandse opperbevel uitvoerig uiteengezet. De commissie laat hier verschillende passages uit dit schrijven volgen, welke op dit onderwerp betrekking hebben.

> „Naar aanleiding van de over bovenstaand onderwerp gewisselde telegrammen moge ik Uwer Excellentie de ondervolgende uiteenzetting doen toekomen in de hoop, dat deze Haar nog zoo tijdig zal kunnen bereiken, dat zij bij het overleg van nut kan zijn.
>
> Het opperbevel van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië kwam het eerst in discussie bij de instelling van het geallieerde opperbevel voor het oorlogsterrein, waarin Nederlandsch-Indië begin 1942 begrepen werd. Ofschoon mij de

hierover handelende stukken grootendeels ontbreken, meen ik mij te herinneren, dat een bevredigende oplossing werd gevonden in dien zin, dat Veldmaarschalk *Wavell* de volledige verantwoordelijkheid voor de oorlogvoering verkreeg, doch de Gouverneur-Generaal regelmatig op de hoogte hield en in die gevallen, waarbij het algemeen bestuur van Nederlandsch-Indië betrokken was, in overeenstemming met den Landvoogd handelde. Voor zoover ik weet, heeft deze verhouding praktisch geen moeilijkheden opgeleverd, doch daarbij moet worden erkend, dat zij onder weinig hoopvolle omstandigheden slechts zeer korten tijd heeft bestaan.

In feite veranderde de overdracht van het opperbevel van Veldmaarschalk *Wavell* aan den Nederlandschen bevelhebber van leger, vloot en luchtmacht weinig aan den gang van zaken, daar uiteraard de Gouverneur-Generaal nimmer zijn opperbevel als een operationeele functie heeft geïnterpreteerd, doch uitsluitend als een onderdeel van het aan de Regeering toekomende hoogste gezag binnen haar gebied.

De overdracht van het opperbevel van Jhr. Mr. *van Starkenborch* aan den Lt.-Generaal *ter Poorten* en den wnd. Commandant Zeemacht, Kapt. ter Zee *van Staveren,* die op 4 Maart 1942 plaatsvond, had een zeer bijzondere bedoeling en beoogde te voorkomen, dat de Japanners van de staatsrechtelijke constructie misbruik zouden kunnen maken, om onder den naam van den Landvoogd een algemeene capitulatie af te dwingen, of voor te wenden. Zij had niets te maken met een herverdeeling van bevoegdheden op blijvenden voet en heeft overigens alleen de ongelukkige uitwerking gehad, dat een veel zwakkere figuur dan jhr. *van Starkenborch* de tegenspeler werd van den Japanschen commandant en dat daardoor de algemeene capitulatie, die men wilde verhoeden, in feite door den Generaal *ter Poorten* over de radio werd gelast.

Na de bezetting van Nederlandsch-Indië, waarbij de Landvoogd in handen van den vijand was geraakt, zijn in Londen maatregelen getroffen ter voorziening in den ontstanen toestand, welke maatregelen in hoofdzaak werden neergelegd in het Koninklijk Besluit van 6 Mei 1942, *Staatsblad* nummer C 39 [1]). Het is van belang daarbij te beseffen, dat in den gedachtengang van het toenmalige Kabinet de Indische Regeering feitelijk geheel in Indië was achtergebleven, welke gedachte een overheerschenden invloed heeft gehad op de opvattingen van den toenmaligen Minister van Koloniën, tevens Voorzitter van den Ministerraad, Prof. *Gerbrandy*. Dit is van belang, omdat de tekst van het K.B. de bevoegdheden van de Indische Regeering in hoofdzaak concentreert in handen van den Minister van Koloniën, terwijl het slechts ten aanzien van de strijdkrachten en van de zeescheepvaart daarop uitzondering maakt. Prof. *Gerbrandy* was echter daarbij van meening, dat de uitoefening van het algemeen bestuur door den Minister van Koloniën beperkt zou blijven tot enkele afwikkelingen en noodvoorzieningen, doch verder voorloopig niet veel om het lijf zou hebben.

Bij de regeling van het opperbevel in dit K.B. is uitgegaan van de op zich zelf logische gedachte, dat alle voor het Koninkrijk beschikbaar blijvende strijdkrachten in één verband behoorden te worden gebracht. De uitvoering van deze gedachte heeft echter op menig punt door onvastheid en onduidelijkheid zeer veel te wenschen overgelaten.

In de eerste plaats toch is eigenlijk nimmer een opperbevelhebber in den zin van artikel 3 van het K.B. aangewezen. Naar de interpretatie van Prof. *Gerbrandy* is zulks geschied bij „mondeling K.B.", waarbij bovendien nog de merkwaardigheid zich voordeed, dat de betrokken gezaghebbende niet tot opperbevelhebber, maar tot algemeen bevelhebber zou zijn benoemd. Deze taak zou dan daarbij zijn opgedragen aan den B.D.Z., tevens Minister van Marine, terwijl voor de strijdkrachten in het Verre Oosten daaronder een bevelhebberschap werd geconstrueerd van den B.S.O., die in Colombo gevestigd raakte, met als gedeputeerde de O.B.S.O. in Australië. In de eerste functie werd aangewezen de Vice-Admiraal *Helfrich,* terwijl de laatstgenoemde functie zou worden uitgeoefend door den oudsten opper- of vlagofficier in Australië."

. . . . . .

„Een verandering in het algemeen beeld trad op, toen de kans op bevrijding van bepaalde deelen van Nederlandsch-Indië een regeling noodzakelijk maakte van de verhouding tusschen den geallieerden opperbevelhebber, binnen wiens terrein de bevrijding zou plaats vinden en een Nederlandsche instantie, die daarbij voor de voorziening in het bestuur van de z.g. civil affairs zou moeten zorg dragen. Het overleg hierover werd aangevangen in October 1943 te Londen, omdat toen, als gevolg van de met vrij

[1]) Bijlage 8.

veel reclame gedane benoeming van den admiraal lord *Louis Mountbatten* tot opperbevelhebber in de S.E.A.C., de verwachting gekoesterd werd, dat vrij spoedig operaties tegen deelen van Sumatra — welk eiland binnen dit operatieterrein viel — zouden worden begonnen. In feite bleek echter, dat de bevrijding het eerst aan den anderen kant een aanvang zou nemen, zoodat de eerste overeenkomst, die in ontwerp tot stand kwam, die was met den Generaal *MacArthur* en in Maart 1944 te Brisbane werd opgesteld. In April/Mei daaraanvolgend werd dit ontwerp door de S.E.A.C. te Kandy voltooid; beide ontwerpen werden in Juni aan de Regeering te Londen voorgelegd.

Met de verovering van Hollandia op 22 April 1944 begon de praktische toepassing van het herstel van bestuur in bevrijd gebied. De grondslag daarvan was formeel nog onvast, al waren reeds in November 1943 twee Koninklijke besluiten [1]) tot stand gebracht, die de wederinstelling van een Indische Regeering beoogden, allereerst voor het stadium, waarin de Regeering nog buiten Nederlandsch-Indisch grondgebied gevestigd zou zijn en daarna voor de periode volgend op den overgang naar dat grondgebied. De besluiten waren echter nog niet in werking getreden en ook de overeenkomst met den generaal *MacArthur* was nog slechts een ontwerp.

[1]) Bijlage 70.

In de praktijk echter is zooveel mogelijk op den grondslag van deze documenten gehandeld. Daarbij bleek, dat het opperbevel in de S.W.P.A. een zeer ruim standpunt innam en praktisch de civiele administratie overliet aan de Nica, onder instructie van het Nederlandsch-Indische centrum in Australië. Hoewel in de militaire phase dit centrum, hetwelk later omgezet werd in een Indische Regeering, eigenlijk geen andere taak heeft dan het beschikbaar stellen van personeel en materieel voor de civil affairs, werd dus onder de algemeene verantwoordelijkheid van den geallieerden opperbevelhebber en de bijzondere verantwoordelijkheid van de Task Force Commanders het bestuur uitgeoefend naar de bevelen van de Indische Regeering zelf.

In Londen was reeds uitgemaakt, dat het gemilitariseerde personeel voor civil affairs niet zou worden gesteld onder den B.S.O. (O.B.S.O.), maar dat de algemeene leiding in handen zou blijven van de Indische Regeering (den Minister van Koloniën).

Bij de organisatie van de Nica bleek voorts, dat het onmogelijk was de Nica, hoewel deze in haar geheel gemilitariseerd werd, anders dan formeel, onder de uitsluitende bevelen te stellen van den legercommandant. De taak toch van de Nica is in werkelijkheid een weerspiegeling van de geheele Regeeringstaak en alleen de Regeering met haar verschillende organen kan de uitvoering daarvan behoorlijk voorbereiden en leiden. Om die redenen werd in Brisbane uit vertegenwoordigers van verschillende Departementen een centraal Nica-bureau gevormd, dat deze leiding in handen nam; deze organisatie heeft tot dusverre bevredigend gewerkt.

De moeilijkheden, die het gevolg zijn van de volstrekte scheiding tusschen B.S.O.—O.B.S.O. eenerzijds en de Indische Regeering anderzijds zijn in deze periode duidelijker geworden. Telkens ontstaan vraagstukken op het gebied van de personeelvoorziening, die eigenlijk geen afdoende oplossing kunnen vinden, tenzij men vraagstukken zou voorbrengen bij de Nederlandsche Regeering als geheel, die veel te ver weg zit en zich nauwelijks van al deze details een voorstelling kan vormen. De actie van verschillende onderdeelen van onze strijdkrachten wordt niet alleen geleid door geallieerde instanties — waarmede overleg het minst moeilijk is —, doch is bovendien geheel afgescheiden van de gezagssfeer der Indische Regeering, terwijl zij nochtans telkens weer van grooten invloed blijkt op politieke en andere verhoudingen binnen Nederlandsch-Indië en in directe aanraking komt met het werk van de Nica. De plaatselijke Nica-commandanten, die de functie van bestuursambtenaar en territoriaal commandant vereenigen, hebben geen zeggingsschap over andere Nederlandsche of Nederlandsch-Indische organen, die bij Nefis of bij andere operationeele eenheden zijn ingedeeld, terwijl toch een goed georganiseerde samenwerking hoogst noodzakelijk is. Toevoeging van officieren met een ten deele „operationeele" functie aan de Nica-commandanten, stuit telkens op allerlei formeele bezwaren, vooral omdat de meeste Nica-chefs gemilitariseerde burgerambtenaren zijn. De kleine en verspreide onderdeelen van de landmacht van het K.N.I.L. zijn dikwijls niet beschikbaar voor een politietaak, terwijl een schreeuwend tekort aan politiepersoneel bestaat en deze meest Inheemsche of West-Indische troepen daarvoor het eenigst bruikbare materiaal vormen. Telkens loopen bepaalde lijnen van activiteit uit de hand en de zoo hoogst noodige eenheid ontbreekt op

veel te veel punten. Voorbeelden zijn verder te vinden in de afzonderlijke oprichting van radiostations door Marine en Verkeer en Waterstaat, waaromtrent het dikwijls moeilijk is een coördinatie te bereiken. Natuurlijk zal dit alles nog veel ingewikkelder worden, zoodra men in die overgangsperiode geraakt, waarin het geallieerde opperbevel nog steeds functionneert, doch allerlei locale actie aan onze eigen krachten wordt overgelaten, hetgeen in Noord Nieuw Guinea reeds het geval is. Men moet zich dit vooral niet voorstellen als een scherp te definieeren opeenvolging van phasen; van het oogenblik, dat wapens worden verstrekt door intelligence groepen aan plaatselijke bevolkingen in nog bezet gebied, via guerilla-actie in streken, die nabij bevrijd gebied gelegen zijn, tot secundaire zuiveringsacties met Nederlandsche strijdkrachten vloeit de eene phase in de andere over.

Tenslotte dreigt bij deze gespleten bewindvoering het grootste gevaar, wanneer een capitulatie zou plaatsvinden, of wanneer plotseling een groot gebied bevrijd geraakt. De Indische Regeering, of een andere centrale instantie, moet dan in staat zijn alle beschikbare middelen op de best mogelijke wijze aan te wenden en dat is bij de huidige constructie of onmogelijk, of alleen te bereiken door een langdurig en moeizaam overleg, waarbij de vraagstukken toch eigenlijk maar half worden opgelost. Ik verkeer in de omstandigheid, dat ik zelfs geen overzicht kan verkrijgen van hetgeen wij voor zoo'n moment beschikbaar zouden hebben, omdat ik maar sporadisch inlichtingen ontvang over de dislocatie van de vloot en den marineluchtvaartdienst en omdat ook de Nefis dikwijls aan mijn directe waarneming ontsnapt.

Het K.B. 2 lost dit alleen op, wanneer de Indische Regeering naar Indisch grondgebied zal zijn verplaatst en een duidelijke ter beschikkingstelling van schepen en troepen aan haar heeft plaats gevonden. Ik vrees echter, dat men dit formeel eerst zal kunnen doen, zoodra en waar de geallieerde militaire phase is afgeloopen, terwijl in werkelijkheid de noodzaak van een geconcentreerde leiding veel eerder zal optreden. Hoe langer de versnippering van onze strijdkrachten duurt en met name het transport en de oefening van de gezagsbataljons vertraging ondervinden, hoe moeilijker onze geheele situatie wordt en hoe meer noodzakelijk het is, dat allen, die aan onze personeele en materieele middelen leiding geven, in één verband vereenigd zijn en onder centrale leiding beslissingen kunnen nemen en uitvoeren.

De militaire organen zijn zich eigenlijk niet meer van eenige verantwoordelijkheid jegens de Indische Regeering bewust en realiseeren zich evenmin, waar de grens ligt tussschen de huidige operaties en de na-oorlogsche phase in Nederlandsch-Indië.

Dit laatste is vooral ook het geval bij de Koninklijke Marine."

.....

„Ik geloof, dat de bestaande toestand niet kan worden gecontinueerd. De minste eisch is al, dat in de sfeer van het opperbevel geen maatregelen worden genomen, welke direct of indirect met de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië verband houden, zonder dat daarmede door de Indische Regeering is ingestemd. Veel beter ware het, wanneer de Landvoogd als zoodanig en als vertegenwoordiger van het opperbestuur algemeene zeggingschap kon verkrijgen over de Nederlandsche strijdkrachten in Indië. Men zou daarbij den verwarring scheppenden term „opperbevel" eventueel kunnen vermijden en daarvoor een omschrijving in de plaats stellen, mits maar vast zou staan, dat er in Indië voor slechts één Nederlandsch gezag plaats is. Is een dergelijke oplossing niet bereikbaar, dan zou in ieder geval een georganiseerde samenwerking tusschen den Landvoogd en den bevelhebber der strijdkrachten binnen Nederlandsch-Indië moeten worden voorgeschreven, die zou kunnen voorkomen, dat men langs elkaar heen werkt of — nog erger — tegen elkaar in en die de bevoegdheid zou moeten hebben beslissingen te nemen, vooral in noodgevallen.

Wanneer eenmaal het ingevreten wantrouwen bij de Marine zou kunnen worden overwonnen, dan ben ik overtuigd, dat de huidige moeilijkheden en wrijvingen, veelal uit onkunde voortkomende, gemakkelijk zullen verdwijnen.

Iedere samenwerking heeft overigens uiteraard tot voorwaarde de vestiging van beide organen op dezelfde plaats; het ontbreken van dagelijksch contact is misschien wel de grootste hinderpaal in het werk.

Ofschoon ik zoojuist verneem, dat deze aangelegenheid eerst zal worden beslist, nadat ik met Uwe Excellentie daarover mondeling van gedachten zal hebben kunnen wisselen, meen ik toch goed te doen dezen brief alsnog per koerier te verzenden, omdat niet geheel zeker is, of beslissingen tot na Uwer Excellentie's terugkeer in Nederland zullen kunnen worden uitgesteld.

Wanneer er een plotselinge keer in het oorlogsbeeld met Japan zou komen zouden dergelijke beslissingen op zeer korten termijn moeten worden genomen.".

Op 16 Augustus 1945 seinde de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen betreffende dezelfde aangelegenheid het volgende:

Uit constructie, voor uitzending en gebruik der Nederlandsche bataljons aangegeven, concludeer ik dat fundamenteel misverstand tusschen U en mij bestaat. In het onder geallieerd opperbevel staande gebied zijn N.I.C.A.-personeel en -strijdkrachten uiteraard ondergeschikt aan den geallieerden opperbevelhebber.

De vraag wie de administratieve leiding heeft voor bepaalde onderdeelen is slechts in zooverre van belang, dat beschikbaar materiaal door aanwijzing van verschillende autoriteiten, die niet met elkaar zijn verbonden, in waterdichte compartimenten wordt verdeeld; hierdoor wordt het meest doelmatige gebruik steeds ten zeerste bemoeilijkt.

Het meest belangrijke is evenwel, dat slechts één orgaan verantwoording behoort te dragen voor te voeren algemeen beleid, in zooverre als dit wordt aanvaard door den geallieerden opperbevelhebber; het is daartoe noodig dat dit orgaan zeggenschap heeft over alle autoriteiten, die te maken hebben met de Nederlandsche zaak in Indië. Dit is in praktijk van groot belang, wanneer en zoolang door de geallieerde opperbevelhebbers, zooals het geval is geweest tot nu toe, nauw overleg wordt gepleegd met de Indo Regeering, ter zake van aangelegenheden van niet zuiver militairen aard, en haar aanwijzingen en wenschen worden opgevolgd.

Belang hiervan neemt toe, wanneer geen eigenlijke strijd gevoerd wordt, en bijvoorbeeld de politieke situatie mede de opeenvolging behoort te bepalen der bezettings-operaties.

Door aan onze zijde twee gezagsorganen te handhaven, die onafhankelijk van elkaar zijn, kan niet worden vermeden dat hierdoor verwarring wordt gesticht, waardoor onze positie wordt verzwakt, zoowel tegenover het geallieerde opperbevel als de bevolking. Het is daarenboven een vereischte, dat thans de leidende autoriteiten voortdurend bij elkaar zijn op dezelfde plaats. Ik houd daarom vast aan mijn voorstel, volgens hetwelk ik word belast met oppertoezicht in naam van de Nederlandsche Regeering; uiteraard zal ik het daarbij aan deskundigen overlaten om te oordeelen in quaesties van zuiver militairen aard.

Eindelijk vestig ik nog de aandacht op de zonderlinge figuur dat twee Nederlandsche gezagsdragers, die onafhankelijk van elkaar zijn, op Indisch grondgebied verschijnen wanneer overgang daarheen plaats heeft, wat misschien al spoedig te verwachten is.

Beantwoording van slot van Uw telegram volgt na ontvangst herseining.".

Op 7 September 1945 seinde de Regering een uitgewerkte regeling over het opperbevel aan dr. *van Mook*:

„Minister AOK voorstelt volgende instructie voor BSO uitvaardigen quote primo BSO voert bevel over alle strijdkrachten van Koninkrijk in het onder secundo omschreven gebied komma onverminderd de administratieve betrekkingen dier strijdkrachten tot resp. Ministeries van Marine en van Oorlog en tot Departement van Oorlog in Ned. Indië stop Nica behoort niet tot de strijdkrachten bedoeld in deze instructie punt

Secundo bevelsgroep van den BSO omvat de zeegebieden van den Indischen en Grooten Oceaan met de daaraan grenzende rand- en binnenzeeën en de landgebieden van Azië en Australië punt

tertio BSO is verantwoordelijk aan Luit.G.G. of komma zoodra deze functie hervat komma aan Gouverneur-Generaal komma en neemt diens aanwijzingen in acht komma een en ander behoudens zijn verantwoordelijkheid aan en ondergeschiktheid jegens de bondgenootschappelijke bevelvoering terzake van de daaraan ter beschikking gestelde strijdkrachten punt De beschikbaarstelling of onttrekking van Nederlandsche strijdkrachten aan de bondgenootschappelijke bevelvoering geschiedt door Minister AOK punt

Quarto BSO indient aan Minister AOK afschriften van zijn rapporten aan Luit.G.G. of komma zoodra deze functie hervat komma aan Gouverneur-Generaal stop

Ten behoeve administratieve betrekkingen zijner strijdkrachten vormt BSO driedeeligen staf aan zijn hoofdkwartier komma

ieder deel waarvan in rechtstreeksche verbinding staat met het betrekkelijke ministerie of departement unquote".

Hierop antwoordde dr. *van Mook:*

„Met verwijzing naar Uw telegram van 7 dezer over bevoegdheden van den B.S.O. waarvan het eerste deel tot Secundo onontcijferbaar was (Aant. Codedienst: Op 13 dezer herhaling gezonden).

Met 2e, 3e en 4e ga ik accoord, mits de bevoegdheid van den Minister tot onttrekking en beschikbaarstelling van Nederlandsche strijdkrachten slechts betrekking heeft op de algemeene terugroeping of uitzending en de verdere uitwerking hiervan door den B.S.O. en mij kan worden geregeld. Ik denk hierbij namelijk aan: 1e. de verdeeling der strijdkrachten over de beide bevelsgebieden S.E.A.C. en Australiërs, hetgeen door regelmatige verschuiving der grenzen niet langen tijd van te voren kan worden beslist; 2e. de onmogelijkheid, om bij de vreedzame bezetting, welke verwacht kan worden, de grenzen tusschen de taak van handhaving der orde en de taak van bezetting scherp te scheiden; 3e. speciale bestemmingen, welke in verband staan met de taakverdeeling tusschen eigen en Allied strijdkrachten.
Logemann gaat hiermede accoord".

Inzake een wijziging van de bevelsregeling seinde de Minister-President *Schermerhorn* op 22 October 1945 aan dr. *van Mook*:

„Aanziens bevelsregeling B.S.O. bracht *Helfrich* rechtmatige bezwaren naar voren dat deze B.S.O. gelijktijdig stelt onder bevelen A.O.K., Lt G.G. en Geallieerd Opperbevel, hetgeen in hooge mate verwarrend stop In het bijzonder nu Lt G.G. terwille van den snellen wederopbouw der departementen tijdelijk verantwoordelijk is aan *Mountbatten* voor uitvoering Civil Affairs Agreement is het noodzakelijk de onafhankelijke positie van B.S.O. als militaire chef van alle strijdkrachten van het Koninkrijk in het Oosten rechtstreeks onder A.O.K. en niet onder doch naast Geallieerde Opperbevelhebbers te handhaven stop Dit kan geen nadeelig verschil maken voor herstel van ons gezag daar alle Nederlandsche strijdkrachten reeds ter beschikking staan van Geallieerden Opperbevelhebber stop Lt. G.G. kan als hoofd N.I.C.A. over deze strijdkrachten beschikken voorzoover de Geallieerde Opperbevelhebber zulks goedkeurt stop Zoodra het Geallieerde Opperbevel wordt teruggetrokken worden de noodige strijdkrachten door mij ter beschikking gesteld van den Lt. G.G. of G.G. waarna deze er rechtstreeks mede werken kan stop Ten behoeve van aan Lt. G.G. eventueel ter beschikking te stellen marineonderdeelen blijft sbn *Koenraad* ter beschikking stop Na overleg met *de Booy* en *van Kleffens* zouden wij dus instructie B.S.O. sub tertio willen wijzigen als volgt dubbelpunt

Tertio de B.S.O. is verantwoordelijk aan den Min. v. A.O.K. die de beschikbaarstelling of onttrekking van strijdkrachten van het Koninkrijk aan de bondgenootschappelijke oorlogvoering of aan den Lt. G.G. of na diens ambtshervatting den G.G. gelast stop Terzake van aldus ter beschikking gestelde strijdkrachten volgt B.S.O. de aanwijzingen van den Geallieerden Opperbevelhebber resp. den Lt. G.G. dan wel na ambtshervatting den G.G. einde.".

90531 *(Helfrich)* Volgens de heer *Helfrich* is de quintessens van de moeilijkheden inzake de bevelsverhoudingen geweest, dat er een éénhoofdig gezag mankeerde. De conclusie van de heer *van Mook* is toen geweest, dat hij alles te zeggen zou moeten hebben, hetgeen echter naar de mening van de heer *Helfrich* onmogelijk was in geallieerd militair verband. Daar stond alles onder één militaire bevelhebber en dit had ook bij ons het geval moeten zijn.

90532 *(Helfrich)* Volgens de regeling van de staat van oorlog en beleg in Indië berustte het militair gezag formeel bij de legercommandant. De legercommandant stond later onder een hogere militaire chef, de B.S.O., en daarmede was naar de mening van de heer *Helfrich* het militair gezag overgegaan naar de B.S.O. Deze heeft het echter nooit daadwerkelijk uitgeoefend of kunnen uitoefenen.

90536 *(Helfrich)* De N.I.C.A. was het gemilitariseerde civiele bestuur. Iedereen droeg een uniform, behalve het hoofd van de N.I.C.A. Er werd gesproken over gouverneur-generaal-majoor, resident-kolonel, enz. Dezen hadden het militair gezag en ook de gezagstroepen onder hun bevel. De heer *Helfrich* is altijd van mening geweest, dat de N.I.C.A. onder de B.S.O. moest worden geplaatst. Daartoe had in het hoofdkwartier van de B.S.O. een afdeling civil affairs moeten worden opgericht, zoals dat ook het geval was bij *Mountbatten* en, hoewel in andere vorm, bij *MacArthur.*

90538 *(Helfrich)*

Toen de heer *Helfrich* in September 1945 uit Tokio te Colombo terugkwam, heeft de heer *van Mook* hem in een persoonlijke brief medegedeeld, dat hij het militair gezag aan zich trok. De heer *Helfrich* heeft in een telegram daartegen geprotesteerd, waarin o.m. stond:

„Dank uw brief 4 September en gelukwenschen. Miste helaas Minister O. G. op vliegveld wegens ziekte. Ik heb volgende opmerkingen. Ik kan niet inzien, dat in vrijheidstelling gouverneur-generaal uw positie ten aanzien van Supreme Commander wijzigt. Zoolang gouverneur-generaal bestuur niet daadwerkelijk heeft hervat om welke reden dan ook, is lt.-gouverneur-generaal waarnemend gouverneur-generaal en vertegenwoordiger van de Kroon en kan niet verantwoordelijk zijn aan buitenlandschen bevelhebber.".

Voorts seinde de heer *Helfrich* in dit telegram:

„Ik heb bezwaren tegen trekken uitoefening herhaal uitoefening militair gezag aan gouverneur-generaal omdat primo dit gezag militair in wezen is secundo B.S.O. verantwoordelijk orde en rust met alle onder zijn bevel gestelde strijdkrachten. Delegatie aan bepaalde autoriteiten kan door B.S.O. geschieden op aanwijzing van en in overleg met gouverneur-generaal.

Met de bestaande bevelsverhoudingen en de door u voorgestane regelingen blijft er weinig voor B.S.O. over. Primo Nederlandsche strijdkrachten opereeren onder geallieerd bevel secundo administratief blijven onderdeelen onder eigen bevel van die onderdeelen tertio B.S.O. heeft met Nica niets te maken ofschoon territoriaal militair commando daarbij is betrokken. Quarto B.S.O. oefent geen militair gezag uit.

Conclusie is dat B.S.O. praktisch slechts administratief bevelhebber is van de Marine. Dat is naar gij moet toegeven zeer onbevredigend en uit een militair oogpunt voor een bevelhebber bijkans onaanvaardbaar. Privébrief volgt.".

99960 *(Helfrich)*

In een later verhoor verklaarde de heer *Helfrich,* dat de moeilijkheden over de verhouding tussen de B.S.O. en de luitenant-gouverneur-generaal niet in September 1945 zijn opgekomen, doch al zeer oud waren. Er was geen sprake van, dat de heer *Helfrich* in de bevoegdheden van de heer *van Mook* wilde treden. De heer *Helfrich* heeft alleen gemeend, dat de opzet in beginsel fout was. Deze opzet was vermoedelijk veel beter geweest, wanneer vóór de evacuatie uit Java over de onderlinge verhouding was gesproken. Dit is echter niet gebeurd. De heer *Helfrich* was bevolen na afloop van de oorlog in Nederlandsch-Indië met het restant van de strijdkrachten te evacuëren en te Colombo een nieuw hoofdkwartier te stichten. In Colombo aangekomen hoorde hij pas, dat de heer *van Mook* met enige anderen naar Australië was geëvacueerd. Men kon toen spreken van een civiele en een militaire top. De heer *Helfrich* heeft toen uit vrees, dat men naast elkaar zou werken, in 1943 voorgesteld zijn hoofdkwartier over te brengen naar Australië, dat is echter niet toegestaan. Dit voorstel werd gedaan na de eerste ontmoeting met *MacArthur* en wel om twee redenen. De ene was een politieke reden, nl. dat de heer *Helfrich* het beter vond, dat hij in Australië zat bij de Indische civiele instantie, en de tweede reden was, dat hij militair gesproken in *MacArthur* op dat ogenblik meer zag dan in een Engels bevel. Er lag in het verschiet een herovering van Hollandia als eerste herovering van Nederlandsch-Indisch gebied. De heer *Helfrich* vond het nodig, dat daarbij zoveel mogelijk Nederlandse strijdkrachten aanwezig waren.

99962 *(Helfrich)*

Er was dus, anders dan bij de geallieerden, een civiele Indische commissie, die later is uitgegroeid tot een Indische regering in ballingschap, naast een militair opperbevel. Beide zijn steeds naast elkaar blijven bestaan, doch ver van elkaar verwijderd. De heer *Helfrich* vond, dat de heer *van Mook* hem te weinig op de hoogte hield van de politieke ontwikkeling, zoals hij die zag en zoals hij die later in Indië wenste.

Tijdens de oorlog is herhaaldelijk gebleken, dat de heer *van Mook* zich bewoog op een terrein, dat naar de mening van de heer *Helfrich* militair terrein was, o.a. de organisatie van de special operations e.d., zowel in Australië als in Colombo. De heer *Helfrich* heeft daar echter nooit speciaal werk van gemaakt. Op een gegeven moment in 1945 merkte hij echter, dat de heer *van Mook* bezig was militaire aangelegenheden in Australië en op Ceylon te behandelen, waar de B.S.O. buiten was gebleven. Toen heeft de heer *Helfrich,* niet wetende, dat de vrede met Japan zo dicht voor de deur stond, nogmaals in vervolg op zijn eerdere betogen te Londen, gewezen op de bevelsverhoudingen, welke niet goed geregeld waren. In Juni 1945 heeft hij in een vergadering in Den Haag dit nog eens ter sprake gebracht. Als hij had geweten, dat Japan in Augustus zou capituleren, zou hij

dit helemaal niet ter sprake hebben gebracht. Er is toen een telegramwisseling geweest, welke geen resultaat heeft gehad. Het zou allemaal behandeld worden, zodra de heer *Helfrich* terug zou zijn in Colombo. Zijn terugkomst in Colombo viel echter samen met de capitulatie van Japan en de order, die hem werd gegeven om naar Tokio te gaan. Ook het feit, dat de luitenant-gouverneur-generaal in Brisbane zat, was een omstandigheid, die een regeling heeft tegengewerkt. Misschien had de heer *Helfrich* toen beter gedaan om van Colombo uit aan de regering te seinen: laat mij er een streep onder zetten, want het is niet meer van belang.

Wanneer de toestand normaal was verlopen na de vrede met Japan, had men eenvoudig de oude toestand teruggekregen, dat de gouverneur-generaal opperbevelhebber zou zijn met onder zich een commandant zeemacht en een legercommandant, die overigens naast elkaar zouden staan. Inmiddels heeft de telegramwisseling zich toch voortgezet, maar van het ogenblik af, dat de heer *Helfrich* te Batavia kwam heeft hij er helemaal niet meer over gesproken, want toen was het al te laat.

De heer *Helfrich* heeft het telegram van de Minister-President wel tien keer moeten overlezen voordat hij het enigszins begreep. De B.S.O. stond onder de Minister-President, onder de Minister van Marine, omdat hij de zeestrijdkrachten commandeerde, onder de Minister van Oorlog, omdat hij elementen kreeg van de Koninklijke landmacht, onder de Minister van Koloniën, omdat hij ook elementen van het K.N.I.L. onder zich had en voorts stond hij onder een geallieerde bevelhebber. In de opdracht van de luitenant-gouverneur-generaal stond, dat de B.S.O. zijn aanwijzingen moest volgen. Deze heeft de heer *Helfrich* ook naar zijn beste weten opgevolgd. Zeker vanaf dat ogenblik.

Het enige, dat de heer *Helfrich* in de luitenant-gouverneur-generaal hinderde, was, dat hij vond, dat deze hem niet voldoende op de hoogte stelde en dat hij te veel rechtstreeks met *MacArthur* en met *Mountbatten* over militaire zaken sprak, waar de heer *Helfrich* niet bij was. Iedere morgen ging de heer *van Mook* naar generaal *Christison* om de zaken te bespreken en hij heeft de heer *Helfrich* nooit gevraagd daar bij te komen. De verhouding was minder goed door de wijze waarop alles ging en behandeld werd. Indien men echter de functie van B.S.O. had opgeheven, zoals men dat een maand of twee later heeft gedaan, dan had de heer *Helfrich* er vrede mee gehad, want de toestand was niet meer zo, dat er zulk een functionaris in Indië moest zijn.

99562 (*Blom*)

Omtrent de verhouding tussen de heren *Helfrich* en *van Mook* heeft mr. *Blom* medegedeeld, dat in Maart 1942 deze verhouding zeer onduidelijk was, dit temeer toen men in Londen, zonder ook admiraal *Helfrich* daarin te kennen, is gaan reorganiseren, waarbij alles aan het algemeen bestuur werd onttrokken, wat betrekking had op de militaire zaken en op de scheepvaart. Die Londense regeling moest wel mislukken. Het heeft nogal wat voeten in de aarde gehad voordat een wetsbesluit tot stand kwam; het is tenslotte pas op 6 Mei 1942 vastgesteld in het besluit C. 39. [1])

[1]) Bijlage 8.

De heer *Blom* vermoedt, dat dit wetsbesluit mede een van de oorzaken is geweest, dat de verhouding tussen de heren *Helfrich* en *van Mook* later — tegen de afloop van de oorlog — minder goed is geworden.

De heer *Blom* heeft nog een persoonlijke brief van de heer *van Mook* uit Colombo, gedateerd 23 April 1944, waarin deze zegt, dat hij het volkomen eens is met admiraal *Helfrich*. „Het concept rondschrijven over het personeel aan zijn commandanten, dat ik zag, is uitstekend. Daarmede hadden we moeten beginnen", schrijft hij; blijkbaar was hij — aldus de heer *Blom* — van mening, dat men niet eerst met Londen daarover had moeten praten. Ook hier staat in: „Ook inzake de toekomstige strijdkrachten staat hij geheel aan onze kant".

Het was niet mogelijk de civiele en de militaire aangelegenheden gesplitst te houden, wanneer men weer in Nederlandsch-Indië terugkeerde, en daar een geregeld bewind moest organiseren.

Over de kwestie van de verhouding tussen „Opperbevel en Landvoogdij" heeft de heer *van Mook* op 31 Juli aan Minister *Logemann* geschreven, waarin het probleem uitvoerig wordt behandeld. De brief eindigt met de aanbeveling de bestaande regeling te veranderen. [2])

[2]) Deze brief is hierboven reeds opgenomen.

88078 (*Logemann*)

In een nota, die de heer *Logemann* destijds aan de Enquêtecommissie heeft gezonden, staat o.m.:

> „Reeds zeer kort na zijn optreden bleek aan het Kabinet, dat de samenwerking op de bestaande voet tussen Brisbane en Colombo beide gezagsdragers dr. *van Mook* en vice-admiraal *Helfrich* onbevredigd liet."

Dit, aldus de heer *Logemann,* betrof in die tijd in het bijzonder de kwestie van de dislocatie van de schepen. Dr. *van Mook* had toen reeds een grotere concentratie gewild. Verder betrof het ook de besteding van het personeel. De Nederlandse militaire macht was zo onbetekenend, dat, wanneer Indonesië veroverd moest worden — aanvankelijk vóór 15 Augustus, maar ook daarna heeft dit nog een rol gespeeld —, de Nederlandse hulp van nul en generlei waarde zou zijn. *MacArthur* liet duidelijk merken, dat hij bijzonder prijs stelde op de civiele hulp van de N.I.C.A.-teams. De gehele administratie, de burgerlijke zowel als de militaire, was volkomen ontwricht, zodat dr. *van Mook* meende, dat alleen een uiterste concentratie van geschikte krachten op toonbare wijze de invallende bevrijder kon bijstaan. Hij heeft er altijd naar gestreefd en heeft dit ook al naar het vorige Kabinet geseind, bij leger en vloot alle mensen los te maken, die op andere plaatsen beter te gebruiken waren. Een van zijn grote grieven was o.m. het marine-etablissement te Durban, dat daar niets te doen had. Dolgraag had dr. *van Mook* deze staf van technici ter beschikking gehad om deze in N.I.C.A.-verband voor allerlei doeleinden in te zetten. De heer *Helfrich* had van zijn kant blijkbaar goede redenen dit niet los te laten. Dergelijke wrijvingen waren er dikwijls. Voorts was de heer *van Mook* te Brisbane en de heer *Helfrich* te Colombo bij *Mountbatten,* toen deze nog niet weg was. Van 15 Augustus af werd *Mountbatten* de man met wie men ook politiek moest praten, terwijl *MacArthur,* waar de heer *van Mook* eerst vlak bij was geweest, zo langzamerhand in noordelijke richting buiten bereik was gekomen. Afgezien van bepaalde verschillen van mening was dit inderdaad een toestand, waarin practisch niet te werken was.

Oorspronkelijk liep het geschil ook over een kwestie, die eveneens op 15 Augustus haar belang zou verliezen. De B.S.O. stelde zich voor, dat er een herovering van Nederlandsch-Indië zou plaats vinden, waarbij de Nederlandse troepen een belangrijke rol zouden spelen. Er zou een periode komen, waarin het militair gezag zou worden uitgeoefend, en dit militair gezag zou bij de B.S.O. liggen.

De heer *van Mook* bezag deze zaak minder optimistisch en hij was van mening, dat het er voornamelijk op aan zou komen het kapot geslagen Indische burgerlijke overheidsapparaat weer te herstellen. Het ging nu om de vraag, hoe op de basis van het nooit in werking getreden *Staatsblad* D 66 [1]) de verhouding gedacht was van de B.S.O. aan de ene kant en de Luitenant-Gouverneur-Generaal aan de andere kant. Reeds zeer kort na zijn optreden is de heer *Logemann* door admiraal *Helfrich* hierover benaderd. Hij heeft een lang gesprek met de heer *Logemann* gehad en hem een nota gegeven, welke deze helaas niet meer heeft kunnen terugvinden. Het resultaat van het gesprek is geweest, dat de heer *Helfrich* de zaak bij de heer *de Booy* heeft voorgebracht. Bij de stukken is wel te vinden een nota van de heer *Helfrich* samen met de heer *Furstner* en nog enige nota's van andere zijden, alle betreffende het opperbevelhebberschap. De heer *Logemann* heeft hierover zijn collega *de Booy* geraadpleegd en zij zijn het samen over een oplossing eens geworden, welke hen redelijk leek. Deze oplossing is 16 Augustus tot stand gekomen. Het was een algemene maatregel van bestuur, welke aan H.M. moest worden voorgedragen, maar de Minister van Marine verklaarde zich er mee content, dat in de praktijk de nieuwe verhouding reeds dadelijk zou worden ingevoerd. De heer *Helfrich* is hiertegen opgekomen met tal van argumenten en er is een wisseling van een reeks stukken geweest. Er is ook nog een lang advies van de heer *Logemann* op het schrijven van de heer *Helfrich.* Intussen was de situatie volmaakt veranderd. Er was nu het moment, dat Nederlandsch-Indië openviel; praktisch gesproken, hadden de Nederlanders geen troepen en slechts weinig schepen, waarover de B.S.O. zeker geen zelfstandig militair bevel kon voeren; hij had niets anders te doen dan deze ter beschikking te stellen van de Engelsen. Voorts stond het vraagstuk van de burgerlijke administratie levensgroot voor het Kabinet. Toen is men ook een geheel andere weg opgegaan. Door de heer *Logemann* is voorgesteld, en dit is door het Kabinet overgenomen, dat de B.S.O. voortaan weer zou staan onder de Gouverneur-Generaal, zodat als het ware de twee militaire Departementen, waarover Nederlandsch-Indië vóór de oorlog had beschikt, onder één gezamenlijke leiding werden gesteld. Dit zou de leiding worden, waarmede eigenlijk ook weer het ingewikkelde debat van vóór 16 Augustus plotseling in een heel ander licht kwam en zijn betekenis verloor. Bovendien kwam daarbij, dat toen Batavia het verenigingspunt van de beide heren is geworden.

De heer *Helfrich* was van oordeel, dat er door de heer *van Mook* beslissingen waren genomen, waarin hij eigenlijk gekend had moeten worden; de heer *van Mook* had precies dezelfde klacht van zijn kant. De heer *Logemann* denkt, dat zij allebei gelijk hebben gehad. Daarom was de toestand ook onhoudbaar.

Toen de heer *Logemann* naar Brisbane ging, verzocht hij de heer *Helfrich* ook daar te komen. Deze seinde echter, dat hij het zo druk

[1]) Bijlage 70.

had, dat hij verhinderd was. Men moest er zich bij neerleggen. Hij seinde er nog bij, dat de Minister toch langs Colombo terugreisde en dat de Gouverneur-Generaal dan mee kon komen, dan kon men elkaar daar ontmoeten.

De heer *Helfrich* was eerst ziek, maar het stond er zo, dat hij, als hij beter was toch niet kon. Op de terugweg heeft de heer *Logemann* de heer *Helfrich* wel gesproken. Zo was de verhouding, maar het is te begrijpen, wanneer men een halve wereld van elkaar zit. Bovendien zat de legercommandant te Melbourne en deze was zijn eerste ondergeschikte. De toestand moest op de een of andere manier tot klaarheid komen en dat is eenvoudig gebeurd doordat de heren te Batavia tezamen zijn gekomen.

88082 *(Logemann)*

Op 26 September heeft de heer *Logemann* de heer *Helfrich* te Colombo gesproken, even voor diens vertrek met zijn gehele hoofdkwartier per „Plancius" naar Batavia. De toon, waarop die controverse ter sprake kwam, was over het algemeen niet onaangenaam. Of deze later wat verscherpt is, weet de heer *Logemann* niet. De heer *Helfrich* had principieel van het B.S.O.-schap een opvatting — ook naar het inzicht van de heer *Logemann* — die hem maakte tot hetgeen *Mountbatten* in Birma was geweest en waarnaar hij placht te verwijzen, n.l. de Gouverneur-Generaal. Vandaar zijn aanspraak, dat hij ook de N.I.C.A. onder zich moest hebben met alle consequenties van dien. Dit alles was in de gedachtengang van een militaire verovering nog te plaatsen, hoewel men er nog over kon twisten. Toen deze echter weg viel, viel ook het gehele probleem weg.

c. *De ontwikkeling van de algemene situatie*

I. *Stukken.*

De commissie heeft in haar bezit een aantal stukken en telegrammen welke zij hieronder in haar geheel dan wel gedeeltelijk laat volgen. Zij tekent hierbij aan, dat verscheidene telegrammen en andere stukken door haar niet meer konden worden achterhaald; deze waren niet in de voor haar toegankelijke archieven. Met name noemt de commissie in dit verband de tekst van de uitlatingen van generaal *Christison* van 29 September 1945, waarvan hierna menigmaal sprake is.

Op 17 Augustus 1945 seinde de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen:

> „Het komt wenschelijk voor een proclamatie van de Koningin voor te bereiden om op een geschikt oogenblik in Indië te worden uitgevaardigd en verspreid.
>
> Dit zou kunnen plaatsvinden bij de bezetting van Batavia of de terugkomst van de wettige regeering ter plaatse. Naast vreugde en dank voor de bevrijding zou in deze proclamatie gewezen kunnen worden op de noodzakelijheid om tot een spoedig herstel van geregelde toestanden te komen en zoodoende den wederopbouw van het Koninkrijk zooveel mogelijk te bespoedigen. De voorloopige benoeming van den Volksraad volgens K.B. nr 2 kan aangekondigd worden zoodra orde en verbindingen in voldoende mate hersteld zijn. Tevens dat de afvaardiging naar de Rijksconferentie spoedig bekend gemaakt zal worden.
>
> Bovendien zouden de hoofdlijnen uit de rede van H.M. de Koningin van 6 Dec. 1942, zooals deze werd doorgetrokken in Uw rede van 17—7 zeer bekort kunnen worden weergegeven.
>
> Deze redevoeringen zullen eveneens worden verspreid. Zoodra de tekst is vastgesteld, zal ik dezen gaarne vernemen.".

Op 18 Augustus 1945 seinde de heer *Logemann* aan de heer *van Mook:*

> „Nummer 320 *Loudon* seinde aan *Vankleffens* nopens gang van zaken capitulatie quote. De politieke phase van overgave komma welke met het ultimatum van Potsdam is begonnen komma eindigt met het aannemen daarvan door Japan punt Daarop komt de militaire phase komma waarop komma nadat de hoogste Japansche militaire autoriteiten zich aan de militaire vertegenwoordigers der Big Four hebben overgegeven komma volgt de overgave der Japansche legercommandanten in ieder operatiegebied afzonderlijk aan den respectievelijken geallieerden opperbevelhebber punt Nederland zal daarom dus geheel op *Mountbatten* zijn aangewezen komma bij wien zonder twijfel een militair liaisonofficier van ons aanwezig is punt Ofschoon de nieuwe begrenzing van *Mountbattens* gebied nog niet definitief is vastgesteld komma nam zegsman kennelijk als zeker aan komma dat Nederlandschindie daar geheel onder zou komen punt unquote Mede verband Uw recente radiorede tot Indie gericht meen ik te moeten waarschuwen dat Japanners nog vrij lang macht zullen uitoefenen zoodat in belang burgerbevolking grootste voorzichtigheid geboden schijnt.".

Op 20 Augustus 1945 seinde dr. *van Mook* o.m.:

„Het volgende bestemd voor den Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen persoonlijk, met afschrift voor den Minister van Buitenlandsche Zaken persoonlijk onder nr. 10.

Met verwijzing naar Uw telegram 317.

Hartelijk dank voor verkregen beslissing die inderdaad grootste interne moeilijkheden voor mij oplost. Toestand is ook overigens ernstig genoeg en weer te geven als volgt:

Nederlandsch Indie vermoedelijk geheel bij S.E.A.C. ingedeeld behalve bevel of onderbevel omvattend Borneo, Celebes, Molukken, Nieuw Guinea en Timor, hetwelk aan Australiers op te dragen. Vermoedelijk hebben de Australiers onvoldoende troepen voor Celebes en Halmaheira waartoe zij hopen op hulp van de U.S. 93e Neger Divisie op Morotai. Ook hebben zij waarschijnlijk niet genoeg transportmateriaal. Voor Java en Sumatra heeft *Mountbatten* in hoofdzaak òf alleen Britsch-Indische òf Afrikaansche troepen ter beschikking.

Wijzelf hebben buiten Marine en Squads slechts 12 onvolledig geoefende compagnieën, meest Indonesische. De uit te zenden Nederlandsche troepen komen te laat voor overgave en eerste bezetting, die niet uitgesteld kan worden tot October vanwege politieke ontwikkelingen en gevaar voor geïnterneerden en krijgsgevangenen.

Blijkens opgevangen internen oproep uit Bandoeng zal Japansche Opperbevelhebber intusschen republiek Indonesië heden uitroepen met *Soekarno* als President en *Hatta* als Vice-President. Tot dusverre maakten de Japanners de overgave van Japan niet bekend in Indie.

Beschikbaar personeel N.I.C.A. beperkt tot plus minus 900 man grootendeels zonder uitrusting wegens stopzetten voorzieningen uit S.W.P.A. sinds grenswijziging operatiegebieden waarschijnlijk werd. Ofschoon wij uitrusting in Australie en Nieuw-Zeeland trachten te verkrijgen is volledig materiaal aldaar ook niet te vinden.

Aangezien toen plan grenswijziging remmend begon te werken nauwelijks een begin was gemaakt met levering, zijn relief- en rehabilitatie-voorraden minimaal, terwijl voorraadpositie in S.E.A.C. zeer slecht zoodat daar weinig te verwachten van Britten. Ben in overleg getreden met *Mountbatten* en ga volgende week naar Kandy voor kort bezoek.

Indien bezetting hoofdeilanden hoofdzakelijk door gekleurde troepen geschiedt, kan dit het einde beteekenen van ons gezag in Ned. Indië. Opwijs dat Hindoes aanstoot geven in een gebied, welk in hoofdzaak mohammedaansch is en negers blijkens ervaring de schrik der bevolking worden. Naar mijn meening ware alsnog een laatste en krachtigste beroep op Amerikaansche en en Britsche Regeering te doen om uitzending van Nederlandsche krachten te versnellen en om US of Britsche troepen tijdelijk beschikbaar te stellen voor bezetting".

Op diezelfde datum seinde dr. *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen:

„De Republiek Indonesië wordt volgens de interne Japansche radio in Ned. Indië georganiseerd met fascistische constructie. Voor het eerst wordt via korte golf echter nog niet in plaatselijken omroep door het Japansche opperbevel gelijktijdig omgeroepen, dat het bevel heeft gekregen tot staking van de vijandelijkheden en dat het zich van de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging losmaakt.

Hier blijkt verder in het voornemen te liggen om de Indonesische hulporganisaties voor de verdediging die door Japanners zijn ingesteld, te ontbinden en een Indonesisch volksleger op te richten. Het leek mij wenschelijk *MacArthur* en *Mountbatten* hiervan per telegram op de hoogte te stellen, hoewel er geen reden is om te veronderstellen, dat volgelingen door deze manoeuvre gewonnen zullen worden of dat hierdoor aan de bezettingstroepen veel moeilijkheden berokkend zullen worden.

Ook leek mij wenschelijk *MacArthur* en *Mountbatten* onder nadere goedkeuring Uwerzijds te verzoeken bij de aan de Japanners te stellen voorwaarden op te nemen, dat de onder Japansch gezag ingestelde bestuurs- of regeeringsorganisatie op politiek gebied ontbonden moet worden en tevens dat alle organisaties in bezet gebied ontwapend en ontbonden moeten worden die niet ressorteeren onder de Japansche weermacht of de normale politie. Het zou misschien wenschelijk zijn, dat tevens de regeeringen van de U.S.A. en het U.K. hiermede in kennis werden gesteld".

Op 25 Augustus 1945 seinde dr. *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen:

„De volgende condities te stellen bij de capitulatie, formuleerde ik t.b.v. *Mountbatten:*

1e. Het leven, de gezondheid en de rechtmatige bezittingen van alle bewoners van Ned. Indië moeten beschermd worden.

2e. Orde moet gehandhaafd worden en struikrooverij, plundering en andere ordeverstoringen moeten onderdrukt worden.

3e. Alle documenten van de administratie inclusief van het Japansche militaire Government moeten worden bewaard en beschermd, evenals die van particuliere ondernemingen die door de Japanners of andere instanties zijn overgenomen.

4e. Bewaard en beschermd moeten worden alle voorraden van voedsel, kleeding en medische behoeften in Japansche handen en moeten uitgeleverd worden aan de geallieerde autoriteiten op hun bevel.

5e. Bewaard en beschermd dienen te worden alle politieke- private eigendommen, waarbij speciale aandacht besteed moet worden aan communicatie- en transportmiddelen, havens, krachtstations en het electrische net en andere openbare werken, fabrieken en regeeringskantoren, P.T.T. kantoren en bevloeiingssystemen.

6e. Alle goederen en geldswaarden, die onrechtmatig in beslag genomen zijn van Ned. Ind. Regeeringsinstellingen, Ned. Ind. en Geallieerde particuliere ondernemingen en Ned. Ind. en Geallieerde burgers, in het bijzonder krijgsgevangenen, geïnterneerden en vrouwen en kinderen, die in „restricted areas" geconsigneerd zijn, moeten worden verzameld, opgeslagen en beschermd.

7e. Alle radiozenders, ontvangtoestellen, filmstudio's en hun uitrusting, bioscopen en uitrusting, drukpersen en drukkerijuitrusting moeten worden in stand gehouden, bewaard en beschermd.

8e. Alle krijgsgevangenen, geïnterneerde burgers, geïnterneerde of geconsigneerde vrouwen en kinderen en politieke gevangenen moeten worden vrijgelaten en voldoende accomodatie, voedsel en kleeding en medische voorraden voor hen moeten verschaft worden, en de werkzaamheden van het Roode Kruis en andere liefdadige instellingen op dit terrein moeten worden toegestaan en vergemakkelijkt.

9e. De voltrekking van alle doodstraffen of lijfstraffen moet worden opgeschort.

10e. De werkzaamheden van de Kempei Taitokeita en dergelijke organisaties moeten worden opgeschort en volledige lijsten van al hun Japansch en Ned. Ind. personeel en agenten moeten worden verschaft.

11e. Verschaft moeten worden volledige lijsten van het personeel, zoowel Japansch als Ned. Indisch belast met het beheer over krijgsgevangenen- en interneeringskampen, „restricted quarters" voor vrouwen en kinderen en gevangenissen gebruikt voor politieke gevangenen.

12e. Nieuws uit geallieerde bron moet zonder commentaar uitgezonden worden naar de aanwijzingen van geallieerden Commander, en instructies of commentaren vooraf goedgekeurd door geallieerde commandanten en alle andere uitzendingen moeten beëindigd en verhinderd worden.

13e. Ingetrokken dienen te worden de verordeningen, welke verbieden te luisteren naar korte golf of andere geallieerde uitzendingen of de distributie en het lezen van geallieerde pamfletten.

14e. De uitgifte van alle couranten moet gestaakt worden, behalve indien anders bevolen door geallieerde Commandanten.

15e. De vertooning van Japansche films moet gestaakt worden evenals van films gemaakt in Ned. Ind. na 17 Maart 1942.

16e. Opgehouden moet worden met het doceeren van de Japansche taal en het onderwijs geven in de Japansche taal en het Japansche leeraarspersoneel moet ontslagen worden.

17e. Ontbonden moeten worden alle politieke en semi- politieke gouvernements en andere organisaties ingesteld of gesteund door Japansche militaire Government.

18e. Alle bestaande normale instructies van de civiele administratie moeten gehandhaafd blijven en iedere verandering moet voorkomen worden behalve op order van geallieerde autoriteiten of als resultaat van andere voorwaarden hierin neergelegd.

19e. Ontbonden en volkomen ontwapend moeten worden alle verdedigingsorganisaties ingesteld of gesteund door Japansch militair Government en de geallieerde autoriteiten moeten de beschikking krijgen over complete namenlijst van leden van dergelijke organisaties en hun rang en uitrusting en zij dienen bevel

te krijgen om zich bij eersten oproep te melden bij geallieerde autoriteiten met hun papieren.

20e. Geen wapenen of andere militaire uitrusting mag aan wie ook uitgereikt worden, het reeds uitgereikte moet worden teruggenomen en verzameld worden.

Hierbij zijn militaire voorwaarden achterwege gebleven, die zonder twijfel door opperbevel zijn samengesteld. Sommige voorwaarden zijn niet noodig, indien de bezetting snel verloopt, doch op grond van de tot nu toe verkregen inlichtingen is dit niet te verwachten.

Het schijnt in de bedoeling te liggen, dat Australiërs slechts tijdelijk de bezettingstaak overnemen in het Oosten van den Archipel, totdat zij vervangen kunnen worden door troepen onder S.E.A.C.

In verband hiermede en omdat S.E.A.C. voornamelijk beschikt over gekleurde troepen, is het absoluut noodzakelijk, dat de uitzending van Nederlandsche bataljons versneld worde.

Op 30 dezer vertrek ik naar Kandy. Kunt u aldaar zijn op ongeveer dien tijd, dan reizen wij op 3 of 4 September tezamen door naar Brisbane.".

Op 18 September seinde het Ministerie van Overzeese Gebiedsdelen aan de heren *Logemann* en *van Mook* in Australië:

„Primo RVCCS Washington zond 8 September volgende informatie dubbelpunt Jap land zee luchtstrijdkrachten op Sumatra Java Kleine Soenda Eilanden waaronder begrepen Timor Lombok Bali Boeroe Ambon Kei Ceram Tanimbar Aroe en eilanden gelegen in Arafura zee komma Celebes Halmaheira en Ned Nw Guinea zullen zich overgeven aan opperbevelhebber Seac punt Jap strijdkrachten op Borneo idem aan Opperbevelhebber Australische strijdkrachten punt Van Australische zijde wordt aangedrongen Timor opnemen Australische zone met afzonderlijke capitulatie van Portugeesch en Ned gedeelte punt Beslissing hieromtrent nog niet bekend punt Ook is voorgesteld dat overgebleven Portugeesch bestuur en Australische bezettingstroepen tijdelijk regeling maken voor herstel bestuur en verbindingen welke regelingen men later zou kunnen aanvullen door overeenkomst op langen termijn met Portugeesche Regeering.

Secundo Japansche Legatie Lissabon deelde mede aan Portugeesche Regeering dat de Portugeesche Gouverneur van Timor op 5 September het complete bestuur in het geheele Portugeesche territoir had overgenomen waarbij hij beschikking hield over honderdtal gewapende Japs in afwachting aankomst Portugeesche troepen punt Vernield Portugeesche radiostation zou worden vervangen door installatie van Japs en in werking komen 10 September

Tertio *Van Kleffens* mededeelde 12 September in Oorlogsraad dat Portugal al het mogelijk doet om Australiërs buiten te houden.

Quarto Oorlogsraad van meening dat het van belang is spoedigst mogelijk eigen troepen op Timor te hebben."

Op 19 September 1945 zond Minister-President *Schermerhorn* het volgende telegram aan dr. *van Mook:*

„Rut 42. Door *van Kleffens* is aan Ambassadeur Londen geseind:

„Geschetste gang van zaken in telegram no. 15 van *van Mook* aan Londen verontrust het Kabinet evenzeer als de Indische Regeering.

Primo. Uitstel van de landing is een ernstige en onduldbare teleurstelling eerstens omdat voortduring van de ordehandhaving door de Japanners in alle omstandigheden ongewenscht is, ook indien wanordelijkheden bij inheemsche bevolking achterwege mochten blijven welke echter worden bevorderd door iederen dag uitstel van de bezetting; tweedens gebiedend noodzakelijk is de overneming van Landsgebouwen en inrichtingen door onszelf of zoo dit onmogelijk is, door Geallieerden om sabotage en zoekraken van waardevolle gegevens en installaties te voorkomen.

Secundo. We moeten met klem achteruitzetting van onze krijgsgevangenen waarvan een aanzienlijk deel hun gezin in Indië heeft, afwijzen, zoodat in elk geval deze categorie derwaarts behoort teruggebracht te worden. Voorts is van groot belang de aanwezigheid in Indië van eenige honderden valide krijgsgevangenen ter vervanging van de Japanners als bewakers van geïnterneerde vrouwen en kinderen zoodat we ook met klem moeten aandringen op spoedigste repatriatie van die categorie. Onze krijgsgevangenen hebben voorts evenveel recht op evacuatie naar een beter klimaat als de Britten, zoodat we ook op dit punt gelijkstelling verlangen.

Tertio. Men gelieve te bedenken, dat Nederland, door de burgerbevolking bij het begin van den oorlog niet te evacueeren een heilzaam voorbeeld heeft gesteld, wat het aanzien der Europeanen bij de inheemsche bevolking Zuid-Oost Azië op critiek oogenblik heeft verhoogd; daarom mogen deze menschen thans niet herhaal niet door de Geallieerden min of meer in den steek worden gelaten. Hun beproevingen waren zeker niet minder erg dan die der geallieerde krijgsgevangenen en wij moeten dus aandringen op evacuatie, op denzelfden voet als krijgsgevangenen van Geallieerde nationaliteit voor die gevallen die daarvoor in aanmerking komen en wel op basis van evenredigheid en met volstrekte afwijzing van voorkeur voor Britsche of andere Geallieerde krijgsgevangenen. Dat Nederlandsche schepen worden gebruikt om krijgsgevangenen van andere nationaliteit te bevoordeelen is voor Nederland onaanvaardbaar en we moeten een verzekering verlangen, dat die bevoorrechting van nu af zal ophouden. Ik herinner U in dit verband aan de mondeling aan U en mij gegeven verzekering, kort voor mijn vertrek, uit Londen, door *Attlee* en *Bevin*, dat onze krijgsgevangenen op gelijken voet zouden worden behandeld als die van Britsche nationaliteit. In verband met de ordehandhaving moge ik er nog aan herinneren, dat Tromp aanwezig is bij de East Indies Fleet; van Galen en Heemskerck kunnen voor 2 October in Indië aankomen, terwijl van der Zaan op weg is; wij moeten, indien landingsdivisies aan deze schepen worden onttrokken, verlangen, dat deze in Nederlandsch Indië zullen optreden, en niet herhaal niet elders. Er zullen te Washington voorloopig geen stappen worden gedaan, maar ik verzoek u om de Britsche Regeering met den noodigen nadruk in bovenstaanden zin te benaderen en mij te seinen. Ik behoef wel niet te doen uitkomen, dat door dit alles de groote urgentie om eigen machtsmiddelen uit te zenden, sterk wordt onderstreept. Ik moge dus verzoeken om ook dit punt op voet van gelijkgerechtigdheid met de Britten nogmaals naar voren te brengen.

Er is voorloopig afgezien van publiciteit, daar ik overtuigd ben, dat dit stadium, bij publicatie, alleen maar wrevel doch geen verbetering zou veroorzaken.

Ik neem aan, dat U en *Logemann* hiermede accoord gaan en dienovereenkomstig zult handelen".

Op 20 September 1945 liet de heer *van Mook* de Regering het volgende weten:

„Het aanvankelijk plan landing is hersteld voor Batavia op 4 Oct. en voor Soerabaja op 14 Oct. a.s. T.a.v. Sumatra voorloopig op 10 Oct. voor Padang en Medan.

De laatste berichten wijzen erop, dat in de grootere centra Soerabaja en Batavia de spanningen en botsingen toenemen; de hernieuwde verandering, in gunstigen zin, van het plan voor de landing is vermoedelijk mede hierdoor beinvloed.

Redelijk goed ontwikkelt zich de toestand in de buitengewesten waar thans Makassar en Timor en spoedig Ambon en Menado bezet zijn. Een vlot verloop heeft het overnemen van goederen uit de Amerikaansche bases op Nieuw-Guinea gehad, *Hoogstraten* telegrafeert hierover nader.

Ik zelf zal hiervandaan vertrekken op omstreeks 2 October met de bedoeling kort na de landing te Batavia aanwezig zijn.

Over het algemeen is de toestand van krijgsgevangenen en geinterneerden op Sumatra slecht, behalve in Padang, maar in vele gevallen schijnt voorloopig herstel snel op te treden.

Het moreel is over het algemeen goed."

Op 23 September 1945 seinde de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen:

„De toestand op Java is blijkens berichten die zoojuist binnenkomen ongeveer de volgende:

De voeding van geinterneerden en krijgsgevangenen is nu redelijk hoewel het meerendeel nog in de kampen verblijft. Doordat de bezetting zoolang is uitgesteld, kunnen zij den gang van zaken moeilijk begrijpen. De vice-President van den Raad van Indië, *Spit*, kwam van het kamp te Bandoeng naar Batavia en werd door de Japanners opnieuw opgesloten in een kamp, op grond van de order van *Mountbatten*, welke op zichzelf juist is, dat de kampen niet voor de bezetting verlaten moesten worden door de geinterneerden. De invloed van *Soekarno* cum suis is grooter dan werd verondersteld en neemt door den onzekeren toestand nog toe. Verzet is met name te verwachten van sommige organisaties, zooals jeugdorganisaties en communisten; bovendien heeft een aantal collaborateurs zich te sterk verbonden aan de zoogenaamde Regeering Indonesië om nu terug te kunnen. Geleidelijk komen de

loyale Indonesiërs van beteekenis in gevaar. In verband met den recenten misoogst en tengevolge van wanbeheer is de voedselsituatie slecht. De toestand op monetair gebied is uiterst verward en het moeilijkste is het economische vraagstuk.

De tegenwoordigheid van Engelsche en Nederlandsche oorlogsschepen en groepen ten behoeve van het contact met de interneeringskampen, welke beide geen enkel gezag uitoefenen, is voor de eenvoudige massa moeilijk te begrijpen. Weliswaar is de haat der bevolking tegen de Japanners groot, maar daarnaast wordt een stelselmatige opruiing tegen ons en de Engelschen gepropageerd.

De landing te Batavia is thans op 4 October vastgesteld, welke datum waarschijnlijk niet vroeger zal kunnen worden gesteld. Zoo lang als mogelijk is, wordt dit tijdstip geheim gehouden teneinde van de zijde der Japanners en Indonesiërs contramaatregelen te vermijden.

Dat de z.g. Republiek Indonesië bij de landing onmiddellijk wordt gevangen genomen, is van zeer groot belang, omdat opsluiting der leidende personen en machtsvertoon de beweging grootendeels haar kracht zal ontnemen.

Met het oog hierop en mede door het vertrouwelijk ontvangen bericht, dat *Mountbatten* van plan is zeer voorzichtig op te treden om een tweede Griekenland te voorkomen, baart het achterwege blijven van een besluit betreffende mijn 28/31 van Kandy zorg.

De C.L.G. zal pogen zooveel als mogelijk is, bij te dragen aan de landingstroepen en de Marine werd gevraagd hetzelfde te doen. Het totale aantal blijft evenwel beperkt, terwijl het meerendeel van de kortgeleden gevormde inheemsche compagnieën minder bruikbaar is in deze situatie. Bespoediging van de uitzending van Nederlandsche troepen is derhalve dringend gewenscht.

Ik stel voor dat *van Kleffens Logemann* in Londen ontmoet, opdat zij tezamen, indien dit noodig blijkt te zijn, bij de Engelsche Regeering aandringen op een krachtig optreden en houding. Bij de landing zal ik zelf tegenwoordig zijn.".

De commissie heeft een verslag over de belangrijke besprekingen op 27 en 28 September 1945 tussen lord *Louis Mountbatten* en de heer *van der Plas* en over de gebeurtenissen kort vóór en na deze besprekingen. Aan dit verslag — van de hand van de heer *van der Plas* — ontleent de commissie het volgende:

a) *Voorgeschiedenis*

Op 15 September te Batavia aankomende, kreeg ik weldra den indruk, dat de komst van een kruiser met eenige Nederlandsche officieren bij de overgroote meerderheid van de bevolking groote verwachtingen wekte, dat aan het Japansche wanbeheer een einde zou komen.

. . . . . .

Het geheele beeld leek mij niet ongunstig, mits maar spoedig met de bezetting zou worden begonnen, omdat admiraal *Patterson,* wanneer hij zonder één man aan den wal toog, en de nakoming van de overgavevoorwaarden in de algemeene verwarring moest afdwingen, in het bijzonder inzake de handhaving van wet en orde, verplicht was door de Japanners te werken. De haat tegen de Japanners was zoo groot, zoo diep en algemeen, dat niets ons meer zou schaden dan een langdurig bestuur over Java door de Japanners in naam der geallieerden. Men denke zich, dat in Nederland, twee maanden na de capitulatie van de Duitschers, nog het Nederlandsche volk onder Duitsch militair bestuur gelaten was.

De eerste taak was derhalve, naast optreden tegen de terreur, welke de *Soekarno*-groep op alle gematigden uitoefende, te trachten te verkrijgen een bespoediging van de bezetting, aanvankelijk gedacht voor 4 October, maar 13 September sine die uitgesteld.

. . . . . .

Alles werd voor de overname der Departementen voorbereid, een indeeling opgemaakt van het centraal N.I.C.A.-kantoor, dat het Japansche Departement van Algemeene Zaken zou vervangen, en van de verschillende Departementen van Algemeen Bestuur. Voldoende personeel voor de bezetting der Departementen was beschikbaar en de bedoeling was, bij het slagen van dezen opzet, het bestuur snel met locale krachten naar het binnenland uit te breiden.

1500 geweren met munitie werden in orde gebracht voor bewapening van eventueel nieuwe gezagsgetrouwe politie, terwijl ook bewapening voor lichamelijk geschikte krijgsgevangenen beschikbaar werd gehouden. Voorts was aan de Japan-

ners nadrukkelijk gelast geen enkele post te verlaten vóór zij die aan de geallieerden hadden overgegeven, en was hun b.v. opgedragen de 90 km het binnenland ingelegen krachtbronnen en waterleiding van Batavia, alsmede de hoofdwegen met kunstwerken, naar deze stad leidende, en de spoorwegen krachtig te bewaken.

b) *De besprekingen*

Tijdens de besprekingen op den 26sten September bereikte mij een telegram van Minister *Logemann,* waarin mij verzocht werd admiraal *Mountbatten* af te brengen van diens standpunt van non-interventie. Aangezien de operaties geheel met het karakter van interventie waren opgezet, en admiraal *Mountbatten* volkomen op de hoogte was van de collaboratie met de Jappen bij geboorte en geschiedenis van de *Soekarno*-beweging, seinde ik, dat ik meende voor de landingen hier te moeten blijven. Toen daarop echter den 27sten een telegram volgde van *Mountbatten,* waarin hij admiraal *Patterson* opdroeg met mij en den overste *Masey* (wiens alarmistische verhalen grooten indruk maakten op lady *Mountbatten* tijdens haar bezoek hier), naar Singapore te komen, antwoordde *Patterson,* dat hij, behoudens tegenbericht, zelf voor de landingen zou blijven, maar ons beiden zou sturen.

Den 27sten September in den avond kwam ik te Singapore aan. Nog te 10.30 ontving mij *Mountbatten.* Gedurende het gesprek, dat gedeeltelijk werd bijgewoond door den Minister van Oorlog, *Lawson,* die, naar de admiraal mij verzekerde, in de eerste plaats voor die aangelegenheden was overgekomen, deelde admiraal *Mountbatten* mij als onveranderlijk besluit van de Britsche Regeering mede, geen enkel Britsch soldaat te mogen gebruiken tot herstel van het Nederlandsch gezag. Die troepen zouden uitsluitend gebruikt mogen worden voor hulp aan krijgsgevangenen en geïnterneerden en voor bezetting en bewapening van beperkte perimeters te Batavia en Soerabaia. Geen Britsch soldaat zou buiten dit gebied gezonden mogen worden. De Nederlanders moesten maar zorgen de rest van Java te bezetten. Zoolang zij dit niet konden, zouden de Japanners voor de geallieerden het bestuur blijven voeren.

Tegen deze plannen kwam ik met den grootsten klem op, er op wijzende, dat men toch moeilijk verantwoordelijkheid als geallieerd commandant kon aanvaarden voor de herbezetting van door den vijand geoccupeerd gebied, en zich zonder eenig uitzicht op vervulling van die taak, tot enkele kustplaatsen beperken en eigenlijk tot herstel van wet en orde geen enkele verantwoordelijkheid op zich nemen.

Ik wees op de onherstelbare schade, die een langdurig geallieerd bestuur door tusschenkomst van de Japanners in de gezindheid van de bewoners zou aanrichten tegenover Britten en Nederlanders. Dit zou hen tot een volledig zich afwenden van de Westersche democratieën brengen. Ik schetste ook nog den, naar mijn meening gunstigen achtergrond van de situatie op Java, mits maar spoedig zou worden ingegrepen. Reeds toen toonde de admiraal zich sceptisch.

Met bitterheid sprak ik over de wijze, waarop ons belet was met onze eigen schepen lieden aan te voeren. Had men niet aflossing van Britsche troepen en later afvoer van Britsche krijgsgevangen vóór laten gaan, dan hadden wij nauwelijks hulp van de Britten noodig gehad. Ik onderstreepte de moreele verplichtingen der Britten, den bondgenoot, die hun te hulp gesneld was en die door hun politiek belet was zich zelf te helpen, hunnerzijds hulp te bieden.

Den volgenden morgen was een bespreking te 11.30 belegd, doch op dat oogenblik deelde *Mountbatten* mij mede, mij eerst om 12.30 te verwachten, omdat hij een andere bespreking had.

Te 12.30 ter bespreking komende, bespeurde ik, dat colonel *Masey* zijn uitermate alarmeerende berichten, deels ontleend aan intelligence rapporten, o.m. van den Indischen Haw-Haw, den Engelschman *Lambert,* die 3½ jaar de Japansche propaganda verzorgd heeft, deels gebaseerd op mededeelingen van Britsche ex-krijgsgevangenen, die een somberen, helaas niet geheel onjuisten, indruk hebben van fel anti-Inlanders gezindheid der Nederlanders, had uiteengezet, en diens bewering, dat de Nederlanders algemeen gehaat waren in tegenstelling tot de Engelschen, en dat zelfs landingen zouden kunnen leiden tot heftigen strijd met de Soekarnisten, geloof had gevonden.

Zoodanige invloed had zich reeds eerder voorgedaan, ook bij admiraal *Patterson,* die zelfs mij raadpleegde over de ge-

dachte van spoedige verwijdering van de leidende Nederlanders van 40 jaar en ouder, en over opening van besprekingen met *Soekarno*. Deze beschouwingen hadden hun bron eveneens in rapporten van den Britschen Inlichtingen Dienst. De open en ridderlijke *Patterson* echter had na een rechtzetting en pleidooi voor ons goed recht van mijn kant, den moed te besluiten tot ..... krachtige stappen.

In de vergadering waarin ik kwam, en waaruit *Mountbatten* werd weggeroepen, zoodat hij zelfs mijn tegenbetoog niet hoorde, werd rondweg geen geloof aan mijn uiteenzetting geschonken, of wel werd mij b.v. de vraag gesteld, of ik er voor kon instaan, dat nergens op Java zich eenig oproer zou voordoen.

Aan het slot der besprekingen kwam admiraal *Mountbatten* terug en deelde mij mede, dat naar zijn meening er slechts één mogelijkheid was, welke het zenden van Britsche troepen mogelijk zou maken, t.w.: in zee te gaan met *Soekarno* c.s., zooals hij zelf met den Burmeenschen militairen leider had gedaan, die zich aanvankelijk tegen de Britten gekant had, maar tenslotte de Japanners had aangevallen.

Ik deelde hem mede, overtuigd te zijn, dat mijn Regeering absoluut zou weigeren te onderhandelen met *Soekarno*, en dat men psychologisch een groote fout zou begaan, wanneer men zijn medewerking zou wenschen. Ik wees hem er op, dat de *Soekarno*-groep, in tegenstelling met Burma, niet met de geallieerden gestreden had, maar integendeel tot het laatste met de Japanners had geheuld en .....

Ik wees hem er op, dat deze groep lieden altijd de fascistische methoden hadden toegepast, tegen welke ons volk zich 5 jaar lang met heldenmoed verweerd had, en dat het dus ondenkbaar was, dat wij de beginselen, waarvoor wij zooveel geofferd hebben, terzijde zouden stellen, en het volk van Java, dat zooveel geleden heeft als gevolg van ons ter hulp komen van onzen Britschen geallieerde, aan verdere terreur zouden overgeven.

„*Soekarno* is de eenige, die een organisatie heeft", zeide de admiraal, „dus moeten wij met hem in zee gaan". Ik stelde daartegenover, dat het juist de taak van de geallieerden was de democratische groep gelegenheid te bieden zich te organiseeren. „Ik zeg u, dat u Indië op deze wijze verspeelt", zeide *Mountbatten.*

Ik merkte op, dat afgescheiden hiervan, in alle buitengewesten gebleken was de groote vreugde van het volk over onze terugkomst, het *onze* zaak was, en niet de zijne, welke houding wij zouden aannemen.

Na de lunch werd het gesprek voortgezet, waar Minister *Lawson* wederom bij gehaald werd. Daarbij kwam ook ter sprake een ontwerp-telegram van den geallieerden opperbevelhebber aan dr. *van Mook*, om een verklaring over de voorgenomen werkmethode der Regeering uit te lokken. Ik wees er op, dat hij een open deur intrapte en dat reeds lang tevoren om een dergelijke uitspraak was verzocht.

Tenslotte zeide admiraal *Mountbatten*, dat wanneer wij geen besprekingen met *Soekarno* c.s. wilden openen, hij in de eerste plaats *Christison* zou opdragen het zelf te doen en in de tweede plaats ons geen hulp zou geven, wanneer wij door onze houding in moeilijkheden zouden raken. Het was zaak voor ons tijd te winnen en niets anders.

Gezien het gevolg, dat een zoodanige houding voor ons zou hebben, deelde ik hem mede bereid te zijn aan den heer *van Mook* voor te stellen mij te machtigen, vooraanstaande lieden uit alle bevolkingsgroepen en alle richtingen, de groep van *Soekarno* niet uitgesloten, op te roepen, om mij hun meening uiteen te zetten, op welke wijze een hervorming binnen het raam van de rede van H.M. de Koningin en de radio-rede van Minister *Logemann*, zou kunnen worden ontworpen en verwerkelijkt.

Het feit van de bezetting zou inderdaad nieuwe perspectieven openen voor besprekingen, die op zoodanige wijze zouden worden gevoerd, dat:

1°. eerst godsdienstigen en gematigden aan de beurt zouden komen;

2°. enkelen der extremistische leden later zouden komen, ... terwijl het bovendien mijn voornemen was om bij deze gelegenheid hun rondweg uiteen te zetten niet alleen, dat van een erkenning geen sprake zou zijn, maar bovendien aan verdere terreur en gewelddadige actie onverbiddelijk een einde zou worden gemaakt;

3°. dat ik de menschen zou oproepen door tusschenkomst van den geallieerden opperbevelhebber, die eenerzijds hen, zoo noodig, zou dwingen voor mij te verschijnen, anderzijds de veiligheid en vrijheid van deze lieden tijdens de bespreking zou waarborgen;

4°. de geallieerde opperbevelhebber voor Nederlandsch-Indië geen besprekingen met *Soekarno* c.s. zou houden naast de door mij voorgenomene.

Ik verwachtte inderdaad van dergelijke besprekingen, op het juiste oogenblik gehouden en gedekt door de geallieerde macht, opheldering van den toestand, gelegenheid voor godsdienstigen en gematigden zich te organiseeren en wellicht actie van *Soekarno* c.s. tegen hun eigen extremistische leden.

Admiraal *Mountbatten* zegde mij dit alles toe, waarbij ik in het bijzonder voor de toezegging, dat van Britsche zijde geen besprekingen zouden worden gevoerd, erkentelijk was. Hij beloofde voorts de meest krachtige telegrammen te sturen voor het uitzenden van Nederlandsche troepen en het beschikbaar stellen van schepen met hoogste prioriteit, terwijl hij toezegde onmiddellijk werk te zullen maken van toewijzing van rijst uit de uitvoergebieden, aangezien hij mij toegaf, dat de dreigende hongersnood op Java het herstel van ordelijke toestanden onmogelijk zou maken zonder hulp van buiten.

De uitzending van troepen is inderdaad aanzienlijk versneld; helaas is omtrent de rijstsituatie een ontmoedigend bericht ontvangen.

c) *Het naspel*

Bij mijn thuiskomst vond ik de situatie veranderd. Admiraal *Patterson* had lt. kol. *van der Post*, Britsch intelligence officier van groote bekwaamheid, opgedragen 28 September naar *Soekarno* en *Hatta* toe te gaan, hun te zeggen, dat de admiraal bezorgd was over de wetteloosheid hier ter stede, dat zij alle sympathie van de wereld voor hun volk verspeelden; dat de geallieerden slechts één wettige Regeering konden erkennen.

Deze bespreking, aldus de heer *van der Post*, hield geen enkele erkenning in. Ten onrechte en tactisch fout werd hun aangezegd, dat alle hoofdambtenaren van hun richting ontslagen zouden worden. Dit ..... dreef al deze lieden tegen ons te hoop.

's Avonds kwam ik 28/9 uit Singapore terug. 200 man waren geland. Dit was voldoende om de geheele stad rustig te maken. 29/9 had ik met een reeks gematigden besprekingen, waarin unaniem werd bepleit:

a) duidelijk maken der plannen van de Regeering. De gematigden zijn volkomen machteloos, wanneer zij zich niet op een scherp omschreven werkplan kunnen baseeren. Spreekt men zich niet uit, dan glijdt de zaak af, tot zij onherstelbaar is;

b) men is nu nog tevreden met een soort dominionstatus in de toekomst, mits duidelijk het werkplan daarheen is aangegeven. Ik heb dit later uit nog drie geheel onafhankelijke bronnen, zelfs ten aanzien van de leiding der Angkatan Pemoeda (jeugdleger) vernomen;

c) duidelijke schets bestuurshervormingsplannen, m.i. een inwendige aangelegenheid binnen de staatsregeling, die gereed ligt;

d) waarborgen voor den Islam;

e) erkenning van den naam „Indonesia" als officieele naam. In „Nederlandsch-Indië" ligt het begrip „bezitting". N.I.C.A. zou dan ook I.C.A. of C.A.I. moeten heeten;

f) erkenning van bahasa Indonesia als gelijkberechtigde officieele taal;

g) zoo erkenning van een regionale vlag nog niet wettelijk mogelijk was althans geen maatregelen tegen die vlag.

Intusschen moest dien dag de overname van de departementen en de politie worden uitgesteld.

Dit strandde op de vlagquaestie. Kon men de departementen overnemen en de Indonesische vlag laten wapperen? De Engelschen wilden die niet neergehaald hebben — m.i. terecht: dit had oproer ontketend en in het binnenland waren 150 000 weerlooze Nederlanders — en hadden bezwaar tegen het hijschen van de Nederlandsche vlag.

Wat de politie betreft verklaarden de aangewezen Nederlandsche politieambtenaren zich niet in staat de plaats der Japanners in te nemen, daar men hen eenvoudig niet erkennen, wellicht arresteeren zou. Daarom werd, ter verduidelijking van de situatie, de Indonesische politieleiding bijeen geroepen op 30/9 's morgens vroeg. Uitgelegd werd het geallieerd militair gezag, de plaats van N.I.C.A.; dat men de wettig benoemde

Indonesische beambten zou handhaven (behoudens blijkende ongeschiktheid, vervolging wegens individueele misdaden, enz.); dat zij de bevelen van het geallieerd militair gezag, hun door N.I.C.A.-officieren over te brengen, moesten opvolgen, enz.

Wel drong de bureauambtenaar voor de politie op erkenning, althans inschakeling van *Soekarno* aan, maar tenslotte beloofde men de orders van het geallieerd gezag, ook overgebracht door N.I.C.A., te zullen gehoorzamen.

Het oogenblikkelijk resultaat was gunstig;

. . . . . .

Dien dag echter sloeg de situatie, die zeer hoopvol was, geheel om door het bekendmaken van den officieelen S.E.A.C.-omroep van 29/9 's avonds, waarvoor verwezen wordt naar mijn brief aan admiraal *Mountbatten* (in afschrift hierbij) [1])

Daarmede was alle grond onder onze voeten weggenomen. Van uur tot uur is sedert de toestand verslechterd. De rechtzetting in een persconferentie voor buitenlandsche journalisten mocht niet door de radio herhaald worden: dat zou prikkelen.

De proclamatie van den S.A.C.S.E.A. [2]) werd volledig aan de buitenlandsche pers verstrekt, maar de passage over N.I.C.A. voor binnenlandsch gebruik weggelaten.

Op 2 October werden pro-Nederlandsche Indonesiërs opgelicht, hun gezinnen iedere approviandeering onmogelijk gemaakt. Protesten van geallieerden werden ontweken.

Dien namiddag arriveerde dr. *H. J. van Mook*, zoodat dit historisch overzicht op dien datum kan worden afgesloten.".

Zoals de commissie in het begin van dit onderdeel van deze paragraaf, sub *c*, heeft verklaard, heeft zij de tekst van de uitlatingen van generaal *Christison* van 29 September en begin October niet kunnen achterhalen. Wel heeft zij een stuk, getiteld: The British in the Netherlands East Indies, Tasks and Achievements, d.d. 30 November 1946, afkomstig van de Britse voorlichtingsdienst, waarin een parafrase van de uitlatingen van generaal *Christison* is vermeld. De tekst van dit stuk is de volgende:

„In statements at press conferences at Singapore on September 29 and, after his arrival in Batavia, on October 2 Lt.-General Sir Philip *Christison*, appointed by Admiral *Mountbatten* as Allied Commander in the Netherlands East Indies, said that the only purpose in sending British troops to Java was to rescue prisoners of war and internees and to disarm the Japanese. British and Indian troops would not become involved in internal politics. The Indonesian nationalist administration would be expected to continue the civil administration in those areas not occupied by British forces, and he intended to see the leaders of the various movements and secure cooperation. While it was not his task to initiate political policies, he would try to promote friendship between the Indonesians and the Dutch Government and bring their representatives together at a round table conference. The length of the Allied occupation would be determined by the time it would take for Dutch forces to arrive and for Japanese prisoners of war to be evacuated."

Op 30 September 1945 seinde dr. *van Mook* aan de Regering:

„De commandant der Engelsche troepen, die in Batavia zijn geland, is geheel zonder vooroverleg met mij te hebben gepleegd, noch met u, naar ik aanneem, opgetreden. Ik weet niet meer dan wat de radio en de dagbladen berichten. De indruk wordt gemaakt, dat het Britsche opperbevel de Republiek Indonesië erkent en dat openlijk wordt medegedeeld, dat de wettige regeering niet herhaal niet kan rekenen op bijstand der bezettingstroepen. Hoe de reactie zal zijn in de thans rustige aan het gezag getrouwe deelen der buitengewesten is niet te voorzien. Ook de steun van aan het gezag getrouwe en bezadigde elementen op Java en Sumatra is niet te verwachten, zoolang de extremisten wapens in hun bezit hebben en daardoor bij machte zijn terreur uit te oefenen. Het geheel zal ik echter eerst kunnen beoordeelen als ik in Batavia ben aangekomen.

Met het oog op deze omstandigheden kan ik evenwel moeilijk de mij overblijvende verantwoordelijkheid dragen, tenzij ik het standpunt der Nederlandsche Regeering ken en ben ingelicht omtrent de bedoeling der Britten, vooral wat betreft de vraag of de Civil Affairs overeenkomst die nu geschonden is, weer van kracht wordt.

Morgen begeef ik mij naar Batavia, voorshands echter met het eenige doel om kennis te nemen van de feiten en een oordeel te vormen. Onnoodig te zeggen, hoe diep iedereen geschokt is over blijkbare houding van onze Engelsche bondgenooten. Tot nader order kunt u mij via Nedinreg Brisbane bereiken.".

[1]) De commissie tekent hierbij aan, dat zij deze brief niet heeft kunnen achterhalen.

[2]) Supreme Allied Commander South East Asia.

Luitenant-admiraal b.d. *Helfrich* heeft de commissie een exemplaar overgelegd van de notulen van de vergadering van diensthoofden, op 12 October 1945 te Batavia gehouden, waarin de heer *Helfrich* een uiteenzetting heeft gegeven van het verhandelde ter conferentie te Singapore op 10 October 1945.

Deze notulen luiden als volgt:

„B.S.O. geeft een overzicht van zijn besprekingen te Singapore. Ten Gouvernementshuize werd op 10 October een bespreking gehouden van Supreme Allied Commander met den Lt.-G.G., den heer *van der Plas,* Admiral *Patterson,* generaal *Christison* en B.S.O.

Admiraal *Mountbatten* begon met een uiteenzetting te geven van de moeilijkheden welke de huidige toestand in Ned.-Indië beïnvloeden. In hoofdzaak waren dit twee punten, t.w.: *a.* de huidige politiek der Labour-Regeering in Engeland die, nu zij aan het bewind is, bang is voor de consequenties van het optreden in Java, zij wenschen te vermijden dat zij worden beticht van een „tweede Griekenland". Immers ten tijde van het Churchill-kabinet, toen de politieke toestand in Griekenland en de Britsche inmenging aldaar veel stof deed opwaaien, was het dezelfde labour-party die als oppositie-partij tegen het door Engeland gevoerde beleid protesteerde.

Supreme Allied Commander is door de plotselinge surrender van Japan in zijn planning verrast geworden. Eerst in Juli van dit jaar, tijdens zijn bezoek aan Manilla, kwamen hem de bestaande plannen voor overdracht van Ned.-Indië vanuit S.W.P.A. naar S.E.A.C. ter kennis. De beslissing daaromtrent viel op 15 Augustus en de Admiraal *Mountbatten* was niet gereed voor deze hem wachtende taak. Het probleem is niet zoozeer gelegen in het beschikbaar zijn van troepen doch wel in gebrek aan scheepsruimte.

Toen opgemerkt werd dat momenteel vele groote schepen gebruikt worden voor de evacuatie van vrouwen, kinderen en ex-p.o.w.'s, deelde Admiraal *Mountbatten* mede, dat zulks een onaantastbare beslissing was van C.C.S. Onzerzijds werd evenwel duidelijk gemaakt dat deze handelwijze ons Nederlanders irriteert.

Bij wijze van balsem op de wonde, deelde Admiraal *Mountbatten* mede, dat de voedselproblemen in de komende maanden over de geheele wereld acuut zullen zijn, en dat de eenige landen die daar waarschijnlijk aan ontsnappen, Burma en Thailand zijn (Amerika buiten beschouwing). Dit wil dus zeggen dat onze thans nog in Siam en Burma aanwezige ex-p.o.w.'s dáár beter af zijn op voedingsgebied, dan elders. (B.S.O. deelt in dit verband mede dat op Java de voedselproductie ongeveer de helft van vroeger is; de landbouwer werkt slechts voor zijn eigen behoefte).

Vervolgens werd te berde gebracht het optreden der Engelschen op Java en de Engelsche politiek aldaar.

Admiraal *Mountbatten* deelde mede, dat hij het zenden van troepen zou versnellen en dat ook airforce zou worden gezonden. De bedoeling is om eind October drie brigades, elk van 4 à 5000 man op Java te hebben; verdeeling: 2 brigades West Java, 3e brigade Soerabaja.

Van Nederlandsche zijde is bepleit om diverse plaatsen in het binnenland gelijktijdig te willen bezetten, doch de admiraal beschikt niet over airborne-troops. Aan luchtmacht zendt hij 2 fighter-bomber squadrons, later (tijdstip onbekend) uit te breiden tot 4.

Hij legde nogmaals de nadruk op het groote tekort aan schepen. S.A.C. [1]) deelt mede, dat eergisteren (10 October) te Padang en Medan is geland met 1000 à 2000 man aan legertroepen per plaats.

Betreffende de General Policy deelt B.S.O. mede, dat besloten is in onderling overleg een voorstel op te maken dat S.A.C. aan de Britsche Regeering en wij aan onze Regeering zouden sturen; dit voorstel behoort evenwel acceptabel te zijn voor de Labour-Regeering. Hierin zal worden verwerkt:

1e. Alléén de Nederlandsche Regeering zal als wettig gezag worden erkend. Hiermede ging *Mountbatten* accoord. Dit is onzerzijds te beschouwen als een groot voordeel, want de consequenties hieruit zijn b.v. dat toestanden zooals thans te Soerabaja heerschen ondenkbaar zijn, terwijl het evenzeer ondenkbaar is dat openbare bedrijven in handen der Republikeinen zijn. Betreffende de Rood-Witte vlag, was het Engelsche standpunt dat zulks het beste voorloopig genegeerd kon worden.

2e. S.A.C. wenscht alle activiteiten op Java te doen geschieden onder de vaan van R.A.P.W.I. S.A.C. stippelt nogmaals uit

[1]) Supreme Allied Command.

dat zijns inziens de Britsche troepen alleen hier zijn om de Japansche surrender te bewerkstelligen en op die plaatsen waar dit is uitgevoerd, de orde en rust te handhaven. Volgens S.A.C. behooren deze acties in eerste instantie door de Engelschen en *niet* door de Nederlanders te geschieden.

B.S.O. ging hiermede niet accoord aangezien R.A.P.W.I. als geallieerd lichaam ook een Nederlandsch element in zich draagt, zoodat ook het Nederlandsch element mede moet doen aan de handhaving van orde en rust.

Ter vergadering is besloten dat Buitenzorg en Bandoeng *thans* zullen worden bezet.

Naar aanleiding van een vraag deelt B.S.O. mede dat het uitcindelijk doel van S.A.C. is op Java te beschikken over 2 divisies en 1 armoured division.

Vervolgens werden besproken de misverstanden en fouten die door broadcasts zijn ontstaan. (Hierop komt B.S.O. nader terug).

S.A.C. legt het ter vergadering meerdere malen uit hoe zijn commando in Burma met de plaatselijke leiders is omgesprongen; door besprekingen welke aan boord van een kruiser werden gevoerd, heeft S.A.C. bereikt dat *Ang Seng* zich met al zijn gewapende volgelingen in de Britsche gelederen heeft doen opnemen. Van Nederlandsche zijde wordt hiertegenover opgemerkt:

a. in Burma was reeds de dominion-status in het vooruitzicht gesteld; *b.* de Engelschen beschikten over de noodige macht achter zich; *c.* bij ons staan de gewapende bendes *niet* onder contrôle van *Soekarno*.

Ter conferentie kwam men tenslotte tot de conclusie dat onder de vaan van R.A.P.W.I. een algemeene conferentie zal worden gehouden. Lt.-G.G. wenschte *Soekarno* en andere extremisten hierbij niet aanwezig te zijn; hiermede ging Admiraal *Mountbatten* niet accoord. Stond erop, dat alle richtingen en partijen aanwezig zouden zijn. Het geheel zou staan onder leiding van Generaal *Christison*. Volgens dezen zullen *Soekarno* en de zijnen dan bereid zijn in te binden, hetgeen de Lt.-G.G. betwijfelt. Ter conferentie zal duidelijk naar voren komen dat de United Nations alleen het Nederlandsch wettelijk gezag erkennen. Duidelijk zal worden gewezen op de redevoering die Hare Majesteit reeds drie jaar geleden heeft gehouden en waarvan de grondslag aannemelijk moet zijn voor alle Indonesiërs. Indien de Republikeinen zich niet kunnen vereenigen met deze stellingen, dan zal gewezen worden op de mogelijkheid van het ontbranden van een oorlog waarbij de opstandelingen zich duidelijk voor oogen moeten stellen, dat zij het op den duur af zullen moeten leggen tegen de dan beschikbaar komende groote troepenmachten, schepen en vliegtuigen.

Vervolgens zal men den afloop van deze conferentie eerst afwachten.

B.S.O. meent dat men de extremisten hiermede niet in de hand zal krijgen. B.S.O. betwijfelt of het goed zal zijn dat hijzelf aan de conferentie deelneemt; de Nationalisten zijn niet zoozeer op de militairen, doch wel in de eerste plaats op N.I.C.A. als een dreigenden factor tegen een onafhankelijk Indonesia, gebrand. Bovendien is het wellicht beter om het militaire element buiten de vergadering te houden teneinde later de handen vrij te hebben. Deze overwegingen moeten nog worden besproken.

Admiraal *Mountbatten* deelt mede dat de pers ter conferentie aanwezig zal zijn; hij belooft echter dat hij zal zorgen voor een beter gehalte correspondenten, aangezien thans slechts één goede correspondent aanwezig is, t.w. *Morrison* van de Times.

B.S.O. vat het bovenstaande samen in twee frasen:

1e. R.A.P.W.I.-conferentie en bezetting van Bandoeng en Buitenzorg met de thans beschikbare troepen, en handhaving van de orde en rust in dit bezette deel.

2e. De landing te Soerabaja en zoo spoedig mogelijk daarna bezetting van de kampen in het binnenland door R.A.P.W.I.

In faze 1 zullen dus de Surrender-terms in de door ons bezette plaatsen in West-Java worden uitgevoerd. Ten aanzien van de door de Japanners aan de Inlanders overgedragen wapenen, stelt *Mountbatten* zich voor dat de Japs moet worden opgedragen op te geven hoeveel en welke wapens aan de Indonesiërs zijn overgedragen, terwijl deze laatsten opdracht zullen krijgen die wapens in te leveren.

Toen Soerabaja ter sprake kwam, heeft B.S.O. het optreden van Ktz. *Huyer* verdedigd, wijzende op de moeilijke omstandigheden waaronder hij wellicht, met de hem verstrekte *summiere* instructies, te ver is gegaan. Indien hij heeft medegedeeld, dat hij het gezag overnam, dan bedenke men zich dat in de eerste plaats de *Japanners* seinden, dat zij genoodzaakt waren zich over te

geven (dit kan natuurlijk onwaar zijn, doch is dezerzijds niet bekend). In de tweede plaats kan het zijn dat Ktz. *Huyer* ter plaatse inzag dat de wapens in verkeerde handen kwamen, en daarom om overdracht aan hem vroeg.

B.S.O. heeft toestemming gekregen om communicatie te onderhouden met Ktz. *Huyer* in Soerabaja. Het komt B.S.O. gewenscht voor dat aan Ktz. *Huyer* wordt voorgelegd of hij van meening is dat een langer verblijf te Soerabaja ten gunste van de geallieerde zaak moet worden beschouwd; indien zulks naar zijn inzien niet het geval is, dat wij al het mogelijke zullen doen om hem en zijn officieren weg te halen. B.S.O. verzoekt den Chef Staf om te trachten met een redelijke kans op geheimhouding een telegram in dezen geest op te stellen.

Recapituleerend: De Singapore conferentie bevat één lichtpunt voor de Nederlandsche zaak en dat is dat alleen het Nederlandsch gezag erkend wordt. Tot nu toe hadden de Republikeinen uit kranten en persberichten alle reden om aan te nemen dat de Engelschen op hun hand waren. Dit zal nu veranderen.".

Op 13 October 1945 seinde de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen:

„Door hernieuwde activiteit van de Japanners is de situatie te Bandoeng aanzienlijk verbeterd.

Verwacht kan worden, dat te Buitenzorg en Bandoeng geen groote ongelukken zullen gebeuren, daar deze plaatsen spoedig door de Engelschen zullen worden bezet.

De toestand in Midden Java is nog dragelijk, maar zeer labiel, terwijl Soerabaja nog steeds afgesloten is.

Makassar is goed, maar moet ten spoedigste, teneinde propagandistische inwerking vanuit Java tegen te gaan, met eenige troepen worden versterkt.

Te Medan en Padang zijn de landingen gisteren gunstig verloopen. In Medan is alles vrij rustig, maar in Padang zijn er moeilijkheden, die ook verder op de Westkust zijn te verwachten.

Tot dusverre heb ik mij er stelselmatig van onthouden eenige uitspraak te doen, hetgeen klaarblijkelijk op de zenuwen van de tegenpartij werkt. Vandaag werd van die zijde een eerste poging tot toenadering gedaan. Of deze poging verder gevolg kan hebben, hoop ik U binnen enkele dagen te kunnen doen weten. Bij iedere openbare uiting zoowel in Nederland als hier te lande dient groote voorzichtigheid te worden betracht, maar sinds vandaag bestaat er eenig uitzicht de situatie geleidelijk in de hand te zullen krijgen.".

Op 13 October 1945 seinde Minister *Logemann* aan dr. *van Mook*:

„Naar aanleiding van telegram *Mountbatten* Seacos 511 paragrafen zeven en acht

Gij zijt gemachtigd tot besprekingen conform zeven mits primo niet herhaal niet samenspreken met *Soekarno* en andere onverzoenlijken

secundo vasthouden aanvaarding basis Koninklijke radiorede December 42

tertio *Christison* inderdaad gemachtigd conform acht

Wij mededeelen dit aan Britsche Regeering en verwachten deze *Mountbatten* overeenkomstig zal instrueeren

Intusschen opdragen wij *Michiels* primo Britsche Regeering verwijten zij kennelijk unyet besluiten genomen na ons dringend vertoog 10 October

secundo aanzeggen aansprakelijkheid ongelukken op haar valt tertio instantelijk verzoeken versnelde vergroote troepenzendingen en verruiming instructies *Mountbatten*

Anti Britsche stemming groeiende.".

Op 15 October 1945 seinde dr. *van Mook:*

„De toestand is min of meer statisch. Leven hier in een open vesting waarin en waarom af en toe kleine botsingen niet zonder verliezen aan beide zijden. In Buitenzorg, Bandoeng, Semarang schijnt vandaag de toestand der krijgsgevangenen en geïnterneerden iets te zijn verbeterd. Soerabaja is afgesloten. Malang schijnt nog dragelijk. Volgens *Mountbatten* is zijn gemis aan kracht hoofdzakelijk gemis aan scheepsruimte. Verder deelde hij nog mede, dat in Britsch-Indië reeds protesten bij onderkoning over het gebruik der Britsch-Indische troepen.".

Op 17 October 1945 werden in het Engelse Lagerhuis een aantal vragen tot de Regering gericht betreffende de Britse politiek in Nederlandsch-Indië. Deze vragen luidden als volgt:

„31. Major *Guy Lloyd* asked the Secretary of State for Foreign Affairs whether General *Christison* had communicated with

the Government before announcing that we were not going to interfere with the political position in Java and that we were not going in to put the Dutch back into power; and whether he will state the Government's policy in relation to the oversea's territories of our Dutch allies.

Mr. *Noel-Baker:* I understand that General *Christison's* remarks were much distorted when they were reported in the Press. The hon. and gallant Member may rest assured that General *Christison* is fully informed of the wishes and intentions of His Majesty's Government by Admiral Lord *Louis Mountbatten*. His Majesty's Government, of course, recognise no authority but that of the Netherlands Government in all the territories which are under the sovereignty of our Dutch allies.

Major *Lloyd:* While thanking the Minister for that reply, may I ask whether he is satisfied that we have sufficient liaison with our Dutch Allies on this and other Allied questions?

Mr. *Noel-Baker:* Yes, Sir, I think I can give that assurance.

Mr. *Driberg:* If British arms are to be used for this purpose, are the Government making representations to our Dutch Allies with a view to encouraging them to offer a liberal programme to these territories?

Mr. *Noel-Baker:* I understand the Dutch Government have gone very far in offering a liberal programme, but my hon. Friend can rest assured that the liaison between the Dutch Government and ourselves is very close.

46. Mr. *Callaghan* asked the Prime Minister whether he will make a statement on British policy in Indonesia and give what information he can about the present course of events.

48. Captain *Marples* asked the Prime Minister whether urgent steps are being taken, in conjunction with our Dutch Allies, to free the Allied authorities in Java from any dependence on the Japanese armed forces for the maintenance of law and order.

The Prime Minister (Mr. *Attlee*): Upon the Japanese collapse we were suddenly faced with the task over a very wide area and in various territories simultaneously, of disarming the Japanese forces, releasing Allied prisoners of war and internees and helping to restore normal conditions. With available resources of manpower and shipping strained in this way, problems such as have arisen in Java present particular difficulty. There, as indeed throughout the whole area of South-East Asia Command, it was necessary in the first instance to place responsibility on the Japanese forces for the maintenance of law and order outside key areas. But in Java we found that, outside Batavia, control had in fact been largely relinquished by the Japanese to an Indonesian independence movement. While we have had to take account of the existence of this movement we must be careful about accepting its claims at their face value. It has been sponsored by the Japanese for two or three years and during this time the people of the territory have been cut off from all outside developments.

Meanwhile, as the House is no doubt aware Her Majesty the Queen of the Netherlands issued in December 1942, a very liberal statement promising a large degree of self-government to all Dutch overseas territories. The Lieutenant Governor-General, who is now on the spot, has been authorised to discuss with the local Indonesian leaders how it is intended to apply these promised reforms in the case of Java.

I need hardly say that His Majesty's Government do not desire to be unnecessarily involved in the administration or in the political affairs of non-British territories and their object is to withdraw British troops as soon as circumstances permit. Meanwhile not only have we a strong moral obligation towards our Dutch Allies as the sovereign Power until they are in a position to resume control; but also the maintenance of law and order is essential to the fullfilment of the military tasks which arise out of the termination of the war with Japan and in particular to the safety of the several thousand Dutch nationals interned in the interior of the country.

I can assure the House that the whole of this delicate problem is engaging the most careful attention of His Majesty's Government and that they are in close and constant consultation both with the Netherlands Government and with Admiral *Mountbatten* about the measures to be taken.

Mr. *Eden:* While endorsing what the right hon. Gentleman has said, may I ask him he will bear in mind, as I'm sure the Government will, that the difficulties of the Dutch in this area are very largely due to their own action as Allies in declaring war on their own account against Japan?

The Prime Minister: We are very conscious of the fact that throughout these years the Netherlands Government have stood with us and that the difficulties that face them inevitably arise from the conditions of waging war. We are keeping in very close touch.

Mr. *Sorensen:* Is not my right hon. Friend aware that quite a number of Members of the House are very disturbed at what seems to be the case, that the Japanese and ourselves are collaborating in using force against the actual inhabitants of Indonesia?

The Prime Minister: The hon. Member and his friends, if they think that, are of the wrong impression".

Op 17 October 1945 seinde de heer *van Mook* aan de Regering:

„Vandaag is de toestand als volgt:

Tamelijk stationnair te Batavia met toenemend actief optreden van Engelschen voor herstel van de orde. Echter zijn er dagelijksch nog gevallen van wegvoering van of moord op Indo Europeanen en gematigde Indonesiërs die in de buitenwijken wonen en gevallen van rampok. Sinds enkele dagen is Buitenzorg bezet. De burgemeester *Soebroto* is weggevoerd door extremisten. Bandoeng weer in handen gekregen door Japanners en rustig; wordt door Britten heden bezet. Ruim 40.000 Europeanen bevinden zich aldaar waarvan de helft nog in kampen. Hun toestand is thans veilig en voedselvoorziening is gewaarborgd. Wegens overgave van Japanners allerwege aan Republiek Indonesië heerscht op midden-Java geheel chaotische toestand met uitzondering van vliegveld Djokja. 20.000 ex-geïnterneerden zijn hierdoor in acuut gevaar. Morgen landt te Semarang Britsch bataljon hetwelk hier heden zou landen. Het zal onmiddellijk trachten het groote vrouwenkamp bij Ambarawa te bereiken. Er is weinig bericht over Oost-hoek doch het centrum van het extremistisch oproer schijnt in midden-Java te liggen. De sultan van Djokja verklaarde dat hij iedere macht kwijt was. Er is verbetering gekomen in medewerking van Britten doch vooruitzichten zijn vooralsnog duister door uitblijven van beslissing Britsche Regeering.

Toestand Padang ongeveer als te Batavia. In Medan is de situatie vrij rustig. Te Palembang is de zaak in handen te krijgen, aangezien de Ruplikeinsche beweging daar nog zwak is. Volgens de laatste berichten is de Engelsche bezetting echter een maand vertraagd.

De 25 000 voormalige krijgsgevangenen in Bangkok, Manilla en Singapore vormen een ernstig probleem. In de allernaaste toekomst schijnt er vervoersgelegenheid voor hen te zijn, maar nadien voor geruimen tijd niet meer; ongeveer 12000 man troepen kunnen uit deze groepen gevormd worden waarvan naar schatting 7000 geschikt voor garnizoens- en wachtdiensten en 5000 tot iederen dienst geschikt. Eind October kan eerste groep uit Bangkok van 25000 man hier arriveeren. Eerste groep uit Singapore, ongeveer 600 man, reeds hier aanwezig. Eerste groep uit Manilla bestaande uit 1900 man op (?) October verwacht. Indien toestand West-Java iets beter wordt zullen wij trachten ook overigen in November hierheen te voeren en onder te brengen in kampen welke door de Japanners voor zichzelf waren ingericht. Bovendien zal ik trachten zoodra eigen troepen gearriveerd zijn deelen daarvan getransporteerd te krijgen naar Palembang. Ik ben bezig bezette punten van Groote Oost Borneo te consolideeren hetgeen over het algemeen nog goed mogelijk schijnt te zijn.

De politieke situatie wordt gekenmerkt door steeds meer uit de band springende extremisten die bestaan uit jeugdorganisaties die geoefend zijn door Japanners en een aantal onverzoenlijke figuren aangevuld met onderwereld rapalje. De bevolking in Midden-Java en elders wordt door de zeer slechte voedselsituatie aldaar vatbaar gemaakt voor opruiing tot roof en plundering. In het algemeen zijn krijgsgevangenen en beschikbaar personeel uit geïnterneerden bereid tot arbeid doch zij hebben begrijpelijkerwijze dikwijls weinig uithoudingsvermogen en zijn zeer gespannen vooral wat betreft de personen wier gezinnen zich in midden- en Oost Java in gevaar bevinden. Naar een eerste ruwe schatting is van vroegere formaties wat betreft hooger en middelbaar personeel ongeveer 40 tot 50 % geschikt voor den dienst doch hiervan zullen velen een of 2 jaar rust noodig hebben. Verder is er de moeilijkheid dat onder de hoogste ambtenaren velen die gedurende gevangenschap geen blijk gaven leidende kwaliteiten te bezitten en daarom niet gehandhaafd aan top staan van verschillende organisaties. Onderlinge critiek is aanzienlijk verscherpt door langdurige samenwoning in beperkte ruimte. Door mij zal getracht worden de personen die niet te handhaven

zijn te bewegen tot pensioenaanvrage doch ik verzoek Uw steun in gevallen waar het betreft hoofdambtenaren met koninklijke benoeming opdat aangezegd zou kunnen worden dat zij bij niet vrijwillig terugtreden ontslagen zullen worden. In deze gevallen is het onderzoek buitengewoon moeilijk doch ik zal niet beslissen voordat ik zoo juist mogelijk inzicht heb verkregen van betrouwbare en evenwichtige menschen. Handhaving zou in veel gevallen den indruk vestigen aan ouden toestand en oude tekortkomingen niets veranderd zou zijn hetwelk zoowel op jongere Nederlanders als gematigde en loyale Indonesiërs allerslechtsten indruk zou maken. De mogelijkheid bestaat dat *Soekarno* indien hij niet geschraagd wordt in zijn positie door nadrukkelijke bestrijding onzerzijds weldra van het tooneel zal verdwijnen omdat hij hoe langer hoe minder gewild zoowel door extremisten als door gematigden. Met de gematigde groep ben ik in contact getreden doch wegens hun angst voor de extremisten verwacht ik daarbij slechts langzaam voortgang te zullen maken. Ik heb verlangd dat zij alvorens ik met hen kan spreken bij mij komen ten Paleize op het Koningsplein.

Publiciteit welke op de toekomst betrekking heeft vermijd ik zooveel mogelijk om te voorkomen dat het effect daaraan door verdraaiing wordt ontnomen voordat wij in de gelegenheid zijn iets te doen. Dit geldt evenzeer voor mogelijken beteren steun door de Engelschen waarin de extremisten bij vroegtijdige mededeeling aanleiding tot steeds grotere excessen kunnen vinden welke nu door ons nog niet kunnen worden beteugeld. Het zou nuttig kunnen zijn voor besprekingen met gematigde en loyale Indonesiërs een geschikte figuur uit te zenden als vertegenwoordiger van den Minister. Ik denk daarbij aan *van Asbeck* of een dergelijke figuur die hier goed bekend is.

Besloten is in een bespreking met den Commandant der Landtroepen van de S.E.A.C. Generaal *Slim* om zooveel mogelijk de bezetting te bespoedigen van de centra van geïnterneerden en krijgsgevangenen op Java zoodat deze voltooid kan zijn tegen den 25en October.

De Nederlandsche en Nederlandsch-Indische troepen zullen voorshands worden aangewend ter assistentie bij het herstellen van de orde in de bezette plaatsen.

De aanvoer van Nederlandsche troepen waarbij eenige duizenden voormalige krijgsgevangenen uit Indo China, Thailand, Manilla en Singapore zal op volle kracht voortgezet kunnen worden zoodra de landing der 23e divisie geheel voltooid is.

Gisteren is Buitenzorg bezet. In Bandoeng is de toestand redelijk; momenteel zijn de verbindingen met Soerabaja, Malang en Semarang verbroken maar zij zullen binnenkort weer hersteld zijn. De mogelijkheid bestaat dat een dezer dagen onderhoud met mij zal worden gevraagd door zekere gematigde elementen uit de *Soekarno* groep. Zoodra hierover iets definitiefs bekend is zal ik U telegrafeeren."

Op 4 November 1945 seinde de heer *van Mook* aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen:

„De Engelschen gaan thans tot actie over maar desondanks is de situatie uitermate ernstig. Het door de Japanners overhandigen van bewapening aan de Indonesiërs is, met name in Midden- en Oost-Java uitgebreid. Aangezien deze voornamelijk in handen zijn van misdadige elementen en van de jeugd, die door Japan is gedrild en geïnfecteerd, is de terreur onweerstaanbaar voor de gematigde elementen zoowel als de landsbevolking. Het verlangen van een groot deel der bevolking naar vrede en herstel zal zich eerst kunnen uiten wanneer een eenigermate uitgebreid gebied veilig en onder contrôle gebracht is. Hiervan hangt bovendien de mogelijkheid af om voedsel en arbeidskrachten uit het land zelve te verkrijgen.

Hoe hoog de strijdkracht der extremisten aangeslagen dient te worden zullen de komende dagen uitwijzen. Dat wij nog volkomen op de Engelschen moeten steunen blijft een ernstig bezwaar; de groeiende onrust in Britsch Indië is in dit verband een bedenkelijke factor. Wanneer dit lang duurt en de operaties tegenvallen verwacht ik van de kant der Britten opnieuw aarzeling en complicaties. Het is daarom van de hoogste urgentie dat de komst van de Nederlandsche troepen zooveel mogelijk wordt versneld. Het is daarenboven noodzakelijk dat zij zoo volledig mogelijk zijn uitgerust voor actief, mobiel en zelfstandig optreden en dat zij derhalve zoowel volledige bewapening meebrengen als eigen transportmiddelen, rantsoenen, legering en hulpdiensten. De chaos en de tegenstand worden door ieder tijdverlies vergroot.

U gelieve den B.S.O. en den C.L.G. op de hoogte te houden van details betreffende uitzending van troepen en de samenstelling van hun uitrusting.".

Op 6 en 7 November 1945 gaf de heer *van Mook* het volgende beeld van de algemene toestand in Indonesië:

„De overkomst van *van Asbeck* is dringend gewenst, daar ik ervan overtuigd ben, dat noch U noch ieder ander in Nederland zich den toestand alhier kan voorstellen. Verder zou het ook wenschelijk zijn tevens op korten termijn anderen hierheen te doen komen, aangezien anders het verschil tusschen de voorstelling van zaken in Nederland en de werkelijke situatie alhier voortdurend grooter zal worden. Ik denk daarbij aan personen als *de Quay, Cramer* en anderen, die in Nederland het vertrouwen hebben. Intusschen zal ik pogen een algemeene samenvatting van den toestand te geven.

Het verzet tegen het Nederlandsche gezag is op Java veel dieper geworteld en algemeener dan zij, die Java van vroeger kennen, zouden vermoeden. Weliswaar is dit mede op onkunde betreffende de bedoelingen van Nederland gegrond, maar het wantrouwen tegen onze bedoelingen is stelselmatig aangewakkerd door de voortdurende Indonesische en Japansche propaganda. Hierbij is onze critiek ten aanzien van *Soekarno* een factor van belang, omdat deze bij de gematigden vrees wekte voor vervolging wegens collaboratie en het aanzien van *Soekarno* heeft verhoogd zoowel bij de fellere nationalisten als in het buitenland. Verder dient overwogen te worden dat zijn hulp door de Britten telkens werd ingeroepen ter vermijding van conflicten of om conflicten tijdelijk te beslechten, waarbij het leven van duizenden van onze ex-geïnterneerden betrokken was.

Buiten de republikeinsche partij bestaat er thans op Java *geen* georganiseerde Indonesische beweging, met uitzondering van de communisten, die slechts voorloopig in het zog van de republiek varen. Weliswaar is de genoemde partij samengesteld uit zeer uiteenloopende elementen, maar zoolang deze door terreur van binnen en druk van buiten bijeen wordt gehouden, is bespreking van den toestand alleen met deze groep mogelijk; de meeste voormannen van deze groep zijn nog niet extremistisch gezind doch een bespreking, waarvan *Soekarno* wordt uitgesloten, wordt niet geaccepteerd. Daarenboven wordt door een zoodanige uitsluiting zijn positie naar binnen en naar buiten tegenover ons steeds sterker. Door den loop der gebeurtenissen kan hij ook door de Engelschen onmogelijk worden uitgesloten, alhoewel zij bereid zijn zich geheel achter ons te stellen. Het heeft *Soekarno* bij de extremisten geen goed gedaan dat hij mij heeft ontmoet. De jeugdorganisaties en de extremisten zijn thans vol fanatisme, ten deele militair geoefend en uitgebreid bewapend met wapenvoorraden der Japanners. Het is nog niet mogelijk hun gevechtskracht te beoordeelen, doch deze is stellig veel grooter dan die van de vroegere Javaansche benden. Weliswaar konden enkele honderden Japanners in Bandoeng en Semarang de orde tijdelijk herstellen door zeer drastisch op te treden, doch de Engelsche Brigade leed in Soerabaja bepaald een nederlaag, terwijl in Magelang het Engelsche bataljon in een benarde positie verkeert. Het is zeker, dat hun wapens door de extremisten niet of slechts zeer gedeeltelijk zullen worden ingeleverd en een aanzienlijke troepenmacht noodzakelijk zal zijn om hen te bedwingen. Indien dit in een geheel vijandige omgeving moet geschieden, dan kan de actie nog bemoeilijkt worden door lijdelijk verzet, zooals boycot en staking. Thans wordt, daar ook Sumatra sterk is aangetast, het aantal benoodigde troepen met inbegrip van reserves en hulpdiensten op 75 000 geschat; ieder uitstel van actief optreden maakt de organisatie van het verzet sterker en de taak om dit verzet te breken zwaarder.

Wellicht valt uit de bevrijde krijgsgevangenen en andere soldaten, die zich hier bevinden, op een 10 tot 20 000 man te rekenen. In elk geval zullen wij voorloopig Engelschen steun behoeven en een politiek dienen te volgen, waardoor in eenigermate gepacificeerde gebieden een aanzienlijk gedeelte van de bevolking aan onze zijde wordt gebracht.

Bovendien zal door ons met het internationaal aspect moeten worden rekening gehouden en met de moeilijkheden van onze Engelsche bondgenooten in Engeland en Britsch-Indië. Het valt sterk te betwijfelen of zij met actieve steunverleening aan ons zullen kunnen voortgaan totdat wij het geheel zullen kunnen overnemen.

Verder is het een zwak punt, dat de krijgsgevangenen, welke thans zijn vrijgekomen en de ex-geïnterneerden, wier toestand bij voortduring hachelijk is en wier levensbehoud nog steeds

onze politiek beïnvloedt, slechts voor een gering gedeelte tot volle ontplooiing hunner activiteit in staat zijn. Het blijkt meer en meer, dat zelfs diegenen, die oogenschijnlijk gezond zijn, niet terstond tegen harden geconcentreerden arbeid of ernstige moeilijkheden zijn opgewassen. Daarenboven moeten nu weer uit Oost- en Midden-Java tienduizenden wegens acuut levensgevaar worden geëvacueerd naar West-Java en Singapore. De Engelschen hebben thans het besluit genomen in Soerabaja drastisch op te treden en een „showdown" met de republiek te forceeren op de gemeenschappelijke bijeenkomst, welke een dezer dagen zal worden gehouden; hierbij zullen de Nederlandsche plannen worden besproken en zullen bij het eischen dat deze worden aanvaard, de Engelschen zich achter ons stellen. De uitslag is echter geheel onzeker, en eveneens een werkelijk voortgezette actie buiten de thans bezette gebieden. *Dening* is voor een kort bezoek naar Delhi vertrokken, waaruit verdere ontwikkelingen kunnen voortvloeien.

De vraag kan gesteld worden welk militair beleid het beste is in verband met ons feitelijk vermogen en met den steun, dien wij van de Engelschen kunnen verwachten.

Tot heden is het beleid op concentratie van troepen op Java gericht. Indien dit tot spoedige beheersching van het geheele eiland kan leiden, lijkt dit toch juist, ook al heeft dit tengevolge, dat de situatie in verscheidene Buitengewesten snel achteruit gaat. Indien de hulp van de Engelschen echter in tijdsduur en actie beperkt blijft en over 4 maanden onze eigen troepenmacht voor Java nog onvoldoende is, dan zou het gevolg kunnen zijn, dat wij ook op dat tijdstip nog nergens in den Archipel eenig gebied van beteekenis in handen hebben. In de Groote Oost, Borneo, Riouw, Banka en Billiton is het Nederlandsche gezag met beperkte middelen (5 tot 8.000 man) stevig te vestigen, terwijl de productie spoedig kan worden hersteld, mits dit snel geschiedt.

In twee maanden tijds zouden wij dit gebied geheel met eigen kracht kunnen bezetten en zoodoende de Australiërs kwijt raken; de Engelschen zouden ons dan echter hulp moeten blijven verleenen, en onze concentratie op Java zou hierdoor eenige vertraging ondergaan. Daar staat het voordeel tegenover, dat hierdoor snelle consolidatie zou plaats hebben van een economisch belangrijk gebied met een bevolking, die in het algemeen nog welwillend is; dientengevolge zouden onze economische positie zoowel als onze positie in het buitenland worden versterkt, terwijl bovendien onze eigen menschen den moreelen steun zouden ontvangen van een eerste werkelijk succes. Meer troepen worden door Sumatra geëischt, aangezien de Bataklanden zoowel als de Westkust zeer geïnfecteerd zijn, Atjeh kant zich tegen iedere vreemde overheersching (ook van de republiek) en Zuid-Sumatra gaat snel achteruit. Derhalve zal de prioriteit voor dat eiland onze concentratie op Java voorloopig geheel stopzetten en de handhaving der positie aldaar aan de Engelschen overlaten. Feitelijk zou dit kunnen neerkomen op een voorloopig prijsgeven van Java met de daaraan verbonden noodzakelijke evacuatie van alle Nederlanders. Opdat het te volgen beleid kan worden bepaald, is ten aanzien van de volgende punten zekerheid noodzakelijk:

1. hoeveel troepen kunnen door Nederland worden opgebracht en uitgerust en in welk tempo kan dit geschieden;
2. voor hoelang zullen wij werkelijk door de Engelschen worden bijgestaan en met welke macht.

Alhoewel *van Oyen* over de militaire pacificatie van Java meer optimistisch gestemd is dan ikzelf, zijn *van Oyen, Helfrich* en ik het over het totaal benoodigde aantal troepen eens. U zult begrijpen, dat ik het bovenstaande niet volledig met de Engelschen kan bespreken, daar dit hun aarzeling wederom zou versterken. Niettemin zal spoedig een vaste richting dienen te worden gekozen, daar wij anders op twee gedachten zullen blijven hinken, terwijl misschien in dat geval in geen enkel opzicht iets zal worden bereikt. In ieder geval zal het in Java een chaos worden, welke slechts met de grootste moeite zal kunnen worden hersteld. Het is vrij zeker, dat door de zeer beperkt verkrijgbare rijstaanvoeren in Januari tot April hongersnood zal ontstaan. De Buitengewesten zullen zich na de pacificatie echter veel sneller herstellen. Het kan zijn, dat de moeilijkheid en het gewicht van de te nemen beslissing op korten termijn Uw overkomst noodzakelijk zal maken. De keus kan in deze situatie immers tusschen verschillende plannen van actie komen te liggen, afhankelijk van de relatieve beteekenis en kracht der verschillende factoren, welke een spoedige bespreking en snelle beslissing vereischen. Ik verzoek U ten spoedigste het voorloopige oordeel der Regeering te telegrafeeren."

Op 8 November 1945 seinde de heer *van Mook* over de toestand:

„De toestand is thans ongeveer zooals hieronder zal worden uiteengezet.

De troepen der Engelschen zijn gedurende den laatsten tijd tot iets meer dan 2 divisies uitgebreid, terwijl ook meer hulpwapens zijn binnengekomen. Een divisie bevindt zich te Soerabaja, terwijl de 2e met naar schatting 1 extra brigade in West-Java en Semarang aanwezig is. Te Soerabaja zal morgen het ultimatum gesteld worden om de wapens in te leveren en de schuldigen aan den moord op Generaal *Mallaby* uit te leveren. Dit tijdstip staat in verband met de evacuatie der krijgsgevangenen en ex-geïnterneerden, welke nu vrijwel voltooid is; een nog onbekend aantal bevindt zich nog te Malang, terwijl de Indo-Europeanen en Amboneezen, die niet zijn geïnterneerd voortdurend worden aangevallen en bedreigd. Het is echter noodzakelijk dat nu uiteindelijk een slag wordt toegebracht, welke wellicht meer effect kan hebben voor de beveiliging van de bovengenoemden, dan door verdere onderhandelingen het geval zou zijn.

De evacuatie van hen die zich in midden Java bevinden is thans in vollen gang, maar is door het gebrek aan transport, door de bedreiging der transportwegen en door het groote aantal exgeïnterneerden, zeer bezwaarlijk. Wij doen echter ons uiterste best deze met alle middelen te versnellen.

Te Magelang en Ambarawa is de bescherming der hospitalen en kampen niet zeer sterk, te Semarang is deze echter voldoende. Inmiddels zijn in Solo een „arbeiders- en boerencongres" en te Djocja een jeugdcongres aan den gang. Door *Soekarno* werd gisteren aan Generaal *Christison* medegedeeld, dat hij *(Soekarno)* zich daarheen zou begeven teneinde te trachten de menschen te kalmeeren en op bespreking van het Nederlandsche standpunt voor te bereiden.

Alhoewel er een groote kans is dat deze beweging slechts camouflage is zijn er toch aanwijzingen welke doen vermoeden dat de leidende groep voelt dat zij in het nauw is gedreven en begint in te zien dat de kansen voor de Republiek minder worden.

In verband hiermede en in verband met de verwachte terugkomst van *Dening* na zijn besprekingen in Delhi met *Alan Brooke* is thans door de Engelschen de bijeenkomst vastgesteld op 15 November.

Eenerzijds geeft dit verwikkelingen, daar elke vertraging de tegenpartij gelegenheid tot organisatie en manoeuvres biedt, maar aan den anderen kant maakt dit de voorbereiding van de militaire positie aan onze zijde beter en wordt zoodoende meer tijd geboden tot in veiligheid brengen der geïnterneerden.

Alles hangt af van de vraag of de Britten inderdaad actief zullen optreden, indien het ultimatum gebaseerd op de Nederlandsche Regeeringsverklaring, niet wordt aanvaard. Tot dusverre werd deze vraag steeds bevestigend beantwoord, doch naar mijn meening bestaat nog geen volledige zekerheid.

Wat *Dening* te vertellen heeft kan van belang zijn, en ik zal U hierover terstond telegrafeeren.

Zoo moeilijkheden met de Engelschen mochten ontstaan, lijkt onzerzijds de sterkste argumenteering:

1e. dat de Engelschen verplicht zijn de Japanners te ontwapenen en gevangen te nemen, en derhalve niet kunnen toelaten dat de wapens in het bezit van onverantwoordelijke Indonesische benden blijven en dientengevolge min of meer de overgave der Japanners aan deze benden gesanctionneerd;

2e. dat het niet doorvoeren van de condities van overgave der Japanners feitelijk een Japansche overwinning in dit gedeelte der wereld beteekent, omdat hierdoor de Japansche plannen tot handhaving van Japansche fascistische instellingen in Nederlandsch-Indië en tot behoud van hun invloed worden bevorderd;

3e. dat de positie der Republiek bovenmatig werd versterkt door de traagheid in de herbezetting en door de aanvankelijk ongelukkige publiciteit en hierdoor de kans werd gegeven om het te doen voorstellen alsof de Republiek de facto door de Engelschen werd erkend en op internationalen steun tegenover ons kon rekenen;

4e. dat wij door dezen gang van zaken verhinderd werden ons eigen standpunt duidelijk bekend te maken, omdat wij aan effectieve bondgenootschappelijke hulp van de Engelschen moesten twijfelen en alle middelen voor binnenlandsche publiciteit ons onthouden werden;

5e. dat de doelbewust gevolgde tactiek om het Nederlandsche Gezag op den achtergrond te schuiven en de Nederlandsche

strijdkrachten terug te houden, alhoewel dit mede gemotiveerd werd tot het veilig stellen van krijgsgevangenen en geïnterneerden, onze positie verder verzwakt heeft en de verplichting voor de Engelschen heeft vergroot om ons steun te verleenen;

6e. dat immers mede daardoor het opbouwen van een Nederlandsche troepenmacht om de Engelsche taak over te nemen is vertraagd en belemmerd, in het bijzonder de vorming en de overbrenging van troepen, gevormd uit ex-krijgsgevangenen in Thailand, Manilla en Singapore.

Van elke verdere ontwikkeling der gebeurtenissen zal ik U onmiddellijk op de hoogte houden."

Op 10 November 1945 seinde dr. *van Mook* aan de Regering:

„Hieronder volgt standpunt B.S.O. en C.L.G.:

Hoewel uiteindelijk een sterkte van 75 000 man, waarin begrepen aflossing, noodig wordt geacht om geheel Nederlandsch-Indië te beheerschen en pacificeeren en waarbij gerekend moet worden op langdurige actie voordat volkomen rusttoestand bereikt is, wordt herstel van rust en orde op Java minder ernstig ingezien als voorgesteld werd in telegram van *van Mook*. Dit is gebaseerd op de overweging dat huidige toestand van chaos voor een zeer groot gedeelte voortkomt uit de onbeteugelde lust tot moorden en rampokken door sterke ongeregelde benden die als zoodanig slechts zijdelings in verband met de politieke zijde van de nationalistische beweging zijn. Velen zullen reeds tot bezinning komen door de aantasting en uitroeiing van verzetshaarden waardoor de toestand direct aanmerkelijk zal verbeteren, waarna systematische opruiming van het bendewezen zal moeten volgen. Concentratie van alle middelen op Java zou in dit verband militair technisch juist zijn waarbij verwacht zal kunnen worden dat na korten tijd beschikbare hoewel beperkte troepenmacht met zeer veel succes haar werk zal kunnen verrichten. Dit militair principe echter zal niet volledig consequent kunnen doorgevoerd worden omdat de nu onder Nederlandsche contrôle gebrachte Buitengewesten bezet moeten blijven zoowel vanwege prestige als bescherming van de aan ons goed gezinde bevolkingsgroepen en om economische factoren. Daarom wordt door de situatie thans vereischt een minimum aan bezettingstroepen in de Buitengewesten en overigens concentratie van elken beschikbaren man en wapen op Java ter uitvoering van bovengenoemde taak, waarbij voorloopig gesteund zal moeten worden op bezetting van bases door Engelsche troepen. Daar de tijdsduur van deze bezetting nog onzeker is, is uitzending van Nederlandsche troepen tot bovengenoemd totaal op kortst mogelijken termijn uitermate urgent. Naar onze meening pleit het volgende tegen het tijdelijk opgeven van Java:

1. Verlies aan prestige bij wereldopinie voor welke Nederlandsch-Indië in de eerste plaats Java beteekent.

2. Terugslag in Buitengewesten, waar deze overwinning op het Nederlandsch gezag zoomede vanuit Java met alle middelen gevoerde propaganda tot groeiend verzet zullen leiden, waardoor steeds meer troepen zullen geëischt worden en ook economische mogelijkheden ernstig bedreigd zullen worden.

3. Het blijft de vraag of indien eenmaal Java losgelaten is de mogelijkheid bestaat opnieuw daar binnen te dringen omdat wereldopinie zich tegen een dergelijke uitgebreide militaire operatie, die het karakter draagt van een veroveringsoorlog, zou kunnen verzetten.

4. De evacuatie van alle Europeanen, Indo-Europeanen, Amboneezen, Menadoneezen en inheemsche groepen van Java, die het Nederlandsche gezag goedgezind zijn, naar de Buitengewesten, is technisch volkomen onmogelijk.

Ik wijs erop dat door ons niet getransigeerd kan worden ten aanzien van evacuatie van loyale inheemschen omdat dit verraad onzerzijds zou beteekenen en wij de moreele verantwoording zouden dragen van hun uitroeiing. De versterking van onze positie in het buitenland bij eventueel terugtrekken op de Buitengewesten uitsluitend op economische gronden als genoemd door *van Mook*, wordt derhalve zeer ernstig betwijfeld daar tegenover economische winst een politieke nederlaag staat.

Als ons oordeel geven wij dat verlaten van Java beteekent verlies van Indië voor het Koninkrijk en wij adviseeren dus als hierboven reeds uiteengezet:

1. voor de Buitengewesten, welke reeds geheel of gedeeltelijk onder onze contrôle staan, minimum bezetting op belangrijkste militaire en politieke centra voor handhaving van het gezag, waarbij geleidelijk uitbreiding van de gezagssfeer mogelijk zal

worden naarmate de bevolking zich wederom went aan onze bestuursvoering. Dit zal voor Sumatra voorloopig beteekenen handhaving op enkele hoofdplaatsen omdat pacificatie van dit eiland een uitgebreide troepenmacht zal vorderen, welke voorloopig op Java niet gemist kan worden.

2. Zoo spoedig mogelijke uitzending van belangrijke troepencontingenten uit Nederland waartoe Nederland o.i. in staat en bereid is en concentratie van alle mankracht op Java, die niet voor minimumbezetting Buitengewesten benoodigd is, teneinde aldaar geleidelijk en systematisch de orde en rust te herstellen allereerst door neutraliseeren van verzetsleiding gevolgd door onschadelijkmaking van georganiseerd bendewezen, hetgeen indirect een invloed ten goede zal hebben op de Buitengewesten.

3. Geen verplaatsing noch evacuatie buiten Java van eenige organen die voor het herstel van het Nederlandsche gezag noodig zijn.

4. Engeland van de noodzakelijkheid te overtuigen van het handhaven van tenminste de tegenwoordige bezetting van de bases op Java en Sumatra, totdat wij in staat zijn de taak van de Engelschen over te nemen. Ook voor het British Empire beteekent het herstel van Java en Sumatra een belang van de hoogste orde".

„Hoewel B.S.O. en C.L.G. mijn telegrammen in zooverre onjuist uitleggen, dat ik daarin uitsluitend alle mogelijkheden in verband met de onzekerheid omtrent voldoende en onvoldoend tijdige uitzending van Nederlandsche troepen en omtrent den duur en de intensiteit van de Engelsche hulp heb gesteld, geef ik bovenstaand oordeel in zijn geheel.

Tegen het opgeven van Java heb ik zelf ook de grootst mogelijke bezwaren; deze zijn op juiste wijze in bovenstaand advies omschreven. Het eenige punt waarop wij van meening verschillen is, dat ik met den meesten spoed de deugdelijke veiligstelling van ons gezag in Borneo en de Groote Oost verwezenlijkt wil zien, om althans daar te komen tot een regeling van den toestand en met constructief werk een begin te maken. Daar de tegenwoordige toestand nog steeds een afbrokkelend beeld vertoont, is dit van het grootst mogelijk belang, zoowel tegenover het buitenland als tegenover Java en vooral tegenover onze eigen menschen. Betrekkelijk weinig troepen zijn voor dat doel noodig. Zij zijn spoedig in dit gebied beschikbaar en de concentratie op Java wordt daardoor slechts in geringe mate verminderd. Hier komt bij, dat de Australiërs bepaaldelijk hun bevelsgebied willen ontruimen en overneming door de Engelschen verzwakking van hun concentratie op Java zou beteekenen. Bovendien brengt overneming door ons het eerste positieve en volledige gezagsherstel. Hoeveel strijd het herstel op Java zal kosten, zal in de eerstkomende dagen blijken. De bijeenkomst met de Nationalisten is gesteld op 15 November.

Vandaag begint opruiming van Soerabaja door de Engelschen. Uit mededeelingen van ooggetuigen bij de gebeurtenissen te Soerabaja ben ik gesterkt in mijn meening dat B.S.O. en C.L.G. den weerstand van de bevolking onderschatten; dit is begrijpelijk daar organisatie en bewapening in Midden- en Oost-Java aanzienlijk uitgebreider schijnen dan in West-Java, waarvan wij tot nu toe geen ondervinding hebben. Op den omvang der noodzakelijke operaties zal het verloop der gebeurtenissen op politiek gebied echter een grooten invloed kunnen hebben. Het laatst zal Sumatra wel aan de beurt komen en vrij uitgebreide troepensterkte vorderen."

Op 17 November 1945 seinde de Minister van Overzeese Gebiedsdelen aan de heer *van Mook:*

„Ik moge refereeren aan Uw telegrammen 63 en 72 A die besproken werden in den oorlogsraad met het volgende resultaat:

1. Java moet *niet* prijs gegeven worden, doch moet bezet worden met zooveel mogelijk troepen. Bezetting Riouw, Borneo en Groote Oost dient zoo spoedig mogelijk geschieden conform Uw denkbeeld waarbij misschien geput kan worden uit de exkrijgsgevangenen. Sumatra bewaren voor latere phase.

2. V.z.n. zullen besprekingen worden gevoerd met de Engelschen omtrent de uitvoering van het volgend programma inzake vorming troepen. Aanvang Januari 1946 zal een opleiding hulpwapens beginnen, als artillerie, pioniersafdeelingen, tanks en/of pantserwagens voor de 27 bataljons welke uitgezonden zullen worden. Deze opleiding is beëindigd in Mei. Tezamen met administratieve eenheden voor deze troepen is de sterkte ongeveer 10.000 man. De Brigade Mariniers welke 5.000 man sterk is wordt verscheept midden November. Verder zal 1 divi-

sie van 20.000 man in October 1945 gereed komen. Samen met de 10 à 12.000 ex-krijgsgevangenen te Uwent en eenige te vormen reserve zal dan uiteindelijk sterkte van 75.000 man ongeveer ultimo 1946 in N.I. aanwezig kunnen zijn. Een versnelling in de uitvoering van dit programma stuit in hoofdzaak af op de afwezigheid van voldoende hoeveelheid kader.

3. Volgens *van Kleffens* bestaat er op het moment geen reden om aan te nemen dat de Engelschen zich ontijdig zullen onttrekken aan hun bezettingstaak. Intusschen zal dit nog verder worden onderzocht, waarbij open bespreking onzer mogelijkheden welker beperktheid aan Waroffice zeer wel bekend, geboden lijkt om te komen tot vast plan van samenwerking.".

Betreffende een bijeenkomst op 17 November 1945 van Engelsen, Nederlanders en Indonesiërs geeft de commissie een vertaling van bladzijde 72 van het boek van David Wehl „The Birth of Indonesia" [1]).

[1]) Vgl. „The Birth of Indonesia" door David Wehl, Londen, 1948. Blz. 72

Deze bijeenkomst zou — aldus de schrijver — de eerste van een serie besprekingen zijn over de evacuatie van de mensen uit de kampen en was voorts bestemd om een begin te maken met het zoeken naar een oplossing voor de Nederlandsch-Indonesische verhoudingen.

De Engelsen waren: luitenant-generaal sir *Phillip Christison,* de heren *M. E. Dening* en *H. Walsh,* alsmede de brigade-generaals *N. D. Wingrove* en *A. G. I. Maclean.* De Nederlanders waren: de heren *van Mook, P. A. J. Idenburg,* baron *F. M. van Asbeck* en *van der Plas.* De Indonesiërs waren: de heer *Sjahrir,* dr. *Amir Sjariffoedin,* dr. *Masendoer Abdul Karim* en dr. *Poetpehena.*

De vergadering duurde bijna vier uren; het officiële Britse verslag vermeldde dat:

„After prolonged discussion no conclusion was reached owing to the fact that the Indonesian leaders were not at present in a position to accept the responsibility of making definite replies to any of the questions discussed".

Sjahrir was, als altijd, hoffelijk, vriendelijk, zonder zich ook maar tot iets te verplichten. Deze houding heeft hij, ook later, steeds aangenomen en strikt volgehouden. Van tijd tot tijd legde hij een duidelijke verklaring af; voortdurend dezelfde, rustige, ongeëmotioneerde verklaring, die hij herhaalde alsof hij lichtelijk verbaasd was, dat men hem tevoren niet had gehoord of verstaan. Zij kwam hierop neer, dat Indonesië een onafhankelijk land was en dat hij werkelijk niet geïnteresseerd was in welke bijeenkomsten, besprekingen of argumenten dan ook, wanneer die er van uitgingen dat Indonesië een ander dan een onafhankelijk land was.

II. *Verklaringen.*

99696 *(van Tuyll van Serooskerken)*

Na de capitulatie-ceremonie in de baai van Tokio was er, zo heeft mr. *van Tuyll van Serooskerken* verklaard, ondanks de radiotelegrafische orders van het geallieerde hoofdkwartier aan het Japanse commando te Singapore en dat te Djakarta (generaal *Nagano*) geen bericht ontvangen, of Japan ook voor wat Nederlandsch-Indië betrof capituleerde. Die onzekerheid moest onderzocht worden.

Toen de heer *van Tuyll* met een Rapwi-groep op 5 September 1945 op Java landde, maakte hij zich niet ongerust, dat de Japanners hen zouden doodschieten. Zij wisten dat Tokio gecapituleerd had.

99702 *(van Tuyll van Serooskerken)*

De groep van de heer *van Tuyll* achtte het mogelijk, dat zij in verzekerde bewaring zou worden gesteld en dat zij dus haar opdracht niet zou kunnen uitvoeren. Maar vrees voor meer dan dat was er niet.

99704 *(van Tuyll van Serooskerken)*

De mensen van de groep zijn op een vliegveld afgeworpen. Hun opdracht was, dat als er op het vliegtuig mocht worden geschoten, doorgevlogen moest worden naar de Cocos-eilanden. Nadat zij twee maal boven het vliegveld hadden gecirkeld, zagen, dat daar een zenuwachtig heen en weer geren ontstond en constateerden dat er niet geschoten werd, begrepen zij wel, dat er geen gevaar te duchten was. Het vliegtuig is niet geland; de Rapwi-groep is gedropt.

Zij hebben zich, overeenkomstig hun opdracht, in verbinding gesteld met het Japanse oppercommando op Java. Daarvan moesten zij toestemming krijgen om de kampen te bezoeken. Aan de Japanse generaal is toen ook gevraagd of de Japanners de capitulatie accepteerden. Deze heeft gezegd: Ja, maar U moet toch begrijpen, dat ik op een telegrafisch verzoek van het hoofdkwartier van *Mountbatten,* of ik bereid ben te capituleren, geen antwoord kan geven. Ik heb geen enkele instructie uit Tokio, maar ik heb mijn ogen ook niet in mijn zak. Ik zie, dat de oorlog verloren is, en het zou onzin zijn om weerstand te bieden. Maar van de andere kant kunt U niet verwachten, dat ik door de radio omroep, dat ik bereid ben mij over te geven.

99703 *(van Tuyll van Serooskerken)*

99695 *(van Tuyll van Serooskerken)*

De eerste indruk, die de groep van de heer *van Tuyll* dus kreeg was, dat het meeviel, dat de Japanners bereid waren hen te woord te staan. In het begin heeft de heer *van Tuyll* alleen contact gehad met Japanners en met Europese kampbesturen. Voor het uitvoeren van hun opdracht, om nl. de 35 gevangenen- en geïnterneerdenkampen op Java te bezoeken en vast te stellen wat nodig was, speelden de Indonesiërs feitelijk geen rol. De heer *van Tuyll* heeft wel contact met hen gehad. De verhoudingen waren uitstekend, wanneer men in het Engels begon en daarna in het Nederlands overging.

99710 *(van Tuyll van Serooskerken)*

De heer *van Tuyll van Serooskerken* zeide het te betreuren, dat op Java niet direct Nederlandse troepen zijn gekomen. Hij stond zelf op Java ook onder Engels commando en dat was niet altijd gemakkelijk. Van Nederlandse zijde wilde men nogal eens liever met hem de zaken regelen dan met zijn Britse commandant.

De heer *van Tuyll* was nog in Batavia toen de 800 man Britse troepen aan wal gingen. Daarvan hebben de Britse autoriteiten gevreesd, dat het tot moeilijkheden aanleiding zou geven. De heer *van Tuyll* weet, dat admiraal *Patterson Soekarno* toen bij zich heeft laten komen om de verzekering te krijgen, dat tegen het landen van die 800 man geen demonstraties zouden worden gehouden. Toen de heer *van Tuyll* na zes weken van Java vertrok, waren er, naar hij gelooft, nog maar 1200 man Britse troepen. De Britse bezetting was dus niet erg effectief.

De heer *van Tuyll* heeft na aankomst van die 800 man met hun kolonel gesproken en hem gewezen op de vele incidenten, die gerapporteerd werden, incidenten tussen Japanners en Indonesiërs, en tussen Indonesiërs en Nederlanders. Deze zeide hierop: „Met 800 man kan ik niet geheel Java bezetten. Ik beperk mij uitdrukkelijk tot het gebied wat ik aan kan en dat is Batavia. Met wat daarbuiten gebeurt heb ik voorlopig niets te maken". De Engelse commandant realiseerde zich dus goed, dat hij met zijn 800 man voor een bovenmenselijke taak stond.

98269 *(Asjes)*

In September 1945 heeft de heer *Asjes,* aldus zijn verklaring, het verzoek van de heer *van Mook* gekregen met een aantal getransformeerde B 25's — die geschikt waren gemaakt voor het vervoer van passagiers — en Dakota's van Brisbane naar Batavia te vliegen, via Nieuw-Guinea, Balikpapan en Singapore.

De heer *Asjes* was toen overste bij de luchtmacht en is daarvan vrij gemaakt om als vertegenwoordiger van de Nederlandsch-Indische Regering naar Indië te gaan, met het doel om alleen de geïnterneerden en de krijgsgevangenen in de kortst mogelijke tijd uit de kampen te halen. De heer *Asjes* is toen met een aantal mensen, o.a. doktoren, administratief personeel enz. naar Balikpapan gegaan. Daar hebben zij Indisch geld opgenomen en vervolgens zijn zij doorgevlogen naar Singapore. Hier ontving de heer *Asjes* orders van de staf van *Mountbatten* en werd hij in contact gebracht met de Rapwimensen. Men kende toentertijd nog geen Rapwi, het was toen nog K.D.P., Kantoor Displaced Persons.

98273 *(Asjes)*

Dit kantoor was in Australië opgericht onder de heer *Blom.* Men had een plan beraamd hoe de registratie en verzorging van de gevangenen zou plaats vinden. Het Nederlandse onderdeel kon moeilijk zeggen: „Wij hebben hier een K.D.P. en wij scheiden ons af van de Engelsen". Toen de heer *Asjes* in Singapore was, was er een vergevorderde Rapwi-organisatie van de Engelsen, welke volkomen uitgerust was. De Engelsen hadden vele verbindingsofficieren, de Nederlanders slechts een handjevol mensen.

98274 *(Asjes)*

De Engelse verbindingsofficieren waren in Ceylon opgeleid, hadden in Singapore reeds werk gedaan en waren o.a. in Bandoeng en Palembang gedropt om alvast voorbereidend werk te verrichten.

98285 *(Asjes)*

De heer *Asjes* ontving eerst instructies van de heer *Blom* namens het K.D.P. Deze bleken helaas op sommige punten praktisch onuitvoerbaar te zijn, omdat de Rapwi reeds georganiseerd was en de toestand anders was dan men zich in Australië had voorgesteld. Zodra de heer *van Mook* in Indië was kreeg de heer *Asjes* steeds instructies van hem, evenals van de Engelsen.

98286 *(Asjes)*

De heer *Asjes* was eerst hoofd van de Nederlandse Rapwi en later, toen de Engelsen hun vertegenwoordiger hadden teruggehaald, werd hij vertegenwoordiger voor Rapwi in direct Engels verband. Hij was toen dus de enige Nederlandse vertegenwoordiger. Hij heeft toen een instructie in het Engels van generaal *Hawthorn,* de eerste generaal, die toen in Batavia landde, gekregen, welke eigenlijk een copie was van de instructie van de heer *van Mook.* Hierin kwam o.a. de volgende passage voor:

„The Head of R.A.P.W.I. H.Q. Control Staff is authorized to hold conferences with the Allied Headquarters, the Japanese authorities and with those Indonesian leaders or officials, as will be necessary for the correct fullfilment of his office. He is as Head of R.A.P.W.I. H.Q. Control Staff directly responsible to me".

98270 *(Asjes)* Nadat men een paar dagen heeft moeten wachten totdat Batavia vrij was, is de heer *Asjes* met zijn mensen van Singapore naar Batavia gevlogen, waar zij op 17 September 1945 op Kemajoran landden. Zij hebben onmiddellijk contact gezocht met de locale organisaties van Batavia. Deze bestonden uit mensen, die uit de kampen waren gekomen, leidende figuren, zoals residenten, gouverneurs en andere belangrijke functionarissen, die zich nog in staat voelden om leidende functies te bekleden. Dezen hebben zich o.a. in Hotel des Indes gevestigd, waar zich ook de heer *van Karnebeek* bevond. Zij hebben, ofschoon zij natuurlijk zeer verzwakt waren door alles wat zij hadden meegemaakt, bijzonder goed werk gedaan.

98272 *(Asjes)* De primaire taak was, zo vervolgde de heer *Asjes*, om direct een lijst op te stellen van de mensen, die nog in leven waren en te zien hoe de levensomstandigheden waren. Voorts hadden zij te zorgen voor de zieken en gewonden, de voedselvoorziening, het vervoer naar de grote plaatsen en voor betere accommodatie. Men had plein pouvoir alles te doen om deze mensen in zo kort mogelijke tijd uit de gevangenenkampen weg te halen.

98274 *(Asjes)* Met de heer *Asjes* is kolonel *Dewar* van Singapore naar Batavia meegevlogen. Deze is later vervangen door kolonel *Crook*. Zij hadden een goede ervaring en hadden een speciale opleiding gevolgd. De heer *Asjes* heeft in het begin met kolonel *Dewer* samengewerkt — de laatste als Engels vertegenwoordiger en de heer *Asjes* als Nederlands vertegenwoordiger — en samen hebben zij de zaak besproken.

De heer *Asjes* had twee vliegtuigen voor zichzelf en zijn mensen ter beschikking. Een ervan vloog hij meestal zelf.

Men is in Batavia begonnen en heeft het werk daarna uitgebreid tot Semarang. Daar heeft de heer *Asjes* de heer *Scholtens* — vroeger administrateur van de B.P.M. te Balikpapan — gevraagd om zich voor Midden-Java aan het hoofd van de organisatie te stellen. Dit alles vond plaats vóór de Engelsen met hun troepen kwamen.

98275 *(Asjes)* Voorts is men in Soerabaja en Malang geweest. Overal is hetzelfde gedaan. Men heeft onmiddellijk gezorgd, dat via de Japanners in alle kampen voor een maand voorraden aanwezig waren. De commando's moesten wel doorgegeven worden aan de Japanners, omdat men verder niemand had. De Japanners hadden de order gekregen om te zorgen voor de veiligheid en de rust in het gebied en zij moesten deze orders ook uitvoeren. Dit heeft, zo meende de heer *Asjes,* duizenden mensen het leven gered, want toen daarna de extremisten kwamen, hebben de mensen in de kampen door kunnen leven.

De samenwerking met de Indonesiërs was bijzonder goed. Deze mensen kwamen hun hulp aanbieden en voedsel brengen en zelfs hun trouw betuigen. Van alle kanten kwam er hulp.

98288 *(Asjes)*
98286 *(Asjes)* In zijn functie is de heer *Asjes* in het begin bij *Soekarno* geweest, met wie hij diverse besprekingen heeft gevoerd. Het betrof voornamelijk de voedselverstrekking, het openen van de passars en de evacuatie van de mensen van de binnengelegen kampen naar de havenplaatsen. *Soekarno* is de heer *Asjes* zeer ter wille geweest met de voedselvoorziening, alsmede met de betrekkelijke veiligheid van de kampen. Later deelde *Soekarno* mede, dat hij niet de macht had om mensen uit de kampen te evacueren naar Batavia of naar Bandoeng. De heer *Asjes* heeft toen aan *Soekarno* een brief geschreven en hem gevraagd, wie hier eigenlijk de macht in handen had. De Nederlanders waren niet met politieke of militaire doelstellingen gekomen — ze waren ongewapend gekomen —; zij trachtten hier de evacuatie verder te bewerkstelligen. *Soekarno* zag toen in, dat hij hierin eigenlijk faalde en hij heeft daarna toegezegd, dat hij ook voor het vervoer zou zorg dragen.

Dit is in het begin vrij goed gegaan, doch later is het volkomen uit de hand gelopen door aanvallen van de extremisten op treinen enz. Er zijn veel mensen bij omgekomen. Dit alles is echter pas in een later stadium gebeurd. Er heeft ook contact bestaan met het Indonesische Rode Kruis, maar de heer *Asjes* weigerde hiermede direct samen te werken zolang de Indonesiërs de politieke vlag boven het Rode Kruis voerden. Later hebben de Indonesiërs de vlag weggehaald en hebben zij de Nederlanders geholpen.

98288 *(Asjes)* Overal heeft de heer *Asjes* locale comité's ingesteld of de bestaande zijn steun gegeven. Hij heeft getracht het moreel van de mensen te verhogen. De luchtmacht heeft zeer goed werk verricht met het overbrengen van de mensen naar Australië. Er waren te Batavia ook schepen, welke doorgingen naar Australië. De eerste verscheping heeft zelfs plaats gehad zonder toestemming van de Australische Regering, doch dat heeft de heer *Asjes* maar geriskeerd.

De heer *Asjes* heeft zoveel mogelijk alles in één hand gehouden, doch in die tijd was het ondoenlijk om alles centraal te organiseren. Men trachtte contact te houden met de vertegenwoordigers van de Rapwi, maar men wist, dat deze aangevallen werden en soms dat zij

een tekort hadden. Dit werd dan door de lucht aangevoerd, als het niet over de begane grond kon komen.

98294 *(Asjes)* De heer *Asjes* zou niet met zekerheid durven zeggen, of in die tijd ook gegevens aan *Mountbatten* zijn verstrekt over de sterkte van een nationalistisch leger. Naar zijn mening was het heel moeilijk daarover gegevens te verkrijgen, aangezien er overal jongens rondliepen met rode vlaggen en rode hoofddoeken, die „merdeka" schreeuwden en een zg. „gang" hadden.

98295 *(Asjes)* De heer *Asjes* nam wel aan, dat de Engelsen van de Rapwi, die gedropt zijn, gegevens aan *Mountbatten* over dit leger hebben verstrekt, aangezien deze gegevens reeds bekend waren toen hij in Singapore landde. Er waren Engelsen, die zich hoofdzakelijk bezighielden, dat was hun opdracht, met de evacuatie van P.O.W.'s en geïnterneerden en daarbij middelen gebruikten, die in Nederlandse ogen wellicht minder gewenst waren. Zij zochten b.v. direct contact met de nationalistische bewegingen daarginds om te trachten de mensen uit de kampen te krijgen. Misschien juist in hun omstandigheden, want wat hadden zij met de Nederlandse politiek te maken? Zij deden dit om zo gauw mogelijk klaar te zijn en maakten gebruik van wat er ter beschikking stond. Hun enige order was om deze mensen uit de kampen te krijgen en te zorgen, dat er rust was. De Nederlanders merkten later op, dat de Engelsen op het gebied van de evacuatie soms gebruik maakten van middelen, waar eerstgenoemden niet mee accoord gingen, maar men had toen ook weinig in te brengen, aangezien de heer *van Mook* met zijn Regering er ook nog niet was.

98302 *(Asjes)* Het resultaat van de bemoeienissen van de Rapwi, zo vervolgde de heer *Asjes,* is geweest, dat men vele mensen uit Java heeft weggekregen. Dezen zijn gevoed en gekleed, en er is zo goed mogelijk in hun geestelijke verzorging voorzien. Ook is getracht familie bij elkaar te brengen en de zieke mensen zijn bij voorrang geëvacueerd. In het begin werden er voldoende schepen ter beschikking gesteld door het geallieerde commando en er zijn veel mensen naar Australië en Nederland geëvacueerd. Er werd dag en nacht gewerkt en geen moment is ongebruikt gelaten.

De heer *Asjes* heeft deze functie bij het hoofdkwartier van de Engelse commandant tot 15 April 1946 vervuld. Daarna is hij door generaal *Spoor* teruggeplaatst naar de militaire organisatie voor de combinatie van de luchtmachten Holland en Indië.

98290 *(Asjes)* Voordat de heer *Asjes* te Batavia kwam, was reeds bekend uit de berichten van de gedropte parties, dat vele mensen uit de kampen wegliepen. Dit was zeer gevaarlijk, aangezien de mensen totaal geen geld hadden om rond te komen. De huizen waren alle bezet. De Japanners konden nog alles doen; er zijn ook toen nog politieke gevangenen gemaakt door de Japanners. De heer *Asjes* was ervan overtuigd dat er mensen zijn omgebracht in de periode, voordat hij in Batavia kwam. Er heeft o.a. van Batavia uit een onderzoek plaats gehad naar de politieke gevangenen. Dit onderzoek is later aan de Engelse generaal overgedragen. Men heeft het daarom voor verstandig gehouden om aan de mensen te zeggen: „Blijft in de kampen, totdat wij weten wat er gaat gebeuren". Deze maatregel was noodzakelijk om de plaatselijke toestand vanuit één punt te kunnen regelen.

98292 *(Asjes)* De heer *Asjes* wilde niet direct zeggen, dat de order van *Mountbatten* om weer in de kampen te gaan, mede op Nederlands advies is gegeven. De Nederlanders hadden zich er niet in gemengd, maar zij hadden zich er ook niet tegen verzet, omdat de toestand indertijd chaotisch was.

Naar de mening van de heer *Asjes* is de uitvoering van dit verbod niet zo stringent geweest, dat de mensen die speciaal uit de kampen wilden komen — omdat zij b.v. van oordeel waren, dat zij iets nuttigs konden verrichten — er niet uit hadden kunnen komen. Dezen hadden zich beslist óf bij de locale organisaties, óf bij het bestuur kunnen melden. Maar dikwijls was het onmogelijk om naar bepaalde plaatsen te gaan, aangezien deze in extremistische handen waren. De geïnterneerden hadden, volgens de heer *Asjes,* onmogelijk iets kunnen uitvoeren. Er was geen eigen troepenmacht, zelfs geen politie. Hun taak was in hoofdzaak om, indien zij daartoe in staat waren, de ellende van de mensen in de kampen te helpen lenigen, hetgeen op dat moment het meest vereist was.

98296 *(Asjes)* De heer *Asjes* vond de situatie, toen hij op Java kwam zeer triest.
98297 *(Asjes)* Er werd goed werk verricht, maar hij geloofde, dat de maat van ellende te overstelpend was. Er waren slechts enkele kampen, die hun goed moreel hadden behouden.

98298 *(Asjes)* Naar de persoonlijke overtuiging van de heer *Asjes* heeft men zich nooit voldoende rekenschap gegeven van de toestand, zoals deze op Java was. Hij wist wel, dat er moeilijkheden waren, maar hij wist niet, dat zij geattaqueerd zouden worden door extremistische benden.

98299 *(Asjes)* Hij is zelf verscheidene keren aangevallen in Batavia, waar hij

mensen heeft moeten neerschieten uit zelfverdediging. Het waren soms troepen plunderaars.

97425 *(van der Plas)*

De Indische Regering was op het punt van collaboratie met de Japanners van oordeel, zo heeft de heer *van der Plas* verklaard, dat men begrip diende te hebben voor de moeilijkheden van de ambtenaren en de bevolking. Zij nam aan, dat wel zou blijken welke mensen in werkelijkheid met de Japanners hadden samengewerkt en welke zich wellicht noodgedwongen tot samenwerking hadden geleend, maar er intussen alles op hadden gezet de Japanse maatregelen te saboteren.

97426 *(van der Plas)*

Ongelukkigerwijze is in de eerste helft van September 1945 van deze politiek afgeweken. De heer *van der Plas* was toen in Kandy, op weg naar Java. Men is uit Melbourne iedereen gaan bedreigen, die met de Japanners had samengewerkt. Toen de heer *van der Plas* op 15 September op Java aankwam, bleek hem, dat de Nederlanders in de kampen zich er zeer ongerust over maakten, omdat sinds de 14e September iedere Indonesiër, die had medegewerkt met de Japanners, met bestraffing werd bedreigd. Dat sloeg dus op praktisch ieder ontwikkeld man en op praktisch iedere ambtenaar. Terecht zei men: Daarmede maakt men het voor ons moeilijker en gevaarlijker. Deze mededeling was uitgegaan van de Nederlandse omroep in Melbourne. Deze omroep — onder leiding van het hoofd van de N.I.G.I.S. [1]) — is altijd min of meer geneigd geweest om het eens flink te zeggen. De top heeft zich daarmede in die dagen niet kunnen bemoeien, omdat zij zo vele moeilijkheden kreeg met stakingen en sabotage tegen de Nederlanders van communistische zijde, en ook met algemene stakingen van de Indonesiërs, die er waren. Dit heeft natuurlijk invloed gehad op de paraatheid op ander terrein. De heer *van der Plas* geloofde dan ook niet, dat de top hiervoor aansprakelijk gesteld mag worden.

[1]) Netherlands Indies Government Information Service

97429 *(van der Plas)*

Dit punt is door generaal *Yamamoto* op 21 September ter sprake gebracht aan boord van de „Cumberland". Deze generaal is een van degenen, die tot de uitroeping van de republiek rechtstreeks hebben bijgedragen.

Aanvankelijk heeft admiraal *Patterson* getracht de Japanners te doen inzien, dat zij de status quo van 15 Augustus moesten handhaven. Men heeft aan de Japanners doen mededelen, dat de toestanden werkelijk de spuigaten uitliepen: er heerste onveiligheid en er was overal een bepaalde hetze tegen de Nederlanders merkbaar. De Japanners hebben daarop klaarblijkelijk gereageerd en toen is een kalmere periode ingetreden. Generaal *Yamamoto* heeft, volgens de concept-notulen, waaruit de heer *van der Plas* voorlas, over bepaalde punten, die in het algemeen van betekenis waren, omdat zij de Nederlandse moeilijkheden aardig tekenden, het volgende gezegd:

„He suggested that the nationalistic aspirations of a section of the Javanese should form the subject of a proclamation clearly expressing the principles which will guide the administration of the Island, for instance, the extent to which Indonesians will participate. He recommended that the Indonesian Officials who are now participating in the administration should be allowed, as far as possible, to continue to do so.".

De Nederlanders hadden overigens geen enkele instructie en konden onder Engels opperbevel helemaal geen proclamaties doen uitgaan.

„He recommended that the Allies should begin with a military administration. In that connection he thougt it very necessary to give existing officials some idea of the principles on which the new administration would be based. He was convinced they will co-operate with the Allies if we make full use of their desire to attain ultimate independence by peaceful means. He stressed that nationalist leaders such as *Soekarno* and *Hatta*, co-operated with the Japanese, not because they liked doing so, but merely so as to use them as a means for gaining their independence.

He said that law and order depended on:

(*a*) National Flag and national song.
(*b*) Clothing and food supply.
(*c*) Independence (dealt with above).
(*d*) Finance.".

De heer *Yamamoto* gaf, zo vervolgde de heer *van der Plas*, over de voedselvooraad heel sombere gegevens in verband met de sterk gedaalde productie van rijst. Met betrekking tot de Nederlandse radio-uitzendingen uitte de generaal volgens de concept-notulen de volgende mening:

„The maintenance of law and order and the collection of rice had been made very much more difficult by broadcasts

which had been made even since the capitulation. He said for example, that the local population were convinced from broadcasts they had heard that all those people who cooperate with the Japanese in the collection of supplies would be punished from top to bottom. General *Yamamoto* promised to supply details of the broadcasts he referred to.".

De heer *van der Plas* las vervolgens nog de volgende passages uit de notulen voor:

„The Admiral *Patterson* said that when he came here, the maintenance of law and order was not well under control, but that he was glad to see that it was being regained. He said, that these issues which has been raised were known to the highest Allied authorities and he was sure that H.M. the Queen of the Netherlands, the Netherlands Government and the Supreme Allied Commander were giving them carefull consideration.

Mr. *van der Plas* pointed out that there was a very undesirable type of nationalist who was trying to force ordinary peaceful citizen to his way of thinking by organized terrorism. This was against all that the Allies had been fighting for and the Japanese must see that people were protected from that sort of things. Also that the Allies could not deal with such people.".

Generaal *Yamamoto* heeft toen enkele data van uitzendingen genoemd, die klopten met wat de Nederlanders hadden gehoord.

De heer *van der Plas* heeft er toen op gewezen, dat de leider van de Japanse propaganda de man was van allerlei ondergrondse acties. Deze heeft ook zeer bepaald de verschillende bevolkingsgroepen tegen elkaar opgezet. Er waren proclamaties aangeplakt, pamfletten, zogenaamd afkomstig van de Indo-Europese groep, die de Indonesiërs op de meest beestachtige wijze beledigden, terwijl er ook pamfletten waren aangeplakt met de meest afschuwelijke bedreigingen van Indonesiërs tegenover Chinezen en Nederlanders, waarvan denkende mensen wel wisten uit welke bronnen zij afkomstig waren. Generaal *Yamamoto* schrok, toen de heer *van der Plas* de naam van de leider van de Japanse propaganda noemde. De heer *van der Plas* heeft verder gezegd, dat toch wel mocht worden geëist, dat deze man onmiddellijk werd gearresteerd. Generaal *Yamamoto* was even stil, onthutst, en zei, dat het hem speet, maar dat hij vreesde, dat deze man was gevlucht. Deze man is later overigens door de Engelsen beschermd en niet voor de rechter gebracht.

97449 *(van der Plas)* Zodra de Engelsen tot Indië toegang hadden, zo vervolgde de heer *van der Plas,* hebben zij inlichtingen gekregen van de Engelse krijgsgevangenen en geïnterneerden. Helaas is over het algemeen de verhouding van de Nederlanders in de kampen tot de Engelsen, in tegenstelling tot Amerikanen en Australiërs, niet goed geweest.

Het zijn deze mensen geweest, die *Mountbatten* en de Britse Regering — S.I. rapporteerde rechtstreeks aan het Foreign Office — hebben ingelicht.

97450 *(van der Plas)* De inlichtingen, die bij de besprekingen in Singapore aan *Mountbatten* zijn gegeven, waren geheel gezien door de Britse bril, maar hadden tenslotte wel een zekere zakelijke inhoud. In de zes weken na de capitulatie van Japan waren er al heel wat wapens afgegeven door de Japanners aan die organisaties, die door hen waren opgericht om tegen de geallieerden te strijden, ofschoon nog niet in massa, want dat is pas gekomen na de rede van *Christison* op 29 September.

97453 *(van der Plas)* Er was in Indië een zekere onrust, die ten gevolge van de gehele situatie van dag tot dag is toegenomen. Begin September heeft de toenmalige gouverneur van West-Java, de heer *Hogewind,* met enige anderen uit het kamp een rondreis gemaakt in West-Java. Die reis is een triomftocht geworden. Zij zijn overal door het volk toegejuicht, dat opgelucht was dat de Japanners weg waren. De Nederlanders kwamen echter niet. De hulp en de steun, die het volk moesten worden gegeven, kwamen ook niet. De Nederlanders hadden niets en zij waren bij een commando ingedeeld, dat ook niets had en zelfs niet over troepen beschikte om in te zetten.

97454 *(van der Plas)* De heren *van Mook* en *van der Plas* zijn op 1 September in Kandy aangekomen. Dit kon niet eerder, omdat *Mountbatten* naar Rangoon was voor de overgaveplechtigheid aldaar. Zij hebben te Kandy besprekingen gevoerd, die enige dagen hebben geduurd.

97455 *(van der Plas)* Het was hun bepaald niet toegestaan in die tussentijd naar Batavia te gaan. De Britten hebben een geheel ander standpunt ingenomen dan de Amerikanen; alles moest lopen via en alles was gesteld onder het commando in Kandy. Er werd niet gezegd: Gaat U Uw gang maar; alles is voor eigen risico. Neen, er werd gezegd: Wacht U maar; het is onze taak. Nadat b.v. het commando was overgegaan, heeft de heer *van Mook* via de Australische omroep gesproken tot de Nederlanders, die in kampen zaten. Daarop is onmiddellijk uit Kandy

een scherpe reactie gekomen en hem is medegedeeld, dat voortaan tegen deze mensen, die allen onder de zorgen van de R.A.P.W.I.-organisatie vielen, niet meer mocht worden gesproken. Dat zouden de Engelsen wel doen en zij zouden de maatregelen nemen; de Nederlanders hadden daarover verder niets meer te zeggen. Dit maakte de situatie wel zeer moeilijk.

97458 *(van der Plas)* De Engelsen luisterden wel naar de technische adviezen van de Nederlanders. Men kreeg allerlei vraagstukken te bespreken en daarbij bracht men het vraagstuk aan de orde: „Wat doet U met de Indonesische republiek, die is uitgeroepen?" Waarop *Mountbatten* dadelijk zei: „Daartegen zullen wij als zodanig niet kunnen optreden. Het zou iets anders zijn geweest, wanneer wij nog *Churchill* hadden gehad; dan was er misschien wel iets denkbaar geweest. Vergeet U niet, wat een ellende wij hebben gehad in Griekenland. Onze Regering is wel bijzonder huiverig om zich opnieuw in een wespennest te steken. Bovendien wil men zo gauw mogelijk onze mannen naar huis zenden. Wij moeten eerst nog maar zien wat er gebeurt".

97459 *(van der Plas)* De heren *van Mook* en *van der Plas* hebben nog de suggestie gedaan (er op wijzende, dat de uitroeping van de republiek geheel onder Japanse leiding had plaats gevonden, en wel twee dagen na de capitulatie), dat *Mountbatten* ongetwijfeld van maarschalk *Terauchi* kon eisen, dat hij de status quo herstelde van de 15de Augustus, de dag, waarop Japan heeft gecapituleerd. Wat daarna is gebeurd, kon naar Nederlandse mening nooit worden erkend. *Terauchi* had *Soekarno, Hatta* en dr. *Radjiman* vlak vóór de capitulatie laten komen en hun gezegd, dat deze aanstaande was en dat zij moesten voortmaken met het uitroepen van de onafhankelijkheid. *Mountbatten* heeft in die geest aan *Terauchi* getelegrafeerd, die uiteraard heeft teruggeseind, dat hij niets wist van wat er in Indonesië was gebeurd en dat hij daar geen verantwoordelijkheid voor droeg. Het open verzonden telegram van *Mountbatten* is ook opgevangen in Indonesië en heeft daar een geweldige indruk gemaakt, zodat men van Indonesische zijde van mening was, dat de zaak was afgelopen. Maar er gebeurde verder niets.

97461 *(van der Plas)* Op 15 September is de heer *van der Plas* te Batavia aangekomen. Hij is toen direct naar de kampen gegaan.

97462 *(van der Plas)* Hij heeft gepoogd de mensen in de kampen zo goed mogelijk uit te leggen, wat er aan de hand was, maar dit bracht heel veel moeilijkheden met zich. Trouwens, hij mocht niet meer door de radio tot deze

97463 *(van der Plas)* mensen spreken. Die was intussen door de Japanners aan de Indonesiërs overgegeven. De Engelsen hadden de Japanners nl. het uitzenden verboden. Dat was zeer ongelukkig, omdat later is gebleken, dat, toen men de onafhankelijkheid had uitgeroepen en de aanvankelijk verzwegen capitulatie bekend was geworden, er een soort paniek is ontstaan. Men heeft toen in Indonesische kring besloten om naar Melbourne te vliegen en daar contact op te nemen met de Nederlanders, wat, naar de heer *van der Plas* gelooft, heel veel ellende zou hebben kunnen voorkomen. Maar toen kwam het verbod om te vliegen met Japanse vliegtuigen af en heel spoedig daarna kwam het verbod van radio-uitzendingen door de Japanners in Indonesië, zodat men ook geen contacten meer kon opnemen.

97466 *(van der Plas)* De heer *van der Plas* heeft nog een beroep willen doen op de Indonesische bevolking, die niet in de kampen was geweest. Dit mocht van de Engelsen echter niet worden uitgezonden.

De ontevredenheid, die zich gauw van de Nederlandse bevolking heeft meester gemaakt, is te wijten aan het feit, dat de mensen weer terug moesten gaan in de kampen. Dat was het Engelse systeem. Zij zijn in de kampen gebleven tot einde November toe.

97468 *(van der Plas)* De Engelsen hebben het aan de Japanners overgelaten de geïnterneerden te verzorgen. Aanvankelijk hebben zij ook veel kunnen doen,

97469 *(van der Plas)* maar later, toen de zaken steeds meer misliepen en de Japanners zagen, dat er in het geheel geen geallieerde druk was, deden zij niets meer. De Engelsen in Indië werden vrij snel afgevoerd, onder andere op de „Oranje", die zelfs na het aflopen van de periode, waarvoor zij was afgestaan, nog is aangehouden en gebruikt om de Engelsen af te voeren, terwijl de Nederlandse vrouwen en kinderen, voor zover zij al weg konden naar Nederland, werden vervoerd in het onderste ruim van vrachtschepen. Er was natuurlijk het algemene verwijt van de in Indonesië geblevenen: wat hebt gij voor ons gedaan? Men kon ook heel weinig voor deze mensen doen. De Nederlanders hadden hun schepen niet tot hun beschikking. De staking in Australië maakte het onmogelijk om datgene, wat men wel had — *MacArthur* gaf de schepen in zijn gebied terug — in te zetten. Men had geen voorraden. De bij de Amerikanen bestelde voorraden waren, toen het commando overging, naar de Philippijnen gestuurd. Zo stonden de Nederlanders daar met praktisch lege handen en hadden bovendien volstrekt geen gezag.

Het hoofdvraagstuk was te beproeven om een vervroegde landing van de Engelsen mogelijk te maken.

97470 *(van der Plas)*

Bij de overgave in Singapore, waar de Engelsen een geweldig leger bij elkaar hadden gebracht, — er waren zeer indrukwekkende troepenmachten aan wal gezet en er lag een slagvloot, ook met Franse kapitale schepen, zoals de „Richelieu" — had de heer *van der Plas* een gesprek met *Mountbatten* gehad, waarin deze hem mededeelde:

„Ik heb slecht nieuws voor U. Het zal de tweede helft van October worden, voordat wij de eerste troepen kunnen sturen voor de overgave van de Japanners."

Dit zou dus meer dan twee maanden na de capitulatie zijn geweest! De heer *van der Plas* heeft een dringend verzoek gedaan om hierin verandering te brengen, maar *Mountbatten* antwoordde:

„Ik zou graag anders willen, maar de instructies van de Regering zijn duidelijk. Ik moet onze mannen naar huis sturen, want zij moeten rust hebben."

Daarvoor zijn alle schepen gebruikt, ook de Nederlandse.

Na dringende telegrammen van admiraal *Helfrich* en de heer *van der Plas* heeft *Mountbatten* op 23 September geseind, dat, naar de heer *van der Plas* meent, 800 man Seaforth Highlanders op de 28ste op Java zouden aankomen. Zij zijn in hoofdzaak op de 29ste gekomen, in twee heel kleine scheepjes, die geen auto's konden vervoeren. Het gehele transport van deze mensen moest door de Nederlanders worden verzorgd.

Toen kwam dus de vraag aan de orde: Wat moet er worden gedaan voor de veiligstelling van dit handjevol mensen, dat de Indonesiërs, indien zij dit hadden gewild, zó onder de voet hadden kunnen lopen.

Met admiraal *Patterson* is toen afgesproken, dat de Japanners op de 27ste (later werd dit op de 28ste) zouden worden ontboden en dat hun zou worden gelast, op straffe van in de boeien te worden geslagen, aan de hand van een nominatieve opgave van uitgesproken terroristische leiders over geheel Java deze mensen op te pakken en vast te zetten.

De heer *van der Plas* had alles voor de overname der Departementen door het geallieerde militaire gezag van het Japanse militaire gezag voorbereid, waarbij er, om politieke redenen en ook om een ontwrichting der openbare diensten te voorkomen, naar gestreefd was zoveel mogelijk de Indonesische Departementshoofden en ambtenaren te handhaven. De bedoeling was het bestuur na deze overname snel met behulp van locale krachten naar het binnenland uit te breiden. Vijftienhonderd geweren met munitie werden in orde gebracht voor bewapening van eventuele nieuwe gezagstrouwe politie. Ook werd bewapening voor lichamelijk geschikte ex-krijgsgevangenen beschikbaar gehouden.

Tijdens de laatste besprekingen met admiraal *Patterson* kwam er een telegram binnen van Minister *Logemann*. In dit telegram deelde hij mede:

„For *van der Plas* info *van Straten* from captain *Perks*.
Following from *Logemann* in Colombo on his way home.
Supreme commander arriving Singapore September 27th and leaving September 29th *van Mook* requested meeting with him at Singapore on later date, but this impossible. Therefore most urgent you immediately try arrange meeting to explain political situation Java. Stress fact that Japanese secretly support nationalist movements, thus not (R) not conforming orders s.a.c. *van Mook* has numerous proofs. Try to obtain from s.a.c. change of attitude re british non-interference internal political affairs. *Helfrich* informed
=260449 Z September".

Dit bericht werd in de avond van 26 September ontvangen door de Engelse admiraal *Patterson* te Batavia. Daarop zei admiraal *Patterson*:

„Dat is een mooie geschiedenis. Onze politiek blijkt te zijn non-interference in internal political affairs en u laat mij opdragen een groot aantal mensen op te pakken!".

De heer *van der Plas* heeft toen gesteld, dat hij meende, dat dit volkomen werd gedekt door het telegram aan *Terauchi*, dat het hier niet ging om Indonesische politici, maar dat het er om ging terroristen terzijde te stellen, opdat er tenslotte geen ongelukken zouden gebeuren, die voor de Engelse troepen gevaarlijk zouden kunnen zijn.

De heer *van der Plas* seinde terug naar Minister *Logemann*, dat de Engelsen precies wisten, dat de Japanners de nationalistische bewegingen steunden, maar dat zich plaatselijke moeilijkheden voordeden en dat hij hem zo spoedig mogelijk nader zou inlichten. De heer *van der Plas* wist verder niet, hoe de ontwikkeling in Colombo was geweest en meende dus het beste te doen met eerst te zorgen,

dat de Engelse troepen veilig aan de wal kwamen en dat de gevaarlijkste mensen achter slot en grendel zouden komen.

Dezelfde nacht kwam er een telegram van *Mountbatten,* die het telegram van *Logemann* natuurlijk ook had gekregen. *Mountbatten* riep vice-admiraal *Patterson* en de heer *van der Plas* met de ex-krijgsgevangene luitenant-kolonel dr. *Masey* op om naar Singapore te komen op 27 September. Admiraal *Patterson* seinde, dat hij meende, dat hij zo vlak voor de komst van de troepen niet weg kon gaan en dat de heer *van der Plas* zou gaan.

97471 *(van der Plas)*

Gedurende het gesprek te Singapore, dat gedeeltelijk werd bijgewoond door de Engelse Minister van Oorlog *Lawson,* die, naar de admiraal verklaarde, in de eerste plaats voor deze zaak was overgekomen, deelde admiraal *Mountbatten* de heer *van der Plas* mede, als onveranderlijk besluit van de Britse Regering, dat hij geen soldaat mocht gebruiken om het Nederlandse gezag te herstellen. Zijn troepen zouden uitsluitend gebezigd worden voor hulp aan krijgsgevangenen en geïnterneerden en voor bezetting en bewaking voor dit doel van beperkte perimeters te Batavia en Soerabaja. Geen Brits soldaat zou buiten deze perimeters komen. De Nederlanders moesten maar zorgen de rest van Java te bezetten. Zolang zij dat niet konden, zouden de Japanners voor de geallieerden het bestuur moeten voeren. Met grote klem kwam de heer *van der Plas* hier tegen op. Hij wees er op, dat eerst kort tevoren *Mountbatten* als geallieerd opperbevelhebber de verantwoordelijkheid op zich genomen had voor de herbezetting van door de Japanners geoccupeerd gebied. Dat het daarmede niet te rijmen was, zich tot twee kustplaatsen te beperken en tot herstel van wet en orde geen enkele verantwoordelijkheid op zich te nemen. Een langdurig geallieerd bestuur door tussenkomst van de gehate Japanners zou aan de goede gezindheid der bevolking jegens Nederlanders en Britten en in het algemeen jegens de Westerse democratieën onherstelbare schade doen. De heer *van der Plas* schetste de zijns inziens gunstige achtergrond, die de situatie op Java ondanks de late troepenzending nog had, mits spoedig ingegrepen werd. De admiraal toonde zich sceptisch. Op de opmerking van de heer *van der Plas* hoe de Nederlanders belet werd met hun eigen schepen personeel aan te voeren en zijn opmerking, dat, ware op die schepen geen beslag gelegd voor aflossing van Britse troepen en afvoer van Britse krijgsgevangenen, de Nederlanders nauwelijks enige hulp nodig hadden gehad, werd niet ingegaan.

Bij de volgende bespreking bespeurde de heer *van der Plas,* dat de alarmerende berichten van luitenant-kolonel *Masey* c.s. geloof hadden gevonden.

Deze waren deels ontleend aan intelligence-rapporten (zelfs van de Indonesische Haw-Haw, *Lambert,* die 3½ jaar Japanse propaganda heeft verzorgd), deels gebaseerd op mededelingen van Britse ex-krijgsgevangenen, die een sombere indruk hadden van fel anti-Indonesiërgezindheid der Nederlanders en op hun bewering, dat de Nederlanders algemeen gehaat waren, in tegenstelling tot de Engelsen, en dat landingen bloedige strijd met de Soekarnisten zouden veroorzaken.

Beïnvloeding in deze zin door de Britse inlichtingendienst had zich reeds eerder voorgedaan, ook bij admiraal *Patterson,* die de heer *van der Plas* had gesproken over de wenselijkheid alle leidende Nederlanders van 40 jaar en ouder spoedig te verwijderen en met *Soekarno* besprekingen te openen. Een krachtig pleidooi van de zijde van de heer *van der Plas* overtuigde de heer *Patterson* echter.

Aan het slot der besprekingen deelde lord *Louis Mountbatten* mede, dat er zijns inziens maar één mogelijkheid was om het zenden van Britse troepen mogelijk te maken, namelijk in zee te gaan met *Soekarno.* De heer *van der Plas* antwoordde overtuigd te zijn, dat de Nederlandse Regering volstrekt zou weigeren met *Soekarno* te onderhandelen en dat het psychologisch fout zou zijn diens medewerking op dat ogenblik in te roepen.

De admiraal was echter van mening, dat Nederland op deze wijze Nederlandsch-Indië zou verspelen en dat hij zich dan niet langer gebonden achtte aan het Civil Affairs Agreement en zaken met de Indonesiërs zou moeten doen.

Mountbatten stelde in overleg met de heer *van der Plas* een telegram voor de heer *van Mook* op; de eerste drong hierin met klem aan op een duidelijke uitspraak van de Nederlandse Regering.

Behalve een algemene speech van Minister *Logemann* was er geen enkele instructie over het toekomstige beleid.

Mountbatten en de heer *van der Plas* zijn tenslotte tot de volgende modus gekomen. Zijnerzijds zou de heer *van der Plas,* na verkregen machtiging van dr. *van Mook,* vooraanstaande lieden van alle richtingen, de groep van *Soekarno* nadrukkelijk niet uitgezonderd, oproepen om hun mening uiteen te zetten, op welke wijze een hervorming, als bedoeld in de radiorede van H.M. de Koningin, zou kunnen worden ontworpen en doorgevoerd en in het algemeen hun wensen en

oordeel vrij uit te spreken, dit alles ter voorlichting van de Nederlandse Regering.

De oproeping zou geschieden door tussenkomst van de geallieerde opperbevelhebber voor Nederlandsch-Indië, die zou zorgen, dat daaraan gevolg zou worden gegeven en die zou instaan voor vrijheid en veiligheid der opgeroepenen.

De geallieerde opperbevelhebber — dit werd nadrukkelijk gestipuleerd en aanvaard — zou daarnaast geen besprekingen met *Soekarno* c.s. voeren.

Het Civil Affairs Agreement zou zo spoedig mogelijk worden uitgevoerd.

Admiraal *Mountbatten,* die ook dit laatste volledig aanvaardde, beloofde nog de meest krachtige telegrammen te zullen zenden om aan te dringen op uitzending van Nederlandse troepen. De uitzending van troepen, ook Britse, is inderdaad versneld.

97472 *(van der Plas)* Toen de heer *van der Plas* de 28ste September te Batavia terugkeerde, was het daar weer volkomen rustig. Men was klaarblijkelijk onder de indruk van de komende landing. Nadat 200 man op 28 September aan wal waren gekomen, zijn de 29ste 's morgens de overige troepen geland.

97476 *(van der Plas)* De heer *van der Plas* is naar Tandjong Priok gegaan, waar admiraal *Patterson* zich bevond. Hier bleek, dat niet alleen het oppakken van de terroristenleiders niet was doorgegaan, maar dat bovendien overste *van der Post* in opdracht van de admiraal op 28 September naar de heren *Soekarno* en *Hatta* was gegaan om hun te zeggen, dat de admiraal bezorgd was, ook met het oog op de landing der Britse troepen, over de wetteloosheid in de hoofdstad, dat zij de sympathie van de wereld voor hun volk verspeelden en dat de geallieerden slechts één wettige Regering konden erkennen. Dit hield, aldus de heer *van der Post,* geen enkele erkenning van hen in. Ongelukkigerwijze werd hun, geheel ten onrechte, ook gezegd, dat alle hoofdambtenaren van hun richting zouden worden ontslagen. Dit was met de plannen van de heren *van der Plas* en *Mountbatten* in strijd.

Tot grote ontsteltenis van de Nederlanders, zo vervolgde de heer *van der Plas,* hield generaal *Christison* de 29ste een radiovoordracht, waarin werd aangekondigd, dat de Britse troepen zouden landen om de Japanners te ontwapenen en de geallieerde krijgsgevangenen en geïnterneerden te rehabiliteren. Zij zouden er komen als gast van de Indonesiërs; daarbij werd wel niet gezegd: de Indonesische Regering, maar dat was toch volmaakt duidelijk. Weliswaar was er een Nederlands ambtenaar, de heer *van der Plas,* aan zijn staf toegevoegd, maar die diende uitsluitend om te zorgen voor de inkwartiering en voor de verzorging van de Britse troepen. Dat was geheel in afwijking van wat met *Mountbatten* was afgesproken.

Mountbatten heeft van dit alles dan ook niets geweten en was op 10 October, toen de heer *van der Plas* hem in gezelschap van de heer *van Mook* inlichtte, zeer ontsteld.

Op de 30ste is de heer *van der Plas* 's avonds met de heer *van der Post* naar de omroep gegaan, die geheel in Indonesische handen was. Er was een enorme spanning. De heer *van der Plas* heeft een korte speech gehouden, waarin hij o.m. mededeelde, dat de Nederlanders zouden medewerken tot rehabilitatie van het Indonesische volk; dat hij was gekomen om de admiraal voor te lichten inzake de zorg voor de geïnterneerden en krijgsgevangenen en voor de voorlichting van de Military Administration; dat het verder uiteraard zijn taak was de Regering in te lichten over wat er hier was geschied en geschiedde en tenslotte, dat de Britse opperbevelhebber had toegezegd, dat al degenen, die de heer *van der Plas* wilden spreken, een vrijgeleide zouden krijgen naar het hoofdkwartier.

Daar is echter niets meer van gekomen.

Ten eerste heeft de Nederlandse Regering de heer *van der Plas* gedesavoueerd zonder hem om inlichtingen te vragen. Hij weet niet, of zijn telegram aan dr. *van Mook* van 28 September is doorgeseind naar Nederland. De Regering wilde dus niet alleen geen enkele positieve uitspraak doen, maar zelfs niet horen, wat er alzo leefde onder de bewoners van Indonesië.

En *Mountbatten* was hiermede van zijn toezeggingen af! Na de radiorede van *Christison* en dit desaveu zijn, zoals achteraf is gebleken, op de 1ste October instructies uitgegaan van de republikeinse leiders om de Nederlanders in het binnenland allen als vijanden te behandelen en te interneren. Dat zou op de 10de October gebeuren. Daarmede zijn ook de aanvallen op de kampen der Nederlandse geïnterneerden ingeleid. Het ergste gevolg van de radiorede van *Christison* is wel geweest, dat de Japanners niet geschroomd hebben hun wapens aan de Indonesiërs te geven.

97478 *(van der Plas)* Naar de mening van de heer *van der Plas* heeft de houding tegenover India en de verantwoordelijkheid van Engeland in Zuid-Oost-Azië in deze zaak geen rol gespeeld.

De hoofdzaak was, naar hij gelooft, een zeer grote oorlogsmoeheid en verder het feit, dat de nieuw opgetreden Engelse Regering, zoals *Mountbatten* zeide, na al het rumoer, dat er was geweest over Griekenland, niet opnieuw, en dan nog in het belang van anderen, moeilijkheden wenste; tenslotte waren ook nog de Britse methoden om de zaken aan te pakken totaal anders dan de Nederlandse.

97482 *(van der Plas)*

Admiraal *Mountbatten* heeft bij de bespreking van 10 October duidelijk te kennen gegeven, dat hij de moeilijkheden zeer goed begreep en terstond toegezegd zoveel mogelijk troepen te sturen. De situatie eiste dat. Hij heeft dit ook zoveel mogelijk gedaan, maar uiteraard kon het grootste deel daarvan geen Britse troepen zijn. Er zijn Ghurka's gestuurd en andere Voorindische troepen (Mahratta's). In deze gehele periode stond men voor het begin van consolidatie van een eerst geallieerd, later zuiver Brits militair gezag in Batavia.

Vóór de komst van *Christison* werden bij het hoofdkwartier de Britse, Amerikaanse en Nederlandse vlaggen gehesen. Later bleef alleen de eerste, een tekenend verschil in houding.

97483 *(van der Plas)*

De ontwikkeling van de Nederlandse middelen schreed — aldus de heer *van der Plas* — uiteraard heel langzaam voort. In de aanvang hebben de Engelsen tegen een uitbreiding van de Nederlandse troepen geen bezwaar gemaakt; zij hoopten zelf minder te behoeven in te zetten wanneer er meer Nederlandse troepen kwamen.

De bezwaren van Londen tegen de grotere Nederlandse troepenzendingen zijn van later en dateren van na 20 November. Aan de Indonesische kant begon het beeld meer klaarheid te krijgen. Men begon zich hier en daar meer te organiseren, vooral na 25 October, na een revolutionnaire beslissing van het Komité Nasional Indonesia Poesat, het Centrale Nationale Comité. Het bleek, dat *Sjahrir*, die in November de Regering overnam, bepaald met kracht het bestuur in handen nam en er alles op heeft gezet om orde en recht te herstellen.

97489 *(van der Plas)*

Begin October had de heer *van der Plas* nog een centrale functie. Daarna was hij toegevoegd aan de Engelsen, hetgeen op den duur in het geheel geen zin had, omdat dr. *van Mook* persoonlijk de zaken altijd met *Christison* regelde en niet met de heer *van der Plas* besprak, zodat hij het vijfde rad aan de wagen was. De heer *van der Plas* bespeurde, dat zijn moeilijke functie van lid van de Raad van Nederlandsch-Indië, die niet meer bestond, eigenlijk de Luitenant-Gouverneur-Generaal in de weg stond. Daarom heeft hij dr. *van Mook* gezegd:

> „Ik geloof, dat er voor een lid van de Raad van Indië op het ogenblik hier geen plaats is en ik geloof ook, dat ik in zeker opzicht in de weg sta bij de voorzieningen, die men bij de Engelsen misschien zal willen nemen. Ik bied mits deze mijn ontslag aan, maar teken er bij aan, dat, zolang er landgenoten in de kampen zijn, ik niet wegga, rustig hier blijf zitten en beschikbaar ben voor diverse adviezen op de terreinen, waarin ik specifiek deskundig ben".

De heer *van der Plas* meent, dat dit zich in December heeft afgespeeld, voordat de heer *van Mook* naar Nederland ging.

97493 *(van der Plas)*

Op Java was de situatie wel heel anders dan in de Grote Oost en op Borneo. Vijftig millioen van de zeventig millioen inwoners van Indonesië wonen alleen al op Java, nog meer dan de helft van de rest op Sumatra. Het hart van de weerstand lag op Java. De Japanners waren daar geconcentreerd. De Japanners volgden een geheel andere tactiek op Java dan daarbuiten. In Juni 1944 stonden zij in de buitengewesten op het standpunt, dat er geen sprake kon zijn van enige onafhankelijkheid. De Japanners hebben zeer duidelijk gepoogd om daar zo lang mogelijk de baas te blijven, misschien om daardoor later in geval van vredesonderhandelingen een sterke onderhandelingspositie te hebben. Op Java was bovendien een ernstig tekort aan voedsel ontstaan door hun wanbeleid. Bovendien hadden de Japanse militairen na de Peta-opstand (de Peta was het Indonesische leger) in April 1944 verklaard, niet voor de situatie te kunnen instaan, tenzij politieke onafhankelijkheid, althans op Java, in uitzicht werd gesteld. De Japanners hebben het toen daar over een geheel andere boeg gegooid. Zij hebben bevorderd, dat daar een macht zou zijn, die zich tegen de Nederlanders, tegen de geallieerden zou kanten. Daar hadden zij immers grote paramilitaire en militaire formaties gevormd, zoals de Keibodan, Seinendan, Peta, enz., alsmede geheime organisaties als de Zwarte Waaier, de Zwarte Draak, enz.

Als men er niet is geweest, kan men zich haast niet voorstellen, wat inwoners van Java hebben gevoeld. Zij hebben als het ware de val van Japan naderbij zien komen. En toen Japan gevallen was, kwam er géén Nederlandse Regering; kwamen er ook geen Nederlandse troepen en kwam er geen relief.

99596 *(Blom)*

Op de vraag, welke situatie men, zowel op politiek als op militair gebied, op Java aantrof, antwoordde de heer *Blom* het volgende.

Na de Japanse capitulatie is er op Java een zich snel ontwikkelende, verrassende, situatie ontstaan. In het begin dacht een aantal mensen, die dichter bij zaten dan de heer *Blom,* die in Australië was achtergebleven om daar de Indische zaken te behartigen, betrekkelijk licht over de toestand op Java. Eén van degenen, die al heel spoedig naar Java is gestuurd, schreef de heer *Blom* op 15 September 1945 uit Singapore, dat was de dag waarop admiraal *Patterson* op Java aankwam het volgende: „Even een kleine beschouwing over de politieke situatie op Java, naar aanleiding van binnengekomen mondelinge mededelingen en schriftelijke onofficiële rapporten . . .".

„Het gevaarlijkste deel in de samenleving blijkt een groep te zijn van desperado's, vermoedelijk bestaande uit elementen van de uiterst linkse vleugel en van de ex-communisten van 1925, versterkt door Japanse raddraaiers, die weten, dat ze toch voor het vuurpeleton zullen worden gebracht. Het is een groep, die weet geen redding te zullen vinden". Aan het einde zegt hij: „Alles bij elkaar genomen lijkt mij de toestand niet al te alarmerend, niet onbevredigend". Hij

99597 *(Blom)*

kwam dus aan de hand van mededelingen en rapporten tot de conclusie, dat het niet zo alarmerend was. Hij zat te Singapore en er was toen nog geen verbinding tussen Singapore en Java.

De heer *Asjes,* die heel snel na de capitulatie naar Java was gestuurd om de eerste contacten op te nemen met de kampen, heeft aan de heer *Blom* geschreven: „De berichten over de geheime organisaties in Batavia zijn wel verontrustend voor ons, maar ik hoop, dat we het wel zullen redden".

99606 *(Blom)*

Later werd dit wel geheel anders, zoals blijkt uit een persoonlijke brief van de heer *van Mook* uit die tijd aan de heer *Blom,* waarin deze o.m. schrijft:

„De toestand, die we hier hebben aangetroffen gaat iedere verbeeldingskracht te boven. Hoewel de commanderende Britse generaal die hier de bevelhebber is van het legerkorps, dat de bezetting van Nederlandsch-Indië zal uitvoeren, bij hoog en laag verklaart, dat zijn woorden verkeerd zijn uitgelegd, en hij nooit enige erkenning van de republiek Indonesië heeft bedoeld, is toch het effect bijzonder ongelukkig geweest en doen *Soekarno* en de zijnen het zo voorkomen dat zij inderdaad rechtstreeks met de geallieerde commandant in verbinding staan. Bovendien is het een feit, dat de Britten, althans deze generaal, doodsbenauwd zijn in politieke geschillen te worden gemengd, en zich daarom tot dusver ook van de meest voor de hand liggende actie hebben onthouden. Dit werd nog versterkt door de omstandigheid, dat ze hier op 28 en 29 September met een belachelijk klein getal troepen zijn geland, ca. 1000 man, marinemensen meegerekend, met een minimum aan uitrusting. Dit had tot gevolg, dat ze geen enkel conflict aankonden of aandurfden, terwijl ze evenmin over de middelen beschikten om zich snel te verplaatsen, of om de technische dienst in handen te nemen. Het getal is nu wat verbeterd, er zijn nu naar schatting ca. 5000 man. Men zegt van Britse zijde, dat tegen het einde van de maand de gehele 23ste divisie, 19000 man, geland zal zijn. Inmiddels is het Japanse militaire bestuur in een vrij snel tempo ineengestort. Gedeeltelijk is dit het gevolg, naar onze vaste overtuiging, van opzet bij de leiding, die zelf de republiek Indonesië heeft gesticht, en haar zo goed zij kan in de kaart speelt. Gedeeltelijk ligt de oorzaak in de inderdaad bittere afkeer, die de Indonesiërs op Java van de Japanners hebben gekregen, en als complement daarvan de vrees die de Japanners voor hun leven koesterden. Tenslotte zal ook wel meespelen het feit, dat de Japanners er genoeg van hebben en van de moeite af willen zijn. Hoe dit zij, op het ogenblik is vrijwel in alle grote en zeker in alle kleinere plaatsen op Java, waar de satellieten van *Soekarno* zetelen, het feitelijke bestuur in handen van de republiek Indonesië. Er zijn streken, als Bantam en Madoera. waar dit niet het geval is en waar een soort van tijdelijk normaal regentschapbestuur wordt uitgeoefend, al dan niet onder Japans toezicht. Ook in Batavia zijn alle departementen en vitale diensten door *Soekarno's* mensen bezet. Deze infiltratie neemt steeds toe en aangezien de geallieerden geen enkele controle in het binnenland uitoefenen, zijn wij er ook zeker van, dat tal van wapens van de Japanners in handen van deze mensen komen. Op het ogenblik is waarschijnlijk de spanning het hoogst. Er heerst een algemene terreur, die de goedwillenden en neutralen volledig onderdrukt en het is vooral de door de Japanners getrainde jeugdvereniging, die haar uitoefent en die bovendien hoe langer hoe meer de figuren van *Soekarno* en *Hatta* beheerst. Wij kunnen voor zeer plotselinge en dramatische gebeurtenissen komen te staan, waarbij de zeer langzame zwenking van de

Britten in de richting van meer actief optreden ons doet vrezen, dat ze op menig punt te laat zullen komen. Vandaag heb ik eindelijk de eerste toezegging van generaal *Christison* gekregen, dat hij nu werkelijk binnen het deel van Batavia, dat hij van de Japanners heeft overgenomen, de daar voortdurende 's nachts gepleegde misdrijven met zijn troepen zal tegengaan. Iedere nacht hebben rampok-partijen plaats en worden Japanners, Indo-Europanen of Indonesiërs die in dienst staan van onze geallieerde beweging om hals gebracht. Buiten het bezette deel van Batavia, dat tot het bandjirkanaal reikt, is de toestand nog veel onveiliger. Daarbij komt nu nog, dat deze situatie de Britten noodzaakt *Soekarno* af en toe op te roepen en van hem bepaalde dingen te eisen. De Japanners zijn tot krachtige medewerking niet meer genegen of in staat en bovendien heeft een beroep op hen voor ons dit ongelukkige gevolg, dat wij aan mensen, die op Java algemeen gehaat zijn, om steun voor onze zaak verzoeken. Zouden de Engelsen niet met *Soekarno* praten, dan zou een conflict kunnen oplaaien op een ongewenst ogenblik, praten zij echter wel met hem, dan geeft hij in zijn door niets belemmerde publicaties er de draai aan dat de Britten zijn regering erkennen en daaraan om hulp verzoeken. Onder deze omstandigheden moet het duidelijk zijn, dat van een verplaatsing van de Indische Regering nog niets kan komen. Zij zou hier geheel opgesloten zijn met bijna geen behoorlijke verbindingen en zonder enig nieuws uit de buitenwereld".

Tot dusver deze brief.

Het werk van de heer *Blom* te Brisbane werd langzamerhand wel moeilijk; er werden begrijpelijkerwijze te Batavia beslissingen genomen, welke feitelijk te Brisbane genomen hadden moeten worden. De Indische Regering zetelde officieel nog te Brisbane.

De heer *van Mook* is einde September met de heer *Warners* naar Java gegaan. De heer *Warners* zou zorgen, dat er verbindingen kwamen tussen Batavia en Nederland, Washington en Londen, zodat er geseind kon worden. Toen deze met Nederland tot stand waren gebracht, werd het onvermijdelijk dat te Batavia beslissingen werden genomen. De heer *Blom* heeft hierover aan de heer *de Rooy*, Sonica bij het Australisch hoofdkwartier in Oost-Indonesië, o.m. geschreven:

„Tot mijn grote spijt zit ik de laatste tijd hier zo aan mijn stoel geklonken, dat ik geen gelegenheid heb kunnen vinden je enorme ressort te bezoeken en mondeling een en ander te bespreken. Ik kan zelfs ook nog niet naar Batavia komen, waar ik langzamerhand wel zeer naar verlang. Ook wordt de werkverdeling met Batavia een beetje verwarrend. Ik ben hier met de dagelijkse leiding belast . . . . . dus het is haast niet te vermijden dat Batavia, behalve de Java-zaken ook allerlei andere aangelegenheden binnen zijn kring trekt. De zaak hier sluiten gaat nog niet. Ik liet dezer dagen eens tellen, hoeveel buitenlandse telegrammen hier op het ogenblik omgaan. Dat bleek op 11 en 12 dezer — dat was 11 en 12 October 1945 —, dus in tweemaal vierentwintig uur, 180 binnenkomende en 120 uitgaande, terwijl Batavia nog geen verbinding met Amerika en Engeland heeft. Afgezien daarvan wijzen de berichten uit Batavia op een dergelijke onbeschrijvelijke warboel, dat er van georganiseerd werken weinig komt en er hier eer te veel dan te weinig mensen zijn".

99607 *(Blom)*

Einde October 1945 is de Indische Regering officieel overgeplaatst van Brisbane naar Nederlandsch-Indië.

Bij terugkomst te Batavia vond de heer *Blom* het Departementsgebouw van Justitie door de republiek bezet. Hij heeft toen in een paviljoen van het paleis van de Gouverneur-Generaal gezeten. Men moest hier en daar wat meubels en schrijfmachines zien te vinden. Een archief was er helemaal niet, behalve wat men zelf meebracht. Het archief van het departement van Justitie was verdwenen, althans niet ter beschikking.

99598 *(Blom)*

De heer *Blom* antwoordde op de vraag of de Nederlandsch-Indische Regering concrete militaire of politieke plannen bij terugkeer had, dat hij na aankomst te Londen in April/Mei 1942 met anderen op het Ministerie van Koloniën aldaar een studie heeft gemaakt van wat er zou kunnen gebeuren en hoe bevredigende politieke ontwikkelingen zouden kunnen plaats hebben. Men realiseerde zich natuurlijk, dat men niet kon verwachten, dat na de oorlog het bestuur weer precies zo kon zijn als voordien.

De studies, die toen door een aantal ambtenaren gemaakt zijn, zijn in 1946 gepubliceerd onder de titel: „Een verzameling ambtelijke adviezen". In het voorwoord van dit boek wordt gezegd: „Dit zijn adviezen welke tot nu toe nog niet in druk zijn verschenen, en waaromtrent de Regering haar standpunt nog niet heeft bepaald". De stukken zijn in de zomer van 1942 opgesteld. Zij zijn toen aan de Ministerraad gezonden en het overleg hierover heeft geleid tot de

rede van H.M. de Koningin van 8 December 1942. Het is studiemateriaal; er wordt niet bepaald een concreet voorstel gedaan.

99599 *(Blom)* Deze stukken zijn opgemaakt door de groep mensen, die uit Indië gekomen waren: de heren *van der Plas, Warners, Lovink, van Mook* en *Blom*. Toen de rede van de Koningin was uitgesproken, is daarop voortgebouwd. Toen de terugkeer voorbereid moest worden, zijn de ontwerpen gemaakt voor de regelingen, neergelegd in de *Staatsbladen* D 65 en D 66 [1]), waarvan het eerste bestemd was van kracht te worden in de periode, waarin de Indische Regering nog buiten Indisch grondgebied zou fungeren, en het tweede voor een latere periode, waarin de Indische Regering weer op eigen grondgebied zou zijn. Dit alles stond los van een opstand of iets van dien aard. Hieraan was niet gedacht bij het maken van deze stukken. De opzet was om voorlopig naar een min of meer geordende bestuursvorm terug te gaan, alvorens men met het overleg tussen de vertegenwoordigers van de verschillende Rijksdelen kon beginnen. De stelling, welke het gehele politieke beeld in Indië van 1940/1941 had beheerst, nl. er kon geen hervorming tot stand komen wanneer Nederland niet kan meespreken, gold ook voor de Indische Regering in 1944/1945. Bovendien: om Indië te kunnen laten meespreken, moest er eerst weer een geordende samenleving tot stand komen, waaruit men vertegenwoordigers kon kiezen. De bedoeling was daarna de beide *Staatsbladen* van kracht te laten worden. De regeling van het tweede, *Staatsblad* D 66, is echter nooit in werking getreden; het is altijd gebleven bij die in *Staatsblad* D 65.

[1]) Bijlage 70.

Toen de Indische autoriteiten in Februari 1944 van Londen naar Australië gingen, bleef de heer *van Mook* Minister van Koloniën, tevens uitvoerder van het algemeen bestuur. Hij was toen geen Luitenant-Gouverneur-Generaal; de regeling in het *Staatsblad* D 65 was nog niet in werking getreden. Dat gaf administratieve moeilijkheden. Op 14 September 1944 is zijn benoeming tot Luitenant-Gouverneur-Generaal afgekomen.

99600 *(Blom)* Het was de heer *Blom* niet bekend, waarom de heer *Tjarda van Starkenborgh Stachouwer* na zijn internering niet naar Batavia is teruggekomen. De heer *Blom* heeft op 11 October 1945 een particuliere brief geschreven aan de heer *van Mook,* o.a. over deze kwestie.

De desbetreffende passage luidt:

> „Een opmerking over het telegram inzake *van Starkenborgh.* Hoewel ik het betreur, dat hij zal aftreden gaat dit uiteraard buiten mij en wellicht ook buiten jou om. Echter rijst bij mij de vraag of het niet wenselijk is om ook het opperbestuur te doen weten, dat dit aftreden op dit ogenblik zolang de toestand nog niet geklaard is betreurenswaardig zou zijn. Allereerst wordt je eigen positie er door bemoeilijkt doch ook de weerslag op de Europese bevolking in Indië, die op het ogenblik in zulke uitermate moeilijke omstandigheden verkeert ware zo enigszins mogelijk te vermijden. Mijn persoonlijk oordeel is derhalve, dat in elk geval formele beslissingen of publicaties dienen te worden uitgesteld.".

Dit was dus op dat ogenblik het oordeel van de heer *Blom* over het besluit van de heer *Tjarda* om niet terug te keren.

99601 *(Blom)* De order van *Mountbatten,* dat de Nederlanders in de aanvang na de Japanse capitulatie niet uit de kampen mochten komen, vond de heer *Blom* als algemene maatregel, hoewel zij psychologisch gezien grote nadelen had, niet te vermijden. Er zijn mensen op eigen gelegenheid uit de kampen gegaan. Er is in die tijd door allen gezocht naar hun gezin of familie. Een paar weken is dit goed gegaan, maar velen zijn later òf in Soerabaja in moeilijkheden gekomen òf zij werden weer geïnterneerd door de Republiek, toen die gevestigd was.

99466 *(Warners)* Ir. *C. J. Warners,* die op 2 October 1945 met de heer *van Mook* uit Australië naar Nederlandsch-Indië is teruggekeerd, nam aan, dat *Mountbatten* goede bedoelingen heeft gehad met zijn order, dat de mensen in de interneringskampen moesten blijven. *Mountbatten* wilde deze mensen geen gevaar laten lopen. Er was geen bescherming; de Japanners zouden misschien neutraal blijven; men wist niet wat er zou gebeuren. Men dacht de zaak niet aan te kunnen als de kampen, die een zeker veiligheidssysteem voor de mensen betekenden, zouden worden verlaten.

99468 *(Warners)* De heer *Warners* kon zich niet voorstellen, dat er van Nederlandse zijde nog geadviseerd was om anders te handelen. In Nederlandse kringen is besproken of men zich aan de order van *Mountbatten* moest houden of niet. De gedachte van de heer *Warners* was toen op dit punt desnoods indisciplinair te zijn en een order in tegenovergestelde zin te doen uitgaan. Dit is ook in de Nederlandsch-Indische Regering ter sprake gekomen. De heer *Warners* heeft deze mening geuit en bepleit.

99470 *(Warners)* De heer *Warners* zag het gevaar niet zoals *Mountbatten* dit gezien heeft. Hij stond op het standpunt, dat het risico wel genomen kon en moest worden. Dit is evenwel de mening van iemand, die op dat moment niet voor de uiteindelijke beslissing verantwoordelijk was.

Op de vraag, welke opvatting hij heeft aangetroffen in Indië inzake de terugkeer van de Nederlanders antwoordde de heer *Warners,* dat de feiten hebben uitgewezen dat er een groep is geweest, die de Nederlanders nooit weer terug wilde hebben en dat er een groep is geweest, die de Nederlanders wel weer terug wilde hebben; en die groep is er wellicht nog.

99472 *(Warners)* De verhouding tussen de verantwoordelijke militaire autoriteiten, zo vervolgde de heer *Warners,* is niet zeer goed geweest. De Engelsen zijn in Indië in een moeilijke situatie geweest, en hij geloofde ook, dat de Engelsen een slecht begrip hadden van de werkwijze van het Nederlandse gezag in Indië. Zij begrepen niet hoe dit gezag vroeger had gefunctionneerd en zij begrepen niets van de staatsrechtelijke figuur van het Koninkrijk, noch van de interne politieke structuur. Hun positie in India was geheel anders dan de Nederlandse positie in Nederlandsch-Indië. Voorts was hun militaire positie verre van rooskleurig, aangezien zij in Indië op een bruggenhoofd zaten, aanvankelijk met een enkele brigade, die bovendien nog uit Indische, en dus ook Mohammedaanse, troepen bestond. Het was voor een dergelijke militaire macht moeilijk de orde te handhaven. Tenslotte was de politieke situatie, die zich na de republikeinse proclamatie van 17 Augustus ontwikkeld had, voor de Nederlanders moeilijk te overzien, laat staan voor de Engelsen. Dat dus niet alle partijen elkaar direct begrepen hebben, was naar de mening van de heer *Warners* wel begrijpelijk. De toestand, waarvoor men kwam te staan, was geheel anders dan iemand gedacht had.

Na het vertrek van generaal *Christison* zijn onder diens opvolger de verhoudingen tussen Nederlanders en Engelsen verbeterd.

99473 *(Warners)* Op de vraag of de Nederlandsch-Indische Regering met een plan voor staatkundige hervorming naar Indië is teruggekeerd, kon de heer *Warners* slechts antwoorden dat hem dit niet bekend is. In ieder geval stond er aan de Indische Regering bij haar terugkeer geen geautoriseerd plan voor staatkundige hervorming ter beschikking; de afwezigheid van een dergelijk plan heeft, naar de mening van de heer *Warners,* de mogelijkheid van contact met degenen, die gedurende de afwezigheid van de Nederlandsch-Indische Regering het in Indië voor het zeggen hadden gekregen, althans naar hun mening het voor het zeggen moesten hebben, buitengewoon bemoeilijkt. Het zou ontegenzeglijk voor het gehele verdere verloop van het grootste belang zijn geweest, indien een door het Nederlandse Parlement in grote lijnen bekrachtigde staatsrechtelijke conceptie aanwezig was geweest, omdat dat als uitgangspunt voor een gesprek had kunnen dienen, zowel voor de Nederlandsch-Indische Regering zelf als voor een meer succesvol intermediair van de Engelsen. De heer *Warners* gelooft, dat dit een van de calamiteiten is geweest, die Nederland in deze oorlog te verwerken heeft gekregen, nl. dat zich na de bevrijding van Nederland niet de mogelijkheid heeft voorgedaan om met het Parlement een vèrgaand en ingrijpend plan voor staatsrechtelijke hervorming op te stellen, dat had kunnen dienen als punt van uitgang voor een gesprek met de Indonesische leiders.

99475 *(Warners)* De afwezigheid van een zodanig plan, zo vervolgde de heer *Warners,* moet in de eerste plaats gezien worden als een gevolg van het onverwachte verloop van de oorlog en het onvoorziene, zeer geringe tijdsverschil tussen de bevrijding van Nederland en de capitulatie van Japan.

60394 *(van Hoogstraten)* Mr. *J. E. van Hoogstraten* heeft niet voorzien, dat een belangrijk deel van de Indonesische bevolking anti-Nederlands gezind zou zijn. Men kon zich voorstellen, dat er een nationalistische beweging was, maar niet dat Batavia een stad zou zijn, waar, mede door de politiek van de Engelsen, overal geschoten werd, terwijl men zelfs niet naar Meester-Cornelis kon gaan zonder zijn leven te wagen; op klaarlichte dag werden te Batavia mensen gekidnapt.

60397 *(van Hoogstraten)* Opeens zijn toen benden opgedoken, die overal het leven van de Nederlanders bedreigden. De verklaring hiervoor is, volgens de heer *van Hoogstraten,* het opkomen van de republikeinse beweging en de houding van het Engelse leger daartegenover; dit wilde niet ingrijpen, mede omdat het niet voldoende kracht had.

60409 *(van Hoogstraten)* Over de opdracht aan de geïnterneerden om in de kampen te blijven, respectievelijk daarin terug te keren, verklaarde de heer *van Hoogstraten* te begrijpen, dat achteraf zekere bezwaren daartegen kunnen worden aangevoerd. Hij heeft gehoord van allerlei gevallen, waarin mensen, die zich aan de opdracht om in de kampen te blijven niet hebben gestoord, plotseling zijn overvallen. De heer *van Hoogstraten* moet zeggen, dat hij met de grootste angst zou terugdenken

aan een situatie, waarin ieder zich vrij had kunnen bewegen over Java. Dan zouden er heel wat ongelukken zijn gebeurd. Hij heeft de indruk, dat het bevel om in de kampen te blijven, is gegeven door de Engelsen, voordat de heer *van Mook* terugkwam.

99934 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* verklaarde, dat er tijdens de oorlog geen enkel rapport was met concrete en betrouwbare gegevens over de sterkte van de Indonesische bewapende groepen. Er waren wel zeer veel organisaties, waartussen weinig coördinatie was, zeker na het ogenblik van de Japanse capitulatie. De strijdgroepen en benden vormden geen „leger" in krijgskundige zin. Zij bestonden uit mensen, die onder zware propaganda en terreur van de Japanners waren opgeleid. Bovendien waren misschien wel 80 % daarvan zeer jeugdige personen, die vóór de Japanse bezetting ongeveer 11 jaar waren en dus nimmer het Nederlandse gezag bewust hadden ondervonden. Zij hadden jarenlang onder de invloed van de Japanse propaganda geleefd en waren daarna op ongeveer 15-jarige leeftijd in het „leger" gekomen. Er waren geen ervaren militaire Indonesische leiders. Daarom achtten de Nederlandse autoriteiten de gevechtswaarde van de groepen, vergeleken bij een werkelijk leger, gering.

99935 *(Helfrich)*

90034 *(Helfrich)*

Het is de heer *Helfrich* bekend, dat *Mountbatten* uit bepaalde bronnen berichten heeft ontvangen, waardoor hij de toestand zeer donker inzag. Men zou hem gesproken hebben over een goed bewapend en goed geoefend Indonesisch leger.

De heer *Helfrich* heeft zijn best gedaan er achter te komen, wie hem dit verteld heeft, want het was geheel onjuist. Later heeft hij gehoord, dat o.a. de heer *van der Post* deze inlichtingen zou hebben verschaft.

90037 *(Helfrich)*

Mountbatten hechtte waarde aan deze inlichtingen. Op 10 October heeft hij op de conferentie te Singapore gezegd, dat de Nederlanders niet tegen het Indonesische leger op konden en dat zij voorzichtig moesten zijn. De Britse Regering wilde zich niet bemoeien met de interne politiek en wilde er geen tweede Griekenland van maken. De protesten van Nederlandse zijde werden door *Mountbatten* niet aangenomen. Bij aankomst op Java werd de Nederlanders dadelijk bevestigd, dat het zeker géén goed bewapend en uitgerust Indonesisch leger was en dat spoedig optreden wonderen zou verrichten, vooral een opmars naar Djokja. Er moest zo spoedig mogelijk materieel en personeel komen om het militair gezag te herstellen.

99857 *(Helfrich)*

Mountbatten sprak over een goed geoefend en bewapend Indonesisch leger van ongeveer 100 000 man. Deze sterkte leek de heer *Helfrich* — en ook de Nefis — overdreven. Zij konden echter niet de indruk van zich afzetten, dat het van Engelse zijde met voorbedachte rade zo werd gesteld.

De heer *Helfrich* herinnerde zich, dat toen *Mountbatten* zei: „Die troepenmacht is veel te sterk, daar kun je niet tegenop", van Nederlandse zijde twee antwoorden zijn gegeven. In de eerste plaats, dat dit zeer sterk overdreven werd geacht, zowel wat aantal als wat bewapening betrof, en in de tweede plaats, dat de Japanse commandant volgens de capitulatievoorwaarden de opdracht had alle hulpkorpsen te ontwapenen en te ontbinden.

99858 *(Helfrich)*

Weliswaar beschikte men van Nederlandse zijde niet over gegevens omtrent de juiste getalssterkte van de Indonesische korpsen, doch men kon zich niet voorstellen, dat deze korpsen sterk zouden zijn en goed bewapend. De mensen hadden zich veelal bij deze korpsen aangesloten om tijdens de bezetting bij de Japanners in het gevlei te komen.

99860 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* was van oordeel, dat zij, zodra zij zouden horen, dat de Japanners de oorlog hadden verloren, in geen geval zo fanatiek zouden zijn, dat zij tegen de geallieerden, die op Java kwamen, zouden gaan vechten.

Bij de terugkomst op Java in 1945 was wel bekend, dat de Japanse politiek er op was gericht aan Java autonomie toe te kennen.

99934 *(Helfrich)*

Naar de vaste overtuiging van de heer *Helfrich* was de tegenstand van de Indonesiërs in elkaar gezakt, wanneer er was voldaan aan twee voorwaarden: nl. dat de Engelsen van het begin af aan positief hadden verklaard, dat het Nederlandse gezag eerst moest worden hersteld, en in de tweede plaats wanneer men zich had gehouden aan de bepalingen van de overgave-overeenkomst, nl. dat de Japanners onmiddellijk alle hulptroepen moesten ontbinden en de wapens inleveren.

89232 *(Buurman van Vreeden)*

Luitenant-generaal *D. C. Buurman van Vreeden* is in September 1945 aangewezen om naar Singapore te gaan voor de officiële overgave van het Zuid-Oost-Azië-Commando. Hij is daar aangekomen op 10 September en de officiële overgave van de vervanger van veldmaarschalk graaf *Terauchi* heeft plaats gehad, als hij zich niet vergist, op 12 September. Daarna is de heer *Buurman van Vreeden*

nog een tijd in Singapore geweest voor allerlei kwesties van evacuatie van de Japanse militairen van Malakka naar de Riouweilanden. Van Singapore uit is hij eind September weer naar Ceylon teruggegaan.

89235 *(Buurman van Vreeden)*

De heer *Buurman van Vreeden* is toen weer te Kandy teruggekomen. In November daaropvolgende is hij met het tweede gedeelte van de staf overgeplaatst naar Singapore. Kapitein ter zee *Perks* [1]) was vooruitgegaan.

[1]) De commissie heeft de heer *Perks* niet kunnen horen, aangezien deze is overleden.

89236 *(Buurman van Vreeden)*

Naar aanleiding van de opmerking van admiraal *Helfrich,* dat admiraal *Mountbatten* over inlichtingen beschikte, welke hem ernstig verontrust hadden en dat men hem had gesproken over een goed bewapend en goed geoefend Indonesisch leger, deelde de heer *Buurman van Vreeden* mede, dat de heer *Perks* hem had verteld, dat hij een nogal stormachtig gesprek had gehad met *Mountbatten* en de Britse Minister van Oorlog, *Lawson,* die toen daar op bezoek was, waarbij dit ter sprake werd gebracht.

89237 *(Buurman van Vreeden)*

Misschien is het wel de heer *van der Post* geweest, die dit *Mountbatten* heeft verteld. Het kunnen ook wel de leden van de Rapwiparties zijn geweest, die dit verteld hebben. Het was in die tijd op Java een ongelooflijke bende en men zag overal gewapende kerels.

89245 *(Buurman van Vreeden)*

De heer *Buurman van Vreeden* weet, dat de heer *Perks* tegen *Mountbatten* heeft gezegd, dat hij het uitgesloten achtte, dat er een sterk Indonesisch leger zou zijn. Nadat de heer *Perks* uit Singapore terugkwam, heeft deze dit aan de heer *Buurman van Vreeden* verteld.

89252 *(Buurman van Vreeden)*

Over de vraag of het mogelijk zou zijn geweest om meer Britse troepen naar Batavia te zenden, had de heer *Buurman van Vreeden* bepaald geen oordeel. Hij had de indruk, dat de Engelsen op dat ogenblik zeker niet voldoende troepen hadden om direct met grote hoeveelheden mannen naar Java te gaan; ook heeft een grote rol gespeeld de „major war", die zij niet wensten, en: we don't want to get involved. Naderhand is wel gebleken, dat er van dat geweldige Indonesische leger niet veel waar was.

89257 *(Buurman van Vreeden)*

De heer *Buurman van Vreeden* had bemoeienis met de kwestie van de bewapening van de troepen. Generaal *Ilgen* is toen aangewezen als liaison-officier bij het lagere hoofdkwartier van A.L.F.S.E.A. (Allied Land Forces South East Asia), te Kandy, later te Singapore. Hij heeft een staf van experts om zich heen gevormd voor de bewapening van ex-krijgsgevangenen. Er waren toen nog veel ex-krijgsgevangenen te Singapore; daar zijn troepen van geformeerd voor de herbezetting van Riouw — niet voor Banka en Billiton — en er is een detachement voor Singapore zelf achtergebleven, voor de bewaking van de voorraden; ook is een bataljon naar Java gestuurd.

Verder zijn in Siam twee bataljons van de zogenaamde Bali-Lombok-brigade geformeerd, die dus op Bali en Lombok zijn geweest, alsmede nog een zwakker bataljon, dat bestemd werd voor de bezetting van Soembawa. De uitvoering was helemaal overgelaten aan het hoofdkwartier van de Allied Land Forces. Wanneer er moeilijkheden zouden komen op dit gebied en er dus in hoogste instantie moest worden beslist, kwam dat via de heer *Buurman van Vreeden* bij het hoofdkwartier van *Mountbatten* terecht.

89259 *(Buurman van Vreeden)*

Of men op korte termijn meer krijgsgevangenen had kunnen sturen, zou de heer *Buurman van Vreeden* niet durven zeggen; dat de Nederlanders daarbij door de Engelsen zijn geholpen, staat voor hem als een paal boven water.

89933 *(Ilgen)*

Generaal-majoor K.N.I.L. b.d. *G. A. Ilgen* kreeg in September 1945 van admiraal *Helfrich* opdracht om deel te nemen aan een conferentie van *Mountbatten* met de commandant A.L.F.S.E.A., welk commando speciaal Nederlandsch-Indië bestreek. De heer *Ilgen* werd toen gezegd, dat hij een liaison-missie moest oprichten tussen de Nederlandse bevelhebber, de heer *Helfrich,* en de commanderende generaal van A.L.F.S.E.A. Dit was te Kandy. Later is het hoofdkwartier overgeplaatst naar Singapore. Het Britse commando gaf hem de beschikking over een korporaal-tikker. Verder kreeg hij op het hoofdkwartier een lokaal als bureau. Hij heeft toen vergunning gekregen om enige Nederlandse officieren uit krijgsgevangenschap te laten komen. Langzamerhand heeft de heer *Ilgen* toen een kleine staf gevormd. Dit heeft zo geduurd tot Maart 1946. Hij is toen met pensioen naar Nederland vertrokken.

89937 *(Ilgen)*

De Engelse sous-chef van de staf, brigade-generaal *Scott,* besprak de plannen met de heer *Ilgen* en vroeg daarover zijn oordeel. De heer *Ilgen* meldde wat hij te weten kwam aan de B.S.O. en aan diens staf.

89951 *(Ilgen)*

Brigade-generaal *Scott* vertelde de heer *Ilgen* op een gegeven ogenblik, dat de Nederlanders een volslagen verkeerd idee hadden van de te verwachten tegenstand. De heer *Ilgen* herinnerde zich een gesprek te Kandy, toen zij de eerste gegevens hadden gekregen. Dat kan in September 1945 zijn geweest.

De Indonesiërs zouden een grote hoeveelheid wapens hebben, die

de Japanners hun zouden hebben verstrekt. Toen begon ook de kwestie over al of niet onderhandelen met *Soekarno*.

Dat de Indonesiërs de Nederlanders niet aanbaden begreep de heer *Ilgen* wel, maar dat er op eens zo'n haat zou zijn ontstaan, zoals later is gebleken, was voor de heer *Ilgen* inderdaad een grote verrassing. Hij dacht, dat het niet zo erg zou zijn.

De Engelsen zeiden: die mensen houden niet van u. Ze houden niet van ons, maar van u moeten zij helemaal niets hebben. Het Britse standpunt, dat in gesprekken nog al eens naar voren kwam, was, dat toelating van Nederlandse troepen in dit stadium van verhitte gemoederen, het verzet slechts zou doen toenemen, waardoor voor hen de voltooiing van de taak, waarvoor zij door de Chiefs of Staff waren gesteld, slechts kon worden bemoeilijkt. Die taak was feitelijk niet anders dan de ontwapening, internering en wegvoering van de Japanse troepen. Dit werd naar hun idee bemoeilijkt door toedoen van troepen, die daar niet gewild waren.

90815 *(Nieuwenhuysen)*

Volgens de toenmalige luitenant ter zee der 1e klasse *J. Nieuwenhuysen*, destijds hoofd van de marine-inlichtingendienst, was de „Cumberland" onder admiraal *Patterson* het eerste schip, dat na de capitulatie van Japan in Indië aankwam. Hij wist, dat er in het begin telegrammen zijn ontvangen — de letterlijke tekst wist hij niet meer — waarin iets stond van: „The natives are more interested in filling their bellies than in politics". Later is dit veranderd. Er waren toen alle mogelijke mensen, die volgens de heer *Nieuwenhuysen* een geheel verkeerd beeld gaven van hetgeen op Java voorviel. Onder anderen was dat kolonel *van der Post*.

90818 *(Nieuwenhuysen)*

Toen de heer *Nieuwenhuysen* op Java kwam, begon de revolutie pas goed door te zetten. Er werden zeer veel mensen vermoord en de heer *Nieuwenhuysen* heeft toen gedaan wat hij kon om zoveel mogelijk mensen te redden, niet alleen Europeanen, maar ook Indonesiërs. In kampongs van b.v. drie à vierduizend man waren een stuk of tien mannen, die wapens of handgranaten in hun bezit hadden en de kampong terroriseerden. De heer *Nieuwenhuysen* was in aanraking gekomen met een Britse majoor van de intelligence, een planter in het Medanse; deze werkte onder de heer *van der Post*. Hij had speciaal de buitendienst. De heer *Nieuwenhuysen* heeft deze majoor meegenomen naar enkele kampongs en hem getoond, dat deze mensen geholpen moesten worden. Zij moesten diegenen, die wapens hadden, uit de kampongs halen, waardoor de mensen vertrouwen in het wettige gezag zouden kunnen krijgen. Het was zelfs zo ver, dat zij verschillende Islamietische leiders en diverse kampongs op hun hand kregen, wanneer zou blijken, dat zij steun kregen van het Britse gezag. Alles was in kannen en kruiken, doch zo gauw er over werd gesproken met kolonel *van der Post*, ging het niet door. Zelfs van Engelse zijde werd de heer *Nieuwenhuysen* gezegd, dat het hun heel erg speet; men zag in, dat het redelijk was hier iets aan te doen. Het strandde altijd bij de heer *van der Post*.

90819 *(Nieuwenhuysen)*

Er werd veel verraad gepleegd. Waar het zat, kon de heer *Nieuwenhuysen* niet ontdekken, maar altijd weer kwam de heer *van der Post* naar voren. Bewijzen heeft de heer *Nieuwenhuysen* echter niet.

De heer *Nieuwenhuysen* is naar admiraal *Helfrich* gegaan en hij heeft gezegd, dat alles wat zij deden werd verraden. Hij heeft toen gevraagd of admiraal *Helfrich* persoonlijk contact wilde opnemen met brigade-generaal *Windgrove*, die de heer *Nieuwenhuysen* altijd erg redelijk vond, om te trachten, met passering van verschillende mensen van de intelligence en vooral van hen, die zich bemoeiden met de political intelligence, de Engelsen te interesseren voor het redden van de mensen, die anders zouden kunnen worden afgemaakt. Uiteindelijk is ook dat niet gelukt.

91558 *(Rookmaaker)*

Mr. *J. Rookmaaker* is tijdens de oorlog in de Japanse krijgsgevangenenkampen Japans tolk geweest ten behoeve van de Nederlandse kampstaf. Toen de bevrijding kwam, bereidden de geallieerde hoofdofficieren in het kamp, hoofdzakelijk Engelsen, een staf voor, die zou kunnen optreden in afwachting van de komst van de Engelse troepen. De heer *Rookmaaker* werd verzocht bij die staf op te treden als verbindingsofficier-tolk. Hij had toen de rang van eerste luitenant van het K.N.I.L. Op 19 September 1945 is hij uit krijgsgevangenschap ontslagen en naar Batavia gecommandeerd, waar hij zijn intrek heeft genomen in Hotel des Indes. Toen de Japanners zo langzamerhand werden geïnterneerd, was er ook voor hem als tolk weinig meer te doen. Hij is toen gehandhaafd als liaison-officier in het algemeen, en heeft dienst gedaan als Engels en Maleis tolk.

91559 *(Rookmaaker)*

Later is hij nog ter beschikking gesteld van het hoofd van de Rapwi, kolonel *Dewar*, waarmede de heer *Rookmaaker* een tocht heeft gemaakt langs de verschillende kampen. Zij zijn o.m. onderweg aangehouden door Pemoeda's en tenslotte, op reis van Bandoeng naar Semarang, gestrand op barrières, bewaakt door gewapende nationalisten.

Toen generaal *Christison* was gekomen als opvolger van admiraal *Patterson*, werd — aldus de heer *Rookmaaker* — de heer *van der Post* een van de voornaamste officieren van de staf van generaal *Christison;* het is de heer *Rookmaaker* bekend, dat deze herhaaldelijk door de generaal werd geraadpleegd.

91568 *(Rookmaaker)* Over het algemeen maakte de heer *van der Post* er zich bezorgd over, dat het tot een steeds toenemende wrijving zou komen tussen de Britten en de Indonesiërs en tussen de Nederlanders en de Indonesiërs. Hij stelde zich altijd open voor allerlei inlichtingen en legde zijn oor kennelijk te luisteren, al gaf hij uiteraard adviezen op hoger niveau, waarvan de heer *Rookmaaker* echter niets weet.

91576 *(Rookmaaker)* Dat *Mountbatten* inlichtingen ontving en dat deze in het begin niet alle even objectief waren, achtte de heer *Rookmaaker* zeer waarschijnlijk.

Voorts was de heer *Rookmaaker* overtuigd, dat er veel Japanse wapens in handen van de Indonesiërs zijn gekomen. Wat de organisatie betreft, wist hij alleen, dat er op het moment van de capitulatie verschillende in Japanse tijd opgerichte organisaties bestonden en het is bekend, dat deze daarna een actieve rol zijn gaan spelen. Zo b.v. de Peta en mogelijk de Hei Ho. Hij wist ook, dat zowel de Engelsen als de Nederlanders er met zorg op hebben toegezien, dat de wapens van de Japanners werden overgegeven aan de bevoegde militaire instanties en niet aan de Indonesiërs. Het is gebleken, tot ongenoegen en schrik van de Engelsen te Djakarta, dat een aantal wapens in handen van de Indonesiërs was gekomen.

91580 *(Rookmaaker)* Toen de heer *Rookmaaker* in het eerste voorlopige kwartier te Batavia kwam, hadden de Engelse bezettingstroepen vlaggen op het erf aangebracht en hadden zij er als eerste machtsdemonstratie een marinewacht opgesteld. Verder waren er bij de verschillende kampen ter plaatse wachten gekomen om de Japanse bewaking over te nemen. In de stad waren er echter in die tijd nog geen Nederlandse of Britse politie of troepen, die de orde en rust konden handhaven en werkelijk gezag konden uitoefenen. Het is de heer *Rookmaaker* opgevallen, dat de aanwezige Engelse militairen toen optraden op een manier, die principieel afweek van de Nederlandse voorschriften t.a.v. de bestrijding van woelingen. Er was een duidelijke onrust in de stad, een werkelijke revolutionnaire beweging. Er waren telefoonverbindingen met de verschillende kampen, maar, wanneer er moeilijkheden waren buiten het kamp, bestond niet de mogelijkheid om op te treden. Er kwamen steeds noodkreten, dat men werd beschoten, doch men moest — de heer *Rookmaaker* spreekt over de officieren van de staf van admiraal *Patterson* — volstaan met te trachten de mensen te kalmeren door hen rustig toe te spreken en de raad te geven binnen de kampen te blijven, met de belofte, dat men, wanneer het binnen de kampen gevaarlijk zou worden, zou trachten de nodige troepen in te zetten. Toen het op een gegeven ogenblik te erg werd, is een kapiteinluitenant ter zee van de staf met één of twee marine-officieren, alleen gewapend met pistolen, met een jeep in de richting gereden, waar men het schieten en de geluiden van de menigte hoorde. Zij zijn toen, naar de heer *Rookmaaker* later van hen heeft gehoord, op een troep opgewonden jongelui gestoten. De officieren zijn toen gestopt en hebben de jongens gevraagd, wat er gaande was. Van enkelen van hen, die Engels spraken, kwam toen een verward verhaal, dat zij juist enkele mensen hadden gedood, een Japanner en een Indo-Europeaan. De Engelsen hebben toen gezegd, „dat zij dat toch niet mochten doen en dat zij om deze tijd van de dag in bed moesten liggen". De menigte is toen werkelijk uit elkaar gegaan.

Zij hebben ook eens, waar de heer *Rookmaaker* bij was, rapport uitgebracht aan de admiraal, dat zij zo bijzonder tevreden waren over het optreden van een groep militairen, welke belast was met de bewaking van een kamp in de buurt, dat werd bedreigd. De militairen zijn toen niet naar buiten gekomen om de mensen met geweld te verjagen, maar zij hebben hun geweren op de rug genomen, zodat zij niet schietvaardig waren, met afgezette bajonet; zij hebben de mensen meer op de manier, waarop een Londense politieagent dat doet, op de schouder geklopt en gezegd: „Mensen, ga nu naar huis toe". Dit was typisch naar de zin van de admiraal en de heer *Rookmaaker* herinnerde zich, dat het hem zo opviel, omdat de Nederlanders de militaire bijstand alleen kenden in geval van nood en omdat hem vroeger voorschriften waren gegeven van zodanige strekking, dat, wanneer de militairen eenmaal waren ingezet, er b.v. niet in de lucht geschoten mocht worden, maar dadelijk krachtig moest worden opgetreden, omdat het leger anders beter thuis kon blijven. Het is immers het laatste machtsmiddel, dat door de Staat kan worden ingezet, en wordt pas gebruikt als de gewone machtsmiddelen — de politie —, gefaald hebben. Dit is een voorbeeld van het optreden van de Engelsen in de eerste tijd. Zij waren toen inderdaad militair zeer zwak.

91581 *(Rookmaaker)* Die houding werd in de eerste plaats aangenomen, omdat het in

de lijn van de Engelsen ligt om ook hun militairen meer politiek te laten optreden; in de tweede plaats, omdat zij geen risico konden nemen ernstige reacties onder de mensen te verwekken, daar zij niet de macht hadden er tegen op te treden. De heer *Rookmaaker* wist niet, welke overweging heeft geprevaleerd.

87234 *(van Straten)*

Generaal-majoor b.d. K.N.I.L. *N. L. W. van Straten* heeft verklaard, dat de Nederlandse troepen uit Australië in September 1945 naar Indië zijn vervoerd. De heer *van Straten* meent, dat er drie compagnieën waren. De opzet was twee of drie compagnieën voor Batavia te bestemmen. In ieder geval heeft hij er op eigen verantwoording nog een bij laten halen toen de toestand aldaar bekend was.

87235 *(van Straten)*
87236 *(van Straten)*

87237 *(van Straten)*

De heer *van Straten* was toen eigenlijk alleen op Java. De heer *van der Plas* was er ook wel, maar hij bemoeide zich niet met militaire aangelegenheden. De heer *Christison* was er nog niet. Zijn functie werd waargenomen door schout bij nacht *Patterson*.

87238 *(van Straten)*

Dadelijk na de overgave van de Japanners op Morotai, die de heer *van Straten* namens de Indische Regering moest bijwonen, is hij naar Batavia doorgestuurd. Op weg naar Batavia kreeg hij te Singapore bericht, dat de heer *van der Plas* met de waarnemend commandant van de geallieerde troepen in Indië met de „Cumberland" op weg was van Singapore naar Batavia. De heer *van Straten* is toen daarop overgestapt, teneinde de militaire zaken te kunnen bespreken.

Door de Indische Regering was hij aangewezen als hoofd van de A.M.A.C.A.B. [1]) op Java en Madoera. Hij stond rechtstreeks onder generaal *van Oyen*.

[1]) Allied Military Administration Civil Affairs Branch.

De troepen hebben te Batavia het vliegveld bezet en een strook daaromheen; verder mochten zij op last van de Engelse commandant niets doen. Alles en iedereen was aan deze ondergeschikt.

87947 *(Schilling)*

De aanvankelijke bedoeling was, dat generaal *Schilling*, die op 2 of 3 September uit krijgsgevangenschap te Moekden in Colombo was aangekomen, als chef staf van generaal *van Oyen* naar Australië zou gaan. Hij zou daar generaal *van Straten* opvolgen. Dit is echter doorkruist. Admiraal *Mountbatten* had verzocht, in verband met het slechter worden van de toestand op Java, een officier ter beschikking te stellen van het hoofdkwartier op Ceylon. De bezetting van Java, welke aanvankelijk einde October aan de beurt zou komen moest versneld worden. Admiraal *Mountbatten* heeft de heer *Schilling* voor deze functie bestemd, zodat deze op 21 September 1945 naar Kandy is gegaan.

87952 *(Schilling)*

Hij is bij een tweetal stafbesprekingen tegenwoordig geweest, waarin hoofdzakelijk technische aangelegenheden werden behandeld. De grote moeilijkheid echter was, dat er geen scheepsruimte beschikbaar was. Men is er inderdaad in geslaagd het schema te vervroegen en de eerste landing op 29 September werd uitgevoerd door het bataljon Seaforth Highlanders.

Eigenlijk was er geen troepenmacht klaar om Java te bevrijden; de ineenstorting van de Japanners is veel vroeger gekomen dan algemeen bij de geallieerde staven werd aangenomen.

De wijziging van de theatergrenzen heeft ongeveer midden Augustus plaats gevonden. Op dat ogenblik waren de Engelsen alleen klaar voor een operatie tegen Malakka. Men moest zich toen dus — de heer *Schilling* heeft dit later gehoord — plotseling geheel omschakelen. Daarbij kwam nog, dat zowel de Amerikanen als de Engelsen zo spoedig mogelijk de eigen troepen naar huis wilden doen terugkeren. Die drang is één van de oorzaken geweest van de débâcle, die er toen in Nederlandsch-Indië is gevolgd.

De toestand in India was op dat ogenblik zeer gespannen; de Engelsen hebben er dan ook alles op gezet om de Brits-Indische krijgsgevangenen zo snel mogelijk naar India terug te brengen.

87953 *(Schilling)*

De troepen, die bestemd waren voor de grote operatie om Malakka te hernemen in het najaar van 1945, voorjaar 1946 moesten in de maanden daarvóór uit alle delen van de wereld worden vergaard. Het waren voor een deel rustende divisies in Brits-Indië, voor een deel troepen, die uit het Midden Oosten konden worden gemist en misschien voor een deel troepen, die nog bezig waren aan de actie op Borneo; deze laatste waren Australische troepen.

87954 *(Schilling)*

In het hoofdkwartier van admiraal *Helfrich*, waar de heer *Schilling* in de periode van 2 September tot 21 September dagelijks kennis kon nemen van de berichten, die van de Rapwi-teams kwamen, heeft hij de indruk gekregen, dat aanvankelijk de toestand gunstig was, dat de Nederlanders uit de kampen op Java en Sumatra zich vrij konden bewegen in die eerste weken na de Japanse overgave en dat geleidelijk onder invloed van de op 17 Augustus door *Soekarno* verrichte staatsgreep en de samenspanning met de Japanners — de Japanse officieren, die in de verschillende staven de politieke aangelegenheden behandelden — de toestand slechter is geworden.

Er hadden aanslagen plaats op de Europeanen, die zich in het binnenland van Java hadden gewaagd; er hadden molestaties in de

kampen plaats. Allerlei opschriften verschenen, hoofdzakelijk van nationalistische, maar ook van communistische aard. De heer *Schilling* heeft hiervan geen details en geeft dus alleen zijn indrukken weer.

87955 *(Schilling)* Op een gegeven ogenblik liet het zich uit de rapporten van admiraal *Patterson*, die te Priok was, zo gunstig aanzien, dat door de heer *Mountbatten*, of zijn chef staf generaal *Slim*, is overwogen parachutetroepen in te zetten. De taak van de heer *Schilling* was om te assisteren bij de keuze van de plaatsen, waar die parachutetroepen moesten worden ingezet, bij het samenstellen van de instructies voor hun opmars, enz. Daarmee is hij ook begonnen, maar van het plan kon niets komen, omdat de dag na zijn aankomst te Kandy bleek, dat alle parachutes waren gebruikt voor het neerlaten van Rode Kruis-voorraden voor de kampen.

87961 *(Schilling)* Op 25 September hoorde de heer *Schilling* te Kandy reeds de naam van generaal *Christison* noemen als de vermoedelijke commandant van de geallieerde strijdkrachten in Nederlandsch-Indië. De goedkeuring op zijn benoeming was echter nog niet verkregen. De heer *Schilling* had op 24 September een persoonlijk onderhoud met de heer *Mountbatten*, waarbij deze hem mededeelde, dat hij aan de Britse opperbevelhebber voor Java als liaison officer zou worden toegevoegd. Daarom was het het beste, wanneer hij de dag er na naar Singapore zou vertrekken. De heer *Schilling* is toen een vliegtuig ter beschikking gesteld, waarmee hij op 25 September naar Singapore is vervoerd. Hij heeft daar contact opgenomen met de plaatselijke militaire Britse commandant om op de hoogte te komen van wat er nu verder ging gebeuren. Op 27 of 28 September had in het gouverneurskantoor in Singapore een vergadering plaats, waar, naar de heer *Schilling* meent, alle grote beslissingen zijn gevallen.

87962 *(Schilling)* De heer *Schilling* is niet bij die vergadering tegenwoordig geweest; hij heeft geantichambreerd. Hij neemt aan, dat generaal *Christison* op deze vergadering als bevelhebber van Nederlandsch-Indië is aangewezen en dat de heer *Lawson* — de Britse Minister van Oorlog, die namens de Engelse Regering de vergadering bijwoonde — deze en andere benoemingen namens zijn Regering heeft bevestigd. Op die vergadering is er een scheiding gemaakt tussen een Australisch gebied en een Engels, beide wel vallende onder S.E.A.C., maar het Australische gebied niet vallende onder de heer *Christison*; op die vergadering is er ook een opperbevelhebber voor Saigon aangewezen en is het bevel in Malakka geregeld.

Het is de heer *Schilling* niet gelukt persoonlijk contact te krijgen met generaal *Christison* of generaal *Hawthorn* om enige adviezen te kunnen geven, die heel belangrijk waren in verband met hetgeen de heer *Schilling* persoonlijk te Moekden had meegemaakt. Het gebeurde te Moekden bevatte namelijk een ernstige les. Een Russische voorhoede is op 18/19 Augustus door de lucht op het vliegveld gekomen. De Russen moeten de Japanse opperbevelhebber hebben ontboden en hem hebben aangezegd, dat alle Japanse troepen onmiddellijk in kampementen moesten worden teruggetrokken. Toen werd de massa meester van Moekden. Een week lang is er in Moekden geplunderd en gemoord. De heer *Schilling* meende, dat dit de opzet van de Russen is geweest. De meeste slachtoffers waren welgestelde Wit-Russen en ook Chinezen, allen collaborateurs van de Japanners in de afgelopen periode. Enige dagen later kwam de Russische hoofdmacht, die de orde en rust heeft hersteld. Dit is vrij gauw gelukt, maar het kwaad was reeds gedaan. Hieruit bleek, dat er maar één oplossing voor Nederlandsch-Indië was: zolang er geen troepen genoeg waren om direct de verantwoordelijkheid voor de orde en rust in zijn geheel over te nemen, was het verstandiger om de Japanners de verantwoordelijkheid te laten, hoe zuur dat ook mocht zijn voor de mensen in de kampen.

87962 *(Schilling)* De heer *Schilling* is op 29 September 1945 te Batavia aangekomen. Gedurende de middag van diezelfde dag heeft hij nog getracht één van de belangrijke Engelse officieren te spreken te krijgen, wat echter niet is gelukt. De heren waren in stafbespreking en dus niet te bereiken. 's Avonds hoorde de heer *Schilling*, dat aan de Japanners was aangezegd: alle troepen naar de kampementen terug. De bewaking van enige punten werd overgedragen aan de Seaforth Highlanders. Op dat ogenblik waren er 800 man Engelse troepen, die, naar de heer *Schilling* meende, waren verdeeld over Tandjong-Priok, om te assisteren bij de uitlading van hun uitrusting, en Batavia, Waterlooplein en Koningsplein. De reacties van de Engelse landing op de reeds geladen atmosfeer te Batavia werden onmiddellijk merkbaar. De Japanse troepen hebben zich onmiddellijk teruggetrokken in de kampementen.

87963 *(Schilling)* De heer *Schilling* geloofde, dat generaal *Christison* onmiddellijk de vraag is gesteld, hetzij door *Soekarno* persoonlijk of door bemiddeling van tussenpersonen: Wat komt gij doen? Komen de Hollanders terug, ja of neen? Het is een ontwijkend antwoord geweest: „De Engelse troepen zijn gekomen om hulp te brengen aan alle slachtoffers van de Japanners, in de eerste plaats om de mensen, die in de kampen zitten,

te bevrijden, ongeacht hun landaard, en in de tweede plaats om de Japanse troepen te ontwapenen en terug te zenden naar Japan."

87964 *(Schilling)*

De Engelsen waren dus niet gekomen om het Nederlandse gezag te herstellen. Deze verklaring heeft van het begin af aan de verhouding tussen de Engelsen en de Nederlanders zo verbitterd, omdat er van Nederlandse zijde een duidelijke verklaring werd verwacht, dat Nederland weer in het bezit zou worden gesteld van het gezag, Nederland, dat tijdelijk geen troepen had om de eerste bezetting zelf ter hand te nemen en deze dus noodgedwongen aan de geallieerden moest overlaten ingevolge de beslissingen van de Joint Chiefs of Staff. Die verklaring had dus moeten komen òf van generaal *Christison,* de opperbevelhebber, òf van generaal *Hawthorn,* bevelhebber op Java.

De berichten, die men van alle kanten kreeg van voorgenomen aanslagen op kampen en van de overgang van de Japanse wapens naar de opstandelingen, die op dat ogenblik ongewapend waren, gaven blijk van groot gevaar voor de Nederlanders, vooral omdat er op dat ogenblik niets anders was dan een bataljon Schotse Hooglanders. De verschillende troepenonderdelen, die gedurende de afgelopen 3½ jaar door de Japanners waren opgeleid, vormden de opstandelingen.

De heer *Schilling* heeft een bespreking gevoerd met generaal *van Straten* om tot een taakverdeling te komen. Als hoofd van de N.I.C.A. vertegenwoordigde deze de Nederlandsch-Indische Regering. Hij was dus de aangewezen persoon voor alle politieke en administratieve maatregelen. Om hem nu te ontlasten van de zorg voor de veiligheid van Batavia, heeft de heer *Schilling* hem onmiddellijk voorgesteld: laat mij optreden als troepencommandant; ik ben wel ouder dan gij, maar gij zijt hier officieel en ik sta dan voorlopig onder uw commando tot onze legercommandant aankomt. Generaal *van Oyen* zat op dat ogenblik in Australië en werd enige dagen later verwacht. De heer *Schilling* is zo bevelhebber van de plaatselijke troepen geworden tot de komst van generaal *van Oyen.*

87965 *(Schilling)*

De heer *Schilling* heeft dadelijk een staf gevormd — de hoofdpersoon was zijn oude adjudant de heer *Sluyter* — om te komen tot allerlei maatregelen, die in die uiterst gespannen toestand noodzakelijk waren. Het was hem bekend, dat er in de komende dagen enige Nederlandse compagnieën per vliegtuig zouden worden overgebracht uit Australië. Hij geloofde, dat daarover geen volledige overeenstemming is geweest met de Engelse autoriteiten en dat dit min of meer gebeurd is tegen de zin van de Engelsen. De Engelsen hebben tenslotte geen moeilijkheden gemaakt, omdat zij wel voelden, dat zij met dat ene bataljon Schotse Hooglanders zich in een uiterst moeilijke en riskante positie bevonden. Het bestaan van generaal *Christison* en zijn staf en dat van het bataljon Schotse Hooglanders heeft wekenlang aan een zijden draadje gehangen. Het is goed voor de beoordeling van generaal *Christison* dit voor ogen te houden. Het ontwijken van het antwoord op die positieve vraag: „Komt gij hier om het Nederlandse gezag weer terug te brengen?", was volkomen verklaarbaar. Het was een eis van zelfbehoud. Het antwoord: ja, zou de dood hebben betekend van ontelbaren, de Engelsen incluis.

87966 *(Schilling)*

Het is te Soerabaja een débâcle geworden en te Semarang bijna; te Batavia heeft het maandenlang gespannen.

87968 *(Schilling)*

Het onderhoud met generaal *Christison* — de heer *Schilling* meent op 27 September, toen hij juist te Singapore kwam — met de heren *Lawson, Mountbatten* en al de generaals, heeft op zijn hoogst een uur geduurd, misschien ook maar een half uur, maar in ieder geval erg kort. Het gehele toneel, waarvoor de Engelsen verantwoordelijk waren, is in vogelvlucht de revue gepasseerd. De ene generaal werd opperbevelhebber van The Netherlands East Indies; de andere van Java, die van Sumatra, weer een andere ging naar Saigon, die naar Birma, enz. Het kunnen niet anders dan hoofdlijnen zijn geweest. Het is naar de mening van de heer *Schilling* uitgesloten, dat aan generaal *Christison* zijn taak in details is uitgelegd. Hij kan misschien een politieke instructie hebben gehad, die hij daarna heeft bestudeerd. De algemene indruk, die niet alleen de heer *Schilling* had, maar die ook vele anderen hadden, was de ontstellende onwetendheid van de verantwoordelijke Engelse bevelhebbers over de gehele toestand, wat overigens begrijpelijk is. Wat is tenslotte de gedetailleerde kennis van een Nederlands officier over Malakka? Dit wordt vaak uit het oog verloren.

87970 *(Schilling)*

Nadat de Japanse overgave een feit was geworden, heeft majoor *Jiskoot* onmiddellijk het initiatief genomen om uit de kampen te Batavia vechteenheden te vormen. Om deze eenheden te bewapenen, zouden de wapenopslagplaatsen van de Japanners moeten worden nagegaan. Dat kon pas gebeuren na aankomst van de Engelse troepen, maar het was reeds voorbereid door informaties. Men had namelijk een hele inlichtingendienst georganiseerd in het kampement van het 10de bataljon en op papier was reeds in de afgelopen maanden een organi-

satie uitgewerkt, om zo gauw mogelijk met eigen soldaten het gezag te Batavia in handen te nemen en men had ook al inlichtingen, waar men voormalige Indische wapens evenals munitie zou kunnen krijgen. De heer *Schilling* meent, dat, toen hij op de avond van 29 September in Batavia arriveerde, hem werd medegedeeld: morgen of overmorgen hebben wij waarschijnlijk één of twee compagnieën. Daarbij zouden zich dan achtereenvolgens 9 compagnieën uit Australië voegen. Deze zijn toen door de heer *Schilling* ingedeeld in drie bataljons; een bataljon *Mollinger,* een bataljon *Breemouwer* en een bataljon *Doorman,* tezamen een regiment onder overste *van den Berge*; men noemde het bataljons, maar het waren geen volledige bataljons; het waren compagnieën, die, meestal niet op volledige sterkte. door de lucht werden aangevoerd; voorlopig was het kokspersoneel en schrijverspersoneel in Australië achtergebleven, zodat het strijdend gedeelte overkwam met wat voorraden, enz. Zo is er dus in de eerste week een Nederlands troepencommando gevormd onder bevel van de heer *Schilling.*

Op 4 October kwam de legercommandant, generaal *van Oyen,* die hier dus aantrof een in statu nascendi zijnd Nederlands legertje, waarvan hij zelf de Australische compagnieën door de lucht had doen vervoeren. Met ingang van 15 October werd de heer *Schilling* officieel benoemd tot troepencommandant van West-Java. Zij hadden verder nog niets van Java dan alleen Batavia. Generaal *van Straten* bleef voorshands belast met de taak van de N.I.C.A.

87971 *(Schilling)*

Op 2 October — de heer *Schilling* is niet zeker van deze datum — vroeg generaal *Christison* hem te vergezellen op een rit door Batavia voor de keuze van zijn stafkwartier. Hij zei: „Mijn stafkwartier komt in de komende weken uit Singapore en zal ongeveer 1000 man bedragen; U kent Batavia zo goed; laten wij er eens rondrijden om een van de grote gebouwen te kiezen."

Zij zijn op het Koningsplein rondgereden, waar zich de meeste grote gebouwen bevinden. Zij kwamen toen aan het paleis van de gouverneur-generaal. De heer *Schilling* zei: „This is the Palace of the Governor-General", waarop generaal *Christison* hem vroeg: „Nu moet u mij toch eens uitleggen: Hoe komt dr. *van Mook* hier? Dat doen wij niet. Er is toch op het ogenblik een militair bestuur en totdat het militaire bestuur de zaken helemaal heeft geregeld en opgezet, hebben wij met niet-militairen niet te maken." Dit was toch wel typerend voor het volkomen gemis van enig inzicht van de zijde van de Engelse opperbevelhebber ten aanzien van de gehele toestand.

Wanneer de heer *Schilling* generaal *Christison* typeert als volslagen onbekend met de politieke verhoudingen, doet dat niet af aan zijn waardering voor hem als generaal.

De heer *Schilling* heeft hem toen een kleine uiteenzetting gegeven over de staatkundige toestand van Nederlandsch-Indië. Tenslotte heeft generaal *Christison* de keuze voor zijn hoofdkwartier laten vallen op het K.P.M.-gebouw.

89507 *(Uhl)*

Dadelijk na aankomst te Batavia op 1 October 1945 hebben de heren *van Oyen* en *Uhl* — aldus deze laatste, destijds chef staf van het K.N.I.L. — een onderhoud met generaal *Christison* gehad over de opdracht, die deze had gekregen van lord *Louis Mountbatten.* Deze opdracht heeft hij hun slechts met enkele woorden medegedeeld. Hun vraag is toen onmiddellijk geweest, of generaal *Christison* de opdracht puntsgewijze kon vermelden, omdat het hen interesseerde welke doelstellingen hij op Java had en welke plaatsen men voornemens was te bezetten in het belang van het herstel van orde en rust. Hij heeft hun toen een verhaal gedaan over de sleutelposities, die zouden worden bezet, dat waren Batavia, Semarang en Soerabaja; daarbuiten mochten geen troepen komen. In verband met deze uiteenzetting heeft de legercommandant gevraagd of hij de instructie mocht inzien en, voorzover dat mogelijk was in die korte tijd, bestuderen. Generaal *Christison* heeft eerst dit verzoek menen te moeten weigeren, omdat het een persoonlijke instructie was, maar toen zij er op doorgingen en de Engelsen een nagenoeg volkomen onbekendheid toonden met de ligging van de verschillende plaatsen op Java en met taal, volk en gewoonten, vond hij het toch wel nuttig de instructie maar te laten inzien. Daaruit bleek, dat de Engelsen de opdracht hadden onder geen voorwaarde zonder nadere goedkeuring van *Mountbatten* zich buiten deze drie genoemde plaatsen te begeven. Op Java bevonden zich vele mensen, ook vrouwen en kinderen, in de concentratiekampen, die toen eigenlijk zonder behoorlijke bewaking waren. De Japanners hadden wel de opdracht de kampen te bewaken, maar men had er geen vertrouwen in, dat dit ook op afdoende wijze zou geschieden. Met machtiging van generaal *van Oyen* en op verzoek van generaal *Christison* heeft de heer *Uhl* zijn mening uiteengezet over de wijze, waarop de Engelse troepen, zodra die volledig op Java zouden zijn aangekomen, zouden moeten worden gelegerd en welke plaatsen door die troepen zouden moeten worden bezet. De heer *Uhl* heeft toen

generaal *Christison* trachten uit te leggen, dat, wanneer Soekaboemi, Bandoeng, Cheribon, Djokja, Solo en Malang op afdoende wijze in handen van de Engelse troepen waren, de toestand op Java geheel anders zou worden. Deze heeft gezegd, dat hij dit niet mocht doen, omdat hij zonder bijzondere machtiging niet van zijn instructie mocht afwijken. Bovendien was hem nog medegedeeld — en dit stond ook in een van de punten van de instructie —, dat eerst wanneer gevaren dreigden voor bepaalde groepen van personen of voor die kampen — naar aanleiding van welke acties ook — hij zou mogen uitrukken met een door hem te bepalen sterkte ter beveiliging van dat gebied. Wanneer men echter moest wachten op berichten, dat de zaken scheef gingen in of bij de kampen, om daarna machtiging te vragen tot actie over te gaan, zou men altijd te laat komen. Generaal *Christison* had geen begrip van de enorme afstanden, die er mee gemoeid waren, er waren onvoldoende vervoermiddelen om snel naar de bedreigde plaats te kunnen gaan. Tenslotte heeft generaal *Christison* de heer *Uhl* verzekerd, dat hij een zeer uitvoerig telegram aan *Mountbatten* zou zenden en hem zou verzoeken om op dit bepaalde punt zijn instructie te wijzigen, zodat hij dus de volledige vrijheid kreeg om, wanneer daartoe aanleiding was, ook andere steden te bezetten dan Batavia, Semarang en Soerabaja. Of dit telegram verzonden is, wist de heer *Uhl* niet; generaal *Christison* heeft er nooit enige mededeling van gedaan. In ieder geval is de eerste tijd in geen enkel opzicht aan deze zienswijze uitvoering gegeven. Eerst later zijn de Engelsen overgegaan tot bezetting van Soekaboemi en nog later van Bandoeng.

89508 *(Uhl)* Naar de ondervinding van de heer *Uhl* is de algemene houding van de Engelsen volkomen terughoudend geweest. Men was huiverig voor de toestand in Brits-Indië; dit is ook door verschillende stafofficieren verklaard, niet in officiële stukken, maar wel in gesprekken. In 1946 zou daar de grote verandering plaats hebben. Men was daarenboven bang, dat, wanneer men troepen naar bepaalde plaatsen zou zenden — bij die troepen waren vele Mohammedanen —, van een optreden tegen de Javaanse bevolking geen sprake zou zijn. Daar waren wel redenen voor, omdat reeds heel gauw eigenaardige gebeurtenissen voorvielen. Mohammedaanse Brits-Indische soldaten liepen b.v. over naar de Javanen, zij gaven hun wapens en munitie over, teneinde daarvoor in de plaats een vrouw te krijgen.

89509 *(Uhl)* De heer *Uhl* kan zich niet voorstellen, en in geen enkel opzicht is het ooit gebleken, dat *Christison* hierover verbinding heeft gezocht met *Mountbatten*. De hele houding van de Engelsen wees daarop. De heer *Uhl* heeft er geen bewijzen voor, slechts zijn eigen overtuiging.

89527 *(Uhl)* Naar aanleiding van het optreden van de Ambonezen te Batavia en ten Zuiden daarvan, eisten de Engelsen dat alle Ambonezen van Java zouden worden verwijderd. Dit is toen een brandend vraagstuk geweest; tegen de Engelse eis hebben zij zich met hand en tand verzet en tenslotte is het ook niet doorgegaan. De indruk van de heer *Uhl* van de ochtendbesprekingen van het hoofdkwartier was, dat admiraal *Helfrich* er wel oren naar heeft gehad, maar door beïnvloeding van alle op dat tijdstip daarmede bemoeienis hebbende officieren heeft hij zich tenslotte tegen de Engelse eis verzet.

89533 *(Uhl)* Naar aanleiding van het verzoek van de heer *van Mook* om troepen uit Nederland naar Indonesië te zenden, ter sterkte van 75 000 man, zijn enige officieren van Nederland naar het hoofdkwartier te Batavia gekomen. De latere generaal *Calmeyer* is toen begonnen met het opstellen van een begroting van alles, wat er nodig zou zijn, wanneer de Nederlandse troepen zouden komen. De Engelsen hadden daarover ook reeds gesproken in verband met de mogelijkheid van een bezetting van bepaalde plaatsen door Nederlandse troepen, b.v. van Palembang. Maar de Engelsen, die een oorlog in Europa achter de rug hadden, eisten daarvoor een leger, zoals zij dat zelf hadden georganiseerd en hielden geen rekening met de zeer bijzondere omstandigheden, die in Indië golden.

Zij vroegen b.v. om spoorwegtroepen, die de Nederlanders niet kenden, zij vroegen om haventroepen, die wij evenmin kenden. Naderhand is hun standpunt terzake ook duidelijk gebleken bij de bezetting van Bali. Er is een expeditie naar Bali gegaan onder commando van overste *Termeulen*, maar wat men daarvoor aan voorbereiding eiste, was zo uitgebreid, dat daarmee bij wijze van spreken maanden zouden zijn gemoeid geweest en het dus even zo vele maanden zou hebben geduurd vóór de expeditie zou kunnen vertrekken. Wat dit aangaat, heeft dr. *van Mook* aangedrongen het plan zo spoedig mogelijk te doen uitvoeren. Toen is ook op het hoofdkwartier een plan opgemaakt om een troepenmacht op bepaalde wijze naar Bali over te brengen, daar te landen en het eiland te bezetten.

De troepen, ex-krijgsgevangenen, moesten uit Siam komen.

Admiraal *Helfrich* heeft de heer *Uhl* opgedragen een begroting te maken van het aantal troepen, dat uit Nederland zou moeten

komen om orde en rust in Indië te herstellen; dit met het oog op een eventueel vertrek van de Engelsen.

Dit idee is vermoedelijk ontstaan uit het feit, dat de Engelsen te kennen gaven, dat zij kort na Januari 1946 Indië zouden moeten verlaten. Dat stond weer in verband met de toestand in Brits-Indië. Toen is zowel door de legercommandant als door de heer *Uhl* een project gemaakt van het aantal eenheden, dat uit Nederland zou moeten komen met de diensten, die daarbij hoorden, enz. Zij hebben deze projecten afzonderlijk opgesteld en zijn beiden gekomen tot een aantal van 80 à 90 000 man.

87635 *(van Oyen)* De voormalige legercommandant in Nederlandsch-Indië, luitenant-generaal K.N.I.L. b.d. *L. H. van Oyen,* heeft verklaard, dat, toen hij in September 1945 op Java kwam, de toestand daar allerbedroevendst was. In de eerste plaats was er de grote deceptie, dat de Engelsen daar slechts met hun „one brigade" landden en dat zij niet meer beschikbaar hadden; althans dat zeiden zij. De heer *van Oyen* heeft dan ook direct contact opgenomen met generaal *Christison* en hij heeft gezegd: „Als U rustig op Batavia blijft zitten" — want het was zijn plan om de gehele zaak van Batavia uit te pacificeren en de Indonesiërs zouden dan worden belast met het innemen van de bewapening van de Japanners — „dan komt er niets van terecht". Generaal *Christison* vond het niet prettig, dat, als hij Java zou willen pacificeren, hij naar Semarang en Soerabaja moest gaan. Hij heeft toen met Londen overleg gepleegd, maar aanvankelijk was zijn opdracht om niet verder dan Batavia te gaan. Korte tijd daarna, toen er meer troepen waren, zijn de Engelsen naar Semarang en Soerabaja gegaan. Zij hadden eerst ongeveer niets. Zij hadden slechts 1500 man en daarvan stonden praktisch geen strijdende troepen ter beschikking.

87636 *(van Oyen)* Een van de eerste dingen, die de heer *van Oyen* heeft gedaan, was de paar compagnieën, die hij had, met vliegtuigen aanvoeren via Balikpapan naar Batavia. Het waren geen eerste klas troepen, maar in vergelijking met wat de Engelsen hadden, was het geen quantité négligeable.

87642 *(van Oyen)* De heer *van Oyen* was te Batavia niet operationeel ingeschakeld. Hij was in Indië legercommandant en geen troepencommandant. Zijn taak was na te gaan wat er van het vroegere K.N.I.L. over was en dit te reorganiseren. Het waren voornamelijk Ambonezen en Menadonezen. Dezen moesten worden geformeerd tot nieuwe eenheden om daarmede de Engelsen te helpen in het handhaven van orde en rust. Tijdens de reorganisatie stonden zij niet onder *Christison,* maar onder dr. *van Mook.*

87644 *(van Oyen)* De heer *van Oyen* stelde alleen complete afdelingen ter beschikking van generaal *Christison.* Generaal *Schilling* kreeg hoe langer hoe meer troepen onder zich, troepen, die bij elkaar werden gebracht om Batavia te beschermen. Zij hadden in het Oosten van Batavia een bepaalde stelling betrokken van wisselende diepte. De Nederlanders hadden geen armslag. Zij zaten alleen maar te Batavia. Zij hadden wat Ambonezen, wat Menadonezen en enkele Javanen, oud-K.N.I.L.-soldaten, die tijdens de Japanse overheersing op vrije voeten waren gebleven en zich kwamen melden toen de Nederlanders terugkwamen. Het zal in die tijd een 1000 man zijn geweest. Deze troepen stonden onder Nederlands bevel. Generaal *Christison* had hun de taak gegeven de stad Batavia te beveiligen.

Er is toen ook weer een Departement van Oorlog gevormd. Van de vroegere administratie van het Departement van Oorlog te Bandoeng was weinig of niets meer over en bovendien was er in het begin geen verbinding met Bandoeng. Men is direct begonnen met een nieuwe administratie op te zetten. Men heeft getracht zoveel mogelijk nieuwe mensen aan te trekken, omdat men meende, dat er spoedig Nederlandse troepen zouden komen.

De heer *van Oyen* had in die tijd geen bemoeienis met Soerabaja. Hij is van September 1945 tot hij wegging, in Januari 1946, zelfs helemaal niet te Soerabaja geweest.

88311 *(Schilling)* Na eerst vele malen te zijn uitgesteld vond — aldus de heer *Schilling* — op 17 November eindelijk een politieke vergadering plaats. Die vergadering, uitgeschreven onder auspiciën van generaal *Christison,* zou plaats hebben tussen Luitenant-Gouverneur-Generaal *van Mook* en het Indonesische Kabinet. In die vergadering is *Soekarno* echter niet verschenen, maar wel enige gemachtigden, waaronder de heer *Rum.* Er vertoonde zich toen een splitsing in de Indonesische Regering tussen gematigden en linksen. De heer *Schilling* meent, dat op 18 November een soort van ultimatum werd gesteld door Luitenant-Gouverneur-Generaal *van Mook* aan de gematigden in dit Kabinet.

De heer *Schilling* begon zich in deze kritieke periode toch wel af te vragen, wat voor politieke oplossing er moest worden gekozen. De Nederlanders hadden na de gevechten te Semarang, te Soerabaja en rond Batavia en dank zij de vele berichten van de Nefis een goed

inzicht in de organisatie, getalsterkte en bewapening van de vijand; zij hadden ervaring van hun geestdrift, hun moed, hun doodsverachting, van hun methoden betreffende amuletten, onkwetsbaarmaking, enz., alle dingen, waarmee de heer *Schilling* van zijn jongste jaren af vertrouwd is geweest.

Op 25 October had de heer *Schilling* nog het idee, dat, indien de Nederlanders toen een aantal mobiele eenheden hadden gehad, zij in 14 dagen meester van West-Java waren geweest. Het optimistische militaire inzicht van 25 October heeft echter op 25 November plaats gemaakt voor een meer nuchtere kijk.

De heer *Schilling* kwam op grond van zijn berekeningen tot het inzicht, dat het weder onvoorwaardelijk onder Nederlands gezag brengen van geheel Nederlandsch-Indië boven de krachten ging van het Nederlandse volk. Dat is boud gesproken, maar niet voor iemand, die de geschiedenis van de Atjeh-oorlog kent. Zijn berekeningen voor de krachtsinspanning, nodig in Nederlandsch-Indië, kwamen dicht bij de 200 000 man Nederlandse troepen, te houden gedurende een periode van minstens 5 à 10 jaar. In zijn gedachtengang moest men tot een politieke oplossing komen, die een zo groot mogelijk gedeelte van het goedwillende Indonesische volk aan de Nederlandse kant bracht, wat hem alleen mogelijk scheen door met het gematigde deel der republikeinen verder te onderhandelen.

Zijn persoonlijke opvatting ging dus in tegen de opvatting, die alle onderhandelingen wilde stopzetten en „er op slaan"; deze opvatting beschouwde de heer *Schilling* als een groot gevaar. Bovendien was dit bepaald niet mogelijk geweest, omdat de Engelsen dat niet wilden.

Hoe de instructies van Londen aan generaal *Christison* hebben geluid, kan de heer *Schilling* niet zeggen, maar ook in deze tweede maand wilde generaal *Christison* zich niet wagen aan maatregelen, die hem in openlijk conflict zouden brengen met de Indonesische Regering.

Zijn mening heeft de heer *Schilling* in een gesprek met de heer *van Mook* op 24 November aan deze voorgelegd. De heer *Schilling* heeft zich overigens niet met de politiek bemoeid, maar hij ontveinst zich niet, dat zijn gesprek van 24 November invloed kan hebben gehad op de verdere houding van dr. *van Mook* ten aanzien van de politieke aspecten.

90075 *(Helfrich)*

Mountbatten heeft de heer *Helfrich,* aldus diens verklaring, medegedeeld, dat het hem niet aangenaam zou zijn, indien hij vóór de komst van de Britse troepen op Java zou aankomen.

Het vertrek van de „Plancius", op welk schip de heer *Helfrich* zijn hoofdkwartier had, is zodanig vastgesteld, dat hij één, hoogstens twee dagen, later zou debarkeren.

De heer *Helfrich* vond de toestand te Batavia heel erg. Hij had reeds enige telegrammen ontvangen van generaal *van Straten* en de heer *van der Plas,* die daar reeds op 15 September waren als vertegenwoordigers van de Luitenant-Gouverneur-Generaal. Overal zag men rood-witte vlaggen, de stad was vuil en verwaarloosd. Alle openbare diensten en gebouwen waren in handen van de Republiek, die langer dan een maand vrij spel had gehad en bovendien op een voetstuk was gezet door de radiorede van generaal *Christison.*

90078—90079 *(Helfrich)*

Operationeel had de heer *Helfrich* niets te zeggen, maar hij kon wel wensen kenbaar maken. Behalve op het binnenbrengen van de krijgsgevangenen en het bewapenen ervan heeft hij dadelijk de aandacht gevestigd op het behouden van de drie hoofdsteden aan de kust en van Bandoeng. Een opmars naar Djokja was niet meer mogelijk. Dit was reeds eerder ter sprake gebracht, maar van de hand gewezen, omdat daarvoor geen troepen beschikbaar waren. De Engelsen waren blij, dat zij Batavia in handen hadden. Later zou de vijfde divisie naar Soerabaja worden gezonden en dan zou men wel zien, wat er nog voor Semarang overbleef.

Administratief stond het beheer van de marine onder de heer *Helfrich* en het beheer van het leger was, voorzover het het Indische leger betrof, onder de Luitenant-Gouverneur-Generaal.

90084—90085 *(Helfrich)*

De heer *Helfrich* heeft alleen onenigheid gehad met de heer *van Mook* over de kwestie, dat er werd onderhandeld met de, zoals de heer *Helfrich* hen noemde, „rebellen". De heer *Helfrich* was tegen onderhandelen vóórdat de orde en rust en het Nederlandse gezag waren hersteld. Natuurlijk moest hij zich richten naar de Luitenant-Gouverneur-Generaal en hij heeft misschien tot vervelens toe zijn bezwaren ingebracht, maar tenslotte moest hij doen wat de heer *van Mook* besliste. De heer *Helfrich* gelooft niet, dat hij ooit iets heeft gedaan tegen diens beslissing in. Hij heeft de heer *van Mook* altijd volledig op de hoogte gebracht. Omgekeerd werd hij niet op de hoogte gebracht van de resultaten van de besprekingen met generaal *Christison;* daar mocht hij niet bij zijn.

Het contact tussen het algemeen hoofdkwartier en de heer *van Mook* werd door de heer *Helfrich* en generaal *van Oyen* onderhouden. De besprekingen met generaal *Christison* werden sedert einde

October door de heer *van Mook* alleen gevoerd. Deze achtte de aanwezigheid van de heer *Helfrich* principieel onjuist, omdat er alleen politieke en civiele zaken werden besproken. Niettegenstaande herhaald aandringen is aan de heer *Helfrich* geweigerd deze conferenties bij te wonen.

99940 *(Helfrich)* Uit de notulen van de vergaderingen, welke dagelijks op het Nederlandse militaire hoofdkwartier te Batavia plaats vonden, is de heer *Helfrich* gebleken, dat de berichten van de heer *Schilling* over het rayon, dat hij ten zuiden van Batavia had, nogal geruststellend waren. Er waren wel voortdurend kleine aanvallen en schermutselingen en de wijze waarop de aanvallen plaats vonden moge fanatiek zijn geweest, maar ze werden met betrekkelijk geringe middelen en heel weinig verliezen afgeslagen. De bevolking was veel meer bevreesd voor deze aanvallen dan de Nederlandse autoriteiten. De berichten van generaal *Schilling* waren in het algemeen geruststellend. Er werd telkens een grote aanval verwacht, maar die vond nooit plaats.

99943 *(Helfrich)* De heer *Schilling* had alleen locale ervaring. De andere gegevens over de rest van Java kon hij alleen krijgen uit de wekelijkse intelligence-rapporten. Op 27 November 1945 heeft generaal *Schilling* voor het eerst over zijn vrees gesproken. Uit de notulen van de vergadering op deze dag citeerde de heer *Helfrich* het volgende uit het betoog van de heer *Schilling:*

> „Vaststaat, dat wij voor het neerslaan van de opstand de wereldopinie niet achter ons hebben. Deze wereldopinie kan ook binnen korte tijd niet worden veranderd. De Engelsen gaan Oost- en Midden-Java ontruimen. Er zijn voorts naar mijn indruk aanwijzingen, dat de Engelse troepen niet langer dan één jaar hier zullen blijven. Verschillende punten in de Buitengewesten dreigen verloren te gaan, althans wordt de toestand er niet beter op. Het is uitgesloten, dat wij met de beschikbare middelen thans in de situatie op Java belangrijke wijzigingen kunnen brengen. Daarom is het beter ons aan te passen aan de politiek der Engelsen en in Java verlies te nemen. Het is b.v. thans al zeer twijfelachtig of wij Bandoeng zullen kunnen houden, indien de Indonesiërs ook hier als in Midden- en Oost-Java de oorlog afkondigen tegen Britten en Nederlanders. Het streven moet zijn te voorkomen, dat in West-Java een strijd ontbrandt als in Oost- en Midden-Java. Een bruggenhoofd in West-Java moet vastgehouden worden."

Generaal *Schilling* kwam dus tot de conclusie, zo vervolgde de heer *Helfrich,* dat de Nederlanders zich er niet bij neer moesten leggen, maar dat zij een bruggenhoofd in West-Java moesten aanhouden. De heer *Helfrich* wist ook wel, dat met de beschikbare troepen op dat moment niet dadelijk de rust en vrede in geheel Nederlandsch-Indië konden worden hersteld. Daarom werd aan een bruggenhoofd gedacht. Men wilde de bruggenhoofden van Semarang, Soerabaja en Batavia veilig stellen, teneinde de aankomende troepen daar te kunnen opvangen, totdat alles klaar was om op te treden.

99945 *(Helfrich)* Naar de mening van de heren *van Oyen* en *Helfrich* moest het aantal benodigde troepen voor geheel Nederlandsch-Indië worden geschat op 75 000 man.

99949 *(Helfrich)* Alle bevelhebbers op Java — uitgezonderd generaal *Schilling,* die zich hoofdzakelijk beriep op de houding van de Engelsen en de wereldopinie — waren het er over eens, dat eerst het Nederlandse gezag moest worden hersteld. Generaal *Schilling* wilde politiek tot overeenstemming komen. Dat wilde iedereen, maar naar de mening van de heer *Helfrich* kan alleen een overeenkomst worden gesloten met een regering, die werkelijk gezag heeft en hiervan de bewijzen heeft geleverd. Maar wat zei ons een politieke overeenkomst met *Soekarno?*

99882 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* verklaarde van mening te zijn, dat, indien in November 1945 de troepen uit Nederland op Java hadden kunnen komen en de benden hadden kunnen worden aangepakt nadat, zoals het plan was, de Nederlandse troepen voor de bestaande omstandigheden waren geoefend en wanneer de mariniers eerder ter beschikking waren geweest, b.v. in November en December, de Nederlanders sterk genoeg waren geweest om de orde te herstellen, ook rekening houdende met de mentaliteit van de Indonesiër, die van het Nederlandse optreden onder de indruk zou komen. Dit, ongeacht de sterkte van de Indonesische troepen.

99885 *(Helfrich)* Wel hadden de Engelsen dan moeten meewerken en niet tegenwerken. Zolang echter de operationele leiding bij de Engelsen bleef en de Engelsen de Nederlandse troepen buiten Java hielden, bleef het een vraag, of de Nederlanders het aan zouden kunnen.

99887 *(Helfrich)* De troepen, die uit Nederland gestuurd waren en in de eerste maanden na de bevrijding in Indië hadden kunnen aankomen, telden ongeveer 9400 mensen. Verder was er de mariniersbrigade, die in

November op Java zou komen en die ongeveer 6000 man telde. Voorts waren er in de krijgsgevangenkampen op en buiten Java ongeveer 25 000 man van het Indische leger ter beschikking. Geen van deze militairen is echter op Java gekomen. Met de grootste moeite heeft men gedaan gekregen, dat enige bataljons ex-krijgsgevangenen naar de kleine Soenda-eilanden en Celebes werden gestuurd.

99888 *(Helfrich)* Wanneer de Nederlandse schepen ter beschikking waren geweest en de Engelsen hadden medegewerkt, dan waren er naar de mening van de heer *Helfrich* op 1 Januari 1946 enige tienduizenden militairen op Java geweest, voldoende geoefend en bewapend om de vrede te herstellen. Alleen reeds de wetenschap, dat deze militairen op Java kwamen en een behoorlijke sterkte hadden, was naar het inzicht van de heer *Helfrich* voldoende geweest om het republikeinse moreel te doen zakken, waardoor het verzet was weggeëbd.

99890 *(Helfrich)* De Engelse brigade te Soerabaja heeft op de Indonesiërs weinig indruk gemaakt. Men voelde aan Indonesische zijde wel aan, dat die troepenmacht niet spoedig van plan was militair op te treden. In Bandoeng heeft men dat in October kunnen zien. De Engelsen moesten daar toen de hulp van de Japanse commandant inroepen om orde en rust te herstellen, omdat ze zelf blijkbaar in hun militair optreden gebonden waren.

De Japanse commandant is op zijn manier opgetreden en de orde in Bandoeng was toen in 24 uur hersteld. Toen de Engelsen het 14 dagen later overnamen was Bandoeng na 24 uur weer een chaos. Men voelde dit aan Indonesische zijde dus wel aan.

99892 *(Helfrich)* Wanneer er in het Nederlandse hoofdkwartier over werd gesproken of men de toestand militair gezien aan kon, werd daarbij aangenomen, dat de Engelsen hun tot op dat moment duidelijk gebleken tegenwerking zouden laten varen. Het is steeds de bedoeling geweest de Engelsen tot medewerking over te halen. Zo is het ook met generaal *Schilling* besproken. Als hij gezegd had: „Wanneer de Engelsen tegenwerken kunnen we het niet aan", had de heer *Helfrich* geantwoord: „Je hebt gelijk"! Maar dat was het uitgangspunt niet. Het uitgangspunt was, dat de Engelsen van mening zouden veranderen, dat zij dus de Nederlanders hun gang zouden laten gaan onder eigen verantwoordelijkheid, maar met medewerking hunnerzijds. Die medewerking moest ook betekenen het aanvullen van bewapening, munitie en andere voorraden.

99936 *(Helfrich)* Wanneer de ex-krijgsgevangenen dadelijk weer waren geoefend en bewapend, was er naar de mening van de heer *Helfrich* een geheel andere situatie ontstaan. In een situatierapport van 17 December 1945, dus vier maanden na de capitulatie, leest men, dat er op Sabang 400, te Padang 100, Medan 750, Palembang 1500, Bandoeng 2100 (n.b. op Java), Balikpapan 5375, Tjimahi 2650, Rangoon 230 en in Siam nog ongeveer 10 225 krijgsgevangenen waren. De heer *Helfrich* had gewild, dat deze mensen onmiddellijk in goede conditie zouden zijn gebracht en zouden worden bewapend. Zij zijn echter op al die plaatsen vastgehouden en gedemoraliseerd, ook al omdat zij niet begrepen, wat er eigenlijk gebeurde. Zij zagen, dat de Engelsen weinig optraden en dat de mensen, waarop de republiek steunde, steeds driester werden en steeds meer mensen terroriseerden. Dat heeft hun moreel geen goed gedaan.

99958 *(Helfrich)* Het was voor de heer *Helfrich* de vraag, of er van Nederlandse zijde werkelijk voldoende aandrang is uitgeoefend tegenover de Engelse politiek. Zoals de heer *Helfrich* de toestand aantrof, had hij maar één gedachte: als wij nu niet vlug alle krijgsgevangenen bewapenen en de troepen uit Europa en Amerika binnenkrijgen, vervalt het van kwaad tot erger. Het is ook misgelopen, tot 1947. Toen in 1947 de troepen er wel waren en er werkelijk werd opgetreden, was er praktisch geen verzet. Toen zagen de mensen: ze gaan optreden en we zijn van de terreur van onze eigen mensen gelukkig af.

99951 *(Helfrich)* De heer *Helfrich* acht het wel mogelijk, dat guerillabenden de strijd uiteindelijk winnen, wanneer zij de steun hebben van de bevolking. Maar de bevolking geeft alleen steun, wanneer zij ziet, dat van de andere zijde met aarzeling of verkeerd wordt opgetreden. Bovendien moet men zulk een oorlog niet voeren op de gewone Westerse wijze. Dat hebben de Nederlanders in Indië ook nooit gedaan. Zij beheersten toch in 1940—1941 geheel Nederlandsch-Indië met totaal 35 000 man. Dat kon, omdat de bevolking het Nederlandse gezag in meerderheid goed gezind was en in de tweede plaats, omdat er speciale troepen waren, die de guerilla's eventueel, zoals in Atjeh gebeurd is, konden bestrijden met bepaalde methoden.

99955 *(Helfrich)* In verband met de moeilijkheid, dat men er rekening mee moest houden, dat er op Java duizenden Nederlanders verspreid zaten in de kampen, merkte de heer *Helfrich* op, dat in alle besprekingen is overwogen wat voor kwaad het optreden door de militaire autoriteiten aan de mensen in de kampen kon doen. Maar dat was, naar de mening van de heer *Helfrich*, ook al zo verkeerd. Waarom moesten die mensen in de kampen blijven? De heer *Helfrich* had hen er liever uitgehaald om de handen vrij te hebben.

De strijd in Soerabaja kon de heer *Helfrich* niet volledig verklaren. Hij kan het alleen verklaren, doordat de Japanners toen al een deel van hun wapens hadden overgegeven. Dat is over heel Java gebeurd. Kolonel *Huyer* heeft op een gegeven moment de Indonesische burgemeester van Soerabaja bij zich gehad om om hulp te smeken, want de mensen liepen hem uit de hand. Ze wilden de Japanners te lijf gaan. Langzamerhand ging het lijken op een rampok-partij, op een diefstal op grote schaal en op moord op alle Europeanen. Toen heeft de heer *Huyer* tegen de Japanse commandant gezegd: Zeg maar, dat ik het gezag heb overgenomen.

Tegenover het gebeurde te Soerabaja kan men stellen wat in Semarang is gebeurd. Daar is een Indonesische aanval op een Japanse gevangenis geweest waarbij honderd of honderdvijftig Japanners zijn omgekomen. De rest van de Japanners heeft geweldig wraak genomen. Het Indonesische verzet in Semarang en omgeving is onmiddellijk lam gelegd. Deze Japanse actie werd door slechts 800 man uitgevoerd, doch op een Japanse manier.

99966 *(Helfrich)* Tenslotte wil de heer *Helfrich* er nog op wijzen, dat de Engelsen in de eerste plaats het oog hebben gehad op Malakka en Singapore en veel minder op Indië, dat ook tot hun bevelsgebied behoorde. Dat de Engelsen op 15 September één oorlogsschip hebben gestuurd en het bevel in handen hebben gelegd van de schout bij nacht, die daar toevallig aanwezig was, pleit naar het oordeel van de heer *Helfrich* niet voor een serieuze opvatting van de taak, welke hun te wachten stond. De heer *Helfrich* begrijpt niet, dat admiraal *Mountbatten* de Nederlanders onkundig heeft gelaten van de besprekingen, die hij op 27 Augustus heeft gehad met de Japanse maarschalk *Terauchi,* dus voordat de vrede op 2 September te Tokio werd getekend. Admiraal *Mountbatten* zegt in zijn rapport aan de C.C.O.S., dat bij de besprekingen met de Japanse veldmaarschalk, die het bevel had over Z.O. Azië, inclusief Nederlandsch-Indië, duidelijk werd, dat er nergens sprake zou zijn van enige Japanse oppositie. *Mountbatten* had dus uit dien hoofde geen sterke troepenmacht nodig. Verder heeft het de heer *Helfrich* getroffen, dat *Mountbatten* in zijn rapport geen woord zegt over Nederlandsch-Indië, dat toch onder zijn bevel was gekoman. Ook zegt hij niet in zijn rapport, dat er over de toestand in Nederlandsch-Indië op de conferentie van 27 Augustus is gesproken. De naam *Soekarno* komt in het gehele rapport niet voor.

60568 *(van Mook)* De heer *van Mook* is van half Augustus tot 25 Augustus te Kandy op Ceylon geweest, waar hij met admiraal *Mountbatten* herhaaldelijk besprekingen heeft gevoerd over de voorbereiding van de inontvangstneming van de Japanse overgave. De plannen waren toen, dat de Engelsen eerst op 4 October naar Java zouden gaan. De heer *van Mook* heeft zo krachtig mogelijk bij *Mountbatten* bepleit eerder op Java te landen, maar de Engelsen zijn eerst naar Malakka gegaan, daarna naar Saigon en vervolgens naar Batavia.

60569 *(van Mook)* *Mountbatten* had in Frans Indo-China een of twee divisies, in Malakka aanvankelijk vijf en tenslotte drie of vier en in Nederlandsch-Indië uiteindelijk drie divisies en één brigade; er waren toen ongeveer 80 000 man Engelse troepen in Indië.

Ofschoon er dus aan Nederlandse zijde voortdurend op aangedrongen is de bezetting te versnellen, heeft *Mountbatten* dit niet gewild, omdat zijn hoofdkwartier daarop met de plannen niet had gerekend en het daarop ook niet was voorbereid. De Birma-campagne was toen bovendien net ongeveer aan het einde en daar waren de meeste Britse troepen. Voordat de Engelse troepen op Java kwamen, had *Mountbatten* niet gezegd met welk aantal hij zou komen. Ook had hij niet medegedeeld op welke wijze hij zich voorstelde de bezetting te doen plaats vinden. Dank zij het voortdurende aandringen zijn de Engelse troepen een paar dagen eerder, namelijk op 29 September, ten getale van ongeveer 1000 man te Batavia geland.

60577 *(van Mook)* Intussen speelden zich op Java de gebeurtenissen af rond de uitroeping van de republiek. De heer *van Mook* heeft hiervan vernomen via de radioberichten. Hij heeft met *Mountbatten* besproken wat deze kon doen om de Japanners onder druk te zetten, teneinde de toestand in Indië in de hand te houden. *Mountbatten* heeft dat toen gedaan in de vorm van een opdracht aan veldmaarschalk *Terauchi,* de Japanse opperbevelhebber voor geheel Zuid-Oost-Azië. Hem werd toen opgedragen orde en rust te handhaven, geen revolutionnaire bewegingen te erkennen en die zelfs tegen te gaan. Van deze opdracht is niets terecht gekomen; de Japanners hebben er zich, behalve hier en daar, niets van aangetrokken.

60587 *(van Mook)* Op 10 Augustus was het de heer *van Mook* bekend geworden, dat Japan wilde capituleren. Hij heeft toen een soort handleiding opgesteld, waarin stond aangegeven, welke instructies aan de mensen in Indië zouden worden gegeven met betrekking tot hun handelwijze. De Indische Regering had niet een beeld van wat op Java aan de gang was, zij had slechts enkele inlichtingen. De instructies,

welke de heer *van Mook* had opgesteld, waren ook voorzichtig genoeg. Deze instructies zouden via de radio van Australië uit bekend worden gemaakt. Na zijn eerste radiorede kreeg de heer *van Mook* van Engelse en Australische zijde de opdracht geen enkele mededeling te doen, welke er toe zou leiden, dat de mensen op eigen gelegenheid de kampen zouden verlaten. Diegenen, die de kampen hadden verlaten, moesten zelfs daar maar weer in terug gaan.

Er was een algemene instructie van de geallieerde opperbevelhebbers, dat geen opdrachten en geen bevelen mochten worden gegeven vóórdat de troepen er waren om de capitulatie in ontvangst te nemen. Men kan natuurlijk niet zeggen wat er op Java gebeurd zou zijn wanneer deze maatregelen niet waren getroffen, maar de mensen, die uit de kampen zijn weggetrokken, hebben vele nare dingen ondervonden. De latere ervaringen hebben bewezen, dat, als deze order niet was gegeven, de gevolgen zeer ernstig zouden zijn geweest. Alles bij elkaar was het een zaak, die pas verantwoord kon worden aangepakt op het ogenblik, dat men metterdaad de Japanse capitulatie aannam. Dat was dus voor Batavia op 29 September, maar toen was het op Java al helemaal mis. Bovendien zond *Mountbatten* toen nog maar 1000 man, zodat de toestand niet opwekkend was.

60593 *(van Mook)*

Bij zijn landing op 29 September 1945 heeft generaal *Christison* een speech gehouden, waarbij hij de hulp en bijstand van de republikeinse autoriteiten inriep. Later heeft hij verklaard, dat hij dit niet precies gezegd had en het anders bedoeld had, maar daarmee was het kwaad gebeurd. De heer *van Mook* is niet geneigd *Christison* hiervan het grootste verwijt te maken, al heeft hij het waarschijnlijk nog onhandiger gedaan dan het volgens zijn instructies nodig was. Hij is er langzamerhand achter gekomen, dat het niet een invloed van *Christison* was, misschien wel een zekere invloed van *Mountbatten,* maar dat de instructies hoofdzakelijk uit Londen zijn gekomen.

60597 *(van Mook)*

Onmiddellijk na de speech van *Christison* heeft de heer *van Mook* een zeer kwaad telegram aan *Mountbatten* gestuurd.

De heer *van Mook* had afgesproken, dat hij 2 October naar Batavia zou gaan; hij wist echter op dat moment niet of hij daar wel zou blijven en hoe zijn positie daar zou zijn. Zijn idee was over Singapore te gaan, *Mountbatten* eerst te spreken en dan naar Batavia te gaan. *Mountbatten* was echter in Saigon. De heer *van Mook* is daarom rechtstreeks naar Batavia gegaan. Na overleg is hij tot de conclusie gekomen, dat hij onmogelijk uit Batavia weg kon gaan, omdat dan ieder tegenwicht tegen een Engels bestuur zou ontbreken.

De Engelsen bleken geen plannen te hebben verder te gaan dan een stukje van Batavia. Toen heeft de heer *van Mook* hemel en aarde bewogen, tot hij er omstreeks 10 October in is geslaagd *Mountbatten* er toe te krijgen ook een aantal andere plaatsen op Java, waar de grote interneringskampen lagen, te bezetten om de mensen vrij te krijgen. Dat heeft heel wat moeite gekost en daarbij is van de kant van *Mountbatten* de voorwaarde gesteld, dat de heer *van Mook* geen bezwaar zou maken tegen overleg met republikeinen. Dat heeft de heer *van Mook* toen in zijn geheel aan Den Haag geseind.

De Engelsen hebben tenslotte twee divisies ingezet en een paar duizend man verloren, maar zij verlangden, dat de Nederlanders moeite zouden doen het politieke geschil door overleg op te lossen. Daarmede was de heer *van Mook* het eens. Het leek hem niet mogelijk deze zaak op te lossen langs de weg van stilzitten of door er op los te slaan, of erger nog: er op los te laten slaan door een ander. Dat is dus het begin geweest van het politiek overleg, dat vóór die tijd nog niet had plaats gehad en nog niet plaats had kunnen vinden.

De Engelsen hebben op 15, 18, 20 en 26 October Buitenzorg, Bandoeng, Semarang en Soerabaja bezet. Zij hebben toen nog getracht door te gaan naar Djokja; zij hebben nog getracht kampen in het binnenland blijvend te bezetten, maar zij moesten teruggaan met de daar geïnterneerde mensen; zij dreigden bij Soerabaja vast te lopen en hebben Soerabaja pas einde November na lange strijd kunnen veroveren.

In die eerste bezettingsperiode heeft dus ook het eerste contact met *Soekarno* plaats gevonden. Het initiatief tot een bespreking ging trouwens uit van de republiek. De heer *van Mook* heeft gemeend zich toen niet aan de instructies van den Haag te kunnen houden; anders was hij vastgelopen met de Engelsen en was de bevrijding van onze mensen vertraagd. Hij heeft toen gezegd: men kan mij komen spreken; ik zie er geen nut in, dat *Soekarno* daarbij is, maar als hij komen wil, zal ik hem niet de toegang weigeren. Zodoende heeft dit gesprek op 23 October 1945 plaats gevonden, hetwelk overigens niet meer was dan een oriëntering van beide kanten. Er is toen niet onderhandeld.

60598 *(van Mook)*

Naar aanleiding van het gestelde in een noot op blz. 104 van zijn boek: „Indonesië, Nederland en de Wereld" [1]), luidende:

[1]) Dr. *H. J. van Mook*: „Indonesië, Nederland en de Wereld", Amsterdam z.j.

„Er was geen sprake van onderhandelen en evenmin van een uitnodiging mijnerzijds om met hem te spreken. De weigering om hem te zien zou in die tijd ieder contact onmogelijk hebben gemaakt. Dat een verminkt telegram bij mij de indruk wekte, dat de bezwaren van Den Haag niet meer zo absoluut waren, zij hier slechts aangetekend.",

merkte dr. *van Mook* op, dat hij het desbetreffende telegram op die dag zelf of daags tevoren had ontvangen. Er waren in de tekst een aantal zinnen weggevallen. De heer *van Mook* had de indruk, dat in dat telegram stond: als het niet anders kan, moet het maar.

Op genoemde bladzijde zegt de heer *van Mook* in zijn boek over deze aangelegenheid verder het volgende:

„Deze ontmoeting met *Soekarno,* die wel zeer in strijd scheen met de instructies uit Den Haag om niet met hem te onderhandelen, verwekte grote beroering in Nederland. Zo scherp was de reactie, dat de Regering het nodig achtte om zonder verder overleg deze stap via de pers te desavoueren. Later is deze opwinding gezakt en begon men de reële onmogelijkheid in te zien om, zoals de heer *Thio Thiam Tiong* dat later zeide, wel met de procuratiehouder, maar niet met de patroon te willen spreken."

Tenslotte wil de commissie hier nog laten volgen het door dr. *van Mook* gestelde op bladzijde 106 van zijn boek:

„Op 6 November werd met instemming van de Nederlandse Regering een verklaring [1]) gepubliceerd betreffende de doelstellingen van de Nederlandse politiek, waarvan de hoofdpunten in Bijlage IV zijn vermeld. Deze verklaring leed echter nog ernstig aan de gebreken van vaagheid in het kardinale punt van de vorming van een Indonesische staat, en langademigheid betreffende allerlei bijzondere maatregelen, waarvan men toen nog een aantrekkende werking op het Indonesisch nationalisme verwachtte.

Op 17 November had tenslotte de eerste, min of meer formele bespreking tussen de Indische Regering en het Kabinet-*Sjahrir* plaats onder voorzitterschap van generaal *Christison* en in het bijzijn van de heer *Dening*. Ik ontmoette toen de krachtige en aantrekkelijke persoonlijkheid van *Soetan Sjahrir* voor het eerst in mijn leven. De bespreking leverde voorlopig niets op, daar de republikeinen nog in geen enkel opzicht gereed waren met de formulering van hun standpunt en hun verlangens. Achteraf is duidelijk, dat dit ook niet kon. Het Kabinet-*Sjahrir* was nauwelijks gevormd en de grote beroering in het binnenland nog in volle heftigheid aan de gang. Bovendien was in die tijd de geleidelijke verplaatsing van het republikeinse centrum naar Djokja begonnen, waardoor die ongelukkige dubbelpoligheid van de republiek ontstond, die in Batavia, met de werkelijkheid voor ogen en in dagelijks contact met hetgeen Nederland deed, een veel redelijker standpunt kon innemen en ook innam dan in de geïsoleerde droomwereld van Djokja mogelijk zou blijken."

[1]) Vgl. bijlage 71.

97067 *(Kruls)*

Generaal *Kruls* heeft over het verzoek van de heer *van Mook* in September/October 1945 om 75 000 man naar Indië te zenden verklaard, dat deze vraag niet aan hem gericht is geweest, want hij is pas op 1 November als chef van de generale staf opgetreden. Hij heeft van een dergelijke vraag ook nooit iets gehoord. Naar de overtuiging van de heer *Kruls* is het tempo, waarin na November 1945 onderdelen naar Indië gestuurd zijn, zodanig, dat hij zich nauwelijks zou kunnen voorstellen, dat dit overtroffen zou hebben kunnen worden. Het apparaat, dat voor opleiding, verzorging, administratie en nog vele dingen meer moest zorgen, was nauwelijks bestaand en voor zover het bestond, liep het nog niet onberispelijk. Men kon dat ook niet verwachten; dat zou naar zijn gevoel bovenmenselijk zijn geweest. De heer *Kruls* heeft eerder zo nu en dan wel eens het hart vastgehouden over het te snelle tempo van uitzending van de onderdelen, die eigenlijk onvoldoende voorbereid waren voor hun taak.

99275 *(J. de Booy)*

Oud-Minister *de Booy* herinnerde zich niet, dat de heer *van Mook* in het najaar van 1945 om 75 000 man gevraagd heeft en dat het antwoord daarop is geweest, na overleg met de generale staf, dat die zeker niet in korte tijd gezonden konden worden, maar dat er een aanzienlijke periode overheen zou gaan. Hij was er van overtuigd, dat de oorzaak er van was, dat Nederland zelfstandig nog niets kon doen, want men was, zowel wat de verscheping als wat de uitrusting betreft, gebonden.

99153 *(Meynen)*

Aangaande het verzoek van de heer *van Mook* om 75 000 man troepen naar Indonesië te sturen verklaarde oud-Minister *Meynen* dat het kaderprobleem zo zwaar woog, dat, welke wensen de heer *van Mook* ook geuit had, het eenvoudig onmogelijk was hieraan te voldoen, gezien de plannen, die er waren en die in uitvoering waren;

het was eenvoudig onmogelijk om deze plannen nog te bespoedigen. Men heeft nu eenmaal voor het herscholen c.q. trainen van een jong officier minstens een periode van drie à vier maanden nodig; dat is toch zeker geen lange periode. En voor het herscholen van een officier in een geheel nieuwe opzet van een divisie, met geheel nieuwe wapenen — men denke aan artillerie, aan het gehele radiogebied, aan allerlei dingen, die er in 1940 nog niet waren — heeft men toch ook zeker drie à vier maanden nodig. Het tijdschema, dat tot 20 December liep, kon eenvoudig niet versneld worden; ook niet omdat de Engelsen, die met dit tijdschema gerekend hadden, geen andere plaatsen in hun trainingscentra ter beschikking hadden.

In de eerste periode leek het er op, dat men op de ex-krijgsgevangenen, die in Indonesië waren, zou kunnen rekenen. Men hoopte, dat daarbij de 27 000 man gezagsbataljons zouden komen en dat later ook de Nederlandse expeditionnaire macht zou volgen.

Vlak na 15 Augustus is tegen de mensen van de expeditionnaire macht gezegd: „Gij gaat niet meer naar Indonesië, gij gaat nu naar Duitsland". In October en November werden de berichten alarmerender, waarop opnieuw besloten is de expeditionnaire macht toch met grote spoed op te leiden en naar Indonesië te zenden. Dit was dus de 7-December-divisie. Dr. *van Mook* was in het begin vrijwel tevreden met wat er beloofd was, maar naarmate de strijd vorderde, werd hij steeds ongeruster en vergrootte hij zijn aanvraag om militaire hulp.

De heer *Meynen* gelooft, dat dit gebrek aan directe militaire steun de heer *van Mook* in de positie gedrongen heeft om met de tegenpartij te gaan onderhandelen. Hij herinnert zich bijv. dat de Ministerraad de heer *van Mook* verzocht om niet met generaal *Christison* te gaan praten. *Christison* had zich naar de mening van de Ministerraad zo tegen het Nederlands belang gekeerd, dat deze gezegd heeft: Het is veel beter deze dingen in Londen te behandelen. De heer *van Mook* heeft het toch gedaan, maar achteraf gezien heeft de heer *Meynen* zich heel goed kunnen indenken, dat hij in bepaalde omstandigheden gedwongen is geweest om een onderhandelingspositie te gaan aannemen, niet alleen tegenover *Christison,* niet alleen tegenover Engeland, maar ook tegenover bepaalde figuren, die toch wel positief ingesteld waren in Nederlandsch-Indië t.o.v. het Nederlandse beleid.

100030 *(van Kleffens)*

Naar aanleiding van de rede van generaal *Christison* van 29 September 1945, waarin deze o.m. zeide, dat de Engelsen als gasten van de Indonesiërs kwamen, met het doel de Japanners te ontwapenen, heeft de heer *van Kleffens* uit naam van de Nederlandse Regering in de meest ongezouten taal bij de Engelse Regering geprotesteerd. Hij heeft aan de Engelse Minister van Buitenlandse Zaken, de heer *Bevin,* gezegd: „You have let us down". Hierop is geen antwoord gekomen. Wanneer de heer *Bevin* het gevoel had gehad, dat hetgeen de heer *van Kleffens* zei, niet waar was, zou deze zeer zeker niet nagelaten hebben om de heer *van Kleffens* daar aanstonds op te attraperen. Maar dat heeft deze niet gedaan.

100044 *(van Kleffens)*

De heer *van Kleffens* was van mening, dat het standpunt van de Regering om niet met ir. *Soekarno* in contact te treden, juist was. De heer *van Kleffens* geloofde, dat het juist is geweest, dat men eerst heeft gezegd: wij gaan niet met de heer *Soekarno* in zee. Toen hij later inderdaad één van de sleutelfiguren bleek te zijn en Nederland nog altijd niet kon opbrengen, en ook in latere jaren niet heeft kunnen opbrengen, wat nodig was om guerillastrijdkrachten neer te slaan, moest dit standpunt anders worden. Men kon zich echter niet dadelijk aan iemand als de heer *Soekarno* binden.

Wel kon men althans een contact leggen, als men de toestand militair niet meester wordt. Het standpunt van de Regering was: eerst moet het uit zijn met het verzet, dan kunnen wij gaan praten, maar niet vóór die tijd.

De heer *van Kleffens* geloofde, ook achteraf beschouwd, dat het standpunt van de Regering juist is geweest.

100013 *(van Roijen)*

Naar aanleiding van de opmerking, dat de Engelsen een nogal welwillende houding hebben aangenomen tegenover de Indonesiërs, die het wettige Nederlandse gezag niet wilden erkennen, en dat zij zich op het standpunt stelden, dat onderhandeld moest worden, verklaarde de heer *van Roijen,* dat men van Nederlandse kant het gevoel had, dat de Engelsen de weg van de minste weerstand volgden. Zij wensten hun troepen zo gauw mogelijk naar huis te laten gaan. Voor een goed deel waren daar Indiase troepen met Britse officieren. Men meende aan Nederlandse zijde voorts, dat *Mountbatten* het vice-koningschap van India ambieerde en dat hij daarom de Indonesiërs niet nodeloos tegen zich in het harnas wilde jagen.

Er waren dus voor de Engelse houding andere dan militaire factoren, welke op zich zelf overigens al voldoende zouden zijn geweest om die houding te verklaren.

100016 *(van Roijen)*

Op de vraag of de heer *van Roijen* op de hoogte was, welke motieven de Regering er toe hebben geleid om niet met de heer *Soekarno* in contact te treden, antwoordde hij, dat er op dit punt naar zijn herinnering altijd een zeker verschil van mening is geweest tussen de Regering en de heer *van Mook*, omdat deze laatste meende, dat men wel met ir. *Soekarno* moest spreken, terwijl men in Den Haag van mening was, dat deze man collaborateur was geweest en dat daarom niet met hem gepraat diende te worden.

100020 *(van Roijen)*

De Regering was van mening, dat er wel gesproken kon worden met de gematigde en redelijke elementen in Indonesië, maar niet met de fanatici, die bereid waren geweest de Japanners in huis te laten.

88048 *(Logemann)*

Op de vraag, of het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* voldoende heeft gedaan om militairen naar Indië te sturen, en of de Regering voldoende heeft gedaan om van de geallieerden scheepsruimte voor de overtocht te verkrijgen, antwoordde de heer *Logemann*, dat de Regering alles heeft gedaan. Hij merkte evenwel op, dat deze aangelegenheid voor de directe verantwoordelijkheid was van zijn collega's van Oorlog en van Marine, zodat hij, wanneer hij hierover een verklaring aflegt, zich min of meer op hun terrein begeeft.

88050 *(Logemann)*

Wat zijn verantwoordelijkheid betreft, kon de heer *Logemann* slechts herhalen wat hij reeds vroeger in de Kamer heeft gezegd, n.l. dat hij er voortdurend op heeft aangedrongen, dat met de meeste spoed alle beschikbare middelen naar Indonesië zouden worden gedirigeerd. Ook heeft hij toen gezegd, dat, voor zover hij het als niet-deskundige kon beoordelen, zijn collega's inderdaad alles hebben gedaan wat zij konden. Door te zeggen, wat zij hebben gedaan, begeeft hij zich op een terrein, waarvan hij slechts getuige is geweest en waarvan hij de technische merites volstrekt niet beoordelen kan. Men moet begrijpen, dat het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* optrad met een erfenis van de voorafgaande Regering, die een geheel andere situatie voor ogen had dan die, welke zich van midden Augustus 1945 af ontwikkelde. Die situatie had het Kabinet op dat ogenblik ook niet voor ogen en kon het niet voor ogen hebben, want de algemene verwachting was, dat de oorlog met Japan nog zeer lang zou duren en dat de Japanners met militair geweld uit Indonesië zouden moeten worden geslagen. Het beleid van het Londense Kabinet is er op gericht geweest aan die oorlogvoering tegen Japan deel te nemen met een nog te bouwen vlooteskader — het is de heer *Logemann* onbekend, hoe men zich gedacht heeft aan de schepen te komen — en verder met een expeditionnaire macht, die uiteindelijk drie divisies zou omvatten, ieder van ongeveer vijftienduizend man. In de derde plaats stelde men zich voor, dat men een twintig duizend man z.g. gezagstroepen zou opleiden, lichte infanteriebataljons noemen de Engelsen deze, dus zonder zware bewapening en oorlogstraining, om daar, waar het leger gepasseerd was, te zorgen voor de gezagshandhaving. Dit was een programma, zoals het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* het vond, en op dat moment — de heer *Logemann* kende de situatie op dat ogenblik ook niet; hij kwam niet uit Londen, maar uit Apeldoorn en daar was men niet bepaald op de hoogte — had het Kabinet geen enkele reden in dit schema wijzigingen te brengen. Men moet bedenken, dat van al deze plannen er eigenlijk nog niets noemenswaard had kunnen worden gerealiseerd. Van de expeditionnaire macht was wat kader en voornamelijk officierskader ter opleiding in Engeland; mannen ontbraken echter, die moesten uit bevrijd Nederland komen. Voor de twintigduizend man troepen voor de gezagsbataljons gold hetzelfde. Alleen in het Zuiden had men kunnen recruteren, maar daar had men niet alleen voor deze mensen te zorgen, doch men had zich ook verplicht een aandeel in troepen aan S.H.A.E.F. te leveren. In de eerste maanden van het optreden van het Kabinet-*Schermerhorn* kwamen er vier bataljons beschikbaar.

Zo was de situatie, toen midden Augustus Japan zeer verrassend capituleerde. Het Kabinet heeft onmiddellijk beseft, dat de situatie totaal anders werd, dat men de bakens had te verzetten en dat men eenvoudig bijeen te brengen had wat mogelijk was, geheel of half geoefend, om dat zo spoedig mogelijk naar Indonesië te dirigeren.

Ten aanzien van de vloot was de situatie aldus, dat onder het vorige Kabinet de vloot in kleine eenheden verspreid over de gehele wereld meedeed met de geallieerden en de heer *Logemann* gelooft, dat Minister *de Booy* als eerste heeft gezorgd voor concentratie. In zo snel mogelijk tempo heeft hij de Nederlandse oorlogsschepen losgemaakt uit het geallieerde verband waarin zij voeren en in de Archipel geconcentreerd. Voor zover de heer *Logemann* bekend, zijn er over het optreden van de vloot ook nooit aanmerkingen van belang gemaakt. Datgene, wat er van de vloot was en wat de Regering kon krijgen, is zo snel mogelijk naar Indonesië gedirigeerd. Het Departement van Oorlog stond er natuurlijk anders voor. In de eerste plaats had het

te recruteren, dan te kleden, te wapenen, te oefenen en vervolgens te verzenden.

Tijdens het vorige Kabinet had men met het oog op de oorlogsinspanning, die men zich toen voorstelde, om scheepsruimte gevraagd, in het bijzonder voor het vervoer van de twintig duizend man. Volgens de toenmalige plannen zouden dezen niet in Nederland worden opgeleid, maar in Australië. De Combined Chiefs of Staff hebben dit plan heel lang aangehouden en per slot van rekening afgewimpeld. Dit is een zaak geweest, die ook het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* in de eerste maanden zeer heeft beklemd, maar eigenlijk zijn gewicht heeft verloren op het moment, dat het hele probleem wegviel. Er zouden geen mensen in Australië worden opgeleid.

Bij de verscheping van de mensen, die de Regering in de loop van 1945 gereed heeft kunnen krijgen, heeft zij geen ernstige moeilijkheden ondervonden, behalve in het allereerste begin. De heer *Logemann* meent, dat de eerste troepen in de tweede helft van Augustus zouden worden verscheept, maar dat is tenslotte begin October geworden. Van die tijd af heeft de zaak echter behoorlijk gelopen. Zonder verdere toezeggingen van de Combined Chiefs of Staff heeft de Regering altijd de schepen gekregen, die zij nodig had.

De moeilijkheid was de opleiding. Er waren geen wapenen of kleding en men moest deze krijgen van de Engelsen of de Canadezen. Er waren te weinig kazernes en te weinig oefenruimte en ook te weinig kader om de mensen te leren met de nieuwe wapens om te gaan. Als de heer *Logemann* het goed heeft, is daarvoor het kader van de expeditionnaire macht uit Engeland teruggehaald, terwijl aanvankelijk ook een aantal troepen in Engeland is opgeleid en getraind. Daarna gingen de troepen, zeer matig opgeleid, naar Indonesië. Eerst waren het vier bataljons. De Minister van Oorlog heeft later nadere schattingen kunnen doen en tenslotte is het zo geworden, dat de Regering zeven en twintig bataljons zou uitzenden, die ook inderdaad zijn gegaan tot en met de eerste maanden van 1946. Later in 1946 is de eerste militiedivisie gegaan; de zeven en twintig bataljons zijn de z.g. oorlogsvrijwilligers geweest.

In de Ministerraad heeft men het er heel vaak over gehad, of deze zaak kon worden versneld. In de schema's zijn inderdaad versnellingen aangebracht, ten koste van de oefening weliswaar, maar de Engelsen vroegen vooral troepen voor „garrison duties". Zij begrepen wel, dat de Nederlanders geen getrainde troepen konden zenden. Men heeft inderdaad allerlei mogelijkheden en schema's onderzocht, o.m. de vraag, die ook in de Kamer is gesteld, waarom men geen oude lichtingen van vóór 1940 heeft opgeroepen. De Regering heeft zich echter laten overtuigen, dat dit geen zoden aan de dijk zou zetten en dat het technisch niet beter zou lopen dan de weg, die men ingeslagen had.

De rol van de Minister van Overzeese Gebiedsdelen in die Kabinetszittingen is geweest het mede-oordelen over deze kwesties, voor zover men daarover oordelen kon en verder het uitoefenen van een doorlopende pressie, maar die bestond vrijwel uit het intrappen van een open deur, want de heer *Logemann* heeft nooit te klagen gehad, dat de collega's niet bereid waren het uiterste te doen.

99916 *(Logemann)*

In een tweede verhoor heeft de heer *Logemann* verklaard, dat hij einde Augustus 1945 naar Australië is geweest teneinde persoonlijk contact op te nemen met de Luitenant-Gouverneur-Generaal. De enige kwestie, welke toen hangende was, was die van de verhouding tussen de heren *van Mook* en *Helfrich*.

De heer *Logemann* wist toen helemaal nog niet goed hoe de toestand op Java was. Wat de politiek van het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* betreft, deze was gebaseerd op de verklaring van H.M. de Koningin van 6 December 1942. Dit heeft de heer *Logemann* verklaard in zijn rede van 17 Juli 1945.

99924 *(Logemann)*

In Australië leefde de Indische Regering in afwachting van de komende bevrijding. Zij stond klaar met een apparaat, weliswaar slecht bezet, maar volledig geoutilleerd. Dit kon zo in werking worden gesteld. Verder moest zij afwachten en testen wat de kracht van de revolutionnaire beweging zou zijn.

Ongeveer half September kwamen in Australië de eerste berichten van de heer *van der Plas*. Het waren teleurstellende berichten. De Indische Regering kon weinig anders doen dan aandringen op een spoedige en voldoende bezetting. Dit hebben de Engelsen, naar de heer *Logemann* aannam, niet kunnen opbrengen.

Een bepaald plan was er toen niet. Wel is gezocht naar een politieke basis, welke in de vorm van een proclamatie bekend zou worden gemaakt. De Indische Regering moest zo spoedig mogelijk over een dergelijke proclamatie, die perspectief bood, beschikken. Wat de heer *Logemann* en de Indische Regering in die dagen niet wisten, was, dat de grote Indonesische organisaties zich van de Japanse wapenen hadden meester gemaakt. Ook wisten zij niet of, en zo

ja, welke spanningen er in de republikeinse beweging waren. Daar waren toen helaas te hoopvolle berichten over. Men keek van Nederlandse zijde in een volkomen duistere kamer.

99919 *(Logemann)*

Ontbinding van de door de Japanners opgerichte Indonesische organisaties heeft niet plaats gevonden, omdat de Indische Regering er geen greep op heeft gekregen. Het standpunt van de Nederlandse Regering was: Wij erkennen de republiek niet en evenmin haar organisaties.

99922 *(Logemann)*

Van de zijde van de Nederlandse Regering is er met klem op aangedrongen, vooral na de ongelukkige uitlatingen van generaal *Christison,* dat ook de Engelsen er toe zouden overgaan de republiek met alles wat er aan vast zat niet te erkennen. Zij hebben dat in deze vorm gedaan, dat van die kant gesteld werd: Wij erkennen als wettige Regering de Nederlandse Regering.

99927 *(Logemann)*

Met betrekking tot de verklaring van de heer *van der Plas,* dat de Regering niet alleen geen enkele uitspraak op politiek gebied wenste te doen, maar zelfs ook niet wenste te horen wat er zo al leefde onder de bewoners van Indonesië, nadat op de conferentie te Singapore op 27 en 28 September aan de heer *van der Plas* het Engelse standpunt was gebleken, deelde de heer *Logemann* mede zich hierover geen feiten te kunnen herinneren. De heer *Logemann* zelf was toen in Australië, althans in het Verre Oosten, en het beleid werd door de Oorlogsraad uit het Kabinet gevoerd. In de eerste dagen van October is de heer *Logemann* weer in Nederland teruggekeerd. Hij meende het daaraan te moeten wijten, dat hij zich dit niet meer te binnen kon brengen.

Er was in die dagen in regeringskringen wel een zekere angst voor lieden als de heer *van der Plas,* die nogal als progressief bekend hadden gestaan. Tegen de heren *van Mook* en *van der Plas* hadden de andere Ministers inderdaad wel een zeker voorbehoud. Uitdrukkelijk werd steeds door de Regering vastgesteld, dat toezeggingen alleen van haar mochten komen en van niemand anders. Daarom mocht ook de heer *van der Plas* zich nergens aan binden.

99928 *(Logemann)*

De Regering had de bedoeling loyaal uitvoering te geven aan de rede van H.M. de Koningin van 1942. Dat impliceerde dus — hieraan heeft de Regering nog jarenlang vastgehouden — een rondetafelconferentie, waarop, als de wensen gehoord zouden zijn, tot concrete vormgeving van de constitutionele veranderingen zou worden overgegaan.

Daarnaast moest de Regering nog een proclamatie, die wat concreets gaf, uitvaardigen. Deze heeft nogal wat moeilijkheden met zich gebracht, zodat zij vrij laat in zee is gegaan. [1])

[1]) Vgl. bijlage 71.

99930 *(Logemann)*

Op 17 November 1945 hebben besprekingen plaats gevonden tussen Engelsen, Nederlanders en Indonesiërs. De Regering was tevoren op de hoogte van het feit, dat deze conferentie zou worden gehouden. De Engelsen hadden beloofd, dat zij wanneer men van Nederlandse zijde redelijke plannen op tafel zou leggen en de Indonesiërs daarop niet in zouden willen gaan, bereid waren bepaalde straffe maatregelen te nemen.

Op deze conferentie waren de heren *Christison* en *Dening* de hoofdpersonen. Laatstgenoemde was voor de politieke zaken door de Britse Regering naar Indië gestuurd. In zoverre was dit een belangrijke conferentie, omdat de Engelsen toen voor het eerst een positief standpunt hebben ingenomen bij monde van *Dening.* Dit was de Nederlandse Regering tijdens besprekingen in October te Londen beloofd. Generaal *Christison* had zich bij zijn minder gelukkige entrée op Java aan alle kanten vastgelegd. Hij heeft op die conferentie, zo meende de heer *Logemann,* niet bijzonder veel gezegd. De heer *Dening* heeft de Indonesiërs in vrije krasse bewoordingen er toe trachten te brengen het hoofd in de schoot te leggen; van een republiek kon niets komen.

De conferentie heeft dit overigens niet opgeleverd. Toch is zij wel belangrijk geweest, omdat de Engelsen na die conferentie in Batavia een groter gebied hebben afgebakend, waarin de Nederlanders vaste voet hadden. Door het eerdere optreden van de heren *Christison* en *Lawson* hadden de Indonesiërs het idee, dat de Engelsen òf tussen de partijen in stonden òf aan hun kant. De bedoeling van de conferentie was, dat de Nederlanders van de Engelsen duidelijk bescheid kregen op de vraag, aan welke zijde zij stonden. De Engelsen zijn naar aanleiding daarvan tot een zekere actie overgegaan, hoe bescheiden die dan ook was, omdat de Indonesiërs de Nederlandsch-Indische Regering niet als de enige wettige Regering wensten te erkennen.

99932 *(Logemann)*

Op de vraag of het dus niet de bedoeling was om tijdens die bijeenkomst een werkelijk contact tot stand te brengen tussen Nederlanders en Indonesiërs, antwoordde de heer *Logemann,* dat wanneer de Indonesiërs dat toen zó hadden begrepen, dit contact later mogelijk wel uitgebreid zou zijn.

Na afloop van zijn verhoor heeft de heer *Logemann* nog een schrijven gezonden aan de voorzitter van de commissie, waarvan de op dit hoofdstuk betrekking hebbende passages als volgt luiden:

„Bij zijn optreden achtte het Kabinet zich in zijn politiek ten aanzien van de overzeese gebiedsdelen gebonden aan de Koninklijke rede van 6 December 1942. De daarin vervatte beloften van autonomie en een gelijkwaardige plaats in het Koninkrijk reikten reeds zeer ver en het Kabinet (en zeker de Minister van Overzeese Gebiedsdelen) was bereid een ruime verwerkelijking daarvan te bevorderen. Maar die verwerkelijking was uitdrukkelijk gebonden aan overleg tussen de Rijksdelen aan de ronde tafel en dit verbood dus de Regering tot nadere concretisering over te gaan. Het streven was om zo spoedig mogelijk aan de ontworpen Rijksconferentie bekendheid in Indonesië te geven, maar dit was bij gemis van communicatiemiddelen onmogelijk tot vrij lang na de bezetting van Batavia. De radiotoespraken, die ik in die periode heb gehouden, drongen niet tot Indonesië door.

De uitroeping van de Republiek en het vrije spel, dat haar gedurende zes weken gelaten werd, veranderde de situatie radicaal. De publicatie van hervormingsplannen moest nu een plaats innemen in het beleid, dat ten opzichte van de opstandige beweging moest worden bepaald. Welke kracht deze had, in hoeverre zij door Indonesiërs als een Japanse manoeuvre werd gezien en verworpen, of de massa der bevolking en of de gematigden het herstel van het Nederlands gezag zouden toejuichen, of de republiek door onderlinge onenigheid zou ineenstorten, waren even zovele onzekerheden. De heer *van der Plas* was van 15 September af te Batavia om dit te peilen en de heer *van Mook* volgde zo spoedig mogelijk op 2 October. Ik meen — achteraf gezien —, dat onze waarnemers en hun informanten de mogelijkheid, dat de republikeinse beweging ineen zou kunnen storten, hebben overschat, maar hoe dit zij, de Indische Regering en de Nederlandse waren het er over eens, dat wel er naar gestreefd moest worden de nationale beweging aan de conferentietafel te krijgen, maar dat niet onderhandeld moest worden met de Regering van de Republiek, dat geen beloften moesten worden gedaan en dat ook de hervormingsplannen niet konden worden gelanceerd voordat ons gezag (op zijn minst in een beperkt gebied) zich als zodanig kon doen gelden, dus als gezag kon spreken, en de gelegenheid was geschapen voor de gematigde groepen om zich vrij te uiten.

Aangezien een voldoende eigen machtsapparaat nog in geen maanden kon worden opgebouwd, was het dus enerzijds nodig de Engelsen te bewegen ondubbelzinnig en met voldoende troepen ons te ondersteunen, anderzijds om een hervormingspolitiek te formuleren, die vertrouwen zou wekken en die toch bleef binnen de grenzen, die de Nederlandse Regering moest in acht nemen.

Men zal, hoop ik, begrijpen, dat men in de gegeven omstandigheden geen grootscheeps en tegelijk concreet program van de Regering kon verwachten. Ten aanzien van de Engelsen — waarvan weldra bleek, dat zij niet veel macht ter beschikking hadden en dat zij zich in Nederlandsch-Indië voor hen in een wespennest voelden — viel niets anders te doen en is aanhoudend en met kracht niets anders gedaan dan eerst aandringen op spoedige bezetting, daarna op voldoende bezetting en op gebruik van hun macht om het wettig gezag te steunen en tenslotte — in een periode, vallende na 20 November — om hun troepen lang genoeg te doen blijven tot wij hun taak konden overnemen. Ten aanzien van de Indonesische nationale beweging waren concrete beleidslijnen eerst te trekken nadat en naarmate inzicht zou zijn verworven in de werkelijke stand van zaken. Een inzicht, dat door de troebele toestand en de beperkte contactmogelijkheden met de Indonesische samenleving, de emoties en het wishfull thinking van waarnemers van alle soort, nauwelijks meer dan een werkhypothese kon zijn.

Ik neem aan, dat het rapport van de heer *van der Plas* over de periode van 15 September tot 2 October aan uw commissie bekend is. Ik teken dus slechts aan, dat zijn plan om de toestand op slag in handen te krijgen is afgestuit op tegenstand van de Supreme Commander (27 September). Een oordeel achteraf over zijn kans van slagen moet, als zuiver speculatief, achterwege blijven.

Toen hem gebleken was, welk standpunt de Engelsen innamen, heeft hij de Luitenant-Gouverneur-Generaal machtiging gevraagd om contact op te nemen met de nationalistische

leiders, *Soekarno* niet uitgesloten. De heer *Van Mook* heeft de Nederlandse Regering geraadpleegd, die op 29 September elk contact met *Soekarno* verbood. Dit alles speelde zich af, terwijl ik op de terugreis naar Nederland was. Ik ontving eerst in Londen daaromtrent bericht en heb onmiddellijk samen met H.M.'s ambassadeur stappen bij de Britse Regering ondernomen alvorens op 30 September in de Ministerraad verslag uit te brengen. Onze betogen hebben er ten slotte toe geleid, dat onze positie te Batavia voldoende werd versterkt om het mogelijk te maken met een verklaring over onze voornemens voor de dag te komen.

Reeds op 5 September had de heer *van Mook* machtiging gevraagd zijn zetel naar Batavia te verplaatsen, hetgeen hem al vóór 15 September was toegestaan. Zijn komst op 2 October hield dus geen verband met het door de heer *van der Plas* gevolgde beleid. Uiteraard ging de leiding thans over op de Luitenant-Gouverneur-Generaal en kon de heer *van der Plas* terugtreden in zijn functie van wd. directeur van binnenlands bestuur. Ik vermoed, dat op deze gebeurtenissen uw vragen sloegen omtrent een ter zijde schuiven van de heer *van der Plas,* maar ik zie geen enkele reden om de gang van zaken aldus te kenschetsen.

Voor mijn uiteenzetting van het Regeringsbeleid is intussen van belang, dat de heer *van der Plas* rapporteerde, dat juist in gematigde Indonesische kringen naar een duidelijke verklaring van de toekomstige Nederlandse politiek werd uitgezien. Hij deelde mede, dat men tevreden zou kunnen zijn met dominion status, met waarborgen voor een gelijke bejegening van de Islam met andere godsdiensten, erkenning van de naam Indonesië, van het Indonesisch als officiële taal en van een eigen vlag. Hier was materiaal voor concretisering van de hervormingsplannen binnen de grenzen, die de Nederlandse Regering had in acht te nemen.

Gedurende ondergetekendes reis naar Brisbane (die mijn afwezigheid meebracht van 4 September tot 30 September, waarvan echter slechts van 10 tot 24 verblijf in Brisbane) heeft het Kabinet een proclamatie voorbereid, die bestemd was bij de landing der geallieerden te worden verspreid. Het is bekend, dat dit niet is gebeurd. De situatie, waarin de Indische Regering zich in de eerste weken te Batavia bevond, haar gemis van publicatiemiddelen en de heersende wanorde maakten het politiek inopportuun om met een proclamatie voor de dag te komen. Van Engelse zijde werd zulk een publicatie dringend nodig geacht om de toestand te verlichten, maar de heer *van Mook* heeft met volle instemming van de Regering het standpunt ingenomen, dat de Indische Regering dan eerst in de positie moest worden geplaatst, dat zij als gezag kon spreken.

Intussen werd de gelegenheid benut om aan de hervormingsplannen concrete vorm te geven. De voorstellen ter zake van de heer *van Mook* sloten nauw aan bij de suggesties van de heer *van der Plas.* Op 11 October legde ik de hoofdpunten van de verklaring, waartoe de Luitenant-Gouverneur-Generaal zou worden gemachtigd, aan de Ministerraad voor in een nota, waarin ik de consequenties, zoals ik die zag, uiteenzette. Op 17 en 18 October had ik de gelegenheid de tijdelijke Tweede Kamer over de door de Regering beraamde politiek in te lichten (*Handelingen* blz. 85, 86, 114 en 155). Op 6 November scheen de toestand in Indonesië rijp voor publicatie van de proclamatie. Vgl. Bijlage 71. Ik moge hiervoor verwijzen naar paragraaf 45 van mijn nota van 1 November 1948. Het was de hoop der toenmalige Regering, dat op deze grondslag men zich met de Indonesiërs aan de ronde tafel zou kunnen zetten.

Dat intussen onverpoosd werd voortgegaan met de versterking van onze machtsmiddelen, is bij het militair beleid wel voldoende ter sprake gekomen.

N.B. Dat de Regering in deze periode vasthield aan het niet erkennen van de Republiek, onderstelde ik in het bovenstaande, evenzeer bij u bekend als de tekst van de proclamatie van 6 November 1945".

89464 *(Schermerhorn)*

Betreffende het beleid van zijn kabinet ten opzichte van Nederlandsch-Indië in de eerste maanden na de bevrijding deelde oud-Minister-President *Schermerhorn* mede, dat het een afgrijselijk geworstel is geweest om er in het militaire vlak nog iets van terecht te brengen, dat ergens op leek.

In de vergadering van de Ministerraad van 15 Augustus 1945 werd van militaire zijde een opsomming gegeven van hetgeen eventueel

mogelijk zou zijn. Men dient te bedenken, dat reeds op 17 Augustus 1945 de Republiek Indonesia was uitgeroepen, terwijl de Regering begin September misschien vijf bataljons zou kunnen sturen, als er scheepsruimte zou zijn. Dat waren 5 bataljons van 800 man. In October zouden dan weer 5 bataljons van 800 man volgen, dan in November 7 van 1000 man, in Januari nog eens 5 van 800 man en in Februari nog eens 5 van 1000 man. Een expeditionnaire macht zou pas in Juni 1946 gaan.

Ongeveer twee weken later, in de vergadering van de Raad voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, bleken de eerste 5 bataljons te zijn ingekrompen tot vier, de volgende vijf tot twee, de daarop volgende zeven ook tot vier en werd over de rest niet gesproken. Dit waren geen mededelingen, die uit de politieke hoek kwamen; het waren technische mededelingen, die van militaire zijde werden gedaan.

In de vergadering van 12 November 1945 is tenslotte het vrijwel definitief uitgevoerde plan in enigszins andere woorden ter tafel gebracht. Generaal *Kruls* heeft daarover, als chef generale staf, een uiteenzetting gegeven. Dit was naar aanleiding van het feit, dat dr. *van Mook* op dat moment dringend verzocht om 75 000 man, daarbij motiverend, waarvoor hij deze nodig achtte, zulks in overeenstemming met de legercommandant, toen generaal *van Oyen*.

89465 *(Schermerhorn)*

Aan de vraag van dr. *van Mook* om 75 000 man kon echter niet worden voldaan. Op die vergadering werden verschillende mededelingen gedaan door Minister *Meynen* en generaal *Kruls*. Men heeft er nog aan gedacht troepen op te roepen van de lichting '38/'39, die dus reeds geoefend waren. Van Engelse zijde is hiertegen gewaarschuwd, omdat men hiermede hoogstens één à anderhalve maand in het tempo van uitzending zou winnen. Bovendien zei Minister *Meynen* toen, dat er toch pas tegen 1 Mei 1946 kazernering voor deze mensen beschikbaar zou zijn.

89466 *(Schermerhorn)*

Het einde van de rekensom was toen, dat er October 1946 30 000 man aanwezig zouden zijn. Dat is wel veel, maar achteraf bleek het toch te weinig. Dit was dus het probleem, waar de Regering op 12 November 1945 min of meer onthutst voor kwam te staan.

89470 *(Schermerhorn)*

De mariniersbrigade was toen 3700 man, later meer. De mariniersbrigade en de ex-krijgsgevangenen waren bij deze 30 000 man inbegrepen. Het ging natuurlijk ook niet alleen maar over het aantal, maar ook over de uitrusting. Men moet nooit vergeten, dat de Regering alles, van de eerste broekknoop tot de laatste kogel, van de Engelsen moest krijgen.

Over het verlenen van scheepsruimte hadden de geallieerden met het vorige Nederlandse Kabinet een overeenkomst gesloten, dat zij tot zes maanden na de capitulatie van Japan de beschikking zouden behouden over de Nederlandse scheepsruimte. Die hebben zij dan ook voor een belangrijk deel gebruikt voor demobilisatie van Amerikaanse soldaten. Het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* heeft geprobeerd Nederlandse of andere schepen los te krijgen uit de pool, met die kracht, waarover de Nederlandse diplomatieke dienst beschikt, plus een vrij scherpe discussie daarover met de Engelsen. Het laatste heeft, als de heer *Schermerhorn* het zich goed herinnerde, een enkel schip opgeleverd, maar niet voldoende om het beleid volstrekt te veranderen. Het lag ook niet alleen maar aan de scheepsruimte. Dat was wel een bedenkelijk punt, maar het lag vooral aan de algemene gang van zaken.

89473 *(Schermerhorn)*

De heer *Schermerhorn* heeft voor het Indonesische probleem maar twee oplossingen gezien, zo vervolgde hij, nl. ten eerste: de weg van het herstel van het Nederlandse gezag op de punt van de bajonet en ten tweede: in de wetenschap, dat die weg om velerlei redenen onbegaanbaar zou zijn, de poging tot het scheppen van een relatie tussen Indonesië en Nederland, die misschien vergelijkbaar zou zijn met hetgeen ten tijde van zijn verhoor bereikt was, minus de gevolgen van de onvriendelijkheden, die er na 1946 zijn bijgekomen.

De heer *Schermerhorn* stelde voorop, dat de Regering is begonnen na te gaan in hoeverre de eerste weg begaanbaar was en hij moest vaststellen, dat zij dit inderdaad met zorg heeft gedaan. De heer *Schermerhorn* heeft dit ook staande gehouden tegenover Indonesische vrienden. Hij heeft hun eerder wel eens ronduit gezegd, dat de Regering, zeker tot December 1945, de zwaarte van wat er aan de hand was onvoldoende kende en juist daarom de militaire weg nog niet onbegaanbaar achtte en er inderdaad alles op heeft gezet deze militaire weg te gaan. Het was een combinatie van drie elementen, die in feite deze weg onbegaanbaar hebben gemaakt. Dat was in de eerste plaats het Civil Affairs Agreement met de geallieerden, dat de Nederlandse autoriteit in die gebieden met betrekking tot de gezagsuitoefening tot nul reduceerde. Dit waren overeenkomsten, waarvan, naar de heer *Schermerhorn* zich meent te herinneren, de Amerikaanse is gesloten en getekend vóór de bevrijding en de Engelse

voorbereid vóór en getekend na de bevrijding. Principieel lag ook dat in Mei 1945 echter helemaal vast.

Dit is punt één geweest; het gevolg was, dat de Nederlanders tot 30 November 1946 op Java en Sumatra practisch geen gezag konden uitoefenen, zeker geen militair gezag.

De tweede omstandigheid was het feit, dat de Regering tot Februari 1946 niet over de koopvaardijvloot beschikte.

De derde omstandigheid was, dat Nederland een volstrekt uitgekleed en geplunderd land was.

De heer *Schermerhorn* meende te weten, dat in de winter van 1944/1945 de Nederlandse vrijwilligers in halve uniformen en op klompen aan de Maas stonden en dat de Prins er aan te pas is gekomen, en in het hoofdkwartier van S.H.A.E.F. bij wijze van spreken met de vuist op tafel heeft geslagen, om voor deze mensen de dingen los te krijgen, die voor hen nodig waren. Wanneer men dan nog denkt aan het feit, dat de oorlog in het Westen een half jaar langer heeft geduurd dan men had verwacht, dan kan men ongeveer nagaan, hoe het met de uitrustingsmogelijkheid voor een Nederlands leger op het ogenblik van de bevrijding stond. De heer *Schermerhorn* voegde hier nog aan toe, dat de Regering in Juni 1945 ook ongeveer wist hoeveel wapens er in Nederland in verkeerde handen waren, zodat zij zich in die tijd niet helemaal ongelukkig achtte, dat zij een niet onaanzienlijke troepenmacht in Nederland zelf achter de hand had. Dit wordt ook wel eens vergeten. Eerst later is met het oog hierop het korps marechaussee vrij zwaar bewapend.

Wanneer men deze drie factoren bekijkt, dan is het de heer *Schermerhorn* altijd een raadsel, hoe er in ons land nog altijd mensen zijn, die een gezicht trekken, alsof alles best anders had gekund en of het een soort kwaadsappigheid is geweest van dr. *van Mook* en een stel Stuw-lieden, dat Nederland niet meer militaire macht naar Indonesië heeft gestuurd. Het is dr. *van Mook* geweest, die in November vroeg om 75 000 man en het is niet dr. *van Mook,* die de overeenkomsten heeft gesloten met de geallieerden, welke de Regering beletten daarna inderdaad de militaire weg te bewandelen, maar het is de hooggeachte ambtsvoorganger van de heer *Schermerhorn,* de heer *Gerbrandy*. De heer *Schermerhorn* nam hem dit echter volstrekt niet kwalijk, want, indien hij op zijn stoel had gezeten, had hij als vertegenwoordiger van een land, dat de bevrijding van de geallieerden had te verwachten, precies hetzelfde gedaan. Wat de heer *Schermerhorn* wèl bedenkelijk vond, was, dat de heer *Gerbrandy* later wat al te vaak een gezicht heeft getrokken alsof deze feiten voor de gang van de historie in de verhouding tussen Nederland en Nederlandsch-Indië geen gevolgen zouden hebben gehad. Het tegendeel is immers waar; zij hebben uiterst bittere gevolgen gehad.

In zijn eigen partij heeft de heer *Schermerhorn* meer dan eens tegenover diegenen, die het militaire geweld in Indonesië niet aanvaardden, gezegd, dat de Regering niet uitsluitend voor het herstel van het Nederlandse gezag heeft gestreefd naar het uitzenden van de troepen, maar vooral ook ter bescherming van mensenlevens.

Wie zich enigermate realiseert, welke gruwelen er na 15 Augustus 1945 in de eerste bersiap-periode zijn gebeurd, moet begrijpen, dat de heer *Schermerhorn* van zijn standpunt uit, ook in het aangezicht van wat er daarna is gebeurd, nog altijd volledig verantwoord acht wat de Regering toen militair heeft geprobeerd.

89474 *(Schermerhorn)*

De militaire maatregelen, genomen door het Kabinet-*Gerbrandy* en door het Kabinet-*Schermerhorn-Drees* liggen niet helemaal in elkaars verlengde; dat kon ook niet. De doelstelling was immers een volstrekt andere. De heer *Schermerhorn* is voorzitter geweest van de Indonesische commissie uit de illegale pers. Er is in de winter 1944—1945 een verklaring opgesteld betreffende de werving van vrijwilligers en deze commissie kon toen nog alle hoofden, van „Trouw" tot „de Waarheid", in één zak krijgen. Het heeft wel wat moeite gekost een zodanige verklaring te formuleren, maar het is toch gelukt. Het ging daarbij echter alleen om de bevrijding van Indonesië van de Japanners. Van dat standpunt uit ageerde de Regering-*Gerbrandy* in 1945, toen zij de illegaliteit aanspoorde een propaganda op touw te zetten voor het scheppen van een leger, dat naar Indonesië zou gaan met de doelstelling de Japanners er uit te drijven.

De Regering heeft daarvoor in het allereerste begin de z.g. Expeditionnaire Macht opgezet. Dat was het begin van een leger, dat tegen Japan zou worden ingezet en dat via Engeland, waar het zou worden opgeleid, zou worden uitgezonden. Dit alles is georganiseerd in de grootste spoed in de allereerste weken tussen de bevrijding van Nederland en de capitulatie van Japan. In deze materie raken de activiteiten van de twee Kabinetten elkaar.

Toen echter de capitulatie van Japan kwam, ontstond er een discontinuïteit. De doelstelling was nu een andere. De mensen, die zich als vrijwilliger hadden verbonden, kon men niet meer precies hetzelfde doel voor ogen stellen. Men kon niet meer zeggen: tot de

bevrijding van Nederlandsch-Indië van de Japanners en dan is het uit en gaat gij naar huis. Men wist toen niet wat er ging gebeuren.

89477 *(Schermerhorn)*

Bij de capitulatie van Japan was de marine nogal verspreid over de wereld. De heer *Schermerhorn* had nog een stuk van Minister *de Booy*, waarin deze een uiteenzetting geeft van de wijze, waarop hij de vlooteenheden distribueerde over de verschillende delen van de Archipel en hoe hij deze, oneerbiedig gezegd, bezig was bij elkaar te harken.

Op de vraag, of de Nederlandse Regering in 1945 niet de marine had kunnen inschakelen voor het vervoer van troepen, antwoordde de heer *Schermerhorn,* dat het hem een fabeltje leek, dat de marineschepen een middel van transport voor een leger zouden kunnen zijn.

Op de vraag, of het aan beleidsfouten van dr. *van Mook* moet worden toegeschreven, dat eerst zes weken na de capitulatie de Engelsen met een veel te geringe macht in de Indische Archipel aankwamen en dat mede daardoor de terreur in de Republiek Indonesia met grote snelheid om zich heeft gegrepen, deelde de heer *Schermerhorn* mede zich te herinneren, dat de Regering heeft aangedrongen op bezetting van veel meer plaatsen op Java, dan de Engelsen aanvankelijk van plan waren. Oorspronkelijk was men van plan alleen te bezetten Batavia, Soerabaja en Medan en kleine stukken rond deze steden, maar niet Semarang, Palembang en Padang. De Regering heeft toen direct gevraagd meer te bezetten. Er is door de Engelsen een plan opgemaakt, dat later bij de eerste militaire actie practisch is uitgevoerd. Dat was het bekende plan A tot bezetting van een deel van West-Java. De Nederlandse Regering heeft er bij de Engelsen reeds veel eerder op aangedrongen, dat zij dit zouden doen, maar zij hebben het eenvoudig van de hand gewezen. Minister *Logemann* heeft in een zeer heftige discussie met de Engelse opperbevelhebber, sir *Alan Brooke,* naar voren gebracht, dat hetgeen de Engelsen deden, het niet-nakomen was van datgene, waarvan de Nederlanders te goeder trouw veronderstelden dat het hun was beloofd.

Het was voor de heer *Schermerhorn* de grote vraag of dr. *van Mook* op dat moment reeds wist, hoe weinig de geallieerden van plan waren en of hij het niet als een vanzelfsprekende zaak beschouwde, dat zij met meer zouden komen. De heer *Schermerhorn* herinnerde zich nog heel goed, dat ook de Regering aanvankelijk in die veronderstelling heeft verkeerd.

Dat dr. *van Mook* het plan had zich neer te leggen bij het beperkte plan van de Engelsen, leek de heer *Schermerhorn* buitengewoon weinig aannemelijk, bovenal gezien het feit, dat deze zelfde luitenant-gouverneur-generaal enige weken later aan de Nederlandse Regering om 75 000 man vroeg. De heer *Schermerhorn* voegde er nog bij, dat een conclusie uit de negatieve beschouwing van 12 November in de Raad A.O.K. is geweest, dat de Regering dan in de noodzaak verkeerde de Engelsen te vragen minstens één divisie op Java te laten, hetgeen ook is gebeurd. Dit feit is dus óók niet in overeenstemming met de suggestie, dat dr. *van Mook* met weinig soldaten wel tevreden was of dacht, dat het zo wel zou gaan.

89480 *(Schermerhorn)*

Het is natuurlijk mogelijk, dat in die eerste tijd verschillende mensen zich hebben verkeken op de ernst van de toestand.

De heer *Schermerhorn* heeft echter telegrammen gelezen van dr. *van Mook* van September 1945, waarin deze met sterke nadruk wijst op de snel achteruitgaande toestand en aandringt op maatregelen. Het leek de heer *Schermerhorn* uitermate onwaarschijnlijk, dat het aan dr. *van Mook* is toe te schrijven, dat *Mountbatten* dit beleid heeft gevoerd, want dan zou de Engelse Regering hebben goed gevonden, dat dr. *van Mook* invloed zou hebben uitgeoefend op het beleid van die Regering.

Waar was het, dat de heer *Schermerhorn* altijd de indruk gekregen heeft, dat het Engelse beleid in die periode — Augustus, September 1945 — bij wijze van spreken van de ene dag op de andere is omgegaan; dat er een zekere duidelijkheid in is gekomen, die niet afkomstig is van dr. *van Mook,* dat staat voor de heer *Schermerhorn* als een paal boven water. Het is b.v. volstrekt uitgesloten te achten, en daar komt het immers op neer, dat dr. *van Mook* de Engelsen zou hebben gesuggereerd de houding aan te nemen van erkenning van het de facto gezag van de Republiek Indonesia. Op dat ogenblik was er nog niet de minste sprake van een poging de Nederlanders met de Indonesische heren tot samenwerking te brengen. In dat stadium was men toen nog volstrekt niet.

Tenslotte laat de commissie hier volgen een schrijven van Minister-President dr. *Drees* betreffende gegevens, door de commissie gevraagd, over de sterkte van de Nederlandse en Indonesische strijdkrachten einde 1945. Dit schrijven, gedateerd 7 Maart 1956, luidt:

„Ten vervolge op mijn brief van 27 februari 1956, No. 44599, moge ik U berichten dat de Minster van Oorlog mij de volgende

gegevens heeft verstrekt betreffende de sterkte van de Nederlandse troepen in Nederlandsch-Indië in 1945.

Mijn ambtgenoot van Oorlog tekent daarbij aan dat deze gegevens als globaal zijn te beschouwen.

Op 31 december 1945 waren in Nederlandsch-Indië aanwezig 15 000 man van het K.N.I.L.. Van de Koninklijke Marine bedroeg de totale sterkte einde 1945 5000 man, verdeeld over 11 schepen en havendetachementen. Hierin zijn begrepen 900 man mariniers, op 30 december 1945 in Priok ontscheept.

Voor wat betreft de Republikeinse strijdkrachten, staan geen gegevens ter beschikking.".

§ 7. Conclusies

Behoudens Merauke en omgeving is geheel Nederlandsch-Indië in 1942 door de Japanners bezet. De geallieerde opmars, welke er begin 1944 toe had geleid, dat op de Noordkust van Australisch Nieuw-Guinea drie plaatsen waren bevrijd, bracht in April 1944 de bevrijding van Hollandia met zich. Hollandia, dat vóór de oorlog een kleine bestuurspost was geweest, werd door de Amerikanen ingericht tot een zeer grote militaire basis, van waaruit de veldtocht verder kon gaan. Ook zijn van Hollandia uit Biak en Westelijk Nieuw-Guinea en vervolgens Manokwari bevrijd.

Aan de bevrijding van Hollandia hebben Nederlandse militaire patrouilles en parties van de Nefis een, zij het bescheiden, aandeel gehad. Ook waren Nederlanders georganiseerd in de „Netherlands Indies Civil Affairs" (N.I.C.A.). Een groot Nica-detachement heeft na de landing in Hollandia de zorg voor de bevolking op zich genomen.

Telkens wanneer nieuwe landingen plaats vonden, werd ook een Nica-detachement aan land gezet. Aanvankelijk was de regeling zo, dat de Nica-detachementen twee dagen na de gevechtseenheden zouden landen. Reeds heel spoedig bleek echter de noodzakelijkheid de Nica-detachementen tegelijkertijd met de gevechtseenheden aan land te zenden om de vraagstukken, de bevolking rakende, onmiddellijk te kunnen aanvatten. Dit bracht uiteraard grotere risico's voor de Nica-mensen met zich en bij verschillende landingen is dan ook personeel van de Nica omgekomen.

De commissie heeft de indruk, dat deze Nica-organisatie goed voldaan heeft. Bij de detachementen waren mensen ingedeeld van bestuur, van politie, mensen die kennis hadden van bevoorradingsvraagstukken, financiële zaken enz. Door hun activiteiten op velerlei terrein kon de bevolking direct de nodige hulp geboden worden en kon een goed bestuur worden hersteld.

Bij de landing te Hollandia was de heer *Giebel,* een beroepsofficier, hoofd van de Nica en tevens verbindingsofficier bij het Amerikaanse hoofdkwartier. Reeds zeer spoedig werd het echter duidelijk, dat het beter was een bestuursambtenaar aan het hoofd van een Nica-detachement te plaatsen, daar de activiteiten van de Nica voornamelijk op bestuurlijk gebied lagen. Nadien is dit ook steeds gebeurd.

Het plan van de heer *van Eechoud,* om op Nieuw-Guinea een politiekorps van 15 000 man op te richten, dat gerecruteerd zou worden, behalve uit Papoea's, uit die Indonesiërs, die door de Japanners als slavenarbeiders naar Nieuw-Guinea waren gevoerd, was naar het oordeel van de commissie te groots. Het heeft haar dan ook niet verbaasd, dat het voor het grootste deel geen goedkeuring verwierf. Wel heeft de heer *van Eechoud* toestemming gekregen een politieschool op te richten, waar een honderdtal politiemensen een opleiding heeft genoten. Dit was, gezien het gebrek aan ervaren mensen, een waardevolle bijdrage voor het vestigen van het bestuur in de te bevrijden gebieden.

De grote Amerikaanse basis te Hollandia is later door de Nederlandsch-Indische Regering overgenomen. Ook zijn grote voorraden goederen, welke daar waren opgeslagen, van de Amerikanen gekocht, nadat dezen uit Nieuw-Guinea waren weggetrokken.

De Amerikanen hebben bij hun bevrijding de vroegere Nederlandsch-Indische wetten weer van toepassing verklaard en het gehele bestuur en de rechtspraak in handen gesteld van de Nica-autoriteiten.

In Mei en Juni 1945 hebben Australische strijdkrachten Tarakan en Balikpapan op Borneo bevrijd. Ook een aantal Nederlandse compagnieën heeft aan deze expedities medegedaan. Na grote bombardementen is op beide plaatsen geland. Beide plaatsen zijn na hevige gevechten en ernstige verwoestingen bevrijd. Vervolgens trokken de strijdkrachten het binnenland in, in Noordelijke zowel als in Zuidelijke richting; voortdurend hebben gevechten en schermutselingen plaats gevonden tot aan de capitulatie van Japan op 15 Augustus 1945. Toen was Oost-Borneo grotendeels gewapenderhand heroverd.

De Australische strijdkrachten kregen toen de opdracht de Japanners te ontwapenen en te interneren. De Nederlanders kregen de taak het bestuur over het gehele gebied te herstellen.

Op Borneo zijn grote aantallen krijgsgevangenen van het K.N.I.L. bevrijd en al spoedig werden uit deze ex-krijgsgevangenen compagnieën geformeerd. Telkens wanneer een onderdeel gereed was, werd het van wapens voorzien, welke gekocht waren van de Australiërs. Was een onderdeel geformeerd en uitgerust, dan ging het scheep en werd het naar een stad of nederzetting vervoerd, vergezeld van een Nica-detachement. Op deze wijze is op Borneo en later in de Grote Oost overal het Nederlandse gezag hersteld. De laatste plaatsen werden bezet in Maart 1946.

Ook Celebes, de andere eilanden in de Grote Oost, alsmede de Soenda-eilanden, behoudens Bali, zijn door de Australische strijdkrachten van Japanners gezuiverd, terwijl de Nica-detachementen en de Nederlandse compagnieën het Nederlandse bestuur en dus het Nederlandse gezag daar hebben hersteld.

Een bijdrage daartoe hebben ook geleverd de commandant en de bemanning van Hr. Ms. „Abraham Crijnssen", welk schip op vele plaatsen de eerste Nederlandse militaire eenheid na de bevrijding is geweest.

Ofschoon de Australische opperbevelhebber, generaal *Blamey,* in zijn tot de bevolking gerichte proclamatie noch Nederland noemde als geallieerd land, dat de capitulatie van Japan mede in ontvangst had genomen, noch sprak van een herstel van de Nederlandsch-Indische wetten en ook de Nederlandse bestuursambtenaren niet vermeldde, is toch in het gehele gebied, waar de Australiërs zijn opgetreden, in feite het Nederlands gezag door hen erkend. De commissie acht het dan ook niet noodzakelijk verder op deze haars inziens onjuiste proclamatie in te gaan.

Zoals uit het vorige hoofdstuk reeds is gebleken, was de inlichtingendienst op Ceylon er in geslaagd vóór de capitulatie van Japan enige groepen op Sumatra in te brengen en in stand te houden. Nadat daartoe bevel was gegeven zijn deze groepen op 1 September 1945 „bovengronds" gekomen. Zij werden geplaatst onder leiding van luitenant ter zee *Brondgeest.* De opdracht was de groepen om te vormen tot Rapwi-onderdelen, d.w.z. onderdelen, welke belast werden met de zorg voor de krijgsgevangenen en de geïnterneerden. Zij moesten derhalve de internerings- en krijgsgevangenenkampen bezoeken en vaststellen, welke de noden waren in ieder kamp, welke de medische behoeften enz. De gegevens van de groepen werden naar Colombo geseind en van daaruit werd gezorgd, dat op zeer korte termijn voedsel, en vooral ook medicijnen, te bestemder plaatse werden gebracht. Dit geschiedde door middel van „droppings" uit vliegtuigen.

Uitdrukkelijk was aan de groepen verboden zich — behoudens voor bovengenoemde taak — met de Japanse militairen te bemoeien, terwijl ook de Japanners verantwoordelijk bleven voor de handhaving van orde en rust tot aan de komst van de Engelse troepen. Het relatief geringe aantal mensen, waaruit de groepen bestonden, liet ook niet toe, dat zij andere taken op zich namen.

Hoewel de commissie begrip heeft voor het feit, dat het voor de Nederlanders op Sumatra, die tot deze groepen behoorden, moeilijk was zich aan hun opdracht te houden, moet zij toch een woord van afkeuring uitspreken nu de heer *Brondgeest* en de zijnen dit niet gedaan hebben. Nadat de Japanners — ten getale van ongeveer 40 000 man — zich geconcentreerd hadden in de buurt van Pematang Siantar heeft de heer *Brondgeest* immers zijn ondercommandant met vier man daarheen gezonden met de opdracht een inventaris op te maken van de Japanse wapens. Dit ging tegen de orders in. Het tragische gevolg is geweest, dat de vier militairen — de ondercommandant was afwezig — zijn aangevallen en vermoord.

Voorts heeft de heer *Brondgeest* een politiemacht georganiseerd om daarmee te Medan en omgeving zelf de macht in handen te nemen. Hiertoe recruteerde hij enige honderden Ambonezen, Menadonezen en Europeanen. Voor de oprichting van dit politiekorps vroeg en kreeg de heer *Brondgeest* de goedkeuring van de B.S.O., admiraal *Helfrich.* Voor de bewapening ervan ontving hij echter slechts 180 revolvers.

Tegen de instructies in deed hij de Japanners als bewaking voor de kampen door deze politiemensen aflossen. Ook liet hij de politie belangrijke punten in Medan bezetten.

Nadat op 12 October 1945 een Brits bataljon — later gevolgd door andere, tot de sterkte van een brigade was bereikt — te Medan was geland, werd door de bevelvoerende brigade-generaal dit politiekorps ontwapend en de bewaking van de kampen opnieuw toe-

vertrouwd aan de Japanners. Het Nederlandse prestige leed door dit alles gevoelig, terwijl de betrokkenen verbitterd werden.

Hoewel het optreden van de Britten zeker niet gelukkig genoemd kan worden, meent de commissie, dat toch ook aan Nederlandse zijde deze zaak niet goed is aangepakt. De heer *Brondgeest* en, in hogere instantie, admiraal *Helfrich* hadden toestemming voor de oprichting van het politiekorps aan de geallieerde bevelhebber dienen te verzoeken. Krachtens de overeenkomst, gesloten tussen de Nederlandse en de Britse Regering, was de geallieerde opperbevelhebber de enige autoriteit, die in dit stadium de facto volledige bevoegdheid had om alle noodzakelijke maatregelen te treffen. Een beroep op hem had dan ook gedaan moeten worden, te eerder daar zeker de B.S.O. wist, dat in elk geval gedurende de eerste tijd geen Nederlandse troepen te verwachten waren. Op geheel Sumatra waren ongeveer 70 000 Japanse militairen en het was duidelijk, dat, nog afgezien van de mogelijkheid voor interne woelingen, de risico's om de orde in een gebied met een vijandelijk, gecapituleerd maar niet verslagen leger te handhaven zonder een flinke troepenmacht veel te groot waren. Het was niet verantwoord dit toch te willen doen met slechts een vijftigtal goed getrainde militairen en met enige honderden slecht uitgeruste en nauwelijks geoefende politiemannen. Te minder daar de Japanse legerleiding op Sumatra zeer goed wist, dat de heer *Brondgeest* en zijn mensen tegen de hun gegeven instructie handelden.

De commissie kan niet diepgaand treden in een beoordeling van het Britse optreden. De bevelvoerende Engelse officieren op Sumatra hebben — zo wil zij slechts opmerken — haars inziens door hun formeel optreden met de Nederlandse belangen niet zodanig rekening gehouden als van vertegenwoordigers van een geallieerd land verwacht had mogen worden. Zij spreekt deze critiek uit, terwijl zij zich niettemin bewust is, dat het onder bevel van deze officieren staande militairen geweest zijn, die de Japanners feitelijk krijgsgevangen hebben gemaakt en de Nederlandse geïnterneerden aldaar de vrijheid hebben gebracht.

De militaire operaties op Java, welke hebben plaats gevonden tot 20 November 1945, het tijdstip, waartoe het onderzoek van de commissie zich uitstrekt, hebben zich vooral geconcentreerd op Soerabaja en Batavia. Om deze reden, maar ook omdat aan de bevrijding van Semarang, Buitenzorg en Bandoeng, de enige plaatsen welke in het hier bedoelde tijdvak bovendien — gedeeltelijk — zijn bevrijd, nauwelijks door Nederlanders met een leidende taak is deelgenomen, heeft de commissie zich in haar verslag tot Soerabaja en Batavia moeten beperken.

Begin September 1945 heeft kapitein ter zee *Huijer* zich op order van admiraal *Helfrich* naar Batavia begeven waar hij zich bij de commanderende Engelse officier, toentertijd admiraal *Patterson,* heeft gemeld. Op diens order is de heer *Huijer* naar Soerabaja gegaan teneinde de haven, de havenapparatuur en alle marine-installaties te Tandjong Perak te inspecteren. Dit heeft de heer *Huijer* gedaan van 23 tot 27 September 1945. Te Soerabaja heeft hij de Japanse commanderende officieren met zijn order van de Engelse bevelhebber in kennis gesteld en dezen hebben hem daarop bij zijn inspectie van de haven-installaties de nodige faciliteiten verleend.

Teruggekeerd te Batavia, waar hij het, niet ongunstig lijkende, resultaat van zijn inspectie aan de heer *Patterson* mededeelde, kreeg hij van deze een nieuwe opdracht, nl. om met een kleine groep naar Soerabaja terug te keren, teneinde de herbezetting van deze stad door de Engelsen voor te bereiden. Met een groep van vijf mensen, te weten de luitenant-kolonel der mariniers *Roelofsen,* de heer *Hulseve* als tolk, resident *Maassen* en twee militaire artsen vertrok de heer *Huijer* op 29 September 1945 weer per vliegtuig naar Soerabaja.

Op 1 October begon aldaar een Indonesische opstand tegen de — gecapituleerd hebbende maar door de geallieerde opperbevelhebber met de handhaving van orde en rust belaste — Japanners. De Japanse wachten rond de kampen der geïnterneerden gaven zich zonder een schot te lossen over. Ook grote groepen Japanse leger- en marine-eenheden gaven zich over, waarbij hun wapens in handen van Indonesiërs terecht kwamen. Op 3 October was de gehele stad in Indonesische handen, behoudens de gebouwen van het Japanse marine- en legerhoofdkwartier en het marinevliegkamp.

De heer *Huijer* heeft daarop contact opgenomen met de Indonesische leiders, die hem toezegden, dat hij de beschikking zou houden over de Japanse krijgsgevangenen, over de beide hoofdkwartieren, het marinevliegkamp en het vliegveld, wanneer de geallieerden onmiddellijk de overgave zouden aanvaarden van de Japanse generaal en de Japanse admiraal. Dit voorstel heeft de heer *Huijer* aanvaard en de Japanners hebben tegenover hem gecapituleerd.

De commissie is van oordeel, dat, de uitermate moeilijke omstan-

digheden in aanmerking genomen, de heer *Huijer* niettemin de capitulatie van de Japanners te Soerabaja niet had mogen aanvaarden. Hij had hiertoe geen toestemming van de geallieerde opperbevelhebber, maar bovendien kon hij de capitulatie niet daadwerkelijk aanvaarden zonder machtsmiddelen, terwijl voorts ieder civiel gezag ter handhaving van orde en rust kwam te ontbreken. Immers ook de Indonesische leiders hadden onvoldoende gezag over de verschillende strijdgroepen en benden, welke Soerabaja hebben geplunderd en vele mensen hebben vermoord. De heer *Huijer* had er zich naar het oordeel van de commissie toe moeten beperken de Japanse militaire autoriteiten er op te wijzen, dat zij verantwoordelijk waren voor orde en rust in de stad tot aan de komst van de Britse troepen.

De heer *Huijer* heeft ook niet de beschikking over de Japanse krijgsgevangenen, noch ook over de Japanse hoofdkwartieren, het vliegkamp en het vliegveld gehouden. Na nog een poging gedaan te hebben admiraal *Patterson* te Batavia per trein te bereiken, werd hij zelf met zijn groep gevangen gezet. Ook het R.A.P.W.I.-personeel werd geïnterneerd. Van 10 October tot 26 October 1945 heerste er anarchie te Soerabaja. Op die dag landde een Britse brigade. Op 28 October begonnen de Indonesiërs de strijd tegen deze Engelse brigade.

Hadden de Engelsen op 29 October, door bemiddeling van de Engelse generaal *Hawthorn* en ir. *Soekarno* geen wapenstilstand aangeboden gekregen, dan was de brigade geheel verloren gegaan. De wapenstilstand duurde slechts één dag, maar gaf de brigade de gelegenheid zich te concentreren in het havengebied; ook vele burgers konden daar in veiligheid gebracht worden.

Op 9 November landde de 5de Indiase divisie te Soerabaja. Eerst einde November was de gehele stad in geallieerde handen.

De heer *Huijer* — zijn groep was reeds eerder vertrokken — is begin November teruggekeerd naar Batavia. Bij de herovering van Soerabaja hebben Nederlanders verder geen rol gespeeld.

Enkele malen is nog getracht van Batavia uit het marinevliegkamp te Soerabaja te bereiken, doch deze pogingen zijn door verzet van Indonesische zijde mislukt.

Over de Nederlandse rol in het gebeurde te Soerabaja heeft de commissie reeds haar oordeel uitgesproken. Zij wil echter hierbij nog wel opmerken, dat naar haar oordeel deze rol in het geheel der gebeurtenissen niet van grote betekenis is geweest. De hoofdoorzaken van de rampspoedige gebeurtenissen te Soerabaja zijn gelegen in het feit, dat de Engelsen niet in staat bleken te gereder tijd met een behoorlijke troepenmacht Soerabaja te bevrijden en dat de Japanse militaire autoriteiten niet alleen de orders van de geallieerde opperbevelhebber niet hebben uitgevoerd, maar het hebben aangestuurd op het doen ontstaan van anarchie. Indien zij immers de orde hadden willen handhaven hadden zij dit gekund, ook al moge waar geweest zijn, dat zij per geweer niet meer dan 5 kogels ter beschikking hadden mogen stellen.

De militaire toestand te Batavia is, ofschoon ook daar vele roof- en moordpartijen hebben plaats gevonden, niet zo slecht geworden als die te Soerabaja geweest is. Half September 1945 kwam te Batavia als eerste geallieerde militaire eenheid H.M.S. „Cumberland" onder bevel van admiraal *Patterson*. Aan boord van dit schip waren ook enkele Nederlanders, onder wie de heer *van der Plas* en generaal-majoor *van Straten*, het hoofd van de Nica voor Java. Reeds dadelijk bleek hun, dat het van het grootste belang moest worden geacht, dat zo spoedig mogelijk geallieerde troepen naar Batavia zouden worden gestuurd. De bevolking in de stad wilde niets meer weten van een Japans bestuur, ook al zou dat dan gevoerd worden op gezag en krachtens richtlijnen van de geallieerde opperbevelhebber. Door actie van Nederlandse kant is bereikt, dat de Engelsen hun komst hebben vervroegd en dat op 29 September generaal *Christison* te Batavia is geland, zij het maar met één bataljon. De Engelsen namen het gezag van de Japanners over.

In de eerste week van October werden voorts 7 Nederlandse compagnieën naar Batavia gebracht, welke werden samengevoegd tot twee bataljons; onder leiding van generaal *Schilling* werden deze belast met de bezetting van een gedeelte van de stad. Deze bataljons werden in hoofdzaak gelegerd in het Tjililitan-gebied. Binnen dit gebied lag het gelijknamige vliegveld, dat door deze bataljons eveneens werd beveiligd.

Ondanks deze drie bataljons en de komst van geleidelijk aan de gehele 23ste Indiase divisie bleef de toestand in en om Batavia précair, omdat de openbare nutsbedrijven, de waterbronnen en krachtcentrales niet geheel onder geallieerde contrôle waren. In de stad zelf was de onveiligheid groot. Van 12 tot 25 October zijn de Nederlandse en Engelse troepen heftig door republikeinse strijdgroepen aangevallen.

Deze strijdgroepen, door de Japanners getraind en bewapend, zijn door hen, tegen de order van de geallieerde opperbevelhebber in, niet ontwapend en ontbonden, maar zij stelden zich achter de republikeinse beweging in welker naam zij ook gewapenderhand optraden. Verschillende ernstige incidenten hebben zich ook na 25 October voorgedaan, doch dank zij de Nederlandse en Engelse militairen zijn de Indonesische strijdgroepen er niet in geslaagd te Batavia een zelfde toestand te creëren als te Soerabaja.

Ofschoon van Nederlandse zijde in Indië telkenmale getracht is toestemming van de geallieerde opperbevelhebber te krijgen om eenheden van ex-krijgsgevangenen van het K.N.I.L. naar Batavia over te brengen, is dit door deze opperbevelhebber niet toegestaan, met uitzondering van de bataljons, die begin October zijn gekomen. Ook de bataljons uit Nederland wensten de Engelsen in dit tijdvak niet te laten debarkeren te Batavia. Zoals uit hoofdstuk XVI is gebleken, zijn er tot aan einde 1945 zeventien Nederlandse bataljons scheep gegaan naar het Verre Oosten. Half November 1945 hadden te Batavia aanwezig kunnen zijn 8 Nederlandse bataljons en ongeveer 8 bataljons, gevormd uit de Indische krijgsgevangenen en er waren er maar twee.

De voornaamste reden voor de Engelsen om deze bataljons niet toe te laten was, dat de Britse Regering niet betrokken wenste te raken in een strijd tussen Nederlanders en Indonesiërs; zij wenste geen „tweede Griekenland". De Britse troepen mochten slechts gebruikt worden om de Japanners te ontwapenen en te interneren en om hulp te bieden aan krijgsgevangenen en geïnterneerden. Slechts kleine gebieden te Batavia, later Buitenzorg, Semarang en Soerabaja, waarvan de bezetting noodzakelijk was om deze doeleinden te verwezenlijken, zouden onder Brits gezag komen.

Andere redenen door de Engelsen naar voren gebracht waren, dat de Nederlandse troepen nog onvoldoende getraind waren en dat de discipline, met name bij verschillende K.N.I.L.-eenheden, naar de mening van de Engelse bevelhebber, te gering was om hen te kunnen inzetten voor de taken, zoals deze bevelhebber die zag. Uit de verklaringen en de stukken is de commissie gebleken, dat van Nederlandse militaire zijde, vooral in Nederlandsch-Indië, alles wat mogelijk was is gedaan om de troepen, zowel van het K.N.I.L. als van de K.L., op Java te krijgen. Eveneens is het de commissie gebleken, dat ook van de zijde van de Luitenant-Gouverneur-Generaal alles in het werk is gesteld om Nederlandse troepen te doen landen. De meningen, als zou het de heer *van Mook* zijn geweest, die mede bewerkstelligd zou hebben, dat de Nederlandse troepen niet mochten landen, en dat de heer *van Mook* de K.N.I.L.-bataljons uit Siam niet op Java wenste, zijn naar het oordeel van de commissie onjuist. Uit de telegrammen uit die tijd en ook uit de verklaringen van de leden van de toenmalige Nederlandse Regering staat vast, dat de heer *van Mook* er bij haar voortdurend op heeft aangedrongen zoveel mogelijk Nederlandse troepen in Indië te krijgen. Dit streven van de heer *van Mook* is ook duidelijk gebleken uit de voorafgaande hoofdstukken, welke handelen over de voorbereidingen teneinde Nederlandse strijdkrachten op te bouwen en te organiseren met het oog op een bevrijding van Nederlandsch-Indië. Dat de Nederlandse militaire autoriteiten in Nederlandsch-Indië hebben kunnen menen, dat ook de heer *van Mook* een rol heeft gespeeld bij het niet-toelaten van Nederlandse troepen in Indië, meent de commissie te moeten toeschrijven aan de omstandigheid, dat de heer *van Mook* deze autoriteiten niet heeft ingelicht over alle stappen, welke hij met betrekking tot deze aangelegenheid heeft ondernomen, en over de omstandigheden, welke hem er soms toe noopten zich bij een gegeven situatie neer te leggen. Voorts meent de commissie deze mening te kunnen verklaren uit het feit, dat de militaire autoriteiten geen operationeel commando hadden. Daardoor werden zij ook door de Engelsen niet ingelicht.

In dit verband wil de commissie de conferentie te Singapore op 6 December 1945 vermelden. Uit het feit, dat op die conferentie bleek, dat de heer *van Mook* zich had neergelegd bij het Engelse standpunt, dat geen troepen uit Nederland of van het K.N.I.L. op Java zouden worden toegelaten, is door de Nederlandse militaire autoriteiten op Java de conclusie getrokken, dat ook de heer *van Mook* de Nederlandse bataljons niet op Java wenste. De commissie beschouwt de op die conferentie gebleken houding van de heer *van Mook* echter als een tijdelijk afzien van zijn eigen standpunt, namelijk, dat de Nederlandse troepen wel zoveel en zo spoedig mogelijk op Java moesten landen. De heer *van Mook* meende, dat het strak vasthouden aan dit standpunt met zich zou brengen, dat daardoor de onderhandelingssfeer zou worden vertroebeld en de verwezenlijking van andere ook zeer gewenste doeleinden in gevaar zou worden gebracht. Het ging er om de Britse versterkingen op Java te krijgen, teneinde de Japanners te kunnen ontwapenen en

de geïnterneerden te bevrijden. Deze taken waren toen bij lange na nog niet voltooid. Voorts ging het er om, dat de Nederlanders in de Buitengewesten de zaak in eigen handen zouden krijgen, hetgeen ook is geschied.

Toen met de Engelse Regering afgesproken was, dat zij de Nederlandse troepen zou opleiden en uitrusten, is weliswaar overeengekomen, dat deze troepen ook een tropentraining zouden krijgen, maar toen de Nederlandse Regering de ernst van de situatie in Indië begon in te zien, is zij tot de overtuiging gekomen, dat het beter was de troepen rechtstreeks naar Java te sturen. Gezien die afspraak en het feit, dat de Nederlandse bataljons inderdaad niet voldoende getraind waren, waren de Nederlandse pogingen om van de opperbevelhebber gedaan te krijgen, dat de troepen toch rechtstreeks naar Java zouden gaan, gebaseerd op in Engelse ogen vrij zwakke argumenten. Voorts dient niet uit het oog te worden verloren, dat, toen einde October, November de Nederlandse bataljons vlak bij Batavia waren, de felle strijd te Soerabaja de Engelsen wel tot de nodige voorzichtigheid moest manen.

Dat niettemin de Nederlandse Regering op grond van haar verantwoordelijkheid voortdurend op spoedige toelating heeft aangedrongen, acht de commissie juist. Gezien de afhankelijke positie waarin Nederland toen met betrekking tot zijn strijdmacht tegenover de Engelsen stond, was het naar het oordeel van de commissie niet mogelijk zover te gaan, dat een breuk met de Engelsen kon worden geriskeerd.

Het was wel een zeer ernstige zaak. Men zou met de Britse houding nog enigszins vrede gehad kunnen hebben, wanneer de Britten maar in staat waren geweest, hun — vrijwillig en zelfs op hun eigen aandringen ondernomen — taken op Java binnen redelijke termijn uit te voeren. Daar was, zoals hierboven reeds vermeld en zoals uit het vervolg zal blijken, echter slechts zeer ten dele sprake van. De Nederlandse Regering, die telkens in October, November en December zoveel bataljons als zij kon sturen, naar Indië zond, had dan ook genoegzame redenen om ernstig teleurgesteld te zijn, toen de hulp, die zij in de vorm van deze bataljons verstrekte, niet aanvaard werd. Dit te meer, daar het in de eerste plaats om Nederlandse belangen ging. Voor de lichte infanterie-bataljons konden inderdaad, zoals reeds gesteld, zakelijke argumenten aangevoerd worden om hen niet direct toe te laten. Deze zakelijke argumenten golden echter zeker niet voor de mariniers-brigade, welke einde December 1945 ter rede van Batavia kwam. Deze brigade was behoorlijk opgeleid en was bovendien voorzien van het beste oorlogsmateriaal, dat toen te krijgen was. Uit het feit, dat ook deze brigade niet werd toegelaten, concludeert de commissie dan ook, dat politieke, Nederland niet welgezinde, overwegingen de voornaamste redenen zijn geweest voor het niet-toelaten van de Nederlandse troepen op Java.

De gehele aangelegenheid van het niet-toelaten van de Nederlandse troepen op Java overziende komt de commissie tot de conclusie, dat de Britse houding en de uit die houding voortspruitende besluiten aan Britse zijde in strijd waren met de tijdens de oorlog gemaakte afspraken en dat zij de Nederlandse belangen in het Verre Oosten op ernstige wijze geschaad hebben.

Zoals uit het bovenstaande is gebleken, konden de Nederlandsch-Indische Regering en de Nederlandse Regering bij de bevrijding van Indië niet zelfstandig optreden.

Zij waren gebonden door de overeenkomsten, die met de Amerikanen op 10 December 1944 en met de Britse Regering op 24 Augustus 1945 betreffende het bestuur en de rechtspraak na de bevrijding in Nederlandsch-Indië waren gesloten. Krachtens deze overeenkomsten zou het de geallieerde opperbevelhebber zijn, die in de eerste tijd na de bevrijding de facto volledige bevoegdheid zou hebben om alle noodzakelijke maatregelen te nemen. Deze overeenkomsten gaven aan *MacArthur* en aan *Mountbatten* zeer grote feitelijke macht.

In het door de Amerikanen bevrijde gebied en later in het door de Australiërs bevrijde gebied, waar werd gehandeld overeenkomstig de wijze van werken in de Amerikaanse gebieden, heeft de overeenkomst goed gewerkt. De plaatselijke N.I.C.A.-autoriteit was onderworpen aan de plaatselijke bevelvoerende geallieerde generaal, maar de praktijk was dat alle civiele zaken aan eerstgenoemde werden overgelaten. Het contact van de geallieerde generaal met de bevolking geschiedde via de N.I.C.A.-autoriteiten. Dit betekende in de ogen van de bevolking in die gebieden derhalve, dat het Nederlandse gezag direct werd hersteld.

De tussen de Britse en de Nederlandse Regeringen gesloten overeenkomst, ofschoon niet veel verschillende van die welke door dr. *van Mook* en *MacArthur* was getekend, heeft niet gewerkt. De

overeenkomst werd door de Engelsen feitelijk ter zijde geschoven, omdat zij hun troepen niet wensten in te zetten voor een herstel van het Nederlandse bestuur. De Engelse opperbevelhebber gebruikte zijn de facto volledige bevoegdheid in de eerste beslissende weken òf naar eigen goeddunken òf naar de aanwijzingen die de Engelse Regering hem gaf, zonder zich te houden aan de inzichten van de Nederlandse autoriteiten bij het nemen van politieke beslissingen en bij het nemen van maatregelen inzake burgerlijk bestuur.

Het is de commissie opgevallen, dat de overeenkomst, ofschoon reeds lang voorbereid en in concept gereed, eerst negen dagen na de Japanse capitulatie is getekend. De commissie kan niet beoordelen of de Nederlandse Regering, en met name de Minister van Buitenlandse Zaken, pogingen had moeten ondernemen de overeenkomst aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden. Zij overweegt daarbij, dat bij een bevrijding, welke geen strijd met de bezetter met zich zou brengen, de verhouding tussen de civiele en militaire autoriteiten een andere is dan bij een herovering. Daarnaast meent de commissie, dat hierbij wel in het oog moet worden gehouden, dat ook met een andere overeenkomst de Nederlanders toch wel zeer afhankelijk van de Engelsen zouden zijn gebleven. Een behoorlijk troepencontingent kon niet geformeerd worden dan onder Engelse instructeurs en met Engels materieel, terwijl de Regering ook voor transport van de Engelsen afhankelijk was. Ook konden bijv. de havens in Nederlandsch-Indië niet van mijnen worden vrij gemaakt dan door Engelse mijnenvegers. Zo hadden de Nederlanders van alle kanten de hulp van de Engelsen nodig en het is duidelijk dat, gezien de dispariteit in machtsmiddelen, een Engels bevel noodzakelijk was.

Behalve de moeilijkheden welke voortsproten uit de verhouding tussen de Engelse opperbevelhebber en de Luitenant-Gouverneur-Generaal, hebben ook de weinig duidelijke regelingen betreffende de positie van de B.S.O. een aantal strubbelingen tussen deze en de heer *van Mook* opgeleverd.

Deze strubbelingen vloeiden voort uit het feit, dat de B.S.O. meende, dat hij nevengeschikt was aan de Luitenant-Gouverneur-Generaal.

Op 7 September 1945 is een regeling getroffen inzake het Nederlandse opperbevel, welke is aangevuld op 22 October 1945. Aangezien de B.S.O. geen operationele bevelhebber was, was het duidelijk, zoals ook de Regering heeft beslist, dat hij de aanwijzingen van de Luitenant-Gouverneur-Generaal diende op te volgen. De commissie betreurt het, dat deze strubbelingen hebben plaats gevonden en dat nog wel in een tijdvak, waarin eensgezindheid meer dan ooit geboden was.

In haar conclusies in hoofdstuk XVII heeft de commissie reeds vermeld, dat er na de capitulatie van Japan niet eerder militair opgetreden kon worden dan op 12 September, toen de formele overgave van de Japanse strijdkrachten in Zuid-Oost-Azië plaats vond. Vóór deze datum werd bovendien de wijziging van de grenzen van de commandogebieden effectief, zodat de bevrijding van Nederlandsch-Indië moest plaats vinden door strijdkrachten, geleid door een hoofdkwartier, dat op deze taken niet voldoende was voorbereid.

De Nederlandsch-Indische Regering kwam door deze gebeurtenissen in een uiterst moeilijke positie. Een eigen strijdmacht had zij nauwelijks; de aan N.I.C.A.-detachementen op Java door het Amerikaanse hoofdkwartier toegezegde uitrusting werd daardoor niet meer geleverd, evenmin als de goederen voor de rehabilitatie van de bevolking. De in Australië opgeslagen voorraden konden wegens de boycot der vakverenigingen van havenarbeiders niet geladen worden. Nederlandse schepen werden in de Australische havens nauwelijks geduld.

De bevoorrading in het S.E.A.C.-gebied was zeer slecht, zodat weinig directe hulp van Britse zijde te verwachten was. Daarbij kwam, dat, wanneer troepen zouden worden gezonden, de Engelsen slechts een beroep konden doen op niet-Westerse militairen, hetgeen de Nederlandsch-Indische Regering niet gunstig achtte voor herstel van het Nederlandse gezag. Tenslotte kwamen in deze tijd de eerste berichten door van het uitroepen van de republiek Indonesië.

Na 12 September werd het duidelijk, dat de Japanners voorlopig verplicht moesten worden de orde en rust op Java en Sumatra te handhaven, zij het ook overeenkomstig de richtlijnen van de geallieerde opperbevelhebber. Deze ordehandhaving door de Japanners was zeer ongewenst, maar was geboden omdat de geallieerden, en met name de Engelsen, niet genoeg troepen hadden.

Veel becritiseerd is de order van admiraal *Mountbatten*, waarin deze gelastte, dat de geïnterneerden de kampen niet mochten verlaten voordat de bevrijdingstroepen waren aangekomen. De com-

missie meent echter, dat een dergelijke order noodzakelijk is geweest om de mensen te beschermen. Velen van hen, die de order niet hebben opgevolgd, hebben later grote moeilijkheden ondervonden, terwijl een aantal hunner het met de dood heeft moeten bekopen. De commissie wijst in dit verband op de gebeurtenissen, welke te Soerabaja hebben plaatsgevonden. De Nederlandsch-Indische Regering heeft zich, naar het oordeel van de commissie terecht, dan ook niet tegen deze order verzet.

De commissie wil in dit verband nog wel opmerken, dat zij hiermede geen oordeel uitspreekt over de vraag, of in een later stadium het niet mogelijk of gewenst geweest zou zijn en sneller dan geschied is, een aantal personen uit de kampen te halen van wie verwacht kon worden, dat zij voor het herstel van het Nederlandse gezag goede diensten konden bewijzen. Zij gelooft wel, dat de mogelijkheden op dit gebied toen overigens niet groot waren.

De commissie heeft in het laatste deel van Par. 6 van dit hoofdstuk een schets gegeven van de ontwikkeling van de algemene situatie, zoals die zich sedert de capitulatie van Japan op 15 Augustus in Nederlandsch-Indië heeft ontwikkeld. Zij is daarbij uitgegaan van haar doelstelling van dit verslag, een onderzoek in te stellen naar het militair beleid. De politieke aspecten waren evenwel in de eerste maanden na de capitulatie van Japan zodanig met de militaire verweven, dat zij hier niet steeds geheel buiten beschouwing hebben kunnen blijven.

De opdracht van de geallieerde opperbevelhebber, lord *Louis Mountbatten,* welke hij had ontvangen van de Combined Chiefs of Staff te Washington, kan als volgt omschreven worden:

1. De herbezetting van de belangrijkste gebieden in de door de vijand bezette landen teneinde in staat te zijn de Japanse gewapende macht effectief onder contrôle te krijgen om deze te ontwapenen.
2. De zo spoedig mogelijke bevrijding van de geallieerde krijgsgevangenen en geïnterneerden.
3. Het voorkomen van ziekte en hongersnood in de onder geallieerd gezag staande gebieden.
4. Het handhaven van de openbare orde in deze gebieden zodat de opgesomde taken konden worden uitgevoerd.

De uitvoering van deze militaire en humanitaire doelstellingen werd in Nederlandsch-Indië door het uitroepen van de onafhankelijke republiek Indonesië zeer gecompliceerd, te meer, daar de Japanse bezetter, althans een aantal Japanse hoge militaire autoriteiten, bij de uitroeping van de republiek een rol hebben gespeeld. Dit bracht uiteraard met zich, dat deze niet genegen waren de bevelen van de geallieerde opperbevelhebber in verband met bovenomschreven doeleinden behoorlijk uit te voeren, terwijl de Engelsen te weinig strijdkrachten in Indië hadden om, zo nodig gewapenderhand, het uitvoeren van de orders af te dwingen.

Zoals uit het bovenstaande reeds is gebleken, is de herbezetting van belangrijke gebieden in Nederlandsch-Indië in de buitengewesten over het algemeen goed verlopen. Daar zijn de Japanse krijgsgevangenen vrij snel verzameld. Ook op Sumatra heeft de geallieerde bevelhebber aldaar deze taak binnen redelijke termijn kunnen volbrengen. Op Java echter heeft de herbezetting van belangrijke gebieden veel strijd gevraagd. Te Soerabaja, Semarang en Bandoeng — om de voornaamste steden te noemen — is hard gevochten, terwijl de bezetting van Batavia aanvankelijk niet eens zo ver ging, dat de waterbronnen en krachtcentrales in geallieerde handen kwamen. De gevechten, die in die steden hebben plaats gevonden, hebben tot gevolg gehad, enerzijds dat steeds een beroep gedaan moest worden op Japanse eenheden — hetgeen het geallieerde en Nederlandse prestige nu niet direct ten goede kwam — anderzijds, dat het uitgesloten was alle Japanse wapens in handen te krijgen.

Ook de vrijlating van de krijgsgevangenen en burger-geïnterneerden kon niet dan met de grootste moeite plaats vinden. Ongeveer honderdvijftigduizend Nederlanders, onder wie veel vrouwen en kinderen, waren over geheel Java verzameld in kampen, waar zij zeer slecht gevoed, gekleed en gehuisvest werden, terwijl velen van hen door de geleden ontberingen grote behoefte hadden aan medische verzorging. Vrij spoedig na de capitulatie hebben de RAPWI-teams met de grote kampen te Magelang, Semarang, Ambarawa, Bandoeng, Buitenzorg en Batavia contact gemaakt. Voor zover mogelijk hebben de artsen, die aan die teams verbonden waren, medische verzorging gegeven. Ook werd vastgesteld, wat aan voeding en kleding noodzakelijk was. Ofschoon de Indonesische autoriteiten aanvankelijk hun medewerking verleenden aan de RAPWI-teams, stopte deze mede-

werking geheel en al, toen gevechten op grotere schaal plaats vonden tussen Indonesische troepen enerzijds, Engelse, Japanse en in Batavia ook Nederlandse troepen, anderzijds. Grote aantallen burger-geïnterneerden zijn daarop door Indonesische strijdgroepen mishandeld, terwijl ook op vele plaatsen moordpartijen plaats vonden. Einde November 1945 bevonden zich nog ongeveer 80 000 mensen in de kampen, welke gelegen waren in het voor de geallieerden niet toegankelijke republikeinse gebied. Hoevelen toen zijn omgekomen, is nimmer nauwkeurig vastgesteld kunnen worden.

In de kleine, onder geallieerd gezag staande, gebieden is men er wel in geslaagd in dusdanige mate voedsel en medicijnen binnen te brengen dat daar geen epidemieën of hongersnood zijn geweest.

Uit het bovenstaande is het duidelijk, dat het handhaven van de orde ook in deze gebieden veel te wensen heeft overgelaten.

Nadat het geallieerde hoofdkwartier daarvoor toestemming had gegeven, zijn de RAPWI-groepen op Java geland. Bij de groep die op 5 September 1945 onder leiding van een Engelse officier landde, was ook een aantal Nederlanders. Door het geallieerde hoofdkwartier was radiografisch aan het Japanse commando gevraagd of Japan, ook voor wat Nederlandsch-Indië betrof, zou capituleren. Hierop werd geen antwoord ontvangen, maar nadat deze RAPWI-groep was geland, heeft zij contact gekregen met de bevelvoerende Japanse generaal op Java, die mededeelde, dat hij bereid was te capituleren. De RAPWI-groepen hebben daarop toestemming gekregen de kampen te bezoeken.

De eerste militaire eenheid, welke te Batavia aankwam, was de kruiser „Cumberland". De hoogste Nederlandse autoriteit daar aan boord was — zoals gezegd — de heer *van der Plas,* die zijnerzijds ook contact heeft opgenomen met de Japanse militaire autoriteiten. Met hen hebben admiraal *Patterson* en de heer *van der Plas* de toestand besproken teneinde orde en rust, die toen, hoewel niet zo ernstig als later, te Batavia verstoord waren, te herstellen. Een belangrijk punt toen aan de orde, was, dat vele Indonesiërs op hoge posten in het bestuur waren ingeschakeld. Teneinde de voortzetting van het bestuur te waarborgen was het, aldus de Japanse autoriteiten, noodzakelijk dat dezen in dit bestuur bleven ingeschakeld. Door de Nederlandse omroep te Melbourne waren inmiddels nogal krasse woorden gesproken jegens hen, die met de Japanners gecollaboreerd hadden; ook in Nederlandse kringen hadden deze uitzendingen ongerustheid gewekt. Het was naar het oordeel van de commissie te simplistisch de collaboratie met de Japanners aldaar te beoordelen gelijk in Nederland over de collaboratie met de Duitsers werd gedacht. Een groot aantal Indonesiërs had kans gezien door collaboratie met de Japanners functies te bezetten, welke zij onder het vroegere Nederlandse bewind niet hadden kunnen bereiken. Anderzijds werd soms tot collaboratie met de Japanners overgegaan om de belangen van de bevolking te dienen; tenslotte was er het motief de nationalistische zaak te bevorderen. Uiteraard konden deze motieven soms ook samenlopen.

Uit bovengenoemde besprekingen bleek voorts de noodzaak, dat van Nederlandse zijde zo spoedig mogelijk plannen tot concrete bestuurshervorming werden aangekondigd. Gevoelskwesties, als die, welke betrekking hadden op de Indonesische vlag en het Indonesische volkslied, gaven grote moeilijkheden.

Uit hun waarneming op Java bleek het de Nederlandse autoriteiten reeds spoedig, dat het belangrijkste punt was de Engelsen te bewegen zo spoedig mogelijk op Java te landen. Deze landing was aanvankelijk gedacht voor Batavia op 4 October, voor Soerabaja op 20 October en voor Sumatra op 10 October. In de loop van September hoorden de Nederlandse autoriteiten evenwel, dat de landingen nog verder in het verschiet zouden komen te liggen.

Van Nederlandse zijde was men voorts tot de overtuiging gekomen, dat het noodzakelijk was, aan de hand van een nominatieve opgave van de leiders, die men verantwoordelijk achtte voor de ongeregelde gewapende acties dezen over geheel Java op te pakken en vast te zetten. Tijdens de besprekingen te Kandy, begin September met *Mountbatten* gehouden door de heren *van Mook* en *van der Plas,* was ook het vraagstuk aan de orde gekomen, welke houding moest worden aangenomen tegenover de uitgeroepen Indonesische republiek. De heren *van Mook* en *van der Plas* hadden van *Mountbatten* gedaan weten te krijgen, dat hij aan de Japanse opperbevelhebber voor geheel Zuid-Oost Azië, maarschalk *Terauchi,* een telegram zou zenden, waarin zou worden geëist, dat de status quo van 15 Augustus zou worden hersteld. Ofschoon *Terauchi* terugseinde, dat hij voor de gebeurtenissen in Indonesië geen verantwoordelijkheid droeg, hadden de Nederlandse autoriteiten toen althans *Mountbatten* aan hun zijde. Hierop steunende heeft de heer *van der Plas* admiraal *Patterson* te Batavia voor zijn plan gewonnen om de bovenbedoelde leiders op

te pakken. Op 26 September 1945 ontving de heer *van der Plas* een telegram van Minister *Logemann* waarin hem werd opgedragen te trachten op de conferentie te Singapore, welke de volgende dag zou worden gehouden, een verandering te bewerkstelligen inzake de Britse politiek, welke er — aldus dit telegram — op gericht was t.a.v. de interne politieke zaken op Java niet tussen beide te komen. Toen admiraal *Patterson,* door wiens verbindingsdienst dit telegram was ontvangen, dit zag — alle verbindingen waren in Engelse handen —, schrok hij er echter voor terug een groot aantal mensen op te pakken.

In ditzelfde telegram werd medegedeeld, dat de heer *van der Plas* naar Singapore moest gaan, — de heer *van Mook* was verhinderd te komen — teneinde met admiraal *Mountbatten* en zijn mensen besprekingen te voeren over de toestanden op Java. Ook admiraal *Patterson* was naar Singapore ontboden, maar meende zo kort voordat de Engelse troepen zouden komen, niet te kunnen gaan. Dank zij het aandringen van Nederlandse zijde, had *Mountbatten* namelijk besloten op 28 en 29 September de eerste troepen te doen landen.

Te Singapore hadden de Nederlandse en Engelse autoriteiten van de RAPWI-mensen en van ex-krijgsgevangenen reeds mededelingen en rapporten over de toestand op Java ontvangen. Aan Nederlandse zijde meende men in September, dat de toestand aldaar niet zo alarmerend was, als men aan Engelse zijde dacht. De Engelsen zagen de situatie op Java zeer somber in, zoals de heer *van der Plas* ervoer, toen hij op de 27ste September de besprekingen met de Engelse opperbevelhebber meemaakte. Deze besprekingen werden gedeeltelijk ook bijgewoond door de Engelse Minister van Oorlog, *Lawson.* Admiraal *Mountbatten* deelde de heer *van der Plas* het onveranderlijke besluit van de Britse Regering mede, dat geen enkele Britse soldaat gebruikt mocht worden tot herstel van het Nederlandse gezag. De troepen zouden uitsluitend gebruikt mogen worden voor hulp aan krijgsgevangenen en geïnterneerden en voor de bezetting van beperkte gebieden te Batavia en Soerabaja. Geen Brits soldaat zou buiten deze gebieden gezonden mogen worden. De Nederlanders moesten maar zorgen de rest van Java te bezetten en zolang zij dit niet konden, zouden de Japanners voor de geallieerden het bestuur blijven voeren.

De heer *van der Plas* heeft tegen deze plannen krachtig geprotesteerd, doch admiraal *Mountbatten* bleef doof voor zijn argumenten. Hij schonk geloof aan de verhalen, dat de landingen zouden kunnen leiden tot hevige strijd met de republikeinse troepen. Hij wees er op — aldus het verslag van de heer *van der Plas* — dat *Soekarno* de enige was, die een organisatie had en dat hij daarom met hem in zee wilde gaan. Tenslotte dreigde *Mountbatten,* dat, wanneer de Nederlanders geen besprekingen met *Soekarno* c.s. wilden openen, hij de bevelhebber van de Allied Forces Netherlands East Indies (A.F.N.E.I.), de op die dag benoemde generaal *Christison,* zou opdragen het zelf te doen en voorts dat hij de Nederlanders geen hulp zou geven, wanneer zij door hun houding in moeilijkheden zouden geraken.

De heer *van der Plas* stelde toen, dat hij bereid was de heer *van Mook* voor te stellen hem te machtigen vooraanstaande lieden uit alle bevolkingsgroepen en alle richtingen, de groep van de heer *Soekarno* niet uitgesloten, uit te nodigen bij hem te komen om gelegenheid te geven hun mening uiteen te zetten over de wijze waarop een hervorming binnen het raam van de rede van H.M. de Koningin van 7 December 1942 tot stand zou kunnen komen. Admiraal *Mountbatten* zegde daarop toe, dat hij dan geen besprekingen met de Indonesische leiders door generaal *Christison* zou laten voeren. Voorts zou de admiraal de meest krachtige telegrammen sturen om aan te dringen op het zo spoedig mogelijk uitzenden van Nederlandse troepen en om te bereiken, dat daarvoor met de hoogste prioriteit schepen ter beschikking zouden worden gesteld.

Bij zijn terugkeer te Batavia op 28 September bleek het de heer *van der Plas,* dat admiraal *Patterson* van de arrestaties, als eerder afgesproken, had afgezien. Voorts had deze de heer *van der Post,* een Brits inlichtingenofficier, naar de heren *Soekarno* en *Hatta* gezonden teneinde te protesteren tegen de rechteloosheid te Batavia. Deze bespreking met de republikeinse leiders hield echter, aldus de heer *van der Post,* geen enkele erkenning in. Uitdrukkelijk was gezegd, dat de Engelsen slechts één wettige Regering konden erkennen. Zonder daartoe gemachtigd te zijn, had de heer *van der Post* ook gezegd, dat alle republikeinse hoofdambtenaren zouden worden ontslagen.

Op 29 September is de heer *van der Plas* begonnen met een reeks besprekingen met de gematigde republikeinse leiders. Op de avond van die dag werden echter de uitlatingen van generaal *Christison* via radio en pers bekend, waarin deze, zonder over het Nederlandse gezag en het Nederlandse bestuur te spreken, aankondigde, dat de

Britse troepen als gasten van de Indonesiërs op Java zouden landen, teneinde de Japanners te ontwapenen en de geallieerde krijgsgevangenen en geïnterneerden te rehabiliteren.

Deze verklaring van generaal *Christison* was geheel in strijd met de afspraken, welke de heer *van der Plas* met admiraal *Mountbatten* had gemaakt. Zij was ook in strijd met het Legal Agreement. *Mountbatten* was daaraan gebonden en hij had ter conferentie te Singapore op 27 en 28 September nog uitdrukkelijk toegezegd dit te zullen nakomen.

De gevolgen van de uitlatingen van generaal *Christison* waren ernstig. Immers nadien hebben de Japanners grote hoeveelheden wapens aan de Indonesiërs overgedragen. Ook zijn toen instructies uitgegaan van de republikeinse leiders om de Nederlanders in het binnenland als vijanden te behandelen; van toen af hebben geregeld aanvallen op de kampen der Nederlandse geïnterneerden plaats gevonden. Het Nederlandse gezag heeft door dit optreden van generaal *Christison* gevoelig geleden en de veiligheid der bevolking werd daardoor in gevaar gebracht.

De Nederlandse Regering heeft bij monde van Minister *van Kleffens* tegen het optreden van generaal *Christison* ernstig geprotesteerd. Dit was ook wel zeer noodzakelijk, omdat de mededeling van deze generaal, dat de Republikeinse Regering in die gebieden, welke niet door de Britse strijdkrachten zouden worden bezet, het bestuur zou uitoefenen een volstrekte negatie van het Nederlandse gezag betekende. Het was inderdaad zo, zoals de heer *van Kleffens* aan de Engelse Regering voorhield, dat hierdoor de Nederlanders in de steek werden gelaten en dat wel op een moment, waarop zij de toegezegde hulp van hun geallieerden het meest nodig hadden.

Nadat generaal *Christison* tegelijk met het eerste Engelse bataljon op 28 c.q. 29 September 1945 te Batavia was geland, heeft hij op een vraag van republikeinse zijde of het Nederlandse gezag weer zou worden hersteld, een ontwijkend antwoord gegeven. Deze halfslachtige houding bracht met zich, dat in het gedeelte van Batavia, dat hij van de Japanners had overgenomen, enig actief optreden door de Britse troepen, ter beteugeling van de terreur, geheel achterwege bleef.

De strijdkrachten onder commando van generaal *Christison* bestonden, behalve uit het bataljon Schotse Hooglanders, uit de 23ste Indiase divisie, onder generaal-majoor *D. C. Hawthorn,* welke in de loop van October te Batavia landde, de 5de Indiase divisie onder generaal-majoor *Mansergh,* welke in November in Soerabaja is geland en de 26ste Indiase divisie onder generaal-majoor *H. M. Chambers,* welke ongeveer 12 October voor het grootste gedeelte op Padang landde; één brigade landde te Medan.

Ook de troepen onder generaal *Schilling,* de eerdergenoemde twee bataljons, dienden onder het operationele bevel van generaal *Christison.*

Van Engelse zijde meende men, dat voor een volledige bezetting van Java en Sumatra, zes divisies nodig waren, welke men evenwel niet ter beschikking had. Het was voor het Nederlandse gezag psychologisch gezien niet bevorderlijk, dat alle drie de divisies Indiase divisies waren. In dit verband wil de commissie echter wel opmerken, dat uit haar onderzoek geenszins gebleken is, dat deze divisies op andere wijze zijn opgetreden dan volgens de instructies, welke de opperbevelhebber gaf. In elk geval hebben deze troepen onder zeer moeilijke omstandigheden grote aantallen geïnterneerden uit de kampen in veiligheid gebracht en beschermd.

Het is duidelijk, dat, toen de heer *van Mook* op 2 October 1945 te Batavia kwam, hij voor een uitermate moeilijke situatie werd gesteld. Het uitstel van de landing van de geallieerde strijdkrachten op Java was voor de Nederlanders in de kampen, die in spanning de komst der geallieerden afwachtten, zeer teleurstellend. Door het ontbreken van het wettige gezag werden vele leidinggevende Indonesiërs overgehaald het republikeinse gezag, dat althans nog enige cohaesie aan het bestuur gaf, te volgen. De Japanse troepen waren door dit uitstel gedemoraliseerd en voelden zich in een land, waar de bevolking hen steeds meer was gaan haten, onzeker en waren onwillig om de geallieerde orders op te volgen. Ofschoon in de loop van September enig machtsvertoon wellicht succes had kunnen boeken, werd dit achterwege gelaten; de landingen van de troepen vonden plaats onder een generaal, die uitdrukkelijk te kennen had gegeven, dat hij zich niet wenste te mengen in de Nederlands-Indonesische verhoudingen en aan de Regering van ir. *Soekarno* een erkenning verstrekte.

Teneinde op het hoogste niveau aan te dringen op een erkenning van het Nederlandse gezag en een hogere prioriteit te verwerven voor het zenden van Nederlandse troepen, zijn de heren *van Mook* en *van der Plas,* alsmede admiraal *Helfrich,* op 10 October naar Singa-

pore gegaan om aldaar met admiraal *Mountbatten,* generaal *Christison* en admiraal *Patterson* de situatie te bespreken.

De uitkomst van deze besprekingen is geweest, dat uitdrukkelijk werd vastgelegd, dat alleen het Nederlandse gezag werd erkend en dat met grotere spoed dan aanvankelijk in de bedoeling lag, Engelse troepen naar andere plaatsen op Java dan Batavia zouden worden gezonden. Van Nederlandse zijde werd toegezegd dat men zou deelnemen aan een algemene conferentie onder leiding van generaal *Christison,* waartoe alle vertegenwoordigers van de Indonesische stromingen zouden worden uitgenodigd.

In de loop van October hebben de Engelsen Buitenzorg, Bandoeng, Semarang en Soerabaja min of meer bezet. Ook hebben zij nog getracht kampen in het binnenland blijvend te bezetten, maar zij moesten teruggaan met de daar geïnterneerde mensen.

Over de strijd te Soerabaja, waar de Engelsen een besliste nederlaag hebben geleden, heeft de commissie reeds gesproken.

Buitenzorg is ongeveer half October bezet. Voortdurend werd nadien rond Buitenzorg nog gevochten tussen de Japanners en de Indonesiërs, waarbij de laatstgenoemden trachtten zich meester te maken van de Japanse wapens.

Ook in Bandoeng hebben hevige gevechten plaats gehad tussen de Indonesiërs, die in September de stad hadden bezet en de Japanners, die in October de stad weer in handen kregen. Na aankomst van de Britse troepen is door dezen de ene helft van de stad bezet. Het andere gedeelte en de bergen rondom Bandoeng waren in Indonesische handen.

Te Semarang hebben de Japanners hun wapens aan de Indonesiërs afgegeven en hun ook de contrôle gegeven over de kampen der geïnterneerden. Na de landing van de Britse troepen hebben dezen met behulp van een aantal Japanse eenheden, welke door de Indonesiërs waren aangevallen, de stad weer bezet.

Een ernstig incident heeft zich nog voorgedaan te Bekasi, waar een Dakota met ongeveer 25 Britse militairen gedwongen was een noodlanding te maken. Deze militairen zijn door Indonesische strijdgroepen vermoord en verminkt. In November werd deze plaats, als represaille voor dit optreden, door de geallieerde troepen met de grond gelijk gemaakt. Hieruit blijkt, dat wanneer Britse militairen in het geding waren generaal *Christison* wel kon laten optreden; in dit geval al te extreem.

De Nederlandse Regering te 's-Gravenhage was in deze eerste maanden na de bevrijding van Indië over de toestand aldaar niet goed geïnformeerd. Dit was voornamelijk een gevolg van het feit, dat de materiële middelen voor het radio-telegrafische verkeer met Nederland onvoldoende waren. De mogelijkheid tot telegrafisch verkeer werd eerst beter, toen in 1946 te Batavia een nieuwe zendmast was gebouwd. De commissie heeft er zich over verbaasd, dat, waar de berichtgeving zo uiterst gebrekkig was, niettemin dr. *van Mook* herhaaldelijk heeft moeten aandringen, dat van Regeringszijde een autoriteit naar Indië zou worden gezonden, die door geregeld heen en weer te reizen dit grote gebrek aan inlichtingen omtrent de toestand had kunnen verhelpen.

Wel was het toen reeds duidelijk dat, wilde de Regering de militaire weg gaan, zij zo spoedig mogelijk troepen naar Java moest zenden. Na besprekingen met de Nederlandse generale staf kon de Nederlandse Regering de Luitenant-Gouverneur-Generaal mededelen, dat einde 1946 75 000 man Nederlandse troepen in Indië aanwezig konden zijn.

Tot ongeveer half November 1945 was het beleid gericht geweest op concentratie van de troepen op Java. Dr. *van Mook* heeft toen de mogelijkheid overwogen, de handhaving der positie op Java tijdelijk aan de Engelsen over te laten, teneinde in de Buitengewesten het Nederlandse gezag stevig te kunnen vestigen. Mits dit snel geschiedde kon dit — zo dacht hij — in de Grote Oost, Borneo, Riouw, Banka en Billiton met 5 tot 8000 man tot stand gebracht kon worden. Dr. *van Mook* vreesde, dat, wanneer dit niet zou gebeuren, de toestand aldaar ook snel achteruit zou kunnen gaan, waardoor men dan voor de situatie kwam te staan, dat nergens in de Archipel enig gebied van betekenis in Nederlandse handen zou zijn. Ook dr. *van Mook* had tegen het opgeven van Java de grootst mogelijke bezwaren, maar hij wilde in een aantal gebieden met constructief werk beginnen, vooral als tegenwicht ten opzichte van de steeds slechter wordende situatie op Java. De Nederlandsch-Indische militaire autoriteiten wensten Java ook niet tijdelijk op te geven. Ook de Nederlandse Regering heeft besloten, dat dit niet diende te geschieden, maar dat anderzijds ook de bezetting van bovengenoemde gebieden zo spoedig mogelijk moest plaats vinden. Alleen Sumatra zou dan in een latere phase voor een herstel van het gezag aan de orde komen. Dit plan heeft men

zoveel mogelijk trachten te verwezenlijken. De Regering meende toen nog de militaire weg te kunnen gaan.

Zoals hierboven reeds is gesteld, was op de conferentie te Singapore op 10 October besloten, dat men aan Nederlandse zijde zou deelnemen aan een algemene conferentie onder leiding van generaal *Christison,* waartoe alle vertegenwoordigers van de Indonesische stromingen zouden worden uitgenodigd. Daar tegenover zou men aan Engelse zijde met grotere militaire kracht optreden. Overeenkomstig deze afspraken hebben er einde October en in November, met name op de conferentie van 17 November ten huize van generaal *Christison,* oriënterende besprekingen tussen Nederlanders, Engelsen en Indonesiërs plaats gevonden. De commissie meent, dat het hier niet de plaats is op deze besprekingen en wat zich daar omheen heeft afgespeeld, dieper in te gaan. Zij heeft welbewust de grenzen rond het militaire beleid niet al te nauw getrokken, maar wanneer zij thans op deze besprekingen dieper zou ingaan, zouden die grenzen geheel vervagen.

De commissie wil als slot van deze conclusies nog puntsgewijze aangeven, welke feiten haars inziens van beslissende betekenis zijn geweest voor de gebeurtenissen in Nederlandsch-Indië na de capitulatie van Japan:

1. De bijna gehele onbekendheid aan Nederlandse zijde met de politieke en militaire ontwikkeling in Indië gedurende de Japanse bezetting.

2. Het samenvallen van de capitulatie van Japan en de wijziging van de grenzen der commandogebieden in het Verre Oosten. Hieruit vloeide mede voort, dat de Engelsen niet in staat waren hun vrijwillig en op eigen aandrang op zich genomen taken uit te voeren door gebrek aan militaire machtsmiddelen.

3. Het uitroepen van de republiek Indonesië op 17 Augustus 1945.

4. De onderschatting van de omvang en de kracht der republikeinse beweging aan Nederlandse zijde.

5. Het tijdsverloop tussen de capitulatie van Japan en de eerste geallieerde landing op Java.

6. De onvoldoende kennis van de Nederlandse Regering omtrent de situatie op Java na September 1945.

7. Het zeer grote tekort aan Nederlandse militaire macht, mede veroorzaakt door de bevrijding van geheel Nederland in Mei 1945 in stede van September 1944.

8. Het openbare optreden van generaal *Christison* einde September-begin October 1945 en de houding van hogere Engelse autoriteiten.

9. De onwil van de Japanners om de orders van de geallieerde bevelhebber op te volgen, vooral die, om orde en rust te handhaven.

10. Het verblijf van 80 000 Nederlanders in kampen op Java, die niet bevrijd werden, maar bleven in republikeins gebied.

Aldus vastgesteld 17 Augustus 1956.

VAN DIS
WTTEWAALL VAN STOETWEGEN
KORTHALS
FOKKEMA
KOERSEN
POSTHUMUS
STUFKENS
FENS [1])
VAN LIER.

[1]) Met dien verstande, dat de heer Fens aan het tot stand komen van hoofdstuk VII niet heeft medegewerkt, omdat hij destijds bij deze aangelegenheid betrokken is geweest.

DEEL 8B/BIJLAGEN

LIJST VAN BIJLAGEN BEHORENDE BIJ HET VERSLAG OVER PUNT P VAN HET ENQUÊTEBESLUIT

MILITAIR BELEID 1940—1945

TERUGKEER NAAR NEDERLANDSCH-INDIË

Blz.

1. Overzicht van de recrutering in Canada en de Verenigde Staten van Noord-Amerika, gedurende de jaren 1940—1945, opgesteld ten behoeve van de Minister van Oorlog door de heer W. Th. Carp 5
2. Aanwijzingen van de Minister van Oorlog ten behoeve van met de recrutering belaste diplomatieke en consulaire ambtenaren en officieren in Canada 18
3. Samenstelling van de officiële missie naar Canada van 6 September 1940 20
4. Brief d.d. 20 Mei 1942 van de Minister van Oorlog a.i. H. van Boeyen aan generaal-majoor A. Q. H. Dijxhoorn te Washington, betreffende de organisatie der recrutering in Canada en de Verenigde Staten 21
5. Rapport dd. 1 Mei 1942 van de reserve-eerste luitenant der artillerie ir. J. B. Pot, uitgebracht aan majoor mr. H. J. Kruls, betreffende de recrutering in Canada en Amerika .. 22
6. Brief d.d. 23 Mei 1941 van de Nederlandse gezant in Canada te Ottawa aan de Minister van Buitenlandse Zaken te Londen betreffende de medewerking van de Canadese Regering aan de recrutering van Nederlandse dienstplichtigen 24
7. Brief d.d. 27 Mei 1942 van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Minister van Oorlog a.i. betreffende dienstweigeraars 24
8. Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, no. C. 39 25
9. Rapport d.d. 5 Juli 1943 van de kolonel der mariniers M. R. de Bruyne, inspecteur der Nederlandse troepen, inzake het moreel van de Koninklijke Nederlandse Brigade „Prinses Irene", gericht aan de Minister van Oorlog 26
10. Brief d.d. 28 April 1943 van de commandant van de Koninklijke Nederlandse Brigade „Prinses Irene" aan de Minister van Oorlog, betreffende de geoefendheid van het personeel, alsmede een beschouwing hierover d.d. 11 Mei 1943 van de kolonel der mariniers M. R. de Bruyne 28
11. Brief d.d. 10 Maart 1944 van de Minister van Marine aan de Minister van Oorlog betreffende de versterking van de Prinses Irene-Brigade door mariniers 30
12. Nota d.d. 6 September 1940 van Minister A. Q. H. Dijxhoorn, omtrent de stappen, ondernomen in verband met de legering der Nederlandse troepen in Engeland 31
13. Verslag d.d. 27 November 1942 nopens de toestanden bij het 18e N.E.I.-Squadron te Canberra, van de majoor van de generale staf K.N.I.L. S. H. Spoor, gericht aan de Legercommandant in Australië 32
14. Führerbefehl d.d. 30 Mei 1940 voor de bevelhebber der Duitse troepen in Nederland betreffende de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht 36
15. Rondschrijven d.d. 20 Juni 1940 van de Kommissar für die Demobilmachung der Niederländischen Wehrmacht betreffende de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht .. 37
16. Rondschrijven d.d. 2 Juli 1940 van de Kommissar für die Demobilmachung der Niederländischen Wehrmacht, naar aanleiding van de anti-Duitse demonstraties op 29 Juni 1940, de verjaardag van Z.K.H. Prins Bernhard 38
17. Brief van de Chef van de Marinestaf de heer Heeris aan het onder hem dienende personeel betreffende de af te leggen verklaring op erewoord 38

Blz.

18. Rondschrijven d.d. 6 Juli 1940 van de Kommissar für die Demobilmachung der Niederländischen Wehrmacht betreffende de af te leggen verklaring op erewoord 39
19. Verslag van de bijeenkomst d.d. 6 Juli 1940 naar aanleiding van het door de Duitsers geëiste erewoord, opgemaakt in krijgsgevangenschap op 14 Februari 1941 door generaal-majoor A. R. van den Bent en luitenant-generaal P. W. Best 40
20. Verslag van de bijeenkomst d.d. 6 Juli 1940, naar aanleiding van het door de Duitsers geëiste erewoord, van schout-bij-nacht Heeris 41
21. Brief d.d. 26 Juni 1940 met bijlage van de opperbevelhebber van land- en zeemacht inzake de opbouwdienst, gericht aan alle militaire commandanten 42
22. Bevel d.d. 9 Juli 1940 van de bevelhebber der Duitse weermacht in Nederland inzake het afleggen van de verklaring op erewoord 44
23. Een aantal rechtsoverwegingen van de beslissing van het militaire ambtenarengerecht te 's-Gravenhage d.d. 3 November 1947, no. 210, overgenomen uit „Administratieve en Rechterlijke Beslissingen betreffende het openbaar bestuur in Nederland" 1948, blz. 79 e.v. 45
24. Memorandum d.d. 18 Juli 1945 van majoor E. Engles, gericht aan de Minister-President, betreffende de erewoordverklaring, alsmede het verslag van de commissie-Mojet .. 46
25. Brief d.d. 8 Augustus 1945 van de Minister van Marine aan de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten inzake het geven van het erewoord 50
26. Bericht in „De Telegraaf" van 14 Juni 1940 inzake de taak van generaal Winkelman 50
27. Lijst van namen van 41 officieren van het K.N.I.L., 12 cadetten van het K.N.I.L., 8 officieren van de Koninklijke marine, 1 stoker der Koninklijke Marine en 9 officieren van de Koninklijke landmacht, die geweigerd hebben de door de Duitse autoriteiten gevraagde verklaring af te leggen 51
28. Memorandum d.d. 16 September 1942 van de heren G. J. Sas en mr. H. J. Kruls, respectievelijk hoofd van de IIIe en Iste afdeling van het Departement van Oorlog, gericht aan de Minister van Oorlog, betreffende de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland, alsmede een onderschrift van luitenant-generaal J. F. van der Vijver .. 52
29. Stukken betreffende de oprichting bureau M.V.T. in Juli 1942 57
30. Beschikking d.d. 27 November 1942 van de Minister van Oorlog, houdende de oprichting van het bureau organisatie van de generale staf 58
31. Beschikking d.d. 28 Januari 1943 van de Minister van Oorlog, houdende de instelling van het bureau Militair Gezag 59
32. Brief d.d. 7 Augustus 1943 van de Minister van Oorlog aan het Hoofd van het bureau militaire voorbereiding terugkeer betreffende het contact met de Britse militaire autoriteiten 60
33. Nota d.d. 15 November 1942 van de kolonel van de Generale Staf D. van Voorst Evekink, gericht aan de Minister van Oorlog, inzake de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland 61

Blz.

34. Nota d.d. 23 October 1942 van de kolonel der mariniers M. R. de Bruyne voor de Minister van Oorlog, inzake de uitschakeling van de Generale Staf, naar aanleiding van de beschouwingen van luitenant-generaal J. F. van der Vijver 63

35. Nota voor de Ministeriële Commissie Oorlogvoering betreffende de opbouw der Nederlandse Strijdkrachten, afkomstig uit het archief van de Minister-President 65

36. Eerste rapport van de Stafcommissie, uitgebracht aan de Ministerraad begin Mei 1943, betreffende de opbouw der Nederlandse strijdkrachten, alsmede een minderheidsnota van de kapitein van het K.N.I.L. A. L. A. Coppens 68

37. Tweede rapport van de Stafcommissie, uitgebracht aan de Ministerraad Augustus 1943, met twee daarbij behorende nota's 78

38. Brief d.d. 24 December 1941 van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Marine, van Oorlog a.i. en van Koloniën a.i. aan H.M. de Koningin, betreffende de organisatie van de geallieerde oorlogvoering 88

39. Overzicht d.d. 24 April 1944 van de werkzaamheden en functies van de Combined Chiefs of Staff en Joint Chiefs of Staff, overgelegd door de heer L. G. L. van der Kun .. 89

40. Memorandum d.d. 13 October 1943 van generaal-majoor A. Q. H. Dijxhoorn, betreffende het plan tot vorming van bataljons voor gezagshandhaving in Nederland en Nederlandsch-Indië, alsmede van een legercorps van 3 divisiën, ter voortzetting van de oorlog tegen Japan 91

41. Brief d.d. 24 Maart 1944 van generaal Grassett aan Z.K.H. Prins Bernhard inzake training van het Nederlandse leger na de bevrijding 93

42. Telegram d.d. 17 Januari 1945 van schout bij nacht van der Kun aan de Minister-President, de Minister van Koloniën en de heer van Mook persoonlijk, betreffende 15 security bataljons K.N.I.L. 93

43. Beschikking van de Minister van Oorlog d.d. 25 April 1945, houdende benoeming van de heer Dijxhoorn tot waarnemend chef van de generale staf, alsmede een instructie voor deze 93

44. Beschikking van de Minister van Koloniën d.d. 28 Augustus 1943, houdende benoeming van de heer van Oyen tot waarnemend commandant van het K.N.I.L. en hoofd van het Indische Departement van Oorlog, alsmede een instructie voor deze 94

45. Brief d.d. 9 December 1943 van de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk aan H.M. de Koningin met een bijlage, betreffende de voortzetting van de oorlog tegen Japan na de bevrijding van Nederland 96

46. Brief d.d. 15 December 1943 van de Minister van Koloniën aan de Minister van Buitenlandse Zaken, betreffende de training van Nederlandse troepen in Australië 98

47. Brief d.d. 25 Augustus 1944 van de Minister van Koloniën aan de Minister van Oorlog, met een concept-memorandum betreffende de vorming van 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië 98

48. Brief d.d. 5 October 1944 van generaal H. L. Ismay, alsmede een brief d.d. 12 October 1944 van de secretaris van de Britse Chiefs of Staff aan Minister-President Gerbrandy betreffende de 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië 99

49. Telegram d.d. 27 October 1944 van de heer van Mook uit Australië aan de Minister van Oorlog betreffende legering, verpleging en opleiding van Nederlandse gezagstroepen in Australië na de bevrijding van Nederland 100

50. Beschouwing d.d. 7 November 1944 met 3 bijlagen, van de hand van dr. van Mook over de politieke en militaire toestand van Nederland in het Verre Oosten, afkomstig uit het archief van het Departement van Oorlog 101

51. Verslag van een bespreking d.d. 6 November 1944 van kolonel de Blieck en luitenant-kolonel Coppens met officieren van het War Office inzake de bewapening van de gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië 104

Blz.

52. Memorandum d.d. 25 Januari 1945 van de heer L. G. L. van der Kun voor de Combined Chiefs of Staff, betreffende de 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië 104

53. Memorandum d.d. 15 Maart 1945 van de heer L. G. L. van der Kun voor de Combined Chiefs of Staff, betreffende het vervoer van Nederlandse troepen naar Australië 105

54. Memorandum d.d. 16 April 1945 van de Combined Chiefs of Staff voor de Nederlandse vertegenwoordigers bij dit lichaam, betreffende het transport van Nederlandse troepen naar Australië 105

55. Brief d.d. 17 April 1945 van de heer L. G. L. van der Kun aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, betreffende het vervoer van Nederlandse troepen naar Australië 106

56. Drie telegrammen d.d. 26 en 27 Mei 1945 van de Ambassadeur te Washington aan de Minister van Buitenlandse Zaken, betreffende het transport van Nederlandse troepen naar Australië 107

57. Antwoord d.d. 24 Juli 1945 van de Combined Chiefs of Staff aan de Nederlandse vertegenwoordigers, betreffende het vervoer van militair personeel naar Australië 109

58. Brief d.d. 27 Juli 1945 van de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, betreffende de opneming en training van de Nederlandse troepen in Australië, met bijlage 109

59. Verslag d.d. 8 September 1945, alsmede een brief d.d. 19 September 1945 van de Nederlandse Gezant te Canberra aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de onderhandelingen betreffende de training van Nederlandse troepen in Australië 110

60. Drie brieven d.d. 3 September 1945 van de Minister van Oorlog respectievelijk aan de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten te Apeldoorn, aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen en aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, inzake de uitzending van lichte infanteriebataljons naar Nederlandsch-Indië 113

61. Brief d.d. 2 Augustus 1945 van dr. van Mook aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen, betreffende de gevolgen van de wijziging van de commandogebieden 115

62. Brief d.d. 8 Augustus 1945 van dr. van Mook aan generaal MacArthur betreffende de wijziging van de commandogebieden 117

63. Mededeling van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 16 April 1945 aan de Minister van Oorlog, inzake de oorlogvoering in de Zuid Westelijke Stille Oceaan, alsmede een desbetreffend Anep-Anetabericht d.d. 10 April 1945 117

64. Telegram d.d. 14 April 1945 van de Nederlandse vertegenwoordiger bij de C.C.O.S. de heer van der Kun, aan de Minister-President, betreffende de wijziging van de commandogebieden 118

65. Maandrapport over September 1943 van de Directeur van de Nefis, alsmede enige opmerkingen hieromtrent d.d. 24 October 1943 van de vice-admiraal C. E. L. Helfrich .. 119

66. Een uitttreksel uit rapporten van de Combined Chiefs of Staff betreffende de operaties in Nederlandsch-Oost-Indië van 31 Mei tot en met 1 Augustus 1945 122

67. Rapport van de hand van de heer C. A. M. Brondgeest over de operatie „Status" op Sumatra 126

68. Twee opdrachten van admiraal Patterson d.d. 22 en 28 September 1945 aan kapitein P. J. G. Huijer voor diens bezoek aan Soerabaja 133

69. Brief d.d. 26 October 1954 met bijlagen van de heer L. G. L. van der Kun aan de heer J. J. Fens inzake de wijziging van de commandogebieden 134

70. Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië en Overgangsbesluit Indische Staatsregeling 136

71. Verklaring van de Indische Regering van 6 November 1945 140

BIJLAGE 1

Overzicht van de recrutering in Canada en de Verenigde Staten van Noord-Amerika, gedurende de jaren 1940—1945, opgesteld ten behoeve van de Minister van Oorlog door de heer W. Th. Carp

1. *Opdracht van den Minister van Oorlog.*

Gezien de wenschelijkheid om de in Engeland aanwezige Nederlandsche Troepen te versterken met Nederlanders woonachtig buiten het Vereenigd Koninkrijk werd op 9 September 1940 door den toenmaligen Minister van Defensie A. Q. H. Dijxhoorn opdracht verstrekt aan den Luitenant Kolonel van den Generalen Staf G. J. Sas om zich vergezeld van eenige officieren naar Canada te begeven teneinde de oproeping van de zich aldaar bevindende dienstplichtige Nederlanders voor te bereiden, hen onder de wapenen te roepen en hen na een korten oefeningstijd van omstreeks twee maanden naar Engeland over te zenden. Tevens werd aan deze Nederlandsche Militaire Missie een soortgelijke opdracht verstrekt t.a.v. de dienstplichtigen, die zich in de U.S.A. bevonden.

2. *Samenstelling van de Nederlandsche Militaire Missie.*

Voor de oorspronkelijke samenstelling van bedoelde missie zie Bijlage 3.

3. *Reis naar Canada, installatie te Ottawa.*

De reis per boot werd vanuit Liverpool op 12 September 1940 ondernomen, waarvoor door tusschenkomst van H. M. Gezantschap te Londen faciliteiten waren verkregen. Op 23 September 1940 te Montreal aangekomen werd de reis onmiddellijk voortgezet naar Ottawa.

Te Ottawa werden een tweetal bureaulocaliteiten gehuurd in het kantoorgebouw gelegen Sparks Street No. 48.

4. *Recruteeringsmogelijkheden in Canada.*

Bij de door de Canadeesche Regeering gegeven toestemming voor de overzending der Militaire Missie waren tevens de richtlijnen vastgelegd waaraan deze Missie zich bij haar recruteeringswerkzaamheden in Canada zou hebben te houden. Deze bepalingen zijn neergelegd in den brief van het Department of External Affairs van 22 Augustus 1940, Nr. 31.

Van Nederlandsche zijde steunde de recruteering in den aanvang op het K.B. van 8 Augustus 1940 *Stbl.* No. A 10.

Alvorens met de daadwerkelijke recruteering in Canada te beginnen werd allereerst contact opgenomen met verschillende autoriteiten, die direct of indirect bij de recruteering waren betrokken. Groote medewerking en voorlichting werden hierbij ondervonden van Hr. Ms. Gezant te Ottawa, den Heer F. E. H. Groenman. Het bleek voorts, dat in Canada op steun van het Department of National Defence (Hoofd: The Honourable Col. J. L. Ralston) kon worden gerekend.

Bij de recruteering in Canada deden zich de volgende moeilijkheden voor:

a. Van de in Canada verblijfhoudende Nederlanders waren bij de Consulaten slechts onvolledige en gedeeltelijk verouderde gegevens beschikbaar.

b. De in Canada aanwezige Nederlanders waren verspreid over een gebied zoo groot als Europa (zonder Rusland) en bestonden meest uit kleine boeren die zeer dikwijls van woonplaats wisselden.

c. De naturalisatie van dienstplichtige Nederlanders werd door de Canadeesche Regeering niet stopgezet, ook niet nadat meermalen het verzoek hiertoe werd gedaan, waardoor een Nederlander, die zich aan den dienstplicht wenschte te onttrekken, een middel werd geboden zulks ongestraft te doen.

d. De weigering van de Canadeesche Regeering om dwang uit te oefenen of toe te staan dat deze dwang werd uitgeoefend om de Nederlandsche dienstplichtigen onder de wapenen te doen komen.

e. Canada zelve kende geen verplichten dienstplicht voor militairen dienst buiten Canada, zoodat vele Nederlanders verkozen in het Canadeesche leger te gaan, aangezien:

f. Nederlandsche dienstplichtigen in het Canadeesche leger werden toegelaten.

Hiertegenover kunnen eenige zaken worden vermeld, die voor de Nederlandsche recruteering van groot belang zijn geweest, namelijk:

a. In Augustus 1940 was een registratie van alle inwoners van Canada gehouden. De gegevens hiervan berustten op het Dominion Bureau of Statistics te Ottawa. Door de medewerking van genoemd bureau werden de gegevens der in Canada aanwezige Nederlanders geleidelijk ter beschikking gesteld en verkreeg men op deze wijze in den loop der jaren de beschikking over 1219 man.

b. Een overeenkomst werd aangegaan met het Department of National Defence en met de Canadeesche spoorwegen regelende het vervoer van Nederlandsche dienstplichtigen op gelijken voet als Canadeesche militairen. Hierdoor konden vervoerbewijzen worden uitgeschreven voor vervoer per trein en/of bus door geheel Canada tegen verminderde prijzen.

c. Voor de keuring der op te roepen Nederlandsche dienstplichtigen kon gebruik worden gemaakt van de door geheel Canada verspreid liggende Medical Boards, alwaar de keuringen voor het Canadeesche leger werden verricht.

De beoordeeling der keuringen geschiedde echter door den tot de Missie behoorenden Nederlandschen militairen arts.

d. Voor het geven van meer bekendheid aan de Nederlandsche recruteering werd groote medewerking ondervonden van den Postmaster General, waardoor het mogelijk werd op alle zich in Canada aanwezige pl.m. 13 000 postkantoren een bekendmaking te doen ophangen.

e. Voorts werd op het gebied der propaganda medegewerkt door den Radio-omroep, die steeds bereid werd gevonden aan uitzendingen ten bate van de Nederlandsche Zaak mede te werken. Ook de Association of Canadian Clubs steunde de Nederlandsche propaganda, o.a. door het organiseeren van een rondreis van een der Missieleden waarbij deze in de gelegenheid werd gesteld, een dertigtal lezingen te houden in de voornaamste plaatsen in Canada en tot dienstneming bij de Nederlandsche troepen kon aansporen.

5. *Aanvankelijk verloop der recruteering.*

In vele gevallen werd geruimen tijd en veel arbeid vereischt alvorens de dienstplichtige onder de wapenen kwam. De tijd werd gedurende den winter nog zeer ongunstig beïnvloed door de lange verbindingen, welke bovendien dikwijls geheel door sneeuwval e.d. werden verbroken. Daarenboven moest doorgaans aan den man tijd worden gelaten om orde op zijn zaken te stellen (meestal pl.m. drie weken) daar velen hun boerderij en vee vóór hun vertrek wilden verkoopen.

6. *Legering der onder de wapenen komende dienstplichtigen.*

In overleg met de daarbij betrokken Canadeesche Militaire Autoriteiten werd voor de legering van de onder de wapenen komende Nederlandsche dienstplichtigen het Zuidelijk deel van de provincie Ontario (1e Military District, Brigadier General D. J. MacDonald) bestemd. Na gehouden verkenning viel de keuze op een tot kazerne ingerichte verlaten meubelfabriek te Stratford, welke fabriek met ingang van 6 Januari 1941 door de daarin gelegerde Canadeesche troepen werd verlaten en daarna ter beschikking van den Nederlandschen commandant werd gesteld. Kleeding en uitrusting benevens intendance-goederen en levensmiddelen werden van het 1e Military District betrokken.

Als huurprijs voor het gebouw werd een bedrag van Can. $ 550.— per maand in rekening gebracht terwijl enkele hoogst noodzakelijke verbeteringen een bedrag van $ 3179.— vorderden.

Op 8 Januari 1941 werd het gebouw officieel door de Canadeesche autoriteiten overgedragen en onder den naam Prinses Julianakazerne door de Nederlandsche troepen in gebruik genomen. Een 25-tal burgerwerklieden werden aangenomen om te voorzien in keuken- en corveediensten. Hierdoor kon het aantal naar Engeland te zenden manschappen zoo hoog mogelijk worden opgevoerd.

7. *Opkomst 1e ploeg.*

Op 9 Januari 1941 kwam de 1e ploeg onder de wapenen waarvan de sterkte was

1 kapitein
5 eerste luitenants
14 sergeanten
10 korporaals
124 soldaten

Deze ploeg bestond uit dienstplichtigen afkomstig uit Canada en de U.S.A., in welk laatste land inmiddels een recruteeringsbureau te New York was opgericht dat later nader besproken zal worden. De betrekkelijk geringe sterkte dezer ploeg was o.m. toe te schrijven aan het feit, dat den opgeroepenen betrekkelijk weinig tijd was gelaten

voor het verkoopen van hun boerderij en vee, hetgeen voor velen in het midden van den winter niet goed doenlijk bleek. De Minister van Oorlog was echter niet bereid om dezen oproep later te stellen. Voor een ander deel was het aantal weigerachtigen een gevolg van het feit, dat geen dwangmiddelen konden worden toegepast. Velen wachtten af wat bij eventueele niet-gehoorgeving zou gebeuren. Toen bekend werd, dat ten aanzien van weigerachtigen geen maatregelen konden worden genomen, had dit een slechten invloed op de verdere recruteering daar velen gingen betwijfelen of men wel verplicht was aan den oproep van de Nederlandsche Regeering te voldoen. Daar bovendien in Canada voor dienst overzee alleen vrijwilligers konden worden aangewezen, wenschten vele Nederlanders het voldoen aan den Nederlandschen oproep niet als plicht te erkennen. Deze mentaliteit had veel correspondentie tot gevolg en gaf zelfs aanleiding tot het stellen van vragen in het Parlement. Daar door de Canadeesche Regeering een en andermaal werd geantwoord, dat elke dwangmaatregel verboden was, stijfde zulks vele dienstplichtigen in hun verzet.

Voor de voorloopige africhting der dienstplichtigen volgens de oorspronkelijke instructie vastgesteld op 2 maanden doch die later in verband met de dringende behoefte aan personeel in Engeland zooveel mogelijk werd bekort, werden de benoodigde instructeurs uit Engeland overgezonden. Als gevolg van transportmoeilijkheden kwamen deze instructeurs eerst op 25 Januari 1941 te Stratford aan. Tot dit detachement behoorden

7 officieren
9 onderofficieren
28 korporaals.

8. *Organisatie Nederlandsche Troepen in Canada.*

Het bevel over de troepen, het transport naar Engeland en de verzorging van de recruteering in geheel Canada maakten een betrekkelijk grooten staf noodzakelijk.

9. *Dagelijksche Dienst.*

Na de reveille 's winters 6.30 en 's zomers 6.00 werd door de onder de wapenen zijnde dienstplichtigen deelgenomen gedurende 30 min. aan de ochtendgymnastiek. Hierna volgt het 1e ontbijt, bestaande uit: vruchtensap, eieren, spek, meelspijs, brood, boter, jam en koffie.

De morgendienst was verschillend en hield verband met den graad van africhting van de manschappen. Bij het onder de wapenen komen stond de eenvoudige exercitie en de theorie meer op den voorgrond, terwijl later (en wel zoo spoedig mogelijk in verband met de weersgesteldheid) werd uitgerukt en eveneens kleine oefeningen in het terrein werden gehouden. De beschikking was verkregen over een in de buurt van het garnizoen gelegen terrein, dat gebruikt kon worden voor schietoefeningen met scherp, zoodat ook deze oefeningen op geregelde tijden konden worden gehouden.

Eenmaal per week werd door de gehele compagnie een marschoefening gehouden waarvan geleidelijk de duur tot 3 uur werd opgevoerd.

Te 12.15 werd de hoofdmaaltijd genuttigd bestaande uit: vleesch, groenten, aardappelen en dessert, brood en thee.

De middagdienst ving te 13.45 aan. Eenmaal per week vonden de godsdienstige samenkomsten plaats onder leiding van een Canadeesch-Protestantschen en van een Roomsch-Katholieken geestelijke. Een middag per week was bestemd voor de beoefening van sport, terwijl 's zomers gedurende één middag gebruik werd gemaakt van het in het garnizoen aanwezige zwembad.

Te 17.00 na het middagappèl werd de avondmaaltijd gehouden bestaande uit: soep, een warme schotel van restanten van den middagmaaltijd, brood, kaas, jam en thee.

Hierna waren de dienstplichtigen, voorzoover zij niet belast waren met wacht- of weekdiensten, vrij de kazerne te verlaten.

Het avondappèl was te 22.00. Avondpermissie kon worden verleend tot 23.00 uur; voor de onder-officieren tot 24.00.

In hun vrijen tijd hadden de dienstplichtigen de beschikking over een 3-tal cantines. De cantine voor onder-officieren en de (in navolging van het Canadeesch gebruik opgerichte) zoogenaamde „wet-cantine" werden door burgerpersoneel bediend. De manschappencantine werd gedreven door de Salvation Army, die zulks in vele kazernes in Canada deed tot ieders groote tevredenheid. In deze laatste cantine mocht geen bier worden geschonken; vandaar het ontstaan van de z.g. „wet-cantine", die echter slechts een zeer beperkten tijd open was. Te Guelph bestond geen behoefte meer aan een „wet-cantine" omdat de kazerne in de stad was gelegen. Zij werd dan ook niet ingesteld.

10. *Geest van den troep.*

Over het algemeen kan de geest van het onder de wapenen gekomen personeel zeer goed worden genoemd. In den beginne werden eenige klachten geuit over de toegekende soldij die lager was dan die in het Canadeesche Leger. De bestaande verschillen blijken duidelijk uit onderstaanden staat.

Vergelijking Soldijen in 1941 van het Nederlandsche en Canadeesche Leger

	Ned. Leger			Can. Leger
	Soldij	Toelage	Totaal	Soldij
Soldaat	$ 0.23	$ 0.50	$ 0.73	$ 1.30
Korporaal	$ 0.46	$ 0.75	$ 1.21	$ 1.70

De minder gunstige berichten omtrent de Geallieerde oorlogvoering heeft aanvankelijk wel eens een deprimeerende stemming veroorzaakt. Met het houden van voordrachten die een meer optimistischen kijk op de toekomstige mogelijkheden inzake de Geallieerde oorlogvoering gaven kon dit euvel, dat trouwens van tijdelijken aard was, gemakkelijk worden bestreden.

11. *Ontwikkeling der recruteering in Canada gedurende het verblijf te Stratford.*

Ter verbetering van de recruteeringsmogelijkheden in Canada werd in Februari 1941 door den Commandant der Nederlandsche Troepen vergezeld door H.M. Gezant te Ottawa een bezoek gebracht aan den Canadeeschen Minister van Oorlog. Gevraagd werd o.a.:

a. Steun van het Canadeesche Gouvernement door het zenden aan de verschillende Hoofden van Departementen en Provinciën van een rondschrijven waarin de Canadeesche Regeering kenbaar maakt, dat zij volledige medewerking aan de Nederlandsche Recruteering wenscht te verleenen.

b. Het bezoeken van onwilligen door de Royal Canadian Mounted Police, niet als dwang maar voor het wijzen op verplichtingen welke op de Nederlandsche dienstplichtigen rusten.

c. Het niet meer opnemen van Nederlandsche dienstplichtigen in het Canadeesche Leger.

d. Het verklaren van „disloyal to the Allied Cause" van alle Nederlandsche dienstplichtigen, die weigerachtig blijken te zijn om aan de oproeping gehoor te geven.

Voor de resultaten van dit bezoek zie hierna.

Naar aanleiding van het door den Minister van Oorlog te Londen genomen besluit om ook ex-Nederlanders toe te staan een vrijwillige verbintenis te sluiten voor dienstneming bij de Nederlandsche troepen werd op verzoek van den Commandant der Nederlandsche Troepen door Hr.Ms. Gezant te Ottawa in Maart 1941 een schrijven gericht aan de Canadeesche Regeering om in verband hiermede af te wijken van de destijds door haar gemaakte bepaling waarbij het niet was toegestaan personen van Canadeesche nationaliteit aan te nemen.

Als antwoord hierop deelde het Department of External Affairs mede, dat het haar standpunt ter zake niet kon wijzigen, zoodat het niet mogelijk werd om genaturaliseerde Nederlanders, die hun wensch tot dienstneming bij de Nederlandsche Troepen hadden kenbaar gemaakt, toe te staan een verbintenis te sluiten.

Niettegenstaande dit afwijzende antwoord van het Department of External Affairs werd deze aangelegenheid nogmaals aanhangig gemaakt bij het Department of National Defence, gebaseerd op het feit, dat reeds eenmaal door dit Department toestemming was verleend aan een oud-Nederlander die wegens zijn leeftijd niet geschikt werd bevonden voor dienstneming in het Canadeesche Leger.

Intusschen was in April 1941 van Canadeesche zijde in aanvulling hunner wetgeving inzake de bevoegdheden van eventueel in Canada verblijfhoudende troepen-onderdeelen van andere dan Canadeesche of Britsche nationaliteit de „Foreign Forces Order" tot stand gekomen. Alhoewel deze order in Council niet toestond dat „met den sterken arm" werd gerecruteerd, werd hiermede wel verkregen, dat eenmaal onder de wapenen zijnde dienstplichtigen, die zich aan desertie schuldig maakten, in verzekerde bewaring konden worden genomen en naar hun korps teruggevoerd. Daarenboven werd door de Canadeesche Militaire Autoriteiten in een rondschrijven bekend gemaakt dat, alvorens Nederlanders in Canadeeschen actieven militairen dienst konden worden opgenomen, hiertoe allereerst hun namen aan het Department of National Defence moesten worden opgegeven, waarna wij deze namen zouden verkrijgen om betrokken personen op hun Nederlandsche verplichtingen te kunnen wijzen.

Dank zij het herhaalde aandringen op het verkrijgen van meerdere faciliteiten bij de recruteering werd in December 1941 tenslotte door de Canadeesche Regeering toegestaan dat:

a. genaturaliseerde ex-Nederlanders en personen met dubbele nationaliteit dienst konden nemen bij de Nederlandsche troepen;

b. de onder *a.* genoemde personen, reeds dienende bij de Canadeesche Weermacht, konden overgaan naar de Nederlandsche troepen;

c. naturalisatie van Nederlanders zou worden uitgesteld wanneer de indruk werd verkregen, dat zoodanige naturalisatie-aanvraag geschiedde met het oogmerk om aan den Nederlandschen militairen dienst te ontkomen.

Niet verkregen echter kon worden:

a. dat het in de Foreign Forces Order gebezigde begrip „member of a foreign force" werd uitgebreid tot die personen die na in Holland te hebben gediend, thans in Canada met „onbepaald klein verlof" vertoefden;

b. dat op eenigerlei wijze aandrang zou worden uitgeoefend tot dienstneming bij de Nederlandsche Troepen en evenmin dat zij die aan den oproep geen gehoor gaven als disloyal zouden worden aangemerkt.

Intusschen had deze afwijzende houding van de Canadeesche Regeering om de opkomst der Nederlandsche dienstplichtigen verplichtend te stellen een slechten invloed op de recruteering. Deze invloed was in het bijzonder tot uiting gekomen toen begin Mei 1941 op eenige in het Canadeesche Parlement gestelde vragen door den Eersten Minister, The Right Honourable M. L. Mackenzie King, een zoodanig antwoord werd gegeven, dat hieruit door vele dienstplichtigen werd opgemaakt, dat zij geen enkele verplichting hadden tegenover het land hunner nationaliteit. Niettegenstaande onmiddellijk door Hr.Ms. Gezant te Ottawa tegen deze uitlating werd geprotesteerd (zie bijlage 6), was het gevolg, dat 6 soldaten uit de kazerne te Stratford deserteerden en van de 3e ploeg, die op 7 Mei 1941 onder de wapenen kwam, 57 % van de opgeroepenen in gebreke bleef zich aan te melden.

In November 1941 werd door de in Canada recruteerende Poolsche Militaire Missie de stoot gegeven tot periodieke bijeenkomsten van vertegenwoordigers der verschillende Militaire Missies teneinde den gang van zaken benevens de respectievelijke moeilijkheden op recruteeringsgebied gezamenlijk te kunnen bespreken. De Canadeesche Militaire Autoriteiten vonden hierin aanleiding om deze conferenties, waaraan werd deelgenomen door de vertegenwoordigers der Belgische, Vrije Fransche, Nederlandsche, Noorsche, Poolsche, Tsjecho-Slowaaksche en Yougo-Slavische Missies, over te nemen, waardoor hieraan kon worden deelgenomen door verscheidene officieren van het Department of National Defence en somwijlen door eenige ambtenaren van het Department of Foreign Affairs.

Door deze gezamenlijke conferenties werd bereikt, dat de Canadeesche Militaire Autoriteiten uitvoerig kennis konden nemen van de verschillende moeilijkheden, welke bij de recruteering werden ondervonden. Door een bijzonder goede samenwerking leidden deze conferenties zeer dikwijls tot een spoedige oplossing van verscheidene vraagstukken.

Met voldoening kon op deze conferenties worden geconstateerd, dat de Nederlandsche Militaire Missie voor wat de recruteering betreft op velerlei gebied op andere Missies een voorsprong had.

Ter verhooging van de recruteeringsresultaten werd het nuttig geacht om Nederlandsche dienstplichtigen door een tweetal onderofficieren thuis te doen bezoeken. Zulks geschiedde echter alleen in die deelen des lands, waar een voldoend aantal Nederlanders over niet te uitgestrekte gebieden aanwezig waren. Over het algemeen hadden deze reizen wel eenig resultaat, hetgeen moge blijken uit onderstaande gegevens met betrekking tot een tweetal reizen.

Aantal bezochte personen	179
Hiervan bleken:	
onmiddellijk op te komen	13
genegen op te komen na kort uitstel ..	13
genegen op te komen doch afgekeurd ..	14
niet genegen op te komen	78
waren intusschen genaturaliseerd	23
bleken geen Nederlander te zijn	6
bleken te oud of te jong te zijn	11
bleken onbekend op verkregen adres ..	7
bleken uit Canada vertrokken	2
bleken reeds in het Canadeesche Leger te hebben dienstgenomen	7

12. *Doorzending van elders onder de wapenen gekomen Nederlandsche dienstplichtigen.*

„De Richtlijnen" voor de oproeping in werkelijken dienst van niet-ontslagen reserve-officieren en dienstplichtigen, elders dan in Groot-Brittannië en Noord-Ierland, Canada, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Nederlandsch Oost-Indië, Curaçao, Suriname, het vijandelijk gebied en het door den vijand bezette gebied stelden het recruteeren in de gebieden, welke hierboven niet genoemd zijn, in handen van de Nederlandsche diplomatieke en/of consulaire vertegenwoordigers. Teneinde de opkomst van hen die zich reeds bij die vertegenwoordigers hadden aangemeld te bespoedigen, werd, omdat uit de gevoerde correspondentie bekend was geworden dat genoemde Richtlijnen geruimen tijd na ontvangst in Canada nog niet in het bezit der verschillende Nederlandsche Vertegenwoordigers waren gekomen, een exemplaar aan die diplomatieke vertegenwoordigers toegezonden. Deze toezending werd echter beperkt tot de gezanten en consuls, wier ambtsgebied geografisch dusdanig was gelegen dat verzending van dienstplichtigen via Canada was te verwachten. Ter informatie werd toegevoegd een Bezoldigingsstaat van de Nederlandsche troepen, benevens gegevens inzake de keuring. Zie als voorbeeld van den tot gezanten en consuls gerichten brief: Bijlage 2.

Teneinde de moeilijkheden te voorkomen welke het gevolg waren van het afkeuren van een man na aankomst in Canada en in verband met het feit, dat in de bestaande keuringseischen geen bijzondere tropenziekten werden genoemd, werd een nieuw keuringsformulier voor de tropen ontworpen en aan de betrokken diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers toegezonden. Het nieuwe keuringsformulier werd tevens aan den Minister van Oorlog voorgelegd (zie Hoofdstuk Geneeskundige Dienst). Aan de betrokken Nederlandsche Vertegenwoordigers werd ook opgave gedaan van eenige vervoersmogelijkheden speciaal met het oog op de door eenige maatschappijen ingevoerde goedkoope passagetarieven o.a. door de K.N.S.M. en door eenige Noorsche maatschappijen. Indien niet de mogelijkheid bestond om van een directe zeeverbinding naar Canada gebruik te maken en derhalve via de U.S.A. gereisd moest worden, werd door het Nederlandsche Gezantschap te Washington in verbinding getreden met het State Department, hetwelk voor ingelijfde dienstplichtigen, voorzien van gezondheidsbewijs, zonder meer een doorreisvisum verleende.

Voor de binnenkomst in Canada van deze en van uit de U.S.A. afkomstige dienstplichtigen werd eveneens een eenvoudige procedure vastgesteld, dank zij de hulp van H.M.'s Gezant te Ottawa.

Wat Suriname betreft kan nog worden opgemerkt, dat zich aldaar volgens ontvangen berichten circa 400 gekleurde gegadigden voor dienstneming in de Nederlandsche Troepen hadden aangemeld. Na echter den Minister van Oorlog te Londen telegrafisch om machtiging gevraagd te hebben deze vrijwilligers te mogen accepteeren, werd op 30 October 1941 van Zijne Excellentie van Boeyen bericht ontvangen dat deze vrijwilligers niet mochten worden aangenomen.

13. *Aankomst van den Generaal-Majoor A. Q. H. Dijxhoorn in de U.S.A. als Gemachtigde van den Minister van Oorlog inzake de recruteering in Canada en de U.S.A.*

Op 20 Januari 1942 kwam de Generaal-Majoor A. Q. H. Dijxhoorn te Washington aan, voorzien van een instructie ter reorganiseering der recruteering in Canada en de U.S.A.

Tijdens de hierna op 22 Januari 1942 te Washington gehouden bespreking deelde de Generaal mede, dat men op het Departement van Defensie over het algemeen niet den indruk had, dat met voortvarendheid aan de recruteering in Canada en de U.S.A. werd gearbeid en dat de resultaten niet waren zooals verwacht kon worden. Zulks was reeds gebleken uit een schrijven van den Minister van Oorlog van 16 April 1941 en het hierop gegeven antwoord van 23 Juni 1941 en uit het telegram van denzelfden bewindsman, dat op 22 December 1941 werd ontvangen en dat aandringt op een „uiterste krachtsinspanning".

Zeer vermoedelijk waren deze inzichten te Londen te verklaren uit de zeer van Engeland verschillende en uiterst moeilijke omstandigheden waaronder de recruteering in Canada en in de U.S.A. moest plaats vinden.

De ter bespreking aanwezige heeren waren dan ook van meening, dat de genoemde instructie voor den Generaal Dijxhoorn op een verkeerd inzicht te Londen moest berusten. Geconcludeerd werd, dat het niet goed mogelijk was om de recruteering door Commissies te doen geschieden en te recruteeren zonder de beschikking te hebben over een kazernement om het onder de wapenen gekomen personeel onder te brengen. In verband hiermede werd door Generaal Dijxhoorn aan den Minister van Oorlog voorgesteld om de Nederlandsche Troepen in Canada *niet* te ontbinden. De Minister van Oorlog verklaarde zich hiermede accoord.

In verband met de terugroeping van den Lt. Kol. G. J. Sas en diens eervolle ontheffing als Commandant der Nederlandsche Troepen in Canada werd het Commando op 12 Februari 1942 overgegeven aan den Majoor van den Generalen Staf W. Th. Carp.

14. *Reorganisatie in verband met recruteeringsmogelijkheden en de daaraan verbonden kosten.*

Allereerst werd de Heer Ph. Keller, Auditor General of The Royal Netherlands Government, verzocht om het garnizoen Stratford te bezoeken om aldaar in gezamenlijk overleg plannen te beramen om tot een minder kostbare organisatie te geraken. Het resultaat van dit bezoek, dat op 20 Februari 1942 plaats vond, werd neergelegd in een Memorandum voor den Generaal-Majoor Dijxhoorn.

Hierop werd door genoemden Opperofficier in diens brief van 30 Maart 1942 no. 243/14 met bijbehoorend Memorandum een reorganisatie gelast waarbij het zwaartepunt der recruteering van Canada naar de U.S.A. zou worden verlegd.

De uitvoering van een en ander gaf den Commandant der Nederlandsche Troepen nog aanleiding tot eenige opmerkingen.

Bovengenoemde reorganisatie-plannen waren in het algemeen gebaseerd op de mogelijkheid:

a. dat bij een goede organisatie in de U.S.A. in de toekomst een grooter aantal recruten zou kunnen worden verkregen;

b. dat in Canada in de toekomst met den sterken arm de tot dusverre weigerachtigen voor dienst in de „Western Hemisphere" zou den kunnen worden opgeroepen waarna dezen later zouden kunnen worden gewezen op het belang om zich bereid te verklaren voor dienst overzee.

Toen nu de Regeering der Vereenigde Staten deed weten, dat zij niet toestond Nederlanders met „eerste papieren" onder de wapenen te roepen had het geen zin om de voorgestelde reorganisatie in te voeren en werd de voorbereiding hiervan stopgezet bij den brief van 5 Mei 1942.

Na toezending der officieele Nota der Amerikaansche Regeering werden hierop door den Commandant der Nederlandsche Troepen nog eenige punten naar voren gebracht welke bij een reorganisatie alsnog van nut zouden kunnen blijken.

Intusschen was door den Commandant der Nederlandsche Troepen — gelet op het feit dat een groot bedrag maandelijks benoodigd was voor de tewerkstelling der burger-corveeërs — dit personeel geleidelijk vervangen door militairen. Deze groote bezuiniging werd mogelijk, toen bleek dat in den loop van den tijd er steeds militairen onder de wapenen kwamen, die òf op medisch advies òf wegens huiselijke of zakelijke omstandigheden niet of althans bezwaarlijk dadelijk overzee konden worden gestuurd. Door deze mannen in de verschillende corveediensten in te schakelen kon langzamerhand het burgerpersoneel worden vervangen.

Een andere uitgave, die het verblijf in Canada kostbaar maakte, was de huur van het kazernegebouw te Stratford. Destijds was een gebouw gehuurd zonder dat men eigenlijk wist welk aantal recruten het zou moeten kunnen onderbrengen. Het bleek thans, dat het gebouw over het algemeen te groot was. Bovendien moest het 's winters in zijn geheel worden verwarmd door middel van een volkomen verouderd en kolen verslindend verwarmingssysteem. Door een en ander waren de kosten voor legering van den troep te hoog. Het lag dus voor de hand uit te zien naar een eenvoudiger wijze van onderbrenging. Het was niet gemakkelijk iets geschikts te vinden daar de Canadeesche Regeering over het algemeen gebrek had aan legeringsruimte.

Intusschen was door den Generaal Majoor Dijxhoorn op 17 Juni den brief ontvangen van den Minister van Oorlog van 20 Mei 1942 Afd. I, No. 248 P waarbij Z.E. nog verschillende wenschen naar voren bracht (Zie Bijlage 4). Genoemde brief werd op 1 Juli 1942 onder No. 669/14 door genoemden opperofficier met een uitvoerig rapport naar aanleiding van een gehouden inspectie te Stratford beantwoord.

Intusschen werd op 17 Juli 1942 door den Minister van Oorlog telegrafisch overplaatsing van den Commandant der Nederlandsche Troepen in Canada, den Majoor van den Generalen Staf W. Th. Carp, naar Engeland bevolen, waarop door den Generaal Majoor Dijxhoorn werd geantwoord. Op een nader aandringen van den Minister van Oorlog om tot inkrimping over te gaan werd door den Generaal Majoor Dijxhoorn nogmaals op de vele moeilijkheden gewezen.

Op 1 Augustus 1942 werd het recruteeringsbureau New York hetwelk bij aankomst van den Generaal Majoor Dijxhoorn in Amerika onder diens direct toezicht was geplaatst, wederom onder de bevelen van den Commandant der Nederlandsche Troepen in Canada gesteld aangezien deze voor de grensoverschrijding van den dienstplichtige naar Canada aan de Canadeesche Autoriteiten verantwoordelijk was en daarenboven een eventueele terugzending, nadat de man eenmaal de U.S.A. had verlaten, door zijn zorg moest geschieden. De terugzending had soms groote bezwaren, daar velen niet altijd in bezit van de hiertoe benoodigde papieren waren (illegaal in de U.S.A. verbleven).

De Kapitein S. J. van den Bergh werd op dit tijdstip hoofd van het bureau te New York, terwijl de 1e Lt. H. K. M. de Kuyper aan hem werd toegevoegd. De Heer M. J. van Schreven trad op 1 Augustus 1942 als Hoofd van genoemd bureau af.

Bij brief van 7 Augustus 1942 No. 835/14 van den Generaal Majoor Dijxhoorn ontving nu de Commandant der Nederlandsche Troepen opdracht om met ingang van 1 October 1942 het troepen-detachement te Stratford op te heffen en het overcomplete personeel zoo spoedig mogelijk op Engeland te dirigeeren. Er zouden dan namelijk twee recruteeringscommissies worden gevormd, waarvan een te New York onder Kapitein S. J. van den Bergh en een te Montreal onder 1en Lt. Jhr. A. W. C. van Riemsdijk. De opgekomen Nederlandsche dienstplichtigen zouden, in afwachting van hun overtocht naar Engeland, tijdelijk in een Boardinghouse te Montreal worden ondergebracht. Een en ander werd eveneens aan den Minister van Oorlog gerapporteerd.

Op 22 Augustus 1942 werd den Generaal Majoor Dijxhoorn door den Minister van Oorlog telegrafisch bericht dat accoord werd gegaan met de opheffing van Stratford alsmede met de voorgestelde reorganisatie.

Na ontvangst van de opdracht werden ter voorbereiding der opheffing door den Commandant der Nederlandsche Troepen te Ottawa besprekingen gevoerd op het Department of National Defence en met den Tijdelijk Zaakgelastigde te Ottawa. Nadat eveneens een bespreking met den Heer Ph. Keller te New York was gehouden werd een Memorandum samengesteld waaruit bleek, dat bij de bestaande omstandigheden een kazerne voor het onderbrengen van Nederlandsche dienstplichtigen diende te worden behouden. Deze zienswijze was gebaseerd op de gemiddelde opkomst van 20 recruten per maand, een getal dat ook in de toekomst werd bewaarheid. Vermeld Memorandum vormde de basis voor een bespreking op 25 Augustus 1942 met den Generaal Majoor Dijxhoorn te Washington.

Naar aanleiding van deze bespreking werd door den Generaal Majoor Dijxhoorn wederom de Minister van Oorlog telegrafisch van de gerezen moeilijkheden in kennis gesteld en werd geadviseerd noodgedwongen Stratford voorloopig niet op te heffen.

Intusschen was door den Commandant der Nederlandsche Troepen in opdracht van den Generaal Majoor Dijxhoorn met de Canadeesche Militaire Autoriteiten contact opgenomen over het ruilen van het kazernement te Stratford tegen een kleiner en economischer kazernement met als gevolg, dat het verkrijgen van de Winter Fair Building te Guelph in het vooruitzicht werd gesteld. Door den Generaal Majoor Dijxhoorn werd dit op 30 Augustus 1942 telegrafisch aan den Minister van Oorlog bericht met verzoek om te willen berichten of men met deze ruiling zou kunnen instemmen, waarbij een belangrijke bezuiniging zou worden verkregen. Kosten van verwarming zouden dalen van $ 8000 tot $ 3000 per seizoen en de huurprijs van $ 550 tot $ 100 per maand.

Op 2 September 1942 werd van den Minister van Oorlog bericht ontvangen dat Z.E. met de ruiling der kazerne instemde mits het niet mogelijk zou zijn om van restcamps bij de embarcatie-haven gebruik te maken.

De Generaal Majoor Dijxhoorn seinde hierop terug, dat bedoelde restcamps niet beschikbaar waren en dat den Commandant te Stratford opdracht werd gegeven tot ruiling der kazerne over te gaan.

Met ingang van 14 October 1942 werd de beschikking verkregen over de Winter Fair Building te Guelph, die evenals de kazerne te Stratford wederom den naam „Prinses Juliana Kazerne" verkreeg.

Intusschen was door den Minister van Oorlog nog opgave gevraagd van het personeel dat na de vestiging te Guelph overcompleet zou worden. Door den Generaal Majoor Dijxhoorn werd hierop bericht, dat door overplaatsingen en het versturen van 8 korporaals naar Engeland geen personeel meer overcompleet zou komen.

15. *Vertrek van het Detachement Nederlandsche Troepen uit Stratford.*

Gezien de goede samenwerking met de burgerautoriteiten werd besloten om het vertrek uit Stratford een min of meer officieel karakter te geven. Hiertoe werd op 14 October 1942 voor het front van den troep, die voor het stadhuis te Stratford was opgesteld, aan den Burgemeester dier gemeente een Nederlandsche vlag aangeboden, waarbij een koperen plaquette was gevoegd, waarop vermeld is, dat deze vlag van Januari 1941 tot October 1942 gedurende het verblijf van het Nederlandsche Detachement te Stratford van de Juliana Kazerne aldaar heeft gewaaid. Dit aandenken werd door het Gemeente-Bestuur dankbaar aanvaard en als teeken van bijzondere waardeering blijvend opgesteld in de raadzaal.

Hierna werd op 15 October 1942 het Garnizoen Stratford verlaten.

16. *Verblijf te Guelph.*

Het kazernement der Nederlandsche Troepen te Guelph, hoewel minder ruim dan dat in Stratford, heeft geheel aan den eisch voldaan dat het den troep en de bureaux naar behooren moest kunnen onderbrengen. Wel waren eenige veranderingen noodzakelijk in de bestaande indeeling van het gebouw, doch deze waren van ondergeschikt belang. Officieren en gehuwde onderofficieren betrokken kwartieren in de stad; echter werd steeds door een der officieren of dd. officieren bij toerbeurt den nacht in de kazerne doorgebracht. Daar geen officierscantine aanwezig was, werd voor Rijksrekening een localiteit hiertoe op eenvoudige wijze geschikt gemaakt en op cantinekosten verder verfraaid en op min of meer Oud-Hollandsche wijze ingericht, hetgeen tevens een zekere propagandistische waarde had bij het veelvuldig bezoek van Canadeesche militairen en burgerautoriteiten.

Daar de legeringsmogelijkheid in het gebouw in feite uit twee groote slaapzalen bestond en betrekkelijk veel ruimte noodig was voor het onderbrengen van: bureau Commandant, bureau Geneeskundige Dienst, Behandellokaal Geneeskundige Dienst, Ziekenzaal, Schrijfkamer Staf, bureau Administrateur (waarin mede de afdeeling Kostwinnersvergoeding en het Recruteeringsbureau werden ondergebracht), werd een der slaapzalen voor bureauruimte ingericht, terwijl de andere slaapzaal haar bestemming bleef behouden. Wanneer door opkomst van een groot aantal dienstplichtigen en als gevolg van stagnatie in de verscheping naar Engeland (zooals dikwijls voorkwam), een groot aantal soldaten moest worden gehuisvest, moesten de manschappen in twee boven elkaar geplaatste kribben slapen, hetgeen bij zeer hooge temperaturen wel onaangenaam was. Door geregeld controleeren van de ventilatie werd dit bezwaar zooveel mogelijk ondervangen.

De geest onder het onder de wapenen zijnde personeel was gedurende het geheele verblijf te Guelph zeer goed. Er behoefden nagenoeg geen straffen te worden opgelegd. Desertie kwam nagenoeg niet meer voor.

Voor verdere bijzonderheden moge worden verwezen naar het aan den Minister van Oorlog verzonden rapport betreffende het bezoek van den Generaal Majoor Dijxhoorn op 9 en 10 November aan dit kazernement te Guelph.

De dagelijksche dienst te Guelph werd voortgezet op gelijken voet als zulks in Stratford had plaats gevonden. De marschoefeningen werden ook gedurende de winterperiode gehouden. Wekelijks werden voor den troep voordrachten gehouden over verschillende onderwerpen. Voorzoover deze op medisch en hygiënisch gebied lagen, werden deze voordrachten gehouden door den aanwezigen Officier van Gezondheid.

De in Stratford aangevangen lessen in Engelsch werden eveneens voortgezet doch later, nadat voldoende vorderingen waren gemaakt, voor het beroepskader beëindigd. Voor dienstplichtigen die de Engelsche taal niet voldoende machtig waren, werden afzonderlijke lessen gegeven. Voor de officieren werden wekelijks door den Commandant tactische voordrachten gehouden, afgewisseld door tactische oefeningen in het terrein, dan wel door een voordracht van een onder de wapenen zijnden Reserve-officier, die uit hoofde van zijn burgerbetrekking een onderwerp behandelde verband houdende met de „war effort". De geestelijke verzorging geschiedde thans door Ds. D. Grasman uit Hamilton, die als ex-Nederlander de Nederlandsche taal machtig was, alsmede door den Aalmoezenier Majoor P. J. H. H. Mommersteeg. Beiden kwamen daartoe op ongeregelde tijden van hun standplaats over. Voorts was de beschikking verkregen over den Canadeeschen Israelitischen Leger Rabbi M. G. Katz, ten behoeve van de aanwezige Israelitische militairen.

Het contact met de burgerij was wederom zeer goed te noemen. Hiertoe werd in belangrijke mate bijgedragen door de „Men's Service Cantine" en verschillende kerkgenootschappen, die geregeld de manschappen in hun vereenigingslokalen ontvingen. De belangstelling voor deze avonden was zoo groot, dat als tegenprestatie spontaan door de Nederlandsche Militairen een kerkdienst werd gehouden, waarbij alle functies door henzelven werden verzorgd en waarvoor een groote belangstelling bij de burgerij bestond.

Voorts werd voor vrienden en kennissen door de manschappen een cabaretavond gegeven, waarbij een 600-tal toeschouwers aanwezig waren.

17. *Recruteering in Canada gedurende het verblijf te Guelph.*

Niettegenstaande de in Canada aanwezige Nederlanders voor het grootste deel reeds al of niet aan een oproeping om in Nederlandschen militairen dienst te treden hadden voldaan, moet toch melding worden gemaakt van de Canadian Army Routine Order No. 1976, waarbij o.m. werd bepaald, dat in den vervolge bij oproeping voor het actieve Canadeesche Leger geen personen van Nederlandsche nationaliteit meer zouden worden aangenomen zonder toestemming van den Commandant der Nederlandsche Troepen, waardoor mogelijk werd, dat de betrokken dienstplichtigen allereerst op hun verplichting om in het Nederlandsche Leger dienst te nemen konden worden gewezen.

Daarenboven waren de Divisional Registrars verplicht alle Nederlandsche onderdanen, die volgens de National Mobilisation Act voor niet-overzeeschen dienst werden opgeroepen eveneens aan den Commandant der Nederlandsche Troepen op te geven. Deze personen kregen door middel van genoemden Canadeeschen autoriteit een pamphlet uitgereikt, dat op dienstname bij het Nederlandsche Leger aandrong.

In begin 1942 had het Canadeesche Gouvernement tot verplichten militairen dienst in Canada besloten, hetgeen met zich mede bracht, dat ook Canadeesche ingezetenen van andere dan Canadeesche nationaliteit zouden worden opgeroepen. Hierdoor werd bereikt, dat deze groepen personen niet langer vrij zouden blijven van hun militaire verplichtingen indien zij zouden weigeren om aan den oproep van het land hunner nationaliteit te voldoen.

Als gevolg hiervan richtte de Canadeesche Regeering zich op 11 Maart 1942 met een Nota tot den Nederlandschen Gezant te Ottawa met het verzoek goed te vinden, dat Nederlandsche onderdanen verplicht zouden kunnen worden tot dienstneming in het Canadeesche Leger (voor dienst in Canada). Bij hun oproeping zou dan echter aan de Nederlandsche Autoriteiten naam en adres worden opgegeven opdat deze autoriteiten nog een kans zouden hebben de opgeroepenen voor Nederlandschen krijgsdienst te winnen. De Nederlandsche Autoriteiten zouden echter, wanneer een opgeroepene toch in het Canadeesche Leger dienst nam, dezen man niet als weigerachtig of deserteur mogen beschouwen.

Het antwoord op bovengenoemde Nota aan het Canadeesche Gouvernement werd op 12 Mei 1942 ingediend; het was afwijzend. Daarenboven werd nogmaals sterk aangedrongen op meerderen steun bij het oproepen van de in Canada verblijfhoudende Nederlandsche onderdanen.

18. *Propagandareis naar de Westkust van Canada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.*

Deze reis had het doel een grooter bekendheid te geven aan de Nederlandsche recrutering en had tevens het oogmerk bij te dragen tot een zekere algemeene propaganda voor de Nederlandsche zaak.

19. *Betrouwbaarheidsonderzoek.*

Reeds van het begin der recruteering in Canada af was, voor wat betreft de betrouwbaarheid der op te roepen Nederlandsche dienstplichtigen, een overeenkomst gesloten met de Royal Mounted Police en wel in dier voege, dat steeds door de Nederlandsche Militaire Missie de namen der op te roepen dienstplichtigen aan hen werden opgegeven, waarna door genoemde politie een onderzoek naar de betrouwbaarheid van deze personen werd ingesteld en de uitkomst hiervan werd toegestuurd.

Daar dit systeem alleen gold voor Canada en vele dienstplichtigen van elders kwamen werd daarenboven een eigen betrouwbaarheidsonderzoek ingesteld. Aanvankelijk werd de Res. Majoor voor Speciale Diensten W. H. Snijders met dit onderzoek belast. In verband echter met het feit, dat genoemde hoofdofficier langen tijd wegens ziekteverlof afwezig was, werd in December 1941 aan den Secretaris van H.K.H. Prinses Juliana de medewerking verzocht van den Heer C. Seesink, Inspecteur van de Rijksveldwacht te Ottawa teneinde door een terzake deskundig onderzoek een indruk van de betrouwbaarheid der zich onder de wapenen bevindende dienstplichtigen te verkrijgen.

Al spoedig werden echter instructies ontvangen van de British Security Coordination te New York die een betrouwbaarheidsonderzoek instelde omtrent alle personen die naar het Vereenigd Koninkrijk zouden worden verscheept. Hiertoe moesten alle gegevens van onder de wapenen komende dienstplichtigen worden toegestuurd, benevens hun vingerafdrukken. Na gehouden onderzoek werden alle namen naar Engeland overgeseind teneinde toestemming voor overkomst te verkrijgen, een procedure waarmede eenigen tijd was gemoeid en waardoor de vlotte overzending der dienstplichtigen ongunstig werd beïnvloed. Indien de betrokken persoon betrouwbaar werd geacht verkreeg hij een z.g. „Interim Card". Zonder deze Interim Card was vertrek naar Engeland onmogelijk.

Als gevolg van deze nieuwe regeling, waarbij de betrouwbaarheid

van den man op breedere basis werd beoordeeld dan door het in de kazerne gehouden onderzoek mogelijk was, werd de eerdergenoemde methode overbodig en kwam te vervallen. Het onderzoek inzake de betrouwbaarheid door de Royal Canadian Mounted Police bleef echter voortbestaan en de hulp dezer politie werd in verschillende gevallen eveneens door de Engelsche Autoriteiten ingeroepen, namelijk indien een nader onderzoek, waarbij de man zelf moest worden gehoord, werd vereischt. Slechts in één geval was het resultaat van een onderzoek aanleiding tot interneering van een Nederlandschen dienstplichtige.

20. *Detachement New York.*

Daar voor een groep Nederlandsche dienstplichtigen in de Vereenigde Staten, die vrijstelling van den Nederlandschen dienstplicht hadden verkregen wegens hun onmisbaarheid in essentieele Nederlandsche bedrijven, oproeping voor Amerikaanschen dienst dreigde, werd besloten om deze mannen te militairiseeren. Hierdoor zouden zij buiten Amerikaansche oproeping blijven. In verband hiermede kreeg dit personeel te Guelph een korte militaire opleiding van 6 weken. Voorts werd deze groep nog uitgebreid met eenige Nederlandsche dienstplichtigen die niet voor overzending naar Engeland in aanmerking kwamen (C gekeurden) doch door het Amerikaansche Legerbestuur zeer vermoedelijk wel zouden worden opgeroepen. Deze personen werden na een 6-weeksche africhting bij de Nederlandsche Troepen in Canada in overheids- of semi-overheidsbedrijven, die aan Nederlandsch personeel dringend behoefte hadden, te werk gesteld. In totaal werden 3 officieren, 4 onderofficieren en 25 man bij dit detachement ondergebracht.

21. *Dienstplichtigen bestemd voor de Koninklijke Nederlandsche Marine.*

Ingevolge opdracht van den Minister van Oorlog werden van iedere naar Engeland over te zenden ploeg 10 % der dienstplichtigen bestemd voor dienst bij de Koninklijke Nederlandsche Marine. Teneinde het meest geschikte personeel te kunnen aanwijzen werd de Schoutbij-Nacht Baron de Vos van Steenwijk, particulier Secretaris van H.K.H. Prinses Juliana te Ottawa, bereid gevonden de voor de Marine meest geschikte mannen uit de opgekomen dienstplichtigen te selecteeren. Toen later genoemde vlagofficier niet meer beschikbaar was, werd deze selectie verricht door den Officier van Administratie 1e klasse J. W. B. Buykes.

Het personeel werd in landmacht-uniformen zonder uitrusting behoudens gasmasker naar Engeland overgestuurd.

22. *Dienstplichtigen bestemd om opgeleid te worden tot vlieger.*

Reeds in December 1940 werd door den Minister van Defensie opdracht gegeven voor het uitzenden van 25 militairen voor detacheering bij de Militaire Luchtvaart van het K.N.I.L.

Aan deze opdracht werd voldaan. In den loop van den tijd bleken verscheidene dienstplichtigen alleen genegen te zijn onder de wapenen te komen, indien zij bij het luchtwapen konden worden geplaatst. Daar deze dienstplichtigen behalve aan de gestelde leeftijdsgrenzen ook moesten voldoen aan de keuringseischen gesteld door de R.A.F. werden zij te London (Ontario) later te Guelph aan een nadere keuring onderworpen, waarna zij, indien goedgekeurd, naar Engeland werden overgestuurd onder vermelding dat zij voor de vliegeropleiding waren bestemd. Daar opleiding tot vlieger van de R.A.F. ook in Canada plaats vond, bleek, dat velen dezer militairen na verloop van tijd in Canada terugkeerden, zoodat het eenvoudiger zou zijn geweest deze plaatsing bij de R.A.F. rechtstreeks in Canada te bewerkstelligen. De Minister van Oorlog echter berichtte, dat zulks beter in Engeland zou kunnen geschieden. Voorts waren er dienstplichtigen, die alleen genegen waren onder de wapenen te komen, indien zij aan de vliegopleiding in de U.S.A. konden deelnemen. Deze mannen werden dan rechtstreeks naar Jackson gestuurd.

Daarenboven werd op 11 Mei 1942 op last van den Minister van Oorlog een detachement van 23 man voor vliegeropleiding op Jackson gedirigeerd. Deze militairen zouden echter tot het Nederlandsche leger blijven behooren.

Op 6 November 1942 werd opdracht ontvangen om andermaal 20 vrijwilligers voor de opleiding te Jackson beschikbaar te stellen. Van deze militairen vertrokken 14 op 16 November 1942 en 6 op 23 Februari 1943.

23. *Dienstplichtigen bestemd om opgeleid te worden voor den dienst op motor-torpedobooten.*

Na ontvangen opdracht, vervat in den brief van den Generaal Majoor Dijxhoorn van 9 April 1942 no. 298/3, werd aanstonds begonnen met het aanwijzen van personeel, dat zich voor bovengenoemde zaak beschikbaar stelde. De beoordeeling omtrent geschiktheid geschiedde door den Heer P. A. Hecking Colenbrander van de Netherlands Purchasing Committee te New York. Op 28 April 1942 werden, na gehouden onderzoek, 10 motoristen en 6 telegrafisten overgegeven aan de Koninklijke Nederlandsche Marine.

24. *Dienstplichtigen bestemd ter versterking van de Nederlandsche troepen op Curaçao.*

Ingevolge opdracht van den Minister van Oorlog vertrok op 11 Maart 1942 een detachement van 50 man naar Curaçao. Wegens ongeschiktheid voor dienst in de tropen of om andere reden werden hiervan in den loop des tijds 25 man teruggezonden. In October 1941 werden nog 6 man en in Mei 1943 5 man uit Canada ter aanvulling van dit detachement naar Curaçao gezonden. Daarenboven vertrokken in Februari 1942 1 officier benevens 4 onderofficieren en 5 korporaals der Politietroepen die allen tot de instructeurs (vast personeel) te Stratford behoorden doch overcompleet waren geworden en die konden worden gemist.

Het moreel der teruggekeerde militairen was over het algemeen niet goed te noemen en in opdracht van den Minister van Oorlog werd hierover gerapporteerd.

25. *Dienstplichtigen bestemd om te werk te worden gesteld bij de Olierehabilitatie en het Binnenlandsch Bestuur in N.O.I.*

Daar voor beide bovengenoemde takken van dienst dringend personeel benoodigd was, dat over Indische ervaring dan wel over kennis inzake olieproducten beschikte, werd dit personeel voor zoover het bij de tweede helft van 1942 onder de wapenen was gekomen, niet op Engeland gedirigeerd doch in Canada ter beschikking gehouden.

Na bekomen machtiging van den Minister van Oorlog en den Minister van Koloniën werd dit personeel successievelijk naar de U.S.A. gestuurd, vanwaar het op de verschillende bestemmingen werd gedirigeerd. In totaal werden 4 officieren, 5 onder-officieren en 10 man bij de olierehabilitatie overgeplaatst.

26. *Dienstplichtigen bestemd voor den dienst van kanonnier bij de koopvaardij.*

Teneinde te voorzien in de dringende behoefte aan kanonniers op de koopvaardij-schepen werd in Februari 1942 opdracht verstrekt om 24 man als z.g. „gunners" op New York (N.P.C.) te dirigeeren.

Daarenboven arriveerde op 27 Maart 1942 een detachement „gunners" uit Engeland ter sterkte van 1 officier, 5 onderofficieren en 62 man, die eveneens aan de N.P.C. te New York werden overgedragen. Daar de dringende behoefte aan dit personeel bleef bestaan, werden 5 gekeurden die hierdoor niet naar Engeland konden worden overgezonden en voor zoover zij hiertoe bereid waren, eveneens als kanonnier bij de N.P.C. gedetacheerd.

In totaal waren 57 man, ongerekend het bovenvermelde detachement dat uit Engeland afkomstig was, overgeplaatst.

27. *Moeilijkheden ondervonden bij de overzending van Nederlandsche dienstplichtigen, bestemd voor Engeland.*

Gezien de dringende behoefte die men in Engeland had aan personeel bestemd voor den opbouw van de Nederlandsche Strijdmacht aldaar was het begrijpelijk, dat steeds werd aangedrongen op een spoediger overkomst van de in Canada opgekomen dienstplichtigen.

Daar bij de overzending gebruik moest worden gemaakt van de uit Canada vertrekkende convooyen en de Canadeesche Regeering zich op het standpunt stelde, dat alleen militairen, die een zekere opleiding hadden genoten, konden worden overgestuurd, was eenige tijd benoodigd om aan dien eisch te voldoen. Deze tijd was echter ruimschoots beschikbaar, omdat voor elken man uitgebreide formaliteiten moesten worden vervuld voor hij kon worden overgestuurd. Allereerst verwachtte het Canadeesche militaire bureau, dat de overtocht regelde, een maand vóór het vertrek van het betrokken convooy, een opgave van de namen van hen, die zouden worden overgestuurd, waarbij tevens moest worden opgegeven het nummer van 's mans Interim Card van de British Security Coordination te New York. Dadelijk bij het onder de wapenen komen werden van den man vingerafdrukken genomen en met de benoodigde ingevulde formulieren aan bovengenoemde Britsche organisatie toegestuurd. Daar het aanvankelijk geruimen tijd duurde voordat hierop de Interim Cards werden verkregen, werden besprekingen met deze organisatie geopend welke tot resultaat hadden, dat de toezending der Cards werd bespoedigd, zoodat het indienen der opgave van de namen van hen, die per convooy zouden worden overgezonden, eveneens sneller kon geschieden. Daar de convooyen niet steeds regelmatig voeren en het tijdstip van afvaart van vele factoren afhanke-

lijk was, kwam het meermalen voor, dat de verzending van een contingent Nederlandsche troepen naar een lateren datum werd verschoven. Daar men echter geheel afhankelijk was van de Canadeesche indeeling der convooyen, kon hieraan weinig worden veranderd. Het contact echter met zoowel het Canadeesche bureau als met de Britsche instelling was bijzonder goed en beide bureaux zijn steeds zoo veel het in hun vermogen lag in hooge mate behulpzaam geweest bij de behartiging van onze belangen in deze.

28. *Geneeskundige Dienst.*

In verband met de enorme uitgestrektheid van het gebied waarin gerecruteerd moest worden en ten einde te voorkomen, dat niet volkomen lichamelijk geschikte dienstplichtigen naar Engeland zouden worden overgestuurd, was het van groot belang zorg te dragen, dat slechts dienstplichtigen, die vooraf in alle opzichten lichamelijk en geestelijk geschikt waren bevonden, onder de wapenen kwamen. De verschillende keuringen moesten dus op een zoo uitgebreid mogelijke wijze zoo dicht mogelijk bij de woonplaatsen der dienstplichtigen plaats vinden, daar een latere afkeuring na opkomst voor het Rijk groote reiskosten met zich zou kunnen brengen.

Rekening houdende met het vorenstaande werd dadelijk na aankomst te Ottawa in 1940 uitgezien naar de mogelijkheid om de keuring door Canadeesche keuringsinstanties te doen plaats vinden. De met den Canadeeschen Geneeskundigen Dienst gehouden besprekingen hadden tot gevolg, dat de 13 zich in Canada bevindende Medical Boards te onzer beschikking werden gesteld voor de keuring van Nederlandsche dienstplichtigen.

Dit was mogelijk, omdat ons geneeskundig onderzoek niet veel van het Canadeesche onderzoek verschilde.

In Canada bleek het gewoonte om bij iedere keuring een Wasserman reactie en een Röntgenfoto van de borstkas te maken, iets wat tot dusverre niet bij de Nederlandsche keuring te doen gebruikelijk was. Deze handelwijze werd overgenomen, hetgeen de hart- en longbeoordeeling aanmerkelijk ten goede kwam. Daar de beoordeeling der keuring uiteindelijk door den Nederlandschen militairen geneesheer diende te geschieden moesten de keuringsresultaten aan hem worden opgezonden. Ten einde de bedoeling van een en ander aan de keurende Boards duidelijk te maken, werd door bedoelden geneesheer persoonlijk een bezoek aan de verschillende voor de Nederlandsche dienstplichtigen werkende Boards gebracht met het doel de werkwijze te bespreken en nader toe te lichten.

Indien, door den grooten afstand van de woonplaats van den dienstplichtige tot de standplaats van de Medical Board, het niet doenlijk bleek, de man bij deze laatste instantie te doen keuren, werd hem opgedragen zich bij den plaatselijken arts aan een keuring te onderwerpen.

De Röntgenfoto werd dan later bij opkomst genomen. Over het algemeen bleek het aantal afgekeurden zeer groot te zijn, vermoedelijk tengevolge van het feit, dat velen der in Canada verblijfhoudende Nederlanders gedurende langeren tijd onder minder gunstige sociale omstandigheden hadden geleefd.

Middelerwijl waren ook de keuringseischen (dezelfde die in Engeland werden toegepast) aan Dr. Smitskamp te New York doorgegeven, zoodat ook aldaar met de keuring kon worden aangevangen. De beslissing omtrent goed- of afkeuren bleef echter aan den Nederlandschen militairen geneesheer.

Bij het betrekken van de Juliana Kazerne te Stratford werd, naast de bovenomschreven keuringstaak, mede de geneeskundige verzorging van de onder de wapenen gekomen militairen aan den Geneeskundigen Dienst opgedragen. Hiertoe werden een eenvoudig instrumentarium benevens de noodige medicijnen aangeschaft, ten behoeve van de spreekkamer van den dokter. Daarenboven werd in genoemde kazerne een kleine ziekenzaal ingericht, alwaar lichte zieken konden worden verpleegd. Meer ernstige zieken werden opgenomen in het General Hospital te Stratford. Daartoe werd met de Canadeezen een overeenkomst gesloten volgens welke overeenkomst opname tegen dezelfde tarieven kon geschieden als bepaald voor Canadeesche militairen. De niet acute gevallen werden opgenomen in het Militaire Hospitaal te London (Ont.) Ook de aanvrage voor de benoodigde medicijnen geschiedde door middel van den Militairen Geneeskundigen Dienst te London (Ont.) Voorts werden nog contracten afgesloten met een burger tandarts en een burger oog-specialist, beiden te Stratford woonachtig. Voor andere specialistische hulp en voor keuringen voor den Vliegdienst moesten de militairen op London (Ont.) worden gedirigeerd (afstand 40 mijl).

Bij de aankomst der dienstplichtigen in de kazerne werden deze nogmaals door den militairen geneesheer geheel onderzocht, terwijl voorts zoo spoedig mogelijk begonnen werd met de serie inentingen tegen typhus (Tiphoid faver), paratyphus A en B, tetanus en pokken, hetgeen met het oog op de overzending naar Engeland vereischt was.

De gezondheidstoestand van den troep is over het algemeen bij voortduring goed geweest. Eenige gevallen van German measles deden zich voor, benevens enkele gevallen van een soort pneumonie.

Bij het vertrek van de ploegen werd gedurende de treinreis van het detachement door Canada een ziekenverpleger medegegeven, die na het inschepen in Halifax wederom terugkeerde.

In het begin was de beschikking verkregen over Canadeesch geneeskundig lager personeel voor de bezetting van de ziekenzaal. Op 1 April 1941 kon dit Canadeesche personeel door eigen daartoe opgeleid personeel worden vervangen. Onder de opgekomen militairen bevond zich ook een gediplomeerd voetspecialist, waardoor in de verstrekking van steunzolen e.d. kon worden voorzien.

In de U.S.A. werd nog alleen te New York door een Nederlandschen dokter gekeurd. De elders wonende dienstplichtigen moesten zich bij huisartsen doen keuren. Daar dit verschillende bezwaren met zich bracht werd contact gezocht met de Shell Oil Company, die reeds geruimen tijd voor haar keuringen samenwerkte met verscheidene Amerikaansche artsen, die over het geheele land waren verspreid. Ieder van deze artsen was in het bezit van een door de Shell uitgegeven instructieboekje, dat een handleiding vormde vóór het gebruik van het bijbehoorende keuringsformulier. Daar dit laatste behoudens enkele kleine wijzigingen ook zeer goed voor de militaire keuring geschikt bleek, werd aan de Shell toestemming gevraagd en verkregen om deze artsen ook voor militaire keuringen in te schakelen. Het bedrag der keuring bedroeg hierbij 2 à 3 dollar.

Begin Mei 1941 deed zich in de kazerne te Stratford een geval van roodvonk voor. De patiënt werd overgebracht naar het plaatselijke ziekenhuis en alle militairen werden onderworpen aan de reactie van Dick. Geen enkel militair mocht op last van den Geneeskundigen Dienst te London (Ont.) het Militaire District No. 1 verlaten. Een officier die met den patiënt op een kamer geslapen had, werd geïsoleerd. Niettegenstaande zich geen meerdere gevallen voordeden, werd hierdoor de overzending van de dienstplichtigen naar Engeland tijdelijk nadeelig beïnvloed.

Daar zich een geval voordeed van een dienstplichtige, afkomstig uit Zuid-Amerika, die een longafwijking had welke slechts op een foto van de borstkas was te constateeren, werd besloten het nemen van foto's ook in de U.S.A. en in Zuid-Amerika (voor zoover de dienstplichtigen via Canada reisden) voor te schrijven, waardoor de kosten van eventueele terugzending konden worden vermeden.

Intusschen was bij aankomst in Engeland van de 1e ploeg gebleken, dat de leeftijdsgrens van vrijwilligers (55 jaar) te hoog was, en werd deze teruggebracht op 45 jaar (Later werd deze leeftijdsgrens verder teruggebracht tot 40 jaar). Op dit bericht werden nadere inlichtingen gevraagd, waarop de Minister van Defensie berichtte, dat alleen A en B gekeurde dienstplichtigen naar Engeland mochten worden overgestuurd

Op 12 Augustus 1941 heeft zich een sterfgeval voorgedaan. De dpl. F. van den Bergh, die geregeld elken dienst zonder eenige klacht had meegedaan, en meermalen met den troep had gezwommen, gevoelde zich op genoemden datum na het verlaten van het water ziek en had verschijnselen van hartzwakte. Per auto overgebracht naar de kazerne overleed hij aldaar. De sectie van den coroner wees hartverlamming uit. Hij was 8 dagen te voren nog medisch onderzocht waarbij de hartfoto geen afwijking had aangewezen.

Daar was gebleken, dat de keuringseischen toelichtingen vereischten, werd een keuringsinstructie ontworpen en aan de keurende geneesheeren toegestuurd. Gezien echter het feit dat de Diplomatieke Vertegenwoordigers reeds over een instructie beschikten, die van de bovengenoemde instructie afweek, werd ten behoeve van eenheid van opvatting in deze materie en voorts in verband met het feit, dat de in Stratford ontworpen instructie vele punten bevatte, die in de practijk noodzakelijk waren gebleken, aan den Minister van Oorlog in overweging gegeven deze nieuwe instructie ook aan de overige recruteerende autoriteiten te doen toekomen.

Daarenboven waren door den reserve-officier van gezondheid der 1e klasse Dr. C. C. Geel keuringseischen ontworpen voor de keuring van dienstplichtigen, die in streken woonachtig waren waar z.g. tropische ziekten voorkwamen. Deze keuringseischen waren op 30 Juli 1941 aan den Minister van Oorlog toegestuurd, die hierop op 8 November 1941 deze eischen ook voor de U.S.A. verbindend verklaarde. Daar deze laatste beslissing vermoedelijk het gevolg was van een misverstand werd op 20 December 1941 nogmaals een duidelijk overzicht gegeven van de verschillende in gebruik zijnde keuringseischen.

Op 28 Januari 1942 werd door den Generaal Majoor Dijxhoorn bericht dat de Minister van Oorlog in afwijking van den bovenge-

noemden brief van 8 November 1941 hiermede accoord ging. Op 1 October 1941 werd een overzicht samengesteld van de keuringsresultaten in de afgeloopen 10 maanden. Daaruit bleek, dat 30 % der ter keuring verschenen vrijwilligers en dienstplichtigen was afgekeurd. Uit de keuringsresultaten op 19 Juni 1942 en 1 December 1942 blijkt dat het aantal afgekeurden zeer hoog was, n.l. meer dan 35 %.

Het overbrengen van den geneeskundigen dienst van het kazernement te Stratford naar dat te Guelph leverde geen bijzondere moeilijkheden op. Op overeenkomstige wijze als te Stratford werd voorzien in de specialistische behandeling voor oogen benevens tandheelkundige verzorging.

Ernstige zieken werden ook te Guelph opgenomen in het plaatselijk ziekenhuis, terwijl in de kazerne een behandelkamer en een ziekenzaaltje waren ingericht. De vliegerkeuringen konden bij een onderdeel der R.C.A.F. te Guelph plaats vinden. Inmiddels werd in de Ministerieele Beschikking van 19 Februari 1943 de geneeskundige verzorging van de in Canada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika verblijfhoudende gezinsleden van Nederlandsche militairen geregeld. Naar aanleiding hiervan werd aan alle betrokken gezinsleden een circulaire toegezonden. De Chef van den Geneeskundigen Dienst beoordeelde hierna de binnengekomen aanvragen en trad zoonoodig tot het verkrijgen van nadere gegevens in verbinding met den behandelenden burger geneesheer. Voor de „patiënten-gezinsleden" in Guelph woonachtig, werd een dagelijksch spreekuur in de kazerne ingesteld.

Tenslotte werd bij Ministerieele beschikking van 14 Mei 1943 Afd. I F No. 10 een Instructie vastgesteld voor geneesheeren buiten het Vereenigd Koninkrijk belast met de keuring voor den Nederlandschen Militairen Dienst. De consequentie van deze nieuwe instructie was, dat het toch reeds zeer hooge percentage afkeuringen nog zou toenemen. In den brief van den Commandant der Nederlandsche Troepen aan den Generaal Majoor Dijxhoorn dd. 22 Juni 1943, No. III - 3507-A werd op een en ander de aandacht gevestigd.

Wegens het vertrek van den officier van gezondheid W. Calten naar Engeland werd op 20 Februari 1943 de Geneeskundige Dienst overgenomen door den officier van gezondheid der 1e klasse Dr. L. F. von Pritzelwitz van der Horst. Daar laatstgenoemde officier van gezondheid tevens chirurg was, konden de operatieve behandelingen — waarvan het aantal door de vrije geneeskundige behandeling van de in het garnizoen wonende gezinsleden van militairen aanzienlijk was toegenomen — door dezen officier worden verricht. Gezien het groote aantal in een ziekenhuis verrichte operaties (van December 1942 tot October 1943 in totaal 53) gaf dit een groote financieele besparing.

29. *Kostwinnersvergoeding.*

Zoodra met de recruteering in Canada een aanvang was gemaakt, werd, in navolging van hetgeen terzake in Engeland was verricht, een kostwinnersvergoeding ingevoerd. Hierbij werd al spoedig de behoefte gevoeld aan een commissie van advies, die de verschillende aanvragen voor het verkrijgen eener kostwinnersvergoeding nader zou kunnen onderzoeken om daarna aan het Hoofd van de Militaire Missie (later Commandant der Nederlandsche Troepen) voorstellen te doen inzake de toe te kennen vergoedingen. Toen in de Vereenigde Staten met de recruteering een aanvang werd gemaakt werd ook in dat land een dergelijke commissie in het leven geroepen.

In Februari 1941 werd van den Minister van Defensie bericht ontvangen, dat de in Engeland ontworpen O.V.B. (Oorlogsvergoedings Beschikking van den Minister van Defensie van 17 Maart 1941 Afd. IV No. 5) ook voor Canada en de U.S.A. zou gelden waardoor de kostwinnersvergoeding in de toekomst door de verschillende Nederlandsche Consuls zou worden geregeld. De toezending van genoemde O.V.B. geschiedde echter eerst bij den brief van den Minister van Defensie van 31 Mei 1941 Afd. IV (1959/41) No. 7, die in Juni 1941 werd ontvangen. Intusschen had de Commandant der Nederlandsche Troepen zich over deze nieuwe regeling reeds op 19 April 1941 na hieromtrent de zienswijze te hebben gevraagd van Hr.Ms. Gezanten te Washington en Ottawa tot den Minister van Defensie gewend met het dringend verzoek om de bestaande regeling voor Canada en de U.S.A. te doen voortbestaan.

Na ontvangst van eerder genoemden brief van den Minister van Defensie van 31 Mei 1941 wendde de Commandant der Nederlandsche Troepen zich opnieuw achtereenvolgens tot Hr.Ms. Gezanten te Ottawa en Washington met verzoek om advies op een compromisvoorstel aan den Minister van Defensie. Op den brief van 4 Juli 1941 aan den Gezant te Ottawa werd uitvoerig antwoord ontvangen waarbij tevens de Consul Generaal te Montreal was geraadpleegd. Hierop werd aan den Gezant te Ottawa bericht teruggezonden in den brief van 18 Juli 1941 No. VIII/1171-A en van 25 Juli 1941 No. I/1200-A. Daar de O.V.B. den Commandant der Nederlandsche Troepen geheel uitsloot, was er voor dezen geen aanleiding om nogmaals betreffende deze aangelegenheid bij den Minister van Defensie stappen te ondernemen. Nadat dan ook het antwoord op laatstgenoemden brief van Hr.Ms. Gezant te Ottawa was ontvangen werden de ontworpen voorstellen aan Hr.Ms. Gezant te Washington aangeboden bij den brief van 18 Juli 1941 No. VIII/487 A.V.H., waarbij tevens diens advies werd gevraagd. Bij den brief van 20 Augustus 1941 werd hierop antwoord ontvangen. Na overleg tusschen de beide Gezanten werd nu door hen ieder afzonderlijk een telegram aan den M.v.B.Z. te Londen verzonden. De M.v.B.Z. seinde hierop terug dat niettemin de Consuls omtrent de nieuwe regeling neergelegd in de O.V.B. moesten worden ingelicht. Nu hieruit bleek dat Londen van meening bleef, dat de kostwinnersvergoeding in handen der Consuls moest worden gesteld, werden de verschillende voorbereidingen hiertoe getroffen.

Te midden van deze reorganisatie werd op 21 October 1941 een telegram van den Minister van Oorlog ontvangen waarbij de oorspronkelijke regeling bleef gehandhaafd.

Daar het bleek, dat Hr.Ms. Gezanten te Ottawa en Washington omtrent deze beslissing niet waren ingelicht, geschiedde zulks door den Commandant der Nederlandsche Troepen. Op 16 December 1941 werden aan den Minister van Oorlog nog enkele wijzigingen op de bestaande regeling aangeboden. Tenslotte, op 19 Augustus 1943 werd aan den Minister van Oorlog een nieuw exemplaar der voor Canada en de Vereenigde Staten geldende regeling kostwinnersvergoeding toegezonden, nadat daarin alle wijzigingen waren aangebracht die in den loop der tijden gewenscht waren gebleken.

30. *Steun aan gedemobiliseerde militairen: Onderstandsregeling.*

Reeds in het beginstadium der recruteering bleek het groote belang om, teneinde in staat te zijn de vele vragen betreffende dit onderwerp te kunnen beantwoorden, over meerdere inlichtingen omtrent uitkeeringen bij invaliditeit en pensioenen te beschikken. Bedoelde inlichtingen werden in een brief van 19 Februari 1941 aan den Minister van Defensie aan deze autoriteit gevraagd.

Als antwoord hierop werd onder dagteekening van 21 Maart 1941 door den Minister van Defensie een afschrift van de voornaamste bepalingen der pensioenwet voor de landmacht toegezonden onder mededeeling, dat een wijziging van deze wet in bewerking was.

Toen echter in October 1941 verschillende naar Engeland gezonden dienstplichtigen, die voor den militairen dienst ongeschikt waren verklaard, naar Canada zouden terugkeeren, bleek opnieuw de noodzakelijkheid van een steunregeling voor gedemobiliseerd personeel. Voorstellen inzake een regeling werden hierop aan den Minister van Oorlog gedaan in den brief van 7 November 1941 waarbij o.a. werd voorgesteld de ontslagen militairen een maand kostwinnersvergoeding toe te kennen plus $ 1.25 per dag benevens een bedrag van $ 25.— voor de aanschaffing van burgerkleeding.

Intusschen werden van den Minister van Oorlog nadere bijzonderheden ontvangen over de terug te zenden militairen.

Voor wat betreft de mogelijkheid voor afgekeurde dienstplichtigen om na terugkeer in Canada wederom werk te vinden, werden bij de Canadeesche autoriteiten inlichtingen ingewonnen. Op 15 December 1941 kon aan den Minister van Oorlog worden bericht, dat het vinden van werk niet op ernstige bezwaren zou stuiten. Onderwijl ging de Minister van Oorlog accoord met de op 7 November 1941 gedane voorstellen.

Uit een nieuw geval van afkeuring en terugzending bleek, dat somtijds de man geruimen tijd buiten zijn schuld zonder inkomsten kan zijn. Ook voor de reeds eerder in Canada teruggekeerden bleek in verschillende gevallen de vastgestelde termijn waarvoor uitkeering kon plaats hebben niet voldoende en was ondersteuning als gevolg van lichamelijke ongeschiktheid over een langere periode noodzakelijk. Telegrafisch werd dit aan den Minister van Oorlog gemeld, waarop deze bewindsman besliste, dat met het verleenen van steun ook langer dan een maand kon worden doorgegaan, zulks ter beoordeeling van den Commandant der Nederlandsche Troepen, en dat een nieuw ontwerp Koninklijk Besluit was ontworpen waarbij in de toekomst in plaats van pensioenen e.d. voorloopige onderstanden zouden worden toegekend.

Bij schrijven van 23 Juni 1942 Afd IB No. 21 zond de Minister van Oorlog aan den Commandant der Nederlandsche Troepen in Canada Legerorder 1942 No. 10 toe, welke een regeling voor de demobilisatie na afloop van den oorlog bevatte.

Naar aanleiding van deze Legerorder werd aan den Minister van Oorlog bericht, dat hierin alleen over den terugkeer en de toelating van gedemobiliseerde militairen in Groot-Brittannië en in Noord-Ierland wordt gesproken en niet over de wedertoelating in Canada

en in de U.S.A., hetgeen voor hen, die voor opkomst onder de wapenen in die landen woonden, van het allergrootst belang moest worden geacht.

Onderwijl was getracht inzicht te verkrijgen in de wijze waarop in Canada voor de terugkeerende Canadeesche militairen zou worden gezorgd. Het bleek, dat een en ander was geregeld in de z.g. Bill No. 5. Deze Bill No. 5 werd 25 Juli 1942 aan Hr.Ms. Gezant te Ottawa aangevraagd. Het zou een voordeel geweest zijn indien deze wet ook toepasselijk was geweest op de Nederlandsche ontslagen militairen voor zoover zij vóór den oorlog in Canada woonachtig waren. Dat genoemde Bill aan de aandacht van H.M.'s Gezant was ontgaan is vermoedelijk toe te schrijven aan de langdurige ziekte van den Heer Groenman en het gebrek aan personeel op het Gezantschap, waar een Tijdelijk Zaakgelastigde in den geheelen dienst voorzag. Door den Commandant der Nederlandsche Troepen werd nog getracht om het Department of National Defence voor deze aangelegenheid te interesseeren, echter zonder resultaat. Wel werd aan H.M.'s Gezant te Ottawa te kennen gegeven, dat de Canadeesche Regeering middelen beraamde om de in de wet genoemde faciliteiten ook toepasselijk te maken op geallieerde gedemobiliseerden.

Tot slot kan nog worden gemeld, dat op 20 Augustus 1942 in L.O. No. 14 het Militair Onderstandsbesluit 1942 het licht zag. Kort te voren, namelijk op 30 Juni 1942, had de Minister van Oorlog bepaald, dat in afwachting van de toekenning van een onderstand door den Commandant der Nederlandsche Troepen zoo noodig een voorloopige onderstand aan den gedemobiliseerden militair kon worden toegekend, waarbij belanghebbende voor ten hoogste 3 maanden kon worden geholpen in afwachting van een nadere beslissing van den Minister van Oorlog inzake verdere uitkeering.

31. *De recruteering van Nederlandsche vrijwilligers en dienstplichtigen in de U.S.A.*

Eind 1940 begaf het Hoofd van de Nederlandsche Militaire Missie te Ottawa, Luitenant Kolonel G. J. Sas, zich naar de U.S.A. teneinde ook aldaar met de Nederlandsche recruteering een aanvang te maken. Daar de Vereenigde Staten op dat tijdstip nog niet in den oorlog waren betrokken bleken de moeilijkheden om daar te lande de Nederlandsche dienstplichtigen onder de wapenen te roepen nog grooter te zijn dan in Canada. In hoofdzaak waren het de Amerikaansche neutraliteitswetten die zich tegen openlijke recruteering verzetten.

Niettegenstaande deze moeilijkheden werd in December 1940 overgegaan tot de oprichting van een Registratiebureau te New York waarvan de Consul Generaal in buitengewonen dienst M. J. van Schreven tot Hoofd werd benoemd.

Aanvankelijk beperkten de werkzaamheden van bovengenoemd Registratiebureau zich tot enkele der oostelijke staten, doch al spoedig werden deze uitgebreid, waardoor binnen de werkingssfeer van genoemd bureau vielen: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut, Rhode Island, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware, Maryland, Virginia, West Virginia, Kentucky, Tennessee, North Carolina, South Carolina, Georgia, Alabama, Mississippi, Louisiana, en Florida. Vervolgens werd op 6 Maart 1941 te Chicago een onder leiding van den Heer C. Droogleever Fortuyn staand registratiebureau opgericht, dat de overige staten van de U.S.A. zou bewerken. Als keurend geneesheer werd allereerst Dr. H. Smitskamp aangenomen, die echter in April 1941 werd vervangen door Dr. A. Keesing, die tot 3 Februari 1943 zijn werkzaamheden als zoodanig vervulde. Daarna trad Dr. A. Dubinsky als keurend geneesheer op. De resultaten van de Amerikaansche recruteering kwamen reeds bij de opkomst der 1e ploeg dienstplichtigen tot uiting aangezien zich daaronder ook eenige in Amerika opgeroepen vrijwilligers en dienstplichtigen bevonden.

In begin Mei 1941 werd, in verband met het vrij groot aantal Nederlanders, dat in het Westen der Vereenigde Staten woonde, besloten tot oprichting van een Registratiebureau te San Francisco en te Los Angeles. Deze bureaux, respectievelijk onder leiding van den Heer G. J. Droste en C. Ch. H. baron van Boecop, verrichtten hun werkzaamheden tot resp. 1 November 1943 en 21 Juni 1942. Op laatst genoemde data werden zij wederom opgeheven. De heer Droogleever Fortuyn werd op 1 Juli 1941 door den heer W. F. Kroon vervangen. Op 15 October 1942 werd ook het bureau Chicago opgeheven. Vermeld zij, dat de bureaux te San Francisco, Los Angeles en Chicago ondergeschikt waren aan het Registratiebureau te New York. Op 1 Augustus 1942 werd het burger-personeel van het Bureau New York om bezuinigingsredenen zooveel mogelijk vervangen door militair personeel. De kapitein van Speciale Diensten bij het dienstvak der Intendance S. J. van den Bergh werd tot Hoofd benoemd. Aan hem werd toegevoegd de 1e Luitenant H. K. M. de Kuyper. In Februari 1943 werd aan den kapitein van den Bergh de tijdelijke rang van majoor toegekend.

Tot de zaken, die de Nederlandsche recruteering in de U.S.A. in den weg stonden, behoorden o.m. de bepalingen der Amerikaansche Selective Training and Service Act. Allereerst werd getracht om de Nederlanders, die volgens onze wet van dienstplichtigen leeftijd waren en die tevens in het bezit van Amerikaansche „eerste papieren" waren, vrij te stellen van hun Amerikaanschen dienstplicht. Toen dit niet mogelijk bleek, werd getracht de betrokken Nederlanders van hun „eerste papieren" vervallen te verklaren. Besprekingen die hiertoe op de Selective Service Headquarters werden gehouden wezen echter in de richting van een eenigszins andere oplossing, waarbij de Nederlandsche dienstplichtige met „eerste papieren" indien hij in het Nederlandsche leger dienst nam, als „non-declarat-alien" zou worden beschouwd (klas 4c) en daardoor niet voor het Amerikaansche leger oproepbaar zou zijn. Bij latere bespreking bleek, dat de betrokken Nederlanders beter in klasse IIB zouden kunnen worden ingedeeld, hetgeen inhield, dat zij zouden worden beschouwd als „deferred because of occupational status, service in the Netherlands, British and Canadian Armies".

Voorts was het van het grootste belang gebleken, om een opgave te verkrijgen van de in de U.S.A. verblijfhoudende Nederlandsche dienstplichtigen (al of niet met „eerste papieren").

Getracht werd deze opgave van de Alien Registration te verkrijgen, een poging die echter mislukte.

Een andere belangrijke aangelegenheid was de eventueele overplaatsing van Nederlandsche dienstplichtigen voor zoover zij daartoe den wensch te kennen gaven, uit het Amerikaansche Leger naar de Nederlandsche Troepen.

Voorts was het belangrijk zorg te dragen, dat Nederlandsche dienstplichtigen, die aan hun oproeping hadden voldaan, na afloop van den oorlog weer in de U.S.A. zouden kunnen terugkeeren.

Onderwijl was nogmaals getracht om de namen der Nederlandsche dienstplichtigen te verkrijgen thans van de Immigration Office. Ook deze poging werd niet met succes bekroond, terwijl eveneens het treffen van een regeling om overgang van het Amerikaansche Leger naar de Nederlandsche Troepen mogelijk te maken, op moeilijkheden bleef stuiten.

Op 7 December 1941 werden ook de Vereenigde Staten in den oorlog betrokken, hetgeen een aanleiding vormde om de pogingen om tot betere recruteeringsresultaten te komen, met verdubbelde kracht voort te zetten. Op 12 December 1941 reeds diende Hr.Ms. Gezant persoonlijk aan den Under Secretary of State Sumner Welles een memorandum in waarin alle wenschen inzake de Nederlandsche recruteering waren neergelegd.

Na aankomst van den Generaal Majoor A. Q. H. Dijxhoorn in de U.S.A. kwam de geheele recruteering onder het directe toezicht van dezen Opperofficier te staan. Een overzicht van de Recruteeringsactie in de Vereenigde Staten op het tijdstip van aankomst van genoemden Generaal werd door dezen aan den Minister van Oorlog aangeboden.

Ter tegemoetkoming aan de bezwaren van enkele nog studeerende jongelieden werden in 1942 door den Minister nadere aanwijzingen gegeven. Ook wenschte de Minister van Oorlog het verleenen van onbepaald klein verlof — hetwelk ter beslissing was van Generaal Dijxhoorn — in eigen handen te nemen. Ook gaf de Minister richtlijnen betreffende het vrijwillig dienstnemen van ex-Nederlanders. Begin Mei 1943 werd een antwoord van het State Department op de door Hr.Ms. Gezant ingediende nota van 17 April 1942 ontvangen, die wederom negatief moest worden geacht.

Als gevolg van het feit, dat door laatstgenoemde nota de geheele recruteering in de U.S.A. op losse schroeven kwam te staan, werden aan den Minister van Oorlog nadere instructies verzocht, waarna het antwoord op deze nota op 2 Juli 1942 werd ingediend. Van Nederlandsche zijde werd toegezegd dat de dienstplichtigen met „eerste papieren" niet meer zouden worden opgeroepen. Verzocht werd echter om aan de Local Boards opdracht te willen geven Nederlandsche dienstplichtigen niet in de Amerikaansche weermacht in te lijven voordat zij een keuze hadden gedaan tusschen het Amerikaansche leger en de Nederlandsche troepen. Op deze nota werd op 24 September 1942 antwoord ontvangen. Op 3 November 1941 was een Commissie van Advies inzake vrijstelling van militairen dienst in het leven geroepen, die tot taak had in den beginne den Commandant der Nederlandsche Troepen en later den Generaal Majoor Dijxhoorn te adviseeren omtrent het al of niet wenschelijke om in bepaalde gevallen vrijstelling van opkomst in werkelijken dienst te verleenen. Na een meeningsverschil — als gevolg van het niet opvolgen door Generaal Dijxhoorn van een uitgebracht advies — diende deze Commissie reeds spoedig in haar geheel haar ontslag in, hetgeen door den Minister van Oorlog op 11 November 1942 werd

aanvaard. Er werd geen nieuwe Commissie meer ingesteld. De Commissie had bestaan uit de navolgende leden:

F. A. C. Guepin, Senior Vice-President of the Shell Oil Co., Inc.

Dr. H. F. van Walsem, Directeur North American Philips Co., Inc.

J. F. Frank, Assistent Trade-Commissioner of the Netherlands East Indies.

Dr. A. Kiewiet de Jonge, of the Board of the Netherlands East Indies.

G. W. Schotte, werkzaam op het Registratie-bureau te New York.

Zooals reeds eerder is vermeld werd op 1 Augustus 1942 de kapt. S. J. van den Bergh met de leiding van het Registratie Bureau te New York belast. Begin October werd van het State Department een gunstig antwoord ontvangen op de kwestie betreffende overgang van Nederlandsche dienstplichtigen die hiertoe den wensch te kennen hadden gegeven uit het Amerikaansche leger naar de Nederlandsche troepen.

Op 3 en 14 October werden te Washington nog eenige besprekingen inzake de recruteering gevoerd. Daarop werd door het Registratiebureau te New York aan de zich in het Amerikaansche leger bevindende Nederlanders een brief en een boekje toegezonden, teneinde deze militairen door het geven van meer inlichtingen over de Nederlandsche troepen tot een „transfer" naar de Nederlandsche Strijdmacht te bewegen.

Onderwijl was in de U.S.A. evenals in Canada een goedkooper (militair) tarief voor het reizen van militairen per spoor vastgesteld. Het vraagstuk van den terugkeer naar de U.S.A. na het beeindigen van den oorlog bleef steeds een zorgenkind. Het werd in Januari 1943 wederom ter hand genomen.

Op het oogenblik van overdracht van de Nederlandsche recruteering aan het Departement van Buitenlandsche Zaken (October 1943) was echter deze aangelegenheid van Amerikaansche zijde nog niet geregeld.

Als gevolg van de gehouden besprekingen zouden bij de recruteering de namen en adressen der door de Local Draft Boards I A geclassificeerde Nederlanders door deze instanties aan het Registratiebureau worden opgegeven.

In de practijk echter bleek deze handelwijze niet in alle opzichten te voldoen, daar deze namen door de daarbij gevolgde langdurige procedure meestal zoo laat bij genoemd bureau binnen kwamen, dat in de meeste gevallen de betrokken Nederlanders reeds in het Amerikaansche leger bleken te zijn ingelijfd. Er werden nu pogingen gedaan deze procedure te bespoedigen. Daar bleek, dat de Local Draft Boards de personal history statements der opgeroepenen naar Washington zonden, werd aan de Amerikaansche autoriteiten toestemming gevraagd de namen en adressen rechtstreeks uit Washington te mogen ontvangen. Ondershands werd dit toegestaan, waardoor een zekere bespoediging werd verkregen en eenige honderden namen van Nederlandsche dienstplichtigen in het bezit van het Registratiebureau kwamen. In het begin bleken van deze namen pl.m. 90 % niet bekend te zijn. Spoedig echter bleek ook deze procedure nog te langzaam en werd wederom ondershands op Selective Headquarters toestemming gevraagd en verkregen om deze gegevens regelrecht van State Headquarters van die Staten te betrekken waar een groot aantal Hollanders woonachtig waren. Hierdoor was tenslotte een bespoediging verkregen die het mogelijk maakte de betrokken Nederlanders te benaderen voordat zij in het Amerikaansche leger waren ingelijfd. Het bleek nu voorts dat verreweg de beste resultaten werden bereikt indien de betrokken dienstplichtige persoonlijk werd bezocht. Indien men den dienstplichtige namelijk over zijn oproeping aanschreef, bleek in de practijk, dat dit schrijven door hem met verzoek om advies aan de Local Draft Board werd overgelegd. Deze Amerikaansche recruteeringsbureaux adviseerden dan meestal, niet steeds op de hoogte zijnde der verschillende bepalingen tot dienstneming in het Amerikaansche leger. Hiervoor zou weliswaar eerst de Nederlandsche toestemming moeten worden verkregen, doch daar het rechtstreeksche contact met deze Local Draft Boards ook wegens het groote aantal (± 6500) op bezwaren stuitte, gebeurde zulks lang niet altijd.

Voor het persoonlijk contact werd gebruik gemaakt van een in Californië gestationneerden Nederlandschen officier en van twee Nederlandsche onderofficieren in New York en New Jersey. Een dezer onderofficieren werd later overgeplaatst naar Michigan waar vele dienstplichtigen werden bezocht. Voor het overgroote deel van de Vereenigde Staten werd echter hiertoe gebruikgemaakt van de aanwezige Nederlandsche consuls en vele vooraanstaande Nederlanders, die hiervoor hun tijd beschikbaar stelden. Men kan zeggen, dat in deze periode vrijwel alle dienstplichtige Nederlanders door persoonlijk bezoek werden bewerkt. Dat de resultaten der totale recruteering niet grooter zijn geweest valt echter hoofdzakelijk toe te schrijven aan het late tijdstip waarop uiteindelijk deze procedure kon worden gevolgd.

Intusschen was nogmaals getracht de namen en adressen van alle zich in de U.S.A. bevindende dienstplichtige Nederlanders in hun geheel te verkrijgen bij de Alien Registration. Een daartoe gedaan verzoek bij het Department of Justice werd echter wederom afgewezen.

Op 25 Mei 1943 werd van den Amerikaanschen Secretaris van Staat een nota ontvangen waarbij deze een regeling voorstelde om de Nederlandsche dienstplichtigen bij hun oproep voor den Amerikaanschen dienstplicht in kennis te stellen, dat zij het recht hebben om bij de Nederlandsche Troepen dienst te nemen. Voordat het antwoord op deze nota werd ingediend, werd ondershands een en ander met de betrokken Amerikaansche instantiën besproken. De door den Generaal Majoor Dijxhoorn geopperde bezwaren zijn neergelegd in den brief aan Hr.Ms. Ambassadeur van 4 Juni 1943.

Intusschen was met groote voortvarendheid op het Registratiebureau doorgewerkt aan het zelve verkrijgen van de namen en adressen van Nederlandsche dienstplichtigen. Hiertoe werden o.a. de verschillende in de U.S.A. bestaande Nederlandsche vereenigingen aangeschreven. Groote fabrieken in die streken waar veel Nederlanders woonden werden bezocht of aangeschreven, Hollandsche Kerkgenootschappen en Hollandsche nederzettingen werden bezocht; dit alles had tot resultaat dat langzamerhand vrijwel alle namen der dienstplichtige Nederlanders in de U.S.A. bekend werden, hetgeen kon blijken uit binnenkomende officieele lijsten van Selective Service Headquarters.

Te midden van deze werkzaamheden werden de Nederlandsche Troepen in Canada opgeheven en werd het Registratiebureau aan den Consul-Generaal te New York overgegeven.

32. *Opheffing van het Detachement Nederlandsche troepen in Canada en overbrenging van de recruteering naar het Departement van Buitenlandsche Zaken.*

Eind Juli 1943 werd door den Commandant der Nederlandsche troepen in Canada van den Minister van Oorlog een telegram ontvangen waarin deze autoriteit zijn verwondering uitsprak over het geringe aantal overgestuurde Nederlandsche dienstplichtigen. Deze verwondering was gebaseerd op de toegezonden opgaven betreffende het aantal te Guelph aanwezige dienstplichtigen die hierop stonden vermeld als „voor Engeland bestemd". Daar verscheidenen dezer dienstplichtigen echter in verband met de afwikkeling hunner zaken in de U.S.A. na een 14-daagsche oefenperiode te Guelph voor korteren of langeren tijd naar huis waren teruggekeerd, daar zij zonder deze concessie niet aan den oproep hadden kunnen voldoen, en sommigen om andere redenen (nog niet in het bezit van papieren e.d.) niet konden worden overgezonden, was noodgedwongen genoemde categorie niet in overeenstemming met het aantal naar Engeland verstuurde dienstplichtigen.

Daar ook door den Generaal Majoor Dijxhoorn een brief over deze aangelegenheid was ontvangen, werd door genoemden Commandant de verantwoording over de overzending der dienstplichtigen, waarbij steeds *al* het personeel dat hier voor gereed was, *zoo spoedig mogelijk* op Engeland was gedirigeerd geworden, aan den Generaal Majoor Dijxhoorn toegestuurd. Genoemde Hoofdofficier berichtte nu hierover aan den Minister van Oorlog per telegram, en gelijktijdig uitvoerig per brief.

Op deze berichten waarvan het laatste op 10 Augustus 1944 was verzonden werd geen ander antwoord ontvangen dan dat de Minister van Oorlog met algemeene instemming van den Ministerraad tot de opheffing van het Detachement Nederlandsche Troepen te Guelph benevens de recruteeringsbureaux in de Vereenigde Staten had besloten.

Als reden van deze opheffing werd opgegeven de zeer hooge kosten en uiterst geringe resultaten die aan de recruteering waren verbonden. Voorts zou na de opheffing der recruteeringsbureaux de recruteering verder door de diplomatieke en consulaire-vertegenwoordigers worden voortgezet.

Als antwoord op bovenvermeld telegram werd allereerst door den Generaal Majoor Dijxhoorn gerapporteerd, dat dit Besluit op allen die bij de recruteering betrokken waren geweest grooten indruk had gemaakt en dat werd betreurd, dat de resultaten, alhoewel na de reorganisatie verbeterd, als gevolg van de verschillende omstandigheden buiten hun wil gelegen, niet grooter waren.

In een tweede telegram aan den Minister van Oorlog wees de Generaal Majoor Dijxhoorn op verschillende zaken die ook na de opheffing zouden moeten blijven voortbestaan zooals de behandeling der kostwinnersvergoeding, die ook indien zich geen nieuwe gevallen voordeden, geregeld aan veranderingen onderhevig was; het verleenen der onderstanden; de tegemoetkoming in de kosten voor

de medische verzorging van gezinnen en het bevel over het detachement New York. Daarenboven zou men het contact met de Canadeesche en Amerikaansche autoriteiten, door wie geregeld nog vragen betreffende de plaats gevonden recruteering werden gedaan, niet plotseling kunnen verbreken. Als gevolg van een en ander bleek het dan ook noodig om zoowel aan het Consulaat Generaal te New York als wel aan dat te Montreal, die met de verzorging der achtergebleven gezinnen en verdere recruteering zouden worden belast, een militair bureau toe te voegen. Het hier te werk te stellen personeel zou uit den aard der zaak vrijwel overeenkomen met hetgeen de Staf van het Detachement Nederlandsche Troepen had gevormd, zoodat hierop geen personeele besparing zou kunnen worden verkregen. Daarenboven was door deze decentralisatie tevens een splitsing der archieven noodzakelijk waarvan een gedeelte naar de Vereenigde Staten zou moeten worden overgebracht.

Op eerstvermeld telegram berichtte de Minister van Oorlog terug dat Z.E. begrip had voor de ondervonden moeilijkheden en alle waardeering had voor het streven dat bij de recruteering was betoond. Intusschen bleek, dat niettegenstaande bovenvermelde beslissing nog personeel uit Zuid-Amerika afkomstig, op Guelph werd gedirigeerd, hetgeen sedert Maart 1943 verplichtend was, en dat voor het militairiseeren van ongeveer 150 man personeel bestemd voor het oliebataljon het detachement te Guelph niet meer beschikbaar zou zijn. Dit werd aan den Minister van Oorlog bericht. Op 18 September 1943 werden van den Minister van Oorlog de instructies ontvangen inzake de uitvoering van de opheffing van het detachement te Guelph, waarop door den Generaal Majoor Dijxhoorn werd geantwoord en enkele misvattingen werden rechtgezet.

Daar het oorspronkelijk in de bedoeling had gelegen dat de betrokken Consuls Generaal slechts het aan hen toegevoegde militair personeel ter beschikking zouden hebben tot 31 December 1943, seinde Hr.Ms. Ambassadeur te Washington hierover aan Londen, dat het beslist noodzakelijk zou zijn, dat dit personeel ook na genoemden datum aan het betrokken Consulaat Generaal zou blijven verbonden.

Voor wat betreft de in dit telegram voorgestelde interpretatie der verantwoordelijkheid van den betrokken Consul Generaal werd de zienswijze van den Minister van Oorlog neergelegd in diens brief van 15 October 1943 Afd IC No. 607M/P gericht aan den Minister van Buitenlandsche Zaken. Als gevolg hiervan werd besloten het militair personeel ook na 31 December 1943 te handhaven en werden de Consuls Generaal belast met de verantwoordelijkheid voor en de leiding van de recruteeringswerkzaamheden. Onderwijl had zich de Generaal Majoor Dijxhoorn op 9 September 1944 vergezeld van den Voorzitter van de Bijzondere Algemene Rekenkamer Dr. A. A. van Rhijn voor een laatste inspectie naar Guelph begeven en woonde aldaar tevens het vertrek van een voor Engeland bestemd detachement bij.

Na dit bezoek werd de verdere afwikkeling inzake de opheffing der Nederlandsche Troepen ter hand genomen. Aan de Canadeesche autoriteiten werden alle van hen in bruikleen ontvangen goederen wederom teruggegeven. Voor deze artikelen, zijnde bedkribben en ander intendance-materieel, wapens en genie-materieel, werd geen huurprijs berekend. De kleinere gebruiksartikelen, die in den loop der tijden waren aangeschaft werden, evenals de eenige rijksauto, publiek verkocht. Een groot gedeelte van het meubilair der cantines dat aan de Nederlandsche Troepen was geschonken werd aan de plaatselijke Armoury cadeau gedaan. Het laatste vertrekkende detachement bestond uit enkele zich nog te Guelph bevindende dienstplichtigen alsmede uit de nog achtergebleven instructeurs. Het overige tot den staf behoorend personeel volgde zijn bestemming naar de Militaire Bureaux resp. te New York en te Montreal. Door den Commandant werden de vereischte afscheidsbezoeken bij verschillende hoogere militaire autoriteiten te Ottawa en te London (Ont.) gebracht waarbij deze zich zonder uitzondering bijzonder gunstig over het 3-jarig verblijf der Nederlandsche Troepen in Canada uitlieten. De Minister van Oorlog, Col. J. L. Ralston meende zelfs te moeten vermelden, dat bij de vermoedelijke beperkte toelating van immigranten in Canada na den oorlog de Nederlanders steeds welkom zouden zijn.

Zoowel van den Minister van Oorlog als van den Commandant van het Eerste Militaire District werden brieven betreffende de opheffing ontvangen.

Evenals te Stratford werd ook te Guelph een Nederlandsche vlag met koperen oorkonde aan de Gemeente aangeboden.

Op 25 October 1943 was de liquidatie voltooid en waren de werkzaamheden overgegeven aan den Res. Kapitein in Algemeenen Dienst A. Kerkhoven, Hoofd van het Militair Bureau van het Consulaat Generaal te New York, en den Res. Ritmeester der Huzaren jhr. A. W. G. van Riemsdijk, Hoofd van het Militaire Bureau van het Consulaat Generaal te Montreal.

33. *Slotbeschouwing.*

Gedurende de recruteering onder leiding van het Hoofd der Militaire Missie later Commandant der Nederlandsche Troepen sinds Januari 1942 onder toezicht van den Gemachtigde van den Minister van Oorlog inzake de recruteering, steunde de oproeping in werkelijken dienst van de in Canada en de U.S.A. aanwezige Nederlandsche dienstplichtigen op verschillende Koninklijke Besluiten.

In Maart 1943 bepaalde echter de Minister van Oorlog dat de jaarklasse 1900 tot en met 1902 voor zoover geen reserve-officieren en niet afkomstig uit door den vijand bezet gebied en voor zoover nog niet onder de wapenen, niet meer behoefden te worden opgeroepen.

De resultaten der recruteering gedurende bovenbedoelde periode zijn verwerkt in een staat die de aantallen dienstplichtigen aangeeft, die maandelijks onder de wapenen zijn gekomen met vermelding van het land van herkomst. Tevens geeft deze staat een overzicht van de maandelijks vertrokken dienstplichtigen met vermelding van hun bestemming.

Uit dezen staat blijkt:

a. dat van Januari 1941 tot en met September 1943 in totaal 1093 dienstplichtigen en vrijwilligers onder de wapenen zijn gekomen, zijnde ongeveer een gemiddelde van 33 per maand;

b. dat hiervan 337 uit Canada en slechts 420 uit de U.S.A. en 150 uit Zuid-Amerika afkomstig waren, waarbij het ongunstige cijfer in de U.S.A. te wijten is aan het feit, dat Nederlanders die in het bezit van eerste papieren waren vrij gesteld waren van opkomst en de overigen de keus hadden tusschen het Nederlandsche dan wel het Amerikaansche leger. Voorts moet het worden toegeschreven aan het betrekkelijk late tijdstip dat met de intensieve recruteering kon worden begonnen;

c. dat van de 1093 militairen er slechts 31 officieren, 72 onderofficieren en 602 man of 63 % ter beschikking van de Koninklijke Nederlandsche Landmacht in Engeland kwamen, terwijl de overigen elders hun bestemming volgden.

De ongunstige resultaten van de recruteering in de U.S.A. komen nog duidelijker naar voren bij de vergelijking met de resultaten die in Canada werden verkregen, waar eveneens bij gemis aan dwang de recruteering ook meer of minder op vrijwillige basis geschiedde. Van het Bureau of Statistics te Ottawa waren 1219 namen verkregen die echter niet allen van dienstplichtige personen waren.

Uit Canada opgekomen	337
afgekeurd	261
vrijgesteld	36
weigerachtig	515
Totaal behandeld	1149,

waarvan dus opgekomen 30%, afgekeurd 20% en weigerachtig 50%.

In de U.S.A. was tijdens de recruteering volgens de laatste Amerikaansche statistieken het aantal Nederlandsche ingezetenen (mannen, vrouwen en kinderen) pl m. 32 000. Indien men aanneemt, dat hiervan 10 % dienstplichtig is, komt dit overeen met het getal van op het Registratiebureau te New York bekende namen van Nederlandsche dienstplichtigen (3000 à 4000).

Uit de U.S.A. opgekomen	420
afgekeurd	475
vrijgesteld	53
weigerachtig	640
Totaal behandeld	1548,

waarvan dus opgekomen 27 %, afgekeurd 30 %, vrijgesteld 3 % en weigerachtig 40 %.

Waar de percenten in elke categorie niet veel verschillen (in de U.S.A. meer afkeuringen en minder weigerachtigen) springt echter in het oog, dat waar in Canada vrijwel alle bekende namen van Nederlandsche dienstplichtigen voor behandeling in aanmerking kwamen, dit getal in de U.S.A. minder dan 50 % van het totale aantal is geweest.

Zooals reeds opgemerkt vond in feite de recruteering in Canada zoowel als in de U.S.A. noodgedwongen op een eenigermate vrijwillige basis plaats. Wel kwamen de weigerachtigen op een zoogenaamde dienstweigeraarslijst, doch met het plaatsen op deze lijst mocht noch in Canada, noch in de U.S.A. worden gedreigd. Behalve dat het vele dienstplichtigen die niet meer het plan hadden naar Holland terug te keeren volkomen onverschillig liet op genoemde lijst te worden geplaatst, waren er echter ook velen, die er zich niet van bewust waren dat zij als weigerachtig werden beschouwd.

De overeenkomst van de Nederlandsche en de Amerikaansche

Regeering hield namelijk in dat diegene, die geen eerste papieren hadden de vrije keuze werd gelaten. Dat men indien men zijn keuze op het Amerikaansche leger deed vallen als gevolg hiervan op de lijst der weigerachtigen zou worden geplaatst kon echter niet worden medegedeeld, daar dit van Amerikaansche zijde als dwang zou worden aangemerkt, zoodat velen hiervan onkundig bleven.

Op zichzelf werd deze maatregel, die ontleend werd aan het antwoord van den Minister van Justitie op een over dit onderwerp gevoerde correspondentie van den Generaal Majoor Dijxhoorn met den Minister van Oorlog, of niet begrepen of als onbillijk beschouwd. Ook de later door den Generaal Majoor Dijxhoorn gedane poging om tot een betere oplossing te komen, werd niet met succes bekroond.

Als gevolg van het feit, dat de Nederlandsche dienstplichtigen in de U.S.A. voor de keuze werden gesteld om in het Amerikaansche of Nederlandsche leger te dienen, was het vanzelfsprekend dat zij de voor- en nadeelen, die aan deze keuze waren verbonden, onder de oogen zagen.

De voordeelen van dienstname in het Nederlandsche leger werden later steeds bij het persoonlijk bezoek aan den dienstplichtige sterk naar voren gebracht. Ze konden als volgt worden omschreven:

a. De wetenschap dat men direct aan de bevrijding van het eigen Vaderland medewerkte waar velen nog een groot deel hunner familieleden hadden achtergelaten.

b. Als Hollands sprekenden zouden zij hun grootste bijdrage aan de geallieerde zaak op dat gevechtsterrein kunnen leveren waar deze taal werd gesproken dus daar waar de Nederlandsche troepen zouden worden ingezet, n.l. Holland.

c. Bij opname in het Nederlandsche leger kwam men weder te midden van zijn eigen landgenooten.

d. Voor het gezin werd op uitnemende wijze door de bestaande kostwinnersvergoeding gezorgd, waarbij steeds rekening werd gehouden met de maatschappelijke positie van den opgekomen dienstplichtige.

Als nadeel zou hiertegenover kunnen worden gesteld, dat ter zijde van de opheffing der Nederlandsche Troepen in Canada nog steeds geen zekerheid was verkregen, dat diegenen, die aan den Nederlandschen oproep gehoor gaven na afloop van den oorlog wederom in de U.S.A. zouden kunnen terugkeeren. Een daartoe strekkende wet was nog steeds niet door het Congres aangenomen. Voor degenen echter die in het bezit waren van „first papers" en zij die op een immigratievisum in de U.S.A. vertoefden, was het bovenstaande geen bezwaar, daar deze personen zich voor het verlaten van de U.S.A. in het bezit konden stellen van een „Re-entry permit" dat echter op geregelde tijden door een Amerikaanschen Consul moest worden verlengd. De voordeelen van het dienstnemen in het Amerikaansche leger waren gelegen in de verschillende „benefits" waarop de man als Amerikaansch militair aanspraak kon maken. Daarenboven konden Nederlanders en ook hen die onwettig in de U.S.A. vertoefden, bij dienstneming in het Amerikaansche leger na zeer korten tijd (plm. 3 maanden) hun Amerikaansch burgerschap verkrijgen.

Een andere factor die van invloed is geweest en voor een deel oorzaak was van de betrekkelijk geringe resultaten der Nederlandsche recruteering waren de strenge keuringseischen waaraan de Nederlandsche dienstplichtigen moesten voldoen.

De basis van deze eischen was gelijk, zoo niet zwaarder dan de eischen die in Nederland in vredestijd werden gesteld. Van de in de U.S.A. gedane plm. 1200 keuringen werden dan ook plm. 370 afgekeurd en plm. 125 C-gekeurd, hetgeen een percentage van *41* geeft van hen die niet voor werkelijken dienst in aanmerking kwamen.

Het gevolg hiervan was, dat in de U.S.A. vele Nederlandsche dienstplichtigen die voor opkomst in het Nederlandsche Leger waren afgekeurd, voor het Amerikaansche leger werden goedgekeurd en opgeroepen. De strenge keuring was vermoedelijk het gevolg van het feit, dat voor het Nederlandsche leger alleen zij werden aangenomen, die geschikt waren voor den dienst te velde, terwijl het Amerikaansche leger ook diegenen opriep, die voor dit laatste minder geschikt waren, teneinde mede te kunnen voorzien in de verschillende eveneens noodzakelijke administratieve functies.

Wat de werkzaamheden betreft, die het gevolg waren van de in de voorafgaande hoofdstukken omschreven oproeping, africhting en vervoer der in Canada onder de wapenen komende dienstplichtigen kan worden opgemerkt, dat deze steeds van zeer veelzijdigen aard waren. De omvangrijkheid er van blijkt uit het feit, dat gedurende de eerste 8 maanden van het jaar 1943 de dagelijksche post plm. 6000 ontvangen brieven en plm. 4000 uitgaande brieven bedroeg, circulaires niet inbegrepen.

Het grootste deel dezer werkzaamheden werd in hoofdzaak door den staf van het detachement Nederlandsche Troepen verricht.

Voor wat de africhting van den troep betreft, werd steeds veel hulp van het onder de wapenen komende kader ondervonden, dat zonder uitzondering op enthousiaste wijze hieraan mede deelnam, met als gevolg, dat zulks voor hen zelf een goede opfrissching van het vroeger geleerde beteekende.

Daar de opheffing van het detachement Nederlandsche Troepen te Guelph mede haar reden vond in de hooge kosten, worden deze hieronder eveneens nader bezien.

Zooals reeds eerder vermeld werden teneinde de opgekomen dienstplichtigen allen zoo spoedig mogelijk naar Engeland over te zenden bij den aanvang der recruteering in de kazerne te Stratford een betrekkelijk groot aantal burgerwerklieden aangenomen. Door het om verschillende reden achterblijven van dienstplichtigen konden deze werklieden op een enkele na worden ontslagen, hetgeen een belangrijke bezuiniging met zich medebracht. De exploitatiekosten van het in Stratford in gebruik zijnde gebouw waren echter zeer hoog. Een tweede belangrijke bezuiniging was dan ook de overplaatsing naar de Winter Fair Building te Guelph hetgeen uit onderstaande staat blijkt:

Uitgaven per jaar:	Kazerne Stratford	Kazerne Guelph
Huur gebouw	$ 6600.00	$ 1200.00
Verwarming gebouw	9964.40	3000.00
Licht, water, gas	1473.10	2386.00
Werklieden	7318.16	1394.00
Totaal	$ 25355.66	$ 7980.00.

In totaal gaf dus deze verwisseling van kazernement een besparing van $ 17375.— per jaar.

Bij een nadere beschouwing over de totaal kosten zullen de soldijen, jaarwedden enz. buiten beschouwing kunnen worden gelaten daar, behalve dat hierin die militairen waren betrokken die niet tot het detachement behoorden, doch er wel in betaling waren opgenomen, deze bedragen ook elders hadden moeten worden uitbetaald. Hetzelfde geldt voor de kostwinnersvergoedingen, kleeding en uitrusting, voeding, verpleging, genees- en tandheelkundige hulp, begrafeniskosten en wachtgelden, pensioenen en onderstanden.

De overige kosten gedurende den geheelen duur van het verblijf in Canada kunnen dan als volgt worden samengevat:

	Canada (Can. $)	U.S.A. (USA $)
Bureaux, meubels enz.	1.299.83	7.767.29
Bureaubehoeften	4.493.01	3.816.91
Telefoon en telegram	13.934.51	8.105.53
Paspoorten e.d.	1.122.53	68.40
Burgerpersoneel	64.562.41	40.240.13
Materieel	1.585.38	1.041.09
Kazernes	55.904.03	—
Propaganda	2.567.33	1.295.53
Reiskosten	93.023.72	38.723.98
Vervoer goederen	3.461.14	50.49
O. en O.	935.19	309.70
Opleiding	1.467.06	—
Representatiekosten	1.736.30	124.76
	Can. $ 246.092.44	USA $ 101.543.81
	USA $ 221.483.20	
	Totaal USA $ 323.027.01.	

Uit het bovenstaande blijkt, dat de totaal-kosten per jaar plm. $ 100.000 hebben bedragen waarvan 1/3 ten laste komt van het Registratiebureau in New York. Na de opheffing van het detachement te Guelph werd dit bureau noodgedwongen uitgebreid en een tweede bureau te Montreal opgericht.

Daarenboven waren de kosten van een en ander in Guelph aanzienlijk teruggebracht. Het bedrag als bovenberekend, is voor het jaar 1943 berekend over een vol jaar alleen voor het detachement Guelph U.S.A. $ 44.567. Het gemiddelde over 3 jaar was 1/3 × U.S.A. $ 221.483 = $ 73.827. Ten aanzien van dit *gemiddelde bedrag* waren de kosten dus bijna tot de helft teruggebracht.

Door de aanwezigheid van de Nederlandsche Troepen te Guelph hadden zich vele gezinnen van Nederlandsche militairen die aldaar onder de wapenen waren gekomen tijdelijk of blijvend in deze plaats gevestigd. Deze gezinnen kwamen daardoor in aanmerking voor vrije geneeskundige behandeling door den aldaar aanwezigen militairen geneesheer. Bij de opheffing van bovengenoemd detachement echter verviel deze kostenbesparing die bij enkele operatieve behandelingen groote onkosten voor het Rijk zouden hebben medegebracht, daar

hierbij tegemoet werd gekomen in de behandelingskosten van den burgergeneesheer.

Tot slot moet bij de beschouwing over het financieele gedeelte der recruteering nog melding worden gemaakt van het zoogenaamde „Hulpfonds". Dit Hulpfonds bestond uit gelden, die verkregen waren uit vrijwillige bijdragen van enkele in de U.S.A. en Canada gevestigde groote Nederlandsche maatschappijen. Het doel ervan was om in die gevallen geldelijk bij te springen wanneer zulks in een gezin waarvan de man onder de wapenen was noodzakelijk bleek, en hiertoe geen Rijksgelden konden worden besteed.

Het Hulpfonds, dat geheel ter beschikking was van den Commandant der Nederlandsche Troepen, heeft in vele gevallen in moeilijke gezinsomstandigheden de ontstane nooden kunnen lenigen, hetgeen meestal het moreel van den vertrekkenden man zeer ten goede kwam. Later, toen tegemoetkoming in de geneeskundige verzorging van het gezin van Rijkswege mogelijk werd, werd de belangrijkheid van dit Fonds geringer, doch tot aan de opheffing der Nederlandsche Troepen in Canada heeft het steeds in vele moeilijke omstandigheden kunnen bijspringen.

Behalve voor de recruteering heeft de aanwezigheid van een Nederlandsch kamp in de Western Hemisphere gedurende 3 oorlogsjaren belangrijk bijgedragen om den naam van Nederland meerdere bekendheid te geven.

Niet alleen was het belangrijk, dat, waar andere Mogendheden soortgelijke kampen in Canada hadden, ons land hierbij niet ten achter was gebleven, doch ook het contact dat door deze aanwezigheid met de verschillende autoriteiten werd gevormd, moet op zichzelf eveneens belangrijk worden geacht. Dit contact beperkte zich echter niet alleen tot de verschillende autoriteiten daar de vele lezingen en voordrachten, radiobroadcasts e.d. die in het verloop van tijd zoowel in Canada als in de U.S.A. werden gehouden, vele personen op meest verscheiden gebied hebben bereikt. De vrijwel overal betoonde groote belangstelling voor ons land en het aandeel dat Nederland in de gezamenlijke „war effort" had, was reden dat men kon aannemen dat de hieraan bestede arbeid niet als verloren moet worden beschouwd. Waar in de U.S.A. bovenvermelde voordrachten en lezingen meer op den voorgrond stonden was het in Canada meer de aanwezigheid van den troep zelven, die in hooge mate tot de noodige bekendheid heeft medegewerkt. Vele malen werden door zoowel groepen officieren als onderofficieren naburige Canadeesche kampen bezocht waarbij een gezellig samenzijn na een technische bezichtiging in het voordeel was van een goede onderlinge verstandhouding. Het zelfde kan worden gezegd van de tegenbezoeken, die aan de Hollandsche kazerne werden gebracht. Ook op het gebied der sport werd door een Nederlandsch elftal hiertoe bijgedragen, dat was samengesteld uit officieren, onderofficieren en manschappen en dat gedurende de zomermaanden na de diensturen vele wedstrijden in de naburige kampen speelde of zijn tegenstanders op eigen terrein ontving. Van de vele soortgelijke gebeurtenissen op het gebied der propaganda kan nog een te Windsor in samenwerking met het Poolsche garnizoen aldaar georganiseerde parade op 7 Augustus 1941 worden vermeld waaraan een Nederlandsch detachement van plm. 60 man deelnam, en voor welk schouwspel vele Amerikanen van het naburige Detroit waren overgekomen. De door het Nederlandsche detachement vertoonde exercitiën vonden zooveel bijval, dat later op den middag verzocht werd het vertoonde nogmaals te willen herhalen.

Inzake de belangstelling die voor het Nederlandsche militaire detachement bleek te bestaan moet wel in de eerste plaats die der Koninklijke Familie worden genoemd. Op 30 Juni 1942 werd de Prinses Juliana Kazerne te Guelph vereerd door het hooge bezoek van H.M. de Koningin. Na allereerst een bezoek te hebben gebracht aan het Sanatorium Freeport bij Kitchener waar een 4-tal Nederlandsche militairen werden verpleegd, werd de kazerne zelve bezocht, alwaar H.M. zich persoonlijk met alle aanwezige militairen onderhield.

De veelvuldige bezoeken van H.K.H. Prinses Juliana werden steeds even vóór het vertrek van een detachement naar Engeland gebracht waarbij H.K.H. de vertrekkende manschappen toesprak. Ook Z.K.H. Prins Bernhard bezocht eenige malen de kazerne zoowel te Stratford als te Guelph. Waar deze bezoeken bij een ieder steeds op hoogen prijs werden gesteld werkten zij in het bijzonder bij tot verhooging van het moreel der Nederlandsche dienstplichtigen waarvan velen onder dikwijls moeilijke omstandigheden en met groote persoonlijke offers aan den oproep hadden gehoor gegeven.

Ook van officieele Canadeesche zijde werd veel belangstelling betoond hetgeen o.a. tot uiting kwam in een bezoek van H.E. de Governor General van Canada en H.E. Lieutenant Governor van Ontario.

Het is vanzelfsprekend, dat het bovenstaande geregelde publiciteit in de pers vond. Van de verschillende lezingen en voordrachten verschenen steeds uitgebreide verslagen in de verschillende dagbladen hetgeen eveneens met de aan de kazerne gebrachte hooge bezoeken het geval was. Ook deze zeer welwillende beoordeelingen hebben in hooge mate bijgedragen tot den goeden naam die Nederland in dit werelddeel heeft.

BIJLAGE 2

Aanwijzingen van de Minister van Oorlog ten behoeve van met de recrutering belaste diplomatieke en consulaire ambtenaren en officieren in Canada

Vertrouwelijk

Londen, 3 December 1941.

Afd. I B, nr. 11.

1. In verband met de bij de recruteering buitenslands ondervonden moeilijkheden komt het nuttig voor eenige dier moeilijkheden — en tevens sommige der door de opgeroepenen aangevoerde tegenwerpingen — aan een nadere beschouwing te onderwerpen. De hierna volgende aanwijzingen zijn van vertrouwelijken aard en zijn niet voor publicatie bestemd. Zij kunnen overigens door de met de recruteering belaste ambtenaren gebruikt worden op de wijze als hun het beste voorkomt.

2. Het besluit der Regeering om buitenslands verblijvende Nederlanders van dienstplichtigen leeftijd in werkelijken dienst te roepen is ingegeven door de onverbiddelijke noodzakelijkheid om alle beschikbare krachten aan te wenden tot het voeren van den strijd tegen den overweldiger van ons vaderland. Het is een gebiedende politieke eisch, dat de herovering van het door den vijand bezette deel van het Koninkrijk zooveel mogelijk met een eigen, nationale weermacht geschiedt en voor dezen eisch moeten andere, economische of financieele, overwegingen in beginsel wijken. Deze economische of financieele overwegingen kunnen zijn van tweeërlei aard: zij kunnen of het Koninkrijk of een zijner gebiedsdeelen in het bijzonder, of den opgeroepene betreffen. In beide gevallen voorzien de punten 4 en 5 der richtlijnen.

3. De toepassing van de punten 4 en 5 dient echter uitzondering te blijven. Immers, zonder herovering der politieke onafhankelijkheid is de economische ontwikkeling van het Koninkrijk in al zijn deelen onmogelijk, terwijl evenmin de economische positie van den onderdaan kan worden verzekerd zonder volledig herstel van het Koninkrijk. Het moge waar zijn, dat Nederland niet anders dan met behulp der overige geallieerden den oorlog tot een overwinning zal kunnen voeren, doch dit doet niet af aan den plicht van iederen Nederlander om in de eerste plaats het aandeel van Nederland in de oorlogvoering te versterken.

4. Het door de Regeering genomen besluit om de buitenslands verblijvende Nederlanders in werkelijken dienst te roepen is een radicale afwijking van een sinds lang gevolgde gedragslijn. Op zich zelf is het dan ook niet verwonderlijk, dat dit besluit reacties heeft gewekt: het Europeesche gebiedsdeel van het Koninkrijk is sinds meer dan honderd jaar niet in een oorlog gewikkeld geweest en uit den aard der zaak heeft deze omstandigheid zijn invloed doen gelden op de bepalingen betreffende den dienstplicht (geringe sterkte der lichtingen, veel vrijstellingen, strenge keuring, buitenslands verblijvende dienstplichtigen slechts bij uitzondering opgeroepen, enz.).

Thans echter verkeert het Koninkrijk in een zeer uitzonderlijken toestand, welke het in de Grondwet (Artikel 187) neergelegde beginsel, dat alle Nederlanders verplicht zijn mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied, in zijn vollen omvang toepasselijk doet zijn. En het spreekt vanzelf, dat op het in het verleden gevoerde recruteeringsbeleid thans geen beroep kan worden gedaan.

5. Het in de Grondwet neergelegde beginsel, dat alle Nederlanders kunnen worden verplicht tot militairen dienst ten behoeve van het vaderland, heeft nog een ander gevolg: de vorming der Nederlandsche weermacht berust op het beginsel van den dienstplicht en niet op het beginsel der vrijwillige dienstneming. Het zijn van militair is — behalve voor het betrekkelijk kleine beroepskader — geen broodwinning doch vervulling van een nationalen plicht.

Zulks komt tot uitdrukking in de wettelijke regeling der financieele vergoeding, welke de dienstplichtige (het reserve-personeel inbegrepen) ontvangt, wanneer hij zijn dienstplicht vervult. Terwijl de beroepsmilitair aan zijn verblijf in militairen dienst zijn inkomsten *ontleent,* kan aan den dienstplichtige slechts een vergoeding (kostwinnersvergoeding, toelage) worden toegekend op grond van het feit, dat hij door zijn verblijf in werkelijken dienst inkomsten uit zijn burger-werkzaamheden *derft.* Die vergoeding kan derhalve nimmer vergeleken worden met de belooning, welke vrijwilligers, behoorende tot de weermacht van landen, waarin de dienstplicht niet geldt, genieten: zij is gebonden aan de voorwaarde voor en is bepaald door het komen te ontbreken van voldoende middelen tot levensonderhoud van het gezin, tengevolge van de oproeping in werkelijken dienst. Het is daarom te noodzakelijker, dat alle pogingen worden aangewend ten einde te bewerkstelligen, dat de opgeroepenen na hun terugkeer wederom een bestaansmogelijkheid vinden.

Dit probleem deed zich ook voor den oorlog in Nederland voor en al moge daar de oplossing gemakkelijker geweest zijn, thans nu *alle* militairen zonder uitzondering hun dienstplicht in een vreemd land vervullen, is er voor de buitenslands opgeroepenen te minder reden zich op de moeilijkheid te beroepen om zich na den oorlog weer een broodwinning te verschaffen, terwijl zij zich er evenmin over kunnen beklagen, dat zij hun gezin moeten achterlaten, althans dat de kosten van overtocht daarvan niet door het Rijk worden gedragen.

6. Het feit, dat de recruteering buitenslands plaats vindt, brengt twee moeilijkheden met zich, welke in Nederland niet werden ondervonden:

A. Bij de organisatie, bewapening, ravitailleering, enz. van de weermacht is de Regeering voornamelijk afhankelijk van de medewerking van de Britsche autoriteiten. De vorming der weermacht moet dus geschieden in overleg met onze bondgenooten, waarbij eigen wenschen moeten worden gewijzigd en eigen instellingen moeten worden aangepast. In het algemeen kan worden gezegd, dat dienstneming mogelijk is:

wat de landmacht betreft, bij een gemotoriseerde infanterie-eenheid,

wat de zeemacht betreft, op schepen, die convooi-, mijnenveeg- of operatie-diensten verrichten of op onderzeebooten,

wat de luchtmacht betreft, bij het Nederlandsche contingent der R.A.F.V.R. (jachtvliegtuigen), of wel bij de Marine-Luchtvaartdienst (verkennings- en bombardeervliegtuigen).

B. Het is zeer bezwaarlijk zich een juist beeld te vormen van het aantal buitenslands verblijvende Nederlanders, dat voor oproeping in werkelijken dienst in aanmerking komt en ook dit bemoeilijkt den opbouw der weermacht. Niet alleen kan het aantal vrijstellingen en afkeuringen niet worden overzien, doch ook het aantal dienstweigeraars is moeilijk te schatten.

Gelijk bekend, heeft de Regeering besloten aan dienstweigeraars diplomatieken en consulairen bijstand te weigeren; bovendien zijn dezulken na terugkeer in Nederland strafrechtelijk vervolgbaar. Het wordt evenwel aan het beleid van den betrokken ambtenaar overgelaten, de toepassing dier sancties op dienstweigering te accentueeren. In het algemeen komt het geraden voor daarop niet al te zeer den nadruk te leggen, doch eerder door overreding den betrokkene te overtuigen van zijn plicht om aan de oproeping in werkelijken dienst te voldoen.

Het doen van onvervulbare beloften worde onder alle omstandigheden vermeden. Indien de verstrekte gegevens omtrent opleiding, soldij, enz. in bepaalde gevallen onvoldoende uitsluitsel geven, verdient het de voorkeur telegrafisch nadere inlichtingen te vragen.

7. Door het vorenstaande is, naar te verwachten is, het terrein van de meest voorkomende moeilijkheden en tegenwerpingen bestreken. Er rest nog in het kort de verschillende categorieën van buitenslands verblijvende Nederlanders, die voor oproeping in werkelijken dienst in aanmerking komen, aan een korte bespreking te onderwerpen. De vier voornaamste categorieën zullen zijn:

A. Employé's van buitenlandsche filialen van Nederlandsche ondernemingen. De schijn van bevoorrechting dient te worden vermeden door employé's van groote ondernemingen eerder voor vrijstelling in aanmerking te doen komen dan die van kleine ondernemingen.

B. Zij, die in Nederland geen emplooi hebben kunnen vinden en daarin buitenslands wel zijn geslaagd. Aangezien dezen geneigd zullen zijn hun mislukte carrière in Nederland te wijten aan de toestanden aldaar en op grond daarvan van hun plicht tot medewerking aan de bevrijding van Nederland wellicht niet overtuigd zullen zijn, dient hun te worden tegengeworpen, dat de economische moeilijkheden in Nederland niet van nationalen doch van internationalen oorsprong waren. Nederland kon deze moeilijkheden alleen verzachten, niet oplossen. De miskenning van de internationaliteit dier moeilijkheden

is een der voornaamste oorzaken van den oorlog en alleen een overwinning van de geallieerden zal de moeilijkheden kunnen oplossen.

C. Zij, die in Nederland geen emplooi hebben kunnen vinden en daarin buitenslands evenmin zijn geslaagd. Aangezien dezen in dienstneming een toekomstmogelijkheid zullen zien, dienen zij, gegeven hun blijkbaar geringe capaciteiten, vooral aan een strenge medische keuring te worden onderworpen. Ook hun politieke betrouwbaarheid worde extra onderzocht.

D. Zij, die buitenslands geboren zijn, althans daar van hun kinderjaren verblijven. Aangezien zij dikwijls het contact met Nederland zullen hebben verloren, zullen zij vooral de innigheid van de banden met hun vaderland tegen die met het land hunner inwoning afwegen. Voor zoover zij dubbele nationaliteit hebben en niet behooren tot de landen aangesloten bij het protocol van 's-Gravenhage dd. 12 April 1930 (zie punt 3, 3e der richtlijnen), dient hun te worden duidelijk gemaakt, dat zij tenslotte een keuze moeten doen tusschen het land hunner vaderen en het land, waarin zij verblijven.

BIJLAGE 3

Samenstelling van de officiële missie naar Canada van 6 September 1940

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Stratton House
Piccadilly,
London, W. 1

London, Sept. 6, 1940.

The Minister of Defence declares that, in accordance with a decision taken by the Netherland Government, an Official Mission has to proceed to Canada.

The Mission to consist of the undermentioned Dutch Army Officers with attendants:

Lieut.-Col. of the General Staff *G. J. Sas,* accompanied by *Mrs. M. J. Sas-van der Minne* and Mr. *G. J. Sas.*
Major *W. H. Snijders;*
Captain of the General Staff *W. T. Carp;*
Captain *S. van den Bergh,* accompanied by Mrs. *S. J. van den Bergh-Meyers;*
Captain *A. Kerkhoven;*
Captain Jhr. *H. P. J. Bosch van Drakestein;*
1st Lieutenants of the Medical Corps *W. Calten; A. du Bois.*
2nd Lieutenant Mr. *T. Taconis.*

The Minister of Defence requests the British Authorities to afford the members of this Mission all facilities and assistance.

It is also requested that the necessary reservations may be made on board the steamer which is to take the Mission to Canada and it will be appreciated to have cabine reserved for Lieutenant-Colonel Sas and Captain van den Bergh with their attendants.

The Minister of Defence,

(w.g.) A. Q. H. DIJXHOORN.

Seen at the Netherland Legation,
London, 7th September, 1940.

BIJLAGE 4

Brief d.d. 20 Mei 1942 van de Minister van Oorlog a.i. H. van Boeyen aan generaal-majoor A. Q. H. Dijxhoorn te Washington, betreffende de organisatie der recrutering in Canada en de Verenigde Staten

MINISTERIE VAN OORLOG

Afd. I — No. 248 P

Arlington House
Arlington Street
Piccadilly

Onderwerp: *Organisatie.*

Londen, S.W. I, 20 Mei 1942.

Naar aanleiding van Uw brieven van 26 Maart 1942 No. 229/1 van 17 April 1942, No. 313/6 en van 20 April 1942, No. 326/6, alsmede met verwijzing naar mijn inmiddels door U ontvangen telegraphische instructies ten gevolge van de nota van het State Department van 6 Mei j.l. heb ik de eer U het volgende mede te deelen.

1. Wat betreft de reorganisatie der recruteering in Canada en der Nederlandsche troepen daar te lande heb ik sterk den indruk, dat de huidige organisatie onnoodig kostbaar is en het personeel een onvoldoende taak heeft. Van verschillende zijden heb ik daarover critiek gehoord. Uiteraard is het voor mij moeilijk, zoo niet onmogelijk de waarde daarvan te toetsen. Hoezeer ik begrijp, dat Uw belangrijke werkzaamheden in het Combined Chiefs of Staff Committee U hebben belet eerder een bezoek aan Canada te brengen, moge ik er — zij het wellicht ten overvloede — bij U op aandringen zoodra die werkzaamheden het maar eenigszins toelaten, een inspectie in Stratford te houden.

2. De kennisneming van de Bijlage 2 van Uw brief van 17 April (Organisatie recruteeringsaangelegenheden in Canada en de Vereenigde Staten) geeft mij aanleiding om met betrekking tot de organisatie in Canada hierna in de punten 3 t/m 6 de volgende opmerkingen te maken.

3. Ik heb begrip voor de door U aangevoerde gronden om in Canada een doorzendstation voor Canada en de Vereenigde Staten te behouden. In verband met de omstandigheid, dat in Canada in beginsel geen opleiding meer wordt gegeven, komt het mij voor, dat de capaciteit van dat station een beperkte kan zijn en dat met een legeringsruimte voor ongeveer 100 recruten zou kunnen worden volstaan. Ik vraag mij daarbij tevens af of het wel noodzakelijk en gewenscht is het doorzendstation in Stratford gevestigd te doen blijven en of het geen aanbeveling verdient het station elders b.v. in Montreal te vestigen.
Ik stel mij voor, dat een dergelijke verplaatsing voor het contact met de Canadeesche autoriteiten, met Hr. Ms. Gezantschap en met de Nederlandsche consulaire ambtenaren bepaald voordeelen zal hebben. Mogelijk zou van een vleugel van een bestaande Canadeesche kazerne gebruik gemaakt kunnen worden of de noodige ruimte kunnen worden gehuurd.

4. Mocht U van oordeel zijn, dat verplaatsing van het doorzendstation om mij niet bekende redenen niet mogelijk of niet gewenscht is, dan zou nochtans dienen te worden overwogen of het gewenscht is de met de recruteering belaste instantie te verplaatsen.

5. Ik vraag mij af of het wel noodzakelijk en wenschelijk is een scheiding te maken tusschen de militaire missie in Canada en het recruteeringsbureau daar te lande. Naar mijn oordeel zou daartoe slechts aanleiding bestaan wanneer het Hoofd van het Recruteeringsbureau niet ten volle geschikt is te achten alle aan de recruteering in Canada verbonden werkzaamheden te verrichten. Waar dit geen kwestie is van *militaire* bekwaamheid, is de kapitein S. van den Bergh, voor zoover ik in staat ben dit te beoordeelen, zeer geschikt om den recruteeringsarbeid in zijn vollen omvang te verrichten en ik kan dan ook moeilijk inzien, waartoe het noodzakelijk is een gedeelte van dien arbeid op te dragen aan een in de Vereenigde Staten gevestigd Hoofd der militaire missie, waaraan hij ondergeschikt is. Ook de functie van verbindingsofficier te Stratford zou naar mijn oordeel zeer wel kunnen vervallen. Mocht gij het noodig achten, dat de leider der recruteering in Canada een hoogeren rang heeft, dan ben ik bereid den kapitein van den Bergh voor te dragen voor een tijdelijke bevordering tot majoor.

6. Met betrekking tot de organisatie van het detachement merk ik op, dat — wanneer de kapitein van den Bergh een taak krijgt als in punt 5 bedoeld — de dienst der intendance vermoedelijk wel aan hem zal kunnen worden onttrokken. Ik vraag mij voorts af of het wel noodig is twee luitenants in te deelen en zal t.z.t. gaarne vernemen of kader beneden den rang van tweede luitenant beschikbaar komt.

7. Ten aanzien van de recruteering in de Vereenigde Staten merk ik slechts op, dat ik vertrouw, dat gij deze zoodanig zult organiseeren, dat uit de beperkte aantallen beschikbare dienstplichtigen een zoo groot mogelijk aantal ter beschikking der Nederlandsche weermacht zal komen.

8. Indien gij dit gewenscht mocht achten, ben ik bereid den reserve-eerste luitenant Mr. Knipscheer, die beschikt over vele jaren journalistieke ervaring in de Vereenigde Staten, doch voor den troependienst minder geschikt is, naar New York over te plaatsen.

9. Wat Uw brief van 10 Februari 1942, nr. 34 betreft, zou ik gaarne alsnog zien, dat U de Commissie Verloven een gemotiveerd advies liet opmaken omtrent de verleende vrijstellingen enz., en mij daarvan een afschrift met Uw eventueele opmerkingen deedt toekomen.

10. Ten aanzien van de vlieger-opleiding zult U inmiddels mijn telegrafische instructies hebben ontvangen.

11. Omtrent de mogelijkheid tot het verlies van hun nationaliteit door Nederlanders, die, al dan niet in het bezit van „first papers" door de Amerikaansche autoriteiten worden opgeroepen, zal ik U na raadpleging van mijn Ambtgenoot van Justitie nadere mededeeling doen.

BIJLAGE 5

Rapport d.d. 1 Mei 1942 van de reserve-eerste luitenant der artillerie ir. J. B. Pot, uitgebracht aan majoor mr. H. J. Kruls, betreffende de recrutering in Canada en Amerika

Londen, 1 Mei 1942.

Eenige zeer vertrouwelijke indrukken op verzoek van den Majoor van den Generalen Staf Mr. Kruls, aan hem medegedeeld door den Res. Iste Lt. Art. Ir. J. B. Pot.

Deze indrukken worden door mij gegeven in de hoop dat zij er toe mede zullen werken om de recruteering in de U.S.A., Canada-Centraal en Zuid-Amerika te verbeteren en om het Depot te Stratford minder kostbaar en meer efficient te maken.

Recruteeringsbureau New-York

Mijn verblijf te New-York duurde van 13 tot 27 Febr. '42.

Het recruteerings-bureau bezocht ik elke 2 à 3 dagen soms voor een uur, soms langer.

Bij gesprekken met andere Hollanders van de Neth. Purch. Commission uitten zij meerdere malen de klacht dat het Bureau-van Schreven zeer weinig efficient was. Mijn vriend Ing. der Marine P. van Hecking Colenbrander beweerde dat het een schande was dat er zoo weinig door het bureau werd gepresteerd. Later bij een gesprek met Korp. de Vogel beklaagde deze zich erover dat de Consul in Los Angeles tot zijn spijt vrijwel geen inlichtingen kon verstrekken omdat deze ook weer klaagde dat hij van New-York absoluut onvoldoende inlichtingen kreeg.

Het recruteeringsbureau zelf (het is een onderafdeeling van het Consulaat) maakt een zeer rommeligen indruk. In tegenstelling met de andere kantoren te N.Y. is het zeer klein. De kas was een hoop vodjes in een bonbonblikje. Voortdurend was er iets zoek en werd dit onder groot tumult weer gevonden.

Alhoewel uiterlijk de verhouding met Stratford zeer amicaal leek, kreeg ik sterk den indruk, dat er tusschen Hr. van Schreven en Maj. Carp nog wel eens wrijving was. Toen ik in Stratford was hoorde ik Maj. Carp zeggen: Die van Schreven moet vooral niet denken dat hij hier ook iets te zeggen heeft.

Recruteeringsdepot Stratford

Mijn verblijf aldaar was 28 Febr., 1-2-3 Maart, 1942.

a. Afmeting.

Deze is geschikt voor de legering van een ca 750 tot 1000 man. Evenredig daaraan wordt de huur betaald. Toen ik er was, bestond de bezetting uit 40 man terwijl er een 40 tal recruten waren.

b. Ligging.

Deze is zeer ongunstig. Stratford is een klein dorp. Zooiets als Meppel. De eenige stad in den omtrek is Toronto op ca. 3 uur sporen er vandaan. 2 treinen per dag. Voor de verscheping van iederen recruut zijn consulaire papieren noodig, terwijl via de consuls na aankomst van het consulaat inlichtingen moeten worden ingewonnen.

Daardoor moet dagelijks met Montreal (12 uur sneltreinafstand) en met New-York (15 uur sneltreinafstand) worden getelefoneerd. Beide afstanden zijn van de orde van grootte Amsterdam—Berlijn. Bij de hooge huur moet dus nog de bijzondere hooge telefoonrekening worden opgeteld. Te New-York heb ik zeker 10 × een telefoongesprek meegemaakt met Stratford van b.v. 20 minuten. Te Montreal klaagde de Consul er ook over dat Stratford maar over alle mogelijke dingen opbelde die best per brief konden worden afgedaan.

c. Ligging.

Klimatologisch is deze ook zeer ongunstig omdat Stratford in de z.g. Snowbelt ligt. Dit werd mij medegedeeld door Lieut. Graham, Canadian Signal Corps, die er in de buurt woont. Volgens hem was dit de reden dat de Canadeesche troepen, die daarvóór deze oude fabriek betrokken, er zijn weggehaald.

d. Kleedingmagazijn.

Het eigen kleeding-magazijn is overbodig omdat in Stratford nog een Canadeesch kleedingmagazijn is. Het is dus veel eenvoudiger om met iederen recruut naar het Can. magazijn te gaan en op bon een modeluitrusting te ontvangen. Als er nu een bepaalde maat niet in voorraad is wordt hij ook daaruit gehaald. Het eenige dat de Ned. fourier moet hebben zijn de leeuwen en leeuwenknoopen.

e. Bezetting.

Deze bestond wat betreft de officieren uit:
Cdt. Maj. Carp.
Adj.Lt. Arnoti.
Compagniescdt. Kapt. Nieterink.
Toegev. Lt. ten Doesschate.
Toegev. Lt. Elink Schuurman.
Recruteering Canada Kapt. S. v. d. Bergh, tevens intendance.
Recruteering Zd-Amerika Lt. Jhr. van Riemsdijk.
Recruteering Zd-Amerika Lt. de Kuyper.
Off. van Gezondheid Kapt. Calten.
Off. van Administratie Kon. Mar. Buykes.
Werkzaam voor den Cdt. Kapt. Kerkhoven.

Lt. Arnoti.

Heeft geregeld zijn werk alhoewel hij klaagde dat hij het graag wat drukker zou hebben.

De 3 Officieren voor den troep.

Dezen hadden absoluut niets te doen, omdat voor de africhting daarvan, voorzoover deze nog mogelijk was in verband met niet kunnen uitrukken door sneeuw gedurende den geheelen winter, een groot aantal onderofficieren beschikbaar was. Elink Schuurman (een Shell-collega van mij) klaagde steen en been dat hij niet wist hoe hij den tijd moest „doorhangen". Van mijn collega-ingenieur-recruten vernam ik dat Elink Schuurman de eenigste was dien zij nog wel eens zagen, de andere 2 officieren zagen zij nooit.

Kapt. van den Bergh.

Bij hem heb ik alleen thee gedronken. De andere dagen was hij voor besprekingen in Ottawa en Montreal.

Hij vertelde echter ook dat hij hoopte dat hij een drukkeren werkkring zou krijgen nu de recruteering in Canada zoo'n beetje afliep.

Lts. Riemsdijk en de Kuyper.

Alhoewel beiden zeer charmante lieden, voerden zij minimaal weinig uit. Beiden hebben veel meer interesse voor hun resp. Bols- en de Kuiper-jenever-zaken. Met de Kuyper en zijn vrouw maakte ik de reis naar Toronto. Hij kwam er eerlijk voor uit, dat er eigenlijk niemand was die ook maar iets van eenige beteekenis uitvoerde. Hij zei: ik heb het gelukkig nog druk met mijn eigen zaken anders zou ik mij geen raad weten.

De Dokter.

Heeft wel eens even iets te doen als er nieuwe recruten aankomen. Hij lijdt zeer onder aanvallen van neuralgische pijnen. (Bij een bezoek van de Prinses werden eenige lieden die nauwelijks „verkouden" waren in bed gestopt, opdat de ziekenzaal niet heelemaal leeg zou zijn als de Prinses er door wandelde.)

Kapt. Kerkhoven.

Deze trachtte geheel tevergeefs den indruk te wekken dat hij ook maar iets te doen zou hebben.

Een aardige gewoonte is dat *alle* officieren om 12 uur gezamenlijk aan de lunch aanzitten.

In de diverse bureaux is een groot aantal O.O., korporaals en minderen werkzaam. (Diversen zijn recruten.) Mijn vriend een Delftsch werkt. ing. was dolblij dat hij tenminste bezig was. Hij hield de waschlijsten bij.

Mijns inziens is hoogstens noodig:

Recruteering

a. Canada. 1 officier + 2 typisten toegev. aan het consulaat te Montreal.

Deze verzorgt dan tevens de transporten via Halifax. Thans reist

de kapt. v. d. Bergh er voortdurend heen, en besteedt de vice-consul te Montreal een groot gedeelte van zijn tijd aan Stratford.

b. U.S.A. 1 officier + 3 OO. + 3 typisten toegev. aan het Consulaat New-York. Deze verzorgt tevens de transporten via New-York.

c. Centraal en Zuid-Amerika. 1 officier + 1 OO. + 3 typisten toegevoegd aan het Consulaat New-York.

De 2 officieren die dit thans te Stratford doen, besteden de helft van den tijd dat zij nog iets doen aan het vragen van inlichtingen aan New-York omdat in een dorp als Stratford natuurlijk geen enkele inlichting is te verkrijgen.

Het beste is dat de oudste officier U.S.A. op zich neemt en het commando voert, tevens maandelijks rapport uitbrengt aan den Algemeen Chef Generaal Dijxhoorn.

Depot

Een vleugel van een kazerne of een barak vlak bij Montreal of New-York, is ruim voldoende. Voor het onderbrengen van ca. 100 man op zijn hoogst. Er is zoowel bij Montreal als bij New-York meer dan voldoende gelegenheid. De Lt. de Kuyper verzekerde mij dit. Hij heeft te Montreal zijn kantoor en fabriek. Hij zei dat nooit iemand had begrepen waarom men naar Stratford was gegaan.

Hierbij in te deelen:

1 Officier Cdt.
1 Sergt. maj. instr.

1 Sergt. instr. Bij ieder groep recruten bevinden zich altijd voldoende sergeanten en korporaals voor den dagelijkschen dienst.

1 Fourier + 1 typist.
1 OO. Betaalmeester + 1 typist.

Totaal noodig: 4 off. ± 8 OO. + 8 typ.	=	20 man.
Momenteel: New-York 3 Ambt. + 4 typ.	=	7 man.
Stratford 11 Off. + 40 man	=	51 man.
Totaal	=	58 man.

De algeheele stemming waarvoor ik in New-York reeds werd gewaarschuwd is zeer slecht. Speciaal de marinemenschen aldaar praten met minachting over het gedoe in Stratford. Alhoewel ik mij in New-York ergerde aan hun afbrekende critiek moest ik na mijn bezoek aan Stratford toegeven, dat er wel het een en ander van waar was.

Ik ondervond dat, alhoewel een groot deel van de recruten te Stratford bestaat uit jongens en oudere mannen uit de betere kringen, vrijwel alle officieren hun best deden vooral maar te laten voelen dat het maar gewone soldaten waren. De Lts. de Kuyper en Elink Schuurman maakten hierop een gunstige uitzondering. Zij waren de eenigen die tegen vroegere school- en studentenvrienden nog wel iets zeiden.

Een voorbeeld.

De kapitein Nieterink heeft mij er een ernstig verwijt van gemaakt en gemeend dit ook aan den maj. Carp te moeten melden, dat mijn vrouw en ik (ik was in burger) mijn 2 collega's Delftsch-ingenieurs (met wie ik een maand tevoren nog bij de Shell had samengewerkt) en korp. de Vogel (zoon van den President-Curator der T.H. etc.) bij ons in het hotel voor het diner hadden uitgenoodigd en er mee in het openbaar hadden gegeten. Er zaten alles bij elkaar in het boeren-eetzaaltje 10 menschen.

BIJLAGE 6

Brief d.d. 23 Mei 1941 van de Nederlandse gezant in Canada te Ottawa aan de Minister van Buitenlandse Zaken te Londen betreffende de medewerking van de Canadese Regering aan de recrutering van Nederlandse dienstplichtigen

No. 1411/136

Ottawa, 23 Mei 1941.

Onderwerp:

Militaire Zaken
Nederl. legioen
Medewerking Canada.

Ter voldoening aan den last, vervat in Uwer Excellentie's telegram d.d. 21 Mei, no. 148, heb ik op 22 dezer mondeling de aandacht van den Eersten Minister gevestigd op de noodlottige gevolgen van zijn negatieve verklaring van 1 Mei. Hij zeide het te betreuren er niet aan te hebben gedacht ook de positieve zijde van het vraagstuk in het licht te stellen: het onbetwistbare recht van geallieerde mogendheden mannen onder de wapenen te roepen, ook al ontbreken sancties, en de hulp, door Canada verleend.

Ik heb bijgaand memorandum achtergelaten.

De Eerste Minister gaf te kennen, dat hij in zijn beantwoording van de vragen van het lid van het Parlement Coldwell zoo beslist categoriek was geweest om elk debat over de Canadeesche politie bij voorbaat af te snijden. Er bestaan hier en daar gevoelens van geprikkeldheid tegen de politie; verwijten van autoritaire methodes teneinde gegadigden er toe te brengen soldaat te worden, hetzij in buitenlandsche legioenen, hetzij in het Canadeesche legioen overzee. Teneinde de politie niet in de discussie betrokken te hebben, had hij met zoo veel klem verklaard, dat er geen sprake kan zijn van sancties, door Canadeesche autoriteiten toe te passen tegen *buitenlanders,* die niet met buitenlandsche troepen overzee willen, evenmin als er sprake kan zijn van sancties, door Canadeesche autoriteiten toe te passen tegen Canadeezen, die niet overzee willen (de gevreesde conscriptie, waar de liberale partij van den Premier zoo fel tegen is).

Ik heb van deze gelegenheid gebruik gemaakt om te pleiten voor toelating van Canadeezen-oud-Nederlanders in ons legioen.

De Gezant,
(w.g.) GROENMAN.

BIJLAGE 7

Brief d.d. 27 Mei 1942 van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Minister van Oorlog a.i. betreffende dienstweigeraars

MINISTERIE VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN

Netherland Foreign Office
Afd. Juridische Zaken

Londen, 27 Mei 1942.

No. 3651 *Geheim Archief.*

Met verwijzing naar mijn schrijven van 4 Mei jl. No. 7083, heb ik de eer Uwer Excellentie mede te deelen dat Hr. Ms. Gezant te Pretoria mij 22 dezer het volgende seinde:

„Heden is in hoogste instantie appel dienstweigeraars afgewezen. Uw beslissing op mijn telegram 56 is dus uiterst urgent."

Dit beteekent dus dat thans met de deportatie van de dienstweigeraars een aanvang kan worden gemaakt. Het aangehaalde telegram werd weergegeven in mijn brief van 11 Mei jl. No. 3289 G.A. aan onzen Ambtgenoot van Marine, waarvan ik Uwer Excellentie een afschrift toezond en waarop Admiraal Furstner het volgende antwoordde:

„Naar aanleiding van Uw schrijven dd. 11 Mei 1942 No. 3289 Geheim Archief, heb ik de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat ik een afschrift van dat schrijven deed toekomen aan onzen Ambtgenoot van Handel, Nijverheid en Scheepvaart met het verzoek wel de behandeling ervan te willen overnemen.

Het in Uw schrijven genoemde schip vaart namelijk in charter voor het Britsche Ministry of War Transport, zoodat het bij die instantie nemen van stappen voor routeering tot de competentie van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart behoort."

Het is voor ons prestige in Zuid-Afrika van veel belang dat thans zoo spoedig mogelijk wordt overgegaan tot de deportatie der dienstweigeraars. Daar voor hun transport naar de West een gewapend geleide onontbeerlijk is, ware hun vervoer te combineeren met dat van het voor Curaçao bestemde marinepersoneel dat thans in Zuid-Afrika een scheepsgelegenheid afwacht. Dit marinepersoneel bestaat uit 87 man. Aan Hr. Ms. Gezant te Pretoria heb ik telegrafisch om opgave verzocht van het vermoedelijk aantal deportandi.

Door het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart werd mij ondershands meegedeeld dat de „Johan van Oldenbarneveldt" niet voor het onderhavige transport kon worden afgestaan maar dat misschien een ander schip voor dit doel beschikbaar kon worden gesteld.

Ik moge Uwer Excellentie verzoeken deze aangelegenheid te willen opnemen met onzen Ambtgenoot van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, wien ik daartoe een afschrift van dit schrijven doe toekomen.

Afschriften zend ik tevens aan onze ambtgenooten van Marine en Koloniën.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
voor dezen,
de loco Secretaris-Generaal,
(w.g.) W. VAN BYLANDT.

BIJLAGE 8

Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, no. C. 39

BESLUIT van 6 Mei 1942, houdende een tijdelijke voorziening in het algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië

Wij WILHELMINA, bij de Gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de voordracht van Onze Ministers van Koloniën, Voorzitter van den Raad van Ministers, van Marine en van Handel, Nijverheid en Scheepvaart van 11 April 1942, No. 200;

Overwegende, dat het noodig is, in verband met de bezetting door den vijand van een gedeelte van het grondgebied van Nederlandsch-Indië en de belemmering van den Gouverneur-Generaal in de uitoefening van het algemeen bestuur in dat gebiedsdeel, terzake een voorziening te treffen;

Gezien, dat de Gouverneur-Generaal door Ons is ontheven van het Opperbevel van de in Nederlandsch-Indië aanwezige zee- en landmacht;

Gelezen de nadere consideratiën en advies van Onzen Minister van Koloniën, Voorzitter van den Raad van Ministers, van 24 April 1942, No. 266;

Gelet op de artikelen 62 en 63 van de Grondwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

Wij behouden Ons voor de bevoegdheid, het algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië ter uitoefening in Onzen naam op te dragen aan anderen dan den Gouverneur-Generaal.

Artikel 2

1. Tot tijd en wijle door Ons anders zal zijn bepaald, en behoudens het bepaalde in de artikelen 3 en 4, wordt het algemeen bestuur als bedoeld in artikel 1 opgedragen aan den Minister van Koloniën.

2. De uitoefening in Onzen naam van het algemeen bestuur geschiedt met inachtneming van Onze aanwijzingen. De Minister is deswege aan Ons verantwoordelijk.

3. Overigens blijft het algemeen bestuur in zooverre onderworpen aan de bepalingen van de Indische Staatsregeling en andere bestaande wettelijke regelingen, als met dit Besluit en met andere Besluiten, alsmede met de feitelijke omstandigheden vereenigbaar is, zulks ter beoordeeling van den Minister van Koloniën.

4. Behoudens het bepaalde in het tweede lid van dit artikel is de Minister van Koloniën bevoegd om, met inachtneming van de voor het geheele Koninkrijk geldende algemeene wettelijke voorschriften, af te wijken van de voorschriften, welke op de uitoefening zijner bevoegdheden in het eerste lid bedoeld betrekking hebben, indien de feitelijke omstandigheden zulks gedoogen.

Artikel 3

1. Met afwijking van het bepaalde in de artikelen 31 en 32 van de Indische Staatsregeling, berust het opperbevel over de in Nederlandsch-Indië aanwezige zee- en landmacht bij den gezaghebbende, door Ons daartoe aangewezen.

2. Het in het eerste lid bedoelde opperbevel omvat de deelen der tevoren in Nederlandsch-Indië aanwezige of daarvoor bestemde landmacht, welke buiten het grondgebied van Nederlandsch-Indië verblijven, behoudens de terzake bestaande verhoudingen tot andere gezaghebbenden.

3. Het opperbevel, bedoeld in dit artikel, omvat uitsluitend de beschikking over de schepen, vaartuigen en luchtvaartuigen benevens de eenheden en manschappen van zee- en landmacht in verband met de krijgsverrichtingen.

Artikel 4

De zorg voor de aangelegenheden, betreffende de Nederlandsch-Indische zeeschepen, behoort, ingevolge het bepaalde in Ons Besluit van 5 Maart 1942, Staatsblad no. C 17, bij den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, die terzake handelt na overleg met Onzen Minister van Koloniën.

Artikel 5

De opdracht omschreven in artikel 1 omvat mede:

(*a*) het gezag, tevoren toekomende aan den Gouverneur-Generaal met betrekking tot ambtenaren en andere personen in Nederlandsch-Indischen openbaren dienst, ook wanneer zij zich buiten het grondgebied bevinden, behoudens het bepaalde in artikel 3;

(*b*) de behartiging van de belangen van Nederlandsch-Indië en der ingezetenen in het buitenland, voor zoover die behartiging niet mede aan andere gezaghebbenden is of wordt opgedragen;

(*c*) de voorbereiding van het herstel der normale toestanden in Nederlandsch-Indië op geestelijk en stoffelijk gebied, naar gelang van den terugkeer onder feitelijke bestuursuitoefening in Onzen naam.

Artikel 6

1. De wettelijke regeling van onderwerpen, Nederlandsch-Indië betreffende, ook die behoorende tot de inwendige aangelegenheden, geschiedt door Ons.

2. Uitvoeringsvoorschriften, voortvloeiende uit de thans voor Nederlandsch-Indië verbindende alsmede uit de ingevolge het vorig lid nog vast te stellen wettelijke regelingen, worden door Ons ter vaststelling aan den Minister van Koloniën opgedragen, voor zoover die uitvoering niet mede is of wordt opgedragen aan andere Ministers.

Artikel 7

1. Dit Besluit is mede verbindend voor Suriname en Curaçao.

2. Het treedt in werking op den dag zijner plaatsing in het *Staatsblad* en werkt voor zooveel noodig terug tot 7 Maart 1942.

Onze Ministers van Koloniën, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Marine zijn, ieder voor wat hem aangaat, belast met de uitvoering van dit Besluit, dat in het *Staatsblad,* in het *Gouvernementsblad* van Suriname en in het *Publicatieblad* van Curaçao zal worden geplaatst.

Londen, den 6den Mei 1942.

WILHELMINA.

De Minister van Koloniën,
Voorzitter van den Raad van Ministers,
P. S. GERBRANDY.

De Minister van Marine,
J. TH. FURSTNER.

De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,
P. KERSTENS.

Uitgegeven den *negentienden* Mei 1942.

De Minister van Justitie,
VAN ANGEREN.

BIJLAGE 9

Rapport d.d. 5 Juli 1943 van de kolonel der mariniers M. R. de Bruyne, inspecteur der Nederlandse troepen, inzake het moreel van de Koninklijke Nederlandse Brigade „Prinses Irene", gericht aan de Minister van Oorlog

INSPECTEUR DER
NEDERLANDSCHE TROEPEN
(Inspector of Dutch Troops)

Londen, 5 Juli 1943.

Nr. 1246. Zeer Geheim.

Onderwerp: *Het personeelsvraagstuk der K.N.B. „Prinses Irene" i.v.m. het geconstateerde gemis aan vertrouwen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie het volgende mede te deelen:

1. Nadat ik op 1 Juli j.l. ingevolge Uw opdracht de Inspectie der K.N.B. „Prinses Irene" heb overgenomen van den Generaal Majoor H. J. Phaff, ben ik begonnen met direct contact op te nemen met diverse onder mij ressorteerende Commandanten, etc.

Tot nu toe beperkte zich dit tot een zeer langdurige bespreking met den Brigade Commandant met zijn belangrijkste stafofficieren en een kortstondige kennismaking met de Commandanten van 2 gevechtsgroepen van de Verkenningsafdeeling en de batterij art.ie.

Het ligt in mijn bedoeling om mijn kennis van en de bekendheid met de onderdeelen zoo spoedig mogelijk te verdiepen door achtereenvolgens bij de onderdeelen te velde zelve enkele dagen te verblijven, zoodat ik van zeer nabij inzicht zal kunnen krijgen in de geoefendheid, het moreel, de organisatie, materieelvoorziening, enz.

2. Ik begrijp volkomen, dat ik met het op schrift stellen van mijn bevindingen het best kan wachten, totdat ik mijn ad. 1e vermelde plan volledig heb afgewerkt.

Anderzijds zal het U duidelijk zijn, dat ik ook reeds tusschentijds op ontdekkingen kan stuiten, welke niet alleen een onmiddellijk rapporteeren wettigen, maar waaraan door mij voorstellen moeten worden vastgeknoopt in verband met het spoedeischend karakter.

3. De voor mij alles overheerschende eerste ervaring is het constateeren van een volslagen gemis aan vertrouwen. Het allereerst noodige voor een troep, welke bestemd is om straks in het gevecht te worden gebracht, het vertrouwen in de hoogere en hoogste leiding en wellicht ook het vertrouwen in zichzelf ontbreekt n.m.m. geheel. Slechts na veel langduriger observatie zal het mij mogelijk zijn te ontdekken of het gemis aan vertrouwen in zich zelf wellicht domineert boven het gemis aan vertrouwen in de hoogste leiding, maar hoe het ook zij van de hoogste leiding zal de stimulans moeten uitgaan om dit onmisbaar vertrouwen er in te brengen of te herstellen.

Ik ben er mij van bewust, dat het in het kort neerschrijven van de reden voor dit gemis aan vertrouwen in de hoogste leiding gemakkelijk aanleiding kan geven tot de gedachte, dat hiermede gehandeld zou worden in strijd met de militaire discipline, welke immers volgens onze begrippen geen critiek op meerderen (en dus zeker niet op de hoogste leiding) tolereert.

Gezien den ernst van de zaak, hoop ik echter toch dat Uwe Excellentie mij wilt toestaan, duidelijke taal te spreken.

Het niet volgen van een vaste lijn bij den opbouw der Brigade, de vele reorganisaties, het gesol met personeel, het lukraak nastreven van het vormen van formaties voor bijzondere taken (parachutisten — commando's — hulp K.N.I.L. in Oost en West) ten koste van het hoofdorgaan der K.N.B. zelve, heeft geleid tot de gedachte, *dat de vorming van een gevechtswaardige Ned. Brigade nooit in ernst door de verantwoordelijke hoogste leiding werd en wordt nagestreefd.*

Voor een militaire organisatie in vredestijd is het reeds zeer funest het gevoel te hebben, dat feitelijk slechts voor de „show" wordt gewerkt (ik ken dit voldoende uit mijn eigen militaire loopbaan), voor een Nederlandsch militair verband in deze tijden is deze gedachte ondragelijk.

4. Het is mij bekend, dat in den loop der jaren reeds vele pogingen in het werk werden gesteld om bij de K.N.B. dit gemis aan vertrouwen weg te nemen, in den vorm van het toonen van belangstelling door H.M. de Koningin, Z.K.H. Prins Bernhard, het verleenen van een Korpsvaandel, bemoedigende toespraken van opeenvolgende Ministers van Defensie en Oorlog en zelfs een openhartige discussie tussen een Hoofdofficier van Uw departement en de Officieren der K.N.B.

Ook ik had mij oorspronkelijk voorgesteld door een of meerdere toespraken het mijne hierin bij te dragen, doch voorloopig zie ik daar van af. Hoe welgekozen en welgemeend de woorden ook zouden zijn, deze Nederlandsche troep verwacht daden, waaruit de ernstige bedoeling blijkt.

U moge mij goed begrijpen. Ik bedoel hiermede niet, dat thans a.h.w. op ideale wijze aan de wenschen en verlangens van de K.N.B. zal moeten worden tegemoetgekomen. Iedere geallieerde eenheid heeft het tot nu toe moeten doen met minder en zelfs veel minder, dan zij noodig had en dit zal ook de K.N.B. dienen te begrijpen. Doch enkele maatregelen moeten worden genomen om een aanvang te kunnen maken met de uitroeiing van het defaitistische gemis aan vertrouwen.

Een der belangrijkste is: een oplossing op korten termijn van het personeelsvraagstuk.

5. Het combattante deel der K.N.B. is volkomen onderbemand. Iedere gevechtsgroep beschikt organisch over twee zuivere infanterieplatoons. Behoudens het feit, dat deze gevechtseenheden hierdoor reeds over te weinig stootkracht beschikken (een vraagstuk, dat later nader zal worden bezien), zijn ze bovendien niet eens op sterkte.

Juiste cijfers kan ik U later pas opgeven. De C.K.N.B. sprak bij de bespreking van een totaal tekort van 100 tot 150 man. Dit mag wellicht aan den pessimistischen kant zijn, doch 100 lijkt mij zeker niet overdreven. Bovendien moet rekening worden gehouden met een zeer groot verloop, wegens het feit, dat de gemiddelde leeftijd der militairen van de K.N.B. hoog ligt.

6. De vraag rijst: Hoe kan zoo spoedig mogelijk in deze behoefte worden voorzien?

Ik moge hiertoe de mogelijke bronnen nagaan, waaruit de benoodigde mankracht zou kunnen worden betrokken.

Voor zoover mij bekend, zijn deze:

a. De recrutenopleiding (A.Compagnie) van het Depot.

b. Het Nederlandsche Commando.

c. De deelen der K.N.B. gedetacheerd bij het K.N.I.L. in het Verre Oosten en West-Indië.

d. De Nederlanders, welke zich thans in Noord-Afrika (Fransche Vreemdelingenlegioen) bevinden.

ad a. Ik ben van meening, dat gezien den nood der Brigade geen enkel bruikbare man van het recrutendepot voor eenige andere taak mag worden bestemd, dan voor aanvulling der Brigade.

Voor hen moet worden aangenomen, dat hun oorlogsbestemming (ongeacht den duur van hun opleiding) direct vaststaat: t.w. indeeling in de gevechtsbrigade.

Slechts in zeer bijzondere gevallen zullen menschen hiervan kunnen worden afgestaan voor andere doeleinden of taken en dan alleen na voorafgaand, met mij gepleegd, overleg.

ad b. Het is mij bekend, dat Uwe Excellentie thans op het standpunt staat, dat van een losmaken van het Ned. Commando uit het bekende inter-geallieerde verband geen sprake kan zijn. Met mijn stafofficieren zal ik nader overwegen, op welke wijze dit Commando alsnog doeltreffend kan worden ingeschakeld, wanneer op het moment van de invasie, deze eenheid toch nog ter onzer beschikking wordt gesteld. Wellicht zouden zij b.v. gedurende een bepaalde periode bij Brigade-oefeningen kunnen worden ingedeeld, teneinde hen althans eenigszins te doen oefenen in een mogelijk gezamenlijk verband.

ad c. Over de wijze van gebruik der K.N.B.-onderdeelen in Oost en West is mij weinig bekend. Zoo nu en dan bereiken mij slechts verspreide berichten hierover. De eigenaardige gezagsverhouding, waaronder zij zijn komen te verkeeren (gedeeltelijk onder Marine en gedeeltelijk onder Koloniën) zal wellicht aanleiding zijn, dat ook aan U weinig gegevens bekend zijn.

Persoonlijk sta ik op het standpunt, dat deze militairen wederom aangetrokken hadden moeten worden, nadat de taak, waarvoor zij (vrijwillig) waren uitgezonden, niet meer bestond. Hun Commandant verliet hen; eenige officieren zagen kans naar Engeland terug te keeren; de vraag is gewettigd hoe de stemming onder deze menschen zal zijn, waarvan het meerendeel psychologisch geheel is ingesteld op deelname aan den strijd voor den terugkeer naar Nederland.

Waar thans vrij zeker West-Indische troepen beschikbaar zullen

komen voor versterking van het K.N.I.L., is het voor U wellicht mogelijk nogmaals met kracht den eisch naar voren te brengen, dat zij zich wederom bij de Brigade zullen voegen. Weliswaar is er thans geen Nederlandsche volksvertegenwoordiging, welke thans verantwoording kan vragen aan den Minister van Oorlog over de wijze van gebruik van deze zuiver Nederlandsche militairen, doch dit doet niets af aan de verantwoordelijkheid welke, ten aanzien hiervan, bij den Minister van Oorlog blijft rusten.

Een versterking *op korten termijn* kan hiervan echter moeilijk worden verwacht.

ad d. Ook de finesses hiervan zijn mij niet geheel bekend. Ik weet, dat er enkele honderdtallen Nederlanders zich in Noord-Afrika in dienst van het Vreemdelingenlegioen bevinden, waaronder velen, die in de afgeloopen jaren uit bezet Nederland zijn ontvlucht. Waar zij physisch geschikt werden bevonden voor dienstneming in dit Legioen, mag worden verwacht, dat hieronder vele geschikte krachten gevonden zullen worden voor de Ned. Weermacht (en dus ook de Brigade). De afstand is een zoodanige, dat zeer spoedige overkomst mogelijk moet zijn.

Van Belgische militaire zijde vernam ik, dat zij reeds weken geleden ongeveer 600 man hadden overgebracht. De Polen schijnen eveneens op korten termijn succes in deze te hebben geboekt. Voor zoover mij bekend, haalden wij er nog geen man uit (behoudens enkelen die zelf deserteerden).

Uit vage mededeelingen weet ik, dat dit zijn oorzaak zou vinden in het feit, dat de Belgen en Polen een geheel andere werkwijze zouden hebben gevolgd. Men zou kunnen volstaan met te betreuren, dat wij dus blijkbaar weer niet wisten te presteeren, wat andere z.g. kleine geallieerden wel konden, maar waar het hier gaat om een aangelegenheid van zeer ernstigen aard (t.w. of men de Brigade aan krijgsverrichtingen zal kunnen laten deelnemen of niet) zou een dergelijk berusten in een wantoestand onvergeeflijk zijn.

Met klem moge ik er daarom bij Uwe Excellentie op aandringen, dat ter bevoegder plaatse duidelijk naar voren werd gebracht waar het hier om gaat. Reeds veel te veel werd in dezen zwaren oorlogstijd opgeofferd, door vooral maar niet te willen tornen aan sloome vredesopvattingen betreffende competenties en prestige.

Ik moge met nadruk herhalen, dat hiervan afhankelijk kan zijn of een Nederlandsche Brigade daadwerkelijk aan den bevrijdingsstrijd zal deelnemen of niet.

7. In dit verband moge ik tevens nog opmerken, dat van de zijde der Nederlandsche Regeering (vermoedelijk speciaal Justitie) blijkbaar ernstige bezwaren bestaan tegen het aanvaarden van bovengenoemde oudlegioenaren als Ned. militair i.v.m. het feit, dat zij „hun Nederlanderschap verloren zouden hebben". Dit moge een interessante juridische puzzle, een bron voor jaren lange bestudeering en discussies, zijn; het ware te wenschen, dat ook dit vraagstuk werd aangevat met die doortastendheid, welke deze tijd vergt. B.v. in den vorm van onmiddellijke amnestie (of hoe men het noemen wil) van al die oud-legioenairen, die thans *vrijwillig* in Nederlandschen militairen dienst treden.

8. Het moge U duidelijk zijn, dat ik van meening ben, dat de Brigade zooals die thans is, feitelijk niet kan worden ingezet voor een daadwerkelijke oorlogstaak. Dit is echter n.m.m. spoedig te verhelpen, indien men er in slaagt het vertrouwen te herstellen en het personeelsvraagstuk op korten termijn op te lossen. Het gehalte van het reeds aanwezige personeel en ook de (zij het nog allerminst complete) materieelsvoorziening wettigt de verwachting, dat een spoedig en goed resultaat kan worden bereikt.

BIJLAGE 10

Brief d.d. 28 April 1943 van de commandant van de Koninklijke Nederlandse Brigade „Prinses Irene" aan de Minister van Oorlog, betreffende de geoefendheid van het personeel, alsmede een beschouwing hierover d.d. 11 Mei 1943 van de kolonel der mariniers M. R. de Bruyne

Wrottesley Park, 28 April 1943.

KON. NED. BRIGADE „PRINSES IRENE"
COMMANDANT

No. 106 A/G.P.

Onderwerp: *Personeel.*

Ik moge Uwer Excellentie berichten als volgt:

Zoowel uit het request van een aantal mijner Officieren hetgeen ik U met mijn advies No. 99 B/G.P. van 17-4-1943 heb doen toekomen, als uit andere bronnen, is mij den laatsten tijd gebleken, dat een gedeelte van het mij o.h. personeel het vertrouwen in mijn leiding en in mijn staf mist, omdat naar hun meening de wijze, waarop het personeel in de verschillende eenheden is ingedeeld en de wijze, waarop de training plaats vindt, niet zou strooken met de vereischten van vaardigheid en vooral van physieke geschiktheid, die de uiteindelijke taak der Brigade (zooals deze in het voornemen onzer Regeering en der Britsche legerleiding ligt) zou stellen. Anderzijds is het mij dikwijls bij ervaring gebleken, dat de Britsche legerautoriteiten te lichtvaardig oordeelen over de physieke geschiktheid van den troep en daaraan eischen stellen, waarvan bij oefeningen is gebleken, dat de troep er niet aan kan voldoen, zonder een bovenmatig groot aantal uitvallers.

Juist als gevolg dezer physiek mindere geschiktheid op grond van gemiddeld te hoogen leeftijd, is in het einde van het vorig jaar door de Regeering besloten om de Brigade geheel te motoriseeren, ten einde ook de physiek minder geschikten voor een functie in de gevechtseenheden te kunnen gebruiken. Bij de indeeling der gevechtseenheden heb ik mij strikt aan de richtlijnen der regeering gehouden en ik heb in alle functies, waar niet strikt noodzakelijk A-gekeurd personeel benoodigd is, volstaan met B-gekeurden of oudere A-gekeurden boven de 35 jaar.

Op deze wijze is het mij gelukt om de gevechtseenheden vrijwel te completeeren, terwijl het beschikbaar personeel naar gelang hunner physieke geschiktheid zoo rationeel mogelijk over de verschillende functies is verdeeld.

Uit het voorgaande vloeit voort, dat de taken, waarvoor de gevechtseenheden berekend zijn, zeer nauw samenhangen met hun gemotoriseerd karakter en dat hun training daarop gericht moet zijn. Zou het in de bedoeling liggen om dezen gevechtseenheden andere taken op te dragen en deze eenheden dus voor deze taken te trainen, waarbij te hooge eischen aan het physiek uithoudingsvermogen worden gesteld, als b.v. het afleggen van zware marschen te voet e.d., dan zouden deze taken en deze training tot mislukking zijn gedoemd, door het uitvallen van grootere aantallen personeel, dan mag worden verwacht, dat nog van recruten zullen arriveeren.

In dit geval zou de organisatie der Brigade, zooals mij deze door de Regeering is opgedragen, ten ondergang zijn gedoemd. Om dit te voorkomen ligt het in mijn bedoeling om, in verband met de a.s. detacheering der gevechtseenheden, aan mijn onder-commandanten een korte instructie te verstrekken met de eischen, welke ik aan de training stel en welke niet mogen worden overschreden, ook al zouden de commandanten der Britsche eenheden, waarbij zij worden gedetacheerd zulks verlangen. In het kort zal de instructie op het volgende neerkomen:

1. Volledige vaardigheid in het hanteeren der wapenen door *al* het personeel.
2. Volledige geoefendheid in Fieldcraft en Battle-drill door het z.g. strijdend gedeelte der gevechtseenheden (infanterie, zware mitrailleurs en support-platoon).
3. Beperkte geoefendheid in marschen te voet (tot hoogstens 10 mijl, af te leggen in drie uur tijd) door het sub 2 genoemd personeel met *persoonlijke* bewapening.
4. Volledige geoefendheid van het z.g. hulppersoneel (chauffeurs, motorordonnansen, enz. enz.) in de werkzaamheden, behoorende tot hun functie; geen geoefendheid in marschvaardigheid te voet.
5. Volledige geoefendheid in het zich verplaatsen der eenheid met motortransport met beveiligende maatregelen.

Aangezien deze training echter een voorbereiding moet vormen voor de later door deze eenheden te verrichten taken, acht ik het noodzakelijk, dat mijn trainingsinstructies door de Regeering worden beoordeeld teneinde vast te stellen of met het voldoen aan deze instructies de Brigade wordt voorbereid voor door de Regeering gedachte taken.

Het ligt in mijn bedoeling om het besluit van de Regeering aan de troepen mede te deelen, teneinde de misvatting, als zoude door mij niet in den geest van de Regeering worden gehandeld, geheel te ontzenuwen.

De Luitenant-Kolonel,
C.-K.N.B. „Prinses Irene",
(w.g.) A. C. DE RUYTER VAN STEVENINCK.

M.V.T. 20/4 Z.G.

Londen, 11 Mei 1943.

Zeer geheim

Zij deze teruggezonden met de volgende beschouwingen:

1. *Algemeen.* Uit het schrijven van den Cdt. K.N.B. (zie 1e en laatste alinea) blijkt, dat Z.H.E.G. het blijkbaar noodig acht tegenover zijn onderhebbenden te rechtvaardigen, dat hij wèl in den geest handelt van de Regeering. Hoe en waardoor een dergelijke onevenwichtige toestand is ontstaan is mij niet bekend, doch uit een militair oogpunt bezien is 't feitelijk ontstellend.

2. Wanneer de samenstelling van de gevechtsgroepen qua leeftijd en physieke geschiktheid een zoodanige is, dat zij *niet* de normale Engelsche trainingseischen kunnen volgen (en ik *kan* aannemen, dat dit juist is, gezien den leeftijd van een bepaald percentage), dan acht ik het volkomen juist, dat de Cdt. K.N.B. aan de betrokken ondercommandanten opdraagt te waken tegen „over-training", zelfs dat hij de limites vastlegt. Tegenover dit laatste kan echter een bezwaar bestaan, nl. wanneer de samenstelling der gevechtsgroepen qua leeftijd en physieke gesteldheid uiteenloopt.

M.i. had echter de C.K.N.B. dan ook de betrokken Engelsche commandanten der eenheden, waarbij de gevechtsgroepen worden gedetacheerd, moeten waarschuwen. Thans bestaat er een kans, dat onnoodige conflicten ontstaan tusschen de gevechtsgroep commandanten en hun tijdelijke Engelsche Chefs.

3. De C.K.N.B. wenscht de taak (taken) te weten welke t.z.t. aan de K.N.B. kunnen worden opgedragen, teneinde hierop de training af te stemmen.

Deze taak is slechts in algemeenen zin bekend, nl. de Brigade zal deelnemen aan de operatiën ter bevrijding van bezet Nederland en het daarop volgende gezagsherstel. Meer is niet bekend. Hoe, waar en op welke wijze, zal pas later, wellicht pas op het laatste moment bekend worden.

Dit is blijkbaar voor den C.K.N.B. onvoldoende. Hij wenscht meer exacte gegevens, teneinde daarop de opleiding en training beter te kunnen regelen.

Men kan hierover van meening verschillen. Naar mijn meening b.v. zou de C.K.N.B. zeker tijdig op de hoogte moeten worden gesteld van mogelijke *bijzondere* taken voor de K.N.B. (b.v. voor deelname aan operatiën, waarbij moet worden geland, dan wel transport door de lucht zal plaats vinden), omdat dit bijzondere training vereischt. Niet is echter van belang of de K.N.B. in 1e, 2e of 3e lijn zal worden ingezet. Onder al deze omstandigheden zal de Brigade fit moeten zijn voor alle mogelijke opdrachten in aanval en verdediging, voor den veiligheidsdienst op marsch en op voorposten etc.

Nu zegt de C.K.N.B. wel: Ja, maar hoe wil ik dan de oefeningseischen vaststellen; men kan van deze „oude" menschen wel prestaties gaan vergen, die zij physiek totaal niet kunnen vervullen.

Ongetwijfeld is dat mogelijk. Anderzijds is ook wel aan te nemen, dat de betrokken bevelhebber t.z.t. er terdege rekening mee zal hou-

den, dat deze Nederlandsche Brigade physiek b.v. 2e of 3e rangs is. Een garantie, dat er niet *meer* van deze Brigade zal worden gevergd, dan zij feitelijk geacht kan worden te presteeren, kàn niet gegeven worden en zàl niet gegeven worden. Men dient dit alles toch militair-zakelijk te blijven bezien. Bestaat er toch behoefte aan een soort van geruststelling, dan zou deze nog altijd hierin kunnen bestaan, dat de Cdt. der Brigade c.q. de boven deze autoriteit gestelde Ned. Chef, kennende de waarde van den troep, en wetende wat hij maximaal presteeren kan, bij het ontvangen van opdrachten, welke boven dit kunnen uitgaan, toch den opdrachtgever hiermede in kennis zal stellen.

Naar mijn meening is het de taak van den C.K.N.B. het prestatie-vermogen van de K.N.B. tot het uiterste op te voeren. Bij het bepalen van dit uiterste zal hij natuurlijk rekening moeten houden met de physieke gesteldheid der betrokken militairen.

4. *Niet* ben ik het eens met den C.K.N.B. waar hij vermeent, dat het gemotoriseerd zijn der Brigade als het ware logisch ten gevolge moet hebben, dat deze troepen alleen zullen kunnen worden gebruikt voor opdrachten en taken, waarbij minder van het uithoudingsvermogen wordt gevergd, dan van niet-gemotoriseerde troepen.

Natuurlijk zal er op gerekend kunnen worden, dat het „gemotoriseerd" zijn zal worden benut, zoodat groote afstanden, welke door *niet*-gemotoriseerden wellicht loopende zullen moeten worden afgelegd, zullen worden gereden, maar het moet toch duidelijk zijn, dat dit allerminst beteekent dat niet evenzeer zware eischen kunnen worden gesteld, nadat de troepen voor gereedstelling of gevecht de voertuigen hebben verlaten.

5. De limites door den C.K.N.B. gesteld acht ik hier en daar zeer laag, waarbij ik echter aanteeken, dat ik het gehalte van den troep *niet* ken. Deze op den voet volgende kom ik tot de volgende opmerkingen:

ad 1e. accoord, zij het dat ik „volledige vaardigheid" nog liever vervangen had gezien door „vaardigheid tot in perfectie".

ad 2e. accoord.

ad 3e. een limiet van 10 mijl acht ik (veel) te laag. Ik heb trouwens bezwaren tegen „beperkte" marschvaardigheid.

ad 4e. met *„geen* geoefendheid" in marschvaardigheid zou ik zeker niet accoord kunnen gaan. Hoeveel voertuigen worden er niet vernietigd, stuk geschoten of raken defect. Gaan deze chauffeurs etc. er dan maar bij zitten?

ad 5e. geen opmerkingen.

Het is te hopen, dat deze limites niet tot den troep zijn doorgedrongen. Het zou den defaitistischen geest van „dat kunnen wij niet" en „daar zijn wij niet voor" slechts kunnen versterken.

6. Het geheel maakt verder op mij een teleurstellenden indruk. Ik mis er den geest in, waaruit zou moeten blijken, dat beseft wordt, dat het uiterste en wellicht meer dan dat zal moeten worden gepresteerd voor de bevrijding van land en volk. Eenerzijds de neiging om „de menschen zooveel mogelijk te willen sparen", anderzijds de behoefte om aan den troep duidelijk te maken dat „de Commandant niet meer eischt dan de Regeering zelf" wijst m.i. bedenkelijk op een geestestoestand als die van eind 1918. Ik bedoel hiermede allerminst een kritiek op den C.K.N.B. Hij zal hiertoe wel gekomen zijn door ervaringen, welke hem als het ware naar dit peil drukten.

De eenige remedie is: Den C.K.N.B. meedeelen, wat men precies wil en hem daarna de macht en het vertrouwen schenken om zijn taak naar beste weten en kunnen te vervullen.

Het Hoofd M.V.T.
de Kolonel der Mariniers,

(w.g.) M. R. DE BRUYNE.

BIJLAGE 11

Brief d.d. 10 Maart 1944 van de Minister van Marine aan de Minister van Oorlog betreffende de versterking van de Prinses Irene Brigade door mariniers

DEPARTEMENT VAN MARINE

No. 27/2 Z.G. (1944).

Onderwerp: *Prinses Irene Brigade en Korps Mariniers.*

Londen, 10 Maart 1944.

Zeer geheim.

Onder verwijzing naar haar brief van 16 Februari 1944 No. P. 1205 Persoonlijk en den daarbij behoorenden aan haar gerichten brief dd. 14 Februari 1944 I.N.T. 13 P. Zeer geheim, Persoonlijk, van den Kolonel der Mariniers M. R. de Bruyne heb ik de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat ik aanleiding vond den Schout-bij-Nacht Stoeve telegrafisch in kennis te stellen met de door U gedane voorstellen en hem te verzoeken mij zijn zienswijze te seinen.

Het van hem ontvangen antwoord, dat werd opgemaakt na voorloopig officieus overleg met het U.S. Marine Corps, geeft mij aanleiding mijn standpunt als volgt te bepalen.

Aan de Amerikanen is destijds de verzekering gegeven, dat de Nederlandsche Regeering alles zal doen om zoo spoedig als zulks mogelijk is een reinforced regiment te vormen. Op deze verzekering werd de Amerikaansche medewerking verkregen en ik acht het daarom noodzakelijk dat geen enkele maatregel wordt getroffen, welke in Amerika twijfel zou kunnen doen rijzen aan den ernst van onze plannen.

De opleiding der mariniers in de Vereenigde Staten is zoover gevorderd, dat het mogelijk zou zijn omstreeks begin April een ploeg van circa 100 man naar Engeland te zenden. Aangezien het eerste en voornaamste doel van deze mariniers is en blijft voortzetting der voorbereiding van de oprichting van een reinforced regiment en hulp bij de oproeping van het ter aanvulling benoodigde personeel, direct na aankomst in Nederland, kan ik deze honderd man slechts onder bepaalde voorwaarden te Uwer beschikking stellen om daarmede de K.N.B. Prinses Irene op sterkte te brengen.

Deze voorwaarden zijn:

a. de aan het Departement van Oorlog tijdelijk afgestane mariniers worden, uiterlijk 14 dagen na aankomst in Nederland aan de Koninklijke Marine teruggegeven.

b. gedurende hun detacheering bij de Irene Brigade worden bedoelde mariniers als een afzonderlijke eenheid in het verband opgenomen; zij behouden hun eigen officieren en kader.

c. het bij de Irene Brigade te detacheeren marinierspersoneel zal een oefening en opleiding krijgen welke een voortzetting vormen van het in Amerika ontvangen onderricht, d.w.z. dat de instructie er op gericht moet zijn het personeel in de eerste plaats te bekwamen voor zijn taak bij het reinforced regiment.

d. van de uit Amerika komende afdeeling zal geen kader worden afgenomen ter encadreering van andere onderdeelen der Irene Brigade.

e. teneinde te voorkomen, dat tengevolge van oorlogsverliezen de getalssterkte der kernkadergroep wordt aangetast, zullen reeds thans vijftig man uit de Irene Brigade worden aangewezen, ter opvulling van eventueel door verliezen openvallende plaatsen in die kernkadergroep.

Het hiervoor aan te wijzen personeel zal van uitstekende kwaliteit moeten zijn.

f. de onder *e* bedoelde vijftig man zullen zoodra en zoo goed mogelijk worden geoefend in de strijdmethoden van het U.S. Marine Corps.

Indien Uwe Excellentie zich met bovenstaande voorwaarden kan vereenigen, ben ik bereid mijn medewerking tot den door haar gevraagden personeelssteun te verleenen. Ik zal dan den Schout-bij-Nacht Stoeve opdragen op dezen grondslag definitieve officieele besprekingen met het U.S. Marine Corps te voeren.

Ten slotte teeken ik hierbij aan, dat, mocht de versterking der Irene Brigade op de hierboven aangegeven wijze tot stand komen, ik mij verzekerd houd van Uwer Excellentie's medewerking bij de werving van personeel voor de Koninklijke Marine en in het bijzonder voor adspiranten voor de opleiding tot reserve-officier der mariniers.

De Minister van Marine,
(w.g.) J. TH. FURSTNER.

BIJLAGE 12

Nota d.d. 6 September 1940 van Minister A. Q. H. Dijxhoorn, omtrent de stappen, ondernomen in verband met de legering der Nederlandse troepen in Engeland

6 September 1940.

1. Begin Juli werd door den Heer Grootenhuis aan Major Carlisle op het War Office medegedeeld, dat het mijn wensch was barakken te bouwen voor de legering der Nederlandsche Troepen, daar het mij gewenscht voorkomt dat deze gedurende den winter niet, zooals thans het geval is, in tenten gelegerd blijven.

Waar deze mededeeling een informeel karakter had, werd op eenige toestemming niet aangedrongen. Echter werd in aansluiting hierop contact gemaakt met den Heer Wijnmalen, directeur eener bouw-maatschappij genaamd de Bucks & Middlesex Estates Ltd., en werd aan den Heer Wijnmalen opdracht verstrekt het terrein, waarop op dat moment de troepen te Porthcawl gelegerd waren, te doen inspecteeren, teneinde de geschiktheid daarvan voor het bouwen van barakken na te gaan.

2. Op 10 Juli werd een officieele démarche op het War Office gedaan door Generaal Van Oorschot en den Heer Grootenhuis; het onderhoud vond plaats met Major Carlisle en beoogde de verkrijging van toestemming om te Porthcawl of elders een permanent kamp te bouwen.

Op 11 Juli is dit verzoek schriftelijk door Generaal Van Oorschot aan het War Office bevestigd.

3. Op 16 en 17 Juli is het terrein geïnspecteerd door den Heer E. Price Lavender, architect verbonden aan de zaak van den heer Wijnmalen. Waar het terrein ongeschikt geacht werd in verband met onvoldoenden water-toevoer, almede in verband met de helling van het terrein, werd omgezien naar een ander terrein dat meer geschikt was. Op een andere plaats in Porthcawl werd inderdaad een dergelijk terrein gevonden en is dit terrein daarna geïnspecteerd door Generaal Noothoven van Goor, terwijl het daarna is opgemeten door genoemden architect.

4. Op 22 Juli werd opnieuw door Generaal Van Oorschot en den Heer Grootenhuis een démarche op het War Office gedaan en werd thans door Major Carlisle medegedeeld, dat er bezwaar bestond tegen het bouwen van een permanent kamp. Dit bezwaar werd gemotiveerd door te zeggen, dat door het bouwen van een permanent kamp de Nederlandsche autoriteiten te veel den indruk zouden krijgen, dat de troepen niet voor andere diensten dan te Porthcawl beschikbaar zouden zijn. Hierop werd geantwoord, dat van Nederlandsche zijde niet het minste bezwaar bestond het kamp elders te bouwen indien de Britsche autoriteiten slechts willen mededeelen waar zij het kamp wenschen te hebben; hieraan werd nog toegevoegd, dat er evenmin bezwaar bestond om het kamp slechts voor een gedeelte der troepen te bouwen, opdat een ander gedeelte der troepen meer mobiel zou zijn en voor diensten elders gebruikt zou kunnen worden. De nadruk werd er echter op gelegd, dat de Nederlandsche autoriteiten beslist van meening waren, dat een kamp gewenscht was o.m. ook met het oog op het opnemen van recruten.

Voorts werd de nadruk gelegd op de noodzakelijkheid om tijdig voor behoorlijke winterlegering te zorgen, hetzij door het bouwen van een kamp, hetzij door beschikbaarstelling van Britsche zijde van geschikte gebouwen.

26 Juli 1940 brief geschreven aan Secretary of War Mr. Eden.

5. Op 3 Augustus is de kwestie opnieuw besproken tijdens een lunch, door den Minister van Defensie aangeboden aan General Cory en Major Carlisle. Hierbij waren tevens tegenwoordig Generaal Van Oorschot, Kapitein Kruls en de Heer Grootenhuis.

6. Op 9 Augustus is de kwestie wederom besproken, ditmaal tijdens een lunch, gearrangeerd door den Heer Wijnmalen, waarbij van Nederlandsche zijde tegenwoordig de Minister van Defensie met zijn adjudanten en de Heer Grootenhuis, en van Engelsche zijde General Gasket, Salt en de heer Bosworth, allen van het Air Ministry. Deze Heeren zegden hun steun toe.

7. Op 9 Augustus zond, in overleg met genoemde Engelsche Heeren, de Heer Wijnmalen een exposé aan Colonel Ponsonby, 1sten secretaris van den Britschen Minister van Oorlog en een der vooraanstaande leden van de Imperial Policy Group.

8. Op 10 Augustus werd, op verzoek van den Heer Wijnmalen, door de Imperial Policy Group een soirée aangeboden, waarbij van Nederlandsche zijde tegenwoordig waren Z.K.H. Prins Bernhard, de Ministers van Defensie en van Justitie; van Engelsche zijde waren, behoudens diverse M.P.'s de voorzitter Lord Phillimore en Colonel Ponsonby aanwezig. Als resultaat hiervan werd toegezegd, dat de noodige steun zou worden verleend.

9. Op 23 Augustus werd door Generaal Van Oorschot en den Heer Grootenhuis opnieuw een démarche op het War Office gedaan, ditmaal bij Captain Leslie in afwezigheid van Major Carlisle. Deze démarche werd eenige dagen daarna herhaald bij Major Carlisle. Het bleek, dat door Colonel Ponsonby instructies waren gegeven om niet alleen thans toestemming te verleenen, doch alle mogelijke assistentie te verleenen, opdat zoo spoedig mogelijk tot het bouwen van het kamp kon worden overgegaan.

In aansluiting hierop had een bespreking plaats met General Cave-Browne, Director of Fortifications, welke bespreking als resultaat had dat de General zijn steun toezegde bij het verkrijgen der benoodigde materialen voor het bouwen van het kamp. De Heer Wijnmalen heeft zich den dag daarop begeven naar den Director van de Timber Control en inderdaad toen toestemming verkregen om over het benoodigde hout te kunnen beschikken.

Hierop zijn de plannen voor den bouw van het kamp welke oorspronkelijk waren gereedgemaakt voor het bouwen in steen, omdat toentertijd geen hout in voldoende mate beschikbaar kon worden gesteld, omgewerkt voor het bouwen der barakken in hout.

10. Op 3 September vond opnieuw een bespreking plaats bij den Minister van Defensie met den Engelschen Commandant van het kamp te Porthcawl, Colonel Jones, en Generaal Noothoven van Goor; als resultaat dezer bespreking werd thans vastgesteld, dat de Engelsche autoriteiten er de voorkeur aan geven, dat het kamp niet te Porthcawl wordt gebouwd doch meer Noordelijk, en dit wel uit hoofde van het feit dat Porthcawl te veel open ligt voor luchtaanvallen.

Colonel Jones heeft thans machtiging van het War Office om naar een geschikt terrein elders te zoeken en dit zoo noodig in beslag te nemen.

11. Op 4 September werd een bespreking gehouden waarbij aanwezig Colonel Jones, de Heer Wijnmalen, de Heer Grootenhuis, Kapitein Kruls, Lt. de Koningh, Generaal Noothoven van Goor en de kapitein André de la Porte. Tijdens deze bespreking werden definitief de normen vastgesteld voor de afmeting der barakken en werd vastgesteld, dat het, met het oog op het zooveel mogelijk verdekt opstellen der barakken, beter was de gemaakte teekeningen om te werken dusdanig, dat de legering niet plaats vindt in eenige groote gebouwen doch in meerdere kleinere gebouwen. Er worden thans nieuwe teekeningen gereed gemaakt voor kleinere barakken van standaardafmetingen, welke geschikt zijn voor de legering van 34 man.

Zoodra een geschikt terrein is gevonden wordt met het bouwen begonnen, terwijl de troepen, in afwachting van het gereedkomen van het kamp, ondergebracht zullen worden in tijdelijke winterkwartieren.

12. Op 11 September werden terreinen bezichtigd, ongeveer 4 mijl van Wolverhampton af. De bezichtiging vond plaats door de volgende Heeren: Col. Jones, Kapt. Kruls, Kapt. André de la Porte, den Heer Wijnmalen met 2 assistenten en den Heer Grootenhuis. De terreinen werden in alle opzichten zeer geschikt bevonden en er werd besloten het War Office te verzoeken deze terreinen te verderen. Aan den Heer Wijnmalen werd opgedragen zoo spoedig mogelijk de terreinen zoo noodig op te meten of anders aan de hand van bestaande kaarten nauwkeurig aan te duiden op welke stukken de kampbouw zal plaats vinden. Het kamp op te bouwen in 3 kwartieren, elk kwartier voor een bataljon. De diverse gebouwen zoo goed mogelijk te verschuilen onder boomen of tegen boschrand. Overeenstemming werd bereikt omtrent het aantal en het type gebouwen en zal thans de bouw onmiddellijk ter hand worden genomen.

BIJLAGE 13

Verslag d.d. 27 November 1942 nopens de toestanden bij het 18e N.E.I.-Squadron te Canberra, van de majoor van de generale staf K.N.I.L., S. H. Spoor, gericht aan de Legercommandant in Australië

I. *De opdracht.*

1. De opdracht, waarmede rapporteur naar Canberra vertrok op Zaterdag 7 November 1942, luidde als volgt:

„De Majoor van den Generalen Staf S. H. Spoor wordt mits deze opgedragen zich naar Canberra te begeven ten einde ter plaatse een onderzoek in te stellen naar het geval van dienstweigering van den landstormsoldaat JOHANNES, Nr. 31599, alsmede naar de algemeene geestesgesteldheid van het personeel van het 18e Squadron N.E.I., zulks naar aanleiding van het zeer geheim-eigenhandige schrijven van den commandant van genoemd squadron van 3 November 1942 Nr. 249.

Genoemde hoofdofficier zal zoolang te Canberra verblijven als voor de afhandeling van zijn opdracht door hem wordt noodig geacht.

Aan hem dient gelegenheid te worden gegeven alle door hem gewenschte inlichtingen, werkplaatsen, enz. te Canberra te bezoeken, alsmede gesprekken te voeren met alle personen, welke naar zijn oordeel daarvoor in aanmerking komen.

De wnd. Leger-Commandant,
(w.g.) VAN STRATEN."

II. *Bespreking met den Korpscommandant, Majoor B. Fiedeldy.*

2. Onmiddellijk na aankomst te Canberra (Zondag 8-11-'42) plm. 6.30 werd een bespreking gehouden met den korpscommandant, Majoor Fiedeldy, aan wien tevens de in punt I vermelde opdracht werd getoond. Majoor Fiedeldy toonde zich verheugd over het feit, dat rapporteur was opgedragen het bedoelde onderzoek te houden, aangezien hij er van overtuigd was, dat er aan den geest nog wel het een en ander haperde en dit in hoofdzaak meende te moeten toeschrijven aan ondergrondsch gewroet van den milicien De Hessele (zie terzake het dezerzijds nopens De Hessele ddo. 28-10-1942 ingediende rapport).

III. *Dienstweigeringsgeval van den landstormsoldaat Johannes (nr. 31599.) De geest onder de landstormers.*

3. Den landstormsoldaat Johan Udo Johannes, Nr. 31599, geboren op 3-9-1899 te Soerabaja, werd vervolgens na het gesprek met den korpscommandant, een verhoor afgenomen.

Genoemde Johannes is een 43-jarige Indo-Europeaan, opgewonden, nerveus, maar eerlijk van natuur, doch met een klein hart. Van huis uit een planter (koffie, rubber en vezel) ging hij plm. 1934 over naar het Gouvernements djatibedrijf en in Mei 1940 werd hij benoemd tot brigadeleider bij de rubberrestrictie, met standplaats Bengkalis.

Op 8-12-1941 werd hij opgeroepen te Pakanbaroe, werd later overgeplaatst naar Fort de Kock en maakte deel uit van het detachement militairen, dat onder commando van luitenant Schuurman Japansche geïnterneerden moest overbrengen naar Australië. Door het ongunstige verloop van den strijd in Nederlandsch-Indië kon dit detachement niet meer terugkeeren en strandde in Australië, waarna Johannes met een aantal zijner kamaraden ingedeeld werd bij het 18e Squadron te Canberra.

4. Het optreden van Johannes is te beschouwen als de exponent van hetgeen onder de landstormers te Canberra leeft en wroet. Deze menschen gevoelen zich niet slechts slachtoffers van de omstandigheden, doch bovendien vermeenen zij ernstig te worden te kort gedaan door het Gouvernement, terwijl zij tevens van oordeel zijn, dat er geen gelegenheid bestaat recht te vinden. Men vergete niet: Deze landstormers zijn zonder uitzondering gezeten burgers van gemiddeld 40—46 jaar, die een zekere positie in de Indische maatschappij bekleedden, vaak moeizaam veroverd na jaren van tobben en zwoegen.

Dit bleek mij zeer sterk, toen ik denzelfden morgen een onderhoud had met de verzamelde landstormers; het zijn goedwillende menschen, die begrijpend staan tegenover het lot dat hun getroffen heeft, die niets liever willen dan mede te strijden om Nederlandsch-Indië terug te veroveren, doch die aan den anderen kant ook vragen, dat er met hun bijzondere omstandigheden rekening wordt gehouden. Naar mijn meening mogen zij dit niet slechts verwachten, doch hebben zij hierop recht.

5. Een aantal dezer landstormers was in gouvernementsdienst en genoot een salaris van ongeveer f 200. Bij het uitbreken van den oorlog, nadat zij in werkelijken dienst waren opgekomen, was de betaling zoodanig geregeld, dat zij volgens een burgerlijke salarisschaal werden bezoldigd, doch daarentegen geen soldij genoten. Na aankomst in Australië ontvingen zij van den kapitein Molenbrugge 3 maanden achterstallig Indisch salaris, doch in Maart 1942 werd de uitkeering van het salaris gestaakt en vielen zij terug op de gewone soldatensoldij van 6/- per dag.

Volgens hun mededeling zou hun in Melbourne beloofd zijn, dat zij te Canberra nog een vliegtoelage zouden genieten van plm. f 90 per maand, doch deze toelage is nimmer toegekend. Zij hebben hierop verzocht om verbetering van hun positie door hen weder in het genot te stellen van hun burgerlijk inkomen, doch hierop is afwijzend beschikt op 30-10-1942. Hierdoor is hun positie ongunstiger dan die van den eenvoudigsten inheemschen fuselier, die dezelfde soldij geniet, doch wiens levensomstandigheden op een lager peil zijn gelegen en aan wiens levensomstandigheden meer zorg en aandacht worden besteed dan aan die van de groep landstormers. Zij wonen in een barak, beschikken niet over een cantine, terwijl het hun nimmer geoorloofd is in de onderofficierscantine te verblijven. Het is hun onmogelijk zich eenige versnaperingen aan te schaffen, tenzij zij daarvoor naar Canberra gaan, hetgeen een tocht per auto of autobus met zich medebrengt over een afstand van 7 mijl. De voeding is Australisch en ligt deze menschen niet; zij hebben behoefte aan bijvoedingsmiddelen; ontspanning is voor hen uitgesloten, want hiervoor is in het kamp practisch geen gelegenheid. Valt het onder deze omstandigheden te verbazen, dat de geest dezer menschen, die aanvankelijk van zeer goeden wille en vol toewijding waren, verontrust is geworden door de ondervonden behandeling en dat zulks geleid heeft tot het zoo beruchte kankeren?

6. Mijns inziens is het noodzakelijk, dat de omstandigheden, waaronder deze landstormers hun militairen dienst in Australië moeten verrichten, herzien worden. Het ligt niet te mijner beoordeeling, of het mogelijk is de destijds in Indië gedane toezegging, dat het Indische salaris behouden zou blijven gedurende de opkomst in werkelijken dienst, ook thans nog ten volle van kracht te doen blijven. Het ligt evenmin te mijner beoordeeling op welke wijze een betere betalingsbasis voor deze lieden kan worden geschapen zonder hierdoor onbillijkheden in het leven te roepen ten opzichte van andere burgerlijke of militaire landsdienaren. Evenmin kan ik overzien welke consequenties uit geldelijk oogpunt aan een verbetering van deze positie zijn verbonden, doch afgezien van al deze overwegingen acht ik het mijn plicht er met ernst op te wijzen, dat in de positie van deze groep landstormers verbetering *moet* komen, zoowel op rechtmatigheidsgronden als ten aanzien van de noodzakelijkheid de ongewone diensten die van deze menschen worden gevorderd, op een ruimere wijze te beloonen dan thans het geval is. Wanneer tot verbetering van deze betalingsvoorwaarden mocht worden overgegaan, dan vestig ik er tevens de aandacht op, dat het niet geheel billijk voorkomt de particulieren onder deze lieden, die vroeger inkomsten genoten uit eigen zaak of onderneming, van een zoodanige verbetering uit te sluiten.

7. Volgens enkelen van deze landstormers, die voor hun oproeping in den militairen dienst in het particuliere bedrijfsleven hun bestaan hadden gevonden, zou er gedurende den oorlog een regeling tot stand zijn gekomen, welke hun een schadeloosstelling toekende en wel naar den maatstaf van:

f 75,— van de eerste honderd gulden van het door hen genoten inkomen;

f 50,— van elke volgende honderd gulden.

Hoewel het mij bekend is, dat een regeling betreffende de toekenning van schadeloosstelling aan particulieren in bewerking was, werd door mij nimmer iets vernomen van de totstandkoming en afkondiging dezer regeling.

8. Voorts klaagden verschillende landstormers er over, dat hun soldij over Februari 1942 nimmer was uitbetaald, terwijl de landstormers Van der Capellen en Syauta mededeelden, dat zij nog steeds wachtende waren op hun „rappel-voedingsgeld" over een tijdvak van 50 dagen, tegoed gemaakt gedurende hun verblijf op Timor en hun toegezegd te Canberra.

9. Zooals uit het voorgaande moge blijken, liggen de oorzaken van de slechte stemming der landstormers alle op financieel gebied en zijn verscheidene van deze oorzaken door een administratieve

afdoening te verhelpen. Ik moge op deze afdoening dan ook ten sterkste aandringen.

10. Wat het geval Johannes betreft, adviseer ik tot een simpele afdoening dezer aangelegenheid. De man heeft 8 dagen cellulair in voorarrest gezeten, is zich volkomen van zijn fout bewust en gaf als motief voor zijn misdraging: „ik wil rechtvaardigheid; ik wil dat mij recht wordt gedaan." Na een kort gesprek, waarbij ik hem wees op het onjuiste van zijn gedrag en op het feit, dat wij toch tezamen voor een hooger belang schouder aan schouder moeten strijden en dat om een meeningsverschil over een betalingskwestie een dergelijke houding toch niet te aanvaarden was, snikte deze landstormer het uit, Wij zijn gescheiden met een wederzijdsche belofte: hij, Johannes, dat hij zijn dienst op de beste wijze zou vervullen en geen moeilijkheden meer zou veroorzaken; ik, dat zijn belangen en die van zijn kameraden te Melbourne zouden worden voorgebracht. (Deze wederzijdsche beloften herhaalde ik, toen door mij dienzelfden Zondagmorgen om 11.00 een bespreking met alle landstormers werd gehouden. Ik ontmoette slechts een eenparige instemming en toezegging.)

11. Ik stel derhalve voor Johannes te straffen met 8 dagen streng arrest, welke kunnen worden beschouwd als reeds te zijn ondergaan door den tijd, doorgebracht in voorarrest, met de volgende omschrijving van de strafreden: „Door grieven tegen een vermeende onrechtvaardige behandeling ten aanzien van de aan hem verschuldigde betaling zich er toe laten verleiden niet te voldoen aan zijn militaire verplichtingen, hierbij erkennend, dat hij zeer zeker bereid is aan zijn militairen plicht te voldoen, doch dat hij deze houding heeft aangenomen, omdat hij geen gehoor kon vinden voor de behartiging van zijn belangen, o.a. dat hij, na op zijn onjuiste houding te zijn gewezen, onmiddellijk weder zijn verplichtingen stipt is nagekomen, terwijl gronden aanwezig waren, welke inderdaad de noodzaak tot een onderzoek naar de door hem ondervonden behandeling rechtvaardigen".

12. Bij een dergelijke omschrijving kan het feit disciplinair worden afgedaan als „oneigenlijk krijgstuchtelijk delict" en kan dan door mij, in mijn functie van hoofdofficier, belast met de strafbevoegdheid over alle militairen van het K.N.I.L., in garnizoen te Melbourne — Johannes is ondertusschen naar Melbourne overgeplaatst — worden afgedaan.

IV. *De Indonesische militairen*

13. De te Canberra ingedeelde Indonesische militairen geven geen moeilijkheden. Zij hebben geen klachten, zijn „senang", hebben hun dagelijksche bordje rijst en vermoedelijk een girl-friend, verrichten de hun opgedragen werkzaamheden blijmoedig en met Oostersche rust en kalmte. Zij zijn tevreden, maar zouden liever in Indië zijn en hopen zoo spoedig mogelijk te kunnen terugkeeren .....

De C.O. en overige officieren van het 18e Squadron waren tevreden over hen.

V. *Het beroeps-, reserve- en overige personeel van de afdeeling.*

14. Het zijn deze groepen van personeel, waarover ernstige klachten zoo nu en dan tot Melbourne doorsijpelen, of uit verhooren komen vast te staan. Zij vormen het belangrijkste contingent van het 18e Squadron.

15. Het personeel van het 18e Squadron bestaat uit een zeer heterogeen gezelschap: beroepsmilitairen, reserve-officieren, kort-verband personeel, militie-personeel, gemilitairiseerd personeel, landstormers, inheemschen en voorts dan nog in de differentiatie: personeel, afkomstig uit Indië (L.A., andere legeronderdeelen of uit de burgerij) en personeel, dat van elders is gekomen (Nederland, Engeland, Colombo). Het is uiteraard moeilijk van al dit personeel een hecht „korps" te maken; dit vergt het uiterste van den commandant aan beleid, inzicht, tact en toewijding, waarbij hij zijn geheele persoon heeft te geven en door voortdurend contact met allen, zijn oor te luisteren moet leggen omtrent wat er leeft en streeft in zijn korps.

16. Daarbij komt nog, dat het 18e Squadron in den aanvang met groote materieel-moeilijkheden heeft te kampen gehad, waardoor het feitelijke opleidingswerk en de oorlogsvoorbereiding niet tot hun recht konden komen. Des te meer gold in deze periode dat de commandant geen middel onbeproefd had mogen laten, om officieren en troep een zoodanig programma van werkzaamheden en opleiding te geven, dat hierdoor aan het nadeel van beperkte materieel-voorziening althans zoo goed mogelijk werd tegemoet gekomen. Ook buiten de vliegopleiding en de gevechtsoefeningen in de lucht vallen er nog tal van zaken aan het personeel bij te brengen, welke voor de geoefendheid van groote waarde zijn, terwijl bovendien een doelbewust, zaakkundig oefenschema noodzakelijk is om het personeel moreel, physiek en vakkundig op peil te houden.

17. In dit alles komt steeds weder de figuur van den commandant naar voren, die de leider moet zijn bij deze inspanning, die ook onder deze moeilijke omstandigheden de geestkracht had moeten bezitten om zijn korps te leiden en te bezielen en voortdurend bezeten had moeten zijn met het uitdenken van middelen om „er het beste van te maken". De troep ziet op naar den commandant en verwacht van hem de oplossing van de moeilijkheden. Dat is het goed recht van den troep en het is de plicht van den commandant.

18. Om een gedachte te geven van hetgeen van den commandant moet worden verwacht en geëischt doch hetgeen in geenen deele is geschied in Canberra, moge het volgende citaat worden aangehaald van Joseph C. Harsch in zijn „Pattern of Conquest" over het huidige Duitsche leger, dat door hem wordt genoemd „unquestionably the most democratic army of its time":

> „Personal qualities of leadership are heavily stressed as the essential corollary of tactical skill. Not only must the officer know when and how to employ his men to the best advantage; he must also be able to inspire in them the confidence vital to quick and enthousiastic reaction to orders. Among the younger officers in immediate physical command of troops this is worked out through a degree of personal relationship unequalled in any other army. The old system was for the lieutenants and captains to deal with their men trough the sergeants. In the German army of to-day the lower officers know everything about their men of a personal nature. They are under instructions to be, and to a remarkable extent are, their confidents and friends.
>
> The German officer will have frequent personal interviews with each of his men. He will familiarize himself with the personal family life and problems of each. If the individual soldier has a personal financial problem his officer will arrange leave for him to go home and advise him on how to handle it. Minute instructions contemplate that the officer shall know if one of his men is to become a father. Leave will be arranged if at all possible so that he can go home for the event. The officer will send his greetings to the soldier's wife and inquire after the family's welfare when he returns."

19. Naar mijn oordeel heeft de majoor Fiedeldy hierin gefaald. Bezield met de beste bedoelingen, voorzien van een groote werkkracht, humaan als mensch en als chef, heeft de C.O. niet den weg weten te vinden naar de oplossing van het probleem, waarvoor hij werd gesteld. Fiedeldy is een detaillist, met een overdreven gevoel voor het administratieve gedeelte van zijn taak; men ontkomt niet aan den indruk, dat hij het primair van belang acht, dat de „papieren kloppen". Hij put zich uit in korpsorders, welke elk detail nauwkeurig regelen en waarmede hij een groot gedeelte van zijn dagtaak vult; wat er van de uitvoering van al deze orders terecht komt is een andere zaak. Zijn administratieve geest uit zich eveneens in het schrijven van ontelbare dienstbrieven en in een destijds door hem gemaakte schriftelijke opmerking, dat:

> „volgens de bepalingen een antwoord op een dienstbrief welke niet het opschrift draagt van „zeer veel spoed" of „spoed", hetwelk binnen de 30 dagen wordt aangeboden, als een snelle afdoening moet worden beschouwd."

20. Fiedeldy (F.) sluit zich op in zijn kantoor en bespreekt daar de zaken met enkelen zijner officieren doch van een veelvuldig en intensief contact met den troep is geen sprake. Hij werkt zeer hard, wordt beheerscht door de gedachte aan het hoofd van zijn Squadron weder zegevierend in Indië terug te keeren — doch mist de leidersgave en de tact om deze bezieling op zijn personeel over te dragen. De majoor F. is Indo-europeaan, klein van stuk en weinig representatief en spreekt en verstaat slecht Engelsch, waardoor hij zich in het Australische milieu eenigermate „huiverig" gevoelt. Dit tezamen met het feit, dat hij zijn familie bij zich heeft (echtgenoote en vier kinderen, alsmede een neef van zijn echtgenoote, sergeant bij het 18e Squadron, die practisch deel uitmaakt van het gezin) geeft den indruk, dat hij niet zeer sociabel en weinig toegankelijk is voor de overige officieren van zijn korps.

21. Over het algemeen wordt F. beschouwd als een kundig vlieger en een goed chef, doch als een zwakke figuur, waarvan weinig of geen leiding uitgaat. Aanvaardt men deze uitspraak en stelt men die naast de hiervoor in de leden 15 t/m 17 vermelde moeilijkheden en uitgesproken verwachtingen, dan is het verklaarbaar, dat het gemiddelde peil van het personeel te Canberra moest afzakken, dat moeilijkheden niet konden uitblijven en dat zelfs excessen konden worden verwacht.

22. Deze moeilijkheden deden zich dan ook inderdaad voor. Van verschillende zijden werden klachten ontvangen en bleek het uit afgenomen verhoren en ingediende rapporten, dat het met den geest in het 18e Squadron in Canberra inderdaad niet in orde was. Er

werd over de geheele linie gekankerd en wel op een zoodanige wijze, dat dit onrustbarende afmetingen aannam en bovendien in een toon, waaruit duidelijk bleek, dat de disciplinaire verhoudingen in het gedrang waren gekomen. Door het personeel werden onder meer spotliedjes gezongen op verschillende militaire autoriteiten, op officieren van het Squadron; er werd een blaadje uitgegeven, waarvan de inhoud geenszins in overeenstemming is te achten met een gezonde militairen geest en tucht. De naam van het personeel te Canberra, in het bijzonder bij de burgerbevolking, is practisch tenietgedaan door het buitensporige en vaak incorrecte optreden van de manschappen van het 18e Squadron, waarbij op onverantwoordelijke wijze met geld werd gesmeten.

23. Dit alles samenvoegend blijkt, dat de verhoudingen in het korps zeer veel te wenschen overlieten en deze zelfde ervaring doet men op, wanneer men aan Canberra een bezoek brengt en met het personeel van het Squadron spreekt. Rapporteur heeft in de dagen, welke hij te Canberra doorbracht, gesproken met personeel behoorende tot alle groepen, rangen en klassen, welke in het Squadron vertegenwoordigd zijn. In deze gesprekken kwam steeds een punt naar voren, n.l. dat men door lediglheid moreel was afgezakt, dat dit aanleiding was geworden voor vele excessen, dat in algemeenen zin deze excessen werden betreurd, doch dat slechts enkelen de kracht en den moed hadden behouden in de afgeloopen periode van nietsdoen, om het hoofd boven water te houden en voort te werken voor de bereiking van het gestelde doel. Velen van de goedwillenden uitten dezelfde klachten, welke men zich zelf bij een oppervlakkige beschouwing van de toestanden te Canberra reeds tot vragen stelt, nl.: waarom is er niet meer gedaan aan de physieke ontwikkeling van het personeel, waarom is niet het uiterste gedaan om te trachten het personeel althans lichamelijk fit te houden, hetgeen bovendien een uitnemend antidotum gevormd zou hebben tegen de excessen en drinkgelagen en buitensporigen omgang met vrouwen hetgeen te Canberra plaats vond? Waarom is niet getracht het personeel op een hooger peil van vakmanschap te brengen door het instellen van een aantal goed geleide en doelmatige cursussen, o.a. in de door velen onder het personeel zoo moeizaam gebezigde Engelsche taal? Waarom is er niet getracht om ook de verstrooiing, waar het personeel behoefte aan heeft in goede en gezonde banen te leiden en niet de menschen aan hun lot over te laten, zooals thans is geschied en hetgeen geleid heeft tot drink- en dobbelpartijen en daardoor tot verlaging van het peil der menschen? Waarom tenslotte deze menschen zoo overdadig betaald, dat zij in staat waren onder omstandigheden te leven, welke verre uitgaan boven het normale peil van den Australischen burger en militair? Een groot gedeelte van het personeel, waarmede rapporteur sprak, ziet dit alles in, heeft er aanvankelijk ook onder geleden, doch is tenslotte medegesleurd, omdat het geen houvast in de leiding kon vinden.

Op grond hiervan vermeent rapporteur dan ook te moeten herhalen, dat het commando van het 18e Squadron volkomen gefaald heeft in het geven van de zoo noodzakelijke leiding onder de inderdaad zeer moeilijke omstandigheden, waaronder het Squadron moest werken.

24. Beziet men den huidigen toestand, hetgeen tenslotte het belangrijkste is, want het nakaarten over gemaakte fouten heeft thans nog maar weinig zin, dan komt men tot de volgende conclusie. Door de beschikbaarstelling van het materieel en de aan dit materieel te treffen voorzieningen, door de opvoering van het tempo en de intensiteit van de oefening in verband met het binnenkort te verwachten vertrek naar het Noorden, is de stemming op zeer belangrijke wijze verbeterd. Dit geldt over de geheele linie, zoowel wat betreft de officieren, de onder-officieren als het personeel beneden dien rang. Men heeft weer hoop gekregen aan den slag te kunnen gaan, men weet uit den dagelijkschen gang van den arbeid, dat er hard gewerkt moet worden om goed met het Squadron te voorschijn te kunnen komen en men werkt hard. Men is blij weder aan de actie te kunnen gaan deelnemen en heeft maar één vrees, nl. dat men niet voldoende en belangrijke opdrachten genoeg zal krijgen om daadwerkelijk aan den strijd te kunnen deelnemen. Ongetwijfeld hebben de gunstige berichten over het verloop van den oorlog deze goede stemming nog gestimuleerd, zoodat men kan verwachten, dat, wanneer straks het Squadron inderdaad in het oorlogsbedrijf zal worden ingeschakeld, het personeel zich met volle ambitie aan zijn taak zal wijden. Uiteraard blijft er altijd nog een gedeelte zwakke broeders, weifelaars en kankeraars over, voornamelijk zijn dit zij, die door het luie, goede en overvloedige leven te Canberra zijn verknoeid geworden en min of meer de overtuiging hebben gekregen, dat voor hen de oorlog was afgeloopen. Door een goede en juiste verdeeling van het personeel over de verschillende patrouilles en crews, zooals deze thans is uitgewerkt, kan echter verwacht worden, dat ook deze zwakkeren worden opgenomen en medegenomen in het teamwork, hetwelk de grondslag vormt voor het op efficiente wijze optreden van dergelijke verbanden.

25. Overziet men dezen toestand, dan kan slechts worden geconstateerd, dat het te betreuren valt, dat bepaalde fouten en tekortkomingen, welke zijn voortgekomen uit de achter ons liggende periode van nietsdoen en verwording, thans nog moeten uitzieken, hetgeen niet noodig zoude zijn geweest, wanneer het personeel met meer inzicht en toewijding zou zijn geleid. Echter is rapporteur de meening toegedaan, dat deze tekortkomingen inderdaad, wanneer het Squadron in actie komt, uitgeziekt zullen worden, mits — en dit is de conditio sine qua non — inderdaad volwaardige opdrachten aan de afdeeling worden gegeven en de leiding wordt gestimuleerd tot een doeltreffend en krachtig optreden, zoowel naar binnen als naar buiten. Ook wanneer geen directe gevechtsopdrachten voorhanden mochten zijn, dan nog zal er op moeten worden gewerkt, om aan de afdeeling verkenningsopdrachten te verstrekken, zoodat het bedrijf voortdurend draait, een ieder zijn taak moet vervullen en weet, dat hij dag en nacht zijn plaats moet kunnen innemen. Mocht dit niet het geval zijn, en mocht de afdeeling na de verplaatsing naar het Noorden wederom tot werkloosheid worden gedoemd, dan voorziet rapporteur, dat zeer ernstige moeilijkheden zullen optreden, hetgeen onzen naam naar buiten geen goed zou doen en den toestand naar binnen onhoudbaar zou maken.

26. Aan de hand van het hier gerapporteerde zou men de vraag kunnen stellen: Is de majoor Fiedeldy de aangewezen man om deze afdeeling in het oorlogsverband aan te voeren waar hij toch bewijzen heeft gegeven als leider een minder geslaagde figuur te zijn? Rapporteur meent hier tegenover te moeten stellen in de eerste plaats het vertrouwen, dat de majoor F. geniet om zijn technische bekwaamheid, terwijl anderzijds het niet juist wordt geacht, op het oogenblik, dat de afdeeling in gevecht moet worden gebracht, van commandant te wisselen. Dit schokt het vertrouwen van het personeel en kan het moreel nimmer ten goede komen. Bovendien zal de organisatie worden, dat de eerste-lijnvliegtuigen onder bevel komen van den door een ieder hooglijk gewaardeerden kapitein-waarnemer Jessurun en de tweede-lijn onder den ongetwijfeld minder gewaardeerden eenigszins onverschilligen, doch overigens zeer bekwamen kapitein De Vries. Deze indeeling brengt met zich mede, dat de kapitein Jessurun een grooten invloed kan uitoefenen op den algemeenen gang van zaken, terwijl hij bovendien het oor heeft van den majoor F. Onder deze omstandigheden vermeent rapporteur geen wijziging te mogen voorstellen in de leiding van de afdeeling bommenwerpers.

27. Bijzondere maatregelen voor de opheffing van het moreel zijn niet noodzakelijk. Een zeer voornaam punt was, omdat velen hun echtgenooten en gezinnen op Java hebben achtergelaten, den menschen een beeld te geven van den toestand op Java aan de hand van gegevens, waarover thans wordt beschikt. Hieraan is bereids tegemoet gekomen door het zenden van den kapitein F. van der Veen naar Canberra, die over deze aangelegenheid aldaar een voordracht heeft gehouden. Overigens wordt vermeend, dat geen beter middel aanwezig is om het moreel en den geest van discipline en saamhoorigheid weder op het gewenschte peil te brengen, dan door een zoo spoedig mogelijken inzet van het Squadron. Doordat ieder zijn taak te vervullen krijgt en den geheelen dag in touw is met het treffen van de noodzakelijke voorbereidingen, het uitvoeren van opdrachten en alle andere bezigheden, welke tot het bedrijf van een vliegtuigafdeeling behooren, zal er geen of althans belangrijk minder gelegenheid zijn en aanleiding bestaan om in de fouten terug te vallen, welke zich in de afgeloopen maanden hebben getoond. Wel ben ik van oordeel, dat het van belang moet worden geacht om, voordat het korps zijn plaats in de gelederen gaat innemen, door een enkel krachtig woord nogmaals te wijzen op de groote beteekenis van dit eenige, in Australië aanwezige, Nederlandsch-Indische Squadron voor de vervulling van de geallieerde taak, hetgeen ook uit politiek oogpunt in de nabije toekomst van niet te onderschatten waarde kan blijken te zijn.

28. Een afzonderlijke beschouwing verdient het officierspersoneel. Reeds werd met een enkel woord gewag gemaakt van den kapitein Jessurun en den kapitein De Vries. Eerstgenoemde staat hoog aangeschreven bij allen en vormt een van de steunpilaren van het Squadron. Laatstgenoemde wordt gewaardeerd om zijn groote vliegerscapaciteiten en zijn helder verstand, doch aan den anderen kant voelt men in den kapitein De Vries nog steeds een jachtvlieger, die slechts een beperkte belangstelling heeft voor een bomvliegtuigafdeeling. Deze man, die zooals mij uit een persoonlijk gesprek met hem ook bleek, over uitnemende kwaliteiten beschikt, is gedesillusionneerd, hetgeen den achtergrond vormt voor zijn vaak voorgewende onverschilligheid. Inderdaad is De Vries in hart en nieren

jachtvlieger en het is zijn grootste wensch en hoogste aspiratie om, zoodra daartoe de gelegenheid openstaat, weder naar de jachtvliegerij terug te keeren. Rapporteur heeft de overtuiging, dat de kapitein De Vries met zijn volle energie en bekwaamheid zal trachten de zaak van het 18e Squadron te dienen. Hij meent er tevens overtuigd van te mogen zijn, dat hier wederom de fout gemaakt wordt, dat degene, die over speciale kwaliteiten beschikt, niet op de juiste plaats wordt gebruikt. In verband hiermede vermeent rapporteur, dat, wanneer den kapitein De Vries in uitzicht zou kunnen worden gesteld, dat, zodra zich een mogelijkheid voordoet, hij weder zijn plaats zal kunnen innemen bij de jachtvliegerij, men in den kapitein De Vries een uitnemenden tweeden ondercommandant bij de afdeling bommenwerpers zal hebben. Onder de jonge luitenants zijn uitnemende krachten, waarvan ik slechts enkelen noem, als daar zijn de luitenants Oudraad, Morees, Winkel, j'en passe et encore des meilleurs, terwijl er aan den anderen kant ook slappe en zwakke broeders onder zijn. Door de doelmatige crew-indeeling, welke thans heeft plaats gehad en waarbij het criterium voor de benoeming tot commandant van een vliegtuig en van een patrouille niet was de rang of de ouderdom in rang van de betrokkenen, zullen ook deze middelmatige krachten door de goeden worden meegenomen, zoodat dan alle hoop bestaat, dat het geheel een sluitende eenheid zal vormen.

29. Nog een afzonderlijk woord dient te worden gewijd aan het personeel van den technischen dienst, hoofdzakelijk gerecruteerd uit het KLM- en KNILM-personeel. Onder dit personeel heerscht een uitnemenden geest; men verzekerde mij, dat dit personeel niet slechts van zeer goeden wille was, doch dat het bovendien over zeer groot vakmanschap beschikt. Een ieder is uitermate te spreken, zoowel over de prestaties als over den geest onder het technisch personeel van het 18e Squadron. Het valt wel te betreuren, dat onder deze menschen, die als het ware een goede en uitstralende kern vormen in de afdeeling, klachten bestaan over materieele verzorging en rangsverhoudingen. De klachten van materieelen aard hebben betrekking op de betaling, aangezien sedert korten tijd de KLM en de KNILM blijkbaar niet meer het verschil tusschen de militaire inkomsten en het genoten burgersalaris suppleeren, hetgeen wel eenige ontevredenheid onder hen heeft gewekt. Wat de rangsverhoudingen betreft, zijn verschillenden van hen van oordeel, dat zij in verhouding tot het actieve legerpersoneel als geschoolde werkkrachten te laag zijn aangeslagen. Waar dit personeel een voorbeeldige groep vormt in het 18e Squadron, vermeent rapporteur er met ernst en met kracht op te mogen aandringen, dat getracht wordt, indien deze klachten op redelijke gronden zijn gebaseerd, hieraan op korten termijn op afdoende wijze tegemoet te komen. Terzijde zij opgemerkt, dat rapporteur uiteraard, als niet-insider in deze kwestie, zich geen oordeel over de rechtmatigheid van deze ontevredenheid vermag te vormen.

30. Ter verdere informatie worden als bijlagen 1, 2 en 3 aan dit verslag toegevoegd een brief van den vlootaalmoezenier, Dr. Oudendijk, een brief van den predikant, Ds. H. Visser en een rapport van een der tot de NEFIS behoorende geheime agenten, die voor dit doel een reis heeft gemaakt naar Canberra. Het is van groot belang te achten, dat het contact van de beide genoemde geestelijken met het personeel van het 18e Squadron ook na de verplaatsing naar het Noorden blijft bestaan.

31. In dit verslag is verder geen melding gemaakt van het misdadige voornemen van een drietal tot het personeel van het 18e Squadron behoorende militairen, tot het plegen van militair verraad. Hierop zal thans niet verder worden ingegaan, omdat deze aangelegenheid los staat van het ingestelde onderzoek naar de geestesgesteldheid van het personeel van de afdeeling, hoewel dit exces ongetwijfeld verband houdt met de hiervoor geschetste ledigheid en slapheid van leiding, welke in het afgelopen tijdvak te Canberra hebben geheerscht. Overigens vormt deze zaak het onderwerp van een gerechtelijk onderzoek, zoodat er geen termen aanwezig zijn deze kwestie hier nader te behandelen.

BIJLAGE 14

Führerbefehl d.d. 30 Mei 1940 voor de bevelhebber der Duitse troepen in Nederland betreffende de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht

DER FÜHRER UND OBERSTE BEFEHLS-
HABER DER WEHRMACHT

OKW/WFA/Abt. L (IV) Nr. 32/40

F.H. QU., den 30.5.40

An den Wehrmachtsbefehlshaber in den Nederlanden
Den Haag.

Das deutsche Angebot zur Übernahme des Schutzes der Niederlande gegen die erwiesene Absicht der Westmächte, Holland zur Aufmarschbasis gegen das Ruhrgebiet zu machen, stiess bei der holländischen Regierung infolge ihrer geheimen Einvernehmens mit den Westmächten auf vorsätzliche Ablehnung. Sie überantwortete damit Volk und Land den Schrecken eines Krieges, brachte sich aber selbst in Sicherheit ausser Landes.

Die deutsche Wehrmacht hat in dem hierdurch notwendig gewordenen Kampfe mit der niederländischen Armee jede nur mögliche Rücksicht auf den Schutz der Bevölkerung und die Erhaltung des Landes genommen. Dieser Einstellung deutscherseits kam die Haltung sowohl des holländischen Militärs als auch der holländischen Zivilbevölkerung in hohem Ausmasse entgegen. Sie entsprach dem culturellen und sittlichen Stande des uns Deutschen stammesmässig verwandten niederländischen Volkes. Die verantwortlichen Einzelpersonen, die deutsche Fallschirmjäger in Gefängnisse gesperrt, wie Verbrecher behandelt und dann den Engländern ausgeliefert haben, werden zur Verantwortung gezogen werden.

Der holländische Soldat aber hat überall offen und ehrlich gekämpft und unsere Verwundeten und Gefangenen entsprechend gut behandelt. Die Zivilbevölkerung hat nicht am Kampfe teilgenommen und ebenfalls die Gesetze der Menschlichkeit gegenüber unseren Verwundeten erfüllt.

Ich habe mich daher auch für Holland entschlossen, die Genehmigung zur *Freilassung der gefangenen holländischen Soldaten* zu erteilen.

Die Hälfte der holländischen Armee wird mit sofortiger Wirkung entlassen. In erster Linie kommen holländische Wehrmachtsangehörigen in Frage, die in der Landwirtschaft, in Bergwerken, in der Nahrungsmittelindustrie, in der Bauindustrie und in verwandten Betrieben tätig sind. Die übrigen Angehörigen der holländischen Wehrmacht sollen allmählich demobilisiert werden, um die Wirtschaft nicht zu überlasten und Arbeitslosigkeit hervorzurufen.

Sinngemäss gelten dieselben Bestimmungen für diejenigen holländischen Soldaten, die sich in Deutschland in Kriegsgefangenschaft befinden. Für die holländischen Berufssoldaten werde ich eine Entscheidung noch treffen.

(gez.) ADOLF HITLER.

Für die Richtigkeit:
(w.g.) onleesbaar.
Oberstleutnant d.G.

Nachrichtlich:

Reichskommissar für die besetzten
niederländischen Gebiete,
Reichsminister und Chef der Reichskanzlei.
Auswärtiges Amt,
Oberbefehlshaber des Heeres (Generalquartiermeister)
OKW — A Ausl/Abw

BIJLAGE 15

Rondschrijven d.d. 20 Juni 1940 van de Kommissar für die Demobilmachung der Niederländischen Wehrmacht betreffende de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht

f.d. Demobilmachung
d. niederländischen Wehrmacht.

Den Haag, 20. Juni 1940.

Betr.: *Weitere Massnahmen für die Demobilmachung der ehemaligen niederländischen Wehrmacht.*

A. Der Führer und Oberste Befehlshaber der deutschen Wehrmacht hat für die weitere Demobilmachung der ehemaligen niederländischen Wehrmacht folgende Entscheidung getroffen:

1. *Nichtberufssoldaten.*

Die Entlassung der Nichtberufssoldaten wird nach den bisherigen Richtlinien fortgesetzt.

Für die Entlassung derjenigen Nichtberufssoldaten, die in freien holländischen Wirtschaftsleben zunächst keine Arbeit finden, werden folgende Massnahmen zusätzlich angeordnet:

a. Freiwilliger Arbeitseinsatz in Deutschland.

Die hierfür erforderlichen Massnahmen trifft der Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete im Benehmen mit dem Kommissar für die Demobilmachung der niederländischen Wehrmacht.

b. Errichtung eines holländischen Aufbaudienstes.

Die Aufstellung eines holländischen Aufbaudienstes zur Durchführung dringender Arbeiten wird durch den Kommissar für die Demobilmachung der niederländischen Wehrmacht im Benehmen mit dem Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete durchgeführt. Hierüber folgt Sonderbefehl.

2. *Berufssoldaten.*

Für die Entlassung der Berufssoldaten gelten folgende Richtlinien:

a. Berufssoldaten können entlassen werden, wenn sie eine *ehrenwörtliche Erklärung* abgeben, in keiner Weise gegen die Interessen des deutschen Reiches tätig zu sein. Der Wortlaut dieser Erklärung wird mitgeteilt.

b. Berufssoldaten unterliegen nach ihrer Entlassung einer *Meldepflicht* und *Aufenthaltsbeschränkung,* soweit sie nicht in staatliche, vom Reichskommissar abhängige Dienste treten.

c. Berufssoldaten können entlassen werden in
1. die *freie Wirtschaft,* soweit von ihnen ein feste Arbeitsgelegenheit nachgewiesen werden kann (evtl. auch in Deutschland),
2. *staatliche Dienste* (Polizei, Aufbaudienst, Zollwesen, Wasserpolizei auf Binnenwasserstrassen u.a.). Der Übertritt in staatliche Dienste ist von dem vorherigen Einverständnis des Reichskommissars und einer entsprechenden Verpflichtung abhängig,
3. den *Ruhestand* (soweit Pensionsberechtigung vorliegt).

d. Eine kleine Anzahl von Berufssoldaten verbleibt zunächst im Dienst für die *endgültige Durchführung der Abwicklung.*

e. Berufssoldaten, die sich weigern, die ehrenwörtliche Erklärung zu *a* abzugeben, werden als *Kriegsgefangenen* behandelt.

B. Die Durchführung der unter *a* angeordneten Massnahmen ist so zu beschleunigen, dass die Demobilmachung der niederländischen Wehrmacht spätestens bis zum 15.7.1940 beendet ist.

Hierzu wird der Oberbefehlshaber der in der Demobilmachung befindlichen niederländischen Wehrmacht ersucht, zum 2.7.1940 folgende mitzuteilen:

1. *Nichtberufssoldaten* — jeweils getrennt nach Offizieren, Unteroffizieren und Mannschaften —:
a. Ungefähre Zahl der noch in der *freien holländischen Wirtschaft* unterkommenden Soldaten,
b. Ungefähre Zahl der sich für einen *freiwilligen Arbeitseinsatz* in Deutschland meldenden Soldaten,
c. Ungefähre Zahl der danach für den *holländischen Aufbaudienst* verfugbaren Soldaten,
d. Namentliche Angabe mit Begründung der ausnahmsweise für eine *andere Entlassung* vorgeschlagenen Soldaten.

Es wird bemerkt, dass Nichtberufssoldaten grundsätzlich zur Entlassung kommen müssen und nicht für die Durchführung der restlichen Abwicklung zurückbehalten werden dürfen.

2. *Berufssoldaten* — jeweils getrennt nach Offizieren, Unteroffizieren und Mannschaften, dabei Offiziere namentlich mit Dienstgrad, Truppenteil, Lebensalter und letzter Dienststellung —:
a. Ungefähre Zahl der sich zur *Polizei* meldenden Soldaten,
b. Ungefähre Zahl der sich zur *Wasserschutzpolizei* meldenden Soldaten,
c. Ungefähre Zahl der sich zum *Zolldienst* meldenden Soldaten,
d. Ungefähre Zahl der in die *freie holländische Wirtschaft* übertretenden Soldaten,
e. Ungefähre Zahl der sich für den *freiwilligen Arbeitseinsatz* in Deutschland meldenden Soldaten,
f. Ungefähre Zahl der sich für den *holländischen* Aufbaudienst als Führer und Unterführer meldenden Soldaten,
g. Ungefähre Zahl der für die Durchführung der *endgültigen Abwicklung* benötigten Soldaten (einschliesslich Verwaltungsaufgaben),
h. Namentliche Angabe mit Begründung der ausnahmsweise für eine *andere Entlassung* vorgeschlagenen Soldaten,
i. Namentliche Liste der *Offiziere des Berufsheeres,* die infolge Alters oder fehlender Unterbringungsmöglichkeit in den Ruhestand treten,
k. Namentliche Liste der Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften, die die Abgabe der ehrenwörtlichen Erklärung verweigeren und demnach der *Kriegsgefangenschaft* verfallen.

Es wird ausdrücklich bemerkt, dass diese ganzen Angaben nur einen Anhalt für die Durchführung der Demobilmachung bilden sollen und dass insbesondere *jede Entlassung von Berufssoldaten noch zu unterbleiben hat.*

C. Der Herr *Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete* wird gebeten, zum 2.7.1940 mitzuteilen, wieviele Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften der ehemaligen niederländischen Wehrmacht getrennt nach Polizei, Wasserschutzpolizei, Zolldienst und gegebenenfalls in anderen staatlichen oder kommunalen Diensten untergebracht werden können.

D. Der *Oberfeldzeugstab* meldet zum 2.7.1940, ob und wieviele Unteroffiziere und Mannschaften (Berufssoldaten) für die Verwaltung von Lagern pp. und für welche Zeit noch benötigt werden.

(w.g.) onleesbaar.
Oberst i.G.

BIJLAGE 16

Rondschrijven d.d. 2 Juli 1940 van de Kommissar für die Demobilmachung der Niederländischen Wehrmacht, naar aanleiding van de anti-Duitse demonstraties op 29 Juni 1940, de verjaardag van Z.K.H. Prins Bernhard

Geheim!

Den Haag, 2.7.40

DER DEUTSCHE KOMMISSAR
FÜR DIE DEMOBILMACHUNG
DER NIEDERLÄNDISCHEN WEHRMACHT

Ia Nr. 145/O geh.

An das
Oberkommando der in der Demobilmachung befindlichen niederländischen Land- und Seemacht,
Den Haag.

1. Es ist festgestellt, dass sich Angehörige der niederländischen Wehrmacht und der Polizeitruppen am 29.6., in verschiedenen Städten an Demonstrationen beteiligt haben, die durch Schmährufe gegen den Führer und gegen das Deutsche Reich einen deutschfeindlichen Charakter hatten. Ebenfalls hat der General Winkelman durch sein persönliches Verhalten am 29.6. nicht die Zurückhaltung gezeigt, die auf Grund seiner besonderen Stellung von ihm erwartet werden musste.
2. Der Führer und Oberste Befehlshaber der Deutschen Wehrmacht hat daher den Oberbefehlshaber der in der Demobilmachung befindlichen niederländischen Land- und Seemacht, General Winkelman, als die verantwortliche Persönlichkeit für dieses deutschfeindliche Verhalten von niederländischen Wehrmachtsangehörigen nach Deutschland in Kriegsgefangenschaft überführen lassen, zumal er sich auch durch sein persönliches Verhalten am 29.6. nicht der Vergünstigungen würdig gezeigt hat, die der Führer in grosszügiger Weise der niederländischen Wehrmacht bisher hat zuteil werden lassen.
3. Im Zusammenhang hiermit habe ich den Chef des Stabes der Abteilung Landmacht, Generalmajor Baron van Voorst tot Voorst seines Amtes, und den bisherigen Kommandanten des Feldlegers, Generalleutnant Baron van Voorst tot Voorst seines Dienstes enthoben und in Holland consigniert.
4. Zum Leiter der Abteilung Landmacht in Oberkommando der in der Demobilmachung befindlichen niederländischen Land- und Seemacht ernenne ich den bisherigen Sous-Chef des Stabes, Oberst i. G. van Alphen M.W.L.
5. Konteradmiral F. H. Heeris bleibt Leiter der Abteilung Seemacht.
6. Die stellung des Oberbefehlshaber von Land- und Seemacht wird mit sofortiger Wirkung aufgehoben. Soweit Angelegenheiten zu erledigen sind, die sich auf die Land- und Seemacht gemeinsam beziehen und bisher von General Winkelman vorgenommen wurden, wird dies in Zukunft durch den Leiter der Abteilung Landmacht, Oberst i. G. van Alphen erledigt. Insbesondere ist Oberst i. G. van Alphen verantwortlich für die Weiterleitung der von den deutschen Dienststellen gegebenen Befehle und für den Erlass von Ausführungsbestimmungen hierzu.
7. Ich erwarte, dass alle Offiziere im Bewusstsein ihrer Verantwortung gegen ihre Untergebenen und gegen ihr Land wie bisher mit den deutschen Dienststellen loyal zur Durchführung der weiteren Demobilmachung zusammenarbeiten und mache gleichzeitig auf die unabsehbaren Folgen aufmerksam, die sich in Weigerungsfalle sowohl für die niederländische Wehrmacht wie als Folge dadurch für das ganze Land zwangsläufig ergeben müssen.
8. Dieser Befehl ist sofort allen Offizieren bekannt zu geben.

Oberst i. Genst.,

(gez.) SCHWABEDISSEN.

BIJLAGE 17

Brief van de Chef van de Marinestaf de heer Heeris aan het onder hem dienende personeel betreffende de af te leggen verklaring op erewoord

De verklaring bedoeld onder A-2.-a en B 2k van den brief van den deutschen Kommandant für die Demobilmachung der niederländischen Wehrmacht, [1]) luidt in de Nederlandsche tekst:

> „Hierdoor verzeker ik op eerewoord, dat ik gedurende dezen oorlog, althans zoolang Nederland zich met het Duitsche Rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front noch direct, noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen Duitschland. Ik zal geen handeling begaan of verzuim plegen, waardoor het Duitsche Rijk schade, van welken aard ook zou kunnen leiden."

Ik teeken hierbij het volgende aan:

1. Gedrukte exemplaren van den Duitschen en Nederlandschen tekst zullen ter teekening worden toegezonden.
2. Vast staat, dat ieder, die deze verklaring aflegt, bevoegd is, het gegeven woord (de afgelegde verklaring) te allen tijde weder terug te nemen.
3. De bedoeling van den laatsten zin der verklaring wordt door de Duitsche autoriteit schriftelijk in dier voege toegelicht, dat de handeling of het verzuim „absichtlich" „opzettelijk", moet zijn gepleegd.
4. Bij het teekenen der verklaring moet behalve door het stellen der handteekening duidelijk blijken, — door vermelding in drukletters van rang, qualiteit, stamboeknummer en naam van den onderteekenaar — wie de onderteekenaar is.

Tenslotte acht ik het mijn plicht, gezien het schrijven dd. 2 Juli 1940 M.S.V./108 bekend te maken, dat ieder persoonlijk te beslissen heeft, wat hij in deze meent te moeten doen, doch dat ik het teekenen der verklaring niet in strijd acht met den officierseed en de officierseer — en daarin niet een ontoelaatbare handeling zie.

Na ontvangst Uwerzijds van de sub 1 bedoelde exemplaren, zie ik de geteekende verklaringen zoomede een nominatieve opgave van hen, die de verklaring niet wenschten af te leggen, met den meesten spoed tegemoet.

[1]) Zie bijlage 15.

BIJLAGE 18

Rondschrijven d.d. 6 Juli 1940 van de Kommissar für die Demobilmachung der Niederländischen Wehrmacht betreffende de af te leggen verklaring op erewoord

DER DEUTSCHE KOMMISSAR FÜR
DIE DEMOBILMACHUNG DER
NIEDERLÄNDISCHEN WEHRMACHT

den Haag, 6. Juli 1940.

Betr.: *Ehrenwörtliche Erklärung des niederländischen Berufsheeres.*

In der geforderten ehrenwörtlichen Erklärung ist unter dem deutschen Wort „Unterlassung" zu verstehen „absichtliche Unterlassung". Unter dem entsprechenden holländischen Ausdruck „verzuim plegen" ist zu verstehen „opzettelijk verzuim plegen".

Dieses ist sämtlichen Angehörigen des Berufsheeres bekanntzugeben.

(gez.) SCHWABEDISSEN.
Oberst i.G.

Für die Richtigkeit der Abschrift,
(gez.) OTZEN,
Oberstleutnant.

BIJLAGE 19

Verslag van de bijeenkomst d.d. 6 Juli 1940 naar aanleiding van het door de Duitsers geëiste erewoord, opgemaakt in krijgsgevangenschap op 14 Februari 1941 door generaal-majoor A. R. van den Bent en luitenant-generaal P. W. Best

Bijeenkomst op 6 Juli 1940 te 11.00 ten bureele van C.-Lvd.

Aanwezig:

Luit.Gen. P. W. Best, C/Lvd.
Schout bij Nacht Heeris, Wnd. Chef Mar. St.
Schout bij Nacht Jolles, C.St.H.
Schout bij Nacht v. d. Stad, C.Z.
Schout bij Nacht Doorman, Hd. IVA D.v.D.
Gen. Majoor N. T. Carstens, C.-I L.K.
Gen. Majoor J. Harberts, C.-II L.K.
Gen. Majoor A. A. v. Nijnatten, C.-III L.K.
Gen. Majoor A. R. v. d. Bent, C.-IV L.K.
Gen. Majoor W. F. H. Hackstroh, I.d.I.
Gen. Majoor Vaillant, I.d.G.
Gen. Majoor v. d. Roemer, I.G.D.L.
Gen. Majoor Hasselman, D.M.L.
Gen. Majoor Numans, H.I.

Gen. Best, optredende als voorzitter, zet het doel der bijeenkomst uiteen t.w. het nagaan van de mogelijkheid, om een collectief standpunt door de actief dienende Opper- en Vlagofficieren — voor zoover op 6 Juli 1940 nog in functie — kenbaar te maken t.a.v. de door den Commandant der Duitsche bezettingstroepen verlangde onderteekening van een verklaring door de beroepsofficieren. De noodzakelijkheid van het onder de oogen zien der bedoelde mogelijkheid sproot voort uit het dringend kenbaar gemaakte verlangen van hoofd- en subalterne officieren om te weten, welke houding de opper- en vlagofficieren tegenover deze moeilijke materie zouden aannemen.

Al dadelijk bleek het ernstige bezwaar, dat de juiste inhoud der te vorderen verklaring op 6 Juli 1940 nog niet officieel bekend was. Ter vergadering was slechts aanwezig een concept, behelzende den vermoedelijken inhoud in de Nederlandsche taal. Dit concept luidde als de Nederlandsche tekst van de verklaring, als bijlage (vgl. Hoofdstuk VII, § 1) hierbij gevoegd. Als toelichting verklaarde de gen.maj. Carstens te kunnen verzekeren, dat in den slotzin, tusschen de woorden „zal" en „geen" het woord „opzettelijk" in de op 14 Juli af te leggen verklaring alsnog zou worden opgenomen en dat ook nog een clausule zou worden toegevoegd, vermeldende, dat de afgelegde verklaring te allen tijde zou kunnen worden herroepen. Sch. bij N. Heeris onderschrijft het door gen.maj. Carstens medegedeelde, alsmede, dat de O.L.Z. kort vóór zijn vertrek geen bedenking tegen het afleggen der aldus geformuleerde verklaring zou hebben gehad en deze zienswijze zou hebben kenbaar gemaakt aan den gen.maj. H. F. M. Bn. van Voorst tot Voorst, die hiervan schriftelijk aanteekening zou hebben gehouden, welke aanteekening thans in het bezit was van den Kolonel van den generalen staf van Alphen.

Gen.maj. van Nijnatten deelt mede reeds aan zijn o.h. officieren te hebben doen kennen — en zulks naar aanleiding van door het A.H.K. aan hem verstrekte inlichtingen — dat de O.L.Z. nog vóór zijn vertrek als zijn meening kenbaar had gemaakt, dat tegen het afleggen der verklaring z.i. geen bedenkingen waren. Deze mededeeling werd nog door anderen der aanwezigen bevestigd. Gen.maj. van den Bent zegt naar aanleiding van de mededeelingen door s.b.n. Heeris en gen.maj. van Nijnatten, dat hij nog op 5 Juli 1940 het A.H.K. heeft opgebeld, om te mogen vernemen hoe de definitieve tekst der af te leggen verklaring zou luiden, zulks met het oog op de omstandigheid, dat op 8 Juli d.a.v. de opgave betreffende het al of niet teekenen door zijne o.h. officieren bij het A.H.K. moest worden ingediend. Op zijn vraag kreeg hij nog dien dag bij monde van den kolonel van Alphen het antwoord, dat de officieele tekst nog niet bekend was. De generaal van den Bent spreekt er dan ook zijn verwondering over uit, hoe het mogelijk is, dat de O.L.Z., die zich vóór 5 Juli 1940 in krijgsgevangenschap had begeven en derhalve niet bekend kon zijn met den definitieven tekst, hierover een oordeel kon uitspreken.

Het vorenstaande gaf den gen. Best aanleiding den Kol. van Alphen, hoewel „met verlof" zijnde, ter vergadering te ontbieden, teneinde de aanwezigen kennis te kunnen doen nemen van de schriftelijke aanteekening door gen.maj. H. Bn. van Voorst tot Voorst hierboven bedoeld. Aldus geschied zijnde bevestigt de kol. van Alphen bovendien het door den gen.maj. Carstens medegedeelde aangaande de toevoegingen in den tekst der verklaring.

Intusschen kan ook deze bevestiging het hierboven vermelde bezwaar van den gen.maj. van den Bent, hetwelk door gen. Best wordt gedeeld, niet opheffen. Sch. b. n. van der Stad stelt de vraag of het afleggen van de geëischte verklaring op eerewoord wel in overeenstemming kan worden geacht met den eed van trouw aan de Koningin.

Luit.gen. Best geeft in antwoord hierop als zijn meening te kennen, dat deze vraag in ontkennenden zin moet worden beantwoord, aangezien de Nederlandsche Regeering, waarvan H.M. de Koningin aan het hoofd staat, zich in vollen oorlog acht met Duitschland en de onderhavige verklaring feitelijk het nakomen van den officierseed belet.

Uit de vergadering gaan daarna enkele stemmen op, die er op wijzen, dat de O.L.Z. blijkens de vorenvermelde aanteekening van den gen.maj. H. Bn. van Voorst tot Voorst, geen bezwaar zou hebben gehad tegen den oorspronkelijken tekst der verklaring, zoodat h.i. zeker mag worden aangenomen, dat Z.E. tegen den aangevulden tekst, welke immers door de hierboven vermelde toevoegingen nog eerder aanvaardbaar wordt, geen bedenking zou hebben gehad.

Hiertegenover stelt de luit.gen. Best de vraag, of de O.L.Z., na de ondervonden behandeling (de arrestatie), nog deze zienswijze zou huldigen en of deze behandeling ook niet van invloed diende te zijn bij het bepalen van het door de opper- en vlagofficieren in te nemen standpunt. Op deze vraagpunten werd door de vergadering niet verder ingegaan. Gen.maj. Hasselman brengt de wenschelijkheid naar voren, om aan de hoofd- en subalterne officieren een eenstemmig besluit der vergadering kenbaar te maken. Gen.maj. van den Bent beaamt deze wenschelijkheid, doch wijst er tevens op, dat uit de gehouden bespreking wel is gebleken, dat het heel moeilijk zal zijn eenstemmigheid te bereiken. Hij voor zijn persoon tenminste is niet voornemens terwille van de eenstemmigheid het standpunt, dat hij wenscht in te nemen, prijs te geven. In aansluiting hierop stelt luit.gen. Best voor een besluit, dat ook naar zijn meening, vermoedelijk niet eenstemmig zou kunnen luiden, niet naar buiten kenbaar te maken. Mocht echter de vergadering er op staan, om het resultaat der bespreking aan hoofd- en subalterne officieren mede te deelen, dan zou hij hiertoe alleen kunnen besluiten, indien de verhouding van het aantal stemmen vóór en tegen het onderteekenen der verklaring, bekend zou worden gemaakt.

Aangezien zich tegen deze zienswijze geen stemmen verhieven en, naar het oordeel van den Voorzitter, zich tijdens de besprekingen niet te overbruggen tegenstellingen hadden geopenbaard, werd besloten, om geen besluit of conclusie der vergadering naar buiten kenbaar te maken.

Hierop sluit de Voorzitter de bijeenkomst.

Aldus opgemaakt te Johannisbrunn, Kreiz Troppau Ost-Sudeten in Deutschland 14 Februari 1941.

De generaal-majoor, (w.g.) A. R. VAN DEN BENT.

De luitenant-generaal, (w.g.) P. W. BEST.

BIJLAGE 20

Verslag van de bijeenkomst d.d. 6 Juli 1940, naar aanleiding van het door de Duitsers geëiste erewoord, van schout-bij-nacht Heeris

Op 6 Juli 1940 heeft er te 11.00 uur v.m. een bespreking plaats gehad ten bureele van den Cdt. Luchtverdediging. Tegenwoordig waren de Generaals Best, Carstens, Nijnatten, Hackstroh, Harberts, Hasselman, van de Roemer, Vaillant, Numans, van den Bent en de Schouten-bij-Nacht van der Stad, Jolles, Doorman en Heeris.

Hierbij is besproken het feit, dat in de telex van den O.B. van L. en Zt., dd. 1-7-40, 18u45, punt VI deze heeft verklaard, zijn oordeel omtrent het al dan niet toelaatbare van het geven van eerewoord kenbaar te zullen maken, dat de O.B. dit thans niet kan doen en of het gewenscht is, dat een dergelijke richtlijn nog wordt uitgegeven, aangezien deze in de telex dd. 5-7-40, 15u45, uitgegeven door hoofd afd. Landmacht niet voorkomt.

Bij deze discussie is verzocht ter vergadering te komen de Kol.g.s. M. W. L. van Alphen, die voorlezing heeft gedaan van een mededeeling, hem gegeven door gen. van Voorst tot Voorst, op het oogenblik der terhandstelling Chef van de Afd. Landmacht, welke mededeeling de meening van den gen. Winkelman in zake het afgeven der verklaring als boven bedoeld, weergaf. Deze luidde: „Nu vaststaat, dat een officier, die zijn eerewoord geeft, te allen tijde de bevoegdheid heeft om dit te herroepen, acht ik het geven van dit woord niet in strijd met den officierseed en de officierseer. Ik laat overigens aan elk militair over, om zelfstandig zijn houding in deze te bepalen".

Door ondergeteekende is voorlezing gedaan van een conceptmededeeling, welke hij van plan was voor de marine uit te geven. Deze is daarna ongewijzigd door mij vastgesteld en uitgereikt.

Er is in deze bijeenkomst geen vaste gedragslijn vastgesteld, wel heeft ondergeteekende den positieven indruk gekregen, dat de verschillende heeren voornemens waren hun officieren op dezelfde wijze in te lichten en dat dit door sommige opper-officeren reeds was gedaan.

(w.g.) HEERIS.

Op 7 Juli 1940 is het bovenstaande door mij met den gen.majoor Hasselman besproken en deze verklaarde hiermee geheel in te stemmen.

(w.g.) HASSELMAN.

BIJLAGE 21

Brief d.d. 26 Juni 1940 met bijlage van de opperbevelhebber van land- en zeemacht inzake de opbouwdienst, gericht aan alle militaire commandanten

OPPERBEVELHEBBER VAN
LAND- EN ZEEMACHT

Afd. Landmacht

Sectie Ie. No. 1521 A.

Bijlagen: *zie verzendlijst.*

Onderwerp: *Opbouwdienst.*

A.H.K., 26 Juni 1940.

Hierbij doe ik U het in de verzendingslijst vermelde aantal exemplaren toekomen van den brief van den D. Kommissar voor de demobilisatie van de Ned. weermacht betreffende den opbouwdienst ter kennisneming en ter behandeling voor wat betreft het gestelde onder pt. 10 aa.

De betreffende vragenlijsten zullen U zoo spoedig mogelijk afzonderlijk worden toegezonden. De ingevulde lijsten moeten door de Div. Cn., Inspecteurs, Hoofden van dienst, enz. worden gezonden aan het Hoofd van het Afwikkelingsbureau D.v.D., Gebouw B.P.M., 's-Gravenhage.

Ter toelichting op den verderen inhoud van den brief diene het volgende.

De opbouwdienst wordt slechts ingesteld om een uitbreiding van de werkloosheid in ons land te voorkomen. Deze dienst is niet van duurzamen aard; zij, die er thans in worden betrokken, zullen geleidelijk naar den vrijen arbeid worden overgebracht, eventueel op grond van door de Ned. Regeering te stellen regelen nader worden bestemd.

De Generaal, Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht,
o/l de Generaal-Majoor, Chef van den Staf
van de Landmacht,

(w.g.) H. F. M. BARON VAN VOORST TOT VOORST.

DER DEUTSCHE KOMMISSAR FÜR
DIE DEMOBILMACHUNG DER
NIEDERLÄNDISCHEN WEHRMACHT

Den Haag, den 24. Juni 1940.

Betr: *Aufbaudienst.*

In Durchführung der Verfügung vom 20.6.1940 wird mit Wirkung vom 25.6.40 folgendes im Einvernehmen mit dem Herrn Reichskommissar befohlen:

1. Die *seit 15.5.40 aus der niederländischen Wehrmacht entlassenen Unteroffiziere und Manschaften* haben sich bis zum 8.7.1940 wieder bei ihren Bürgermeisterämtern für den Aufbaudienst anzumelden, wenn sie bisher keine Arbeit aufnehmen konnten, wieder arbeitslos geworden sind und eine freiwillige Meldung zur Arbeitsaufnahme in Deutschland nicht stattgefunden hat.

Die in der Anlage beigefügte Fragekarte (Anl. 1) ist dabei von den Meldepflichtigen auszufüllen, bei dem zuständigen Bürgermeisteramt abzugeben und von diesem der Abwicklungsstelle des Departements v. Defensie für den Aufbaustab bis zum 15.7.40 zuzusenden.

2. *Am 10.7.40 scheiden die bis dahin nicht zur Entlassung* gekommenen bzw. wieder eingestellten Wehrmachtsangehörigen soweit sie nicht Berufsoffiziere, -unteroffiziere oder -manschaften sind — aus der Wehrmacht aus.

3. *Mit dem 11.7.1940 wird der Aufbaudienst aufgestellt.* Der Aufbaudienst ist eine nichtmilitärische Einrichtung des holländischen Staates, durch den auch die Finanzierung erfolgt.

Die Arbeiten weist der Reichskommissar im Benehmen mit dem Wehrmachtbefehlshaber Niederlande an.

4. *In den Aufbaudienst werden überführt:*

a. sämtliche Nichtberufssoldaten (ausser Offz.d.R.) die sich am 10.7.40 bei der Wehrmacht befinden oder sich gemäss Ziffer 1, Abs. 2 bei ihrem Bürgermeisteramt gemeldet haben. Einberufung der Letzteren erfolgt später.

b. aktive Unteroffiziere und Mannschaften, die sich freiwillig melden (nach Unterzeichnung der für aktive Soldaten vorgeschriebenen Erklärung) und die das 35. Lebensjahr noch nicht überschritten haben, sowie eine beschränkte Anzahl ältere Unteroffiziere.

c. aktive Offiziere und Offiziere d.R., die sich freiwillig melden (nach Unterzeichnung der vorgeschriebenen Erklärung).

Im Frage kommen im allgemeinen nur Subalterneoffiziere. Für Stabsoffiziere ist die Anzahl der verfügbaren Stellen beschränkt.

5. Der in den Aufbaudienst überführte Teil der niederländischen Wehrmacht untersteht dem *Aufbaustab,* Sitz Den Haag. Seine Aufstellung wird im Benehmen mit dem Reichskommissar durch den vom Kommissar für die Demobilmachung bestimmten Leiter des Aufbaudienstes im Einvernehmen mit dem Deutschen Verbindungsoffizier beim Aufbaudienst, in vorläufiger Form, sofort durchgeführt.
Es werden bestimmt:

a. als Leiter des Aufbaudienstes: Major Breunese, v.Stb. d. ehem. niederl. 3.Div.

b. als Deutscher Verbindungs-Offizier beim Aufbaudienst: Major Ogilvie v.Stb.d. W.B. Niederlande.

6. *Gliederung:*

Der Aufbaudienst gliedert sich in *Aufbauabteilungen* und *Aufbauverbände.* Jede Aufbauabteilung enthält 4—6 Aufbauverbände.

Ungefähre Stärken:

1. *Aufbauabteilung:* (Stab)
   1 Abt. Führer
   3—5 Aufbauführer (darunter 1 San. Führer)
   10—12 Aufbauunterführer
   20—25 Aufbauarbeiter
2. *Aufbauverband:*
   1 Verbandsführer
   5 Aufbauführer
   20—25 Aufbau-Unterführer
   160—180 Aufbauarbeiter.

7. *Personelle Einteilung:*

Das Aufbaudienstpersonal wird in Aufbauführer, Aufbauunterführer und Aufbauarbeiter eingeteilt. Die Aufbauführer sollen im algemeinen frühere Offiziere oder altgediente Unteroffiziere, die Aufbauunterführer frühere Unteroffiziere und Gefr., die Aufbauarbeiter frühere Mannschaften sein.

Der Leiter des Aufbaudienstes reicht dem Kommissar für die Demobilmachung zum 30.6.40 einen Vorschlag ein über:

a. Gliederung des Aufbaustabes (Arbeitsgliederung) mit ungefährer Stärke,

b. Stellenbesetzung des Aufbaustabes (Führerpersonal),

c. Genaue Gliederung der Aufbaueinheiten.

8. *Die niederländischen militärischen Disziplinarvorschriften* behalten für den Aufbaudienst ihre Gültigkeit. In übrigen untersteht er *der zivilen Gerichtsbarkeit.*

9. *Bezüglich Uebernahme von Kasernen und anderen Gebäuden, von Bekleidung, Ausrüstung, Pferden, Fahrzeugen, Kraftzeugen, Gerät u. sonstigem Material* folgen nähere Weisungen.

Der *Aufbaustab* ist jedoch sofort durch das Oberkommando der ehem niederländischen Wehrmacht und durch die Abwicklungsstelle des Departements v. Defensie mit allem zu versehen, was er zur Durchführung seiner Aufgabe benötigt.

10. Die für die Aufstellung des Aufbaudienstes erforderlichen *Vorbereitungen sind beschleunigt von den zuständigen Stellen* in Angriff zu nehmen.

Hierzu sind insbesondere folgende Massnahmen umgehend durchzuführen:

a. durch den *Oberbefehlshaber der niederländischen Land- und Seemacht:*

aa. Ausfüllung der in der Anlage beigefügten Fragekarte (Anl. 1) durch die gem. Ziff. 4 als *Aufbauführer u. Aufbauunterführer in Frage kommenden* Wehrmachtsangehörigen (sich freiwillig meldende akt. Offz. und Uffz. sowie Offz. d. R., ferner die zum Aufbaudienst verpflichteten Uffz. d. R.). Die Fragekarte sind der Registratur der Abwicklungsstelle des Departements v. Defensie für den Aufbaustab möglichst umgehend, spätestens jedoch bis zum 3.7.40 zugehen zu lassen.

bb. Es sind mit sofortiger Wirkung dem Aufbaustab alle Mitarbeiter und Stellen, soweit er sie benötigen sollte, zur Verfügung zu stellen und ihm alle vorbereitenden Massnahmen für die Ueberführung der Wehrmachtsangehörigen in den Aufbaudienst zu ermöglichen.

b. Durch den *Chef der Abwicklungsstelle des Departements v. Defensie* sind:

aa. dem Aufbaustab alle Dienste zur Verfügung zu stellen und alle Unterlagen zu verschaffen, deren er zur Lösung seiner Aufgabe bedarf.

bb. die Vervielfältigung, Verteilung und Einsammlung der lt. Ziff. 1 u. 10 aa) befohlenen Fragekarten, für die Bürgemeisterämter und für den Oberbefehlshaber der niederländischen Wehrmacht durchzuführen.

(w.g.) SCHWABEDISSEN.
Oberst i. G.

BIJLAGE 22

Bevel d.d. 9 Juli 1940 van de bevelhebber der Duitse weermacht in Nederland inzake het afleggen van de verklaring op erewoord

DE BEVELHEBBER DER WEERMACHT IN NEDERLAND.

Afd. I*a)* Luit. Kol. Otzen 100/40.

Hoofdkwartier, 's-Gravenhage, 9 Juli 1940.

Bevel inzake het afleggen van de verklaring op eerewoord.

Hierop heeft betrekking: Bevel voor de opheffing van het overgebleven deel van de Nederlandsche weermacht en instelling van den Opbouwdienst van 8 Juli 1940.

1. Alle beroepsofficieren, -onderofficieren en -manschappen van de Nederlandsche weermacht en van het Nederlandsch-Indische leger, moeten op 14 Juli 1940, ongeacht, of zij nog verder ter afwikkeling in dienst blijven hetzij naar andere beroepen, den Opbouwdienst enz. overgaan, resp. met pensioen gaan, de *verklaring op eerewoord,* welke reeds aan het hoofdkwartier is overgezonden, in drievoud opgemaakt, *onderteekenen.*

2. *Het Nederlandsche Hoofdkwartier* zorgt er voor, dat het benoodigde aantal exemplaren uiterlijk 13 Juli 1940 bij de staven, genoemd in de bijlage, ter onderteekening gereed ligt.

3. Het afleggen van de verklaring op eerewoord en het voltrekken der onderteekening moet geschieden *in tegenwoordigheid van een Duitschen officier* en van een Nederlandschen commandant, die minstens den rang bezit van een bataljonscommandant, op 14 Juli tusschen 9 uur en 14 uur.

4. Hiertoe moeten alle beroepsofficieren, -onderofficieren en -manschappen van de Nederlandsche weermacht zich op den 14den Juli 1940 om 9 uur op de voor hen bepaalde uit de bijlage blijkende plaatsen gereed houden voor de onderteekening. Na de onderteekening moeten zij in gesloten formatie naar hun troependeelen worden teruggebracht.

5. Aan de Duitsche officieren, die bij de onderteekening aanwezig zijn, moeten nauwkeurige nominatieve lijsten worden overhandigd van alle beroepsofficieren, -onderofficieren en -manschappen, die voor het onderteekenen der verklaring op de betreffende plaats in aanmerking komen. Deze lijsten worden opgemaakt volgens bijgaand voorbeeld.

6. Na de onderteekening moeten het 2e en 3e exemplaar van de verklaring op eerewoord door den Nederlandschen commandant worden verzameld en aan den Duitschen officier worden overhandigd en door dezen te zamen met de nominatieve lijsten volgens punt 5, op 15 Juli 1940 tusschen 10 en 13 uur bij den Bevelhebber van de weermacht in NEDERLAND, Afd. Oberstleutn. Otzen, 's-Gravenhage, Koninginnegracht 31, persoonlijk ingeleverd.

Het eerste exemplaar moet in handen van den onderteekenaar worden gelaten.

7. De Nederlandsche commandanten dragen er voor zorg, dat alle beroepsmilitairen van hun onderdeelen *voor onderteekening ter plaatse aanwezig* zijn. Verlofgangers en degenen die op grond van een bevel afwezig zijn moeten daartoe worden teruggeroepen.

Leden der weermacht, die uit hoofde van ziekte niet ter plaatse aanwezig kunnen zijn, behooren op de lijsten rood te worden onderstreept, met vermelding van de reden hunner afwezigheid. Voor hen volgt nader bevel.

8. Leden der weermacht, die weigeren te onderteekenen, moeten door de Duitsche officieren onmiddellijk als krijgsgevangenen worden gearresteerd, en uiterlijk 15 Juli 1940 om 13 uur in 's-Gravenhage bij de Ortskommandantur worden uitgeleverd. Tot dit doel moet in de desbetreffende kazerne een vertrek ter beschikking van den Duitschen officier worden gesteld.

9. Der Kommandeur der Truppen des Heeres, der Marinebefehlshaber Niederlande, en het „Luftgaukommando Holland" stellen hiertoe ter ontvangst der verklaringen op eerewoord telkens 1 officier en een groep aan, en wel der Kommandeur der Truppen des Heeres i.d.N. nach: (zie Duitschen tekst)

Der Marinebefehlshaber in den NIEDERLANDEN naar DEN HELDER.

Het „Luftgaukommando „HOLLAND" naar AMSTERDAM en NAARDEN.

De daartoe bestemde officieren melden zich op 12 Juli om 12 uur bij W.B. NIEDERLANDE, Abt. Oberst. ltn. OTZEN, 's-Gravenhage, Koninginnegracht 31, ter indeeling. De voltallige commando's komen op 13 Juli 1940 's namiddags op de vorengenoemde standplaatsen aan en bereiden na grondige bespreking met de bevoegde Nederlandsche commandanten de handeling van 14 Juli 1940 voor.

10. Alle plaatselijke voorbereidende maatregelen met betrekking tot vertrekken voor onderteekening, het onderbrengen van de Duitsche militairen in een hotel en voor het verblijf van eventueele krijgsgevangenen, moeten door de Nederlandsche commandanten worden genomen.

11. Het Hoofdafwikkelingsbureau van de Nederlandsche weermacht zendt uiterlijk 17 Juli 1940 een nominatieve opgave in van alle beroepsofficieren, -onderofficieren en -manschappen, eveneens volgens bijgaand voorbeeld aan de Afdeeling van Oberst.ltn. OTZEN.

Uit de kolom „Begründung" moet duidelijk blijken of de verklaring niet kon worden afgelegd wegens afwezigheid of ziekte, of geweigerd werd.

Voor den Bevelhebber van de
weermacht in NEDERLAND,
De Chef van den Staf,
(w.g.) SCHWABEDISSEN.

Potloodaant.:

Op het Duitse stuk staat:

Voor eensluidend afschrift,
De Kapitein,
(w.g) M. R. H. CALMEYER.

BIJLAGE 23

Een aantal rechtsoverwegingen van de beslissing van het militaire ambtenarengerecht te 's-Gravenhage d.d. 3 November 1947, no. 210, overgenomen uit „Administratieve en Rechterlijke Beslissingen betreffende het openbaar bestuur in Nederland" 1948, blz. 79 e.v.

„O. dat klagers beroep gericht tegen de weigering van verweerder (d.i. de Minister van Oorlog) aanklager diens bezoldiging als reserve-officier uit te betalen over het tijdvak 15 Juli 1940 tot de bevrijding van Nederland in Mei 1945, welke weigering strijdt met de toepasselijke algemeen verbindende voorschriften, indien klager daaraan aanspraak op bezoldiging — zoals hij meent — kan ontlenen;

O. dat klager die aanspraak kennelijk grondt op de artikelen 27 en 28, lid 3 van het Reglement voor de militaire ambtenaren der Koninklijke landmacht, krachtens welke bepalingen het reserve-personeel bezoldiging geniet over de tijd van opkomst in werkelijke dienst;

O. dat klagers werkelijke dienst, ook naar het oordeel van het Gerecht geacht moet worden te hebben voortgeduurd vanaf 15 Juli 1940, indien hij krijgsgevangene is geweest;

O. dat klager stelt, dat hij inderdaad krijgsgevangene is geweest.
1e. omdat hij de status van krijgsgevangene niet heeft verloren door zijn heenzending met groot verlof op 15 Juli 1940, vermits de bezettende macht onbevoegd was hem aldus heen te zenden of hem uit krijgsgevangenschap vrij te laten, en
2e. omdat hij in de feitelijke macht van de vijand is gebleven;

O. dat klager daarvoor steun meent te vinden in het Verdrag van Genève (Koninklijk besluit van 25 October 1932, Staatsblad no. 514) hetwelk zijns inziens een vrij laten uit de krijgsgevangenschap niet toelaat, doordat de vijand dan niet meer de bescherming aan de losgelaten krijgsgevangenen kan geven als waartoe het Verdrag hem verplicht en gevrijwaard zou zijn van de naleving van de artikelen 31 en 32, terwijl ook ten aanzien van hem persoonlijk de artikelen 3, 4, 23 en 24 zouden zijn geschonden;

O. dat aan klager toegegeven kan worden, dat de vrijlating van krijgsgevangenen er toe leidt, dat aan de vrijgelaten krijgsgevangenen niet die bescherming kan worden gegeven, als waartoe het Verdrag ten aanzien van krijgsgevangenen verplicht doch dat hierin geen grond kan liggen voor de bevoegdheid om krijgsgevangenen vrij te laten, wel voor de ongewenstheid in bepaalde gevallen krijgsgevangenen vrij te laten;

O. dat het Gerecht dan ook niet vermag in te zien dat een mogendheid niet de bevoegdheid zou hebben krijgsgevangenen vrij te laten, terwijl ook in Titel IV van voormeld Verdrag, luidende: „Van het einde der gevangenschap" een afdeling is gewijd aan de rechtstreekse terugzending van krijgsgevangenen naar het eigen land en aan de onderbrenging op onzijdig gebied, hetgeen de bevoegdheid tot vrijlating van krijgsgevangenen impliceert;

O. dat het Gerecht ook overigens niet, met name niet uit het Besluit bezettingsmaatregelen, is gebleken, dat het besluit waarbij de krijgsgevangen Nederlandse soldaten, waaronder klager, uit de krijgsgevangenschap zijn vrijgelaten geacht wordt nimmer van kracht te zijn geweest, zodat klager geacht moet worden bevoegdelijk uit de krijgsgevangenschap te zijn vrijgelaten en krachtens dat besluit de rechtspositie van krijgsgevangene te hebben verloren;

O. dat klager echter tevens stelt in de feitelijke macht van de vijand, derhalve feitelijk krijgsgevangene, te zijn gebleven, hetgeen het Gerecht aldus verstaat, dat klager meent slechts in schijn en onder dergelijke omstandigheden in vrijheid te zijn gesteld, dat hij de bescherming ontbeerde, waarop de krijgsgevangenschap hem recht zou hebben gegeven en tot een hoedanige invrijheidstelling Duitsland niet had mogen overgaan; dat hij weliswaar niet is geïnterneerd geweest, doch dat internering slechts een vorm is van krijgsgevangenschap en hij in andere vorm krijgsgevangene is gebleven;

O. dat de feitelijke toedracht is geweest, dat klager evenals de andere Nederlandse krijgsgevangenen — klager behoorde niet tot de in Duitsland afgevoerden, en in Nederland terugbrachten — op 15 Juli 1940 in Nederland in gelijke omstandigheden is geplaatst als ieder ander burger, waarmede Duitsland het zijne had gedaan om de Nederlandse krijgsgevangenen vrij te laten, zulks blijkbaar naar analogie van artikel 68 van het Verdrag van Genève dat ten aanzien van zieke en zwaar gewonde krijgsgevangenen voorschrijft, dat zij worden teruggezonden naar hun land;

O. dat deze invrijheidstelling niet alleen bevoegdelijk — gelijk boven betoogd — is geschiedt, doch ook niet onrechtmatig of in strijd met het Verdrag van Genève, waaraan niet afdoet dat zij geschiedde in het eigen land, dat tevens bezet gebied was van Duitsland;

O. dat deze bezetting klager en zijns gelijken ook niet had bloot gesteld aan gevaren, waarvoor krijgsgevangenen dienen te worden behoed, indien de bezetter zich had gedragen, zoals dat behoorde naar de regelen van recht en menselijkheid;

O. dat klagers grieven dan ook hierop neerkomen, dat Duitsland als bezettende mogendheid zich jegens Nederland en in het bijzonder jegens hem en zijn Joodse rasgenoten, in strijd met recht en menselijkheid heeft gedragen, waardoor hij buiten staat was zijn bestaan in het burgerlijk leven op normale wijze, ja zelfs op de wijze van een niet Joods landgenoot, na zijn invrijheidstelling voort te zetten en in 1942 moest onderduiken;

O. dat het Gerecht deze grieven zeer gerechtvaardigd achtend, daaruit niet kan afleiden, dat klager als krijgsgevangene in feitelijke macht van de vijand is gebleven, hetgeen ook in strijd zou zijn met het feit, dat klager, ondergedoken in 1942, zich aan de opkomst in krijgsgevangenschap ingevolge de oproep in 1943, heeft onttrokken en tot de bevrijding ondergedoken is gebleven;

O. dat klager mitsdien na 15 Juli 1940 niet in krijgsgevangenschap is geweest en mitsdien aan meergemeld artikel 27, lid 3, noch aan andere bepalingen aanspraak op zijn bezoldiging als reserve-officier kan ontlenen, zodat verweerders weigering hem die bezoldiging uit te keren niet strijdt met enig toepasselijk algemeen verbindend voorschrift en — zijnde het Gerecht ook overigens niet gebleken van nietigheidsgronden ten aanzien van de beroepen weigering — het beroep ongegrond moet worden verklaard;
Rechtdoende:
Verklaart het beroep ongegrond".

BIJLAGE 24

Memorandum d.d. 18 Juli 1945 van majoor E. Engles, gericht aan de Minister-President, betreffende de erewoordverklaring, alsmede het verslag van de commissie-Mojet

Om het beroepspersoneel van de Nederlandsche Weermacht in de gelegenheid te stellen de daadwerkelijke krijgsgevangenschap te ontgaan, werd door de Duitsche militaire autoriteiten op 14 Juli 1940 aan genoemd personeel een verklaring op eerewoord voorgelegd, welke luidde als volgt:

„Hierdoor verzeker ik op eerewoord, dat ik gedurende dezen oorlog, althans zoolang Nederland zich met het Duitsche Rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front, noch direct, noch indirect, zal deelnemen aan den strijd tegen Duitschland. Ik zal geen handeling begaan of verzuim plegen, waardoor het Duitsche Rijk schade van welken aard ook zou kunnen lijden."

Hoewel door Zijne Excellentie den O.L.Z. en de betrokken Duitsche militaire instantie geen overeenstemming bereikt kon worden omtrent de formuleering van den tekst der verklaring en de O.L.Z., tegelijk met de beide generaals Baronnen van Voorst tot Voorst, in hechtenis werd genomen voordat hij zijn meening over de uiteindelijke formuleering bekend kon stellen, meende de overgroote meerderheid van de officieren de zoo juist vermelde verklaring wel te kunnen onderteekenen.

Slechts een groep van een 70-tal officieren, waarbij enkele cadetten en een stoker 2e kl. der Kon. Marine, achtte een dergelijke verklaring onaanvaardbaar en weigerde derhalve haar te onderteekenen, weshalve zij onmiddellijk naar krijgsgevangenkampen in Duitschland werden weggevoerd.

Ten einde alles wat om deze eerewoordsverklaring te doen is geweest, schriftelijk vast te leggen en de gevoelens van de officieren van deze groep te dien aanzien tot uiting te brengen, heb ik als oudste van de groep in November 1940 een commissie ingesteld met opdracht van een en ander een verslag op te maken. In deze commissie werden door mij benoemd:

de kapitein van den Generalen Staf van het K.N.I.L. J. J. Mojet,
de kapitein van de Artillerie van de K.L. M. van der Hoog,
de 1e Luitenant ter Zee 1e kl. van de Kon. Marine G. Fraser,
de 1e Luitenant der Infanterie van het K.N.I.L. G. Dames.

Het verslag van deze commissie (naar de oudste der leden de „Commissie Mojet" genoemd) is als bijlage hierbij gevoegd, naar den inhoud waarvan het mij ter bekorting vergund zij te verwijzen.

In bewaakte krijgsgevangenschap werd het ons meer en meer duidelijk, dat een militair en zeker een beroepsofficier, zich door een eerewoordsverklaring van zoo verre strekking als ons werd voorgelegd, niet uit de verdere oorlogvoering mag laten uitschakelen. Hij behoort aan het front en alleen verwonding of verblijf in krijgsgevangenschap — bewaakt — mag hem daarvoor een beletsel zijn. In het laatste geval rust op hem de plicht om, met gebruikmaking van alle middelen, den soldaat waardig, zoo spoedig mogelijk te ontvluchten en zich bij zijn eigen krijgsmacht te melden voor den dienst aan het front.

Deze opvattingen werden later ook door vele officieren, die de verklaring wel hadden geteekend, als juist erkend, onder openhartige mededeeling, dat zij verkeerd hadden gehandeld en derhalve ook verwachtten, dat de Regeering hen hiervoor ter verantwoording zou roepen. Vele anderen daarentegen bleven de meening huldigen, dat de eerewoordsverklaring van Juli 1940 wel aanvaardbaar was, terwijl een groot deel van hen zelfs bereid was om, indien hun wederom een soortgelijke verklaring zou worden voorgelegd, hun handteekening daaronder te stellen.

Aangezien een duidelijke, vastberaden en vooral consequente leiding op dit gebied ontbrak, ontstond door deze volkomen tegengestelde meeningen een moreele verwarring, waaraan uiteraard de meest ongewenschte, den geest en de discipline van het officierskorps ondermijnende, gevolgen waren verbonden. Aan deze moreele verwarring is het te wijten, dat een actie van den Kapitein van den Generalen Staf van de K.L. Uijterschout, om door het wederom teekenen van de eerewoordsverklaring in de gelegenheid te worden gesteld naar Nederland terug te keeren en aldaar zelfs loyaal met de Duitsche bezettende overheid samen te werken, zulk een goeden voedingsbodem kon vinden. Deze misstanden heb ik gemeld aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog in mijn geheim verslag over de gedragingen van mede-krijgsgevangenen dd. 29 Juni 1945.

Deze bestaande onzekerheid over een en ander werd nog vermeerderd door geruchten, dat de toenmalige Regeering te Londen de diensten van officieren, die onder verbreking van hun eerewoord uit het bezette gebied waren ontvlucht, had aanvaard, in hun rang hersteld en zelfs had bevorderd, zoodat ook bij de officieren van mijn groep eenige twijfel ontstond over de juistheid van het door hen ingenomen standpunt en de waardeering daaromtrent van de zijde van de Regeering.

Dezen twijfel heb ik indertijd weten te veronzijdigen door te wijzen op artikel 10 van het Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land (Haagsch Verdrag van 18 October 1907), waarin vermeld staat, dat de krijgsgevangenen, die op hun eerewoord in vrijheid worden gesteld, gehouden zijn „onder verband van hun persoonlijke eer, met de meeste nauwgezetheid, zoo tegenover hun eigen Regeering, als tegenover de Regeering, die hen heeft gevangen genomen, de verplichtingen te vervullen, die zij op zich hebben genomen. Hun eigen Regeering is alsdan gehouden van hen geenerlei dienst te vorderen of aan te nemen, strijdig met het gegeven woord."

Bovendien verwees ik naar de in December 1940 uitgesproken rede van Zijne Excellentie den Minister van Buitenlandsche Zaken, Dr. van Kleffens, waarin Zijne Excellentie verklaarde, dat Nederland den oorlog voortzette o.m. voor de handhaving en het nakomen van het internationale en nationale woord.

Hoe het standpunt van de officieren van mijn groep door Hare Majesteit de Koningin, de Regeering en den Legercommandant in de Pacific (Luit.-Generaal van Oyen) werd gewaardeerd, blijkt voldoende uit het volgende:

1. In het strafkamp te Colditz werd in een der eerste maanden van 1942 van Hare Majesteit de Koningin een boodschap ontvangen, luidende als volgt: „Dutch Queen thanks her officers for loyal message, sends best wishes and assurance that their patience and endurance will be rewarded".
2. In 1941 werd door de toenmalige Regeering in Londen getuigd, dat zij het standpunt en het gedrag der naar Duitschland in krijgsgevangenschap gegane officieren ten zeerste loofde en in de hoogste mate waardeerde, welke getuigenis ons via particuliere correspondentie bereikte.
3. In een aan mij persoonlijk gerichten brief schreef de Commandant van het K.N.I.L., de Luit.-Generaal van Oyen, o.m. dat de officieren van mijn groep den weg hadden gekozen, dien hij van ons had verwacht.

Door al het bovenstaande was ik dan ook vast overtuigd, dat de Regeering streng aan de richtlijnen, neergelegd in vorengenoemd Haagsch Verdrag, zou vasthouden, ter waarborging van de heiligheid van verdragen en van den trouw aan het gegeven woord, van welke overtuiging ik vooral tegenover de jongere officieren meermalen heb doen blijken om hun steun te geven bij het voortschrijden op den eenmaal door hen ingeslagen weg.

Na mijn terugkeer uit krijgsgevangenschap in het Vaderland vernam ik evenwel, dat de toenmalige Regeering te Londen inderdaad officieren, die met verbreking van het door hen gegeven woord uit het door den vijand bezette gebied ontvluchtten, in dienst heeft genomen, hen in vele gevallen zelfs heeft bevorderd en tot op heden heeft gehandhaafd. Bovendien heeft zij, tegen de voorwaarden van de eerewoordsverklaring in, officieren, die zich op eerewoord op vrije voeten bevonden in bevrijde gedeelten van Nederland, vóór de algeheele capitulatie van Duitschland weder in dienst genomen en bevorderd. Onder hen bevinden zich zelfs officieren, die in krijgsgevangenschap voor de tweede maal een verklaring op eerewoord hebben geteekend, omdat zij zoogenaamd te ziek waren om de krijgsgevangenschap te doorstaan en waarvan eenigen thans zelfs leidende functies bekleeden.

Het is mij bekend, dat een en ander door de leden van de toenmalige Regeering werd vergoelijkt door te wijzen op het bedrog, dat de Duitschers stelselmatig pleegden en ook op het belangrijke illegale werk, dat betrokkenen zouden hebben verricht. Dit laatste kan intusschen slechts voor een kleine minderheid gelden. Verreweg de meesten hebben geen werk van beteekenis voor de verzetsbeweging verricht of zijn eerst in de laatste phase met illegale werkzaamheden begonnen.

Bovendien doet zulks niets af aan het feit, dat ook deze officieren

zich niet aan hun woord hebben gehouden en dat te hunnen aanzien de Regeering het Verdrag van 1907 niet is nagekomen. De meening werd nog verkondigd, dat, aangezien de wetten van ons land den militairen niet uitdrukkelijk veroorloven een verklaring als hier bedoeld te onderteekenen, de Duitsche autoriteiten haar niet aan de officieren hadden mogen voorleggen. Uit dien hoofde zou de geteekende eerewoordsverklaring van nul en geener waarde zijn, hetgeen wij meenen ten sterkste te moeten ontkennen.

Intusschen heeft dit alles er toe geleid, dat de reeds bestaande onzekerheid en moreele verwarring, vooral in het officierskorps, bedenkelijk groeiden.

Vast staat, dat de officieren, die in 1940 de eerewoordsverklaring teekenden, zulks deden als krijgsgevangenen, die daarmede bestendiging van hun groote bewegingsvrijheid verwierven — nochtans met meldingsplicht —. Zij deden het voorts geheel uit vrijen wil en zonder eenigen dwang van 's vijands zijde. Bij niet teekenen zou slechts een einde worden gemaakt aan hun groote mate van vrijheid. Het al dan niet teekenen stond hun vrij. Zij hadden bij de beslissing, welke zij hadden te nemen, te rade te gaan bij hun eigen geweten.

Doch eenmaal geteekend hebbend, waren zij als mannen van eer en ook door meergenoemd artikel 10 aan hun belofte gebonden en de Regeering had hen er aan te houden, ook dan wanneer zij van meening mocht zijn, om welke reden dan ook, dat de verklaring ten onrechte was geteekend.

Zelfs wanneer de officieren hadden geteekend in strijd met de bepalingen van de Nederlandsche Wet, dan wel wanneer mocht worden betwist, dat zij op het oogenblik van teekenen den status van krijgsgevangenen bezaten — een gedachte, welke bij hen zelf niet is opgekomen — zou dit niets afdoen aan hun verplichting hun woord te houden en aan de verplichting van de Regeering zulks van hen te eischen, afgescheiden nog van artikel 10, waarvan de toepasselijkheid, hetzij terloops opgemerkt, nimmer openlijk door Haar is gewraakt.

Het zij mij vergund in dit verband te mogen verwijzen naar het „Manuel Elémentaire de Droit International Public" van René Foignet, en wel het gestelde onder „Du prisonnier sur parole" (Cinquième Partie, blz. 485).

Het is mede opgevallen, dat zij, merkwaardigerwijze, over de houding van de officieren zich nimmer openlijk heeft uitgelaten, zulks terwijl zij b.v. inzake de loyaliteitsverklaring van de studenten — die geen eed van trouw hadden gezworen — zich duidelijk en scherp door de radio heeft uitgesproken.

Ons inziens kunnen de methoden, welke de vijand ten aanzien van land en volk toepast, hoe doortrapt ook, nimmer een rechtvaardiging vormen voor woordbreuk. Dit zou immers insluiten, dat men zich bewust verlaagt tot het peil, waarop de vijand staat, en zodoende de moreele basis ondermijnt van den strijd, die ons volk, geleid door de Regeering, heeft gevoerd en nog moet voeren.

De geheele oorlog, die naar de woorden van den Minister van Buitenlandsche Zaken gestreden is voor de heiligheid van het internationale en nationale woord, zou dan zinloos zijn geweest en het verwijt aan het adres van het Duitsche Rijk van trouweloosheid aan gesloten verdragen zou eens tegen ons zelf gericht kunnen worden. Voorkomen moet worden, dat het vertrouwen in de eigen leiding zou worden geschokt en de idealen van eer en trouw aan het gegeven woord, van de jongeren vooral, zouden worden teniet gedaan. En zonder deze idealen zal het blijken niet mogelijk te zijn, een nieuwe jeugd op te voeden en vooral deze jeugd er toe te brengen zoo noodig persoonlijke offers te aanvaarden voor het welzijn van het Vaderland.

Het gaat hier om principieele kwesties van het allergrootste belang voor de Nederlandsche Weermacht, om de hoogste zedelijke waarden van haar officierskorps, waaraan de Regeering naar mijn bescheiden meening aanstonds ernstige aandacht zal hebben te schenken.

Reeds buiten de kringen der officieren vormen de door mij aangehaalde kwesties onderwerpen van besprekingen en debatten, terwijl ook de pers — verwezen moge worden naar het hoofdartikel van de „Vrije Stem" d.d. 7 Juli 1945, nr. 15, orgaan van de Gemeenschap van Oud Illegale Werkers in Nederland — de aandacht van het Nederlandsche Volk op deze vraagstukken begint te vestigen.

Waar de voormalige Nederlandsche Regeering te Londen in al deze vraagstukken geen duidelijke uitspraken heeft doen hooren, integendeel zelfs meeningen heeft verkondigd, die vertroebelend hebben gewerkt op de opvattingen van officieren ten aanzien van de onschendbaarheid van internationale verdragen en van trouw aan het eenmaal gegeven woord, wend ik mij tot de huidige Regeering met het verzoek in deze wel duidelijke richtlijnen te willen geven, vooral met het oog op de toekomst, welke een vernieuwde weermacht tegemoet zal gaan.

Het is mijn vaste overtuiging, dat slechts met erkenning van de onaantastbaarheid van het gegeven woord en de compromislooze naleving van plechtig gesloten verdragen een zuivere grondslag kan worden gelegd voor den opbouw van een nieuwe Nederlandsche Weermacht, die het praedicaat „Koninklijk" met eere kan voeren en die te allen tijde aanspraak kan maken op het volledige vertrouwen en het vereischte aanzien bij Hare Majesteit de Koningin en het Nederlandsche Volk.

Breda, 18 Juli 1945.

De Majoor van den Generalen Staf van het Koninklijk Nederlandsch Indische Leger,

(w. g.) E. ENGLES.

Verslag Commissie Mojet

Het samenstellen van de formule, aangevende de reden waarom wij geweigerd hebben de verklaring op eerewoord te onderteekenen.

1. Wij zijn officier, d.w.z. de dragers van het gezag in de weermacht, welks deelen in dienst van de Regeering belast zijn met de verdediging van ons grondgebied tegen een mogelijke binnenlandsche of buitenlandsche bedreiging. Dit geldt niet alleen voor Nederland, doch voor het geheele Rijk. Als zoodanig zijn wij gehouden strikt de bevelen te volgen van de wettige Regeering. Zoolang deze Regeering nog bestaat, staan wij in haar dienst en zijn haar vijanden onze vijanden.

2. Vorenbedoelde trouw aan de Regeering hebben wij bezegeld door onzen officierseed, welke aanvangt met het zweren van trouw aan ons Staatshoofd, de Koningin. Deze officierseed is gelijkluidend voor alle deelen van de weermacht en geldt uiteraard voor alle deelen van het Rijk. Zoolang de Koningin (en dus de wettige Regeering) blijft doorstrijden moeten wij aan Haar zijde blijven staan, dat eischen zoowel de officierseed als de officierseer, dat is plicht van ieder officier.

3. Indien de wettige Regeering buiten staat geraakt haar functie over een deel van het Rijk uit te oefenen dan zijn de officieren in dat rijksdeel gehouden de bevelen op te volgen van haar gemachtigde i.c. den O.L.Z. Is het ook hem niet meer mogelijk zijn invloed te doen gelden, dan is het plicht van den officier te handelen in den geest van hetgeen de wettige Regeering of haar gemachtigde zou hebben gewenscht.

4. De bekende verklaring op eerewoord eischte van ons het afzien van alle handelingen, direct of indirect gericht tegen het Duitsche Rijk. Zij ontnam ons hierdoor alle mogelijkheden daadwerkelijk onze Koningin en de Regeering te blijven steunen in den strijd tegen den vijand. Het teekenen van die verklaring zou dus strijdig zijn geweest met den officierseed en dus met de officierseer, tenzij de Koningin zulks van ons verlangd zou hebben.

5. De buitengewone omstandigheden, veroorzaakt door het uitwijken van de Koningin met Haar Regeering, de algeheele overdracht van de regeeringsbevoegdheden aan den O.L.Z. en de daarop gevolgde capitulatie van een deel van de weermacht, noopten ons onze houding geheel te richten naar die van den O.L.Z. Zou hij, sprekende in naam van de Koningin, verklaard hebben, dat het teekenen van de verklaring niet in strijd zou zijn met den officierseed, dan zou zulks voor ons aanvaardbaar zijn geweest.

6. De O.L.Z. heeft zich over het al dan niet toelaatbare van het teekenen niet officieel uitgesproken, hoewel dit door hem was toegezegd. Bekend is, dat hij zich zoo lang mogelijk heeft verzet tegen de voorstanders van het teekenen. Tenslotte is hem de gelegenheid ontnomen zijn meening officieel kenbaar te maken.

7. Door het veronzijdigen van den O.L.Z. werd de laatste directe band tusschen het officierskorps en de Koningin verbroken. Ieder officier moest derhalve persoonlijk beslissen of het teekenen der verklaring overeen was te brengen met zijn positie als officier van de Nederlandsche Weermacht.

8. Meening van den O.L.Z. t.a.v. het teekenen der verklaring.

De Kolonel van Alphen heeft aan verscheidene officieren medegedeeld dat de O.L.Z. kort voor zijn gevangenneming zou hebben doen weten, dat de verklaring te allen tijde zou kunnen worden herroepen, het teekenen hiervan niet in strijd zou zijn met den officierseed en met de officierseer. Tevens werd hierbij opgemerkt, dat een ieder voor zich zou hebben uit te maken, of hij al dan niet kon teekenen. De verklaring berustte vermoedelijk op een aanteekening van den Chef van den Staf der Landmacht, gemaakt tijdens een gesprek van den O.L.Z. met den Kolonel Thoden van Velzen, welke aanteekening gevonden werd na de interneering van den Chef van den Staf. Er is

voldoende grond om aan te nemen, dat vorenbedoelde aanteekening niet de meening van den O.L.Z. weergaf ten aanzien van de ons werkelijk voorgelegde verklaring en wel om de volgende redenen:

a. In de eerste plaats wordt in de verklaring niet voldaan aan het uitgangspunt der aanteekening, nl., dat zij herroepbaar is; zij geldt voor den vollen duur van den oorlogstoestand zonder meer. De herroepbaarheid is nimmer van Duitsche zijde schriftelijk vastgelegd, zoodat de herroepbaarheid aan gerechten twijfel onderhevig is.

b. Hoewel de officieren er recht op hadden de meening van den O.L.Z. te kennen, zij was hun zelfs toegezegd, hebben de er bij betrokken autoriteiten geweigerd vorenbedoelde aanteekening schriftelijk te bevestigen als zijnde de meening van den O.L.Z.

c. Het is bekend, dat de O.L.Z. ernstige bezwaren had tegen de hem voorgelegde verklaring. Zoo heeft o.m. zijn adjudant zich uitgelaten, dat de O.L.Z. en de Chef van den Staf niet zouden teekenen. Van Duitsche zijde is getracht met behulp van Nederlandsche officieren van het A.H.K. de verklaring op eerewoord te verspreiden buiten medeweten van den O.L.Z. Deze laatste heeft daarna die verspreiding verboden.

Uit deze drie punten valt te concludeeren, dat het geenszins vaststaat, dat meerbedoelde aanteekening de innerlijke overtuiging van den O.L.Z. ten gunste van het teekenen der voorgelegde verklaring weergaf en dat er meer grond is om aan te nemen, dat hij daartegen ernstige bezwaren had. Wij zouden niet hebben kunnen volstaan met minder dan een officieele verklaring van den O.L.Z. persoonlijk, waarin deze namens Hare Majesteit de Koningin toestemming verleende tot het teekenen van de ons voorgelegde verklaring op eerewoord.

9. Herroepbaarheid der verklaring op eerewoord.

In het voorafgaande werd reeds betoogd, dat de herroepbaarheid niet schriftelijk was vastgelegd. Zooals de verklaring luidt, is zij kennelijk juist niet herroepbaar. Zou de mogelijkheid van het herroepen in de verklaring opgenomen zijn geweest, of meent men, op grond van de schriftelijke mededeelingen van den Schout-bij-Nacht Heeris en van den Kolonel van Alphen, dat zij wel herroepbaar was, dan zou dat naar ons gevoelen nog niet tot het teekenen hebben mogen leiden, omdat men hierdoor verplichtingen op zich zou hebben genomen, die strijdig zijn met den officierseed. Deze verplichtingen zouden immers voortduren totdat men de verklaring zou herroepen, waarna de Duitsche autoriteiten wel gezorgd zouden hebben, dat men het Duitsche Rijk geen schade meer zou kunnen toebrengen. Het teekenen zou dan geen practisch nut afwerpen, tenzij men aanneemt, dat in het tijdsverloop tusschen teekenen en herroepen van de verklaring op eerewoord het landsbelang of eenig ander belang zou zijn gediend geworden, hetgeen hierna zal worden aangevochten.

10. Haagsch Reglement.

In het Haagsch Reglement is bepaald, dat de bezetter de krijgsgevangenen op eerewoord in vrijheid kan stellen. Juridisch is het dan ook niet aanvechtbaar, dat de Duitsche overheid ons de verklaring heeft voorgelegd. Ook de Nederlandsche Regeering heeft de mogelijkheid aanvaard, dat haar officieren een verklaring op eerewoord zouden kunnen teekenen. Het aanvaarden van deze mogelijkheid sluit echter niet in, dat de officier in voorkomend geval niet behoeft te overwegen, of hij de verklaring, die hem wordt voorgelegd, kan teekenen zonder in strijd te komen met zijn eed en zijn eer als officier. Het Haagsch Reglement legt hem deze verplichting zelfs op. Het bepaalt, dat de krijgsgevangen officier na gegeven eerewoord gehouden is, in verband met zijn persoonlijke eer, met de meeste nauwgezetheid de op zich genomen verplichtingen, zoowel tegenover de eigen regeering als tegenover de regeering, die hem gevangen heeft genomen, na te komen. Indien deze verplichtingen dus onvereenigbaar zijn met den officierseed en de officierseer, mag het eerewoord niet worden gegeven. Bovendien is voor den officier van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger het zich op eerewoord in vrijheid doen stellen reglementair verboden, zulks ingevolge een noot van het Departement van Oorlog, geplaatst bij art. 10 Hoofdstuk I van het Verdrag van Den Haag. Dit verbod kan uitsluitend worden opgeheven door den Legercommandant of door een hoogere instantie. Het is zeer aanvechtbaar, dat de Secretaris-Generaal van het Departement van Koloniën hiertoe het recht zou hebben. Heeft hij dit recht niet, dan vervalt voor de officieren van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger de mogelijkheid om zich te beroepen op het Haagsch Reglement.

11. Verschil in positie tusschen de officieren van de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger.

Het maakte voor veler gevoel een belangrijk verschil uit of men behoorde tot de Kon. Marine, die voor het grootste gedeelte den strijd voortzette, dan wel tot het Kon. Ned. Indische Leger, dat practisch geheel intact was, of tot de Kon. Landmacht, die vrijwel in haar geheel had gecapituleerd.

Hierbij wordt opgemerkt, dat genoemd verschil in wezen slechts gradueel is. Uit hoofde van de Rijkseenheidsgedachte is het beter geen verschil te maken tusschen de drie deelen van de weermacht, die één doel hebben. Het valt echter niet te ontkennen, dat het verschil in gevoelen bestond en zijn invloed heeft doen gelden. Zulks pleit den officier van de Kon. Landmacht niet vrij en zooveel te minder de overige categorieën officieren.

In dit verband, alsmede in dat van het Haagsch Reglement, is wel gezegd, dat de officieren van het K.N.I.L. zich dienen te beschouwen als behoorende tot de Kon. Landmacht. Voor ons lijdt het geen twijfel, dat zij steeds zijn blijven behooren tot het K.N.I.L.

12. Oordeel van autoriteiten.

Het teekenen van de verklaring was, vooral na het veronzijdigen van den O.L.Z. een strikt persoonlijke zaak, waarvoor men persoonlijk verantwoordelijk was. Men had dus niet het recht, zich op het oordeel van anderen te beroepen. Ontheffing van den eed of toestemming tot handelingen, die feitelijk in strijd zijn met den eed, kan slechts verleend worden door Hare Majesteit de Koningin dan wel, namens Haar, door Haar gemachtigde. Iedere andere autoriteit, die zulke toestemming geeft of zijn invloed gebruikt om tot dergelijke handelingen aan te sporen, overschrijdt zijn bevoegdheden. Toch is het begrijpelijk, dat in deze moeilijke kwestie de meening van gezaghebbende personen is gevraagd en dat daaraan waarde werd toegekend. Helaas hebben wij bemerkt, dat deze meeningen door het verzwijgen van die van andersdenkende autoriteiten, door weglating van bepaalde punten, dan wel door het gebruiken van woorden van andere beteekenis, op tendentieuze wijze werden doorgegeven. Om eenige voorbeelden te noemen: Ten aanzien van de meening van Dr. H. Colijn deden verschillende lezingen opgeld. Anderen klampten zich vast aan de meening van een schitterend gedecoreerd oud-opperofficier met negatie van de afwijkende opvatting van even gezaghebbende oud-opperofficieren. Aan de opvatting van niet-militairen mag naar onze meening geen doorslaggevende beteekenis worden toegekend, daar zij de verplichtingen, opgelegd aan de officierseer, minder goed kunnen aanvoelen.

13. Landsbelang.

Aangevoerd is, dat het teekenen der verklaring zou zijn in het landsbelang. Op een vergadering van hoofdofficieren, gehouden omstreeks 25 Juni 1940, buiten medeweten van den O.L.Z. werd, onafhankelijk van wat deze als zijn meening kenbaar zou maken, besloten tot teekenen, uitgaande van de stelling, dat dit in het landsbelang zou zijn, omdat anders leiding zou ontbreken bij ongeregeldheden en eventueel gedwongen terugtocht der Duitsche troepen.

Nog afgezien van het onjuist passeeren van den O.L.Z., staarde men zich dus blind op één, bovendien niet erg waarschijnlijke mogelijkheid, waarbij naar onze meening de teekenaars niet als de vertrouwenwekkende leiders zouden kunnen worden aangemerkt, waaraan het Nederlandsche Volk alsdan behoefte zou hebben.

Dezelfde redeneering kan worden toegepast ten aanzien van het motief te teekenen, omdat anders de achtergebleven mindere militairen bij den opbouwdienst geen leiders zouden hebben. Hun oordeel over deze officieren kan niet vleiend zijn geweest. Verder werd beweerd, dat het noodig was in Nederland te blijven, omdat men leiders voor het Volk moest hebben in de moeilijke tijden, die komen zouden, en omdat een tegenwicht moest worden gevormd tegen N.S.B., S.D.A.P., e.d. Het werkelijk in nationalen zin leiden van het volk in oorlogstijd kan echter niet anders zijn dan het onderhouden en verhoogen van den eerbied voor en trouw aan het wettige gezag en dus aan de Koningin. Waar de oorlog wordt voortgezet, is dit in strijd met de belangen van den vijand; het was ook reeds verboden en niet overeen te brengen met het teekenen van de verklaring. Het officierskorps was bovendien volkomen ongeschoold in politiek leiderschap, het leger was de laatste eeuw te weinig populair geweest en het aanzien van den officiersstand in Nederland was te gering, dan dat men uit hoofde van het officier zijn tot werkelijken invloed zou kunnen geraken. Wat angst betreft voor de N.S.B. kon en kan men er zeker van zijn, dat deze niet uit zich zelf het volk zou winnen; krijgt zij de macht, dan zal zij die van den bezetter krijgen en wordt aan anderen wel het zwijgen opgelegd. Het lijkt ons, dat men het nationaal gevoel van het volk het best zal kunnen steunen door te toonen, dat men zijn plicht voor land en volk blijft doen, ook al eischt dit offers. Na den oorlog heeft men dan nog de kans, dat juist de gebrachte offers van invloed zullen kunnen zijn om leiding ten goede te kunnen geven. De redeneering, dat alle handen in Nederland noodig zouden zijn voor den opbouw, gaat in het geheel niet op. Het kon

voor ieder duidelijk zijn, dat in ons land met zijn reeds zoo groote werkloosheid, na stilleggen van de zeevaart, de vermindering van handel en verkeer, en de demobilisatie heusch geen tekort aan werkkrachten zou ontstaan, temeer niet, waar alle beschikbare materialen toch in de eerste plaats ten behoeve van Duitschlands oorlogvoering zouden worden aangevoerd. Rest nog de overweging, dat een weigering de Duitschers tegen ons in zou nemen. Dit motief kan niet gelden t.a.v. de Duitsche militaire autoriteiten. Wij wisten toch te goed, hoe door en door militair deze voelen en denken, zoodat wij konden weten voor een zuiver militair standpunt waardeering te zullen vinden. Wij zijn er juist van overtuigd, dat een algemeene weigering door de Duitsche militaire autoriteiten zou worden gevoeld als een juiste opvatting van den officiersplicht en als een uiting van krachtig nationaal gevoel en dus een goed tegenwicht zou zijn geweest tegen den invloed van hen, die zich meer Duitsch dan Nederlandsch voordeden.

14. Gezinsbelang.

Velen hebben verklaard, dat hun gezinsbelangen een weigering niet toelieten. Dit houdt in, het stellen van particuliere belangen boven officiersplicht, hetgeen, vooral in oorlogstijd, voor ons onaanvaardbaar is. Door dit te doen geeft men blijk zijn officiersschap slechts als een baantje op te vatten en na de capitulatie niet bereid te zijn de volle consequenties er van te dragen, zoodra dit op het brengen van offers neerkomt.

15. Overmacht.

Er is veelal verklaard, dat het stellen van de kwestie: „Teekenen of behandeld worden als een krijgsgevangene" een dwang tot teekenen is en daarom de verplichting, zich aan het eerewoord te houden, opheft. Wij achten reeds de aanvaarding van den in het algemeen recht wel geldenden regel, dat dwang op zich genomen verplichtingen ongeldig maakt, in eerezaken voor officieren niet juist. De eerecode voor een officier, iets wat hij moet aanvoelen, verzet zich daartegen. Bovendien kan in wezen niet van dwang, en dus van overmacht, worden gesproken. Wij waren reeds krijgsgevangenen en genoten slechts bijzondere voorrechten. Daarna werden van ons onaanvaardbare verplichtingen geëischt om deze voorrechten te behouden.

16. Verklaring tegen een eerloozen vijand.

Ook is verklaard, dat Duitschland zoo veelvuldig zijn woord had gebroken, dat aan een afgelegde verklaring niet gehouden behoefde te worden. Ten gunste van deze redeneering zou men hoogstens kunnen aanvoeren, dat Duitschland weinig recht van spreken zou hebben, indien het met gelijke munt betaald zou worden. Men stelt zich zelf hiermede op het standpunt van den eerlooze. Het gaat er bij deze verklaring om het eigen eerewoord en dus de eigen eer, niet om die van een ander. Naar onze opvatting behoort de verklaring door hen, die geteekend hebben, onvoorwaardelijk en naar de letter te worden opgevolgd.

Samenvattend kunnen wij zeggen, dat de verklaring op eerewoord door ons niet werd geteekend en wel om de volgende redenen:

1. Het teekenen van de verklaring achten wij in strijd met den door ons afgelegden eed van trouw aan onze Koningin.

2. Het voldoen aan de eischen, neergelegd in de onderwerpelijke verklaring, achten wij onvereenigbaar met onze gevoelens van eer als officier van de Kon. Marine, de Kon. Landmacht en het Kon. Ned. Indische Leger.

3. Zoolang de oorlog tusschen Nederland en Duischland voortduurt, zijn wij als officier verplicht — tenzij Hare Majesteit de Koningin of Haar gemachtigde, de O.L.Z., ons van dezen plicht ontheft — geen kansen ongebruikt te laten onze Koningin en de Regeering te steunen in den strijd tegen den vijand.

Het teekenen van de eerewoordverklaring zou ons dit recht hebben ontnomen.

BIJLAGE 25

Brief d.d. 8 Augustus 1945 van de Minister van Marine aan de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten inzake het geven van het erewoord

DEPARTEMENT VAN MARINE
No. II 27/209/1/1 G

's-Gravenhage, 8 Augustus 1945.
Lange Voorhout 7.

Onderwerp: *Geven van eerewoord.*

Geheim.

Ik heb de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat ik het in verband met de ter zake bestaande onzekerheid en ter bevordering van de noodige eenheid in het officierskorps noodig acht mijn standpunt omtrent het al dan niet geven van het eerewoord, ter kennis van de officieren der Zeemacht te brengen.

De juiste opvatting zou zijn geweest om *niet* het eerewoord te geven.

De officieren, die niet hun eerewoord hebben gegeven, hebben *juist* gehandeld. Zij behooren uit het besef, dat zij juist hebben gehandeld, hunne belooning te trekken.

De officieren, die onmiddellijk na de capitulatie *wel* hun woord hebben gegeven, hebben dit gedaan, wetende, dat zij hiervoor konden steunen op de meening van de hoogere officieren, die geen bezwaar zagen in het geven van het eerewoord.

De omstandigheid, dat in de bepalingen omtrent deze aangelegenheid geen voorschriften voorkwamen, de verwarring, die bestond na de capitulatie en het feit, dat de publieke opinie in het algemeen in die dagen het geven van het eerewoord goedkeurde, zijn de verklaring voor de houding dergenen, die leiding gaven aan de onder hen staande officieren.

Alle onzekerheid zal worden weggenomen door eene aanvulling van de voorschriften.

Ik noodig U uit het bovenstaande ter kennis van de onder Uw bevelen dienende officieren te brengen, waartoe een aantal exemplaren van dezen brief hierbij gaat.

Nadat aan mijn brief bekendheid is gegeven, beschouw ik deze aangelegenheid als afgedaan.

De Minister van Marine,
(w.g.) J. M. DE BOOY.

BIJLAGE 26

Bericht in „De Telegraaf" van 14 Juni 1940 inzake de taak van generaal Winkelman

GENERAAL WINKELMAN'S TAAK

Uitsluitend de geleidelijke demobilisatie

Duitsch commissaris voor uitvoering

De Opperbevelhebber van de Duitsche Weermacht in Nederland deelt mede, dat de taak van den Opperbevelhebber van de in staat van demobilisatie zijnde Nederlandsche land- en zeemacht, generaal Winkelman, zich uitsluitend uitstrekt tot de demobilisatie van de Nederlandsche Weermacht.

In verband hiermede wordt de volgende verklaring van generaal Winkelman van 12 Juni 1940 gepubliceerd:

„In opdracht van de Duitsche regeering in het bezette gebied, deel ik U mede, dat verscheidene bevelen en instructies, die ik U na 3 Juni 1940 heb doen toekomen, niet behooren tot de taak, die mij van dien dag af is opgedragen. Deze taak omvat uitsluitend geleidelijke militaire demobilisatie van de Nederlandsche weermacht volgens de instructies van den Opperbevelhebber der Duitsche Weermacht in Nederland. Met het oog hierop trek ik de bevelen en instructies, die betrekking hebben op de werkwijze van de industrieele bedrijven, overeenkomstig art. 52 van het Haagsche Reglement in."

Voorts wordt erop gewezen, dat de Opperbevelhebber van de Duitsche Weermacht in Nederland als Duitsche commissaris voor de tenuitvoerlegging van de demobilisatie der Nederlandsche land- en zeemacht heeft aangewezen Kol. I. G. Schwabedissen, chef van den staf van den Opperbevelhebber van de Duitsche Weermacht in Nederland.

Van de zijde van het Rijkscommissariaat wordt voorts medegedeeld, dat de aangelegenheden van het Ministerie voor de Landsverdediging, voorzoover zij betrekking hebben op de demobilisatie van de Nederlandsche land- en zeemacht, zullen ressorteeren onder den Duitschen bevelhebber der Weermacht in Nederland.

De Secretaris-generaal, de Heer C. Ringeling, wordt in verband hiermede uit zijn functie ontheven.

BIJLAGE 27

Lijst van namen van 41 officieren van het K.N.I.L., 12 cadetten van het K.N.I.L., 8 officieren van de Koninklijke marine, 1 stoker der Koninklijke marine en 9 officieren van de Koninklijke landmacht, die geweigerd hebben de door de Duitse autoriteiten gevraagde verklaring af te leggen

Opgave van Officieren van het Kon. Ned. Ind. Leger en van de aanvankelijk voor den dienst in Ned. Indië bestemde Cadetten, die in krijgsgevangenschap zijn gegaan op 14 Juli 1940. (Naar gegevens D.v.K. dd. 1.8.1940).

Departement van Koloniën.

D. R. A. van Langen, Majoor van den Gen. Staf (Infanterie)

Hoogere Krijgsschool.

G. Giebel, Majoor van den Gen. Staf (Mil. Luchtvaart)
J. J. Mojet, Kapitein van den Gen. Staf (Artillerie)
F. H. ter Meulen, Kapitein van den Gen. Staf (Infanterie)
A. L. C. Dufour, Kap. Inf.
A. J. A. Pereira, Kap. Inf.
T. Willer, Kap. Inf.
K. J. Luchsinger, Kap. Inf.
M. van den Heuvel, Kap. Inf.
J. Trebels, Kap. Inf.
A. P. Berlijn, Kap. Inf.
E. Pesch, Kap. Inf.
J. G. Smit, 1e Lt. Inf.
F. M. F. Claassen, 1e Lt. Inf.
L. E. Hinrichs, 1e Lt. Inf.
H. C. Bajetto, 1e Lt. Inf.
G. W. T. Dames, 1e Lt. Inf.
F. van der Veen, 1e Lt. Inf., was ziek op 14 Juli, doch is *niet* voornemens de verklaring af te leggen.
H. E. C. van Ameyden van Duym, 1e Lt. Inf.
M. Braun, 1e Lt. Inf.
E. Steenhouwer, Ritm. Cav.
Q. de Veer, Kap. Art.

Adjudant van H.M. de Koningin.

W. Romswinckel, Kap. Inf. Heeft zich vrijwillig bij Gen. Winkelman gevoegd.

Kon. Militaire Academie.

E. Engles, Majoor van den Generalen Staf (Art.)
W. K. Boogh, Kap. Inf.
G. A. van Nimwegen, Kap. Inf.
L. R. van der Elst, Kap. Inf.
A. L. Nouwens, Kap. Inf.
T. Beets, 1e Lt. Inf.
W. Spiering, 1e Lt. Inf.
J. H. Daams, Ritm. Cav.
L. T. W. de Vries, Kap. Art.
F. J. Bijvoet, Kap. Art.
B. Andringa, 1e Lt. Art.
J. A. J. Elders, Kap. Genie.
G. J. W. Walraven, Kap. Genie.

Technische cursus te Delft.

D. C. van Hutten, 1e Lt. Art.
H. G. Donkers, 2e Lt. Art.
wenschte afgelegde verklaring in te trekken.

Met verlof in Europa.

H. J. Veenendaal, Kap. Inf.
J. P. Moquette, Kap. Inf.
IJ. Meeter, 1e Lt. Inf., wenschte afgelegde verklaring in te trekken.

Cadetten.

O. L. Drijber, Inf.
W. G. T. Grijzen, Inf.
L. de Hartog, Inf.
O. van Lingen, Inf.
F. J. van der Schraaf, Inf.
C. J. Witjens, Inf.
A. P. T. Luteyn, Genie
} m.i.v. 15 Juli 1940 benoemd en aangesteld tot tweede-luitenant.

J. H. Hageman,
H. R. von Seydlitz Kurzbach,
C. Linck,
A. G. L. Ligetermoet,
F. V. Geerlings,
} Cadetten-vaandrig.

Totaal 10 Mei 1940 in Nederland gedetacheerde of met verlof vertoevende Officieren Kon. Ned. Ind. Leger 111
Hiervan: [1])
sneuvelde op 10 Mei te Oud-Beyerland 1
vertoefden in of vertrokken tusschen 10 en 15 Mei met een opdracht naar het buitenland 10
waren officier van gezondheid ..... 16[2])
waren militair apotheker 5
waren intendant of officier der mil. administratie 7
waren op 19 Mei als officier van een der wapens of van den generalen staf in Nederland aanwezig 72

[1]) W. J. E. Künzel, 1e Luit. der Inf., leerling H.K.S., gevallen als waarnemer bij de Militaire Luchtvaart.
[2]) Van de Officieren van Gezondheid is de verklaring niet gevraagd.

Deze 72 officieren waren verdeeld als volgt:
Hiervan legden de verklaring op eerewoord af:

		neen	ja
Adj. van H.M. de Koningin	1	1	
Dep. van Koloniën	1	1	
Hoogere Krijgsschool	25	21	4
Kon. Mil. Academie	17	13	4
Koloniale Reserve	6	—	6
Applicatiecursus Genie	1	—	1
Technische cursus Delft	7	2	5
Spec. Techn. opdracht	1	—	1
Verlof	13	3	10

Opgave van de Officieren der Kon. Marine, die op 14 Juli 1940 — c.q. daarna — in krijgsgevangenschap gingen, wijl zij weigerden de verklaring op eerewoord te teekenen:
G. Y. C. Fraser, Luit. ter Zee 1e kl.
C. L. J. F. Douw van der Krap, Luit. ter Zee 2e kl.
F. Steinmetz, Luit. ter Zee 2e kl.
D. W. Baron van Lynden [1]), Luit. ter Zee 2e kl.
E. H. Larive, Luit. ter Zee 2e kl.
F. E. Kruimink, Luit. ter Zee 3e kl.
G. Feith, Off. v. Adm. 3e kl.
D. J. van Doorninck Azn. [2]), Luit. ter Zee 1e kl. of 2e kl.
Voorts: stoker 2e kl. de Lange.

[1]) Is gewond; wordt verpleegd in „Het Kareol" te Aerdenhout; volgt na herstel. Adres ouders: Alexanderstraat 4, Den Haag.
[2]) Is den Opp.L.Z., wiens adjudant hij was, op 9 Juli vrijwillig in krijgsgevangenschap gevolgd.

Opgave van de Officieren der Koninklijke Landmacht, die weigerden de verklaring op eerewoord te teekenen en deswege op 14 Juli 1940 — of eerder — in krijgsgevangenschap zijn gegaan:
H. G. Winkelman, Generaal, Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht; is 2 Juli in krijgsgevangenschap gegaan.
J. J. G. baron van Voorst tot Voorst, Commandant van het Veldleger; is 2 Juli in krijgsgevangenschap gegaan.
H. F. M. baron van Voorst tot Voorst, Generaal-Majoor Generalen Staf; is 2 Juli in krijgsgevangenschap gegaan.
P. W. Best [1]), Luitenant-Generaal der Artillerie.
R. A. van den Bent [2]), Generaal-Majoor der Infanterie.
H. C. G. Baron van Lawick [3]), Generaal-Majoor der Cavalerie.
M. J. van der Hoog, Kapitein der Artillerie.
J. J. L. Baron van Lynden, 1e Luitenant der Cavalerie.
Hogerland, Kapitein der Infanterie.

[1]) Was Commandant der Luchtverdediging; standplaats 's-Gravenhage.
[2]) Was Commandant IVe Legerkorps; standplaats Amersfoort.
[3]) Was Gouverneur der K.M.A.; standplaats Breda.

BIJLAGE 28

Memorandum d.d. 16 September 1942 van de heren G. J. Sas en mr. H. J. Kruls, respectievelijk hoofd van de IIIe en Iste afdeling van het Departement van Oorlog, gericht aan de Minister van Oorlog, betreffende de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland, alsmede een onderschrift van luitenant-generaal J. F. van der Vijver

Memorandum aan den Minister van Oorlog betreffende organisatie militaire voorbereiding terugkeer Nederland

DEPARTEMENT VAN OORLOG
Afdeelingen III en I
No. 23

Londen, 16 September 1942.

MEMORANDUM AAN DEN MINISTER VAN OORLOG

Inleiding

De tweede en derde ondergeteekenden, Hoofden van de IIIe en Iste afdeeling van Haar Departement, achten het hun plicht Uwer Excellentie's bijzondere aandacht te vragen voor de belangrijke vraagstukken van de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland en den wederopbouw der weermacht.

Zij zijn van oordeel, dat de huidige behandeling dezer vraagstukken en de organisatie der daarmede belaste organen thans — na een verblijf hier te lande reeds van meer dan twee jaar — nog zeer onbevredigend zijn en doeltreffend verbetering vereischen.

Het groote landsbelang, hierbij betrokken, heeft tweede en derde ondergeteekenden er toe gebracht de vrijheid te nemen den oudsten hier te lande aanwezigen hoofdofficier van den Generalen Staf, den kolonel D. van Voorst Evekink, in deze aangelegenheid te betrekken. Genoemde hoofdofficier heeft bij de samenstelling van dit memorandum van raad gediend en onderteekent het mede ten bewijze van zijn volledige instemming.

Ondergeteekenden bieden U dit memorandum aan door tusschenkomst van den luitenant-generaal J. F. van der Vijver, teneinde dezen opperofficier in de gelegenheid te stellen desgewenscht mede van zijn inzicht te doen blijken.

In dit memorandum zullen ondergeteekenden den ontwikkelingsgang van de huidige organisatie in beschouwing nemen en aangeven, hoe zij meenen, dat deze materie doeltreffend zou kunnen worden geregeld.

Ondergeteekenden mogen met bescheidenheid opmerken, dat hun militaire vorming en de verantwoordelijke functies welke ieder hunner gedurende lange jaren op militair-organisatorisch gebied hebben vervuld, naar hun oordeel een waarborg bieden voor een deskundige behandeling van zaken. Zij wenschen voorts nadrukkelijk naar voren te brengen, dat zij dit memorandum uitsluitend hebben ontworpen om hun land te dienen en dat het verre van hen is, om met critiek bepaalde personen te treffen.

Zij zijn van meening, dat het de plicht der deskundigen is hun oordeel nopens deze gewichtige, de hoogste landsbelangen rakende, materie te bevoegder plaatse onder de aandacht te brengen.

Hoewel het tot stand brengen van de in dit memorandum ontwikkelde organisatie van de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland feitelijk tot de uitsluitende competentie van den Minister van Oorlog behoort, begrijpen de ondergeteekenden er rekening mede te moeten houden, dat Uwe Excellentie in verband met de vóórgeschiedenis welke deze aangelegenheid heeft gehad, thans niet meer alleen zal kunnen of willen beslissen nopens het brengen van belangrijke verandering in den desbetreffenden gang van zaken, zooals zij die bij Haar ambtsaanvaarding heeft aangetroffen.

Daarom hebben de ondergeteekenden gemeend Uwe Excellentie van dienst te zijn met de aanbieding van hun memorandum in twintig exemplaren.

Hoofdstuk I

Voorgeschiedenis

A. *Tijdens de ambtsperiode van Minister Dijxhoorn.*

Aanstonds nadat de organisatie van de in Engeland beschikbaar gekomen militaire mankracht en de regeling van de verdere recruteering — meer algemeen gezegd de aanvankelijke werkzaamheid van het hier gevormde Departement van Defensie — waren geconsolideerd en voorts over de voor den na te noemen arbeid geschikte krachten de beschikking was verkregen, haastte de toenmalige Minister van Defensie, kolonel A. Q. H. Dijxhoorn zich, om vasten vorm te geven aan zijn reeds gerijpte overweging met betrekking tot het ter hand nemen van de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland.

De Ministerraad, in zijn toenmalige samenstelling, was door Minister Dijxhoorn ingelicht nopens het aanvatten van de bedoelde werkzaamheden, zoodat mag worden aangenomen, dat het door genoemden bewindsman genomen initiatief de instemming had van den Raad van Ministers.

Ten behoeve van de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland — een arbeid, welken Minister Dijxhoorn toen schetste als een der meest belangrijke onderdeelen van de op zijn schouders rustende taak — vormde de Minister op *8 Februari 1941* een rechtstreeks onder Zijne Excellentie ressorteerend „*Bureau voor bijzondere aangelegenheden*" (Bureau B.A. onder leiding van den Luitenant-Generaal J. F. van der Vijver, aan wien toegevoegd de kolonel van den Generalen Staf D. van Voorst Evekink.

Personeelsuitbreiding van genoemd bureau werd voorzien, doch er werd de voorkeur aan geschonken, deze eerst haar beslag te doen verkrijgen, naarmate de geleidelijk zich ontwikkelende en toenemende werkzaamheden zulks zouden vorderen.

Minister Dijxhoorn vereenigde zich met de suggestie van generaal van der Vijver om den arbeid van het Bureau B. A. aan te vangen met het ontwerpen van *fundamenteele richtlijnen,* welke de basis voor de verdere studie en voorbereiding van de onderwerpelijke materie zouden kunnen vormen.

Het Bureau B.A. bood dienovereenkomstig korten tijd later den Minister een desbetreffend concept aan, houdende de bedoelde *fundamenteele richtlijnen,* zoomede een zeer voorloopig schema van wat de voorbereiding ten bureele B.A. zou moeten behelzen.

Dit concept heeft vervolgens gediend tot grondslag voor den door Minister Dijxhoorn onder dagteekening van *21 Maart 1941,* Bureau B. A. No. 72 P Geheim, aan Hare Majesteit de Koningin gerichten brief, waarvan het slot luidde:

„Teneinde de mogelijkheid te scheppen om den te dezer zake aangevangen arbeid met de vereischte voortvarendheid te kunnen voortzetten, veroorloof ik mij tot Uwe Majesteit het eerbiedig verzoek te richten mij te willen doen kennen of Zij aan de in deze nota uiteengezette algemeene beginselen Hoogstdezelver voorloopige goedkeuring zou kunnen hechten".

Volledigheidshalve, meer in het bijzonder ook tot betere belichting van het teleurstellend verloop, dat deze gewichtige aangelegenheid nader stond te wachten, zij hier vermeld, dat Minister Dijxhoorn nopens de redactie van den zoo even genoemden brief aan de Koningin tevoren mondeling overleg pleegde met enkelen zijner Ambtgenooten. Door de afwezigheid van Generaal Dijxhoorn moet voor het oogenblik te dezer zake op herinnering worden afgegaan: zeker is, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken, Zijne Excellentie van Boeyen, is geraadpleegd, terwijl met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan worden gezegd, dat hetzelfde het geval was met den Minister-President, toen tevens Minister van Justitie, Professor Gerbrandy.

Als resultaat van bedoeld Ministerieel overleg heeft Minister Dijxhoorn in zijn aanvankelijken brief nog verschillende wijzigingen aangebracht.

Het Bureau B.A. had intusschen mede de samenstelling van een elke veertien dagen verschijnend *persrapport* ter hand genomen, waarvan no. 1 reeds op *25 Februari 1941* het licht zag.

Een exemplaar van die persrapporten werd aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin, nadat de Directeur van Hoogstdezelver Kabinet had doen weten, dat Hare Majesteit op de kennisneming prijs stelde.

Voorts aan den Minister-President, tevens Minister van Justitie, onder wien de Centrale Inlichtingendienst ressorteerde, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, aan den Minister van Buitenlandsche Zaken en aan den Vice-President van den Raad van State.

De Minister van Buitenlandsche Zaken verzocht om toezending van telkens veertig exemplaren ter distributie over de onderscheidene Nederlandsche diplomatieke posten.

De bij het samenstellen van deze persrapporten verkregen gegevens nopens ongewenschte werkzaamheid van landgenooten in Nederland,

betreffende de ontwikkeling van de N.S.B. en haar vertakkingen, de bezetting van functies in die Beweging, en meer wetenswaardigheden van overeenkomstige strekking, werden op het Bureau B.A. — zonder dat personeelsuitbreiding plaats vond, de aanvankelijke bezetting met één generaal en één kolonel is gehandhaafd — in *kaartregisters* vastgelegd, terwijl voorts de ter beschikking komende persberichten nopens dezelfde onderwerpen werden gearchiveerd.

De samenstelling dezer persrapporten en den daarmede samenhangenden registratie- en archiefarbeid is van Persrapport No. XVI af met ingang van 1 September 1941 overgegaan naar het Departement van Binnenlandsche Zaken, alwaar thans verscheidene personen bij die werkzaamheden een taak vinden.

Toen, de bij den eerder gerelateerden brief van 21 Maart 1941, aan Hare Majesteit de Koningin gevraagde voorloopige goedkeuring van de in dien brief uiteengezette algemeene beginselen voor de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland op zich liet wachten, bracht generaal van der Vijver ten laatste — *op 25 April 1941* — in een bespreking met Minister Dijxhoorn (waarbij kolonel van Voorst Evekink mede aanwezig was) onder de aandacht van Zijne Excellentie, dat de aan het Bureau B.A. opgedragen arbeid met betrekking tot de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland geen voortgang kon vinden en overigens gevaar liep nutteloos te zijn, zoolang niet bekend was of Hare Majesteit de Koningin — vide den meergenoemden brief van 21 Maart 1941 —, c.q. de Regeering met de aangeboden ontwerp-richtlijnen kon instemmen.

En mocht dit laatste onverhoopt niet het geval wezen — zoo ging Hoofd Bureau B.A. voort — dan zou, ten behoeve van vruchtdragend voortwerken, het van Hoogerhand kenbaar maken van aanwijzingen, hoe men den terugkeer dan wel voorbereid wenschte te zien, evenzeer noodig zijn.

Kortom, het Bureau B.A. kon op deze wijze t.w. in het geheel geen antwoord, niet verder.

Ter adstructie van een en ander bood generaal van der Vijver in diezelfde bespreking een overzicht aan van de werkzaamheden welke de generaal meende dat te zijnen bureele ter hand dienden te worden genomen, doch waarvan het arbeiden weinig of in sommige gevallen zelfs in het geheel geen zin had, zoolang niet bekend was, of van Hoogerhand met de dd. 21 Maart 1941 voorgelegde fundamenteele beginselen werd ingestemd, subsidiair van die zijde andere aanwijzingen zouden worden verstrekt.

Minister Dijxhoorn, de door Hoofd B.A. naar voren gebrachte moeilijkheden erkennende, doch tevens overwegende, dat Zijne Excellentie bezwaarlijk bij de Kroon op bespoediging van het antwoord op den brief van 21 Maart 1941 kon aandringen, meende dat het onder de gegeven omstandigheden nuttig kon wezen, om den inhoud van den een en andermaal aangehaalden brief van 21 Maart 1941 tot een onderwerp van bespreking in den Ministerraad te maken, met de bedoeling de instemming, subsidiair de afwijkende zienswijze van dat college te vernemen.

Minister Dijxhoorn stelde zich, staande deze bespreking, telefonisch met den Minister-President in verbinding, doch Prof. Gerbrandy bleek langs dien weg op dat oogenblik niet bereikbaar.

Het toeval wilde echter, dat de Minister-President op hetzelfde oogenblik de kamer van Minister Dijxhoorn binnentrad.

Laatstgenoemde bewindsman vroeg toen aan den Minister-President of Zijne Excellentie er bezwaar tegen zou hebben de onderwerpelijke aangelegenheid tot een punt van bespreking in den Ministerraad te maken.

Prof. Gerbrandy, waarschijnlijk een der ambtgenooten, die destijds door Minister Dijxhoorn was geraadpleegd voor de aanbieding van diens brief aan de Koningin van 21 Maart 1941 was — wat daarvan ook zij — met de zaak waarover Minister Dijxhoorn's tot Zijne Excellentie gerichte vraag handelde klaarblijkelijk volledig bekend, zooals bleek, toen prof. Gerbrandy zonder een seconde te aarzelen, antwoordde, tegen de door Minister Dijxhoorn voorgestelde behandeling inderdaad bezwaar te hebben.

Daarmede was voor generaal van der Vijver en kolonel van Voorst Evekink de bespreking ten einde.

De door Minister Dijxhoorn sedert begin Februari 1941 met voortvarendheid ter hand genomen militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland, bevond zich nu definitief op dood spoor.

Wel verstrekte de Minister Dijxhoorn op *28 Mei 1941* aan Hoofd Bureau B.A. nog de opdracht, een *instructie voor den „Aangewezen Bevelhebber der Land- en Zeestrijdkrachten"* te ontwerpen.

Aan die opdracht is bereids des anderen daags — 29 Mei 1941 — gevolg gegeven.

Op *12 Juni 1941* trad Minister Dijxhoorn af; het Departement van Defensie werd daarna gesplitst in de Departementen van Marine en van Oorlog.

De ad interim optredende Minister van Oorlog Zijne Excellentie H. van Boeyen, vereenigde zich ermede, dat de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland zou worden ter hand genomen door den Minister van Marine.

Het Bureau B.A. werd m.i.v. 1 September 1941 opgeheven.

B. *Na de ambtsperiode van Minister Dijxhoorn.*

Ten behoeve van den onderwerpelijken arbeid werd de Majoor van den Generalen Staf de Broekert met ingang van 14 Augustus 1941 bij het Departement van Marine geplaatst.

In den loop van de maand November 1941 werd genoemde hoofdofficier tot gelijk doel onder de bevelen gesteld van den tijdelijk tot kolonel bevorderden luitenant-kolonel der mariniers de Bruyne, die door den Minister van Marine uit Nederlandsch-Indië was ontboden.

Inmiddels had het Hoofd der Iste Afdeeling in een nota van 14 October 1941, den Minister van Oorlog gewezen op de dringende noodzakelijkheid van de spoedige vorming van een Generalen Staf, welke nota kort daarna werd versterkt door een overeenkomstige nota van de hand van den luitenant-generaal van der Vijver, met gelijke strekking.

De Minister besloot daarop tot oprichting van de IIIde Afdeeling van zijn Departement, met ingang van 2 Januari 1942, welke afdeeling o.m. de volgende taak verkreeg:

„De afdeeling bestudeert op door of namens den Minister van Marine gedaan verzoek de vraagpunten, welke betrekking hebben op den terugkeer naar Nederland en verleent bijstand en advies aan de instantie welke bij het Departement van Marine met de behandeling van bedoelde vraagstukken is belast."

Hieruit moge blijken, dat voor wat den *terugkeer* betreft de IIIde Afdeeling ondergeschikt werd gemaakt aan de desbetreffende Marine-instantie onder leiding van den kolonel der mariniers de Bruyne.

Voorts was inmiddels uit den Ministerraad ingesteld de *Ministerieele Commissie Terugkeer,* waarin zitting kregen de Minister-President, alsmede de Ministers van Marine, van Binnenlandsche Zaken, van Justitie, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, en van Oorlog.

Na den terugkeer uit Canada van het aangewezen Hoofd der IIIde Afdeeling, de luitenant-kolonel van den Generalen Staf G. J. Sas, op 2 Maart 1942, diende deze hoofdofficier in verband met de z.i. weinig doeltreffende organisatie van de voorbereidingen voor den terugkeer, onder dagteekening van 9 April 1942, IIIde Afd. No. 9, een nota met bijbehoorend memorandum, aan den Minister van Oorlog in.

In dat memorandum schreef overste Sas o.m.:

„Beschouwingen over de huidige organisatie.

„Zonder in eenigerlei critiek op den door de verschillende instanties ten deze verrichten arbeid te vervallen, mag men zich toch wel de vraag stellen, of de huidige toestand wel de meest gewenschte is. Men krijgt den indruk, dat er van een welomlijnd plan en van een juiste afbakening der bevoegdheden geen sprake is, integendeel, dat er algemeen onzekerheid heerscht.

Zoo tasten de uitvoerende organen geheel in het duister omtrent de taak der Ministerieele Commissie Terugkeer.

Typeerend voor de onzekerheid is voorts wel, dat een der Ministers lid van meerbedoelde Ministerieele Commissie op 25 Maart jl. niet bleek te weten, dat bij nota van den Ministerraad van 27 Februari t.v. zijn medelid, de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, als „coördinator" was aangewezen.

Wat men zich heeft voorgesteld van het inzenden van gegevens aan dien „coördinator" zonder dat, voor zooveel bekend, een plan is vastgesteld, mag een raadsel heeten.

Het wil mij voorkomen, dat *thans een ieder tracht er maar het beste van te maken,* echter zonder behoorlijke basis en veelal zonder contact met andere instanties."

„Opzet voor een nieuwe organisatie.

„Het ontbreken van een schema volgens hetwelk men een zeker doel wenscht te bereiken, kan nimmer tot gunstige resultaten leiden.

Toegegeven wordt, dat de geheele materie dermate gecompliceerd is, dat men geneigd zou zijn een begin te maken met de bestudeering en c.q. uitwerking van enkele voor de hand liggende vraagpunten, doch het lijkt mij, dat een dergelijke werkwijze slechts een verlegging van het zwaartepunt beteekent.

Hoe eerder men komt tot de opstelling van een welomlijnd plan, — voor welks opstelling ook nog eenige tijd noodig is — des te beter.

In de veronderstelling, dat een zoodanig plan niet bestaat, heb ik mijn gedachten laten gaan over de volgende punten:

1. de omstandigheden, waaronder de terugkeer zal plaats vinden;
2. de doelstelling voor de te treffen voorbereidingen.

„Ad 1. *De Terugkeer.*

„Naar mijn meening is het meest waarschijnlijke geval dat men in het verband der geallieerde strijdkrachten, zich vechtende, hetzij tegen den vijand, hetzij tegen verzetselementen der burgerbevolking, een weg zal moeten banen.

Zelfs indien men hieromtrent een andere meening mocht zijn toegedaan, brengt een voorzichtig beleid mede, dat met vorenbedoelde mogelijkheid terdege rekening dient te worden gehouden.

De terugkeer zal derhalve naar mijn meening plaats vinden onder oorlogsomstandigheden of omstandigheden, welke hiervan weinig verschillen, zoodat is vereischt de instelling van een Militair Bestuur, dat gedurende een zekere periode uitgebreide militaire en bijzondere maatregelen zal dienen te nemen.

„Van de *militaire maatregelen* staan voorop:

herstel van orde en rust;

uitbreiding en bevestiging van het wettelijke gezag.

Bij de *bijzondere maatregelen* is gedacht aan:

de maatregelen, welke voorzien in de eerste levensbehoeften der bevolking en welke maatregelen in aansluiting behooren te zijn met een algemeen sociaal plan, dat in werking zal treden, zoodra het Militair Bestuur zijn tijdelijke functie zal hebben vervuld;

de onvoorziene of noodmaatregelen waartoe het Militair Bestuur met de noodige bevoegdheden dient te zijn bekleed.

„Uit de bovenstaande beschouwing volgt, dat de terugkeer in de eerste plaats een zuiver militaire aangelegenheid is en derhalve als zoodanig dient te worden georganiseerd.

Ad 2. *De Voorbereiding.*

„Aangezien, zooals reeds opgemerkt, geen welomlijnd plan voor den terugkeer bestaat, althans niet is bekend gemaakt, ontbreekt een helder begrip omtrent de doelstelling voor de te treffen voorbereidingen, waardoor duplicatiën der werkzaamheden, tijdverlies en onzekerheid worden veroorzaakt.

„Gelet op het hiervoren ad 1 opgemerkte, ware het m.i. gewenscht de voorbereiding te splitsen in:

„a. de voorbereiding in engeren zin (gericht op de tijdelijke militaire maatregelen);

„b. de voorbereiding in ruimeren zin (gericht op het algemeen herstel van het maatschappelijk en economisch leven).

„De *militaire voorbereiding,* als bedoeld onder *a.* is een voorbereiding, welke in hoofdzaak datgene dient te omvatten, wat na de landing in Nederland zal geschieden en is dus een *vraagstuk voor de Koninklijke Landmacht.* Transport- en landingskwesties vormen hiervan slechts een klein onderdeel.

„Het moet wel algemeen verwondering baren, dat de militaire voorbereiding echter niet aan een landmachtinstantie is opgedragen."

Op deze nota werd nimmer antwoord ontvangen.

In herinnering brengende, dat — zooals eerder gezegd, — de taak van de IIIe Afdeeling in den onderwerpelijken arbeid was het „op door of namens den Minister van Marine gedaan verzoek", „verstrekken van advies" zij hier aangeteekend, dat een dergelijk verzoek, althans in belangrijke aangelegenheden de IIIe Afdeeling nimmer heeft bereikt.

Gelet op het ontbreken van eenigen samenhang in de voorbereidingen en de steeds sterker wordende aanwijzingen voor de mogelijkheid van het openen van een tweede front in het Westen, zag het Hoofd van de IIIe Afdeeling zich vervolgens verplicht bij nota van 23 April 1942, nr. 12, voorstellen in te dienen voor de organisatie van den *staf,* welke t.z.t. met de volledige uitvoering van de operatiën, verband houdende met de herovering van Nederland, zou kunnen worden belast (Algemeen Hoofdkwartier).

Ook op deze nota werd nimmer antwoord ontvangen.

Bij persoonlijk schrijven dd. 24 April 1942 gaf het Hoofd der IIIe Afdeeling te kennen, zich niet te kunnen neerleggen bij het feit, dat zijn werkzaamheid ondergeschikt was gemaakt aan die van een hoofdofficier der mariniers, die noch uit hoofde van zijn opleiding, noch op grond van de door hem vervulde functies voor de hem opgedragen taak bijzondere geschiktheid *kon* hebben.

Met ingang van 22 Juni 1942 onthief de Minister van Oorlog Overste Sas uit zijn betrekking van Hoofd der IIIe Afdeeling.

Diens functie zou — met uitzondering van de voorbereiding van het militair gezag — door den kolonel der mariniers de Bruyne worden overgenomen.

Bij de daaropvolgende besprekingen bleek echter, dat — zooals te voorzien was — de kolonel de Bruyne de hem toegewezen functie niet naar den eisch *kon* vervullen, terwijl die hoofdofficier zelf daartegen bezwaar maakte, o.m. zooals Z.H.E.G. opmerkte, omdat hij geen bemoeienis kon nemen met specifieke landmachtaangelegenheden.

Luitenant-Kolonel Sas werd spoedig daarna weer in zijn functie als Hoofd der IIIe Afdeeling hersteld, met dien verstande, dat bij instructie dd. 6 Juli 1942 zijn taak werd beperkt tot de voorbereiding van het militair gezag en van den wederopbouw van de Nederlandsche landmacht.

Kolonel de Bruyne werd, onder dezelfde dagteekening, met diens bureau — thans geheeten „Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer" (M.V.T.) — overgeplaatst naar het Departement van Oorlog met als taak:

1. Het in behandeling nemen van alle vraagstukken met betrekking tot de militaire voorbereiding van den terugkeer en in verband hiermede het doen van voorstellen aan de Ministers van Oorlog en van Marine ter voorbereiding van de deelneming der beschikbare Nederlandsche strijdkrachten aan operatiën tegen en in het bezette gebied.
2. Het, na verkregen goedkeuring der Regeering, voorbereiden en organiseeren van een „Binnenlandsch Front" in het bezette Moederland.
3. Het — in nauw overleg met de betrokken instanties van de departementen van Oorlog en van Marine — voorbereiden van de uitbreiding van de Nederlandsche militaire machtsmiddelen onmiddellijk na den terugkeer in Nederland, zoodat zij zoo spoedig mogelijk hun voorloopige taak, t.w.:

het c.q. uitvoeren van of deelnemen aan operaties voor de veroovering van nog bezette deelen van ons grondgebied;

het handhaven van orde en rust in het heroverde gebied, en

het c.q. deelnemen aan de bezetting van vijandelijk territoir

naar behooren zullen kunnen vervullen.

4. Het plegen van overleg en het houden van verband met andere departementen en met betrokken geallieerde instanties, waar zulks ter uitvoering van de taak ad 1 t/m 3 noodig is en voorzoover niet op grond van eenige bepaling de tusschenkomst van een andere instantie is vereischt.
5. Het onderhouden van nauw contact met Hoofd III van het Departement van Oorlog met betrekking tot de uitoefening van het militair gezag in het bevrijde moederland, waarvan de voorbereiding aan genoemd Hoofd is opgedragen.
6. Het inwinnen en verzamelen van militaire en politieke inlichtingen betreffende het bezette moederland.

Aan het Hoofd der IIIe Afdeeling werd tegelijkertijd opgedragen „deskundige voorlichting aan Hoofd Bureau M.V.T." te verstrekken. Uit dit laatste blijkt hoe gedwongen de opzet van de huidige organisatie is.

Overigens is tot dusverre nog nimmer een beroep op deze voorlichting gedaan.

Volledigheidshalve zij hier nog aangestipt, dat — waarschijnlijk in de maand Juni 1942 — een onder het Departement van Algemeene Oorlogvoering ressorteerend „Centraal Orgaan" met coördineerende en stimuleerende taak, is opgericht onder leiding van Z.K.H. den Prins der Nederlanden, aan wien is toegevoegd generaalmajoor Phaff, welke opperofficier deze betrekking cumuleert met de functie van Inspecteur der Nederlandsche Troepen.

De ondergeteekenden beschikken over geen gegevens nopens de werkzaamheid van dit orgaan.

Hoofdstuk II

Voorstellen

A. *Algemeene opmerkingen.*

Het bevrijden van het grondgebied des Rijks in Europa en het herstel van het gezag van Hare Majesteit de Koningin en Haar Regeering zal op verschillende manieren kunnen geschieden, afhankelijk van de plannen der geallieerde oorlogsleiding en van het optreden van den vijand.

Op welke wijze dit proces moge verloopen, in elk geval zal er een *Nederlandsche Opperbevelhebber* (O.L.Z.) moeten zijn, die op een vroeger of later tijdstip het bevel over de aanwezige en nog te vormen Nederlandsche (mogelijk ook geallieerde) strijdkrachten op zich neemt, de onverwijlde uitbreiding dier strijdkrachten organiseert en die het militair gezag in Nederland uitoefent.

Deze O.L.Z. moet bijgestaan worden door een *Algemeen Hoofdkwartier* (A.H.K.).

Het spreekt vanzelf, dat het van overwegend belang is, dat de uitgebreide arbeid, verbonden aan de voorbereiding van de taak van

den O.L.Z., wordt verricht door het orgaan, dat hem ook bij de uitvoering van zijn taak ter zijde staat, derhalve door het A.H.K.

Waar zoowel de beperkte omvang der hier aanwezige strijdkrachten alsook andere overwegingen het reeds thans benoemen van een O.L.Z. en het volledig vormen van diens A.H.K. niet bepaald noodig en wellicht minder gewenscht doen zijn, behoort de voorbereiding te geschieden door een Staf, welke onder een daarvoor opgeleiden en ervaren verantwoordelijken chef staat en welke staf straks, na eenige uitbreiding met lager personeel, de Afdeeling Landmacht van het A.H.K. kan vormen.

De chef en de leidende officieren behooren terstond te worden aangewezen; men behoeft zich geen illusie te maken, die figuren spoedig in Nederland te zullen vinden, nog daargelaten het overwegend bezwaar, dat deze officieren in de voorbereiding uiteraard geen aandeel kunnen hebben.

Wij zien dan het volgende beeld:

Voorbereidingstoestand:

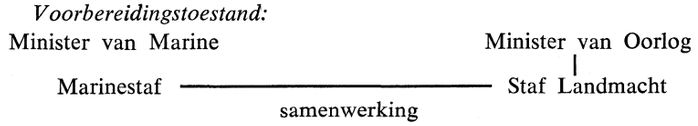

Uitvoeringstoestand:

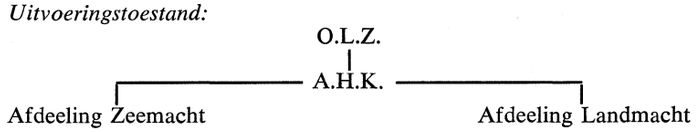

B. *Taak van den Staf Landmacht tijdens den voorbereidingstoestand.*

Ondergeteekenden stellen de waarschuwing voorop om de den Staf toevallende voorbereidende taak vooral niet te eng te zien.

In het bijzonder waarschuwen zij tegen de onjuiste meening, dat de voorbereiding van het gebruik der Nederlandsche Brigade het belangrijkste of zelfs maar een belangrijk deel van dien arbeid zou zijn; dit is zeker niet het geval.

Zonder op volledigheid aanspraak te willen maken, zullen o.g. hieronder uiteenzetten, waaruit de voorbereidende arbeid naar hun oordeel moet bestaan.

1. Het verzamelen en bestudeeren van alle gegevens, welke direct en indirect betrekking hebben op den militairen toestand in Nederland en het daaruit trekken van conclusies.

Uiteraard zou de meest volmaakte oplossing worden bereikt indien deze arbeid — dus de inlichtingendienst in zijn vollen omvang — bij den Staf werd geconcentreerd. O.g. hebben echter een open oog voor de realiteit, dat andere overwegingen vorderen, dat het inwinnen van inlichtingen geschiedt door een buiten den Staf staanden centralen dienst.

In elk geval moet echter de Staf:

aan den inlichtingendienst kenbaar kunnen maken, wat hij gaarne zou willen weten;

de bedoelde inlichtingen deskundig bestuderen; daaruit conclusies trekken;

de militaire verhooren der „Engelandvaarders" kunnen medemaken: waar noodig inlichtingen uitwisselen met geallieerde staven.

2. Het leggen en versterken van het contact met de geallieerde oorlogsleiding.

De toestand van het oogenblik, waarbij operatieplannen betrekking hebbende op ons grondgebied, zijn en worden gemaakt, zonder dat de Nederlandsche militaire autoriteiten daarin voldoende worden gekend, is onbevredigend en niet aanvaardbaar.

Wij vleien ons niet met de hoop, dat deze onbevredigende toestand in een handomdraai veranderd kan worden, doch wijzen erop, dat naar onze meening het niet hebben van een uit *deskundigen* samengestelden Staf tot dusver een bezwaar voor de vereischte samenwerking heeft gevormd.

Ontstaat eenmaal dat contact, dan zal men van geallieerde zijde vroeg of laat vanzelf tot het inzicht komen, dat de Nederlandsche Stafofficieren *vaklieden* zijn, en dan bestaat goede kans op een op wederzijdsche waardeering gegronde samenwerking. *En hoe nauwer die band wordt, hoe meer dit ons land ten goede komt.*

3. Het voorbereiden en doen uitvoeren van, dan wel het plegen van overleg nopens en het verleenen van hulp bij ondernemingen tegen ons gebied in den voorbereidingstoestand. Een en ander uitsluitend voor zooveel de landmacht betreft.

4. Het voorbereiden van het gebruik van de Nederlandsche Brigade, omvattende:

het in overleg met de geallieerde oorlogsleiding vaststellen van de beste wijze van inzetten;

het geven van aanwijzingen voor organisatie en oefening met het oog op het te verwachten gebruik;

het in details voorbereiden van den overtocht.

5. Het vormen van het A.H.K. en het voorbereiden van zijn overtocht en de uitoefening van zijn taak. Het ontwerpen van de instructie voor den O.L.Z.

6. Het voorbereiden van de verbinding met de op ons grondgebied opereerende geallieerde troepen.

7. Het voeren van overleg met de betrokken instanties nopens het voorbereiden en organiseeren van de medewerking van de bevolking aan het werk der bevrijding.

8. Het voorbereiden van de uitoefening van het militair gezag. Ontwerpen van verordeningen en proclamaties. Het regelen van de verhouding tusschen het Nederlandsch en Geallieerd Militair gezag.

9. Het voorbereiden der militaire rechtspraak.

10. Het voorbereiden van de in de bevrijde gebieden spoedige vorming van zoo sterk mogelijke landstrijdkrachten. Het verkrijgen, verzamelen en overbrengen van bewapening, kleeding en andere behoeften voor die strijdkrachten.

11. Het voorbereiden van de heroprichting der Koninklijke landmacht in verschillende phasen na de bevrijding. Teneinde deze heroprichting reeds van den aanvang af in de juiste banen te leiden, moet deze arbeid gepaard gaan met een grondige bestudeering van de moderne oorlogvoering en van de grondslagen onzer landsverdediging in de toekomst.

C. *Positie van den M. v. O. met betrekking tot de voorbereiding.*

Het komt ons voor, dat het niet aan twijfel onderhevig is, dat de onder B. aangegeven taak moet worden uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van den Minister van Oorlog. Slechts aan deze taak ontleent het Departement van Oorlog zijn bestaansrecht.

Zou een deel dezer taak op een of meer andere departementen worden afgewenteld, dan schrompelt de positie van den Minister van Oorlog in tot die van beheerder van een legioen van rond 2000 man, met welks beheer bovendien reeds twee andere instanties — Inspecteur en Brigade-Commandant — bemoeienis hebben. Dit zou een wel zeer topzwaar beeld geven.

D. *Organisatie Staf-Landmacht.*

De gelukkige omstandigheid, dat zich twee opperofficieren (Luitenant-Generaal van der Vijver en Generaal-Majoor Dijxhoorn) met langdurigen dienst bij den Generalen Staf en niet minder dan zeven hoofdofficieren van dien Staf buiten het bezette gebied bevinden, maakt het den Minister van Oorlog gemakkelijk, een uit bekwame deskundigen bestaanden Staf te vormen.

Deze Staf-Landmacht dient te zijn een onder den Minister ressorteerend, doch buiten de afdeelingen van het departement staand orgaan, onderverdeeld in verschillende secties.

Bij zijn oprichting worden het Bureau M.V.T. en de IIIe Afdeeling overbodig.

De taak en bevoegdheden van den Chef van den Staf zullen in een instructie dienen te worden vastgelegd.

Het geheele beheer der landmacht in haar huidige gedaante dient bij de afdeelingen van het departement te blijven.

Tijdens den voorbereidingstoestand zien ondergeteekenden het schema aldus:

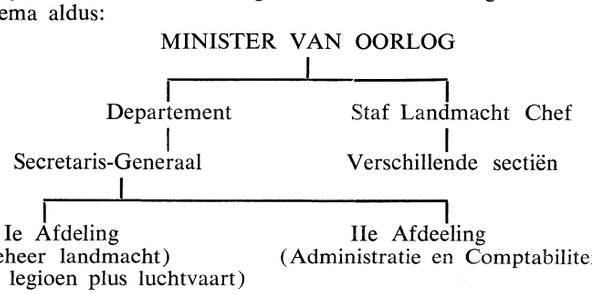

De in deze figuur voorkomende „Staf-Landmacht" is bestemd om als „Afdeeling Landmacht" over te gaan in het Algemeen Hoofdkwartier, zoodra naar het oordeel van de Regeering de oorlogsomstandigheden de vorming van dit orgaan vorderen.

De Kolonel van den Generalen Staf,
(w. g.) VAN VOORST EVEKINK.

De Luitenant-Kolonel van den Generalen Staf,
(w. g.) G. J. SAS.

De Majoor van den Generalen Staf,
(w.g.) H. J. KRULS.

Onderschrift van den Luitenant-Generaal J. F. van der Vijver op het Memorandum van de Hoofden der IIIe en Ie Afdeeling dd. 16 September 1942, no. 23

Dit Memorandum is een geschrift, tot Uwe Excellentie gericht door de Hoofden van de IIIe en de Ie Afdeeling van het Departement, die zich — om de redenen, in het Memorandum vermeld — verzekerd hebben van den steun van den oudsten in Engeland aanwezig zijnden officier van den Generalen Staf, den Kolonel van Voorst Evekink. Als zoodanig is het ook te beschouwen als een stem, opgegaan uit den boezem van den Nederlandschen Generalen Staf, vertegenwoordigd door drie bekwame leden van het dienstvak, die in Nederland zeer hoog stonden aangeschreven en aldaar gedurende vele jaren gewaardeerde raadslieden van achtereenvolgende Ministers van Defensie zijn geweest.

Het Memorandum dient te worden opgevat als een ernstige waarschuwing van de zijde van de deskundige schrijvers, die met de grootste zorg zijn vervuld ten aanzien van de wijze, waarop de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland en de wederopbouw van de weermacht — aangelegenheden van zoo uiterst groot belang voor het Nederlandsche Volk — zich tot op heden hebben ontwikkeld. Na deze ontwikkeling te hebben geschetst uiten de schrijvers de meening dat de huidige organisatie van een en ander als hoogst onbevredigend moet worden beschouwd en geven zij de wijze aan, waarop huns inziens tot een betere organisatie en werkwijze ware te geraken.

Het Memorandum moet ook worden beschouwd als een noodkreet, aangezien reeds herhaaldelijk waarschuwende stemmen van de zijde van Uw raadslieden zijn opgegaan, welke echter helaas tot dusver geen gehoor hebben gevonden. Ik moge in dit opzicht verwijzen naar de in het Memorandum genoemde nota's en memoranda van de Hoofden van de IIIe en Ie Afdeeling, naar mijn Nota van 11 November 1941 en naar de door de Hoofden van de IIIe en de Ie Afdeeling gezamenlijk ingediende Nota van 24 Juli 1942, voorzien van mijn onderschrift van 27 Juli d.a.v. welke laatstgenoemde nota nog in behandeling is. Al deze memoranda en nota's betreffen, zij het ook in minder volledigen vorm, hetzelfde onderwerp.

Als eerste raadsman van Uwe Excellentie stel ik mij onvoorwaardelijk achter bijgaand Memorandum, waarmede ik mij zonder eenig voorbehoud vereenig.

Ik heb daaraan, wat het eigenlijke onderwerp van behandeling betreft, niets toe te voegen; door bekwame en deskundige hand geschreven, spreekt het voor zichzelf.

Slechts zou ik de aandacht van Uwe Excellentie nog willen vragen voor twee zaken, welke met het onderwerp in nauw verband staan.

In de eerste plaats de positie van den Generalen Staf. Te dien aanzien is mij ter oore gekomen, dat hier en daar de meening heeft post gevat, dat de Generale Staf niet deskundig zou zijn, in verband waarmede de afloop van den oorlog van 10—15 Mei 1940 op ons grondgebied deels aan tekortkomingen van dien Staf te wijten zou zijn. Een gevolg van deze geruchten is wellicht, dat het streven bestaat om bij de voorbereiding van den terugkeer naar Nederland dit dienstvak, dat het aangewezen orgaan is om daarbij leiding te geven, op den achtergrond te houden.

In dit onderschrift wensch ik voor den Nederlandschen Generalen Staf — waarbij ik gedurende ongeveer 16 jaar de eer had te dienen — den handschoen op te nemen.

De ongelukkige afloop van den oorlog in militairen zin heeft een ingewikkeld samenstel van oorzaken, welke sedert eeuwen bestaan en waarover reeds Johan de Witt zijn bekende klacht uitte; oorzaken, waarop ik hier niet verder kan ingaan, doch welke naar mijn vaste overtuiging ook in 1914 tot gevolg zouden hebben gehad, dat, indien Duitschland ons toenmaals niet buiten den oorlog had gelaten, wij ook in die dagen in korten tijd het onderspit zouden hebben gedolven, zonder dat de goede naam van den Generalen Staf, met wijlen Generaal Snijders aan het hoofd, daardoor zou hebben geleden. De afloop van den oorlog in 1940 is dan ook naar mijn meening zeer zeker niet te wijten aan den Generalen Staf evenmin als aan de Legerleiding in die dagen of aan het Nederlandsche officierskorps. Integendeel, vol bewondering moet men zijn voor hetgeen bij de mobilisatie, gedurende den afwachtingstoestand en tijdens de oorlogsdagen — toen eindelijk „de perikelen en de gevaren ons volk klaar voor oogen stonden" — door onze weermacht nog is gepresteerd.

Een groot voordeel van de aanvaarding van de in het Memorandum vervatte voorstellingen zou mijns inziens dan ook daarin bestaan, dat de Generale Staf bij de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland weer op zijn plaats zou worden gebracht en in de gelegenheid zou worden gesteld de rol te spelen, welke hem toekomt.

Een tweede opmerking geldt de personeelsbezetting waarbij ik het vraagstuk betreffende de keuze van den Opperbevelhebber buiten beschouwing moge laten.

Voor Chef van den Staf van de Landmacht komt n.m.m. in de eerste plaats in aanmerking de Generaal-Majoor Dijxhoorn. Gedurende de vele jaren, waarin ik in Nederland het voorrecht heb gehad met dezen opperofficier — toenmaals kapitein en hoofdofficier van den Generalen Staf — rechtstreeks te mogen samenwerken, o.m. bij de bewerking van onze nieuwe gevechtsvoorschriften, heb ik hem leeren kennen als een uitnemend strateeg en tacticus. Als zoodanig en zeer zeker ook in verband met zijn algemeene bekwaamheden en zijn ervaring op politiek en ander gebied, acht ik *hem* de aangewezen persoon om als Chef van den Staf van de Landmacht op te treden.

Voor Sous-Chef — of, indien de Generaal Dijxhoorn niet voor Chef van den Staf in aanmerking mocht komen, voor laatstgenoemde functie — vestig ik de aandacht op den Kolonel van Voorst Evekink, die tot Generaal-Majoor ware te bevorderen. Ook te zijnen aanzien geldt, dat hij door zijn opleiding en kennis, alsmede door de ervaring door hem tijdens zijn werkzaamheden aan het voormalig Departement van Defensie opgedaan, de aangewezen persoon voor die functie is.

Londen, 16 September 1942.

BIJLAGE 29

Stukken betreffende de oprichting bureau M.V.T. in Juli 1942

A

MINISTERIE VAN OORLOG
(Netherlands Ministry of War)
Afd. I. No. 349 P
Arlington House, Arlington Street, Piccadilly. London S.W. 1, 6 Juli 1942.

Beschikking van den Minister van Oorlog a.i.
van 6 Juli 1942, Iste Afdeeling, No. 349 P

I. Met ingang van 1 Juli 1942 wordt onder den Minister van Oorlog ingesteld het *Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer* (M.V.T.).

Het Bureau staat onder leiding van den kolonel der Mariniers M. R. de Bruyne en bestaat voorts uit de majoors van den Generalen Staf P. L. G. Doorman en P. J. de Broekert, den reserve-majoor voor speciale diensten Ing. W. den Boer, den kapitein der Mariniers H. Lieftinck en den eerste-luitenant der Mariniers E. J. baron Lewe van Aduard.

II. Als Hoofd der IIIe Afdeeling blijft optreden de luitenant-kolonel van den Generalen Staf G. J. Sas, terwijl voorts bij de afdeeling worden ingedeeld de majoor van den Generalen Staf W. T. Carp (na terugkeer uit Canada) en de reserve-tweede-luitenants der infanterie J. A. Stokdijk en G. J. Ankerman.

De taak van eerstgenoemd Bureau en de taak van genoemde IIIe Afdeeling omvat:

Bureau M.V.T.

1. Het in behandeling nemen van alle vraagstukken met betrekking tot de militaire voorbereiding van den terugkeer en in verband hiermede het doen van voorstellen aan den Minister van Oorlog en Marine ter voorbereiding van de deelneming der beschikbare Nederlandsche strijdkrachten aan operatiën tegen en in het bezette gebied.
2. Het, na verkregen goedkeuring der regeering, voorbereiden en organiseeren van een „binnenlandsch front" in het bezette moederland.
3. Het — in nauw overleg met de betrokken instanties van de departementen van Oorlog en Marine — voorbereiden van de uitbreiding van de Nederlandsche militaire machtsmiddelen onmiddellijk na den terugkeer in Nederland, zoodanig dat zij zoo spoedig mogelijk hun voorloopige taak, t.w.:
het c.q. uitvoeren van of deelnemen aan operaties voor verovering van nog bezette deelen van ons grondgebied;
het handhaven van orde en rust in het heroverde gebied en
het c.q. deelnemen aan de bezetting van vijandelijk territoir naar behooren zullen kunnen vervullen.
4. Het plegen van overleg en het houden van verband met andere departementen en met de betrokken geallieerde instanties, waar zulks ter uitvoering van de taak ad 1 t/m 3 noodig is en voor zoover niet op grond van eenige bepaling de tusschenkomst van een andere instantie is vereischt.
5. Het onderhouden van nauw contact met Hoofd Afd. III van het Departement van Oorlog met betrekking tot de uitoefening van het militair gezag in het bevrijde moederland, waarvan de voorbereiding aan genoemd hoofd is opgedragen.
6. Het inwinnen en verzamelen van militaire en politieke inlichtingen betreffende het bezette moederland.

IIIe Afd.

In verband met de instelling van het Bureau M.V.T. wordt de instructie van het Hoofd van de IIIe Afdeeling van het Departement van Oorlog, zooals deze was vastgesteld bij Ministerieele Beschikking van 2 Januari 1942, Ie Afd., No. 2, hierbij ingetrokken en wordt de taak der IIIe Afdeeling — welke afdeeling deel blijft uitmaken van het Departement van Oorlog en welker beheer geschiedt op de op departementen van algemeen bestuur gebruikelijke wijze — voorloopig als volgt vastgesteld:

1. Het voorbereiden van de uitoefening van het militair gezag, voor zooveel noodig in overleg met den Minister van Justitie en Hoofd Bureau M.V.T.
2. Het bestudeeren der moderne oorlogvoering en in verband daarmede van de grondslagen onzer landsverdediging na terugkeer in Nederland.
3. Het bestudeeren van de voorbereiding van de wederoprichting van de Koninklijke landmacht in Nederland in haar vollen omvang, rekening houdende met het gestelde in punt 3 van de instructie van Hoofd Bureau M.V.T.
4. Het bestudeeren en te boek stellen der Nederlandsche krijgsgeschiedenis in den huidigen oorlog.
5. Het houden van contact met geallieerde militaire instanties, voor zover dit niet uitdrukkelijk is opgedragen aan andere organen.
6. Het geven van deskundige voorlichting aan Hoofd Bureau M.V.T.
7. Het uitvoeren van die opdrachten, welke de Minister van Oorlog ter voorbereiding van den terugkeer zal verstrekken.

Londen, 6 Juli 1942.

De Minister van Oorlog a.i.,
(w.g.) H. VAN BOEYEN.

B

Afd. I
No. 349 P

6 Juli 1942.

Onderwerp: *Detacheering.*

Gemeenschappelijke beschikking

van de Ministers van Marine en van Oorlog a.i.,
van 6 Juli 1942, Iste Afdeeling, No. 349 P

De Ministers van Marine en van Oorlog a.i.

hebben gemeenschappelijk het volgende bepaald:

a. Met ingang van 1 Juli 1942 worden gedetacheerd bij het Departement van Oorlog om werkzaam te worden gesteld bij het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer de Kolonel der Mariniers *M. R. de Bruyne,* de kapitein der Mariniers *H. Lieftinck,* de eerste luitenant der Mariniers *E. J. Baron Lewe van Aduard,* alsmede de typiste Mejuffrouw *Boekholt.*

b. De Majoor van den Generalen Staf *P. J. de Broekert* wordt met ingang van 1 Juli 1942 ontheven van zijn detacheering bij het Departement van Marine en wederom ter beschikking gesteld van den Minister van Oorlog a.i.

Londen, 6 Juli 1942.

De Minister van Marine,
(w.g.) J. TH. FURSTNER.

De Minister van Oorlog a.i.,
(w.g.) H. VAN BOEYEN.

C

MINISTERIE VAN OORLOG
(Netherlands Ministry of War)
Arlington House, Arlington Street, Piccadilly. London, S.W. 1, 3 juli 1942.

De verdeeling van de taken tusschen het Bureau M.V.T. en de IIIe Afdeeling van het D.v.O. is zoo weinig scherp omlijnd, dat eerst in de practijk zal kunnen blijken of hierop wel gewerkt kan worden.

Uit mijn oogpunt is de oplossing derhalve slechts als voorloopige opzet aanvaardbaar.

Van mijn kant uiteraard gaarne de noodige medewerking willende verleenen, ben ik bereid op de ontworpen basis de functie van Hoofd III te aanvaarden.

Zooals ik reeds mondeling heb opgemerkt, is het voor mij uiterst bezwaarlijk Majoor Doorman — den ontwerper van het plan voor den wederopbouw — bij de verdere uitwerking te moeten ontbeeren. Afgescheiden van andere bezwaren, zal het langeren tijd duren, alvorens een eventueele opvolger zich in deze materie heeft ingewerkt.

In verband hiermede zou ik het wel zeer op prijs stellen Majoor Doorman te behouden, waarbij ik dan gaarne mijn medewerking wil verleenen voor de tijdelijke beschikbaarstelling voor taken bij het Bureau M.V.T.

De Luit. Kol. van den G.S.
(w.g.) G. J. SAS.

BIJLAGE 30

Beschikking d.d. 27 November 1942 van de Minister van Oorlog, houdende de oprichting van het bureau organisatie van de generale staf

MINISTERIE VAN OORLOG
Afd. I. No. 573 P.

Onderwerp:

Oprichting Bureau
Organisatie Generale Staf.

Zeer geheim

De Minister van Oorlog,

Overwegende, dat in de gegeven omstandigheden handhaving van het Bureau M.V.T. noodzakelijk wordt geacht, onder meer daar dit Bureau dat reeds geruimen tijd werkzaam is, reeds ver met zijn voorbereidende taak gevorderd is, en een deel van deze taak — het contact met Nederland in overleg met de Britsche autoriteiten — van zoo kieschen aard is, dat het afbreken en aan anderen overgedragen van deze taak onherstelbare schade en stagnatie zou veroorzaken.

Overwegende dat daarnevens behoefte bestaat aan de voorbereiding van verdere maatregelen op militair gebied zoodra het wettige gezag weder op Nederlandsch grondgebied zal worden gevestigd.

Besluit:

1. In te stellen met ingang van 1 December 1942 een Bureau Organisatie van den Generalen Staf (O.G.S.) dat de kern vormt voor de Afdeeling Landmacht van het t.z.t. te vormen Algemeen Hoofdkwartier (A.H.K.).

Het Bureau O.G.S. staat, evenals het Bureau M.V.T. buiten departementaal verband, en wordt belast met vraagstukken op militair gebied niet behoorende tot de taak, opgedragen aan het Bureau M.V.T.

2. Vast te stellen een zoo nauwkeurig mogelijke taakverdeeling tusschen M.V.T. en O.G.S. Voor zoover een splitsing van werkzaamheden niet volledig valt door te voeren en onderling overleg omtrent bepaalde onderwerpen noodig blijkt, geschiedt zulks door mijn tusschenkomst. Overleg met Departementen van Algemeen Bestuur geschiedt eveneens door mijn tusschenkomst.

3. Tot de taak van het Bureau M.V.T. behoort:

a. het voorbereiden, uitwerken en c.q. uitvoeren van plannen tot actie van de beschikbare Nederlandsche strijdkrachten zulks in het kader van het algemeen operatieplan van de geallieerde strijdkrachten.

b. het overleg plegen met de Britsche autoriteiten omtrent de sub *a* bedoelde plannen en het daarvoor verzamelen van inlichtingen op militair gebied in Nederland alsmede het daarvoor werven van strijdbare krachten aldaar.

c. het door mijn tusschenkomst aan de Nederlandsche Regeering ter goedkeuring voorleggen van een volledig voorstel aan de sub *a* bedoelde te voeren actie.

4. Tot de taak van het bureau O.G.S. behoort:

a. het voorbereiden en uitwerken van alle maatregelen en plannen, welke geacht mogen worden te behooren tot de taak van de Afdeeling Landmacht van het A.H.K. behoudens de sub 3 bedoelde werkzaamheden, opgedragen aan het Bureau M.V.T.

b. het zoo spoedig mogelijk aan mij voorleggen van een werkprogram, bevattende een nadere omschrijving van de aangelegenheden, tot de sub *a* genoemde taak behoorende, naar de volgorde, waarin zij zullen worden ter hand genomen.

c. het door mijn tusschenkomst aan de Nederlandsche Regeering ter goedkeuring voorleggen van volledige voorstellen inzake de sub *a* bedoelde maatregelen en plannen.

5. Het Bureau O.G.S. wordt voorloopig als volgt samengesteld:

D. van Voorst Evekink, Kolonel van den Generalen Staf;
G. J. Sas, Luitenant-Kolonel van den Generalen Staf;
P. L. G. Doorman, Majoor van den Generalen Staf, tevens deel uitmakende van het Bureau M.V.T.

Aan het Bureau wordt toegevoegd Mr. H. J. Kruls, Majoor van den Generalen Staf, tevens Hoofd van Afdeeling I van het Departement van Oorlog.

Omtrent de verdere personeelsbezetting van het Bureau zal nader door mij beschikt worden.

Afdeeling III van het Departement van Oorlog wordt met ingang van 1 December 1942 opgeheven.

Londen, 27 November 1943.

De Minister voornoemd,
(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 31

Beschikking d.d. 28 Januari 1943 van de Minister van Oorlog, houdende de instelling van het bureau Militair Gezag

DEPARTEMENT VAN OORLOG.

Afd. I No. 56 P

Onderwerp: *Organisatie*

Zeer geheim

De Minister van Oorlog,

Overwegende de wenschelijkheid om een afzonderlijk bureau te belasten met het verrichten van den voorbereidenden arbeid met betrekking tot de uitoefening van het militair gezag in Nederland;

Overwegende, dat een taakverdeeling behoort te worden vastgesteld tusschen een zoodanig bureau en de Bureaux Militaire Voorbereiding Terugkeer en Organisatie Generale Staf;

Besluit:

I. *In te stellen,* met ingang van den datum dezer beschikking, het Bureau Militair Gezag (hierna te noemen Bureau M.G.).

2. *Te bepalen,* dat het Bureau M.G., evenals de Bureaux Organisatie Generale Staf (hierna te noemen Bureau O.G.S.) en het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer (hierna te noemen Bureau M.V.T.) buiten het verband van de afdeelingen van het Departement van Oorlog zal staan.

3. *Te benoemen* tot Hoofd van het Bureau M.G. den majoor van den Generalen Staf Mr. H. J. Kruls, Hoofd der Iste Afdeeling van het Departement van Oorlog.

4. *De taak van het Bureau M.G.* vast te stellen als volgt:

a. het — voor zooveel noodig in overleg met de Hoofden der Bureaux O.G.S. en M.V.T. — verrichten van allen voorbereidenden arbeid, noodig om onmiddellijk na de bevrijding van het grondgebied des Rijks in Europa of een gedeelte daarvan, de uitoefening van het militair gezag mogelijk te maken;

b. het voor zooveel noodig doen van voorstellen met betrekking tot het gestelde onder *a.*

5. *De taak van het Bureau O.G.S.* vast te stellen als volgt:

a. het — voor zooveel noodig in overleg met de Hoofden der Bureaux M.V.T. en M. G. — treffen van de noodige voorbereidingen, opdat het Departement van Oorlog terstond na de bevrijding van het grondgebied des Rijks in Europa of een gedeelte daarvan, kan aanvangen met het mobiliseeren van legereenheden, noodig voor het handhaven van orde en rust in het land, voor het beveiligen der grenzen en zoo noodig voor het deelnemen aan de bezetting van vijandelijk gebied;

b. het ontwerpen van een vredes- en een oorlogsorganisatie voor de Koninklijke landmacht;

c. het ontwerpen van de meest noodzakelijke tactische en technische voorschriften voor de Koninklijke landmacht, gebaseerd op de moderne oorlogvoering.

6. *De taak van het Bureau M.V.T.* vast te stellen als volgt:

a. het voorbereiden, uitwerken en c.q. uitvoeren van plannen tot actie van de beschikbare Nederlandsche strijdkrachten, zulks in het kader van het algemeen operatieplan van de geallieerde strijdkrachten;

b. het overleg plegen met de Britsche autoriteiten omtrent de sub *a.* bedoelde plannen en het daarvoor verzamelen van inlichtingen op militair gebied in Nederland, alsmede het daarvoor werven van strijdbare krachten aldaar;

c. het door tusschenkomst van den Minister van Oorlog aan de Nederlandsche Regeering ter goedkeuring voorleggen van een volledig voorstel voor de sub *a.* bedoelde te voeren actie.

7. In te trekken de Ministerieele Beschikking van 27 November 1942, 1ste Afd., No. 573 P.

8. *Te bepalen,* dat van deze beschikking exemplaren zullen worden toegezonden aan de Hoofden der daarin genoemde bureaux en afdrukken aan den Voorzitter van den Raad van Ministers, Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, aan de Ministers van Marine, van Binnenlandsche Zaken, van Justitie, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Financiën, aan het Hoofd der Koninklijke Nederlandsche Militaire Missie, aan den Inspecteur der Nederlandsche Troepen en aan den generaal-majoor A. Q. H. Dijxhoorn.

Londen, 28 Januari 1943.

De Minister voornoemd,

(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 32

Brief d.d. 7 Augustus 1943 van de Minister van Oorlog aan het Hoofd van het bureau militaire voorbereiding terugkeer betreffende het contact met de Britse militaire autoriteiten

No. 556 P.

Aan het Hoofd van het
Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer,
22 Hereford House, 7 Augustus 1943.
W. 1.

Zeer Geheim

De oorlogs-situatie in het algemeen en de recente gebeurtenissen in Italië in het bijzonder doen verwachten, dat in de naaste toekomst zal zijn rekening te houden met onvoorziene, althans plotselinge militaire acties, waarin ons bezette vaderland betrokken wordt.

Tot dusverre beperkten deze acties zich tot luchtaanvallen op Nederlandsch grondgebied, waaromtrent voor zooveel mogelijk overleg werd gepleegd door de Britsche luchtmachtautoriteiten, door tusschenkomst van een ministerieele commissie, bijgestaan door haar militair-technische adviseurs.

Niet onwaarschijnlijk zullen de militaire acties meer en meer een uitgebreider veld bestrijken, waarbij gedacht wordt aan raids, sabotage-maatregelen en uiteindelijke invasie. In verband daarmede wordt de behoefte gevoeld aan een instantie, welke zich geregeld met de militaire operaties op Nederlandsch grondgebied bezighoudt en tot welke de Britsche legerautoriteiten zich te allen tijde kunnen wenden.

In feite is deze instantie reeds beschikbaar in het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer, belast met de voorbereiding der militaire operaties bij terugkeer.

Aangezien het in de bedoeling ligt uit dit Bureau den Staf van den Opperbevelhebber te vormen en U als Chef van diens Staf aan te wijzen, komt het aangewezen voor, dat dit Bureau het vorenbedoeld contact met de Britsche autoriteiten onderhoudt.

De richtlijnen voor dit contact kunnen als volgt worden samengevat:

1. Aan de betrokken Britsche militaire instanties wordt medegedeeld, dat het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer, belast met de voorbereiding der militaire operaties bij terugkeer waaruit te zijner tijd de Staf van den Nederlandschen Opperbevelhebber zal worden samengesteld, wordt aangewezen om het contact met de Britsche autoriteiten te onderhouden omtrent oorlogshandelingen tegen bezet Nederland.

2. Ten aanzien van lucht-bombardementen wordt het reeds bestaande contact met Kapitein-Luitenant ter Zee Moolenburgh gehandhaafd, die, zooveel noodig, met U overleg pleegt.

3. Teneinde steeds onmiddellijk contact te verzekeren, dient te allen tijde een officier van de wacht aanwezig te zijn, die inkomende berichten onmiddellijk aan U kan doorgeven.

4. Van deze berichten geeft U zoo spoedig mogelijk kennis aan den Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, die Z.K.H. Prins Bernhard, de Ministers van Oorlog en van Marine en den Ambassadeur raadpleegt of bijeenroept, teneinde een beslissing omtrent de voorgelegde vragen te nemen, dan wel — indien de tijd daarvoor mocht ontbreken — zelf een beslissing neemt.

5. Indien geen der vorengenoemde Ministers, noch de Ambassadeur, tijdig bereikbaar zijn, wordt een beslissing omtrent de voorgelegde vragen, indien de beantwoording daarvan geen uitstel gedoogt, door Uzelf genomen en wordt daarvan zoo spoedig mogelijk aan een of meer der vorengenoemde Ministers, zoodra zij bereikbaar zijn, mededeeling gedaan.

6. U gelieve de noodige maatregelen te treffen, dat U steeds Z.K.H. Prins Bernhard, de vorengenoemde Ministers en den Ambassadeur zooveel mogelijk bereiken kunt, alsmede het Bureau Inlichtingen en den Regeerings Voorlichtingsdienst.

Op het Departement van Oorlog zal te allen tijde een officier van de wacht aanwezig zijn, door wiens bemiddeling U den Minister van Oorlog bereiken kunt.

Bij de Britsche militaire autoriteiten zal worden aangedrongen ten aanzien van oorlogshandelingen tegen bezet Nederland U zooveel mogelijk te raadplegen.

Uw taak zal geen nadere omschrijving behoeven.

Voor zoover U daaromtrent nadere voorzieningen noodig oordeelt, wordt mededeeling daarvan gaarne tegemoetgezien.

De Minister van Oorlog,
(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 33

Nota d.d. 15 November 1942 van de kolonel van de Generale Staf D. van Voorst Evekink, gericht aan de Minister van Oorlog inzake de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland

KOLONEL VAN DEN GENERALEN STAF
D. VAN VOORST EVEKINK

Nr. 38

Londen, 15 November 1942.

Onderwerp: *Militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland.*

1. Ik heb de eer Uwer Excellentie de ontvangst te bevestigen van de door Haar ontworpen richtlijnen betreffende de militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland, een en ander als door Uwe Excellentie ter sprake gebracht tijdens het onderhoud in Haar Kabinet op 11 November 1942, waarbij Uwe Excellentie mij de opdracht verstrekte Haar terzake advies uit te brengen.

2. Naar mijn oordeel zijn aan Haar project — hetwelk de voorbereiding in wezen laat in de banen, waarin die werkzaamheden door Haar ambtsvoorganger a.i. zijn geleid — bezwaren verbonden, welke, ware ik in Uwer Excellentie's plaats, voor mij overwegend zouden zijn. Daar mijn verantwoordelijkheid evenwel zoover niet reikt, kan ik mij bepalen tot het onder Haar aandacht brengen van die bezwaren.

3. Alvorens daartoe over te gaan, veroorloof ik mij Haar de oplossingen te noemen, welke naar mijn meening — in volgorde van wenschelijkheid — de voorkeur en Uwer Excellentie's hernieuwde overweging verdienen.

4. Die oplossingen zijn:

a. De in ons Memorandum van 16 September j.l. gesuggereerde organisatie is n.m.m. de *vakkundig* beste, hoewel die oplossing bereids was afgezwakt door de omstandigheid, dat de samenstellers hebben gemeend, rekening te moeten en, zonder overwegende schade voor hun project, te kunnen houden met de hier gegroeide aparte verhoudingen (vide het vijfde lid op blz. 10 en regel 10 t/m 15 v.b. op blz. 11).

b. Bij handhaving naast elkaar van twee organen — M.V.T. en O.G.S. — zou de „next best" oplossing naar mijn oordeel zijn die, waarbij de taak van het Bureau M.V.T. zich zou beperken tot bepaalde werkzaamheden ten opzichte van bezet Nederland. Een arbeid, welke derhalve een einde neemt wanneer de militaire terugkeer aanvangt, een Nederlandsch bevelvoerend orgaan wordt gevormd, en O.G.S. in laatstbedoeld orgaan overgaat.

De verdeeling der werkzaamheden zou dan zijn:

M.V.T.: als omschreven in de punten 3 en 7 op blz. 11, resp. 12, van het Memorandum;

O.G.S.: als omschreven in de punten 1, 2, 4 t/m 6, 8 t/m 11 en 12 van het Memorandum.

c. En wanneer ook dit alternatief nog bezwaren zou behelzen, welke overwegend zouden worden geacht, dan rest meer subsidiair de oplossing, om alle met de militaire voorbereiding van den terugkeer verband houdende werkzaamheden in één hand te brengen bij het Bureau M.V.T. De IIIe Afdeeling D.v.O. kan dan weder worden opgeheven en de vorming van een Bureau O.G.S. achterwege blijven.

5. De oplossing welke, overeenkomstig Uwer Excellentie's richtlijnen, thans voorligt, behelst de volgende bezwaren:

1°. Het zonder onderlinge gezagsverhouding, doch met in en over elkander grijpende taken, voor een overeenkomstig einddoel naast elkaar werken van twee organen — M.V.T. en O.G.S. — is een aanwijsbare bron van wrijving en voorts een belemmering voor een zoo efficient mogelijk gebruik van het toch al beperkte getal geschikte arbeidskrachten.

Al zij aanstonds toegegeven, dat bij wederzijdsch streven naar handhaving van goede onderlinge verhouding tusschen de chefs en hun medewerkers van de beide organen, de storende invloed van den factor wrijving binnen zekere perken zal kunnen worden gehouden.

2°. Bezwaar valt ook te voorzien met betrekking tot de samenwerking met de bij de onderwerpelijke voorbereiding mede betrokken geallieerde organen, welker leden moeilijk zullen begrijpen en, wat voor onze zaak bedenkelijker is, het niet zullen waardeeren, wanneer zij in hun druk bezetten tijd, ten dienste van de in feite zelfde aangelegenheid — onzen militairen terugkeer — overleg zullen hebben te plegen of te ondergaan, afwisselend met M.V.T. en met O.G.S.

Voor het onderzijds gemaakte — en naar mijn meening gekunstelde — onderscheid van een eerste en een tweede phase, hetwelk dient tot grondslag voor de verdeeling van den arbeid over twee bureaux, zullen de geallieerde organen bezwaarlijk belangstelling kunnen hebben.

3°. Als gevolg van de — zooals gezegd m.i. gekunstelde — splitsing van de operatiën op Nederlandsch territoir in twee phasen en de daarmede verband houdende wisseling in de militaire leiding op een daarvoor meest ongeëigend oogenblik, wellicht onder vijandelijken druk en in elk geval onder uiteraard toch al verwarde omstandigheden, voorzie ik een verkeerden gang van zaken, waarvoor ik de verantwoording niet zou willen dragen.

Die splitsing is gekunsteld, omdat elke militaire overweging er vreemd aan is.

Zij dankt haar ontstaan uitsluitend aan persoonlijke overwegingen — ik druk mij voorzichtig uit, doch ben gaarne bereid dit mondeling uitvoeriger te belichten — waarvan de militair-technische onverantwoorde verdeeling van den voorbereidenden arbeid voor eenzelfde doel — onzen militairen terugkeer — over twee organen (M.V.T. en III Afd. D.v.O.), het verkeerde gevolg is geworden.

En vervolgens is toen die gekunstelde splitsing van den voorbereidenden arbeid, in strijd met gezonde militaire overwegingen, aangepast aan den wankelen grondslag van „wishful thinking" nopens het verloop der krijgsverrichtingen in Nederland overeenkomstig het beeld, dat men gaarne zou zien.

Geen militair deskundige zal kunnen, en dus ook niet willen zeggen, hoe — van het oogenblik af, dat de eerste militaire eenheden voet op Nederlandsch territoir zullen hebben gezet — het verloop der krijgsverrichtingen zal zijn. Niemand vermag te voorzeggen, welke 's vijands reactie zal zijn en mitsdien nog minder, in welken zin de krijgsverrichtingen zich zullen ontwikkelen. Daarom is het gekunsteld om thans van hieruit bepaalde phasen in die — voor 50 % van den vijand afhankelijke — militaire actie te willen zien.

6. Indien Uwe Excellentie nochtans zou besluiten om mij, op den grondslag van de richtlijnen, welke thans voorliggen, op te dragen aan den slag te gaan, dan geef ik Haar bij dezen de verzekering, dat ik al mijn krachten en die van mijn medewerkers zal inspannen om, in het kader van Uwer Excellentie's richtlijnen, de bereiking van het in uitzicht genomen doel te bevorderen en dat ik daarbij mij zal beijveren om de onder 5, sub 1° en 2°, genoemde bezwaren te ondervangen of zooveel doenlijk te ontgaan. Zulks in het vertrouwen, dat Uwe Excellentie niet ontoegankelijk zal zijn voor de overweging van wenschelijkheden, welke in de practijk van onzen arbeid naar voren zouden komen.

7. Ik moet echter tot mijn leedwezen voorbehoud maken ten aanzien van het bezwaar, gerelateerd in punt 5, sub 3°, eerste lid. Ik zie niet hoe, op den grondslag van Uw richtlijnen, dat overwegend bezwaar zou kunnen worden ontgaan en ik moet vreezen, dat die splitsing in twee phasen — zonder dat daarvoor militaire noodzaak bestaat — t.z.t. zal blijken een onvergeeflijke fout in de militaire voorbereiding van den terugkeer te zijn geweest.

De hiervoor in punt 4, sub b, genoemde subsidiaire oplossing, zou, met voorbehoud van het Bureau M.V.T., dit bezwaar, waarvan men de noodlottige gevolgen moeilijk te hoog kan aanslaan, uit de wereld helpen.

8. Van deze gelegenheid zou ik nog gaarne gebruik willen maken, om terug te komen op de door Uwe Excellentie in Haar onderhoud met mij op 2 November j.l. vertolkte opinie, welke in sommige kringen in Nederland zou bestaan, t.w. dat de militaire débacle in de Meidagen-1940 aan tekortkomingen van den Nederlandschen Generalen Staf zou zijn te wijten geweest.

9. De onbillijkheid van het bedoelde oordeel, door *onverantwoordelijke anonimi* uitgesproken, nog vóór de krijgsgeschiedenis is geschreven en zonder dat deskundig en onbevangen is kunnen worden nagegaan of, en eventueel door wie, laakbare fouten zijn gemaakt, en tenslotte zonder dat de Generale Staf zich ter zake heeft kunnen verantwoorden — de elementaire eisch van de democratie, voor het behoud waarvan wij ons thans in oorlog bevinden — springt in het oog. *Achterklap* schijnt een zachte kwalificatie voor dit gedoe.

10. En al moge Uwe Excellentie het dan, zooals Zij opmerkte, verklaarbaar achten, dat het Nederlandsche volk, onder den druk der eilendige beproevingen, naar „schuldigen" zoekt, dan nog is het mij niet mogelijk om in die opvatting een redelijken grond te zien, om aan den bedoelden, ongecontroleerden achterklap gevolgen te verbinden voor de zich thans onder Haar bevelen bevindende officieren van den Generalen Staf.

Ik doe mijn best om niet toe te geven aan de bij mij opkomende neiging, om verband te zien tusschen dien achterklap en het achterwege blijven van de bevordering van hoofdofficieren van den Generalen Staf, die daarvoor overigens in de termen vallen. Een stopzetting, welke voor mij zelfs is gepaard gegaan met het voor bevordering doen voorbijgaan door een jongeren, niet-gebrevetteerden ranggenoot. De omstandigheid, dat Uwe Excellentie laatstbedoelde bevordering, in Haar onderhoud met mij op 2 November 1942, kenschetste als een begane *onbillijkheid,* versterkt mij in de, in den brief van Haar ambtsvoorganger a.i. van 28 Juli 1942, Afd. I, No. 395 P, overigens reeds in uitzicht gestelde verwachting, dat dit mij aangedane onrecht zal worden hersteld.

11. Uwe Excellentie moge begrijpen, hoe grievend de door Haar vertolkte opinie is voor ons, die de armoede hebben beleefd, waaronder de Nederlandsche weermacht heeft moeten bestaan en die hun volle aandeel hebben gehad in den overmatigen arbeid, welke door een uit zuinigheidsoverwegingen veel te gering in aantal gehouden korps Generale-Stafofficieren onvermoeid het eene jaar na het andere had te verrichten.

De bijdragen van o.m. de oud-Ministers van Oorlog Dr. Colijn, Jhr. de Jonge, Dr. van Dijk en Dr. Deckers, in het Gedenkboek, uitgegeven in 1930 ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Afdeeling Generale Staf van het Departement van Oorlog, geven dan ook uiting aan de heel wat gunstiger waardeering, welke die burger-bewindslieden tijdens hun jarenlange ambtsperiode aan het Departement van Oorlog, hebben verkregen voor den arbeid van de officieren van den Generalen Staf.

12. Indien er bepaaldelijk behoefte bestaat aan het zoeken naar „schuldigen", dan vange men die speurtocht beter aan in de kringen van hen, die niet meer aan oorlog geloofden en aan de weermacht het noodige hebben onthouden.

Niet in de laatste plaats de toegewijde volksbelangstelling, zonder welke geen goede weermacht kan worden in stand gehouden.

13. In het verband van deze beschouwingen schijnt het mij dienstig, kortelings na te gaan hoe de overeenkomstige organen van de beide andere deelen van onze weermacht er te dezen voorstaan, t.w. *de Marinestaf en de Generale Staf van het Indische Leger.*

14. *De Koninklijke Marine* heeft, met algeheele miskenning door het Nederlandsche volk van de haar toevallende imperiale taak, onder dezelfde stiefmoederlijke behandeling geleden als het leger, en mede als gevolg van die benepen politiek is het ten laatste door de Volksvertegenwoordiging moeizaam toegestane *„halve uiterste minimum"* roemvol naar den bodem der zee verdwenen (Java Zee, 27/28 Februari 1942).

Dit gebeuren heeft in den Nederlandschen kring aan de waardeering voor onze Marine en zijn Marinestaf nochtans geen afbreuk gedaan.

15. De verklaring ligt voor de hand. De mobiliteit van de marine, welke geen bijzondere verdienste, maar haar natuur is, heeft aan een niet onbelangrijk gedeelte van het in de Meidagen-1940 in Nederland aanwezige materieel en personeel de mogelijkheid geboden om naar Engeland over te komen.

Deze gelukkige omstandigheid stelde den Marinestaf in staat om, naar gelang meer materieel beschikbaar kwam, te toonen, wat een onbeknibbelde weermacht inderdaad waard is.

16. Het is dan ook niet zoo verwonderlijk, wanneer nu, tot zelfs in den Regeeringskring, de neiging groeit om — waar anderzijds de beschikbare bescheiden legermacht in een comfortabeler kamp onbedreigd op betere tijden moet wachten — van onze Marine, welke schier dagelijks roemvol van zich doet spreken, ook voor de verdere toekomst alle heil te verwachten.

De tewerkstelling van een hoofdofficier der mariniers in een leidende specifieke landmachtfunctie onder de bevelen van den Minister van Oorlog, is van het bedoelde streven een der aanwijsbare factoren.

17. Tegen die strooming is een waarschuwing hier op haar plaats. De dankbare erkenning van het prachtwerk, dat onze marine thans verricht, mag de deskundigen niet de oogen doen sluiten voor de zekerheid dat na den terugkeer aan het leger het leeuwenaandeel van de dan te vervullen militaire taak van occupatie, herstel en handhaving van de orde op het continent, enz. toevalt.

Bij dat optreden zal de Generale Staf zijn traditioneele taak bij de leiding en in de hoogere staven hebben te vervullen. *De voorbereiding van een en ander behoort te geschieden door de hier aanwezige kern van dien Generalen Staf.*

18. *Thans het Indische Leger en zijn Generale Staf.*

Zij vooropgesteld alweer, dat ook aan dit deel onzer landmacht van jaar op jaar is onthouden, wat naar het oordeel van de mannen van het vak noodig was.

Nochtans vond de toenmalige Luitenant-Gouverneur Dr. van Mook toen de bedoelingen der Japanners ten aanzien van Java zich gingen afteekenen, vrijheid om aan de pers te verklaren „..... that the attack on Java had been long expected and *the Dutch were ready for it*".

Hetgeen intusschen niet heeft belet, dat de uitkomsten van den strijd daar geenszins beter zijn geweest dan in het moederland: het eiland Java, het bastion van het Indische defensiesysteem, is in een korte spanne tijds tegen vijandelijke overmacht gevallen en onze legermacht heeft zich, evenals destijds in Nederland, aan den vijand moeten overgeven.

19. Voor zoover bekend, heeft die teleurstellende gang van zaken nochtans niet geleid tot kritiek op den Indischen Generalen Staf.

Bovendien treft de Indische Generale Staf het, dat zijn hoogste chef, Dr. van Mook, thans Minister van Koloniën, voor het Indische leger en zijn Generalen Staf staat door, overal waar Zijne Excellentie voet aan wal zet, achtereenvolgens in Australië, de Vereenigde Staten en het Vereenigd Koninkrijk, geen enkele gelegenheid onbenut te laten om via de pers, radio en publieke bijeenkomsten, met grooten lof te gewagen van de verrichtingen van het Indische Leger en zijn leiding.

20. Het heeft er alzoo den schijn van, dat het meer in het bijzonder de Nederlandsche Generale Staf is, die, met behulp van *achterklap* tot het kind van de rekening dreigt te worden gemaakt.

Wij zouden dat lot dan deelen met den Duitschen Generalen Staf, welks vakkundige adviezen, naar verluidt, op den Führer veelal het effect veroorzaakten van een rooden lap op een stier, als gevolg waarvan deze Oberste Kriegsherr dat orgaan op het tweede plan heeft gebracht, ten behoeve van voor zijn ondeskundig militair beleid meer volgzame favorieten van het Nazi-regime.

Maarschalk *Goering* liet onlangs, ten tijde van het limogeeren van den Chef van den Duitschen Generalen Staf, Generaal *Halder,* op die manoeuvre eenig licht vallen, door te verklaren (ik citeer de Londensche pers:)

„..... that the German General Staff, which the world and particularly the German people had always regarded as the brain behind the war effort, *had only inferior tasks*".

BIJLAGE 34

Nota d.d. 23 October 1942 van de kolonel der mariniers M. R. de Bruyne voor de Minister van Oorlog, inzake de uitschakeling van de Generale Staf, naar aanleiding van de beschouwingen van luitenant-generaal J. F. van der Vijver

Persoonlijk voor den
Minister van Oorlog

ZEER GEHEIM

Eenige opmerkingen van den Kolonel der Mariniers M. R. de Bruyne betreffende de beschouwingen van den Luitenant-Generaal J. F. van der Vijver.

1. Door het geheele betoog van Gen. v. d. Vijver loopt als één roode lijn de voor hem vaststaande meening dat van een zelfstandige of nagenoeg zelfstandige actie der Ned. strijdkrachten geen sprake zal kunnen zijn, doch dat zij steeds een onderdeel zullen vormen van de geallieerde strijdmacht welke tot taak zal hebben ons land te bevrijden.

Voor het verdere betoog is het van belang deze uitspraak goed vast te houden.

Ik acht het allerminst uitgesloten, dat de Generaal gelijk zal krijgen. De Ned. Landstrijdkrachten zijn dermate gering in sterkte, dat het Geallieerde Opperbevel zich vermoedelijk niet erg het hoofd zal breken over de taakverdeeling der Brigade (1 sterk, c.q. hoogstens 2 zwakke bataljons). In zijn gedachtengang zal men vrij zeker ook wel een plaatsje voor haar inruimen tusschen de vele bataljons der Geallieerde strijdmachten.

Naast de mogelijk door den Staf belast met de voorbereiding van het geallieerde operatieplan „Holland" niet voldoende gerealiseerde voordeelen, welke ook voor haar actie verbonden zijn aan een eenigszins éclatant terugkeeren van vrije Ned. strijdkrachten in het eigen land en in de eigen wateren, bestaan er n.m.m. groote Nederlandsche belangen welke een dergelijken vorm van heroptreden der Ned. strijdkrachten a.h.w. eischen (effect op het nationaal zelfbewustzijn, directe Nederlandsche hulp aan hen, die van binnenuit met groot levensgevaar aan den strijd zullen deelnemen, de mogelijkheid, dat hierdoor direct sprake zal kunnen zijn van zuiver Ned. gezagsherstel zonder geallieerde inmenging enz.).

Met dit doel voor oogen zocht ik naar een mogelijke oplossing en vermeende deze gevonden te hebben in een (semi) zelfstandige actie, *echter uiteraard onder omstandigheden, welke haar mogelijk maken.*

Onder deze omstandigheden versta ik in hoofdzaak:

a. den door onszelf ontketenden en geleiden gewapenden opstand, gepaard aan

b. de inwerking van den aanval der geallieerde hoofdmacht, welke de Duitsche bezetting ontzenuwt en desorganiseert.

Niemand beseft meer dan ik, dat er allerlei en groote risico's aan verbonden zijn. De bij de bespreking met Gen. v. d. Vijver, Sas en Kruls van die zijde gemaakte opmerkingen: „Dan ben je altijd te vroeg of te laat", „hoe wil je het juiste moment van inzetten bepalen", „het is mogelijk dat je er zooveel verliezen door lijdt, dat de brigade niet meer zal kunnen worden gebruikt voor haar latere taak (gezagsherstel — kern van nieuw te vormen leger)", „het ontketenen van een gewapenden opstand is het onverantwoordelijk ontketenen van een bloedbad" betreffen gevaren en risico's die ik zeker ten volle besef, *doch welke ik tevens vermeen dat aanvaard moeten worden,* met de hoop overigens, dat zij (die gevaren) zullen worden verkleind door grondige voorbereiding.

Ik zie trouwens dezen oorlog door andere oogen als Gen. v. d. Vijver c.s. Het is geen militair rekensommetje alleen, dat om oplossing vraagt. Het mede inzetten van het volk zelve (georganiseerde revolutie, 5e colonne of guerilla, hoe men het noemen wil) is een factor waarvan de grootte van tevoren moeilijk is te peilen. Maar hij is er. Dat het mogelijk een bloedig bloedbad zou kunnen zijn, moge te betreuren zijn, maar zoo wordt de hedendaagsche oorlog nu eenmaal gevoerd.

Van binnen uit, vanuit het volk in het bezette gebied, kwamen de wensch en het verlangen om mede te worden ingezet. Ware dit niet het geval geweest, dan zou ik nooit met mijn plan tot zelfstandig inzetten der Ned. strijdkrachten zijn gekomen. Wel zou ik ook dan niets hebben nagelaten om te trachten de beste elementen onder het volk tot dit doel wakker te schudden, daar de Nederlanders anders een uiterst beschamend figuur zouden hebben gemaakt tegenover de andere, mede onderdrukte, volken. In Frankrijk, België, Noorwegen en ik vermeen ook wel in de Balkanstaten, bestaat dezelfde organisatie voor steun aan den strijd van binnen uit. Hier is men echter reeds veel verder gevorderd omdat aldaar geen jaren werden vertreuzeld zoals bij ons.

Dat de majoors van den Generalen Staf Doorman en de Broekert geheel onafhankelijk van mij en van elkaar na grondige bestudeering der beschikbare gegevens tot een oplossing kwamen, welke slechts in details afwijkt van mijn oorspronkelijk plan, moge wellicht als eenig bewijs dienen, dat het toch niet zoo onzinnig of onverantwoordelijk is, als men het van bepaalde zijde gaarne voorstelt.

Toen ik eenige weken geleden datzelfde aan Gen. v. d. Vijver mededeelde en hem verzocht ook eens kennis te nemen van deze oplossingen Doorman en de Broekert, voegde Z.E. mij toe, er niet op terug te willen komen. Hij toonde aan de hand van een brief aan, dat hij reeds in begin 1941 op het standpunt stond dat een optreden der Ned. Brigade alleen mogelijk was in grooter geallieerd verband. Blijkbaar zijn nieuw-bijgekomen elementen (de groei der geheime organisaties, de wijze van oorlogvoering in Rusland, Yougo-Slavië en elders, enz.) niet in staat den Generaal te bewegen zijn eenmaal ingenomen standpunt te herzien. Ik kan dit slechts betreuren, doch maak wel uitdrukkelijk bezwaar tegen het geven van een voorstelling van zaken betreffende het door mij ontworpen plan, welke geheel onjuist is. Zie b.v. onder punt 5 waar Z.E. zegt: „de actie van de brigade zal altijd een onderdeel vormen van het geallieerde operatieplan en zich hieraan moeten aanpassen, *niet het omgekeerde* (cursiveering van mij).

Voorzover mij bekend is nog nergens en zeker niet door mij de onzinnige gedachte uitgesproken dat het geallieerde operatieplan zich zou hebben te richten naar de door ons gewenschte actie der brigade.

Als een paal boven water staat het feit, dat welke ook de taak der brigade zou zijn, deze zal staan hetzij onder „allied command", hetzij (in het gunstigste geval) onder „allied operational control".

Recapituleerend moge ik dan nogmaals beide meeningen duidelijk formuleeren:

a. Gen. v. d. Vijver c.s. ziet alleen de mogelijkheid van inzet der brigade als onderdeel der groote geallieerde macht; over een mogelijke organisatie en actie van binnen uit spreekt hij zich niet uit.

b. Ondergeteekende acht het allerminst uitgesloten dat de geallieerde opperbevelhebber bezwaren zal hebben tegen een zelfstandige actie der Ned. Strijdkrachten (uiteraard onder operational control) doch wil deze toch ter bestemder plaatse bepleiten, i.v.m. de groote Nederlandsche belangen welke daaraan n.z.m. zijn verbonden. Ik acht een dergelijken vorm van actie echter alleen mogelijk met hulp van georganiseerden steun van binnen uit (5e colonne) en dan nog slechts onder bijzondere omstandigheden (inwerking van den hoofdaanval).

2. Thans de kwestie der „bittere terugzetting" van den Generalen Staf.

Ik zal deze behandelen alsof mijn persoon hier geheel buiten staat. Persoonlijk sta ik op het standpunt dat de voorbereiding en latere uitvoering der plannen in handen zou moeten zijn gelegd van een Staf van Leger en Marine Officieren (w.o. ook een deskundige v. h. luchtwapen). De „Legerofficieren" zouden voor een belangrijk percentage Gen. Staf officieren moeten zijn.

Voor de leiding van dien Staf komt n.m.m. allereerst in aanmerking een opper- c.q. hoofdofficier van den Gen. Staf, indien er althans een beschikbaar is, die naast de theoretische kennis ook de practische capaciteiten en vooral ook karaktereigenschappen bezit om die taak op zich te nemen.

A priori aan te nemen dat een Officier van den Gen. Staf hiervoor aangewezen zou zijn uit hoofde van het feit, dat hij „officier van den Generalen Staf" is, acht ik echter volkomen verkeerd.

Ik wil den Luitenant-Generaal v. d. Vijver niet volgen in zijn systeem om op een laatdunkende wijze te spreken over een andere categorie van officieren, van wier kennis, bewaamheid, militaire loopbaan en ervaringen hij niets afweet; wèl moge ik mij de opmerking veroorloven, dat hij onder erkenning van het feit, dat de officieren van den Gen. Staf allen eenmaal het voorrecht hebben

genoten om zich gedurende 3 jaar op een Hoogere Krijgsschool (vooral theoretisch) meer voor hun vak te bekwamen, dit voor mij en vele andere officieren nog allerminst beteekent, dat zij daarom alleen worden erkend als de aangewezen, geschikte leiders van krijgsbedrijven.

Naast het feit, dat (wellicht) meerdere theoretische kennis allerminst equivalent is met het bezitten van leiderseigenschappen, staat nog het feit, dat dikwijls het geheele militaire leven van velen der Gen. Staf officieren alleen wordt doorgebracht op een bureaustoel of hoogstens in den zadel voor een wandelrit, hetwelk aan velen ook al niet de gelegenheid schonk om de wellicht in embryo aanwezige leidersgaven tot ontwikkeling te doen komen.

Ik baseer dit niet op veronderstellingen, doch op persoonlijke waarneming van feiten.

Het doet niets af van mijn waardeering voor de kennis van vele officieren van den Gen. Staf hetgeen zelfs tot uiting komt in mijn hiervoren geformuleerde meening, dat ik zeker in de allereerste plaats onder de officieren van den Generalen Staf den leider voor deze taak zou hebben gezocht, doch wanneer men onder de bestaande hoogst ernstige omstandigheden voor land en volk vermeent te mogen vasthouden aan bekende vredestijdliefhebberijen, dan kom ik hier ten sterkste tegen op.

Nu tot het meer zakelijke terugkeerende.

Luitenant-Generaal v. d. Vijver kan de actie der brigade niet anders zien dan als een actie in het groote geallieerde verband en onder direct geallieerd commando.

Dit beteekent in werkelijkheid, dat een Nederlandsche eenheid ter sterkte van 1, hoogstens 2 bataljons onder rechtstreeksch bevel van een Engelsch of Amerikaansch Regiments- of Brigadecommandant zal optreden. De taak van den Ned. Commandant is dan in feite die van een bataljonscommandant of hoogstens van den commandeerenden officier van een uit twee bataljons samengestelde eenheid. De door hem te geven bevelen (leiding) zullen voortvloeien uit de van den hoogeren Cdt. (Regiments- c.q. Brigade) ontvangen orders. Ik vermeen te weten, dat in het Ned. Leger deze taak voor de overgroote meerderheid was opgedragen aan reserve-hoofdofficieren. Is wellicht de Gen. v. d. Vijver tot de ontdekking gekomen, dat dit geen goed systeem was en dat ook deze functies beter waren toe te vertrouwen aan Gen. Staf officieren?

Ik kan hierover geen oordeel hebben, doch indien dit zoo is, waarom werd dan niet van stonde af aan de directe leiding van het bataljon en de brigade in Wolverhampton opgedragen aan deze, naar zijne meening, meest geschikte krachten? Op het oogenblik toch berust het commando van het bataljon te Wolverhampton bij een majoor van het wapen der marechaussée, dat van de brigade (overigens voorloopig nog een theoretisch begrip) bij een overste der artillerie, die niet de H.K.S. heeft bezocht.

Waar zit hier feitelijk de logica? Of heeft men hier wellicht den stelregel gevolgd, dat men de geschiktste mannen met het commando heeft willen belasten?

Bovendien moge ik nog even teruggrijpen naar het feit, dat blijkbaar geleidelijk vergeten wordt. Toen ik mij in Dec. 1942 na uit Indië hiervoor te zijn opgeroepen, bij den Minister van Marine vervoegde, ontving ik mijn opdracht, welke onder meer behelsde de „militaire voorbereiding terugkeer". Op mijn allereerste, eenigszins van verwondering getuigende vraag, waarom dit niet was opgedragen aan een opperofficier van den Gen. Staf, kreeg ik o.m. ten antwoord: „dat deze aangelegenheid tot kort voor dien (d.i. *ruim 1½ jaar)* in handen was geweest van een Commissie van G.S. officieren, doch dat men niets was opgeschoten". De geestelijke erfenis die ik over kreeg en die nog steeds kan worden bezichtigd, gaf ook mij wel een zeer schamelen indruk van wat was gepresteerd.

Het schijnt mij toe, dat Gen. v. d. Vijver dat vergeten is of zich dit liever niet meer herinnert.

Overigens moge ik t.a.v. de door mij meest wenschelijk geachte oplossing verwijzen naar den aanhef van dit punt 2.

3. Over den omvang en de belangrijkheid der landingsmanoeuvres alsmede de vergelijking met de „kleine landingsacties" van mariniers, vermeen ik niet verder te hoeven uitweiden. In den gedachtengang van den Generaal v. d. Vijver wordt het overbrengen der brigade geheel door geallieerde deskundigen geregeld.

Waar door hem toch nog wordt betoogd, dat deze „landingsoperatie" vér uitsteekt boven de „landingsmanoeuvres van kleine marinierseenheden", moge ik nog opmerken, dat bij landingsoefeningen in Ned. Indië van één of enkele bataljons dikwijls officieren der Mariniers in diverse functies waren ingedeeld, hetgeen de garantie mag geven, dat men bij hen eerder deskundigen op dit gebied zal aantreffen dan bij officieren v. d. Gen. Staf, die zelf meestal nooit een landing hebben meegemaakt (ook niet die „kleine") en wier meest vooraanstaande in militaire periodieken schrijvende collega's op dit gebied vrijwel niet anders hebben geprofeteerd dan „dat landingen in de toekomst, met uitzondering van op onverdedigde kusten, wel tot de onmogelijkheden behooren".

4. De vrees, door Gen. v. d. Vijver geuit t.a.v. de vorming van de Groep der G.S. officieren en de phase-verdeeling, wordt door mij gedeeld, zij het wellicht uit niet geheel overeenstemmende overwegingen.

Londen, 23 October 1942.

BIJLAGE 35

Nota voor de Ministeriële Commissie Oorlogvoering betreffende de opbouw der Nederlandse Strijdkrachten, afkomstig uit het archief van de Minister-President

Nota voor de Ministerieele Commissie Oorlogvoering betreffende den Opbouw der Ned. Strijdmacht

1. Tegen het einde van 1942 riep de Ministerieele Commissie Oorlogvoering een Stafcommissie in het leven, die de volgende opdracht kreeg:

Onderzoeken op welke wijze het in de verschillende gebiedsdeelen van het Koninkrijk en in het buitenland aanwezige personeel der weermacht op de meest doeltreffende wijze aan de „war effort" kan deelnemen en ter zake voorstellen te doen.

Hierbij ware tevens in beschouwing te nemen de voorbereiding van een expeditionnaire macht, welke zal moeten deelnemen aan den strijd om en de herbezetting van Nederlandsch-Indië.

De Stafcommissie, die leden telde van de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en het K.N.I.L., bracht begin Mei 1943 een voorloopig rapport uit, dat analyseerde hoe de strategische toestand was en welke de taak van het Koninkrijk was in den oorlog en leidde uit de bijzondere belangen van het Koninkrijk af, dat het van het grootste gewicht was, dat onze eigen landstrijdkrachten de tijdelijk door den vijand bezette gebieden in Nederlandsch-Indië aan het einde van den oorlog weder zouden hebben bezet. De Stafcommissie beperkte zich dus in haar verdere beschouwingen tot de landstrijdkrachten. In haar verdere beschouwingen weidde zij uit over de vorming na de bevrijding in het moederland van een expeditieleger, een mariniersbrigade en een aantal gezagsbataljons voor Nederland en Indië (10 bataljons voor Indië).

Tenslotte werd aanbevolen voorloopig een gemotoriseerd bataljon en de daar gestationneerde mariniers uit Suriname naar Engeland te doen komen om deel te nemen aan de bevrijding van Nederland.

De Ministerieele Commissie Oorlogvoering aanvaardde de eerste drie punten van dit rapport, die de algemeene beschouwingen omvatten, verhoogde de benoodigde gezagstroepen voor Indië tot 15 000 man en gaf 21 Mei 1943 een nieuwe opdracht aan de Stafcommissie, luidende:

„De Ministerieele Commissie Oorlogvoering heeft in algemeenen zin aanvaard de punten 1, 2 en 3 van het eerste rapport [1]) van de Stafcommissie. Zij wenscht dat het Nederlandsche volk zoo krachtig mogelijk medewerkt aan de herovering van Nederlandsch-Indië, waartoe na de bevrijding van Nederland zoo snel mogelijk een troepenmacht moet worden gevormd en wel in de eerste plaats circa 15 000 man troepen van eenvoudige samenstelling en daarnevens zooveel mogelijk groote eenheden.

De Stafcommissie krijgt opdracht te onderzoeken op welke wijze dit doel het snelst en doelmatigst bereikt kan worden, rekening houdende met de noodzaak een zeker minimum aan troepen in Suriname en Curaçao te houden, den inlichtingendienst in de verschillende gebiedsdeelen te verzorgen en aldaar de noodige troepen beschikbaar te hebben voor de orde- en rusthandhaving in die kleine deelen van Nederlandsch-Indië, met welker bevrijding rekening moet worden gehouden voor de aankomst der eerste contingenten troepen uit Nederland.

Hierbij ware tevens in beschouwing te nemen hoe de bevelvoering over de bovengenoemde troepen geregeld moet worden, zoowel voor hun operatieve gebruik als voor hun vorming en verzorging".

De Stafcommissie, die inmiddels werd uitgebreid met een officier van het Bureau O.G.S. van het Ministerie van Oorlog en tijdelijk met den Generaal van Oyen van het KNIL, diende in Augustus 1943 haar tweede rapport [2]) in.

Dit rapport behandelde eerst welke troepen beschikbaar moesten zijn voor de handhaving van het gezag in de nog vrije Nederlandsche gebieden, vervolgens de vorming der 15 000 man gezagstroepen voor Indië, de vorming van zooveel mogelijk groote eenheden, de uitrusting, bewapening en overvoer der troepen en tenslotte de bevelvoering over de troepen.

Ten aanzien van de 15 000 man gezagstroepen voor Indië kwam de Commissie tot de conclusie dat deze troepenmacht georganiseerd moest zijn in 15 infanterie-bataljons.

Teneinde snel bataljons met encadreering ter beschikking te kunnen krijgen, werd aanbevolen deze te vormen door een hermobilisatie der infanterie van de jongste, voor 1940 reeds geoefende lichtingen. Het zouden dus Nederlandsche troepen zijn, die tijdelijk ter beschikking van den Gouverneur-Generaal zouden worden gesteld voor de handhaving van het gezag, gedurende den tijd, dat het KNIL daartoe de noodige troepen nog miste. De Commissie was van meening dat de zoo gevormde troepen een voldoenden graad van militaire geoefendheid zouden hebben voor de hun toegedachte taak. Zij zouden echter kennis van het Maleisch en van het tropische terrein missen en vóór hun inzet moeten acclimatiseeren. Zij zouden dus zoo spoedig mogelijk naar een tropisch gebied nabij Nederlandsch-Indië moeten worden overgebracht, waarbij de voorkeur zou worden gegeven aan N.O. Australië. Tijdens hun onderbrenging in een depot in dat gebied zouden zij instructie moeten krijgen van officieren en onder-officieren van het KNIL. Geschat werd dat zij 2 maanden na aankomst in het depot gereed zouden zijn voor de aanvaarding van hun gezagstaak.

Wat de groote eenheden betreft wilde de Stafcommissie beginnen met de vorming van een legerkorps van drie divisies. Dit zouden eerste rangs troepen moeten zijn, georganiseerd naar Britsch of Amerikaansch model.

De keuze daaromtrent kon nog niet worden gedaan, daar deze afhing van de plaats waar de divisies zouden worden ingezet en van de mogelijkheid de bewapening en uitrusting te verkrijgen. De beslissing omtrent die punten zou door de Combined Chiefs of Staff moeten worden genomen. Deze divisies zouden gevormd moeten worden uit de nog niet geoefende, jonge lichtingen, of uit de jongste geoefende lichtingen. Een tijdschema werd ontworpen, dat aangaf dat de eerste divisie 15 maanden na dag D gereed zou zijn voor den inzet en de beide volgende divisies 4 maanden later.

Een mariniersbrigade zou worden gevormd, ter sterkte van ± 5000 man, omtrent welker opbouw eveneens een beschouwing werd gegeven.

Omtrent de uitrusting en bewapening der troepen merkte de Commissie op, dat deze slechts na goedkeuring door de Combined Chiefs of Staff verkrijgbaar zouden zijn. In verband daarmede gaf de Commissie den raad, de aanvraag voor alle eenheden tegelijkertijd in te dienen, zoodat de CCS kon zien, dat ook de gezagstroepen de oorlogvoering dienden, doordat zij andere Nederlandsche troepen volledig vrij zouden maken voor operaties tegen de Japanners.

Ook ten aanzien van de transporten werd opgemerkt, dat deze in hoogste instantie werden geregeld naar richtlijnen van de CCS en dat de prioriteit bij die transporten afhankelijk was van het doel, waarvoor de troepen dienen. Ook de overvoer kon dus gediend worden door de indiening van een volledig plan bij de CCS.

Tenslotte wijdde de Commissie een beschouwing aan de bevelvoering over de troepen.

Bij het rapport legde de Commissie een plan over dat door de RV. CCS. aan de CCS. zou kunnen worden aangeboden en dat in het kort samengevat weergaf, wat Nederland van plan was aan landstrijdkrachten te vormen.

2. Kort voor de indiening van het Tweede rapport van de Stafcommissie bezocht Ambassadeur Loudon uit Washington Londen. Hij bepleitte daarbij 30 Juli in de M.C.O. een plan om na de bevrijding van Nederland een flinke troepenmacht van circa 50 000 man in Amerika te doen opleiden voor den strijd tegen de Japanners. Dat zou voor ons een goede propaganda zijn.

De M.C.O. ontving zijn voorstel gunstig en machtigde den Ambassadeur in die richting voorbereidende stappen te ondernemen.

De Ambassadeur gaf daarop bij zijn terugkeer te Washington opdracht aan Generaal Dijxhoorn, RV. CCS voor landmachtzaken, de aangelegenheid in dien zin in te leiden bij de CCS, hetgeen geschiedde bij een memorandum van 30 Augustus, dat zich op het standpunt stelde, dat aangezien de Nederlandsche strijdkrachten hoogstwaarschijnlijk onder Amerikaansch operationeel bevel zouden worden ingezet, het gewenscht was dat hun opleiding, indoctrinatie en bewapening Amerikaansch zouden zijn. Amerikaansche hulp werd dus gevraagd bij de vorming van die strijdkrachten.

3. Toen het rapport van de Stafcommissie was ontvangen, werd dit met het plan 30 Augustus 1943 door de M.C.O. met kleine wijzigingen aanvaard en aan de RV. CCS toegezonden. Generaal Dijxhoorn die het plan ontving, kort na de indiening van het boven vermelde memorandum, trachtte het plan in overeenstemming te brengen met dit memorandum door eenige wijzigingen voor te stellen in een memorandum, dat medio October 1943 in de M.C.O. ter tafel kwam.

[1]) Zie bijlage 36.
[2]) Zie bijlage 37.

In hoofdzaak kwam dit neer op een door ons kiezen van een Amerikaansche bewapening, uitrusting en opleiding voor het legerkorps, in plaats van dat deze keuze werd overgelaten aan de Combined Chiefs of Staff. Na bespreking in de M.C.O. in het bijzijn van Generaal Dijxhoorn diende deze 8 December bij de CCS een nieuw memorandum in, dat een vervolg was van het memorandum van 30 Augustus, doch aan het standpunt, dat de voorkeur werd gegeven aan een Amerikaansche uitrusting en opleiding, toevoegde dat indien de CCS van meening zouden zijn dat een Britsche opleiding en bewapening de voorkeur verdienden, de Nederlandsche Regeering daartegen geen bezwaar had. In dit memorandum werd de beslissing van de CCS op dat punt gevraagd.

Ten aanzien van de gezagsbataljons vermeldde dit memorandum dat de Nederlandsche Regeering voor de bewapening en uitrusting een beroep zou doen op de Britsche Regeering en dat deze 39 bataljons dus niet verder in het memorandum genoemd zouden worden.

Op 4 Februari 1944 gaven de Combined Chiefs of Staff als hun beslissing, dat zij nota hadden genomen van het Nederlandsche standpunt, dat opleiding en bewapening van het Nederlandsche legerkorps Amerikaansch zouden moeten zijn, doch dat het wenschelijk leek voor het legerkorps dezelfde procedure te volgen als voor de 39 bataljons. Uitrusting zou vermoedelijk beschikbaar gesteld kunnen worden uit overschotten en buitgemaakte uitrusting, na afloop van den oorlog in Europa. Deze factor en de shipping situatie deden het wenschelijk voorkomen dat het Nederlandsche korps in Europa werd gevormd en opgeleid. De zorg voor de vorming en uitrusting werd dus door de CCS toegewezen aan de Britsche autoriteiten en alle details zouden rechtstreeks tusschen de Nederlandsche autoriteiten en de Britsche Chiefs of Staff geregeld moeten worden.

4. Deze beslissing van de CCS was een groote teleurstelling voor Ambassadeur Loudon in verband met diens plan voor een opleiding in Amerika, en was ook in andere opzichten, vooral wat betreft de verwijzing naar buitgemaakte uitrusting, weinig bevredigend.

Op dit punt werd officieus een nadere uitleg gevraagd aan de Britsche Regeering, waarop de Heer Eden wees op het zuivere militaire karakter der beslissing, waarvoor de propaganda-waarde van een opleiding in Amerika geheel moest wijken.

Toen onzerzijds het contact met de Britsche Chiefs of Staff niet spoedig tot stand werd gebracht, schreef de Britsche Chief-liaison-officer, Generaal Grassett, 24 Maart 1944 een brief aan Z.K.H. Prins Bernhard, de Nederlandsche chief-liaison-officer, om aan te dringen op een spoedig contact met het War Office. Hierop had Z.K.H. Prins Bernhard 12 April 1944 een onderhoud met Generaal Simpson, Director of Military Operations, War Office, waarin o.m. werd medegedeeld dat het War Office bereid was kampen beschikbaar te stellen voor de eerste training van troepen uit Nederland en alle faciliteiten zou geven voor kadertraining. De uitrusting en bewapening zouden geheel gelijk zijn aan die van de Britsche divisies.

Hierop werd met ingang van 1 Juni 1944 het Bureau O.G.S. herdoopt in Bureau Expeditionnaire Macht. De verdere opzet van de vorming der drie divisies is daarop in overleg tusschen dit bureau en het War Office geregeld en is neergelegd in een brief van den Minister van Oorlog van 31 Juli 1944.

De organisatie der divisies zal zijn die van de Britsche „Light Division" met een sterkte van ongeveer 20 000 man. Het tijdschema van de vorming zou als volgt verloopen. Dag D is gesteld op 1 Maart na de bevrijding van Nederland.

D tot D plus 4 mnd.: opleiding van kader in Engeland.
D plus 4 tot D plus 8 mnd.: opleiding der divisie.
D plus 8 tot D plus 9 mnd.: verplaatsing naar het Oosten.
D plus 9 tot D plus 13 mnd.: acclimatiseering en jungle training.

5. Ten aanzien van de gezagsbataljons voor Indië had de Staf-commissie uitgewerkt, dat de eenige wijze, om op zeer korten termijn deze troepen ter beschikking te krijgen, zou zijn het oproepen van vroeger reeds geoefende Nederlandsche dienstplichtigen, dus een gedeeltelijke hermobilisatie van de Koninklijke Landmacht. De 15 bataljons zouden dus in Nederland worden gevormd en van door de Britsche Regeering beschikbaar te stellen uitrusting en bewapening worden voorzien. Vervolgens zouden deze troepen als operationeele eenheden naar een gebied in de tropen, nabij Nederlandsch-Indië, bij voorkeur N.O. Australië, worden overgevoerd en daar in een depot worden ondergebracht, waar een aanvullende operationeele training zou plaats hebben onder medewerking van Nederlandsch-Indische instructeurs. Voor deze aanvullende oefening was een periode van 2 maanden geraamd.

Minister van Mook had steeds een andere vorming dezer troepen voorgestaan, waarbij niet militaire eenheden, doch ongeoefende recruten naar Australië zouden worden overgevoerd en de kleeding, uitrusting en opleiding geheel in Australië zouden plaats hebben onder leiding der Nederlandsch-Indische autoriteiten. Hoewel het plan van de Stafcommissie door de Regeering was aanvaard en aan de CCS was medegedeeld, dat voor de uitrusting van deze troepen rechtstreeks contact zou worden opgenomen met de Britsche autoriteiten waarmede de CCS zich in hunne beslissing van 4 Februari 1944 vereenigd hadden, opende Minister van Mook tijdens bezoek aan Australië in begin 1944 niet alleen besprekingen met de Australische autoriteiten over de beschikbaarstelling van een kamp, maar ook van kleeding, uitrusting en bewapening voor deze troepen. Hij vond daar een willig oor, onder voorbehoud echter van de toestemming der Britsche Chiefs of Staff (telegram Minister van Mook 6 Maart 1944).

Teneinde deze zaak in te leiden richtte de Nederlandsche Ambassade te Londen 9 Mei een nota tot het Foreign Office, zonder dat echter spoedig antwoord werd ontvangen. Minister van Mook richtte daarop 4 Augustus een brief tot den Minister van Buitenlandsche Zaken met het voorstel dat de Minister van Oorlog het vraagstuk bij de Chiefs of Staff zou voorbrengen, waar het tenslotte behandeld zou moeten worden. De Minister van Buitenlandsche Zaken stemde daarmede in.

Na bespreking in de M.C.O. werd besloten dat de Voorzitter dit punt zou inleiden bij Generaal Ismay, Chef van den Staf van Minister Churchill. Een memorandum dat als grondslag voor deze bespreking kon dienen, werd 25 Augustus door Minister van Mook in overleg met den Minister van Oorlog opgesteld. Hierin werd aangegeven dat de 15 bataljons gevormd zouden worden door de oproeping van vroeger reeds geoefende dienstplichtigen, die een aanvullende opleiding zouden krijgen in Australië. Aangevraagd werd de kleeding voor die troepen in Engeland te verstrekken, terwijl werd voorgesteld, indien het transport naar Australië onmiddellijk zou kunnen plaats hebben, de verdere uitrusting in Australië te doen verstrekken.

Het onderhoud met Generaal Ismay had begin October plaats en daarbij bleek, dat het vraagstuk in behandeling was bij de CCS. Generaal Ismay antwoordde 5 October 1944 op het memorandum, dat bij hem was achtergelaten, dat het door de Britsche Chiefs of Staff was bestudeerd, dat over enkele punten nog overleg gaande was met de Amerikaansche Chiefs of Staff en dat in afwachting van de beslissing op die punten, de geheele zaak van deze 15 bataljons zou worden opgenomen tusschen de Nederlandsche militaire autoriteiten en het War Office, „in parallel with the arrangements now in train for the formation of the Dutch Expeditionary Corps".

De brief vervolgde daarop met de zinsnede:

„The Chiefs of Staff have noted your view that the final training of these battalions should take place in Australia. They consider, however, that it would be premature to take a decision on this point at present, and suggest it be re-considered later, in the light of the progress of Far Eastern Operations and the development of Allied Strategy for the defeat of Japan."

Deze brief werd 12 October gevolgd door een brief van den Secretaris van het Britsche Chiefs of Staff Committee, waarin deze mededeelde dat de CCS thans hadden goedgekeurd dat de 15 Nederlandsche bataljons voor dienst in Nederlandsch-Indië uitgerust zouden worden door Groot-Brittannië. De brief eindigde met de zinsnede:

„You will no doubt wish, therefore, that your Military Authorities should begin at an early date those discussions with the War Office which were suggested in General Ismay's letter."

Tijdens het gesprek met Generaal Ismay was de plaats van de opleiding der troepen aangeroerd en had de Generaal als zijn meening naar voren gebracht, dat een der bezwaren tegen een opleiding van recruten in Australië was, dat het transport van ongeoefende troepen een zeer veel lagere prioriteit zou krijgen dan het transport van geoefende formaties. Hij betwijfelde of recruten transport zouden krijgen.

Zeer veel gevolg werd aan de aanmaning in het laatste deel van den brief van 12 October schijnbaar niet gegeven, want begin December was het vraagstuk opnieuw ter sprake in de M.C.O., waar Generaal van Straten een nota indiende over dit punt met een plan voor de opleiding van 7000 man in Australië. De Generaal ging uit van de gedachte, dat uit Nederland mankracht zou worden aangetrokken en geen formaties.

In West-Australië (dus in een sub-tropisch woestijngebied, dat geen enkele overeenkomst vertoont, noch in klimaat, noch in terreingesteldheid, met Nederlandsch-Indië) was een groot kamp beschikbaar gesteld voor de opleiding der troepen en voorgesteld werd nu te beginnen met de uitzending van 4000 oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Landmacht en 3000 vrijwilligers voor het KNIL. Alle uitrusting zou in Australië worden verstrekt. Dit voorstel stoorde

zich dus in het geheel niet aan de bekende beslissingen van de CCS en van de Britsche Chiefs of Staff.

De nota van Generaal van Straten vormde den grondslag voor verdere besprekingen.

Nederland was inmiddels gedeeltelijk bevrijd en er stond een reservoir van circa 2 millioen Nederlanders ter beschikking voor de recruteering. Bij een bespreking met de SHAEF-Mission over voor de A.E.F. beschikbaar te maken manpower, gaf de Minister van Oorlog aan, dat uit het reeds bevrijde gebied een totaal van 35 000 man in de strijdmacht ingelijfd zou mogen worden. Voor de Indische gezagstroepen werden daarvan 4000 man aangewezen.

Op deze basis werd een recruteerings- en transportschema ontworpen en 24 Februari 1945 aan den Britschen Minister van Oorlog aangeboden met verzoek om medewerking voor kleeding en onderbrenging in transit-camps en verder transport naar Australië van 3926 man gezagstroepen, 1000 man airforce en 600 man Civil Affairs. De verscheping zou in maandelijksche transporten van ongeveer 1400 man moeten geschieden, het eerste transport zou 15 April moeten vertrekken. SHAEF zou de overvoer van het recruteeringscentrum Eindhoven naar Engeland verzorgen.

Op dezen brief kwam een in algemeenen zin gunstig antwoord, doch onder het voorbehoud, dat de Combined Chiefs of Staff de verplaatsing moesten goedkeuren. Deze goedkeuring werd 15 Maart gevraagd en 16 April verleend, onder voorbehoud dat de recruteering van een aantal andere categorieën van personeel vooraf verzekerd zou moeten zijn en dat het transport naar Australië afhankelijk was van andere transporten met hoogere prioriteit. Vermoedelijk zou transport beschikbaar zijn tot aan het einde van den oorlog in Europa.

De RV. CCS rapporteerden dat het verkrijgen van deze beslissing moeite had gekost, omdat het hier ongeoefende troepen betreft.

BIJLAGE 36

Eerste rapport van de Stafcommissie, uitgebracht aan de Ministerraad begin Mei 1943, betreffende de opbouw der Nederlandse strijdkrachten, alsmede een minderheidsnota van de kapitein van het K.N.I.L. A. L. A. Coppens

Stafcommissie

Schout-bij-Nacht J. W. Termijtelen, *Voorzitter.*
Kolonel M. R. de Bruyne.
Kolonel Mr. H. J. Kruls.
Kolonel Ir. P. A. de Blieck.
Kapitein-Luitenant ter Zee J. F. W. Nuboer, *Secretaris.*
Luitenant-Kolonel P. L. G. Doorman.
Kapitein A. L. A. Coppens.

Zeer Geheim

STAFCOMMISSIE

Eerste rapport

Naar aanleiding van de besprekingen gevoerd over de opdracht, luidende: „Onderzoeken op welke wijze het in de verschillende gebiedsdeelen van het Koninkrijk en in het buitenland aanwezige personeel der weermacht op de meest doeltreffende wijze aan de „war effort" kan deelnemen en ter zake voorstellen te doen.

Hierbij ware tevens in beschouwing te nemen de voorbereiding van een expeditionnaire macht, welke zal moeten deelnemen aan den strijd om en de herbezetting van Nederlandsch-Indië;"

is door de Stafcommissie het volgende eerste rapport opgemaakt.

Inleiding.

Ter voldoening aan de opdracht heeft de Commissie den algemeenen strategischen toestand van dit oogenblik en de politieke doelstellingen van het Koninkrijk als uitgangspunt harer beschouwingen genomen. Deze beide onderwerpen vormen de eerste twee hoofdstukken van dit rapport.

1. *Strategische toestand.*

Uit de openbare uitlatingen van Minister Churchill en Minister Curtin en een geheime mededeeling van President Roosevelt in het Pacific War Council te Washington, is komen vast te staan dat de strategie der Geallieerden er op gericht is eerst de beslissing te bevechten in Europa en pas daarna alle krachten te concentreeren tegen Japan. Openbare uitlatingen van President Roosevelt waren vager op dit punt, doch dit kan gevoeglijk verklaard worden uit de omstandigheid, dat een deel van het Amerikaansche publiek Japan nog steeds ziet als vijand No. 1 en daarom geneigd is kritisch te staan tegenover een voorloopige concentratie tegen Europa.

Deze Geallieerde strategie brengt mede, dat in het Verre Oosten het strategisch defensief moet worden gevoerd, om de Japanners met zoo gering mogelijke krachten in toom te houden, zoodat zooveel mogelijk strijdkrachten beschikbaar zijn voor het offensief in Europa.

Wat de zeemacht betreft komt dit tot uiting in een concentratie, vooral van torpedojagers en ander licht vlootmaterieel en van vliegtuigen, op den strijd tegen de Duitsche duikbooten.

Wat de land- en luchtstrijdkrachten betreft op een concentratie in Engeland en Noord-Afrika.

Het Geallieerde offensief in Europa, dat in October 1942 door Generaal Smuts in het Parlement werd aangekondigd en dat in October en November 1942 in Noord-Afrika en Rusland werd ingezet, zal zonder twijfel in 1943 worden doorgezet en heeft een kans nog dit jaar tot de overwinning in Europa te zullen leiden.

In het Verre Oosten is door de slagen bij Midway, om Guadalcanal en op Nieuw-Guinea, het Japansche offensief tot staan gebracht en ons defensief dus wel verzekerd. De vijand heeft zware verliezen geleden, vooral aan vliegtuigen en schepen, waardoor zijn offensief vermogen ernstig is geschaad. De Japanners zijn daardoor gedwongen zich op een defensief voor te bereiden, waartoe zij hun legers in het gebied van de Zuid-West Pacific hebben versterkt, vooral op den ring van eilandsteunpunten aan den Zuidrand van den Indischen Archipel, en op het nog door hen bezette deel van Nieuw-Guinea en van de eilanden ten Noorden van Nieuw-Guinea.

Ook in Burma zijn de Japanners in het defensief, doch ernstig worden zij daar nog niet bedreigd, zoolang onze — thans overmachtige — landstrijdkrachten in dat gebied niet over zee kunnen aanvallen.

De Chineesche legers zijn voorloopig genoodzaakt defensief te blijven, aangezien de toevoer van oorlogsmaterialen, welke thans alleen door de lucht mogelijk is, een offensief gebruik der Chineesche legers vooralsnog niet toelaat.

Is dus in het algemeen nog geen groot Geallieerd offensief in het Verre Oosten te verwachten, dit neemt niet weg, dat kleinere offensieve acties noodig zijn om de Japanners bezig te houden en te beletten weder krachten te verzamelen voor een offensief hunnerzijds. In dit verband moet de Geallieerde druk op Akyab worden vermeld en vooral de actie in Oostelijk Nieuw-Guinea en op de Zuid-Oostelijke Solomons. Naarmate de Japansche voorposten worden teruggedrongen en hun hoofdweerstands-gebied wordt bereikt, zal de terreinwinst bij die offensieven echter moeilijker verkregen worden, zoodat op een herovering van groote gebiedsdeelen in de Z.W. Pacific vooralsnog nauwelijks gehoopt mag worden. Herovering van kleinere gebiedsdeelen blijft echter mogelijk, evenals echter het verlies van de nog onder Nederlandsch gezag staande resten van ons gebied in Nieuw-Guinea, die zich op het oogenblik in het „Niemandsland" tusschen de Geallieerde en Japansche zones bevinden.

2. *De Taak van het Koninkrijk.*

In het algemeen is de taak van het Koninkrijk, naar ons beste vermogen mede te werken aan het behalen van de Geallieerde overwinning in dezen oorlog.

Binnen dit algemeene kader heeft Nederland als eigen politiek doel het herstel en behoud van het Koninkrijk in zijn oude grenzen.

Wat het Moederland betreft worden de grenzen niet wezenlijk bedreigd. De overwinning in Europa verzekert ons het feitelijk herstel van onze souvereiniteit in het Rijk in Europa.

Ten aanzien van de overzeesche gebiedsdeelen staan de zaken anders.

Suriname en Curaçao zijn gelegen binnen de Amerikaansche invloedssfeer. Suriname is van belang wegens zijn bauxietmijnen en vormt tevens een luchtbasis voor de duikbootbestrijding. Dit gebiedsdeel heeft echter een voldoenden Nederlandschen inslag om betrekkelijk veilig geacht te kunnen worden binnen het Rijksverband, ondanks de aanwezigheid van eenige Amerikaansche troepen.

De positie van het gebiedsdeel Curaçao is minder gunstig. Curaçao en Aruba hebben de twee grootste olie-raffinaderijen ter wereld, die de geheele olieproductie van Venezuela verwerken. De havens van Curaçao behooren tot de beste in West-Indië, zoodat Curaçao thans een belangrijk convooicentrum is. De strategische beteekenis dezer eilanden is dus groot.

De bevolking van Curaçao heeft een veel meer cosmopolitisch karakter dan die van Suriname; de band met Nederland is bij bepaalde bevolkingsgroepen minder hecht. Om deze reden moet de aanwezigheid van Amerikaansche troepen op Curaçao gevaarlijker geacht worden voor het behoud van onze souvereiniteit dan in Suriname.

De grootste gevaren bedreigen ons Koninkrijk echter, ook bij een overwinning van de Geallieerden, in het allerbelangrijkste overzeesche gebiedsdeel Nederlandsch-Indië, omdat dit vrijwel geheel door den vijand is bezet en dus zal moeten worden heroverd. Geschiedt deze herovering door Geallieerde troepen, dan is de handhaving van het gezag en het contact met de bevolking in eerste instantie in handen van die troepen. Het Nederlandsche gezag kan dan slechts worden hersteld door een daad van het Geallieerde Opperbevel, door de overdracht van dat gezag aan Nederlandsche organen. Het gevaar bestaat, dat deze overdracht niet zonder meer plaats zal hebben, hetzij onder invloed van verzoeken van de bevrijde bevolking, die wellicht door den vijand tijdens de bezetting tegen het Nederlandsche gezag kan zijn opgezet (zooals is geschied op Dobo en Toeal), hetzij onder invloed van politieke groepen in Amerika of Australië, die om materieele of andere redenen aan het herstel van ons gezag bepaalde voorwaarden willen verbinden. Dit gevaar kan in zeer belangrijke mate worden verminderd als wij het grondgebied in Nederlandsch-Indië zelf heroveren en bezetten, want dan hebben wij van het eerste oogenblik af het gezag in handen en contact met de bevolking. Kunnen wij dit niet, wegens gebrek aan troepen, dan zullen wij het moeten hebben van den goodwill van onze bondgenooten, welke goodwill in de eerste plaats vereischt, dat wij naar ons beste

vermogen aan den oorlog blijven deelnemen. Hoe grooter de rol, die onze strijdkrachten spelen bij de herovering van het grondgebied, hoe gunstiger onze positie aan de vredeconferentietafel zal zijn.

3. Uit deze beschouwing blijkt al dadelijk dat bij de behandeling van de opdracht verschil moet worden gemaakt tusschen *landstrijdkrachten en zee- en lucht-strijdkrachten*. De beide laatste groepen gebruiken het land alleen als basis doch bezetten het niet. De gezagshandhaving op het land is in hoofdzaak taak van de landstrijdkrachten. Het doet er dus betrekkelijk weinig toe voor onze positie aan het einde van den oorlog waar onze zee- en luchtstrijdkrachten gestreden hebben, maar het is van zeer groot belang of onze landstrijdkrachten de tijdelijk door den vijand veroverde deelen van het Koninkrijk weder hebben bezet. Om deze reden kunnen de volgende beschouwingen beperkt worden tot de landstrijdkrachten en kan alleen de wensch worden uitgesproken, dat de zee- en luchtstrijdkrachten, bestemd voor locale diensten in Nederlandsch gebied, door ons zelf zullen worden geleverd.

4. *De taak van de landstrijdkrachten* is een tweeledige. In de eerste plaats moet het grondgebied worden heroverd, doordat de vijand wordt verslagen en verdreven. In de tweede plaats moet in het herbezette gebied het gezag hersteld en gehandhaafd worden. Deze twee taken gaan in elkander over.

Ten aanzien van het Nederlandsche grondgebied moet dus gezorgd worden voor:

a. Heroveren Nederland;
b. Verdedigen en gezag handhaven in Nederland;
c. Heroveren Nederlandsch-Indië;
d. Verdedigen en gezag handhaven in Nederlandsch-Indië;
e. Verdedigen en gezag handhaven in Suriname;
f. Verdedigen en gezag handhaven in Curaçao.

Als deze taken zijn verzorgd, zal het leger verder moeten deelnemen aan den oorlog en aan de bezetting van vijandelijk gebied.

Ten aanzien van de minimale troepensterkte, benoodigd ter vervulling dezer taken, worden de volgende beschouwingen naar voren gebracht.

Voor de handhaving van ons gezag in en de verdediging van Curaçao wordt thans, naast de aanwezige Amerikaansche troepen, beschikt over circa 2000 man, meerendeels Curaçaosche troepen met Nederlandsch en Nederlandsch-Indisch kader. De bijzondere omstandigheden, waaronder wij in Curaçao verkeeren (Amerikaansche invloedssfeer, cosmopolitische bevolking) in aanmerking genomen wordt dit aantal door de Commissie voldoende geacht.

Voor de handhaving van ons gezag in Suriname wordt een troepensterkte van ongeveer een bataljon voldoende geacht. Dit bataljon kan, met de aanwezige kustbatterijen, tevens op voldoende wijze in de verdediging voorzien.

Voor de handhaving van het gezag in heroverd Nederlandsch-Indisch gebied moet in eerste instantie met een sterkte van minstens 10 bataljons worden gerekend. Met het grooter worden van het bevrijde gebied, dient het aantal troepen te worden uitgebreid, totdat bij een volledig bevrijd Nederlandsch-Indië voor dit doel over naar schatting 30 bataljons zal moeten worden beschikt.

Voor de herovering van Nederlandsch-Indië, als dat in tempo's geschiedt over door ons beheerschte zeeën, wordt een troepensterkte van minstens 4 à 5 divisies noodig geacht.

Voor de handhaving van het gezag in een bevrijd Nederland zijn verscheidene bataljons noodig. Bij de voorbereiding wordt gestreefd naar een troepensterkte van 24 bataljons.

Voor de herovering van Nederland als onderdeel van een Geallieerden opmarsch in West-Europa is een leger van belangrijke sterkte noodig.

Daar de totale sterkte aan troepen, buiten die noodig voor de verdediging en gezagshandhaving in Suriname, Curaçao en Merauke, waarover het Koninkrijk thans beschikt, op een waarde van ongeveer drie bataljons kan worden gesteld, waarbij dan nog is gerekend met 1 bataljon grootendeels gevormd uit Surinaamsche schutterplichtigen, die niet zonder meer naar elders kunnen worden gezonden, is wel duidelijk, dat op het oogenblik niet aan de taken *a* t/m *d* volledig voldaan kan worden, hoe de verdeeling dier troepen ook wordt gekozen.

Alleen als grondgebied wordt heroverd en daardoor deelen van onze bevolking worden bevrijd, ontstaat de mogelijkheid onze troepensterkte belangrijk op te voeren en wel vooral als Nederland wordt bevrijd. In Nederlandsch-Indië zullen wel inheemsche soldaten en kader worden teruggevonden, doch weinig of geen Europeesche officieren en kader, die bij de vorming en leiding dier troepen onmisbaar zijn. Alleen de bevrijding van het Moederland schept dus de mogelijkheid voldoend sterke landstrijdkrachten te vormen om op bevredigende wijze aan de vervulling van alle overige taken te kunnen deelnemen.

Gezien de bijzondere gevaren, waaraan het Koninkrijk in Nederlandsch-Indië bloot kan staan als dat gebiedsdeel door andere dan onze eigen troepen zou worden heroverd, moet bij onze verdere deelname aan de oorlogvoering de herovering van Nederlandsch-Indië voorop staan. Hiervoor zal gestreefd moeten worden naar de vorming van een expeditionnaire macht van 4 à 5 divisies, zoals reeds is opgemerkt.

5. *Vorming expeditionnaire macht.*

Alle krachten moeten worden ingespannen om te bereiken dat de vorming en overvoer van deze macht voltooid is vóórdat de operaties in het Verre Oosten tot de herovering van Nederlandsch-Indië leiden. Daar de concentratie der voor een offensief tegen Japan vereischte aanzienlijke land- en luchtstrijdkrachten naar schatting 6 maanden à een jaar zal duren, is de Commissie er van overtuigd, dat de expeditionnaire macht, of althans een aanzienlijk gedeelte daarvan, tijdig gereed kan zijn mits nu reeds alles in het werk wordt gesteld om haar vorming te bespoedigen. Mocht desondanks, om onvoorziene redenen, de expeditionnaire macht te laat op het terrein van actie komen om aan de herovering van Indië deel te kunnen nemen, dan hebben wij ten minste alles gedaan wat wij konden om de eenige mogelijkheid, die wij hadden om aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië mede te werken, uit te buiten. Deze eisch wordt mede gesteld door de overweging, dat wij, om den goodwill onzer groote bondgenooten te behouden, naar ons beste vermogen aan den oorlog moeten blijven deelnemen. Ons volk moet toonen, dat het voor het behoud van Nederlandsch-Indië binnen het Rijksverband offers over heeft.

Een snelle vorming van deze troepenmacht is alleen mogelijk als instructeurs beschikbaar zijn, die gedeeltelijk uit de buiten bezet gebied aanwezige troepen betrokken moeten worden.

6. *Vorming Marinebrigade.*

Daar alle operaties in Nederlandsch-Indië door een landing moeten worden voorafgegaan, is indeeling van marinetroepen bij de expeditionnaire macht zeer gewenscht. Waar de marine in haar mariniers over goed kader beschikt en tevens gerekend kan worden, dat in Nederland een belangrijk contingent mariniers en marinetroepen zal worden gevonden, wordt het mogelijk geacht in zeer korten tijd een brigade van 4 à 5000 man te vormen, belangrijk sneller dan de groote expeditionnaire macht. Deze troepen zouden dan de strategische voorhoede zijn van die expeditionnaire macht. Bovendien kunnen kleine ondernemingen, als bijvoorbeeld de herovering van vele der kleinere eilanden, door marinetroepen alleen worden uitgevoerd.

Eisch voor een snelle vorming is ook hier de beschikbaarheid in Engeland van mariniers, die als instructeurs moeten optreden.

7. *Vorming bataljons voor gezagshandhaving in Nederland.*

Deze troepen zullen allereerst moeten worden gevormd uit de bevrijde bevolking om onmiddellijk de uitoefening van het Nederlandsche gezag te kunnen verzekeren. Pas als dit gezag gevestigd is, kan met de verdere legervorming worden begonnen. Voorbereidingen voor de onmiddellijke oproeping van 24 bataljons worden getroffen.

8. *Vorming bataljons voor gezagshandhaving in Nederlandsch-Indië.*

De vorming van de in eerste instantie noodig geachte 10 bataljons voor deze taak zal onmiddellijk na de bevrijding van Nederland moeten beginnen. Het geldt hier een bijzondere taak, waarvoor speciale bekendheid met de inheemsche bevolking van Nederlandsch-Indië zeer gewenscht is, zoodat deze in de eerste plaats zal moeten worden verzorgd door het K.N.I.L. met beschikbaarstelling — voor zoover noodig — van personeel van de Koninklijke Landmacht.

9. *Deelname aan herovering Nederland.*

Alvorens de vorming van al deze troepen kan beginnen, moet Nederland zijn bevrijd. Aan den strijd zelven voor de bevrijding van Nederland zullen wij slechts met betrekkelijk zeer geringe strijdkrachten kunnen deelnemen. Toch zullen wij daaraan zoo krachtig mogelijk moeten meedoen om de volgende redenen:

1°. voor het moreel van de Nederlandsche bevolking, wier gevoel van nationale eigenwaarde daardoor zal worden verhoogd, hetgeen weder van grooten invloed zal zijn met het oog op de offers welke moeten worden gebracht voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië;

2°. omdat de Nederlandsche bevolking zal eischen dat de vrije Nederlanders evenzeer toonen bereid te zijn tot het brengen van offers als zij zelf;

3°. voor onzen naam bij de bondgenooten, die ons zullen moeten

helpen bij de vorming van ons nieuwe leger door ons wapens en uitrusting te verstrekken; zij zullen daartoe wellicht niet geneigd zijn, als wij niet hebben meegevochten en dus den indruk hebben gewekt dat wij, ook bij de herovering van Indië, zelf weinig actief willen zijn;

4°. teneinde ons kader gevechtservaring te doen verkrijgen, waarmede de te vormen troepen ten zeerste gebaat zullen zijn; de onvermijdelijke verliezen hierbij zullen meer dan betaald worden door lagere verliezen later.

10. Voor de mogelijkheid, dat vóór het tijdstip waarop de expeditionnaire macht kan worden ingezet *deelen van Nederlandsch-Indië heroverd* zouden worden door bondgenootschappelijke troepen, moeten eveneens maatregelen worden getroffen. Beschikbaarstelling van machtsmiddelen voor de handhaving van ons gezag als de bondgenoot die taak weder aan ons wil overdragen, is op het oogenblik slechts in zeer beperkte mate mogelijk, maar wel zal het goed zijn hiervoor zoveel doenlijk beschikbaar te stellen, nadat aan de eischen gesteld door de ons toevallende taken in Europa en de voorbereiding van de vorming van onze expeditionnaire macht, is voldaan.

In ieder geval zullen de in de omgeving van Nederlandsch-Indië aanwezige onderdeelen van het K.N.I.L. daar gehandhaafd moeten worden, terwijl ook zich aanmeldende vrijwilligers, die uitsluitend in het Nederlandsch-Indische leger willen dienen, voor deze taak zullen moeten worden aangewezen. In dit verband wordt gewezen op de mogelijkheid een deel der Surinaamsche troepen te bestemmen ter vervanging van personeel van de brigade Irene, dat op het oogenblik in het Verre Oosten is ingedeeld en uiteraard zeer goede diensten zou kunnen verrichten in Europa.

11. Aan *mobiele eenheden* beschikt het Koninkrijk over:
In Engeland: de Brigade Irene,
In Suriname: ruim een gemotoriseerd bataljon,
een afdeeling vechtwagens.

De troepen in Suriname bestaan voor een groot deel uit Surinaamsche schutterplichtigen, en wel de afdeeling vechtwagens uit blanke Surinamers met mariniers-kader, en het gemotoriseerde bataljon uit negers en Javanen met kader geleverd door het K.N.I.L.

Een tweede gemotoriseerd bataljon is in opbouw.

In Suriname hebben deze mobiele troepen geen taak.

Het marinierspersoneel moet in ieder geval nu reeds naar Engeland worden overgebracht, zoo mogelijk met de geheele afdeeling vechtwagens, al of niet met het materieel.

Ook het gemotoriseerde bataljon zou naar het oordeel der Commissie naar Engeland moeten worden verplaatst om bij de herovering van Nederland te worden ingezet, zulks rekening houdende met het gestelde aan het slot van punt 10.

Mocht het blijken, dat de schutterplichtigen niet buiten Suriname mogen dienen, dan moeten deze troepen onmiddellijk worden gereorganiseerd in dien zin dat eenheden, bestaande uit vrijwilligers, bereid tot dienen buiten Suriname, worden gevormd.

12. Het is gewenscht, een deel der *mariniers uit Curaçao en Aruba* naar Engeland aan te trekken.

De Nederlandsche troepenmacht in dit gebiedsdeel telt thans ongeveer 1500 man schutters (5 lichtingen), bijna 400 man vrijwilligers uit Curaçao en Aruba, bijna 120 man, waaronder kader, behoorende tot de Koninklijke Landmacht, ruim 30 beroepsmilitairen van het K.N.I.L. en ongeveer 130 mariniers.

Een klein deel dezer troepen, waarbij de 34 beroepsmilitairen van het K.N.I.L. en 24 mariniers, is ingedeeld bij de kustbatterijen. Het meerendeel der troepen is georganiseerd in infanterieverbanden, waarbij afdeelingen lichte tanks en zware infanteriewapens, welke door mariniers zijn bemand.

De Commissie vernam dat het in het voornemen ligt tegen 1 Mei van dit jaar nog 2 lichtingen op te roepen (pl.m. 600 man), en in 1944 nog eens 2 lichtingen. Een kaderopleiding voor deze lichtingen uit geschikte schutters is aan den gang.

Aan Amerikaansche troepen bevinden zich op Curaçao en Aruba ieder ½ bataljon infanterie, een squadron vliegtuigen met grondpersoneel, een batterij 155 m/m geschut en een batterij 37 m/m luchtdoelgeschut. In totaal op ieder eiland ongeveer 1100 man.

De Commissie is van meening, dat de huidige strategische toestand niet tot een uitbreiding der Curaçaosche defensie noopt. Zij meent verder dat een vermindering der Amerikaansche bezetting door een versterking der Nederlandsche troepen waarschijnlijk niet bereikt kan worden, omdat de Amerikanen grootendeels speciale troepen zijn, noodig voor de instandhouding en beveiliging van de squadrons vliegtuigen, die Curaçao en Aruba alleen als basis gebruiken en daar moeten blijven met het oog op de duikboot-bestrijding.

De Commissie meent dan ook te moeten ontraden vooralsnog de verdere lichtingen schutters op te roepen. Het voor die lichtingen bestemde kader komt daardoor beschikbaar, zoodat het equivalente aantal mariniers naar Engeland kan worden aangetrokken om gereed te worden gemaakt voor de instructie van marinetroepen. Gehoopt wordt daardoor circa 60 man mariniers naar Engeland te kunnen aantrekken.

De Voorzitter,
(w. g.) J. W. TERMIJTELEN.

De Secretaris,
(w. g.) J. F. W. NUBOER.

MILITAIRE STAFCOMMISSIE

Zeer geheim

Minderheidsnota

van den Kapitein K.N.I.L. A. L. A. Coppens behoorende bij het door de Militaire Stafcommissie ingediende „Eerste Rapport"

1. De uitwerking der aan de in hoofde dezes genoemde commissie verstrekte opdracht, zoals neergelegd in het door deze commissie ingediende „Eerste Rapport", wijkt in zoo belangrijke mate af van het inzicht van ondergeteekende, dat hij zich genoodzaakt ziet in deze nota afzonderlijk zijn standpunt uiteen te zetten.

Ondergeteekende moge aanvangen met zijn

Beschouwingen betreffende de hoofdpunten van het betoog der commissie

De strategische toestand.

2. Het door de andere leden der commissie (verder kortheidshalve aangeduid als „de commissie") in punt 1 van haar rapport gehouden betoog omtrent den strategischen toestand komt in het kort neer op het volgende.

De strategie der Geallieerden is er op gericht eerst de beslissing te bevechten in Europa en pas daarna alle krachten te concentreeren tegen Japan. Japan is in het defensief gedrongen. De Geallieerden zullen in het Verre Oosten eveneens strategisch defensief optreden tot aankomst van de krachten, welke vrij komen na het vallen der beslissing in Europa. Op een herovering van groote gebiedsdeelen in den Zuid West Pacific mag vooralsnog nauwelijks gehoopt worden. (Deze „hoop" doet eigenaardig aan; naar dz. meening moeten wij juist hopen dat het nog geruimen tijd zal duren alvorens groote gebiedsdeelen in den Zuid West Pacific heroverd worden, waardoor immers de kansen, dat de Nederlandsche expeditionnaire troepenmacht tijdig beschikbaar is, toenemen.) Uit de later volgende beschouwingen heeft men de conclusie getrokken, dat Nederland bevrijd zal zijn voor dit het geval is met (belangrijke deelen van) Nederlandsch-Indië.

3. Hiertegenover stelt ondergeteekende in het kort zijn inzicht in den strategischen toestand.

De V.S.A. en Engeland concentreerden momenteel *het gros* hunner strijdkrachten tegen de „As" in Europa om in samenwerking met het Russische Leger de beslissing in Europa te bevechten; hierbij speelt tevens een rol de omstandigheid dat men Rusland niet meer gedurende nog langen tijd alleen tegenover het gros van het Duitsche leger kan laten staan, met de kans dat het Roode Leger beslissend geslagen zou worden, met het gevolg dat een voor de Geallieerden gunstige afloop van den oorlog in Europa ten zeerste bemoeilijkt, zooal niet onmogelijk gemaakt zou worden.

Aanvang van het offensief met sterke Engelsch-Amerikaansche krachten tegen de „As" in Europa, nog in den loop van dit jaar, is nagenoeg zeker; op welk gedeelte van Europa de inzet zal plaats vinden is door ons niet te zeggen; er zijn tal van mogelijkheden; het kan dus zijn dat Nederlandsch gebied reeds dadelijk betreden en bevrijd wordt; het is echter evenzeer mogelijk dat dit gebied pas gedurende de laatste phase van den oorlog in de operatiën wordt betrokken of door den vijand wordt verlaten. *Zekerheid* omtrent het tijdstip waarop Nederland bevrijd zal worden, is niet te geven.

In het Verre Oosten is een strategische „evenwichtstoestand" ontstaan. Om dezen evenwichtstoestand te verbreken ten gunste van een der partijen, zijn slechts betrekkelijk zwakke krachten, vooral zee- en luchtstrijdkrachten, noodig, althans zwak in verhouding

tot de machten, welke reeds tegenover elkaar staan en ook in verhouding tot de voor het Europeesche oorlogstooneel benoodigde krachten. Japan heeft gedurende de laatste negen maanden herhaaldelijk getracht dezen evenwichtstoestand te wijzigen, doch is hierin niet geslaagd; integendeel, de positie van Japan op een deel van het oorlogstooneel, den Zuid West Pacific, is ongunstiger geworden. Er is dus eenige grond om aan te nemen dat Japan er ook in de toekomst niet in zal slagen belangrijke offensieve operatiën tot een gunstig einde te brengen. Theoretisch blijft dan over de mogelijkheid dat de Geallieerden hiertoe zullen kunnen overgaan.

Er zijn „aanwijzingen", dat de V.S.A. het plan hebben nog in den loop van dit jaar hun krachten in het Verre Oosten te versterken en aldaar tot uitvoering van krachtige offensieve operatiën over te gaan; hierbij is het mogelijk dat geheel Nederlandsch-Indië of belangrijke deelen daarvan bevrijd worden. *Zekerheid* omtrent dit Amerikaansche plan en omtrent deze bevrijding van Nederlandsch-Indisch territoir is niet te geven.

Of de beslissing in Europa inderdaad eerder zal vallen dan die in den Pacific valt niet *met zekerheid* te voorspellen. Een Volk eindigt den strijd wanneer het geen heil meer ziet in voortzetting daarvan; dit is dikwijls, doch lang niet altijd, het gevolg van het feit, dat de betrokken, *eigen* strijdkrachten van dat Volk beslissend geslagen zijn. Het kan b.v. ook zijn omdat bondgenootschappelijke strijdkrachten vernietigd zijn, of omdat men die vernietiging ziet naderbijkomen. Factoren van anderen aard, welke thans nog niet te voorzien zijn (b.v. wijziging van het regeeringsstelsel in een der vijandelijke „dictatoriaal" of „militair" geregeerde landen) kunnen mede invloed uitoefenen op het al of niet voortzetten van den strijd door het betrokken Volk.

Bovenstaand inzicht in de strategische situatie heeft ondergeteekende gebaseerd op verschillende gegevens, waarvan de belangrijkste afzonderlijk in de hierbij gevoegde bijdrage worden weergegeven.

4. Ten behoeve van de uitwerking van de aan de commissie verstrekte opdracht kan volstaan worden met uit de vorenstaande kort uitgewerkte strategische situatie de conclusie te trekken dat met bevrijding van Nederlandsch territoir zoowel in Europa als in het Verre Oosten binnen afzienbaren tijd, misschien nog in den loop van 1943, ernstig rekening dient te worden gehouden; het is niet doenlijk omtrent de volgorde der bevrijding der beide gebiedsdeelen en omtrent den duur van het daar tusschen liggende tijdsbestek voorspellingen te doen, die eenige kans op juistheid hebben.

Gaat men met het maken van conclusies verder, dan bestaat groote kans op het maken van schromelijke vergissingen.

Het gebruik van de zee- en luchtstrijdkrachten.

5. De Commissie komt in punt 3 van het rapport al spoedig tot de conclusie dat het er betrekkelijk weinig toe doet voor onze positie aan het einde van den oorlog waar onze zee- en luchtstrijdkrachten gestreden hebben, en dat daarom de verder in het rapport volgende beschouwingen beperkt worden tot de landstrijdkrachten.

Volgens de commissie kan de Regeering zich er dus van onthouden richtlijnen te verstrekken betreffende het gebruik onzer zee- en luchtstrijdkrachten.

6. Hiermede is ondergeteekende het niet eens.

De commisie verklaart dat herstel van onze feitelijke souvereiniteitsoverdracht het meest bedreigd wordt in Nederlandsch-Indië, welke meening ondergeteekende geheel onderschrijft. Gelooft men nu niet dat onze positie aldaar versterkt wordt indien wij reeds thans in de lucht en op zee aldaar ageeren, den vijand aldaar, *Japan* dus, zooveel mogelijk afbreuk doen? Gelooft men niet, dat een afdeeling vliegtuigen, welke b.v. Dobo, Timor of andere objecten, gelegen binnen den Archipel, aanvalt, meer presteert ten bate van onze Nederlandsche zaak dan wanneer die afdeeling b.v. van Tobroek uit Kreta zou bombardeeren? Gelooft men niet dat de beste wijze om aan de wereld kenbaar te maken dat de „Dutch" hun positie in de „Dutch" East Indies wenschen te herstellen o.a. gevormd wordt door den vijand in die „Dutch" East Indies aan te vallen en te bestoken met „Dutch" vliegtuigen, met „Dutch" schepen? Gelooft men niet dat het gezag van de vertegenwoordiging onzer regeering in Australië, straks eventueel weder in den vorm eener „Indische Regeering", en daarmede onze „positie", onze aanspraken op den Archipel, versterkt worden, indien wij juist *daar* zo krachtig mogelijk aan de „war effort" deelnemen?

7. Wat wil de commissie dan? Het gebruik van deze strijdkrachten overlaten aan het inzicht van de verschillende ministers, waaronder zij ressorteeren? Ieder met zijn eigen inzichten? Inzichten, welke onderling kunnen verschillen? Een „departementsgewijze oorlogvoering" dus, in stede van een „algemeene oorlogvoering"?

Naar dz. meening waarborgt dit geen doeltreffend gebruik onzer krachten. Wel degelijk zal de Regering richtlijnen ter zake moeten vastleggen; de verdere uitvoering dient te worden overgelaten aan den betrokken minister.

8. Uit het vorenstaande moge gebleken zijn dat ondergeteekende van oordeel is, dat aan inzet onzer zee- en luchtstrijdkrachten een bepaalde richtlijn ten grondslag moet liggen en dat deze gericht moet zijn op zoo groot mogelijke concentratie in Australië.

Hierdoor zouden onze krachten aldaar aanzienlijk worden versterkt; een aantal onderzeebooten en mogelijk eenig ander vlootmaterieel kan wellicht onze reeds in Australië aanwezige zeestrijdkrachten versterken; verder komen voor verplaatsing naar Australië in aanmerking 6 afdeelingen vliegtuigen, te weten:

2 afdeelingen van het K.N.I.L., welke thans in vorming zijn in de V.S.A., 2 afdeelingen van den Marine-luchtvaartdienst, thans gebaseerd op Ceylon en 2 afdeelingen van den M.L.D., welke thans aanwezig of in oprichting zijn in Engeland. (De afdeeling, behoorende tot de Koninklijke Landmacht en gestationneerd in Engeland, komt voor verplaatsing niet in aanmerking wegens bezwaren van grondwettelijken aard.)

9. Tegen verplaatsing van de vier afdeelingen van den Marineluchtvaartdienst kunnen de volgende bezwaren worden aangevoerd:

a. deze afdeelingen hebben reeds een taak in het raam van de Geallieerde oorlogvoering en kunnen daaruit niet worden losgemaakt zonder de uitvoering van bepaalde taken, welke verricht worden in samenwerking met Geallieerde strijdkrachten, te desorganiseren;

b. het zou getuigen van weinig fatsoen, indien wij deze afdeelingen aan een Geallieeerd commando zouden onttrekken, waar de betrokken Geallieerde autoriteiten ons hun welwillende hulp hebben verleend bij de vorming en instandhouding dezer afdeelingen;

c. de in Engeland in oprichting zijnde afdeeling heeft in het geheel geen eigen grondpersoneel, aan de andere afdeeling mankeert ongeveer 40 man grondpersoneel; dit ontbrekende wordt geleverd door Engeland.

Naar dz. meening zijn deze bezwaren niet onoverkomelijk.

ad a. Dit bezwaar geldt alleen indien wij plotseling, zonder voorafgaande waarschuwing, tot overplaatsing zouden overgaan.

Indien echter een periode wordt gesteld, laten wij zeggen van eenige maanden, dan kan toch wel verwacht worden dat Engeland, met zijn sterke luchtmacht, intusschen kans heeft gezien deze vier afdeelingen af te lossen.

ad b. Ondergeteekende begrijpt dat een min of meer hooggeplaatste geallieerde militaire of maritieme autoriteit, aan wie Nederlandsche strijdkrachten, hoe zwak ook, ter beschikking zijn gesteld, het niet „prettig" zal vinden, indien haar deze krachten worden ontnomen. Hij betwijfelt echter of hier wel gesproken kan worden over fatsoensgebrek. Over en weer helpen de Geallieerden elkaar toch? In Nederlandsch-Indië hebben wij toch ook onze bondgenooten geholpen, zonder dat de verdediging van Indië hiermede direct gebaat was, soms zelfs was het tegendeel het geval. En moet nu aan den inzet van onze strijdkrachten ten grondslag liggen het voorkomen van een minder prettige stemming bij Geallieerde commandanten? [1])

Ernstiger zou het zijn, indien bedoelde verplaatsing een verkoeling van onze betrekkingen met de Britsche Regeering ten gevolge zou hebben. Dit echter is niet aannemelijk; in de eerste plaats is daarvoor het aantal onzer afdeelingen, in verhouding tot de Engelsche luchtmacht, te onbeteekenend; in de tweede plaats blijven de afdeelingen, indien zij naar Australië zouden worden verplaatst, werkzaam ook ten bate van het Britsche Rijk, met name de verdediging van Australië, ook al komen zij in de Amerikaansche „militaire invloedssfeer"; het ons meer doen gelden in deze Amerikaansche sfeer is dan een „en passant" verkregen voordeel.

ad c. Het bezwaar van het ontbreken van eigen grondpersoneel geldt uitsluitend voor *een* afdeeling en verder voor 40 man van een andere afdeeling. Onlangs heeft de Australische Regeering zich bereid verklaard grondpersoneel te leveren voor de uit Amerika te

[1]) Dat deze „minder prettige stemming" overigens nogal mee kan vallen, moge blijken uit het volgende. Gedurende eenige maanden, na den val van Java, lag in Australië een vijftal vliegbooten van onzen Marine-luchtvaartdienst; zij zijn aldaar in onderhoud gegaan, reserve-benzinetanks zijn aangebracht, waarbij uiteraard eenige service verleend werd door onze bondgenooten. Generaal MacArthur heeft persoonlijk gevraagd om deze booten ter beschikking te mogen houden, daar hij er zoo groote behoefte aan had. Aan dit verzoek werd niet voldaan; de booten werden naar Ceylon aangetrokken. Ondergeteekende, die gedurende de hierbedoelde periode werkzaam was op het Hoofdkwartier van generaal MacArthur, heeft nooit iets gemerkt, dat ook maar in de verste verte op rancune geleek, nadat deze booten waren verplaatst; integendeel, onze bondgenooten stelden ons later *hun* vliegtuigen beschikbaar om *onze* troepen in Timor en Celebes van het hoogst noodige te voorzien.

verwachten twee afdeelingen van het K.N.I.L. Is het nu niet aannemelijk, dat zij ook bereid zal zijn over eenige maanden personeel te leveren voor een derde afdeeling (die van den M.L.D.) en 40 man voor een vierde?

10. De vraag kan nog gesteld worden of het wel de moeite loont tot concentratie over te gaan? Zullen onze zee- en luchtstrijdkrachten, ondanks concentratie, toch niet in het niet verzinken tegenover de in Australië aanwezige Geallieerde krachten?

Hierop zou ondergeteekende het volgende willen antwoorden. Zooals de dislocatie thans is, optredende op tal van oorlogstooneelen, maar overal uiterst zwak, spelen wij nergens een belangrijke rol. In Australië heeft generaal MacArthur eenige tientallen moderne vliegtuigafdeelingen tot zijn beschikking, straks, bij den inzet van belangrijke offensieve operatiën, zullen deze, het spreekt vanzelf, met een aantal afdeelingen versterkt moeten worden; ondergeteekende verwacht dat deze versterking niet zoo „geweldig" zal behoeven te zijn, gezien de omstandigheid dat nu reeds van een evenwichtstoestand in de lucht kan worden gesproken, ja, dat de Geallieerden zelfs reeds in staat zijn om voor bepaalde operatiën het daartoe noodzakelijke overwicht in de lucht te handhaven, en daar waar Japan het meesterschap behoeft, dit aan den vijand te ontnemen. In dit verband moge herinnerd worden aan de operatiën op Nieuw-Guinea eenerzijds en aan het ontnemen van het Japansche luchtoverwicht onlangs boven het Japansche troepentransport nabij Lae-Salamaua anderzijds.

Men mag dus verwachten, dat èn nu, èn in de toekomst zeven Nederlandsche vliegtuigafdeelingen (1 afdeeling is reeds in Australië aanwezig) een belangrijk gedeelte zullen vormen van de totale sterkte aan Geallieerde luchtstrijdkrachten, opereerende in de South-West Pacific Area, tot welk gebied verreweg het grootste gedeelte van Nederlandsch-Indië behoort.

Ook onze vier kruisers/torpedojagers, eventueel versterkt met ander oppervlaktematerieel, zullen, juist bij de operatiën in den Archipel, een belangrijke rol kunnen spelen. Herhaaldelijk zal het kunnen voorkomen, dat kleine operatiën moeten worden uitgevoerd, waarbij de beveiliging van het betrekkelijk kleine troepentransport kan worden overgelaten aan eenige kruisers/torpedojagers. Dergelijke operatiën hebben wij soms gezien bij het doordringen van Japan in den Archipel; dergelijke operatiën doen zich ook nu weer voor in den Zuid-West Pacific, bij beide partijen. Ook indien straks de periode aanbreekt waarop „raids" kunnen worden uitgevoerd tegen objecten in Nederlandsch-Indië, zullen de Nederlandsche strijdkrachten in kwestie belangrijk werk kunnen doen, bepaalde opdrachten wellicht geheel zelfstandig kunnen uitvoeren.

Bij onderzeebooten geldt niet het bezwaar, dat zij, bij verspreiding over verschillende oorlogstooneelen, in het niet verzinken tegenover sterke Geallieerde krachten, omdat dit materieel bij het uitvoeren van opdrachten veelal niet in een groot, gesloten verband optreedt. Toch blijven, bij concentratie van dit materieel in Australië, nog altijd verschillende voordeelen bestaan, waarvoor verwezen moge worden naar hetgeen daaromtrent in punt 6 werd gezegd. Aannemende, dat de oudere O-booten niet geschikt zijn voor gebruik in de tropen, zou toch een concentratie van een achttal onderzeebooten bereikt kunnen worden.

Deze onderzeebooten (vermoedelijk ook onze vliegbooten) kunnen, behalve bij den strijd op Japan's verbindingen, ook nog een andere, zij het een neventaak vervullen. Onze autoriteiten in Australië hebben weten te bereiken, dat zij een belangrijke rol zullen kunnen vervullen bij de organisatie van den „Inlichtingendienst" en van de „Subversieve actie", voor zoover betreft het Nederlandsch-Indisch gebied. Deze taak zal vergemakkelijkt worden, indien zij over eigen middelen beschikken om daarmede b.v. kleine „parties" op verschillende punten in den Archipel aan wal te zetten en het contact daarmede te onderhouden.

11. Bovenstaande overwegingen brengen ondergeteekende tot de conclusie dat concentratie van zooveel mogelijk zee- en luchtstrijdkrachten in Australië, als hierboven bedoeld, wel degelijk tot gevolg zal hebben dat wij daar een *belangrijke bijdrage* zullen vormen tot de Geallieerde „war effort".

Thans moge worden overgegaan tot het in beschouwing nemen van *het gebruik van de landstrijdkrachten.*

12. De commissie stelt voor de 1500 man sterke Prinses Irene-Brigade in Engeland intact te houden, en verder rond 1500 man uit West-Indië naar het Vereenigd Koninkrijk te verplaatsen; dit laatste personeel bestaat voor rond 2/3 uit kleurlingen-schutterplichtigen, hetgeen der Regeering tweeërlei reden kan geven om van de verplaatsing dezer schutterplichtigen af te zien, waardoor de door de commissie voorgestelde verplaatsing beperkt wordt tot rond 500 man.

Wanneer men nu voor oogen houdt dat bij landstrijdkrachten de personeelssterkte een belangrijke rol speelt — veel meer dan dit bij zee- of luchtstrijdkrachten het geval is — en men beschouwt de door de commissie voorgestelde maatregelen, dan is het oogenschijnlijk niet de moeite waard dit voorstel te bestrijden.

Oogenschijnlijk, want in ons geval komt een geheel bijzondere factor in het geding, welke ondergeteekende hoopt aan het einde van zijn betoog duidelijk gemaakt te hebben. Voorloopig moge worden volstaan met de korte, maar wellicht nog niet duidelijke uitspraak: een Nederlander in Nederland is „juist een Nederlander"; een Nederlander in Nederlandsch-Indië is „een Nederlander".

13. Beiden, èn de commissie, èn ondergeteekende, zien de groote gevaren, welke het herstel van onze feitelijke souvereiniteit in Nederlandsch-Indië bedreigen. Bij het zoeken naar een oplossing om deze gevaren zoo veel mogelijk te veronzijdigen, ontstaat echter het verschil van meening.

De commissie meent dat de *eenige* oplossing gevormd wordt door het zenden van een sterke Nederlandsche Expeditionnaire Troepenmacht om daarmede zelf Nederlandsch-Indië te heroveren en te bezetten; hierop wil zij in beginsel alle maatregelen betreffende het gebruik onzer thans beschikbare landstrijdkrachten baseeren.

Ondergeteekende meent echter, dat er een groote kans is dat deze troepenmacht niet tijdig gevechtsgereed ter plaatse aanwezig zal zijn en wenscht met deze mogelijkheid ernstig rekening te houden; hiertoe stelt hij voor reeds thans zoo veel mogelijk personeel te bestemmen, op te leiden en te organiseeren — onafhankelijk van de bevrijding van Nederland — om daarmede, zoodra deelen van den Archipel bevrijd mochten worden, aldaar onmiddellijk en voor zoover de beschikbare krachten dit toelaten ruggesteun te verleenen aan het gezag der Nederlandsche (Nederlandsch-Indische) Regeering.

14. Trouwens, ook de commissie is niet zoo geheel zeker van haar zaak; immers, in punt 5 van haar rapport zegt zij:

> „Mocht desondanks, om onvoorziene redenen, de expeditionnaire macht te laat op het terrein van actie komen om aan de herovering van Indië deel te nemen, dan hebben wij tenminste alles gedaan wat wij konden om de eenige mogelijkheid, die wij hadden om aan de bevrijding van Nederlandsch-Indië mede te werken, uit te buiten."

Dit is toch wel een erg schrale troost, vooral indien bedacht wordt dat de commissie al haar hoop met betrekking tot het herstel van onze feitelijke souvereiniteit in den Archipel juist op het tijdig optreden van deze expeditionnaire troepenmacht heeft gezet.

15. Overigens gaat ondergeteekende geheel accoord met de in bevrijd Nederland te treffen maatregelen: vorming van bataljons voor gezagshandhaving in Nederland en in Nederlandsch-Indië; vorming van divisiën als onderdeel van het Nederlandsche Leger, welke na behoorlijke opleiding en oefening naar het Verre Oosten te dirigeeren, INDIEN de strijd aldaar dan nog mocht voortduren; vorming van een korps mariniers met eventueel een zelfde bestemming, hoewel de noodzakelijkheid van dit korps, naast b.v. een of meer Nederlandsche divisiën, niet ingezien wordt.

16. Het volgende in beschouwing te nemen onderdeel van het betoog der commissie wordt gevormd door de in punt 5 van het rapport gedane uitspraak dat „de concentratie der voor een offensief tegen Japan (hiermede wordt bedoeld een strategisch offensief optreden in het Verre Oosten, C) vereischte aanzienlijke Geallieerde land- en luchtstrijdkrachten naar schatting zes maanden à een jaar zal duren", waarop de commissie onmiddellijk als haar overtuiging laat volgen, „dat de expeditionnaire troepenmacht (van 4 à 5 divisiën, C) of althans een aanzienlijk gedeelte ervan tijdig gereed kan zijn ...." (De commissie bedoelt hier, het spreekt vanzelf, „tijdig gereed in het Verre Oosten"). Deze expeditionnaire troepenmacht zal dan Nederlandsch-Indië gaan heroveren en bezetten.

17. Ondergeteekende kan niet aan den indruk ontkomen dat de commissie de militaire kracht van Japan overschat, in tegenstelling met hetgeen men voor het uitbreken van den oorlog zag, toen Japan dikwijls onderschat werd. Aanleiding tot dezen indruk werd mede gegeven door de in punt 1 van het rapport weergegeven meening der commissie, waarin zij spreekt van het concentreeren van „alle krachten" tegen Japan, nadat in Europa de beslissing gevallen is.

Het gaat er niet om in het Verre Oosten een land- en luchtmacht op te bouwen als benoodigd is in Europa. De vijand in Europa is vele malen sterker dan Japan. Ook de strategische mogelijkheden in het Verre Oosten liggen anders dan die in Europa; hier kunnen de Geallieerden, spoedig na de landing, zich gesteld zien tegenover een belangrijk gedeelte van het Duitsche leger; het bevechten en behouden van het luchtoverwicht, vooral tijdens de eerste „massalandingen" noodzakelijk, zal, gezien de sterkte van de Luftwaffe, en

de mogelijkheden van snelle concentratie hiervan tegen het bedreigde gedeelte van het „Europafort", sterke Geallieerde luchtstrijdkrachten vergen. In het Verre Oosten ligt de zaak geheel anders, hetgeen de commissie ook inziet, waar zij zelf de mogelijkheid naar voren brengt van het heroveren van Nederlandsch-Indië „in tempo's" (pt 1.)

18. Ondergeteekende meent dus dat voor het inzetten van strategische offensieven in het Verre Oosten met minder krachten volstaan kan worden dan de commissie zich klaarblijkelijk voorstelt. Het gaat in het Verre Oosten voornamelijk om *versterking* der luchtstrijdkrachten. Dz. wordt gemeend dat voor krachtige offensieven in het Verre Oosten geen versterking met „aanzienlijke" landstrijdkrachten noodzakelijk is. De in China, India, Australië en het Zuid Westelijke deel van den Pacific reeds thans aanwezige landmacht is sterk genoeg om bijvoorbeeld een krachtig offensief tegen Burma, Sumatra, Malakka en tegen Nederlandsch-Indië-Bismarck-Archipel in te zetten, gepaard aan een sterk defensief op andere deelen van het oorlogstooneel.

De commissie geeft zelf toe in punt 1 van haar rapport dat wij tegenover Burma „overmachtige landstrijdkrachten beschikbaar hebben." In Australië beschikte generaal MacArthur in Juni verleden jaar reeds over in totaal 5 Australische en Amerikaansche divisiën, geschikt voor gebruik buiten het vasteland van Australië; dit aantal is nu mogelijk reeds met Amerikaansche troepen vergroot geworden. Hierbij kunnen binnenkort ook nog gevoegd worden tien Australische „militia" divisiën, die in een deel van het gebied benoorden Australië ingezet kunnen worden. (Aanname van de desbetreffende wetswijziging is zoo goed als zeker). Wanneer nu de commissie in punt 4 van haar rapport zegt dat zij voor herovering van Nederlandsch-Indië een troepensterkte van „minstens 4 à 5 divisiën" noodig acht, moet zij dan niet toegeven dat met de thans in den Zuid West Pacific aanwezige „minstens 15 divisiën" een krachtig offensief aldaar is in te zetten? Laten wij echter aannemen dat versterking dezer troepenmacht met een 5-tal Amerikaansche divisiën wordt noodig geacht, hetzij om nog zekerder te zijn van den goeden uitslag der operatiën, hetzij uit politieke overwegingen, waarbij Amerika bv. zijn prestige op het oog kan hebben en dus met zoo veel mogelijk *eigen* strijdkrachten wil optreden, zijn dit dan „aanzienlijke strijdkrachten"?

19. Ook is ondergeteekende van meening dat deze versterkingen niet uit Europa moeten komen, aanvoer van deze eenheden, die in Europa in den strijd gewikkeld zijn geweest, die verliezen hebben geleden, die dus gereorganiseerd, aangevuld moeten worden, zou zeker geruimen tijd duren, hoewel nog altijd gemeend wordt dat, gezien de betrekkelijk geringe benoodigde sterkte, een tijdsduur van zes maanden *à een jaar* wel ruim genomen is. Wanneer men nu in het oog houdt dat Amerika bezig is aan het opbouwen van een land- en luchtmacht van 8 200 000 man (onlangs werd door den Assistant Chief of Staff in den Amerikaanschen Senaat medegedeeld, dat alleen al de Amerikaansche *leger*-luchtmacht aan het einde van dit jaar sterk zal zijn 900 afdeelingen, hierdoor evenarend de geheele „As"-luchtmacht, Japan inbegrepen), dan klinkt het toch wel onwaarschijnlijk dat de V.S.A. en Engeland tezamen niet in staat zouden zijn om *en* in Europa — waar een deel van de „As"-weermacht reeds gebonden is door Rusland — een overmacht op te bouwen, *en* de noodzakelijke, betrekkelijk zwakke versterkingen naar het Verre Oosten te zenden, dit laatste *voor* de beslissing in Europa gevallen is? En het zenden van deze versterkingen uit Amerika naar het Verre Oosten kan, naar de meening van ondergeteekende, in aanzienlijk korter tijd dan zes maanden *à een jaar.*

20. De commissie ziet na het vallen der beslissing in Europa gedurende 6 maanden à een jaar troepenverschuivingen plaats hebben van Europa naar het Verre Oosten, en, *tusschen die bedrijven door* ziet zij kans om in Nederland een troepenmacht op te bouwen van 4 à 5 divisiën, of een aanzienlijk gedeelte daarvan, en deze macht, *met* de Geallieerde strijdkrachten over te brengen naar het Verre Oosten. Ter volvoering van dit plan moet, het spreekt vanzelf, worden aangenomen:

dat de Nederlandsche beroepsofficieren — thans in krijgsgevangenschap — tijdig beschikbaar komen; dat het benoodigde materieel, de bewapening en uitrusting door de Geallieerden worden beschikbaar gesteld;

dat de Geallieerden de benoodigde scheepsruimte beschikbaar stellen (het is niet waarschijnlijk dat Nederland dan zelf reeds weder over zijn handelsvloot kan beschikken);

dat de Regeering, welke straks in Nederland optreedt, een voorstel tot wijziging van het Grondwetsartikel 192 (verbod zenden van Ned. dienstplichtigen overzee) aanhangig wenscht te maken en dat het nieuwe Nederlandsche Parlement dit voorstel tijdig aanneemt; (ondergeteekende betwijfelt of de Regeering thans in Londen genegen is dit artikel te wijzigen; ook al mocht dit zoo zijn, dan dient nog afgewacht te worden welke rechtsgeldigheid het Nederlandsche Volk daar straks aan wenscht te geven; wij kunnen in dit geval slechts „het beste hopen").

21. Maar, afgescheiden van bovenvermelde onzekere factoren, wil het ondergeteekende voorkomen dat het niet mogelijk zal zijn binnen zes à 12 maanden een groote troepenmacht op te bouwen, geheel gereed voor den strijd in de tropen tegen een vijand met oorlogservaring. Generaal Marshall, Chief of Staff van het Amerikaansche Leger, de man die thans „in de practijk" zit, verklaarde onlangs (Februari j.l.):

„It is utterly impossible to improvise military organizations, and it requires more than a year to build them."

Nu zijn verschillende omstandigheden, welke met het opbouwen van een landmacht in verband staan, niet dezelfde in Amerika eenerzijds en straks in bevrijd Nederland anderzijds; een enkele omstandigheid zal gunstiger zijn (een aantal lichtingen is beschikbaar dat reeds vroeger een militaire opleiding heeft gehad, echter met ander materieel, dan straks misschien beschikbaar komt, in andere formaties), verschillende omstandigheden zijn ongunstiger, waarbij genoemd kunnen worden: een bevolking die geleden heeft door de vijandelijke bezetting; beroepsofficieren, die gedurende langen tijd in krijgsgevangenschap zijn geweest, die zelf nog opgeleid moeten worden in de nieuwste methoden van oorlogvoering; men vraagt zich af door wie die opleiding moet geschieden? (instructiepersoneel voor een stafcursus; idem voor een cursus voor hoogere commandanten).

22. Maar, met het opleiden van het personeel, het samenvoegen van dit personeel in groote verbanden, het oefenen van deze groote verbanden, is men er nog niet. Wanneer vangt deze opleiding aan? Zullen er niet eenige maanden, laten wij zeggen toch wel twee maanden verloopen voor die lichtingen opkomen en de opleiding kan aanvangen? De oproeping der lichtingen, het legeren van het personeel, de voeding en verdere verzorging, het beschikbaar stellen van het benoodigde oefeningsmaterieel en de eerste noodzakelijke oefeningswapening moeten toch voorbereid worden; een aantal maatregelen hiertoe moet toch uitgevoerd worden; daar gaat toch tijd in zitten. Moet men voor den overtocht van een troepenmacht van 50 à 80 000 man van Nederland naar het Verre Oosten niet rekenen op drie maanden? (twee maanden voor den eigenlijken tocht, een maand voor „inschepingsverlof", voor dirigeeren der troepen van de garnizoenen naar de inschepingshavens en van de ontschepingshavens naar de kampen in Australië of waar ook).

Aangenomen wordt nu nog dat een deel van den oefeningstijd kan worden doorgebracht in een tropisch klimaat, daar zonder voorafgaande acclimatiseering, waarvoor minstens een maand te stellen, de troepen niet geschikt zijn voor actie in de heete luchtstreken.

Ondergeteekende vreest dan ook dat de expeditionnaire troepenmacht te laat zal komen, althans te laat om Nederlandsch-Indië, dat immers in de „frontlijn" ligt, te heroveren, hoe jammer hij dit ook vindt.

Voor wat betreft den eigenlijken opleidingstermijn, heeft ondergeteekende de suggestie gedaan het oordeel te vragen van den generaal van Voorst Evekink, die aan het hoofd staat van een afdeeling van het Ministerie van Oorlog, welke zich reeds eenige maanden uitsluitend wijdt aan de taak betreffende den wederopbouw van het Nederlandsche Leger. Deze autoriteit moet, naar dezerzijdsche meening, thans het beste weten welke tijd verwacht kan worden gemoeid te zijn met de vorming van groote eenheden. De commissie heeft hiervan echter afgezien, omdat zij meende te kunnen volstaan met het oordeel van den luitenant-kolonel van den Nederlandschen Generalen Staf Doorman, lid der commissie, welke tevoren zich eveneens met deze werkzaamheden had beziggehouden, en die als zijn meening te kennen gaf dat een opleidings- en oefeningsperiode van zes maanden voldoende zou zijn.

23. Ten slotte ziet de commissie dan de sterke Nederlandsche Expeditionnaire Troepenmacht in het Verre Oosten arriveeren om daar Nederlandsch-Indië te heroveren of althans bij de herovering hiervan een belangrijke rol te vervullen. Het grootste gedeelte van de daartoe noodzakelijke zee- en luchtstrijdkrachten dient, het spreekt vanzelf, geleverd te worden door de Geallieerden. Hierboven werd reeds aangetoond dat de in den Zuid West Pacific aanwezige landstrijdkrachten voldoende sterk zijn om tot krachtige offensieve acties over te gaan, laat staan wanneer sinds verleden jaar Juli nog meer Amerikaansche strijdkrachten aldaar zouden zijn aangekomen, waarop de uitlating van President Roosevelt in den Pacific War Council, na de Casablanca-bijeenkomst, wijst (vermeld in de bijlage, punt 6).

Het is naar dz. meening moeilijk aan te nemen dat de Geallieerden met de herovering van den Archipel zullen wachten tot onze expeditionnaire macht „ook nog eens aankomt", waar men voldoende

eigen krachten heeft, krachten die men kent, waarvan de commandanten geoefend zijn in de samenwerking met de eigen Amerikaansche, Australische of Britsche luchtstrijdkrachten.

Zal het Geallieerde commando onze Nederlandsche troepenmacht, nu even aannemende, dat zij nog tijdens de operaties in den Archipel zou aankomen niet in de eerste plaats bestemmen om het reeds Nederlandsche territoir te bezetten, om dus in het „achterland" zorg te dragen voor rust en orde, hetgeen noodzakelijk is voor de oorlogvoering, en waardoor eigen Geallieerde troepen met ervaring vrij komen voor den strijd om de Philippijnsche eilanden bijvoorbeeld?

Maar deze taak, de handhaving van rust en orde in den Indischen Archipel kan beter geschieden met garnizoensbataljons als onderdeel van het Koninklijke Nederlandsch-Indische Leger, die deze taak altijd als primair hebben beschouwd en, een belangrijke factor, welke bataljons sneller zijn te vormen dan een Expeditionnaire Troepenmacht.

24. Bovenstaande beschouwingen brengen ondergeteekende tot de conclusie dat het plan betreffende de Expeditionnaire Troepenmacht, om daarmede den Archipel te heroveren, hoe aantrekkelijk ook, weinig kans van slagen heeft.

25. Voor wat betreft de vorming van de Brigade Mariniers wordt het volgende naar voren gebracht.

Ook hierbij doet zich weer de vraag voor of zij tijdig in den Archipel aanwezig zal zijn, waarbij overigens toegegeven wordt dat de vorming van deze eenheid sneller zal kunnen geschieden dan die der Expeditionnaire Troepenmacht.

Deze Brigade Mariniers zal „eenvoudig" georganiseerd en uitgerust moeten worden, anders kan de vorming weer niet snel geschieden.

Laten wij de omstandigheden nu zeer gunstig aannemen en er van uitgaan dat de Brigade tijdig in den Archipel aanwezig is om daar nog aan de operatiën deel te nemen. Zal het Geallieerde Commando deze „eenvoudige" brigade dan inzetten aan de spits van belangrijke operatiën, wanneer het beschikt over zeer moderne marinedivisiën (waarbij bijvoorbeeld een bataljon parachute-troepen en eigen gepantserde debarkementsmiddelen), zooals thans reeds aanwezig in den Zuid West Pacific? Of zal het Commando deze Brigade niet veeleer inzetten voor kleine, op zichzelf staande, onbelangrijke acties, zooals er zich vermoedelijk verschillende zullen voordoen? Maar, is het dan niet juister de beschikbare mariniers tijdelijk in te deelen bij het Indische Leger ter encadreering van „eenvoudige Indische bataljons", die een rol kunnen vervullen bij de gezagshandhaving en bovenbedoelde „kleine, op zichzelf staande onbelangrijke acties" ook kunnen uitvoeren, waarbij echter de gezagshandhaving op den voorgrond moet staan, zooals hierna aangetoond zal worden? De onderstelling lijkt zelfs gewettigd dat deze Indische bataljons, grootendeels samengesteld uit inheemsche manschappen en kader, bij de bevrijding van Nederlandsch-Indisch territoir vrijkomend, voor dezen strijd in de „jungle", voor dezen kleinen oorlog, beter geschikt zijn; Europeesche leiding, een gedeeltelijke Europeesche encadreering is noodzakelijk; ligt hier niet een binnen het raam van onze „war effort" belangrijke taak o.a. voor onze mariniers, van welker capaciteiten ondergeteekende de hoogste verwachting koestert?

26. Ter inleiding van de oplossing van den ondergeteekende komt het gewenscht voor in beschouwing te nemen

De aan de uitvoering van de door de commissie voorgestelde maatregelen verbonden consequenties

voor onze positie in Nederlandsch-Indië, waarbij, naar gehoopt wordt, zal worden verduidelijkt hetgeen hiervoren werd gezegd betreffende den „Nederlander in Nederland" en den „Nederlander in Nederlandsch-Indië". (Slot van pt. 12.)

27. De Commissie laat voorloopig Nederlandsch-Indië aan zijn lot over; zij laat in het Verre Oosten slechts achter 2 compagnieën van het K.N.I.L. (ca. 400 man), waarbij dan wellicht nog komen enkele Nederlanders, die zich vrijwillig ter beschikking van de Regeering zouden stellen, v.z.v. deze lieden aan hun beschikbaarstelling „indeeling bij het K.N.I.L." als voorwaarde zouden verbinden.

28. Onder welke omstandigheden zal de bezetting van den Archipel nu geschieden, indien herovering daarvan (eventueel van een belangrijk gedeelte daarvan) volvoerd is vóór aankomst van onze troepen uit Nederland?

Er is uiteraard een geweldig verschil met de in Nederland te verwachten omstandigheden: hier treffen wij en de Geallieerde Bevelhebbers aan *Nederlandsche* bestuursorganen, uit *Nederlandsch* personeel gevormde rijksdiensten, *Nederlandsche* politie en gewezen *Nederlandsch* militair personeel, waaruit wellicht spoedig een soort „burgerwacht" is te vormen. (De noodzakelijke vervanging van eenig N.S.B.-personeel kan gevoeglijk buiten beschouwing worden gelaten). In Nederlandsch-Indië vinden wij van dit alles niets, of practisch niets. De Nederlandsche gouvernementsorganen bestaan niet meer, het Nederlandsche grondpersoneel is geheel of grootendeels geïnterneerd of in krijgsgevangenschap.

Het thans beschikbare, voor Nederlandsch-Indië bestemde civiele en militaire personeel is uitermate klein in getalssterkte, het daarmede weder instellen van de overkappingsorganen, het verleenen van ruggesteun, hoe zwak ook, aan ons gezag in eenigszins belangrijk gebied is niet mogelijk.

Dit heeft tot gevolg dat Geallieerde militaire commandanten (Amerikanen, Australiërs, mogelijk ook Engelschen) straks in bevrijd gebied in direct contact komen met inheemsche hoofden, met de inheemsche bevolking in het algemeen. Voor alles en nog wat moeten zij zich rechtstreeks wenden tot den Indonesiër, en omgekeerd. Allerlei stroomingen (anti-Nederlandsch; separistisch; pro-Amerikaansch, enz.) welke kunnen ontstaan, zullen een vrijen loop vinden, zullen zich vrijelijk kunnen uiten, zoo lang zij maar niet belemmerend werken op den gang der operatiën; hiermede kan aan het herstel van onze feitelijke souvereiniteit ernstige schade worden toegebracht. De inheemsche bevolking zal het wellicht vreemd vinden dat wij zelf niet den vijand verdrijven. Maar nog vreemder zal zij het vinden, indien de vijand in een bepaald afgerond gebied verdreven is, dat wij dan nog niet komen opdagen, dat wij niet, maar de „Orang Amerika" of de „Orang Inggeris" overal de lakens uitdeelen en haar „printah's" geven.

Zal *onze af*wezigheid en de uitsluitend *Amerikaansche* of *Australische aan*wezigheid niet van zelf er toe leiden dat inheemsche bevolkingsgroepen zich gaan oriënteren op Amerika of Australië of het Britsche Rijk?

In dit verband moge gewezen worden op de, overigens algemeen bekende, omstandigheid dat de inheemsche bevolking een bepaald ontwikkelingspeil heeft bereikt, dat zij, zij het niet overal in even groote mate, politiek begint te denken, dat het een volk is dat leiders onder zijn eigen zonen telt, kortom dat het geen Belgische Congobevolking is.

Zal het voor het daadwerkelijk doen uitkomen van onze souvereiniteit niet noodzakelijk zijn zoo veel en zoo spoedig mogelijk Nederlandsche civiele en militaire organen in te zetten? Waaraan zal de Nederlandsch-Indische Regeering haar gezag ontleenen als zij geen middelen heeft om dat gezag in daden om te zetten?

29. Met het leveren van deze beschouwingen heeft ondergeteekende zich begeven op een terrein, dat niet geheel het zijne is; hij heeft echter gemeend dat zij niet achterwege mochten blijven, daar juist zij in belangrijke mate het thans door ons te voeren militaire beleid beïnvloeden.

30. Een en ander brengt ondergeteekende tot de conclusie dat reeds nu zoo veel mogelijk personeel beschikbaar behoort te worden gesteld om daarmede de Nederlandsch-Indische regeeringsfunctie in bevrijd gebied zoo spoedig mogelijk weder uit te oefenen, ook al zou dit slechts onvolledig of gebrekkig zijn.

Deze regeeringsfunctie beweegt zich op civiel en militair terrein. In deze nota behooren uiteraard alleen beschouwingen betreffende militaire organen thuis. Ondergeteekende meent echter te moeten opmerken dat de omstandigheden in den Archipel, althans in de zoogenaamde Buitengewesten, zoodanig zijn dat commandanten van onze troepenafdeelingen, welke in een bepaald gebied de orde en rust handhaven, tevens behulpzaam kunnen zijn bij een belangrijke civiele functie, namelijk bij de uitoefening van het Binnenlandsch Bestuur. Voornamelijk komen hiervoor in aanmerking beroeps-officieren der infanterie van het K.N.I.L.; het lijkt echter uitvoerbaar voor deze taak ook andere officieren voor te bereiden. Het hier bedoelde „militaire" bestuur heeft uiteraard een zekere mate van dilettantisme, afhankelijk van het betrokken individu; een gebrekkig Nederlandsch bestuur is evenwel voor onze doelstelling meer waard dan heelemaal geen Nederlandsch bestuur.

Verder kunnen de officieren van gezondheid en het overige personeel van den Militair Geneeskundigen Dienst worden ingeschakeld bij de uitoefening van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst, zooals ook tevoren reeds geschiedde; een belangrijke dienst, met het oog op de houding der bevolking te onzen opzichte.

31. *De overwegingen, welke voor ondergeteekende bij het zoeken naar een oplossing van het onderwerpelijke vraagstuk gegolden hebben,* mogen uit voorgaande beschouwingen grootendeels reeds gebleken zijn.

Zij worden hier, ter wille van het overzicht, in het kort opgesomd.

a. Nederland moet met zijn strijdkrachten zoo krachtig mogelijk aan de „war effort" blijven deelnemen.

b. De sterkte dezer krachten is in verhouding tot de geheele Geallieerde weermacht zoo gering, dat zij geen noemenswaardigen invloed uitoefenen op den uitslag van den oorlog.

c. De bondgenootschappelijke Regeeringen zullen derhalve geen bezwaar maken tegen een door ons gewenschte dislocatie der Nederlandsche strijdkrachten; een dislocatiewijziging, uitsluitend met het doel om onze troepen aan den strijd te onttrekken, is echter vanzelfsprekend onaanvaardbaar.

d. De dislocatie kan dus ondergeschikt worden gemaakt aan ons politieke oorlogsdoel: „Herstel van onze feitelijke souvereiniteit in het geheele Koninkrijk". Waar dit herstel het meest, om niet te zeggen uitsluitend bedreigd wordt in verreweg het belangrijkste overzeesche gebiedsdeel, Nederlandsch-Indië, moet de dislocatie der strijdkrachten derhalve noodzakelijk worden ondergeschikt gemaakt aan het bereiken van het herstel van onze feitelijke souvereiniteit in dit gebiedsdeel.

e. De organisatie onzer strijdkrachten is een zuiver Nederlandsche zaak.

f. De meeste kansen om Nederlandsch-Indië binnen Rijksverband te houden worden verkregen door dit gebiedsdeel met uitsluitend eigen krachten (zee-, land- en luchtstrijdkrachten) te heroveren, te bezetten en ons gezag daar verder te handhaven. (Zekerheid omtrent dezen terugkeer binnen Rijksverband is niet te geven: Op de Pacific-Vredesconferentie, waar vermoedelijk de V.S.A. en het Britsche Rijk den boventoon zullen voeren — hoe grooter de weermacht, hoe grooter de invloed — zal ten slotte worden beslist omtrent den status van Nederlandsch-Indië. Het is duidelijk dat het moeilijker wordt den status van dit gebiedsdeel in ons nadeel te veranderen, naarmate wij op dat tijdstip in staat zijn geweest een *Nederlandsch*-Indisch regeeringsapparaat weder in functie te herstellen, waartoe o.m. behoort het handhaven van de inwendige rust en orde.)

g. Aan een zelfstandige herovering van den Archipel met uitsluitend eigen krachten valt niet te denken.

h. Alleen indien tal van thans nog onzekere factoren buitengewoon gunstig mochten uitvallen, zou het mogelijk zijn met in Nederland te vormen landstrijdkrachten aan de herovering van Nederlandsch-Indië mede te werken en tot onmiddellijke bezetting van bevrijd gebied over te gaan, waardoor onze politieke positie ten aanzien van dit gebiedsdeel belangrijk versterkt zou worden.

Het is dus onjuist ons militaire beleid te richten *uitsluitend* op die geringe mogelijkheid, tenzij er geen enkele andere doeltreffende methode is die meer kansen heeft tot uitvoering te kunnen worden gebracht.

i. De kansen op herstel der Nederlandsche souvereiniteit in den Archipel worden bevorderd:

1. door met de thans beschikbare strijdkrachten zoo krachtig mogelijk deel te nemen aan de „war effort" in het Verre Oosten, voornamelijk bij operatiën waarbij Nederlandsch-Indisch territoir is betrokken;
2. door het Nederlandsch-Indisch regeeringsapparaat z.s.m. na de bevrijding van Indisch territoir aldaar weer in functie te herstellen, hoe gebrekkig en onvolledig dit tijdelijk ook moge zijn.

   Vooral het nalaten van dit herstel in functie, ook al zou dit maar voor een korte periode (b.v. ½ à 1 jaar) zijn, *kan de kansen op het bereiken van ons politieke oorlogsdoel belangrijk verminderen.*

j. Voor het deelnemen aan de eigenlijke operatiën komen voornamelijk onze zee- en luchtstrijdkrachten in aanmerking. Indien zij zoo veel mogelijk in de South West Pacific Area geconcentreerd worden, kunnen zij daar een betrekkelijk belangrijke rol vervullen en daardoor het gezag van de Nederlandsch-Indische Regeering verhoogen.

Onze landstrijdkrachten zijn hiervoor te zwak in verhouding tot de Geallieerde landstrijdkrachten; zij zijn slechts voor een deel van de daartoe noodzakelijke moderne bewapening en uitrusting voorzien; het staat niet vast dat hierin spoedig verbetering zal komen.

k. Voor het weder in werking stellen van het Nederlandsch-Indische regeeringsapparaat zijn o.m. noodig militaire organisaties, die als hoofdtaak hebben het handhaven van orde en rust; in sommige gevallen kan militair personeel tevens ingeschakeld worden bij de uitoefening van het Binnenlandsch Bestuur en van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst.

Voor deze organisaties komt het personeel van de thans beschikbare landstrijdkrachten, eventueel na een aanvullende opleiding ontvangen te hebben, in aanmerking. De te vormen eenheden kunnen van eenvoudige samenstelling en eenvoudig bewapend en uitgerust zijn. Kan modern materieel worden aangeschaft en is voldoende opleidingstijd beschikbaar, dan kunnen deze eenheden worden geschikt gemaakt voor deelnemen aan eenvoudige gevechtsacties bij de herovering van Nederlandsch-Indisch gebied. Het is niet aannemelijk, dat het Geallieerde Commando (voor wat betreft Sumatra Britsch, overigens Amerikaansch) bezwaar zal maken tegen het uitoefenen door onze Regeering van haar civiele en militair-politioneele functie in bevrijd gebied.

Tijdens de tewerkstelling van ondergeteekende op het Hoofdkwartier van generaal MacArthur werd de indruk verkregen dat de Amerikaansche *Militaire* autoriteiten niet „aan politiek doen", en dat *zij* aan onze souvereiniteit over den Archipel niet twijfelen en daarop ook geen inbreuk wenschen te maken (geval Merauke, Dobo, enz.).

Wel is het mogelijk, dat het Geallieerde Commando onze beschikbare troepen te zwak acht en daarom eigen troepen beschikbaar houdt om daarmede zoo noodig hulp te verleenen. Om verschillende redenen is het verder mogelijk, dat een Geallieerd Bevelhebber, belast met uitvoering van een bepaalde operatie (b.v. herovering van Timor, Ambon) het niet gewenscht acht dat wij in het eigenlijke operatiegebied — dit is het gebied waarin de vijandelijkheden plaats vinden, in tegenstelling met het aan eigen zijde daarvan liggende „achterland" — orde en rust handhaven; het kan zelfs zijn dat bezwaar wordt gemaakt tegen het medezenden van civiel personeel om in dit „operatiegebied" reeds dadelijk een Nederlandsch civiel apparaat in werking te stellen; na voortschrijding der operatiën, nadat het betrokken gebied „achterland" is geworden, vervallen deze bezwaren.

Toch is het gewenscht in een dergelijk „operatiegebied" een Nederlandsch militair orgaan bij de Geallieerde commandanten te detacheeren, met als taak:

1. het verschaffen van inlichtingen betreffende land en volk;
2. het op aanwijzing van den Geallieerden Bevelhebber — doch zoo eenigszins mogelijk formeel „namens de Nederlandsch-Indische Regeering" — treffen van maatregelen, waarbij de bevolking betrokken is;
3. het voorlopig contact tusschen de Regeering en de inheemsche hoofden en leiders bewerkstelligen.

Deze organen zouden genoemd kunnen worden „Military Dutch Government Groups". Het bij deze „Groups" ingedeelde personeel behoeft niet uitsluitend afkomstig te zijn van de landstrijdkrachten; ook personeel van de Koninklijke Marine, dat werkzaam is geweest in Nederlandsch-Indië, kan voor deze taak worden opgeleid.

l. Het thans aanwezige militaire apparaat, bestemd voor den dienst in den Archipel, is zeer klein; onder gunstige omstandigheden is daarmede orde en rust te handhaven in slechts een klein gebied, om de gedachte te bepalen Nederlandsch-Timor.

m. Om deze verschillende redenen is het noodzakelijk reeds thans zoo veel mogelijk militair personeel te bestemmen en voor zoover mogelijk op te leiden voor den (tijdelijken) dienst in Nederlandsch-Indië.

Uit dit personeel waren te vormen:

1. garnizoensbataljons;
   sterkte: 20 officieren (w.o. 3 officieren van gezondheid), 80 onderofficieren en korporaals, 580 manschappen;
2. „Military Dutch Governments Groups";
   sterkte: 1 à 3 officieren; eenig lager personeel;
3. „Bataljons-kadergroepen", om met in bevrijd Ned.-Indisch gebied beschikbaar komende inheemsche onderofficieren en manschappen nieuwe bataljons te vormen;
   sterkte eener groep: 20 officieren, 30 Europeesche onderofficieren (minstens).
   Naar schatting komen in het Oosten van den Archipel — Timor, de Molukken, de Minahassa — 2 à 4000 inheemsche militairen beschikbaar; op Sumatra idem.

Indien de thans voor den Indischen militairen dienst beschikbare krachten (rond 400 man) versterkt zouden kunnen worden met 1600 man, dan zouden in totaal 3 bataljons kunnen worden geformeerd, voldoende voor uitvoering der politioneele taak *onder niet al te ongunstige omstandigheden* in het geheele Oosten van den Archipel (Timor en Onderhoorigheden, de Molukken, het Oostelijk deel van Celebes).

Indien bovendien beschikbaar kunnen worden gesteld 60 officieren en 90 Europeesche onderofficieren, dan kunnen daarmede 1800 inheemsche onderofficieren en minderen, welke b.v. in het Oosten van den Archipel vrijkomen, worden geëncadreerd tot 3 andere

bataljons, waarmede de rest van Celebes en geheel Borneo politioneel verzorgd zouden kunnen worden

n. Indien het door Engeland en de V.S.A. in Europa in te zetten offensief mocht leiden tot een operatie op of nabij Nederlandsch territoir — dit is een vraagpunt — dan is het hem om verschillende redenen gewenscht aan deze actie met een „Nederlandsch Detachement" deel te nemen. Aannemende dat deze actie wordt gevoerd door eenige Geallieerde legerkorpsen (200 à 250 000 man) [1]) dan dient inzet van dit Nederlandsch Detachement, dat hoogstens 3000 man (w.o. 1000 kleurlingen) sterk zou zijn, gezien te worden als een min of meer „symbolische daad"; de aard van deze daad wordt niet ongunstig beïnvloed indien dit Detachement verzwakt wordt, waarbij evenwel uit organisatorische overwegingen niet beneden een nader te bestudeeren minimum gegaan mag worden.

o. Hoewel de redenen daartoe voor Nederland niet zo klemmend zijn als voor Ned.-Indië, is het gewenscht, voor zoover daartoe personeel gevonden kan worden, een aantal Nederlandsche liaison-officieren in te deelen bij eventueel in Nederland opereerende Geallieerde troepen.

p. Het verzwakken van de Prinses Irene-brigade werkt belemmerend, zij het in geringe mate, op het voor den heropbouw van het Nederlandsche Leger o.a. noodzakelijke in gang zetten van de opleiding van subalterne officieren en lager personeel.

Hetzelfde bezwaar, in iets grooter mate, geldt voor het Korps Mariniers, indien de thans beschikbare mariniers niet dadelijk in bevrijd Nederland voor opleidingsdoeleinden kunnen worden bestemd.

Dit nadeel weegt evenwel niet op tegen de groote voordeelen, verbonden aan (tijdelijk) gebruik van dit personeel voor den dienst in Nederlandsch-Indië, zooals uit vorige beschouwingen gebleken moge zijn.

q. Het is niet mogelijk te voorspellen wanneer het Europeesche personeel van den Indischen civielen en militairen dienst, hetwelk thans in krijgsgevangenschap is dan wel geïnterneerd is geworden, weder beschikbaar zal komen. Het is mogelijk dat dit personeel, vooral het militaire gedeelte er van, naar Japansch grondgebied wordt overgebracht en eerst geruimen tijd na het staken der vijandelijkheden in het Verre Oosten weder in actieven dienst kan worden hersteld, voor zoover het daartoe nog geschikt geacht wordt.

Verder is het uitgesloten, dat met het thans beschikbare landmachtpersoneel, al zou dit geheel ter beschikking komen van den Indischen dienst, voldoende militaire organisaties kunnen worden opgebouwd voor geheel Nederlandsch-Indië. De omstandigheden kunnen er derhalve toe leiden dat in eventueel tijdig bevrijd Nederland zoo spoedig mogelijk personeel moet worden geworven voor het vormen van Indische militaire organisaties, ter versterking van de aldaar reeds aanwezige.

r. Indien de strategische situatie zich, gezien in het licht van het Nederlandsche politieke oorlogsdoel, ondanks de verschillende teekenen, die op het tegendeel wijzen, in gunstigen zin mocht wijzigen, dit wil zeggen, indien tusschen een eerst komende bevrijding van Nederland en een daarna komende van den Archipel geruime tijd mocht verloopen, en indien de overige omstandigheden dit mogelijk mochten maken, zal er naar gestreefd moeten worden met een of meer groote eenheden van het Nederlandsche Leger aan den strijd om Nederlandsch-Indië deel te nemen (eventueel aan den strijd meer algemeen in het Verre Oosten), waardoor niet alleen ons prestige in den Pacific gebaat zou zijn, maar waardoor ook de banden tusschen de deelen van het Koninkrijk versterkt zouden worden.

s. Bij een bevrijding van Nederland zullen aldaar voor zoover noodig eenvoudige militaire organisaties voor de gezagshandhaving moeten worden opgericht.

t. Het is wegens de groote sterkte van het in Nederland beschikbaar komende personeel te verwachten, dat vorming van Indische militaire organisaties, Nederlandsche militaire formaties voor gezagshandhaving en groote eenheden voor het Nederlandsche Leger gelijktijdig kan geschieden zonder dat deze groepen elkaar hinderen. Mocht dit om bepaalde redenen echter het geval zijn — b.v. wegens gebrek aan legeringsruimte, gebrek aan wapening, e.d. — dan zal moeten worden vastgesteld welke formaties prioriteit hebben, afhankelijk van den alsdan geldenden strategischen toestand en van de intern politiek-militaire situatie in het Koninkrijk. Eenerzijds is het niet noodzakelijk deze prioriteit reeds thans vast te stellen; anderzijds is de strategische en intern politiek-militaire toestand, zooals deze zich dan ontwikkeld zal hebben, en de mate waarop hij invloed zal uitoefenen op deze prioriteit, thans niet te voorzien.

u. Verzwakking van ons militair apparaat in West-Indië is op strategische gronden aanvaardbaar. Overleg met de Amerikaansche Regeering zal echter noodzakelijk zijn.

[1]) In het „Eerste Rapport" spreekt de Commissie over „een leger van belangrijke sterkte" (zie hiervoor blz. 71, 1e kolom).

32. *Voorstellen ten aanzien van het gebruik onzer thans beschikbare strijdkrachten.*

A. Concentratie, voor zoover noodig geleidelijk uit te voeren, van zee- en luchtstrijdkrachten in Australië, mits zich daartegen geen onoverkomelijke bezwaren van technischen of grondwettelijken aard verzetten en voor zoover voor deze strijdkrachten aldaar een taak is weggelegd.

B. Bestemming voor den Indischen militairen dienst van:

1. het personeel van de Koninklijke Landmacht, ingedeeld bij het Korps Insulinde;
2. het personeel van de K.L., aanwezig in West-Indië;
3. overig personeel van de K.L. (Canada, Prinses Irene-brigade), dat vrijwillig (c.w. tijdelijk) wenscht over te gaan naar het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger;
4. personeel van het korps mariniers, aanwezig in West-Indië;
5. personeel van de Koninklijke Marine, waarvoor wellicht wegens gebrek aan materieel momenteel geen taak is en dat is geschikt te maken voor indeeling bij de „Military Dutch Government Groups";
6. schutterplichtigen van West-Indië, die zich vrijwillig wenschen te verbinden bij het K.N.I.L.

C. In West-Indië dient aanwezig te blijven een Nederlandsch militair apparaat, dat voldoende sterk is om daarmede een tegenwicht te vormen voor het Amerikaansche contingent en waarmede op redelijke wijze in de verdediging en gezagshandhaving kan worden voorzien.

D. Voor de Prinses Irene-brigade dient een nader vast te stellen uit organisatorische overwegingen noodzakelijke minimumsterkte behouden te blijven.

E. Mocht de Regeering er toe besluiten artikel 192 van de Grondwet (gebruik van dienstplichtigen overzee verbieden) en de in West-Indië geldende wettelijke bepalingen betreffende gebruik der schutterplichtigen uitsluitend binnen het eigen gebiedsdeel buiten werking te stellen, en mocht gemeend worden deze buitenwerkingstelling op de thans beschikbare dienst- en schutterplichtigen te kunnen toepassen, dan is het systeem van „vrijwilligers" uiteraard overbodig en kan — gedwongen — een betrekkelijk groot contingent beschikbaar komen voor den dienst in Nederlandsch-Indië.

Bij toepassing van het „vrijwilligers-systeem" moet het resultaat afgewacht worden; een krachtige propaganda kan hier wellicht tot gunstige resultaten leiden.

Ondergeteekende is er zich van bewust dat zijn voorstellen niet het recept vormen om daarmede zeker onze positie in Nederlandsch-Indië te herstellen. Hij meent echter dat deze voorstellen in daden worden omgezet en zoodoende een *zekere* stap in de goede richting beteekenen, een stap, die grooter is naarmate meer personeel thans beschikbaar kan worden gesteld. Ondergeteekende houdt het op een „vogel in de hand" en verliest daarbij de „tien vogels in de lucht" — versterkingen uit eventueel vroegtijdig bevrijd Nederland — niet uit het oog; hij meent dat de andere leden der commissie *uitsluitend* het oog gericht houden op de „tien vogels in de lucht".

Londen, 27 Maart 1943.

Het lid der Militaire Stafcommissie,
(w.g.) A. L. A. COPPENS
Kapt. v.d. Generalen Staf v/h. K.N.I.L.

MILITAIRE STAFCOMMISSIE

Zeer geheim

Bijlage, behoorende bij de door den Kapitein A. L. A. Coppens ingediende Minderheidsnota.

Eenige aanwijzingen welke er op wijzen:

a. dat niet algemeen als *vaststaand* wordt aangenomen dat de beslissing in Europa zal vallen vóór de beslissing tegen Japan;

b. dat krachtige offensieve operatiën in het Verre Oosten, waarbij mogelijk belangrijke deelen van Nederlandsch-Indië betrokken zijn, verwachtbaar zijn nog in den loop van dit jaar, losstaand van het offensief in Europa.

1. Tijdens een in Februari jl. door President Roosevelt tot een White House Correspondents Association gehouden toespraak, zeide hij o.a.:

„You can be quite sure that *if Japan should be the first of the Axis partners to fall .....".*

2. In zijn rede tot het Britsche Parlement op 11 Februari j.l. liet Minister Churchill zich o.a. als volgt uit:

„I have already, some two months ago, indicated that the defeat of the enemy in Europa *may* be achieved before victory is won with Japan, and I made it clear that in *that* event .....".

3. Onze Ambassadeur te Washington rapporteerde omtrent een in November j.l. gehouden Pacific War Council bijeenkomst:

„De vorderingen in Nieuw Guinea noemde de President zeer verblijdend en hij hoopte dat men er in zou slagen Buna te nemen; daarna kon overwogen worden in westelijke richting op te marcheeren om dat deel van het eiland te heroveren, wat een eerste stap zou zijn om westwaarts in de richting van Timor en Celebes voort te gaan."

4. In zijn Boodschap aan het Congres op 7 januari j.l. liet President Roosevelt zich als volgt uit:

„Last year we stopped them /Japan/. *This year we intend to advance"* ..... „I do not prophesy when this war will end. But I do believe that this year will give to the United Nations a very *substantial advance* along the roads that lead to Berlin and Rome *and Tokyo."*

5. Eenige maanden geleden betoonde generaal MacArthur zich ontevreden over de werking van de Field-intelligence betreffende het Ned.-Indische gebied in verband met het niet verschaffen van field-intelligence welke men op korten termijn voor defensie en *beramen offensief* behoeft.

6. Onze Ambassadeur te Washington rapporteerde omtrent een in Februari j.l. gehouden Pacific War Council bijeenkomst:

„Ten aanzien van Amerikaansche troepentransporten zeide de Heer Roosevelt dat prioriteit werd gegeven voor de gebieden in den Zuid West Pacific.

In de tweede plaats vinden Amerikaansche troepenverschepingen plaats naar Burma, waar het voornemen bestaat een beperkt offensief te beginnen dat tot strekking zal hebben de heropening van den Burmaweg te vergemakkelijken.

Troepenverschepingen naar het Middellandsche Zeegebied noemde de President in de derde plaats."

7. Undersecretary of War Patterson liet zich op 21 Februari j.l. uit als volgt:

„The day is not far off when Japan will feel the heavy hand of war in a way that it has never felt before."

8. Amerika ziet *thans* in Japan vijand nr. 1.

Op de door het Gallup Institute gestelde vraag:

„In this war, which do you think is our chief enemy: Japan or Germany?",

werd geantwoord:

In Juni 1942: 25% Japan; 50% Duitschland; 25% onbeslist.
In Februari 1945: 53% Japan; 34% Duitschland; 13% onbeslist.

RAPPORT STAFCOMMISSIE

Te beslissen ware:

1. Moet de vorming van een expeditionnaire macht voor de heroovering van Indië voorop staan bij onze militaire voorbereidingen?
Als dat zoo is, dan moeten instructeurs bij de hand worden gehouden.

2. Moet een Marinebrigade worden gevormd voor hetzelfde doel?
Als de Regeering hiertoe besluit moeten mariniers uit de West naar Engeland komen als instructeurs.

3. Hoe staat het met de wijziging van Grondwet en Regeeringsreglementen in verband met beschikbaarstelling van troepen uit Suriname?
Een gedeelte dezer troepen, n.l. de vechtwagenafdeeling en een deel van de gemotoriseerde infanterie zou naar Engeland moeten komen en de rest van de gemotoriseerde infanterie, b.v. de compagnie Javanen en één compagnie negers zou naar Australië kunnen worden gezonden.

4. Kan het personeel van de brigade Irene, dat nu in het Verre Oosten is, door die Surinaamsche troepen worden afgelost?
Dit is van veel belang omdat dat Nederlandsche personeel een commando-opleiding heeft gehad en dus geschikt is als instructeur.

5. Kan van een uitbreiding der schutters in Curaçao worden afgezien en daardoor mariniers-kader worden vrijgemaakt voor Engeland?
De punten 3, 4 en 5 zouden, als de Regeering zich daarover in beginsel heeft uitgesproken, door den Eersten Minister tijdens zijn bezoek aan West-Indië kunnen worden besproken met de plaatselijke autoriteiten.
Een spoedige beslissing is gewenscht met het oog op de operaties in Europa in den komenden zomer.
Punten 1 en 2 worden bestreden door Kapitein Coppens. Hoewel zulks niet wordt gezegd, wekt zijn bestrijding den indruk dat in wezen bezwaar wordt gemaakt dat niet alle strijd in het Verre Oosten aan het Indische Leger wordt toevertrouwd. Uitschakeling van de beide andere weermachtsdeelen zou echter wel zeer onverstandig zijn.

BIJLAGE 37

Tweede rapport van de Stafcommissie, uitgebracht aan de Ministerraad Augustus 1943, met twee daarbij behorende nota's

TWEEDE RAPPORT STAFCOMMISSIE

De opdracht is te splitsen in de volgende onderdeelen:

A. de sterkte aan te geven der troepen benoodigd voor:
1. Curaçao en Suriname,
2. den inlichtingendienst in de verschillende gebiedsdeelen,
3. de orde- en rusthandhaving in vrij Nederlandsch-Indisch gebied, in afwachting van het ter beschikking komen van personeel uit bevrijd Nederland;

B. de vorming van een troepenmacht van 15 000 man van eenvoudige samenstelling;

C. de vorming van zooveel mogelijk groote eenheden;

D. de uitrusting, bewapening en overvoer der troepen;

E. de bevelvoering over de troepen.

A

1. *Curaçao en Suriname.*

Voor de als minimum in Suriname en Curaçao aan te houden troepensterkte moge worden verwezen naar het Eerste Rapport van de Stafcommissie.

De Commissie heeft er op gerekend, dat geen politieke bezwaren bestaan tegen de door de Commissie voorgestelde troepenverplaatsingen uit Suriname en Curaçao, welke o.m. inhouden dat ongeveer 150 mariniers uit West-Indië worden teruggetrokken, hetgeen de organisatie van de vechtwagenafdeeling in Suriname sterk zal beinvloeden.

2. *Inlichtingendienst.*

Het is moeilijk vast te stellen, welk militair personeel ter beschikking moet worden gesteld van den inlichtingendienst in Nederlandsch-Indië. Zooveel mogelijk zal dit personeel geworven moeten worden uit niet-militairen. De commissie ziet echter in, dat deze mogelijkheden beperkt zijn en dat daarom een beroep zal moeten worden gedaan op militair personeel. De commissie schat dat hiermede 100 man gemoeid is.

Aangezien het personeel voor den inlichtingendienst in Nederland wordt betrokken uit categorieën, welke hier niet ter sprake zijn gebracht, is dit punt door de commissie buiten beschouwing gelaten.

3. *Troepen voor Indië.*

Ten aanzien van de voor bevrijd Nederlandsch-Indisch gebied noodzakelijke troepensterkte doet zich in de eerste plaats de vraag voor of Merauke, waar rond 5000 man Geallieerde troepen worden gelegerd, niet met Nederlandsche troepen versterkt moet worden. Uit een oogpunt van orde- en rusthandhaving is dit niet noodzakelijk. Politiek zou het gewenscht zijn als tegenwicht tegen de Geallieerde brigade het Nederlandsche garnizoen aldaar te versterken, maar militair is het — gezien ons gebrek aan reserves — gevaarlijk een grooter deel onzer troepen dan strikt noodzakelijk in de frontlijn te laten, omdat het gevaar bestaat, dat zij daar bij een Japanschen aanval zware verliezen zouden lijden.

Moeilijker is de beantwoording van de vraag hoeveel troepen nabij Nederlandsch-Indië gereed moeten worden gehouden voor de orde- en rusthandhaving in die kleine deelen van Nederlandsch-Indië, met welker bevrijding moet worden gerekend vóór de aankomst der eerste contingenten troepen uit een bevrijd Nederland. Een nauwkeurige beantwoording van deze vraag is niet mogelijk, omdat de toekomst zich niet laat voorspellen.

De leden behoorende tot de Koninklijke Marine en de Luitenant-Kolonel Doorman meenen echter wel een schatting te kunnen maken van het verloop der krijgsverrichtingen in de omgeving van Nederlandsche-Indië over een niet te lange periode in de toekomst, tot den zomer van 1944, om daaruit af te leiden welke gebieden van Nederlandsch-Indië tot op dat tijdstip wellicht bevrijd zullen worden. De volgende strategische beschouwing vormt den grondslag van deze schatting.

In den slag bij Midway in het begin van Juni 1942 is het Japansche offensief gestuit, doordat de overmacht aan Japansche vliegkampschepen werd vernietigd.

Het Amerikaansche tegenoffensief bij Guadalcanal leidde daarna tot een langdurigen strijd om de Solomons, waarbij de Japanners wederom zwaardere verliezen leden dan de Amerikanen, hoewel ook de laatsten vrijwel al hun vliegkampschepen verbruikten. Door de beiderzijdsche verliezen ter zee is nu sedert November 1942 een tijdelijke stilstand in de offensieve vlootoperaties ingetreden. Beide partijen gebruiken deze periode om weder op krachten te komen en om hun bases te versterken. De Amerikaansche krachten groeien door hun enorme industrieele overmacht veel sneller dan de Japansche, zoodat tegen het einde van 1943 een voldoende overmacht aan Amerikaansche zeestrijdkrachten verwacht kan worden om offensieve maritieme operaties te wettigen.

Deze wijziging der krachtsverhoudingen in den Pacific zal ook van invloed zijn op den toestand in den Indischen Oceaan, want een Amerikaansch offensief in den Pacific zal de Japansche vloot daar binden en haar beletten, groote strijdkrachten naar den Indischen Oceaan te zenden, zoodat de Britsche Eastern Fleet aldaar eveneens op een overmacht zal mogen rekenen.

Deze overmacht zal des te zekerder bestaan, als de Italiaansche vloot inmiddels uitgeschakeld is en de Britsche Middellandsche-zeevloot daardoor vrij is om toegevoegd te worden aan de Eastern Fleet.

Tegen het einde van 1943 kan dus gerekend worden met een Geallieerde overmacht ter zee als grondslag voor een offensief optreden tegen de Japansche strijdkrachten in Oost-Azië, waar ieder offensief moet gevoed worden door overzeesche verbindingen, wier beveiliging alleen mogelijk is als de vloten offensief kunnen optreden en daardoor het betreffende zeegebied kunnen beheerschen.

De Japanners houden hiermede uiteraard ook rekening door een voortdurende versterking van den buitenring van hun huidige veroveringen. Wat Nederlandsch-Indië betreft heeft dit geleid tot een aanzienlijke opvoering van de sterkte der Japansche troepen in Timor, de Molukken en Nieuw-Guinea. Konden wij in 1942 nog ons bestuur in de Tanimbar-, Kei- en Aroe-eilanden herbevestigen door inzet van slechts eenige tientallen soldaten, omdat die eilandengroepen toen in het geheel geen Japansche bezetting hadden, nu (1 Augustus 1943) is de verdeeling der Japansche troepen in den Indischen Archipel naar schatting als volgt:

Sumatra	20 000 man
Borneo	7 000 man
Java	30 000 man
Celebes	7 000 man

Timor, Molukken en Ned. Nieuw-Guinea 55 000 man, waarvan Timor 20 000 man.

Uit dit overzicht blijkt wel dat herbezetting van Nederlandsch-Indisch grondgebied niet meer mogelijk is zonder zwaren strijd.

De Geallieerde aanval op dit gebied kan worden ingezet uit het Westen of uit het Oosten. Uit verschillende publicaties en uitlatingen blijkt wel dat de Geallieerden, na hun ervaringen op Guadalcanal en op Nieuw-Guinea, tot de conclusie zijn gekomen dat een van eiland tot eiland heroveren van het verloren gebied zeer kostbaar en vooral tijdrovend is. Getracht zal daarom worden tot een snellere beslissing tegen Japan te geraken, gebruik makende van China. Zou men midden-China kunnen heroveren, dan zou men Japan zelf kunnen bombardeeren en tevens de essentieele Japansche invoeren uit Mandsjoerije, Noord-China, Korea en Formosa grootendeels kunnen afsnijden. De moeilijkheid is echter een weg naar China te openen voor de legers en luchtmachten en hun bevoorrading. De heropening van den Burmaweg zou in dit opzicht wel een belangrijke verbetering brengen in den bestaanden toestand, maar voor een voldoenden toevoer van het noodige zouden de zeeweg naar de Zuid-Chineesche havens, die havens zelf en de spoorweg-verbinding van die havens naar Centraal-China weder in Geallieerde handen moeten zijn.

Deze overwegingen stellen twee hoofd-aanvalsrichtingen voor de Geallieerden in het vooruitzicht. Uit het Westen een aanval, welke in de eerste plaats Burma moet heroveren, waardoor de Burma-weg weder vrij is. Vervolgens zou getracht moeten worden de Straat Malakka weder in handen te krijgen door herovering van Noord-Sumatra, Malaya en Singapore en vervolgens Siam, Indo-China en Zuid-China.

Uit het Oosten zou de aanval zich moeten richten tegen de Solomons, Bismarck-Archipel, Nieuw-Guinea, de Mandaat-eilanden,

Noordelijke Molukken, tot de Phillippijnen zijn heroverd en vandaar een aanval kan worden gedaan op de Zuid-Chineesche havens.

In het Westen kan de aanval op Burma niet beginnen vóór November a.s. en deze veldtocht zal zeker den geheelen komenden winter duren (de regentijd in Burma gedurende onze zomermaanden is ongeschikt voor een veldtocht). Op zijn vroegst zal een aanval op Noord-Sumatra dus kunnen worden ingezet in het begin van 1944 doch waarschijnlijker in het najaar van 1944, in verband met ongunstig weder in de zomermaanden.

In het Oosten is het offensief tegen de Solomons-eilanden 30 Juni ingezet; de Marshall-eilanden zouden dit najaar kunnen worden aangevallen. Gezien de taaie Japansche verdediging kan niet verwacht worden dat vóór den zomer van 1944 met den volgenden stap, naar de Carolinen en naar Westelijk Nieuw-Guinea, kan worden begonnen. In het Oosten is dus al evenmin voor den volgenden zomer met de herovering van Nederlandsch-Indisch grondgebied te rekenen, met uitzondering wellicht van het gebied van Hollandia op de Noordkust van Nieuw-Guinea, als de operaties tegen de Solomons en Bismarck-Archipel onverwacht vlot mochten verloopen.

De vorengenoemde leden meenen dus, dat voor zoover thans te overzien vooralsnog slechts gerekend behoeft te worden met de herovering van Hollandia. Voor de orde- en rusthandhaving in dat gebied zou een compagnie voldoende zijn, doch teneinde eenige reserve bij de hand te hebben, achten deze leden het gewenscht thans reeds één gemotoriseerd bataljon uit Suriname naar Australië te verplaatsen, zoodat daarmede in de omgeving van Nederlandsch-Indië over een troepensterkte van 1½ bataljon zou worden beschikt.

Deze leden zouden tegen het einde van dit jaar opnieuw willen nagaan, hoe de strategische vooruitzichten in de omgeving van Nederlandsch-Indië dan zijn, om te kunnen vaststellen of de getroffen militaire voorzieningen voor een eventueele hervatting van het Nederlandsch-Indisch bestuur wellicht uitbreiding behoeven.

De generaals van Oyen en Verniers van der Loeff, de kolonels Sas en Kruls en de majoor Coppens meenen zich te moeten onthouden van het doen van voorspellingen ten aanzien van de in de toekomst, ook in de nabije toekomst, door de Geallieerden uit te voeren operatiën; er staan tal van mogelijkheden open bij het voeren van een krachtig offensief in het Verre Oosten; zij meenen echter, dat zij over onvoldoende gegevens beschikken om een redelijk gefundeerd oordeel betreffende de waarde dezer mogelijkheden en omtrent het tijdstip, waarop zij tot uitvoering zouden kunnen worden gebracht, uit te kunnen spreken. Zij steunen hierbij op hun ervaring in het nabije verleden, waar de Geallieerde operatiën in de Solomons, in Zuid-Oost Nieuw-Guinea, de landingen in N.W. Afrika en op Attu hen niet minder verrasten dan dit het geval is geweest met het gewone krantenlezend publiek. De leden van het K.N.I.L. zouden zich dan ook willen beperken tot de uitspraak, dat naar hunne meening gerekend moet worden, dat vóór de aankomst van troepen uit Nederland het Oostelijk deel van den Indischen Archipel en deelen van Noord-Sumatra door de Geallieerden heroverd kunnen zijn. In verband daarmede zouden zij thans reeds zooveel mogelijk troepen in de nabijheid van Nederlandsch-Indië willen samentrekken. Naar hun berekening kunnen, met inbegrip van uit Suriname vrij te maken troepen, in totaal twee bataljons in Merauke en Australië worden gevormd.

De Commissie is dus eenstemmig van oordeel, dat een gemotoriseerd bataljon infanterie zoo spoedig mogelijk uit Suriname zal dienen te worden verplaatst naar Australië, zulks in afwijking van het voorstel, neergelegd in het Eerste Rapport der Stafcommissie. De Commissie is tot dit gewijzigde oordeel gekomen, omdat zij uit de nieuwe opdracht begrepen heeft, dat de Regeering het accent der militaire voorbereiding meer wil gelegd hebben op de herovering van Nederlandsch-Indië en op het herstel van het Nederlandsch gezag aldaar.

B. De vorming van een troepenmacht van 15 000 man van eenvoudige samenstelling

1. *Organisatie der troepen.*

Ten aanzien van de troepenmacht van 15 000 man is als eisch gesteld, dat deze troepen van eenvoudige samenstelling moeten zijn; de commissie heeft begrepen, dat deze voorwaarde in verband staat met de omstandigheid, dat dergelijke troepen veel eerder georganiseerd kunnen zijn dan groote eenheden. De Commissie heeft voorts uit de opdracht begrepen, dat deze troepen in de eerste plaats bestemd zijn om de handhaving van orde en rust in deelen van Nederlandsch-Indië, welke door bondgenootschappelijke troepen op den vijand heroverd zijn, van die troepen over te nemen, zoodra het Geallieerd Opperbevel de uitoefening van het gezag in een zoodanig gebied aan de Nederlandsch-Indische autoriteiten wil overdragen.

Op grond van deze taak wordt een organisatie in infanteriebataljons noodzakelijk geacht.

De opdracht houdt dus in zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland 15 infanterie-bataljons nabij Nederlandsch-Indië beschikbaar te stellen.

2. *Vorming der troepen.*

De boven aangegeven taak dezer troepen is de specifieke taak van het K.N.I.L., zoodat de troepen bij voorkeur tot het K.N.I.L. zouden moeten behooren.

Aanwerving van vrijwilligers voor het K.N.I.L. zou de vereischte 15.000 man echter zeer vermoedelijk niet in korten tijd kunnen opleveren, nog afgezien van de moeilijkheid der vorming van de officieren en het kader voor deze 15 bataljons, zijnde ongeveer 300 officieren en 1200 onderofficieren.

De eenige mogelijkheid om deze troepen snel te vormen is dus gelegen in de oproeping van Nederlandsche dienstplichtigen en de beschikbaarstelling van officieren en kader van de Koninklijke Landmacht.

In verband met de beginselen van de Grondwet, kunnen deze troepen niet tot het K.N.I.L. behooren, doch moeten zij onderdeel blijven vormen van de Koninklijke Landmacht.

De te vormen 15 bataljons worden dan dus als Nederlandsche troepen tijdelijk ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal voor de handhaving van orde en rust in Nederlandsch-Indië, gedurende den tijd, dat het K.N.I.L. daartoe de noodige troepen nog mist.

3. *Opleiding der troepen.*

De Commissie is van oordeel dat de vroegere oefening dezer troepen in het Nederlandsche Leger en hunne oorlogservaring gedurende den strijd in Nederland in 1940, hun een voldoenden graad van militaire geoefendheid geeft voor de hun in eerste instantie toegedachte taak. Zij missen echter bekendheid met Maleisch en met het tropisch terrein, benevens met de door het tropisch klimaat gestelde hygiënische eischen. Bovendien moeten zij vóór hun inzet gelegenheid hebben te acclimatiseeren.

Een zoo spoedig mogelijke overbrenging naar een tropisch gebied in de onmiddellijke omgeving van Nederlandsch-Indië wordt dan ook noodzakelijk geacht, waarvoor N.O.-Australië, India of Ceylon gekozen zouden kunnen worden. Hoewel de terreingesteldheid en het klimaat in N.O.-Australië meer dan in Ceylon afwijken van die in Nederlandsch-Indië, wordt in verband met de hygiënische toestanden toch de voorkeur gegeven aan een vestiging van het depot dezer troepen in N.O.-Australië.

De legering van deze 15 bataljons in N.O.-Australië of elders zal tijdig moeten worden voorbereid, doch kan slechts definitief worden geregeld nadat ongeveer bekend is wanneer zij verwacht kunnen worden.

Eenige officieren en onderofficieren van het K.N.I.L. zullen aan deze troepen moeten worden gevoegd als raadgevers ten aanzien van alle op klimaat, terrein en bevolking betrekking hebbende zaken en als instructeurs in Maleisch.

De Commissie is van oordeel dat deze troepen circa 2 maanden na aankomst in de tropen geschikt zullen zijn om de taak der handhaving van orde en rust in deelen van Nederlandsch-Indië, zooals in punt 4 nader omschreven, over te nemen van Geallieerde troepen.

4. *Taak der troepen.*

De Commissie ziet de taak dezer Nederlandsche troepen in hoofdzaak als een eenvoudige min of meer stationnaire gevechts- en gezagstaak, zooals b.v.

a. het handhaven van orde en rust in de steden op Java en in de grootere nederzettingen in de Buitengewesten (Koepang, Makassar, Bandjermasin e.d.);

b. het (medewerken aan het) beveiligen van voor de oorlogvoering belangrijke objecten (vlootsteunpunten, vliegbases, havens, hoofdkwartieren, krijgsgevangenenkampen, opslagplaatsen voor materieel, kunstwerken in wegen, e.d.).

Het oordeel der Commissieleden loopt uiteen omtrent de verdere bruikbaarheid dezer troepen voor het herstel en de handhaving van het Nederlandsch gezag in de gebieden buiten die genoemd onder *a* en *b*.

De leden behoorende tot de Koninklijke Marine en de leden Kolonel Kruls en Luitenant-Kolonel Doorman meenen, dat deze

troepen ook in zekere mate bruikbaar zouden zijn voor de handhaving van orde en rust in het binnenland en voor het herstellen daarvan bij ordeverstoringen van eenvoudigen aard.

De leden van het K.N.I.L. zijn het hiermede niet eens. Omtrent dit verschil van meening is in een afzonderlijke bijlage van dit rapport een uiteenzetting van de beide standpunten gegeven.

C. De vorming der groote eenheden

I. *Infanteriedivisies*

1. *Opdracht.*

De Ministerieele Commissie Oorlogvoering wenscht, dat het Nederlandsche volk zoo krachtig mogelijk medewerkt aan de herovering van Nederlandsch-Indië, waartoe na de bevrijding van Nederland o.m. zoo snel mogelijk zooveel mogelijk groote eenheden zullen moeten worden gevormd.

2. *Plan.*

Aanvankelijk zal door de Koninklijke Landmacht de vorming van drie infanteriedivisies in het oog worden gevat.

Wanneer bedoelde divisies Nederland zullen hebben verlaten, of wel, wanneer de formatie zich in een vergevorderd stadium bevindt, zal moeten worden nagegaan, of de vorming van meer divisies „mogelijk en gewenscht" is. Het onderhavige plan houdt zich alleen bezig met de vorming van de eerste drie divisies.

3. *Qualiteit.*

De voor de oorlogvoering in het Verre Oosten bestemde eenheden moeten worden gevormd uit troepen van *den eersten rang.*

In deze moet de maatstaf worden gesteld, welke voor Britsche en Amerikaansche eenheden met soortgelijke opdrachten geldt.

4. *Organisatie.*

De organisatie der groote eenheden dient in algemeenen zin te geschieden naar Britsch of Amerikaansch model, gebaseerd op de jongste ervaringen in de tropen.

Een bepaalde keuze kan daaromtrent thans nog niet worden gedaan. Zij toch zal afhangen van de wijze, waarop deze eenheden zullen worden gebezigd (inzet uit Burma of Australië, samenwerking met resp. Britsche of Amerikaansche strijdkrachten) en met de mogelijkheid van het verkrijgen van bewapening en uitrusting.

Het Combined Chiefs of Staff Committee zal hieromtrent moeten beslissen, waartoe het vraagstuk aan genoemd lichaam zal moeten worden voorgelegd.

5. *Personeel.*

De formatie van drie divisies vereischt $3 \times 18\,000$ man $= 54\,000$ man, waarvan 2/5 infanterie (derhalve plm. 22 000 man infanterie).

Aangezien de mogelijkheid moet bestaan bedoelde divisies in legerkorps-verband in te zetten moet daarbij gerekend worden op plm. 4500 man legerkorpstroepen (voornamelijk artillerie en genie).

6. *Ongeoefende en geoefende lichtingen.*

Uit Nederlandsch defensie-oogpunt zal het een groot voordeel zijn, indien de door den oorlog veroorzaakte onderbreking in de normale aanvulling van onder af zoo spoedig mogelijk zal worden ingehaald door de oefening van nog niet onder de wapenen geweest zijnde lichtingen.

Daarbij komt, dat het beter moet worden geacht om — in het bijzonder voor expedities overzee — zoo jong mogelijk personeel te gebruiken.

Indien het personeel voor de te vormen eenheden genomen zal worden uit ongeoefende lichtingen komen daarvoor in aanmerking de jaarklassen 1941, 1942 en 1943.

Ruw geschat zal elk dezer lichtingen plm. 45 000 man opleveren, totaal 135 000, zoodat wat personeel betreft hieruit een zestal divisies kan worden gevormd.

Intusschen zal het duidelijk zijn, dat onmogelijk 3 lichtingen tegelijk in opleiding genomen kunnen worden. Om verschillende redenen (instructeurs, legeringsruimte, oefenterreinen, verkrijgen bewapening) zal zulks bij gedeelten moeten geschieden.

Voor wat de eerste drie divisies betreft zou er hierbij naar gestreefd kunnen worden — en wordt zulks bereikbaar geacht — om b.v. aanvankelijk op te roepen het personeel voor één divisie, en enkele maanden later tegelijkertijd het personeel voor de beide andere divisies.

Zou men in stede van uit ongeoefende lichtingen de groote eenheden vormen uit reeds geoefende lichtingen, dan zou het voordeel worden verkregen, dat de tijd, benoodigd om de vereischte geoefendheid te verkrijgen, eenigszins kan worden verkort.

In aanmerking genomen, dat:

a. de troep vertrouwd zal moet worden gemaakt met een geheel nieuwe organisatie en bewapening;

b. de tactiek zich sinds 1940 niet onaanzienlijk heeft gewijzigd;

moet deze tijdwinst echter gering worden geacht (plm. 2 maanden).

Tegenover dit voordeel staan echter de volgende nadeelen:

a. het tijdstip, waarop de niet geoefende lichtingen zullen kunnen worden opgeroepen wordt in niet onaanzienlijke mate verschoven, zoo niet practisch onmogelijk gemaakt;

b. in aanmerking genomen de geringe sterkte van de vooroorlogsche lichtingen, zal diep moeten worden geput uit de beschikbare geoefende jaarklassen.

Rekening houdende met het vereischte personeel voor de troepen voor gezagshandhaving en voor de vorming van troepen van eenvoudige samenstelling — welke uiteraard uit geoefende lichtingen zullen worden gevormd — zouden dan noodig zijn plm. 8 lichtingen (de dienstplichtigen alzoo van 24—32 jaar), in tegenstelling met 4 lichtingen als ongeoefenden worden genomen.

c. het geheele Nederlandsche leger bevindt zich in krijgsgevangenschap. Te verwachten is dat het een aanzienlijken tijd zal duren, eer al deze gevangenen in Nederland zijn teruggekeerd. Hierbij is aangenomen, dat een groot deel van de jongere mannen nog in Nederland aanwezig zal zijn en dat de terugkeer der in arbeidskampen afgevoerden sneller zal kunnen geschieden.

7. *Instructeurs.*

De vorming van de divisies is in de eerste plaats afhankelijk van de beschikbare instructeurs. Hiertoe is noodig:

a. reeds thans

vorming van hoogere instructeurs, die leiding kunnen geven aan de opleiding en de oefeningen (stafschool, oefenscholen, kernen van staven);

vorming van de noodige middelbare en lagere beroepsinstructeurs (officieren en kader) die, na cursussen te hebben gevolgd bij de diverse wapenscholen, gedetacheerd worden bij Britsche of Amerikaansche trainingscentra.

b. na de bevrijding van Nederland

vorming van hoogere instructeurs (bataljonscommandanten, afdeelingscommandanten, regimentscommandanten);

vorming van middelbare instructeurs (compagnies- en batterijcommandanten);

vorming van lagere instructeurs (sectiecommandanten, onderofficiersfuncties).

Voor deze periode moet een tijdvak van 4 maanden worden uitgetrokken.

Met het oproepen van personeel van de eerste divisie behoeft echter niet te worden gewacht tot deze periode geheel is afgeloopen. Onder leiding van vooroorlogsch kader — c.q. kader dat reeds in het begin der 4-maandelijksche periode cursussen heeft doorloopen — kan reeds met de individueele oefening van het personeel der eerst te vormen divisie worden aangevangen gedurende het 4-maandelijksche trainingstijdperk der instructeurs.

8. *Oefeningstijd*

Voor het verkrijgen der benoodigde geoefendheid wordt de volgende tijd noodig geacht:

individueele oefening der manschappen	4 maanden
oefening onderdeelen der divisie	
oefening der divisie als geheel	
training in jungle warfare	6 maanden
totaal	10 maanden

Het tijdvak der 6 maanden zal moeten worden doorgebracht in tropisch gebied.

Wanneer instede van ongeoefende lichtingen geoefende lichtingen worden gebruikt zou het tijdvak der 4 maanden met 2 maanden kunnen worden verkort.

9. *Tijdschema*

Wanneer men als dag D stelt de dag, dat met de vorming der groote eenheden kan worden aangevangen, zou globaal het volgende tijdschema kunnen worden gesteld.

Tijdschema

D tot D + 1 maand D + 1 tot D + 2 maanden D + 2 tot D + 3 maanden D + 3 tot D + 4 maanden	Vorming van hoogere, middelbare en lagere instructeurs	Oproepen officieren en dienstplichtig kader	
D + 4 tot D + 5 maanden D + 5 tot D + 6 maanden D + 6 tot D + 7 maanden	Voortzetting vorming instructeurs	Individueele oefening personeel der 1e divisie	Oproepen officieren en dienstplichtig kader
D + 7 tot D + 8 maanden D + 8 tot D + 9 maanden		Overvoer 1e divisie naar oefenterrein	Individueele oefening personeel 2e en 3e divisie
D + 9 tot D + 10 maanden D + 10 tot D + 11 maanden			
D + 11 tot D + 12 maanden D + 12 tot D + 13 maanden		Oefening onderdeelen der divisie	Overvoer 2e en 3e divisie naar oefening
D + 13 tot D + 14 maanden D + 14 tot D + 15 maanden		Oefeningen in divisie als geheel. Jungle Warfare gereed ingezet	
D + 15 tot D + 16 maanden D + 16 tot D + 17 maanden D + 17 tot D + 18 maanden D + 18 tot D + 19 maanden			Oefening onderdeelen 2e en 3e divisie, oefeningen in divisie als geheel. Jungle Warfare gereed ingezet

N.B. Wanneer geoefende lichtingen voor indeeling bij de groote eenheden worden bestemd kunnen de tijden met 2 maanden worden verkort voor de 1e divisie en met 4 maanden voor de volgende 2 divisies.

10. *Slotopmerking.*

Wanneer dag D. zal kunnen worden gesteld kan van te voren niet worden aangegeven, daar zulks afhangt van verschillende factoren (tijdstip waarop de krijgsgevangen officieren en onderofficieren beschikbaar zullen zijn; tijdstip waarop de weggevoerde mannen tusschen 18 en 35 jaar in Nederland terug zullen zijn; moreele en physieke conditie van de verschillende categorieën personeel).

Voorts is bij het tijdschema aangenomen, dat onder gunstige omstandigheden kan worden gewerkt, b.v. dat:

a. een voldoend aantal instructeurs tijdig aanwezig en beschikbaar zal zijn;

b. de bewapening en uitrusting tijdig beschikbaar komen;

c. in Nederland of elders voldoende oefengelegenheid beschikbaar zal zijn.

Door een grondige voorbereiding in Engeland kan op veel van deze omstandigheden reeds thans invloed worden uitgeoefend.

II. *Mariniersbrigade*

11. *Samenstelling Mariniersbrigade.*

Naast de drie divisies der Koninklijke Landmacht zal de Koninklijke Marine een mariniersbrigade kunnen vormen.

Waar iedere militaire operatie in Nederlandsch-Indië met een landing moet beginnen, springt de noodzaak te beschikken over een landingsapparaat, bestaande uit landingsvaartuigen en speciaal geoefende landingstroepen in het oog. Aangezien het korps mariniers in het bijzonder voor landingsoperaties bestemd is, kan de vorming van de landingstroepen het beste aan het korps mariniers worden toevertrouwd.

Een brigade van de volgende samenstelling zou kunnen worden gevormd:

Organisatie. Vrijwel geheel overeenkomstig die der Amerikaansche Marine-task-force, ter sterkte van plm. 5000 man t.w.:

Staf
3 infanteriebataljons
1 afd. Houwitzers
1 afd. Pioniers
1 kleine afd. vechtwagens
1 afd. lichte a.l. en a.t. wapens
1 z.g. constructie cie. voor technische werkzaamheden
Groepen verpleging-geneesk. dienst-transport.

12. *Personeel.*

Na terugkeer in Nederland zullen uit het beschikbaar komende personeel van het Korps Mariniers en dat der Marinetroepen op den kortst mogelijken termijn twee bataljons worden gevormd.

Elk bataljon van 4 à 6 infanteriecompagnieën met eenvoudige infanteristische bewapening.

Het beschikbare Marinierspersoneel, dat op het tijdstip der bevrijding naar Nederland terugkeert (uit Engeland) zal hiervan de kern moeten vormen, een snelle opbouw der beide bataljons moeten bewerkstelligen en als instructeur moeten optreden.

Zoodra de primaire taak van orde- en rusthandhaving, etc. zulks toelaat wordt met den uitbouw tot de verbanden der Mariniersbrigade overgegaan.

Het tekort aan personeel (plm. 3000 man) zal worden aangevuld uit overig personeel der Koninklijke Marine en dienstplichtig personeel van de zeemacht, bij voorkeur uit vroeger reeds geoefende lichtingen.

De mogelijkheid is groot, dat nog een aantal officieren zal moeten worden betrokken van het K.N.L. dan wel uit burger technici (b.v. ingenieurs).

13. *Materieel.*

De bestelling van de benoodigde wapens, uitrusting e.d. is in Amerika geplaatst bij de Nederlandsche Aankoop Commissie.

Getracht wordt het benoodigde materiaal aldaar op te slaan, aangezien de geheele opleiding en voortgezette oefening vermoedelijk in het zuidelijk deel der U.S. zal plaats vinden.

14. *Opleiding en voortgezette training.*

Het ligt in de bedoeling om de eenheden, wanneer zij qua mankracht geheel op sterkte zijn, onmiddellijk naar de U.S. over te brengen en aldaar een opleidings- en trainingsschema te doen volgen conform dat der Marine-task-forces.

Er zal dus met de uitzending van het 1ste gereedzijnde bataljon niet worden gewacht tot de geheele Brigade in Nederland op sterkte is.

Hoewel er naar gestreefd wordt reeds voor den terugkeer naar Nederland een zeker aantal officieren, onderofficieren, en manschappen van het Korps Mariniers en der Koninklijke Marine geschikt te hebben gemaakt om de opleiding (volgens Amerikaansch systeem) zelf ter hand te nemen, zal toch getracht worden hulp in deze te verkrijgen van het U.S. Marine Corps (zie punt 15 Voorbereiding).

15. *Voorbereiding.*

Het moge duidelijk zijn, dat een snelle opbouw van deze organisatie staat of valt met de mate van voorbereiding.

a. In verband hiermede is een plan ingediend bij den Minister van Marine tot het thans reeds vormen van z.g. kerngroepen, bestaande uit officieren, onder-officieren en manschappen van het K.M. (mariniers), welke zich geheel inwerken in de organisatie, materieelvoorziening en oefening der eenheden, waarvan zij de „kern" zullen moeten vormen.

Hiertoe werden noodig geacht 18 officieren en 180 onder-officieren en manschappen (verdeeld over 11 kerngroepen). Het vrijkomende Marinierspersoneel uit West-Indië (genoemd in punt A. 1.) zal hiervan een belangrijk deel moeten uitmaken.

b. Zooals reeds vermeld onder 4 droeg de Minister van Marine op aan den Marine Attaché Washington, de voorbereiding aldaar in te leiden. De eerste reacties hierop zijn hoopgevend.

c. In verband hiermede, zijn thans reeds twee officieren der Mariniers in Amerika tot het volgen van een Marine-Staff Course waarbij zij alle vraagstukken, welke verband houden met dit plan, bestudeeren. Het mag worden verwacht, dat uit nader overleg tusschen deze officieren en den M.A.W. (en ook de Militaire Missie aldaar) voorstellen zullen volgen t.a.v. verdere voorbereidingsmaatregelen.

d. Zooals vermeld onder 3 werd de bestelling voor het benoodigde materiaal reeds geplaatst bij de Nederlandsche Aankoop Commissie in Amerika.

Het zal duidelijk zijn, dat kleine wijzigingen in den opzet mogelijk blijven nu eenige officieren der Mariniers rechtstreeks contact kunnen opnemen met de U.S. Marine-instanties en van deze waardevolle inlichtingen kunnen verkrijgen, betreffende in de practijk opgedane ervaringen.

16. *Tijd, waarna de Mariniersbrigade gevechtsgereed zal zijn*

Een schematische indeeling van de opleiding is niet mogelijk, aangezien het in de bedoeling ligt de op sterkte gebrachte verbanden direct naar de U.S. over te voeren, ongeacht het feit, of *alle* verbanden al voltallig gevormd zijn.

Uitgaande van de veronderstelling, dat de voorbereiding plaats vindt als voorgesteld (dus alle kerngroepen gevormd — hulp voor instructie van U.S. Marine Corps wordt verkregen —, goede trainingsgelegenheid aldaar), dan mag aangenomen worden, dat 4 à 6 maanden na aankomst in de trainingscentra, de eenheden geheel gevechtsgereed zullen zijn.

In de berekening van den totaal benoodigden tijd vormt natuurlijk een belangrijke factor:

a. de tijd noodig voor de formeering der 2 Marine-bataljons direct na terugkeer in Nederland;

b. de duur der periode, waarin de K.M. deze bataljons niet zal kunnen missen i.v.m. de eigen taak in Nederland (gezagshandhaving, bewaking schepen, terreinen e.a. objecten).

ad a. Uiteraard afhankelijk van wat nog in Nederland aanwezig zal zijn op het moment van terugkeer, kan aangenomen worden, dat het formeeren dezer 2 bataljons zeer snel zal kunnen verloopen.

De voorbereiding (op papier) is in een vergevorderd stadium. Kleeding en uitrusting is opgelegd en zal direct worden overgevoerd, verpleging en geneeskundige verzorging worden geregeld.

Om eenigszins een tijd aan te geven wordt aangenomen, dat deze 2 bataljons (of althans het nog in Nederland aanwezige, voor dit doel bestemde, personeel) in *14 dagen* na den eersten oproep zijn gevormd.

ad b. De duur van deze periode valt niet te schatten. Veel hangt hierbij af van den algemeenen toestand, de omvangrijkheid der Marinetaken, etc. .....

(In het origineel ontbreekt een stuk).

D. Uitrusting, bewapening, overvoer der troepen

1. De uitrusting en bewapening van alle troepen zullen geleverd moeten worden door de Geallieerden. Een aanvrage van uitrusting en wapens zonder meer belooft weinig succes te hebben, want bij alle leveringen van oorlogsmaterieel wordt thans gewerkt met prioriteiten, welke worden verleend door het Munitions Assignment Board op aanwijzing van de Combined Chiefs of Staff als hoogste bevelsapparaat. De aanvraag van deze wapens en uitrusting zal dus aan het C.C.O.S.C. te Washington moeten worden voorgelegd, onder opgave van de reden voor de aanvraag.

Het is aan te bevelen de aanvraag van wapens en uitrusting voor alle eenheden tegelijkertijd in te dienen als onderdeel van een volledig plan, zoodat het C.C.O.S.C. ziet, dat ook de troepen van eenvoudige samenstelling de oorlogvoering zullen dienen, doordat hun aanwezigheid de Nederlandsche groote eenheden volledig beschikbaar maakt voor den strijd tegen Japan.

2. De overvoer der troepen zal moeten plaats hebben per transportschip. Alle transporten worden in hoogste instantie geregeld naar richtlijnen, gegeven door de Opperste Oorlogsleiding, dus de Combined Chiefs of Staff. Het doel, waarvoor de troepen moeten dienen, bepaalt de prioriteit der transporten. Ook de overvoer kan vermoedelijk bespoedigd worden door indiening van een volledig plan bij het C.C.O.S.C.

E. Bevelvoering over de troepen

1. De Commissie heeft gemeend dat het nuttig is een theoretische beschouwing te doen voorafgaan aan de door haar aanbevolen organisatie van de bevelvoering over de te vormen troepen.

Een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tusschen de operationeele en de administratieve bevelvoering. De operationeele bevelvoering regelt het gebruik der strijdkrachten voor het winnen van den oorlog; deze bevelvoering richt zich dus tegen den vijand als object van de oorlogvoering.

Daar er slechts één vijand is, behoort de operationeele bevelvoering één en ondeelbaar te zijn, voor de geheele wereld één hiërarchie vormende.

De administratieve bevelvoering regelt de beschikbaarstelling van de strijdkrachten voor de oorlogvoering; deze bevelvoering richt zich dus op de eigen strijdkrachten aan personeel en materieel, die in het algemeen zoo krachtig mogelijk, in de beste verhoudingen en met de beste uitrusting voor de operaties, waarvoor zij bestemd zijn, aan de operationeele bevelvoering moeten worden beschikbaar gesteld. De administratieve bevelvoering behoeft dus richtlijnen van de operationeele bevelvoering en moet anderszins de operationeele bevelvoering op de hoogte houden met de mogelijkheden en beperkingen, welke op personeels- en materieelgebied bestaan. De administratieve bevelvoering richt zich op subjecten, en daar er verschillende subjecten mogelijk zijn, kan de administratieve bevelvoering meerhoofdig zijn, mits als geheel gecoördineerd door de richtlijnen van de operationeele bevelvoering.

2. Theoretisch is de opzet van de oorlogsleiding in een enkel land dus als volgt:

Oorlogsleiding: Koning, of President, of Eerste Minister, al of niet met oorlogskabinet.

Administratief	Operationeel
Ministeries of Departementen van Algemeen Bestuur	Koning, of President, of Eerste Minister, met Chefs van de Staven der Weermacht in comité vereenigd
Administratieve verbinding	Opperbevelhebber operatie terreinen.

3. In een bondgenootschappelijken oorlog is het in het algemeen zeer moeilijk te geraken tot de in wezen noodzakelijke samensmelting der operationeele bevelsorganen. In de meeste oorlogen trachtte men eerst hieraan te ontkomen door lapmiddelen zooals inter-geallieerde conferenties en stafbesprekingen, terwijl veelal gepoogd werd de operatieterreinen naar nationaliteiten te verdeelen, zoodat men den oorlog in stukken sneed.

4. In onzen oorlog is tusschen Groot-Brittannië en de Vereenigde Staten thans een veel radicalere oplossing gevonden, door de stichting van een gecombineerde Opperste Oorlogsleiding en een gecombineerde Stafcommissie onder die Oorlogsleiding. In de verschillende operatieterreinen is verder een éénhoofdig opperbevel aanvaard, waaronder de bondgenootschappelijke strijdkrachten als één macht optreden.

De mogelijkheid is opengelaten ook andere bondgenooten een plaats te geven in de oorlogsleiding, waarvoor politieke lichamen zijn geschapen en een vertegenwoordiging is mogelijk gemaakt in de Stafcommissie. De belangrijkste bondgenoot, Rusland, heeft echter vooralsnog niet in deze lichamen zitting genomen en blijft dus, zooals vroeger algemeen gebruikelijk was, een eigen oorlog voeren op een eigen front, waar niemand anders bij wordt toegelaten.

Voor de anderen is de oorlogsleiding dus nu als volgt geregeld:

Opperste Oorlogsleiding: (Roosevelt-Churchill), met voor de Geallieerden de Pacific War Councils in Washington en Londen als politieke contactcommissies.

Operationeel staat onder hen als operationeele oorlogsleiding het Combined Chiefs of Staff Committee te Washington, waarbij, behalve de dominions, Nederland, China, Frankrijk en Polen een missie hebben.

Onder dit lichaam staan de Opperbevelhebbers der operatieterreinen, echter met tusschenvoeging van de nationale Stafcommissies voor respectievelijk de Amerikaansche en Britsche operatie-zones.

De Pacific-zone is Amerikaansch en wordt, wat de South West-Pacific area betreft, geleid door den Amerikaanschen Chef van den Generalen Staf en wat de Pacific-area betreft, door den Amerikaanschen Chef van den Marinestaf.

In Indian-area is een Britsche zone, waar de oorlogvoering operationeel wordt gecontroleerd door het Britsche Chiefs of Staff Committee in Londen.

De administratieve bevelvoering over de strijdkrachten der bondgenooten is vanzelfsprekend niet gecombineerd, doch wel zijn ge-

combineerde lichamen gevormd voor het geven der richtlijnen voor de productie van wapens etc. en voor de verdeeling dier producties over de verschillende fronten.

5. Wat Nederland betreft zijn wij reeds vertegenwoordigd in de politieke opperste oorlogsleiding in de Pacific War Councils in Washington en Londen.

In de operationeele Opperste oorlogsleiding hebben wij een missie bij het Combined Chiefs of Staff Committee in Washington. De beteekenis van deze missie zal toenemen naarmate onze strijdkrachten in het Verre Oosten een grootere beteekenis krijgen voor de oorlogvoering. Bij de staven der Opperbevelhebbers in het Verre Oosten, die Nederlandsche strijdkrachten hebben toebedeeld gekregen, zijn Nederlandsche officieren ingedeeld.

Komen meer Nederlandsche operationeele strijdkrachten in het Verre Oosten beschikbaar, dan behoeft dus niets meer veranderd te worden aan de operationeele hoogere bevelvoering. Die strijdkrachten zelf worden rechtstreeks onder geallieerd Opperbevel gesteld dan wel toegevoegd aan geallieerde hoogere bevelhebbers, een Nederlandsch legerkorps b.v. aan een legercommandant, een Nederlandsche divisie of mariniers-brigade aan een corpscommandant, of task force commandant. Worden bataljons voor de handhaving van orde en rust ter beschikking gesteld van het Geallieerde Opperbevel, dan worden ook deze bataljons operationeel gesteld onder een Geallieerden hoogeren bevelvoerder, die in het betrokken gebied verantwoordelijk is voor de handhaving van orde en rust, onder het Opperbevel van den Geallieerden Opperbevelhebber.

Om politieke redenen zal het aan te bevelen zijn te streven naar de toewijzing van zelfstandige taken op Nederlandsch-Indisch grondgebied aan de Nederlandsche groote eenheden, zoodat de Nederlandsche bevelhebbers, uiteraard onder den Geallieerden Opperbevelhebber van het operatie-terrein, ter plaatse de hoogste bevelhebbers zijn.

Aangezien de artikelen 31 en 32 van de Indische Staatsregeling, die den Gouverneur-Generaal tot opperbevelhebber maken van de in Nederlandsch-Indië aanwezige zeemacht en landmacht, in strijd zijn met de bestaande operationeele Geallieerde bevelsverhoudingen, lijkt het gewenscht deze artikelen tijdelijk buiten werking te stellen.

6. In al deze verhoudingen moet voorop staan, dat alle Nederlandsche strijdkrachten, die aan de oorlogvoering deelnemen, strijdkrachten zijn van het Koninkrijk als één geheel, want naar buiten bestaat er slechts één Koninkrijk. Volgens de bestaande wetgeving is Nederlandsch-Indië geen dominion, heeft het geen onafhankelijk recht van oorlog verklaren of vrede sluiten en geen afzonderlijke buitenlandsche vertegenwoordiging.

Er kan dus in de Pacific War Councils, in de missie bij het Combined Chiefs of Staff Committee en in de vertegenwoordiging bij de staven van Geallieerde Opperbevelhebbers geen afzonderlijke Nederlandsch-Indische naast een Nederlandsche vertegenwoordiging zijn. De oorlogvoering is zaak van het Koninkrijk als één ondeelbaar geheel en de beide legers behooren naar buiten als één landmacht op te treden.

7. Administratief blijven de nationale verhoudingen ongewijzigd, dus is er een Koninklijke Marine onder den Minister van Marine, een Koninklijke Landmacht onder den Minister van Oorlog en een Koninklijk Nederlandsch-Indisch leger onder den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, die daartoe beschikt over een Legercommandant als Hoofd van het Departement van Oorlog van Nederlandsch-Indië.

8. Naast de operationeele oorlogvoering staat het herstel van het algemeen bestuur over Nederlandsch-Indië. Dit herstel houdt o.m. in de handhaving, c.q. het herstel van het gezag, onder den Gouverneur-Generaal.

Met de uitoefening van het militair gezag in die deelen van Nederlandsch-Indië, die nog of weder onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal zijn gesteld, is de Legercommandant belast volgens de bestaande Indische wetgeving.

9. De bevelvoering over de te vormen strijdkrachten zal dus als volgt moeten worden geregeld:

De divisies of legercorpsen en de mariniers-brigade worden onder hun eigen bevelhebbers operationeel gesteld onder het Opperbevel van het operatie-terrein, waar zij door de Geallieerde Opperste Oorlogsleiding worden ingezet voor de oorlogvoering. Administratief blijven deze strijdkrachten staan onder den Minister van Oorlog, resp. van Marine, eventueel, indien noodig, met tusschenschakeling van een Administratieven Nederlandschen bevelhebber in het Verre Oosten, die dan tevens een plaatselijk depot van troepen onder zich kan houden voor aanvulling van verliezen.

Operationeel staan de 15 Nederlandsche bataljons, evenals alle andere troepen, welke voor een gezagstaak ter beschikking zijn gesteld van den Gouverneur-Generaal, onder den Indischen Legercommandant. Administratief moeten de Nederlandsche bataljons onder den Minister van Oorlog blijven staan, die de verantwoordelijkheid voor hen blijft dragen. Mochten één of meer dezer bataljons voor een bijzondere taak worden ter beschikking gesteld aan het Geallieerde Opperbevel, dan komen zij operationeel onder een Geallieerden hoogeren bevelhebber en blijven zij administratief onder den Minister van Oorlog, eventueel weder met tusschenvoeging van een Administratieven Nederlandschen bevelhebber als vertegenwoordiger van den Minister van Oorlog.

Eventueel kan de Minister van Oorlog, indien hij dat wenscht, in overleg met den Minister van Koloniën en met goedvinden van den Gouverneur-Generaal den Indischen Legercommandant met de administratieve bevelvoering over de Nederlandsche troepen belasten. De Legercommandant krijgt daarmede dan een dubbele functie en twee Chefs, den Gouverneur-Generaal en den Minister van Oorlog, hetgeen geen ernstig bezwaar wordt geacht.

Ten aanzien van de operationeele bevelvoering der onderdeelen van het K.N.I.L., bestemd voor de gezagstaak, gelden dezelfde beginselen als aangegeven voor de 15 Nederlandsche bataljons; administratief staan alle K.N.I.L. onderdeelen steeds via den Legercommandant onder den Gouverneur-Generaal.

10. De met de administratieve bevelvoering belaste bevelhebbers over onder Geallieerd Opperbevel opereerende troepen moeten een administratieve verbinding onderhouden met het betreffende Geallieerde Opperbevel, waarlangs zij wenschen van dat Opperbevel omtrent organisatie, uitrusting, oefening e.d. van die troepen, kunnen overnemen en dat Opperbevel op de hoogte kunnen houden met de mogelijkheden en beperkingen, welke op personeels- of materieelsgebied ten aanzien van die troepen bestaan.

F. Slotbeschouwing

1. Ten aanzien van de vorming der groote eenheden heeft de commissie zich beperkt tot de in eersten aanleg mogelijke vorming van drie divisies en een mariniersbrigade, samen vormende een macht van circa 60 000 man.

Met de 24 bataljons gezagstroepen voor Nederland en 15 bataljons gezagstroepen voor Nederlandsch-Indië, welke bovendien gevormd moeten worden, omvat dit een dadelijk op de been te brengen macht van bijna 100 000 man.

De voorbereiding van de verdere mobilisatie der Nederlandsche mankracht, waarbij ook de zee- en luchtstrijdkrachten in beschouwing zullen worden genomen, zal in een aanvullend rapport van de Stafcommissie worden behandeld.

2. De snelheid, waarmede de nieuwe troepen gevormd kunnen worden, hangt in hooge mate af van de spoedige repatrieering van de krijgsgevangenen en van de naar Duitschland en elders gedeporteerde arbeiders. Een beroep zal moeten worden gedaan op de geallieerde Regeeringen, die de bezetting van Duitschland in eersten aanleg uitvoeren en daarmede het transportwezen in handen zullen hebben, om deze repatrieering zooveel mogelijk te bespoedigen, waarbij voor Nederland prioriteit gevraagd kan worden boven andere geallieerden in verband met de alleen voor Nederland bestaande noodzaak snel een nieuwe weermacht te vormen voor de voortzetting van den oorlog tegen Japan.

3. Mocht de Regeering besluiten de in het voorgaande ontworpen plannen te aanvaarden, dan ware het aan te bevelen, dat één of meer leden van de Stafcommissie tijdelijk aan de Nederlandsche Missie bij het C.C.O.S.C. te Washington worden toegevoegd om deze missie volledig op de hoogte te houden van de bedoelingen.

4. Door de Regeering ware thans in het bijzonder een beslissing te nemen ten aanzien van de volgende punten:

a. De onttrekking aan Suriname van één bataljon infanterie, over te brengen naar Australië, en van alle daar ingedeelde mariniers. (Zie ook onder *c.*)

b. De onttrekking aan Curaçao van circa 60 mariniers.

c. De bestemming der in de punten *a* en *b* genoemde mariniers, of dezen naar Australië moeten worden gezonden en ter beschikking gesteld van het K.N.I.L., dan wel naar Amerika om opgeleid te worden tot kader van de later te vormen mariniers-brigade.

d. Of de eerste drie te vormen infanteriedivisies moeten worden samengesteld uit de jongste, vroeger reeds geoefende lichtingen, dan wel uit nog niet geoefende, jongere lichtingen.

Indien de Regeering ten aanzien van deze punten Haar standpunt heeft bepaald, kan de uitvoering van het plan door de betrokken Ministeries worden ter hand genomen.

Nota behorende bij het „Tweede Rapport" der Militaire Stafcommissie

De leden, behoorende tot het K.N.I.L., wenschen in deze nota hun meening ten aanzien van de „troepenmacht van eenvoudige samenstelling" en de „mariniersbrigade", voor zoover deze meening op belangrijke punten afwijkt van die van andere leden der stafcommissie, uiteen te zetten.

Zij stellen er prijs op te verklaren, dat de strekking van dit betoog overeenkomt met de meening van generaal-majoor van het K.N.I.L. L. H. van Oyen, die als tijdelijk lid een groot deel der bijeenkomsten heeft bijgewoond.

Het voornaamste verschilpunt ontstaat wanneer gezegd wordt dat de Nederlandsche bataljons, behalve voor de stationnaire gezags- en gevechtstaak, „ook in zekere mate bruikbaar zouden zijn voor de handhaving van orde en rust in het binnenland en voor het herstellen daarvan bij ordeverstoringen van eenvoudigen aard".

De tot het K.N.I.L. behoorende leden meenen ernstig te moeten waarschuwen tegen deze meening. Het gebruik van deze troepen voor de hier gedachte taak zal naar hun meening onder omstandigheden tot teleurstelling en zelfs tot ongelukken kunnen leiden (vallen in hinderlagen; slachtoffer worden van overvallingen; onjuist optreden tegenover de bevolking; hongerpatrouilles, ed.).

Deze ongelukken zijn in het verleden — gelukkig in uitzonderingsgevallen — zelfs Indische troepen overkomen, waardoor soms smeulend verzet openlijk tot uitbarsting kwam of bestaand verzet in kracht toenam. In dit verband wordt ook nog gewezen op de waarschijnlijkheid dat de Inheemsche bevolking straks over een grooter aantal vuurwapens zal beschikken dan dit in het verleden het geval was, waardoor de taak nog moeilijker wordt.

De hier aan het woord zijnde leden zijn van oordeel dat slechts troepen, die een bijzondere opleiding hebben gehad, gegeven door instructeurs van het Indische leger of eventueel tot zoodanig opgeleid ander personeel, voor verdere taken bruikbaar te maken zouden zijn; na een opleiding van circa 6 maanden zouden zij dan een redelijke geschiktheid bezitten met het opdoen van ervaring en neemt deze geschiktheid vanzelfsprekend toe voor uitvoering der volgende taken:

a. het handhaven c.q. herstellen van orde en rust in volledigen zin, waarbij onlusten of onregelmatigheden van welken aard ook worden voorkomen of zoo spoedig mogelijk worden bedwongen, waar dit ook noodig moge zijn (deze taak wordt verder genoemd de „uitgebreide gezagstaak");

b. het voeren van den kleinen oorlog tegen den Japanschen vijand in den Archipel, d.w.z. het uitvoeren van acties, waarbij met kleine afdeelingen (om de gedachte te bepalen ter sterkte van 50 à 1000 man) op verrassende wijze, gebruik makende van kennis omtrent terrein en volk, wordt opgetreden tegen daarvoor in aanmerking komende objecten; deze kunnen soms in verwijderd verband staan met grootere operatiën van bondgenootschappelijke strijdkrachten.

Naar schatting kan, met personeel van het K.N.I.L., na de bevrijding van Nederland, een contingent ter sterkte van circa 750 man (waarbij een evenredig deel aan officieren en kader van het Nederlandsche Leger) tegelijkertijd voor de uitgebreide gezagstaak in opleiding worden genomen; uitbreiding van dit contingent stuit op gebrek aan onderofficieren-instructeur, minder op gebrek aan officieren.

Een definitieve, nauwkeurige vaststelling van de sterkte van dit contingent is thans moeilijk te geven. Indien, overeenkomstig de voorstellen der Stafcommissie, personeel wordt onttrokken aan de landmacht in West-Indië, zal, na de vaststelling van de personeelsbezetting daar te lande, een beter inzicht mogelijk zijn. Verder is het misschien mogelijk een aantal gepensionneerde onderofficieren uit bevrijd Nederland in Australië in actieven dienst te herstellen en zullen eenige onderofficieren van de vroegere Koloniale Reserve te Nijmegen weder beschikbaar komen. Om verschillende redenen wordt het aantal in Nederland te verkrijgen onderofficieren van het K.N.I.L., geschikt voor instructeur in de tropen, echter zeer laag geschat en zal daarmede geen belangrijke versterking van het opleidingscontingent kunnen worden verkregen.

Een contingent van 750 man, slechts voldoende voor de vorming van een bataljon, is te klein om daarmede in een eenigszins uitgebreid gebied de hier gedachte gezagstaak uit te voeren. De eenige methode om dit contingent te vergrooten is nu reeds dadelijk zoo veel mogelijk personeel op te leiden tot instructeur. Wegens de bijzondere eischen, welke aan dit personeel gesteld moeten worden, komt daarvoor thans in de eerste plaats in aanmerking beroepspersoneel van het Korps Mariniers (150 man uit West-Indië), wellicht ook eenig personeel van de Koninklijke Landmacht (b.v. militairen die in Ned.-Indië geboren of daar bekend zijn en overigens ook de gewenschte eigenschappen bezitten).

De opleiding van mariniers tot instructeur zal moeten geschieden door thans beschikbaar personeel van het K.N.I.L.

Het eenvoudigst zou zijn het hierbedoelde marinierspersoneel tijdelijk te detacheeren bij het K.N.I.L. Een andere oplossing, welke evenzeer naar het doel leidt, is de instructeurs, afkomstig van het Korps Mariniers, in een mariniers-opleidingsdepot vereenigd te houden, waardoor tegemoet wordt gekomen aan den begrijpelijken wensch om dit Korps in stand te houden. Uit het door dit opleidingsdepot opgeleide Nederlandsche personeel zouden dan Mariniersbataljons kunnen worden gevormd.

Met deze uitbreiding aan instructeurs zou tegelijkertijd een drietal bataljons (2500 man aan officieren, onderofficieren en manschappen) in opleiding kunnen worden genomen.

Het lijkt overbodig er op te wijzen dat zoodoende het daadwerkelijk volledig herstel van het Nederlandsche Gezag in den Archipel in een aanmerkelijk sneller tempo zal kunnen geschieden dan wanneer slechts een enkel bataljon in opleiding zou kunnen worden genomen.

De hier aan het woord zijnde leden zijn er zich van bewust dat er bezwaren verbonden zijn aan het onttrekken van een deel der mariniers aan hun eigenlijke taak, zooals door andere leden aangegeven. Zij meenen echter dat deze bezwaren, bezien uit een oogpunt van het herstel onzer feitelijke souvereiniteit, van secundairen aard zijn.

De noodzaak van de vorming eener mariniersbrigade kunnen zij niet inzien; herhaaldelijk werden en worden ook heden ten dage landingsoperatiën uitgevoerd door legeronderdeelen.

Het belang van het deelnemen aan den strijd met groote eenheden — naast de zee- en luchtstrijdkrachten — wordt uiteraard ingezien. Echter wordt gemeend dat dit belang voldoende gediend wordt indien daarvoor een of meer *divisiën* worden ingezet.

Het voordeel van de vorming eener mariniersbrigade, welke volgens schatting een tweetal maanden eerder gevechtsgereed is dan de eerste te vormen divisie, zou alleen tot uiting komen, indien de eerste divisie te laat in het Verre Oosten zou aankomen om nog aan den heroveringsstrijd deel te nemen. Dit zou dan beteekenen dat aan groote eenheden slechts een mariniersbrigade van 5000 man gedurende een tweetal maanden aan den strijd in het Verre Oosten zou hebben deelgenomen. Gezien in het verband van onze alsdan aan de krijgsverrichtingen deelnemende zee- en luchtstrijdkrachten, en mede gelet op de totale, in het Verre Oosten benoodigde Geallieerde grondstrijdkrachten, kan aan de mogelijkheid van het eenige maanden eerder inzetten van een mariniersbrigade geen overwegende beteekenis worden toegekend.

Met nadruk meenen de hier aan het woord zijnde leden daarentegen te moeten wijzen op het primaire belang in bevrijd Nederlandsch-Indisch gebied zoo spoedig mogelijk en in volledigen zin het Nederlandsche gezag weder te bevestigen en orde en rust aldaar te handhaven.

Toegegeven wordt dat de Nederlandsche batalions, waarvan in het rapport gesproken wordt, hierin een aandeel zullen kunnen hebben, zooals uit de hun toegedachte „stationnaire gezagstaak", in het rapport omschreven, ook moge blijken, welke taak *op den langen duur* in mindere of meerdere mate zal kunnen worden uitgebreid.

Daarnaast, en van den aanvang af, moet echter over zooveel mogelijk troepen worden beschikt, die mobiel kunnen optreden in het geheele gebied, troepen, die, hetzij in bataljonsverband, hetzij in kleiner verband, in het geheele gebied kunnen ageeren ten einde onlusten en wanordelijkheden te voorkomen of, mochten deze zich toch voordoen, in de kiem te smoren. Hierbij dienen, zooals dit in het verleden eveneens het geval was, op de belangrijkste bestuursposten in de Buitengewesten kleine, speciaal voor dit doel getrainde troepenafdeelingen aanwezig te zijn; daarnaast moet om de gedachte te bepalen en afhankelijk van de kans op ernstige rustverstoringen per provincie (Java) en per gewest (Buitengewesten) een *mobiele*, voor ditzelfde doel getrainde troepenmacht van een of enkele batalions beschikbaar zijn, die bij ernstige rustverstoringen kunnen worden ingezet. De geschiedenis heeft uitgewezen dat voor handhaven van het Nederlandsche gezag in den Archipel beschikt moet kunnen worden over een voor zijn taak ten volle berekend machtsmiddel. Met het oog op het Nederlandsche prestigeverlies in den Archipel als gevolg van het oorlogsverloop zal dit in de toekomst vermoedelijk nog meer het geval zijn.

Het ligt voor de hand dat de leiding bij de training van hierbedoelde „bataljons voor de uitgebreide gezagstaak" het best toevertrouwd kan worden aan het K.N.I.L.

Zeer zeker zullen ook groote (Nederlandsche) eenheden, eventueel in samenwerking met luchtstrijdkrachten, opstanden in een bepaald gebied kunnen onderdrukken; dit is in het verleden, zoowel bij ons als in andere koloniale gebieden, herhaaldelijk geschied. Men bedenke echter dat het alsdan welhaast onvermijdelijk is dat hierbij geweldige „spaanders" vallen. Maar dit is nu juist wat, naar de meening van de leden van het K.N.I.L., zoo mogelijk voorkomen moet worden; het mag niet komen tot een „tweeden Java-oorlog" of tot een „derde Atjeh-expeditie"; immers, dit zou o.a. een politiek ingrijpen van andere mogendheden ten gevolge kunnen hebben, met voor herstel onzer positie in Nederlandsch-Indië funeste gevolgen. De kansen op de noodzaak van een optreden, als hier bedoeld, worden geringer naarmate meer troepen beschikbaar zijn voor uitvoering der „uitgebreide gezagstaak".

De leden behoorende tot het K.N.I.L. zijn daarom van oordeel dat er met alle middelen naar moet worden gestreefd zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland een aantal als door hen bedoelde bataljons te vormen; het is hierbij van ondergeschikt belang of deze bataljons zijn K.N.I.L.-bataljons, dan wel Nederlandsche bataljons of mariniersbataljons.

Naar aanleiding van bovenstaande beschouwingen meenen zij te moeten voorstellen de uit West-Indië vrij te maken mariniers, en eventueel eenig daarvoor in aanmerking komend personeel van de Koninklijke Landmacht, te bestemmen om opgeleid te worden tot instructeur voor de uitgebreide gezagstaak in Nederlandsch-Indië.

De leden van de Kon. Marine en de leden van de Kon. Landmacht Kolonel Kruls en Luit.-Kolonel Doorman voeren tegen de voorstellen van de leden van het K.N.I.L. het volgende aan:

a. Zij meenen dat de gestelde voorwaarde, dat de 15 000 man troepen van eenvoudige samenstelling moeten zijn, is voortgekomen uit den wensch, dat zij veel eerder beschikbaar zullen zijn dan een groote eenheid. Zou er slechts een klein verschil in tijd zijn, dan zou men zonder twijfel de voorkeur hebben gegeven aan het ter plaatse hebben van volwaardige vechttroepen, boven eenvoudige troepen met een beperkte bruikbaarheid.

De beschikbaarstelling van 15 Nederlandsche bataljons onder eigen kader, die na 2 maanden aanvullende opleiding voor een beperkte gezagstaak bruikbaar zijn, voldoet aan dezen eisch; het voorstel van de Indische leden om de eenvoudige troepen op te leiden tot een soort Indisch leger niet, zooals de volgende berekening aantoont. Naar de opgave der K.N.I.L.-leden beschikt het Indische leger thans over 30 instructeurs (een getal, welks juistheid overigens niet kon worden aangetoond), waarmede naar de meening dier leden 750 man in opleiding kan worden genomen, rekenende met gemiddeld 25 man per instructeur. Dit is een zeer geflatteerd getal, daar het niet alleen gaat om de opleiding van den eenvoudigen soldaat, doch vooral ook van officieren en kader; bij de gezagshandhaving komt het immers juist in het bijzonder aan op goed onderlegde officieren en onderofficieren. De leden van het K.N.I.L. berekenen verder dat zij, als alle 150 mariniers uit West-Indië hun ter beschikking werden gesteld, daaruit voldoende instructeurs zouden kunnen vormen voor een opleiding van 2500 man ineens. Uitgaande van deze, veel te optimistische cijfers, blijkt al dadelijk, dat ongeveer *3 jaar* noodig zouden zijn om de vereischte 15 000 man de 6-maandsche opleiding te geven, welke als minimum door de leden van het K.N.I.L. noodzakelijk wordt geacht om hen redelijk geschikt te maken voor de gezagstaak. Het is den leden, hier aan het woord, overigens opgevallen dat de leden van het K.N.I.L. wel steeds het oog hebben op de mariniers, doch met de nog in Nederland of in Duitsche krijgsgevangenschap aanwezige onderofficieren van het K.N.I.L., die in 1940 waren ingedeeld bij het bataljon van de Koloniale Reserve in Nederland, nauwelijks rekening houden.

b. De leden hier aan het woord begrijpen niet hoe de leden van het K.N.I.L. hun bewering, dat de geschiedenis heeft uitgewezen, dat voor het handhaven van het Nederlandsche gezag in den Archipel beschikt moet kunnen worden over een voor zijn taak ten volle *berekend machtsmiddel,* kunnen rijmen met hun plan, dat aan Nederlandsche dienstplichtige troepen na een opleiding van 6 maanden een *redelijke* geschiktheid voor die gezagstaak heet te geven. Een redelijke geschiktheid is toch waarlijk niet voldoende voor een ten volle voor zijn taak berekend machtsmiddel. De voor de opleiding der 15 000 man Nederlandsche dienstplichtige troepen berekende 3 jaren zijn dus nog lang niet voldoende. Aangezien niet kan worden aangenomen, dat de Staten-Generaal zullen gedoogen dat de Nederlandsche dienstplichtigen langen tijd na afloop der vijandelijkheden tegen Japan gemobiliseerd zullen blijven, meenen de leden, hier aan het woord, dat het plan van de Indische leden onuitvoerbaar is, tenzij de oorlog tegen Japan belangrijk langer dan 3 jaren na de bevrijding van Nederland zal voortduren.

c. De leden hier aan het woord achten het geheele plan van de K.N.I.L.-leden echter onjuist, want de specifieke eisch, welke aan dit soort gezagstroepen gesteld moet worden, is, naast een goede geoefendheid in jungle-warfare, welke evenzeer voor de vechttroepen onmisbaar is, een bijzondere kennis bij officieren en onderofficieren van land, volk, taal, adat, familiebetrekkingen, zoowel als strijdwijze der inheemschen.

Met de 6-maandsche opleiding in Australië door K.N.I.L.-instructeurs kan men bereiken, dat de troep beter heeft leren werken in brigade-verband, dat de theoretische kennis van het Maleisch is vergroot, dat men de menschen met veel fantasie zich wellicht eenigszins een beeld heeft kunnen laten vormen van het leven in de dessa, maar de leden, hier aan het woord, ontkennen ten stelligste dat deze troep in staat zal zijn „den kleinen oorlog tegen de Japanners te voeren, op verrassende wijze gebruik makende van kennis omtrent terrein en volk".

d. De leden hier aan het woord zijn het overigens in het geheel niet eens met de leden van het K.N.I.L., dat de handhaving van het Nederlandsche gezag in den Archipel zoo uitsluitend afhankelijk zou zijn van de beschikbaarheid van speciale Indische gezagstroepen. Zij meenen dat de handhaving van ons gezag evenzeer afhankelijk is van de beschikbaarheid van goede bestuursambtenaren. Deze leden meenen dus dat het van veel meer belang is goede bestuursambtenaren beschikbaar te hebben dan de soldaten speciaal op te leiden. Een goede bestuursambtenaar kan bij ordeverstoringen reeds zeer veel bereiken met Nederlandsche soldaten zonder speciale opleiding, als hij zelf de leiding slechts in handen houdt. Een Nederlandsche troep met een 6-maandsche speciale opleiding kan de deskundige leiding van een bestuursambtenaar zeker evenmin ontberen.

e. De leden hier aan het woord erkennen volkomen dat het Nederlandsche prestige-verlies in den Archipel als gevolg van onze militaire nederlagen tegen Japan in 1942, de gezagshandhaving wellicht aanvankelijk moeilijker zal maken. Zij meenen echter dat daarin slechts verbetering kan worden gebracht door ons prestige te herstellen door Nederlandsche militaire overwinningen op de Japanners, welke alleen door groote eenheden bevochten kunnen worden. Het versterken van gezagstroepen ten koste dier groote eenheden achten zij dan ook geheel verwerpelijk.

f. De leden hier aan het woord merken voorts op dat de meening der leden van het K.N.I.L., dat het belang van het deelnemen aan den strijd met groote eenheden voldoende gediend wordt indien daarvoor 1 of meer divisies worden ingezet, in strijd is met den in de opdracht neergelegden wensch van de Regeering, dat zoo spoedig mogelijk zooveel mogelijk groote eenheden gevormd moeten worden. Het rapport van de commissie heeft de vorming van 3 divisies en een mariniersbrigade in het oog gevat als eerste doel, zonder echter een verdere uitbreiding van die macht buiten te sluiten. Indien voldoende tijd beschikbaar is achten de leden hier aan het woord het mogelijk het aantal divisies aanmerkelijk op te voeren, naast de schepping van krachtige zee- en luchtstrijdkrachten. Zij wijzen er op, dat de Ver. Staten ongeveer 10 millioen man onder de wapenen hebben geroepen, waarvan ongeveer 2½ millioen man in de marine, ongeveer 2½ millioen in den legervliegdienst en ongeveer 5 millioen man in het overige leger. Naar dezelfde verhouding zou Nederland, met zijn bevolking van 9 millioen zielen, ongeveer 700 000 man moeten mobiliseeren. Zoolang zulks nog niet is geschied, zal de Nederlandsche bijdrage aan de overwinning op Japan in Amerikaansche oogen onvoldoende geacht kunnen worden.

g. Dat een mariniersbrigade in de plannen is opgenomen vindt zijn reden in de eerste plaats in de omstandigheid dat alle operaties in het Pacific-gebied gecombineerde operaties zijn, die met een landing moeten beginnen. Voor dergelijke operaties zijn mariniers de aangewezen troepen, hoewel vanzelfsprekend ook legertroepen voor dat werk kunnen worden opgeleid. Voorts brengen de huidige omstandigheden mede dat naar verhouding meer marinierskader nu reeds beschikbaar is, dan kader voor de legerdivisies. Daardoor zal de vorming van de mariniersbrigade eerder kunnen beginnen dan die van de divisies en zal de mariniersbrigade eenige maanden vroeger op het gevechtsterrein kunnen zijn. Iedere maand tijdwinst is in de huidige omstandigheden, naar het oordeel van de leden hier aan het woord, van de allergrootste beteekenis.

h. Zooals bij de beschouwing over de vorming der mariniersbrigade nader is beschreven, zijn de mariniers uit West-Indië bestemd om als kader van die brigade op te treden, nadat zij eerst aan de operaties in Nederland hebben deelgenomen en de kern hebben ge-

vormd, waaromheen de mobilisatie der zeemacht in Nederland heeft plaats gehad. Zouden deze mariniers niet beschikbaar zijn, dan zouden dus de vorming en opleiding van de mariniersbrigade belangrijk vertraagd worden, en bovendien de daaraan voorafgaande mobilisatie der zeemacht in Nederland. De marine kan deze mariniers dus niet missen.

i. Afgezien van alle bovengenoemde bezwaren tegen de voorstellen der leden van het K.N.I.L., wijzen de leden, hier aan het woord, bovendien op het psychologische bezwaar de mariniers in West-Indië, die vele jaren van hun gezinnen in Nederland gescheiden zijn geweest en die haken naar het oogenblik der bevrijding, opdat zij de hunnen dan weder kunnen terugzien, thans naar Australië te zenden. Menschen zijn geen machines. Een niet strikt onvermijdelijke concentratie van personeel uit Nederland in Australië, die een — zij het ook kort — verblijf in Nederland na de bevrijding zou beletten, moet dan ook bepaald verkeerd worden geacht.

j. Voorts wijzen de leden hier aan het woord op het feit, dat deze mariniers trotsch zijn te behooren tot het oudste Nederlandsche militaire korps, dat in zijn vaandel de namen Chatham, Solebay en Gibraltar draagt. Het moet psychologisch verkeerd worden geacht hen zonder meer uit hun korps te rukken en over te brengen in de hun vreemde sfeer van het K.N.I.L. In het bijzonder moet dit ontraden worden op het oogenblik, waarop hun korps opnieuw wordt opgebouwd voor de deelname aan groote landingsoperaties, in welke operaties het korps mariniers in het bijzonder gespecialiseerd is. De door de leden van het K.N.I.L. aan de hand gedane tweede mogelijkheid, het korps mariniers in stand te houden door de vorming van afzonderlijke mariniersbataljons, die dan in het K.N.I.L. zouden zijn opgenomen, is geen oplossing, want dit zou door de betrokkenen gevoeld worden als een degradatie van hun geheele korps dat als vechtkorps, tijdens een oorlog van het Koninkrijk, niet zou worden bestemd voor den strijd tegen den militairen vijand, doch voor de handhaving van het gezag in heroverd gebied, dus tegen de eigen Rijksgenooten.

k. De leden hier aan het woord meenen ten slotte ernstig te moeten waarschuwen tegen den indruk, dien de reserveering van eerstenrangs vechttroepen voor een gezagstaak in Nederlandsch-Indië, in de Ver. Staten zou maken. De mariniers staan in Amerika bekend als te behooren tot de beste troepen van het Koninkrijk. Indien deze troepen door de Nederlandsche Regering bestemd zouden worden voor de gezagshandhaving in Nederlandsch-Indië, zou dat gemakkelijk kunnen worden uitgelegd als een bewijs, dat de Nederlandsche Regeering eenerzijds blijkbaar Haar beste troepen niet wil gebruiken voor de oorlogvoering tegen Japan en anderzijds zelf meent slechts door inzet van die troepen Haar Gezag over de inheemschen te kunnen herstellen, dus aanneemt, daarbij op ernstigen tegenstand van die inheemschen te zullen stuiten. De groepen in Amerika, die tegen een herstel van het Nederlandsche bestuur in Nederlandsch-Indië gekant zijn, zouden van deze aanwijzing een dankbaar gebruik maken. Onze gezagstroepen moeten dus duidelijk te onderkennen zijn van echte vechttroepen, doordat zij b.v. tot oudere lichtingen behooren.

Nota van den Kolonel van den Generalen Staf G. J. Sas, behoorende bij het Tweede Rapport der Stafcommissie

Ondergeteekende, die tengevolge van afwezigheid verschillende vergaderingen niet heeft kunnen bijwonen, geeft als zijn meening ten aanzien van de gerezen geschilpunten met betrekking tot:

a. de troepen van eenvoudige samenstelling;
b. de Mariniersbrigade

het volgende te kennen.

ad a. Troepen van eenvoudige samenstelling.

O.g. meent grootere waarde te moeten toekennen aan het betoog der leden, behoorende tot het K.N.I.L., dat de Nederlandsche bataljons van eenvoudige samenstelling slechts geschikt zijn voor een stationnaire gezags- en gevechtstaak (Hoofdstuk B, punt 4 van het Rapport), dan aan de meening der andere leden, die deze troepen voor een verder strekkende taak geschikt achten.

Hij sluit zich derhalve aan bij het oordeel der eerstbedoelde leden en onderschrijft in algemeenen zin hun meening, dat, met het oog op het ongetwijfeld groote belang van een snel herstel der souvereiniteit over N.I., zoo spoedig mogelijk aan een contingent van één of meer bataljons een aanvullende opleiding voor pacificatie-taken dient te worden gegeven.

Hij kan echter niet overzien of het vorenbedoeld belang zóódanig klemmend is, dat andere belangen hiervoor zullen moeten wijken. Naar zijn meening dient de Regeering zulks te beslissen.

In bevestigend geval zal reeds thans personeel der marine en van de Koninklijke Landmacht ter voorziening in de behoefte aan instructeurs voor vorenbedoelde aanvullende opleiding beschikbaar dienen te worden gesteld.

ad b. Mariniersbrigade.

Ondergeteekende kan, evenmin als de meerbedoelde leden van het K.N.I.L., de noodzaak van de vorming van een Mariniersbrigade inzien.

Z.i. betoogen deze leden terecht, dat herhaaldelijk landingsoperatiën door legeronderdeelen worden uitgevoerd; de stelling, als zouden voor dergelijke operatiën „mariniers de aangewezen troepen zijn", mist z.i. goeden grond.

Naar zijn meening kan voorts een dergelijke brigade in den voorgestelden vorm bezwaarlijk als „een groote eenheid" worden aangemerkt.

Zij is niet meer dan, wat bij de Engelschen genoemd wordt, een „Assault Brigade" (normaal een infanterie-brigade met hulpwapens), geschikt voor de uitvoering van de eerste phase van een landing in grooteren stijl, doch niet voor het verder doorzetten van den aanval.

Alhoewel derhalve de gevechtskracht van die brigade niet uitgaat boven 1/3 van een divisie, zullen z.i. de moeilijkheden, verbonden aan het formeeren en de oefening van een Mariniersbrigade in de omstandigheden na de bevrijding van Nederland, niet aanmerkelijk verschillen van die van een divisie. Een groot deel van het personeel der brigade toch moet worden betrokken uit vrijwillig en dienstplichtig personeel der K.M., dat vrijwel geheel herschoold moet worden. Daarnaast zal waarschijnlijk, voor wat officieren en overig kader betreft, een niet onbelangrijk beroep op de Koninklijke Landmacht moeten worden gedaan.

Het laat zich aanzien, dat de samensmelting van dit heterogene geheel niet minder tijd zal kosten dan de vorming van een divisie.

Ware een geoefende Mariniersbrigade aanwezig, dan zou het aangewezen zijn deze zoo spoedig mogelijk naar het gevechtsterrein in den Pacific te zenden. Dit is echter niet het geval, zoodat de vraag mag rijzen of het Korps Mariniers niet beter in den bestaanden vorm ware te handhaven en daaruit, voor zooveel noodig, instructiekader voor „beach organization" e.d. ter beschikking van de divisiën ware te stellen.

Immers — ongeacht de omstandigheid of bij den inzet der divisiën tegen de Japansche strijdkrachten al of niet over een Mariniersbrigade zal kunnen worden beschikt — *moeten* deze divisiën worden getraind in het uitvoeren van landingen, waarvoor uiteraard de voorlichting van personeel der Koninklijke Marine van belang is. Indeeling van commando's bij de divisiën is — zooals de ervaring van dezen oorlog heeft geleerd — voor het uitvoeren van speciale taken noodzakelijk. De kern hiervoor zullen moeten vormen de hier gevormde commando's der Koninklijke Landmacht, waaraan, voor geval van landingen, voor zooveel noodig personeel van het Korps Mariniers kan worden toegevoegd.

Ondergeteekende meent te weten, dat van Britsche zijde dezelfde gedragslijn wordt gevolgd. Engeland — dat toch ontegenzeglijk over een veel grootere ervaring betreffende de uitvoering van landingen beschikt dan de U.S.A. — heeft, voor zooveel hem bekend, geen grootere mariniersverbanden gevormd, doch deelt naar behoefte de Royal Marines voor „beach-parties" e.d. in.

De recente studie „Landingen" [1]) — naar officieele gegevens (van Combined Operations) bewerkt door Lt. Kol. van den G.S. *de Broekert* — zegt op blz. 3, dat het landingsleger uit 2 echelons bestaat: de „Assault Force" en de „Follow up Formations". De Assault Force bestaat uit „infantry brigades", versterkt met tanks, artillerie en verdere hulpwapens.

In deze studie wordt met geen enkel woord over het optreden van afzonderlijke, grootere mariniersverbanden gerept. Daarentegen blijkt uit een studie van de Amerikaansche Intelligence Service over „British Commandos", dat bij de commando's personeel van de Britsche Royal Marines is ingedeeld.

Op grond van het vorenstaande is o.g. van oordeel, dat de vorming van een Mariniersbrigade, noch voor wat betreft gevechtskracht, noch voor wat betreft tijdwinst voor den inzet van Nederlandsche strijdkrachten in den Pacific, onder de gegeven omstandigheden als onontbeerlijk kan worden beschouwd.

Te gelegener tijd zal z.i. later, bij den wederopbouw der verschillende weermachtsdeelen van het Koninkrijk, onder de oogen kunnen worden gezien of voor *onze* verhoudingen de vorming van een Mariniersbrigade inderdaad aanbevelenswaardig kan zijn.

Londen, 18 Augustus 1943.

De Kolonel van den G.S.,
(w.g.) G. J. SAS.

[1]) Gedrukt en uitgegeven op last van den Minister van Oorlog (Ministerieele beschikking van 10 Maart 1943, Afd. I., No. 134 P).

De leden van de Koninklijke Marine en de leden Kolonel Kruls en Luitenant Kolonel Doorman merken naar aanleiding van de nota van Kolonel Sas, welke niet meer in een vergadering besproken kon worden, het volgende op:

1. Kolonel Sas ontkent het nut van de vorming eener mariniersbrigade op de volgende gronden:

a. De stelling, dat mariniers de aangewezen troepen zouden zijn voor landingsoperaties, mist goeden grond omdat herhaaldelijk landingsoperaties door legeronderdeelen worden uitgevoerd.

b. De mariniersbrigade kan niet als een „groote eenheid" worden aangemerkt, want zij is niet meer dan een Engelsche „Assault brigade", geschikt voor de uitvoering van de eerste phase van een landing in grooteren stijl, doch niet voor het verder doorzetten van den aanval.

c. De vorming der mariniersbrigade zal (althans „het laat zich aanzien") *niet* minder tijd kosten dan de vorming van een divisie.

d. De te vormen Ned. divisies *moeten* getraind worden in het uitvoeren van landingen, waarbij dan overigens wel „commando's" zullen moeten worden gevormd voor het uitvoeren van speciale taken.

e. Engeland dat (volgens Kol. Sas nog steeds) een veel grootere ervaring heeft betreffende de uitvoering van landingen dan de U.S.A. heeft ook geen grootere mariniersverbanden gevormd.

2. De bovengenoemde leden voeren hiertegen het volgende aan:

ad a. Mariniers zijn zeesoldaten, wier opleiding en verdere vorming voor een zeer belangrijk deel gericht is op het uitvoeren van landingen.

Uiteraard zou een deel der Nederlandsche divisies hierin kunnen worden geoefend, zoodat deze deelen als eerste landingsechelons zouden kunnen worden ingezet, doch in wezen zou dit slechts daarop neerkomen, dat men een deel der divisies geschikt zou maken voor wat de mariniers reeds kennen en kunnen.

De tijd, welke noodig is om de menschen „bevaren" te maken, zoodat zij op de lichte landingsvaartuigen thuis zijn, moet niet onderschat worden. Die tijd zou toegevoegd moeten worden aan de toch reeds langdurige oefeningsperiode van de eerste divisies (13 of 15 maanden voor de eerste divisie), hetgeen deze leden ongewenscht en onnoodig achten.

ad b. Het vormen van het bruggenhoofd is een der belangrijkste en meest precaire onderdeelen van een landingsoperatie. Indien dit telkens de taak der mariniersbrigade zal zijn bij de komende Nederlandsche operaties in den Pacific, dan zijn daardoor haar oprichting en vorming reeds meer dan voldoende gemotiveerd.

Overigens is de uitgesproken meening, dat de mariniersbrigade niet zou kunnen worden aangewend voor het doorzetten van den aanval, in haar algemeenheid onjuist, daar het zich laat aanzien dat de bevrijding van Indië, naast groote landoperaties op de hoofdeilanden, ook tal van kleinere operaties zal omvatten, welke een mariniersbrigade zelfstandig zou kunnen uitvoeren.

ad c. Volgens de voorloopige gegevens der in de U.S.A. aanwezige mariniersofficieren schatten de Amerikaansche mariniersexperts den benoodigden opleidingstijd tot volkomen gevechtsgereedheid van onze mariniersbrigade op 6 à 7 maanden. Deze brigade zal dus veel eerder gereed zijn dan de Nederlandsche divisies, ook al worden deze niet speciaal voor de landing opgeleid, want de opleidingstijd der divisies wordt geschat op 8 of 10 maanden, nadat de instructeurs gevormd zijn, waarvoor nog eens 3 maanden extra is uitgetrokken. De mariniersbrigade zal dus 4 à 7 maanden eerder beschikbaar kunnen zijn op het gevechtsterrein.

ad d. De noodzaak van het vormen van afzonderlijke commando's uit de divisies kan ten deele worden ondervangen door de vorming van de mariniersbrigade, die deze troepen dan waar gewenscht kan stellen.

ad e. Het is onjuist dat Engeland op het gebied van moderne landingen meer ervaring zou hebben dan Amerika. Na den oorlog 1914—1918 werd in Engeland vrijwel geen aandacht meer besteed aan het vraagstuk der landingsoperaties, terwijl daarentegen de Vereenigde Staten, gedachtig aan den steeds voor hen dreigenden Pacificoorlog, voortdurend het oog gericht hielden op de noodzaak van landingen in grooten stijl. Terwijl de Britsche weermacht in 1939 dan ook juist weder begonnen was met de ontwikkeling van landingsmaterieel, was de Amerikaansche weermacht sedert 1918 hiermede voortgegaan en had zij in 1941, toen de oorlog in den Pacific uitbrak, reeds een aanzienlijke landingsmacht beschikbaar.

Op het gebied van de debarkementsmiddelen, landingsmethoden, samenwerking tusschen vloot en vliegtuigen en gelande troepen waren de Amerikanen ver vooruit op de Engelschen, die dan ook in het begin van den oorlog op dit gebied veel van de Amerikanen overnamen.

Dat het Britsche Korps Mariniers, dat aanvankelijk de leiding had van de vorming der nieuwe „commando's", die leiding niet behouden heeft, vindt zijn oorzaak in wrijving tusschen mariniers en legerautoriteiten, die meenden, dat de opleidingsmethoden der mariniers te langzaam werkten.

De Vereenigde Staten brachten de sterkte van hun korps mariniers van plm. 20 000 man op plm. 250 000 man en het waren deze mariniers, die de spearhead vormden der landingen in den Pacific.

BIJLAGE 38

Brief d.d. 24 December 1941 van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Marine, van Oorlog a.i. en van Koloniën a.i. aan H.M. de Koningin, betreffende de organisatie van de geallieerde oorlogvoering

24 December 1941.

Het zij den ondergeteekenden vergund, eerbiedig ter kennis van Uwe Majesteit te brengen dat Hoogstderzelver Gezant te Washington gisteravond telegrafisch meldde, dat hem gisterochtend door President Roosevelt mededeeling was gedaan van het voornemen met den Heer Churchill en diens staf besprekingen van voorloopigen aard te voeren, teneinde te komen tot een organisatie van de intergeallieerde oorlogvoering. Uitdrukkelijk werd hierbij vermeld dat het resultaat dier besprekingen geen voldongen feit zou beteekenen, zoodat de betrokken landen de gelegenheid zouden behouden tot het maken van opmerkingen. De President overweegt de oprichting van twee organisaties, ieder samengesteld uit vertegenwoordigers van het Britsche Rijk, China, Nederland, Rusland en de Vereenigde Staten; aan de Britsche Regeering zou worden overgelaten de overige geallieerde landen te Londen in te schakelen, welke vorm gekozen is om te vermijden, dat de beide organisaties al te groot zouden worden. De eerste organisatie zou in den gedachtengang van den Heer Roosevelt belast worden met de verzorging van vraagstukken van grooten omvang tot organisatie van de uiteindelijke nederlaag van Duitschland en Japan, en zich voorts bezig houden met productie en algemeene strategie en politiek. De tweede organisatie zou een militair-operatief karakter dragen en zich meer bezig houden met de onmiddellijke oorlogvoering (strategie, tactiek, bevoorrading).

In de eerste organisatie stelt de President zich voor dat diplomatieke vertegenwoordigers zouden moeten worden opgenomen, bijgestaan door vlag- en opperofficieren. In de tweede organisatie zouden militaire experts zitting hebben.

De President staat er op, en wenscht tegenover de Britsche Regeering door te zetten, dat beide organisaties te Washington zullen zetelen.

Zich er rekenschap van gevend dat een en ander voorshands niet meer, maar ook niet minder weergeeft dan de persoonlijke wenschen van den President der Vereenigde Staten, zijn de ondergeteekenden niettemin ervan overtuigd dat een organisatie voor de oorlogvoering tot stand zal komen. In elk geval zal dus de vraag onder de oogen moeten worden gezien welke diplomatieke en militaire experts daarvoor van Nederlandsche zijde zouden moeten worden aangewezen.

Mocht de zetel der organisaties te Washington worden gevestigd, dan zou wat de diplomatieke taak betreft, voorloopig Uwer Majesteits Gezant aldaar kunnen worden aangewezen. Voor de militaire zijde der werkzaamheden zou het den ondergeteekenden aangewezen voorkomen zoowel een militair, als een marine-expert te zenden. Voor het maritieme werk zou kunnen worden uitgezonden de Schout-bij-Nacht Termijtelen. Wat de militaire vraagstukken betreft, zal iemand dienen te gaan die goed onderlegd is in algemeene vraagstukken van moderne strategie en tactiek. Mitsdien veroorloven de ondergeteekenden zich, voor deze functie Uwer Majesteits aandacht te vestigen op den oud-Minister van Defensie, den Kolonel van den Generalen Staf A. Q. H. Dijxhoorn, die meer dan eenig ander beschikbaar officier over de noodige vooropleiding beschikt om deze taak tot een goed einde te brengen. Teneinde den Heer Dijxhoorn niet te doen achterstaan bij zijn collega's van andere landen, zou het, mocht de keuze op hem vallen, gewenscht zijn hem den rang toe te kennen van Generaal-Majoor.

De ondergeteekenden veroorloven zich deze overweging reeds thans onder de hooge aandacht van Uwe Majesteit te brengen, hoewel de besprekingen tusschen de Heeren Roosevelt en Churchill nog nauwelijks zijn begonnen.

Het komt echter gewenscht voor dat dezerzijds over dit personeelsvraagstuk zoo spoedig mogelijk een meening gevormd zij, opdat — hetgeen de omstandigheden uiteraard vereischen — met snelheid kunne worden gehandeld zoodra het oogenblik daartoe zal zijn aangebroken.

BIJLAGE 39

Overzicht d.d. 24 April 1944 van de werkzaamheden en functies van de Combined Chiefs of Staff en Joint Chiefs of Staff, overgelegd door de heer L. G. L. van der Kun

Netherlands Representatives
Apr. 24 1944

INTELLIGENCE DEPARTMENT
COMBINED CHIEFS OF STAFF

Restricted

The Agencies and functions of the Combined Chiefs of Staff and joint Chiefs of Staff

Combined Chiefs of Staff (C.C.S.): comprise the United States Chiefs of Staff and the British Chiefs of Staff; the latter have accredited representatives in Washington. Under the direction of the heads of their governments, the Combined Chiefs of Staff collaborate in the formulation and execution of policies and plans concerning: (*a*) the strategic conduct of the war; (*b*) the broad program of war requirements, based on approved strategic policy; (*c*) the allocation of munition resources based on strategic needs and the availability of means of transportation; (*d*) the requirements for overseas transportation for the fighting services of the United Nations, based on approved strategic priority.

Joint Chiefs of Staff (J.C.S.): comprise the Chief of Staff (Adml. Leahy) to the Commander in Chief of the Army and Navy; the Chief of Staff (Genl. Marshall), U.S. Army; the Commander in Chief, U.S. Fleet (Adml. King) and Chief of Naval Operations, and the Commanding General (genl. Arnold), Army Air Forces. Under the direction of the President they consult together on matters of joint concern to the armed forces and advise the President as to their use and take appropriate action to implement his plans and policies as Commander in Chief of the Army and Navy. The Joint Chiefs of Staff comprise the United States membership of the Combined Chiefs of Staff.

The following agencies are those of the Combined Chiefs of Staff and their counterparts which serve the Joint Chiefs of Staff. The Combined agencies have United States and British (and, where so indicated, Dominions) representatives.

The United States membership of each Combined committee is furnished by the Joint committee which is listed following it.

All Combined committees function in behalf of and as directed by the Combined Chiefs of Staff. All Joint agencies function in behalf of and as directed by the Joint Chiefs of Staff.

Combined Staff Planners (C.S.P.): make studies, drafts and plans, and perform such other work as assigned.

Joint Staff Planners (J.P.S.): prepare joint war plans and review recommendations of other agencies when such recommendations concern joint war plans or joint operations, acting in coordination with the Joint Logistics Committee to insure the integration of strategical and logistical considerations.

Joint War Plans Committee (J.W.P.C.): prepares and submits war plans, studies and estimates to the Joint Staff Planners working in close liaison with the Joint Logistics Plans Committee.

Combined Administrative Committee (C.Ad.C.): studies and submits recommendations on administrative matters, keeping closely in touch with the Combined Staff Planners.

Joint Logistics Committee (J.L.C.): constitutes the primary logistics advisory and planning agency, and considers matters under the jurisdiction of the Joint Chiefs of Staff not assigned to other agencies, working closely with the Joint Staff Planners.

Joint Logistics Plans Committee (J.L.P.C.): prepares and submits plans, studies and estimates to the Joint Logistics Committee, and works in close liaison with the Joint War Plans Committee.

Combined Intelligence Committee (C.I.C.): collects and disseminates military intelligence.

Joint Intelligence Committee (J.I.C.): furnishes military intelligence.

Joint Intelligence Staff (J.I.S.): functions as a permanent joint committee for the Joint Intelligence Committee.

Combined Military Transportation Committee (C.M.T.C.): advises on transportation problems, and acts to determine and supply shipping for overseas requirements.

Joint Military Transportation Committee (J.M.T.C.): performs duties relating to military overseas transportation.

Combined Communications Board (C.C.B.): takes such action as may be necessary to coordinate methods, procedures, operations and all combined communication matters of universal application.

Joint Communications Board (J.C.B.): makes recommendations as to United States communications policies, and coordinates all communication matters of joint United States application.

Combined Meteorological Committee (C.M.C.): takes such action as may be necessary to coordinate basic methods and all other meteorological matters of combined application.

Joint Meteorological Committee (J.M.C.): has cognizance of meteorological matters, and takes such action as may be necessary to coordinate basic methods and all other meteorological matters of joint application.

Munitions Assignment Board, Washington (M.B.W.): working in collaboration with the corresponding London organization, handles duties relating to the assignment of munitions and the balancing of resources against stated requirements.

Joint Munitions Allocations Committee (J.M.A.C.): perform duties relating to the assignment of munitions and the balancing of resources against stated requirements. It maintains close liaison with the Joint Logistics Committee.

The following committees are agencies of the Combined Chiefs of Staff whose United States members do not function separately as Joints Committees. Both have United States and British members and the C.S.C. has Canadian representatives as well.

Combined Civil Affairs Committee (C.C.A.C.): recommends general policies for civil affairs in areas under enemy control which are or will be occupied as a result of combined operations, and handles civil affairs problems under such policies when approved.

Combined Shipbuilding Committee (C.S.C.): is charged with advising all interested agencies on methods of achieving maximum possible standardization of design, equipment and layout in the United States, Great Britain and Canada in the light of operational experience and requirements, and with recommending the proper introduction of operational improvements.

The following agencies are those of the Joint Chiefs of Staff which do not function as part of a Combined group.

Joint Deputy Chiefs of Staff (J.D.C.S.): form an executive agency to interpret and implement the known policies of the Joint Chiefs of Staff, and to act on matters requiring decision which are referred to them by the Joint Chiefs of Staff.

Joint Strategic Survey Committee (J.S.S.C.): advises on matters of grand and military strategy.

Joint Production Survey Committee (J.P.S.C.): advises on matters pertaining to the balancing of production against requirements in accordance with the strategic situation.

Office of Strategic Services (O.S.S.): collects and analyzes such strategic information as may be required for military operations, and plans and conducts special operations not assigned to other government agencies.

Joint Committee on New Weapons and Equipment (J.N.W.): facilitates research and development of new weapons and equipment.

Joint Security Control (J.S.C.): is charged with preventing information of military value from falling into the hands of the enemy, and with such other duties as may be directed.

Army Navy Petroleum Board (A.N.P.B.): performs duties pertaining to petroleum and petroleum products, effecting cooperation between the War and Navy Departments on such matters, maintaining liaison with the Petroleum Administrator for War, and collaborating with the Joint Logistics Committee.

The secretariat is a group of officers serving as indicated below.

Combined Secretariat: maintains for the Combined Chiefs of Staff necessary records, prepares and distributes essential papers, and performs such other work as is assigned to them by the Combined Chiefs of Staff.

Joint Secretariat: performs for the Joint Chiefs of Staff such secretarial and other duties as may be required. The Secretary serves as the United States Secretary of the Combined Secretariat and the secretary of each Joint committee which furnishes members to a Combined agency serves as the United States secretary of the Combined group.

19 June 1944.

BIJLAGE 40

Memorandum d.d. 13 October 1943 van generaal-majoor A. Q. H. Dijxhoorn, betreffende het plan tot vorming van bataljons voor gezagshandhaving in Nederland en Nederlandsch-Indië, alsmede van een legerkorps van 3 divisiën, ter voortzetting van de oorlog tegen Japan

Geheim

1. *Doel van dit memorandum* is om daarin het hierboven vermeld plan zóó ver uit te werken — rekening houdende met de wenschen van het C.O.S.C. — dat het voor aanbieding door de Regeeringsvertegenwoordigers aan het C.O.S.C. te Washington geschikt is.

2. *Er zullen worden gevormd:*
een brigade mariniers;
24 bataljons voor gezagshandhaving in Nederland;
15 bataljons voor gezagshandhaving in Ned.-Indië;
een legerkorps à 3 divisiën;
zoo noodig en mogelijk troepen voor deelname aan de bezetting van Duitschland.

3. *De vorming van een brigade mariniers* is reeds bij het C.O.S.C. te Washington aanhangig gemaakt en blijft derhalve buiten verdere beschouwing.

4. *De samenstelling van de 24 bataljons voor gezagshandhaving in Nederland en van de 15 bataljons voor de gezagshandhaving in Ned.-Indië* kan van zeer eenvoudigen aard zijn omdat hun taak slechts is orde en rust te handhaven in gebieden, die door andere troepen op den vijand zijn heroverd, dan wel in gebieden, die door den vijand zijn verlaten.

Eisch is, dat deze bataljons zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland ter beschikking komen. Het feit dat — zooals vermeld — de samenstelling van eenvoudigen aard kan zijn, draagt er toe bij dezen eisch te verwezenlijken.

De bovengenoemde 24 en 15 bataljons zullen worden *opgericht in Nederland* met gebruikmaking — indien tijdig beschikbaar — van Britsche kleeding, bewapening en uitrusting, waarbij het de bedoeling is de *bewapening* slechts te doen bestaan uit geweren, lichte en zware mitrailleurs en handgranaten.

De 24 bataljons voor gezagshandhaving in Nederland zullen worden geoefend *in Nederland.*

De 15 bataljons voor gezagshandhaving in Ned. Indië zullen — na oprichting in Nederland — zoo spoedig mogelijk worden vervoerd naar een *depot in de tropen* in de nabijheid van Ned. Indië, hetzij in N.O. Australië, hetzij in Britsch Indië, om aldaar te worden geoefend.

De oprichting dezer 39 bataljons in Nederland is een aangelegenheid, welke door den Minister van Oorlog ter hand wordt genomen, voor wat kleeding, bewapening en verdere uitrusting betreft, in overleg met de Britsche autoriteiten.

Derhalve kan door de Nederlandsche vertegenwoordigers in het C.O.S.C. te Washington worden volstaan met een korte mededeeling ter oriënteering van de leden van het C.O.S.C. met vermelding, dat te gelegener tijd een nader voorstel zal worden gedaan ten aanzien van de plaats van het depot, waar de 15 voor Indië bestemde bataljons zullen worden geoefend.

5. *Ten aanzien van de vorming van een Legerkorps van 3 divisiën* is de eenige oplossing deze troepen te doen kleeden, bewapenen, uitrusten en oefenen in de V.S. van Noord-Amerika, daarbij zich baseerende op de Amerikaansche organisatie en met gebruikmaking van Amerikaansche hulpbronnen en instructeurs.

Deze aangelegenheid ware in haar geheel door de Regeeringsvertegenwoordigers te Washington op te nemen met het C.O.S.C. respectievelijk Amerikaansche Joint Chiefs of Staff. Dit laatste, omdat — nadat het C.O.S.C. op de hoogte is gebracht van de Nederlandsche desiderata — de uitwerking van het Nederlandsche plan een uitsluitend Amerikaansche (en geen Britsche) zaak is en vermoedelijk door het C.O.S.C. naar het Amerikaansche Joint Chiefs of Staff zal worden verwezen.

6. *Deelname aan de bezetting van Duitschland*

Wanneer dit vraagstuk in Washington ter sprake wordt gebracht zouden de Nederlandsche Regeeringsvertegenwoordigers zich op het volgende standpunt moeten plaatsen.

Dit probleem komt voor Nederland, dat den strijd in den Z.W. Pacific heeft voort te zetten, op de laatste plaats. Niettemin zal daaraan aandacht worden geschonken zoodra de 24 bataljons voor Nederland, de 15 bataljons voor Ned. Indië zijn gevormd en het personeel voor het legerkorps à 3 divisiën naar de V.S. zal zijn gezonden. Alsdan zal een beroep worden gedaan op Britsche bewapening, uitrusting en kleeding, waartoe de Nederlandsche Regeering zich voorstelt t.z.t. in rechtstreeksch overleg met de Engelsche Regeering te treden. Met deze aangelegenheid hebben de Regeeringsvertegenwoordigers te Washington geen andere bemoeienis dan — indien noodig — het C.O.S.C. in groote lijnen in boven aangeduiden zin in te lichten.

7. *Instructeurs; kader*

Er moet onderscheid worden gemaakt tusschen het opleiden en encadreeren van de 24 bataljons bestemd voor Nederland en de 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië eenerzijds en van het legerkorps anderzijds.

a. de 39 bataljons voor Nederland en Nederlandsch-Indië

Zooals onder punt 4 werd vermeld is de taak van deze bataljons het handhaven van orde en rust, in verband waarmede hun bewapening zeer eenvoudig kan zijn en hun tactische opleiding geen hooge eischen stelt. Het gaat er voornamelijk om het personeel het militaire tuchtgevoel opnieuw bij te brengen, te oefenen in het gebruik van geweren, lichte en zware mitrailleurs en handgranaten en, wat de gevechtsopleiding betreft, te leeren op welke wijze bepaalde objecten moeten worden bewaakt en eventueel straatgevechten gevoerd, alsmede de vuurdiscipline op te voeren.

Naar mijn meening is het niet noodig om op een min of meer ingewikkelde manier te trachten aan instructeurs te komen en dezen in Engeland te doen opleiden.

Indien men over het noodige aantal voorschriften beschikt en over een aantal flinke hoofdofficieren en subalterne officieren, die in de bataljons leiding kunnen geven, dan moet het mogelijk zijn deze bataljons in Nederland (24) dan wel „ergens in de tropen" (15) met eigen personeel op te leiden.

b. het legerkorps

Geheel anders staat deze zaak met betrekking tot het legerkorps, omdat dit moet worden opgeleid voor het moderne gevecht tegen de van de modernste wapenen voorziene in den krijg ervaren Japanners.

Op de eerste plaats staat vast, dat het onmogelijk is om uit de thans vrije Nederlandsche militairen een ook maar eenigszins voldoend aantal instructeurs te halen. Ook al zou men thans een honderdtal officieren en onderofficieren kunnen vrijmaken uit de Koninklijke Brigade „Prinses Irene" en voor een instructeursopleiding naar de V.S. zenden, dan zou dit toch geen groote beteekenis hebben in verband met het aantal op te leiden manschappen.

Een tweede belangrijke zaak is deze, dat men er met instructeurs alleen niet is. Men zal ook *aanvoerders* moeten hebben, te weten, behalve een legerkorpscommandant en drie divisiecommandanten met hun staven, tientallen infanterie- en artillerie-regimentscommandanten, bataljons- en afdeelingscommandanten enz., en honderden kapiteins en luitenants, die allen de moderne gevechtsvoering hebben te leeren, om van de duizenden lagere aanvoerders als groepscommandanten, enz. maar niet te spreken.

In de derde plaats merk ik op, dat het naar mijn meening minder gewenscht is om zich bij het vormen van instructeurs of bij het encadreeren van het Legerkorps (zulks geldt ook voor de 39 bezettingsbataljons) uitsluitend te baseeren op het tijdstip van vrijkomen van officieren en kader, thans in Duitsche krijgsgevangenschap. Immers, men weet niet, wanneer dit personeel vrij zal komen en het komt mij raadzaam voor om het moment van „starten" (dag D) niet uitsluitend daarvan afhankelijk te maken. Bovendien zijn ook de zich in krijgsgevangenschap bevindende beroepsofficieren en onderofficieren niet zonder een nadere opleiding te gebruiken, omdat zij de vele nieuwe Amerikaansche wapenen niet kennen en bepaaldelijk niet op de hoogte kunnen zijn van de moderne gevechtsmethoden. Het maakt geen principieel verschil uit of men voor opleiding of encadreering beroeps- dan wel verlofspersoneel gebruikt. Beide categorieën zullen een intensieve opleiding in Amerika van Amerikaansche instructeurs moeten ontvangen.

In de vierde plaats kan men naar mijn meening geen manschappen onder de wapenen roepen zonder hen van stonde af aan in mili-

taire verbanden als groepen, sectiën, compagnieën, bataljons, enz. onder te brengen. Doet men anders, dan voorzie ik groote wanorde. M.a.w. ben ik een tegenstander van het onder de wapenen roepen van groote aantallen manschapen, die daarna onder leiding van enkele officieren en onderofficieren naar Amerika worden getransporteerd.

Anderzijds moet bij de vorming van het legerkorps tot elken prijs worden voorkomen, dat de opgeroepen manschappen onder hun eigen (ondeskundige) officieren en onderofficieren „maar wat hannessen met wapenen, die voor iedereen „vreemd zijn" of maar wat exerceeren". Zóódoende zou men een goeden geest in korten tijd totaal kunnen bederven. Derhalve zal na de oproeping het vormen van verbanden noodzakelijk zijn, doch daarna zal onmiddellijke overvoer naar de V.S. moeten plaats vinden.

Tenslotte zal men tot oproeping van de manschappen eerst kunnen overgaan, nadat een en ander in Nederland is georganiseerd. Zonder in details te willen afdalen, denk ik daarbij aan de herregistratie der geoefende dienstplichtigen, de inschrijving enz. van de ongeoefende lichtingen, de keuring, enz., enz. Dit is een aangelegenheid, die thans reeds in Engeland door het Departement van Oorlog kan worden voorbereid.

Anders staat het ten aanzien van de officieren, ook van het verlofspersoneel, die zich bij den terugkeer in Nederland bevinden. Dezen kunnen door publicaties per radio, in de couranten, enz. worden bereikt en zij zullen aanstonds onder de wapenen moeten worden geroepen. Veel voorbereiding zit hier niet aan vast.

8. *Voorgestelde oplossing*

Aan de hand van vorenstaande beschouwingen kom ik tot de volgende oplossing, waarbij ik mij mede heb laten leiden door „hoe eenvoudiger des te beter".

a. Na de bevrijding van Nederland worden zoo spoedig mogelijk alle zich in Nederland bevindende officieren onder de wapenen geroepen. Nadat de 39 bataljons zijn geëncadreerd worden de overige, daarvoor geschikt geachten naar de V.S. gezonden. Hierbij — en in het volgende — maak ik geen onderscheid tusschen beroeps- en reserve-officieren. Ik noem deze ploegofficieren „ploeg A".

b. Deze officieren worden na aankomst in de V.S. op cursussen en in oefenkampen geplaatst om het vak te leeren. Ik neem aan, dat alle officieren in staat zullen zijn de lessen, die uiteraard in het Engelsch worden gehouden, te volgen. Zij, die in het Engelsch slecht thuis zijn, moeten maar door hun kameraden worden geholpen. Deze taalkwestie brengt mij er echter toe om geen onderofficieren (behoudens een enkele, die goed Engelsch kent) mede te zenden.

c. Terwijl de opleiding van deze officieren in de V.S. plaats vindt (te stellen op 4 maanden, doch hieromtrent zal nader overleg met de Amerikaansche autoriteiten noodig zijn) wordt in Nederland de oproeping van de ongeoefende lichtingen 1941 en jongere voorbereid. Met deze dienstplichtigen moet worden opgeroepen een tweede ploeg officieren. Ik noem deze ploeg „groep B". Onder leiding van deze ploeg B worden de dienstplichtigen naar Amerika vervoerd. Naarmate de krijgsgevangen officieren vrijkomen worden dezen bij ploeg A dan wel bij ploeg B ingedeeld.

Ik laat buiten beschouwing — omdat zulks van de transportmogelijkheden afhangt — of men het legerkorps in zijn geheel oproept en transporteert dan wel bij gedeelten.

d. Onderofficieren

Ik stel mij voor, dat in de onderofficiersencadreering zal worden voorzien door het — tegelijk met de dienstplichtigen — naar de V.S. zenden van de daarvoor in aanmerking komende beroepsonderofficieren, aangevuld met verlofsonderofficieren van de geoefende lichtingen 1940 en ouder. Het opleiden van kader uit de ongeoefende lichtingen schijnt mij in dit geval onraadzaam, omdat het tot tijdverlies aanleiding zou geven. Bovendien kunnen wij het oudere dienstplichtig kader niet ontberen voor de aanvankelijke encadreering van de uit de ongeoefende lichtingen te vormen verbanden.

e. Na aankomst der dienstplichtigen in Amerika zal de opleiding van de officiersploeg A zijn beëindigd en nemen deze officieren het commando van ploeg B over en kan de opleiding der dienstplichtigen terstond in de oefenkampen aanvangen, met gebruikmaking van de Nederlandsche taal, waarbij de officieren als instructeurs optreden.

Officiersploeg B komt derhalve vrij en kan op haar beurt op cursussen en in oefenkampen in de moderne vechtwijze onderricht krijgen.

Op deze wijze is men geheel onafhankelijk van het tijdstip van vrijlating van de officieren en van het kader, dat zich thans in Duitsche krijgsgevangenschap bevindt, doch het spreekt wel vanzelf dat men deze officieren en dit kader, naarmate het vrij komt, alsnog kan indeelen bij ploeg A of ploeg B of zo noodig later afzonderlijk kan overzenden naar de V.S.

f. De vraag doet zich voor welke lichtingen men moet toewijzen aan de 39 bezettingsbataljons en welke aan het legerkorps. Om redenen, welke wel geen toelichting zullen behoeven, is het m.i. het beste om:

I. aan het legerkorps toe te wijzen de jongste ongeoefende lichtingen 1943, 1942, 1941 (dit zijn de sterkste mannen, minder gehuwden). Voor opleiding tot het moderne gevecht maakt het practisch — wat opleidingstijd betreft — niet zoo heel veel verschil uit of men totaal ongeoefende dienstplichtigen neemt of in Nederland vóór 1940 geoefende manschappen. Voor deze laatsten is zeer veel „nieuw" en zij waren slecht geoefend;

II. aan de 15 bezettingsbataljons voor Nederlandsch-Indië waren toe te wijzen de jongste geoefende lichtingen;

III. aan de 24 bezettingsbataljons voor Nederland waren toe te wijzen de daarop volgende oudere geoefende lichtingen.

g. Duur van den opleidingstijd

Den duur der opleiding van de 39 bezettingsbataljons laat ik buiten beschouwing. De duur van de opleiding van het legerkorps kan bij benadering worden afgeleid uit den tijd, dien de Amerikanen noodig hebben, zijnde tenminste 14 maanden (Rapport Generaal Marshall van 1-7-43), tenzij de Amerikanen voor onze dienstplichtigen een ander opleidingsschema zouden wenschen.

h. Zeer belangrijk is m.i. om zorg te dragen, dat bij aankomst der dienstplichtigen in Amerika de legerkorpscommandant en een aantal stafofficieren aanwezig zijn, die hun opleiding voor het moderne gevecht achter den rug hebben, waardoor de Legerkorpscommandant terstond het commando over den troep kan aanvaarden. Dit is mede van belang, omdat de Amerikanen tot één man moeten kunnen spreken, die op zijn beurt orders aan de Nederlandsche onderdeelen geeft. Het zou m.i. bepaald fout zijn, indien tijdens den duur der opleiding *niet* over den legerkorpscommandant zou kunnen worden beschikt „omdat deze op een cursus is om het vak te leeren".

Ik zou gaarne bij aankomst van het personeel in de V.S. ook over de drie Divisiecommandanten willen beschikken, doch nood breekt wet; zij zijn nu eenmaal niet beschikbaar.

Derhalve is mijn voorstel om, terstond nadat de Regeeringsvertegenwoordigers in het C.O.S.C. hebben vernomen, dat met de voorstellen wordt ingestemd, naar Amerika te zenden:

1 Generaal-Majoor, aangewezen legerkorpscommandant, tot het volgen van de noodige cursussen. Tevens kan deze Generaal-Majoor in Amerika alles voorbereiden wat op de vorming en opleiding van het legerkorps betrekking heeft (Generaal-Majoor van Voorst Evekink);

1 Hoofdofficier, aangewezen chef van den staf, Kolonel Sas;

2 Hoofdofficieren toegevoegd, Overste de Broekert en Majoor Molenaar;

1 Kapitein-Adjudant, 1e Luitenant Ankerman;

2 Kapiteins, nader aan te wijzen;

5 Luitenants: 1e Luitenant Kanters, 1e Luitenant Vollema, 1e Luitenant Arnoti, en 2 nader aan te wijzen;

1 Hoofdofficier Intendant (Majoor v. d. Bergh);

1 Officier van Gezondheid (Officier van Gezondheid 1e klas Pr. v. d. Horst);

eenig lager personeel,

terwijl dan de Overste Doorman in Engeland de voorbereiding van de oproeping in Nederland op de hoogte van den tijd kan houden en zoonoodig kan voortzetten.

Op de schouders van den Legerkorpscommandant ligt een zóó zware en veel omvattende taak, dat hem alle hulp moet worden geboden, welke redelijkerwijs mogelijk is. De hem mijnerzijds toegedachte staf is een minimum, waaraan naar mijn oordeel bepaaldelijk behoefte bestaat.

Ik acht overzending naar de V.S. van den aangewezen Legerkorpscommandant met een behoorlijken staf ook daarom van overwegend belang, omdat de Amerikanen daaruit aanstonds zullen zien, dat het ons ernst is.

BIJLAGE 41

Brief d.d. 24 Maart 1944 van generaal Grassett aan Z.K.H. Prins Bernhard inzake training van het Nederlandse leger na de bevrijding

Room 211,
Norfolk House,
St. James's Square, S.W. I.

Secret

24 March 1944.

Dear Prince Bernhard,

I write to confirm what I said to you the other day when you came to see me on the subject of the training of the Dutch Army Corps to be raised after the liberation of Holland. The matter has been under consideration in both Washington and London, and it seems probable that it will be proposed to your Government that, for reasons of convenience and speed, the initial training of this Army Corps will be carried out in the United Kingdom.

A firm decision has not been reached on this subject or on the question of the supply of arms and equipment.

The War Office would much welcome a meeting with one of your staff to discuss this matter, and perhaps you would be good enough to direct whoever is concerned in it to go to the War Office as soon as possible. I think, myself, that it is a good thing to get these important questions discussed and the necessary arrangements made as far as possible well in advance.

If things do not proceed to your liking or there are any difficulties in connection with this important subject, I hope very much you will let me know.

BIJLAGE 42

Telegram d.d. 17 Januari 1945 van schout bij nacht van der Kun aan de Minister-President, de Minister van Koloniën en de heer van Mook persoonlijk, betreffende 15 security bataljons K.N.I.L.

345

Washington, 17-1-1945.

Uitsluitend aan Minister President (Nr. 10), Minister van Koloniën en van Mook persoonlijk van van der Kun

Verwijzende naar Uw Excellentie's telefoongesprek met v. d. Kun op 16 Januari. Niet met CCS doch geheel met Britsche Chief of Staff behandeld 15 security bataljons KNIL. Eenige bemoeienis CCS hiermede is Uw mededeeling op vergadering dato 29 September 1944. Door mij mededeeling ontvangen dat toestand Europa momenteel dusdanig gewijzigd dat alle man-power in bevrijde gebieden dringend door SHAEF benoodigd. Door tekort aan wapenen, kleeding, materieel etc. is opleiding momenteel zeer ongewenscht gemaakt.

Dat wij groote belangen in spoedig meedoen in Stillen Oceaan hebben wordt zeer goed aangevoeld door CCS, evenwel alles thans ondergeschikt aan Europa. Adviseerde deze zaak op te nemen met Engelschen en SHAEF te Londen. Indien SHAEF geen bezwaar maken tegen wegzenden van recruten uit Nederland en Engelschen de opleiding en uitrusting kunnen verzorgen dan bestaat er geenerlei bezwaar aan de zijde van CCS, evenwel herhaal nogmaals dat CCS nooit zijn gekend wat betreft oprichting security bataljons. Verwijzen naar ons memorandum als bij CCS ingediend en hetwelk toegezonden aan Minister President op 14-12-1943 Nr. 1931/6/8.

VAN DER KUN.

BIJLAGE 43

Beschikking van de Minister van Oorlog d.d. 25 April 1945, houdende benoeming van de heer Dijxhoorn tot waarnemend chef van de generale staf, alsmede een instructie voor deze

MINISTERIE VAN OORLOG

Ministerieele Beschikking van 25 April 1945, Afdeeling I, No. 27

Londen, 25 April 1945.

De Minister van Oorlog,

Overwegende, dat het wenschelijk is om weder in te stellen de functie van Chef van den Generalen Staf;

Benoemt: tot waarnemend Chef van den Generalen Staf den Generaal-Majoor van den Generalen Staf A. Q. H. Dijxhoorn;

Stelt vast de volgende *Instructie voor den wnd. Chef van den Generalen Staf.*

Artikel 1

De Waarnemend Chef van den Generalen Staf staat onder de bevelen van den Minister van Oorlog, aan wien hij voor de uitoefening van zijn taak verantwoordelijk is.

Artikel 2

1. De Waarnemend Chef van den Generalen Staf bestudeert de verschillende vraagstukken, welke tot het terrein van den Generalen Staf behooren. Hij adviseert den Minister van Oorlog en voor zoover hem dit door dezen Minister wordt opgedragen, belast hij zich met de voorbereiding en uitvoering.

2. Hij stelt zich bij dien voorbereidenden arbeid op het standpunt, dat Nederland, in voorkomend geval van oorlog, militair nauw moet kunnen samenwerken met de Westersche geallieerden.

3. Hij houdt bij zijn voorbereidingen rekening met algemeenen dienst- en oefenplicht.

4. Hij kan, in verband met het heerschende tekort aan personeel, voor het verrichten van zijn werkzaamheden voorloopig beschikken over personeel, behoorende tot het Departement van Oorlog en tot het Bureau E.M., een en ander na en in overleg met den Secretaris-Generaal van het Departement van Oorlog, onderscheidenlijk het Hoofd van het Bureau E.M.

Artikel 3

Hij houdt den Minister van Oorlog op de hoogte van den stand zijner werkzaamheden.

Artikel 4

Hij geeft aan den Minister van Oorlog kennis, wanneer hij langer dan vier dagen door ziekte of verlof afwezig is.

Artikel 5

Deze instructie kan worden aangehaald als „Instructie Wd. Ch. G.S.".

Londen, 25 April 1945.

De Minister voornoemd,
voor dezen,

de Luitenant-Generaal,
(w.g.) J. F. v. d. VIJVER.

BIJLAGE 44

Beschikking van de Minister van Koloniën d.d. 28 Augustus 1943, houdende benoeming van de heer van Oyen tot waarnemend commandant van het K.N.I.L. en hoofd van het Indische Departement van Oorlog, alsmede een instructie voor deze

MINISTERIE VAN KOLONIËN

No. 62/L.Cdo.

Afschrift

Londen, 28 Augustus 1943.

De Minister van Koloniën,
uitoefenende het Algemeen Bestuur van Nederlandsch-Indië krachtens *Staatsblad* C. 39;
gelet op:
artikel 32 van de Indische Staatsregeling;
overwegende:
dat na het openvallen van de plaats van bevelhebber der Landmacht nog geen opvolger is benoemd en dat het noodig is tijdelijk in de waarneming te voorzien;
heeft goedgevonden:
a. bij het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger, met ingang van den dag zijner aankomst in Australië te belasten met de waarneming van de functie van Commandant van het Leger en Hoofd van het Departement van Oorlog,
den Generaal-Majoor van het Wapen der Militaire Luchtvaart, adjudant i.b.d. van H.M. de Koningin

L. H. VAN OYEN

b. vast te stellen de hierbij gevoegde instructie voor voornoemden commandant.
Afschrift dezes zal worden verleend aan de Ministers voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Marine (3 ex.), van Buitenlandsche Zaken (5 ex.), en van Oorlog, de Gouverneurs van Curaçao en Suriname, den Voorzitter der Buitengewone Algemeene Rekenkamer (2 ex.), den Voorzitter der Nederlandsch-Indische Commissie voor Australië en Nw. Zeeland, den Voorzitter der Commissie voor Nederlandsch-Indië, Curaçao en Suriname, den Voorzitter der Netherlands Purchasing Commission, alsmede aan belanghebbende tot inlichting en naricht.

De Minister van Koloniën,
H. J. VAN MOOK.

Instructie voor den Commandant der Nederlandsch-Indische Legerstrijdkrachten (Clg.)

Artikel 1

1. De Clg. is, met inachtneming van het sub 2 in dit artikel vermelde, rechtstreeks gesteld onder den (wnd.) Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, of, zoolang deze functie niet is vervuld, onder de autoriteit, aan wie het algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië is opgedragen.
2. Met betrekking tot het beleid ten aanzien van de onder geallieerde bevelvoering gestelde legerstrijdkrachten, uitsluitend in verband met de krijgsverrichtingen in het Verre Oosten, is de Clg. rechtstreeks gesteld onder den B.S.O. (B.D.Z.).

Artikel 2

De Clg. bezit, met inachtneming van de thans geldende bijzondere omstandigheden, de bevoegdheden en verplichtingen van den Commandant van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger en Hoofd van het Departement van Oorlog van Nederlandsch-Indië.

Artikel 3

De Clg. is belast met de voorbereiding en de uitvoering van de militaire maatregelen, welke mogelijk en noodzakelijk zijn voor het herstel en de handhaving van het Nederlandsche gezag in vrij, en van den vijand te bevrijden, N.I. gebied. Hij volgt ter zake de aanwijzingen van de autoriteit, bedoeld in art. 1, sub 1.

Artikel 4

1. In aangelegenheden, niet vallende onder art. 1 sub 2, welke mede van belang zijn voor de Koninklijke Marine, pleegt de Clg. overleg met den betrokken commandant der zeestrijdkrachten.
2. T.a.v. gemeenschappelijke diensten van de Koninklijke Marine en het K.N.I.L. worden v.z.n. afzonderlijke instructies vastgesteld.

Instructie O.B.S.O.

1. De O.B.S.O., met standplaats Australië, voert in de S.W.P.A. namens den B.S.O. het bevel over de Nederlandsche diensten, instanties, inrichtingen e.d., welke beide onderdeelen der weermacht gezamenlijk betreffen, met inachtneming van de voor bedoelde diensten afzonderlijk vastgestelde instructies.
2. Hij vertegenwoordigt aldaar de Nederlandsche weermacht als zoodanig tegenover Nederlandsche en vreemde autoriteiten.
3. De O.B.S.O. brengt den B.S.O. een wekelijksch verslag uit over de plaats gehad hebbende oorlogshandelingen en de appreciatie van den toestand, terwijl tevens op den 1en en 15en van de maand over de dislocatie der Nederlandsche strijdkrachten een rapport wordt uitgebracht.
4. In zaken, welke het beleid betreffen in verband met de krijgsverrichtingen van de gezamenlijke strijdkrachten in de S.W.P.A., treedt de O.B.S.O. op als vertegenwoordiger van den B.S.O.
5. Mocht de Marine- of de Legercommandant in Australië van oordeel zijn dat door den O.B.S.O. zelfstandig genomen beslissingen of getroffen maatregelen t.a.v. het in punt 4 bedoelde beleid de uitvoering van hun taak schaadt, dan kunnen zij zich terzake d.t. van den O.B.S.O., bij voorkeur schriftelijk of zoo noodig telegrafisch, tot den B.S.O. wenden. In dit geval zendt de O.B.S.O. de door hem ontvangen brieven of telegrammen door, voorzien van zijn opmerkingen.

Schema S I en S O van kolonel de Blieck

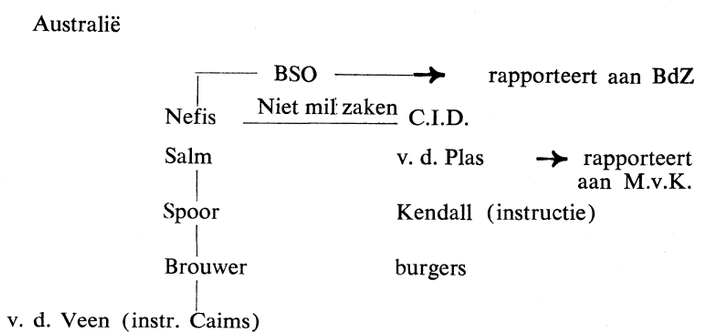

N.B. alle militairen geschikt voor intelligence: Nefis
alle burgers geschikt voor intelligence: v. d. Plas.

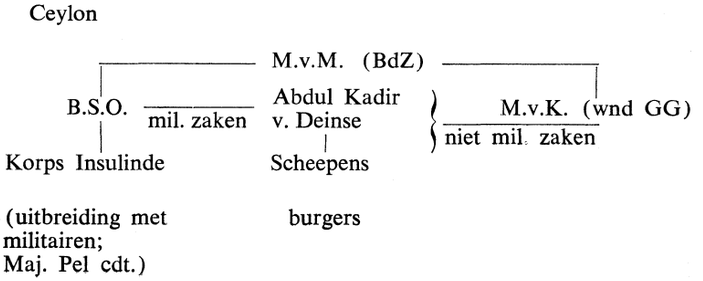

N.B. Het inbrengen van agenten geschiedt op aanwijzing en in overleg B.S.O. De training en speciale opleiding van agenten geschiedt onder verantwoordelijkheid v. d. Plas (Australië) en Abdul Kadir (Ceylon), waartoe voor beiden door M.v.K. (wnd GG) een instructie zal worden opgemaakt welke BSO zal worden toegezonden.

Joint British-Dutch organization

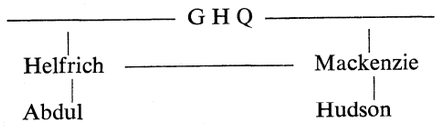

Schema S I en S O van v.a. Helfrich

Australië

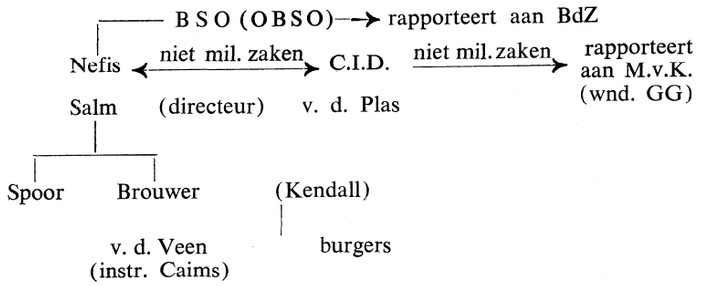

N.B. Alle militairen geschikt voor S I en S O: Nefis.
Alle burgers (agenten) geschikt voor S I: v. d. Plas.

Directeur Nefis staat rechtstreeks onder BSO (OBSO) doch heeft rechtstreeks contact met G.H.Q. en A.I.B., dat door G.H.Q. wordt gecontroleerd. Zie instructie Directeur.

v. d. Plas heeft zitting in de „Planning Board" van de Nefis. (Dit wordt om reden van uiterste geheimhouding *niet* in de instructie Directeur Nefis vermeld).

Ceylon

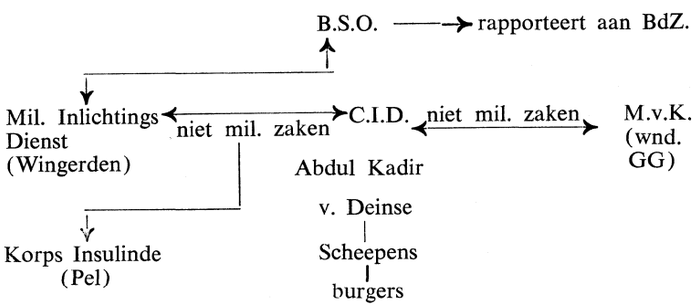

N.B. (als op schema de Blieck).

Bovendien: BdZ (M.v.M.) en M.v.K. houden elkaar volledig op de hoogte van alle binnenkomende rapporten en inlichtingen, zowel op militair- als op civiel gebied.

C.I.D. houdt BSO volledig op de hoogte en in Australië ook den Directeur Nefis (OBSO).

Joint British-Dutch organization
(als op schema de Blieck).

BIJLAGE 45

Brief d.d. 9 December 1943 van de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk aan H.M. de Koningin met een bijlage, betreffende de voortzetting van de oorlog tegen Japan na de bevrijding van Nederland

G.U. 295/43. 9 December 1943.

Zeer geheim

Aan Hare Majesteit de Koningin.

Namens den Ministerraad moge ik met den meesten eerbied Uwer Majesteit's aandacht vragen voor de volgende aangelegenheid.

De Ministerieele Commissie Oorlogvoering heeft zorgvuldig overwogen, welke maatregelen dienen te worden getroffen, om na de bevrijding van Nederland, de weermacht zoo snel mogelijk op te bouwen voor de voortzetting van den oorlog tegen Japan, overeenkomstig het aan de Regeeringen van Groot Brittannië en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika medegedeelde vaste besluit der Regeering, dien oorlog tot het einde te zullen voeren aan de zijde der bondgenooten met alle mankracht en hulpmiddelen, welke het Koninkrijk ter beschikking staan.

Het behoeft geen betoog, dat, voordat dit tijdstip aanbreekt, het onmogelijk is, wegens gebrek aan mankracht een militaire macht op te bouwen, welke niet — zooals met de zeer bescheiden krachten, die buiten bezet gebied beschikbaar zijn, het geval is — meer een symbolische dan een werkelijke beteekenis heeft.

Dit zal slechts mogelijk zijn, indien degenen, die voor het vervullen van militaire plichten in aanmerking komen, in Nederland kunnen worden opgeroepen en zelfs dan kan aanvankelijk slechts op een beperkte militaire macht worden gerekend. Immers heeft de vijand tal van jongelieden gedeporteerd, die slechts geleidelijk in het Vaderland zullen kunnen terugkeeren en wier physieke toestand hen ten deele aanvankelijk wellicht niet geschikt maakt voor den militairen dienst. Bovendien zal een gedeelte van de Nederlandsche mankracht moeten worden bestemd voor het herstel van het economische leven.

Naar ruwe schatting wordt op grond van de beschikbare gegevens mogelijk geacht, onmiddellijk na terugkomst rond 150 000 man onder de wapenen te roepen.

De bestemming, die aan deze lieden kan worden gegeven, is in globale cijfers de volgende:

In de eerste plaats worden noodig geacht rond 20 000 man voor herstel en handhaving van de inwendige veiligheid in Nederland, boven en behalve de Koninklijke Nederlandsche Brigade „Prinses Irene", den O.D.-dienst, voor zooverre niet behoorende tot het vorengenoemde aantal van 20 000, en de politie, die den eersten tijd ter beschikking van het militair gezag wordt gesteld.

Daarnevens dient gerekend te worden met de waarschijnlijkheid, dat Nederland zich niet zal kunnen onttrekken aan deelneming aan de bezetting van het vijandelijke gebied, waarvoor wordt aangenomen, dat rond 20 000 man voldoende zullen zijn.

Hiermede kan, voor zooverre de behoeften in Europa betreft, voorloopig volstaan worden. Mochten voor herstel en handhaving van de inwendige veiligheid de Nederlandsche strijdkrachten onvoldoende blijken te zijn, dan zal een beroep dienen te worden gedaan op Britsche hulptroepen.

Ten behoeve van herstel en handhaving van de veiligheid in Nederlandsch-Indië, en derhalve niet bestemd voor operatieve doeleinden in het Verre Oosten, zal de Koninklijke Landmacht bovendien onmiddellijk 15 bataljons, rond 15 000 man ter beschikking moeten stellen van den Gouverneur-Generaal, voor den duur dat het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger nog niet over voldoende strijdkrachten beschikt.

De grootte der onmiddellijk voor den strijd tegen Japan te vormen machtsmiddelen hangt eensdeels af van de boven de reeds genoemde aantallen manschappen dadelijk beschikbare mankracht en anderdeels van de beschikbaarheid van officieren en kader.

Als eerste maatregel wordt het mogelijk geacht dat de Koninklijke Landmacht voor dit doel een legercorps vormt, bestaande uit twee of drie divisies, zijnde 40 000 tot 60 000 man.

Bovendien zal de Koninklijke Marine ongeveer 30 000 man behoeven voor een onmiddellijke uitbreiding van de Vloot en den Marineluchtvaartdienst, de vorming van een mariniersbrigade, de vorming van technische marine-eenheden voor de bemanning van een vlootbasis en de vorming van officieren en kader voor een latere verdere uitbreiding.

Zoodoende zal dus onmiddellijk na de bevrijding behoefte bestaan aan de recruteering van 130 000 tot 150 000 man, waaronder de hierboven vermelde 30 000 man voor de Koninklijke Marine zijn begrepen.

Een verdere uitbreiding der voor den strijd tegen Japan te vormen strijdkrachten zal moeten worden ter hand genomen zoodra zulks mogelijk blijkt, na terugkeer van gedeporteerden en na de opleiding van de benoodigde officieren en onderofficieren.

Met de oproeping der manschappen gaat gepaard de zorg voor:

a. kleeding, bewapening en uitrusting;
b. encadreering en opleiding;
c. aanwerving der troepen.

a. Kleeding, Bewapening en Uitrusting

Voor kleeding, bewapening en uitrusting, inclusief verschaffing van oorlogsschepen en vliegtuigen, zal de hulp van Geallieerde zijde moeten worden ingeroepen.

Het ligt in de bedoeling om voor de bewapening en uitrusting der strijdkrachten, bestemd voor den strijd in het Verre Oosten een beroep te doen op de Amerikaansche of Britsche Regeering, na ingewonnen advies van de Combined Chiefs of Staff te Washington, en voor het overige op de Britsche Regeering.

Voor de troepen, bestemd voor herstel en handhaving van de in- en uitwendige veiligheid in Nederland, kan wellicht voorshands worden volstaan met een distinctief, indien het tijdig verkrijgen van uniformen moeilijkheden zou opleveren.

b. Encadreering en Opleiding

Het komt mogelijk voor, voor de troepen tot herstel en handhaving van de inwendige veiligheid in Nederland en die, bestemd voor hetzelfde doel in Nederlandsch-Indië, de noodige instructeurs te vinden. Aan de tactische opleiding van eerstbedoelde troepen behoeven geen hooge eischen te worden gesteld. In het algemeen zullen zij uit de oudere dienstplichtigen, die reeds onder de wapenen waren, kunnen worden gevormd; men zal dit personeel het militaire tuchtgevoel weder moeten bijbrengen, hen oefenen in het hanteeren van moderne lichte wapenen van Engelsch maaksel, en wat de gevechtsopleiding betreft, hen onderrichten in bewakingsdiensten en straatgevechten, en de vuurdiscipline opvoeren.

Laatstbedoelde troepen, voor Nederlandsch-Indië bestemd en waarbij in het algemeen de jongere dienstplichtigen, die reeds onder de wapenen zijn geweest, zullen worden ingedeeld, zullen in of nabij het Nederlandsch-Indisch grondgebied moeten worden opgeleid. Aan hen zullen zwaardere eischen moeten worden gesteld daar zij, in tropisch gebied, eenvoudige gevechtsopdrachten zullen moeten kunnen uitvoeren, die met de gezagshandhaving aldaar verband houden.

Indien men over de noodige voorschriften en over een aantal hoofdofficieren en subalterne officieren beschikt, die aan deze bataljons leiding kunnen geven, dan wordt het mogelijk geacht met eigen personeel de opleiding ter hand te nemen.

Geheel anders zijn de eischen, die moeten worden gesteld aan het legerkorps en aan de mariniers, die voor den gezamenlijken strijd in het Verre Oosten zijn bestemd. Zij moeten worden opgeleid voor het moderne gevecht tegen de van de meest moderne bewapening voorziene en in den krijg ervaren Japanners.

Het is volstrekt onmogelijk in hun opleiding geheel met eigen krachten te voorzien, waarvoor ons de middelen ten eenen male ontbreken.

De eenige oplossing is hen onmiddellijk na de bevrijding op te roepen en naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika of Groot-Brittannië over te brengen en aldaar voor hun encadreering en opleiding zorg te dragen.

Voor de mariniers werd reeds een regeling met de leiding van het U.S. Marines Corps getroffen, terwijl na raadpleging der Amerikaansche en Britsche autoriteiten gegrond uitzicht bestaat, dat voor de op te richten divisies, die een organisatie op veel grootere schaal vereischen, eveneens de medewerking der betrokken autoriteiten zal worden verkregen.

Ik moge Uwer Majesteit met den meesten eerbied hierbij als bijlage overleggen de zienswijze van Generaal-Majoor A. Q. H. Dijxhoorn, die daaromtrent werd geraadpleegd en met welke zienswijze de Regeering zich kan vereenigen.

De onder g. van deze bijlage bedoelde duur van den opleidingstijd van het legerkorps wordt gesteld op 14 maanden. Voegt men daarbij den tijd, die benoodigd is voor het transport der troepen naar Noord-Amerika, dan moet men zich afvragen of het legerkorps wel tijdig zal zijn afgericht, om alsnog aan den strijd in het Verre Oosten te kunnen deelnemen.

Het valt uiterst moeilijk zich daaromtrent aan voorspellingen te wagen; het beteekent alleen, dat door ons de uiterste spoed moet worden betracht. Zouden wij niet meer met dit legerkorps aan dien strijd kunnen deelnemen dan zou dit dezerzijds uitermate worden betreurd, omdat het koren op den molen zou zijn van de propaganda van die politieke stroomingen in Amerika, die bezwaren hebben tegen het teruggeven van Nederlandsch-Indië, als het ten koste van veel Amerikaansch bloed aan de Japanners is ontrukt.

Een tegenpropaganda is alleen mogelijk als inderdaad door het Nederlandsche volk al het mogelijke met de grootste voortvarendheid is verricht.

Ten aanzien van de Koninklijke Marine is een zoo snel mogelijke opleiding van nieuw personeel, gebruik makende van alle hulp, welke de bondgenooten bereid zijn te geven, in voorbereiding.

Voor de Mariniers is toestemming verkregen kern-kadergroepen, ter sterkte van ongeveer 250 man, in een kamp der U.S. Marines te doen opleiden; deze opleiding is thans in vollen gang.

c. Aanvoering der Troepen van de Koninklijke Landmacht

In het bijzonder dient aandacht te worden geschonken aan hetgeen sub b. van de bijlage wordt opgemerkt omtrent de aanvoering van het Legerkorps.

Het spreekt vanzelf, dat behalve het noodige aantal hoofd- en subalterne officieren met het noodige kader beschikt dient te worden over een Legerkorpscommandant, een Chef van den Staf en twee à drie divisie-commandanten, die geheel op de hoogte dienen te zijn van de vorming en aanvoering van modern georganiseerde groote eenheden, overeenkomstig de inzichten van de Amerikaansche of Britsche legerautoriteiten, onder wier oppercommando het Nederlandsche Legerkorps zal dienen te worden geplaatst.

Daarvoor is noodig, dat deze hoogere aanvoerders zich tijdig met hun taak vertrouwd maken, waartoe het volgen van cursussen noodig is, welke in Amerika omstreeks 6 maanden duren. Het aantal daarvoor thans beschikbare krachten is uiterst beperkt. Aangezien de opleiding van den troep, volgens de Amerikaansche normen, 14 maanden duurt, terwijl de recruteering en het transport tenminste 4 maanden zullen vereischen, zijn er ten minste 18 maanden mede gemoeid, vanaf het tijdstip der bevrijding van Nederland, voordat de troep gevechtswaardig zal zijn. Er bestaat dus alleszins gelegenheid en tijd voor vorenbedoelde studies en ook om de zich thans in krijgsgevangenschap bevindende officieren daaraan te zijner tijd te doen deelnemen en bij het Legerkorps in te deelen.

Inmiddels dient terstond met de voorbereidende werkzaamheden voor de vorming van het Legerkorps te worden aangevangen.

Indien de vorming van het Legerkorps in de Vereenigde Staten zal plaats hebben wordt voor deze voorbereiding en scholing noodig geoordeeld, dat het Hoofd van het Bureau O.G.S., de generaal-majoor *D. van Voorst Evekink*, en de aan hem toegevoegde kolonel van den Generalen Staf *G. J. Sas*, vergezeld van een aantal subalterne officieren, zich zoo spoedig mogelijk naar Amerika begeven.

Voorstellen inzake het op te richten Legerkorps worden dan door het Hoofd van het Bureau O.G.S. ingediend door tusschenkomst van generaal-majoor *A. Q. H. Dijxhoorn*, regeeringsvertegenwoordiger in de C.O.S.C. [1])

In afwachting van de nadere uitwerking van de organisatie onzer weermacht, welke eerst na terugkeer in Nederland volledig kan worden beoordeeld, heb ik gemeend, Uwe Majeteit niet onkundig te mogen laten van de voorgenomen, hierboven geschetste, voorbereidende maatregelen en moge ik Uwe Majesteit met den meesten eerbied verzoeken, daaraan wel Hare goedkeuring te willen hechten.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
(w.g.) P. S. GERBRANDY.

[1]) Vgl. bijlage 40.

BIJLAGE 46

Brief d.d. 15 December 1943 van de Minister van Koloniën aan de Minister van Buitenlandse Zaken, betreffende de training van Nederlandse troepen in Australië

MINISTERIE VAN KOLONIËN

Mexborough House,
17 Berkeley Street,
London, 15 December 1943.

No. 3463/020208.

Afdeeling:
Militaire Zaken.

Geheim

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Buitenlandsche Zaken.

Ik heb de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat het in het voornemen ligt zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland een troepenmacht van rond 20 000 man naar het Verre Oosten te dirigeeren, welke aldaar een aanvullende opleiding van enkele maanden zal moeten ontvangen.

Waar het niet vaststaat dat alsdan reeds belangrijke deelen van Nederlandsch-Indië bevrijd zullen zijn, dient onder het oog te worden gezien de noodzaak deze troepen in ander gebied op te leiden. Om verschillende redenen is hierbij het oog gevallen op Noord- of Noord-Oost Australië.

Hoewel het tijdstip van uitzending der hoogerbedoelde troepen nog onzeker is, komt het mij, in verband met de te treffen voorbereidingen voor de legering, oefening enz., gewenscht voor ons ter zake reeds thans te verzekeren van de instemming van de Australische Regeering.

Ik moge Uwer Excellentie daarom verzoeken deze aangelegenheid door Hr. Ms. Gezant te Canberra met de Australische Regeering te doen opnemen, waarbij de wnd. Commandant van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger te Melbourne de verder noodzakelijk geachte toelichtingen zal kunnen verstrekken.

Gaarne zal ik t.g.t. met het resultaat in kennis worden gesteld.

De Minister van Koloniën,
(w.g.) H. VAN MOOK.

BIJLAGE 47

Brief d.d. 25 Augustus 1944 van de Minister van Koloniën aan de Minister van Oorlog, met een concept-memorandum betreffende de vorming van 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië

MINISTERIE VAN KOLONIËN
(Netherlands Ministry for the Colonies)
Tel. Reg 0251-7

Mexborough House
17, Berkeley Street,
London, W. 1. 25 Augustus 1944.

No. 2175/020208.

Afdeeling
Militaire Zaken.

SPOED

Geheim

Bijlage: een.

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog.

Met verwijzing naar den brief van onzen Ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken van 12 Augustus j.l., Afdeeling Juridische Zaken No. 4659 G.A., en mede naar het terzake besprokene in de Ministerieele Commissie Oorlogvoering en het nader overleg met U.E. op 18 dezer, heb ik de eer Haar hierbij een concept-memorandum, betreffende de vorming van 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië, te doen toekomen, aan de hand waarvan het voorgenomen onderhoud van Minister Gerbrandy met Generaal Ismay zou kunnen plaats vinden.

Indien Uwerzijds met den inhoud der bijlage kan worden ingestemd ware deze zo spoedig mogelijk aan haar bestemming te doen geworden.

De Minister van Koloniën,
(w.g.) H. VAN MOOK.

Aanteekening:

Doorgezonden aan den
Minister AOK onder mededeeling,
dat ik met den inhoud der bijlage
geheel instem.
28/8 De MvO
par. v. Lidth de Jeude.

Memorandum

MR 281.

1. In their memorandum dated December 8th, 1943 (Ref. No. 1911—6/7—19) the Netherlands Representatives in Washington informed the C.C.S. of the intention following the liberation of Holland, to draft for service amongst others:

15 battalions for re-establishing and maintaining internal security in the Netherlands East Indies and also to participate in secondary military operations in the N.E.I., in close collaboration with Allied troops.

2. From the reply of the C.C.S. dated February 4th, 1944, it appears that further details should be discussed directly between the Netherlands Authorities and the British Chiefs of Staff.

3. It is of the utmost importance to have these troops available at the earliest possible moment.

4. For the formation of these battalions personnel will be called up in Holland who in the past went through a military training, so that the complementary training would only take a few months.

5. In connection with the destination of these battalions they should, after their formation, be transferred as soon as possible to Australia for further training there. In Australia a nucleus of the Royal Netherlands East Indies Army, temporarily in Australia, can be entrusted with the supervision of the training. A certain number of instructors are available. Some help of Allied instructors may be necessary; this could be arranged locally.

6. It will be necessary that the required uniforms and other clothing for first need be issued at once in Holland. The Netherlands Government suggests that the same be acquired in the U.K.

In case the transportation of the troops can take place immediately after enlistment, it may be advisable to issue the required equipment wholly or mainly in Australia. The troops are to be equipped as infantry battalions; proposals as to their equipment will be laid before the proper allied authorities.

7. In view of preparatory work for billeting, training etc. the Netherlands Government would highly appreciate to be informed now whether it could be agreed that the above-mentioned complementary training of the 15 battalions can take place in Australia, that in due course the required clothing, equipment and armament can be supplied, and that the necessary transport for the troops from Holland to Australia will be provided.

8. It would be extremely useful to know, whether and in how far the necessary arrangements can be made directly with the Australian authorities.

BIJLAGE 48

Brief d.d. 5 October 1944 van generaal H. L. Ismay, alsmede een brief d.d. 12 October 1944 van de secretaris van de Britse Chiefs of Staff aan Minister-President Gerbrandy betreffende de 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië

Offices of the War Cabinet
Great George Street, S.W. 1
5th October, 1944

Our Ref.: 1685/4 GB 1614/44
His Excellency Dr. Gerbrandy,
Prime Minister of the Netherlands,
Arlington House, Arlington Street, W. 1.

Top Secret

Your Excellency,

The Chiefs of Staff have considered your memorandum on the equipping and training of 15 battalions for internal security in the Netherlands East Indies.

Certain points regarding the provision of equipment for these forces are still under examination with the United States Chiefs of Staff. Pending final approval by the Combined Chiefs of Staff, the Chiefs of Staff suggest that the whole question of raising these battalions should be discussed between the Dutch Military Authorities and the War Office, in parallel with the arrangements now in train for the formation of the Dutch Expeditionary Corps.

The Chiefs of Staff have noted your view that the final training of these battalions should take place in Australia. They consider, however, that it would be premature to take a decision on this point at present, and suggest it be reconsidered later, in the light of the progress of Far Eastern operations and the development of Allied strategy for the defeat of Japan.

Yours sincerely,
(w.g.) H. L. ISMAY.

Our Ref.: C.O.S. 1728/4 GB 1656/44

Offices of the War Cabinet
Great George Street, S.W. 1
12th October, 1944

His Excellency Dr. Gerbrandy,
Prime Minister of the Netherlands,
Arlington House, Arlington Street,
Piccadilly, W. 1.

Top Secret

Your Excellency,

With reference to the second paragraph of General Ismay's letter C.O.S. 1685/4, dated 5th October 1944, the Combined Chiefs of Staff have now agreed that the fifteen Netherlands battalions for service in the Netherlands East Indies shall be equipped by Great Britain.

You will no doubt wish, therefore, that your Military Authorities should begin at an early date those discussions with the War Office which were suggested in General Ismay's letter.

Yours sincerely,

signed illegible,
Major General,
Secretary
Chiefs of Staff
Committee.

BIJLAGE 49

Telegram d.d. 27 October 1944 van de heer van Mook uit Australië aan de Minister van Oorlog betreffende legering, verpleging en opleiding van Nederlandse gezagstroepen in Australië na de bevrijding van Nederland

Ref. No. 5542.

Aan Ministerie van Oorlog.
Londen.

Codetelegram

Plaats van afzending: Brisbane. Datum van afzending: 27-10-1944.

Londen, 30 October 1944.

Het volgende bestemd voor van Lidth de Jeude, mede afschrift voor Minister van Koloniën

Ontving van de Australische Regeering bericht, dat zij tot de meest mogelijke medewerking bereid zijn, inzake verzoek Gezant aan de Australische Regeering nopens legering, verpleging en opleiding van 30 000 man Nederlandsche troepen in Australië na bevrijding van Nederland.

Zij droeg aan Australische CinC Blamey op om bij voorbereiding den noodigen steun te verleenen. Bij Perth complex kampen met hospitaal beschikbaar, welke zeer gunstig uit het oogpunt van legering, oefening, terrein en klimaat.

Clg aanvaardde in beginsel het aanbod op grond A 5 memorandum Dijxhoorn (mijn schrijven 18 November '43), welke aanvaarding ik bekrachtig. Blamey zegde voorloopige hulp Australische instructeurs en service personeel toe, onder nadrukkelijke voorwaarde, dat wij daarin zoo spoedig mogelijk zelf zullen voorzien gezien te kort Australische manpower.

Blamey drong verder niet alleen aan op het vormen van losse bataljons, doch bovendien op het scheppen van regimentsverband, daar bij het optreden van meerdere bataljons tezamen Regimentsstaf onmisbaar is. Verder uitgewerkte organisatie brengt sterkte bataljon als genoemd in brief Clg. van 18 Juli op rond 1000 man door het toevoegen van trein- en noodig extra medisch personeel.

Zelf moeten wij verder voorzien in administratieve overkapping beheerspersoneel en opleidingspersoneel. Regimentsverband eischt weinig meer dan reeds noodig uit dezen hoofde. Clg. komt tot den volgenden opzet, waarmede ik accoord ga: Naar vorming 15 bataljons te streven gedeeltelijk tot regimenten samen te voegen van 3 bataljons plus hulpdiensten. Organisatie regimenten zoodanig dat mogelijk blijft splitsing in aparte bataljons of uitzenden van losse bataljons voordat regiment gereed is. Hierbij K.N.I.L. personeel zooveel mogelijk inschakelen als aangegeven onder B 2 memorandum Dijxhoorn. Uiteindelijke sterkte regiment 4600 man, waarvan 3500 vechttroepen en rest staf en hulpdiensten. Wanneer wij uitgaan van 15 000 man Koninklijke Landmacht, 5000 nieuwe KNIL uit Nederland, zoomede bestaande KNIL en werving uit Indië zou tenslotte bereikbaar zijn:

a. 3 infanterieregimenten 14 000 man
b. beheersorganisatie W. Australië later te splitsen voor gebruik in Nederlandsch-Indië 1500 man
c. instructeurs en opleidingspersoneel 1000 man
d. losse bataljons 6000 man

hieraan toe te voegen minstens 5000 man Koninklijke landmacht en voorts in Indië te werven troepen KNIL als reserves. Het plan is door zijn soepelheid op onvoorziene ontwikkelingen ingesteld details volgen. Daar uitgebreide voorbereidingen moeten worden uitgevoerd met zeer beperkt personeel en aanwending reeds aanwezige troepen in bevrijd gebied niet kan onderbroken worden, ...

(Slot ontbreekt herhaling aangevraagd.)

VAN MOOK 173.

5622

1 November 1944

MINISTERIE VAN OORLOG
Brisbane

31-10-1944.

Mede voor Ministerie van Koloniën. Uw 174.

Hier volgt slot telegram Mook 173 (Ref. num. 5547). Is principieele instemming gewenscht? Ik veronderstel dat uitrusting en wapening Australisch met aanvulling uit USA, zoover dit ook voor Australische troepen gebeurt. De verzorging van een en ander voor alle herhaal alle genoemde troepen geschiedt door Clg. behoudens meest eenvoudige uitrusting herhaal uitrusting bij verzameling in Nederland en gedurende transport Australiëwaarts. Hierbij werd door Australische legerautoriteiten volledige hulp toegezegd. Betreffende financieele regelingen en consequenties gelieve mij nader te seinen.

VAN MOOK 173.

BIJLAGE 50

Beschouwing d.d. 7 November 1944 met 3 bijlagen, van de hand van dr. van Mook over de politieke en militaire toestand van Nederland in het Verre Oosten, afkomstig uit het archief van het Departement van Oorlog

NETHERLANDS INDIES COMMISSION
FOR AUSTRALIA AND NEW ZEALAND

Brisbane
Box 1386 R. G.P.O.
7 November 1944.

Gedeeltelijk ten vervolge op mijn telegram No 183 heb ik de eer Uwer Excellentie het volgende mede te deelen.

In de eerste plaats vond ik hier, bij mijn aankomst, de onderhandelingen met de Australische Regeering in verband met de opleiding, behuizing, uitrusting en verpleging der gezagstroepen in een meer gevorderd stadium, dan mij bekend was.

Op een desbetreffende vraag van den Gezant toch was het als bijlage I hierbij gevoegd antwoord ontvangen, hetwelk voor zichzelf spreekt, met uitzondering van de laatste alinea. De veronderstelling toch, dat deze troepen uitsluitend voor het operatie-gebied onder bevel van Generaal Mac Arthur bestemd zouden zijn, is onjuist en kan slechts op formeele gronden — opleiding binnen dat gebied — berusten. Het leek mij beter, daarop voorshands niet in te gaan en een geschikte gelegenheid af te wachten, om deze zaak door een gesprek op te helderen.

Overigens blijkt van Australische zijde een groote bereidheid tot hulp en medewerking, waaromtrent de Generaal-Majoor Van Straten nader mondelinge inlichtingen zal verschaffen. Deze medewerking zal waarschijnlijk mede omvatten de levering uit voorraden van bewapening en uitrusting, zoodat uitzending daarvan uit Engeland niet of slechts op beperkte schaal noodig wordt.

Wel verlangen zij — terecht —, dat wij zoo spoedig mogelijk in onze eigen hulpdiensten voorzien, al zullen zij ons in den aanvang helpen. Dit zal eenige ruimte eischen in de aantallen uit te zenden menschen, terwijl uiteraard op aanvulling uit bevrijd Indië zal worden geworven. Alle Australische opleidingen staan echter voor onze menschen open.

Wat de financieele verhouding betreft, is het nog altijd jammer, dat wij in de Britsche area zijn beland en dus niet kunnen profiteeren van lend-lease. Aangezien ons dit vele deviezen zal kosten, is het wel gewenscht aanvullende uitrustingsstukken, die wij niet hier kunnen krijgen, uit de Vereenigde Staten te betrekken, zooals trouwens de Australiërs zelf ook doen. Tot dusver wordt onze financieele verhouding tot de Australiërs beheerscht door een onderhandsche afspraak, die in de hiernevens als bijlage II gevoegde nota is geformuleerd. Ik kan natuurlijk niet beoordeelen, of wij terzake een mutual aid agreement zouden kunnen afsluiten, doch ik betwijfel, of Engeland en Australië, bij hun slechte financieele positie, daartoe bereid zouden zijn. Het is bovendien, bij de hulp, die zij toch al moeten verleenen voor de bevrijding van Indië, moeilijk te vragen.

Wat die bevrijding zelf betreft, heb ik mijn inzicht neergelegd in de hierbij als bijlage III gevoegde nota. Ter verdere illustratie daarvan nog het volgende.

Ook besprekingen met de Australische autoriteiten en een meer gedetailleerde kennisneming van gebeurtenissen in den Pacific, hebben mijn reeds eerder naar voren gebrachte meening bevestigd, dat snelle opbouw van onze machts- en bestuursmiddelen in dit theater bij alle door ons te nemen maatregelen op den voorgrond moet staan.

Dit blijkt met name duidelijk, wanneer men zich realiseert welke mogelijkheden ter verhooging van ons prestige — zoowel tegenover de bondgenooten als tegenover de Inheemsche bevolking — geopend zouden zijn, indien slechts over enkele duizenden Nederlandsch-Indische troepen beschikt had kunnen worden. Als voorbeelden noem ik:

a. Eerst in October 1944 kon één compagnie Infanterie voor mopping-up operaties in Noord Nieuw-Guinea beschikbaar worden gesteld en wel nadat aanvulling was verkregen uit West-Indië. Niet alleen hebben dergelijke operaties tot gevolg dat belangrijke aantallen inwoners van Nederlandsch-Nieuw-Guinea van de nog steeds rondzwervende Japanners worden bevrijd, doch tevens maakt het gebruik van eigen troepen voor dit doel een uitstekenden indruk op het geallieerde opperbevel, hetgeen is gebleken zoowel bij de aanbieding van deze compagnie als bij de oprichting — voor hetzelfde doel — van een z.g. Papoea Bataljon van het K.N.I.L., welke oprichting echter ook eerst in de laatste maanden haar beslag kon krijgen.

b. De vraag van den Australischen Commander in Chief of de Australische bezetting van Merauke door K.N.I.L.-troepen kon worden afgelost, welke vraag vergezeld ging van de mededeeling, dat het Australische Commando er prijs op stelde Nederlandsch territoir zoo spoedig mogelijk aan ons over te geven. Uit gebrek aan troepen evenwel kon deze aflossing eerst in uitzicht worden gesteld tegen Januari 1945, nadat het tweede West-Indische Detachement een aanvullende opleiding zou hebben doorloopen.

c. Op enkele kleine eilanden in de buurt van Australië, b.v. Seroea en Nila, welke niet permanent door den vijand bezet zijn, is de bevolking uitermate loyaal en heeft aan de geallieerde zaak reeds belangrijke diensten bewezen. Van tijd tot tijd komen Japansche patrouilles dergelijke eilanden bezoeken, waardoor de kans bestaat dat de bevolking duur zou moeten betalen voor de aan ons bewezen diensten, indien deze den vijand ter oore komen. De algemeene situatie zou toelaten deze eilanden met een geringe macht o.z. blijvend te bezetten, doch daarvoor zijn geen troepen beschikbaar. Voor wat betreft Seroea b.v. moest daarom noodgedwongen worden volstaan met het verstrekken van vuurwapenen aan de bevolking en een korte instructie van het gebruik daarvoor.

d. Tenslotte zou met enkele lichte oorlogsschepen en een paar duizend man op dit oogenblik een belangrijk deel van Nieuw-Guinea van Japanners kunnen worden gezuiverd. Hetzelfde geldt wellicht eerstdaags voor Halmaheira en Ternate.

Dergelijke gevallen, welke reeds thans met vele andere voorbeelden zouden zijn uit te breiden, zullen zich in de toekomst in toenemende mate voordoen. Hoe langer het duurt vóór onze machtsmiddelen zijn opgebouwd, hoe meer kans bestaat dat wij niet zullen kunnen voldoen aan hetgeen ten rechte van ons verwacht kan worden. De bij meer genoemden opbouw te betrachten spoed kan door verschillende maatregelen worden bevorderd:

a. ten eerste ware bij de aanwerving van troepen in Nederland de hoogste prioriteit te verleenen aan aanvulling van het bestaande, aan de Mariniers Brigade en aan de z.g. Gezagstroepen;

b. de uitzending naar Australië dient rechtstreeks te zijn. Onderbreking van de reis heeft bewezen steeds onevenredig tijdverlies op te leveren en bovendien op den troep een zoodanigen ontbindenden invloed te hebben, dat extra tijd moet worden uitgetrokken om den vroegeren graad van samenhang te herstellen;

c. het nog in West-Indië aanwezige K.N.I.L.-personeel dient zoo spoedig mogelijk door nieuw aan te werven personeel te worden vervangen en het eerstgenoemde naar Australië te worden gedirigeerd;

d. hoewel grootendeels buiten mijn rechtstreeksche bemoeienis vallend, moge ik aanbevelen ook de later voor den strijd tegen Japan te bestemmen divisies te organiseeren als regimenten (brigadegroups) waardoor tijd wordt gewonnen en evenzeer bruikbare troepeneenheden worden verkregen. Eventueel zou ten aanzien van regimenten en divisies op analoge wijze kunnen worden te werk gegaan als ten aanzien van bataljons en regimenten voor de gezagstroepen is voorgesteld in mijn in den aanhef dezes genoemd telegram. Derhalve zoodanig dat de opleiding en de organisatie gericht zijn op de uiteindelijke vorming van grootere eenheden, doch waarbij het op een vroeger tijdstip inzetten van kleinere eenheden, indien noodig, mogelijk blijft.

Behalve den spoedigen opbouw van machtsmiddelen zal ons prestige evenzeer worden beïnvloed door de wijze waarop die machtsmiddelen worden ingezet. Het komt mij gewenscht voor de Nederlandsche eenheden niet over de geallieerde formaties te versnipperen, doch hen zooveel mogelijk in grooter verband als Nederlandsche eenheden, ter beschikking te stellen van het geallieerde opperbevel, onder mededeeling dat zij, voor wat betreft de gezagstroepen, in hoofdzaak zijn bestemd voor den veiligheidsdienst en voor mopping-up operaties.

Uit besprekingen is gebleken, dat een dergelijke mededeeling voldoende is om gebruik der troepen in strijd met hun bestemming en hun graad van geoefendheid te voorkomen.

Het zal, gezien de tot dusverre door het opperbevel toegepaste methoden zelfs noodig kunnen zijn bepaalde streken of kleinere eilanden, welke door de bondgenooten zijn of worden voorbij getrokken, geheel op eigen kracht van den vijand te zuiveren.

Te overwegen ware daarom het vormen van Nederlandsche Task Forces, bestaand uit zee-, land- en luchtstrijdkrachten, althans de tijdelijke vorming van dergelijke Task Forces mogelijk te maken.

De Minister van Koloniën,
(w.g.) H. J. VAN MOOK.

Bijlage I. (T 18/3686)

DEPARTMENT OF EXTERNAL AFFAIRS

His Excellency
Baron F. C. van Aerssen Beyeren van Voshol, M.W.O.
Her Netherlands Majesty's Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary,
Royal Neth. Legation, Canberra, A.C.T.

Sir, Canberra, 25th September 1944.

1. I have the honour to acknowledge the receipt of your Note No. T. 18/3250 of 16th instant, communicating the proposal of the Royal Netherlands Government that, upon the liberation of Holland, a force of 30.000 Netherlands troops should be despatched to Australia for accommodation, maintenance and training in this country, prior to use in the Netherlands East Indies.

2. I am happy to inform you that this proposal commends itself in principle to His Majesty's Government in the Commonwealth of Australia, which will be glad to provide such facilities and assistance as may be practicable in the light of its existing and potential commitments.

3. In this connection the Government considers that it will be necessary, first of all, to ascertain precisely what will be involved in accommodating, training and maintaining the proposed Netherlands Force in this country, particularly from the financial point of view. The Government is accordingly in agreement with Your Excellency's suggestion that discussion in detail on these matters should take place between the Netherlands Commander-in Chief and the Australian Army Authorities, though no doubt it will be necessary for other Australian authorities to participate as the discussions proceed.

4. When, as a result of these discussions, fuller information is available to the Government, a further communication will at once be made to Your Excellency.

5. The Australian Government assures that the despatch of the proposed Netherlands Force will have the approval of the Combined Chiefs of Staff, and that the Force will form part of that operating in the South-West Pacific Area under the command of General MacArthur.

I have the honour to be,
With the highest consideration,
Sir,
Your obedient servant,
(For the Minister of State)
(sgd.) W. R. HODGSON,
Secretary to the Dept. of External Aff.

Bijlage II.

Note on financial matters pertaining to the operation of Australian commonwealth military forces in Netherlands Indies Territory and the operation of Royal Netherlands Indies Forces in Australian Territories.

1. Whenever Australian Commonwealth Military Forces operate in Netherlands Indies territory all payments effected by and to them in those territories shall be made in Netherlands Indies currency.

2. The Netherlands Indies Government through its agencies shall upon request place at the disposal of authorized officers of the Australian Commonwealth Military Forces such amounts of Netherlands Indies currency as are required by them and shall be paid the countervalue in Australian pounds at a rate of £ 1.0.0 = f 6,06.

3. The Australian Commonwealth Military Forces shall return to the Netherlands Indies Government through its agencies all Netherlands Indies currency in excess of their needs and shall receive the countervalue in Australian pounds at the same rate of £ 1.0.0 = f 6,06.

4. The Netherlands Indies Government, retaining the right of final decision in the light of its own potentialities and responsibilities, will through its authorized local agencies provide the Australian Commonwealth Military Forces operating in Netherlands Indies territory with the following types of assistance when and to the extent that it is found that they can most effectively be procured in Netherlands Indies territory.

a. Local produce and materials, locally available facilities informations, services and labour, except for the pay and allowances of such forces, for their administrative expenses and for such local purchases as Australian Commonwealth Military Forces' official establishments may make other than through the official establishments of the Netherlands Indies Government.

b. Local produce and materials, locally available informations, services and labour needed in the construction of military projects, tasks and similar capital works required for the common war effort except for the wages and salaries of Australian Commonwealth or other Allied citizens.

5. All costs involved in the operation of the Australian Commonwealth Military Forces in Netherlands Indies territory other than that mentioned under 4 shall be borne by the Government of the Commonwealth of Australia.

6. The Netherlands Indies Government shall bear all costs for maintenance and equipment of Royal Netherlands Indies Forces in Australian territories with the exception of costs for defence equipment from Australian Army Stores obtained by the Commonwealth of Australia under Lendlease arrangement with the United States of America, and equally eligible for lendlease under the Lendlease agreement concluded between the Netherlands Government and the United States Government. These materials shall be transferred from the Australian Lendlease account with the United States to that of the Netherlands Government without any monetary transaction being involved.

The Government of the Commonwealth of Australia and the Netherlands Indies Government shall each designate a Government agency to work out the practical application of the principles formulated in this note including the procedure of accounting and payments, which agencies on both sides shall be authorized to deal with all matters pertaining to this financial agreement.

April 11th, 1944.

Bijlage III. *Nota*

Kennisneming van den feitelijken toestand, zooals die zich in de laatste maanden met betrekking tot krijgsgebeurtenissen in den Pacific in het algemeen en ten aanzien van Nederlandsch-Indië in het bijzonder ontwikkeld heeft, geeft mij aanleiding tot de navolgende beschouwingen.

De tot voor kort beschikbare inlichtingen gaven den indruk, dat de geallieerde — d.w.z. de Amerikaansch-Britsche, beter nog misschien de Amerikaansche — strategie in den Pacific gericht was op twee doelen, in onderling verband: vooreerst het zoo spoedig mogelijk bereiken en inrichten van bases voor een rechtstreekschen aanval op Japan en daarnaast het zoo spoedig mogelijk verleenen van meer effectieve hulp aan China.

Als uiting van eerstgenoemden strategischen opzet kon men zien het bij sprongen West- en Noordwaarts opdringen van twee Amerikaansche (eigenlijk één Amerikaansche en één Amerikaansch-Australische) groepen van strijdkrachten: ten eerste die onder admiraal Nimitz via de Gilbert en Marshall eilanden naar Palau in de Carolinen en naar Saipan en Guam in de Marianen, vergezeld van een steeds toenemende en steeds dichter bij Japan en Formosa komende vloot- en luchtactie; ten tweede die onder generaal MacArthur via de Solomons, New Britain, Nieuw-Guinea en Morotai naar de Philippijnen. De hulp aan China kwam tot dusver vooral tot uitdrukking in de organisatie van den luchtweg India—China, in de luchtactie van generaal Chennault en in de voortgezette pogingen om een — gedeeltelijk nieuwe — landverbinding door Burma te openen; al deze actie viel binnen het operatiegebied van admiraal Mountbatten.

In deze strategie beteekende de bevrijding van enkele deelen van Nederlandsch-Indië niet meer dan de vorming van een aantal voldoende beveiligde tusschenbases. Daaromheen bleven, zelfs op betrekkelijk kleine eilanden als Biak en Morotai, de teruggedreven Japansche troepen, al dan niet verstrooid, het terrein bezetten en onveilig maken. De Amerikanen volstonden met de vorming van een z.g. „perimeter", waarbinnen zij alles ontruimden en hun bases vestigden. Daaromheen ontstond een varieerende strook bevrijd gebied, die aan ons bestuur — de N.I.C.A.-groep — werd overgelaten, met eenige Amerikaansche patrouillehulp. Als regel ontstond daarin een opeenhooping van bevolking, zoowel uit den perimeter als uit de omliggende dorpen, waarvandaan men veiligheid zocht in de schaduw van de Amerikaansche strijdmacht.

Deze methode heeft onze menschen voor een veel zwaarder taak geplaatst en daardoor ook veel meer van onze schaarsche krachten gevergd, dan het geval zou zijn geweest bij een integrale bevrijding

van de verschillende gebieden. De beveiliging tegen rondzwervende Japanners eischt voortdurende waakzaamheid. De bevolking leeft goeddeels buiten haar eigen kampongs; onderdak voor haar en voor de steeds binnenkomende of binnengebrachte evacuees moet worden verschaft. Een ordelijk bestuursverband is moeilijk te herstellen. De betrokken gebieden zijn als regel door de verdreven en afgesneden Japanners leeggeroofd; de voedselvoorziening drukt grootendeels op het bestuur. Herstel van voedselproductie wordt bemoeilijkt doordat een groot deel van de mannen arbeid voor de Amerikanen verricht en doordat vele voor die productie geschikte streken nog in de gevaarzône liggen. Daarbij komen dan de berichten over groote groepen van onze menschen, die zich in nood bevinden in de nog door Japanners bezet gehouden gebieden, hetgeen uiteraard prikkelt tot pogingen om deze menschen te bevrijden. Sommige van die pogingen zijn goed geslaagd, maar hebben wederom personeel vereischt en het aantal te vullen monden vergroot.

Nauwelijks echter hebben de Amerikanen de Philippijnen bereikt, of het stelsel van sprongsgewijze voortgaan van steunpunt tot steunpunt schijnt verlaten. Het geheele eiland Leyte wordt van Japanners gezuiverd; wellicht ook Samar. Of dit straks eveneens ten aanzien van andere eilanden zal geschieden, is nog niet duidelijk; het gerucht wil, dat dit inderdaad het geval zal zijn. Het zou ook begrijpelijk zijn: de politieke druk van de zijde van de Philipino's en het streven naar herstel van prestige voor de Amerikanen zullen beide in die richting drijven. Het is natuurlijk mogelijk, dat men voor dit doel in deze periode te weinig troepen heeft, maar dit zou alleen beteekenen, dat Amerikaansche versterkingen in de eerste plaats daarvoor worden opgeëischt. Het is, in dit verband, van beteekenis te vernemen, dat men de deelneming overweegt van één of twee Australische divisies in den strijd om de Philippijnen, ter bevrijding van het Zuidelijke groote eiland Mindanao.

Ook elders treedt dit verschijnsel van zorg voor eigen gebied, in de eerste plaats, aan het licht. Het grootste deel van de Australische veldtroepen wordt nu bestemd voor overneming en voltooiing van de bezetting van Australisch Nieuw-Guinea, de Solomons en den Bismarck Archipel. Daartegenover wordt één van de posten op Nederlandsch Nieuw-Guinea verlaten (Wakdé en Sarmi) en moeten wij maar zien, hoe wij de bevolking daar tegen den terugkeer en de wraak der nog aanwezige Japansche troepen beschermen.

Het wil mij voorkomen, dat deze gang van zaken niet zonder invloed is gebleven op de plannen van Lord Louis Mountbatten. Volgens de laatste berichten uit Kandy geraakt Sumatra hoe langer hoe meer buiten de voorgenomen operaties, die zich in toenemende mate richten op Britsch gebied (Burma, de Andamanen en Nicobaren, Malaya, straks misschien Britsch Borneo en Hongkong). Bij het bereiken van die gebieden zal alweer, begrijpelijkerwijs, het doel worden: integrale bevrijding. Gedurende al dien tijd blijft Nederlandsch-Indië bezet gebied, waarbinnen misschien enkele strategische punten bevrijd zullen zijn, maar dat verder moet wachten tot men elders klaar is.

Voegt men nu nog hieraan toe de beide in den aanhef van deze nota genoemde doelstellingen: den aanval op Japan en de hulpverleening aan China, dan is het duidelijk, dat de wachttijd voor Nederlandsch-Indië weleens zeer lang zou kunnen duren. Wel schijnt het nog steeds in de bedoeling van MacArthur te liggen om, *na* de bevrijding van de Philippijnen, zuidwaarts te gaan, doch het is duidelijk, dat de verwezenlijking van dit plan afhangt van den tijd, dien de strijd in de Philippijnen vorderen zal en van de middelen, die men MacArthur daarna zal laten voor verdere actie.

Nog met een verderen ongunstigen factor dient rekening te worden gehouden. Hoe later de bevrijding van Nederlandsch-Indië in het programma van den oorlog tegen Japan komt, hoe sterker de invloed van oorlogsvermoeidheid, politiek en militair, bij onze bondgenooten zal gaan spreken. Moeten ook dan nog belangrijke Amerikaansche, Britsche en Australische — om niet te spreken van Britsch-Indische — strijdkrachten in actie worden gehouden voor dat doel, dan zal de neiging om daarvoor politieke compensatie te zoeken toenemen. Men moet daarbij vooral niet onderschatten de werking van stemmingen onder de troepen zelf en de lagere officieren. Ook nu reeds wordt ons telkens voor de voeten geworpen, dat men Indië voor ons terugverovert en dat wij dus niet te veel praatjes moeten hebben. Ook nu reeds merkt men op, dat bij de bevrijding van die weinige steunpunten in Nederlandsch-Indië geen of nagenoeg geen Nederlandsche strijdkrachten aanwezig waren.

Tenslotte nog de positie ten aanzien van onze land- en rijksgenooten in Indië. Een bevrijding, die laat komt, verlengt hun ellende. Komt zij dan nog in hoofdzaak door vreemde strijdkrachten, dan kunnen daarvan een verwarring en een teleurstelling het gevolg zijn, waarvan de omvang nog niet valt te overzien.

Bovendien leert de tot dusverre met de Japanners opgedane ervaring vooreerst, dat zij destructiever en onmenschelijker worden, naarmate zij meer afgesneden raken en verder, dat men hen overal, op ieder eiland en in iederen uithoek, moet verdrijven en vernietigen.

Geheel anders zou dit beeld worden, wanneer wij eenmaal zelf over meer machtsmiddelen beschikken. De gang van zaken in het Oosten, hoe zwaar ook de gevolgen mogen zijn voor onze menschen in Indië, geeft ons iets meer tijd. De gang van zaken in het Westen daarentegen verzwakt ons land op gruwelijke wijze en maakt het voor hen, die deze ellende slechts uit de verte kunnen waarnemen, moeilijk om op spoedige hulp te blijven aandringen. Maar niettemin is het herstel van het Koninkrijk voor Nederland een zoodanig levensbelang, dat ook daarvoor het uiterste moet worden gevraagd.

De voorafgaande beschouwingen leiden daarbij tot twee conclusies. Alle kracht, die wij niet in en voor Nederland noodig hebben, moet op de bevrijding en het herstel van Nederlandsch-Indië worden geconcentreerd. Het kan wel fraai staan, wanneer wij deelnemen aan den aanval op Japan, maar in de daarbij betrokken krachten zullen wij niet meer kunnen opbrengen dan een „token force". En wanneer wij daardoor ons aandeel in de bevrijding van Nederlandsch-Indië verzwakken, dan schaden wij onze eigen zaak ernstiger dan wij haar door zulk een „token force" kunnen bevorderen. De politieke en militaire wereld van thans is hard en heeft weinig waardeering voor romantiek; ook onze bondgenooten handelen allereerst in hun eigen belang. Ik heb nog geen bevelhebber of politicus van beteekenis ontmoet, die het niet volkomen natuurlijk vond, wanneer wij onze beperkte — helaas steeds meer beperkte — krachten op Nederland en Nederlandsch-Indië zouden concentreeren.

De tweede conclusie wil mij voorkomen te zijn, dat wij bij de vorming van onze strijdkrachten niet te hoog moeten grijpen.

Hoe meer wij toch streven naar groote eenheden of technisch zeer ingewikkelde bewapening, hoe langer het duurt voor wij in actie komen en hoe grooter de kans, dat wij te laat zullen zijn. In die opzichten moeten wij nu eenmaal op onze geallieerden steunen. Wij doen dat in feite nu reeds; de lucht- en zeestrijdkrachten der Japanners zullen vermoedelijk reeds grootendeels vernietigd zijn, voordat de werkelijke bevrijding van Nederlandsch-Indië een aanvang neemt. Ook zullen onze bondgenooten ons den steun van artillerie en tanks niet onthouden, wanneer wij het gros van de troepen zouden kunnen leveren, zooals die voor de bevrijding van Indië noodig zullen zijn. Nieuw-Guinea heeft ons geleerd hoeveel zelfs met van goede kernen voorziene bevolkingspatrouilles kan worden gedaan tegen een verspreiden vijand; duizenden Japanners werden reeds door de N.I.C.A.-menschen en door hen georganiseerde Papoea's opgeruimd.

Eindelijk mag evenmin uit het oog worden verloren, dat ook het herstel van bestuur menschen vordert, die voor het herstel van ons Koninkrijk onmisbaar zijn. Wij zullen zoo weinig krachten hebben, dat wij niets voor niet dadelijk noodzakelijke doeleinden, of in een nuttelooze rivaliteit tusschen verschillende wapens en diensten mogen verspillen. Het bestuur, de politie, de rechtspraak, het onderwijs, de gezondheidszorg, het verkeer en het economisch leven eischen een minimum van goede krachten, zonder welke de bevrijding aanstonds in een chaos ontaardt. De ervaring in Nieuw-Guinea heeft wel een einde gemaakt aan de legende, dat dit de gemakkelijke en veilige en niet-essentieele baantjes zouden zijn. In vele gevallen maken tien goede N.I.C.A.-menschen honderden soldaten overbodig, omdat zij de bevolking organiseeren en tot rust en veerkracht brengen.

Niemand zal, na al het gebeurde, meer in de illusie leven, dat met de bevrijding de overvloed binnenkomt. Ook in Indië moeten wij alle krachten inspannen om te voorkomen, dat bevrijding hongersnood en wanorde beteekent. Hiervoor zijn menschen noodig. Wij weten, dat wij met minima zullen moeten werken. Maar zonder die minima is het werk onuitvoerbaar.

Ik kan slechts eindigen met het uitspreken van de bede, dat het Nederland gegeven moge zijn, zelfs in zijn diepsten nood, de kracht te behouden om het Koninkrijk te herstellen. Het getal aan mannen en vrouwen, dat daartoe noodig is, is relatief klein, mits hun gehalte goed is. Indië zal zelf uit zijn bevolking een groot aantal moeten bijdragen. Maar er is periculum in mora; iedere duizend man, die nu worden uitgezonden, zijn meer waard dan vijfduizend over zes maanden. En eenige tienduizenden vastberaden strijders zouden ons, bij de in Indië te verwachten situatie, dichtheid en verspreiding van de troepen van den bezetter, reeds in staat stellen het overgroote deel der bevolking zelf te bevrijden.

BIJLAGE 51

Verslag van een bespreking d.d. 6 November 1944 van kolonel de Blieck en luitenant-kolonel Coppens met officieren van het War Office inzake de bewapening van de gezagsbataljons voor Nederlandsch-Indië

Zeer geheim

Bespreking met het War Office op 6 November 1944 inzake de bewapening Gezagsbataljons Nederlandsch-Indië

Aanwezig:

Brigadier Sixsmith Lt. Col. Carlisle	War Office
Kolonel de Blieck Lt. Kol. Coppens	Dept. van Koloniën

Brig. Sixsmith begon met de mededeeling, dat deze bespreking onofficieel was en geen enkele definitieve verdere toezegging zou kunnen worden gedaan. Het was door de Engelsche autoriteiten reeds aangenomen, dat de bewapening en uitrusting door Engeland zouden worden geleverd.

Kol. de Blieck deelde mede, dat behalve de 15 gezagsbataljons eveneens 5000 vrijwilligers zouden worden uitgezonden, terwijl daarenboven nog rekening gehouden moest worden met ongeveer 7 bataljons te vormen uit menschen van bevrijde deelen van Nederlandsch-Indië.

Hierbij was als volgt gedacht:

1°. de kleeding voor de 15 gezagsbataljons ware op te zenden naar Nederland en ter beschikking van het Departement van Oorlog te stellen;

2°. indien mogelijk eveneens voor de 5000 vrijwilligers;

3°. een tropenkleeding voor de 7 overige bataljons;

4°. de bewapening enz. ware op te zenden naar Australië, waarmede zoo spoedig mogelijk zou kunnen worden aangevangen, daar het in de bedoeling ligt reeds nu met de vorming der 15 bataljons aan te vangen en dus uitzending in gedeelten zou plaats vinden.

Brig. Sixsmith:

ad 1°. geen bezwaar;

ad. 2°. en 3°. moest afzonderlijk worden voorgebracht, aangezien over deze troepen nimmer te voren was gesproken;

ad 4°. men verlangt een gedetailleerde opgave van hetgeen benoodigd is. Echter was men van meening, dat eventueele training der 15 bataljons in Engeland zou kunnen geschieden.

Medegedeeld werd door ons, dat deze menschen een lichte aanvullende militaire opleiding krijgen in Nederland en daarna ten spoedigste naar Australië waren te transporteeren, alwaar verdere opleiding door onze menschen zou geschieden. Over dit onderwerp was door Gen. Ismay nog geen beslissing genomen, aangezien deze een en ander van latere zorg vond. Wij echter zouden den door ons aangegeven weg ten zeerste op prijs stellen.

In verband hiermede wordt voorgesteld ondervolgend telegram aan Dr. van Mook te verzenden:

„Vervolg mijn 14 besprekingen War Office uitwijzen aan Engelschen volle medewerking kleeding en bewapening en uitrusting.

15 gezagsbataljons ten spoedigste volledige opgave benoodigdheden bewapening, munitie, enz. moet worden ingediend, waarom ik verzoek vervat voorlaatste alinea mijn 14 herhaal bbb Kleeding en bewapening en uitrusting 5000 vrijwilligers en 7 bataljons moet afzonderlijk worden voorgebracht bij War Office en zal hierover nader worden beslist punt Bij Engelschen nadrukkelijk op gewezen 15 gezagsbataljons dringend benoodigd en dus doorzenden na kleeding en voorloopig africhten in Holland van grootste belang"

Londen, 8 November 1944.

De Kolonel der Artillerie K.N.I.L.,
(w. g.) P. A. DE BLIECK.

BIJLAGE 52

Memorandum d.d. 25 Januari 1945 van de heer L. G. L. van der Kun voor de Combined Chiefs of Staff betreffende de 15 bataljons voor Nederlandsch-Indië

Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff.

2010 Massachusetts Ave.
Washington 6 D.C.

Department Executive Naval.
No. 3511-19/71, 6/47.

Secret

January 25, 1945.

To: The Combined Chiefs of Staff.

From: The Netherlands Naval Representative to the Combined Chiefs of Staff.

The Netherlands Naval Representative to the Combined Chiefs of Staff received information from Admiral J. Th. Furstner, in his capacity as Commander-in-Chief of all Netherlands Forces in the East, that the Australian Government has placed at the disposal of the Netherlands Government complete accommodation for the training of 15 battalions internal security troops, including camps, storage facilities, weapons, equipment, etc., under condition, however, that the first contingents arrive soon in order that the Australian Army personnel, which is now assigned to the maintenance of the above camps, equipment, etc., can be relieved of that duty.

Due to the fact, that Holland has only partly been liberated, the number of troops to be sent over would for the present until the middle of March next, be limited to 4.000, if not more Netherlands territory is re-conquered.

Training can commence immediately with instructors from the Royal Netherlands East Indies Army already in Australia, and Australian facilities. As equipment, etc., will be made available in Australia, the only requirement for the troops would be their uniforms for the voyage out, to be issued in Great Britain.

Some Army Air personnel would also have to be transferred from there to Australia for training purposes.

As Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces requires for its own purposes a relatively large portion of the manpower available in liberated areas of the Netherlands, the Netherlands Naval Representative is instructed to request urgently the intermediary of the Combined Chiefs of Staff with S.H.A.E.F. so that personnel recruited for the above purpose be sent out as speedily as feasible to the United Kingdom and from there on to Australia.

Voor eensluidend afschrift,

(w.g.) L. G. L. VAN DER KUN,
Rear Admiral, R.N.N.

BIJLAGE 53

Memorandum d.d. 15 Maart 1945 van de heer L. G. L. van der Kun voor de Combined Chiefs of Staff betreffende het vervoer van Nederlandse troepen naar Australië

Netherlands representatives to the Combined Chiefs of Staff

Dept. Executive
Nr 3616—19/93
6/60

March 15, 1945.

To: The Combined Chiefs of Staff.

From: Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff.

The Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff refer to the memorandum of the Netherlands Naval Representative of January 25, 1945, Nr 3511—79/71 and 6/47.

The Netherlands Government has been informed that the British War Ministry has undertaken to cooperate in principle with the clothing and billetting in transit camps in England and transportation to Australia of:

3926 men Internal Security Troops
1000 men Air Personnel
600 men Civil Affairs Military Personnel

wich personnel is ultimately destined for the Netherlands East Indies.

Shaef has agreed to this total of approximately 5600 men.

Transportation of these troops would have to take place in monthly contingents of about 1400 men, the first of which could sail on April 15th next.

The British War Ministry intimated as follows:

„Understand that as a result of action taken by your Naval Representative in Washington, the question of sending these men to Australia is now being examined by the Combined Chiefs of Staff in Washington. As soon as they have authorized the move the details can be settled and I do not anticipate that these should present any great difficulties but I shall gladly assist in any way I can".

It is to be noted that the 600 men militarized personnel for Civil Affairs are not mentioned in the Naval Representative's memorandum of January 25th 1945, the reason being that at the time the Netherlands Representatives were not advised that these 600 men Civil Affairs personnel were also being recruted.

As transportation from the Netherlands to England and further preparation in England for the onward shipping to Australia will take six weeks, an early authorization by the Combined Chiefs of Staff is requested.

BIJLAGE 54

Memorandum d.d. 16 April 1945 van de Combined Chiefs of Staff, voor de Nederlandse vertegenwoordigers bij dit lichaam, betreffende het transport van Nederlandse troepen naar Australië

Copy

The Combined Chiefs of Staff
Washington 25, D.C.

16 April 1945.

Memorandum for the Netherlands representatives to the Combined Chiefs of Staff

The Combined Chiefs of Staff have noted the letter of the Netherlands Naval Representative, dated 25 January 1945, and the letter from the Netherlands Representatives, dated 15 March 1945, concerning the movement from Holland to Australia of approximately 5600 Netherlands military personnel. They greatly appreciate the interest of the Netherlands Government in this matter, and have investigated the possibilities of undertaking at this time to transport and equip these forces.

The above-mentioned proposal is agreeable to the Combined Chiefs of Staff, subject to guarantees by the Netherlands authorities:

a. That the following commitments shall have prior call on Netherlands liberated manpower:

1. 20 400 for service with the Allied Expeditionary Force.
2. Royal Air Force requirements to bring Dutch squadrons up to strength for Southeast Asia Stage II.
3. Small cadres for Dutch Far East Corps now training in the United Kingdom.

b. That the withdrawal of the Netherlands Army air personnel will not reduce the number and strength of Netherlands squadrons available in western Europe.

Troop shipping for transportation of the 5600 Netherlands personnel to Australia will depend on other requirements of higher priority. It can probably be made available up to the end of the war in Europe. It is regretted that no cargo shipping for the support of these forces is available at present.

Clothing and personal equipment for voyage out can be provided in Great Britain from British sources. It is noted in your letter of 25 January 1945 that the Australian Government has placed at the disposal of the Netherlands Government complete accommodation to include camps, storage facilities, weapons and equipment. Other logistical support will be furnished from British or Australian sources.

For the Combined Chiefs of Staff:

(signed) A. J. MCFARLAND,
Brigadier General, U.S.A.

(signed) A. T. CORNWALL-JONES, *Brigadier.*

BIJLAGE 55

Brief d.d. 17 April 1945 van de heer L. G. L. van der Kun aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, betreffende het vervoer van Nederlandse troepen naar Australië

Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff

Dept. Executive
Nr 3694—6/66
19/112

17 April 1945.

Aan Zijne Excellentie den Minister voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
te Londen.

1. Als toegezegd in ons telegram nr 17 Pers. van 16 dezer hebben wij de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen de fotostatische copieën der correspondentie [1]) met de Combined Chiefs of Staff, welke betrekking had op de aangelegenheid vermeld in Uw telegram Gerbrandy nr 2 van 14 Maart 1945.
2. Laatstelijk had op deze aangelegenheid betrekking ons telegram aan Uwe Excellentie nr 79 van 31 Maart 1945.
3. Wij hoorden dat het verkrijgen van deze beslissing nogal moeilijk was omdat de shipping positie uitermate ongunstig schijnt. Het zou mij dan ook niet verbazen dat bij een volgende gelegenheid door de Combined Chiefs of Staff afwijzend zou worden beschikt op een verzoek onzerzijds om nog meer ongeoefende troepen over te voeren uit Europa naar Australië. Ik meen dat — zooals ook trouwens aanvankelijk in het voornemen lag — nieuwe troepen in het U.K. zullen moeten worden afgericht om na afloop der africhting te worden uitgezonden.

Het schijnt mij toe dat zij alleen dan eenzelfde prioriteit zullen kunnen hebben als Britsche troepen die in dezelfde mate afgeoefend zijn en evenzeer op het punt van uitzending staan.

Het lijkt mij in ieder geval zeer noodig dat daaromtrent zekerheid worde bekomen; zooals ik reeds den B.d.Z meldde in mijn brieftelegram nr 174 van 31 Januari 1945, wordt het gebrek aan scheepsruimte zeer hoog aangeslagen.

(w.g.) L. G. L. VAN DER KUN.

[1]) Vgl. bijlage 52.

BIJLAGE 56

Drie telegrammen d.d. 26 en 27 Mei 1945 van de Ambassadeur te Washington aan de Minister van Buitenlandse Zaken, betreffende het transport van Nederlandse troepen naar Australië

Ref. No. 3754 Londen, 28 Mei 1945

Aan Min. van Buitenlandsche Zaken,
Londen.

Codetelegram

Plaats van afzending: Washington.

Datum van afzending 26-5-1945
Datum van ontvangst 26-5-1945

Met van Mook bracht ik hedenmorgen een bezoek aan Leahy, voorzitter C.C.S., teneinde vraagstuk transporttroepen met inbegrip Mariniers en Nicapersoneel naar plaats van oefening te bespreken. L. raadde aan om hiertoe terstond een concreet verzoek in te dienen om de beschikking te krijgen over bepaalde Nederlandsche transportschepen voor bepaalden tijd. Leahy zeide niet te kunnen inzien dat dit ondanks krappe transportsituatie zou worden geweigerd, aangezien het gaat om onze eigen schepen, menschen en oorlogsbelangen.

Behandeling zou door hem worden bespoedigd en verzoek ondersteund. Met Regeeringsvertegenwoordiger bij C.C.S. zullen wij hier een voorstel opmaken en dit aan U overtelegrafeeren ter goedkeuring, aangezien spoedigste indiening wenschelijk.

Door Marshall, dien wij hedenmiddag spraken, werd weliswaar gewezen op de moeilijkheden van transport in het algemeen, doch hij zeide onze positie volkomen te begrijpen en zegde best mogelijke medewerking toe. Wij zullen aangelegenheid verder bespreken met Wilson en Somerville en Grew op de hoogte brengen.

Aan Schmutzer is per snellen zeekoerier zakelijk memo verzonden hetwelk diende tot inleiding besprekingen.

Zaterdag keert van Mook naar San Francisco terug. A.s. Dinsdag zal hij Australiëwaarts vertrekken.

Refereer tevens mijn 400 van vandaag. Verzoek van dit telegram copie te verstrekken aan Ministers van Scheepvaart, Koloniën en Oorlog.

Loudon 399

Ref. No. 3807. Londen, 28 Mei 1945

Aan Min. van Buitenlandsche Zaken,
Londen.

Codetelegram

Plaats van afzending: Washington.

Datum van afzending 27-5-1945
Datum van ontvangst 27-5-1945

Speciale code

Van Mook en ik bespraken met Britsche leden C.C.S. Maarschalk Wilson en Admiraal Somerville aangelegenheid mijn 399. Deze toonden wel begrip voor ons probleem doch boden heftig tegenstand, zich beroepend op primair en overheerschend strategisch lijn en doel, nl. vernietiging Japan, waaraan zij prioriteit geven boven locaal problemen en doelstellingen. Toezegden zich met Londen in verbinding stellen, weshalve grootst mogelijke pressie te Uwent gewenscht. Britten opmerken thans nog niet voorzienbaar vanuit welk punt onze troepen best inzetbaar, zoodat beslissing thans over transport later strategisch verkeerd zou kunnen blijken. Oogenblikkelijk met kracht aangevoerd, dat uitstel africhting onmogelijk en onverantwoord, zoowel voor troepen zelf als bevolking Nederland en Indië.

Loudon 404.

Ref. No. 3791. Londen, 29 Mei 1945

Aan Min. van Buitenlandsche Zaken,
Londen.

Codetelegram

Plaats van afzending: Washington.

Datum van afzending 26-5-1945
Datum van ontvangst 27-5-1945

Urgent.

Ook bestemd voor Ministers van Scheepvaart, Overzeesche Gebiedsdeelen en Oorlog

Dit is ten vervolge op mijn telegram Nr. 399. Gevolg gevend aan suggestie van Leahy om concreet verschepingsplan in te dienen voor strijdkrachten en Nicapersoneel naar U.S.A. en Australië, geeft van Mook, na overleg met van der Kun en van Hengel gepleegd te hebben, het volgende in overweging.

Van de volgende getallen wordt uitgegaan:

Mariniers naar de Vereenigde Staten 7000 man;

Gezagstroepen naar Australië 20 000 man (inbegrepen vervallen rechtstreeksche werving voor K.N.I.L.);

Luchtmacht naar Australië 2000 man;

Nicapersoneel naar Australië 5000 man.

Op het oogenblik zijn latere transporten nog te weinig gedefinieerd om deze thans reeds in de aanvrage op te nemen.

Het opnemingsvermogen alhier van Mariniers is 1200 man 's weeks, maar alleen als aan BDZ bekende voorwaarden van encadreering en overheid wordt voldaan. De vermoedelijke opnemingscapaciteit Australië is per 2 weken 2500 man, waarbij in het begin voor service-troops, gezagsbataljons en luchtmachtpersoneel hoogste prioriteit geldt, terwijl het Nicapersoneel eerst in kleinere en later in grootere groepen uitgezonden zou moeten worden. Het programma voor Australië ware met het oog op den reeds verloren geganen tijd in ca. 6 maanden uit te voeren en het vervoer van Mariniers naar de Vereenigde Staten zou in ca. 2 maanden kunnen plaats vinden, als zij in dat tempo klaar kunnen zijn voor verscheping.

Betreffende de wijze van vervoer zouden, voor zoover wij het kunnen zien, de Mariniers het beste kunnen worden overgebracht op regelmatig over Atlantic varende transportschepen, te zamen met geallieerde troepen. Wanneer wij voor dat doel eigen schepen willen verkrijgen, dan zouden, in aanmerking nemende het opnemingsvermogen in de Vereenigde Staten, daarvoor alleen geschikt zijn: „Brastagi" (1119 man), „Tabinta" (1113 man), „Boschfontein" (1273 man), welke schepen thans alle in het Pacificgebied zijn.

Het inkleeden van de aanvrage zou zoodanig kunnen worden gedaan, dat wij genoegen nemen met garantie regelmatige overbrenging in groepen van 1200 man voor Mariniers, doch anders beschikking over een of meer van bovenbedoelde schepen zouden moeten vragen.

Het transport naar Australië is omvangrijk genoeg om te verlangen de beschikking over eigen schepen en zou met de volgende schepen gedaan kunnen worden: „Tegelberg", Boissevain", „Ruys" (alle 2300 man), „Noordam" (2200 man), „Indrapoera" (2500 man), „Poelau Laut" (2117 man), „Japara" (1624 man).

Hierbij is er van uitgegaan, dat dit transport geschiedt van Nederland of Engeland naar Perth en dat doorvoer van voor andere plaatsen in Australië bestemd N.I.C.A.-personeel (luchtmacht) geregeld wordt met afzonderlijke schepen.

De „Libertador" of de „Van Heutz" zouden daarvoor b.v. gebruikt worden. Van bovengenoemde schepen wordt de reisduur Nederland—Engeland—Perth gebaseerd op 30, 30, 30, 28, 31, 35 en 33 dagen; in Perth 5 dagen voor ontschepen en voor extra reparatie, 45 dagen voor de terugreis, c.q. via tusschenliggende havens op de route, voor het opnemen van naar Europa te vervoeren per-

soneel, 10 tot 15 dagen ligtijd in Nederland of U.K. Zoodoende zouden van bovengenoemde 7 schepen er 6 twee reizen en 1 één reis moeten maken, totaal een mogelijkheid makende voor het overbrengen van 28 000 man. De laadruimte voor vervoer naar Australië zou ter beschikking van de geallieerden kunnen blijven, waar het over te brengen personeel weinig lading meebrengt.

Als de laadruimte voor vervoer naar Britsch-Indië of Colombo zou worden gebruikt, zou dat den duur van de reis met een aantal dagen verlengen. Met het oog op een zoo goed mogelijke verdeeling der transporten in groepen van hoogstens 2500 man en tevens in verband met de geschiktheid der schepen voor transport in de tropen, lijkt het ons wenschelijk bovenbedoelde schepen te vragen. Het kan natuurlijk open worden gelaten of M.O.W.T. en W.S.A. bepaalde schepen liever vervangen zouden willen hebben door andere, terwijl de volgorde van het in gebruik nemen afhankelijk zal zijn van opleveringsmogelijkheid.

In bovenvermeld voorstel zijn opgenomen 4 schepen uit Europeesch en 3 uit Pacific Area, opdat niet te veel onttrokken worden aan één transportgebied. Het voorgestelde komt practisch er op neer, dat 6 schepen voor den tijd van ca. 150 dagen en één der schepen ca. 45 dagen noodig zullen zijn, waarna zij weer geheel en al kunnen terugkeeren tot de „pool". Vast moet uiteraard staan, dat de aantallen van het te vervoeren personeel, waarop wij het oog hebben, op tijd klaar moeten zijn voor verscheping.

Door het noemen van bepaalde schepen wordt bereikt, dat de behandeling onverwijld in een concreet stadium komt en minder tijd in beslag zal nemen, waar er reeds zeer veel tijd verloren is gegaan en er ook op deze wijze nog altijd een periode van 6 maanden met de transporten heengaat. Voor zoover het de hoofdzaak betreft, heb ik Australië van een en ander in kennis gesteld, zoodat eventueele correcties van daaruit rechtstreeks kunnen worden medegedeeld aan Londen.

Aangaande den vorm van het verzoek adviseerde Leahy om dit in te dienen via de Regeeringsvertegenwoordigers C.C.S., als verzoek van de Nederlandsche Regeering.

Loudon 403.

BIJLAGE 57

Antwoord d.d. 24 Juli 1945 van de Combined Chiefs of Staff aan de Nederlandse vertegenwoordigers, betreffende het vervoer van militair personeel naar Australië

THE COMBINED CHIEFS OF STAFF
WASHINGTON

24 July 1945.

Top Secret

Memorandum for the Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff

The Combined Chiefs of Staff have received the memorandum from the Netherlands Representatives Nr. 3861-19/175, 6/89, dated 25 June 1945, on the subject of the Netherlands Government's plan for the transportation of military personnel from Europe to Australia.

The Combined Chiefs of Staff are anxious that the Netherlands Government should be assured that their proposals are being carefully examined at this time, and that it is hoped that a detailed reply will be available in the near future.

For the Combined Chiefs of Staff,

(signed) T. E. H. BIRLEY, *Group Captain, R.A.F.*

(signed) F. R. SWEENEY, *Colonel, G.S.C.*

Combined Secretariat.

BIJLAGE 58

Brief d.d. 27 Juli 1945 van de Nederlandse vertegenwoordigers bij de Combined Chiefs of Staff aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk betreffende de opneming en training van de Nederlandse troepen in Australië, met bijlage

Netherlands Representatives to the Combined Chiefs of Staff

Department Executive
Nr 3952—19/239
6/124

2010 Massachusetts Ave. N.W.
Washington 6, D.C.
Tel. DEcatur 7200
27 Juli 1945.

Aan Zijne Excellentie
den Minister voor Algemeene Oorlogvoering,

Doordruk: Z.E. den Minister van Oorlog
Z.E. den Minister van Marine
Z.E. den Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen
Z.E. den Bevelhebber der Zeestrijdkrachten

Ten vervolge op dzz. telegram Nr 33 van 25 Juli 1945 hebben wij de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen fotostatische copie van den tekst van het memorandum Combined Chiefs of Staff ddo 24 Juli 1945. [1])

Ten vervolge op ons telegram Nr 32 van 25 Juli 1945 sluiten wij voorts hierbij in copie van den tekst van den „Confidential & Personal" brief van 23 Juli 1945.

Wij teekenen nog aan dat ons bleek, dat de Combined Chiefs of Staff aan de Australische Regeering had doen vragen hoe de situatie in Australië was voor wat betreft het eventueel onderbrengen der door ons uit te zenden 27.000 min 2.000 grondtroepen min 5.000 Nica personeel = 20.000 man gezagstroepen vide telegram Loudon van 26 Mei 1945. Daarop volgden telegrafische navraag en antwoord van welk laatste de hiernevensgaande copie het resultaat weergeeft.

De Generaal-Majoor,
(w. g.) A. G. VAN TRICHT.

De Schout bij Nacht,
(w. g.) L. G. L. VAN DER KUN.

[1]) Zie bijlage 57.

Confidential & Personal
Top Secret

July 23, 1945.

Lieut.-General A. G. van Tricht,
Netherlands Mission,
Combined Chiefs of Staff Bldg.
Washington, D. C.

Dear General:

Proposal to Base a Dutch Force in Australia

1. Following our conversation this morning, the following is a brief resume of the position as known to me.

2. This matter has been under consideration in Australia for some time and a Planning Sub Committee made a preliminary survey of Australia's ability to receive a force of approximately 21 500 in March last. However, at that time the full requirements of the British Pacific Fleet were not known.

3. Australian economy has been strained to its utmost, particularly in regard to munitions, food production and internal transportation. To restore some balance to the economy the Australian Government has recently decided to release 50 000 man from the army. Consequently any proposal which involves further provision of the items enumerated above, must be very carefully considered.

4. Recent advices show that it is not possible to accept the whole Dutch force, and in fact the acceptance of 5600 approved by Combined Chiefs of Staff is now being reviewed by an Australian Joint Planning Sub Committee.

5. A total of 939 all ranks has so far been shipped to Australia and it appears that there is a proposal now being considered to ship 2000 all ranks per month commencing late in August. However the position is still somewhat obscure and depends on the above mentioned review which has not as yet been completed.

6. I shall be happy to keep you advised as to any further developments as they come to my knowledge.

Yours sincerely,

BIJLAGE 59

Verslag d.d. 8 September 1945, alsmede een brief d.d. 19 September 1945 van de Nederlandse Gezant te Canberra aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de onderhandelingen betreffende de training van Nederlandse troepen in Australië

Vertrouwelijk

Melbourne, 8 September 1945.

Ik heb de eer, Uwer Excellentie hierbij een overzichtelijk verslag aan te bieden over de aangelegenheid die hier bekendheid verworven heeft onder den naam:

„Training of Dutch troops in Australia".

Uwe Excellentie is in het bezit van afschriften van mijn brief van 16 Augustus 1944, T 18/3250 aan Dr. Evatt en het antwoord namens hem geteekend door Col. Hodgson, d.d. 25 September 1944. Mijn brieven aan Uwe Excellentie van 22 September 1944, T 18/3631/176 en 5 October 1944, T 18/3755/183 handelden over deze aangelegenheid. Destijds kwam ik met den Heer van Mook overeen, dat er voorloopig geen aanleiding bestond, nadere mededeelingen aan de Australische Regeering te doen in verband met par. 5 van Col. Hodgson's brief.

Nadat door de Australische en Nederlandsch-Indische militaire autoriteiten maandenlang was onderhandeld en aan de voorbereiding van de ontvangst en training der bewuste Nederlandsche troepen was gewerkt, werd begin Juni 1945 door Col. Wright, onzen Consul in Victoria die tevens optreedt als Senior Liaison Officer tusschen het Australische Opperbevel en onze militaire leiding, op mij een beroep gedaan om aan te dringen op een schriftelijke toezegging van Australische Regeeringszijde, dat aan de beoogde training niets in den weg stond, zulks in verband met moeilijkheden, in den laatsten tijd bij de onderhandelingen ondervonden.

Ofschoon ik van oordeel was, dat de brief van Col. Hodgson van 25 September 1944 voldoenden waarborg bevatte, gaf ik aan het dringend verzoek van Col. Wright, dat door Generaal van Oyen werd ondersteund, tenslotte gehoor en schreef d.d. 16 Juni aan External Affairs.

Toen een schriftelijke reactie hierop uitbleef en eenigszins verontrustende berichten binnenkwamen, hierop neerkomend dat de Australische militaire overheid bij hun Regeeringsinstanties geen voortgang bespeurden en eerder teekenen meenden te ontdekken die wezen op eene verandering van houding, weifelend verklaard door manpower moeilijkheden, besloten de Heer van Mook en ik, tezamen met en op voorstel van Generaal van Oyen een gezamenlijke mondelinge bespreking met den waarnemenden Prime Minister Forde te hebben.

Deze vond plaats op 2 Juli en was verre van bevredigend. De Heer Forde, juist teruggekeerd van San Francisco, was niet op de hoogte en klaarblijkelijk bang zich te verspreken. Wel had hij iets vernomen van groote tekorten aan manpower.

De ziekte van den Heer Curtin, die toen al een zeer alarmeerenden keer had genomen, maakte dat de heer Forde zeer weinig tijd voor onze bespreking beschikbaar stelde, minder dan beleefdheidshalve door ons kon worden en ook werd verwacht; minder bovendien, doordat hij ondanks het tevoren afgesproken uur en de omstandigheid dat de Heer van Mook er speciaal voor uit Brisbane, Generaal van Oyen uit Melbourne overkwam, ons een half uur liet wachten en minder belangrijke bezoekers liet voorgaan. Dit evenwel zijn onvermijdelijke Australische manieren. Met een vage toezegging dat hij de zaak in het Cabinet ter sprake zou brengen werden wij afgescheept.

Zooals Uwer Excellentie in hoofdzaak uit de door Dr. van Mook en mij verzonden telegrammen bekend zal zijn, ontvingen wij na de op zichzelf onbevredigende bespreking met den waarnemenden Prime Minister onderhandsche inlichtingen van meer geruststellenden aard. Deze kwamen in hoofdzaak wederom uit militaire (Austr.) bron, en luidden thans, dat wij ons niet ongerust moesten maken over gebrek aan tegemoetkoming van regeeringszijde; de militairen meenden namelijk ondanks minder gunstige teekenen in uitzicht te kunnen stellen dat de zaak wel in orde zou komen.

Een en ander gaf den Heer van Mook aanleiding, op 16 Juli aan den Heer van Hoogstraten in Nederland een geruststellend telegram te zenden. Toen de Heer van Hoogstraten korten tijd tevoren naar Nederland was vertrokken, was hem namelijk een overzicht van den stand van zaken medegegeven, eindigende met het onbevredigende onderhoud met den Heer Forde op 2 Juli. De bedoeling was dat de Nederlandsche Regeering door den Heer van Hoogstraten zou kunnen worden ingelicht, en om nu geen te donker beeld van de ontwikkeling te geven lag het voor de hand dat de meer optimistische stemming als gevolg van de tusschen 2 en 16 Juli binnengekomen inlichtingen den Heer van Hoogstraten ook werd overgebracht.

Nauwelijks was door bedoeld telegram uiting geven aan de meer hoopvolle uitzichten, toen ik in antwoord op mijn schriftelijke rappel d.d. 16 Juni een antwoord van den waarnemenden Minister van External Affairs (Mr. Makin), gedateerd 11 Juli 1945, ontving, dat van een afwijzend standpunt blijk gaf.

De inlichtingen die van Australische militaire zijde bleven komen waren echter in die mate geruststellend, dat ik den Heer van Mook in een briefje van 19 Juli in overweging gaf, nog geen stappen te ondernemen doch eerst af te wachten welke practische resultaten o.m. de toezeggingen, van of namens General Blamey door onze militaire autoriteiten ontvangen, zouden opleveren.

Brigadier Elliott, een Australisch Opperofficier, die in deze onderhandelingen een belangrijke rol speelde, gaf ook na kennisneming van den brief van Mr. Makin nog te kennen, dat dit niet het laatste woord was, en dat het geheele plan opnieuw bij de Australische Regeering in overweging was met kans op succes.

Intusschen werden van Australische militaire zijde toch ook wel eenige minder optimistische stemmen vernomen, die begonnen te twijfelen aan de kansen van slagen.

In verband daarmede vestigde de Generaal Majoor van Straten, Chef van den Staf, de aandacht van den Luitenant-Gouverneur-Generaal op de omstandigheid, dat indien de uitzending van 27 000 man niet zou kunnen doorgaan als gevolg van de houding der Australische Regeering, de Nederlandsche Regeering bijtijds diende gewaarschuwd te worden in verband met haar voornemens om bij de Hoofden der Britsche en Amerikaansche Regeeringen de kwestie van het zeetransport dier troepen te doen bepleiten.

Als gevolg van een en ander werd overeengekomen dat ik de geheele aangelegenheid met den Heer Chifley, Prime Minister, zou gaan bespreken. Er was in zooverre aanleiding voor dezen stap omdat de Heer Chifley juist de functie van Prime Minister had aanvaard, Dr. Evatt (met wien ik anders waarschijnlijk zou onderhandeld hebben) nog niet was teruggekeerd uit San Fransico, en de zaak een punt van besprekingen in het Cabinet had uitgemaakt.

Ik was inmiddels eenige malen benaderd met de suggestie, van de diensten der Oppositie gebruik te maken om de Regeering van meening te doen veranderen. Het spreekt vanzelf dat ik dit denkbeeld verwierp. Afgescheiden van het incorrecte van zoodanige handeling, zou zij ons, naar ik mij overtuigd hield, verder van huis brengen, daar bij de bestaande politieke toestanden niemand zou gelooven dat de oppositie anders dan door initiatief onzerzijds in het bezit van bepaalde gegevens zou zijn gekomen, hetgeen ons tegenover de Regeering onmogelijk zou maken.

Op 31 Juli besprak ik de voornaamste punten van het betoog, dat ik mij voorstelde met den Heer Chifley op 2 Augustus te Canberra te voeren, met den Heer van Mook en Generaal van Oyen in Camp Columbia te Brisbane. Nog dienzelfden dag, 31 Juli, ontving Generaal van Oyen een bericht van Col. Wright (onze Consul in Victoria en Senior Liaison Officer tusschen onze N.I. Legerautoriteiten en het Australische H.Q.) volgens hetwelk General Northcott (Chief of Gen. Staff) de situatie weer hoopvol inzag en een gunstige beslissing verwachtte.

Ik ontmoette Prime Minister Chifley op een lunch in kleinen kring op Government House Canberra op 1 Augustus.

Dienzelfden middag stelde de leider der Oppositie, de Heer Menzies, in het Parlement een vraag aan den Prime Minister over de training onzer troepen in Western Australia. De Heer Chifley gaf vage en ten deele onjuiste antwoorden. Hij was vermoedelijk niet voldoende geprepareerd en wellicht ook niet volledig van de details op de hoogte.

De pers, in het bizonder de Melbourne Pers, die deze Labour Regeering vijandig gezind is, maakte van de vragen van den Heer Menzies in het oog loopend melding. Een uitknipsel terzake sluit ik hierbij in.

Toen ik daags daarna den Heer Chifley opzocht, begon ik met hem in stellige bewoordingen de verzekering te geven, dat ik geen bemoeienis hoegenaamd had met de actie van den Heer Menzies en

er ook niets mee te maken wenschte te hebben. Deze verzekering werd ten volle aanvaard en onze bespreking vond plaats in een atmosfeer van wederzijdsch vertrouwen. Zooals ik reeds telegraphisch berichtte, mochten mijn argumenten echter niet baten. De Prime Minister verklaarde met nadruk dat op de beslissing, die ten nadeele van ons plan was gevallen, niet zou worden teruggekomen. Hij begreep volkomen hoe teleurstellend deze ontwikkeling voor ons was, vooral toen ik hem uitlegde, dat wij, te goeder trouw aannemend dat de zaak principieel in orde was, met de Combined Chiefs of Staff, en de Britsche Chiefs of Staff ver gaande besprekingen hadden gevoerd en afspraken gemaakt. Waar de brief van External Affairs van 4 September 1944, die het principieele accoord der Australische Regeering bevatte, uitdrukkelijk in uitzicht stelde, dat nadere mededeelingen zouden volgen zoodra de ontwikkeling van zaken zulks zou vorderen, konden wij a fortiori verwachten gewaarschuwd te worden indien het geheele schema verviel. Eenigerlei mededeeling van dien aard ontvingen wij echter niet, en het was slechts op grond van geruchten dat ik tezamen met Dr. van Mook en Generaal van Oyen den waarnemenden Prime Minister op 2 Juli over de zaak aansprak, toen ik op mijn desbetreffenden brief van 16 Juni geen antwoord ontving. De afwijzende brief van Mr. Makin kwam derhalve geheel onverwacht.

Wat de zaak zelf betrof, konden wij nauwelijks aannemen dat moeilijkheden met manpower werkelijk de uitvoering van het schema zouden verhinderen. De militaire autoriteiten immers waren nog steeds van meening, dat er geen afdoende practische bezwaren bestonden. In alle geval zou het uiterst moeilijk zijn, het Nederlandsche volk deze teleurstelling aannemelijk te maken. De Heer Chifley voerde hiertegenover aan, dat men met verschillende manpower-commitments al belangrijk verder was gegaan dan verantwoord was; dat men met name aan de herhaalde aanvragen der Britsche Marine had toegegeven totdat bleek dat men te ver was gegaan. Een van de punten van bespreking van het laatste bezoek van wijlen Curtin aan Londen was geweest de mededeeling dat men een deel der toezeggingen moest terugnemen. Ten gevolge van deze ontwikkeling moest het plan van de training der 27.000 man Nederlandsche troepen in de verdrukking komen, aangezien hierbij wel degelijk eenige manpower betrokken is. Manpower is een kwetsbaar punt. De Binnenlandsche politiek draait min of meer om manpower. Voor het bouwen van huizen is manpower noodig, en dezelfde menschen die hiervoor van de krijgsmacht worden ontslagen verhoogen de vraag naar woningen voor zich zelf, waaraan allerwege in dit land een chronisch gebrek bestaat. De Prime Minister zegde toe te zullen bevorderen dat mij schriftelijk zou worden bevestigd dat de verantwoordelijkheid voor de teleurstellende ontwikkeling niet bij ons doch bij de Australische Overheid ligt. Zulk een brief heb ik evenwel tot heden niet ontvangen.

Een nieuwe phase in de ontwikkeling begon met de publicatie in de Melbourne Herald van 3 Augustus van een uitvoerig artikel onder dikgedrukt hoofd op de frontpagina. Niet alleen dat de inzender van de feiten op de hoogte bleek, doch een vrijwel complete openbaarmaking van dezerzijdsche briefwisseling met External Affairs verscheen in hetzelfde artikel.

Na telefonisch overleg met den Heer van Mook liet ik een officieel perscommuniqué uitgaan en weigerde op de van vele zijden binnenkomende aanvragen om commentaar in te gaan.

De gepubliceerde feiten werden in het grootste deel der Australische pers overgenomen en gecommentarieerd. In het bijzonder in de aan de Labour Regeering vijandige Melbourne pers (Herald en Sun) en in de Western Australia bladen, werd de houding van de Regeering scherp gecritiseerd.

Toen de Heer Chifley zich, op verkiezingstournee in Perth bevindend, eenigszins bits over de onbescheidenheid der publicatie van officieele documenten uitliet, kreeg hij in een artikel in de Herald getiteld „Cold shouldering an Ally" den wind van voren.

Voor een kenner van de hier heerschende practijken is er alle aanleiding de juistheid en beteekenis der over en weer geuite verwijten zorgvuldig te onderzoeken alvorens een oordeel te vellen.

De Heer Chifley bijvoorbeeld had bij zijn booze uitlating aan het adres van Netherlands officials die voor de publicatie verantwoordelijk zouden zijn, blijkens de officieele weergave van zijn statement het voorbehoud gemaakt: „if a certain press report was correct", welk voorbehoud de Herald gemakshalve onvermeld liet. Ook nam dezelfde Herald, die met de opzienbarende publicatie begon, mijn officieel communiqué slechts in een enkele der avondedities op en gaf daaraan een alles behalve prominente plaats.

Op 6 Augustus werd ik uit Sydney opgebeld door Dr. Evatt, die naar aanleiding van de publicaties vroeg wat er eigenlijk aan de hand was — hij was pas terug uit San Francisco — en die merkbaar vriendelijker werd toen ik hem het perscommuniqué voorlas, waarin de Nederlandsche autoriteiten alle verantwoordelijkheid voor de publicatie verwerpen en deze betreuren.

Op eene vergadering van den Raad van Departementshoofden te Brisbane op 7 Augustus bespraken wij de zaak opnieuw en werd overeengekomen dat ik alsnog een persoonlijke poging bij Dr. Evatt zou ondernemen om op de ernstige gevolgen van de genomen beslissing te wijzen. Dit besluit werd o.m. ingegeven door den indruk, door mij uit het bovenvermelde telefoongesprek met den Minister for External Affairs verkregen, dat Dr. Evatt, over de publicaties onthutst, en niet in de genomen beslissingen gekend wegens zijne afwezigheid, wellicht meer ontvankelijk zou zijn voor onze bezwaren dan de Heer Chifley.

Mijn onderhoud met Dr. Evatt vond 10 Augustus te Melbourne plaats.

Te voren had Dr. van Mook mij in een privé brief zijn meening over de aangelegenheid uiteengezet, met de bedoeling, dat ik daarvan naar bevind van zaken zou kunnen gebruik maken.

De gedachtenwisseling met den Minister van Buitenlandsche Zaken werd door wederzijdsche openhartigheid en een atmosfeer van vertrouwen gekenmerkt.

Ik liet niet na, in de duidelijkste bewoordingen te kennen te geven, dat de perscampagne, ondanks het feit dat zij zoogenaamd door vriendschap voor onze zaak werd geïnspireerd, daaraan den slechtst mogelijken dienst had bewezen.

Ik herhaalde niet te weten en ook niet te kunnen vermoeden, wie voor de publicaties verantwoordelijk was, doch liet uitkomen, dat de zegsman evengoed een Australisch militair als een Nederlander kon zijn. Van de officieele briefwisseling immers hadden verschillende hoogere Australische militairen inzage of afschrift gekregen, hetgeen voor de hand lag daar zij in voortdurende onderhandeling met de Nederlandsche Legerautoriteiten waren.

Dr. Evatt bleek met het geheele geval verlegen te zitten en erkende tegenover mij, dat men het verkeerd had behandeld. De Prime Minister had blijkbaar uitsluitend de manpower balans opgemaakt en uit het daaruit blijkende deficit conclusies getrokken zonder de consequenties daarvan te bekijken uit een internationaal geoefend oog. Hij, Dr. Evatt zou dit natuurlijk anders hebben gedaan, en meer rekening hebben gehouden met de door ons aangegane commitments (besprekingen met Combined Chiefs of Staff, enz.). Bovendien kwam ook hem het argument, dat de onderbrenging en training onzer 27.000 man (die gedeeltelijk zelf in service personnel zouden voorzien) de manpower positie van Australië uit het evenwicht zou brengen, aanvechtbaar voor.

Wij kwamen overeen, dat ik mij nogmaals schriftelijk tot den Prime Minister zou wenden, onder toezending van een afschrift aan Dr. Evatt, die onze zaak warm zou ondersteunen.

Ik maakte dienzelfden dag mijn brief aan den Heer Chifley gereed en verzond hem 's anderen daags, toen Dr. Evatt tevens zijn copie ontving. Ik vestig er de aandacht op, dat de datum van mijn brief samenviel met het bericht over Japan's overgave. Ik heb namelijk tot heden op mijn schriftelijk betoog geen antwoord ontvangen, hetgeen men van Australische zijde waarschijnlijk aan de inmiddels door beëindiging van den oorlog totaal gewijzigde omstandigheden zal toeschrijven.

Ik heb ook verder geen mondelinge of schriftelijke pogingen meer ondernomen. Met Dr. van Mook van meening, dat de kwestie der 27.000 in Australië te trainen Nederlandsche troepen feitelijk van de baan is door inmiddels ontvangen berichten over uit Nederland verwachte, aldaar en/of in Engeland getrainde en uitgeruste troepen, komt het mij niettemin voor, dat een reactie der Australische Regeering, afgescheiden van het beleefdheidsargument, wenschelijk ware omdat van de in Western Australia aanwezige en door ons aangevraagde accommodatie een deel nog zeer wel bruikbaar zal kunnen zijn ten behoeve van evacuees afkomstig uit Nederlandsch-Indië. Ik behoud mij derhalve voor, de zaak toch nog weer aanhangig te maken.

Opmerking verdient nog, dat in een van de door Dr. van Mook en mij samen aan Uwe Excellentie en Haren Ambtgenoot van Overzeesche Gebiedsdeelen verzonden telegrammen gesuggereerd wordt, de aankoopen in Australië te beperken, terwijl daarin voorts de indruk wordt weergegeven dat een zekere ons niet goed gezinde politiek in het spel is.

In den privé brief van den Luitenant-Gouverneur-Generaal aan mij van 8 Augustus vindt men (in de 7e alinea) eveneens een argument met dreigenden ondertoon. Ik heb er mij, zooals uit mijn brief aan den Heer Chifley moge blijken, van onthouden, evenals ik er mij in de bespreking met Dr. Evatt van onthield, aan deze gevoelens uiting te geven, al nam ik in dien brief overigens vrijwel woordelijk de meeste argumenten van Dr. van Mook over. Ik ben namelijk van

oordeel, dat, waar wij in deze, zooals in zoovele dergelijke kwesties, helaas vragende partij zijn, het geen goede politiek is, een dreigend geluid te doen hooren. Maar bovendien heb ik, zooals Uwer Excellentie uit mijn diverse rapporten bekend zal zijn, nooit behoort tot diegenen, die achter de onbeholpen en onervaren houding van leidende Australische autoriteiten boos opzet zien. Ook het bestaan van ons slecht gezinde politieke strooming, als uiting van in breedere lagen der Australische bevolking levende opvattingen, ontken ik. Ik geef toe, dat sommige gebeurtenissen van den laatsten tijd geschikt waren om de N.I. Regeering haar geduld te doen verliezen, maar meestal is er een m.i. aannemelijke verklaring voor die gebeurtenissen te vinden.

Op velerlei gebied hebben Australische autoriteiten ons flink geholpen en blijk gegeven van hun eerlijken wil, met ons, ook in de toekomst, in de best mogelijke verstandhouding samen te werken. Zooals ik al zoo dikwijls heb betoogd, ontbreekt het den regeerders in dit Gemeenebest echter aan ervaring, in het bijzonder op buitenlandsch gebied. Het Department of External Affairs is meer dan poover bezet en de bekwame Minister die er het hoofd van is, verblijft een groot deel van zijn tijd in het buitenland of op zijn tweede Department, als Attorney-General, afgescheiden nog van de partijpolitieke zorgen, die van zijn beschikbaren tijd een aanzienlijk deel opvorderen. Bovendien is hij toevallig juist de persoonlijkheid, wiens uitingen in het verleden meermalen aan de zuiverheid zijner bedoelingen jegens ons deden twijfelen.

Ik geloof echter dat wij verstandig zullen doen, ons door uiterlijkheden niet van de wijs te laten brengen, en vooral geen kwade bedoelingen te construeeren op onvoldoende aanwijzingen.

Wanneer men mij vraagt, hoe dan de teleurstellende gang van zaken betreffende de 27.000 man en soortgelijke onbevredigende resultaten op ander gebied te verklaren zijn, indien kwade trouw of althans een onwelwillende stemming niet de reden zijn, zoo luidt mijn antwoord, dat, zooals hierboven uiteengezet, onbeholpenheid, onervarenheid en gebrek aan deskundig personeel de werkelijke verklaring vormen.

Dat men in dit land een bijzonderen maatstaf moet aanleggen in het contact met de overheid kan ik niet beter illustreeren dan door drie recente voorbeelden.

1. De Heer van Mook had de beleefdheid, bij den Prime Minister een kort afscheidsbezoek te Canberra aan te vragen. Na dagenlang geen definitief antwoord te hebben kunnen krijgen, ontving ons Gezantschap in Canberra op het laatste oogenblik telefonisch bericht dat het den heer Chifley wegens druk vergaderen voorloopig onmogelijk was, den Lt Gouverneur-Generaal te ontvangen. Terwijl m.a.w. de Landvoogd bereid was, vijf uur te vliegen om den Prime Minister tot afscheid de hand te drukken, meende deze hiervoor geen vijf minuten te kunnen afstaan.

II. Bij mijn onderhoud met den Heer Chifley op 2 Augustus in de fraaie werkkamer van den Prime Minister in het Parlementsgebouw te Canberra, maakt deze Staatsman het zich echt gemakkelijk door het grootste deel van het gesprek te voeren met zijn beenen uitgestrekt en zijn voeten boven op zijn schrijftafel.

III. Voor een officieele receptie op het Gezantschap op 31 Augustus inviteerden wij o.m. (op gedrukte invitatiekaarten met vermelding van den verjaardag der Koningin) vijf federale Ministers, de voorzitters van de twee Huizen van het Parlement en een zestal Parlementsleden. Enkelen bedankten schriftelijk, anderen namen schriftelijk aan, sommigen telefoneerden, sommigen gaven heelemaal geen antwoord, maar het resultaat was dat er geen enkele Minister en één enkel Parlementslid verscheen.

Mijn overtuiging is, dat men bepaald verkeerd zou doen, achter deze en dergelijke ervaringen boos opzet te zoeken, en ik blijf van meening dat dit evenzeer geldt waar het niet om zuiver representatieve doch om meer belangrijke zaken gaat. Hierin verschil ik wel eens van oordeel met anderen, maar tot nu toe kan ik niet inzien, het bij het verkeerde eind gehad te hebben. Ik ken mijn Pappenheimers nu langzamerhand.

GEZANTSCHAP DER NEDERLANDEN

No. T 18/2502/127

Vertrouwelijk

Zijner Excellentie den Heere
Minister van Buitenlandsche Zaken
te 's-Gravenhage.

Canberra, 19 September 1945.

Ten vervolge op dezerzijdsch schrijven van 8 dezer heb ik de eer, Uwer Excellentie hierbij ingesloten afschrift aan te bieden van het antwoord d.d. 11 September van den Prime Minister op mijn brief van 10 Augustus.

Blijkbaar heeft de Heer Chifley er waarde aan gehecht, mij uitvoerig te antwoorden en hij gaf zich veel moeite, de argumenten in mijn brief te weerleggen. De toon van zijn brief is welwillend.

Het feit dat de heele kwestie inmiddels feitelijk van de baan is, terwijl voorts gebleken is dat de accommodatie in Western Australia (wegens te grooten afstand van Perth der in aanmerking komende kampementen) niet geschikt is voor onderbrenging van evacuees, heeft den Heer van Mook en mij doen besluiten, de aangelegenheid nu als afgedaan te beschouwen en op den brief van den Heer Chifley niet te reageeren.

Tegen zijne argumentatie zou overigens natuurlijk heel wat in te brengen zijn. De Prime Minister verschuilt zich deels achter de Combined Chiefs of Staff, die volgens hem (sub 5) nooit over 30 000 man, doch slechts over 5600 man beslist hadden, en hij beroept zich anderdeels op de militaire deskundigen, die naar hij beweert (sub 8) volledig op de hoogte waren.

Maar hij ziet sub 5 over het hoofd dat in mijn briefwisseling met de Australische Regeering slechts van 30 000 man sprake was en het derhalve de plicht dier Regeering geweest zou zijn, mij onmiddellijk in te lichten over een verschil van meening betreffende dat aantal.

En wat sub 8 betreft is hij in tegenspraak met zich zelf waar hij sub 6 „any advice tendered by you on a lower level" als onvoldoende gefundeerd verwerpt. Bovendien was het juist op de alarmeerende inlichtingen der militaire deskundigen, dat ik mijn vraag richtte tot de Australische Regeering die mij van haar besluiten — gevolg van de adviezen van Advisory War Council, Production Executive en Defence Committee — geheel onkundig liet.

Evenwel, het naar voren brengen van deze tegenargumenten zou thans geen practisch nut meer hebben en als nakaarten kunnen worden beschouwd, wat naar de meening van den Heer van Mook en ondergeteekende beter te vermijden ware.

De Gezant,

(w.g.) VAN AERSSEN BEYEREN VAN VOSHOL.

BIJLAGE 60

Drie brieven d.d. 3 September 1945 van de Minister van Oorlog respectievelijk aan de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten te Apeldoorn, aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen en aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, inzake de uitzending van lichte infanteriebataljons naar Nederlandsch-Indië

DEPARTEMENT VAN OORLOG
Geheim Litt. V.11

Onderwerp: *Uitzending lichte infanterie bataljons.*
Aan den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten te Apeldoorn.

's-Gravenhage, 3 September 1945.

Ter bevestiging van de mijnerzijds reeds mondeling gegeven instructies moge ik Uwer Koninklijke Hoogheid het volgende berichten:

1. Ingevolge beslissing van den Ministerraad zullen voorshands, behoudens een drietal Gezagsbataljons Indië, uitsluitend troepen thans onder bevel van den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten voor het bezetten van de bevrijde gebieden in Nederlandsch Oost-Indië worden bestemd.
2. Met de uitvoering van deze taak zullen worden belast 27 door U gevormde of nog te vormen lichte infanterie bataljons, samengesteld, bewapend en uitgerust, zooals voor bedoelde bataljons is vastgesteld.
3. De uitzending zal plaats vinden volgens onderstaand schema:

15 September	1945,	5 bataljons;
1 October	1945,	5 bataljons;
November/Dec.	1945,	7 bataljons;
Januari	1946,	5 bataljons;
Februari	1946,	5 bataljons;

Ik verzoek U mij zoo spoedig mogelijk te berichten op welke data het vertrek dezer laatste 17 bataljons kan worden bepaald.

De in 1945 vertrekkende 17 bataljons zullen zijn reeds georganiseerde, of in oprichting zijnde lichte infanterie bataljons; de in 1946 vertrekkende 10 bataljons moeten nog worden gevormd uit personeel der binnenlandsche strijdkrachten, dan wel, indien dit personeel niet meer in voldoende mate ter beschikking mocht zijn, uit oorlogsvrijwilligers voor de Gezagsbataljons Indië.

Ik moge Uwer Koninklijke Hoogheid in verband met de vorming dezer eenheden het volgende verzoeken.

a. Tijdig te voren op te geven aan het Hoofd Centraal Indeelingsbureau Koninklijke Landmacht hoeveel oorlogsvrijwilligers telkenmale moeten worden opgeroepen om bij een te vormen licht infanteriebataljon te worden ingedeeld.

Teneinde hiervan een indruk te kunnen verkrijgen zal ik het op prijs stellen afschriften van deze aanvragen te mogen ontvangen.

b. Mij eveneens tijdig te voren te berichten, hoeveel en welke categorieën officieren telkenmale ter beschikking moeten worden gesteld voor de encadreering der uit te zenden onderdeelen;

c. Hoofd Centraal Indeelingsbureau Koninklijke Landmacht te berichten, hoeveel en welke categorieën onderofficieren telkenmale moeten worden opgeroepen voor de encadreering der uit te zenden bataljons.

4. De uit te zenden lichte infanterie bataljons blijven onder Uwe bevelen tot het tijdstip, waarop zij in Engeland voet aan wal zetten.

Van dit oogenblik af treden zij onder bevel van een door mijn Ambtgenoot van Overzeesche Gebiedsdeelen aan te wijzen Gezagsinstantie.

Zij worden van dit oogenblik af beschouwd, als te zijn *gedetacheerd* onder de bevelen van den Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen, doch blijven het uniform van de Koninklijke Nederlandsche Landmacht dragen.

In overeenstemming met de Uwerzijds reeds gevoerde informatieve besprekingen neem ik aan, dat de verscheping der lichte infanterie bataljons plaats zal vinden via Engeland, in overleg met de Britsche autoriteiten. De regeling van het vervoer naar Engeland zal geschieden door een daartoe in te stellen missie „Uitzending Personeel naar Nederlandsch-Indië", welke haar instructies ontvangt van mijn Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

Ten aanzien van de maatregelen, welke worden genomen voor het verblijf van de troepen in Engeland moge ik verwijzen naar mijn brief aan mijn Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

Ik ben met mijn Ambtgenooten van Overzeesche Gebiedsdeelen en voor de Algemeene Oorlogvoering overeengekomen aan den Staf van den Bevelhebber Strijdkrachten Oost, dan wel (c.q. in een later stadium) aan den Staf van den Legercommandant Indië een door mij aan te wijzen en onder mijn bevelen staanden officier toe te voegen, die, bijgestaan door een staf, als Hoofd verbindingsofficier van de Koninklijke Landmacht de bijzondere belangen van het gedetacheerde Nederlandsche personeel kan behartigen.

5. Ik heb mijn Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk verzocht, de hem ondergeschikte missie „Uitzending Personeel naar Nederlandsch-Indië" op te dragen met de bevoegde Engelsche autoriteiten in overleg te treden teneinde de toegezegde uitrustingen en bewapening voor 27, voor uitzending naar Indië bestemde, lichte infanterie bataljons, in Nederland ter beschikking te krijgen en de tropenuitrusting voor deze eenheden tijdens het verblijf van deze troepen in Engeland ter beschikking te stellen.
6. Ik heb mijn Ambtgenoot van Overzeesche Gebiedsdeelen bericht, dat de opleiding der lichte infanterie bataljons in Nederland plaats vindt en deze als geoefende eenheden ter beschikking worden gesteld.

Te Harer inlichting moge ik Uwer Koninklijke Hoogheid doen toekomen afschriften van de brieven, welke ik onder nummer en datum dezes richtte tot het Hoofd Centraal Indeelingsbureau Koninklijke Landmacht, tot het Hoofd Centraal Vrijwilligersbureau, tot den Militairen Attaché bij Harer Majesteits Ambassade te Londen, tot mijn Ambtgenoot van Overzeesche Gebiedsdeelen en tot mijn Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

De Minister van Oorlog,
(get.) J. MEYNEN.

DEPARTEMENT VAN OORLOG

Geh. Litt. V. 11.

Onderwerp: *Uitzending lichte infanteriebataljons.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen.

's-Gravenhage, 3 September 1945.

Hierbij moge ik Uwer Excellentie ter inlichting doen toekomen afschriften van de brieven, welke ik ter uitvoering van de besluiten genomen in den Ministerraad deed uitgaan aan den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten, onzen Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, het Hoofd van het Centraal Indeelingsbureau Koninklijke Landmacht en het Hoofd van het Centraal Vrijwilligersbureau.

Zooals Uwer Excellentie uit de bijgevoegde correspondentie zal blijken, ligt het in mijn bedoeling de uitzending van het z.g. basisbataljon en de eerste twee gezagsbataljons Indië doorgang te doen vinden.

In overeenstemming met de in de „Ministerieele Commissie Oorlogvoering" genomen beslissing neem ik aan, dat Uwe Excellentie zich met dit voornemen kan vereenigen en het haar mogelijk is de vereischte medewerking van de Australische regeering te verkrijgen.

Ik zal het op prijs stellen van het verloop der te voeren of gevoerde onderhandelingen op de hoogte te worden gehouden, mede opdat mijnerzijds de Militaire Attaché bij Hr. Ms. Ambassade te Londen, het Hoofd Centraal Indeelingsbureau Koninklijke Landmacht en het Hoofd van het Centraal Vrijwilligersbureau kunnen worden ingelicht.

Mocht de medewerking der Australische regeering niet kunnen worden verkregen, dan zal alsnog een andere oplossing voor vorenbedoelde drie bataljons dienen te worden gezocht.

Buitendien zullen door den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten in totaal 27 lichte infanterie bataljons voor uitzending worden gereed gemaakt.

De bataljons worden door de zorg van den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten in Nederland opgeleid. Voor de tijdstippen, waarop de uitzending zal plaats vinden, moge ik Uwer Excellentie verwijzen naar mijn hierbijgaanden brief aan den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten.

Ik stel mij voor de bataljons te detacheeren onder de bevelen van een door U aan te wijzen Gezagsinstantie van het oogenblik af, dat zij in Engeland worden ontscheept.

Voor het ontvangen der tropenuitrusting, voor welke aangelegenheid ik Uwe Excellentie moge verwijzen naar mijn brief aan onzen Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, zal het vermoedelijk noodig zijn, dat de bataljons gedurende eenigen tijd in Engeland vertoeven.

In dezen geest zijn reeds informatieve besprekingen gevoerd met Engelsche autoriteiten door den Chef van den Staf van den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten.

Ik heb aan onzen Ambtgenoot voor de Algemeene Oorlogvoering verzocht het hoofd van de missie „Uitzending personeel naar Nederlandsch-Indië" opdracht te geven, zich indien het kamp „Woodfarm" bestemd moet blijven voor het nog uit te zenden „basisbataljon" en voor de eveneens nog uit te zenden twee gezagsbataljons, tot de bevoegde Engelsche autoriteiten te wenden, teneinde de beschikking te krijgen over een kamp, dat dienst kan doen als verblijfplaats voor de troepen, gedurende den tijd, dat deze in Engeland vertoeven.

Onder verwijzing naar mijn brief aan den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten moge ik Uwer Excellentie voorts berichten, dat ik het voorstel betreffende het indeelen van een verbindingsofficier van de Koninklijke Landmacht bij de bevelvoerende Gezagsinstantie in Nederlandsch-Oost-Indië te zijner tijd aan Uwe Excellentie zal doen toekomen.

Ik neem aan, dat Uwe Excellentie zich met bovenstaande regelingen kan vereenigen en zal gaarne hiervan een bevestiging tegemoet zien.

De Minister van Oorlog,
(get.) J. MEYNEN.

DEPARTEMENT VAN OORLOG.

—

Geh. Litt. V. 11.

—

Onderwerp: *Uitzending lichte infanteriebataljons.*

Aan Zijne Excellentie den Minister
voor de Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk.

's-Gravenhage, 3 September 1945.

Hierbij doe ik Uwer Excellentie toekomen afschriften van de brieven, welke ik onder nummer en datum dezes deed toekomen aan den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten, het Hoofd Centraal Indeelingsbureau Koninklijke Landmacht, het Hoofd Centraal Vrijwilligersbureau en onzen Ambtgenoot van Overzeesche Gebiedsdeelen.

Kortheidshalve moge ik Uwe Excellentie naar den inhoud van deze brieven verwijzen.

Ik zal het op prijs stellen, indien U het Hoofd van de missie „Uitzending Personeel naar Nederlandsch-Indië" zoudt willen opdragen een tweetal punten voor te leggen aan de bevoegde Engelsche autoriteiten.

Het eerste betreft het ter beschikking stellen van de normale en de tropische uitrusting voor de lichte infanteriebataljons, welke voor uitzending naar Nederlandsch-Oost-Indië bestemd zijn en in Nederland worden opgeleid. Ik acht het gewenscht, dat de normale uitrusting in Nederland ter beschikking komt op tijd en plaats, welke nader in overleg met den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten kunnen worden vastgesteld. De tropische uitrusting kan zonder bezwaar in Engeland ter beschikking komen.

Bij de informatieve bespreking, welke door den B.S.O. en den Ch. St.-B.N.S. met den Ch. St.-S.E.A.C. (Generaal Kimmens) en Brigadier Six Smith, Hoofd van de Afdeeling G.S. van het War Office werd gehouden, bleek het War Office genegen te zijn voor alle bataljons een volledige uitrusting te verstrekken (op dat moment was evenwel nog slechts van 17 uit te zenden bataljons sprake). Voorts werd de indruk verkregen, dat het verschaffen van een tropische uitrusting aan de eerste 10 bataljons geen moeilijkheden zal opleveren, terwijl men ten aanzien van de uitrusting voor de overige eenheden iets minder positief was.

Intusschen is het noodzakelijk, dat voor *alle 27* bataljons zoowel de normale als de tropenuitrusting van Engelsche zijde beschikbaar wordt gesteld. Ik vertrouw, dat dit mogelijk zal zijn, gezien het gestelde in den aan U gerichten brief van het War Office d.d. 12 Augustus j.l., nr. 9737/Mil.

Het tweede punt betreft de tijdelijke onderbrenging der troepen in Engeland. Het War Office was, blijkens mededeeling van den Ch. St.-Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten de opvatting toegedaan, dat het mogelijk zou zijn de eenheden onder te brengen in de beide Nederlandsche kampen in Engeland, nl. Wolverhampton en Woodfarm. Het eerstgenoemde kamp is echter in gebruik bij de Expeditionnaire Macht en zal hiervoor bestemd moeten blijven, terwijl het tweede kamp, indien de voorgenomen uitzending van een basisbataljon en twee gezagsbataljons Indië naar Australië doorgang vindt, voorloopig in beslag wordt genomen door deze gezagsbataljons.

Indien vaststaat, dat het kamp Woodfarm voorloopig nog voor de gezagsbataljons Indië moet worden gereserveerd, zal aan het War Office moeten worden gevraagd een ander kamp ter beschikking te stellen. Uit de informatieve besprekingen, welke reeds door den Chef van den Staf van den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten zijn gehouden, blijkt, dat zulks geen onoverkomelijke moeilijkheden zou opleveren.

Ik zou gaarne zien, dat de missie „Uitzending personeel naar Nederlandsch-Indië" in voorkomend geval de bedoelde stappen ondernam.

De Minister van Oorlog,
(get.) J. MEYNEN.

BIJLAGE 61

Brief d.d. 2 Augustus 1945 van dr. van Mook aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen, betreffende de gevolgen van de wijziging van de commandogebieden

Zeer geheim — Persoonlijk

Zijne Excellentie
den Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen
's-Gravenhage.

2 Augustus 1945.

Gevolgen van de wijziging van operatieterreinen

In aansluiting op mijn telegram Z.G. 2, dat ik Uwer Excellentie's ambtsvoorganger over dit onderwerp zond, moge ik de situatie, die ontstaan is als gevolg van de totstandkoming van een aanzienlijke grensverlegging tusschen de operatiegebieden van den Generaal MacArthur en den Admiraal Mountbatten, meer in onderdeelen aangeven.

Tot dusverre is mij officieel van deze grenswijziging geen enkele mededeeling gedaan, doch uit een brief van onzen verbindingsofficier te Manilla, den Lt. ter Zee 1e klasse Den Hollander, blijkt, dat daar op 24 Juli instructies ontvangen werden, verband houdende met de overdracht van de operationeele verantwoordelijkheid voor Nederlandsch-Indië van de S.W.P.A. aan de S.E.A.C. en de A.I.F. (Australian Imperial Forces). Deze verandering zou zijn goedgekeurd door de Combined Chiefs of Staff, terwijl de formeele goedkeuring van het Vereenigd Koninkrijk en van Nederland nog zou worden gevraagd. Ik mag alvast er op wijzen, dat de behandeling van deze aangelegenheid geheel buiten ons om en zonder eenig overleg een nieuw voorbeeld is van de wijze, waarop in dezen oorlog de kleinere mogendheden worden genegeerd, met als gevolg een voortdurende benadeeling van onze belangen en een zich opstapelende reeks moeilijkheden bij onze eigen voorbereidingen, waarbij wij steeds in het duister tasten ook omtrent de naaste toekomst.

De grensverlegging vindt haar voornaamsten grond in een strategie, die alles concentreert op den rechtstreekschen aanval op Japan.

De algemeene indruk hier is, dat het Mountbatten reeds voor zijn huidige operatieterrein aan de noodige materieele middelen ontbreekt, terwijl hij voor de veel grootere gebieden, die nu binnen zijn areaal vallen, er niets anders bij krijgt dan eenige Australische divisies, die reeds ten volle zijn ingezet in Nieuw-Guinea, de Solomons, den Bismarck Archipel, Morotai, Tarakan, Balikpapan en Britsch-Borneo.

Men kan op zijn best verwachten, dat Mountbatten in staat zal blijken Burma geheel van den vijand te zuiveren en Malaya te bevrijden, doch veel meer zal hij voorshands wel niet kunnen ondernemen. Bovendien is het de vraag, of hij, wanneer hij meer ter beschikking krijgt, zich niet veeleer in de richting van Thailand, Indo-China en Hongkong zal bewegen, dan in de richting van Nederlandsch-Indië.

Bij velen in het hoofdkwartier van MacArthur heerscht de overtuiging, dat Japan binnen afzienbaren tijd tot overgave zal worden gedwongen en dat daardoor Nederlandsch-Indië vanzelf en zonder veel vechten zal vrijkomen. Wanneer dit het geval mocht zijn, dan brengt zulks natuurlijk aanzienlijke voordeelen voor ons mede, daar dan het verlies aan menschenlevens en aan materiaal waarschijnlijk geringer zal zijn — ondangs den langeren duur der bezetting —, dan wanneer de Japanner in den Archipel gewapenderhand zal moeten worden uitgeroeid.

Het is echter geheel niet zeker, dat alle Japansche troepen zich bij een overgave zullen neerleggen. Hoewel er verschijnselen zijn, die erop wijzen, dat het moreel van deze troepen in den laatsten tijd ernstig aan het dalen is, zoo zijn er toch te veel voorbeelden van volhouden tot het uiterste, om niet voorzichtig te zijn bij onze conclusies omtrent de gevolgen van een capitulatie.

Is derhalve voorloopig weinig directe actie in Nederlandsch-Indië te verwachten, zoo staan wij toch voortdurend voor de mogelijkheid, dat plotselinge veranderingen met betrekking tot Japan zelf een snelle actie over het geheele gebied noodzakelijk maken.

Bij een regelmatig verloopende capitulatie zou men, zoolang onze geallieerden en wij niet ter plaatse zijn, de Japanners voor rust en orde en voor de veiligheid van persoon en goed aansprakelijk moeten stellen, doch indien zij aan het bevel tot neerleggen van de wapens geen of slechts gedeeltelijk gevolg geven, dan zal alleen een zeer snel optreden van geallieerde zijde kunnen voorkomen, dat chaotische toestanden ontstaan en groote verwoestingen van lijf en goed plaats vinden.

Nu heeft, afgezien van de groote vertragingen, die reeds zijn opgetreden in het verzamelen, uitrusten, oefenen en transporteeren van onze menschen, de grenswijziging van de operatiegebieden nog tot gevolg, dat wij hier met onze aanschaffingen in groote moeilijkheden dreigen te geraken. Was het vroeger reeds een ernstig bezwaar, dat Nederlandsch-Indië bij twee operatiegebieden behoorde, omdat wij als gevolg daarvan dezelfde behoeften met twee uiteenloopende groepen van instanties moesten behandelen en voor hetzelfde werk met twee onderling geheel verschillende organisaties en organisatievormen te maken hadden, thans dreigt al hetgeen met betrekking tot het vroegere gebied van MacArthur is tot stand gebracht en afgesproken, op losse schroeven te komen, wanneer men het standpunt zou gaan innemen, dat dit alles weer opnieuw met Mountbatten zou moeten worden opgenomen en den langen lijdensweg via Kandy en het War Office in Londen zou moeten gaan.

Wij kunnen daarbij waarschijnlijk onderscheiden de behoeften voor het K.N.I.L. en de N.I.C.A. eenerzijds, en die voor relief en rehabilitatie anderzijds. Laatstbedoelde categorieën zullen misschien geen herhaalde behandeling behoeven, al spreekt het wel vanzelf, dat niet geheel op den ouden voet zal kunnen worden doorgewerkt. Met de verschuiving van het commando is de nieuwe opperbevelhebber toch eveneens verantwoordelijk geworden voor den tijdigen aanvoer van relief- en rehabilitatiegoederen in zijn nieuwe gebied en ook al laat men de aanschaffing daarvan doorgaan op den reeds overeengekomen voet, dan zal toch omtrent opslag, transport en beschikbaarstelling met het nieuwe hoofdkwartier in overleg moeten worden getreden.

Ernstiger is echter de ligging van zaken ten aanzien van de uitrusting van K.N.I.L. en N.I.C.A. Wij hebben daarbij te maken met de navolgende onderdeelen [1]):

1. 112 N.I.C.A.-detachementen (54 groote en 58 kleine);
2. 4 N.I.C.A. hoofdkantoren (overeenkomend met de Gouverneurskantoren voor West-, Midden- en Oost-Java en voor de Groote Oostkust Borneo);
3. 5 technische bataljons;
4. 4 medische bataljons;
5. 10 groepen voor de behandeling van „displaced persons";
6. 143 pelotons gemilitariseerde politie;
7. 3 bataljons (bevolkings) hulptroepen;
8. de 5 squadrons van de Militaire Luchtvaart;
9. Inheemsche troepen van het K.N.I.L. ter uiteindelijke sterkte van circa 16 bataljons plus bijkomende eenheden ter gezamenlijke sterkte van circa 19 200 man;
10. 12 compagnieën militaire politie.

Voor al deze groepen was Amerikaansche uitrusting aangevraagd. Voor de N.I.C.A., de technische en medische bataljons sprak dat vanzelf, omdat een andere uitrusting niet te verkrijgen was en bovendien de Amerikaansche uitrusting verre de voorkeur verdiende wegens deugdelijkheid en volledigheid. Ook voor de squadrons, die in Amerika waren geoefend en met Amerikaansche vliegtuigen uitgerust, lag het gebruik van Amerikaansch materiaal voor de hand. Voor de gemilitariseerde politie was de aanvrage gebaseerd op de overweging, dat zij in hoofdzaak onder de N.I.C.A.-detachementen zou komen te werken en eenheid van uitrusting derhalve aanbeveling verdiende, terwijl voor de hulptroepen en het Inheemsche deel van het K.N.I.L. geleidelijkerwijze Amerikaansche bewapening en kleeding werd verkregen, naarmate in de bevrijde gebieden daarvoor personeel beschikbaar kwam.

Tot dusverre is met dit alles weinig moeite ondervonden, daar men van Amerikaansche zijde met de verstrekking gemakkelijk was en niet op eenige duizenden eenheden behoefde te zien. Wij hebben daarom als regel slechts aangevraagd, naarmate menschen beschikbaar kwamen en onze organisatie zich uitbreidde. Eenige weken geleden ben ik echter begonnen met een meer algemeene aanvrage op te stellen, omdat zoowel de te verwachten toevoer van personeel uit Nederland, als het beschikbaar komen van Indonesiërs uit beter bevolkte streken, de verwachting wekten, dat de uitbreiding van ons personeel in de komende maanden veel sneller zou gaan en wij daarop dus met onze materieele positie voorbereid behoorden te zijn.

[1]) Het Vrouwenkorps is niet afzonderlijk genoemd, daar het slechts gedeeltelijk Amerikaansche uitrusting behoeft en overigens goeddeels bij de genoemde groepen zal zijn of worden ingedeeld.

In het stadium van behandeling van deze meer algemeene aanvrage is nu plotseling de grenswijziging gekomen, met als gevolg, dat het hoofdkwartier van den Generaal MacArthur zijn medewerking aan het verkrijgen van deze voorraden heeft gestaakt, terwijl ons zelfs nog geen officieel bericht van de verandering heeft bereikt. Dit is niet aan dat hoofdkwartier te wijten, omdat men daar — en niet ten onrechte — in de veronderstelling verkeert, dat ons deze mededeelingen omtrent beslissingen van de Combined Chiefs of Staff en van de betrokken regeeringen door die autoriteiten en niet via de opperbevelhebbers te velde behooren te worden verstrekt.

Wanneer wij inderdaad van dit oogenblik af niet meer zouden kunnen rekenen op verstrekkingen uit de voorraden van het commando van den Generaal MacArthur en zelfs onze bestellingen niet rechtstreeks zouden kunnen verschuiven naar Washington, maar de geheele formatie en opstelling wederom zouden moeten voorbrengen bij het hoofdkwartier van Mountbatten, waar zij dan weer omgewerkt zouden moeten worden naar Britschen stijl, om vervolgens nader te worden bekeken door het War Office in Londen en dan misschien eindelijk in geheel anderen vorm zouden worden goedgekeurd, dan is het wel begrijpelijk, dat wij zouden moeten rekenen met een stagnatie van vele maanden en dat wij intusschen ons overkomend personeel niet zouden kunnen uitrusten en gereed maken voor actie.

Bovendien is het zeer de vraag, of de materiaalpositie van de Britten zoodanig is, dat zij op even gemakkelijke wijze als de Amerikanen in onze behoeften zouden kunnen voorzien. Ik laat nog terzijde, dat wij daarbij niet zouden kunnen rekenen op volledige verstrekking onder lend-lease en dat deze verandering derhalve voor onze financieele positie eveneens zeer ernstige gevolgen zal kunnen hebben.

Teneinde de werkelijk fatale resultaten van dit alles thans reeds gedeeltelijk te ondervangen, zijn wij met het hoofdkwartier van MacArthur in overleg getreden over de overneming van een aantal nog niet zeer duidelijk gespecificeerde, maar voor ons waardevolle goederen in de verschillende bases op Nieuw Guinea, die geleidelijk door de Amerikanen worden verlaten. Het is mogelijk, dat wij hieruit althans een gedeeltelijke voorziening in onze meest dringende behoeften zullen kunnen trekken, doch het spreekt vanzelf, dat wij daardoor niet krijgen, wat wij tot dusverre ontvingen, nl. *volledige* uitrustingen voor bepaalde formaties en organisaties.

In de tweede plaats heb ik mij tot MacArthur gewend met het verzoek, om althans voor een beperkt deel van onze organisatie alsnog de uitrusting in volledige eenheden te willen leveren, teneinde iets bij te dragen tot overbrugging van de moeilijkheden, die ons wachten. Of hij hierop zal ingaan, weet ik niet en voorloopig durf ik geen te groote verwachtingen in dit opzicht te koesteren.

In de derde plaats echter heb ik mij gewend tot Mountbatten en MacArthur beiden, met het verzoek van laatstgenoemde om de door ons ingediende aanvrage gunstig te beoordeelen en met dat gunstige oordeel aan zijn collega door te zenden en tevens om aan het War Department in Washington aan te bevelen, ons alsnog bij de aanschaffing van deze goederen te helpen.

Aan Mountbatten geef ik in overweging goed te vinden, dat wij voort zouden gaan met deze wijze van uitrusting en dienovereenkomstig aanbevelingen te richten aan het War Office in Londen en via dat War Office aan de Combined Chiefs of Staff.

Ik weet niet, of er eenige kans bestaat, dat men dezen niet orthodoxen weg bewandelt. Voorzoover ik de Britten ken, zullen zij alles wel volgens de voorschriften willen doen en derhalve van ons verlangen, dat wij alles opnieuw met hen overleggen, alle formaties naar Britsch model wijzigen en de uitrustingen via het War Office aanvragen, waar dan wel verder zal worden uitgemaakt, in hoeverre zij uit Britsche of uit Amerikaansche bron kunnen worden verstrekt. Ik moet er echter met nadruk op wijzen, dat een dergelijke gang van zaken ons maandenlang van iedere aanvulling zou berooven en ook daarna geen zekere resultaten zal opleveren.

Wij kunnen dit eenvoudig niet aanvaarden en ik heb ook daarom telegrafisch aan de Nederlandsche Regeering verzocht met den meesten nadruk onze belangen bij de hoogste autoriteiten in het Vereenigd Koninkrijk en de Vereenigde Staten te bepleiten.

Ik moge er nog op wijzen, dat een belangrijk oponthoud in de verdere materiaalvoorziening voor onze diensten ten gevolge zal hebben eenerzijds, dat onze menschen niet kunnen worden uitgezonden — omdat zij zonder uitrusting hier niet aan het werk gezet kunnen worden — en in de tweede plaats, dat wij bij plotseling opkomende gebeurtenissen de minimale krachten zullen missen, die wij nodig hebben om in onze zaak in Nederlandsch-Indië te voorzien.

De Lt. Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië,
(w.g.) H. VAN MOOK.

BIJLAGE 62

Brief d.d. 8 Augustus 1945 van dr. van Mook aan generaal MacArthur betreffende de wijziging van de commandogebieden

13 GA/AO8
ANIB
August 8, 1945.

Personal and Confidential

General Douglas MacArthur,
Commander in Chief, S.W.P.A.,
A.P.O. 500 G.H.Q.

My dear General MacArthur,

Although I have not yet received any official information about the change of delimitation between S.W.P.A. and S.E.A.C., I understand that your headquarters are acting on the presumption that this change will become effective on August 15th and that on that date your responsibility with regard to the N.E.I., or the major part of the N.E.I., wil cease.

I wish to point out that this change comes at a moment when our organization is in a process of steady and rapid growth, and when developments may take place, which necessitate quick action and the use of all available resources. If, at the same time, the regular acquisition of equipment would cease and a complete new organizational set-up would have to be discussed and decided upon, this might very well hamstring our action to such an extent that grave consequences would ensue.

I therefore hope that you will give us your valuable help in facilitating the transition with regard to organizational and personal equipment such as has, up till now, been provided by U.S.A. army resources. I think a transfer of responsibility implies a certain responsibility to effectuate the transfer in the best possible manner, and I am sure — looking back on a period of the most satisfactory co-operation — that I am justified in asking your assistance in this matter.

I cable two requests, copies of which are enclosed, one with respect to the transfer of materials at present available at bases in New Guinea that are being evacuated by U.S.A. forces under your command, and one concerning the completion of a number of requisitions that either have been approved already or are based on the exigencies that have arisen in liberated territories within S.W.P.A. I understand that the first request has been approved already; this will be of great assistance, but it is hardly to be expected that complete equipment can be derived from this source. In order to bridge the inevitable delay, caused by the change of command, I therefore urgently hope that you will be able to approve the second request, which is of the nature of a purely transitional measure and, as far as I can judge, well within the limits of what can be provided by U.S.A.S.O.S. from army stores.

Apart from these requests I would like to ask your help in one more respect. I fully appreciate that you cannot provide the equipment contained in the T.O.E.'s entered by Lt. Gen. Van Oyen and Col. Warners during their recent visit to Manila. I doubt whether it would be possible for you to forward these requisitions, with your approval, to the War Department in Washington and to recommend their delivery to us from the U.S.A., although this would solve our difficulties almost completely. You might, however, see your way to forward them to Admiral Lord Louis Mountbatten with the recommendation to accept them as they stand in order to speed up their procurement as much as possible. Such a recommendation might be of great help to us in trying to acquire the equipment with the shortest possible delay.

A list of the several requests entered with G.H.Q. and still pending is attached to this letter.

The same would be the case if you could make a similar recommendation with regard to those parts of our general plan for relief and rehabilitation which have been approved by you but which have not yet been certified by the War Department.

Yours very sincerely,
(w.g.) H. VAN MOOK,
Lt. Governor-General of the Netherlands-Indies.

BIJLAGE 63

Mededeling van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 16 April 1945 aan de Minister van Oorlog, inzake de oorlogvoering in de Zuid Westelijke Stille Oceaan, alsmede een desbetreffend Anep-Anetabericht d.d. 10 April 1945

MINISTERIE VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN

Netherland Foreign Office
Afd. Diplomatieke Zaken

No. 2264 *Geheim Archief*

Londen, 16 April 1945.

Ik heb de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen een Anetabericht dd. 10 dezer, betreffende de oorlogvoering in den Zuid Westelijke Stillen Oceaan, naar den inhoud waarvan ik moge verwijzen.

Hr. Ms. Ambassadeur te Washington deelt mij mede, dat gemeld bericht geïnspireerd zou zijn van Britsche zijde.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
Voor dezen,

Het Hoofd der Afdeeling,
(w.g.) onleesbaar.

Zijner Excellentie
den Heere Minister van Oorlog
te Londen.

April 10th 1945.

PRESS ANEPANETA REUTERS LONDON.
09175 INFORMATIVE PROBYLANDT ARTHUR SEARS HENNING RPT ARTHUR SEARS HENNING WRITES IN TODAYS WASHINGTON TIMES HERALD UNDER TITLE QUOTE BRITISH AND DUTCH TO RELIEVE UNISTATES IN SOUTH WESTERN PACIFIC RECLAMATION OF FAR EAST TERRITORIES CHANGED UNDER NEW CAMPAIGN PLANS UNQUOTE FOLLOWING QUOTE RADICAL REORGANIZATION OF ALLIED CAMPAIGN IN FAREAST BEING EVOLVED EXPEDITE CONQUEST JAPAN STOP UNDER THIS PLAN BRITISH DUTCH WILL TAKE OVER FROM UNISTATES CONDUCT OF WAR SOUTHWEST PACIFIC STOP RECLAMATION SINGAPORE MALAYA AND BRITISH TERRITORY IN EAST INDIES FROM JAPS WILL BECOME JOB FOR BRITISH NAVY ARMY STOP DUTCH FORCES ALREADY ARRIVED IN AUSTRALIA FOR OPERATIONS TO RECOVER JAVA SUMATRA OTHER PARTS OF NEI STOP AMERICAN FORCES UNDER COMMAND MACARTHUR NIMITZ BROKE JAP POWER IN SOUTHWEST PACIFIC MADE IT POSSIBLE FOR BRITISH DUTCH MOP UP CONTAINED ENEMY AND REGAIN THEIR POSSESSIONS IN THAT REGION STOP MACARTHUR WHO BEEN COMMANDER SOUTHWEST PACIFIC EVER SINGE STARTED FROM AUSTRALIA IN DRIVE BACK TO PHILIPPINES IS HENCEFORTH TO CONCENTRATE ON LAND OPERATIONS AGAINST JAPANESE IN CHINA AND ON INVASION JAP HOME ISLANDS WHILE NIMITZ WILL DIRECT SUPPORTING NAVAL ACTIONS UNQUOTE NEWSANETA .....

BIJLAGE 64

Telegram d.d. 14 April 1945 van de Nederlandse vertegenwoordiger bij de C.C.O.S., de heer van der Kun, aan de Minister-President betreffende de wijziging van de commandogebieden

Persoonlijk voor Minister President Nr. 16 van van der Kun

Tevens voor Ministerie van Koloniën, Minister van Buitenl. Zaken, Minister van Marine en Minister van Oorlog.

Referte Uw telegram Gerbrandy Nr. 3 dato 10 April, mijn telegram Nr. 80 dato 10 April en voorafgaande telegramwisseling.

Paragraaf 1. Had mijnerzijds discussie met beide Britsche chiefs of staff op 12 April, welke niet ingelicht omtrent plannen, zelfs werd door hen verklaard dat de S.W.P.A.-kwestie in haar geheel binnenkort behandeld zou dienen te worden met de Joint Chiefs of Staff omtrent eenige wijziging in commitment aanziens Nederlandsch-Indië was hun derhalve nog niets bekend, al was ook hun inzicht dat het logisch en voor de hand liggend ware dat te eeniger tijd, zelfs spoedig, in gezamenlijk overleg met Amerikanen dit commitment tusschen Nederland en het Verg. Koninkrijk vastgelegd zal worden. Voorafgaande berichten van mij waren op mededeelingen van hoogste Amerikaansche zijden.

Paragraaf 2. Tusschen beide standpunten bestaat het volgende verschil:

a. Wel van Britsche zijde, doch niet van Amerikaansche zijde, wordt het olieprobleem geacht van voldoende belang te zijn om tegen Noord Borneo, in casu tegen Miri (Useria) actie te ondernemen. Ons is hun (een woord uitgevallen) bekend, waar aan Joint Chiefs of Staff door Petroleum Board is medegedeeld dat ook zonder herwinning van olieterreinen de oliepositie „well in hand" is.

b. Aangaande shipping, speciaal tankers. Van Britsche zijde wordt toegegeven dat men momenteel bijhouden kan, doch men begrijpt toch dat gebrek aan tankerage voldoende ernstig is ten einde te overwegen, wellicht zelfs te hebben besproken, de vrijmaking der route Noord van Australië en Zuid en West van Nieuw Guinea naar Manilla, hetgeen een afstandsbesparing beteekent voor olie uit de Perzische golf van 4300 zeemijlen, hetgeen ruim 13 reisdagen vertegenwoordigt op een alternatieve route om Australië heen van 12 000 mijl of circa 37 reisdagen.

c. Het inzicht der Amerikanen is, dat eenigszins beduidende hoeveelheden olie uit Tarakan respectievelijk Miri eerst na een jaar zouden zijn te verkrijgen. Ik deelde de Britten mede, dat wij er staat op maken dat onzerzijds gegarandeerd kan worden na een half jaar resp. 8000 en 25 000 ton en na een jaar 20 000 en 35 000 ton, hetgeen inderdaad geen groote kwantiteiten zijn, maar toch wel eenige verlichting beteekent.

d. Met betrekking tot rubber is het Amerikaansche standpunt dat een tekort weliswaar bestaat, doch geen critical deficiency, volgens het Britsche inzicht bestaat er wel een kritiek tekort, zoodat mijnerzijds aangenomen, dat beiden hoofdzakelijk eigen standpunt vertegenwoordigen, terwijl bovendien niet uit het oog verloren dient te worden dat de Britten ook buitengewoon financieel belang hebben bij de snelle rehabilitatie en uitvoer van rubber uit Britsche gebieden welke thans door Japanners bezet. Van Amerikaansche zijde werd te dien aanzien nog een opmerking gemaakt welke vermeldenswaard is, en wel dat wederom de Britten zouden blijken „smart" te zijn, nl. op reverse lease-lend kunnen gaan leveren in periode van maximale rubberprijzen, op deze wijze de markt afromende voor gebieden welke later bevrijd worden, b.v. Nederlandsch-Indië.

Paragraaf 3. Ditmaal wordt door mij deze kwestie meer uitvoerig gerapporteerd dan op 13 Februari en 7 dezer, omdat ik weer bevestigd weet, dat hetwelk door B.S.O. genoemd worden toekomstige plannen voor verdere operaties in het Verre Oosten in werkelijkheid alle studieplannen en nog geen operatieve plannen zijn, daarom slechts worden bestudeerd en „on stock" gehouden. Overigens zou eenige actie tegen Noord Borneo waarschijnlijk met Australische troepen plaats vinden, zooals door Amerikaansche alsook door Britsche Chiefs of Staff werd verklaard.

Paragraaf 4. Nog voor den moesson hopen de Britten Rangoon te hebben terugveroverd, hetgeen uiteraard van uiterst belang is en zeker omdat Mountbatten zeer optimistisch schijnt te zijn geweest in zijn tijdschema, waarop naar wordt vernomen hij maanden ten achter zou zijn.

Paragraaf 5. Ik merk hierbij nog op dat ik slechts weergeef wat mij is verteld: aangaande Mountbatten's eventueele plannen en zijn tijdschema ontving ik nooit eenige mededeeling en neem daarom aan dat daaromtrent B.S.O. eveneens niet is ingelicht. Inzake specifieke „toekomstige operaties" waarnaar door hem steeds wordt verwezen, is mij alleen bekend hetgeen mij onlangs mondeling bericht werd door KLTZ jhr. van Foreest, welke thans met verlof in Amerika is. Het eenige dat mijnerzijds te dien aanzien opgemerkt kan worden, is dat shipping tekort in aanmerking genomen een major operation naar het Zuid-Westen vanuit de Philippijnen op het oogenblik zeker niet in beschouwing is.

Paragraaf 6. Wel werd mij medegedeeld wat mij reeds bekend en onder meer ontwerpplannen eveneens zijn zooals genoemd in paragraaf 5. Ook zulke plannen hadden echter hoofdzakelijk waarde als studies, doch zijn hier in licht van toekomstige operaties niet ernstig beschouwd.

BIJLAGE 65

Maandrapport over September 1943 van de Directeur van de Nefis, alsmede enige opmerkingen hieromtrent d.d. 24 October 1943 van de vice-admiraal C. E. L. Helfrich

MAANDRAPPORT NEFIS SEPTEMBER 1943

Duplicaat Maandrapport NEFIS

Ag. no. XA6/5357/Z.G.
Maand: September 1943.

1. *Werkzaamheden.*

Sectie I. In bijlage I is een overzicht gegeven van de werkzaamheden verricht door Sectie I.

Sectie II. In bijlage II is een overzicht gegeven van de werkzaamheden verricht door Sectie II.

Sectie III. De werkzaamheden van Sectie III hadden voortgang. Door den Kolonel Warners zal U mondeling een overzicht worden gegeven van wat in de afgeloopen maand gedaan is. Met twee der groepen op Java is het radio-contact hersteld. De mogelijkheid bestaat echter dat deze groepen niet vrij zijn.

2. *Transport.*

Binnen afzienbaren tijd zullen zich drie parties op de Noordkust van Nieuw-Guinea en twee in het binnenland van dit eiland bevinden die voor haar transport, proviandeering, personeels-aflossing, vernieuwing en reparatie van kampeerbenoodigdheden, wapens, enz. op vliegtuigcommunicatie aangewezen zijn. Dit zal op zich zelf al meer eischen dan de twee thans hier beschikbare Catalina's af kunnen, om nog niet eens te spreken van andere taken, op het gebied van binnenlandsch bestuur, die thans door deze vliegtuigen vervuld worden.

Het principe om menschen daar te gebruiken waar zij door opleiding en ervaring het beste bekend zijn, wordt wat onze MLD vliegers betreft met voeten getreden. Nu de Italiaansche vloot uit de Middellandsche Zee verdwenen is, moeten groote aantallen Britsche vliegtuigen en bemanningen beschikbaar gekomen zijn voor Oost- en Zuid-Afrika en wil het mij voorkomen dat meer MLD Catalina's hier in Australië gestationneerd zouden kunnen worden. De taak van deze nieuw komende vliegtuigen kan gedeeltelijk op operatief, gedeeltelijk op NEFIS terrein liggen. Thans zijn het de RAAF Catalina's die Makassar e.a. plaatsen verkennen, die alle mijnacties in Ned.-Indië doen en moest een RAAF Catalina geleend worden voor proviandeering van een Nederlandsche party in N.O.I. gebied.

Voor onderzeeboottransport geldt het volgende:

Een tocht naar Java kost tien tot twaalf reisdagen heen, tien dagen op het terrein en ongeveer tien dagen terugreis, rondweg een maand. Daarna is de boot voor ongeveer 14 dagen in reparatie.

Wij hebben thans zeven groepen in Java, gedeeltelijk met, gedeeltelijk zonder radio. Met de groepen die zonder radio vertrokken zijn, zijn vaste afspraken gemaakt, die onderzeebootaanwezigheid bij Java eens in de drie maanden noodig maken. Java eischt dus een halve onderzeeboot voor zich alleen.

In de tweede periode van zes weken kan de onderzeeboot 2 parties afzetten of approviandeeren. Indien dus buiten Java nog 2 parties moeten worden aangehouden is een volle onderzeeboot volgeboekt, aannemende dat deze boot nooit langere reparatieperioden dan 14 dagen behoeft.

Behalve de hoogergenoemde parties met vliegtuigvoorziening zijn door G.H.Q. een achttal parties met vrij hooge prioriteit aangevraagd. Bovendien wenscht men nog enkele special operations uit te voeren.

Het moet als een groot voordeel worden beschouwd indien wij de geheele S.I. en S.O. in Ned.-Indië met eigen transportmiddelen zouden kunnen bedrijven en wel op de volgende gronden:

1. Het zou ons volledige contrôle geven over wat in Ned. Indië gebeurt.
2. De Nederlandsche onderzeebootbemanningen en cdten kennen het terrein en de bevolking door en door en kunnen, zoonoodig, zich met de bevolking in contact stellen.
3. Eenzame prauwen kunnen aangehouden en gevraagd worden, omdat onze menschen de taal spreken.
4. De Ned. cdten kunnen een verkorten cursus in Cairns volgen en zich geheel op de hoogte stellen van landings-procedure, kennis en methoden der agenten.

(Ik heb n.l. een sterk vermoeden dat het verlies van agent 289 wel eens voornamelijk te wijten zou kunnen zijn aan het feit dat de O. 21 en zijn commandant geheel vreemd stonden tegenover dit werk, dat de twee dagen dat de Ltz. Brunsting en Brouwer met dezen cdt. hebben kunnen praten om hem van „alles" op de hoogte te brengen geheel onvoldoende zijn geweest en tenslotte dat de volkomen onbekendheid van den cdt. van wat de agenten weten en kunnen en welke methoden hem geleerd zijn geleid heeft tot misverstanden.)

Om het geheele transport voor S.I. in Nederlandsche handen te houden zijn 3 booten noodig. Gezien het vrijkomen van de Middellandsche zee en het ter onzer beschikking komen van ong. 40 Italiaansche onderzeebooten *kan* dit niet meer onmogelijk zijn.

3. *Personeel.*

a. Hetzelfde wat in het maandrapport over Augustus medegedeeld is over de personeels-bezetting van NEFIS I geldt nog. Er is vooral dringend behoefte aan afgeoefend foto-interpretatie-personeel en een legerofficier voor het kantoor Militaire en operationeele Intelligence dat door het vertrek van den luitenant van Iterson alleen nog maar twee marineofficieren telt.

b. Sectie II NEFIS is begonnen een handleiding en een reglement betreffende security ten gebruike bij de Nederlandsche Strijdkrachten samen te stellen. Veelvuldige malaria-aanvallen van den Kapitein De Jong waaruit (met Ass. Dir. NEFIS II) het bureau bestaat handicappen de productie zeer.

c. Als bijlage III is gevoegd een nota d.d. 30 September jl., van de hand van den Ltz. I. Brouwer en tevens een nota over hetzelfde onderwerp van de hand van den Ltz. I. Quéré, d.d. 24 Juni. De inhoud van deze nota's lijkt mij juist.

Het voorstel den kapitein Schreuder slechts enkele uren per dag voor NEFIS III beschikbaar te stellen geeft geen oplossing. Er is voor een leger-intendance-officier met rimboe-ervaring een dagtaak en meer dan dat bij NEFIS III.

Aangezien het blijkbaar niet mogelijk is den kapitein Schreuder voor NEFIS III los te maken ben ik doende een Australisch legerofficier van dezelfde capaciteiten en met speciale kennis van Ned.-Indië te vinden. De heer Chaneet genoemd in de nota van den Ltz. Brouwer bij voorbeeld is zeer lang in Indië geweest en spreekt Nederlandsch, Maleisch en Javaansch, doch heeft geen rimboe-ervaring. Er zijn echter wel anderen.

Het moet echter betreurd worden dat het niet mogelijk is het Nederlandsch karakter van NEFIS III te bewaren.

4. *Huisvesting.*

De bouw van een „army hut" van 80 × 18 ft. in den tuin van 225 Domain Rd. is begonnen en zal het ruimteprobleem voorloopig oplossen.

Het ruimteprobleem in 260 Domain Rd. zal opgelost zijn wanneer voor de radiowerkplaats een geschikte locatie gevonden zal zijn.

Nadat door den Controller A.I.B. Col. Roberts maanden lang was beloofd dat de nieuwe trainingsschool bij Cleveland in September gereed zou zijn, werd in September van deze autoriteit een brief ontvangen mededeelende, dat deze school niet gebouwd of ingericht zou worden en dat het in zijn bedoeling lag het Australische personeel (instructeurs, oppassers, koks, enz. totaal 29) van de A.I.B. school in Cairns terug te roepen. Hij geeft in dezen brief aan dat wij zelf voor dit personeel zullen moeten zorgen en dat de school geheel en al een Nederlandsche school zal moeten worden.

Uit een oogpunt van security kan geen genoegen genomen worden met de school te Cairns. Onderhandelingen zijn geopend met de Australian Army om een leegstaand kamp over te nemen. Het noodige personeel is aan den O.B.S.O. aangevraagd.

Er is alles vóór om een puur Nederlandsche school te hebben, zoowel uit een oogpunt van organisatie als van security. Toch is de wijze waarop wij voor een fait accompli gesteld werden nauwelijks behoorlijk. Zoodra een en ander is opgelost zal hierop worden teruggekomen.

5. *Deskundigheid en ervaringen van anderen.*

Er wordt door velen, vooral door Kolonel Warners groote waarde gehecht aan het zenden van officieren van NEFIS III naar Engeland „om het vak te leeren".

Waar hier in Australië de Australiërs in den Noord-Oostelijken sector zeer goed succes hebben met S.I., eigenlijk alles krijgen wat zij noodig hebben en waar hier de Amerikanen zeer goede successen hebben in de Philippijnen, zoo zelfs dat Col. Ind de Philippijnen het best bespionneerde gebied van de wereld noemt, neem ik aan dat hier in Australië ook wel eenige deskundigheid is op te doen, waaraan wij ook druk bezig zijn. Wanneer men verder bedenkt dat de Philippijnen en de Noord-Oostelijke sector zeer overeenstemmen met Indië, land, volk, klimaat en type organisatie vijand, terwijl in Europa alles geheel anders is, dan wil het mij voorkomen dat een maand nauwe samenwerking met de leidende figuren van de Australiërs en Amerikanen hier ons meer op zal leveren dan drie maanden opleiding in massa-scholen in Engeland.

6. *Reden geringe resultaten in Indië.*

Mijns inziens zijn de redenen waarom er nog zoo weinig contact met Indië bestaat de volgende:

a. Voorbereiding.

Overal waar de Amerikanen uit de Philippijnen en de Australiërs uit de N.E. sector wegtrokken lieten zij geheime radio-stations of guerilla-gebieden met radio-stations achter. Deze stations vormden later de kern van de S.I. actie en de mogelijkheid om agenten met nieuwe radio-stations met veiligheid binnen te brengen.

Op den dag van de capitulatie van Java is alle radio-verkeer met Java geëindigd; evenzoo is later met den val van de Aroe-eilanden en Tanimbar alle radio-verkeer met deze eilanden geëindigd.

b. S.I. Organisatie.

Deze bijzonder moeilijke situatie is ter oplossing gegeven aan één Ltz. 1ste klasse die er na maanden één Ltz. 3de klasse en nog later nog één Ltz. 3de klasse bij gekregen heeft. Pas in Maart 1943 is een eenigszins behoorlijke organisatie opgezet en een (nog te kleine) staf bij elkaar gebracht. Toen was echter het contact al een jaar verbroken en was daardoor de moeilijkheid van het contact vertienvoudigd.

c. Het agentenmaterieel.

Gevreesd wordt dat het karakter van den inheemschen soldaat en onderofficier zoozeer is ingesteld op Europeesche zorg en leiding, dat slechts weinig inheemschen de volle capaciteiten zullen bezitten om volkomen zelfstandig dit zeer moeilijke agentenwerk te kunnen doen en om werkelijke agenten-organisaties in het bezette gebied te stichten. Wat wij noodig hebben zijn b.v. uit Indië afkomstige inheemschen of donkere Indo-Europeanen die uit Nederland of Indië ontvlucht zijn en daar in ondergrondsche organisaties gewerkt hebben.

d. Transport.

Het transport is te veel afhankelijk geweest van toevallige baten. Hr. Ms. K 12 worstelde met ouderdomsgebreken. Hr. Ms. O. 21 die op het allerlaatste oogenblik beschikbaar werd gesteld, moest zijn eerste oefening op dit gebied doen op de vijandelijke kust.

Door deze onzekerheid op transport-gebied konden slechts afspraken van het type: „Den eersten van iedere maand op een bepaald punt" gemaakt worden.

Door de schaarschte aan transportmiddelen zijn slechts op enkele van de afgesproken momenten contactpogingen gedaan. Het is mogelijk dat bij meer pogingen wel successen zouden zijn bereikt.

Een overzicht van wat gedaan en bereikt is ziet er als volgt uit:

Er zijn zeven groepen in Java. Hoewel de Japanners veel ophef hebben gemaakt van de gevangenneming en terechtstelling van zeven spionnen te Makassar, hebben zij nooit iets gemeld over het gevangennemen van spionnen op Java. Twee groepen op Java hebben elkaar ontmoet en zij staan met ons in radio-verbinding. Deze verbinding is uitermate verdacht en ziet er uit alsof de groepen in Japansche handen zijn, doch het is mogelijk dat zij vrij zijn. Tenslotte heeft Hr.Ms. O. 21 bij zijn laatste tocht hetzelfde punt aangedaan waar reeds drie vorige groepen geland waren en is vier dagen bij dit punt aan het werk geweest zonder dat van eenige Japansche activiteit of waakzaamheid der bevolking iets gebleken is. Ook dit wijst er niet op dat vorige agenten in handen der Japanners zijn.

Een groep is naar Centraal Celebes gestuurd met onvoldoende radio-verbinding. Hiervan is niets bekend.

Een groep is op Ceram geland met radiotoestel, van deze groep is niets vernomen, terwijl ook op het afspraakpunt niets is komen opdagen.

Twee groepen in Nieuw-Guinea (Centraal Nieuw-Guinea en Noordkust) zijn op het terrein en werken goed.

Twee groepen naar de Aroe-eilanden hebben aanvankelijk radiocontact met ons gehad doch zijn plotseling uit de lucht verdwenen. Afgesproken teekenen aan overvliegende vliegtuigen zijn niet gezien.

(w. g.) Dir. NEFIS, Kltz. G. B. SALM.

Zeer geheim

BEVELHEBBER DER STRIJDKRACHTEN
IN HET OOSTEN (B.S.O.)

Colombo, 24 October 1943.

Netherlands Naval Office
Hongkong and Shanghai Bank
Prince Street, 3rd Floor, Colombo.
INL/G.1/3/2.

Onderwerp: *Maandrapport NEFIS over September 1943.*

Van: Bevelhebber der Strijdkrachten in het Oosten.
Aan: Directeur NEFIS d.t.k. O.B.S.O. (met doordruk BDZ).

1. Naar aanleiding van het in hoofde genoemde rapport (Uw No. S 6/3/45 ddo. 3 October 1943) merk ik het volgende op.

2. *Ad. 1. Werkzaamheden.*

Ik sprak den kolonel Warners uitvoerig. Het contact met groepen van welke niet met zekerheid bekend is, dat zij ongebonden door den vijand werken, heeft uiteraard voor ons geen waarde en levert slechts gevaar op.

3. *Ad. 2. Transport.*

Het door den Directeur NEFIS, in de tweede alinea, opgemerkte is in dezen vorm niet gelukkig gezegd. De M.L.D. vliegers hebben juist door hun groote beroepskennis, die zij mede aan hun veelal zeer langdurige practijk danken, aan de geallieerde zaak zeer groote diensten bewezen in het Indian Theatre, voor welke diensten ons meerdere malen dank en waardeering zijn geworden.

Niet over het hoofd mag worden gezien dat dit operatieterrein te eeniger tijd nog belangrijker zal worden dan het — uit een luchtverdedigingsoogpunt bezien — reeds was. In de toekomst zal ook van hier uit agressief worden gewerkt.

Wat betreft het onderzeeboot-transport kan ik kort zijn.

Onze maximum bijdrage kan niet meer dan twee bedragen, niet drie zooals door U gewenscht. Overigens meen ik dat om *voortdurend* over een boot op het terrein te kunnen beschikken niet drie, doch vier onderzeebooten noodig zouden zijn.

5. Het is optimistisch en — naar dzz. meening — ook niet juist om vast te stellen dat onze onderzeebootbemanningen de *bevolking* in Ned.-Indië door en door zouden kennen. Een zwakke stee in NEFIS III is juist dat het (marine)hoofd te weinig van de bevolking op de hoogte is. Voor de onderzeebootbemanningen geldt volkomen hetzelfde, met name nu het deel der opvarenden dat Inheemsch was geheel of zoo goed als geheel Europeesch of Indo-Europeesch is.

6. Door de Nederlandsche onderzeebooten, opereerende van Colombo, is tot dusverre op zeer vruchtbare en gelukkige wijze samengewerkt kunnen worden met Britsche en eigen organisaties die hetzelfde als NEFIS III beoogen.

7. Het contact van de onderzeebootcommandanten had immer plaats door bemiddeling van een Europeeschen deskundigen tusschenpersoon en nimmer rechtstreeks met agenten. Wellicht dat dit ter leering kan dienen voor NEFIS III.

Ik vernam nog niet dat 40 Italiaansche onderzeebooten voor de geallieerde zaak, hier in het Oosten, beschikbaar komen (van betrouwbare Italiaansche zijde hoorde ik dat hoogstens 12 bedrijfszekere onderzeebooten bruikbaar zouden zijn); ik *weet* echter dat voor het tegenwoordige de Admiralty er slechts naar kan *streven* om 17 eigen onderzeebooten in deze streken te hebben. Gelijk U bekend berust

daarop het voorbehoud dat K 14—15 eventueel ter beschikking van C. in C.E.F. blijven om genoemd aantal hier, opereerende van Ceylon uit, te kunnen handhaven.

9. Met het gestelde in de laatste alinea van sub 4, „Huisvesting", stem ik in.

Schreef de Controller A.I.B., Col. Roberts, op last van of namens G.H.Q. betreffende de gewijzigde inzichten inzake de trainingsschool?

10. Met het door U sub 5 en 6 betoogde stem ik in. Ik vestig er echter de aandacht op dat ook de onderzeebooten die vanuit Ceylon opereerden „op vijandelijke kust" de eerste oefening op dit gebied moesten doen en dat die alle, wat de onderzeeboot betreft, volkomen aan de verwachtingen hebben beantwoord (7 malen).

Zonder meer kan ik dan ook niet aan de onderzeebooten te Uwent het falen der pogingen toeschrijven. Veeleer aan het sub *6a—b—c* betoogde.

11. Het verslag NEFIS III laatste alinea doet mij opmerken dat het zenden van meer vliegtuig*bemanningen* uit Ceylon naar Australië ontoelaatbare operationeele tekorten hier zouden doen ontstaan.

Zouden dus eventueel meer *nieuwe* vliegtuigen voor NEFIS-werk beschikbaar gesteld worden, dan zouden die mèt bemanning èn grondpersoneel moeten worden geleverd. Van 321 Dutch Squadron (Ceylon) is niet meer te betrekken.

Doordruk: OBSO o.a. dat zijn brief No. S 6/3/45 ddo. 8 Oct. 1943 inmiddels hier werd ontvangen.

(w. g.) C. E. L. HELFRICH,
Vice-Admiraal.

BIJLAGE 66

Een uittreksel uit rapporten van de Combined Chiefs of Staff betreffende de operaties in Nederlandsch-Oost-Indië van 31 Mei tot en met 1 Augustus 1945

31 May 1945. British submarines have sunk 2 small cargo ships off North Sumatra and a small coaster and 2 lighters carrying troops in the Malacca Strait area. Allied forces carried out extensive patrolling on Tarakan.

4 Liberators searching Strait Makassar strafed Bandjermasin and damaged 2 small coasters. Australian B-24's attacked Timor, the Alors and Celebes.

Morotai based P.T. boats mortared, strafed and burned Ternate supply warehouse in the night of 30/31 May.

1 June 1945. On Tarakan Australian forces captured strong positions 2.000 yards east of Mount Api, following air strike by 18 Mitchells and 15 Lightnings on May 31st, while 17 Liberators dropped 51 tons of bombs. An enemy situation survey indicates that the enemy's garrison is being compressed into a relatively small area north of Tarakan town, where it will be destroyed piecemeal by means of continued air and ground attacks.

Allied air forces continued to attack strategic targets on the Borneo Mainland.

Australian B-24's struck at several points in the Banda Sea area and against northern Celebes and Halmahera.

2 Liberators bombed area west of Bandjermasin and also shipbuilding yards on Laoet island.

. . . . . .

2 June 1945. Australian Forces captured strong enemy hill position east and west sides last remaining enemy stronghold in center of Tarakan island, preceded by airial bombardment of June 1st whereby 20 Liberators dropped 44 tons of bombs while Lightnings dropped 22 napalms on enemy positions.

16 Liberators with 38 tons supported Australian and Dutch forces on Tarakan island.

Allied air attacks were directed against light enemy surface craft south of Celebes and U.S. motor torpedo boats shelled shore positions on northern Halmahera.

Enemy casualties on Tarakan up to June 2nd were:

Killed	796
Prisoners of War	32

3 June 1945. On Tarakan Netherlands patrols in the Eastern foothills up to the Binalatoeng river and along the east coast south of the river encountered and killed 4 Japanese.

Australian B-24's attacked Cape Chater airfield on Timor and damaged small enemy craft off Flores.

4 June 1945. During an attack in the night of 3—4 June seven B-24's dropped 8 tons of bombs on the Batavia docks area and scored 3 direct hits on a ship, which was probably a destroyer. Slight, light and inaccurate A/A fire was encountered.

12 B-24's supported Allied ground forces on Tarakan.

23 B-25's attacked Samarinda area, setting fire to warehouses and barracks and firing 2 oil tanks. 23 B-24's attacked Manggar airfield and Balikpapan silencing 3 guns and firing 3 oil tanks.

2 B-24's destroyed a warehouse at Bandjermasin and sank or damaged a freighter and a coastal vessel off Laoet island.

Light attacks were made by Australian B-24's in the northern Celebes and against Timor.

. . . . . .

5 June 1945. During reconnaissance flights south, east and west of Borneo targets of opportunity were attacked in the Natoena islands and at Soebiketjil airfield. 35 B-24's attacked Asa and Melak airfields.

An Allied submarine reported the arrival in Batavia during the afternoon of one heavy cruiser and one destroyer.

6 June 1945. 12 Liberators in support of ground forces on Tarakan dropped 30 tons of bombs.

19 B-24's and 8 P-28's attacked runways at Kotawaringin, Pontianak and Sinkawang.

The Langoan and Tanamon airfields in north east Celebes were bombed by Australian B-24's.

The Halmahera Coast was swept by Australian Spitfires. In east Flores a single B-24 dropped bombs on Konga and attacked Wonreli on Kisar Island.

During the week under report, 1180 tons of bombs were dropped in the East Indies during 910 sorties. Of these sorties 820 were made over Borneo with a total of 1070 tons.

Operations consisted mainly of strikes against airstrips and installations at sixteen different locations by groups of planes ranging from one to thirty-five B-24's and four to thirty P-38's. Further targets in addition to ground support missions on Tarakan were villages, shipyards, sawmills, truck parks, gun emplacements, supply dumps, camps and warehouses at about 25 points on the island.

Strafing and bombing raids on small shipping in the vicinity of Borneo netted one lugger, three small freighters, one barge, one river-steamer and three coastal vessels sunk and six luggers, one schooner, one launch, one river boat, two coastal vessels and one subchaser damaged.

Shipping, town sites, airfields and installations on Celebes and the Tijger islands to the South were attacked by small flights of Liberators which covered the area daily. During raids on shipping in this area one freighter, two coastal vessels and one small craft were sunk and one freighter, 16 schooners, two coastal vessels and a gunboat were damaged.

Six attacks by P.T. boats were reported on targets on or just off the East Borneo coast, from Sandakan in the north, to Balikpapan in the south. Two small sloops, one launch and one barge were sunk and houses, a fuel dump and other coastal targets strafed.

Objectives on Halmahera were hit three times by P.T.'s on the 30th, 31st May and 2nd of June. Shore positions on Halmahera itself, a small boat and a warehouse on Ternate were the principal targets.

. . . . . .

Australian and American aircraft dropped 1270 tons of bombs over the East Indies from the 7th until 14th June 1945, flying 1320 sorties. 1155 tons of explosive and incendiary bombs were dropped over Borneo alone in 1190 sorties, mostly in support of the landings at Brunei bay.

Airfields near Pontianak and Sinkawang were covered every day.

Motor transport, villages, buildings, bridges, camps and supply areas throughout the island were subjected to daily bombings and strafings.

Allied ground forces on Tarakan were strongly supported by airstrikes against fortified positions.

During anti-shipping strikes around Borneo six coastal vessels, three river steamers, one lugger and several sailing craft were sunk, whereas 23 coastal vessels, two luggers, one patrol boat, one motor launch and several barges were damaged.

About 70 sorties were flown over Celebes and the nearby island of Moena. The main object was the neutralization of airfields on the island by daily raids of small groups of B-24's.

Eighteen vessels of varying size were damaged by Allied planes in the Celebes area.

Targets on Konga, Kisar, Flores, Alor, Leti in the Lesser Soendas and on Java were hit daily by minor groups of B-24's. These planes attacked airfields, villages, small craft and warehouses in these islands.

Island shipping and an ammunition dump were raided by a few Spitfires which ranged over Halmahera daily.

. . . . . .

During the week ending June 20 1945 1090 tons of bombs were dropped over the East Indies firing 965 sorties with the island of Borneo receiving the main part of this load.

Shipping around Borneo was attacked with the following results: seven coastal vessels, three barges, three river steamers, one patrol boat and three luggers sunk and seven coasters, three launches, five luggers and three schooners damaged.

Over the island of Celebes at least 60 sorties were flown, dropping 72 tons of bombs. Points hit by the aircraft were shipyards, airfields, camps, communications, and buildings at Donggala, Sidate, Bira, Pare-Pare, Paloe Tomani, Tanamon, Langoan, Mapanget and the Makassar area.

At least one barge and one schooner were sunk around Celebes and eleven other schooners damaged.

Java, Soembawa, Flores, Alor and Moa islands in the Lesser Sundas were raided daily by small groups of Liberators, which struck at villages and inter-island shipping. The customary fighter forays by a few Spitfires were carried out over Halmahera.

.....

28 June 1945. 92 B-24's, 12 B-25's and 26 P-38's dropped 240 tons of bombs on Balikpapan and Manggar areas. Fires were started in a warehouse area. One oil tank was exploded, and five others set afire. Direct hits were scored on a bridge and a pipeline and smoke rose to 7,000 feet amongst storage area and barrack buildings.

In South Borneo, Tabanio and Oelin aerodromes were bombed by six B-24's.

Malang airdrome was bombed by 9 B-24's. Barracks were set afire. Langoan runway in West-Celebes was attacked by one B-24 while other B-24's bombed Limboeng airdrome in South West Celebes.

During the night 3 P.B.Y's raided Kendari airfields on South East Celebes and one P.B.Y. harassed Malang aerodrome on Java. B-24's patrolling the Flores Sea attacked Soemba airfields. U.S. PT boats and a LCM rocketed and strafed shore targets on Halmahera, probably near Galela.

During the night other P.T. boats sank 4 sailing vessels in Halmahera waters and strafed a food dump. Near Tarakan P.T.'s shelled coastal defense emplacements and killed 5 Japs who resisted capture on aircraft north of Tarakan.

Near Manggar airfield P.T. boats set buildings afire and shelled small craft.

29 June 1945. Coastal batteries opened fire on Allied minesweepers off Balikpapan, damaging 2 ships. At Balikpapan 96 B-24's, 10 B-25's and 21 P-38's attacked defense positions, destroying many buildings and warehouses, setting fires and explosions. Some A/A fire was encountered. At Manggar fires were started, at Oelin buildings and barracks were destroyed and runways cratered. 3 Japanese interceptors were encountered. No results announced. A total of 94 tons of bombs and 277 napalmtanks were dropped.

Near Pontianak U.S. search planes sank 2 coastal vessels, probably destroyed a tug and damaged another tug and one coastal vessel.

In South East Celebes 3 B-24's hit Kendari airfield, one B-24 attacked 2 Japanese luggers off Soembawa and Tijger islands and destroyed an enemy plane on the ground at Sissa River airfield on Flores.

At Kaiwatoe village on Moa island (North East of Timor) one B-24 demolished buildings.

During the night of the 29th, three pairs of P.T. boats rocketed, mortared and strafed various targets on the beach between Sepinggan and Manggar.

30 June 1945. At Balikpapan and Manggar 89 B-24's and 18 B-25's expended 200 tons of bombs to set fire to buildings, starting huge explosions amongst personnel and supply areas.

24 B-24's cratered a runway near Bandjermasin. B-24's bombed Japanese installations at Ambesia airfield on Celebes.

4 Spitfires from Morotai destroyed one barge off the North coast of Celebes. During the night 3 PBY's harassed South Celebes airfields and one P.B.Y. raided Malang.

1 July 1945. On the morning of July 1st, after extensive minesweeping, U.D.T. operations and ship bombardments, the 7th Australian Infantry Division minus one brigade landed at Balikpapan east of the Klandasan district at 0855 hours. The troops met scattered small arms fire but little other early opposition. No casualties were sustained on the beaches. No beach mines were encountered. By 1130 hours a mile long stretch of beach had been secured and a half mile inland penetration had been made. In the late morning accurate enemy mortar fire was encountered on the left flank. Before advancing inland, the Australians had to pass a 10-foot anti-tank ditch. However, the Japanese had abandoned an elaborate network of pillboxes and tunnels apparently having been driven out by the pre-invasion bombardment. By mid-afternoon, the division penetrated to within 1500 yards of the fire swept heart of Balikpapan securing the dominating Paramatta Ridge. As the Australians drove forward 5" Japanese guns, hitherto concealed opened up on the beaches, joining periodic A/A and mortar fire. Thick black smoke from burning oil storage tanks settled over the entire battle operation and flames from an upset burning tank temporarily halted the Australian action.

By nightfall more than half of Klandasan had been overrun and other units of the division were closing in on Sepinggang airfield. Direct air support for the landing involved 64 B-24's, 2 B-25's and 14 P-38's using about 150 tons of bombs. Carrier aircraft also took part in the support operations.

The 7th Australian division was under command of Major General *E. J. Milford,* who assumed command of all units ashore which included some Dutch troops at 1900 hours as soon as the beachhead was assured.

The Australian troops are part of the 1st Australian Corps under command of Lieutenant General Sir *Leslie J. Morshead.* The amphibious attack force was under command of Vice Admiral *Daniel C. Barbey,* U.S.N. whereas Rear Admiral *Albert G. Noble,* U.S.N. was in immediate command of the attack group.

Bandjermasin was bombed by 12 B-24's, Makassar by 5 B-24's, Manda and Limboeng by 5 B-24's. Settlements on the east coast of Borneo between British North Borneo and Tarakan were bombed and strafed by 4 R.A.A.F. Spitfires and 24 P-40's. Large fires were started in one village.

During the night 3 P.B.Y.'s harassed the airfields at Kendari and Ambesia on South Celebes.

Avangers from Palawan destroyed 2 power barges and 2 sailing boats off the South West coast of Makassar. An Allied submarine contacted 4 unidentified ships 65 miles north-east of Kangean islands heading towards Makassar Strait. Contact was lost at dusk when ships changed to western course.

2 July 1945. At Balikpapan grounds progress is reported as very satisfactory. Elements of the 7th Division moving east from their beachhead reached Sepinggan airstrip which was badly cratered. Other elements advancing in a western direction reached Sepoeloeh behind Klandasan. Advance inland is progressing but meeting stiff resistance. Some shelling of the landing beach occurred during the morning. An enemy counter attack was repulsed at an unspecified point. The Australians now hold a beachhead 7 miles in length and 2 miles in depht. Unloading area were shifted to more suitable beaches. Mortar fire fell in the beach and approach area causing however no appreciable damage and casualties.

Over 300 Japanese dead were counted to date. Naval surface units and escort carriers continue to support the operations whereas 29 B-24's and 13 P-38's dropped 71 tons of bombs in support of ground troops. 12 B-24's cratered runways at Sinkawang. B-24's and B-25's bombed Samarinda, Tabanio and Oelin. In North East Celebes, Langoan runway was cratered by one B-24 which dropped 2 tons of bombs. 3 B-24's bombed Ambesia airfield. Moena island (South East of Celebes) was bombed by one B-24 hitting a jetty and sinking 2 luggers. Settlements on the east coast of Borneo between Tawao and Tarakan were again bombed and strafed by 4 R.A.A.F. Spitfires and 24 P-40's.

In the Halmaheras 4 R.A.A.F. Spitfires swept the coast and destroyed 4 native craft.

In Java both Malang and Tandjoeng Perak were bombed by 2 R.A.A.F B-24's on a harassing mission. During the night the Kendari and Makassar areas were raided by 3 P.B.Y's. Fires and explosions resulted. On Java 7 B-24's attacked Soerabaja, Tandjoeng Perak and Malang.

During the same night P.T. boats supported by U.S. gunboats demolished a bridge on Halmahera whereas other PT boats captured several Japanese trying to escape by rafts from Tarakan.

3 July 1945. The 7th Australian Division captured unopposed the central town area of Balikpapan and found it 60 % destroyed. The entire Klandasan peninsula including Signal Station Hill and the Pantjoer refinery area now in Allied hands.

Advancing east from the beachhead forward elements reached Batakan Besar. Some enemy fire was experienced during the day but no damage was suffered.

By midday the number of Japanese casualties were:

Killed	446
Prisoners of War	3

Naval surface units and escort carriers continued to provide support during the day by attacking enemy troops, stores and equipment, causing considerable damage. Night figthers from carriers shot down one out of 2 Japanese reconnaissance planes.

On Borneo 3 B-26's bombed the Oelin aerodrome leaving the airstrip cratered, and at Tabanio 2 B-24's attacked barracks and the airstrip.

2 B-26's on a shipping strike destroyed a small vessel, damaged a river steamer and 2 barges at Bandjermasin and damaged 2 locomotives on shore.

23 B-24's attacked personnel areas, barracks and gun positions at Balikpapan. Several buildings were destroyed. Single B-24's conducted negative shipping searches in the Banda and Flores Seas.

4 P.T.'s from Morotai swept Northern Halmahera waters sinking 2 barges. During the night 3 R.A.A.F. P.B.Y.'s bombed the Kendari, Limboeng and Boeloedowang airfields on Celebes. Large explosions and fires were noted.

4 July 1945. The 7th Australian division drove north for 2 miles on its left flank to secure completely the Pandangsari refinery and the Batoe village. The troops encountered strong opposition while expanding north from the center of their beachhead. They advanced 5 miles north east along the coast to capture Manggar aerodrome. Heavy artillery fire was encountered east of the airstrip. Ground forces advancing to Manggar were supported by a C.L. and 2 D.D.'s.

Naval vessels also attacked Japanese troops and stores north of Sepinggan and exploded ammunition dumps. 20 B-24's provided direct support for the Balikpapan ground operations with 52 tons of bombs.

6 B-26's hit Bandjermasin while another 6 others hit the South Celebes airfields and 4 more the Donggala seaplane station.

During the night P.B.Y's harassed aerodromes in Southern Celebes and one P.B.Y. raided Tandjong Perak aerodrome in Java.

During the week under report a total of more than 1,000 tons of bombs, principally napalm tanks and 500 pounders or less were dropped over the Balikpapan area during some 1,000 sorties climaxing an 18-day period of intensive bombing during which more than 3,500 tons of bombs were loosened on installations in or near the city.

5 July 1945. Elements of the 7th Division landed at Cape Penadjam on the Western shore of Balikpapan Bay. This shore-to-shore movement was preceeded by bombardment from a cruiser and a destroyer. The enemy had withdrawn from the area the previous night and the landing was unopposed. Patrolling in the Balikpapan area was carried out to the North, but there was no change in frontline. A single enemy plane dropped 2 bombs on the beachhead and wounded a few men. An observation Liberator was shot down by Jap A/A fire N.E. of Manggar.

Air support for Pandajam landing involved 17 B-24's dropping 37½ tons of bombs behind the beachhead. 34 B-24's dropped 55 tons of bombs on enemy targets North of Manggar.

Another identical force dropped a similar bombload on Jap guns N.E. of Manggar. Bandjermasin was attacked by 2 B-24's destroying 1 small freighter and damaging two coastal vessels. 15 R.A.A.F. Spitfires and 67 P-40's flew sorties along the East coast of Borneo. A powerhouse at Releb and many houses at Selor (South of Tarakan) were destroyed.

In N. Halmahera small craft were attacked by P.T. boats and Ternate was shelled.

South Celebes airfields were raided during the night by 3 R.A.A.F. P.B.Y.'s. The same night Malang airfield was attacked by 3 other P.B.Y.'s starting large fires.

6 July 1945. The 7th Division expanded the Penadjam beachhead to coastal strip 2 miles long and penetrated inland one mile. The area north of Sepinggan airfield was penetrated inland 4 miles and a position one mile southeast of Mount Batochampar was reached. The area north of Manggar airfield was patrolled. Jap positions in this area were shelled by naval vessels.

The 13th Air Force provided direct support in the Balikpapan area, utilizing 13 Liberators and 20 Lightnings. Targets included Jap gun positions North East of Manggar. In addition, Samarinda shipyards were bombed by 80 Liberators and Bandjermasin by 2 Liberators which had conducted negative shipping search in Makassar Strait. A British submarine bombarded ammunition dumps, barracks and a barge station at Bali.

7 July 1945. In the Balikpapan area the 7th Division met stiff enemy resistance including ineffective counterattacks North of Manggar where active Jap artillery positions and defenses were bombed and destroyed. The advance continued northward from Balikpapan town and Baroehoeloe village was occupied. Dutch troops crossed the Sumber River against enemy fire and occupied the Peninsula on the North Bank.

The penetration of the Mt. Batochampar area suggests that the enemy withdrawal is under way.

In general, the Allied air activity increased from the 6th to the 10th of July with numerous, if light, attacks being made throughout the Celebes area.

22 Liberators, 15 Mitchells and 6 Lightnings dropped 53 tons of bombs in direct ground support missions of the Balikpapan area. Shipping search continues in Makassar Strait and the waters South of Celebes and Borneo.

17 Dutch Kittyhawks attacked Manokwari targets. Malang was bombed by Allied planes.

5 P.T. boats from Morotai attacked small craft off Batjan island by daylight. 19 canoes and prahus were destroyed.

8 July 1945. In the Balikpapan area strong enemy resistance continues northeast of Manggar. A heavy cruiser bombarded Jap gun positions in this area during the day. Advances were made westward from Penadjam beachhead and northward from Submir River by A.I.F. and Dutch troops against little opposition.

Minesweeping in the Balikpapan harbour continues and 4 mines were swept during the day. 2 small ships were lost as a result of hitting mines.

Direct ground support was provided by the 13th Air Force with seven Liberators and 18 Mitchells.

12 Liberators dropped 18 tons on Samarinda.

13 Liberators attacked Donggala on northwest coast of Celebes.

Makassar area aerodromes were raided by two Catalinas during the night.

The number of Japanese casualties up to today were:

Killed	947
Prisoners of War	25

Manokwari targets were attacked by 14 Dutch Kittyhawks.

9 July 1945. Ridge north of Manggar strip was captured by elements of the 7th Division. The advance was prepared by naval gunfire, artillery, and air bombardment. Sixteen prisoners of war were taken. Naval support involved one heavy cruiser and one destroyer. Progress was made along the Samarinda Road against some opposition including mines. Unopposed shore-to shore landing achieved at Cape Djinabora (upper reaches Balikpapan Bay, 4 miles northwest of Penadjam).

Other units of the Division gained up to 2 miles in the area west of Mt. Batochampar and secured positions ½ mile south of that mountain. Still other elements of the Division advanced 1.000 yards N.E. of Manggar airfield and drew back several strong counterattacks. Enemy defense positions are now indicated in the Mt. Batochampar area, where 1,200 Japanese are reported concentrated and the area N.E. of Manggar airfield where 650 are reported. On the night of the 9th and continuing on the 10th of July, an American destroyer shelled enemy positions northeast of Manggar. On the night of the 9th, P.T. boats strafed and damaged a radar station on Balabalangan Island.

10 July 1945. 4 Australian Spitfires and 8 P-40's in cooperation with U.S. P.T. boats attacked Tawao, north of Tarakan. A radio stack was burned and two bridges were destroyed.

11 July 1945. Dutch units attached to the 7th Division and operating N.W. of Balikpapan town advanced north 4 miles unopposed. Other elements of the Division drove 3 miles north from positions north of Balikpapan. Strong enemy opposition was encountered. Still other units of this Division operating N.E. of Manggar airfield drove 3 miles northeast reaching Taritip on the road Balikpapan—Samarinda. Australian and American units of the 7th Fleet gave gunfire support off Balikpapan. Wrecks near piers are being cleared by a salvage unit.

Kota Radja on North Sumatra was attacked by Allied naval aircraft from a carrier force.

Enemy air opposition over Borneo during this week was negligible. Only one attack by a single Japanese floatplane was made on the bivouac area near Balikpapan, causing a few casualties.

The oil facilities of Balikpapan town were reported to be badly damaged. The lubricating oil and paraffin plant on the

north side of the city was said to be a mass of twisted girders and smashed tanks.

The new Pandansari refinery was a complete wreck. There was no building in the city which had not been hit. In support of the landings at Balikpapan 1,250 tons of shells had been fired at the city and 3,000 tons of bombs had been dropped on it.

. . . . . .

25 July 1945. There was extensive patrolling East of the Balikpapan—Samarinda road, but no contact with the enemy. There was no significant change in the general situation.

Kendari, Larat (Tanimbar Islands) and Menado were each attacked by a single plane.

Off the coast of Malaya an unstated number of light enemy vessels were sunk.

26 July 1945. There was no significant change of positions in the Balikpapan area. The town was attacked by a single plane, dropping 3 bombs in the water.

1 Destroyer and 2 Destroyer-escorts were reported 95 miles south of Makassar.

During the night a small enemy craft off Halmaheira was destroyed by U.S. P.T.-boats. 3 Japanese survivors were captured.

27 July 1945. Agressive patrolling continues. Only minor contacts with the enemy. Australian ground Forces pushed steadily northward from the Balikpapan area towards the Samarinda oilfields, where an enemy stand may be expected.

3 Catalinas searched the Banda Sea by night, sighting nothing except one schooner which was probably damaged by bombs. 4 Catalina's mined Bangka Straits before dawn.

28 July 1945. Elements of the 7th Division continued to meet opposition southwest of Riko Village.

10 P 40's giving ground support in the Balikpapan area destroyed huts and damaged pillboxes at Riko village.

Dutch units had driven three miles beyond Sambodja without making contact with the enemy. The village of Mentawir was occupied without opposition by Australian amphibious troops. Australian troops met strong enemy groups about seven miles beyond Mount Batochampar.

2 B 24's search planes bombed Kendari, destroying buildings and causing explosions in barracks. 7 B 24's searched the Sangine islands.

2 Catalina's operating singly attacked small shipping around Soemba and Flores island.

1 B 24 search plane damaged a schooner off Laoet island and another B 24 searcher attacked the Oelin and Tabanio airdromes near Bandjermasin. According to information from enemy survivors Japanese-manned German subs are making short runs out of the harbour of Soerabaia.

29 July 1945. Elements of the 7th Australian Division operating on the inland highway from Balikpapan to Samarinda continued to find resistance 2½ miles northeast of Soengaiwain.

In the Samarinda area 4 R.A.A.F. Spitfires knocked out 3 trucks and damaged 4 river barges.

2 B 24's bombed Kaiwatoe Village on Maoe Island and damaged a coastal vessel off Alor Island. Search planes operating over S.W. Borneo inflicted the following damage:

One river steamer was destroyed and the hulls of 2 small freighters.

One barge was left sinking.

One schooner was probably destroyed.

Two coastal vessels, one barge and one river steamer were damaged.

12 B 24's cratered the Sidate strip, while two others destroyed 4 warehouses at Watampone on the west shore of the Gulf of Bone.

1 B 24 bombed Limboeng starting a large fire. 6 Australian Spitfires in the Halmahera area sank several small craft and damaged a number of buildings. Enemy concentrations on Waigeo Island and around Sele Strait were attacked by 6 R.A.A.F. Beauforts.

During the night P.T.-boats landed scouts near Sangkoelirang (north of the mouth of the Mahakam River to East Borneo).

30 July 1945. There were no important changes in the Borneo land situation. Planes gave support to Balikpapan area ground forces and destroyed several trucks and damaged a small locomotive and a steamroller.

During the night U.S. P.T.-boats destroyed a raft near Tarakan killing 5 Japs and taking 4 prisoners.

P.T.-boats landed Australian reconnaissance party on Ambo Island (Makassar Strait). No Japanese contacted but huts for garrison of estimated 25 men were destroyed and radio sets were demolished. U.S. P.T.-boats shelled and damaged a radiotower in the little Paternoster Islands off southeast Borneo.

Enemy casualties in the Balikpapan area up to *30 July* were:

Killed	1649
Prisoners of War	52

Disposition of Japanese fleet units in N.E.I.-waters:

Singapore Area

Effective		*Damaged*
1 Destroyer		2—8" Cruisers
Submarines		
Singapore	2	None on patrol.
Soerabaia	1	
Batavia	1	

31 July 1945. Dutch troops secured the village of Moearadjawa (18 miles northeast of Sambodja) without opposition.

The raiding party of Australians and Dutch troops that was landed at Sangkoelirang (154 miles north east of Balikpapan) on the night of 29-30 July by P.T. boats, reported that the enemy had withdrawn inland and that they met no opposition.

U.S. P.T.-boats landed scouts on Panjau Island between Tarakan and Borneo. The scouts destroyed a radio station and garrison huts.

2 Liberators on shipping sweep Mahakam river got near misses, 1 coaster destroyed slipway and damaged shipyards at Samarinda.

Spitfire-sweeps over Halmahera.

Catalina searching Banda Sea found hospital ship believed Tachibawa Maru, heading southeast, off West coast Kai Islands.

14 Kittyhawks again hit Manokwari.

1 Mosquito made photo reconnaissance trip to Soemba Island.

Searching Liberator straddled bombs on large coaster at Dilli (Timor).

8 planes hit opportune targets on Asea and Melak. Netherlands Air Forces raided Manokwari with 15 Kittyhawks.

3 Liberators bombed to Tomohon Village near Menado.

13 Spitfires swept Northern Halmahera, attacking personnel and motortransport.

1 August 1945. Netherlands Air Force raided Manokwari again with 21 Kittyhawks.

In the Balikpapan area, the enemy was outmanoeuvred and forced to abandon strong positions on the inland highway to Samarinda. Dutch troops attached to the 7th Australian Division continued to expand their holdings around Moearadjawa with only scattered contacts.

Elements of the 7th Australian Division forced enemy out of strong delaying position astride inland highway to Samarinda and repulsed counter attacks. Soerabaia was hit by 7 P 38's. They damaged or destroyed 37 locomotives.

On Tarakan island the mopping up is still continuing. Enemy casualties on Tarakan up to July 30 were:

Killed	1553
Prisoners of War	320
Total	1873

Maj. Gen. *Edward J. Milford,* commander of the Australian 7th Division stated that the Japanese in the Balikpapan area had been routed with great losses.

BIJLAGE 67

Rapport van de hand van de heer C. A. M. Brondgeest over de operatie „Status" op Sumatra

DE OPERATIE „STATUS"

De groep die voor deze operatie was aangewezen bestond uit de volgende personen:

Commandant: Luitenant ter Zee I KMR C. A. M. Brondgeest, schuilnaam Oyster;

Vaandrig: Claessens, schuilnaam Turbot;

Korporaal-telegrafist KM: G. Buynsters, schuilnaam Crab;

Chineese-Agent: Liem Djoen Miauw, schuilnaam Herring;

Indonesisch-Agent: Zainal Abidin, schuilnaam Sole.

De d.z. (dropping zone) was bepaald op een ladang, ongeveer 20 km. Z.W. van Pangkalan Brandan (S.O.K.), nabij de Besitang rivier (kaart ref. Hind 1062 blad V.D.-937233).

Op de 25e Augustus 1945, 2 uur n.m. nam de operatie een aanvang van uit een vliegveld op het eiland Ceylon met een Engels bemande Liberator.

Gevlogen werd in oostelijke richting voorbij de Nicobar-eilanden, waarna een Z.O. koers werd gevolgd langs Sabang en S.O.K.

Om 10.00 n.m., na 8 uren te hebben gevlogen, gaf de vliegtuigcommandant het bevel aan de groep zich gereed te maken voor de „drop".

Het weer was allesbehalve aanmoedigend. Het was stikdonker met een sterke wind, regenbuien en onweer.

De commandant van het vliegtuig had veel moeite de juiste plaats van de d.z. te vinden en hij gaf mij te verstaan, dat hij niet zeker was, dat wij op de afgesproken ladang zouden landen, en dat hij het volkomen verantwoord zou vinden indien ik, wegens het ongunstige weer, besloot de operatie tot een betere gelegenheid uit te stellen.

Ik voelde er echter weinig voor naar Ceylon terug te vliegen om waarschijnlijk reeds de volgende dag deze zenuwslopende tocht nogmaals te ondernemen.

Mijn metgezellen waren van eenzelfde mening en ik besloot dit risico te aanvaarden.

Om 10.30 n.m. plaatste zich de eerste „stick" van 3 man met mij aan het hoofd op de „glijbaan" om op het signaal „action station" en „go" te worden „gedropped".

Het waarschuwingssignaal „action station" (aangeduid door een rood seinlampje) werd meermalen gegeven, maar het duurde ongeveer een uur vóórdat het door het eindsignaal „go" (aangeduid door een groen seinlampje) werd gevolgd.

Ten langen leste (ongeveer 11.30 n.m.) kwam dit in spanning verwachte signaal en werd de eerste „stick" van 3 geparachuteerd om enige minuten later door de resterende 2 man te worden gevolgd.

Het was een geluk te noemen dat wij niet op de aangewezen ladang waren geland. Later bleek dat deze bezaaid was met omgekapte bomen, die schots en scheef op het terrein lagen en ik vrees, dat ernstige ongelukken niet hadden kunnen worden voorkomen, wanneer iemand op een dezer bomen was terecht gekomen.

Thans landden wij in een katella-tuin en ontving geen van ons enig letsel.

Binnen korte tijd waren wij verzameld en in een stromende regen vonden wij onderdak in een verlaten huis.

Bij daglicht verzamelden wij de ons nageworpen uitrusting en maakten wij een begin met het inrichten van een schuilbivak en het opstellen van ons radio-zendtoestel om zo spoedig mogelijk contact te maken met ons Hoofdkwartier te Ceylon.

Operatie „Status"

Appendix A.

Ingevolge ontvangen radio-instructies van het Ned. H.K. te Colombo (zie tel. No.: 2 Colombo 31 Augustus 1945) verliet ik 31 Augustus 1945 7.00 uur v.m. mijn schuilbivak en met behulp van 2 inheemse prauwen ging ik met mijn groep de Besitang rivier stroomafwaarts in de richting van Pangkalan Brandan.

Bij mijn drop had ik o.m. een rubberboot medegenomen, maar deze was verloren geraakt. Ik had dit aan het H.K. gemeld met het verzoek mij spoedigst een tweede te droppen. Dit gebeurde, maar eerst een paar weken later *op het vliegveld te Medan*, toen ik hem natuurlijk niet meer nodig had.

Omstreeks 10.30 v.m. arriveerden wij ongeveer 2 KM ten Z. van de stad Pangkalan Brandan, waar een sultan woonde.

Deze was uiterst verbaasd plotseling 5 tot de tanden gewapende blanken met de Nederlandse kleuren op hun hoed voor zich te zien staan. Hij wist niet beter of de oorlog was nog in volle gang en ik kon hem niet van het tegendeel overtuigen.

Ik verzocht hem telefonisch contact te maken met de Japanse militaire bezetting van Pangkalan Brandan met het verzoek mijn groep te ontmoeten.

Met angst en beven voldeed hij ten langen leste aan mijn verzoek. Blijkbaar ontstond aan de andere kant van de telefoonlijn geen geringe consternatie en ik maakte een eind aan wat leek te ontaarden op een langdurig gepraat heen en weer door Buynsters, die het best Maleis sprak de opdracht te geven de Jappen te zeggen dat zij een paar wagens moesten sturen om ons naar Pangkalan Brandan te vervoeren en dat we daar verder zouden praten.

Na ongeveer 4 uren te hebben gewacht, arriveerden 3 auto's volgepropt met Japanse militairen waaronder verschillende officieren. Geen van hen sprak een vreemde taal, maar wat gebroken Maleis en de conversatie vlotte niet erg. Zij waren niet bepaald onbeschoft, maar hooghartig en afgemeten.

Mijn groep stapte in 2 wagens en binnen korte tijd arriveerden wij in Pangkalan Brandan. De wagen stopte voor het kantoor van het Hoofd van de Kempitai, de kapitein I. Tagone, die naar buiten kwam en omgeven was door honderden Japanse militaire toeschouwers.

Kapitein Tagone nodigde mij en de vaandrig Claessens uit in zijn kantoor te komen, maar verzocht ons onze wapens buiten te laten, hetgeen door mij werd geweigerd, waarna hij hier niet verder op aandrong.

Binnengekomen en omringd door een tiental officieren werden wij overstelpt met vragen, hoofdzakelijk waarom, van waar en hoe wij hier waren gekomen. Ook hier bleek men niet te weten dat een wapenstilstand was gesloten.

Ik maakte hun duidelijk, dat ik er niets voor voelde om veel te praten en verzocht zo spoedig mogelijk te mogen doorgaan naar Medan, waar men vermoedelijk beter op de hoogte was van de stand van zaken.

De kapitein Tagone voerde een lang telefonisch gesprek met Medan en alhoewel ik er geen woord van kon verstaan, had ik het onprettige gevoel dat men zou aandringen op ontwapening of zelfs in arrest stellen van mijn groep.

Inmiddels was het donker geworden en ik hoorde herhaaldelijk luid geschreeuw, dat mij sterk verontrustte.

Het was duidelijk, dat hier met wapengeweld niets was te bereiken, maar Claessens zowel als ik waren vastbesloten in het ergste geval van onze handgranaten, waarvan wij ieder twee in onze broekzakken hadden, gebruik te maken.

Gelukkig bleek dit niet nodig en na 3 uur van geladen atmosfeer zeide de Japanse kapitein, dat hij enige wagens te onzer beschikking zou stellen om ons naar Medan te transporteren.

Vóór wij, onder een sterk escorte, vertrokken zeide de kapitein, dat het escorte noodzakelijk was voor onze beveiliging tegen mogelijk kwade elementen.

Onderweg passeerden wij herhaaldelijk lange colonnen troepen met tanks, kanonnen enz. De weg was in een slechte toestand en langs de gehele weg, op afstanden van enkele honderden meters, waren tanktraps aangelegd en stonden Spaanse ruiters. Deze waren splinternieuw en versterkten mij in mijn overtuiging, dat de Jap, althans in Sumatra, nog niet van plan was de strijd op te geven.

Later bleek dan ook, dat, tegen het bevel van de Mikado in, er plannen bestonden de strijd in bepaalde delen van Oost-Azië voort te zetten en men wachtte op de beslissing van de Japanse opperbevelhebber Generaal Terauchi.

Gelukkig koos Terauchi eieren voor zijn geld, want de naar schatting 60 000 man Japanse troepen in Sumatra, waaronder verschillende keurkorpsen, ruimschoots van alle moderne oorlogsmiddelen voorzien, zouden in dit uiterst zware terrein m.i. nog jaren hebben kunnen standhouden en wij zouden voor de uiteindelijke overwinning een zeer hoge prijs in mensenlevens hebben moeten betalen.

In de nacht van 31 Augustus op 1 September 1945 ongeveer 02.00 uur arriveerden wij in Medan en stopte de auto-karavaan voor het Kempitai H.K., dat in een kerk was gehuisvest.

Hier begon hetzelfde toneel als in Pangkalan Brandan, maar ik weigerde kortaf op de honderd en één vragen te antwoorden, totdat ik zou worden geconfronteerd met een officier van de Japanse Generale Staf.

Na 2 uren wachten meldde zich ten laatste de Japanse Majoor van de Generale Staf Imamura, vergezeld van een groot aantal officieren van mindere rang.

Imamura, in tegenstelling met de andere officieren die ik tot nu toe had ontmoet, was uiterst voorkomend en correct. Hij sprak slechts gebroken Engels en een weinig Maleis, maar toch ondervonden wij geen moeilijkheden elkander te verstaan.

In de volgende maanden bewees hij mij geen geringe diensten en door zijn kordaat optreden en tussenkomst ontkwam, bij minstens 2 gelegenheden, mijn groep aan het gevaar te worden overvallen en uitgemoord.

In Medan bleek men beter op de hoogte te zijn van de bestaande toestand en de commanderende Off. Gen. Nakashima was middels een telegram van S.E.A.C. (South East Asia Command) gewaarschuwd, dat hij voor de veiligheid van mijn groep zou worden verantwoordelijk gesteld.

Imamura bood aan mijn groep naar het Hotel de Boer te geleiden, dat de vorige dag door de daar wonende Japanse officieren was ontruimd en thans geheel leeg stond. Overigens was het hotel, wat het meubilair betreft, in goede staat en was een volledige staf van bedienden aanwezig.

Het was reeds dag geworden toen wij in het Hotel de Boer arriveerden en wij waren begrijpelijk doodmoe en verlangden naar rust. Maar hieraan kon nog niet worden gedacht. Eerst moest ons H.K. te Colombo van de laatste gebeurtenissen op de hoogte worden gebracht en ook moesten wij op bepaalde tijden gereed staan hun radioberichten en instructies te ontvangen.

De eerste dagen werden wij bestormd door mensen die ons, voor min of meer belangrijke redenen, wensten te spreken en dank zij sterke koffie en benzadrine, wisten wij ons, bijna zonder slaap, op de been te houden.

De Jappen hadden mij o.a. verteld dat in Medan geen Nederlandse geïnterneerden of krijgsgevangenen waren; dat zij ruim een jaar geleden in een aantal kampen in de omgeving van Rantau Parapat waren geconcentreerd.

Dit verhaal klopte in het geheel niet met onze Intelligence gegevens, volgens welke gegevens onze geïnterneerden in kampen verspreid over geheel Sumatra en ook in Medan waren ondergebracht.

De Japanse informaties bleken in het algemeen gesproken juist te zijn, maar 's avonds op de dag van aankomst te Medan kwam een oude Indo-Europeaan mij rapporteren dat er in de locale gevangenis 4 Nederlandse vrouwen waren opgesloten.

Ik ging er met mijn groep onmiddellijk heen, maar toen bleek dat deze vrouwen juist een uur tevoren in vrijheid waren gesteld.

Het gelukte mij, hen nog dezelfde avond op te sporen, 3 van hen waren nog zeer jeugdige meisjes; de vierde een dame van ongeveer 35 jaar. Zij waren ongeveer een jaar geleden veroordeeld tot 8 jaar gevangenis, wegens het binnensmokkelen van levensmiddelen in het kamp waar zij waren geïnterneerd.

Sinds hun veroordeling waren zij in de gevangenis te Medan opgesloten te zamen in een cel van 3 bij 2 meter.

De beestachtige behandeling die zij hadden ondergaan, zowel van de Jappen als van hun Indonesische bewakers is met geen pen te beschrijven en verbitterde mij in mijn houding tegenover de Jappen.

Het bleek ook, dat er in Medan ongeveer 600 Brits-Indische troops waren geïnterneerd. Ook hier waren kampcondities schandelijk en ik nam onmiddellijk maatregelen om hun voeding en huisvesting te verbeteren.

Operatie „Status" Appendix B.

Dr. Beck was bij het begin van de oorlog wnd. Gouverneur van Sumatra's Oostkust.

Hij werd evenals alle Nederlandse onderdanen door de Jappen in een kamp te Rantau Parapat geïnterneerd.

Onmiddellijk na de wapenstilstand ging hij, tezamen met een Engelse geïnterneerde en de Zwitserse consul, die de Nederlandse belangen had behartigd, naar Medan, om, volgens eigen verklaring, met de Jappen te „onderhandelen".

Dit geschiedde zonder medeweten van de Japanse kampcommandant. Het was Dr. Beck niet bekend, dat mijn groep in Medan was gearriveerd en wij ontmoetten elkander toevallig in het Hotel de Boer.

Intussen hadden de Japanse autoriteiten in Medan bericht ontvangen, dat sommige geïnterneerden, waaronder Dr. Beck uit de kampen waren ontsnapt en terwijl ik met Dr. Beck zat te praten, arriveerde een Japanse Kolonel met enige andere officieren, die eiste, dat Beck onmiddellijk naar het kamp zou terugkeren.

Een scherpe woordenwisseling ontstond, maar aangezien bij de Rangoon-overeenkomst was bepaald, dat onze mensen voorlopig onder bewaking van de Jappen in de kampen zouden blijven, was ik tegen mijn wil gedwongen toe te geven.

Niettemin behield ik Beck die nacht in het hotel en hij kreeg voor het eerst in 4 jaren een behoorlijke maaltijd en slaapgelegenheid.

Dr. Beck was uiterst overspannen en verkeerde in een zeer uitgeputte toestand. Zijn beschrijving van kamptoestanden grensde aan het ongelooflijke, maar bleken later in het geheel niet overdreven. Eerder het tegendeel.

De volgende morgen zond ik Dr. Beck terug naar het kamp, maar stuurde vaandrig Claessens mee met instructies te zorgen, dat onmiddellijk maatregelen werden getroffen om de toestand te verbeteren.

Enige dagen nadat ik Beck had teruggezonden bezocht ik persoonlijk de kampen.

Volkomen uitgehongerde mensen, in lompen gehuld, ondergebracht in barakken met daken, lekkende als een zeef, slapende op britsen zonder matras of hoofdkussen, met een gemiddelde plaatsruimte in de breedte van ongeveer 40 cm en een halve meter te kort in lengte.

In sommige kampen was er zelfs geen wasgelegenheid, behalve wat brak grondwater, hetwelk tevens bestemd was voor drink- en kookwater.

Een loopgraaf in het open veld, zonder enige beschutting, was bestemd voor latrine, waar vrouwen en mannen voor het oog van iedereen moesten neerhurken om hun behoeften te doen.

Ik liet de kampcommandant, een Japanse Kolonel, bij mij komen en ik zeide hem in geen dubbelzinnige woorden wat ik van hem dacht. Hij hoorde mij zwijgend aan, salueerde en ging naar zijn kamer, waar hij „hari-kiri" pleegde. Zijn voorbeeld werd later door dozijnen andere officieren gevolgd.

Men kan een zekere bewondering niet onderdrukken voor militairen, die uit ijzeren discipline de dood prefereren boven het verbreken van een gegeven bevel, dat hun dwong de wapens zonder slag of stoot neer te leggen, dragende de overtuiging dat zij, althans in dit werelddeel, in staat waren de oorlog nog jarenlang met goed gevolg voort te zetten.

Wat Dr. Beck betreft, deze bleek, evenals de ex-resident Bruggemans bij de geïnterneerden alles behalve populair te zijn wegens hun aanmatigend en hooghartig optreden. Beiden trachtten zelfs in de kampen nog „residentje te spelen" en maakten aanspraak op de preferentiële rechten inzake behandeling, voeding, huisvesting, enz.

De heren hadden zich onmiddellijk na de wapenstilstand in een aparte woning geïnstalleerd tot grote ergernis van de duizenden geïnterneerden, die gedwongen achter het prikkeldraad bleven.

Later, toen zij werden geïnstalleerd en daarbij nog de rang van kolonel kregen, ondervond ook ik veel last van hen door hun inmenging in zaken van allerlei aard, waardoor mijn gezag dreigde te worden ondermijnd.

Het was m.i. een grote fout B.B.-ambtenaren een militaire rang te verlenen, waardoor zij in staat werden gesteld het militair gezag te „overrulen".

Zij hadden, althans in de eerste maanden, op de achtergrond moeten blijven uitsluitend in de rol van adviseurs, waarvoor zij bijzonder geschikt waren wegens hun grote kennis van Land, Volk en taal.

Ook ten aanzien der Indonesische Sultans, ambtenaren en bevolking was het fout deze mensen op de voorgrond te plaatsen. Het maakte de bevolking achterdochtig, omdat zij hierdoor een terugkeer meenden te zien tot voor-oorlogse koloniale toestanden in tegenstelling met hun verwachtingen op belangrijke staatkundige en sociale hervormingen, die hun in het vooruitzicht waren gesteld.

Inderdaad gaf het tactloze optreden van sommige B.B.-ambtenaren aanleiding hun in die mening te versterken.

Inmiddels was men van uit Ceylon reeds begonnen met het „droppen" van levensmiddelen, kleding en medicijnen. Dit „droppen" was uitstekend georganiseerd en bijna dagelijks kwamen vliegtuigen in steeds groter aantal overvliegen en dropten hun kostbare lading.

Als men bedenkt dat deze vliegers ettelijke duizenden kilometers heen en weer over zee moesten vliegen zonder een mogelijkheid van landen, dan kan men pas ten volle appreciëren het prachtige, menslievende werk, dat door hen werd verricht.

Het enige vliegveld van betekenis in Sumatra was in Medan en zelfs dat bleek te klein voor het landen van grote Douglas transportvliegtuigen. Ik zette onmiddellijk honderden koelies aan het werk om dit vliegveld te verlengen, zodat de vliegtuigen spoedig in staat waren hier te landen en de risico van hun werk, waar mogelijk, te verkleinen.

Operatie „Status" Appendix C.

Midden Sept. 1945 maakte ik per auto een inspectiereis over geheel Oost- en Midden-Sumatra met een paar man als dekking en een Jap. liaison Officier.

Ik bezocht de interneringskampen in Rantau Parapat, de olie-installaties in Pangkalan Brandan, diverse ondernemingen en fabrieken.

Overal werden wij met de meeste geestdrift ontvangen; van honderdduizenden daken waaide het rood-wit en blauw; het portret van H.M. de Koningin hing overal weer op de oude plaats; nergens bespeurde ik tekens van verzet of onwil van enige ernstige betekenis. De gamelang speelde onafgebroken en ik ontving ontelbare uitnodigingen voor huldebetoon en feestjes, maar ik was overstelpt met werk en het hoofd vol met veel belangrijkere dingen.

Wat de toestanden in de kampen betreft, kan ik hier volstaan met één woord: beestachtig. Had de oorlog nog enige maanden langer geduurd, dan hadden weinigen het einde overleefd.

De olie-installaties van P. Brandan waren slechts voor een zeer klein gedeelte in bedrijf; vele machines waren gedemonteerd en naar elders afgevoerd.

De ondernemingen waren, zonder uitzondering, totaal verwaarloosd, tienduizenden rubberbomen waren omgekapt, de rest ongetapt gelaten; onze prachtige Deli tabaksvelden waren omgeploegd in ketallatuinen, maar het was aangenaam te zien dat de bevolking reeds nu weer ijverig in de weer was om straks de „toewan besar" te verwelkomen.

Spoor- en verkeerswegen waren in een zeer ontredderde toestand; electriciteits- en waterwerken, vliegvelden, hospitalen, enz. waren eveneens in een staat van afbraak. Het was duidelijk, dat hiermee millioenen guldens gemoeid zouden zijn om alles weer bedrijfsklaar te maken.

Ruim een jaar geleden was het laatste Jap. schip in de haven van Belawan binnen- of buitengevaren. Er bevond zich geen enkel zeewaardig oorlogs- of koopvaardijschip in de haven; baggerwerken waren reeds lang niet meer uitgevoerd en de haven was bijna onbruikbaar geworden, maar buiten, op zee, lag het vol met mijnen.

Blijkbaar was de verscherpte Engels- en Nederlandse onderzeebootblokkade van het laatste jaar doeltreffender geweest dan wij zelf hadden vermoed.

De Jap beweerde, dat slechts hun Marine aanwijzingen kon geven betreffende de bestaande mijnenvelden, maar er was geen Jap. Marinepersoneel op Sumatra; zij waren in Rangoon.

De inheemse bevolking liep uitgemergeld rond in goenizakken, weinigen waren gekleed in een goede, schone sarong. In tegenstelling hiermede waren de Chinezen goed gekleed en gevoed. Blijkbaar hadden zij zich spoedig weten aan te passen onder de Jap. overheersing; evenzo vlug waren zij nu pro-Nederlands, althans in uiterlijk vertoon.

Op het grote vliegveld in Medan groeide het onkruid decimeters hoog en was vol met kuilen en versperringen. Er stonden een dertigtal vliegtuigen, maar de meeste waren „dummies". De bruikbare vliegtuigen stonden veilig in een uitgekapt gedeelte van een bos.

Ik stelde duizenden koelies aan het werk om het vliegveld spoedigst voor onze Luchtmacht bruikbaar te maken.

In Brastagi waren alle Duitsers verzameld. Zij waren thans zeer onderdanig. Ik benoemde Dr. Heinemann, die reeds 30 jaren in Sumatra vertoefde en bij de Nederlanders gunstig bekend stond, tot hoofd van de Duitse Kolonie en gaf de opdracht dat geen Duitser de plaats mocht verlaten.

Het Hotel Brastagi verkeerde in uitstekende toestand met een Jap. beheerder. De Jappen hadden het hotel, evenals wij vroeger, als gezondheidsoord benut. Evenals het de Boer hotel in Medan hadden de Jappen het voor kort ontruimd.

Maar te midden van deze algemene ontredderde toestand en ellende stond het Jap. leger 100 % paraat. Alleen hun transportmiddelen verkeerden in een gebrekkige staat door een groot tekort aan onderdelen, banden en accu's.

Op last van de opperbevelhebber van S.E.A.C. (Admiraal Mountbatten) hadden de Jap. strijdkrachten in N.- en O.-Sumatra zich samengetrokken in Pematang Siantar, waar, toen ik de plaats bezocht, zich ongeveer 30 000 man bevonden met volledige uitrusting, waarbij veel artillerie en tanks.

In mijn gesprekken met hun officieren waren dezen somber en zwijgzaam, en, evenals bij alle oosterse volkeren, was het moeilijk te beoordelen wat in hun binnenste omgaat, maar ik was overtuigd dat zij het liefst hadden doorgevochten en dat het slechts te danken was aan de ijzeren discipline en blindelingse gehoorzaamheid, die de Jap. soldaat kenmerkt, dat zij zich schikten in de vernedering een overwonnen volk te zijn.

Het bleek dat slechts de hogere officieren bekend waren met de ontwikkeling van de oorlog en de oorzaken die Japan tot capitulatie dwongen.

De minderen begrepen niet waarom zij, terwijl er geen schot was gevallen, de strijd moesten opgeven tegen een onzichtbare vijand. Niemand was te overtuigen dat zij verslagen waren en zij hielden vol, dat zij slechts uit humane overwegingen de vijandelijkheden hadden gestaakt. Het moet worden toegegeven dat aan de hand van de *zichtbare* feiten deze opvatting aannemelijk leek.

Hun houding was zeker niet onderworpen, maar koel, trots en afgemeten.

Toen ik een Jap. Kolonel, de commandant van de Rantau Parapat interneringskampen, in geen dubbelzinnige woorden te kennen gaf wat ik dacht van de barbaarse methodes die hij had toegepast, hoorde hij mij zwijgend aan, stond daarna op, gaf mij het militaire saluut — en pleegde „hari-kiri". Vele andere officieren, hier en elders, volgden zijn voorbeeld.

Intussen deserteerden honderden Jap. soldaten, en ook officieren, naar het binnenland, niet onwaarschijnlijk met toestemming of zelfs bevel van hogerhand. Later toen de Indon. revolutionaire beweging zich ontplooide waren hierbij vele Jappen aangesloten en was een Jap. officier, Kapt. Inoue een der hoofdleiders.

Ik sprak met Sultans, Indon. ambtenaren, districtshoofden en met het gewone volk. Zonder uitzondering waren zij van mening dat de „revolutie" weinig om het lijf had. Zij zeiden, dat ongetwijfeld de beweging in Java een meer ernstige betekenis had, maar dat de Sumatraan hieraan niet wenste mede te doen, omdat dit uiteindelijk een Javaanse overheersing zou betekenen, waar zij helemaal niet voor voelden.

Zeer zeker, men verwachtte bepaalde politieke en sociale hervormingen, maar — onder Nederlandse Souvereiniteit.

Van alle kanten werd aangedrongen op een spoedige landing van Nederlandse troepen om een eind te maken aan de activiteiten van onrustzaaiers en rampokkers. Zij vonden het onbegrijpelijk dat wij, de overwinnaars en rechtmatige bewindvoerders, zo weinig activiteit betoonden. Wat kon ik antwoorden op vragen, zoals „Wanneer komen de Ned. troepen? Waarom blijven de internees achter het prikkeldraad en onder Jap. toezicht? Wanneer worden deze Jappen ontwapend? Is het waar dat zij hier mogen blijven?" enz., enz.

Ik schaamde mij te moeten zeggen dat de Ned. troepen, althans voorlopig, niet zouden komen; dat de Jappen nog niet mochten worden ontwapend en onze kampen moesten blijven bewaken, enz. Het leek mij dringend noodzakelijk dat hier spoedig iets moest worden gedaan om ons prestige, dat reeds zoveel te lijden had gehad, niet geheel en al verloren te doen gaan. Niet minder belangrijk was het dat maatregelen werden genomen om te beletten, dat de „merdeka"-beweging, thans ongestoord en toenemend in kracht, zou ontaarden tot openlijk verzet op grote schaal.

Ik wist, dat ik van de Jappen geen medewerking had te verwachten. Eerder het tegendeel. Overigens, men vraagt geen hulp aan een tegenstander, die tot nog voor kort ons zo diep had vernederd en gekrenkt, en die tenslotte de hoofdoorzaak was van al onze moeilijkheden.

De Engelsen toonden later minder fijngevoeligheid en trots, hetgeen mij des te meer onbegrijpelijk voorkwam toen ik hoorde en zag hoe onverbiddelijk en streng zij tegen de Jappen in hun eigen Koloniën optraden.

Alhoewel ogenschijnlijk de Jappen het bevel van S.E.A.C. opvolgden, dat hen verantwoordelijk bleef stellen voor orde en rust, kwamen van alle kanten betrouwbare berichten binnen dat de Jap nog steeds zijn „Azië voor de Aziaten" politiek trouw bleef en aanwakkerde.

Ik vormde het plan een politiemacht te organiseren om de macht, over een zo uitgestrekt mogelijk gebied in Oost-Sumatra, zelf in handen te nemen. Ik had te mijner beschikking enige honderden Ambonezen, Menadonezen en Indo-Europeanen, die zich gedurende de bezettingstijd hadden weten schuil te houden en die zich thans bij mij meldden. Deze macht wilde ik versterken met een zo groot mogelijk aantal P.O.W.'s en ex-politie-ambtenaren uit de kampen, die geschikt bleken wapens te dragen.

Ik beschreef mijn plan in een uitvoerig rapport aan ons H.K. te Colombo en gaf dit rapport mee aan de Zwitserse Vice-Consul, de Heer Fritzle, die per vliegtuig naar Ceylon vertrok.

In dit rapport zeide ik, dat ik voldoende mensen had om de toestand te kunnen beheersen — ook zonder Engelse troepen —, mits men mij voldoende wapens en uitrusting toevoerde of dat ik die van de Jappen mocht overnemen, hetgeen mij was verboden (zie tel. Col. No. 2).

Ik wees er op dat het een zeer slechte indruk zou maken en aan ons prestige nog meer afbreuk zou doen, wanneer de expeditionaire macht uitsluitend uit Engelse troepen zou bestaan, en dat, wanneer S.E.A.C. niet te bewegen zou zijn (hetgeen ik vreesde) aan ons, Nederlanders, de taak toe te vertrouwen het bewind van de Jappen

over te nemen, in dat geval ten minste een gemengd leger van Eng. en Ned. zou worden geland, zodat er dan sprake zou zijn van een *Geallieerde* strijdmacht, hetgeen meer begrijpelijk voorkwam dan een zuiver Eng. strijdmacht.

Ons H.K. te Colombo had blijkbaar wel oren voor mijn plannen (zie tel. Col. No. 36 en 53) en de Heer Fritzle deelde mij bij zijn terugkeer te Medan mede, dat hij onze B.S.O. (Admiraal Helfrich) in Singapore had gesproken en de Admiraal mij opdroeg „to go full speed ahead" met de bewapening en uitbreiding van mijn politiekorps.

Intussen ontving ik op de 14e Sept. versterking van een Off. de 2e Lt. R.P.P. Westerling (de Turk) en 4 sergeants van het Korps Insulinde als kader van mijn politiekorps. Ter gelijker tijd ontving ik 180 revolvers en enige kleding-uitrusting.

Het was een stap in de goede richting, en zonder enig tijdverlies werd een begin gemaakt met de mobilisatie, training en bewapening van het nieuwe korps.

Alhoewel tegen mijn instructies in, liet ik de Jap. kampwachten aflossen door onze eigen mensen.

Ik verplaatste mijn H.K. van het de Boer Hotel naar de woning van de hoofdadministrateur van de Deli Mij. en verzamelde in de omliggende woningen van alle windstreken toegestroomde refugees, hoofdzakelijk vrouwen en kinderen, wier aantal was aangegroeid tot meer dan 1500.

Behalve de bewaking van dit kamp, bezette ik de meest belangrijke punten in de stad: het electriciteitsbedrijf, watertoren, hospitalen, enz. Op bepaalde tijden zond ik gemotoriseerde patrouilles in de stad en zorgde ook voor de beveiliging van de verbinding met de haven Belawan.

De namen der Indon. Nationalistische leiders (Dr. Amir, Tengke Hasan, Jacob Siregar, Dr. Perngadi, Saleh Oemar alias Surepati en anderen) waren mij bekend en zij woonden allen in Medan.

Ik hield met hen verschillende besprekingen en gaf hun te kennen dat de beloofde politieke en sociale hervormingen zeker zouden worden uitgevoerd, maar dat in de eerste plaats orde en rust moesten heersen en dat ook zij verplicht waren mede te werken. Zij beloofden hun medewerking, maar ik had goede redenen hen te wantrouwen.

Het liefst had ik hen gearresteerd, maar Colombo verbood dit (zie tel. Col. No. 15 en 77).

Helaas werden onze plannen door S.E.A.C. „overruled".

Op de 12 Oct. 1945 landde het Eng. bezettingsleger, een Bataljon van de 26th Indian Division, 800 man, minder dan ik nu zelf te mijner beschikking had.

Niet lang daarna werd op last van de Eng. Commanderende Off. te Padang, Generaal Chambers, mijn politiekorps ontwapend en de bewaking van onze kampen wederom toevertrouwd aan .... *Jappen.*

Het weinige prestige dat wij nog bezaten was nu helemaal vernietigd.

Hoe heel anders had het moeten en kunnen zijn.

Hiervoor kan echter onze B.S.O., Admiraal Helfrich, geen verwijt worden gemaakt.

Operatie „Status" Appendix D.

Toen ik op de 22e September 1945 na het avondmaal op mijn kamer in het de Boer Hotel zat te werken, liet een Jap. liaison officier van het Japanse hoofdkwartier zich aandienen.

Hij deelde mij mede, dat het Japanse hoofdkwartier hem had opgedragen ons te verzoeken die avond het hotel niet te verlaten.

Het bleek, dat sommige onderdelen van het Japanse leger in oproer waren gekomen en tegen de orders van hun officieren met hun wapens de stad in waren getrokken. Het Japanse hoofdkwartier vreesde, dat deze mensen zich zouden bedrinken en in hun dronkenschap ons zouden aanvallen.

Het Japanse hoofdkwartier had intussen een cordon van 50 man „loyale troepen" om het hotel geworpen en geloofde de toestand te kunnen beheersen.

Gelukkig was die avond ieder lid van mijn groep thuis gebleven. Ik plaatste uitkijkposten op het dak van het hotel en wij barricadeerden alle toegangen tot het Hotel en stelden ons verdekt op in de bovenverdieping van het Hotel.

Ik maakte mij niet bijster ongerust, maar aangezien op slot van rekening ongeveer 30 000 Jap. troepen, tot de tanden bewapend, in Medan en de onmiddellijke omgeving gelegerd waren, vond ik het voor alle zekerheid beter een „most immediate" seintje (zie tel. Medan no. 35 en 35 A) in de lucht te sturen naar Colombo en Singapore.

Tegen middernacht meldde zich Majoor Imamura. Hij zei, dat een aantal Japanse troepen in enige trucs van Tebin Tinggi naar Medan waren vertrokken, waarbij zij hadden gedreigd „de Hollanders af te maken".

Majoor Imamura zei, dat hij behalve het cordon om het hotel, alle toegangen tot de stad had gebarricadeerd met versterkte posten, met de opdracht de opstandelingen de toegang tot de stad te weigeren en zo nodig met wapengeweld te keren.

Gedurende de gehele nacht werd vrij ernstig geschoten en met handgranaten gegooid. Hier vocht Jap tegen Jap en wij konden niet meedoen, niet wetende, wie vriend en wie vijand was. Vele kogels kwamen in het Hotel terecht zonder veel schade aan te richten.

Tegen de morgen kwam een telefonisch bericht van het Japanse hoofdkwartier, dat het gevaar voorbij was.

De gehele nacht bleef Majoor Imamura in het hotel en nam persoonlijk het commando over de loyale Japanse troepen, waarbij hij verklaarde zich persoonlijk verantwoordelijk te stellen voor onze veiligheid.

Gedurende de nacht kwam de overigens niet spraakzame Imamura wat los en vertelde enige zeer interessante dingen.

O.a. vroeg ik Imamura of er dan in het Japanse leger niet meer die ijzeren discipline bestond, waardoor het beroemd was.

Hij antwoordde, dat de gewone soldaat niet wilde of kon begrijpen, dat Japan de oorlog had verloren.

Behalve de hoofdofficieren was het leger volkomen in het onwetende gehouden met hetgeen in de wereld was gebeurd en wisten zij niet beter dan dat zij over de gehele linie overwinnaars waren.

Met een volmaakt uitgerust leger van ongeveer 70 000 man voelden zij zich in staat in Sumatra, zelfs zonder hulp van buiten, nog jaren met succes te kunnen doorvechten.

Dat zij zich zonder slag of stoot moesten overgeven aan een vijand, die nergens te bekennen was, was voor het trotse Japanse leger een vernedering, die zij nooit te boven konden komen.

Dat was lijnrecht tegen elk begrip van traditie, mentaliteit, eergevoel en training van de Japanse „bushido".

Onder de hogere officieren was verwacht, dat de opperbevelhebber in Oost-Azië, Generaal Count *Terauchi,* tegen de orders in van Tokio, zou blijven doorvechten.

Inderdaad bleek dat later waar te zijn, maar de onderhandelingen te Rangoon (plus atoombommen) schijnen hem tot andere inzichten te hebben gebracht.

Het Japanse oppercommando vond het dan maar beter te zeggen, dat zij met ons waren overeengekomen de oorlog „wegens menslievendheid" te eindigen.

Dat tenminste kon de Japanse soldaat begrijpen, alhoewel zij het er toch niet helemaal mee eens waren.

Het begrip „soldaat" is bij hen zo geheel anders dan bij ons.

Intussen valt het niet te ontkennen, dat, hadden zij besloten door te vechten, de oorlog in dit woeste land nog wel jaren had kunnen duren, met of zonder atoombom.

De Jappen hadden op alle strategische punten waar een invasie het meest te vrezen was, zeer uitgebreide en uitmuntend aangelegde versterkingen en versperringen aangebracht door middel van tanktraps, loopgraven, landmijnen, terwijl alle bruggen in een paar minuten konden worden opgeblazen.

Rondom Medan hadden zij met behulp van duizenden koelies een diepe, brede gracht gegraven.

Al deze versperringen waren eerst kortelings en in de grootste haast gebouwd.

Verder waren in Sumatra Japan's beste troepen ten getale van 75 000, waaronder de beroemde Tokio's garde divisie, uitmuntend bewapend en getraind.

Wat hadden wij daar tegenover kunnen stellen?

De verklaring van Admiraal *Mountbatten,* dat wij vóór het sluiten van de wapenstilstand reeds klaar stonden Malakka te „invaden" kennen wij thans als niets meer of minder dan bluf en grootspraak.

Zes weken na de wapenstilstand kon de Admiraal met de grootste inspanning niet meer dan 3000 man voor de bezetting van Sumatra bijeen trommelen, waarvan minder dan de helft gevechtstroepen waren.

In Java ging het in dat opzicht blijkbaar niet veel beter.

Wat de Engelsen presteerden, hadden wij, althans in Sumatra minstens even zo goed kunnen doen. Onze mensen brandden van ongeduld zich te revancheren voor de ontelbare vernederingen.

Het betrof hier toch *ons* Land, *onze* Landgenoten, *onze* bezittingen en *onze* eer.

Imamura gaf ook zijn mening betreffende de „Merdeka"-beweging, die nu ernstig de kop begon op te steken.

Hij sprak hierover met grote minachting en geringschatting, maar voor de bestrijding ervan opperde hij middelen, die helaas door een beschaafd Volk niet mogen worden toegepast, maar overigens zeer doeltreffend werken.

Intussen hebben wij een spreekwoord: „Het doel heiligt de middelen".

De middelen waren er, maar een telegram van Colombo no. 87 zegt onverbiddelijk „best course for you to take is to pay no attention".

Uitmuntend advies, op een afstand van 2000 mijl.

Operatie „Status" Appendix E.

Na de ontvangst van het Colombo telegram No. 92 nam ik onmiddellijk de nodige maatregelen voor het „rendez-vous" op zee met de Engelse expeditionnaire macht.

Tezamen met de Engelse kapitein Turkhead en enige Japanse hoofdofficieren begaf ik mij op de 9e October 1945 naar de havenplaats Belawan.

Het enige beschikbare, zeewaardige vaartuig was een houten vissersboot voorzien van een 68 P.K.-motor.

Versterkt door een aantal Jappen als bemanning van het vaartuig voeren wij reeds dezelfde avond de rivier af en gingen bij de uitmonding voor anker.

De Jappen hadden reeds gewaarschuwd dat op zee bij de riviermonding vele mijnen waren gelegd, maar dat alleen de Japanse marine de juiste plaats wist.

In Sumatra was geen Japanse marine aanwezig en wij hadden de risico te aanvaarden.

Op de 10e October 1945, bij dag en dauw, staken wij in zee. Het weer was mooi en er stond slechts een lichte stroom en deining, maar toch slingerde de boot vrij ernstig, vooral wanneer de motor stopte, hetgeen herhaaldelijk gebeurde.

Spoedig hadden wij de verzamelde Engelse vloot, bestaande uit een kruiser, een mijnenveger en een 4-tal transportschepen in zicht.

Wegens het mijnengevaar waren zij 5 mijl verder van de kust dan was afgesproken voor anker gegaan, maar wij kwamen toch op tijd langszij de Engelse kruiser.

Van het Japanse gezelschap mochten slechts de Colonel Okada, als vertegenwoordiger van de bevelhebber van Sumatra, Generaal Tanabie, die zich in Padang bevond en de Majoor der Japanse Generale Staf Imamura aan boord komen.

Gezamenlijk werden wij naar de longroom geleid, waar diverse Engelse Marine- en Legerofficieren reeds aanwezig waren. Nadat iedereen had plaats genomen (de Engelsen aan de ene kant van een lange tafel en de Jappen aan de andere kant) werd door de Engelse Marine-commandant, Commander Armstong het te Rangoon door de Japanse opperbevelhebber, Luitenant-Generaal Terauchi, ondertekende protocol, inhoudende de onvoorwaardelijke Japanse overgave, voorgelezen.

Met de vertaling was belast een Amerikaans marinier, naar uiterlijk te oordelen van Japanse afkomst.

Ik kreeg de indruk, dat de vertaling niet erg vlotte, en later zeide Majoor Imamura mij ook, dat hij er weinig of niets van had begrepen.

Na het voorlezen van het protocol hield Commander Armstong een toespraak in kernachtige zeemanstaal, „die lang niet voor de poes was" en in gedachten zag ik al rijen van Jappies voor een vuurpeleton staan of aan een boom hangen.

Na het beëindigen van deze bijeenkomst had ik een kort gesprek met Commander Armstrong en Brigadier Kelly, de nieuw benoemde commandant van Oost-Sumatra, waarbij zij het voornemen te kennen gaven diezelfde dag nog een gedeelte van de expeditionnaire macht te landen, maar dat de schepen voor het lossen van materieel eerst zouden binnenvaren, nadat de mijnenveger enige dagen had „gesweeped".

Aan boord was ook aanwezig de Nederlandse Majoor v. d. Harst als hoofd van de R.A.P.W.I. (Relief Allied Prisoners of War and Internees), die mij mededeelde, dat hij een grote voorraad khaki, stofjes en andere dingen bij zich had om in de kampen te worden verdeeld.

In de namiddag ging ik met de Jappen in het vissersbootje terug naar Belawan om de laatste voorbereidselen te treffen voor het landen der Engelse troepen.

De totale sterkte der Engelse expeditionnaire macht, die gedurende de volgende dagen in Belawan aan land was gezet, was ongeveer 1100 man, waarvan echter ruim 300 man „non-combatants" waren (telegrafisten, schrijvers, koks enz.). De helft bestond uit Brits-Indische soldaten; de rest Engelsen. Het geheel maakte ogenschijnlijk een goede indruk, maar spoedig bleek, dat de discipline bepaald slecht was.

Ergerlijk was ook hun gedrag ten opzichte van onze vrouwelijke geïnterneerden. Zij waren, op zijn zachtst uitgedrukt, zeer indringerig en het moet worden toegegeven, dat velen van onze vrouwelijke geïnterneerden de verleiding van sigaretten, chocolade en koele drankjes, die hun gedurende 3½ jaar waren ontzegd, niet konden weerstaan.

Hoe onze mannelijke geïnterneerden, zonder geld en in lompen hierover dachten en op reageerden, laat zich gemakkelijk begrijpen.

Operatie „Status" Appendix F.

Het Japanse leger in Oost-Sumatra had zich op last van Admiraal Mountbatten te Siantar verzameld. Deze plaats was tevens een broeinest van Indonesische verzetsleiders, waarschijnlijk omdat zij, zo niet daadwerkelijke steun, toch zeker verzekerd waren van de Japanse „neutraliteit".

Ik zond daarom vaandrig Claessens met een groep van 5 man naar Siantar om een oogje in het zeil te houden.

Claessens woonde met zijn groep in het Siantar-hotel, waar verder enige andere Nederlanders die gedurende de bezettingstijd niet in de kampen waren, zich hadden aangesloten voor bescherming.

Gedurende de eerste tijd ging alles naar wens, totdat binnenkomende berichten minder gunstig luidden. Claessens rapporteerde, dat geregeld rood-witte vergaderingen plaats vonden waarbij opruiende toespraken werden gehouden en dat gedurende de nacht enige malen op het hotel was geschoten.

Op de 17e October 1945 kwam Claessens met één man dekking per auto naar Medan om mij te consulteren. Onderweg, toen hij in een dorp stopte, had hij van de wapens gebruik moeten maken om een met speren bewapende bende, die een dreigende houding aannam, uiteen te jagen.

Hetzelfde ondervond Lt. van Beek, die tezamen met een Amerikaanse journaliste over land van Padang naar Medan was gekomen.

Nauwelijks zat ik met Claessens te praten of er kwam een telefonisch bericht, dat het Siantar-Hotel was aangevallen en afgebrand en dat vele mensenlevens waren te betreuren.

Ik ging onmiddellijk naar Brigadier Kelly, de Engelse commanderende officier in Oost-Sumatra en vroeg om een peloton troepen om mijn groep te hulp te komen.

De Brigadier zeide geen troepen beschikbaar te hebben. Op mijn vraag, of ik dan zelf kon gaan met mijn Ambonezen, antwoordde hij dat niemand de stad mocht verlaten, er aan toevoegende: „You Dutch are too damned aggressive", waarop ik woedend en verontwaardigd zeide: „May be we are, but certainly no cowards".

Goede raad was duur en ik verzocht Majoor Imamura naar Siantar te telefoneren om alle overlevende Nederlanders onder Japans geleide naar Medan te escorteren, hetgeen de volgende dag gebeurde.

Toen bleek dat de Europese sergeant Guenther (uit de kampen gemonsterd) en de Ambonese soldaat Boeratan waren gesneuveld en de Indonesische agent Ishak zwaar gewond was.

Tegelijkertijd werden Dr. Boers en de Zwitserse eigenaar van het hotel en hun beide echtgenoten en nog een onbekende Nederlander met speren afgemaakt. De twee dochters van de Zwitser en nog enige andere vrouwen en mannen ontkwamen en werden door de Jappen veilig naar Medan geëscorteerd.

Ooggetuigen verhaalden, dat Boeratan, Guenther en Ishak, de enigen die vuurwapens bezaten, zich behoorlijk hadden geweerd en minstens een honderdtal voor hun rekening namen voordat zij zelf vielen.

Het bleek tevens dat de duizenden gewapende Jappen, die ter plaatse aanwezig waren, geen vinger hadden uitgestoken om onze mensen te helpen.

Imamura verklaarde later, dat de aanval zo plotseling en snel had plaats gevonden, dat het drama zich reeds had afgespeeld, voordat de Jappen wisten wat er gaande was. May be! Waarschijnlijk *Not!*

Ishak, na weken in het ziekenhuis gelegen te hebben, herstelde. Ik maakte vaandrig Claessens een sterk verwijt, dat hij het gevaar kennende, zijn groep had verlaten, terwijl hij instructies van mij had met zijn gehele groep op Medan of Rantau Parapat terug te trekken als het hem „te heet" werd.

Maar veel meer was ik gebeten op de Engelse Brigadier, alhoewel hulp toch te laat zou zijn gekomen.

Na dit voorval waren mijn Ambonezen bijna niet meer te houden en ik werd meermalen bij de Brigadier „op het matje geroepen" en hoorde dezelfde opmerking: „You Dutch are too damned aggressive", maar die opmerking liet mij in het vervolg steenkoud.

De Brigadier was een aardige man om een borrel mee te drinken, maar daar is dan ook alles mee gezegd.

Hij was zeker niet de man om hier in deze crisistijd het bevel te voeren. Daar waren zelfs zijn ondergeschikte officieren het volkomen mee eens.

De discipline bij de onder zijn bevel staande troepen (hoofdzakelijk Sikhs) was buitengewoon slecht.

Herhaalde malen kwamen klachten dat zijn soldaten onze vrouwen lastig vielen en als ik mij hierover bij hem beklaagde, dan nam hij het zeer luchthartig op en deed er niets tegen.

Operatie „Status"

Appendix G.

Op 17 October 1945 ontving ik van Brigadier Kelly de opdracht naar Padang te vliegen waar de Engelse C. in C. van Sumatra, Generaal Chambers, mij wenste te zien.

De volgende morgen vloog ik met een Japans vliegtuig en Japanse bemanning naar Padang. Er waren toen nog geen geallieerde vliegtuigen in Sumatra. De eisen, die de Jap aan vliegvelden stelde, waren kennelijk in alle opzichten veel lager dan de onze. Engelse piloten verklaarden, dat zij voor geen geld van de wereld zouden durven te landen op vliegvelden zoals die door de Jap geregeld werden gebruikt.

In Padang liep ik 4 dagen doelloos rond voordat de Generaal tijd kon vinden mij te ontvangen.

De Generaal begon de bespreking met zijn dank uit te spreken over het goede werk door de A.D.C.S.-groepen verricht, maar liet daar onmiddellijk op volgen, dat, nu de noodzaak van onze aanwezigheid in Sumatra niet langer bestond, hij ons „adviseerde" (het advies van een Generaal is ipso facto een bevel) naar ons legeronderdeel terug te keren. Dit had ik verwacht.

Vóór mijn vertrek naar Padang wist ik reeds dat er plannen bestonden onze groepen te liquideren.

De Engelsen waren van mening, dat het militaire gedeelte van ons werk uitsluitend door *hen* moest worden verricht.

Onze B.B.-ambtenaren, die inmiddels door Dr. van Mook waren gereïnstalleerd en wie bovendien een hoge militaire rang gegeven was, gaven mij — gekleed en sprekende als Generaal of Kolonel — duidelijk te verstaan dat het politieke en intelligence deel van ons werk uitsluitend *hun* bevoegdheid was.

De hiërarchieke weg is onverbiddelijk en mij bleef niets anders over dan mijn ontslag aan te vragen (zie Medan tel. No. 69), maar mijn hoofdkwartier gelastte mij op mijn post te blijven (zie Colombo tel. no. 113).

Ik was gaarne hier op zij getreden wanneer ik de overtuiging had dat het militaire en politieke beleid in de juiste banen werd geleid. Die overtuiging had ik niet.

Ik achtte het daarom raadzaam dat onze groepen in het veld bleven om een oogje in het zeil te houden.

Ik wantrouwde de Engelsen, die door hun lusteloos, zwak optreden de Nationalistische beweging vrij spel gaven zich te ontwikkelen.

Het bericht dat de Engelse C. in C. in Java aan het onderhandelen was met Soekarno (zie Medan tel. No. 50) versterkte mijn wantrouwen.

Dat de Nederlandse autoriteiten hierover eveneens verontrust waren bleek uit Colombo telegram no. 82.

In mijn bespreking met Generaal Chambers hoopte ik tot een meer bevredigende samenwerking te geraken. Ik kon hem natuurlijk niet botweg zeggen dat de komst der Engelse troepen, in plaats van orde en rust te brengen, door zijn passieve houding het aanvankelijk smeulende vuurtje van verzet in lichter laaie dreigde te zetten.

Ik legde nadruk op de voordelen van de aanwezigheid van de A.D.C.S.-groepen en het politiekorps: hun hoge paraatheid; de betere bekendheid dan de Engelsen met land, taal, volk en locale toestanden; dat zij een niet onbelangrijke versterking vormden voor zijn betrekkelijk kleine macht; dat onze geïnterneerden zich beter op hun gemak voelden onder de bewaking van eigen landgenoten. Ik wees op de steeds toenemende reeks van incidenten, waarbij vele slachtoffers waren gevallen, waaronder een aantal Denen en Zwitsers.

Ik hoopte dat mijn steekhoudende argumenten door de Generaal zouden worden geapprecieerd, maar deze waan bleek van korte duur te zijn.

De Generaal zeide, dat onze mensen, voornamelijk de Ambonezen, veel te agressief waren in hun optreden en dat hij daarom besloten had hen te ontwapenen.

De Generaal was ook geïrriteerd door sommige telegrammen die wij naar Colombo hadden verzonden, n.l. mijn telegram no. 68, waarin ik rapporteerde, dat Medan volkomen geïsoleerd en de toestand in toenemende mate verontrustend. Verder protesteerde hij tegen een bericht van Lt. Sisselaar (commandant van het Rantau Parapat-kamp) aan ons hoofdkwartier, dat hij slechts 8 karabijnen ter beschikking had voor de veiligheid van duizenden geïnterneerden.

Beide berichten waren volkomen waar, maar de Generaal vond, dat slechts hij te beschikken had wat aan de buitenwereld mocht worden bekend gemaakt.

Hij verbood mij en alle andere A.D.C.S.-groepen in den vervolge telegrammen aan ons hoofdkwartier te verzenden die niet te voren door de Engelse commandant ter plaatse waren gecensureerd.

Het was duidelijk dat de C. in C. uiterst gevoelig was voor kritiek op zijn beleid en dat hij vast besloten was, ons, lastige „dwarskijkers" af te schudden.

Desondanks overhandigde Generaal Chambers mij een aan Brigadier Kelly gericht schrijven, waarin hij toestemde dat onze groepen en politiekorps voorlopig bleven gehandhaafd.

Ik vloog terug naar Medan (ditmaal in een Japans Zero-vliegtuig) met een gemengd gevoel van bezorgdheid en ergernis.

Groot was mijn verbazing toen ik bij mijn aankomst hoorde, dat gedurende mijn afwezigheid mijn politiekorps toch was ontwapend en vervangen door *Jappen*.

Ik overhandigde Brigadier Kelly de brief van Generaal Chambers, waarop Kelly met een fijn lachje opmerkte: „Sorry old boy, but it can't be done". Een erger staaltje van „double-dealing" heb ik nooit meegemaakt.

Als Nederlands Intelligence Officier reserveerde ik mijzelf het recht mijn berichten te verzenden zoals die door mij werden geobserveerd en niet bekeken door een Engelse bril.

Nu mij dit recht werd ontzegd en ik letterlijk en figuurlijk was ontwapend, was mijn aanwezigheid hier verder nutteloos en ik nam maatregelen spoedigst naar Colombo te vertrekken, hetgeen 28 October 1945 gebeurde.

Kort daarna vertrokken ook alle andere leden van het A.D.C.S. met uitzondering van de 2e luitenant Westerling.

Ik vroeg mij af, waarom eigenlijk de Engelse troepen waren gekomen. Hun officiële taak was het ontwapenen van de Jappen en de handhaving van orde en rust. Niets van dit alles gebeurde.

Onze loyale Ambonezen en de Nederlandse politie was het verboden wapens te dragen, maar de Jappen en zelfs een Chinees hulpkorps werden ingeschakeld om de Engelsen te helpen.

Terwijl onze refugees en geïnterneerden meewarig in lompen in de kampen rondslenterden, dachten de Engelsen slechts aan sport en het organiseren van dans- en slemppartijen, waaraan onze vrouwen de dubieuze eer hadden te mogen deelnemen.

In Medan wist men zijn leven niet meer veilig. De verbinding met de haven Belawan van waar wij op onze levensmiddelen, kortom alles, waren aangewezen, werd met moeite onder konvooi in stand gehouden.

Het paleis van de Sultan van Deli, in het hartje van de stad, en het Polonia-kamp werden bijna dagelijks beschoten en met brandbommen aangevallen; op het vliegveld werd 2 R.A.F.'s in hun bed letterlijk het hoofd afgesneden, een oud Deens echtpaar onderging hetzelfde lot, enz., enz. Niemand mocht de stad in of uit; na 6 uur was het avondklok.

Maar de Engelsen bleven volharden in hun hooghartige en passieve houding.

Daarentegen waren zij uiterst actief in het verschepen van rubber en het zich meester maken van schrijfmachines, refrigerators, auto's, kisten, sumurai zwaarden, horloges en andere kostbaarheden, die zij al dan niet betaalden met Japanse guldens, die hun bij millioenen kosteloos in handen waren gevallen.

Bij mijn komst op Sumatra was de Japanse gulden daar de enige gangbare munt.

Ik verwachtte dat, evenals in Malakka geschiedde, de Japanse gulden spoedig zou worden ongeldig verklaard en hier door de Nederlandse gulden vervangen. Waarom dit niet gebeurde is mij niet duidelijk, maar het feit bestaat dat tot zelfs 2 jaar na het einde van de oorlog de Japanse gulden in sommige delen van Sumatra nog steeds het enige betaalmiddel was, terwijl op plaatsen waar de Nederlandsch-Indische gulden weer in circulatie was gebracht een Japanse gulden gretig werd ingewisseld, zowel op Java als Sumatra, tegen 8 cent Nederlands geld.

De 2e luitenant Westerling was door mij speciaal belast met de organisatie en training van ons politiekorps.

Hetgeen hij hierbij tot stand bracht was boven alle lof verheven. De methoden die hij toepaste, waren mogelijk soms niet bepaald humaan te noemen, maar onder de omstandigheden m.i. volkomen gerechtvaardigd en in elk geval zeer doeltreffend.

Onze tegenstanders waren rampokkers en sluipmoordenaars, die niemand ontzagen en voor niets terugdeinsden.

Evenals ik was hij er van overtuigd, dat wij zonder Engelse hulp de toestand hadden kunnen beheersen. Binnen en buiten de kampen waren ruim voldoende bruikbare mensen, die meer dan gewillig waren in ons korps te worden opgenomen. Maar het ontbrak ons

aan voldoende wapens en uitrusting, die wij, niettegenstaande de herhaalde beloften van ons hoofdkwartier, nooit ontvingen.

Met deze wapens zouden wij ongetwijfeld in staat zijn geweest de verzetsbeweging in toom te houden totdat wij door de 7 December Divisie zouden zijn versterkt. Maar de 7 December Divisie bleef later in Malakka ook maandenlang gedwongen „op de plaats rust".

De avond vóór zijn vertrek kwam Westerling als gewoonlijk met mij praten. Hij was moedeloos en bitter over de Nederlandse besluiteloosheid en tegenstrijdigheid. „Wij hadden onze plannen moeten doorzetten, met of zonder toestemming van Nederlanders of Engelsen en hun tonen hoe het kon en had moeten gebeuren", waren zijn woorden. Typisch Westerling!

Ook ik betreurde, dat wij dit niet hadden gedaan.

Ieder, die zoals wij de toestand van meet af aan had meegemaakt, zal moeten instemmen dat wij, zonder Engelse hulp, dat vuiltje oneindig veel beter hadden kunnen opknappen.

Westerling gaf als zijn voornemen te kennen in Engelse dienst terug te keren (hij had in de oorlogsjaren bij de Engelsen als sergeant-majoor gediend). „Met jullie Hollanders is toch niets te beginnen", zeide hij.

Na deze ontmoeting kleedde Westerling zich in de uniform van een Engelse 1e luitenant en sloot zich bij hen aan.

In Colombo aangekomen bleek, dat ons legeronderdeel reeds naar Java was vertrokken en alleen nog onze commandant, kapiteinluitenant ter zee C. J. Wingender was met een kleine bezetting aanwezig.

Hij dirigeerde mij naar Batavia om rapport uit te brengen bij onze B.S.O., Luitenant-Admiraal Helfrich en Dr. van Mook. Met Hr. Ms. „Kortenaer" ging ik van Colombo naar Batavia.

De admiraal Helfrich zeide, dat ik steeds zijn volle instemming en goedkeuring had gehad wat betreft de mobilisatie en bewapening van mijn politiekorps (zie Medan tel. No. 63), maar dat hij had moeten zwichten voor de beslissingen van S.E.A.C. Hij gaf mij de opdracht naar Medan terug te keren, officieel om de Marinebelangen te behartigen, maar in werkelijkheid als „observer".

Dr. van Mook zei niet veel, maar voldoende om er uit op te merken, dat ook hij bezorgd was over de gang van zaken op Sumatra en het optreden der Engelsen.

Hij ging geheel accoord met de B.S.O. dat ik terugkeerde naar Medan, en gaf mij bepaalde opdrachten versterkt door eigenhandig geschreven brieven, gericht aan diverse Sultans.

Toen ik zeide, dat ik hierdoor zeker weer in conflict zou komen met het B.B., antwoordde hij: „Oh, maak je niet ongerust, dat regel ik wel".

Bij mijn terugkeer in Medan vond ik de toestand aanmerkelijk verslechterd.

„Zachte heelmeesters maken stinkende wonden."

Operatie „Status"

Appendix H.

Zainal Abidin was een Indonesisch lid van mijn groep, te zamen met mij „gedropped".

Jong, sterk en intelligent was hij gedurende zijn training in Ceylon en India een van mijn beste leerlingen.

Ook later in het veld en in Medan bewees hij in den beginne als agent uitstekende diensten.

Echter na enige weken in Medan kreeg ik van andere agenten berichten, welke mij zijn betrouwbaarheid sterk in twijfel deden trekken en begon ook ik hem te wantrouwen.

Om hem aan de gevaarlijke politieke invloed van Medan te onttrekken, plaatste ik hem over naar de groep van Lt. Sisselaar in Rantau Parapat en waarschuwde Sisselaar hem in de gaten te houden.

Twee dagen later telefoneerde Sisselaar, dat Zainal was gedeserteerd.

Kort daarna werd hij in Medan gesignaleerd en arresteerde ik hem.

Ik wilde hem voor een krijgsraad brengen, waarvan de uitspraak onvermijdelijk de doodstraf zou zijn geweest, omdat intussen overtuigende bewijzen van zijn schuld als verrader en deserteur voor de vijand was vastgesteld. Zo dacht ik erover, maar ....

Brigadier Kelly bemoeide zich met het geval en ik moest Zainal aan hem overdragen en hij werd in de gevangenis opgesloten.

Nadat ik mijn hoofdkwartier te Colombo met het geval in kennis had gesteld, werd hij op verzoek van ons hoofdkwartier naar Colombo gezonden om daar voor een krijgsraad te verschijnen.

Na enige tijd in Colombo in arrest te hebben vertoefd, werd hij naar Sabang gezonden, omdat intussen ons hoofdkwartier te Colombo was opgeheven en in Sabang Nederlandse militaire autoriteiten waren om de zaak te behandelen.

Op de een of andere manier gelukte het Zainal van Sabang naar Medan te ontvluchten, waar ik hem voor de tweede maal arresteerde. Hij was toen o.m. in het bezit van een uitstekende tekening van ons hoofdkwartier in Medan, waarop met een rood kruisje de kamers van mij en Westerling waren gemerkt. Hij gaf grif toe, dat wij bovenaan het lijstje stonden om te worden vermoord en daarvoor was een beloning van 50 000 Japanse guldens uitgeloofd. Ik wist niet, dat ik zoveel waard was.

Uiteindelijk werd hij op vrije voeten gesteld, omdat het Militair Gerechtshof had bepaald, dat Zainal Abidin als „agent" en niet als „militair" bij ons in dienst was en daarom niet onder de krijgstucht stond.

Later sloot Zainal zich aan bij de opstandelingen. Jammer, want hij was ongetwijfeld een zeer bruikbaar man.

BIJLAGE 68

Twee opdrachten van admiraal Patterson d.d. 22 en 28 September 1945 aan kapitein P. J. G. Huijer voor diens bezoek aan Soerabaja

1. Order from Rear Admiral Patterson dated 22/9/45.

H. M. S. Cumberland,
Batavia.
22nd. Sept. 1945

To whom it may concern

This is to certify that I have ordered Captain P. J. G. Huijer to proceed to Sourabaya in order to inspect the harbour works and all Naval installations at Tg. Perak.

(sd.) PATTERSON,
Rear Admiral Commanding,
Fifth Cruiser Squadron,
for the Supreme Allied Commander.

2. Order from Rear Admiral Patterson dated 28/9/45.

H. M. S. Cumberland,
at Batavia.
28th September, 1945.

This is to certify that I have ordered Captain P. J. G. Huijer to proceed to Sourabaya in order to prepare the reoccupation of Sourabaya. He will be accompanied by Lieutenant Colonel Roelofsen — Interpreter Officer Hulseve — Resident Maasen — Surgeon Lieutenant Commander Timmers and Surgeon Lieutenant Van der Goot — all belonging to his staff.

(sd.) PATTERSON,
Rear Admiral Commanding,
Fifth Cruiser Squadron,
for Supreme Allied Commander,
South East Asia.

BIJLAGE 69

Brief d.d. 26 October 1954 met bijlagen van de heer L. G. L. van der Kun aan de heer J. J. Fens inzake de wijziging van de commandogebieden

L. G. L. VAN DER KUN,
I, Weverslaan, Voorburg (Z.-H.).

26 October 1954.

Amice Fens,

In de afdeeling der Enquête-commissie door welke ik destijds „verhoord" ben, was jij de eenige mij bekende figuur en daarom schrijf ik jou nu over een aangelegenheid die bij mij weer eens is komen bovendrijven door de publicatie in „De Volkskrant" van Zaterdag 23 dezer, op p. 7, „Vroegere onder-minister beantwoordt verwijt uit boek: „Het was de Nederlandse Regering die MacArthur verbood Java te veroveren"," in welken langademigen titel het „boek" is dat Willoughby over zijn boss MacArthur, deze maand in de U.S. deed verschijnen. Ik had het in bestelling maar kon het tijdig afbestellen daar het volgens recensies in de meer verantwoordelijke couranten (New York Times zoowel als New York Herald Tribune, Newsweek) weinig imposant was als historie-schrijving.

Die publicatie — herzeg ik — doet mij naar de pen grijpen. En wel omdat ik l.l. Maart op verzoek van prof. Gerbrandy met dezen getracht heb iets te reconstrueeren over de aangelegenheid van den overgang van N.I. Oost van Sumatra en Straat Soenda van U.S. naar Britsche commando-verantwoordelijkheid. Prof. Gerbrandy was over deze aangelegenheid door de Enquête-commissie gehoord, maar had geen hem bevredigend bescheid kunnen geven. Ik laat den onzin in den titel van het artikel buiten bespreking.

Na mijn eerste onderhoud met professor Gerbrandy in Maart l.l. heb ik bij het Hoofd van het Bureau Maritieme Historie van den Marinestaf, Koninginnegracht 60, den Haag, een telegram van 22 September 1944 aangetroffen dat voor professor Gerbrandy geen lichtpunt beteekende, en dat ik in afschrift hierbij insluit.

Pas na ik met professor Gerbrandy had gesproken ben ik n.l. bij die historische sectie gaan neuzen, op zoek naar een bepaald bescheid, een rapport aan de Regeering of aan BdZ, vermoedelijk evenwel aan beiden, van mijn hand dat ik *niet* heb aangetroffen in het slechts zéér partieel overgebrachte Washingtonsche archief van de Ned. Reg.vertegenw. bij de Combined Chiefs of Staff, „mijn" archief dus ook, van dat bescheid, dat rapport was de datum van belang voor de zaak in welke professor Gerbrandy en ik toen geïnteresseerd waren.

Wèl heb ik toen bijgaand — in afschrift! — tgm aangetroffen dat een aangelegenheid behandelt, weliswaar die met de commando-overdracht v.d. in slechts verwijderd verband staat, maar uit welk telegram tevens en *zonneklaar* blijkt, dat op 22 September 1944 door den toenmaligen marine-attaché te Washington (Meijer Ranneft, nu in de U.S.A.) aan BDZ London (Luit.adm. Furstner toen) bekend is gesteld „— DAT ALLES ZUIDWEST VAN LIJN NIEUW-GUINEA HALMAHEIRA PHILIPPIJNEN ZOU KOMEN TE BEHOOREN TOT BRITSCHE TAAK —", hetgeen per 15 Augustus 1945 zooals gij weet ook geëffectueerd is.

Let ook op voorlaatste zinsnede in de copie v/h tgm. „na mondelinge bespreking heden Helfrich accoord". Uit de copie van het tgm die ik zag blijkt evenwel niet dat/of Helfrich er een copie van kreeg. Ik blijk die pas 11 October 1944 te hebben gekregen.

„Heringa" was toen onder mij gesteld als kapitein ter zee, directeur van het marine-établissement te Soerabaja en is nu (wd.?) vlagofficier materieel, Torenstraat den Haag en dus prompt te bereiken.

„Willson" is de vice-admiral Russell Willson, U.S.N. die vader was van Meijer Ranneft, den marine-attaché, schoonzoon; hij is overleden.

Was voorbij gegaan, schoon meest begunstigde, om gezondheidsredenen voor de functie welke uiteindelijk for the duration door admiral Ernest King is uitgeoefend: C.i.C. of Cominch, zooals de Amerikanen haar noemden. Hij is toen lid geworden van een soort permanenten „Raad van Ouden", welke de Joint Chiefs of Staff adviseerde op strategisch gebied en, vóór mijn tijd (als zelfstandig reg. vert. Mei 1944) niet-oninvloedrijk, die raad zoowel als Russell Willson persoonlijk, dien ik goed gekend heb.

Vice-admiral Thomas Hart, U.S.N., die door onze autoriteiten zoo infaam of ignobel, subsidiair hoogst ontactvol behandelde en bejegende c.i.c. allied naval forces in SWPA tot Februari 1942, begin Maart wellicht, is óók lid van dien Strategic Council (was, geloof ik de naam) geweest.

Adm. Hart leeft nog, bij mijn weten.

Toen Furstner BdZ London was, was chef materieel mijn jaargenoot P. J. Feteris, die rechtstreeks met de zaak welke het tgm behandelt van doen gehad moet hebben en bij prof. Gerbrandy zat toen, in Londen, voor marine-aangelegenheden hetzij nog kap.-luit. t.zee nu gep. schout bij nacht J. F. W. Nuboer, den Haag, dan wel C. Moolenburgh, nu Directeur-Generaal Loodswezen, den Haag. Behalve Meijer Ranneft zijn alle in het tgm genoemden of daar bij betrokkenen gemakkelijk te bereiken. Ik weet al dat Nuboer, wiens oersolied geheugen ik ken, zich van het telegram niets herinnert, hetgeen ook met professor Gerbrandy het geval is.

Op mij maakt e.e.a. den indruk als ware de min of meer incidenteele mededeeling welke ik hiervoren in hoofdletters weergaf, verloren geraakt bij de diverse instanties welke zich toen met de hoofdzaak uit het tgm, een post-war belang voor ons door het marine-établissement, bezig hielden.

De hééle Pacific was de „U.S.Navy's baby" en het feit dat de mar.attaché zich toen tot de Engelschen had gewend was — zacht gezegd — slecht gezien en kon zeker niet tot wat meer goodwill van adm. King en de zijnen leiden. Met Russell Willson was dit iets anders.

Indien het juist is, dat de Enquête-commissie de zaak onderzocht (nog in onderzoek heeft?) en haar uit de docken zal (trachten te) doen, zooals de Volkskrant zegt „te mogen hopen", dan is zeker niet ondienstig dat zij van de wetenschap welke te Washington en Londen bij „Marine" al was in September 1944 — zij het slechts dàt de commando-overdracht zou plaats hebben, doch (nog) niet wanneer zulks geschieden zou — op de hoogte is en ik wil voor mij zelf zekerheid hebben dat het niet aan mij heeft gelegen zoo blijken mocht dat zulks niet het geval is geweest.

Helfrich zoowel als van Mook waren September 1944 in Washington, hadden de Quebec-conferentie „Oekayon Conference" 12—16 Sept. 1944 juist gemist en hadden 18 September 1944 in een zitting van de Combined Chiefs of Staff hun mondelinge toelichting gegeven op het Ned. regeerings-memorandum dat 13 Sept. 1944 zoowel aan den President van de U.S.A. als aan Premier Churchill te Londen is overhandigd. Van die toelichting heb ik destijds de Enquête-commissie al e.e.a. verteld (o.a. heb ik dat memorandum overgelegd) maar het in copie hiernevens gaande tgm was mij toen niet (meer) bekend.

En opdat niemand van het hiervoren staande onbekendheid voorwende, enz., enz., na beste groeten en in de verwachting je spoedig weer eens te zien en te hooren

t.a.v.
(w. g.) L. G. L. VAN DER KUN.

Afschrift

BUR. MARITIEME HIST.
MARINESTAF

Ambassade van het Koninkrijk
der Nederlanden.
Washington 9 D.C.
Verbindingsdienst van den Marine Attaché

Uitgaande telegrammen

Afkomstig van: MAW	Te verzenden aan:	Graad van Geheimhouding:
Volgnummer:	B.D.Z. London.	
Datum 22 Sept. '44		GEHEIM.

INHOUD:

RUB 20 AUG ONTVANGEN NA AFZENDING MIJN 2234 STP IN ONDERHOUD MET BRITSCHE NAVY VERTEGENWOORDIGING BIJ CCS WAAR IK GEHEELE VRAAGSTUK OPENHARTIG BESPRAK KWAM BEPAALD INSTEMMING EN STEUN VOOR DIT PLAN TOT UITING STP

IN HET GEHEEL GEEN BEZWAAR WERD GEZIEN IN VERZOEK AAN ADMIRALITEIT TOT VRIJSTELLING PERSONEEL UIT AFRIKA, WAARBIJ WERD OPGEMERKT DAT INDIEN TOT HET NEMEN VAN DEZE MAATREGELEN ZOU WORDEN OVERGEGAAN DIT VLUG MOEST GESCHIEDEN STP IN ONDERHOUD DAT PLAATS VOND NA QUEBEC CONFERENTIE WERDEN GEEN NADERE INLICHTINGEN GEGEVEN OMTRENT TOEKOMSTIGE OPERATIONS EASTERN FLEET STP NOGMAALS ONDERHOUD MET WILLSON JUIST TERUG VAN QUEBEC DIE OPGAF DAT ALLES ZUIDWEST VAN LIJN NI GUINEA, HALMAHEIRA PHILIPPIJNEN ZOU KOMEN TE BEHOOREN TOT BRITSCHE TAAK EN DERHALVE VOOR OPLEIDING EN UITRUSTING EVENTUEELE NED SEABEES WIJ ONS HADDEN TE RICHTEN TOT ENGELAND STP BIJ ARGUMENTEEREN MIJNERZIJDS WERD VOORNAMELIJK GEWEZEN OP MEERDERE ERVARING VAN USA IN OPLEIDING SEABEES EN OP WAARSCHIJNLIJKHEID DAT UITRUSTING ZOOWEL VOOR BRITSCHE ALS NED ADVANCED BASES TOCH IN HOOFDZAAK UIT USA GELEVERD ZOU MOETEN WORDEN TERWIJL GEBRUIK GEMAAKT ZAL KUNNEN WORDEN VAN JAVAANSCH PERS STP VOORTS WERD DOOR MIJ NADRUK GELEGD OP PSYCHOLOGISCHE EN MOREELE FACTOR INSCHAKELING NED PERSONEEL IN VOORUITGESCHOVEN BASIS VOOR EASTERN FLEET STP DAAROP NAM WILLSON WELLICHT IN HOOFDZAAK DOOR LAATST ARGUMENT MEER TEGEMOETKOMEND STANDPUNT IN STP UITEINDELIJK OP MIJN UITDRUKKELIJKE VRAAG VERKLAARDE HIJ DAT GEEN BEZWAAR BESTOND TOT INDIENEN VERZOEK DOOR NED REGEERING DOCH DAT HIJ NIETTEMIN OPPOSITIE VERWACHTTE STP AL MIJN STAPPEN VAN AANVANG AF EVENALS TEKST MEMORANDUM IN OVEREENSTEMMING MET HERINGA STP NA MONDELINGE BESPREKING HEDEN HELFRICH ACCOORD MET TERZIJDESTELLING ZIJN AANVANKELIJKE VOORSTELLEN GEBRUIK PERSONEEL VOOR MLD CEYLON EN TECHNISCHE BEMANNING LCT WERKSCHEPEN STP TEMEER OMDAT ONGETWIJFELD NU REEDS DADELIJK TECHNISCH PERSONEEL VOOR DEZE DOELEN UIT REEDS BEVRIJD NEDERLANDSCH GEBIED KAN WORDEN GERECRUTEERD OVERGEBRACHT EN OPGELEID.

BIJLAGE 70

Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië en Overgangsbesluit Indische Staatsregeling

STAATSBLAD

VAN HET

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

(No. D 65) *BESLUIT van 23 December 1943, houdende vaststelling van het Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, Buitenlandsche Zaken, Justitie, Binnenlandsche Zaken, Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Financiën, Oorlog, Marine, Waterstaat, Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Landbouw en Visscherij, Sociale Zaken, Koloniën en Onze Ministers zonder Portefeuille, van 17 December 1943 No. 1040/XI 47 W.;

Overwegende, dat het gewenscht is het algemeen bestuur van Nederlandsch-Indië wederom afzonderlijk te organiseeren en te vestigen in de nabijheid van genoemd gebiedsdeel, mede ter voorbereiding van den feitelijken terugkeer onder het grondwettig gezag van het door den vijand bezette Staatsgebied;

Gelet op Ons besluit van 6 Mei 1942 (*Staatsblad* No. C 39), houdende een tijdelijke voorziening van het algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië; Ons besluit van 5 Juni d.a.v. (*Staatsblad* No. C 44), houdende instelling van een Raad van Bijstand voor Nederlandsch-Indische Zaken en dat van 2 September d.a.v. (*Staatsblad* No. C 51), houdende vaststelling van tijdelijke regelen omtrent de begrooting van Nederlandsch-Indië;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Voor zoolang het Algemeen Bestuur van Nederlandsch-Indië niet door den Gouverneur-Generaal kan worden uitgeoefend, wordt dit bestuur in Onzen naam overeenkomstig de bepalingen van dit Besluit uitgeoefend door den Luitenant-Gouverneur-Generaal. Wij bepalen de plaats waar deze zijn taak als zoodanig uitoefent.

2. De Luitenant-Gouverneur-Generaal handelt met inachtneming van Onze aanwijzingen. Hij is wegens de uitoefening van zijn ambt aan Ons verantwoordelijk. Hij verstrekt te dier zake aan den Minister van Koloniën alle verlangde inlichtingen.

3. Behoudens het bepaalde bij dit Besluit en bij de artikelen 3 en 4 van Ons besluit van 6 Mei 1942 (*Staatsblad* No. C 39) heeft de Luitenant-Gouverneur-Generaal alle bevoegdheden en rusten op hem alle plichten door de Grondwet en de Indische Staatsregeling aan den Gouverneur-Generaal toegekend en opgelegd.

4. De Luitenant-Gouverneur-Generaal is in geval van noodzaak bevoegd bij de verzorging van de onderwerpen, de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië betreffende, af te wijken van de bepalingen der Indische Staatsregeling, alsmede van andere bestaande wettelijke regelingen op dat gebiedsdeel betrekking hebbende, met uitzondering van dit besluit. Hij geeft van zoodanige afwijkingen kennis aan den Minister van Koloniën.

Artikel 2

1. De Luitenant-Gouverneur-Generaal is, bij ontstentenis van den Raad van Nederlandsch-Indië en van den Volksraad, bevoegd ordonnanties ter regeling van de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië vast te stellen in overeenstemming met den Raad van Departementshoofden.

2. Bij gebreke van overeenstemming, als in het vorige lid bedoeld, is artikel 90 van de Indische Staatsregeling van overeenkomstige toepassing.

3. De Luitenant-Gouverneur-Generaal is bevoegd voor de uitoefening van de in het eerste lid bedoelde taak in den Raad van Departementshoofden mede te doen zitting nemen ten hoogste acht buitengewone leden.

4. In het formulier van afkondiging van ordonnanties wordt in stede van „den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord en in overeenstemming met den Volksraad" gelezen „in overeenstemming met den Raad van Departementshoofden".

5. In het geval bedoeld in het tweede lid van dit artikel wordt in het formulier van afkondiging in stede van het in het vorige lid bedoelde, opgenomen „gelet op artikel 2 van het Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië".

Artikel 3

1. De Luitenant-Gouverneur-Generaal stelt de algemeene begrooting van Nederlandsch-Indië zoomede de aanvullingsbegrootingen en het slot der rekening vast in overeenstemming met den Raad van Departementshoofden. In gevallen, waarin overeenstemming niet wordt bereikt, geschiedt de vaststelling door Ons.

2. Wanneer een uitgaaf zoo dringend noodzakelijk is, dat daarmede niet kan worden gewacht op vaststelling door Ons is de Luitenant-Gouverneur-Generaal bevoegd om haar, in afwachting van die vaststelling bij een met redenen omkleed besluit te bevelen.

3. De begrooting, de aanvullingsbegrootingen en het slot der rekening behoeven goedkeuring door Ons. In afwachting van de goedkeuring strekken de door den Luitenant-Gouverneur-Generaal vastgestelde begrooting en aanvullingsbegrootingen tot grondslag van het beheer.

Artikel 4

Artikel 16 van de Indische Comptabiliteitswet 1925, bepalende dat regelingen tot invoering, wijziging, verlaging of afschaffing van belastingen of tot opheffing van eenig ander middel van inkomst, niet in werking treden vóór dat daarop bij de begrooting is gerekend, wordt buiten werking gesteld.

Artikel 5

1. De begrooting bestaat uit afdeelingen. Elke afdeeling betreft niet meer dan één departement.

2. Iedere afdeeling is gesplitst in twee hoofdstukken, t.w.
Hoofdstuk I Uitgaven.
Hoofdstuk II Middelen.

3. De onderverdeeling der hoofdstukken in posten en van deze in artikelen en subartikelen en in personeele, materieele en kapitaalsuitgaven geschiedt overigens zooveel mogelijk in overeenstemming met de daaromtrent bestaande voorschriften.

4. De posten worden voor zooveel noodig gesplitst in twee titels, onderscheidenlijk den gewonen dienst (Titel G.D.) en den buitengewonen dienst (Titel B.D.) betreffende.

Artikel 6

Voor het beheer van geldmiddelen en eigendommen van Nederlandsch-Indië, welke zich bevinden buiten dat gebiedsdeel, kan de Luitenant-Gouverneur-Generaal gedelegeerden aanwijzen, die namens hem en volgens door hem te stellen regelen kunnen beschikken over de daarvoor in aanmerking komende begrootingscredieten.

Artikel 7

De contrôle op het beheer van de geldmiddelen en eigendommen van Nederlandsch-Indië wordt uitgeoefend door de Buitengewone Algemeene Rekenkamer te Londen.

Artikel 8

1. Behoudens het bepaalde in dit besluit vindt de Indische Comptabiliteitswet 1925 op het in de vorige artikelen bedoeld beheer en de contrôle op dat beheer toepassing voor zoover zulks met de feitelijke omstandigheden vereenigbaar is.

2. Aanvullende en wijzigende voorschriften kunnen bij ordonnantie worden vastgesteld.

Artikel 9

Dit besluit kan worden aangehaald als „Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië". Het treedt in werking met ingang van een nader door Ons te bepalen dag. Op dat tijdstip vervallen de artikelen 2 en 6 van Ons besluit van 6 Mei 1942 (*Staatsblad* No. C 39), alsmede Ons besluit van 5 Juni 1942 (*Staatsblad* No. C 44) en dat van 2 September 1942 (*Staatsblad* No. C 51).

Onze Minister van Koloniën is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Londen, den 23sten December 1943.

WILHELMINA.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
P. S. GERBRANDY.

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,
VAN BOEYEN.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
E. N. VAN KLEFFENS.

De Minister van Justitie,
VAN ANGEREN.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
VAN BOEYEN.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,
G. BOLKESTEIN.

De Minister van Financiën,
J. VAN DEN BROEK.

De Minister van Oorlog,
VAN LIDTH DE JEUDE.

De Minister van Marine,
J. TH. FURSTNER.

De Minister van Waterstaat,
J. W. ALBARDA.

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,
P. KERSTENS.

De Minister van Landbouw en Visscherij a.i.,
P. KERSTENS.

De Minister van Sociale Zaken,
J. VAN DEN TEMPEL.

De Minister van Koloniën,
H. J. VAN MOOK.

De Minister zonder Portefeuille,
E. MICHIELS VAN VERDUIJNEN.

De Minister zonder Portefeuille,
J. A. W. BURGER.

Uitgegeven den *zeventienden* April 1944.

De Minister van Justitie,
VAN ANGEREN.

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

(No. D 66) *BESLUIT van 23 December 1943, houdende vaststelling van het Overgangsbesluit Indische Staatsregeling.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, Buitenlandsche Zaken, Justitie, Binnenlandsche Zaken, Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Financiën, Oorlog, Marine, Waterstaat, Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Landbouw en Visscherij, Sociale Zaken, Koloniën en Onze Ministers zonder Portefeuille, van 17 December 1943, No. 1040/XI 47 W;

Overwegende dat, zoolang de oorlogsomstandigheden in den weg staan aan de volledige toepassing van de Grondwet en de Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië zekere tijdelijke voorzieningen noodig zijn ten einde eene goede organisatie van bestuur, wetgeving en rechtspraak te verzekeren, het herstel van de volkswelvaart en de aangevangen voorbereiding van staatkundige en maatschappelijke hervormingen binnen Rijksverband zooveel mogelijk te bevorderen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Voor zoolang het algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië niet kan worden uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal, wordt het in Onzen naam uitgeoefend door den Luitenant-Gouverneur-Generaal.

2. De Luitenant-Gouverneur-Generaal heeft alle bevoegdheden en verplichtingen, in de Grondwet, de Indische Staatsregeling en andere wettelijke regelingen omschreven met betrekking tot den Gouverneur-Generaal, voor zoover bij dit besluit niet anders is bepaald.

3. Zoodra het algemeen bestuur weder wordt uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal, gelden voor den Gouverneur-Generaal de bijzondere bevoegdheden in dit besluit omschreven met betrekking tot den Luitenant-Gouverneur-Generaal.

Artikel 2

1. Zoolang de Raad van Nederlandsch-Indië niet in staat is zijn taak en bevoegdheden als omschreven in de Indische Staatsregeling, uit te oefenen, raadpleegt de Luitenant-Gouverneur-Generaal den Raad van Departementshoofden omtrent de onderwerpen ter zake waarvan de Indische Staatsregeling den Gouverneur-Generaal tot raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië verplicht.

2. Wanneer de Raad van Departementshoofden door den Luitenant-Gouverneur-Generaal is gehoord, wordt daarvan melding gemaakt in den aanhef der besluiten.

3. Door Ons wordt bepaald, wie de bevoegdheden van den Vice-President van den Raad van Nederlandsch-Indië waarneemt, zoolang de Vice-President zijn taak niet uitoefent.

4. Wij behouden Ons voor boven het in de Indische Staatsregeling genoemde aantal leden ten hoogste vier tijdelijke leden van den Raad van Nederlandsch-Indië te benoemen.

Artikel 3

1. De Luitenant-Gouverneur-Generaal is opperbevelhebber van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger, met uitzondering van het bepaalde, in het volgende lid van dit artikel genoemde, deelen.

2. Onverminderd het bepaalde in het derde lid van artikel 1 der Indische Staatsregeling en behoudens het vermelde in het derde lid van dit artikel berust, zoolang dit door Ons noodzakelijk wordt geacht, en in afwijking van de artikelen 31 en 32 van genoemde Staatsregeling, het opperbevel over de in Nederlandsch-Indië aanwezige

deelen van de Koninklijke Marine en van de Koninklijke Landmacht, zoomede over die deelen van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger, welke deelnemen aan de krijgsverrichtingen in den bondgenootschappelijken oorlog, bij den door Ons aangewezen opperbevelhebber of opperbevelhebbers.

3. Voor de uitoefening van het algemeen bestuur van Nederlandsch-Indië kunnen door Ons deelen van de Koninklijke Marine en van de Koninklijke Landmacht ter beschikking worden gesteld. Het opperbevel over die deelen berust bij den Luitenant-Gouverneur-Generaal.

4. Het in de vorige leden bedoelde opperbevel laat onverlet de bestaande administratieve betrekkingen der betrokken weermachtsonderdeelen tot andere gezaghebbenden.

Artikel 4

1. Zoodra het wettig gezag over eenig deel van het grondgebied van Nederlandsch-Indië weder kan worden uitgeoefend, zijn in dat gebied de algemeene verordeningen, voorzien in de Indische Staatsregeling, wederom van toepassing tenzij bij ordonnantie anders wordt bepaald.

2. De Luitenant-Gouverneur-Generaal wijdt zijn bijzondere aandacht aan het spoedig herstel van de in de Indische Staatsregeling aan de ingezetenen toegekende waarborgen, omtrent de vrijheid van persoon en goed, de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van drukpers, het recht van vereeniging en vergadering en andere grondrechten.

3. De Luitenant-Gouverneur-Generaal wijdt er zijn bijzondere aandacht aan, dat geen onderscheid wordt gemaakt tusschen verschillende bevolkingsgroepen, anders dan op grond van hun bijzondere behoeften.

Artikel 5

1. Bij of krachtens ordonnantie wordt, ook voorzoover betreft onderwerpen, welke krachtens de Grondwet zijn voorbehouden aan regeling bij wet of algemeenen maatregel van bestuur, vastgesteld welke tijdens de vijandelijke bezetting ingevoerde regelingen en getroffen voorzieningen geacht moeten worden geheel of gedeeltelijk nietig te zijn, dan wel geheel of gedeeltelijk, zullen worden gehandhaafd met nadere bepaling voor zooveel noodig van de rechtsgevolgen van zoodanige nietigverklaring of handhaving.

2. Inzonderheid worden zoo spoedig mogelijk ongedaan gemaakt de gevolgen van tijdens de vijandelijke bezetting getroffen voorzieningen, als bedoeld in het eerste lid van dit artikel, welke in strijd zijn met:

a. de territoriale eenheid van het grondgebied van Nederlandsch-Indië;

b. het beginsel, dat de Indonesische bevolking blijft gesteld onder de onmiddellijke leiding van haar eigen door de Regeering erkende of benoemde Hoofden (artikel 118 der Indische Staatsregeling);

c. het beginsel, dat de rechten van de Indonesische bevolking op den grond worden geëerbiedigd en iedere verkoop of andere wijze van overdracht van deze rechten op den grond aan niet-Inlanders nietig is (artikel 51 der Indische Staatsregeling en Kroon-ordonnantie van 4 Augustus 1875, *Staatsblad* No. 179);

d. het beginsel, dat alle Nederlandsche onderdanen, ongeacht hun landaard, benoembaar zijn tot alle burgerlijke betrekkingen (ordonnantie van 14 November 1930, *Staatsblad* No. 401).

e. het beginsel, dat het onderwijs voorwerp is van de aanhoudende zorg van den Gouverneur-Generaal en dat de inrichting van het openbaar onderwijs wordt geregeld met eerbiediging van ieders Godsdienstige begrippen (artikel 179 der Indische Staatsregeling);

f. het beginsel, dat alle tusschenkomst van de Regeering in zaken van justitie, niet bij de Indische Staatsregeling toegestaan, is verboden.

Artikel 6

1. Ter vertegenwoordiging van de ingezetenen wordt, zoo spoedig de omstandigheden dit naar Ons oordeel toelaten, samengesteld een Tijdelijke Volksraad, die met inachtneming van het in dit besluit bepaalde de bevoegdheden en de taak van den Volksraad met betrekking tot de wetgeving, tot de begrooting, tot het slot der rekening en het aangaan van geldleeningen uitoefent, zoolang de Volksraad nog niet zijn taak kan hervatten.

2. De Tijdelijke Volksraad bestaat uit een lid, tevens Voorzitter, en ten minste 15 en ten hoogste 30 leden.

3. De Luitenant-Gouverneur-Generaal benoemt het lid, tevens Voorzitter, en de leden en neemt daarbij in acht, dat de verschillende groepen der ingezetenen zoo spoedig en zooveel mogelijk in den raad zullen zijn vertegenwoordigd.

4. Het lid, tevens Voorzitter, en de leden worden telkens voor een tijdvak van een jaar benoemd, en bij tusschentijdsche benoeming, voor den verderen duur van het loopende zittingsjaar.

5. Lid van den Tijdelijken Volksraad kunnen alleen zijn zij, die ingevolge artikel 55 van de Indische Staatsregeling lid van den Volksraad kunnen zijn. Van de leden zal ten minste drie vijfde gedeelte moeten behooren tot de Indonesische bevolking van Nederlandsch-Indië.

6. De artikelen 56, 57, 58, lid 2, 59, 61 en 67 van de Indische Staatsregeling en de krachtens die artikelen gegeven regelen zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 7

1. De Tijdelijke Volksraad houdt zijn vergaderingen ter plaatse, door den Luitenant-Gouverneur-Generaal te bepalen.

2. De vergaderingen zijn openbaar, tenzij minstens vijf leden het sluiten der deuren vorderen, dan wel de voorzitter het noodig keurt. Over de punten, in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook eene beslissing worden genomen.

3. De Raad houdt zijne zittingen zoo dikwijls de Luitenant-Gouverneur-Generaal dit noodig oordeelt, of minstens een derde der leden, het lid, tevens voorzitter, niet medegerekend, daartoe hun wensch te kennen geven.

4. De artikelen 63, 64, 66 en 68 van de Indische Staatsregeling zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 8

De Tijdelijke Volksraad kan aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal vragen stellen nopens zaken, Nederlandsch-Indië betreffende. Tenzij de hem toevertrouwde belangen zich daartegen verzetten, beantwoordt de Luitenant-Gouverneur-Generaal deze vragen te zijner beoordeeling hetzij schriftelijk, hetzij mondeling of bij monde van een gemachtigde.

Artikel 9

1. De Luitenant-Gouverneur-Generaal stelt ordonnanties vast in overeenstemming met den Tijdelijken Volksraad.

2. In gevallen waarin overeenstemming niet wordt bereikt, is artikel 90 van de Indische Staatsregeling van overeenkomstige toepassing.

Artikel 10

1. In het formulier van afkondiging van Regeeringsverordeningen wordt in stede van „den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord" gelezen „den Raad van Departementshoofden gehoord".

2. In het formulier van afkondiging van ordonnanties wordt in stede van „den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord en in overeenstemming met den Volksraad" gelezen „den Raad van Departementshoofden gehoord en in overeenstemming met den Tijdelijken Volksraad".

3. In het geval, voorzien in het tweede lid van artikel 9 van dit besluit, wordt in de formulieren, bedoeld in het vorige lid, in stede van „in overeenstemming met den Tijdelijken Volksraad" gelezen „gelet op artikel 9, lid 2, van het Overgangsbesluit Indische Staatsregeling".

4. Zoodra de Raad van Nederlandsch-Indië, onderscheidenlijk de Volksraad, weder zijn taak uitoefent, wordt de vermelding van den Raad van Departementshoofden, onderscheidenlijk den Tijdelijken Volksraad in de in dit artikel bedoelde formulieren weder vervangen door die van de eerstgenoemde raden.

Artikel 11

1. De Luitenant-Gouverneur-Generaal stelt de algemeene begrooting en de aanvullingsbegrootingen vast in overeenstemming met den Tijdelijken Volksraad. In gevallen, waarin overeenstemming niet wordt bereikt, is artikel 108 van de Indische Staatsregeling van overeenkomstige toepassing.

2. Wanneer een uitgaaf zoo dringend noodzakelijk is, dat daarmede niet kan worden gewacht op vaststelling bij de wet, is de Luitenant-Gouverneur-Generaal bevoegd om haar, in afwachting van die vaststelling, bij een met redenen omkleed besluit te bevelen.

3. De begrooting en de aanvullingsbegrootingen behoeven goedkeuring bij de wet. In afwachting van de goedkeuring strekken de door den Luitenant-Gouverneur-Generaal vastgestelde begrooting en aanvullingsbegrootingen tot grondslag van het beheer.

Artikel 12

Artikel 16 van de Indische Comptabiliteitswet 1925, bepalende dat regelingen tot invoering, wijziging, verlaging of afschaffing van belastingen of tot opheffing van eenig ander middel van inkomst, niet in werking treden voordat daarop bij de begrooting is gerekend, wordt buiten werking gesteld.

Artikel 13

1. De begrooting bestaat uit afdeelingen. Elke afdeeling betreft niet meer dan één Departement.

2. Iedere afdeeling is gesplitst in twee hoofdstukken, t.w.
Hoofdstuk I. Uitgaven.
Hoofdstuk II. Middelen.

3. De onderverdeeling der hoofdstukken in posten en van deze in artikelen en subartikelen en in personeele, materieele en kapitaalsuitgaven geschiedt overigens zooveel mogelijk in overeenstemming met de daaromtrent bestaande voorschriften.

4. De posten worden voor zooveel noodig gesplitst in twee titels, onderscheidenlijk den gewonen dienst (Titel G.D.) en den buitengewonen dienst (Titel B.D.) betreffend.

Artikel 14

1. De Luitenant-Gouverneur-Generaal bevordert, dat zoo spoedig mogelijk het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië zijn taak weder uitoefent.

2. Wij behouden Ons voor een tijdelijken president van het Hooggerechtshof te benoemen.

3. Zoolang het Hooggerechtshof nog niet in staat is zijne taak uit te oefenen, zullen bij ordonnantie, onder nadere bekrachtiging door de wet, zooveel noodig regelen worden vastgesteld houdende tijdelijke voorziening in deszelfs taak.

Artikel 15

De tarieven van in-, uit- en doorvoer worden vastgesteld bij ordonnantie onder nadere bekrachtiging door de wet.

Artikel 16

1. Zoolang de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië nog niet in staat is hare taak te vervullen, zullen bij ordonnantie, onder nadere bekrachtiging door de wet, voorzieningen worden getroffen voor de contrôle op het geldelijk beheer door een van de Regeering zooveel mogelijk onafhankelijk orgaan.

2. De Indische Comptabiliteitswet 1925 vindt op het beheer en de contrôle op het beheer van geldmiddelen en eigendommen van Nederlandsch-Indië toepassing. Bij ordonnantie kunnen tijdelijke aanvullende en wijzigende voorschriften worden vastgesteld, indien de omstandigheden zulks eischen.

Artikel 17

1. Dit besluit kan worden aangehaald als „Overgangsbesluit Indische Staatsregeling". Het treedt in werking met ingang van het tijdstip, waarop de wettige Regeering van Nederlandsch-Indië weer op het grondgebied van Nederlandsch-Indië is gevestigd. Wij behouden Ons voor dit tijdstip te bepalen.

2. Op het in het eerste lid bedoelde tijdstip treden buiten werking Ons besluit van 6 Mei 1942 (*Staatsblad* No. C 39) en het „Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië", behoudens het bepaalde in het volgende lid.

3. Zoolang de in artikel 6 genoemde Tijdelijke Volksraad niet is samengesteld, blijven artikel 2 en het eerste lid van artikel 3 van het „Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië" van kracht, met dien verstande, dat in het vijfde lid van genoemd artikel 2 in stede van „gelet op artikel 2 van het Overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlandsch-Indië" wordt gelezen „Gelet op artikel 17, lid 3, van het Overgangsbesluit Indische Staatsregeling".

4. Nadat de Raad van Nederlandsch-Indië zijn taak heeft hervat, wordt in de formulieren van afkondiging van ordonnanties, welke tot stand komen op de wijze als bedoeld in het vorige lid, van het hooren van die Raad melding gemaakt.

5. Door Ons ingevolge het bepaalde in artikel 6 van Ons besluit van 6 Mei 1942 (*Staatsblad* No. C 39) vastgestelde regelingen van onderwerpen, de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië betreffende, kunnen bij ordonnantie worden gewijzigd, aangevuld, ingetrokken of vervangen.

Onze Minister van Koloniën is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en zoo spoedig mogelijk in Nederlandsch-Indië zal worden afgekondigd.

Londen, den 23sten December 1943.

WILHELMINA.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
P. S. GERBRANDY.

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,
VAN BOEYEN.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
E. N. VAN KLEFFENS.

De Minister van Justitie,
VAN ANGEREN.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
VAN BOEYEN.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,
G. BOLKESTEIN.

De Minister van Financiën,
J. VAN DEN BROEK.

De Minister van Oorlog,
VAN LIDTH DE JEUDE.

De Minister van Marine,
J. TH. FURSTNER.

De Minister van Waterstaat,
J. W. ALBARDA.

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,
P. KERSTENS.

De Minister van Landbouw en Visscherij a.i.,
P. KERSTENS.

De Minister van Sociale Zaken,
J. VAN DEN TEMPEL.

De Minister van Koloniën,
H. J. VAN MOOK.

De Minister zonder Portefeuille,
E. MICHIELS VAN VERDUIJNEN.

De Minister zonder Portefeuille,
J. A. W. BURGER.

Uitgegeven den *zestienden* September 1944.

De Minister van Justitie,
G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

BIJLAGE 71

Verklaring van de Indische Regering van 6 November 1945

(Overgenomen uit het boek van dr. H. J. van Mook „Indonesië, Nederland en de Wereld", blz. 241)

De loop der gebeurtenissen na de overgave van Japan heeft er toe geleid, dat grote verwarring is ontstaan en dat omstandigheden, die niet door de Regering in het leven zijn geroepen, haar tot dusverre hebben belet, de voornemens tot staatkundige hervorming van het Koninkrijk en van Nederlandsch-Indië in hun hoofdlijnen verder bekend te maken.

Nu door de hulp van onze bondgenoten het gevaar voor de bevrijde geïnterneerden is verminderd en enige verbetering schijnt te zijn ingetreden ten aanzien van de vrijheid van spreken en van contact, is het ogenblik daar om het program der Regering, gebaseerd op de rede van Hare Majesteit de Koningin van 6 December 1942, nader uit te werken.

De Regering gaat uit van de erkenning van het rechtmatig streven der Indonesiërs naar een nationaal bestaan en van de overtuiging, dat dit streven door een goede samenwerking tussen Indonesiërs en Nederlanders, langs de weg van een wettige evolutie te verwezenlijken is.

Doelstelling is daarom de spoedige ontwikkeling van Indonesië tot deelgenoot in een Koninkrijk, dat zodanig is geconstrueerd, dat het nationaal zelfrespect van alle daaraan deelnemende volkeren wordt gewaarborgd. Daartoe zal op wettige wijze in dit land de centrale Regering zodanig moeten worden gereconstrueerd, dat zij bestaat uit een volksvertegenwoordiging op democratische grondslag, in belangrijke meerderheid uit Indonesiërs samengesteld, en een raad van ministers onder de Gouverneur-Generaal als vertegenwoordiger van de Kroon. Deze Regering zal de inwendige aangelegenheden van het land moeten besturen, terwijl daar beneden een doelmatige decentralisatie de regionale en locale belangen zal moeten behartigen. Het kiesrecht zal een onderwerp zijn van nader overleg, doch behoort te berusten op vrije mening en vertegenwoordiging van de burgerij in haar belangrijkste geledingen.

Indonesië zal overeenkomstig de toezegging van H.M. tot een volledig deelgenootschap in het Koninkrijk worden geroepen, welks organisatie dus uit de rijksdelen zal worden opgebouwd. De vorm, aan deze grondgedachte te geven, zal door het overleg in de ronde tafelconferentie en de behandeling van haar voorstellen door de wetgevende organen van het Koninkrijk moeten worden bepaald. Ook vraagstukken als die van een eigen vlag voor Indonesië naast die van het Koninkrijk, zullen op grond van de voorstellen der ronde tafelconferentie moeten worden beslist. De inschakeling van Indonesiërs en andere burgers van niet-Nederlandse landaard in de diensten van het Koninkrijk kan aanstonds systematisch worden uitgebreid.

Regelingen en instellingen, die nog berusten op of gevoeld worden als rasdiscriminatie, zullen verdwijnen of worden hervormd. Zo zal de scheiding tussen een Nederlands en Indonesisch bestuur worden opgeheven, evenals de gescheiden strafrechtspraak. In alle openbare diensten zal de feitelijke opneming van burgers van niet-Nederlandse landaard tot in de hoogste rangen met kracht worden doorgevoerd, evenals de onderlinge samenwerking op de voet van gelijkwaardigheid. Ook in het bedrijfsleven zullen Indonesiërs en andere burgers van niet-Nederlandse herkomst hun plaats behoren te vinden in de stafbetrekkingen en de leiding.

De wederopbouw van Indonesië is alleen te bereiken door werkelijke samenwerking tussen de burgers van verschillende landaard en tussen Nederland en Indonesië, die tezamen een veel sterker geheel kunnen vormen dan ieder op zichzelf. Die wederopbouw moet snel ter hand worden genomen, omdat anders de algemene verarming en verwildering zulke afmetingen zullen aannemen, dat herstel haast niet meer mogelijk zal zijn. Er moet een einde komen aan de steeds verdergaande afbraak en verwoesting. Alleen door daarbij de wettige weg te volgen van hervormingen kan dit proces in gang worden gebracht. De Regering doet dan ook een krachtig beroep op allen, wie de belangen van dit land aan het hart liggen, hun krachten op die grondslag te verenigen.

Kan ten aanzien van veel van hetgeen tijdens en na de bezetting is gebeurd een streep door het verleden worden gehaald, ten aanzien van bepaalde handelingen zal de rechter uitspraak moeten doen, daar anders het rechtsgevoel geen bevrediging zou vinden. Diegenen, die willens en wetens aan hun medeburgers kwaad hebben berokkend, hetzij door vrijwillige samenwerking met de vijand, of door het plegen van of aanstoken tot misdrijven tegen personen en goederen, zullen ter verantwoording moeten worden geroepen.

Ook zal, zoveel dat nog mogelijk is, een ieder behoren te worden hersteld in hetgeen zijn rechtmatig eigendom was, wanneer hem dit door de vijand of door anderen is ontroofd. Het vraagstuk van de oorlogsschade zal daarbij afzonderlijk moeten worden behandeld en bij de oplossing daarvan zal rekening moeten worden gehouden met de draagkracht der betrokkenen enerzijds en met de draagkracht der gehele samenleving anderzijds, terwijl ook daarbij het herstel van de volkswelvaart het belangrijkste richtsnoer moet zijn.

Ten slotte zullen de wapens, die de vijand wederrechtelijk aan onbevoegden heeft uitgeleverd, of die door bepaalde personen zijn geroofd, aan de geallieerden moeten worden overgedragen en zal het dragen van wapens alleen geoorloofd kunnen zijn aan hen, die daartoe krachtens hun functie of krachtens een vergunning van het wettige gezag gerechtigd zijn.

Het gehele land wacht op het ogenblik, waarop de herbouw kan beginnen en de ellende, waarin velen verkeren, kan worden verzacht. De Regering ziet met grote bezorgdheid door misverstand en opwinding de tegenstellingen groeien. Zij is overtuigd, dat aan beide zijden de wil bestaat om uit het conflict te komen en tot constructieve arbeid te geraken. Zij heeft met het bovenstaande de weg voor allen aangegeven, waarlangs aan de onvruchtbare strijd een einde kan worden gemaakt.